

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLECTAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;

OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCIENTIÆ RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE

PATRUM, ABSQUE ulla EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET

IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,

A PRIMO GENESES USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,

CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS

TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANEA

SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,

SEKCENTIUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,

PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,

LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABÆ AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA. ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VICINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, AC QUINQUE-
VICINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM
TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI AMPLECTITUR, ET FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEEDIT NU-
MERUM. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLU-
MINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE NERE LATINUM QUINQUE
FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM
INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITU-
DINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XCI.

S. MAXIMUS CONFESSOR, THALASSIUS ABBAS, THEODORUS ABBAS RAITHUENSIS.

EXCUBEBAITUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUCE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIENSIA.

PATROLOGIE

CURSUS COMPLETUS

ONLINE 22. PATRICK, DOCTORAL SCIENTOLOGIQUE ECCELESIASTICUS
BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS INTERNET, GENTONIS, COMMODA, ECONOMIC

RECEIVED CHRONOLOGICAL

1

1. The first part of the document is a letter from the President of the United States to the Congress, dated January 3, 1862. It is a very long letter, and it contains a great deal of information about the state of the country at that time. It is a very important document, and it is one of the most interesting documents in the collection.

1. The first part of the document is a letter from the Director of the Central Intelligence Agency to the President, dated 10/10/50. The letter discusses the results of a recent meeting with the British Ambassador, Sir Kenneth Robinson, and the British Foreign Secretary, Ernest Bevin. The letter states that the British are concerned about the possibility of a Soviet takeover of the Middle East, and that they are seeking American assistance to prevent this. The letter also mentions that the British are planning to send a large number of troops to the Middle East, and that they are seeking American approval for this action.

THE ABOVE INFORMATION WAS OBTAINED FROM THE FILES OF THE
FEDERAL BUREAU OF INVESTIGATION, WASHINGTON, D. C.
ON APRIL 11, 1964, BY SPECIAL AGENT IN CHARGE, NEW YORK
OFFICE, AND IS BEING FURNISHED TO YOU FOR YOUR INFORMATION.
IT IS REQUESTED THAT YOU ADVISE THE NEW YORK OFFICE OF ANY
FURTHER DEVELOPMENTS IN THIS MATTER.

SECRET - GRACA

IS OUR THE ONLY DATES...
A. J. HARRIS AND OTHERS
ACCURATELY A. J. HARRIS
HARRIS AND OTHERS

[Faint, illegible text from reverse side of page]

[illegible]

1. THE UNITED STATES OF AMERICA
 2. DO HEREBY DECLARE THAT THE UNITED STATES OF AMERICA
 3. DO NOT RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE PEOPLES REPUBLIC OF CHINA
 4. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 5. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 6. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 7. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 8. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 9. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 10. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 11. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 12. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 13. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 14. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 15. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 16. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 17. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 18. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 19. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 20. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 21. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 22. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 23. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 24. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 25. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 26. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 27. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 28. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 29. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 30. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 31. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 32. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 33. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 34. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 35. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 36. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 37. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 38. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 39. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 40. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 41. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 42. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 43. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 44. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 45. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 46. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 47. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 48. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 49. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 50. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 51. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 52. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 53. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 54. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 55. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 56. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 57. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CHINA
 58. AS THE LEGITIMATE GOVERNMENT OF CHINA
 59. AND DO RECOGNIZE THE GOVERNMENT OF

[illegible]

1863

SÆCULUM VII, ANNUS 662.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΜΑΞΙΜΟΥ

ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ,

ΑΠΑΝΤΑ.

S. P. N. MAXIMI

CONFESSORIS,

OPERA OMNIA

EX PROBATISSIMIS QUÆQUE MSS. CODICIBUS, REGIIS, CARD. MAZARINI, SECUTERIANIS, VATICANIS, BARBERINIS, MAGNI
DUCIS FLORENTINIS, VENETIS, ETC., ERUTA, LATINE TRANSLATA, NOTISQUE ILLUSTRATA,

CURA ET STUDIO

R. P. FRANCO COMBESIS, ORD. FR. PR.

ACCURAT

S. MAXIMI LIBER DE VARIIS DIFFICILIBUS LOCIS SS. PATRUM DIONYSII ET GREGORII, QUEM
EX CODICE GUDIANO DESCRIPSIT, ET IN LATINUM SERMONEM INTERPRETATUS, POST
JOANNIS SCOTI ET TH. GALE TENTAMINA, PRIMUM INTEGRUM EDIDIT
FRANC. OEHLER, THEOLOGICÆ DOCTOR.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNÉ.

BIBLIOTHECÆ CLERICI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS,

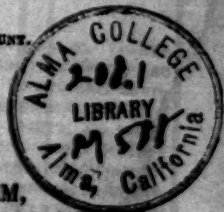
CUI ACCESSERE THALASSII ABBATIS ET THEODORI BAITHUENSIS OPUSCULA QUÆ SUPERSUNT.

VENEUNT 2 VOL. 22 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÉ EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

1860

8176

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO XXI CONTINENTUR.

S. MAXIMUS CONFESSOR.

Opuscula theologica et polemica ad Marinum.	col. 9
Disputatio cum Pyrrho.	287
Opusculum de anima.	354
Epistolæ.	362
De sancta Trinitate Dialogi tres (<i>memorantur tantum ut jam editi inter Athanasii opera; hujusce Patrologiæ tom. XXVIII, col. 1113</i>).	650
Dav. Hoeschelii ad Maximum Margunium et Margunii ad Hoeschelium epistolæ de <i>Mystagogia</i> S. Maximi.	654
Mystagogia..	658
Loci communes.	722
Confessio fidei Latinorum.	1018
Ambiguorum Liber sive de variis difficilibus locis SS. Dionysii Areopagitæ et Gregorii Theologi; ex editione D. Francisci Ehler.	1031
Hymni varii.	1418

THALASSIUS ABBAS.

De charitate ac continentia, necnon de regimine mentis ad Paulum presbyterum sententiarum centuriæ quatuor.	1427
Libellus ad Theodosium imp.	1471
THEODORUS RAITHUENSIS ABBAS.	
De incarnatione Liber.	1483

SANCTI MAXIMI

CONFESSORIS

OPUSCULA THEOLOGICA ET POLEMICA.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΜΑΡΙΝΟΝ

ΤΟΝ ΟΣΙΩΤΑΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ

S. P. N. MAXIMI CONFESSORIS

AD SANCTISSIMUM PRESBYTERUM MARINUM.

Ἐκόντων θίμενος σαινεῖ τὴν πανύμνητον πρὸς τὸν Θεὸν στρέψασθαι φίλῶν, θεοτίμητε Πάτερ, εὐτάκτως πρὸς αὐτὴν¹ διανύεις τὸν ὁδόν. Λόγῳ μὲν πρὸς ἀρετῆς γένεσιν τὴν τῶν ὄντων φύσιν περιγράφων (α') νῦν δὲ, πρὸς ἀπλανοῦς ἐνώσεως [γνώσεως] σύστασιν, παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου περιόρῳ τὴν κίνησιν· αἷς θερμότερος ὁ τοῦ Θεοῦ συνεισέρχεται πόθος· τῇ τε ἀπειρίᾳ συμπαρατείνων σου τοῦ ποδοῦντος τὴν κίνησιν· καὶ τῷ ἀκατάληκτῳ τοῦ ποδοῦμένου, τὴν ἔφεσιν σοι ποῶν ἀκατάληκτον· ἥς τέλος αὐτός ἐστιν ὁ Θεός· πόθου τοῖς ἀέλοις γινόμενος πλήρωσις, ὡς ἀπλόανσις ἀγαθῶν αὐτοῦ ποσότητος· ἥς μόνην τὴν πείραν οἶδε κατέληξιν ὁ λόγος, οἷα σαφῶς ὑπὲρ νόησιν τυγχάνουσιν, ἔνωσιν, ὡς μέγαν τύπῳ νοεῖν καθοσιῶν ὑποκίπτουσης. Διὰ τοῦτο, τοῦ μὲν λόγου σοι γίγνεται πρόσωπον (2) ὁ βίος· τοῦ δὲ βίου φύ-

A Cum tibi, in Deo venerande Pater, animo constitutum sit, ut laudatissimam cum Deo amicitiam inear, composite ad eam [al. eum] cursum conficis; qui nempe rerum naturam, ad progignendam virtutem ratione circumscribas; mente vero, ad certam nihilque errantem unionem [scientiam] constituendam, ævi omnis temporisque motum seponas; quibus comes ardentior Dei amor desideriumque ingreditur; qui nempe pro infiniti ratione, tui amantis ac desiderantis motum incitationemque extendat, incomprehensaque amati ac desiderati immensitate, incomprehensam tibi cupiditatem efficiat: cujus finis, Deus ipse est; ipso nimirum, his qui digni sunt, amoris desideriique expletio, tanquam ipsa per se veraque bonorum fructio healeque possessio: cujus unum experimentum

¹ Tur. αὐτὸν, ut et Dufr. 1.

NOTÆ.

*Quod mihi cum Francisco Turriano, viro alloqui erudito probeque in Græcis versato, sequentia qui opuscula Ingolstadii anno 1615 Latine solum editi, in his Maximi opusculis non ubique convenit, eorumque novam ipse adornavi versionem, cum Græco ipso textu ex probatissimis codd. accessito, producendam (id est, ex rer. Gerasimi Blacchi codice, ex meliori viri et Raph. Dufresnii emendato,) operæ pretium putavi pauca adnotare, quibus et lucis aliquid forte auctori afferam, et mei consilii rationem, ejus judicium omne permittendo lectori, aperiam, uti fere primo sextioque tom. Operum Chrysostomi facilitatum Ducæo.

(a) Τὴν τῶν ὄντων φύσιν περιγράφων. Vis hujus vocis hic est, obliterans, e numero auferens, ac circumscribens; quo sensu etiam Cicero eam usurpavit vocem; nec aliud est quod sequitur περιόρῳ. Uti enim ad virtutem superanda natura, ita etiam ad scientiam omnino certam motus omnis temporis ac ævi: quod spectet illud Hesych. Περιόρῳ, περιγράφῳ· nec apte Turr. terminans ac definiens. Τὸ ἐνώσεως· plane mendum est, pro γνώσεως· cui uni etiam congruit epithetum ἀπλανοῦς, ei que contra ἀσπῆν ubique Maximo alisque distinguitur; scientie scilicet, non unitio vel conjunctio. Optime Schol. Maximi mentem aperit.

novit Scriptura, comprehensionem, ut quæ palam conjunctio sit vim omnem mentis excedens; tanquam scilicet sub nulla forma, qua illi representetur, cadens. Idcirco, sermonis quidem ac rationis, vita tibi persona existit ac substantia; vitæ vero natura **2** ac essentia, sermo ratioque: quæ ambo vere e Christiana pietate novum delineant hominem; ejusmodi scilicet, qui rite expressam ductamque Dei creantis imaginem ferat, et similitudinem, quas nunc existimandum veritatem esse et bonitatem; quarum, illa quidem, contemplationis; hæc autem, actionis finis existit; ac illa quidem mendacii adversaria est; hæc autem, vitii ac pravitatis emula.

Hinc tibi cum adimplerione virtutum una comes divinatorum accessit comprehensio decretorum; quæ plane multiplici scientia ac demonstrationis vi continetur: qua instructus, cum judicii libra, quod a quibusdam non limatè de voluntatibus propositum est, expendisses, nec illis acquievisses, qui idem inter se esse dicant, θέλημα (id est, voluntatem), et θέλησιν (quasi *hujus talis rei voluntatem*), et βούλην (consilium), et προαιρέσιν (electionem), et γνώμην (sententiam animi), et ἐξουσίαν (liberam facultatem arbitriumque), et ὁδὸν (opinionem), et φρόνησιν (prudentiam sensumque animi), et ut solis vocibus differant; futuramque unam Dei et sanctorum voluntatem; atque ideo una Christum præditum libera ac eligente voluntate, affirmant; non tibi ipse satis esse putasti, qua polles coalumna paupertate spiritus^a, ut quod recto sanoque judicio statueras, id ipse astrueres ac confirmares; sed me quoque imperitia educatum assumere placuit, qui rite tibi visa decretaque, una collato suffragio comprobarem: hoc utique (quanquam audax facinus est) facturus accedo; nempe obedientiæ præmio vim mihi ipse fieri passus. Scribam autem de singulis his nominibus ordine, idque breviter, ac quasi definentis specie: non ita, ut mens ipse sermones ac sententias perscribam (qui enim, qui horum penuria laborem?), sed ut aliis elucubrata colligam; quo noverimus horum inter se, tum voce tum re ipsa (utroque scilicet) latum esse discrimen.

De naturali voluntate, seu appetitione.

Voluntatem naturalem esse aiunt, vim appetentem ejus, quod est secundum naturam: omnesque proprietates essentialiter naturæ competentes continentem ac velot astringentem. Substantia enim, quæ naturali hac voluntate natura contineatur et quasi astringatur, sensu menteque et esse et vivere et moveri appetit, qua ratione **3** id quod est (entitatem vocant) naturale plenumque expetit. Natura enim sui appetens est, omniumque ex natura ipsam constitutum, ad ejusque absolutionem

^a Matth. v, 3.

^b Dofr. φρόνημα.

(b) Τοῦ δὲ βίου φύσις. Turrianus: Ratio vero persona vitæ; sive ita habuit ejus cod. sive scribenti obrepsit, loco φύσις, πρόσωπον, manifesto circulo, quem et representat dum in margine ita observat: Ratio sustentatur vita, et vita ratione; sic est ratio hypostasis sive persona vitæ, et vita rationis. Frigida hæc, nec ex Maximi mente, quam

Α σεις (b), ὁ λόγος · τὸν καὶ τὸν ἀληθῶς κατὰ Χριστὸν ὑπογράφοντες ἀνθρώπων · εὐμνηστὸς φέροντα τοῦ κτίσαντος Θεοῦ τὴν εἰκόνα καὶ τὴν ὁμοίωσιν · ὁστινας ὑποληπτέον νῦν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τὴν μὲν θεωρίας · τὴν δὲ, πράξεως· τέλος· ὑπάρχουσιν· καὶ τὴν μὲν, ψεύδους· τὴν δὲ, πονηρίας ἀντίπαλον.

Ἐντεῦθεν σοι τῇ κατορθώσει τῶν ἀρετῶν, ἡ τῶν θεῶν συνήθη δογματῶν κατάληψις · τῷ τε πλῆθει τῆς γνώσεως, καὶ τῇ δυνάμει συνεχομένη τῆς ἀποδείξεως · καθ' ἣν, τὸ πρὸς τινος οὐκ ἠκριβωμένως περὶ θελημάτων προτάθεν διαγνοῦς, καὶ παρωσάμενος, ταυτὸν ἀλλήλοις εἶναι φαμένων θέλημα καὶ βούλησιν, καὶ βούλην, καὶ προαίρεσιν καὶ γνώμην · ἐξουσίαν τε καὶ ὁδὸν καὶ φρόνησιν, μόνοις ἀλλήλων, διαφέροντα τοῖς ὀνόμασι · τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἐν θέλημα γενήσεσθαι · καὶ διὰ τοῦτο βεβαιωμένων τὸν Χριστὸν ἐν θέλημα προαιρετικῶν ἔχειν καὶ διατεινομένων · οὐκ ἠρκέσθης σαιτῷ πρὸς τὴν τοῦ καλῶς κριθέντος βεβαίωσιν, διὰ τὴν σύντροπον πτωχείαν τοῦ πνεύματος · ἀλλὰ κόμει τὸν ἰδιωτικὰ συντεθραμμένον σύμλητον λαβεῖν τῶν ἐγνωσμένων σοι καλῶς κατηξίωσας. Ὅτερ ποιήτων ἦκω · καὶ προπτεῖς · τῷ τῆς εὐπειθείας μισθῷ νενικημένος. Ἐκάστου δὲ τούτων καθ' εἰρμὸν τὴν γραφὴν ποιησονται σύντομον, καὶ ὡς ὁρίστικῃ · οὐκ ἐμοὺς ἐγχαράττων λόγους · πῶς γάρ, ὁ τούτων πένωμενος, ἀλλὰ τοὺς περὶ τούτων ἄλλοις πονηθέντας ἐρανισάμενος · ἵνα γνῶμεν ὡς ἀμφοῖν διαφέρουσιν ἀλλήλων ταῦτα · λέγω δὲ κλησεὶ καὶ πράγματι.

Περὶ φυσικοῦ θελήματος, ἥτοιρ θελησεως.

Θελημά φασιν εἶναι φυσικὸν, ἥτοιρ θέλησιν, δυνάμιν τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ὁρεκτικὴν · καὶ τῶν ὁμοιωδῶς τῇ φύσει προσόντων συνεκτικὴν πάντων ἰδιωμάτων. Τούτῳ γάρ συνεχομένη φυσικῶς ἡ οὐσία, τοῦ τε εἶναι καὶ ζῆν καὶ κινεῖσθαι κατ' αἰσθησίν τε καὶ νοῦν ὁρέγεται, τῆς οὐκείας ἐπιτεμένη φυσικῆς καὶ πλήρους ὀντότητος. Θελητικὴ γὰρ ἐαυτῆς, καὶ τῶν ὅσα σύστασιν αὐτῆς ποιεῖσθαι πέφυκε, καθέστηκεν ἡ φύσις · τῷ τοῦ εἶναι αὐτῆς λόγῳ, καθ' ὃν ἐστὶς τε καὶ γέγονεν ὁρεκτικῶς ἐπηρητημένη. Διόπερ

NOTE.

Schol. Dufrenii cod. recte aperit; Ipseque conatus sum reddere. Rationis vita persona existit, qua scilicet representetur et conspicua fiat, ut alibi ipse Maximus; vel etiam ei basis existat: vitæ autem natura seu essentia, ratio, quæ vim omnem vitæ tribuat, id est, virtuti; sitque illi fere, id quod anima corpori.

ἔπειρο τοῦτο τὸ φυσικὸν ὀριζόμενοι· θέλημά φασι εἶναι, ὁρξίν λογικὴν τε καὶ ζωτικὴν· τὴν δὲ προαίρεσιν, ὁρξίν βουλευτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν. Οὐκ ἔστιν οὖν προαίρεσις ἡ θέλησις· εἴπερ ἡ μὲν θέλησις ἀπλὴ τις ὁρξίς· ἐστὶ, λογικὴ τε καὶ ζωτικὴ· ἡ δὲ προαίρεσις, ὁρξίς τε καὶ βουλῆς· καὶ κρίσεως· σύνθετος. Ὁρξόμενοι γὰρ πρότερον βουλευόμεθα· καὶ βουλευσάμενοι, κρίνομεν· καὶ κρίναντες, προαιρούμεθα τοῦ χεῖρονος τὸ δειχθῆναι ἐκ τῆς κρίσεως κρείττον· καὶ ἡ μὲν, μόνον ἡρτῆται τῶν φυσικῶν· ἡ δὲ, μόνον τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ δι' ἡμῶν γίνεσθαι δυναμένων. Οὐκ ἔστιν οὖν θέλησις ἡ προαίρεσις.

quod ex iudicii libra præstantius visum est, id ei quod deterius est, præpotamus. Ac voluntas quidem, ex solis naturalibus pendet: electio vero et propositum, solum ex iis quæ sunt libera facultatis et per nos fieri possunt. Non ergo voluntas electio est ac propositum.

Περὶ βουλῆσεως.

Ἄλλ' οὐτε βούλησις ἐστὶν ἡ προαίρεσις. Βούλησις μὲν γὰρ ἐστὶν ὁρξίς φανταστικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν (c)· τούτῳ μόνῃ τῇ διανοίᾳ μορφούμενη. Ἡ δὲ ὁρξίς φανταστικὴ, μόνῃ ἐστὶ τῆς διανοητικῆς δυνάμεως ἄνευ τοῦ βουλευτικοῦ λόγου τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἡ ποῖά φυσικὴ θέλησις. Ἡ δὲ προαίρεσις, ὁρξίς βουλευτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν. Ἦρκει μὲν οὖν καὶ μόνος ὁ τῆς ὑπογραφῆς λόγος, δείξας τὴν τούτων διαφορὰν, πῶσαι φιλονεικίας τοὺς περὶ τῶν φιλολογούντας· καὶ τοῖς καλῶς ἐγνωμένοις, οὐκ οἷδ' ὅπως εὐφημῶς εἰπεῖν, σαφῶς ἀντιλέγοντας. Ἐπειδὴ δὲ ποθοῦσι πῶς οἱ φιλοπευστοῦντες δὲ πλειόνων ἐπιστῆναι τοῖς ζητούμενοις, ἐροῦμεν καὶ ἄλλως· Φαίνεται οἱ περὶ τούτων διεκλιφότες· Ὁ δὲ πᾶσιν (d) οἷς ἀρμόζει τὸ προαιρεῖσθαι, πάντως ἀρμόζειν καὶ τὸ βούλεσθαι. Βούλεσθαι μὲν γὰρ ὑγιαίνειν καὶ πλουτεῖν καὶ ἀθανασιεῖσθαι φαμεν· προαιρεῖσθαι δὲ πλουτεῖν καὶ ὑγιαίνειν καὶ ἀθανασιεῖσθαι, οὐ λέγομεν· ἐπειδὴ ἡ μὲν βούλησις, καὶ ἐπὶ τῶν δυνατῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἀδυνατῶν ἐστὶν· ἡ δὲ προαίρεσις, ἐπὶ μόνων δυνατῶν, καὶ δι' ἡμῶν γενέσθαι δυναμένων. Καὶ πάλιν, ἡ μὲν βούλησις, τοῦ τέλους ἐστίν· ἡ δὲ προαίρεσις, τῶν πρὸς τὸ τέλος. Τέλος οὖν εἶναι φασι τὸ βουλευτὸν· οἷον, τὴν ὑγίειαν πρὸς τὸ τέλος, δὲ, τὸ βουλευτὸν· οἷον, τὸν τῆς ὑγείας τόπον. Τὴν αὐτὴν οὖν ἀναλογίαν ἣν ἔχει τὸ βουλευτὸν πρὸς τὸ βουλευτὸν, ἔχει τὴν βούλησιν φασι

A facientium. Unde alii naturalem hanc voluntatem dum definiunt, appetitum rationalem atque vitalem esse dicunt. Προαίρεσιν vero (nos electionem dicamus ac propositum) appetitum consultivum seu deliberativum, eorum quæ nostræ facultatis sunt. Non igitur voluntas (θέλησις) electio seu propositum est (προαίρεσις); nam voluntas simplex, simplex quædam appetitio est cum ratione atque vitalis, seu animalis Electio autem ac propositum, appetitionis et consilii iudicii que concursus. Appetendo enim, primum consultamus seu deliberamus; exindeque iudicamus, ac cum iudicaverimus,

B De voluntate non simpliciter, sed alicujus rei bona vel mala.

At neque προαίρεσις; (electio ac propositum) βούλησις est (hæc talis rei voluntas ac appetitio). Est enim βούλησις, appetitio phantastica eorum quæ in nobis sunt, et quæ non sunt in nobis (sola nimirum cogitatione informata). Appetitio vero phantastica, solius est cogitantis animi facultatis absque deliberatione rationis eorum quæ sunt in nobis. Aut talis quædam naturalis voluntas. Electio autem ac propositum, appetitio cum consilio, agibillium, quæ in nostra facultate existunt. Sufficiebat vel una descriptionis ratio, qua horum ostensa distinctio est, ad eorum amolendam contentionem, qui superflue verbis digladiantur, riteque iudicatis (nescio quomodo honeste dicam) palam contradicunt. Quod tamen qui paulo curiores videntur, libentesque et audiant et sciscitantur, in questionem amplius incumbere optant, etiam aliter dicemus. Aiant qui de his commentati sunt: Non omnibus quibus convenit eligi, omnino etiam convenire voluntate appeti. Dicimus enim voluntate appeti, sanum esse, divitem esse, immortalem esse; non tamen dicimus hæc a nobis eligi, exque sententia, posthabitis aliis, amplectenda proponi; quod nimirum βούλησις (hæc talis voluntas) & eorum sit, quæ fieri possunt, et quæ non possunt fieri; electio vero et propositum, in illis solum versetur, quæ fieri, et per nos fieri,

* Nemes. cap. 33. * Contra potius, quibus voluntate appeti, omnino etiam, eligi; sed ita etiam in Nemesio.

NOTE.

(c) Ὁρξίς φανταστικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Sensus integer est, nec aliud habent Dufrenii cod. et Venet. in quo etiam, [vel certe ejus apographo, deest τὸ, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· non leviter mendo; quo tamen ipso ad explendam lacunam ex Turriani codice proclive ut or. Explicavit illo Maximus, quid sit τὸ φανταστικόν· esse nimirum τὸ διανοητικόν, vim scilicet cogitandi, ad quam sequitur et cui comes appetitio eorum quæ in nostra sunt facultate, et quæ in ea minime posita sunt; absque scilicet deliberatione rationis, quæ est solum τῶν ἐφ' ἡμῖν, eorum quæ nostræ sunt facultatis: nec bene additur in Turriano, et quæ non sunt. Stultum enim est deliberare de his quæ non sunt

D in nostra facultate: non autem simplici appetitu ex phantasia ac cogitando ea velle, motu potius brutis affine, quam ex ratione. Lacuna occasio fuit repetitio τοῦ, τῶν ἐφ' ἡμῖν, quo nihil proclivius, aut aliquid omittatur.

(d) Ὁ δὲ πᾶσιν. Hæc ex Nem. cap. 33, totidem vocibus; in quibus aliquid forte luxatum, ut quadrent cum inductione quæ sequitur, eorum, quæ a nobis appeti voluntate possint, sed non eligi, quod non sint nostræ facultatis, nec habeant rationem medii, sed finis. Esset ergo dicendum; Non omnibus quibus convenit voluntate appeti, omnino etiam convenit eligi: nisi excidit vox, καὶ τὸ ἐπ' αὐτὴν· rici-simque; ad quam spectet illa inductio.

possunt. Et rursus, βούλησις (hæc talis voluntas) finis est; electio vero et propositum, eorum quæ sunt ad finem. Finem igitur esse aiunt, quod voluntati subiectum est, sive id quod volumus, ut est sanitas: ad finem vero, id de quo consilium capimus; ejusmodi est paranda sanitatis modus.

Quam ergo proportionem ac comparationem habet, id quod voluntati subest, cum eo de quo inimus consilium ac deliberamus, eandem aiunt habere hanc talem voluntatem (βούλησιν) cum proposito et electione. Illa enim solum eligimus exque sententia animique judicio proponimus, quæ per nos fieri posse existimamus: volumus verò etiam ea, quæ per nos fieri non possunt. Igitur probatur, hanc talem voluntatem (βούλησιν) electionem ac propositum (προαίρεσιν) non esse: rursusque probabitur, nec consilium (id est, consultationem) esse.

De consilio, seu consultatione.

Consilium esse dicunt, seu consultationem, appetitum cum inquisitione agendorum, quæ nostræ sunt facultatis. Προαιρετὸν vero (velut dicas doctum exque proposito), quod ex consilio judicatum est. Liqueat itaque, consultationem eorum esse, de quibus adhuc inquisitio est: electionem vero et propositum in iis versari, quæ jam ante judicata sunt; ac liqueat, nedum ex definitione, sed et ex ipso etymo seu nominis interpretatione. Προαιρετὸν enim dicitur, quod præ alio, eoque postposito eligitur ac præceptatur, seu nobis proponitur. Nemo autem ex judicio unum alteri præfert, quin consultaverit ac deliberaverit; neque eligit, quin judicaverit. Non igitur consilium, seu consultatio ac deliberatio, electio ac propositum existit.

De electione et proposito.

Electioem ac propositum esse dicunt, appetitum cum consultatione agendorum quæ in nostra sunt facultate. Est enim electio ac propositum, mistum quid, et ex multis temperatum; nempe quid ex appetita et consilio et judicio conflatum. Nihil enim horum per se spectatum est electio ac propositum: nam neque solum per se appetitus est, nec consilium, nec judicium; sed ex his concretum, uti fere et nostræ naturæ homo ex anima et corpore compositus est. Tunc namque fit electio ac propositum, exque animi sententia posthabitis aliis deligimus et amplectimur nobisque proponimus, cum id quod ex consilii norma jam judicatum est, appetitionem asceverit. Necessario igitur electio et propositum circa ea versatur, præeunte judicio, circa quæ consilium ante judicium. Illa enim deligimus, aliisque posthabitis animi sententia nobis proponimus ac amplectimur, de quibus consultamus ac deliberamus.

De quibus consultamus ac deliberamus.

Consultamus autem de iis quæ in nostra sunt potestate et per nos fieri possunt; et quæ præter ea incertum habent finem atque exitum. Dictum autem est, de iis quæ in nostra sunt potestate, quia volum de rebus agendis consultamus: hæc enim in nostra sunt potestate. Non enim de ipsa per se sapientia consultamus; nam neque de Deo, neque de iis quæ necessario eodemque semper modo sunt, ejusmodi est temporum in orbem ductus motus: neque de iis, quæ ipsa non semper

αὐτὰς τὴν προαίρεσιν· εἴπερ ταῦτα μόνον προαίρεσιν μεθὰ, ἃ δι' ἡμῶν οἰόμεθα δύνασθαι γενέσθαι. Βουλομένη δὲ καὶ τὰ μὴ δι' ἡμῶν οὐκ ἔστι γενέσθαι. Διδοίκαται τοίνυν, ὡς οὐδὲ βούλησις ἐστὶν ἡ προαίρεσις· δεικνύεται δὲ πάλιν, ὡς οὐδὲ βούλευσις ἐστὶν ἡ γούνη.

B. Περὶ βουλῆς ἡ γούνη βουλευόμενος.

Τὴν βούλην ἡ γούνη βουλευσιν εἶναι φασὶν ὁρᾶν ζητητικὴν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῶν πρακτικῶν γινόμενης. Προαιρετὸν δὲ, τὸ ἐκ τῆς βουλῆς κριθὲν. Δῆλον οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἡ μὲν βούλευσις, ἐπὶ τοῖς ἐν ζητούμενοις ἐστὶν· ἡ δὲ προαίρεσις, ἐπὶ τοῖς ἡδὴ προκρινόμενοις. Καὶ δῆλον, οὐκ ἐκ μόνου τοῦ ὁρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐτυμολογίας. Προαιρετὸν γὰρ ἐστὶ, τὸ ἑταρον πρὸ ἑτέρου αἰρετὸν. Οὐδέτις δὲ προκρίνει τι, μὴ βουλευσάμενος· οὐδὲ αἰρεῖται μὴ κρίνας. Οὐκ ἐστὶν οὖν βούλη, τοσοῦτος βούλευσις, ἡ προαίρεσις. Nemo autem ex judicio unum alteri præfert, quin consultaverit ac deliberaverit; neque eligit, quin judicaverit. Non igitur consilium, seu consultatio ac deliberatio, electio ac propositum existit.

Περὶ προαίρεσιν.

Ἡ προαίρεσις εἶναι φασὶν ὁρᾶν βουλευτικὴν τὴν ἐφ' ἡμῶν πρακτικῶν. Μικτόν γάρ τι, καὶ πολλοῖς συγκατακρινόμενον ἢ προαίρεσις· ἐξ ὁρίσεως καὶ βουλῆς συγκριμένη καὶ κρίσεως. Οὐδέτερον γὰρ τοῦτων ὑπάρχει καθ' αὐτὸ θεωρούμενον ἢ προαίρεσις· οὔτε γὰρ μόνον ὁρᾶν καθ' αὐτὴν, οὔτε βούλη, οὔτε κρίσις· ἀλλὰ ἐκ τούτων συγκριμένης, καθὼς ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος σύνθετος. Ὅτι οὐδὲ τότε προαίρεσις, καὶ προαιρετὸν γίνεταί, τὸ προκρίθην ἐκ τῆς βουλῆς, περὶ οὗ ἡ προαίρεσις, ὅταν προσλάβῃ τὴν ὁρᾶν. Ἀναγκαῖος οὖν ἡ προαίρεσις περὶ ταῦτα ἐστὶ μετὰ τὴν κρίσιν, περὶ ἃ ἡ βούλη πρὸ τῆς κρίσεως. Ἐκείνα γὰρ προαίρεσιν μεθὰ, περὶ τὴν βουλομένην.

D. Περὶ τῶν βουλευόμενων.

Βουλευόμενα δὲ περὶ τὴν ἐφ' ἡμῶν καὶ δι' ἡμῶν γίνεσθαι δυνάμενων· καὶ ὁρίσθαι ἐχόντων τὸ τέλος. Τὸ μὲν οὖν ἐφ' ἡμῶν εἴρηται, ἐπειδὴ περὶ τὴν πρακτικῶν μόνον βουλευόμενα. Ταῦτα γὰρ ἐφ' ἡμῶν· οὐ γὰρ περὶ τῆς ἀδυναστείας σοφίας. Ὅθεν γὰρ περὶ Θεοῦ, οὔτε περὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπὸ ἀπαιτίας γινόμενων· οὐκ ἔστι τῆς κυκλικῆς τῶν χρόνων κινήσεως· οὔτε περὶ τὴν οὐκ ἀπὸ μὲν ὅντων, ἀπὸ δὲ ὁμοίως γινόμενων, οὐκ ἀνατολῆς ἡλίου καὶ δύσεως· οὔτε περὶ τὴν φύσει μὲν, οὐκ ἀπὸ δὲ ὁμοίως γινόμενων.

* in Ethic. c. 2. * Nemes. c. 33. * Nemes. c. 34. * κύκλου τοῦ ἐνιαυτοῦ.

μένων, ἀλλ' ὥς ἐπὶ τὸ πλείστον · ὅσον, περὶ τοῦ πολιοῦσθαι τὸν ἐξηκοντούτην, ἢ γενεάσκειν τὴν ἀποσπετή · οὕτε περὶ τῶν φύσει μὲν, ἀλλοτὶ δὲ ἄλλως ἀορίστως γινομένων · ὅσον περὶ θυμῶν καὶ αἰσμάτων καὶ χαλάρης. Δια ταῦτα μὲν, τὸ ἐφ' ἡμῖν, εἴρηται· Τὸ δὲ, Δι' ἡμῶν γίνεσθαι δυναμένων · ἐπειδὴ περ οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων [τῶν ἀνθρωπίνων], οὕτε περὶ παντὸς πράγματος βουλευόμεθα · ἀλλ' οὐδὲ περὶ πάντων τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ δι' ἡμῶν γινομένων · ἀλλὰ δεῖ προαίεσθαι, καὶ ἀθελον ἐχόντων τὸ εἶδος. Ἐάν γάρ ἢ φανερόν καὶ ὁμολογούμενον, οὐκ ἔστι περὶ αὐτοῦ βουλευόμεθα · κἂν ἐφ' ἡμῖν, καὶ δι' ἡμῶν γίνηται. Ἐδείχθη δὲ, ὥς οὐδὲ περὶ τοῦ τέλους, ἀλλὰ περὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος, ἢ βουλῇ. Βουλευόμεθα γὰρ οὐ πλουτῆσαι · ἀλλ' ὅπως καὶ δι' ὧν πλουτήσομεν. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, περὶ τούτων μόνον βουλευόμεθα, ὧν ἡ πρόβις ἐπίσης ἐνδέχεται · ἔστι δὲ ἐπίσης ἐνδεχόμενον, ὃ αὐτὸ τε δυνάμεθα, καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ. Εἰ γὰρ μὴ ἀμφοτέρωθεν ἡδυνάμεθα, οὐκ ἂν περὶ ἀμφοτέρων ἐβουλευόμεθα. Περὶ γὰρ τῶν ὁμολογούμενων καὶ φανερῶν, ἢ τῶν ἀδυνάτων, καὶ οὐκ ἐνδεχομένων, οὐδεὶς βουλευεται. Εἰ δὲ τὸ ἕτερον μόνον τῶν ἀντικειμένων ἡδυνάμεθα, τοῦτο μὲν ἦν ὁμολογούμενον, ὡς ἀναμφίβολον · τὸ δὲ ἀντικείμενον, ἀδύνατον. Οἷον, ἄρτου καὶ λίθου προαίεμένων, οὐδεὶς βουλευεται ποῖον ποιήσεται βρῶμα · τοῦ μὲν ὁμολογούμενου · τοῦ δὲ σαφῶς ὄντος ἀδυνάτου. Ταῦτα γοῦν προαίεόμεθα, τὰ ἐπίσης ἐνδεχόμενα, περὶ ὧν καὶ βουλευόμεθα.

Nulla esset dubitatio; oppositum vero, nec possibile erat. Ut si panis ac lapis apponantur, nemo consultat ac deliberat quo illi vescendum sit, cum alterum certum sit; alterum vero, palam impossibile existat. Hæc igitur eligimus, aliisque postpositis animi sententia amplectimur ac nobis proponimus, quæ æque contingentia sunt, de quibus et deliberamus.

Περὶ γνώμης.

Ἄλλ' οὕτε γνώμη τίς ἐστίν ἡ προαίρεσις, κἂν οἱ πολλοὶ οὗτο προχειρῶς νομίζωσιν · ἀλλὰ γνώμης · εἴπερ τὴν γνώμην εἶναι φασιν δρεξίν ἐνδιόθετον τῶν ἐφ' ἡμῖν, ἐξ ἧς ἡ προαίρεσις · ἢ διάθεσιν ἐπὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν δρεκτικῶς βουλευθείσι. Διατεθείσα γὰρ ἡ δρεξίς τοῖς κριθείσιν ἐκ τῆς βουλῆς, γνώμη γέγονε · μεθ' ἣν, ἢ κυριώτερον εἰπεῖν, ἐξ ἧς ἡ προαίρεσις. Ἐξωὺς οὖν πρὸς ἐνέργειαν ἐπείγει λόγον, ἢ γνώμην πρὸς τὴν προαίρεσιν.

In sententiam evasit; postquam, vel (ut magis

Περὶ ἐξουσίας.

Ἄλλ' οὕτε ἐξουσία ἐστίν ἡ προαίρεσις. Ἡ μὲν γὰρ προαίρεσις, ὥς πολλὰκις ἔφη, δρεξίς ἐστὶ βουλευτική τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτικῶν · ἢ δὲ ἐξουσία, κυριότης ἐννομεῶν τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτικῶν · ἢ κυριότης ἀκύλυτος τῆς τῶν ἐφ' ἡμῖν χρήσεως · ἢ δρεξίς τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀδουλωτος. Οὐκ ἔστιν οὖν ταῦτόν ἐξουσία καὶ προαίρεσις; εἴπερ κατ' ἐξουσίαν μὲν προαίεόμεθα, οὐκ ἐξουσιάζομεν δὲ κατὰ προαίρεσιν · καὶ ἡ μὲν ἐπιλέγεται μόνον · ἢ δὲ χρᾶται τοῖς ἐφ' ἡμῖν, καὶ τοῖς ἐπὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν, ἡγουν, προαίρεσις καὶ κρῖσις καὶ βουλῇ. Κατ' ἐξουσίαν γὰρ βουλευόμεθα,

quidem sunt, sed pari tamen semper modo contingunt, ut de ortu solis ac occasu: nec de his, quæ natura quidem contingunt, sed non semper eodem modo, sed ut plurimum, ut de æjus canitie, qui annos sexaginta natus sit, aut ejus pube, qui viginti: neque de his quæ natura quidem, sed alias aliter incerto tempore eveniunt, ut de imbribus, siccitatibus, grandine. Atque hæc causa est cur dictum sit, quæ in nostra sunt potestate. Mod autem, quæ per nos fieri possunt; quia non de omnibus quæ hominis sunt, neque de omni re consultamus; qui neque de omnibus, quæ in nostra sunt potestate, et per nos sunt; sed addamus necesse est, et incertum habent finem exitumque. Nam si ille manifestus sit ac certus, minime de eo consultamus; quamvis in nostra potestate sit, ac per nos fiat. Ac vero probatum est, consilium non esse de fine, sed de his quæ sunt ad finem. Deliberamus enim, non ut dicemur, sed quomodo ac quibus adminiculis divitias parabimus. Et (ut summa dicam) de his solum consultamus ac deliberamus, quæ ut agantur, et non agantur æque contingit. Sic vero contingit, quod possumus æque facere ac contrarium. Nisi enim utraque præstare possemus, non de utrisque deliberarem. De certis enim et manifestis, vel de his quæ fieri non possunt, nec contingens est ut fiant, necne, nemo consultat. Quod si alterum solum oppositorum poteramus, illud certum erat, ut de quo

C

De sententia, seu decreto.

At neque sententia quedam seu decretum (γνώμη) electio est, ut multi temere existimant, sed ad sententiam ac decretum spectans. Aiunt enim sententiam esse, internum animoque hærentem appetitum, eorum, quæ in nostra sunt potestate, ex quo electio est ac propositum; aut, affectum nutumque animi de his quæ in nostra sunt potestate, ac appetitum more deliberata sunt. Appetitus enim his dispositus quæ ex consilio judicata sunt proprie loquar) ex qua electio ac propositum existit operationem habet, ea se sententia ad electionem.

De potestate libera, seu de libertate voluntatis.

At neque potestas libera, electio ac propositum est. Electio enim ac propositum, ut æpius dictum est, appetitus est cum consilio ac deliberatione, agibilibus, quæ in nostra sunt potestate: potestas autem libera, legitima auctoritas est agendarum earum rerum, quæ in nostra sunt facultate; sive expedita auctoritas eorum usus, quæ in nobis posita sunt; vel, appetitus liber suique jura ac immancipabilis eorum quæ sunt in nobis. Non est igitur idem potestas libera, et electio ac propositum; quandoquidem potestate libera eligimus;

non vero electione ac proposito, potestate libera A καὶ κρίνομεν, καὶ προαίρουμεθα, καὶ ὁρμώμεν, καὶ fulgemus. Et illa quidem deligit solum (id est, χρώμεθα τοῖς ἐφ' ἡμῖν. electio), hæc autem (potestas scilicet libera) illis utitur quæ nostræ sunt facultatis, iisque adeo quæ circa illa versantur, quæ nostræ sunt facultatis; nempe, electione et iudicio et consilio. Pro libera enim potestate inimus consilium seu deliberamus, et iudicamus et eligimus et aggredimur; atque illis quæ nostræ sunt facultatis utimur.

7 De opinione.

At nec opinio quædam est electio. Nam opinio quidem, duplex est; cum ratione, et sine ratione: electio autem est mutabilis. Opinionem ergo sine ratione esse dicunt, cognitionem simplicem et in promptu, ut cum quis alienam profert opinionem, ejus rationem ignorans; ut, qui dicit animam esse immortalem, nec ejus immortalitatis causam reddit, ut certo eam argumento probet. Opinionem autem cum ratione esse dicunt, cognitionem cogitantis animi determinatione constitutam; ut cum quis animo cogitans, deque re aliqua ratiocinando, ejus etiam causam solerter reddit. Est enim animi cogitatio, quæ velut comæat et per spatia operatur, ducto exordio a propositione usque ad conclusionem. Ut, verbi gratia, si cui propositum sit probare esse animam immortalem, et dicat: Anima ipsa a se movetur; quod autem a se movetur, semper movetur; quod vero semper movetur, immortale est; anima igitur immortalis est. Aut rursus: Anima expers compositionis est; quod autem est expers compositionis, dissolvi ac interire non potest: quod vero dissolvi et interire non potest, est immortale; anima igitur immortalis est. Animi enim cogitantis proprium est, ut viam aliquam ducentem ad rei cognitionem ac scientiam instruat; proceditque per rationes a propositionibus ad conclusionem; quo processu ac via id genus opinionis facit, quod est cum ratione. Ac rursus, opinio, nedum eorum est quæ sunt in nostra potestate, sed et eorum quæ in ea minime sunt: electio vero ac propositum, eorum duntaxat quæ in ea sunt. Item opinionem veram et falsam dicimus; electionem vero, non veram et falsam, sed bonam et malam. Ac quidem opinio, universalium est; electio vero, singularium. Electio enim in agendis versatur quæ singularia sunt. Multis, puto, declaratum est, opinio cognitio sit cogitantis animi ac discurrentis consilii ac deliberatus agendarum earum rerum quæ in nostra sunt potestate; haudquaquam electio idem est quod opinio.

8 De prudentia, seu intelligentia et sapientia.

At neque prudentia, seu intelligentia sapientiaque est electio. Siquidem prudentiam (Græce φρόνησιν) esse dicunt, appetitum contemplantem ra-

(e) *Περὶ φρονήματος*. Etiam Cicero laborat reddenda hac voce. Aliis cogitatum, sensus, prudentia, intelligentia, sapientia; sic enim etiam φρονεῖν, sapere: quandoque etiam animus et appetitus. Quam hic Maximus harum vocum proprietatem observat, auctores libriorē earum usu fere negligunt. Quod definit Maximus, φρόνησιν, id est prudentiam, ξὶν ἀνολίαν καὶ ὑπερβολὴν ἀντίπαλον.

Περὶ δόξης

'Αλλ' οὕτε δόξα τις ἐστὶν ἢ προαίρεσις. Ἡ μὲν γὰρ δόξα διττὴ· λογικὴ τε, καὶ ἀλογος· ἡ δὲ προαίρεσις τρεπτὴ. Τὴν μὲν οὖν ἀλογὴν δόξαν εἶναι φασιν, ἀπλὴν γνῶσιν καὶ πρόχειρον· ὡς ὅταν τις πρόφερῃ δόξαν ἀλλοτριάν, ἀγνοῶν τὴν αὐτῆς αἰτίαν. Οἷον, ἀθάνατον λέγων, τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ διδοῦς ἀποδεικτικὴν αἰτίαν τῆς ἀθανασίας αὐτῆς. Τὴν δὲ λογικὴν δόξαν, γνῶσιν εἶναι λέγουσι, κατὰ ἀποπεράτωσιν τῆς διανοίας συνισταμένην· ὡς ὅταν τις λογισάμενός τι, καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ ἐπιστημονικῶς ἀποδείξωσι. Διάνοια γὰρ ἐστὶν, ἡ διήκουσα καὶ διαστηματικῶς ἐνεργούσα, ἀπὸ προτάσεως ἀρχομένη μέχρι συμπεράματος. Οὖν, προτίθεται τις διῆξαι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον, καὶ λέγει· Ἐπειδὴ αὐτοκίνητος ἐστὶν ἡ ψυχὴ τὸ δὲ αὐτοκίνητον, αἰκίνητον· τὸ δὲ αἰκίνητον, ἀθάνατον· ἡ ψυχὴ ἄρα ἀθάνατος. Ἡ πάλιν· Ἐπειδὴ ἀσύνθετος ἐστὶν ἡ ψυχὴ· τὸ δὲ ἀσύνθετον, ἀδιέλυτον· τὸ δὲ ἀδιέλυτον, ἀθάνατον· ἡ ψυχὴ ἄρα ἀθάνατος. Διανοίας γὰρ ἴδιον, τὸ διανύειν τινὰ ὅδον ἐπὶ τὴν τοῦ πράγματος γνῶσιν φέρουσαν· ὁδεύει δὲ ἀπὸ τῶν προτάσεων διὰ τῶν συλλογισμῶν ἐπὶ τὰ συμπεράσματα, καὶ ποιεῖ τὴν λογικὴν δόξαν. Καὶ πάλιν, ἡ μὲν δόξα οὐ μόνον τῶν ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἡ δὲ προαίρεσις, μόνον τῶν ἐφ' ἡμῖν· καὶ δόξαν μὲν ἀληθεῖ λέγομεν καὶ ψευθεῖ· προαίρεσιν δὲ, οὐ λέγομεν ἀληθεῖ καὶ ψευθεῖ· ἀλλὰ καλὴν καὶ κακὴν· καὶ ἡ μὲν δόξα, τῶν καθόλου· ἡ δὲ προαίρεσις, τῶν καθέκαστα· περὶ γὰρ τῶν πρακτῶν ἡ προαίρεσις· ταῦτα γὰρ τὰ καθέκαστα. Διὰ πλειόνων, ὡς οἶμαι, φανερόν γέγονε, μὴ εἶναι δόξαν, τὴν προαίρεσιν. Εἰ γὰρ ἡ μὲν δόξα κατ' ἀποπεράτωσιν τῆς διανοίας συνισταμένη, γνῶσις ἐστὶν· ἡ δὲ προαίρεσις, ὁρμῆς βουλευτικῆς τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτῶν, οὐκ ἐστὶ τῇ δόξῃ ταυτὸν ἢ προαίρεσις.

non esse opinionem id quod est electio. Cum enim terminatione conflata; electio vero appetitus cum

Περὶ φρονήματος (e), ἥτοι φρονήσεως

'Αλλ' οὕτε φρόνημα ἥτοι φρόνησις ἐστὶν ἢ προαίρεσις. Εἴπερ τὴν μὲν φρόνησιν, ὁρξιν θεωρητικὴν λογικῶν καὶ γνωστικῶν μαθημάτων φασίν· ἡ

NOTE.

non bene reddit Turr. sive ejus cod. habuit ἀγνοίας, sive fellit oculus, aut mens præcurrit. Ignorantia adversariam, imo, mentis inopia, dementia, imprudentia per defectum; uti ὑπερβολας, per excessum, quam sufficientiam, dicere possumus; vitium scilicet ὑψηλοῦς affine, id est superbie; qua quis eximie et supra reliquos putat se sapere.

ἔξιν ἀνοίας τε καὶ ὑπερνοίας ἀντίπαλον· τὴν δὲ προαίρεσιν, ὡς διαφόρους ἀποδείδωκεν ὁ λόγος, ὁρῶν βουλευτικὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν. Γίνεσθαι δὲ τὴν φρόνησιν φασὶ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον· ὅλον, τὴν μὲν πρώτην τοῦ νοῦ κίνησιν, νόησιν καλοῦσι· τὴν δὲ περὶ τινος νόησιν, ἐννοίαν λέγουσι· ἥτις ἐπιμένεισα καὶ τυπώσασα τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ νοούμενον, ἐνθύμησις προσαγορεύεται· ἡ δὲ ἐνθύμησις ἐν ταυτῇ μένεισα, καὶ ἐαυτὴν βασανίσασα, φρόνησις ὀνομάζεται· ἡ δὲ φρόνησις πλατυθεῖσα, ποιεῖ τὸν διαλογισμὸν· ἐνδιάθετον λόγον παρὰ τοῖς ταῦτα δεινοῖς ὀνομαζόμενον· ὃν ὑπογράφοντες φασί, κίνημα τῆς ψυχῆς εἶναι πληρέστατον ἐν τῷ διαλογιστικῷ γινόμενον, ἀνευ τινὸς ἐκφυγῆσεως· ἐξ οὗ τὸν προφορικὸν λόγον φασὶ προεῖναι.

φρόνησις δicitur; prudentia scilicet et intelligentia et sapientia; quæ dilatata dialogisμὸν (sermocinationem) facit, διαλογισμὸς, τὴν ἐνδιάθετον λόγον; sermonem cordis ac animi, sic earum rerum peritis nuncupatum; quem describentes, motum animi plenissimum esse dicunt, in ea parte quæ ratiocinatur, nulla prolatione ac vocis sono expressum; ex quo sermonem, qui ore profertur, prodire aiunt.

Φρόνημα δὲ πάλιν εἶναι λέγουσι, τὴν ἐκ τῆς φρονήσεως ἐπιγινωμένην τῇ φρονητικῇ γνῶσιν τοῦ φρονηθέντος· φρόνησιν γάρ, καὶ φρονητὸν καὶ φρονητικὸν καὶ φρόνημά φασί. Καὶ φρόνησις μὲν ἐστίν, ἡ σχέσις· φρονητὸν δὲ, τὸ φρονούμενον· καὶ φρονητικὸν, τὸ φρονοῦν· καὶ φρόνημα, ἡ γενομένη ἐκ τῆς φρονήσεως τῇ φρονητικῇ γνῶσιν τοῦ φρονηθέντος πράγματος. Εἰ τοίνυν τοῦτο μὲν οὕτως· ἡ δὲ προαίρεσις οὐχ οὕτως· ἀρα προαίρεσις οὐκ ἐστὶ τὸ φρόνημα.

prudentia vi ac intelligentia præditum, Ipsum quod prudenter noceat ac sapit: prudentia sensus (τὸ φρόνημα) quæ ex horum actu, sic intelligenti ac sapienti, rei prudenter ac sapienter intellectæ, scientia ac notitia comparatur. Cum sic igitur se prudens sensus (φρόνημα scilicet) ac notitia habeat, non sic vero electio; non ergo φρόνημα

Δέδεικται τοίνυν, ὡς οἶμαι, σαφῶς, οὐκ εἶναι ταυτὸν ἀλλήλοις τὰ προταθέντα, κατὰ τοὺς τοῦτο νομίζοντας. Εἰ δὲ φαίνεται ἀλλήλοις πάντως εἶναι ταυτὸν, διὰ τὸ πάντων ἐπίσης, ὡς γένος κατηγορεῖσθαι τὴν ὁρεξίν, ἣγουν τὴν ὁρεκτικὴν τῆς φύσεως δύναμιν· εἰπάτωσαν ἀλλήλοις εἶναι ταυτὸν καὶ πάντα τὰ εἶδη, τὰ τε χερσαία, καὶ πτηνὰ καὶ ἐνυδρὰ, διὰ τὸ πάντων ἐπίσης ὡς γενικώτερον, κατηγορεῖσθαι γένος τὸ ζῶον, καὶ φρούδος αὐτοῖς ἡ τοῦ παντὸς γενήσεται διαχώρησις· πραγμάτων οὐκ οὕσα διαφορῶν ὑπόστασις, ἀλλὰ μόνον ψιλῶν ὀνομάτων ἐκφανσις.

Ὅτι κατὰ πάντα τρόπον οὐκ ἐστὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν τῷ θέλημα τῶν ὁγῶν πρὸς ἀλήλους καὶ τὸν θεόν, πᾶν ἐν πᾶσι τὸ θεληθὲν, ὡς τινες λέγουσιν.

Οὐκοῦν ἡ προαίρεσις προσλαβούσα τὴν ἐπὶ τοῖς ἐφ' ἡμῖν ὁρμῇ τε καὶ χρήσιν, πέρας τῆς κατ' ὁρεξίν ἡμῖν λογικῆς ὁπάγει κινήσεως. Τὸ γὰρ φύσει λογικὸν, δύναμιν ἔχον φυσικὴν τὴν λογικὴν ὁρεξίν, ἣν καὶ θέλησιν τῆς νοερᾶς καλοῦσι ψυχῆς· ὁρᾶται καὶ λογίζεται καὶ λογισάμενον βούλεται. Βούλησιν γὰρ εἶναι φασιν, οὗ τὴν ἀπλῶς φυσικὴν, ἀλλὰ τὴν ποιάν· τούτῳ, τὴν περὶ τινος θέλησιν· καὶ βου-

tionales disciplinas et ad scientiam spectantes; vel, habitum stultitiæ nimique prudentiæ ac sagacitati oppositum. Electionem autem ac propositum, appetitum deliberantem de his, quæ in nostra facultate sunt, ut pluribus a nobis fuit comprobatum; prudentiam enim et sapientiam (φρόνησιν) in hunc modum constari aiunt. Exempli causa, primum animi intelligentis motum νόησιν vocant; quasi nudum intellectum ac cogitatum. Quæ autem circa aliquid cogitatio ac intellectus versatur, ἐννοίαν appellant; velut dicas animadversionem et notitiam. Hæc vero immorans animo eumque ad id quod noscitur informans, ἐνθύμησις nuncupatur; alta scilicet animo cogitatio. Hæc porro ipsa eadem inque eodem perseverans, ac seipsam explorans, φρόνησις dicitur; prudentia scilicet et intelligentia et sapientia; quæ dilatata dialogisμὸν

B Rursus vero φρόνημα esse dicunt, eam scientiam ac notitiam, quæ ex prudenti sensu ac intelligentia, rei prudenter ac solerter intellectæ, sic intelligenti accedit. Nam et prudentiam dicunt seu intelligentiam (φρόνησιν) et rem huic subjectam, et quod prudentiæ vi ac intelligentiæ præditum est; et qui inde comparatur, prudentem sensum ac notitiam; id est, φρόνημα. Et quidem prudentia et intelligentia ac sapientia, habitudo est: res vero subjecta, id quod prudentia et intelligentia ac sapientia noscitur, ipsum quod prudenter noceat ac sapit: prudentia sensus (τὸ φρόνημα) quæ ex horum actu, sic intelligenti ac sapienti, rei prudenter ac sapienter intellectæ, scientia ac notitia comparatur. Cum sic igitur se prudens sensus (φρόνημα scilicet) ac notitia habeat, non sic vero electio; non ergo φρόνημα

C Perspicue igitur probatum est, ut existimo, hæc quæ proposita sunt, non eadem inter se esse, uti opinantur qui in eam adducti sententiam sunt. Sin autem dicant, idem omnino inter se esse, eo quod appetitus tanquam genus peræque de omnibus prædicetur; id est, vis appetendi quæ 9 natura inest; dicant etiam idem inter se omnes species animalium, terrestrium, volucrum, aquatiliū, quod animal de omnibus æqualiter ut generalius ac superius prædicetur: sicque fiet ut evanescat universi ornatus, non ipse vere rerum existentia ac distinctione constans, sed qui nudorum duntaxat verborum inanis apparatus ac pompa sit.

Non fore modis omnibus post resurrectionem, unam sanctorum inter se, et cum Deo voluntatem, ut quidam dicunt, quamvis quod ii volent, unum omnibus futurum sit.

Igitur electio assumpta aggressionem et usu, ut in rebus quæ nostra sunt facultate, rationalis in nobis motus terminus ac finis exsistit. Quod enim natura rationale est, cum naturali rationis appetitu præditum sit (quem et intelligentis animi voluntatem dicunt), appetit ac ratiocinatur seu cogitat: ratiocinandoque ac cogitando, vult. Voluntatem enim (βούλησιν) non simpliciter naturalem dicunt, sed

hanc talem; quæ scilicet circa rem aliquam versatur: volendoque quarit; querendo, considerat; considerando, consultat ac deliberat; deliberando, judicat; judicando, eligit seu præoptat; præoptando ac eligendo, aggreditur motusque incitatur; aggrediendo motusque incitatione, utitur; utendo, a motu cessat quo in rem illam appetitu incitabatur. Nemo enim utitur, quin prius aggressus sit; nemoque aggreditur, quin prius eligat; nemoque eligit, quin prius judicaverit; nec quisquam judicat, quin consultaverit; nec ullas consultat ac deliberat, quin consideraverit; nec vero quis considerat, quin quæsierit; nec aliquis querit, quin voluerit; vultque nemò, quin cogitaverit; nec ullus cogitat, quin appetat; nemoque ratione appetit, quin natura præditus ratione sit. Cum igitur homo sit animal natura ratione præditum, etiam appetendi vi præditus est, et ratiocinandi et volendi et querendi et considerandi et eligendi et aggrediendi seu conandi et utendi.

Sin autem homo cum reliquis, etiam animal est vi eligendi natura præditum, electio autem eorum est, quæ in nostra sunt potestate, et per nos fieri possunt, habemque incertum inemittit exitum; estque in nostra potestate virtutum ratio **10** (naturalium scilicet facultatum exercita-lex) earumdemque facultatum modus, qui ab usu est, innaturalium affectuum ex aberratione causa est; plane quisquis natura eligendi vi præditus est, etiam contrarietatum capax, ac iudicandi facultate præditus est. Quod si iudicandi opposita facultate pollet, omnino etiam eligendi: eligendi vero facultate cum polleat, ut in cuius arbitrio sit motus ad utrumlibet, haudquaquam natura immutabilis est. Igitur quando quidem consilium ut et iudicium et electio eorum sunt, quæ ambigua sunt (quippe eorum quæ in nostra sunt potestate), quando nulla iam ambigua erunt ac incerta, ipsa per se veritate manifeste cunctis patefacta, nulla futura electio est, quæ per res medias moveatur: et in nostra posita facultate; nam neque iudicium futurum opposita secerneat, ex quibus quod præstantius est, præ eo eligamus, quod deterius est. Sin autem, pro legis naturæ ratione, quæ nunc viget, nulla tunc futura electio est, omni a rebus dubietate amota; unus dumtaxat intelligentis animi efficax vigensque erit appetitus, iis, qui sic natura appetendi vi sunt præditi; solum ejus, quod natura appetibile est, inef-
fabilis ratione mysticam nactus fruitionem ac possessionem, ad quam per ea, quæ recensita sunt,

αλόμενον ζητεῖ· καὶ ζητοῦν σκεπτεται· καὶ σκεπτόμενον βουλευεται· καὶ βουλευόμενον κρίνει· καὶ κρίνον προαιρεῖται· καὶ προαιρούμενον ὁρμᾷ· καὶ ὁρμῶν, κέχρηται· καὶ χρώμενον παύεται τῆς δρακτικῆς ἐπ' ἐκεῖνο κινήσεως. Οὐδεὶς γὰρ κέχρηται, μὴ πρότερον ὁρμήσας· καὶ οὐδεὶς ὁρμᾷ, μὴ προαιρούμενος· καὶ οὐδεὶς προαιρεῖται, μὴ κρίνας· καὶ οὐδεὶς κρίνει, μὴ βουλευσάμενος· καὶ οὐδεὶς βουλευεται, μὴ σκεψάμενος· καὶ οὐδεὶς σκεπτεται, μὴ ζητήσας· καὶ οὐδεὶς ζητεῖ, μὴ βουλευθεὶς· καὶ οὐδεὶς βούλεται, μὴ λογισάμενος· καὶ οὐδεὶς λογίζεται, μὴ ὁραγόμενος· καὶ οὐδεὶς λογικῶς ὁρίζεται, μὴ ὑπάρχων φύσει λογικῶς. Λογικὸν οὖν φύσει ζῶον ὑπάρχον ὁ ἄνθρωπος, δρακτικῶς ἐστὶ, καὶ λογιστικῶς, καὶ βουλευτικῶς, καὶ ζητητικῶς, καὶ σκεπτικῶς, καὶ προαιρετικῶς, καὶ ὁραητικῶς, καὶ χρηστικῶς.

El δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ προαιρετικὸν φύσει ζῶον ὁ ἄνθρωπος· ἡ δὲ προαίρεσις τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ δι' ἡμῶν γίνεσθαι δυναμένων, καὶ ἀδελον ἐχόντων τὸ τέλος (f) ἐστὶν ἐφ' ἡμῖν δὲ, καὶ ὁ τῶν ἀρετῶν λόγος, τῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων ὑπάρχων ἐνεργούμενος νόμος· καὶ ὁ κατὰ παράκλησιν τῶν αὐτῶν δυνάμεων τρόπος, τὰ παρὰ φύσιν πάθη παρυσιστῶν· ἀρα πᾶς φύσει προαιρετικῶς, τῶν ἀντικειμένων ἐπιδεκτικῶς τε καὶ κριτικῶς. El δὲ τῶν ἀντικειμένων κριτικῶς, καὶ προαιρετικῶς πάντως· εἰ δὲ προαιρετικῶς, ὡς ὅτι αὐτῶν κειμένων τῆς ἐπ' αὐτῶν κινήσεως, οὐκ ἀτρεπτος φύσει καθέστηκεν (3). Οὐκοῦν ἐπειδὴ τῶν ἀμφιβόλων ἐστὶν, ὡς ἐφ' ἡμῖν, ἡ τε βουλὴ καὶ ἡ κρίσις καὶ ἡ προαίρεσις, ὅταν οὐκ ἐστὶ τὰ ἀμφιβόλα, τῆς αὐθοποστάτου πᾶσιν ἐμφανούς ἀληθείας δευχθείσης, προαίρεσις οὐκ ἐστὶ διὰ τῶν μέσων καὶ ἐφ' ἡμῖν ὄντων κινουμένη πραγμάτων· οὐ μὴδὲ κρίσις, ἀφορισμὸν ποιοῦμένη τῶν ἀντικειμένων, ὧν τὸ κρεῖττον ποιοῦμεθα πρὸ τοῦ χείρονος αἰρετόν· εἰ δὲ τότε κατὰ τὸν νῦν κρατοῦντα νόμον τῆς φύσεως, προαίρεσις οὐκ ἐστὶ, πάσης ἀπογενομένης τῶν ὄντων ἀμφιβολίας, ὅρις ἐνεργῆς ἐστὶ μὲν νοερά, τοῖς ὁπῶ κατὰ φύσιν δρακτικοῖς· μόνῃς ἀφράτως ἐπαληθευμένη τῆς τοῦ κατὰ φύσιν δρακτοῦ (g) μυστικῆς ἀπολαύσεως, πρὸς ἣν ἔσχε διὰ τῶν ἀπηριθμημένων τὴν κίνησιν· ἥς κόρος ἐστὶν, ἡ ἐπ' ἀκείρον ἐπίτασις; αὐτῆς τῆς τῶν ἀπολαύσεων ὁρίσεως· ἐκαστον τοσοῦτον ὑπερφυῶς μεθέξοντος, ὅσον ἐπόθησε· καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ φύσει ποδούμενον ἀμεσὸς συνανάγκαστος· El δὲ ὅσον τις ἐπόθησε, το-

* Tur. cod. ὁ γὰρ πᾶσι.

NOTÆ.

(f) Καὶ ἀδελον ἡ γόρτων τὸ τέλος. Sic Dufrenii cod. pro quo errore Venet. Ἐδελον· quod etiam habuit Turriani, dum reddit, et certum finem habent; imo certe incertum: sic enim ipse Maximus. Nepl ὧν βουλευόμεθα. De quibus deliberamus (quæ ipsa sunt circa quæ electio versatur) non satis esse ait, ut in nostra sint facultate, et per nos fiant; sed necessario addendum, καὶ ἀδελον ἐχόντων τὸ τέλος· et incertum habent finem: cuius debuit vir doctus non sic facile oblivisci; cum præcipue res sic plana

sit, et sic habeat Nem. textus, quem Maximus sublegit.

(g) Τῆς τοῦ κατὰ φύσιν δρακτοῦ. Venet. δρακτικού, habuitque Tur. cod. plane mendose, nec ipse ullum commodam sensum elicere potuit. Nempe, qui per naturam δρακτικοὶ sunt (appetendi facultate præditi) ejus nanciscuntur mysticam fruitionem seu possessionem, qui per naturam τὸ δρακτὸν est (ipsam naturam appetibile) Dei scilicet.

αὐτον μετέξει τοῦ ποθομένου· τῷ μὲν τῆς φύσεως ἁλίστης, μία δειχθήσεται πάντων ἡ θέλησις· τῷ δὲ τῆς κινήσεως τρόπῳ, διάφορος.

eximie futura ejusque participatione, quanta vis cupiditatis atque amoris fuit; ac cum eo quod natura desiderium amoreque habet, immediata contemplatio existit. Sin autem quantum quis desiderii amorisque habuit, tantum desiderii atque amari particeps erit; naturæ quidem ratione una omnium elucescet. Voluntas sic absolute (id est, θέλησις) quæ tamen ipsa motus ratione et modo distincta sit.

Εἰ δὲ τῷ τρόπῳ κατὰ τὴν κίνησιν οὐ μὴ πάντων ἀνθρώπων ἡ θέλησις· οὐδέ ποτε μία τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν σωζομένων, ὡς τισιν ἔδοξε, κατὰ πάντα τρόπον γενήσεται θέλησις· κἂν ἂν τὸ θεληθῇ ἐστὶ τῷ τε Θεῷ καὶ τοῖς ἁγίοις, ἡ σωτηρία τῶν σωζομένων· σκοπὸς ὑπάρχουσα θεός, ὡς τέλος πάντων προπεποιηθῇ τῶν αἰώνων· περὶ δὲ τῶν τε σωζομένων πρὸς ἀλλήλους καὶ Θεοῦ τοῦ σώζοντος, κατὰ τὴν θέλησιν γενήσεται σύμβασις· ὅλων ἐν πᾶσι γενικῶς, καὶ τὸ καθ' ἑκάστον ἰδικῶς χωρήσαντος τοῦ Θεοῦ, τοῦ τὰ πάντα πληροῦντος· τῷ μέτρῳ τῆς χάριτος· καὶ ἐν πᾶσι πληρουμένου, μετῶν δίκην, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν ἑκάστῳ πίστεως αὐτῷ συμφύσεως. Εἰ γὰρ τοῦ μὲν Θεοῦ τὸ θέλημα φύσει σωστικόν, τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων φύσει σωζόμενον ταυτὸν οὐκ ἂν εἴη ποτὲ τὸ φύσει σωζόν, καὶ τὸ φύσει σωζόμενον· κἂν εἰς ἀμφοτέρων σκοπὸς, ἡ σωτηρία τῶν ὅλων καθέστηκεν· ὑπὸ μὲν τοῦ Θεοῦ προβεβλημένη· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων προσηρημένη.

est, destinatio ac finis; universorum nimirum salutis autem voluntate elegerint.

Εἰ δὲ ταυτὸν ἐστὶ καὶ ἐν ἀριθμῷ τὸ τε θεῖον καὶ τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, κατὰ τοὺς λέγοντας, ἐπειδὴ θελήματι πάντας ὁ Θεὸς ὑπέστησε τοὺς αἰῶνας, ἐστὶ τῷ αὐτῷ θελήματι δημιουργός· καὶ ὁ τῶν ἁγίων χορδός, εἴτε φυσικῶς, εἴτε γνωμικῶς· καὶ ἀπλῶς, ᾧ παρῴκασι πρὸς τὸ θεῖον ταυτίζεσθαι· ὅπερ ἀπορρῶν, καὶ μόνος, ὡς οἶμαι, βεβωβημένης ἔργον διανοίας ἐστίν. Ὅπως γὰρ ἂν μὴ πάντες δημιουργοί, ἢ μόνον ἀπὸστολοι, ἢ μόνον προφῆται· καὶ οὗτοι πάλιν, ἢ Πάτερς μόνον, ἢ Μωσῆς μόνον· καὶ οὐ μὴ, πολλὰ δὲ παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ μοναὶ τοῖς ἁγίοις ἐστὶ· τῷ τε κατὰ φύσιν ἀγαθῷ θελήματι, τὸ κατὰ μέμνησιν πρὸς αὐτὸ κινήθην ἀνθρώπων, ποιότητι τε φυσικῇ καὶ ποσότητι εἴη ταυτὸν, ὅπερ ἀμύχανον (ὡς γὰρ ἂν τῷ φύσει μεθεκτικῷ, τὸ φύσει μεθεκτὸν εἴη ταυτὸν;) μίαν γνώμην κατὰ πάντα ἑρπύον εἶναι τοῦ τε Θεοῦ καὶ τοῦ τῶν ἁγίων χοροῦ, ἀδύνατον· κἂν, ὡς εἶπον, ἐν ἑσπιν ἀμφοτέρους τὸ θεληθῇ, ἡ σωτηρία τῶν ὅλων· περὶ ἣν τῶν θελημάτων ἡ ἐνωσις. Ἀλλ', ὡς εἰκέν, ἀγνοοῦντες οἷος αὐτοῖς ἐξ ὧν λέγουσιν ἀπορίας ἀναρῶνται λόγος, ἀκρίτως ἐπ' αὐτὴν καὶ φέρεσθαι τὴν σφῶν αὐτῶν συγχαροῦσι διάνοιαν. Εἰ γὰρ οὐκ ἐστὶ θέλημα, ὅπως οὐκ νοοῦμενον ἢ λεγόμενον ὁσχετόν, καὶ τὸ πρὸς τι γένος οὐκ ἔχον καταγορεύμενον· ποιότης ἐστίν, ἀλλ' οὐ τῶν καθ' αὐτὰ, ὡς ἐν ἑτέρῳ δηλαδὴ θεωρούμενον. Εἰ δὲ τῶν ἐν ἑτέρῳ θεωρούμενων ἐστὶ τὸ θέλημα, συμβεβηκός· πάντως ἐστίν· εἰ δὲ συμβεβηκός, ἢ οὐσία; (4), ἢ ὑποστάσεως ἐστὶ χαρακτηριστικόν (τοῦτων γὰρ

Quod si penes modum motus, non una omnium hominum futura voluntas est; nunquam fiet, ut quidam opinati, ut tum Dei, tum eorum qui demandi salute sint, una modis omnibus voluntas sit; quantum unum est quod et Deus et sancti volunt, eorum scilicet salus, qui eam nanciscuntur; quæ sit divini propositi destinatio, tanquam finis ante omnia sæcula provisus: in quo, et eorum qui salvi erunt inter se, Deique salutem præstantis, futura voluntatis consensio est; ipso toto Deo cunctis generatim ac singulis speciatim immanente, qui per gratiæ mensuram cuncta implet, et in 11 omnibus membrorum instar impletur, pro certa fidei ejusque ratione illi necessitudine conjunctis. Si enim Dei quidem voluntas natura vim præstandæ salutis habet; hominis autem voluntas a natura habet ut salute impartiat; nunquam fiat idem esse, quod natura salutem præstat, et cui natura præstatur salus; tametsi utrorumque idem scopus, quam Deus, ejus auctor, promoverit; sancti

Sin autem una eademque numero futura est cum divina voluntas tum humana, uti loquuntur qui ita sentiunt; cum Deus omnia sæcula voluntate condiderit, etiam sanctorem chorus eadem voluntate rerum conditor erit, sive illa naturalis, sive ex sententia atque arbitraria sit; ac omnino, qua illis voluntate comparatum est, ut idem cum Deo sint: quod quidem absurdum est, vagique animi ac errantis, ut existimo, opus. Interim enim dum non omnes conditores sunt, vel solum apostoli, vel solum prophetae; atque hi rursus, vel Petrus tantum, vel Moses tantum; nec una, sed multe apud Deum et Patrem sanctis mansiones sunt, nec cum voluntate per naturam bona, quæ per imitationem ad eam mota sit, humana voluntas, qualitate et quantitate naturali idem exstiterit; quod sane fieri nequit (quomodo enim quod natura participabile est, idem erit cum eo quod natura vi præditum est participandi?), ut una modis omnibus tum Dei, tum chori sanctorum voluntas sententia ac arbitraria sit, impossibile est; tametsi, ut dicebam, unum est quod utrique volunt, nimirum ut omnes salutem consequantur in quo salutis omnium voto contingit, ut voluntates jungantur. Hi enimvero, ut videtur, quos lateat, quanta illis vis absurditatis ex his quæ loquuntur proveniat, mentem temere ferri sinunt, quo non deceat. Cum enim nulla sit voluntas, quovis tandem modo intelligatur atque dicatur, quæ sit absoluta, ac de qua, quod genus ad aliquid

^b Ephes. i, 23. ^c 1 Tim. ii, 4. ^d 1 Cor. xii, 29.

^e Joan. xiv, 2.

dicitur, non prædicatur: plane qualitas est, non ex illis rebus quæ per se ac vere existunt; ut quæ nimirum in alio intelligatur. Quod si voluntas eorum est, quæ in alio considerantur, omnino accidens est. Sin autem est accidens, vel ejusmodi ut substantiam, seu essentiam, vel ut personam, insigniat (horum enim nihil medium quod per se consideretur; quod scilicet neutrum participet, aut ex utrisque compositum sit). Ac siquidem substantiam insignit, seu essentiam, unam de Deo ac sanctis naturam prædicabunt, **12** cunctis per unam voluntatem, in unam substantiam ac essentiam contractis. Quod enim generatim de aliquibus peræque prædicatur, substantiam significat, seu essentiam, et Dei et sanctorum futura persona est, cunctis in proprie, ea ratione qua persona est, innatum est, ut nulla dissimilitudine in aliis intelligatur, omnes alios aliis miscet ac inter se confundit, facitque ut cujusque ratio singularis, qua se ratione habeat, dignosci non possit.

Non posse dici in Christo unam voluntatem, sive illa voluntas naturalis dicatur, sive electionis, ut non nullis placuit.

Igitur, si in his illorum vacillavit disputatio atque ratio; nec si in Dominum ac Deum universumque Salvatorem Christum transferatur, unamque in eo voluntatem probare conitantur (quomodoque tandem voluntas dicatur) ullarum unquam virium erit. Si enim hanc Christi voluntatem naturalem dicant, inde palam Manichæorum fictionis errore illos laborare liquebit, qui unam Christi, quæ neque sit, nec vero futura sit, naturam profiteantur, quam illi conveniens aptaque voluntas velut indicio prodatur: simulque Arii furorem, nec non Apollinarij æmulati confusionem, substantiarum velut conflato, deprehendentur; ut qui nimirum a Deo et Patre, purissimæque Matre, substantiæ ratione Christum extraneum fecerint. Voluntas enim naturalis, naturam iusignit ut ejus propria nota; ac quæ eat indicia, ulla ratio aut sermo erit. Sin autem hæc naturam insignit ejusque nota propria est, liquet, eos qui hæc dicant, Christum naturam profiteri. Quod si Christus natura sit, neque Deus natura, neque vere natura homo est. Quod si Christus natura Deus est, quatenus est natura Christus; qui hoc dicit, multorum deorum assertor est; professus scilicet aliam naturam Patris, ut Deus est, cum non sit natura Christus; aliamque naturam Christi, ut Deus est, cum sit natura Christus; ex tate, invecia multorum deorum damna opinio

Sin autem eam voluntatem electionis ponunt, quam ex sententia (γνωμική) vocant, aut omnino secundum naturam **13** erit, modum usus rerum agendarum in Christo per omnia rationi naturæ convenientem habens; sicque Christus non ab omni immunis affectu extraque eorum aleam, sed continens affectuum seu passionum, istorum palam opinione erit, ac bonus secundum progressum, quidquid tandem natura existat. Tale enim quid est,

α οὐδὲν μέσον ἐστὶ καθ' αὐτὴ θεωρούμενον, ἥτοι μηδετέρων μετέχον, ἢ ἐξ ἀμφοῖν σύνθετον) καὶ εἰ μὲν οὐσίας, μίαν τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων φύσιν κατηγορήσουσι· πάντων διὰ τοῦ ἐνὸς θελήματος, τὴν εἰς μίαν οὐσίαν παθόντων συναίρεισιν. Τὸ γὰρ γενικῶς τινων ἐπίσης κατηγορούμενον, οὐσίας, ὅτ' ἦν τιλοῦσιν, ὑπάρχει δηλωτικόν. Εἰ δὲ ὑποστάσεις, μία πάντων ἔσται, τοῦ τε Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ὑποστάσις, πάντων ἀλλήλοις εἰς ταυτὴν συγγενευθέντων. Τὸ γὰρ ἰδικῶς τινι καθ' ὁποστάτιν ἐμπνευστικῶς, ἄλλοις ἀπαρallάκτως ἐνθεωρούμενον, πάντας ἀλλήλους συγγεῖ· καὶ τὸν ἐκάστου τοῦ, πῶς ¹² εἶναι λόγον, ποιεῖ παντελῶς ἀδιάγνωστον.

sub qua illa existunt. Sin autem personam, una idem inter se conflatis. Quod enim sic alicui proprie, ea ratione qua persona est, innatum est, ut nulla dissimilitudine in aliis intelligatur, omnes alios aliis miscet ac inter se confundit, facitque ut cujusque ratio singularis, qua se ratione habeat, dignosci non possit.

B Ὅτι περ ἐν θέλημα οὐ δυνατόν ἐπὶ Χριστοῦ λέγεσθαι· εἴτε φυσικόν, εἴτε προαιρετικόν λεχθῆναι, καθὼς τισιν ἔδοξεν.

Οὐκοῦν, εἴπερ ἐν τοῦτοις αὐτῶν ὁ λόγος ἡθενήσιν· οὐδὲ ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν, καὶ Σωτῆρα τῶν ὅλων Χριστὸν μεταβαίνειν, καὶ ἐν ὁμοούσιῳ λεγόμενον ἐπ' αὐτοῦ θέλημα κατασκευάζων εὐθενήσοι ¹¹ ποτ' ἂν. Εἰ μὲν γὰρ φυσικόν εἴποιεν τοῦ Χριστοῦ τοῦτο τὸ θέλημα, τὴν Μανιχαϊκὴν αὐτόθεν νοσήσαντες δειχθήσονται φαντασίαν, ὡς τὴν οὐκ οὖσαν, οὕτε γενησομένην μίαν Χριστοῦ φύσιν, καταλλήλῃ θελήματι δηλουμένην πρεσβεύοντες· τὴν τε μανίαν Ἀρείου κατὰ ταυτὸν, καὶ τὴν Ἀπολλιναρίου ζῆλώσαντας φωραθήσονται συνουσιῶσιν· ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τῆς ἀχράντου Μητρὸς, τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριώσαντες. Τὸ γὰρ φυσικὸν θέλημα, φύσιν χαρακτηρίζει· καὶ οὐδὲς ἀντερεῖ λόγος. Εἰ δὲ φύσιν χαρακτηρίζει, δῆλον ὡς φύσιν, οἱ τοῦτο λέγοντες, τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσι. Εἰ δὲ φύσις ὁ Χριστὸς, οὕτε Θεὸς φύσις, οὕτε μὴν ἄνθρωπος φύσις ἐστὶν ἀληθῶς· εἴπερ μὴ φύσις Χριστὸς ἀληθῶς ὁ Πατὴρ, ἢ φύσις Χριστὸς ἀληθῶς ἡ μήτηρ. Εἰ δὲ φύσις Θεὸς ὁ Χριστὸς, καθὼς φύσις Χριστὸς, πολὺθεός ἐστι τοῦτο λέγων· ἄλλην Πατὴρ ὡς Θεοῦ φύσιν, οὐκ ὄντος φύσις Χριστοῦ· καὶ ἄλλην Χριστοῦ φύσιν, ὡς Θεοῦ πρεσβεύων, ὄντος φύσις Χριστοῦ· καὶ πέρας αὐτοῦ τῆς τοιαύτης τερατολογίας; ἢ πρὸς πολυθεῖαν ἔσται κατάκρισις.

que demum istorum monstro improbaque loquacitatem emergit.

D Εἰ δὲ προαιρετικόν, ὅπερ καλοῦσι γνωμικόν, ἢ κατὰ φύσιν ἔσται πάντως, τὸν τρόπον τῆς τῶν ἐπὶ Χριστῷ πρακτῶν χρήσεως ἔχον διὰ πάντων συνεύοντα τῷ λόγῳ τῆς φύσεως· καὶ οὐκ ἀπαθῆς, ἀλλ' ἐγκρατὴς οὕτω γε παθῶν κατ' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ὑπάρχων δειχθήσεται· καὶ κατὰ προκοπὴν ἀγαθῶς, ὅ τι ποτε τὴν φύσιν ἐστὶ. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κατὰ φύσιν προαίρεσις τῶν ἐπὶ τῷ αἵρουμένῳ πρακτῶν, τὸ κρεῖττον ποιουμένη πρὸ τοῦ χειρόνος αἰρετῶν· ἢ

¹² Fr. Τὸ, πῶς. ¹¹ Fr. εὐθενήσσει.

παρὰ φύσιν, καὶ τὸν τρόπον τῆς τῶν ἐπ' αὐτῷ χρή- A
σεως δεῖξει φθαρτικὸν τοῦ λόγου γεγεννημένον τῆς
φύσεως· τοιοῦτον γὰρ ἡ παρὰ φύσιν προαίρεσις,
τῶν ἐπὶ τῷ αἰρουμένῳ πρακτῶν, τὸ χεῖρον ποιουμένη
πρὸ τοῦ κρείττους προαιρετῶν. Κατορθωθείσης γὰρ
ἡ παρασφαλίστης τῆς τοῦ αἰρουμένου τῶν ἐπ' αὐτῷ
πρακτῶν κατὰ τὴν βούλευσιν κρίσεως, ἥ· οὐνοὶ
φήφορς ἔστιν ἡ προαίρεσις, ἡ δὲ κατὰ φύσιν αὐτῷ διὰ
τῆς εὐχρηστίας ὑφίσταται λόγος (h), ἡ δὲ παρὰ φύσιν
διὰ τῆς ἀχρηστίας παρυσίσταται τρόπος· ὁ μὲν,
τῆς κατὰ φύσιν· ὁ δὲ, τῆς παρὰ φύσιν προαιρέσεως
γινόμενος ἄγγελος.

Καὶ εἰ μὲν κατὰ φύσιν ἡ τοῦ Χριστοῦ προαίρεσις B
ἦ, οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πάλιν αὐτοῖς αἰτιασόμε-
θα, φύσιν ἄλλην Χριστοῦ θεότητος μέσσην καὶ κτί-
σεως τολμηρῶς σχεδιάζοντας· ἀλλὰ καὶ ληρύντας
γελάσομεν, φύσει τῶν ἀντικειμένων κατὰ προαίρε-
σιν ὡς φίλῳ ἀνθρώπῳ κατὰ Νεστορίου τὸν Χριστὸν
δεκτικὸν ποιούμενους. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν, σιωπῶ πα-
ρατρέχων τὸ βλάσφημον, μήπως λαθὼν τοῖς κατ'
αὐτῶν ἐλέγχῳ τὴν γλῶτταν χρανθήσομαι. Προαιρε-
τικὸν γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ θέλημα φάσκοντες, ὑπόστασιν
Χριστοῦ πάντως ὑπέδειξαν κατὰ φύσιν κινεῖσθαι καὶ
παρὰ φύσιν δυναμένην. Τοιοῦτον γὰρ, ὡς ἔβην ἐλ-
πίων, ἡ προαίρεσις· εἰ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἡ χα-
κτηριστικὴν ἔστιν ὑποστάσεως, ἀφώρισαν αὐτὸν, κα-
τὰ δὲ τοῦτο τὸ θέλημα, τοῦ τε Πατρὸς καὶ τοῦ
Πνεύματος ἑτερόδουλόν τε καὶ ἑτερόγνωμον. Τὸ γὰρ C
τῷ Υἱῷ καθ' ὑπόστασιν ἰδικῶς ἐνθεωρούμενον, Πα-
τρί καὶ Πνεύματι καθ' ὑπόστασιν παντελῶς ἀκινώ-
νην. Ὅσοι τοίνυν τῶν ἁγίων Πατέρων (5) ἐπὶ τῆς
κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητος προαιρέσεως ἐπιμνή-
σθησαν, τὴν ὀρεκτικὴν τῆς φύσεως δύναμιν οὐσιω-
δῶς· ταυτὸν δὲ φάναί, τὴν φυσικὴν θέλησιν. ἡ τὴν
ἡμῶν αὐτῶν προαίρεσιν τῷ σαρκωθέντι ἡ θεῷ κατ'
οὐκείῳ ἐνυπάρχουσαν, παρεδήλωσαν.

Ὁ δὲ μάλιστα σκοπήσας ὁ σὸς δοῦλος καὶ μαθη-
τής, ἐν τοῖς πρὸς τὸν ἁγιωτάτῳ μου κύριον καὶ δι-
δάσκαλον περὶ τῶν ἀπόρων τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐκ-
θεθεῖσι θαλάσσιον ἡ, εἶπον προαίρεσιν· εἰδὼς, ὡς
εἴπερ ἡμῖν γέγονεν ἀνθρώπος ὁ ποιητὴς τῶν ἀνθρώ-
πων, ἡμῖν δηλονότι καὶ τὴν ἀρετὴν κατάρθωσε
τῆς προαιρέσεως, ὡς ἀρετὴς δημιουργός· τὰ μὲν
τῆς ἡμῶν ἐπιτιμίας (i) εἰ· αὐτῆς τῆς πατρὸς, οὐσιω-
ῃ Electio Maximo, quæ est ad utrumlibet: sicque in nobis; at non in Christo. ἡ Tur. Λόγῳ. Qu.
42, ubi paulo latius sumit hoc nomen προαίρεσις, et τὸ προαιρετικὸν pro sola libera voluntate, absque
defectibilitatis labe, quæ nostræ jam libertati comes est.

NOTE.

(h) Ὁ κατὰ φύσιν ὑφίσταται λόγος. Hæc
ponit quod vili est, παρυσίσταται· quasi umbra
quædam ac simulacrum existit, id enim mali est, quod
non tam ens sit, quam ab eo defectus. Sic Basil. in
Hexæm. Οὐνοὶ ἀποσκίασμα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ
ὄντα, αὐτομάτως παρυσίσταται· de illis qui mundum

quæ ex naturæ rationibus illique consentanea ele-
ctio est, agendorum in eligente; id præstans, ut
quod melius est eligatur præ eo quod deterius est:
sin autem præter naturam illique dissentanea,
etiam modum usus eorum quæ sunt in ipso ejus-
modi exhibebit, qui naturæ rationem corrumpat.
Talis enim est, quæ præter naturam illique dissen-
tanea electio, est, agendorum, quæ sunt in agentis
potestate, id præstans, ut præ meliori eligatur,
quod deterius est. Peracto enim recto aut pravo
falsoque de agendis, quæ sunt in potestate, per
deliberationem seu consultationem eligentis iudicio,
bonum usum, quæ secundum naturam illique con-
præter naturam ab eaque abhorrens est, modus

B Ac quidem, si secundum naturam sit Christi vo-
luntas, non solum eos rursus iisdem nominibus
accusabimus, qui aliam Christi naturam, divinitatis
ac creature intermediam, velut e re nata temere
inducant; verum etiam delirantes eos ridebimus,
qui Nestoriano errore Christum velut purum homi-
nem, contrariorum per animi electionem capacem
faciant. Sin autem præter naturam, blasphemiam
silentio transeo, ne imprudens quibus illos arguo
ac reprehendo, linguam ipse commaculem ac infici-
ciam. Dicendo enim in Christo voluntatem, quæ est
eligendi facultas, omnino Christi personam secun-
dum naturam ac præter naturam moveri posse sta-
tuerunt. Ejusmodi enim est electio, ut in superio-
ribus dicebam. Quod si Christi personæ insigne ac
nota est voluntas eligens, penes eam utique volun-
tatem, et a Patre et a Spiritu, tanquam diversæ
voluntatis ac sententiæ, eum conjungere. Quod enim
proprie ac privatim, ideirco quod persona est, in
Filio intelligitur, nullo modo Patri et Spiritui com-
mune esse potest ratione personæ. Omnes igitur
sancti Patres, qui in Christi humanitate electionis
meminerunt, vim appetendi 14 substantialiter
naturæ inditam (perindequæ est ac dicas natura-
lem animi voluntatem) aut nostram ipsorum electionem, quæ in Deo incarnato existat secundum
arrogationem, significaverunt.

Quod quidem maxime cum servus tuus ac disci-
pulus considerassem, in Quæstionibus de locis
Scripturæ sacræ difficilioribus ad sanctissimum do-
minum meum ac magistrum Thalassium expositis,
electionem dixi; gnarus scilicet, ac cum me minime
lateret; siquidem hominum conditor nobis factus
est homo, utique etiam eligentis animi immutabi-
litate (ut qui ipse immutabilitatis sit auctor),
ab æterno ac illi cœternum ponebant. Sic et pas-
sim Dionys. Proprie itaque ac delecta verborum
locutus est Maximus, etsi Turrianus una voce, nec
satis expressa, utraque involvit. Evadit ratio, aut
modus.

(i) Τὰ τῆς ἡμῶν ἐπιτιμίας. Pœnas scilicet pec-

nobis adimplere; qui nempe inditas nobis peccati A reatu passiones rei ipso periculo essentialiter vere- que arbitrii potestate suscepit; quæ autem igno- miniam probrumque habent, per summam huma- nitatem sibi ipse arrogaverit; quarum, ipsam arro- gationem, ac quod sua hæc deputavit, eligentis animi imperturbationis (voluntatis scilicet ἀταξίας) humano generi causam fecerit; ipsum vero pericu- lum, ejus, quæ illi comes est, naturalis incorruptio- nis certum arrhabonem donaverit. Humana enim Dei voluntas non nostro more eligendo mota est, ita scilicet ut consultatione judicioque contrariorum dispectionem iniret, deque illis decerneret, ne elec- tionis ratione natura mutabilis esse existimaretur: quin potius mox atque unione cum Deo Verbo ut esset accepti, nihil ancipitem; magis vero firmum ac stabilem, naturalem appetitionis motum (id est voluntatis) habuit: vel (ut magis proprie loquar) immobilem in ipso Deo ac Verbo, per verissimam existentiam ac substantiam omnino deitate imbu- tam, quietem ac sedem; quam naturaliter, ut propriam animæque suæ naturalem, informans ac mo- vens, nulla fictione aut spectro, magnum assumptæ prorsus naturalium assumptæ naturæ substracto, uno duntaxat excepto peccato, cujus nulla penitus ulli rei inserta ratio est.

Patefacta igitur nobis nominum distinctione, ex descriptione cuique discrete ac seorsim accommo- data, ne turbemur eos audiendo, qui ad ea confun- denda quæ significata intelliguntur indiscrete no- mina usurparunt (non enim veritas, in nominibus nobis posita est, sed in rebus): neque idem esse, quod non est idem, existimemus: quin potius C pie religioseque credentes, Christum 15 vere perfectum Deum ac vere perfectum hominem, eundem reipsa proprie ac veritate, non sola nudaque hoc eum appellatione, confiteamur; duasque adeo naturas, quarum ipse per- sona est (quippe non carnis experiem) ipsum profiteamur: duas item voluntates naturales, uti Patres sentiunt (quippe cum non anima ac mente careret) ipsum habere, clare ac libere astruamus; nec vocem nova mutare, ad quam ut confugiamus, nulla cogit Patrum auctoritas, præsidamus. Unam enim in Christo naturalem, seu etiam eligentis

δός κατ' ἐξουσίαν πάθη δεχόμενος. τὰ δὲ τῆς ἀνι- μίας, κατ' οἰκειώσιν φιλανθρώπως ἀνοδεύμενος· ὡν τὴν μὲν οἰκειώσιν, τῆς προαιρετικῆς ἀπειθείας αἰτίαν τῷ γένει πεποιθῆται· τὴν δὲ πεῖραν, τῆς ἐπο- μένης φυσικῆς ἀφθαρσίας πιστὸν ἀρραβῶνα δεδορη- ται. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον τοῦ Θεοῦ, κατὰ προαίρεσιν ὥς ἡμεῖς οὐ κενύηται, διὰ βουλῆς πεποιημένον καὶ κρίσεως τὴν τῶν ἀντικειμένων διάγνωσιν· ἵνα μὴ φύσει κατὰ προαίρεσιν νομοθετῇ τρεπτόν· ἀλλ' ἕκμα τῇ πρὸς τὸν Θεὸν λόγον ἐνώσει τὸ εἶναι λαβὼν, ἀδίστακτον, μᾶλλον δὲ στάσιμον τήκατ' ὁρατὴν φυσικὴν ἤτοι θλήσιν, κίνησιν ἔσχεν· ἣ κυριώτερον εἰ- παῖν, τὴν στάσιν ἀκίνητον ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν ἀκραι- φνεστάτην οὐσίωσιν τῷ Θεῷ καὶ λόγῳ παντελῶς ἐνωθεῖσαν· ἣν φυσικῶς τυπῶν τε καὶ κινῶν (6), ὥς οἰκεῖαν, καὶ τῆς αὐτοῦ φύξης φυσικῆν, ἀφαντασιά- τως πεπλήρωκε τὸ μέγα τῆς ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίας μυστήριον· μὴδὲν τοῦ προσλήμματος φυσικὴν παν- τελῶς ἀπομειώσας, πλὴν τῆς ἁμαρτίας· ἥς οὐδεὶς οὐδενὶ τῶν ὄντων καθάπαξ ἀνίσταται λόγος.

pro nobis dispensationis mysterium implevit; nullo uno duntaxat excepto peccato, cujus nulla penitus

Τῆς οὖν διαφορᾶς τῶν ὀνομάτων φανερὰς ἡμῖν γεγεννημένης, διὰ τῆς εὐκρινῶς ἐκάστῃ προσαρμο- σθείσης ὑπογραφῆς, μὴ ταρσασώμεθα τῶν ἐπὶ συγ- χύσει τῶν νοουμένων πραγμάτων, ἀδιακρίτως τοῖς ὀνόμασι κεχρημένων ἀκούοντες· εἴπερ ἐν πράγμα- σιν ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ ὀνόμασι ἡ ἀλήθεια· καὶ νομῶμεν ταυτὸν εἶναι τὸ μὴ ταυτὸν· ἀλλ' εὐσεβῶς πι- στατεύοντες, ὁμολογήσωμεν τὸν Χριστὸν Θεὸν τέλειον ἀληθῶς, καὶ ἀνθρώπον τέλειον ἀληθῶς, τὸν αὐτὸν πράγματι κυρίως κατ' ἀλήθειαν ὄντα, καὶ οὐ μόνῃ φιλῇ κλήσει τοῦτο λεγόμενον· καὶ διὰ τοῦτο φύσει δύο, ὡν αὐτὸς ἐστὶν ὑπόστασις, εἴπερ οὐκ ἁσάρκας, αὐτὸν καταγγελλόμεν· καὶ δύο θέληματα φυσικά, κατὰ τοὺς Πατέρας· εἴπερ οὐκ ἀφίλος καὶ ἀνους, ἔχουσιν αὐτὸν πәрρρησιασώμεθα· καὶ μὴ θαρρόσωμεν καινίσαι φωνήν, ἐπ' ἣ καταφυγὴν οὐκ ἔχομεν τὴν πατρικὴν αὐθεντίαν. Ἐν γὰρ θέλημα Χριστοῦ φυ- σικόν, ἢ προαιρετικόν, οὐ μόνον διὰ τὴν δευχεῖσταν ἀποτίαν δέος εἰπεῖν τοὺς εὐσεβεῖν ἐσπουδαχότας,

NOTÆ-

cati ceatu, exque Adæ prævaricatione universo humano generi invecas; quas Maximus illa quæst. 24, alterum peccatum, quod Christus factus est, Paulina phrasi, exponit: nempe τὸ πάθῃν τὴν φύσιν, citra omnem culpæ reatum, quo et nobis incorruptionem ac immortalitatem paravit ἀδιάβλητα πάθῃ vocat Damasc., et alii, quibus sponte factum obnoxium Christum fides docet. Non bene Turr. vir alicui doctus, *passiones nostræ honestatis*; nec ipse ubique libratissimas (viri θεολογικωτάτου) voces, qualis est Maximus, assecutus. Τὰ ἐπιτίμια, vox vel tironibus, in re præsertim ecclesiastica, notissima. Sic passim Græci pœnas omnes ecclesiasticas vocitant, ac quas nos dicimus censuras, scita paranomasia in vocibus, τὰ τῆς ἐπιτίμιας; καὶ τὰ τῆς ἀτιμίας; quæ sunt Latinis, *pœna et culpa*. Primum certe Christus assumpsit, eoque alterum (quod et sibi arrogavit) sanavit, eque natura

D sustulit; quomodo nobis τῆς ἐπομένης φυσικῆς ἀφθαρσίας ἀρραβῶνα δεδορηται. *donavit arrhabonem incorruptionis quæ sequitur ac comes est illis in Christo pœnis*: quæ ipsa naturæ innovatio est, sic Maximo, Nysseno, Damasceno, aliisque Patribus Græcis celebrata; natura scilicet recitudo, qualis in Adamo condita est, ipsa in Christo præcedens, ut in capite, ac futura in nobis, ut ejus membris; cujus et nobis in eo arrhabo est. Nec bene Turr. *fecit munere suo esse pignus naturalis immortalita- tis*; quam Christus non assumpsit, sed contrarium, τὸ πάθῃν τὴν carnem, ejus vim patiendi ac moriendi; ex Adamo scilicet reo unum hoc mutatus, ad ejus alterum in nobis reparandum; priorem scilicet ipsius recitudinem, quæ est illa ejus incorruptio naturalis; summa nempe immunitas ab omni eo quod ex peccato nobis inolevit.

ἀλλ' ὅτι καὶ μεγάλης τῶν ἁγίων διδασκαλίων πόποτε τοῦτο φήσας πέφανται· ἀληθῶς εἰδότες, ὡς ἡ προαίρεσις τῶν ἐν' ἁμαρτίᾳ καὶ κατὰ τὰ λέγω καὶ τὰ κακὰ, κινεῖσθαι δυναμένων ἐστίν· ὅπαρ ἐπὶ Χριστοῦ τῆς ὄντως οὐσίας τῶν αγαθῶν καὶ πηγῆς, κινεῖσθαι, μὴ ὅτι γε λέγειν, πάσης ἀσθενείας πληρίστατον. Καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα.

Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ ἐδόξῃ κεφαλῇ τῶν ἀπόρων τοῦ μεγάλου Γρηγορίου¹¹ κεραιῆς μίαις ἐνεργείας, σαφὲς ὁ λόγος. Τὴν ἐσομένην γὰρ κατὰ τὸ μέλλον τῶν ἁγίων ὑπογράφων κατάστασιν, ἐφην μίαν ἐνεργείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων, τὴν πάντων ἐκθεωτικὴν τῶν ἁγίων, τῆς ἐλπιζομένης μακαριότητος· τοῦ μὲν Θεοῦ κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσαν, τῶν ἁγίων δὲ κατὰ χάριν γεγενημένην. Μᾶλλον δὲ, μόνον Θεοῦ, προσεπλήγατον (j)· ἐπειδὴ μόνος ἀποτέλεσμα τῆς θείας ἐνεργείας ἐστίν (7), ἡ κατὰ χάριν τῶν ἁγίων ἐκθεωσις, ἥς ἡμεῖς οὐκ ἔχομεν ἐγκατασκευασμένην ἐφ' ὧσαι τὴν δύναμιν. Ὡς δὲ τὴν δύναμιν οὐκ ἔχομεν, τούτων οὐδὲ τὴν πράξιν, φυσικῆς δυνάμεως οὖσαν συμπληρώσιν. Ἐχεται οὖν ἡ μὲν πράξις, δυνάμειος ἡ δὲ δύναμις, οὐσίας. Ἡ τε γὰρ πράξις, ἀπὸ δυνάμεως· καὶ ἡ δύναμις, ἀπὸ τῆς οὐσίας καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ. Τρία οὖν ταῦτά ἐστιν, ὡς φασιν, ἀλλήλων ἐχόμενα· δυνάμενον, δύναμις, δυνατόν. Καὶ δυνάμενον μὲν λέγουσι, τὴν οὐσίαν· δύναμιν δὲ, καθ' ἣν ἔχομεν τὴν τοῦ δυνάσθαι κίνησιν· καὶ δυνατόν, τὸ παρ' ἡμῶν κατὰ δύναμιν γίνεσθαι πεφυκός. Εἰ δὲ τὸ παρ' ἡμῶν γίνεσθαι πεφυκός, κατὰ δύναμιν ἔχομεν φυσικῶν. Οὐκ ἔστι δὲ τῶν παρ' ἡμῶν κατὰ δύναμιν γίνεσθαι πεφυκώτων ἡ θέωσις, οὐκ οὖσα τῶν ἐφ' ἡμῶν· οὐδὲς γὰρ ἐν τῇ φύσει, τὸν ὑπὲρ φύσιν λόγος. Ἀρα τῆς ἡμῶν οὐκ ἐστὶ δυνάμειος πράξις ἡ θέωσις, ἥς οὐκ ἔχομεν κατὰ φύσιν τὴν δύναμιν· ἀλλὰ μόνος τῆς θείας δυνάμεως, οὐκ ἔργων ὑπάρχουσα δικαίῳ τοῖς ἁγίοις ἀντίδοσις (8)· ἀλλὰ τῆς τοῦ πεπονηκότος ἀφθονία· ἀποδείξις· τοῦτο θέσει ποιήσαντος· τοὺς ἱερατῆς τῶν καλῶν, ὅπερ αὐτὸς ὑπάρχων φύσει διειχθήσεται, καθ' οὗς αὐτὸς ἐπίσταται λόγους· ἵνα καὶ τελείως γνωσθῇ, καὶ μείνῃ παντελῶς ἀκατάληκτος. Οὐκ ἀνεῖλον οὖν τὴν φυσικὴν τῶν τοῦτο πεπονημένων ἐνεργείαν, ὧν ἀποτελεῖν πέφυκε πεπαυμένην, καὶ μόνην ἐμφήνας τῶν αγαθῶν τὴν ἀπὸλαυσιν πάσχουσαν (k)· ἀλλὰ μόνην ὑπείδειξα

¹¹ Or. de amore pauperum.

(j) Προσεπλήγατον. Non bene Turr. in tertia persona, solius Dei esse adiunxerunt. Ipse enim Maximus est, qui pro se ibi excusat; uti etiam aliis locis, quibus illo modo favere novae doctrinae visus sit. Hic clare aperit, quomodo unam solius Dei in beatis operationem, deificationem dixerit; quod nempe actio illa quae est beatitudo (Dei scilicet visio ac fructio), ex Deo sit in nobis operante supra totum naturae ordinem; etsi vere ipsi operemur et vitaliter, at non quasi ipsi nobis actionis principium ac auctores; sed quasi Deo trahente ad id quod divinum est: quo ipso modo dixerit Maximus, non esse illam δικαίῳ ἔργων τοῖς ἁγίοις ἀντίδοσιν.

A animi voluntatem, ut dicat, verendum ei, qui ex pietate rite sentire velit, necdum ob eam quae ostensa est absurditatem, sed quod etiam nullus unquam sanctorum Patrum dixisse repertus sit; qui nempe vere sciant, electionem eorum esse, qui ad utrumque (tam scilicet bona tum mala) moveri possunt; quod in Christo, ipso vere bonorum essentia et origine, seu fonte, vel cogitare, omni impietate abundat, necdum et dicere. Ac de his quidem haecenus.

Una Dei et sanctorum operatio, id est, deificatio, quod supra naturam, Deoque auctore in nobis est. — De una autem operatione posita in septimo capite Questionum magni Gregorii, aperta ratio est. Describens enim sanctorum statum in futuro, unam dixi operationem Dei et sanctorum; eam scilicet quae sanctos omnes in beatitudine, quam speramus, deificat: ipsa quidem Dei operatio secundum essentiam, facta vero sanctorum per gratiam. Imo potius solius Dei esse, adionxi, quod nimirum, quae per gratiam est, sanctorum deificatio, divinae solum operationis atque afflatus effectus sit, nec ejus nos ullam naturae insertam facultatem habeamus. Quorum autem facultas non suppetit, eorum nec actio inest, quae naturalis facultatis complementum existit. Pendet igitur actio ex facultate seu potentia; potentia vero et facultas, ab essentia. Tum enim actio ex facultate ac potentia est, cum facultas et potentia ab essentia, inque essentia est. Haec igitur tria sunt esse inter se connexa; utentem facultate ac potentia, facultatem ac potentiam, quodque facultati subest ac possibile est. Ac quidem utentem facultate ac potentia, essentiam dicunt seu substantiam: facultatem vero ac potentiam, qua motum habemus ut sit agendi facultas: δυνατόν (id est, possibile) quod ut a nobis secundum facultatem fiat, comparatum est. Sin autem quod est comparatum ut a nobis per facultatem naturalem fiat, ejus nos per facultatem naturalem sumus compotes; non autem est deificatio ejus generis rerum, quae ut fiant a nobis per facultatem comparatam est, quae non sit in nostra potentia (nulla enim naturae inest ratio, eorum quae sunt supra naturam). Non igitur deificatio nostrae facultatis actio est, ejus per naturam nulla nobis facultas suppetat; sed divinae duntaxat potentiae, quae nimirum, non iustorum operum sanctis retributio

NOTE.

quod omnino excedat operum merita, quae ipsa in nobis Dei sint munera, ut loquitur Augustinus. Sed de his theologi.

(k) Τῶν δ' αὐτῶν τὴν ἀπόλαυσιν πάσχουσαν. Quasi scilicet passive, divino quodam Dei experimento, et quo unus ipse agens videatur; veluti se res habet in principali agente motum imprimente, et in instrumento recipiente; ejus ipse motus instrumenti efficitur. Sic alte Maximus alius adeo pertractat θεωρημα, nec quidquam Christi mysterio officere ostendit: quod non ea motione ac afflatu illapsuque explicandum, sed quod Verbum vere homo factum est, ac quidquid hominis erat, uno

sit; sed ejus qui fecit, munificentiae specimen ac largitatis; hoc ipsum gratuito munere ac adoptione facientis, eos qui bonorum amatores existunt (quibus nempe novit rationibus) quod ipse per naturam esse monstratur; ut et perfecte noscatur, ac maneat prorsus incomprehensus. Non igitur eorum, quibus sic affici continget, naturalem operationem sustuli; qua scilicet etiam nactam ac vacantem ostendi, ab iis, quae ut faciat comparatum habet; solamque beatam bonorum pati possessionem: sed unum hoc monstravi; solam nimirum essentia omni majorem virtutem, deificationis esse effectricem, eorum effectam per gratiam, qui deificationis munus consecuti sunt.

Ac nemo suspicetur, praedicari his unam Christi operationem. Non enim Christum praedicamus hominem deificatum, sed Deum perfecte hominem factum, quique adeo ineffabilem deitatis suae infinitam infinities infinite supra quam infinitam potentiam, per carnem natura efficacem intelligentium more animatam, manifestam fecerit; Deum totum eundem atque hominem vere; utrumque natura eundem perfectum ac plenissimum, nulloque desiderato habentem quidquid utroque comparatum ut habeat, uno duntaxat excepto peccato, cujus nulla ratio est. Quorum enim ipse naturarum persona erat, harum quoque essentielles naturae rationes recipiebat. Sin autem eorum, quorum persona erat, essentielles naturae rationes recipiebat, etiam naturalem carnis animalis merito operationem, ejus naturae essentialis inserta ratio erat, habebat. Si autem naturalem, ut homo, operationem habebat, ejus ratio naturam insigneabat; plane etiam ut Deus naturalem habebat operationem, ejus ratio superessentialis deitatis index erat. Nam cum Deus perfectus, idemque homo perfectus esset, secundum utrumque, quorum erat persona, natura indivisus operabatur. Sin autem secundum utrumque, quorum erat persona, indivisus natura **17** operabatur; utique una cum naturis, quarum erat persona, essentielles quoque ac consistentes, seu insignientes earum operationes habebat, quarum ipse unio erat; sic operans ut tatem astruens eorum ex quibus, et in quibus, ac

Unus igitur ex diabus naturis est Christus (deitate scilicet et humanitate) unigenitus Sermo et Filius, et Dominus gloriae, in quibus noscitur, ac quas eum vere esse credimus; duosque naturales ac generales, eorumque quorum erant indices, motus (id est, operationes) quorum effectus erant quae singulatim operabatur; quae utique et ex ipso procederent, et ab ipso peragerentur, citra omnem eorum, ex quibus erat, divisionem, ullamve prorsus confusionem. Nullam enim subit divisionem aut confusionem, qui nullis unquam obnoxius est mutationibus, cunctisque rebus ut sint, ac tali modo sint, perennitatem atque existentiam praebet.

Kal μηδεις ὑπονοήσει τοῖς μίαν καταγγέλλεσθαι Χριστοῦ τὴν ἐνέργειαν. Οὐ γὰρ ἀνθρώπον ἀποθεωθέντα τὸν Χριστὸν καταγγέλλομεν, ἀλλὰ θεὸν τελείως ἐνανθρωπήσαντα, καὶ τῆς οὐκείας ἀπράστου θεότητος τὴν ἀπειρον, ἀπειράκις ἀπείρως ὑπεράπειρον δι' ἐνεργου; φύσει σαρκὸς νοερῶς ἐψυχωμένης ἐμφανῆ ποιησάμενον δύναμιν· ὅλον θεὸν τὸν αὐτὸν, καὶ ἀνθρώπον ἀληθῶς· ἄμφω τε φύσει τέλειον τὸν αὐτὸν καὶ πληρέστατον· καὶ πᾶν εἴ τι κατ' ἄμφω πεφυκὸς ἀνέλκιμῳς ἔχοντα πλὴν ἁμαρτίας, ἧς λόγος οὐδεὶς. Ὡν γὰρ αὐτὸς φύσει ὑπόστασις ἦν, τούτων καὶ τοῦ οὐσιώδους φυσικῶς ἐπεδέχτο λόγους. Εἰ δὲ τοὺς οὐσιώδεις ὧν αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, ἐπεδέχτο λόγους, καὶ φυσικὴν ἐμφυχον σαρκὸς εἰκότως εἶχεν ἐνέργειαν, ἧς οὐσιώδεις τῇ φύσει κατέπαρει λόγος. Εἰ δὲ φυσικὴν ὡς ἀνθρώπος ἐνέργειαν εἶχεν, ἧς ὁ λόγος τῆς φύσεως ὑπῆρχε συστατικὸς, καὶ ὡς θεὸς δηλονότι· φυσικὴν εἶχεν ἐνέργειαν, ἧς ὁ λόγος τῆς ὑπερουσίτου θεότητος ὑπῆρχεν ἐκφαντικὸς. Θεὸς γὰρ ὑπάρχων τέλειος, καὶ ἀνθρώπος τέλειος; ὁ αὐτὸς, καθ' ἑκάτερον ὧν ὑπῆρχεν ὑπόστασις, φυσικῶς ἐνῆργει μὴ διαιρούμενος. Εἰ δὲ καθ' ἑκάτερον ὧν ὑπῆρχεν ὑπόστασις φυσικῶς ἐνῆργει μὴ διαιρούμενος, ὅλον ἐστὶ μετὰ τῶν φύσεων, ὧν ὑπόστασις ἦν, καὶ τὰς οὐσιώδεις αὐτῶν καὶ συστατικὰς ἐνεργείας εἶχεν, ὧν αὐτὸς ἑνωσις ἦν· ταυτῷ προσφωῶς ἐνεργῶν, καὶ οἷς ἐνῆργει πιστούμενος, τὴν τῶν ἐξ ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἄπερ ὑπῆρχεν, ἀλθῆειαν. εὐμὴ natura decebat, ac quibus operabatur, verique exsistebat.

Εἰς οὖν ἐκ δύο φύσεων ὁ Χριστὸς· θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος· μονογενὴς Λόγος καὶ υἱὸς καὶ Κύριος τῆς δόξης· ἐν αἷς γνωρίζεται, καὶ αἷς ἀληθῶς ὑπάρχων πιστεύεται· δύο τε φυσικὰς καὶ γενικὰς, καὶ τῶν ἐξ ὧν ἦν συστατικὰς κινήσεις, ἔχον ἐνεργείας ἔχον, ὧν ἀποτελέσματα τὰ κατὰ μέρος ἦν ἐνεργήματα· ἐξ αὐτοῦ τε προβαλλόμενα, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τελειούμενα, χωρὶς τομῆς τῶν ἐξ ὧν ὑπῆρχε, καὶ τῆς οἰασοῦν δίχα συγχύσεως. Οὐ γὰρ ὑπομένει τομὴν ἢ σύγχυσιν, ὁ μηδέποτε τρεκαῖς ὑποκείμενος, καὶ πᾶσι τοῖς οὖσι τὴν τε τοῦ εἶναι, καὶ πῶς εἶναι διαμονὴν τε καὶ σύστασιν παρεχόμενος.

NOTÆ.

dempto peccato assumpserit. Turriano desunt una fere aut altera linea; nec quæ habet, ipsa illi satis expedita sunt. Quem ultimo scholio perstringit Nilum, Dufrenii codicis Antiquarius, idem sapius suggillat quasi non ecclesiastice de Christo ejusque mysterio sentientem. Quis vero hic Nilus sit, ac num ejus exstat libellus adversus primatum papæ, Nilus Thessalonicensis, cui erudite respondit Mat-

thæus Caryophilus archiepiscopus Iconiensis, vir egregie orthodoxus, incertum est. Si tamen is ipse est, et hoc observatu dignum, quod sic Romana infensus Ecclesiæ ac schismaticus, nec in exploratis dogmatis sanæ fidei est: videantque nostri novatores quem tanti hominem faciant, suæque velint aciei præstantem ducem.

Ταῦτα τῆς σῆς χάριν ἐπιτόμως, ἡγιατμένε Πάτερ, Α εἰρήσθω κεισόμενος· ἵνα ἔχοι· εἴπερ τι χρήσιμον φέροιεν, πῶς διακρυσθῇ τὴν τῶν φιλολάλων ἀδολογίαν, δδῆσαν λαβοῦσαν τὴν τῶν χειρῶν δυσκολίαν. Καὶ μὴ παρίδῃ· τὸν σὸν δούλον πενόμενον· ἀλλὰ θεῖον πλούτισον Πνεύματι, τῆς εὐπειθείας ἀντιδοῦς τὰς εὐσθεναίς σου δεήσεις· καὶ παρτιθίμενο· Χριστῷ τῷ μεγάλῳ Θεῷ καὶ Ποιητῇ τῶν ὅλων μὴ διαλείποις, τῷ παρὰ πίστεως προσκυνουμένῳ τῆς κτίσεως, σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΣΧΟΛΙΑ ¹⁰.

α'. Λόγῳ μὲν ἡ φύσις περιγράφεται τῶν ὄντων πρὸς ἀρετῆς γίνεσιν, κατὰ πρόθεον· ἥτι· ἐστὶ πανταλὴς κατ' ἀρετὴν τῆς φύσεως ἀρνησις. Νῦν δὲ περιρίζεται ἡ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου κίνησις, πρὸς σύστασιν ἀπλανοῦς ἐνώσεως, κατὰ ἀνάδασιν· ἥτις ἐστὶ τῶν ἐν οἷς ἐστὶν ἡ φύσις ὑπέρβασις· λέγω δὲ τόπον καὶ χρόνον, ἐν οἷς ἡ τῶν ὄντων ὑπόστασις. Ἡ δὲ πρὸς τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ καὶ εἰς ὃν ὡς πέρας τῶν ὅλων, κατὰ χάριν ἀποκτετάσταις, κατ' ἀνάληψιν γίνεσθαι· ἥτις ἐστὶ τοῦ μὲν ἀναλαμβάνομένου πάθος· ἀνέργεια δὲ τοῦ ἀναλαμβάνοντος.

β'. Πρόσωπον, ἥτοι ὑπόστασις· φύσις, ἥτοι οὐσία. Οὐσία γάρ, τὸ κατ' εἰκόνα, ὁ λόγος· τὸ καθ' ὁμοίωσιν δὲ, ὁ βίος, ὑπόστασις ἐστίν, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ἡ ἀρετὴ συμπληρῶνται. Ὑπόστασις γὰρ σοφίας, τὴν ἀρετὴν· οὐσίαν δὲ φασὶν ἀρετῆς εἶναι τὴν σοφίαν. Διὸ τῆς μὲν σοφίας ἀπλανῆς· ἔκρανσις ἐστίν, ὁ τρῆπος τῆς τῶν θεωρητικῶν ἀγωγῆς· τῆς ἀρετῆς δὲ βάσις, ὁ λόγος τῆς τῶν πρακτικῶν θεωρίας καθέστηκεν. Ἀμφοτέρων δὲ χαρακτηριστὴρ ἀφευδέστατος, ἡ πρὸς τὸ κυρίως ὃν ἀκλινῆς ἐνατένσις.

γ'. Ὅτι οὐκ ἀτρέπτο· φύσει ὁ ἀνθρώπος· καὶ πῶς.

δ'. Ὅτι τὸ θέλημα, ἡ οὐσία, ἡ ὑπόστασις ἐστὶ χαρακτηριστικόν· καὶ μέσον τούτων οὐκ ἐστίν, οὔτε κοινὸν καὶ σύνθετον ἐξ ἀμφοῖν· οὔτε οὐδετέρου μετέχον.

ε'. Ὅτι ἡ προαίρεσις ἐπὶ Χριστοῦ, τὴν φυσικὴν σωματικὴν θέλησιν· ἥτοι τὴν ὁρεκτικὴν τῆς φύσεως δύναμιν.

ς'. Βλέπε τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον.

ζ'. Εἰς τὸ, Δι' αὐτοῦ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν· ἥτοι περὶ οὐσίας, καὶ δυνάμεως, καὶ ἐνεργείας.

η'. Περὶ θεώσεως. Ἀκούσαις δὲ τούτων καὶ σὺ, Νεῖλε· καὶ φρονήσαις ἃ φρονούσιν οἱ τῆς αληθείας διδάσκαλοι.

¹ Act. xvn, 28.

¹⁰ Ex V cl. Raph. Dufrenii cod. nunc Regio.

Hæc hactenus brevi compendio, quod ita jusseris, Pater sancie, dicta sunt; ut habeas, si commodum aliquid attulerint, unde eorum, qui ad libidinem loquuntur, nugæ excutias; ex temporum scilicet difficultate licentiam nactus. Et ne pauperculum servum tuum despicias, sed divino Spiritu dita; ejus quod propense obsecutus sum, mercedem, quarum vis quedam eximia, orationes ac preces reponens; nec me Christo magno Deo, universorumque Conditori commendare unquam desinas; quem adorat omnis creatura, cum Patre et Spiritu sancto in sæcula. Amen.

SCHOLIA.

1. Ratione quidem ad progignendam virtutem, secundum processum, rerum natura circumscribitur, in eo scilicet positum, quod natura secundum virtutem ejusque præstatione, penitus abnegetur. Mentis vero, ad certam, omnique errore vacantem constituendam scientiam, secundum ascensum, sæculi omnis atque temporis motus secernitur: qui utique, eorum, in quibus natura versatur (loci scilicet ac temporis, in quibus rerum substantia) supergressio existit. Quæ autem ad eum ex quo omnia et per quem et in quo, tanquam universorum assumptione præstatur; quæ videlicet, ejus qui assumitur, passio est; assumptis vero, operatio atque actio.

2. Persona, id est, substantia; natura, id est, essentia. Essentia enim, quod ad imaginem est, scilicet ratio: quod vero ad similitudinem, vita scilicet, substantia est; ex quibus ambobus virtus completa est. Sapientiæ enim substantiam, alunt esse virtutem; virtutis vero essentiam, sapientiam. Quamobrem, sapientiæ quidem certa veritate explanatio est, eorum qui contemplationi student, compositis moribus vitæ institutio: virtutis vero basis, ratio contemplationis eorum, qui actionem nota, inflexo tenore in id quod est vere prona

18 3. Non esse hominem natura immutabilem, ac qua id ratione.

4. Esse voluntatem, aut essentia notam propriam, aut personæ: nec horum quidquam medium esse; vel commune ac compositum ex utrisque, vel quod utriusque sit expertus.

5. Electionem in Christo, naturalem voluntatem significare, id est naturæ vim appellendi.

6. Vide dispensationis (Christi scilicet incarnationis) mysterium.

7. In illud, In ipso enim vivimus et movemur et sumus¹; id est, de essentia, et facultate seu potentia et operatione.

8. De deificatione. Audias hæc et tu, Nile; ac quæ sentiunt veritatis doctores, ipse sentias.

EJUSDEM

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

AD EUMDEM MARINUM,

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΜΑΡΙΝΟΝ.

Ex tractatu de operationibus et voluntatibus,
cap. 50.

Quoae Severus malitiose idem esse hypostasim sive personam cum natura dicat, ut unus naturae nomine confusionem statuat; ac dicendo, se naturae nomine hypostasim ac personam intellexisse, reprehensionem vitet; rursusque divisionem inducat, asserendo unionem ex hypostasibus ac personis, videnturque latere, dicendo, se hypostases ac personas pro natura accipere. Ac rursus si accusetur, eo nomine, quod naturas tollat, per simplicem distinctionem et quae ipsa vere non existat, qua se tueatur ac excuset, simplicem in qualitate naturali distinctionem inveniat. Quod item, sicut Nestorius, dicendo simplicem, ac quasi nomine tenus, unionem, divisionem quae revera sit, introduxit; sic Severus, simplicem dicendo ac nomine tenus naturarum distinctionem, confusionem quae est revera, faciat.

Verum his Severus argumentis in angustum adductus, nec veritatis vim ac probationem ferens, ex more rursus mendacium sibi socium asciscit, dicendo, in mysterio Incarnationis (in dispensatione) idem esse cum natura hypostasim ac personam; ac, quae in qualitate naturali distinctio est, cum ea, quae reipsa est ac naturalis; quod-etiam omnis qualitas naturalis sit, et res appelletur: quo nimirum, si per unam naturam compositam, quam ponit, deprehendatur argumentis plane convictus, tum Manetis inane spectrum ac fictionem, tum Apollinarii confusionem, ac demum Eutychis, post unionem, eorum quae unita sunt, in unam essentiam contractionem docere, **19** chamaeleontis instar colores mutantis, vocem propriam mutet, dicendo naturae nomine hypostasim se ac personam intellexisse. Sin autem rursus dicendo factam esse unionem ex hypostasibus, seu personis, cum Ebione Pauloque Samosatensi et Nestorio, quod alinet ad divisio-

Εκ τῆς περὶ ἐνεργειῶν καὶ θελημάτων πραγματικῆς, κεφ. 1. v. (1).

"Ὅτι Ἐσθῆρος κακοῦργως ταυτὲν εἶναι λέγει τῇ φύσει τὴν ὑπόστασιν, ἵνα τὴν σύγχυσιν διὰ τῆς μιᾶς ἀπώσης φύσεως, καὶ φύσιν τὸν ἐλεγχον, ὑπόστασιν λέγων νενοημέναι τὴν φύσιν καὶ πάλιν τὴν διαίρεσιν εἰσηγήσῃται, τὴν ἐξ ὑποστάσεως πρεσβευτὴν ἔνωσιν· καὶ δόξῃ λανθάνειν ἀπὲρ φύσεων ἐκδέχασθαι φάσκων τὰς ὑποστάσεις. Καὶ αὐθὺς τὴν ἀνυπαρξίαν τῶν φύσεων, διὰ τῆς ψιλλῆς διαφορᾶς ἐγκαλοῦμενος, εὖρη καταφυγὴν ἀπολογίας, τὴν ψιλλὴν ἐν ποιότητι φυσικῇ διαφορᾷ. Καὶ ὅτι καθάπερ Νεστόριος ψιλλῇ λέγων τὴν ἔνωσιν, πραγματικὴν εἰσήγε διαίρεσιν· οὕτω καὶ Ἐσθῆρος ψιλλῇ λέγων φύσεων διαφορὰν, πραγματικὴν ποιεῖται τὴν σύγχυσιν.

Ἄλλὰ τοῦτοις Ἐσθῆρος στενωχορούμενος τοῖς λόγοις, καὶ μὴ φέρων τῆς ἀληθείας τὴν βέβαιον, πάλιν αὐτῷ συνθήσει τὸ ψεῦδος προβάλλεται σύμμαχον· ταυτὸν εἶναι φάσκων ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τῇ φύσει τὴν ὑπόστασιν· καὶ τὴν ἐν ποιότητι φυσικῇ διαφορὰν, τῇ πραγματικῇ καὶ κατὰ φύσιν· διὰ τὸ καὶ φυσικῇ εἶναι πᾶσαν ποιότητα, καὶ πρῶτον προσαγορεύεσθαι· ἵνα, εἰ μὲν ἀλλοῦς τοῖς ἰλέγχοις φωραθῇ, σαφῶς διὰ τῆς μιᾶς συνθέτου φύσεως, τὴν τε Μάκεντος φαντασίαν, καὶ τὴν Ἀπολλινάριου σύγχυσιν, καὶ τὴν Εὐαγόρου μετὰ τὴν ἔνωσιν εἰς μίαν οὐσίαν τῶν ἐνωθέντων πρεσβυτέρων συνίρσιον, χαμαιλέοντος δίκην τὰς χροᾶς ὑπαλλάσσοντος, τὴν οἰκίαν μεταβάλοι φωνῇ, φάσκων, ὑπόστασιν νενοημέναι τὴν φύσιν. Εἰ δὲ πάλιν ἐξ ὑποστάσεων ἦγουν προσώπων λέγων γεγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν, τὴν Ἐδώνος, Παύλου τε τοῦ Σαμωσατεύος καὶ Νεστορίου διαίρεσιν ἀποδείχθῃ φρονῶν, καὶ τὴν ὡς ἐν προφίτῃ τοῦ λόγου κατὰ χάριν ἐνέργειαν θεοπικῶν, ἑτοιμον αὖ-

NOTE.

(1) *Κεφ. 1. v.* Sic Dufrenil codex brevitate, quae nota est capituli quinquagesimi, ejus operis, quod Maximus ad Marinum presbyterum scripsit; sicque ex Romanis codd. *Capitulum quinquagesimum*, rite ascripsit Lucas Holstenius. At Turriani codex, ipse forsitan quod et apographum a reverendissimo Gerasimo Blaccho acceptum, *Κεφάλαια πενήκοντα*, dum reddit, *Capita quinquaginta*. Parum certe accuratum agens interpretem, cui nec sic apertum mendum subluerit. Quis enim *Quinquaginta* hic *Capita* vel somniet, non unum ipsum *Quinquagesimum*: a quo statim sequitur *Quinquagesimum primum*; quae duo ex tanta illa Maximi lucubratione nobis exstant. Ad eundem Marinum, *Πρὸς τὸν αὐτὸν Μάρκον*, unius Blacchi codicis est. Quodque tantum Maximi opus ad Marinum excidit, ejus nulli dubitatio esse potest, una hac ac altera spica tanti manipuli in his quasi Collectaneis nobis superstite, quid mirum excidisset et epistolam, qua apud eum-

Dem excusat pro diplomate Roma a papa misso Constantinopolim, ut nusquam integra exstet, sed sola quasi excerpta, iis passim relata, qui de Spiritus processione, tuenda aut impugnanda Latinarum hoc argumento fide, scripserunt, ut valde frivolum inde argumentum ducant etiam viri catholici, quasi per vobiscum laborare intelligatur, cum alias Maximi characteres habeat, τὴν σχολαστικὴν, nec veterum, pro Maximi aetate, testimonio careat. Magis miror, quod card. Baronius opus hoc quinquaginta capitulis distinctum, ipsam existimat ad Marinum epistolam, quae est hic prima inter editas Gretsero ex Turriani versione, cum illa vix excedat duodecim capita: post quam sequitur caput illud 51. ex dicto opere de operationibus et voluntatibus. Nimirum granditas operis prohibuit illi scriptorem librum adire, alioqui plurimum de re ecclesiastica meritis esset, si nactus integrum ejusmodi opus, saltem indicasset.

θις ἐχούη τὸ ψεύδος συνήγορον, ἀντὶ φύσεων εἰρημέ-
ναι τὰς ὑποτάσεις ἀποπεινόμενος. Εἰ δὲ πάλιν
ἐγγλήθῃ δικαίως, ἐπὶ τῇ ψιλῇ διαφορᾷ, τὴν τῶν ἐνω-
θέντων πραγμάτων δογματικῶν ἀνυπαρξίαν, εὖροι
πρὸς ἀπολογίαν καταφυγὴν τὴν ὡς ἐν ποιότητι φυ-
σικῇ διαφορᾷ: ποιότητων λέγων φυσικῶν, ἀλλ' οὐ
φύσεων, ἵσθον οὐσίῶν ἐπὶ Χριστοῦ διαφορᾷ μετὰ
τὴν ἔνωσιν: διὰ τῆς λουούσης τὴν σύγχυσιν φωνῆς·
τούτέστι, τῆς διαφορᾶς, πλεον ὁ πανούργος σοφι-
στης, διασπείγων τὴν σύγχυσιν· τῶν ἐναντίων κατὰ
τὸν νόμον τῆς φύσεως, οὐ λύσιν τὰ ἐναντία ποιού-
μενος, ἀλλὰ σύστασιν, παρὰ τὸν ὅρον καὶ νόμον τῆς
φύσεως· καὶ τοιοῦτος γενόμενος περὶ τὴν διαφορᾷ
εἰς πλάνην τῶν ἀκούοντων, ὅλος ὑπάρχων περὶ τὴν
ἔνωσιν ἀπεφάνθη Νεστόριος. Ἐκεῖνός τε γὰρ κατὰ
μόνην ψιλὴν τὴν προσηγορίαν, ὀνομάζων τὴν ἔνωσιν,
κατ' ἐνέργειαν τὴν τῶν πραγμάτων εἰσέτηε διαίρε-
σιν· καὶ οὗτος, ψιλὴν τὴν διαφορᾷ προσέθευεν μετὰ
τὴν ἔνωσιν, κατὰ μὲν τὴν ἐπιφωσιν εἶναι φρονεῖ τῶν
διαφερόντων τὴν ὑπαρξίαν· κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν,
τὴν αὐτῶν ἐπιδιατίθεται σύγχυσιν. Εἰ γὰρ μὴ ψιλὴν
ἔφρονει Νεστόριος, γεγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν, εἶπεν ἂν
τὴν ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν φύσεων ἀποτελεσθεῖσαν τοῦ
Χριστοῦ μίαν ὑπόστασιν σύνθετον· καὶ οὗτος, εἰ μὴ
ψιλὴν ἐκήρυττε τὴν διαφορᾷ, οὐ παρητήτο λέγειν
ἐν Χριστῷ μετὰ τὴν ἔνωσιν τὴν ἀμνητον καὶ ἀδια-
ρετον τῶν διαφερόντων ποιότητα (m), γινώσκων ὅτι
πάσῃ διαφορᾷ, πάντως συνεισάγεται ποσότης· καὶ
πάσῃ ποσότητι, συνέζευκται ὁ δηλωτικὸς αὐτῆς ἀρι-
θμὸς. Ἀμήχανον γὰρ, ἡ διαφορᾷ προσέθετος εἶναι
χωρὶς, ἡ ποσότης δίχα τοῦ δηλοῦντος αὐτὴν ἀρι-
θμοῦ διαγνωσθῆναι.

eique comitem omnino inferri quantitatem; ac cum omni quantitate, qui ejus significande vim habeat, ut vel distinctio sine quantitate intelligatur, vel

Kal ὁ μὲν, τὴν φύσεων μόνην ἐπὶ Χριστοῦ γινώ-
σκων ποσότητα, τὸ δὲ κατὰ σύνθεσιν ἐκ τῶν φύσεων
τῆς ὑποτάσεως μοναδικὸν οὐκ εἰδώς, ἐπικάλυμμα
ποιεῖται διαμπὰς [τῆς] τῶν φύσεων διαίρεσεως, τὴν
ψιλὴν τῆς ἐνώσεως προσηγορίαν· ὁ δὲ, τὸ κατὰ μόνην
τὴν φύσιν ἀντὶ τοῦ καδ' ὑπόστασιν προσέθετος μονα-
δικὸν, τὸ δὲ κατὰ φύσιν ποσὸν οὐκ εἰδώς, ἐπικάλυμμα
ποιεῖται τῆς τῶν φύσεων συγχύσεως τὴν ψιλὴν ἐν
ποιότητι φυσικῇ διαφορᾷ. Καὶ ὁ μὲν, τὴν ἐν μόνῃ
ποιεῖται γνωμικῇ τῶν φύσεων ἔνωσιν προσέθετος,
ἀρνείσθαι τὴν μίαν ὑπόστασιν, ἀληθῆ τῶν πραγμά-
των κατ' οὐσίαν γεγενῆσθαι τὴν σύνθετον λέγειν οὐκ
ἀνεχόμενος. Αὐθεντία γὰρ καὶ ἀξία, καὶ τοιαύτη
θέλειται, ὡν ἔφασκε Νεστόριος, εἶναι τὴν ἔνωσιν,
γνώμης ὑπάρχει κινήματα σαφῶς, ἀλλ' οὐ φύσεως.

(m) Ποιότητα. Sic quoque Turr. *Qualitatem non
divisam*: sed palam mendum est, ac reponendum,
quantitatem, quam aliis passim locis, distinctionis
omnino comitem ait, ejusque notam numerum
esse, qui ipse minime dividat; sed pro eorum quæ
numerata sunt, ratione, vel continuus, vel discre-
tus existat. Paulo etiam superius, nihil apte idem
Turrianus, ita jungit, διασπείγων τὴν σύγχυσιν τῶν
ἐναντίων, confusionem contrariorum astringat; quasi

A nem, sentire convineatur, ac velut in propheta,
verbi per gratiam operationem afflatumque docere,
paratum rursus ad cause suæ defensionem habeat
mendacium, asserendo dixisse ac hypostases ac
personas pro naturis. Sin vero rursus juste accese-
tur, quod simplici distinctione, res quæ fuerunt
unitæ, sublatis statuat, defensionis effugium inve-
niat, distinctionem velut in qualitate naturali; qui
nimium dicant esse in Christo distinctionem natu-
ralium qualitatum, sed non naturarum, id est,
substantiarum: cum aliqui malitiosus sophista,
voce solvente confusionem (distinctionis scilicet
vocabulo) magis confusionem astringat; qui nempe
non contrariis contraria solvat, pro eo ac nature
poscit ratio, sed illa invita, hæc illis statuat ac
constituat; talis nimirum effectus ad distinctionem
quod attinet, ut fucum auditoribus faciat, qualis
Nestorius proditus est, quod spectat ad unionem.
Ille enim, dum solum simplici voce unionem nomi-
nat, ipsam revera rerum divisionem inexit; hicque
adeo (nempe Severus) dum post unionem, simpli-
cem distinctionem statuit; subtili quidem cogitatu,
eorum quæ distincta sunt existentiam sentit; re-
vera autem confusionem astruit. Nisi enim Nesto-
rius simplicem nudamque unionem existitisse senti-
ret, plane quæ ex natura unionis facta est, unam
Christi hypostasim ac personam compositam dixis-
set: hicque adeo nisi simplicem nudamque distinc-
tionem predicaret, haud prorsus in Christo post
unionem, eorum quæ distincta sunt, indissociam in-
divisamque qualitatem [quantitatem] dicere abne-
ret; quem nempe non lateret, cum omni distinctione
ut vel distinctio sine quantitate intelligatur, vel

Ac Nestorius quidem, qui solam in Christo natu-
rarum quantitatem cognoscat, unam autem ex na-
turis secundum compositionem personam non agno-
scat, simplici nudaque unionis appellatione, 20 na-
turarum divisionem prorsus contegit: Severus vero,
dum unam solummodo naturam pro una singulari
persona profitetur, nec naturarum novit quantita-
tem, simplici nudaque penes qualitatem naturalem
distinctione, naturarum confusionem obvelat. Ac
quidem Nestorius, cum in sole qualitate voluntatis,
quæ sententia animi est, naturarum unionem tradit,
unam negat personam, qui veram rerum secundam
substantiam factam conjunctionem, dicere non
sustineat. Auctoritas enim et dignitas, et hæc talis
voluntas, quorum Nestorius unionem aiebat, vō

NOTE.

Maximus contraria vocet naturas in Christo, qui
qualitates; non ipsam distinctionem et confusio-
nem; quibus contraria Nestorius Severusque con-
traria statuebant, non evertabant; ut ipse Maximus
salis clare exponit. Nulla religiositas sic scribere
festinantis manu in præceptis agi, ut vel cum luce
clarior aberratio est, impenitus perspicuus auctoris
sensus, emendare nolis, ac vel indicare quod emen-
dandum videris.

luntalis, quam animi sententia dicimus, palam motus sunt, non naturæ. Severus autem, dum simplicem nudamque in sola naturali qualitate distinctionem post unionem dicit, ea quæ unita sunt, liquido interimit; qui nempe substantialem ipsorum unitorum in naturali diversitate distinctionem inficitur. Atque, ut de his summa dicam, Nestorius, qualitatum ad voluntatem quæ animi sententia est, spectantium unionem ad hoc advenit, ut res ipsas atque naturas dividat: at contra Severus, qualitatum naturalium distinctionem ejus rei causa excoquilavit, ut confundat naturas. Sane quidem pravum par scelestissimorum hominum, insano male furore connitentium, ut rectorum veritatem dogmatum ex contrariis divellant. Ille siquidem (nempe Nestorius) qualitatum ad voluntatem, quæ animi sententia est, spectantium, unionem docens, naturarum, ne quidem prorsus (quantum ille opinatur) unitarum, divortium facit: hic vero (nimirum Severus) qui naturalium solum qualitatum distinctionem post unionem dicat, simili et ipse ratione, naturarum, ne quidem omnino (quod ad eum spectat) unitarum, confusam alterationem inducit; cum neque quid dicant, intelligant. Oportebat enim, siquidem sibi ipsis consentanee loqui eis constitutum erat, Nestorium quidem, qui qualitatum ad voluntatem ex sententia spectantium unionem statuat, naturas non dividere, quarum nec initio prorsus unionem professus sit: sed quas naturas unitas esse dicit, earum post unionem, distinctionem agnoscere: Severum autem, qui qualitatum naturalium distinctionem profiteatur, nec ipsum post unionem permittimus, quandiu earum post unionem distinctionem ignorat. Unitorum enim, posteaquam unita sunt, spectatur distinctio, quidquid actus furore Nestorius evomat; distinctiorumque unio, posteaquam unione convenerunt, vel si adversa Severus stet acie, amplexu mendacium patrocinaio defendat.

Si igitur, ut Nestorius sentit, voluntatum solummodo ex sententia, facta est unio, earum quoque post unionem distinctionem dicat, relicta rerum divisione (nempe naturarum) quæ nequaquam fuerunt unitæ: unaque cum voluntatum ex sententia distinctione, animi quoque ac sententiæ variationem intulit; qua, non naturalis distinctio demonstrari habet, sed personalis; quæ videlicet, in distinctione voluntatum ex sententia, majorem ac minorem bonitatem præstat: fecitque peccatorem, quem ex profectu deitatem adeptum hominem existimat; qui nimirum non omni modo ac ratione, eadem ac Deus voluntate, quæ ex sententia est, præditus sit. Voluntatum enim, uti dicebam, ex sententia

Α Ὅ δὲ, τὴν φύσιν ἐν μόνῃ ποιῶσθαι φυσικῇ λέγων διαφοράν μετὰ τὴν ἔνωσιν, τῶν ἐνωθέντων ποιεῖται: προδήλως ἀναίρεσιν, τὴν κατ' οὐσίαν αὐτῶν τῶν ἐνωθέντων ἐν ἑτερότῃ φυσικῇ διαφορᾷ ἀπαρνούμενος. Καὶ συντόμως περὶ τούτων εἰπεῖν: ὁ μὲν, τὴν τῶν γνωμικῶν ποιότητων ἔνωσιν εἰς τὴν τῶν φύσει πραγμάτων ἐφεῦρε διαίρεσιν· ὁ δὲ, τοῦναντίον, τὴν τῶν φυσικῶν ποιότητων διαφοράν, εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ἐπενόησε σύγχυσιν. Ὅντως κακῇ ξυνορίᾳ ἀνδρῶν παρανόμων, διασπῆν μαίνομένων κακῶς διὰ τῶν ἐναντίων τὴν τῶν ὁρῶν δογμάτων ἀλήθειαν. Ὁ μὲν γάρ, ποιότητων γνωμικῶν εἰσηγούμενος ἔνωσιν τὴν τῶν μηδὲως κατ' αὐτὸν ἐνωθεισῶν φύσεων ποιεῖται διαίρεσιν· ὁ δὲ, ποιότητων φυσικῶν λέγων μόνον εἶναι διαφοράν μετὰ τὴν ἔνωσιν, ὡσαύτως τὴν τῶν μηδὲως κατ' αὐτὸν ἐνωθεισῶν φύσεων εἰσηγείται συγκεχυμένην ἀλλοίωσιν· οὐκ εἰδότες ὅτι καὶ λέγουσιν. Ἐχρῆν γὰρ εἰπερ αὐτοῖς στοιχεῖν διεγνώκεισαν, τὸν μὲν Νεστόριον, γνωμικῶν ποιότητων λέγοντα γαγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν, μὴ διαίρειν τὰς φύσεις, ὧν μὴδὲ τὴν ἀρχὴν παντελῶς ἐπρεσβευσεν ἔνωσιν· ἀλλὰ τὴν ὧν εἶναι φάσκει τὴν ἔνωσιν, γινώσκειν διαφοράν μετὰ τὴν ἔνωσιν· τὸν δὲ Σευήρον, ποιότητων φυσικῶν διαφοράν εἰσηγούμενον, μετὰ τὴν ἔνωσιν μὴ συγχεῖν τὰς φύσεις, ὧν οὐ συγχωροῦμεν αὐτῷ λέγειν τὴν ἔνωσιν, ἕως ἂν αὐτῶν ἄγνοεῖ τὴν διαφοράν μετὰ τὴν ἔνωσιν. Τῶν γὰρ ἐνωθέντων ἡ διαφορά θεωρεῖται μετὰ τὴν ἔνωσιν, καὶ Νεστόριος μέμνη· καὶ τῶν μετὰ τὴν ἔνωσιν διαφερόντων ἡ ἔνωσις, καὶ Σευήρος παρατάσσεται, καὶ πολλὴν ὑπὲρ τοῦ ψεύδους ποιεῖται τὴν συνηγορίαν, naturas confundere; quas nec ut unitas dicat ei Severus stetit acie, amplexu mendacium patrocinaio

Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸν Νεστόριον, μόνων τῶν γνωμικῶν θελημάτων ἔνωσις γέγονε, τούτων εἰκάτω καὶ τὴν διαφοράν μετὰ τὴν ἔνωσιν, ἀφεῖς τὴν τῶν μηδὲως ἐνωθέντων πραγμάτων διαίρεσιν· καὶ συνήγαγε τῇ τῶν γνωμικῶν θελημάτων διαφορᾷ (n), καὶ τὴν τῆς γνωμικῆς παραλλαγὴν· καθ' ἣν οὐχ ἡ κατὰ φύσιν διαφορά δεικνύσθαι πέφυκεν, ἀλλ' ἡ καθ' ὑπόστασιν, ποιούμενῃ τῆς ἀγαθότητος ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν γνωμικῶν θελημάτων, ἀνεσις καὶ ἐπίτασις· καὶ πεποίηκεν ἀμαρτυροῦν, τὸν κατὰ προκοπὴν παρ' αὐτοῦ θεοποιοῦμενον ἀνθρώπον· ὥς μὴ κατὰ πάντα τρόπον τε καὶ λόγον τὴν αὐτὴν τῷ θεῷ γνωμικῇ ἔχοντα θελήσιν. Ἡ γὰρ διαφορά τῶν γνωμικῶν θελημάτων, τὴν τῆς γνώμης, ὡς ἔφη, ποιεῖται παρα-

NOTE.

(n) Συνήγαγε τῇ τῶν γνωμικῶν θελημάτων διαφορᾷ. Clara Maximi sententia; eo quod distinctæ voluntates ex sententia, sequi majoris ac minoris bonitatis esse, quod scilicet vicissim hoc illoque modo procedant, varientque boni prosecutione; a quo proinde nihil vetat desicere: quod est Christo demere τὸ ἀναμάρτητον, quod ab omni immunis peccato est. Turr. Et conjunxit cum differentia voluntatum ex sententia, differentiam sententiæ; eadem voce reddens, quod est Græce διαφορὰ et

παρλλαγή· quæ voces longe differunt, ac quarum Maximus pro maximo absurdo alteram inferi ex altera in ejusmodi voluntatibus, id est, gnomiis; nempe ex distinctione contrarietatem, contra ac dicit Greg. Τὸ ἐκείνων θελεῖν, οὐδὲν ὑπερναντίον θεῷ, ac veritabilitatem in malum seu minus bonum, humanæ Christi voluntatis ex sententia, ut quæ non Verbi natu regatur, ut personæ moventis atque utentis, sed ipsa suo.

λαγὴν ἢ δὲ τῆς γνώμης παραλλαγῇ, τῆς ἀγαθότη-
τος εἰσηγείται τὴν μείωσιν· ὅφ' ἧς ὁ καθοσιούμενος ἐπι-
κρατούμενος, τελείως οὐπω κατὰ τὴν γνώμην γέγο-
νεν ἀναμάρτητος.

Οὐκοῦν τὸ καθ' ὑπόστασιν ἐκ τῆς συνόδου τῶν φύ-
σεων ἐν μὴ δεχόμενος ὁ Νεστορίος, καὶ τὴν τῶν
γνωμικῶν θελημάτων διέλυσεν ἑνωσιν, οὐχ εὐρίσκων
εἰπεῖν τί ποτὲ ἔστι τὸ ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν γνωμι-
κῶν θελημάτων ἀποδεικνύμενον ἐν. Οὐ γὰρ ἔχει
ταυτότητα λέγειν τῆς ἀγαθότητος, τῆς τῶν γνωμι-
κῶν θελημάτων σαφῶς διαφορᾶς μετὰ τὴν ἑνωσιν,
τὴν κατ' ἐπίτασιν καὶ ἀνεσιν ταύτοις ἑτερότητα
προφαινούσης. Ὡν γὰρ ἡ σύνοδος, τοῦτων ἀνάγκη
πάντως λέγειν καὶ τὴν διαφορὰν. Καὶ μάτην αὐτῷ
τῆς ταυτοουλίας ὁ λόγος ἐπινοήθη, καὶ πρὸς δῆλω-
σιν τῆς τῶν προσώπων διαιρέσεως ἐστὶν ἀρμόδιος. Ἡ
γὰρ ταυτοουσία, βουλῶν ἐστὶν ἑνωσις φυλάττουσα
τὴν τῶν κατ' αὐτὴν ἡνωμένων διαφορὰν, εἴπερ ἀσύγ-
χυτος αἷς ἡ τῶν βουλομένων προσώπων συνεπι-
θεωρεῖται διαίρεσις.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

Ἐκ τῆς αὐτῆς πραγματείας κεφάλ. γα'.
"Οἱ δύο θελήματα λέγοντες οἱ Πατέρες ἐπὶ
Χριστοῦ, τοὺς φυσικοὺς νόμους, οὐ τὰς
γνώμας ἐσήμεναν.

Ἄλλὰ μηδεὶς εὐθυνέτω τὸν λόγον, τὴν τῶν γνω-
μικῶν θελημάτων ἀπαγορεύοντα εὐάδῃ· πάντας
εὐρίσκων σχεδὸν τοὺς ἐνδόξους διδασκάλους, δύο θε-
λήματα λέγοντας· μὴδ' αὖ πάλιν κατὰ Σευήρον,
πρὸς ἐν θελημα διὰ τοῦτο τὸν εὐσεβῆ μεθορμησοίτο
νοῦν, ἵνα μὴ κακοῦ κακὴν ποιηταὶ διάδοχον· τῆς
διαίρεσεως λέγω τὴν σύγχυσιν. Οὐ γὰρ εἰπον οἱ θε-
σπείσιοι Πατέρες ἐπὶ Χριστοῦ ποσότητα γνωμικῶν
θελημάτων (ο), ἀλλὰ φυσικῶν· τοὺς οὐσιώδεις τε καὶ
φυσικοὺς τῶν ἡνωθέντων νόμους τε καὶ λόγους, θε-
λήματα καλῶς προσαγορεύσαντες. Καὶ γὰρ φυσικὴν
τῆς νοερῆς ἐψυχωμένης σαρκὸς, ἀλλ' οὐ τὴν
γνωμικὴν τοῦ τινος ἀνθρώπου, νοῦ κινήμασι δια-
νοήσαντες ὄρεξιν, ἔχουσιν τῆς τοῦ ὄντος φυσικὴν
ἐφέσεως δύναμιν, φυσικῶς κινουμένην τε καὶ τυ-
πουμένην ὑπὸ τοῦ Λόγου πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας
ἐκπλήρωσιν, θελημα σοφῶς προσηγόρευσαν· ὃ χω-
ρὶς εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀδύνατον. Θελημα
γὰρ ἐστὶ φυσικὸν, δύναμις τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος
ὀρεκτικῆ, καὶ τῶν οὐσιωδῶς τῇ φύσει προσόντων,

A distinctio, animi sententiaeque diversitatem facit.
Animi autem sententiaeque diversitas, bonitatis di-
minutionem inducit; qua, qui ullo modo adhuc
laborat, nondum perfecte animi sententia ac vo-
luntate a peccato immunis existit.

Igitur Nestorius, qui non admittit factum esse
unum personaliter, eo quod natura convenerint,
unionem etiam voluntatum ex sententia labefacta-
vit; qui scilicet non inveniat, nec possit dicere,
quid tandem sit illud unum, quod factum est ex
unionem voluntatum ex sententia. Non enim potest
dicere eandem bonitatem, cum manifeste volunta-
tum ex sententia distinctio post unionem, ejus,
penes majorem ac minorem intentionem, diversi-
tatem ostendat. Quorum enim est congressus, ho-
rum quoque omnino necesse est ut distinctio dica-
tur. Frustraque Nestorio excogitatum ταυτοου-
λίαν nomen (velut dicas, ejusdem consilii animique
sententiae), etsi vox commoda est, ad significandam
personarum discretionem. Ταυτοουσία enim con-
silliorum unio est, eorum, quae uniuntur, distinctio-
nem servans: quippe cum una cum eis intelligatur,
personarum consultantium inconfusa discretio.

EJUSDEM.

22 Ex eodem tractatu, cap. 51, quod Patres,
qui duas in Christo voluntates dixerunt, natu-
rales leges significarunt, non voluntates ex sen-
tentia.

Nemo tamen sermonem reprehendat, qui duas
in Christo voluntates ex sententia dicere prohibeat,
cum omnes fere praestantes magistros duas dicere
voluntates inveniat; neque rursus idcirco ad unam
voluntatem ex Severi sententia, plam mentem
transferat, ne malum malo succedere (divisioni
scilicet confusionem) faciat. Non enim divini Pa-
tres voluntatum ex sententia quantitatem in Chri-
sto dixerunt, sed naturalium; nempe essentiales ac
naturales, eorum, quae unita sunt, leges rationes-
que, voluntates rite nuncupantes. Carnis enim in-
telligentium more animate appetitum consideran-
tes, non vero cujuspiam hominis, mentis ex sen-
tentia motum, naturalem ejus quod est esse cupi-
ditatis vim naturaliter motam, atque a Verbo ad
explendam dispensationem informatam, haben-
tem, sapienter voluntatem appellarunt; sine qua
ut existat natura humana fieri non potest. Est
enim voluntas naturalis, vis ac facultas id appo-
tens, quod secundum naturam est, omnesque es-

NOTAE.

(ο) Ποσότητα γνωμικῶν θελημάτων. Voluntatum
ex sententia quantitatem. Id est plures numero ejus-
modi voluntates ac γνώμας, quasi caro suo, non
Verbi nutu regeretur; quod Nestoriani erroris est.
Turr. Quantitatem vocat numerum; bene id qui-
dem: sic enim passim Maximus, at non quod ad-
dit: Numerus enim est quantitatis discretæ. Hic enim
Severianorum ac Monothelitarum scrupulus, ac
vero scopulus, inde negantium duas vel naturas vel
voluntates, quod numerum existimarent quantitatis

discretæ ac dividere; quod Maximus etiam atque
etiam refellit, ostenditque solum notam quantitatis
esse, pro ejusdem quantitatis, cui adhibetur, ratio-
ne: in discretis, discretum seu divinum; in conti-
nuis sive conjunctis, conjunctum ac continuum;
cum sola distinctione, sive, ut alii amant loqui, dif-
ferentia (Græce διαφορὰ) eorum quae numerantur:
quorum scilicet unum non sit aliud, nec eorum una
essentia, quantumvis sint unita.

sentialem naturæ competentes proprietates continens; secundum quam semper voluntatis facultate prædita, natura comparatum est velle. Haud vero idem est, cui comparatum sit velle, ac velle; uti neque cui comparatum sit loqui, et loqui. Et enim qui loquendi facultate præditus est, semper quidem comparatum est loqui; loquitur tamen non semper. Alterum enim essentia est, ac continetur ratione naturæ; alterum consilii, loquentis sententia informatum. Quamobrem naturæ quidem est ut ei semper loqui comparatum sit; personæ vero, sic ac tali modo loqui; quemadmodum etiam quod comparatum sit velle, et velle. Quod si esset comparatum velle, et velle non est idem; alterum enim, uti dicebam, essentia est, alterum vero, volentis consilii seu electionis: habuit ergo incarnatum Verbum quatenus homo, quod ei esse comparatum velle, divina ipsius motum atque formatum voluntate. Illius namque velle, inquit magnus Gregorius, nihil Deo contrarium, totum Deitate imbutum. Quod si deitate imbutum, imbutum est 23 scilicet conjunctione ac quasi naturali cohaesione imbutum. Quod autem deitate imbutum, et quod imbutum, duo plane, non unum ac idem natura sunt; quippe cum illa ex eis sint quæ sunt ad aliquid. His autem quæ sunt ad aliquid hoc comparatum, ut se vicissim ac reciprocè inferant, alterumque alteri comes esse intelligatur. Igitur velut cui natura comparatum esset, mortis quoque metum ac fugam, una cum reliquis humanis affectibus ac passionibus, Salvator quatenus homo carnaliter velle significatur; nempe ut dispensationem (assumptæ scilicet carnis mysterium) ab omni immunem fictione ostenderet, naturamque ab illis passionibus, quibus ex peccato facta erat obnoxia, liberaret. Rursusque, incitationem ac prosecutionem ostendit, carne peccatum interimens, quo nimirum, et quod natura comparatum est, tanquam homo, in se ipse incolume ostenderet, et arcum magnumque Patris consilium, ut Deus, corporaliter impletum exhiberet. Non enim ut obnoxius esset ac moreretur, sed ut salutem præstaret, primario homo factus est. Idcirco ait: *Pater, si fieri potest, tremeat a me calix iste: verumtamen non mea, sed tua voluntas fiat*; una cum metu et fuga, incitationem ac prosecutionem humanæ voluntatis in conjunctione cum divina, pro naturalis rationis cum dispensationis modo complexione, formatam atque exercitam ostendens: quippe cum incarnatio, manifesta naturæ sit dispensationisque exhibitio: tum scilicet naturalis, eorum, quæ sunt uni-

• Math. xxvi, 39; Luc. xxi, 42.

• Orat. 56, quæ est 2 de Filio, p. 585.

(p) *Ὅτι καὶ τὸ πεφυκεῖν θέλει καὶ θέλει.* Alterum exemplum est Maximi, ejus quod naturæ, et ejus quod personæ: τὸ πεφυκεῖν, esse comparatum, ut loqui, sic et velle, id naturæ: ipsum equi et velle, quasi utentis personæ: nec unum

A συνεκτικὴ πάντων ἰδιωμάτων· καὶ ἢν αὐτὸ φῶσι θελητικῶς, τὸ πεφυκεῖν θέλει, ἐμφυκεῖν· οὐ ταῦτον δὲ τὸ πεφυκεῖν θέλει, καὶ θέλει· ὡς οὐδὲ τὸ πεφυκεῖν λαλεῖν, καὶ λαλεῖν. Πέφυκε μὲν γὰρ αὐτὸ τὸ λαλητικόν, λαλεῖ δὲ οὐκ αὐτὸ· ἐπειδὴ τὸ μὲν οὐσίας, ἐστὶ λόγῳ φύσει; συνεχόμενον· τὸ δὲ βουλῆς, τῇ τοῦ λαλοῦντος γνώμῃ τυπούμενον. Ὅστι φύσει μὲν τὸ αὐτὸ πεφυκεῖν λαλεῖν· ὑποστάσιως δὲ, τὸ πῶς; λαλεῖν ὥστε καὶ τὸ πεφυκεῖν θέλει καὶ θέλει (p). Εἰ δὲ τὸ πεφυκεῖν θέλει, καὶ θέλει οὐκ ἐστὶ ταῦτον (τὸ μὲν γὰρ, ὡς ἔφη, οὐσίας· τὸ δὲ, τῆς τοῦ θελοντος ὑπάρχει βουλῆς)· εἶχεν ἄρα τὸ πεφυκεῖν θέλειν ὁ σαρκωθείς Λόγος ὡς ἄνθρωπος, τῷ αὐτοῦ θετικῷ θελήματι κινουμένῳ τε καὶ τυπούμενον. Τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν, ἦσαν ὁ μέγας Γρηγόριος, οὐδὲν ὑπεραντίστον θεῷ, θεωδὲρ δλον. Εἰ δὲ τιθείωτο, τῇ τοῦ θεοῦντος δηλονότι συμφύτῳ τεθείωτο· τὸ δὲ θεοῦν καὶ θεούμενον, δύο πάντως· ἀλλ' οὐχ ἓν καὶ φύσει ταῦτόν. Εἴπερ τῶν πρὸς τι, τὸ τε θεοῦν, καὶ τὸ θεούμενον· τὰ δὲ πρὸς τι, πάντως ἀλλήλοις συνεσθῆσθαι πέφυκε, καὶ θατέρῳ συνεπινοεῖσθαι θάτερον. Οὐκοῦν ὡς φύσει πεφυκώς, καὶ τὴν πρὸς τὸν θάνατον συστολήν θέλων ἐπισημαίνεται σαρκικῶς μετὰ τῶν λοιπῶν παθῶν ὡς ἄνθρωπος· ὁ Σωτὴρ, πάσης καθαρὰν τὴν οἰκονομίαν δεικνὺς φαντασίας, καὶ τὴν φύσιν τῶν κατακριθέντων αὐτῇ· διὰ τὴν ἁμαρτίαν παθημάτων, λυτρούμενος. Καὶ πάλιν τὴν ὁρμὴν ἐπιδείκνυσται, σαρξὶ θανατώσας τὸν θάνατον· ἵνα καὶ τὸ φύσει πεφυκώς ὡς ἄνθρωπος ἐκείνῳ δεῖξῃ σωζόμενον, καὶ τὴν ἀπόρρητον καὶ μεγάλην τοῦ Πατρὸς ὡς θεοῦ παραδείξῃ βουλήν, σωματικῶς πληρουμένην. Οὐ γὰρ ἵνα πάθῃ, σώσῃ δὲ, προηγουμένως γέγονεν ἄνθρωπος. Διὸ φησι· *Πάτερ, εἰ δυνατόν, παραλθέτω τοῦτο τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γενέσθω θέλημα*. Δεικνὺς ἄρα τῇ συστολῇ, τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος, ἐν τῇ συμφύτῳ τῷ θεικῷ, κατὰ τὴν τοῦ φυσικοῦ λόγου πρὸς τὸν τῆς οἰκονομίας τρόπον συμπλοχὴν, τυπούμενῃ τε καὶ γινομένῃ· εἴπερ ἡ σάρκωσις, ἐναργῆς ἐστὶ φύσεως καὶ οἰκονομίας ἀπόδειξις· τοῦ τε φυσικοῦ λέγω τῶν ἡνωμένων λόγου, καὶ τοῦ καθ' ὑπόστασιν τῆς ἐνώσεως τρόπου τοῦ μὲν πιστομένου, τοῦ δὲ καινοτομούντος τὰς φύσεις, δίχα τροπῆς καὶ συγχύσεως. Ἄλλ' οὐ τὸ αὐτὸ, κατὰ τὸ αὐτὸ, καταργηθῆναι τε καὶ ἐναργηθῆναι δεόμενος, ὅπερ ἄτοπον· εἴπερ τοῦ Υἱοῦ φύσει θέλημα, τὸ τοῦ Πατρὸς. Εἶχεν οὖν θέλημα φυσικὸν ὡς ἄνθρωπος ὁ Σωτὴρ, τῷ αὐτοῦ θεικῷ θελήματι τυπούμενον, οὐκ ἐναντιούμενον· οὐδὲν γὰρ ἡναντίωται παντάπασι θεῷ φυσικόν, ὅτεταν οὕτε ἡνωτικόν· ἔνθα καὶ

NOTE

hæc et idem. Male Turr. Sicut natura insitum esse velle et velle: quibus verbis idem significatur, et utrumque natura, contra ipsa Maximi verba, ei mentem. Nihilque apta nota marg.: Aliquo modo hoc scil. vel illo; quasi insitum naturæ, nempe velle.

προσωπική θεωρεῖται διαιρετός, ἄντερ ἢ κατὰ φύσιν· ἐπεὶ τὸν ποιητὴν αἰτιατὸν τῆς μέμψεως (q), ταυτὶ πεποιχότα τὸ φύσει μαχόμενον.

idem fieri, et non fieri flagitare; quod est absurdum : quippe cum natura Filii voluntas, ipsa Patris voluntas sit. Habuit igitur in quantum homo Salvator, humanam voluntatem, quam ejus divina firmaret voluntas, non quæ ei adversaretur. Nihil enim prorsus quod est ex natura, Deo adversatur; quando nec quæ ex sententia voluntas est, in qua et personalis discretio intelligitur, ac divisio, si modo secundum naturam est, eique consentanea. Alioqui ejus accessendus ipse qui condidit, eique labe ascribenda, qui nimirum ejus, quod natura cum ipso pugnat, auctor existerit.

Πῶς δὲ γέγονε κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπος; σαρκωθεὶς ὁ Λόγος, τοῦ μάλιστα τὴν φύσιν ὡς λογικὴν χαρακτηρίζοντος; ἔρημος; Τὸ γὰρ τῆς κατ' ἐξέσιν ὀρεκτικῆς ἐστρωμένον κινήσεως, καὶ πάσης ζωτικῆς δυνάμεως ἀμοιρήσειεν ἂν. Τὸ δὲ ζωτικὴν οὐκ ἔχον ἐκ φύσεως δύναμιν, οὐδὲ τὴν οἰαν- αὖν δηλονότι ψυχὴν, ἥς χωρὶς οὐδὲ σὰρξ ὑποστατῇ ποτ' ἂν. Οὐκοῦν ψιλλῇ μαρῶσαι σαρκὸς τὴν οἰκονομίαν ἐφάντασεν· ἄλλ' οὐ φύσει σαρκὸς, νοερῶς τε καὶ λογικῶς ἐψυχωμένης καθ' ὑπόστασιν σαρκωθεὶς ὁ Λόγος πεπλήρωκε, θελημα φυσικὸν κατὰ Ξεῦηρον οὐκ ἔχον ὡς ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ φυσικῶς θελήματι κατ' ἀλήθειαν ὡς ἄνθρωπος ἦν ἐλλιπὴς, τέλειος κατ' ἀλήθειαν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος· εἰ δὲ τέλειος κατ' ἀλήθειαν οὐ γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδ' ὅλως ἄνθρωπος γέγονεν. Τίς γὰρ ἀτελοῦς φύσεως ὑπαρξίς, ἥς οὐδὲ λόγος ἐστὶ;

Σκοπὸς οὖν Ξεῦηρω, καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, διὰ τινος πάντως ἠλλείψεως φυσικῆς, τὴν προσληφθεῖσαν καθ' ἑνωσιν ἄρρητον ἐξώσασθαι φύσιν· τῆς τε Μάναντος φαντασίας, καὶ τῆς Ἀπολλιναρίου συγχύσεως (r), καὶ τῆς Εὐτυχοῦς συνοσιώσεως ἐπικυρώσαι· τὸ μῦθος. Μένειναι γὰρ κατὰ τὴν Κρητῶν νήσον διὰ τῶν, τινῶν ψευδεπισκόπων πρὸς ἐμὲ διενεχθέντων τῆς Ξεῦηρου μερίδος· ἀκούσας, ὡς διὰ τοῦτο δύο κατὰ τὸν Λέον- το; τόμον ἐνεργείας οὐχ ὀκλογοῦμεν ἐπὶ Χριστοῦ, διὰ τὰ ἐπόμενα ταῦται; θελήματα, οἷς εἰ ἀνάγκης προσώπων συνεισάγεται διὰς· ἄλλ' οὐδὲ μίαν πάλιν, ἀπλὴν θεωρεῖσθαι μὴ δυναμένην· ἐν δὲ θελήματι, καὶ πᾶσαν θέλαν τε καὶ ἀνθρωπίνην ἐνεργεῖαν ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένου, κατὰ

ta, rationis; tumque modi unionis in persona: quorum alterum astruat, alterum vero, citra omnem mutationem ac confusionem, innovet natura. At non eo spectabat orationis scopus, utidem secundum naturam voluntas: quippe cum natura Filii voluntas, ipsa Patris voluntas sit. Habuit igitur in quantum Fili voluntas, humanam voluntatem, quam ejus divina firmaret voluntas, non quæ ei adversaretur. Nihil enim prorsus quod est ex natura, Deo adversatur; quando nec quæ ex sententia voluntas est, in qua et personalis discretio intelligitur, ac divisio, si modo secundum naturam est, eique consentanea. Alioqui ejus accessendus ipse qui condidit, eique labe ascribenda, qui nimirum ejus, quod natura cum ipso pugnat, auctor existerit.

Qua vero ratione vere homo Verbum incarnatum exstitit, si eo caruit, quod potissimum natura utentem ratione insignit? Nam quod appetitionis motu privatum est, omnis quoque vitalis facultatis expertus est. Quod autem vitalem ac animalem ex natura facultatem non habet, nec alla prorsus anima præditum est, sine qua nec caro unquam queat consistere. Igitur simplici audaque carnis formatione, sicte dispensationem generi; non carnis natura, anima intelligente ac utente ratione præditæ personali unione incarnatum Verbum implevit, quod ipsum, Severi sententia, quatenus es: homo voluntas naturalis deficeret. Si enim vere naturali voluntate quatenus homo deficiebatur, nec vere exstitit perfectus homo. Quod si vere perfectus homo non exstitit, neque prorsus homo fuit: cum enim existentia atque veritas ac substantia natura imperfecte, cujus neque ratio sit?

Maximi cum Severianis episcopis in Creta inuenta disputatio. — Eo igitur Severus ejusque discipuli ac sectatores collineant, ut quasi omnino aliquid naturale deficiat, naturam arcana ratione assumptam efficiant, ac tum Manetis imparam atque neclestam fictionem tum Apollinari confusionem, tum denique Eutychnis συνοσιώσιν (velut dicas, *conventiarum conflatum*) statuunt. Memini enim cum moras Creta traherem, ac quidam Severi sectæ falsi nominis episcopi mecum disputarent, audisse ex illis, idcirco non confliteri in Christo duas operationes, juxta quod in Leonis tomo sancitum est, quod illis comes sit duplex voluntas, ac inde pariter necessario duplex persona inducatur: at neque rursus

NOTÆ.

(q) Ἐπεὶ τὸν ποιητὴν αἰτιατὸν τῆς μέμψεως. Clara sententia; nempe istud vitii ac labeis, tribnendum Auctori, qui sic condidisset, quod cum eo natura pugnaret. Nihil bene Turr. Quia auctor esset causa culpæ et querelæ, qui fecisset sibi, quod cum natura pugnaret. Ipse lector, ne suggestendi avidior videar, recognosce ac cense: majorem certe ἀκρίβειαν voluisses in tractatibus sic theologicis. Dispensationis (Græce οἰκονομίας) rationem scite exponit Maximus, ut modum unionis personalis, qua certa divini consilii ratione, ut nostræ salutis conducebat, innovatæ sunt nature, proprie significet; de qua innovatione ad Greg. orat. in diem Christi Natalem. Id sane acute. Dispensatio enim et οἰκονομία, quædam velut indulgentiam et accommodationem sonat, prout æquitas videtur exigere, posthabito quod ex debiti jurisque rigore est.

(r) Καὶ τῆς Ἀπολλιναρίου συγχύσεως. Non ita proum, ut Apollinari hæresis confusio nuncupe-

D tur. In eo erat, quod Christum ut hominem ἀνὸν existimabat; sine mente, cujus vices ac officium præstaret Verbum. Erat igitur illi in Christo velut confusio quedam munerum, uti etiam fere Arius; a, Eutychni, substantiarum; humana scilicet natura transeunte in divinam, et quasi ab ea absorpta, ut ex utraque jam una esset essentia, ambarumque conflatum unum; quod signanter Maximus συνοσιώσιν appellavit; cum tamen etiam ipse paulo post confusionis voce Severi dogma, Eutychniano proximum ejusque prolem, traducat, συγκεχυμένη τῶν ψευδῶν διδασκαλία δογμάτων: ubi Turr. *Doctrina infusa falsorum dogmatum*: pro confusa; quod malim tyorum, quam quod manus mentem præcorrerit: et quod paulo ante est in loco Zachar. Et qui habitatis filia Babylonis, pro filiam. Poterant hæc non tantis sordere per Greizeri vulgaris diligentiam, cum forte Turriano non satis licuerit abs se scripta relcere.

unam, quæ simplex intelligi non possit; sed unam voluntatem, omnemque divinam atque humanam operationem ex uno eodemque Verbo incarnato ex Severi se doctrina profiteri prodire. In quos quis prophetiæ partem illam querulis vocibus jactare merito possit: *O, o fugite ab aquilone*^b; in *Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis*^c. Vere etenim Aquilo Severi mens; nempe locus caliginosus effecta, divinaque lucis demoratione privata. Filia autem Babylonis, quæ ex ascito pessimo habitu, confusa falsorum dogmatum doctrina male coaluit; quam il colunt, qui scientiæ lumen repudiaverunt; nec ut in Sionem (Ecclesiam scilicet) per conversationem incolumes evadant, in animum inducunt. Simul enim contra divinitatem, Christique mysterium Severi disputatio ad libram revocata concertat. Si enim, ejus sententia, comparatum est, ut operationibus voluntates **25** sint comites, unaque cum voluntatibus personæ inducantur, velut nimirum effecta una cum causis (ne dicam inepte hæc probari), utique etiam cum omni persona, ex ipso ejusque sententia, voluntas inferetur, ac cum voluntate, omnino etiam operatio illi congrua. Eorum enim quæ sunt *ad aliquid*, ratio, quæ indissolubilem habitudinem habeat, eorum quæ relata sunt, consequenti ratione parem reciprocationem facit.

Voluntas æquivoce ut natura est, et ut ex sententia. Ratio a Trinitatis mysterio. — Quandoquidem igitur voluntas simpliciter dicta ex his est, quæ multa significant; siquidem voluntates quæ una cum personis recipere inferuntur, fuerint naturales, beata Unitas, auctore Severo, erit et naturarum Trinitas. Sin vero sint voluntates gnomice, id est, ex sententia, omnino a seipsa dissentiet, minime secum ipsa voluntatibus concors, ut quæ sit personarum Trinitas; aut omnino, siquidem una superessentialis Trinitatis voluntas est, unius personæ trinominis erit Divinitas.

Ac rursus, si, ut auctor est Severus juxtaque ejus propositionem, operationi omnino comes voluntas est, unaque cum voluntate infertur persona; necessario sublata operatione, etiam illi comes voluntas sublata est, ac quæ simul cum illa infertur persona. Sin autem una cum operatione tollitur voluntas, unaque cum voluntate persona, erit Christus ex Severi sententia, non in persona vereque existens; quippe cum una cum operatione, ob voluntatem, quæ una cum illa perimitur, quæ ipsa cum voluntate infertur persona, illique comes est, sublata sit.

Ac rursus, si, ut Severus existimat, operationibus omnino comites sunt voluntates, unaque cum voluntatibus inferuntur personæ; ac ex uno

^a Zach. II, 7. ^b Psal. xxxvi, 8.

(a) *Τόπος ὁσπερός.* Locus caliginosus; sic rite etia Severi mens, Aquilonis typo. Venet. *τόπος ὁσπερός*; quod et Turr. dum reddit, *facta forma caliginosa*; quod certe durum, longeque a metaphora; ut et quod illi sequitur, *privata divini luminis usu et exercitatione*: cum et istud plane aquilo-

A *Ξευήρον προλέγει φαμέν.* Πρὸς οὓς ἂν τις σχετλιαστικῶς ἐκείνο τῆς προφητείας ἐποιοῖαι τὸ μέρος *Ὁ, ὦ, φεύγετε ἀπὸ βορρᾶ*· εἰς *Σιών ἀνασώσασθε, οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλῶνος.* Βορρᾶς γὰρ ὡς ἀληθῶς Ξευήρου διάνοια, τόπος γενομένης ζοφῆδος (a), καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φωτὸς ἐστερημένη διατριβῆς· θυγάτηρ δὲ Βαβυλῶνος, ἡ κακῶς ἐκ τῆς προσγενομένης αὐτῇ χειρίστῃς ἕξιος γεννηθεῖσα συγκαχυμένη τῶν ψευδῶν διδασκαλῶν δογματικῶν, ἣν κατοικοῦσι οἱ τὸ φῶς ἀπέστραμμένοι τῆς γνώσεως· καὶ πρὸς τὴν Σιών, λέγω τὴν Ἐκκλησίαν, ἀνασώσῃται δι' ἐπιτροπῆς οὐκ ἐθέλοντας. Ὁμοῦ γὰρ τῆς τε θεολογίας καὶ τῆς οἰκονομίας, ὁ Ξευήρου βασανιζόμενος καταγωνίζεται λόγος. Εἰ γὰρ κατ' αὐτὸν, ταῖς ἐνεργείαις ἐπισταθὶ τὰ θελήματα πέφυκε τοῖς δὲ θελήμασιν **B** εἰσαίεσθαι πρόσωπα, καθάπερ αἰτίους αἰτιατὰ· ἵνα μὴ λέγω τίς ἡ ἀπόδειξις· καὶ παντὶ προσώπῳ δηλονότι, κατ' αὐτὸν, θέλημα· καὶ τοῦτ' πάντως ἐνεργεῖα συνεισαχθήσεται πρόσφορος. Ὁ γὰρ τὸν πρὸς τι, λόγος, ἄλυστον ἔχων τὴν σχέσιν, ἴσῃ ποιεῖται τὴν τῶν σχετῶν ἀκολουθίαν· ἀντιστροφῇν.

Ὅμοῦν ἐπεὶ πολὺσημὸν ἐστὶ τὸ ἀπλῶς λεγόμενον, εἰ μὲν φυσικὰ τὰ κατὰ ἀντιστροφῇν συνεισαγόμενα τοῖς προσώποις εἰεν θελήματα, ἡ μακαρία Μονὰς, κατὰ Ξευήρον, καὶ φύσειν ἵσται Τριάς. Εἰ δὲ γνωμικὰ, στασιάζει πάντως πρὸς ἑαυτὴν μὴ συμβαίνουσα τῶς θελήμασιν, ὡς προσώπων Τριάς· ἢ πάντως (a), εἴπερ ἐν θέλημα τῆς ὑπερουσίου Τριάδος ἐστὶ, μονοπρόσωπος ἵσται Θεότης τριώνυμος.

Καὶ πάλιν, εἰ τῇ ἐνεργείᾳ πάντως κατὰ τὴν Ξευήρου πρότασιν ἵσται θέλημα· τοῦτ' δὲ συνεισάγεται πρόσωπον, ἐξ ἀνάγκης ἀναιρεθεῖσθαι τῇ ἐνεργείᾳ, καὶ τὸ ἐπόμενον αὐτῇ συνανήρηται θέλημα, καὶ τὸ τοῦτ' συνεισαγόμενον πρόσωπον. Εἰ δὲ τῇ μὲν ἐνεργείᾳ, τὸ θέλημα· τῷ δὲ θελήματι, συναναιρεῖται τὸ πρόσωπον, ἀνυπόδοτος ἵσται κατὰ Ξευήρον ὁ Χριστός· τῇ ἐνεργείᾳ, διὰ τὸ συναναιρούμενον αὐτῇ **D** θέλημα, τοῦ συνεισαγομένου τῷ θελήματι προσώπου συναναιρεθέντος.

Καὶ πάλιν, εἰ ταῖς ἐνεργείαις κατ' αὐτὸν ἵσται πάντως θελήματα, τοῖς δὲ θελήμασι συνεισάγεται πρόσωπα· ἐξ ἧς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου σι-

NOTE.

nis locum, lucisque in eo absentiam, metaphoricè respiciat.

(i) *Ἡ πάντως.* Legit Turr. ac reddit relative, ἡ, quæ necessario, quod non satis coheret: melius disjunctive, ἢ, habent nostri cod.

σαρκαζομένου προΐναι· φησὶ πᾶσαν θέλαν καὶ ἀνθρωπίνην ἐνεργείαν· καὶ πᾶν θέλημα κατ' αὐτὸν (δηλονότι θελὸν τε καὶ ἀνθρώπινον), ὡς ταῖς ἐνεργείαις ἐπόμενον μετὰ τῶν ἰσχυρίσμων συνεισαγομένον αὐτοῖς προσώπων, ἢ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου σαρκωζομένου πάντως συμπροαχθήσεται· καὶ οὐδεὶς ἀντιρεῖ λόγος.

Ἔσται τοιγαροῦν τῇ μὲν ἀναιρέσει τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν ὁ Χριστὸς κατὰ Σευήρον, ἀνούσιος· τῇ δὲ παραγραφῇ τῆς μιᾶς (u), πάλιν ἄδουλός καὶ ἀνυπόστατος· καὶ τῇ πάσῃ προαγωγῇ θέας τε καὶ ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, πολυδούλος τε καὶ πολυπρόσωπος· ἢ τὸ γε κυριώτερον εἰπεῖν, ἀπειρόδουλός τε καὶ ἀπειροπρόσωπος. Ὁ γὰρ πᾶσαν φήσας ἐνεργείαν, ποσότητος πεποίηκε δῆλως ἀναρίθμητον.

Οὐκοῦν κατὰ μὲν τὴν ἀντιστροφὴν τῆς Σευήρου προτάσεως, ὁ τῆς θεολογίας αὐτῇ διατέπτικε λόγος, Ἀρειανὴν πολυθεῖαν, καὶ Σαβελλιανὴν ἁθεῖαν, καὶ μαχομένην Ἑλληνικῶς ταυτῇ φύσιν θεότητος εἰσθητομένη· κατὰ δὲ τὴν πρότασιν, σαφῶς ὁ τῆς οἰκονομίας αὐτῇ νενδύεται λόγος, τὸν ἕνα Χριστὸν ἀνούσιον, ἄδουλον, ἀνυπόστατον· καὶ πάλιν τὸν αὐτὸν ἀπειρόδουλον τε προσθεύοντι καὶ ἀπειροπρόσωπον· οὐ τίς δυσσεβέστερον;

Ὅρατε τοῦ φέρων ὁ Σευήρου κανὼν ἀπάγει τοὺς πεπιθόμενους; Τοιοῦτος γὰρ ἅπας καθίσταται λόγος, τὴν ἀήτητον βάσιν οὐκ ἔχων ἀληθεῖαν. Ἐν δὲ Χριστοῦ θέλημα λέγων, ὡς βέλτιστε, πῶς καὶ ποῖον τοῦτο φῆς; Εἰ μὲν ὡς Χριστοῦ φυσικὴν, Πατὴρ φύσει καὶ Μητὴρ αὐτὴν ἡλλοτριώσας, οὐδετέρῳ κατ' οὐσίαν ἐνοούμενον. Οὐδέτερον· γὰρ αὐτοῖν φύσει Χριστός· καὶ πῶς ἐκπεύξῃ τοῦτο λέγων, τῆς πολυθείας τὸν κίνδυνον; Εἰ δὲ γνωμικὴν, μόνῃς ἔσται τῆς αὐτοῦ χαρακτηριστικὴν ὑποστάσεως. Προσώπου γὰρ ἀφοριστικὴν ὑπάρχει τὸ γνωμικόν· καὶ δευχθήσεται σαφῶς ἐτερόδουλός Πατρί τε καὶ Πνεύματι κατὰ σέ, καὶ μαχόμενος. Εἰ δὲ τῆς αὐτοῦ μόνῃς θεότητος, ἐμπαθὴς ἔσται θεότης, παρὰ φύσιν βρώσεως καὶ πόσεως ἀφιεμένη. Εἰ δὲ τῆς αὐτοῦ μόνῃς ἀνθρωπότητος, οὐκ ἔσται φύσει δραστήριον. Πῶς γὰρ, εἴπερ ἀνθρώπινον; Καὶ τερατώδης δευχθήσεται σαφῶς ἡ τῶν θαυμάτων ἐπίδειξις.

Εἰ δὲ ἀμφοτέρων φύσει κοινὸν, πῶς ἔσται θέλημα

¹⁷ Fr. αὐτοῦ.

(u) Τῇ δὲ παραγραφῇ τῆς μιᾶς. Sic et Turr. Et sublata una operatione naturali; de suo addens, ut par est, duas posteriores voces, quasi explicationis causa; nec certe abs re, aut extra Maximi subtilitatem. Quod enim ex Severianorum sententia voluntas ad operationem sequatur, vicissimque se illa et interimant et ponant, sublata una operationum,

A eodemque Deo Verbo incarnato, omnem divinam atque humanam operationem ait proficisci; omnis etiam voluntas, illius sententia (tum scilicet divina tum humana) velut quæ sit comes operationibus, una cum personis, quæ pari numero cum illis inferuntur, ex uno eodemque Verbo incarnato omnino pariter producentur: nec quæ contradicat, ulla ratio est.

Sublatis igitur operationibus naturalibus, erit Christus, Severi sententia, essentia expers ac naturæ; unaque proscripta ac amandata, erit rursus voluntatis exsors, nec ipse vere et in persona existens. Quod vero divinam omnem humanamque producat operationem, multiplicis voluntatis ac personæ erit; vel, ut magis proprie dicam; utrisque infinite multiplex. Qui enim omnem dixit operationem, 26 quantitatem significavit, quæ numerum omnem excedat.

Inversa itaque ac reciproce accepta Severi propositione, omnis illi de deitate eversa doctrina est; quippe cum Arii multitudinem deorum, Sabellique remotis personis impietatem, ac Græcorum errore secum ipsam pugnantem deitatis naturam introducat. Juxta vero ejusdem propositionem, dispensationis ratio ac fides palam ei adulterata est, qui unum Christum, et essentia seu naturæ, et voluntatis et personæ expertem, eundemque

Videtis quo Severi regula illi fidem habentes præcipites agat? Talis enim omnis doctrina, quæ invicta veritate basi caret. Quæso autem; qui unam Christi voluntatem dicas, quomodo aut qualem hanc dicis? Si enim tanquam Christi naturalem, natura a Patre ac Matre alienum eum statuisti, qui per essentiam neutri copuletur. Christus enim neutrum illorum natura est. Qua vero ratione, dum ita dicis, quin plures deos dicas, effugeris? Sin voluntatem ex sententia dicas, ejus solummodo personæ insigne ac nota erit. Voluntatis enim ex sententia, personam discernit: ac plene, ut tu ipse auctor es, diversæ a Patre et Spiritu voluntatis esse eum liquebit. Sin autem ejus tantum deitatis; erit deitas affectibus perturbationibusque obnoxia, quam innaturaliter tangant appetitus cibi et potus. Sin autem solius humanitatis ejus, non erit natura efficax. Quomodo enim, siquidem est humana? Atque ita palam monstrosa apparebit miraculorum ostensio.

Si vero amborum natura voluntas communis

NOTE.

Christus ἄδουλός erit, sine voluntate, et ἀνυπόστατος, non vere existens et in persona, quod illorum sententia, voluntas inferat personam, vicissimque operationes naturales sublatae ἀνούσιον faciant; quia quod omni caret operatione et actu ac virtute, ut passim Maximus ex Patrum doctrina, id neque est aut vere substantiam habet.

τὴν λόγον διὰ τῆς πνοῆς καὶ ἐξάρας· ὧς καὶ τῶν
περί ταύτην θεοζητῆται Πάτερ, ἀδελφεῶν ἔχεις τῶν
ιερωγράφων λογίων τὴν ἐντυξιν, καὶ τῆς περὶ αὐτὰ
φρονήσεως δι' ἐμμελεῶς προσοχῆς, εἰ καὶ τις ἄλλος
τὴν ἀκρίματον δύναμιν. Ὅ γὰρ οἷα κέρον τὸ ὑπὲρ
αἰσθησίν· οὕτε μὴν τὴν οὐρανὸν περιστολῇ (x), τὸ
ὑπὲρ ἔνοιαν. Τὸ μὲν γὰρ, ῥοῆς ἀπάτης καὶ ἀπορ-
ροῆς κατὰ φύσιν ὑπερανέστηκε· τὸ δὲ παῦδος εἰδούς
ὑπερανέχει καὶ σχήματος· τοῦ τε κριτεῖος τὴν ἐκ-
φανσιν, ὡς θέμις, ἐκεῖνο ποιεῖται· καὶ τοῦ ὁριστοῦ
τὴν ἐνδοχομένην τοῦτο παρέχει· κατὰ λήψιν· καὶ ὅση
πρὸς ἀρπαγὴν διανοίας αὐτάρετης, καὶ Πνεύματος
ἀγίου περιδραψιν. "Εὖς γὰρ τοῦτου, καὶ διὰ τοῦτο
καθίστηται, ἡ φιλόανθρωπος τοῦ ὑπὲρ ἀνθρώπου· δι'
ἐκφάνσεως συγκαταβάσεως· χάριτι θεωροῦσα, τοὺς
γνώμη συνανακαταίνοντας· καὶ τῇ κενώσει τοῦ Λό-
γου (y), τὸ κατ' αὐτὸν πλήρωμα δεχομένους, ἐν τῇ
ἀπαρτισμῷ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας· καθ' ἣν
πρὸς ἐντέλειαν φρονήσεως καὶ ἀνδρείας αὐτῆς ἀν-
αχθεῖς, τὸ τε φανόμενον σωφρόνως πλέξεις, καὶ τὸ
κρυπτόμενον, δικαίως· παινεῖς· ἢ ἐκεῖνον μὲν τὴν
νέκρωσιν τοῦ ἑαυτοῦ παραδείξας, πᾶσαν ὀλικῶς
ἀμαρτίαν ἐξαφανίζουσαν· ἐν τούτῳ δὲ τὴν ζωὴν
ἐπιδείξας, ἀρετὴν πᾶσαν ὑπερκομῶς· προβαλλομέ-
νην· ἐξ ὧν πρᾶξιν ἱερὰν κατορθώσας καὶ θεωρίαν,
εἰλος ἱερὸν ἐκομίσω τὴν σωτηρίαν· ἣν ὥστε μετα-
δοῦναι· καὶ ἄλλοις, καὶ ταύτην γνωρίσαι, τὸ θεωρή-
ματον, εἶλον πρὸς ἐμὲ τὸν ἀνάξιον, ταπεινὸν τε καὶ
ἀγνώστην ὑπάρχοντα, τιμαῖς προσχρησάσθαι συλλα-
βαῖς· καὶ πρῶτα μὲν, σοφίαι λόγῳ καὶ συνεστῆαι·
πρὸς δὲ καὶ ἀγάσθαι διὰ τῆς ἐνοῦσης σοὶ χάριτος,
πᾶσι πανταχοῦ διεδιδωμένης· ἀπαριθροῦν γὰρ, ὡς
αἰτεῖται τὸν ἀνάξιτον ἔχουσα Λόγον.

quoddam Dei simulacrum est) animo destinasti, ut
venerabilibus tuis uteris syllabis: ac primum
prudentialque componeres, tamque etiam, per eam,
buenient (est enim res nullis circumscripta finibus,
bens) sanctitate imbueris.

Εἴτα " καὶ πρὸς ἀποστήτην ἱκανῶς ἀγαγὼν τοῦ
καινοῦ μυστηρίου τῆς κατ' ἀνθρώπον θεοπλαστείας
τοῦ δι' ἡμᾶς σαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου καὶ τελείως
ἐνανθρωπήσαντος· τῇ δι' ἐρωτήσεως ἐθέλεις, οὐ τὸ
ἡγούμενον μαθεῖν· ἢν περιλήψῃ γὰρ τῶν καλῶν
ὑπάρχεις ἀπάντων· ἀλλ' εἰς μύστην προσιδάσθαι τε-
λειωτέραν, τὸν οὐκ ἀδεγμένον τὴν ἡττονα. Καὶ σου
τὸν εὐσεβῆ τρόπον ἀποθαυμάσας, τὸν λόγον προ-
ίσχομαι κατὰ δύναμιν· φάσκων, ὡς οὐκ ἄλλο τι κατὰ

" Fr. ἀρίστου. " Dionys. de div. nom. c. 2, § 8.

NOTÆ.

(x) Τὴν οὐρανὸν περιστολῇ. Περιστελλεῖν Suid.
περικαλύψαι, obtegere, obvelare: nec alio sensu hic
verbale Maximo sumitur aut exponitur, quidquid
Turr. contractionem reddit, ac si esset συστολῇ.
Loquitur Maximus de viro excellenter spiritali, cui
tribuit, ut nullo spiritalium lædio afficiatur, nihil-
que tecta ac occulta habeat, quæ vim mentis supe-
rant, id est, divina, quæ pro ejus capiti, ipsa pene
nuda, nullisque figuris ac formis adumbrata, illi
pateant et inferantur.

Alis sublimem extuleris, rationemque studio exco-
ris, atque a terrenis rebus (in Deo honorande Pater)
abstraxeris, sanctarum Scripturarum lectione
insatiabilis existis; ac qua illis cura, diligenti at-
tentione impenderis, indefesso animi robore, si
quis alius, poteris. Nescit enim tedium afferre,
quod supra sensum existit; nec rei minimam novit
obductionem; quod intelligentiam excedit: illud
enim, omni quod finit atque defluit, natura supe-
rius est; hoc vero, formæ omni ac figure minuet.
Illud, id quod est occultum, quoad licet, explanat
ac elucere facit; istud, ejus quod nullis compre-
hensum finibus est, quanta possibilis est, compre-
hensionem tribuit: quanta demum ad mentis
raptum sufficit, et ad Spiritum sanctum apprehen-
dendum. Hucusque enim, eamque in rem humani-
tatis plena, ejus qui superior quam pro hominibus
ratione est, qua se nobis apparens demisit, incli-
natio enituit; desiciens gratiæ munere eos, qui
voluntate mentisque proposito una cum illo ascen-
dunt; Verbi quoque exinanitione, ejus plenitudinem in
consummatione operationis mandatorum recipiunt:
qua utique, ad prudentiæ ac fortitudinis perfectio-
nem ipse proventus, tum quod oculis subjectum
est (corpus scilicet) sobrie cum primis, tum quod
est occultum (nempe animum) juste opimas: ut in
altero quidem mortificationem Jesu, omne prorsus
peccatum abolentem, ostendas; in altero vero, vi-
tam, quidquid est virtutis, altiori supra sæculi
uam ratione proferentem, exhibeas: quorum cul-
tu, actione sacra et contemplatione perfusus,
finem sacrum salutem adeptus es: qua, ut et alios
impartires, notamque eam faceres (que res nobile
ad me indignum, humilemque ac ignotum hominem;
quidem per sermonem atque doctrinam sapientia
qua polles, gratiam, in omnes ubique se distri-
buere, quippe Verbum auctore carens, ipsa auctorem ha-

Ad hæc etiam, qui ad novi mysterii, divinæ se-
cundum hominem Dei Verbi propter nos incarnati
ac perfecte facti hominis, formationis notitiam quasi
sciscitando ac interrogando abunde velles adducere,
non cujus ignorantia laborares addiscere; cum ea
quæ pulchra sunt atque honesta omnia complexus
sis; sed ut ad perfectiorem institutionem eum pro-
veheres, qui nondum minorem adeptus sit.
Tuos igitur religiosos mores admiratus, quanta

Tuos igitur religiosos mores admiratus, quanta
Ad hæc etiam, qui ad novi mysterii, divinæ se-
cundum hominem Dei Verbi propter nos incarnati
ac perfecte facti hominis, formationis notitiam quasi
sciscitando ac interrogando abunde velles adducere,
non cujus ignorantia laborares addiscere; cum ea
quæ pulchra sunt atque honesta omnia complexus
sis; sed ut ad perfectiorem institutionem eum pro-
veheres, qui nondum minorem adeptus sit.
Tuos igitur religiosos mores admiratus, quanta

mea vis ac facultas, edisseram. Aio itaque, non aliam esse naturam, quam Salvator humanitatem induit, quam qua nos homines sumus; sed eandem secundum essentiam ac per omnia similem; quippe ex eadem nostra substantia, per arcanam nullisque verbis explicabilem ex castissimæ Virginis Deique Matris purissimis sanguinibus assumptionem: quibus Verbum instar seminis unitum, cum Deus esse secundum essentiam non destitit, caro factum est, atque homo perfectus nostri similis, uno duntaxat excepto peccato, exstitit; propter quod nos non raro dissidemus, ac voluntate Deo adversamur, ut qui in utramque partem propensa ejus momenta nacti simus. Ipse autem ab omni natura peccato liber, utpote non nudus ac simplex homo, sed Deus factus homo; quod esset contrarium, nihil habuit; quin potius intemperatam ac vere omnino incontaminatam nostram naturam servavit. Unde etiam dicebat: *Nunc venit princeps mundi hujus, et in me non invenit quidquam*; ex iis scilicet, quibus nos naturam depravantes, voluntatis dissidentiam pugnamque ostendimus: ratione cujus, ipse Christus nostra humanitate ac quod homo est, non subjectus dicitur, quousque nos etiam, assumptæ humanitatis potentia, ab ea nos labe liberaverit: cujus veritatis confirmandæ gratia, omnia propter nos factus est, fecitque sponte in nostri gratiam, ita sane ut quod ad nostram spectat substantiam, eaque quæ illi innoxia competunt, ac naturalia sunt, nihil e mentito habuerit; tametsi eam cum illis omnibus deitate imbuat, instar candentis ferri; totam divinam ac divinorum effectricem reddens, ut qui in totum summe illi per unionem immearit, unumque cum ea citra omnem confusionem unius ejusdemque personæ ratione, effectus sit.

Quo sit, ut ejus humanitas, non ratione naturæ a nostra differat, sed quod novo modo procreata sit; eadem quidem, quod ad essentiam attinet; at non eadem qua ratione ex nullo propagata semine est; cum non simplex ac nuda esset, sed ejus qui vere propter nos homo factus est. Quemadmodum etiam ejus voluntas, vere quidem naturalis nobis similis; divine tamen informata, superiori nobis ratione. Liqueat enim, progigni non ex semine, et ex semine, naturam non scindere, sed circa eandem scindi naturam ac dividi, uti etiam se res in innascentia et nativitate habet.

30 Nam si hoc dederimus, differre Verbum quatenus homo a nostra natura, eo quod ex nullo semine, plane fiet ut et a Patris substantia differat, eo quod natum est. Non enim idem sunt, ingenitum et natum esse. Quin nos etiam a veteri Adamo ac Eva differemus, qui ex nullo orti sint semine:

¹ Joan. xiv, 50.

² Cf. Greg. orat. 56, quæ est 2 de Filio.

(α) *Πάσας θεωρυγὼν ἀποθήρας*. Non satis bene Turr. Reddens totam deificatam: vox enim illa acti-um quid sonat, ac quam Christi humanitas ex unione cum Verbo mutuata est, divinorum operum vim ac miraculorum. Sic Budens in Com. θεωρυγίας vocata ait Christi opera, quæ divinitatem ejus signi-

φύσιν ὑπάρχει· τὸ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἀνθρώπινον, καὶ ἄλλο τὸ καθ' ἡμᾶς· ἀλλὰ ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ καὶ ἀπαρ-
ἀλλακτον, εἴπερ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐλήφθη, κατὰ
τὴν ἐκ τῶν παρθενικῶν τῆς πανάγνου καὶ Θεομή-
τορος ἀχράντων αἱμάτων ἄρρητον πρόσληψιν· οἷς
δίχην σπορᾶς ἐνωθεὶς ὁ Λόγος, γέγονε σὰρξ, μὴ ἐκ-
στάς τοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν Θεός· καὶ τέλειος καθ'
ἡμᾶς ἐχρημάτισεν ἀνθρώπος, πλὴν μόνης τῆς ἀμαρ-
τίας· δι' ἣν ἡμεῖς μὲν πολλὰκις στασιάζομεν, καὶ
ἀντιπαλοῦμεν τῷ Θεῷ κατὰ τὴν θέλησιν, ὡς ἐφ'
ἐκάτερα τὴν ταύτης κερτημένοι ῥοπήν· αὐτὸς δὲ
πάσης κατὰ φύσιν ἐλευθερός ὢν ἀμαρτίας, ὡς ἀν-
θρώπος οὐ ψιλός, ἀλλ' ἐνανθρωπήσας Θεός, οὐδὲν
ἐναντίον εἶχεν· ἀλλ' ἄχραντος, καὶ πάντα κυρίως
ἀπόλυτον τὴν ἡμετέραν φύσιν διέσωζε· καθὼ καὶ
ἔλεγε· *Nūn ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἔρχεται,*
καὶ ἐγὼ ἐμὸν εὐρίσκω οὐδέν· τῶν οἷς ἡμεῖς θελαδὴ
τὴν φύσιν παραχαράττοντες, τὴν ἐναντίωσιν τοῦ
θελήματος ἐπιδείκνυμεν· δι' ἣν τῷ καθ' ἡμᾶς ἀν-
υπότακτος λέγεται καὶ Χριστὸς², ὥς ἀν ταύτης
καὶ ἡμᾶς ἀπολύσῃ τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως·
ἥς ἐπικυρῶν τὴν ἀλήθειαν, πάντα γέγονε δι' ἡμᾶς,
καὶ δέδρακεν ἐκουσίως ὑπὲρ ἡμῶν, μήτε τὴν ἡμε-
τέραν οὐσίαν, μήτε τι τῶν αὐτῆς ἀδιαβλήτων καὶ
φυσικῶν τὸ παράπαν ψευδόμενος· εἰ καὶ ταύτην
μετ' ἐκείνων ἀπάντων ἐθέλει, πυρακτωθέντος· δίχην
σιδήρου, πάσαν θεωρυγὼν ἀποθήρας (α), ὡς διδού-
κατ' ἄκρον αὐτῆ περιχωρήσας διὰ τὴν ἐνωσιν· καὶ
ἐν μετ' αὐτῆς δορυγῶν κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν
ὁπόστασιν γεγονώς.

Ὅθεν τὸ κατ' αὐτὸν ἀνθρώπινον, οὐ διὰ τὸν λόγον
τῆς φύσεως, ἀλλὰ διὰ τὸν καινοπρεπῆ τῆς γενέσεως
τρόπον, πρὸς τὸ ἡμέτερον παραλλάττει· ταυτὸν μὲν
ὑπάρχον κατὰ τὴν οὐσίαν· οὐ ταυτὸν δὲ κατὰ τὴν
ἀσπορίαν· ἐπεὶ μὴ ψιλὴ, ἀλλ' αὐτοῦ κατ' ἀλήθειαν τοῦ
δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος ἦν. Ὅσπερ οὖν καὶ τὸ
θέλειν αὐτοῦ κυρίως μὲν ἐν φυσικῶν καθ' ἡμᾶς, τυ-
πούμενον δὲ θετικῶς ὑπὲρ ἡμᾶς. Ἀπλὸν γὰρ ὡς ἀσπο-
ρία καὶ σπορά, φύσιν οὐ τέμνει· περὶ δὲ τὴν αὐτὴν
τέμνεται φύσιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἀγεννησία καὶ γέν-
νησις.

D Ἐπεὶ τοχὸν εἰ διαφορὰν πρὸς τὴν ἡμετέραν φύ-
σιν ὡς ἀνθρώπος εἶχεν ὁ Λόγος διὰ τὴν ἀσπορίαν·
ἔξει γε πάντως, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Πατρὸς οὐ-
σίαν, διὰ τὴν γέννησιν. Οὐ γὰρ ταυτὸν ἀγεννησία
καὶ γέννησις. Ἐξομεν δὲ καὶ ἡμεῖς πρὸς τε τὸν πα-
λαῖον Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐαν, διχα σπορᾶς γενουμένους·

NORÆ.

ficabant: ipsumque Novum Testamentum Dionysio θεωρυγία est, ob eandem causam, Maximo ipso interprete, θεωρυγική ἐπιστήμη· Sacerdotalis, pontificia scientia, θεωρυγικὸν μύρον· divina virtutis unguen- tum nempe sanctificans. θεωρυγοί, qui sacris ope- rantur.

ὁ μὲν γὰρ, πλάσμα τοῦ πλάσαντος· ἡ δὲ, τμήμα τοῦ πλάσαντος. Ἀλλὰ μὴν ταυτὸν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ διὰ τὴν Θεότητα· Θεὸς γάρ καὶ ἐμοῦστος· ὥστε οὐ καὶ ἡμεῖς, πρὸς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν, καὶ αὐτὸν τὸν δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα Θεόν, συγγενεῖς διὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἐμοῦστοι. Ὡς γὰρ οὐκ οὐσία Θεοῦ τὸ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν (τίς γὰρ ὁ λέγων), οὕτως οὐδὲ σπορά καὶ ἀσπορία φύσις καθοτιοῦν ἀνθρωπότητος.

Οὐδεμίαν οὖν ὁ μέγας θεολόγος Γρηγόριος ἐμφανισιν παρέχει, τοῦ ἄλλο εἶναι κατὰ τὴν φύσιν τὸ κατὰ τὴν Σωτῆρα ἀνθρώπινον, καὶ ἄλλο τὸ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ τισιν ἐνομιόσθη, τῷ φάσκειν αὐτὸν ¹, «Εἴπαμεν ἂν ὡς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου τυποῦσθαι τὸν λόγον· οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου· τὸ γὰρ ἐκείνου θελεῖν, οὐδὲν ὑπεναντίον θεῷ θεωρῆν ὄλον· ἀλλὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς· ὡς τοῦ ἀνθρωπικοῦ θελημάτος, οὐ πάντως· ἐπομένου τῷ θεῷ, ἀλλ' ἀντιτίπτοντος ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀντιπαλαίνοντος. Ἄντου γὰρ ἐστὶν κυριώως καὶ λέγεται, οὐχ ὡς ἐτέρας ἢ ἐξ ἐτέρας ὃν πάρεξ τῆς ἡμετέρας οὐσίας καὶ φύσεως· ἀλλ' ὡς δι' ἐκείνου καὶ ἐν ἐκείνῳ, κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν γιγνόντος· καὶ οὐ καθ' ἑαυτοῦ χωρὶς, ἢ δι' ἑαυτοῦ παραχρῆν, ὥστε ἡμεῖς. Ὅθεν καὶ σποράν οὐκ εἶναι καὶ ἀσπορίαν τὸν ἐπισταχθέντα τῆς γεννήσεως· τρόπον αὐτὸν ἔσχε τὸν Λόγον, ἅμα τῷ εἶναι φυσικῶς, καὶ τὸ ὑποστῆναι θεϊκῶς ἐν αὐτῷ κληρωσάμενον. ἵνα καὶ τὸ ἡμέτερον κυρωθῇ· καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς πιστευθῇ. Δεῖ γὰρ ἐν πᾶσιν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος καὶ τελειῶς δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου, καὶ τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν μετὰ τῶν αὐτῆς φυσικῶν συντηρεῖν· ὃν ἀνεῖ τὸ παράπαν οὐτὶ φύσις ἐστίν, ἀλλὰ φαντασία μόνη διακρινός, καὶ τὴν ἐνωσιν διαφυλάττειν· τὴν μὲν, ἐν ἐτερότητι φυσικῇ σωζομένην· τὴν δὲ πάλιν, ἐν ὑποστατικῇ γυναιχόμενῃ ταυρότητι· καὶ οὕτω τὸ σωφὺς ἅμα καὶ εὐσεβὺς, ὅλον διόλου τὸν τῆς οικονομίας λόγον, ἀφύρτον ὁμοῦ καὶ ἀδιαίρετον ἀποφαίνειν.

Ὅν αὐτὸς ὀρθοδόξως κηρύττων, ἔχει ἀνακρύπτουσα κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ τῶν οικείων δωρούμενον ὥστε δι' ἐλπίδος ἐνταῦθα, οὕτω διὰ πείρας ἐκεῖ τὴν ἀπόλαυσιν· ἥς καμὲ μετασχεῖν ἰκέταυσον, Πάτερ ἡγιασμένε, διὰ τῆς σῆς μεσιτείας προσάγων αὐτῷ τῷ καλεῖν καὶ σώζοντι· καὶ μισθὸν τῆς εἰς ἀλλήλους τῶν ὁμογενῶν συμπαιδείας, τῷ σὺν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτῷ δοξασθῆναι χαριζομένῳ· ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ παναγῇ Πατρὶ, καὶ τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹ Matth. x. 22.

² Greg. orat. 36, supra cit.

Adamus quidem ipse Dei ingementum; Eva vero, de-cisum quid a figmento. Quin vero idem cum Patre Filius est, ob deitatis naturam; quippe qui Deus sit ac consubstantialis uti etiam nos, cum Adamo et Eva, ipsique propter nos incarnato cognati sumus ac consubstantiales ob humanitatis naturam. Quem-admodum enim non est Dei substantia, ingenitum esse atque genitum (nam quis hoc dicat?), sic nec ex semine procreari ac sine semine ullo modo natura humanitatis est.

Nihil ergo cogitandum ingerit magnus Gregorius Theologus, quo sensisse putetur alium natura esse Salvatoris hominem, aliumque qui nostrae naturae est, etsi nonnullis ita visum sit, quod dixerit, «Dicere possemus haec verba velut ab homine exprimi, non qui de Salvatore intelligatur (illius enim voluntas nihil Deo contraria, quod tota deificata), sed qui noster est. Humana namque voluntas non omnino divinam sequitur, verum ut plurimum ei resistit et oblectatur. Ejus enim vere est atque dicitur, non quasi diversae substantiae, aut ex diversa substantia extra substantiam nostram et naturam; sed quod illius causa, inque illo secundum unam eandemque personam exsisterit; at non ipse per se seorsim, aut sui causa, veluti noster, ejus homo productus sit. Idcirco etiam semen proprium, ipsum Verbum nactus est, adjectitiae inducium innovans nativitatis modum; mox atque esse naturaliter accepit, hoc sortitus, ut in illo divine subsisteret: ut tum quod nostrum est firmaretur; tum quod nobis superius est, fidem obtineret. Necesse enim est in omnibus, ut et assumptam ab ipso Deo Verbo incarnato, ac perfecte nostri causa facto homine, naturam, una cum illis quae natura illi competunt, conservemus (quibus ablati, ne natura quidem prorsus est, sed inanis quaedam fictio) et unionem sariam lectam retineamus: illam quidem in naturali diversitate incolumentem; hanc vero rursus, quae in personali identitate (ut vocant) intelligatur; atque in hunc modum sapienter simul pieque omnem omnino dispensationis rationem inconfusam pariter indivisamque profiteamur.

31 Quem tu recta fide praedicans, te vicissim praedicantem, juxta quod pollicitus es ¹, nancisceris, suorumque bonorum fructu munerantem, quemadmodum in hoc saeculo, spe; sic et in futuro, rei ipso usu ac periculo. Pro me vero, Pater sancte, ora, ut ejus consors efficiar; me tuis precibus illi admovent, qui vocat et salutem praestat; eoque praemio muneratur, qua se generis necessitudine conjuncti, alii alios misericordia prosequuntur, ut eis una secum, et apud se, gloriam tribuat; cui gloria et potestas cum sanctissimo Patre ejusque vivifico Spiritu in saecula saeculorum. Amen.

EJUSDEM.

Adversus eos, qui dicunt dicendam unam Christi operationem secundum victoriam, eo quo divina operatio tanquam efficacior praevaleat humanae, sic est respondendum.

Primum quidem duas operationes vos quoque conceditis; unam quae vincat et praevaleat (nempe divinam) et alteram quae vincatur et cui praevealeatur (nimirum humanam); quod quidem eorum est, quae sunt *Ad aliquid*. Quae vero sunt *Ad aliquid*, omnino etiam una secum ea inferunt, contra quae dividuntur.

Deinde si unam operationem dicitis secundum victoriam, tanquam humana operatione sublata, eo quod victa sit ac superata, extenuationem operationibus inducitis. Quod enim superat ac victoria potitur, ipsum quoque omnino patitur: nam et ipsum ab eo quod cadit victoria vincitur. Etsi enim minus, omnino tamen vincitur. Sicut aurum, verbi gratia, vincit quidem ac exsuperat commistum sibi argentum aut aes, vincitur tamen et ipsum, licet minus, pro quantitatibus scilicet ratione, quae illi admiscetur.

Adversus eos, qui dicunt, quod sicut instrumenti et moventis una est operatio, sic quoque divinitatis et humanitatis una operatio est.

Si quidem naturale instrumentum dicitis, erit Verbum opinione vestra coeum carni, aut caro illi coeterna. Quidquid **32** enim naturali instrumento utitur, illud habet coeum, uti anima, corpus; atque adeo, aut divinam naturam creaturam dicatis necesse est, aut corpus increatum. Sin autem instrumentum artificiale dicitis, inanime ipsum inducitis, seorsimque diremptum atque divisum; quodque non semper moveatur, sed tum demum cum artifice videbitur et in manus illud sumat ac opereatur: deincepsque, aut dementis Nestorii sensum sequi videbimini, dividitis ac dirimentis, quae in unam hypostasim unamque personam, ambae Christi l'el naturae coiverunt; aut impii Apollinarii eritis discipuli, Christi corpus inanime mentisque expers dicentis.

Adversus eos qui unam dicunt Christi operationem compositam.

Composita operatio, prorsus naturae compositae est. Omnis autem natura composita partium ortum coeum habet, et non voluntarium: est enim creata, et loco mundoque suo circumscripta, ac

(a) Καὶ τόπω καὶ κόσμῳ ἰδίῳ· pauloque inferiorius, καὶ κόσμῳ ἰδίῳ καὶ τόπῳ· quo utroque loco Turr. vocem κόσμῳ reddit *ornatu*. Malui ego *mundo* reddere, eadem Latinae vocis Graeca amplitudine. Aliis passim locis, Maximus τῷ τόπῳ χρόνον adjungit, quae sint ea, sine quibus nulla creata possint intelligi, praesertim composita, et quae constant materia; quibus proinde intelligantur circumscripta.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι μίαν Χριστοῦ γρῆ λείγειν ἐνέργειαν καὶ ἐπικρατείαν· διὰ τὸ ὡς δραστικωτέρᾳ τῇ θείᾳ αὐτοῦ, κατεπικρατεῖν τῆς ἀνθρωπίνης, οὕτω γρῆ ἀπολογισθῆναι.

Πρῶτον μὲν δύο ἐνεργείας καὶ ὁμᾶί· ὁμοιοῦντες· μίαν ἐπικρατοῦσαν· τὴν θείαν φημί· καὶ μίαν ἐπαικουμένην· τὴν ἀνθρωπίνην δηλονότι· ἐπεὶ ἐστὶ τῶν Πρὸς τι. Τὰ δὲ Πρὸς τι, πάντως· συνιστάγουσιν αὐτοῖς καὶ τὰ ἀντιδιαφύμενα.

Ἐπιτετα δὲ, ὅτι εἰ καὶ ἐπικρατεῖαν λέγεται τὴν ἐνέργειαν, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης διὰ τὸ ἐπικρατηθῆναι ἀναρουμένης, μίωσιν αὐτῆς εἰσάγετε. Τὸ γὰρ ἐπικρατοῦν, πάντως καὶ αὐτὸ τῶν πασχόντων ἐστὶ· καὶ αὐτὸ γὰρ κρατεῖται ὅπῃ τοῦ ἐπικρατουμένου. Εἰ γὰρ καὶ ἑλάσσον, ὅμως δὲ κρατεῖται πάντως· ὥστερ χροῦδος ἐπικρατῶν μὲν τοῦ καταμιγνυμένου αὐτῷ ἀργυρίου, φέρε εἰπεῖν, ἢ χαλκοῦ· κρατούμενος· δὲ καὶ αὐτὸς, εἰ καὶ ἥττον, ὅθλον δὲ ἐπὶ κατὰ τὴν ποσότητα τὴν προσμιγνύσαν.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι ὡς περ ὄργανον καὶ τοῦ κινούντος μία ἐνέργεια, οὕτως καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρωπότητος μία ἐνέργεια.

Εἰ μὲν φυσικὸν τὸ ὄργανόν φατε, σύγχρονος ἐστὶ καὶ ὁμᾶς ὁ Λόγος τῇ σαρκί, ἢ ἡ σὰρξ τῷ Λόγῳ συναϊδός· πᾶν γὰρ κινηρμένον φυσικῷ ὄργανῳ, σύγχρονον τοῦτο ἔχει· ὥστερ τὸ σῶμα, ἢ ψυχὴ· καὶ ὥρα ἡμῶς καὶ κτίσμα τὴν θείαν φύσιν λέγειν, ἢ τὸ σῶμα ἀκτιστόν. Εἰ δὲ τεχνικὸν τὸ ὄργανον λέγετε, ἀψυχον τοῦτο εἰσάγετε, καὶ ἰδίᾳ διεστηχὲς καὶ μεμερισμένον· καὶ οὐχ αἰ κινούμενον, ἀλλ' ὅτε τῷ ἐργαζομένῳ δόξει τοῦτο μετὰ χειρὸς λαβεῖν καὶ ἐργάζεσθαι· καὶ λοιπὸν ἢ Nestορίου τοῦ παράφρονος σύμφρονος διειχθήσεσθε, διαφρύνοντες καὶ διαστάντες τὰς εἰς μίαν ὑπόστασιν καὶ ἐν πρόσωπον συνελθούσας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ δύο φύσεις· ἢ Ἀπολιναρίου τοῦ ἀσεβοῦς φοιτηταί, ἀψυχον καὶ ἄνουν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ λέγοντες.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, μίαν σύνθετον τοῦ Χριστοῦ ἐνέργειαν.

Ἡ σύνθετος ἐνέργεια, πάντως σύνθετος φύσις· ἐστὶ. Πᾶσα δὲ σύνθετος φύσις, ὁμόχρονον καὶ ἀκούσιον ἔχει τὴν γένεσιν· χτιστὴ γὰρ ὑπάρχει, καὶ τόπῳ καὶ κόσμῳ ἰδίῳ (u) περιγραφομένη· καὶ ἀτόμων

NOTÆ.

Quid igitur, si Maximus hic mundum pro rei ævo ac tempore accepit, sique definita existentia, quo suum illa mundum constituit, eo circumscripta quasi intrinsece, uti et loco extrinsece. Alius ornatus, qui loco componatur, ad rei circumscriptiōnem, nullus videtur, nec Græci extra mundum muliebrem ac ejusmodi, facile voce κόσμος utantur: διακόσμησιν proclivius vocant, distinctionis

πολλῶν ἐστὶ περιλήπτικῃ. ὅρα οὖν ὑμᾶς πλὴν Χριστοῦ σύνθετον λέγοντας ἐνέργειαν, καὶ σύνθετον Χριστοῦ φύσιν λέγειν, ἥς καὶ ἐστὶν ἀφοριστικῇ, σύγχρονα τὰ μέρη ἔχουσιν· καὶ τούτων τὴν σύνθετον ἀκούσιον καὶ ἡναγκασμένην· χριστὴν τε καὶ κόσμον ἰδίῳ καὶ τόπῳ περιγεγραμμένην· λοιπὸν δὲ καὶ πλῆθος Χριστῶν καθ' ὃν αὕτη κατηγορεῖται.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

Περὶ τοῦ, « Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον (b). »

Εἰ τὸ, Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον, συστολῆς ἔμφασιν ἔχον, ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου λαμβάνει, ἡ οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου¹¹ (τὸ γὰρ ἐκαίνοῦ θέλειν, οὐδὲν ὑπεραντίον θεῷ, θεωρῶν ὅλον), ἀλλὰ τοῦ καθ' ἡμᾶς, ὡς τοῦ ἀνθρωπικοῦ θελήματος οὐ πάντως ἐπομένου τῷ θεῷ, ἀλλ' ἀντιπικνόντος ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀντιπαλόντος, ἢ φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος· τὸ ἐξῆς τῆς εὐχῆς, ἦγον· τὸ, ὅχι δ' ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τὸ σὺν λογικῶν θελήματι, τί σοι δοκεῖ; συστολῆς ὑπάρχειν, ἢ ἀνδρείας; συννεύσεως ἀκρας; ἢ διαστάσεως; Ἀλλ' οὐ μὴ οὐκ ἀντιπικνόντος, οὐτε δειλίας¹². συμφύτας δὲ μᾶλλον ἐντελοῦς καὶ συννεύσεως, οὐδεὶς ἀντιρεῖ τῶν νοῦν ἔχόντων.

Καὶ εἰ συμφύτας, ἐντελοῦς καὶ συννεύσεως, διὰ τίνας ταύτην προσδέχη (c); τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἢ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου ἀνθρώπου; ἀλλ' εἰ μὲν ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἡμάρτηται περὶ αὐτοῦ διαγορευθεὶς ὁ τοῦ διδασκαλοῦ λόγος· « Ὁς τὸ ἀνθρωπικὸν θελήματι οὐ πάντως ἐπομένου τῷ θεῷ θελήματι, ἀλλ' ἀντιπικνόντος ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀντιπαλόντος. » Εἰ γὰρ ἐπισται, οὐκ ἀντιπικνῶν καὶ εἰ ἀντιπικνῶν, ὅχι ἐπισται. Θεαίρων γὰρ ὁύτερον ὡς ἀνταρξίμενον ἀντιπικνῶν· ἀλλ' οὐκ ἀντιπικνῶν καὶ εἰ ἀντιπικνῶν, ὅχι ἐπισται. ¹¹ Math. xxvi, 39. ¹² Greg. orat. 36, p. 585. ¹³ Fr. ἡ δειλία.

ornatum atque ordinem, qui a creatione accessit. Quod item Turr. partium coevarum σύνθετον ἡναγκασμένην, coactam reddit, non placet: nihil certe in naturalibus coactum (quod violentum usus communis vocat) vera admittit philosophia; ejusmodi est partium illa conjunctio; seu magis coitus, ut Graeca vox sonat, ac qua potius naturalis quaedam mutua propensio designari videatur. Necessaria ergo illa conjunctio, quippe non voluntate quaesita, sed ex naturae ipsa inclinatione (supposita efficientis actione) secuta; non ipsa coacta aut violenta.

(b) Τὸ ποτήριον. Videtur Turr. codex hic habuisse τοῦτο. dum reddit: *Transat a me calix iste*; quod etiam habetur cap. illo 51 ex majori lucubratione Maximi ad Marinum supra. Nec forte sit aliud hic ipse tractatus, quam caput aliud ex eadem. Codex Raph. Dufrenil ei Turr. subnectunt sequenti tomo dogmatico ad Marinum diaconum, ad quem ipsum scripta major illa lucubratio, etsi in titulo Marinus ille presbyter, hic diaconus praenotatur, nihilque vetat eundem ex diacono exinde presbyterum initiatum esse, quo utroque gradu vir philo-

A quae multa complectatur individua. Atque ita necesse erit, ut qui unam Christi operationem compositam dicitis, Christi etiam naturam compositam dicatis, ejus discernenda vim habeat, partes habentem coevas; harumque conjunctionem non voluntariam, ac necessariam, creatamque, ac mundo suo locoque circumscriptam. Postremo etiam esse Christorum turbam, de quibus illa praedicetur.

EJUSDEM.

De eo quod scriptum est, « Pater, si fieri potest, transeat a me calix. »

Si illud, *Pater, si possibile est, transeat a me calix*, B quod fugae speciem habet ac formidinis, de homine accipis, « non qui de Salvatore intelligitur (illius enim voluntas, nihil Deo contraria, quae tota deificata esset), sed de homine, qui nostrae conditionis sit; quippe cum humana voluntas non omnino divinam sequatur, sed ut plurimum ei resistat ac obducitur, » ut beatus Gregorius ait; quod sequitur in oratione, id est, *Verumtamen non quod ego volo, sed tua obtineat voluntas, quid tibi videtur; formidinis esse, an fortitudinis? summæ consensionis, an dissensionis? At quod non sit renitentiae neque timoris, sed magis perfectae concordiae ac consensionis, nemo, qui sanae mentis existat, contra est infelias.*

Quod si perfectae concordiae ac velut dicam necessitudinis coacti animi et consensionis est, ex quo tibi ex proficisci videtur? ex homine, sicut nos sumus, an ex homine sic intellecto, uti Saluator erat? Verum si ex homine, sicut nos sumus, falsum est quod de eo magister loquitur: « Quippe cum humana voluntas non omnino divinam sequatur, sed ut plurimum ei resistat ac obducitur. » Si enim sequitur, non resistit: et si resistit, non

NOTE.

μαρίστατος ac egregie orthodoxus. sic epistolarum dogmaticarum officio a Maximo cultus sit. Ac forsitan major illa lucubratio de operationibus ac voluntatibus, cum titulus solum habeat, πρὸς τὸν αὐτὸν Μαρτῖνον in Turr. codice, ex quo una habemus inscriptam Marino, ipsa adhuc diacono scripta sit, tamen superior epistola, ad quam refertur illud, πρὸς τὸν αὐτὸν, diserte Μαρτῖνον πρεσβύτερον habeat.

(c) *Ex τίνας ταύτην προσδέχη.* Hanc nimirum συμφύτας velut dicat, *coacti animi necessitudinem ac concordiam*: sic enim recto Bud. ex Basil. cui adjunxit et συμφύτας, ejusdem seu affinis significationis. Turr. quasi explicationis causa: *De quo hanc voluntatem accipis?* cum Graeca vox significans Maximo voluntatem, sit, τὸ θέλειν et θέλημα, ut et Gregorio: quod utroque neutrius generis est. Potius ergo συμφύτας refert ac σύννευσιν, quod ita feminine dictum Maximo, ταύτην. Mihi ipse reddendam: *Ex quo tibi ea proficisci videtur?* Hanc enim vis τοῦ, ἐκ τίνας, cum illud magis postulet ἐκ αὐτοῦ πρὸς τίνας.

ἀρνητικῶς ἐπὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἀνάγκης θεότητος φέρεσθαι σημαίνον, ὡς αὐτοὶ φασί, τὸ, μὴ τι θέλειν αὐτὸν ἴδιον παρὰ τὸν Πατέρα, ἀνάγκη ἔχουσι, καὶ τὸ θεληθῆναι, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ ποτηρίου παραίτησις, ἐπ' αὐτῆς ἀνάγκῃ τῆς ἀνάγκης θεότητος· καὶ οὕτως ἐπειδὴ μὴ δυνατόν ἐπ' ἀμφότεν τίθεσθαι τὴν ἀρνήσιν, καὶ τοῦ τι θέλειν ἰδίως τὸν Μονογενῆ παρὰ τὸν Πατέρα, καὶ τοῦ θεληθέντος, πάντως ἐπὶ τοῦ τι θέλειν ἰδίως μόνον ταύτην ἀνάγκην, οὐκ ἐπὶ τοῦ θεληθέντος, ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ ποτηρίου παραίτησις, ἔχουσι ἡ σωτηρία ἡμῶν· οὐ τί γίνετο παραλογώτερον; Συμβαίνει γὰρ εἰδέναι παρελθεῖν τὸν Θεόν, ὃ φῶσαι αὐτὸ καθέστηκεν θελητόν. Ἐπεὶ οὖν ἐστὶ τὸ, οὐχ ὃ ἐγὼ θέλω, τούτου πάντως καὶ τὸ. Παρελθόντων δ' ἐμοῦ ποτήριον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ,

Τόμος δογματικὸς σταλεῖς ἐν Κύπρῳ πρὸς Μαρίνον διάκονον.

Οὐ μᾶλλον οὐ τῆς πολλῆς εὐλαβίας καταπλάγην τὸ κόσμιον (d) ἢ τοῦ μεγίστου ζήλου τὸ ἀνδρικὸν ἀπεικονίσαι, κατὰ Θεοῦ θεράπον, καὶ τῶν αὐτοῦ πάντοτε μύστα καὶ μυσταγωγὰ μυστηρίων. Τῇ γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ἱερᾶ συμπλοκῇ, τὴν ἐν πᾶσιν ἀγαθῶς ἐκτίσω τελειώσιν κατ' ἐκείνην μὲν, ὅπως ἐν βίῳ διόλου γενόμενος τῷ Θεῷ, διὰ τῆς τῶν αὐτοῦ θεῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, ὅλος εἶναι λογίζῃ δι' ἄκραν πτωχείας ὑπερβολὴν ἐν τοῖς κατ' ἐμὲ προσέβην ψυχῆς διαθέσει, τῷ ἰσχυρῷ τῶν ἀκαθάρτων ἰνυσπώμενοι παθῶν· ὁμοῦ τε τὸ ἀσφαλὲς ἐντιθεὶν ἑαυτῷ κατὰ λόγον περιποιούμενος· οὐδὲν γὰρ αὐθαίρετον πτωχείας εἰς πῆξιν τῶν καλῶν καὶ συντήρησιν, ἰσχυρότερον θεμέλιος γὰρ τῶν ἐν ψυχῇ θεῶν οἰκοδομημάτων καθέστηκεν ἀβραγῆς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπασιν, οἷς τὸ καλὸν διασπώδασθαι, σωτηρίας γενόμενος πρόξενος· τῷ ἄγειν ἐξ ὑποδείξεως ἐνερگوῦς μᾶλλον, ἢ διδασκτικῆς προσηκονήσεως, εἰς μέγας ἀρετῆς δι' ὑπόστασις ὁμολογίας, τοῖς πρὸς οὐ τὸν τε νοῦν ὁμοίως καὶ τὸν βίον σοφῶς ἀπειθύνοντας. Κατὰ τοῦτον δι, φημι, τὸν ζήλον, ἔχων τὴν ζέσιν τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ πῦρ ἐν τῇ γῇ τῆς καρδίας κτησάμενος, ὃ ἦλθεν ἐν αὐτῇ βαλεῖν, ὃ πᾶσαν ἡμῶν ἐκπαπνῶν μοχθηρὰν ἐξίν καὶ κίνησιν, φιλάγαθος φύσει καὶ φιλόφρωνος λόγος, φλογίζεις μὲν τοὺς ἐξ ἀπάτης τε καὶ ἀνομίας, ὁλομανοῦντάς τε καὶ ὀδλομανοῦντάς, ἐν τε πράξεσι φαύλαις καὶ κίβδηλοις λόγοις (e), τούτων ἀπειλέγων

• Luc. xii, 49

• Legit Turr. ἀνομίας.

(d) Τῆς κολλῆς εὐλαβίας τὸ κόσμιον. Vox εὐλαβίας hoc loco, modestia est, cauta formido; ipsa humilitas et paupertas spiritus, quam Maximus omnibus fere commendat, qui ad eum quaestiones referebant, quibus praefatur ad suas ad eos responsiones. Non satis bene Turr. ornamentum pietatis et reverentiae suae: ut nec cum sequentibus ad illa verba, τῇ ἐξ ἀμφοῖν ἱερᾶ συμπλοκῇ. Utroque cum (illius nempe εὐλαβίας, fortisque zeli seu emulationis) sacro nexu, ita supplet, disciplinae scilicet et

A de Unigeniti principii experte deitate ferri, cum hoc significant nihil eum praeter Patrem proprium velle, necesse habent, ut et id quod voluit (quod nempe calicem recusavit) ad eandem principii expertem deitatem reducant. Cumque fieri non possit ut in utroque ponatur negatio, et in eo ut Unigenitus proprie aliquid ac privatim praeter Patrem velit, et in re quam voluit, omnino in eo solum ponant, necesse habent, quod est velle aliquid propria ac privatim, non in re quam voluit, quae est calicis recusatio, nostra scilicet salus. Quo quid absurdius? Contingit enim ut Deus velit transire, quod ipse natura velit. Nam cuius est, Non quod ego volo, ejus omnino est, etc. Transeat a me calix.

EJUSDEM,

Tomus dogmaticus, missus in Cyprum insulam ad Marinum diaconum.

Non magis ingentis pietatis tuae praecantique timoris modestiam stupui, quam zeli maximi fortitudinem admiratus, sanctissime Dei famule, ejusque mysteriorum sapientissime audior doctorque. Utriusque enim sacro complexu ac nexu, in omnibus bonis perfectionem adeptus es. Nam illa quidem, cum totus in totum ex toto Deum, divina illius implendo mandata concesseris, totus ob summam paupertatis excellentiam, tibi ipse inter eos versari videris, qui mei similes, 35 terrena animi dispositione, in immundarum passionum ac libidinum tabo voluntur ac replant; hinc nimium tum tibi ipse tutum simul consulta ratione parans praesidium (nihil enim ad virtutes alta radice figendas easque conservandas, fortius voluntaria paupertate; ut quae eorum quae in animo aedificantur, firmam infractumque fundamentum existant), tum cunctis aliis virtutis cultoribus auctor salutis effectus; qua scilicet, non tam docentis allocutione, quam efficaci exemplo, ipsaque rerum exhibitione, per sublimem submissionem, ad amplissimam virtutem illos provebis, qui ex tuis rationibus mentem pariter vitamque sapienter dirigunt. Hoc autem zelo sive emulatione totum nactus Spiritus fervorem, ignemque illum in cordis terra adeptus, quem sermo in eam missum venit, qui natura benignissimus ac humanissi-

NOTE.

doctrina mystica; quorum nihil Maximi textus habet, nec ad ejus intentum attinet. (e) Κίβδηλοις λόγοις. Quod habet Dutenfii cod. κρυφωμάτων; Paulina vox est I Tim. vi, 20, nec aliam forte Maximus scripserit, ejus alteram quaedam expositio sit. Latinus interpres in Paulo κρυφωμάτων legit, vocum novitates; Graeci et Maximus, κρυφωμάτων, vocum inanitates, quod utrumque hereticorum est, nec liquet quid magis Paulus scripserit.

sequitur. Alterum enim altero, ut contrarium, perimatur ac submovetur. Sin autem non de homine, ut nos sumus, sed de homine sic intellecto ut erat Salvator, istud accipias, *Non quod ego volo, sed tua obtineat voluntas*, summam humanæ voluntatis cum ejus ac Patris voluntate consensionem confensus est; duasque duplici natura præditi, naturales tum voluntates tum operationes representasti; ejus nimirum qui in neutra ne quid minimum contrarium haberet, etsi naturalem in omnibus, eorum, ex quibus, et in quibus, ac quæ erat, distinctionem servaret.

Sin autem his argumentis explosus, eo processeris, ut dicas, istud, *Non quod ego volo*, neque hominis esse, quales nos sumus, nec ejusmodi Salvator intelligitur; sed neganter de principio carente Unigeniti deitate ferri, hoc excludens, ne quid ille præter Patrem proprie velit atque privatim: igitur et quod voluit (quod nimirum calicem recusavit) ad ipsam necessario principii expertum deitatem reducis. Etsi enim eam vim negationis ais, ut hoc tollat, ne quid ille proprie ac privatim velit; non tamen ut inficietur atque excludat id quod voluit. Non enim in utroque horum potest poni negatio; tum scilicet ut Unigenitis privatim aliquid præter Patrem velit, tum vero in re quam voluit. Omnino enim quod Patris ac Filii communem voluntatem velis, id quod Deus voluit (scilicet nostram salutem) tollis. Id enim est quod ille natura velit. Sin autem fieri non potest ut in utroque ponatur negatio; liquet, si hanc in eo ponis, quod est proprie ac privatim velle, ut communem astruas voluntatem, fore ut non tollas id quod voluit; quod nempe calicem recusavit; sed de communi ac principii experte deitate affirmes, ad quam etiam neganter velle retulisti. Sin autem vel hoc **34** cogitare execrabile est, igitur hic loci palam negatio, id est, *Non quod ego volo*, qua omnino renitentiam tollit, humanæ Salvatoris voluntatis cum divina ejus ac paterna voluntate summam concordiam ac necessitudinem ostendit; ut quod totam totum Verbum naturam vere induerit, totamque (qua sic vere ac essentialiter induit) deificaverit. Idcirco, velut qui propter nos, homo nobis similis exsisterit, humano more ad Deum ac Patrem dicebat: *Non mea, sed tua obtineat voluntas*; ut qui nimirum ipse, eilam ut homo, qui Deus natura esset, paternam impleri voluntatem vellet. Quocirca secundum ambas naturas ex quibus, et in quibus, ac quarum persona erat, natura præditus volendi facultate ac operandi salutem nostram noscebatur; alterum quidem, tanquam eam una cum Patre et Spiritu sancto propense volens; alterum vero, ut

A peltai καὶ ὑπεξίσταται. Εἰ δὲ μὴ τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἀλλὰ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου ἀνθρώπου λαμβάνης τὸ, *Ὅχι δ' ἐγὼ θέλω*, ἀλλὰ τὸ σὸν ἰσχυρότερον θέλημα, τὴν ἀκρὰν τοῦ ἀνθρωπικοῦ πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα καὶ πατρικὸν ἐμολόγησας σύνευσιν· καὶ δὲ τοῦ διπλοῦ τὴν φύσιν· τὰς τε διλήσεις καὶ ἐνεργείας κατὰ φύσιν εἶπας, παρίστησας· ἐν οὐδετέρᾳ τὴν οὐρανῶν ἐναντίωσιν ἔχοντος· αἱ καὶ τὴν φυσικὴν ἐν πᾶσι διαφορὰν τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς τε, καὶ ἀπὲρ ἦν ὁ αὐτὸς κατὰ φύσιν.

Εἰ δὲ τοῦτοις ἐξηργούμενος τοῖς λογισμοῖς, ἐπὶ τὸ λέγειν προᾶγγ, *μὴτε τοῦ καθ' ἡμᾶς, μὴτε τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου ἀνθρώπου τυγχάνειν τὸ, Ὅχι δ' ἐγὼ θέλω*, ἀλλ' ἀρνητικῶς, ἐπὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἀνάρχου θεότητος φέρεσθαι τοῦ, τί θέλειν αὐτὸν ἰδίως παρὰ τὸν Πατέρα διεργῶν· οὐκοῦν καὶ τὸ θεληθὲν (1), ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ ποτηρίου παραίτησις, ἐκ αὐτῆς ἀνάγκῃ φέρεται τῆς ἀνάρχου θεότητος. Εἰ γὰρ καὶ τοῦ τί θέλειν ἰδίως ἀναίρεσιν φῆς ἔχειν τὴν ἀρνήσιν, ἀλλ' οὐ τοῦ θεληθέντος ἀποσσεύειν· οὐ γὰρ ἐκ ἀμφοῖν τίθεσθαι τὴν ἀρνήσιν δυνατόν· καὶ τοῦ τί θέλειν ἰδίως τὸν Μονογενῆ παρὰ τὸν Πατέρα, καὶ τοῦ θεληθέντος. Ἐπὶ πάντως ἡ τοῦ κοινου Πατρὸς καὶ Υἱοῦ διλήσεις θελήματος, ἀναίρεσις ἐστὶ τοῦ θεληθέντος· θεῶν, ἔχου τῆς ἡμῶν σωτηρίας. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ φύσει καθέστηκε θελητόν. Εἰ δὲ μὴ δυνατόν ἐκ ἀμφοῖν τίθεσθαι τὴν ἀρνήσιν, ὅθλου ὡς εἰ ταύτην ἐπὶ τοῦ τί θέλειν ἰδίως ἄγειν, ἵνα τὴν τοῦ κοινου θεοῖν ποιήσῃ θελήματος· οὐκ ἀναίρεσις τὸ θεληθὲν, ἔχου τὴν τοῦ ποτηρίου παραίτησιν· ἀλλὰ κατὰ τῆς κοινῆς ἐποίσεως καὶ ἀνάρχου θεότητος, ἐκ τῆς ἀρνητικῆς καὶ τὸ θέλειν ἀνηγάγει. Εἰ δὲ τοῦτο κεν ἐννοεῖν ἀπευκτόν, ἀρα γε σαφὲς ἐνταῦθα ἡ ἀρνήσις, ἔχου τὸ, *Ὅχι δ' ἐγὼ θέλω*, πάντῃ τὴν ἐναντίωσιν ἀποσσεύαζομένη, τὴν τοῦ ἀνθρωπικοῦ τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα καὶ πατρικὸν συμφύλαν παρίστησιν· ὡς ὅλην διου τὴν φύσιν οὐσιωθέντος τοῦ λόγου, καὶ ὅλην τῇ οὐσίᾳ διώσαντος. Ὅθεν ὡς δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γεγονώς, λέγειν ἀνθρωποπρεπῶς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα· *Μὴ τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν ἰσχυρότερον θέλημα*· αἱ διλήσιν καὶ ὡς ἀνθρώπος ἔχων αὐτὸς ὁ φύσει θεός, τὴν τοῦ πατρικοῦ θελήματος πλήρωσιν. Αἰδ κατ' ἀμφοῖν τὰς ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς, καὶ ὧν ὑπόστασις ἦν, φύσει διλητικὸς καὶ ἐνεργητικὸς τῆς ἡμῶν ὑπάρχων ἰγνωρίζετο σωτηρίας· τὸ μὲν, ὡς ταύτην συνευδοκῶν Πατρί καὶ Πνεύματι· τὸ δὲ, ὡς Πατρί διὰ ταύτην ἐπ' ἀπὸς γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ τὸ μέγα τῆς εἰς ἡμᾶς οἰκονομία, διὰ σωτῆρος αὐτοῦργήσας μυστηρίου.

ejus causa factus obediens usque ad mortem; mortem autem crucis, magnumque dispensationis in nos per carnem mysterium ipse exsequens.

SCHOLIUM.

Qui dicunt illud, *Non quod ego volo*, neganter

Philipp. ii, 8.

EXPOSITIO.

α'. Fr. "Ὅτι οἱ λέγοντες τὸ, *Ὅχι δ' ἐγὼ θέλω*,

mus, pravam omnem habitum motumque nostrum absumit; illos quidem qui errore seducti ac dementia nesci terrena depereant acque nugis oblectent, eorum, pravis actionibus, falsisque ac adulterinis sermonibus, vanum futileque ingenium ac doctrinam redarguens, objecta inextinguibilibus in te ardoris, divina scientia atque virtutis lampade, incendis; eosque qui algidae illacisque contentione hujus gela magnopere obriguerunt, divinorum sermonum micantibus radiis concalefacis, tum penitus tenebras dispellens atque dissolvens, tumque summam formidinem ac torporem in summam fortitudinem virtutemque transferens. Rursus vero illuminas a montibus æternis? (his nimirum quæ nihil terreni habent, omnemque omnium sensuum cognitionem vinque superant, Patrum verbis atque dogmatis) eos qui lucis oppido desiderio tenentur: quique demum sapientiæ gustu, illud ipsum manifeste, probe jam spei præsidio animo informarunt, quod ipsum natura desiderabile est; ad eam, quæ ipso experimento est, adducens pieque admovent, quæ ex integro est, plenam transmutationem. Nihil enim sic divini tui sacerdotii opus munusque representat, ac divinus ille pietate modestaque cautione temperatus, rigidusque ac tenax propositi, zelus, ac qui hunc in nobis continet simul accenditque, insitus sermo atque ratio præstans ut illa faciamus, ac sapienter regens, quæ præstanda ipse natura primusque sermo ac ratio jubet, ut ad ipsum ascendamus, sanctisque operibus, ac veris dogmatis perfectam in integrum **36** restitutionem nanciscamur: eaque demum fugiamus ac aversemur, quibus fiat ut in sacro ascensu frustremur.

Et quid vero aliud, iter istud ad sermonem rationemque vehementer disturbat; ac velut interfectio muro, illo inhibet, nisi illius tremenda proditio, eorum, qui nunc temporis his infensi in graunt, qui via regia divinorum paternorumque dogmatum incedunt; quique nulla devia itinera, et his quæ utrinque infausto exitu in confusionis

¶ Psal. LXXV, 5.

(f) Τῇ πῆξει Ἰαν κατεφυγμένους ταύτης δὴ τῆς κρυμάνους καὶ ἀπεργούς προβολῆς. Duf. cod. προβολῆς, ut supra. Hanc dubie spectant hæc ad Monothelitarum et Severianorum hæresim, cujus grassationem hac metaphora Maximus exprimit, et cui lucidos sanæ Marini doctrinæ radios concalefacientes opponit. Mihi Turrianus magnopere vagari videtur, dum ita reddit: Qui maximo pere frigent in hac frigida et tenebrosa statione fæi. πῆξις, congelatio est, glacies, gelu. Difficilior hic vox προβολῆ, quam habuit Turr. habetque Venet. cod. vel προβολή, quam cod. Duf. Nihil felicius Turr. dum stationem reddit, quam dum πῆξις, voce fæi. προβολῆς magis aridit, quam vocem optime exponit Budæus in Comment. ut sit quasi pugna incursum, aggressio, etc., a cujus significatu nec altera vox multum abest, quod attinet ad propositum: indeque nata earum permutatio, et quod ipse parum voces distant. Est ergo hæreticorum ἀπεργῆς pugna et grassatio, velut andabatarum more, tota in lethebris, ipsa quoque κρυμάνος, quasi gelida, ab Aquilone, quo abest veritas Sol, nimio gelu constringens, qui eorum afflatum recipiant.

(g) τῶν ὁδῶν φημι. Epithetum est ejus quod sequitur, πατρικῶν λόγων. Turr. quasi absolutum ponit; aliaque non satis coherentia habet, quod

το καθρόν τε καὶ εἰκαλον, τῇ προβολῇ τῆς ἀσθενοῦς ἐν τοῖς καυμένοις κατὰ θεῶν γνώσει καὶ ἀρετῇ μακαρίας λαμπάδος: θερμαίνεις δὲ τοὺς τῇ πῆξει Ἰαν κατεφυγμένους, ταύτης δὴ τῆς κρυμάνους καὶ ἀπεργούς προβολῆς (f). ταῖς ἀκτινοφανείαι τῶν θεῶν λόγων αὐγαῖς: τό τε νύχος πάμπαν ἐλαύνων καὶ ἐκλύων, καὶ τὴν ἀκραν συστολήν πρὸς ἀκραν ἀνδρείαν μετὰ γων καὶ δύναμιν φωτίζεις δὲ πάλιν ἀπὸ ὁρίων αἰωνίων: τῶν ὁδῶν φημι (g), καὶ πᾶσαν πασῶν αἰσθησίων ὑπερβεβηκότων γνώσει καὶ δύναντιν, πατρικῶν λόγων τε καὶ δογμάτων, τοὺς ἐπιμένοντες φωτός: καὶ τῇ κατὰ τὴν σοφίαν γύσει, τοῦτο σαφὲς ἐκείνο δὲ ἐπιβίος εἰκονοθόντας ἤδη καλῶς, ἐπεὶ αὐτὴ φύσει καθίσταται τὸ ποθοῦμενον πρὸς τὴν διὰ πέρας ἔργων αὐτοῦ, καὶ προσάγων ἀσθενῶς ὀλίγην μεταποίησιν (h). Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῆς κατὰ σὲ θείας ἱερωσύνης (i) εἰκονίζει τὸ ἔργον, ὥς ἐ κατὰ θεὸν εὐλαβεία συγκρατοῦ, καὶ ἀνένδοτος ἥλος, καὶ ὁ τοῦτο συνεκτικὸς ἅμα καὶ ἐξαπικχὲς ἐν ἑμὶν ἐμφυτικὸς λόγος, ἐκείνο ὁρᾷ παρασκευάζων, καὶ σοφῶς οὐακίζων, ἀπὸ φύσει καὶ πρώτος διακαλύπτεται, πρὸς τὴν ἡμῶν ἀνοδοὺν εἰς αὐτὸν, καὶ τελείαν δὲ ἔργων ὁρίων καὶ δογμάτων ἀγαθῶν ἀποκατάστασιν ἀποφυγῇ δὲ καὶ ἀποστροφῇ, τῶν ταύτης ἡμᾶς ποιοῦντων διαμαρτυρίαι τῆς ἱερᾶς ἀναδόσεως.

C Καὶ τί γε ἄλλο διαλύει ταύτην σφοδρῶς, καὶ οὐκ ἀποτεινίζει; φημι δὲ τὴν πρὸς τὸν Λόγον πορίαν, πλὴν τῆς αὐτοῦ φοβερά; προσδοκίας τῶν νῦν ἐπιφαιέντων τοῖς τὴν βασιλικὴν ὁδὸν τῶν θεῶν καὶ πατρικῶν δογμάτων ὀδεύουσιν: καὶ μηδεμίαν τῶν παρ' ἐκάτερα δυνάμεως φερομένων ἐν βαράθροισιν συγχύσεως καὶ φάραγγος διαορέσεως παρεκτροπὴν γινώ-

NOTE.

forte Græca illa variaverint, aut luxata fuerint. Certe quod hic προβολῇ marg. ascriptum, extra locum est. Erat αἰσθητῶν in ἀπογράφῃ R. Ger. Blacch. sed errore cum feminino puto.

(h) Πρὸς τὴν ὀλίγην μεταποίησιν. Ea voce idem Maximus significet, quod voce θεώσεως, ac quod postmodum ἀποκατάστασιν vocat. Fit enim suprema illa animi intelligentis perfectio, quod totus in Deum velut transmutetur, ut jam non alie quam divinæ in eo dotes elucescant; uti aliis locis idem luculenter explicat. Non satis placet quod reddit Turr. ad totam possessionem obvinendum, etsi enim quandoque τὸ μεταποιεῖσθαι, vindicare est, atque asserere, ἀντεποιεῖσθαι. Hic tamen proclivior ejus vocis acceptio, ἀντὶ τοῦ, μετασκευάζεσθαι: quod beatitudo passionis voce passim Maximo solet explicari.

(i) Τῆς κατὰ σὲ θείας ἱερωσύνης. Videtur hac voce significari Marini vere jam sacerdotem fuisse et presbyterum, non solum diaconum, quod titulo prænotatur, tametsi ἱερατικὸς ordo, quasi sacerdotalis, etiam diaconos complectatur, qui ipsi sacris muniis fungantur, etsi ut ministri, non ut ipsi offerentes, aliæ peragentes quæ sunt omnino presbyteri propria vel episcopi.

σκόντων; ἡ γυνὴν καθοτιον βουλομένων, χάριτι τοῦ σοφῶς ὀδηγούντος τε καὶ χειραγωγούντος παν-
αγίου Πνεύματος, εἰς τὴν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον
τελείαν ἐπίγνωσιν τε καὶ μῆσιν αὐτοῦ τοῦ μεγάλου
Θεοῦ καὶ Σωτῆρος τῶν ὅλων Χριστοῦ, τοὺς κατ' εὐ-
χὰς δι' εἰλικρινούς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως ἐπαιγο-
μένους. Πρόδοσις γάρ ἐστι, ἡ τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ τε
καὶ περὶ αὐτοῦ ὁδοῦ παραλλαγῇ, τῇ προσλήψει τῆς
τῶν ἑτεροδόξων ὁμολογίας καὶ διδαχῆς ἀπειμπούσα
αὐτὸν, εἰς ἀναίρεσιν τῆς ἐξ ἡμῶν παναγίας αὐτοῦ
σαρκός· μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης οἰκουμένης ἀνατροπῇν
καὶ προδοσίαν τῆς ἐν πρώτοις, ὅτε σαρκὶ μεθ' ἡμῶν
ὕπηρχεν ὁ Λόγος, γεγεννημένης, βαρύτερα τοσοῦτον,
ὅση τελειωτέρα τοῖς πᾶσιν ἢ τε τῆς θεότητος αὐτοῦ
γνώσις, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος ἡ ἀλήθεια
προδῆλως γαίνονται· τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης δια-
λαβοῦσα τῇ μεγαλοφρονίᾳ τῶν αὐτῇ χρησιμεύοντων
ἀγίων Πατέρων. Πᾶσι γὰρ πανταχοῦ βεβαίως ὁμο-
λογουμένου, καὶ ὀρθοδόξως πιστευομένου, κατὰ τὴν
αὐτῶν, φημὶ δὴ τῶν θεοκριτῶν ὑψηλῶν διδασκά-
λων, ὡς ὁ εἰς τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίους Τριάδος, ὁ μο-
νογενὴς Υἱὸς, τέλειος κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεός, τέ-
λειος κατὰ θέλησιν ἄνθρωπος γέγονε, σάρκα τὴν
ἡμῶν ὁμοούσιον ἐκ τῆς ἀγίας Θεομήτορος· Ἀειπαρθέ-
νου κατ' ἀλήθειαν προσλαβὼν, λογικῶς τε καὶ νοεῶς
ἐψυχωμένην, καὶ καθ' ὁπόστας ἐαυτῷ κυρίως ἀδια-
σπάστως ἐνώσας, εἰς τε μετ' αὐτῆς ὑπάρχει καθὰ καὶ
πρότερον· πλὴν οὐκ ἀσύνθετος τὴν ὁπόστας· εἰ καὶ
τὴν φύσιν ἀπλοῦς· ἅτε διαμείνας Θεὸς καὶ τῷ Πατρὶ
ὁμοούσιος· καὶ αὖθις διπλοῦς ὡς γενόμενος σὰρξ· ἵνα
τῷ μὲν διττῷ τῆς φύσεως, συγγενῆς ἢ κατ' οὐσίαν
τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα φυσικὴν τῶν οὐσιῶν
μερῶν σφῆξιν διαφορὰν· τῷ δὲ μοναδικῷ τοῦ προσώπου,
τὴν ἐν τοῖς μέρεσι τελείαν ἔχον ταυτότητα, καὶ τὴν
πρὸς τὰ ἄλλα προσωπικὴν, ὡς εἰς καὶ μόνος, κέκτη-
ται διαφορὰν καὶ τῷ ἀνελλιπεί τῆς πρὸς αὐτὰ (φημὶ
δὲ τὰ ἄλλα) φυσικῆς καὶ οὐσιώδους ἀπαρραξίας,
τέλειος ἢ τὰ ἑκάτερα Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐ-
τός· ἀτελῇ τοῦτον εἰσάγουσι, καὶ τῶν κατὰ φύσιν
καθόντων τὴν ἐκπτώσιν, οἱ τὴν τῶν προσόντων αὐτῷ
φυσικῶς ἀπομείωσιν ἀσεβῶς δογματίζοντες. Εἰ γὰρ
ἑκατέρας φύσεως ἀνελλιπῶς οὐ φυλάττει τὴν ἰδιό-
τητα, χωρὶς μόνης ἁμαρτίας, κατὰ τοὺς θεῖους Πα-
τέρας, τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς κυρίως ἐστὶν ὁ σαρκω-
θεὸς Λόγος καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν, ἐλλιπῆς ὑπάρχει
Θεός· εἴπερ ὅλος Θεὸς ἀτελής· καὶ ἐλλιπῆς αὖθις
ἄνθρωπος· εἴπερ ὅλος ἄνθρωπος μέωσιν τῶν φυσι-
κῶν κέκτημενος.

peccato, ut divini Patres tradunt, nulloque alio desiderato, ex quibus ac in quibus vere est Verbum incarnatum, post etiam unionem, servat proprietatem; Deus est qui aliquo deficiatur (siquidem prorsus Deus imperfectus est), ac rursus homo cui aliquid desit; siquidem omnino homo est, qui na-
turalibus manens existit.

Ὁ δὲ χρὴ τοιγαροῦν προσάσει ὁθεν ἐνώσεως μη-
δενὶ ἢ λυμεινομένης, ἀλλὰ μόνον εἰς ἓν καθ' ὁπό-
στας συνδεούσης τὰ πράγματα, τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν
πραφθεῖρειν, τῇ ἀναίρεσει τοῦ τε φυσικοῦ θελήμα-

A barathrum, divisionisque deturbant voragines, cognoscunt, vel ut cognoscant ullo modo se induci sinunt; gratia nimirum sanctissimi Spi-
ritus, eos sapienter ducentis ac dirigentis, qui ad perfectam facie ad faciem et agnitionem initia-
tionemque, magni ipsius Dei ac universorum Salva-
toris Christi, per veram rectamque fidem au-
spicato festinant. Proditio enim est, pie de ipso, ad ipsumque spectantium opinionis in diversum mutatio; sic nimirum admissa hereticorum con-
fessione atque doctrina, vendens, ut sanctissima ejus caro ex nobis assumpta interimitur; quin po-
tius dispensationis (Christi scilicet mysterii) vis omnis evertatur: proditio, inquam, prima illa, que tunc accidit, cum Verbum nobiscum carne
B versaretur, tanto gravior, quanto utique perfectior illius tum deitatis cognitio, tum humanitatis ip-
sius veritas, universalis palam invecia est; jam sci-
licet orbis fines, magnificis vocibus sanctorum Pa-
trum eam prædicantium, complexa. Cum enim om-
nes ubique firmiter proficiantur, rectaque fide credant, pro eo ac iidem divino iudicio electi
probatique doctores exposuerunt, unum e sancta et consubstantiali Trinitate, unigenitum scilicet
Filius, qui per naturam Deus perfectus esset, quod sic libuit, hominem perfectum factum esse, assumpta vere ex sancta Dei Genitrice semperque
Virgine, carne, ejusdem nobiscum substantiam, intelligentium ac utentium ratione more animata,
C etque vere in persona ac indivisa illi copulata, tum unum cum illa, uti et prius (personæ tamen ratione) haud compositionis experiem existere; tum natura simplicem esse (quippe qui Deo ac Patri consubstantialis persistit), ac rursus dupli-
cem, velut qui caro factus sit; ut nimirum, dupli-
ci quidem natura, affinitatem essentialem cum extremis habens, naturalem suarum partium inter se distinctionem servei; 37 unaque ac singulari
persona, etsi perfecta cum partibus identitate, per-
sonalem ab extremis, velut unus ac singularis, distinctionem obtineat: nulloque, ad naturalem ac essentialem cum ipsis (nempe extremis) invariabi-
lem similitudinem, quod attinet, illi desiderato, ipse idem utrumque, Deus simul et homo existat; ipsi contra, velut ei naturalium facta jactura, im-
perfectum eum inducunt; dum ea, quæ illi natu-
raliter insunt, diminuta esse impie docent ac tra-
dunt. Nisi enim ambarum naturarum (uno duntaxat

Cavendum igitur, ne unionis scilicet ratione, quæ neutram naturarum lædat, sed in unum duntaxat personæ momentis cogat, earum convellamus sub-
stantiam ac veritatem, tum nativa ipsarum volun-

1 Cor. xiii, 42. Tit. ii, 43.

Fr. μηδίν.

tate, tum essentiali operatione premissa. Sive enim tanquam ex partibus totum quoddam, essentialia ambas voluntates totidemque naturales operationes secundum compositionem in unam voluntatem unamque operationem, velut forsitan eliquaverimus ac confecerimus, fabulosum ejusmodi, atque a Patris nostrae prorsus extraneum communionem monstrabitur; quippe cum nec ille natura compositam voluntatem habeat aut operationem; neque rursus ejusmodi voluntas aut operatio nobis competat. Nulla enim earum rerum compositio est, quae sunt in subjecto; cum neque ipsae res prorsus per se existere intelligantur, extraque subjectam substantiam. Adde inscitum valdeque spernendum esse, quod susdeque jactant atque admittunt, ob naturalem cum ambobus extremis necessitudinem et affinitatem, secundum distinctionem dimidiate partibus scindi atque secari; idque indivisam, quae in persona est, unionem: sive rursus, divinae Verbi incarnati naturae tum naturalem voluntatem, tum quae essentialiter competit, operationem, incolumem servemus, hasque adeo humanae ejus substantiae demamus eique detrahimus, sic quoque eximiam illam unionem ledimus, quam deficiat quod tandem una in persona conjungat, cum scilicet caro utentium ratione ac intelligentium **38** more animata (nostra scilicet substantia ac natura) haud prorsus perfecte in Verbo earum passa jacturam, quae illi insunt a natura?

Si igitur his, earumve aliqua naturalium proprietatum, Dominus carne deficiebatur, neque penitus caro ac homo erat (aut sane hujus assertores dogmatis, qui extra haec atque his carens homo natura, aut prorsus homo sit, ostendant), aut, si nusquam omnino exstat, palam est, Verbum incarnatum haud reipsa existisse hominem, cum his aut horum aliquo natura deficeretur. Quomodo enim, quae ratione, cum nihil ejusmodi naturam deficiat? sed aliud quid prorsus extraneum a nostra substantia esse atque ignotum: aut si ab initio illi essentialiter concretum, ac cum eo e caelo descendente pariter delapsum, id quod palam existisse perhibetur; eequid tandem nostra attinet, quod in nostrum se usum inclinavit atque in terras descendit, cum nullo modo per sanctam carnem non ex nobis assumptam ac in persona unitam, cum eo illud palam, quod is factus esse dicitur, ascenderit? Nonne res tota fictio est, inaneque spectrum sensum deludens, non carnis substantia; quippe quae non sit primitiae humani generis, quae naturam per gratiam in unum redigant, ab omnibusque dividendis liberent quorum causa Veteris Aetate transgressio existit: ob quam etiam indicta naturae mortis damnatio ac multa fuit. Quid igitur perfectam nobis salutem invident ac confessionem? Quid scilicet ratiocinationes tanquam inenodabiles, ac a quibus se nemo expediat, contra nos intorquent? Exque operationibus sequi aiunt voluntates; ac cum his rursus consequi contrarietatem et pugnam, ex qua etiam contraria volentes abunde inducunt.

Α τος καὶ τῆς οὐσιώδους ἐνεργείας. Ἐπεὶ γὰρ ὡς ἐκ μερῶν ὅλον τι, τὰ τε οὐσιώδη δύο θέληματα καὶ τὰς ἰσαριθμούς φυσικὰς ἐνεργείας κατὰ σύνθεσιν εἰς ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐκτῆσθαι τυχόν καὶ χωνεύσασθαι, μυθικὸν τὸ τοιοῦτον, καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἡμᾶς ἔξονος πάντη καὶ ἄλλοτεριον δευχθήσεται κοινωνία; ὡς οὐ σύνθετον ἐκείνου κατὰ φύσιν ἔχοντος θέλημα, ἢ ἐνέργειαν· οὐδὲ πάλιν ἡμῶν. Οὐδεμία γὰρ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ σύνθεσις· ὅτι μὴδὲ καθ' αὐτὰ τὸ παράπαν ὑπαρξίς θεωρεῖται, καὶ τῆς ὑποκειμένης οὐσίας ἐκτός. Πρὸς γὰρ τῷ ἀγαθῷ καὶ λίαν καταπύστον, ἄνω τε καὶ κάτω (1) διὰ τὴν φυσικὴν πρὸς ἑαυτῷ συγγένειαν κατὰ διαστολὴν ἐξ ἡμισείας μερίζεσθαι τε καὶ τέμνεσθαι, προσομολογοῦντων· καὶ ταῦτα τὴν καθ' ὑπόστασιν ἀδιάσπαστον ἔνυσιν. Ἐπεὶ πάλιν τῆς θείας τοῦ σαρκωθέντος Λόγου φύσεως ἀλώδην, τὸ τε φυσικὸν θέλημα, καὶ τὴν οὐσιωδῶς προσοῦσαν ἐνέργειαν συντηρήσασθαι, τῆς δὲ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπίνης οὐσίας ἀνέλωμεν ταῦτα καὶ ἀποσκαυάσασθαι· καὶ οὕτως τὴν ὑπερφυᾶ παραβλάπτουσαν ἔνυσιν, οὐκ ἔχουσαν ὅ τι καὶ θήσει πρὸς μίαν ὑπόστασιν, τῆς λογικῆς τε καὶ νοερῆς ἀψυχωμένης σαρκὸς, ἔχουν τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας καὶ φύσεως, ἐν τῷ Λόγῳ τὸ παράπαν οὐκ οὐσης τελείως καὶ σωζομένης. Ποῦ γὰρ καὶ ποῖα φύσις, τῶν κατὰ φύσιν παθοῦσα τὴν ἐκπτώσιν,

ac incolumis existat. Ubi enim aut qualis natura,

Εἰ οὖν τοῦτον, ἢ τινος τοῦτων ἀλλοτῆς ἦν κατὰ ὑάρχα τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ὁ Κύριος, οὐδὲ σὰρξ ὅλως ὑπῆρχε καὶ ἄνθρωπος· ἢ γὰρ βεβίωσιν οἱ ταῦτα λέγοντες, ἀνθρώπων ὄντα κατὰ φύσιν τοῦτων ἐκτός, ἢ ὅλως ἀνθρώπων· ἢ, εἴπερ οὐδαμῶς τὸ παράπαν ἐστὶ, ὅθλον ὡς οὐκ ἄνθρωπος, τοῦτων ἢ τινος αὐτῶν κατὰ φύσιν ἐσπερημένος, σαρκωθεὶς ὁ Λόγος γεγέννηται. Πῶς γὰρ καὶ τίνοι λόγῳ, μηδεμίαν ἑλπίδιν τῶν τοιούτων ἔχοντος τῆς φύσεως; ἀλλ' ἑτερόν τι ἔξονος παντάπασιν τῆς ἡμετέρας οὐσίας· ὑπάρχει καὶ ἄγνωστον· καὶ, ἢ ἀπ' ἀρχῆς συνουσιωμένον αὐτῷ, καὶ ἀνωθεν κατελθόντι συγκατελθόν αὐτῷ, ἐκείνο σαφῶς ἔπερ λέγεται γεγονέναι· καὶ εἰ λοιπὸν πρὸς ἡμᾶς ἢ κατὰδασιν, οὐδαμῶς συνελθόντας διὰ τῆς οὐκ ἐξ ἡμῶν προσληφθείσης, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἐνωθείσης ἁγίας σαρκὸς; ἢ φαντασία τὸ πᾶν, καὶ σχῆμα μόνον φαίνασθαι τὴν αἰσθησιν, ἀλλ' οὐκ οὐσία σαρκὸς, ὡς οὐκ ἀπαρχὴ τοῦ ἡμετέρου γένους, τὸ φύραμα κατὰ χάριν ἐνίζουσα, καὶ τῶν διαιρετικῶν ἀπολούουσα πάντων, ὣν ἡ τοῦ παλαίου παράβασιν Ἀδάμ αἰτία γεγέννηται· δι' ἣν καὶ ὁ θάνατος κατεκρίθη τῆς φύσεως. Τί τοιγαροῦν βασκαίνουσιν ἡμῖν τῆς τελείας σωτηρίας καὶ ὁμολογίας; Τί τοὺς ἀφύκτους ὤθεν καθ' ἡμῶν διατείνουσι συλλογισμοὺς, καὶ ταῖς μὲν ἐνεργείαις ἐπισθῆναι φασὶ τὰ θέληματα, καὶ τοὐτοῖς συνέπεσθαι πάλιν τὴν ἐναντίωσιν, ἐξ ἧς καὶ τοὺς θάνατον θέλοντας ἐπεισάγουσιν;

ἵνα δὲ τὰς συστάσεις εὐθύνειν παρῶ· πόθεν, καὶ πῶς τὰ τοιαῦτα σοφίζονται; Πυθέσθαι μόνον ἤθελον καὶ μαθεῖν, ὡς ἄρα δράσαντες αὐτοὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὴν καὶνὴν ἐκθεσὶν ἐνεργήσαντες (j), ἀδελφῶς τοῦτο πεποίησαν, καὶ τίς ὁ βίαν ἱππευγῶν; Εἶτα μετὰ τὴν πρῆξιν, οὐκ ἐν πρότερον πανταλῶς, ὅτις τὸν τοῦ γενομένου τὸ θέλημα προσεκλήσαντο, πόθεν, καὶ τίς ἐλθόν; Καὶ τίς ὁ τοῦ πραθέντος ἔχειν τὸ θέλημα βιασάμενο; ἵνα καὶ παρὰ θέλῃσιν πραχθῇ, καὶ παρὰ βούλησιν στεργῇ τὸ πρατόμενον; Πῶς δὲ πάλιν, εἰ μήτε φυσικῶς ὡς ἄνθρωπος ἤθελε, καὶ ἐνήργει τὰ κατὰ φύσιν, αὐτὸς ὁ σαρκωθεὶς Λόγος, ἐκουσίως τὴν τε πείναν καὶ δίψαν, τὸν τε πόνον, καὶ κόπον, καὶ ὕπνον, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα προσέτετο θέλων; Οὐ γὰρ Λόγος μόνον ταῦτα κατὰ φύσιν ἤθελεν ἢ ἐνήργει, τὴν φύσιν ἔχων μετὰ Πατρὸς καὶ Πνεύματος ὑπερούσιόν τε καὶ ὑπεράπειρον· εἰ καὶ πάλιν ἐξουσιαστικῶς ὡς Θεός, ἐλίδου τῇ φύσει καιρὸν, ὅταν ἐβούλετο, τὰ ἐαυτῆς ἐνεργῆσαι· καθάπερ φησὶν ὁ θεὸς τῆς Νυσσαίου καθηγητῆς καὶ μέγας Γρηγόριος (k). Εἰ γὰρ ὡς μόνον Θεὸς ταῦτα, καὶ οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς ἤθελεν, ἢ σῶμα φύσει τὸ θέλον, ἢ τὴν οὐσίαν τραπέζης, σὰρξ κατ' ἐκπῶσιν τῆς οἰκίας θεότητος γέγονεν· ἢ πάντως λογικῶς ἢ κατ' αὐτὸν οὐκ ἐφύχωτο σὰρξ· ἀλλ' ἐφύχως ἦν κατ' αὐτὴν διόλου καὶ ἄλογος· ἢ εἰπερ ἐφύχωτο λογικῶς, καὶ θέλημα ἐκέκτητο τὸ φυσικόν. Πᾶν γὰρ φύσει λογικόν, καὶ φύσει θελητικόν πάντως ἐστὶ. Καὶ εἰ θέλημα φυσικόν εἶχεν ὡς ἄνθρωπος, ἐκεῖνα πάντως ἤθελε κατ' οὐσίαν, ἅπαρ αὐτὸς ὡς Θεὸς τῇ φύσει πρὸς συστάσιν δημιουργήσας ἐνέθετο φυσικῶς. Οὐ γὰρ ἤθελε παραχαράξαι τὴν φύσιν, ἢν αὐτὸς ὡς Θεός καὶ Λόγος πεποίηκεν· ἀλλ' ἤθελε διόλου θεῶσαι τὴν φύσιν, ἢν αὐτὸς ἐαυτῷ θέλων, εὐδοκίᾳ Πατρὸς καὶ συνεργείᾳ Πνεύματος, κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν ἦνωσε, μετὰ πάντων τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας.

naturæ indiderat. Non enim venit ut naturam adulteraret, quam ut Deus ac Verbum ipse condidisset; sed venit, ut quam sibi ipse naturam volens, propensa Patris voluntate ac Spiritus sancti cooperatione, secundum unam eandemque personam, cum omnibus quæ illis natura insunt, uno dempto peccato, copulaverat, deitate prorsus imbueret.

Οὐκοῦν ὡς φύσει Θεὸς ἤθελε τὰ κατὰ φύσιν θεῖα καὶ Πατερικά. Συνθελητῆς γὰρ ὡς ἦρχε τοῦ ἰδίου

Ut autem quibus hæc probant confutare omit-
tam, unde, aut quomodo talia arguantur? Unum
hoc sciscitari ac nosse velim, velut qui ipsi talia
egerint, novamque ecthesim (fidei scilicet formulam)
ediderint, num invite ac volentes rem fecerint?
quisve vim intulerit ut facerent? Ad hæc post
actionem, cum antea prorsus non esset, ejus
quod factum est, postea nacti sunt voluntatem;
unde, aut ex quo illa processit? Quis vero ejus
quod sic gestum est coegit habere voluntatem; ut
et contra voluntatem ageretur, quod fiebat, et copia
sententiam probaretur? Quomodo autem rursus,
si neque natura tanquam homo volebat, ac
operabatur quæ ex natura erant, ipsum Verbum
incarnatum; famem et sitim, laboremque et lassitudinem
et somnum, ac reliqua omnia, sponte volensque
admittebat? Non enim quatenus duntaxat erat
Verbum, hæc natura volebat et operabatur, quippe
cujus cum Patre ac Spiritu superessentialis ac supra
quam infinita natura erat; tametsi rursus et
arbitratu suo tanquam Deus, cum liberet, humanæ
naturæ tribuebat tempus operandi, quæ erant
ipsius, et ut quodam loco divinus Nyssensium
episcopus ac magnus Gregorius locutus est. Si enim
ut solummodo Deus, non ut idem etiam homo, ista
volebat, aut corpus Deus natura erat; aut Deus
mutata substantia amissaque propria deitate, caro
effectus erat; aut omnino ejus caro non animata
erat anima utente ratione, sed secundum eam
Christus prorsus inanimis expeque rationis erat.
Vel si fuit animata anima rationis particeps,
etiam voluntate naturali pollebat. Quidquid enim
natura rationis particeps est, omnino etiam voluntate
præditum est. Sin autem voluntatem naturalem
tanquam homo habebat, ea prorsus essentialiter
volebat, quæ ipse natura ut Deus, condendo,
ad ipsam conflandam et constituendam, adulteraret,
quam ut Deus ac Verbum ipse condidisset, sed venit,
ut quam sibi ipse naturam volens, propensa Patris
voluntate ac Spiritus sancti cooperatione, secundum
unam eandemque personam, cum omnibus quæ illis
natura insunt, uno dempto peccato, copulaverat, deitate
prorsus imbueret.

Igitur tanquam natura Deus volebat, quæ per naturam divina erant et paterna (unius enim vo-

NOTÆ.

(j) *Τὴν καὶνὴν ἐκθεσὶν ἐνεργήσαντες.* De fidei Formula Heraclio edita sermo est, sic peculiariter dicta: quam damnante Joanne IV, acriusque insectante Sophronio, Heraclius in Sergium retulit, ut auctorem; cuius ille suggestionem ediderit seu publicarit, ut auctor est ipse Maximus Collat. cum Theodosio Cæsarensi episcopo: quam ipsam tergiversationem, qua illi in alios rem sint amoliti, istis suggillare videtur atque notare. Quod reddit Turr. novam doctrinæ explicationem, communis est.

(k) *Ὁ θεὸς τῶν Νυσσαίων καθηγητῆς καὶ μέγας Γρηγόριος.* Eadem verba relata in Sophronii Synodica, ex qua aucta, quæ hic minus plena videbantur lib. iv in Joan. Ἐπικρέπει γε μὴν, ὡς ἐν σαρκὶ γεγονὸς, ὑπομένειν τὰ ἴδια τῇ σαρκὶ· Sinebat carnem propria sustinere, ut qui eam induisset. Turr. sibi hic duos divinat, Gregorium Nyssenum

et Gregorium Magnum, quem velit Gregorium Theologum: sed nihil apte. Itaque sic reddit, sicut Gregorius Nyssenus, et Magnus Gregorius aiunt. Favere aliquid, si esset καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος, quod tamen non est, nec ejus habuerit codex. Res sane plana, ut mirum cespitas virum doctum, ubi nec tironi facile obrepit. Est et Gregorius Nyssenus Magnus, quanquam eo forte titulo crebrius decoretur Gregorius Theologus; cuius etiam unus hic singularis Græcis est titulus. In Magni titulo valde liberales sunt, ubi præsertim tenta suppetunt nomina, quanta in Gregorio Nysseno, Patrum eloquentissimo ac disertissimo, longeque eruditissimo, præclaroque antistite et fidei probatissimo; ejusque denique per Orientem instauratore ac egregio vindice, Ecclesiarum in eam rem visitatore.

luntatis cum suo Genitore erat), idemque rursus ut natura homo volebat quæ natura erant humana (ab omni fictione mundam dispensationem servans), quæ scilicet Patris voluntati nequaquam obstabant. Nihil enim naturalium, ut nec ipsa prorsus natura, Auctori unquam naturæ obsistit aut renititur. At neque animi voluntas atque sententia, ac quæcunque illius sunt, tunc tamen cum et ipsa consentiunt cum ratione naturæ. Sin autem forte aliquis dicat, aliquid eorum, quæ sunt ex natura, Deo repugnare; Dei potius criminem est, quam naturæ: qui bellum naturæ, rebus indiderit, ut contra ipsum, aliæque in alias tumultuent ac pugnam habeant.

Quod enim nihil naturalium Deo contrarium sit, inde liquet, quod hæc vi generationis ipsoque ortu nativitatis ab eo condita sint, nulloque nobis crimini detur, eorum in nobis essentielle constitutum ac existentia: secus vero palam obnoxilissimus, eo nomine, quod hæc evertamus ac depravemus. Sic quidem evertendo ex serpentis mali auctoris rationibus, vitilis omnibus animi voluntate addicimur: illorum vero in nobis incolomitæ, Dei figmentum præstansque creatura ac nobilis natura existimus. Idcirco juxta divinos Patres, nec naturales voluntates, at neque operationes, neque vero ipsas naturas, in uno eodemque Deo Verbo incarnato quidquam prorsus extenuamus: qui eundem ipsum perfectum Deum simul et hominem recta fide credamus, eo quod perfecte divina humanaque naturaliter haberet, eique velle et operari competeret; divinaque simul atque humana proprie essentia et voluntate et operatione præditus esset: ne scilicet, dum aliquid utrinque naturalium proprietatum desiderari dederimus, utriusque naturæ, ex quibus, et in quibus existit, interitum, absurde atque impie doceamus.

Quod enim humana natura, uti et essentia, divinam voluntatem haberet, clare Verbum ipsum demonstrat, ex, quam humanitus nostri causa secundum dispensationem inilit mortis, fuga, dicendo: *Pater, si possibile est, transeat a me calix*; ut scilicet ostenderet, suæ carnis imbecillitatem; quodque non inani spectro, fictæque sensum ludificans, videntibus caro appareret; sed revera homo proprie esset, cui rei naturalis voluntas fidem astruebat, ex qua sic certa consilii ratione mori recusabat.

Quod autem rursus in totum delicata esset divinæ consentiens, ex qua, ejusque rationibus semper moveretur ac informaretur, ex eo liquet quod paternam duntaxat voluntatem perfecte ratam habuerit et probaverit, quo ex judicio tanquam homo aiebat: *Non mea, sed tua fiat voluntas*; in hoc quoque se nobis normam ac exemplum præbens, ut nostram ipsi voluntatem spernamus, ad perfecte explendam divinam; vel si inde mortem nobis impendere videamus. Nisi enim velut qui

Γεννήτορος · καὶ ὡς ἄνθρωπος φύσει πάλιν ὁ αὐτός, ἤθελε τὰ κατὰ φύσιν ἀνθρώπινα · πάσης καθαρὰν φυλάττων φαντασίας τὴν οἰκονομίαν, μηδαμῶς ἀντικείμενα τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς. Ὡς γὰρ τῶν φυσικῶν, ὥσπερ οὐδ' αὐτὴ καθάπαξ ἡ φύσις, τῷ αἰτίῳ ποτ' ἂν ἀντιτίπτεται τῆς φύσεως · ἀλλ' οὐδὲ γνώμη καὶ ὅσα γνώμης ἐστὶν, ὀπηνίκα μέντοι τῷ λόγῳ συννεύει τῆς φύσεως. Καὶ γὰρ εἰ τυχόν φαίη τις, ὡς ἀντιτίπτεται θεῷ τι τῶν κατὰ τὴν φύσιν, αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τῆς φύσεως ὑπάρχει τὸ ἐγκλίημα · πόλεμον φυσικῶς ἐνθεμένου τοῖς οὐσι, πρὸς τὴν κατ' αὐτοῦ καὶ ἀλλήλων στάσιν καὶ μάχην.

Οτι γὰρ οὐδὲν ἀντίκειται θεῷ φυσικόν, ὅθλον ἐκ τοῦ ταῦτα κατὰ γέννησιν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθῆναι, καὶ μηδεμίαν ὑπὲρ τῆς οὐσιώδους ἐν ἡμῖν τούτων συστάσεως αἰτίαςιν ἔχειν · πᾶν μὲν οὖν τοῦναντίον, διὰ τὴν τούτων παρεκτροπὴν τὰς ἐγκλήσεις σαφῶς ὑπομένει. Κατὰ ταύτην μὲν γὰρ, πάσης τε γνωμικῶς κακίας γινόμεθα κατὰ τὸν ἀρχαῖακον θριν · κατ' ἐκείνην δὲ, πλάσμα Θεοῦ καὶ τίμιον κτίσμα κατὰ φύσιν ὑπάρχον. Διὰ τοι τοῦτο κατὰ τοὺς θεοὺς Πατέρας, οὐτε θελημάτων φυσικῶν, οὐτε μὴν ἐνεργειῶν, ὥσπερ οὐδ' αὐτῶν φύσεων μείωσιν ἐργαζόμεθα τὸ παράπαν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένου · τελειὸν τὸν αὐτὸν κατὰ πάντα θεὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον ὁρθοδόξως πιστεύοντες, ἐκ τοῦ τελείως τὰ τε θεῖα καὶ ἀνθρωπικά, καὶ ἔχειν φυσικῶς, καὶ θέλειν καὶ ἐνεργεῖν · καὶ θεῖαν ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπίνην ἔχειν κυρίως οὐσίαν καὶ θλίσιν καὶ ἐνεργεῖαν · ἵνα μὴ τῇ περὶ ἐκάτερον τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ἑλλείψει, τὴν ἐκατέραν; τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς ὑπάρχει φύσεων, μείωσιν, μᾶλλον δὲ τελείαν ὑπαρξίαν, παρὰ τὸ εἰκὸς δογματίζομεν.

diminutionem; imo vero perfectam abolitionem ac

Ὅτι γὰρ θελημα κατὰ φύσιν εἶχεν ἀνθρώπινον, ὥσπεροῦν καὶ κατ' οὐσίαν θεῖον, αὐτὸς ἐπιδεικνύεται προδήλως ὁ Λόγος, διὰ τῆς ἀνθρωποπροποῦς ὑπ' αὐτοῦ δι' ἡμᾶς γενομένης οἰκονομικῆς τοῦ θανάτου παραιτήσεως, καθ' ἣν εἶπε · *Πάτερ, εἰ δυνατόν, πορεύθητω ἐμὸν τὸ ποτήριον* · ἵνα δείξῃ τῆς οικείας σαρκὸς τὴν ἀσθένειαν · καὶ ὡς οὐ φαντασία σαρξ ἐγνωρίζετο τοῖς ὁρώσι, τὴν αἰσθησιν παρακλίπτων · ἀλλ' ἀληθεῖα κυρίως ἄνθρωπος ἦν, τῆς φυσικῆς τοῦτο μαρτυροῦσης θελήσεως, ἥς ἡ κατὰ οἰκονομίαν ὑπῆρχε παραιτήσις.

Ὅτι δὲ πάλιν διόλου ταθείωτο, πρὸς αὐτὸ τὸ θεῖον θελημα συννεύον, ἐξ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτὴν κινούμενον ἐστὶ καὶ τυπούμενον, ὅθλον ἐκ τοῦ μόνην τὴν τοῦ Πατρικοῦ θελήματος ἐπίκρισιν τελείως ποιήσασθαι, καθ' ἣν ὡς ἄνθρωπος ἐφασκε · *Μὴ τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω θελημα* · τύπον ἡμῖν ἐαυτὸν καὶ παράδειγμα κἂν τούτῳ διδοὺς, πρὸς ἀθέτησιν τοῦ ἡμετέρου θελήματος, διὰ τὴν τοῦ θεοῦ τελείαν ἐκπλήρωσιν, εἰ καὶ θάνατον ἐπηρητημένον διὰ τοῦτο κατιδοίμεν. Εἰ γὰρ μὴ ὡς ἄνθρωπος φύσει γενό-

μενος, καὶ φυσικὸν ἔχουν ἀνθρωπινὸν θέλημα κεκτη-
μένος, τοῦτό τε κατ' οἰκονομίαν ὑποκλίνων, καὶ πρὸς
ἑνωσιν τοῦ πατρικοῦ συνελαύνων θελήματος, ἔλεγεν
αὐτῷ τῷ Πατρὶ· *Μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα γινέσθω, ἀλλὰ τὸ σόν*· ὁ δὲ ὡς ψῆσι θεὸς τοῦτο ἔλεγε·
καὶ τοῦτο λοιπὸν ἑαυτὸν εἰδείκνυ, μὴ τὸ αὐτὸ καὶ
ἴσον θέλημα τῷ Πατρὶ κεκτημένον, ἀλλ' ἑτερον καὶ
κατὰ φύσιν διάφορον· ὃ καὶ ὑποτάσσων, ἵκει γε-
νέσθαι μόνον τὸ πατρικόν. Καὶ εἰ ἄλλο παρὰ τὸ
τοῦ Πατρὸς φυσικὸν ἐκέκτητο θέλημα, ὅθεν ὡς καὶ
τὴν οὐσίαν εἶχε παρηλλαγμένην. « Μία γὰρ οὐσία,
ἐν δὲ καὶ τὸ θέλημα, » κατὰ τὸν σοφώτατον Κύριλ-
λον²⁵. Διαφόρου δὲ τοῦ φυσικοῦ θελήματος ὄντος,
διάφορος πάντῃ τε καὶ πάντως ἡ φύσις.

Δυσὸν οὖν θάτερον· ἡ γὰρ ὡς ἀνθρώπος εἶχε
θέλημα φυσικόν, καὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς παρητεῖτο
θεῶν τὸν θάνατον· καὶ πάλιν ὥρμα κατ' αὐτοῦ
διὰ τῆς πρὸς τὸ πατρικὸν θέλημα τελείας συννεύ-
σεως· ἡ μὴ ἔχων ὡς ἀνθρώπος θέλημα φυσικόν,
ὡς θεὸς φύσει τὰ τοῦ σώματος εἰς ἴδιαν οὐσίαν
ἔπασχε πάθη, συσταλλομένην φυσικῶς τὸν θάνατον,
καὶ ἄλλο κατ' οὐσίαν πρὸς τὸν Πατέρα θέλημα φυ-
σικὸν κεκτημένην· ὃ καὶ μὴ γενέσθαι δι' εὐχῆς
ἐζήτει καὶ παρεκάλει. Καὶ τίς θεὸς θάνατον κατὰ
φύσιν σαρκὸς δεδιώς, καὶ διὰ τοῦτο παρελθεῖν τὸ
ποτήριον ἐξαυτοῦμενος, καὶ ἄλλο παρὰ τὸ πατρικὸν
θέλημα φυσικὸν κεκτημένος;

Ταύτην οὖν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἀποσκευαζό-
μενοι τὴν ἀτοπίαν, τὴν εὐσεβῆ τῶν Πατέρων ὁμολο-
γίαν κατέχωμεν· καὶ ὅταν λέγει· *Πάτερ, εἰ δυνατόν,
παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο*, καθὼς φησιν
ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ Σαρκαώσεως αὐτοῦ
καὶ Τριάδος λόγῳ²⁶. *πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν θέλημα
γινέσθω, ἀλλὰ τὸ σόν*· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον,
ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής· νοοῦμεν ὡς δύο θελήματα
ἐνταῦθα δείκνυσσι· τὸ μὲν ἀνθρώπινον· ὅπερ ἐστὶ
τῆς σαρκὸς· τὸ δὲ θεϊκόν. Τὸ γὰρ ἀνθρώπινον διὰ
τὴν ἀσθενεῖαν τῆς σαρκὸς παραιτεῖται τὸ πάθος·
τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ πρόθυμον. Ταύτῃ καὶ ὁ μέγας
θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ²⁷
σαφῶς ἐκδιδάσκει, λέγων· « Τὸ γὰρ ἐκείνου θέλειν,
οὐδὲν ὑπεναντίον, θεῶν ὅλον. » Ὡστε θέλειν εἶχεν
ἀνθρώπινον, κατὰ τὸν θεῶν τοῦτον διδάσκαλον· οὐ
μὴν θεῶ καθοτιοῦν ὑπεναντίον· ὅτι μὴ γνωμικὸν
τοῦτο καθάπαξ, ἀλλὰ φυσικὸν κυρίως ἐτύγχανεν,
ὑπὸ τῆς αὐτοῦ κατ' οὐσίαν θεότητος τυποῦμενον ἀεὶ
καὶ κινούμενον πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας ἐκπλήρω-
σιν· καὶ ὅλον δι' ὅλου τῇ πρὸς τὸ πατρικὸν συν-
νεύσει τε καὶ συμφορᾷ τεθεωμένον, καὶ θεῶν τῇ ἐνί-
σει κυρίως²⁸, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, καὶ γινόμενον ἀλη-
θῶς καὶ λεγόμενον· μηδ' αὖ τῷ θεῶθ' εἶναι, τοῦ
κατὰ φύσιν ἐκστῆν.

non tamen natura, tum vere evasisset, tumque audiret· quæ nimirum idcirco quod deificata est
nihil excesserit ab eo, quod ex natura est.

Τῷ γοῦν θεῶθεν ὅλον εἶπαι, τὴν τοῦ κατ' αὐτὸν
ἀνθρωπίνου θελήματος πρὸς τὸ θεῶν αὐτοῦ καὶ πα-

A homo natura factus esset, ac naturalem (humanam
scilicet) voluntatem haberet, eamque secundum
dispensationem submitteret, atque ad unionem
cum paterna voluntate 41 adigeret, Patri dicebat :
Non mea voluntas fiat, sed tua ; utique ut natura Deus
id dicebat ; hincque adeo non eadem se ac pari cum
Patre voluntate præditam, sed alia atque natura
diversa monstrabat ; quam et subijciendo, paternam
duntaxat fieri voluntatem petebat. Sin autem alia ac
Pater naturali voluntate præditus erat, utique
etiam essentiam æque diversam ac dissimilem ha-
bebat. « Unius enim essentie, una profecto volun-
tas est, » ait sapientissimus Cyrillus²⁵. Diversa autem
cum sit naturalis voluntas, diversam prorsus et
naturam esse necesse est.

B Duorum igitur alterum ; aut enim ut homo natu-
rali præditus voluntate erat, volensque nostri causa
dispensatione mortem recusabat ; ac rursus adver-
sum eam aggrediebatur, qua illi perfecte cum divina
voluntate conveniebat : aut cum naturali ut homo vo-
luntate careret, ut Deus natura affectus corporis ac
passiones in essentia ipse sua perpetiebatur, quæ mor-
tem naturaliter recusaret, aliamque essentialiter a
Patre naturalem voluntatem haberet ; quæ ipsa ne
fieret, precibus exquirebat ac obsecrabat. At quis-
nam Deus, qui natura mortem carnis formidet ; eam-
que ob rem transire calicem effugiet, ac qui aliam
ac Pater voluntatem habeat ?

Hac igitur ex animis nostris absurda opinione
ejecta, piam sanctorum Patrum confessionem re-
tineamus ; et cum dicit : *Pater, si possibile est,
transeat a me calix iste* (quemadmodum ait ma-
gnus Athanasius, in eo quem de Incarnatione ac
Trinitate scripsit libro), verumtamen non mea vo-
luntas fiat, sed tua : Spiritus quidem promptus est,
caro autem infirma, duas hic voluntates ostendere
intelligimus ; unam quidem humanam, quæ est
carnis ; aliam autem divinam. Nam humana propter
infirmitatem carnis refugiebat passionem ; divina
autem ejus voluntas, prompta erat. » Sic quoque
magnus Gregorius Theologus in secunda oratione
de Filio aperte docet, inquit : « Illius enim vo-
luntas nihil Deo adversatur, cum sit tota deifica-
ta. » Itaque, ut hic divinus Magister sentit, habebat

D humanam voluntatem, quæ tamen nullo modo ulla
in re Deo adversaretur ; idcirco nimirum quod
voluntas hæc non omnino ex sententia, sed pro-
prie naturalis erat, quam ejus divinitas essentia-
liter semper informaret, atque ad explendam dispen-
sationem (humanæ nimirum salutis in carne my-
sterium) moveret ; totaque ex toto consensu ac
unionem seu necessitudine 42 cum paterna volun-
tate deificata esset ; divinaque, proprie copulatione,

Dum igitur doctor dicendo voluntatem totam
deificatam, humanæ ejus voluntatis cum divina

²⁵ Tom. x, in Joan. Refertur in vi synod., act. 10. ²⁶ Refertur act. illa 10 sextæ synodi. ²⁷ Orat. 56. Refertur etiam act. illa 10. ²⁸ Marg. « Ὅτι ἡ θέσις τὴν ἑνωσιν σημαίνει. Deificationem, unionem si-
gnificare.

ipsius ac paterna voluntate unionem declaravit, quidquid contrarium est ac contraria volentes a Christi mysterio perfecte abegit. Cum autem ait, « Illius omnis voluntas, » innatum humane ejus voluntatis motum, essentialemque ac naturalem a divina ipsius paternaque voluntate distinctionem ostendens, confusionem una cum fictione penitus ablegavit. Hanc enim, illique impietate parem, divisionem, Christi in carne mysterii doctrinam convellere, cum divinus hic Pater [vir], tum ei similes idemque sentientes sancti Ecclesie catholice doctores, intelligentes, magnificis vocibus distinctionem pariter et unionem de utraque dicendas voluntate sanxerunt; illam quidem, quæ in naturali reipsa ac perfecte ratione servetur; hanc vero rursus, quæ in dispensationis modo firmiter ac personaliter consistat, ad eas res astruendas, quæ in uno soloque Christo secundum unionem indivisam existunt, omniaque naturalia quæ eis insunt. Omnes enim sicut aliam atque aliam (divinam scilicet atque humanam) duplicemque naturam in uno eodemque docuerunt; sic clare etiam aliam atque aliam voluntatem (divinam atque humanam) duasque voluntates; tumque aliam et aliam operationem (divinam pariter atque humanam) ac duplicem rursus operationem, hoc est, duas prædicaverunt. Sic enim et substantias palam numero designarunt, ac voce extulerunt. Cernitur enim idem tanquam homo, quanquam esset natura Deus, velle humanitatis indulgentia ut calix transiret, hactenusque quod nostrum ac humanum est, representare, ut nos sapientissimus Cyrillus docuit, quo omnem mortis formidinem a natura abigeret, atque ad aggrediendum fortiter adversus eam (mortem scilicet) duraret ac excitaret. Cernitur vero rursus ut Deus, tametsi essentialiter homo erat, ex Patris voluntate, velle dispensationem explere, nostrumque omnium salutem operari. Conspicitur vero, etiam ut homo, cum esset Deus natura, humanitus operans; ac sponte propter nos passionem ac cruciamenta reipsa subire **43** sustinens: vicissimque conspicitur ut Deus, etsi erat homo natura, divine operans, divinaque signa ac miracula naturaliter edens: ex quibus idem simul Deus et homo noscebatur, pari numero voluntates ac operationes, cum illis substantiis, ex quibus, et in quibus exsistebat, naturaliter habens, ad eorum quæ proprie ac vere erat astruendam existentiam.

Sin autem quispiam ad hæc confutanda contentiosiusque neganda, *Deivirilem* divini Dionysii operationem objiciat, sapientissimique Cyrilli operationem cognatam et ex amborum munere editam, sciat, nullas hinc sibi vires constatum iri, quibus piam confessionem convellat. Quam enim Dionysius apta voce *Deivirilem* operationem vocavit, duplicem operationem circumlocutionis figura significat, ejus

A τριχὴν ἔνωσιν ὁ διδάσκαλος παραστήσει· πᾶσαν ἐναντίωσιν, καὶ τοὺς τἀναντία θέλοντας ἐκ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τελείως ἀπῆλθε· τῷ δὲ φάσκειν, « Τὸ γὰρ ἐκεῖνον θέλει, » τὴν τε τοῦ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπίνου θελήματος ἐμφυτοῦ κίνησιν, καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον αὐτοῦ καὶ πατρικὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν διαφορὰν ἐπιδεικνύμενος, τὴν σύγχυσιν μετὰ τῆς φαντασίας ἐλικῶς ἀπεσκεύασε. Ταύτην γὰρ καὶ τὴν ὁμότιμον αὐτῇ ἐπ' ἀσθελεῖα διαίρεισιν πολεμώσας εἰδότες τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον, ὃ τε θεὸς· οὗτος Πατὴρ **44**, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἄγιοι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι, μεγαλοφώνως τὴν τε διαφορὰν καὶ τὴν ἔνωσιν καθ' ἑκατέρας αὐτῶν ἰσογμᾶτισαν· τὴν μὲν, ἐν τῷ φυσικῷ λόγῳ πραγματικῶς καὶ τελείως συντηρούμενην (2), τὴν δὲ πάλιν, ἐν τῷ οἰκονομικῷ τρόπῳ παγίως καὶ ὑποστατικῶς σωζομένην, εἰς πίστωσιν τῶν ἐν τῷ ἐνὶ καὶ μόνῳ Χριστῷ τῷ θεῷ καθ' ἑνωσιν τὴν ἀδιάσπαστον οὐσιωδῶς ὄντων πραγμάτων καὶ πάντων τῶν προσόντων αὐτοῖς φυσικῶν. Πάντες γὰρ ὡς περ ἄλλην καὶ ἄλλην, θέλαν φημί καὶ ἀνθρωπίνην, καὶ διπλὴν φύσιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ἰσογμᾶτισαν· οὕτως διαπρυσίως τοῖς πᾶσιν ἐκφύρασαν καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο θέλημα, θεῖον φημί καὶ ἀνθρωπίνον, καὶ δύο θελήματα· καὶ ἄλλην καὶ ἄλλην ἐνέργειαν, θέλαν τε καὶ ἀνθρωπίνην· καὶ διπλὴν αὐθις ἐνέργειαν, τουτέστι δύο. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν οὐσιῶν τὴν ἐν ἀριθμῷ σημασίαν προδήλως ἐξέφώνησαν. Φαίνεται γὰρ ὁ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος, καὶ τὸ κατὰ φύσιν ὑπάρχον θεός, θέλων οἰκονομικῶς παρελθεῖν τὸ ποτήριον· καὶ μέχρι τούτου τυπὸν τὸ ἡμέτερον, ὡς Κύριλλος ἡμᾶς ὁ σοφὸς ἐξεπαίδευσεν· ἵνα τῆς ἡμῶν φύσεως πᾶσαν θανάτου συστολήν ἀπαλῶσιν, καὶ πρὸς ὀρμὴν ἀνδρικῶς τὴν κατ' αὐτοῦ, φημί τοῦ θανάτου, στομῶσιν τε καὶ διεγείρῃ. Φαίνεται δὲ πάλιν ὡς θεός, καί περ ἄνθρωπος ὢν κατ' οὐσίαν, θέλων τὴν οἰκονομίαν πατριῶς ἐκπληρῶσαι, καὶ τὴν πάντων ἡμῶν σωτηρίαν ἐργάσασθαι· δείκνυται δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος, φύσει τυγχάνων θεός, ἀνθρωπίνως ἐνεργῶν, καὶ τὴν πείραν τῶν παθημάτων δι' ἡμᾶς ἐκουσίως δεχόμενος· δείκνυται δὲ πάλιν ὡς θεός, καὶ τὸ κατὰ φύσιν ἄνθρωπος ὢν, θετικῶς ἐνεργῶν, καὶ τὰς θεοσημίας φυσικῶς προβαλλόμενος· ἐξ ὧν οἱ καὶ θεός ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ἦν ὁ αὐτός· ἐγνωρίζετο, ταῖς ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς ὑπῆρχεν οὐσίαις **45** ἰσάριθμα τὰ θελήματα, καὶ τὰς ἐνεργείας φυσικῶς κεκτημένος, εἰς βεβαίωσιν τῆς τῶν ἀπερ κυρίως ἦν τελείας ὑπόσταως.

Εἰ δὲ τις πρὸς τὴν τούτων ἀθέτησιν ἀντιπατικῶς, τὴν τε τοῦ θεοφάντορος Διονυσίου **46** *θεανδρικὴν* ἐνέργειαν, καὶ τὴν τοῦ σοφωτάτου Κυρίλλου συγγενῆ καὶ δι' ἀμφοῖν ἐπιβεβαιωμένην εἰς μέσον τῷ λόγῳ προτίσχειται, γνωστικῶς μηδεμίαν ἐντεῦθεν ἐρανισόμενος ἐκταῖ κατὰ τῆς εὐσεβοῦς ὁμολογίας ἰσχύιν. Ἡ μὲν γὰρ *θεανδρικὴ* προσφῶρ φωνῇ πρὸς τοῦ διδασκάλου φρασθεῖσα, διπλὴν τοῦ διπλοῦ τὴν φύσιν ἐνέργειαν

⁴⁴ Fr. ἀνὴρ, emendatum marg. πατὴρ. ⁴⁵ Epist. 4, ad Cajum.

περιφραστικῶς δηλονότι σημαίνει. Θεὸν γὰρ καὶ ἄνδρικήν, ἤγουν ἀνθρωπίνην, διὰ τῆς κατὰ τὴν ἐκφορὰν συναφείας προδεδίωκεν ἐκτρυφῆν· ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς· ὅθεν οὐδὲ δι' ἀριθμοῦ ταύτην ὀνόμασεν²², εἰ καὶ μοναδικῶς τὴν τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν ἑνωσιν ἐπισημαίνων, ταύτην ἐδίδασκεν· ἥτις οὐ λυμαίνεται τῇ φυσικῇ τούτων διαφορᾷ· καθάπερ οὐδ' αὐτῇ τῇ τῶν οὐσιῶν, ἣ τούτων ἀδιδασκαστος ἔγνω· ἐπεὶ δὴ κατὰ τοὺς λέγοντας, Εἰ μίαν εἶχεν ἐνέργειαν, καὶ ταύτην Θεανδρικήν· εἰ μὲν φυσικὴν μίαν ὁ σαρκωθεὶς Λόγος ἐκίχεται ταύτην, πρὸς δύο ἢ μίαν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν, πῶς μερισθῆσεται; καὶ ποῖον λόγον τὰς διαφόρους οὐσίας ἢ μίαν κατὰ τὸ αὐτὸ συστήσει καὶ ἀπορίσει ἐνέργειαν; πρὸς τε τὰ ὁμογενῆ τὴν κατ' οὐσίαν ἀπαρallaξίαν εἶχεν ἐκατέραν ποιοῦσα, καὶ πρὸς τὰ ἑτερογενῆ πάλιν τὴν κατ' οὐσίαν διαφοράν. Καὶ παρῶ λέγειν, ὡς τῆς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἡμᾶς φυσικῆς συγγενείας ἐκπέπτωκεν, ὡς μήτε παντελῶς ἐκείνου, μήτε ἡμῶν Θεανδρική τὴν ἐμψυτον καὶ οὐσιώδη κεκτημένων ἐνέργειαν. Εἰ δέ γε πάλιν ὑποστατικὴν, πρὸς τῇ καινῇ δόξῃ· τίς γὰρ ὁ λέγων ὑποστατικὴν ὑπάρχειν ἐνέργειαν (3); Καὶ οὕτως ἄλλοτριον τοῦ Πατρὸς κατ' ἐνέργειαν αὐτὸν ὁ τοιοῦτος ἀποφαίνει λόγος, εἴπερ ὑποστατικὴν, καὶ οὐ φυσικὴν ἔχει παρὰ τὸν Πατέρα ἐνέργειαν. Τοῖς γὰρ ὑποστατικοῖς ἰδιώμασι, τὴν πρὸς αὐτὸ κέχρηται διαφορὰν προδεδίωκεν ὁ Λόγος.

ut; siquidem personalem, et non naturalem, secus ac Pater, operationem habet. Personalibus enim proprietatibus Verbum ab eo palam distinctum est.

Καὶ ἡ ἀντιγενὴς δὲ καὶ δι' ἑαυτοῦ ἐπιδοδεγμένη μία πάλιν ἐνέργεια, κατὰ τὸν ἀοιδιμον Κόρυλλον, οὐχ ἐπ' ἀναίρεσιν τῆς τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν οὐσιώδους διαφορᾶς· τὼν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς ὑπάρχει ὁ εἶς καὶ μόνος Χριστὸς ὁ Θεός· ἀλλ' ἐπὶ συστάσει τῆς ἀκρας τούτων ἑνώσεως εἰρηται τὴν διδασκαλίαν. Καὶ τοιαῖά τινος δι' ἄλλων φωνῶν, τὸν θεωρῶντορα Διονύσιον ἐκμιμεσθαι. Ἵνα γὰρ δόξῃ μὴ γυνὸν ὄντα τοῦτον Θεόν, μήτε ψλὸν αὐτοῦ ἀνθρώπου· μήτε ἰδίαν Θεοῦ ἀσωμάτως ἐνεργούοντα, μήτε ἰδίαν ἀνθρώπου, τὰ κατὰ γνώμην πράττοντα· ἀλλὰ Θεὸν σεσαρκωμένον καὶ τελείον· εἰ ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα, θεϊκῶς ἅμα καὶ ἀνθρωπικῶς τὸν αὐτὸν ἐνεργούοντα, ἔφησεν, ὡς οὐ λόγον μόνον, καὶ τοῖς θεοπροπτεῖσιν ἐπιτάγμασιν, ἐνεργῶς εὐφραίνεται ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ τοῦ νεκροῦς διανιστῆναι καὶ θεραπεύειν. πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν· ἀλλὰ συνεργάτιν ὥσπερ τινὰ πρὸς τοῦτο δὴ μάλιστα τὴν ἀγίαν αὐτοῦ παραλαμβάνειν ἡπαίγετο σάρκα· τοῦτο τοιῶν μὲν ὡς Θεὸς τῷ πανουργῷ αὐτοῦ προστάγματι· ζωοποιῶν δὲ αὐτὸ πάλιν καὶ τῇ ἀφ' ἧς ἡνωμένης αὐτῷ κατ' ὑπόστασιν ἀγίας σαρκὸς, ἵνα δέξῃ καὶ ταύτην ζωοποιεῖν δυναμένην διὰ τῆς οὐσιώδους αὐτοῦ ἐνεργείας, ἥς ἐστι κυρίως ἡ ἀφ' ἧς ἡ φωνὴ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Εἴτα, ὦ, εἰδείξαι τὰς φυσικὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, τοῦ ἐξ ἀμφοῖν συγκατεμένου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, σαφὲς ὡς τολείως· τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ, διὰ τοῦ πανουργοῦ

qui natura duplex sit. Divinam enim atque virilem (id est, humanam) copulate vocis prolatione, palam predicavit: non tamen simpliciter et absolute: unde nec numerato hanc nominavit, etsi singulariter, ut naturalium operationum conjunctionem significaret, eam docuit. Neque vero haec naturalium horum distinctioni quidquam officit, uti neque ipsam substantiarum distinctionem, indivulsa earum unio laedit. Nam alioqui, ad eos qui haec loquuntur quod attinet, si unam habuit operationem, eamque *Dei-virilem*; siquidem naturalem unam hanc operationem incarnatum Verbum habebat, quae una naturalis operatio sit, quomodo in duas dividetur, quave ratione distinctas essentias seu naturas, una secundum idem operatio constituet atque discernet?

Ita scilicet ut utrique summam cum rebus ejusdem generis essentialiem incommutabiliter similitudinem, atque ab eis rursus, quae non sunt ejusdem generis, essentialiem distinctionem tribuat. Mitto dicere, a naturali cum Patre ac nobiscum cognatione excidisse; quippe cum nec ille prorsus, neque nos *Dei-virilem* insitam ac essentialiem operationem habeamus. Sin autem rursus unam hanc personalem operationem habebat; praeterquam quod nova opinio est; quis enim personalem operationem dicat? Sic etiam ejusmodi doctrina ac sententia, extraneum eum a Patre operandi ratione constituit; siquidem personalem, et non naturalem, secus ac Pater, operationem habet. Personalibus enim

Quin et cognata, exque amborum munere edita una rursus operatio, ex inelyti-viri Cyrilli sententia, non ab eo dicta est, ad essentialiem naturalium operationum distinctionem tollendam, earum ex quibus et in quibus unus solusque Christus Deus existit, naturarum; sed ad summam earum astruendam unionem. Ac videtur hic doctor, aliis propemodum vocibus divinum Dionysium imitatus. Ut enim doceret non esse hunc Deum nudum, neque rursus simplicem hominem; neque seorsim Deum nullo corporis commercio operantem, neque seorsim hominem suo arbitratu agentem; sed Deum incarnatum nostrique causa perfecte factum hominem, divinis humanisque rationibus eundem operantem, ait, nedum sermone divinisque jussionibus efficacem inveniri Salvatore, suscitando mortuos, omnemque morbum atque omnem curando languorem; verum etiam ad hoc maxime velut sociam ac adjutricem, sanctam carnem suam adhibere studuisse: ita nimirum, ut illud quidem tanquam Deus jassu suo omnipotente praestaret; rursusque etiam sanctae carnis ipsi personaliter unitae contactu, vitam praeberet; ut scilicet eam quoque vivifica vi pollere essentiali sua operatione, ad quam proprio contactu, voxque ac similia attinent, monstraret. Deinde postquam ostendit naturales ejus operationes (Christi scilicet Dei ex ambobus compositi) perfecte incolumes esse

²² Non enim dixit μίαν τινά, uti Cyrillus mulavit. unam quendam, sed καινήν τινά, novam.

Matth. ix, 35.

ac consistere; deitatis quidem operationem per jussionem vim omnium efficacem habentem; ejus vero humanitatis, per tactum; has omnino mutua conjunctione ac velut reciproca immissione copulatas ostendit; ita nimirum, ut tum ipsius Verbi, tum ejus sanctissimæ carnis unionis vi, operatio eniteret: non naturalis, nec vero personalis (nihil enim ejusmodi Cyrillus locutus est), sed partibus affinis; per quas, ut dictum est, tum contactu Christus exhibebatur.

Itaque ex ipsa sacra sapientissimi doctoris sententia ostensum est tradere ipsum naturalium quoque operationum, ut et ipsarum, ad quas et spectant, naturarum, post etiam unionem, distinctionem incolumem; ipsamque rursus unionem statuere; alterum quidem, dicendo, «Jussionem omnium vim efficacem habentem tactumque;» alterum vero, dicendo, «tum unam, tum cognatam atque affinem;» qua utraque omnem a Christi mysterio tum contractionem magnifice removet, tum divisionem. Qui autem 45 non sic interpretantur, sed velut unam Verbi simul ac carnis cognatam atque affinem operationem intelligunt, Eutychis et Apollinarij substantiarum conflatum docent. Necesse igitur est, ut in omnibus illesam et rationem, et modum dispensationis inviolabilem servemus, ne quem, par illud pessimum (divisio scilicet ac confusio) adversum veritatem aditum nanciscatur.

Juxta hanc igitur, eodemque pio sensu exponendæ sunt, si quæ aliæ Patrum voces occurrant unum significantes; nec prorsus committendum, ut velut contradicant sanctorum vocibus, quæ duo significant, eas accipiamus; qui nimirum, cum has validas ad distinctionem adversus confusionem, tum et illas ad unionem adversus divisionem tutas, non nesciamus; sed utrasque, has pariter illasque, animo et ore læti amplectamur, rectaque fide consisteamus; hisque vocibus, quæ specie tenus prolata contrariæ videantur, eos qui ipso reipsa acens perque ipsi sibi, aliique aliis ac veritati adversantur, sapienter fundamus, atque a nostra caula (catholica scilicet ac apostolica Dei Ecclesia) fortiter arceamus; ac ne vel minimum aditum contra rectam fidem illis præbeamus, qui latronum more, Patrum terminos transferre moliantur, ut eorum, cum armorum tum pietatis nilentium dogmatum disturbent aliquid, quibus eis proclive ut evertantur intereantque.

Ceterum illud etiam advertamus operæ pretium est, quod ad naturas ac naturales operationes attinet, sanctorum Patrum voces occurrere, quæ nedom duo, sed et quæ unum significant, ut est, «Una natura Dei Verbi incarnata;» et, «Deivirilis operatio;» et, «Cognata ac amborum munere obita;» ad naturales autem voluntates quod attinet, nulla puto, quantum assequi licuit, prolata vox unius

^u Prov. xii, 28.

^u Cyrill. Epist. 2 ad Successum.

προτάγματος. τὴν δὲ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, διὰ τῆς ἀφῆς· παρέστησε ταύτας ἡνωμένας διόλου τῇ πρὸς ἀλλήλας συμφύσιν καὶ περιχωρήσει· ὡς μίαν διὰ τὴν ἔνωσιν αὐτοῦ τε τοῦ Λόγου καὶ τῆς παναγίας αὐτοῦ σαρκὸς δεϊκνύσθαι τὴν ἐνέργειαν· οὐ φυσικὴν, οὐχ ὑποστατικὴν οὐ γὰρ τι τοιοῦτον εἰρηκεν ὁ διδάσκαλος· ἀλλὰ συγγενῇ τοῖς μέρεσι· δι' ὧν, ὡς εἴρηται, κατὰ τε πρόσταγμα παντοῦργον, κατὰ τε ἀφῆν χειρὸς ἐπεδείκνυντο.

jussione omnium vim efficacem habente, tum manus

Δείκεται τοίνυν πρὸς αὐτῆς τῆς ἱερᾶς τοῦ σφου δασκαλίας, ὡς καὶ τὴν διαφορὰν τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν, ὥστε οὐκ αὐτῶν τῶν φύσεων ὧν καὶ εἰσι, διαγορεύει φυλαττομένην καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν· καθὼς τὴν ἔνωσιν αὐτῆς ὀρίζεται· τὴν μὲν, ἐν τῷ λέγειν, πρόσταγμα παντοῦργον καὶ ἀφῆν· τὴν δὲ, τῷ λέγειν, μίαν τε καὶ συγγενῇ· δι' ὧν πᾶσαν συναίρεισιν τε καὶ διαίρεισιν τοῦ κατὰ Χριστὸν μουστηρίου μεγαλοφυῶς ἀποπέμπεται· οἱ δὲ μὴ οὕτω λαμβάνοντες, ἀλλ' ὡς μίαν Λόγου τε καὶ σαρκὸς τὴν συγγενῇ νοοῦντες ἐνέργειαν, τὴν εὐτυχούς καὶ Ἀπολιναρίου συνουσίᾳσιν δογματίζουσι. Δεῖ τοιγαροῦν ἐν πᾶσι καὶ τὸν λόγον ἀλώμενον διασώζειν, καὶ τὸν τῆς οἰκονομίας τρόπον διατηρεῖν ἀπαράθραπτον· ἵνα μηδεμίαν ἢ πονηρὰ ξυνωρίε, ἢ διαίρεισις, φημι, καὶ ἡ σύγχυσις, κατὰ τῆς ἀληθείας σφοδρὴ παρείδουσιν.

Κατὰ ταύτην οὖν, καὶ τὰς ἄλλας, εἰπερ εὐρεθεῖεν, μοναδικὰς τῶν ἁγίων Πατέρων φωνὰς, τὴν εὐσεβῆ διάνοιαν ἐκληπτέον· καὶ μηδαμῶς εἰς ἀντίφασιν ταύτας, πρὸς τὰς τῶν ἁγίων δικαῖς ἐκτεξώμεθα· γινώσκοντες, ὡς καὶ αὗται πρὸς τὴν διαφορὰν κατὰ τῆς συγχύσεως ἰσχυραὶ, κἀκεῖναι· πρὸς τὴν ἔνωσιν κατὰ διαίρεισιν ἀσφαλεῖς· ἀλλ' ἄμφοι, καὶ ταύτας κἀκεῖνας, ψυχῇ τε καὶ στόματι περιχαρῶς ἀσπασώμεθα, καὶ ὁρθοδόξως ὁμολογήσωμεν· καὶ διὰ τῶν κατὰ προφορὰν δοκούντων πως ἐναντίων φωνῶν, τοὺς κατὰ διάνοιαν ἐναντίους ἐπίσης ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, σοφῶς τροπωσώμεθα· καὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς, ἥγου τῆς καθολικῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἀνδρικῶς ἐξελέσωμεν· καὶ μὴ θ' ὅλως τὴν αἰανοῦν πάρεδον κατὰ τῆς ὁρθοδόξου πίστεως, τοῖς ληστρικῶς ἐρεῖ πατρικῇ μηχανωμένοις μεταίρειν, παράσχωμεν, τῷ διαβρίπτειν τι τῶν εὐσεβῶν ὅπλων τε καὶ δογμάτων, δι' ὧν γίνεσθαι πέφυκεν ἡ ἐκείνων καταστροφή καὶ ἀναίρεισις.

Πλὴν κἀκεῖνο γινώσκειν χρεὶν, ὡς ἐπὶ τε φύσεων καὶ φυσικῶν ἐνεργειῶν, καὶ μοναδικὰς πρὸς ταῖς δικαῖς φωνὰς τῶν ἁγίων Πατέρων εὐρίσκειν· ὡς, «τὴν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην», καὶ, «τὴν Θεανδρικὴν ἐνέργειαν», καὶ, «τὴν συγγενῇ καὶ δι' ἁμφοῦ ἐπιδεικνυμένην»· ἐπὶ δὲ φυσικῶν θελημάτων, οὐδεμίαν μοναδικὴν, ὡς ἐπὶ γινώσκειν, τὴν παράπαν ἐκφώνησιν εὐρεῖν θα-

νατὸν, ἀλλὰ τὰς ἐν ἀντωνυμίαις καὶ ἀριθμῷ δι-
κᾶς σημεϊσίας. Πῶς οὖν καὶ τίνι λόγῳ, καὶ προ-
εξέτασαι δεχόμεθα παντελῶς, ἐν ᾗ δύο θαλήματα
χρὴ λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς τῶν Πατέρων
νομοθεσίας καὶ διδασκαλίας δύο φυσικὰ θαλήματα
παρακλεινομένης ὁμολογεῖν ἐπ' αὐτοῦ καὶ πρεσβεύ-
ειν, καθὰ καὶ φύσεις αὐτὰς, καὶ τὰς τούτων φυ-
σικὰς ἐνεργείας, μέχρι τοῦ γινώσκειν τὴν δια-
φορὰν;

Τούτων μοι παρεκβατικῶς νῦν λελεγμένων πρὸς
τὴν σὴν θεοτίμητον ἀγιστείαν, παρακαλῶ τὴν ἐπ'
αὐτοῖς, ἢ μὴ προσηκόντως ῥηθεῖσιν, ἢ μὴ νοθεῖται
καλῶς, συγγνώμην ὁμοῦ καὶ διόρθωσιν μοι χαρίσα-
σθαι, φιλαγάθῃ πατρικῆς εὐσπλαχνίας στοργῇ καὶ
μυήσει· καὶ Χριστῷ τῷ Θεῷ με παραθέσθαι, τῷ
σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι ἀγίῳ δοξαζομένῳ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SCHOLIA.

α'. Fr. Ἀποπον, φησι, τὸ ἐν θαλήμα μερίζεσθαι.
Τούτο γὰρ ἀναγκάσει· ἡ φυσικὴ συγγένεια· καὶ τὸ
μὴν ἡμῖς τῇ μιᾷ, τὸ δὲ λοιπὸν τῇ λοιπῇ φύσει
δίδεσθαι· καὶ οὕτως ἀλλοτριεῖν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ
καὶ ἡμῶν, ὥς οὐκ ἐχόντων σύνθετον θέλημα.

β'. Fr. Ὅτι τὴν διαφορὰν, καὶ τὴν ἑνωσιν οἱ Πα-
τέρες κατὰ τῆς συγχύσεως, καὶ τῆς ὁμοτίμου αὐτῇ
διαίρεσιν· ἰσογμήσαν.

γ'. Fr. Ὁ Νεῖλος. Ἔστιν ὑποστατικῇ, ἀλλ' ἐφ'
ἡμῶν ἡ παρίλογος, δι' ἣν ἄνθρωπος ὁ Θεός, ἴν' ἐπ'
ἀνακύσει τὸν ἄνθρωπον· ἀπαλλάξας ταύτης, ὅσοι φό-
βω θανάτου διὰ παντός τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἦσαν δου-
λείας· ἵγουν ὅσοι φοβούμενοι τὴν ἐδύνην, τὴν
ἡδονὴν περιποιεῖντο, τὴν μητέρα τῆς ἐδύνης· τὴν
τῆς φθορᾶς ἀρχηγὸν· τὴν τοῦ θανάτου ποσουργὸν
καὶ προμνήστριαν.

ΙΣΟΝ

Ἐπιστολῆς (1) γενομένης πρὸς τὸν ἀγιώτατον
ἐπίσκοπον κύριον Νικάνδρον, παρὰ τοῦ ἐν
ἁγίοις Μαξίμου, περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ ἐνεργειῶν.

Αὐτός, θεοτίμητε καὶ παμμακάριε Πάτερ, φερ-
νύμως ἔχων μετὰ τῆς ἀνδρείας, τὴν κατὰ πάντων
ἀπανώς, ἢ φανερώς τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν
καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν πολεμουμένων ἐχθρῶν
ἱερωτάτην νίκην²²· καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀειβαλῇ
τοῖς χαρίσμασι, καὶ ταῖς ἐνεργείαις τοῦ Πνεύματος
ἀμαράντινον στέφανον, ἥδη κατ' ἐλπίδας λαβὼν παρ'
αὐτοῦ, καὶ ὥς ἐν χειρὶ κτησάμενος τοῦ κατὰ φύσιν
ἔφετοῦ, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ τελείας συννεύσεως τὴν
μακαρίαν ἀπόλαυσιν· καὶ τούτου σαφές, εἰ καὶ τις

²² Hebr. ii, 15.

²³ Scita allusio ad etymon nominis Νικάνδρος, fortis victor.

NOTÆ.

(1) Ἰσὸν ἐπιστολῆς. Venet. erat, τοῦ αὐτοῦ·
sed malui ex Duffr. cod. illa addere, παρὰ τοῦ ἐν
ἁγίοις Μαξίμου, quod magis coherent cum voce
γενομένης, pleniorque oratio sit. Reliqua ex Turr.

A occurrerit, sed quæ pronominiibus atque numero,
duo significant. Quo igitur modo, quæ ratione
jam deinceps, unane in Christo Deo, an duæ sint
dicendæ voluntates, vel omnino in questionem
atque examen vocari sinemus, cum Patrum de-
cretis atque doctrina, duas in eo naturales vo-
luntates confiteri jubeamur, ac profiteri, perinde
ac ipsas naturas, earumque naturales operationes,
hactenus dum earum distinctionem noscamus?

Hæc in præsentiarum ad tuam in Deo colendam
sanctitatem per digressionem prolocutus, rogo,
ut in illis vel non apte dicta, vel minus recte
intellecta, et humanitate excuses, et emendare
satagas, benignissima paternorum viscerum amoris
vi ac imitatione; meque Christo Deo commendes;
B qui cum Patre et Spiritu sancto glorificatur, in
 sæcula sæculorum. Amen.

SCHOLIA.

1. Absurdum ait unam dividi voluntatem. Hoc
enim cogit naturalis affinitas; ac mediam quidem
partem uni naturæ, reliquam vero tribui alteri;
atque in eum modum Christum a Deo ac nobis
extraneum facere, ut qui voluntatem compositam
minime habeamus.

2. Docuisse Patres distinctionem ac unionem ad-
versus confusionem, paremque ei divisionem.

3. Nilus scilicet. Est personarum operatio, sed in
nobis, aliena a ratione, ob quam Deus factus est
homo, ut homini salutem præstaret; ab ea liberans
omnes qui timore mortis per totam vitam obnoxii
erant servituti; omnes nimirum, qui doloris metu,
voluptatem doloris parentem (nempe corruptionis
auctorem; mortisque productricem ac conciliatri-
cem) colebant, eique obsequiebantur.

EXEMPLUM

Epistolæ missæ a sancto Maximo ad sanctissimum
episcopum dominum Nicandrum, de duabus in
Christo operationibus.

Qui ipse, in Deo colende ac beatissime Pater,
pro nominis ipsa ratione, una cum virilis animi
fortitudine, sacratissima adversus omnes hostes qui
vel occulte exque insidiis, vel palam atque aperte
sanctam Dei catholicam et apostolicam Ecclesiam
bello fatigant, victoria fultus sis; jamque ab eo,
ejusque fungendo certamine, donis semper virenti-
bus; Spiritusque operationibus immarcescibilem
coronam, spei munere adeptus; ac velut in manus,
ipsius natura desiderabilis, perfecta eum eo con-

mutatus sum, περὶ τῶν δύο ἐν Χριστῷ ἐνεργειῶν,
quod non habuere alii codd. cum epistolæ tota
præfatio, ipsa fusa, illi desideretur.

sensione, beatam jucunditatem consecutus; quique demum inde manifeste, si quis alius, ipsius Domini fruaris deliciis, quomodo unquam, ac qua ratione, nudo etiam sermone hanc ascribere, nedum per venerabiles ac beatas litteras tuas deferre sustines imbecilli timidoque; ei denique qui prorsus in Dei aciem, ejusque ac pro eo sacrum defungendo praelium ac bellum^a, actuosas mentis vires; aut velut manuum quosdam digitos, animi movere rationes necdum didicerit; eaque ratione eos strenue fundere atque fugare, qui adversus Dominum omnipotentem verbis pariter atque dogmatis **47** extolluntur; bonaque eos terra (ipso nimirum Domino Deoque nostro), quodque idem sit, recta fide; firma nimirum vere piorum dogmatum sede ac coagmento; jugi denique virtutum ubertate naturaque eliminare. Quod vero sic feceris, Christi imitatio fuit, qua nimirum ejus plane in me, qui ab ipso animi voluntate recesserim, ac ceu regionem quamdam, quam longe ab eo remotum^r, pravitatis atque vitii habitum mentis proposito colam, turpissimasque passiones seu affectus^s velut porcos ipso opere pascam, benignissimam exhibens exinanitionem, divinarumque in te dotum ac operum potentiam propensae inclinationis magnitudine ostendens, in illius amorem excites, atque ad sacram quamdam ac beatam emulationem immutabili firmitate duras; abjecta nimirum pro virili, quae prae cunctis maxime gravet et opprimat, sorcordiae ac negligentiae sarcina. Tuamque adeo sapientem erga me pauperem indulgentiam, propensiorisque rationem consilii (vir beate) admiratus sum; longeque plurimos annos, diviniolibus auctum virtutibus, probum te bonumque pastorem ac patrem, mihi pariter cunctisque incolumem, in lacrymas effusus, tametsi sum valde peccator ac obnoxius, a Domino nostro et Deo enixe supplexque deprecatus sum: quo scilicet nunc maxime nacti te, quando ejus quae natura reque ipsa Veritas est, praedictionem, verus ipse rerum eventus aperte confirmavit, ac afflictio, qualis nulla prorsus exstitit a mundi constitutione, neque est futura^a, omnes ubique propter scelera apprehendit: qui nempe robustissima piarum precum virga corrodores atque confirmes, sacratissimae divinae doctrinae fistula praeclare ducas ac illumines, inque pascuae loco^b (vivacis scilicet virtutum habitus) actionis cultu colloces; ac super aquam refectionis (jugem nimirum sacrorum doctrinae fluentorum subministrationem) scientiae fulgoribus educes, atque in locum munitum sublimemque mandram (Ecclesiam scilicet catholicam, ac qui eam sibi proprio ac vivifico sanguine per voluntatem Dominus despondit) tuto salvos recipias; ab adversariorum aggressionem liberemur: quoniam nempe opportuni temporis, quo turbata sunt omnia

A Ἄλλος, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου κατατροπῶν, πῶς ποτε, καὶ τίνι τρόπῳ ταύτην προσάπτειν, ἂν λόγῳ φιλή, μὴ τί γε διὰ τιμῶν σου καὶ μακαρίων προσάγειν καταδέχη γραμμάτων τῷ ἄδραναι καὶ δειλῷ, καὶ μηδὲως εἰς παράταξιν Θεοῦ, καὶ τὸν αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἅγιον πόλεμον, τὰς τοῦ νοῦ πρακτικὰς δυνάμεις, ἣ τοὺς κατὰ ψυχὴν ὄσει τινὰς δακτύλους χειρῶν, λογισμοὺς, μέχρι καὶ νῦν δεδιδραγμένῳ κινεῖν, καὶ ταύτη τροποῦσθαι γενναίως τοὺς κατέναντι Κυρίου παντοκράτορος ῥήμασί τε καὶ δόγμασιν ἐπιτιμώμενους· καὶ τῆς ἀγαθῆς γῆς ἐξελαύνειν, ἥτις ἐστὶν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, καὶ ἡ ταυτὸν ὁρθόδοξος πίστις· ἡ ὄντως παγία τῶν εὐσεβῶν δογμάτων ἔδρα καὶ σύστασις· καὶ τῶν ἀρετῶν ἡ ἀένναος καρπογονία καὶ φύσις. Ἄλλα τοῦτο χριστομιμήτως πεποίηκας· ἵνα τὴν τοῦτοῦ προδήλως εἰς ἐμὲ, τὸν γνωμικῶς αὐτοῦ διεστηκῆτα, καὶ τὴν μακρὰν ἀπ' αὐτοῦ τῆς κακίας ὥσπερ τινὰ χώραν ἔξιν, ἐμπροσθέντος οἰκούντα, καὶ τὰ πάθη τῆς ἀτιμίας καθάπερ χοίρους δι' ἐνεργείας ἐκτρέφοντα, φιλάγαθον ἐπιδειξάμενος κένωσιν, καὶ τῶν ἐνόνητων σοι θείων κατορθωμάτων τῷ μεγέθει τῆς συγκατάθεσως ὑποδείξας τὴν δύναμιν, εἰς ἔφεσιν ταύτης ἐγείρης, καὶ πρὸς ἱερὸν τινα καὶ μακάριον ζῆλον, ἀτρέπτως στομώσης, τῆς πάμπολῳ με παρὰ πάντας βαρούσης νοθείας τε καὶ ἀμελείας τὸν φόρτον εἰς δύναμιν ἀπορρίψάμενον· καὶ σε τῆς περὶ ἐμὲ τὸν πτωχὸν σοφῆς οἰκονομίας καὶ προμηθείας χάριν ἀποθαυμάσας, μακάριε, τὴν ἐν πλείοσιν ἔτεσι καὶ ἀρεταῖς θειοτέραις διατήρησιν, σοῦ τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ποιμένος τε καὶ πατρός, μετὰ θαυμάτων, καί τοι λίαν ὑπάρχων ἀμαρτωλὸς, χαρισθῆναι μοι καὶ πᾶσιν ἐνταυθὶς καθικέτευσα τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεόν· ἵνα ἔχοντές σε μέλιτα νῦν, ὃ τε τῆς φύσεως καὶ ὄντως ἀληθείας τὴν πρόβρῃσιν, ἣ κατὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν πραγμάτων ἀλήθεια σαφῶς ἐπιστάσαιο· καὶ ὁλῆς, ὅλα καθάπαξ οὐ γέγονεν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, οὐδ' οὐ μὴ γένηται, πάντας πανταχῇ διὰ τὰς ἀμαρτίας κατέλαθε· τῇ τε πανοθενεὶ βακτηρίᾳ τῶν θεοπειθῶν προσευχῶν δυναμονίᾳ τε καὶ βροντῶντα, καὶ τῇ πανίερῳ σύριγγι τῆς θεοσφου διδασκαλίας ὁδηγούντα καλῶς καὶ φωτίζοντα, καὶ εἰς τόπον γλῶσς τῆς αἰδέου τῶν ἀρετῶν ἔξω; κατασκηνοῦντα διὰ τῆς πράξεως· καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσας τῆς αἰδούτου τῶν ἱερῶν ἐν τοῖς δόγμασι χορηγίας ναμάτων ἐκτρέφοντα διὰ τῆς γνώσεως· καὶ εἰς τόπον θυρῶν καὶ μάνδραν ὄψλην τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὸν ταύτην δι' αἵματος οἰκείου καὶ ζωοποιῶς κατὰ θέλησιν ἀρμολύμενον Κύριον ἀσφαλῶς διασφύζοντα, τῆς τῶν ἐναντίων ἀλευθερωθῶμεν καταδρομῆς· οἱ προσφόρου καιροῦ τῆς τοῦ παντός δραξάμενοι ταραχῆς καὶ συγχύσεως, τὸ μέγα τῆς τῶν ἀπάντων σωστικῆς οἰκονομίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπόρρητον, ὡς πάντας αἰῶνας καὶ χρόνους, καὶ τοὺς ἐν αἰῶσι καὶ χρόνῳ^β φυσικῶς περιγρά-

^a Psal. cxlvi, 1. ^r Luc. xv, 15. ^s Rom. i, 26.

^a Matth. xxiv, 21. ^b Psal. cxii, 2.

^β αἰῶσι καὶ χρόνῳ.

φον (m), συγγεῖν μηχανῶνται μυστήριον· οἷα τῆς ἐξ Α
 ἡμῶν νοερώς τε καὶ λογικῶς ἐψυχωμένης, ὅτ' αὐτοῦ
 κατ' εὐδοκίαν Πατὴρ καὶ συνέργειαν ἁγίου Πνεύ-
 ματος προσληφθείσης, καὶ αὐτῷ κατὰ μίαν καὶ τὴν
 αὐτὴν ὑπόστασιν ἐνωθείσης ἁγίας σαρκὸς, οὐκ ἔχού-
 σης μετὰ τὴν ἐνωσιν τὰ προσόντα κατὰ φύσιν αὐτῇ,
 διχα μόνης τῆς ἁμαρτίας· ὅτι μὴδὲ τῆς φύσεως
 ἦν· μᾶλλον δὲ, αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, καὶ
 δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντος, τὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν
 οὐσιωδῶς χαρακτηρίζοντα καθ' ἡμᾶς τελείως οὐ σώ-
 ζοντα· ἀλλ' ἢ ταῦτα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θέλειαν μετα-
 σκευάσαντος φύσιν· καὶ ταύτῃ, τὸ ἐλλειπὲς τῆς οἰ-
 καίας θεότητος δείξαντος, δεομένης παρνοήκης τι-
 νὸς πρὸς τὴν κατ' οὐσίαν ἐντέλειαν· ἢ πάνπαν εἰς
 ἀνυπαρξίαν μεταγαγῆσαι ποιήσαντος, ὥς οὐ λίαν
 καλὰ, καὶ τῆς αὐτοῦ δημιουργίας τὸ ἔργον ἐξαφα-
 νίσαντος τῷ μὴ κατὰ λόγον τινὰ καὶ σοφίαν αὐτὰ
 ποιῆσαι, καὶ ἐνωταί πρὸς ἑαυτὸν καθ' ὑπόστασιν·
 ἐπεὶ πῶς, τὸ λόγῳ καὶ σοφίᾳ γενόμενον, ἐν αὐτῷ τῷ
 λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ καθ' ἐνωσιν ἀδιασπάστως οὐ σώ-
 ζεται; ἢ πῶς σωζόμενον καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν, οὐχ
 ὁμολογεῖται; καὶ δι' ἥτινα αἰτίαν, ἵνα διὰ τῆς ὁμο-
 λογίας ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος ὁ φύσει Θεὸς πιστευθῇ
 κατ' ἀλήθειαν; Ἢ τυχὸν οὐδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ τὰ
 φύσει προσόντα τῇ φύσει προσλαβὼν μετὰ τῆς φύ-
 σεως; Ἀλλὰ ἐψυχὼν τινα καὶ ἄλογον, καὶ οὐδαμῶς
 ἐξ ἡμῶν, ἢ ἡμῶν ὑπάρχουσιν ὁμοούσιον σάρκα λα-
 βὼν· ἢ οὐδὲ λαβὼν, ἀλλ' ἀνωθεν καὶ ἀπ' ἀρχῆς συν-
 ουσιωμένην αὐτῷ (n) κατενέγκας, ἥνωσεν αὐτῷ·
 καὶ τὴν δι' ἡμᾶς καὶ πρὸς ἡμᾶς οἰκονομίαν ἐφάν-
 τασεν, ἀνθρωπίνῳ σχήματι προσπελάσας ἡμῖν, ἀλλ'
 οὐκ ἀνθρωπινῇ φύσει προσομιλήσας, ἵνα τὸ γένος
 ἅπαν τοῦ παλαιοῦ παραπτώματος ἀνασώσῃται, καὶ
 τοῦ δι' αὐτὸ κατακρίματος ἐλευθερώσῃ.

substantia confusam, devehens, sibi ipse univit; nostrique causa, atque ad nos susceptam dispensationem, figmento larvaque gessit; humana scilicet figura, ac specietenus nobis propinquans, non humana ipsa natura, ad universum humanum genus a veteri delicto reparandum, atque a damnatione ejus causa illata liberandum, nobiscum versans

Ταῦτα γάρ, καὶ τούτων πλείω δοξάζουσιν, ὅσοι
 μὴ παντελῶς ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ τὰ φυσικά, καὶ
 διχα τῆς ἁμαρτίας, ὥσπερ καὶ τὰς φύσεις αὐτὰς σώζε-

atque confusa, occasione arrepta, magnum Christi
 Dei dispensationis cunctis salutaris, atque arcanum
 mysterium, ut quod omnia secula atque tempora,
 quique illis continentur, cunctos natura circum-
 scribat, 48 confundere machinantur; tanquam sci-
 licet sancta caro, anima rationis particeps ac intel-
 ligente prædita, propensa Patris voluntate ac Spi-
 ritus sancti cooperatione ex nobis a Christo assum-
 pta, ac cum ipso in unam eandemque personam
 copulata, post unionem, his, qui illi natura insunt
 (excepto duntaxat peccato, cum nec illud ad natu-
 ram spectet) careat: seu potius, divinum ipsum
 Verbum, quod incarnatum ac nostri causa homo
 factum est, ea, quæ nostram naturam essentialiter
 insigniunt, perinde ac se res in nobis habet, non
 perfecte servaverit; sed hæc, vel in divinam suam
 naturam mutaverit; eaque ratione, divinitatis suæ
 defectum monstraverit, cui interjici aliquid ad
 essentialem ipsius perfectionem necesse fuerit; vel
 omnino tanquam non valde bona in nihilum rede-
 gerit, suæque opus creationis deleverit, quod nulla
 hæc ratione sapientiaque condiderit, nec sibi per-
 sonaliter copulaverit. Alioquin, quomodo id quod
 ratione et sapientia conditum est, non in ipsa
 ratione et sapientia secundum unionem indissolu-
 bilem incolume est? vel si post unionem est inco-
 lume, quid causæ est cur non consteantur, ut per
 confessionem, ipse qui Deus natura esset, verè
 factus homo credatur? An forte ne a principio qui-
 dem, iis, quæ naturæ insunt ex natura, cum natura
 assumptis; sed inanimi quadam ac rationis ex-
 parte nec prorsus ex nobis, aut ejusdem nobiscum
 substantiæ, assumpta carne; aut ne assumpta qui-
 dem, sed ex origine et a principio cum ipso sub-

Hæc enim, atque his plura opinantur, quicunque
 ex sanctorum Patrum sensu ac sententia non ortho-
 doxe profitentur, perfecte omnino in Christo Deo

NOTÆ.

(m) Τοῦς ἐν αἰῶνι καὶ χρόνῳ φυσικῶς περιγρά-
 φον. Incipit hic Turr. Tantis desideratis: nec pla-
 cet, quod vocem περιγράφον. reddit, circumscibit
 et terminat: altera enim ac prior vox, una sufficit,
 verumque sensum Græcæ illius reddit, prout a
 Cicerone, Cæsare, aliisque usurpatur, relatis a
 Bud. in Comm. Est ergo ἀρρήτος τὸ τῆς οἰκονομίας
 μυστήριον, arcanum nullis verbis explicabile; et ut
 reddit ipse Turr. nullos explicatus habens; quod
 ævum omne ac sæculum, et qui eis continentur, na-
 tura circumscribat; tanquam scilicet eis eminens.
 id est, excludat, e numero auferat. Similis lapsus
 notatus n. 1. in vocibus περιγράφειν et περιόριζειν.

(n) Ἀλλ' ἀνωθεν καὶ ἀπ' ἀρχῆς συνουσιωμέ-
 νῃ αὐτῷ. Turr. Sed supæne et a principio defe-
 rens copulavit eam secum secundum substantiam:
 quasi unum Valentini errorem hæc aufugant, de-
 lati e cælo corporis, cælestisque materiæ, non ex
 nobis assumpti; quod toto cælo a Maximi mente
 abest. Tò, ἀνωθεν, ut hic sumendum, ipsa Maximi
 correctio notat, ἢ οὐδὲ λαβὼν, quæ nec Turriano

desuit, dum reddit, aut neque sumpsit. Sumpsit
 certe, etsi supæne, sive e cælo devexit. Ἀνωθεν
 ergo, ipsum est quod ἀπ' ἀρχῆς, a principio, ex ipsa
 origine ac processione; quomodo usurpavit Greg.
 in hoc carmine, Ὡς τὸ μὲν ἦεν ἀνωθεν. Quorum
 hoc quidem erat a principio, ex origine; uti etiam
 Demosth. τὸ συνουσιωμένην, secundum substantiam
 unitam; longe est a viro theologo. συνουσιασμός,
 Eutychianorum est et Severianorum; unitio secun-
 dum substantiam, et substantialis, sive etiam na-
 turalis, Christi Ecclesiæ, auctore præsertim Cyrillo.
 Illud, substantiarum confusio, altera ab altera ab-
 sorpta, vel etiam ex ambabus una tertia effecta,
 uti passim Maximus exprimit, et qui eam confun-
 dentium hæresim impugnant: istud, vera essentiali-
 rum seu naturarum, καθ' ὑπόστασιν, sustinendi ra-
 tione (quæ et post unionem distinctionem retineant,
 ac quod unaquæque nata est) copulatio. Nec in
 re sic trita morandum, nisi quantum adiecit tanta
 illa superioris interpretis verè ἀθεολογὸς osci-
 lantia.

incolumia esse post etiam unionem, ut et naturas, etiam naturalia; idque sine peccato. Nam neque divinam et lucreatam naturam non vere existentem videmus, voluntatisque ac operationis expertem; at neque rursus creatam nobis similem atque humanam substantiam, ipsam non vere existentem novimus, et voluntate sive operatione carentem. Sin autem neutram defici scimus **49** vera naturali existentia ac substantia, necnon voluntate ac operatione; atque ex his (divina scilicet humanaque natura) et in his, atque harum vere persona est, unus ac solus Christus atque Filius; quomodo, ac cum natura proprie Deus, idemque natura proprie homo esset, non etiam divinam natura proprie voluntatem et operationem, humanamque natura proprie voluntatem et operationem habebat, neutro horum natura carens; quibus, faciendo ut nomina rebus vere convenirent, atque his rursus easdem astruendo, manifeste idem ipse, cum divina tum humana naturaliter habens, volensque ac operans noscebatur; ac qui inde, ea, ex quibus, et in quibus, et quæ erant, crederetur. Naturali enim voluntate ac essentiali operatione sublatis, ejus, qui ex his, ac hæc est, servatque in una persona, quomodo Deus et homo futurus est? Ac quomodo hoc illudve essentialiter esse monstrabitur, qui utriusque naturæ proprietatem, absque omni peccato, indefectibiliter non servet? Quod enim excessit iis quæ sunt ex natura, ab ipsa quoque essentia, nullam existentiam habens ac substantiam (quod neque motum) extraneus factus est. Nam ut divini magnique doctoris beati Dionysii sententia est: « Quod nullum habet motum, neque est, neque aliquid est, nec ulla prorsus ejus affirmatio est. » Igitur, qui Christi Dei naturas (tum scilicet divinam, tum quæ nostri similis est, humanam) constitemur, ad earum existentiam certam astruendam fidem, veramque nostram de illis confessionem, omnino quoque naturales ipsarum pari numero voluntates profiteamur necesse est, totidemque essentielles operationes; nec harum aliquid prorsus minuamus aut negemus, eo prætextu, hincque nobis fucum facientes, quod in persona divinitus unita sint; cum nos minime lateat, quæ in persona unio est, nihil illis quæ naturalia sunt, uti nec naturis ipsis officere; tametsi illa vi sua, unius personæ ratione, in unum eas cogat (haud tamen eximat, quin naturæ ipsa ratione duæ existant), uti etiam naturales ipsas proprietates, earum inter se cohesione ac necessitudine, unius rursus prorsus nexu astringens, neutramque sine altera, extrave alterius communionem, ullo modo, uti clarissimus urbis Romæ papa

A σθαι κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας ὀρθοδόξως ὁμολογοῦσιν καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν. Οὐδὲ γὰρ τὴν θείαν φύσιν καὶ ἄκτιστον ἀνυπαρκτὸν τε καὶ ἀθάλητον ἢ ἀνεκέρητον καθορῶμεν· οὕτε μὴν τὴν κτιστὴν καθ' ἡμᾶς καὶ ἀνθρωπίνην οὐσίαν ἀνυπαρκτὸν τε καὶ ἀθάλητον ἢ ἀνεκέρητον ἐπιγινώσκουμεν. Καὶ εἰ μὴδεμίαν τούτων ἔρημον ἐπιστάμεθα φυσικῆς ὑπάρξεως, θελήσεως καὶ ἐνεργείας, ἐκ τούτων δὲ, θείας φύσεως καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως λέγω, καὶ ἐν ταύταις, καὶ τούτων ὑπόστασις ἐστὶ κατ' ἀλήθειαν ὁ εἰς καὶ μόνος Χριστὸς καὶ Υἱὸς, πῶς, εἴπερ φύσει κυρίως Θεὸς, καὶ φύσει κυρίως ἄνθρωπος ὁ αὐτός, οὐχὶ καὶ θεῖον θέλημα καὶ ἐνεργεῖαν φύσει κυρίως, καὶ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ ἐνεργεῖαν φύσει κυρίως εἶχε, μηδέτερον τούτων κατὰ φύσιν ὧν ἑλλειπῆς, δι' ὧν ἐπαληθεύουν τοῖς πράγμασι τὰ δόγματα, καὶ τοῦτοις α' τοῖς ἐπικυρῶν τὰ πράγματα, προδήλιος ὁ αὐτὸς ἐγνωρίζετο, τὰ τε θεῖα καὶ ἀνθρώπινα φυσικῶς ἔχον καὶ θέλον καὶ ἐνεργῶν, καὶ τοῦτο τὰ ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, καὶ διὰ ὧν ὑπῆρχε, πιστευόμενος; Ἐπεὶ, τοῦ φυσικοῦ θελήματος καὶ τῆς οὐσιώδους ἐνεργείας ἀναιρουμένων, τῆς τε θείας καὶ ἀνθρωπίνης οὐσίας, τοῦ ἐκ τούτων καὶ ταύτας ὄντος καὶ σώζοντος κατὰ μίαν ὑπόστασιν, πῶς Θεὸς ἢ ἄνθρωπος ἴσται; καὶ πῶς τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο κατ' οὐσίαν ὑπάρχων δειχθήσεται, μὴ σώζων ἑκατέρας φύσεως ἀνελλιπῶς τὴν ἰδιότητα, πάσης ἀμαρτίας χωρὶς; Τὸ γὰρ τῶν κατὰ φύσιν ἐκστῶν, καὶ τῆς ἐξω τῆς οὐσίας γαγῆνται, μὴδεμίαν ὑπαρξίν ἔχον· ἐπὶ μὴδὲ κίνησιν φυσικὴν. « Τὸ γὰρ μὴδεμίαν κίνησιν ἔχον, » ἢ φησιν ὁ θεοφάντωρ καὶ μέγας ἅγιος Διονύσιος ²¹, « οὕτε ἐστίν, οὔτε τί ἐστίν· οὕτε ἐστὶ τις αὐτοῦ παντελῶς θέσις. » Διὰ τοι τοῦτο τὰς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ φύσεις ὁμολογοῦντας ἡμᾶς, τὴν θείαν φημί καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνην, πρὸς βεβαίαν τῆς τε τούτων ὑπάρξεως· πιστώσιν, καὶ τῆς ἡμῶν περὶ αὐτῶν ὁμολογίας ἀληθειαν, καὶ τὰ φυσικὰ τούτων ἰσχυρίσθωμεν διὰ πάντως προσθεύειν θελήματα, καὶ τὰς οὐσιώδεις τοσαύτας ἐνεργείας ὁμολογεῖν· καὶ μηδὲν αὐτῶν προφάσει δεῖσθαι τῆς καθ' ὑπόστασιν θείας ἐνώσεως ἀπομεινῶν ἢ ἐξαρνεῖσθαι τὸ σύνολον· γινώσκοντας, ὡς ἡ καθ' ὑπόστασιν ἑνωσις οὐδὲν παραβιάζει τῶν φυσικῶν, καθάπερ οὐδὲ τὰς φύσεις αὐτάς· εἰ καὶ ταύτας εἰς ἓν ἄγει δι' ἑαυτῆς κατὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν· τοῦ δὲ τοῦ φυσικοῦ λόγῳ ὑπάρχειν οὐδαμῶς ἐξιστώσα· ὥς περ οὖν καὶ τὰ ἐν λέγω τὰ φυσικὰ ἰδιώματα, τῇ πρὸς ἄλληλα συμφύσει διόλου πάλιν ἐνέχουσα, καὶ μηδέτερον τοῦ ἑτέρου χωρὶς, ἢ τῆς θατέρου πρὸς θατέρον κοινωνίας ἐκτός, κατὰ τὸν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν ἀοιδίμον Λέοντα θεωρεῖσθαι· ²² καθοσιῶν συγχωροῦσα, τὴν τούτων οὐσιώδη καὶ φυσικὴν οὐκ ἀμαυροῖ παντελῶς, ἀλλὰ τελείως φωτίζεται διαφορᾶν.

²¹ De divinis nom., c. 8, s. 5. Pro κίνησιν cord, legit δύναμιν, vim, potentiam. ²² Epist. ad Flavian. aliis ac locis.

NOTE.

(c) Θεός. Bene Turr. Positio: cui ἀπαρτίσεις opponitur: uti et διὰ θέσεως φιλοσοφεῖν περὶ Θεοῦ, τῇ, δι' ἀπαρτίσεως· affirmando scilicet et negando: quia de re idem Dionys. De mystica theologia. Lamsel.

non bene, eminentia, apud Dionys. uti nec Cord. situs. Sed alia in Dionysio et scholiis eorum mihi castiganda errata.

τῷ γὰρ φυλάττειν φυλάττεται, καὶ τῷ συντηρεῖν συντηρεῖται. Μέχρι γὰρ τότε σαφῶς ἔγνωσι; πραγμάτων ἐστίν, ἕως ἂν τῶν τούτων σῶζηται φυσικὴ διαφορὰ. ἔπειτα ταύτης παυσαμένης, πᾶντα πάντως κάτεστιν, τῇ συγχύσει τελείως ἀφανισθεῖσα.

incolumis est naturalis earum distinctio. Nam hac prorsus abolita.

Ταύτης τοιγαροῦν, λέγω δὲ τῆς ἐνώσεως, οὐ λυμαινομένης τοῖς πράγμασιν, οὐδὲ τῇ τούτων διαφορᾷ, ἀλλὰ μόνον τῇ κλήσει· προσωπῶς ἐνοποιοῦσης τὰ κατ' αὐτὴν, εἰς πάντοτε καὶ πάντως ἀμειώτως ἐν αὐτῇ καὶ τελείως σωζόμενα, τὰ κατὰ φύσιν διάφορα, τὴν οὐρανὸν παρὰ τὴν οὐρανὸν καὶ οὐρανὸν καὶ οὐρανὸν οὐκ ἐν οὐραῖς αὐταῖς, οὐ θελήμασιν, οὐκ ἐνεργείαις, οὐκ ἄλλῃ τινὶ φυσικῇ. Πῶς οὖν ἐπικάλυμμα τῆς ἰδίας, οὐκ οὐδ' ὅπως εὐφρόνως εἰπεῖν, καλοφροσύνης (p), ταύτην τινὲς προφασίζονται· καὶ τὸν σαρκωθέντα Λόγον ἀθέλητον φύσει, καὶ ἀνενέργητον τῷ καθ' ἡμᾶς, ἡγοῦν τῷ ἀνθρωπίνῳ, φασί· ὅτι κυρίως ἀψυχὸν καὶ ἀλόγον τῆς ἐξ ἡμῶν προσηλωθείσης οὐσίας ἐν αὐτῷ τυγχάνουσας. Τὸ γὰρ ἀνενέργητον, ἀκίνητον τε καὶ ἀψυχὸν προδήλως ἐστὶ· καὶ τὸ μηδεμίαν λογικὴν θέλησιν ἔχον, ἀλογον σαφῶς καὶ ἀνόητον. Καὶ εἰ τούτων χωρὶς κατὰ φύσιν ὑπῆρχεν ὁ σαρκωθείς Λόγος τὸ καθ' ἡμᾶς, πῶς οὐ καὶ ἀνθρώπος γέγονε πιστευθήσεται; πῶς δὲ μᾶλλον οὐχὶ τραπείας τὴν θέλαν φύσιν, καὶ σαρκὸς πάθεισιν ἀκουσίως ὅπως πᾶσι δειχθήσεται κατ' αὐτὴν; Τῇ γὰρ τῶν φυσικῶν ἀναιρέσει, τὴν τῶν τοιούτων καταδρομῇ, Ἄρειός τε καὶ Ἀπολινάριος κατ' αὐτοῦ πεποιθήσιν. Ὁ μὲν γὰρ, ἀψυχον, ὁ δὲ, ἀλογον, ὅπερ ἀνενέργητον ἐστὶ καὶ ἀθέλητον, αὐτὸν δογματίσαντες, κτίσμα τοῦτον καὶ ποίημα καθ' ἑαυτὸν ἀλασφάμησαν. Ἐκάτερος γὰρ παθητὸν φύσει θεότητος, ἀλλ' οὐ φύσει σαρκὸς εἶπον τὸν Μονογενῆ· καὶ Ἀπολινάριος ἔτι κατ' ἀσέβειαν θαυμάσιμος, καὶ τελείαν τὴν εἰς σάρκα μεταβολὴν κατ' ἐκπτώσιν καὶ τροπὴν τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀπεφάνετο.

maiori adhuc impiebat Apollinarius, perfectam quoque in carnem conversionem, ipsius divinitatis occasu ac mutatione sanxit.

Χρὴ τοιγαροῦν εὐσεβοῦντας ἡμᾶς, τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν διώσασθαι, καὶ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων κρατύνειν διδασκαλίαν· καὶ δύο φυσικὰ θελήματα

ἢ πάντῃ τε.

Leo sentit, spectari sinens, 50 essentialiam ac naturalem earum distinctionem non prorsus abolet, sed perfecte servat. Servando enim servatur; ac, qua praeat incolumem, ipsa incolumis perstat. Hactenus enim manifeste exstat rerum unio, quandiu cessante, cessat omnino et illa, confusionis labe

Cum haec itaque (nempe unio) nullam rebus labem inferat, nec illarum distinctionem quidquam laedat, sed solummodo accommodat ad nominis nuncupationem, quae ea copulantur, unitate cogat; omnino prorsusque nullo desiderato atque perfecto in ea incolumia sunt, quae natura distincta sunt, ne vel minimam inde eversionem ac confusionem, in ipsis essentialis seu naturis, in voluntatibus, in operationibus, ullove alio quod spectat ad naturam, passa. Quonam igitur modo (qua honesta voce conventiam nescio) probae mentis suae ac verecundae velamen, hanc quidam praetextunt, ac Verbum incarnatum natura voluntatis expertum ac operationis, nostra natura (id est, humana) asserunt; tanquam vere inanima ac carente ratione, quae ex nobis assumpta in eo substantia est. Quod enim operationis ac motus expertum est, plane etiam inanime est; quodque nulla rationis voluntate praeditum est, palam etiam ratione menteque caret. Sin autem absque his natura erat incarnatum Verbum, qua commercium nobiscum inierat, quonam etiam modo credetur hominem ipsum exstitisse? Qui vero non potius, divina demutatum natura, ea quoque monstrabitur carnis affectibus invitum succubuisse?

Naturalium enim interemptione, Arius Apollinariusque, tali in ipsum acie impressionem fecerunt. Alter enim anima, alter ratione destitutum (quod est operationis expertum ac voluntatis) professi, creaturam atque facturam ipsum secundum se blasphemarunt. Uterque enim Unigenitum natura divinitatis patibilem, non carnis natura, dixerunt; tametsi quoque in carnem conversionem, ipsius divinitatis

Operae pretium igitur, ut quibus constitutum sit pietatem colere, confessionem ejusmodi overiamus, sanctorumque Patrum doctrinam teneamus; atque

NOTAE.

(p) Καλοφροσύνης. Vox paulo rarior. Hesych. τὸ καλόφρον ἀφ' ἑρ, explicanda voce εὐφρων, uti etiam vocem αἰδέσιμος: huncque vel maxime ejus sensum putem hic spectasse Maximum, prout vox αἰδέσιμος active etiam sumitur; quam ejus significationem confirmavi ex Orig. in ejus Catena in Genesim, ubi illi sermo est de Rebecca. Catena haec exiguis laboribus undecumque licuit ex omnibus Origenianis in Scripturam mihi collecta, notisque illustrata, in Huetii manibus praelum expectat: nec quia symbolae sunt, sic elevandae, ut jam vir doctus insinnavit. Videmus quanta fide in aliis excerptis ejusmodi symbolae, ipsoque adeo Origene, in quibus libri integri exstant, ut inde libros aliquot Cyrilli in Joannem supplere licuerit. Breviant plerumque, quandoque etiam, servata sententia, lantisper verba mutant, qui hoc scribendi genus,

Inter Græcos maxime, secuti sunt: quo fit ut in secundis habenda sint ejus generis scripta, non ut pene nulla; mihi haud raro interpolatis Rufino ejusque affusis furfuribus ad fidem auctorumque censum potiora. Sed haec obiter. Ad rem quod attinet, praetexebant pietatem Eutychiani et Monothelitarum, quasi vererentur illi quidem, nec admissa distinctione solveretur naturarum unio; hi vero, ne contrarias in Christo voluntates ac peccatum inducerent, si et humana praeditum voluntate dicerent. Quae maxime Sergii cavillatio fuit, ejusque discipuli Macarii Antiocheni. Reddi itaque possit, animi probitas, verecundia ac pudor, cautio ac timor, et si quid ejusmodi est: Turr. bellam prudentiam reddit: possit et sapientiam. Dictum: καλοφροσύνης, quasi ironice et per ἀντίφρασιν, pro κακοφροσύνης, quod est malitia, mentis, perceritas.

duas naturales voluntates, ex eorum mente ac sententia, essentiellesque operationes in uno eodemque confiteamur ac admittamus. Nam, si unam in eo voluntatem **51** unamque operationem dixerimus, aut etiam non etiam natura hominem, sed solum Deum, aut natura tantum hominem, et non Deum; aut neque hominem, neque Deum esse, palam profitebimur. Puta, si naturalem forte voluntatem dixerimus, hæc aut divina prorsus est, aut humana. Si divina, ea Verbum natura vult quæ sunt divina; se natura Deum, eademque ac Pater præditum voluntate, solummodo ostendens; non autem hominem. Non enim res patitur, ut quod natura humana est; nota sit ac insigne ejus quod est natura divinum: uti neque, ut quod divinum est, per id quod est essentialiter humanum cognoscatur. Hoc vero ipsum consequenter fiat, si et natura humanam voluntatem dixerimus. Sin autem personalem dicamus; ejus duntaxat personæ nota atque insigne erit; nec secundum eam cum Patre atque nobiscum quidquam communicabit. Persona enim ab de operationibus dicenda sunt.

At non propterea (apage) divinatorum Patrum singulares de his voces (id est, operationibus) nempe unum quid significantes repudiamus; tum nempe ejus, cujus facta mentio est, divini interpretis beati Dionysii « Deivirilem operationem, » tum sapientissimi Cyrilli, « Unam atque affinem utriusque munere editam operationem. » Has enim illi propter unionem, naturaliumque operationum inter se prorsus quasi natura consertam cohesionem, pie prædicarunt; uti et duplices. (quæ scilicet duo significant) ob essentialem ac naturalem earum distinctionem. Vox enim *Deivirilis* divinam simul humanamque operationem complectitur. Conventientem enim doctor commentus vocem, quæ utramque operationem, uti dicebam, singulariter prolata complecteretur, duplicem operationem, ejus qui duplex natura sit, circumlocutione significavit. Quia enim prius dixerat: « Non Dei more divina operatus (eo quod non erat nudus Deus), sed natura quidem operatus, quæ erant divina (natura enim Deus erat), verum per carnem quæ in persona ei unita erat. Neque humana more hominis operatus (quod nimirum non homo simplex erat), sed natura quidem operatus humana (quippe qui homo natura erat), verum divina auctoritate, » non necessitate aliqua, aut vi naturali, uti se res in nobis habet, ad agendum adactus, divinam simul atque virilem ejusdem naturalem operationem conseruit; ut quod neutra existat **52** sine altera, sed alia in alia, aliaque per aliam, ob indissolubilem unionem ad instar earum rerum quæ sunt congenitæ ac quasi coalitæ, intelligantur; ambasque singulari voce complexus, circumlocutione prædicavit. Ut, qua dixit, tum divina operatum, tum humana, etsi non Dei more, nec vero more hominis; quod non

A κατ' αὐτοὺς, καὶ οὐσώδεις ἐνεργείας, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ὁμολογεῖν. Εἰ γὰρ ἐν ἐπ' αὐτοῦ θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν εἰποιμεν, ἢ τοῦτον οὐκ ὄντα φύσει καὶ ἀνθρώπον, ἀλλὰ μόνον θεόν· ἢ φύσει μόνον ἀνθρώπον, καὶ οὐ θεόν· ἢ οὕτε ἀνθρώπον οὕτε θεόν σαφῶς δογματίσομεν. Ὅλον, εἰ μὲν φυσικὸν τὸ θέλημα τυγχόν εἰποιμεν, ἢ θεῖον πάντως, ἢ ἀνθρώπινον τοῦτό ἐστι καὶ εἰ θεῖον, τὰ θεῖα κατ' αὐτὸ θελήσει φυσικῶς ὁ λόγος· θεὸν φύσει μόνον καὶ συνθελητὴν τῷ ἰδίῳ γεννητόρι· δεικνὺς ταῦτόν, καὶ οὐκ ἀνθρώπον· οὐ γὰρ πέφυκε διὰ τοῦ φύσει θεοῦ, τὸ ἀνθρώπινον φύσει χαρακτηρίζεσθαι· ὥσπερ οὐδὲ διὰ τοῦ κατ' οὐσίαν ἀνθρώπινου, τὸ κατ' οὐσίαν θεῖον γνωρίζεσθαι. Τοῦτο δὲ, καὶ εἰ ἀνθρώπινον φῶμεν τὸ θέλημα φύσει, κατὰ τὸ ἀκλόουθον συναχθήσεται. **B** Εἰ δὲ ὁποστατικῶν, τῆς αὐτοῦ μόνης ὁποστάσεως ἔσται· χαρακτηριστικόν· καὶ οὐ ποτ' ἂν κατ' αὐτὸ κοινωνήσῃ Πατρὶ καὶ ἡμῖν· τῶν γὰρ ἀκριβῶν ὁποστάσει διαστέλλεται καὶ χωρίζεται. Τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν καὶ περὶ ἐνεργειῶν ἔστιν εἰρην.

extremis discernitur ac sejungitur. Quæ ipsa etiam

'Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο, μὴ γένοιτο, τὰς τῶν θεοφόρων Πατέρων περὶ αὐτῶν, φησὶ τῶν ἐνεργειῶν, μοναδικὰς ἐξαρνούμεθα, τὴν τε τοῦ λεγόντος· θεοφάντορος ἁγίου Διονυσίου· « Θεανδρικὴν ἐνέργειαν, » καὶ τὴν Κυρίλλου τοῦ σοφοῦ· μίαν τε καὶ συγγενῇ δι' ἀμφοῖν ἐπιδεικνύμενην ἐνέργειαν. Ἀὐταὶ μὲν γὰρ διὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλας διόλου τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν συμφύλαν, εὐσεβῶς αὐτοῖς ἐκπρύχθησαν· ὥσπερ καὶ αἱ δοικαὶ, διὰ τὴν οὐσιώδη καὶ φυσικὴν τούτων διαφορὰν. Ἡ γὰρ Θεανδρικὴ τῆς θείας ἐμοῦ καὶ ἀνδρικής ἐνεργείας ὑπάρχει περιληψίς. Κατάλληλον γὰρ δὲ διδάσκαλος ἐπινοήσας φωνήν, ἑκατέραν, ὡς ἔργον, τῇ προφορᾷ συλλαμβάνουσαν, καὶ ταύτην μοναδικῶς ἐκφωνήσας, τὴν διπλὴν, τοῦ διπλοῦ τὴν φύσιν, ἐνέργειαν περιφραστικῶς παρεδήλωσεν. Ἐπειδὴ γὰρ πρότερον ἔφησεν, « Οὐ κατὰ θεὸν τὰ θεῖα δράσας, ὅτι μὴ γυμνὸς· ὁπῆρχε θεός· ἀλλὰ δράσας μὲν φύσει τὰ θεῖα· θεός γὰρ ἦν κατὰ φύσιν· διὰ σὰρκος δὲ, τῆς αὐτῇ καθ' ὁποστάσιν ἡνωμένης· οὐ τὰ ἀνθρώπινα κατὰ ἀνθρώπον, ὅτι μὴ ἀνθρώπος· ὁπῆρχε ψιλός· ἀλλὰ δράσας μὲν φυσικῶς τὰ ἀνθρώπινα· φύσει γὰρ ἀνθρώπος ἦν· κατ' ἐξουσίαν δὲ θεῖον, » ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη τινὶ καὶ βίε καθ' ἡμᾶς φυσικῇ πρὸς τὸ πράττειν ἀγόμενοι, συνέπλεξε τὴν τε θεῖαν ἡμᾶ καὶ ἀνδρικὴν τοῦ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐνέργειαν· ὡς μηδετέραν τῆς ἑτέρας οὐσαν χωρὶς, ἀλλ' ἐν ἀλλήλαις τε καὶ δι' ἀλλήλων συμφυῶς γνωρίζομενας, διὰ τὴν αὐτοὺν ἑνωσιν· καὶ μοναδικῇ φωνῇ συλλαβῶν, ἕμω, περιφραστικῶς ἀνεκήρυξεν. Ἵνα τῷ μὲν δράσαι· τὰ τε θεῖα καὶ ἀνθρώπινα εἰπῇ· εἰ καὶ μὴ κατὰ θεὸν, μήτε μὴ κατὰ ἀνθρώπον· ὅτι μὴ γυμνός, ὡς ἔργον, θεός, μήτε ψιλός ἀνθρώπος ἦν· ὁμοῦς δὲ κατ' ἀλήθειαν δράσαι, ἵτην τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν οὐσιώδη τι-

⁵¹ Epist. 4, ad Calum.

οτώσεται διαφορὰν· τῷ δὲ συλλαβεῖν ταύτας, καὶ τῇ προσφόρῃ φωνῇ συνοπτικῶς· ἐδεικνύν διὰ τῆς Θεανδρικῆς ἐνεργείας, τὴν τούτων ἀδιάσπαστον ἑνωσιν ἐκδηλόω.

Καὶ ἡ Κυρίλλου δὲ τοῦ σοφοῦ· μία τε καὶ συγγενής· δι' ἀμφοῖν ἐπιδειγμένη ἐνέργεια, τῆς τοῦ μεγάλου τούτου Πατρὸς μεγίστης ἔχεται διανοίας (q). Τὴν γὰρ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν καὶ τὸς συμφορὰν καὶ ἑνωσιν δι' αὐτῆς ἐκπαίδευει. Θέλων γὰρ δεῖξαι καὶ ὁ πανεύφημος οὗτος ἀνὴρ, ὡς ἡ τε σὰρξ Θεός, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν οὐσιώδης ἐνέργεια, θεία τῇ πρὸς τῇ φύσει Θεὸν Λόγον ἐνώσει· γεγένηται²², καὶ τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνήργει, μὴ ἐκστάσα τούτου, ὥστε τὴν κατὰ φύσιν· ὥστε οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Λόγος τῇ ταύτης προσλήφει δι' ἡμᾶς ἐκουσίως γέγονεν ἀνθρώπος, τὰ κατὰ ἀνθρώπων ἐνεργῶν· καίπερ ὑπάρχων φύσει Θεός, διαγορεύει τούτων, μὴ παντουργῷ προσταγμάτων· μόνο· ἰδῆσθαι καὶ ζωοποιεῖν, ὡς μὴ Θεὸν ὄντα γυμνόν· ἀλλὰ συνεργάτιν ὥστε τινά, πρὸς τοῦτο δὴ μάλιστα, τὴν ἁγίαν αὐτοῦ σάρκα λαμβάνειν ἐπιγέσθαι· καὶ ζωοποιεῖν καὶ θεραπεύειν δι' αὐτῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀφῆς καὶ φωνῆς· ἵνα ταύτην δεικνύῃ ζωοποιεῖν δυναμένην, διὰ τὸ πρὸς αὐτὴν ἐν τῇ ἐνώσει· γενέσθαι· καὶ αὐτοῦ τοῦ φύσει ζωογονούντος τὰ σύμπαντα, καὶ οὐχ ἕτερον σάρκα κυρίως ὑπάρχειν. Αὐτὸ καὶ μίαν αὐτοῦ καὶ αὐτῆς, φημι τῆς ἁγίας σαρκὸς· καὶ συγγενῇ δι' ἀμφοῖν ἐπιδεικνύει ἐνέργειαν· μίαν μὲν, τῇ ἐνώσει· συγγενῇ δὲ πάλιν, τοῖς μέρεσιν· ὡς τὴν αὐτὴν ὄψαν, ἐν τε παντουργῷ προσταγμάτων, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας σαρκὸς· δι' ἀμφοῖν γὰρ, ὡς Θεός, ὁ Λόγος, ταύτην σαρξὶς· ἐπιδείκνυτο· δεικνύς τῷ καὶ δι' αὐτῆς ζωοποιεῖν, ὡς καὶ αὐτὴ γέγονεν δι' οὗλου ζωοποιός· καθάπερ καὶ πῦρ διὰ σιδήρου καλόν, ἐνώσει τῇ πρὸς αὐτὸν καυστικὸν ἀποφαίνει τὸν σίδηρον· ὡς εἶναι λοιπὸν διὰ τοῦτο μὴ τοῦ πυρὸς κατὰ φύσιν μόνον τὴν καύσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ τοῦ σιδήρου διὰ τὴν ἑνωσιν· καὶ τὴν ἐν τοῖς θαύμασι θεῖαν τοῦ Λόγου πάλιν ἐνέργειαν, μὴ τοῦ αὐτοῦ μόνον διὰ τὴν φύσιν ὑπάρχειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῆς ἁγίας σαρκὸς, διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν· συνεργάτιν γὰρ αὐτοῦ ταύτην ἐν τοῖς θεοῖς παρελάμβανεν, ἥ φησιν ὁ διδάσκαλος, ὥστε καὶ ψυχὴ τὸ ὅλον σῶμα, πρὸς τὴν τῶν οικείων ἔργων ἐκπλήρωσιν. Αὕτη γοῦν ἡ μία καὶ συγγενής δι' ἀμφοῖν ἐπιδειγμένη ἐνέργεια, τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν δηλοῦσα τὴν ἑνωσιν· τὸ ἐτερογενὲς τούτων καὶ διῶκον, καθάπερ καὶ

nudus Deus, uti dicebam, nec homo simplex esset; sed vere tamen operatum; essentialium naturalium operationum distinctionem astrueret: qua vero complexa et voce accommodata breviter Deivirilem operationem vocavit, indivulsam ipsarum unionem doceret.

Sed et illa sapientissimi Cyrilli: «Una et affinis utriusque munere edita operatio, » magni huius Patris maximæ intelligentiæ proxima est. Nam ipse quoque summam quamdam naturalium operationum, cohesionem ac unionem per illam docet. Cum enim etiam viro huic clarissimo constitutum esset, ut ostenderet carnem Deum, ejusque essentialium operationem, unionem cum Verbo natura Deo, divinum factam esse, majoraque quam pro hominis ratione esse operatam, cum ab eo quod erat natura, minime excessisset, uti etiam ipsum Verbum, ea propter nos sponie assumpta, homo factum est, humana operans, quamquam erat Deus natura; ipsum docet, nedum jussione omnium effectrice curare ac vitam tribuere; ut qui non sit nudus Deus, sed velut operis sociam, ad hoc maxime sanctam carnem suam sedulo adhibere; perque eam, ejusque tactu et voce vivificare atque curare, ut eam ostendat vivificandi vi præditam; idcirco nimirum quod unum cum ea per unionem factum est; veroque ac proprie ipsius natura cunctis vitam largientis, non alterius caro est. Quamobrem etiam unam suam, ejusque (sanctæ scilicet carnis sue), atque affinem utriusque munere edit operationem; unam quidem, unionem; rursus vero, partibus affinem; quæ videlicet tum in jussione omnium effectrice, tum in sanctæ carnis contactu eadem ipsa exsisteret: utriusque enim munere, Verbum ut Deus, hanc clare exhibebat; nempe ostendens, quæ per eam quoque vitam tribuebat, ipsam etiam prorsus vivificam evasisse; uti etiam ignis ferro adurens, unionem cum ipso, ferrum præstat urendi vi præditum: ita nimirum ut ustio nedum ignis natura sit, sed et ipsius ferri, qua illi unitum est: divinaque rursus patranda miracula Verbi operatio, non ipsius solum sit propter naturam, sed et sanctæ ipsius carnis, ob personalem ejus cum ipsa unionem. Sibi enim in divinis, operis sociam ipsam adhibebat, uti loquitur magister, haud secus ac anima corpus adhibet, ut opera sua expleat. Hæc igitur una est ac affinis utriusque munere edita operatio, quæ naturalium operationum unionem declarans, diversi eas generis duasque, haud secus

²² Fr. "Οτι καὶ ἡ σὰρξ Θεός, τῇ πρὸς τὸν Λόγον ἐνώσει· καὶ τὰ φυσικὰ αὐτῆς θεία, τῇ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐνώσει καὶ συμφορᾷ γεγένηται. Etiam carnem Deum unione cum Verbo; ejusque naturalia divina, unione cum ipso ac cohesionem facta esse.

NOTÆ

(q) Μεγίστης ἔχεται διανοίας. Dionysii intelligentiæ coheret; eundem sensum altissimum habet. Ac certe carnis Christi communitatem hanc operationis ac virtutis cum Verbo ac unionem ad ipsam, nedum in propria specie, sed et in mystica benedictione, ut vocat, seu Eucharistia, nemo Patrum plenius Cyrillo altiusque exsecutus est, prorsus consentaneæ ac proxime Dionysio, sive ipsum Cyrillus legit, sive eandem ac illæ ecclesiasticam doctrinam ac traditionem exposuit: cujus etiam multa mihi relata ac stylo ornata in Biblioth. PP. concionat. ad diem festum Corporis Christi. Non satis expedit Tarr., maximam sententiam Patria continet.

ac etiam Dei virilis operatio, vi sua a seque proprie significet; quod ad ambas referatur partes, ex quibus et in quibus unum ac singulare Verbum incarnatum exsistebat; spectetque ad utramque; utriusque scilicet munere edita; tum nempe jussionis omnium effectricis, tum contactus sanctæ carnis.

Ne quem vero prorsus vox συγγενής (sive affinem sive cognatam ac quasi ejusdem generis dicas) quasi paulo insolentior offendat. Usurparunt enim sancti Patres, tum in iis quæ ejusdem essentiae sunt, tum quæ diversæ. Testis magnus Gregorius Theologus, dum in hæc verba de anima disserit, in *Oratione fanebri in fratrem suum Cæsarium*: Post vero etiam aliquanto, cum cognatam carnem; quacum philosophata cœlestia est, receperit, Quo loco Gregorius, carnem animo cognatam, seu affinem, vocavit, non ratione naturæ, sed unionis. Rursusque *Orations in sancta lumina de unigenito Filio* docens: « Cui et cognatus Spiritus testimonium perhibebat. » Quo loco cognatum, non ratione unionis dixit, sed ratione naturæ. Quin et ipse sapientissimus Cyrillus, tam de rebus essentia seu natura; tum persona discretis, nullo discrimine, cognati vocem atque affinis usurpat; atque hæc ait *Commentariis suis in Joannis Evangelium*, de euratione, quæ est per divinum baptismum, « Utrique quodammodo affini et amica. Spiritu enim sanctificat hominis spiritum; aqua vero corpus. » Quæ vero ac qualis affinitas seu cognatio Spiritus sancti et aquæ, sive essentiam ac naturam species, sive subsistentiam personamque cum spiritu nostro ac corpore; quanquam maxime hæc nobis, ac quibus

sacram regenerationem accedit. Sed et ipse rursus numerus singularis, ut cunctis manifestum est, per omnia conjugatorum genera et casus, tum in iis quæ ejusdem, tum quæ diversæ essentiae de naturæ sunt, a sanctis usurpatur, id nempe attendentibus, quod vel unionem, vel naturam unum exsistit, ut est illud, « Unum ex ambobus et per unum ambo. » Illudque, « Una persona, unaque natura Dei Verbi incarnata. » Illud item, « Etsi enim utrumque unum; non tamen natura, sed colui. » Ac rursus in iis quæ ejusdem essentiae sunt ac naturæ, ut illud, « Et erat, et erat, et erat; et unum erat. Lumen, et lumen, et lumen; sed unum lumen. » Illud quoque, « Unus Deus, et una natura, suprema illa », ait Gregorius Theologus. Non igitur, quas sancti singulares voces aut affines, ad unionem significandam dixerunt, omnino

ἡ Θεανδρική ἐνέργεια, δι' αὐτῆς κυρίως σημαίνει τὴν πρὸς ἄμφω τὰ μέρη, τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς ὁ εἰς καὶ μόνος ἐγνωρίζετο ἐσσαρκωμένος Λόγος, ἀναφύεσθαι· καὶ ἀμφοτέρων ὑπάρχειν, ὡς δι' ἀμφοῖν, τοῦ τε παντουργοῦ προστάγματος, καὶ τῆς ἀφ᾽ ἧς ἡς ἁγίας σαρκὸς ἐπιθεδεύμενη.

Οὐ δὲ διὰ τῆ συγγενείας ἐνίστεσθαι παντελῶς ἐπὶ τε γὰρ ὁμοουσίῳ καὶ ἑτεροουσίῳ λήκεται τοῖς ἁγίοις Πατράσι τὸ συγγενές· καὶ μάρτυς ὁ Θεολόγος καὶ μέγας Γρηγόριος, περὶ ψυχῆς λέγων οὕτως ἐν τῇ εἰς Καισάριον τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἐπιστολῇ Λόγου, Μικρὸν δὲ ὑστερον καὶ τὸ συγγενές σαρκίον ἀπολοῦσα, ἣ τὰ ἐκείθεν συνεπιλοσόφησιν (r). Ἐνταῦθα διὰ τὴν ἑνωσιν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν συγγενῇ τῇ ψυχῇ τὴν σάρκα κέκληκεν ἡ διδασκαλός. Καὶ πάλιν, Ἐν τῇ εἰς τὰ φῶτα, περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ διδάσκων, φησὶ· Καὶ ὁ ἐκ τοῦ συγγενοῦς μαρτυρούμενος Πνεύματος (s). Νῦν τὸ συγγενές διὰ τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐ τὴν ἑνωσιν εἰρηκεν. Αὐτὸς δὲ Κύριλλος ὁ σοφὸς κατὰ τὴ οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν διηρημένον τὸ συγγενές ἀπαραιρήτως λαμβάνει· καὶ τὰ δε λέγει· τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ὑπομνηματίζων **, περὶ τῆς κατὰ τὸ θεῖον βάπτισμα θεραπείας, « Συγγενῶς πως ἔχουσης πρὸς ἄμφω τῶν δεδωμένων. Πνεύματι μὲν γὰρ ἁγιάζει τοῦ ἀνθρώπου τὸ πνεῦμα· ὕδατι δὲ αὐ, τὸ σῶμα. » Τίς δὲ, καὶ ποία συγγένεια Πνεύματος ἁγίου καὶ ὕδατος κατὰ τὴ οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν, πρὸς τὸ ἡμέτερον πνεῦμα καὶ σῶμα; εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατὰ χάριν ἡμῖν καὶ τοῖς ἐξ ὧν συγκαίμεθα μέρσιςιν αὐτῇ προσγίνεται, διὰ τὴν ἐκτὸν ἀναγέννησιν.

partibus compositi sumus, secundum gratiam ob

Ἀλλὰ καὶ τὸς αὐτοῖς ὁ μοναδικὸς ἀριθμὸς, ὡς πᾶσιν εὐδὴλον, καθ' ἑκάστον τῶν ἐν πᾶσι γενῶν ἐν τε ὁμοουσίῳ καὶ ἑτεροουσίῳ (1), πρὸς τῶν ἁγίων παραλαμβάνεται, τὸ καθ' ἑνωσιν, ἢ δηλονότι σκοποῦντων, ὡς τὸ, « Εἰς ἐξ ἀμφοῖν, καὶ δι' ἑνὸς ἀμφοτέρω. » Καὶ τὸ, « Μία ὑπόστασις καὶ μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐσσαρκωμένη ». Καὶ τὸ, « Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ. » Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν ὁμοουσίῳ, ὡς τὸ, « Καὶ ἦν, καὶ ἦν, καὶ ἦν, ἀλλ' ἐν ἦν. Φῶς, καὶ φῶς, καὶ φῶς; ἀλλ' ἐν φῶς. » Καὶ τὸ, « Εἰς Θεός, καὶ μία φύσις ἡ ἀνωτάτη. » φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Οὐ δὲ τοιγαροῦν τὰς μοναδικὰς τῶν ἁγίων φωνὰς ἢ συγγενεῖς διὰ τὴν ἑνωσιν εἰρημένως, ἐπ' ἀνατροπῇ τῶν δοικῶν ἢ ἑτερογενῶν λελεγμένων αὐτοῖς, διὰ τὴν διαφορὰν ἐκδέχεσθαι παντελῶς· ἢ πάλιν κατ'

** In Joan. iii, 5. ** Athanas. de Incarn., et sæpe Cyrill. Greg. Orat. 36, p. 582.

NOTÆ.

(r) Ὁ τὰ ἐκείθεν συνεπιλοσόφησε. Exciderunt hæc verba doctissimo interpreti Billio, solita elegantia reddituro. Turr. qua de iis, quæ illic sunt, philosophatus est. Durum mihi, carne philosophari de cœlestibus et æternis; de rebus scilicet ævi futuri. Hæc enim sunt τὰ ἐξῆς, ut et τὰ ἐνταῦθα, quæ sunt ævi præsentis. Spiritu potius et animo de illo philosophamur, etsi cum carne, illaque ei

socia ac subministra, seu instrumento ejus philosophiæ; qua ipsa virtutibus componitur, ac ratione regitur.

(s) Καὶ ὁ ἐκ τοῦ συγγενοῦς μαρτυρούμενος Πνεύματος. Aliam Maximus, aut pleniorum habuit Greg. litteram cum hæc modo solum habeat, ἐκείθεν γὰρ ὁ μαρτυρούμενος. Inde enim cui testimonium perhibebatur.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ἰκύνουν ταύτας· ὁ γὰρ οὕτως ἐλαφράνουν, καὶ μὴ ἀμφοτέρας ἐπίσης ἀσπαζόμενος, καὶ προσηκόντως, τὰς μὲν, τῇ ἐνώσει, τὰς δὲ, τῇ φυσικῇ διαφορά· προ-
αρμαδύνει· ἢ διαίρεσις πάντως, ἢ συγχύσις κατὰ τὸ εἶδος περιπίπτει· μέλλον δὲ φάναι κυρίως, ἐπὶ τὴν περιβάλλει, καὶ τῆς πᾶν ἁγίων Πατέρων διωδεύεται κοινωνίας ἀληθεύς καὶ ὁμολογίας· Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὸν λόγον ἐν τῇ σὰρκι καθ' ὑπόστασιν γένοιτο, καὶ τῇ ἐνώσει τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ καταπλοήσουσιν· ἀλλ' οὐδαμῶς τοῦ πιστεύειν κατ' οὐσίαν ὑπάρχειν διέπε-
σαι, οὗτε τῶν φυσικῶν καὶ ἀδιαβλήτων παθῶν τὴν εἰσαγωγήν πάσθοντες ἐκδρομήν· Καὶ εἰ τοῦτο κυρίως ἐστίν, ὥστερ οὖν καὶ ἐστὶ, διαφορὸν τὴν τε φύσιν αὐτήν, καὶ τὴν φυσικὴν πρὸς τὸν λόγον ἐκείνητο προδήλως ἐνέργειαν· Ἦν αὐτοὺς ἔχον δ' σαρκιωθεὶς λόγος ὡς ἄνθρωπος· αὐτοῦ γὰρ ἦν κατὰ φύσιν, Αἵματος γὰρ καὶ σαρκὸς παραλήρητος ἡμῖν κοινο-
νῶνκα, δύο φυσικάς εἶχεν ὁ αὐτός ἐνεργετίας ὥστερ οὖν καὶ φύσεις· τὴν βίαν καὶ Πατρικήν, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπινήν· δι' ὧν δὲ θεὸς ἦν ὁ αὐτός καὶ ἄνθρωπος ἐπισταυέτο· Ὡς γὰρ εἶχε τὰς φυσικάς ἐνεργετίας, τοῦτον δηλαδὴ καὶ τὰς φύσεις· Ὅς γὰρ θεός, διὰ τε φωνῆς καὶ ἀφῆς τῆς ἁγίας σαρκὸς, ἐωμένος τε καὶ ζωοποιῶν ἑδείκνυντο κατὰ φύσιν· οὕτω πάλιν καὶ ἄνθρωπος· ὣν ὁ αὐτός οὐσιαστικῶς ἐγνωρι-
ζεται, διὰ τῆς αὐτῆς ἀφῆς καὶ χειρὸς, λεγιῶν δια-
ζωννύμενος, καὶ νίκων τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· καὶ κλών τοὺς ἄρτους, καὶ τοῖτοι· διαδιδούς· καὶ τὸ ψαμίον εἰς τὸ τραπέδιον ἐμβάπτων· καὶ πάλιν διὰ τῆς φωνῆς τὴν προσοῦσαν λύπην καταμηγῶν,
Περὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ὡς θανάτου. Καὶ, Nūn ἡ ψυχὴ μου τετάραται· Καὶ, Οὕτως οὐκ ἔσχωμαι· μίαν ὥρην τηροῦσθαι μετ' ἑμοῦ· Καὶ ὅσα τοιαῦτα, μηδαμῶς τὸ φύσει παφρικὴς ἐκτέρας φύσεως, πῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνέστηκεν, ἀδελφῶν· ἀλλὰ φυσικαῖς ἐνεργεταῖς τὰς φύσεις πιστούμενος,
turbata est ^A. Et : Sic, non potuistis una hora vigilare mecum natura compositum est, inestque ambabus naturis, ex
gat aut destruit : sed ex naturalibus operationibus fidei
^B ἵνα δὲ καὶ διὰ Κυρίλλου τοῦ σοφοῦ δείξηθῃ, ὡς οὐ φύσις μίαν, ὥστερ οὐδὲ φύσιν, ἡ σὰρξ εἶχε πρὸς τὸν λόγον ἐνέργειαν, εἰ καὶ συγγενὴς γέγονεν πρὸς αὐτόν, τῷ θεωθῆναι διὰ τὴν ἐνωσιν, ἀκούσωμεν τι δεικνύον· τὸ κατὰ Μανθεῖον Εὐαγγέλιον ἐξημενῶν, ἐν τῇ δευτέρῃ Βιβλίῳ· τῆς ἐξιμολόγησεως· « Διὰ τοῦτο φησὶν ἐνεργεῖν ἐν Πνεύματι Θεοῦ· Καὶ γὰρ τοὶ κατὰ τὸ ἀληθές, οὐ σαρκὸς ἐνέργεια φυσικὴ καὶ ἀνθρωπι-
τητος δύναμις, παραλείπει τὸν Λατάν, καὶ κατα-
σχύνει τὸν Βελζεβοῦλ· ἐπὶ διδασκῶν οἱ τις παρε-
θῶν, εἰ βούλωνται, τί τὸ κωλύον τοῖς θεθέλουσι πρό-
κεισθαι τὴν ἐξουσίαν τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθά-
ρων· Ἰδοὺ, εἰ τοῦτο ἐνεργεῖ σαρκὸς φύσις· πάντες γὰρ εἰμεν ἐν σαρκί, καὶ εἰς κατὰ πάντων ὁ τῆς ἀν-
θρώποτης λόγος· ἀλλ' οὔτε σαρκὸς ἔργον ἰδικῶς,

A accipienda sunt, ad evitendas quas idem du-
plices aut diversi generis, distinctionis causa pro-
tulerunt, aut rursus hæc illis committende. Qui
enim sic interpretatur, nec ex æquo, ac conve-
nienti aptaque ratione utrasque amplectitur, quo
nimirum alias quidem unioni, alias vero naturali
distinctioni accommodet, merito plane futurum u-
t aut in divisionem aut in confusionem incidat; vel,
ut magis proprie loquar, ipse se illis irretiat, se-
que a vera sanctorum Patrum societate ac confes-
sione removeat. Nam etsi caro unum cum Verbo
personæ ratione effecta est, ac qua illi unita est,
ejus est locupletata operatione, haud tamen amisit
quæ essentialiter creata esset, ullamve prorsus
facturam fecit naturalem omnique labe carentium
passionum ac affectuum. Quod si ita se res vere
habet, uti et plane habet, distinctam a Verbo tum
naturam ipsam, tum naturalem operationem ma-
nifeste nata est. Hæc Verbum ipsum quatenus
homo cum præditum esset (ad ipsum enim per na-
turam spectabat; quippe cum simili nobis ratione,
sanguinis ac carnis * commercium inlisset), duas na-
turales operationes, perinde ac naturas, idem ipsum
habebat; divinam scilicet et paternam, et quæ nô-
stra ac humana erat; qua utraque Deus et homo
idem esse credebatur. Quorum enim naturales
operationes nactus erat, eorum utique habebat et
naturas. Sicut enim voce tactoque sanctæ carnis *,
Deum se, qui medelam ac vitam præstaret, exhibe-
bat; sic rursus idem ipse eodem tactu manusque
officilo essentialiter homo innotecebat, linteis præ-
cinctus *, pedesque discipulorum lavans, ac fran-
gens panes, easque porrigens, nec non buccellam
in catino intingens †. Ac rursus voce præsentem
tristitiam significans, dicensque : *Tristis est anima
mea usque ad mortem* *. Et : *Nunc anima mea*
mecum † ac si quæ ejusmodi sunt, quibus id quod
ex quibus et in quibus consistit, nullo modo abro-
dinem naturis astruit.

Ut autem etiam sapientissimi Cyrilli auctoritate
monstretur, non unam cum Verbo carnem natam
esse operationem, uti nec naturam, tametsi illi
cognata, seu affinis exstiterit, ea ratione quod ob
unionem imbuta deitate sit, audiamus quid edis-
serat exponens Matthæi Evangelium libro secundo
Confessionis. « Idcirco ait operari in Spiritu Dei.
Ac certe vere, non carnis naturalis operatio, hu-
manitatisque potentia Satanam dissolvit ac Beel-
zebul confundit. Alioqui præsto sit aliquis qui te
doceat, si velit, quid vetet, quominus quisque in
animum induxerit, potestate adversus immundos
spiritus præditus sit. Vide utrum illi carnis natura
operetur. Omnes enim in carne sumus, unaque
cunctis communis humanitatis ratio existit. At

xxvi, 58. ^a Joan. xii, 27. ^b Matth. xxvi, 40. ^c Joan. xiii, 4. ^d Matth. xxvi, 2; Joan. xiii, 20. ^e Matth.

VARIAE LECTIONES.

⁶¹ Ex Cyrill. Com. in Math. qui desiderantur. Vexatus hic maxime locus velut in specie. Exag. 1.

neque opus carnis proprie, neque vero humanitatis, adversus spiritus prevalere (nam neque omnes ea vi pollent), quin potius operationis Spiritus opus facinusque esse conspicitur. Vere igitur dixit Cyrillus, quatenus caro intelligitur et homo, spiritus opus fuisse, non carnis, sive humanitatis, ejus vim illam contra demones ac robur. Certum quidem est ac exploratum, sanctum esse corpus Dominicum, omnique adversus omnem ægritudinem vi præditum: verum erat, atque est sanctum: non quod caro impliciter intelligitur, in suis solummodo rationibus existens; sed quatenus Dei Verbi in ea habitantis, suoque spiritu propriam carnem sanctificantis, templum.

Quamobrem, ut ait vir hic divinus, revera naturalis operatio, ac humanitatis potentia, minime Satanam dissolvit; neque hoc præstat natura carnis. Nam aliqui etiam cuncti homines, qui in carne existant, ac, quod attinet ad humanitatis rationem, unus sint, quod solum vellent operari, etiam adversus spiritus robur illud obtinerent. Hæc igitur vir beatus se docere palam significavit, ac suorum ipse verborum interpretis fuit; nempe ex inhabitatione, hoc est, unione secundum unam personam, non quod caro sit, in suis duntaxat rationibus existens, sanctam eam esse et vivificantem; virtute scilicet adversus omnem ægritudinem fultam. Igitur nos quoque, pro eo ac sanctis expositum est, tum **56** distinctionis integram ac illibatam rationem, naturas ipsas, et quæ essentialiter illis competunt, post etiam unionem, incoluntia servantem; tum dispensationis Christi quæ mysterii modum omnino indivisum, summam earum quæ unita sunt cohesionem uniformiter retinentem, custodiamus, omnemque a nobis tum divisionis tum confusionis noxam abigamus.

Sin autem non ita, quas sancti singulariter voces protulerunt, tum scilicet *Dei ritalem*, tum *Unam et cognatam*, pie ratione unionis dictas acceperimus ac intellexerimus, sed hanc vel ut naturalem, vel rursus ut personalem existimaverimus, unam Christum naturam necessario sentiemus, nullius prorsus earum participem, ex quibus est constitutus; quod neutra per naturam Christus existat. Nunquam enim natura cum natura naturaliter communicaverit; sed omnis prorsus essentialiter participationis expertus, ab omni distincta existit. Hoc vero nobis absurdum sequetur, si naturalem operationem dixerimus. Sin autem rursus personalem, extraneum a Patre et Spiritu, quod attinet ad ope-

A οὗτοι μὲν ἀνθρωπότητος, τὸ κατισχύσαι πνευμάτων, ἐπεὶ μὴ πάντας ἰσχύουσιν ἐνεργείας διὰ μᾶλλον ὀρέσθαι τὸ κατέρθωμα διὰ τοῦ Πνεύματος. οὐκοῦν ἀληθὲς εἰρηκεν ὁ Πατήρ, καθὼς νοεῖται σὰρξ καὶ ἀνθρώπος, ὅτι Πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ οὐχὶ τῆς σαρκὸς, ἥτοι ἀνθρωπότητος; ἢ κατὰ τὸν δαιμόλιον ἰσχύς. Ἄγιον μὲν γὰρ ὀμολογούμενος ἐστὶ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ πᾶσαν ἔχει κατὰ πάσης νόσου τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἦν τε, καὶ ἐστὶν ἅγιον, οὐκ ἐπειτέρ ἁπλῶς νοεῖται σὰρξ, ἐν μόνοις οὖσα τοῖς ἰδίοις λόγοις, ἀλλ' ἢ ἐστὶ κατὰ τὸν κατοικούντος ἐν αὐτῇ Θεοῦ Λόγου, ἀγιάζοντος τὴν ἰδίαν σάρκα διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος.

B Ὡστε, ἢ φησὶν ὁ Θεός· οὗτος ἀνὴρ, κατὰ τὸ ἀληθές, οὐ σαρκὸς ἐνέργεια φυσικὴ, καὶ ἀνθρωπότητος δύναμις παραδίδει τὸν Σατανάν· οὐδὲ τοῦτο ἐνεργεῖ σαρκὸς ἡ φύσις. ἢ ἐπεὶ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἐν σαρκὶ ὄντες, καὶ εἰς κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος λόγον, ἐλέμνου· ἢ ἐν ἐνεργείᾳ, καὶ τὴν κατὰ πνευμάτων εἰχὼν ἰσχύιν. Ταῦτα γοῦν διδάσκας σαφῶς παρίστανται, καὶ τὸν ἰδίον ἐρμηνεύτης γέγονε λόγους, ὡς τῇ ἐνοσίχθων, ὅτι ἐν τῇ ἐννοσίχθων καὶ ὑπόστασιν μίαν, ἀλλ' οὐ τῇ σὰρξ ὑπάρχειν, ἐν μόνοις οὖσα τοῖς ἰδίοις λόγοις, ἀγία ἐστὶ καὶ ζωοποιός· κατὰ πάσης νόσου τὴν δύναμιν ἔχουσα. Φυλάττομεν τοιγαρὸν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν τῶν ἁγίων ὁμολογήσιν, τὸν τε τῆς διαφοράς λόγον ἀλώμενον, τὰς φύσεις αὐτάς, καὶ τὰ προσόντα κατ' οὐσίαν αὐταῖς διακρίνοντα καὶ μετὰ τὴν ἐνωσιν· καὶ τὸν τῆς οἰκονομίας τρόπον παντελῶς διδάσκαστον, τὴν ἀκραν τῶν ἡνωμένων συμφύαν ἐνωσίως συντηροῦντα· καὶ τὴν πᾶσαν ἡμῶν ἐξελίσσασθαι διαίρειν τε καὶ συγχύειν.

C **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **U** **V** **W** **X** **Y** **Z** **AA** **AB** **AC** **AD** **AE** **AF** **AG** **AH** **AI** **AJ** **AK** **AL** **AM** **AN** **AO** **AP** **AQ** **AR** **AS** **AT** **AU** **AV** **AW** **AX** **AY** **AZ** **BA** **BB** **BC** **BD** **BE** **BF** **BG** **BH** **BI** **BJ** **BK** **BL** **BM** **BN** **BO** **BP** **BQ** **BR** **BS** **BT** **BU** **BV** **BW** **BX** **BY** **BZ** **CA** **CB** **CC** **CD** **CE** **CF** **CG** **CH** **CI** **CJ** **CK** **CL** **CM** **CN** **CO** **CP** **CQ** **CR** **CS** **CT** **CU** **CV** **CW** **CX** **CY** **CZ** **DA** **DB** **DC** **DD** **DE** **DF** **DG** **DH** **DI** **DJ** **DK** **DL** **DM** **DN** **DO** **DP** **DQ** **DR** **DS** **DT** **DU** **DV** **DW** **DX** **DY** **DZ** **EA** **EB** **EC** **ED** **EE** **EF** **EG** **EH** **EI** **EJ** **EK** **EL** **EM** **EN** **EO** **EP** **EQ** **ER** **ES** **ET** **EU** **EV** **EW** **EX** **EY** **EZ** **FA** **FB** **FC** **FD** **FE** **FF** **FG** **FH** **FI** **FJ** **FK** **FL** **FM** **FN** **FO** **FP** **FQ** **FR** **FS** **FT** **FU** **FV** **FW** **FX** **FY** **FZ** **GA** **GB** **GC** **GD** **GE** **GF** **GG** **GH** **GI** **GJ** **GK** **GL** **GM** **GN** **GO** **GP** **GQ** **GR** **GS** **GT** **GU** **GV** **GW** **GX** **GY** **GZ** **HA** **HB** **HC** **HD** **HE** **HF** **HG** **HH** **HI** **HJ** **HK** **HL** **HM** **HN** **HO** **HP** **HQ** **HR** **HS** **HT** **HU** **HV** **HW** **HX** **HY** **HZ** **IA** **IB** **IC** **ID** **IE** **IF** **IG** **IH** **II** **IJ** **IK** **IL** **IM** **IN** **IO** **IP** **IQ** **IR** **IS** **IT** **IU** **IV** **IW** **IX** **IY** **IZ** **JA** **JB** **JC** **JD** **JE** **JF** **JG** **JH** **JI** **IJ** **JK** **KL** **JM** **JN** **JO** **JP** **JQ** **JR** **JS** **JT** **JU** **JV** **JW** **JX** **JY** **JZ** **KA** **KB** **KC** **KD** **KE** **KF** **KG** **KH** **KI** **KJ** **KK** **KL** **KM** **KN** **KO** **KP** **KQ** **KR** **KS** **KT** **KU** **KV** **KW** **KX** **KY** **KZ** **LA** **LB** **LC** **LD** **LE** **LF** **LG** **LH** **LI** **LJ** **LK** **LL** **LM** **LN** **LO** **LP** **LQ** **LR** **LS** **LT** **LU** **LV** **LW** **LX** **LY** **LZ** **MA** **MB** **MC** **MD** **ME** **MF** **MG** **MH** **MI** **MJ** **MK** **ML** **MM** **MN** **MO** **MP** **MQ** **MR** **MS** **MT** **MU** **MV** **MW** **MX** **MY** **MZ** **NA** **NB** **NC** **ND** **NE** **NF** **NG** **NH** **NI** **NJ** **NK** **NL** **NM** **NN** **NO** **NP** **NQ** **NR** **NS** **NT** **NU** **NV** **NW** **NX** **NY** **NZ** **OA** **OB** **OC** **OD** **OE** **OF** **OG** **OH** **OI** **OJ** **OK** **OL** **OM** **ON** **OO** **OP** **OQ** **OR** **OS** **OT** **OU** **OV** **OW** **OX** **OY** **OZ** **PA** **PB** **PC** **PD** **PE** **PF** **PG** **PH** **PI** **PJ** **PK** **PL** **PM** **PN** **PO** **PP** **PQ** **PR** **PS** **PT** **PU** **PV** **PW** **PX** **PY** **PZ** **QA** **QB** **QC** **QD** **QE** **QF** **QG** **QH** **QI** **QJ** **QK** **QL** **QM** **QN** **QO** **QP** **QQ** **QR** **QS** **QT** **QU** **QV** **QW** **QX** **QY** **QZ** **RA** **RB** **RC** **RD** **RE** **RF** **RG** **RH** **RI** **RJ** **RK** **RL** **RM** **RN** **RO** **RP** **RQ** **RR** **RS** **RT** **RU** **RV** **RW** **RX** **RY** **RZ** **SA** **SB** **SC** **SD** **SE** **SF** **SG** **SH** **SI** **SJ** **SK** **SL** **SM** **SN** **SO** **SP** **SQ** **SR** **SS** **ST** **SU** **SV** **SW** **SX** **SY** **SZ** **TA** **TB** **TC** **TD** **TE** **TF** **TG** **TH** **TI** **TJ** **TK** **TL** **TM** **TN** **TO** **TP** **TQ** **TR** **TS** **TT** **TU** **TV** **TW** **TX** **TY** **TZ** **UA** **UB** **UC** **UD** **UE** **UF** **UG** **UH** **UI** **UJ** **UK** **UL** **UM** **UN** **UO** **UP** **UQ** **UR** **US** **UT** **UU** **UV** **UW** **UX** **UY** **UZ** **VA** **VB** **VC** **VD** **VE** **VF** **VG** **VH** **VI** **VJ** **VK** **VL** **VM** **VN** **VO** **VP** **VQ** **VR** **VS** **VT** **VU** **VV** **VW** **VX** **VY** **VZ** **WA** **WB** **WC** **WD** **WE** **WF** **WG** **WH** **WI** **WJ** **WK** **WL** **WM** **WN** **WO** **WP** **WQ** **WR** **WS** **WT** **WU** **WV** **WW** **WX** **WY** **WZ** **XA** **XB** **XC** **XD** **XE** **XF** **YG** **YH** **YI** **YJ** **YK** **YL** **YM** **YN** **YO** **YP** **YQ** **YR** **YS** **YT** **YU** **YV** **YW** **YX** **YY** **YZ** **ZA** **ZB** **ZC** **ZD** **ZE** **ZF** **ZG** **ZH** **ZI** **ZJ** **ZK** **ZL** **ZM** **ZN** **ZO** **ZP** **ZQ** **ZR** **ZS** **ZT** **ZU** **ZV** **ZW** **ZX** **ZY** **ZZ** **AA** **AB** **AC** **AD** **AE** **AF** **AG** **AH** **AI** **AJ** **AK** **AL** **AM** **AN** **AO** **AP** **AQ** **AR** **AS** **AT** **AU** **AV** **AW** **AX** **AY** **AZ** **BA** **BB** **BC** **BD** **BE** **BF** **BG** **BH** **BI** **BJ** **BK** **BL** **BM** **BN** **BO** **BP** **BQ** **BR** **BS** **BT** **BU** **BV** **BW** **BX** **BY** **BZ** **CA** **CB** **CC** **CD** **CE** **CF** **CG** **CH** **CI** **CJ** **CK** **CL** **CM** **CN** **CO** **CP** **CQ** **CR** **CS** **CT** **CU** **CV** **CW** **CX** **CY** **CZ** **DA** **DB** **DC** **DD** **DE** **DF** **DG** **DH** **DI** **DJ** **DK** **DL** **DM** **DN** **DO** **DP** **DQ** **DR** **DS** **DT** **DU** **DV** **DW** **DX** **DY** **DZ** **EA** **EB** **EC** **ED** **EE** **EF** **EG** **EH** **EI** **EJ** **EK** **EL** **EM** **EN** **EO** **EP** **EQ** **ER** **ES** **ET** **EU** **EV** **EW** **EX** **EY** **EZ** **FA** **FB** **FC** **FD** **FE** **FF** **FG** **FH** **FI** **FJ** **FK** **FL** **FM** **FN** **FO** **FP** **FQ** **FR** **FS** **FT** **FU** **FV** **FW** **FX** **FY** **FZ** **GA** **GB** **GC** **GD** **GE** **GF** **GG** **GH** **GI** **GJ** **GK** **GL** **GM** **GN** **GO** **GP** **GQ** **GR** **GS** **GT** **GU** **GV** **GW** **GX** **GY** **GZ** **HA** **HB** **HC** **HD** **HE** **HF** **HG** **HH** **HI** **HJ** **HK** **HL** **HM** **HN** **HO** **HP** **HQ** **HR** **HS** **HT** **HU** **HV** **HW** **HX** **HY** **HZ** **IA** **IB** **IC** **ID** **IE** **IF** **IG** **IH** **II** **IJ** **IK** **IL** **IM** **IN** **IO** **IP** **IQ** **IR** **IS** **IT** **IU** **IV** **IW** **IX** **IY** **IZ** **JA** **JB** **JC** **JD** **JE** **JF** **JG** **JH** **JI** **IJ** **JK** **KL** **JM** **JN** **JO** **JP** **JQ** **JR** **JS** **JT** **JU** **JV** **JW** **JX** **JY** **JZ** **KA** **KB** **KC** **KD** **KE** **KF** **KG** **KH** **KI** **KJ** **KK** **KL** **KM** **KN** **KO** **KP** **KQ** **KR** **KS** **KT** **KU** **KV** **KW** **KX** **KY** **KZ** **LA** **LB** **LC** **LD** **LE** **LF** **LG** **LH** **LI** **LJ** **LK** **LM** **LN** **LO** **LP** **LQ** **LR** **LS** **LT** **LU** **LV** **LW** **LX** **LY** **LZ** **MA** **MB** **MC** **MD** **ME** **MF** **MG** **MH** **MI** **MJ** **MK** **ML** **MM** **MN** **MO** **MP** **MQ** **MR** **MS** **MT** **MU** **MV** **MW** **MX** **MY** **MZ** **NA** **NB** **NC** **ND** **NE** **NF** **NG** **NH** **NI** **NJ** **NK** **NL** **NM** **NN** **NO** **NP** **NQ** **NR** **NS** **NT** **NU** **NV** **NW** **NX** **NY** **NZ** **OA** **OB** **OC** **OD** **OE** **OF** **OG** **OH** **OI** **OJ** **OK** **OL** **OM** **ON** **OO** **OP** **OQ** **OR** **OS** **OT** **OU** **OV** **OW** **OX** **OY** **OZ** **PA** **PB** **PC** **PD** **PE** **PF** **PG** **PH** **PI** **PJ** **PK** **PL** **PM** **PN** **PO** **PP** **PQ** **PR** **PS** **PT** **PU** **PV** **PW** **PX** **PY** **PZ** **QA** **QB** **QC** **QD** **QE** **QF** **QG** **QH** **QI** **QJ** **QK** **QL** **QM** **QN** **QO** **QP** **QQ** **QR** **QS** **QT** **QU** **QV** **QW** **QX** **QY** **QZ** **RA** **RB** **RC** **RD** **RE** **RF** **RG** **RH** **RI** **RJ** **RK** **RL** **RM** **RN** **RO** **RP** **RQ** **RR** **RS** **RT** **RU** **RV** **RW** **RX** **RY** **RZ** **SA** **SB** **SC** **SD** **SE** **SF** **SG** **SH** **SI** **SJ** **SK** **SL** **SM** **SN** **SO** **SP** **SQ** **SR** **SS** **ST** **SU** **SV** **SW** **SX** **SY** **SZ** **TA** **TB** **TC** **TD** **TE** **TF** **TG** **TH** **TI** **TJ** **TK** **TL** **TM** **TN** **TO** **TP** **TQ** **TR** **TS** **TT** **TU** **TV** **TW** **TX** **TY** **TZ** **UA** **UB** **UC** **UD** **UE** **UF** **UG** **UH** **UI** **UJ** **UK** **UL** **UM** **UN** **UO** **UP** **UQ** **UR** **US** **UT** **UU** **UV** **UW** **UX** **UY** **UZ** **VA** **VB** **VC** **VD** **VE** **VF** **VG** **VH** **VI** **VJ** **VK** **VL** **VM** **VN** **VO** **VP** **VQ** **VR** **VS** **VT** **VU** **VV** **VW** **VX** **VY** **VZ** **WA** **WB** **WC** **WD** **WE** **WF** **WG** **WH** **WI** **WJ** **WK** **WL** **WM** **WN** **WO** **WP** **WQ** **WR** **WS** **WT** **WU** **WV** **WW** **WX** **WY** **WZ** **XA** **XB** **XC** **XD** **XE** **XF** **YG** **YH** **YI** **YJ** **YK** **YL** **YM** **YN** **YO** **YP** **YQ** **YR** **YS** **YT** **YU** **YV** **YW** **YX** **YY** **YZ** **ZA** **ZB** **ZC** **ZD** **ZE** **ZF** **ZG** **ZH** **ZI** **ZJ** **ZK** **ZL** **ZM** **ZN** **ZO** **ZP** **ZQ** **ZR** **ZS** **ZT** **ZU** **ZV** **ZW** **ZX** **ZY** **ZZ**

VARIE LECTIONES.

Fr. Boudier. Aliquot male repetite linee in Venet. Blach. et Duf. eod. mibi omisse. **Fr. Boudier.**

NOTÆ.

(1) **Ἄλλ' ἀμέτοχος πάντων.** Legit Turr. ἄλλ' ἀμέτοχος, quod et habuit Geras. Blacchi cod. Venet. aperte nimis errore. Reddit itaque, sed potius participes omnino secundum substantiam ab omni natura differt. Quæ ipsa aperte pugnant. Non enim differt natura a natura, seu ab ea distinguitur, quod participet, sed quod non participet, sitque quo participant persone et ὑποστάσεις, ipsa non participans. Quæ fit ut, si una Christus natura est,

uti operatio, nihil sit eorum ex quibus constituitur est, id est, nec Deus, nec homo, nec cum Patre nec nobiscum communicet. Quod argumentum, uti alibi passim, sic hic quoque Maximus vexat: nec debuit vir theologus re tam proclivi ab ejus deviare sententia, ac quod ab omni abhorret sacra profanaque philosophia, ex nota elisionis male omitta, festinante Antiquarii calamo, decedere.

αὐτῆς τῆς ἰδίας ὑποστάσεως. * κοινωνήσῃ ποτ' ἂν Πατρὶ καὶ Πνεύματι ὁ Υἱός.

Μηδὰμὲν ταγαροῦν βουλευθῶμεν φυσικὴν ἢ ὑποστατικὴν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου, καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντος ὁμολογεῖν τὴν ἐνέργειαν. Οὐδαίς γὰρ τῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβάσεως μέχρι νῦν ἁγίων Πατέρων, φυσικὴν ἢ ὑποστατικὴν ὁμολογεῖν ἐνέργειαν ἐπ' αὐτοῦ παραδίδωκεν· ἀλλ' οὐδὲ μίαν βητὴν, ὥς ἐμὲ γινώσκουσιν, ἢ μόνον Κύριλλος ὁ θεσπίσιος· ἣν ὡς περ ἐλοφύτως ἐχόμεθα, καὶ περ αὐτοῦ μόνου τυγχάνουσιν, τῆς ἐνώσεως χάριν· πῶς οὐκ καὶ τὰς τῶν ὁμων σχεδὸν ἁγίων Πατέρων, καὶ τοῦ διὰ πάλιν ἐχέσθαι περιχαρῶς προσήκει διττὰς φωνάς, τῆς φυσικῆς ἐνεκτενδιαφορᾶς· ἵνα μὴ τῆς περὶ τὴν μίαν καὶ μόνον αὐτοῦ λέξιν προσκλήσῃ καὶ παραδοχῇ, τοῦτο τε καὶ ἄλλων ἁγίων τὴν ἐκβολὴν καὶ τὴν ἀκρωσίαν τῶν λόγων ποιήσωμεν ὥς μὴ ἄλλου τινὸς αὐτῶν, ἢ μόνου Κυρίλλου τὴν εὐσεβίαν τοῦ κηρύττουτος πιστευθέντος ἀκριβείαν· καὶ ταύτην οὐκ ἐν τοῖς ἄλλοις λόγοις αὐτοῦ, τοῖς τὴν διαφορὰν δηλοῦσιν, ἀλλ' ἢ μόνον ἐν τῇ μᾶ καὶ συγγενεῖ ἐνεργείᾳ.

* Ἄλλως τε, πῶς μίαν ἁπλῶς ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τινὲς φασὶ τὴν ἐνέργειαν; Ἀνάγκη γὰρ ἢ τῶν αὐτοῦ ταύτην ὑπάρχειν μερῶν, ἢ αὐτοῦ πάντως ὡς ὅλου. Ἄλλ' εἰ μὲν τῶν μερῶν, μερισθήσεται πρὸς ἄμφοις δηλαδὴ ταυνομένη· τοῦτο δὲ πάσχουσα, λυθῆσεται πάντως, καὶ συνδιαλύσει τὰ κατ' αὐτὴν ἡνωμένα. Εἰ δὲ τοῦ ὅλου, τῶν ἐναντίων ἵσταται δεξιότης, θνητὴ καὶ ἀθάνατος οὐσα, κτιστὴ καὶ ἀκτιστος, περιγραπτὴ καὶ ἀπερίγραφος. Καὶ εἰ τοῦτο, καὶ ἔξιν καὶ στέρησιν οὐσαν καὶ μὴ οὐσαν τὴν οἰκίαν ὁ Χριστὸς εἶχεν ἐνέργειαν· δι' ἣν, ὡς κατ' αὐτὴν προσφυῶς ἐνεργῶν, τῶν ἐναντίων κατὰ τὸ αὐτὸ δεκτικὸς· ἀλλ' οὐ κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο· οὐ τί δυσσεβέστερον;

Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ θελήματος ἔστιν εἰπεῖν. Πῶς δὲ ἄρα συνεργάσιν τὴν οἰκίαν ὁ Λόγος παρελόμενος σάρκα, κατὰ Κύριλλον τὸν σοφόν, οὐκ ἔχουσιν τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν; Τὸ γὰρ μὴ ἔχον ἐνέργειαν μήτε κίνησιν φυσικὴν, νεκρὸν πάντως καὶ ἀψυχον· καὶ τίνα λόγῳ προσέτι τοῦ νεκρὸν εἰς συνέργειαν; Τὸ γὰρ ἀνενέργητον, τῇ παντελεῖ ἀκινήσι κατάρχει. Πῶς δὲ ταύτην ἰδεῖν καὶ ζωοποιεῖν δυναμένην, ὡς αὐτὸς πάλιν Κύριλλος ἐξεπαίδευσε, διὰ τῶν κατὰ φύσιν αὐτῆς κινήματων· οἷον τῆς ἀφῆς, τῆς φωνῆς, τοῦ περιπάτου, τοῦτων οὐκ ὄντων αὐτῆς, ἢ ἐν αὐτῇ κατ' οὐσίαν. Εἰ γὰρ αὐτῆς κατ' οὐσίαν, φυσικὴν πάντως ἡ σὰρξ εἶχεν ἐνέργειαν· ἐνεργείας γὰρ αὐτῆς οὐσιόδους ἵσταν, ἢ τε κινήσεις τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ ἢ κατὰ τὴν προφορὰν φωνῇ. Εἰ δὲ

A rationem, cum faciemus. Nullo enim quod propriam personam insigniat; ejusque nota propria sit, Filius unquam cum Patre et Spiritu communicaverit.

Neutiquam igitur committamus, ut in Verbo incarnato ac perfecte facto homine, naturalem aut personalem operationem consteamur. Nullus enim haecenus sanctorum Patrum, ex quo ad nos Christus descendit, naturalem in eo operationem, aut personalem constendam tradidit; at neque unam expresse, quantum nosse contingit, uno duntaxat excepto divino Cyrillo: quam vocem, sicut toto animo amplectimur ob unionem, etsi illius solummodo est; qui non etiam rursus conveniens, ut omnium fere sanctorum Patrum, ipsiusque adeo Cyrilli duplices voces, naturalis distinctionis causa libentes recipiamus? ne scilicet dum unam, et quam illius duntaxat sit, dictionem vindicamus ac recipimus, tum ejus ipsius, tum reliquorum sanctorum verba rejiciamus ac improbamus; quasi nulli eorum, excepto duntaxat Cyrillo, limata predicationis pietas concedita fuerit; atque hanc, non ipso quidem in reliquis suis sermonibus, qui distinctionem significant, sed solummodo qua unam ac cognatam, seu affinem, operationem dixit, tenuerit.

57 Præterea, quomodo unam simpliciter in uno Christo Deo operationem nonnulli dicunt? Necesse est enim hanc, vel ipsius partium esse, vel ejus omnino ut totius. Ac quidem, si partium, in ambas utique partes scissa dividetur: quod si fiat, omnino dissolvetur, ac una secum dissolvetur, quo secundum eam copulata sunt. Sin autem totius, erit contrariorum capax; quæ mortalis et immortalis, creata et increata, comprehensa et incomprehensa existat. Dumque hoc dederimus, Christus ea propria operatione secundum habitum et privationem præditus erat, quæ ipsa erat ei non erat; ob quam, ut secundum eam exque ejus indolo convenienter operans, secundum idem, et non secundum aliud atque aliud, contrariorum capax exsistebat: quo quid magis impium dici queat?

Idem vero etiam dicendum de voluntate. Quoniam autem modo Verbum, carnem propriam adhibebat operis sociam, ut sentit ac loquitur sapien-
D tissimus Cyrillus, cum naturalis operatio eam deficeret? Quod enim operatione motuque naturali deficeret, prorsus mortuum est et inanime. Quam autem ratione quod mortuum esset, in operis partem ascisceret? Quod enim expertus est operationis, motu omni vacans inersque torpet. Quoniam vero modo posse hanc vivificare monstrabat, ut idem rursus Cyrillus docuit, per motus suos naturales; puta, tactum, vocem, ambulationem, si hæc ejus, vel in ea essentialiter non erant? Si enim ejus essentialiter erant, naturalem plane caro operationem habebat. Ad essentialiam quippe ejus

VARIAE LECTIOES.

Fr. κοινωνήσῃ. Dionysius enim ταύτην dixit, ἡοὴν, non μίαν, unam.

operationem spectant, tam manuum pedumque motus, tum vocis prolatio. Sin autem hæc per naturam illius non erant, nec hanc quæ vitam præstare posset, Salvator exhibebat.

Pauca hæc ac exigua ex multis, vestris pariter vestrique simillium sanctorum theologorum institutis doctrinis, vestro sacro jussu ac hortatu, modicis his litteris confidenter mandavi, majora ausus quam pro mea facultate, qui ipse exiguus ac tenuis; ac neque solerti ingenio ad conjectandum, neque facili et expedito sermone ad explanandum, neque ornata ac laudabili indole ad ea quæ virtutis sunt expedienda, existam: sed cui potius, per vestram intercessionem, Deus optimus umbraculum per gratiam faciat, ac multitudinem peccatorum meorum operiat. Obsecro autem cum lacrymis, quandoquidem vos Spiritus sanctus animarum episcopos ac servatores constituit, ne gravemini in quibus non satis limato scripsi, benignam adhibere emendationis censuram; ut hinc vos non magis Dei sequestres, quam imitatores præstetis, nedum ejus in oratione illustrationem ac misericordiam habitu consecuti, sed qui etiam ex dignitatis munere præbeatis: apud quem etiam supplex oro, ut meam pauperis atque mendicis imbecillitatem precibus commendetis; quo nimirum a flamma cum visibili tam invisibili meorum delictorum causa cuncta vastante, protegar, ac semper in sanctissimæ ejus ac orthodoxæ fidei, sacræque virtutis rore conquiescam ac custodiar. Amen.

SCHOLIUM.

En tibi soluta est questio. Dum ait magnus ille vir, procedens Deus una cum assumpta carne, unum et unum ex duobus contrariis; quod unum dixit, unionem personalem, non vero naturam, intellexit.

AD CATHOLICOS PER SICILIAM CONSTITUTOS.

Sanctis Patribus, præpositis atque monachis, nec non Catholicis populis, Christi amantem hanc Sicilia insulam incolentibus, Maximus, humilis atque peccator, indignus servus,

Pax multa diligentibus legem tuam, et non est

(u) *Ἰν' ἐκ τούτων ὁ μακρὸς Θεοῦ μᾶλλον.* Addidi negantem particulam, quod necessario sensus exposit. Quid enim sensus, quod absque illa habent Græca, et reddit Turr. ut hinc vos magis sequestros Dei, quam imitatores præstetis. Imo certo contrarium. Significat enim episcopos pro munere, et quia divinis dotibus eo sublimes fulgent, non tam ad Deum intercedere (quantum et hoc eorum munus est) quam ipsos quoque (quod pene divinius videatur) Dei imitatione divina præbere ac perficere; quippe gradu ipso teleiωτικῶς, sub summo hierarcha Christo, ea functione ejusque vicarios. Hoc enim est quod sequitur, Non solum

Αὐτὸς αὐτῆς κατὰ φύσιν ταῦτα, ζωοποιεῖν δυναμένην ταύτην ὁ Σωτὴρ οὐκ ἀπέδειξε.

Ταῦτα μικρὰ ἐκ πολλῶν, ὧν τε καὶ τῶν καθ' ὁμὰς θεοσέφων ἁγίων παιδεύσεις διδωγμάτων, διὰ τὴν λεπρωτάτην ὧν κίλισαν, ἐδάρρησα διὰ τοῦτο τοῦ ματρίου γράμματος γράψαι, καὶ πῶν ὅτι δὲ νῦν κατανοήσαι, μικρὸς ὢν καὶ εἰσαλθεῖς· καὶ μήτε νοῦν εὐστοχον εἰς ἐπιβολήν, μήτε λόγον εὐεικτον εἰς παρήκτιαν, μήτε ἥθος εὐκοσμον εἰς τὴν τῶν κρείττωνων ἐξέσινον ἔχον· ἀλλὰ μᾶλλον χάριτι, διὰ τῆς μεσιτείας ὧν ἀνεπαύσημος ὁπὸ τοῦ παναγίου Θεοῦ, καὶ καλόπροντος τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτημάτων. Δυσωπὸν δὲ μετὰ θαυμάτων, τοῖς τιμίοις ὧν ὡς παρὼν προκαλινδόμενος ἔγνων, ἐπειδὴ ὁμὰς κατέστησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπισκόπους φυγῶν καὶ σωτήρας, μὴ κατοικῆσαι ἐν οἷς οὐκ ἡκριβωμένως γέγραφα, φιλόγαθον ποιήσασθαι τὴν διόρθωσιν· ἵν' ἐκ τούτου μάστιγας Θεοῦ μᾶλλον (u), ἢ μμητὰς αὐτοῦ ἀναδείξῃται· τὸν ἐπὶ πάντας αὐτοῦ φωτισμὸν, καὶ τὸ ὅλος· οὐ μόνον ἔξει λαλόντες, ἀλλὰ καὶ ἀξία παρέγοντες· ὧ καὶ παραδοῖσθαι τὴν ἐμὴν τοῦ πένθους καὶ πτωχοῦ ἀδελφείαν καθικατεύω, πρὸς τὸ σκεπασθῆναι τῆς τῶν νειμωμῆνης διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας, ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου, φλογός· καὶ εἰς τὴν ὁρῶσιν τῆς τε παναγίας αὐτοῦ καὶ ὁρδοδόξου πίστεως, καὶ τῆς ἱερᾶς ἀρετῆς διὰ παντὸς ἐπαναπαύσασθαι καὶ φρουρεῖσθαι. Ἀμήν.

EXOMAION.

Fr. *Ἰδοὺ σοὶ τὸ ὄπρον λέναναι.* Προελθὼν δὲ Θεός μετὰ τῆς προελθῆναι, ἔν καὶ ἐν ἐν δύο τῶν ἐναντίων, εἰπὼν ὁ μέγας, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν· ἀλλ' οὐ φύσιν τὸ ἐν ἐξεδέξατο.

Τοῖς κατὰ τὴνδε τὴν Σικελίαν (u) φιλόχριστον νῆσον κατοικοῦσιν ἁγίοις Πατράσι, ἡγουμένοις τε καὶ μονάχοις, καὶ ὁρδοδόχοις λαοῖς, Μάξιμος ταπεινὸς καὶ ἁμαρτωλός, ἀνδξίως δοῦλος.

Εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν τόπον σου, καὶ

NOTÆ.

ejus in omnem illustrationem ac misericordiam habitu consecuti. ἀλλὰ καὶ ἀξία παρέγοντες· verum etiam pro dignitatis munere præbentes. Ubi Turr. ἀξία legit, sed digna etiam si præbentes: male vero τὰ εἰ, quasi eos digna Deo præbere dicat Maximus, quod prorsus abhorret, vel si ἀξία demus eum scripsisse. Præbent certe illi populis ἀξία, in hoc illis comparata dignitate; vel etiam ἀξία, ut quisque dignus est accipere. Sed illud primum longe aptius. Continere habitu, vel ea habitu nactos esse, privatorum potius est. Scripserit et ipse Turr. eis, etsi ita illi prelum erravit.

(u) *Τὴν δὲ τὴν Σικελίαν.* Videtur pronomen

ὅτι ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον, πρὸς τὸν Θεὸν ἔρπον
 ὁ Θεοπάτωρ Δαβὶδ· γνωρίζων ἐντιθεὶς ἅπανι, καὶ
 διαγορεύων τοῖς σωτηρίας ἐπιμένοντι, ἵνα τῇ τοῦ
 ἐσχάτου φύσει προσανέχοντες ὁρκετοῦ θειοτάτη καὶ
 ἀκρον ἀγάπῃ, ταύτῃ περιχαρῶς τὸ τῆς εἰρήνης κα-
 λὸν πρὸς ἑαυτούς τε καὶ πάντας, εἰ δυνατόν, ἀλύτως
 μεταδιώκωιν· ἦσαν δὲ ἅπαντων ἀπαιρούμενοι
 σκάνδαλον, διὰ τῆς εὐσεβοῦς εἰς ἀλλήλους καὶ ἀκρας
 ὁμοφροσύνης. Οὐ δὲ χάριν, κάμολ τῶ ἡμετέρῳ δι-
 σπουδάσει βούλει, γραφῇ καταθέσθαι προθύμως,
 ὅπερ φθάσας γλώττῃ συνεστησάμην, πρὸς τὴν τῶν
 ἀγνωστών ἡμῶν ἀσφάλειάν τε καὶ πληροφορίαν,
 πῶς ἐξ ἑτέρων γεγεννημένην ὀμνὴν περὶ τῆς ἡμῶν
 ταπεινώσεως ὀποσίαν, διὰ τῆς ἀπολογίας ἀποσκηνα-
 σάμενος· «Ὅδὲ γὰρ ἀνίχομαι, καθά φησιν ὁ Θεο-
 λόγος Γρηγόριος, πληττεσθαι τινὰς ἐν ἡμοῖς τῶν
 πάντα τηρούντων ἐπιμελῶς τὰ ἡμέτερα, εὐ τε καὶ
 ὡς ἑτέροις ἔχοντα· καλὸν γὰρ μήτε ἁμαρτάνοντα,
 μήτε ὀνομαζόμενον, ἔως ἀν ὁλόν τε ἦ, καὶ ὁ λόγος
 αἰρεῖ», τίθεναι πρόσκομμα τοῖς πολλοῖς ἡ σκάνδα-
 λον· ἔσπερ καὶ τοῖς ἑνα τῶν μικρῶν σκανδαλίσα-
 σιν, ἵσμεν ὅπως ἀπαραιτήτος καὶ βαρυτάτη παρὰ
 τοῦ ἀφενδοῦς ἡ τιμωρία.»

Γνωρίζω τοίνυν τοῖς ἀγνωστοῖς ἡμῶν, ὡς οὐδα-
 μὸς μοι περὶφύνηται πρότε, κατὰ τὴν τῶν ἀπηρεα-
 ζόντων εἰσήγησιν ἢ τῶν ἀντιρρόπων καὶ ἐναντίων
 δογματικῶν ὀπλήγης (x). Οὐδὲ γὰρ μίαν ἐν ταύτῃ
 καὶ δύο, τοῦτοισι τρεῖς, κατ' αὐτοὺς, θελήσεις καὶ
 ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδὲ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
 διαμελογησάμην, ἢ συνεγραψάμην τὸ σύνολον. Ἐ-
 ντέρῳ γὰρ ὁ ἄτερον ἀντιτρέπεται, πῆξιν οὐδαμῶς

1 Psal. cxviii, 165. 2 Orat. p. 2. 3 Matth. xviii, 6.

4 Ed. Gregor. αἰρε.

NOTÆ.

Indicare scriptam epistolam in ipsa Sicilia insula, cum iam illud diverticulum sibi Monothelitis quaesissent, ut et unam et duas in Christo operationes ponerent: quam conati sunt Maximo asingere, ac postea in eam illum trahere pro primi ejus exilii tempore, quando et ipsi Eugenii apocrisarii in eam novam fidem sunt inducti. Videtur itaque Maximus voluisse, ut hanc Siculi ejus illibate fidei certum pignus haberent, ac cunctis illius obrectatoribus opponerent, in qua non perinde cavillari liberum esset, ac in eis quæ ore tenus ad eos locutus esset. Sicque animo insinuat in proemio. Titulus quem representat Turr. Epistola sancti Maximi ad sanctos Patres prepositos et monachos, et populos catholicos insule Sicilie habitatores, contra eos qui unam in Christo operationem ponunt, ab Antiquario palam adjectus est: quem ex aliis represento, ipsa sit Maximo apposita ἐπιγραφὴ· magis proinde probanda: uti etiam quam represento ex Dufrenii Codice ad Quest. in Scripturam.

(x) τῶν ἀντιρρόπων καὶ ἐναντίων δογματικῶν ὀπλήγης. Sic Maximus novam Monothelitarum opinionem argute vocat, seu illorum damnata jam hæresis commentum et evasionem. Una itaque voluntate et operatione, una cum Eclesiæ, Joanni IV ac cunctis Occident. necnon Sophronio Hierosolymorum episcopo, reprobata, hoc novatoribus succurrit, ut tanquam ἀντιρρόπων (æquivalens, par, æquale) unam, duasque eas dicerent: quod tamen

A illis scandalum, ait ad Deum Deiparenta David: inde cunctis salutis desiderio incensis declarans, ac vero deamitians, ut supremi natura appetibilia divinissimæ dilectioni, omni conatu animum atten- dentes, per eam ingenti gaudio tum æcum ipsi, tum cum omnibus, quoad ejus licet, pacis bonum indissolubili consertum nexu persequantur, quid- quid in omnibus scandali est, pia aliorum in alios summaque animorum concordia auferentes. Quam- obrem etiam mihi servo vestro in hoc enixe incubuit opera, ut quod prius lingua asserueram, id vero libens scripto consignarem, ad sanctitatis vestræ de mea fide securitatem, certamque ejus faciendam fidem, quicquid vobis de mea parvitate ex aliorum fraude suspicionis injectum erat, in- stituta defensione amolirens. Neque enim ferre possum, quemadmodum ait Gregorius Theologus, «in me offendi aliquos, qui res nostras, iam recte, quam æcens ac habeant, ædulo explorant. Pul- chrum enim est, nec peccando, nec laborando suspicione, quoad fieri possit ac ferat ratio, offe- diculum aut scandalum vulgo ponere: quippe cum non ignoremus, quam certa, quamque atrox et acerba iis poena constituta sit, qui unum ex puillis scandalizaverint», ab eo, qui mentiri nescit.

C Nova Monothelitarum opinio unius ac duplicis vo- luntatis et operationis. — Notum itaque sanctissimis vobis facio ac denuntio, mihi nunquam (ut per cal-umniam adversarii affingunt) æquipollentium ac contrariorum dogmatum opinionem, in mentem venisse. Non enim unam simul, duasque, id est, tres, ut illi opinantur, voluntates atque operatio- nes in uno eodemque confessus sum, aut prorsus

Maximus contrarium esse contendit: ac ejusmodi, ut alterum alterum evortat. Non recte itaque Turr. Nunquam me sensitisse aut suspicatum esse de contra- riis et repugantibus dogmatibus, ut et infra, περὶ τῶν ἀντιρρόπων οὐτως καὶ ἐναντίων δογματικῶν de contrariis dogmatibus: ac si ambe voces essent ejusdem prorsus significationis: quod longe est a vera Gramm. ἀντιρρόπων enim, ἰσορρόπων est Suid. ἴσων, ἰσοστάθμων, ἰσόζυγον Hesych. quod perinde lancem trahit, ejusdemque ponderis est: a quo cerie procul contrarii ratio est. Nec si vero longe abesse a Monothelitarum illo genio videantur, qui nuper damnatarum Romæ propositionum acris defenso- res, et cum suo antistite, parum Thomistarum scholæ faventes, atque errantium albo, primo ipso ordine ascribentes, nunc sibi in uno Thoma, velut ei semper militaverint, presidium querunt: ac utinam vere querant, ac quicquid de gratia sen- serint, ad illius normam, hinc planè erroris ac notæ perpetuo securi, componant. Ineptiunt enim, uti vere ἀσθενῶντα: quis malit dicere, nec magis Ange- lico præceptori quam ipsi Sedi apostolicæ, in quo ea nuper præsidenti Alexandro VII injurii sunt, qui vel sciolii vel procaces, vel invidi ac malevoli, obtinente ejus ipsius testimonio, damnatam sancti Thomæ ac Thomistarum in Janenianam doctrinam debilaterant, aut etiam chartis illiunt atque evul- gant.

scripsi. Alteram enim altero evertitur, nec ex naturalibus rationibus firmum aliquid habet, ut taceam id quod ita sentiunt, nullis veritatis testibus (nulla scilicet sanctorum Patrum auctoritate) fulciri. Nam si una, quomodo etiam duas? Sin autem duas, quomodo etiam una? ac quenam haec? quaeve nuncupata? Quo cum etiam ex ejus ratione ejusdem essentiae ac naturae est?

Si enim dicant, cum Patre, duplicem inde divinam introducunt operationem; siquidem non idcirco tertiam illam, quam slexerunt, statuunt operationem, ut ejusdem naturales operationes (divinam scilicet atque humanam) aboleant. Si enim non ut aboleant, ac quod sublatis velint, patet confiteri eos duas ejus sem divinas operationes, naturalem ac personalem. Si vero duas, plane distinctas: ex quo rursus sequitur eos plures Deos sentire, quippe cum diversa atque distincta, non eadem natura intelligatur, divina in Patre Filioque operatio. Nec plures solummodo deos opinari, sed jam ne ullum quidem, ut qui nulla Filium divina praeditum voluntate asserant; quippe cum naturam atque personam, cum utriusque proprietatibus misceant, idemque sentire noscantur cum Sabellio; sic nimirum Filium describentes, ut amborum ratione (tum scilicet naturae, tum personae) cum Patre communicet; quod ab Ecclesiae catholicae sensu alienum est; ut taceam fore et Patrem naturam patibilem ac incarnatum, id est, factum hominem, pari illa cum Filio miraculorum passionumque operatione; siquidem ex acceptis miraculis et passionibus, nihil aliud Filium operari aiunt, per illam sic ab eis, uti dicebam, conficiam tertiam operationem; quam etiam, praeter naturalem divinam, communem cum Patre unigenitum Verbum habere affirmant.

Quod si his in angustum compulsi, statuunt Filium hujus vi tertiae operationis, haud quidem cum interno Patre communicare, secus vero cum intermerata Matre; duas hic quoque creatas, id est, humanas, illi tribuunt operationes (naturalem rursus et personalem) utriusque nimirum ratione alienum eum a Deo et Patre statuantes, inque Arian dissectionem manibus pedibusque euntes, per Unigeniti utraque operatione perfectam a Patre, eorum sententia, dissociationem. Quin nos quoque miraculo-

Fr. ψηοισιν.

(9) Φύσιν τε λέγω καὶ ὑπόστασιν. Istud, quod superioris explicatio est, τοῦ καθ' ἑατέραν, secundum utramque naturam scilicet et personam; Turr. velut absolutum facit relatum ad ὑπογράφοντες, quos mihi ejus propositio non ferenda videtur, dum sic scribit, quasi Maximi sententiam reddens. Describentes, inquam, Filium esse naturam et hypostasim, quod est ab Ecclesia alienum. Ego non sic didici, nec me docuit Maximus; imo hunc Ecclesiae catholicae sensum accepti, nulla enim naturae et hypostasis in Filio oppositio, ut non Catholicae utramque dici debeat, etiam idem duntaxat ratione naturae cum Patre communicet, non ratione personae; unumque hoc alienum dicat Maximus ab

ἔχον τὴν ἐκ λογισμῶν φυσικῶν πρὸς τὸ καὶ ἀμάρτυρον εἶναι τὸ τοιοῦτον δόγμα τοῖς ἀληθείας, ἔχουν τοῖς ἀγίοις Πατράσιν. Εἰ γὰρ μία, πῶς καὶ δύο· εἰ δὲ δύο, πῶς καὶ μία; καὶ τίς αὐτῇ; καὶ πῶς λεγομένη; καὶ τί κατ' αὐτὴν ὁμοεργή; εἴτουν ὁμοούσιος, ὁ σαρκωθείς καθόστως λόγος;

Verbum incarnatum ejusdem operationis; hoc est,

Εἰ μὲν γὰρ τῷ Πατρὶ ψήοισιν ἡ, διπλὴν ἐντεῦθεν εἰσάγουσι τὴν θείαν ἐνέργειαν· εἴπαρ μὴ ἐπ' ἀναίρεσιν τῶν δύο τοῦ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν, τῆς θείας λέγω καὶ τῆς ἀνθρωπίνης, διομολογοῦσι τὴν πλαττομένην αὐτοῖς τρίτην ἐνέργειαν. Εἰ γὰρ μὴ ἐπ' ἀναίρεσιν, ὅθλον ὡς δύο τοῦ αὐτοῦ τὰς θείας ἐνεργείας πρεσβεδοῦσι· φυσικὴν καὶ ὑποστατικὴν. Εἰ δὲ δύο, διαφόρους πάντως· κἀντεῦθεν πολὺθεν τὴν οὐσίαν ὑπόληψιν, ὡς ἐν ἑτέρωτῃ καὶ ἐν ταύτῃ φυσικῇ γνωρίζομένης αὐτοῖς, τῆς ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ θείας ἐνεργείας. Καὶ ἐὼ πολὺθεν μόνον τὴν θέαν· ἀλλ' ἤδη καὶ ἄθεν· ὡς οὐδεμίαν θείαν ἐνέργειαν ἔχειν κατασκευάζοντες τὴν Υἱὸν, ἃ τε δὴ φύσιν καὶ ὑπόστασιν ἀλλήλοις συμφορόντες, μετὰ τῶν ἑκατέρως ἰδιωμάτων· καὶ ταυτὸν οὖν Σαβέλλιον γνωρίζοντες, ὡς καθ' ἑκατέραν τῷ Πατρὶ κοινωνοῦντα, φύσιν τε λέγω καὶ ὑπόστασιν (9), τὸν Υἱὸν ὑπογράφοντες, ὅπαρ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐστὶν ἀλλότριον· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι καὶ φύσει παθῶν τὸν τὸν Πατέρα καὶ σεσαρκωμένον, εἴτουν ἀνάνθρωπησαντα, τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν ὁμοεργία, τῶν τε θαυμάτων ὁμοίως καὶ παθημάτων. Εἰ γε μὴ ἄλλο τι παρὰ τὰ θαύματα καὶ τὰ πάθη φαῖν ἐνεργεῖν τὸν Υἱὸν, κατὰ τὴν, ὡς εἴρηται, πλαττομένην αὐτοῖς τρίτην ἐνέργειαν· ἥ καὶ κοινωνεῖν, πρὸς τῇ κατὰ φύσιν θείᾳ, τῷ Πατρὶ τὸν μονογενῆ λόγον ὀπαγορεύουσιν.

Εἰ δὲ τοῦτοις στενωχωρούμενοι, μὴ τῷ ἀνάρχῳ μὲν Πατρὶ· τῇ δὲ ἀρχάντῳ μητρὶ (1) κοινωνεῖν κατὰ ταύτην ὀρίζονται τὸν Υἱὸν τὴν τρίτην ἐνέργειαν, δύο κἀνταῦθα παρέχουσιν αὐτῷ χτιστάς, ἔχουν ἀνθρωπικὰς ἐνεργείας· φυσικὴν αὐθὺς καὶ ὑποστατικὴν· ἀλλοτριούντες αὐτὸν θελᾷ, καθ' ἑκατέραν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· καὶ τῇ Ἀρείου συνεκπερόμενοι διατομή, κατὰ τὴν ἐν ἀμφότεραις ἐνεργείαις τοῦ Μονογενοῦς πρὸς τὸν Πατέρα τελείαν κατ' αὐτοῦς ἀποξίνωσιν. Ὅπου γε καὶ ἡμᾶς θαυματουργοῦς,

NOTAE.

D Ecclesia catholica, id est, cum eo communicare ratione utriusque, quod est personale amborum oppositionem, ac proinde distinctionem, Sabelliano errore, tollere. Sic pronum in theologia, ex verbis incaute prolatis, in heresim incidere, aut certe haeticam pro Catholica propositionem dare.

(1) Τῇ δὲ ἀρχάντῳ Μητρὶ. Turr. quod est adversative, quasi conjunctive ponit, et cum Matre Virgine; quod forte error typonum est, pro, sed; ut et quod paulo post sequitur, impugnando tertiam illam totius seu personae operationem, ὅπαρ ἀδύνατον quod est possibile, pro impossibile. Posuit Jac. Gretseri edendo sodalis posibulum hoc opus, sedulior opera elucere.

ἀλλ' οὐχὶ μόνον φύσει παθητοὺς ἀπολαμβάνουσιν· εἰ γὰρ ἐν τῇ τρίτῃ κατ' αὐτοὺς, ἢ ὡς ἐκείνοις φίλον καλεῖν, ἐν τῷ τοῦ θλου, τοῦτέστιν, ἐν τῇ τῆς ὑποστάσεως ἐνεργείᾳ, τὸ συγγενὲς πρὸς ἡμᾶς ἀποδίδειν παρὰ τὸν Χριστόν· καὶ ἢ ἐκουσίως, οὐ τὴν πείραν μόνον προσέτιμον τῶν παθημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῶν θαυμάτων ἐπιδεικνύμενον, τοῦτον εἰκότως ἐπιγινώσκουσιν, ὅπερ ἄδύνατον. Ὁ γὰρ οἶόν τε τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἐνέργειαν, ἢ θέλῃσιν, ἢ φύσιν τὸ αὐτοῖον, θεῖαν ἐν ταύτῃ καὶ ἀνθρωπίνην ὑπάρχειν· ἢ ἀκτιστον, καὶ κτιστόν· ἢ ἀναρχον, καὶ ἡγομένην· ἢ σύνθετον, καὶ ἀσύνθετον· ἢ αὐτῇ καὶ μετὰ πρὸς ἑκάτερον, τὸν τε Πατέρα φημι καὶ τὴν Μητέρα, τὸ συγγενὲς ἀποδοῦναι φύσει καὶ ἀπαράλλακτον ὁ Υἱός· ἢ τὰ ἑκάτερα δρᾶ κατὰ τὴν αὐτὴν, τὰ τε θεῖα λέγω φύσει καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν οἱ τοὺς πρᾶγμα λόγους πλάττοντες ἐνοήσαιεν.

Εἰ δὲ ἄδύνατον, τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἐνέργειαν, ἢ θέλῃσιν, ἢ φύσιν, θεῖαν ἐν ταύτῃ φύσει τυγχάνειν καὶ ἀνθρωπίνην· ἢ κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ἑκατέρωθεν, Πατρὶ φημι καὶ Μητρὶ κοινωνεῖν, ἢ ἑκάτερα δρᾶν, τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα τὸν Υἱόν· προσφύως δὲ μᾶλλον, ὡς εἴρηται· ἐν μὲν θεῖα, τὰ θεῖα, ἐν δὲ κατ' αὐτὴν ἀνθρωπίνην, τὰ ἀνθρώπινα· μετὰ μέντοι τῆς θατέρου κοινωνίας καὶ συμφύσεως, ἀλλ' οὐ διηρημένως· ἅρα καὶ ἀνώνυμος ὡς ἀνυπαρκτός, ἢ τρίτη κατ' ἐκείνους ἐνέργεια, μηδὲν κυρουμένη λόγῳ τε θεῖῳ, καὶ Πατρὶ παντελῶς.

Καὶ εἰ τῷ ὅλῳ παρέχομεν, φασίν, εἰ μὴ τὴν μίαν ὡς ἐν τῷ ὅλῳ διὰ τὴν ἔνωσιν διδοῦμεν ἐνέργειαν; ἀλλ' ἠγνόσαν, ὅτι καὶ λέγουσιν, οἱ ταῦτα προφέροντες. Οἰόμενοι γὰρ ἄλλο τι τὸ θλον εἶναι παρὰ τὰ αὐτοῦ οἰκεία μέρη, ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς συνέστηκεν, ἰσχυρίζονταί πως ὀφείλειν, οὐκ ἐξ ἀποδείξεως, ἀλλ' ἀποδείξεως, καὶ ἄλλο τι παρὰ τὸ κατὰ φύσιν τοῖς μέρεσιν ἐνυπάρχον, τῷ ὅλῳ προσάπτειν ὡς ὅλῳ· φημι δὲ, τὴν μίαν ἐνέργειαν. Δεικνύουσιν οὖν πρότερον, ἑτέραν παρὰ τὴν τῶν οἰκείων μερῶν ὑπαρξίν· ἔχειν τὸ θλον· καὶ εἶθ' οὕτως αὐτῇ καὶ ἑτέραν, ὡς ὅλῳ, παρὰ τὰς ἐνυπαρχούσας τοῖς μέρεσιν οὐσώδεις· ἐνεργείας, προστίθουσιν αὐτῇ ἐνέργειαν. Εἰ δὲ μὴ ἑτέραν κατὰ φύσιν ὑπαρξίν, οὐδ' ἑτέραν δηλοῦναι κατὰ φύσιν ἐνέργειαν τῷ ὅλῳ· παρὰ τὰς τῶν μερῶν ἀποδώσωσιν. Ἐκάτερα γὰρ κατὰ φύσιν ὧν ὁ Χριστός· Θεὸς γὰρ φύσει καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός· τὰ ἑκάτερα· ἴδια φύσεως κατὰ φύσιν ἔχει· τὴν τε θεῖαν φημι θέλῃσιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην θέλῃσιν καὶ ἐνέργειαν· ἀλλ' οὐχὶ μίαν μόνην, ἐκ' ἀναρρέσει τῶν δύο κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν· ἢ ἄλλην πρὸς ταῖς δύο κατὰ φύσιν· τοῦτέστι, πρὸς ἐνεργείας τε καὶ θέλῃσεις.

Ἐκτέραν τοῦτον, ὡςπερ οὐσίαν, οὕτω καὶ ἑκτέραν οὐσιώδη θέλῃσιν καὶ ἐνέργειαν, τῷ αὐτῷ

rum effectores, non verò solum natura patibiles, asserunt; siquidem penes tertiam illis inveciam operationem, vel (ut ipsi libentes vocant) quæ sit totius (id est, personæ) operatio, aiunt consistere Christo nobiscum affinitatem; secundum quam voluntarie, non solum passionum cum sensum admittere ac periculum, haud immerito agnoscunt, verum etiam miraculorum exhibere potentiam, quod plane impossibile est. Non enim fieri potest, ut una eademque operatio, sive voluntas aut omnino natura, simul et semel divina sit atque humana, aut creata et increata, vel principii expers ac corrupta, aut composita et compositione vacans; ut eadem ipsa unaque Filius cum ambobus (Patre scilicet et Matre) naturalem ac invariabilem affinitatem retineat, aut per eandem utraque operetur, tum quæ natura divina sunt, tum quæ humana. Hoc namque nec iis qui hircocervos fingunt, unquam in animum venerit.

Sin autem fieri non potest, ut una eademque operatio, vel voluntas, aut natura, divina simul natura sit et humana, vel ut Filius secundum unam eademque operationem cum ambobus (Patre scilicet ac Matre) communionem habeat, aut utraque operetur divina pariter atque humana; quin potius pro cuiusque apte ratione, uti dictum est; divina quidem, divina; humana autem, humana, cum alterius tamen communionem ac cohabitatione; sed non divise: ergo etiam nulla vel nomine, ut quæ nec vere sit, tertia illorum operatio est, quam divina **61** nulla auctoritas ac Scriptura, nemoque prorsus Patrum statuat.

Quid vero, inquam, toti præbebimus, nisi anam illi ut uni unionis causa operationem tribuamus? Verum ignorant id ipsum quod loquuntur, qui hæc enuntiant. Existimantes enim aliud quid esse totum præter ejus proprias partes, ex quibus et in quibus consistit; non velut id certa ratione probent, sed quasi ipsi pro arbitrio sententiam ferant, necesse affirmant, ut et aliud quid præter id quod partibus natura inest, toti ut totum est (una scilicet operatio) adjungatur. Ostendant igitur prius, aliam totum existentiam habere ac substantiam, quam quæ suarum est partium; sicque ei ut toti, præter essentielles operationes quæ partibus insunt, aliam rursus operationem tribuant. Sin autem non aliam naturalem existentiam ac substantiam tribuunt, nec utique naturalem aliam operationem, quam quæ partium sunt, toti ascribant. Cum enim Christus utrumque sit per naturam (idem enim Deus est et homo natura) quæ utriusque natura propria sunt, hæc habet; tum nempe divinam voluntatem ac operationem, tum et humanam iidem; at non unam duntaxat, qua naturalis duplex operatio perimatur; aut aliam præter duas naturales, quo tres ejus operationes ac voluntates existant.

Quemadmodum igitur utramque essentiam, sic et essentialem voluntatem ac operationem, uni ei-

denique Christo natura tribuimus. Quoniam enim ejus partium distinctionem considerantes, ejus divinitati divina, atque ejus humanitati humana convenienter ascribimus; ob unionem tamen, quae sunt propriae utriusque naturae, utrique vicissim ad reciproca commutatione adjungimus. Ex quo est, ut et Deum patibilem aduersus peccatum dicamus, et carnem: et assumptam unctam deitate, idque effectam, quod id a quo unctus est; ausimque dicere, aequo Deum: (ὁμοῖον) ut Gregorius Theologus loquitur; et nec divinae divine operationis; et per carnem enim anima intelligente praeditam, eique personaliter unitam; non nuda deitate, ut prius: et nec humana more hominis; quippe infusa virtutis licentia, non ulli necessitati obnoxium. Non enim velut in nobis, quod Verbum assumpta carne passione defungebatur, ponere solutio erat, sed quam nostri causa exinanitionem elegerat. Eidem tamen ut toti, unicus ac **62** soli Christo natura quae sunt natarum, ex quibus existitis, universa tribuimus, uno duntaxat excepto peccato: quo fit, ut patibilem eandem et non patibilem, increatum et creatum, circumscriptum et incircumscriptum, terrendum et coelestem, aspectabilem et qui mente intelligitur, qui capiat et a nullo, quod natura est, capi possit, constitemur. Sin autem rursus his circumscripti atque explosi, effectum durum ejus naturalium operationum, quae scilicet Salvator Deus in homines divina signa ederet; ut est resurrectio, vel assumptio, vel leprosi mundatio, sive aliud quid ejusmodi portentorum patraret, unam eandemque operationem esse dicant, ne sic quidem bonae speciem rationis habet, quod dicant. Non enim unum Salvatoris divinum signum, sed et plura et infinita scimus, de quibus ait summus ille theologus Joannes, Si scribantur per singula, nec ipsam arbitror mundum capere libros, qui scribendi sunt ¹.

Præterea, si ex iis quae extra sunt, nec in alio quopiam (nec in ipso, qui est super omnia, Dei Verbo nostri causa incarnato) essentialiorem prorsus rei substantiam novimus, sed ex naturalibus in ipso existentibus ac insignientibus proprietatibus (perindeque dicas, naturalibus voluntatibus et operationibus) agnoscimus: alioqui sane etiam fabrum deficiant, animal lignarium, non vero rationale neque mortale, cujus naturam ex sede puta aut scabello declarent, non ex proprietatibus ad esen-

¹ Joan. xxi, 25.

² Orat. 42. ³ Dionys., epist. 4, ad Caium.

(a) Τὴν εἰς ἄλλους γυγνόμενὴν θεοσημεσίαν. Sic quoque Turrian. Miraculum a Salvatore Deo factum attis. Mihi tamen non suadeo, quin legam, εἰς ἀνθρώπους. Nam quae exempla ponit Maximus, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν resurrectionem in caelum receptionem, secundum ejus verum et planum sensum, ipsa vere divina signa et miracula, non εἰς ἄλλους exhibita dici possint in alios; bene tamen εἰς ἀνθρώπους, in homines: nam et ipse vere homo Salvator Deus, sic virtute divinitatis susci-

καὶ μόνῳ Χριστῷ κατὰ φύσιν προσενόμενον. Εἰ γὰρ καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ αὐτοῦ μερῶν θεωροῦντες, τῇ θεότητι τοῦ αὐτοῦ τὰ θεῖα, καὶ τῇ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητι τὰ ἀνθρώπινα προσφόρως παρέχομεν. Ἐπαλιν δὲ διὰ τὴν ἑνωσιν, τὰ ἐκείρας ἰδίαι φύσεως κατὰ ἀνθρώπων τῇ ἐτέρᾳ προσάπτουμεν. Ἐξ ἧς καὶ θεὸν παθεῖν κατὰ τῆς ἁμαρτίας φάρβον καὶ σάρκα: προσελημμένην καὶ γενομένην ὑπὲρ τὸ χρίσιν: καὶ θαρρῶ λέγειν, ὁμῶς, καὶ κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον ²: οὕτως κατὰ θεὸν τὰ θεῖα δράσαντα: καὶ διὰ σαρκὸς γὰρ, νεαρῶς ἐφυλαχμένης, καὶ ἐνωθείσης αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν ³. ἄλλ' οὐ γυνή θεοῦ, καθὼς τὸ πρότερον: οὕτως τὰ ἀνθρώπινα κατὰ ἀνθρώπων: κατ' ἐξουσίαν ἀπειροδύναμον, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη ὀπαιθύνον. Οὐ γὰρ ἐκείναις ἦν, ὡς ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ κένωσις ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ σαρκωθέντος Λόγου τὸ πάθος. Ὅμως δ' οὐκ ὡς διαφ' αὐτῶν καὶ διὰ καὶ μόνῳ Χριστῷ κατὰ φύσιν, διὰ παρέχομεν τὰ τῶν, ἐξ ὧν ἐστὶ, φύσεων, μόνῃς διὰ τῆς ἁμαρτίας: διὸ καὶ παθεῖν καὶ ἀπαθεῖν τὸν αὐτὸν. Ἄπειστον καὶ κτιστόν· περιγραπτόν καὶ ἀπερίγραπτον· ἐπιγεῖον καὶ οὐράνιον· ὁρώμενον καὶ νοούμενον· χωρητὸν καὶ ἀχώρητον κατὰ τὴν φύσιν, ὁμολογούμεν. Εἰ δὲ τοῦτοις αἰθεῖς περιγραφόμενοι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δύο τοῦ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν, τοῦτέστι, τὴν εἰς ἄλλους [ἀνθρώπους] τῇ Σωτηρίᾳ θεῷ γιγνόμενην θεοσημεσίαν (a). οἷον, τὴν ἀνάστασιν, ἢ τὴν ἀνάληψιν, ἢ τὴν καθάρσιν, ἢ τὴν τῶν τοιοῦτων παρὰ τοῦ ὀργημάτων, ἐνεργειαν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπάρχειν φασιν, οὐδ' οὕτως εὐάφορος ἐκείνους ὁ λόγος. Οὐδὲ γὰρ μίαν ἴσμεν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς καὶ ἀπείρους τὰς τοῦ Σωτῆρος θεοσημεσίας, περὶ ὧν φησὶν ὁ θεολογικώτατος Ἰωάννης, Ἐὰν γράφηται καθ' ἑν, οὐδ' αὐτὸν οἶμαι χωρηῖσαι τὰ γραφόμενα βιβλία τῶν τῆς κόσμου.

Ἐπειτα καὶ τοῖς ἐκτὸς γινόμενοις, οὕτως ἐπ' ἄλλου μὲν τινος τῶν ἐντων, μὴ τί γε δεῖ λέγειν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα Θεοῦ λόγου δι' ἡμᾶς σαρκωθέντος, τὴν οὐσιώδη παντελῶς ἐπιγινώσκουσαν ὑπαρξιν: ἀλλ' οἷς αὐτὸς ἐν αὐτῇ χαρακτηρίζεται φυσικοῖς ἰδιώμασι· ταυτὸν δὲ φάναι θελήσει φυσικαῖς καὶ ἐνεργείαις: ἢ οὕτω δ' ἂν, καὶ τὸν τέκνονα ζῶον φυλάουρον, ἀλλ' οὐ λογικόν, οὐδὲ θνητόν· ὁρίσονται ἂν, τὴν τούτου φύσιν ἐκ τοῦ δόκου τυχόν, ἢ τοῦ σκίμματος, ἀλλ' οὐ τῶν οὐσιωδῶς

NOTE.

tatus, ut Paulus testis est, et in caelum levatus. Decoquit Turrianus. Qui de aliorum suscitatione et curatione exponeret (nam et ἀνάληψις probatis auctoribus et grammaticis διαπατά est, et ἀνάβρωσις) nihil quidem is peccaret retinendo εἰς ἄλλους, quod et mihi primum placuerat: sed id durissimum, et remotius a Maximi ecclesiastica styli simplicitate, qua libenter sacris ipsis ac receptis vocibus utatur: alias proclive admodum mutari τὸ ἀνοῦς brevium, quod est, ἀνθρώπων, in ἄλλους.

vocem, non quæ significet esse Christum aliud quid, præter illa ex quibus, et in quibus, ac quæ est, ut quidam opinati sunt; sed quæ eundem Deum esse atque hominem natura ostendant. Hisque probandi, divinas affert Scripturas, ita loquens: « Et enim cum Philippo dicit: *Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Non credis quia ego in Patre, et Pater in me est? Qui viiit me, vidit et Patrem*; et: *Ego, et Pater unum sumus*»; vocem **64** divinitati maxime convenientem proferre affirmamus. Cum vero Judæorum turbas increpans, ait: *Si filii Abraham essetis, opera Abraham utique faceretis. Nunc autem queritis me interficere, hominem, qui veritatem locutus sum vobis: hoc Abraham non fecit*»; ejusmodi exponere dicimus, quæ homini proprie competunt. Verumtamen hoc ita accipiendum est, ut et illæ quæ Divinitati convenient, et illæ rursus quæ ad humanitatem pertinent, uni tantum Filio ascribantur. Medias autem voces illas esse asseveramus, ut cum beatus Paulus scribit: *Jesus Christus heri, et hodie; idem et in sæcula*. Et rursus: *Unus Deus Pater, ex quo omnia, et nos ex ipso*; et *unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum*. Ac rursus: *Quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen*. En enim, en, nominato Christo Jesu, eundem illum heri et hodie esse dicit, et in sæcula; ac per illum facta esse omnia. Illum quoque qui ex Judæis secundum carnem, Deum super omnia appellat; quin et in sæcula benedictum, Amen, dicit. Ne in his igitur, quæ de Domino dicuntur, voces diviseris. Simul enim complectuntur, et quod Deo convenit, et quod homini. Quin potius illas tanquam uni, Filio tribue, nempe Deo Verbo incarnato. Illis verbis Spiritus, docuit nos doctor, ipsas quoque medias voces nihil penitus aliud in Christo significare, quam quod Deum simul, atque hominem deceat: unde et illi has indivise tribuendas jubet, ut qui Deus idem et homo, nec aliud prorsus quidquam, ut dicebam, exsistat.

Atqui ipse quoque unam, inquit, in Christo confitetur operationem. Sic enim ait, Joannem evangelistam exponens: « Ac sane, cum archisynagogi puellam excitavit, dicens: *Puella, surge; levavit manum ejus, sicut scriptum est*: vitam quidem reddens jussu omnium officio, tanquam Deus; ac rursus reddens vitam, etiam tactu propria carnis, unam atque æstinem amborum munere operationem edens. Verum hoc quoque sane apertam nimis habet doctoris sententiam; haud scilicet unam, ipsum, ambarum, ex quibus unus ac singularis Christus, substantiarum, ut quidam putaverint, statuere operationem; aiquidem ad Hermiam pronuntiat, dicens: « Operabuntur **65** enim simili-

A τὴν αὐτὴν κατὰ φύσιν ὑπάρχειν. Καὶ παραποιεῖται πρὸς ἀποδείξιν τούτων τὰς θεολογικὰς Γραφὰς αὐτῶσι φάσκων. «Ὅταν μὲν τῷ Φίλιππῳ λέγῃ, *Τοσούτου χρόνου μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε*; οὐ πιστεύουσιν ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἔστιν; ὁ ἑκατέρωθεν, ἐμὴ, ἐφ' ἧς καὶ τὸν Πατέρα καί, Ἐγὼ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ, θεωπρεπιστάτην εἶναι διαβεβαιούμεθα τὴν φύσιν. «Ὅτε δὲ τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἐπιπλήττει δῆμοις, ἐκείνῳ λέγων, *Εἰ τέκνα ἦτε τοῦ Ἀβραάμ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ποιεῖτε ὅτι*» τὸν δὲ ζητεῖτε με ἀποκτείνειν ἄνθρωπον, δε τὴν ἀλήθειαν ὁμῶν λέλειπται· τοῦτο Ἀβραάμ οὐκ ἐποίησεν· ἄνθρωπον πρεπῶς εἰρῆσθαι τὰ τοιαῦτά φαμεν. Πλὴν τοῦ ἐκδὲς Υἱοῦ τὰς θεωπραπείας, καὶ μόνου τὰς ἀνθρωπίνων. Μίσας δὲ εἶναι φωνὰς ἐκείνας διαβεβαιούμεθα, οἷον, ὅταν ὁ μακάριος γράψῃ Παῦλος, Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ πάλιν· Εἰς θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς ἐξ αὐτοῦ· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· Ὅτι οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός, εὐλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Ὡς γὰρ, ἰδοὺ Χριστὸν Ἰησοῦν ὁ ὀνομάτας, χθὲς καὶ σήμερον τὸν αὐτὸν εἶναι φησι, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ δι' αὐτοῦ γενέσθαι τὰ πάντα· καὶ τὸν κατὰ σάρκα ἐξ Ἰουδαίων, ἐπὶ πάντας ὀνομάζει θεόν· καὶ μὴ εὐλογητὸν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. Μὴ τοίνυν διελθῇ ἐν τούτοις τὰς ἐπὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς. Ἐχουσι γὰρ ἐν ταυτῇ τὴν θεωπραπείαν καὶ ἀνθρωπίνων· ἐφαρμόσων δὲ μᾶλλον αὐτὰς ὡς ἐν τῷ Υἱῷ, τούτοις, θεῷ Λόγῳ, σεσαρκωμένῳ. Τοῖτοις δὲ τοῖς λόγοις τοῦ Πνεύματος καὶ αὐτὰς ἡμῖν ἀποδείδειχεν ὁ διδασκαλὸς τὰς μίσας φωνὰς, μηδὲν καθοτιοῦν ἕτερον ἐπὶ Χριστοῦ σημαίνουσας, ἢ τὸ θεωπραπὲς ἐν ταυτῇ καὶ τὸ ἀνθρωπίνων· ὅθεν αὐτῷ ταύτας καὶ ἐφαρμόζειν ἀδαιρέτως παρακαλεῖται δεῖν, ὡς θεῷ τῷ αὐτῷ, καὶ ἀνθρώπῳ φῶσι συγχάνοντι· καὶ ἄλλο τὸ παράπαν, ὡς ἔργῳ, οὐδέν.

Καὶ μὴ ἐπὶ Χριστοῦ, φασί, μίαν αὐτὸς ὁμολογεῖ τὴν ἐνέργειαν. Οὕτω γὰρ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ἐρμηνεύων διέειπεν, « Καὶ γοῦν, ὅτι τοῦ Ἀρχισυναγώγου τὸ κέριον διανίστη, λέγων· Ὡς πᾶσις, ἐταίρου· ἐκράτησε τῆς χειρὸς αὐτῆς, καθὼς γέγραπται· ζῶοντων μὲν ὡς θεός, τῇ παντοουργῇ προστάγματι· ζῶοντων δ' αὖ πάλιν, καὶ διὰ τῆς ἀφῆς τῆς ἰδίας αὐτοῦ σαρκὸς· μίαν τε καὶ συγγενὴ δι' ἀμφῶν ἐπιδεικνύς τὴν ἐνέργειαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲ καὶ μίαν ἀπερικάλυπτον ἔχει τοῦ διδασκάλου τὴν ἐννοίαν· ὅτι μὴ ἐκτέρων τῶν ἐξ ὧν ὁ εἰς καὶ μόνος ὑπάρχει Χριστὸς οὐσίῳ μίαν ὀρίζεται τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἂν τινες ὑποστήσειεν· εἴπερ πρὸς Ἑρμῖαν αὐτὸς ἀποφαίνεται, λέγων· Ἐνεργῆσαι γὰρ ὁμοῦς

⁶⁴ Joan. xiv. 9, 10. ⁶⁵ Joan. x. 30. ⁶⁶ Joan. viii. 59, 40. ⁶⁷ Hebr. xiii. 8. ⁶⁸ I Cor. viii. 6. ⁶⁹ Rom. ix. 5. ⁷⁰ Luc. viii. 54.

⁷¹ Tom. iv in Joan. pag. 361. ⁷² Non bene Nicol. Borbon. utriusque ;era. Interpret. vi synod. per utraque.

τὰ τὴν αὐτὴν λαχόντα φύσιν· οὐς δὲ ὁ τοῦ πᾶτος εἶναι λόγος ἐξηλλαγμένος, τοῖς αὖ ἐν καὶ ὁ τῆς ἐν' ἁπασιν ἐνεργείας λόγος οὐχ ὁ αὐτός. Τὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ὄντα, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁμολογῶνται. Ἄνθρωποι οὖν ἀνάγκη θάτερον, ἢ πρὸς ἑαυτὸν εἰσάγειν ἀπομαχόμενον τὸν διδασκαλον, ἢ τὴν αὐτὴν ἀποδιδόντα φύσιν, ὥστε οὖν καὶ ἐνεργείαν ἐπὶ Χριστοῦ τὴν αὐτὴν· ἀλλ' οὐκ ἐξηλλαγμένης ὑπαγορεύειν τὰς φύσεις, εἰς ταυτὸν ἀλλήλαις ἰούσας τῷ ἀπαρλλάτῳ τῆς ἐνεργείας. Τὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ὄντα, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁμολογῶνται, φησὶν²¹. Εἰ δὲ ἐκότερον ἀπρεπές, τό²² τε πρὸς ἑαυτὸν ἀσυμβάτως ἔχειν, καὶ τὸ μὴ παρηλλαγμένης ἐπὶ Χριστοῦ προσθεῖναι τὰς εἰς ὧν ἐστὶ φύσεις, ὅλων ὡς οὐ μίαν ἐκατέρων τῶν οὐσιῶν, ἥγουν τοῦ ἐξ αὐτῶν συγκαίμενου Χριστοῦ, παραδίδωσι τὴν ἐνέργειαν· διὰ τοῦ φάναι, «Μίαν τε καὶ συγγενὴ δι' ἀμφοῖν ἐπιδικεύς τὴν ἐνέργειαν»· ἀλλὰ θεὸν ὄντα φύσει, καὶ σαρκωθέντα παρίσθῃ τὸν ὑπερῶν Λόγον, τὴν ζωοποιὸν αὐτοῦ φύσει καὶ θείαν ἐνέργειαν, ἀσωμάτως τε παράγειν καὶ διὰ σώματος. Συγγενὴ γὰρ εἰπὼν, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τὴν αὐτὴν δι' ἀμφοῖν, προστάγματός τε παντοῦργου καὶ ἀφῆς τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκός, ἐκφαινομένην τοῖς θαύμασι ζωοποιὸν ἐνέργειαν ἐπεσημαίνε· ὥστε καὶ τὸ πῦρ ἄλλως τε καὶ ὡς καὶ δι' ἑλκός, τὴν αὐτὴν ἐκατέρως καυστικὴν ἐπιδείκνυται δύναμιν. Οὐκοῦν, οὐκ ἐπ' ἀναίρεσιν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀνθρωπικῆς ἐνεργείας, ταῦτα φησὶν ὁ διδάσκαλος· σαρκὸς γὰρ ἀπὸν εἰρηκώς, τὴν ἀνθρωπίνην ἐκδέχων ἐσημαίνε· εἴπερ ἡ ἀπτική, τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας σαφὴς ἐστὶν ἀπόδειξις· ἀλλ' οὕτε πρὸς ταῖς κατὰ φύσιν δυοῖν ἑτέραν παρ' αὐτοῦ παραδίδωκεν· ἀλλὰ τὴν ζωοποιὸν φύσει, καθὼς ἐλάττει, δι' ἀμφοῖν· προστάγματός τε καὶ ἀφῆς ἐνεργείαν, ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ Λόγου προερχομένην δεδήλωκεν.

Εἰ δὲ τοῖς περισχεθέντες τοῖς τῶν Πατέρων εὐσεβέσι κηρύγμασι, τὴν πρὸς Ἀχιλλίου Ἡρακλειανοῦ παρακομιζουσιν ἐπιστολὴν, καθ' ἣν ὑποβάλλουσι καὶ μίαν πρὸς ταῖς δυοῖν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν, ὡς ὅλου, καὶ κίνησιν²³, αὐτοὶ ταύτην ἐρμηνεύσαν. Ἐχει γὰρ ὡς τὸ γράμμα· «Μία μὲν ἡ καθ' αὐτὴν ὁλὴ τοῦ Κυρίου φύσις τε καὶ κίνησις· δύο δὲ αἱ κατὰ ἀναφοράν. Μία μὲν ἡ τῶν μερῶν κίνησις τε καὶ φύσις κατ' οἰκείωσιν· δύο δὲ, αἱ καθ' αὐτάς. Κίνησιν δὲ ἔταν φῶς· Ἐνέργειαν καὶ πάθος βούλομαι δηλοῦσθαι. Κρὴ τοιγαροῦν τοὺς ταῦτα τῶν οἰκείων δογμάτων προσβαλλομένους ὀχύρωσιν, διασαφηνίσαι τῷ λόγῳ, τίς, καὶ πῶς λεγομένη, καὶ τίνος τῶν ἐγκρίτων μεμαρτυρημένη Πατέρων, ὡς ἡ ὅλου τοῦ Κυρίου μία τε φύσις καὶ κίνησις· καὶ τίνος αἱ δύο κατὰ ἀναφοράν. Τίς δὲ καὶ ἡ τῶν μερῶν μία κατ' οἰκείωσιν φύσις ὁμοίως καὶ κίνησις· καὶ τίνος αἱ δύο καθ' αὐτάς· ἥγουν αἱ τρεῖς αὐταὶ συζυγαίαι τῶν τε φύσεων τοῦ αὐτοῦ καὶ κινήσεων. Καὶ τίς τὴν αὐτὴν καὶ μίαν κίνησιν ἐκότερον δηλοῦν παραδέδωκεν.

ter, quæ eandem secum naturam sortita sunt. Quibus autem ejus quod est esse ratio diversa est, his nec ratio operationis in omnibus eadem futura est. Quæ enim sunt ejusdem operationis, certum est esse ejusdem substantiæ. Alterum igitur duorum necessarium est, aut secum pugnantem inducamus doctorem; aut eandem in Christo reddentem naturam, uti etiam eandem operationem; nec diversas cum naturas tradere, quæ in unum idemque coierint, una illa ac invariabili operatione. Quæ enim sunt ejusdem operationis, certum est, inquit, ejusdem etiam esse substantiæ. Sin autem utrumquod indecorum est, ut et secum ipse dissentiat, nec diversas in Christo, ex quibus est, proditeatur naturas; perspicuum est, non unam operationem amborum substantiarum, seu Christi ex illis compositi, cum tradere, cum alii. Unam ac affinem amborum munere operationem edens; sed ostendere, Verbum, cum Deus natura esset ac incarnatum, vivificam naturam atque divinam operationem suam, tum incorporea ratione, tum corporis opera proferre. Dicendo enim *cognitam*, sive *affinem*, nihil aliud significavit, quam eandem amborum munere (tum scilicet jussionis omnium effectricis, tunc tactus ipsius sanctæ carnis), vivificam operationem miraculis elucere. Haud secus ac ignis, tum sine materia, tum ejus ope urens, eandem utroque modo vim urendi ostentat. Non igitur ad tollendam humanam Salvatoris operationem Cyrillus hæc loquitur. Dicendo enim tactum carnalis, humanam clare operationem significavit: siquidem vis tangendi, humanæ operationis probatio perspicue existit. At neque aliam, præter duas naturales illius tradidit operationes; sed vivificam naturam, ut dictum est, amborum munere (tum scilicet jussionis, tum vero tactus) operationem, ex uno eodemque Dei Verbo prodire declaravit.

Quod si piis his Patrum prædicationibus arctati, Heracliani ad Achillium epistolam proferant, in qua unam in Christo, præter duas, et naturam ut totius, et motum eum dicere admonent; ipsi illam interpretentur. Sunt enim hæc illius verba: «Una quidem est tota secundum se Domini cum natura, tum motio, duæ vero secundum rationem. Una est partium tum motio tum natura secundum arrogationem; duæ vero secundum se. Motionem autem cum dico, operationem passionemque significari volo. Necesse igitur est, qui hæc ad sua dogmata confirmanda objiciant, sermone clarius explicant, quænam ac quomodo dicta, cujus item e numero probatorum Patrum testimonio fulta, illa Domini, tanquam totius, una tum natura, tum motio? et quæ duæ secundum relationem? quænam vero etiam partium secundum arrogationem una similiter natura et motio? quæ item duæ per se? id est, hæc tres conjugationes ejusdem cum naturarum, tum motionum? Quis denique, unum eam-

²¹ Tom. x in Joan. ²² Auctor obscurus, nec satis catholicus.

demque motionem ambo hæc significare tradiderit, operationem scilicet et passionem? Quomodo autem, aliquid eorum sententia utrumque significat, sit ut Filius secundum omnem motum suum non a Patre sejunctus sit, quippe qui secundum omnem motum natura existat patibilis? si quidem nullo modo Dei ac Salvatoris motio, utrumque simul (operationem scilicet et passionem) significat. Deus enim natura impatibilis est et absolutus et simplex: imo omni simplicitate longe simplicior. Quomodo vero rursus, cum trium motionum conjugationibus, non duodecim operationes passionisque simul introducunt? si quidem, illorum sententia, motio utrumque significat. Quis denique sanctorum dum relationem, vel secundum arrogationem seu

hæc prius ex Patrum sententia ac judicio demonstrant, tamque suorum illis dogmatum firma rataque erit opinio. Sin autem minime poterunt, his demum omissis, ea duntaxat nobiscum sequantur, quæ a sanctis Ecclesia catholica Patribus, et a sanctis quinque œcumenicis synodis pie decreta sunt; constantes Deum per omnia natura perfectum, atque hominem per omnia natura perfectum, atque hominem per omnia natura perfectum, eundem unumque ac solum Dominum ac Deum Jesum Christum; nec tollendo quod in utroque natura per omnia perfectus est, una etiam divinam aut humanam ejus voluntatem et operationem tollant; qui nempe sciant superessentiale Verbum, nec quod ab æterno nullaque causa erat, nec quod postea ob causam (nostram scilicet salutem) factum est, quidquam minuisse aut immutasse, vel aboluisse: quin potius integrè et perfectò (excepto duntaxat peccato) in se et per se, secundum 67 omnia, et in omnibus custodisse; necque illa ipsa proprie (ut dicebam) secundum naturalem substantiam: unde et natura volendi facultate præditus est et operandi nostram salutem, unus et idem solusque Dominus noster, ac Deus, secundum ambas naturas ex quibus, ac in quibus est: Deus namque per naturam ipse pro potestate decernens, liberque imperii, atque omnium potestatis ac arbitrii auctor cum esset, non homo amens (sine mente) factus est, vitæque hominum naturalis, ac qui ab eo ut essent, creantis voluntate nati sunt, expers: sed homo fuit intelligens, hoc est, vere natura voluntatis ac operandi facultate præditus, qui ipse natura ac solus Deus est, me toto assumpto, cum illis quæ mea erant, ut mihi toti salutem præstaret,

(b) Ἐξουσιαστικὴς φάραγος, καὶ τῆς τῶν ἀρχόντων ἐξουσίας δημιουργός. Ex Dei nativæ libertate, siveque juris potestate, et quod ejusdem in naturis intelligentibus potestatis auctor ipse sit, recte suadet Maximus, non factum fuisse ἀνοὺν ἀνθρώπων, hominem mente destitutum; quæ ejus libera siveque juris potestate, principium est. Non bene itaque Turr. habens potestatem secundum naturam, et auctor substantiæ omnium: nempe pro ἐξουσίας, legens οὐσίας: quod nec sic ita ejus habuit eod., sic fuit decoquendum, ἐξουσιαστικῆς, inter

A καὶ ἐνεργεῖαν τε φύλιν καὶ πάθος: καὶ πῶς, εἴπερ ἄμφω κατ' αὐτοὺς, οὐ κατὰ πᾶσαν αὐτοῦ διασχέμεται κίνησιν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ὡς φύσει παθιτὸς κατὰ πᾶσαν: εἴπερ οὐχ ἑκάτερον ἐνεργεῖαν ἑαυτοῦ καὶ πάθος ἢ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος καθ' αὐτὸν δέησιν τρέπον ἐπιστηραίνεταί κίνησις. Ἀπαθὲς γὰρ φύσει τὸ Θεῖον, καὶ ἀσχετόν, καὶ ἀπλόον· μᾶλλον δὲ πάσης ὑπερῆλυτον ἀπλότητος. Πῶς δὲ πάλιν οὐχὶ ταῖς τῶν τριῶν συζυγίαις κινήσεων, ἐνεργείας τε καὶ πάθος δυοκαίθετα παρουσιάζουσιν, εἴπερ ἡ κίνησις ἄμφω δηλοῖ κατ' αὐτοὺς: καὶ αἱ τῶν ἁγίων κατ' ἀναφορὰν ἢ κατ' οἰκισμὸν τῆς ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ διακρίσεις φύσεως;

Patrum naturas unquam in Christo Deo secundum attributionem professus est?

B Ταῦτα δεῖξάτωσαν πρότερον ἐκ Πατρικῆς ἐπιχρίσεως, καὶ εἰδ' οὕτως αὐτοῖς ἡ τῶν οἰκισμῶν ἐνταῦθα κυρωθῆσεται δογματικὴν ὑποκρίσιν. Εἰ δὲ ἀδύνατος ἔχουσιν, τοῦτων λοιπὸν ἀφίμενοι, μόνους εὖν ἡμῖν τοῖς εὐσεβῶς κακρυμμένοις στοιχείωσιν, ἐκ τῶν Θεοφάνων τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν πέντε συνόδων· Θεὸν φύσει κατὰ πάντα τέλειον, καὶ ἀνθρώπον φύσει κατὰ πάντα τέλειον, πλὴν μόνης ἁμαρτίας, τὸν αὐτὸν καὶ ἓνα καὶ μόνον Κύριον καὶ Θεὸν Τησοῦν Χριστὸν ἐμολογούντες: καὶ μὴ τῇ ἀναίρεσει τοῦ ἐν' ἁμῶν κατὰ πάντα φύσει τελείου, τὴν θεῖαν ἢ τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ αὐτοῦ συναγλῶσαι θάλασσαν τε καὶ ἐνεργεῖαν γινώσκοντες, ὡς οὐτε δ' ἦν ἀνέρχους καὶ ἀναίτιος, οὐτε δ' γέγονεν ὑστέρον δι' αἰτίαν· ἤγουν τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἐμίσωσεν ἢ ἠλλώτισεν, ἢ ἐξηγάγετο κατὰ τι γούιν θλας δ' ὑπερθεσίου Λόγου· ὁλικῶς δὲ μᾶλλον καὶ τελείως, διὰ μόνης τῆς ἁμαρτίας, ἐν ἑαυτῇ τε καὶ δι' ἑαυτοῦ, κατὰ πάντα τε καὶ ἐν πᾶσιν ἐβόλαξεν, αὐτὰ τε κυρίως, ὡς ἔφην, καθ' ὑπαρξιν ὧν φυσικὴν· Θεὸν καὶ θελητικὸν φύσει, καὶ ἐνεργητικὸς δ' αὐτὸς καὶ μόνος καὶ εἰς Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, καθ' ὑπαρξιν αὐτοῦ φύσιν, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνδοχῇ, τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐστίν. Εἴπερ Θεός, κατὰ φύσιν ἐξουσιαστικὸς ὑπάρχων, καὶ τῆς τῶν ἀπάντων ἐξουσίας δημιουργός (b), οὐκ ἀνοὺς γέγονεν ἀνθρώπος, ἢ ζωῆς ἀμοίρος τῆς καθ' ἡμᾶς φυσικῆς, καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ εἶναι κατὰ δημιουργίαν λαχόντων· ἀλλὰ νεκρός, ἦτοι θελητικὸς φύσει καὶ ἐνεργητικὸς κατ' ἀλήθειαν ἐχηρημάτισεν ἀνθρώπος, αὐτός δ' φύσει καὶ μόνος Θεός· ὅλον μὲ προσλαβὼν μετὰ τῶν ἐμῶν, ἐν ὧν μοι τὴν σωτηρίαν χάριστηται· ὅλον λύσας τὸ κατὰ κριμα τῆς ἁμαρτίας: ἐπείδη ἡ τὸ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον· δὲ εἰ ἦνται τῷ

NOTE.

nomina Christi habetur Iva. ix. 8, quod tamen cum aliis a LXX positus, sanctus Hieronymus non exponit. Ejus loco reliqui interpret. δυνατός habent. Sonat maxime in potestatem illam, qua quis vel sibi ipse, vel aliis dominatur ac præcipit. Sic ἐξουσιαστικὰ verba appellantur, ἀρχο, κυριεύω, βασταύω, et quæ sunt ejus generis. Hinc τὸ αὐτεξουσίον, quod nostri vocant Liberum arbitrium, facultatem scilicet rationis sui dominam, ac se moventis ex præconcepto sine.

ἵνα, τοῦτο καὶ αἰσθάνεται, καὶ καθά φησιν ὁ τῆς θεολογίας ἐπὶ νόμος⁹⁹.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῖς τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων εὐσεβείαι διδάγμασι, τὴν τῶν ἑτεροφυγόντων ἀποσκευασμένοι; παρόλογον ἔστασιν, ἑτέρωθεν ἡμῖν ἐπιφύονται· τὴν τῶν ἡμετέρων εἰς ἡμέτερον καταδρομὴν· μᾶλλον δὲ, τὴν τῶν ἀκραϊοτέρων συναρπάγην, ποιοῦμενοι γραμμῶν προσαγωγὴν, ἵθουν τῆς πρὸς Μαρτίνον (c), ὡς φασί, γεγενυίας ἡμῖν τὸν πρεσβύτερον· καὶ τῆς πρὸς τὸν Πύρρον ἐπιστολῆς, ἀναγκάσειον καὶ περὶ τούτων βραχέα εἰπεῖν· τὴν ὁμέτεραν ἐν πᾶσι πληροποροῦντας ἀγισώσιν, ὡς πρὸς Μαρτίνον μὲν τὸν πρεσβύτερον διαφόρως, περὶ διαφορῶν ἐπιστάλακαμεν γραμμῶν κεφαλαίων· οὐ μὴν γὰρ τοὶ καθ' ὅσον δὴποτε τρόπον, ἢ ἀλλεῖται [ἡμῖν] περὶ τῶν ἀντιθέσεων οὐτως, καὶ ἐναντίον δογματικῶν· τῆς τε μίαν λέγει καὶ τὴν δύο, τούτῳ, τῶν πλαττομένων αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδὲς Χριστοῦ τριῶν ἐνεργειῶν ἢ θελήσεων· ὡς ταύτας ἐπ' αὐτοῦ συνιστάμενοι ἡμῶν, ἐκείνοις ἐφάμλλον, ἢ πρὸς ἑτέρον τινα παντελῶς· «Εἰ γὰρ ἂ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἑμαυτὴν συνιστάνω, φησὶ τὸ σκεῦος; τῆς ἐκλογῆς. Ὅθεν καὶ οὐτως προφερομένην, ἥτοι πλαττομένην, ὡς ἐξ ἡμῶν δῆθεν πρὸς Μαρτίνον ἐπιστολὴν¹⁰⁰, ἄλλοτριαν οὖσαν πάντῃ καὶ οὐχ ἡμετέραν, ἡμεῖς; τε αὐτοὶ διαβρίπτομεν, καὶ πάντας ὁμοίως ἡμῖν διαβρίπτειν παρακαλοῦμεν, τοὺς εὐσεβεῖς ὁμολογούντας τὸν Κύριον· ἵνα πᾶσαν τοῖς ἐναντίοις διατεχίσωμεν ἀφορμὴν, προφάσεις προφασίζομένους ἐν ἀμαρτίαις, καὶ τῆς οἰκείας ἀντιλογίας συγκάλυμμα, τὴν καθ' ἡμῶν ποιούμενοις συκοφαντίαν· οἱ ἐπειδὴ τῷ οἰκείῳ μὴ συνίστανται λόγῳ, τῇ τοῦ ἀληθοῦς προσβολῇ φθειρομένην, τῷ τοῦ ἡμετέρου δῆθεν γράμματος προσηκείῳ, τὴν κατὰ τῶν ἀπελεστέρων ταυτοῖς ἀπεργάζονται πολλὰν παρεξέσθιν· ἥν οὐκ ἂν πάθοιεν λοιπὸν, ἢ δράσειεν, οἱ τοῦ φεδούς το ἀληθῆς, τὴν πρὸς δὲ τὸν Πύρρον πάλιν, γεγραφέντα πρότερον ἡμῖν τόμον πολὺστιχον, καὶ ἄγαν ἡμᾶς, οὐκ οἷδ' ὅπως, ἐν τούτῳ ἐμψέσαντα· κατ' ἐξέτασιν δὲ, καὶ οὐκ ἀπόφασιν, ἐν αὐτῷ δὴ τῷ τόμῳ τὸν περὶ μίαν καὶ δύο τοῦ αὐτοῦ ποιησάμενον λόγον ἐνεργειῶν·

⁹⁹ Galat. ii, 18. ¹⁰⁰ Psal. cxi, 4.

¹⁰⁰ Epist. I ad Cledonium. ¹⁰¹ Ad Marinum supposita Maximi epistola: cui tamen nihil commune cum illis ejus Epistolis, quas ad Marinum datus.

NOTE.

(c) Τῆς πρὸς Μαρτίνον. Non videtur supposita hæc epistola ad Marinum, aliqua esse ex illis quæ ad eum exstant, omnes dogmaticæ: ipsaque prima inter editos Turriano tractatus, serio γυναικὴν in Christo impugnari voluntatem, et electionem nobis similem, solum admittens quatenus est motus liber, non tamen secundum contraria, aut conjunctam incerti rationem habens; sicque se admisisse Quæst. ad Thalass. excusari se prolietetur. Ubi quoque voluntatem κατ' οἰκείωσιν, per arrogantiam et appropriationem ex Patrum sensu, ipsam nostram voluntatem, quam velut caput membrorum, suam quodammodo ducit, recte exponit; cui nihil com-

A tota peccati damnatione soluta; quippe et eum id quod non est assumptum, remedio caret; quod autem Deo unitum est, hoc salutem annuatiatur, uti ait, cui a theologia nomen est.

Quod tamen aliter sentientes, quorum absonas objectiones confutavimus, pia sanctorum Patrum opposita doctrina, nos aliunde adoriuntur nostra ipsorum producentes, ut inde latus nostrum petant, sive potius simplicioribus fucum faciant; nempe litteras quas ad Marinum preabyterum, ut aiunt, et quas ad Pyrrhum scripsimus; necesse est at de his quoque breviter dicamus; quo nimirum in omnibus, quod minime anceps sit ac dubium, vestra sanctitas a nobis habeat. Ad Marinum quidem preabyterum diversimode scripsimus de diversis Scripturæ capitibus; non tamen ullo quovis modo de sic æquipollentibus ac pugnantibus dogmatibus, a nobis dictum est, de una scilicet et duabus (id est, quas ipsi fingunt in eodem et uno Christo, tres operationes aut voluntates; quasi nos etiam in eo similiter, velut ipsi, eas constituamus; ac vel apud Marinum, vel prorsus apud alium quempiam as-truamus. Si enim quæ destruxi, hæc adhuc æstifeco, prævaricatorem me constituo¹⁰¹, et alii res electionis. Unde et epistolam quæ sic producit, id est, quasi a nobis scripta ad Marinum confingitur, quæ prorsus aliena sit, et non nostra, tum nos ipsi rejicimus, tum ut rejiciant simili nobis ratione, omnes obsecramus; quo scilicet omnem adversariis occasionem precludamus; nempe excusantibus excusationes in peccatis, ac qui nos calumniantur, contradicendi libidinem contingitibus: qui, quod propria eorum eruditio non commendat, ipsa veritatis impressione elias, nostrarum scilicet litterarum larva, dolo sibi editum ad eos, qui simpliciores sunt, struunt; a qua noxa immunes præstabuntur, qui nostra suscepta satisfactione, veritatem pluris mendacio facient.

Rursus vero Pyrrhus, eum ad nos prius ingens volumen scripsisset, ac, nescio quomodo, in eo nos valde coluisset; atque inquirendo, non quidquam decidendo, de una ac duabus ejusdem operationibus in illo disseruisset, nostramque senten-

D mune cum tertia illa Monothelitarum voluntate ut totius, etsi eam etiam illi dicentur κατ' οἰκείωσιν. Quæ scorsum exstat a reliquis Maximi epistolis ejus ad Marinum epistola, quæ satisfacit pro affecta particula Filioque Litteris apostolicis, cum ejusmodi aliquid habuerit incertum est, cum nec illi qui Maximo abrogant, ejus quidquam insinulaverint, vel exemplum illius magis integrum, quam modo habeamus, nacti sint. Potuit sic ab iis Grecis ablegari, qui Photiani dogmatis studiosiores, Maximi piam illam expositionem ejusque εἰρηγνόντων probaverunt.

tiam utrinque exquireret ac provocaret; nos quoque, ut par erat in proœmio nostræ ad eum epistolæ ipsum columinus, uti nos admonet Apostolus, cum ait: *Invicem honore prævenientes*: cum et eos qui se aliter habent, aut ad nos scribunt, diligere, ac bene eis precari jubeat divinus Sermo. Simul etiam cura mihi fuit, ne hominem exasperarem, sed magis lenirem; quo scilicet ipsa laudationis illecebra, ad eorum quæ pie ex sanctorum Patrum doctrina tradebam, assensum eogorem: unde sic fatebar me intellexisse quæ ab eo mihi scripta erant, quemadmodum ipse ad eum scripseram; velut nimirum impellens, uti dicebam, atque invitans ad assensum pie doctrinæ, quo sibi maximam esset paraturus salutem, si modo in animum induceret, ut quemadmodum ad eum scripseramus, nobiscum confiteretur; duas scilicet unius ejusdemque Christi Dei naturales operationes, uti et duas naturas inconfuse unitas ac indivise, divinam et humanam, increatam et creatam; at non unam eandemque, quovis modo dictam. Nempe, esse non Patrum, sed magis hereticorum doctrinam, quæ unam eandemque operationem seu voluntatem aut naturam, in uno eodemque Domino nostro ac Deo tradat.

Hic igitur meæ ad Pyrrhum laudationis scopus, hic modus ac ratio, cum sensim a contraria opinionione abducere, et ad rectam fidei doctrinam transferre cogitarem. Si quis vero non satis mei ejus propositi vim assecutus, memm adhuc illam laudationem egre fert, per me licet, utique illi videtur, iam explodatur quæ nec 69 nobis jam placeat aut probatur; sed magis gravis ac molestia est, postquam ille plene eversus est; eorum vero vim, quæ a nobis catholico ad eum scripta sunt, ratam habeat ac comprobet.

Habetis, Patres sancti, qua ratione per meam defensionem mei securos vos reddiderim. Enimvero viriliter agite et confortamini spiritu, nec ad dexteram aut sinistram adversariorum vos studiis ac doctrinis abduci patiamini, sed via regia stabiliri ac duci, ab eo qui ait: *Ego sum via et vita ac veritas*; — *Unanimes, idipsum sentientes*; — et, *Deus pacis erit cum omnibus vobis*; quem pio semper prædicetis ac sancte colatis: quique deum post beatam ævo hoc tum vitæ institutionem, tum confessionem, futuro illo beatiorum se vobis hereditatem præbiturus est atque requiem: quo cum Patri ac Spiritui sancto gloria, honor, potestas, adoratio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Rom. xii, 10. • Math. v, 44. • Joann. xiv, 21.

καὶ τὴν ἡμετέραν οὖν ἐπιζητοῦντα, καὶ προσκαλούμενον παρὶ ἐκατέρου λόγου κρίναι τε καὶ ὑποδείκναι, εὐχόμενος· καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἐν προοίμοις, τοῦ πρὸς αὐτὸν ἡμετέρου γράμματος, ἀντιτιμῶμεν, ἀποστολικὴν ἐκκληροῦντες παραίνεσιν. Τῇ τιμῇ τοῦ ἀλλήλου προσηγοῦμενοι φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος· ὅπου γὰρ καὶ τοὺς ἐξ ἑτέρως ἔχοντας, ἢ ἐπιστρέφοντας πρὸς ἡμᾶς, ἀγαπᾷ τε καὶ εὐλογεῖν ὁ θεός παρακινεῖται λόγος. Καὶ ἅμα σπουδῇ μοι καθιστάται, μὴ ἐκτραχύνειν· ἐμυλίζειν δὲ μᾶλλον τὸν ἄνθρωπον, τοῖς εἰς αὐτὸν ἐγκωμίοις, πρὸς συγκατάθεσιν ἵναί τινος εὐσεβῶς· μοι δεδογματισμένων, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων διδασκαλίαν· ὅθεν καὶ οὕτω νενοημένοι κατὰ τὴν γενομένην αὐτῷ παρ' ἐμοῦ συγγραφήν, τὰ ὅτι ἐκείνου μοι γραφέντα διωμολόγουν· παρορμῶν αὐτὸν οὖν, ὡς ἔφη, καὶ προσκαλούμενος, εἰς τὴν τοῦ εὐσεβοῦς ἐπίνοισιν λόγου, συντηρίαν αὐτῷ μεγίστην προσενέοντο, εἰς τούτου στήθεα· οὐν ἡμῖν ἐμολόγησεν [ἐμολογῆσαι], ὡς γεγράφαμεν· τούτοις δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός Χριστοῦ τοῦ θεοῦ κατὰ φύσιν ἐνεργείας, ὥστε πρὸν καὶ φύσει ἡνωμένας ἀσυγχύτους καὶ ἀδιαιρέτους, θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων· ἁκρίστον καὶ κτιστὴν· ἀλλ' οὐ μὴν καὶ τὴν αὐτὴν ὁμοουσίαν λεγομένην. Οὐ γὰρ Πατρικὴς, αἰρετικὸς δὲ μᾶλλον ὁ παρὶ μῆς καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἢ θεότητος ἢ φύσεως λόγος, ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνός Κυρίου ἡμῶν καὶ θεοῦ.

Τῆς μὲν οὖν πρὸς αὐτὸν ἐκείνου, ἔχοντος τὸν πόρον, ἡμετέρας εὐφημίας τοιοῦτος ὁ τρόπος· καθίσταται, τῆς ἀντιρρήτου δόξης αὐτὸν ἡμέτα διττῶν ἐπισημάτων, καὶ πρὸς τὸν ὁρὸν ἐκπαθεῖν λόγον τῆς πίστεως. Εἰ δὲ τις τοῦ καθ' ἡμᾶς, διαμαρτανῶν σκοποῦ, πρὸς τὴν εὐφημίαν ἐτι δυσφορεῖ, τὸν τῆς ἡμετέρας οἰκονομίας ἐν τούτῳ δὴ μάλιστα λόγον οὐκ ἀποδεχόμενος, παρὲς τοῦ δὴ τούτου, καὶ διαρρηπτεῖσθαι κατὰ τὸ δοκοῦν τὴν εὐφημίαν, μὴδὲ ἡμῖν λοιπὸν ἐπὶ τῶν ὁσων, προσάντης δὲ μᾶλλον μετὰ τὴν τελειάν τάνδρως ἐκτροπὴν· κινεῖται.

Ἐχετε, Πατέρες ἅγιοι, τῆς πληροφορίας διὰ τῆς ἡμετέρας ἀπολογίας τὸν λόγον· ἀλλ' ἀνδρίζετε, καὶ κραταίουςθε πνεύματι, μὴ παρακλινόμενοι δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ πρὸς τὸν ἐναντίον ἀνδρῶν καὶ δογμάτων· ἀλλ' ὁδὸν πρὸς τὴν ἀληθείαν ἐκτελέετε καὶ ποδηγούμενοι παρ' αὐτοῦ τοῦ εἰπόντος, Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ἀλήθεια, — σὺν ψύχοι, τὸ αὐτὸ προορῶντες, — καὶ ὁ θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μετὰ πάντων ὑμῶν, εὐσεβῶς δὲ κρυπτόμενος, καὶ ὁσιος παρ' ὑμῶν λατρουόμενος· καὶ πῖρας τῆς ἐνταύθα μακαρίας πολιτείας τε καὶ ἐμολογίας, ἐκείνων ἐκείας μακαριώτεραν παρεχόμενος ὑμῖν κληροδοσίαν τε καὶ ἀνάμνησιν· μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ οὖν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δοξα, τιμὴ, κράτος, προσκύνησις, νῦν καὶ δὲ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Philipp. ii, 2. • Philipp. iv, 9.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ

EXEMPLUM EPISTOLÆ

SANCTI MAXIMI

Ἰσορ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν κύριον Μαρτίνον τὸν
πρεσβύτερον τῆς Κύπρου.

Ad Donnum Martinum Cypri presbyterum.

EX ANASTASII EPISTOLA AD JOANNEM DIACONUM.

Præterea interpretati sumus ex epistola ejusdem sancti Maximi ad Martinum scripta presbyterum, circumstantiis de Spiritu sancti processione, ubi frustra causari contra nos inuit Græcos, cum nos non causam, vel principium Filium dicamus Spiritus sancti, ut autem; sed unitatem substantiæ Patris ac Filii non nescientes, sicut procedit ex Patre, ita eum procedere fateamur ex Filio, missionem enim nimirum, processionem intelligentes; pie interpretamur, utriusque lingue quædam ad pacem erudiens, dum scilicet et nos et Græcos edocet secundum quiddam procedere, et secundum quiddam non procedere Spiritum sanctum ex Filio: difficultatem exprimentis de alterius in alterius lingua proprietatem significans. Siquidem et hujusmodi pia interpretatione, sanctus olim Athanasius Orientales et Occidentales super substantiæ vel personæ nomine dissidentes univit, dum unum idemque credere sensuque retinere, perdidit: licet ob lingue varietatem aliter atque aliter ore conferentur, et importunis contentionibus deservirent.

Νόμω θεῷ κατὰ θεὸν εὐδυνώμενος, θεοτίμητος
πάτερ, νόμον ὑπεραίρας ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐν
μέτριοις ὑπεράρας, καὶ πνεύματι τὸ ἐνταλὸς μεγαλύ-
νας τῆς ἐμῆς περὶ τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀπειρίας,
ἢ προπτείας, ἀκύνει οἰκειότερον· οὐ γὰρ αἰσχύ-
νομαι τὰ ἐμὰ καὶ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας, πάθω διόντως
ἐξαγορεύειν, καὶ τόσῳ προθυμίᾳ μῆλλον ἀποκαλύ-
πτειν, ἢ ὅσον φιανθρωπικῇ ἐπικαλοῦμαι βοήθει-
ας. Τίς γὰρ περὶ ἀν' ἀλόγου λόγον οὕτω προσή-
κατο, καὶ φρονεῖτο; νοῦν διανοίας ἐδέξατο, μὴ τί γε
παντελῶς εἰπεῖν, ἀπεσιμῶνεν, ὥ; οὐ τὸν ἐμὸν,
θεοτίμητε πάτερ, οὐχ ὅσον μόνον δι' ἀγάπην πα-
ραδραμῶν τὸ ἀπαίδευτον, κατ' ἄκρον ἐπίτησας.
ὁ δὲ μέγιστον τῷ ἀκόσμῳ πρὸς εὐδοξίαν, ἀλλὰ
καὶ ὅσον διὰ χάριν ἐπιβαλὼν τὸ αἰδέσθαι, ὃ τὴν
εὐχαρίαν παγκρατῶς εὐλαβῶν διατίθει, ὑπερ-
βολῇ καταβαλὼν· ἔξ ὧν ὁ τε λόγος καὶ τρόπος
συνίσταται τῆς ἀληθοῦς εὐγενείας, ἡ θεοῦ συγγε-
νεῖς, εἰπεῖν ἀληθέστερον ἢ καὶ οἰκειότερον·
οὐ μῆλλον μετατρέχειν εἰδὼς· οὐ γὰρ πέφυκεν ἡ
μεταστάσις ποτὶν· καὶ γὰρ εὐθεὶς πῶς ἀμεταβόλως
ἐβράβειν πρὸς ὅρεσιν, τῇ ὑπερβολῇ τῶν οὐ προσ-
όντων ἐκείνων ἀποκαλύπτειν τὴν ἐνδοίαν, καὶ γνωρί-
ζων τὴν γύμνασιν· καὶ τῇ παραδείξει τῶν ὀπὲρ
ἀξίαν, ἀσθητοτέραν ἐνείης τῶν κατ' ἀξίαν τὴν
αἰσθησιν, ἥνικα τοῦ τῆς φύξης βάρους κατακρη-
σας, τὸ μέγεθος τοῦ ἐκπεμφαίνοντος ἰδεῖν, ἀπαρα-
καλύπτως ποιήσας· ὁ δὲ μέγιστα πεπονθὼς, τῇ
τῶν ὁμιτέρων εὐχῶν διατρανώσει, θεῶν ἡγάμην
θεσπῶν, οὐ; λόγος οἰκονομίας τῆς ὑπὲρ ἐνοίαν
εἰσε προνοητικῶς συντηρεῖν καὶ προβάλλεσθαι τοῖς
κατ' ἐμὰ χειραγωγίας προσδοκούντοισι καὶ χροῖουσιν.
eorum quæ ei dignitate sunt, sensum austerius ingerit; tunc scilicet cum alto mentis sinu sibi
subdito ac occupato, ejus quod dissentaneum est, magnitudinem ipsam revelatam videre fecerit. Quod
cum mihi maxime eveniret, vestris precibus lucem affudentibus, divinas aggressus sum leges, ac quæ
dispensationis sermo, vim omnem mentis excedens, providentiæ rationibus scita consuevit serrare,
atque his, qui simili mihi ratione manuductione egent, proponere.

Καὶ μετὰ βραχέα. Ἀμέλαι τοι γούν τῶν τοῦ νό-
υ, ἀγιοτάτου, πάντα συννοεῖν, οὐκ ἐν τοσοῦτοις, ὅσοις

Divina lege secundum Deum, a Deo honorande
Pater, directus humanam aperiisti legem; qui
nimirum meam intelligendi dicendique partibus
imperiali, sive (ut proprie magis loquar) temeri-
tatis mediocritatem exinanitione, ac tenuitatem
paupertate, supra modum extulisti: non enim
pudet, mea meaque imbecillitatis vitia, pro eo
ac decet ingenua confessione evulgare, tantoque
majori alacritate detegere, quanto tu impensiori
humanitate studuisti obtegere. Quis enim sic un-
quam hominis ineruditum sermonem doctrinam-
que probavit, mentisque pene insipientis in-
telligentiam sensumque suscepit, ne prorata di-
cam, laudibus extulit ac celebravit, quemad-
modum 70 tu, a Deo honorande Pater, meum
(non haecenus solum, ut charitatis duce inscitiam
diasimulanter transires) honori maximo habuisti:
quod sane maximum est ad claritatem ac lau-
dem ei, qui omni destitutus ornamento sit
sed quod etiam propter gratiam adjecta quod di-
gnitatis est facitque venerationem, quo pulcher-
rime tuum ipse animum decorare soles, prastan-
tia decorasti; quibus sermo molisque (doctrina
ac virtus) verni ingenuitatis, aut (verius dicam
magisque proprie) cum Deo necessitudinis ac
affinitatis, constat; ne non magis offerre novit
(non enim hoc illi comparatum) quam modesto
sensu componat. Consuevit namque immobili
sede in humilitate statuere, dum eorum quæ
desiderantur excellentia, indigentiam magis de-
legit, ac notam facit nuditatem; obiterque mon-
strando quæ majora quam pro dignitate existant.

Pancisque interjectis. Sane igitur, sanctissimi,
qui nunc est, Papæ synodica, non in tot capitula,

Ex Reg. antiquo cod. cum alio Reg. et ci. v. Dufren. duplicique Vaticano n. 1008 et 1128 collato. Alter Reg. cod. Epistola τῷ ἁγίῳ Μαρτίνῳ πρὸς. x. τ. λ. "Emissionem lego, ne cum Græcis schi-
maticis effectum solum temporalem nolet, quod longe est a Max. τοῦ δι' τοῦ προτάσαι, omnique Lati-
norum sensu; ipso ea voce rite expresso ab Anast. in Maximi excerpto. "Et hic ignarus; potiusque vir
tantus cautius edore. "Liberaliter educatus ac locuples. εὐδυνώμενος. "Vat. 2. εὐχὰς λόγῳ. "Reg.
Fr. Vat. 1. 2. φρονεῖτο. "Vat. κατακρησας. "Reg. et Vat. 1. κόσμος. "Deest aliter Reg. et Fr.
"Vat. 2. ἐνείης. "Anast. Collect.

quot scripsistis, Regie urbis cives (Constantinopolitani) reprehenderunt: sed in duobus duntaxat. Quorum alterum est de fide Trinitatis, ac quod, aiunt, dixerit, « Spiritum sanctum etiam ex Filio procedere: » alterum vero de divina incarnatione; quod nimirum scripserit, « esse Dominum, ut est homo, absque peccato originis ». Et primo quidem consonantia Latinorum Patrum testimonia protulerunt: preterea etiam Cyrilli Alexandrini ex ejus sacra lucubratione in sanctum Joannem evangelistam. Ex quibus, non causam se ac auctorem, Filium Spiritus facere ostenderunt. Unam quippe Filii ac Spiritus causam Patrem noverunt; ac auctorem: alterius quidem generationis modo; alté-rius vero, processionis: sed ut per eam prodire significarent, eaque ratione conjunctionem substantiæ nullaque e variatione similitudinem, demonstrarent.

71 Ad secundum quod attinet, nulla prorsus eget defensione. Quæ enim in eo dubitandi ratio, tametsi his, qui occasiones querunt, ob suam morum pravitate, ita videatur. Nihilominus tamen fecerunt satia, dicendo: « Nec quod est in mente peccatum habuisse, quò fere Adamus primum laborasse videatur; nec quæ ex ipso per corpus prodiit atque geritur, mali actum ac actionem. »

Atque hæc quidem isti, quorum nomine nulla justa ratione in crimen vocati erant. Illi vero nec ob ea, quorum nomine juste adhuc vituperantur, ullam haecenus satisfactionem fecerunt, quando neque perperam a se inductas voces eiecerunt. Rogavi autem Romanos secundum jussionem vestram, ut ad cavendas sic ex canticis obrepentium fraudes dolosque, sua ipsi redderent ac interpretarentur. Verum cum in more positum habeant ut ita faciant ac scribant, nescio an forte obtemperaturi sint. Est preterea alia ratio, quod non ita possint alia lingua ac idiomate mentem suam exacte exprimere, sicut in sua atque nativa: uti et jam nos in nostra. Prorsus vero rem et ipsi curabant, qui experimento, quod inde est damnum injuriæque, didicerint.

Theodori Pharanita Monothelitarum antesignani excusatus liber: gnomicæ in Christo operationis auctor. — Legi Theodori Pharanita episcopi libellum de Substantia (sen essentia) et natura, deque hypostasi et persona, ac reliquis capitulis: nec forte velut introductionis specie omni carent utilitate. Cæterum in his quæ de personâ ac hypostasi docet, non magis horum regulis, quam sibi ipse propmodum astipulari videtur, qui hypostaticam, seu personalem, dicat operationem: quem etiam adversarii quæ opinionis doctorem ac patronum proferunt; omnem fere ex ejus verbis formantes atque dictantes, quam æthesim ediderunt ac fidei formulam. In hunc namque modum sermonem obumbravit ac

71 Addit. Anast. et actuali.

72 Solus Pater causa et auctor, origine fons ipse totius Trinitatis.

73 Flor. scæ 25 Georg. Metoch. l. IV. Becc. etc. Val. 2 traditur.

74 R. V. 2 dicitur quod, et ex tunc.

75 R. alter, non dixit.

76 Nutill hic Romani codices.

77 Fr. V. 1, κατά ταύτην.

A γράφαται: κεφαλῆς, οἱ τῆς βασιλείας τῶν πᾶν ἐκλάθοντο. οὗτοι δὲ μόνοις, ὡν, τὸ μὲν ὑπάρχει περὶ θεολογίας, οἱ τε φησὶν εἶπεν, « Ἐκπορεύεσθαι καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, » τὸ δὲ ἄλλο, περὶ τῆς θείας σαρκώσεως. οὕτως γάρ φησι: « Διὰ τὸν Κύριον εἶναι τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας ὡς ἄνθρωπον. » Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, συμφώνως παρήγαγον χρίσας τὸν Ῥωμαίων Πατέρα. ἔτι γε μὴν καὶ Κυρίως ἁγίου Πνεύματος, ἐκ τῆς γενέσεως αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπαγγελιστὴν ἁγίον Ἰωάννην ἐκ τῆς πραγματικῆς. ἔτι ὡν, οὐκ αἰτίαν τὸν Υἱὸν ποιοῦντας τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ αὐτοὺς ἀπέδειξαν. μίαν γὰρ ἰσάειν Υἱοῦ καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα αἰτίαν. τοῦ μὲν κατὰ τὴν γενέσιν. τοῦ δὲ, κατὰ τὴν ἐκπόρευσιν. ἀλλ' ἵνα τὸ δὲ αὐτοῦ προείναι δηλώσωσι. καὶ ταύτη τὸ συναφές τῆς οὐσίας καὶ ἀπαράλλκτον παραστήσωσι.

Τῷ δὲ δευτέρῳ, μηδεμίαν χρῆσται πλὴν παρὰ πᾶν ἀπολογία. Ποία γὰρ ἐν τούτῳ ἀμφισβήτησις. εἰ καὶ τοῖς προσαφαιμένοις νομίζεται διὰ τὸ διίστασθαι. Ὅμως δ' οὐκ ἐξεδυσώθησαν, εἰπόντες. « Μῆτε τὴν κατὰ νοῦν εἶναι ἁμαρτίαν, καθ' ἣν πρωτοπαθήσας φαίνεται πως ὁ Ἀδάμ, μῆτε τὴν ἐξ αὐτῆς προέουσαν διὰ σώματος πρᾶξιν τοῦ κακοῦ καὶ ἐνέργειαν. »

71 Οὗτοι μὲν οὖν ταῦτα, περὶ ὧν οὐκ εὐλόγως ἀνελήθησαν. ἐκείνοι δὲ περὶ ὧν καὶ μάλα δικαίως, οὐδεμίαν μέχρι καὶ νῦν πεποιθήσιν τὴν ἀπολογία, οἱ μὴ τὴν παρὶσσοφίαν τῶν ὡς αὐτῶν ἐκβολῆν. Μεθερμηνεύειν δὲ τὰ οἰκία, τοῦ τὰς ἀποκρίσεως χάριν διαφυγεῖν τῶν υποπιπτόντων κατὰ τὴν ἀμαρτίαν κλίσεως, παρακάλεσα τοὺς Ῥωμαίους. πλὴν ἰδούς κακῶς καὶ οὕτως οὕτως ποιεῖν καὶ στέλλειν, οὐκ οἶδα τυχόν εἰ πιστεῖν. Ἄλλως τε καὶ τὸ μὴ οὕτως δύνασθαι διακρίσειν ἐν ἄλλῃ λέγειν οἱ καὶ τῶν ἐν ταῦτο νοῦν εἶπεν ἐν τῇ ἰδίᾳ καὶ ὁραφανῇ, καὶ ὅτι οὐ καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ καὶ ἡμεῖς τὸν ἡμέτερον. Γενήσεται δὲ πάντως αὐτοῖς. πᾶσις τὴν ἀληθειαν μαθεύσιν, καὶ ἡ περὶ τούτου φωνή.

Τῷ δὲ περὶ οὐσίας καὶ φύσεως, ὑποστάσεως τε θεῆ καὶ προσώπου, καὶ τῶν καθεξῆς κεφαλαίων, ἐνέτυχον σχέδι Θεοδώρου τοῦ τῆς Φαράν. καὶ ὡς ἐν εἰσαγωγῇ: τῶν τε τυχόν οὐκ ἀσυνταλῶσιν. ἐν δὲ τῷ περὶ προσώπου καὶ τῆς ὑποστάσεως λόγῳ, οὐ τοῖς περὶ τούτων κανόσι μάλλον, ἢ ταῦτα φαίνεται στοιχίσας πως, ὑποστατικῇ λέγοντι τὴν ἐνέργειαν. ἐν καὶ τῆς οἰκίας δόξης καθηγῆται καὶ συνήγορον, οἱ τῆς ἐναντίας προβάλλοντες τὴν πᾶσαν ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ρημάτων σχέδον τυπώσαντες τε καὶ ὑπαγορεύσαντες Ἐκείνῳ. Καὶ γὰρ κατὰ ταῦτα λόγον συνεισάγει πως καὶ ἡμαῶν, τὴν προσώπου δεδωκώς ὡς προσώπου τὴν χαρακτηρίζουσαν τὴν φύσιν ἐνέργειαν. οὐδὲ τὸν πως καὶ ὅποιον τῆς κατὰ

αὐτὴν ἐκδόσως τρόπον· καθ' ἣν ἡ διαφορῆς τῶν A
πραττόντων καὶ τῶν πραττομένων γνωρίζεται,
κατὰ φύσιν, ἢ παρὰ φύσιν ἔχοντων. Ὡς γὰρ τι ὢν
πρόηγουμένως, ἀλλ' οὐχ ὡς τις ἐκαστος ἡμῶν ἐν-
εργεῖ· τοῦτέστιν, ὡς ἄνθρωπος· ὡς δὲ τις, οἶον
Παῦλος ἢ Πέτρος, τὸν τῆς ἐνεργείας σχηματίζει
τρόπον, ἐνδύσαι τυχὸν ἢ ἀποδύσαι, οὕτως ἢ ἐκείνως;
ὅτι αὐτοῦ κατὰ γνώμην τυπούμενος. Ὅθεν ἐν μὲν
τῷ τρόπῳ τὸ παρηλλαγμένον τῶν προσώπων κατὰ
τὴν πράξιν γνωρίζεται· ἐν δὲ τῷ λόγῳ, τὸ τῆς φυ-
σικῆς ἀπαλλάκτον ἐνεργείας. Οὐ γὰρ ὁ μὲν μύλ-
λον, ὁ δὲ ἥττον ἔστιν ἐνεργῆς ἢ λογικὸς· ἀλλ' ἐπί-
σης ἀπαντες τόντες λόγον ἔχοντες καὶ τὴν τοῦτου κατὰ
φύσιν ἐνεργεῖαν. Μῆλλον δὲ καὶ ἥττον· καὶ οὕτως
ἢ ἐκείνως δίκαιος ἢ ἀδίκος, τῷ τῶν μὲν τοῖς κατὰ
φύσιν ἐξέσθαι· πλεον· τὸν δὲ τούτων ἀπέσθαι. B
Τηρητέον δὲ δι' ἀκριβείας τοὺς περὶ τι παρεκλή-
θέντας· Ἐπειδὴ διάζονται πᾶς καὶ ἔλκουσι τοὺς
τῶν πραγμάτων ὅρους, καὶ τοὺς κανόνες πρὸς τὸ
δοκῶν, ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος μεταφέροντες, ἵνα
τὰ οἰκτεῖα δῶθεν ἐκ παρατροπῆς ὑποστήσωσι.

Vim enim propemodum faciunt, trahuntque rerum definitiones atque regulas, ad quod illis visum sit, velut ex condicto immutantes, ut perversando, quæ sua sunt statuani.

Τὰς σταλείσας τετράδας¹, καίτοι μὴ κατὰ ογο-
λὴν μετῶν, λέγω δὲ τὰς περὶ ψυχῆς καὶ τῶν λοι-
πῶν κεφαλαίων· τὸ δοκῶν περὶ αὐτῶν γνωρίζω.
Τὸ γὰρ τάχος τοῦ ἐξορμῶντος, οὐ συνεχῶς ταύτας
διελθεῖν· ὅτι καὶ μετὰ πλείους ἡμέρας τοῦ καταλα-
θεῖν ἐν τῷ Βυζακίῳ, πρὸς τὴν ἐρμὴν γέγονεν οὐδε-
μίαν· ἐν Καρδαγην. Δοκίμην δὲ καὶ εἰργασμένην μοι
καὶ τῆς προσόδου μοι τῶν ὀφθαλμῶν ὡς εἰπεῖν
ἀδρανεῖας· ἐπεὶ καὶ τὴν περὶ τούτων κλέυσιν ὄμωδον,
ὡς τάχος ἡδουλόμην κληρώσαι, πίπρωφα. Ἡ χρι-
σταία τῆς μεταγραφῆς χάριν τοῦ ταίχους οἰκονομία,
τοῖς ἀγνωστάτοις ὄντι, τοῦ τὴν ἐρμηνείαν ἔχοντος
τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, καὶ μοι τῷ ὁματέρῳ λίαν
πείσανται, προσήνης, ὡς ἂν μὴ κατέδρομης αἰτία
γίνεσθαι κατὰ τοῦ ἐκδεμένου, τοῖς πάντα κατὰ τὸ
δοκῶν μεταλλῶν²· ὃ καλῶς περιωμνέοις.

obscuravit, assignans personæ, ut persona est, ope-
rationem quæ naturam insignit, ejusque nota pro-
pria est; non modum, quo sic ac tali ratione eve-
niat: unde differentia tum agentium, tum eorum
quæ aguntur innotescat, quæ se ex natura ratio-
nibus, aut contra habeant. Quisque enim nostrum
prima ratione ut quid operatur, non ut hic quisque
hoc est, ut homo: ut autem quis, puta Paulus aut
Petrus, operationis modum figurat, ut ex arbitrio
rationis, remissione forsitan aut intensione, hoc
illove modo a se formet ac exhibeat. Quapropter,
in modo quidem personarum 72 diversitas agendi
partibus dignoscitur: in ratione vero, etiam per
omnia naturalis operationis similitudo. Non enim
alius magia, alius minus, operandi vi ac rationis
est præditus; sed omnes æqualiter tum ratione
præditi sumus, tum ejus naturali operatione. Magis
autem et minus, hoc illove modo justus aut injus-
tus, hinc est, quod alter naturæ rationibus magia
obsequatur; alter ab eis abhorreat ac sequi renulet.

Diligenti autem cura observandi sunt, qui in aliquo exorbitaverint. Vim enim propemodum faciunt, trahuntque rerum definitiones atque regulas, ad quod illis visum sit, velut ex condicto immutantes, ut perversando, quæ sua sunt statuani.

Nissis quaternis, quamquam non ex otio satis
decursis (questionibus scilicet de anima ac reliquis
capitulis), quid de illis sentiam, indicabo. Nunquid
enim profecturi celeritas, hos pellegendi mihi fa-
cultatem non faciebat: post multos enim dies quam
Byzantium venerat, ad meam prope nihil tenuita-
tem, Carthagine venit. Jam vero quod et ipsa,
qua laboro, ut ita dicam, oculorum imbecillitas
obstaret; quia vestram quam cito de his jussionem
implere in animo habebam, mihi. Quod vobis san-
ctissimis, transcribendi causa voluminis, expositio-
nis Joannis evangelistæ, solerti consilio constitu-
tum est, mihi quoque vestro servo valde libere
visum est; arrisique, ut nulla sit insultandi ratio
ac ingruendi adversus expositionis auctoritatem, his,
qui ex libito cuncta non bene scrutari ac indagare
conantur.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἐν Ῥώμῃ γραφίσης.

Ταῦτα γὰρ τὰ πᾶντα τῆς οἰκουμένης, καὶ οἱ τὸν
Κύριον ἐλικρινῶς καὶ ὀρθοδόξως πανταχοῦ γῆς ὁμο-
λογούντες, ὥσπερ εἰς ἥλιον φωτὸς αἰθέρος εἰς τὴν
Ῥωμίων ἀγνωστὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν αὐτῆς
ὁμολογίαν καὶ πίστιν, ἰδυντῶς¹ ἀποδέλπουσιν, ἐξ
αὐτῆς τὴν ἀπιστοράπουσαν αἰγλὴν προσδεχόμενοι,
τῶν πατριῶν² καὶ ἁγίων δογματῶν, καθὼς οἱ
θεολογικοὶ καὶ θεασταῖοι ἐλικρινῶς καὶ πενυσθεῶς
ἐξέθεντο ἀγαθὰ ἐξ ὁμολογῶν³, ἀφαντερικώτατα φά-
σκοντες τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. Ἀπαρχῆς γὰρ
τῆς πρὸς ἡμᾶς καταβάσεως τοῦ σαρκιωθέντος Θεοῦ

EJUSDEN.

Ex epistola Romæ scripta.

Omnes enim orbis terrarum fines, et qui ubique
gentium Dominum vere rectaque fide confitentur,
velut in solem sempiternæ lucis in sanctissimam
Romanam Ecclesiam, ejusque confessionem ac
fidem recta intortis oculis respiciunt, ex ipsa efflu-
gans expectantes jubar, Patrum doctrinæ sancio-
rumque, prout sincere omnique pietate, Numine
afflatæ atque divinæ sanctæ sex synodi exposuere,
explicatissime fidei symbolum edentes. Ab initio
enim quando ad nos Dei Verbum assumpta carne
descendit, unicam armam basim ac fundamentum,

¹ R. V. 1, 2, τοῦτου φύσιν. ² R. V. 1, ἐπιστολῆς καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ. ³ R. V. 1, παρεκλήθέντας· ego παρεκ-
καλεῖσθαι. ⁴ V. 1, 2, καὶ γὰρ καὶ κατὰ. ⁵ R. V. 1, 2, οὐδέποτε. ⁶ R. V. 1, μεταδόντων, 2, μετα-
καλεῖσθαι. ⁷ V. 2, καὶ μὴ ἔστω, quasi ex eadem epistola: melius Regius, ut ex alia. Vatic. 1 non
habet, nec alter R. aut Fr. ⁸ V. 2, ἐκτενέως. ⁹ Vatic. 2, πνευματικῶν. ¹⁰ Pro vi synodo, Lateran.
sub Martino I, ipsam orbi notissimam, videtur indicare, a qua ipsa hæc Maximus Roma scripserit.

omnes 73 ubique Christianorum Ecclesie, quæ
Ibi est, maximam nacti sunt, habentque Ecclesiam ;
ut in quam, juxta ipsam Salvatoris promissionem
portæ inferi haudquaquam prævaluerint, sed quæ
rectæ fidei in ipsum ac confessionis claves habet,
hisque, qui cum pietate accedant, quæ vere na-
tura est, solamque pietatem aperiat; claudat vero
atque obstruat omne os hæreticorum, injustitiam
loquens in excelsis. Etenim quæ ipse universorum
conditor ac Dominator, Dominus noster Jesus Chri-
stus, ejusque discipuli et apostoli, ac deinceps
sancti Patres et Magistri atque martyres, suis tum
operibus tum sermonibus, certaminibusque et su-
doribus ac laboribus ac terroribus, postremoque stu-
pendis interfectionibus atque necibus immolati ob
nostram in eam credentium catholicam et apostoli-
cam Ecclesiam, fundaverunt; duabus vocibus sine la-
bore atque opera (o longam Dei patientiam toleran-
tiamque!) convellere nituntur, ac magnum omnique
laude splendidum ac laude celebrandum, Christia-
norum rectæ fidei religionis abolere mysterium.

* Matth. xvi, 18, 19. b Psal. lxxii, 72.

MONITUM

MONITUM.

Maximi locum ex epistola ad Marinum, de processione Spiritus ex Patre et Filio in Marini prima synodici, quo offensi sint Constantinopolitani, ipseque Maximus exposuerit, ut non duas causas, sed unam, Patrem, Latini sentiant: nonnulli, etiam Catholici, an sit Maximi addubitanti; veroque ne Leo Allatus liberior sit, in Vindictis synodi Ephesinae Cyrilli ea de re, cap. 73, cum ait plerasque addubitantes, Anastasius in Collectaneis ut certe fidei retulit, ac momentum habere in rem fidei et Ecclesiae existimavit. In concilio Lugdunensi Gregorio X pontifice, nescio qui dubitanti: non Beccus, non Georgius Metochita, etc. In Florentino ea Maximi distinctione et sententia, Ecclesiarum pax conciliata: non Georgius Midas aliique Catholici: ex schismaticis, Palamas, Ecclesiarum pax conciliata: non Georgius in quibus codex ille Romanus antiquior vii synodo, Marcus Ephesius, etc. Libri antiquissimi servarunt, epistolam aut totum dogmaticum, in quo ejus styli character elaruit, nec ullam arbitror existare ejus ut in aliis ad eundem Marinum dogmaticis, alioque viros sacros, quibus praesertim prefatur, vero et catholico sensu abhorret Maximi expressio, ut tam facile ejus relinquendum vadinonium viro catholico sit. Una causa Pater absolute, seu auctor: nec Filius auctor, nisi quia a Patre, et ejus quasi virtus, quo cum una causa, et principium de principio: quod Graeci libentius particula per exprimunt, ut ordinem significant, et Patri et *ἐκ πατρός*, ratione primae causae et originalis (a se scilicet) veni. Opera pretium igitur fecit Maximus, qui et vivus, et vita functus, dissentaneas in specie Doctorum voces Virorumque Ecclesiasticorum eodem sensu, velut olim Athanasius in eadem prope materia (ae mpt) Geologiae commiserit.

Locum Maximi eo ipso sensu egregie exponit Joan. Veccus. orat. 9. H.

omissa fusiore explicatione, quam Damascenus in

maxie elocutione

Locum Maximi eo ipso sensu egregie exponit Joan. Vercus, orat. 2, t. II *Græcia orth.* p. 63 et 64, ubi omissa fusiori explicatione, quam Damasceno malit impendere, ejus causa diffisilior, et quo adversarii magis gloriantur, sic paucis de Maximo : Ὑμῖν δὲ οὐκ ἀγαπήτων τῶ μεγάλῳ Μαξίμῳ χατακουσθέντι διὰ τὴν ἐκείνου, τὸ ἐκ Πατρὸς δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὸ, ἐξ αὐτοῦ ἐκδηλῶσκειν : δι' ὧν ἡ ἐπιστολὴ τὸ, ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ ἐκπορεύεται, sic τὸ, δι' ἑαυτοῦ προβαίνει σαφῶς ἐκλαμβάνεται : Ubi Leo All. An non volupe vobis fuerit, maximum sequi, patrociniū Romanorum suscipientem, qui tum ex Patre et Filio Spiritum procedere affirmant : nihilque differre ex Patre per Filium, et ex utroque, edocentem : quibus in illa epistola, Ex Filio procedere, in illud, Per Filium procedere, assumitur. Omissa Allatio particula καί, ipsa non inutilis, quæ significatur esse hoc argumento antiquæ traditioni, cum nulla Ecclesiarius scissione sic Romana processione Spiritus sancti quinque libris, a me ipsi Leoni Allatio transmissis, ut in tertium suæ Græciæ verba sic redderem : *Ex ratione quod epistola, ex Filio procedere, palam exponat, ut sit idem ac per Filium prodire.* Fusc vero idem ad Constantinum, l. iv, p. 203 et seq., ubi optime quasi utrique parti de processione Spiritus sancti studentem sanctum Maximum, molliendo illa verba junxisse, ut ad assensum traheret, risumque sedaret : Ἐξ ὧν οὐκ αἰτίαν τοῦ ἡνωµατος τὸν ἑαυτοῦ παροῦντα ὁπὲρ ταυτοῖς verbis et modo prolutendi, habere : primam scilicet, et qualis illi sibi videbantur ex ipsorum progenere, et quod Latini Monothelitarum hæresis causa ipsos perstringeret : ut optime idem Vercus, p. 47, dicens seprehendisse ex Maximi epistola : ac facile quisque advertat : nec aliter in Photio et Cernario, sic privata odia vertentibus in causam fidei.

In excerpto, ex epistola quam Regius Cod. laudatus Romæ scriptam dicit, Romanus alter, qui solus habet, cum epistola ad Marinum conjungit, quasi sit illius pars : καὶ μὴ ἑστῶς quomodo non Romæ,

sed Byzacii in Africa scripta esset. Ac num imperitus librarius Byzantium sibi pro Byzacio divinavit, ut eandem epistolam, eodem loco scriptam sibi fluxerit? Anastasius, quod non desloravit, nec habuit: nunquam omissurus sic illustre Romanæ fidei et Ecclesiæ, Petri privilegio, testimonium ac elogium. Nihil autem abhorret a Maximi aliis, quibus per occasionem Romanos laudat, eorumque in fide firmitatem: nusquam non fidei primatum et arcem Ecclesiasticæ communionis, in Romano Antistite ponens, a quo et absolutio ab hæresi impetranda sit, ac ejus arbitrato transigenda fidei negotia.

Movere possit, quod sex synodos numerat, cum sexta synodus Maximo jam consummato celebrata sit. Existimo sextam voluisse ipsam Romanam et Lateranensem Martino I pontifice, quæ pro sui celebritate sic quinque generalibus Maximo connumerari potuit: quæ vere Catholicis supremo judicio confonata hydra videretur, cui interfuisse aut communicasset, quidquid esset orthodoxum, reliquis per Orientem sedibus, excepta Hierosolymitana, Monothellitarum hæresi infectis: in qua perinde Sophronio auctore ea damnata fuerat, uti etiam a Joan. IV Romæ: sed non ea pompa et colubritate, quæ a Martino et concilio Lateranensi, Maximo ipso illi incentore, cujus acta illustrissima existunt, in quibus ventilata omnia, adductaque Scripturæ ac Patrum testimonia, quibus veritas catholica lucidissime statueretur, ac quidquid Monothellitarum fursuris esset, exsufflaretur, illorum etiam nominatim proscriptis capitibus: ut jam una Christianitatis tessera viderentur, in sancta una catholica, quæ tantum sui desiderium per Orientem veris fidelibus consciverant, quantum Theodosius Gangrensis præbyter testatur in Hypomnestico. Nec ultra trahenda Maximi epistola ad Petrum illustrem, quam nobis servavit Anastasius in Collectaneis excerptam, unaque nobis Græce desideratur: cum alia dogmatibus nobis exstant ad eundem, in epistolis, quas sequentibus represento.

DIFFLORATIO 74 EX EPISTOLA EJUSDEM SANCTI MAXIMI.

SCRIPTA AD PETRUM ILLUSTRUM;

Ubi Pyrrhi et sancti Sophronii Hierosolymitani episcopi, atque papa Honorii mentionem facit: ita post aliquam prosecutus:

Vestris laudabilibus syllabis dignatus es significare indigno servo tuo propter abbatem Pyrrhum. Et post pauca. Et futurum profecto est, ut hac forte pro causa ad redargutionem illius, et omnium qui secundum illum impiam novitatem sectantur indifferenter, ad divinitus conservanda tua, et famosissima vestigia properarem, quatenus scirent omnes, qui secundum vos pietatis sunt amatores, illorum cum omni prorsus inscitia, impietatis quoque superfluum abundantiam. Sed timui ne putarer extra sacra quidquam agere jura, præter voluntatem hoc faciens sanctissime sedis apostolicorum virorum, qui universam plenitudinem catholicæ Ecclesiæ bene ducunt, et ordinate secundum divinam legem dedicant. Quoniam hac divina videlicet lege consistunt cælestia et terrestria, et oportet ab ea nequaquam exorbitare; sed quæ sunt divina, secundum Deum agere illos, qui sancte secundum vos vivere proposuerint; quatenus et Deum gestorum habeant curatorem et sine successu receptionem. Quoniam, famosissime domine, pejor his est, quod et antea intimaui, etiam ab antiquis hæreticis, nova fides et expositio ("Exdoris"). Hanc enim multis, quibus perduravit annis in episcopatu ad manifestationem reprobatæ mentis suæ (nam Deus et ad nequitie propagationem expe novit longanimitè sustinere; non ut hanc ampliorem per inducias reddat, sed ut hanc ampliorem factam iustius puniat), decessor quidem ejus impie in utero aluit, iste vero magis 75 impie genuit, et rursus posteriores horum in contemptum excolunt divinitatis. Et paulo post. Et quod adhuc deterior illis est mos, et veluti speciale omnium universorum hæreticorum indicium, quia et sum ipsius impietatis

A obnoxios, scribunt innoxios. Sophronium quippe, qui prudenter divina perdocuit et prædicavit Ecclesiæ catholicæ dogmata, se in errorem movisse hac illacque susurrant. Et post paulillum: Divina enim Sophronius, ut ipsi testamini, laudatissimi, in Afrorum regione mecum et cum omnibus peregrinis monachis moras agebat, cum ipsi perversitates illas fabricarent adversus omnes. Et post paulillum: Et erat quidem domus omnium per divinam concordiam et unanimitem in unum Dei favente gratia in universitate, quæ sub sole consistit, pacifica et tranquilla fide munitis Ecclesiis. Illi vero, qui horum invidabant consopantia, ac in Christum Deum confessioni, veluti quamdam caliginosam nubem, et stridentem vel gravem fluctum maris ac barbarorum, nemine hos movente, quam volo demone turbationis amico, qui genus humanum ad similitudinem concitavit, repente contra veram Christianorum fidem excogitaverunt Ecthesim; deinde sententias pro ea, et compositiones inecultas; deinde actiones monumentorum; deinde synodos laterales et concursus episcoporum, non vero convenientium, sed violentia contractorum; non exhortatione properantium, sed ex fuga Barbarorum peregre proficiscentium; dein fussiones et minas huc atque illuc adversus pios transmissas. Nam eum, qui tunc imperabat, sophistica muneribus in servitutem redigentes.

Et post pauca. Ex proprio nomine viro Ecthesim producere persuaserunt. Paulo post. Fit autem horum inimicus pariter et defensor; ac potiusasserendum fautor et accusator, horum publicans argumentum: et innotescens quod ipse nequaquam ex se fuerit motus, sed ab illis coactus, impietatem fecerit Ecthesim, in scriptis pro seipso hu-

dicens, et rationem reddens Joanni sancte memorie pape senioris Romæ. *Et post paulillum.* Convincunt autem seipsos, quod isti valde manifeste fortissimi hanc fecerint, et nullatenus ille. Neque enim quodlibet super hoc habuit studium, utpote ad alia circumlatus.

Post breviter. De quibus omnibus miseri, nec senus apostolicæ facti sunt sedis; et quod est risu, imo, ut magis proprie dicamus, lamento dignissimum, utpote illorum demonstrativum audacia, nec adversus ipsam apostolicam sedem mentiri temere pigritati sunt: sed quasi illius effecti consilii, et veluti quodam ab eo recepto decreto, in suis contextibus pro impia Ecthesis actionibus, secum, magnum Honorium acceperunt, suæ presumptionis ostentationem ad alios facientes, viri in causa pietatis maximam eminentiam. Quis itaque, o famosissime, et qualis Sophronius hæc et tam atrociter et per tantum temporis facere his falsiloquis persuasit? quæ hos non rogavit Ecclesia? quis pius et orthodoxus non supplicavit antistes, cessare illos a propria heresi clamando et obtestando? siquidem ultima sua expirabat sacer Arcadius et spiritum Deo tradebat: sed neque usque ad horam illam eos rogare cessavit.

Et post pauca. Quid autem et divinus Honorius; quid vero et post illum Severinus senex; quid denique et is, qui post hunc exstitit, sacer Joannes? Porro is qui nunc præsidet beatissimus papa, omisit quidquam supplicationi conveniens? Nonne Oriens totus et Occidens lacrymas, lamenta, obsecrationes, deprecationes ex æquo, tam Deo per orationes, quam his per epistolas offerebant? Sed Deus quidem horum profecto beatorum virorum fidem admisit, et pro ea vicissitudinem in secula conservavit. Illi autem Domini contemnentes inducias, ad conversionem hos benigne cohortantes, et horum egregiorum facta per tot tempora supplicatione torquentes, aux nequaquam passi sunt celestem fidem præferre.

Post aliqua. Divinus ergo magnusque Sophronius tunc Alexandriam veniens, mox ex prima lectione (dederat enim etiam ipsi Cyrus ad retractandum illa novem impietatis capitula) lugubre quiddam et ingena vociferatus, fontes emittebat lacrymarum illum servide obsecrans, supplicans, exposcullans, in pavimento ipsius pedibus provolutus, quo nihil horum super ambonem contra catholicam Dei Ecclesiam prædicaret: quippe cum hæc liquido impit essent Apollinari dogmata. *Et paulo post.* Taliter viri, o mihi præ omnibus reverendum caput, divina Deo perosis insultationibus, et invicem scenicis quodammodo illusionibus lacerabant, et sacratissimum Sophronium tam miserabiliter lamentatum, utpote contritionem more cujusdam secundi Jeremias catholice deflentem Ecclesie, tantumque divinum lapsum **76** bene valde et com-

A patientissime dogmatum deplorantem, nullatenus consolati sunt.

Et post nonnulla. Si enim Romana sedes non solum reprobum Pyrrhum, sed et male sentientem et male credentem non nescit, perspicuum profecto est, quia omnis, qui eos, qui Pyrrhum reproba-verunt, anathematizat, sedem Romanam, id est, catholicam Ecclesiam anathematizat. Omisso enim dicere, quia utique et seipsum, qui talis est, si duntaxat sedi Romanæ communicat, catholicæque Dei Ecclesie. Obscuro igitur, benedite domine mi, præcipere omnibus, ne Pyrrhum sanctissimum vel Almficum nominent. Neque enim tale quid sacra regula eum vocari permittit. A cuncta enim cecidit sanctitas, qui nimirum ab Ecclesia catholica sponte prosiliit. Non enim fas est illum ex quacunque laude cognominari, qui jam olim damnatus est et abjectus ab apostolica sede Romanæ urbis, ob externa sensum opinionis, donec ab ea recipiatur conversus ad ipsam; imo ad Dominum Deum nostrum per piam confessionem et orthodoxam fidem, qua sanctificationem recipiat, sanctumque vocabulum. Itaque si vult hæreticus non esse, neque audire, non isti aut illi satisfaciatur; superfluum quippe hoc et irrationabile est. quia sicut uno contra eum scandalizato omnes scandalizati sunt; ita quoque uno satisfacto, omnes procul dubio satisfiunt. Festinet pro omnibus sedi Romanæ satisfacere. Hæc enim satisfacta, communiter ubique omnes pium hunc et orthodoxum prædicabunt. Nam frustra solummodo loquitur, qui mihi similes audendos putat, et non satisficit et implorat sanctissimum Romanorum Ecclesie beatissimum papam, id est, apostolicam sedem, quæ ab ipso incarnato Dei Verbo, sed et omnibus sanctis synodis, secundum sacros canones et terminos, universalium, quæ in toto terrarum orbe sunt, sanctarum Dei Ecclesiarum in omnibus et per omnia percepit et habet imperium, auctoritatem et potestatem ligandi et solvendi. Cum hæc enim ligat et solvit etiam in cælo Verbum, quod ecclésiis virtutibus principatur. Si enim alius quidem satisfaciendos docet, et beatissimum Romanum papam nequaquam implorat, simile quiddam agit ei, qui forte homicidii, vel alterius cujusdam criminis redarguitur, et incontinentem, non ei, quiescendum leges judicandi jura sortitus est, exhibere festinat: sed tantum inutiliter et sine lucro aliis et privatis hominibus munditiam monstrare cui satagit actus, qui nullam habeant se solvendi a crimine potestatem.

Quapropter, benedite mi domine, adhuc magis extende præceptionem, quæ bene vobis et secundum placitum Dei visa fuisse dignoscitur, quo nemini licentiam habeat iste quidquam loqui et obloqui dogmatis causa. Sed liquido diserte voluntatem hujus abundantius investigantes, si velit annuere

⁷¹ Hæc forte post Theodori pape excommunicationem: vel cum sedes ejectus et Urbe in Africa ageret

penitus veritati : et si hoc agere studuerit, et ad id secundum rationem accelerat, hortamini eum suggestionem convenienter facere ad beatissimum papam Romanum : quatenus sic per illius divinam

A præceptionem, regulariter, quæ circa ipsum sunt, et decentissime moderetur ad gloriam Dei, et vestrae laudem sublimitatis.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ

Περὶ τῶν δύο τοῦ Χριστοῦ φύσεων (d).

α'. Ὁ Ἀρειὸς τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖ : ἀλλὰ τὴν Μονάδα ἀρνεῖται : καὶ οὐ λέγει ὁμοούσιον τὴν ἁγίαν Τριάδα. Ὁ δὲ Σαβέλλιος, τὴν Μονάδα ὁμολογεῖ : ἀλλὰ τὴν Τριάδα ἀρνεῖται : τὸν γὰρ αὐτὸν λέγει Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα : ἡ δὲ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν Μονάδα ὁμολογεῖ, καὶ τὴν Τριάδα κηρύττει. Ὁ Μακεδόνης ὁμοίᾳ τῷ Ἀρειῷ προεσθίει : τὸ γὰρ ἅγιον Πνεῦμα, κτίσμα ὑποτίθεισιν : ἡ δὲ Ἐκκλησία, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνακηρύττει, καὶ Θεὸν πῶς διαβεβαίει (e). Ὁμοίως : καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, Νεστόριος τὴν φυσικὴν διαφοράν λέγει : ἀλλὰ τὴν ἑνωσιν οὐκ ὁμολογεῖ, οὐ γὰρ λέγει ταύτην καθ' ὑπόστασιν γαγόνεσθαι. Ὁ δὲ Εὐτυχὴς, τὴν μὲν ἑνωσιν ὁμολογεῖ : τὴν δὲ κατ' οὐσίαν διαφοράν ἀρνεῖται, καὶ σύγχυσιν τῶν φύσεων εἰσάγει. Ἡ δὲ Ἐκκλησία, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν διὰ τὸ ἀδιαίρετον, καὶ τὴν κατ' οὐσίαν διαφοράν διὰ τὸ ἀσύγχυτον προεσθίει.

β'. Πῶς ἡ ἀκρὰ ἑνωσις καὶ ταυτότητα ἔχει, καὶ ἐτερότητα ; Ἡ ταυτότητα οὐσίαν καὶ ἐτερότητα προσώπων, καὶ τὸ ἐμπάλιν. Οὐκ ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ταυτότης μὲν ἐστὶν οὐσίας : ἐτερότης δὲ προσώπων : μίαν γὰρ οὐσίαν ὁμολογοῦμεν : τρεῖς δὲ ὑποστάσεις. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, ταυτότης μὲν ἐστὶν προσώπου : ἐτερότης δὲ οὐσίῶν : ἐνὸς γὰρ ὄντος ἀνθρώπου, ἄλλης οὐσίας ἐστὶν ἡ ψυχὴ, καὶ ἄλλης ἡ σὰρξ. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀσπότης Χριστοῦ ταυτὶς καὶ ἐτερότης : μίαν οὐσίαν ὁμολογοῦμεν : τρεῖς δὲ ὑποστάσεις : τὴν μὲν οὐσίαν, καὶ τὴν κατ' οὐσίαν ἑνωσιν διὰ τὸ ἀδιαίρετον, καὶ τὴν κατ' οὐσίαν διαφοράν διὰ τὸ ἀσύγχυτον προεσθίει.

Fr. καὶ Μονάδα καὶ Τριάδα. Fr. τὸ σῶμα, ut et Turr.

NOTÆ.

(d) Ex Regio cod. collato cum nostro Filiano S. Hilarii et Dufresnii editisque Lafine a Turriano. Eadem fere Leontius. Opusculum hoc ipsum breve, quod tam multis codd. exstat, argumento est, pluris Ecclesie catholice alumnis olim habitum, eisque velut tessere loco fuisse adversus hæreticos, qui vel de Deitate male sensissent, vel de dispensatione seu incarnatione ; ne omnia quidem Macedonii hæresi, in nostro sancti Hilarii cod., sive ipse sanctus Maximus illum inseruit, sive alius quispiam studiosus adjecit, ut esset plenior doctrina : quod vero similis putem, vel inde quod in aliis ubique codd. desideratur. Placuit vero etiam representare. Titulus apud Turr. paulo auctior ; addit enim, Et quod Arius et Nestorius in theologia incarnatione, contra atque Sabellius et Eutyches sentiunt : quod ipsum indicat, unum hoc Maximum spectasse, ut contrarias has hæreses in Trinitate et incarnatione contenderet, eisque idem catholicam, ipsam illarum mediam, opponeret.

(e) Καὶ Θεὸς πῶς διαβεβαίει. Sic noster ille cod. non encliticæ. Qui velit τὸ, πῶς, ἐμφατικῶς dici, ac velut quadam admiratione, nihil ipse inficias ierim. Sic certe quod altero statim numero sequitur, Πῶς ἡ ἀκρὰ ἑνωσις, admiratione reddo ;

SANCTI MAXIMI

De duabus Christi naturis.

1. Arius tres hypostases, seu personas, constituit ; verum Unitatem negat : nec sanctam Trinitatem consubstantialiem dicit. Sabellius vero, Unitatem constituit, sed negat Trinitatem. Eundem enim dicit Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Dei autem Ecclesia, cum Unitatem constituit, tum prædicat Trinitatem. Macedonius similia docet Ario : nam Spiritum sanctum creaturam esse tradit. Ecclesia vero, Spiritum sanctum ejusdem ac Pater et Filius substantie celebrat, ac Deum esse affirmat. Similiter 77 etiam Nestorius in uno sancta Trinitatis distinctionem dicit, sed unionem non constituit. Non enim factam unionem dicit secundum hypostasim. Eutyches vero constituit quidem unionem, verum naturarum confusionem inducit. At Ecclesia, tum unionem secundum hypostasim, propter indivisionem ; tum distinctionem secundum substantiam proficitur, ne fiat confusio.

2. Quomodo summa unio et identitatem habet, et distinctionem ? Nempe aut substantiarum identitatem, aut personarum distinctionem ; et ut sic dicam, alietatem ; vel e contra. Velut in sancta Trinitate, eadem substantia est ; personarum vero distinctio. Unam enim substantiam confitemur ; tres vero hypostases ac personas. In homine autem una est hypostasis seu persona, sed diversæ substantie. Cum enim homo unus sit, alia anime substantia est, alia carnis, sive corporis. Simili autem ratione etiam in Christo Domino, eadem

quidquid Turrianus interrogatione : Quomodo summa unio et idem habet et diversum ? Non id querit Maximus, sed admiratur, in divinis æque ac in creatis : nisi quod in divinis, non satis aptum, τὸ, diversum et diversitas, quod sic proclive Turr. usurpat : pro eo quod est distinctum et distinctio, sed aliud, vel alterum, vel differens ac differentia ; quod nimirum diversum divisionem videatur inducere ; sicque reddit Ambros. Calep. *diversus, separatus, χωρισμένος* : quo facit illud Cæsaris *De bello Afr.* : Cum Numidus diversos dissipatosque in omnes partes fugera vidissent ; itemque Plauti in Rud. : Inde eam quisque ibant diversi domum. Ἐτερότητα dicant, si liceret, castigiores theologi, alietatem ; uti etiam alia eis persona atque alia in divinis dicitur : quanquam ἑτερος respectu duorum proprie, ἄλλος etiam plurium. Ad illa verba Hilarii nostri cod. ἡ ταυτότης οὐσίῶν, addo quæ necessaria sunt, ut sit plenus sensus, καὶ ἑτερότητα προσώπων, καὶ τὸ ἐμπάλιν. Aliter enim se res in Deo habet, aliter in Christo ac nobis, modoque opposito ; quod utrumque propositum exponere Maximo, cum utrobique summa unio sit, altera essentialis seu natura, altera personalis ac substantia.

persona est, et diversae substantiae. Cum enim una sit persona, seu hypostasis, alterius substantiae est divinitas, alterius ac diversae humanitas. Quemadmodum enim fieri non potest ut in sancta Trinitate unionem confiteamur, et non offeramus distinctionem: sic prorsus necesse est ut in uno e sancta

3. Quemadmodum enim in sancta Trinitate, non iisdem vocibus unio significatur et distinctio; sed quod tres hypostases seu personas dicamus, distinctio designatur; quod vero unam confiteamur substantiam, unio denotatur: sic et in uno e sancta Trinitate, quod duas agnoscamus naturas, distinctio; quod vero unam predicemus hypostasim compositam ac personam, unio perhibetur.

4. Sicut enim Arium anathematizamus, non ea ratione quod in sancta Trinitate distinctionem quae est secundum hypostasim predicet, sed velut qui non dicat naturalem unionem: sic et Nestorium anathematizamus, non velut, qui naturalem distinctionem in Christo agnoscat; sed ut qui unionem secundum hypostasim non dicat.

5. Quemadmodum Sabellium anathematizamus, non velut qui in sancta Trinitate unionem praedicet; sed ut qui non dicat unionem quae secundum hypostasim est: sic Eutychem anathematizamus, non velut qui non dicat unionem secundum hypostasim in Christo, sed ut qui naturalem distinctionem non agnoscat.

7. Quemadmodum ob sanctae Trinitatis consubstantialitatem, unam dicis substantiam, ac tres personas seu hypostases, ob distinctionem; sic ob Verbi et carnis substantiae diversitatem, duas naturas dicito; et quod non propria cuiusque hypostasis est ac subsistentia, unam hypostasim seu personam.

8. Quemadmodum in sancta Trinitate unam substantiam dicimus, non ut personas confundamus; neque tres personas ac hypostases, ut unam naturam perimamus: sic in uno e sancta Trinitate

Trinitate, tum unionem praedicemus, tum distinctionem.
 α. Ὅτις ἐστιν ὁ θεός, καὶ ἰσχυρὸς ὁ ἀνθρώπινος. Ὅτις γὰρ ἀδύνατον τῆς ἁγίας Τριάδος ὁμολογεῖν μὴ τὴν ἑνωσιν, μὴ ἔκφραζεν διὰ τὴν διαφορὰν οὕτως ἀνάγκη πᾶσι ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ τὴν ἑνωσιν καὶ τὴν διαφορὰν κηρύττειν.

Trinitate, tum unionem praedicemus, tum distinctionem.

γ. Ὅτις γὰρ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν σημαίνεται λέξεων, ἡ τε διαφορὰ καὶ ἡ ἑνωσις ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· ἀλλὰ διὰ τοῦ μὴ λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις, ἡ διαφορὰ διὰ τοῦ ὁμολογεῖν διὰ μιάν οὐσίαν, ἡ ἑνωσις ὁμολογεῖται οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος· διὰ μὲν τοῦ γνωρίζειν τὰς δύο φύσεις, ἡ διαφορὰ διὰ δὲ τοῦ κηρύττειν μιάν ὑπόστασιν σύνθετον, ἡ ἑνωσις ὁμολογεῖται.

δ. Ὅτις γὰρ Ἀρειὸν ἀναθεματίζομεν, οὐχ ὡς κηρύττοντα ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν· ἀλλ' ὡς μὴ λέγοντα τὴν φυσικὴν ἑνωσιν· οὕτως καὶ Νεστόριον ἀναθεματίζομεν, οὐχ ὡς γνωρίζοντα τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ὡς μὴ λέγοντα τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν.

ε. Ὅτις Σαβέλλιον ἀναθεματίζομεν, οὐχ ὡς κηρύττοντα ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν φυσικὴν ἑνωσιν· ἀλλ' ὡς μὴ λέγοντα τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν· οὕτως Εὐτυχία ἀναθεματίζομεν, οὐχ ὡς μὴ λέγοντα τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ὡς μὴ γνωρίζοντα τὴν φυσικὴν διαφορὰν;

ζ. Τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, οὐκ ἐν αἰσθησί· χρὴ λέγειν, ἀλλὰ νοῆσαι τοῖς τῆς διανοίας ὁμμασιν. Καὶ πῶς, ἐπὶ μὲν τῆς ἁγίας Τριάδος ἔκφραζετε τὰς τρεῖς ὑποστάσεις διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν διαφορὰν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος οὐκ ἔκφραζετε δύο φύσεις ἐν μιᾷ ὑπόστασει, διὰ τὴν φυσικὴν διαφορὰν;

η. Ὅτις διὰ τὸ ὁμοούσιον τῆς ἁγίας Τριάδος, μιάν οὐσίαν καὶ διὰ τὸ ἑτεροῦπόστατον τρεῖς ὑποστάσεις λέγει· οὕτως διὰ τὸ ἑτεροούσιον τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, δύο οὐσίας καὶ διὰ τὸ μὴ ἰδιούποστατον (θ), μιάν ὑπόστασιν λέγει.

θ. Ὅτις ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τὴν μιάν οὐσίαν, οὐκ ἐπὶ συγγένει τῶν τριῶν ὑποστάσεων λέγομεν· οὕτως τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἐπὶ ἀναίρεσει τῆς μιᾶς οὐσίας· οὕτως ἐπὶ τοῦ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος,

"Tiljan. et Fr. οὐ κηρύττον· et sic in aliis: Turr. deest negans particula.

NOTE.

(1) Διὰ τὸ μὴ ἰδιούποστατον. Nec Turrianus aliam habuerit vocem, vel Maximus aliam scripserit. Quod ergo reddit: Et propter propriam sententiam dic unam hypostasim, omitta scilicet particula negante, ejus propositio minime sana sit. Quae enim theologia, ut propter subsistentiam propriam duplicis substantiae Verbi et carnis, quam scilicet proprie ac seorsim, propriamque sibi quodque horum vindicet, una in Christo dicenda sit hypostasis

aut persona? non contra, quod non sit propria, sed communis per unionem facta ut omnes nostri codd. representant: debuitque vir doctus ac pius, vel si ita illi laborabat ejus cod. aberatque negatio, non tam facile decoquere. Sic quoque num. 4 et 5, male illi desiderata negatio, cujus absentia, ipsa statim simplex propositio offendit, etsi in vi hypotheticae verus sensus utcumque elici queat.

την μίαν ὑπόστασιν, οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ λέγομεν· οὕτως τὰς δύο φύσεις, ἐπὶ διαίρεσει τῆς μιᾶς ὑποστάσεως.

θ'. Ὁ μὴ λέγων ἐπὶ Χριστοῦ διὰ τὴν αὐτὴν φύσιν διαφορὰν, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔκωσιν, Nestorianός ἐστι· καὶ ὁ μὴ λέγων ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει τὴν φυσικὴν διαφορὰν, Eutychianistῆς ἐστὶ· ὁ δὲ καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔκωσιν, καὶ τὴν φυσικὴν διαφορὰν κηρύττων ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, τὴν βασιλικὴν καὶ ἀμώμητον πίστιν κρατεῖ.

ι'. Ὁ τοῖνον λέγων καὶ διαφορὰν καὶ ἑνωσιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὕτως τὴν διαφορὰν ἀναιρεῖ, οὕτως τὴν ἑνωσιν συγγείει. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς Κύριλλος· ἀναθεματίζει τοὺς διὰ τὴν διαφορὰν ἀναιρουντας τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν καὶ ἡ οἰκουμένη ἀνόμοιος ἀναθεματίζει τοὺς διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν ἀναιρουντας τὴν φυσικὴν διαφορὰν ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος.

ΜΑΧΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

"Οροι διδασκορι."

Οὐσία καὶ φύσις, ταυτὸν· ἀμφὶ γὰρ κοινὸν καὶ καθόλου, ὡς κατὰ πολλῶν καὶ διαφερόντων τῶ ἀριθμῷ κατηγορούμενα, καὶ μήποτε καθοτιοῦν ἐν προσωπῶν περιοριζόμενα.

Ἐνυπόστατόν ἐστι, τὸ κατὰ τὴν οὐσίαν κοινόν, ἔχουν τὸ εἶδος, τὸ ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸ ἀτόμοις πραγματικῶς ὡφιστάμενον, καὶ οὐκ ἐπινοήσι φιλῇ θεωρούμενον.

Ἄλλως, ἡ πάλιν ἐνυπόστατόν ἐστι, τὸ ἄλλω διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ἑνὸς οὐστάσιν προσώπου καὶ μιᾶς γένεσιν ὑποστάσεως, συγκαίμενόν τε καὶ συνυφιστάμενον, καὶ οὐδαμῶς καθ' αὐτὸ γνωριζόμενον.

Ὁμοούσιον ἐστὶ τὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἄλλω τυγχάνον, διάφορον δὲ πρὸς τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ὑπόστασιν· ὅν' ὡς ἐπὶ τε ἀνθρώπου καὶ τῶν ἄλλων ἔχει εἶδῶν. Ἢ εἰ οὖν ἄλλω ταυτὸν ὑπάρχει κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐ ταυτὸν ὑπάρχει τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν· καὶ εἰ εἰ ἐν καὶ ἡνωμένον ἄλλω τυγχάνει κατὰ τὴν οὐσίαν, οὐχ ἐν οὕτω ἡνωμένον τῷ αὐτῷ τυγχάνει καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν· καὶ εἰ τι διαφορὰν ἔχει πρὸς ἄλλο κατὰ τὴν ὑπόστασιν, τοῦτο ἔκωσιν ἔχει πρὸς τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν οὐσίαν.

Οὐσιώδης οὖν ἑνώσις ἐστίν, ἡ τὰς διαφόρους κατ' ἀριθμὸν καὶ πολλὰς ὑποστάσεις εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν συνάγουσα. Οὐσιώδης καὶ διαφορὰ τυγχάνει, λόγος καθ' ὃν ἡ οὐσία, ἔχουν φύσις, ἀμεινωδὲς τε καὶ ἀρρεπτος, ἀφωρτος ὁμοῦ καὶ ἀσύγχυτος διαμένει, καὶ τὴν πρὸς ἄλλο κατ' εἶδος ἑτερον εἰς μίαν ὑπόστασιν ποιούμενη σύνθετον, οὐδ' ὅπως τῆς κατὰ φύσιν ἰδίας ἐξίσταται φύσεως.

"Tilian. ὁ μακάριος. Fr. et Turr. καὶ γὰρ Κύριλλος διὰ Raph. Dufur.

anam hypostasim dicimus ac personam, non ut ejus ambas naturas confundamus; neque duas naturas, ut unam hypostasim ac personam dividamus.

9. Qui non dicit in Christo ob naturarum distinctionem, unionem quæ est secundum hypostasim, Nestorianus est; et qui non dicit in unione quæ est secundum hypostasim, naturalem distinctionem, Eutychianista: qui vero tum unionem, quæ est secundum hypostasim tum naturalem distinctionem prædicat in uno e sancta Trinitate, is regiam ac inculpata tenet fidem.

10. Igitur, qui et distinctionem in Christo dicit et unionem, is neque distinctionem perimit, nec confundit unionem. Etenim divus Cyrillus eos anathematizat, qui propter distinctionem, unionem interimunt, quæ est secundum hypostasim: synodus vero œcumenica eos anathematizat, qui propter unionem quæ est secundum hypostasim, naturalem distinctionem interimunt, in uno e sancta Trinitate.

MAXIMI CONFESSORIS

Varie definitiones.

Substantia idem est ac natura. Ambo enim commune sunt et universale, ut quæ de multis ac numero differentibus prædicentur, nec ulla usquam ratione una persona circumscribantur.

79 Ἐνυπόστατον (ac si in hypostasi existens dicas) est commune secundum substantiam; hoc est, species, quæ in individuis, quæ sub ipsa sunt, realiter subsistit, nec nudo mentis cogitata consideratur.

Vel rursus ἐνυπόστατον est, quod cum alio distincto secundum substantiam, ad unam constituendam personam, et ut una fiat hypostasis, in compositionem venit; unaque subsistit; nec ullo modo per se noscitur.

Ὁμοούσιον, id est, consubstantialē, est, quod ejusdem cum alio substantiæ est, differtque ab eo ea distinctione quæ est secundum hypostasim; ut se res in nomine, ac reliquis speciebus habet. Si quid igitur idem cum alio est secundum substantiam, non etiam idem est cum illo secundum hypostasim. Nec si quid unum est ac unitum secundum substantiam, unum est ac unitum secundum etiam hypostasim. Et si quid cum alio distinctionem habet, quæ est secundum hypostasim, cum eodem unionem habet, quæ est secundum substantiam.

Substantialis igitur unio est, quæ numero distinctas multasque hypostasies, in unam eandemque cogit substantiam, seu essentiam. Substantialis vero distinctio, ratio est, qua substantia, sive natura, nulla sui diminutione et immotabilis, simulque inconfusa et incommista perseverat: eumque alio, diversæ speciei ad unam conflandam hypostasim concurrens, nihil prorsus a sua, et quæ illi ex se competit, natura excedit.

"Ex Hoesch. Augustana edit. emendata ex codice Raph. Dufur.

Hypostasis et persona idem sunt: ambo enim A
particulare sunt et proprium, ut quæ in seipais
circumscribantur, non de pluribus natura prædi-
centur.

Ἐνότης est, quod non solum consideratur ut
habet in se proprietatum acervum, quæ ratione
aliud ab alio noscitur; sed quod etiam commune
essentie reipsa est nactum.

Ὁμοῦνότης est, quod cum alio in unam eam-
demque compositum personam ac subsistentiam,
ab eo distinctum est secundum essentiam; uti se
res habet in anima et corpore, ac omnibus aliis,
quæ naturæ distinctione servata, secundum hypo-
stasim unita sunt. Si quid igitur cum alio per unionem
compositum est, idem existit subsistendi ratio-
ne; hoc est, una cum eo hypostasis, seu persona
effectum est, cum per essentiam aliud existat ac
diversum. Ac si quid unum, ac cum alio secundum
hypostasim unitum est, haud unum aut ejusdem
cum eo generis est secundum B
80 essentiam. Si
quid item cum alio compositum, distinctionem
servat secundum essentiam, cum eo unionem habet
quæ est secundum hypostasim seu personam.

Igitur hypostatica unio est, quæ diversas sub-
stantias, seu naturas, in unam cogit devincitque
personam, unamque hypostasim. Hypostatica vero
distinctio, ratio est, secundum quam diversitas
acervi proprietatum, quæ in communi substantiæ
consideratur, aliud ab alio scindens numero, indi-
viduorum efficit turbam ac pluralitatem.

Ἐχρητική (ac si in affectu posita dicas) unio est,
quæ diversos animos ac sententias, in unam cogit
voluntatem. Ἐχρητική vero (habitudine existens)
distinctio, est ejusmodi motio, quæ unam volunta-
tem scindit, animorum ac sententiarum diversitate.

Ἐχρητική rursum unio est, amica animorum coha-
sio, seu voluntatum per concordiam una conspira-
tio ac consensus. Ἐχρητική distinctio, animorum di-
versitas est, aut voluntates dispares seu divisi affe-
ctus nec coherentes.

Ἐσχυριστική unio (id est, confundens) est, quæ ex
personis ac rebus quæ vere existant, ut in totum
aliquid concurrant, compositio efficitur; suarum
partium post unionem, in specie ac figura incolu-
mentum existentiam omnino non habens, sed aboli-
tam simul, contrariamque ac obscuratam: nullam-
que prorsus eorum, quæ in illa concurrerant, dis-
tinctionem servans, quæ eorum substantialis
proprietas designetur ac innotescat.

Divisio est, quæ rei cujusque substantiam penitus
seccet, eorum constituens separansque, et ut ipsa
per se consideretur, præstans, tum quod ad essen-
tiam spectat, tum quod ad hypostasim seu per-
sonam.

Hypostasis proprium est, ut per se consideretur,
et ab illis, quæ sunt ejusdem generis, numero
distinguatur. Ἐννοστάτου proprium est, vel ut

Ἐννοστάσις καὶ πρόσωπον, ταυτὸν ἄμφω γὰρ
μερικὸν τε καὶ ὅλον, ὡς ἐπ' αὐτῶν τὴν περιγρα-
φήν, ἀλλ' οὐκ ἐν πλείοσι τὴν κατηγορίαν φυσικῶς
κατηγεμένα.

Ἐνότης ἐστὶ τὸ μὴ μόνον ἐνδεικνύμενον ἔχειν
ἐπ' αὐτοῦ τὸ τῶν ἰδιωμάτων ἀθροίσμα; καὶ ὁ ἄλλος
ἀπ' ἑλλοῦ γινώσκεται, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐ-
σίας πραγματικῶς κατηγεμένον.

Ὁμοῦνότης ἐστὶ, τὸ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
ὁπόστασιν ἄλλω συντεθειμένον διαφέρον ὃ πρὸς τὸ
αὐτὸ κατ' οὐσίαν τυγχάνει· ὡς ἐπὶ τε φύλης καὶ
σώματος ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα φύσει ἐτερότητι
διαφέροντα, καὶ ὁπόστασιν ἴσονται· ἢ τι ὅν ἄλλω
καθ' ἑωσιν συντεθὲν, ταυτὸν ὑπάρχει κατὰ τὴν
ὁπόστασιν, τοῦτόστιν, ὁπόστασις μετ' αὐτοῦ γένοι-
B
μία, ἕτερον τῷ αὐτῷ κατὰ τὴν οὐσίαν ἐστὶ. Καὶ
εἰ τι ἐν καὶ ἡνωμένον ἄλλω τυγχάνει κατὰ τὴν ὁπό-
στασιν, τοῦτο οὐκ ἐν οὕτῃ ὁμογενείᾳ ἐστὶ τῷ αὐτῷ
καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν. Καὶ εἰ τι συντεθειμένον ἄλλω
διαφορὰν ἔχει κατὰ τὴν οὐσίαν, τοῦτο ἑωσιν ἔχει
πρὸς τὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ὁπόστασιν.

Ὑποστατικὴ ὅν ἑνώσις ἐστίν, ἡ τῆς διαφορῆς
οὐσίας ἥγουν φύσεως εἰς ἐν πρόσωπον, καὶ μίαν καὶ
τὴν αὐτὴν ὁπόστασιν συνάγουσα τε καὶ συνδέουσα.
Ὑποστατικὴ δὲ διαφορὰ, τυγχάνει λόγος, καθ' ὃν ἡ
κατὰ τὸ ἀθροίσμα τῶν ἐνδεικνυμένων ἰδιωμάτων
τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας ἐτερότης, τέμνουσα κατ' ἀρι-
θμὸν ἄλλον ἀπ' ἑλλοῦ, τὴν τῶν ἀτόμων ποιεῖται πλη-
θύν.

C
Ἐχρητικὴ ἑνώσις ἐστίν, ἡ τῆς διαφορῆς γνώμης εἰς
ἐν συνάγουσα θέλημα. Ἐχρητικὴ δὲ διαφορὰ ἐστίν, ἡ
τὸ ἐν θέλημα γνώμης ἐτερότητι διατείνουσα κίνη-
σις.

Ἐχρητικὴ ἑνώσις ἐστὶ, φιλικὴ συνδιέθεσις, ἡ θε-
λημάτων ὁμονοητικῇ σύμπτωσι καὶ ἐπίνευσις. Ἐχ-
ρητικὴ διαφορὰ ἐστὶ, γνώμης ἐτερότης, ἡ θελημάτων
ἀνομοιότης, ἡ διαίρεσις διαθέσεως.

Ἐσχυριστικὴ ἑνώσις ἐστίν, ἡ ἐξ ὁποστάσεων εἰς
ἑνὸς τινὸς κατὰ συνδόν γινόμενη σύνθεσις, ἡ τις
τὴν τῶν μερῶν αὐτῆς μετὰ τὴν ἑωσιν ἐν εἶδει
καὶ σχήματι, σωζομένην οὐκ ἔχει τὸ συνδόν ὑπαρ-
D
εῖν· ἀλλ' ἡφανισμένην ὁμοῦ καὶ πεφυρμένην καὶ
ἀγνωστον, καὶ τῶν κατ' αὐτὴν συνδεσμευμένων
οὐδεμίαν οὐδαμῶς κείμενην διαφορὰν, τὴν οὐσιωδῇ
τούτων ἰδιότητα διασημαίνουσαν.

Διαίρεσις ἐστὶ, τομὴ διαμπερὴς ἀνὰ μέρος τιθεῖσα
τε καὶ χωρίζουσα καὶ καθ' αὐτὴν θεωρεῖσθαι πα-
ρασκευάζουσα, κατὰ τε οὐσίαν καὶ ὁπόστασιν, τὴν
ἐκείνου πράγματος ὑπαρξιν.

Ὑποστάσεως ἴδιόν ἐστὶ, τὸ καθ' αὐτὴν ὁρᾶσθαι,
καὶ τῶν ὁμοειδῶν κατ' ἀριθμὸν διατελλεσθαι. Ἐν-
νοστάτου ἴδιόν ἐστὶ, ἡ τὸ μετ' ἄλλου διαφορῶν κατὰ

87 Sic anima et corpus, quæ partiales substantiæ, non ἐννοσία.

τὴν οὐσίαν ἐν ὑποστάσει γινώσκουσα καὶ ἐν αὐτῇ
ἑαυτὴν ἢ ἐν ἀτομοῖς φυσικῶς τυγχάνειν καὶ
ὑπαρξίν.

Οὐσίας ἰδίον, τὸ ἐν αὐτῇ καὶ πάντων φυσικῶς
κατηγορεῖσθαι τε καὶ προφαίνεσθαι. Ἐννοεῖται ἰδίον,
τὸ πραγματικῶς ὁρίσασθαι, καὶ φέρειν ἀπάντων
ἐν αὐτοῦ τῶν προσωπικῶν ἰδιωμάτων τοὺς ἀλη-
θεις χαρακτήρας.

Δύναμις ἐστίν, ἐνός, ἐνέργεια, ἐνέργεια, αὐτός
δύναμις. Ἡ πάλιν, ἐνέργεια ἐστὶ δύναμις φυσί-
κης ἀποτέλεσμα.

Θέλημα φυσικόν ἐστίν, οὐσιώδης τῶν κατὰ φύσιν
συστατικῶν ἐκφρασις. Θέλημα γνωμικόν ἐστίν, ἢ ἐν
ἐκτέλεσει τοῦ λογισμοῦ αὐθαίρετος ὁρμή τε καὶ κί-
νησις.

Διαφορά ἐστὶ λόγος, καὶ ὅτι ἢ πρὸς ἄλληλα τῶν
σημαινομένων ἐπιδείκνυται οὐκ εἶναι πᾶσι, καὶ τοῦ
αὐτοῦ εἶναι ὁριστικῶς.

Ταυτότης ἐστὶν ἀπαρραλλεία, καὶ ὅτι ὁ τοῦ ση-
μαινομένου λόγος τὸ πᾶν κατέχεται μοναδικῶν,
μηδὲν τῶν διαφορῶν γινώσκόμενον.

Sequuntur Tractatus alii, æque theologici ac polemici, S. D. N. Alexandri papæ VII indulgentia e Vaticanis et eminentissimi Francisci Barberini cardinalis Romæ codicibus, Lucæ Holstenii primum, tum Leonis Allatii τῶν μακαρίων ὁρῶν ἔκδοσις, adscriptis Em. card. Piccolominei et Rev. Joan. Bapt. de Marinis, ord. Prædicatorum generali magistro.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ

Πνευματικὸς τόμος (α) καὶ δογματικὸς, ἀποδεικ-
νὸς τὴν κατὰ καιροσολίαν γεγονυῖαν ἐπιστολὰν
ἐκδοσὶν Ἐρακλίου τοῦ βασιλέως, ἔξ
ἐπιστολῆς Σεργίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως
προέδρου, ἀπεδοῦσα μὲν τῶν ἱερῶν λόγων τε
καὶ Πατέρων συνάδουσα δὲ τοῖς ἀντιθέτοις αλ-

Τὸν τὸν λόγος δὲ, αὐτός, ratio vero.

(α) Πνευματικὸς τόμος. Missa hæc epistola, sive
liber dogmaticus ad Stephanum Dorensem episco-
pum, fidei catholice cum archiepiscopo suo Sophro-
nio adversus Monothelitas strenuam defensorem,
inque eam rem ab eodem Romam missum, ubi or-
thodoxorum dogmata fundamenta existerent, in-
quit idem Sophronius egregia illa suggestione,
quæ exstat in concil. Later. sub Martino I, secre-
tar. seu consult. 2. Cumque Maximus hanc Roma
mittat, argumento est, sub exordium fere novi
dogmatis missam esse, et cum solum edita esset
Heracliana, seu magis Sergiana Ecthesis, in quam
unam invehitur, nec Constantis Typus adhuc cusus
esset, cujus illi Paulus, ipse in eo concilio damna-
tus, ac a Stephano exagitatus, auctor fuit. Tantæ
ergo fidei in Stephano præcipuus inventor videatur
Maximus; potuitque per eum sic Theodoro papæ
innotescere, ut ei vices suas, et Conservatoriam, ut
vocabant, in Palestina ac Hierosolymitana diocesi
concederet: quo in munere suas strenue execu-
tum partes, depositis, qui libellum penitentiae
non obtulissent, male promotis per Sergium Jop-
pensum episcopis, ac qui fidei catholica scripto

cum alio distinctio secundum essentiam in hypo-
stasi noscatur, ea unione quæ dissolvi non possit:
aut ut in individuis naturaliter existendi ratioque
sit.

Substantiæ proprium, seu essentia, est ut in
omnibus et de omnibus natura tum prædicetur,
tum præluceat. Enusii proprium, ut reipsa vero
existat, omniumque in se personalium proprieta-
tum veros characteres ferat.

Virtus est seu potentia ac facultas, operatio in
materia. Operatio, virtus seu potentia ac facultas
sine materia. Aut rursus, operatio, seu actio, ef-
fectus est.

Voluntas naturalis, est naturalis appetitus eo-
rum, quæ natura constanti ac constituunt. Voluntas
ex sententia ac arbitraria, est libera animi impul-
sio ad utramlibet, atque motio.

Differentia seu distinctio, ratio est qua eorum
quæ significantur inter se servatur diversitas, ut
quæ modum ejus quod est esse significet.

Identitas, est summa omnino similitudo nulla-
que evariatione, qua ejus quod significatur, ratio
penitus singularis est, nullo distinctionis modo ac
differentiæ cognita.

SANCTI MAXIMI

Spiritualis tomus ac dogmaticus, quo ostenditur, quem
novando Heraclius imperator, ex Sergii Constan-
tinopolitani antistitis suggestione, ecclésiā (sic
dictam scilicet fidei formulam) substitutionem edidit,
sacris Oraculis atque Patribus longe dissonam esse,
profanisque hæreticis, tum qui confusionem tum qui

NOTE.

assensum non præbuisset, ipse in ea suggestione
locuples testis existit. Quo et Romani antistitis
mire elucet auctoritas, et sollicitudo Ecclesiarum,
in causa præsertim fidei, qualis hic vertebatur,
ubique terrarum vere orthodoxis spectatissima.
Πρωτόδρου Hierosolymitani throni seu sedis ac
diocesis haud obscure se Stephanus significat, sive
id habebat sue sedis privilegio. quæ esset prima
et dignior usu ecclesiastico, ceteris post ipsam
Hierosolymitanam sedem, sive etiam quia ipse se-
nior episcopus erat, quomodo Africa primates suos
agnoscebat; aut denique quod Conservatoriam a
sede apostolica acceperat, vacante sede Hierosoly-
mitana per Sophronium obitum. Hanc porro episto-
lam habuit etiam cod. Em. card. Barberini, ex qua
plurima mutuata sexta synodus, præsertim Agatho
in sua suggestione, ex cujus sensu peracta omnia in
illo concilio, quæ ad fidei negotium spectabant, ut
ejus triumphus præcipue partes Maximi fuisse videan-
tur, ac gloria prostrate Monothelitarum hæresis,
tum Romæ Martino papa, tum Constantinopoli
Agathone.

divisionem in Christi Dei nostri mysterio monstrare
nugantur, consentire. Miana epistola Roma ad sanc-
tissimum Dorensem episcopum Stephanum, sub
sancto et apostolico sanctæ Christi Dei nostri usque
Throno constitutum.

Domine quod avi presentis vitam, ac quo agitur,
motum, molæ similem, lectoque requiem asinem
dixit; in utraque (mola scilicet ac lecto) versan-
tium, alium assumendum, alium dimittendum con-
stituit: ac forte assumendum, qui ab illa per con-
templationem; ab hac autem, per actionem solutus
est: qui videlicet, nec circumscriptis locorum spa-
tiis, in quibus rerum oculis subjectarum motus con-
spicitur; nec vero passionum luxurie, animi affe-
ctu adhererit: dimittendum autem, qui his sponte,
libidinoso mente atque superba sese addixerit. Quid
autem, qui me servum vestrum tum prius ipso pe-
riculo, tum nunc audito, teneri vitisque obnoxium
(divinis afflati fulgoribus ac plane optimi) non
nesciatis; quomodo in mentem venit, quibus scrip-
sisit ut **32** in eum miseranter modum, erga ege-
num atque pauperem vos ipsi demitteretis; tanta
scilicet, Dei munere, celsitate a terra sublatis exi-
miquæ, ut vitam sermoni ac rationi; mentemque
rerum hujus universitatis Domino, illisque superio-
rum aperueritis: principi nimirum formæ concilian-
tes imaginem ac copulantes; sive potius, ut quod
verius est dicam, hoc satagentes, ut supremi decoris
vestri spontaneam dejectionem, celsitatis specimen
exhibeatis; quo scilicet nos quoque ex abundanti,
ad Dei Verbi, omnem vincentis infinitatem, modum
traducatis; qui sua ex nostro usu exinanitione, ma-
jestatis suæ sublimitatem incircumscripse ostendit,
ut scilicet tanto nos majori amoris illecebra trans-
formaret, quanto nostri causa ipse se humilior
carne efformasset: factus homo natura, absque ulla
mutatione ac confusione, qui excellenter clemens
ac humanus est: nullo non assumpto, eorum quæ
nostra essent, ut nec ipsi gratia, nec nobis salus
deesset: quam non præstaret toti naturæ, ut qui
nec totam assumpsisset: sed hactenus deteriori
sorte fecisset, quatenus eam minime assumpsisset.
Nam ut ait Magnus Gregorius: « Quod non est as-
sumptum, nec curatum est. » Quomodo enim qui
cuius longe essentia eminet, nostri causa incarna-
tus Deum Verbum ex Spiritu sancto exque Maria
semper Virgine ac Dei Genitrice, assumpta carne
anima intelligente prædita, ac utente ratione, no-
vusque natura homo effectus atque existens vete-
rem renovaret, nisi omnino totum eum, uno dun-
taxat excepto peccato, suscepisset; ex quo ut ve-
terasceret illi inolevisset, ac cujus reatu natura
morti addicta esset; tantum nos sibi escam vin-
dicans, quantum ipsi nos, amaro saturati trans-

perixois τοις τῇ τε σὺγχωσιν ἀγα, καὶ τῇ
διαίτασιν γεωτολογουσιν καὶ τοῦ κατὰ Χρι-
στον τὸν Θεὸν ἡμῶν μυστηρίων. Γραφεῖσα
ἀπὸ Ρώμης πρὸς Στέφανον τὸν ἀγιώτατον
ἐπισκοπὸν Δόρων, γελούσθα τὸν τὸν Θεὸν
καὶ ἀποσταλὲν ὁρόον τῆς ἀγίας Χριστοῦ
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀδελφε.

Νυνὲν μὲν τὸν παρόντα βίον, μύλωνι δὲ τὴν
τούτου κίνησιν, καὶ κλίνῃ τὴν ἀνάπαυσιν ἀπαιτῶν
ὁ Κύριος, τὸν ἐν ἐκατέρωθεν ὄντων (μύλωνι τε λέγω
καὶ κλίνῃ) τὸν μὲν ἀφρεσθαι, τὸν δὲ ἀπρεσθαι δια-
φρασεῖται. Καὶ αἰφύοντα (ἀφρεσθαι) μὲν τυγχὼν, τὸν ἐκεί-
νης μὲν διὰ θεωρίας, ταύτης δὲ διὰ πράξεως ἀπο-
λυθέντα: καὶ μήτε περιγραφῇ διαστημάτων, ἐν οἷς
ὁρᾶται τὸν ὁριζόμενον ἢ κλίνῃσι, μήτε θεωρεῖται πα-
θῶν, ἐν οἷς ἢ ἀνάπαυσιν, ἐναπομεινάντα κατὰ διά-
θεσιν: ἀπρεσθαι δὲ, τὸν τούτοις ἀδαιρέτως ἐνισχυ-
μένον, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς φιλήδονόν τε καὶ φιλομε-
τῶρον. Τί δὲ κραταίωται με τὸν ἡμέτερον δοῦλον
παῖρα πρότερον, καθάπερ ἀκοῇ τῆμερον μαμαθη-
κῶτες, θεολαμπῆς καὶ πανάριστοι, πῶς ἂν οἷς γε-
γράφαι συμπαιδῶς εἰσεσθῇ γε πρὸς ὑπερσιν οὕτως
ἀχθῆναι τοῦ πτωχοῦ τε καὶ πένιτος, οἱ τοσούτοι ἀπὸ
τῆς ἀρδέτης κατὰ Θεοῦ χάριν, καὶ ὑφωθέντες, ὥστε
τὸν βίον τῷ λόγῳ, καὶ τὸν νοῦν τῷ Κυρίῳ τῶν τῆδε,
καὶ ὅπερ τῶν τῆδε διδραῖν τῷ ἀρχετύπῳ τὴν εἰκόνα
προσοικειούμενοι τε καὶ ἐνέχοντες: ἢ μᾶλλον εἰπεῖν
ἀληθέστερον, ἐνδείξιν ἐδιδόντας ὅπως ποιεσθαι
τὴν ἀδαιρέτων ὑπερσιν τῆς ὑπερτάτης ὁμῶν καλ-
λονῆς, ὥς ἂν τῷ παρόντι καὶ ἡμᾶς ἀγάγοιτε πρὸς
τὸ μέτρον τοῦ ὑπεραπείρου Θεοῦ Λόγου, κενώσαι τῇ
πρὸς ἡμᾶς: τὸ τῆς οὐκείας βίης ἀπεργράφως ὅπως
ἐπιδικνύντες: ἐπ' ᾧ τε μεταπλάσαι τοσούτων
ἡμᾶς ἐπιποθέστερον, δοῦναι ἂν σαυρὶ δὲ ἡμᾶς αὐ-
τὸς ἐαυτὸν ἐκλαστούργηται πρὸς τὸ τραπυνώτερον·
φύσει γινόμενος ἄνθρωπος δίχα τροπῆς καὶ συγγύ-
σιος, ὁ διαπερόντως φιλήδωνος: ἔλλειψας οὐδὲν
εἰς πρόσληψιν τῶν ἡμετέρων, ἵνα μὴ καὶ ἐαυτῷ
τὴν χάριν, καὶ ἡμῖν ἔλλειψῃ τὴν σωτηρίαν, οὐχ
ἔλην τῇ φύσει διδοῦς, ὥς μὴ ἔλην τὴν φύσιν λαβὼν·
ἀλλὰ κατ' ἐκείνη μειώσας ἐκείνην, κατ' ὅπερ ἂν οὐ
προσέληται ταύτην. Ὁ γὰρ ἀπρόσλητος, ἀδαιρέ-
τευτος, ὁ φησὶν ὁ μέγας Γρηγόριος: Πῶς γὰρ ὁ
ὑπερούσιος δὲ ἡμᾶς σαρκωθεὶς Θεὸς Λόγος ἐκ Πνεύ-
ματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Ἀσιμαρθέου καὶ Θεο-
μήτορος προσέληται σαρκὸς ψυχὴν ἔχουσαν τὴν νοε-
ρὰν τε καὶ λογικὴν, νέος τε χρηματίας: φύσει καὶ
γινόμενος ἄνθρωπος, καινοσυργῆται τὸν πάλαι, μὴ
δὲ ἔλου καὶ ἔλου λαβὼν, μόνῃς δίχα τῆς ἀμαρτίας,
ἐξ ἧς ἢ παλαιώσις: καὶ δὲ ἦν ὁ θάνατος κατακρίθη
τῆς φύσεως, τροφήν ἔχων τοσούτων ἡμᾶς, ὥς ἐκεί-
νης γεγεμένῃ, τοῦ ὅλου πικρῶς ἐμφορηθέντες
τῆς παραδόσεως. Πῶς δὲ κενώσις ὁ αὐτὸς ἀναστή-
σει τὸν πεπρωμένον, μὴ δὲ ἔλου καὶ ἔλου ἐξ αὐτῆς
ἀκρας συλλήψεως ἐνώσας ἐαυτῷ κατ' ὁπότεστιν,
δίχα μόνον τοῦ ἐπιστήματος, ἐξ οὗ τὸ σύντριμμα,

• Math. xxiv, 41; Luc. xvi, 34.

• Nempe Jerosolymitano; utpote in Phœnicie confinis ad Carmeli radices. • Epist. ad Cleodolum.

καὶ δι' ὃ τὸ ἐπιτίμιον; Ταύτη τοι φύξην νοεράν καὶ λογικὴν μετὰ τοῦ συμφυοῦς αὐτῇ σώματος, τοῦτέστι τέλειον ἄνθρωπον, παντὸς μέρους χωρὶς προσλαβόν, καὶ ἐνώσας αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν, αὐτὸς δ' ὑπὲρ φύσιν θεός, καὶ τὴν αὐτῆς φυσικὴν λαβὼν, εἴχε πάντως αὐτεξούσιον θέλησιν. Εἰ παραβάντες τὴν ἐντολὴν εἶχα θέλησιν, ἀλλ' ἐπὶ θέλησιν εἶχα, παρέδωκεν, ἰδεόμεθα τῆς κατ' αὐτὴν ἰατρίας· τῇ προσλήψει τοῦ ὁμοίου τὸ ὁμοίον, αὐτοῦ δὲ τοῦ παρ' αὐθέντος θεοῦ παραπεσόντος· αὐτὴν δ' ἂν καὶ τὴν ταύτης προσλαβὼν λογικὴν τε καὶ ζωτικὴν εἶχεν ἐνέργειαν· ἢ τὴν ἀμαρτίαν, ὡς εἶπε· μή ποτ' ἂν, λογιζόμενοι τε καὶ ἐνεργήσαντες, ἐχρήζομεν τῆς κατ' αὐτὴν σωτηρίας, τῇ προσλήψει μολυσμοῦ παντὸς ταύτην ἀποκαθαίροντος, καὶ ὅλην τῇ σαρκίᾳσι θουργούντος τὴν ἡμετέραν φύσιν. Εἰ γὰρ οὐσιωδῶς ταῦτα ἔχουσιν ταύτην ἰδρυμένην θεός ὢν ὁ Ἄδ- γος, τὴν τε θέλησιν φημι καὶ τὴν ἐνέργειαν, καὶ τὴν μὲν αὐτεξούσιον, τὴν δὲ ἐνεργούσαν παρέστηκε, ὅλον ὡς ὅτιω τὴν φύσιν λαβὼν ἦν ὡς ἐαυτῷ τὸ καθ' ὑπόστασιν, ὡς ἀπαρχῆς ταύτην ἰδρυμένην, τοῦτέστι θελητικὴν φύσιν καὶ ἐνεργητικὴν· ἵνα μὴ τὴν φύσιν μόνον παθεύσαν, ἀλλ' οὐ καὶ τὰς αὐτῆς ἐμφύτους δυνάμεις προσεληφεν, οὐδ' ἂν τὴν φύσιν προσεληφεν, ἀλλὰ τὴν οἰκονομίαν ἐφάντασεν. Ἀδύνατον γὰρ τὴν ἡμετέραν, ἢ τῶν ὄντων ἑτέρων εἶναι ποτ' ἂν ἢ ὁμοιωθεῖσθαι φύσιν, τῶν αὐτῆς ἐμφύτων εἶχα δυνάμεων, αἷς οὐσιωδῶς πᾶς χαρακτηρίζεσθαι πέφυκεν. Ὅθεν οὐκ ἀνεθλίψτος ἢ ἡμετέρα φύσις ἐπὶ μὴδ' ἀνθρώπου. Οὕτω μὴ ἀνενέργητος, ἐπὶ μὴδ' ἄνθρωπος. Εἰ δὲ ἀνεθλίψτος ἦν καὶ ἀνενέργητος, τὸ καθ' ἡμᾶς, ὡς τοῖς τῶν πάλαι καὶ νῦν ἰδοῦν αἰρετικῶν, οὐδὲ καθ' ἡμᾶς ὅπως γέγονεν ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς, μὴ πιστούμενος τὸ ἡμέτερον τοῖς ἡμετέροις, καὶ οἷς αὐτὸς ἀρχῆθεν δημιουργήσας ἐχαρακτήρισε φυσικῶς, αὐτεξούσιον καὶ ἐνεργὸν ποιήσας κατὰ φύσιν, τὸν ἄνθρωπον. Καίτοι τοῦτων ἑκατέρων ἀναγ- τιφρότως προσεληφέναι πιστοῦται τὴν δύναμιν, οἷς ἄνθρωπον δι' ἡμᾶς εἰσάγει τὸν ὑπερούσιον Ἄδρον θέλοντά τε καὶ ἐνεργούντα τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων ἢ σύνταξις, τῇ μὲν βούλα· καὶ περ' τετέλετην φυλακὴν τῆς νουτικῆς ἐρχεται πρὸς αὐτοὺς περιζυγῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἡθελε παραλβεῖν αὐτοὺς· πῇ δὲ· καὶ ἀνάστας ἐκείθεν εἰς τὰ ὅρια Τύρου (δ) καὶ Σιδῶνος, καὶ εἰσελθὼν εἰς οὐλίαν, οὐδένα ἡθελε γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαβεῖν· καὶ πάλιν· Ἐκείθεν ἐξελθὼν εἰς παραπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οὐκ ἡθέλει ἵνα τις γνῶ· καί· Τῇ ἐκείθιον ἡθέλει εἰσελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν Περιπατεῖ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐπὶ γὰρ ἡθελε ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, οἷς ἐξή- τουρ αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι· καί· Πού- θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι τὸ πάσχα φαγεῖν; καί·

A gressionis ligno, illius gustum feceramus? Quo- nam vero modo, idem ipse exinanitus cum suscita- ret qui ceciderat, nisi omnino, totamque a prima sta- tim conceptione sibiimet secundum hypostasim, uno duntaxat exceptio lapsu, ex quo contritio, et unde poena irrogata, univisset? Idcirco animam intelligentem ac utentem ratione una cum affino ejus corpore (perfectum scilicet hominem) assu- mens, ac sibi secundum hypostasim uniens, qui omnem procul excedit naturam, Deus, ejus que omnino assumptam nactus est naturalem liberam voluntatem. Quandoquidem enim man- datum transgressi voluntatis nutu non sine voluntate sumus transgressi, opus nobis erat, ipsam remedium curari: cumque Deus ipse incarnatus similis assumptione simili remedium afferat, ipsa utique ejusque cum ratione ac vitali operatione praeditus fuit: qua nimirum voluntate (quod ne unquam fuisset) cum a nobis peccatum cogitatione actuque admitti contigerit, necesse fuit ei salu- tem praestari; ea ratione, quod is, qui ab omni emundat sorde, eam assumpserit, ac qui omne genus nostrum deitate donet, qua carnem induit. Cum enim Deus Verbum naturam his substantia- liter praeditam (voluntate scilicet et operatione) condiderit, atque alteram liberam, atque alte- ram efficacem ediderit: liquet assumendo na- turam, sic eam sibi secundum hypostasim co- pulasse, quemadmodum a principio ipsam con- diderat; natura scilicet volendi facultate ac ope- randi praeditam, ne si naturam duntaxat labo- rantem, non vero etiam innatas ejus vires assu- psisset, ne naturam quidem assumpsisse diceretur, sed nostrae in carne salutis negotium visis ac si- mulacro gessisse. Neque enim fieri potest, ut vel nostra, vel aliarum quarumvis rerum existat un- quam aut nominetur, quae innatis sibi facultatibus careat; quibus substantialiter quidquid est, tan- quam nota obsignari habet. Non ergo nostra vo- luntate caret; nam neque hominis natura est quae hac careat: at neque expers est operationis; nam neque haec inanimis est. Sin autem ad nostram quod attinet naturam, voluntatis expers erat et operationis, ut veteres quidam haeretici, hujus- que, ipsius aetatis existimaverint, neque omnino nostro more homo existit, qui nobis superior est; qui nimirum quod nostra natura est, no- stri affectibus non astrueret, ac quibus a prin- cipio primaque ipsa origine, abs se creatum hominem libertate arbitrii ac operandi facultate natura praeditum, natura obsignasset. Quanquam utramque hanc facultatem assumpsisse, citra om- nem controversiam sacrorum Evangeliorum textus astruit, qua Verbum omnem excedens substantiam,

NOTE.

(δ) Εἰς τὰ ὅρια Τύρου. In Agathonis illa sug- gest. ita habeat, uti etiam in vulg. Graecis. Hi omnes Maximo collecti Scripturae loci, perinde Agathonī usurpati. Quod erat paulo post, περιπα- τεῖ ὁ Ἰησοῦς, emend. περιπατεῖ· quod et haec textus ita habeat, et series exposcat, οὐ γὰρ ἡθελε, quod solum retulit Agatho papa in suam ἀναγραφὴν.

nostrī causa factum hominem, velle et operari inducit, dum alio quidem loce clamat: Et circa quartam vigiliam venit ad eos, ambulans supra mare, et volebat praeferire eos. Alio autem: Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis, et ingressus domum, neminem voluit scire, et non potuit latere. Ac rursum: Inde egressi circuebant per Galilaeam, et volebat ut quis sciret. Et: In crastinum voluit exire in Galileam. Posteaque rursum: Ambulabat Jesus in Galilaea; non enim volebat ambulare in Iudaea, quia quaerebant Iudaei eum interficere. Et: Ubi vis paremus tibi comedere Pascha? Et dederunt ei acetum bibere cum felle mistum. Es cum gustasset, noluit bibere. Haec enim, nempe: Voluit praeferire eos; et: Voluit exire, et: Nolebat ambulare, et: Velle comedere Pascha, et: Nolle acetum bibere, humanam nobis similem ejus voluntatem astruunt, et operationem; puta velle aut non velle praeferire, aut edere, aut ambulare, aut bibere, palam voluntatis actus est, quo natura voluntatis itidem facultate praeditus nocebatur. Custando autem et edendo ac exeundo, atque loci mutatione incedendo et ambulando, ejus natura facultatis compos erat, operationem exhibebat; qua scilicet ratione propter nos postea homo natura exstitit, non qua suo ipse munere ante principium Deus natura erat. Nec enim usquam fiat, ut Verbum qua ratione Deus, Deique natura Filius erat, corporali aliquid ratione vellet, aut comederet, ambulando, eorum spatii constringeretur, cum ubique existens quidquid est rerum universalis infinitis infinite superaret. Sic vero etiam divina ipsum ac Paterna voluntate atque operatione superessentialiter praeditum, aperte docet Scriptura: Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit; sic et Filius, quos vult, vivificavit. Hic quoque igitur, velle mortuos vivificare, divinam ejus voluntatem; ipsum autem quod vivificet, ejus omnium proprie aliud ejusmodi est, quod a natura cunctis eminente et ab eis secreta, quo illa, quoad licet, manifestetur, pendet.

Hic enimvero ipsum sese Verbum per suos discipulos, secundum ambas naturas, ex quibus et in quibus consistit, natura voluntatis facultate ac vi operandi praeditum nostram salutem, ostendit; qui vero post eos, illorum successores, divinaeque Verbi in carne apparitionis enarratores, probati Ecclesiae catholicae Patres exstiterunt, ejus utramque pariter divinamque atque humanam naturam; neque id modo, sed et voluntatem atque operationem praedicantes, magno haec loquuntur vocis praconio. Ac quidem 85 qui ab immortalitate nomen habet libro De incarnatione et Trinitate: Et cum dicit: Pater, si possibile est, transiet a me calix iste; verumtamen non mea sed tua voluntas fiat; ac rursum: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma; duas hic voluntates ostendit: humana quidem, ob carnis infirmitatem, mortem defugit; ejus autem voluntas divina prompta est. Gregorius autem, cui a Theologia nomen est, ora-

84 Ἐδωκεν αὐτῷ δεῦρος μετὰ χολῆς μεμιγμένον, καὶ γευσάμενος οὐκ ἠδύλητος κατέβη. Ταῦτα γὰρ ἐφημὶ δὴ τὸ ὁδὸν παραλθεῖν αὐτοῦ, καὶ ὁδὸν ἐξελθεῖν, καὶ οὐκ ὁδὸν παραπαραστῆναι, καὶ θέλει φαγεῖν τὸ Πάσχα, καὶ μὴ θέλει τὸ δεῦρος πίνειν, τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνην αὐτοῦ πιστοῦται φύσιν καὶ ἐνέργειαν. Ὅθεν τὸ μὴ θέλειν καὶ οὐ θέλειν παραλθεῖν, ἢ φαγεῖν, ἢ βαδίζειν, ἢ πίνειν, προδήλως ἐστὶ θέλησις, δι' ἧς φύσει θελητικῶς ἐκ γινωσκίτο. Τῷ δὲ γεύσασθαι καὶ φαγεῖν, καὶ ἐξελθεῖν, καὶ μεταβατικῶς πορεύεσθαι καὶ βαδίζειν, δηλαδὴ τὴν ἐνέργειαν ἐνεργητικῶς ὑπάρχον ἐδείκνυτο, καθ' ὃ φύσει δι' ἡμᾶς ὑστατον γέγονεν ἀνθρώπος, ἀλλ' οὐ καθ' ὅτι οὐκ ὑπῆρχεν ἀνάρχως δι' εαυτὸν φύσει θεός. Ἐπεὶ μὴδὲ πέριεν, ἢ θεός ἦν καὶ θεοῦ κατὰ φύσιν Ἰησους ὁ λόγος, σωματικῶς ἐθέλειν τι καὶ ἐσθλῆναι, ἢ μεταβατικῶς κινήσασθαι τοπικῶς περιστάσασθαι, πανταχοῦ καὶ ὅπου τὸ πᾶν ἀπειράτως ἀπείρως ὑπάρχον. οὕτω δ' ἂν καὶ τὴν θέλειν αὐτὸν καὶ παρρησίαν ὑπερ-ουσίως ἔχοντα θέλησιν καὶ ἐνέργειαν παριστώσα [ἢ Γραφή] διδάσκει σαφῶς. Ὅτι καὶ ὁ Παῖς ἐπελ- τοῦς νεκροῦς, καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὗτος θέλει ζωοποιεῖν. Κἀνταῦθα τοίνυν, τὸ μὴ τοὺς νεκροῦς ἐθέλειν ζωοποιεῖν, τὴν τοῦ αὐτοῦ θελή- μαρτύρεται θέλησιν· αὐτὸ δὲ τὸ ζωοποιεῖν, τὴν παν- ουργίαν αὐτοῦ κυρίως ἐνέργειαν. Καὶ ἀπλῶς, ἐ- τι καὶ ἄλλο τοιοῦτο, τῆς ἐξρηχημένης τῶν ὄντων ἐξήρ- τηται φύσις, εἰς τὴν ταύτην, ὡς ὁδὸν τε, δὴλωσιν, vel etiam ex aliis alia loca mutando ac am-

C Ἀλλὰ τοῖς μὲν αὐτοῖς, εαυτὸν διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν κατ' ἀμφω τὰς αὐτοῦ φύσεις, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνέστηκε, θελητικῶν ὑπάρχοντα φύσει καὶ ἐνεργητικῶν παρίστανει τῆς ἡμῶν σωτηρίας ὁ λόγος· οἱ δὲ μετ' ἐκείνων ἐκείνων διδάχοι, καὶ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ λόγου θεοφανείας ἐκφάντορες, θεόκριτοι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, ἐκατέραν φύσιν τοῦ αὐτοῦ, τὴν τε θέλειν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· οὐ μόνον ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ τὴν θέλειν καὶ τὴν ἐν- ἐργειαν κηρύττοντες, τάδε μεγαλοφώνως φασίν. Ὁ μὲν γὰρ τῆς ἀθανασίας ἐπώνυμος, ἐν τῷ περὶ σαρκώ- σεις καὶ Τριάδος λόγῳ· Καὶ ὅταν λέγῃ, Πάτερ, εἰ δυνατόν, παραλθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ αὐτῆς τοῦ- το, πλὴν μὴ τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γὰρ τοῦτο θέλει- μα· καὶ πάλιν· Τὸ μὲν πνεῦμα προθύμουν, ἢ δὲ σὸς δόσθη· δύο θελήματα ἐνταῦθα δεικνύει· τὸ μὲν ἀνθρώπινον, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς, πα- ραίτεται τὸ πάθος, τὸ δὲ θεῖον αὐτοῦ προθύμουν. Γρηγόριος δὲ ἐπὶ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος ἐν τῷ περὶ

84 Marc. vi, 48. 85 Marc. vii, 21.

86 Marc. ix, 30.

87 Joan. i, 43.

88 Joan. vii, 1.

89 Math. xvi, 17.

90 Math. xxvii, 31.

91 Joan. v, 21.

92 Math. xxvi, 50.

93 = ibid.

94 Athanas. De incarn. et Trin.

95 = ibid.

Υιού δευτέρου λόγου. Ἐδόξουν λεγέσθαι, τὸ κατὰ θεὸν εἶναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν Υἱόν, οὐχ ἵνα ποιῇ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ πεμφθέντος. Εἰ μὲν οὖν μὴ περὶ τοῦ κατεληλυθότος (c) ταῦτα εἰλέγετο, ἐπιταμιαν ἂν ὡς περὶ τοῦ ἀνθρώπου τυποῖτο τὸν λόγον, οὐ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα νοουμένου. Τὸ γὰρ ἐκεῖνου θέλημα, οὐδὲ ὑπερκεῖται θεῷ θεωρῶν ὅλον, ἀλλὰ τοῦ κατ' ἡμᾶς· ὡς τοῦ ἀνθρώπινου θελήματος, οὐ πάντως ἐπομένον τῷ θεῷ, ἀλλ' ἀντιπρίκτοντος ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀντιπαλαιόντος. Ὁ δὲ τοῦτου θρόνου τοῦ Νυσοσάου γενόμενος καθηγητής, μᾶλλον δὲ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ. Ἐπὶ προσέρχεται ὁ λεπτὸς διεφθαρμένος, ἦδη καὶ ἡχρεωμένος τῷ σώματι. Πῶς γίνεται ἐπὶ τούτῳ παρὰ τοῦ Κυρίου ἡ ἰασις; Ἡ ψυχὴ θέλει, τὸ σῶμα ἀπτεται, δι' ἀμφοτέρων φύγει τὸ πάθος. Ἀπὸ τοῦ γὰρ, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ παραχρήμα ἡ ἰσχυρία. Καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ. Πάλιν τοὺς ἐν πολλοῖς χιλιάσι κατὰ τὴν ἐρημὸν αὐτῷ προσεδρεύοντας, ἀπολύσαι μὲν νηστεις οὐ θέλει· ταῖς χερσὶ δὲ διακλᾷ τοὺς ἄρτους. Ὅπως; πῶς; δι' ἀμφοτέρων συμπαρομοιούσα ἡ θεότης δημοσιεύεται, τῷ τε ἐνεργοῦντι σώματι, καὶ τῇ ὁρμῇ τοῦ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμενου θελήματος; Ἐν δὲ τοῖς κατ' Εὐνομίου τοῦ δυσσεβοῦς ποιηθείσι δευτέρου λόγου. Πῶς ὁ Κύριος τὸν κόσμον ἑαυτῷ καταλλάσσει, ἐκμερίσει ψυχὴν τε καὶ σῶματι παρ' αὐτοῦ γενομένην τοῖς ἀνθρώποις εὐεργεσίαν, θέλων μὲν διὰ τῆς ψυχῆς, ἀπτόμενος δὲ διὰ τοῦ σώματος; Καὶ αὖθις ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς κατὰ Ἀπολιναρίου φησὶν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἄλλο τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ τὸ θεῖον ἄλλο, φέγγεται μὲν ὡς; ἐκ τοῦ ἀνθρώπου τὸ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσθεν, ὃ τὰ ἡμέτερα πάθη οἰκειωσάμενος· ἐπάγει δὲ τὴν δευτέραν φωνήν, τὸ ὀφελὸν τε καὶ θεοπρεπὲς βούλημα κυρωθῆναι παρὰ τὸ ἀνθρώπινον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ὀφείων. Ὁ γὰρ εἰπὼν. Μηδὲ τὸ ἐμὸν, τὸ ἀνθρώπινον τῷ λόγῳ ἐξήμαυτο· προσθεὶς δὲ, τὸ σὸν, ἔδειξε τὸ συναφές τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα θεότητος (d), ἧς οὐδεμία θελήματός ἐστι διαφορὰ, διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως. Ὁ δὲ τὸν τῆς βασιλῆος καταφαιδρῶντας θρόνον Ἰωάννης ὁ θεός, ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ λόγῳ, πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς συνέσεως, καὶ τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς

41. ° Math. vii, 9; Luc. v, 13. ° Math. xv, 32 seqq. ° Luc. xii, 42. ° ibid. ° Math. xvi, 39.

VARIE LECTIOES.

° Mutila hic Græca edita. ° Lib. ii contra Eunomium, in quo hæc ipsa puto desiderari.

NOTE.

(c) Μηδὲ παρὶ τοῦ κατεληλυθότος. In editis Gregorii, ut et in act. Illa 4 sextæ synodi, est παρὰ, ut et statim sequentibus, ὡς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου. Ipse certe, et de se ipse Christus loquebatur, qui e caelo descendit; quo videtur insinuari sensus formalis, ut in sua ipse persona loquatur, non communiter in persona hominum, et solum per arrogationem, tribuendo sibi quæ humani generis communia sunt. Non video quid sibi velit, qui Morellianæ editioni marg. ascriptis, ἰσ. παρὰ σου. Nihil certe, quidquid est, videtur frangi.

(d) Τὸ συναφές τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα θεότητος. Mendose Latina act. illa 4 ejusdem synodi, Ostendit cognationem propriæ divinitatis Pa-

trone secunda de Filio: ° Septimum dicatur, Filium e caelo descendisse, non ut faceret voluntatem suam, sed ejus qui miserat. Sane nisi de eo qui descendit hæc haberetur oratio, possemus dicere de homine exprimi, non qui Salvator intelligatur (illius enim voluntas Deo non adversatur, cum tota deificata sit), sed qui nostre conditionis sit; quippe quod humana voluntas divinam non omnino sequatur, sed ei ut plurimum resistat ac obluetur. ° Qui autem ejusdem ac ille nominis est, Nyssensium quondam magister, imo orbis universi doctor, in oratione in Pascha: ° Accedit leprosus jam diffuente ac tabido corpore. ° Ille a Domino qua ratione curatur? Vult animus, corpus tangit: utroque fugit morbus. Confestim enim, inquit, lepra ab illo discessit. ° Idemque rursum in eadem oratione: ° Rursum cum multis hominum millia in deserto sequendo, constanter ei adhererent, nolens jejunos dimittere, manibus frangit panes. ° Vides quomodo divinitas, utrique parti conjuncta, per utramque declaratur, dum et corpus operatur, et voluntatis affectus animo elicitur? Secundo item libro, ex his, quos adversus impium Eunomium elucubravimus: ° Quonam modo Dominus, mundum sibi reconcilians, collatum abs se hominibus beneficium, animum inter ac corpus dividit; cum vellet animo, ac corpore tangeret? ° Rursum quoque idem, in his quæ adversus Apollinarium scripsit: ° Quandoquidem igitur alia humana voluntas est, atque alia divina, loquitur quasi ex persona hominis, quod naturæ imbecillitati aptum est, qui nostros affectus sibi proprios fecit. Subnectit vero alteram vocem, nempe sublimem et quæ ex Dei majestate sit, voluntatem, ad salutem mundo præstandam, præ humana, eam ratam esse volens. Dicendo, namque, Non mea, humana sermone voluntatem ostendit. Addendo autem, Sed tua, suæ cum Patre deitatis conjunctionem monstravit; cujus nulla sit voluntatis distinctio, quod et natura eadem est. ° Qui autem Urbis Augustæ divinus Joannes sedem illustravit, in oratione cui titulus: ° In eos qui Missæ non interfuerunt, et quod Filius Patri sit consubstantialis, ° cujus initium, Rursum Circensia, rursumque nobis conventus imminuit

etrem, pro, cum Patre. Pleraque hujus epistolæ exstant in illa suggestione Agathonis, etsi quædam paulo brevius in ea sunt relata: ut in sequenti loco Chrysostomianum illud, Ὅπως πῶς καὶ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἡλικίαν προαναφέρων; ubi male habens plurali numero, προαναφέρων, προαναφέρων, cum sermo sit de uno Iacobi, sic de Christi prioris ætate vaticinato. Illud etiam ejus postea, ἐπὶ τῆς δυνάμεως in qua ait Chrysostomus. Catholicos ponere, quod Filius sit unum cum Patre, cum hæretici ponerent in voluntate, in maiestate, liberius est: non enim ea voce Græci maiestatem significant, sed virtutem ac potentiam, quæ ipsa naturæ index est.

est: Vides ut etiam priorem illius arietem pronuntiaris? Interroga, ergo haereticum: Deusne formidat ac recusat, torpetque ac tristis est? Quod si dixerit, Maxime; abscede jam, eumque in inferno cum diabolo statue; vel potius in inferno illo infiore: neque enim ille hoc dicere audebit. Sin autem dixerit, nihil ille hoc dicere audebit. Sin cito: Ergo nec precatur Deus. Absque his enim etiam aliud absurdum erit, si haec Dei verba fuerint. Neque enim solum tristari mortis angustia haec verba significant, sed etiam duas voluntates, unam quidem Filii, alteram vero Patris, inter se contrarias. Nam quod dixit: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*, hoc indicat. Atqui ne hoc quidem unquam illi admiserunt; sed nobis semper dicentibus, illud: *Ego, et Pater unum sumus*, de potestate; illi de voluntate dictum esse inquit; dicentes Patri et Filii unam esse voluntatem. Si ergo Patris et Filii una est voluntas, quomodo hic dicit: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*? Nam si de Divinitate istud dictum est, quidam contradictio est, multaque inde absurda nascentur: sin autem de carne, rationi consentanea sunt, nec aliquid est, quod possit reprehendi. Non enim carnem nolle mori, labem habet, cum naturae sit; ipseque omnia quae naturae sunt, ad obstruenda haereticorum mora copiosissime ostendat, modo unum duntaxat, id est, peccatum excipias. Cum ergo dicit: *Si possibile est, transeat a me calix iste*, et: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*, nihil aliud ostendit, quam se vere carne indutum esse, quae mortem reformidet: Illius enim est mortem timere et detrectare, ejusque formidine anxium esse. Modo igitur quasi desolatam, suaeque nullam virtutis atque afflatu, eam derelinquit, ut cum illius infirmitatem ostenderit, ejus etiam naturam astruat: modo autem, eam celat, ut nudum hominem non fuisse intelligas. Quemadmodum enim si semper humana ostendisset, hoc utique creditus esset; ita si semper quae Deitatis erant perageret, nec dispensationi fides habita esset. Idcirco etiam variat, ac tam verba tam facta miscet, ut neque Pauli Samosatensis, neque Marcionis et Manichaei morbo atque furori ansam præbeat. Propterea et futurum eventum prædicit, ut Deus; et rursus ut homo, recusat. Palam vero audiamus, quid et Alexandrinus doctor Ecclesiae Cyrillus, *Thesauri* cap. 24, doceat: Quando igitur videtur mortem formidare et dicere: *Si possibile est, transeat a me calix iste*; cogita rursus, quemadmodum caro, quae mortis formidine erat anxia, doceatur, Deo illam gestante, ne illi deinceps affectui cedat. Dicebat enim ad Patrem: *Non sicut ego volo, sed, sicut tu*. Non enim quatenus Verbum ac Deus est

A ἀντίθεσις, οὗ ἀρχή, πάλιν ὑποβόρῃται, καὶ πάλιν ὁ αὐτολόγος ἡμῶν ἐλάττω γίγνεται: Ὅρθε πῶς καὶ τὴν προτίραν αὐτοῦ ἡλικίαν προαναγγέλλουσιν; ἐρωτήσαν τοῦτον τὸν αἰρετικὸν, θεὸς διελίξαι καὶ ἀναδύσθαι; καὶ ἀνέλαι καὶ λυμῆσαι; καὶ εἴρη, ὅτι Ναί, ἀποστήθῃ λοιπὸν, καὶ στήσαν αὐτὸν κάτω μετὰ τοῦ διαβόλου, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ κατωτέρω, οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος τοῖμα στήναι τοῦτο εἰσπν. Ἐὰν δὲ εἴρη, ὅτι Οὐδὲν τοῦτον ἄξιον Θεοῦ· εἰπῆ, ὅτι Οὐκ οὐδὲ εὐχεται θεός. Χωρὶς γὰρ τοῦτον, καὶ ἕτερον ἀποκνῶν ἐστὶ ἀν τοῦ Θεοῦ τὰ ῥήματα ἤ. Ὅτε γὰρ ἀγωνίζῃ μόνον ἐμφανῆσαι τὰ ῥήματα, ἀλλὰ θεὸς θαλάμηματα, ἐν μὲν Υἱοῦ, ἐν δὲ Πατρὶς, ἐναντία ἀλλήλοισ. Τὸ γὰρ εἰσπν. Ὅχις ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ, τοῦτο ἐμφανισθέν ἐστι. Τοῦτο δὲ οὐδὲ ἐκεῖνος ποτε συνεχώρησεν· ἀλλ' ἡμῶν ἀπὸ λεγόντων τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἓν ἐσμεν, ἐπὶ τῆς δυνάμεως, ἐκείνοι ἐπὶ τῆς θελήσεως εἰρήσθαι τοῦτο φασί, λέγοντες, Πατὴρ καὶ Υἱὸς μίαν εἶναι βούλησιν. Εἰ τοῖνυν Πατὴρ καὶ Υἱὸς μία βούλησις ἐστὶ, πῶς φησιν ἐνταῦθα· Πάλιν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σὺ; Ἀν μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς θεότητος τὸ εἰρημένον ἢ τοῦτο, ἐναντιολογία τις γίνεται, καὶ πολλὰ διότινα ἐκ τούτου τίχεται. Ἀν δὲ ἐπὶ τῆς σαρκὸς, ἔχει λόγον τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν γένοιτ' ἂν ἐγκλημα. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν τὴν σάρκα, κατάγνωσις. Φύσεως γὰρ ἐστὶ τοῦτο. Αὐτὸς γὰρ τὰ τῆς φύσεως πάντα χωρὶς ἁμαρτίας ἐπιδείκνυται, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρουσίας, ὥστε τὰ τῶν αἰρετικῶν ἐμπαράδεισμάτα. Ὅταν οὖν λέγῃ, Εἰ δυνατόν, παραθέτω ἀν' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, καὶ, Ὅχις ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ ὡς σὺ, οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἀλλ' ἢ ὅτι σάρκα ἀληθῶς περιέβλεται φοβουμένην θάνατον. Τὸ γὰρ φοβεῖσθαι θάνατον, καὶ ἀναδύεσθαι καὶ ἀγωνίζῃ, ἐκεῖνης ἐστὶ. Νῦν μὲν οὖν αὐτὴν ἐρήμην ἀφήσιν, καὶ γυμνὴν τῆς οἰκίας ἐνεργείας, ἵνα αὐτῆς δειξας τὴν ἀσθένειαν, πιστωσῇται αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν· νῦν δὲ αὐτὴν ἀποκρύπτει, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ φιλικὸς ἄνθρωπος ἦν. Ὅσπερ γὰρ εἰ διὰ παντὸς τὰ ἀνθρώπινα εἰδείκνυτο, τοῦτο ἂν ἐνομιλῆθ'· οὕτως εἰ διὰ παντὸς τὰ τῆς θεότητος ἐπιδείξει, ἡσιωτῆθ' ἂν ὁ τῆς οἰκονομίας λόγος. Διὰ τοῦτο καὶ ποικίλλει, καὶ ἀναμύγνυσι καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ πράγματα, ἵνα μήτε τῇ Παύλῳ Σαμωσιταίῳ, μήτε τῇ Μαρκελλῶνι καὶ Μανιχαίῳ νόσῳ καὶ μανίᾳ παράσχῃ πρόσκαιν. Διὰ τοῦτο καὶ προλέγει τὸ ἐσόμενον ὡς θεός, καὶ ἀναδύσθαι πάλιν ὡς ἄνθρωπος. Τί δὲ καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας καθηγῆτης Κύριλλος, ἐν τῇ εἰκοστῇ ἐτάρτῳ τοῦ Θεσσαυροῦ κεφαλῇαι παιδεύει, σαφῶς ἐπαποδιδόνειν. Ὅταν οὖν φαίνεται δειλῶν τὸν θάνατον, καὶ λέγων· Εἰ δυνατόν, παραθέτω ἀν' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, ἐνδεί πάλιν ὅτι δειλῶς ἐν θάνατον ἢ σὰρξ, ἐπιδείκνυτο φοβουμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἀδίου μὴ ἐπὶ τοῦτο πάγειν (ε). Δεῖται γὰρ

Joan. 1, 30. ἡμῶν ἐλάττω γίγνεται.

Orat. 1. Duo. Ἀγωνίζῃ, Duo. ἐν μαρτυρίᾳ; μάλιν θεότητος, de deitate.

NOTE.

(ε) Ἐπιδείκνυτο φοβουμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἀδίου μὴ ἐπὶ τοῦτο πάγειν. Habet et Agathanis

NOTE.

(ε) Ἐπιδείκνυτο φοβουμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἀδίου μὴ ἐπὶ τοῦτο πάγειν. Habet et Agathanis

(ε) Ἐπιδείκνυτο φοβουμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἀδίου μὴ ἐπὶ τοῦτο πάγειν. Habet et Agathanis

πρὸς τὸν Πατέρα· ὁδὸς δὲ ἐστὶν ὁ Θεός, αὐτὸς δὲ ὁ Θεός. ὁδὸς ἐποδοῖτο μὲν γὰρ κατὰ λόγον ἐστὶν καὶ Θεὸς τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τέλος διεβήκειν οὐκ ἐβόησεν. Τούτῳ γὰρ ἐστὶν τὸ ὁλοκλήριον τοῦ Πατρὸς. ἔχει δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, διὰ τὸ παρατεταῖ τὴν σάρκα τὸν θάνατον προσκινῶν. Ὁ δὲ Θεὸς τὸν μέγαν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην ὁπομηματίζων φησὶν· Ὁ ἀδελφὲς τὸν ἐπὶ τοῦτον λόγον ἐποδοῖτο ὁ Χριστὸς, διδόνων, ὅτι τὸ ὅπερ πάντων ἐπέβη· καὶ τὸν μὲν ἔχει, διὰ τὸ βεβουληθῆαι τὴν θεῖαν φύσιν· ἀνεβήκειν δὲ, διὰ τὸ ἐπὶ σταυρῷ πάσῃ. Καὶ τὸ ὅσον ἔχεν εἰς τὴν σάρκα παρατεταμένην τὸν θάνατον, τὰ τοιαῦτα φησὶν. Ὁ δὲ Γαβριὴλ ἐπισκοπῶντες Ἰεροσολίμης ὁ διακρίνων, τίς τὸν Πατέρα, παραδόντες τὸ πνεῦμα τοῦτο ἀπ' οὐμοῦ· καὶ εἰς τὸν Πατέρα, ὡς οὐδὲν μὴ ἀπὸ τῆς ὁμοῦ ταύτης. Ἡ προλαβὼν ὁ Κύριος ἐμπαρτάει τὸν αἰρετικὸν τὰ ὁδοῦματα, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ πολυπραγνὲς τοῦτο ἀνεβήκειν αὐτῷ, τὸ ἀγωνιστὴν τὸν θάνατον· τὸ τέρμον τοῦ θανάτου τὴν βίαν· τὸ λυποῦμενον καὶ παρατεταμένον πρὸς τὸ τοῦ βίου τέλος. Αἰεὶ· Νῦν ἡ ψυχὴ μου καταράσσεται. Ἡ ἐκείνη δὲ ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου διὰ θανάτου· ὁδὸς ἡ Θεοῦ μου· ἀπαθείς γὰρ τὸ θέλον καὶ ἀπαράκτον καὶ ἀεικλίαν. Τὸ γὰρ πνεῦμα, φησὶν ὁ Κύριος, πρὸς οὐμὸν· ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενεῖ. Ὅστις δὲ θελήματα ἐμπαρτάει· τὸ μὲν, θέλον· τὸ δὲ, ἀνθρώπινον. Ἄλλ' οἶμαι ἱκανῶς δεδειχθῆαι τοῖς θεοφύροις τὸν παρὰ τὸν Θεὸν θελήματιον τοῦ αὐτοῦ λόγου, καὶ ἔλλου καὶ ἔλλου, καὶ θέλον καὶ ἀνθρώπινον θελήματιον, καὶ τοῦ θελήτου εἶναι καὶ ἀνεβήκειν ἐπὶ σταυρῷ τὸν θάνατον· τὸ μὲν, διὰ τὸ ὅπερ ἦν ἀπ' ἀρχῆς· τὸ δὲ, διὰ τὸ ὅπερ ὅσπερ γέγονε. Ἀρχεῖον ὄντα καὶ τοῦ παρὰ διαφορὰς ἐνεργειῶν, καὶ διὰ τοῦ λόγου, κατὰ τὰς ἡμέρας ταῖς τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἐπιστολαγέμων· μαρτυρίας Πατέρων. Αὐτίκα γένει ὁ μέγας ὁμολογητὴς καὶ διδάσκαλος Ἀμβρόσιος, ὁ Μεδιολάνου ἀρχιεπίσκοπος, ἐν τῷ πρὸς Γρατιανὸν δευτέρῳ λόγῳ, τάδε διέλεται· Ἰσὸς οὖν ἐν εἴ τοῦ Θεοῦ μαρβῆ, ἐλάττων δὲ ὁ αὐτοῦ ἐν εἴ προσλήψῃ τῆς σαρκὸς, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου πάσῃ. Ποῖον γὰρ πρὸς δύναται ἡ αὐτὴ ἐλάττων εἶναι καὶ ἰσὺ φύσει; πῶς δὲ εἰ ἐλάττων ἐστίν, ἡ αὐτὴ ἐμολύ· ποῖα ἀπὸ ὁ Πατὴρ ποιεῖ; Ποῖον γὰρ πρὸς ἡ αὐτὴ ἐνεργεῖα ἐκ διαφόρων ἐστὶν οὐσίας (1); μὴ

A mortem ipse formidabat, sed dispensationem (humane scilicet salutis negotium) ad finem deducere satagebat. Hæc enim Patris voluntas est. Habet autem etiam quod nolit mori, quæ ratione capta natura mortem defugit. Sed et Commentarius in magnam Joannem evangelistam, ait: Idem ipse Christus sermonem habebat docens, sibi quidem ex animo esse ut pro omnibus morte defungeretur, quod sic consultum erat divine nature: non autem esse ex animo, ob tormenta, quæ eum minabant in cruce. Atque ad carnem quidem quod attinet, quæ mortem defugit, talia loquebatur. Divinus autem Gabriel quondam episcopus Severianus, in illud, *Pater, transeat a me calix iste*; inquit illud, *Pater, salva me ex hac hora*. Occupato Dominus hæreticorum ora obstruit; ut ostendat, indigne se corpus istud multis obnoxium, quod timore mortis anxium sit, quod mortis vim contemiscat, quod instante vite termino mœstitia afficiatur atque turbetur. Ait: *Nunc anima mea turbata est*. Tristest anima mea usque ad mortem. Non Delitas mea, delitas enim quæ nullis obnoxia sit afflictibus, neque turbari potest, nec formidine ulla commoti. Nam, ut ait Dominus: *Spiritus promptus est, caro autem infirma*. Quamobrem duplicem voluntatem indicat: alteram, divinam; humanam, alteram. *Et deus meus est, et homo meus est*. Enimvero satis superque pulo ostensam viris divinis de duplici ejusdem voluntate doctrinam; neque aliam et aliam, divinam et humanam voluntatem, mortemque Salvatori et collibitum fuisse, et illibitum; alterum, ratione ejus quod erat in principio; alterum, ratione ejus quod postea factus est. Ordinda vero et de operationum distinctione oratio, esseque operationum duplicem, deoquis Patribus eandem doctrinam testimonis suis obviatibus, ordine serieque probandum. Statim igitur magnus confessor et doctorque Ambrosius Mediolanensis archiepiscopus, lib. II, *Ad Gratianum*, hæc edidit: *Æqualis ergo in Dei forma; minor idem in exceptione carnis, et hominis passione*. Nam quomodo eadem potest minor esse æqualisque natura? Quomodo autem minor est, eadem similiter facit, quæ Pater facit? Nam quemadmodum eadem operatio ex diversa emet

Joan. XII, 27. Hebr. II, 15. Joan. XII, 27.

Matth. 26, 38. Matth. XVI, 41.

VARIE LECTIONES.

Lib. VII Com. in Joan. cuius exstant solum fragm. in quibus hæc ipsa desiderantur. Latina, *disperat esse potestatem*.

NOTE.

passione, Verumtamen non mea, sed tua voluntas facit.

(1) Ἡ αὐτὴ ἐνέργεια ἐκ διαφόρων ἐστὶν οὐσίας. Plane luxatio est, reddiditque Maximus, *διαφορὰ ἐστὶν ἐκείνης*, quod Ambrosii textus habet: *Quemadmodum eadem operatio diversam esse potestatem*; ipsa Ambrosii voce, non admodum propria motus, ut et Græcam adhiberet, et respondentem, ipsam non satis ex usu philosophico; meliusque Agathoni suggestionis interpret., ἡ αὐτὴ ἐνέργεια διαφόρων

substantia? Nunquid sic potest minor, quemadmodum major operari? aut una operatio potest esse ubi diversa substantia est? Sed et Hierosolymorum antistes inclitus Cyrillus, in eum Evangelii locum, ubi Dominus aquam vinum fecit, incipit: «Miraculum, ac miraculum istud contigit. Miraculum patravit; duplicem operationem ostendit patiens quidem ut homo, operans vero ipse idem ut Deus. Neque enim alius atque alius, etsi alia aliqua ratione. » Sic vero etiam Magnus Romane Ecclesie antistes, vir fortissimi pectoris, sacratissimusque Leo, in tomo dogmatico, quem ad sanctum Flavianum adversus nefasti nominis Nestorium ac Eutychem dedit: «Agit enim in utraque forma cum alterius communione, quod proprium est; Verbo scilicet operante quod Verbi est; et carne exsequente, quod carnis est. Unum hominem coruscant miraculis; aliud, succumbit injuriis. » Qui vero os aureum, (quin potius Christi os) ut esset, Joannes nactus est, in Sermonem in viduam; quae duo minuta in gazophylacium miserat, ejus initium: «Simplex quidem jejunii appellatio: Ac quidem in aliis, naturarum, quae conjunctae sunt, diversa operatio humanitatis, et diversa potentia deitatis. Ut sub exemplo loquar: In terra laborat ac sessus est; et in caelo elementa conservat. In terra esurit; et o caelo imbres subministrat. In terra formidat; et in caelo tonat. In terra pro tribunali sistitur; et o caelo ipse se considerat. Ad eleemosynam autem quod spectat, concurrat quod utriusque operationis est. Qui enim e caelo thronoque Cherubico, his qui misericordes extiterint, praemia decernit, ipse ad garophylacium sedens explorat, qui humanitatis sensu praediti, atque adeo misericordes, sint. » Idem quoque in sermone in Thomam apostolum, et contra hereticos: «His auditis animum ab incredulitate emundavi. Neutem dubiam abjeci; certam assumptam fidem; corpus palpavi gaudens et tremens. Una cum digitis, etiam mentis oculum explicavi, ac deum duplicem operationem sensi. »

69 Sed et sapientissimus Alexandrinus praebit Cyrillus, in *Thesauri* cap. 32: «Neque enim unam esse naturalem Dei ac creaturae operationem statuimus; ne videlicet id quod creatum est ad divinam essentiam evehamus; neve e contrario divinam naturae excellentiam deprimamus, ad locum

A γὰρ οὕτω δύναται ἡ εὐαγγελία, ὡς παρ' ἡμεῶν ἐνεργεῖν; ἢ δύναται μία ἐνεργεῖα εἶναι, ὅπου διάφορος ἐστὶν οὐσία; » Καὶ μὴν ὁ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἱεράρχης Κύριλλος ὁ ἀσκήτωρ, ἐν τῇ εἰς τὸ εὐαγγέλιον ῥητὴν λόγῳ ἐνθα ὁ Κύριος τὸ θῆμα εἶνον ἐποίησεν¹⁴, οὗ ἡ ἀρχὴ: «Θέμα καὶ τοῦτο θέμα ἐγενήθη, Ἐθαυματούργησεν· ἔδειξεν τὴν διπλὴν ἐνεργεῖαν, πύσχων μὴν ὡς ἄνθρωπος, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός· οὗτος οὗ γὰρ ἄλλος καὶ ἄλλος, εἰ καὶ ἄλλος καὶ ἄλλος. » Οὕτω δὲ καὶ ὁ τῆς μεγάλης Ῥωμαίων ἑκκλησίας ἁγίος ὁ παναγιὸς καὶ πανίας, ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐν ἁγίους Φλαβίαν¹⁵ κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχίου τῶν δυσωνύμων δογματικῇ τόμῳ: «Ἐνεργεῖ γὰρ ἐν ἑκατέρῃ μορῇ μετὰ τῆς θαύτου κοινωνίας, ὅπου ἴδιον ἔχει· τοῦ μὲν λόγου καταργησθέντος τοῦτο· ὅπου ἐστὶ τοῦ λόγου· τοῦ δὲ σώματος ἐκταλινθέντος ὅπου ἐστὶ τοῦ σώματος· καὶ τὸ μὴ αὐτῶν, διαλάμπει τοῖς θεοῦ· οὗ δὲ, ταῖς ὁδοῖς ἐποπτεύων. » Ὁ δὲ τὸ στόμα χρυσοῦν, μᾶλλον δὲ Χριστοῦ κεκτημένος Ἰωάννης, ἐν τῇ λόγῳ εἰς τὴν Χίρην, τὴν τὰ δύο λεπτά προσεύχασαν ἐν τῇ Γαζοφυλακίᾳ, οὗ ἡ ἀρχὴ: «Ἀπλὴ μὲν ἡ τῆς νηστείας προσήγορα. Καὶ ἐν μὴν τοῖς ἄλλοις τῶν συναφθεισῶν φύσεων διάφορος ἡ ἐνεργεῖα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ τῆς θεότητος διάφορος ἡ ἰσχὺς. Οὕτως ἁγίως· Κάτω κοπιᾷ, καὶ ὡς συγκροτεῖ τὰ στοιχεῖα· Κάτω πίνει, καὶ ἀνὼθεν ὁτοῦς χορηγεῖ. Κάτω θεῖται, καὶ ὡς βροντᾷ. Κάτω δικαστήριον παρίστανει, καὶ ἀνὼθεν ἐκτρέφει θάμπελ. Παρ' οὗ τὴν ἀληθοσύνην, συντρέχει τὸ τῆς διπλῆς ἐνεργείας. Ὁ γὰρ ἀνὼθεν ἐκ τῶν Χερουβιμ βραβεῖται τοῖς κληροῖν, εἰς τοὺς πρὸ τοῦ Γαζοφυλακίου καθήμενος· δοκιμάζει τοὺς φιλοπρόπους; Ὁ δὲ ἀπὸς ἐν τῇ εἰς Θωμᾶν τὸν ἀπόστολον κατὰ Ἀρειανὸν λόγῳ: «Ταῦτα ἀκούεις, ἐκθέματα τῆς φύσεως ἀπορίας· ἀπεδοῦσάμην τὴν ἀμφίβολον γνώμην, ἀνελθὼν τὸ καπιεμένο, ἡδέμην τοῦ σώματος· χαίρων καὶ ἐρίμων. Ἐξήλωσα μετὰ τῶν δικαστῶν καὶ τῆς φύσεως ὅμην, καὶ δύο λοιπὸν ἐνεργειῶν ῥητόμην. » Ἀλλὰ δὲ καὶ οὐράνιος Κύριλλος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας πρέσβης, ἐν τῇ τριαντησὶ θεοτέρῳ τοῦ θεοσώτορος κεφαλαιῷ: «Ὁ γὰρ δὲ πῶς μὴ εἶναι φυσικὴν τὴν ἐνεργεῖαν δόξουσαν Θεοῦ καὶ ποιήματος· ἵνα μήτε τὸ ποιῶν, εἰς τὴν θέλῃ ἀνάγωμεν οὐδὲν· μήτε μὴ τῆς θέας πόσεως τὸ ἐκτελεσθῆναι, εἰς τὸν τοῖς γενητοῖς πρόνοια καταγομένον.

VARIE LECTIONES.

¹⁴ Hæc de vini miraculo non exstant inter opera S. Cyrilli Hierosol. cap. 4.

NOTE.

14. ἵνα δύναται. Sic quoque sequentibus Maximus vocem ἔθουλας usurpavit, ἵνα εἶναι τὴν θέλῃ, ἵνα τὴν ἐνεργεῖαν, κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἔθουσαν προαγομένην. Ἐθούλα in illis magis proprie dicitur, quæ γυναικῶς, et arbitrio et sententia, quam quæ φυσικῶς (natura scilicet) volumus ac operamur. Quod etiam paulo post sequitur in Leonis auctoritate, ἐνεργεῖ ἐν ἑκατέρῃ μορῇ, ipsum quoque emend. ex Latinis, ἐνεργεῖ ἐκτέρα μορῇ· agit utraque forma; quo etiam modo in sequentibus habetur, ubi eadem auctoritates breviter perscringuntur. Fortè scripserit Maximus ac reddiderit, ἐνεργεῖ γὰρ ἐν ἑκατέρῃ μορῇ· quod nihil sensu a Latinis diversum, sed paulo elegantius red-

ditum. In ea Leonis epistola, qualem Græcam representavit Gerardus Vossius, multe sunt variae lectiones, quicquid diligentie adhibuit, ut ipsa pura, qualis a Leone edita erat, ubique in Ecclesiis haberetur, quasi veræ fidei tessera. Ipsa Leonis locutio visa confudentibus longe durior, quasi divisioni in specie favens: ipsa tamen necessaria ad ipsorum magis elidendam impietatem, Leonis illi habuissent, quod ita hic representatur; ac num illorum aliquis (vel ipse antiquarius) sic sentire voluit? laud certe, pulem, ipse Maximus Rem probant quæ hic, pluresque in actis sextæ synodi exstant, eorum auctoritates.

τόπον. Ἐν γὰρ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ δύναμις ἀπαρ-
τάκτως μία, τοῖς ἀνάγκῃ καὶ τῇ τοῦ γένους¹⁹
ἐνότητι σώζεται. :

Ταῦτα μὲν οὖν διαπρυσίως οἱ τῆς εὐσεβείας Πα-
τέρες, οὓς ἐκ πολλῶν ἡ ἀπείρων, καὶ παντὸς ὁν,
γραφικῶς εἰπεῖν, τοῦ τῶν μαρτύρων νέφους, κατ'
ἐπιδρομὴν, τὸν τοῦ γράμματος περιστελλόμενοι προ-
καυοίκαμεν ὁρῶν, εἰς ἀναγιστάτην ἀπόδειξιν
τῆς αὐτῶν περὶ τοῦ παντός Σωτῆρος ἀληθογνώστιας
Χριστοῦ. Καθ' ἣν ὁρμηθέντες, ταῖς ἀγλαῖς Ἐκκλη-
σιαῖς πνευματοκινήτως παρέδωκαν δύο καθάπερ τοῦ
αὐτοῦ καὶ ἐνός τὰ φύσεις, οὕτως ἰσαριθμούς ταῖς
φύσεσι, τὰ τε τοῦ αὐτοῦ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας
προσθεύειν, καὶ ἄλλην καὶ ἄλλην, καὶ ἰσὺν καὶ
ἀνθρωπίνην θέλῃσιν καὶ ἐνεργείαν, εἰς δὴλῳσιν τῶν
ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἀπερ ἔστιν ὁ αὐτὸς οὐσιώδους
διαφοράς. Τὴν τε φαντασίαν ὁμοῦ καὶ τὴν σύγχυσιν,
καὶ σὺν ταύταις παντελῶς τὴν διαίρεσιν ἀποσκεινα-
ζομένης, ὡς ἐν καὶ τῷ αὐτῷ δι' ἡμᾶς σαρκωθέντι
Θεῷ Λόγῳ, ἐξ ὧν ἐστὶ πραγματικῶς καὶ ἀνεπιθο-
λώτως γνωρίζουσας [γνωρίζομένης] καὶ ἐνῶσιν τὴν
ἀδιάσπαστον. Διαφοράς γὰρ οὐσιώδους ἐστὶ τῆς καθ'
ὁπόσταςιν ἄκρας ἐνώσεως ἀσυγχύτως οὐ γνωρίζο-
μένης, αὐτῶν τε τῶν ἡνωμένων, καὶ τῶν προσόντων
αὐτῷ φυσικῶς, οὐ δὲ τῆς ἐνώσεως ἀσυγχύτως γνω-
ρισθήσεται λόγος. Οἱ δὲ τῆς ἐναντίας καὶ ἀντιπάλου
μώρας, τὸ ἔμπαλιν. Ἀπολλινάριος μὲν γὰρ ὁ δυσ-
σεβής, οὕτως φησὶν ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ αὐτῷ
λόγῳ : Ἀποδείξεις περὶ τῆς θείας σαρκώσεως τῆς
καθ' ὁμοίωσιν ἀνθρώπου καὶ οὐ μνημονεύουσιν ὅτι
τὸ θεῖον τοῦτο ἴδιον εἴρηται, οὐκ ἀνθρώπου, τοῦ
ἐκ γῆς, καθὼς αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ
καταβάντος ἐξ οὐρανόθεν. Ὁ δὲ αὐτὸς πάλιν ἀδελ-
τερός, Ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ Ἀυτὴν ἐπιφά-
νειαν (g) τὴν ἐνσαρκίαν τοῦ Θεοῦ. Εἰς γὰρ ὁ Χριστὸς
θεῖον θελήματι μόνῳ κινούμενος, καθὼς καὶ μίαν
οἰδαμεν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, ἐν διαφόροις θαύμασι
καὶ παθήμασι τῆς μιᾶς αὐτοῦ φύσεως προλοῦσαν.
Θεὸς γὰρ ἐνσαρκὸς ἐστὶ, καὶ πιστεύεται καὶ μὴ μετὰ
βραχέα. Καὶ τὸ Πατέρ, εἰ δυνατόν, ἀπελθέτω
τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. κ.τ.λ. μὴ τὸ ἐμόν,
ἀλλὰ τὸ σὸν θεῖον γένεσθαι, οὐκ ἄλλου καὶ
ἄλλου θελήματος ἔμφασιν ἔχει, μὴ συμβαινόντων
ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ὁδεύει μὲν
ἐνεργουμένου οἰκονομικῶς δὲ παραιτουμένου τὸν
θάνατον ἔπει θεὸς ἦν σαρκωφόρος ὁ τοῦτο λέγων
μηδὲ μίαν ἐν τῷ θελεῖν ἔχων διαφοράν. Ὁ δὲ ἐκεί-
νου τῆς ἀσεβείας μαθητὴς καὶ διάδοχος, καὶ φερω-
νύμῳ, τῷ τῆς ἀληθείας λόγῳ πολέμιῳ, Πόλεμον ὁ
αἰρετικὸς, ἐν τῷ πρὸς τοὺς ἀγίους Πατέρας Ἀν-
τιρήτικῷ, τάδε δυστρέφως φησὶν : Ὁ Λόγος γὰρ

A creaturis convenientem. Nam quorum operatio et
vis eadem omnino est, his quoque idem genus (seu
naturam) constare necesse est.

Haec quidem clare relati a nobis pii ac orthodoxi
Patres; quos nimirum e multis, numeroque supe-
rioribus, ac velut omni (ut Scriptura vocibus utar)
testium inde, ad epistolae molem restringendam,
cursim protulimus, ut eorum de omniul Salvatoris
Christo vera fides ac sententia apertissime monstra-
retur: qua fulti, quemadmodum duas unius ejus-
demque naturas, sic pari numero ejusdem volunta-
tes et operationes; aliamque et aliam, divinamque
et humanam voluntatem atque operationem, docen-
das, divini Spiritus afflato sanctis Ecclesiis tradi-
derunt; quibus eorum ex quibus, et in quibus, ac
B quae idem ipse est, substantialis distinctio designa-
retur; talis scilicet, quae et inanem speciem et con-
fusionem, unaque prorsus divisionem eliminaret;
ut quae uni eidemque nostri causa incarnato Deo
Verbo, ex quibus realiter citraque omnem confu-
sionem est, secundum indivisam unionem intus
ostenderet. Nisi enim substantialis, in summa se-
cundum hypostasim unione inconfuse noscatur di-
stinctio, nulla eorum, quae natura insunt, inconfuse
dignoscetur ratio. Adversarii autem, huicque sen-
tentiae auctores oppositi, in contrariam. Sic nam-
que impius Apollinarius dicit, in libro quem praen-
otavit: « Demonstratio de divina incarnatione ad
similitudinem hominis; nec illis in mentem venit,
C voluntatem hanc propriam dictam, non terreni
hominis esse, ut illi existimant, sed Dei, qui de
caelo descendit. » Idemque rursus infelicitus homo
in libro a se inscripto: « Ipsam Dei in carne mani-
festationem. Unus enim Christus, qui divina dun-
taxat voluntate moveatur, quemadmodum etiam
unam ejus novimus operationem, quae ex una ejus
natura diversis edendis miraculis ferendisque pas-
sionibus, procedat. Deus enim in carne est, credi-
turque. » Et post pauca: « Illud quoque: Pater,
si 90 possibile est, transeat a me calix iste; verum-
tamen, non mea, sed tua fiat voluntas: » non aliam
aliamque voluntatem exhibet, quae inter se minime
consentiant; sed unam eandemque, divina quidem
ratione efficacem; quae tamen ipsa secundum
D dispensationem directaret mortem. Quippe Deus
erat carnem gestans, qui hoc loquebatur, nullam in
eo quod est velle distinctionem habens seu diffe-
rentiam. Illius autem impietatis discipulus et
successor, suique nominis doctrinae veritatis hostis,
Polemon haereticus, in suo adversus sanctos Patres
Antirrhético, perversa haec mente loquitur: « Chri-

¹⁹ Hebr. xii, 1. — Matth. xxvi, 39.

¹¹ Editi, τὴν τοῦ εἰδους.

(g) Ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ, Ἀυτὴν ἐπιφάνειαν.
In Agathonis suggest. aliter et melius, Εἰς τὰ ἐπι-
φάνια τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, qui sit
ipse libri seu orationis titulus; quod verò habet
Maximi epistola, ejus initium. Plene itaque scripse-

NOTE.

rit Maximus: Ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ Λόγῳ εἰς τὰ
Ἐπιφάνια τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου, οὐ
ἡ ἀρχή, Ἀυτὴν ἐπιφάνειαν. Sic passim breviant
auctorum scripta antiquarii, saepe etiam nullo ju-
dicio.

ita enim, Verbum Deus erat, etiam perfectae unitas carni, ac factus homo; non qui sibi ipse mentem mutabilem, naturali voluntate in contraria motu incitatum, copulasset; sed qui ipse potius sibi mens existens, immutabili divina voluntate cuncta praearet. Non alia quidem divina voluntas, alia deificata, ut sensit Gregorius Cappadox; alioqui esset mutabilis. Quod enim potuit deitate imbui, omnino etiam poterat, in morem prioris Adæ, terrenum effici. In sexta quoque epistola, ex his quas scripsit ad Timotheum ejus adiutorem, ac impietatis scelestissimum socium: « Qui duas Christi voluntates dicit, juxta ac olim dixere, nuncque dicunt, aut unum, duos inducit christos, nedom natura, sed et odio inter se divisos, aut eundem secum ipso pugnantem. Ubi enim binarius, plane divisio est. » Sed et Themistius, Severi quidem partis defensor, Agnoctarum vero pravæ sententiæ auspex, capite 45 libri secundi ex his quos scripsit, adversus oblatum Theodoræ Augustæ tomum a Theodosio hæresiarcha, eorum scilicet principe, qui ab eo sectæ nomen traxerunt, hæc Deo exoso ore: « Nec enim quod et sacer Athanasius duas Christum voluntates ostendisse ait, quo tempore mortem subit, jam quoque duas ei voluntates assignaverimus, idque adeo inter se pugnantes, ut tuis his syllogismis confici arbitraris; sed pie unam velut unius Emmanuelis, voluntatem noverimus; quæ, modo quidem humano more, modo autem divino moveretur. » Idemque rursus ominosus homo nocentissimusque hæreticus, capite 52, libri tertii ejus operis, quod contribulis sui impietati consentaneum edidit: « Unam dico Emmanuelis scientiam unamque operationem, ut et voluntatem. Sic ergo considera. Qui immutabilis est, **ΘΙ** ut Deus, qui omni superior affectu ac labe est, humano more motus secundum voluntatem, mortem detrectat; rursusque divina fiducia adversum mortem audet; quod utrumque per carnem præstat. » Atque hæc quidem isti perverse.

Dividentium hæreticorum, fidei adversæ de una voluntate et operatione sententiæ. — Qui autem pari illis conatu sensuque veritati adversantur, qui nimium divisionis magistri ac assertores existunt, ad parem illis eundemque de una voluntate unaque operatione errorem impingentes (qui scilicet animi sententiæ ac voluntate constantem, quæ affe-

« Greg. Theol. orat. 2 de Filio.

(h) *Μία τὴν γνώσιν.* Sic etiam act. 10 sextæ synodi. Μία γὰρ ἡ γνώσις ἐπὶ Χριστοῦ, καθάπερ καὶ ἡ ἐνέργεια. Nec pro φύσει obrepit, cum sequatur, Καὶ γὰρ εἰς τὴν ὁ γνώσκων, ὡς περ ἀμείβεται τοι καὶ ὁ ἐνεργῶν. Sic nempe Themistius, ex una operatione unam Christi inferebat scientiam, uti et unam voluntatem: in qua vel maxime vim faciebant sequaces Monothelitæ, tanquam ipsa duplex admitti non posset, quin esset contraria: quam unam contrarietatem, et qualis nobis inolevit ex Adæ peccato, præferabant velle a Christo excludere: quo et fraudem passus Joannes abbas, ipse auctor Honorio, ut ad eum sensum Orientalibus

A θεὸς ἦν ὁ Χριστὸς, καὶ τελειώθητι σαρκὸς ἡνωθεὶς καὶ γενόμενος ἀνθρώπος οὗ τὸν τρεπτόν τῶν αὐτῶν κατὰ μίαν, θελήματι φυσικῶ ἐπὶ τὰναντία κινουμένων, αὐτῶν δὲ μὴ ὅλον γενόμενος νοῦς, ἀτρέπτῳ θελήματι θελῶν πάντα πεποιήκεν. Ἄλλ' οὐ τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ θεωθῆν, κατὰ τὸν Καππαδόκην Γρηγόριον ἱ, ἐπὶ τρεπτόν. Τὸ γὰρ θεωθῆναι δυναθῆναι, καὶ γεωθῆναι πάντως ἡδύνατο, κατὰ τὸν πρῶτον Ἀδάμ. Καὶ ἐν ἐκτῇ τῶν πρὸς τὸν Τιμόθεον αὐτῶν γεγραμμένων ἐπιστολῇ, τὸν αὐτὸν συνεργάτην, καὶ τῆς ἀσθελας συλλήπτῳ πονηρόν. « Ὁ δὲ δύο θελήματα λέγων Χριστοῦ, κατὰ τοὺς πάλαι καὶ νῦν φησασμένους, ἡ τὸν ἑνα δύο τινὰς εἰσάγει Χριστοὺς, ἀλλήλων οὐ φύσει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπεργεῖα διηρημένους. ἡ τὸν αὐτὸν ἑαυτῷ διδάσκει μαχόμενον. » B Ἐνθα γὰρ δύοας, πάντως ψαίρειται. Ἀλλὰ καὶ θεμιστοῖς, ὁ τῆς μὲν Σευήρου συμμορίας ὁπασπιστῆς, τῆς δὲ τῶν Ἀγνοητῶν ἱεραρχος κακοπροσύνῃς, ἐν κεφαλῇ μ' τοῦ λόγου δευτέρου τῶν κατὰ τοῦ ἐπιδοθέντος τόμου θεωδῶρος τῇ βασιλεῖ παρὰ θεοδοσίου τοῦ αἰρεσιάρχου, τῶν ἀπ' αὐτοῦ κατονομασθέντων αἰρετικῶν, τάδε θεοστυγῶς. « Οἱ γὰρ ἐπὶ τα καὶ ἐπὶ τοὺς Ἀθανάσιος δύο θελήματα ἐξη τὸν Χριστὸν δεῖκνυναι, κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, ἥδη καὶ δύο θελήσεις αὐτῷ περιθήσωμεν. καὶ ταύτας μαχομένας ἀλλήλαις, κατὰ τοὺς σοὺς τοὺτους συλλογισμούς. ἀλλ' εἰσόμεθα εὐσεβῶς, τὴν ὡς ἐνός μίαν θέλησιν τοῦ Ἑμμανουὴλ, πῇ μὲν, ἀνθρωπίνως κινεῖσθαι, πῇ δὲ θεοπρεπῶς. » C Ὁ δ' αὐτὸς πάλιν δασάντητος αἰρετικῆς, ἐν κεφαλῇ νβ', λόγῳ γ' τῆς κατακολούθου τοῦ συμπυλῆτος τῆς αὐτοῦ δυσσεβείας γενομένης αὐτῷ πραγμάτας. « Μίαν φημι τοῦ Ἑμμανουὴλ τὴν γνώσιν (h) καὶ τὴν ἐνέργειαν, καθὰ καὶ τὴν θέλησιν. Ἐκδοῖται οὖν οὕτως. Ὁ ἀτρέπτως, ὡς θεός, ὁ παντὸς πάθους ἀνώτερος, ἀνθρωποπρεπῶς κινηθεὶς κατὰ τὴν θέλησιν, παρατεταται ἐπὶ πάθος. θεοπρεπῶς δὲ πάλιν πρὸς τὸ πάθος ἀναβαρβαί, καὶ διὰ σαρκὸς τούτων ἐκείνων. » Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως δυσπρόσιτος.

Οἱ δὲ τούτων ἐπίσης καὶ τῆς ἀληθείας ἀντίρροποι, τοὺς τῆς διαίρεσις λόγῳ καθηγητάς, πρὸς τὴν ἴσῃν ἐκείνοις καὶ τὴν αὐτὴν περὶ τοῦ θελήματος ἐνός καὶ μίας ἐνεργείας συνελανόμενοι κακοδοξίαν, οἱ καὶ τὴν ἐν σχετὶ γνωμικῇ ἐπὶ πρόσθεν ἡνωσιν, τάδε περιβοηδοῦσι. Θεόδωρος μὲν ὁ κακὸφρων καὶ δόσερις, ὁ τὴν Μομφουσιτινὴν ληϊσάμενος, ἐν τοῖς

NOTE.

responderet (quæ ipsa ejus satisfactio est) necdum scilicet satis explorato pro Latinorum ingenuitate, fideique sinceritate, quid iidem Orientales adversum fidei in una illa voluntate, eis asserta, mollerentur, donec Sophronius, Stephanus, Maximus, alique viri egregie catholici, Matri suppetias euntes, detectisque Syrorum insidiis, nobilissimos Romanos antistites Joannem IV, Theodorum, Martinum, ad hydram certis ictibus conficiendam, pro Romane sedis suprema in rebus fidei potestate, præclare animarunt; negotio demum felici exitu per Domnum, Agathonem, Leonem II et Constantinum peracto.

εις τὰ θαύματα παραγγηθεῖσιν αὐτῷ λόγῳ δευτέρου· ὁ δὲ λέγει, καθαρὸς ὁ θεὸς τὸν λαὸν εἰπὼν ὁ σωτὴρ, ἔδειξε μίαν εἶναι τὴν θελήσιν, μίαν τὴν ἐνέργειαν, κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν προαγομένην, ὃ δὲ λέγω φύσεως, ἀλλ' εὐδοκίας, καθ' ἣν ἠνώθη τῷ θεῷ λόγῳ ὁ κατὰ πρόγνωσιν, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ υἱαὶ γένόμενος ἄνθρωπος, ἐξ αὐτῆς μητέρας τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδιάθετον ἔχων οικειώσιν. » Ὁ δὲ τῆς ἐκείνου μανίας ἡπαθὸς καὶ διάδοχος, Νεστόριος ὁ ἀληθής, ἐν τῇ λεγομένῃ αὐτῷ Ἐμφανεί μνησκει λόγῳ δευτέρου τῆς κατ' αὐτὴν πραγματείας τὰς κακούργους· « Ἀσυγχύτως φυλάττομεν τὰς φύσεις, ὃ κατ' οὐσίαν, γνῶμῃ δὲ συνημμένας, δι' ὃ καὶ μίαν αὐτῶν τὴν θελήσιν, ἐνέργειάν τε καὶ δεσποτείαν ὁρῶμεν, ὁμοίως ἰσότητι δεικνυμένας. » Ὁ γὰρ θεὸς λόγος ἀναλαβὼν ἐν προῳρίσιν ἄνθρωπον, τῷ τῆς ἐξουσίας λόγῳ πρὸς αὐτοῦ προεκρίθη, διὰ τὴν προγνωθεῖσαν διάθεσιν. » Ὁ δ' αὐτὸς αὐτῶς παρὰ τῶν ἐν τῇ αὐτῇ λόγῳ τετάρτου· « Οὐκ ἄλλος ἦν ὁ θεὸς λόγος, καὶ ἄλλος ὁ ἐν ᾧ γέγονεν ἄνθρωπος. » Ἐν γὰρ ἦν ἀμφοτέρων τὸ πρόσωπον ὁμοίως καὶ τιμῇ, προσκυνούμενον παρὰ πάσης τῆς κτίσεως, μηδὲν τόπω ἢ χρόνῳ ἑτερότητι βουλῆς καὶ θελήματος διαιρουμένων. Ἀλλὰ μὴν καὶ Παῦλος ὁ Πέρσης ψευδοδιάκονος ὢν τῆς Νεστορίου μισητοῦ αἰρέσεως, ἐν τῷ Περὶ κρίσεως αὐτοῦ λόγῳ, τὰς οὖν ἐκείνους φθέγγεται θεομαχῶν. « Ἐπειδὴ κατ' οὐσίαν ἡ τοῦ θεοῦ λόγῳ πρὸς ἐν ἀνέλαβεν ἄνθρωπον, ὃ γέγονεν ἑνωσις, μία φύσις ὃ γέγονεν, ἢ δὲ μία φύσις ὃ γέγονεν, μία μονοπρόσωπος ὁ Χριστὸς οὐκ ἔστιν ὁμοιότητι· οὐκοῦν κατ' εὐδοκίαν ἢ ἑνωσις, βουλῆς καὶ γνῶμης ταυτοῦται κρατούμενη, ἵνα καὶ τὸ διάφορον τῶν φύσεων ἀσύγχυτον δεικνύται, καὶ τὸ τῆς εὐδοκίας μονοτήριον μονάδι βουλήσεως διαδίδκνται. »

αὐτὴν non una natura facta est, non una Christus unius personae hypostasis, id est, substantia seu subsistentia est. Ergo secundum propensam voluntatem unio est, inde constata, quod unum consilium, 92 unaque sententia ac voluntas est; ut et naturarum inconflua distinctio monstratur, propensaeque voluntatis mysterium voluntatis unitate diluceat. »

Οἱ, ὡς ὁρεῖτε, πανόριστοι, τὰς γράμματα, καὶ πρὸ τούτων διασκοποῦντες τὰ δόγματα, μίαν ἐν πάσιν ὁμολογῶντας τε καὶ ὁμολογός, ἢ, οὐκ οἶδ' ὅπως, νῦν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἑπαισφρέσασα κατὰ τῆς ἀνομιῆς πίστεως καθέστηκεν ἑνωσις, τὸ ἐν ἐπὶ Χριστοῦ θελήμα κυρούσα, καὶ τὴν μίαν ἐνέργειαν ὁμοίως τοῖς ἀφροσι. Τὸ μὲν ἐν θελήματι, διὰ τοῦ λέγειν· « Ὅθεν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἐν ἀπασι, καὶ ἐν τούτῳ κατακολουθοῦντες, ἐν θελήματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμολογοῦμεν. » Τὴν δὲ μίαν ἐνέργειαν, διὰ τοῦ φάσκειν· « Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπεσθαι ταύτῃ, τούτοις τηρήσει τῶν δύο ἐνεργειῶν, τὸ καὶ δύο προσθεύειν θελήματα. » Καὶ γὰρ εἰ ἐπεσθαι τῇ ἐνεργείᾳ τὰ θελήματα διορίζεται, πᾶσα πως ἀνάγκη, τοῦ ἐπομένου πρὸς αὐτῆς κυρωθέντος, λέγω δὴ τοῦ ἐνδὲ θελήματος, κυρούσθαι καὶ τὸ ἡγούμενον, ἡγῶν τὴν μίαν ἐνέργειαν. Ταύτην γὰρ ἐπιγεγομένη σοφιστικῶς τῇ μὲν θελήσει συνεισαγαγεῖν, ἐπεσθαι τῇ ἐνεργείᾳ τὴν θελήσιν κατὰ ὁξὺν ἔθελον. Διὰ

A etn est, ac habitudinis unitatem tradant), istiusmodi obstrepunt. Theodorus quidem homo perversi sensus ac contentiosus, Mopsuestenae Ecclesiae praedo, in iis quae de miraculis enarravit, lib. II : « Volo, mundare », dum Salvator ad leprosum dixit, unam voluntatem, unamque operationem, secundum unam eandemque potestatem procedentem, ostendit; non dico naturae, sed propensae voluntatis, quia Deo Verbo unitus est; qui secundum praesentiam, ex semine David, postea homo factus est; ex ipsa vulva, animi cum illo necessitudinem habens. » Illius autem furoris aemula et successor nefastus miserque Nestorius, ipse ea quam vocat, clara institutio, libro secundo ejus lucubrationis, haecce maligne : « Inconflue servamus naturas, non essentiae ratione conjunctas, sed animi sententia ac voluntate (quamobrem etiam unam earum voluntatem operationemque ac dominationem conspicimus) quae scilicet pari ac dignatione exhibeant. Deus enim Verbum assumens, quem praedestinavit, hominem, potentiae ratione ab eo praelatus est, ob eum quem praecivit animum affectumque. » Rursusque idem ille demens ejusdem operis libro quarto : « Non alius erat Deus Verbum, atque alius in quo fuit homo. Una enim amborum persona dignatione ac honore, cui omnia creatura venerationem cultumque adhibeat, nulloque loco aut tempore consilii ac voluntatis diversitas dividat. » Sed et Paulus Persa, impurissimus Nestorii haeresis pseudodiaconus, in sermone suo ac libro De judicio, cuncta illis acie Deo adversans istiusmodi loquitur. « Idcirco quod Dei Verbi, cum homine, quem assumpsit, unio secundum essentiam minime facta est, nec una facta natura est. Si

C

Hic, ut videtis, quam optimi, tum litteras scriptaeque considerantes, tum his priora dogmata, in omnibus apprimè consona est, ac nec vocibus dissidet, quae, nescio quomodo, nunc aetatis propter nostra peccata adversus inculpatam fidem, unio obrepit, pari scilicet ac dementes illis, conatu unam voluntatem astruens, unamque operationem. Unam quidem voluntatem dicendo : « Unde sanctos Patres in omnibus, et in hoc sedulo sequentes, unam Domini nostri Jesu Christi voluntatem confitemur. » Unamque item operationem, qua aiunt : « Sed et hoc sequi (quod nempe duae serverentur operationes) ut et duae astruantur voluntates. » Quandoquidem enim voluntates sequi operationem decernunt, prorsus necesse est, astruendo id quod consequens est (unam scilicet voluntatem) antecedens quoque astruere; id est, unam operationem. Hanc enim una cum voluntate dum sophistica salagit inferre, voluntatem operationi comitem, ut videtur, sanxit.

Quocirca etiam Patres novit, quos in hoc et in A
omnibus sibi duces adhibeat; non qui vere sint,
sed qui nihil prorsus sancti existant. Nemo enim
unquam, unius assertorem voluntatis Athanasium
laude inelytum dicat, qui videlicet diserte clamet,
ut a nobis in superioribus allatum est: «Duas hic
ostendit voluntates; aliam quidem humanam;
aliam vero divinam.» Non Gregorium Theologum,
qui de humana Salvatoris voluntate dicat: «Illius
enim velle, nec Deo quidquam contrarium; quod
sit totum deificatum.» Non cujus idem nomen,
Nysienum episcopum, qui dicat: «Anima vult,
corpus tangit;» et: «Operante corpore, et animi
mota voluntatis;» et: «Volens quidem animo,
tangens autem corpore;» et: «Aliam humanam
voluntatem, aliam divinam. Et dicendo: Non mea,
humanam voluntatem sermone declaravit; addendo
autem, *sed tua*, suae cum Patre deitatis monstravit
conjunctionem.» Non Joannem Chrysostomum, qui
doceat: «Neque solum trisari mortis angustia
haec verba significant, sed etiam duas voluntates.
Nam si de divinitate dictum istud est, quedam
contradictio est: sin autem de carne, quae dicta
sunt, rationi sunt consentanea. Non enim quod
caro mori nolit, res digna vituperio est, cum sit
istud naturae; ipseque quae sunt naturae, uno dun-
taxat exceptio peccato, copiosissime ostendat.» Non
Cyrillum Alexandrinum episcopum, qui aspienter
tradat: «Haec enim erat volentis Patris, ut dispen-
sationem (nostrae scilicet salutis negotium) in finem
perduceret. Habet autem et quod nolit mori ea
ratione, qua naturaliter caro mortem defugit.» Et:
«Habet quidem ex animo, ut pro omnibus moriatur,
quod istud divinae naturae consultum sit; habet autem
non ex animo, ob carnem, quae natura mortem refugit.»
Non Severianum Gabalorum antistitem, testantem,
duas voluntates designare; alteram quidem divinam,
alteram autem humanam. «At neque Mediolanen-
sem archiepiscopum magnum confessorem Ambro-
sium, sobrie cateque praedicantem: «Quemadmodum
enim eadem operatio, diversae esset substantiae?
Num una operatio potest esse, ubi diversa substan-
tia est?» Non Cyrillum Hierosolymorum antistitem,
qui admonet: «Duplicem ostendit operationem;
patiens quidem, ut homo; operans vero idem ipse,
ut Deus.» Non divinum Leonem, qui ita pronun-
tiet: «Agit enim utraque forma cum alterius
communione; quod proprium habuit.» Non rursus
Chrysostomum: «Et in aliis quidem, naturarum,
quae conjunctae sunt, diversa operatio humanitatis
et deitatis. Ad eleemosynam autem quod attinet,
concurrit quod utriusque operationis est; ac de-
mum duas operationes sensi.» Non Cyrillum simi-
liter sacratissimum Ecclesiae Alexandrinae magi-
strum, qui et ipse dicat: «Neque enim unam esse
dabimus Dei et creaturae naturalem operationem.»

καὶ Πατέρα, ὅθεν, οὗς ἐν τούτῳ καὶ πᾶσι κατηκο-
λουθήσαν, οὐ τοῦ, ὅντως, ἀλλὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἁγίους.
Οὐ γὰρ ἔφη ποτε ἂν περὶ ἐνὸς θελήματος φησιν
τις. Ἀθανάσιον τὸν ἀειδίμον, διαβήδην βοῶντα καθ-
άπερ φθάσαντες παρίστημεν. ὁ δὲ θελήματα ἐν-
ταῦθα δείκνυσιν· τὸ μὲν, ἀνθρώπινον, τὸ δὲ, θεϊκόν.
Οὐ Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, περὶ τοῦ ἀνθρώπινου
τοῦ Σωτῆρος θελήματος λέγοντα. ὁ γὰρ ἐκεί-
νου θέλειν, οὐδὲ ἀποθανεῖν θεῷ, θεωρεῖν ἔλεον. ὁ
ἐν ὁμώνυμον αὐτοῦ τῆς Νυσσαίων καθηγητὴν. ὁ
ψυχὴ θέλει, τὸ σῶμα ἁπτεται, φάσκοντα, καὶ
τῷ ἐνεργεῖν σῶματι, καὶ τῇ ὁρμῇ τοῦ ἐν τῇ
ψυχῇ γινόμενου θελήματος. Καὶ· θέλει μὲν διὰ
τῆς ψυχῆς, ἀποθνήσκων διὰ τοῦ σώματος, καὶ
ἄλλον τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, καὶ τὸ θέλον ἄλλον,
καὶ αὐτῶν. Μὴ τὸ ἑμὸν, τὸ ἀνθρώπινον τῷ λόγῳ
ἐσθμάνειν· προσθεὶς δὲ, τὸ σὸν, ἵδμεν τὸ συναρξ;
τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα θεότητος. ὁ δὲ τὸν
Χρυσόστομον Ἰωάννην, παιδεύοντα. ὁ γὰρ ἀγο-
νιστὴν μόνον ἔμφανει· τὰ ῥήματα, ἀλλὰ δύο θελήματα.
Καὶ ἂν μὲν ἐπὶ τῆς θεότητος τὸ εἰρημένον ᾖν τοῦτο,
ἀντιλογία τις γίνεταί. Ἀνδὲ ἐπὶ τῆς σαρκὸς, ἔχει λόγον
τὰ εἰρημένα. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν τὴν σάρ-
κα κατὰ φύσιν· φύσις γὰρ ἐστὶ τοῦτο. Ἀλλὰ διὰ
τὰ τῆς φύσεως ἀπάντα χωρὶς ἁμαρτίας ἐπιδείκνυ-
ται, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιστάσεως. ὁ Κύρι-
λλον τὸν Ἀλεξανδρείας σοφῶς ἐκδηλοῦντα. Τοῦτο
γὰρ ᾗν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, εἰς τέλος διεξαγαγεῖν
τὴν οἰκονομίαν. ἔχει δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποθα-
νεῖν, διὰ τὸ παρατελεῖσθαι τὴν σάρκα τὴν θάνατον
φυσικῶς. Καὶ· θελήτων μὲν ἔχει τὸ ὑπὲρ πάντων
τεθῆναι, διὰ τὸ βεβουλήσθαι τὴν θέλειν φύσιν· ἀνέ-
θελητον δὲ, διὰ τὴν σάρκα παραιτούμενην τὸν θάνα-
τον φυσικῶς. ὁ Ἐφεσίων τὸν τῶν Γαββιλλων
πρέσβηρον, μαρτυροῦμενον, ὅτι δύο θελήματα ἐμ-
φανίται· τὸ μὲν θεῖον· τὸ δὲ ἀνθρώπινον. Ἀλλ'
οὐδὲ περὶ μᾶζ ὁμολογίας τὸν μέγαν ὁμολογητὴν
Ἀμβρόσιον, ἐμφρόνως κηρύττοντα, πολλοὶ γὰρ ἐρό-
ντες ἡ αὐτῇ ἐνέργειᾳ διακρίνου ἐστὶν οὐσίας. Μὴ
γὰρ δύναται μία ἐνέργεια εἶναι, ὅπου διάφορος οὐ-
σία ἐστίν. ὁ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων, παρὰ
γινώσκοντα, ἔδειξε τὴν διπλῇ ἐνέργειαν, πάσων
μὲν, ὡς ἀνθρώπος, ἐνεργῶν δὲ, ὡς θεὸς ὁ αὐτός.
ὁ Ἀλέξανδρον τὸν θεόν, ἀποφανοῦντά τι συνεπὲς.
Ἐνεργεῖ γὰρ ἐκαστέρα μορφή μετὰ τῆς θεότητος
κοινωνίας, ὅπερ ἔλεον ἔσχεον. ὁ δὲ Χρυσόστομος
αὖθις. Καὶ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις, τῶν συναρξθεῶν φύ-
σεων διάφορος ἡ ἐνέργεια, τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς
θεότητος· περὶ δὲ τὴν ἀληθινότητα, συνερχοῖται τὸ
τῆς αὐτῆς ἐνεργείας· καὶ ὁδοὶ λοιπὴν ἐνεργειῶν
ἡσθόμην. ὁ Κύριλλον ὁμοίως τὸν Ἀλεξανδρείας
ἱερώτατον καθηγητὴν, ὁ γὰρ μίαν ἔφησεν εἶναι
φυσικὴν τὴν ἐνέργειαν δώσωμεν θεοῦ καὶ ποσῆμα-
τος.

¹¹ Emend. ex sup., τῶν Μεσολάων ἀρχιεπισκόπων· alioqui nullius sensus quod ita expressum. ¹² Me-
lius in vi synodo, δυνάμεις. ¹³ testat, ut Latina Ambrosii.

Τούτους, ἢ τινὰς τούτων, οὐκ ἄγινος, οὐτε μὴν Ἀ
 ἑκκρίτους εἶναι διαγορεύει τῆς Ἐκκλησίας μυστα-
 γωγούς· ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτῶν περὶ τὰ θελημάτων δύο
 καὶ ἐνεργειῶν περιδοξὸν ὁμολογίαν, δυσσεβῆ τυγχά-
 νειν; καὶ ἀλλοτριᾶν τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος ἀπο-
 φαίνεται. Πιστεύεται γὰρ τὰδε φάσκουσα· τὸν λόγον
 ἡμῖν· Ὁσάυτως δὲ καὶ τὴν τῶν δύο ἐνεργειῶν ῥῆσιν
 πολλοὺς σκανδαλίζουσιν, ὥς μήτε τιτὶ τῶν ἁγίων καὶ
 ἁγνίστων τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγῶν εἰρημένῃν,
 ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκδοθαι αὐτῇ τὸ δύο πρεσβεῖν θελή-
 ματα ἐναντίας πρὸς ἄλληλα ἔχοντα· καὶ ἐντεῦθεν δύο,
 τοὺς ἀναντία θέλοντας· εἰσάγεσθαι· ὅπερ δυσσεβὲς
 ὑπάρχει καὶ ἀλλότριον τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος·
 Ἰδοὺ σαφῶς, καὶ γυνή· τῇ κεφαλῇ, ὃ δὲ λαγόμενον,
 οὐκ ἄγιον ὑπάρχειν, οὐτε μὴν ἁγνίστων ὀρίζεται
 τῇ· Ἐκκλησίας μυσταγωγῶν, τὸ δύο πρεσβεῖν θε-
 λήματα, καὶ τὰς κατ' αὐτὴν ἡγουμένας ἰσαριθμοῦς
 αὐτοῖς ἐνεργείας· δυσσεβὸν δὲ μᾶλλον, ὥς δυσσεβὲς,
 καὶ ἀλλότριον, ἢ ψῆσι, τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος· καὶ
 δύο τοὺς ἀναντία θέλοντας ἐκπεσόντας τοὺς ταῦτα κη-
 ρότουσιν. Ἦγουν τὰ δύο θελήματα, καὶ τὰς ἰσαριθμοῦς
 αὐτοῖς ἐνεργείας πνευματικῆς Πατρῶν, οἷς ἐπὶ
 δὲ ἡλαιο κατακολουθεῖν, ἢ ἁγίους τοὺς ἀποκαλεῖν, ἢ
 ὅλους κατ' ἐκείνους σὺν ἐκείνοις ταῦτα πρεσβεῖν,
 εἰς τὴν τοῦ κατὰ σάρκα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ μυστηρίου
 βασιλείαν. Ἀλλὰ τίσι καὶ τίνας τοὺς περὶ ὧν καὶ οἱ
 ἔρησι τὴν τῆς μίαις ἐνεργείας εἰρηδοῦν φωνήν, καὶ ἀκο-
 λουθεῖν ἐν τοῦτοις καθά καὶ ἐν πᾶσι πρὸς τὸ ἐν θέλημα
 Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ὁμολογεῖν, οἱ τε περιφανῶς ὄντες
 διαβεβήκοιεν, οἱ τε τῆς συγχύσεως πρόμαχοι καὶ
 τῆς διαίρεσιως ἡγεμόνες. Οἷον, οὐκ ἀπικρῶς γὰρ
 εἰς πίστιν καὶ αὐθις ἐπιτόμως ἐκδοράμεν, Ἀπο-
 λινάριος ὁ δυσσεβὲς τὰς θεωμαχῶν· Εἰς γὰρ ὁ Χρι-
 στοῦ, θεῶν θελήματι μόνῳ κινούμενος, καθά καὶ μίαν
 οὐρανὸν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, καὶ μηδεμίαν ἔχον ἐν
 τῷ θεῶν διαφοράν. Πολέμιος δὲ τῆς ἀληθείας πολέμιος.
 Ἀτρεπτοῦ θελήματι θεῶν πάντα πεποιήσαν· ἀλλ' οὐ τὸ
 μὲν, θεῶν· τὸ δὲ, θεῶν, κατὰ τὸν Καππαδόκην Γρη-
 γόριον· Καὶ, Ὁ δύο θελήματα τὰ λεγόμενα Χριστοῦ, κατὰ
 τοὺς πᾶσι καὶ νῦν φερόμενους, ἢ τὸν ἐκ δύο τινὰς
 εἰσάγει Χριστοῦς, ἢ τὸν αὐτῶν διδάσκει μαχόμενον.
 Θεμιστίας ὁ ἀθέμιτος, Ἀλλ' ἰσχυμένθα τὴν ὡς ἐνός μίαν
 θέλῃσιν τοῦ Ἐμμανουὴλ, πῇ μὲν, ἀνθρωπικῶς κινεί-
 σθαι, πῇ δὲ, θεοκρατικῶς· καὶ, μίαν φησὶ τοῦ Ἐμ-
 νουὴλ, τῇ γυνώσκῃ καὶ τὴν ἐνέργειαν, καθά καὶ τὴν θέ-
 λῃσιν. Θεόδωρος ὁ θεόκλητος, Ἐδείξε μίαν εἶναι τὴν θέ-
 λῃσιν, μίαν τὴν ἐνέργειαν, κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν
 ἐξουσίαν προαγομένην. Νεστόριος ὁ πάμκλητος, διὰ καὶ
 μίαν αὐτῶν τὴν θέλῃσιν, ἐνεργείαν τε καὶ θεοπο-
 τείαν ὁρῶμεν. Παῦλος ὁ καὶ τὴν γυνώσκῃ Πέτρος,
 Κατ' εὐδοκίαν ἢ ἐνωσῇς, βουλῆς καὶ γνῶμης ταυτό-
 τητι κρατούμενη· καὶ, τὸ τῆς εὐδοκίας μυστήριον
 μοναδικῆς βουλήσεως διαβέβηκεν. Τούτους δὲ τοὺς
 ἐναγείς καὶ ἀλάστορας, Πατέρας ἁγίους ὀρίζεται. Τού-
 τοις ἁγνίστοις αἰδῶ τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγούς, οἷς ἐν
 πᾶσι, πᾶν τοῦτο κατακολουθήσασα, καὶ μίαν Χριστοῦ
 τοῦ Θεοῦ συνήρῳμένη θέλῃσιν καὶ ἐνέργειαν, τὸν τῆς
 οἰκονομίας ὁμολογῶντες αὐτοῖς· συγγεί τε καὶ διατέμνεται λόγον.
 ἡμῶν singularis voluntatis ostenditur. » Hos nimirum sceleratos ac pestes, Patres sanctior et

Hosce, seu eorum quosdam, non sanctiores, ne-
 que probatos proficitur Ecclesie doctores :
 quin et ipsorum de duplici voluntate ac operatione
 indyltam confessionem, impiam atque alienam a
 Christiana doctrina pronuntiat. In hac enim verba
 statuit doctrinam : « Similiter autem, et quod dum
 dicantur operationes, multos offendere, quod neque
 ulli sanctorum ac probatorum Ecclesie doctorum
 istud dictum sit; sed et quod eorum inde volun-
 tatum inter se contrariarum sequatur amido;
 duoque adeo inducantur contraria volentes; quod
 impium est, et a Christiana doctrina longe alle-
 num. » En palam nudoque (quod alius) capite, non
 sanctorum, neque vero probatorum Ecclesie
 doctorum esse decernit, duas docere voluntates;
 totidemque ipsis priores operationes; sed magis
 impiorum, velut rem impiam, ac a Christiana
 doctrina (ut alius) alienam; quodque duos contra-
 ria volentes his inducat, qui hac predicant (duas
 nempe voluntates, parique illis numero operatio-
 nes) divinis Patribus; quos neque in animum in-
 ducat, nec ut sanctos appellat, aut prorsus consen-
 tance illis ac cum illis hac ut doceat, ad Christi
 Dei in carne assequendum mysterium, consentiat.
 Quosnam vero, et de quibus, dicat, unius voluntatis
 vocis parentes esse; quosque hac in parte cunctis-
 que aliis se sequi, ut unam Christi Dei voluntatem
 profiteatur, palam ostensum est; confusionis scilicet
 defensores, divisionis atque antistites et duces.
 Puta (nec enim abhorret, ut et rursus ad rem
 astroendam eadem paucis percurramus) impius
 Apollinarius Deo pugans hac alii : « Unus enim
 Christus, qui divina solum moveatur voluntate,
 quemadmodum etiam unam ejus novimus operatio-
 nem, ac quæ in eo quod est velle, nullam differen-
 tiam habeat aut distinctionem. » Polemon, vero
 sui nominis veritatis hostis : « Immutabili voluntate
 divina cuncta fecit; non vero alia quidem divina,
 alia deficiata, ut sentit Gregorius Cappadox. » Et :
 « Qui duas Christi voluntates dicit, velut illi qui
 olim nuncque fastu intumescent, vel unum duos in-
 ducit christos, vel eundem ipsum secum pugnan-
 tem asserit. » Themistius, contraria nominis no-
 tione nefarius ille : « Verum intelligamus, tanquam
 unius unam voluntatem Emmanuelis, modo qui-
 dem, humano more moveri; modo autem, divino. »
 Et : « Unam dico Emmanuelis scientiam et opera-
 tionem, quemadmodum etiam voluntatem. » Theo-
 dorus, adversa nominis significatione, a Deo percus-
 sus ac attonitus : « Ostendit unam esse voluntatem,
 unamque operationem, juxta unam eandemque
 procedentem potestatem, » Nestorius ille prorsus
 demens ac attonitus : « Quamobrem etiam unam
 earum voluntatem, operationemque et dominatio-
 nem conspicimus. » Paulus, mente etiam Persa
 (velut dicas; Manichæus) : « Unio secundum pro-
 pensam voluntatem, quæ una consilii ac sententiam
 coitione conficitur. » Et : « Propense voluntatis

uit. Hos probatos Ecclesie doctores novit, quos in omnibus, atque hac etiam in parte sequens, unamque Christi 95 Dei voluntatem et operationem pariter definiens, simili illis impietate dispensationis confudit ac secat rationem.

Quoniam igitur modo, quae cum adversariis sentiat, aliter se sentire existimavit, alias aliis commutans sententias, id eligens quod ne est quidem, ejus loco quod est, atque hoc illi anteponebat. Veritate enim, non iniquitate iudice, liquet omnino illis animo verbisque consentire, non qui dicat quae non dicunt, sed qui doceat quae docent et statuunt: siquidem ita rebus comparatum est, ut opinionum diversitas, dissensus: convenientia atque unitas, consensus eum nota propria dignoscat. Quanquam et ipsa testis clamat, nunquam ansum dicere impurum Nestorium duas voluntates, sed autodoxas confiteri, unam scilicet voluntatem, earum, quas confagit, duarum personarum. Siquidem igitur etiam Nestorius ea voce, non duas, sed unam voluntatem profitetur; idemque vero Apollinarius, et qui illis auctoribus impii omnes gloriantur (quin et unam etiam, uti a nobis probatum est, operationem) dubio procul, nos quidem, qui ex sensu divinorum Patrum duas voluntates dicamus, penitus aliena sententia; se vero, quae unam dicat, ejusdem cum Nestorio et Apollinario ac sequacibus opinionis ostendit, quibus ita docet; et quae divinos

Qua vero et quali cogente causa, hanc intulit pia adversam confessioni? Siquidem ea ratione, quasi nos fides cœstitisset, falsa sententia est. Nam et illa nondum edita, omnes Christiani eramus, qui rectam doctrinam profitemur. Sin autem tanquam illa nobis superstitie, cavendus utique modus superfluitatem inducens, ut adulterinus, quo illi nam obtegentes vafritiem, ac eum nullam prorsus cujusquam synodi aut Patris vel Scripturae auctoritatem proferre habeant, ejus testimonio sua astruant, hæc dicunt; nempe confluentes pietatis decreta, quae nobis tradiderunt, qui ab initio ipsi viderunt, ac ministri Sermonis fuerunt; horumque deinceps discipuli et successores, divini veritatis doctores; perindeque dicamus, sancte quinque beatissimorum divinorumque Patrum synodi, et universales. Verum, si hæc illi tradiderunt, ac ita volunt, quae probatio; ac unde illis ut ejusmodi decreta astruant fidem? Præterea, cum 96 nos superiores sanctas synodos habeamus, earumque fidem teneamus, palam est, eorum quae superinducta sunt, adulterinam esse inventionem. Sin autem hæc, nusquam sanctarum synodorum sunt, quænam fabulae moles, virorum celebri fama clarissimorum

• Luc. 1, 2.

(H) Αὐτοδοξία. Emendo ex Sophronii Synodica, ταυτοδοξία: hoc enim est τὸ ὅλημα, quod ipse exponit Maximus. Sic Sophronius Christi mysterium explicari dicit a Nestorio, ὁμοψυχία, ταυτοδοξία: pari honoris consortio, eadem voluntate, etc. Sic quoque sequenti tractatu de eodem, τὴν ταυτοδοξίαν συνίστασι, ἢ τὴν πολυ-

Αὐτὸς οὖν, τὰ τῶν ἐναντίων προνοῶσα, προνοεῖ ἐκείνους ὁμοψυχῶς, ἀναλλὰξ τοῖς αὐτοῖς τὰς φήρας: καὶ τοῦ ὅντος, τὸ μὴ δι' αἰρουμένην τε καὶ προκρίνουσαν. Καὶ γὰρ ἀληθείας οὐκ ἀδικίας κρινούσης, παντὶ που σαφές, ὡς ἐκεῖνος ἐκείνους ἐπαγγέλλει συμφωνίας καὶ ὁμοψυχίας, οὐχ ὁλέγων ἢ μὴ λέγουσιν, ἀλλ' ἐκείνους ἢ δογματίζουσιν. Εἴπερ ἀσυμφωνία μὲν τὸ ἐκείνους, συμφωνία δὲ, τὸ ὁμοψυχῶς οἷον χαρακτηρίζειν. Καὶ τοῖς μαρτυρούται πως καὶ αὐτῇ, βοῶσα, μὴ δύο τεταλμαίνεσθαι δόγματα φάναι ποτ' ἂν τὴν μίαν Νεστορίαν· ἀλλὰ αὐτοδοξίαν (H), τοῦτοστιν, τὴν ὁλήμα, τῶν πλαττωμένων αὐτῇ δύο προσώπων ὁμολογεῖν. Εἰ τοῖνυν καὶ κατὰ ταύτην, οὐ δύο μὲν, ἐν δὲ ὅλημα προσδοκῶν Νεστορίος τοῦτο δὲ καὶ Ἀπολινάριος, καὶ οἱ ἄν' ἐκείνων δυσσεβεῖς ἄπαντες, καὶ μέντοι καὶ μίαν ἐνέργειαν, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ἀναμνηρίστας ἄρα δύο μὲν ἡμᾶς λέγοντας κατὰ τοὺς θεοὺς Πατέρας, ἐκτρέφοντας πάντῃ· μίαν δὲ λέγουσαν ταύτην ὁμόφροναν Νεστορίῳ τε καὶ Ἀπολινάριῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτοῖς οὕτως, οἷς δογματίζει παρίστηται· καὶ τοὺς μὲν θεοὺς παραγραφόμενῃ, ὡς ἔργον, τοῖς δὲ ἡγιαῖς, οἰκτιροῦς Πατέρας ἐπαγαγομένην. quidem Patres, (uti dicebamus) spernat et abji-

Τίνος δὲ ταύτην, ἢ ποίας ἐκδοξαμένης αἰτίας, κατὰ τῆς εὐσεβοῦς ἐκκλησιαστικῆς ὁμολογίας; Εἰ μὲν ὡς οὐκ ἔχοντων πίστιν ἡμῶν, ψευδὲς ὁ λόγος· Χριστιανοὶ γὰρ καὶ πρὸ ταύτης ἄπαντες, οἱ ἐκείνους λόγον προσδοκῶντες. Εἰ δὲ ὡς ἔχοντων, ψευδὲς ὁ τρόπος, τὸ περιττόν, ὡς κίβδηλος, ἐπεισάγων, ἢ τὴν αὐτὴν συσπλάχνοντας πανουργίαν, καὶ οὐδένος οὐδὲ μίαν συνόδου καθάπαξ, ἢ Πατρὸς, ἢ Γραφῆς χρῆσιν προκομίζειν, εἰς τὴν τῶν οἰκτιρῶν ἔχοντες μαρτυρίαν, ταῦτά φασι, πλαττωμένοι τῆς εὐσεβοῦς τὰ δόγματα, ἢ παραδόξαιεν ἡμῖν οἱ ἄν' ἀρχῆς αὐτόπται, καὶ ὁπρῆται τοῦ λόγου γανόμενοι, καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, καθέτης, θεοκίναστοι τῆς ἀληθείας διδάσκαλοι· ταῦτ' ἐν εἰρήνῃ, αἱ ἅγιοι καὶ οἰκουμένη καὶ ὅσιν οὖν τῶν μακαριωτάτων καὶ θεοφόρων Πατέρων. Ἀλλ' εἰ ταῦτα παρέδωκαν, τίς ἢ ἀπέδειξε, ἢ πόθεν ἐκείνους τῶν τοιούτων δογμάτων ἢ πίστει; Ἄλλως τε τὰς ἁγίας προσηγορίας ἡμῶν καὶ ὁμολογούντων συνόδους, ὅλων ὡς τῶν ἐπιστάτων κίβδηλος ἢ ἐφεύρεσις. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα τῶν ἁγίων συνόδων, τίς ὁ τοῦ δράματος ὄγκος, κλέσει τῶν πανευφήμων τὸ δόγμα ἡμῶν ἐπικλῆπτων, ὡς ἂν ἔλεον ἢ τοῖς ἀπλουτέροις εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπόστασιν, τῶν περιέβην Πατέρων τε καὶ συνόδων ἢ προσηγορίαν, τοῖς ἐκτρέ-

NOTE.

δοξίαν, εἰπεῖν οἰκτιροῦσαν. Scite vero id, ταυτοδοξίαν, πολυδοξίαν, quod una illa Nestorii voluntas, solum affectu aut habitudine sit una, οὐκ ὁμοψυχῶς reipsa vero et natura personae illi multiplex, uti se res in amicitia, qua sic unum dicimur ac unus, habet.

φροσιν ἄνωθεν ἐξ ἀρχῆς εὐμηχάνως ἐξηρημένη. Αὐτὸς τε τῶν οὐρανῶν, ὡς ἔφη, συγκαλύψεν, καὶ τῶν ὑπαγομένων βολερᾶν οἶον ὑφαρπαγὴν. Ὅθεν εἰς παντελῆ τῶν τοιοῦτων κατάργησιν, λέγει δὲ τῶν κατὰ καιροῦ τὰς ἀπατηλὰς ἐξερευνόντων ἐξερευνήσεις κατὰ τῆς πίστεως, καὶ συνοδικῶς ὀρίζεται κάλλιστα νόμος τῆς ἀγίας ἐν Χαλκηδὼν συνάξει τῶν μακαρίων Πατέρων, ὧδε πη καλεούμενος: Ὁρῶν ἡ ἀγία καὶ οἰκουμένη συνόδος, ἑτέραν πίστιν μηδὲν εἶναι προφέρειν, ἢ οὐκ ἔχειν συγγράφειν ἢ συνιδέναι, ἢ φρονεῖν ἢ διδάσκειν ἑτέρους: τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συνιδέναι πίστιν ἑτέραν, ἢ οὐκ ἔχειν συγγράφειν, ἢ διδάσκειν ἢ παραιδέναι ἑτέρον σύμβολον, τοὺς ἐκείνοις ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐξ Ἑλληνισμοῦ ἢ Ἰουδαϊσμοῦ, ἢ οὐκ ἔχειν αἰρέσεις οἰοῦντο, τοὺς, εἰ μὴ εἰαν ἐπισκοποῦν ἢ κληρικοί, ἄλλοις εἶναι: τοὺς ἐπισκοποῦν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τὸν κλήρον, εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ εἰαν, ἀναθεματίζονται αὐτούς.

scopi fuerint aut clerici, alienos fore episcopos ab laici fuerint, anathematizandos.

Τίς οὖν ἄρα τῶν ὁποσούν ἡσθημένων Θεοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ παμφοῦς δόξης ἐξηρημένων, παρ' οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ εἰς δὴ ἡ σωτηρία τῶν εὐσεβῶς ὁμολογούντων αὐτόν, ἐκ' αὐτοῦ [αἰρεσι' αὐ] τὴν διὰ τῶν θεσπισίων λογίαν τε καὶ Πατέρων ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς παραβεδομένην ἡμῖν ὀρθόδοξον πίστιν ἀπολαβεῖν, καὶ προκρίναι τὴν πρόσφατον καινοτομίαν· καθ' ἣν, ὡπερ δὴ καὶ πάσης ἑτέρας παρὰ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν ἐξηρημένης τοῖς ἐτερόφροσιν, ὁ τῆς ἐγκρίτου καὶ συνοδικῆς ἀρχῆς ἐνθεσμος ἐξηνήκαται τῶν ἐν Χαλκηδὼν συναλεγμένων ἁγίων Πατέρων, ὡς ὁ λόγος ἀπέδειξεν: εἰ μὴ τοῦ τῆς οικίας καταναρχήσεως ζῶντος, τῆς ἀπὸ Θεοῦ δόξης τὴν ἀλλοτριώσιν προτετιμῆκε. Διὸ δὲ πράγμασιν αὐτοῖς θεώμενοι, Δέσποτα, καὶ κατανοοῦντες πρόσθεν ὅσων φανερώς ἀναφανδὸν καὶ προκλήσειν, εἰς τε θεοσεβείας ἀπάσης ἀνατροπὴν, καὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐξάρνησιν ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως, ὁσάτης τε πλάνης καὶ τοῦ τελευταίου θηρώς, κατὰ τὴν τῶν ταῦτα φρονούντων ἁγίων ἀνδρῶν, ἐξ ἐπινοίας θείας καὶ μακαριωτάτης ἀλλάμψεως προαγόρευται, εἰς ἡμετέραν φρουρὰν τῶν τὰ τέλη τῶν αἰώνων καταληφθέντων, ταύτην δὲ τὴν ἐπεισάκτον καινοτομίαν παντὶ σθένει τῆς δυνάμεως καρδίας τηρήσωμεν, ὡς ἂν μὴ συναπαχθῶμεν ἀπεριμερίμωτος οἶον καὶ ἀτημελὲς, ἀλλ' οὐκ ἐμβριθὲς λίαν καὶ ἀνδρικῶς κατὰ πάσης ἀσέβειας τοτήμενοι, λογισμῶν, φρενῶν εἰσέλιν, καθαρῶν τε, καὶ πᾶν ὄνυμα ἐκαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ταύτην τοι καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὁλων Ζωτὴρ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, φιλανθρώπως ἡμᾶς ἀσφαλιζόμενος: Τότε, φησὶν, ἄν τις ὁμῶν εἴπῃ: Ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστός, Ἰδοὺ ὧδε· μὴ πιστεύοντες, τὰς κισθόλους περὶ αὐτοῦ τῶν ἐπιδόξων, καὶ διαφόρων πίστεως, τοῦ κατ' αὐτὸν πορρωτάτης μυστηρίου διαπεμπόμενος, καὶ τοὺς οὐκ αὐτοῦ ὁπαδοὺς ἄλλοτρίως ἀπάσης [δόξης] ἀνεργῶν, εἰς τὸ

nomine eo inflectens, quod innominatam infrustumque est, ut simplicioribus esca sit, casus si illecebra veritatem deserant; inclytorumque Patrum ac synodorum nomenclatio, hæreticis jam initio olimque solerter adinventa, tum ad sua (ut dicebam) contagenda; tum ad eos qui seduci se patientur, dolo trahendos in sententiam. Quapropter etiam ad talia penitus abolenda (eos scilicet coercendos, qui subinde ac quavis occasione, fallaces adversum fidem scrutantur scrutationes), præclare admodum sancti Chalcedonensis conventus beatorum Patrum in hæc verba sancitur lex: Definivit sancta et universalis synodus, aliam fidem nulli licere proferre, seu conscribere vel componere, aut sentire, aut alios docere. Eos autem qui audent componere fidem aliam, seu proferre, aut docere, aut tradere aliud symbolum volentibus ad agnitionem veritatis converti ex gentilitate, vel ex Judaismo, sive ex quacunque hæresi; hos, si episcopi fuerint aut clerici, alienos fore episcopos ab episcopatu, et clericos a clero: si vero monachi aut

Quis igitur eorum, qui illo prorsus Dei sensu tanguntur, exque ejus lucidissima pendent claritate, a quo, et per quem, et in quo illorum posita sales, qui ipsum pio consistunt, in animum inducat, ut olim nobis initio divinis eloquiis atque Patribus traditam orthodoxam fidem relinquant, recensaque natam novitatem ei anteponat, in quam, uti sanctorum etiam omnem aliam pie rationi adversantem, hæreticis adinventam, sanctorum Patrum Chalcedonensis collectorem, probato ac synodice maledictionis lata sententia est; nisi forsitan quis vitæ suæ periculus, a Dei alienis esse claritate maluit. Quocirca, qui rebus ipsis cernamus mentesque conspiciamus, Domine, palam manifeste processum esse bellumque, ac velut præconis voce ad omnem evertendam pietatem, ac veram Unigeniti abolendam fidem, supremi erroris ac novissimæ bestiarum præsentiationem, juxta quod, qui hujus 97 tenaces sententiæ sunt, viri sancti, divino afflati, beatissimaque illustratione, quo nobis cautum esset, qui in fines seculorum devenimus, prædixerunt; superinductam hanc novitatem, quanta vis cordis sui, unusquisque observemus; demusque operam, ne velut incuris ac socordia trahi nos ac abduci sinamus, nos acri admodum virilique contentione adversus omnem impietatem stemus, consilia destruentes (ut verbis Scripturæ utar) et omnem alitudinem extolentem se adversus scientiam Dei. Hinc et ipse universorum Salvator Dominus noster ac Deus, humanissime admonens ac cavens: Tunc, inquit, si qui vobis dixerit: Ecce hic est Christus, ecce illic; nolite credere; nempe fallaces obliquorum hominum diversasque de se fides et opiniones, a suo quam longissime mysterio removens, ac sectatores suos ab aliena omni disciplina sectaque arcens, quibus homines pervicaces ac contentiosi, veram in ipsum

confessionem turbare solent ac impugnare; ne quando pia mens nostra ac religiosa, horum aliquo capta victaque, a veritate excidat, fabellarum probabilitate diffuens, non certa eorum quæ dicta scriptaque Patribus sunt, demonstratione constabilita. Idcirco iterum mandat Scriptura: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem*; nempe vigilandi voce, sedulam sobrio animo ejus rei curam; orandi vero, ejus per gratiam auxilium nobis insinuans. Tentationem vero hic vocat quæ ex errore provenit, non quæ ex necessitate, in quam ipsi nos inserimus; non aliunde inducimur, dum a recta semita atque regia via declinamus; quam vos, Deo auspicio, ac duce, recta sectantes, me quoque, qui sim vester, meique similes, in utrumque populum claudicantes, sapienter ducite, atque ad lucem, quam nulla obscuræ umbra, nullus vesper obturbet, divinissimæ Verbi confessionis ac disciplinæ, ferte, ad eam quæ inde conciliatur, mercedem respicientes. Jubet enim etiam divina lex vos, qui fortes estis, infirmorum onera portare, atque in eum modum legem implere. Grave autem, ac si quid aliud grave; longe gravius molestiusque, verborum iisdem de rebus promiscuus usus, quo gravantur qui sensibus plusculum pueri sunt, temporum personarumque commutatis rationibus, seductione forsitan, aut minis adulantium (jocose an serio?) eoque præsertim tempore, quo perturbata sunt omnia, effrenis ingruentium. Rogo itaque ne miserantis affectu manum clienti porrigere cessaveritis; partim quidem doctrina solerter expurgantes, partim vero benigne precibus solcantes, Deoque Verbo atque summo omnium Regi sæculorum, qui a vobis recte tum colitur tum creditur, conciliantes ac admoventes; nunc pariter, et in tremenda ejus apparitione; cui cum Patre et Spiritu sancto, honor, potestas, claritas, adoratio, in sæcula sæculorum: Amen.

MAGNI MAXIMI

CONFESSORIS,

De duabus unius Christi Dei nostri voluntatibus.

Alia quidem aliis ad securitatem ornatumque, solerti arte excogitata figure formæque; hisque adeo, exteriori culta claritatem se adepturos arbitrantur, qui per mentis inopiam, ejus quod occultum latet, curam neglexerunt. Tibi autem, sancte Pater, qui animi jam rationes ad indivisam vitam transtuleris, nullo virtus fucata artificio, omni que forma ac figura præstantior, satis ad decorem mu-

Matth. xiv. 42. 1 III Reg. xviii. 21. 1 Rom. xv. 1; Galat. vi. 2.

(1) *Περὶ θελημάτων δύο.* Hanc tractatam primum refert Ill. Annaliū Pater, inter eos Maximi tractatus, quos spectare ad superiores illi numeratos non male forsitan conjicit. Videtur is, ad quem scribit, in monachi solum palæstra exercuisse, non vero sacerdotali, seu etiam episcopali dignitate fulsisse. Id certe Maximus ex more insinuasset. Sic

A εὐλαβὴς τῆς εἰς αὐτὸν ἐμολογίας ἐκταρτέται ἐκείνου. ὅς ἐστι καὶ πολιμῆς, οἱ τὸν τρόπον ἐπιστολῶν καὶ ἀντιφρονῶν· ὡς ἂν μὴ ποτ' ἂν ἐδόκει κατ' ἡμᾶς καὶ φιλόθεος νοῦς τινι τούτων ἀλλοῦς, ἀποκείνη τῆς ἀληθείας, πιθανώτερι μύθων παραφρῆσι, ἀλλ' οὐκ ἀποδείξει πατρικῶν λόγων βεβαιωθείς. Τρηγομένη γοῦν καὶ προσέχευσε, παρεγγύη, διὰ τοῦτο καὶ ἐ λόγος ἡμῶν, ἵνα μὴ ἐκείνη εἰς πειρασμὸν ἀγρηγόροι μὲν τὴν περὶ τοῦτο νῆφιν, προσεγγίξῃ, τὴν αὐτοῦ κατὰ χάριν ἀντιλήψιν βουλεύμενος ἡμῶν ἐμπούσας. Πειρασμὸν δὲ τὸν ἐκ πλάνης, οὐκ ἀνάγκης φησὶν ἐνταῦθα, εἰς ὃν οὐκ ὀρθὸν, οὐκ ἐπίρροον εἰσαγόμενα, τῆς εὐθείας παρεκκλινόμενοι τριβῶν καὶ βασιλικῆς ἥν ἐκδυτομούσιντες αὐτοὶ θεοδότητοι, καὶ τοὺς κατ' ἐμὴ τὸν ὁμῆτρον ἐκ' ἀμφοτέρων χωλῶντας, τῶν ἰγγύων σοφῶς διηγήσασθαι, πρὸς τὸ δοκίον ἀνακομίζοντας φῶς καὶ ἀνίστατον, τῆς τοῦ λόγου θεωρίας ἐμολογίας καὶ πολιτείας, πρὸς τὴν ἐκείθεν ἀμειβὴν ἀποβλέποντας. Ἐκεῖ καὶ νόμος παρακαλεῖται θεός, τοῦ κατ' ὁμᾶς δυνατοῦς τῶν δοθέντων τὰ βάρη βαστάζειν, καὶ οὕτως τὸν νόμον ἀναπληροῦν. Βαρὺ δὲ βάρος ὑπὲρ τὴν ἄλλο καθέστηκε τὸν δυσχερῶν, ἡ περὶ τῶν αὐτῶν διαφορὰ λόγων, ἐγγινώσκοντες τοὺς νηπιωδέστερους, χρόνιον τε καὶ προσωπὸν ὑπαλλάττας, ἀμῆτην εὐχὴν, ἡ ἀπὸ τῶν χωλακύνοντων, σαινόντων ἢ ἀκριβοῦντων· καὶ ἐν καιρῷ μάλιστα τῆς τοῦ παντὸς ἀνιμῆσας, ἀσχετῶς ἐπιρριμμένων. Καίτοι τοιούτοις συμπάθος δοφγόντες τῇ ὁμῆτρῳ μὴ διαλείποιτε πρόσφυγι, τοῦτο μὲν λόγῳ καθαίροντες ἐκιστήμενους· τοῦτο δὲ προσεγγίξοντες φιλελευθέρως, καὶ αὐτῇ προσοχῇ καίοντες τε καὶ προσάγοντες, τῇ παρ' ὁμῶν ὁρῶν τε προσκυνούμενῳ καὶ πιστευομένῳ θεῷ λόγῳ καὶ παρακαλεῖται τὸν αἰώνιον, νῦν τε καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ φρενὴν ἐπιπράντων· ὃ ἐν Πατρὶ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, τιμῇ, κράτος, δόξα, προσκυνῶνται, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

MAXIMOS TOT MEGALOT

τοῦ ὁμολογητοῦ,

Περὶ θελημάτων 2 (1) τοῦ ἐνός Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν.

Ἄλλα μὲν ἄλλοις εἰς ἀσφάλειαν τε ὁμοῦ καὶ νόμον τεχνικῶς ἐπινοήσονται, σχήματά τε καὶ εἶδη καὶ τοῦτοις ἐμπράσπειν δοκοῦσι τῷ φαινόμενῳ, τοῦ κρυπτομένου δι' ἀνοιαν καταναρχήσαντες· σοὶ δὲ Πάτερ ἡγιασμένε, πρὸς ἀδίδακτον ἤδη μετενεχόντι βίῳ τὸν λογισμὸν, ἡ ἀτεχνος καὶ παντὸς εἰδους καὶ σχήματος ὑπερέχουσα, πρὸς κάλλος ἤκεισε καὶ φρουρὴν ἀρετῇ, τοιοῦτον ὡραϊσμένη σου πρὸς τῷ

NOTE.

luculentior ad eum præfatus, ejusque tantis laudata eximia vite sanctimonia. Num hæc illa est, quam Stephano ἡγουμένῳ scriptam retulit Photius in ejus Epistolarum catalogo? Tenenda sententia, cum certioris aliquid monumenti prædeat. Luculenta certe epistola est, et inter Maximi dogmaticas non infima.

ἀφανῆ, καὶ τὸ πᾶσιν ὁρώμενον, ὅσον πῶτον τοῦ
 λυομένου καὶ κόσμου [κοσμοῦ] τὸν ἰστάμενον, καὶ
 οὐ ποτε κόρον ἔχοντα προετίμησας. Μᾶλλον δὲ τοσ-
 οῦτον ἀποδεικνύσας, καθὼς θεοῖς, προσκυνητοῖς
 θεῶ καὶ ὁμοῖον, ὅσον βίης καὶ τῶν περὶ ταύτην
 ἡλλοτριωμένων πάντη κατὰ σχέδιν ἀπέφηνε καὶ ἀνο-
 μοιον. Ἐνθὲν σοὶ καὶ τὸ ἀνέλπτον πρὸς τὰ δρώμενα
 κακῶς περίστις. Οὐ γὰρ πέφυκε πρὸς ἐκείνων πά-
 σχειν ὁ γνώμη πεπονθὼς τὰ καλὰ, καὶ πρὸς ἐκείνων
 δι' οὗλου κρατούμενος, πόθου τε πληρώσειν εὐληθῶς.
 τὴν ἐρ' ἐαντὶ τοῦ ποθομένου τελείαν ἐκνήκῃσιν,
 καὶ παύσαν κινήσεως τὴν δεξιόνητον στάσιν, καὶ ἦν
 ὁ πάλαι τῆς φύσεως κρατήσας ἐξαφανίζεται θάνα-
 τος, οὐχ ἡττωμένης τούτῳ διὰ παραβάσεως. Οὐ γὰρ
 ἐστὶ σάλον ὁρίσασθαι, διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν χάριν
 τοῦ Πνεύματος, ὅς' ἦς τῷ ἀντίχεσθαι κατ' εὐχὰς
 ἀντιχόμενος, καὶ τὰς ταύτης ἐπιστημῶν ἐξανύων
 τρίβους, ὁποδεικνύεις μὲν κατ' ἐνέργειαν, ὅτι βα-
 σίλικα καὶ θεία τυγχάνουσιν, τοῖς πρὸς ἀπλανή
 τρίβον τὴν τῆς εὐσεβείας ἰσχυροῖν βουλομένοις.
 τούτων δὲ τὰς παρ' ἐκάτερον ἐκτροπὰς διορίζεις.
 καὶ τὸν μὲν τὰς ἡπειρωμένης ἀνίας· τὸν δὲ τὰς
 ἐπηγγελμένας ἰατρὰς ἀμοιβὰς ὑποφαίνεις· ὡς ἂν δίδει
 καὶ πῶς πρὸς τὴν ἔνθεον ἀγάπην τελείωσιν. Καὶ
 σοὺ τὴν ἐργασίαν ἀποθαυμάσας ἰταυνὸν προσκρόνους
 τὴν σύνεσιν μᾶλλον δὲ τὴν περὶ ἐκτέρεα καταπλά-
 γεις εὐνοίαν, τὸν δοκῶντά σε καὶ σφίζοντα δο-
 ξάζω θεὸν, λιπαρῶν ταῖς αὐταῖς χρῆσθαι μεθόδοις
 πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς φρονῶν, καὶ μὴ χάνειν οὐ γὰρ
 ἔχει χάματον ἢ ὁρατὴ, πάντων οὖσα καταργαστικὴ
 τῶν καλῶν, μέχρις ὅπου νοῦν ἐμπόσης Χριστοῦ,
 καὶ τὰ βίβη τοῦ Πνεύματος διεκινῶν ἐκπαίδευσθαι,
 οὐ καὶ τὰ ἐμφανῆ, πῶσαν τὴν ἐντολὴν περιγρῆσαι σο-
 φίαν καὶ δύναμιν, καὶ τὴν ἐν μυστηρίῳ λαλομένην
 ἀποκαλύπτει, τοῖς κατὰ σὲ προσθεμένοις αὐτῷ, καὶ
 μηδὲν εἰς συμβίβωσιν τούτου προκρίνας τιμιώτερον.
 omnia, ac quæ officii sunt opere compleantur), donec Christi sensum illi indideris, ac profunda
 Spiritus seculari docueris; cuius ipsa quæ sunt sapientiam ac virtutem
 circumscribunt; revelatque quæ in mysterio secretiorique auditu sapientia discitur, his qui in tu-
 morem illi adhaeserunt, nec quidquam charius ad convictus rationem, ea habuerunt.

1 I Cor. II, 16. 2 Ibid. 10. 3 Rom. I, 17. 4 Sap. VII, 2.

NOTE.

(6) Ὁ ἐκκλησιαστικὸς πεποιήτης Μοναχός. Et hic no-
 bis ignotus monachus, sic velut κατ' ἐξοχὴν dictus
 ἐκκλησιαστικός. Non facile existimandus Sophronius, qui

Maximo hæc scribente, vel jam episcopus erat, vel
 e vivis excesserat. Etiam Damascenus hæc laudat
 voluntatis naturalis definitionem.

cio probatorum Patrum sensu discrepare atque doctrinas; tametsi non desunt qui aliter opinati sunt; qui nimirum affirmant, Patres voluntatem definire, id est, θέλημα, θέλησιν (volendi scilicet actum), necnon θεληθῆν sive θελητὸν, nempe quod subest voluntati, ac quod *volitum* vulgo appellatur. Libensque ex illis quæsierim, quis demum ex Patribus, quantæque auctoritatis, qui sic definiert? Nam si ita se res habeat, quid porro aliud est quam reciproca indicatio, cum dum cuiusque rei secundum se rationem minime **100** distinguit, eandem utriusque per alterutram inconvenienter statuit ac proponit; cuiusmodi est, quod voluntas sit volendi actus, ac volitio, ut vocant; hocque rursus illud definiatur. Definita enim, de sua definitione secundum conversionem vicissimque dicantur. Etenim quod etiam volendi actum voluntatem dicant, manifestum est: non tamen sic dicendo, hoc ejus definitionem voluit. Quis enim probare possit? Nam etiam consilii consiliatio, motus motio, atque hominis humanitas, sic loquentium sensu ac opinione, definitio erit. Sive autem hoc, sive illo modo rem significent, ejus nihil prorsus existentiam ac veritatem ledunt, sive motus, sive substantia sit id, quod significatur. Hoc enim si labem asferre dederimus, omnium prorsus universalium particularumque futurum ut existentia atque veritas nobis dilabatur. Diversas namque in omnibus ad significandum usurpamus voces. Sed et illud dico: Tametsi voluntatem actum volendi dicant, nunquam tamen rem ipsam voluntati obiectam, seu quæ voluntati subest. Quomodo enim idem appetitus, resque appetitioni obiecta? Siquidem enim se res ita habet, ad quid futurum ut moveatur, qui verò res ipsam, ad quam ei moveatur, nec ab eo illud quid natura existat? Est enim habitudo inter extrema media intercedens. Ac testis divinus magnusque scilicet, ut vocant, atque genitum, non in idem per eas tanquam naturales habitudines, ad gignentem ac volentem reducit. Cum enim, neque ejus quod est volitum ac voluntati subest, neque ejus quod est genitum, relationem ad voluntatem ac generationem admisit (tametsi voluntas per naturam media est), non enim omnino sequitur, inquit, quomodo hæc in idem traheret, ac unum dicturus esset?

Præterea, si voluntatem dicant quod est voluntatis obiectum, sumusque nos natura voluntatis obiectum, ac quod illi subest (quippe qui Deo auctore atque volente creati sumus), nullam jam Deus aliam præter nos solummodo voluntatem habiturus est; ejusmodi scilicet quæ ortum habeat ac intereat; quæ nostra mortalium conditio est: ac, priusquam essemus, omnis Deus expers voluntatis erat. Quin et in nobis eadem futura illatio est, ac neque in nobis propria voluntas erit ac **101** naturalis, sed duntaxat quod exterius voluntati obijciatur, id affligetur, sive sit res quadam, sive nihil; sive honestum aliquid, sive malum. Ad hæc etiam volitum (θεληθῆν) aliquid est eorum, quæ extra sunt. Hæc enim, θεληθῆν et θελητὸν (obiectum scilicet voluntatis ac subjectum) non sui ipsa ratione dicuntur, sed ejus quod voluntate ad ea movetur. Atque adeo, si nihil velit, qui naturali voluntate

Ἀ ζοιμένοις τὸ θέλημα τοῦς Πατέρας ἐρίζεσθαι. Καὶ οὕτως ἐρίζεται, καὶ πόλος τῶν Πατέρων, ἴδιως ἂν ἡρόμεν αὐτούς. Εἰ γὰρ οὕτως, εἰ ποτε ἄλλο τοῦτο καθέστηκεν, ἢ διὰ ἄλλου δειξίς, ἢ τὸν αὐτοῦ καθ' αὐτὸν ἐκείνου μὴ διακρινέσθαι λόγον, ἀλλ' ἐκείνου τὸν αὐτὸν δι' ἐκείνου τιθεμένην παρὰ τὸ εἶδος, καὶ προσχούσα, ὅπερ ὑπάρχει τὸ, θέλησιν ἐρίζειν τὸ θέλημα, καὶ τοῦτο αὐτὸς ἐκείνην. Ἀντιστρέφει γὰρ πρὸς τὸν εἰκείον θρονὸν τὰ ἐρίζόμενα. Ὅτι γὰρ καὶ θέλησιν τὸ θέλημα λέγουσιν, ὅληον. Οὐ μὴν ὡς ἐρισμὸν θελήματος τοῦτο φασί. Τίς γὰρ οὐ δείξει δυνατόν; ἔτσι καὶ βουλήματος βούλησις, καὶ κίνησις αὐτὸς κινήματος, καὶ ἀνθρώπου ἀνθρωπότης ἔσται, κατὰ τοῦς λέγοντας, ἐρισμός. Ἐπεὶ δὲ οὕτως, ἔτσι ἐκείνους σημαίνουν τὸ σημαίνόμενον, οὕδαμῶς τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ παραδιδάσκουσι, ἔτσι κίνησις, ἔτσι οὐσία τὸ δηλούμενον ἦ. Καὶ γὰρ εἰ τοῦτο, πάντων καθ' ἑαυτὸν ἅμα καὶ μερικῶν διαπιστῆται πάντως ἡ ὑπαρξίς. Διαφόροις γὰρ ἐν αὐτῇ προσχρόματα σημασίας. Κάκεινο δὲ φημι, ὡς εἰ καὶ θέλησιν τὸ θέλημα προσγορεύουσιν, ἀλλ' οὕδαμῶς θεληθῆν ἢ θελητὸν. Πῶς γὰρ ταυτὸν ἔρεται, καὶ ἐρετόν; Εἰ γὰρ τοῦτο, πρὸς τὴ κινήσεται, αὐτὸ τοῦτο κυρίως ὑπάρχουσα πρὸς ὅπερ ἂν καὶ κινεῖται, καὶ μὴ ἄλλο παρ' ἐκεῖνο τὴν φύσιν τυγχάνουσα; Μίσση γὰρ αὐτὴ τὸν ἄκρῳ σχεῖσι; ἔστιν ἐνωπούουσα μὲν ταῦτα δι' ἐαυτῆς, οὐ συμβαίνουσα δὲ τοῦτοις κατὰ τὴν ὑπαρξίν. Καὶ μάρτυς ὁ θεὸς καὶ μέγας Γρηγόριος: «τὸ θεληθῆν καὶ γενεθῆν, οὐκ εἰς ταυτὸν ἀγῶν τῇ θελήσει καὶ τῇ γενέσει καθάπαξ· ἀλλὰ διὰ τούτων ὡς σχέσεων φυσικῶν, θνάσκων ἐπὶ τὸν γένωντα καὶ θάλλοντα. Εἰ γὰρ μήτε τὴν ἀναφορὰν τοῦ θεληθέντος ἢ γεννηθέντος πρὸς τὴν θέλησιν, καὶ τὴν γέννησιν ποιῆσαι κατεδέχαιο, καί τοι μέγας κατὰ φύσιν οὐδός; Ὁ γὰρ ἔκταται πάντως, φησὶ, πῶς ἐπὶ ἑαυτὸν εἰς ταυτὸν ἀγῶναι, καὶ ἐν εἶναι ταῦτα διαγορεύειν.

Gregorius, dum rem voluntati subjectam (volitum) omnino trahit cum voluntate ac generatione, sed gignentem ac volentem reducit. Cum enim, neque ejus quod est genitum, relationem ad voluntatem ac generationem

Ἄλλως τε· εἰ θέλημά φασί τὸ θεληθῆν, θεληθῆν δὲ καὶ θελητὸν κατὰ φύσιν ἡμεῖς· Θεοῦ γὰρ κτίσμα τυγχάνομεν, οὐκ ἄλλο λοιπὸν ἢ μόνον ἡμεῖς θέλημα κατὰ φύσιν ἔχει Θεός, γινώμενον τε καὶ ἀπογινώμενον, καθὰ καὶ ἡμεῖς· πρὶν δὲ εἶναι, πάντες ὡν θελήματος ἔρημος. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ ἡμῶν συναχθήσεται· καὶ οἰκεῖν μὲν ἡμῖν καὶ φυσικὸν οὐ προσέσται· μόνον δὲ τὸ ἔχουθεν θεληθῆν, ὃν τε καὶ μὴ ἐν καλῇ καὶ μὴ τοιοῦτον, περιπλασθήσεται· πῶς [πρὸς] δὲ καὶ θεληθῆν τε τὴν ἐκτὸς ὑπάρχει. Διὰ γὰρ τὸν πρὸς εὐτὸ θελήσει κινούμενον, ἀλλ' οὐ δι' αὐτὸ λέγεται, θεληθῆν καὶ θελητὸν. Ὡς ἐάν μὴθὲν θελήσῃ τῶν ὄντων, ὃ τὴν φυσικὴν θέλησιν ἔχων, οὐδὲν αὐτῷ θεληθῆν ἢ θελητὸν. Τίς οὖν ὁ λόγος τοῖς θέλημα τὸ θεληθῆν διαγορεύοις ὑπάρχειν, ἢ λέγεσθαι πρὸς τῶν ἁγίων Πατέρων ἀπογοινομένους;

præditus est, nihil ipsi θαληθὲν erit aut θαληθὲν (voluntatis scilicet subiectum aut obiectum). Quæ nam igitur illis ratio, qui τὸ θαληθὲν (id est, volitum, ut loquuntur) voluntatem esse affirmant, aut sic a Patribus vocari asseverant?

Ἔστω δὲ καὶ οὕτω λεγόμενον κατ' αὐτοὺς, οὐ γὰρ Α' περὶ διαφορᾶς ὀνομάτων ἡμῶν, ἀλλ' αὐσιδῶν νοημάτων ὁ λόγος· ἔκκειν δὲ προστηκόντως ἐρομένοις ἀποκριθῶσιν, εἰ ἄλλο κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ θεῖον πρὸς τὸ ἀνθρώπινον θέλημα· καὶ ἄλλο πρὸς ἑαυτὸν τοῦτο, καὶ εἰ μῦθως καλεῖται καὶ ὀνομάζεται· τοῦτο δὲ δέξασθαι, καὶ κραδαίνουμένην ἡμῶν ἐπὶ τῷ ἀγνώστῳ στηρίξασθαι τὴν διάνοιαν· καὶ οἱ λίαν αὐτῶν ταῖς ὀνοματοθεσίαις δυσχεράνομεν, ἀλλ' εἴ τι καὶ παρ' ἡμῶν ἐν τοῦτοις συνεισενέγκωμεν. Εἰ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο κατ' οὐσίαν οὐκ ἐστὶ, ὁθλον ὡς ἐν φύσει καὶ ταῦτόν. Καὶ εἰ τοῦτο, καὶ ἡ φύσις ἐξ ἀνάγκης μία καὶ ἀπαράλλακτος. Οὐ γὰρ ἀπαρότης φυσικῆς θαλημάτων οὐκ ἐστίν, οὐδ' οὐσίας τὸ παράπαν καὶ φύσεως. Εἰ δὲ ἄλλο φύσει καὶ ἄλλο, διάφορα πάντως· καὶ εἰ διάφορα, πῶς τὸν ἐν πόσῳ τοῦτων ἀριθμὸν οὐχ ὁμολογήσαι· χρεῖον· Ἡ γὰρ τοῦτου ἐξάρτησις, αὐτῆς τε πάντων φαινομένων, καὶ τῶν διαφερόντων, ὡς οὐκ ὄντων, ἐργάζεται. Πῶς γὰρ καὶ εἶναι δυνατόν καὶ μὴ ἀριθμεῖσθαι, καὶ εἰ ἤτις τις τὴν αἰτίαν; ἢ πῶς ὄντα μὲν κατὰ φύσιν, οὐκ ἀριθμοῦμενα δὲ τὰ θέληματα τὴν αὐτὴν, ἄλλα ἐλλόγως μὴ παύοιεντο τοῦ ἀριθμεῖσθαι καὶ ταῖς αἰ φύσεσι; Τὸ γὰρ ἐπ' ἐκείνων καλὸν, ἐμπόδιον ὄντων καὶ συστατικῶν τῶν πραγμάτων, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ὑπάρχειν προσθεῖναι τὰς πράξεις, καὶ ἡ κατὰ τοῦτων ἀνέκδοσις τὸν ἀριθμὸν, ὡς οὐ κατ' αὐτοὺς λογιζόμενον, ἢ μηδαμῶς παραβλάπτουσα, καὶ ἐπ' ἐκείνων περιληφθῇ. Πρὸς δὲ λόγῳ τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς ἐμπόδιον διαφορᾶς, εἰ ἢ αὐτὴ καὶ ταῖς οὐσίαις προσχωρήμα· ἢ εἰδῶσι, πῶς μὴ ἀνείκελον πάντως ἡ σύγχυσις, τοῦ κατὰ ἀνθρώπου φυσικοῦ τοῦ Σωτῆρος θελήματος ἀπαργάζονται, διὰ τῆς κατὰ τὸν ἀριθμὸν παραίτησός.

inest, distinctio innotescat: quod unum in causa est, ut et in naturis 102 numerum usurpemus; aut certe ostendant, qui fiat ut naturalem Salvatoris voluntatem, qua ratione est homo, non omnino auferant aut confundant, qui ejus censum ac numerum respuant.

Kal πῶς, τίς τις ἐκείνου δὲ παρκοθεῖς ἄλλος, θελήματος ἐκείνης φυσικοῦ; Τὸ γὰρ θεωρεῖται· τῇ πρὸς θεὸν ἐνώσει, καθά καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς λογικῆς τε καὶ ὑπερῶς ἐφυσωμένης σαρκὸς, τῆς κατ' οὐσίαν ἐνοούσης οὐκ ἐξίστηται· ὥστε ὅτι οὐδὲ τῆς οὐσίας τὸν οὐδὲν, ἢ ἄλλα καὶ εἰ θεῶν πρὸς τὸ πῦρ συνανάγκασίς τε καὶ ἐνώσις· ἀλλὰ πάσχει μὲν τὰ πυρὸς, ἐκείνη πῦρ τῇ ἐνώσει γαγίνεται· βρβίει δὲ πάλιν κατὰ φύσιν, καὶ τέμνει, οὐ μὴ τῆς οὐσίας λόγῳ πέποιθε φύσεως, ἢ φυσικῆς ἐνεργείας ἐξίστη τὸ σύνολον· καὶ τοῖς μετὰ πυρὸς ὑπάρχον κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὁνότητα, καὶ ἀδιαστάτως ὄντων, τὰ τε κατὰ φύσιν ἰδίαν· λέγω δὲ τὴν τομὴν· καὶ τὰ κατ' ἐνώσειν αὐτῆς, ὥστε ἐστὶν ἡ καὶ οὐσία. Αὐτοῦ γὰρ ὑπάρχει, καθάπερ καὶ τοῦ πυρὸς ἡ τομή, διὰ τὴν διαφανότητα εἰς ἄλλα τε περιχώρησιν τε καὶ ἀνείκελον· καὶ οὕτως τὴν φύσιν αὐτοῦ, φησὶ δὲ τοῦ οὐδὲν, καὶ μετὰ πυρὸς ὁράται, κα-

Esto tamen, sic ut illi sentiunt appelletur; non enim nobis de nominum differentia disputatio est, sed de plurim conceptum ac sententiarum; Illud tamen non immerito sciscitantibus respondeant, Aliam divinam voluntatem ac humanam; hæcque alia ac illa; vel si innumera earum sunt nomina, aliasque atque alias nactæ sunt appellationes? Istud nimirum doceant, reique obscuro ac ignorantia nutantem mentem nostram, constabunt: nec eorum admodum nomenclationibus adversabimur; sed et si quid a nobis in istiusmodi est, una conferemus. Nam nisi alia atque alia secundum essentiam est, liquet unam naturam atque eandem esse. Ac si ita est, natura quoque necessario una, nullaque varietate dissimilis est. Ubi enim nulla naturalis voluntatum diversitas est, nec essentie omnino ac nature est. Sin autem alia atque alia natura, plane distinctæ sunt. Ac si distinctæ, quomodo non earum necessario, quæ polent quantitate, fatendus numerus est? Sublata enim numeri ratio, tum distinctionem tollet, tum quæ distinctæ sint, ac si ne essent quidem, prorsus abolitura est. Nam qui etiam fiat, esse hæc, et non numerari? quidve deum cause est, aut quomodo sit, ut quæ ex natura sunt voluntates, non etiam ex natura numerentur, cum et ipse natura numerari merito nonquam destiterint? Quod enim in voluntatibus bonum aptumque est, quæ innatæ sint rebus constituent ac insigniant, in ipsis quoque velut ut existat conveniens sit; siquo adeo vel ab his quoque numerum auferant, ut qui, per eos, habem asserat; vel, cum nihil ledat, in illis quoque assumatur; ad hoc scilicet, ut quæ illis natura 102 numerum usurpemus;

Nam quomodo perfectus Sermo ac Verbum, qui carnem induit, cui voluntas desit? Non enim quod hæc, unione cum Deo deitate imbuta sit, hæc secus ac ipsa natura carnis, anime prædite utente ratione et intelligente, eo extrahit, quod illi essentiali existit; uti neque ferrum, ab eo quod illi ex essentia est, extrudit summa ejus, totaque mole cum igne contemperatio atque unio: sed ignis quidem affectiones recipit, eo quod ex unione velut ignis evasit; gravi tamen rursus pondere natura est, et secat, idcirco nimirum quod ejus natura nulla labes illata est, nec a naturali prius operatione excessit; et si cum igne, secundum unam eandemque substantientis rationem, una existit, ac indivise operatur, tum quæ ex propria natura sunt (ut nempe secat) tum rursus quod ex unione accedit (scilicet ut urat). Illius enim est, quod urit, uti etiam ignis, quod secat, ob summam horum inter

¹¹ Marg. Ἐνεργητικὸν παράδειγμα. Clarissimum exemplum.

se intimamque penetrationem ac reciprocalionem. Ac neque ejus naturam (ferri scilicet) etiam igni conjuncta conspicitur, illo modo nominare prohibetur aut numerare, neque naturalem operationem: quanquam hæc cernitur utendi actioni communis, nec ab ea quidquam dividitur; sed uniformiter cum ea, atque in ea dilucet atque noscitur. Quæ igitur ratio ut id non numeremus quod natura inest naturæ (nempe voluntatem) eaque ratione, Deo Verbo incarnato, majori scilicet omni perfectione eique anteriori, ut nec homo perfectus sit tribuamus; quanquam omnium perinde, quæ naturæ sunt, nostræ salutis causa, per indivisam unionem, propensæ Patris voluntate ac Spiritus sancti cooperatione, commercium iniiit; uti plane etiam ipsius perfecte communionem naturæ, uno duntaxat excepto peccato, quod ipsum ac naturæ quidam attinens, animi voluntatis arbitriique contra rationem legemque naturæ moti, exerratio atque lapsus exstitit.

Mihique maxime, ejus rei gratia convenienter advertisse videtur, monachus ille, cujus memini, dum animi voluntatem, arbitriumque ac sententiam, a naturali voluntate distinxit. Hæc enim, juxta eam, quam rite tradidit, definitionem, Vis est, ejus appetens, quod est secundum naturam. Quidquid enim rerum usquam est, earum maxime quæ ratione utuntur, id quod est ex natura appetit, ejusque appetendi vim essentialiter a Deo, quo illi substantia sua, ac quod est, incolame sit, inditam accepit. Nisi enim ejus quod ex natura est appetitionem habet, unde, quovis modo ejus quod non est, atque nihil est, habeat, quod omni prorsus essentia motuque careat? Solum enim imbecille est, quod ne est quidem, omnique essentia caret; nec ulla prorsus ejus in rebus vis motusque est. Hæc porro libera arbitriique appetitio est, in utramque declinare præstans; cujus muneris est, non ut naturam, sed ut personam ac hypostasim proprio discernat. Quæ re perspecta, divisus ille hominisque cultor Nestorius, animi voluntatum, seu sententiarum unionem impie docuit, ut altera alteram subsistentiam personamque astrueret, nudusque illi homo constaret; nempe animi quandam voluntate ac sententia, motuque libero in Deum Verbum, ut ipse loquitur, conflata unione; ex qua, eandem consilii ac voluntatis rationem, seu (ut verius magisque proprie loquar) multiplicem, statuit; quanto etiam singulis paulatim voluntatis animi motibus, ex imperfectis ad perfecta, tendendo ac proficiendo, ut ille opinatur, procedit; non quasi ex ipsa, nullis verbis explicabili conceptione, tota perfecte cum suis omnibus, cum tota ejusque omnibus natura nostra, penes unam eandemque subsistentiam ac personam, Verbi deitas unita sit.

Ut igitur, quem dixi, monachus, tum naturæ perfectionem in Deo incarnato exacte statueret, tum contrarietatem excluderet; naturali in eo con-

Α λυόμεθα ἐν παρὰπαν διομαίνει ἡ ἀριθυμία, οὐτε τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν, εἰ καὶ μετὰ καθόλου καθορτάται, καὶ μηδὲν ἔχει πρὸς ταύτην διάστασιν, ἀλλ' ἐνωσιδὸς οὖν αὐτῇ καὶ ἐν αὐτῇ διαφαίνεται καὶ γνωρίζεται. Τίς οὖν ὁ λόγος, τοῦ ἐν φυσικῶς τῇ φύσει προσὸν μὴ ἀριθυμίας, τοῦτοισι ἐν ὁλόκληρῳ, καὶ ταύτῃ τὸ καθ' ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἐν ὁμοειδέσει καὶ προτελειᾷ τοῦ λόγου συναρμωμένῳ προσημαρτυρεῖν, καὶ τοῖς πάντων ἐπίσης, εὐδοκίᾳ Πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ Πνεύματος ἁγίου διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καθ' ἐνωσιν τὴν ἀδιδέστατον τῶν τῆς φύσεως κεκοινωνηκότων, καθάπαρ οὖν καθ' ἡμᾶς τελείως τῆς φύσεως, αὐτὴν μέν τῆς ἀμαρτίας, οὐ μὴδὲ τῆς φύσεως ἦν, ἀλλὰ γνώμης, παρὰ τὸν λόγον καὶ τὸν νόμον κεκίνημένης τῆς φύσεως, ἐκτροπὴ καὶ ὁλοσθέναι;

B Καὶ μοι δεδοτικὸς μάλιστα τοῦτου γὰρ χάριν ὁ λόγος οὗτος ἐπιστήσας φαίνεται μοναχῶς, τοῦ φυσικοῦ ἐν γνωμικῶν διαστάσεως ὁλοσθέντος. Τὸ μὲν γάρ, κατὰ τὸν αὐτοῦ καλῶς ἔχοντα ὁρισμὸν, δύναμις ὑπάρχει τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ὁρεκτικῆς. Πάν γὰρ εἴ τι τῶν ὄντων καὶ μάλιστα λογικῶν, φυσικῶς τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ὁρέγεται; καὶ τοῦτου παρὰ θεοῦ λαθόν κατ' οὐσίαν ἔχει τὴν δύναμιν, πρὸς οὐστάσιν τὴν αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος οὐκ ἔχει τὴν ὁρέξιν, τοῦ μηδὲν ὄντος, πόθεν καὶ πῶς, μηδὲν ὑπάρξιν ἢ κίνησιν ἔχοντος; Μόνον γὰρ ἀδρανὲς ἐν μὴ ὄν καὶ ἀνοστού. καὶ οὐδαμῶς οὐδὲ μία τοῦτου δύναμις ἐν τοῖς οὖσιν ὑπάρχει, καὶ κίνησις. Τὸ ἐν αὐθαίρετος ὁρμὴ καθέστηκε, τὰς ἐν' ἐκείνῃ ποιούμενῃ παρεκτροπᾷ. καὶ τὸ φύσις ὑπάρχον ἀποριστικῶν, ἀλλὰ προσώπου κυρίως καὶ ὑποστάσεως. Καὶ τοῦτο γὰρ διαγνώσκῃ ὁ διηρημένος καὶ ἀνθρωπολάτρης Νεστόριος, γνωμῶν ἐνωσιν ἀσθεδῶς ἰδογμῶν τισιν. Ἐν ἐκείνῃ δ' ἐκείνῃς ὑπόστασιν ἐκινούσῃ, καὶ ὁ φύσις ἀνθρωπίνος αὐτῇ τηρηθῇ, γνώμῃ τῇ καὶ αὐθαίρετῳ κινήσει τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον, ὡς αὐτὸς φησὶ, τὴν ἐνωσιν ποιησάμενος. Ἐξ ἧς καὶ τὴν ταυτοθούσαν συνίστησιν, ἢ πολυθούσαν, εἰπὴν οὐκ ἐκείνῃ. ὅσα καὶ καθ' ἐκείνην τοῦ γνωμικοῦ ὁλοσθέντος κίνησιν, κατὰ μέρος ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἐνείκῃ κατ' αὐτὸν ἵεται, φερόμενῃ το καὶ προσώπου. ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀπὸ τῶν οὐκ ἐκείνῃς, ἀλλὰ τελείως μετὰ τῶν αὐτῆς ἀπάντων, πρὸς τὸν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ὄντων, τὴν ἡμετέραν φύσιν τῆς τοῦ λόγου ὁδοῦτος, καθ' ὁμοειδέσει μὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἐνωσίσιν.

Ἡ δὲ ἐν τοῖσιν καὶ ἐν ἐνείκῃ διακρίσις τῆς φύσεως ἐπὶ τοῦ συναρμωμένου θεοῦ, καὶ τὸ ἀντιθέμενον διακρίσις ὁ λόγος μοναχῶς. καὶ μὲν φυσικῶν

"Marg. 'Οτι ἐπὶ ὁλόκληρῳ φυσικῶν, δύναμις οὖν κατὰ φύσιν ὄντος ὁρεκτικῆς. Voluntas naturalis. Vis ejus appetens, quod est secundum naturam. "Marg. 'Οτι ὁλόκληρῳ γνωμικῶν, αὐθαίρετος ὁρμὴ, τὰς ἐν' ἐκείνῃ ποιούμενῃ παρεκτροπᾷ. Animi voluntas ac arbitrii, libera appetitio, declinatione in utramque partem pra-

ἔρριπεν ἐκ' αὐτοῦ· τὸ δὲ γνωμικὸν ἀποδιώριον δι-
 λημα, μήτε τῇ διαίρεσει χώραν δοῦν τῇ στασιάζειν
 ἐν τούτῳ, μήτε τῇ φαντασίᾳ παρίσθουσιν, τῇ μὴ
 ὑπάρχειν ἐκείνῳ. Εἰ δὲ τις τυγχὼν λαχρῆζεται, μὴ ἀν-
 ἄλλως ἐκ' αὐτοῦ δυνατὸν, ἢ κατ' ἐναντίωσιν τὰ δύο
 θελήματα λήγεσθαι· εἰ μὲν ὥς κατ' οὐσίαν διάφορα,
 καὶ γὰρ λέγομαι, εἰ δὲ ὥς ἀντικείμενα, ψευδὴς ὁ λόγος.
 Οὐ γὰρ εἰ τι διάφορον πάντως καὶ ἀντικείμενον. Τὸ
 γὰρ ἀντικείμενον, γνώμης παραλόγιον; δηλαδὴ κινου-
 μένης· τὸ δὲ διάφορον, φύσεως λόγῳ κρατουμένης
 ἔργον καθίστηται· καὶ τὸ μὲν φύσεως στασιαστικόν,
 τὸ δὲ προδήλως συστατικόν. Διαφορὰ τοιγαροῦν ὡς
 οὐσιώδης, εἰς συστάσιν τῶν ἐν τῇ φύσει πραγμάτων
 ἵστίον, οὐ μὴ ἐναντίωσις, [ἀλλὰ] πρὸς τὴν τούτων
 διόλυσιν. Οὐ γὰρ ἔχει ἡ φύσις τὸ παρὰ φύσιν· οὐδὲ
 λόγος οὐδέ τις τοῦ στασιάζοντος.

Ἄλλως τε, εἰ τὰ δύο θελήματα πάντως ἐναντία
 καὶ ἀντικείμενα, πῶς ἐπὶ τε τῶν φύσει καὶ ὑπο-
 στάσει δηρημένων λογικῶν, οὐ τούτῳ πάντῃ τε καὶ
 πάντως συμβαίνει. Συνναύουσαν γὰρ ἔστιν οὗ τοῦτοίς,
 καίτοι γνωμικὸς οἶσι, καὶ θεῷ, καὶ ἀγγέλοις, καὶ
 ἀλλήλοις; ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο τῆς γνώμης ἦξη, καὶ
 τοῦ κατ' αὐτὴν θελήματος, διαπατώκαμεν. Εἰ γὰρ
 τούτων, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους δηλονότι συνναύ-
 σεις, εἴπερ ἕως ταύτην ἔχομεν, καὶ τῶν ἄλλων
 γνωμικῶν ἀνταχόμεθα. Εἰ οὖν ἐνταῦθα τοῦτο, καὶ

οὐδαμῶς ἀντίταξις καθορτάται, καίτοι σωζομένων
 ὑπάρχει τε καὶ ἀριθμὸς τῶν γνωμικῶν θελήματων,
 καὶ τὴν φιλικὴν ἐν σχέσει διάθεσιν· πῶς ἐπὶ τοῦ
 αὐτοῦ καὶ ἐνδὲς σαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου, καὶ τελείως
 δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντες, ἐν τοῖς φυσικῶς προσ-
 οῦσιν αὐτῷ κατ' οὐσίαν θελήμασιν, ἐναντίωσις ἔσται.
 Πῶς δὲ ταῦτα φασὶν ἐναντία, δι' αὐτὸν γε τὸν ἀριθ-
 μὸν, ἢ καὶ δι' αὐτὸ τὸ ὑπάρχειν. Εἰ μὲν διὰ τοῦτο,
 καὶ τὴν φύσιν ἀνέλωσι τῆς σαρκὸς, ἀντικείμενην τῷ
 Λόγῳ διὰ τὴν ὑπαρξίν. Πολλὸν γὰρ λαχρῶτερον, ὥς
 πᾶσιν εὐδελον, εἰς ἀντίταξιν, τὸ ὑποκείμενον, τοῦ ἐν
 ὑποκειμένῳ καθίσταται. Εἰ δὲ διὰ μόνον τὸν ἀριθμὸν,
 καὶ τούτου τὰς φύσεις ἐρήμους ποιήσωσι, καὶ μηδὲ
 μίαν αὐτῶν ἀριθμεῖσθαι; καραϊσθεῖσθαι δὲ καὶ
 πάλιν αὐτὸν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, καὶ τῶν τῆς
 μῆδ' καὶ ἀνέργου θεότητος τριῶν ὑποστάσεων, ἵνα
 μὴ κακίστη στασιάζῃ πρὸς ἑαυτήν, ἀλλ' ἀποτὸν γε
 τῷ μὲν ὄντι τὸ σύνολον (1), οὐκ οὐσία, οὐ ποιὸν,
 οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων, ἰσχυρὸν τοσαύτην ἀποκληροῦν
 ἀποπώτερον δὲ, καὶ τὴν ὑπαρξίν αὐτὴν τοῦ φυσικοῦ
 θελήματος αἰτιᾶσθαι, κἀκεῖθεν τὴν ἀναίρεσιν αὐ-
 τοῦ κατασκευάζειν. Καὶ ταῦτα, τῶν ἄλλων ἐν τῇ

A situta voluntate, arbitriam disposuit; ut neque
 divisioni locum, voluntatum in eo conflictu, daret,
 neque inanem speciem nudamque imaginem, per
 absentiam illius arceisset. Sin autem quis forsitan
 affirmet, fieri non posse ut aliter dux in eo dicantur
 voluntates, quam per contrarietatem seu oppo-
 sitionem; siquidem ita intelligat, ut essentialiter
 diversas atque distinctas velit, nec ego eam infi-
 cias; sin autem contrarias et quae inter se dissi-
 deant, falsum est quod dicitur. Non enim si quid
 distinctum ac diversum, omnino etiam contrarium
 est atque adversum. Adversum aliquid ac con-
 trarium, animi voluntatis est, ac arbitrii aliter
 quam ex ratione moti; diversum vero seu 105 di-
 stinctum, naturae, quae ratione regatur, opus exis-
 tit; atque alterum quidem, naturam pugna com-
 mittit; alterum eam palam confiat ac constituit.

Essentialis itaque differentia ac distinctio, eo est,
 ut res in natura consistent sintque incolumes; non sic contrarietas, sed ut dissolvantur ac intereant.
 Non enim habet natura quod naturae rationibus adversum est; nec ejus quod tumultuatur ac dissi-

Præterea, si duae voluntates omnino contrariae ac
 oppositae sunt, unde est ut nec in animis, natura ac
 persona discretis, id omnino ac prorsus contingat?
 Etsi enim arbitrarie animique voluntates sunt,
 quandoque illis consentimus, Deoque et angelis,
 ipsique alii aliis; nec idcirco jam animum sui ar-
 bitrium, ejusque voluntatem amissimus. Horum
 enim si jacturam fecissemus, utique etiam concor-
 diam cum aliis; quandiu enim illius compotes su-
 mus, etiam alia quae volentis animi sunt siquae
 arbitri, tenemus. Cum hæc igitur sic se habeant,
 nec usquam pugna appareat, tametsi arbitrarie
 voluntates, existentia atque numero incolumes
 sint, quae necessitudine animi amice consociantur;
 qui sit, ut in uno eodemque Deo Verbo incarnato,
 ac perfecte nostri causa facto homine, quæ ei es-
 sentialiter natura voluntates insunt, contrariae sint
 atque discordes? Quo autem modo contrarias asse-
 runt, numeri ratione, an et ipsa existentia? Ac
 siquidem hanc causam dicunt, etiam carnis natu-
 ram, eo quod existit, Verbo adversantem sustole-
 rint. Longe enim (ut cuius exploratum est) major
 contrarii vis in eo, quod ipsum subjectum est,
 quam quod in subjecto existentiam habet. Sin au-
 tem sola numeri ratio officit, hanc et naturæ adi-
 mant, neutramque eorum in numeros ponant; ac
 rursus ipsum ob eandem causam, nec in tribus
 unius æternæque Deitatis personis, ne et illa ipsa
 secum dissideat, admittant. At sane absurdum, ei,
 qui nihil prorsus sit, non substantia, non qualitas,
 non aliud quid eorum quibus rerum genera cen-
 sentur, vim tantam ascribere; longeque absurdius,

¹⁰ Marg. βλέπε, vide.

NOTE.

(1) Τὸ μὲν ὄντι τῷ σύνολον. Nihil prorsus
 dicit numerum, quod supra res numerata nihil
 veræ entitatis addat, sed pro earum ratione, vel in
 rerum natura, vel in sola mente concipiente exis-
 tat; ab illa denique utroque modo complementum

habeat. Formalitates vocant, seu entia metaphysica,
 ac conceptas rationes: quibus physicos effectus,
 qualis divisio est, tribuere, merito Maximus absur-
 dum habet.

ipsam naturalis voluntatis existentiam ac veritatem ejus accessere; atque inde eam amolendam astruere. Ac vel maximo, cum inter reliquas naturales proprietates ac motus, innata hæc vis facile princeps existat. Nam secundum hanc unam et esse et vivere et moveri et intelligere, et loqui et sentire, **105** cibumque sumere, et somno recreari ac quiete, et non dolere neque mori; prorsusque (ut verbo dicam) omnium ad naturam incolumitatem quæ ad interitum docent, naturaliter appetimus.

Ac mihi quoque ea etiam parte consulto fecisse videtur, in sua definitione, religiosissimus monachus, dum et hæc addidit: «Et earum omnium proprietatem, quæ essentialiter nature insunt, vim conservatricem:» Omnia enim semper conservat ac continet, appetitque conservare ac nullo carere, quæ in nobis essentialis ac innata voluntas est; seu non potius per eam, esque illius ratione; arbitraretur omnino assensurum, qui ejus quod vere est tantisper rationem habeat, non ejus quod inani solum specie; Deum incarnatum, ut etiam hominem, naturali atque humana voluntate præditi esse; eaque singula quæ enumerata sunt, secundum se natura velle, ad carnis suæ astruendam fidem, intelligentium more ac utentium ratione animalis; ut qui ipse homo perfectus, nullo eorum, quæ nostra sunt, deficeretur, uno duntaxat dempto peccato; sed quæ nobis suppetunt omnia, nostramque naturaliter substantiam constant, nullo desiderato haberet; uti plane etiam quæ sempiternam atque divinam; quibus se hominem simul Deumque vere demonstravit, ac qui perfectio nobiscum et cum servaret.

Quod enim quis dicat, salutaris duntaxat passionis tempore (quando nimirum nostram in se reipsa naturæ speciem præferbat, atque ut homo mortem recusabat) duas præstulisse voluntates, sic ultro dici existimo, neque vero ulla certa ratione probari. Cor enim illo duntaxat temporis articulo, et non ante, quævis ob causam? Siquidem enim tum habebat, a principio etiam habuit, ex quo factus est homo, non postea accevit. Si enim a principio non habuit, neque tempore passionis; sed solum optione hoc gessit, ut scilicet mortem refugeret, atque etiam reliqua, quibus salutem adepti sumus, expleret; cujusmodi sunt fletus, preces, tristitia, mortis pavor, crux, mors, sepultura. Uno enim ex his, quæ in eo pro humana ratione naturalia existunt, abrogato, neque reliqua consistent. Quomodo enim non illud quidem, hæc vero? quævis ratio? aut quæ rationum pugna, in **106** eo quod orat, naturalemque sponte infirmitatem (carnis scilicet) timore ac pavore ostentat, nec prorsus obnubilat, sed ait: *Si possibile est. Et: Non quid ego velim, sed quid tu*; foretque adversus mortem, atque alacerem timori motum appingit! Informabat quidem in se reipsa quod nostrum est naturali tan-

α φύσει πρωτίστην ὁδοὺν φυσικῶν ἰδιωμάτων καὶ νημάτων ἐμφυτὸν δόναμιν. Κατὰ ταύτην γὰρ μένην, τοῦ εἶναι καὶ ζῆν, καὶ κινεῖσθαι, καὶ νοεῖν, καὶ λαλεῖν, καὶ αἰσθάνεσθαι, καὶ μετέχειν τροφῆς, ὕπνου τε καὶ ἀναπαύσεως, καὶ μὴ ἀλγύνεσθαι, μὴδὲ θνήσκειν, καὶ ἀπλῶς ἀπάντων τῶν συνιστούντων τὴν φύσιν, ἔχειν τελείως τὰς ἰσχύας, καὶ τῶν λυμεινόμενων τὰς στερίσεις, φυσικῶς ἐπιτέμεθα.

facientium perfecte habitus nancisci, hisque carere,

Καὶ μοι φαίνεται καὶ τοῦτω προσηκόντως ποιῆσας, κατὰ τὴν αὐτοῦ ὁρίσμεν δ' εὐλαβὲς μοναχὸς, καὶ προσθεῖς τὸ: «Καὶ τῶν εὐσιμῶν τῇ φύσει προσδόντων, συνεκτικὴν πάντων ἰδιωμάτων.» Πάντα γὰρ αἱ εὐσιμῶν, καὶ συνέχουν ἐκρίεται, καὶ οὐδένος ἔχειν τὴν στέρεσιν, τὸ οὐσιμῶν ἐν ἡμῖν καὶ ἐμφυτὸν ὄλλημα· μᾶλλον δὲ ἡμεῖς, δι' αὐτοῦ τε καὶ κατ' αὐτό· καὶ οἶμαι τὸν καὶ ποσὺς τοῦ θνῆος, ἀλλὰ μὴ τοῦ δοκοῦντος λόγον ποιούμενον, συνθέσθαι πάντως δὴ, καὶ ὡς ἀνθρώπον τὸν σαρκωθέντα θεόν, φυσικῶν ἔχειν καὶ ἀνθρώπων ὄλλημα· καὶ τῶν ἀπηριθμημένων ἕκαστον θάλλειν κατ' αὐτὸ φυσικῶς, πρὸ πίστεως τῆς νοερᾶς αὐτοῦ καὶ λογικῆς ἐφωτισμένης σαρκὸς, εἴπαρ τέλειος ἀνθρώπου γέγονε, μὴ ἐν τῶν ἡμετέρων λειπόμενος, πλὴν μόνος τῆς ἀμαρτίας· ἀλλὰ πάντα ἔχων δοῦ καὶ ἡμεῖς, ἀπαλειψάμενος τὸ κατὰ φύσιν συστατικὸν τῆς ἡμετέρας οὐσίας, ὡς περὶ οὖν καὶ τὰ τῆς ἀνάγκης καὶ θείας, δι' ὧν ἀνθρώπων ἐκαστὸν ὁμοῦ καὶ θεὸν ὄντα κυρίως ἐγνώριζε, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὸν Πατέρα τελείως φυσικῇ συγγένειαν διασώζοντα μετὰ τὴν ἔνωσιν.

Patre naturalem affinitatem, post etiam unionem

Τὸ γὰρ δὴ λέγειν, ὡς ἐν τῇ καιρῷ μόνῳ τοῦ σωματικοῦ πάθους, ἤντικα τὸ ἡμέτερον ἐντύπου πραγματικῶς ἐν αὐτῷ, καὶ ὡς ἀνθρώπος παρηγέτο τὸν θάνατον, δύο ὀλλήματα ἔχων ἰδεῖσθαι, ἀποφαντικῶν, οὐκ ἀποδεικτικῶν μοι δοκεῖ. Πῶς γὰρ ἐν τούτῳ μόνῳ τῷ καιρῷ, καὶ μὴ πρὸ τούτου, καὶ δι' ἥντινα τὴν αἰτίαν. Εἰ μὲν γὰρ εἶχε τότε, καὶ ἀπ' ἀρχῆς εἶχε· εἰ οὐ γέγονεν ἀνθρώπος, ἀλλ' οὐχ ὁσπερ ὁμοῦ διασεν· εἰ δὲ ἀπ' ἀρχῆς οὐκ εἶχε, οὐ δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, ἀλλὰ μόνον ἐφάντασε τὴν παραίτησιν, καὶ πρὸς ταύτην τὰ λοιπὰ δι' ὧν σπειρώμεθα, ὅθεν τὸ δάκρυον, τὴν εὐχὴν, τὴν λύπην, τὴν ἀγωνίαν, τὸν σταυρὸν, τὸν θάνατον, τὴν ταφὴν· ἐνὸς γὰρ ἀκρουσμένου τῶν ἐν αὐτῷ κατὰ ἡμᾶς φυσικῶν σωζομένων, οὐδὲ τὰ ἄλλα στήσεται. Πῶς γὰρ οὐκ ἐκείνο μὲν, ταῦτα δὲ; Καὶ τίς ὁ λόγος; ἐναντίως δὲ ποῖα τὸ προσυχεῖσθαι, καὶ φυσικῆς ἐκουσίας τῆς κατὰ τὴν σάρκα λέγει, πρόσδεξις ἀσθενείας ποιεῖσθαι διὰ τῆς συστολῆς, καὶ μὴ ἀντιτείνειν ὅπως, ἀλλὰ λέγειν· Εἰ δυνατόν. Καὶ· Μὴ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλ' εἰ ἡ σὺ· καὶ συνάπτειν τῇ συστολῇ τὴν ἰσχυρὰν κατὰ τοῦ θανάτου καὶ πρὸς ὅσον κινήσιν; Ἐντύπου μὲν γὰρ πραγματικῶς ἐν αὐτῷ τὸ ἡμέτερον, διὰ τῆς φυσικῆς πρὸς μικρὸν ἀγωνίας

ἵνα καὶ ταύτης ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ, καὶ τῆς οἰκίας
σπαρὸς τὴν φύσιν πιστώσῃται, καὶ πᾶσι καθαρὰν
τὴν οἰκονομίαν φαντασίας ἐργάσῃται· παρὶς τῇ
πάλιν εὐθὺς τὴν κατὰ τοῦ θανάτου μεγίστην ὁρμήν,
καὶ τὴν ἄκραν τοῦ κατ' αὐτὴν ἀνθρωπικου, πρὸς
τὸ οἰκεῖον αὐτοῦ καὶ Πατρικὸν θέλημα, συμφύαν
καὶ ἑνωσιν, τῷ ἐπικρίναι τοῦτο καὶ φάσκειν· *Μὴ
τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω*. Ταύτῃ μὲν τὴν
διαίρεσιν ἀποθεύμενος, ἐκείνην δὲ πάλιν τὴν σύγ-
χυσιν.

Εἰ δὲ, οὗ μὴ ἄλλοτε φαίνεται τοῦ θέλειν ἔμπα-
σιν πεποιημένους; ἢ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους,
ταῦτά φασι, τοῦτο καὶ περὶ τῆς ἐμφύτου νοήσεως
εἰποῖν, καὶ ἄνουν αὐτὸν κατασκευάσουσιν. Οὐ γὰρ
φαίνεται λέγειν· οὗ γινέσθω. Καὶ περὶ διαστροφῆς
ὁμοίως, καὶ τῶν λοιπῶν καθ' ἡμᾶς φυσικῶν, ἐν
μνημονεύσεσιν οὐκ ἀναγράφονται. Ἡ καὶ περὶ τῆς
ψυχῆς αὐτῆς, ὡς οὐ πρότερον εὐθείας καθ' ἑπαρξιν,
ἀρ' οὐ γέγονεν ἀνθρώπος, ἀλλ' ἢ μόνον ἐπὶ τὴν αὐτῆς
ἐμνημόνευσεν. Οὐ πρὸ πολλοῦ γὰρ τοῦ πάθους τοῦτο
πεποιηκὸς ἀναγγέλλεται. Ἡ τοίνυν σχεδιασθεῖσαν
αὐτὴν αὐτίκα εἰποῖν, οὗ μὴ πολλὰ καὶ ἀπ' ἀρχῆς
αὐτῆς ἐμνημόνευσεν· ἢ τοῦτο μὴ λέγοντες,
ἀλλ'· *Ἄμα σὰρξ, ἄμα Θεοῦ Λόγου σὰρξ ἐμφύτος,
λογική*. κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον δογματίζουσι,
καὶ τὸ φυσικὸν ὡς ἀνθρώπου τοῦ Σωτῆρος θέλημα,
μὴ κατὰ τὸν καιρὸν εἶναι τοῦ πάθους λέγουσι μόνον,
εἰ καὶ μνήμην αὐτίκα τοῦτο πεποίηκεν· ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς
ὡς ἀνθρώπου καθ' ἡμᾶς φυσικῶν τῷ Σω-
τῆρι συνουσιωμένων καὶ παύσαντων λοιπὸν οὐκ ἐν
καιρῷ τὰ τοιαῦτα κινουντὶς τε καὶ συνάγοντες. Και-
ρὸς γὰρ ὁ παρὼν αἱμάτων ²¹ διὰ τὰς ἁμαρτίας
ἡμῶν, ἀλλ' οὐ δογμάτων ἐστὶ· καὶ ὁρῶντων ἰσχυρῶν,
εἰς Θεοῦ δυσωπήσιν, ἀλλ' οὐ σοριστικῶν ἀντιρρή-
σεων, εἰς περισσοτέραν καθ' ἡμῶν ἀγανάκτησιν.
Insectamus, non sophisticarum oppositae militantium
accendamus.

Ἐπειτα δὲ μοι θαυμάζειν καὶ περὶ ἐνεργείας, ὡς
μίαν ταύτην ἐπὶ Χριστοῦ δογματίζουσι, τῇ πρὸς τὸ
ἄτομον, ὡς αὐτοὶ φασιν, ἀποσκοπήσει καὶ ἀναφορᾷ.
Καὶ ἵνα παρὼ λέγειν, ὡς οὐδὲν τῶν φυσικῶν ὡς εἰς
ἄτομον προσηγουμένως, ἀλλὰ τὴν τοῦτου φύσιν τε
καὶ οὐσίαν ἔχει τὴν ἀναφορὰν. Τίς γὰρ ἄναι τῶν
φυσικῶν προσόγειον τῇ φύσει δυνάμεων, ἐνεργεῖν
τι δύναται; ἢ πῶθεν αὐτῷ τὸ ἐνεργεῖν ἢ δύνασθαι,
πέραν τῆς φύσεως; Ἐκείνο δὲ ἐρωτῆσαι βούλομαι·
Πρὸς ἀναίρεσιν ἀρα τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν ταύτην
προσέχοντο, ἢ τί; Εἰ γὰρ ἐπ' ἀναίρεσιν, πῶς, τότε
καὶ ποία κατὰ τὴν ἐκείνων ἀπόπειαν εἴη τὸ παρά-
παν ἐνέργεια; ὡς γὰρ φύσεων οὐκ οὐδὲν, καὶ τὸ ἐξ
αὐτῶν ἀφανίζεται πάντως, ἢ σύνθετος λέγῃ ὑπόστα-
σις· οὕτω καὶ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν οὐκ οὐδὲν,
οὐδ' ἄλλη τὸ σύνολον ἔσται. Καὶ οὐ λέγω τοῦτο, ὡς
ἄλλης ἐνεργείας ἐκ τῶν φυσικῶν συνισταμένης.
Οὐδὲ μία γὰρ τῶν ἐν ὑποκειμένῳ σύνθεσις· Ὅτι
μὴδὲ τὴν καθ' αὐτὰ τὸ σύνολον ὑπαρξιν, ἀλλὰ τὸ

visper mortis formidini ejusque anxio timori con-
cedens, ut et ab illo nos liberaret, sumque ceteris
naturam astrueret, ac inani omni specie vacare
dispensationem monstraret. Moxque rursus maxi-
mam adversum mortem animi vim exserit, sum-
mamque humanæ sive voluntatis, cum propria sua,
Patriæque voluntate, necessitudinem ac unicam
prodit, iudicio suo approbans, dicensque: *Non mea,
sed tua voluntas fiat*; hinc quidem divitiarum,
illincque rursus confusionem procul eliminam at-
que submovens.

Sin autem idcirco hæc dicunt, quod non apparent
alias, ejus quod est velle, quam passionis tempore,
meminisse, idipsum dixerint et de inuata intelli-
gendi vi, mentisque expertem ipsum amorem.
Non enim apparet dixisse, quod mente cogitavit aut
intellerit. Simili quoque ratione de objectis aliis-
que in nobis naturalibus, quorum nusquam scrip-
tum est meminisse. Vel etiam de ipsa anima, ac si
prius reipsa non existerit, quo ex tempore homo
factus est, sed tunc solum cum ejus commemoravit.
Haud enim diu ante passionem illud præstitisse
proditum est. Aut igitur tunc quasi ex tempore na-
tam dicant, quod non arripit ac jam tum initio
ejus facta mentio est; aut cum hoc non dicant, sed
ex magni Athanasii sententia: *Simul caro, simul
Dei Verbi caro animata, ratione utens, doceat;*
naturalem quoque Salvatoris voluntatem, qua homo
esset, non passionis duntaxat tempore existisse
dicant, etiam illius tunc meminisse, sed a principio
velut in nobis, ac quæ illi tanquam homini nature
consubstantialis sit: desinantque jam, cum minime
tempus sit ac opportunum, ista movere ac colligere.
Cruentiarum enim tempus cadit, quod nostra ope-
lera, non dogmatum, tempus istud est: validorum-
que planctuum quibus adversum nos majorem iram

Subli autem mirari et de operatione, quomodo in
Christo unam esse doceant, relate nimirum ad indi-
viduum, ejusque, 107 ut ipsi loquuntur, conside-
ratione. Atque ut mittam dicere, eorum quæ natu-
ra sunt, nihil primo ad Individuum relationem ha-
bere, sed ad naturam ipsius ac essentialiam. Quid enim
quæ operari possit abque his facultatibus, quæ natu-
ræ insunt? Unde alicui ut operetur abque natu-
ra, aut ut ejus præditus facultate existat?
Libensque ex his quæserim, num ut naturales
operationes interimant, hanc obijciunt, necne?
Si enim ut interimant, quomodo, quallere tan-
dem, illis submotis ac abrogatis, futura operatio?
Nam sicut naturis non existentibus prorsus etiam
necesse est aboleri, quod ex eis est (personam
scilicet compositam), sic quoque cum non existant
naturales operationes, nec ulla alia omnino futura
est. Neque hoc dico, quasi aliam ex naturalibus
confundam operationem velim. Eorum enim quæ

²¹ Grassante scilicet Chosroe, ac deinceps Arabibus Heraclio principe ejusque deinceps sobole.

sunt in subjecto, nulla est compositio; quod scilicet non ipsa vere omnino ac per se existant, sed debile quidpiam vanumque exhibeant. Quocirca si quæ vere sunt per naturam esse insistantur, qui fiat ut quod nusquam aliquid est, id vero reipsum existentia compos existat? Quis enim est qui personalem operationem dicat, aut unde hoc et a quo acceptum proferant? Sin autem forte istud asserunt, personamque ad quam refertur, fatentur compositam; contrariorum scilicet et eorumque opposita sint capacem; nempe, mortalem et immortalem, oculis conspicuam et inaspectabilem, circumscriptam et incircumscriptam, carentem principio et quæ principio subit; istud merito erit et operatio. Quo vero alio modo, quam secundum habitum et privationem? Ac partim quidem, ut quæ existat, patitur; partim vero, ut quæ ipsa non existat, dimittit et quasi umbra substat. Qui autem fiat, ut tali præditi operatione, secundum idem, et non aliud atque aliud (quando nec ipsa) talia patiantur? Operantem enim suo coaptari operationi, hancque illi congeniam ac affinem esse, prorsus necesse est. Ecquonam modo Deus, qui non natura, sed illius habitu sit? Quove modo homo, qui privatione, et non substantia vere istud existit? Quoniam vero natura ipsa mens, aut quæ naturali deficiatur operatione? Uti enim nusquam existentia vacat ac substantia, sic neque naturali caret operatione. Sin autem hujus expertus est, utique etiam illius expertus futura est. Quod enim vi ac facultate caret, ut prorsus imbecille **108** atque obscurum, unum nihil est. Si quid enim demum in rebus est, constituentem sui ac insignientem differentiam habet (natura scilicet insitum motum) qua, una cum genere assumpta, subjecti definitio struatur subjectumque esse ac quidnam illud sit, manifestetur; ejusmodi scilicet, ut cum eis quæ ejusdem generis sunt, nulla dissimilitudine abhorrens, conveniat, ac rursus ab eis, quæ diversi generis sunt, differat. Ac si ita est, qui omnino fiat, ut naturalis expertus operationis (quod ad carnem attinet), Verbum hominifacium, ipsum homo perfectus, aut prorsus homo existat? Non enim est homo, qui naturali operatione deficiat, uti nec alia quævis natura, quæ propria ac essentiali careat facultate. Quod enim hoc desit, aut id præstat, ut ne quidem natura sit, aut ut natura omnes inter se idem sint, unaque vice omnium habeatur, illis prorsus commistis atque confusis, per ejus vis absentiam ac facultatis, quæ constituit atque insinit. Si enim non iners expertaque operationis, ea ratione quia est homo, Verbum dicunt, palam insitam ac naturalem operationem illi ascribunt. Quo enim alio modo intelligitur? Ut enim aliquid operetur non naturali ultum operatione, haud unquam fiat, uti neque ut ibique essentia et natura existat. Sed nec unam

A δὲ αἰσίων παριστά. ὅς ἐστι τὰς κυρίως κατὰ φύσιν ὁσας οὐκ εἶναι λέγουσι, πῶς ὑπάρξει τὸ μηδενὸς ἐν; Τίς γὰρ ἐστὶ ὑποστατικὴν λέγων ἐνέργειαν, καὶ πάλιν τοῦτο, καὶ παρὰ τίνος λαβόντας προσεφύρουσιν; Εἰ δὲ " τοῦτο τυχὸν ἀποφανίζονται, σύνθετον δὲ τὴν ὑπόστασιν ὁμολογοῦσι πρὸς τὴν ἀναγέρταται, καὶ τὴν ἐναντίων καὶ ἀντικειμένων δεκτικὴν θνητὴν γὰρ καὶ ἀθάνατον, ὁρατὴν καὶ ἀόρατον, περιγραφικὴν καὶ ἀπερίγραφον, ἀναρχον καὶ ὀνὴ ἀρχὴν, ἵσταται τοῦτο κατὰ τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐνέργεια. Καὶ πῶς ἄλλως, ἢ καθ' ἑξὶν ἐκλονέει καὶ στήλησιν; καὶ τὰ μὲν, ὡς ὅσα, ποιεῖται. τὰ δὲ, ὡς μὴ ὅσα, παραμπούνηται. Πῶς δὲ καὶ ὁ τοιαύτην ἔχων ἐνέργειαν, κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐ μὴδὲ ἐκείνη, τὰ ὅσα ποιεῖται; προσφύως γὰρ ἔχειν τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν τὸν ἐνεργούντα, καὶ αὐτὴν τοῦτο, πᾶσα ἀνάγκη. Καὶ πῶς θεός, ὁ ἔστι, καὶ μὴ φύσις θεός; Πῶς δὲ ἄνθρωπος, ὁ στερῆται, καὶ μὴ οὐσία κυρίως τοῦτο ὑπάρχων; Τίς δὲ φύσις ἀνεργήτης, ἢ φυσικῆς ἐνεργείας ἱκτός; ὅς γὰρ ὁδομαῖς ὑπάρχεις ἐρημος, οὕτως οὐδὲ δυνάμεις φύσις. Εἰ δὲ ταύτης ἀμοιβή, καὶ τῆς ὑπάρχεις ἀμοιβήσιν ἐν. Τὸ γὰρ ἀδύνατον, ὡς ἀδύνατον πάντη μόνον ἐστὶ τὸ μὴ ἐν. Πᾶν γὰρ εἴ τι τῶν ὄντων, ὑποστατικὴν ἔχει διαφορὰν, τὴν ἑαυτοῦ κίνησιν αὐτοῦ γίνεσθαι συμπαραλαμβάνουμένην, καὶ ποιοῦσαν τοῦ ὑποκειμένου τὸν ὁρισμὸν, δὲ οὐ οὐδὲ ἐστὶ καὶ εἴ ἐστι κυρίως γνωρίζεται, πρὸς τε τὰ ὁμοειδῆ τὸ ἀπαράλλακτον ἔχον, καὶ τὸ διάφορον αὐτῶς πρὸς τὰ ἑτεροειδῆ, καὶ εἰ τοῦτο, πῶς δυνατόν φυσικῇ δυνάμει ἀπορροῦντα κατὰ σάρκα, τὸν ἐνανθρωπήσαντα λόγον ἄνθρωπον τέλειον, ἢ ὅπως ἄνθρωπον χρηματίζεσθαι. Οὐ γὰρ διὰ φυσικῆς ἐνεργείας ὁ ἄνθρωπος, ὥσπερ οὐδ' ἄλλη φύσις τῆς οὐσίας καὶ οὐσιόδου. Ἡ γὰρ ἁλειψὶς ταύτης, ἢ οὐδὲ φύσιν εἶναι ποιεῖ τὴν φύσιν, ἢ τὰς πάσας ἀλλήλας ταυτέων, καὶ ἀντὶ πάντων μίαν, τῇ ἀπολείψει τῆς συνιστάσεως συμπυκνῶν δὲ διὸν συγχυθείσας. Εἰ γὰρ οὐκ ἀνεργήτων λέγουσι τὸ καθ' ἑμᾶς τὸν λόγον, ὅλην ὡς ἑαυτοῦ καὶ ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν ἔχοντα τοῦτον φασί. Πῶς γὰρ ἐν ἄλλως; Οὐ γὰρ ἐνεργεῖν δυνατόν φυσικῆς ἐνεργείας χωρὶς ὥσπερ οὐδὲ ὑπάρχειν, οὐσίας διὰ καὶ φύσεως. Ἄλλ' οὐδὲ μίαν μόνον, ἐν περ ἢ τὴν φύσιν διελύς, τὴν ἑαυτοῦ ἔχειν ἐνέργειαν τὸν ἐνεργούντα, πᾶσαν ἀνάγκη. ἔστι καὶ φύσιν μίαν πάντως τὸν ὁραστῆτα, καὶ ὁσθεντικῇ ἢ τὴν ὑπόστασιν. Εἰ γὰρ διὰ τὴν σχεσίον ἐκείνην, διὰ τὴν αὐτὴν πάντως καὶ τοῦτο. Μοναδικῶς γὰρ ἐκ' ἀμφοῖν ταύτην φερομένην ὁρώμεν. Ἡ τε γὰρ ἐνέργεια πρὸς τὸν ἐνεργούντα, καὶ πρὸς τὸν ὁραστῆτα πάλιν ἡ φύσις ἀνάγκηται. Χρὴ τοῦτον εἶπερ διὰ τὴν ἑνωσιν καὶ τὸ μοναδικὸν τοῦ προσώπου, μίαν τοῦ ἐνεργούντος φασὶ τὴν ἐνέργειαν, μίαν διὰ τοῦτο καὶ φύσιν τοῦ ὁραστῆτος; διαγορεύουσιν, ἵνα μὴ σχετικὴν τὴν ἑνωσιν δογματίζοντες; φεραδίαν, ἐνεργεῖν ταύτην, ἀλλ' ὅχι καὶ φύσιν λέγοντας. Οὐ γὰρ πρὸς ὑπόστασιν ταύτας αὐτοὺς ἐνοῦν δυνατόν, ἀλλ' οὐσίαν καὶ φύσιν ἑὸν ἐπὶ ταῖς

²⁸ Marg. "ὅτι οὐκ ἐστὶν ὑποστατικὴ ἐνέργεια. Operationem non esse personalem.

φυσικαῖς ἐνεργείαις, οὐκ εἰς ἄλλο τι πλὴν ἐνεργείας ἢ πρὸς αὐτὸν ἐνοούμενας. Ἐπὶ ὅσῳ ἡ τοῦτων φυσικῇ διαφορᾷ, δύο τοὺς ἐνεργοῦντας ποιεῖ κατ' αὐτοὺς, οὕτω δὴ τοῦ πάντως, καὶ ἡ τῶν οὐσίῶν ἑμμενῶς ἐκέρχεται, δύο τοὺς ὑπερσυντάξαι. Ἡ τοῦτων πρὸς μίαν φύσιν καὶ ταύτας συμφορᾶσιν ἢ μετὰ μὲν ἐκείναις, οὐσίαις τε οὐσίαις φυσικῶς καὶ ἀριθμικῶς, διαίρεισιν ἐκπαιρηθῶσιν. Ὅπως γὰρ ἐν ἐκείναις οὐ γίνεται, οὐδὲ ἐν ταύταις συμβαίνει ποτ' ἄν. Ἀλλὰ δηλοῦται μὲν ἡ φυσικῇ διαφορᾷ, διὰ τοῦ κατ' αὐτάς ἀριθμοῦ· ἐξίσταται δὲ ἡ διαίρεσις διὰ τῆς ἁπλᾶς ἐνώσεως. Οὐ γὰρ δυνατόν θείαν ἢ ἀνθρωπίνην φύσιν, εἶτι καὶ ἔστι γινώσκειν, μὴ εἶτι γὰρ διαφέρειν πρὸς ἄλλη, οὐσιώδους ἐνεργείας ἐκτός. Ὅπως γὰρ τοῦ πράγματος, ὁ λόγος τῆς οὐσιώδους δυνάμεως κυρίως ἐστὶν ἡ ἀναιρουμένης, συναναίρεται πάντως καὶ τὸ ὑποκείμενον. Καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα· ὁμολογοῦμεν ἐπὶ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου φυσικῶς συζωμένης· τὴν μὲν, ἐν τῇ σαρκὶ· προσβολῇ τῶν θείων· τὴν δὲ πάλιν, ἐν τῇ παρὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἐξουσιαστικῶς δεικνυμένῃ· ἵνα καὶ τὰς φύσεις, ὧν εἶναι οὐσιώδεις ἐνεργεῖαι, ταύταις συνομολογήσωμεν.

modo eis, ac substantiis quae natura sint ac numerentur, divisionem ascribant. Quod enim in substantiis non contingit, ne in operationibus quidam unquam accidat. Sed declaratur naturalis quidem earum distinctio, ea ratione quod numerantur; eliminatur vero divisio, quod summa unione copulantur. Nec enim unquam fiat, ut divina aut humana natura, vel saltem esse intelligatur, tantum a se ut ab aliis distingui, absque essentiali operatione. Rei enim definitio, essentialis proprio facultatis ratio est, qua subiecta, una quoque prorsus necesse est, ut et subiectum auferatur. Atque id causam est, cur in Verbo incarnato eas naturaliter incolemes satemur; alteram quidem, ea ratione qua caro, quae divina essent, aggrediebatur; atque alteram rursus, in affectum humanorum periculo, arbitria sui potestate eloquentem; ut et naturas, quarum sunt essentialis operationes ac vires, una cum eis consideramus.

Τίτι δὲ ὅλον οὐκ ἐστίν, ὥς ἐπὶ μὲν οὐσίας καὶ φύσεις τῆς αὐτῆς, διαφορὰν ὑπάρχειν; ἢ φυσικῆς ἐνεργείας, οὐκ ἐστὶν ἴσιν; Ὀὐδὲ μὲν γὰρ πρὸς αὐτὴν διαφέρει· τοῦτο γὰρ πρὸς ἀρχήν. Ἐν ἀντίῳ δὲ καὶ προσώπῳ πάντα τε καὶ πάντως, αἴτιον σύνθετον· καὶ διαφόρους τε γὰρ φύσεις, τὰς εἰς ἃν συνίστηεν, καθορίζομεν, καὶ τὰς φυσικὰς κινήσεις, αἷς ἐνεργοῦν κατὰ φύσιν γινώσκονται, τὴν ἐκείνων πιστοῦμενος ὑπάρχειν, καὶ ἄλλο καὶ ἄλλο τὰ εἰς ἃ ἐστὶ, διὰ τῆς κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο φυσικῆς ἐνεργείας; πραγματικῶς παριστῇ, εἰ' οὐ, τοῦ πρὸς αὐτὸ, φησὶ εἰ τὸ ἀπομον, ἀποσκοποῦντος, καὶ τὰς φύσεις ἔχοντι παρατρέχοντος, διὰ τὸ τὰς φυσικὰς ἐνελεῖν ἐνεργείας, τὴν κατατροπὴν, οὐ μὲλλον ἐν τοῦτω βαρύνειν, ἢ συνεργοῦσαν εὐρίσκομεν. Εἰ γὰρ οὐκ εἰς μίαν φυσικὴν τὸ ἀπομον περιλαμβάνεται πάντως ἐνεργεῖαν, ὥστε οὐκ οὐδὲ φύσιν· τίς γὰρ ὁ λόγος, ἢ παραστήσῃ δυνάμεως; ὅλον ὡς ταῖς κατ' αὐτὸ φύσεσιν ἔχον οὐσίαις, ἰσχυρῶς ἔχει τὰς οὐσιώδεις κινήσεις, καὶ οὐδὲς ἀντερεῖ. Καὶ παρὼ λέγεται, ὥς οὐδὲ ἀπομον κυρίως τὸ κατὰ Χριστὸν σύνθετον λέγεται πρόσωπον. Οὐ γὰρ οὐσίαν ἔχει²² πρὸς τὴν ἐκ τοῦ γεννητάτου γένους διὰ τῶν ὑπάλλας καθιεμένην γυνὴν πρὸς τὸ εἰδικώτερον εἶδος διαίρεσιν,

A solum operationem naturalem habeat, qui operatur, prorsus necesse est, siquidem ipse duplicis naturae existat. Alioqui, prorsus etiam una natura erit, ejus qui subsistit, tamen persona composita existat. Si enim illud ob relationem ac habitudinem, ob eandem prorsus et istud. Singulariter enim in utrisque ferri eam videmus. Operatio enim ad operantem, ac rursus natura ad subsistentiam refertur. Igitur necesse est, aliquid propter unionem, ac quod singularis una persona est, unam operantis dicunt operationem; unam pariter eadem ipsa ratione etiam subsistentis naturam praedicant; ne relatione affectuque constantem unionem docere deprehendantur, qui eam operationum, et non etiam naturarum, asserant. Non enim fieri potest, ut has illi cum persona uniant, sed cum essentia et natura (quod scilicet attinet ad naturales operationes), quae in nullo alio eum eo uniantur, praeterquam in operatione. Alioqui, sicut harum naturalis distinctio, duos operantes facit, ut illi existant; sic utique omnino, quae natura inest substantiarum diversitas, duos subsistentes¹⁰⁰ inferet. Aut ergo cum una natura has quoque commisceant, aut nullo

Cui enim non explorato liquet, in eadem essentia et natura non posse diversam existentiam ac operationem conspici? Nostra enim a seipso differt. Hoc namque prae modum impossibile est. In individuo autem ac persona, prorsus omninoque, si modo individuum compositum est, distinctasque certamus naturas, ex quibus constat ac motus naturales; quibus ex animae rationibus operans notatur, unam naturam existentiam ac veritatem; aliudque et aliud ex quibus est, naturali secundum aliud huius aliud operatione, propria representat; unde sane inde gravitatem, quod sponte, omnis naturae, ad ipsum (necnon individuum) animam attendat, non tam gravem presentem negotio, quam levare invenimus. Siquidem eam

D individuum non in una prorsus operatione includitur, ut nec natura (quis enim dicat, aut de monstrare sufficiat?). palam est naturae autem esse essentialis, pares numero essentialis motus habere; nec ullus aut qui est inficiat. Mihi dicere, nec Christi compositam personam, individuum proprie esse. Non enim relationem habet, ea ratione quod ex generalissimo genere per genera subalterna in specialissimam speciem dividatur, summaque in ea

²² Marg. "Οτι οὐκ ἀπομον κυρίως τὸ κατὰ Χριστὸν σύνθετον πρόσωπον· καὶ πῶς. Non proprie individuum Christi compositam personam; ac qua id ratione.

processum definit. Atque id cause est, cur, sapientissimo Cyrillo auctore, nomen Christus definitionis vim minime habeat. Neque enim **110** species est, quæ de nullis numero distinctis prædicetur, neque vero essentialium cujusquam significat. Neque enim individuum est, quod ad speciem aut genus reducat, vel secundum essentialiam ab eis circumscribatur; sed persona composita, naturalem extremorum divisionem, ad summam in seipsa identitatem atque unitatem, partium suarum unionem trahens. Sin autem forsitan, quibus non iners expersque operationis secundum carnem Dominus est, insitam ejus atque humanam constituentur operationem, etiam non *ὑπόστατον* (id est non subsistentiam, aut personæ expertem) eam colligunt, qui sic opinantur, hypostasis seu personæ rationem evertunt. Non enim hypostasim seu personam esse facit, non esse naturam *ὑπόστατον* (quasi dicas, vere existentie expertem ac non subsistentem). Ut neque figuram, omne si quid corpus est, non esse corpus infigurabile: nec generationem aut visionem, non esse ingenitum, aut non invisibile. Atque, ut verbo dicam, si quid aliud prædicatur non esse, id, quod non est, relationem facit esse seu habitudinem, id prædicatum, circa quod illa naturaliter consideratur. Præterea, etsi forte id esset (quod tamen non est) haud enimvero ad naturales faceret operationes, quas sancti Patres non perinde eliminant ac hypostases personasque: ac quæ unum in duas minime dirimant, ut illis comparatum est. Quis enim est qui probare possit, haud e re esse ac conveniens, ad essentialis differentie specimen, naturales in eodem operationes docere? Cujus vero gratia, et quomodo, quæve Scriptura aut probatus Pater, vel solum nominare prohibuit? Nam si haud præstat naturales lateri operationes, plane nec ipsas naturas. Aut quomodo has quidem, non illas? Sin autem utrasque opere pretium, quid cause est, cur ab eis, quod opera pretium decusque existat, impugnari debeat; ac de natura affirmari esse hypostasim seu personam, idcirco quod non *ὑπόστατος* est, id est, quæ vera existentia ac subsistentia careat? Si quidem enim illis exploratum esset, Patribus, perinde ac hypostases seu personas, sic quoque operationes reprobatas esse, haud immerito has rejicerent: sin autem eas predicare, divinamque et humanam operationem, ut et naturam eos confiteri, ac constituendam jubere manifestum est: hypostasim vero seu personam divinam aut humanam, neminem prorsus, excepto duntaxat diviso atque **111** hominis cultore Nestorio, liquet docuisse; quorsum, quæso, siquidem sanctorum se doctrinam sequi profitebatur, hæc in eam cavillantur, ut naturales operationes excludant? Cujus vero ut hæc talia, inquit eum modum inferat, præterquam impostoris duntaxat ac dementis Severi; hominis scilicet, qui et sua ipse sedulo discolvat, nec ullo modo adversus pietatis cultores, quidquid sophisticarum nugarum impudentia molitur (sic illustri claraque veritatis victoria), prævaleat.

²¹ Marg. "Οτι οὐκ ὑπόστασις εἰσάγει, τὸ μὴ ὑπόστατον. Non ὑπόστατον (id est non expers subsistentia), hypostasim seu personam non inducere.

A καὶ ἐν αὐτῇ τὴν οὐσίαν πρόθεον περιγράφουσιν. Ὅθεν διὰ τοῦτο, κατὰ τὸν σοφώτατον Κύριλλον, τὸ Χριστὸς θεομα, οὕτως θεοὺ δύναμιν ἔχει· οὐδὲ γὰρ εἶδος ἐστὶ πολλῶν ἀριθμῶν διαφερόντων κατηγορούμενον, οὕτως μὴν τὴν τινὲς οὐσίαν δηλοῖ. Οὐδὲ γὰρ ἄτομόν ἐστι, πρὸς εἶδος ἢ γένος ἀναγόμενον, ἢ κατ' οὐσίαν ὑπὸ τούτων περιγραφόμενον· ἀλλ' ὑπόστασις σύνθετος, τὴν φυσικὴν τῶν ἁγίων διαίρεσιν ἐν αὐτῇ κατ' ἄκρον ταυτίζουσα, καὶ εἰς ἐν ἄγωνα τῇ τῶν οὐσιῶν ἐνώσει μερῶν. Εἰ δὲ τυχόν, τοῖς διὰ τοῦ μὴ ἀνενέργητον εἶναι κατὰ τὰρα τὸν Κύριον τὴν ἔμφωτον αὐτοῦ καὶ ἀνθρωπίνην ὁμολογοῦσιν ἐνέργειαν, τὸ μὴ καὶ ἀνοπόστατον²¹ εἶναι συνάγουσι, τὴν ὑπόστασιν ἐπηραδῆσιν ἐστίν. Οὐ γὰρ ὑπόστασις εἶναι ποιεῖ, τὸ μὴ ἀνοπόστατον εἶναι τὴν φύσιν. Ὅπως οὐδὲ B σχῆμα πᾶν εἰ τι σῶμα, τὸ μὴ ἀσχημάτιστον εἶναι τὸ σῶμα· οὐδὲ γέννησιν, οὐδὲ ὄρασιν (1), τὸ μὴ ἀγεννητον, ἢ οὐκ ὀρατον εἶναι, τὸ γεννητὸν ἢ ὀρατον. Καὶ ἁπλῶς πᾶν εἰ τι ἄλλο μὴ εἶναι τοῦ ἔπερ οὐκ ἐστὶν ἀποφασκόμενον, σχῆσιν εἶναι ποιεῖ· τὸ, περὶ δ' αὐτῇ φυσικῶς θεωρεῖται, καταφασκόμενον. Ἄλλως τε, καὶ εἰ τοῦτο τυχόν ἦν, ὅπως οὐκ ἐστίν, οὐδὲν ἦν πρὸς τὰς φυσικὰς ἐνεργείας, ἐπίσης οὐκ ἀποδομώμενας τὰς ὑποστάσεις, παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων· οὕτως διακρούσας εἰς δύο τὴν ἑνα, καθάπερ αἱ ὑποστάσεις ποιοῦσι. Τίς γὰρ ὁ δεῖξαι δυνάμενος ἄν, ὅτι μὴ καλὸν ἐπὶ δηλώσει τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς τὰς φυσικὰς ἐνεργείας προθεύειν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ; καὶ τίνος χάριν καὶ πῶς, καὶ τίς ὁ τοῦτο διοριζόμενος λόγος, ἢ Πατρὸς Ἐκκλησιαστικῶν, ἀλλὰ [ἴνα] μὴ ἀποφθάνται μόνον; Εἰ γὰρ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας ὁμολογῇ οὐ καλὸν, οὐδὲ τὰς φύσεις αὐτάς; Ἡ πῶς ταύτας μὲν, οὐκ ἐκείνας δὲ; Εἰ δὲ ἄμω καλὸν, τίνος χάριν ἀντιτίθενται τῷ καλῷ, καὶ τὴν ὑπόστασιν τῷ μὴ ἀνοποστάτῳ τῆς φύσεως κατασκευάζουσιν; Εἰ γὰρ ὥστερ τὰς ὑποστάσεις, οὕτω καὶ τὰς ἐνεργείας κατασκευάζας τὰς Πατέρας ἐγνώριζον, οὐκ ἀπεικὸς ταύτας διέκριπτον. Εἰ δὲ ταύτας κηρύττοντας, καὶ θεῶν καὶ ἀνθρωπίνην ὁμολογοῦντας ἐνεργείαν, ὥστερ οὐ καὶ φύσιν, καὶ ὁμολογῇ παραλελυμένους γινώσκοντες, ὑπόστασιν δὲ θεῶν ἢ ἀνθρωπίνην οὐδένα κατ' οὐσίαν οὐδαμῶς, ἢ μόνον τὸν διηρημένον καὶ ἀνθρωποπολιτὴν Νεστόριον, διατὶ ἄρα, εἴπερ οὐκ ἀπόβλητος αὐτοῖς ἡ τῶν ἁγίων διδασκαλία, κατ' D αὐτῆς τὰ τοιαῦτα σοφίζονται, εἰς τὴν τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν ἀποσκευῇ; Τίνος δὲ ἄλλου τὸ ταῦτα καὶ οὕτως συνάγειν ἐστὶ, πλην Σεβήρου τοῦ σοφιστοῦ καὶ παραφρονοῦ, τοῦ καὶ τὰ εὐαγγέλιον σπουδῇ καταλύοντος, καὶ τῶν εὐσεβῶν οὐδαμῶς καταχρόντος; διὰ τὸ τῆς ἀληθείας περιφανὲς, εἰ καὶ τῷ ἀναιδεῖ μηχανῶνται τῶν σοφιστικῶν ληρημάτων;

Εἰ γὰρ τὸ μὴ ἀνυπόστατον εἶναι τὴν φύσιν (2), ἂν οὐκ ὀφείδωται ταύτην ποιεῖν, πάντως δὲ κατὰ τὸ ἀκρίβητον, καὶ τὸ μὴ ἀνούσιον τὴν ὑπόστασιν ὑπάρχειν, οὐσίαν ταύτην περιέχει. Καὶ οὗτοιο λέγοντες, πῶς τὸν τῆς θεολογίας οὐ διαφύσσει λόγον, ταῖς τῶν ἱσαριθμῶν ὑποστάσεων φύσεσιν; εἴπερ οὐσία πάντως αἱ μὴ ἀνούσιαι κατ' αὐτοὺς ὑποστάσεις· καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας οὐ συγχέουσι, τῷ τῆς φύσεως μοναδικῷ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν; Ἐαυτοὺς γοῦν στοιχοῦντες, καὶ τὰ τοιαῦτα καθ' ἑαυτῶν δογματίζουσιν. Τοῖς δὲ τὰς φυσικὰς ἐνεργείας ὁμολογοῦσι, τὸ καὶ οὕτως ταύτας συνάγειν, χάρις ἐστὶ, διὰ πάντων ἑαυτοῖς τὸ ἀληθὲς συναγέλλουσι κατὰ τὴν τῶν ἁγίων παράδοσιν, καθ' ἣν τὸ μὴ ἀνυπόστατον, οὐκ ὑπόστασιν εἶναι τὴν φύσιν ποιεῖ, ἀλλ' ὑποπόστατον. ἵνα μὴ ὡς συμδεχόμενος, ἐκινεῖται μόνῃ λαμβάνεται, ἀλλ' εἰδὸς πραγματικῶς θεωρεῖται. Οὕτως δὲ καὶ τὸ μὴ ἀνούσιον, οὐκ οὐσίαν ποιεῖ τὴν ὑπόστασιν, ἀλλ' ἐνούσιον παριστά, ἵνα μὴ φανὼν ἰδιώμα ταύτην, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἐν ᾧ τὸ ἰδιώμα κυρίως γνωρίζεται. Ὡς περ οὖν ἐκεῖ τὸ ἀνυπόστατον ὁλοῦ τὸ ἐνυπαρκτόν· ἐνυπαρκτόν δὲ ἐστὶ τὸ οὐσιώδες καὶ φυσικῆς μετέχον ὑπάρξεως· οὕτως κἀνταῦθα τὸ ἐνεργὲν ἔχον ἐνεργητικόν, τὸ ἐνδύναμον σημαίνει κυρίως. Ἐνδύναμον δὲ ἐστὶ, τὸ οὐσιώδες καὶ φυσικὴν ἔχον τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν τὸ μὴ ἀνυποστάτως ἢ ἀνενεργήτως ἐπὶ Χριστοῦ τὰς φύσεις ὁμολογεῖν, οὐκ ἐστιν ὑποστάσεις ἢ ἐνεργούντας συνάγειν, ἀλλὰ τὰς οὐσιώδεις αὐτῶν καὶ φυσικὰς ὑπάρξεις τε καὶ ἐνεργείας ὁρθοδόξως ὁμολογεῖν, εἰς τὴν τοῦ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐν αὐταῖς ἐντος καὶ κατ' αὐτάς· σφml δὲ τὰς φύσεις, καθ' ἑκαστὴν τὴν ἀδιάσπαστον, ἐνεργούντος Θεοῦ Ἀδ- γου σεσαρκωμένου, πιστεύειν ἀληθῶς καὶ βεβαίως. in) id significat quod ἐνυπαρκτόν (vere scilicet existens). Vere autem existens et ἐνυπαρκτόν, est, quod substantialis ac naturalis existentiae particeps est; ita hic quoque, quod agendi efficax, seu operandi vi praeditum dicitur, proprie significat quod facultatem ac potentiam habet. Habens autem potentiam ac facultatem, quod ipsum essentiali ac naturali virtute pollet. Quod igitur non insubstantiales, aut non inertes, seu operandi facultatis expertes, in Christo naturas constitemur, non hypostasēs seu personas, 112 autem operantes colligimus, sed essentialēs ac naturales earum vere existentias ac operationes, recto fidei sensu constitemur; ut scilicet, eum, qui ex his, inquit illis est, exque illarum ratione (scilicet naturarum) secundum indivisam unionem operatur, Deum Verbum incarnatum vere astruamus ac confirmemus.

Τίτι δὲ λόγῳ, πολλὰς μὲν αὐτοί, καὶ ἀριθμοῦ πλείους εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀναφέροντες τὰς ἐνεργείας, τῷ λέγειν, Πᾶσαν θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην (u)

(m) Πᾶσαν θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην. Sic Monothelitae utrique sibi cavere videbantur scopulum, uti n. 8, dictum est; ut neque cum Severo aliisque superioribus confunderent, nec cum Nestorio ipsaque Catholicis (in cuius partes eos male accesserant) dividerent. Quin ipse quoque Joannes Constantinopolitanus ejusque synodus, Bardano imperatore, lucum se illis fecisse arbitrati sunt, ac catholicam fidem confessos esse, ipsis his eorum verbis, et ad eam confiteandam, imprudentem ipsum tyrannum induxisse; suppressa duntaxat voce *unius ac duarum*, quae videretur in Ecclesiis turbas facere: quidquid sit de hac illorum dispensatione (Joannis scilicet et sociorum episcoporum, in quibus etiam fuere viri sanctitate conspicui), num

Si enim inde, quod natura ἀνυπόστατος non sit (velut dicas, non inconsistentes et quae vere non existat), hypostasim ac personam eam facit, omnino etiam consequenti ratione, quod hypostasis ac persona non sit ἀνούσιος (expers scilicet essentiae seu substantiae), eam substantiam seu essentiam facit. Quique ita affirmant, quo tandem modo divinae Trinitatis non sciunt rationem, tot scilicet naturas inducendo, quot sunt hypostasēs atque personae; siquidem, ut illi existimant, hypostasēs et personae, quae non sint essentiae expertes seu essentiae, ipsae omnino substantiae sunt seu essentiae, divinaeque incarnationis mysterium non confundunt, unam singularem astruendo naturam, idcirco quod una hypostasis ac persona est? Ipsi igitur, talia quoque in seipsis docebunt, dum illi cohaereant. His vero qui naturales admittunt operationes, quod vel ita eas colligunt, gratiam praestant, dum sic undique, ex sanctorum Patrum traditionis ritu, veritatem accervant: ex qua (scilicet traditione) non ἀνυπόστατος (id est, non personae expertis ac subsistentiae) non hypostasim ac personam naturam facit, sed ei tribuit ut in hypostasi seu persona subsistat verique existat; ne velut accidens, subtili solum cogitatu accipitur, sed tanquam forma reipsa intelligatur. Sicque adeo etiam non ἀνούσιον (non expers substantiae ac essentialis) substantiam seu essentiam non hypostasim facit ac personam, sed hoc praestat, ut persona in substantia sit ac essentia, ne nudam eam proprietatem, sed cum eo, in quo est proprietatem, vere propinque noscamus existere. Quomodo igitur illuc, quod dicitur ἀνυπόστατος (velut dicas, subsistens

Qua vero ratione, qui multas ipsi numeroque superiores operationes in unum eundemque referant, dicendo, *divinam omnem humanamque operationem*

NOTAE.

reipsa prodite fidei damnandi sint, Baroniana censura, aut certe mitius habendi, vel etiam pro dispensationis solertia laudandi, quae ab Ecclesiis tantum depulerint turbem, quantum per haeretici principis tyrannidem corbeant illis ingruere. Puteum Constantinum papam eorum acceperunt satisfactionem, nec austerius in ipsos quassasse, quos agnosceret catholicam reipsa animo fidem tenuisse, nec quidquam magis quam Ecclesiarum incolumitatem in eo negotio spectasse. Ipse Maximus sanum hic sensum deprehendit, si eundem ipsum Christum secundum aliud et aliud, quod vere erat, alia atque alia, exque ipsorum ratione, pro communis personae ac compositae munere, intelligamus operatum esse; quod tamen negat Monothelitas voluisse. Certe si

(vox enim illa, omnem, non unam duasve prorsus, aut tres, sed infinitas, ac quarum ne iniri quidem numerus possit, cogitandas ingerit, uti plane quod omnia et omne seu universitas dicitur), divisionem nequaquam verentur; hanc vero adversus eos, qui naturales duas operationes ex divinorum Patrum sensu mentisque confluentur, hactenus scilicet ut distinctio noscatur, nescio quomodo, quorsumve, cum operantibus colligunt. Si enim multae naturae diversae operationes unum eundemque operantem in plures non dividunt ac secant, id inquam quomodo prestabunt? Ac cui magis danda criminis aggressio, ut quae omnis experta probabilitatis sit? Si enim non de uno illas dicerent, nec in unum referrent, aliasque alii, quae inter se permeant, velut coactas, atque in eo secundum indivisibilem unionem incolantes, ab eoque, secundum aliud tamen atque aliud, uniformiter motas tribuerent (quibus scilicet tum miraculorum vim divine proferebat, tanquam natura Deus, passionesque ac cruciatus, vero illorum periculo, tanquam homo natura propter nos sustinebat), non omni prorsus probabilitate aggressio careret. Nunc autem, cum hoc non dicant, sed ejusdem eas asserant, et ad eundem reducant, unde, ac qua ratione inferunt operantem? Quorum vero, siquidem probabilitate ulla nitentur, non sibi plures ipsi colligunt, quo plures operationes admittunt? Nam sicut duae duae, sic plane necessario plures etiam plures darent. Nisi autem hoc: illud ut conflant, nullus capio; ac nec puto alius quisquam, dum plures

Quomodo vero rursus in eo, quasi inficiantur, C
adversum plures unam obtinent? Quam vero hanc, ac quomodo docent ac tradunt? Hand enim fieri potest, ut unus plures habeat, et unam. Nam si plures, non unam; ac si unam, quomodo 113
rursus plures? Aut enim prorsus has, illa; aut hanc, ille expellent, in eorum sententia, qui ut naturales duas evertant, unam obtinentur operationem. Sin autem forte, velut ex multis unam confectam aiunt, hand fieri potest, aut natura patitur, ut dictum est, ut ea quae sunt in subjecto, compositionem admittant. At neque rursus, quae una ex multis sit, in multis dividi contingat. Prius igitur per unam operationem plures auferant, ne sibi ipsi pugnantes, plures operantes inducant, Rursusque per plures unam, ne συνουσιασιν (unam scilicet confusione substantiam) astruant; atque in eum modum, adversam duarum assertores operationum (nisi eorum imbecilliores vires sunt) pugnam instruant. Non enim fieri potest, ut graviore impetu aliis ingruant, qui suis se propriis

A *ἐνέργειαν* τὸ γὰρ, πᾶσαν, εἰ μίαν οὐδὲ δύο κατέπαξ, οὐδὲ τρεῖς, ἀλλὰ ἀκρίτους καὶ ἀριθμῶν ὑπερ-
αἰρούσας ὁμοδόξαι νοεῖν, ὡς περ οὖν καὶ τὸ πάντα καὶ πᾶν διαίρειν οὐδέποτε ὑποπτεύουσιν· ταύτην δὲ κατὰ τὴν τῆς φύσεως δόξαν, κατὰ τοὺς θεοὺς Πατέρας ὁμολογούντων, μέχρι τοῦ γινώσκειν τὴν διαφοράν, οὐκ οὐδ' ἔπος καὶ διαστῖ, μετὰ τὴν ἐνεργούντων συνάγουσιν; Εἰ γὰρ αἱ πολλαὶ καὶ διάφοροι κατὰ φύσιν, τὸν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἰς πολλὰ ἐνεργούντας οὐ διαίρουσι καὶ τέμνουσι, πῶς αἱ δύο; Καὶ τίς ὁ μᾶλλον τὴν καταδρομὴν εἰς οὐκ εὐλογον αἰτιώμενος; Εἰ γὰρ ἐπὶ τὸν αὐτὸν καὶ τοῦ αὐτοῦ ταύτας οὐκ ἔλγον καὶ ἀνείκελον, καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλας δι' αὐτοῦ πείρωσιν συμπερισταῖς ἀλλήλας, καὶ καθ' ἑωσιν τὴν ἀδιάσπαστον ἐν αὐτῷ συζυγίαν, καὶ πρὸς αὐτοῦ, κατ' ἄλλο μέντοι καὶ ἄλλο συνουσίαν; ἐνοσιδῶς, δι' ὃν τὴν τε τῶν θαυμάτων θεϊκῶς προβάλλεται δύναμιν, εἰς φύσιν θεοῦ, καὶ τὴν πείραν τῶν παθημάτων ὁρίων, εἰς ἀνθρώπου φύσιν δι' ἧς κατεδύχετο, ἣν ἄρα καὶ οὐκ ἀνέθανε; αὐτῶν ἡ καταδρομὴ. Νῦν δὲ τοῦτο μὴ λεγόντων, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ ταύτας καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀναγόντων, πῶθεν καὶ πῶς τοὺς ἐνεργούντας συνάγουσι; Καὶ διαστῖ, εἴπερ εὐλογον, μὴ πρότερον ταυτοῖς τοὺς πολλοὺς, ὅσον ἐπὶ ταῖς πολλαῖς ἐνεργείαις; Ὡς γὰρ αἱ δύο τοὺς δύο, οὕτω θῆπου πρὸς ἀνάγκης καὶ αἱ πολλαὶ τοὺς πολλοὺς. Εἰ δὲ οὐδὲ τοῦτο, πῶς ἐκεῖνο συνιδεῖν οὐκ ἔχω, εἰμαι δι' οὐδὲ ἄλλος τι; τῶν τὸ ἀληθὲς τοῦ δοκεῖν προσημειώτων.

Πῶς δὲ πάλιν αὐτοῖς ὡς περ ἀντιπατικῶς, ἐπ' αὐτοῦ κατὰ τὴν πολλῶν ἢ μίαν προλογεῖται; Καὶ τίνα ταύτην καὶ πῶς δογματίζουσιν; Οὐ γὰρ οἷόν τε τὸν αὐτὸν καὶ πολλὰς ἔχειν, καὶ μίαν. Εἰ γὰρ πολλὰς, εἰ μίαν καὶ αἱ μίαν, πῶς αὖτις πολλὰς; Ἡ γὰρ ταύτας ἐκείνη πάντως, ἡ ταύτην ἐκείνη διώσουται, κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, καθ' ὃν τὴν μίαν ἐπ' ἀντροπῇ τῶν φυσικῶν δύο προβάλλονται. Εἰ δὲ εὐχὴν, εἰς πολλῶν ἀποκλεισμένην τὴν μίαν φυσίαν, οὐκ ἔχει φύσιν, εἰς ἀλλεκαῖα, εἰ ἐν ὅποιαι μὲν συνιδεσθαι. Ἄλλ' οὕτως πάλιν τὴν μίαν ἐκ πολλῶν, εἰς πολλὰς ἐκτείνεσθαι. Πρότερον οὖν τὰς πλείους αὐτοὶ διὰ τῆς μιᾶς ἐνεργείας ἀνέλωσιν, ἵνα μὴ πολλοὺς τοὺς ἐνεργούντας καθ' ἑαυτῶν εἰσάγωσιν. Καὶ διὰ τῶν πολλῶν αὖτις τὴν μίαν, ἵνα μὴ συνουσίαν δογματίωσιν, καὶ οὕτω κατὰ τὴν τῆς δύο προσθευδέντων, ἔνπερ οὐκ ἀδρανῶς ἔχουσιν, πολεμήσουσιν. Οὐ γὰρ οἷόν τε παντελῶς ἄλλοις ἐπιπυλῆναι, τοὺς σφᾶς αὐτοῖς μετὰ τὴν οὐκ εὐλογον ἀναρέμειντας, οὐδενὶ ἄλλου καθάπερ ἐν τούτῳ προσημειώμεντας. Τὸ γὰρ ἔχον βάσιν, τὸ ἐν, πρὸς αὐτοῦ παγίως

NOTA.

voluissent, proclive erat hinc geminas ejus operationes, uti et naturas, agnoscere; nec sic obstricto Leoni adversari, quod utramque formam cum altioris communionis dixerit agere; cum et in naturalibus sic promiscue vocibus utamur, nec minus quicquam animum et mentem intelligere, oculum

videre, sentire corpus, quam vel hominem, vel Petrum aut Joannem, eadem hanc prestare; quidquid sit de principii actionis discrimine, ut quo et quod, elicitive et denominative, ut solemne philosophis et loqui et disputare.

ἐδράζεται, μηδ' ἄλλως τὴν οὐρανὸν πάχον διαπύ-
ων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο μόνον ἀκράδαν ὄντως καὶ ἐχυ-
ρόν, τὸ τὴν ἀλήθειαν ἔχον κρατύνουσιν ἀλλ' οὐτὸ παρ'
ἄλλου, μὴ τι γὰρ παρ' αὐτοῦ, τὴν λύσιν δοχόμενον.
Nihil enim duntaxat est quod viget, ac robustum est, quod nimirum veritatem firmitatemque habet;
non cui ab alio, ne dicam a seipso, ut dissolvatur et interest proclive est.

Τούτων γοῦν ἀφεμένων, προσήκει πάντως εὐσε-
βήσας ἡμᾶς, καὶ ἐκατέρως τὴν ἐν τῇ ἐνὶ ἐκκλησια-
στικῇ Θεῷ λόγῳ συζωμένης φύσεως πραγματικῶς
ὁμολογούντας τὴν ὑπαρξίν, καὶ τὴν ἐμψυτον ὁμολο-
γεῖν πάντως ἐνέργειαν, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ θελημα-
καὶ διὰ τῆς περὶ ἐκατέρου, τὸ θεῖον ὁμοῦ καὶ τὸ ἀν-
θρώπινον, εὐσεβεῖς τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀληθεστάτης δό-
ξης, καὶ τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς τὴν ἐρρόδο-
ξον τῶν ἁγίων Πατέρων κρατύνειν διδασκαλίαν, οἱ
περὶ αὐτοῦ ταῦτα καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ταῖς ἀγίαις
τοῦ Θεοῦ καθολικαῖς Ἐκκλησιαστικαῖς παραδόξαισι· καὶ
μηδὲν ἐκαρτεῖσθαι τῶν ἀπὸ ἡμῶν ἀρχῆς καὶ δι'
ἡμᾶς γέγονεν ὑστερον, καὶ τῶν χαρακτηριζόντων
αὐτῇ φυσικῶς πάντων ἰδιωμάτων. Τέλειον γὰρ τὰ
ἐκάτερα, καὶ ἐν ἐκατέραις τὴν αὐτὴν ἰσορροπίασιν,
καὶ ἀνελκτικῶς τὴν ἐκατέρου τῶν ἐξ ὧν ὁπῆρχε δια-
σώζοντα φυσικῇ ἰδιότητι, καὶ κατὰ πάντα ὁμοίον
ἡμῖν, καὶ ὁμοίως κατὰ θελήσιν πεπεραμένον²²,
χωρὶς μόνης τῆς ἁμαρτίας.

Τούτων οὖν ἐπακούοντες τῶν μακαρίων πατέρων,
οὐδὲν οὕτε τῶν ἡμετέρων καὶ φυσικῶν, οὕτε τῶν
πατρικῶν καὶ θεῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ παρὰ πᾶν ἀρ-
νούμεθα· ἀλλὰ διαφόρους φύσεις καὶ φυσικὰς ἐνερ-
γείας, καὶ οὐσιώδη θελήματα, τούτοις δύο, τὸν αὐ-
τὸν ἔχειν προσθεύομεν. Οὕτε γὰρ ἡ καθ' ἡμᾶς, οὕτε
μὴν ἡ πατρικὴ φύσις, οὐσίας ἑκτῆς, ἢ ἐμψύτου θε-
λήματος ἢ ἐνεργείας καθέστηκε. Καὶ εἰ τοῦτο, ἄλλον
ὥς ὁ ἐκ τούτων, θεότητος φημι καὶ ἀνθρωπότητος,
κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ὁμοούσιως, καὶ
θεός ὁ αὐτὸς κυρίως ὑπάρχων καὶ ἀνθρώπος, ὁμο-
ούσιος ἡμῖν ἐστὶ καὶ ὁμοεργός, καὶ τὴν αὐτὴν ἐμψυ-
τον θελήσιν ἔχων κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· καὶ ὁμο-
ούσιος τῷ Πατρὶ καὶ ὁμοεργός, καὶ τὴν αὐτὴν θέ-
λησιν κατηγμένως κατὰ τὴν θεότητα, καὶ εἰς
συγγενὲς τοῖς ἀνα κατὰ πάντα τὰ συγγενῶς ἔχοντα,
καὶ εἰς συγγενὲς τοῖς κάτω κατὰ πάντα τὰ συγγε-
νῶς ἔχοντα, χωρὶς μόνης τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ὁ μὴ
οὕτως προσθεύων, τοῖς ταῦτα ἀφύσσοντας οὐ πα-
ραδέχεται θεολογικῶς Πατρίας· ἀλλὰ ὁρῶς ἐστὶ
εἷρας καὶ πολούς.

Γίνετο δὲ πάντας ἡμᾶς, τῇ μεσολαίᾳ τῶν θεο-
τεκτων ὁμῶν προσευχῶν, ἐν τῇ ναῷ τοῦ Θεοῦ, τῇ
καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ παντός
προσευόμενοι ψυχῇ τε καὶ σώματι, ταύτην τὴν εὐ-
λαβερῆ καὶ ἐρρόδοξον τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
ἡμῶν, προσθεύειν ὁμολογῶν ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ
πάσης τῆς κτίσεως, καὶ ἀνὲ πάντων, καὶ πρὸ πάν-

A ipsi evertunt, nec in eam rem cuiusquam prorsus
alterius desiderant operam. Quod enim id quod est
basim habet eoque fundatum est, in seipso firmiter
haeret, nec aliunde prorsus casum ac labem timet.
Illi ergo valere jambe, opera praefam omnino,
ut qui pietatem rectamque adens colimus, ambus-
que in Deo Verbo corpas incolentes et existentes
naturas confitemur; prorsus etiam innatam ope-
rationem, uti sane et voluntatem confitemur;
plaque, utriusque simul (divina scilicet ac hu-
mana) ejusdem, ac verissima, eorumque quo illi
natura insunt, assertionis, orthodoxam sanctorum
Patrum doctrinam stabilimus, qui haec de illo te-
nenda ac praedicanda sanctis Dei Ecclesiis catholica
tradiderunt; nihilque eorum quae erant a prin-
cipio, negamus, ac quo postea nostri causae fa-
ctus est; nihil denique eorum omnium propositum,
quae haec natura insigniunt. Utriusque etiam
natura perfectum, et in utraque eundem docuerunt;
amborum denique ex quibus erat naturalium pro-
prietatem, nulla labe aut detrimente utrumque
incolentes, ac per omnia nobis similes, simulque
nobis ratione, uno duntaxat exemplo pascendo, vol-
untate sponteque sua testantur.

Has igitur obaudientes bonae voces, nihil eor-
um quae nostra ac naturalia sunt, sed quae divina
ac divina, in eodem prorsus negamus; sed dis-
tinctas naturas ac naturales operationes, essen-
tialesque¹¹⁶ voluntates (geminas scilicet) ipsum
habere docemus. Neque enim natura nostra, at
neque paterna, essens essentialis est, aut innata
caret voluntate vel operatione. Quod cum ita sit,
liquet sane eum, qui ex his (divina scilicet hu-
manaque natura) in una eademque persona, Deus
idem et homo vere existit, consubstantialis nobis
esse, eademque, qua homo est, praeditum ope-
ratione atque innata voluntate, Patrique eundem
consubstantialis, atque eadem, qua Deus est, praedi-
tam operatione ac voluntate; totum affinem su-
peris, secundum omnia quibus illis consistit affi-
nitas; totumque inferis, secundum omnia quibus
illis inest affinitas, si modo unum duntaxat pecca-
tum exceperis. Ac, qui non ita docet ac proficitur,
haec praedicantes divinos Deoque afflutos Patres non
recipit: liquet vere, quos qualesve sibi sequendos
assumat.

Donet Deus, ut nos omnes, vestris ad eum sur-
fragantibus precibus, in ejus templo (catholica scilicet
et apostolica Ecclesia) animo pariter et cor-
pore communiti, sinceram hanc ac orthodoxam
magni Dei et Salvatoris nostri confessionem, in
conspetu ejus omniaque creaturae, profitemur,
eamque pro omnibus, ac pro omnibus, in glorio-

²² Marg. Ὅτι μὲν ἐκατέρωθεν λογίζηται ὅτι δὲ ἐκεῖνον, οὐ προστίθεται. Patrum quidem repetas; sed sponte nobis ad-
jungis. Ita schol. quasi de industria ad rem Maximo mutata Pauli voce. Hebr. iv, 5. κατὰ πάντα, per
omnia tentatum.

simissima ipsius apparitione illi offeramus, paremque ab eo consequi mereamur, aeternaeque ac beata dona percipere, illis promissa, qui ipsum coram hominibus confiteri non erubuerant; ipsi denique pro voto rei ipsa experientia frui, quorum nunc divina dignatione gustum fecimus; precibus et intercessionibus gloriosissimae ac sanctissimae interemeratae dominæ nostræ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, et omnium sanctorum. Amen.

SCHOLIA.

1. Invisible, ejus quod videtur negatio est. Dumque enuntiatur, non in ordine ad visum enuntiat, sed ad id quod est visibile: quod est habitudo ejus, quod non est invisible; sive ad quod habet habitudinem, id quod non est invisible. Visus autem, non invisible, sed cæcitas habitudo est, per ordinem ad quam enuntiatur.

2. Adversus eos qui dicunt Non esse naturam ἀνούστατον (quæ non vere existat; subsistentia seu personæ expertem) vicissim reponendum est, neque hypostasim seu personam ἀνούσιον (essentia scilicet expertem). Tunc inferendum, quemadmodum dicendo hypostasim seu personam non ἀνούσιον (non expertem scilicet essentia seu substantia), non significamus eam essentiam ac substantiam esse. Qui enim sic dicat, dividit divinæ Trinitatis mysterium, divinæque dispensationis seu incarnationis mysterium confundit. Sic neque quod dicamus naturam non ἀνούστατον, hypostasim seu personam inducimus.

115 EJUSDEM

Distinctionum quibus res dirimuntur definitiones.

Rerum omnis, qua dirimuntur, distinctio, aut per contrariationem est (ἐναντίωσιν) aut per oppositionem, id est, ea ratione qua disjunguntur, aut qua se interimunt. Verbi gratia, quæ sensu percipiuntur et quæ mente intelliguntur, habent ea quidem contrariationem, ut quæ diversæ substantiæ sint ac naturæ (disparata vocant), non tamen sunt inter se opposita ac pugnantis. Non enim ejus rationis sunt, ut se mutuo interimant; atque id in causa est, ut discretionem ad seipsa secundum contrariationem, id est, divisionem suscipiant. Vita autem et mors discretionem habent, non quæ est secundum contrariationem, modo explicato, sed quæ est secundum oppositionem, qua scilicet se interimant. Alterius enim positio, alterius sublatio est; unusque existentia, alterius non existentia et desitio. Si quid igitur primaria ratione alteri opponitur, omnino etiam ex consequenti est contrariatione disjunctum. Si quid vero primario contrarium est ac disjunctum, non prius consequenti ratione opponitur. Et, ut clarius dicam, substantiæ quidem, per eas quæ insunt, differentias, inter se ut dirimantur ex contrariatione, admittunt; velut anima et corpus, et quæcunque essentialiter ac substantia differunt. Quæ autem sunt circa substantiam, id est, qualitates, sic dirimuntur quasi per oppositionem (ac si adversa

² Luc. ix, 26.

των αὐτῶν προσκομισαὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ πανένδοξον ἐπιπράναι, καὶ πρὸς αὐτοῦ τῆς ἰσῆς καταξιωθῆναι καὶ μετασχεῖν τῶν τοῖς ἀνταρξήτοις ἐμπροσθεν ἀνθρώπων ὁμολογοῦσιν αὐτὴν, ἐπηγγελμένον αἰώνιον τε καὶ μακαρίων διόρων, καὶ παῖρα κατ' εὐχῆς ἀπολαύσαι, ὧν νῦν πιστοὶ καταξιωθέντες γεγευμένα, εὐχαὶ καὶ προσδοκίαι τῆς πανένδοξου καὶ παναγίας ἀγράντου διεσπόνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων Ἀμὴν.

ΣΧΟΛΙΑ.

α'. Τὸ μὲν ὁράτον τοῦ βλεπομένου ἀπόφασις ἐστὶ. Καταφασκόμενον δὲ οὐ πρὸς τὴν ὄρασιν, ἀλλὰ τὸ ὁράτον καταφασκείται· ὅπερ ἐστὶ σχέσις τοῦ μὴ ὁράτου, ἥτις πρὸς δ τὴν σχέσιν ἔχει τὸ μὴ ὁράτον. Τῆς δὲ ὁράσεως οὐ τὸ μὴ ὁράτον, ἀλλὰ ἡ τύφλωσις σχέσις, πρὸς τὴν καταφασκείται.

β'. Πρὸς τοὺς λέγοντας, μὴ εἶναι φύσιν ἀνούστατον ἀντιστρέφειν, τὸ, μὴδὲ ὑπόστασιν ἀνούσιον. Εἰτα ἐπακτίον, ὅτι ὥσπερ τὸ μὴ ἀνούσιον τὴν ὑπόστασιν λέγειν, οὕτως οὐσίαν ταύτην παρίστανει ὑπάρχειν. Οὕτω γὰρ διαίρειν καὶ συγγεῖν ἐστὶ, τὸ μὲν τῆς θεολογίας, τὸ δὲ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. Οὕτως οὐδὲ τὸ λέγειν τὴν φύσιν μὴ ἀνούστατον, τὴν ὑπόστασιν εἰσαγαγεῖν.

mysterium, divinæque dispensationis seu incarnationis mysterium confundit. Sic neque quod dicamus naturam non ἀνούστατον, hypostasim seu personam inducimus.

C

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Περὶ τῶν διαστολῶν.

Ἡ τῶν ὄντων πᾶσα διαστολή, ἢ κατ' ἐναντίωσιν, ἢ κατὰ τὸ ἀντικείμενον, ἢ γον διαίρεσθαι, ἢ ἀναίρεσθαι γίνεται. Οἷον αἰσθητὰ καὶ νοητὰ ἐναντίωσιν μὲν ἔχουσιν ὡς ἐτεροούσια, οὐκ ἀντίκεινται δὲ ἀλλήλοις. Οὐ γὰρ ἀναίρετικά ἐκείνων εἰσὶν ταῦτα, καὶ διὰ τοῦτο δέχονται τὴν κατ' ἐναντίωσιν διαστολὴν πρὸς ἑαυτὰ, ἢ γον διείρεσθαι· ζωὴ δὲ καὶ θάνατος ἔχουσι διαστολὴν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐναντίωσιν, ἀλλὰ τὴν ἀντικειμένην, ἢ γον ἀναίρετικήν. Ἡ γὰρ θατέρου θείας θατέρου γίνεται ἀφαίρεσις· καὶ ἡ τοῦ ἐνὸς ὑπαρξὶς τοῦ ἄλλου ἀνομαρξία καθίσταται. Εἰ τι οὖν προηγουμένως ἀντίκειται ἄλλω, ἐπεπομένως πάντως καὶ ἠναντίζεται· εἰ τι δὲ προηγουμένως ἄλλω ἠναντίζεται, ἐπεπομένως οὐδόλως ἀντίκειται. Καὶ σαρπτερον εἶπαι, αἱ μὲν οὐσίαι διὰ τὰς ἐνοῦσας αὐταῖς διαφορὰς, τὴν πρὸς ἀλλήλας κατ' ἐναντίωσιν διαστολὴν ἐκδέχονται, ὡς φύχ καὶ σῶμα, καὶ τὰ κατ' οὐσίαν διαφέροντα πάντα· τὰ δὲ περὶ τὴν οὐσίαν, ἢ γον ποιότητες, τὴν κατὰ τὸ ἀντικείμενον ἔχουσι διαστολὴν, ὡς ζωὴ καὶ θάνατος, καὶ εἰ τι τοιοῦτον. Ἀναίρετικά γὰρ ἀλλήλων ταῦτα προδήλως εἰσὶν.

D

Ἀναίρετικά γὰρ ἀλλήλων ταῦτα προδήλως εἰσὶν.

acie dicas) ut vita et mors, et si qua sunt ejus generis. Hec enim, ut palam liquet, mutuo se interimunt.

ΣΚΟΛΙΟΝ.

Ἐναντιώσιν, τὴν διαίρεσιν ὀνει· τὸ δ' ἀντικαίεται, τὴν ἀναίρεσιν φέρει. Ἡ μὲν γὰρ αὐτῶν ἔστιν ἐν ταῖς οὐδαίαις, τὸ δ' ἐμπέφυκε τοῖς περὶ τὴν οὐσίαν καὶ τῶν μὲν, ἀμφοῖν συντρέχει θαυμασιώως, ἀναίρεσις τε καὶ διαίρεσις πάλιν. Ἡ δ' αὖ διαίρεσις, οὐκ ἀναίρεσιν ἰσχύει.

*Οροι ἐνώσεων (n).

Ἡ κατ' οὐσίαν ἔνωσις, ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων, τουτέστι τῶν ἀτόμων.

Ἡ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, ἐπὶ τῶν οὐσίῶν, τουτέστι ψυχῆς καὶ σώματος.

Ἡ κατὰ σχέσιν (o) ἔνωσις, ἐπὶ τῶν γνωμῶν, εἰς ἐν θέλημα.

Ἡ κατὰ παράθεσιν ἔνωσις, ἐπὶ τῶν συνιδῶν.

Ἡ κατὰ ἀρμονίαν (p) ἔνωσις, ἐπὶ τῶν λίθων.

Ἡ κατὰ κράσιν ἔνωσις, ἐπὶ τῶν ὑγρῶν οἴνου καὶ ὕδατος καὶ τῶν τοιοῦτων.

Ἡ κατὰ φύρσιν ἔνωσις, ἐπὶ τῶν ξηρῶν καὶ τῶν ὑγρῶν, ἀλεύρου καὶ ὕδατος.

Ἡ κατὰ σύγχυσιν ἔνωσις, ἐπὶ τῶν τετραῶν, κηροῦ καὶ πύσσης, καὶ τῶν τοιοῦτων.

Ἡ κατὰ σμικρὰν ἔνωσις, ἐπὶ τῶν ἐλαφίων, αἵματος καὶ κριθῆς, καὶ τῶν τοιοῦτων.

Ἡ κατὰ συναλοιπὴν (q) ἔνωσις, ἐπὶ τῶν ἀποσι-

A

Contrariationem (ἐναντιώσιν) divisionem intellige ac discretionem : opponi vero existima, quod se interimunt. Horum quidem alterum in substantiis est ; alterum vero in illis versatur, quæ circa substantias sunt ; ac horum quidem, ambo mirabiliter concurrunt, quod est interimere ac quod rursus dirimere. Contra vero dirimere, interitum afferre non potest.

SCHOLIUM.

Unionum definitiones.

Unio secundum essentiam in hypostasibus seu personis, id est, individuis.

Unio secundum hypostasim ac personalem, in substantiis, ut in anima et corpore.

Unio κατὰ σχέσιν (velut dicas affectuales ac necessitudinis) in sententiis et consiliis, ut una voluntas sit.

Unio secundum appositionem, in ascribibus ac tabulis.

Unio secundum coagmentationem seu commissuram, in lapidibus.

Unio secundum mitionem, in humidis, vino et aqua, et similibus.

Unio secundum consperzionem, in aridis et humidis, in farina et aqua.

Unio secundum confusionem, in illis quæ liquantur, ut cera et pice, et similibus.

Unio secundum accorvationem seu congeriem, in aridis, tritico et hordeo, et similibus.

Unio secundum coalitionem, in illis quæ quasi

NOTE.

(n) *Οροι ἐνώσεων. Breve tractatum, postremum pene habet Turrianus, etsi non integrum, Græca, Romanus codex superioribus subiebat. Quam I ponit, unio est, ἡ κατ' οὐσίαν quam debemus accipere ut distinctam contra sequentem, quæ est, ἡ καθ' ὑπόστασιν quarum etiam magis condiciones exponit in fine; quod, ἡ κατ' οὐσίαν, sit in diversis hypostasibus, seu personis et individuis; ἡ καθ' ὑπόστασιν vero, in diversis substantiis seu naturis. Cyrillus tamen et Patres alii, οὐσιώδη et φυσικὴν ipsam unionem in Christo ὁμοστατικὴν vocitant, quasi veram, et ut distinguant contra συγγεγεννην Nestorii, id est, affectu solo constantem, qualis est in sanctis per gratiam. Hypostasibus individuum, non satis apte Turr. quod Maximus, ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων, τουτέστιν ἀτόμων, nisi aliter ejus codex habuerit, ac certe aliter habuisse putem, nempe, ἐπὶ τῶν ὑποστάσεων, τῶν ἀτόμων, quæ sic ille sibi redenda putaverit, cum esset reddendum : In hypostasibus, quæ sunt individua; qui modus loquendi Græcis familiarissimus, ac in illis Maximo. In seq. habuisse videtur, ὅς ἐστι ψυχῆς καὶ σώματος, quod et clarius est, ac libens sequor.

(o) Ἡ κατὰ σχέσιν. Turr. secundum habitudinem reddit; sequentia non reddens, ὅς ἐστι τῶν γνωμῶν quæ facile erat illi reddere, et ex illis vim τῶν κατὰ σχέσιν, ex Maximi mente, et theologorum adversus Nestorium, magis perdiscere seu explicare. Est ergo unio quæ est per affectum, libera voluntate et ex arbitrio, cum plures per concordiam una sententia, unus animus, una voluntas sunt : Et; ἐν θέλημα,

ut sit una voluntas, non quod reddit idem Turr. at una voluntas. Hæc nempe una Christi voluntas Nestorio, ejusque ταυτοθυλίας (consensu scilicet in objecto) quæ communis est sanctorum cum Deo, a quorum communi classe ἀνθρωπολόγος hæreticus Christum non eximebat : nullam substantialem unionem, ac vere subsistendi rationem, in eo ponens, sed solam affectualem (ut sic loquar) et quæ est per gratiam, in qua solum haberet potiores partes, ut qui reliquis, acceptis a Deo melius usus emet, et quæ profectu, in Filium Dei evasisset, non a prima existentia, natura Filius exaltisset. Hæc sic impura ac Judaica Nestorii, in quem nemo Catholicorum indulgentior esse debeat, et ut malum potius metaphysicum quam scelestissime in Filium Dei blasphēmum, ejusque omne dispensationis evertentem mysterium, lacerat. Qui de hanc Calvini Ministellus in Septimania tentavit hand ita pridem Nestorium levare, Cyrillo detrudere, is unus in se continet tenebras, nec oculi novam fuliginem (cui satis sit Calvinianus candor hactenus Christianissimo orbe tantum non repressus) in clarum ejus pubem, celebri orbis Lycæo procul aspergat.

(p) Ἡ κατὰ ἀρμονίαν. Idem atque ἀρμός, commissura, compego. In animalibus proprie dicitur; hincque adeo in ædificiis, quorum structura sic maxime alii aliis lapides committuntur. ἀρμός λίθου, Lapidis commissura, citatur ex Schol. Aristophanis.

(q) Ἡ κατὰ συναλοιπὴν. Unionem hanc, quæ maximi sit Græcis theologis, acutissime exponit

avelluntur ac rursus reponuntur; velut in facie ex igne procedente, et quæ igni rursus reddatur.

Unio secundum essentialiam, in iis quæ diversam hypostasim habent, sive personam.

Unio secundum hypostasim ac personalis, in iis quæ diversam habent substantiam ac naturam.

Α μέντοι, καὶ αὐτὸς ἀποκαθιστάμενος· οὐκ ἀρνήσει· ἐκ πυρὸς προερχομένης, καὶ πάλιν ἀποκαθιστάμενης.

Ἡ κατ' οὐσίαν ἑνότης, ἐστὶν ἐκ τῶν ἐτεροποστάτων.

Ἡ κατ' ὑπόστασιν ἑνότης ἐστὶν ἐκ τῶν ἐτεροουσίων.

THEODORI BYZANTINI, MONOTHELITÆ.

QUESTIONES

CUM MAXIMI SOLUTIONIBUS.

Theodori Byzantini diaconi rhetoris, ac Pauli archiepiscopi Constantinopolitani synodiciarii, prima dubitatio ac questio.

Siquidem eadem Patres ratione cum voluntate, etiam ignorantiam de Christo predicaverunt, necesse est, ut qui voluntatem in Christo non secundum arrogationem considerari dicunt, etiam ignorantiam illi triuant. Equoniam vero modo Deus, qui ea nesciat quæ futura sunt? Sed et nudum eum doceant hominem, juxta damnatam jam Agnoetorum hæresim. Sin autem quod inde sequitur absurdum veriti, secundum arrogationem ignorantiam triuunt, ut etiam derelictionem et non subjectionem; secundum eandem dicant et voluntatem. Patres enim eadem cum voluntate ignorantiam classe collocarunt, eundem et, servantes sermonem seu rationem, uti ait Athanasius quidem in oratione sua adversus Arianos, Gregorius vero Theologus oratione prima de Filio, aliique in aliis suis lucubracionibus.

117 Eiusdem altera dubitatio ac questio.

Siquidem omnis dictio atque vox, quam non

Maximus ex eorum mente. Nempe advertit vir divinus in theologia maxime usurpam hanc unitiōnem, et ab illa, uno omnium Patrum consensu removeri: ita nimirum ut veras in Deo intelligamus emanationes, quibus reipsa personæ procedant, Filius et Spiritus, qui tamen cum Patre auctore non coalescant ac confundantur, sive etiam inter se, sed suam quoque hypostasim, et quod vere in persona existunt, habeant. Ne igitur frigide Turr. unio secundum conjunctionem. Certe quæ secundum conjunctionem unio est, hanc ita abhorret a Trinitate. Nam quæ major conjunctio, quam quæ una persona in altera est, et quasi illi imrocat, per conjunctionem, quam theologi Græci vocant, Est ergo conjunctio (non enim divisio et separatio), sed sine confusione, veraque eorum quæ sic conjuncta sunt, distinctione. Greg. orat. *De theol. inōmēn* ἐκ τῆς θεότητος, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἐκ τῆς οὐσιότητος. Chrysost. in 1 ad Cor. Οὐ τὰς οὐσιότητας συναλείψων, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τὴν ὁμοτύλιαν ἐκφράσω. Damasc. *De Trin.* Ἐννοῦνται γὰρ αἱ ὁμοτάσεις, καὶ τὴν ἐν ἀλλήλαις περιχώρησιν ἔχουσι, διὲς πάσης συναλείψεως καὶ συμφύσεως. Reddat Turr. Unimur et inter se commiscantur absque ulla conjunctione. Ergo

Β Πρώτη ἀπορία Θεοδώρου διακόνου Βυζαντίου ρήτορος, καὶ ἀρχιεπισκόπου (r) Παύλου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰ κατ' αὐτὸν τῷ θελήματι λόγον, καὶ τὴν ἀγνοίαν κατηγόρησαν οἱ Πατέρες ἐπὶ Χριστοῦ, ἀνάγκη τοῦς μὴ κατ' οὐσίαν ἐν τῷ Χριστῷ θεωρεῖσθαι λέγοντας τὸ θέλημα, καὶ ἀγνοίαν αὐτὸν λέγειν. Καὶ πῶς θεός, ὃ τὰ μέλλοντα μὴ εἰδώς; Ἀλλὰ καὶ φίλιν αὐτὸν εἰσάγειν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν ἡδὴ τῶν Ἀποστόλων καταχρησάμενον αἰρεσίν. Εἰ δὲ τὴν ἐντεῦθεν ἀπορία ἀποσταλλόμενοι, τὴν ἀγνοίαν κατ' οὐσιότησιν λέγουσιν, ὥστε καὶ τὴν ἐκπατάμεν, καὶ τὴν ἀνομιαν, κατὰ τὸν ὁμοίον τρόπον καὶ τὸ θέλημα λέγέτωσαν. Τῷ γὰρ θελήματι καὶ τὴν ἀγνοίαν οἱ Πατέρες συνέταξαν, τὸν αὐτὸν αὐτῇ पुलξάντας λόγον· ὡς φησὶν Ἀθανάσιος μὲν ἐν τῇ κατ' Ἀρειανῶν ἀποστολῇ, Γρηγόριος δὲ ὁ Θεολόγος, ἐν τῇ περὶ Υἱοῦ πρώτῃ λόγῳ, καὶ ἄλλοι ἐν ἄλλοις συγγράμμασι.

Τῷ αὐτοῦ δευτέρα ἀπορία.

Εἰ τίς αὖτε λέγῃ καὶ φωνὴ μὴ τοῖς Πατέρεσιν εἰρη-

NOTE.

summo divortio. Implicat certe in adjecto. Nihil, absque ulla coactione, concretionis et quasi confusio, et confusione. συναλείπειν Gregorio, τὸ συναίρειν et συναίρειν, συναίρειν, Sabelli propria; conjunctio quasi elisione, et quasi ad unum medium reductis quæ unimur, extremisque compressis, velut fere apud grammaticos fit in syllabis. More nostrum loquimur in divinis, in quibus tamen non licet communibus Patrumque vocibus resillire, vel ita detorquere. Hæc satis pro opusculi parvitate.

(r) Καὶ ἀνωδοκίαν. Sit forte qui iudiciis ecclesiasticis præerat, vel qui ab epistolis quasi synodalibus Paulo archiepiscopo esset. Num quasi ἑνδοξος seu συνέδοκος, defensor, vindex? Quid si ambe jungenda vocet, ἑνδοξος καὶ ἀνωδοκίαν, ut altera alteram exponat, sive orator, cuius partium erat ut pontificias sanctiones ac decreta exponeret? seu etiam ex illorum ratione subtilis ius diceret; qualis fere quem episcopi officialem vocant. Vellem certiora monumenta, quibus ejus munus totum explicari posset. Valde certe infestus homo, qui nugæ ejusmodi, magis quam subtile aliquid habentes questionēs, obtruderet.

μένη καινοτομία προδήλως καθίστηκαν, δυσὲν ἀνάγκη ὁύτερον, ἢ δεῖξαι τῶν Πατέρων οὖσαν φωνήν, τὸ φυσικὰ λέγειν ἐπὶ Χριστῷ *θελήματα*· ἢ δεῖξαι μὴ δυνάμενοι, ἴσωςαν τῷ τῶν Πατέρων ὀνόματι τὴν ἐαυτῶν καινοτομοῦντας διδασκαλίαν. Εἰ δὲ, αἱ ἐτέραί· αὐτῶν φωναὶ πρὸς τὸν ἴδιον νοοῦντας σκοπὸν, τὴν τοιαύτην τίθενται ὀνοματοποιίαν. Εἰ δὲ τὸ δεύτερον μεμπτὸν, ἄρα καὶ τὰ πρῶτον.

A sunt locuti Patres, palam novitas est, duorum alterum necesse est: aut, ostendant Patrum vocem esse ut dicantur in Christo *naturales voluntates*; aut cum non possint ostendere, noverint se Patrum nomine, novam eis doctrinam supponere. Sin minus, alias eorum voces, ad intentum suum considerantes, nomenclationem ejusmodi confutare. Quod si alterum reprehensione dignum, ergo et primum.

SANCTI MAXIMI SOLUTIONES.

Μαξίμου μοναχοῦ πρὸς Μαρῖνον πρεσβύτερον· Β
Ἐλλήνους τῶν προτεταγμένων ἀποριῶν ἐπὶ θεοδόκῳ διακόνῳ καὶ ῥήτορι, λύσεις δ'.

B Maximi monachi ad Marinum presbyterum, ad superius positas [Theodori diaconi atque rhetoris] dubitationes solutio prima.

Αἱ παρὰ τοῦ ῥήτορος παύσεις, ἀγνώσκει καὶ θεωρεῖται πᾶτερ, οὐ μᾶλλον τὸ εὐλογον ἔχουσι τῆς ἀπορίας, ἢ τὸ παράλογον ἐνδεικνύσκει τῆς ἀπορίας· ἔκ τε τοῦ ψεύδους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ' ἀνατροπῆς τῆς θέας τοῦ Μονογενοῦς σαρκώσεως Ἰησοῦς. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν τῷ θελήματι λέγον, ὡς φησι, καὶ τὴν ἀγνοίαν ἐπὶ Χριστοῦ κατηγοροῦσαν οἱ Πατέρες. Τίς γὰρ ὁ τοῦτο δεῖξαι δυνάμενος, εἰ καὶ οὕτως τὰ μηδαμῶς ὄντα, καθὼς ἴθως αὐτοῖς, οὐκ ἀναπλάττονται μόνον, ἀλλὰ καὶ τολμηρῶς κατ' ἐαυτῶν προκομίζουσιν; Ἡ οὕτως δ' ἐν ἀγνοίᾳ καὶ θελήματι ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος, εἰς ταῦτ' ὅσον ἀλλήλους τὰ πάντη κυρίως ἀσύμβατα· εἴπερ ἢ μὲν, τὴν τοῦ ὄντος ἀναίρεσιν· τὸ δὲ, τὴν τοῦ ὄντος θέαν παρίστανει, ὃ δὲ προδήλως ἀμύχανον, ὡς οὐδὲ τὸ παράπαν ἀλλήλους ἕως ὑπάρχει καὶ στήριχται. Οὐδὲ γὰρ ἐπιθετὴν τὴν ἀπὸ τῶν Ἀρειανῶν προτεινομένην, καὶ ταύτην ὁ θεὸς καὶ μέγας Γρηγόριος καταριθμεῖ· φησὶ δὲ τὴν ἀγνοίαν, ἥδη ταῦτ' οὖσαν ἀπέφηνας, τῷ θελήματι. Τοῦ θελήματος γὰρ ῥητὴς, οὐδὲ κατὰ τὸν τόπον παντελῶς ἐκνηγόμηνους, ἐν ᾧ ταῦτα διδάσκει, «*Ὁ δὲ μοι, λέγων*», καταριθμεῖ πρὸς ταῦτα τὰ τῆς ἀγνωμοσύνης ῥήματα (α), τὸ, *θεὸς μου*, καὶ *θεὸς ὁμῶν* τὸ, *μεῖζων* τὸ, *ἐκτίσας*, τὸ, *ἡγήσας*, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ δὲ οἱ συμπάρελαβον μόνον, εἰς ταῦτ' ὅσον εἶναι τὴν ἀγνοίαν τῷ θελήματι τοῦτον ἐπιχειροῦσιν, ὅσοι δὲ ποιοῦν πάντως, καὶ τὸ, *θεὸς μου*, καὶ *θεὸς ὁμῶν* καὶ τὸ, *μεῖζων*, παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰρημίζον, καὶ τὸ *πεῖθειν* καὶ *ἀγαθύνειν* ταῦτ' ἐπὶ ἀγνοίᾳ κατ' αὐτοὺς διὰ τὴν σύνταξιν, ἐπιθετὴ καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀγνοίᾳ συντίθενται. Εἰ δὲ τοῦτο διανοίας καθίστηται παρατροπὴ, κακῶς μαιζώτως ἔκτροπὴ τῶν ταῦτα

Monothelitarum voluntas secundum appropriationem exagitata. — Quas rhetor quaestiones proposuit, sanctissime inque Deo colendissime Pater, non tam dubie quaestiones probabilem rationem habent, quam ab omni abhorrentis ratione absurditatis specimen; tum ex ipsa falsitate, tum ex contentione evertendi divinam Unigeniti incarnationem. Non enim eadem ratione, ut ait, Patres de Christo ignorantiam praedicaverant, qua voluntatem. Quis enim qui istud probare queat, quamquam illi, quae nusquam existunt, more illis consuetudo, non solum conflingunt, verum etiam adversum se afferunt. Alloqui vero, eadem ignorantiae et voluntatis futura est ratio, in idem cogens, quae nunquam vere coincidunt, siquidem alterum rei interitum; alterum, ejus positionem representat: haec autem ut coeant, liquet fieri non posse, uti neque at habitus et privatio, idem inter se existant. Non enim idcirco, quod, quam Arianus objecerant (nempe ignorantiam) divinus magnusque Gregorius numerat, idem eam esse cum voluntate asseruit. Nam nec voluntatis expressio omnino illic loci meminit. «*Tu autem mihi, inquit, ad haec percense improbitatis ingrati que animi verba; illud nimirum: Deum meum, et Deum vestrum*»; illudque, *major*; Itemque, *creavit* q. 118 et *sanctificavit*, et quae sequuntur. Quod si ideo, quod solum una complexus est, in unum idemque ignorantiam cogere cum voluntate forsitan moliantur; utique etiam quod a Gregorio dictum est, *Deum meum et Deum vestrum*; illudque, *major*, et *creare*, et *sanctificare*, idem prorsus atque ignorantia il-

• Joan. ix, 17. • Joan. xiv, 28. • Prov. viii, 22. • Joan. i, 36.

• Orat. 33.

NOTÆ.

(α) Τὸ τῆς ἀγνωμοσύνης ῥήματα. Nempe Eunomii, qui a Christo ac de Christo dicta ad ejus ascrundam humanitatem, ac quibus ipsius in humanum genus commendetur dignatio ac benignitas, in illius deitatis injuriam improbe summaque

ingratitude traherat, uti etiam Billius observavit. Chrysostomo passim εὐγνωμοσύνης verba, relata scilicet ad Christum, qui illa verborum expressionem Patri deferat, et se illi minime contrarium ostendat, suamque eum originem agnoscat.

lorum sententia, ob eandem contextus seriem futura sunt; quod nimirum etiam illa cum ignorantia junxerit. Sin autem hoc sensus perversio est, illud magis eversio, eorum qui hæc in animum inducant, non solum qui loqui aut scribere audeant.

Præterea, si eadem ignorantie ac voluntatis est ratio: vel ea quæ natura volunt, prorsus etiam ignorant; vel ea quæ natura ignorant, omnino etiam volunt. Ergo et Deus, qui natura velit, ignorantie labe laborabit; cunctaque inanimata, quæ naturaliter ignorent, naturali movebuntur voluntate. Quod cum ita sit, ipse quoque Christus, qui ex deitate atque humanitate consistat, atque, ut hi loquuntur, ignorantiam pariter ac voluntatem secundum arrogationem habeat, prorsus etiam una cum divina voluntate, ignorantiam habiturus est. Mitto dicere (etsi per errorem, idcirco quod propter arrogationem), quod impugnantur hoc illos explorare defendere; qui nimirum ipsi quoque duas statuunt voluntates (naturalem scilicet, et eam quæ est secundum arrogationem) quas liquet duas esse, cum pari numero ignorantibus; quod et absurdum; duplicem in Christo ignorantiam opinari, qui nullam habeat, sed omnem prorsus eliminat, ut qui Dei sapientia atque virtus existat.

Quam vero arrogationem dicunt seu vindicationem? Substantiali, qua res quælibet, ea quæ insunt natura, ut quæ illa per naturam habeat, sibi arrogat; an eam quæ in affectu seu habitudine sita est, qua mutuo quæ sunt aliorum colimus, nostraque ducimus, cum nihil ipsi illorum patiamur aut operemur? At siquidem primam, illi potius Deum incarnatum nudum hominem affirmarunt, ut qui cum natura ignorantem docuerunt. Sin autem secundam, ne prorsus quidem hominem, sed Deum carnis expertem, ut qui simplici affectu, non velut hominis naturalia, ea quæ sunt carnis, sibi natura vindicet atque arroget, cum interim Deus existat maneatque. In quo enim illi ignorantiam ponunt, in eo palam Gregorius cuncta, quæ sunt Dei incarnati, **119** enumerat; puta, somnum, famem, sitim, lassitudinem, fletum, anxium mortis timorem, refugam cautionem, crucem, mortem; ac cum illis etiam resurrectionem, in cælos receptionem, quibus et nobis salutem contulit, eo quod hæc sponte pro nobis natura susceperit, atque illa passus sit. Siquidem igitur ex ejus arrogationis rationibus, quæ in solo affectu seu habitudine consistit, hæc in Christo

Α λογιζομένων, μή τι γε λέγειν ή γράφειν επιχειρούντων.

Ἄλλως τε δέ, εἰ ἀγνοίας καὶ θελήματος ὁ αὐτὸς καθέστηκε λόγος. ἢ τὰ φύσει θελόντα πάντως, καὶ ἀγνοοῦσιν, ἢ τὰ φύσει ἀγνοοῦντα, πάντως καὶ θελοῦσιν οὐκ οὖν καὶ θεὸς κατὰ φύσιν θέλων, ἀγνοίας περιπεσείας πάθει, καὶ ἀψυχα πάντα κατὰ φύσιν ἀγνοοῦντα, θελήματι κινήθησεται φυσικῇ. Εἰ δὲ τοῦτο, καὶ Χριστὸς ἀδ-δ: ἔτι θεότητος ὑπεστάς καὶ ἀνθρωπότητος, κατ' οἰκισίωσιν, ὡς φασιν αὐτοί, τὴν τε ἀγνοίαν καὶ τὸ θέλημα ἔχων, ἔξει που πάντως φύσει κατὰ τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ τὴν ἀγνοίαν. Καὶ σιωπῶ λέγειν, ὡς εἰ καὶ διὰ τὴν οἰκισίωσιν ἐσφαλμένως· ἀλλ' ὅτι οὐ περ κατηγωνίσαντο συνηγοροῦντες· ἰδεῖσθαι, καὶ αὐτοὶ δύο συνιστῶντες θελήματα, τὸ τε κατὰ φύσιν λέγω, καὶ τὸ κατ' οἰκισίωσιν· ὅπερ δύο προδήλως τυγχάνουσι, ὅν τε τὰς ἱσχυρίαις ἀγνοίας, δ καὶ παράλογον, διττὴν ἐπὶ Χριστοῦ δοξάζειν τὴν ἀγνοίαν, τοῦ μὴδὲ μίαν ἔχοντος, πᾶσαν δὲ πάντως ἐξαφανίζοντος, εἴπερ ἐστὶ θεοῦ σοφία καὶ δύναμις.

Οἰκισίωσιν δὲ (1), ποίαν ἄρα φασί; Τὴν οὐσιώδη, καθ' ἣν τὰ προσόντα φυσικῶς ἑκαστον ἔχοντα οἰκεῖται διὰ τὴν φύσιν· ἢ τὴν σχετικὴν, καθ' ἣν τὰ ἀλλήλων φυσικῶς ἀτέρησιν τε καὶ οἰκισιόμεθα, μὴδὲν τούτων αὐτοὶ πάσχοντες ἢ ἀναργυνοῦντες; Ἄλλ' εἰ μὲν τὴν πρώτην, ἔχουσιν μᾶλλον φίλον ἀπέφηναν ἀνθρώπων, τὸν σαρκωθέντα θεόν, ὡς τοῦτον ἀγνοοῦντα φυσικῶς δογματίζοντας. Εἰ δὲ τὴν δευτέραν, οὐδὲ ἀνθρώπων ὄντες, ἀλλ' ἄσαρκον μόνον θεόν, ὡς ἐν φιλῇ σχέσει· τὰ τῆς σαρκὸς, καὶ οὐχ ὡς ἀνθρώπου τὰ φυσικὰ φυσικῶς οἰκισιόμενον μετὰ τοῦ εἶναι καὶ μένειν θεόν. Ἐπειδή περ ἐν ᾧ τὴν ἀγνοίαν τίθησι, καὶ τὰ φυσικὰ πάντα τοῦ σαρκωθέντος θεοῦ καταριθμῆσαι σαφῶς ὁ διδάσκαλος· ὅλον τὸ ὕπνου, τὸ πίνειν, τὸ διψεῖν, τὸ κοπιᾶν, τὸ δακρύειν, τὸ αγωνιᾶν, τὸ ὀποδύεσθαι, τὸν σταυρὸν, τὸν θάνατον· μεθ' ὧν καὶ τὴν ἔγερσιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν, οἷς καὶ σίσωκεν, ἔκουσως ταῦτα κατὰ φύσιν δεξάμενος ὅπερ ἡμῶν καὶ παθῶν. Εἰ οὖν ταῦτα κατὰ τὴν ἐν σχέσει φίλην οἰκισίωσιν ἐπὶ Χριστοῦ γεγενῆσθαι δοξάζουσι, καὶ οἱ φυσικὰ ὡς ἀνθρώπου τοῦ σαρκωθέντος εἶναι λόγου προσβαλόντες, τί λοιπὸν Ἀπολιναρίῳ καὶ Μάνετι καταλείψουσι; Σιθῆρον γὰρ ὑπερῆραν τῇ ἀσείει, μᾶλλον ὑπεραυθίσαντες, ὡς οὐ τοσοῦτον καταξανα-

* I Cor. 1, 24.

NOTÆ.

(1) Οἰκισίωσιν δὲ. Scito Maximus arrogationem distinguit, qua sibi quis arrogat, quæ ipsa habet, et qua ea, quæ sunt aliorum, ut se unum quid cum illis reputat. Sic in Christo præter naturalia, ipsa vere et in unitone, in ipso existentia, κατ' οἰκισίωσιν prohibet naturalem, ut idem Maximus loquitur; quæ sibi vere ac natura Christus vindicaret ac tribueret; erant ἐν τῇ κατ' ἐπίγνωσιν διαστολῇ, ut subtilitatis cogitatu a deitate quasi sejuncta caro intelligebatur, ac unum nobiscum ratione hominis. velut

præcissione a Verbo sustentante, atque eam habente; κατ' οἰκισίωσιν σχετικὴν, arrogatione illa quæ est secundum affectum, ac quadam necessitudine, etiam illa quæ nobis ex peccato inoleverunt; ignorantia, non subjectio, et similia: ipsa vere nunquam in ipso, quod neque in illa præcissione, sed vere semper in unitone: at neque in nobis ad συνστατικά, quasi ad naturam pertinentia, illamque constituentia, sed prave voluntatis labe infecta. Item clarius sequenti ad Marinum tomo dogmatico.

στάντα τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ τῇ τῶν φυσικῶν ἰδιωμά-
των ῥῆσει προσκαχημένον, εἰ καὶ τὴν φύσιν ἀπέ-
της σαρκὸς, πρὸς μίαν τὰς διαφόρους φύσεις ἐκδι-
δων. Ταῦτα γὰρ εἴσεται τοῖς τὰ μίγματα μισγοῦσι,
καὶ τὸν Πατρικὸν διωθυμένους καὶ παραλέπτουσι·
νοῦν, ὅστις εὐκρινῶς ἅπαντα εἶδεται κατὰ εἴξιν τὴν
πρέπουσαν. Ὅθεν ὁ πανεύφημος καὶ θεοφόρος διδά-
σκαλος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ, τάδε διέξει-
περὶ ἀγνοίας, ὥσπερ κανόνι τινι καὶ τύπῳ διοριζό-
μενος, κἂν αὐτὰ τὸ πρῶτον ἡμῖν ἀνεμνηνεύτως εἰς
μέσον προήγαγον, τὸν ἀκροατὴν ὑπαρπάζοντας· Ἡ
πᾶν εὐδελον, ὅτι γινώσκει μὲν ὡς θεός, ἀγνοεῖν
δὲ φησιν ὡς ἄνθρωπος, ἂν τις τὸ φαινόμενον χωρίῃ
τοῦ νοουμένου. Ἔτιθεται οὖν τὴν μὲν ἄγνοιαν, τῇ
κατ' ἐπίνοιαν διαστολῇ τῶν οὐσιῶν μόνον ἐκδέχεσθαι
τὰ δὲ φυσικὰ θελήματα, καὶ πᾶν τι ἄλλο φυσικὸν
διχα μόνῃς τῆς ἀμαρτίας, τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώ-
σει τῶν φύσεων αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος Λόγου γνω-
ρίζειν, εἰς τὴν τῶν ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, καὶ ἀπερ
ὁπάρχει κυρωτάτην βεβαίωσιν. Εἰ τοίνυν τὴν μὲν
ἄγνοιαν ἐν τῇ κατ' ἐπίνοιαν διαστολῇ θεωροῦμεν,
οὐδ' αὐτοῦ κυρίως ἐστίν, ὃ μῆτε ἡμῶν κατὰ φύσιν
ὡς συστατικὸν, εἰ καὶ ἡμῶν εἶναι λέγεται διὰ τὴν
ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅλον ἢ ἄγνοια, ἢ ἔγκρατέως,
ἢ παρακοῇ, τὸ ἀνυπόστατον. Τίς γὰρ ἡμῶν ἐν τοῖς
φύσεως λόγῳ, ἢ τῆς οὐσίας συστατικὸς; Διόπερ
οὐδὲ Χριστοῦ ταῦτα κατηγοροῦμεν, ὡς Χριστοῦ παν-
τελῶς, οὐδὲ εἰ τι ἄλλο, καθὼς ἔφη, τῶν ἐν τῇ
κατ' ἐπίνοιαν διαστολῇ γνωριζομένων· καὶ μάλα
εἰκώτως. Εἰ γὰρ οὐκ ἐν διαστολῇ τὸν σεσαρκωμένον
γινώσκουμεν Λόγον, οὐδὲ κατ' ἐπίνοιαν φιλὴν φαντα-
ζόμεθα, ἀλλ' ἐν ἀκρῇ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει
τῶν φύσεων ὅσα πιστευόμεν ὅλην ὡς οὐδὲ τι τῶν
ἐν διαίρεσει κατ' ἐπίνοιαν λαμβανομένων, αὐτοῦ τὸ
παράπαν ἐστίν· ἀλλ' ἐκεῖνα κυρίως αὐτοῦ καὶ μόνα
προσεβόμεν, τὰ ὅσπερ φυσικὰ τυγχάνει μετὰ τῆς
φύσεως, καὶ λώδης ὅσα τῆς καθ' ἀμαρτίαν ἐκτὸς,
ἐνότητι προσώπου, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν μίαν ὑπόστα-
σεως, πραγματικῶς σωζόμενά τε καὶ ὁμολογούμενα
τοῖς εὐσεβέσι.

est subtili mentis cogitatu, considerantur. Ac sane quam merito. Si enim non in distinctione incarna-
tum Sermonem cognoscimus, nec nuda solum ratione cogitamus, sed in summa primoque ortu se-
cundum hypostasim naturarum unione ipsum existere credimus; liquet, nihil eorum, quæ in divi-
sione, quæ est subtili mentis cogitatu, accipiuntur, illius prorsus esse; sed illa vere ejus solaque proli-
temur, quæcunque naturalia existant una cum natura, omnique carent peccati labe; quæ videlicet
in unitate personæ ejusque una subsistentia reipsa

Οὐκοῦν εἰ μὲν οὐ φυσικὸν τὸ θέλημα, καὶ τῆς
ἡμετέρας οὐσίας συστατικὸν, παραστήσωσιν. Εἰ δὲ
φυσικὸν θελητικὸς γὰρ φύσει ὁ ἄνθρωπος, ἢ καὶ
αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ σαρκωθέντος Λόγου κατ'
οὐσίαν ὡς ἀνθρώπου γεγεννημένου, καὶ θελητικοῦ
κατ' ἄμφω τὰς ἐξ ὧν συνέστηκε φύσεις ὑπάρχοντος,
καὶ ἐστὶ καὶ γνωρίζεται, ἢ καὶ τὰ ἄλλα φυσικὰ
μετ' αὐτοῦ, φημι δὴ τοῦ κατὰ φύσιν θελήματος, ἐν
τῇ κατ' ἐπίνοιαν διαίρεσει, φιλῶς, ἀλλ' οὐ κυρίως
καὶ πραγματικῶς γνωρισθήσονται, καὶ ἐσται κατ'
αὐτοῦς, ἢ τῆς ὅλης οἰκονομίας θεωρία καὶ μνήσις·
μᾶλλον δὲ αὐτῇ κυρίως ἢ σάρκωσις, κατὰ διαίρεσιν
αὐτοῖς λαμβανομένη καὶ φαντασίαν, μηδεὶς φυσικῆς

A fuisse sentiunt, non ea naturalia, tanquam hominis
incarnati Verbi docent, quid demum Apollinario
atque Maneti reliquum faciant? Severum enim im-
pletate vicerunt, majori præ illo blasphemia, ver-
borumque procacitate usi, quippe cum ille non
tanta temeritate in veritatem invectus sit, sed nat-
uralium proprietatum vocem usurparit; tametsi
naturam carnis abolet, dum naturas, quæ distinctæ
sunt, in unam extērit. Hæc enim eos sequentur,
qui incommista miscēt, Patriæque mentem reji-
ciunt ac intervertunt; quæ ille cuncta distincte,
congruo admodum ordine, ponit. Quocirca claris-
simi nominis divinus Magister, altera de Filio ora-
tione, isthæc de ignorantia edisserit; velut regula
quadam ac norma dispescens, tametsi hæc primum
nulla interpretatione emollita, in medium nobis
protulerunt, ut ea fraude auditori facum facerent:
Eccei dubium esse potest, quin ut Deus quidem
cognoscat; nescire tamen se dicit, ut homo est, si
quis partem aspectabilem, ac ea disjungat, quæ sola
mente perspicui potest. Hoc igitur statuit, ignoran-
tiam quidem, sola substantiarum divisione, quæ
subtili mentis cogitatu consistit, exponi ac sumi;
naturales vero voluntates, ac si quid aliud natu-
rale est (uno duntaxat excepto peccato), unione
personali duplicis naturæ ipsius incarnati sermonis
cognosci, ad ea vere omnino astruenda, ex quibus
et in quibus, et quæ existit. Siquidem igitur igno-
rantiam, in ea, quæ subtili mentis cogitatu est,
seorsum acceptione ac partitione, intelligimus,
haud ejus proprie est, quæ ne ad nos quidem se-
cundum naturam spectet, ut constituens ac insig-
nificans; tamesi ea ad nos spectare dicantur anti-
quæ transgressionis merito ac labe; cujusmodi
ignorantia est, derelictio, inobedientia, non subje-
ctio. Quæ enim in his humanæ naturæ ratio, aut
quæ insigniat substantiam ac constituit? Quam-
obrem neque hæc de Christo, ut Christus est,
prorsus prædicamus, neque aliud quidpiam, uti di-
cebam, eorum quæ in 120 sola distinctione, quæ

Si enim non in distinctione incarna-
tum Sermonem cognoscimus, nec nuda solum ratione cogitamus, sed in summa primoque ortu se-
cundum hypostasim naturarum unione ipsum existere credimus; liquet, nihil eorum, quæ in divi-
sione, quæ est subtili mentis cogitatu, accipiuntur, illius prorsus esse; sed illa vere ejus solaque proli-
temur, quæcunque naturalia existant una cum natura, omnique carent peccati labe; quæ videlicet
in unitate personæ ejusque una subsistentia reipsa

D Siquidem igitur voluntas non est naturalis, ac
quæ substantiam humanam insigniat, id vero os-
tendant. Sin autem est naturalis (est enim homo
natura voluntatis facultate præditus) aut etiam vo-
luntas una cum reliquis incarnati Sermonis secun-
dum substantiam, ut qui homo existerit, sitque
voluntatis facultate præditus secundum ambas, ex
quibus consistit, naturas, tum existit tum nosci-
tur; vel alia quoque pariter naturalia, una cum
naturali voluntate, in divisione quæ est subtili
mentis cogitatu, sola ratione, non vere ac reipsa
noscentur; totaque illis dispensationis consideratio
atque doctrina (quinimo ipsa vere incarnatio), se-

eundem divisionem atque nudo cogitatu fallente specie accipietur, cum nihil in Christo secundum unionem (nec ipsam prorsus naturam) constentur. Ubi enim non est aliquid naturale, neque prorsus natura sit. Ut vicissim, ubi vere natura est, sunt etiam quæ ad eam spectant omnia, uno duntaxat excepto peccato. Quapropter nulla eis adversus veritatem occasio: sublata enim omnis ac per omnia cavillatio est; ut eam, si modo velint, gaudio amplectantur, animique sinceritate nobiscum, qui recta fide in eum credamus, constentur (non suis quasi araneorum telis, imbecillæ mentis rationibus innitantur). Ex quibus Christus est, in eis Christum esse; ac in quibus est, hæc et illum esse. Est igitur Deus et homo simul et semel Christus; esque in deitate et humanitate; ac ex hisdem demum unitus est.

121 *Ejusdem S. Maximi solutio alterius absurditatis.*

Quod Patres naturales dicant voluntates, tunc ostendamus, cum obaudire poterint, vel (ut magis proprie loquar) voverint, qui ad omnia divina, Patrumque testimonia, aures animi obturarunt. Si enim velut ex quadam labe, ex rixæ studio eas purgare velint, limpideque (seu potius nullo occupante affectu ac libidine) mentis oculum ex ratione, traditis Patribus doctrinæ, multifluci sacroque splendori admoveo, omnino intelligent naturales eos operationes vocare; quod omnes diserte dicant, doceantque: «Naturalem atque insitum appetitum, et a natura habentem, ut caro nolit mori. Est enim istud naturæ dampnatio. Ecquoniam modo communem amborum voluntatem dicit? Quando nam vero naturæ diversitas una voluntate diluxerit? Prorsus enim necesse est ut voluntas cum natura concurret; et ut natura mori nolit, sed presenti vitæ adherescat. Ac sicut esuries aut sitis nullum crimen est, ita neque vitæ presentis cupiditas danda vitio est. Inesse quoque naturæ innati vim amoris erga presentia.» Itemque: «Cum carni competat, quam in nostri gratiam assumpsit, cum his omnibus, quæ illi natura insunt, ut ei mortem defugiat.» Hæc doctrina inclytorum Athanasii, Basilii et Gregorii et Joannis et Theophili et Cyrilli, ac reliquorum probatorum Patrum, sententiæ et verba. Quæ his major probatio, ut sit manifestum naturales eos voluntates docere? Quænam vero, quibusve auctoribus orta contradictio, cum in his quæ dicta sunt nulla dubietas sit; nihil eorum mentem in obscurum trahat?

Nihil ergo nos inde, ut causantur adversarii, dictiones novamus; sed Patrum voces constitemur: neque ex sensu nostro, et ut destinato serviant, nomina fingimus (res enim temeraria est, mentisque

A καὶ τοῖς ἐν Χριστῷ καὶ ἰσὺς ὁμολογούμενου, μὴ δ' αὐτῆς τὸ παράπαν τῆς φύσεως. Οὐ γὰρ τὸ φυσικὸν οὐκ ἔστιν, οὐτε φύσις ἔστι ποτὶ ἄν. Ὅτιον ἐνθα κυρίως ἡ φύσις, τὰ κατ' αὐτὴν ἀπαρτίζονται διὰ μέρους τῆς ἀμαρτίας. Διότι οὐδὲ μία τοῖς κατὰ τῆς ἀληθείας πρόφασις ἔστι. Περιηρηται γὰρ πᾶσα, καὶ διὰ πάντων ἐπίνοια, πρὸς τὸ ταύτην, εἰ γε βούλοιντο, περιχαρῶς δομῆσαι, καὶ ἡμῖν εὐ- λικρυνῶς συνολογίσαι· ἀλλὰ μὴ τοὺς ὡς ἐξ ἀρχῆς τῆς κατ' αὐτοὺς ἀβυσσοῦς διανοίας ἐπαρτεῖσθαι λό- γοις, τοὺς εἰς αὐτὸν ὀρθοδόξως πιστεύοντας, οἱ ἐξ ὧν ἔστιν ὁ Χριστός, ἐν αὐτοῖς ἔστιν ὁ Χριστός· καὶ ἐν οἷς ἔστιν ὁ Χριστός, ταῦτά ἐστιν ὁ Χριστός. Ἔστιν οὖν θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐν ταῦτῷ ὁ Χριστός· ἔστι δὲ καὶ ἐν ταύτῃ καὶ ἐν ἀνθρωπότητι ἡμεῖς δὲ καὶ ἐν θεότητι καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος.

Τὸ αὐτοῦ ἁγίου Μαξίμου ἐκλύσις τοῦ δευ- τέρου ἀτόκου.

Περὶ τοῦ δεῖξαι φυσικὰ λέγειν τὰ θελήματα τοῖς Πατέρας, τότε δείξομαι, δι' ἃν ἵπταιν δοκηθῶσι ἢ βουλῆθωσι, εἰμὶν αἰκισίον, οἱ πρὸς πάντα τὰ θεῖα καὶ πατρικὰ τὴν ἀκουστικὴν τῆς φύξης ἀποβύ- σοντας δύναμιν. Εἰ γὰρ ταύτην ὡς ἐκ τινος πάθους ἀνακαθάραι βουλῆθωσι τῆς ἐριδος, καὶ τρανῶς, ἢ μᾶλλον ἀπροσπάτως, τὴς διανοίας ὅρα κατὰ λόγον ἐρίσαι τῇ τῆς πατροπαράδοτου διδασκαλίας πολυ- φώτῃ καὶ ἐκτὸς λαμπρῶν, συνήσουσι πάντως ὡς φυσικὰ θελήματα κατονομάζουσιν· ἐκ τε τοῦ διαφ- ρῆθην ἀπαντα· κοινῇ λέγειν τε καὶ διδάσκειν, «Φυ- σικὴν τε ἔρεξιν, καὶ ἐμφυτον ἔρεξιν, καὶ φυσικὰς ἔχουσαν τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν τὴν σάρκα· κατὰ- γνωστὴς φύσις» (u) ἔστι γὰρ τοῦτο. Καὶ πῶς ἂν φησι κοινὴ ἀμφοτέρων τὸ θελημα; πῶς δ' ἂν ἡ τῆς φύ- σεως διαφροσύνη τῷ ἐλ θελήματι διαφανῶσι; Ἀ- νάγκη γὰρ πᾶσα συνέρομεν εἶναι τῇ φύσει τὴν βου- λησιν, καὶ τὴν φύσιν μὴ βουλομένην ἀποθανεῖν, ἀλλὰ τῇ παρούσῃ ἀντεχομένην ζωῆς. Καὶ ὅτιον τὸ πει- νεῖν καὶ διψεῖν οὐκ ἐγχεῖται, οὐδὲ τὸ τῆς παρούσης ζωῆς ἐπιτελεῖται. Καὶ οἱ φύσις γὰρ ἐγκτεται τὸ φι- λῆρον τὸ περὶ τὰ παρόντα. Καὶ τὸ· «Ἐχούσης τῆς σαρκὸς, ἣν δι' ἡμεῖς ἀνέλαβεν μετὰ πάντων τῶν αὐ- τῇ προσθέντων φυσικῶς, καὶ τὸ παραιτεῖσθαι τὸν θά- νατον.» Ταῦτα Ἀθανασίου, καὶ Βασιλίου, καὶ Γρη- γορίου, καὶ Ἰωάννου, καὶ Θεοφίλου, καὶ Κυρίλλου, τῶν ἀοιδίμων, τὰ λόγια, καὶ τῶν ἄλλων ἐγκρίτων Πατέρων. Τίς ἢ ὅτιον ταῦτα μαίεον ἀπέδειξε, ὡς φυσικὰ θελήματα διαγορεύουσι; Πᾶσα δὲ καὶ παρὰ τῶν ἀντιλογίᾶ, μηδεμιᾶς ἐν τοῖς τοῖς λεγομέ- νους οὐδὲς ἀμφιβολίας, ἢ τῆς οὐρανοῦ ἐπιχρόσεως;

Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐντιθέμεν οὐ λέγεις κινεομένου, ὡς οἱ δι' ἰσχυρίας φασιν, ἀλλὰ πατρικὰς ὁμολογοῦ- μεν φωνὰς· οὐδὲ πρὸς τὸν ἴδιον νοούντας σκεπὸν τῆς ὁνομαστικῆς πείρας· τομῆς γὰρ τοῦτο, καὶ

NOTÆ.

(u) Κατὰ φύσιν φύσις. Nempse velle mori, quasi naturæ abdicatio est ac damnatio; cum ipsa esse et vivere appetat. Nec qui altiori proposito

mortem contemnunt, ipsi mortem ambiunt, aut vitam defugiunt, sed meliorem vitam deteriori præferunt.

της αἰρετικῆς ἔργον καὶ μανικῆς διανοίας· ἐπεὶ οὖν· ἅλλ' ὥς ὅτι αὐτῶν τῶν ἀγίων ἐνοήθησαν καὶ ἀλέγησαν, ταύτης εὐσεβῶς προσημίζομεν. Αὐτοὶ δὲ τίνα καὶ πόθεν ἔχουσι χάριν, εἰς τὸ μὴ πάντως οὕτω νοεῖν, ἀλλ' ἐτέρως καὶ παρὰ ταῦτα δοξάζειν, εἴγε βούλονται· ἂν ὅπως εὐσεβεῖν, καὶ τῆς πατρικῆς μὴ παρεκκλίνεσθαι διδασκαλίας; Εἰ γὰρ ὑποστατικά, εὐτὶςτι προσημικά· ἔχουσι πάντως, εἰ φυσικά δ. . . οὐμένοι [ὑπονοούμενοι], καὶ τὴν προσημικὴν ἐπερ-
τητα συνεισάγουσιν, ἢ τὰ παρὰ φύσιν, καὶ τὴν ἐκ-
πρωσίων τῶν οὐσιῶν δογματίζουσιν, εἰς ἀνυπαρξίαν
εἰς φύσεις, ἢ μᾶλλον ταυτοῦς, συναλλάσσοντες. Καὶ
γὰρ τῶν προσωπικῶν, καὶ τῶν παρὰ φύσιν, ἐπερ-
τι τοιοῦτον δώσωμεν ὅπως εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν· ὅτι μὴδὲ
καθόλου γινώσκεται, μετὰ τὴν τῶν κατ' οὐσίαν ἀπο-
φοίτησιν θελημάτων. Ἐπεὶ γὰρ θεῶν καὶ ἀνθρώπων,
εἴτε θεῶν καὶ θεοῦμενων, εἴτε κτιστῶν καὶ ἀκτιστῶν,
εἴτε καὶ ὅπως ποτὲ καλεῖν ἐθέλοισιν, φυσικά, καὶ οὐκ
ἄλλως τὰ ἐπὶ Χριστοῦ θελήματα κατονομάζειν εὐ-
σεβῶς ἐναγόμεθα, τὴν φυσικὴν ἐπερ-τητα τῶν ἐξ
ᾧ συνίσταται διασημαίνειν ἐθέλοντες. Εἰ γὰρ ἀνάγκη
πᾶσα σύνδρομος εἶναι τῇ φύσει τὴν βούλησιν κατὰ
τοῦς Πατέρας, καὶ οὐκ ἔστι κοινὸν ὁπλαθὲ ἀμφοτέρων
τῶν οὐσιῶν εὐ θέλημα λέγειν, οὕτε ἢ τῆς φύσεως
διαφορῆς τῷ ἐν θελήματι διαφαίνεται, ὅλον ὡς
πάντως δύο φυσικά ἀνάγκη τὰ θελήματα λέγειν· ἵνα,
κατὰ τοῦς Πατέρας, ἢ τῶν οὐσιῶν ἐπὶ Χριστοῦ δια-
φορῆς ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαίρετως γινώσκῃται. Τίς
οὖν αὐτοῖς, πρὸς ταῦτα λόγος, ἢ τίνα τὴν ὀνοματοποι-
ῖαν ταυτοῖς ἀνακλίσουσιν. κατὰ τὸν ἴδιον τὰ πατρικά
νοοῦντες σκοπὸν; Ποία δὲ ἀρα τὸν εὐσεβῆ ἰδέσθαι
βούλονται· ἂν, τῶν φυσικῶν ἀποκρίνοντα θελημάτων,
τὰ προσωπικά; Καὶ τίς οἶσει τὴν ἐν προσωποῖς
τοῦ ἐνὸς κατομῆν; Ἀλλὰ τὰ παρὰ φύσιν. Καὶ τίς
δ' τῆς κακίας καὶ τῆς ἀνυπαρξίας ἐνέγχει βάραθρον,
εἰς ὅπου ταυτοῦς κατὰ μικρὸν συναλύνουσι; Πλὴν,
ἐπειδὴ χάριν ταυτοῖς, ὅτι τὸν ἀριθμὸν τῶν θελημάτων
πολεμεῖν ἀφῆμενοι, περὶ τὴν ταύτων φυσικολογίαν
ἐτρέπησαν, ἢν τυχόν καὶ παραχωροῦμεν, ὡς θέλοισιν
ὀνομάζειν, τοῦ κατὰ ταῦτα διακρίνοντες ἀριθμοῦ,
μέχρις ἂν ἐκ τῆς ἀκαταλλήλου κλήσεως μεταμαθόντες
τὸ ἀποκρίναι, καὶ εἰς ὅπου ἂν αὐτοῖς ἄγει τέλος ἀπρόσ-
φορον, πεισθεῖεν καὶ οὗτοι φυσικά θελήματα κατὰ τοῦς
Πατέρας ὀμολογεῖν.

et, ac in quem finem nihil eis conferentem ducat, ipsi quoque se suaderi sinant, ut naturales duas vo-

luntates ex Patrum sententia dicant
Τίς δὲ καὶ τὴν ταύτων περιφορὰν μὴ θαυμάζει; Ὅπως
τε περιδοῖς τοῖς καὶ διαδοῖς ἀποκρημνένοι, τὸ μέγα
τῆς περὶ ἡμᾶς θείας οἰκονομίας ἀποσκευάζειν
μηχανῶνται μυστήριον; Ποτὲ μὲν γὰρ κατὰ
τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν εὐ θέλημα προσκομίζοντες,
δὲ ἐνὸς, ἢ φασιν, ταυτοῖς συνεισάγοντες τὴν μίαν,
κατὰ τῶν δύο μετῃθεν ἐνεργεῖαν· ποτὲ δὲ τὴν δι-
γνοῖαν κατὰ τῶν θελημάτων, ὡς ταύτη συνανακα-
λόντες τοῦ θελήματος, καὶ τῶν ἐκτὸς εἶναι λογιζο-
μένου. Ποτὲ τὴν πάντων τῶν φυσικῶν τελείαν ἀπο-

A heretica ac furibunda opus inventioque), sed qua
ratione sanctis intellecte ac dicta voces sunt, eas
pie proloquimur. Illis vero quoniam praetextus, ac
unde, ut non omnino sic intelligant, sed aliter
menteque contraria sentiant; siquidem ipsis om-
nino constitutum est ut pie credant, neque a Pa-
trum doctrina deflectant? Nam 123 si hypostaticas
(hoc est personales) voluntates habebunt, quos na-
turalium pudeat, una quoque personalem diversita-
tem inducant, aut quae innaturalia sunt; ac substan-
tias interire docebunt, quae naturas (si magis ipsi
seipsos) in nihilum cogunt. Etiam nec persona-
lium, nec eorum quae sunt praeter naturam (si quae
tamen ejusmodi prorsus dici dederimus) aliquid est,
quando nec prorsus noscitur, posteaquam volunta-
tes naturales abierunt. Sive enim divinam huma-
namque voluntatem, sive deficientem et deficientiam,
sive creatam et increatam, sive quidvis aliud appel-
lare libuerit naturales in Christo, non aliter, volun-
tates, pie appellandas monemur, ut earum, ex qui-
bus consistit, naturalem diversitatem liquido desi-
gnemus. Siquidem enim prorsus necesse est, ex
Patrum sententia, ut voluntas cum natura concu-
rat, nec communem scilicet amborum substantia-
rum voluntatem dicere licet; nec demum naturam
diversitas una dilucescit voluntate, liquet duas
necessario dicendas naturales voluntates, ut, juxta
quod Patres sentiant, substantiarum in Christo in-
confuse ac indivise diversitas noscatur. Quae illorum
ad haec responsio? aut quam sibi arbitrarium nomi-
num compositionem consingent, ut dicta Patrum ad
suum propositum trahant? Quas vero, cum qui
pietatis cultor sit ac rectae fidei tenax, amplecti vo-
llit personales voluntates, cui naturalium factura
obtigerit? Et quis ferat eum, qui unus existat,
personarum multitudo consendi? Verum innatu-
rales? At quis tandem patienter habeat, in quod se
illi malitiam, atque nihili (ut sic loquar) barathrum
paullatim praecipites dant? Hoc tamen illis gratiam
habemus, quod missa numeri voluntatum impugna-
tione, ad earum veras sunt explicandam naturam;
quam et foris concedemus, utique nominare li-
buerit, earum amisso numero; donec tandem ex
inconvenienti nuncupatione, rei absurditatem dedo-

D Quis vero etiam hominum non miretur jocolatio-
nem versatilique ingenium? Quomodo scilicet pe-
riodis quibusdam ac veluti circumactis abusi, ma-
gnam erga nos divinae dispensationis mysterium
convellere nitantur? Quandoque enim adversus na-
turales operationes 123 voluntatem afferentes;
per unam, nisi loquuntur, una sibi unam inferentes,
duplici abolita, operationem annexerunt. Quandoque
vero, ignorantiam voluntatibus committentes, quasi
voluntas una cum ignorantia excludatur, ac cum

NOTE.

(v) Τὰ φυσικά ὑπονοούμενοι. Sic paulo exesam peno vocem rite restitui [ac suppleri; nec in ea
totoque Maximi discursu haeret aliquid scrupuli.

lis quæ extrinsecus sunt computetur. Quandoque per arrogationem, quæ sunt naturæ, omnia prorsus inficientes, totumque mysterium, uti dicebam, everientes; cum hæc omnia in ipso, nulla ipsis habitudine affectuque sumantur, non vere naturæ, tanquam Dei hominis incarnati, uniois vi inesse intelligantur; cum par esset, ut a veritate hæc quidquam exciderent, sed in eam potius cunctis viribus prout tum essent, tum ei patrocinio venirent; ea ratione, quod unius ejusdemque Christi Dei nostri naturas nullo eis desiderio, et quæ ipsis competunt, vere astruerent, ac firmissime confiterentur; cui gloria cum Patre et Spiritu sancto in sæcula infinita. Amen.

Α παρὶν, διὰ τῆς οὐκ ἐκείνης, καὶ τοῦ μυστηρίου, καὶ ὁδῶν, ἔργων, τὴν εὐχὴν ἀνατροπὴν ἐν σχέσει ψυχῆς τοῦτων αὐτοῖς ἀπάντων ἐν αὐτοῦ λαμβανόμενων, καὶ τὸ φυσικῶς ὡς ἀνθρώπου τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ καθ' ἡρώτων γνωρίζομένων· διὸν μὴ τῆς ἀληθείας ἐξίστασθαι· συννεύειν δὲ μᾶλλον αὐτῇ διὰ πάντων καὶ συνηγαγείν, κατὰ τὴν ἀπαράλειπτον τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδὲς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν φύσεων, καὶ τῶν προσόντων ταῖς φύσεσι πιστωσὶν εὐαγγελικῇ καὶ βασιλευστικῇ δομολογίᾳ· ἥ ἡ δόξα τῶν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς ἀπράντους αἰῶνας. Ἀμήν.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ (x) ΠΡΟΣ ΜΑΡΙΝΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ.

MAXIMI SANCTISSIMI MONACHI

AC CONFESSORIS

TONUS DOGMATICUS AD MARINUM PRESBYTERUM.

Quorum ratio virtutibus splendet, horum mens scientiæ radiis clarescit, ab omni eximentibus oblivionis noxa, uti ab errore tuta illis ratio præstatur; tantumque ad occulti ducentibus hauriendam notitiam, quantum ad ejus, qui nostri causa eluxit, imitationem reducant. Hoc vero in Spiritu sancto ostendisti, quibus ipse, religiosissime ac venerande Pater, sacrorum morum sacratissimarumque actionum sedulitate concertas, tantum laudationem excedis, quantum etiam acriorem conatum ac vehementiam adjicere sufficis; qui scilicet cursus finem ac metam, majorem extensionem facias; finemque rationis, jugis motus ascensum ad rationem; ut ei naturam excedas, cunctasque figuras abjicias, ac pure purissime illi consuescas, pro tua ex omnibus ergaque omnes submissione perfectoque transitu, habitudinis seu affectus ratione: qui nempe nullis finibus comprehensam facili expeditione cursus felicitatem per gratiam tribuat, ejus-

Philipp. iii, 13.

(x) Τόμος δογματικός. Hunc magna parte sive librum, sive epistolam, Anastasius Bibliothecarius in sua Collectanea retulit, ea deflorans ac sublegens, quæ Honorii papæ defensionem contineant. Ac sane gratulandum tantum monumentum et cimetrium in pontificia Romæ asservatum gazæ, vel nunc demum qua productum est lingua, Gallicani cleri sedulitate et ope; inque eo splendidissimi surgentis jubaris, pari nobilitate, vita, doctrina,

ἢ ὁ λόγος ἀρετῆς ἐπαίχεται, τοῦτων ὁ νοῦς γνωστικῶς ἐπαλάμνεται χάριτι, ἐξιστώσας λήθης ἀπάσης αὐτὸν, ὥσπερ ἐκείνον ἀπάτης ἐκείναι, καὶ πρὸς μύσιν ἀγούσας τοῦ κρυφίου τοσοῦτον, ὅσον αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἐκφανθέντος πρὸς μύσιν ἐπαναγούσι. Τοῦτο ἐν Πνεύματι ἁγίῳ παρέδειξας, οἷς αὐτὸς ἐμιλλώμενος ἐμιμλεῖα τρόπων ἱερῶν καὶ ἱερωτέρων πράξεων, θεοσιμῆτες Πάτερ, ὑπερέχεις τοσοῦτον τὴν εὐφημίαν, ὅσον καὶ ἐκείνους προσβαλεῖν τὴν εὐνοίαν, πείρας μὲν ὁρόμου ποιούμενος τὴν ἐπέκτασιν, καὶ λόγῳ τὴν ἐπὶ τὸν Λόγον ἀεικίνητον ἀνοδοῦ, ἵνα καὶ φύσιν ὑπερέβῃς, καὶ τύπους ἀπαντας διαρρήψῃς, καὶ καθαρῶς τῇ καθαρωτάτῃ προσομιλήσῃς, κατὰ τὴν ἐκ πάντων καὶ πρὸς ἀπαντας ὁμοσταλήν ἐαυτοῦ, καὶ τέλειαν ἐν σχέσει διάθεσιν· ἥτις τὴν ἀριστον εὐροίαν προσεβίβη κατὰ χάριν περιγράφουσίν τε πᾶν ὁρίσθην καὶ ὑπερβαίνουσιν, καὶ εἰς τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων, ἵνα πρόδρομος ὡπὲρ ἡμῶν εἰσέλθῃς ἐν καθ' ἡμᾶς ὁ ὡπὲρ ἡμᾶς Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς χωρῆσαι τα-

NOTÆ.

serenissimi principis ducis d'Abret Em. card. propensissima liberalitate, ac episcopi suprema arce Palatini, in lucem prodire: ut eo, ac reliquis Maximi, filia suppetias matri eat, arcemque vel maxime Romanam, quo tempore tantis turbinibus quatitur, fulciat, et sibi ipsa in ejus salute incolumitatem atque gloriam, avita in sedem apostolicam pietate, querat. Nec una Honorii hic defensio, sed et Anastasii Sinaitæ, et Gregorii Theologi.

πραξιαύζουσιν, τὸν ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν πρακτικῶς αὐτῷ δι' ἀρετῆς συναναβαλόντα, καὶ τοὺς οὐρανούς ἀπὸ γνῶσεως εἰς γνῶσιν ἐπιστημονικῶς διαρχόμενον, καὶ τῇ κροφιομύστῃ καὶ πολυφρονιότητι συγῇ, κατὰ πᾶσαν νοερὰ ἐνεργείαν ἀπόλειπιν, ἀγνώστως ἐντυγχάνοντα τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων, ᾧ διὰ χάριτος καὶ τῆς περὶ τὰ ἱερουργὰ μακαρίας σπουδῆς ὑπερφυῶς ἀναχθεῖς, ἀνάγει τοὺς κατ' ἐμὲ κάτω καίμενους, χειρὰ τε συμπαθῶς ὁράγων διὰ τοῦ γράμματος, καὶ λόγον διὰ τῆς ἐν τούτῳ κρυπτομένης νοήσεως, πιδῶν τε διὰ σπουδῆς ὑπεξίστασθαι τῶν ἐξιστάμενων Θεοῦ, καὶ μόνην ἀσχετῶς τὴν αὐτοῦ καὶ πρὸ; αὐτὸν ἐνωτικὴν ἐξ ὅλης καρδίας [τιμῶν, ἀσχετῶν, προτιμῶν vel quid simile.] ἀγάπην, καθ' ἣν, ὡς ἀπλὴν καὶ ἀνέλθεον, πᾶσαν διπλόην, καὶ σχήματος ἐπιπλάσσειν αὐτῆς τε διανοίας, καὶ τοῦ φαινομένου διακρούσασθαι παρακλήσῃ, καὶ τὴν μακαρίαν ὄντως, καὶ τῶν μακαρίων ἐκφαντορικὴν ἀρετὴν κατορθοῦν, ἣν τὰς σαῖς ἱερωτάταις, στηριζόμενος προσηυχαῖς δυνηθείην ἐκινῆσαι, εὐπερίστατον ἁμαρτίαν ἀπολιπών.

sum varietatis expert) omnem duplicitem expellere jubes, ac vehiculi involucrum, tam animi ipsius, tum ejus partis quæ oculis subjecta est, beatamque vere ac beatorum explanatricem virtutem implere; quam utinam sacratissimis tuis precibus confirmato mihi ac salto liceat prestare; relicto, quod facile adheret tenaciorisque natura est, peccato.

Ἐπαι δέ μοι καὶ πρὸς ἐργασίαν αὐτῆς ἐγείρων τὸν λογισμὸν καὶ τὸ χῶρημα τῆς ψυχῆς πάσης ἀγνοίας διακαθάσαι βουλόμενος, ἐκείνουσάς μοι διαρευνῆσαι τοῦ τῆς ἁναστάσεως φερωνύμου (y) θεωτάτου καὶ μεγάλου Καθηγητοῦ τῆς ἁγίας Θεοπολιτικῆς Ἐκκλησίας, ταῦτ' ὅν ἐφάναι τῆς οἰκουμένης ἀπάσης, τὸν κατὰ τοῦ Διατεκτοῦ λόγον ἄλλον ἐκ Διατεκτοῦ, κυρίως εἰπεῖν, ὅτι καὶ Θεοῦ καὶ ἡμῶν τελείως χωρίζεται δι' ἄκρας μεταβολῆς καὶ συμφύσεως, τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα Θεόν, καὶ τοῦ Πατρὸς ὁμοούσιον γέννημα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πῶς ἐπ' αὐτοῦ μίαν φησὶ τὴν ἐνέργειαν¹¹, καίτοι φυσικὰς δογματικῶν τὰς ἐνεργείας αὐτὸν γε αὐτῆς ὡς οἰκείας φωνῆς προσηγορίας σοφὸν ἐρμηνεύτην καὶ διδάσκαλον, οὐκ ἄλλο τι ταῦτ' εἶναι διοριζόμενον, ἢ τὴν τῶν ἐμφύτων ἐνεργειῶν ἀδίδακτατον ἔκτασιν, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελεσμα, τὸ ἔργον ἡμῶν καὶ τὴν πρᾶξιν, ὡς ἐνδοτικὴν τοῦτον ὑπάρχουσαν καὶ ὁρμητικὴν, εἰ τι, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, κατενώνηκε κλήσεως, ἢ τε δὴ μερικὸν τι κυρίως εὐδα καὶ καθολικόν. Καθ' ὅσον γὰρ ἐκ τῆς κατὰ ἰδιότητα φυσικῆς οὐσιώσεως ἐνεργείας προάγεται, μερικὸν τὰς ἐνέργειαι, ὥστε οὐκ ὅσον καὶ κατέστην προάγουσα καθολικῶν. Πέφυκε γὰρ τὰ μὲν ἰδικὰ τῆς κλήσεως κοινωμένη τῶν γενικῶν, τὰ δὲ καθόλου τῆς

A modi scilicet ut finitum omne circumsceribat atque excedat, inque Sanctia sanctorum, ubi præcursor pro nobis¹², nostra carne ac natura, qui nobis superior est, Jesus, ingressus est, tenacius coherentem faciat penetrare, qui a claritate in claritatem actionis cultu, virtutis scilicet functione, una cum ipso ascendat, atque a scientia in scientiam mentis solertia cælos pervadat¹³: eoque, quod occultius docetur loquacissimoque silentio, omni mentis operatione subducta, ignote cum Patre spirituum versetur¹⁴: in quem gratia munere, beatæque re sacra peragenda diligentia ac sedulitate, eximie, ac quam natura ferre videtur, alius subvectus, qui mei similes humi jaceant, subreptis, miserantis affectu per epistolam manum porrigens, sermonemque ac rationem, per latentem in ea intelligentiam; omnique opera, ab his quæ a Deo distraherent, suadens animum avocare, atque solam illius libere, ac cum illo unientem charitatem, ex toto corde colere; pro cuius munere et ratione (quippe cum simplex sit unusque rationis forma-

Quod autem mihi quoque ad operis functionem rursus mentem excitans, omnique, animi sinum, ignorantia depurgare satagens, ejus qui a resurrectione merito nomen habet, divinissimi magnique sanctæ Theopolitæ Ecclesiæ (idemque est ac si orbis universi dicas); magistri ac præceptoris orationem, seu librum *Adversum Dialectem* (iudicem atque arbitrum dicas) quinimo, ut vere loquar, *Dialectem* (id est, *divisorem*), qua ratione a Deo pariter nobisque per summam mutationem ac confusionem, Deum, qui pro nobis homo factus est, Patrisque consubstantialē prolem Dominum nostrum Jesum Christum, separat, perscrutari jussisti: quoniam modo unam in eo dicat operationem (ἐνέργειαν), tametsi naturales operationes profiteatur; ipsum nimirum suæ ipsius vocis, seu dictionis, sapientem interpretem ac magistrum produco, qui hanc nihil aliud esse statuat, quam naturalium, seu insitarum operationum indivisam unionem, earumque effectum (opus scilicet et actionem), quatenus ejusmodi est, ut per eam ille innotescant ac declarentur; quæ ipsa operationis nomen¹⁵ nata sit, velut quæ vere quid particulare ac universale existat. Quatenus enim ex substantiali operatione, quæ naturalis proprietas est, produci-

¹¹ Hebr. vi, 20. ¹² II Cor. iii, 18. ¹³ Hebr. iv, 14. ¹⁴ Hebr. xii, 9. ¹⁵ Ibid. 2.

¹⁶ Ἐνέργεια ut usurpata Anastasio, unaque in Christo asserta.

NOTE.

(y) Τοῦ τῆς ἀναστάσεως φερωνύμου. Circumlocutio est, qua Anastasius Sinaitæ Antiochenus archiepiscopus Justiniano imperatore, describitur, libro adversus Joannem Philoponem; qui se fidei quasi iudicem atque arbitrum, Catholicos inter et Severianos constituens, suæ illi lucubrationi διατήρησιν, titulum fecerat, ut auctor est Nicephorus

lib. xviii, c. 47, sive etiam περὶ ἐνώσεως, De unionis. Lemmation ejus libri Anastasii refert Gretzerus in Odegi proœmio, reperit inter adversaria Turriani. Ex quibus etiam τοῦ Διατεκτοῦ τιμῶν, ex illius operis libro 17, pollicetur, cum quinque Anastasii orationes de rectis fidei dogmatibus editurus esset, fidem liberasse non videtur.

convertatur. Reliquet, quod cum multa contra rationem agamus, non tamen ex rationali, quæ natu-

ra læst, in brutorum substantiam genusque transcamus.

Οὐκ ἔστι οὐδ' ἄλλο τὸ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἄλλο τὸ κατὰ A Non igitur alia nostra, aliaque Salvatore humanitas; neque velle aliud, aliæ naturæ ipsam rationem quod spectat, et aliter modoque nobis superioris: tum enim ille divina conditus est, tum istud 120 divise formatum; ob eamnam cum deitate unitatem. Quod autem rursus, quæ in nobis vitio dantur, singula rursus convenienti maxime ratione spiciuntur, puta contrarietas, sive pugna, et quæ sunt ejus generis omnia, et alia judicio subitili cogitatione naturæ dividendo, ad naturam, quæ secunda est, divertant, ut tamen Christi humanitatem una lo his assumamus, id vero nefas est. Nam si in nobis quidem sic ut naturam decet, sed ut illi ac rationali verba considerantur, quo tandem modo, subtilitatem ipso cogitatu, subtiliorique, ut sic loquar, ratione, illi ascribi possint? sed sola arrogatione, per misericordiam tanquam capiti totius corporis tribuantur, ut etiam medico egrotantis morbo, donec qui nostri causa homo factus est, ab ipso Deus liberaverit; quique adeo hæc a nobis perfectæ absumat ablatæque potentia assumpti ab eo corpore. Duplex enim passionum seu affectuum ratio est: alia namque multis inducta sunt; alia prodeum labemque habeat: ac priores quidem humanam naturam ut propriam notæ insigniant; secunda vero, prorsus adulterant. Atque illas quidem ut homo propter nos sponte essentialiter assumpsit, ut et naturam naturæ, et quæ adversus nos erat, condemnationem discerneret: hæcque rursus, propriam humanitate certa dispensatione indulgentiæque arrogavit; quæ in nobis, nostræque non subiectis moribus sese proderent, ut velut ignis ceram, ac velut sol terræ vaporem, a nobis prorsus absumant, suis vicinis impartiant, tanque a passionibus ac interitis, juxta pollicitationem, impunes redderet. Opera pretium igitur ut ejus merito vellemus laboremque ac operam maxime probemus, qui nulla pro pietate contubravil, atque ad Patrem majorem diligentiā locos versandos, hortemur, eorum causa, qui bonis insidiantes, ex abundantia mentis, ne id quidem admittunt, quod nec, si velint, evetere possunt.

Τὸν δὲ γὰρ τῆς Ῥωμαίων πάπαν Ὁνώριον, οὗ καταγορεύειν οἶμαι τῆς τῶν ἐμψύτων θελημάτων καὶ Χριστοῦ διὰ τοῦ ἐν τῇ γραφῇ πρὸς Σέργιον ἐπιστολῇ διὰ τὸ ἐν θέλημᾳ εἶναι, συναγορεύειν δὲ μᾶλλον, καὶ ταύτην ὡς εἰκὸς συλλογῆναι, οὐκ ἐπ' ἀθετοῦ τοῦτ' ἐπεὶ λέγοντα τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ φυσικοῦ τοῦ Σωτῆρος θελήματος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μετὰ φύσιν τοῦ ἀσώτου συλλήψεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἀσώτου γενήσεως προκαθηγεῖσθαι θέλημα εὐαρεσκῆ, ἡ λογισμὸν ἐκπαθεῖ. Μόνη γὰρ θελήσει θεῷ καὶ Πατρί, δὲ Ἰησοῦ μόνοντοῦ αὐτοσυρροῦντος τὴν εἰκασίαν οὐκ ἔχουσαν, καὶ πνεύματος ἁγίου συνδρομῇ, ταύτην εἰργάσασθαι. Καὶ οὕτως ἐκταῖ τῆς ἐνοίας, ὅλον ἐκταῖ. Εἰκὸν γὰρ, οὐτὶς διὰ τὴν ἐκπαθεῖν

Ὁκείλησις et arrogantia, non eorum, quæ ipsa in Christo sunt, sed quæ miserrando velut vis detinet. Sic pulchre Gregorius citatur. Affert Anastasius in Collectaneis.

dicti Deum passum esse, tum humanitatem cum A
divinitate de caelo descendisse; atque in eum mo-
dam, eorum quae natura insunt utrique natura
unius Christi ac Filii, seminum reciprocationem;
qua est per commutationem, ostendisset, subiungit,
dicens: « Unde et unam Domini nostri Jesu Christi
voluntatem constituimus. » Quoniam id modo? « Quia
profecto a deliata assumpta est natura nostra, non
culpa; hoc est, non ex peccato; velut idem fere
loquatur ac magnus Athanasius; dum adversus
implum Apollinarium isthuc scribit: « Natus est
ex muliere, ex prima plasmatione hominis sibi
formam excitans, in ostensione carnis absque car-
nalibus voluntatibus et humanis cogitationibus, in
immagine novitatis. Voluntas enim sola divinitatis
est, quia natura tota est divinitatis. » Nam quis
Verbi propter nos carnalis nativitas progressio
superiori nobis ratione exiit (non enim libidinea
carnis voluntas aut cogitatio praecessit, uti in nobis
conspicitur, ob voluptatem scilicet ac libidinem,
quae ex seductione, naturae dominatur; sed sola
delitatis voluntas, per Filium ipsum, uti dicebam,
propensam Patri voluntate et Spiritus sancti co-
operatione, sibi auctorem assumpti corporis, in
seipso ac per seipsum, eum, qui naturam inoleverat,
nativitatis modum, innovantem, assidue absque
semine ex sancta Dei Genitrice semperque vir-
gine Maria conceptionem pregnantem): hanc scilicet
arcanam nullaque vi verborum explicabilis nativ-
tatis rationem considerantes; ille quidem:
« Voluntatem solam delitatis in eo dixit; hic
vero, « Voluntatem unam Domini nostri Jesu
Christi. Quia profecto, inquit, a divinitate assumpta
est natura nostra, non culpa: absque scilicet car-
nalibus voluntatibus ac humanis cogitationibus, »
ut D. Athanasius ait, non autem etiam, quia homo
erat idem ipse qui et Deus natura existeret, non
habere humanam et naturalem voluntatem, uti
sane etiam divinam paternamque. »
In idipsum aulea etiam in sequentibus innuit, di-
cens: « Sine peccato conceptus est de Spiritu
sancto, et sancta intemerata semperque 131 Vir-
gine Dei Genitrice Maria; et sine contagione ex ea
secundum carnem natus est. » Divinam porro
Scripturam in laudis partem ac vituperationis

Galat. iv. 4.

(a) Προκαληθὴς ἡμετέρα φύσις, οὐχ ἀμαρτία.
Sana haec admodum, unaque forte Honorio, perinde
ac Magno Athanasio, cogitata: nec tamen Macarius,
quantum Honorium sequi auctorem sibi videba-
tur, unquam illum ex Adm culpa nobis innotuit,
excitandae voluntatem, damnationem evasit; quod
nempe homo dementissimus, sic abesse a Christo,
ipsaque Adamo, vitium illud voluntatis humane
condemnat, ut nec ipsa voluntas in eis humana
esset, sed solum divina: quod certe in sani hominis
mentem ne quidem venire possit, nec in Honorii,
eximiosque viri praestantissimique antistitis vo-
luntatem putandum sit; nisi forte, eo dantur, se-
quod et humana, ipsa divina diceretur, quod ex

A ἡνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης καὶ θείας φύσεως, καὶ θεῶς
λέγεται παθεῖν, καὶ ἀνθρωπίνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
καταβῆναι μετὰ τῆς θεότητος καὶ ταύτῃ δεῖξαι τῇ
τῶν φυσικῶς προσόντων ἀπαρτὶ φύσιν τὴν τοῦ
ἐνδὲς Χριστοῦ καὶ Υἱοῦ κατ' ἐκκλησίαν ἀκρὰν ἀντι-
δοῦν, ἀπαρτὶ λέγων, « Ὅθεν καὶ ἐν ὁλίγῳ ἀμει-
γροῦμεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Πῶς
φησὶν; « Ἐπειδὴ προδήλως ἐκ τῆς θεότητος προ-
εληφθὲν ἡ ἡμετέρα φύσις, οὐχ ἀμαρτία (a) » τού-
του, οὐκ ἐκ τῆς ἀμαρτίας; ποιοῦντι συμπεφυγέ-
μενος τῷ μεγάλῳ Ἀθανασίῳ, γράφοντι τὰδε κατ'
Ἀπολινάριον τοῦ δυσσεβοῦς, « Ἐγενήθη ἐκ γυναι-
κός, ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως τὴν ἀνθρώπου μορφήν
ἐκαστὴ ἀνοσθημένης; ἐν ἐκείτῃ σαρκὶς διὰ σαρκῶ-
ν δολιχμάτων καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἐν
εἰκόνι πανουργίας ἡ γὰρ ὁληγὴς θεότης μόνη,
ἐπειδὴ καὶ φύσις διὰ θεότητος. » Ἐπειδὴ γὰρ τῆς δι-
ήμας κατὰ σάρκα τοῦ λόγου γενήσεως ὡς καὶ ἡμεῖς
ἡ περὶ τὸς γένοντες οὐ γὰρ σαρκὶς ἀπαρτὶς προ-
ηγῆσαντο ὁληγὴς ἡ λογισμὸς, ὡς ἐν ἡμῶν ἔρπονται,
διὰ τὴν ἐξ ἀπάτης τοῦ γένους καταπαρτοῦσαν φλο-
νὴν, ἀλλὰ ὁληγὴς θεότης μόνη ἐκ τοῦ αὐτοῦ
γενήσεως, ὡς ἔργον, τὴν εἰκόνα σαρκώσαν κατ' ἐκ-
δοῦσαν Παντὸς, καὶ συνέργειαν τοῦ πανουργοῦ Πνεύ-
ματος, πανουργοῦντος ἐν αὐτοῖς καὶ δι' αὐτοῦ
ἐν ἐκαστῇ τῇ φύσει τῆς γενήσεως ἔρπονται,
καὶ ἀπορτὶ τὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐκλήθη ἐκ
τῆς θείας θεότητος καὶ Ἀκατάρτητος Μαρίας τού-
του δι' τὴν ἀρρήτων αὐτοῦ τῆς γενήσεως εἰκοτή-
σαντες λόγον, αὐτὸς μὲν, ὁληγὴς μόνον ἐν αὐτοῖς
θεότης, « εἶπεν, ὁδὸς ἐστὶ, ὁληγὴς ἐν τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ προδήλως, φησὶν, καὶ τῆς
θεότητος προεληφθὲν ἡ ἡμετέρα φύσις, καὶ οὐχ
ἀμαρτία διὰ σαρκῶν δολιχμάτων καὶ λογισμῶν
ἀνθρωπίνων, » ὡς ὁ θεὸς φησὶν Ἀθανάσιος, « οὐ μὲν
γὰρ τὸ μὴ καὶ ἐκ ἀνθρώπου αὐτὸν μετὰ τοῦ αὐτοῦ
φύσει διδόν οὐκ ἔχον ἀνθρώπων ὁληγὴς καὶ φυσί-
κῳ, ὡς περ εἶναι καὶ θεὸν καὶ πανουργοῦντι πᾶσι καὶ
ἐκαστῇ φύσει ἐν τῇ ἐκείνῃ ἀπορτῇ καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν
ἐκλήθη. »
Τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς ἱερεῖς ὁμολογούμεναι, φέ-
ρονται, « Χρηρὶς ἀμαρτίας ἐκκλησίου ἐκ Πνεύμα-
τος ἁγίου, καὶ τῆς θείας ἐκδόσεως καὶ Ἀκα-
τάρτητος θεότητος Μαρίας, καὶ χρηρὶς πλυσμοῦ ἱε-
ρατικῆς κατὰ σάρκα γενήσεως. » Τὴν δὲ γὰρ αὐτὴν
D Γραφὴν ἐκινεῖται καὶ κατὰ τὴν ἀπορτὴν τῆς σαρκῶ-
ν ἀπορτῆς ἐκ τῆς θεότητος καὶ ἀκατάρτητος Μαρίας

NOTE.

divinis rationibus, et pro eo ac natura a Deo indi-
tum erat a creatione moveretur; seu immobili re-
caltidine, ut in Christo ob annihilationem, seu etiam
in malum veritabili ex ipsa potestate arbitrii, ut in
Adamo: quae humana voluntas non abollitio est,
aut cum divina confusio; sed nativa, ut a Deo est,
eique subjecta, illius perfectio. Paulo ante cō,
supra, quod legit Anastasius, apud est: ei
paulo post idem prope repetitur, ascripta Patri in
carnationis affectione per Filium ac Spiritus co-
operationem. Nihil bene Anastasius, iungendo τοῦ
γένους cum φύσει et reddendo generis desiderium;
cum sit illud generis dominum (nobis scilicet et
mortalibus).

καὶ μνημονεύουσι, οὐχ ἵνα, μὴ γένοιτο, τῇ αὐτῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑποβάλλων νοσῇ, ὥς γε καὶ τὴν ἡμετέραν προσληφθεὶσαν ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας, ἔχουν τῶν τῆς ὁμοφύτου ἡμῶν Ἀσιναρθίου καὶ Θεομήτορος παναγίων σπλάγγων, ἀλλ' ἵνα τῇ ἀμαρτησίᾳ καὶ τοῦ μηδμιᾶς ἀντιστατούμενον ἔχον, καθάπερ ἡμεῖς ἐν τοῖς μέλεσι τῶν ἐκ παραδόσεως νόμον τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος. Ὁ γὰρ προσληφθεὶς φθίνῃ, ὅτι τοῦ Σωτῆρος ἡ κατεφραμένη δὴδ τῆς ἀμαρτίας ἀρετῆς, ἡ ἀντιστρατιομένη τῷ νόμῳ τοῦ νόου αὐτοῦ. Ὁ δὲ τινος γὰρ οὐ προκαταγγέστον ὁ κατ' ἀμαρτίαν διὰ σφοδρῆς τῆς γεννήσεως νόμος, τοῦτο παντελὲς ἐν τοῖς μέλεσι ὑποτάσσεται, ἀλλὰ νόμος θεῖος δικαιοσύνης πρὸς ὑποτάσσειν ἡμῶν ἐκπαινόμενος (δ), καὶ τὸν ἐκ παραδόσεως ἐκπαινόμενον τῇ φύσει τελείως ἐκπαινόμενον. Ἦλθε γὰρ, φησὶν, ὁ ἀνιμάρτης ὁρῶν καὶ οὖσαι τὸ ἀκαταλόμενον ταῦτα τὴν ἀμαρτησίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φύσιν. Ἐπεὶ γὰρ νόμος ἐν τοῖς μέλεσι αὐτοῦ, ἡ θέλημα διαφόρον ἢ ἐναντίον ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ὁρῶν. Ἐπεὶ δὲ δεικνύς, οὐχ ὡς οὐ εἶχον ἀνθρώπων θέλημα καὶ φύσιν· οὐ γὰρ λέγας φαίνεται τοῦτο· ἀλλ' ὅτι περὶ ὡς ἀνθρώπος οὕτως κατὰ σῶμα διὰ τῶν μελῶν τὴν εὐαγγελίαν ἐκείνην κατὰ φύσιν ἐκπαινόμενον, οὕτως κατὰ φύσιν θελήματος ἐναντίον ἢ παράλογον κίνησιν, ὥστε ἡμεῖς, ὡς ἐπὶ καὶ ὑπὲρ νόμον ἀνθρωπίνης φύσεως ἐκείνη.

Τρανώτερον δὲ καὶ τῶν ἐξῆς περιλήψεον, ὡς ὁ λόγος ἦν αὐτοῦ μόνον τὸ ἐμπροσθεν, ἀλλ' οὐ τὸ φύσιν ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἀποδιορίσθαι θέλημα. Καὶ οὕτως, καὶ τῷ φύσιν καὶ ἀνθρώπων πρὸς τὸ Πατέρα καὶ θεῶν συνιδεῖν μὲν, ὡς ἐπὶ τὴν ἐξ ἀντιπρόθεως ἔχον πρὸς ἐκείνῳ ἡμετέραν, ὑποτάσσειν δὲ διδοὺς ἡμῶν αὐτὸν, τὸ οὐκ εἶχον ἐκπαινόμενον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐν καὶ ἡμεῖς ἐκπαινόμενοι, τὸ ἐκ τῶν ἀδελφῶν, τὸ θεῶν διὰ πάσης σπουδῆς ἐκπαινόμενον, λέγων οὕτως· Κἀν γίνονται, ὅτι οὐκ ἔχον ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ ἐμῶν, ἀλλὰ τοῦ πρὸς τὸν πατέρα καὶ, οὐχ ὡς ἐπὶ θεῶν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πατέρα, οὐκ εἶχον ταῦτα ἐκπαινόμενον θέλημα, ὡς ἐπὶ τὸν πατέρα καὶ ἀντιπρόθεως, ἀλλὰ τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπίνης οικονομίας· οὐκ εἶχον συμπεριεῖν τὰ ἡμετέρα. Ταῦτα γὰρ δι' ἡμῶν λέγειν, ὡς ἐκείνῳ παράδειγμα ὁ τῆς εὐσεβείας ἀδελφός, ἵνα τοῖς ἔχουσιν αὐτοῦ ἐπὶ μεθεῖν· καὶ μὴ τὸ θεῶν ἐκπαινόμενον ἡμῶν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Κυρίου μᾶλλον ἐν πᾶσι προτιμῆν θέλημα. Ὁ δὲ ἀναίρεται οὖν, ὡς ἐπὶ τὸν φύσιν καὶ ἀνθρωπίνου θελήματος, ἀλλὰ τοῦ ἐμπροσθεν καὶ παρὰ φύσιν καὶ κατὰ θεῶν, τὸ κατὰ

et carnis meminisse proferi, non ut aliam naturam et substantiam Domini carnis, quam nostram, intelligendam esse admoneret; ab illi quippe qui hinc ex nostra assumptam substantiam noverat, id est, ex sanctissimo utero ejusdem nobiscum naturae perpetuae Virginis ac Deiparae; sed aliam peccandi proutate, quodque nullatenus, velut non adversantem legi spiritali, quae ex pravificatione est, in membris legem haberet. Non enim assumpta caro inquit, a Salvatore caro a peccato corrupta, quae repugnaret legi mentis ejus. Cujus enim, quae per semen est, generationis non precevit peccati lex, hujus omnino nec in membris est; sed divina lex justitiae, ad informationem nobis elucens, legemque perfectio aboleas, ex pravificatione innotam naturam. Venit enim, inquit, qui immensus a peccato est, quare, et saltem facere quod perierat; humani scilicet generis naturam, quae peccaverat. Alia enim lex in membris ejus, aut voluntas diversa, vel Patri contraria, non fuit in membris ejus. Quibus respondit, non quod non habuerit humanam voluntatem (non enim hoc dixisse apparet), sed quod ut homo, neque secundum corpus ullam per membra innaturalem operationem haberet; neque vero secundum animam, contrarium voluntatis motum, aut abhorrentem a ratione, uti se res in nobis habet: quod et supra naturae humanae legem est.

Expressius autem et in sequentibus comprobatur quod dixerat, hoc solum spectare ut libidine ac vitiosam, non ut naturalem voluntatem a Salvatore eliminaret; quodque in naturali quoque ac humana, illi cum Patre ac Deo voluntate conveniret, nulla cum eo ex repugnantia diversitate; sed ut nobis exemplum praeberet, voluntatem suam sponte subiecit. Commendabat vero paternam, quatenus nos quoque ipsum imitari, nostram abdicantes, omni diligentia paternam impleamus; dum sic ait: Licet enim scriptum sit: Non veni ut faciam voluntatem meam, sed ejus qui misit me, Patris, et: Non quod ego volo, sed qui misit me, Pater; Non sunt haec diversae voluntatis; id est, contrariae ac repugnantis; sed dispensationis humanitatis assumptae, quae sibi miserantis affectu nostra arrogaret. 132 Ista enim propter nos dicebat, quibus dedit exemplum pietatis Magister, ut sequamur vestigia ejus; et non suam uniusquisque nostrum, sed Domini in omnibus potius praeferat voluntatem. Non ergo naturalem atque humanam, uti dicebam, voluntatem interimit, sed vitiosam et innaturalem. Atque, ut prorsus dicam,

Luc. xii, 10. • Joan. vi, 38. • Marc. xiv, 36.

• Petr. ii, 21.

NOTAE

(b) Πρὸς ἀποστόλους. ἡμῶν ἐκπαινόμενος. Ad nostram informationem elucens, ut nobis formulae exemplar esset: illi etiam Paulus II Tim. i: Τροφήν ἔχει ὑγιαίνοντος λόγου, ὡς παρ' ἡμῶν ἔχει· ubi Chrysost. metaphoram ait desumptam ex arte pictoria, qua pictores rem pingendam sibi de-

lineant atque informant, Vulg. Formam habet sanctorum verborum, quae a me audiui. Annot. prorsus barbare, ad imaginationem nobis autem est; cuius et superiora, nullo sane aemulo reddita; sed parandum viro opera strenuo, sed non satis in Maximi stylo versato.

ab omni immunem peccato attestatur, qui pro nobis simili nobis ratione Deus incarnatus est.

Et, ut summa dicam, per unam voluntatem, hoc cum significare existimo; nempe solam divinam voluntatem, ejus secundum carnem generationi praevisse. Quod vero ait, « non esse voluntatis differentiam; » hoc est, non habere contrariam voluntatem; aut repugnantem, sed quae omnino consentiat, ac sit unita. Idcirco, tum quidem, cum naturam nostram a deitate assumptam dicit, unius meminit voluntatis: cum vero illud offert: *Non veni ut facerem voluntatem meam*; tunc omissa numero: « Non sunt haec, inquit, diversae voluntatis, » hoc est, contrariae et adversariae; ex quo palam conficitur, esse in Christo duas naturales voluntates. Nam si contrariam ei homo non habuit, naturali praeditus fuit. Quod enim contrarium non est, naturale prorsus est; nec ullus contradicit. Nihil enim in natura, vel illis quae sunt ex natura, prorsus contrarium est. Itaque verisimile est eos mentiri ac subdere, quod ille in suis vero sermonibus non scripsit; hocque moliri adversarios, ut opinioni suae, quae plane non optima sit, ex viri litteris velamentum quærant, quas contra ejus mentem male interpretentur. Suffragatur enim illi ratio, quæ omnem procul calumnie vim atque insultum amolitur.

Et ego quidem, sic se habere censum existimo, ab omni plane suspitione purum. Certiorem autem ipsum reddidit sanctissimus presbyter domnus abbas Anastasius, e seniore Roma reversus, vir, si quis alius, divina virtute ac prudentia ornatus; qui et dixit, diu se multumque, cum magno illi Ecclesiae sacratissimis viris sermonem contulisse, ejus, quam ad Sergium scripserant, epistolae gratia; sciiscitando, quid causam esset, ac quomodo una illi voluntas inserta esset: invenisseque ejus rei causa dolentes, ac excusantes, 133 praetereaque, qui jubente Honorio hanc Latine dictaverat, sanctissimum abbatem Joannem, et ab epistolis adiutorem, affirmantem, nullo modo in ea per numerum unius prorsus voluntatis mentionem fecisse; licet hoc nunc ab eis confictum sit, qui epistolam Graece reddiderunt. At neque ullo modo abolendam seu excludendam censuisse naturalem

Joan. vi, 38.

(c) *Δόξ οὐν πολλὰ βαλεῖν*. Istud erroris scribae palam est. Anast. quibus dōrinscile reddit. *Timor ergo est opinari*, Maximi litteram velut arguto ostendit; nempe scripsisse, *Δόξ οὐν ἐπιβάλλειν*, seu ἐπιβάλλειν, quod etiam sentire, intelligere, opinari reddi quandoque queat: hic autem aptior ipsi ejus vocis communior acceptio, nempe *adficere, subdere*. Sic certe Latinos Romæ excusare ait Maximus non scripsisse *κῆρυ* vocem in epistola, quæ tamen in Graecis existeret; sique subdititiam eam esse, ἐπιβάλλειν, illorum fraude adjectam, qui tanti tantæque pedis antistitis auctoritate, novitati suæ praesidium quaererent: cum praesertim quæ sic obscure simpliciusque conscripta erat: non videtur fuisse

ἀμαρτίας ἐκείνου ἐν καὶ ἡμῶν, ἐκμαρτυρεται τὸν δι' ἡμῶν ἐκμαρτυρεῖν.

Καὶ ὅτι ἐπιβάλλειν, ἔστι, διὰ τοῦ ἐνὸς θελήματος, τὸ μόνον τῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως τὴν θέλαν προκαλεσθῆναι θελήσειν θελοῦν αὐτοῦ εἶναι. διὰ δὲ τοῦ « μὴ ὑπάρχειν θελήματος διαφορὰν, » τὸ ἐναντίον οὐκ ἔχειν ἡ ἀντιπαράθετον, ἀλλὰ τὸ συμπάσῃ δι' αὐτοῦ καὶ ἡμετέρων. Ὅθεν ἡμεῖς μὲν τὴν ἡμετέραν φύσιν ἐκ τῆς θεότητος προσεληφθαί λέγῃ, θελήματος ἐνὸς θελήματος: ἡμεῖς δὲ τὸ, οὐκ ἔχον ποιεῖν τὸ θελήσειν τὸ ἐπὶ, εἰς μίαν τὴν λέγειν προτιθεῖσιν, τὸν ἀριθμὸν ἀφαιρῶν. Ὅσα εἰσι ταῦτα, φησὶ, διαφέρου θελήματος, » τοῦτοστιν ἐναντίον καὶ ἀντιπαράθετον, εἰς τὸ τὸ οὐ κατὰ φύσιν ὑπάρχειν ἐν τῇ ἑωυτοῦ θελήματι προδήλως συνάγεται. Εἰ γὰρ ἐναντίον οὐκ ἔχειν, φύσιν αἰχρὸν ὡς ἀνθρώπου. Τὸ γὰρ οὐκ ἐναντίον, φύσιν πάντως, καὶ οὐδὲς ἀντιπαρ. οὐδὲν γὰρ ἐν τῇ φύσει ἡ τοῦ κατὰ φύσιν παρὰ τὸν ἐναντίον. Ἀλλ' οὐκ οὐ πολλὰ βαλεῖν (c) [ἐπιβάλλειν], ὅτι μὴ κῆρυ ἐν τοῖς αὐτοῦ γράμμασι λόγῳ, καὶ μηχανώσθαι τοὺς δι' ἐναντίας οὐσίας εἰς τὸ οὐκ ἀρίστης ἐπιβάλλειν ποιεῖν τὰν τῶν γράμματα, καὶ ἑαυτοῦ ταῦτα παρὰ τὸν ἐκείνου σκοπὸν παρεξηγουμένους. Συνηγοροῦντα γὰρ ἔχει τὸν λόγον, πᾶσαν τοῦ ἐκπληροῦ καταδρομὴν ἀπαλύνοντα.

Καὶ οὕτως μὲν ἔγω γε τὸν νοῦν ἔχειν ὑπολαμβάνω, πάσης οὐκ καθαρὸν ὀφθαλμῶν. Θεωροῦντες δὲ μοι τοῦτον παροίχων ἐκ τῆς προσδοκίας: ῥώμης ἐπὶ αὐτὸν ὁ σωώτατος πρεσβύτερος κύριος ἀδελφὸς Ἀναστάσιος, ἀνὴρ εἰ καὶ τις ἄλλος ἀρετῇ τε θεῷ καὶ φρονήσει κεισομενός: καὶ φήσας ὡς πολὺς αὐτῷ λόγος, καλῶνται πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας ἱερωτάτους ἀνδρας, διὰ τὴν πρὸς Σέργιον ἐξ αὐτῶν γραφείαν ἐπιστολήν, ἔτου χάρις καὶ πῶς αὐτῇ διαρτυρῶν ἐκείνη τὸ ἐν θελήματι, καὶ εὖρεν ἀσφάλωντας ἐν τούτῳ, καὶ ἀπολογουμένους, καὶ πρὸς αὐτοῖς τὸν ταύτην ἐν Λατίνοις ὑπαγορεύσαντα, κατὰ κλεισιν αὐτοῦ κύριον ἀδελφόν. Ἰδὼν γὰρ ἀγνώστον σύμπανον, ἰσχυραζόμενον ὡς αὐτῶν ἐκίμνησιν ἐν αὐτῇ δι' ἀριθμὸν παροίχων ἐνὸς τὸ παρὰ τὴν θελήματος, εἰ καὶ τοῦτο νῦν ἀνεκλάσθαι παρὰ τὸν ταύτην ἐρμηνεύσαντων εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνήν. Οὕτως μὲν τὴν οἰανὸν κυρίως (d) ἡ ἑαυτοῦ

NOTE.

desse: vocis illius inserendæ occasio, ipsamque totam sibi rapiendi epistolam, quasi illa Honorius Sergio reipsa astipulatus esset. Hincque forsitan ejus tandem et Romæ relictum radimonium, ne, dum satis purgari non poterat, labia aliquid per ejus defensionem videretur prima ipsa aedes in Honorii successoribus contrahere, viris scilicet tanto fidei zelo clarioribus, quanto Honorius vel certe leniori in eam opera, ejus ipso ortu, videbatur seipsam obscurasse.

(d) *Τὴν οἰανὸν κυρίως*. Quia Maximus ἀρῶσαν scripserit, vix dubito, eamque vocem altera illi subjecta exposuerit, ἡ ἑαυτοῦ. Sic certe ambæ unæ voces ejusdem sensus ac probe Græcæ, sibi quæ

λην τοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον φυσικοῦ τοῦ Σωτήρος
 θελήματος, ἀλλὰ τοῦ κατ' ἡμᾶς καὶ διαθελημένου
 ἐκείνου ἀποκατῆς καὶ ἀναίρεσιν, καὶ ὃ καὶ ὁ πρὸς
 ἑλλήνων τῶν ὁμογενῶν συνίσταται κλήρος, εἰς
 βουλόμενον κῆρος ὅσων καθαρὰν ἀμαρτίας τῇ
 προσήλθεσαν ἄρῃ, κατὰ τὴν τῶν ἱερῶν λόγων
 γίνων καὶ τῶν Πατρικῶν διδαγμάτων παραδόσιν. Καί
 φαίνονται πως διὰ τῶν τοιοῦτων λόγων, συνάγοντες
 τοὺς ἄρτιον ἐξηγηθεῖσι παρὰ τῆς ἡμῶν οὐδεσίας, καὶ
 οὕτως ἐπονομαζέοντες τὴν ὑπὲρ Ὑψηλοῦ γενομένην
 συνηγορίαν.

Ταῦτα γοῦν ἀπολογισμένους διαγούς, ἰδού
μαστα βίαν αὐτῶν τὴν ἀκρίβειαν, ὥσπερ οὖν καὶ κα-
τέστη τὴν πανουργίαν, τῶν πάντα τοιμύωνται
ὅτι ἐν τῷ, τοῦ διακινῆσαι δεξιῶν, καὶ θελόντων, ὡς
ἔδοξ' αὐτοῖς πάλαι καὶ νῦν, παρακλοταί· τοιοὶ καὶ
παρεξηγήσεται τοὺς ἐκθύμους κατ' αὐτὸν ἀγωνιστά-
ρους, τὸ γὰρ παρὰ τὸ εἶδος, εἰς αὐτοὺς ἐπισηπείσθαι,
τὸν τοῦν ἀρεταρίζουσα· ῥηδὴμῶς συνεκόμενον.
Ἄνωκαί, οὖν καὶ ταῦτα μαθὼν δεδιμῶκα σοί,
θεοτίμητε Πάτερ, ὡς ἂν διὰ πάντων φραζόμενος
ἔχῃς, ὅπως διακρούσῃ τῶν ἑναντιῶν τὰς φάλαγγας,
ἰδὼν τὰς βάλλων αὐτόνους καὶ πίπτει κατὰ κράτος
ὀππρινῶν, ὅσων τε τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνταῦθεν
εἰς ἀναδρῶσιν ἔχων, καὶ διδάγμα τὴν αὐτοῦ κατὰ
ἥριν κοινωνίαν καὶ ἐνέσιν.

Ἄλλ', ὡς ἱερωτάτη καὶ τιμὴ μοι καλῇ. ταῦτα
 γινώσκον τῷ ἱεραρχικῶς προκαθημένῳ τῆς ἀμείνου
 του ἡμῶν καὶ ὀρθοδόξου πίστεως, οὐ πάντες οἱ ἐκ
 κλησίων, καὶ οἱ μακρὰν ὁδὸν τὰς πτέρυγας ὁσίας
 ἰπτακαυομένην, μόνην χρηστὰ δογματικὴν ἱερω-
 τικῶν τῇ αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτοῦ μακαρίαν ἔχοντες
 ἑλλαμψίν, δι' ἧς πρὸς τοὺς ἄσκησις καὶ Πατρικὸν
 ἐν Πνεύματι ἁγίῳ χειραγωγοῦμεθα τε καὶ ἀναγόμε-
 θα· πρὸς αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν,
 μετὰ τὸν φύσει καὶ πρῶτον, ἀποσκοποῦντες, καὶ
 τὰς τρίτους αὐτοῦ κατευθύνοντες, εἰς ζωὴν ἐπι-
 γόμενοι τὴν οὐ φοβῶν λυομένην, ἀλλ' ἀφθαρτοῖς
 συντεταμένην, ἧς ὡς πρὸς ἐνταῦθα ταῖς θεολογίαις
 αὐτοῦ προσευχάς, καὶ ταῖς θεοσέφους διδασκαλίαις
 ἑλπίδι μετίζοντες, οὕτως καὶ ἐν θεωρίᾳ μεσιτεία
 καὶ προσευχῇ πάλιν κοινωνήσαι καταβιβασθῆμεν,
 κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ καὶ ὅτι Κύριος ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστῷ μόνῃ καὶ τελειῶσιν.

TOY AYTOY,

Ἡ ἐπὶ τοιαύτης ἐκδήσεως καὶ συμφορᾶς, θεο-
δοσοῦν προεβύτην τῷ ἐκ Μαρίνου (ε).
Ὁ δὲ οὐ μὴν πρὸς γένειον ἑαυτοῦ δευτέρου τινος τῶν
ἀπαιτῶν τοὺς ἱσχυρισμοὺς οὐκ ἐν αὐτῷ ἦν δι-
" la forte Arcadius Cypri archieps, qui cernit

NOT A

vantur voces, lum maxime, cum ex velocis mem-
branis, vel fallente oculo, vel manu praecurrente
exscribuntur, ex his apographis, quibusdam

(c) Πρεσβυτέρω τῷ ἐν Μαζαρίῳ. Mazara urbs

Salvatoris, qua homo est, voluntatem; sed eam
duntaxat quæ nostra est, atque vili libem habere
penitus eliminasse ac sustinuisse: ex qua est, ut
et inter generis communionem conjunctos et affines,
confidentur pugne bellique: hoc nempe satagen-
tes, ut assumptam carnem ab omni mundani pec-
cato absunderent, uti plane sacratissima oracula
Patrumque documenta docent. Ac liquet, quod sic
illi loquuntur, illi consentire quæ modo exposita
sunt a mea levitate, suoque suffragio aliam pro
Honorio defensionem eos confirmare.

Hæc itaque ubi illos excusasse cognovi, opus miratus sum eorum diligentiam ac solertiam; vicissimque horum etiam obstupui maligna mores ac valitatem, qui hoc uno omnia audeant, ut impietati litent, ac sicut olim illis consuetum est, sic et nunc in more positum habent, ut turio quondam falsasque expositionibus, eos ipsos qui strenue adversus illos decertant, absurde prorsus ad se trahant, eorumque mentem, quæ nihil faveat, sibi tribuant. Necessario igitur, qui hoc didicerim, tibi quoque, Deo venerande Pater, ut significarem, operæ prælium duxi; quo scilicet undique communitus habens unde adversariorum turmas dispellas, forti vigore doctrine vi illorum jugulum petens, fideique inuicem penitus prodigans ac delens; atque inde Unigeniti gloriam ad victoriæ præconium ac diadematis per gratiam societatem ac unionem habens.

At, o sacratissimum summæque mihi venerandum
caput, hæc ei nota facio, qui pontificis arce, incul-
pate nostræ ac orthodoxæ fidei præsedes, ejus su-
pennis, omnes qui prope, et qui longe, sancto con-
quiescerunt; unam sacratissimorum dogmatum
basim illum nacti, ac per eum, beatam illustratio-
nem; ejus fulgoribus ad lucem nullis umbris ob-
scuitam Patriæque in Spiritu fulgores manducamus ac
promovemur; ad ipsum respicientes ut nostræ sa-
lutis Auctorem, secundum eum qui id natura ac
princeps est; pieque semitas **134** dirigentes, ad vitam
festinando nullo interita dissolubilem, sed incorrup-
tione firmam ac stabilem: ejus, sicut hic, divinis
ejus precibus sapientissimisque doctrinis ape-
ticipes sumus, sic illic futuroque ævo deifica inter-
cessione ac admissione reipsa consortes effici me-
reamur; qua mansionem in ipso Verbo Deoque,
Domino nostro Jesu Christo, ac consummationem
consequemur.

EIVSDEM.

Dei qualitate, proprietate et differentia, seu distinctione, Theodoro presbytero in Materio.

Haud putem ullo vos alio (viri sacratissimi) ex
omnibus ad scientiam egere, qui iam simplicia vi-

utilis munere hoc nacti sitis, ut ad unum ipsum sapientie præstitem Spiritum sanctum monte claustris, ex quo etiam illis infiniti muneris sapientie largæ senia profundentes, ut ad nos quoque humiliter, omnisque eruditionis expertes, ad dirinam cagitate extendatur: quamvis non me laiet qua usi estis demissione, ex me sciscitando, eo scilicet defectionem, ad vestre scientie sublimem arcem nos humi facientes pressoque ignorantia, attollatis: quo nimirum per vestram illam modestiam depulsa mihi segnitia, ac per sciscitationem depurgata mentis insipientia, ad sapientie habitum, aereque et efficacem animi alacritatem ducatis: quibus, qui ea donantur, per gratiam salutem consequuntur: eorum scilicet opera qui, vobis similes, his qui digni sunt salutem præstare meruerunt.

Dicam igitur, de quibus ipsi erudiendo, amplius exquirendum iunistis, de qualitate scilicet, et proprietas, et differentia: ejusmodi esse nomina, que apud profanos scriptores multiplicis sint ac varie significantis: longumque sit, quas in istis divisiones addibent, explanare, orationemque protrahere, ut non tam epistolæ iustam mediocritatem, quam plena lucubrationis modum videatur habere. Divina autem Patribus, ipsa coherens **135** brevisque horum explanatio est, ut non de subjecto accipiantur (de substantia scilicet et natura), sed de his que in substantia (atque adeo in hypostasi seu persona) considerantur. Qualitatem igitur dicunt esse, essentialem quidem, ut in homine, quod rationalis est: aut equo, quod bimembilis: hypostaticam vero seu personalem, ut hujus cujusdam hominis, quod aut aquilinus aut simus: vel hujus cujusdam equi, quod sturnini varique coloris, aut quod flavi. Sic vero etiam in reliquis omnibus creatis substantiis

Scilicet literalis in ora australi inter Themas, Philipp, Ferrar. Libens Maximus scribit, his, qui Romane diocesis erant: vel qui paulo remotiores dem, et docere poterant, in ea urbe potissimum, ac pene excisam, donec tandem per Seniores Romanorum omnem rancorem, etiam ei Honorio litans, extimere potuit, quin se ille brevi post explicaverit, in eo sacerdotum cætu, qui iterum in Palatii absentiam illarum omnium sedium patriarcharum dis injurias: quo ausu schismatici radicem posuere: ut bene Mattheus Caryophilus archiepiscopus Ico-niense, vir Gregoriorum catholicissimus, in Confu-llia ejus observatio: In summa, quidquid Orientales tribuenda sunt, sed artificiosis quorundam machina-mentis. De Honorio vero, Non fecerant quatuor Constantiniopolitanos patriarchas anathematizari ut hæreticos Monothelitas, et non ineri Honorium Ro-

A ἀπορίᾳ ἀπλῆς προσδοκῆς κατεχόμενος κατὰ νόον ἐφίκομαι, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐξ οὗτος καὶ ἄλλοις τὸ θεῖον πνεῦμα κατὰ ἀποδοξασμὸν τῆς σοφίας χάριτος, τῆς τῶν νοημάτων διὰ προνοίας λόγου ποιούμενης, προήγουσιν, ὡς καὶ μέγας τῶν κατὰ ἐμὲ ταπεινῶν, καὶ λόγου παντὸς ἀπορροῦνται τούτην φιλοπόνησιν ἐκ ταύτης εἰς μέλας πρὸς ἐπιστήμην θείαν καὶ μάθησιν, εἰ καὶ συγκαταβῇ χρησιμῶς οἷός ἐστι: ἐρωτῶ οὖν, ὅς ᾧ τε προσδοκῆται, καὶ ἐπὶ μᾶλλον πρὸς ἐφικτὸν ἐστὶν ἀπὸς ὁρίσματος μετασφίσειν ὅπως τῆς γνωσεως τοῖς κατὰ νοὸν καίμενοις: ἡμεῖς, καὶ ἀγνοοῦμεν, ὡς ἀντὶ τὴν νοθεύσαν τὴν ὁμοδοξίαν, τὴν τιμωροῦσιν τὴν ἀνομίαν τῆς ἡμετέρας ἐκκαθάρσεως διαβολας, εἰς ἔξιν ἀγάγοιτε γνωστικῇ, καὶ προσδοκίᾳ εὐδοκῆς, καὶ πρακτικῇ, ἐξ ὧν τοῖς σωζομένοις ἡ σωτηρία κατὰ χάριν προσγίνεται, διὰ τῶν κατὰ ὅρας οὐρανῶν τοῖς ἀείουσιν ἡγιασμένοις.

Λέγω γοῦν κατὰ τὴν ἐκκαθαρότητα προσεβήκαμεν παρρησιασάμενοι, ποιότητος ἡμετέρας, καὶ ἰδιότητος καὶ διαφορᾶς: πολυσχηδὴ μὲν τούτων κατὰ τοὺς ἔξω τυγχάνειν τὴν σηματούσαν, καὶ μακρὴν ἀντὶ τῆς ἐν τούτοις ἐκείνων διαρίσεως ἐκκαθάρσεως, λόγον τε διατείνειν, ὡς οὐ μᾶλλον ἐπιστολικῶς ταῦτα συμμετρίας, ἢ γραμμικῶς ἀσφαλῶς τυγχάνοντες. Τοῖς δὲ θεοῖς Πατράσιν, συνεχῆς τε καὶ σύντομος ἡ τούτων καθόλου δέξις, οὐκ ἐστὶν τινος ὀποκειμένου λαμβανόμενη, τούτεστιν οὐσίας καὶ φύσεως, ἀλλὰ τῶν τῇ οὐσίᾳ, καὶ μὲντοι γε τῶν τῇ ὁμοδοξίᾳ θεωρουμένων. Ποιότητι γοῦν εἶναι φασιν, οὐσιώδῃ μὲν ὡς ἐπὶ ἀνθρώπου τὸ λογικόν, ἢ ἴστω τὸ χρηματιστικόν: ὁποστατικῇ δὲ τοῦ τινος ἀνθρώπου γροθὶν, ἢ σιμὸν: ἢ τοῦ τινος ἴστω τὸ φάρδν ἢ ἐπιδόν. Οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἔχει γεννητῶν ἀνάντων οὐσιῶν καὶ ὁποστατικῶν, πῶτως τε καὶ ἰδιότης, ἥτοι καὶ καθόλου τε καὶ μερικῶς τοῖς οὖσιν ἐνθεωρουμένην, καὶ ἢ καὶ πρὸς ἀλλήλας διαφορὰ τῶν τε εἰδῶν καὶ

NOTE.

manum. Idque adeo sit, quod ait Adrianus papa in viii synodo act. 7, dictum anathema Honorio post mortem ab Orientalibus, ὅτι ἐπὶ αἰρέσει κατὰ ἡγορήσθην: nec tamen cententiam ferre quemquam patriarcham aut præsulum potuisse, si μὴ ἡ τῆς αὐτῆς πρώτης καθόλου ἀδελφείας συνήνεον ἐπὶ τούτῳ. Reddebat Radd., Nisi ejusdem primarie sedis accedente ad eam rem auctoritate. Tullise itaque hanc injuriam Romanam Ecclesiam hæc significant, ut vel ea exulceratos Orientalium animos patriarcharum maxime ex nomine proscriptioe et synodo Lateranensi, quovis modo liniret: uniusque periculo capitis, tot annorum schisma sopiret, ac Christi gregis tantam sibi partem, sique illustrem (Senior Roma, novam, mater, filiam) adjungeret. Hæc Honorii antiqua nota defensio: hæc probata: ac æquacium etiam, ætæ, ante novitiam Sireti ut sibi unius veritatis candor ecclesiasticis probe sufficit: uno hoc Ecclesia, feliciter vincit, nec ullam vel ἔξω sua traducendi copiam facit, nec ultorem imminet jugulo, hæc vere armatura velol-

ἀκόμιν γινώσκεται, διευκρινουσα τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν.

rebus consideratur; secundum quam specierum qua distinctio rerum veritas intelligatur.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀγνότητος καὶ μοναρχικῆς φύσεως, οὐκ ἂν μὲν εἶπας ἡ κυρία λεχθεῖς ποιότης. Οὐ γὰρ ἐξ οὐσίας τινος καὶ συμβεβηκότων τῶ θεῶν, ἐστὶ καὶ χτιστὸν ἵσται πάντως, ὡς ἐκ τούτων συνάγεται καὶ συγκείμενον. Καταχρηστικῶς, δὲ, καὶ ὅτι ἂν τις ἐκ τῶν κατ' ἡμᾶς θύνηται ἂν τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς εἰσάγειν ἐπὶ δὲ μὴ ἄλλως ἡ οὕτως καὶ λόγος ἐκινούμενος ἡμῶν τὴν ἐκείνων ἀμύδρην εἰσάγεσθαι γινώσκῃ, καὶ λόγος κινῶν ποῦτος γούν, αἱ καὶ μὴ τελείας, διατρέφουσιν· φυσικὴ μὲν ποιότης, ἵσται τὰ πανότιον, τὴ πανοθενῆς, τὸ πανεξέλιον, τὸ ὑπερτέλλει, τὸ ἀποτέλλει, τὸ αὐτοκρατορικόν, τὸ πανέκτορον, καὶ αἱ τοιοῦτον ἄλλα λέγεται φυσικὴν τε καὶ θεῶν, καὶ θεῶν μόνον συμπερίπαιον ὡς ὑπερούσιον. Ὑποστατικῇ δὲ ποιότης, Πατὴρ μὲν τὸ ἀγνόντων, Υἱοῦ δὲ τὸ γεννητὸν, καὶ Πνεύματος ἁγίου τὸ ἐκπορευτὸν, ἵσται ἀγνότητος, καὶ ἡ γέννησις καὶ ἡ ἐκπορευσις, ἀπὸ καὶ ἰδιότητος ὀνομαζομένη, διὰ τὴν μόνον αὐτῇ καὶ οὐκ ἄλλῃ [(f)] τῇ παρὰ θεοῦ λέγεται προσεῖναι ταῦτα φυσικῶς ἢ ὑποστατικῶς. Ἐξ ὧν αἱ τὰ οὐσιώδεις καὶ ὑποστατικαὶ συνίστανται διαφοραὶ, καταχρηστικῶς μὲν, ὡς ἔργη, ἐπὶ θεοῦ, κατὰ φύσιν δὲ κυρία ἐπὶ τῶν γεννητῶν ἀπέναντον. Ὅθεν ταῦτον μὲν ἀλλήλοις ὑπάρχειν ταῦτά πασι, ποιότητά τῃ καὶ ἰδιότητά καὶ διαφοράν, καὶ τῶν τε συμβεβηκότων, ἀλλ' οὐκ ὑπακειμένων τινος, ἵσται οὐσίας λόγος ἐπὶ φύσιν. Διαφέρει μὲν τῇ τὴν ποιότητα καθολικότερον εἶναι, καὶ ἐπὶ πάντων ἀπλόως, εἴπαρ οὐδὲν παρὲς θεοῦ τῶν ὄντων εἶπαι, ὡς οὐκ ἔργητον, οὐδὲ ἀνέλεον. Τὴν ἰδιότητα δὲ μεροῦ, ὡς πρὸς ἐκείνην (g), καὶ μὴ ἀπασίν, ἀλλ' ἀπλόως καὶ ταῦτα δὲ [ἐκπορεύει καὶ ἀπλόως, ἀλλὰ ταῦτα δὲ] λέγεσθαι, καὶ ἐπὶ τῇδε τῆς οὐσίας, καὶ οὐκ ἄλλῃ τὴν δὲ διαφοράν ὡς ὑποστατικὴν τῶν ὄντων καὶ ἀποριστικὴν. Ὅθεν καὶ οὕτω ταύτην καταννομήσεται, φυσικῇ καὶ ὑποστατικῇ διαφοράν, διευκρινουσαν, ὡς ἔργη, τὰ ὄντα κατὰ τὰ οὐσιώδη καὶ φύσιν, κατὰ τὰ πρῶτον καὶ ὀνόμασιν, καὶ ἵσται καὶ ἐκείνων ἐκείνων τρεπνὴν τε καὶ σύγχυσιν.

rem etiam ita hanc vocitant; constituentem ac insignientem differentiam appellantes, quæ res, ut dicebam, distinguat, quod ad substantiam naturamque attinet, et quod ad personam ac hypostasim, omnemque ab omniibus mutationem confusionemque eliminat.

Αὕτη οὖν καὶ οὕτως ἔχουσα, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων διδασκαλίαν, ἡ παρὰ ποιότητος καὶ ἰδιότητος καὶ διαφορῆς, ὡς ἐν ἀποκριμῇ φάναι, διδάσκει τε καὶ διασέφησις. Ἀμύχανον δὲ τι τοῦτων εἶναι ποῦ ἂν ἡ ἐκπορευθῆναι δύνασθαι χωρὶς τῆς ὀνομαζομένης οὐσίας, ἥς καὶ ἵσται καὶ λέγεται τοῦτων ἐκείνων.

(f) τῇ παρὰ θεοῦ λέγεται. Videntur hæc verba ex margine in textum irrepsisse, nec aliud esse quam scholion ac indicationem Maximo non insuetam, qua significet de Deo solum illi vermonem esse; idcirco clausa visum est representare.

(g) ὡς πρὸς ἐκείνην. Latine illiteram, et laborantem in voce ἀπασίν (quam unam mutavi

A et personis, communiter et propriè, id est, universaliter et particulariter, qualitas proprietasque in individuumque differentia ac distinctio nominatur.

Ad logicaliam autem uniusque principis naturam quod attinet, non omnino proprièque in ea qualitas dicatur. Nos enim divinitas ex substantia ac accidentibus concretis; nam alioqui etiam omnino creatum fuerit, velut quæ ex illa composita in confecta sit. Per obfuscationem tamen, et quædam quæ ex humanis rebus, de illa, quæ superiora sunt quam pro illarum ratione, conijcere possit (quippe cum una hæc duntaxat, nullaque alia ratione, atque id obscure vixque illorum notitiam capere volumus, ac tantisper sermone, quanquam non perficere, explicare) naturalis qualitas est, omnis generis simplicitas, rebus, perfectio; cum calidior perfectior perfectio, a seipsa perfectio, omnia concretum via ac potentia, omnium inspectis: ac si quid aliud ejusmodi naturale atque divinum, uniusque hæc concretum (quippe quod supernaturalis) dicitur. Personalis autem qualitas, Patris quidem, ingenuitas; Fili autem, genitum; Spiritus sancti, processum; id est, immensitas (ut sic loquar), nobilitas et potentia, quas etiam proprietates vocant; quod substantiam illi soli, non alii hæc suppetant, vel naturalis rationis, vel quæ ad hypostasim non personam spectat: ex quibus, cum essentialis, tum personalis differentia constituentur: abest quidem, in Deo, uti dicebam; natura vero propria, in omnibus creatis. Quamobrem hæc quidem idem inter se cum dicunt, qualitatem, proprietatem et differentiam; sic tamen ac accidentalem, non vero substantialem; id est, substantiam rationem habentem. Distingui igitur igitur vero sunt, quod qualitas universalis sit, ac prout in omnibus; nulla quippe res (nec solum Deus excipias) omni qualitate vacat; velut non absolute, aut quæ omni forma careat. Proprietas autem, si cum illa conferas, particularis, et quæ non quovis modo ac simpliciter, sed tali, certa ratione dicatur, de quo hæc et non alia substantia. Differentia autem, et quod vim constituentis et insigniendi ac distinguendi res habet. Quamobrem

B ac tantisper sermone, quanquam non perficere, explicare) naturalis qualitas est, omnis generis simplicitas, rebus, perfectio; cum calidior perfectior perfectio, a seipsa perfectio, omnia concretum via ac potentia, omnium inspectis: ac si quid aliud ejusmodi naturale atque divinum, uniusque hæc concretum (quippe quod supernaturalis) dicitur. Personalis autem qualitas, Patris quidem, ingenuitas; Fili autem, genitum; Spiritus sancti, processum; id est, immensitas (ut sic loquar), nobilitas et potentia, quas etiam proprietates vocant; quod substantiam illi soli, non alii hæc suppetant, vel naturalis rationis, vel quæ ad hypostasim non personam spectat: ex quibus, cum essentialis, tum personalis differentia constituentur: abest quidem, in Deo, uti dicebam; natura vero propria, in omnibus creatis. Quamobrem hæc quidem idem inter se cum dicunt, qualitatem, proprietatem et differentiam; sic tamen ac accidentalem, non vero substantialem; id est, substantiam rationem habentem. Distingui igitur igitur vero sunt, quod qualitas universalis sit, ac prout in omnibus; nulla quippe res (nec solum Deus excipias) omni qualitate vacat; velut non absolute, aut quæ omni forma careat. Proprietas autem, si cum illa conferas, particularis, et quæ non quovis modo ac simpliciter, sed tali, certa ratione dicatur, de quo hæc et non alia substantia. Differentia autem, et quod vim constituentis et insigniendi ac distinguendi res habet. Quamobrem

D Hæc igitur, inquit cum modum ac habent, juxta Patrum doctrinam (ut sub compendio loquar) quæ de qualitate, proprietate et differentia communiter ac explanatio est. Ut autem horum quidpiam unquam sit aut possit intelligi absque substantia essentiali, cujus horum quodque tum est, tum dicitur

NOTE.

(f) τῇ παρὰ θεοῦ λέγεται. Videntur hæc verba ex margine in textum irrepsisse, nec aliud esse quam scholion ac indicationem Maximo non insuetam, qua significet de Deo solum illi vermonem esse; idcirco clausa visum est representare.

(g) ὡς πρὸς ἐκείνην. Latine illiteram, et laborantem in voce ἀπασίν (quam unam mutavi

dit, dicendo figuram aut colorem esse corpus, et non in corpore considerari. Sic, si quis nominans dicat non esse naturam avonotaton (que scilicet hypostasi careat), tuncque non avonotaton in hypostasi colligat, non recte distinguit.

Namque fiat ut natura avonotaton sit (id est extra substantia), non tamen natura hypostasis est: nec quod non est avonotaton (id est, non subsistens) hypostasis censetur. Nam neque convertitur. Etiam hypostasis omnino etiam natura est; ut et figura omnino corpus. Nec enim fieri potest ut intelligatur hypostasis absque natura, neque rursus figura aut color absque corpore: natura autem, non etiam omnino hypostasis existit.

Natura, ejus quod est esse, communem rationem habet; hypostasis vero, etiam ejus quod est sic, ac per se esse.

Natura, solum speciei rationem habet; hypostasis, etiam hujus ejusdem significandi vim habet.

Sanctissimi Clementis presbyteri Alexandrini, ex libro De Providentia.

Substantia in Deo est. Deus divina substantia est, sempiternum illiquid omnique principi expers, incorporeumque et incircumscriptum, ac rerum Ancior. Substantia est, quod undique vero existens (id est, substantia) est. Natura rerum veritas est, vel rerum substantia; sive, ut illi sentiant, eorum que in rerum naturam producuntur generatio atque origo: ut autem alii, Dei providentia, rebus que sunt hoc indens, quod est esse, et tali modo esse.

Sapientissimi Maximi, hypostasis definitio.

Hypostasis composita, substantia quedam composita est, singulari omnes proprietates, que in proprio individuo sunt, complectens. Quod enim communiter in individuis sub eadem specie consideratur, essentialiter sua natura linguis ac vocibus; primaria quidem in subjectis illi individui; generica vero, quod omnibus individuis sub specie composita communis est.

145. Sanctissimi Eulogii episcopi Alexandrini capitulum de duabus naturis Domini Deiique ac Salvatoris nostri Iesu Christi.

Si unus nature post unionem est Dominus noster Iesus Christus, rogo, quoniam? ejus que assumpti, an que assumpta est? quidve altera factum est? Sin autem existant ambe, quomodo sunt una, nisi ex ambabus una composita facta est? Sin autem ea res sic habet, quomodo non dixeris substantiam Christum a Patre, qui omnis expers compositionis est?

Si nunquam duplicis nature Dominus noster Iesus Christus agnitus est, quomodo potest dici Christum post unionem unum esse nature, aut

ad hoc, ut participet, id est, ut natura, et ut natura una legem eliciat, alia vero in natura participat: utque et ut natura una legem eliciat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

Ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat, ut natura una participat.

ἔνωσιν; Εἰ δὲ ὁμολογῆται ὁ Χριστὸς δύο φύσεων ἢ ὁ Χριστός, καὶ πότε γέγονεν ἀπ' μιᾶς;

Ὁμοούσιος ὁ Θεὸς Λόγος τῇ παρ' αὐτοῦ ληφθείσῃ σαρκί, ἢ ἑτεροούσιος; Ἀλλ' εἰ μὲν ὁμοούσιος, πῶς οὐ γέγονε τετράς ἢ Τριάς; Εἰ δὲ ἑτεροούσιος ἢ ἀρῆ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πῶς οὐ δύο φύσεων ὁ Χριστός;

Μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σαρκωμένην φασὶ τινες. ὁμοίαι δὲ καὶ ὁμᾶς οὕτω λέγουσιν. Ἀλλ' εἰ μὲν μιᾶς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σαρκὸς τοῦτο νοη-
 τείον, πῶς οὐκ ἐστὶν τὸ ἐκτείναν τῇ ἀκρίτειᾳ, καὶ τὸ ἀδύνατον τῷ ὑπὸ χρόνον εἶναι αὐτόν; Εἰ δὲ ὡς μιᾶς φύσεως ἔχουσης ἑτέραν, ἢ ἔχουμένης ὑπ' ἑτέρας, τίς ὁποῖαι μίαν καὶ μίαν, οὐ δύο, ἀλλὰ μίαν εἰπεῖν;

Εἰ μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πατρὸς, πῶς οὐ μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς σαρκὸς;

Εἰ κατ' οὐδὲν δύο ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ, πῶς οὐ κατὰ πάντα ἐν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ; Καὶ εἰ κατὰ πάντα ἐν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ, πῶς οὐκ ἔσται ὁ Λόγος σὰρξ, καὶ ἡ σὰρξ Λόγος, καὶ συν-
 αἰδίου τῷ Πατρὶ καὶ ὁμοούσιος ὡς ὁ Θεὸς Λόγος; Εἰ δὲ οὐ κατὰ πάντα ἐν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ, πῶς οὐ κατὰ τι δύο ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ;

Εἰ ἀδύνατον πλεον ἡνωθῆαι τὸν Θεὸν Λόγον καὶ τὴν σὰρκα, οὐ ἡνωται ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ὁ Πατήρ, πῶς ἡνωμένος ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ κατ' οὐδὲν εἰσι δύο;

Περὶ οὐσίας καὶ φύσεως καὶ ὑποστάσεως.

Ὅμοια ἔστιν ἡ τὸ κοινὸν τε καὶ ἀπερίγραπτον σημαίνουσα, ὃ ἔστιν ἄνθρωπος. Ὁ γὰρ τοῦτο εἰ-
 πὼν, τὴν κοινὴν φύσιν ἐσημαίνει, οὐ περιγράφει τῇ φωνῇ τὸν τινα ἀνθρώπου, τὴν ἰδίαν ὑπὸ τοῦ ὀνό-
 ματος γνωρίζοντα.

Θέσις ἔστι, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ἀναγορευομένοις ἐνδείκνυσθαι.

Ὑπόστασις ἔστιν, ἡ τὸ κοινὸν τε καὶ ἀπερίγραπ-
 πτον ἐν τῇ τινὶ ἰδίᾳ παρουσίᾳ καὶ περιγράφουσα, ὅθεν ὁ θεῖος.

Ὑπόστασις ἔστι, τὸ μετὰ τοῦ καθόλου, ἔχειν τι καὶ ἰδίον.

Θέσις ἔστι κατὰ τοὺς ἑξῆς, ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἡρεμίας.

Θέσις ἔστιν, ἡ ποῖα τῇ παντὶ ὑπαρξί.

Θέσις λέγεται, παρὰ τὸ περὶ φύσιν.

Πρώτη οὐσία ἔστι, πᾶν τὸ καθ' αὐτὸ ὁριστὸν, ὅθεν ἰδιος. Δευτέρα οὐσία αὐξητική, καθὼς αὔξει καὶ φθίνει τὸ φύσιν. Τρίτη δὲ οὐσία ἐμφυλογος αἰσθητική.

“ Athanas., Cyrillus.

PATROL. GR. XCI.

etiam prorsus nuncupari uno? Sin autem fides est fuisse Christum duplicis naturae, dic, rogo, quan-
 donam Christus erat duplicis naturae, ac quando unius factus est?

Ejusdemne Deus Verbum cum carne ab eo as-
 sumpta substantiae est, an diversae? At, siquidem ejusdem est, quomodo Trinitas non effecta quater-
 nitas est? Sin autem caro diversae substantiae a Deo Verbo est, quomodo Christus non duplicis est na-
 turae?

Sunt qui unam Dei Verbi naturam incarnationem dicant; arbitror autem vos quoque sic dicere. Atenim, si hoc ita intelligendum ut una sit Dei ac
 carnis substantia, quoniam modo fieri potest ut idem creatum sit cum increato, et quod est aeternum cum eo quod tempori subiectum est? Sin autem idcirco, quod una natura habeat alteram, aut ab altera habeatur, quis unam et unam non duas, sed unam appellari, ferat?

Si una natura Dei Verbi et Patris, quomodo non una natura Dei Verbi et Patris et carnis?

Si nulla ratione Deus Verbum et caro sunt duo, quomodo non omni ratione Deus Verbum et caro unum sunt? Ac, siquidem Deus Verbum et caro omni ratione idem sunt, quomodo Verbum caro non erit, et caro Verbum, Patrique conforma et consubstantialis haud secus ac Deus Verbum? Sin autem non omni modo Deus Verbum et caro unum sunt, quomodo non quadam ratione Deus Verbum et caro duo sunt?

156 Si fieri non potest ut magis unitarius Deus Verbum et caro, quam Deus Verbum et Pater, quo-
 modo Deus Verbum unitus et caro, nulla ratione sunt duo?

De substantia seu essentia, et natura et hypostasi.

Substantia est seu essentia, quae significat quod commune ac incircumscripsum est; quod est homo. Qui enim hoc dixit, naturam communem, nullo circumscripso, qui eo nomine privative designatur ac proprio singularia homo sit, significavit.

Natura est, quae in omnibus, quae ejusdem spe-
 ciei praedicationem recipiant, consideratur.

Hypostasis est, quae id quod est commune et incircumscripsum, in aliquo singulariter exhibet ac circumscribit, ejusmodi est, sic quidem.

Hypostasis est, quae cum universalis, etiam sin-
 gulare quiddam habet.

Natura est, juxta philosophos, principium motus et quietis.

Natura est, talis quaedam omnia substantia ac indoles.

Natura dicitur quasi a nascendo.

Prima substantia est, quidquid per se ac vero est, uti lapis. Secunda substantia, quae vim augmenti habet; uti planta augeat et decrescat. Tertia sub-

stantia, quæ animata sensu prædita est, ut animal, equus. Quarta substantia, quæ animata sensu et ratione prædita est, homo scilicet. Atque id etiam causa est cur ultimus creatus sit, ut qui ex omnibus animam materiam expertem, mentemque Dei imaginem nactus sit.

SANCTI MAXIMI,

Fieri non posse ut dicatur una in Christo voluntas.

Christi nomen, non naturam significat, sed hypostasim seu personam compositam. Hoc est, totus Christus et Dominus et Deus est, et omnipotens, habens in seipso etiam quam pro nobis ac propter nostram salutem indivise et inconfuse carnem gestavit passibilem, non omnipotentem; creatam, oculis **147** subjectam, circumscriptam; non natura omnipotentem, sed in Christo omnipotentem naturam voluntatem. Non enim Christus hypostasi seu persona mortalis et immortalis, nec rursus debilis et omnipotens, visibilis et invisibilis, creatus et increatus; sed alterum, natura; alterum, hypostasi ac persona est. Atque, ut verbo dicam, non contrarietate voluntatis, sed in proprietate naturæ. Ut enim dicebam, Christus unus est, utraque natura habens. Quod enim ait: *Non sicut ego volo, sed sicut tu*, nihil aliud ostendit, quam vere carnem induisse, quæ mortis metu afficeretur. Mortis enim timor, et fuga et anxietas, illius erant. Nunc itaque vi sua ac affatu destitutam nudamque dimittit, ut illius detecta infirmitate, naturam quoque astrueret. Nunc vero operationem vimque non celat, ut noveris non fuisse nudum hominem. Quemadmodum enim si semper humana exhibuisset, hoc existimatus esset, sic etiam si semper quæ Deitatis erant pregresset, dispensationis doctrina nec ipsa fidem invenisset. Idcirco variat commiscetque tum verba, tum facta, ut neque Pauli Samosatani, neque vero Mavelonis et Manichei morbo ac furori animum præbeat. Propterea et prædicit quod futurum est, ut Deus ac rursus, ut homo, recusat.

Qui in uno soloque Christo duas voluntates dicere aut confiteri recusat, quam in eo unam voluntatem dicat, eternam et coeternam consensuque Patri et Spiritui sancto; totamve quantæ est divinam simplicemque ac omnis compositionis expertem, ut quæ divinæ voluntatis essentia sit, vel propter assumptum hominem diversum aliquid atque aliud opinari; quale illud designa, et quod ejus nomen voluntas edicto. Nam quod aliter ad voluntatis nomen, quæ humanitatis assumptionem præcessit (divinæ scilicet), ego nomen edico. Quemadmodum enim quæ in tribus vere personis existit divina natura, principii experta, increata, omnem mentis cogitatum excedens, simplex ac experta compositionis est, quod tota est: sic et ejus voluntas. En itaque eam dixi voluntatem, quæ assumptionem hominis antecedit, omnemque in meam, ut qui vera locutus sim, ibunt sententiam; atque adeo tu ipse visis, nolis. Dic tu igitur,

τὸ ζῶον, ὁ ἴππος. Τετάρτη δὲ οὐσία ἐμψυχὸς αἰσθητικὴ λογικὴ, ὁ ἄνθρωπος. Διὰ καὶ ἰσχυατος γέγονεν, ὡς ἐκ πάντων τὴν ψυχὴν ἄλλων ἔχων, καὶ τὸν νοῦν Θεοῦ εἰκόνα.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ,

Ὅτι ἀδύνατον εἶναι διελήμμα λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ.

Τὸ Χριστὸς ὄνομα, οὐ φύσις ἐστὶ θεωτικὴν, ἀλλὰ συνθέντος ὑποστάσεως. Τοῦτοστιν, ὡς ὁ Χριστός, καὶ Κύριός ἐστι καὶ Θεός, καὶ παντοδύναμος, ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἀδιαίρετος καὶ ἀσυγχύτως ἐφορεῖ σάρκα παθητὴν καὶ οὐ παντοδύναμον, πιστὴν, ὁρατὴν, περιγραπτὴν, τὴν μὴ παντοδύναμον φυσικῶς, ἀλλ' ἐν τῷ Χριστῷ παντοδύναμον διελήμμα ἔχουσαν. Οὐ γὰρ ὑποτάσσεται ἐπὶ ὁ Χριστὸς θνητὸς καὶ ἀθάνατος· οὐ δ' αὖ πάλιν ἀδύναμος καὶ παντοδύναμος, ὁρατὸς καὶ ἀόρατος, κτιστὸς καὶ ἀκτιστος· ἀλλὰ τὸ μὲν φύσει, τὸ δὲ ὑποτάσσεται. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐκ ἐναντιοῦται γνώμῃς, ἀλλ' ἐν ἰδιότητι φύσεως. Εἰ γὰρ ἐστὶν, ὡς προείπον, ὁ Χριστὸς, ἔχων ἐκτετρα φυσικῶς. Τὸ γὰρ, *Ὅχι ὡς τῷ θεῷ ὁμοῖο, ἀλλ' ὡς τῷ, ὁδὸν ἑτερον δείκνυσιν*, ἀλλ' ἡ ὅτι σάρκα ἀληθῶς περιδέβληται, φοβουμένην θάνατον. Τὸ γὰρ φοβεῖσθαι θάνατον, καὶ ἀναβῆσθαι καὶ ἀγωνισθῆναι, ἐκείνης ἐστὶ. Νῦν μὲν οὖν ἐρμήνη αὐτὴν ἀφίησι καὶ γυμνὴν τῆς οὐσίας ἐνεργείας, ἵνα αὐτῆς δείξας τὴν ἀσθενεῖαν, πιστώσῃται αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν. Νῦν δὲ αὐτὴν οὐκ ἀποκρύπτει, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ φιλὸς ἀνθρώπος ἦν. Ὅστις γὰρ εἰ διὰ πάντων τὰ ἀνθρώπινα ἐπεδείκνυτο, τοῦτο ἀν' ἐνομιεῖσθ' οὕτως εἰ διὰ πάντος τὸ τῆς θεότητος ἐκτελεῖται, ἡπιστήθη ἀν' ὁ τῆς οἰκονομίας λόγος. Διὰ τοῦτο τοικίλλαι καὶ ἀναμύγνυσι καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὰ πράγματα, ἵνα μήτις τῇ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, μήτις τῇ τοῦ Μαρκιωνος καὶ Μανιχαίου νόσῳ καὶ μανίᾳ παράσχη ὑπέθεσιν. Διὰ τοῦτο καὶ προλέγει τὸ ἐσόμενον ὡς θεός, καὶ ἀναδύεται πάλιν ὡς ἄνθρωπος.

Ὁ δὲ τοῦ ἐνός καὶ μόνου Χριστοῦ δύο διελήμματα εἰπεῖν ἢ ὁμολογεῖν παραιτούμενος, τοῦτο τὸ ἐν διελήμμα, ὅτι ἐν αὐτοῦ λέγεις, ἀναρχὸν καὶ συνάναρχον καὶ συναΐδιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἢ ποσότητι θεῶν ὄντων, ἀπλοῦν τε καὶ ἀσύνθετον, ὡς τῆς θείας ὁπαρχον οὐσίας, ἢ διὰ τὴν ἀνθρώπων ἀλλοτρίαν τί σοι δοκεῖ; ὅποιον δὲ σηματοῖν, καὶ τί τοῦτο· τοῦ διελήματος τὸ ὄνομα, γῆσαι ἡμῖν. Τὸ γὰρ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, τοῦτοστιν τοῦ θεοῦ διελήματος ὄνομα, ἐγὼ σημαίνω. Ὅστις γὰρ ἡ θεία φύσις ἢ τρισυπόστατος, ἀναρχος, ἀκτιστος, ἀπαρνέστος, ἀπλή, καὶ ἀσύνθετος ὁλότῃ ὑπάρχει· οὕτω καὶ τὸ αὐτῆς διελήμμα. Ἰδοὺ οὖν τὸ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως εἶπον· καὶ πάντες μοι συμφέρονται, ὡς τὴν ἀλήθειαν εἰρηκεῖται. Καὶ οὐ αὐτὸς, εἰ θέλεις, καὶ οὐ θέλεις. Εἰπὼ οὖν ἡμῖν τὸ μετὰ τὴν ἐνανθρωπήσιν, ποῖον ὄνομα ἔχει. Ζήτησον Παλαῖαν καὶ Καινὴν διαθήκην ἴδων. Εἰπὼ τοῦτον οὐ τοῦ ἀπευρισκομένου ἐπὶ Χριστοῦ ἐνός διελήματος τὸ

ὄνομα. Ζήτησον, καὶ μὴ ἐκνήσης. Ἄλλ' ἄρα ἐπειδὴ ὁ θεὸς θέλημα, θεὸν λέγεται, καὶ τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, ἀνθρώπινον λέγεται, θεανθρώπινον θέλημα εἰπὼς τὸν Χριστὸν ἔχειν; οὐ νομίζω. Ἐπειδὴ ὁ Πατήρ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα θεανθρώπινον οὐκ ἔχει θέλημα. Ἄλλ' ἄρα σύνθετον τοῦ θέματος εἰπεῖν; Ὁμοίως πάλιν καὶ τὸν θεὸν τοῦτο. Ἄλλ' ἄρα φυσικὸν εἴπης; συγχύσεις καὶ σὺ κατὰ Ζευήρον· δύο γὰρ φύσεις ἢ φυσικὰ θελήματα, μία φύσις, ἢ ἐν φυσικῷ, θέλημα γενέσθαι ἀνευ συγχύσεως ἀδύνατον. Ἄλλ' ὑποστατικόν; καὶ πάλιν ἀλλοτριώσεις τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, καὶ τρεῖς θελήσεις εἰσάγων φανήσῃ μὴ συμβαινούσας ἀλλήλαις, ὥστερ καὶ τὰς ὑποστάσεις.

voluntas, quin confusio intercedat. At personalem dicturus es? Rursum quoque Filium a Patre extraneum facies, ac tres voluntates inter se non convenientes, uti et personas, palam induces.

Ἐὰν εἴπης τὴν ὡς ἐνός μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν, ἀναγκασθῇ τὴν ὡς ἐνός τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν ὡς ἐνός τοῦ Πνεύματος εἰπεῖν, καὶ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ εὐρεθήσεται εἰς πολυθεϊαν ἐκπίπτων ὁ λόγος. Ἐὰν καὶ σχετικὴν εἴπης· Νεστορίου εἰσάγεις προσωπικὴν διαίρεσιν. Εἰ δὲ καὶ παρὰ φύσιν εἴπης, φερίεις τὴν ὑπάρξιν τοῦ θελοντος· φθορὰ γὰρ τῇ φύσει τὸ παρὰ φύσιν ἐστὶ, καθὼς οἱ Πατέρες ὥρισαντο. Ἄλλ' ἄρα τὴν μονάδα πάλιν ἀνασπαράξεις, καὶ εἰς ψήφους ἡμᾶς κινήσεις; εἰς διμοιρότητα τοῦ παρὰ σοῦ ἐνός θελήματος, ὅπως μαθεῖν εὐρωμεν κατὰ πόσον ἐστὶ θεὸς, καὶ κατὰ πόσον ἀνθρώπινον. Ὁμοίως καὶ κατὰ πόσον ἀκτιστόν, καὶ κατὰ πόσον κτιστόν, καὶ ἀπλῶς ὡς ἐστὶ σοὶ φθον εἰπεῖν. Εἰπέ ἡμῖν τὸ ὄνομα τοῦ θελήματος, τοῦ παρὰ σοῦ πρεσβευομένου ἐπὶ Χριστοῦ. Εἰ δὲ καὶ ἀνώνυμον ὑπάρχει κατὰ σὲ τὸ θέλημα τὸ ἐν ᾧ λέγεις ἐπὶ Χριστοῦ, σύνταξον αὐτὸ μετὰ τῶν ἀνώνυμων Ὑαλμῶν, ὅπως καὶ ἐκείνους καὶ τόπον εὐρή. Ἐπειδὴ, λογιώτατε, ἡμεῖς ἀνώνυμον τί ποτε ὁμολογήσαι οὐ θυνάμεθα. Ὁ; εἰχὼς δὲ, μέχρι τοῦ νῦν τίπτε τῶν γηγενῶν οὐ παφάνρωται. Ὑγχαράζον οὖν ὁριστικῶς ἐκ πατρικῶν διδασκαλιῶν, καὶ τὴν τοῦ ὁνόματος ἐκλήσιν διατύπτωσιν ἡμῖν. Ἄ γὰρ ἀριθμοῦμεν ἡμῖς, ταῦτα καὶ ὁμολογοῦμεν, κατὰ τὸν μέγαν καὶ θεοφάντορα Βασίλειον. Ἐγὼ λέγω, ὅτι ἡ ζωοποιὸς ἀρετὴ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐν αὐτῇ ἔσχε τῷ Θεῷ Λόγῳ πάντα τὰ ὑπερφυῆ τῆς ὁλίας φύσεως, εἰς ἐν πρόσωπον καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Θεοῦ Λόγου, τὰς δύο φύσεις συντελέσας. Ἐνα γὰρ Υἱόν, ὡς ἕνα τῆς ἀγίας Τριάδος συμπεροσυνούμεν. Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡς πρὸ τῶν αἰώνων, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνες πάντας αἰῶνας, καὶ μετὰ τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A ejus quæ secuta est, quoddam nomen sit. Verum totum Novum ac Vetus Instrumentum, diligenterque scrutare. Dic tu, 148 hujus etc in Christo inventæ unius voluntatis nomen. Quære, nec pgriteris. Num vero, quod divina voluntas, divinis vocatur; atque humana voluntas, iidem humana dicitur, deivirilem Christum voluntatem habere dixeris? Non puto; quod nempe nec Pater, neque Spiritus sanctus deivirilem voluntatem habeat. An num compositam voluntatem ausis dicere? Simili rursus ratione nova hæc Delitasti voluntas est. An naturalem dicas? confundes et ipse more Severi: non enim fieri potest ut duæ naturæ, aut duæ naturales voluntates, una fiant natura aut una

B Sin unam tanquam unius voluntatem atque operationem dixeris, necesse erit ut et unam Patris et unius, unamque Spiritus sancti et unius, velis nobis voluntatem dicas et operationem; setique ut doctrina plurium deorum errore laborare inventiatur. Sin etiam quæ in affectu seu habitudine posita sit, dicas, Nestorii errore personalem divisionem inducis. Sin vero etiam innaturalem dicas, volentis substantiam ac quod existit, corruptis. Quod enim innaturale est, corruptionis labem ac interitum naturæ acciscit, uti Patres definiunt. At num rursus unitatem in frusta discerpiturus es, nosque ad culculos coges tertiasque dimidias, ejus quam tradidit unius voluntatis, ut possimus nosse quantum humana existit: similiter etiam quantum increata, et quantum creata; ac omnino quod vocare noluerris. Dic nobis ejus voluntatis nomen, quam in Christo profiteris. Sin autem, ut tu existimas, nomen non habet quam tu in Christo unam voluntatem dicis, eam psalmorum innominatum censui adscribe, ut ibi saltem locum sedemque inveniat: ad nos enim quod attinet, vir eruditissime, nihil unquam constiteri possumus quod nominis exora existat: ut autem verisimile sit, necdum cuiquam terrigenarum hoc proditum est. Ex Patrum igitur doctrina, sic quasi definiendo, exars; ac quo nomen declaretur, informis. Quæ enim nos numeramus, hæc et confitemur, ut magnus divinorumque interpret ait Basilius. Aio ego: Vivificam Filii Dei Car-nem in ipso Deo Verbo, sæpe naturæ exstant omnia nactam esse; duasque 149 naturas, unam Dei Verbi personam ac hypostasim conficere. Unum enim Filium, tanquam unum sanctæ Trinitatis, una cum Patre et Spiritu sancto adoramus, ut ante sæcula, nunc et in sæcula infinita, et post sæcula seculorum. Amen.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ,

Κεφάλαιον ι' περὶ τῶν δύο θελημάτων τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Ζευήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐρραφὴν δὲ ἀπὸς ὀρθοδόξους.

α'. Εἰ ὥστερ μιὰς ὑποστάσεως ἐστὶν ὁ Λόγος; μετὰ

α' Sanctæ scilicet Trinitatis personas. α' Turr. γνώμας ἀπεδέχτικαί τῶν.

EJUSDEN

Capita decem de duplici voluntate Domini ac Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. Scripta autem sunt ad orthodoxos

1. Si quemadmodum Verbum, unius cum carne

hypostasis est seu personæ, sic quoque quorundam sensu, benedicti, una voluntas est; necesse est ut sicut hypostasi ac personæ, sic et voluntate a nobis differat et a Patre. At, qui fiat ut quod differunt voluntates, eadem ejus cum Patre monstraretur natura?

2. Quibus Verbum unum est cum carne, his a Patre se jungitur; ac quibus unitatem habet cum Patre, his a carne dirimitur. Quod si una cum carne voluntas est, ut quidam sentiunt, benedicti; ergo voluntate a Patre accernitur.

3. Si quibus Verbum cum Patre ac Spiritu unitum est, his a carne differre censetur: est autem, ut communis Christianorum sententia est, voluntate cum Patre et Spiritu unitum; ergo carnis voluntate differt a Patre et Spiritu, pro eo ac ipsi sibi Patres nobisque sanxerunt; nosque, benedicti, servare studemus.

4. Unam hanc voluntatem, aut naturalem dicant necesse est, benedicti, aut personalem; aliquid quod res existant, in substantia seu essentia, et in persona consideratur. Quid enim etiam aliud dicere liceat, quibus nec liceat? At, si quidem naturalem eam dixerint, unam quoque Verbi et carnis naturam, velint nolint, dicant. Sin autem personalem, necesse erit, ut quod tres sunt sanctæ Trinitatis personæ, etiam tres dicant voluntates; si quidem dictis suis coherencia loqui velint.

5. Si, qua Verbum natura voluntate præditum est, unumque que facta sunt creatrix est; hæc autem, illorum sententia, benedicti, etiam carnis voluntas est; palam sit Verbi carnem omnium fore creatricem. Sicque sublata communis Christianorum existimatio est, quod ipsa 150 creata sit. Quomodo enim creatum quod ex nihilo creat, eoque fulget munere, quod singularis divina naturæ proprietas est?

6. Si, quod una Patris et Filii et Spiritus sancti voluntas est, unam divini Patres esse eorum naturam ostenderunt; unaque voluntas, eorum sententia, benedicti, Verbi ac carnis est; sic quoque una verbi et carnis erit natura. Sin autem in carne et Verbo una voluntas unam naturam non infert, neque in Patre et Filio et Spiritu sancto una voluntas unam infert naturam; sicque inanis fides nostra; inanis et Patrum predicatione futura est.

7. Una hæc voluntas, aut arbitrii voluntatis est, aut naturalis. At, siquidem naturalis est, una quoque natura, uti jam ostendimus, Verbi et car-

1 Cor. iv, 14.

A τῆς σαρκὸς, οὕτως καὶ ἐν θέλημα κατὰ τινὰς, εὐλογημένοι, ἀνάγκη ὥσπερ τῇ ὑποστάσει, οὕτως καὶ τῷ θελήματι καὶ ἡμῶν καὶ τοῦ Πατρὸς διαφέρειν. Καὶ πῶς ἡ τῆς φύσεως πρὸς τὸν Πατέρα ταυτοῦς, τῇ διαφορᾷ τῶν θελημάτων διεχθήσεται.

β'. Οἷς δ' ἄλλως τὸ ἐν ἔχει μετὰ τῆς σαρκὸς, τοῦ τοῦ Πατρὸς χωρίζεται, καὶ οἷς τὸ ἐν ἔχει μετὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦτο τῆς σαρκὸς διακρίνεται. Εἰ δὲ ἐν θέλημα μετὰ τῆς σαρκὸς κατὰ τινὰς, εὐλογημένοι, ἄρα τῷ θελήματι τοῦ Πατρὸς ἰσορροπῶνται.

γ'. Εἰ οἷς ἡνωται ὁ λόγος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, τοῦτο τῆς σαρκὸς διαφέρειν κρίνεται· ἡνωται δὲ κατὰ τὴν κοινὴν τῶν Χριστιανῶν ὁδὸν τῷ θελήματι Πατρὶ καὶ Πνεύματι, ἄρα θελήματι τῆς σαρκὸς διαφέρει τοῦ Πατρὸς καὶ Πνεύματος· ὥς αὐτοὶ αὐτοῖς οἱ Πατέρες καὶ ἡμῖν διαπίστανται, καὶ ἡμεῖς, εὐλογημένοι, φυλάσσειν σπουδάζομεν.

δ'. Τοῦτο τὸ ἐν θέλημα, ἡ φυσικὴν ἢ ὑποστατικὴν ἀνάγκη αὐτοῖς, εὐλογημένοι, λέγειν· εἴπωρ ἡ τῶν ὄντων σύστασις ἐν οὐσίᾳ καὶ ὑποστάσει θεωρεῖται. Τί γὰρ ἐν καὶ εἴη παρὰ ταῦτα ἕτερον λέγειν, [οἷς οὐκ ἐξῆν]; Ἄλλ' εἰ μὲν φυσικὴν αὐτὴ εἴπωσι, καὶ μίαν φύσιν λέγουσιν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, καὶ μὴ διόνουσιν. Εἰ δὲ ὑποστατικὴν, ἀναγκασθῆσονται διὰ τῆς ἁγίας τριῶς ὑποστάσεως, τρία λέγειν καὶ τὰ θελήματα, εἴπωρ αὐτοῖς στοιχεῖν διέγνωσαν.

ε'. Εἰ τὸ τῆς φύσεως τοῦ Λόγου θέλημα, δημιουργικὴν πάντων τῶν γεγονότων· τοῦτο δὲ κατ' αὐτοῖς, εὐλογημένοι, καὶ τῆς σαρκὸς τυγχάνει θέλημα, δημιουργὸς ἔστι· προδήλως τῶν γεγονότων καὶ ἡ τοῦ Λόγου εἰρήνη. Καὶ ἀνιέρηται οὕτως γε· ἡ κοινὴ ὁδὸς τῶν Χριστιανῶν, τὸ πιστῆν αὐτὴν εἶναι. Πῶς γὰρ χρίσμεν τὸ ἐκ μὴ ὄντων κτίζον, καὶ τὸ ἐξαιρέτον τῆς θαλάς φύσεως ἰδίωμα ἔχον.

ς'. Εἰ δὲ τὸ ἐν θέλημα (ἢ) Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ μίᾳ φύσει αὐτῶν ἰδεῖσθαι ὅτι τῶν θεολογικῶν Πατέρων· ἐν δὲ θέλημα κατ' αὐτοῖς, εὐλογημένοι, τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς, καὶ μίᾳ φύσει ἔστι· γε οὕτως καὶ τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Λόγου, τὸ ἐν θέλημα τὴν μίαν φύσιν εὐ συνάγει, οὐδὲ ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ἐν θέλημα τὴν μίαν φύσιν συνάγει, καὶ κινή ἡ πίστις ἡμῶν, κινῶν τὸ τῶν Πατέρων κήρυγμα.

ζ'. Τοῦτο τὸ ἐν θέλημα, ἡ προαιρητικὴν τυγχάνει, ἡ φυσικὴν. Ἄλλ' εἰ μὲν φυσικὴν, καὶ μίᾳ φύσει ἔστι, ὥς καὶ ἡδὲ ἰδεῖσθαι, τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Λό-

NOTE.

(1) Εἰ δὲ τὸ ἐν θέλημα. Non bene Torr. inter ejus Maximi opuscula istud undecimum est, istam sententiam superiori jungit; quo cogitur decimam numerare, quod epilogi rationem habet. Habuerit ejus cod. alius, et, quod ille reddit, Deinde, si: nihil tamen id faveat, ut non alii nova sententia seu

argumentum, quæ alla aliis subnectere solent Græci ejusmodi particulis, uti fere etiam Latini. Titulus in Torr. cod. et Romano paulo diversus: illic est, Γνωμαὶ ἀποδεικτικαὶ ἐπὶ τῶν θεοῦ τοῦ Χριστοῦ θελημάτων, Romani, qualem repræsentavi.

γυναικὶ δὲ προαιρετικόν, ὥστε τῇ ὑποστάσει, οὕτως αὖτε καὶ τῇ γνώμῃ χωρισθῆναι Πατρός καὶ Πνεύματος δὲ Χριστοῦ.

γ'. Εἰ κατὰ τὸν μέγαν Κύριλλον, τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας καὶ φύσεως, καὶ τοῦ αὐτοῦ τυγχάνουσι θελήματος, πῶς τὰ τῆς αὐτῆς μὴ ὄντα φύσεως, τοῦ αὐτοῦ εἶναι θελήματος δύναται;

δ'. Εἰ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, κατὰ τὸ χρυσοῦν στόμα Ἰωάννου, φυσικὸν ἔχει ἡ σὰρξ· μετὰ πάντων δὲ τῶν φυσικῶς προσόντων αὐτῇ ἰδιωμάτων ὁ λόγος ἤνωσαν αὐτὴν αὐτῷ ἀτρέπτως καθ' ὑπόστασιν, πῶς τὰ φυσικῶς προσόντα αὐτῇ ἀρνούμενοι, οὐχὶ καὶ τὴν φύσιν τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι συναρπύονται;

ε'. Εἰ τῷ θελήματι καὶ πρόσωπον συνεισάχθαι λέγουσι, καὶ διὰ τοῦτο τὸν οὐκ ὄντα φοβούμενοι φόβον, δύο θελήματα ἐπὶ Χριστοῦ λέγειν οὐκ ἀνάγονται, ἵνα μὴ καὶ δύο πρόσωπα ἐξ ἀνάγκης αὐτοῖς συνεισάχθῃ, βιωθῆσονται, εἰπερ εὐσυνάρτητον τὸν τοῦ οἰκείου δόγματος λόγον δεῖξαι βούλονται, ἢ διὰ τὸ ἐν θελήματι τῆς θεότητος, καὶ ἐν λέγειν πρόσωπον ἐπειδὴ τῷ θελήματι κατ' αὐτοῦ ἐξ ἀνάγκης καὶ πρόσωπον ἵκται· ἢ διὰ τὰ τρία πρόσωπα, καὶ τρία θελήματα, Σαβελλίου ἐν τὴν συναίρεσιν καὶ Ἀρείου τὴν διαιρέσιν εἰσάγειν.

Ἐπειδὴ δὲ, εὐλογημένοι, ἡ ὁμωνυμία αἰτίον πολέμους πλάνης γίνεται, τοῦ ἀκροατοῦ πρὸς ἑτέραν σημασίαν μεταβαίνοντος, παρ' ἣν ὑπέρβην ὁ λόγος, παρακαλῶ τὴν ὁμαίαν ἐν Χριστῷ σύνοσιν, διὰ τὴν ἀκριβεῆ καὶ ἀσύγχυτον τῶν σημασιωμένων πραγμάτων δηλώσιν, σαφηνίσαι ὅμιν πρὸ πάντων, εἰ ὅπως ἐστὶ θελημα, καὶ ἐπὶ ποίων σημασιωμένων ἡγουν πραγμάτων φέρεται τὸ τοιοῦτον ὄνομα· καὶ εἰ τὰ μὲν τῶν ὡς αὐτὸ προσαγορευομένων πραγμάτων, σύνθετά εἰσι, τὰ δὲ ἀπλά· καὶ ποῖα δὲ τὰ σύνθετα. Καὶ εἰ ἄρα τὰ σύνθετα, ὁμόχρονα ἔχουσι τὰ μέρη, ἢ οὐχ ὁμόχρονα· καὶ ποῖα ποίων προγενέστερα· ποῖα δὲ ποίων μεταγενέστερα. Καὶ τίς ὁ ἀποδεικτικὸς ἐκείνου μέρους καὶ ὁριστικὸς λόγος, ἵνα ἔχωμεν νοούμενον, τὸ ἐν θελήματι δεχέσθαι. Οὐ γὰρ περὶ φωνῶν ὁ λόγος· τοῖς Πατέραςιν, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων²². Ὅθεν φωνὰς μὲν παραχωροῦντας τοῖς Πατέραςιν εὐρομεν· ἁνωσίας δὲ, οὐδαμῶς. Πρὸς ἐπὶ τοῖς τοῖς δὲ, τί προαίρεσις, καὶ τί γνώμη· τί δὲ γνωμικὸν θελημα, καὶ τί προαιρετικόν. Ταῦτα γὰρ πάντα συνδραμεῖν θελοῦσι πρὸς τὴν τῶν θελημάτων παράστασιν. Καὶ ὁ μὴ ταῦτα γινώσκων μετὰ ἀκριβείας, καὶ περὶ θελημάτων διηγοῦμενος, τυφλὸς μωσιπάζων, μὴ γινώσκων μήτε τί λαλεῖ, μήτε περὶ τίνος διαβεβαιούται (j).

voluntatibus, excus est manu attriciens, nesciens nec quid loquatur, neque de quo asserat.

nis erit : sin autem arbitrii voluntatis, sicut persona, sic et sententia seu voluntatis decreto Christus a Patre et Spiritu separabitur.

8. Si, ut magnus sentit Cyrillus, quæ ejusdem substantiæ ac naturæ sunt, ejusdem etiam sunt voluntatis; qui fiat, ut quæ non ejusdem naturæ sunt, ejusdem queant esse voluntatis.

9. Si caro, ut aureum Joannis os existimat, a natura habet ut mori nolit; eamque sibi Verbum una cum his omnibus quæ illi natura insunt, immutabiliter secundum hypostasim univit; quomodo negando ea, quæ illi natura insunt, non etiam naturam negant una cum naturalibus proprietatibus?

10. Si una cum voluntate personam quoque induci aiunt; idque causæ est, cur, dum timent ubi non erat timor¹, duas in Christo voluntates dicere non sustineant, ne una cum eis etiam duas necessario personas inducant, necesse erit, dum rite coherere, quod ita opinantur, monstrare velle; ut, vel propter unam Deltatis voluntatem, unam quoque dicant personam; quandoquidem, illorum sententia, etiam persona voluntatem sequitur; vel, propter tres personas, tres quoque voluntates penant, Sabellique contractionem atque Arii divisionem inducant.

Quod enimvero, benedicti, eorundem nominum dissono varioque sensu conceptis (Græcæ ὁμωνυμίæ) haud raro erroris causa exstiterit, dum auditor ad aliud significatum transit, quam sermo designavit; obsecro vestram in Christo pietatem, ad rerum significacionem distincte nulloque confusione declarandam, 151 ut vobis ante omnia enucleate explicem, num omnino voluntas sit, ac de quibus significatis seu rebus dicatur nomen ejusmodi : ac num ex rebus quæ sub illa voce continentur, alie compositæ sint, alie simplices; quænam vero etiam compositæ; ac num compositæ, partes habeant, quæ simul sint tempore, vel non sint simul; quænam, item aliis priores, quænam vero posteriores, existant. Quænam denique eorumque partium ipsam demonstrans ac definiens ratio, ut possimus unam reipsa sensuque ipso voluntatem sumere. Non enim Patribus de vocibus sermo erat, sed de rebus. Quocirca eos quidem voces concedere invenimus; nusquam vero sententias sensumque. Ad hæc etiam, quidnam libera voluntas, quid sententia mentis quæ arbitrium? quidnam voluntas, ex sententia, quid eligens liberaque voluntas? Hæc enim omnia suapte natura ad voluntates explicandas concurrant. Ac, qui hæc accurate nesciat, tractetque de voluntatibus, excus est manu attriciens, nesciens nec quid loquatur, neque de quo asserat.

¹ Paul. iiii, 8.

²² Ita in Basilio, Gregorioque Theologo de Spiritu Deo : in Athanasio περὶ προσώπων in theologia.

NOTE.

(j) Διαβεβαιούται. Addit quædam Turr. codex, quibus tamen Maximus fidem non liberat, explicando quæ de voluntate erant illi proposita, ea sci-

licet executus, cum aliis locis tum epist. ad Marimum. 1, scilicet inter illos tractatus, quos idem Turr. vulgavit. Auctoritates, quas pollicetur, ne

EJUSDEM,

Ex questionibus a Theodoro monacho illi propositis.

Natura est, ex philosophorum quidem sententia, principium motus et quietis : ut autem Patres sentiunt, species, quæ de multis numero differentiis, in eo quod quid est, prædicatur. Substantia est, ex philosophorum quidem sententia, res ipsa vere et per se existens, quæ, ut consistat, alia re opus non habeat : ut vero Patres sentiunt, entitas naturalis, de multis personarum ratione distinctis (sive subsistentibus) prædicatur. Individuum est, ut quidem philosophi opinantur, proprietatum collectio, quarum congeries in nullo alio conspici potest ; ut autem Patres sentiunt, velut Petrus aut Paulus, vel quis alius singularium, propriis personalibus proprietatibus ab aliis hominibus discretus. Hypostasis primaque substantia juxta philosophos, substantia est cum proprietatibus ; juxta autem Patres, quisque singularis homo, a reliquis personaliter discretus.

152 Ex sancto Irenæo Lugdunensi episcopo, discipulo sancti Joannis apostoli et evangelistæ, ex iis quæ scripsit ad Demetrium Viennensem diaconum, de fide, cujus initium, « Qui Deum querat, audi Davidem dicentem. »

Dei voluntas et operatio, omnis temporis et loci et sæculi, omnisque naturæ causa, effectrix est, ac Providentiæ ratio. Voluntas intelligentis animi, in nobis existens ratio est ; quippe quæ ejus libera facultas sit. Voluntas mens est appetitioni conjuncta ; appetitioque ex mentis profecta ratione, in rem tendens quam quis vult.

Clementis Stromatei, ex libro De Providentia.

Voluntas est naturalis facultas, ejus quod est ex natura appetendi vim habens. Voluntas, est naturalis appetitus, naturæ utili ratione conveniens. Voluntas naturalis, est mentis sui arbitriæ motus liber ; sive mens quæ circa aliquid libere moveatur ; aut intelligentis animi mores sui arbitri ac potens.

²⁰ Videtur hic ipse presbyter Rhaithu, ad quem Παρὸς οὐσίας καὶ φύσις : nec forte alius ad quem Παρὸν δύο θελήματων. ²¹ Pollus Polycarpi et aliorum virorum apostolicorum.

A

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ,

Εκ τῶν ἐρωτηθέντων αὐτῷ παρὰ Θεοδώρου μοναχοῦ.

Φύσις ἐστὶ, κατὰ μὲν φιλοσόφους, ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἡρεμίας : κατὰ δὲ τοὺς Πατέρας, εἶδος κατὰ πολλῶν καὶ διαφερόντων τῶν ἀριθμῶν, ἐν τῷ ὅποιον τί ἐστι, κατηγορούμενον. Οὐσία ἐστὶ, κατὰ μὲν φιλοσόφους, αὐτοπύσστατον πρᾶγμα μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν : κατὰ δὲ τοὺς Πατέρας, ἡ κατὰ πολλῶν καὶ διαφερόντων ταῖς ὑποστάσεσιν ὄντως φυσικὴ. Ἀτομὸν ἐστὶν, κατὰ μὲν φιλοσόφους ἰδιωμάτων συναγωγὴ, ὣν τὸ ἀδρόσιμα ἐκ ἄλλου θεωρεῖσθαι οὐ δύναται : κατὰ δὲ τοὺς Πατέρας, ὅσον Πέτρος ἢ Παῦλος, ἡ τις ἑτέρος τῶν καθ' αὐτὰ ἰδίῳ προσωπικῶς ἰδιώμασι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀφορίζομενος. Ὑπόστασις δὲ ἐστὶν, κατὰ μὲν φιλοσόφους, οὐσία μετὰ ἰδιωμάτων : κατὰ δὲ τοὺς Πατέρας, ἡ καθ' ἑκάστον ἀνθρώπου, προσωπικῶς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀφορίζομενος.

Τοῦ ἀγίου Εὐγενίου ἐπισκόπου Αὐγουδούνων, μωθετοῦ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ. ²² ἐκ τῶν πρὸς Δημήτριον διδασκοντὶ Βιαιῆς περὶ πίστεως λόγων : οὗ ἡ ἀρχὴ, « Ζητῶν τὸν Θεόν, ἀκούε τοῦ Δαυὶδ λέγοντος. »

Θελήσις καὶ ἐνέργεια Θεοῦ ἐστὶν, ἡ παντός γενοῦ καὶ τόπου καὶ αἰῶνος, καὶ πάσης φύσεως ποιτικὴ τε καὶ προνοητικὴ αἰτία. Θελήσις ἐστὶ τῆς νοερᾶς ψυχῆς, ὃ ἐφ' ἥλιν λόγος, ὡς αὐτεξούσιος αὐτῆς ὑπάρχουσα δύναμις. Θελήσις ἐστὶ νοῦς ἀρετικῶς καὶ διανοητικῆς ὁρεξίς πρὸς τὸ θεληθὲν ἐκινεῖσθαι.

Κλήμητος τοῦ Στρωματέως ἐκ τοῦ Περὶ Προνοίας λόγου.

Θελήσις ἐστὶ φυσικὴ δύναμις, τοῦ κατὰ φύσιν ὄντος ἀρετικῆς. Θελήσις ἐστὶ φυσικὴ ὁρεξίς, τῇ τοῦ λογικοῦ φύσει κατάλληλος. Θελήσις ἐστὶ φυσικὴ αὐτοκράτορας νοῦ αὐτεξούσιος κίνησις : ἡ νοῦς περὶ τι αὐθαίρετως κινούμενος. Αὐτεξουσιότης ἐστὶ νοῦς κατὰ φύσιν κινούμενος : ἡ νοερὰ τῆς ψυχῆς κίνησις αὐτοκράτης.

NOTÆ.

desideravit Turr. codex, ipse videntur, quæ hic subjecta sunt, post breve illud excerptum Responsum ad Theodorum presbyterum ; uti etiam censuit vir cl. Lucas Holstenius, ac Roma scripsit. Imo ipse sunt quibus Maximus abunde fidem liberat, Patrumque doctrinam ac traditionem de naturali voluntate et operatione sic enucleat, tanta vi ac copia promit, ut ad ejus operam nihil desiderari videatur ; plenissimeque ea retundantur impudentissima Sergii, Pauli, aliorumque Monothelitarum hæresis antistitem ora, qui vel Patres illius non meminisse jactabant, vel ὁδὸς ἔχον habendum volebant, sive una, sive duplex operatio atque voluntas decreteretur, quasi neutrum ad fidem spectaret,

D satisque ei consultum esset, dissidentium partis silentio ; quod et Honorio primum sanctum, tum circumscribente Sergio, ut loquitur Christianus Lupus, tum quod ea indulgentia Theodosianos aliosque Severianos adducendos speraret. Ejus tamen decretum nemini successorum probatum ; excusatus animus, ne pari cum Euthesi ac Typo e synodo Lateranensi calculo notaretur. Longa serie refert laudatus Lupus c. 5 Notarum ad vi synodum, eos qui eadem locuti cum hæreticis, ipsaque in illis proscripiti, ipsi tamen hæreticis minime adscripti sunt, ac quæ sic locuti sunt, benignius habita.

Τοῦ ἁγίου Ἀλεξανδρου παπᾶ Ἀλεξανδρείας, ἔκ τῆς πρὸς Αἰγλίωνα ἐπισκοπικῆς Κονυπόλεως κατὰ Ἀρειανῶν Ἐπιστολῆς.

Θέλησις ἐστὶ φυσικὴ, παντὶς νοεροῦ ἀσφαίρετος δύναμις, ὡς μηδὲν κατὰ τὴν οὐσίαν ἀκωδίστων ὄντως.

Τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου Πατριάρχου Ἀντιοχείας, ἐκ τοῦ Περὶ ψυχῆς λόγου.

Θέλησις ἐστὶ φυσικὴ λόγου τοῦ ἐν ἡμῖν κίνησις. Θέλησις ἐστὶν ὁρεξις λογικὴ τε καὶ ζωτικὴ.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου παπᾶ Ἀλεξανδρείας, ἐκ τοῦ Περὶ πίστεως μελλόντος λόγου.

Θέλησις ἐστὶ ψυχῆς νοερᾶς ἀτελεύτου κίνησις. Πρῶτον ἰδίωμα τῆς νοερᾶς ψυχῆς, καὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς δηλωτικόν ἐστὶν ἡ θέλησις. Νοῦς Κυρίου ὁμοῦ Κύριος, ἀλλ' ἡ θέλησις, ἡ βούλησις ἡ ἐνέργεια.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, ἐκ τοῦ κατὰ Ἀπολλινάριου λόγου.

Θέλησις ἐστὶ νοῦς τις, καὶ περὶ τι διάθεσις. Ἀτελεύτου ἐστὶν, αυτοκρατὴς τοῦ θελήματος κίνησις. Θέλησις ἐστὶ τῆς νοερᾶς ψυχῆς, τὸ κατ' ἑξουσίαν αὐτὴν αἰρεῖσθαι τῶν κατὰ γνώμην, διὰ τῆς προαιρέτικῆς θελήσεως. Θέλησις ἐστὶ πάσης λογικῆς φύσεως, ἡ κατὰ φύσιν αὐτῆς ζωὴ. Ἡ στήρσις τῆς οὐκ ζωῆς, οὐσίας ἐστὶν ἀναίρεσις.

Τοῦ ἁγίου Διαδόχου ἐπισκόπου Φωτίης, ἐκ τοῦ ἐκτοῦ κεφαλαίου τῶν Ἀσκητικῶν.

Ἀτελεύτου ἐστὶν, ψυχῆς λογικῆς θέλησις ἀκωδίστως γινόμενη πρὸς ὅπῃ ἐν βούληται.

Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου πατριάρχου Ἀντιοχείας.

Θελημα ἐστὶ, λόγος ἐν καρδίᾳ στρεφόμενος, δι' ἐνεργείας καὶ μόνον φανερωθῆναι δυνάμενος. Θελημα ἐστὶ βούλησις ψυχῆς [εἰ μὴ] οὐκ ὀκνηδὲν ἀνακοπῆται μὴ δυνάμει.

Τοῦ ἁγίου Νεμειου ἐπισκόπου Ἐμεσῆς.

Θέλησις ἐστὶν ὁρεξις βουλευτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν γίνεσθαι δυνάμενων, καὶ ἀδελφῶν ἔχόντων τὸ τέλος.

Τοῦ αὐτοῦ. Κατὰ εἰς λογικὸς ὁ ἄνθρωπος, καὶ εἰ ἐνδιάθετος λόγος, καὶ εἰ προφορικὸς;

Ἐνδιάθετος λόγος ἐστὶ τὸ κίνημα τῆς ψυχῆς, τὸ ἐν αὐτῇ τῇ λογιστικῇ γινόμενον, ἀνευ τινὸς ἐκφωνήσεως· ὅθεν πολλάκις σωπῶντες, λόγον ὄλον παρ' ἑαυτοῖς διεξεργάμεθα, καὶ ἐν τοῖς ὁνέροις διαλεγόμεθα. Κατὰ τοῦτο δὲ μάλιστα λογικοὶ πάντες ἐσμέν· ἀλλ' ὅχι ὡς κατὰ τὸν προφορικὸν λόγον. Καὶ γὰρ οἱ ἐκ γενετῆς κωφοί, καὶ οἱ διὰ πάθος, ἡ καὶ νόσημα τὴν φωνὴν ἀποβαλόντες, οὐδὲν ἔχοντες λογικοὶ εἰσιν. Ὁ δὲ προφορικὸς λόγος ἐν τῇ φωνῇ καὶ ἐν ταῖς διαλέκτοις τὴν ἐνέργειαν ἔχει.

“Neminerunt Strabo et Ptolemæus. Egypti olim urbs.

A Sancti Alexandri papæ Alexandrini, ex Epistola ad Egleonem “Cynopolitanum episcopum contra Arianos.

Voluntas naturalis, intelligentis omnis naturæ libera facultas existit, ut quæ nihil involuntarium habeat, quod ex essentia ratione sit.

Sancti Eustathii patriarchæ Antiocheni, ex libro De anima.

Voluntas naturalis, motus est existentis in nobis rationis. Voluntas, appetitus est rationalis et animalis.

Sancti Athanasii papæ Alexandrini, ex majori oratione De fide.

Voluntas est intelligentis animi motus liber. Prima intelligentis animi proprietas, ejusque essentia indicatio notaque, voluntas est. Sensus Domini nondum Dominus, sed aut voluptas, aut operatio ac virtus.

153 Sancti Gregorii Nysseni episcopi, ex libro Adversus Apollinarianum.

Voluntas, mens quædam est et sensus, et circa aliquid affectio. Libertas est, sui potens voluntatis motus. Intelligentis animi voluntas est, quod ex arbitrio, per liberam voluntatem, quæ sunt ex sententia, eligit. Naturæ omnis utentis ratione voluntas, ejus vita naturalis est. Ejus vitæ vitalis, essentia interitus est ac sublatio.

Sancti Diadochi episcopi Photices, ex sexto capite Moralium.

Libertas arbitrii, est animi utentis ratione voluntas, in quod libuerit tendens, æque explicans, atque ullo impedimento.

Sancti Anastasii patriarchæ Antiocheni.

Voluntas est, quæ in corde ratio versatur, nec nisi operatione manifestari potest. Voluntas, volentis animi incitatio est, quæ nisi a seipsa inhiberi non potest.

Sancti Nemesii Emeseni episcopi.

Voluntas appetitus est cum consilio, eorum quæ in nostra sunt facultate, et per nos fieri possunt, atque incertum exitum habent.

Ejusdem, secundum quam rationem homo liber sit; et quid sermo in mente repositus, quidvis prolatus.

Sermo in mente repositus, animi sermo est, in ipsa rationis facultate emergens, absque ulla pronuntiatione. Unde non raro, cum et allemus, integrum apud nos ipsam sermonem percurrimus; et in somnis disserimus. Eaque potissimum ratione omnes sermonis, seu rationis facultate præditi sumus; at non ea ratione, qua sermonem proferimus. Nam qui a natura muti sunt, aliore morbo vocem amiserunt, nihilominus sermonis, seu rationis facultate præditi sunt. Ejus autem sermonis qui ore profertur vis, in vocibus ac dialectis exercitur.

154. Sancti Maximi, ex ejus syllogismis de voluntatibus, quid naturalis voluntas, et quid ex sententia?

Voluntas naturalis est, simpliciter eodemque modo se habens, eorum appetitio ac cupiditas, quibus naturalia constantur. Voluntas autem ex sententia ac arbitrio, talis quidam diversusque eorum motus ac appetitus, quibus libidinis argumenta parantur.

Ejusdem, ex epistola ad Marinum: Quid voluntas, quidve libera voluntas ac electio?

Voluntatem¹⁴ aiunt esse naturalem, seu voluntatis facultatem. Quare infra similiter in eadem epistola, de consilio, et sententia et prudentia ac opinione et potestate.

DIVERSE DEFINITIONES

Sanctorum divinarumque Patrum, de duabus operationibus Domini ac Dei Salvatorisque nostri Jesu Christi.

Sancti Iustini philosophi, ac demum martyris, ex libro adversus Euphrasium sophistam, de Providentia et fide. Incipit: « Intemeratum Verbum. »

Siquidem Deus voluntatem cum natura concurrentem habet, uti et operationem (semper enim Deus, voluntatis facultate ac operationis natura præditus est), nulla res volendi prædita facultate, ejusdem ac illo naturalis erit voluntatis et operationis; nam alioqui prorsus etiam ejusdem naturæ foret. Ad operationem autem naturamque quod attinet, nullam Deus novit circumscriptionem.

Ejusdem, ex eodem libro.

Substantia omnis operatio, qualitas est illi ex natura immobiliterque conveniens. Operatio naturalis ac constituens, differentia est naturam rei quæ significatur definiens, extra quam nullius prorsus rei esse, ut se habeat, dignosci potest.

155 Naturalis operatio, conjunctis substantiæ essentialis ac constituens qualitas est; qua, quod deficitur, omni etiam essentia caret.

Operatio naturalis, essentialis vis est ac facultas, non sinens ut res ulla, qualitatum pugna, ex alia in aliam (ad essentialiam quod attinet) demutationem recipiat.

Operatio naturalis, vis est essentialiam aliarum rerum ab illa universam discretionem incommistam servans.

Sancti Alexandri, ex epistola ad Eglonem Cynopolitanum episcopum adversus Arianos.

Operatio naturalis, innatus est cujusvis substantiæ motus. Operatio naturalis, naturæ cujusvis substantiæ ac notificans ratio est. Operatio naturalis, substantiæ cujusvis notificans virtus est.

Gregorii Nysseni.

Animi utentis ratione ope atque motus mentis

¹⁴ Hæc in primo hic tractatu

A Τοῦ ἁγίου Μαξίμου, ἐκ τῶν περὶ θελημάτων αὐτοῦ συλλογισμῶν· τί φυσικὴ θέλημα, καὶ τί γνωμικόν;

Θέλημά ἐστι φυσικόν, ἡ ἀπλῶς καὶ ὡσαύτως ἔχουσα τὸν κατὰ φύσιν συστατικὸν ὁρμητικὴν καὶ ἐρετικὴν. Θέλημα δὲ γνωμικόν, ἡ τὸν κατὰ ἥθειαν συναγερτικὸν ποιὰ καὶ διάφορος κίνησις τε καὶ ὁρεξις.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῆς πρὸς Μαρῖνον ἀπεστέλλου ἐπιστολῆς, τί θέλησις, καὶ τί προαιρέσις;

¹⁵ Θέλημά φασιν εἶναι φυσικόν, ἔχουν θέλησιν. Ζῆται ἐπιδεῖν ὁμοίως εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν, περὶ βουλῆς καὶ γνώμης καὶ προηγήσεως καὶ ὁδοῦ καὶ ἐξουσίας.

ΟΡΟΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ

Τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν, περὶ τῶν δύο ἐνεργειῶν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ ἁγίου Ιουστίνου φιλοσόφου, καὶ τέλους μάρτυρος, ἐκ τοῦ πρὸς Εὐφράσιον σοφιστὴν, περὶ Ἠεροῦ καὶ Ἰλλεῶς λόγου, οὗ ἡ ἀρχὴ· « Ἀρχαίως δὲ λόγος. »

Εἰ σύνδρομον ἔχει θεὸς τῇ φύσει τὴν θέλησιν, ὥσπερ καὶ τὴν ἐνέργειαν· ἀλλὰ γὰρ φύσις θελητικὴ καὶ ἐνεργητικὴ διαφέρει· οὐδὲν τῶν θελητικῶν τῆς αὐτῆς ἀδελφῆ φύσεως ἐστὶν θελητικὸς καὶ ἐνεργητικὸς· ἐπεὶ καὶ φύσις ἐστὶν πάντως τῆς αὐτῆς. Κατ' ἐνέργειαν δὲ καὶ φύσιν οὐκ οὐδὲν ὁ θεὸς περιγραφῆν.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου.

Ἐνέργεια πάσης οὐσίας ἐστίν, ἡ προσφυὴς αὐτῇ ποιότης. Ἐνέργεια φυσικὴ τε καὶ συστατικὴ ἐστίν, ἡ ἐριστικὴ διαφορά τῆς τοῦ δηλοῦμένου πράγματος φύσεως· ἥς χωρὶς, κατ' οὐδὲν οὐδὲν παντελῶς ἔχει, τὴν τοῦ πῶς εἶναι διάγνωσιν.

Ἐνέργεια φυσικὴ ἐστίν, ἡ οὐσιώδης καὶ συστατικὴ πάσης οὐσίας ποιότης· ἥς τὸ ἐστέρημένον, καὶ πάσης οὐσίας ἐστέρηται.

Ἐνέργεια φυσικὴ ἐστὶ, δύναμις οὐσιώδης μὴ εἰ μίαν ἑτέραν πρὸς ἑτέραν ἐπιδέχουσα συγχωρούσα κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοίωσιν.

Ἐνέργεια φυσικὴ ἐστίν, ἡ ἀμύγη τὴν οὐσιώδη πάντων πρὸς ἅπαντα διαχρίσιν σώζουσα δύναμις.

Τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου, ἐκ τῆς πρὸς Ἀθηναῖον ἐπισκοποῦ Κυροπάλειος κατὰ Ἀρειανῶν ἐπιστολῆς.

Ἐνέργεια φυσικὴ ἐστίν, ἡ πάσης οὐσίας ἑμφορὰ κίνησις. Ἐνέργεια ἐστὶ φυσικὴ, ὁ πάσης φύσεως οὐσιώδης καὶ γνωστικὸς λόγος. Ἐνέργεια ἐστὶ φυσικὴ, ἡ δηλωτικὴ πάσης οὐσίας δύναμις.

Γρηγορίου Νύσσης.

Ἐνέργεια λογικὴ· ψυχῆς, ἐστὶ νοῦ κίνησις καὶ

διάνοια. Ἐνέργειά ἐστι κίνησις οὐσιώδης χαρακτη-
ριστικὴ τῆς φύσεως, ἥς ἰδίᾳ καθέστηκεν, δι' ἧς
γινώσκεται τῶν ἄλλων οὐσιωδῶς διαφέρουσα. Ἐν-
έργειά ἐστι κίνησις δραστηκὴ. Δραστηκὸν δὲ λέ-
γεται, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον. Ἐνέργειαν γὰρ
ἡμεῖς εἶναι φασιν, τὴν φυσικὴν ἐκάστης οὐ-
σίας δύναμιν τε καὶ κίνησιν, ἥς χωρὶς οὐτε ἔστιν,
οὐτε γινώσκεται φύσις. Νοερῶν γάρ ἐστι, νόησις·
αἰσθητικῶν, αἰσθησις, καθ' ἣν, αὐταὶ τε καὶ τῶν
ἐκτὸς ἐφάπτονται φυσικῶς, καὶ τοῖς ἐκτὸς ὑποπί-
πτουσι. Πτηνῶν, πτήσις· νηκτῶν, νῆξις· ἐκρηστι-
κῶν, ἐρψις· βαδιστικῶν, βάδιξις· βλαστῶν, βλά-
στησις. Καὶ περιληπτικῶς εἰπεῖν, τὸ σημαντικὸν
ἐκάστης ἰδίᾳ φύσεως, ἐνέργειαν λέγομεν φυσικὴν.
Ἡς μόνον ἐοτέρεται, τὸ μὴ ὄν. Τὸ γὰρ ὄν, οὐσίας
τινὸς μετέχον, καὶ τῆς θελοῦσης αὐτὴν φυσικῶς
μετέχει πάντως δυνάμεως. Ὅπου γὰρ τῶν οὐσιῶν,
τὰς φυσικὰς αὐτῶν ἐνεργείας ὁ ἀληθὴς ἐπίσταται
λόγος. Ἐνέργειά ἐστι ψυχῆς λογικῆς, οὐσία τοῦ
νοῦ διάνοιᾳ τε καὶ κίνησις. Ἐνέργειά ἐστι ψυχῆς
λογικῆς, ἡ κατὰ φύσιν αὐτῆς ζωή.

Τοῦ Χρυσοστόμου.

Οὐσιώδης ἐνέργεια ἐστὶ Θεοῦ, τὸ μηδαμῶς εἶναι·
οὐ τῷ μὴ εἶναι, ἀλλὰ τῷ διατερεῖναι τόπου καὶ χρόνου
καὶ φύσεως· οἷς φυσικῶς ἀρχὴ συνειννοῦνται καὶ
πέρας καὶ γένεσις· ὅς ἐστι συνοχεὶς καὶ ποιητικῆς
μόνῃ τῷ βούλεισθαι. Ἄνευ γὰρ φυσικῆς ἐνεργείας,
οὐδενὸς φύσις ἐπιβλητός. Οἷον γὰρ ἐκάστη φύσις
χαρακτικῶς γνωριστικὸν ὀλέθμιον οὐρῶν, τὴν διακρίνου-
σαν αὐτὴν τῶν ἄλλων, οὐσιωδῶς ἐναπέθετο κίνησιν.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.

Ἐνέργεια θεοπρατικῆς καὶ δυνάμεις ἐστὶ, τὸ εἶναι
πανταχῇ, καὶ πληροῦν μὲν ἀρρήτως τὸν ὁρατὸν·
πληροῦν δὲ αὐτὸν τὴν γῆν, καὶ χωρεῖν μὲν ἐν
πάντι, χωρεῖσθαι δὲ ἐν' οὐδενός. Οὐ γὰρ περιληπτὸς,
ἡ διαστήματι περιωρισμένος· ἀλλ' οὐδὲ περιγραφῆς
τινὸς ἰσχύει. Παθεῖν γὰρ τι τοιοῦτον ὁ ἄποσός τε καὶ
ἀμεγέθης καὶ ἀώματος οὐκ ἀνέχεται.

Τοῦ ἁγίου Βασιλίου.

Ἐκείπερ πάσης οὐσίας ὄρος, ἡ κατὰ φύσιν αὐτῆς
ἐνέργεια καθέστηκεν· πίστωσις ἀνάγουσα τὸν νοῦν
ἐπὶ τὴν φύσιν, ἐξ ἧς ἔχει τὴν πρόθεσιν, ὣν μία καὶ
ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, τοῦτων καὶ ἡ οὐσία μία.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῶν κατ' Ἐδνομίου.

Πῶς ἑτερότης οὐσίας, ἐν ᾗ ταυτότης ἐνεργείας
γνωρίζεται; Παρηλλαγμένον γὰρ τῶν οὐσιῶν, πα-
ρηλλαγμένον εἶναι δεῖ καὶ τὰς ἐνεργείας. Πῶς οὖν
τῆς αὐτῆς οὐσίας τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ,
τὸ καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας. Πῶς ἑτερότης οὐσίας
ἐν τῇ Τριάδι, ἐν ᾗ ταυτότης ἐνεργείας εὐρίσκεται;
Εἰ γὰρ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀπαρallάκτως, ἔξει καὶ

A est et cogitatio. Operatio, essentialis motus natu-
ram insigniens, cujus proprius est; per quem a
reliquis essentialiter distincta noscitur. Operatio,
motus est efficax (id est, agendi vi praeditus). Efficax
autem vocatur, quod a seipso movetur. Operationem
actumque appellamus, naturalem cujusque
substantiae virtutem ac motum, extra quam natura
neque est, neque noscitur. Intelligentium enim, in-
tellectus est; sentientium, sensus: ex cujus ratione,
illa, tum res extra positas naturaliter attingunt,
tum his quae sunt extra subjacent. Volatiliū, vo-
latus est; natatiliū, natandi vis; serpentium, re-
pendi; ambulantiū, incessus; plantarum, germi-
natio. Et ut verbo complectar, proprietatem, qua
quaeque natura designetur, naturalem operationem
vocamus. Ea, quod careat, unum nihil est. Nam
quod est, cum alicujus substantiae seu essentiae sit
particeps, prorsus etiam erit et virtutis eam natu-
raliter declarantis. Substantiarum enim definitio-
nes, vera ratio earum novit naturales operationes
atque virtutes. Animi utensis ratione operatio, pro-
pria mentis cogitatio ac motus existit. Animi uten-
tis ratione operatio, ejus vita naturalis est.

158 Chrysostomi.

Essentialis Dei operatio est, nusquam esse; non
ea ratione quod non sit, sed quod loco et tempore
et natura superior sit: quibus naturaliter princi-
pium comes intelligitur finisque, et ortus: qui
nempe sola voluntate res conservet, et in orbem
producat. Absque enim naturali operatione, nul-
lius natura manifesta est. Velut enim insignientem
notam, ejusque certum indicem, cuique naturam,
rerum Conditor, a reliquis essentialiter dirimentem
motum indidit.

Sancti Cyrilli.

Operatio virtusque divina, est esse ubique; ac
caelum quidem, qua nemo verbis exprimat ratione,
implere; implere vero rursus etiam terram; ac qui-
dem omnibus immeare, nec ab ullo tamen capi.
Non enim ejusmodi est, qui possit comprehendere,
aut qui ullo intervallo definitus sit; ac nec ullius
circumscriptionis ambitu continetur. Qui enim
quantitatis molisque expertus ac corporis sit, his
nunquam obnoxius fuerit.

Sancti Basilii.

Quandoquidem substantiae omnis definitio, natu-
ralis ejus operatio est; velut nempe tessera, men-
tem provehens ad naturam, ex qua procedit; quo-
rum una eademque operatio, horum una quoque
substantia existit.

Ejusdem, ex libris adversus Eunomium.

Quoniam modo diversa substantia, in qua eadem
operatio noscitur? Cum enim diversae substantiae
sunt, diversas quoque esse operationes necesse est.
Quomodo non ejusdem substantiae Spiritus cum
Patre et Filio, qui ejusdem operationis existat?
Quomodo substantia diversa in Trinitate, in qua
eadem existat operatio? Si enim ad substantiam quod

attinet, nulla diversitas est, nulla erit et quod ad virtutem. Quorum enim par virtus est et potentia, eorum quoque omnino par operatio: ac quorum una natura est, eorum eadem sunt operationes.

157 Sancti Gregorii Nysseni.

Igitur eadem in Patre et Filio et Spiritu sancto operatio, nihil plane diversam aut dissimilem naturam ostendit. Operantis autem naturam, perspectis operationibus dignoscere possumus. Naturae vero communis aperte ostenditur, cui eadem plane operatio astipuletur. Verum, Deus quidem Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus: unus tamen in eadem praedicatione Deus; quod neque naturae neque operationis differentia ulla aut distinctio in Deitate intelligatur. Cum itaque tum operatio una sit, tum facultas ac potentia, quomodo naturae diversitatem suspicari possumus, in quibus, ad facultatem et operationem quod attinet, nihil discriminis ac distinctionis invenimus?

Omnino necesse est ut et voluntatis liberam facultatem naturae convenientem eique respondentem propriamque confiteamur: ac si dissimilis sint naturae, dissimiles quoque semper futuras voluntates. Cum autem virtus in utrisque sufficiens sit, neutrum ad explendam propriam voluntatem viribus deficiet. Siquidem igitur, quae a Patre ac Spiritu sancto operationes praestantur, diversas esse viderimus, diversas quoque operantes naturas ex diversitate operationum conjiciemus. Nec enim unquam fiat, ut quae secundum naturam rationem dissociantur, in unum concurrant operationum genus (nec enim ignis refrigerat, nec gelu calefacit), sed cum naturarum diversitate, quae ab eis operationes sunt, inter se pariter dirimuntur.

Cyrilli.

Simili enim ratione operabuntur, quae eandem inter se naturam nacti sunt. Quibus autem ejus quod est sic esse diversa ratio est, his nec eadem in omnibus operationis ratio est. Quae eandem habent operationem hisdemque naturalibus viribus utuntur, ejusdem esse substantiae omnino necesse est. Nulla quippe res, cum re diversi generis diversaeque substantiae, eandem nulla e variatione aut discrimine virtutes operationesque feret. Quae enim ejusdem operationis sunt, ejusdem esse substantiae, exploratum est. Quae diversae naturae diversaeque generis sunt, eandem operationem habere, nemo dedit, qui sani 158 sit capitis. Non enim ignis, unum quid ac idem atque aqua praestabit; sed sicut discretam habent substantiae ac qualitatis rationem, sic et diversam pariter reddent operationem. Quibus enim operatio, virtusque ac potentia nullo discrimine una est, his necesse ut ei generis communis incolumis perstet. Quae enim eandem habent operationem, ejusdem quoque amanti esse substantiae, naturaeque in eis diversitas, omni probabilitate caret. Nec enim sane unam Dei ac creaturae operationem esse dabimus, ne creaturam ad

κατὰ τὴν δύναμιν. Ὅν δὲ ἡ δύναμις ἴση, ἴση ποὺ πάντως καὶ ἡ ἐνέργεια· ὥν δὲ ἡ φύσις μία, τοῦτων ἐνέργειαί αἱ αὐταί.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Νύσσης.

Ὅτι οὖν ἡ τῆς ἐνεργείας ταυτέτης ἐπὶ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος δεικνύσι σαφῶς τὸ τῆς φύσεως ἀπαράλλακτον. Τοῦ δὲ ἐνεργοῦντος τὴν φύσιν, διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν κατανοήσεως ἐπιγινώσκει δυνάμει. Τὸ δὲ κοινὸν τῆς φύσεως ἐνεργῶς ἀποδεικνύεται, διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν ταυτέτητος συνιστάμενον. Ἀλλὰ θεὸς μὲν ὁ Πατήρ, θεὸς δὲ ὁ Υἱός, θεὸς δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰς δὲ ἐν τῷ αὐτῷ κηρύγματι θεὸς, διὰ τὸ μὴτε φύσεως, μὴτε ἐνεργείας θεωρεῖσθαι τινα διαφορὰν ἐν θεότητι. Εἰ οὖν καὶ ἐνέργεια καὶ δύναμις μία, πῶς ἔστιν ἑτερότητα φύσεως ὑπονοῆσαι, ἐν οἷς οὐδεμίαν κατὰ τὴν δύναμιν τε καὶ τὴν ἐνέργειαν διαφορὰν ἐξευρίσκομεν.

Πᾶσα ἀνάγκη κατάλληλον εἶναι καὶ οἰκτίαν ὁμοιογεῖν τῇ φύσει καὶ τὴν προαίρεσιν· καὶ εἰ ὁμοιῶς ἔχοιεν κατὰ τὴν φύσιν, ὁμοίᾳ δὲ εἶναι καὶ τὰ θελήματα. Τῆς δὲ δυνάμεως· ἐφ' ἑκατέρῳ ἰκανῶς ἔχουσης, οὐδ' ἕτερον ἀπονησσε πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἰδίου θελήματος. Οὐκοῦν ἐὰν ἴδωμεν διαφερούσας ἀλλήλων τὰς ἐνεργείας τὰς παρὰ τοῦ Πατρὸς τε καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργοῦμένας, διαφορὰς εἶναι καὶ τὰς ἐνεργοῦσας φύσεις ἐκ τῆς ἑτερότητος τῶν ἐνεργειῶν στοιχαζόμεθα. Οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὰ διεστώτα κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον, πρὸς τὸ τῶν ἐνεργειῶν εἶδος συνεχθῆναι, οὔτε φύγει τὸ πῦρ, οὔτε θερμαίνει ὁ κρύσταλλος. Ἀλλὰ τῇ τῶν φύσεων ἑτερότητι, συνδιαχωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων καὶ αἱ παρὰ τούτων ἐνέργειαί.

Κυρίλλου.

Ἐνεργήσει γὰρ ὁμοίως, τὰ τὴν αὐτὴν ἀλλήλοις λαχόντα φύσιν. Οἷς δὲ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος ἐξηλαγμένος, τοῦτοις ἀνέφη. καὶ ὁ τῆς ἐφ' ἡμᾶς ἐνεργείας λόγος, οὐχ ὁ αὐτός. Τὰ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχοντα, καὶ ταῖς αὐταῖς δυνάμεισι φυσικαῖς ἀποικημένα, τῆς αὐτῆς εἶναι πάντως οὐσίας ἀνάγκη. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων πρὸς τὸ ἑτερογενὲς καὶ ἑτεροούσιον, τὰς αὐτὰς ἀπαράλλακτως φορεῖσι δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας. Τὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας ὄντα, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁμολογῆται. Τὰ ἑτεροφυῆ καὶ ἑτερογενῆ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχειν, οὐκ ἂν τις δῶρ σιωφρονῶν. Οὐ γὰρ ἂν ἔδεικε πῦρ ἐν τῇ καὶ ταῦτον ἐνεργήσῃ· ἀλλ' ὥσπερ ἀπασχυνόμενον ἔχουσι τῆς οὐσίας καὶ τῆς ποιότητος τὸν λόγον, οὕτω καὶ διάφορον συναποδώσουσι τὴν ἐνέργειαν. Οἷς γὰρ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δύναμις ἀπαράλλακτως μία, τοῦτοις ἀνάγκη καὶ τὴν τοῦ εἶδους κοινότητα οἴζεσθαι. Φίλει γὰρ τὰ τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν ἔχοντα, τῆς αὐτῆς ὑπάρχειν καὶ οὐσίας, καὶ τὸ ἑτεροφυὲς ἐν τοῦτοις ἀπίθανον. Οὐ γὰρ δῆπου μίαν εἶναι φυσικὴν ἐνέργειαν δώσωμεν Θεοῦ καὶ ποιήματος, ἢνα μὴτε τὸ ποιηθὲν εἰς τὴν θείαν ἀναγάγῃται οὐσίαν, μὴτε μὴν τῆς θείας φύσεως τὸ ἐξαίρετον, εἰς τὸν τοῖς γε-

νήτοις πρόποντα καταγάγωμεν τρόπον. Τὰ γὰρ μίαν ἄ
 ἔχοντα τὴν ἐνέργειαν, ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ πῶς
 εἶναι φορεῖται λόγος.

Τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Μεδιολάνου,
 ἐκ τοῦ πρὸς Γρατιανὸν τὸν βασιλέα δευτέρου
 λόγου.

Πῶς γὰρ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια, ἐκ διαφόρου οὐσίας
 ἐστὶ; Μὴ γὰρ εὐτως ἡ ἔκτων ἐνεργεῖ, ὥστε ἡ μεί-
 ζων ἐνεργεῖ. Ἐνθα γὰρ διάφορος οὐσία ἐστίν, ἀδύ-
 νατον μίαν ἐνέργειαν ὑπάρχειν.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἐκ τῶν κατὰ Εὐνομίου
 συλλογισμῶν.

Ἐστὸν ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν, καὶ ἑτέρον ἡ ἐνέργεια,
 καὶ ἑτέρον τὸ ἐνέργημα, καὶ ταῦτα πλείστον ἀλλήλων
 διέστηκεν. Ὁ ἐνεργῶν γὰρ ἐστὶν ὁ πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι
 τι κινούμενος. Ἐνέργεια δὲ, οὕτως κίνησις ἡ ἐνε-
 ργητικὴ, καὶ αὐτὴ ἡ ὁρμὴ ὡς ἂν τις εἴποι τῆς
 προαιρέσεως, ἡ πρὸς τὸ ἐνεργῆσαι τι συνταυνομένη
 καὶ νεύουσα, καὶ ἅμα τῷ ἐλθεῖναι πεπαιγμένη καὶ
 λήγουσα, καὶ ὁἷον κινήσεισα καὶ παραδραμοῦσα.
 Ἐνεργήματα δὲ, τὰ ἐκ ταύτης ἀποτελούμενά τε
 καὶ ὀφιστάμενα.

A divinam provehamus substantiam, neve divinae na-
 turæ singularem præstantiam ad creatorum sortem
 deprimamus. Quæ enim eandem habent operatio-
 nem, unam eandemque ejus quod est sic esse ha-
 bebunt rationem.

Sancti Ambrosii episcopi Mediolanensis, ex secundo
 libro ad Gratianum imperatorem.

Quomodo enim eadem operatio, ex diversa sub-
 stantia est? Neque enim minor operatur, uti ope-
 ratur major. Ubi enim diversa substantia est, unam
 esse operationem impossibile est.

Sancti Basilii, ex syllogismis adversus Eunomium.

B Aliud est qui operatur, aliudque operatio, atque
 aliud opus; hæcque inter se plurimum differunt.
 Nam qui operatur, est qui movetur ad aliquid
 operandum. Operatio, veluti motus operandi, ipsa-
 que, ut quis dicat, liberæ voluntatis appetitio, ad
 aliquid operandum tendens propensaque; mox ac
 quis elegerit, esse desinens, citiusque mota atque
 transiens. Opera, quæ ex illa fiunt ipsaque vero
 existant, effecta.

MONITUM.

AD SANCTI MAXIMI DISPUTATIONEM CUM PYRRHO.

Fuit hæc disputatio celebris, publico præfecti Africæ et episcoporum, virorumque religio-
 sorum ac illustrium conventu: et, ut videtur a notariis excepta, nec a Maximo magis, quam
 ab eis conscripta, ut in solemnibus ejusmodi disputationibus solebat; quod mihi in voce Πα-
 ρασημίων, quæ statim in titulo occurrit, videorprehendisse. Est enim quasi sic notis con-
 scripta et in commentarios actaque redacta disputatio: expressique in versione, reddendo
 Acta, tametsi Turrianus ex cujus versione repræsentat Baronius ad calem t. VIII, simpliciter
 reddit, *Quæstio ecclesiastici dogmatis*: nec plurimum hæret ejus tituli verbis; quæ satis
 proluxa sunt: visumque mihi omnia reddere, quibus sit operis quasi argumentum, rei que
 gestæ insinuatio lectori non inutilis. Magnum certe, quod turbante Africam per Orientalium
 ac Græcorum in eam fugam, nova hæresi, adventu præsertim ejus antesignani Pyrrhi expa-
 triarchæ, γινομένου πατριάρχου (qui fuisset, ac sede excidisset, etsi res nondum satis canonice
 gesta esset, ejusque adhuc successor Paulus incubator ac prædo Romæ audiret), Catholici
 unum Maximum elegerunt, quem fidei patrocinio tantæ auctoritatis ac dignitatis viro oppo-
 nèrent. Fuisse habitam in Africa disputationem vulgatus titulus longa circumlocutione, et
 quod ita præfecti Gregorii in eam operam laudat, nisi quis prorsus cæcus est et historiæ ru-
 dis, satis indicat. Breviusque alter titulus ex Romano uno codice, Ἡ γινομένη ἐν Ἀφρικῇ δι-
 ῳλεσι τοῦ Μαξίμου πρὸς Πύρρον Sancti Maximi Disputatio cum Pyrrho in Africa habita: quem
 ascribendum V. cl. Lucas Holstenius ad historiæ lucem monuit. Forte vir doctissimus id
 spectabat, quod inficetus Photii Μωρισκίου interpretes (non Andreas Schottus, sed qui ejus
 nomine, non doctrina et eruditione, cœptam ab eo ejus libri interpretationem, non tam ab-
 solvit, quam sœdavit) Photium inducit quasi Romæ habitam scripserit, et ut ibi haberet eo
 profectum Maximum: qua re Photium committit cum ill. Annalium patre. Nugæ. Non tam
 obtuso mentis Photius, aut sic dormitando legit, ut id sibi visus sit in ea oratione depre-
 hendere. Deprehendit sane, ejusque monere voluit, ivisse Maximum Romam, eique comitem
 Pyrrhum, πρὸς τὴν διῳλεσιν per hanc disputationem, sive per ejus tempus, aut ejus causam et
 per ipsius occasionem, adducto ad id Pyrrho, et ut Romano antistiti, super hæresi qua la-
 borabat, præsens satisfaceret; cujus idem Maximum sensum fecisset ac convicisset: suoque
 more Photius acriter perstringit; nisi quod forte illi πρὸς, ἀντὶ τοῦ παρὰ obrepsit; vel scriba
 substituit, aliis etiam non satis emendatis.

S. MAXIMI DISPUTATIO CUM PYRRHO.

159 ACTA DISPUTATIONIS motorum causa ecclesiasticorum dogmatum, coram Gregorio religionissimo patricio, unaque consensu praesentium sanctissimorum episcoporum, reliquorumque piorum ac nobilium virorum a Pyrrho quondam patriarcha Constantinopolitano, et Maximo reverendissimo monacho, mense Julio, indict. III: Pyrrho quidem novum dogma de una voluntate, a se, et a suo Byzantii doctore, Sergio, prave introductum, defendente; Maximo autem Patrum doctrinam et apostolicam, ad nos a principio derivatam, tuente. Cum videlicet, eorum viri (praecellentis scilicet Gregorii patricii) opera, dicti viri (Pyrrhus et Maximus) in conspectum mutuo venissent: porro sic Pyrrhus disputationem cum Maximo aggressus, inquit

tū λυθόντων ἀνδρῶν· τοῦτέστι, Πύρρου καὶ Μαξίμου, ἀλλήλοις προσοφισθέντων. Προκατηγόρητο δὲ τῆς ἀρᾶς Μαξίμου διαλέξας ὁ Πύρρος, οὕτως εἶπὼν.

PYRRHUS. Qua in re, domne mi abba Maxime, ego, et qui me prior Byzantii sedit, tibi nocuimus, quod sic ubique nobis detrahis, ac apud omnes haeretice labis opinionem aspergis? Quis vero unquam te, ne de facie quidem notum, aequae ac nos, honoravit ac coluit?

MAX. Quandoquidem, audit Deus, nemo, ut verbis tuis utar, sic me honoravit et coluit, ut vos: sed cum vos nunc aspernati sitis Christianum dogma, formidabile existimavi, si vestram in me gratiam veritati praeulerim.

PYR. Qua vero nostra opinione, id quod Christiani sensus est, aspernati sumus?

MAX. Ea scilicet ratione quod unam voluntatem divinitatis Christi, ejusque humanitatis existimatis: nec solum **160** existimatis atque ita sentitis, verum etiam ad perniciem totius corporis sanctae Ecclesiae, novam ejus rei edictum ac fidei formulam (Ecthesim) proposuistis.

PYR. Quid igitur, qui unam Christi voluntatem esse sentitis, videtur tibi a Christiana doctrina exorbitans?

MAX. Maxime. Quid enim magis impium, quam ut eundem, una eademque voluntate, dicamus, ante incarnationem quidem omnia ex non entibus condidisse, et continere ac procurare salubriterque digerere; post incarnationem vero, cibum potumque appetere; loca ex locis mutare, allaque omnia omni prorsus labe ac vituperatione carentia (quibus et quod homo factus est, ab omni mundi inani apocie ac fictione monstrabat) praestare?

PYR. Estne unus Christus, necne?

MAX. Unus sane.

Α ΠΑΡΑΣΗΝΕΙΘΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΟΜΕΝΗΣ ΖΗΤΗΣΕΩΣ χάριν τῶν κεκτημένων περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων, παρὼν τῷ Γρηγορίῳ τοῦ ἐδοξεσθέντος πατριᾶς, καὶ τῶν συνευρεθέντων αὐτῷ δσιωτάτων ἐκισκόπων, καὶ λοιπῶν θεολόγων καὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν, παρὰ Πύρρου, τοῦ γενομένου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Μαξίμου τοῦ ἐδολεσθέντος μοναχοῦ, μηνὶ Ἰουλίου, ἰνδικτιωνος γ'. Πύρρου μὲν συμμαχοῦντος τῇ παρισταχθείσῃ παρ' αὐτοῦ τε, καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἐν τῷ Βουλταίῳ καινοτομίᾳ· τοῦτέστιν ἐνδὲς θελήματος· Μαξίμου δὲ συνηγοροῦντος τῇ ἀνωθεν εἰς ἡμᾶς ἐλθούσῃ πατριᾷ τε καὶ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ· διὰ τοῦ ρηθέντος ὑπερνωτοῦ ἀνδρός, ζημὶ δὲ Γρηγορίου τοῦ ὑπερίμου πατριᾶς, οὕτως εἶπὼν.

ΠΥΡΡΟΣ. εἰ σοι κενὸν ἐπιτήσαν, κύριε ὁβελ Μαξίμε, ἐγὼ τε καὶ ὁ πρὸ ἐμοῦ, ὅτι οὕτω πανταχοῦ διασείρεις ἡμᾶς, αἰρετικὴν ὁπλήσιν παρὰ πᾶσι διδοὺς ἡμῖν; Τίς δὲ οὕτω ποιεῖ, καίτοι κατὰ πρόσωπον ἀγνωστὸν θείᾳ, ἐτίμησεν ἡ ἐσεδέσθη σε, ὥς ἡμεῖς;

ΜΑΞ. Ἐπεὶ δὲ, ὁ θεὸς ἀκροῖται, οὐδεὶς οὕτως, ἵνα ταῖς σαῖς χρήσασθαι λέξαις, ἐτίμησεν, ἡ ἐσεδέσθη με, ὥς ὑμεῖς· ἀλλ' ἀδελφάντων ὁμῶν νῦν τὸ Χριστιανὸν δόγμα, φοβερὸν ἡγησάμεν τῆς ἀληθείας τὴν πρὸς ἐμὲ προσημῆσαι χάριν.

ΠΥΡ. Τί γὰρ δοξάζοντες, τὸ Χριστιανὸν ἡθετήσαμεν φρόνημα;

ΜΑΞ. Ἐν θελήματι τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ δοξάζοντες· καὶ μὴ μόνον δοξάζοντες, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λόγῳ τοῦ παντός τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας σώματος, διὰ καινῆς Ἐκδόσεως τοῦτο προτεθειμένοι.

ΠΥΡ. Τί οὖν, ὁ ἐν θελήματι τοῦ Χριστοῦ δοξάζων, δοκεῖ σοι παρακινήσθαι τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας;

ΜΑΞ. Πάνω μὲν οὖν. Τί γὰρ ἀνοσιώτερον τοῦ λέγειν, τὸν αὐτὸν, ἐν, καὶ τῷ αὐτῷ θελήματι, πρὸ μὲν τῆς σαρκώσεως τὰ πάντα ἐκ μη ὄντων συστήσασθαι·¹ συνῆγειν τε καὶ προνοεῖν, καὶ σιωπῶν διατάγειν· μετὰ δὲ τὴν ἐνανθρώπησιν τροφῆς ἐπιείσθαι καὶ πότου· τόπους τε ἐκ τόπων·² ἀμειβεῖν³, καὶ τὰ ἅλλα πάντα ποιεῖν, τὰ διαβολῆς ἀπάσης, καὶ μοιφῆς⁴· ἑκτός τυγχάνοντα· δι' ἃ καὶ πάσης καθερὰν ἔδειξε τὴν οἰκονομίαν φανερίως.

ΠΥΡ. Εἰς ὁ Χριστός, ἡ οὐ;

ΜΑΞ. Ναί, εἰς προδήλως.

¹ ὁμοτιθέσθαι 270. ² τόπου. 270. 336. ³ ὑπαμειβεῖν. 336. ⁴ μέμφεως· 757.

ΠΥΡ. Εἰ οὖν αἱ; ὁ Χριστὸς, ὡς εἰς πάντως καὶ ἤθελεν· εἰ δὲ ὡς εἰς ἤθελεν, ἐν πάντως αὐτοῦ καὶ τὸ θέλημα· καὶ οὐ δύο.

ΜΑΞ. Τὸ λέγειν τι, καὶ μὴ προδιαστέλλεσθαι τοῦ λεγομένου τὰ σημαίνοντα, οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, εἰ μὴ πάντα συγχέειν, καὶ ἀσαφῆ σπεύδειν ἐπὶ τὰ, περὶ ὧν ἡ ζήτησις· ἔπερ ἀλλότριον ἀνδρὸς λογίου καθίσταται. Τοῦτο οὖν εἰπὶ μοι· Ὁ Χριστὸς εἰς ὧν, θεὸς μόνον· ἴσθιν, ἡ καὶ ἀνθρώπος μόνον· ἢ τὸ συναμφοτέρον, θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος;

ΠΥΡ. Προδήλως, θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος.

ΜΑΞ. Θεὸς οὖν φύσει καὶ ἀνθρώπος ὑπάρχων ὁ Χριστὸς, ὡς θεὸς καὶ ἀνθρώπος ὁ αὐτὸς ἤθελεν, ἢ ὡς Χριστὸς μόνον; Ἄλλ'· εἰ μὲν προηγουμένως ὡς θεὸς καὶ ἀνθρώπος ἤθελεν ὁ Χριστὸς, δηλοῦντι δικαίως, καὶ οὐ μοναδικῶς, εἰς ὧν ὁ αὐτὸς, ἤθελεν. Εἰ γὰρ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ὁ Χριστὸς παρὰ τὰς αὐτοῦ φύσεις, ἐξ ὧν, καὶ ἐν αἷς ὑπάρχει· προδήλως, ὡς καταλλήλως ταῖς ἑαυτοῦ φύσεσιν ἤγουν, ὡς ἐκάστη πέφυκεν, εἰς ὧν καὶ ὁ αὐτὸς, ἤθελεν τε καὶ ἐνέργει· εἴπερ οὐδετέρᾳ αὐτῶν ἀδελφότης ἐστιν, ἢ ἀνενέργητος. Εἰ δὲ καταλλήλως ταῖς ἑαυτοῦ φύσεσιν ὁ Χριστὸς, ἤγουν, ὡς ἐκάστη πέφυκεν, ἤθελεν τε καὶ ἐνέργει· δύο δὲ αὐτοῦ αἱ φύσεις· δύο αὐτοῦ πάντως καὶ τὰ φυσικὰ θελήματα· καὶ αἱ τοῦτων ἰσάριθμοι, καὶ οὐσιώδεις ἐνέργειαι. Ὅσπερ γὰρ ὁ τῶν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς Χριστοῦ φύσεων ἀριθμὸς, εὐσεβῶς νοούμενός τε καὶ λεγόμενός, οὐ διαίρει τὸν Χριστόν, ἀλλὰ σωζομένην κἀν τῇ ἐνώσει· περιστείλει τὸν φύσεων τὴν διαφοράν· οὕτω καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιωδῶς προσόντων ταῖς αὐτοῦ φύσεσιν θελημάτων καὶ ἐνεργειῶν· κατ' ἄμφω γὰρ, ὡς εἰρηται, τὰς αὐτοῦ φύσεις θελητικὰς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ ἐνεργητικὰς τῆς ἡμῶν σωτηρίας· οὐ διαίρειν εἰσάγει· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν αὐτῶν θελοῦ καὶ μόνον, κἀν τῇ ἐνώσει φυσικῶν καὶ σωτηρίας.

divisionem non inducit. Absit hoc! sed ipsas etiam in

ΠΥΡ. Ἀδύνατον τοῖς θελήμασι, μὴ συνεισάγεσθαι τοὺς θέλοντας.

ΜΑΞ. Τοῦτο μὲν καὶ ἐν τοῖς ὑματέροις γράμμασι τὸ παράλογον· οὐ λόγιον, ἀλλ' ἐξουσίαν κινούμενοι, ἀπαρῆνασθε, συναίρουμένον ὑμῖν εἰς τοῦτο λαβόντες τὸν Ἡράκλειον, διὰ τὸ καὶ ὑμᾶς συνελεῖν ἐπὶ αὐτοῦ ἀθεμίτῳ καὶ παρανόμῳ μίξει, καὶ ταύτην δι' εὐλογίας κυρῶσαι. Εἰ γὰρ δοθῇ τοῖς θελήμασι συνεισάγεσθαι τοὺς θέλοντας, πάντως καὶ τοῖς θέλουσι τὰ θελήματα κατὰ τὴν εὐλογίαν ἀντιστροφὴν συνεισάχθεται· καὶ εὐρεθήσεται καὶ ὁμᾶς, τῆς ὑπερουσίου καὶ ὑπεραγάθου καὶ μακαρίας Θεότητος· διὰ μὲν τὸ ἐν αὐτῇ θελήμα, μία καὶ ἡπόπτεται κατὰ Σαβέλλιον· διὰ δὲ τὰ τρία πρόσωπα, τρία καὶ τὰ θελήματα· καὶ διὰ τοῦτο τρεῖς φύσεις, κατὰ τὸν Ἀρειον, εἴπερ, κατὰ τοὺς πατρικοὺς ὅρους καὶ κανό-

Α ΠΥΡ. Si igitur unus Christus, tanquam unus omnino etiam volebat. Quod si tanquam unus volebat, una prorsus est et ejus voluntas, non duae.

ΜΑΞ. Dicere aliquid, et non prius, ejus quod dicitur, significationa distinguere, nihil aliud est quam omnia confundere, et ut ea quae in disputationem veniunt obscura maneat, operam dare: quod a viro erudito satisque liberali alienum est. Cedo igitur, Christus unus cum sit, Deusne solum, aut etiam homo solum; vel utrumque, Deus simul et homo existit?

ΠΥΡ. Palam, Deus simul et homo.

ΜΑΞ. Cum igitur Christus Deus natura et homo esset, ut Deus et homo idem volebat, an ut Christus solummodo? Ac siquidem Christus principaliter ut Deus et homo volebat, utique duplici ratione, non una et singulari, unus ipse idemque volebat. Siquidem enim Christus nihil est praeter suas naturas, ex quibus, et in quibus existentiam habet; perspicuum est, qui unus et ipse esset, pro eo ac decebat suas naturas, id est, ut cuique comparatum erat, tum voluisse, tum operatum esse. Neutra quippe earum voluntatis est, aut operationis expers. Quod si Christus pro eo ac decebat suas naturas (ut scilicet cuique comparatum erat), et volebat et operabatur; erat vero ejus duplex natura; omnino etiam duplex erat ipsius naturalis voluntas, parique his numero essentiales quoque operationes. Quemadmodum enim unus ejusdemque Christi naturarum numerus, si modo pie tum intelligatur, tum dicatur, Christum non dividit, sed incommensurabilem, etiam in unione naturarum distinctionem ostendit: sic et numerus competentium essentialiter ejus naturalium voluntatum atque operationum (secundum ambas enim, ut dictum est, suas naturas, idem ipse volendi facultate praeditus erat, ac operandi nostrum salutem) in unione, idque solum, servari ostendit et incommensurabilem esse.

ΠΥΡ. Non potest fieri quin una cum voluntatibus etiam volentes inducantur.

ΜΑΞ. Hoc quidem etiam in vestris litteris (non ratione, sed licentia) absurdum protulistis: vestram ad hoc adiutorem adhibentes Heraclium; quod vos quoque ejus nefariae ac acceleratae mistioni assensi estis, ac benedictione⁴⁷ eam confirmastis. Si enim concedatur una cum voluntatibus induci volentes, omnino etiam consecutanea reciprocatione una cum volentibus inducenda erunt voluntates: occurrentique, vestra sententia, substantiam omnem ac bonitatem excedentis beatæque Deitatis; idcirco quidem quod ejus una voluntas, una quoque hypostasis ac persona, errore Sabellii: quod vero tres personae, tres etiam voluntates; ac proinde tres naturae, errore Arii: siquidem ut Patrum defini-

⁴⁷ Fr. θεὸς μόνον ἢ ἀνθρώπος. ⁴⁸ Id est assentatione, ut Erasmi reddit. Patet ex nostra Historia Monoth. Vox male suspecta Baronio.

tiones habent atque regulæ, voluntatum distinctio, distinctionem quoque naturarum infert.

PYR. Fieri non potest ut in una persona duas sint alia alii compositæ voluntates, absque contrarietate.

MAX. Si non est possibile esse simul in una et eadem persona duas voluntates absque contrarietate; igitur, opinione tua, possibile est cum ea esse ac earum pugna. Quod si res se ita habet, confessus es hactenus duas esse; et non dissides a numero, sed tantum a pugna. Restat igitur ut queramus causam quæ pugnam efficiat. Quam igitur hanc esse ais? Voluntatem naturalem, an peccatum? Ac quidem si voluntatem naturalem dicas; cum ejus non alium, quam Deum, scimus auctorem; erit igitur Deus, tua opinione, pugne auctor. Sin autem peccatum; peccatum autem non fecit; nec ullam quampiam contrarietatem in suis naturalibus voluntatibus habuit Deus incarnatus. Sublata enim causa, palam est non fore quod illa auctore existit.

PYR. Igitur naturæ est velle?

MAX. Sane quidem, simpliciter velle, est naturæ.

PYR. Si naturæ est velle; illustriores autem Patres dixerunt esse unam Dei **162** et sanctorum voluntatem; sic fiet ut una quoque sanctorum Dei que natura sit.

MAX. Superius dictum est cum, qui de veritate dicturus sit, debere distinguere quæ vocibus significantur, erroris causa qui ex homonymia proficiscitur. Nam et ego vicissim ex te sciscitabor, sancti dicendo unam voluntatem Dei et sanctorum, ad substantialem Dei voluntatem ac creatricem respicientes, hoc dixerunt, an ad id quod est voluntatis subjectum? Non enim idem est volentis voluntas, et quod ille vult. Quemadmodum neque videntis vis cernendi, et quod cernitur. Illa enim inest ei substantialiter; hoc autem extra est. Quod si ad substantialem respicientes dixerunt, reperiuntur non solum ejusdem naturæ cum Deo Sanctos inducere pariterque opifices, sed et sibi adversantes, quod dixere, fieri non posse, ut eorum communis voluntas sit, quæ sunt diversæ substantiæ. Sin vero ad id quod volunt; igitur causæ ratione; sive, ut quibusdam loqui placet, per abusionem Patres voluntatem vocarunt, eam rem quam aliquod sequetur absurdum, quod naturæ statuunt

PYR. Si voluntatibus ipsi a nobis, allique ab aliis dissidemus; qui modo quidem hoc velimus, modo autem illud ipsum nolumus: id vero naturæ est, ejusque rationis cui illam insigrire comparatum est, non solum natura inter nos differre comperiemur, verum etiam quod infinitis eam partibus modisque immuemus.

MAX. Non idem est velle, et sic ac tali modo

¹ I Petr. ii, 22.

²² Nys. Cyrill. etc. ²³ δημιουργόν, 270. ²⁴ Fr. χαρακτηριστικόν.

νας ²², ἡ διαφορὰ τῶν θελημάτων καὶ φύσεων εἰσὶν ἀγὰι διαφοράν.

ΠΥΡ. Ἀδύνατόν ἐστιν ἐν ἐνὶ προσώπῳ δύο ἀλλήλοις συνυπάρχειν θελήματα ἀνευ ἐναντιώσεως.

ΜΑΞ. Εἰ ἀνευ ἐναντιώσεως δύο θελήματα ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προσώπῳ εἶναι οὐ δυνατόν, ἀρα μετὰ ἐναντιώσεως, κατὰ σὲ, δυνατόν. Εἰ δὲ τοῦτο, τίως τὶ δύο εἶναι ὁμολόγησας· καὶ πρὸς τὴν ἀριθμὸν οὐ διαφέρειν, ἀλλ' ἢ μόνον πρὸς τὴν ἐναντιότητα. Οὐκοῦν λείπεται ζητεῖν τὴν ποιητικὴν τῆς μάχης αἰτίαν. Ποίαν οὖν ταύτην φῆς; Ἀρα τὴν κατὰ φύσιν θελήσιν, ἢ τὴν ἀμαρτίαν; Ἀλλ' εἰ μὲν τὴν κατὰ φύσιν εἴπῃς θέλειν, ταύτης δὲ οὐκ ἄλλον ἢ τὸν Θεὸν γινώσκωμεν αἰτίον· ἀρα, κατὰ σὲ, τῆς μάχης δημιουργὸς ὁ Θεός. Εἰ δὲ τὴν ἀμαρτίαν· ἀμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησε, οὐδὲ τὴν οὐανοῦν ἐναντιώσιν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν αὐτοῦ ὁ σαρκωθεὶς Θεός· εἴχα θελήματα. Τοῦ αἰτίου γὰρ οὐκ ἔντος, οὐδὲ τὸ αἰτιατὸν προέβηκεν εἶναι.

ΠΥΡ. Φύσεως οὖν τὸ θέλειν;

ΜΑΞ. Ναί, τὸ ἀπλῶς θέλειν, φύσεως.

ΠΥΡ. Εἰ φύσεως τὸ θέλειν· οἱ ἀφανέστεροι δὲ τῶν Πατέρων ἐν θελημα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἶπον· καὶ μία φύσις· ἵσταί, οὕτω γε τῶν ἁγίων καὶ τοῦ Θεοῦ.

ΜΑΞ. Καὶ ἀνωτέρω ἑρρήδην, ὅτι δεῖ, τὸν περὶ ἀληθείας λόγον ποιούμενον διαστῆλαι τῶν λεγομένων τὰ σημαίνόμενα, διὰ τὴν ἐκ τῆς ὁμοωνυμίας πλάνην. Ἀντιρρήσομαι γὰρ σε καὶ αὐτός, ὅτι, οἱ ἐν θελημα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰπόντες ἄγιοι, πρὸς τὸ οὐσιώδες τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργικόν ²³ θελημα ἀποβέποντες· τοῦτο εἶπον, ἢ πρὸς τὸ θελητόν; Οὐ ταῦτόν γάρ τὸ τοῦ Θεοῦ θελημα, καὶ τὸ θελητόν, ὡς περ οὐδὲ τὸ τοῦ ὀρνέως ὀπτικόν, καὶ τὸ ὁρατόν· τὸ μὲν γὰρ οὐσιωδῶς αὐτῷ προσέσται, τὸ δὲ ἐκτός τυγχάνει. Ἀλλ' εἰ μὲν πρὸς τὸ οὐσιώδες ἀπιδόντες εἶπον, οὐ μόνον ὁμοφυεῖς καὶ συνδημιουργοὺς εἰσάγοντες εὐραχθῆσονται τῷ Θεῷ τοὺς ἁγίους, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἐναντιούμενοι, φύσαντες μὴ δύνασθαι τὰ ἐπερούσια κοινῇ ἔχειν θελημα. Εἰ δὲ πρὸς τὸ θελητόν, ἀρα αἰτιολογικῶς, ἢ, ὥς τισι φίλον λέγειν, καταχρηστικῶς, τὸ θεληθὲν θελημα προσηγόρευσαν οἱ Πατέρες· καὶ οὐδὲν ἔφηται· ἄτοπον, τῶν φύσεως εἶναι τὸ ἀπλῶς θέλειν ὀριζομένων, quis velit, habeatque voluntatis objectum; nec inde esse simpliciter velle.

ΠΥΡ. Εἰ τοῖς θελήμασι πρὸς τε ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους διαφέρωμεν· νῦν μὲν, τοῦτο θέλοντες· νῦν δὲ, τὸ αὐτὸ οὐ θέλοντες· φύσεως δὲ τοῦτο, καὶ τοῦ αὐτοῦ χαρακτηριστικόν ²⁴ λόγου, οὐ μόνον τῇ φύσει ἀλλήλων διαφέροντες ἐβρεθησόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀπειράκις ταύτην μεταβάλλοντες.

ΜΑΞ. Οὐ ταῦτόν τὸ θέλειν καὶ τὸ πῶς θέλειν·

ὥσπερ οὐδὲ τὸ ὄρεῖν καὶ τὸ πῶς ὄρεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ἔχειν, ὥσπερ καὶ τὸ ὄρεῖν, φύσει· καὶ πᾶσι τοῖς ἐμοφύοις καὶ ὁμογενέσι προσόν· τὸ δὲ πῶς θέλειν, ὥσπερ καὶ τὸ πῶς ὄρεῖν, τοῦτέστι θέλειν περιπατήσθαι, καὶ μὴ θέλειν περιπατήσθαι, καὶ δεξιὰ ὄρεῖν, ἢ ἀριστερὰ, ἢ ἄνω, ἢ κάτω, ἢ πρὸς ἐπιθυμίαν, ἢ κατανόησιν τῶν ἐν τοῖς οὐσι λόγων, τρόπος ἐστὶ τῆς τοῦ θέλειν καὶ ὄρεῖν χρήσεως, μόνον τῷ κατὰ φύσιν προσόν, καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸν χωρίζον, κατὰ τὴν κοινῶς λεγομένην διαφορὰν. Εἰ δὲ τοῦτο μαρτυροῦσάν τὴν φύσιν ἔχομεν, ἄρα τὸ θέλειν φαγεῖν, ἢ μὴ θέλειν φαγεῖν· ἢ τὸ θέλειν περιπατήσθαι, ἢ μὴ θέλειν· οὐ τοῦ περὶ αὐτὸν θέλειν ἐστὶν ἀναίρεσις, ἀλλὰ τοῦ πῶς θέλειν, τοῦτέστι, τῶν θελητῶν ἐστὶ γένεσις καὶ ἀπογένεσις. Οὕτως γὰρ, εἰ ὑποδύμεθα τὰ ἐκ τοῦ θεοῦ γινόμενα, θελητὰ αὐτοῦ ὄντα, ἀπογενέσθαι, τοῦτοισι καὶ τὸ προεπινοούμενον αὐτῶν, οὐσιῶδες αὐτοῦ καὶ ποιητικὸν θέλημα συναπογενήσεται.

volita, ut vocant (ea scilicet quae voluit) interire, non

ΠΥΡ. Εἰ φυσικὸν λέγεις τὸ θέλημα, τὸ δὲ φυσικὸν πάντως καὶ ἡναγκασμένον, πῶς οὐκ ἀνάγκη, φυσικὰ λέγοντας ἐπὶ Χριστῷ τὰ θελήματα, πᾶσαν ἐπ' αὐτοῦ ἐκούσιον ἀναρεῖν κίνησιν.

ΜΑΞ. Οὐ μόνον ἡ βία καὶ ἀκτιστος φύσις οὐδὲν ἡναγκασμένον ἔχει φυσικόν, ἀλλ' οὐδὲ ἡ νοερά καὶ κτιστή. Τὸ γὰρ φύσει λογικόν, δύναμιν ἔχει φυσικὴν τὴν λογικὴν ὁρεῖν, ἥτις καὶ θέλησις καλεῖται τῆς νοερῆς ψυχῆς· καθ' ἣν θέλοντες λογίζεσθαι καὶ λογίζεσθαι, θέλοντες βουλόμεθα. Καὶ θέλοντες, ζητοῦμεν, σκοπεύομεθα καὶ βουλευόμεθα, καὶ κρίνομεν, καὶ διατίθεσθαι, καὶ προαιρούμεθα, καὶ ὀρώμεν, καὶ κεχρήμεθα. Κατὰ φύσιν δὲ ἡμῖν, ὡς εἰρηται, προσόντος τοῦ λογικῶς ὀρέεσθαι, ἡρῶν θέλειν, καὶ λογίζεσθαι· βουλεύεσθαι καὶ ζητεῖν, καὶ οὐκ ἀπειθεῖν, καὶ βουλεύεσθαι, καὶ κρίνειν, καὶ διατίθεσθαι, καὶ αἰρεῖσθαι, καὶ ὀρεῖν, καὶ κεχεῖσθαι· οὐκ ἄρα ἡναγκασμένα τὰ τῶν νοερῶν φυσικὰ. Πῶς δὲ καὶ τοῦτου δοθέντος, οὐ πάσης ἀτοπίας ἀτοπωτέρα ἢ τοιαύτη δειχθήσεται πρότασις; Εἰ γὰρ κατ' αὐτὴν τὸ φυσικὸν πάντως καὶ ἡναγκασμένον· φύσει δὲ ὁ θεὸς θεός, φύσει ἀγαθός, φύσει δημιουργός· ἀνάγκη ἔσται ὁ θεὸς θεός, καὶ ἀγαθός καὶ δημιουργός· ὅπερ καὶ ἐννοεῖν, μᾶλλον γὰρ λέγειν, ἐσχάτης ἐστὶ βλασφημίας. Τίς γὰρ ὁ τὴν ἀνάγκην ἐπάγων; Ἐκότες δὲ, εἰ δοκεῖ, ὧ φιλόδοξοι, καὶ οὕτω τῆς τοιαύτης προτάσεως τὸ βλάσφημον. Εἰ γὰρ ὁ φυσικὰ ἐπὶ Χριστοῦ λέγων τὰ θελήματα, πᾶσαν, κατὰ σὲ, ἐκούσιον ἐπ' αὐτοῦ ἀναρεῖ κίνησιν, ἀνάγκη τὰ μὲν φυσικῶς θέλοντα, ἀκούσιον ἔχειν κίνησιν· τὰ δὲ φυσικῶς μὴ θέλοντα, ἀκούσιον οὐ μόνον θεός, ὁ ὅπερ τὰ ὄντα· ἀλλὰ καὶ νοερά πάντα καὶ λογικὰ, φύσει ὄντα θελητικά, ἀκούσιον ἔχει κίνησιν· ἀφύκα δὲ οὐ θελητικά, ἀκούσιον ἔχει κίνησιν. πλὴν οὐκ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τῇ τρίτῃ κεφαλαιῷ πρὸς τὰς τοῦ Θεοῦ διαρρήτου μέμψεις, ἀπὸ ἡμετέρας ἡμᾶς περιττῶν πραγμάτων, διαρρήδην ἀποφηνάμενος, *Μηδὲρ πρὸς τοὺς*

velle: sicut nec videre, et aliquo modo videre. Velle namque, sicut et videre, naturae est: conciliisque inest quae ejusdem generis sunt ac naturae: sic autem et tali modo velle, sicut etiam sic et tali modo videre; id est velle deambulare, et nolle deambulare: videre ad dextram, vel ad laevam; vel sursum, aut deorsum, vel ad libidinem, vel ad considerandas rationes, quae rebus insunt, modus est usus voluntatis ac visus, inestque solum utenti, ipsumque ab aliis secundum differentiam communiter dictam se jungit. Quod si ejus rei testem naturam habemus; igitur velle comedere, aut nolle comedere; sive velle deambulare, aut nolle: non hoc interimit, quod est comparatum naturae velle; sed sic ac tali modo velle; id est, eorum orius est et interitus, quae voluntatis objecta (id est, *163* volita) sunt. Non enim si posuerimus, quae a Deo condita sunt, quae sint ejus voluntates, seu tamen una etiam quae his preintelligatur, substan-

PYR. Si naturalem voluntatem dicis, quod autem est naturale, omnino etiam esse necessarium; quomodo non necesse est, ut qui naturales in Christo voluntates dicimus, omnem in eo voluntarium modum perimamus?

MAX. Non solum divina et increata natura, nihil naturale necessarium habet (id est, coactum); sed neque natura intelligens ac creata. Quod enim est natura ratione praeeditum, vim habet naturalem, appetitum rationi conjunctum, qui et naturae intelligentis voluntas (θέλησις) nuncupatur. Ea volentes, mente discurremus ac cogitamus; atque cogitantes, rationis voluntate volumus: volentes vero, quaerimus et consideramus ac deliberamus, et judicamus ac afficimur, eligimus ac aggredimur atque utimur. Cum igitur, sicut dictum est, natura nobis insit ut ratione appetamus (id est, velimus) et ratiocinemur et consulamus seu deliberemus, et consideremus, et velimus, et judicemus, atque afficimur, et eligamus, et aggrediamur atque utamur; non sunt igitur necessaria (id est, coacta) quae sunt mentium naturalia. Quomodo vero etiam hoc concessio, non omni major absurditate monstrabitur quod ita effantur? Siquidem enim ex ejus propositionis sensu, quod est naturale, omnino etiam necessarium (id est, coactum) est; cum Deus sit natura Deus, natura bonus, natura conditor, necessitate Deus, Deus erit et bonus et conditor: quod vel cogitare, nedum verbis efferre, extremæ blasphemiae est. Quis enim est qui necessitatem inducat? Considera autem, et sic, si placet, amice, istiusmodi propositionis blasphemiam. Si enim qui naturales in Christo dicit voluntates, omnem in eo voluntarium motum, tua opinione, tollit; necesse est, ut ea quidem quae naturaliter volunt, motum habeant quo invite agantur: quae autem naturaliter non velint, voluntarium. Igitur, non solum Deus, qui est super omnia,

¹⁶³ καὶ 207. ¹⁶⁴ καὶ 270. ¹⁶⁵ Fr. θελήματα.

sed et intelligentia omnia ac ratione utens, cum sint natura voluntatis facultate prædita, motum habebunt quo invita agantur: inanimata vero, quæ voluntatis facultate careant, spontaneum motum habebunt. **164** capite adversus reprehensiones Theodoret, his nos superfluis negotiis liberavit: qui clare pronuntiavit: *Nihil esse in natura intelligente quod invitum ac coactum sit.* Licetque discere quisquis velit, si modo istiusmodi capitulum in manus sumpserit.

PYR. Quandoquidem oportet ea quæ investigatione vera esse patuerunt, grato animo amplecti; quodque clare admodum ac distincte probatum est, esse in Christo naturales voluntates; fieri autem potest, ut sicut ex duabus naturis unum quidpiam compositum dicimus, sic ex duabus naturalibus voluntatibus unam aliquam dicamus: ut et qui duas dicunt voluntates, ob naturalem in Christo naturarum distinctionem, et qui unam dicunt ob summam unionem, non amplius ob nudas ac simplices voces inter se dissideant; quandoquidem nobis non in nominibus, ait magnus Gregorius Theologus, *sed in rebus, veritas est.*

MAX. Vides, quemadmodum ex eo erretis, quod omnino nescitis, esse compositiones, eorum, quæ sunt in hypostasi, non quæ in alio, nec propria ipsa ratione, considerantur. Atque hæc communis omnium sententia est, tum gentilium philosophorum, tum divina fultorum sapientia Ecclesie doctorum. Quod si voluntatum compositionem dicitis, necesse erit ut et aliorum quoque naturalium compositionem dicatis: si modo vestri dogmatis doctrinam sibi ipsam coherere ostendere vultis: creati scilicet, et increati; infiniti, atque finiti; immensi, certisque terminis comprehensi: mortalis, et immortalis; obnoxii corruptioni, et non obnoxii. Quo autem modo ex voluntatibus conflata voluntas vocabitur? Non enim fieri potest, ut quod compositum est, eodem ac componentia nomine appelletur. Aut ita sane, etiam quod ex naturis conflatum est, veterum hæreticorum delirio, natura appellabitur. Præterea vero rursus a Patre voluntatis jure ipsum separatam; voluntate composita, naturam compositam eamque solam insigniente.

PYR. Nihil igitur, sicut naturæ, sic et quæ ipsarum naturalia erant, habebant commune?

MAX. Nihil, præterquam ipsarum naturarum hypostasim. Sicut enim idem ipse Inconfuse, suarum naturarum erat hypostasis, sic et unio indivise eorum quæ ipsis natura competeabant.

PYR. Quid igitur Patres, quorum **165** sermones lex et norma Ecclesie sunt; nonne tum gloriam, tum contumeliam dixerunt communem? Aliud enim, inquit, ex quo communitas gloriæ; atque aliud ex quo communitas contumeliæ.

MAX. Hoc nimirum sancti Patres dixerunt fieri modo et ratione communicationis mutæ. Manifestum est autem communicationem mutuam, non unius esse, sed quorum, nec equalium: cum ea quæ naturaliter insunt alterius parti Christi, se-

Α εἶναι ἐν τῇ κοινῇ φύσει ἀκρούσιον. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τῷ βουλομένῳ μαθεῖν, μετὰ χεῖρας λαβόντι τὸ τοιοῦτο κεφάλαιον,

habebunt. Accedit huc, quod beatus Cyrillus tertio his nos superfluis negotiis liberavit: qui clare pronuntiavit: *Nihil esse in natura intelligente quod invitum ac coactum sit.* Licetque discere quisquis velit, si modo istiusmodi capitulum in manus sumpserit.

PYR. Ἐπειδὴ χρὴ τὰ ἐκ τῆς ἐξέτασεως ἀναφανέμενα ἀληθῆ, εὐγνωμόνως ἀποδέχεσθαι: μετὰ δὲ πολλῆς εὐκρινείας¹⁶⁶ εἰδείν ὁ λόγος, φυσικὰ εἶναι τὰ ἐν Χριστοῦ θελήματα δυνατὸν εἶναι ὡς περ ἐκ τῶν δύο φύσεων ἐν τῇ σύνθετον λέγομεν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν δύο φυσικῶν θελημάτων ἐν τῇ σύνθετον λέγειν: ἵνα καὶ οἱ δύο λέγοντες θελήματα, διὰ τὴν φυσικὴν τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων διαφοράν, καὶ οἱ ἐν λέγοντες, διὰ τὴν ἀπρὰν ἑνωσιν, μηκέτι ψυχρὴν λέξιν. Ἐνεκεν πρὸς ἀλλήλους διαφέρονται: εἴπερ οὐκ ἐν ἐνότητι ἡμῶν, φησὶν ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, ἡ ἀλήθεια, αὐτὴ ἐν πράγμασιν.

MAX. Ὅπως οὖν ἐκ τούτου πλανᾶσθε, ἐκ τοῦ πάν-
τη ἀγνοῆσαι οὐκ αἱ συνθέσεις τῶν ἐν τῇ ὑποστάσει
όντων, καὶ οὐ τῶν ἐν ἑτέρῳ¹⁶⁷, καὶ οὐκ ἰδίῳ λόγῳ
θεωρουμένων, εἰσι. Καὶ τοῦτο κοινὴν φρόνημα πάν-
των, καὶ τῶν ἔξω φιλοσόφων, καὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας
θεοσόφων μυσταγωγῶν. Εἰ δὲ τῶν θελημάτων σύν-
θεσιν λέγετε, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν τὴν σύνθεσιν
λέγειν ἐκδικασθήσεθε: εἴπερ εὐσυνάρτητον τὸν τοῦ
οὐραίου δόγματος, λόγον δεῖξαι βούλεσθε, τοῦτοστι, τοῦ
Χριστοῦ καὶ τοῦ ἀκτίστου, τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ πε-
περασμένου, τοῦ ἀορίστου καὶ τοῦ ὁρισμένου, τοῦ
δυνάτου καὶ τοῦ ἀδυνάτου, τοῦ φθαρτοῦ καὶ τοῦ ἀφ-
θάρτου, καὶ αἱ ἀτόπους ἐξενηχῆσθε ὀνόληψαι.
Πῶς δὲ ἐκ τῶν θελημάτων, θελημα προσαγορευ-
θήσεται; Οὐ γὰρ δυνατὸν τὸ σύνθετον εἶναι τῶν συν-
θεσιμῶν ὑπομάζεσθαι προσηγορίᾳ. Ἡ οὕτω γὰρ
καὶ τὸ ἐκ τῶν φύσεων, φύσις, κατὰ τοὺς πάλαι αι-
ρετικούς, προσαγορευθήσεται. Προσηγορούμενος δὲ καὶ
πάλιν αὐτὸν θελήματι τοῦ Πατρὸς χωρίζετε¹⁶⁸, συν-
δίτω θελήματι σύνθετον καὶ μόνην χαρακτηρίζοντες
φύσιν.

PYR. Οὐδὲν οὖν, καθάπερ αἱ φύσεις, καὶ τὰ αὐ-
τῶν φυσικὰ εἶγε κοινόν;

MAX. Οὐδὲν, ἢ μόνην τὴν τῶν αὐτῶν φύσεων
ὁπότασιν. Ὅπερ γὰρ ὑπότασις ἦν ὁ αὐτὸς ἀσυγ-
χῶτως τῶν αὐτῶν φυσικῶν.

PYR. Τί οὖν οἱ Πατέρες, ὧν οἱ λόγοι νόμος καὶ
κανὼν Ἐκκλησίας καθίσταται, καὶ τὴν δόξαν, καὶ
τὴν ὁδὸν οὐκ εἰπὼν κοινῇ; Ἐπεὶ γὰρ, φησὶν,
ἐκείνο, εἰ οὐ τῆς δόξης κοινόν¹⁶⁹ καὶ ἕτερον, εἰ
οὐ τὸ τῆς ὁδοῦς.

MAX. Τῇ τῆς ἀντιθέσεως τῶν τοῦτο ἀγίων εἰ-
ρηται Πατράσι. Πρόδηλον δὲ ὡς ἡ ἀντιθεσις ἐνδὸς
οὐκ ἐστίν, ἀλλὰ δύο, καὶ ἀνίσουν· κατ' ἐκπλήξην,
τὰ φυσικὰ ἑκατέρω μέρει τοῦ Χριστοῦ προσόντα,
κατὰ τὴν ἀρρήτον ἑνωσιν ὑατέρων παποιημένων

¹⁶⁶ πινάγιτο; 270. 602. ¹⁶⁷ Fr. ἑτέρῳ θεωρουμένων. ¹⁶⁸ α. χωρίζετε.

χωρὶς τῆς θατέρου μέρους πρὸς τὸ ἴσαρον κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον μεταβολῆς καὶ συμφόρεως. Εἰ οὖν τῷ τῆς ἀντιδόσεως τρόπῳ κοινὸν λέγει· τὸ θέλημα, οὐχ ἔν, ἀλλὰ δύο λέξεις τὰ θέλήματα· καὶ περιτράπη ²⁶ σοὶ πάλιν τὸ σοφὸν εἰς ἐκεῖνο, ἐξ οὗ φυγεῖν ἰσχύεσθαι.

ΠΥΡ. Τί οὖν; Οὐ ναύματι τοῦ ἐνωθέντος αὐτῇ λόγου ἢ σαρξ ἐκινεῖτο;

ΜΑΞ. Διαιρεῖς τὸν Χριστὸν, οὕτω λέγων. Ναύματι γὰρ αὐτοῦ ἐκινεῖτο καὶ Μωϋσῆς, καὶ Δαβὶδ, καὶ ὅσοι τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοί, τῇ ἀποθέσει τῶν ἀνθρωπίνων ²⁷ καὶ σαρκικῶν ἰδιωμάτων γεγόνασιν. Ἡμεῖς δὲ τοῖς ἁγίοις Πατέρεσιν, ὡς ἐν ἅπασιν, καὶ τοῦτο ἐπόμενοι, φαινέμεν, ὅτι περ αὐτὸς ὁ τῶν ὁλῶν θεός, ἀτρέπτως γενόμενος ἄνθρωπος, οὐ μόνον ὡς θεός ὁ αὐτός καταλλήλως τῇ αὐτοῦ θεότητι ἤθελεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτός καταλλήλως τῇ αὐτοῦ ἀνθρωπότητι. Εἰ γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα γινόμενα, καὶ τοῦ ὄντος, οὐ τοῦ μὴ ὄντος ἔχουσι ἀνδεκτικὴν δύναμιν· ταῦτες δὲ κατὰ φύσιν ἴδιον ἢ πρὸς τὰ συστατικά ²⁸ ὄρμη, καὶ πρὸς τὰ φθαρτικά ἀπορμή· ἄρα καὶ ὁ ὑπεροχικός Λόγος, ἀνθρωπικῶς οὕτως εἶ, ἔσχε καὶ τοῦ ὄντος τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος τὴν ἀνδεκτικὴν δύναμιν· ἥς τὴν ὄρμην καὶ ἀπορμὴν θέλων δι' ἐνεργείας· ἔδειξε· τὴν μὲν ὄρμην ἐν τῷ τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις τοσοῦτον χρῆσασθαι, ὥς καὶ μὴ θεὸν τοῖς ἀπίστοις νομίσασθαι· τὴν δὲ ἀπορμὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ἐκουσίως τὴν πρὸς τὸν θάνατον συστολὴν ποιήσασθαι. Τί οὖν τῶν ἀτόπων ἢ τοῦ Θεοῦ πέπραχεν Ἐκκλησία, μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ καὶ χριστιᾶς φύσεως, καὶ τοὺς δημιουργικῶς αὐτῇ παρ' αὐτοῦ ἐντεθéntας ἐν αὐτῷ ἀνελκιδὸς ἐμολογοῦν λόγους, ὧν καὶ ἀνευ εἶναι τὴν φύσιν ἀδύνατον;

ΠΥΡ. Εἰ φυσικῶς ἡμεῖν πρόσθετον ἢ δεξιὰ, τῶν διαβεβλημένων δὲ αὐτῇ, ἄρα καὶ ὅμας φυσικῶς ἡμεῖν ἔγκειται τὰ διαβεβλημένα, ἥγουν ἡ ἀμαρτία.

ΜΑΞ. Πάλιν ἐκ τῆς ὁμωνυμίας ἑαυτὸν, οὗ τὴν ἀλήθειαν παραλογίζῃ. "Ἐστὶ γὰρ καὶ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν δεξιὰ· καὶ κατὰ φύσιν μὲν δεξιὰ ἐστὶ, δύναμις κατὰ συστολὴν τοῦ ὄντος· ἀνδεκτικὴ· παρὰ φύσιν δὲ, παράλογος συστολή. Τὴν οὖν παρὰ φύσιν ὁ Κύριος, ὅτε δι' ἐκ προδοσίας ὁσαν λογισμῶν, ὅλως οὐ προσήκατο· τὴν δὲ κατὰ φύσιν, ὡς τῆς ἐνυπαρχούσης τῇ φύσει ἀντιποιητικῆς τοῦ εἶναι δυνάμεως ἀνδεκτικὴν, θέλων δι' ἡμᾶς, ὡς ἀγαθός, ἰδέσθαι. Οὐ γὰρ προσηγείται ἐν τῷ Κυρίῳ καθάπερ ἐν ἡμῖν, τῆς θελήσεως τὰ φυσικά· ἀλλ' ὡς περ πεινάσας ἀληθῶς, καὶ διψήσας, οὐ τρόπῳ τῷ κατ' ἡμᾶς ἐπεινάσεν καὶ ἐδίψησεν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ²⁹ ἡμᾶς· ἐκουσίως γὰρ· οὕτω καὶ δεξιόσας ἀληθῶς, οὐ κατ' ἡμᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμᾶς ἰδεύσας. Καὶ καθόλου φάναι, πᾶν φυσικόν

²⁶ περιτράπησται 270. ²⁷ γνήτων. 602, 270. ²⁸ συστατικά 602, 339, 270, 336. ²⁹ οὐ κατ' 270. ³⁰ ἀλλ' ὑπὲρ 270.

A eundem unionem ineffabilem, commutationis modo, alterius vicissim sunt, nulla alterius partium in alteram secundum rationem naturalem confusione ac commistione. Quod si ratione et modo commutationis mutue, voluntatem communem dicis, non unam, sed duas dicis voluntates; ac unde effugere studuisti, eo rursus solertia tua ac sagacitas recidit.

PYR. Quid igitur? Nonne nuda Verbi ipsi copulati caro movebatur?

MAX. Dividis Christum, cum sic loqueris. Nam et Moyses ejus nuda movebatur, et David, et quotquot humanis [terrenis] et carnalibus abjectis proprietatibus, apti fuerunt ut caperent divinum afflatum. Nos autem, qui sicut in omnibus, in hoc quoque divinos Patres sequimur, dicimus, Quod idem universorum Deus immutabiliter homo factus, non solum ut Deus idem, ex sue deitatis ratione volebat, verum etiam idem ut decebat suam humanitatem. Si enim quæ ex non entibus facta sunt, ejus quod est, non quod non est, ac nihilum est, vim retinendi atque tuendi insilant habent: ejusque natura proprium est, ut ea prosequantur quæ tuendo sunt ac incolumitatem præstant, fugiantque ea, quæ ad interitum spectant; igitur etiam quod omni essentia superius Verbum, humana ratione essentiam induit, etiam ejus quod est sue humanitatis relinendi atque tuendi vi præditus fuit; ejus prosequendi ac fugæ motum, voluntatis autem per operationem ostendit: prosequendi quidem motum, eo usque naturalibus utendo omnique reprehensione carentibus, ut et infideles Deum esse non crederent: fugæ autem motum tempore passionis, cum se sponte metu mortis contraxit: Quid igitur absconi fecit Dei Ecclesia, quod cum ipsius humanitate et natura creata, ipsi quoque qua creata est ab eo inserias, nullo defectu, rationes conflictur, sine quibus nec ut natura sit, fieri potest?

166 PYR. Si naturaliter nobis inest timor, is autem ex iis est quæ reprehenduntur, igitur ut vos sentitis, natura nobis insunt quæ reprehensionem habent, id est peccatum.

MAX. Rursus te ipse fallis, non veritatem, ex homonymia, id est, multiplici voce. Est enim timor ac formido tum ex natura, tum præter naturam. Ac quidem ex natura timor est vis ejus, quod est retinendi atque tuendi per contractionem ac fugam; præter naturam vero, quæ sine ratione refuga contractio est. Timorem igitur præter naturam, quippe qui ex proditione rationum existat, Dominus penitus non admisit: timorem vero ex natura, utpote indicem facultatis quæ inest nature tuendi id quod est, sponte propter nos, tanquam bonus admisit. Non enim in Domino, sicut in nobis voluntatem antevertunt naturalia. Sed sicut cum vere esuriebat et sitiebat, non modo nobis consimili esuriebat et sitiebat, sed qui nobis superior existat; rem enim

voluntate præstabat : sic et vere timens, non nostro more, sed supra nos timuit. Et ut universe dicam, quidquid in Christo naturale erat, cum sua ratione modum supra naturam conjunctum habebat; ut et natura per rationem comprobaretur, et ex modo dispensatio eluceret.

PYR. Igitur, ut hanc subtilem et vulgo difficilem disserendi artem fugiamus, Deum perfectum eundem, atque hominem perfectum consiteamur, cuncta alia declinantes; cum perfecti vox una secum naturalia indicet.

MAX. Si dicere naturas absque proprietate quæ cuique competat, aut Deum perfectum et hominem perfectum Christum, absque perfectionis notis, absolute perfectionis est, ut tu existimas; anathemate afficiantur synodi, et ante eas, Patres, quod non solum naturas, sed et ejusque naturæ proprietatem nos confiteri sanxere : nec solum Deum perfectum et hominem perfectum eundem, sed et perfectionis indicia : eundem scilicet et unum aspectabilem dicentes et inaspectabilem, mortalem et immortalem, corruptioni obnoxium et ab ea immunem : qui tangi posset et intrectabilis esset : creatus et increatus existeret : quo et pio sensu, duas quoque ejusdem atque unius voluntates pie docuere, non solum per determinatum numerum duorum, sed et per pronomen, aliam et aliam; et per proportionem, dicendo humanam et divinam. Non enim 167 uno modo circumscribitur numeri natura.

PYR. Cum has voces dicere non possimus ob hæreticorum calumniam, salis nobis sint vel ea solum, quæ a synodis dicta sunt; ac neque unam, neque duas voluntates dicamus.

MAX. Si ea tantum confiteri oportet, quæ a synodis dicta sunt, nec una Dei Verbi natura incarnata dicenda sit, quæ omnem mysterii pietatem complectitur, cum nullo synodi decreto edita sit. Quinimo sic quoque cum naturis earumque proprietatibus, etiam voluntates confiteri necesse habebitis. Si enim quæ naturaliter Christi naturis competunt, hæc eorum proprietates esse dicitis; natura vero utrique ejusmodi insitum est velle; igitur necesse vobis erit cum aliis naturalibus proprietatibus, cum naturis confiteri pariter voluntates.

Præterea, si synodi propter vocem unius Apollinarium et Arium anathematizaverunt (cum uterque eorum hac voce ad hæresin suam statuendam abuteretur : Apollinarius quidem, ut carnem ejusdem substantiæ cum Verbo ostenderet; Arius vero ut Filium a Patre diversæ substantiæ introduceret), quomodo possumus nos pii esse, qui voces hæreticis contrarias non consiteamur? Porro quinta synodus, ut omnia missa faciam, cum ad verbum ita sanxit, *Amplius ac omnia sanctorum Athanasii, Basilii, utriusque Gregorii, ac quorundam aliorum, cum adjectione vocis egregiorum doctorum, libros*

Fr. 3:1

A ἐπὶ Χριστοῦ, συνημμένον ἔχει τῷ κατ' αὐτὸ λόγῳ καὶ τὸν ὑπὲρ φύσιν τρόπον· ἵνα καὶ ἡ φύσις διὰ τοῦ λόγου πιστωθῇ, καὶ ἡ οἰκονομία διὰ τοῦ τρόπου.

ΠΥΡ. Οὐκοῦν ἵνα τὴν λεπτὴν ταύτην, καὶ τοῖς πολλοῖς δύσληπτον τεχνολογίαν ἐκφύγωμεν, θεὸν τέλειον εἶναι αὐτὸν, καὶ ἀνθρώπον τέλειον ὁμολογήσωμεν, τὰ λοιπὰ πάντα ἐκκλίνοντες, ὡς τοῦ τελείου τὰ φυσικὰ παρ' αὐτῶν συνεμφαινόντος.

ΜΑΞ. Εἰ δὲ λέγουν τὰς φύσεις ἀνα τῆς ἐκείτης προσοῦσης ἰδιότητος, ἡ θεὸν τέλειον καὶ ἀνθρώπον τέλειον τὸν Χριστὸν, ἀνα τῶν τῆς τελειότητος γνωρισμάτων, ἀπρητισμένης κατὰ οἱ εὐσεβείας ἱστοί, ἀναθεματίζεσθωσαν αἱ δόξοδοι, καὶ πρὸ τούτων, οἱ Πατέρες· οὐ μόνον τὰς φύσεις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκείτης φύσεως ἰδιότητα, ὁμολογεῖν ἡμῖν νομοθετήσαντες· καὶ οὐ μόνον θεὸν τέλειον καὶ ἀνθρώπον τέλειον τὸν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς τελειότητος τὰ γνωρίσματα, τούτοις, ὁρατὸν καὶ ὁράτων τὸν αὐτὸν καὶ ἵνα λέγοντες, θνητὸν καὶ ἀθάνατον, φθαρτὸν καὶ ἀφθαρτὸν, ἀπτόν καὶ ἀναπτόν, κτιστὸν καὶ ἀκτιστόν· καὶ κατ' αὐτὴν τὴν εὐσεβὴ ἔννοιαν, καὶ δύο εὐσεβῶς θελήματα τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς ἰσογυμνίσαν, οὐ μόνον διὰ τοῦ ὁρισμένου ἀριθμοῦ τῶν δύο, ἀλλὰ καὶ δι' ἀναισθησίας τοῦ ἑλλο καὶ ἑλλο· καὶ δι' ἀναλογίας τοῦ θεοῦ εἰπεῖν καὶ ἀνθρώπῳ. Οὐ γὰρ ἐν τῷ τρόπῳ ἡ τοῦ ἀριθμοῦ περιφρίσκειται φύσις.

C ΠΥΡ. Εἰ οὐ δυνατόν ἐστὶ τὰς φωνὰς ταύτας λέγεσθαι διὰ τὴν τῶν αἰρετικῶν ἐπιφροσύναν, ἀρκεσθῶμεν καὶ μόνοις τοῖς συνοδικῶς εἰρημένους· καὶ μήτε ἐν, μήτε δύο εἰπομεν τὰ θελήματα.

ΜΑΞ. Εἰ τὰ συνοδικῶς καὶ μόνον εἰρημένα χρὴ ὁμολογεῖν, οὕτως τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, περιεκτικὴν πάσης τῆς τοῦ μυστηρίου οὐσαν εὐσεβείας, χρὴ λέγειν, συνοδικῶς οὐκ ἐκπεφωνημένην. Πλὴν οἱ καὶ οὕτω ταῖς φύσεσι καὶ τοῖς αὐτῶν ἰδιώμασι καὶ τὰ θελήματα συνομολογεῖν βιασθήσεσθε. Εἰ γὰρ τὰ φυσικῶς προσόντα ταῖς φύσεσι τοῦ Χριστοῦ, ἰδιώματα αὐτῶν εἶναι λέγετε, φυσικῶς δὲ ἑκατέρω αὐτοῦ φύσει τὸ θελεῖν ἐμπέφυκεν, ἅρα μετὰ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἰδιωμάτων, καὶ τὰ θελήματα ταῖς φύσεσι συνομολογεῖν ἀναγκασθήσεσθε.

Ἄλλως τι εἰ, εἰ αἱ σύνοδοι ἐπὶ τῇ τοῦ ἐνὸς θελήματος φωνῇ καὶ Ἀπολινάριον καὶ Ἀρειὸν ἀναθεματίσαν, ἑκατέρω αὐτῶν ταύτῃ πρὸς σύστασιν τῆς ἰδίας αἰρέσεως ἀποχρησαμένου· τοῦ μὲν, ὁμοούσιον τῷ Λόγῳ διὰ τοῦτο τὴν σάρκα βουλομένου δεῖξαι· τοῦ δὲ, ἑτεροούσιον τὸν Υἱὸν πρὸς τὸν Πατέρα εἰσαγαγεῖν ἀγωνιζομένου, πῶς εὐσεβεῖν ἡμᾶς δυνατόν, τὰς ἐναντίας τοῖς αἰρετικοῖς φωνὰς οὐκ ὁμολογούτας; Ἡ δὲ πέμπτη σύνοδος, ἵνα πάντα παρὰ πᾶσι, θεσπίσασα ἀπολέξει, πάντα τὰ τῶν ἀγίων Ἀθανασίου, καὶ Βασιλείου, καὶ Γρηγορίου, καὶ ἄλλων τῶν προδεδωρισμένως ἐκρίναι [ἐκρίτων] διδά-

σκάλων συντάγματα, ἐν οἷς καὶ τὰ δύο ἔγκεινται ἅς αὐτὸν ἐκείναις, ἐν οἷς καὶ τὰ δύο ἔγκεινται ἅς αὐτὸν ἐκείναις; ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἔγκεινται ἅς αὐτὸν ἐκείναις; ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἔγκεινται ἅς αὐτὸν ἐκείναις;

PYP. Καὶ οὐ δοκεῖ σοι, τὰς τῶν πολλῶν πλῆθους ἀποδοῦναι, τὸ φυσικὸν θέλημα λεγόμενον;

ΜΑΞ. Ὑπερβαρύνει τῆς θέας, πόσα εἶδη ζωῆς ἐν τοῖς οὖσιν εἶναι λέγεις;

PYP. Αὐτὸς εἶπεν.

ΜΑΞ. Τρία εἶδη ζωῆς εἰσιν.

PYP. Ποῖα ταῦτα;

ΜΑΞ. Ἡ φυσικὴ, ἡ αἰσθητικὴ, ἡ νοερὰ.

PYP. Ὅπως ἔχει.

ΜΑΞ. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον λόγῳ τινὶ δημιουργίας τῶν ἄλλων διακρίνεται, τίς ὁ διακριτικὸς καὶ ἰδιόζων ἑκάστου εἶδους λόγος;

PYP. Καὶ τοῦτο εἰπὺν σε ἄξιον.

ΜΑΞ. Τῆς μὲν φυσικῆς ἴδιον ἡ θρεπτικὴ, καὶ αἰσθητικὴ, καὶ γεννητικὴ κίνησις· τῆς δὲ αἰσθητικῆς, ἡ καθ' ὁρμὴν κίνησις· τῆς δὲ νοερᾶς, ἡ αὐτοεξουσία.

PYP. Πάνυ εὐκρινὴ καὶ ἀσύγχυτον τὴν τῆς ἑκάστου εἶδους ζωῆς παράστασιν ἰδιότητα.

ΜΑΞ. Εἰ εὐκρινὴς καὶ ἀσύγχυτος ἡ ἑκάστου ἰδιότης (εἶδους) ἰδιότης, πάλιν ζητῶ, εἰ κατὰ φύσιν πρόσεστι τῇ φυσικῇ ἡ θρεπτικὴ, καὶ αἰσθητικὴ, καὶ γεννητικὴ κίνησις· καὶ τῇ αἰσθητικῇ, ἡ καθ' ὁρμὴν.

PYP. Κατὰ φύσιν ἀναμφιβόλος.

ΜΑΞ. Οὐκοῦν καὶ τῇ νοερᾷ ἀκολούθως ἡ αὐτοεξουσία κίνησις.

PYP. Καὶ τοῦτο πάντως δώσει ὁ ἀκόλουθα ταῖς οὐκ αἰτίας ἀρχαῖς δογματικῶν.

ΜΑΞ. Εἰ οὖν κατὰ φύσιν πρόσεστι τοῖς νοεροῖς ἡ αὐτοεξουσία κίνησις, ἀρα πᾶν νοερὸν καὶ φύσει θελητικόν θέλησιν γὰρ τὸ αὐτοεξουσίον ὁ μακάριος ὤριστα διὰ τοῦτο εἶναι. Εἰ δὲ πᾶν νοερὸν καὶ φύσει θελητικόν, γέγονε δὲ ὁ Θεὸς Λόγος παρὰ ἀληθῶς λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐψυχωμένῃ, ἀρα καὶ καθ' ὁ ἀνθρώπου, οὐσιαστικῶς ὁ αὐτὸς ἦν θελητικῶς. Εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ ἀρα τὰς τῶν αὐσθεῶν ἀποδοῦναι πλῆθους λεγόμενον τὸ φυσικὸν θέλημα, ἀλλὰ τὰς τῶν αἰρετικῶν.

esset. Quod si ita se res habet, non piorum, quod naturalis voluntas dicitur, sed hereticorum offendit aures.

PYP. Ἐγὼ μὲν ἤδη ἐν τοῖς πρῶτοις ἐπιστήν, φυσικὰ εἶναι τὰ ἐπὶ Χριστοῦ θελήματα· καὶ περὶ τοῦτου ἑτέραν οὐκ ἐπιζητῶ ἀπόδειξιν. Οὐδὲν ἦν γὰρ τῶν θεωρῶν ἐκπερασμένων, αὐτὴν τῶν οὐκ τὴν φύσιν ὁ λόγος μαρτυροῦσαν ἔδειξε, ὡς καταλλήλως ταῖς αὐτοῦ φύσεσιν ὁ αὐτὸς θέλων ἦν, αὐδακῶν μὲν ὡς Θεός, ὑπακούων δὲ ὡς ἀνθρώπος, καὶ οὕτως κατέλληλε πάντως τὰ φυσικὰ θελήματα ταῖς φύσεσιν. Ἀναρχὸν μὲν τῆς ἀνάρχου, καὶ τῆς ἡγεμένης ἡγεμένη· καὶ οὕτως οὐ δύνατον εἰς τὴν θελήμα ποτε συμπεσεῖν ἀλλήλοις, κἂν ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶναι, ὥστε καὶ αἱ φύσεις, τὸ ἀναρχὸν καὶ τὸ ἡγεμένον, τὸ ἀκτιστὸν καὶ τὸ κτιστὸν, τὸ ποιῆσαν καὶ τὸ ποιηθῆν, τὸ ἀπαι-

ac incubrationes, in quibus et duæ sitæ sunt voluntates; ipsas pariter duas voluntates tradidit.

PYP. Non videtur tibi quæ dicitur naturalis voluntas, vulgi aures offendere?

MAX. Præter divinam, quot vitæ genera in rebus esse dicis?

PYP. Tu ipse cedo.

MAX. Tria sunt vitæ genera.

PYP. Quæ ista?

MAX. Vita plantæ, sentiens, intelligens.

PYP. Sic est.

MAX. Cum harum quælibet, ratione quadam creationis ab aliis distincta sit, quænam propria ejusque ratio, et ab aliis distinguens?

PYP. Et ut hoc dicas, rogo.

MAX. Vitæ quidem plantæ proprius motus est alendi, augendi et gignendi: vitæ vero sentientis, motus appetitionis: intelligentis autem, motus liberæ potestatis.

PYP. Valde distinctam et non confusam assignasti ejusque vitæ generis proprietatem.

MAX. Si distincta, et non confusa ejusque generis ostensa proprietas est: rursus quaero, num vitæ plantæ, alendi motus et augendi atque gignendi natura competat; itemque sentienti, motus appetitionis.

PYP. Haud dubie, natura.

MAX. Ergo etiam intelligenti, consequenter motus liberæ potestatis.

PYP. Et hoc etiam dabit omni nō, qui suis consequenter principiis docere velit.

MAX. Siquidem igitur natura inest intelligentibus motus liberæ potestatis, igitur omne intelligens, etiam facultate voluntatis præditum est. Voluntatem enim (θέλησιν) beatus Diadochus episcopus Photices definivit esse liberam potestatem. Quod si omne intelligens etiam natura voluntatis facultate præditum est, Deusque Verbum vere caro ratione utentium ac intelligentium more animata factus est: plane fit ut, et qua homo erat, idem substantialiter voluntatis facultate præditus

PYP. Equoem am in superioribus adductis sum ut assentire, Christi voluntates naturales esse: nec ejus rei causa aliam requiro demonstrationem. Nihil enim minus, quam quæ divinitus patefaciunt, ipsam naturam rerum testari ostendit oratio. quod convenienter suis naturis idem ipse voluntate præditus erat; qui ut Deus quidem approbaret, ut vero homo obediens esset: et quod omnino naturales voluntates naturis convenienter. Voluntas quidem sine principio, natura sine principio; voluntas autem coepta, natura item coepta ac ejus originis initium est: item fieri non posse ut in unam unquam voluntatem recidant, quamvis unus

²² ἐκπλήττειν. 330, 270. ²³ Quasi divinis humanisque rationibus evidenter probasti; sed obscura hic phrasis Maximi.

et ejusdem sint, sicut et naturæ, quod principio caret et coeptum est : quod increatum et creatum est : quod fecit et factum est : quod infinitum ac finitum est; quod deificavit et imbutum deitate est. Byzantini autem contra naturales adhuc voluntates pugnantes, aiunt dixisse Patres, habere tionem.

MAX. Quandoquidem ipse ejusmodi admirabilis ac splendide disciplinæ dux auspexque fuisti; per quam attributionem dicunt? Num substantialem, qua quisque ea quæ naturaliter suppetunt, propter naturam sibi vindicat ac attribuit; an, quæ necessitudine est, qua amice quæ sunt aliorum vicissim nobis attribuimus ac amplectimur, cum nihil iusi horum patiamur aut efficiamus?

PYR. Illam videlicet, quæ ex necessitudine est et habitudo.

MAX. Igitur priusquam hoc absurdum demonstretur, præstiterit diligentius excutere, num homo natura voluntatis facultate præditus sit, necne? Hoc enim probato, manifestior erit hujus hæresis blasphemia.

PYR. Si videtur, hoc excutiamus.

MAX. Naturalia non doceri, non solum qui ratione naturam indagant, longèque aliis præcellunt, dixerunt; verum etiam consuetudo vulgare. Quod si naturalia non docentur (nemo enim unquam est qui hoc addiscat) : natura igitur homo voluntatis facultate præditus est. Ac rursus, si natura homo rationalis est; quod autem natura est rationale, natura etiam liberæ potestatis est (libera enim potestas, ut Patres auctores sunt, est voluntas); ergo homo natura voluntatis facultate præditus est. Ad hæc, si in brutis natura agit; in homine vero, qui per potestatem voluntate moveatur, agitur; igitur homo natura voluntatis facultate præditus est. Item, si ad imaginem beate ac super-substantialis Deitatis homo conditus est; est vero natura divina, natura liberæ potestatis; ergo etiam homo, ut ejus vere simulacrum, natura liberæ potestatis existit. Si autem natura liberæ est potestatis, ergo homo natura præditus est facultate voluntatis. Jam enim dictum est Patres voluntatem definitisse, quod est liberæ potestatis. Postremo, si cunctis hominibus inest velle, et non his inest, illis non inest: quod autem in omnibus communiter consideratur, natura nota est atque insigne, in individuis sub ipsa constitutis; ergo homo natura facultate volendi præditus est.

PYR. Multis probatum est, esse hominem facultate voluntatis præditum.

MAX. Hoc igitur manifeste probato, age consideremus, ut superius proposuimus, ipsorum propositionis absurditatem.

PYR. Consideremus.

MAX. Cum homo natura voluntatis facultate

Αρον καὶ τὸ πεπερασμένον, τὸ θεῶσαν καὶ τὸ θεωθέν. Οἱ δὲ ἐν τῷ Βυζαντίῳ, εἰς πρὸς τὰ φυσικὰ θελήματα ἀντιστατοῦντες, κατ' οἰκείωσιν φασιν εἰρηκίνει τοὺς Πατέρας ἔχειν τὸν Κύριον τὸ ἀνθρώπινον θελημα.

Christum voluntatem humanam secundum attributionem.

MAX. Ἐπειδὴ αὐτοῦ τῆς τοιαύτης αὐτῶν θαυμαστῆς καὶ λαμπρᾶς καθήγησιν παιδείας· κατὰ ποίαν οἰκείωσιν τοῦτο φασιν; Ἄρα τὴν οὐσίωσιν, καθ' ἣν τὰ φυσικὰ προσόντα ἔχαστο; ἔχων διὰ τὴν φύσιν οἰκειοῦνται· ἢ τὴν σχετικὴν, καθ' ἣν φιλικῶς τὰ ἀλλήλων οἰκειοῦμεθα καὶ σπέρτομεν, μηδὲν τούτων αὐτὸ ἢ πάσχοντες, ἢ ἐνεργοῦντες;

PYR. Τὴν σχετικὴν ὁμολογῶ.

MAX. Οὐκοῦν πρὶν τοῦτου δεῖξαι τὸ ἀποκριν, διακρίτερον ἀνελεῖ ἀκριβέστερον^α ἐξετάσαι, εἰ τε φύσει θελητικὸς ἴσθιν ὁ ἄνθρωπος, εἰ τε καὶ μὴ. Τοῦτο γὰρ διεκινούμενον, σαφέστερον γενήσεται τῆς οἰαύτης αἰρέσεως τὸ βλάσφημον.

PYR. Εἰ δοκεῖ, τοῦτο ἐξετάσωμεν.

MAX. Ἀδίδαχτα εἶναι τὰ φυσικὰ, οὐ μόνον οὐ, λέγω τὴν φύσιν διασχεζόμενον, καὶ τῶν πολλῶν διαφέροντες ἔρασαν, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν χυδαιτέρων συνήθεια. Εἰ δὲ τὰ φυσικὰ ἀδίδαχτα, ἀδίδαχτον δὲ ἔχομεν τὸ θελεῖν· οὐδεὶς γὰρ ποτε θελεῖν διδάσκειται· ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν, εἰ φύσει λογικὸς ὁ ἄνθρωπος· τὸ δὲ φύσει λογικὸν καὶ φύσει αὐτεξούσιον· τὸ γὰρ αὐτεξούσιον, κατὰ τοὺς Πατέρας, θελησις^β ἴσθιν· ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν, εἰ ἐν τοῖς ἀλόγοις ἀγεῖ μὲν ἡ φύσις· ἀγεῖται δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἱερούσιαστικῶς κατὰ θελήσιν κινουμένη· ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος. Καὶ πάλιν, εἰ κατ' εἰκόνα τῆς μακαρίας καὶ ὑπερουσίου Θεότητος· ὁ ἄνθρωπος γενένηται· αὐτεξούσιος δὲ φύσει ἢ θεῶς φύσις· ἄρα καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὡς αὐτῆς ὄντως εἰκὼν, αὐτεξούσιος τυγχάνει φύσει· εἰ δὲ αὐτεξούσιος, φύσει, θελητικὸς ἄρα φύσει ὁ ἄνθρωπος· εἰρηται γὰρ ἤδη, ὡς τὸ αὐτὸ εξούσιον θελήσιν ὁρίσαντο οἱ Πατέρες. Ἐν τε, εἰ πάντων ἀνθρώπων ἐνυπάρχει τὸ θελεῖν· καὶ οὐ τοῖς μὲν ἐνυπάρχει, τοῖς δὲ οὐκ ἐνυπάρχει· τὸ δὲ κοινῶς πάντων ἐνδεδωρόμενον φύσιν χαρακτηρίζει ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὸ ἀτόμοις· ἄρα φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος.

PYR. Δέδεικται διὰ πλειόνων φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος.

MAX. Τοῦτου οὖν περιφανὲς δευθέντος, διασχεζόμεθα, ὡς ἀνωτέρω ὑπεθέμεθα, καὶ τῆς αὐτῶν προτάσεως τὸ ἀποκριν.

PYR. Διασχεζόμεθα.

MAX. Εἰ φύσει θελητικὸς ὁ ἄνθρωπος, ὡς δέδει-

^α al. ἀκριβῶς. ^β al. θελήσις; 602, 270 : Fr. θελημα.

πται, κατ' αὐτοὺς δὲ κατὰ τὴν ἐν φιλή σχέσει οὐκείω-
σιν τὸ ἀνθρώπινον θέλημα εἶχε· ὁ Χριστὸς, ἀνάγκη
αὐτοῦς, εἴπερ ταῖς οὐκείαις ἀρχαῖς στοιχοῦσι, καὶ τὰ
ἄλλα ἡμῖν φυσικά μετ' αὐτοῦ· φημί δὲ τοῦ κατὰ
φύσιν θελήματος· κατ' οὐκείωσιν φιλήν λέγειν· καὶ
εὐρεθῆσθαι αὐτοῖς· ἡ τῆς ἐλθς οἰκονομίας θεωρία
καὶ μύησις, κατὰ φαντασίαν λαμβανόμενην. Ἐπειτα,
εἰ ἡ ψῆφος Σεργίου, οὐ τοὺς πῶς, ἀλλὰ τοὺς ἀπλῶς
δύο θελήματα εἰπόντας· ἀνθεμάτις· λέγουσι δὲ
οὗτοι δύο, καὶ εἰ ἐσφαλμένως, διὰ τὴν οὐκείωσιν·
ἄρα οἱ ταύτης προσηκόντες, τῷ κατ' αὐτὸν συν-
ηγοροῦσιν ἀναθέματα. Καὶ πάλιν, εἰ, κατὰ τὴν ὁπ'
αὐτῶν διεκδικουμένην πρότασιν, τοῖς θελήμασι πρόσ-
ωπα συνεισάγονται· ἄρα δύο θελήματα λέγοντες,
καὶ εἰ ἐσφαλμένως, διὰ τὴν οὐκείωσιν, ὡς εἴρηται,
καὶ τὰ συνεισάγοντα αὐτοῖς, κατὰ τὴν τοιαύτην
πρότασιν, λέξουσιν πρόσωπα. Καὶ εἰς οἷσι τὴν εἰς
δύο πρόσωπα τοῦ ἐνὸς κατατομήν;

quæ una cum ipsis inducantur, juxta talem propositionem, personas dicent. Equis vero feret, ut
unus in duas personas conscindatur?

ΠΥΡ. Τί οὖν οἱ Πατέρες; οὐχ ἡμέτερον εἶπον
εἶναι, ὅπερ ὁ Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ ἐτύπωσε θέλημα;

ΜΑΞ. Ναί, ἡμέτερον.

ΠΥΡ. Οὐκοῦν οὐ τὸ προσὲν αὐτῷ φύσει διὰ τοῦ
ἀνθρώπινου ἐσήμεναν, ἀλλ' ὅπερ κατ' οὐκείωσιν
ἀνεδίετα.

ΜΑΞ. Ἐπειδὴ καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ὡσαύτως
ἀνελήφεναι αὐτὸν ἔρασαν, ἄρα κατ' αὐτοῦς καὶ
αὐτὴν τὴν φύσιν κατ' οὐκείωσιν φιλήν ἔχων εὐρεθῆ-
σεται. Εἰ γὰρ ἐκεῖνο ἀληθές, καὶ τοῦτο· εἰ δὲ τοῦτο
ψευδές, καὶ κεῖνο.

ΠΥΡ. Τί οὖν; τὸ ἡμέτερον ἐν ἑαυτῷ τυπῶσαι
εἰπόντες, τὸ αὐτῷ φύσει προσὲν ἐσήμεναν²¹;

ΜΑΞ. Ναί.

ΠΥΡ. Πῶς τοῦτό φησι;

ΜΑΞ. Ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς θεὸς ἦν θεὸς μετὰ τῆς
ἀνθρωπότητος, καὶ θεὸς ὁ αὐτὸς ἀνθρώπος μετὰ
τῆς θεότητος· αὐτὸς, ὡς ἀνθρώπος, ἐν ἑαυτῷ καὶ
δι' ἑαυτοῦ τὸ ἀνθρώπινον ὑπέταξε τῷ θεῷ καὶ Πα-
τρι, τύπον ἡμῖν ἑαυτὸν ἄριστον καὶ ὑπογραμμὸν
διδούς πρὸς μίμησιν, ἵνα καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν ὡς
ἀρχηγὸν τῆς ἡμῶν ἀφορῶντες σωτηρίας, τὸ ἡμέτε-
ρον ἐκουσίως προσχωρήσωμεν (α) τῷ θεῷ, ἐκ τοῦ
μηκέτι θέλειν παρ' ὁ αὐτὸς θέλει.

ΠΥΡ. Ἐκεῖνοι οὐ προδίδουσι κακῇ καὶ πανουργίᾳ

²¹ Hebr. II, 10 et XII, 2.

²² Fr. ἐσήμενον.

A prædictis sit, ut probatum est; et ut hi sentiunt,
Christus ea appropriatione quæ in nuda necessitu-
dine affectuque consistit, voluntatem habuerit;
necesse est, ut et reliqua (si modo principia sua
sequi velint), cum ipsa nobis naturalia (cum natu-
rali scilicet voluntate), secundum nudam attribu-
tionem dicant ei competere: omnisque dispensa-
tionis considerationem atque doctrinam, inani specie
ac fictione invenientur accipere. Præterea, si sen-
tentia Sergii, non eos qui 170 aliquo modo, sed
qui omnino duas voluntates dixerunt, anathemate
affectit: dicunt autem hi duas voluntates, quantum-
vis falso, secundum arrogationem; igitur qui hanc
arrogationem defendunt, anathemati in ipsos dicto
patrocinantur. Ac rursus, si juxta propositionem
quam tuentur, una cum voluntatibus personæ indu-
cuntur; igitur cum duas dicant voluntates, quam-
vis falso, per arrogationem, ut dictum est; etiam

PYR. Quid igitur Patres, annon dixerunt nos-
tram esse voluntatem, quam in se Christus forma-
vit ac expressit?

MAX. Sane quidem, nostram.

PYR. Ergo non quæ illi natura inerat, per hu-
manam expressit, sed quam per arrogationem sus-
ceperat.

MAX. Quandoquidem etiam nostram naturam
cum similiter suscepisse dixerunt, igitur illorum
sententia invenietur Christus ipsam quoque natu-
ram per nudam arrogationem habere. Si enim
verum est de voluntate, erit et de natura; et si de
illa falsum, erit et de ista.

PYR. Quid igitur? dicendo nostram in se for-
masse voluntatem, eam ipsam quæ illi natura
inerat significarunt?

MAX. Maxime.

PYR. Quomodo hoc ais?

MAX. Quoniam idem erat totus Deus cum huma-
nitate, et idem totus homo cum divinitate; in se,
et per se ipse humanam subiecit Deo et Patri, se-
ipsum formam optimam, ac exemplum quod imi-
temur, præbens: ut nos quoque in ipsum ut au-
torem nostræ salutis aspicientes, ea, quæ nostra
est, ad Deum sponte accedamus, ea ratione quod
præterquam quod ipse vult, non amplius velimus¹.

PYR. Si non pravo proposito, neque malitia qua-

NOTE.

(a) Τὸ ἡμέτερον ἐκουσίως προσχωρήσωμεν.
Active accepit Turrianus, cum ita reddit, Eam quæ
nostra est, sponte ad Deum accommodemus. Ubi is,
qui Baronianæ editioni præfuit, sive is ipse, non
bene margini apposuit, Fort. quod nostrum est, τὸ
ἡμέτερον enim, θέλημα, refert: ac bene Turrianus
expressit: eam, quæ nostra est, id est, voluntas:
nec hic scrupulus est, sed quod ex vet. leg. τὸ προσ-
χωρήσωμεν activum fecit, quod nunquam aliter

quam neutram usurpari videtur. Locus quem affert
vet. lex, ineerto auctore, huic nostro geminus est.
Προσχωρήσωμεν τὴν γλῶσσαν πρὸς τὸν Καρὶνὸν
ἐθνὸς: Accommodaverunt, optaverunt linguam, etc.
At melius Steph. γλῶσσαν accepit, pro, κατὰ γλῶσ-
σαν, eclipsi Græcis consuetissima, et sic erit idem
ac λόγῳ, sermone, lingua, accesserunt. Hic vero
Nostra voluntate sponte accedamus; nos Deo, qua-
si deditituli sponte submittamus.

piam hoc dixerunt, sed quod vellent sic summam unionem declarare.

MAX. Si hoc Severianis concedatur, annon probabiliter deinceps ratione (quod attinet ad datam sumptionem) dicturi sunt, se non malo proposito ullave malitia, eam naturam dicere, sed quod velint (sicut et vos ex una voluntate) summam unionem per eam demonstrare? Ipsorum enim contra ipsos, sicut David contra Goliath¹, armis ulentur. Ecce quemadmodum qui unam voluntatem dicunt, in eandem ac illi sententias pariter vocesque incidunt. Ceterum, unam hanc voluntatem, quidnam vocare placet? æquum enim 171 est ut ejus ipsi appellationem assignent.

PYR. Dicunt ex sententia (γνωμική) esse voluntatem.

MAX. Igitur si γνωμική est (ex sententia) derivativi forma, nomen est: et si derivativi forma, erit sententia (id est, γνώμη) ut quæ prototypum ac forma princeps existat, substantia.

PYR. Non est γνώμη substantia.

MAX. Si non est substantia, qualitas est; et erit qualitas ex qualitate, quod impossibile est. Quid igitur γνώμην vocant?

PYR. Γνώμη nihil aliud est, quam quod eam beatus Cyrillus definit, videlicet *modus vite*.

MAX. Modus vite ex virtutis (verbi gratia) an vite, ex vitii ratione, ex delectatione est, necne?

PYR. Plane ex delectatione.

MAX. Igitur volendo ac consultando, deligimus, an nolendo, nec aliqua consilii deliberatione?

PYR. Procul dubio qui velimus ac consultamus.

MAX. Igitur γνώμη (sententia) nihil aliud est, quam talis quædam voluntas, secundum affectum ac habitudinarie, alienus, aut quod vere sit, aut quod bonum existimetur.

PYR. Recte Patris (Cyrilli) definitionem explicasti.

MAX. Si recta est explicatio definitionis tradita, primum quidem non potest dici esse voluntatem γνωμικήν (ex sententia). Quomodo enim potest voluntas ex voluntate prodire? Deinde vero etiam γνώμην in Christo dicendo, ut de ea facta disquisitio ostendit, nudum hominem ipsum esse statuunt, qui nostro more ex consilio afficeretur, ignorantique laboraret ac dubitatione ageretur, haberetque contraria: siquidem de illis quispiam deliberat inique consilium, in quæ cadit dubitatio, non in quæ non cadit. Sane quidem nos, ejus natura appetitum habemus, quod simpliciter natura bonum est; ejus vero quod sic ac tali modo bonum, inquirendo ac consilii deliberatione periculum facimus. Eaque ratio est cur et in nobis convenienter γνώμη dicatur, quæ sit *modus*

Α τινι τούτο ειπον, αλλά βουλόμενοι την άκραν ένωσην δηλώσαι.

ΜΑΞ. Ει τούτο τοις από Σεβήρου δοθῇ, οὐκ εὐλόγως λοιπόν, ὅσον πρὸς τὸ δοθῆναι λήμμα, καίτοι λέγουσιν· ὅτι ὁ κακῇ προθέσει, ἡ πανουργία τινι, μίαν λέγομεν φύσιν, ἀλλὰ βουλόμενοι, καθάπερ καὶ ὑμεῖς, διὰ τοῦ ἐνὸς θελήματος, τὴν άκραν ένωσην δι' αὐτῆς δείξαι· Τοις γάρ αὐτῶν κατ' αὐτῶν, ὃν τρόπον καὶ Δαβὶδ κατὰ τοῦ Γολιάθ, χρήσονται ὅμοιως. Ἰδοὺ ἐν [καὶ γάρ ἐν] θέλημα λέγοντες, ταῖς αὐταῖς ἐκείνοις καὶ ἐννοήσις καὶ φωναῖς συμπέπτουσι. Πλὴν τούτο τὸ ἐν θέλημα, τί βούλονται ἐνομάζειν; Δίκαιοι γάρ εἰσι τούτου τὴν προσηγορίαν δοῦναι.

Β. ΠΥΡ. Γνωμικὴν τούτῳ φασιν.

ΜΑΞ. Οὐκοῦν, ἡ γνωμικὴ καὶ παράγωγον· αἱ δὲ παράγωγον, ἡ γνώμη, ὧς πρωτότυπον, οὐσία ἐσται.

ΠΥΡ. Οὐκ ἐστὶν ἡ γνώμη οὐσία.

ΜΑΞ. Εἰ οὐσία οὐκ ἐστὶ, ποιότης ἐστὶ· καὶ εὖρεθήσεται ποιότης ἐκ ποιότητος· ὅπερ ἀδύνατον. Τί οὖν φασὶ τὴν γνώμην;

ΠΥΡ. Ἡ γνώμη οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ ὅπερ ὁ μακάριος αὐτὴν ὠρίσαστο Κύριλλος, ὅτι τρόπος ζωῆς.

ΜΑΞ. Ὁ τρόπος τῆς κατ' ἀρετὴν, φέρει εἰπεῖν, ἡ κακίαν ζωῆς, ἄρα ἐξ ἐπιλογῆς τὴν πρόσεστιν, ἢ οὐ;

Γ. ΠΥΡ. Ἐξ ἐπιλογῆς, πάντως.

ΜΑΞ. Θέλοντες οὖν καὶ βουλεύμενοι ἐπιλεγόμεθα, ἢ ἀθελήτως καὶ ἀβουλεύτως;

ΠΥΡ. Ὁμολογουμένως· θέλοντες καὶ βουλεύμενοι.

ΜΑΞ. Οὐκοῦν ἡ γνώμη οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ ποιά θέλησις, σχετικῶς· τινος· ἢ ὄντος· ἢ νομιζομένου ἀγαθοῦ ἀντιχομένη.

ΠΥΡ. Ὅρθως τὴν τοῦ πατρικοῦ ὅρου ἐποίησιν ἐξηγήσιν.

ΜΑΞ. Εἰ ὁρθῶς ἡ τοῦ πατρικοῦ ὅρου ἐξάνκλισις γαγνήται, πρῶτον μὲν οὐ δυνατόν γνωμικὴν λέγειν θέλημα. Πῶς γάρ ἐκ θελήματος θέλημα προελθεῖν ἀνδέχεται; Ἐπειτα δὲ καὶ γνώμην λέγοντες ἐπὶ Χριστοῦ, ὧς ἡ περὶ αὐτῆς εἰδείς ζητήσις, φιλοῦν αὐτὸν δογματίζουσιν ἀνθρώπων, βουλευτικῶς διατιθέμενον κατ' ἡμᾶς, ἀγνοοῦντά τε καὶ ἀμφοβάλλοντα, καὶ ἀντικείμενα ἔχοντα· εἴπερ τις περὶ τῶν ἀμφοβάλλομένων, καὶ οὐ περὶ τοῦ ἀναμφοβόλου βουλεύεται. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀπλῶς φέροι· καλοῦ φύσεως· ἔχομεν τὴν ὁρεξιν· τοῦ δὲ πῶς καλοῦ πατρὸς διὰ ζητήσεως καὶ βουλῆς. Καὶ διὰ τούτου ἐφ' ἡμῶν καὶ γνώμη προσφωρῶς λέγεται, τρόπος οὖσα χρήσεως, οὐ λόγος φύσεως· ἐπεὶ καὶ ἀπειράτως μετεβάλεν ἡ φύσις. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπινου τοῦ Κυρίου, οὐ φιλοῦν κατ' ἡμᾶς ἀποστάντος, ἀλλὰ θελήως· θεὸς γὰρ ἦν

¹ I-Reg. xvii, 1.

² ἀβουλεύτως· 603, 270 et Fr. ³ καὶ ζητ. 270.

ὁ δὲ ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν σαρκὶ παφῶν, γνῶμη λέγεσθαι οὐ δύναται. Αὐτὸ γὰρ [αὐτῶν τῶν] τὸ εἶναι, ἔχον, τὸ θεϊκῶς ὑποστῆναι, φυσικῶς καὶ τὴν πρὸς τὸ καλὸν εἶχεν οἰκείωσιν, καὶ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἀλλοτριώσιν, καθὼς καὶ ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας ὀφθαλμῶς Βασίλειος ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ μὲν ψαλμοῦ διδάσκων, ἔφη· «Κατὰ τοῦτο δὲ ἐκλήθη (ὁ) καὶ τὸ Ἰσαΐα περὶ αὐτοῦ εἰρημένον, ὅτι Πρὶν ἢ γινῶσθαι τὸ παιδίον, ἢ προελθεῖν ἀποτρεχόν, ἐκλέγεται τὸ ἀγαθόν. Διότι πρὶν ἢ γινῶσθαι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξεσθαι τὸ ἀγαθόν. Τὸ γὰρ, πρὶν ἢ, δηλοῖ ὅτι οὐ καθ' ἡμᾶς ζητήσας καὶ βουλευσάμενος, ἀλλὰ θεϊκῶς ὑποστάς, αὐτῶν εἶναι, τὸ ἐκ φύσεως εἶχεν ἀγαθόν.»

scat bonum vel malum, malitiæ repugnat, ut eligat bonum. Illud enim priusquam, significat, quod non sicut nos quærendo et deliberando, sed cum divine heret.

ΠΥΡ. Τί οὖν, φυσικαὶ εἰσιν αἱ ἀρεταί;

ΜΑΞ. Ναί, φυσικαί.

ΠΥΡ. Καὶ αἱ φυσικαί, διὰ τί μὴ ἐπίσης πᾶσιν ἐκπαύουσι τοὺς ὁμοφύεις;

[ΜΑΞ. «Πᾶσι τοῖς ὁμοφύεσιν ἐπίσης ἐκπαύουσι.»]

ΠΥΡ. Καὶ πόθεν ἐν ἡμῖν τοσαύτη ἀνισότης;

ΜΑΞ. Ἐκ τοῦ μὴ ἐπίσης ἐνεργεῖν τὰ τῆς φύσεως. Ὡς, εἴπερ πάντες ἴσως, ἐφ' ᾧ καὶ γεγόναμεν, ἐνηργούμεν τὰ φυσικά, μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις ἐν πᾶσιν, ὥστερ ἢ φύσιν, οὕτω καὶ ἀρετῇ, τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐκ ἐπιβεχόμενη.

ΠΥΡ. Εἰ οὐκ ἐξ ἀσκήσεως ἡμῖν τὰ φυσικά πρόεισιν, ἀλλ' ἐκ δημιουργίας, ἣ δὲ ἀρετῇ φυσικῇ, πῶς πόνη καὶ ἀσκήσει τὰς ἀρετάς, φυσικὰς οὐσας, κτῶμεθα;

ΜΑΞ. Ἡ ἀσκήσις, καὶ οἱ ταύτῃ ἐπόμενοι πόνοι, πρὸς τὸ μόνον διαχωρίζονται τὴν ἐμπνευσμένην δι' αἰσθητικῶς ἀπάτην τῇ ψυχῇ ἐπινοήθησαν τοῖς φιλαρέτοις· οὐ πρὸς τὸ ἐκθεῖν προσηφάτως ἐπισαγαγεῖν τὰς ἀρετάς· ἐγκρίνεται γὰρ ἡμῖν ἐκ δημιουργίας, ὡς εἰρηγται· ὅθεν καὶ ἅμα τελειῶς διακρίθῃ ἡ ἀπάτη, ἅμα καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀρετῆς τὴν λαμπρότητα ἐνδείκνυται ἡ ψυχῇ. Ὅ γὰρ μὴ ἀφρων, φρόνιμος· καὶ ὁ μὴ δευλὸς ἢ θρασύς, ἀνδρείος· καὶ ὁ μὴ ἀκό-

²² Basil. Isa. vii et Psal. xlii.

²³ Includa nonnullis desunt.

(b) Κατὰ τοῦτο ἐκλέγεται. Non exstant eo psalmo hae Basilii verba, nisi Maximus ejus habuit pleniorē ἔκδοσιν, vel ex memoria citavit, sibi que Basilii textum constavit ex iis, quae illo psal. et quae Isa. vii, in ejus expositione legerat. Ad hunc sensum igitur exponit Basil. p. 259, non Isaie locum, sed ejus psalmi versum, *Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem*, quod reliqui homines labore et exercitatione, prona ad bonum malumque voluntate, ægre tandem impleant: Sol δὲ φυσικῇ τῇ ἐστὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἢ οἰκείωσιν, καὶ πρὸς τὴν ἀνομίαν ἀλλοτρίωσιν. Tibi ad bonum naturalis necessitudo, et ab improbitate aversio, οἰκείωσις, naturalis proprietates, quod reddit interpr. rudius est. Fusius dicto cap. 7, p. 1007, ubi nostris sic ad utrumque pronis, opponit. 'Αλλ' οὐχὶ καὶ ὁ Κύριος οὕτως, ἀλλ' ἡ

A utendi, non naturæ ratio. Nam et natura infinites mutata esset. In Christi autem humanitate, qui non more nostro nudus homo esset, sed divine subsisteret (Deus enim erat qui propter nos, nobis similis, exque nobis apparuit) voluntas sic γνῶμη dicta, dici non potest. Ipso enim quod erat, id est, divine subsistebat, natura tum cum honesto atque virtute necessitudinem habebat, tum a malo ac vitio animum abhorrentem, uti etiam magnus Ecclesiae oculus Basilii in expositione psalmi quadragesimi quarti docens, 172 ait: «In eadem vero sententiam accipies, quod de eo ab Isaia dictum est»: «*Priusquam cognoscat puer, aut eligat prava, eligit bonum*. Quia nimirum, priusquam cognoscat bonum. Illud enim priusquam, significat, quod non subsisteret, ipso quod erat, ex natura bonum ha-

B PYR. Quid igitur, naturales sunt virtutes?

MAX. Sane quidem, naturales.

PYR. Si naturales, quare non ex æquo omnibus insunt, qui ejusdem naturæ sunt?

[MAX. *Æque omnibus insunt, quæ ejusdem naturæ sunt.*]

PYR. Et unde in nobis tanta inæqualitas?

MAX. Inde nimirum, quod ea quæ sunt naturæ non ex æquo excolimus. Nam si omnes pari studio, ad quod ei nati sumus, naturalia excoleremus, una utique in omnibus, uti natura, sic et virtus conspiceretur, neque minus auscipiens.

PYR. Si ea quæ naturalia sunt, non ex exercitatione nobis proveniunt, sed a creatione insunt; virtusque naturalis est, quomodo virtutes, quæ C naturales existant, labore et exercitatione paramus?

MAX. Exercitatio, et qui huic comites sunt labores, ad arcendam solummodo seductionis labem, quæ per sensus animæ inolevit, adinventi sunt, ab iis, qui virtutis studiosi sunt; non ut virtutes extrinsecus de novo inducantur: insunt enim nobis a creatione, sicut jam diximus. Unde simul atque seductio perfecte dirimitur, continuo anima virtutis ex natura splendorem producit. Nam qui non est demens ac insipiens, prudens est: et qui non

NOTÆ.

D πρὸς τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ οἰκείωσις, εὐδὸς ἐκ πρώτης γενέσεως διαφαίνεται. Τί γὰρ γέγραπται; «Ὅτι πρὶν ἢ γινῶσθαι αὐτὸν ἢ προελθεῖν ἀποτρεχόν, ἐκλέγεται ἀγαθόν. At non sic etiam Dominus, sed ejus ad bonum necessitudo, a primo statim orta, ἐκτενέσκει. Quid enim scriptum est? Antequam sciat ipse, aut præligat mala, eligit bona. Ubi turbate interpr. Titelm. et facinorose. Sed quod erat bonum, sibi vindicabat, familiariter etiam initio statim et a primordio suæ nativitatē in ipso inclauit; quibus nec fidem interpr. nec bonæ lucem paraph. affert. Quare illud, τὸ γὰρ πρὶν ἢ, δηλοῖ, non Basilii expositio est, ut Turz. existimavit, sive qui Baronianæ editioni præfuit, sed Maximi, Basilii verba et Isaie, magis explicantis.

est timidus vel audax, est fortis : et qui non est impudicus ac libidinosus, castus est : et qui non facit injuriam, justus est. Quæ autem ex natura ratio est, prudentia est ; et judicii facultas, est justitia : et ira, fortitudo : et cupiditas, temperantia seu castitas. Itaque usu venit, ut ablatiis, quæ sunt præter naturam, quæ secundum naturam sunt, et sola appareant : sicut abstracta rubigine ac exirita, ferri splendor ac fulgor, qui natura inerat, patescit.

PYR. Maxima hinc apparet blasphemia eorum, qui in Christo voluntatem ponunt, quam γνώμην dicunt.

MAX. Sed neque hoc absque animadversione est prætereundum, nomen γνώμη in Scriptura et apud sanctos Patres, ex iis vocibus esse, quæ variæ ac multiplicis significationis **173** existunt : ut iis liquet, qui diligenter legunt. Nam aliquando pro admonitione et consilio usurpant : ut cum ait Apostolus : *De virginibus præceptum Domini non habeo* ; γνώμην autem (id est consilium) do. Aliquando vero pro consultatione, ut cum ait David : *Super populum tuum astute cogitaverunt* * γνώμην ; quod alius interpres explanans, sic dicit : *Super populum tuum astute cogitaverunt βουλὴν*. Aliquando vero pro sententia, ut cum magnus propheta Daniel de quopiam ait : *Exiit sententia impudens ex persona regis* †. Alias pro opinionē, vel fide, vel sensu, ut cum Gregorius cui a theologia nomen, ita disserit oral. ‡ *De Filio*. Quia vero non est res magna reprehendere : est enim facillimum et omnium qui volunt : viri autem pii est ac ingeniosi, ut suum ipse vicissim sensum inducat. Et ut summa dicam, ne singula percurrando, orationi turbam exaggerem, easque obtundam ; viginti octo ejus vocis γνώμη significata in Scriptura et sanctis Patribus, mihi ipse observans annotansque inveni. Non enim communis alicujus aut particularis expressionis vim habet : sed vel ex antecedentibus vel ex consequentibus dicentis mens sensusque regulatur. Quamobrem fieri non potest, ut vox ejusmodi uni soli rei significandæ aptetur.

PYR. Quomodo enim fiat, ut quod multipliciter dicitur, uni alicui significato certo addicatur ?

MAX. Ut ergo hujus hæresis turpitudine clarius elucescat, aliter etiam istiusmodi propositionem consideremus.

PYR. Ut libuerit, ita dispiciamus.

MAX. Dicendo unam voluntatem sive electionis, sive ex sententia (γνωμικὴν) sive liberæ potestatis, sive quovis alio modo vocare iis placeat (non enim de hoc contendimus), aut divinam, aut angelicam, aut humanam eam dicere, necesse habebunt. Ac primo quidem, quovis istorum modorum

λατος, σώφρων · καὶ ὁ μὴ δίκαιος²⁶, δίκαιος. Κατὰ φύσιν δὲ ὁ λόγος, φρόνησις ἐστὶ · καὶ τὸ κριτήριον, δικαιοσύνη, καὶ ὁ θυμὸς, ἀνδρεία · καὶ ἡ ἐπιθυμία, σωφροσύνη. Ἄρα τῇ ἀπαίρεισι τῶν παρὰ φύσιν, τὰ κατὰ φύσιν καὶ μόνον διαφαίνεσθαι εἰώθεν ὥσπερ καὶ τῇ τοῦ τοῦ ἀποδολλῆ, ἢ τοῦ σιδήρου κατὰ φύσιν αὐτῇ καὶ λαμπρότης.

ΠΥΡ. Μάλιστα ἐνταῦθεν ἀναδίδεσθαι βλασφημία τοῖς γνώμην ἐπὶ Χριστοῦ λέγουσιν.

MAX. Χρὴ μὴδὲ τοῦτο παρελθεῖν ἀπαρσήμεντον, ὅτι πολὺτροπὸν καὶ πολὺσημιον παρὰ τὴν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἐστὶ τὸ τῆς γνώμης ὄνομα, ὡς²⁷ τοῖς ἐπιμελῶς ἀναγινώσκουσι δῆλον ὑπάρχει. Ποτὶ μὲν γὰρ ἐπὶ παραίνεσις καὶ ὑποθήκη αὐτὸ φέρουσιν · ὡς ἐπὶ λέγῃ ὁ Ἀπόστολος · *Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγήν Κυρίου οὕτως ἔχω · γνώμην δὲ δίδωμι* · ποτὶ δὲ ἐπὶ βουλῆς, ἥνκα ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ · *Ἐπὶ τὸν λαόν σου καταπαύουρησάσθαι γνώμην* · ὅπερ ἄλλος ἐκδοτὴς σαφηνίζων, *Ἐπὶ τὸν λαόν σου, ἔφη, καταπαύουρησάσθαι βουλὴν*²⁸ · ποτὶ δὲ ἐπὶ τῆς ψήφου²⁹ · ὅσην καὶ Δανιὴλ, ὁ ἐν προφήταις μέγας, λέγει περὶ τινος · *Ἐξῆλθεν ἡ γνώμη ἡ ἀναιδής ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως* · ποτὶ δὲ ἐπὶ δόξης, ἢ πίστει, ἢ φρονήματος, ἥνκα Γρηγόριος ἐκ τῆς θεολογίας ἐπέωνμος · ἐν τῇ πρώτῃ *Περὶ τοῦ λόγου διδασκίον* · *Ἐπὶ δὲ τὸ μὲν ἐπιτιμῆν οὐ μέγα, βῆστον γὰρ, καὶ τοῦ βουλομένου παντός* · τὸ δὲ ἀνταρτῆσαι τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀνδρός ἐστὶν εὐσεβοῦς καὶ νοῦν ἔχοντος. Καὶ ἀπλῶς, ἵνα μὴ καθ' ἐν τὰ πάντα διεξερχόμενος, δὴλον ἐπισωρεύσω τῷ λόγῳ, κατὰ εἰκονοκτῶ σημαίνοντα παρὰ τὴν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ τοῖς ἁγίοις Πατράσιν ἐπιτηρησάμενος, τὸ τῆς γνώμης εἶδος ὄνομα · οὐδὲ γὰρ κενού τοις ἡ δίκαιον ἐμφαίνει χαρακτήρα, ἀλλ' ἡ ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ λεγομένων, ἢ τῶν ἐρατῆς, ἢ τοῦ λέγοντος κενονίζονται διάνοια. Διὰ καὶ ἀδύνατον εἶναι καὶ μόνον σημαίνοντα, τὸ τοιοῦτο ἀπορίσαι ὄνομα.

ΠΥΡ. Πῶς γὰρ ἐνδέχεται τὸ πολλὰ καὶ λεγόμενον, ἐνός τινος εἶναι ἀποκλιρωτικόν ;

MAX. Ἵνα οὖν τὸ αἰσχος τῆς τοιαύτης αἰρέσεως φανερώτερον γένηται, καὶ ἐτέρως τὴν τοιαύτην διασκεψόμεθα πρότασιν.

ΠΥΡ. Εἰ σοι φίλον, διασκεψόμεθα.

MAX. Ἐν θλίψιμι λέγοντες, εἴτε προαιρετικόν, εἴτε γνωμικόν, εἴτε ἱερωσιατικόν, εἰ καὶ ἐτέρως πως αὐτὸ καλεῖν βούλοιντο · οὐ γὰρ διαφερόμεθα περὶ τούτου · ἢ θεῖον, ἢ ἀγγελικόν, ἢ ἀνθρώπινον τοῦτο λέγειν βιασθῆσονται. Καὶ προηγουμένως μὲν, ἐπὶ τὸν τοῦτον αὐτὸ εἶπασαι, φυσικὸν λέγουσιν.

* I Cor. vii, 25. * Psal. xxxii, 4. * Dan. ii, 45.

²⁶ Fr. et al. δίκαιον. ²⁷ al. δ. ²⁸ Parum differunt hæc duo significata. ²⁹ Fr. ἐπὶ ὀφθαλμοῖς. Sch. Γνώμην ὀφθαλμὸν, τὴν ἱερωσιατικὴν ἀπόφασι, λέγει. *Excelsum γνώμην vocat, quæ per potestatem est, sententiam.*

εἰπερ ἐκάτερον αὐτῶν φύσεως ὑπάρχει θεολογικόν· καὶ ὅπερ διὰ τῆς διαιρητικῆς μεθόδου φαίνεται ἔδειξεν, τοῦτο διὰ τῆς ἀναλυτικῆς συνιστάμεται· ἐδείχθησαν. Ἐπιπομένως δέ, εἰ μὲν θεὸν αὐτὸ λέξουσιν, θεὸν καὶ μόνον φύσει ὄντα τὸν Χριστὸν ἑγνωρίσαν· εἰ δὲ ἀγγελικόν, οὐτε θεὸν οὐτε ἀνθρώπον, ἀλλ' ἀγγελικὴν τινα φύσιν· εἰ δὲ ἀνθρώπινον, φύσιν ἀνθρώπου οὐ καὶ ὑπερφύσιον αὐτὸν ἔδειξαν.

ΠΥΡ. Ὅσηνίκα ταύταις περιπέσωσι ταῖς ἀτοπίαις, οὐτε φυσικὸν οὐτε γνωρικὸν λήγουσι τὸ θέλημα· ἀλλ' ἐπιτηδεύουσι προσεῖναι ἑμὶν φασιν.

ΜΑΞ. Ἡ ἐπιτηδεύουσα αὐτὴ κατὰ φύσιν ἡμῖν πρόσκειται, ἢ οὐ κατὰ φύσιν;

ΠΥΡ. Κατὰ φύσιν.

ΜΑΞ. Οὐκ οὖν πάλιν, κατὰ ἀνάλυσιν, φυσικὸν λήγουσι τὸ θέλημα· καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς περιόδου ταύτης ἀπὸναιεντο· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιτηδεύουσα ἐκ μαθήσεως ποιεῖται τὴν ἔξιν καὶ τὴν προχείρην (c)· ἀπὸ μαθήσεως· ἀρα καὶ προκοπῆς ἴσμεν ὁ Χριστὸς κατ' αὐτοὺς τὴν ἔξιν τοῦ θαλήματος, καὶ τὴν προχείρην· καὶ προκοπὴν, ἀγνοῶν πρὸ τῆς μαθήσεως τὰ μαθήματα. Τίνος οὖν χάριν τὸν Νεστόριον ἀποστρέφονται, τὸν ἐκείνου θερμῶς ἀκτιχόμενοι λῆξιν καὶ ἐνωρίων; Ὅτι δὲ ἐν θέλῃμα λέγοντες, τὰ ἐκείνου διεκδικοῦσι, καὶ ἡ παρ' αὐτῶν συνηγορούμενη Ἐκθεσις μαρτυρεῖ, ἐν θέλῃμα ἀποφηνάμενη τὸν Νεστόριον προσεῖναι, ἐπὶ τῶν πλατωμένων αὐτῶν δύο προσώπων.

Ἐτι τε τὸ, φυσικὸν εἶναι θέλημα διωδόμενοι, ἢ ὑποστατικὸν αὐτὸ, ἢ παρὰ φύσιν λήγουσιν. Ἀλλ' εἰ μὲν ὑποστατικὸν αὐτὸ φήσουσιν, ἐπαρδούλος οὕτω γε ἵσται ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς. Μόνος γὰρ ὑποστάσεως χαρακτηριστικὸν τὸ ὑποστατικόν. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν, τὴν ἐκπτώσιν τῶν αὐτοῦ δογματίζουσιν οὐσιῶν, εἰπερ φθαρτικὰ τῶν κατὰ φύσιν τὰ παρὰ φύσιν.

Ἦδὲν· δ' ἂν αὐτοὺς καὶ τοῦτο ἐροίμην, ὅτι ὁ τῶν ὄλων θεὸς καὶ Πατὴρ, καθ' ὃ Πατὴρ ὀλεῖται, ἢ καθ' ὃ θεός; Ἀλλ' εἰ μὲν καθ' ὃ Πατὴρ, ἄλλο αὐτοῦ ἵσται παρὰ τὸ τοῦ Υἱοῦ θέλημα· οὐ γὰρ Πατὴρ ὁ Υἱός· εἰ δὲ καθ' ὃ θεός· θεός δὲ Υἱός, θεός καὶ τὸ Πνεῦμα ὁ ἅγιος· ἀρα φύσεως εἶναι τὸ θέλημα δέουσιν, ἢ οὐκ φυσικόν.

Ἐτι, εἰ κατὰ τοὺς Πατέρας, ὄν τὸ θέλημα ἐν,

A dixerint, naturalem dicent, quandoquidem harum quaelibet naturam significat, atque ita quod divisionis via visi sunt effugere, hoc resolutionis methodo probare convincuntur. Consequenter vero, siquidem divinam eam dicent, Deum solumque naturam Christum profiterentur. Sin autem angelicam, neque Deum, neque hominem, sed naturam quamdam angelicam. Sin denique humanam, nudum hominem et potestati obnoxium ipsum ostenderunt.

PYR. Cum in hac absurda inciderint, nec naturalem, nec arbitriariam exque sententia (γνωρικῇ) dicunt esse voluntatem; -174 sed alunt eam nobis inesse habilitate.

MAX. Hæc habilitas inest nobis ex natura, an non ex natura?

PYR. Ex natura.

MAX. Rursus igitur, ex arte resolutionis naturalem voluntatem dicent: nec quidquam utilis hic eis circuitus fuerit. Et quia habilitas ex disciplina habitum facit et aggressionem; igitur ex disciplina etque profectu habuit Christus, ut isti sentiant, voluntatis habitum et aggressionem; proficiebatque, cum, antequam disceret, disciplinas nesciret. Quid igitur causæ est cur Nestoriani aversentur, cujus voces sensaque ardentius amplectantur? Quod vero unam voluntatem dicendo, Nestorii doctrinam defendant, testatur et, cujus se patronos exhibent, Ecthesis, unam Nestorium docere voluntatem pronuntians, in duplici, quam confligit persona.

Ad hæc: cum recuset fateri esse voluntatem naturalem, aut hypostaticam dicent, aut præternaturalem. Enimvero si hypostaticam dixerint, erit ea ratione Filius diversæ voluntatis a Patre. Solius enim hypostaseos insigne ac nota est, quod hypostaticum est. Sin autem præter naturam, suarum substantiarum jacturam eum fecisse, itaque excidisse docent. Quæ enim sunt præter naturam, ea interimunt, quæ ex natura sunt.

Quin hoc quoque libenter ipsos interrogaverim: universorum Deus ac Pater, vulne ut Pater, an ut Deus? At siquidem ut Pater, erit alia ejus voluntas, ac Filii. Sin autem ut Deus: Deus autem est Filius, Deus est et Spiritus sanctus: ergo voluntatem naturæ esse dabunt, sive naturalem.

Rursus. si secundum Patres, quorum est una

NOTÆ.

(c) Καὶ τὴν προχείρην. Quo etiam modo unus et alter Vatic, etsi Baronio editum προχείρην reddiditque Turrianus promptitudinem, quasi Maximus vocem voce explicet, vel sic Monothelitæ explicarent. Nam certe habitus, ἔξιν promptitudo est et habilitas, sic nobis actibus acquisita et exercitatione. Verum ipse Maximus sequentibus sese explicat; cum ad explanandum ὁμωνύμων vocis ἀναφορὰς, in Deo, et angelis et hominibus, discrimen asserit liberæ facultatis in angelis et in nobis, quod in angelis cum habitu concurrat προχείρην; nulla interjecta temporis mora: ipsa sci-

licet aggressio, et conatus: in nobis vero præintelligitur habitus tempore aggressioni; ac, si vis, usui, quod ea vox propius sonare videtur: quod sit quasi in promptu, et expeditum. Deus certe, ὁπερ οὐκ, suum ipse intelligere et velle: Angeli vero, semper in actu intelligendi atque volendi; nos in actu ex potentia, nec continue. Sicque Nestoriani nostro, aliorumque sanctorum et prophetarum more, in quorum ordinem Christum cohebant, sola in eo excellentia ei concessa; in quam ipsam foream Monothelitæ expositione sua Maximo confutata proruant.

voluntas, una est et substantia; ut ipsi vero opinantur, una est voluntas divinitatis Christi, et ejus humanitatis: igitur unam ac eandem dicunt harum esse substantiam. Quomodo ergo qui sic impie sentiunt, Patres se sequi affirmant?

Ac rursus, si secundum eosdem Patres, differentia naturæ in una voluntate non elucet; necesse est ut, vel unam dicendo voluntatem, naturalem in Christo differentiam non dicant: vel dicendo naturalem differentiam, unam voluntatem non dicant; si modo ad Patrum se regulas ac normam componant.

Postremo, si, ut sentiunt iidem magistri, non est communis voluntas ambarum, id est, substantiarum; necesse est ipsos dicere, aut ambas ejus naturas non **175** unam communiter voluntatem habere: aut, cum Patrum legibus atque placitis manifeste pugnare, si hoc dicant.

PYR. Valde clare brevique compendio ostendit oratio, adversariorum omni argutationi ac subtilitati implicatam esse impietatem. Sed quid dicemus, quod et ex Patribus istud probare conantur?

MAX. Sane, quos qui dividunt, aut qui confundunt divinam dispensationem, Patres vocare in animum inducunt, concedimus ipsis. Omnes enim unam voluntatem senserunt, tametsi ex diametro scilicet impietate essent. Sin vitem qui Ecclesie sunt, haudquaquam istud concedimus. Alioqui ostendant vel unum ex illustribus notisque omnibus, ut et nos in die illa, qua nostra diducabuntur, ac nobis Christus Deus crimini verterit, quod vocem susceperimus, quæ omne mysterium evertat suæ incarnationis; excusare nos possumus, quod Patris opinionem in omnibus reveriti simus.

PYR. Quid igitur, quod dixit Gregorius Theologus: « Velle enim ejus nihil Deo contrarium, cum totum deificatum esset, » nonne duplici voluntati adversatur?

MAX. Minime gentium. Contra vero, inter etiam reliqua omnia majorem expressionem habet duarum voluntatum.

PYR. Quomodo hoc dicis?

MAX. Quemadmodum ignitio (ut sic dicam) quoad ignitum est et quod ignit, una secum inducit: et refrigeratio, quod refrigeratum est, et quod refrigeravit: ambulatio, quod ambulat, et quod spatium ambulando conficitur: visio, quod videt, et quod videtur: intellectio, quod intelligit, et quod intelligitur. Fieri enim non potest ut relatio absque iis quæ relata sunt intelligatur: sic consequenter deitate imbutum, et quod imbut deitate. Præterea, si voluntatis deificatio contraria est duabus voluntatibus, ut isti volunt, etiam naturæ deificatio erit contraria duabus naturis. Utrobique enim posuit

PYR. Gregorii auctoritatem magnopere convellere cum duabus voluntatibus probasti: monstrandum vero est huic quoque consentire Gregorium

Orat. 2 de Filio. « σχετικῶν, COI, 270.

Α τούτων καὶ ἡ οὐσία μία ἐστὶ· κατ' αὐτοὺς δὲ, ἐν τῷ θέλημα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ· ἓρα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τοῦτων λέγουσι τὴν οὐσίαν. Καὶ πῶς οὕτω ἀπεδούτε, φασίν, ὅτι περ τοῖς Πατέραςιν ἴπονται;

Καὶ πάλιν, εἰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς Πατέρας, ἡ τῆς φύσεως διαφορὰ ἐν τῷ ἐνὶ θελήματι οὐ διαφαίνεται, ἀνάγκη αὐτοῖς ἢ ἐν θέλημα λέγοντας, φυσικὴν ἐν Χριστῷ μὴ λέγειν διαφορὰν ἢ φυσικὴν λέγοντας διαφορὰν, ἐν θέλημα μὴ λέγειν· εἰ περ τοῖς πατρικῶς κανόνισιν ἐκιντοὺς ἀπειθύνουσι.

Καὶ πάλιν, εἰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς διδασκάλους, οὐκ ἐστὶ κοινὴ ἀμφοτέρων, δηλαδὴ οὐσίῶν, τὸ θέλημα, ἀνάγκη αὐτοῖς ἢ ἀμφοῖν τὰς φύσεις τοῦ αὐτοῦ μὴ λέγειν κοινῶς ἔχειν ἐν θέλημα· ἢ τοῦτο λέγοντας, φανερώς τοῖς πατρικῶς ἀπομάχασθαι νόμοις τε καὶ θεσπίσμασι.

PYR. Αἷαν σαφῶς, καὶ συντεταγμένως ἐδείξεν λόγος τὴν συμπεπλεγμένην πάσῃ ἐπινοίᾳ τῶν δι' ἐναντίας ἀσέβειαν. Τί δὲ λέγομεν, ὅτι καὶ ἐκ τῶν Πατέρων τοῦτο δεῖκνύειν ἐπιχειροῦσι;

MAX. Εἰ μὲν τοὺς διαρρύντας, καὶ τοὺς συγχέοντας τὴν ὑπερφυᾶ οικονομίαν, Πατέρας καλεῖν βούλονται, συγχωροῦμεν αὐτοῖς. Πάντες γὰρ ἐν θέλῃμα ἐδόξασαν, καὶ τοὶ ἐκ διαμέτρου δις τεκνότητος τὴν ἀσέβειαν. Εἰ δὲ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας, οὐδαμῶς τοῦτο συγχωρήσομεν αὐτοῖς. Ἐπεὶ δείξουσιν ἓνα μόνον τῶν ἐμφανῶν καὶ πᾶσι γνωρίμων, ὅπως καὶ ἡμεῖς ἐν ἡμέρᾳ τῆς τῶν ἡμετέρων διαγνωσεως, ἐγκαλοῦμενοι παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τίνος χάριν ἀνεδόξασθε φωνῇ, ὅλον λύουσιν τῆς ἐμῆς σαρκώσεως τὸ μυστήριον; ἔχομεν ἀπολογίαν, ὅτι τὴν ἐν πᾶσι αἰδισθέντες τοῦ Πατρὸς ὑπόληψιν.

PYR. Τί οὖν τὸ εἰρημένον τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ; « Τὸ γὰρ ἐκεῖνον θέλειν οὐδὲν ὑπεναντίον τῷ Θεῷ, θεωρεῖν ὅλον, » οὐκ ἐναντίον τῶν δύο θελημάτων ἐστὶ;

MAX. Οὐδαμῶς. Τοῦναντίον, τῶν δύο θελημάτων μὲν οὖν, καὶ τῶν ἄλλων πάντων ἐκπνευστικώτερον.

PYR. Πῶς τοῦτό φησι;

MAX. Ὡς περ ἡ πύρωσις τὸ πυρὸν καὶ τὸ πυρὸς ἐκείνη συνεισάγει, καὶ ἡ φύξις τὸ φυγθὲν καὶ τὸ φύξαν, καὶ ἡ βάθισις τὸ βαθίζον καὶ βαθίζμενον, καὶ ἡ ὄρασις τὸ ὄρων καὶ ὁρώμενον, καὶ ἡ νόησις τὸ νοεῖν καὶ νοούμενον: οὐ γὰρ δυνατόν τὴν σχίσιν ἀνευ τῶν σχετῶν· νοεῖν ἢ λέγειν· οὕτω κατὰ τὸ ἀκόλουθον, καὶ τὸ θεωρεῖν καὶ τὸ θεωσθῆναι. Ἄλλως τε δὲ, εἰ ἡ τοῦ θελήματος θέσις ἐναντία ἐστὶ τῶν δύο θελημάτων κατ' αὐτοὺς, καὶ ἡ τῆς φύσεως θέσις ἐναντία ἐστὶ τῶν δύο φύσεων. Ἐπ' ἀμφοτέρων γὰρ τὴν αὐτὴν τῆς θεώσεως τέθεικεν ὁ Πατὴρ λόγον.

PYR. Πάνυ συμβαλόνους ἐδείχθη ἡ χρῆσις τοῦ Πατρὸς τοῖς δύο θελήματι· ἀλλὰ χρὴ τοῦτο σύμψωνον δεῖξαι καὶ Γρηγορίου, τὸν τὴν Νύκτα μὲν εἰ-

δρύναντα Ἐκκλησίαν. Ἐν γὰρ αὐτὸν φρονούντα παράγουσι θέλημα, ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Πατέρα περὶ τοῦ Κυρίου. Ἡ ψυχὴ θέλει, τὸ σῶμα ἀπτεται (a). δι' ἀμφοτέρων φεύγει τὸ πάθος. Φασὶ γὰρ ἐπὶ τῷ θείῳ θέλωματι τῆς ἡνωμένης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν θεότητος ἔφη ὁ Πατήρ; τὴν ψυχὴν τοῦ Κυρίου θέλειν.

ΜΑΞ. Οὐκοῦν κατὰ τὸν αὐτὸν εἰρμὸν καὶ τὸ σῶμα τῇ θεῇ ἀφ' ἑφ' ἀπτεσθαι, καὶ ἵσταται κατ' αὐτοὺς καὶ ἀπτῇ ἡ θεότης. Ἄ γὰρ αὐτοὶ περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ Κυρίου λέγουσιν, ἕτερος ἐκ τῆς ἰσῆς ἐκφωνήσας; μετὰ τὴν περὶ τὸ σῶμα, εἰ; ἐσχάτην αὐτοὺς ἀπάγει πλάνην.

ΠΥΡ. Πάνυ συνοπτικὸς τὸ βλάσφημον τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς παρίσθησας. Τί δὲ φάμεν καὶ περὶ τῶν παραγομένων αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου χρήσειον; Ὁ μὲν εἰσὶν αὐτῇ. Ὁ νοῦς Κυρίου οὕτως Κύριος, ἀλλ' ἡ θέλησις, ἡ βούλησις (c), ἡ ἐνέργεια πρὸς τι.

ΜΑΞ. Καθ' αὐτῶν καὶ ταύτην προβάλλονται. Διὸ καὶ ὁ ἀληθὴς λόγος τοῖς αὐτῶν πρὸς ἀναιρέσιν τῶν αὐτῶν ἐν πᾶσι κέχρηται προβλήμασι. Μὴ δὲ γὰρ οὕτω ποτὲ πτωχεύσειεν ἡ ἀλήθεια, ὥστε τῶν ἰδίων κατὰ τῶν ἀντιπάλων δεσθῆναι ὄπλων. Εἰ γὰρ, κατὰ τὸν Πατέρα, ὁ νοῦς Κυρίου, οὕτως Κύριος. Ἄλλο πάντως παρὰ τὸν Κύριον ἵσταται ὁ νοῦς αὐτοῦ. τοῦτο ἐστίν, οὐ φύσει Κύριος; ἦτοι καὶ θεός, ὁ νοῦς τοῦ Κυρίου. καθ' ὑπόστασιν γὰρ, αὐτοῦ γεγενῆσθαι πιστεύεται. καὶ τοῦτο δὲ ἔστιν ἐκ τοῦ ἐπαγαγεῖν, ἡ θέλησιν, ἡ βούλησιν, ἡ ἐνέργειαν πρὸς τι, αὐτὸν εἶναι. κανόνι χρησίμως πρὸς τοῦτο, τῷ ὄντι φιλοσόφῳ τῶν φιλοσόφων Κλήμεντι, ἐν τῷ ἑκτῷ τῶν Στρωματικῶν λόγῳ, τὴν μὲν θέλησιν, νοῦν εἶναι ἐκτεκτικὸν ὁρισμένῳ. τὴν δὲ βούλησιν, εὐλογον δεξιῇ, ἡ τὴν περὶ τίνος θέλησιν. Πρὸς τι δὲ ἐνέρ-

3 Matth. viii, 2; Marc. i, 40; Luc. v, 12.

3 Fr. αὐτῷ, et edita.

A alterum, qui Nyssensium Ecclesiam clare aidere illustravit. Unam enim voluntatem sentire produunt, ex eo quod dicat de Domino: Anima vult, corpus tangit; utrique morbus fugit. Aitunt enim dixisse 176 Gregorium Nyssenum, velle Domini animam divina voluntate unius sibi secundum hypostasim deitatis.

MAX. Igitur eadem consequentia, etiam corpus divino tactu dixit tangere; eritque ipsorum sententia etiam Deitas palpabilis. Quae enim illi dicunt de anima, ex pari alius prolacione ad corpus traducens, ad extremam ipsos abducet erroris voraginem.

PYR. Magna perspicacia et brevitate huiusmodi expositionis blasphemiam ostendit. Quid vero dicemus de his auctoritatibus, quas ex magno Athanasio producant? Harum una haec est, « Mens Domini, nondum Dominus; sed aut voluntas, θέλησις, aut βούλησις, aut ἐνέργεια (via et operatio) ad aliquid. »

MAX. Et hanc quoque auctoritatem contra se proferunt. Ideo etiam vera ratio ac doctrina, in omnibus questionibus, ipsis eorum argumentis eos confutat ac convellit. Neque enim sic unquam veritas inops erit, ut suis ipsa armis adversus adversarios egeat. Si enim, ut Athanasius loquitur, « Mens Domini, nondum Dominus; » aliud omnino praeter Dominum erit mens ipsius; hoc est mens Domini, non natura Dominus, sive Deus; quia secundum hypostasim ejus facta esse [ei accessisse] creditur: idque ex eo clare perspicitur, quod subiungit, ipsam esse voluntatem θέλησιν, aut βούλησιν, aut agendi vim (ἐνέργειαν) ad aliquid: in hoc pro regula usus vere philosopho philosophorum Clemente in vi libro Stromatum, qui θέλησιν (id est, voluntatem) destinavit mentem appetentem: et

NOTE.

(a) Τὸ σῶμα ἀπτεται. Locus vexatissimus, ad assequendam propriam corporis actionem, ac functionem, qua ipsa Dominus miracula operaretur, ut unitioe vivificatrice carnem effectam ostenderet, ut passim Cyrillus et alii Patres. Est ergo, Tangit corpus: plana allusione ad locum margini ascriptum; mirorque quid Turriano in mentem venerit, quod reddit, corpus tangitur; cum ἀπτομαι passively sit ab ἀπτώ, quod est accendere; fuissetque illi reddendum, corpus aritur. Sed quod sequitur, δι' ἀμφοτέρων φεύγει τὸ πάθος, redditque, utrique fugit passionem, longe absurdus, nec dignum viro Theologo. Quae enim haec cohesio, quae lumina? Fugit passio, morbus, lepra. Habet catena Regia quae fuit card. Mazar. Luc. v, ex qua in supplemento meo apposui Dom. i. post Oct. Epiphaniae. Locus sumptus est ex orat. i in Dominicam resurrectionem, etsi ibi Graeca edita mutila, quae ipsa Franciscus Zinus integra habuit. Sunt vero haec προσέρχεται ὁ λεπρὸς διεσθηνεύς καὶ χρησιμεύοντες τῷ σώματι. Πῶς γίνεται ἐπὶ τούτου παρὰ τοῦ Κυρίου Ιασις. Ἡ ψυχὴ θέλει καὶ τὸ σῶμα ἀπτεται, καὶ δι' ἀμφοτέρων φεύγει πάθος. Ἀπῆλθε γὰρ, φησὶν, ἀπ' αὐτοῦ παραρχήμα ἡ λέπρα. Fr. Zinus ita reddebat: Accedit leprosus disolutum atque confectus.

Quomodo curatur a Domino? Animus vult, corpus tangit: utroque modo expellitur morbus. Statim enim, ut scriptum est, discessit ab eo lepra; Luc. v, 18. Si quis male officiosorum typorum velit, potius quam Turriani, pugnare nolim.

(c) Ἀ.Π. ἡ θέλησις, ἡ βούλησις. Dictum istud Athanasio, i. De incarnat. Christi, p. 631, ad eum locum Pauli Rom. xi. Τὴς ἔγνω τὸν Κύριον; Subiungit enim, νοῦς Κυρίου, οὕτως Κύριος; ἀλλὰ Κυρίου θέλησις, ἡ βούλη (sic enim ibi editum) ἡ ἐνέργεια πρὸς τι. Quibus significat, eam vocem Paulo, non esse ipsam Dominum, et quam Apollinariani subsistentem in eo divinam Mentem volebant; seu Verbum, quod in ipsa mentis officium impleret; sed vim ipsam voluntatis et intelligendi, seu etiam agendi ad aliquid relictam. Locus Clementis 6. illo Strom. non occurrit, nisi sur prolixitate oculum fugit. Βούλησις velle videtur, quae sit certo iudicio de aliquo; Ideo τοῦτο φησὶν, nec longe abest, ἡ βούλη, potuitque Athanasius alteram altius loco vocem usurpare. In Deo βούλη, sine imperfectione accipienda, et pro sententia, ac voluntate sic ratione regulata, non pro incerta relictione, ut in nobis.

NOTA. Huiusmodi expositionis blasphemiam ostendit. Quid vero dicemus de his auctoritatibus, quas ex magno Athanasio producant? Harum una haec est, « Mens Domini, nondum Dominus; sed aut voluntas, θέλησις, aut βούλησις, aut ἐνέργεια (via et operatio) ad aliquid. »

βούλησιν (ei affinem vocem) appetitum rationi consentaneum. Ad aliquid vero vim et actionem, divinus hic vir dixit, quod videlicet unita sibi secundum hypostasim anima intelligente et utente ratione ad omnia quae ab ipso divine exque majestate patrata sunt, usus sit.

PYR. Revera quibus argumentis videntur pietatem impugnare, iis ipsis nescientes redarguuntur. Oportet autem et aliam auctoritatem, quam ex eodem Patre afferunt, examinare, ut nulla eis occasio adversus veritatem relinqueretur.

MAX. Quae est ista auctoritas? Ignoro enim.

PYR. In qua nimirum vir ille admirandus ait: Natus est ex muliere, viri formam sibi excitans ex prima formatione, in ostensione carnis, absque carnalibus voluntatibus, et cogitationibus humanis, in imagine novitatis. Voluntas enim solius erat deitatis.

177 MAX. Seipsam interpretatur haec auctoritas, nec ullis prorsus rationibus indiget ut exponatur.

PYR. Quonam igitur modo his in dubium venit?

MAX. Ex multa inscitia. Qui enim non manifeste liquet, nisi omnino mentis oculis captus sit, non de ratione naturali, haec Athanasium edisseruisse, sed de modo existentiae carnis? cum vellet ostendere incarnationem opus esse divinae atque solius voluntatis, complacente Patre, ipsoque operante Filio, ac Spiritu sancto cooperante: non motionis carnalis humanarumque cogitationum, nuptialis scilicet ordinis ac consecutionis. Non enim rationem naturae novavit, factus homo, universorum Deus: nam neque jam homo esset, qui nullo desiderato ac incommutabili in omnibus naturae rationem non haberet; sed modum, id est, conceptum ex semine, et ortum ex corruptione. Naturales igitur unitorum rationes divini Ecclesiae doctores haudquaquam inficiati sunt, sed uno cum evangelistis et apostolis et prophetis consensu, Dominum nostrum ac Deum Jesum Christum, secundum ambas suas naturas voluntatis, facultate praeditum, postramque salutem operandi dixerunt.

PYR. Potes hoc ex Litteris Veteris et Novi Testamenti probare?

MAX. Maxime. Non enim Patres, suapte ipsi genio, et a se excitati, sed ex ipsis sacris Litteris quae didicerunt, hoc et nos amanter docuerunt. Non enim ipsi erant, qui loquebantur, sed quae illos undique omnino incenserat, virtus Spiritus sancti.

PYR. Quandoquidem ad imitationem divinae bonitatis, juvandi propositio in hos labores inquirendi te coiecit, ne pigeat hoc docere nos.

MAX. In sacris Evangelis dictum est: *In crastinum voluit Jesus ingredi in Galileam*: palam est,

Joan. 1, 45.

178 Affinia in Martini papae synodicalis, quae Maximus defendit.

179 A γίαν δ θεός οὗτος; ἔφη διδάσκαλος, διότι πρὸς πάντα θεοπραγὸς παρ' αὐτοῦ γενόμενα, τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνωθείᾳ αὐτῷ νοεῖν καὶ λογικῇ ἐχρησάτο ψυχῇ.

PYR. Τῇ ὄντι, δι' ὧν ἀντιστρατεύσθαι δοκοῦσι τῇ εὐσεβείᾳ, δι' αὐτῶν τὸν ἐλεγχὸν ὑπομένοντες ἠγνόησαν. Χρὴ δὲ καὶ τὴν ἐτίραν, ἣν ἐκ τοῦ Πατρὸς παράγουσιν, ἐπεξεργάσασθαι χρῆσιν, πρὸς τὸ μηδὲ μίαν αὐτοῖς ὑπολείπειν πρόρασιν κατὰ τῆς ἀληθείας.

MAX. Τίς αὕτη; ἀγνοῶ γάρ

PYR. Ἡ φησιν ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος ἀνὴρ ἔγινε νῆθ' ἐκ γυναικὸς, ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως τὴν ἀνθρώπου μορφήν ἐλατὺν ἀναστήσαντας, ἐν ἐπιθείξει σαρκὸς, διὰ δὲ σαρκικῶν θαλημάτων, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἐν εἰκόνι κοινότητος. Ἡ γὰρ θέλησις, θεότητος μόνης.

MAX. Αὐθερμήνυτος οὖσα, οὐ δείται ὅπως τῆς ἐκ λογισμῶν βοήθειας.

PYR. Καὶ πῶς τοῖς ἀμείβους τυγχάνει;

MAX. Ἐκ πολλῆς ἀμαθίας. Ἐπει, τίς οὐκ ἐστὶ καταφανὲς, εἰ μὴ πάντα τὸ τῆς ψυχῆς πεπρωται ὀπτικόν, οὐ καὶ περὶ τοῦ φυσικοῦ λόγου, ἀλλὰ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατὰ σάρκα αὐτοῦ ὑπάρξεως, ταῦτα ὁ Πατὴρ διεξῆλθεν, δείξαι βουλόμενος τὴν σάρκασαν ἔργον οὖσαν τῆς θείας καὶ μόνης θαλήσεως. εὐδοκούντος μὲν τοῦ Πατρὸς, αὐτουργούντος δὲ τοῦ Υἱοῦ, καὶ συνεργούντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλ' οὐ σαρκικῆς κινήσεως, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, εἰσὺν γαμικῆς ἀκολουθείας; Οὐ γὰρ τὸν τῆς φύσεως λόγον ἐκαινότομησε γενόμενος ἄνθρωπος τῶν ὅλων ὁ Θεός; ἔπει οὐδὲ ἄνθρωπος ἐστὶ ἦν, ἀνελπιστὴ καὶ ἀναλλοίωτον τὸν ἐν πᾶσι τῆς φύσεως οὐκ ἔχων λόγον, ἀλλὰ τὸν τρόπον, ἔχουν τὴν διὰ σπορᾶς σύλληψιν, καὶ τὴν διὰ φθορᾶς γέννησιν. Οὐκοῦν τοῖς φυσικοῖς τῶν ἐνωθέντων λόγους οὐδαμῶς ἠρνήσαντο οἱ θεόφρονες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι; ἀλλὰ συμφῶνως τοῖς εὐαγγελισταῖς, καὶ ἀποστόλοις, καὶ προφήταις, τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, κατ' ἀμφὶ τὰς αὐτοῦ φύσεις θαλητικὸν καὶ ἐνεργητικὸν τῆς ἡμῶν ἰσῆσαν σωτηρίας.

PYR. Καὶ δυνατόν τι τοῦ ἐκ τῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας δείξαι Γραμμάτων;

MAX. Καὶ μάλιστα· καὶ γὰρ οἱ Πατέρες οὐκ οἰκόμεν κινούμενοι, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν μαθόντες, τοῦτο φιλανθρώπως καὶ ἡμᾶς ἐδίδαξαν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ ἦσαν οἱ λαλοῦντες, ἀλλ' ἡ δι' ὅλου περιχωρήσασα αὐτοῖς χάρις τοῦ Πνεύματος; 180

PYR. Ἐπειδὴ μῆτις θείας ἀγαθότητος ὀφελῆσαι προθέμενος, εἰς τούτους ἐαυτὸν τῆς ζητήσεως ἐκείδωνας τοῖς κόνους, δόκνως καὶ τοῦτο διδάσκει.

MAX. Ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγелиοῖς εἰρηται περὶ τοῦ Κυρίου, οὐ τῇ ἐκείριον ἠθέλησαν ὁ Ἰησοῦς

181 Loci perinde plurimum in concil

εἰσελθεῖν¹ εἰς τὴν Γαλιλαίαν· πρόβλημα δὲ, ὅτι καὶ ὁ οὐκ ἦν ἐκεῖ, ἡθέλησεν εἰσελθεῖν· οὐκ ἦν δὲ ἀνθρωπότητι· θεότητι γὰρ οὐδενὸς ἀπιστιν. Ἄρα οὖν καὶ ὁ ἀνθρώπος, καὶ οὐ καὶ ὁ θεὸς ἡθέλησεν εἰσελθεῖν· καὶ θελητικὸς ἦν καὶ ὁ ἀνθρώπος.

Καὶ ἀλλὰ τοῦ πάλιν· θέλω, ἵνα δοῦν αὐτῷ ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ ὦσαν. Εἰ καὶ ὁ θεὸς ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῆ τοῦ ἐστίν· οὐ γὰρ ἐν τόπῳ καὶ ὁ θεός· ὑπὲρ δὲ τῆ τοῦ ἀδυνατον τὴν κτιστὴν φύσιν ὑπάρχειν· ἄρα καὶ ὁ ἀνθρώπος θέλει, ἵνα δοῦν ἐστὶ καὶ αὐτοὶ ὦσι· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ ὁ ἀνθρώπος.

Καὶ ἀλλὰ τοῦ πάλιν· Καὶ ἐλθὼν εἰς τόπον, εἶπε· Διψῶ. Καὶ ἔδωκαν αὐτῷ οἶνον μετὰ χολῆς μεμιγμένον· καὶ γευσάμενος, οὐκ ἠθέλησεν πιεῖν. Κατὰ ποῖον αὐτοῦ μέρος διψῆσαι αὐτὸν λέγεται; Εἰ μὲν κατὰ τὴν θεότητα, ἀμπαθὲς ἐστὶ ἡ θεότης αὐτοῦ, πόσις· παρὰ φύσιν ἐπιειμὴν. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἄρα καὶ ὁ ἐδίψησε, κατ' ἐκείνο καὶ τὸ ἀκατάλληλον τῇ φύσει οὐκ ἡθέλησε πιεῖν· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτός· καὶ καὶ ὁ ἀνθρώπος.

Καὶ ἀλλὰ τοῦ φησὶ· Καὶ περιπατεῖ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἡθέλει ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ὅτι ἐξήκουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Εἰ τῆς σαρκὸς φύσει ὁ περιπατῶν, ἀλλ' οὐ τῆ· καὶ ὑπόστασιν ἡνωμένης ὡτὶ θεότητος, ἄρα καὶ ὁ ἀνθρώπος· ὁ αὐτὸς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ περιπατῶν, οὐκ ἡθέλει ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν καὶ θελητικὸς ὁ αὐτός καὶ καὶ ὁ ἀνθρώπος.

Καὶ ἐτέρωθεν πάλιν· Κάκειθεν ἐξελθόντες, παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλιλαίας· καὶ οὐκ ἡθέλει, ἵνα τις γνῇ. Ὁμολογῆται παρὰ πάντων ἡ πόρευσις φύσει τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς εἴρηται, εἶναι τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτοῦ θεότητος· εἰ δὲ καὶ ὁ ἀνθρώπος, ἀλλ' οὐ καὶ ὁ θεός· φύσει, προσῆν αὐτῷ ἡ πόρευσις· ἄρα καὶ καὶ ὁ ἀνθρώπος παραπορεύμενος μετὰ τῶν μαθητῶν, οὐκ ἡθέλει ἵνα τις γνῇ· καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτός καὶ καὶ ὁ ἀνθρώπος.

Καὶ ἐτέρωθεν πάλιν· Κάκειθεν ἀναστὰς ἀπῆλθεν εἰς τὰ ὄρια Τύρου καὶ Σιδῶνος. Καὶ εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, οὐδέναι ἡθέλει γινῆναι· καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν. Εἰ καὶ ὁ θεός ὁ Χριστὸς δύναμις ἦν αὐτοῦ πλάτος· καὶ ὁ δὲ ἀνθρώπος, ἀσθένεια· Εἰ γὰρ καὶ ἐσταυρώθη, φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος, ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ τῇ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ· ἄρα καὶ ὁ ἀνθρώπος, καὶ οὐ καὶ ὁ θεός, εἰσελθὼν εἰς οἰκίαν, οὐκ ἡθέλει ἵνα τις γνῇ· καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτός, καὶ καὶ ὁ ἀνθρώπος.

Καὶ ἀλλὰ τοῦ φησὶ· Περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης· καὶ ἡθελε παρελθεῖν αὐτοὺς. Εἰ μὲν καὶ ὁ θεός, τοῦτο τις περὶ αὐτοῦ εἰρησθῆναι ἐκείνην, πέρασι σωματικοῖς, τῷ ἄνω φημι, καὶ τῷ κάτω τῷ ἑμπροσθεν καὶ τῷ ὀπίσω· τῷ δεξιᾷ καὶ τῷ ἀριστε-

voluisse ingredi, qua ratione non erat ibi. Non erat autem humanitate: nam deitate nusquam abest. Igitur ut homo, non ut Deus intrare voluit ac proficisci.

Alio item loco: Volo, ut ubi ego sum, et illi sint. Cum Christus quatenus Deus supra ubi sit, omnemque loci circumscriptionem (non enim est in loco, qua ratione est Deus), fieri autem non potest ut supra ubi existat natura creata; ergo ut homo vult, ut ubi est, sint ipsi; atque ita idem quatenus homo erat facultate voluntatis praeclitus.

178 Et alias rursum: Et cum venisset ad locum, dixit: Sitio. Et dederunt ei vinum cum felle mistum, et cum gustasset, noluit bibere. Secundum quam ipsius partem, cum sitiisse dicitis? Siquidem enim secundum deitatem, erit ejus deitas libidinosa, quae praeter naturam potum expecterit. Sin autem secundum humanitatem, igitur ea parte sitiit, quae et quod naturae dissentioneum erat, bibere noluit: atque adeo etiam ut homo, voluntatis facultate erat praeclitus.

Et alibi ait: Et ambulabat Jesus in Galilea: non enim volebat ambulare in Judaea, quia querebant eum Judaei interficere. Cum ambulatio naturae carnis sit, non deitatis ei unitae secundum hypostasim; ergo qua homo erat in Galilea ambulans, nolebat in Judaea ambulare: atque ita, idem etiam ut homo voluntatis facultate praeclitus erat.

Atque quoque alio loco: Et illinc egressi, transibant per Galileam; et non volebat ut quisquam sciret. Omnibus certum est iter naturae humanitatis Christi, ut dictum est, non ejus divinitatis esse. Sin autem illi quatenus homo, inerat itineris ratio, utique etiam quatenus homo cum discipulis transiens iterque habens, nolebat ut quisquam sciret; atque adeo etiam ut homo facultate voluntatis praeclitus erat.

Item alias: Et inde surgens abiit in fines Tyri et Sidonis. Et ingressus domum, neminem scire voluit. et non potuit latere. Siquidem Christus in quantum Deus erat Virtus ipsa vere existens; in quantum autem homo, infirmitas. Etsi enim, inquit divinos Apostoli, crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei; plane quatenus homo, non ut Deus erat ingressus in domum, neminem scire voluit, et non potuit latere: atque adeo etiam ut homo, voluntatis facultate praeclitus fuit.

Et alibi dicit: Circa quartam vigiliam noctis venit ad eos, ambulans supra mare: et volebat pertransire eos. Si quis hoc de illo, qua ratione Deus erat, dictum acceperit, necesse habebit ut deitatem corporalibus terminis, sursum atque deorsum, ante ei retro, dextrorsum ac sinistrorsam comprehensam

¹ Joan. xvii, 24. ² Matth. xxvii, 35. ³ Joan. vii, 1. ⁴ Marc. ix, 29. ⁵ Marc. vii, 21. ⁶ II Cor. xiii, 4. ⁷ Marc. vi, 48.

dicat. Quod si de illo quatenus homo erat, dictum vellet, ergo idem ut homo facultate voluntatis præditus fuit.

179 Alio item loco : Et accesserunt discipuli ejus, dicentes ei : Ubi vis eatum, et paremus tibi manducare Pascha ? Cum Pascho manducare eorum sit, qui sub lege erant; factusque sit Dominus sub lege, quatenus homo, non quatenus Deus erat; ergo ut homo volens comedit Pascha, idemque etiam ut homo facultate voluntatis præditus erat.

Sed et divinus Apostolus in Epistola ad Hebræos de illo dicit : Factus obediens usque ad mortem; mortem autem crucis. Volens ergo obedivit, an non volens? At siquidem nolens, tyrannis merito, et non obedientis dicitur. Factus autem obediens est, non ut Deus, sed in quantum homo. Ut enim Patres sentiunt : « Quatenus Deus, nec obediens, nec inobediens. Sunt enim hæc, » ut auctor est divinus Gregorius, « eorum quæ secunda sunt, et imperio subjacent. » Ergo etiam ut homo, facultate voluntatis præditus erat.

Sed et beatus David in psalmo tricesimo nono : Sacrificium et oblationem noluiisti, corpus autem aptasti mihi. Holocaustamenta et pro peccato non postulasti : tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facium voluntatem tuam : Deus meus, volui. Sane quidem quod Deus Christi dicatur, ea ratione qua est homo, uti etiam Pater, qua ratione est Deus, non qua est homo, nec ipsos adversarios ambigere arbitror. Si autem qua ratione est homo, et non qua Deus, ejus Deus est Pater, ergo et qua ratione est homo, et non qua Deus, voluit voluntatem Patris suamque facere, qui et ipse Deus essentialiter esset. Quod si ita est, non solum ut Deus ac Patri consubstantialis, sed etiam ut homo nobisque consubstantialis, voluntatis facultate præditus erat.

Advertendum autem, quæ nunc proposita sunt Psalmi verba, divinum Apostolum in Epistola ad Hebræos de Christo exposuisse. Magnum vero Moysen in hominis creatione Deum Introdúcere, dicentem : Faciamus hominem ad imaginem nostram et similitudinem. Si quidem igitur homo imago est divinæ naturæ; natura autem divina liberæ potestatis est; igitur et imago, si modo similitudinem cum archetypo servet, liberæ natura potestatis est. Quod si ita est, factumque est natura archetypum, etiam natura imago; ergo idem secundum ambas suas naturas, voluntatis facultate natura præditus **180** erat. Ante enim ex Patribus ostensum est, esse voluntatem, liberam naturæ potestatem.

Est autem sciendum liberam potestatem, seu

αὐτῷ, διαλεχθεὶς τὴν θεότητα λέγειν ἀναγκασθήσεται. Εἰ δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος; ταῦτα εἰρησθαι περὶ αὐτοῦ λέγει· ἀρα θελητικὸς ἦν ὁ αὐτός· καὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Καὶ ἀλλὰ τοῦ φησὶ· Καὶ προσῆλθεν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέγοντες αὐτῷ· Ποῦ θέλεις, ἀπαλθόντες ἐτοιμάσομεν σοὶ τὸ Πάσχα φαγεῖν; Εἰ ἡ βρώσις τοῦ Πάσχα τῶν ὑπὸ νόμον ἐστὶ· γέγονε δὲ ὁ Κύριος καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐ καὶ ὁ Θεὸς ὑπὸ νόμον· ἀρα καὶ ὁ ἄνθρωπος, θέλων ἐφαγε τὸ Πάσχα, καὶ θελητικὸς ἦν ὁ αὐτός· καὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Καὶ ὁ θεὸς δὲ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ, περὶ αὐτοῦ φησιν· Ὑπακούος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Θέλων οὖν ἀρα ὑπήκουσεν, ἢ μὴ θέλων; Ἄλλ· εἰ μὴν μὴ θέλων, τυραννὶς εἰ ἐλόγως, καὶ οὐκ ὑπακοὴ λεγέσθην. Εἰ δὲ θέλων ὑπήκουσεν δὲ οὐ καὶ ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος γέγονε· Καὶ ὁ γὰρ Θεός, οὐτε ὑπήκουσεν, κατὰ τοὺς Πατέρας, οὐτε ἀνέγκους. — « Τῶν γὰρ δυνάμεων, καὶ τῶν ὑπὸ χεῖρα ταῦτα, » φησὶν ὁ θεὸς Γρηγόριος. — ἀρα καὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος; θελητικὸς ἦν.

Καὶ ὁ μακάριος δὲ Δαβὶδ ἐν τῷ τριακοστῷ ἐνάντιον φερῶν· Θυσίας καὶ προσφορὰν, φησὶν, οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. Ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ ἐξέζητησας· τότε εἶπεν ὁ Θεὸς ἡμῶν· Ἐν νεφελῇσι βίβλου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου· ὁ Θεός μου, ἡ ἐκουλῆσθην. Ὅτι μὴν καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ Χριστός, καὶ οὐ καὶ ὁ Θεός, Θεός αὐτοῦ λέγεται ὁ Πατήρ, ὡς παρ καὶ Πατήρ, καὶ ὁ Θεός, καὶ οὐ καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ τοὺς δι' ἐναντίας οἰμαι διαμυρίσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐ καὶ ὁ Θεός, Θεός αὐτοῦ ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἀρα καὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ οὐ καὶ ὁ Θεός, ἡ ἐκουλῆσθην τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ αὐτοῦ ποιῆσαι· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς θέλημα, Θεοῦ καὶ αὐτοῦ κατ' οὐσίαν ὄντος. Εἰ γὰρ τοῦτο, οὐ μόνον καὶ ὁ Θεός· καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος ἦν θελητικὸς, ἀλλὰ καὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡμῶν ὁμοούσιος.

Κρὴ δὲ εἰδέναι ὡς τὰ νῦν παρατεθέντα τοῦ φερῶν ῥήματα ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ, εἰς τὸν Κύριον ἐξέλελησεν. Ὁ μέγας δὲ Μωυσῆς ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου γενέσει τὸν Θεὸν εἰλόγει λέγων· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν. Εἰ οὖν εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος τῆς θεῆας φύσεως· αὐτεξούσιος δὲ ἡ θεῆα φύσις· ἀρα καὶ ἡ εἰκὼν εἰς τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον αὐτῆς ὁμοίωσιν, αὐτεξούσιος φύσει συγγάνει. Εἰ δὲ τοῦτο, γέγονε δὲ τὸ φύσει ἀρχέτυπον καὶ εἰκὼν φύσει, ἀρα κατ' ἄμφω τὰς αὐτοῦ φύσεις θελητικὸς φύσει ὑπῆρχεν ὁ αὐτός. Προαπειχθὴ γὰρ ἐκ τῶν Πατέρων, τὸ θέλημα εἶναι τὴν κατὰ φύσιν αὐτεξουσιότητα.

Δεῖ δὲ εἰδέναι ὡς ἡ αὐτεξουσιότης ὁμονύμως λέ-

* Luc. xxii, 8. * Gal. iv, 4. * Imo Philipp. ii, 8. Memoria lapsus; ut error scribe. * Psal. xxxiii, 7. * Hebr. x, 6. * Gen. ii, 29.

γεται μὲν, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις· ἄλλως δὲ ἐπὶ Θεοῦ λαμβάνεται, καὶ ἄλλως ἐπὶ ἀγγέλων, καὶ ἄλλως ἐπὶ ἀνθρώπων. Ἐπὶ μὲν Θεοῦ ὑπερουσίως· ἐπὶ δὲ ἀγγέλων, ὡς συντρεχούσης τῇ ἕξει τῆς προχειρίσεως, καὶ παρενθήκην ὅλης χρόνου μὴ παραδεχομένης· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπων, ὡς χρονικῶς τῆς ἕξεως ἐπισοιμένης τῆς προχειρίσεως. Εἰ γὰρ θέλων ὁ Ἀδάμ ὑπήκουσε (f), καὶ θέλων ἐθεώρησε, καὶ θαλήσας ἔπαυεν· ἄρα πρωτοπαθὴς ἐν ἡμῖν ἡ θέλησις. Εἰ δὲ πρωτοπαθὴς ἐν ἡμῖν ἡ θέλησις, ταύτην δὲ μετὰ τῆς φύσεως· κατ' αὐτοὺς οὐ προσεβλήφεν ὁ Λόγος ἀναθρώπων· οὐκ ἄρα ἐγὼ χωρὶς ἁμαρτίας γέγονα. Εἰ δὲ ἐγὼ χωρὶς ἁμαρτίας οὐ γέγονα, οὐκ ἄρα ἐσώθην· εἴπερ τὸ ἀπόρρητον, ἀθεράπευτον ἦν.

cussi. Quod si peccatum ejusque labem non excussi, quod non est assumptum, nec curatum est.

Ἐπαίτα δὲ, εἰ ἔργον αὐτοῦ καὶ ποίημα ἡ αὐτεξούσιος τῆς φύσεως ἡ ὑπάρχει δύναμις, ταύτην δὲ ὁ Λόγος σαρκωθεὶς, κατ' αὐτοὺς, μετὰ τῆς φύσεως καθ' ἑνωσιν ἐβήρετον οὐ προσεβλήφεν, ἢ καταγνοῦς τῆς οἰκίας δημιουργίας, ὡς οὐ καλῆς, ταύτην αὐτοῦ ἀπέμψατο· ἢ φθονήσας ἡμῖν τῆς κατ' αὐτὴν θεραπείας, ἡμᾶς μὲν τῆς ἐντελούς ἡ ἀποστερῶν σωτηρίας ἢ, καὶ αὐτὸν ὑπὸ πάθος ὅντα δεικνύς, τῷ μὴ θέλειν, ἢ τῷ μὴ δύνασθαι τελείως σωθεῖν.

Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ θελητικῶν εἶναι φύσει τὸν σαρκωθέντα Θεὸν Ἀδρόν, καὶ καθ' ὃ ἀνθρώπος· περὶ δὲ τοῦ θελητικῶν φύσει εἶναι τὸν αὐτὸν, καὶ καθ' ὃ Θεός, ἐνθεν εἰσάμεθα. Φησὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, ἡ μόνη ἀλήθεια, περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις οὕτως· Ἰερουσαλήμ, Ἰερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀποσταλμένους πρὸς αὐτήν· ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὥσπερ ὄρνις ἐπισυνάγει τὰ νεσσοῖα αὐτῆς ὑπὸ τῆς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησεν; Nūc ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Ἀλλ' οὐ γὰρ, ὅτι οὐ καθ' ὃ ἀνθρώπος· τοῦτο εἰρηκέν· εἴπερ προσφάτως ἐγγεγόνει ἀνθρώπος· ἀλλὰ καθ' ὃ Θεός, βεβῆας τοὺς ποιητοὺς τῆς σοφῆς αὐτοῦ περὶ τὸν ἀνθρώπον προνοίας τρέπου· δι' ὃν θαλήσας ἀπὸ τῆς τῶν ἐκτὸς πλάνης τὴν φύσιν πρὸς ἐξουὴν ἐπισυνάξει, αὐτὴ οὐκ ἠθέλησε.

Καὶ πάλιν φησὶν· Ὅσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκρούς, καὶ ζωοποιεῖ· οὕτως καὶ ὁ Υἱός, οὗς θέλει ζωοποιεῖ. Εἰ τὸ, ὡς ἐπὶ ῥῆγμα συγκριτικόν ἐστιν· αἱ δι' συγκρίσεις τῶν ὁμοουσίων οὐκ ἄρα τοῦτο δυνατόν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ἐπὶ Χριστὸν λήγεσθαι ἢ. Οὐκοῦν ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ὅτι, ὥσπερ ὁ Πατὴρ, Θεός

^f Matth. xiii, 37; Luc. xiii, 34. ^h Joan. v, 21.

^g Greg. ep. ad Cledon. ^h αὐτεξουσίως καὶ φύσεως 602, 270. ⁱ παντελούς 602, 270. ^k θεραπείας 620, 270. ^l Perinde Athan., Greg., Hilar., etc.; in Trinitate.

NOTE.

(f) Θέλων ὑπήκουσε. Ordo peccati Adæ; præbuit auri uxorī ad audiendum, et in ea serpenti: hinc volens, uxorisque ductas complacentia ac rei curiositate, fractum aspexit et consideravit, tum demum voluntate, ejusque consensu, comedit. Sic πρωτοπαθὴς voluntas; in reatu prima, ac peccati labe, ipsa sibi ejus auctor ac homini: quam ideo

A liberum arbitrium (αὐτεξουσίως) eorum esse quæ non uno modo dicuntur, ut et naturam: aliter enim in Deo, aliter in angelis, et aliter in hominibus sumitur. In Deo quidem supersubstantialiter. In angelis autem, velut concurrente cum habitu aggressionē, nulla penitus interjecta temporis mora: in hominibus autem, ut in quibus habitus tempore aggressioni præintelligatur. Siquidem igitur Adamus volens aures præbuit ad audiendum, volensque aspexit, ac voluntate dūce comedit: igitur voluntas est quæ prima crimini obnoxia fuit. Cum igitur voluntas prima in nobis labem incurrit, nec, ut isti sentiunt, Verbum homo factum eam assumpsit, nec ego proinde a me peccatum excussi. Quod si peccatum ejusque labem non excussi, quod non est assumptum, nec curatum est.

B Deinde, si Dei opus et actura est idera potestatis naturæ facultas; hanc vero, ut ipsi opinantur, Verbum incarnatum cum natura per unionem inefabilem non assumpsit, aut quia suam fabricam, tanquam non bonam, improbandam, a se eam rejectit, aut quia ejus nobis salutem invidit; tum nos perfecta salute [integra curatione] privans, tum seipsum hand a vitio immunem, quod aut nolit perfecte sanare, aut vero non possit, monstrans.

Hæc quidem hactenus, ut Deus Verbum incarnatum, etiam qua homo monstretur, natura voluntatis facultate præditum esse. Ipsum vero, etiam qua Deus erat, ea præditum, hinc noverimus. Aut enim ipse Dominus ac Deus, sola Veritas, de seipso in Evangeliiis, ita: Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt; quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alas, et nolulistis? Nunc autem relinquetur vobis domus vestra deserta. Perspicuum enim est, non hoc dixisse, quatenus homo erat: siquidem recens homo extiterat; sed quatenus idem Deus erat; ostendens diversos sapientis providentiæ suæ modos erga genus humanum; quibus cum ab exteriori errore naturam ad se congregare vellet, ipsa noluerit.

Rursumque ait: Sicut Pater suscitavit mortuos, **191** et vivificat, sic et Filius, quos vult vivificat. Cumque vox illa sicut adverbium sit comparationis, ac comparationes rerum sint ejusdem substantiæ; non igitur de humana in Christo voluntate istud accipi potest. Igitur docuit nos Christus, quod sicut

primam decuit assumi et sanati: quæ Patrum communis argumentatio est contra Apollinaristas, pravæque ipsorum radices stolonem, Monothelitas. Τῆς φύσεως hic quod Turr. reddit *obediens*, non satis aptum, cum videatur respicere Deum, cui Adæmus eo sensu non ὑπήκουσε. *obediens*, sed παρωχέουσε: inobediens fuit.

Pater cum Deus sit, voluntate vivificat mortuos, sic et ipse qui sit Patri consubstantialis, ejusdemque ac ille voluntatis, quos vult, vivificat. Hæc evangelistarum et apostolorum ac prophetarum decreta. Quænam igitur his major demonstratio, ut et qua ratione Deus est, et qua homo idem, voluntatis facultate præditus ostendatur?

PYR. Nihil his apertius ad demonstrandum naturales esse voluntates. Quomodo igitur Vigilus tunc Romanus pontifex, libellum a Mena regie urbis episcopo oblatum, qui unam voluntatem continebat, accepit : idque cum ei in imperatorio tunc Dominantis secreto ac senatu patefactus esset?

MAX. Quomodo patriarchæ cum sitis, mentiri audeatis? Qui ante te sedit in suis ad Honorium litteris, dixit : « Nuncupatum quidem fuisse, sed non oblatum, neque patefactum. » Ipse vero in tua ad Joannem papam epistola dixisti : « Oblatum » fuisse « ac patefactum, » quem Constantinus Quæstor legisset. Uri igitur credemus, tibi, an ei cui successisti? Non enim fieri potest ut uterque verum dicatis.

PYR. Sicne scripsit meus decessor?

MAX. Sic plane.

PYR. Sit ita de Vigilio. Quid de Honorio, quod respondeas, habes, qui aperte datis ad decessorem meum litteris, unam voluntatem Domini nostri Jesu Christi tradidit?

MAX. Quis fide dignus istiusmodi epistolæ interpretes, is, qui eam ex persona Honorii scripsit, cum et adhuc vitæ superstes sit, ac qui cum aliis suis

“ Is. αὐτῷ. ” “ al. τῇ συγχλήτῳ. ”

(g) Τῆς *Βασίλειδος*. Male quibusdam additum ταντῆς : indicat enim ea particula, quasi res Byzantii gereretur : aut indicare videtur. Τῆς συγχλήτου magis probo. Erat enim istud secretum, solenne concilium præsentem imperatorem atque sehatu ; quo sic Pyrrhus susceptum Menæ libellum a Vigilio, ei-oue lectum, mentiebatur.

(h) Ὅτι ἐπηγορεύθη. Accepisse videtur Maximus pro eo quod est in dicta epist. relata in vi synodo. act. 12. Tὸν προσφωνηθέντα λόγον Βυζιλίου ἐνταῦθα παρόντι. Sermonem acclamatorium Vigilio hic præsentem ; id est, illi nuncupatum, quod et reddidi ; exponitque idem Sergius in fine epistolæ, ubi narrat injunxisse Heraclium, cum Edessa versaretur, ut excerptas ex illo libello Patrum auctoritates, de una Christi operatione unaque voluntate ad se recitaret. Τὰς ἀπορρομένας τῷ γενομένῳ, ὡς εἴρηται, παρὰ τοῦ ἐν Ἀγίοις Μηναί, πρὸς τὸν ἀρχαιότατον Βυζιλίον δογματικῶν, περὶ μιᾶς ἐνεργείας ; καὶ ἐνδὲς θελήματος, λόγῳ : ut paterna illi testimonia defloremus, quæ continentur in libro dogmatico (sicut dictum est) facto a sanctæ memoriæ Menæ ad sanctissimum Vigilium, de una operatione et una voluntate. Acclamatorium ergo sermo Vigilio. et ad Vigilium factus, idem Sergio, ἀπαγορευθῆναι ; Maximo : illi nuncupatus ; quodque Maximus neget haberi in ea epistola fuisse correctum, ἐπιδοθέντα : eamque tamen vocem illa habeat, priore loco Epistolæ, προσφωνηθέντα καὶ ἐπιδοθέντα παρ’ αὐτοῦ ἐνταῦθα παρόντι Βυζιλίῳ. Dirigentes etiam sermonem acclamatorium Menæ sanctissimi quondam patriarchæ hujus a Deo con-

ἄν, θελήματι τοῦς νεκροὺς ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ αὐ- τοῦς, ἐμοὺς οὖν ὡν τῷ Πατρὶ καὶ ἐμοὶ βελήης, οὐδ’ ἐί- λαι ζωοποιεῖ. Ταῦτα τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ ἀπο- στόλων, καὶ προφητῶν τὰ δόγματα. Τίς οὖν οὐκ ἐρ- ταῦτα μιλῶν ἀποδείξει ; περὶ τοῦ φύσει θελητικῶν εἶναι τὸν αὐτὸν καὶ καθ’ ὁ θεὸς εἶναι, καὶ καθ’ ὁ ἀνθρώπος ;

ΠΥΡ. Οὐδὲν τούτων πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ φυσικῶς εἶναι τὰ θελήματα σαφέστερον. Πῶς οὖν τὸν ἐπιδο- θέντα λιβέλλον ὑπὸ Μηναί τοῦ γενομένου ἐπισκόπου τῆς βασιλίδος (g), ἐν θελήματι ἔχοντα, εἰδὼτο Βυζι- λιος ὁ τῆς Ῥωμαίων τηλικαῦτα πρόεδρος, καὶ ταῦτα ἐμφανισθέντος αὐτοῦ “ ἐν τῷ βασιλικῷ συνέκτῳ τοῦ τηλικαῦτα τῶν Ῥωμαίων βασιλευσόντος, καὶ τῆς συγχλήτου ;

B ΜΑΞ. Θαυμάζω πῶς πατριάρχαι ὄντες κατατο- μάτα τοῦ ψεύδους. Ὁ προηγούμενος σου πρὸς Ὀνωρίον γράφων, εἶπεν, ἔτι “ Ἐπιγορεύθη (h) μὲν, οὐκ ἐπιδοθῆναι δὲ, οὐκ ἐνεφανίσθη ” : αὐτὸς δὲ, ἐν τοῖς πρὸς τὸν ἐν Ἀγίοις Ἰωάννην τὸν πᾶπαν, εἶρη ; ἔτι “ Ἐπιδοθῆναι καὶ ἐνεφανίσθη, ” ἀνεγνωσθεῖς διὰ Κωνσταντίνου Κουαίστουρος. Τίτι οὖν πιστεύομεν ; σοί, ἢ τῷ πρὸ σου ; Οὐ γὰρ δυνατόν ἀμφοτέρους ἀληθεύειν.

ΠΤΡ. Καὶ οὕτω γέγραπται τῷ πρὸ ἐμοῦ ;

ΜΑΞ. Οὕτω γέγραπται :

ΠΥΡ. Ἔστω περὶ Βυζιλίου ταῦτα. Τί ἔχεις περὶ Ὀνωρίου εἶπαι, φανερώς πρὸς τὸν πρὸ ἐμοῦ ἐν δογ- ματίσαντο ; θελήμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι- στοῦ ;

C ΜΑΞ. Τίς ἀξίοςτος ἐξηγητῆς τῆς τοιαύτης καθ- ἑστηκέν ἐπιστολῆς, ὁ ταύτην ἐκ προσώπου Ὀνω- ρίου συντάξας, ἔτι καὶ παρὼν (i), καὶ μετὰ τὸν

NOTÆ.

servanda Urbis, porrectum ab eo hic presenti Vigilio sanctæ memoriæ ; alterum dicamus necesse est, vel memoria lapsus Maximus, vel corruptum Sergii epistolam. Ac primum in re sic gravi ac præ- senti negotio ascribere viro accurato, durius est, præsertim acquiescente ei adversario, etsi fateatur ei ipse memoriam non tenere. Subditiitiam vero il- lam vocem in Sergii epistola indicio esse potest, quod repetendo in fine, ejus non meminit, sed unam vocem habet priori illi respondentem, uti dictum est, γενομένῳ. Alter ergo editum et “ nuncupatum ; alter etiam porrectum, solemnique conventu coram principe ac senatu lectum ac publicatum seu præ- sentatum dicit : quæ pugnantia Maximus arguit ; tanquam scilicet non taciturno Sergio ; si hæc quo- que facta essent, ut receptum a Vigilio libellum, eique probatum, ostenderet : quod Pyrrhus satage- bat, suo hoc plagio, a Maximo detecto : sive alias verus Menæ liber est, sive a Monothelitis confectus, eique suppositus. Turr. quod τὸ ἐπηγορεύθη reddidit. commune factum de illo libello, longe est a fide boni interpretis.

(i) “ Ἐτι καὶ παρὼν. Indicat ea expressio adhuc superstitem Honorii scribam, cum hæc Maximus disputaret : faretque quod καταπαυδρίων τῇ δόξῃ : illustrans pietatis dogmata Occidentem, ad- dicit ; etsi aliqui codices καταπαυδρίων, habent, et sequitur Turr. dum reddidit, illustravit : qui et se- quens λαλοῦντες, non bene imperfecto, loquebantur. reddit.

ἄλλων αὐτοῦ καίων, καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι
πᾶσαν τὴν αὐτὴν καταπαύδων, ἢ οἱ ἐν Κωνσταν-
τινουπόλει τὰ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες;

ΠΥΡ. Ὁ ταύτην συντάξας.

ΜΑΞ. Ὁ αὐτὸς οὖν πρὸς τὸν ἅγιον Κωνσταντι-
νον¹, τὸν γενόμενον βασιλεῖα, ἐκ προσώπου πάλιν
Ἰωάννου τοῦ ἐν ἁγίοις πάπα περὶ αὐτῆς γράψαν,
ἔφη, ὅτι· « Ἐν θέλημα ἔφημεν ἐπὶ τοῦ Κυρίου, ὅ
τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ
μόνης τῆς ἀνθρωπότητος. Σεργίου γὰρ γράψαντος,
ὡς τινες δύο θελήματα λέγουσι ἐπὶ Χριστοῦ ἑναντία,
ἀντεγράφωμεν· ὅτι· Ὁ Χριστὸς δύο θελήματα ἑναν-
τία οὐκ εἶχε· σὰρκός φημι, καὶ πνεύματος, ὡς ἡμεῖς
ἔχομεν μετὰ τὴν παράδοσιν· ἀλλ' ἐν μόνῳ, τὸ ψυ-
σικῶς χαράττην τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα. » Καὶ
τοῦτο ἀποδείξει ἐναρτή, τὸ καὶ μελὶν καὶ σὰρκός
μνησθῆναι· ἅπαρ καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἑκείνα
ληφθῆναι οὐ σύγχερσι. Εἰσα καὶ προκατάληψιν ἀν-
υποφορὰς ποιοῦμενος, φησὶν· « Εἰ δέ τις λέγοι· Καὶ
τίνος χάριν περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ
διαλαβόντες, περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνήμην· οὐκ
ἐποιήσασθε; φημὶν, ὅτι πρῶτον μὲν πρὸς τὴν ἐρώ-
τησιν ἡ ἀπόκρισις γέγονεν· ἔπειτα δέ, καὶ τῇ τῆς
γραφῆς ἰδεῖ, ὡς ἐν πᾶσι, καὶ ἐν τούτῳ ἐπόμενοι·
ποτέ μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος αὐτοῦ διαλεγόμενης·
ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος· Χριστὸς Θεοῦ δύναμις,
καὶ Θεοῦ σοφία· ποτέ δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος
αὐτοῦ, καὶ μόνον, ὡς ὅταν ὁ αὐτὸς λέγῃ· Τὸ μυστή-
ριον τοῦ Θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ· καὶ
τὸ ἀσθενές τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώ-
πων ἐστίν. »

ΠΥΡ. Ἀπλούστερον ὁ πρὸ ἐμοῦ, τῇ λέξει προ-
σαγγαῶς, τοῦτο εἰδέατο.

ΜΑΞ. Ἀληθεῖαν λέγω· οὐδὲν οὕτως ἀπειθήμα-
με πρὸς τὸν πρὸ σοῦ, ὡς τὸ παλιμβολόν αὐτοῦ·
ἦγουν τὸ ἄλλοτε εἰς ἄλλας αὐτὸν μεταπίπτειν ἐν-
νοίας, καὶ ἐν μηδενὶ βεβηκέναι φρονήματι. Ποτέ μὲν
τοὺς τοῦτο τὸ ἐν θέλημα θεῖον προσαγορεύοντας
ἀποδεχόμενος, τὸ θεὸν μόνον εἶναι τὸν σαρκω-
θέντα² εἰσῆγα· ποτέ δέ, τοὺς βουλευτικὸν αὐτὸ
λέγοντας, ἀνθρώπων αὐτὸν φιλὸν εἶναι εἰσῆγα, βου-
λευτικὸς καὶ ἡμεῖς διατιθέμενος [διακείμενος], καὶ
μηδὲν διαφέροντα Πύρρου καὶ Μαξίμου· ποτέ δέ
ὑποστατικὸν αὐτὸ λέγων, τῇ διαφορᾷ τῶν ὑποστά-
σεων ἐνείστοις καὶ τὸ διάφορον τῶν θελημάτων ἐπὶ
τῶν ὁμοουσίων· ποτέ δέ, καὶ τοὺς ἑξουσιαστικὸν
αὐτὸ λέγοντας ἀποδεχόμενος, σχετικὴν εἰσῆγα τὴν
ἐννοαν· ἐξουσία γάρ, καὶ αὐθεντία, καὶ τὰ τοιαῦτα,
γνώμης προδήλως, ἀλλ' οὐ φύσεως ὑπάρχει κινή-
ματα· ποτέ δέ, τοὺς προαιρετικὸν καὶ γνωμικὸν
αὐτὸ λέγοντας, προλαμβάνομενος, καὶ κυρίου ἐπι-
τοῦ καθίστατον, οὐ μόνον φιλὸν ἀνθρώπων εἰσῆγα τὸν
Κύριον, ἀλλὰ καὶ τρεπτόν καὶ ἁμαρτωλόν· εἴπαρ
ἡ γνώμη τῶν ἀντικειμένων ἐστὶ κριτικῇ, καὶ τῶν
ἀγροουμένων ζητητικῇ, καὶ τῶν ἀδελφῶν βουλευ-
τικῇ· ποτέ δέ, τοὺς οἰκονομικὸν αὐτὸ λέγοντας, τὸ

A virtutibus, pietatis dogmatibus omnem Occidentem
illustrat; an ii, qui Constantinopoli loquuntur quod
in mentem venit?

PYR. Qui hanc composuit.

MAX. Is igitur ipse, cum ad sanctum Constanti-
num imperatorem, ex persona rursus sancti Joan-
nis papae, de hac epistola scriberet, dixit: « Unam
voluntatem diximus in Domino, non divinitatis ejus
et humanitatis, sed humanitatis duntaxat. Cum
enim Sergius scripsisset, quod quidam duas volun-
tates in 182 Christo contrarias dicerent, respon-
dit: Unam voluntatem diximus, Christum, non
duas contrarias voluntates habuisse; carnis scilicet
et spiritus, sicut nos habemus post peccatum, sed
unam tantum, quae naturaliter ejus humanitatem
insigniret. » Hoc autem ita esse, argumentum evi-
dens est, quod membrorum carnisque meminerit,
quae quidem de divinitate illa accipi non sinit.
Deinde occurrit per anticipationem objectioni. « Si
quis vero, inquit, dicat: Equid vero causae est,
cur, de Christi humanitate agentes, ejus divinitatis
non memineritis? Respondemus, primum quidem
respondisse ad questionem; deinde, ut in omnibus,
sic etiam hic consuetudinem Scripturae nos secutos
esse, quae aliquando ex divinitate ejus disserit, ut
cum ait Apostolus: Christus Dei virtus et Dei sa-
pientia; aliquando vero ex humanitate, eaque sola,
ut cum ipse ait: Quod est altitum Dei, sapientius
est hominibus; et quod infirmum est Dei, fortius est
C hominibus¹. »

PYR. Meus decessor, vocis errore deceptus, hoc
simpliciter accepit.

MAX. Veritatem dico, nihil me sic a tuo deces-
sore alieno animo fecit, ac ejus versatile ingenium
mentisque levitas: quod nimirum in alias subindo
animum transferret sententias, nec in ullo firmiter
sensu consisteret. Aliquando enim eos, qui hanc
voluntatem divinam dicebant, approbans, Deum
solum esse, qui incarnatus esset, docebat: ali-
quando vero eis assentiens, qui ipsam consuetu-
dinem, seu consilium, dicerent, primum hominem ipsum
inducebat; qui more nostro consilia regebat,
nihilque a Pyrrho et Maximo differret. Interdum
autem, hypostaticam eam vocitans, cum distin-
ctione personarum, etiam distinctionem volunta-
tum introducebant, in iis quae sunt ejusdem sub-
stantiae. Quandoque eis calculum adhibens, qui
libere potestatis ipsam dicerent, unionem quae est
habitudine affectuque tradebat. Potestas enim ei
auctoritas, et alia ejusmodi, γνώμης manifeste sunt
ac sententiae, non naturae. Aliquando eos qui eli-
gentis animi exque arbitratu voluntatem dicerent,
sibi adjungens, seque illis mancipans, non solum
Christum nudum hominem inducebat, verum etiam
mutabilem ac peccatorem; siquidem γνώμη, quam

¹ I Cor. i, 24, 25.

² Constantinus hic Heraclii filius. ³ Λόγον 602.

vocant, et rationis arbitrium, iudicium habet contrariorum, ignotorumque inquisitionem, et quae sunt incerta in deliberationem vocat. Interdum eos sequens, qui economicam **183** (ac si ex ratione ipsa incarnationis dicas) voluntatem dicerent, ante dispensationem voluntatis expertem ipsum inducunt, ac si quid aliud absurdi ex ea doctrina sequitur; inque alias innumeras devolutus est opinionationes, qui non veritate basi niteretur: quas si paulo exactius perscribere vellem, cum earum absurdis, nec futurum tempus mihi sufficeret. Quid vero necesse erat chartas proponere, et sanctam Dei Ecclesiam scindere? Nec quod omnibus communissimum est intelligere potuit. Aut enim, ut id vobis demus, chartae hae (diplomata) synodorum dogmata habent, ut vos falso jactatis, et sic nobis nihil lis opus est, qui synodos et ante et nunc recipimus et amplectimur: aut non habent synodorum dogmata, et sic statim harum chartarum propositio utrinque injusta utrumque iusta est et canonica.

PYR. Sophronius, qui paulo ante fuit patriarcha Ierosolymitanus, in causa fuit, ut et cum nobis minime constitutum esset, id prestaremus, qui non opportuno satis tempore questionem de operationibus excitaverit.

MAX. Ego omni ex parte nescio, quam vos excitationem daturus expectetis, qui sic graviter virum innoxium criminemini. Rogo enim, per ipsam Veritatem, quando Sergius ad Theodorum Pharanitanum scripsit, misso etiam libello, quem Menae **C** phas et in phasi libellum (j) Mene dia the metitelas Sergiiu tou Maxarionu² tou 'Apsionhs² epistatou, protreptomenos autou peri thes en ty li-ellou mids energeias kai endes deilimatos ta dokounta eipein, kai antegraphen, apodechomenos autu, pou oin tote Swphronios; j hnika en theodosioupolei pros Paulon end Monophthalmou kai apd Setheritoun egrapha, pimefas kai autw libellon Mene, kai tyn

² al. Maxarionu, et Maxarionu, Fr. Maxarionu, tou 'Apsionhs.

(j) Kai dr phasi libellon. His scite Maximus in Sergium refundit libellum Menae dictum, tanquam is non vere Menae esset, sed illi suppositum a Sergio, ut tum viri auctoritate, tum falsa Vigili susceptione Monothelismum abs se disseminatum fulciret. Unde non mirum sibi in eo Sergium Pyrrhumque dissentire, cum falsum, nec sibi, nec vero consentiat. Sic in vi synodo aperte vobelas redarguitur ille libellus, cui in omnibus Maximus praevit, etsi ejus Honorii defensionem non est amplexa; quod ejus proscriptione visum mollire Orientalium animos, quod Martinus e concilio Lateranensi, tot capitum proscriptione ex nomine, ac quibuscumque suspicio esset convenisse Honorium, gravius offendisset: in quam dispensationem ipsa Romana Ecclesia consenserit, ut satis aperte indicat Adrian. in viii synodo relatus, dum agnoscat Orientales dixisse anathema Honorio, sed de consensu nostrae sedis, Romanae, cui praesidebat. Tanta haec Sergii machinamenta Maximo exposita, ac Sergio successori in faciem objecta, vera sint Monothelismi origines, non quam Theophanes collationem refert Heraclii cum Athanasio Jacobitarum patriarcha, cui et Antiochenum patriarchatum pollicitus sit, si modo is synodum reciperet, et in unionem con-

A pro thes oikonomias adelpheton autou einai, kai ei ti eperon epetati ty logw atopon, eisage: kai eis allas myrias atopous ephnephthi dpolhphai, tyn altheian basin ouk exchikws: ds di' akribelias ei boulhthein graphi parathounai meta twn autwn atopwn, oudh o mellon arkhaisi chonos. Tis de anagke chartas prodina, kai schisai tyn agian tou theou 'Ekklesian; Oudh to pdsi koinotaton sunidein hdonhthi. H gar, ina paraxwrophomen umin, ta twn synodwn echousi dogmata, ws umais ouk altheuousas ephete, kai ou deometha twn dmateron chartwn, tautas kai prin kai nyn dechomenoi kai periptusomenoi: j od ta twn synodwn echousi, kai pollw pleron toutous apostrephesai kai frugein dikaiou. Tys oin twn autwn chartwn probetousas ksth' ekatieron adiku kai paranomou oshs, kai j autwn katallousis di' ekatieron dikala kai kanonikh kadesthkan.

ΠΥΡ. Σωφρόνιος, ὁ μικρῷ πρόσθεν πατριάρχης γενόμενος Ἱεροσολύμων, τοῦτο ἡμᾶς καὶ παρὰ πρόσθεν πράξει πεποίηκε, τὸν περὶ ἐνεργειῶν λόγον οὐκ ἐν εὐθέτω καιρῷ κινήσας.

ΜΑΞ. Ἐγὼ πάντοθεν ἀπορῶ, ποίαν ἐκδέχεσθαι δοῦνα: ἀπολογίαν, τὸν ἀναίτιον οὕτω πικρῶς αἰτιώμενοι. Εἰπὲν γάρ μοι, πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ὅτι Σέργιος ἔγραψε πρὸς τὸν τῆς Θεσφάν Θεόδωρον, πῆμ-
C φας καὶ ἐν φησι libellum (j) Mene dia the metitelas Sergiiu tou Maxarionu² tou 'Apsionhs² epistatou, protreptomenos autou peri thes en ty li-ellou mids energeias kai endes deilimatos ta dokounta eipein, kai antegraphen, apodechomenos autu, pou oin tote Swphronios; j hnika en theodosioupolei pros Paulon end Monophthalmou kai apd Setheritoun egrapha, pimefas kai autw libellon Mene, kai tyn

NOTE.

sentiret, cujus altum silentium, praeterquam illis, qui simili chronographia, verbatim pene ipsum exscripserunt. Facitque quod Heraclius ad Joann. papam in Sergium et Constantinopolitanos, omnem ejus novitatis, et editae ejus nomine Ecthesis, refert invidiam, cujus verba refert Maximus in Coll. cum principibus in secreto. Putemque incidisse Theophanem in alicujus Constantinopolitani minus probatam narrationem, quovis tandem animo haec ille scripsisset, sive levandi causa suos Constantinopolitanos Sergiumque, sive praesidium querendi Monothelismo, cui vir tantus, eaque zeli et unionis Ecclesiarum specie, recepto cunctis consilio, exordium fecisset. Quamobrem etiam maluit Sergius Heraclianam Ecthesim dicere, quam suam, ejus professionis chartam, quam curasset ejus subscriptione muniri, ut ipse Heraclius auctor est. Sic saepe chronologi, non magno iudicio, hinc inde aliis aliisque dicta, saepe etiam alia aliis pugnantia congerunt; quae omnia qui velit tueri, nec is laborem improbum cassumque susceperit: potuitque mitius Goarius ὁ μαχαρίτης in suo Theophane, quod pene tyro, non alio spiritu in eam rem, in meo de Monothelitarum haeresi syntagma, scripseram.

τοῦ Φαρανίτου καὶ αὐτοῦ συγκατάθεσιν; ἢ ὅτι πρὸς Γεώργιον τὸν ἐπίκλην Ἀρσένον, Πικλιανιστὴν ὄντα, ἔγραψε, χρήσεις αὐτῷ. πεμποῦναι περὶ μίσεως ἐνεργείας αὐτῶν, ἐνθήμενος καὶ τοῦτο τῇ ἐπιστολῇ, οἷον ἐν ταύταις, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς τῆς Ἐκκλησίας ποιεῖ ἔκθεσιν; Ταύτην δὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ μακάριος Ἰωάννης ὁ πάπας Ἀλεξανδρείας ἀπελίστο χειρὶ ἀπὸ τοῦ Ἀρσένου· ὅθεν καὶ βουλευθεὶς δι' αὐτὴν ποιῆσαι τὴν καθαίρεσιν αὐτοῦ, ἐκωλύθη ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἐπικυπταμένης τῶν Περσῶν ἐπιδρομῆς. Ἦ δὲ πρὸς Κύρον τὸν Φάσιδος ἀντέγραψε περὶ μίσεως ἐνεργείας καὶ δύο, ἐρωτήθηκε παρ' αὐτοῦ, τίμας καὶ αὐτῷ τὸν ῥηθέντα λίβαλλον Μηνῆ; Τί οὖν; ἐπεὶ Σεργίου πολυτρόπως τὴν οἰκίαν νόσον ἐν τῷ κοινῷ προθέντος, καὶ τὸ πλείστον τῆς Ἐκκλησίας λυμηνάμενου, ὁ μακάριος Σωφρόνιος ὑπέμνησεν αὐτὸν μετὰ τῆς πρεπούσης τῷ σχήματι αὐτοῦ ταπεινοφροσύνης, τοῖς ἰσχυρίσιν αὐτοῦ προκαλινδύμενος [προκυνῶν], καὶ ἀντὶ πάσης ἱκετηρίας αὐτοῦ προσφέρων αὐτῷ τὰ ζωοποιὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ παθήματα, ὥστε μὴ φωνὴν αἰρετικῶν, καλῶς πάσαι ὑπὸ τῶν προωδευκόντων τὸν βίον ἀγίων Πατέρων σεσθεῖσθαι, ἀνανεώσασθαι, αὐτὸς αἴτιος τοῦ τοιοῦτου γέγονε σκανδάλου;

ΠΥΡ. Πάντων τῶν προταθέντων τὴν ἀνατροπὴν δαόντως ὁ λόγος ἐποίησεν, καὶ οὐδὲν ὄλω; ἔλλειπει ἢ περὶ θελημάτων ζήτησις;

ΜΑΞ. Ἐπειδὴ ἡ περὶ θελημάτων ζήτησις πέρας εἴληψε, βούλει καὶ τὴν περὶ ἐνεργειῶν ποιησώμεθα;

ΠΥΡ. Τὸν περὶ τοῦ φυσικὰ εἶναι τὰ θελήματα λόγον ἀγνοήσας, κατὰ τοῦτον καὶ τὸν περὶ ἐνεργειῶν παρεδέξαμην· καὶ εἰ τι ἀγράφως, ἢ ἐγγράφως ἐβέβη μοι, πρὸς τοῦτον ὁρᾷ τὸν σκοπόν. Νυνὶ δὲ τοῦ πεφυκέναι θέλει, καὶ τοῦ πεφυκέναι ἐνεργεῖν συνεδοχικῶς ὁμολογουμένων, πάντα τὰ περὶ τοῦτου πρῶτον μὴ συσταθέντα, ἡκώρωται· καὶ περιττὸν ἡγοῦμαι, λοιπὸν τινα ὄλω περὶ τοῦτου κινήσαι λόγον.

ΜΑΞ. Τί οὖν; ἐπεὶ ὁ Θεός, διὰ τὴν προγνωσθεῖσαν αὐτῷ πρόθεσιν ἡμῶν, ἐκάλεσε πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ ἐπίγνωσιν, οὐ δεῖ τὰ περὶ τοῦτου ἐγγράφως, ἢ ἀγράφως; πρὸς τίνας εἰρημύμνα βασανίσαι, διὰ τοὺς, ὡς εἰκός, ἀφυλάκτως αὐτοῖς περιτυχόντας, ἢ καὶ περιτυγχάνοντας εὐχεραστέρους;

ΠΥΡ. Εἰ τι πρὸς τοῦτο ὁρᾷ ἡ βάσανος, ἀναγκαῖόν ἐστι. Τὸ γὰρ φροντίζει τῆς τῶν ἀναιρεσιτέρων ἀσφαλείας, μάλιστα ἐστὶ θείας φιλοφρονίας.

ΜΑΞ. Εἰ οὖν θείας φιλοφρονίας ἐστὶ τοῦτο μέμνησις, ἀρξώμεθα ἐντεῦθεν τῆς περὶ τοῦτου ἐξετάσεως.

ΠΥΡ. Ἀρξώμεθα.

ΜΑΞ. Ἐν τοῖς σοῖς εὖρον συγγράμμασι, μίαν σε Χριστοῦ, ὡς ὄλου, ἐνεργεῖαν δογματίσαντα. Εἰ οὖν μία, ὡς ὄλου, ἐστὶν ἐνεργεῖα, τὸ δὲ ὄλου ἡ αὐτοῦ ἐστὶν ὑπόστασις, ἀρα ἢ μία αὕτη ἐνεργεῖα ὑποστατικὴ ἐστὶν· καὶ ἐτέρας ἐνεργείας ὡσπερ καὶ ὑπο-

ballione; aut cum ad Georgium cognomento Arsam Paulianistam scripsit, rogans ut sibi mitteret auctoritates de una ipsorum operatione; inseruitque epistole, in his etiam facturum se unionem Ecclesie cum ipsis? Hanc vero epistolam beatus Joannes papa Alexandrinus manu abstulit ab Arsa. Unde cum et ea causa vellet eum deponere, impeditus est Persarum sub id tempus in Aegyptum irruptione. Aut quando ad Cyrum episcopum Phasidis rescripsit de una et duplici operatione, cum ab eo fuisset interrogatus; misso etiam ad eum libello Menze, quem diximus? Quid igitur? postquam Sergius multis modis suum morbum in commune proposuerat, et Ecclesie parti plurimae labem iniulerat, beatus Sophronius, quod ipsum cum debita ordini suo ac professioni modestia, ad ejus provolutus vestigia, omniaque supplicationis loco; vivificas Christi Dei ei offerens passiones, commonuit, ne vocem hereticorum, bene pridem a sanctis Patribus, qui ante vixissent, exstinctam renovaret, ipse talis scandali auctor extitit?

PYR. Objecta omnia competenter sermo habuit everit, nullaque prorsus de voluntatibus deest questio.

MAX. Quandoquidem questio de voluntatibus conclusa est, vis ut et de operationibus disseramus?

PYR. Sicut ignoraveram naturales esse voluntates, sic quoque de operationibus acceperam; et si quid sive scripto, sive verbo a me dictum est, in hunc finem collineat. Nunc autem cum certum sit, naturæ esse velle, et quod illi quasi partis ratione implexum est, operari etiam naturæ esse, omnia a me pridem in eam rem asserta atque probata, irrita cessare, superfluumque existimo, ulum jam prorsus de his sermonem movere.

MAX. Quid igitur, quandoquidem Deus ob præcognitum ipsi propositum nostrum, ad veritatis suæ agnitionem vocavit, nunquid ea, quæ aut scripto aut verbo, ejus rei causa, ad quosdam dicta sunt, non examinanda propter eos, qui, ut par est, incaute legerunt, aut etiam legunt, faciles ut decipiantur?

PYR. Si quid eo spectat examinis discussio, necessaria est. Curare enim ut cautum sit simplicioribus, imitatio est Dei erga homines charitatis.

MAX. Si igitur hæc est imitatio Dei erga homines charitatis, ejus rei disquisitionem hic ordiamur.

PYR. Ordiamur.

MAX. Inveni in libris tuis docuisse te unam esse operationem Christi, tanquam totius. Si igitur una est tanquam totius, operatio; totum autem est ejus persona; igitur una hæc operatio personalis erit, et ostendetur diversam operationis esse, ut et per

⁹¹ Βαρσέν 235, 702. ⁹² Fait hic Joannes Eleemosynarius.

sonæ, tum a Patre, tum a Matre; siquidem neuter eorum est Christus.

PYR. Si propter distinctionem naturarum in Christo, duas dicitis operationes, et non propter unam personam, unam operationem, duas reperientur in homine operationes, ob distinctionem essentialem animæ ejus et corporis. Quod si hoc ita est, tres erunt operationes Christi, non duæ.

MAX. Quæ vos ad tollenda ea quæ sunt naturalia obijcitis, hæc ipsa contra naturas obijciunt qui contra ipsas pugnant: hoc enim ac solo belli estis ac lepidi, quod illis in omnibus assentimini. Unde quibus argumentis eos Patres redarguerunt, eisdem ipsi vos redarguimus, qui eodem morbo laboretis. Nam si propter naturarum distinctionem in Christo, ipsi quoque duas naturas nobiscum dicitis, et non propter unam personam, unam naturam; sic quidem duas reperientur naturæ hominis, propter essentialem distinctionem animæ ejus et corporis: et hoc concessio, tres erunt naturæ Christi, non duæ. Sin autem propter distinctionem naturarum, duas naturas nobiscum consentientes, non dicitis tres in Christo naturas; quomodo, quia nos, propter distinctionem naturarum, duas dicimus operationes, tres inferentur operationes? Quæ enim vos nobiscum adversus illos, qui contra naturas disputant, dicitis lisseque obtenditis, hæc etiam nobis de operationibus adversus vos sufficient. Verum sic quidem a pari vos sermo refutavit, dum omni probabilitate carere, quæ a vobis movetur questio, ostendit. Ex abundanti autem dicimus, non idem esse, quod unum est secundum speciem hominis, et quod unum secundum substantiam animæ et corporis. Unum enim secundum speciem hominis, summam in omnibus individuis sub specie constitutis, invariabilemque similitudinem significat. Unde nec indeterminate hoc dicimus, sed cum adjuncto, *hominis*. Unum autem secundum substantiam animæ et corporis, ipsum esse illorum corrumpit, eo cogens ut omni penitus existentia careant. Quod si non est idem, unum secundum speciem hominis, et unum secundum substantiam animæ et corporis; non igitur necesse est, cum unam operationem secundum speciem dicimus, ut hanc vel personalem, vel tres operationes di-

PYR. At, cum operationibus, ut sentit Nestorius, una inferuntur personæ: estque necesse eos, qui duas dicant operationes, illius impura dogmata defendere.

MAX. Atqui Nestorius duas personas cum dicat, unam operationem tradit. Quod si cum operationibus, ut vos existimatis, personæ inferuntur, etiam cum personis consequenti ratione inferentur operationes; eritque necesse vestras regulas seculis,

A στάσεως, διεγχεσθαι Πατρί τε καὶ Μητρί· ὡς περ οὐδέτερον αὐτῶν ὑπάρχει Χριστός.

ΠΥΡ. Εἰ διὰ τὸ διαφέρειν τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων δύο λέγεται ἐνεργείας, καὶ οὐ διὰ τὸ μοναδικὸν τοῦ προσώπου· μίαν, δύο εὐρεθῆσονται καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείαι, διὰ τὸ κατ' οὐσίαν διαφέρειν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ τοῦτο, τρεῖς ἔσονται τοῦ Χριστοῦ ἐνεργείαι, καὶ οὐ δύο.

ΜΑΞ. Ἄνερ ὅμεις ἐν ἀναίρεσι τῶν φυσικῶν προλαχθε, ταῦτα καὶ κατὰ τῶν φύσεων οἱ πρὸς αὐτὰς μαχόμενοι προτίθενται. Τοῦτο γὰρ ὁμῶν καὶ μόνον τὸ χρίαν, τὸ ἔχειν οἱ ἐν πᾶσι συμπεριλάττειν. Ὅθεν καὶ ἡμεῖς τοῖς παρὰ τῶν Πατέρων ἔχειν οἱς ἐπαγγέλλονται ἐλέγχους, καὶ ὁμῶν, ὡς τὰ αὐτὰ αὐτοῖς νοσοῦσι προσάφρομαι· ἔτι· εἰ διὰ τὸ διαφέρειν τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων, δύο φύσεις καὶ αὐτοὶ μεθ' ἡμῶν λέγεται, καὶ οὐ διὰ τὸ μοναδικὸν τοῦ προσώπου μίαν, δύο εὐρεθῆσονται ὅτιον γε καὶ τοῦ ἀνθρώπου φύσεις, διὰ τὸ κατ' οὐσίαν διαφέρειν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος· καὶ εἰ τοῦτο, τρεῖς ἔσονται τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ δύο φύσεις. Εἰ δὲ διὰ τὸ διαφέρειν τῶν φύσεων, δύο μεθ' ἡμῶν λέγοντες φύσεις, τρεῖς οὐ λέγεται ἐπὶ Χριστοῦ φύσεις· πῶς ἡμῶν διὰ τὸ διαφέρειν τῶν φύσεων δύο λέγουσιν ἐνεργείας, αἱ τρεῖς συναχθήσονται ἐνεργείαι; Ἄ γὰρ ὅμεις μεθ' ἡμῶν πρὸς τοὺς ἐκείνους κατὰ τῶν φύσεων προτίθεντας λέγεται, ταῦτα καὶ ἡμῶν περὶ τῶν ἐνεργειῶν πρὸς ὅμεις ἀρχίσαι· ἀλλ' οὕτω μὲν ὅμεις ἐκ τοῦ ἰσοῦ λόγος ἀπαρράπτως, δείξας τῆς ἀπορίας τὸ παράλογον. Ἐκ δὲ τοῦ ὑπερέχοντός φαμεν, ἔτι οὐ ταυτὴν τὸ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐν, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐν. Τὸ μὲν γὰρ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐν, τὴν ἐν πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν φύσιν ἀτόμοις ἀπαρραλλῆσαν ἐνδείκνυται· ὅθεν οὐδὲ ἀπροσδιορίστως αὐτὸ φαμεν, ἀλλὰ προσεπάγοντες τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ δὲ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐν, αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτῶν λυμάνεται (κ), εἰς ἀνυπαρξίαν αὐτὸ παντελῆ ὥδουν. Εἰ δὲ οὐ ταυτὴν τὸ κατ' εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἐν, καὶ τὸ κατ' οὐσίαν ψυχῆς καὶ σώματος ἐν, οὐκ ἀρα ἀνάγκη ἡμῶν, τὴν κατ' εἶδος μίαν λέγοντας ἐνεργείαν, ἢ ὑποστατικὴν ταύτην λέγειν, ἢ τρεῖς ἐνεργείας, διὰ τὸ πρὸς φύσιν ὅρῳ τὴν ἐνεργείαν.

ut hanc vel personalem, vel tres operationes di-

ΠΥΡ. Ἀλλὰ ταῖς ἐνεργείαις τὰ πρόσωπα κατὰ Νεστόριον συνεισάγεται· καὶ ἀνάγκη, τοὺς δύο λέγοντας ἐνεργείας, τὰ ἐκείνου μιὰν διεκδικεῖν δόγματα.

ΜΑΞ. Καὶ μὴν Νεστόριος, δύο πρόσωπα λέγων, μίαν δογματίζει ἐνεργείαν. Εἰ δὲ ταῖς ἐνεργείαις πρόσωπα καθ' ὅμεις συνεισάγεται, καὶ τοῖς προσώποις ἀκολούθως αἱ ἐνεργείαι συναχθήσονται· καὶ βιασθήσεθε, τοῖς ἱεροῖς ἐπόμενοι κανόνι, ἢ διὰ τὴν

NOTE.

(κ) Αὐτὸ τὸ εἶναι αὐτῶν λυμάνεται. Unum secundum substantiam animæ et corporis, ipsum eorum esse corrumpit: sic unitorum, quod ut sint unum, una essentia ac substantia, una in alterum demu-

tanda sit, aut ambe in tertiam: qui ipsorum interitus et ἀνυπαρξία. Pyrr. nihil Maximum expressit, ejusque vim omnem argumenti elisit. Ac indicasse sufficit.

μὴν ἐνέργειαν τῆς ἀγίας Θεότητος, καὶ ἐν λέγειν αὐτῆς πρόσωπον· ἢ διὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ ὑποστάσεις, τρεῖς καὶ ἐνέργειας· ἢ σχετικῶς, ὡς Νεστόριος, λέγειν ἐκείνην· αὐτῆς γάρ (1) ἢ μία ἐνέργεια ἡ ζωσις, ὡς αὐτὸς Νεστόριος· καὶ οἱ τῆς αὐτοῦ φάσεις ἐν ταῖς αὐτῶν ἀπεδείξαν γράμματα. Καὶ ἐφ' ἡμῶν δὲ, ἐπειδὴ μία μὲν ἡ κατὰ τὸ εἶδος ἐνέργεια, πολλὰ δὲ αἱ ὑποστάσεις· ἢ διὰ τὴν μίαν κατ' εἶδος ἐνέργειαν, καὶ ἐν τῶν πάντων λέγειν πρόσωπον· ἢ διὰ τὰ πολλὰ πρόσωπα, πολλὰς καὶ ἐνέργειας· καὶ διατίπτωκε τοῖς Πατράσιν οὕτω γὰρ φάσκων λόγος· «Τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνέργειας.»

Εἰτε, εἰ ἡ μία ταῖς πρόσωπον οὐκ ἀποκρίνεται κατ' αὐτοὺς, πολλὰς δὲ ἀποκρίνεται ἐνέργειας ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ παρακινούμενου Θεοῦ Λόγου προσελθὲν, καὶ τὰ συνεισάγόμενα ταῖς προσελθούσαις ἐνέργειαῖς πρόσωπα δώσουσιν· εἴπερ αὐτοὺς στοιχεῖν διέγνωσαν· καὶ εὐρεθῆσθαι ἀπειρα καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ αἱ ἐνέργειαί τοῦ αὐτοῦ.

Καὶ αὐθις, εἰ συνεισάγεται πρόσωπον, κατὰ τὴν αὐτῶν πρότασιν, τῇ ἐνέργειᾳ, καὶ ἀναιρουμένη ταύτῃ συναναιρεῖται πάντως. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, ἄρα τῇ ἀναιρέσει τῶν δύο, καὶ τῆς μᾶς ἐνέργειᾶς, συναναιρεῖται καὶ τὰ δύο καὶ τὸ ἐν πρόσωπον· καὶ ἔχωρησεν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς, ὁ Χριστὸς, ἐκ τοῦ ὄντος, καὶ ὑπερόντος, εἰς τὸ μὴ· ἐν οὐ τὸ γένοιτο ἂν ἀσχετότερον;

Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ καθ' ἑκάστον ἡμῶν τοῦτο τις ἐκ πολλῆς περιουσίας γυμνάσειν βουληθεῖν, εὐρήσει καὶ ἡμᾶς· καθ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ λογιζομένους· καὶ περιπατοῦντας· ἢ καὶ ἕτερα μὲν διανοομένων, ἕτερα δὲ τοῖς παρατυγχάνουσι διαλεγομένων· ὅπερ καὶ Μωϋσῆς ποιήσας ἰσορροπεῖται, κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ Θεῷ ἐντυγχάνων ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ τῷ λαῷ διαλεγόμενος, καὶ πρὸς χρηστὰς παρορμῶν ἐλπίδας· καὶ οὕτε τῷ προσφωτῶς ταῖς αὐτοῦ φάσεσι διὐκῶς ἐνεργεῖν· ὁ δὲ καθ' ἑαυτὸν οὕτε τῷ ἓνα εἶναι τὸν διὐκῶς ἐνεργοῦντα, τὰς οὐσίαν δὲ προσούσας ταῖς αὐτοῦ φάσεσι κινήσεως συγγεῖ. Καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ προφορὰν δὲ λόγου ἀποστέας, καὶ τὴν ἐγκυμμένην τῷ λόγῳ ὀρώμεν ἡνωσίαν, καὶ τὸν ὀποκείμενον τῇ ἐννοίᾳ λόγον, καὶ τὴν αὐτῶν δὲ· ὅλου εἰς ἄλληλα περιχώρησιν· καὶ οὕτε τῇ διαφορᾷ αὐτῶν τὸ διάφορον τῶν προσώπων συνεισάγεται, οὕτε τῇ ἀρετῇ ἐκείναι τὸ συγκαταμένον. Τί δ' ἂν τις εἴποι καὶ περὶ τῆς πεπαρασκευασμένης μαχίρας, ὅχι ἦτον τῶν φύσεων, τούτοις τοῦ πυρός καὶ τοῦ σιδήρου, καὶ τὰς αὐτῶν φυσικὰς ἐνέργειας, τὴν καὶ οὖν φησὶ καὶ

1 Exod. xxxi, 50.

VARIE LECTIONES.

11. Marg. Fr. Ἀφαινεῖται τὸ ἀσχετὸς τῶν μίαν λεγόντων ἐνέργειαν, ἐκ τῆς εἰς ἀτόπον ἀναγωγῆς· *Omnem unitatem dicentium unam operationem, reducendo ad absurdum.*

NOTE.

(1) Ταύτης γάρ. Hujus σχετικῆς unitatis unitio, una operatio, sive afflatus; quo Nestoriani singulariter agi Christum hominem a Verbo asseriebant, more scilicet aliorum sanctorum, etsi quadam ex-

A ut propter unam sanctæ Deltatis operationem, unam quoque ejus personam dicatis; aut propter tres ipsius personas, etiam tres operationes: aut denique, ut Nestorius, unionem quæ sit habitudine ac affectu dicatis; hujus enim, una operatio ac afflatus, unio est, quemadmodum ipse Nestorius, et qui ejus sodaliter sunt, scriptis suis ostenderunt. Quin et in nobis, quod una quidam secundum speciem operatio est, multis vero personæ; aut propter unam secundum speciem operationem, una quoque omnium persona dicenda sit; aut propter multas personas, multæ etiam operationes: ita fiet ut incassum eat, quod dicunt Patres: «Quæ sunt ejusdem substantiæ, ejusdem etiam operationis esse.»

Deinde, si cum operatione, ut ipsi existimant, persona una inducitur, cum multas concesserint operationes, ex uno eodemque Verbo incarnatio procedere, etiam personas, quæ una cum operatione inducantur, dabunt; invenienturque ejusdem infinitæ tum personæ, tum operationes.

Et rursus, si inferitur personæ cum operatione, quæ ipsorum propositio est: etiam ea interempta, una omnino hæc interimetur. Quod si hoc verum est, igitur sublati duabus et una operatione, una quoque auferenda erunt: dum, et una personæ; cessitque Christus, quod in ipsis est; ab eo quod est esse ac supra esse, in non esse: quod quid magis impium esse potest?

C Si quia verò etiam hoc in unoquoque nostrum tractare velit, ut abunde satisfiat, nos quoque inveniet uno eodemque tempore et ratiocinantes et ambulantes; sive alia quidem cogitantes, alia vero his qui præsentibus sunt, disserentes (quod et Moysen i fecisse narrant, qui uno eodemque tempore, tum Deum pro populo interpellaret tum populum alloqueretur, et ad bonas spes ipsum incitaret), neque tamen, quod pro eo ac decet suas naturas, dupliciter operetur, unusquisque singularis duo est: nec quod unus est, qui dupliciter operatur, substantialiter 187 competentes suis naturis motus confundit. Simili quoque ratione in sermone qui ore profertur, videmus tum sensum qui sermoni inest, tum sensum subjectum sermonem, eorumque inter se ex toto circumimmutationem: ac neque cum horum distinctione, personarum distinctio inferitur, nec cum summa unionē confusio. Quidam verò quis dicat et de ignito gladio, qui non minus quam naturas (ignem scilicet ac ferrum) ipsarum quoque naturales servet opera-

187. Quod si quis dicat, quod unusquisque singularis duo est, nec quod unus est, qui dupliciter operatur, substantialiter 187 competentes suis naturis motus confundit.

Simili quoque ratione in sermone qui ore profertur, videmus tum sensum qui sermoni inest, tum sensum subjectum sermonem, eorumque inter se ex toto circumimmutationem: ac neque cum horum distinctione, personarum distinctio inferitur, nec cum summa unionē confusio.

Quidam verò quis dicat et de ignito gladio, qui non minus quam naturas (ignem scilicet ac ferrum) ipsarum quoque naturales servet opera-

tionem; tum scilicet urere, tum secare; quique omnibus simul, ac semel eas exhibeat. Neque enim unio est post unionem, a secandi actione soluta; neque rursus secandi actio, ab unionem semota. Ac neque rursus quod duplex est naturalis operatio, duos inducit ignitos gladios: nec quia unus gladius ignitus est, substantialis eorum commiscetur confunditurque distinctio.

PYR. Nonne unus erat, qui operabatur?

MAX. Certe, unus.

PYR. Si igitur unus erat, qui operabatur; et una item, tanquam unius, operatio.

MAX. Hic unus Christus (rursus enim, quia ad eadem revertimini, eadem cum superius ex vobis percontator) unusne persona est, an natura?

PYR. Persona: nam natura duplex existit.

MAX. Dupliciter igitur, propter duplicem naturam, idem operabatur; an singulariter propter unam personam? At si dupliciter operabatur, unus ipse et idem existens, non igitur cum numero operationum numerus personarum inducitur: si vero singulariter operabatur, ob singularis personae unitatem, eadem in eisdem absurda incurrit opinio. Si enim est operatio hypostatica (id est, personalis) cum multitudine personarum, operationum distinctio simul spectabitur.

PYR. Haud omnino, quia dupliciter operabatur, duae erant ejus operationes; sed quia unus erat C operans, una erat.

MAX. Hoc etiam alius contra te de naturis dicit: Non quia ejus duae naturae est (duplex scilicet) natura, jam duae naturae sint ac dicantur; sed quia una erat ejus persona, una itidem est et dicitur ejus natura. Ceterum, ut omnia missa faciam, quae ea de re dici possunt, cum unam operationem dicitis, quamnam istam dicere vultis? divinam, an humanam, vel neutram? Atqui sane si divinam dicitis, Deum solum Christum dicitis; si humanam, nec prorsus 188 Deum, sed solum purum hominem, dicitis; si neutrum horum, neque Deum, neque hominem, sed qui non vere existat, ac rem chimericam, Christum traditis.

PYR. Dicendo unam operationem divinitatis Christi ejusque humanitatis, non ratione naturae dicimus hanc ei competere, sed modo unionis.

MAX. Si ex unione, ut vos loquimini, operatio illi accessit; igitur ante unionem illius expertus fuit; et, ut vos sentitis, vis ei illata est, ut mundum fabricaretur. Ac rursus, si ex unione accessit operatio, Pater vero et Spiritus sanctus non sunt uniti carni secundum hypostasim; non ergo sunt operandi facultate praediti. Si autem non sunt operandi facultate praediti, nec sunt rerum opifices; ne dicam nec prorsus esse.

Ac rursus, quandoquidem unio habitudo est,

Α την τομήν, σωζούσης, καὶ διὰ πάντων ἅμα, καὶ ἐν ταύτῃ, ταύτας ἐνδείκνυμένης. Οὕτως γὰρ ἡ καύσις αὐτῆς, τῆς τομῆς ἀπετός ἐστι μετὰ τὴν ἔνωσιν, οὕτως ἡ τομή τῆς καύσεως· καὶ οὕτως διὰ τὸ διτείνε τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, δύο εἰσάγει τὰς παπαρασκευάσας μαχαίρας· οὕτως διὰ τὸ μοναδικὴν τῆς παπαρασκευάσας μαχαίρας, τῆς αὐτῶν οὐσιωδῶς διαφορᾶς φύσιν ἢ σύγχυσιν ποιεῖται.

ΠΥΡ. Οὐχ εἰς ἣν ὁ ἐνεργῶν;

ΜΑΞ. Ναί, εἰς.

ΠΥΡ. Εἰ οὖν εἰς ὁ ἐνεργῶν, καὶ μία, ὡς ἐνός, ἡ ἐνεργεία.

ΜΑΞ. Ὁ εἰς οὗτος Χριστός· πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀντιθέτοις εἰς τὰ αὐτὰ ὁμοῦς ἐκτελέσαντας ἐρήσονται· εἰς τῇ ὑποστάσει, ἢ τῇ φύσει ἐστίν;

ΠΥΡ. Τῇ ὑποστάσει· τῇ γὰρ φύσει διπλοῦς συγχάνει.

ΜΑΞ. Διυκῶς οὖν διὰ τὸ διπλοῦν τῆς φύσεως ὁ αὐτὸς ἐνεργεῖ, ἢ διυκῶς διὰ τὸ μοναδικὴν τῆς ὑποστάσεως; Ἄλλ' εἰ μὲν διυκῶς, εἰς ὧν ὁ αὐτὸς ἐνεργεῖ, οὐκ ἄρα τῷ ἀριθμῷ τῶν ἐνεργειῶν ὁ τῶν προσώπων συνεισάγεται ἀριθμός. Εἰ δὲ ἐνυκῶς, διὰ τὸ μοναδικὸν τοῦ προσώπου, τὰς αὐτὰς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀτοκίας ὁ περὶ τούτου διέξεται λόγος. Εἰ γὰρ ὑποστατικῇ ἡ ἐνεργεία, τῷ πλήθει τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἡ τῶν ἐνεργειῶν διαφορὰ συνδιωρηθήσεται.

ΠΥΡ. Οὐ πάντως, ἐπειδὴ διυκῶς ἐνεργεῖ, δύο ἦσαν αὐτοῦ αἱ ἐνεργείαι· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς ἣν ὁ ἐνεργῶν, μία.

ΜΑΞ. Τοῦτο καὶ περὶ τῶν φύσεων ἕτερος λέγει πρὸς σέ, ὅτι οὐκ ἐπειδὴ δυαδικῇ αὐτοῦ ἡ φύσις, ἤδη καὶ δύο εἴησαν. καὶ λεχθεῖσαν αἱ φύσεις· ἀλλ' ἐπειδὴ μία ἦν αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, μία ἐστὶν αὐτοῦ ἡ φύσις, καὶ λέγεται. Πλὴν ἵνα πάντα παραλείπω, ὅσα περὶ τούτου βηθῆναι δύναται, μίαν ἐνεργείαν λέγοντες, ὅποιαν ταύτην λέγειν ἀξιοῦτε; θεῖαν, ἢ ἀνθρωπίνην, ἢ οὐδετέραν; Ἄλλ' εἰ μὲν θεῖαν, θεομόνον τὸν Χριστὸν λέγετε· εἰ δὲ ἀνθρωπίνην, οὐδὲ ὅπως θεὸν, οὐδὲ ἄνθρωπον μόνον φιλοῦν· εἰ δὲ οὐδετέραν ταύτην, οὐδὲ θεὸν, οὐδὲ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀνύπαρκτον δογματίζετε τὸν Χριστόν.

ΠΥΡ. Μίαν λέγοντες ἐνεργείαν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος, οὐ λόγῳ φύσεως ταύτην προσεῖναι αὐτῷ φαμεν, ἀλλ' ἐνώσεως πρόπτει.

ΜΑΞ. Εἰ ἐκ τῆς ἐνώσεως αὐτῷ, κατὰ τὸν ὁμέτερον λόγον, προστέγονται ἡ ἐνεργεία, πρὸ τῆς ἐνώσεως ἄρα ἀνενεργήτος ἦν· καὶ ταυράννηται, καθ' ὁμοῦς, δημιουργήσας. Καὶ αὐθις, εἰ ἐκ τῆς ἐνώσεως αὐτῷ προστέγονται τὸ ἐνεργεῖν· ὁ Πατὴρ δὲ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα οὐκ ἠνώθησαν καθ' ὑπόστασιν σαρεῖ, οὐκ ἄρα ἐνεργητικοί. Εἰ δὲ μὴ ἐνεργητικοί, οὐδὲ δημιουργοί· ἵνα μὴ λέγω, ὅτι οὐδὲ ὅπως εἴσιν.

Καὶ πάλιν, ἐπειδὴ ἡ ἔνωσις σχέσις ἐστὶ, καὶ οὐ

πράγμα, σχέσις ἄρα, καὶ οὐ πρᾶγμα ἢ τοῦ Χριστοῦ ἐνέργεια.

Ἐτι τε, ἡ κτιστὴν, ἢ ἀκτιστον λέγειν ταύτην ἀναγκασθήσασθε· ἐπειδὴ μέσον κτιστῆς καὶ ἀκτιστοῦ οὐδεμία ὑπάρχει τὸ σύνολον. Καὶ εἰ μὲν κτιστὴν αὐτὴν φήσατε, κτιστὴν καὶ μόνην δηλώσει φύσιν· εἰ δὲ ἀκτιστον, ἀκτιστον καὶ μόνην χαρακτηρίσει φύσιν· δεῖ γὰρ πάντως κατάλληλα ταῖς φύσεσι τὰ φυσικὰ εἶναι· καὶ πῶς ἂν δυνατόν, τῆς κτιστῆς φύσεως καὶ ἡργμένης (m), ἀκτιστον εἶναι τὴν ἐνέργειαν, ἀναρχόν τε, καὶ ἀπειρον, καὶ δημιουργόν, καὶ συνεκτικὴν; ἢ πῶς ἀκτιστοῦ καὶ ἀνάρχου, κτιστὴν, καὶ ἡργμένην, καὶ πεπερασμένην, καὶ ὅφ' ἐτέρας πρὸς τὸ ἀδιάλυτον εἶναι συνεχομένην;

HYP. Οὐδὲ τὸ ἀποτελεσμα τῶν ὑπὸ Χριστοῦ γενομένων ἔργων λέγοντας μίαν ἐνέργειαν, ἀποδέχῃ καὶ ὁμονοεῖς;

MAX. Ἄλλης ἄλλο πρᾶξεως ἀποτέλεσμα, καὶ οὐχ ἓν, ὥς ἐπὶ τῆς πεπυρακτωμένης ἰδαλῶδη μαχαίρας. Εἰ γὰρ καὶ ἦν ὡνται ἀλλήλαις, ἡ τε τοῦ πυρός, καὶ ἡ τοῦ ξίφους ἐνέργεια· ἀλλ' ὁρῶμεν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πυρός τὴν καύσιν ὅν, καὶ τοῦ σιδήρου τὸ ἀποτέλεσμα τὴν τομὴν· εἰ καὶ μὴ διήρηται ἀλλήλων ἐν τῇ κεκαυμένῃ τομῇ, ἢ ἐν τῇ τετυμημένῃ καύσει· ὥσπερ καὶ οὐρανοῦ ἄλλο, καὶ γῆς ἄλλο, καὶ ἡλίου ἄλλο. Οὐ δυνατόν οὖν ἐν λέγειν ἀποτέλεσμα, εἰ μὴδ' ἂν μία εἴη καὶ μόνον ἡ πρᾶξις. Εἰ οὖν πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ὑπὸ Χριστοῦ γενομένων ἔργων ἀπιδόντες μίαν ἐνέργειαν ἰσογματίζετε, ἢ καὶ μίαν πρᾶξιν ἰσογματίζετε· ἢ διὰ τὰς ἀπείρους πρᾶξεις, ἀπείρους καὶ τὰς ἐνεργείας. Πλὴν περὶ τῶν ἔργων ἡμῖν ἐστὶ τὸ ζητούμενον· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἔξω Χριστοῦ ἐστὶν ὁ λόγος ἡμῖν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ· τοῦτέστι περὶ τοῦ φυσικοῦ τῶν οὐσιῶν τοῦ Χριστοῦ λόγου, εἴτε ἑλλητικῆς ἐκ τῆς ἐνώσεως, εἴτε ἀνελλιπῆς μεμένηκε· καὶ εἰ ἑλλητικῆς, εἰ δυνατόν ἑλλητικῆς φύσεως ὑπαρξὶν εἶναι· εἰ δὲ ἀνελλιπῆς, εἰ ἐν αὐτῷ, ὅμητι δὴ τῷ συστατικῷ τῆς οὐσίας λόγῳ, ἡ ἐνέργεια θεωρεῖται, ἢ τῶν ἐκτὸς τυγχάνει. Ἄλλ', ὅτι μὲν οὐ τῶν ἐκτὸς τυγχάνει ἡ κατὰ φύσιν ἐνέργεια, ὅλην ἐκ τοῦ ἀνευ μὲν τῶν ἔργων δύνασθαι τὴν φύσιν εἶναι· ἀνευ δὲ τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας, οὕτε εἶναι τὴν φύσιν, οὕτε γινώσκεισθαι δυνατόν. Οἷς γὰρ ἕκαστον φυσικῶς ἐνεργεῖ, πιστεύεται ὅπερ ἐστὶ μὴ τρεπόμενον.

¹⁰ Ὅπότεν οὐδὲ πρὸς ἔργον ἀπιδόντες, τὴν ἀναπλασθεῖσαν ὑμῖν τραγελάρου δίκην μίαν ἐνέργειαν ἰσογματίζετε, ἀλλὰ πρὸς τὸν φυσικὸν τῶν ἐνωθειῶν οὐσιῶν λόγον· καὶ τοῦτον πίστεις ἀψευδὲς τὰ ὑπὸ Κύρου μὲν δογματισθέντα κεφάλαια, ὅφ' ὁμῶν

A non res; habitudo igitur, et non res erit Christi operatio ac virtus.

Ad hæc, necesse est, ut vel creatam, vel increatam eam dicatis; quandoquidem nulla prorsus, inter creatam et increatam intercedit operatio media. Si creatam dicitis, creatam naturam duntaxat indicabit: sin autem increatam, etiam naturam duntaxat increatam signabit. Oportet enim omnino naturalia naturis convenire. At quomodo fieri potest, naturæ creatæ certæque in tempore originis ac coepte, increatam esse operationem et sine principio et infinitam et creatricem ac conservatricem; vel quomodo naturæ increatæ et sine principio, creatam et coeptam ac terminatam, et quæ ab alia conservetur, ne intreat?

B **PYB.** Neque eos probas, qui eorum, quæ a Christo facta sunt, effectum, unam operationem vocant, lisque consentis?

MAX. Alius, alius actionis effectus, et non unus, sicut in gladio ignito ostensum est. Etsi enim copulate sunt inter se ignis actio ac ferri, videmus tamen effectum ignis ustionem, et ferri effectum sectionem; quamvis ex inter se minime divise sint in sectione usta, aut in ustione secta: sicut alius quoque est effectus coeli, alius terræ, alius solis. Non potest igitur dici unus effectus, nisi una ei sola actio sit. Quare si respiciendo ad effectum operum Christi, unam operationem tradidistis, vel unam etiam actionem tradite; vel propter infinitas actiones, etiam infinitas operationes. Cæterum, **189** non est nobis questio de operibus: nec enim loquimur de iis quæ sunt extra Christum; sed de iis quæ in ipso Christo; de ratione scilicet naturali substantiarum Christi; utrum hæc imperfecta ac manca ab unionē, an perfecta, et cui nihil deesset, remanserit. Ac siquidem manea, an fieri possit, ut naturæ, quæ manca sit, existentia sit. Sin autem non manea, num in ipsa (ratione scilicet substantiam constitutivē) operatio intelligatur, an ex iis sit, quæ sunt extra. Sed quod non sit operatio ac virtus naturalis ex iis, quæ extra sunt, ex eo liquet, quod potest quidem esse natura sine operibus, sine operatione autem naturali, natura nec esse, nec cognosci potest. Unde enim quisque naturaliter operatur, probatur immutatum esse id quod est.

D Quod vero non respicientes ad opus, unam operationem, a vobis instar hircocerui fictam doculistis, sed ad rationem naturalem substantiarum unitarum, fidem certam facit, quod capita a Cyro tradita, a vobis comiter libentissimeque suscepta

VARIE LECTIONES.

¹⁰ Marg. Fr. Τὴν ἀναπλασθεῖσαν αὐτοῖς μίαν ἐνέργειαν· οὐ πρὸς τὸ ἔργον ἀπιδόντες, ἀλλὰ πρὸς τὸν λόγον τῶν ἐνωθειῶν οὐσιῶν ἀναπλάσαντες ταύτην· ἣν ὁ μέγας τραγελάρων ἐκάλεσεν ἐνέργειαν, ὥς ἐπινοηματικὴν καὶ ἀνὸπαρκτον· Fictam ab eis unam operationem, non ad opus respiciendo; sed ad rationem unitarum substantiarum, eam confingentes; vir magnus hircocerum vocavit, ut rationis figmentum; ac quod existentia caret et nihil sit.

sent: in quibus unam cum traderet (id est operationem) eadem dixit operatum divina pariter et humana; non solum cum Scriptura et sanctis Patribus pugnans, verum etiam cum ipsa creatorum natura. Nulla enim res, in iis manens quae sunt ex natura, comparatum habet ut edat contraria. Non enim ignis calefacit et frigefacit; neque gelu refrigerat et calefacit: neque siccit terra et humectat, neque humectat aqua et siccit. Igitur, si in nulla re hoc cernitur, quomodo non horruistis dicere, Verbum incarnatum et substantialiter factum hominem, tum miracula, tum passiones, quae naturae ratione inter se differant, una peregrisse operatione?

PYR. Quid igitur Cyrillus Ecclesiae lumen, contraria docuit pie sententiae, quae nunc ex disputatione enituit, cum e unam et cognatam amborum munere operationem (Christum scilicet) exhibuisse? dixit?

MAX. Nullo modo cum duplici operatione haec auctoritas pugnat: contra verò, etiam astruit. Non enim unam operationem naturalem dixit divinitatis Christi, ejusque humanitatis; alioqui enim non dixisset alio loco: Unam factoris et operis operationem, nemo sane mentis unquam concesserit; sed cum vellet ostendere unam esse deitatis operationem, et sine carne, et cum carne. Ut **180** si quis unam esse ignis operationem cum materia et sine materia ostendere volens, diceret, ignem, et cum materia, et sine materia urere; sic et Cyrillus non unam dixit amborum naturarum operationem, sed unam operationem divinam ac paternam, substantialiter existentem in Verbo incarnato; quae scilicet non solo jussu omnium rerum opifice, divina signa incorporea ratione patrabat, sicut ipse ait (cum et post incarnationem, eadem ac Pater praeclitus esset operandi vi, qui incorporeo operetur), sed quod etiam contactu suae carnis haec corporaliter ederet. Hoc enim sibi vult, quod ita dictum est, e amborum munere, et per utraque adeoque naturaliter cognata erat ac affinis, quae sermone, jussuque omnium opifice effecta est puella suscitatio, sive visus caeco reparatio, sive pauperum benedictio, vel leprosi mundatio, cumea, quae tactu corporaliter edebatur; ut et carnem vivificam **D** monstraret, quippe quae ejus propria, non alterius cujusquam existeret, ex vera cum ipso unione. Per utraque enim haec, jussione scilicet ac tactu, divina operatio ac virtus rebus ipsis patebat, nihil prorsus humanam nobis similem, et quae passio sit, naturalem carnis operationem ledens; contra vero ipsius manifestandi causa eam con-

A δὲ προσήκως, καὶ μίαν ἀσπασίως δεχόμενα: ἐν οἷς καὶ μίαν δογματίσας, τῇ αὐτῇ ἑστῇ ἀναγρησάμενα τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα· οὐ μόνον τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ, καὶ τοῖς ἁγίοις Πατέρεσι μαχόμενος; ἀλλὰ καὶ αὐτῇ τῇ τῶν γενομένων φύσει. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων, ἐν τοῖς κατὰ φύσιν μένοι, τὰ ἐναντία ποιεῖν πέφυκεν. Οὐ γὰρ θερμαίνει τὸ πῦρ καὶ ψύχει· οὕτως ψύχει ἡ κρύσταλλος καὶ θερμαίνει· οὕτως θερμαίνει ἡ γῆ καὶ ὑγραίνει· οὕτως ὑγραίνει τὸ ὕδωρ καὶ ξηραίνει. Ἐν οὖν ἐπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων τοῦτο θεωρεῖται, πῶς τὸν σαρκαθόντα λόγον καὶ οὐσιωδῶς γενομένον ἄνθρωπον, μὴ ἐνεργεῖν τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη λόγῳ φύσεως ἀλλήλων διαφέροντα, ἐπιτελεῖσαι λέγοντες, οὐ δοξάζοντες;

ΠΥΡ. Τί οὖν ἐναντία τῆς νῦν ἐκ τῆς ζητήσεως ἀναφανίσσης εὐσεβοῦς ἐνόησας, ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἡγεμὼν Κύριλλος ἰδογμάτισε; μίαν συγγενῇ δι' ἀμφοῖν ἐπιδεχόμενον ἐνέργειαν, ἢ τὸν Χριστὸν δηλαδὴ, φήσας;

ΜΑΞ. Οὐ μάταια ὡς ἡ παρούσα χρῆσις ταῖς δύο ἐνεργείαις τοῦναντίον δὲ, καὶ συνίστασιν. Οὐ γὰρ μίαν φυσικὴν ἐνέργειαν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ ἑστῇ, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνθρωπότητος· ἐπεὶ οὐκ ἐν ἀλλήλοισι ἔλεγον, οἱ ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ πνεύματος μίαν ἐνέργειαν, οὐκ ἐν τῇ κοίτῃ σωφρονούν· ἀλλὰ δείξαι βουλομένους μίαν τῆς θεότητος οὐσαν τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἀνερ σαρκὸς, καὶ μετὰ σαρκὸς. Ὡς εἰ τις μίαν τοῦ πυρὸς ἐνέργειαν μετὰ ὕλης καὶ ἀνερ τῆς ὕλης δείξαι θέλων, φησείεν, οἱ ἐν τῷ πῦρ καὶ ἀνερ ὕλης καὶ μετὰ ὕλης καίτοι. Οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ οὐ μίαν τὴν τῶν δύο φύσεων εἶπεν ἐνέργειαν· ἀλλὰ μίαν τὴν ἐνέργειαν εἶπε τὴν θεῖαν καὶ τὴν Πατρικὴν, οὐσιωδῶς ἐνυπάρχουσαν τῇ σαρκαθόντι θεῷ λόγῳ, καθ' ἣν οὐ παντοῦργῳ μόνον προστάγματι τὰς θεοσημίας ἀσώματος ἔτελλε, καθὼς αὐτὸς φησιν· εἴπαρ καὶ μετὰ σαρκωσιν ὁμοεργός ἐστι τῇ οἰκίᾳ γεννητοῦ, ἀσώματος ἐνεργούντι· ἀλλὰ καὶ τῇ τῆς οἰκίας σαρκὸς ἀπὸ τούτου εἰδείκνυ σωματικῶς. Τοῦτο γὰρ βοδύεται τὸ, εἰ δι' ἀμφοῖν. Ὡς συγγενὸς ἔχειν κατὰ τὴν φύσιν διὰ λόγου, καὶ παντοῦργῳ προστάγματι γενομένην τὴν ζωοσιν τῆς παιδὸς, ἢ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ τυφλοῦ, ἢ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἁρτίων, ἢ τὴν κάθαρσιν τοῦ λεπροῦ, πρὸς τὴν διὰ τῆς ἀφῆς σωματικῶς τελομένην· ἵνα ἀποδείξῃ καὶ τὴν σάρκα ζωοποιόν, ὡς αὐτοῦ κυρίως, καὶ οὐκ ἄλλου ὑπάρχουσαν, τῇ πρὸς αὐτὸν ἀκραίνῃ ἐνώσει (n). Δι' ἀμφοτέρων γὰρ τούτων, προστάγματός φημι καὶ ἀφῆς, ἢ θεῖα ἐνέργεια δι' αὐτῶν ἐγνωρίζετο τῶν πραγμάτων, μηδὲως τὴν καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνην, καὶ πάσχουσαν φυσικὴν τῆς σαρκὸς ἐνέργειαν παρεβλάπτουσαν τοῦναντίον δὲ, συντηροῦσα αὐτὴν εἰς οἰκίαν ἑκπαλαίν· ὥστε οὐ καὶ ψυχῇ, ὡς δι' ὄργανον τοῦ

ⁿ εὐσεβείας 336. ^m Tom. IV in Joan.

NOTE.

(n) Ἀπαρτὴν ἐνέωσι. Vera unitione, quam φυσικὴν et οὐσιωδὴν Cyrillus perinde dicit; distinctione ab ea quae est ὁμοεργία. Ἀπαρ. occurrit Turriano cum reddidit, propter summam cum ea unionem, quam vocem Patres Nestorio opponunt, ea potissi-

imum ratione, ut significet primo statim ortu unitam carnem Verbo, ea unitione quae est secundum hypostasim, non ex profecto, ut divino afflatu sic eximie donaretur, supra omnes prophetas consecratum esse.

οικείου σώματος, καὶ τῆς αὐτοῦ φυσικῆς ἐνεργείας. Ἡ τὰ γὰρ ἐκτασις τῆς χειρὸς καὶ ἡ ἀφῆ, καὶ ἡ κράτησις, καὶ ἡ κατ' αὐτὴν τοῦ πηλοῦ μίξις καὶ ἡ τοῦ ἄρτου κλάσις· καὶ ἀπλῶς, πᾶν δὲ διὰ τῆς χειρὸς, ἢ ἐτέρου μέλους, ἢ μέρους τοῦ σώματος ἐτελεῖτο, τῆς φυσικῆς ἐνεργείας τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρχε· καθ' ἣν, ὡς ἀνθρώπος, ἐνεργῆ; ἦν αὐτός, ὁ φύσει Θεός, καὶ τὰ θεὰ φυσικῶς ἐνεργῶν· ὡς ἂν δι' ἐκατέρων ἐκάτερα κατὰ φύσιν πιστώσῃται, Θεὸν τέλειον καὶ ἀνθρώπον τέλειον διὰ μόνης τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν ὄντα κατ' ἀλήθειαν δεικνύς.

Οὐκ ἠγνόησεν οὖν ὁ Πατὴρ τὴν ἐκείτης φύσεως κατ' ἐξαιρέτον ἰδιότητα, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἰδιωμάτων περιληπτικῶν· τὴν τε δημιουργικὴν φύσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ψυχῆς ἐνδομένην τῷ σώματι αὐτοῦ, ζωτικὴν ἐνεργείαν· ὥς σώζων ἐν αὐτῷ ὁ ἀσπασθεὶς Θεός. Λόγους εὐκρινεῖς καὶ ἀσυγχύτους εἰδείξε· τὴν μὲν δημιουργικὴν, ἐν τῷ οὐσίᾳ καὶ ποιότητι καὶ προσότητι δημιουργηταί· ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, καὶ ἄπερ ἡ τῶν ὄντων ὑπαρξίς ἐστι τε καὶ θεωρεῖται. Εἰ γὰρ καὶ οἱ παρ' Ἕλλησι φιλοσοφῆσαντες εἰς δέκα κατατείνουσι λόγους τὰ ὄντα· ἀλλ' οὖν τοῖς τοῖς πᾶν συνέχεται καὶ περιλαμβάνεται· οὐσίαν μὲν, τοὺς λείποντας τοῦ τοῦ οὐλοῦ ὁρθολογικοῦ ἀναπληρώσας· ποιότητα δέ, τὰ ὕδαρ εἰς αἶνον μεταβαλὼν· προσότητα δέ, τοὺς ἄρτους αὐξήσας· τὴν δὲ ζωτικὴν ἐνεργείαν εἰδείξεν ἐν τῷ ἀναπνεῖν, λαλεῖν, ὀρεῖν, ἀκοῦειν, ἀπεσεσθαι, ὁσφραίνεσθαι, ἰσθίειν καὶ πίνειν· χεῖρας κινεῖν, βαδίζειν, ὑπνῶν, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα ἐν πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν φύσιν ἀπαρτάλλαν τῆς κατὰ φύσιν ἐνδείκνυνται ἐνεργείας.

ΠΥΡ. Εἰδοθεὶς καὶ ἀδιόστως τὴν τοῦ Πατρὸς παρέστησας ἔννοιαν, οὐ μαχομένην, ἀλλὰ συμβαίνουσαν διὰ πάντων ταῖς δύο ἐνεργείαις. Τί δὲ περὶ τοῦ ἁγίου Διονυσίου φαμέν, ἐν τῇ πρὸς Γάϊον τὴν θεραπευτὴν ἐπιστολῇ, φησαντος, «Καινὴν τινα τὴν θεανδρικὴν ἐνεργείαν, περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἡμῖν παρὰ τὸν ἐνόμενον»;

ΜΑΞ. Ἡ καινότης ποιότης ἐστίν, ἢ ποσότης;

ΠΥΡ. Ποσότης.

ΜΑΞ. Οὐκ οὖν καὶ φύσιν αὐτῇ συνεισάγει τοιαύτην· εἴπερ πάσης φύσεως ὄρος, ἢ τῆς οὐσιώδους αὐτῆς ἐνεργείας καθέστηκε λόγος. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος, Ἰδοὺ γίνονται τὰ πάντα καινὰ, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ ὅτι, Ἰδοὺ γίνονται τὰ πάντα ἐν· εἴτε δὲ φύσει, εἴτε ἐνεργείᾳ τοῦτο καλεῖν βούλεσθε, τοῦτο τῆς ἡμῶν ἐστὶν ἐξουσίας. Εἰ δὲ ποιότης ἐστὶν ἡ καινότης, οὐ μίαν δηλοῖ ἐνεργείαν, ἀλλὰ τὴν καινὴν καὶ ἀπόρρητον τρόπον τῆς τῶν φυσικῶν τοῦ Χριστοῦ ἐνεργειῶν ἐκάνσεως, τῷ ἀπορρήτῳ τρόπῳ τῆς εἰς ἀλλήλας τῶν Χριστοῦ φύσεων περιχωρήσεως προσφόρως, καὶ τὴν κατὰ ἀνθρώπον αὐτοῦ πολιτείαν, ξένην οὖσαν καὶ παράδοξον, καὶ τῇ

A servans; uti nimirum etiam anima, per suum corpus ut instrumentum ejusque naturalem operationem, quae sua sunt, namque secundum naturam profert operationem. Extensio enim manus, et tactus, et quod apprehendit, eaque lutum misceat ac panem fregit: ac denique id omne, quod manu, vel alio membro, aut parte corporis fiebat, ad naturalem humanitatis Christi operationem spectabat, qua tanquam homo, ipse natura Deus efficax erat, cum et divina naturaliter operaretur: ut, per utraque, utraque secundum naturam astueret, Deum se perfectum, ac hominem perfectum, uno duntaxat peccato excepto, vere esse ostendens.

Non igitur ignoravit Cyrillus, cujusque naturae singularem proprietatem, et quae reliquis proprietates naturales complectitur; tam scilicet creandi vim, et quae ex anima corpori provenit, vitalem operationem: quas Verbum incarnatum in se servans incolumes, distinctas nihilque confusas ostendit: vim scilicet creatricem, in substantiae et qualitatis et quantitatis fabrica; ex quibus, et 191 in quibus, ac quae est ac intelligitur rerum veritas ac existentia. Etsi enim Graeci philosophi in decem rationes res omnes distribuant, his tamen rerum universitas continetur ac concluditur. Substantiae quidem enititur fabrica, supplendo quod oculis caeci deerat: qualitatis, mutatione aquae in vinum; quantitatis, multiplicatione panum: vitalis denique operationis dedit specimen, respirando, loquendo, videndo, audiendo, tangendo, olfaciendo, edendo, bibendo, manus movendo, ambulando, dormiendo, ac reliqua quaecumque in individuis ejusdem naturae operationem naturalem sine ulla evariatione demonstrant.

PYR. Pie nihilque violenter ostendisti non pugare cum duabus operationibus Cyrilli sententiam, sed potius per omnia convenire. Quid vero dicemus de sancto Dionysio, qui in epistola ad Caium Cultorem de Christo, dixit: «Novam quamdam ac deivirilem in nobis operationem gessisse.»

MAX. Novitas, qualitasne est, an quantitas?

PYR. Quantitas.

MAX. Igitur etiam naturam secum talem inducet; siquidem natura omnis definitio, ejus operationis seu virtutis est ratio. Non solum autem, sed et cum dicit Apostolus, Ecce nova facta sunt omnia, nihil aliud dicit, quam, ecce omnia novum sunt facta; naturae, an operatione velitis dicere, vestri sit arbitrii ac potestatis. Si vero novitas qualitas est, non unam operationem designat, sed novum et arcanum modum sese explicandi naturalium Christi operationum, convenienter arcano modo mutuae naturarum Christi inter se circummeationis, necnon ipsius ratione hominis viti genus, novum ac inauditum, naturaeque rerum

ignotum, ac qui per unionem nullis verbis explicabilem est reciproce modus communicationis.

PYR. Nec deivirilis unam operationem dicit?

MAX. Minime: Imo contra, vox ipsa quadam circuitione, per numeratas naturas, earum operationes tradidit: quandoquidem negatis extremis, nihil in Christo medium existit. Si autem unam operationem significat, aliam ac Pater operationem habebit Christus ut Deus. Erit igitur Filius diverse a Patre operationis; siquidem Patris operatio deivirilis non est: præterquam quod naturam deivirilem insignit constituitque. Operatio enim ac virtus, cum sit naturalis, naturam constituere **192** habet, ac naturalis character notaque propria est. Sed et qui his de rebus commentati sunt, aliud genus, quantitatis esse, atque aliud qualitatis, dixere.

PYR. Neque quantitas, neque qualitas, est novitas; sed substantia.

MAX. Miror quomodo hoc dicere ausus es. Quid distinguendo substantiæ apponitur?

PYR. Quod non est.

MAX. Quid vero novitatis?

PYR. Vetustas.

MAX. Igitur non est substantia novitas, sed qualitas. Quomodo autem si de una operatione vocem accipiamus, non hunc divinarum rerum doctorem ac interpretem hac ratione sibi ipsi ac reliquis Patribus adversantem inducimus? Omnes enim diserte communiter et dixerunt et docuerunt, quæ ejusdem substantiæ sunt, ejusdem esse et operationis; et quæ sunt ejusdem operationis, ejusdem et substantiæ esse; et quæ substantia differunt, operatione quoque differre; et quæ differunt operatione, etiam substantia differre.

PYR. Hoc in theologia dictum est a Patribus, non autem in œconomia (de Deo, non de Christo). Unde non fuit mentis veracis, ea quæ dicta ab eis erant in theologia, ad œconomiam transferre, et hujusmodi absurdum inducere.

MAX. Si in theologia tantum dicta sunt ista a Patribus, igitur, opinione vestra, post incarnationem non est conjuncta theologia de Filio cum paterna. Quod si non est conjuncta ejus theologia, nec connumeratur cum Patre in invocatione baptismatis: invenieturque fides et prædicatio vana.

Et rursus, si post incarnationem Filius cum Patre non assumitur in professione trinitæ deitatis, nec erit ejusdem substantiæ: quæ enim ratione differunt, omnino etiam different natura.

Et rursus, si post incarnationem non simul cum Patre de Filio prædicatur divinitas, cui tribuimus illud: Pater meus neque modo operatur, et ego operor? Item illud: Qui viderit Patrem facientem, hæc et Filius similiter facit? Et: Si mihi non cre-

deret, non crediderunt ei. **A** φάσει τῶν ὄντων ἀγνωστον, καὶ τὸν τρόπον τῆς κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἑνωσιν ἀντιθέσεως.

ΠΥΡ. Οὐτε ἡ θεανδρικὴ μίαν ὁλοῖ;

ΜΑΞ. Οὐχί· τούναντίον γὰρ περιφραστικῶς ἡ φωνὴ διὰ τῶν ἀριθμουμένων φύσεων τὰς αὐτῶν ἐνεργείας παραδίδωκεν· εἴπερ ἀποφάσει τῶν ἀκρων, οὐδὲν ἐστὶ μίσον ἐπὶ Χριστοῦ. Εἰ δὲ μίαν ὁλοῖ, ἀλήν παρὰ τὴν τοῦ Πατρὸς, ὡς Θεοῦ, ὁ Χριστὸς ἔξει τὴν ἐνέργειαν. Ἄλλως οὖν παρὰ τὸν Πατέρα ἐνεργείας ἐστὶ ὁ Υἱός· εἴπερ ἡ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐστὶ θεανδρικὴ· μετὰ τὸ καὶ θεανδρικὴν χαρακτηρίζειν φύσιν καὶ συνιστᾶν. Ἡ γὰρ ἐνέργεια, φυσικὴ οὐσα, φύσει ὑπάρχει συστατικῶς καὶ ἐμφυτοῦ χαρακτήρ. Καὶ οἱ τὰ περὶ τούτων δεῖ σκέμματα διαλαβόντες, ἑτέρον γένος εἶναι τῆς ποσότητος, καὶ ἑτέρον τῆς ποιότητος εἶπον.

ΠΥΡ. Οὐτε ποσότης, οὐτε ποιότης ἐστὶν ἡ καινότης; ἀλλ' οὐσία.

ΜΑΞ. Θαυμάζω πῶς τοῦτο εἰπεῖν ἐθαύρησας. Τῇ οὐσίᾳ τί ἀντιδιαστέλλεται;

ΠΥΡ. Τὸ μὴ εἶναι.

ΜΑΞ. Τί δὲ τῇ καινότητι;

ΠΥΡ. Ἡ παλαιότης.

ΜΑΞ. Ὅτε οὖν οὐκ οὐσία ἡ καινότης, ἀλλὰ ποιότης. Πῶς δὲ, εἰ πρὸς μίαν ἐνέργειαν ἐκληφόμεθα τὴν φωνήν, οὐχ ἑαυτῷ οὕτω γε, καὶ τοῖς λοιποῖς Πατέραςιν, ἐναντιούμενον εἰσάγομεν τὸν θεοφάν- **C** τора τοῦτον διδάσκαλον. Πάντες γὰρ διαρρήθην κοινῇ καὶ εἶπον καὶ ἐδίδαξαν, τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς εἶναι ἐνεργείας· καὶ τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα ἐνεργείας, τῆς αὐτῆς εἶναι οὐσίας· καὶ ὅτι τὰ τῇ οὐσίᾳ διαφέροντα, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ διαφέρουσιν· καὶ τὰ τῇ ἐνεργείᾳ διαφέροντα, καὶ τῇ οὐσίᾳ διαφέρουσιν.

ΠΥΡ. Τοῦτο ἐπὶ τῆς θεολογίας τοῖς Πατέραςιν, οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας εἴρηται. Ὅθεν οὐδὲ φιλαλήθους διανοίας καθίστηται, τὰ ἐπὶ τῆς θεολογίας αὐτοῖς εἰρημένα, μεταγίγει ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ τὴν τοιαύτην συνεισπαγαλὴν ἀποπλαν.

ΜΑΞ. Εἰ ἐπὶ τῆς θεολογίας μόνον εἴρηται τοῖς Πατέραςιν, οὐκ ἄρα μετὰ τὴν σάρκωσιν, καθ' ὅμας, συνθεολογεῖται ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί. Εἰ δὲ οὐ συνθεολογεῖται, οὐδὲ συναριθμεῖται κατὰ τὴν ἐκτίλησιν τοῦ βαπτισματος· καὶ εὐρεθήσεται κενὴ ἡ πίστις καὶ τὸ κήρυγμα.

Καὶ πάλιν, εἰ οὐ συνθεολογεῖται μετὰ τὴν σάρκωσιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί, οὐτε τῆς αὐτῆς ἐστὶν οὐσίας· τὰ γὰρ τῷ λόγῳ διαφέροντα, καὶ τῇ φύσει διόλου πάντως.

Καὶ πάλιν, εἰ οὐ συνθεολογεῖται ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί μετὰ τὴν σάρκωσιν, τίνα ἀπονημιμεν τὸ, Ὁ Πατήρ μου ὥς ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἄρτι ἐργάζομαι; Καὶ Ἄ ἂν βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα, καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ; Καὶ Εἰ ἡμῶι οὐ πιστεύετε.

¹ Joan. v, 17. ¹ ibid. 19.

²² Fr. ὡς Θεοῦ. ²³ συστατικῇ 602, 270. ²⁴ σκέμματα 602, 270. ²⁵ ταῦτα καὶ 270.

εἰ τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε; Καὶ ἡ ἔργα αὐτοῦ ποῦ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ; Καὶ ὁ πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ γὰρ οὗτος, οὗς θέλει, ζωοποιεῖ; Ταῦτα γὰρ πάντα, οὐ μόνον τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας καὶ μετὰ σάρκωσιν τῷ Πατρὶ δείκνυσιν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας.

Καὶ πάλιν, εἰ ἡ περὶ τὰ ὄντα πρόνοια ἐνεργεῖα Θεοῦ τυγχάνει· αὕτη δὲ οὐ μόνον Πατρός καὶ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ Υἱοῦ καὶ μετὰ σάρκωσιν ἔστιν· ἄρα καὶ τῆς αὐτῆς ἔστιν ἐνεργείας τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ σάρκωσιν.

Καὶ πάλιν, εἰ τὰ θαύματα ἐνεργεῖα Θεοῦ τυγχάνει· ἐκ δὲ τῶν θαυμάτων τῆς αὐτῆς ὄντα οὐσίας τῷ Πατρὶ ἐγνώκαμεν· ἄρα ἐκ τῆς αὐτῆς ἐνεργείας τῆς αὐτῆς ὄν τῷ Πατρὶ ἐδείχθη οὐσίας· καὶ συνθεολογῶνται αὐτῷ καὶ μετὰ σάρκωσιν.

Καὶ πάλιν, εἰ οὐσιωδῶς πρόκειται τῷ Θεῷ ἡ δημιουργικὴ ἐνεργεῖα· τὰ δὲ οὐσιωδῶς προσόντα, καὶ ἀναίρετα· ἀνάγκη αὐτοῦς, ἡ τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ σάρκωσιν ἐνεργείας αὐτὸν οὐ λέγοντας, μηδὲ τῆς αὐτῆς αὐτῷ λέγειν οὐσίας εἶναι· ἔνθα γὰρ ἡ κατὰ φύσιν ἐνεργεῖα οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ἡ φύσις ἔσται ποτ' ἂν· ἡ τῆς αὐτῆς αὐτῷ λέγοντας αὐτὸν οὐσίας, καὶ τῆς αὐτῆς λέγειν ἐνεργείας, καὶ συνθεολογεῖν τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ σάρκωσιν· ἔνθα γὰρ ἡ φύσις, ἐκεῖ καὶ ἡ κοινὴ κατ' αὐτὴν ἀπαρλεῖπτος· ἔσται ἐνέργεια.

ΠΥΡ. Οὐκ ἐπ' ἀναιρέσει· τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας τὴν μίαν λέγομεν ἐνεργεῖαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀντιδιατελλομένη τῇ θεῇ ἐνεργείᾳ, πάθος λέγεται κατὰ τοῦτο.

ΜΑΞ. Κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, καὶ οἱ μίαν φύσιν λέγοντες, οὐκ ἐπ' ἀναιρέσει· τῆς ἀνθρωπίνης ταύτην λέγουσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀντιδιατελλομένη ἡ φύσις τῇ θεῇ παθητικῇ λέγεται κατὰ τοῦτο.

ΠΥΡ. Τί οὖν; οὐ τῇ πρὸς τὴν θεῖαν ἐνεργεῖαν διατελλῇ οἱ Πατέρες πάθος τὴν ἀνθρωπίνην προσηγόρευσαν κίνησιν;

ΜΑΞ. Μὴ γένοιτο· οὐδανὸς γὰρ, καθόλου φάναι, ὑπαρξίς ἐκ παραθέσεως, ἢ ἐκ συγκρίσεως γινώσκειται ἢ ὀρίζεται· ἢ οὕτω δ' ἂν ἀλληλαίτια εὐρεθίσονται ὄντα τὰ πράγματα. Εἰ γὰρ διὰ τὸ ἐνεργεῖαν εἶναι τὴν θεῖαν κίνησιν, ἡ ἀνθρωπίνη πάθος ἐστὶ πάντως· καὶ διὰ τὸ ἀγαθὴν εἶναι τὴν θεῖαν φύσιν, πονηρὰ ἔσται ἡ ἀνθρωπίνη. Ὅμοιος δὲ καὶ κατὰ τὴν οὖν ἀντιθέσει ἀντιστροφὴν, διὰ τὸ πάθος λέγεσθαι τὴν ἀνθρωπίνην κίνησιν, ἡ θεῖα κίνησις ἐνεργεῖα λέγεται· καὶ διὰ τὸ πονηρὰν εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀγαθὴ ἔσται ἡ θεῖα. Ἄλλ' ἀπαγε· πολλὰς γὰρ ὄντως ἀδελτηρίας ἐστὶ ταῦτα.

ΠΥΡ. Τί οὖν; οὐκ ἀνόμεσαν πάθος τὴν ἀνθρωπίνην κίνησιν οἱ Πατέρες;

A dicta, operibus meis credite =? Et: Opera quae ego facio, testimonium perhibent de me =? Et: Sicut Pater suscitavit mortuos et vivificavit, sic et Filius, quos vult vivificavit =? Haec enim omnia, non solum esse ejusdem substantiae cum Patre post incarnationem cum ostendunt, verum etiam ejusdem operationis.

193 Et rursus, si rerum providentia ac procuratio, Dei operatio est; haec autem non solum est Patris et Spiritus, verum etiam Filii et post incarnationem, ergo etiam post eam ejusdem cum Patre est operatio.

Et rursus, si miracula Dei operatio sunt; ex quae miraculis esse eum cognovimus ejusdem ac Pater substantiae; ergo ex eadem operatione ostensus est ejusdem ac Pater substantiae; unaque cum eo assumitur etiam post incarnationem in theologia.

Præterea, si Deo substantialiter competit creandi operatio; quæ vero substantialiter competunt, auferri non possunt: necesse est ut aut negando esse ejusdem ac Pater operationis post incarnationem, nec ejusdem substantiae dicant. Ubi enim non est naturalis operatio, nec natura usquam esse queat. Aut dicendo esse ejusdem ac ille substantiae etiam post incarnationem, ejusdem dicant et operationis, seu virtutis; ac cum Patre, etiam post incarnationem assumant in trinitate Deitatis professione. Nam ubi est natura, ibi et communis secundum ipsam erit, cui nihil desit, operatio.

PYR. Non ut humanam tollamus, unam operationem dicimus; sed quod ea ratione qua distinguitur contra divinam operationem, passio dicitur.

MAX. Hac ratione, etiam qui dicunt unam naturam, non dicunt ad tollendam humanam naturam; sed quia, cum distinguendo opponitur natura humana divinae, hac ratione passibilis dicitur.

PYR. Quid igitur? nonne Patres, distinctione a divina operatione, motum humanum passionem appellaverunt?

MAX. Absit! Nullius enim rei substantia, ut univérse dicam, ex comparisonem cum alia, aut collatione, cognoscitur aut definitur, alioquin reperientur res esse sibi invicem causae. Si enim idcirco quia motus divinus operatio est, sive actio, humanus passio est; omnino etiam quod bona sit divina natura, mala erit humana. Simili vero etiam ratione, per reciprocationem cum oppositione, quod motus humanus passio dicatur, divinus motus operatio dicitur et actus: quodque mala sit humana natura, bona erit divina. Verum apage: sunt enim haec multae vere fatuitatis.

PYR. Quid igitur? annon humanum motum, passionem Patres appellaverunt?

= Joan. x, 38. = Ibid. 25. = Joan. v, 21.

Fr. κίνησιν, emendatum tamen φύσιν.

194 MAX. Multis modis appellaverunt pro sub-
jectis nimirum rationibus ac conceptibus.

PYR. Quomodo hoc dicis?

MAX. Appellaverunt ipsum vim seu potentiam, et operationem seu actum, et differentiam, motumque et proprietatem, et qualitatem, et passionem, non secundum distinctionem ex oppositione divini motus; sed quæ ratione vim conservandi habet, vim dixerunt ac potentiam, δύναμιν ut autem vim insigniendi habet, et in omnibus ejusdem speciei invariabilem similitudinem ostendit, operationem actumque. ἐνέργειαν ut vero vim habet dirimendi, differentiam; ut vim indicandi, motum; ut vim constituendi ac confluendi, et quæ ipsi soli non alii competat, proprietatem; ut qui specie formet, qualitatem; ut qui præstet moveri, passionem. Quid quid enim ex Deo, et a Deo secundum est, motu patitur, quippe cum non ipso motus, ipsa virtus ac vis agendi existat. Non igitur per distinctionem, quæ est ex oppositione, ut dictum est, sed ob inditam ipsis ex creatione rationem, a rerum universitatis Auctore. Unde etiam cum divina effluentes, operationem actumque (ἐνέργειαν) appellavere. Qui enim dixit: « Operatur utraque forma cum alterius communione, » quid aliud fecit, quam qui dixit: « Etenim cum dies quadragesime mansisset jejuniis, postea esuriit. Dedit enim naturæ, cum voluit, ut distinctam ejus operationem dixerunt; aut qui duplicem, aut qui aliam et aliam?

PYR. Probatur etiam profecto est in questione de operationibus, absurdum esse unam operationem in Christo, quomodocumque tandem dicatur. Sed veniam peto, tum pro me ipso, tum pro illis qui antecesserunt. Ex ignorantia enim ad absurdas has sententias et argumentationes prolapsi sumus, ac rogo inveniri modum, quo superinducta absurditas hæc aboleatur, integra antecessorum memoria.

MAX. Alius modus non est, quam ut tacitis personis, talia dogmata anathemati subjiciantur.

PYR. At si hoc fiat, reperientur cum his simul ejecti Sergius, et synodus me patriarcha habita.

MAX. Subit me admiratio, quomodo synodum vocas, quæ non est habita ut leges et canones synodici et jura ecclesiastica jubent. Nec enim epistola encyclica ex patriarcharum consensu edita est; neque locus aut dies conveniendi **195** statutus. Non fuit aliquis actor aut accusator. Commendatilis litteras non habuerunt, nec episcopi a metropolitibus, nec metropolitæ a patriarchis. Nullæ epistolæ aut vicarii, ab alijs patriarchis missi sunt. Quis igitur vel rationis mica præditus synodum vocare sustineat, quæ scandalis et discordia replevit totum orbem terrarum?

PYR. Si non est alius modus, præter hunc, qui

⁹⁹ Leo papa ad Flavian., etc. Greg. Nyss., Cyril., etc. ¹⁰⁰ me moriens 270.

MAE. Πολυτρόπως αὐτὴν πρὸς τὰς ὑποκειμένας δηλονότι ἐννοίας, ἀνέμασαν.

ΠΥΡ. Πῶς τοῦτο λέγεις;

MAE. Προσηγόρευσαν αὐτὴν καὶ δύναμιν, καὶ ἐνέργειαν, καὶ διαφορὰν, καὶ κίνησιν, καὶ ἰδιότητα, καὶ ποιότητα, καὶ πάθος, ὅδ' κατὰ ἀντιδιαστολὴν τῆς θείας· ἀλλ' ὥς μὲν συνεκτικὴν ἀναλλοκίστου, δύναμιν ὥς δὲ χαρακτηριστικὴν καὶ τὴν ἐν πασὶ τοῖς ὁμοειδέσιν ἀπαρτισταμένην διαφεύουσαν, ἐνέργειαν ὥς δὲ ἀποριστικὴν, διαφορὰν ὥς δὲ ἐνδεικτικὴν, κίνησιν ὥς δὲ συστατικὴν, καὶ μόνῃ αὐτῇ καὶ οὐκ ἄλλῃ προσοῦσαν, ἰδιότητα ὥς δὲ εἰδοποιὴν, ποιότητα ὥς δὲ κινουμένην, πάθος. Πάντα γὰρ τὰ ἐκ Θεοῦ, καὶ μετὰ Θεοῦ, πάσχει τῇ κινεῖσθαι, ὥς μὴ ὄντα αὐτοκίνησις, ἢ αὐτοδύναμις· ὁ κατὰ ἀντιδιαστολὴν οὖν, ὥς εἰρηται, ἀλλὰ διὰ τὸν δημιουργικὸς αὐτοῖς ἐντεθέντα παρὰ τῆς τοῦ πᾶν συστηματικῆς αἰτίας λόγον. Ὅθεν καὶ μετὰ τῆς θείας συνεκτινυόμεντες αὐτὴν, ἐνέργειαν προσηγόρευσαν. Ὁ γὰρ εἰπὼν ⁹⁹, « Ἐνεργεῖ γὰρ ἐκαστέρῃ μορφῇ μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας, » τί ἕτερον πεποίηκεν; ἢ ὁ εἰπὼν: « Καὶ γὰρ τὰς ἀράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τοῦ διαμείνας ¹⁰⁰, ὑπέρτερον ἐπείνασεν· ἴδωκε γὰρ τῇ φύσει, ὅτι ἡθελήσει, τὰ ἴδια ἐνεργῆσαι; » ἢ οἱ διάφορον αὐτοῦ φέσαντες ἐνέργειαν; ἢ οἱ διπλὴν, ἢ οἱ ἄλλην καὶ ἄλλην;

operaretur, quæ ejus propria essent; aut qui distinctam ejus operationem dixerunt; aut qui duplicem, aut qui aliam et aliam?

ΠΥΡ. Ἐπ' ἀληθείας, καὶ ἡ περὶ τῶν ἐνεργειῶν ζητήσις ἀποκτον εἰσεῖτε τὴν μίαν ἐνέργειαν, καθ' οἰονδήποτε τρόπον ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένην. Ἀλλὰ συγγνώμην αὐτῷ καὶ ὑπὲρ ἑμαυτοῦ, καὶ τῶν προλαβόντων. Ἐξ ἀγνοίας γὰρ εἰς τὰς ἀτόπους ταύτας ἐξηνέχθημεν ἐννοίας καὶ ἐπιχειρήσεις· καὶ παρακαλῶ εὐρεῖν τρόπον, ὅνα καὶ ἡ ἐπισκοπικὴ αὐτῇ ἀτομία καταργηθῇ, καὶ ἡ μνήμη τῶν προλαβόντων φυλαχθῇ.

MAE. Ἄλλος οὐκ ἐστὶν τρόπος, ἢ παρασιωπηθῆναι μὲν τὰ πρόσωπα· ἀναθεματισθῆναι δὲ τὰ τοιαῦτα δόγματα.

ΠΥΡ. Ἄλλ' εἰ τοῦτο γίνηται, εὐρίσκονται τοῦτοις συνεκβαλλόμενοι, Σέργιος τε, καὶ ἡ ἐπὶ ἡμοῦ γεννημένη σύνοδος.

MAE. Θεωρᾷς ἐν ἐμοὶ, πῶς σύνοδον ἀπεκαλεῖς, τὴν μὴ κατὰ νόμους καὶ κανόνας συνδικηδὸς ἢ θεσμοῦς γενομένην ἐκκλησιαστικῶς; οὗτοι γὰρ ἡ ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος κατὰ συναίνεσιν τῶν πατριαρχῶν γέγονεν; οὗτοι τόποι ἢ ἡμέρα, ὑπαντήσεως ἐπὶ στή. Οὐκ εἰσαγωγικῶς ἢ καθήκοντος ἦν, συστατικῶς οἱ συνελθόντες οὐκ εἶχον, οὗτοι οἱ ἐπίσκοποι ἀπὸ τῶν μητροπολιτῶν, οὗτοι οἱ μητροπολιταὶ ἀπὸ τῶν πατριαρχῶν. Οὐκ ἐπιστολαὶ ἢ τοποτηρηταὶ, ἀπὸ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ἐπέμψθησαν. Τίς οὖν λόγου μεμορημένος ¹, σύνοδον καλεῖν ἀνάγκη, τὴν σκανδάλων καὶ διχονομίας ἀπασαν πληρώσασαν τὴν οἰκουμένην;

ΠΥΡ. Εἰ οὐκ ἐστὶν ἕτερος τρόπος, ἢ οὗτος, πάν-

¹⁰¹ μενίας. 630, 636, 270. ¹ μεμορημένος 602, μεμορημένος 270.

των ὃ τὴν ἐμυτοῦ προτιμῶν σωτηρίαν, ἐτοιμῶς ἄ
 ἔγω μετὰ πάσης τοῦτο ποιῆσαι πληροφροσύνης· ἐν
 καὶ μόνον παρακαλῶν, ὥστε ἀξιωθῆναι με· προ-
 ηγουμένως μὲν, τῆς τῶν ἀποστολικῶν σηκῶν· μετ-
 ὧν δὲ, αὐτῶν τῶν κορυφαίων ἀποστόλων προσκυ-
 νήσεως· λοιπὸν δὲ, καὶ τῆς κατὰ πρόσωπον τοῦ
 ἀγιωτάτου ὁ πάπα, θέας· καὶ αὐτῶ ἐπιδοῦναι τῶν
 ἀτόπως γεγεννημένων λίβελλων. Ταῦτα αὐτοῦ εἰρη-
 κῶτος, Μάξιμος καὶ Γρηγόριος ὁ πατριάρχης εἶπαν·
 Ἐπειδὴ ἡ πρότασις ὁ σὺ ἀγαθὴ συγχάνει, καὶ τῇ
 Ἐκκλησίᾳ συμβαλλομένη, οὕτως καὶ γένηται.

Ἐν ταύτῃ οὖν τῇ μεγαλειότημιν σὺν ἡμῖν γενόμενος
 Ῥωμαίων πόλει, τὴν ὑπόσχεσιν ἐπλήρωσε· κατακρί-
 νας μὲν τὰ τῆς αἰσεδοῦς Ἐκθεσίως δόγματα· ἐνώσας δὲ
 ἑαυτὸν διὰ τῆς ὀρθοδόξου ὁμολογίας τῇ ἀγίᾳ, καθ-
 ολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ, χάριτι καὶ συνερ-
 γείᾳ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

A meam salutem plaris omnibus faciam, praesto sum
 ad hoc faciendum cum omni satisfactione. Ille
 unum se solum rogo, primum quidem ut merear
 apostolica delubra (magis autem ipsos apostolorum
 principes) adorare: deinde vero ut liceat sanctis-
 simum papam in faciem videre, eique libellum, eo-
 rum quae absurde gesta sunt, tradere. Haec cum
 dixisset, Maximus et Gregorius patricius dixerunt:
 Quandoquidem tua propositio bona est atque utilis,
 sic fiat.

In hanc ergo celeberrimam urbem Romam cum
 venisset nobiscum, promissum implevit, damnavit-
 que impie Ecthesios dogmata, ac se per rectam
 professionem, cum sancta catholica et apostolica
 Ecclesia conjunxit, gratia et ope magni Dei et Sal-
 vatoris nostri Jesu Christi, cui gloria in saecula sae-
 culorum. Amen.

MONITUM.

Quod in sequenti epistolarum collectione, una et altera de anima sit, ejusque operatione, ne seriem epistolarum, inserto eis hoc opusculo necesse habere interruptere, malui hic ipsis praemittere, nec lectorem ulterius trahere. Prodit ex eminentissimi cardinalis Mazarini Naudaeano cod. alteroque R. abb. Gerasimi Blacchi Veneti. Exstat et in Segueriano cl. V. D. de Ballesdens; quem non licuit videre.

Τοῦ μακαρίου Μάξιμου μοναχοῦ, Περὶ ψυχῆς. C

S. Maximi monachi, De anima.

Πρώτον μὲν ἀπάντων ὑποθέσθαι, τίνι κριτηρίῳ
 πέφυκεν ἡ ψυχὴ καταλαμβάνεσθαι· εἶτα, δι' ὧν δι-
 κνυταὶ ὑπάρχουσα· εἰδ' ἐξῆς, εἰ οὕτως συγχάνει
 οὕσα, ἢ συμβεβηκός· εἶτα τοῦτοις ἀκολουθῶς, εἰ
 ἀπλή, ἢ σύνθετος· εἰτ' αἰθερ, εἰ θνητῆ, ἢ ἀθάνατος·
 τελευταῖον δὲ, εἰ λογικῆ, ἢ ἀλογος. Ταῦτα γὰρ μά-
 λιστα ἐν τῇ Περὶ ψυχῆς ζητεῖσθαι εἰσθε λόγῳ, ὡς
 καιριώτατα, καὶ δυνάμενα αὐτῆς τὴν ἰδιότητα χα-
 ρακτηρίζειν. Ἀποδείξει δὲ πρὸς τὴν τῶν ἐξετα-
 σμένων βεβαίωσιν, ταῖς κοιναῖς χρῆσόμεθα ἐννοίαις,
 αἷς τὸ ἀξιόπιστον τὰ ἐν χερσὶ πράγματα μαρτυρεῖν
 πέφυκε. Συντομίας δὲ χάριν καὶ τοῦ χρησίου, μέ-
 νοις τοῖς πρὸς τὸ ἀναγκαῖον τοῦ ζητουμένου [οὐκ]
 ἔχουσι τὴν ἀπόδειξιν τὰ νῦν χρῆσόμεθα συλλογι-
 σμοῖς, ὅπως ἂν σαφεῖ τε καὶ εὐπερίβραστα νοήματα
 γενόμενα, ἐτοιμότητά τινα ἡμῖν ἐμποιεῖ πρὸς τὴν
 τῶν ἀνθισταμένων ἀπάντησιν. Ἀρξόμεθα οὖν τοῦ
 λόγου ἐνταῦθεν.

D Ante omnia exponam, quo animi sensu ac judi-
 cii facultate comparatum animae sit, ut comprehen-
 datur; deinde, quibus ejus existentia probetur;
 tum deinceps, num substantia, an accidens; pos-
 modum consequenter his, siue simplex, an compo-
 sita; deinde rursus, num mortalis sit, an immor-
 talis; postremo, siue rationalis, an irrationalis.
 Ille enim maxime quaeri solent in tractatu De
 anima, ut potissima ac principalliora; ipsaque ejus-
 modi, quae ejus proprietatem velut nota insignire
 possint ac declarare. Ad ea autem confirmanda,
 quae nobis argumento tractanda sunt atque pro-
 banda, 196 communibus cogitationibus ac ratio-
 nibus utemur, quibus proclive est, ut iis rebus,
 quae in manibus versantur, fidem astruamus. Bre-
 vitatis autem causa et utilitatis, illis dumtaxat im-
 presentiarum rationum momentis utemur, quae
 necessario probant, ea, quae in questionem vertun-
 tur; quo nimirum clari conceptus et qui facile
 comprehendantur, expeditam nobis viam praestent,
 qua adversariorum argumentis occurramus. Hinc igitur disputationis hujus exordium duramus.

Τὴ τὸ καταληπτικὸν τῆς ψυχῆς κριτήριον.

Quanam judicii facultas sensusque animi quo
 anima comprehendatur.

Πάντα τὰ ὄντα, ἢ αἰσθῆσι γινώσκεται, ἢ νοήσει
 καταλαμβάνεται. Καὶ τὸ μὲν αἰσθῆσι ὑποκίπτον
 ἔκων ἀπόδειξιν ἔχει τὴν αἰσθησιν· ὅμα γὰρ τῇ
 προσβολῇ, καὶ τὴν φαντασίαν ἡμῖν ἐμποιεῖ τοῦ ὅπο-

Res omnes, aut sensu cognoscuntur, aut mentis
 intelligentia comprehenduntur. Atque id quidem
 quod in sensum cadit, unam sensus evidentiam
 habet, qua satis probari possit. Prima enim statim

^a αἰ. πάντως. ^α αἰ. μαχαρωτάτος. ^α πρόδεισι; 270.

apprehensione, subjecti nobis cogitationem (seu representationem dicas ac informationem) animo ingerit. Quod autem mentis intelligentia comprehenditur, non ipsum a se, sed ex contrariis cognoscitur. Anima igitur cum ignota sit, non ipsa a se, sed ex effectis merito cognoscetur.

Sine anima.

Corpus humanum cum moveatur, aut extrinsecus movetur, aut interiori impulsu. Ac quidem non moveri extrinsecus, hinc liquet, quod non inanimatorum more vel impulsione movetur, vel attractione. Cumque adeo interiori impulsu moveatur, non natura movetur, ut ignis. Ignis enim, quando ignis est, moveri non cessat, quemadmodum extinctum corpus, etsi corpus est, non movetur. Ergo cum neque extrinsecus moveatur, ut inanimata, neque natura velut ignis, manifestum est moveri ab anima, quæ et illi vitam præbet. Siquidem igitur ostenditur animam vitam corpori nostro præstare, erit et ipsa per se anima, quæ ex contrariis effectisque noscatur.

Sine anima substantia.

Quod sit substantia, in hunc modum probatur. Primum quidem quod substantiæ definitio de ea quoque rite dicatur; siquidem ea substantiæ ratio est; ut unum et idem numero cum sit, alternis vicibus capax sit contrariorum. Quod autem anima, nihil ipsa a propria **197** emota natura eaque illata, contraria vicissim recipiat, omnino manifestum est. Justitia enim et injustitia, fortitudo et timiditas, temperantia et luxuria, quæ sint contraria, in ea conspiciuntur. Quandoquidem igitur substantiæ proprietas est, ut sit alternis vicibus capax contrariorum; probatumque est, etiam animam hanc recipere definitionem; consequens sit esse animam substantiam. Deinde vero, cum et corpus substantia sit, necesse est etiam animam esse substantiam. Neque enim fieri potest, ut cui vita præstatur substantia sit, id vero quod præstat, substantia careat; nisi quis forsitan, quod ne est quidem ac nihil est, ejus causam esse dixerit, quod res quedam est, vereque existit; aut rursus, quod in aliquo existentiam habet, ac sine quo esse non potest, id vero demens aliquis illius causam esse

Num anima incorporea sit.

Esse animam in corpore, in superioribus jam probatum est: nunc itaque superest considerandum, quoniam modo in corpore sit. Ac siquidem adjacet illi velut calculus calculo, erit anima, corpus; nec corpus ex integro animatum erit; quippe cum illa parti alicui adjaceat. Sin autem commista aut confusa est anima, plane multiplex partibus esse dicatur, et non simplex, atque ab animæ ratione exciderit. Quod enim multiplex partibus, id et dividi potest. Quod autem dividuum est, etiam dissolvi ac interire potest. Quod autem dissolvi potest ac interire, compositum est. Quod autem est

ακρίμουν· τὸ δὲ νοῦσι κατάλαμψανόμενον οὐκ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐναντίων ὁ γνωρίζεται. Ἡ τοίνυν ψυχὴ ἀγνωστος οὖσα, οὐκ ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων εἰκότως γνωσθήσεται.

Et ideo ψυχῇ.

Τὸ σῶμα ἡμῶν κινούμενον, ἢ ἐξωθεν, ἢ ἐνδοθεν κινεῖται. Καὶ ὅτι μὲν ἐξωθεν οὐ κινεῖται, δῆλον, ἐκ τοῦ μὴ τε ὀδούμενον, μὴ τε ἐλκόμενον κινεῖσθαι, ὡς τὰ ἀψυχα. Καὶ ἐνδοθεν πάλιν κινούμενον οὐ φυσικῶς κινεῖται, ὡς τὸ πῦρ· ἐκείνο μὲν γὰρ οὐ παύεται τοῦ κινεῖσθαι ἐς ὅσον ἐστὶ πῦρ, ὥσπερ τὸ σῶμα νεκρὸν γενόμενον οὐ κινεῖται· σῶμα δὲ. Οὐκοῦν εἰ μὴ τε ἐξωθεν κινεῖται ὡς τὰ ἀψυχα, μὴ τε φυσικῶς ὡς τὸ πῦρ, δῆλον ὅτι ὑπὸ ψυχῆς κινεῖται, τῆς καὶ τὸ ζῆν αὐτῇ παραχούσης. Εἰ τοίνυν τῇ σῶματι ἡμῶν ψυχὴ δεικνύται· τὸ ζῆν παρέχουσα, ἔσται καὶ καθ' αὐτὴν ἡ ψυχὴ ἐκ τῶν ἐναντίων γνωρίζομένη.

Et ideo ideo ἡ ψυχῇ.

Ὅτι μὲν οὐσία ἐστὶ δεικνύται οὕτως. Πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ τῆς οὐσίας ὅρος καὶ ἐπ' αὐτῇ εἰκότως ἀνελχθεῖν, ἐπειδὴ οὕτως οὐσία ἐστὶ, τὸ ταυτὲν καὶ ἐν ἀριθμῷ τῶν ἐναντίων παρὰ μέρος εἶναι δεκτικόν. Ὅτι δὲ ἡ ψυχὴ, αὐτῇ τῆς ἰδίας φύσεως μὴ ἐξισταμένη τὰ ἐναντία ἐπιδέχεται παρὰ μέρος, παντὶ που δῆλον. Δικαιοσύνη γὰρ καὶ ἀδικία· ἀνδρεία τε καὶ δειλία· σωφροσύνη τε καὶ ἀκολασία, ἐν αὐτῇ θεωροῦνται ἐναντία ὄντα. Εἰ τοίνυν ἰδίωμα οὐσίας τὸ τῶν ἐναντίων εἶναι παρὰ μέρος δεκτικόν· δεικνύται δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦτον ἐπιδεχομένη τὸν ὅρον, οὐσία ἢ ψυχῇ. Ἐπειτα δὲ καὶ τοῦ σώματος οὐσίας ὄντος, καὶ τὴν ψυχὴν ἀνάγκη οὐσίαν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ οἷον τε τὸ μὲν ζωοποιούμενον εἶναι ἀνούσιον· τὸ δὲ ζωοποιούν, ἀνούσιον εἶναι· εἰ μὴ τις καὶ τὸ μὴ ἐν τοῦ ὄντος αἰτίον εἴησιν εἶναι· ἢ πάλιν τὸ ἐν ᾧ τὴν ὑπαρξίν ἔχον, καὶ ὁ ἄνευ τοῦ εἶναι μὴ δυνάμενον, αἰτίαν ἐκείνου εἶναι· ἐν ᾧ ἐστὶ, μανείς τις εἶποι.

in aliquo existentiam habet, ac sine quo esse non divinaverit.

D

Et ἀσώματος ἡ ψυχῇ.

Ὅτι μὲν ἐν τῇ σῶματι ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἀνωτέρω εἰδείχθη. Δεῖ τοίνυν εἰδέναι πῶς ἐστὶν ἐν τῇ σῶματι· καὶ εἰ μὲν παράκειται αὐτῇ ὡς ψῆφς ψῆφει, σῶμα μὲν ἔσται ἡ ψυχῇ· ὢλον δὲ τὸ σῶμα οὐκ ἔσται ἐμψυχον· μέρει γὰρ τινι περιχέσεται. Εἰ δὲ μέμικται ἢ χέκρται, πολυμερὲς ἂν λέγοιτο ἡ ψυχῇ, καὶ οὐκ ἀπλῆ, τοῦ δὲ τῆς ψυχῆς λόγου ἐκβεβημένη. Τὸ γὰρ πολυμερὲς, καὶ διαιρετὸν ἐστὶ· τὸ δὲ διαιρετὸν, καὶ διαλυτόν· τὸ δὲ διαλυτόν, σύνθετον· τὸ δὲ σύνθετον, τριχῇ διαστατόν· τὸ δὲ τριχῇ διαστατόν, σῶμα· σῶμα δὲ σῶματι προστιθέμενον, ὄγκον ποιεῖ. Ἡ δὲ ψυχὴ ἐν τῇ σῶματι· οὖσα οὐκ ὄγκον ποιεῖ, ἀλλὰ πάλ-

* Leg. ἀποτελεσμάτων, ex effectis, iis quæ in sensum cadunt.

λον ζωοποιεῖ· οὐκ ἄρα ἔσται σῶμα ἢ ψυχὴ, ἀλλ' ἀσώματος.

autem si corpori adjungatur, molem facit. Anima autem, quæ in corpore existit, molem non facit, sed magis vitam tribuit. Non ergo anima corporea,

Ἐτι, εἰ σῶμα ἢ ψυχὴ, ἢ ἐκθῶθεν κινεῖται, ἢ ἐξωθεν· οὐτε δὲ ἐξωθεν κινεῖται· οὐ γὰρ ὠθεῖται, ἢ ἑλκεται ὡς τὰ ἀψυχα· οὐτε δὲ ἐκθῶθεν κινεῖται ὡς τὰ ἐμψυχα· ἀτοπον γὰρ ψυχῆς ψυχὴν λέγειν. Οὐκ ἔσται οὖν σῶμα - ἀσώματος ἄρα.

Καὶ πάλιν, εἰ σῶμα ἐστὶν ἢ ψυχὴ, καὶ τὰς ποιότητας αἰσθητὰς ἔχει, καὶ τρέφεται· ἀλλ' οὐ τρέφεται· καὶ εἰ τρέφεται, οὐ σωματικῶς τρέφεται ὡς τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀσώματος· λόγῳ γὰρ τρέφεται. Οὐ τοίνυν τὰς ποιότητας αἰσθητὰς ἔχει. Οὐ γὰρ ὁρᾶται οὐτε δικαιοσύνη, οὐτε ἀνδρεία, οὐτε τῶν τοιούτων οὐδέν. Τῆς γὰρ ψυχῆς αἱ ποιότητες αὗται· οὐκ ἔστιν οὖν σῶμα - ἀσώματος ἄρα.

aliud quidpiam ejus generis rerum. Hæ namque animæ sunt qualitates : non ergo corpus est ; igitur incorporea est.

Εἰ ἀπλή ἡ ψυχὴ.

Δείκνυται τοίνυν ὅτι ἀπλή ἡ ψυχὴ, ἐξ ὧν μάλιστα καὶ ἀσώματος ἀπεδείχθη. Εἰ γὰρ σῶμα οὐκ ἐστὶ· σῶμα γὰρ ἅπαν σύνθετόν ἐστι· τὸ συγκαίμενον, ἐκ μερῶν σύγκειται· οὐκ ἂν οὐδὲ πολυμερὲς ἔσται· ἀσώματος δὲ οὐσα, ἀπλή ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ ἀσύνθετος.

Εἰ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ.

Ἀκολουθεῖν οἶμαι δεῖν τῇ ἀπλῇ, τῷ ἀθάνατον· καὶ ὅπως, ἀκουσον. Οὐδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἐαυτοῦ φθαρτικόν ἐστιν, ἐπεὶ οὐκ ἂν οὐτε ἐξ ἀρχῆς συνέστη. Τὰ γὰρ φθειρόμενα, ἐκ τῶν ἐναντίων φθείρεται. Διὸ πᾶν φθειρόμενον, διαλυτόν ἐστι· τὸ δὲ διαλυτόν, σύνθετον· τὸ δὲ σύνθετον, πολυμερές· τὸ δὲ ἐκ μερῶν συγκαίμενον, δηλονότι ἐκ διαφόρων σύγκειται μερῶν· τὸ δὲ διάφορον, οὐ ταυτόν· οὐκοῦν ἢ ψυχὴ ἀπλή οὐσα, καὶ μὴ ἐκ διαφόρων συγκαίμενῃ μερῶν, ἀσύνθετος καὶ ἀδιάλυτος οὐσα, διὰ τοῦτο ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος ἐστίν.

porro diversum est, non idem est. Igitur anima, quæ sit simplex, nec ex diversis composita partibus (ipsa nimirum incomposita indissolubilisque) eam ob rem eoque munere immunis a corruptione et immortalis erit.

Καὶ πάλιν, τὸ ἐκ τινος κινούμενον, οὐκ ἐξ ἐαυτοῦ ἔχον τὸ ζῆναι, ἀλλ' ἐκ τοῦ κινούντος, τοσοῦτον διαμείνει· ὅσον ὑπὸ τῆς ἐνεργουμένης αὐτῆς κρατεῖται δυνάμειος. Ἐπειδὴ δὲ παύσεται τὸ ἐνεργεῖν, διαχεῖται καὶ αὐτό. Τὸ δὲ μὴ ἐκ τινος κινούμενον, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ ἔχον τὴν κίνησιν, ὥσπερ ἡ ψυχὴ αὐτοκίνητος ἐστίν, οὐδέποτε τοῦ εἶναι διαλείπει· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ αὐτοκινήτῳ, τὸ ἀκίνητον εἶναι. Τὸ δὲ ἀκίνητον, ἀπαυστον ἐστίν. Τὸ δὲ ἀπαυστον, ἀτελεύτητον. Τὸ δὲ ἀτελεύτητον, ἀφθαρτον· τὸ δὲ ἀφθαρτον, ἀθάνατον. Εἰ τοίνυν ἡ ψυχὴ αὐτοκίνητος ἐστίν, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη, ἔσται ἀφθαρτος, κατὰ τὴν προτεινόμενα συλλογισμὸν.

* Blacch. διαμίνει.

A compositum, trinam habet dimensionem. Quod autem trinam habet dimensionem, corpus est. Corpus autem, quæ in corpore existit, molem non facit, sed incorporea existit.

Præterea, si anima corpus est, aut intrinsecus movetur et motu a se, aut extrinsecus. Neque vero extrinsecus movetur ; non enim pellitur aut trahitur, velut animata. Neque intrinsecus movetur, ut inanimata. Absurdum enim est ut dicamus animam animæ. Non igitur anima est corpus, sed incorporea est.

Ac rursus siquidem anima corpus est, his qualitatibus, quæ sensu percipiuntur, prædita est, atque nutritur. Alqui non nutritur : ac si nutrirî dederimus, non tamen corporaliter in morem corporis, sed incorporali ratione. Sermone enim et doctrina nutritur. Non ergo ejusmodi qualitatibus prædita est, quæ sensu percipiuntur. Non enim oculis cernitur aut jussitia, aut fortitudo, autve

Num anima simplex sit.

Ostenditur igitur esse animam simplicem, inde maxime quod probatum est, eam et incorpoream esse. Nam si corpus non est (corpus enim omne compositum est ; quod autem est compositum, ex partibus est) ; igitur neque partibus erit multiplex : incorporea vero cum sit, simplex est, eo quod incomposita (expers scilicet compositionis) est.

Sitne anima immortalis.

Huic quod est simplicem esse, comitem adjungendam esse immortalitatem existimo. Quia vero ratione, accipito. Nihil in rebus est, quod ipsum a se sulipsius corruptivum sit, ut vocant ; alioqui ne a principio quidem in rerum natura exstisset. Quæ enim corrumpuntur, ex contrariis corrumpuntur. Ideirco etiam quidquid corrumpitur, ejusmodi est ut dissolvi possit. Quod autem dissolvi potest, compositum est. Quod autem est compositum, multiplex partibus est. Quod autem ex partibus conflatum est, ex diversis plane partibus est conflatum. Quod

quæ sit simplex, nec ex diversis composita partibus

Et iterum, quod aliquo motore ejusque impulsu movetur, nec ex se habet vitale principium, sed ex illo a quo movetur, tandiu perseverat, quandiu vis illa efficax tenet atque conservat. Ubi autem illa desiderit, ipsum quoque dilabitur atque diffuit. Quod autem non alicujus impressione movetur, sed a seipso motu præditi est, cujusmodi est anima, ipsa a se mobilis, id vero nunquam esse desinit. Et enim virtuti, quæ quis a se mobilis est, comes est et virtus quæ semper mobilis est. Quod autem semper mobile est, nunquam desinet. Quod autem nunquam desinet, nullo claudi sine habet. Quod autem nullo habet claudi sine, incorruptibile est.

Quod autem est incorruptibile, immortale est. Quandoquidem igitur anima ipsa a se mobilis est, ut superius **199** probatum est, incorruptibilis erit et immortalis, vi ejus syllogismi, qui modo expressus est.

Ac rursum, si quidem id omne quod corrumpitur, sua malitia atque vitio corrumpitur; quod sua malitia atque vitio non corrumpitur, immune erit a corruptione. Malum enim bono adversatur, unde et erit ejus corrumpendi vi præditum; siue in se habens quo illud corrumpat, et in quod enitatur (corrumpitum dicunt). Nihil enim aliud erit malitia corporis atque vitium, quam passio et morbus atque mors seu interitus; uti et ejus virtus, pulchritudo, vita, sanitas, bona habitudo. Siquidem igitur anima non corrumpitur a sua malitia atque vitio impediti, invidia, ac si qua his affinia sunt; quæ anima erit immortalis.

Num anima sit rationalis.

Quod autem nostra hominum anima rationalis sit, ex multis quis probaverit: ac primum quidem, quod artes, quæ in usum vite conducant, ipsa invenerit. Neque enim temere, nulloque saniore sensu ac judicio dicat aliquis artes constitutas esse; nam neque otiosas nulliusque in vite usum frugis, probabit. Siquidem igitur artes in vite utilitatem conducunt, habetque laudem quod ita conducant; quodque habet laudem rationis opus est atque fabrica; sunt vero hæc anime inventum; sit plane nostram hominum animam ratione præditam esse.

Præterea, eo argumento, quod sensus nostri non sufficiant ad rerum comprehensionem, conficitur esse animam nostram præditam ratione. Neque enim sensus apprehensio nobis satis est ad rerum notitiam, nisi earum cognitione decipi volumus. Statim enim quorum par figura et similis color, cum natura distincta sint, ac sensu ratione carens, handquaquam distinguere valebit. Siquidem igitur sensus, qui ratione careant, falsam nobis rerum cogitationem ingerunt, reputandum animo est, possintne vere res comprehendere, necne? ac quidem si comprehendere possint, erit alia facultas, eaque ejusmodi ut sensibus præstantior sit quæ illas assequatur: sin autem non comprehenduntur, nec a nobis aliter ac se ille habeant, conspiciuntur. Quod autem res comprehendere possint, inde liquet, quod iis singulis ex indole ad **200** utilitatem utamur, ac rursus in quod placuerit mutemur. Quando igitur posse res a nobis comprehendere probavimus; sensus vero, qui careant ratione, false de illis existimant; mens erit quæ omnia distinguat, ac cuncta, ut sunt vere, agnoscat. Mens autem par animæ est ipsa utens ratione; ergo anima rationalis est.

Ad hæc vero, nihil extra proferimus, quin prius in nobis ipsi delineaverimus. Id autem nihil aliud est quam animæ dignitas. Mens enim non extrinsecus animæ advenit, aut rerum notitia; sed ipsa, subtilibus suis inventis rebus ornatum præbet. Idque in causa est, cur prius in seipsa rem quasi depingat, tumque deinde in opus proferat. Animæ

¹ Blach. π. 205.

A Καὶ πάλιν, εἰ πᾶν τὸ φθειρόμενον, ὡπὸ τῆς ἰδίας κακίας φθίρεται· τὸ δὲ ὅπὸ τῆς ἰδίας κακίας μὴ φθειρόμενον, ἀφάρτος ἔσται· τὸ γὰρ κακὸν, τὸ κατὰ ἐναντίον, διὰ καὶ φθαρτικὸν ἔσται αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ ἑτέρον ἔσται σώματος κακία, ἢ πάθος, καὶ νόσος καὶ θάνατος, ὡς περ ἀρετὴ, κάλλος, ζωὴ, ὑγίεια, εὐεξία. Εἰ τοίνυν ἡ ψυχὴ ὡπὸ τῆς ἰδίας κακίας οὐ φθίρεται· κακία δὲ ψυχῆς δουλία, ἀκαλασία, φθόρος, καὶ τὰ παραπλήσια· ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἀραιρεῖται αὐτῆς τὸ ζῆν καὶ τὸ κινεῖσθαι, ἀθάνατος ἀρα ἔσται. (porro anime malitia atque vitium, ignavia consistit, omnia non tollunt quin vivat ac moveatur), utique

Εἰ λογικὴ ἡ ψυχὴ.

B Ὅτι δὲ λογικὴ ἡμῶν ἡ ψυχὴ, ἐκ πολλῶν ἂν τις δείξει· καὶ πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ τὰς τέχνης χρησιμῶς οὕτως τῷ βίῳ, ταύτην αὐτὰς εὐρησέμεν. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς, καὶ ὥς ἔτυγεν εἶπαι· τις ἂν συνεστάναι τὰς τέχνας, ἀπὸ μὲν ἀρχαίς, καὶ ἀνοφερταῖς τῷ βίῳ ἀποδείξει. Εἰ τοίνυν αἱ τέχναι συντελοῦσι πρὸς τὸ χρησίμον τῷ βίῳ· τὸ δὲ χρησίμον ἐπαγερτὸν· τὸ δὲ ἐπαγερτὸν, λίγῃ κατασκευαστὸν· ψυχῆς δὲ εὐρημα αὐταὶ λογικὴ ἀρα ἡμῶν ἡ ψυχὴ.

C Ἐπειτα ἐκ τοῦ τὰς αἰσθήσεως ἡμῶν ἱκανὰς εἶναι πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων κατάληξιν, λογικὴ ἡμῶν ἡ ψυχὴ ἀποδείκνυται. Οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖσθαι πρὸς εἰσθεσιν τῶν ὄντων τῇ τῆς αἰσθήσεως προσβολῇ, ἀλλὰ μὴ δὲ ἀπαρτῆσθαι περὶ αὐτὰ θέλομεν. Αὐτῶν γοῦν τὰ τῷ σχήματι ἴσα, καὶ τῇ χροίᾳ ὁμοία διαρηγμένα· ταῖς φύσεσιν, ἢ αἰσθήσεως ἀλλογῶς οὕτω διακρίναι ἀσθενεῖ. Εἰ τοίνυν αἱ αἰσθήσεις ἀλλογοὶ οὕτω φεudῇ ἡμῖν φαντασίαν τῶν ὄντων ἐμποιοῦσι, λογιστὸν ἡμῖν εἰ κατάληπτά· καὶ εἰ μὲν κατάληπτά, εἴρα ἔσται δύναμις, καὶ κρείττων παρὰ τὰς αἰσθήσεις ἡ τοῦτων ἀρκεσίμη. Εἰ δὲ μὴ καταληπτόμεναι, οὐδὲ ἔσται ἡμῖν τὸ ἐτέρως παρ' ὃ ἔστι θεωρούμενα. Ὅτι δὲ κατάληπτά ἔστι τὰ πράγματα, ὅθλον εἰς ὃ εἰ καίως ἐκείτω πρὸς τὸ χρησίμον χρησίμεθα, καὶ πάλιν μετασκευάζομεν εἰς ὃ θέλομεν. Οὐκοῦν εἰ τὰ ὄντα ἡμῖν κατάληπτά εἰδείχθη, αἱ δὲ αἰσθήσεις ἀλλογοὶ οὕτω, φεudῶς δοξάζουσι, νοῦς ἔσται· δὲ τὰ πάντα διακρίνων, καὶ ὥς ἔστιν ἀληθὲς τὰ πάντα ἐπιγινώσκων. Νοῦς δὲ, ψυχῆς τὸ λογικὸν μέρος· λογικὴ ἀρα ἡ ψυχὴ.

D Ἐτι, οὐδὲν δὲ μὴ πρότερον ἐν ταῖς διαγραφέναις (διαγράφωμεν), εἰς ἔργον ἐκφερόμεν. Τοῦτο δὲ οὐδὲν ἑτέρον ἔστιν ἡ ψυχῆς ἀξίωμα. Νοῦς γὰρ οὐκ ἔχων ἐν αὐτῇ προαγίνεται, ἢ τῶν ὄντων ἢ αἰσθήσεως· ἀλλ' αὐτὴ ὡς περ ταῖς εἰς αὐτῆς ἐπιστολαῖς τὰ ὄντα κοσμεῖ. Διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ προανακωγγραφεῖ πρότερον τὸ πρᾶγμα· εἰδ' οὕτως εἰς ἔργον ἐκφέρει. Ἄ-

ἔτι καὶ αὐτὴ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν, ἢ τὸ μετὰ λό-
γου πάντα ποιεῖν. Ταύτη γὰρ διαφέρειν καὶ τῶν αἰ-
σθησέων ἰδεῖσθαι· λογικὴ δὲ αὐτὴ ἡ ψυχὴ.

Τι ψυχῇ.

* Οὐσία ἀσώματος, νοερά, ἐν σώματι πολιτευομένη,
ζωῆς παραισία.

Τι δὲ τοῦς.

Ψυχῆς τὸ καθαρώτατον καὶ λογικόν, εἰς θεωρίαν
τῶν ὄντων καὶ προκαταληγμένων.

Τι φρένες.

* Ἐνέργειαι ψυχῆς πρὸς τι τῶν ὄντων ἀκολούθως
φερόμεναι.

Τι τρόπος.

* Ἐξίς ψυχῆς ἐξ εἰθους πεπονημένη.

Τι αἰσθησις.

* Ὅργανον ψυχῆς, δύναμις αἰσθητηρίων * τῶν ἔξω-
θεν ἀντιληπτῶν.

Τι πνεῦμα.

Θεοῦ ἀσχημάτιστος, πάσης κινήσεως προηγούμενη.
Τέλος τοῦ μακαρίου Μαξίμου μοναχοῦ, Περὶ
ψυχῆς.

* Reliqua ex Jerasimi Blacchi codice. * Fort. δὲ αἰσθητήρ.

A porro dignitas nulla alia est, quam ut cuncta cum
ratione faciat : hoc enim a sensibus distingui pro-
batum est : ergo anima prædita ratione ac ratio-
nalis est.

Quid anima.

Substantia incorporea, intelligendi facultate præ-
dita, versans in corpore ac quæ vitam præbeat.

Quid mens.

Animæ pars purissima utensque ratione qua
res speruletur, ac quæ illi prius concepta erant,
consideret.

Quid φρένες (quasi animi rationes dicas).

Vires animæ quæ in aliquam rerum convenienti
ratione serieque ferantur.

B

Quid τρόπος.

Habitus animæ ex assuetudine factus parabilis
usuque acquisitus.

Quid sensus.

Animæ organum, facultas ea percipiens quæ ex-
terius sensus organa tangunt.

Quid spiritus.

Substantia infigurabilis, omni motui præcisa.
Finis libelli B. Maximi monachi, De anima.

MONITUM

AD SANCTI MAXIMI EPISTOLAS.

Codex Regius uno syntagmate collectas habuit, paulo plures aliis, ex quibus emen-
datis Gerasimi Blacchi Venet., quandoque etiam ex V. Petri Seguerii Franciæ can-
cellarii. Unus Regius corpus illud suum epistolarum a Georgii, præfecti Africæ, Pa-
rieticæ hanc, orditur, eo quem ascripti titulo. Alium suggerunt laudati codices, nem-
pe, Πρὸς Γεώργιον Ἐπαρχον, πλεονάζοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει, Ad Georgium præfectum, cum na-
vigasset Constantinopolim. Liqueat ex hac aliisque subinde Maximi epistolis, magnam illi
cum Maximo intercessisse necessitudinem, cui viri probitas, fideique ardor et sinceritas,
Ecclesiarumque defensio egregie fomentum præberet. Quod postea Constante imperatore
arcepta tyrannide Africam Saracenis prodiderit, paucis perstringit Theophanes, ejus an. 5 et 6,
ubi Gregorium vocat, et ex ipso Anastasius. In Actis quoque Maximi, ubi insinuat Marti-
mus, quasi suo illi vaticinio ad rebellionem incensor exsisterit, perinde Gregorius dicitur; ut
incertum sit, utrum potius vocaretur. Obscura etiam ejus motus Africani causa, illo quasi
auctore. Ejusmodi motuum familiaris causa, mali aulici, et qua invidia haud raro calumniam
struunt, his qui procul, quantavis fide et solertia, regunt provincias. Potuit et fraus esse
Monothelitarum, qui ab Heraclii jam temporibus Constantinopoli cum aulam tenebant tum
Ecclesiarum, ægreque ferebant Georgium, seu Gregorium, in tanta provincia Catholicorum re-
bus strenue navare operam, ac fidei vindicem agere, per ejus sanctorumque episcoporum
et piorum monachorum diligentiam, novæ hæresi aditus præcludebatur, seu etiam pene
veteri Severianorum, ejus Monothelitæ proles essent, uti ex sequentibus epistolis liquebit,
ubi præsertim sermo est de monialibus ex Ægypto profugis, quæ ea hæresi laborarent, et
disseminare eam studerent, favente etiam Augusta, quam Martinam conjicio, per breve illud
tempus, quod imperium cum filio administravit, Pyrrho urbis episcopo, a ejus exilio, et
per Maximum in Africa ad sanio rem mentem, confutata hæresi, reductione, singuli in ea
metropolitæ cum sua quique synodo, Monothelitarum novam hæresim jugularunt, deque illa
missis synodicis, ad Theodorum papam retulerunt; et ubi scirent sacerdoti arcem, inde
certiori icu jugulandam hydram exposcerent, cum jam illis ipsa apostolica sedes in
Joanne IV pia illa sollicitudine ac fidei zelo prævisset. Quod et præstitum a synodo Latera-
nensi Martino Theodori successore, et ubi idem Theodorus frustra laborasset revocando
Paulo jam palam hæretico, quem majori auctoritate quam Africanæ suæ Ecclesiæ, vel ad offi-

S. MAXIMI CONFESSORIS
eum cogendum intelligerent, vel pertinacem dammandum. Hineque potius videantur ad eum
non scripsisse, quam quod communis cum Georgio praefecto consilii suspicione laborare
ut illust. Annalium pater existimavit.

S. MAXIMI CONFESSORIS EPISTOLÆ

PARTIM COMMUNES, PARTIM DOGMATICÆ ET POLEMICÆ.

301 I. — SERMO HORTATORIUS

EPISTOLARI FORMA

Ad Dei servum clarissimum praefectum Africa, do-
minum Georgium.

Nemo, arbitror, eorum, qui lacis asuram quo-
modolibet amiserunt, sic sollo radio delectari desi-
derat, atque nos cuncti humiles, tua illa morum
probitate affatim recreati, praesentem te rursus vi-
dere, tuasque frui serenitate percipimus; tametsi
divinis virtutum coolumnarum modis, quibus et
praesentem prius insignitum suspeximus, magnifico
praenitere cognoscimus: quibus utique clarior edo-
cti sumus virtutem voluntatis esse animique sen-
tentiae, non ordinis; Deique æmulam perfectionem,
non dignitatis, sed affectus animi. Quibus enim al-
lectionis in Deum vis vere radices egit; his dubio
procul accessit ut eodem se modo habeant, prose-
quendo quod honestum ac officii sit; uti sane his
etiam, qui terrenorum fallacia amore inhiant, ut in
perturbationum ac vitiorum turbam proclive pro-
labantur, atque facile dissipentur: sane admodum
merito. Qui enim Deo, qui unus et solus ac impas-
sibilis est, cuique adeo nihil prorsus ab æterno es-
sentialiter diversum cointelligi potest, aut velut ei
comes ac adventitium (eorum enim quae ex Deo
sunt, quod eum asequatur, nihil est) animi desi-
derio voluntate adheret, ipse quoque unus
ac solus impassibilisque existit, qui nimirum libera-
in unum illud propensione, unus solusque ac immu-
tabilis evaserit. Cum enim unum solumque sit
quod illi desideratur, sitque illud propria vereque
immutabile, quippe naturali per essentiam infinitate

(a) Καὶ μέγας καὶ ἀγαθός. Id certe, quod ad
meritum ac nutum attinet divinae charitatis: quum
tamen, quod pro praesenti statu non ita habemus, ut
sibi omnes motus nostros plene subiciat, nondum
ipso in se conspecto summo Bono et universali, nec
sibi duntaxat, sed et nobis, infinito; hinc est ut
nostra omnis ἀγάπη, ac quam vel Maximus, vel
alii Orthodoxi celebrant, vere illius quam exspe-
ctamus, perfecta cum Deo unitione, jamque adulta
et in termino charitate, quaedam inchoatio sit, non

Α'. — ΛΟΓΟΣ ΚΑΡΑΙΝΕΤΙΚΟΣ

Ἐν εἰσὶ ἐπιστολῇς

Πρὸς τὸν δευτὸν τοῦ Θεοῦ κτίστη Γεώργιον, τὸν
καρτερητικὸν ἑπαρχὸν Ἀφρικῆς.

Θύβεις ὅτι τῶν πρώτων, ὡς οἶμαι, καὶ ὁλονόητοι
τρόπον ἐταρημένον ἡλιακῆς ἀκτίνος ἀπολαύσαι πο-
θεῖ, ὡς ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ πάντες, οἱ τῆς σῆς πλου-
σίως ἐμφορηθέντες καλοκαγαθίας, ποθοῦμεν πάλιν
σε θεάσασθαι παρόντα, καὶ ἀπολαύσαι σου τῆς καλ-
λότης· τοῖς θεοῖς μὲν τοι τῶν συντρόφων ἀρετῶν
κεχαρακτῆρισμένον τρόποσι, οἷς καὶ πρότερον ἐνθου-
μούμεθα μεγαλοφυῶς ἐμπρέποντά σε γινώσκοντες·
δὲ ὡν μᾶλλον σαφῶς ἐκιδέχθημεν, γνώμης, ἀλλ' οὐ
τάδεως εἶναι τὴν ἀρετὴν· καὶ διαδόχους, ἀλλ' οὐκ
ἀέλιος εἶναι τὸ θεοκίμητον. Οἷς γὰρ εἰς τὸ βάθος τῆς
φυχῆς καὶ ὅρας ἐτόλμημένοις, γνησίως ἐνεργεζώδη
τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἡ δόναμις, τοῦτοις τὸ ὡσαύ-
τως ἔχειν περὶ τὸ καλὸν ἀναμφιδέως προσηγάμεν·
ὥσπερ ἡμεῖς καὶ τοῖς ἐπισημαμένοις τῇ ἀγάπῃ τῶν
ὀλιγῶν, τὸ εἰς πλήθος παθῶν ἐόμπτωτόν τε καὶ
ἐδιδάκτοον. Καὶ μὴ αἶψα εἰκδύω. Ὅ γὰρ τοῦ Θεοῦ,
ἐνδὸς ὄντος καὶ μόνου, καὶ ἀπαθούς, καὶ μηδὲν τὸ
παράπαν ἐξ ἑαυτοῦ κατ' οὐσίαν διάφορον συνθεωρού-
μενον ἢ συνεπιθεωρούμενον ἔχοντος· οὐ γὰρ ἐφ-
ικνεῖται αὐτοῦ τι τῶν ἐξ αὐτοῦ· κατὰ τὴν ἔρεσιν
καὶ ἀπαθῆς (α), τῇ πρὸς τὸ ἐν ἀσκήσει νεύσει γενό-
μενος, εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀτρεπτός. Εἰ γὰρ ἔν
ἐστὶ καὶ μόνον αὐτῷ τὸ ποθοῦμενον, τοῦτο δὲ κυρίως
C ἀτρεπτόν ἐστιν, ὡς κατ' οὐσίαν διὰ τὴν φυσικὴν ἀ-
πειρίαν ἀκίνητον· οὐ γὰρ ἔχει ποῦ κινήσθαι τὸ
ἀκίνητον ἀπειρον· ἀρα καὶ αὐτὸς οἷα τοῦ ἐνδὸς ὡπά-
χων ἐπαρῆς, κατὰ τὸ εἶδος, εἰς γέγονε καὶ μόνος

NOTE.

ipsa vere ἀναμαρτυρία, qua quasi a nobis, vigor
status; et nisi Dei auxilio, nedum peccare non
possimus; sed et omnino possimus non peccare;
quidquid tandem senserint, quos eo nomine Hiero-
nymus Origenianos monachos exagitat, durissime
Theophilus insectatus est; a cuius excessu, quie-
scentibus illis motibus, visa magis per Ægypti Ni-
trique deserta vigere Christiana nostra ἀγάπη,
quam illa Christi gratie invis et Solca.

alimam ac nutriceam, quæque ad tantum gloriæ decus apud Deum hominesque provexit, philosophiam, quidquam adulterare poterit? Id vero quam ratione contingat? Nempe, si nostra omnia Deo permisorimus, nec quidquam omnino, quam quæ nobis a Deo præcepta sunt, querere sustinerimus; quæ autem ab eo querere jussimus, ea vero omni diligentia quæsierimus: atque alia quidem, ut quæ secundum Deum in nostra voluntate ac facultate posita sint, omni modo velimus ac perséquamur, nobisque rebus ipsis informare studeamus; aliæ autem, votis omnibus, ut quibus voluntas nostra ac sententia nihil momenti afferat, ut fiant aut desinant; modesta gratiarum actione ac fide, Deo quo velit, eique decretum sit, agere ac ferre permittamus, nihil prorsus ab ejus providentiæ ac gubernationis rationibus dissidentes; quibus rerum universitas, ignota ratione, arcana, ac quam nemo verbis explicare possit, sapientia, ad suum secundum Dei præscientiam finem fertur; tametsi aliter ac contra quam speramus, rationum ejusmodi eventus illi procuretur. Sapientissimus enim nostrarum rerum curator ac præses est, ut qui non accidenti dono nactus sit sapientiam, sed ipse vere essentialiter Sapientia tum existat, tumque audiat. Unum duntaxat sincere servare studeamus, ut nimirum, quemadmodum ille dixit, ex toto corde, animaque et virtute ipsum diligamus, et proximum sicut nos ipsos; omnem diligenter modum exquirentes, quo divinum hoc mandatum in finem deducamus; totusque nobis plenissimus compendio divinus scopus impletus sit, quavis tandem dignitate ac gradu fulgeamus, quovis instituto ac statu vitam sustentemus; sive præsidēs, sive subditi simus, **204** sive divites, sive pauperes, sive prospera utamur valetudine, sive aliter affecto corpore ac ægro nos habeamus; ac reliquorum, si quæ omnino ejusmodi sunt ut ex animi affectu voluntatem minime sequantur, nulla cura laegamur. Quid enim nostra attinet, quod non natura necessario, aut animi sententia, ut considerandum nobis Scriptura insinuat, nihil nobis eo nomine divini mandati constituit; ne scilicet contra naturam ea tentantes, quorum nobis facultas per arbitrium minime concessa sit, vituperando conatu voluntatis vi abuteremur; ac tum illam infirmam ostenderemus, illis carentem quæ nullo modo illi subesse possunt; tum vim Deo inferremus, nostram esse ac arbitrii nostri providentiæ gubernationem existimantes; quæ sapienti consilio, illis, quæ nostri arbitrii vim fugiant, utatur, ad mala puniendā, quæ arbitrio comite ac voluntate committimus; bonaque augenda ac incitatiōi cursu promovendā, quæ nostri arbitrii sunt.

Dividendo igitur quæ non in nobis nostræque facultatis sunt, ab illis quæ in nostra sunt facultate; illa, divine providentiæ omnino, hæc autem, divina providentia comite, nostri quoque arbitrii per voluntatem facinus opusque esse credamus. In nobis igitur nostræque situm facultate, ut definiendo complectar, illud omne est, quod virtutis ratione, aut contra vitii modo contentum, nostrum, quia volumus, arbitrium sequitur. Non autem in nobis

A τὴν ἐπιστάγην· καὶ τὰ μὲν ὡς μετὰ θεὸν ὑπὸ γνώμῃν ἡμετέραν ὄντα καὶ δύναμιν, κατὰ πάντα τρόπον θελήσαιμεν, καὶ μορφῶσαι δι' αὐτῶν τῶν ἔργων σπουδάζοιμεν· τὰ δὲ, πάσαις ψήφοις, ὡς τῆς ἡμῶν πρὸς τὸ γίνεσθαι τε καὶ ἀπογίνεσθαι γνώμης οὐ χρῆζοντα, παραχωρήσοιμεν τῷ θεῷ μετ' εὐχαριστίας καὶ πίστει· ἀγαπῶν ὅτι θελῇ καὶ βούλεται, μηδὲν πρὸς τοὺς λόγους διαφερόμενοι τὸ σύνολον τῆς αὐτοῦ προνοίας καὶ διοικήσεως· οἷς τὸ πᾶν ἀγνώστως μετὰ σοφίας ἀπορρήτου πρὸς τὸ ἑαυτοῦ κατὰ πρόβυσιν τοῦ θεοῦ φέρεται· τίρας· καὶ ἀλλως, καὶ παρὰ τὴν ἡμῶν ἐλπίδα περὶ τῶν ταυτοῦ τῶν λόγων τὴν ἔκδοσιν. Σοφώτατος γὰρ ἐστὶ τῶν ἡμετέρων κηδεμῶν καὶ προστάτης, ὅτι δὴ μὴ σμύδαυ αὐτῷ τὴν σοφίαν κτησάμενος, ἀλλ' αὐτὸς κατ' εὐσίαν σοφία πορεύεται καὶ ὦν καὶ λεγόμενος. Ἐν μόνον γνησίως τηρεῖται θελήσωμεν, τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν, καθὼς εἶπεν, ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ψυχῆς, καὶ δυνάμεως, καὶ τὸν πλησίον ὡς ἑαυτούς· σπουδάζοντες πάντα τρόπον ἐπινοῆσαι πρὸς τίρας ἀγαθὴν τὸ θεῶν τοῦτο διάταγμα· καὶ ὁλος πληρέστατος ἡμῶν κατὰ περιγραφὴν ὁ θεὸς κατορθῶται σκοπὸς (3), ὡς ἂν ἀξίας ἡ τάξεως, βίον τε καὶ σχήματος ἔχωμεν· εἴς ἀρχόντας, εἴς ἀρχόμενους, πλουτοῦντας τε καὶ πενόμενους, καὶ ὑγιαίνοντας καὶ νοσοῦντας, καὶ ἄλλως πᾶς τοῦ σώματος ἔχοντες· καὶ περὶ τῶν ἁλίων ὅσα πάντως ἡμῶν κατὰ διάδοσιν οὐχ ἔπειτα τῇ θελήσει, μηδὲν μερινήσοιμεν. Τί γὰρ πρὸς ἡμᾶς, τὸ μὴ καθεστὼς κατὰ φύσιν ἐξ ἀνάγκης, ἢ κατὰ γνώμην ἐκ τοῦ θεοῦ ἡμέτερον; Καὶ τοῦτο τυχόν ἡμᾶς σκοπεῖται βουλόμενος ὁ λόγος, διὰ θείας ἐντολῆς οὐ δίδωκεν ἡμῖν περὶ τούτου διάταξιν ἵνα μὴ τοῖς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐγγιζοῦντας παρὰ φύσιν, τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει ψεκτικῶς παραχωρήμεθα· καὶ τὴν μὲν ἀσθενέσαν δειξώμεν, οὐκ ἔχουσαν τὰ μετὰ τὴν ὕπ' αὐτὴν εἶναι δυνάμενα· τὴν δὲ θεὸν βιαζώμεθα, νομίζοντες ἑαυτῶν εἶναι τὴν τῆς προνοίας διοίκησιν, τὴν σοφῶς τοῖς οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἰς κόλασιν μὲν χρεώμενην τῶν ἐφ' ἡμῖν κακῶν ἐπιδοσιν δὲ καὶ αὐτοῦτον ὁρῶμεν τὸν ἐφ' ἡμῖν ἀγαθόν.

C εὐὸν velimus, nostrum existit? Idque forsitan

D Διαιρούντες οὖν τῶν ἐφ' ἡμῖν καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, τὸ μὲν τῆς θείας ὑπάρχειν διοικητικῆς προνοίας· τὰ δὲ, μετὰ τῆς θείας προνοίας, καὶ τῆς ἡμῶν κατὰ θέλησιν γνώμης εἶναι κατορθώματα πιστεύομεν. Ἐφ' ἡμῖν οὖν ὅστις, ἢ ὡς ἐν ὅρῳ περιλαμβανόμενος (4), πᾶν ὅτιπερ ἀρετῆς λόγῳ, ἢ τούναντι κακίας· τρόπον περιεχόμενος, κατὰ θέλησιν ἡμῶν τῇ γνώμῃ παρέχεται. Οὐκ ἐφ' ἡμῖν δὲ ἐστὶ (5), πᾶν ὅτις τῆς οὐσίας ὑπάρξεως δημιουργῶν τὴν ἡμῶν οὖν

ἔχει προαίρεσιν καὶ πᾶν μὲν κατὰ φύσιν ὑπάρχον ἀρετῆς καὶ κακίας ἐλεύθερον· τῇ δὲ χρῆσαι τῶν ἔχόντων, τοῦτο ἢ ἔκείνο γινόμενον, ἢ φαινόμενον εἶναι οἰκιστότερον. Πάντα τοιγαροῦν τὰ ἐφ' ἡμῖν ἀγαθὰ μονότατα, ὥς τῆς ἡμῶν σὺν θεῷ προαιρέσεως ἔργα, καὶ τῆς ἡμῶν γνώμης ὑπάρχοντα πράγματα, θελήσωμεν τε σφοδρῶς καὶ περὶ πολλοῦ ποιησώμεθα· καὶ ἐσόμεθα τῆς θείας οὕτω γε χάριτος πύλοι εὐπειθεῖς καὶ εὐήνιοι, ἐπιβαίνοντα τὸν λόγον δεχόμενοι, καὶ τὸν δρόμον ἡμῖν εὐτάκτως κατορθοῦντα τῶν ἀρετῶν. Τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὥς οὐκ ἔντα δι' ἑαυτὰ κατὰ φύσιν κακία ἢ ἀρετὴ, ἀλλ' ὄργανα προαιρέσεως, τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγου κακρυμμένην τὴν ὁρμὴν εἰς τὸ φανερόν ἄγοντα, μὴ θελήσωμεν ὁλως· ἵνα μὴ τὴν κατὰ φύσιν τοῦ θέλειν τῇ παραχρῆσει διαφθείρωμεν δυνάμειν, βουλομένην ἐπιλαβεῖσθαι τῶν ἀμνηχάνων, καὶ ὑπ' αὐτῆς κατορθοῦσθαι μὴ δυναμένων. Ἀλλὰ πιστεύσωμεν αὐτὰ τῷ θεῷ, καὶ δεξώμεθα μετ' εὐχαριστίας πᾶσαν καιρῶν τε καὶ πραγμάτων μεταβολήν, κατὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ θεοῦ βούλησιν συμπερρόντως ἡμῖν γινομένην· ὥστε μὴ μόνον διὰ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν οὐ τῶν αὐτῶν ὁρατῶς, καὶ διὰ τῶν ἀνωμάλων ὁμαλῶς ἡμῖν τὸ καλὸν κατορθοῦναι τῆς ἀρετῆς. Οὐδεὶς γὰρ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος ἐκπίπτει ποτέ, παραχωρῶν καὶ ἐμπιστεύων τῷ θεῷ τὴν ἐν' αὐτῷ τῶν οὐκ ἐν' αὐτῷ διοικήσιν τε καὶ τρέφουσιν. Καὶ ἀληθὴς ὁ ψῆσας πον τῶν ἑαυτοῦ λόγων Σοφός· Ἐμβλέψατε εἰς τὰς ἀρχαίας γενεάς, καὶ ἴδετε τίς ἐπιλοτερεύει Κυρίῳ καὶ κατασχόντῃ ἢ εἰς ἐπικαλέσασθαι αὐτὸν, καὶ ὑπερεῖδεν αὐτόν·

nationem, siquæ in eis providentiam, Deo permittit atque committit. Veraxque Sapiens, dum quoddam loco suorum sermonum ait: *Respicite ad antiquas nationes, et videte: Quis credidit Domino et confusus est? aut quis invocavit eum, et desepxit illum?*

Ἐπειδὴ ταῦτα τοῦτοι ἔχει τὸν τρόπον, καθὼς ἔδειξε σὺν ἀληθείᾳ τρέχων ὁ λόγος· καὶ τὴν τῶν θελητῶν καὶ οὐ θελητῶν ἰδιότητα παρστήσει σαφῶς, ἀλλήλων διακρίνας ὁρισμῷ τὰ μὴ φυρόμενα· μήτε ἀπαιρουμένης ἡμῶν τῆς ἀρχῆς, ὥς καλοῦ τινος στέφουσιν ὑπομένοντες, ἀντιποιήσωμεν· οὐτε γὰρ ἐπεται πάντως ἡμῖν ἡ ἀρχὴ θελήσας, τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγου πόρρω τυγχάνουσα· ὥσπερ οὐδὲ πλοῦτος καὶ ὕψεια, οὐδ' ὅσα τῶν ἐν μέσῳ κειμένων δι' ἡμῶν μορφούται· πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν· μήτ' αὖ πάλιν διδομένην, ὥς κακὸν τι παντελῶς ταύτην ἀπωσώμεθα, δυναμένην τυχὸν ἀρετῆς ὄργανον εἶναι τοῖς φιλοδοῖς καὶ πάντα προσφέρειν θεῷ διὰ πάσης σπουδῆς πρὸς τοὺς ἐν' αὐτοῖς ἄπαισι, καὶ τὰ οὐκ ἐν' αὐτοῖς κατ' οἰκονομίαν συμβαίνειν αὐτοῖς συγχωρούμενα, προσηρημένοις. Τὸ γὰρ μὴ δι' ἑαυτὰ κατὰ φύσιν τυχὸν καλὸν ἢ κακόν, οὐτε ἱερὰ τὸν οὐτε φανερὸν εἰκότως ἐστίν. Ὅν γὰρ ἀνευ καλοῦ τε καὶ ἐνάρετοι γίνεσθαι τε καὶ εἶναι καὶ διαμένειν θανάμεθα· καὶ πλὴν κακοῦ καὶ πάσης ἀρετῆς ἔσθμιοι, τοῦτοι οὐκ ἀναγκαῖα πάντως ἡμῖν καθοστίου ἢ κτήσις· οὐτε μὴν ἡ ἀκτεσία, πρὸς γένεσιν καλοῦ τινος ἢ κακοῦ καὶ συντήρησιν. Ἐπεὶ καὶ δυναστείας καὶ πλοῦτος καὶ

A nostraque situm facultate, quidquid ut existat, liberam nostram voluntatem auctorem non agnoscit: ac omnino quidem quod est naturale, nec virtutis laudem habet, neque vitii labem; eorum tamen usu qui habent, hoc illudre efficitur; sive, ut magis proprie loquar, apparet ac videtur. Quocunque igitur in nobis nostræque facultatis singularissima bona sunt, quippe quæ liberæ nostræ cum Deo voluntatis sint opera, nostroque gerantur arbitrio ac consilio, hæc cum acius cupiamus, tam longe pluris faciamus; sicque fiat, ut divinæ gratiæ pulli obsequentes simus ac tractabiles sessorem Verbum admittentes, ac, quo moderante, compositis nobis virtutum cursus peragatur. Quæ autem in nobis non sunt nec arbitrio nostro gerantur, ut quæ ipsa a se natura nec vitii nec virtutis rationem obtineant, sed liberæ voluntatis organa sint, quibus in apertum proferatur rationis in nobis occulta appetitio, ne prorsus velimus; quo scilicet naturalem voluntatis vim per abusum minime vitiumus, dum quæ illi impossibilia sunt aggredi nititur, ac quæ illi implere non est concessum. Sed ea Deo permittamus, ac quidquid rerum temporumque mutatione, pro eo ac nobis consultum est, salutari Dei voluntate acciderit, cum gratiarum actione suscipiamus: ita nimirum, ut non solum per ea quæ eadem sunt, sed per ea quæ non eadem, et per ea quæ inæquabilia sunt, æquabiliter virtutis atque honesti bonum nobis impleatur. Nemo enim unquam bona spe excidit aut frustratus est, qui rerum in ejus arbitrio minime positarum gubernationem, siquæ in eis providentiam, Deo permittit atque committit. Veraxque Sapiens, dum quoddam loco suorum sermonum ait: *Respicite ad antiquas nationes, et videte: Quis credidit Domino et confusus est? aut quis invocavit eum, et desepxit illum?*

Hæc cum ita se habeant, uti vero decurrens probavit oratio, ac tum eorum quæ voluntati subsunt, tum quæ minime illi subjecta sunt, proprietatem clare ostendit, his, definitis discretis, quæ nihil inter se commiscuntur aut confunduntur; nec si cessare jussi sumus, abrogataque nobis præfectura est, tanquam boni alienius jacturam dolentes obnitamur (neque enim omnino volentibus comes magistratus est, procul ipse ab ejus ratione quod nostri arbitrii est nostræque facultatis; uti nec divitiæ ac valetudo, vel si quid aliorum est, quæ virtutem inter vitiumque mediis, ad virtutem atque vitium a nobis informantur), æque iterum delatum ipsum atque creditum, velut quid malum prorsus repudiemus, cum forte viris religiosus Dei que cultoribus virtutis organum esse possit; ita denique quibus animo constitutum, ut omni diligentia cuncta Deo offerant, nedum omnia quæ eorum arbitrii sunt, sed quæ etiam non ejusmodi, certa illis consilii ratione evenire permittuntur. Quod enim ipsum a se sui que gratia, natura forsitan nec bonum nec malum est, hoc utique nec iis quæ amore prosequenda sunt, nec quæ fugienda

δικαιοσύνην ἀνέστησας. Οὐκ ἐπεριβλεψας γυμνοὺς ἀπολυμένους, καὶ οὐκ ἡμιπλάσας· ἀδύνατοι δὲ πάντες ἠλόγησάν σε· τοὺς γὰρ ὤμους αὐτῶν ἐθέρμανας ἀπὸ κούρης ἀμυνῶν σου. Οὐκ ἔταξας τὸ χρυσίον σου εἰς τὸν χοῦν σου, τούτῃστιν εἰς ἀπώλειαν τῆς σαρκός σου· ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πάντα τὸν πλοῦτόν σου προέπεμφας, εἰς ἐτοιμασίαν τῶν τῆς ψυχῆς ἀγαθῶν. Οὐκ ἠπατήθης πλοῦτον φθειρομένῳ, καὶ βέβηκεν αὐτῷ οὐ προσέθηκας καρδίαν. Γελοιασταὶς οὐ συνηυλισθης, ὡς ὁ βίος ἐστὶν αἰσχρὴν, καὶ ἡ ζωὴ κηλίδων πεπληρωται. Οὐκ ἐσπούδασεν ὁ πούς σου εἰς δόλον· οὐδὲ ἐπεχάρης πτώματι· ἐχθρῶν, καὶ εἶπεν ἡ καρδία σου· Εὐγε. Οὐκ ἐστέναξεν ἡ γῆ ἐπὶ σοί· οὐ γὰρ ἔφαγες μόνος τὴν ἰσχύν αὐτῆς ἀνευ τιμῆς, οὐδὲ ψυχὰς κυρίων αὐτῆς ἐξέβλησας. Ἀπὸ θύρων ἀδίκων τὰς χεῖρας συνέστειλας· δίδουσκας δὲ πτωχῶν ἐκ χειρὸς δυνάστου, καὶ ἐκλυσας ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτῳ· καὶ ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγκῃ, ἐστέναξας. Ὑψανοίς οὐκ εὐκ ἦν βοηθὸς ἐβοήθησας· σφόδρα δὲ χηρῶν ἠλόγησάν σε. Δικαιοσύνην γὰρ ἐνεδύσω, καὶ ἡμιπλάσω κρίμα εὐδής, ἰσά¹¹ διπλοῖδι. Ὁφθαλμοὶ ἐγένοντο τυφλῶν, ποὺς δὲ χωλῶν, καὶ πατὴρ ἀδυνάτων. Μύλας ἀδίκων συνέτριψας, καὶ ἐκ μέσων τῶν ὀδόντων αὐτῶν ἐξέσπασας¹² ἔρπαγμα. Καὶ συναλόντα φάνας, πεινῶντας διατρέφεις, καὶ διψῶντας ποτίεις, καὶ ξένους περιετίλλεις, καὶ γυμνοὺς περιβάλλεις, καὶ ἀσθενούντας ἐπισκέπτη, καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς διακονεῖς· μέλλον δὲ, θεῷ διὰ πάντων τούτων εὐαρεστῆς· δι' ὃν πᾶσι τοῖς προθύμοις ἐπαρκεῖν, πάντων ἐπιδοξότερον ἔκρινας. Αἰὰ τοῦτο σε δικαίως ἐρύλαξεν ὁ θεός, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ λάμψει ὑπὲρ κεφαλῆς σου· τούτῃστιν, ὁ νόμος τῶν ἐντολῶν τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν ἐπὶ σοὶ πᾶσι λαμπρῶς διαφανεται· καὶ τῷ φωτὶ αὐτοῦ πορεύῃ ἐν σκότει· τούτῃστιν, τῇ γνώσει τῆς τῶν ἐντολῶν εὐσεβοῦς θεωρίας, τὴν ἀπάτην τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τὴν ἄγνοιαν ἀβλαβῶς διδοῦς, πρὸς τὸ ἄσκιον φῶς ἐπειγόμενος. Τοὶ γὰρ μόνω κατὰ ἀλήθειαν ὑπῆρξεν παρὰ πάντας ἀνθρώπους, ἡγαπημένε, τῷ τῆς ἀρχῆς ὅγκῳ μὴ διαφθεῖραι τὴν ἀρετὴν, μηδὲ τῷ χρόνῳ τὴν τοῦ Χριστοῦ καθοτιοῦν ὑποκλίναι νόμον· ἀλλὰ τοσοῦτον τῇ ἀρετῇ δουλώσαι τὴν ἔξουσίαν, ὥστε καὶ ἀπὸ μόνων, ἀρετῆς τέ φημι καὶ λόγου, γνωρίζεσθαι· καὶ πᾶσι πανταχοῦ γενέσθαι διὰ τὸ κλέος τῆς δικαιοσύνης ἐξάκουστον.

Εἰ δὲ τὸ κατὰ σάρκα δυσκαθὲς ὡς εἰκὸς παραινόμενοι, τὴν ταύτην νομίζομεν περιποιεσθαι διὰ τῆς ἔξουσίας ἐμπάθειαν, γινώμεν, ὡς τὴν μὲν ἐμπάθειαν τῆς σαρκὸς, θείας ἐντολῆς ἀρεῖς τῷ βίῳ παράδεισος, καὶ ἀνθρώπου τῶν αἰωνίων τὰ πρόσκαιρα προτιμῆσας εἰσῆγαγε· τὴν δὲ τῆς σαρκὸς δυσπάθειαν, θείας ἐντολῆς τήρησιν, καὶ θεὸς διὰ τοῦτο γινόμενος ἀνθρώπου δι' αὐτοῦ παρδείξεται καὶ ἐνομοθέτησε· καὶ τὴν μὲν εἶναι τῆς τοῦ παραδείσου καὶ τῶν ἐκείσε ἀγαθῶν τοῖς ἀνθρώποις ἀπογεννώσεως αἰτίαν· τὴν δὲ τῆς εἰς τὸν παράδεισον ἀναπαύσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως· καὶ τὸ δὴ πάντων θαυμασιώ-

A pereuntes atque rigentes, et non operuisti: quin te imbecilles omnes benedixerunt, ut qui eorum calefeceris humeros de velleribus ovium tuarum. Non posuisti aurum tuum in pulverem tuum; nempe, non impendisti in carnis tue delicias, sed in celum omnes facultates tuas, animi paraturus bona, præmisisti. Non corruptilibus seductus divitiis es, nec illis fluentibus cor apposuisti? Non versatus es cum derisoribus, quorum vita probrum est, ac conversatio sordibus scalet. Non festinavit pes tuus ad dolum, nec gavisus es super ruina inimicorum tuorum, dixique cor tuum: Euge. Non genuit terra super te; non enim comedisti solus robur ejus sine pretio, nec animas dominorum ejus affixisti. Manus tuas ab iniquis muneribus cohibuisti, ac mendicum de manu potentis salvasti, superque omni invalido flevisi; vidensque virum in necessitatibus, ingemisti. Pupillos, quibus non erat adjutor, adjuvasti; os autem viduarum benedixit te. Justitiam enim indutus es, et vestitus es iudicio recto sicut diploide. Oculi fuisti excorum, pesque claudorum, et pater invalidorum. Molas iniquorum confregisti, et de medio dentium eorum extraxisti rapinam. Atque, ut summa dicam, esurientes pascis, sitientes potas, peregrinos suscipis, nudos operis, laetantes visitas, et his qui in carcere sunt, ministras. Quinimo hisce omnibus Deum demereras, casus demerendi causa, ut his omnibus prompto animo sufficeris, cunctis ad laudem majus existimasti. Idcirco te Deus jure merito custodivit, ejusque lucerna lucet super caput tuum; nempe lex mandatorum, virtutum actione micans, super te cunctis magnifice splendet; ambulaeque ejus lumine in tenebris; hoc est, pie rerum contemplationis scientia, sæculi hujus seductionem ac ignorantiam illense transis, ad lucem festinans cui nulla umbra obtundit. Tibi enim revera uni, quod nulli²⁰⁸ aliorum, dilecte, obligit, ut ex imperii mole fasciumque amplitudine, nulla virtutem labe afficeris, nec Christi legem auro prorsus submitteres; sed sic pollutatam virtuti mancipares, ut solis virtute ac ratione, ceu notis, splenderes, cunctisque ubique ob justitiæ decus spectabilis ac fama celebris evaderes.

D Sin autem carnis molestias ac labores seu ærumnas, ut par est, defugiendes, ejus nos bonam habitudinem ac deficias magistratu adepturos speramus; noverimus, bonam carnis habitudinem ejusque deficias, divini mandati transgressionem mundo adinvenisse, hominemque ea ratione quod sempternis temporanea prætulit, innoxiasse; carnis vero molestias ac labores, divini mandati observationem, Deumque in eam rem factum hominem, exemplo suo ostendisse atque canxisse; ac quidem carnis delicias, paradiso ejusque bonis extraxisse; labores vero ac molestias, ut in paradysum reverta-

⁷ Psal. lxi, 11. ⁸ Job xxxi, 5. ⁹ Job xix, 12, 13; xxx, 25. ¹⁰ Math. xxv, 35. ¹¹ Job xix, 5.

¹² Fr. Ita. ¹³ In textu sacro, ἐξή-

mur, ac in eoslos recipiamur, prestare; quodque sane omne vincit miraculum, necessitudinis cum Deo causam esse. Quamobrem carnis quidem molestias atque labores, cum divinae gratiae organum, usquam non amplectamur, ita nimirum ut nihil temporum rerumque mutationibus, anima moribusque mutemur; ejus vero delicias ac remissionem bonamque habitudinem penitus negligamus, cum rem abominabilem prorsusque solubilem; cui necesse ut accidat, quod ejus proprium est; nec *tuos excedat fines*, ut divinum Christi os locutus est Gregorius⁴; quaeque demum omnes animo maculas iurat; quo scilicet toti unius soliusque Dei efficiamur, qui omnibus animi corporisque motibus divinos fulgores emicemus. Atque, ut verbo dicam, Dei totius capaces, totique ex integro dii per gratiam reddamur; sic nimirum ut alter ipse per omnia esse videamur, excepto duntaxat ne idem secundum essentiali esse existimemur: haec enim consummatio summique perfectio, ut nullam prorsus hujus saeculi notam in nobis praeframus, ne per eam aliqua saltem ratione divino habitu careamus, acerbisque animo doceamus, tum quod vera labem opportuna tempora ac causas non inveniamus.

Exacto nobis, quod actionibus assignatum est, saeculo, nihil prorsus praesentium rerum manebit, qua nunc figura ac situ **209** conspiciatur. Nihil est sis in rebus quas oculis usurpamus, quod earum dominis ratum maneat, nec facile concidat ac dilabatur. Nihil iis, quos rerum libido superaverit, durat, immobile perseverans; non gloria, non divitiae, non potestas, non sanitas, non ignominia, non paupertas, non servitus, non aegritudo, non pulchritudo, non juvenus, non claritas, non deformitas, non senectus, non ignobilitas. Omnia trans-eunt, omnia marcescunt; evanescent umbræ instar omnia humana; omnisque humanae praefecturae tumor, quavis bulla facilius diffilatur. Omnis enim homo, inquit, *senium, et omnia gloria hominis sicut flos feni; exaruit senium, et flos cecidit*. Revera namque humana omnia ortui conjunctam potentia interitionem habent; quin et saepius in nonnullis, interitionem ortui praecedentem; ita ut mutua extremorum in unum collisione, quod medium intercedit, fugacius quam ut queas advertere, dilabatur: idque adeo sapienter moliente sapientia, ut ad astruendam aeternorum fidem doctrina sit, eorum ipsa ratio, quae ad interitum immutantur. Alia aliis vicissim commutantur, ac velut quodam circulo unusquisque altero veritur; ejuscemodique alternatione, interitum sibi potius, quam ortum ratum praesent.

Ne itaque animam, quae non sit interitioni obnoxia, temporaneis rebus alligemus; neve animum gravemus, ita ut terrenorum cura in terram detrahatur, qui per naturam a terrena concretionem liber sit. Pro eo ac naturae consentaneum est, ratione

Α τερων, τῆς πρὸς θεὸν οικειώσεως πρόβλεπον. Καὶ διὰ τοῦτο τῆς μὴ σαρκικῆς δυσπραγίας, ὡς θείας ὀργάνου χάριτος ὑπαρχούσης, μέχρι πάντως ἀνδεύομεθα, μὴ συμμεταβαλλόμενοι τοῖς καίροις· καὶ τοῖς πράγμασι τῆς δὲ τῆς σαρκὸς εὐπραγίας πανταλῶς ἀδοτῶμεν, ὡς ἀποπτύσσειν, καὶ πάντως λυθισομένης, καὶ περισσομένης τὸ ἐναντίας, καὶ τοῦς ἰδίους ὁρούς οὐχ ἐκπεραιούσης, ὡς τὸ θεῶν ἐκ τοῦ Χριστοῦ στόμα Γρηγόριος· καὶ ὡς πάντων τῶν τῆς ψυχῆς σιγμάτων ποιητικῆς· ἵνα ἔλοι γενόμεθα τοῦ θεοῦ καὶ μόνου¹¹⁻¹², διὰ πάντων τῶν τε ψυχικῶν καὶ σωματικῶν κινήματων, τὰς θείας αὐτῶν ἀπαστράπτοντες. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅλον θεοῦ χωρητικοί, καὶ ὅλοι δι' ὅλου θεοὶ κατὰ χάριν γενόμεθα· τοσοῦτον, ὥστε ἄλλον αὐτὸν ἡμᾶς εἶναι διὰ πάντων νομίζεσθαι· χωρὶς τῆς πρὸς αὐτὸν κατ' οὐσίαν ταυτότητος· τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις, μηδὲν τὸ παράπαν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τοῦ αἰῶνος τοῦτο γνῶρισμα φέροντες· ἵνα μὴ δι' ἐκεῖνο κατὰ τι στήριξις ἡμῖν τῆς θείας ἐξως γένηται, καὶ πικρῶς μὲν ἐδυνθώμεν ἐπὶ τῇ μωρίᾳ τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς· τῆς δὲ διορθώσεως τὰς ἀπορμὰς οὐχ εὐρόσωμεν.

integritati intulerimus, tum vero quod emendationis

Τοῦ αἰῶνος ἡμῖν ἀπογενομένου τῶν πράξεων, οὐδὲν μῆναι τὸ σύνολον τῶν παρόντων ὡς ἔχει γυν, σχηματὸς τε καὶ θέσεως. Οὐδὲν τῶν ὁρωμένων τὸ πιστὸν ἔχει τοῖς κεκτημένοις, καὶ ἀπαιτοῦν. Οὐδὲν διαρκῶς ἔσται· τοῖς ἡτημένοις αὐτῷ προδιαμένου ἀκίνητον· οὐ δόξα, οὐ πλοῦτος, οὐ δυναστεία, οὐχ ὕψος, οὐχ ἀδόξια, οὐ πνία, οὐ δουλεία, οὐ νόσος, οὐ κάλλος, οὐ νεότης, οὐ περιτάνεια, οὐχ ἀμορφία, οὐ γῆρας, οὐ θυγατέρα· πάντα παρέχεται, πάντα μαραινεται, πάντα σκιά· ὅτις ἀφανίζεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ποιμπόλυτος εὐδαιμονιστοτέρος ἐστὶ πᾶς· ὁ τῆς ἀνθρωπίνης δυναστείας ὕψος. Πᾶς γὰρ ἀνθρώπος, φθελ, χέρτος, καὶ πᾶσι δόξα ἀνθρώπου ὡς ἀνθὸς χέρτος· ἐξηράνθη ὁ χέρτος, καὶ τὸ ἀνθὸς ἐξέπεσε. Πάντα γὰρ ὡς ἀληθῶς τὰ ἀνθρώπινα, συνημμένην ἔχει κατὰ δύναμιν τὴν φθορὰν τῇ γενέσει· πολλάκις δὲ καὶ προηγουμένην ἐπ' ἐνίων τῆς γενέσεως τὴν φθορὰν· ὡς δύνασθαι κλαπῆναι τῇ κατὰ τὸ αὐτὸ τῶν ἀκριν πρὸς ἀλλήλα συνόδῳ τὸ μέσον (6), καὶ δι' ἀμφοῖν θεωρούμενον· καὶ τοῦτο σφόδρως τῆς προνοίας μηχανωμένης, ἵνα γένηται πρὸς τὴν τῶν αἰωνίων πίστεων οὐ τῶν ἀλλοιούμενων λόγος παιδαγωγία. Πάντα μεταβάλλει εἰς ἀλλήλα, καὶ περιτρέπεται ἕκαστον ἐκαστῷ· καὶ δι' ἀλλήλων μέλλον κυροῦσιν αὐτῶν τὴν φθορὰν ἢ τὴν γένεσιν.

Μὴ τοίνυν ἐνδύσωμεν¹¹ τοῖς ἐπιχαίροις τὴν μὴ φθειρομένην ψυχὴν· μηδὲ βαρύνωμεν τὴν νοῦν κατασπῶντας πρὸς γῆν τῇ φρονέει τῶν ὀλικῶν, ὡς ὅσα κατὰ φύσιν ἐκείθεν. Φυσικῶς ἀλλήλων διέλωμεν τῷ λόγῳ, τὰ μηδέποτε κατ' οὐσίαν ἀλλήλοις

⁴ Orat. de amore pauperum. • Isa. xl, 6.

¹¹⁻¹² al. τῷ ἐνὸς θεοῦ. ¹¹ Fr. ἐκδύσωμεν, quod mendosum.

συνπύκνοντα· καὶ οὐδεὶς κόπος ἡμῖν περιεστὶν ἐλπίσαι τῆς προπαθείας τῶν φειρομένων, τὴν ἀσύνθετον καὶ μηδαμῶς διάλυσιν φύσεως ἐπιδέξασθαι δυναμένην ψυχὴν. Φύγωμεν Σύδομα· τὴν περὶ τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθήσεων πλάνην· λέγω καὶ σύγχυσιν, ἵνα φύγωμεν τὸν ἐμπρησμένον· τὴν τοῦτοιο φημι πάντως διὰ πυρὸς ἐπομένην κώλασιν. Εἰς τὸ βροχὸν σιωπῶμεν, εἰς τὸ ὕψος δηλαδὴ τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας, ἵνα μὴ συμπαρηλωθῶμεν, οἱ μὴ πω τῶν αἰσθήσεων ὀλιγῶς ἐξοικισθέντες, καὶ ἀργεῖν δοκῶμεν κατὰ τὸν μακάριον Λὼτ ἀπὸ κακίας (7), τῷ μὴ συνεργάζεσθαι τοῖς Σοδομίταις τὰ ὅμοια· τούτεστι, τοῖς διὰ τῶν αἰσθήσεων πάθεσι, τὰ πρόσφορα πάθεσι. Παραδράμωμεν ὅση δύναμις τὰ παρατρέχοντα, καὶ κρατεῖσθαι μὴ παρ' ἡμῶν οὐδαμῶς δυνάμενα, αὐτὴν ἔχοντα φύσιν τὴν παροδικὴν βεῦσιν ὑπόστασιν· μόνην δὲ ἡμῖν ἐναφίετα τὴν ἐπ' αὐτοῖς τῆς ψυχῆς κακῶς ἐστιγμένην διάθεσιν, δι' ἣν πᾶσα μύλλει τοῖς κατακρίτοις ἐπανατείνεσθαι βάσανος. Ἀφῶμεν πάντα προθύμως, ἢ θεῷ διὰ τῶν δομένων προχρήσωμεν, ὃν ἐξ ἀνάγκης φυσικῶς ἡμῖν παρέπεται στέρησις. Ἀφῶμεν γυναικῶς κατὰ θέλησιν, τὰ φυσικῶς κατ' ἀνάγκης ἀφίετα τε καὶ ἀφίεμενα. Μὴ ποιήσωμεν τοῖς γινόμενοις τε καὶ ἀπογινόμενοις διὰ ἀλογίστου σχίσματος κάτοχον, τὴν τὸν Ποιητὴν αὐτῆς φυσικῶς εἰκονίζουσαν ψυχὴν· τὴν μηδέποτε μετὰ τὸ γενέσθαι πύρας τοῦ εἶναι λαμβάνουσαν, καὶ δὲ ζητεῖν τὸν θεὸν διὰ πάντων, καὶ πρὸς αὐτὴν ἐπείγεσθαι προσεταγμένην. Μὴ θελήσωμεν ἔχειν ἀπαρ κρατεῖν οὐ δυνάμεθα· μήτε μὴν ὡς αἰωνίους προστεθῶμεν τοῖς ἰάντως παρερχομένοις. Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ αἰῶνος τούτου, καθὼς εἶπεν ὁ Ἅγιος· καὶ ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, καθὼς εἰρηκεν ὁ τοῦ Ἁγίου θεός· καὶ δεχόμεθα [ἐκδεχόμε.] τὴν θέλειν ἀφευδῶς ἀπόφασιν, καὶ φθάσωμεν τῇ πίστει τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, καὶ πιστούμεθα δι' ἀποδείξεως ἐναρτύου τῶν λεγομένων τὴν ἔκβασιν. Οὕτινος γὰρ τὰ μέρη φθοραῖς καὶ ἀλλοιώσεσιν ὑπόκειται, καθὼς τις τῶν ἡμετέρων ἐφη σοφός¹, τούτου καὶ τὸ πᾶν δηλονότι, καὶ μὴ πω δι' ἐνεργείας ἐφύστηκεν ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ ταῦτα, τὸ πᾶν ὑποστήσεται· ἐπεὶ καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἐξ ὧν πάσχει καθ' ἐκάστην ἡμέραν, φυσικῶς οἶδε τεθνήξεσθαι, καὶ μὴ πω πάρεστι διὰ τῶν πραγμάτων ὁ θάνατος.

στῆρι quidam sapiens protulit, his plane et totum obnoxium est, cisi necdum tempus actu appetit, quo hæc totum patitur. Nam etiam quivis hominum, ex iis quæ quotidie accidunt, natura se mortalem agnoscit, quanquam necdum reipsa mors adest.

Γενόμεθα τοίνυν αὐτῶν, καὶ τοῦ θεοῦ· μᾶλλον δὲ μόνου θεοῦ, ἀλλὰ μὴ τῆς σαρκὸς ὅπως καὶ τοῦ κόσμου. Ἐτοιμασθῶμεν τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν θεὸν ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐτοιμάζου, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι τὸν θεόν σου, Ἰσραὴλ· ὅπαρ ἐστὶ, καθαρῶμεν τῶν κακῶν σιγμάτων καὶ μολυσμῶν, ἀποβαλόντες αὐτῶν καὶ αὐτὰς φιλάς τῶν παθῶν, κατὰ τὸ δυνατὸν, τὰς φαντασίας. Οὕτω γὰρ ἀληθῶς ἐτοιμάζεται πᾶς ἐτοιμάζεσθαι θεῶν καλῶς· ἵνα δεξώμεθα διὰ τῶν

A inter se dividamus, quæ secundum essentiam, secum ipsa nunquam eadem sunt; nulloque labore, ac quam facile, animam omni vacantem compositione, ac quæ nullo modo natura interituali obnoxia sit, ab earum rerum quæ intereunt licentiori affectu ac libidine retrahemus. Fugiamus Sodoma (nempe sensuum errorem ac confusionem, circa eas res quæ sensu attinguntur), quo incendium (his nempe omnino comes ignis conflagratione supplicium) caveamus. In montem salutis consultari evadamus (ad vitæ scilicet ex divinis rationibus insituitatē sublimitatem), ne forte comprehendamur, qui necdum sensibus omnino excesserimus; tametsi instar beati Lot, vitio ac pravitate vacare videmur, quod non eadem atque Sodomitarum opera agamus; ii scilicet, quibus sensuum opera usu veniunt, quæ vitiiis affectibusque consentanea sunt. Quanta via

210 est ac conatus, quæ transeunt, nec a nobis ulla ratione teneri possunt, prætereurramus; quæ nimirum ipsam naturā substantiam vitiū fluxum habeant, nec aliud, quam male iis compunctam ac maculatam animi affectionem, unde cruciatus, omnis reprobis intueudus, imitant. Prompto animo cuncta dimittamus, aut per egenos Deo prærogemus, quorum nobis natura comes privatio est. Animi sententia ac voluntate ultro dimittamus, quæ natura necessario et dimittunt et dimittuntur. Ne aliena a ratione libidine ac affectione, rebus quæ oriuntur ac intereunt, animum ipsum naturæ

C Auctoris sui imagine insignitum, addicamus; qui scilicet ubi semel in rerum naturam editus est, nullum sit existendi finem habiturus, ac cui præceptum, ut per omnia Deum semper quærat, et ad eum contendat. Ne ea nancisci velimus, quæ rata possidere non possumus; neque vero, tanquam æternis, rebus omnino labentibus animum adjiciamus. Præterit enim figura hujus sæculi, uti dixit Apostolus. Et: Cælum et terra transibunt, quemadmodum ait apostoli Deus. Certa veritate futuram divinam sententiam exspectemus, ac sermonis vim fide occupemus, claraque demonstratione, eorum quæ dicuntur eventus, certiores reddamur. Cujus enim partes interitionibus, aliisque ex aliis qualitatibus deterentibus, obnoxie sunt, ut no-

D Nostri itaque ipsorum ac Dei efficiamur; quin potius solius Dei; haud vero carnis omnino et mundi. Præparemur ad Dominum Deum nostrum invocandum, sicut scriptum est: Præparare ut invoces Deum tuum, Israel; ac si dicat: Emundemur a malorum sordibus atque maculis, ipsis quoque, quoad fieri potest, nudis affectuum vitiorumque cogitationibus, a nobis depulsis. Sic enim vero præparatur, quisquis rite cupit præparari; quo nimi-

¹ Gen. xix, 45 seqq. ² 1 Cor. vii, 3. ³ Matth. xxiv, 55. ⁴ Amos iv, 12.

⁵ Basil. homil. 1 in Hexameron.

rum virtutum luce, cœu divinis quibusdam coloribus, accuratam cum Deo similitudinem nobis informemus. Sic enim convenienter invocatur, qui modum quo Deus sit invocandus non ignorat. Præparatio enim, ut quidem existimo, in eo posita est, ut a vitis ac perturbationibus **211** animo abhorreamus; invocatio vero, ut virtutum cultu veram cum Deo necessitudinem ineamus. Aut rursus, præparatio est, quæ virtutum amictu, his, qui digni sunt, claritas provenit; invocatio autem, ipsa est per veram scientiam susceptio gratiæ deificantis. Sic enim semper candida vestimenta nobis licebit habere i, juxta quod scriptum est; hoc est, claros atque lucidos virtutum modos, nullumque tenebrarum vestigium habentes. *Et anima nostra exultabit in Deo Salvatore nostro* k; quam exhalaret, quod tum veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris, exuerit; tum novum, qui secundum Deum creatus est, in spiritu induerit. *Induente* enim nos Deus *vestimento salutis et tunica justitiæ* m; morali scilicet habitu virtutum cultu philosophiæ actione, certaque ac inoffensa in spiritu sapienti doctaque contemplatione, ut et futura divini et immortalis thalami originalia bona consequamur. Ad hæc omnia diligenter attendamus quomodo ambulemus, quidve ipsi de nobis statuamus, qui spirituales multos ac inaspectabiles, eorum quæ a nobis gerantur et cogitantur, testes adesse non nesciamus; qui nimirum, nedom id cernant quod oculis conspicuum est, verum in ipsam quoque **C** conspiciant animam, acerbique censors. hoc ipsum quod imo pectore occultum latet, redarguant.

Molti enim revera angelicarum Potestatum chori nos undique circumstant; ac quæ a nobis geruntur ac dicuntur, atque animo versantur, ad nudam usque cogitationem omni diligentia in cœlo perscribunt, quibus in tremendo judicii die coarguamur; tum nimirum cum rerum omnium spectabilem creaturam, immensa celeritate concita nutansque in suam impelleret consummationem; cœlumque ac terra magno strepitu ac fragore transibunt; interjectaque his elementa calore solvantur; et erit cœlum novum et terra nova, et quæ sequuntur n. Quando apponentur throni, et Antiquus dierum sedebit, ac libri aperientur; quibus nimirum facta a nobis dictaque ac cogitata fideliter ac sincere scripta contineantur: milliesque millia angelorum ministrabant ei, et decies millies centena millia ei assistant; formidabilesque ignis ardentis ubique minæ discurrent, ac quæ circa sunt omnia complectentur, instarque cerra mace-
rabunt ac resolvent montes. **212** *Fluvius enim ignis, inquit, trahebat ante eum* o. Quando tartarus, bianque ac immensa vorago p, necnon tenebræ exteriores, et qui non moritur, vermis, adesse monstrabuntur r. Super his omnibus, suspensus

A ἀρετῶν, ὡς διὰ τινων θείων χρωμάτων τὴν ἀρι-
θῆ πρὸς θεὸν ἰσομοίωσιν. Οὕτω γὰρ ἐπικαλεῖ-
ται δέοντος, ὁ τὸν θεὸν πῶς ἐπικαλεῖσθαι χρὴ
μὴ ἀγνοῶν· ἐτοιμασία γὰρ ἐστὶ, κατ' ἐμὲ εἶναι,
τῶν καθὼν ἀλλοτριώσε· ἐπὶ κλησίαις δὲ, ἡ γρηγορία διὰ
τῶν ἀρετῶν πρὸς θεὸν οὐκείωσις. Ἡ πάλιν, ἐτοιμα-
σία ἐστὶν, ἡ διὰ τῶν ἀρετῶν ταῖς ἀξίαις ἐγγνωμένη
λαμπρότης· ἐπὶ κλησίαις δὲ, ἡ διὰ γνώσεως ἀληθείας
ὁδοσὸς τῆς θεοποιου χάριτος. Οὕτω γὰρ ἐν λέξει
διὰ πάντος τὰ ἱμάτια ἔχον διασπείρεται, κατὰ τὴν
γεγραμμένον· τοῖσι τοῖς τοῖς, διὰ τῶν ἀρε-
τῶν τρέπουσι· καὶ διαφανέως, καὶ ῥᾶν ἐνέτοιμος
τιμῆριον ἔχοντας. Καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ἀγαλλιάσκει-
ται ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν· χαίρουσα ἐπὶ
τῇ ἀπεκδόσει τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου, τοῦ φθειρο-
μένου κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· καὶ τῇ
ἐκπόσει τοῦ νεοῦ τοῦ κατὰ θεὸν κτισθέντος ἐν
πνεύματι. Ἐνδύσει γὰρ ἡμεῖς ὁ θεὸς ἡμῶν ἱμάτιον
σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· τοῖσι τοῖς τὴν
ἐκτικὴν κατ' ἥθος διὰ τῶν ἀρετῶν φιλοσοφίαν πρᾶξιν,
καὶ τὴν ἀπαισέτον ἐν πνεύματι γνωστικὴν θεωρίαν,
ἵνα καὶ τῶν μελλόντων τοῦ θείου καὶ ἀκηράτου νυμ-
φῶνος ἀρχικῶν ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. Ἐπὶ τοῖσι
πᾶσιν ἀκριβῶς σκοποῦντες πῶς περιπατοῦμεν, καὶ
τί περὶ αὐτῶν βουλευόμεθα· πολλοὺς γινώσκοντας
τοῖς παρ' ἡμῶν γινόμενοις τε καὶ νοομένοις ἀσάτους
παρίστασθαι μάρτυρας, οὐκ εἰς τὸ φανόμενον βλέ-
ποντας μόνον, ἀλλ' εἰς αὐτὰς παρακύπτοντας
τὰς ψυχὰς, καὶ τὸ κρυπτὸν βιάλλεγοντας τῆς καρ-
δίας.

Πολλοὶ γὰρ, ὡς ἀληθῶς, χοροὶ πανταχόθεν ἀγγε-
λικῶν δυνάμεων ἡμεῖς περιεσκήκασιν, τὰ γινόμενά
τε καὶ λεγόμενα παρ' ἡμῶν, καὶ νοοόμενα, μέχρι
καὶ ψυχῆς ἐνδυμήσεως, δι' ἀκριβείας πάσης ἐν οὐ-
ρανῷ καταγράφοντες, πρὸς διαγῶν ἡμῶν ἐν τῇ φο-
βερῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· ὅτι πᾶσα τῶν ὁρατῶν ἡ
κτίσις κλονομένη κατ' ἐπιστήν ἁρτων πρὸς τὴν οὐ-
καίαν ὁδεῖται συνελθεῖν· καὶ οὐρανὸς καὶ γῆ βοήθη-
δὸν παραλεύσονται· καὶ τὰ διὰ μέσου στοιχεῖα καυ-
σοῦμενα λυθήσονται· καὶ ἵσται οὐρανὸς καὶ γῆ
καὶ νηὶ, καὶ τὰ ἐπὶ τοῖσι τοῖς. Ἦν(κα θρόνοι προτίθεν-
ται, καὶ Παλαῖς ἡμερῶν προκαθίσταται, καὶ βίβλοι
ἀνοίγονται, τῶν ἡμετέρων ἔργων τε καὶ λόγων καὶ
νοημάτων τὰ ἔγγραφα πιστῶς τε καὶ ἀνοδῶτως
ἔχουσαι· χιλιάς τε χιλιάδες ἀγγέλων λειτουργοῦσιν
αὐτῷ, καὶ μυρία μυριάδες αὐτῷ παριστῆκασιν· καὶ
ἀπειλὴ φρικώδους αἰδομένου [καίονμένου] πυρὸς παν-
ταχοῦ διατρέχουσα, καὶ τὰ κύκλω πάντα περιλαμ-
βάνουσα, καὶ ὅρη ὡς αἰ καὶ κρήνας ἐκτῆχουσα. Ποταμὸς
γὰρ πυρὸς, φθῆν, εἰλεν εὐπροσθεῖν αὐτοῦ. Ἦν(κα
τάρταρος, καὶ βῆθος ἀγανῆς καὶ ἀνείκαστος,
καὶ σκότος ἐξώτερον, καὶ σκόλης ἀπολήματος ἀναβι-
χθῶσι παρόντα· καὶ ἐπ' αὐτοῖς φόβος ἐιστήκει διὰ
πάντων μετέωρος ἐκδοχόμενων τὴν ἐκδοκίαν· καὶ ὁ

i Eccle. ix, 8. k Isa. lxi, 10. l Eph. iv, 22. m Isa. lxi, 10. n II Petr. iii, 10. o Isa. lxi, 17.
p Dan. vii, 9, 10. q I Petr. ii, 4. r Luc. xvi, 26; Matth. xxv, 30; Marc. ix, 45.

τῆς ἀγγελιοῦ κολαστικῶν πῦρ ἀποστιβόντες, πῦρ δὲ βλέποντες, καὶ πῦρ ἀναπνέοντες, ἔτοιμοι πρὸς πᾶσαν ἐκδίκησιν πάσης παρανομίας ἐσθῆκασι. Πᾶσα τε πρὸς τοῦτοις κτίσις ἐπιγιάς τε καὶ ἐπουράνιος, ὅση τε ἐν ἀγγέλοις, καὶ ταῖς ὑπὲρ ἀγγέλους δυνάμεσι, καὶ ὅση ἐν ἀνθρώποις, παρίσταται μετὰ τέρμου τὴν φοβεράν τῆς θείας βουλῆς ἐκδεχόμενη φανέρωσιν· ἐφ' ὧν ἀπάντων, αἱ πάντων ἡμῶν ἀναγνωσθήσονται πράξεις, καὶ τῶν κρυπτῶν ἢ γύμνωσις γνήσεται· ὥστε πάντας οὕτως γινώσκειν ἀλλήλων τὰς ἀμαρτίας, ὥς ἑκάστος τῆς ἑαυτοῦ, τὴν βίβλιν ἀπλάνως ἀναγινώσκων τὰς ἐαυτοῦ συνειδήσεως. *Ἐλέγω γὰρ σε, φησί, καὶ κυραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου. Καὶ πάλιν· Κυκλώσει αὐτοὺς τὰ διαβόλια αὐτῶν.*

Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ, καὶ δικαστὴς ἀπαράλογιστος, παρισταμένην ἔχων τὴν φοβεράν καὶ μεγαλοπρεπῆ τῶν οὐρανίων ταγμάτων δύναμιν, ὀψήλως προκαθίσταται, πᾶσαν ἀποστράπτων δικαιοσύνην, καὶ ἑκάστην δι' ἀποφάσεως ἀληθοῦς καὶ δικαίας ἀπονέμειν τὰ πρὸς ὅξλαν· τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν διὰ τὰς καλὰς πράξεις σταθίσιν, μετρίως τὴν ἡτοιμασμένην ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τῶν οὐρανῶν βασιλείαν διδοῦς· τοῖς δὲ τὴν ἐξ ἐκωνόμων διὰ τὴν ἔρημίαν τῶν ἀγαθῶν ἔργων στάσιν λαχόντας, εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, μετ' ὀργῆς ἀποδιδόμενος. Τίς ἐκείνῳ τὸ πῦρ ἐνέγκει μαίνόμενον; Τίς οὐ καταπτήσκει τὸ ξύλον ἐκείνου τοῦ σκώληκος θέαμα; Τίς τοῦ σκότους ἐκείνου τοῦ ἐξωτερικοῦ τὸ ταχὺ τε ὁμοῦ καὶ βαρὺ φέρειν δυνήσεται; Τίς μυκώμενον τὸν τάρταρον, καὶ ἐκ πυθμένος αὐτοῦ συναναδρασσομένην τὴν ἄβυσσον ὑποστήσεται; Τίς τῶν ἐπὶ τοῦτον τεταγμένων ἀγγέλων τὸ δριμύ τε καὶ βλοσυρὸν τοῦ βλέμματος, καὶ τοῦ προσώπου τὸ κατηφές οὐχ ὑποτρέμει δονούμενος; Τίς τὸ πάντων δεινότερον τῶν κακῶν, τὴν ἀποστροφήν τοῦ προσώπου τοῦ φύσει πρᾶου καὶ φιανθρώπου Θεοῦ καὶ οὐκ εἰρήμονος οὐ φοβηθήσεται, ἥ πᾶσα κτίσις συνεποστρέφεται τε καὶ συμβδελύττεται, τοὺς διὰ φιλαπχθήμονα γνῶμην ἑαυτοῖς τοσοῦτοις κακοῖς περιπείραντας, ἀγανακτοῦσα κατ' αὐτῶν ἐνδίκως, ὥς τοιοῦτον ἑαυτοῖς φανῆναι τὴν φύσιν τε καὶ μόνον φιανθρώπων Θεὸν βίαιομένον; Τίς τὴν κατὰ συνέλπισιν ἀπείραντον αἰσχύνην ἰσσεῖσθαι μέλλουσιν ἐπὶ τῇ φανέρωσι τῶν κρυπτῶν ὑποστήσεται; Τίς τὸν ἀσίγητον κλαυθμὸν, καὶ τὸ πικρὸν ἐκείνου καὶ ἀνόνητον δάκρυον, καὶ τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, καὶ τοὺς κωκυτοὺς τῶν ἐν ταῖς βασάνοις πιεζομένων, ἢ τὸν ἐκ τῆς μεταμελείας νόνον κατὰ μέσος αὐτῶν ἐπικείμενον τῆς καρδίας, καὶ διασπύχοντα δικαίως αὐτῶν τῆς ψυχῆς τὸν πυθμένα, μετρήσαι δυνήσεται; Τίς τὴν ἐγγινωμένην αὐτοῖς στενωπρίαν ἐκ τοῦ μὴ ἐλπίσειν προθεσμίαν μεταποιήσεως, καὶ τέλος τῆς ἐπικειμένης κολάσεως, μηδὲ τῆς πρὸς τὸ εὖ ζῆν πάλιν μεταβο-

A timor atque anxius, expectatio exitu, cunctos invadet; iræque ministri angeli, ultorem ac penalem ignem emicantes, flammantibus oculis ignemque spirantibus parati stabunt, ut omnem iniquitatem ac quidquid scelerum est, ulciscantur. Tumque omnis creatura terrestrium pariter ac coelestium (quotquot nimirum angelorum, lique superiorum potestatum, ac quotquot hominum implent numeros) cum tremore astabit, formidabilem divini iudicii manifestationem expectans: inter quæ omnia, omnium nostrum legentur acta, ac nudabuntur, quæ latent, occulta. Sic plane ut quisque alter alterius peccata haud aliter ac sua pervideat; qui certo nihilque cespitanti iudicio, suæ librum conscientie legat. Ait enim: *Arguam te, et statuum contra faciem tuam*. Ac rursus: *Circumdabunt eos cogitationes eorum*.

Et ecce homo ac opus ejus, iudexque sagacissimus ac integerrimus, astante terribili ac magnifico coelestium ordinum exercitu, sublimi præsidens sede, justitiæ omnis fulgores emicans, veræque ac justæ sententiæ cuique pro meritorum ratione æqua præmia distribuens: iis quidem, qui pro bonorum operum merito a dextris stationem nanciscuntur, paratum a mundi constitutione regnum celorum blande assignans; eos autem, qui propterea quia bonis operibus destituuntur, a sinistris collocandi sunt, in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus cum ira amandans. Quis ævientem immensem ignem illum sustineat? Quis inauditum vermis illius spectaculum non exhorreat? Quis tenebras exteriores sic densas gravesque ferre queat? Quis mugientem tartarum, unaque cum illo ab imo gurgite bullientem abyssum sustinebit? Quis angelorum istiusmodi cruciantis præsectorum, austerum truceque aspectum, vultumque tetricosum vertigine correptus non tremat? Quodque malorum omnium gravissimum est ac dirissimum; quis Dei natura mitissimi ac humanissimi summeque misericordis, aversum vultum non formidabit? quocum pariter creaturæ omnes, tantorum vultu malorum mentis pravitate auctores aversabuntur 213 prorsusque execrabuntur; illisque jure optimo insense erant, eo vel nomine, quod in causa ipsi extiterint, ut natura solusque benignissimus clementissimusque, pene invit, sic illis appareret. Quis nullum sinem habituram conscientie confusionem probrumque oculorum manifestatione portabit? Quis jugis clamoris luctum, amarasque illas nec commodi aliquid habentes lacrymas, stridoremque dentium in tormentis positorum illicum argentium, aut penitentis laborem medlis ipsorum præcordiis hærentem ac imum pectus depascentem, commetiri poterit? Quis eorum inde angustiam, quod futuræ quandoque instaurationis, finisque ingruentis supplicii, his ablata sit, nec ulla jam mutatio ad beatitudinem expectetur, enarra-

re idoneus sit: Extremum enim solumque, tremendumque illud ac justum vere restat iudicium; justiusque illud quam tremendum; eaque forsitan ratione tremendum magis formidolosiusque quod et justum; cunctaque in seipso sacula, justa Dei concludat ac complectatur sententia. Quis ex medio ipsorum pectore erumpentia lamenta ac suspiria, Ipsasque medullas attingentia ac amare depascentia viscera, secum animo reputans, sibi a lacrymis temperare possit? Quis nullo doloris sensu indeque orta moestitia, plangitum ejusmodi ac ululatum ferat; ac quibus ex animi poenitudine verbis proferuntur, tum cujusque eorum qui in tormentis sunt ad seipsum, tum universorum ad universos?

Tunc enim sua quisque errata atque delicta vere agnoscet, cum res in seipsis nude apparebunt, atque ab omni deceptionis involucre immunes. Justum est, Deus, iudicium tuum: vocasti enim nos, et non obedivimus; sermones adhibuisti ac hortamenta, nec attendimus animum, sed consilia tua irrita fecimus; nec sermonibus tuis ac monitis auscultavimus. Idcirco iuste in nos venit perditio et interitus et procella atque tribulatio. Et nunc invocamus te, neque exaudis; abs te misericordiam querimus, et non invenimus; nam neque nos obaudivimus sermones tuos, vel proximo misericordiam impendimus. Qui enim sapientiam odio habuimus, nec sermonem Domini elegimus, aut Dei consilia audire animum volebamus, ejusmodi sermones nostrum fructum legimus, nostraque demerita sustinemus. **214** Exceperit enim nos error secum, nec Deum cognovimus; neque futuram omnino humanam mercedem speravimus. Idcirco in desertis impetitis locis sumus, ac deserta inaccessa ambulamus (hinc nampe inspectione destituta loca), cum autem Domini non cognovimus. Nunc vero quid nobis superbia profuit? quid divitiae contulerunt cum jactantia conjuncta? Transierunt illa omnia tanquam umbra, et tanquam nuntius pratercurrens; et ut navis, quae fluctibus agitata transmittit aquor; cujus cum transierit, vestigium nullum inveniri queat, nec ejus carinae semita in fluctibus; aut sicut avis cum transvolaverit aera, cujus nullum itineris indicium occurrit. Transierunt illa omnia, hoc nobis igne hereditario jure relicto, in sempiternum mansuro.

Justum est Deus, iudicium tuum (nec enim unquam eadem loqui jam cessabimus). Vocabamur, nec obaudiebamus; corripiebamur, nec animum attendebamus. Haec quotidie mala ac cruciatus dicebamur, ac quae dicebantur spernebamus. Ne vel minimum doloris sensum tum verba ingerebant; alioqui non sic modo res atroci dolore cruciarent. Insania nobis videbantur, quae nunc nostram constringunt vitam, cum illa crebrius occiderentur. O segnitiam! o errorem! o mala consilia! o mala

A λῆς ἐκδιχθεῖσαι προσδοκίαν, ἔστιν ἔστιν ἔκτανος. Τελειώσαν γὰρ καὶ μόνον, καὶ φοβερὸν ἐκείνο καὶ δίκαιον ὡς ἀληθὲς ἐστὶ τὸ κριτήριον, καὶ δίκαιον πλέον ἢ ὅσον ἐπιφοβόν, καὶ διὰ τοῦτο τυχὸν φοβερότερον, ἐστὶ καὶ δίκαιον· καὶ πάντας αὐτῷ κατὰ τὴν δικαίαν τοῦ Θεοῦ φήρον τοὺς αἰῶνας ἑναποκλείον. Τίς τὰς οἰμωγὰς καὶ τοὺς στεναγμούς τοὺς ἐκ μέσης αὐτῶν προφερομένους τῆς καρδίας, καὶ αὐτῶν καθανπομένους τῶν μυελῶν, καὶ πικρῶς τὸ σπλάγχνα καταδάκνοντας ἐπὶ τοῦν λαθῶν, θαυρῶν ἐλευθερὸς εἶναι δυνήσεται; Τίς τὸν θρήνον καὶ τὸν θρονον ἐνέγκη χωρὶς ὀδύνης καὶ τῆς ἐκ' αὐτῇ κατῆφας, καὶ μεθ' ὧν προφερομένους τῶν ἐκ μεταμέλειας λόγων, τῶν τε πρὸς αὐτοὺς ἐκαστοῦ τῶν κολαζομένων, καὶ πάντων πρὸς ἀπαντας:

B Τότε γὰρ ἀληθῆς ἐπιγνώμων τῶν αὐτοῦ πταισμάτων καθέστηκεν ἕκαστος, ὅταν ἐκ' αὐτῶν γυμνά φανῶσι τὰ πράγματα, καὶ παντὸς καλύμματος ἀπάτης ἐλευθερά. Δικαία ἡ κρίσις σου, ὁ Θεός· ἐκάλει; γὰρ ἡμεῖς, καὶ οὐκ ὑπακούομεν σοὶ· λόγους δὲ παρήγαγες ἡμῖν, καὶ οὐ προσέχομεν, ἀλλ' ἀκούρους ἐποιούμεεν τὰς αἰς βουλὰς· τοὺς δὲ τοὺς λόγοις οὐ προσέχομεν. Τοιγαρὺν δικαίως ἦλθεν ἐκ' ἡμῶν ἀπόλειπ, καὶ διεσθός, καὶ καταιγίς, καὶ θλίψις, καὶ πολιορκία· καὶ νῦν ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα σε, καὶ οὐκ εἰσακούσις· ζῆτοῦμεν παρὰ σοῦ, καὶ οὐκ εὐρίσκωμεν ἕλκος· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς εἰσακούσαμεν σοὶ τῶν λόγων· οὐδὲ τῷ πλησίον ἐποιήσαμεν ἕλκος. Οἱ γὰρ μισήσαντες σεῖσαν, καὶ τὸν φόβον Κυρίου μὴ προσελάμβανον, μηδὲ θαλῆσαντες Θεοῦ προσέχειν βουλὰς, τοιοῦτους ἐραπόμεθα τῶν οὐκίων σπερμάτων τοὺς καρποὺς, καὶ τῆς αὐτῶν ἀνοίας ἐμπαινώμεθα. Ἀπετύφλωσε γὰρ ἡμεῖς ἡ ἀπάτη τοῦ βίου, καὶ οὐκ ἔγνωμεν μυστήρια Θεοῦ· οὐδὲ μισθὸν εἶναι τὸ σύνολον ἡλπίσαμεν δοῦναι. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῖς ἀνομίαις ἐνεκλήθημεν, καὶ διωδεύσαμεν ἐρήμους ἀδάτους, δηλαδὴ θέας ἐπισκοπῆς, τὴν δὲ ὁδὸν Κυρίου οὐκ ἔγνωμεν. Καὶ νῦν εἰ ὠφείλησεν ἡμεῖς ἡ διαρηγάρια, καὶ εἰ ὁ πλοῦτος μετὰ ἀλαστορίας συμπεδύηται ἡμῖν; Παρελθὼν ἐκείνα πάντα, ὡς σκῆπη, καὶ ὡς ἀγγεῖα παρὰ τρέχοντα, καὶ ὡς ταῦς διαρρομένη κυμαίνοντες ὕδωρ· ἡς διαδόσης οὐκ ἔστιν ἵχνος εὐρεῖν, οὐδὲ ἀτραπὸν ἐρεῖται (εὐρεῖται) αὐτῆς ἐν κόμασιν· ἡ ὡς ἐρήτου διαστάντος

D ἄλφρα, οὐδὲν εὐρίσκειται τευμήριον πορείας. Παρελθὼν ἐκείνα πάντα, τοῦτο τὸ πῦρ ἡμῖν ἀπέντα κληρονομίαν, εἰς πάντας διαμένουσιν τοὺς αἰῶνας. Δικαία ἡ κρίσις σου, ὁ Θεός· τὰ αὐτὰ γὰρ λέγοντες οὐδέποτε λοιπὸν παυσόμεθα· ἐκαλούμεθα, καὶ οὐκ ὑπακούομεν· ἐνοθευόμεθα, καὶ οὐ προσέχομεν. Παρὰ τοῦτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐδιδασκόμεθα τῶν δεινῶν, καὶ κατεφρονοῦμεν τῶν λεγομένων. Οὐκ ἔλπει ἡμεῖς τότε καὶ μικρὸν τὰ περὶ τούτων ῥήματα· ἐκεῖ οὐκ ἂν νῦν σφοδρῶς οὐτως ἔλπει τὰ πράγματα· λῆρος ἡμῖν ἐνομίστο τὰ νῦν ἡμῶν συνέχοντα τὴν ζωὴν, τότε συγκρῶς ἐπαρόμενα. Ὡς τῆς βαθυρίας! Ὡς τῆς ἀπάτης! Ὡς τῶν κακῶν

βουλευμάτων! ὦ τῶν πονηρῶν συναλλαγμάτων! ὦ τοῦ θαύματος τῆς ἐπὶ τούτοις δικαιοῦς τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς ἀποπόσεως! Πῶς ἐκάστου τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων εἰδούς πρόσφορον ἡμῖν ἀντιδωκεν βέβαιον. Δι' εἰς τὴν γὰρ καὶ ἀπόπτυστον σαρκὸς ἡδονήν, ταύτην ἔχειν τὴν φοβεράν δικαίως κατεδικασθῆμεν γίνεσθαι. Τὸν ζῶον καὶ τὸ σκῆτος τοῦτο τὸ φρικτὸν οὐκ εἶν κατεκρίθημεν, ἐπειδὴ περ ἡγαπήσαμεν πάντα τὰ αἰσχροῦ, καὶ θεάματα καὶ ἀκουσμάτα καὶ ῥήματα· καὶ πάντων ὁμοῦ τῶν θείων ἀγαθῶν, τὰ ἱππικὰ καὶ τὰ θιάτρα καὶ τὰ κυνηγῆσια προστιμήσαμεν· ἐν οἷς ἐκίμων ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα θεία δι' ἀγγέλων ἀπὸν ἐπισκοπῇ καὶ ἐπιγνώσει· ἔνθα τὸ μὲν σπινθὴρ τῆς σωφροσύνης πολλοὺς καθυβρίζετο τρόποις· τὸ δὲ τῆς ἀκολασίας κἀκὸν τε καὶ βδελυρὸν περιφανῶς ἐσημνύετο. Δικαίως τοῦ φαιδρῆς ἐταρῶθημεν νῦν, ὅτι πρὸς δόξαν τοῦ ποιητοῦ Θεοῦ τὴν ἐπίσταν κατὰ τὴν πρόσκαιρον ἡμῶν ζωὴν οὐκ ἐθαπάμεθα· ἀλλ' ἐμολύνεμεν τοῦ; ἐφθαλμοῦ ἡμῶν καὶ τὰ ὤτα καὶ τὴν γλῶσσαν· μᾶλλον δὲ διὰ τούτων τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένην ψυχὴν πᾶσι τοῖς τῷ Θεῷ μετουμένους θεάμασι τε καὶ ἀκουσμάσι, καὶ ῥήμασι, καὶ ταῖς κατ' ἀλλήλων βασκανίαις ἐθεραπεύμεν. Εἰς δὲ τὴν τάρταρον καταβίβημεν, πῆξει καὶ θυθῇ κατὰ ταυτὸν τρυχώμενοι δεινῶς· ἐπειδὴ τῆς μὲν ὑψηλῆς, καὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων προξένου ταπεινοφροσύνης προσεφίναμεν τὴν ὑπερφάνειαν· καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς στερρόν τε καὶ σύντονον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς ὑπερβάλλουσαν θρόψαν τε καὶ διάχυσιν ἀπώσαμεθα. Ποῦ νῦν ἡμῶν ἐστὶν ἡ ὑπερφάνεια, καὶ ἡ δι' αὐτὴν ἀλαζύν πρὸς πάντας διάθεσις, καὶ ἡ τῆς σαρκὸς βλακώδης καὶ εὐδιάχυτος θρόψις; Ὡς τῆς ἀβουλίας! Ἄντι γέλωτος ἀκαρτοῦς, καὶ τοῦ ἀκολάστου φέρον τῶν παρειῶν, ὁ βαρὺς οὗτος βρυγμὸς ἐστὶν ἡμῖν τῶν ὀδόντων. Τὴν τῶν θείων τε καὶ σωτηρίων λόγων ἀσκήσαι μάθουσιν ἢ βουληθέντες, ἀλλὰ μέθης ἀμετρίαν τῆς διὰ λόγου θείας προτιμήσαντες αἰνέσεως, δεινῶς κολάζομεθα νῦν, τῆς γλώσσης δὴν φοβερὰ διακαυμένης. Ἄξιον δὲ καὶ τοῦ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν μίσους, φθόνου τε καὶ ὄλλου καὶ ὑποκρίσεως, ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν ὁ φόνος, λοιδορίας τε καὶ συκοφαντίας, καὶ μνησικακίας καὶ φεύδους καὶ ἐπιπορίας δρεπάμεθα κερπὶν, τοῦτον τὴν ἀκοίμητον σκώληκα, τὸ βάθος ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἀκορίστως ἐσθίωντα. Ἐπειδὴ τῆς ἀγάπης τὸ εὐθεῖς διαστρέφοντες, ἐσκολιώσαμεν τὴν καρδίαν, καὶ τῆς ἀληθείας τὸ ἀπαθὲς διαφθεύσαντες, αὐτὴν ἐσκαμίνωσαμεν· κἀκὸν διὰ μίσους ἐκουσίον, ἀκούσιον αὐτοῖς δημιουργήσαντες σκώληκα, καὶ πονηροτέραν σκαμνότητα διὰ φεύδους ὀρύξαντες, δι' ἣν τῷ Θεῷ τῷ εὐθεῖ καὶ ἐρῶν οὐχ ἡνώθημεν. Αὐτὸς γὰρ εἶπε διὰ τοῦ ἁγίου Δαβὶδ τοῦ προφήτου, Οὐκ ἐκολλήθη μοι καρδία σκαμνῇ.

Ἄξια τοιγαροῦν ὧν ἐπαράμεν ἀπολαυδόμεν· μᾶλλον δὲ, τῆς οἰκτίας κατὰ πρόθεσιν διαθέσεως ἔξια κομιζόμεθα τὰ ἐπίχειρα· πρὸς ἡδονῆς, πῦρ γαίνης· καὶ σκῆτους ἄννομίας καὶ ἀπάτης προσκαί-

• Psal. c, 3.

A commercial! o miraculum justie in nos hinc dei sententiae! Quomodo unusquisque nobis commissorum nomine, ac pro cuiusque genere delictorum, congruam poenae vim rependit! Ob miscellam enim ac abominabilem carnis libidinem, huic meritis tremenda gehennae addicti sumus. Caliginoso horrendoque tenebrarum harum damnati sumus hospitio ac ergastulo, idcirco quia turpia omnia dileximus, et spectacula et auditiones et verba; cunctisque divinis bonis circenses ludos, spectacula venationum ludicra, praebebimus; in quibus scilicet daemonum populi tripudiabant, divinaque omnis per angelos inspectio ac agnitio exsultabat: ubi castitatis honestas multis modis deturpabatur; luxurie vero nefas ac abominatio magnifice omnique splendore honestabatur. Juste nunc luce privati sumus, quod per temporaneas hujus vite usuram, illaque superstitie, creaturam haud aspeximus, ad ejus qui condidit, gloriam; sed oculos nostros, auresque sedavimus et linguam; quin et per illa, animum, ad Dei **315** imaginem conditum, cunctis Deo exosis spectaculis, auditionibusque ac verbis, necnon multa aliorum in alios invidia, corruptimus. In tartarum projecti sumus, ut simul quod loco defixi sumus, ejusque profundo dire cruciemur; idcirco nimirum quod sublimi, sublimiumque ac divinorum conciliatrici modestie (id est, humilitati) superbiam praelimus; virtutisque distractionem ac tenorem prae carnis exsuperanti molliitie ac luxuria repulimus. Ubi nunc nobis superbia, ac quo fastu ea timebamus, arrogans in omnes animi affectio, molliisque ac dissoluta carnis lascivientis libido? O consilii inopiam! Pro effusiore risu ac buccarum luxuriosa strepitu hic nobis gravis dentium stridor provenit. Qui divinorum salutariumque sermonum disciplinam colere nolumus, sed divinas oris cantico laudes, ebrietas inlempantiae posthabuimus, dire nunc exurente lingua horrenda siti cruciamur. Sed et ejus, quo fratres nostros persecuti sumus, odii invidiaeque et doli et simulationis (ex quibus ac per quae homicidium) detractionisque et calumnie et rancoris (sen simultatis) et mendacii et perjurii, dignum legimus fructum; hunc scilicet insopabilem vermem, qui insatiabili morsu animi sinum exedit ac depascitur; idcirco nimirum, quod dilectionis rectitudinem pervertentes, cor nobis obliquum fecimus; illibatamque veritatem corrumpentes, depravavimus; ipsi nobis spontaneo odio, non spontanei mali (vermis scilicet) pejorioris mendacii fraude pravittatis opifices: quo factum est ut Deo qui rectus ac directus sit, minime uniremur. Ipse enim sancti prophetae Davidis verbis ait: Non *adhæsit mihi cor pravum*.

Dignam itaque eorum, qua gessimus, mercedem recipimus; quinimo, nostra secundum propositum animi affectionis ac voluntatis digna premia reportamus; ignis luxurie, gehennae incendia;

tenebrarum ignorantis errorisque temporanei, æternas tenebras; vermem altorem ac insoporabilem, vermis illius qui odii ac mendacii labe in obliquum prævumque cor vertit; luxuriosi genarum creptus ac cachinnationis, strepitum ac stridorem dentium; inanis superbiis celebritatis ac diffusionis, ruinam immensamque voraginem, ac pavoris tristitiam. Atque, ut summa dicam, cujusque eorum quæ sponte mala admisimus, **216** quæ quemque deceat invitis illatam cruciationem iuste recipimus. O nostram miserandam sortem! Quid nos, miseri, carnis incendia jejuniis ac vigiliis, divinarumque Scripturarum meditatione (quibus id præclare facileque præstandum erat) non exstinximus, et nos igni hoc torrendos servavimus? Quidni ex naturæ rationibus, oculos, aures, linguam, videre, audire, loqui assuefecimus, ne hac nunc caligine durissimoque silentio damnati ageremus; sed nos quoque sanctorum collegio, Dei luce, sermone, sapientia (quippe qui divinæ gloriæ spectatores, auditoresque atque cantores seu laudatores fuissimus) frueremur? Si modo charitatis ope, qui a voluntate est, odii vermem exstinxissemus, luceque veritatis mendacium abolevissemus, a verme hoc qui nunc exurit, malisque reliquis, quæ vitam nostram obæpiunt, immunes essemus. Iustum Dei iudicium. Non invenimus, quod querere non studuimus. Non aperitur nobis janua regni cælorum, quia virtutum januam actionis cultu non pulsavimus. Sempiterna bona fruenda non nanciscimur, quod scientiæ gratiam precibus non petimus. Nullo enim divinorum amore tenebamur, sed qui terrenis devinctam mentem haberemus, totam cum eis vitam nostram corrupimus. Ac quidem illa omnia velut fumus evanuerunt ac transierunt; quæ vero illorum causa irrogatur poena, semper manet nunquam transitura.

Atque hæc quidem illi, ex suis tormentis, divinæ justitiæ vim (qua ejus ignorantia tenebantur) edocti, ut rudi quasi delineatione complectar, alii aliis forsitan colloquuntur; me autem misero quid fiet? Quibus nixus operum meritis fore sperem, ut a tremenda damnatione eripiar, qui omnis expertus virtutis ac scientiæ existam? Vereor ne vinctis manibus et pedibus in terram caliginosam et tenebrosam projiciar; in terram æternarum tenebrarum, ubi non est videre splendorem nec vitam hominum, velut scilicet, qui servientes actioni animæ vires sponte vitilis perturbationibusque devinxerim, atque a divino cursu evangelicæ institutionis

A ρου, σκότος αἰώνιον· καὶ σκόληκα πολεμικὸν καὶ ἀκοίμητον, σκόληκος τοῦ διὰ μίσους καὶ φέδους τὴν καρδίαν σκολιῶσαντός τε καὶ συναρβύσαντος· καὶ φόρου παρειῶν ἀσπλγῶς καὶ βράχυματος, φόρον καὶ ὀδόντων βρυγμὴν· καὶ ὕψους ὑπερηφανίας μεταίτας καὶ διαχόστους, πτώσιν καὶ βάθος ὀχάνης, καὶ στεγνότητά πηξέως (c). Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἐκάστου τῶν ἐκουσίῶν ἡμῶν κακῶν, τὴν ἐκαστὴν πρόσφορον ἀκούσιον τιμωρίαν ἐκτελεῖς ἀντιλαμβάνομεν. Ὡς τῆς ἀπεινότητος ἡμῶν! Τί ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους, μὴ κατασβεῖσαι τὸ πῦρ τῆς σαρκὸς διὰ νηστείας καὶ ἀγρυπνίας, καὶ τῆς τῶν θείων λόγων μελέτης, καλῶν ὄντων καὶ εὐμαρῶν τοῦ πυρὸς σβεστήριον, καὶ μὴ τοῦτο νῦν τῷ πυρὶ τηγανίζεσθαι; Τί μὴ κατὰ φόβον ὁρᾶν τε καὶ ἀκούειν καὶ λαλεῖν, τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὦτα καὶ τὴν γλῶτταν εἰσίσταμεν, ἵνα μὴ τοῦτον εἴχομεν νῦν τὴν ζῆλον, καὶ τὴν βαρυστάτην σιγῇ· ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ λόγου καὶ σοφίας τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἁγίων ἀπηλαύσομεν, ὡς τῆς θείας γενόμενοι ἐδῆς θεαταὶ καὶ ἀκούσταὶ καὶ ὁμνῶντες; Εἰ δὲ ἀγάπης τὸν ἐκούσιον τοῦ μίσους ἐνέκρωσάμεν σκόληκα, καὶ δι' ἀληθείας τὸ φέδος ἠφανίσάμεν, νῦν ἀν τοῦτου τοῦ καυστικοῦ καθιεστήκαμεν ἡλιόθερα σκόληκος, καὶ τῶν λοιπῶν ὅσα ἡμῶν νῦν συνέχει δεινὰ τὴν ζωὴν. Αἰκαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ. Οὐχ εὐρίσκομεν, ὅπου μὴ ἐζητήσομεν. Οὐχ ἀνοίγεται ἡμῖν ἡ θύρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὅτι τὴν θύραν τῶν ἀρετῶν διὰ πράξεως οὐκ ἐκρούσαμεν· οὐ λαμβάνομεν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν τὴν ἀπλόαντιν· ὅτι δὲ εὐχῆς τὴν χάριν τῆς γνώσεως οὐκ ἠτήσαμεν. Οὐδένα γὰρ τῶν θείων ἔχομεν ἔρωτα, ἀλλὰ τοῖς γῆνιόις τὸν νοῦν καταδύσαντες, πᾶσαν αὐτοῖς ἡμῶν συνεφείλαμεν τὴν ζωὴν. Κάκιστα μὲν πάντα καπνοῦ δίχην ἀφανισθέντα παρῆλθεν, ὃ δὲ τῆς ἐκ' αὐτοῖς δίχης λόγος μένει διὰ παντός ἀπαρόδυντος.

Kal taῦτα μὲν ἐκείνοι, τῆς θείας δικαιοσύνης μεταμνησθέντες, ἐξ ὧν πασχοῦσι τὴν δύναμιν, ὡς τύπη παραλαβεῖν, ἀλλήλοις τυχὸν διαλεχόμενοι· ἐγὼ δὲ τίς γένομαι ὁ τέλας; Τίςιν ἐρεσόμενος κρήξισιν, ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐξαιρεθῆναι κατακρίσεως, πάσης ἀρετῆς καὶ γνώσεως ὀπάσχω ἔρημος; Δίδωκα μὴ δεδαῖς χεῖρας καὶ πόδας, μὴδ' εἰς γῆν γνωφάραν καὶ σκοτεινὴν, εἰς γῆν σκότους αἰωνίου, ἐνθα οὐκ ἔστι φῶς, οὐδὲ ὅραν ζωὴν βροτῶν· ὡς θῆσας τοῖς πάθεσιν ἐκουσίως τὰς πρακτικὰς τῆς ψυχῆς δυνάμεις, καὶ ἀπὸ τοῦ θείου δρόμου τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας κωλύσας τῆς ψυχῆς τὰ διαθήματα. Οἱμοὶ τῆς φοβερᾶς αἰσχύνης, τῆς μηδέποτε πάρας

NOTE.

(c) Καὶ στεγνότητά πηξέως. Hanc Veneti codicis lectionem merito præfero, quod ea sensus expeditus, nec sic dicta πηξίς a carceris infernalis poena abhorreat. Nam τὸ πηξέω, proprio dici voluit de animantibus, quæ conspecto hoste prodire non audent, sed præ metu in loco aliquo apto ad latitandum se contrahunt. Habet et vim quamdam cessandi, quod qui motu comprimuntur, nec movere se, nec mussitare audent. Sic itaque in in-

fernal barathro pavidè semper reprobi, quæ illis tristitia maxima et mæror. Τὸ πηξέως, communis est, magisque respiciat inanima; nec tam στεγνότητά legendum, quam στενότητά· ut si xæ iarlari angustis moræ injucunditas designaretur; quod voluisse videbatur Dufrenii Antiquarius in illa voce parum depravata, στεγνότητά, non explicato motu proprio vitentium, ex mali imminenti cum stupore certa expectatione.

αχουσης, εἰ μὴ μεταβαλὼν, τῶν πολλῶν μου κακῶν ἀλευθερός γένομαι. Οἱμοὶ τοῦ κλαυθοῦ, καὶ τῶν πικρῶν δακρύων, καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰ μὴ νήψας κἀν ὁφείποτε τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς βεθυμίας ἀποτεινέμεναι, καὶ τὸ βυκαρὸν ἰνδύμα τῆς ἁμαρτίας ἐκδύσωμαι. Ἄντι φωτός, σκότος· ἀντι χαρᾶς, λύπη· ἀντι ἀνέσεως, κόλασις καὶ στήνοχωρία μὲ πάντως ὑποβέβηται. Καὶ τὸ δὴ πάντων ἡμιώτερον, ἢ βαρύτερον εἶπεν ἀληθέστερον, ὃ καὶ λέγων μόνον ὀδυνῶμαι: πόσω γε μᾶλλον πάσχω (Ἰδούσθι, Χριστέ, καὶ σὺ σὸν ἡμᾶς ταύτης τῆς ὀδύνης) ὃ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ δυνάμεων χωρισμός· καὶ ἡ πρὸς διάβολον, καὶ τοὺς πονηροὺς δαίμονας οἰκτιρώσις εἰς αἰ διὰ μένουσα· καὶ τὴν ἐκ τούτων ἡλευθερίαν τῶν δεινῶν ἀπροσδόκητον ἔχουσα. Οἱς γὰρ κατὰ τὸν αἰῶνα τούτου διὰ τῶν ἐπιτηδεύματων ἡμῶν τῶν πονηρῶν συνείναι κατὰ βελήτων γνωμικῶς ἐπιλεξάμεθα, σὺν τούτοις εἰκότως ἐξ ἀνάγκης εἶναι κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα καὶ μὴ θέλοντες κατακριθῶμεθα. Καὶ ἐστὶ πάσης κολάσεως κολαστικώτερον τε καὶ δεινότερον, ὃ διὰ παντὸς συνείναι τοῖς μισοῦσι καὶ μισουμένοις, καὶ βασάνων χωρὶς, μὴ ὅτιγε σὺν ταύταις· κατεργασθῆαι δὲ τοῦ ἀγαπῶντός τε καὶ ἀγαπώμενου. Θεὸς γὰρ οὕτε μισεῖται κρίνων δικαίως ὅπῃ τῶν κρινομένων, κατὰ φύσιν ἀγάπη καὶ ὧν καὶ καλούμενος· οὕτε μισεῖ τοὺς κρινομένους· πάντως γὰρ φύσιν ὑπάρχει πάθους ἡλευθερός.

Ipsa per naturam dilectio seu charitas sit et dicatur; neque verò ipse eos qui judicantur odit, quippe qui ab omni natura immunis affectu existit.

Ταῦτα καὶ ἀλήθειαν ἀφευδῶς ἔσεσθαι πιστεύοντες, ἡγαπημένοι, μὴ ἀμελήσωμεν ἑαυτῶν· ἀλλὰ σπουδῇ πάσῃ, καθ' ἅλην τὴν δύναμιν, ὡς ἔχομεν καιρὸν, τὸν πλάνον φύγωμεν κόσμον καὶ κοσμοκράτορα. Παρέρχεται γὰρ, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα μαραινεται. Ἔσται γὰρ ὡς ἀληθῶς, ἔσται καιρὸς, ὅτε φοβερά τις βοήσις σάλπιγξ, ξένην ἡχοῦσα φωνήν, καὶ τὸ πᾶν τοῦτο λυθῇσεται, διακρίνεται τῆς ἐν αὐτῷ νῦν ὀρωμένης διακοσμήσεως. Καὶ ὁ μὲν φαινόμενος κόσμος παρελεύσεται, τὴν οἰκίαν λαμβάνων συντέλειαν· ὃ δὲ νῦν κρυπτόμενος τῶν νοσούντων φανήσεται κόσμος, ὀφθαλμοῖς καὶ ἀκοαῖς καὶ διανοαῖς ξίνα παντίπασι κομίζων μυστήρια. Καὶ ἡ μὲν σάλπιγξ κατὰ τὸ θεῖον βοῶσα πρόσταγμα, τὰς ἀπείρους ὕψιν, καὶ ἀθρόως τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων μυριάδας, ὡς ἐξ ὕπνου εἰνδὺς ἀναστήσει τοῦ θανάτου, πρὸς ἐξήτασιν ἄγουσα· ὃ δὲ Θεὸς δικαίως ἐκάστη πρὸς ὃ διὰ τοῦ σώματος ἐπραξεν, εἴτε καλὸν, εἴτε φαῦλον, καταξίαν τὰς ἀμοιβὰς ἀποδίδωσιν, μέγαν καὶ φοβερόν καὶ ἔρχατον πᾶσι τοῖς ὁδοῖς διδοὺς συγκλεισμένον. Ἀλλὰ γένοιτο πάντας ἡμᾶς, τὸν τε σωτήριον τῆς γέννησις φόβον, καὶ τὸν τιμὸν πίδον τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας (ταυτὸν δὲ κυρίως ἐπ' ἀμφοτέρων εἶπεν ἔστι, Θεοῦ πᾶσι πάντα γινόμενον τε καὶ λεγόμενον· καθὼς ἕκαστος ἔχει κακίαν ἢ ἀρετὴν ποιότητος) πρὸ ὀφθαλμῶν ἀδιαστάτως ἔχειν τὸν μὲν φόβον, πανταλῇ τῶν κακῶν ἡμῶν ἀποχὴν

A animi gressus prohibuerim. Non tremendam confusionem, nullum unquam finem habituram, nisi mutatis vitæ rationibus, a multis malis malis me ipse expediam! Non solum amaraque lacrymas ac stridorem dentium, nisi tandem aliquando sobrius vigilansque altum pigris soporem excusero, sordidumque peccati indumentum exuero. Pro luce, tenebrarum obscuritas; pro gaudia, tristitia et dolor; pro remissione, cruciatio et angustia me omnino suscipient. Quodque omnibus miserabilis est, sive, ut verius dicam, molestus atque gravis, cujus vel mentio dire crucial; quanto magis nos cruciabit (propitius esto, Christe, nosque ab hoc dolore ac cruciatio serva!) quæ a Deo sanctisque ejus virtutibus est

B separatio; ac cum diabolo ejusque nequissimis dæmonibus in sempiternum duratura necessitudo; quodque ab his nulla sit expectanda liberatio. Quibuscum per hujus vitæ tempus decurrente sæculo, pravis studiis nostris voluntate animique arbitrio versari elegimus, cum illis ut versemur necessario vel invitæ futuro illo ævo damnabimur. Omnique durius cruciatio ac acerbior est, vel sine tormentis, ut cum illis perpetuo agas, qui oderunt odioque habentur; nedum cum tormentis obnoxius sis; atque ut divorcio ab eo separeris, qui et diligit et diligitur. Dens enim, nec cum judicat, juste iis odio habetur, quos judicio ferit, qui

C Qui hæc reipsa futura, dilecto, credamus, ne ipsi nos negligamus; sed omni diligentis, quanta facultas est, nec deest occasio, seductorem mundum mundique rectorem, fugiamus. Transit enim mundus, et quæ in eo sunt universa marcescunt. Erit enim, erit vere tempus, cum clanget formidolosa tuba, inauditam ac stupendam insonantem vocem; rerumque hæc universitas solvetur; quicquid in ea nunc conspicui ornatus est, amittens. Ac quidem mundus hic omnis ob oculos positus transibit, suam nactus consummationem; qui vero hunc occultus est spiritualium conspicietur mundus, oculis, auribus, mentibus, nova prorsus ac inaudita mysteria ingerens. Ac quidem tuba divino jussu, simul ac repente, quasi a somno quodam, innumeras a morte suscitabit humanorum corporum myriadas, ad judicii examen ac cognitionem trahens; Deus autem, juste singulis prout gesserunt per corpus, sive bonum, sive malum, ex meriti ratione mercedem reddet; magno tremendoque atque extremo 218 compendio cuncta concludens. Faxit vero Deus, ut cuncti nos, et salutarem gehennæ metum, et præclarum regni colorum amorem ac desiderium (quodque idem verum dicitur sit in utraque, Dei, qui omnia omnibus sit atque dicitur, prout quisque vili aut virtutis imbutus qualitate est) ob oculos semper habeamus; metum quidem, quo a

malis prorsus abstinemus, ab eisque cessationem nobis indicamus; amorem vero ac desiderium, quo abunde ad bonorum opera hilari animo defungenda impellamur.

Hæc mihi ad te profecta sunt, benedice, exiguo egenoque dilectionis indicia, ut quibus bonis præditus es, diligentem curam ac cautelam adhibeas; quam et illi oppido necessariam arbitror, qui velot tu ipse, omni virtutum ornatu fulgeat. Non enim alia ratio est, qua juste pro tantis in me tuis muneribus vicem reddere valeam, quam sic statuendo atque mandando. Mecum vero omnes vere unanimiter, qui tuo munere atque gratia hanc provinciam incolunt, venerandi Patres salutant, diu notique jugiter cum lacrymis Deo supplicantes, ut sanus et incolumis noster nobis restituatur Georgias, vere ille aspectu dulcis et nomine; ut cum illo, tum presentem vitam innoxie decurramus, tum futura gratia elementissimi Dei bonorumque largitoris possimur; intercedente pro nobis, Deumque nobis propitium reddente sanctissima gloriosa Domina nostra Dei Genitrice semper virgine Maria, cum omnibus sanctis. Amen.

SCHOLIA.

1. Vide de humano principatu.
2. Quænam querenda et volenda; ac quænam Deo permittenda.
3. Neque præesse neque subditum esse; nec divitiis opulentum, nec pauperie oppressum agere, volutatis esse animique sententiæ; sed ejus, quæ cuncta regit, Providentiæ.
4. Definitio ejus quod in nobis est; id est, facultatis arbitrii.
5. Definitio ejus quod non est in nobis; sive eorum quæ libero arbitrio non subsunt.
6. Extrema vocat ortum et interitum; medium vero ortus et interitus, ipsum est quod oritur, in quo plerumque interitus ortum occupat, rem, cum necdum orta sit, interitione delens.

7. Qui sensuum libidinali animum defixum habent, tametsi illi vacent affectibus atque vitiis, quæ sensus oblectant, haud tamen, inquit, salutem consequuntur, quin perfecte ab ea in sensus libidine animum avocaverint; uti nec beatus Lot, nisi Sodomis exisset, etsi non patrabat Sodomitarum nefanda, ignis de caelo missi poenam evasisset.

219 II. — Eiusdem ad Joannem cubicularium, de charitate.

Qui sanctæ vos erga Deum et proximum charitatis, secundum gratiam, studiosissimos, Deo charis-

11 Nempe monachi in Africa hospites, cum per Fr. xlaov.

(d) *Ἰωάννην κυβικουλάριον*. Plures Maximus ad Joannem hunc epistolas scripsit, quem inter

καὶ ἀγγίαν ποιοῦντα· τὸν δὲ πόδον, κατὰ περιουσίαν καὶ εἰς τὰς τῶν ἀγαθῶν πράξεις ἐλαφρῶς προερεπτόμενον.

Ταῦτά σοι παρ' ἐμοῦ τοῦ μικροῦ καὶ πίνητος, εὐλογημένε, τῆς ἀγάπης ἔστω τῆς πρὸς εἰ γνωρίσματα, φυλακῆς ἐνεκεν καὶ ἀσφαλείας τῶν προσδω-
των σοι καλῶν· ἥς χρῆζειν ὑπολαμβάνω, καὶ τὸν λίαν κατὰ εἰ ταῖς ἀρεταῖς διὰ πάντων κοσμοῦμενον. Οὐ γὰρ ἄλλως ἔγωγε σε δικαίως ἀμείψασθαι ἐνηθύναι, τῶν εἰς ἐμὲ πολλῶν σου καλῶν, ἧ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διατιθέμενος. Σὺν ἐμοὶ δὲ γνησίως πάντες ὁμοθυμαδὸν οἱ ταύτην διὰ αἱ παροικούντες τὴν χώραν εἰμὶοι Πατέρες ἀσπάζονται, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἀπαύστως μετὰ θαυρόντων τὸν θεὸν ἐκτείνοντες, ἀποκαταστήσαι μεθ' ὕψους ἡμῖν τὸν ἡμῶν Γεώργιον, τὸν ὄντως γλύκιν καὶ δρώμενον καὶ ὀνομαζόμενον· ἵνα σὺν αὐτῷ τὴν τε παρούσαν ἀδελφῶς διωδύσωμεν ζωὴν, καὶ τῆς μελλούσης χάριτος τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ καὶ δοτῆρος τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσωμεν· προσδευούσης ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὸν θεὸν ἡμῖν βλουμένης τῆς παναγίας ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, σὺν πάντοτε ἁγίοις. Ἀμήν.

ΣΧΟΛΙΑ.

- α'. Fr. Ὅρα περὶ ἀρχῆς ἀνθρωπίνης.
- β'. Fr. Τίνα χρὴ ζητεῖν καὶ θάλειν καὶ τίνα παραχωρεῖν τῷ θεῷ.
- γ'. Ὅτι τὸ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι, καὶ πλουτεῖν καὶ πένεσθαι, οὕτε φύσει ἔστιν, οὕτε γνώμῃ, ἀλλὰ τῆς ἀγοούσης τὰ πάντα Προνοίας.
- δ'. Ὅρος τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἔχουν τοῦ αὐτεξουσίου.
- ε'. Ὅρος τοῦ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, εἰκουν τῶν μὴ ὑπὸ τὸ αὐτεξουσίον.
- ς'. Τὰ ἄκρα λέγει τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθοράν, μέσον δὲ γενέσεως καὶ φθορᾶς ἔστι τὸ γενητὸν· ἐφ' οὗ πολλάκις ἡ φθορὰ προλαμβάνει τὴν γένεσιν· ἅμα τῇ γενέσει περὶ τὸ γινόμενον συνεισιδούσα, καὶ τὴν αὐτοῦ πρὶν γενέσθαι διαφθεύουσα σύστασιν.
- ζ'. Οἱ τὴν ψυχὴν τῇ σχέσει τῶν αἰσθησέων ἔχοντες προσηλωμένον, οὐ συνδύνανται, φησὶ, καὶ ἀργῶσιν ἀπὸ τῶν τερπνόντων τὰς αἰσθήσεις παθῶν, εἰ μὴ τελείως τῆς πρὸς τὰς αἰσθήσεις σχέσεως τὴν ψυχὴν ἀποστήσωσιν· ὥς οὐδὲ ὁ μακάριος Λῶν, εἰ μὴ ἐξηλθε Σοδόμων, καὶ οὐκ ἔποιε τὰ Σοδομιτῶν, οὐκ ἂν διέφυγε τοῦ πυρὸς τὴν κατάβασιν.

B. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην κυβικουλάριον (d), περὶ ἀγάπης.

Τῆς πρὸς τὸν θεὸν κατὰ χάριν καὶ τὸν πλησίον ἀγίας ἀγάπης ἀνταγομένους ὅμας, θεοφύλακτοι, καὶ

calumniam Georgius cessare jussus ac evocatus fuisset.

NOTE.

primos in aula merentes, sibi vir sanctus serio demereri studebat, ut esset laboranti Ecclesie fidei-

etiam cadunt? Nonne quæ fide tenemus bona ac spe præsumimus, fruenda tribuit; quæ scilicet ipsa a se suoque munere, quæ sunt futura, ut presentia amantis animi affectu habeat? Nonne primam virtutum sedem ac fundamentum, animi sensusque modestiam (id est, humilitatem) qua nos ipsos nosse possumus, vanumque superbia tumorem convellere? Nonne mansuetudinem, qua tum vituperantium, tum laudantium sermones diffilamus; exque diametro pugnantium malorum (gloriæ scilicet ac ignominie) molestiam submovemus? Nonne lenis animi sustinentiam, qua et injuria læsi, in eos qui læserint pristinam animi tenorem servamus, nullo eis infensi odio aut rancore? Nonne misericordiam, qua ipsi ultro aliorum æruminas ac mala nostra deputamus; nec nature necessitudinem ac quod cognati fratresque sumus, ignorare sinimus? Nonne continentiam et patientiam et longanimitatem et benignitatem, pacemque et gaudium, quibus iram et cupiditatem, earumque orientem æstum ac incendium, facili negotio sedamus? Omninoque, ut summa dicam, charitas omnium bonorum finis est, ut quæ ad Deum supremum bonorum apicem, omnisque boni ductorem, in ipsa ambulantes ducat eique admoveat, tanquam scilicet ipsa fide, rataque et quæ non excidat atque maneat?

Fides enim fundamentum est eorum quæ post ipsam sunt, spei scilicet et charitatis; quæ nimiram veritatem firmiter a se statuat ac eis representet. Spes autem extremorum vis est, charitatis scilicet atque fidei; quod certum ratumque sit, ac quod amabile, ipsa per se utrique submonstrans, inque illud cursum dirigere suo munere docens. Charitas denique horum **221** complementum est, quæ supremum appetibile totum tota complectatur, imbarumque in illud motum quiescere faciat ac sistat; pro eo quod est credere et sperare, beatam rei præsentis a se ipsa fruitionem inducens. Sola hæc, ut verè dicam, hominem ad Dei imaginem esse ostendit, facultatem arbitrii sapienter rationi submittens; non illi quidquam rationem inclinans; suadensque ut voluntas et natura rationibus ambulet, nihil dissidens a naturæ ratione; qua nimirum, sicut unam naturam, sic et animum unum, unamque voluntatem cum Deo aliisque cum aliis habere possumus, nullo cum Deo invicemque divortio; si modo legem gratiæ, qua natura legem animi voluntate instauramus, consecrandam nobis ipsi indixerimus. Neque anim fieri potest, ut qui Deo per concordiam non prius adhiæserunt, sibi ipsis motus animi voluntate consentiant.

Quia enim hominis a principio seductor diabolus, structa ei per summam nequitiam ac versutiam, sui ipsius improbi amoris illecebra, dolo, objecta voluptate decipiens, a Deo aliosque ab aliis voluntate diviserat, reclinatamque everterat; sicque adeo scissa partibus natura, in multas opiniones sensaque diversa ac cogitationes secuerat; viamque

A διάθεσιν ἔχουσα; Οὐ ταπεινώσιν τὴν πρώτην βάσιν τῶν ἀρετῶν, καὶ ἢν αὐτῶν ἐπιγνώμονες γενέσθαι, καὶ τῆς ἐκρηφανίας τὸ μάταιον οἶδημα καταβάλλειν δύνανται [δυναμέθα]; Οὐ πραότητα, δι' ἧς τοὺς φέγους τε καὶ τοὺς ἐπαίνους βαπτίζομεν, καὶ τῶν ἐκ διαμετρου κακῶν, δόξης τε ἡμῖν καὶ ἀδοξίας, τὴν ἐχλήσιν ἀποθροῦμεθα; Οὐ πραυτάθειαν, καὶ ἢν καὶ πάσχοντες ἀναλλοίωτοι μένομεν πρὸς τοὺς ἐργώντας κακῶς, δυσμενῶς σὺδδῶς διατεθέμενοι; Οὐκ εἰσιν, καὶ ἢν τὰς τῶν ἄλλων συμφορὰς θέλοντες οἰκτιροῦμεθα· καὶ τὸ συγγενὲς καὶ ὁμόφυλον ἀγνοῦσθαι μὴ συγχροῦμεθα; Οὐκ ἐγκράτειαν καὶ ὁπομονήν, καὶ μακροθυμίαν καὶ χρηστότητα, εἰρήνην τε καὶ χαρὰν, δι' ὧν θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν καυστικὴν τοῦτον ζῆσιν, καὶ πύρρῳιν εὐμαρῆς καταναύζομεν; Καὶ ἀπλῶς, ἵνα συνελθὼν εἴπω, πάντων ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀγάπη τέλος, ὡς πρὸς θεὸν τὸ τῶν ἀγαθῶν ἀκρότατον, καὶ πάντως αἰτίον ἀγαθοῦ, τοὺς ἐν αὐτῇ περιπατοῦντας ἀγούσα καὶ προαγούσα, ὡς πιστὴ, καὶ ἀδιάρητος καὶ μένουσα.

C Ἡ πίστις γὰρ βάσις ἐστὶ τῶν μετ' αὐτὴν, ἐλπίδες λέγω καὶ ἀγάπης, βεβαίως τὸ ἀληθὲς ὑπιστάμεθα· Ἡ δὲ ἐλπίς, τῶν ἀκρῶν ἐστὶν ἰσχύς, ἀγάπης λέγω καὶ πίστεως, τὸ πιστὸν τε δι' αὐτῆς καὶ ἔραστον ἀμφοῖν ὑποβαίνομεν, καὶ πρὸς αὐτὴν δρόμον δι' αὐτῆς ποιεῖσθαι διδασκούμεθα. Ἡ δὲ ἀγάπη τούτων ἐστὶ συμπλήρωσις, τὸ ἔσχατον ὁρατὸν ὅλον εἰς ἐκπεπισσομένην, καὶ ταύταις τῆς ἐκ' αὐτὴν κινήσεως στάσις παρεχομένη, τοῦ πιστεῦσαι εἶναι καὶ ἐλπίσαι παρῆσθαι, τὸ ἀπολαβεῖν παρόντος δι' αὐτῆς ἀντιστάγουσα. Αὕτη μὲν, κυρίως εἰπεῖν, κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος τὸν ἀνθρώπον ὄντα παρίσθησι, τῷ μὲν λόγῳ σφῶς τὸ ἐφ' ἡμῖν ὑποτάσσουσα· τοῦτ' αὖ τὸν λόγον οὐχ ὑποκλίνουσα· καὶ πείθουσα τὴν γνώμην κατὰ τὴν φύσιν πορεύεσθαι, μηδαμῶς πρὸς τὸν λόγον τῆς φύσεως στασιάζουσαν· καὶ ἢν ἔπαυται, ὥσπερ μίαν φύσιν, οὕτω δὲ καὶ μίαν γνώμην καὶ θέλημα ἔν, Θεῷ καὶ ἀλλήλοις ἔχειν συνήμεθα, οὐδεμίαν πρὸς θεὸν καὶ ἀλλήλους διάστασιν ἔχοντας, D ἐπ' ἢν τῷ νόμῳ τῆς χάριτος, δι' οὗ τὸν νόμον τῆς φύσεως γνωμικῶς ἀνακαίνίζομεν, στοιχείῳ προαιρούμεθα. Ἀχέχονον γὰρ τοὺς μὴ πρότερον Θεῷ καὶ ὁμόνοιαν συκαφθέντας, ἀλλήλοις συμβαίνειν δύνασθαι κατὰ τὴν γνώμην.

Ἐπειδὴ γὰρ κατ' ἀρχὰς τὸν ἀνθρώπον ὁ ἀπατήσας διδωλός, δόλῳ κακοῦργῳς μηχανηγῆμεν διὰ φιλαυτίας, καὶ ἡδονῆς προσβολὴν ἀπατήσας, Θεοῦ καὶ ἀλλήλων ἡμᾶς κατὰ τὴν γνώμην διέσθησι, τὸ τε εὐθὺς διατρέψας, καὶ τὴν φύσιν κατὰ τὸν ἔρπον τοῦτον μείρας, κατέτεμεν εἰς πολλὰς δόξας καὶ φαντασίας, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστην κακῶς μεθοδὴν τε

* I Cor. xiii. 8.

ἡ ἀντιμῆλα. Apost. II Cor. vi. 8.

καὶ εὖρεσιν, τῇ χρόνῳ νόμον κατέστησε, ταῖς ἡμῶν
 πρὸς τοῦτο δυνάμει συγχερσαμένοις, καὶ πονηρὸν
 πρὸς διαμονὴν τοῦ κακοῦ τοῖς πᾶσι ἐνδίδειμι· ἰσχύ-
 σμα, τὸ κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ κατὰ τὴν φύσιν
 ἀνθρώπων ἡμᾶς τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως τραπῆναι
 παρέπεισε, καὶ πρὸς τὸ κακωλυμένον ἀπὸ τοῦ ἐπι-
 τραμμένου κινήσαι τὴν βρῆξιν, καὶ τρία τὰ μέγιστα
 καὶ ἀρχαῖα κακὰ, καὶ πάσης ἀπλῶς εἰπεῖν κακίας
 γεννητικὰ ἐαυτῷ ὑποστήσασθαι· ἀγνοίαν, φθμὴν, καὶ
 φιλαυτίαν, καὶ τυραννίδα, ἀλλήλων ἐξηρημένους,
 καὶ δι' ἀλλήλων συνισταμένους. Ἐκ γὰρ τῆς περὶ Θεοῦ
 ἀγνοίας, ἡ φιλαυτία. Ἐκ δὲ ταύτης, ἡ πρὸς τὸ συγ-
 γινεῖ τυραννὶς ἐστὶ· καὶ οὐδεὶς ἀνταρεῖ λόγος· τῇ κατὰ
 παράκλησιν τῶν οἰκίων δυνάμει, λόγου τε
 καὶ ἐπιθυμίας καὶ θυμοῦ, ταύτας ὑποστήσασμένων
 θεὸν λόγῳ μὲν, ἀντὶ τῆς ἀγνοίας πρὸς τὸν Θεὸν διὰ
 γνώσεως κατὰ ζήτησιν μονώτατον κινεῖσθαι· δι'
 ἐπιθυμίας δὲ, τοῦ τῆς φιλαυτίας πάθους καθαρόν
 κατὰ πᾶσιν πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ἐλαύνεσθαι· καὶ
 τῷ θυμῷ τυραννίδος κηχωρισμένῳ, πρὸς τὸ Θεοῦ
 μόνου τυχεῖν ἀγωνίζεσθαι· καὶ τὴν ἐκ τούτων καὶ
 δι' ἣν ταῦτα, θεῖαν καὶ μακαρίαν ἀγάπην δημιουργ-
 ῆσαι, τὴν Θεὸς συνάπτουσάν τε, καὶ Θεὸν ἀποφαί-
 νουσάν τὴν φιλοθεῖαν. Ἐπειδὴ ταῦτα κατὰ θέλησιν
 μὲν ἴδιαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπάτην δὲ τοῦ διαβόλου
 συμβέβηκε κακῶς περὶ τὸν ἄνθρωπον, ὃ τὴν φύσιν
 καὶ ποιήσας Θεός, καὶ ἀσθενήσασαν ὑπὸ κακίας σο-
 φῶς ἐξώμενος, δι' ἀγάπην τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἐαυτὸν
 ἐκάνησε μορφήν δούλου· ἰαβὼν, ἀτρέπτως ἐαυτῷ
 καὶ ὑποτάσσιν ταύτην ἐνώσας, ὅλος καθ' ἡμᾶς ἐξ
 ἡμῶν δι' ἡμᾶς τοσοῦτον γινόμενος ἄνθρωπος, ὅσον
 τοῦ μὴ Θεὸς εἶναι τοῖς ἀπίστοις ἐνομιζέτο· καίτοι
 τοσοῦτον ὑπάρχων Θεός, ὅσον τοῖς πιστοῖς ὁ ἄρρητος
 τῆς εὐσεβείας καὶ ἀληθείας ὑποτίθεται λόγος, ἵνα κα-
 ταύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ τῇ φύσει ἀγνάν-
 τος ἀποδοῦς τὰς δυνάμεις, πάλιν τῆς πρὸς αὐτὸν
 συναφείας, καὶ ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων, ἀνακαι-
 νήσῃ τῆς ἀγάπης τὴν δύναμιν, τὴν τῆς φιλαυτίας
 ἀντίπαλον· τῆς πρώτης ἀμαρτίας¹, καὶ πρώτου
 γεννηματος τοῦ διαβόλου καὶ παθῶν τῶν μετ' αὐτὴν
 μητρὸς καὶ οὐσης καὶ γινωσκομένης· ἣν δι' ἀγάπης
 ὁφανείας ὁ ἐαυτὸν Θεὸς παρασχόμενος ἄξιον, συν-
 ηγάνασιν αὐτῇ καὶ πάντα τὸν τῆς κακίας ὄχλον, βλῆν
 ἄλλην ἢ αἰτίαν τοῦ εἶναι μετὰ ταύτην οὐκ ἔχοντα.
 Οὐκ ἐστὶ γὰρ οἶδεν ὁ τοιοῦτος ὑπερηφανίαν, τὸ γνῶ-
 ρισμα τῆς ἀντιθέου οἰήσεως, τὸ σύνθετον κακὸν καὶ
 ἀλλόκοτον. Ἀγνοεῖ δὲ τὴν πίπτουσάν, καὶ ἐαυτῇ
 τοῖς κατ' αὐτὴν φυσωμένοις καταβάλλουσάν. Μα-
 ραίνει φθόνον, τὸν τοῖς ἔχοντας πρῶτον δικαίως μα-
 ραίνοντα, δι' εὐνοίας ἐκουσίῳ τοῖς συγγενεῖς οἰκισ-
 μένος· θυμὸν τε καὶ μισανθρωπίαν καὶ ὀργὴν καὶ δόλον
 καὶ ὑπόκρισιν καὶ εἰρωνείαν καὶ μῆνιν καὶ πλεον-
 εσίαν, καὶ πάντα οἷς ὁ εἰς μεμέρισται ἄνθρωπος,
 συναπεριζώσας. Τῇ γὰρ φιλαυτίᾳ ὡς ἀρχῇ, καθὼς
 εἶπον, καὶ μητρὶ τῶν κακῶν ἀποτίλεισθαι, πάντα τὰ
 ἐξ αὐτῆς τε καὶ μετ' αὐτὴν συναποτίλλεσθαι εἰσθεν·

¹ Philip. ii. 7.

² Marg. φιλαυτίας δηλονότι.

ac modum mali cuiusque inveniendo, temporis lo-
 gem statuerat, eam in rem nostras sibi vires so-
 cias adhibens, pessimumque ad mali perennitatem
 fulcimentum, animorum discordiam cupiculis inve-
 hens: qua videlicet omnino homini a motu natu-
 rali deflectendi auctor fuerat; atque ab eo quod ei
 concessum erat, ad id quo illi interdictum, conver-
 tendi appetitum; et ut sibi tria maxima ac antiqua
 mala, omnisque (ut summa dicam) vitii ac pravita-
 tis semina (ignorantiam scilicet, pravumque sui
 amorem ac tyrannidem) asclazaret; quæ nimirum
 ex se mutuo pendeant allaque aliorum ope consi-
 stant. Sui enim ille pravus amor (φιλαυτία dicunt)
 ex Dei ignorantia est; exque illo tyrannis (iniqua
 scilicet vis) erga generis necessitudine consanguine
 B (resque extra controversiam est), quo nempe sibi
 ille avarum virumabusu (rationis scilicet, cupidita-
 tis et iræ) hæc sibi vitia conderet; eam par esset,
 ut pro ignorantia, rationis incitatione, per scien-
 tiam in Deum unice singularem, quærendo move-
 retur; cupiditate autem, pravi illius amoris affec-
 tione purus, in solum C Deum desiderio ferretur;
 ac demum iræ vi nihil tyrannicum habentis
 aut iniquæ vis, Deum solum amicum niteretur; di-
 vinamque ac beatam, ex his ac ejus illi gratia,
 charitatem, tum Deo copulantem, tum eum qui re-
 ligiosus ac pius Dei cultor sit, deum efficientem
 sibi conflaret. Quod itaque propria quidem homi-
 nis voluntate, at diaboli tamen erga hominem
 fraude, hæc male acciderant; natura ipse conditor,
 C Deus, ac qui vitio laborantem sapienter sanat (quam
 ejus erga nos charitas est ac dilectio) scissem can-
 nanivit formam servi accipiens¹, eamque sibi immu-
 tabiliter in persona uniens, totus nostro more ex
 nobis propter nos usque adeo factus est homo, ut
 incredulis nec Deus esse putaretur; tantumque
 nihilominus ipse Deus exsistens, quantum arcaha
 pietatis veraque doctrina fidelibus documento tra-
 dit: ut nempe diaboli dissolveret opera, illibatas
 que reponens nature vires, qua cum ipso copula-
 mur, aliique aliis homines societate jungimur,
 charitatis vim, pravi sui amoris (φιλαυτία; scilicet)
 D semulam instauraret: primi nimirum peccati,
 primique diaboli germinis, ac qui vitiorum affec-
 tuumque ipsum sequentium, parens sit atque
 noscatur: quo nimirum charitatis vi e medio sub-
 lato, qui se dignum Deo exhibuit, omnem pariter
 vitiorum turbam submovit atque delevit; quibus
 deinceps fundamentum aliud, ac causa qua consi-
 stant desit. Qui enim talis evasit, hand amplius
 superbiam novit, impie Deo adversantis arrogantiam
 notam; compositum illud malum atque absonum.
 Ignorat caducam gloriam, et quæ ea inflatos pari
 secum casu elidit. Livorem conficit atque macerat,
 qui ipso laborantes merito primo conficiat ma-
 ceretque, animi benevolentia concilians sibi que

addicons, quos generis necessitudo consociat; unaque iram, sanguinariam mentem, irascentiam, dolum, simulationem, derisionem, rancorem, avaritiam; quicquid denique ejus generis est quibus homo unus cum esset, partibus scissus est, radicatus evellit. Pravo enim ani amore, velut origine ac parente, uti dicebam, evulso, quæ ex ipso sunt atque sequuntur vitia reliqua, pariter evelli habent; quippe cum illo sublato, nullum prorsus vitii genus, aut vestigium possit consistere; vicissimque omne virtutis genus proclive inducatur, complens charitatis vim; quæ nimirum **223** ea colligat, quæ divisa sunt, atque in unam rationem modumque rursus hominem condant, omnem in omnibus voluntate inductam inæqualitatem ac distinctionem exæquans atque complanans; convenientique ratione ad laudabilem eam inæqualitatem provehens, quæ quisque animi proposito tantumdem ad se proximum trahit, sibi quæ honore anteposit, quantum prius ex animo repellere, eique præcellere, gliscebatur; sequens ipsam a seipso sponte propter eam absolvit atque dimittit, discessionem ac divortio ab iis tum rationibus tum proprietatibus, quæ per voluntatem ac rationis arbitrio privatim illis inesse intelligebantur; inque unam simplicitatem (ut sic loquar) colligitur, quæ nemo usquam est aliquid a communi divisus, sed singuli singulis, omnesque omnibus, ac Deo magis quam inter se invicem, unus existunt, quibus una per seipsos ejus quod est esse ratio, cum naturæ præseceat, ac qui in ea intelligitur, Deus; quocum una intelligi, et ad quem ut auctorem ac opificem referri habet, ejus quod est esse rerum ratio, dum tamen sincera ac illibata, omni a nobis diligentia custodiatur, prudentique studio ac opera; virtutum cultus, eorumque laborum, qui eis committuntur, functione, ab eis depurgata perturbationibus atque vitiis, quæ adversus eam tumultuantur.

Id forte magnus ille Abraham cum implevisset, ac se ipsum ejus quod est esse rationi naturæ, aut sibi ipse rationem restituisset; indeque tum Deo redditus esset, tum ipse Deum recepisset (utrumque enim dicitur, quandoquidem etiam in utroque veritas consideratur), humana Deum specie videre meruit ac suscipere, perfecta per naturam ex humanitatis studio ratione una hospitem ac conubernalem; ad quem provexit ac erectus est, earum rerum, quæ divise ac divise sunt, explosa proprietate, nullum jam præter se alium, a seque distinctum, reputans hominum, sed velut omnes unum, ac quasi unum omnes cognoscens; nempe non eam quæ voluntate animique sententia est, circa quam divortium contingit ac divisio, quandiu ei cum naturæ non convenit; sed quæ naturæ, circa quam exacta nihilque ovarians similitudo est, singularissimam rationem spectans; quæcum Deum elucere ac apparere omnino compertum est, ac per quam **224** ut bonus manifestari sustinet, sibi ipse asciscens quæ ipso auctore condita sunt; cum aliqui ipsum ex seipso Deum, uti est, creatura non possit cognoscere. Neque enim, ut par est, fieri

A ἐπειδὴ ταύτης μὴ οὐσίας, οὐδὲν οὐδαμῶς τὸ παράπαν κακίας, εἰδός, ἢ ἔχους ὀρίσασθαι δύναται· πάντα δὲ τὰ τῆς ἀρετῆς εἶδη ἀντανασταθῆναι, τὰ συμπεληρούμενα τῆς ἀγάπης τὴν δύναμιν, τὴν αὐτὴν μεμερισμένα συνάγουσαν, καὶ πρὸς ἕνα καὶ λόγον καὶ πρόπον πάλιν δημιουργοῦσαν τὸν ἄνθρωπον, καὶ πάλιν τὴν ἐν πᾶσι κατὰ τὴν γνῶμην ἀνισότητά τε καὶ διαφορὰν ἐξισοῦσαν τε καὶ ὁμαλίζουσαν· καὶ εἰς τὴν ἐπαινετὴν ἀνισότητα ἀεὶ τῶς προδιέδιδουσαν, ἐκείνου δηλονότι προσῆτον πρὸς αὐτὸν κατὰ πρόθεσιν ἐφελκομένου τὸν πέλας, καὶ αὐτοῦ προτιμῶντος, ὅσῳ δὲ πρὶν αὐτὸν ἀπέχασαι, καὶ προῦναι πρὸς ἑμὸς ἦν· καὶ αὐτὸν ἐκουσίας αὐτοῦ δι' αὐτὴν ἀπολύοντος, τῷ χωρισμῷ τῶν ἰδιότης κατὰ τὴν γνῶμην ἐπ' αὐτῷ νοούμενων λόγων τε καὶ ἰδιωμάτων· καὶ πρὸς μίαν ἀπλοῦτητα τε καὶ ταυτοῦτητα συναγομένου, καθ' ἣν οὐδεὶς οὐδαμῶς ἔστιν οὐδὲν τοῦ καὶ νοῦ διωριμένου, ἀλλ' ἕκαστος ἕκαστον, καὶ πᾶσιν ἅπαντας, καὶ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀλλήλοις, εἰς καθυστάκασι, τὸν ἕνα δι' αὐτῶν τοῦ εἶναι λόγον, καὶ φύσει καὶ γνῶμην μονότατον, προσηνόμενον ἔχοντας καὶ τὸν ἐν τούτῳ νοούμενον θεόν· ὃ συνθεωρεῖσθαι, καὶ πρὸς τὸν ἀναβιβάζεσθαι, ὡς αἴτιον καὶ ποιητὴν, ὃ τοῦ εἶναι τῶν ὅντων λόγος, ἀχραιφνὴς μὲν τοι καὶ ἀχραντος διὰ πάσης προσοχῆς ὅφ' ἡμῶν φυλαττέμενος πέφυκεν, καὶ κατ' ἐμπροσθεν οὐκ εἶναι δι' ἀρετῶν καὶ εὐν ταύταις παρεπομένον πᾶντων, τὸν πρὸς αὐτὸν στασιάζοντων παθῶν ἀποκαθαίρμενος.

C Ὅτι τὸν ἕνα εἶναι, ὃ μέγας Ἀβραάμ κατορθώσας, καὶ αὐτὸν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ τῆς φύσεως, ἢ αὐτῷ τὸν λόγον ἀποκαταστήσας, καὶ διὰ τούτου ἀποδοθεὶς τε τῷ θεῷ, καὶ τὸν θεὸν ἀπολαθεὶν· λεγέσθω καὶ ἡμῶν, ἐπειδὴ καὶ ἐπ' ἀμφοῖν τὸ ἀληθὲς θεωρεῖται· ὡς ἄνθρωπον τὸν θεὸν ἔχειν ἡσῶν, καὶ ὑποβιβάζεσθαι, τελείῃ τῇ κατὰ φύσιν διὰ φιλοφροσύνης λόγῳ συνένδημον· πρὸς τὸν ἀνήχθη, τῶν μεμερισμένων καὶ μεριστῶν ἀρετῶν τὴν ἰδιότητα, μηκέτι ἄλλον παρ' αὐτὸν ἕτερον ἡγούμενος ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς πάντας τὸν ἕνα, καὶ ὡς ἕνα τοὺς πάντας γινώσκων· οὐ τὸν τῆς γνῶμης δηλονότι, περὶ ἣν ἡ στάσις ἐστὶ, καὶ ἡ διαίρεσις, ὡς μὲν πρὸς τὴν φύσιν ἀσύμμετος· ἀλλὰ τὸν τῆς φύσεως, περὶ ἣν τὸ ἀπαράλλαχτον ἐστὶν, μονότατον λόγον σκοπούμενος, ὃ συνεμφανισθεὶς πάντως τὸν θεὸν ἐπιστάμεθα, καὶ δι' οὗ ἐκλυθεὶς καὶ ἀγαθὸς ἀνέχεται, τὰ ἴδια οικειούμενος κτίσματα· ἐπειδὴ αὐτὸν εἰς αὐτοῦ, ὡς ἐστὶ γινώσκει τὸν θεόν ἢ κτίσις οὐ δύναται. Οὕτε γὰρ οἶόν τε ἦν κατὰ τὸ εἶδος πρὸς τὸν ἀπλοῦν τε καὶ ταυτὸν συναχθῆναι, τὸν μὴ ταυτὸν αὐτῷ γινόμενον καὶ ἀπλοῦν, ἀλλ' ἐπὶ πολλοῖς κατὰ τὴν γνῶμην πρὸς τὴν φύσιν διαιρούμενον μέρεσι, εἰ μὴ πρότερον διὰ φι-

ανθρωπίας τῇ φύσει τὴν γνώμην συνάψας, ἵνα δι' αὐτοὺς λόγον εἰρηνικὸν τε καὶ ἀστασίαστον, καὶ πρὸς οὐδὲν οὐδαμῶς ἄλλο προσηγουμένως τῶν μετὰ θεὸν κινούμενων ἐβείβη· καθ' οὗ ἀμνηστίας καὶ ἀδικημάτων μέλει· ἡ φύσις ἐν τοῖς τοῦτο λαβοῦσι τὸ χάρισμα· ταῖς τῶν πολλῶν γνωμικαῖς ἐπαρόσησιν οὐ συνδιατεταγμένη. Οὐκ αἶτι γὰρ πρὸς τόνδε καὶ τόνδε ἄλλοι καὶ ἄλλοι γινόμενοι τὴν φύσιν μερίζουσιν, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς διακρίνονται, μὴ σκοποῦντες τὸ ἐφ' ἑκάστην κατὰ τὴν γνώμην ἰδίαν, καθὼς μεμερίσται· τὰ μεμερισμένα, ἀλλὰ τὸ ἐν πᾶσι κατὰ τὴν φύσιν κοινὸν καὶ ἀμέριστον, καθὼς τὰ μεμερισμένα συνάγεται· τῶν μεριστῶν οὐδὲν αὐτῇ συνεπαγόμενον, καὶ δι' οὗ τοῖς ἔχουσιν ὁ θεὸς ἐμπαρρίζεται, κατὰ τὴν ἰδιότητα τῆς ἀρετῆς ἑκάστου διὰ φιλευθέρωσαν μορφούμενος, καὶ ἐξ αὐτῆς ὁμομορφῶσαι καταδεχόμενος. Ἐργὸν γὰρ τῆς ἀγάπης τελειώτατον, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας πέρας, δι' ἀντιδόσεως σχετικῆς τῶν κατ' αὐτὴν συνημμένων ἀλλήλοις ἐμπαρρίζεται τὰ ἰδιώματα παρασκευάζειν, καὶ τὰς κλήσεις· καὶ θεὸν μὲν τὸν ἀνθρώπον ποιεῖν, ἀνθρώπον δὲ τὸν θεὸν χρηματίζειν καὶ φαίνεσθαι, διὰ τὴν μίαν καὶ ἀπαράλλακτον ἀρετὴν αὐτοῦ κατὰ τὸ διλήμιον βοήλησιν τε καὶ κίνησιν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀδραμά, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ἐκρίσκειν. Καὶ τοῦτο ἴσως ἔσται, τὸ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ εἰρημένον· Ἐν χερσὶ προσηγῶν ἀμειψόμεθα· ἡ τοῦ θεοῦ πρὸς ἑκάστον, ἐκ τῆς ἐνότητος κατὰ πρᾶξιν ἀρετῆς ἑκάστου διὰ πολλὴν φιλευθέρωσαν μορφοποίησιν. Καὶ γὰρ παντὸς δικαίου, ἡ κατ' ἀρετὴν αὐτοῦ πρᾶξις ἐστίν· ἐν ἣ καὶ δι' ἧς ὁ θεὸς τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὁμοίωσιν δίδεται. C

ῥοντὸν voluntatem motusque incitationem; ut in Abrahamo alique sanctis invenimus. Idque forte sit, quod ex Dei persona scriptum est: *In manibus prophetarum assimilatus sum* h; quod semper Deus cum singulis, ex virtute quæ cuiusque per actionem inest, per similitudinem humanitatem ac bonitatem formetur. Cuiusque enim iusti manus, ejus actio est qua virtutem colit, easque nitet quæ et Deus, ac cujus ratione similis esse hominibus admittit.

Μεγά οὖν ἀγαθὸν ἡ ἀγάπη, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὸ πρῶτον καὶ ἐξαιρετικὸν ἀγαθόν, ὡς θεὸν καὶ ἀνθρώπους δι' αὐτῆς παρ' τὸν αὐτὴν ἔχοντα συνάπτουσα, καὶ ὡς ἀνθρώπων τὸν ποιητὴν τῶν ἀνθρώπων φανῆναι παρασκευάσουσα, διὰ τὴν τοῦ θεομένου πρὸς τὸν θεὸν κατὰ τὸ ἀγαθὸν ὡς ἐπικεῖται ἀνθρώπῳ ἀπαρτάξιαν· ἢ ἐνεργεῖν ὑπολαμβάνειν, τὸ ἀγαπᾶσαι Κύριον τὸν θεὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ φυχῆς καὶ δυνάμεως, καὶ τῶν πλησίων ὡς ἐαυτὸν. Ὅπως ἐστίν, ἵνα ὡς ἐν ἔργῳ περιλαβάνειν εἴπω, ἡ καθ' ὅλου πρὸς τὸ πρῶτον ἀγαθὸν μετὰ τῆς ὅλης τοῦ ὅλου κατὰ τὴν φύσιν γένους προνοίας ἐνδοξαστοῦ σχήμας μεθ' ἧν πρὸς οὐδὲν ἀνάντερον ἐστὶν ἀναδικασθῆναι τὸν φιλόθεον ἀνθρώπον, πάντων αὐτῷ διακαθιέντων τῶν κατ' εὐδοσίαν ἐπὶ τοῦτον. ἢν ἀγάπην καὶ οὐδὲν καὶ ὁμορροῦμεν, οὐκ ἄλλην καὶ ἄλλην μεμερισμένως θεῷ καὶ τῷ πλησίον προσενεμότες, ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁλὴν θεῷ μὲν ἐφειλομένην, ἀνθρώπους δὲ ἀλλήλους ἐπισυνάπτουσαν. Ἐνέργεια γὰρ καὶ ἀπόδειξις· ἐπὶ φῆς τῆς πρὸς τὸν θεὸν τελείας ἀγάπης ἐστίν, ἡ ἡγεσία δι' ἐνδοξίας ἐκουσίῳ πρὸς τὸν πλησίον διὰ-

poterat, ut in eum qui simplex idemque ipse est, colligeretur, qui non secum ipse idem simplexque evasisset, sed adhuc voluntate animique sententia, multis partibus a natura divinus esset; nisi prius humanitatis cultu copulata naturæ voluntate, unam in utraque pacatissimam nihilque turbulentiorem (ejusmodi scilicet, ut nullo modo ad aliud quidpiam eorum quæ a Deo secunda sunt, ex instinctu, idque ipsum agens, moveretur) rationem ostendisset; quæ utique natura indivisa nullaque partibus scissa (nulla scilicet voluntatum diversitate divisa) in illa manet, qui munus illud consecutus sunt (neque enim jam, quasi alii alique cum hoc illo existant, naturam partibus acindunt, sed iidem cum iisdem perseverant; qui nimirum, non quod in singulis per arbitrii facultatem ac voluntatem propriam est attendant; quo partibus acinduntur quæ scissæ sunt; sed quod in omnibus natura communis ac indivisa est; quæ divisa colliguntur et adunantur, nihil scilicet secum ipse inferens eorum quæ divisa sunt); quæque adeo Deus, is qui ea præditi sint se conspicuum facit, pro cuiusque virtutis proprietate, per summam elementarem ac humanitatem semet ipse informans, nec ab ea nuncupari abnuens. Charitatis enim opus id perfectissimum, ejusque operationis atque vis in ea posita formalis, ut per reciprocam habitudinis attributionem, rerum ea copulatarum proprietates atque nomina per eam vicissim convenient; sic nimirum ut et homo deus sit, et Deus homo existat appareatque, ob unam per omnia similem et invariabilem ambobus

Ingens itaque bonum est charitas; interque bonum primum ac extremum bonum, ut quæ Deum et homines 225 circa eum qui ea præditi sunt, conjungat, ac hominem velut hominum conditorem videri faciat; ob eam scilicet, pro boni ratione, ejus qui deficiat, summam cum Deo, quantum homini concessum est, similitudinem; quam per hoc præstari existimo, quod Dominus Deus et toto corde et animo et fortitudine diligatur; et proximus sicut ipse qui diligit. Quod est, ut velut sub definitione complectar, universis in primum bonum, cum universa universi generis secundum naturam providentia, animis insita affectio; ultra quam nihil sublimius est, quo vir religiosus ac Dei cultor provehi queat; modis omnibus, qui ad pietatem docent ejusque rationis sunt, illi superatæ. Hanc charitatem et novimus et nuncupamus; non quam aliam aliamque divisione sectam Deo atque proximo tribuamus, sed unam eandemque totam; Deo quidem obstrictam, sed quæ homines alios aliis præterea conjungat. Vis enim, apertaque pæ-

fecta in Deum charitatis probatio, vera est ac sincera per benevolentiae spontaneum specimen, animi in proximum affectio. *Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, inquit divinus Joannes apostolus, Deum, quem non videt, non potest diligere*. Hæc veritatis via¹, quam se nuncupans Dei Verbum, in ea ambulantes ab omnis generis vitiorum labe mandatos, Deo ac Patri representat atque adhibet. Hæc est janus¹, per quam si quis introierit, intra ipsa Sancta sanctorum penetrat, inaccessique decoris sanctæ ac regis Trinitatis dignus spectator fieri promeretur. Hæc est vitis vera, in quam si quis insertus radices firmiter egerit, hoc consequetur, ut divinus compos pinguedinis fiat². Hujus gratia legalis omnis et prophetica, atque adeo evangelica doctrina, et data et promulgata est; ut nempe arcanorum bonorum cupiditate concepta, quod ita desiderio incitatur, moribus probaremus; tantum fletoris ergo, tuius desiderio tenemur, argumentum honorantes atque colentes, quantum fletori adlabet exigiteque nature ratio, pares omnibus honoris partes sanciens, omnemque in quolibet ex præsumpta opinione apparentem inæqualitatem, a natura amputans; sibique omnes secundum unam identitatis (ut sic loquar) vim concludens.

Ob hanc ipse nature auctor (rem sane tremendam et auditionem!) humanam naturam induit, quam sibi ipse immutabiliter **226** in persona copulavit, ut quod ferebatur eratque instabilis, sisteret, atque ad se eam colligeret, secum ipsam collectam, ac quæ nullum cum illo, ac secum ipsa, voluntatis sententia ac arbitrio, discrimen haberet; viamque charitatis inclytam propalaret (ejus, inquam, quæ divina reipsa sit et deifica, atque ad Deum ducens; quin et dicatur, quæ et Deus existat³; quam jam initio pravi sui amoris spinæ operuerant⁴), susceptisque nostri causa passionibus, in seipse velut delineans, impedimentis omnibus liberam eam præstaret; qui in ea erant lapides per discipulos suos projiciens, juxta ac ipse olim jam in prophetis præhuntiaverat dicens: *Et lapides de via proficite*; apteque suaderet operæ pretium esse, ut sic ipsum, alique alios colamus ac diligamus, quemadmodum ipse priore exemplo ostenderat, nostri causa pati ac mori sustinens. Propter hanc sancti omnes peccato jugiter resisterunt, ejus, quam agimus, vitæ nullam rationem habentes; variaque mortis genera pertulerunt, ut ad seipsos Deumque a mundo colliberentur, naturæque scissuras ipsi in se committerent. Hæc vera ac inculcata fidelium divina sapientia est, cujus finis bonum est ac veritas; quippe cup bonum humanitas sit; verumque, fidei pietas ac religiositas; charitatis scilicet notæ propriæ ac insignia; ut quæ Deo aliosque aliis homines conjungat, ac ideoque bonorum perennitatem firmam extraque casus aleam habeat.

Divinæ hujus beatæque viæ, vos quoque bene-

¹ I Joan. iv. 20. ² I Joan. xiv. 6. ³ I Joan. x. 9.
⁴ Prov. xxiv. 31. ⁵ Isa. lxii. 10.

Α θεις. Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν ἐσχατῇ, ἤσθιν ὁ θεὸς ἀπόστολος ἰωάννης, τὸν θεὸν ἐν οὐχ ἐσχατῇ, οὐ δύνανται ἀγαπήσαι. Αὕτη ἐστίν, ἡ τῆς ἀληθείας ὁδὸς, ἣν ἐαυτὴν ἐκράδασε ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, τοὺς ἐν αὐτῇ διδόντας τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ καθαροὺς παντοίων γενομένων παθῶν παρίστησιν. Αὕτη ἐστίν ἡ θύρα, δι' ἣς ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὰ Ἁγία γίνεται τὸν ἅγιον, καὶ τοῦ ἀπροσίτου κάλλους τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς Τριάδος θεότης γενέσθαι καθίσταται ἄξιος. Αὕτη ἐστίν ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή, ἐν ἣ ὁ παγίως ἐαυτὴν ἐνριζώσας, θεὸς καταξιοῦται μέτοχος γενέσθαι ποιότητος. διὰ ταύτην πᾶσα νομικὴ τε καὶ προφητικὴ καὶ εὐαγγελικὴ, καὶ ἐστὶ, καὶ ἐκδόσθαι διδασκαλία, ἵνα τὸν ἀρρήτων ἐπιθυμίαν λαβόντες ἀγαθῶν, τοῖς τρόποις τὸν πόθον πιστώσωμεν· τοσοῦτον διὰ τὴν ποθοῦμενον πλάστην τὸ πλάσμα τιμῆσαντες, ὅσον τῷ πλάστῃ παρίσταται, καὶ ὁ τῆς φύσεως ἀπαιτῆι λόγος, νομοθετῶν τὸ ἐσόμενον, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ ἑκαστον παραινόμενῃ κατὰ πρόληψιν ἀνίστηται περιτέμνων τῆς φύσεως καὶ ἐαυτῷ τοὺς πάντας κατὰ μίαν ταυτότητος δόναμιν περιχλαίον.

Διὰ ταύτην, αὐτὸς ὁ τῆς φύσεως ποιητὴς τὸ φρικτὸν ὄντως καὶ πρῶγμα καὶ ἀκρυσμα! τὴν φύσιν ἐνδύεται τὴν ἡμετέραν, ἐνώσας ταύτην ἀτρέπτως ἐαυτῷ κατ' ὑπόστασιν, ἵνα στήσῃ τοῦ φέρεσθαι, καὶ πρὸς ἐαυτὴν συναγάγῃ, καὶ ἐαυτὴν συναχθεῖσαν, καὶ μὴδὲν ἔχουσαν πρὸς αὐτὸν, ἡ ἐαυτὴν κατὰ τὴν γνώμην διάφορον καὶ φανεράν καταστήσῃ τὴν πανδολογίαν τῆς ἀγάπης ὁδόν, τῆς θείας ὄντως καὶ θεοποιού, καὶ πρὸς θεὸν ἀγούσης· εἰρηθῶν δὲ ὅτι καὶ θεὸς ὑπαρχούσης, ἣν αἱ ἀναγὰι κατ' ἀρχὰς τῆς φιλαυτίας ἐκάλυψαν καὶ τοῖς ὑπὲρ ἡμῶν παθήμασιν ἐν ἐαυτῷ προτυπώσας, καθαρὰν κυλωμάτων τοῖς πᾶσι χαρίσται· τοὺς λίθους τοὺς ἐν αὐτῇ διὰ τὸν αὐτοῦ μαθητῶν διαβρέψας, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς προφήταις προανεφάνησεν, εἰπὼν, *Καὶ τοὺς λίθους ἐν τῇ ὁδοῦ διαβρέψετε*· καὶ πάλιν θεόντως ἡμᾶς ἐαυτοῦ τε καὶ ἀλλήλων τοσοῦτον ἀντίχεσθαι, ὅσον αὐτὸς δι' ἐαυτοῦ προλαβὼν ἐπέδειξεν, ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν ἀνασχόμενος. Διὰ ταύτην πάντας ὁ ἅγιος μέχρι παντός πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἀντιπαύσθησεν, τῆς παρουσίας ζωῆς οὐδὲνα λόγον ποιησάμενοι, καὶ τοὺς πολυτελεῖς τοῦ θανάτου τρόπους ὑπίστησαν, ἵνα πρὸς ἐαυτοὺς ἀπὸ τοῦ κόσμου, καὶ τὸν θεὸν συναχθῶσι, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἐφ' ἐαυτὸν ἐνώσωσι ῥήγματα. Αὕτη ἐστίν ἡ ἀληθὴς καὶ ἀμώμητος τῶν πιστῶν θεωροφία, ἥς τέλος τὸ ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ ἡ ἀληθία· εἴπωρ ἀγαθὸν τὸ φιλόδωρον, καὶ ἀληθὲς, τὸ κατὰ πίστιν φιλεῖν τὰ τῆς ἀγάπης γνωρίσματα· ὡς θεῷ καὶ ἀλλήλοις τοὺς ἀνθρώπους συνάπτωσα, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἀγαθὸν τὴν διαμονὴν ἀδιάπτωτον ἔχουσα.

Ταύτης ἱεραστὰς γνησιώτατος τῆς θείας καὶ μα-

= I Joan. xv. 1; Rom. xi. 17. = I Joan. iv. 8.

καρίας ὁδοῦ, καὶ ὅμας εὐλογημένοι γενόμενοι, πρὸς τὸ τέλος ἔλθειν ἀγῶνα καλὸν ἀγωνισασθε, τῶν οἷς ἡ πρὸς τὸ πέρας ταύτης διάδοσις γίνεται, κραταίως ἀνταγόμενοι· φιλανθρωπίας λόγῳ, φιλαδελφίας, φιλοξενίας, φιλοπτωχίας, συμπάθειας, ἐλεημοσύνης, ταπεινότητος, πραότητος, πραυπάθειας, ὁπομονῆς, δορυγείας, μακροθυμίας, καρτερίας, χρηστότητος, ἀνοχῆς, εὐνοίας, εἰρήνης πρὸς πάντας· ἐξ ὧν ἡ δι' ὧν ἡ τῆς ἀγάπης χάρις δημιουργημένη, πρὸς τὸν Θεὸν ἔχει θεωρηθέντα τὸν δημιουργήσαντα ἄνθρωπον. Ἡ ἀγάπη γὰρ, φησὶν ὁ Θεός· Ἀπόστολος, μᾶλλον δὲ ὁ δι' αὐτοῦ ταῦτα λαλήσας Χριστὸς, μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ, οὐ περαιοῦται, οὐ φουσιώται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτοῦ, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε πίπτει, ὡς Θεὸν ἔχουσα τὸν μόνον ἀδιάκτιστον καὶ ἀναλλοίωτον καὶ τὸν κατ' αὐτὴν ζῶντα ἄνθρωπον τοιοῦτον ἀπραγματομένη, ἵνα καὶ ὅμας ἀποδείξαιμενος εἴπῃ δι' Ἱερειοῦ τοῦ προφήτου· Λέγω ὑμῖν, Ἀυτὴ ἡ ὁδὸς τῶν προσταγμάτων μου, καὶ ὁ νόμος ὁ ὑπάρχων εἰς τὸν αἰῶνα. Πάντες οἱ κρατοῦντες αὐτὴν, εἰς ζωὴν καταστήσωσιν· οἱ δὲ καταλιπόντες αὐτὴν, ἀποβαλοῦνται. Ἐκπλαστοῦ αὐτῆς ὁ παῖς μου, καὶ ὁδονοῦν πρὸς τὴν λαμπρὴν κατέναρτι τοῦ φωτός αὐτῆς. Μὴ ὅπως ἑτέρω τὴν δόξαν σου, καὶ τὰ συμμέρορα σοι, δοῖναι ἄλλοις. Μακάριος εἰ, διὰ τὰ ἀρετὰ τῷ Θεῷ σου, γνωστὰ σοι ᾖ, καὶ ἑμαυτοῦ σου ᾖ, ὅτι φρόνησις, ποῦ ἔστιν ἰσχυρὸς, ποῦ ἔστι συνέσις, ποῦ ἔστι μακροβυστία καὶ ζωὴ. Ποῦ ἔστι φῶς ὀφθαλμῶν καὶ εἰρήνη, καὶ ἐπέτης τῆς ὁδοῦ, καὶ ὥσπερ σοι ἀρρώστης. Διὰ τοῦτο ἀγάπησιν αἰωνίαν ἀγαπήσω σε, καὶ ἐλεήσω σε εἰς αἰετήριον, καὶ οἰκοδομήσω σε, καὶ οἰκοδομήσω· καὶ ἐξελύσω μετὰ συναγωγῆς εὐφρανόμενον, ὅτι ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἔστης· καὶ κατενόησας, καὶ ἠρώτησας ἐπὶ τοῖς Κυρίου αἰωνίου· καὶ εἰδὼς ποῦ ἔστιν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ ἐδάδισας ἐν αὐτῇ, καὶ εὖρας ἀγασμὸν τῇ ψυχῇ σου. Καὶ πάλιν διὰ Θεοῦ· Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου· δέδειξά σοι τοῦ εὐρεῖν τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἐν ἣ πορεύσῃ ἐν αὐτῇ, καὶ ἤκουσας τῶν ἐπολῶν μου. Διὰ τοῦτο ἐγένετο ὡς ποταμὸς ἡ εἰρήνη σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ὡς κύμα θαλάσσης. Καθὼ δὲ ὁ τοῖς ὁμαίροις ἐπαγαλλόμενος ἀγαθός, μετὰ τοῦ Θεοῦ λέγειν τοιμήσω, παρὰ τοῦ μεγάλου λαβὼν Ἱερειοῦ· Μακάριος εἰ, ὅτι ἐξεδύσω τὴν στολὴν τοῦ ἀνθρώπου τῆς κακώσεώς σου· τὸν καλὸν φημι ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· καὶ ἐνδύσω τὴν εὐπρέπειαν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξης εἰς τὸν αἰῶνα, τὸν ῥέον πηλὸν ἄνθρωπον, τὸν ἐν πνεύματι κατὰ Χριστὸν κτισμένον κατ' εἰκόνα

A dicti, verissimi amatores effecti, contendite ut bonum certamen ad finem usque deducatis. Quibus finem charitatis nandiscimus, illis strenue diligentiam habete; nempe humanitati, fraterno amori, hospitalitati, pauperum curae, miserationi, elemosynae, humilitati, mansuetudini, lenitati, patientiae, inirascens, longanimitati, tolerantiae, benignitati, sustinentiae, benevolentiae, pacis ad omnes; ex quibus ac quibus conflata charitatis gratia, eum qui conflavit hominem Deo afflatum, indeum provehit. Charitas enim, inquit divinus Apostolus, si-
ve potius qui per eum hac locutus est Christus, patiens est, benigna est, non emulatur, non est pro-
cax, non inflatur, non agit inhoneste, non querit quae sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem **227** veritati; omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit; quae nempe Deus habeat in quem unum nullus casus, nulla mutatio ac vicissitudo cadit; quique pie ac religiose viventium hominem, qualis ipse est sibi quoque proximo affluens, efficiat, ut ei nos suscipiens Jeremias propheta ver-
bis dicat: Dico vobis: Haec via mandatorum Dei, et lex, quae est in aeternum. Omnes qui tenent eam, ad vitam perveniunt; qui autem dereliquerint eam, mori-
entur. Apprehende eam, filii mi, et ambula ad splendorem contra lumen ejus. Ne tradas alteri glori-
am tuam, et quae conferant tibi, genti alienae. Beatus es, quis quae Deo placita sunt, manifesta sunt tibi. Et didicisti ubi sit prudentia, ubi sit fortitudo, ubi sit intellectus, ubi sit longiturnitas vitae et vita; ubi sit lumen oculorum et pax; descendisti quoque in viam, et apparui tibi de longo. Idcirco dilectionis perpetua diligam te, et miserabor tui in miseratione; et aedificabo te, et edificaberis, ei egredieris cum catu-
lantium; eo quod super vias steteris et cogitaveris, et interrogaveris semitas Domini, quae a saeculo; videris quoque ubi est via bona, et ambulaveris in ea inven-
nerisque purificationem animae tuae. Rursus quoque per Isaiam: Ego cum Dominus Deus tuus: docui te ut invenires viam justitiae, in qua ambulabis in ea; et audisti mandata mea. Propterea facta est sicut flumen pax tua, et justitia tua sicut purges maris. Sed et ego vestris exultans bonis, cum Deo audens dicam, verba mutuatus magni Jeremias: Beatus es, eo quod exueris stolam luctus afflictionis tuae, reverteris scilicet hominem, qui corrumpitur secundum decida-
ria erroris; et indueris te decore gloriae, quae a Deo est, in aeternum; nempe novo homine, qui in spiritu secundum Christum creatus est, secundum im-
aginem ejus, qui creavit; et circumdederis te diploide justitiae, quae a Deo; et imponeris mitram super caput tuum gloriae aeternae; solidis scilicet virtutum modis, certaque ac inoffensa sapientiae rationis ornatus. Idcirco Deus ostendet universam, quae sub

1 Cor. xiii, 4-8. Baruch iv, 1-4. Baruch iii, 14. Jerem. xxxi, 3, 4. Jerem. vi, 16. Isa. xlviii, 17, 18. Baruch v, 1.

²²⁷ In sacro textu est βέλος, liber.

calo est, splendorem aum; et vocabit nomen tuum, A τοῦ Κελευστος: καὶ περιβάλλου τὴν διακρί-
 Paz justitiae, et gloria pietatis 7. τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης: καὶ ἀπὸ τοῦ
 τῇ κεφαλῇ τὴν μίτρην τῆς δόξης τῆς αἰωνίου τῷ τε βασιλεῖ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῷ τῆς σω-
 φίας ἀπαιτῶν λόγῳ καυνοῦμενος. διὰ τοῦτο δαίσει ὁ Θεὸς τῇ ἐκ' εὐφραντὶ πόσῃ τὴν σὴν λαμπρό-
 τητα, καὶ καλλήσει τὸ ἔροσά σου ἐλπίτῃ δικαιοσύνης, καὶ δόξα θεοσεβείας.

Hic amplius verbis suppetit nihil, quo occultam
 animi affectionem sensumque 228 aperiam. Non
 enim tantis vestris illis bonis et ornamentis dignum
 aliquid habeo, quod Deo vobisque offeram; hoc dum-
 taxat excepto, ut pro virili mea admirandus sus-
 cipiam, ac praeclara opera probem et laudem;
 hocque vobis nomine gratuler, quod per bona opera
 Deum vobis conciliatis, ac per vos virtutis laudem
 concelebrem; perque virtutem quae vos Deo con-
 jungat, Deum collaudem. Unum quippe parque vi-
 deatur, tum vos, tum virtutem, Deumque, cuius
 munere virtutis splendore fulgeatis, laudare: virtu-
 tem scilicet, quae per gratiam vos Deo deum conse-
 cret; his notis ablati, quae insigniant hominem;
 vobisque Deum, per inclinationem ac qua se nobis
 demisit, hominem faciat; assumptis divinis pro-
 prietatibus, quoad homini concessum est.

SCHOLIA.

1. Datur charitas loco legis et prophetarum: ex
 ea virtutum omnes rationes explicari, et ab ea uni-
 formiter contineri.

2. Vide motum ex ratione, exque natura, ex
 quo a principio sponte homo motus est, nequis-
 simi consilio.

3. Beatae charitatis opera, ut Deum cunctosque
 mortales circa eum qui illa praeditus sit, qua no-
 mo verbis explicare possit, ratione conjungat.

III. — Eiusdem ad eundem.

Acceptis vestra in Domino dilectionis venerabi-
 libus litteris, cum benedictione missa religiosissi-
 mis monachis venerabilis monasterii sancti ac
 gloriosi martyris Georgii, Deo gratias egi, pro ve-
 stra illa in id quod honestum est ac officii, alacri-
 tate; quod nimirum omni diligentia eorum quos
 paupertas constringunt angustia, solventes vin-
 cula, a peccatorum vos vinculis exsolvistis; inque
 animam inducentes ut corpora alerentur, divina
 esca vestram ipsi animam enutristis; mihi quoque de-
 cerpendae vere contemplationis fructum auctores
 exististis. Cognovi enim apud memetipsum col-
 lectus, quidam cause sit, cur Deus mortales om-
 nes misericordiam alios aliis prestare sanciverit,
 aut esse quibus praestetur: quod nempe nodum
 natura, sed et voluntate animique sententia alios
 aliis uniri volens, inque eam rem totum vere hu-
 manum genus impellens, salutaria nobis mandata
 elementissima 229 benignitate exaraverit: cum ex-
 cusille ac privatus hominum amor (φιλαυτία) pruden-
 tiaque, ipsos invicem legemque qua repellens, qua

7 Ephes. iv, 22-25; Baruch v, 1-4.

8 Virtus hic xpi' ἐξοχὴν charitas est: quae sic hominem deum Deumque hominem praestat.

τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης: καὶ ἀπὸ τοῦ
 τῷ τε βασιλεῖ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῷ τῆς σω-
 φίας ἀπαιτῶν λόγῳ καυνοῦμενος. διὰ τοῦτο δαίσει ὁ Θεὸς τῇ ἐκ' εὐφραντὶ πόσῃ τὴν σὴν λαμπρό-
 τητα, καὶ καλλήσει τὸ ἔροσά σου ἐλπίτῃ δικαιοσύνης, καὶ δόξα θεοσεβείας.

Τούτων ἔτι τῶν λόγων εἶδεν πλέον πρὸς ἀπο-
 δειξίν τῆς ἀνανοῦς κατὰ ψυχὴν διαθέσεως κατεστημα-
 τοῦ γὰρ ἔχει τὴν τῶν ὑμετέρων ἐπάξιον ἀγαθῶν, Θεὸς
 καὶ ὑμῖν προσενέγκαι, πλὴν τοῦ θαυμάσιον ὁμᾶς
 κατὰ δύναμιν, καὶ ἀποδέχεσθαι κατόρθωσας, καὶ
 συνήδεσθαι, Θεὸν δὲ ἔργων ἀγαθῶν ἱλασμένους: καὶ
 δι' ὁμῶν τὴν ἀρετὴν ἐπαυξάνει: καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς
 τὸν Θεὸν ἀνυμνῶν, τὴν ὁμᾶς τῷ Θεῷ συνάπτουσιν.
 Ὡς ταῦτόν μοι δοκεῖν εἶναι: καὶ ἴσθαι, ὁμᾶς τε καὶ
 ἀρετὴν ἐπαυξάνει, καὶ Θεὸν ἀνυμνῶν, τὸν χαρι-
 σάμενον ὑμῖν τῆς ἀρετῆς τὴν λαμπρότητα: τὴν
 ὁμᾶς μὲν Θεῷ κατὰ χάριν θεωροῦσθαι, τῇ ἀγα-
 ρείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων γνωρισμάτων ὁμῶν δὲ τὸν
 Θεὸν κατὰ συγκριτάς τινος ἀνθρωπίνους, ἢ ἀναλὴ-
 φει κατὰ τὸ ἐπικτὸν ἀνθρώπου τῶν θεῶν ἰδιωμά-
 των.

SCHOLIA.

α'. Ὅτι δίδεται ἡ ἀγάπη ἀντὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν
 προφητῶν: καὶ ὅτι ἐκ ταύτης πάντες οἱ λόγοι τῶν
 ἐντολῶν ἐκδίδονται, καὶ ὅτι ταύτης μονοειδῶς πρὸς
 C μέλονται.

β'. Ὅρα τὴν κατὰ λόγον καὶ φύσιν κίνησιν, ἐξ
 ἧς ἀπ' ἀρχῆς ἔκων ἐκράτη ὁ ἀνθρώπος συμφορῶν
 τοῦ πονηροῦ.

γ'. Τὰ τῆς ἀγάπης ἔργα τῆς μακαρίας: εἰς ἐν
 συνάπτειν ἀμφὶ τὸν κατηγμένον, Θεὸν βροτοῦς τε
 πάντας ἀφ' ἑαυτοῦ λόγῳ.

Γ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Τὰ τίμια τῆς ὑμετέρας ἐν Κυρίῳ ποθεινότητος
 γράμματα δεξιμένους, μετὰ τῆς περιφθορίας εὐλο-
 γίας τοῖς εὐλαβεστάτοις μοναχοῖς, τοῦ εὐαγῶς μο-
 ναστηρίου τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Γεωργίου,
 ἡμετέριστον τῷ Θεῷ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὁμῶν εἰς τὸ
 καλὸν προθυμίᾳ: διὰ τοιοῦτης τῶν πέντε κατε-
 D λημμένων τοῦ δεσμοῦ λύσεως, τῶν τῆς ἀμαρτίας
 αὐτοῦ δεσμῶν ἡλευθερώσας: καὶ αἰματὰ τρέψαι
 προβέβαιον, τὴν αὐτῶν ψυχὴν θεῷ διεκρίψαι χά-
 ριτι, καὶ μοι δεδωκέναι πρόφασιν θεωρίας ἀληθοῦς ἐρι-
 φασθαι καρπῷ. Ἐγνων γὰρ καθ' αὐτὸν γενόμενος,
 εἶπαι χάριν ὁ Θεὸς πάντας ἱλεῖν καὶ ἱλεῖσθαι χρεῖν
 ὅτι ἀλλήλων τοὺς ἀνθρώπους ἀπλῶς ἐνομοθέτησεν
 ὅτι πρὸς τῇ φύσει καὶ τῇ γνώμῃ ἀλλήλους ὁμᾶς
 ἐνώσει βουλόμενος, καὶ πρὸς τοῦτο ἅπαν ὡδὴν εἰς
 ἀληθῶς τὸ ἀνθρώπινον, τὰς σωτηρίας φιλοφρονῶν
 ἡμῖν ἐντολὰς διεχάραξεν· ἀλλ' ἡ τῶν ἀνθρώπων
 φιλαυτία καὶ σύνεσις [Fort. ἀσθησις], ἀλλήλους,
 καὶ τὸν νόμον, ἢ ἀποσαμῆν, ἢ σοφισμῶν, εἰς
 πολλὰς μοίρας τὴν μίαν φύσιν κατέτεμε· καὶ τὴν
 οὖν ἐπικρατοῦσαν αὐτῆς ἀναληθείαν εἰσηγγασμένην

αὐτὴν καθ' αὐτῆς τὴν φύσιν διὰ τῆς γνώμης ἡ-
 ὥπλιος. Διὰ τοι τοῦτο, πᾶς ὅστις σύμφρονι λογισμῷ,
 καὶ φρονήσεως εὐγενείᾳ ταύτην λύσαι θεδύνεται τῆς
 φύσεως τὴν ἀνωμαλίαν, ταυτὴν μὲν πρὸ τῶν ἄλλων
 ἡλίεσσι, τὴν γνώμην κατὰ τὴν φύσιν δημιουργήσας· καὶ
 θεῷ κατὰ τὴν γνώμην διὰ τὴν φύσιν προσχωρήσας· καὶ
 δεῖξας ἐφ' αὐτὴν, τίς τοῦ κατ' εἰκόνα λόγου ὁ τρέ-
 πος· καὶ πῶς αὐτῷ ὁ θεὸς ἀρεπτόντως κατ' ἀρχάς,
 ὁμοίαν τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ τῆς ἰδίας ἀγαθότη-
 τος ἀρίστηλον ἀπεικόνισμα δημιουργήσας κατέστη-
 σεν· αὐτὴν αὐτῇ κατὰ πάντα τὴν αὐτὴν· ἀμαχον,
 εἰρηνικὴν, ἀσπασίαν, πρὸς τε θεόν, καὶ αὐτὴν
 δι' ἀγάπης ἐσφιγμένην· καθ' ἣν θεοῦ μὲν ἐρεπώς,
 ἀλλήλων δὲ συμπαθῶς ἀναγκάσθη. Ἡλίεσι δὲ καὶ
 τοῖς ἐλεῖσθαι ὀφειλόντας· οὐ μόνον αὐτοῖς ἱπαραξέ-
 στας, ἀλλὰ καὶ διδάξας· πῶς κρυπτόμενος ὁ θεὸς διὰ
 τῶν ἀξίων ἐκφαίνεται· ὡς δύνασθαι κακείνους λοι-
 πῶν, τὴν περὶ αὐτοὺς αἰδομένην τοῦ πῆλας φιλο-
 θρωπίας, ῥᾶδιως ταύτης ὡς θεοῦ μεταποιεῖσθαι τῆς
 χάριτος. Εἰ δὲ τις τοῦτο ποιῇν ἐκ τοῦ ἔχειν δυνάμε-
 νος, τοὺς χρῆσιντας ἀνθρώπους περιορᾷ, αὐτοῦ μὲν
 ἐκείνους, αὐτὸν δὲ θεοῦ εἰκότως ἀπορρήξας δειχθή-
 σεται· ὡς τὴν φύσιν διὰ τὴν γνώμην ἀγνοήσας,
 μᾶλλον δὲ αὐτοῦ διὰ τὴν γνώμην, τὰ τῇ φύσει προ-
 ὄντα ἀγαθὰ διαφθείρας. Ταῦτα μὲν ὅσοι τοῦ φιλο-
 θρώπου, τὸ ἀπηνὲς προσελαντο γνωμικῶς, καὶ τῶν
 ὁβολῶν τὸ συγγενὲς, καὶ ὁμόφυλον ἀτιμότερον κρί-
 νοντες, καὶ τῷ περὶ τὸν χροστὸν ἱμέρῳ, τὰς πρὸς
 αὐτοὺς τοῦ θεοῦ εἰσόδους ἀποτειχίσαντες, ἐπειδὴ
 αὐτοὶ πάσχοντες ὑφ' αὐτῶν, τῶν κριτετύων τὴν
 ἐκπτώσιν· ἐκείνα δὲ ὅσοι τὰ τῆς φύσεως ῥήματα
 ἐνώσας σοφῶς σπουδαίονσι, τῷ φιλαλήλῳ τρέφω,
 καὶ τοῦ συνεργήσαι θεῷ χάριν διὰ τῆς ἀγάπης, τὴν
 τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τὴν
 γνώμην ταυτέρετα, πάντων καταφρονούντες, τῶν ἐπὶ
 γῆς, ὡς ἀληθεῖς τοῦ θεοῦ διὰ τῶν ἔργων συνήγοροι.
 Ὅτι περ ποιοῦντες ἡμεῖς, νῦν τε καὶ πρότερον ἀπ-
 εφάνθητε, ἡγαπημένοι· παντὶ καὶ λόγῳ καὶ τρόπῳ,
 καὶ οὐροποιῶν δεξιῶν τῶν προσόντων πᾶσιν αὐτοῖς
 προθύμως καὶ ψυχῇ καὶ σώματι ἐπιμερίζοντες, καὶ
 ταυτὸν οὖσαν δεικνύντες ἐφ' αὐτοῖς τῇ φύσει τὴν
 γνώμην, καθ' ἣν μόνον πλεονεχταμένην ὑπὸ τῆς
 φύσεως, οἱ ἐκείθεν λαβοῦσα ἔχει τῶν γενομένων τὰ
 σπέρματα· μᾶλλον δὲ θεοῦ (ε), εἰ οὐ καὶ τῇ φύσει
 τῶν καλῶν αἰ δυνάμεις προκαταβέβληται.

nunc pariter pridemque palam proditum est, qui omni et ratione et modo, solertique facultatem, animo pariter ac corpore dividatis; idemque in vobis voluntatem animique sententiam cum natura esse ostenderitis; hoc solum sibi primas vindicante natura, quod voluntas eorum quae praeclara geruntur, inde nata sit semina: seu potius a Deo, ex quo, primo statim ortu inditae naturae sunt boni honestique vires ac facultates.

Διὸ πολλοὶς χαρίτων χροσμοῖς μεγαλοφῶς θεδύεν

Idcirco multis gratiarum imbribus magnifice co-

NOTAE.

(ε) **Μᾶλλον δὲ θεοῦ.** Non satis accurata haec graue videatur predicatio, ut hoc solum in Deum reducatur virtutis opera, quod ipse vires ad ea natura indiderit; quae ipsa inde supra voluntatem animique sententiam primas obtineat, quod non nisi ex natura illa bonitate, ea bona existiat. Iis ipsis verbis haud illibens utatur Pelagius: sed Maxi-

mus naturam veli institutam cum gratiis, ac qualis primo in Adamo creata fuit, ac nobis in Christo reparatur, cui praeerea necessaria sint auxilia actualia, extra quae nullae sibi vires, vel naturales vel gratuitae sufficerent, ad praestandam virtutem; aut in ea perseverandum, siue illius arripiendam arce, quo Maximi omnia serio provocant.

litus Iracundi, ubertim cum reliquis etiam reverentissimis religiosisque viris, quos dixi, humanitatis oleum affudistis, eoque jam ex penuria nutantem naturae imbecillitatem fulcientes, introitam a paupertatis injuria erumnam, pro eo ac licuit, ac quanta facultas, leniistis. Ne ergo egenos demerendi, pique in illos erogationis, finem ullum faciatis; quod nempe sic opes effundendo, indefectibilem nullaque injuria minuendam plenitudinem repositam habeatis. Id vero animo hilari, ut fidem in Deum, spemque et charitatem, certo astruatis: An forte colligationem, manusque protensionem [delectum] et verbum murmurationis? ut quodam loco divinum perhibet oraculum; quod est, erogandum esse, non morosius disquirendum aut deliberandum. Consultationis enim morositati, omnino comes est penitudo; res plane molestior, quam si nec posita unquam gratia esset, aut facta doni collatio. Omnibus enim nobis exploratum, incompertum omnino esse, nec satis quemquam scire, quibus potissimum crimini vertendum, quod beneficium aut indigne, aut indignis praestetur; an scilicet his, quorum est facultatis ut conferant, vel his qui egent, ac quorum penuriae debitum ut conferatur: sed ad futurum id tempus spectare, cum plane, quae quantaque nostra sint, quove se modo habeant, pernoscetur; quod nempe sic Deo sapienter collibitum sit, ac pro bona voluntate decretum, ut quandiu vitam hanc mortalem agimus, judiciorum ejus abusus tegeretur. Ea re perspecta sapiens Paremiastes a nulla rationum pensitatione judicijque censura, etiam super aquam panem projici jussit, velut scilicet gurgitis non detrahendum aut perituum; sed majori fructu atque proventu his honesti causa impartiantur: reddente illis ac premiante, velut in ipsius facta **231** gratiam, qui sibi ipse quaecunque illi in alios praestamus, arrogat acceptaque habet, Deus ac Salvator noster Christus. Cujus enim tanta humanitas fuit, ut prae illa pati pro nobis ac morte affici non abnuerit, quid non ejus sponte efficiatur, qui ejus in nos humanitatis ac elementis imitatores exsisterint!

* Isa. LVIII, 9. * Eccle. XI, 1.

(f) Kal zeiporoviar. Vulg. proxime Hebr. et desideris extendere digitos; sive quasi ad rapinam mittere: nam et de uncis unguibus interpretantur, quibus aves rapaces in praedam involant, Jer. XII, 9. Zeiporoviar tov LXX hic accipit Maximus, pro delectu, quo sibi quisque alios demerendos praesumit, alios negligit, qua discretione sibi ipse naturam scindit, et ab elemosynae et charitatis scopo longius abscedit. Tria ergo hic vitia insinuata, colligatio et catena, ipsa justitiae violatae injuria; electio seu delectus, quasi scilicet personarum acceptio; ac demum murmuratio orisue detractio. Longo a vero Nobil. hic ordinationem, tñv zeiporoviar reddit, nihilque ad mentem Scripturae. Dicitur ordinatio in mysticis usu ecclesiastico, quae est sacerdotum ministrorum manuum impositione consecratio et inauguratio, qualem ex Paulo habemus, non nuda suffragiorum collatione Calviniano rita electio, ut incaute nimis expressit, qui abs me editam Gr. et Lat. Petri martyris Alexandrini illustrarem vitam, haud ita pridem quasi compendio Gallice reddidit. Nam ubi auctor, Reliquis omnibus

A ἀρξομένους, ἀφ' ὧν μετὰ πάντων καὶ τοῖς προσηγομένοις εὐλαβήσαντο ἀνδράσι τῆς φιλανθρωπίας τὸν Θεόν [τὸ Θεόν] ἐπεσφάξατο: ὑπερβαίναντες σάλυνμένον ἤδη εἰς ἀπορίας τῆς φύσεως τὸ ἀδυνάτον, καὶ τὴν ἐκ πτωχείας ἐπιτριβείσαν αὐτοῖς κακὴν ἐνδεχομένην ὡς ἐνὶ ἡσυχίᾳ λατρεύοντες. Μὴ παύσησθε οὖν αὐτοὺς ποιοῦντας ἐνδείξιν, ἵνα τῇ κενώσει τὸ πλῆθος ἀμείνων ἔχητε. Ἐν διαρέτῃ δὲ ψυχῆς, τὴν εἰς Θεὸν πίστιν τε καὶ ἐλπίδα καὶ ἀγάπην πιστοῦμενοι: Ἀνάγετε σὺν δακρυορρίαν (f) καὶ ῥῆμα τρογγυμοῦ, καθά που τὸ θελόν φησι λόγιον: ὅτι ἐστὶ περὶ τοῦ Θεοῦ διδόναι, καὶ μὴ διασκεπτεσθαι. Ὁ δὲ μεταμελεῖσθαι πάντως παρίσταται: πρῶτον, τοῦ μηδὲν ποιεῖν ὑπάρχον βαρύτερον. Ἰσχυρὸν γὰρ ἀπαντα, ὅτι τῆς τοῦ ποιῆσαι πάσης ἀναξίτητος, οὐκ ἔστι ἀκριβὲς εὐδὲς οὐδὰ μὴς ἔγνω τίνας αἰτιεῖσθαι χρῆ: εἴτα τοὺς αὐτοὺς ποιεῖν δυνάμενους, εἴτα τοὺς αὐτοὺς παθεῖν δεομένους: ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι τοῦ μέλλοντος: καὶ δὲ ποῖα τε καὶ ὅσα τὰ ἡμέτερα, καὶ ὅπως ἔχοντα τύχοι, γνωσθήσεται. Οὐδὲν τοῦ Θεοῦ σοφὸς εὐδοκῆσεντος ἐν τῷ παρόντι καλυφθῆναι τὴν αὐτοῦ κριμάτων τὴν ἀδυσσοῦν. Καὶ τοῦτο εἶδος ὁ σοφὸς Παροιμιαστής, ἀτυλογίτως ἐννέον καὶ καθ' ὅσον ῥηταῖν παρακλήσατο: ὅς οὐ παρασυρησμένον οὐδὲ ἀπολλύμενον ἀλλ' εἰς ὅστερον ὑπαντήσονται μετὰ πλείονος τῆς ἐπιχαρίας, τοῖς ἔνεκα τοῦ καλοῦ ἐν ἀπλότῃ καρδίας τὴν μετάδοσιν κεκτημένοις, παρὰ τοῦ εἰς λαοὺς πάντα τὰ παρ' ἡμῶν ἀλλήλοις γινόμενα, ὡς δ' ἂν ὅντα τύχων, ἀναδεχομένων Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ. Εἰ γὰρ παθεῖν ὅτι ἡμῶν, ὡς φιάνθρωπος κατεδέξατο, τί οὐκ ἂν γένοιτο ἔκιν τοῖς τὴν αὐτοῦ περὶ ἡμῶν μισοῦμένοις φιλανθρωπίαν; postmodum occurrerem, qui in simplicitate cordis **231** gratiam, qui sibi ipse quaecunque illi in alios praestamus, arrogat acceptaque habet, Deus ac Salvator noster Christus. Cujus enim tanta humanitas fuit, ut prae illa pati pro nobis ac morte affici non abnuerit, quid non ejus sponte efficiatur, qui ejus in nos humanitatis ac elementis imitatores exsisterint!

NOTE.

legitimus servatis, οὕτως ἐχρηστονῆθη: ibi ille, il fut ainsi élu, nempe Achilles presbyter Petri successor: at catholice et ecclesiastice, ex mente scriptoris, il fut ainsi sacré, ordonné: nam nec vocem hanc respuit noster idiomus: quidquid sit de Ecclesia Alexandrina ritu, et an vere presbyteri in ea ordinationem haberent episcopi, e quorum ceteris, nunc reliquis praelatus, solus episcopus audiret, ac unitatem servandam, et ne qua esset in ea Ecclesia occasio schismatis: ejus rei examen alterius operae et otii sit, ut et excursio originum Eutychii ejusque interpretum. Quo argumento strenua nuper desudavit opera Joannis Pearson presbyteri Angli, libro Vindictarum epistolarum S. Ignatii, strainneamque, nullisque antiquitatis luminibus sultam Eutychii hujus recentis hominis ostendit lucubrationem. Ratum interim esse debeat, nihil officere verae fidei ac disciplinae, si quid illi Ecclesiae Eutychii jam male obrepserat, et ubi fedari erroribus et ab Ecclesia Romana ac catholice communione arce discessionem facere olim coperat.

A. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν (g), περὶ τῆς Δ IV. — Ejsadem ad eundem de tristitia secundum Deum.

* Χαίρω καὶ εὐφραίνομαι, διὰ πάσης ἐπιστολῆς τὴν ἐπαινετὴν λόγην λυποῦμενον εὐρίσκων τὸν εὐλογημένον μου Δεσπότην· γινώσκων, ὡς ἡ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν ἀμεταμέλητον εἰς σωτηρίαν καταργεῖται, τοῖς τῷ Θεῷ φέδω κατ' ἀγὴν αὐτῶν ἐνισχημένοις τὴν δύναμιν· μὴ συγχωροῦσα τὴν ψυχὴν τῶν θείων ἀπονεύσασαν δικαιοτηρίων, πρὸς τὰ φθειρόμενα παρὰ φύσιν διατεθῆναι· δι' ὧν τοῖς ἡμελημένοις τὸν τῆς παρουσίας ζωῆς δρόμον ποιοῦμενοι, ἡ πονηρὰ τῶν παθῶν εἰσοικιζομένη σύγχυσις, ταῖς τοῦ διαβόλου παγίσιν ἀλύναι παρασκευάζει τὸν εὐλογητὴν, καὶ πάσης κακίας αὐτὸν καθίστησιν εὐκρίτως διδάσκαλον· οὐα δὲ τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν, παρὰ φύσιν ταῖς τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἀτάκτοις ὁρμαῖς ὑποκλύσαντα. Ψυχὴ γὰρ ἡ δι' ἀπάτης ἀπάς τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν νοερὰν ἐνδύσαντα δύναμιν, περὶ μόνην τὴν τῶν φάσεων ἐξέστρεψεν ἵστι περιμωπῆται καὶ εὐδρόμος. Διὰ τοῦτο νύκτωρ τι καὶ μεθ' ἡμέραν ἀπαύστως εὐχομαι, καίτοι πολλοὶς βαρυνόμενος ἀμαρτήμασι, συντηρηθῆναι τῷ εὐλογημένῳ μου Δεσπότη ταύτην τὴν σωτηρίαν λύπην, τὴν ὄντως, τῶν μὲν παθῶν ἀπότομον διαποικίαν, τῶν ἀρετῶν δὲ μητέρα σεμνὴν καὶ ἐπιδοξον· ἵνα δι' αὐτῆς φρουρούμενος, τὸ πονηρὸν ἐκκρούσῃται κέντρον τῆς ἀμαρτίας. Οὐδεὶς γὰρ, ὡς ἀληθῶς, ταύτην τῷ βάθει τῆς καρδίας ἐναποκλείσας, τοῖς τοῦ διαβόλου καθάπαξ ἀλλοικταῖς βέβησιν. Οὐδεὶς ταύτην ἀοράτως κατὰ ψυχὴν περιέπων, φοβεῖται τὰς πολυτρέπους τῶν δαιμόνων ἐπιδρομὰς. Οὐδεὶς ἐλθόμενος τὴν ταύτης συμβίωσιν, ποτὲ τοῖς ὁρμώμενοις προστίθεται. Οὐδεὶς ταύτην ἔχων τὸν βίον χαρακτηρίζουσιν, τοῖς τῶν φθειρομένων ῥύποις μολύνεται. Οὐδεὶς ταύτην συνδύσας ἄλλως τοῖς λογισμοῖς, ἀτάκτως ἐφ' ἃ μὴ δεῖ φέρεσθαι συγχωρεῖ τὰς αἰσθησεις. Οὐδεὶς ταύτην τὴν ψυχὴν πεποιθμένος, ἐαυτὸν ἄλλοις μεζύονα παντελῶς ἡγήσασθαι δύναται· τοῦναντίον δὲ μᾶλλον παντὸς ἡττοῦν, καὶ εἶναι καὶ νομίζεσθαι πιστεύουσιν. Οὐδεὶς ταύτην κατὰ νοῦν περιωσάμενος, τῆς τῶν θείων ἀπολοσθαι κατανόησεως. Οὐδεὶς ἐαυτῷ ταύτην δι' ὅλου συναρμόδας, ἀγνοήσει τὰ τῆς εὐσεβοῦς πολιτείας συνδήματα. Ταύτην τὸ ἅγιον Πνεῦμα δημιουργεῖ, ταῖς τῶν ἀγίων καρδίαις ἐπιφοιτοῦν. Ταύτην ἐπίσταται· μόνον ἰγὼ τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν χαρὸς οὖσαν γέννητικὴν. Σπέρμα γὰρ θεῶν ὑπάρχει σαφῶς ἡ κατὰ Θεὸν λύπη· καρπὸν ὄριμον τὴν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν εὐπροσόνην παραχούσα.

Ταύτην ἡ κατὰ διάνοιαν ἀκριβὴς τῶν βεβιωμένων

II Cor. vii, 10.

(g) Πρὸς τὸν αὐτὸν. Dufrenii codex et Venet. desiderant quod ita Regius habet: ex quibus incertum videatur, fuerint hæc ad eundem Joannem cubicularium, an ad alium sæcularis militiæ virum, data epistola. Sed sive illi, sive alii scripta sit, parum refert. Gravissime hic Maximo tractatum de

Gaudio letorque, qui tota, quanta funditur, epistola, laudabili tristitia affectum dominum meum benedictum inveniam; quippe qui non nesciam: Quæ secundum Deum tristitia est, penitentiam stabilem in salutem operari. his, quorum tota animi vis divino timore constringitur, dum acilicet non sinit a divinis declinantem iudicia, ergares perituras affici, secus ac naturæ rationes ausdeant: per quas prava vitiorum affectuumque confusio illis invecta, qui neglecta vitæ præsentis stadium decurrunt, miseram mentem diaboli laqueis capiendam exponit, omnisque malitiæ eam merito magistratam constituit; ut quæ nimirum naturalem operationem inordinatis ire ac cupiditatis appetitionibus innaturaliter subjugaverit. Qui enim erroris seductione vim intelligendi terrenis semel addixerit animus, ad ea solum quæ mala sunt, ac vitioherent, adinveniendæ summæ acris ac expeditis exasistit. Idcirco diu noctuque quosidie precari non desino, quantumvis gravi peccatorum sarcina oppressus, ut salutaris hæc tristitia benedicto domino meo jugis perseveret; ipsa nimirum vitiorum ac perturbationum hera durior, virtutum vero honesta ac gloriosa parens; ut qui ea munitus sit, nequissimum peccati aculeum exentiat. Plane enim nemo, qui alto eam animi sinu concluserit, diaboli prorsus jaculis obnoxius sit. Nemo qui invisibiliter eam animo colat, longe multiplices demonum insultus timeat. Nemo qui ejus convictum elegerit, his, quæ in oculos incurrant, animum unquam adjecerit. Nemo qui hanc vitæ suæ insigne notamque habuerit, earum rerum quæ intendant sordibus sese inquinaverit. Nemo qui insolubili vinculo animi rationibus 232 eam colligaverit, ad ea quæ non deceat, incomposite ferri sensus usquam siverit. Nemo, cujus animus ea imbutus sit, ut se alio ullo majorem existimet, omnino adduci poterit; secus vero, quovis alio minorem ac tum esse, tum existimari putaverit. Nemo qui hanc mente accinxerit, a sensu cogitante divina exiderit. Nemo qui hanc sibi prorsus desponderit, ac religiose vitæ pacta tesseramque necaverit. Hanc Spiritus sanctus, eorum qui digni sunt cordibus adveniētia, inspirat ac creat. Hanc unam ego, ejus quod in regno colorum gaudii est, parentem novi. Palam enim divinum semen est, quæ secundum Deum est tristitia: fructum maturum, æternorum bonorum lætitiarum præbens.

Hanc eorum quæ in vitâ egimus, diligens animo

NOTE.

tristitia secundum Deum, et quam commendat Apostolus, qua qui vitam institunt, vere spirituales habendi; vere spiritu viventes, eoque facta carnis mortificantes; nihil vani ac dissoluti, sed modesti ac sobrii, in hoc mundo lugentes, ut in ævum rideant Christi regno vitæque beati.

repetita cogitatio renovat. Hanc conscientie liber, A ἀνάληψις ἀναστροφῆς. Ταύτην ἡ κατὰ συνείδησιν τῶν
eorum quæ a nobis delicta commissa sunt, ope- πλημμελοῦσθίνων ἡμῖν βίβλος, φιλοπόνητος ἀναγιγνω-
rose lectus, enutrit. Hanc mortis memoria, subque σκομένη τιθηνέσθαι. Ταύτην ἡ τοῦ θαλάτου μνήμη,
ipso excessu acerbissimus animæ labor ac dolor, καὶ ὁ ἐπ' αὐτῇ κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἐγγινόμενος τῇ ψυχῇ
jugi expectatione ea suspensos tenens fovet ac δριμύτατος πόνος διὰ προσδοκώμενος περιποιέσθαι.
tuetur. Hanc, quæ in ære spirituum acutissimam
versus animam formidabilis doraque futura per- Ταύτην ἡ κατὰ τὸν ἀέρα συγκροτούμενη πρὸς τὴν
scrutatio est, jugiter mentem informans, omnino ψυχὴν, τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων φοβερὰ καὶ
inextinguibilem custodit. Quis enim, dilecte, eo- ἀπότομος ἔρευνα διὰ παντὸς κατὰ τοὺν μορφουμένην,
rum qui mei similes peccatorum sordibus inqui- διαφυλάττει παντελῶς ἀκατάδεσπον. Τίς γὰρ, ἡγα-
nati sunt, sanctorum angelorum adventum non πημένε, τῶν κατ' ἐμὰ ῥήματα ἀμαρτημάτων κα-
formidet; per quos, presentis vite finem Dei cal- εστιγμένος, οὐ φοβέται τὴν τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐπι-
culo accepturus, his ira infrendentibus, velit nolit, στας αἶψα; ὅψ' ὢν κατὰ θέλει ψῆφον τῆς παρουσίας
e corpore extrudendus est. Quis conspurcatam se- ζωῆς τὸ πάρας δαχόμενος, βίβλιν τοῦ σώματος μετ'
cum inferens conscientiam, seivissimam malorum δριγῆς ἐξωθεῖται καὶ μὴ βουλόμενος. Τίς κειμήλιον
demonum prorsusque immanem impressionem non μένην ἐαυτῷ συνεπαγόμενος τὴν συνείδησιν οὐ δέ-
timeat, singulis per hunc aërem mox ab excessu, δοῖκε τὴν ὁμοειδήν τῶν πονηρῶν καιρῶν καὶ
medio affectu ac libidine ad se miseram crudeliter βάρβαρον ἐμπισσιν, ἐκαστοῦ κατὰ τὸν ἀέρα τοῦτον
distrabentibus animam, gestaque coarguendo cum- μετὰ τὴν ἐξοδὸν, διὰ τοῦ μέσου πάθος ἀπηνέως πρὸς
fundentibus atque ei omnem futurorum bonorum ἐαυτὸν διασποῦντος τὴν ἀόλιαν ψυχὴν, καὶ τῷ ἐλέγχῳ
spem adimentibus? Hanc salubriter tristitiam alit, τῶν αὐτῇ πεπραγμένων κατασχόντος, καὶ πάσης
post illam in ære cum spiritalibus nequitias, hisque ἐμπιστοῦτος αὐτῇ τῆς ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθῶς
arguentibus, habendam cognitionem, futuri anima- ἐλπίδος ἀποβῶσιν; Ταύτην σωτηρίως διατρέχει τὴν
rum status in infero diligens mento informatio; λύπην, ἡ μετὰ τὴν γινόμενην κατὰ τὸν ἀέρα πρὸς
quomodo scilicet profundis mersi tenebris agant, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διαγινώσκιν, τῆς τῶν ἐν
molestissimoque silentio; quorum cibis acerbissi- βδὴ ψυχῶν καταστάσεως ἀκριβῆς ἀναστροφῆς
mi gemitus ac lacrymæ, ad hæcque defectus: mo- ὅπως ἐν σκότῳ βαθεῖ διαγινώσκαι καὶ βαρυντὴ σιγῇ
ror; his expectatione anxius, sic tamen ut præter- τροπὴν ἔχουσαι τοὺς δριμυτάτους στεναγμούς καὶ τὰ
justum 233 damnationem Dei sententia decretam, δεικνύει, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατὰ τὴν
expectent nihil. Hanc tristitiam spes resurrectionis διὰ παντὸς, ἄλλο μὲν οὐδὲν, μόνον δὲ τὴν ἐπὶ τῇ
parit, tremendi summeque gloriosi Christi adventus C θεῶν ψῆφον δικαίαν κατὰκριαν. Ταύτην συνίστησι
majestas; horrore plenissimus iudicii dies, in quo τὴν λύπην ἡ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίς ἡ τῆς φοβε-
celum terraque, omnique rerum oculis subjectu- ρᾶς καὶ πανενδόξου παρουσίας τοῦ Χριστοῦ μεγαλει-
rum ornatus, procelles instar transibunt; confla- τος ἡ φοβερὴ κατὰ τὴν κρίσεως ἡμέρα, κατὰ
grantibus nimirum solutisque euntibus elementis, δεικνύει συνεχῶς μελετωμένη· καθ' ἣν οὐδυνός τε
præ immensa illa ignis vi, polluitur a nobis creatu- καὶ γῆ, καὶ πᾶς ὁ τῶν ὀρωμένων διάκσμος· βοιῶ-
ram, pro ejus qui ipse purissimus est incesu, præ- δὸν παρελθόντες· στοιχείων καυσουμένων καὶ
purgaturi: in quo positis thronis, Antiquis dierum λυομένων ἐν ἀπλήτῳ πορὶ, προκαθαίροντι· διὰ τὴν
presidet, ac innumera sanctorum angelorum ἐπιθεσιν τοῦ καθαροῦ, τὴν ὅψ' ἡμῶν βοιοθεῖσαν
archangelorum agmina servili more cum metu et ἐν ἡ ὁδοῖν προσίδονται, καὶ Παλαῖς ἡμε-
tremore assistant; omne hominum gens ad exa- ρῶν προκαθίσταται, καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ
men ac causæ cognitionem trahendam; librique apo- ἀρχαγγέλων ὅππαιρα τάγματα, μετὰ φόβου καὶ τρόμου
riendi, quibus operum nostrorum, verborumque λειτουργικῶς παρεστήκασι· καὶ πᾶσα τῶν [ἀνθρώ-
ac cogitationum, omni diligentia in commentarios πων] ἡ φύσις εἰς ἐξέτασιν ἀγεται· καὶ βίβλοι ἀνοί-
redactæ rationes habentur: ex quibus, gesta a νο- γονται τῶν ἡμετέρων ἔργων τε καὶ λόγων καὶ λογι-
bis omnia, sub aspectu omnis creature nuda 234 σμῶν, ἔχουσαι μετὰ πάσης ἀκριβείας τὰ ἔγγραφα.
ponentur; sic nimirum aliis aliorum clare peccata Δι' ὧν ἡ πάντων γίνεται γύμνωσις τῶν πεπραγμένων
omnia cognituris, ac quisque sua, dum certo nuf- ἡμῶν ἐπὶ πάσης τῆς κρίσεως· ὥστε τοιοῦτον ἀλλή-
læque ambage sua librum conscientie legit. Tunc λων πάντας γινώσκων τὰς ἀμαρτίας, ὅσον ἕκαστος
qui a dextris iudicis statuatur, arcanorum bono- τὰς ἐαυτοῦ, τὴν βίβλον ἀπλανῶς ἀναγιγνώσκων
rum promissiones accipient: qui vero a sinistris τῆς ἐαυτοῦ συνείδησεως· καθ' ἣν οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν
nacti fuerint, rationem, æternum ignem, vermemque τοῦ Κριτοῦ σταθάντες, ἀφύονται τῶν ἀποβρῆτων
insuperabilem, ei stridorem dentium, jugesque in ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγελίας· οἱ δὲ τὴν ἀριστερὰν λαχόν-
perpetuum lacrymas, ac nullum unquam terminum τες στάσιν, τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, καὶ τὸ ἐξωτέρον σκό-
habiturum confusionem probrumque recipient: τός, καὶ τὸν ἀκόλητον σκόληκα, τὸν τε βρυγμὸν
cujus talis nomine majori dolore afficietur, quis τῶν ὀδόντων, καὶ τὸ ἀπαιστων δάκρυον, καὶ τὴν
• II Petr. in, 10. A Dav. viii, 9. ἀπείραντον αἰσχύνην, ἐπ' ἣν μᾶλλον ὀδονθήσεται πᾶς

• II Petr. in, 10. A Dav. viii, 9.

• Fr. καθαίροντι

κατακρίθεις τὴν ἐπ' αἰῶσιν ἀταλάντην βάσανον, ἢ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις τῆς κοιλίας εἰσεσι. Τούτων οὐδαμῶς ὄντως τῶν φερόντων καὶ πραγμάτων καὶ νομάτων, ὃ τὴν κατὰ Θεὸν λύπην ἔχον ἐπιλαμβάνεται· ἀλλ' ὡς ὁρῶν αἰ τὴν Κριτὴν καὶ ὁρώμενος, διατιθέσεται· καὶ τὴν ποροῦσαν εὐσεβὴς καὶ δικαίως διενέγκῃ ζωὴν, μηδὲν ποιῶν ἢ λέγων ἢ λογιζόμενος, τῶν ἄλλοτρίων τῆς θείας χάριτος τι καὶ κληθεὶς. tolerabit atque exiget, nihil ut agat aut loquatur

Ταύτης τῆς ἐπαινουμένης λύπης γέννημα τυγχάνει, τὸ ἐν ἀνθρώποις ἐξαίρετον ἀγαθόν, ἡ ταπεινοφροσύνη· δι' ἧς ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, πάντων ἑαυτὸν ἐλαχιστότερον κατ' ἀλήθειαν ἡγήσεται· καὶ βασιλεὺς ἢ τὴν ἀξίαν, ὅσον τῆς ἐπιγνωμοσύνης ἑαυτοῦ ποιούμενος τὴν κατὰ φύσιν ἀσθένειαν· ὅφ' ἦν πάντες κατὰ τὸ ἴσον τελοῦσιν, οἱ τῆς αὐτῆς φύσεως μεταειληφότες· οὐδαμῶς τοῦ κατὰ φύσιν λόγου, διὰ τὴν ἀξίαν παραφέρων τὸν λογισμὸν. Ταύτης προβολὴ καθέστηκεν ἡ παρὰ τῆς, ἕξις ὑπάρχουσα τῶν παρὰ φύσιν, τοῦ τε θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, κινήματων ἀπιστικῆ· δι' ἧς τὴν πρὸς ἀγγέλου ὁ ἀνθρώπος ὁμοούτητα δέχεται, παρ' οὗς οὐκ ἔστι θυμὸς λυσσῶν, καὶ τὸ συγγενὲς ἀκρεπὲς καθυλακτικόν· ὅτε μὴν ἐπιθυμία τοῦς νοερούς διαλύουσα τόνους, καὶ πρὸς τὴν ὕλην τὴν ἑρπεσιν ὑποσύρουσα· λόγος δὲ μόνος, τὴν ὕλην ἔχον δυναστεῖαν, καὶ διακρίω; κατὰ νοῦν ἄγων πρὸς τὸν ὑπὲρ αἰτίαν καὶ φύσιν Λόγον. Ταύτης ὑπάρχει καρπὸς ἡ ἀγάπη, καθ' ἣν Θεὸς τε καὶ ἄλλοις ἐκούμενοι, τοσοῦτον ἀλλήλων ἐκόντες φροντίζομεν, ὡς ἐφικτόν, ὅσον ὁ Θεὸς ὡς οἰκτιρμὴν πάντων ἀντέχεται. Ταύτης ἐστὶ τέλος ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, καὶ τῶν ἐκείθεν ἀγαθῶν ἡ ἀπολαύσις. Πρὸς τοῦτο γὰρ ἄγει τὸ πέρας ἡ κατὰ Θεὸν λύπη τοῦς στέργοντας αὐτὴν καὶ φυλάττοντας.

Ταύτης δὲ τῆς λύπης ὑπάρχει γνωρίσματα, τὸ εἶδαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν κτεῖν ὅφ' ἣν πρὸς δόξαν μόνον τοῦ Κτίσαντος· καὶ τὰ τῶν πλησίων ἀνευ φθόνου καὶ βλακείας· ἐπισκοπεῖν· τὰ ὡσα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν τοῦ Θεοῦ λόγων μόνον, καὶ τῆς τῶν δεομένων ἡμῶν ἰκεσίας ἐτοιμας ἡνωθῆναι· πρὸς δὲ πᾶσαν λοιδορίαν, καὶ λόγων αἰσχροῦν εἰδέσθαι, σπουδαίως βεβούσαι· τὴν γλώσσαν ταῖς τῶν ἄλλων εὐφημίαις καθάγιγγεσθαι, μηδαμῶς ταῖς κατ' ἄλλων ὕβρεσι καὶ λοιδορίαις μιλινομένην. Καὶ ἀπλῶς ἡ συνελὼν εἰπω, πάντα τὰ μέλη τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, πρὸς τὸ δοκοῦν ἐν Πνεύματι μεταρρυθμισμεν· καὶ ὅλος ἡμῖν ὁ κατ' εὐσεβείαν σκοπὸς· κατορθωθῇ [κατωρθώθῃ].

Ταῦτα, εὐλογημένα, κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν ἑαυτοὺς ἐρευνῶντες, εἰ μὲν εὖρωμεν ἔχοντας, ἐπιμελῶς διατηρήσωμεν· εἰ δὲ μὴδὲν τούτων κακτημένους, κατὰ σπουδὴν κηρύσσεται φιλοπονήσωμεν, πᾶσι διὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν κοινὴν φύσιν ἀνθρώποις, ὡς ἀνθρώποις· κατεννοούμενοι· πρὸς τὰ συμβαίνοντα παρὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, πρῶτοι καὶ ἡμεροὶ διαμένοντες·

A quis interminabilibus in perpetuum supplicis damnatus erit, quam quod reliqua omnia tormentorum genera illi prorsus subeunda sint. Hæc vere tremenda, tum res tumque nomina, nulla nunquam oblivione sepeliet, qui ea, quæ est secundum Deum, tristitia præditus est; sed sic animo afficietur, velut qui semper Iudicem oculis videat, ejusque præsens oblitibus assistat: pieque ac juste præsentem vitam animove cogitet, quod a divina gratia atque voca-

Hujus laudem habentis tristitiæ proles est, exitium illud ac singulare in hominibus bonum, sensus nimirum modestia ac humilitas; qua vir pius Deique religiosus cultor, vere se cunctis minorem existimabit, vel si regia dignitate præfulgeat; qui nempe suæ agnitionis terminum ac regulam, humanam imbecillitatem statuatur, sub qua omnes perinde censentur, qui eandem nacti sunt naturam; nihil idcirco quod dignitate præstet, a naturæ ratione per errorem animum avocans. Hujus propugnaculum ac munus, mansuetudo est: habitus ejusmodi, qui innaturales affectus (iræ scilicet ac cupiditatis metum) submoveat; ac quo homo cum angelis similitudinem ineat: in quibus non est ira furens atque rabida, hisque oblatrans quos ejusdem generis necessitudo consociat; nec vero cupiditas, mentis tenorem dissolvens, atque ad terrena sensim desiderium trahens; sed sola ratio cunctis dominans, ac fervore ad rationem omni auctore naturaque superiore, mente provehens. Hujus fructus, charitas est, qua Deo pariter, aliisque aliis copulati, sic inter nos, quoad licet, sponte cura impenditur, ac ac Deps (quæ ejus misericordia est) universis impendit. Hujus finis, regnum cælorum est, divinarumque in eo bonorum beata possessio. Ad eum enim finem, quæ secundum Deum tristitia est, cultores suos, ac qui eam custodiunt, adducit.

Hujus porro tristitiæ characteres proprii notæque insignientes, sic moribus comparatum esse, ut creaturam ad Creatoris duntaxat gloriam aspicias; quæ sunt proximi, omni prorsus semoto livore consideres; aures, ad divina solum eloquia, eorumque supplicationes qui ope indigeant, propensæ patulas habeas; ad omne autem convicium seu obtreccionem, turpiumque verborum obscenitatem, diligenter oclusas; linguamque ejusmodi, cui aliorum celebratæ laudes sancimoniam conferant, nulloque modo adversus alios prolata verba injuriosa ac maledicta polluant. Omninoque, ut summa dicam, omnia corporis animique membra componamus, pro eo ac visum Spiritui, ac quidquid ad pietatis aninet scõpum, nobis impleatur.

Hæc, benedicite, omni nos ipsos diligentia scrutantes, siquidem nos habere invenerimus, omni cura servemus: sin autem horum omnium nos expertes esse consiterit, ea ut paremus diligenti opera laborem conferamus; sic nimirum ut propter Deum, ac communis naturæ contemplatione, tanquam ipsi homines, cunctis hominibus humilemur,

ad ea quæ præter sententiam invitisque eveniunt, mansueti atque placidi permaneamus; erga pauperes, liberales; erga peregrinos, **235** hospitales; his, qui defensione ladigeant, quanta facultas, prompti adjuvatores; erga amicos, unanimes ac iis consentientes; erga notos ac familiares, ubique affabiles; humilioris sortis hominibus, accessu faciles; infirmis, animo condolentes ac humanissimi; his, qui ira exasperant, longa patientia præditi; his, qui offendunt, indulgentia proni; his, quos mæror ac tristitia afficit, mite solatium. Atque, ut verbo dicam, omnia omnibus efficiamur, tum ob Dei timorem, tum ob expectatas futurorum judiciorum minas. Absque his enim sic a me percensitis, omnis prorsus salutis spes mortalibus omnibus evanescit.

Hæc atque his plura, ut loquar, mens in te cogit amor. Non enim habeo, quem ei modum imponam, qui faciat ut te semper coram animo habeam, ac velut cum præsentem, sermones misceam, cogitque ut per litteras absenti congregari. Enimvero haud defunctorie eorum quæ dicuntur vim accipiamus. Præter alia namque, ejus generis sermones qui patrocinentur autve accusent in tremendo iudicii die, ego pariter, qui loquor, ac auditores omnino habituri sumus, quotquoque ad eos modo affecti fuerimus. Faxit Deus ut omnes, tum qui aliquid quod officii sit dicimus, tum qui audimus, divinarum omnium sermonum factores efficiamur, non auditores tantum atque præcones; gratia Christi Dei ac Salvatoris nostri, qui nos in gloriam suam ac regnum vocavit.

V. — Ejusdem ad Constantinum.

Si tanquam mecum coram loqueretur, sic vero per litteras dominus meus benedictus lætatur, uti scripsit; liquet prorsus idcirco lætari, quod meos placide habeat ac probet sermones. In eo autem eorum posita probatio est, ut is qui probat gratamque habet doctrinam, ex ejus rationibus animo afficiatur. Sic autem affecti animi ac comparati certissima demonstratio est, ejus quæ doctrina continetur ipso opere virtutis exhibitio. Igitur exhortationis ad dicendum certissimam mihi arrhabonem præbeat Dominus meus; promptum simul ac alacrem animum præstandi ea, quæ **236** sermone traduntur; fietque, juxta quod scriptum est, ut nunquam prohibeam labia mea, quin ad eum, quæ et ipsæ, et vero mihi aliisque conducere possint, tractem ac disputem; quantum scilicet per facultatem licebit, ut Dei, qui dat omnibus simpli-

* Rom. II, 15, 16. † Ibid. 15. ‡ I Thess. II, 12.

§ Græc. vulg. δίδόντος.

(h) Πρὸς Κωνσταντίνον. Frustra sit divinare quis hic Constantinus, cum ejus noscendi nullas Maximus peculiare notas aperiat; quam quod ejus libens documenta haberet illisque proficeret, scribente ad eum Maximo, cum forte in Africa versa-

Α εὐμετάδοτοι τε πρὸς τοὺς πτωχοὺς, καὶ πρὸς τοὺς ξένους φιλόξενοι· τοῖς ἐσπεμένοις προστάτας, κατὰ τὸ δυνατόν, πρὸς ἀντίληψιν ἵσταται· πρὸς τοὺς φίλους δὲ φίλοι καὶ ἀπογνώμονες· πρὸς τοὺς γυναικίους ἐν πᾶσι περιδέξιοι· τοῖς ταπεινότεροις εὐπρόστοι· τοῖς ἀσθενέσι συμπαθεῖς καὶ φιλόανθρωποι· μακρόθυμοι τοῖς παροργίζουσι· τοῖς πταίνουσι συγγνώμονες· τοῖς λυπούμενοις, παρηγορία γινόμενοι. Καὶ ἀπλῶς εἶπαι, πάντα πᾶσι γινώμεθα, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φέδον, καὶ τὴν προσδοκωμένην τῶν μελλόντων κριμάτων ἀπειλήν. Χωρὶς γὰρ τούτων τῶν ἀπερηθμημένων, οὐκ ἔστιν οὐδὲν τὸ παράπαν σωτηρίας ἔλπίς.

B Γαυῖά με, καὶ πλεονα τούτων βιάζεται λέγειν ὁ πρὸς οἱ πόθος. Οὐ γὰρ ἔχω πῶς μετῆσαι τούτον, διὰ παντὸς ἀναυτοπούσθαι σε παρασκευάζοντα, καὶ ὡς παρόντι κατὰ ψυχὴν διαλέγεσθαι, καὶ ἀπόντι βιαζόμενον συντυγχάνειν διὰ γραμμάτων. Ἀλλὰ μὴ παρέρχως δεξιόμεθα τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν ἵπαιδῃ μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ τοὺς τοιούτους λόγους ἔξορμιν πάντως ἢ συνηγέρους ἢ κατηγέρους· ἐγὼ τε ὁ λέγων, καὶ οἱ ἀκούοντες, κατὰ τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς διακρίσεως, ὁποτέρω, ἐν περὶ αὐτοῦ διατεθώμεν. Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς, τοὺς τε λέγοντάς τι τῶν δεόντων, καὶ τοὺς ἀκούοντας, πάντων τῶν θεῶν ποιητὰς ἀποδειχθῆναι λόγων· καὶ μὴ μόνον ἀκροατὰς ἢ λήκτας· χάριτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Εὐαγγελιστοῦ ἡμῶν, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν αὐτοῦ δόξαν τε καὶ βασιλείαν.

E. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κωνσταντίνον (h).

Ei ὡς παρόντι μοι συντυγχάνων, διὰ τῶν γραμμάτων εὐφραίνεται κατ' ἀλήθειαν ὁ εὐλογημένος μου δεσπότης, ὡς γέγραφε, ὅλον ὡς τοὺς ἐμοὺς ἀποδεχόμενος λόγους πάντως εὐφραίνεται. Ἀποδοχὴ δὲ λόγων ἐστίν, ἢ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ἀποδεχομένου τοὺς λόγους διάθεσις. Ταύτης δὲ τῆς διαθέσεως ἀποδείξις ἐστὶν ἀκριβής, τὸ ἔργον τῆς ἀμφοτερομνησ τοῖς λόγοις δυνάμειος. Οὐκοῦν τῆς περὶ τὸ λέγειν προτροπῆς ἀρραβὼνὰ μοι παράσχῃ πιστότατον ὁ ἐμὸς δεσπότης, τὴν αὐτοῦ περὶ τὸ ποιεῖν τὰ λεγόμενα προθυμίαν· καὶ οὐδέποτε καλῶσω, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὰ χεῖλη μου, τοῦ λέγειν πρὸς αὐτὸν τὰ λυσιτελεῖν· αὐτῷ τε κάρη καὶ ἄλλοις δυνάμει· καθόσον εἶπαι δυνατόν· ὁποδέξασθαι τὴν περὶ τὸ νοεῖν τε συνετὴς καὶ εὐσεβὴς λέγειν τὰ νοηθέντα χάριτι τοῦ δωροῦμένου· Θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς, καὶ μὴ ἐνδίδοντος.

§ Psal. xxxix, 10.

NOTÆ.

reitur, et Constantinus in aula ageret, sive alias illi absens esset. Constantinus Heraclii nepos, sub quo habitavit synodus, aliis titulis compellendus videbatur; nec patre sic ei infenso licuisset familiaris uti Maximo.

citer et non exprobrat¹, gratiam suscipiam, ut tum solertius intelligam, tum quæ fuerint intellecta, pio eloquar ac iradam.

Γινώμεθα τοίνυν, ἡγαπημένε, πρόθυμοι τῶν κατ' A
ἐντολῇ ἔργων ποιηταί· καὶ φύγωμεν τὴν πλάνην
τοῦ αἵματος τούτου, καὶ μὴδὲν τῶν ἐν αὐτῷ νομιζο-
μένων τερπνῶν τὴν ψυχὴν καταδῆσωμεν. Παρέργε-
ται γὰρ ὁ κόσμος, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ μαραινέ-
ται, φθορὰς ὄντα κατὰ φύσιν παραναλώματα. Ταύ-
την δὲ τὴν περὶ τὰ θεῖα τῶν σωτηρίας ἐπιμενίων
τεκμηριοὶ προθυμίαν, οὐ μόνον τὸ πρὸς τὴν ἁμαρ-
τίαν μίσος, καὶ ἡ ἀπράγμων διαγωγή· ἥ τε τῶν
μοχθηρῶν ἀνδρῶν ἀλλοτριώσεις, καὶ πρὸς τὰ φθει-
ρόμενα πάντα τῆς ψυχῆς ἀποδιάσεις· ἥ τε τῆς σαρ-
κὸς διὰ τὴν ἀρετὴν καταφρόνησις, καὶ ἡ πρὸς πάντα
τὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀπατηλῶς τὴν ψυχὴν ὑπο-
σαίνοντα, στεγρὰ καὶ ἀνίδεστος ἐγκράτεια· δι' ἧς
πάσας τε τὰς ἀκολάστους ὀρέξεις μαραινόμεν· καὶ
τὰς ἀτάκτους κινήσεις τοῦ θυμοῦ κατευνάζομεν, μὴ
συγχωροῦντες ἐξανδραποδισθέντα συνεκφέρεισθαι
ταύταις τὸν λογισμὸν, καὶ καθάπερ ἡνιοχὸν ὑπὸ
δυστηνίων ἱππῶν συναρπασθέντα κατὰ βαράθρων
φύρεσθαι· μὴδὲν δὲ τοῦ τάσσοντος καὶ ἐπισχεῖν
δυναμένου τὴν ἄλογον τῶν ὑπαεργυμένων ὁρμὴν.
Ἄλλὰ καὶ ἡ πρὸς πάντας τοὺς ἀκουσίους πειρα-
σμοὺς, ὑπομονὴ καὶ καρτερία· καθ' ἣν καὶ πάσχον-
τες σωματικῶς, ἀπαθείς κατὰ ψυχὴν διαμένονεν,
καὶ ἀήττητοι· μὴδὲν τῶν τινασσόντων καταβαλλό-
μενοι. Δι' ὧν ἀμφοτέρων, ἐγκρατείας τε λέγω τῶν
ἐφ' ἡμῖν παθημάτων, καὶ ὑπομονῆς τῶν οὐκ ἐφ'
ἡμῖν, δοκιμαζόμεντες, καθάπερ τινὲς σπορὰς θεοτά-
της τῶν ἐντολῶν, εὐπρεπεῖς καὶ ὀρίμους προβαλλό-
μεθα καρποὺς τὰς ἀρετὰς. Ὅλον, φρόνησιν γνωστικὴν, C
κατὰ τε τῆς ἀγνοίας, καὶ τῆς δεισιδαιμονίας· ἀν-
δρείαν, κατὰ τε τῆς δειλίας, καὶ τῆς προπετοῦς θρα-
σύτητος· σωφροσύνην, κατὰ τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς
ἡλιθιότητος· δικαιοσύνην κατὰ τῆς ἀδικίας· λέγω δὲ
κατὰ τῆς πλεονεξίας καὶ μειονεξίας· ταπεινοφροσύ-
νην, κατὰ τῆς ὑπερηφανίας ὀπιλόντες· συγκρά-
θασιν, κατὰ τῆς ἐπάρσεως προφέροντες· μετρίτητα
κατὰ τῆς οἰήσεως· μακροθυμίαν κατὰ τῆς ὀλιγοθυ-
χίας· ἡμερότητα τε αὖ πρὸς πάντας, καὶ πρᾶστη-
τος, καὶ τῆς πρὸς τοὺς δεομένους Πατρὸς μεταδό-
σεως ἀνταχόμενοι· φιλοξενίας τε καὶ φιλαδελφίας, καὶ
φιλανθρωπίας· φιλοπῶνας· φρονεῖσθοντες· εὐρήνην τε
καὶ ἀγάπην μεταδιώκοντες· ἐν ᾧ, καθάπερ τινὶ πυθμένι
τῶν καλῶν, συνάγεται τε καὶ φυλάσσεται πάντα τὰ
τοῖς ἀνθρώποις δεδορημένα θεοθεν ἀγαθὰ.

Ταῦτα, δέσποτά μου εὐλογημένα, πᾶς ἐρῶν τῆς
τῶν οὐρανῶν βασιλείας, καὶ ρεύγειν σπεύδων τῶν
ἠπειλημένων τοῖς ἁμαρτήουσιν αἰώνων κολάσειν
τὴν πέραν, κατὰ δύναντι πάντως ποιεῖν τε καὶ
φυλάττειν ἐπιτηδεύει· τῆς τῶν τοιοῦτων ἔχων φύλο-
κῆς ἀρωγὴν, τοῦ τε θανάτου, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν

Efficiamur igitur, dilecte, prompti atque alacres
eorum quæ nobis præcepta sunt, operum factores,
hujusque sæculi errorem fugiamus; nec ulli eo-
rum, quæ in eo delectare videntur, animum addi-
camus. Præterit enim mundus, ac marcescunt quæ
in eo sunt omnia; sic nimirum comparata, ut
natura corruptione intereant. Hujus vero colendi
divina alacritatis certum argumentum, in iis qui
salutis desiderio tenentur, non solum in eo est, ut
peccatum oderimus, sed ut etiam vitam otio com-
ponamus ac curis subducamus; a viris pravis
alieno simus animo; ab iis omalibus, quæ cor-
ruptioni obnoxia sunt, animum retrahamus; carnem
virtutis consecrandæ causâ contemnamus, firmæque
ac inflexa continentia, iis omnibus quæ per sensus
B fraude obblandiunt animo, obsistamus; qua ni-
mirum impudicas omnes cupiditates extinguimus,
motusque iræ inordinatos sedamus, non sinentes ut
una cum illis animus mancipatus feratur, ac aurigæ
in modum indomitæ equis rapatus, præceps in
barathrum abeat; cum nemo sit qui regat ac com-
ponat, quique extra rationis metas incitatum juga-
lium impetum cohibere valeat. Sed et adversus
violentas omnes ac quæ invitis eveniunt, tentatio-
nes, patientiam tolerantiamque teneamus, quæ, tum
etiam cum malis corpore afficimur ac ærumnis,
fillesi animo et imperturbati, invictique persevera-
mus; sic plane, ut nullo turbinum impetu delati-
mur. Quo utraq; (eorum scilicet affectum con-
tinentia quæ in nobis nostræque sunt facultatis,
eorumque malorum patientia, quæ non sunt in
nobis nec nostri arbitrii) probati, velut divitiarum
eiusdem mandatorum sementis venustos ac mato-
ros fructus, virtutes producimus; puta spiritalem
eruditamque ac sapientem prudentiam, adversus
tum ignorantiam, tum superstitionem; fortitudinem,
adversus tum ignaviam, tum audaciam temeritatem;
castitatem, adversus tum luxuriam, tum 237 ve-
cordiam et stoliditatem; justitiam, adversus inja-
stitiam, qua scilicet excessu aut defectu juris
æquitas violatur; sensus animi modestiam (id est,
humilitatem) adversus superbiam instruentes; com-
modam in aliorum usum demissionem, adversus
elationem proferentes; animi moderationem, ad-

D versus jactantiam; longanimitatem, adversus animi
hilaritatem, hilaremque erga egenos liberalitatem colentes; pacemque ac charitatem sectantes, in

Hæc, domine mi benedictæ, quisquis regni cœ-
lorum amore tenetur, studetque cavere, ne inter-
norum suppliciorum, quæ Deus peccatoribus com-
minatus est, reipsa periculum faciat, pro virili sua
omnino et præstare curat, et vitare: In eam rem,
moris pariter, ejusque incertæ horæ ac momenti

¹ Jac. 1, 5.

nulla obliuione delendam memoriam auxilio habens; ejus item, quæ post excessum futura est, animæ desolationis, nihil aliud secum inferentis, præter unam duntaxat male ei gestorum reatu commaculatam conscientiam: futuri quoque cum ipsa in hoc aere nequissimorum spirituum tremendi examinis altam cogitationem; necnon acerbæ nunc in inferno illucisque animorum inclusionis ac carceris considerationem: ejus denique confusionis ac probri coram justo Judice ac cælestibus potestatibus, cum occulta pendentur, expectationem; omnibus utique Deo ultore ingruentibus pro reatu supplicii, peccatoribus longe grauiorem. Hæc, atque his plura, tum jam pro virili scripsi, tum scribendi, quoad licuerit, nullum finem faciam, qui nimirum amorem, quo dilectum dominum meum prosequar, istiusmodi sermonum ac admonitionum exactorem habeam.

Verum sobrii simus ac vigilemus, ut ipsi nobis caveamus, o benedicite, ac custodiamus, ne forte majorem damnationem asciscamus; velut qui frustra ac temere divina et loquamur et audiamus. Nam et pro his quoque sermonibus in die iudicii rationem Deo reddituri sumus: tum ipse ego qui loquor, tum qui hæc auditis; siquidem hoc nobis contigerit, ut eos otiosos nulloque fructu abire sinamus. Faxit vero Deus, ut potius omnes nos in omnibus Dei sermonibus atque doctrinis exsultemus, diuinarumque ac salutarium voluntatum, quæ illis continentur, factores efficiamur, precibus et intercessionibus gloriosissimæ ac sanctissimæ Domine nostræ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, et omnium sanctorum. Amen.

VI. — *Ejusdem ad sanctissimum beatissimumque archiepiscopum Joannem, qua animam esse incorpoream ostendit.*

Venerabilibus perfectionis vestræ virtutis laude acceptis litteris, magnifica omni modestia egregie ornata admirari pariter ac stupere subiit; nempe consideranti, quomodo in utrisque tibi ipse similis existiteris; quem nec sublimitas inaccessum reddat, nec humilitas faciat despectum. Qui enim genus unum virtutis ex utroque temperaveris, alterum in altero dispici et elucere mira solertia facis; nempe,

1. Judæ 25. 2. Rom. xiv, 12.

(1) Joannes episcopus Cyzicenus, cui inscriptæ *Questiones in Gregorium.*

(2) *Ὅτι ἀσώματος ἐστὶν ἡ ψυχὴ.* Procehit vel maxime disputatio hæc contra Origenianos, qui sic animam vel corpus, vel corpori semper conjunctam (et sic tenuioris substantiæ, a crasso hoc nostro corpore) existimabant: quod ipsum sic animæ datam velut carcerem volebant. Argumenta omnia Maximi physica sunt: quod se ille non certo sententiam dicere affirmat, sed quasi disputando quærere, Methodium, Basilium, Patresque alios respicit, qui angelos non omnino vacare corpore senserunt, nec proinde animas: pure scilicet igneum et aëreum illis assignantes corpus, cujus merito nobis spiritus,

Ἀ ἀθλήσας, τὴν ἀληθὴν μνήμην· τῆς τε μετὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς ψυχῆς ἐρημώσεως, μηδὲν ἄλλο συνεπαγομένης ἑαυτῇ, πλὴν τῆς ἐπὶ τοῖς αὐτῇ κακῶς πεπραγμένους ἐστιγμένης συνειδήσεως· καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν κατὰ τὸν αἶρα τοῦτον γενησομένης τῶν πονηρῶν πνευμάτων φοβεράς ἐρεῖνης τὴν ἔννοian· τῆς ἐν τῷ ὅθῃ νῦν πικρᾶ· καὶ ἀπεργούσης τῶν ψυχῶν κατακλεισέως τὴν ἐνδύμῃσιν· τῆς ἐπὶ τοῦ δικαίου Κριτοῦ καὶ τῶν οὐρανίων Δυνάμεων ἐπὶ τῇ φανερώσει τῶν χρυπτῶν αἰσχύνῃς τὴν προσδοκίαν, τῆς πασῶν βαρύτερας τῶν ἡπικλημένων τοῖς ἀμωρτάνουσι κολάσεων. Ταῦτα, καὶ τούτων πλείονα, καὶ ἥδη κατὰ δύναμιν γέγραφα, καὶ γράφων οὐ παύσομαι, καθ' ὅσον οἶός τίς εἰμι, τὸν πρὸς τὸν ἐμὸν ἡγαπημένον δεσπότην πόθον ἔχον, τῶν τοιούτων λόγων ἐκδοῦσθην.

Ἀλλὰ νήφωμεν, καὶ γρηγορήσωμεν περὶ τῇ ἑαυτῶν φυλακῇ, εὐλογημένη· μή πως πλέον κατακριθώμεν, ὥς εἶχῃ καὶ μάτην τὰ θεῖα λέγοντες μὲν καὶ ἀκούοντες. Ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ τούτων τῶν λόγων τῷ θεῷ λόγον ὑπέρομεν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως· ἔγω γὰρ τὸ τοῦτους λέγων, καὶ οἱ τοῦτων ἀκούοντες· ἐὰν ἀργοὺς παντελῶς καὶ ἀκέρτους αὐτοὺς καταλείψωμεν· γένοιτο δὲ μᾶλλον πάντας ἡμᾶς, πᾶσιν ἐπαγγέλλεσθαι τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς θεῶν καὶ σωτηρίων θελημάτων ποιητὰς ἀποφανθῆναι· εὐχαῖς καὶ προσεuchaῖς τῆς πανενδόξου καὶ παναγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Γ. — *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀγώτατον καὶ μακροτάτον ἀρχιεπίσκοπον Ἰωάννην (1), περὶ τοῦ, Ὅτι ἀσώματος ἐστὶν ἡ ψυχὴ (2).*

Τὸ εἶμεν τῆς ὑμετέρας ἐν ἀρετῇ τελειότητος δειξάμενος γράμμα, πάσης μεγαλοφυῶς μετριοφροσύνης ὠρασίμενον, ἡγάσθην τε ὁμοῦ καὶ ἐξίστην· πῶς γὰρ ὁ αὐτὸς διανοούμενος ἐν ἀμωρτοῖς, αὐτῷ καθίστασθαι ὅμοιος· μήτε τῷ ὡς ἄλλῳ ἀπρόσιτος, μήτε τῷ ταπεινῷ καταφρονούμενος. Ἐν γὰρ ἀρετῇ εἶδος, σώφους αὐτῷ ἐξ ἀμωρτῶν κερασάμενος, ἐκατέρῳ ποιῶν παραδόξως ἐνδυναπεῖσθαι τὸ ἕναρον

NOTE.

pro terrena hac crassa mole, Deo corpora sint, pro illius elevatiore diversique generis spiritualitate. Aliud certe quod Deus, aliud quod angelus et anima spiritus: nec forte alii alii que Patres reipsa diversa senserunt, etsi se nobis obscura (qui ipsa in se spiritualia, ac per illorum species non cognoscimus) tanta diversitate locuti sunt. Certe plena perfectiæque ἀπορίστου, absolutiōque a loco et tempore, Dei propria est, utnuncque exponatur locus angelicus; certa que sphaera est quantitatis ejus virtualis, cui comes ipsa substantia est, ac extra quam nisi mutatione et quasi migrando angelus adesse non potest.

τῇ ταπεινῇ μὲν, τὸ ὑψηλὸν· τῷ ὑψηλῷ δὲ τὸ ὑπα-
λιν, τὴν ταπεινῶσιν. Αὐτὸ δὲ, βούλε Θεοῦ, ἀπαραιτή-
τως σου δέχομαι τὸ ἐπιτάγμα, φυσικώτερον ἀποδεί-
ξαι κλειδόν, γραφικῆς καὶ Πατρικῆς μαρτυρίας
χωρὶς, εἰ ἐστὶ κτίσμα ἀσώματων ἢ ψυχῇ. Ταῖς ὁμε-
τέραις πάλιν θαρρῶν τῆς διδασκαλίας ψεκάσιν, αἱ
μα διαφόρως ἀγνοοῖ φρυγόμενον ἐδρόσιτας,
ait: idque rursus qui vestris fidem doctrinæ stillis,
rasti.

Τίνας δὲ οὗτοι ὑπάρχουσιν, οἱ κτίσμα ἀσώματων
μὴ εἶναι διαδεδομένοι; καὶ τίσι τοῦτοις, ταῖς
ὁμετέραις τῶν λόγων ἀληθείαις ἀνυπάρχουσιν ἀνα-
παύσις ἀντιτίποντες; Πῶς δὲ, εἰ μὴ τοῦ ἔδον-
τός· εἰσι φιλονεικῆται, τῷ ὁμετέρῳ οὐκ ἔδωκεν ἡ-
θησαν ἐπιχειρήματι, πάντες εἰς ἄκρον οὕτως ἀντι-
πρωτικῷ λόγῳ πόρρω τυγχάνοντι; Καὶ ἵνα μοι
μᾶλλον καθ' ἑδὸν ὁ περὶ τοῦτου λόγος προῖη, αὐτὸ
ὁμῶν ὡς τῆς ἀληθείας σύμψυχον ἀκαταγώνιστον
σοφὸν ἐπιχειρήμα, τῶν ἀκρίτων ἀπαρχὴν ποιήσω-
μαι ὡς ἐροῦσιν; ταῖς ὁμετέροις ἐναθροῦνόμενος
pugnaculum, unde mea sum auspiciatus, 239
vestris ausim occasionemque arripiam.

α'. Εἰ τὸ σῶμα τῇ οὐκ εἶχε φύσει ἀκίνητον· σῶμα
δὲ καὶ ἡ ψυχὴ, εἰ καὶ τὸ λεπτομερέστατον, ὡς φασί,
καθὸ σῶμα, οὐ κινήθησεται. Καὶ εἰ ταῦθ' οὕτως
ἔχει, πῶθεν ἡμῶν ἡ κίνησις; Καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπει-
ρον, ἔως οὐκ ἔλθωμεν εἰς ἀσώματων κτίσμα; Εἰ δὲ
ἀπὸ τοῦ Θεοῦ φήσουσι κατὰ πρῶτον λόγον ἡμᾶς κί-
νησθαι· ἐπεὶ δὲ τὰς κινήσεις ἡμῶν κινήσεις ἀτόκους
ἐπιστάται καὶ ἀεχράς, αἰτιῶν πάντως ἐξ ἀνάγκης
καὶ τούτων ἀποφανοῦνται τὸ θεῖον.

β'. Ἄλλο. Καὶ πάλιν, εἰ πᾶσα καὶ ὁμοειδὴς πο-
θεῖσα σωματικῇ ὑπαρξί· κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον, τῷ
ποθεῖσιν καὶ τῷ ποτὶ διεκλημμένη, ἐν ἑκκατα εἶδει,
καὶ ἐπιφανείᾳ καὶ σχήματι, τὴν περὶ αὐτῆς πε-
ρατοὶ θεωρίαν, ὡς ἀναγκαῖος διεκλημμένη πείρα-
σιν. Οὐ γάρ τι τούτων ἐκτὸς ἔχει; φαντάζεσθαι ὅτι
ταύτην διεπισυνάμενος· σῶμα δὲ καὶ ἡ ψυχὴ, ἡ ἐκ
τούτων, ἡ ταῦτα, ἡ τίνα, ἡ πούτων τι, ἡ τούτοις, ἡ
τινι, ἡ τινι πούτων περιγραφὴς πάντως ἐστὶν·
ἀλλ' ἡ μὲν οὐτε ἐκ τούτων, οὐτε ταῦτα, οὐτε τινὰ,
οὐτε τι τούτων, οὐτε τούτοις, οὐτε τινι, οὐτε τινὶ
τούτων ἐστὶ περιγραφὴς· οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχὴ.

γ'. Ἄλλο. Εἰ τοίνυν αὐτοὶ εἶναι μὴ ἀμειβέδλη-
ται ἡ ψυχὴ· αὐτὰ δὲ οὐδὲν ὑπάρχει ὡν καταλα-
βάνει ἡ ἔννοια, ἐξ ὧν, ἡ ἢ ὑπάρχει τὰ σώματα· οὐ
χρῶμα, οὐ σχῆμα, οὐκ ἀντικείμεν, οὐ βάρος, οὐ
πληκτικῆς, οὐκ ἡ ἐκ τριῶν διαστάσεων· καὶ ἀπλῶς
ὡς οὐδὲν οὐσα τῶν περὶ τὴν σωματικὴν φύσιν
καταλαμβάνομένων· ἡ μὲν οὐσα τούτων, ὡς ἔδει-
ξαν ὁ λόγος, ἀσώματος ἐστὶ πάντως, εἴπερ ἐστὶν.

VARIÆ LECTIONES.

α' Fr. in ἰδιότης. β' Συλλογισμοὶ φυσικοὶ, ὅτι ἀσώματος ἡ ψυχὴ. Syllogismi naturales, quibus probatur animam esse incorpoream. γ' Venet. Blacch. et Fr. Exu. δ' Cod. alius ἀμειβάλλεται.

A sublimitatem in humilitate, vicissimque humilitatem in sublimitate. Idcirco, serve Dei, nihil con-
ciatus aut excusans, quod abs te præceptum est,
devotus suscipio; ut nempe ex natura potius pe-
titis rationibus, nullisque Scriptura aut Patrum
prolatis testimoniis, demonstrem atque ostendam;
num anima res ejusmodi sit, quæ incorporea creata
quibus me varie ignorantia torridum, mitius irro-

Quinam verò hi audaculi sunt, qui nullam rem
creatam incorpoream esse asserunt? ac quibus
frivolis nugacis animi figmentis, veris vestris do-
ctrinis ac rationibus obnituntur? Quomodo autem,
nisi iusto contentiosiores sunt, vestra non acquies-
verunt argumentationi, sic nihilum accurate, ut
quam longissime sit, ut, ulla prorsus contraria
B ratione, seu objectione, omnino infringi ac convelli
possit? Atque ut certiori methodo præsentis mihi
procedat disputatio, ipsam vestram sapientissimam
argumentationem, seu veritatis insuperabile pro-
ipso in limine statuum; inde glorians, quod et

1. Cum corpus natura sua sit immobile, aliquid
etiam anima corpus est; tametsi, ut vocant,
partibus subtilissimum; ea ratione qua est corpus,
non movebitur. Sin autem hæc de ita habent, unde
nobis ut moveamur? Sicque in infinitum, donec
ad aliquid creatum incorporeum veniamus. Sin a
Deo secundum primam nos rationem moveri di-
cant, cum non nesciam motum nostrorum plures
abscondit turpesque esse, horum quoque omnino
necessario diuinum nomen asserent, auctorem
esse. in bono omnino cibari animas maximo ducunt.

2. Ac rursus, cum omnis, ac quæ ullo modo est,
corporalis substantia, ut vera habet ratio atque
doctrina, quantitate et qualitate divisa, quæ de ipsa
est, considerationem, mole, forma, colore, figura
terminet, tanquam necessariis terminis compre-
hensa. Qui enim hanc rimatur, extra hæc quod
animo cogitet, nihil habet. Siquidem igitur etiam
anima corpus est, aut ex his, aut hæc, aut
eorum aliquid vel his, vel quibusdam, aut
eorum aliquo, omnino circumscripta est: atqui
neque ex his, neque hæc, neque aliqua, neque
horum aliquid, neque his, neque quibusdam,
neque horum aliquo circumscripta est: non ergo
anima corpus est.

3. Item, siquidem igitur extra controversiam
illis est, esse animam; cumque adeo sit, nihil ta-
men eorum est, quæ comprehendit anima, ex
quibus, aut quæ corpora existunt: non color,
non figura, non durities, non pondus, non moles,
non trina dimensio; ac omnino cum nihil prorsus
eorum sit, quæ in natura corporea esse intelligen-
tur; quæ nihil eorum sit, uti probavit oratio, pæ-
ne incorporea erit, siquidem reipsa existit.

4. Præterea, cum omnis in angustum coactio, inque majorem molem dilatio seu explicatio, et divisio seu sectio, corporum affectiones sint; omninoque incorporeum sit, quod ab ejusmodi omni contractione et dilatatione quavis ac divisione immune est; plane fit animam esse incorpoream, quæ nihil prorsus horum omnium in se recipiat.

5. Itemque, cum substantia omnis corporea, in animatam atque inanimam divisa sit, ipsaque adeo anima corpus sit, omnino aut corpus animatum, aut **240** inanime erit. At, siquidem animatum, plane vel substantia, vel potentia seu accidente animante, animatum esse obtinebit. Anima autem ut animari dicatur, uti et lux illuminari, vel ignis calefieri, prorsus risu excipiendum. Ac siquidem id quod animat animam, substantiam esse dixerimus, eam rursus, vel corpus, vel quid incorporeum dicemus. Ac siquidem corpus, eadem semper ex iisdem absurdis rationibus, absurda objectionum momenta instantiasque doctrina hæc patietur, donec animam esse incorpoream pariter admittamus. Sin autem potentiam, seu qualitatem, animam animare dixerimus, quod nec est substantia nec vere est, id vero erit, quod substantiæ vitam motumque præbet. Accedit fore ut in diversum et contra naturam discrimen illud eat, ut alterum impere, alterum pareat; siquidem anima sic condita ut natura corpori dominetur, utpote incorporea substantia; haud secus ac corpus, eorum sententia, ejus imperio suberit, quod nec vere ac substantia existit (nempe potentiæ, dantis esse quale), cum ipsa vere ac substantia existat, ut est communis omnium animis indita opinio. Quod si inanime illam corpus dixerimus, erit quid sensu carens, cogitandi vi ac imaginum, rationeque ac mente destitutum. Atqui cuncta hæc circa animam et in anima tum existunt, tumque visuntur; non ergo anima corpus existit. Habere quidem eam corpus ejusmodi, quod diversæ substantiæ sit, cum probe noverimus, ne fateri quidem recusamus. Corpus vero eam asserere, seu quid summæ temeritatis maximæque imperitiæ, omnino cavemus; quos non lateat plurimum interesse, ut esse eam et habere corpus dicamus.

Sin autem idcirco, quod Deum incorporeum vocant, fatatico metu territi, animam incorpoream dicere non admittunt, ne pari eam cum Deo gloria ac sorte efferant; etiam alia nobis auferant, ut perfecta eis constet dementiæ pugna; quæcunque nimirum ex Deo, velut ejus facti participes, nomina mutati sumus, ac quibus Deus ex nobis, ut ipse efficiens, præbensque seu impariatis, vocari dignatus est. Quænam vero illa? Nempe; esse, vivere, illuminari, bono imbui seu bonum esse, cogitare, intelligere; quorum alia ratione substantiæ competunt; alia, motus, sive voluntatis affectusque animi ac sententiæ. Dicimur enim esse **241** qui existamus, et vivamus, et lumina et boni, et intellectu et ratione præditi simus, Deum

δ'. Ἄλλο. Ἐτι, εἰ πᾶσα ἐνσυντολή καὶ διαστολή καὶ τομὴ τῶν σωμάτων ἐστὶ· τὸ δὲ πάσης ἐνσυντολῆς καὶ διαστολῆς καὶ τῆς οὐραίου τομῆς ἐλευθέρων, πάντως ἀσώματος, ἡ ψυχὴ ἀπὸ ἀσώματος, ὡς τούτων πάντων ὡς πανταλῶς ἀνεπίδεκτος.

ε'. Ἄλλο. Εἰ πάσης τῆς σωματικῆς οὐσίας, εἰς τὸ ἐμφύον καὶ τὸ ἀφύον διηρημένης· σῶμα δὲ καὶ ἡ ψυχὴ, ἡ ἐμφύον, ἡ ἀφύον ἐστὶ πάντως. Ἄλλ' εἰ μὴ ἐμφύον, διὰ φύουσης πάντως, ἡ οὐσία, ἡ δύναμις, ἥτοι συμβεβηκός ψυχωθήσεται. Ψυχὴ δὲ ψυχουθῆαι λέγειν, ὥσπερ καὶ πῶς φωτίζεσθαι, ἡ θερμαίνεσθαι· τὸ πῦρ, πανταλῶς καταγέλαστον. Καὶ εἰ μὴ οὐσίαν ψυχῶν τὴν ψυχὴν εἰσώμεν, ἡ σῶμα ἡ ἀσώματος αὐτὴν πάλιν λίσσεται. Καὶ εἰ μὴ σῶμα, τὰς αὐτὰς δὲ τῶν λογισμῶν ἀτόπους ἐξ ἀτόπων ἐπέβους, ὃ περὶ τούτου διέξεται λόγος, μέχους οὐ ἀσώματος τὴν ψυχὴν εἶναι συνδυολογηθῆ. Εἰ δὲ δύναμις, ἥτοι ποιότητα ψυχῶν τὴν ψυχὴν εἰσώμεν, τῆς οὐσίας ζωοποιητικὴν τε καὶ κινητικὴν, τὸ ἀκούσιον ἐστὶ καὶ ἀνυπόστατον. Πρὸς τὸ ²¹, καὶ ἐναλλὰξ καὶ παρὰ φύσιν τὴν κατὰ τὸ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι εἶναι διαφορὰν· εἴπερ σώματος ἀρχεῖν κατὰ φύσιν δημιουργηθεῖσα ἡ ψυχὴ, ὡς ἀσώματος οὐσία, ὡς σῶμα κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ μὴ κατ' οὐσίαν ὄντος· τῆς κατὰ τὸ ποῖν λέγειν δύναμις, ἀρχεθήσεται· ἡ κατ' οὐσίαν οὐσά τε καὶ ὀφεισθεῖσα, καὶ τὴν κοινήν πάντων πρόληψιν. Εἰ δὲ ἀφύον αὐτὴν εἰσώμεν σῶμα, ἀναίσθητον καὶ ἀπαντασίστητον, ἐλογόν τε καὶ ἀδιανόητον ἐστὶ. Ἀλλὰ μὴ ταῦτα πάντα περὶ τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἐστὶ καὶ ὁρᾶται· οὐκ ἀπὸ σῶμα ἡ ψυχὴ. Σῶμα μὴ γὰρ ἔχειν τοῦτο αὐτὴν ἐκπερσεύειν, καὶ ὡς εἰδὼς λέγειν οὐ παραιτούμεθα· σῶμα δὲ αὐτὴν εἶναι ἀποφαίνεσθαι, ὡς θρασυτάτων τε ἅμα καὶ ἀπαιδευτότατον, πανταλῶς ἀποφειγόμεν· πολλὴ διαφέρειν τοῦ ἔχειν τὸ εἶναι οὐκ ἀφροσύνης.

Εἰ δὲ οὐ ἀσώματος λέγουσι τὸ θεῖον, τὸν μὴ ὄντα φοβούμενοι φόβον, ἀσώματος εἶπαι τὴν ψυχὴν οὐ καταδέχονται, ἵνα μὴ εἰς ἴσον αὐτὴν τῷ θεῷ ἐνέγκωσι· καὶ τὰ λοιπὰ ἡμῶν περικοντέμεναι ²², ἵν' ἡ αὐτοῖς τῆς ἀπονοίας τέλειον τὸ ἀγώνισμα, ὅσα ἐκ θεοῦ ὡς μετέχοντες· ἡ θεὸς ἐξ ἡμῶν, ὡς ἀνεργῶν καὶ διδούς, ἡ μεταβιβάσις, προσηγορευθῆμεν, ἡ κατ' ἡμῶν προσηγορευθῆ θεός. Τίνα δὲ λέγω ταῦτα; Τὸ εἶναι, τὸ ζῆν, τὸ φωτίζεσθαι, τὸ ἀγαθύνεσθαι, τὸ λογίζεσθαι, τὸ νοεῖν· τὰ μὲν, διὰ τὴν οὐσίαν· τὰ δὲ, διὰ τὴν κίνησιν, ἥτοι γνώμην καὶ διάνοιαν. Ὅτις γὰρ λεγόμεθα, καὶ ζῶντες, καὶ φωτεῖς, καὶ ἀγαθοὶ, καὶ νοεροὶ, καὶ λογικοὶ. Τὸν τε θεὸν ὁμοίως, ὄντα καὶ ζῶντα, καὶ πῶς, καὶ ἀγαθόν, καὶ νοῦν, καὶ λόγον ὁνομάζομεν· αἵτε ὡς ἐξ αἰτίου ὄντες ταῦτα

VARIE LECTIONES.

²² Τὸ, πάντων, plerisque deest. ²¹ Alii codd. τῷ, quod melius. ²² Venet. Blacc. περικοντέμεναι.

eius ipsius auctorem, et qui motum imprimi-
cogitans, aliud quid ipsum novit secundum sub-
stantiam, a tota corporis organica siue ac sub-
stantia: nec sicut corpus in corpore (ut recentio-
ribus sapientibus placet, et qui improbabilia eu-
dant, doceantque), sed simplicem ac indivise unum,
in his quæ divisa sunt et dissipata, eum considerat; inque iis quæ contracta sunt, indefinitum:
mutabilem, velut qui moveatur: qui autem moveatur, ut cui non desit quo motum intendat:
eius tamen mutationis quæ ex motu est, non naturam, sed iudicium, cum illud erraverit, auctorem
cognoscit.

Mutatio igitur, non circa ipsam, ut existimo,
est animæ substantiam (nam alioqui infinitas mu-
tationes subiret, nec eadem ipsa secundum sub-
stantiam maneret) sed penes motum qui in nostræ
facultate; quæ videlicet arbitraria agi se sinat vo-
luntate. Quocirca quod dicunt adversarii atque
affirmant, ipsam quoque jugis animæ motus circa
Deum agitationem, mutationi obnoxiam esse,
haud vera loquentium arbitror, sed eorum qui com-
posita verborum pompa decipere studeant, non
pietatis tremula voluntate, quod sit accurate verum,
exquirant. Quis enim vel micam rationis habens,
nec omnis virtutis amoris expers, quem lateat,
jugis illam animæ circa bonum motus agitationem,
nihil aliud esse quam naturalem ipsam operatio-
nem, ejus rei causa elicitam ac promanantem, cu-
jus et ipsa condita est. At mutatio motus est in-
naturalis, hujus ipsius cause frustrationem indu-
cens. Mutatio enim, mea quidem substantia, nihil
aliud est, quam debilitas, et a naturalibus
operationibus prolapsio. Dicitur igitur, queso, ac
denuntias viris nugacibus, ne Deum cum creatura
temere componere præsumant. Deitas namque pro-
prie nec corpus est, nec incorporeum, nec substantia
243
cum intelligitur, incomprehensa, et cum dicitur,
ineffabilis ipsa perseverat.

Hæc quidem disputando ac querendo, non ve-
lut discernendo, dicta a nobis sunt: ac siquidem
pro argumenti præstantia, quantum per epistolæ
angustias licuit, dicta sufficiant, nec a vestri sensus
longius inagitudine abeant, Deo gratias, vobisque,
qui ad dicendum invitas rei que admonuistis.
Sin autem etiam libet, ac nisi acquirerint adver-
sarii, in promptu est ut in eos divina ope acrius pu-
gnam instruamus, ut nempe circumstantem nos
testium testimoniorumque nubem adversus eos
emittamus; ut laboriose omnis argumento hoc dis-
sectionis mole posita, ac perniciaci contentiosiorum
hominum verborum pugna valere jussa, veram de
Deo atque creatis scientiam tranquille teneamus.
Sin autem minus plene se habeant (quod plane ac-
cidisse necesse est) nec satis metam attigerint, ut
ex rudi perfecta ingenio ac imbecilli organo, queso
ignoscatis, dilectæ, cum hæc ipsa solius obedientie
causa, ut novit qui corda scrutatur, Deus, loqui

Hebr. xii, 1. Psal. vii, 10.

Marg. Fr. βλέπε, vide. Alter cod. Reg. καὶ ψάλλας.

Ἡ τροπὴ οὖν, οὐ περὶ αὐτὴν τῆς ψυχῆς ὑπάρ-
χει, ὡς οἶμαι, τὴν οὐσίαν· ἐπεὶ καὶ μεταβάλλει
ἀπειράκις, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ διάστασις κατ' οὐσίαν·
ἀλλὰ κατὰ τὴν κίνησιν τὴν ἐφ' ἡμῖν, τῷ αὐτοκρα-
τορικῷ θελήματι σύμπεφορμένη. Τοιγαρτοὶ τροπῆς
δύναμιν ἔχειν τοὺς ἀντιλέγοντας φάσκουσιν καὶ ἀπο-
φαίνεσθαι, καὶ αὐτὴν τὴν περὶ τὸ θεῖον τῆς ψυχῆς
ἀεικίνησιν, οὐ μὴ δοκεῖ ἀληθεύουσιν εἶναι· ἀλλὰ
πομπικῶς τὸ κομῶν, καὶ οὕτως εὐλαβῶς τὸ ἀκριβὲς
τοῦ λόγου ἐπιζητούντων. Ἐπεὶ τίς ἂν λόγου μέτοχος,
καὶ ἀρετῆς φίλος, οὐκ ἀμείβετο, ἀγνοεῖ, ὅτι οὐδὲν
ὑπάρχει ἑτέρον ἢ περὶ τὸ καλὸν τῆς ψυχῆς ἀεικίνη-
σις, ἡ ἐνέργεια φυσικὴ, ἐφ' ἣ καὶ δι' ἣν γαγγήται
αἰτίαν τελουμένη; ἢ δὲ τροπῇ, κίνησις παρὰ φύσιν,
τὴν ταύτης ἀποτυχίαν τῆς αἰτίας εἰσάγουσα. Τροπὴ
γάρ, κατ' ἐπὶ αἰετίν, οὐδὲν καθίστησιν ἑτέρον, ἢ
ἀσθένεια, καὶ ἐκπτώσις τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν.
Μηκέτι οὖν φάναι ἀξίωσεν τοὺς λογιζομένους, θεὸν
καὶ κτίσιν συγχρίναι τομῆσιν. Ἐπειδὴ τὸ θεῖον
κυρίως αἰετίν, οὐτε σῶμα, οὐτε ἀσμάτουν, οὐτε οὐ-
σία, οὐτε τι τῶν νοουμένων ἢ λεγόμενων ἔστιν. Ἐν
μὴ πάντα καθέξῃ; ἀπαριθμῶμαι· ἀλλὰ καὶ νοούμε-
νον ἀλητῶν, καὶ λεγόμενον ἀβήτων διαμένει.

Ταῦτα μὲν οὖν ζητητικῶς, ἀλλ' οὐ δογματικῶς
παρ' ἡμῶν εἰρησθῶ· καὶ εἰ μὲν αὐτάρκως ἔχει πρὸς
τὴν ὑπόθεσιν, ὡς δι' ἐπιτόμου ἐπιστολῆς δυνατόν,
καὶ οὐ πολὺ τῆς ὑμετέρας μεγαλοφρονίας ἀπολλέται-
ται· θεῷ χάρις, καὶ ὅτιν τοι; προδιδάζουσιν. Εἰ δὲ
βούλεσθε, εἴπερ μὴ πισθεύειν οἱ ἀντιλέγοντες, ἀγω-
νιστικώτερον αὐτοῖς συμπλακῆναι, ἵτοι μοι ἐσμέν
θεοῦ χάριτι, ἐδ' ἐπὶ καίμενον ἡμῖν τῶν θεῶν μαρ-
τύρων τε καὶ μαρτυριῶν καταφαίνει αὐτῶν νερό·
ἐν πάσης τῆς ἐκπόδου περὶ τοῦτου διασκέψεως
τὸν θῆλον ἀποθέμενοι, καὶ τὴν εὐπερίστατον τῶν
φιλονεικίων λογομαχίαν, ἀνεκὸν ἁλῆτος τὴν ἀληθὴ περὶ
τε θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων γνώσιν κατέχο-
μεν. Εἰ δὲ ἴδεσθε, ὅπερ πολλοὶ παθεῖν ἀνάγκη, καὶ
οὐκ ἐπιτετυγμένως, ὡς ἐξ ἀπαθείας διανοίας καὶ
ἀσθενούς ὁργάνου προσηνεγμένα· σύγγνωτέ μοι,
ἡγαπήμενοι, δι' ὅτι οὐκ ἔστιν καὶ ῥῆσιν, ὡς ὁ ἐρευνῶν
τὰς καρδίας ἐκτεταταὶ θεός, καὶ ταῦτα αἰετίν θαρ-
ρήσαντι καὶ διορθῶσα οὐκ ἥπιος τὸν οὐκ ἐδίδοντα

Et una nall

τι τῶν συμφερόντων ἀγνοεῖν, καὶ χειραγωγῆσαι αὐτοὺς ἐν ὁδῷ βαλεῖν ἐπιθυμοῦντα.

ausus sim; leniterque, studentem nihil nescire, eorum quæ utilia sunt, emendatō; ac miseranter, qui recta incedere cupiat, manu ducite.

V. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην πρεσβύτερον, περὶ τοῦ καὶ μετὰ θάνατον ἔχειν τῆς ψυχῆς τὴν νοερὰν ἐνέργειαν, καὶ μηδεμιᾶς ἐξίστασθαι φυσικῆς δυνάμεως.

VII. — Ejusdem ad Joannem presbyterum, animam etiam a morte intelligere, nec ullam ex facultatibus, quæ insunt a natura, amittere.

Τῇ δευτέρᾳ τοῦ ἐπιστολῆτος Ἀδριανου τοῦ μεγάλου τῆς παρούσης πρώτης ἐπιμελήσεως. ²² ὁ κοινὸς ἡμῶν φίλος τίμια τῆς ὑμετέρας πατρικῆς ἀγιωσύνης γράμματα ἐπέδωκε μοι ὡς ἐντοχὸν, παρεκλήθη μὲν ἐκείνους ἐπ' ὑμῖν τοῖς ἐμοῖς δεσπόταις, καὶ μετὰ θεὸν πάντων μοι τῶν καλῶν αἰτίαις, ἐν ὕψει δι-
 ἀγουσι. Τοσοῦτον γὰρ ὑμῖν ἦν αἰετὶς τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ τοῦ ἁγίου, οἷ καὶ ἀπόντας ὑμῶς νοεῖς ὁφθαλμοῖς μόνον ἀναθεωρῶν, ρυθμίζομαι κατὰ τὴν ὑποψίαν μοι δύναιμι καὶ βίον καὶ λόγον· ὡς θεὸν κατὰ τὴν μνήμην δι' ὑμῶν ἐμφανίζομενον, καὶ ὁρῶν καὶ αἰδοῦμενος. Ἡνιάσθην δὲ οὐ μετρικῶς ἐπὶ τῇ περὶ ψυχῆς δόγματι τῷ ὑπὸ πτωχῶν, ὡς γεγράφεται, ἀδεῶς ἐκείσε κηρυττομένη, ὅσην κἀναυθα τὸ τοιοῦτο κακὸν ἔχειν λογὴν καὶ παρρησίαν ἔννοον. Τὸ δὲ πλείον με κατηφείας ἐμπιπλὼν ἐνταῦθα, καὶ βάρος ὥσπερ νέφος τῇ διανοίᾳ ἐμβάλλον, τὸ νῦν ὑπὸ πάντων σχεδόν, καὶ μάλιστα τῶν δὴθεν ἐπιφανῶν μοναχῶν προσευόμενον περὶ ἀναστάσεως καινοπρεπὲς δόγμα· ὥστε μὴδὲ στοχαστικῶς εἶναι προσιμιάζεσθαι τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίαν ὑπολαμβάνειν· παρῆναι δὲ μᾶλλον πιστεύειν καὶ διαβεβαιοῦσθαι, καὶ τὸν ἐκ-
 νοσοῦν μετέχοντα τοῦ λογίζεσθαι αὐτὴν μαρτυροῦσαν τῷ τοιοῦτῳ κακῷ τὴν τῶν λεγομένων [ἀνομιῶν] ἔχοντα.

Secunda labentis Augusti mensis, primæ hujus indictionis, communis amicus noster venerabiles paternæ sanctitatis vestræ litteras mihi reddidit. Harum lectione mire quidem recreatus sum, quod vos dominos meos, ac secundum Deum, omnium mihi bonorum auctores, bene valere cognovi. Sic enim **244** prorsus vobis unitus est Spiritus Dei sanctus, ut et absentes vos mentis oculis confuens, pro ea quæ mihi subest, facultate, et vita et ratione meliore componar; velut nimirum, qui per vos, Deum memorie obversantem, et videam et reverear. Haud mediocri vero dolore affecit, quod illic a nonnullis (ut scripsistis), de anima licentius dogma evulgatur; dum mecum ipse cogito, quantas hic quoque istiusmodi malum vires acceperit, quantum inactum sit libertatem. Quod autem hic constitutum majori opplet mœstitia, ac quasi nubem, grande animo pondus injicit, istud est, quod cancelli fere, ac præsertim illustriores monachi, novam de resurrectione doctrinam statuant atque doceant: sic nimirum, ut nedum conjectura adesse jam Antichristi adventus præludia suspicari subeat, sed et certo præsentem credere et affirmare, si quis tantisper librare rem ratione queat; qui videlicet eorum quæ dicuntur absurditatem istiusmodi malo fidem astruentem habeat.

Θαοὶ γὰρ οἱ πρὸς πάντα τὴν γλῶσσαν ἀδεῶς ἐξ-
 νοντας, καὶ μὴδὲν τῶν ἀσεβῶς γινόμενων ἢ λεγομένων ἡγοῦμενοι φοδερὸν, φλέγματι πάλιν καὶ αἵματι, χαλῇ τε αὖ ξανθῇ καὶ μελαίνῃ, καὶ ὀλέθρῳ, καὶ τροφῇ αἰσθητῇ πρὸς τὸ ζῆν συνεχέσθαι μέλλειν τὰ σώματα κατὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐδενὸς τὸ σύνολον εἶναι παρὰ τὴν παρούσαν ζωὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀναφανησομένου, πλὴν τὸ μὴ δύνασθαι πάλιν ἀποθανεῖν· οὐκ οἷδ' ὅπως πρὸς πάντα τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ περὶ τῆς ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν διὰ τῆς προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ διὰ σαρκὸς ἐμίλησαντος ἡμῖν Θεοῦ Λόγου, καὶ μάλιστα Κορινθίοις ἰδιότροπως διὰ τοῦ θεοπεδέου Παύλου περὶ ἀναστάσεως διεγγορευμένα, τὴν τε ἀκοὴν ἐκουσίως βύσαντες, καὶ πρὸς κατανόησιν τὸ τῆς ψυχῆς ὅμμα ἐπιμύσαντες, οὕτω τρανὰ ὑπάρχοντα καὶ ἐξάκουστα καὶ μηδεὸς τοῦ ἐρμηνεύοντος πρὸς τὸ γινωσκῆναι δεόμενα· καὶ τὴν φύσιν αὐτῆς τῶν ὄντων οὐχ ἥττον τῶν θειωδῶς ἐκτετασμένων παιδεύοντων ἔχοντες· ἢ καὶ τοὺς Βαρβάρους πρὸς γνῶσιν ἀληθείας ἐνάγειν ἐπίσταται, ἀρίθλον αὐτὴν προβαλ-

Aliunt enim qui licenter ad omnia linguam acunt, nec quidquid impie fiat potest dici, formidandum aliquid ducunt; pilotta rursus ac sanguine, flavaque et atra bile, nec non aeris tractu, ac cibo qui sensu percipitur, continenda ad vitam ac conservanda in resurrectione humana corpora; ut nihil penitus novum, quam quod vita hac cernitur, per eam exhibendum sit. uno hoc deus excepto, quod non rursus corpora morti obnoxia erunt: qui nempe, nescio qua ratione, ad omnia quæ in Scriptura, de anima, deque mortuorum resurrectione per prophetas et apostolos, ipsunque adeo per carnem nobiscum versatum, Deum Verbum, ac cum primis quæ sensum Corinthiis divinus Paulus exposuit tradiditque, aures obturaverint animique oculum ne intelligant clausierint, tametsi illa adeo clara sunt audituque facilia, ut ad intelligendum nulla interpretis necessaria diligentia sit: ac cum adeo, ipsam rerum naturam atque indolem, haud secus ac divina ipsa oracula, docentem habeant; cujus ea vis, ut et Barbaros ad veri-

* I Cor. xv, 44.

VARIA LECTIONES.

²² Incidit hæc indictio, juxta Baronii computum, in annum 643, quando Maximus agebat in Africa. V. Scalig. De emend. temp. et Comput. Maximi apud eundem.

talis cognitionem inducere noverit, nihil eam veriti, quæ se ipsa claram, eorum quæ in questionem vocantur, demonstrationem producat.

Quis enim, nisi rationis munus omne penitus amisit, hoc nesciat: naturam omnem, quæ suis essentialiter **245** proprietatibus distincta sit; eaque ratione tum substantiæ suæ modum, tum differentiam ostendat, qua a reliquis naturis, nulla cum eis commistione, discreta est; si semel proprietatibus, quæ substantiam continent ac servant, nudata fuerit, ne ipsam quoque ullo modo fore, vel quod non erat aliudque futuram? Siquidem omnino peremptis proprietatibus fore illam, velut indigentia ingratiusque dicere non abnuerit. Sic enim comparatum, ut corruptis naturalibus proprietatibus, omne quoque subjectum una corrumpatur. Quid enim, aut ubi bos et equus et leo, atque ejusmodi alia, desideratis proprietatibus, quæ cuiusque rei naturam contineant? Quis vero hæc esse absque illis dicere præsumat, si modo sani capitis est, haud intelligo. Siquidem igitur verum est, nullam rem esse aut cognosci posse, absque illis quæ natura vereque eam insigniunt; plane sit, ut qui animæ adimunt, quod illi essentialiter ingentum est (vim scilicet rationis et intelligendi, quatenus semper et est et operatur intelligendo ac cogitando seu ratione utendo), id quoque quod est esse perspicue adimant. Sicque eorum opinione, corruptioni mortique obnoxia erit, quæ corpore vita functo, ipsa jam nec esse habeat; quo quid absurdius dici queat?

Sin autem eam vivere, vel verbo tenus, eisi non **C** reipsa, docent, omnium reprehensionem verili, plane etiam movebitur. Omnis enim rerum creaturarum vita, motu proditur. Si autem movetur, omnino etiam operatur: omnis enim motus, per operationem manifestatur. Si autem operatur, plane naturaliter motus, non ab extrinseco motore, aut per accidens. Non enim quod in orbem rotetur, aut locum ex loco mutet; omninoque, ut verbo dicam, corporum more, sed mente et ratione.

Sin autem mente et ratione et vivit et movetur et operatur, omnino ratione utitur seu discurret, et intelligit et cognoscit. Nisi vero etiam cognoscit et discurret, ne operatur quidem, neque movetur, aut vivit. Neque enim vita constare potest, si desit innatus motus; at neque innaturalis motus prodi potest, quin natura conveniens ac cognata operatio sit.

Ad hæc vero, anima aut ipsa a se sui que ratione rationalis est ac intelligens, aut mutatur a corpore. Ac siquidem sui ipsa ratione, seu essentiæ suæ, rationalis est **246** ac intelligens, ipsa a se omnino vere existens est. Sin autem vere existens est, sui ipsa ratione natura, et per se operabitur ac eum corpore, natura intelligens utensque ratione; nec unquam natura, quin intelligendi prædita viribus sit, desinens. Quæ enim cuius rei, quæcumque demum dixeris, natura insunt, hæc, quandiu illa est ac vere existit, nunquam auferri

Τίς γάρ, εἴπερ μὴ πάντα τῆς κατὰ τὸν λόγον ἐστέρηται χάριτος, ἀγνοεῖ, ὅτι πᾶσα φύσις οὐσιωδῶς οἰκείοις ἰδιώμασι διατεταμένη· καὶ ταύτη τὸν αἰσθητὸν τῆς οὐσίας ὑπάρξεως, καὶ τὴν διαφορὰν καθ' ἣν τῶν ἄλλων ἀμικρῶς διόρισται δεικνύουσα φύσεων· ἐπὶ τῶν συνεκτικῶν τῆς οὐσίας αὐτῆς ἀπογίνεσθαι ἰδιωμάτων, ἢ οὐδ' ὅπως ἐστὶν, ἢ ὅπερ οὐκ ἔστιν, γίνεσθαι εἴπερ ὅπως κατὰ τὴν ἀναλυσιν τῶν ἰδιωμάτων εἶναι συμπεριφορικῶς αὐτὴν ἀνίσχυται εἰπεῖν. Πέφυκε γὰρ πᾶν ὑποκείμενον τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι φθοιρῶμενος συμπεριφέρεισθαι. Τί γάρ, ἢ τοῦ βούεσθαι, καὶ ἔπος, καὶ λῆον, καὶ τὰ τοιαῦτα, τῶν συνεκτικῶν τῆς ἐκείνου φύσεως ἰδιωμάτων οὐκ ὄντων; ἢ τίς εἶναι ταῦτα ἐκείνων χωρὶς εἰπεῖν θάρσεται, μανίας ὑπάρχων ἀλεύθερος, οὐ συνορεῖ. Εἰ οὖν ἀληθές, τὸ μὴδὲν δύνασθαι τῶν ὄντων εἶναι ἢ γνωσθῆναι ἀνεῖ τῶν φυσικῶν καὶ χωρὶς αὐτῶν χαρακτηριζόμενον, οἱ τῆς ψυχῆς τὸ κατ' οὐσίαν αὐτῇ ἐμπνευστὶς ἀφαιρούμενος· τούτεστι, τὸ λογικόν τε καὶ νοερὸν, καθὼς αἰετὶ τί ἐστι καὶ ἐνεργεῖ νοοῦσα καὶ λογιζομένη, προδήλως καὶ τὸ εἶναι αὐτῆς, καὶ μὴ λέγουσι, συναφαιρούμενος· καὶ ἐστὶν κατ' αὐτοῦς, φθαρτὴ καὶ θνητὴ, τὸ εἶναι μετὰ τὸν τοῦ σώματος θάνατον οὐκ ἔχουσα· οὐ τί ἀτοπώτερον;

C Εἰ δὲ ἔστιν αὕτη ὑποκείμενη, καὶν λόγῳ, εἰ καὶ μὴ πράγματι, τὸν παρὰ πάντων ὑπορούμενον ἐλεγχμα, πάντως καὶ κινεῖται. Πᾶσα γὰρ ζῶη τῶν γινεσθῶν, ἐν κινήσει δεικνύεται. Εἰ δὲ κινεῖται, καὶ ἐνεργεῖ πάντως· πᾶσα γὰρ κίνησις, δι' ἐνεργείας ἐκπαίνεται. Εἰ δὲ ἐνεργεῖ, φυσικῶς πάντως κινουμένη, καὶ οὐ θετικῶς, ἢ κατὰ συμβεβηκός, ἐνεργήσει. Οὐ γὰρ νοητικῶς, ἢ μεταθετικῶς· ἢ, συνελόντα εἰπεῖν, σωματικῶς· ἀλλὰ νοερῶς τε καὶ λογικῶς.

Εἰ δὲ νοερῶς τε καὶ λογικῶς καὶ ζῇ καὶ κινεῖται καὶ ἐνεργεῖ, λογίζεται πάντως καὶ νοεῖ καὶ γινώσκει. Εἰ δὲ μὴ γινώσκει καὶ λογίζεται, οὐδὲ ἐνεργεῖ, οὐδὲ κινεῖται, οὐδὲ ζῇ. Οὐ γὰρ οἶόν τε εἶναι ζῶην ἀνεῖ τῆς ἐμφύτου κινήσεως· οὐδὲ κίνησιν φυσικὴν, προσφύουσαν ἐνεργείας οὐκ ὄσης, ἐμφανισθαι.

Ἄλλως τε δὲ, ἡ ψυχὴ, ἢ δι' ἐαυτὴν ἐστὶ λογικὴ τε καὶ νοερὰ, ἢ διὰ τὸ σῶμα. Καὶ εἰ μὲν δι' ἐαυτὴν, ἦτοι τὴν ἐαυτῆς οὐσίαν ἐστὶ λογικὴ τε καὶ νοερὰ, καὶ αὐτοπόστατος, πάντως ἐστίν. Εἰ δὲ αὐτοπόστατος δι' ἐαυτὴν φύσει καὶ καθ' ἐαυτὴν, καὶ μετὰ σώματος ἐνεργήσει, νοοῦσα κατὰ φύσιν καὶ λογιζομένη, καὶ οὐδέποτε παυομένη τῶν φυσικῶν αὐτῇ προσφύοντων νοερῶν δυνάμεων. Τὰ γὰρ φύσει τῷ ὄντως ὄντι προσόντα, ἕως ἐστὶ καὶ ὀφείσκειν, ἀναφαίρετα τυγχάνει. Ἡ ψυχὴ οὖν αἰετὶ τίς ἐστὶν, ἀφ' οὗ γίνεσθαι, καὶ ὑφισταμένη διὰ τὸν αὐτῶς

αὐτὴν δημιουργήσαντα θεόν, ἀεὶ νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ γινώσκει, καὶ καθ' ἑαυτὴν, καὶ μετὰ σώματος, δι' ἑαυτὴν καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. Οὐδαὶς οὖν εὐρεθήσεται λόγος, ὃ τὴν ψυχὴν τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς, καὶ οὐ διὰ τὸ σῶμα, μετὰ τὴν τοῦτου λύσιν ἀλλοτριῶσαι δυνάμενος. Εἰ δὲ διὰ τὸ σῶμα λογικὴ τε καὶ νοερά ἐστιν ἡ ψυχὴ, πρῶτον μὲν, τιμιώτερον τῆς δι' αὐτὸ γυνόμενης ψυχῆς ἔσται τὸ σῶμα. Ἐπειτα δὲ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔξει τό τε νοερὸν καὶ λογικόν, ὥς δι' αὐτὸ γυνόμενη. Εἰ γὰρ σώματος χωρὶς, οὐδαμῶς νοεῖν ἢ λογίζεσθαι δύναται ἡ ψυχὴ, ἐξ αὐτοῦ πάντως τὸ νοεῖν αὐτῇ καὶ λογίζεσθαι προσίσταται. Εἰ δὲ τὸ νοεῖν καὶ λογίζεσθαι ἐκ τοῦ σώματος κέκτεται ἡ ψυχὴ, ὥς αὐτοῦ χωρὶς ταῦτα ἔχειν μὴ δυνάμενη κατὰ τοὺς λέγοντας, οὐδὲ αὐθυπόστατος ἔσται πάντως· πῶς γὰρ ἡ ἀνεῖ σώματος καθ' ἑαυτὴν τὸ χαρακτηρίζον οὐκ ἔχουσα; Εἰ δὲ αὐθυπόστατος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ οὐσία ἐστὶ δηλονότι. Οὐσία δὲ αὐθυπόστατος μὴ οὐσα, συμπεριζῆς ἔσται, φυσικῶς μόνον ὑφισταμένη τῷ σώματι ἐνυπάρχουσα· μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ λύσιν, οὐδὲν οὐδαμῶς εἶναι δυνάμενη καὶ οὐδὲν ἔσται πλέον τοῖς τοσοῦτον ἀνοηταῖς νοῦσι, τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀφρημένοις (j), τῆς Ἐπικούρου καὶ Ἀριστοτέλους μεταυπονοίας, οἷς, ὡς εἰπὲς, οἱ γεννάδι, καὶ σεμνύνονται συντασσόμενοι. Καὶ περὶ μὲν τούτου, ταῦτα.

habens, cum ipsa post ejus solutionem, nihil usquam esse valeat. Nihilque amplius erit, lis, qui sic amentia feruntur, sublata eis animæ immortalitate, quam quod Epicuri et Aristotelis argutiarum ac ineptiæ est; quorum etiam, ut par est, belli homines ac strenui collegio gloriantur, gaudentque his accenseri. Atque hæc hactenus eo argumento.

Τοῦ δὲ περὶ ἀναστάσεως κατὰ αὐτῶν λεγομένου, C τίς ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας ἐπιμαλούμενος ἀκούων, οὐχὶ τὸ ἀπαθεῖς ταυτὶ διὰ πάθους, τῆς κατ' αὐτῶν ἀγανακτήσεως λέγω, περιποιήσεται; Εἰ γὰρ, ὡς φασί, κατὰ τὴν εἰκόνα τῆς παρούσης ζωῆς, ἀπαρτάς τῳ μαχομένοις χυμοῖς πεποιμένον ἀναστήσεται τὸ σῶμα, καὶ τραφήσεται ἐν τῇ φοβερῇ τοῦ θεοῦ παρουσίᾳ μετὰ τὴν τοῦ κόσμου τούτου συντέλειαν, οὐκ οἶμαι ἄλλο τι αὐτοῖς διὰ τούτων, ἵνα συνελόν εἴπω, τὰ πολλὰ περιεκόφας οὐα βηθῆναι ἐνδέχεται, ἢ ἀλδιον ἐνὸν θάνατον προσβλεῖν, καὶ τὴν φοβρὰν ἀτελείωτην. Εἰ γὰρ φοβρὰ τῶν οὕτω συνταμμένων ὑπέρχει ὁ θάνατος σωματίων, ἀεὶ δὲ τὸ δι'

A possunt. Igitur anima quæ semper sit, ex quo condita est, vereque existat Dei manere, qui ut sic esset eam condidit, semper intelligit et ratione utitur atque cognoscit, tum ipsa per se, tum cum corpore, sui ipsius, sumque nature ratione. Nulla igitur occurrat ratio, hoc evincens, animam corpore solutam, his privatum iri, quæ ei natura insunt, non ratione corporis. Sin autem corporis ratione anima rationalis est et intelligit; sit primo, ut corpus anima præstantius sit, quæ illius causa condita sit, tumque adeo ut hæc ex illo minuetur esse intelligentem et præditam ratione, quippe quæ ob illud facta sit. Siquidem enim anima absque corpore omnino intelligere, aut uti ratione, non potest; ex illo prorsus ut intelligat ac ratione utatur, corradet. Quod si anima ut intelligat ac ratione utatur ex corpore nacta est, tanquam nimirum illa hæc a se, ut illi loquuntur, habere non valeat, plane nec vere ac per se existens erit. Qui enim fuerit, quæ nec sui ratione absque corpore id ipsum habeat quod eam insignit ejusque proprius character existit? Si autem non ipsa vere et per se existens est, nimirum neque substantia est. Quod si ipsa vere ac per se existens substantia non est, accidens erit, natura solum in corpore (quod ipsa subsistat vereque existat) esse

De resurrectione autem quod astruunt, quisnam virtutis ac pietatis studiosus cultor audiens, non sibi perturbati quasi animi affectu (vehementiori scilicet in eos indignatione) imperturbationem animique tranquillitatem conciliet? Siquidem enim, ut aiunt, qua ratione se hujus vitæ imago habet, nulla diversitate 247 compugnantis humoribus imbutum corpus surrecturum est, cibisque nutriendum in tremendo Dei adventu post mundi consummationem, nihil eos aliud inde puto astruere ac conficere (quo paucis omnia quæ dici possunt perstringam) quam mortem sempiternam fore, ac corruptionem nullo unquam exitu finiendam. Cum

NOTE.

(j) Τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἀφρημένοις. Sic ambo Gregorii alique sancti Aristotelem trahunt in opinionem mortalitatis animorum, quorum certe magna fides est et auctoritas, pro eorum in Græcis Aristotelis atque ejus dogmatis diligentia. Qui utique, si conciliare Aristotelem licuisset, amicū maluissent, quam ut sibi ac catholice fidei, in re tanti, tantum adversarium committerent. Ejus ἐνδελέγεια, actusque et perfectio corporis, velut est acuties in ferro, de hominis animo eoque immortali non satis congruat: sanctus doctor tamen serio laboravit vindicando Aristotelem, et ut ejus sanum neutem in opinione de anima immortali assereret: quæ tractatio longam lucubrationem exposceret; quæ proinde alterius operæ et otii sit. Rite autem Maximus, ex negatione actus proprii et insignientis, qui in anima rationali, actus ipse rationalis est, ut scilicet intelligat et velit, ipsius anima negatio-

D nem ac interitum colligit: ut perinde sit, sic inertem esse, ac non esse. Quod monachorum, et in illis celebriorum, fuisse hunc errorem deploret Maximus, hoc admonet, monachos qui simpliciores minusque eruditi sunt, proclivius errore labi, eoque semel imbibito, fere capciosiores esse, qua sibi blandiuntur sanctitatis larva potius, quam ipsa veritate. Atque utinam Maximi hæc duntaxat tempora contingerent, ac, vel quibus ex munere indicta studiorum necessitas, serio illis secundum pietatem navarent operam, non seculari ambitu turbas fratribus facerent, omniumque diris devoti, muliercularum favore omni modo comitatu vim facerent, ut majores prælati et antistites, invitis sacris canonibus Patrumque institutis, fierent, qui nec minora replere subellia, exigui meritis ac scientia nullaque modestia (ut mississime dicam) digni existant!

enim mors eorum corporum corruptio sit, quæ eum in modum consistunt, ac semper corpus quod ciborum influxu confortetur atque conflatur, iidem corrumpatur: quippe cum fluxu dissipetur, ob nativam in ipso humorum, ex quibus concretum est, obnitiem pugnam; plane sit, ut quibus post resurrectionem corpus semper consistere tradunt, conservatum iri in sempiternum mortem astruant. Verum par erat, ut corpus quidem secundum essentiam et formam excitandum crederent, immune tamen a corruptione ac morte; et, ut verbis Apostoli utar, *pro animalis, spiritualis*; quod nempe nullam ejus proprietatis vim ferat, qua ad corruptionem impressione, conflatur, uti novit fore Deus, qui ad immortalitatem ac præstantem statum ipse de novo contemperabit; nec his plura curiosius inquirent.

Qui plures hisce nugis gaudere videam ac oblectari: *Obmutui et humiliatus sum, et silius a bonis*; nempe conducibilis ratus, quisquis vir prudens ac cautus sit, ut silentium teneat, quam ut loquatur; necumque ipse lugens et contristatus incedo, animo cogitans, quantam sermones ejusmodi, scintille instar dissidentes, edituri sint animorum stragem; nec quemquam esse, qui doctrinæ in periculum adductæ, opem ferre possit aut valit, ob eam, quæ viget, temporis morumque nequitiam. Quam obrem etiam magis ingemisco, meamque a vobis absentiam deploro; qui nimirum cominus iuventem, atque a noxiis liberantem, potentissimam paternæ vestre sanctitatis inspectionem et curam, meos crebrius plurimos lapsus verbo fulcientem, non habeam.

248 VIII. — *Ejusdem ad eundem.*

Carnali amori id comparatum, ut mora temporis emarcescat ac obsolescat, qui ipse locorum spatiis pariter distrahat ac velut commigret una cum illis, qui ejus necessitudine conjuncti sunt. Conflatur enim circa sensum, qui ea quæ minime præsentia sunt, nequaquam possit percipere. At spiritalis amor, semper mente alios aliis sibi præsentem habet, qui eo devinciuntur, tametsi multis parasangis per locorum intervalla dividantur; nullam scilicet ipse temporis aut loci circumscriptionem admittens. In mente enim existentiam habet; quæ corporum inter se locorum spatiis divisione non

P I Cor. xv, 44. ¶ Psal. xxxviii, 5.

(k) Τοῦ αὐτοῦ. Unus Regius cod. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆς ἀλλῇ, πρὸς ἀγάπην: quæ additio πρὸς ἀγάπην: superflua, respuuntque illi codices. Nam et τὸ, πρὸς τὸν αὐτόν, additum sit variantibus codicibus, pronuntiare non ausim. Quod καλὸν ποιμένα καὶ διδάσκαλον, *Pastorem et magistrum* vocat, etiam in presbyterum congruit, qualis erat Jordanis, qui forte ipse hegumenus, sive monasterio præfectus erat, sub quo Maximus vel meruerat, vel ejus imbutus doctrina fuerat: etsi in episcopum aptius foret, qui ipse simpliciter pastor, ac ejus præcipue muneris docere sit; etsi illi utraque functione minores sacerdotēs (parocci maxime, fratresque Mendicantes juris communis dispositione illis partim contenti, nec paucis æquali) adiutores sint: neutri illi

ἐπιτρόπης τρωπὸν συνιστάμενον φθεῖραι σῶμα, τῇ βῆθ' διαπνέεσθαι, διὰ τὴν τὸν ἐν αὐτῷ χυμῶν, ἐξ ὧν καὶ συνέστηκε, φύσιν ἀντιπάθειαν. ἀλλ' ἔρα, δι' ὧν κατὰ τὴν ἀνάστασιν τὸ σῶμα συνίστασθαι ὀποθεῖναι, συνεπιρροῦμενον εἰς τὸ διηγεῖς τὸν θάνατον καταγγέλλουσι. ἄλλοι πιστεύουσιν, αὐτὸ μὲν ἀνίστασθαι κατ' οὐσίαν καὶ εἶδος τὸ σῶμα, ἀφάρτων δὲ καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ χυμῶν ἀνευματικῶν τῷ μὲν φέρειν τῆς ἀλλοιωτικῆς αὐτοῦ κατὰ τὴν φθορὰν συστατικῆς ἰδιότητος, ὡς αἶδεν ὁ πρὸς τὸ ἀπαθεῖς, καὶ τίμιον αὐτὸ μετακαρπῶν θεός: καὶ μὲν αἶδεν περιεργάζεσθαι.

Τούτοις χαίροντας καὶ ἡδομένους ὁρῶν τοὺς πολλούς. Ἐκφράσων, καὶ ἐταπεινώσων, καὶ ἐσχηματίζων ἀγαθῶν: λυσταλεστίαν τοῦ λόγου τὴν σωτηρίαν παντὶ συνετὴ εἶναι κρίναι: καὶ κατ' ἐμάντων πενήτων, καὶ σκυθρωπῶν πορεύομαι: λογιζόμενος πάντων οἱ τοιοῦτοι λόγοι ἀμειλόμενοι, πανταχοῦ ἐκπαθῶν δίκην διέκτοντες, ψυχῶν ἐργάζονται θάνατον: καὶ οὐδεὶς ἐστὶν ὁ ἐπαμύναται τῷ λόγῳ δυνάμενος, ἢ βουλούμενος κινδυνεύοντι, διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τοῦ καίρου πονηρίαν. Αἰδὼ καὶ μέλλον σῴζειν, τὸν ἀπ' ὧν χωριστὸν, τὴν ἐγγύθεν φρουρούσαν με καὶ ἐξαιρουμένην τὴν βλαβερῶν πανοσῆν τῆς ὁμῶν πατρικῆς ἀγασσύντης ἐπισκοπῆς οὐκ ἔχων, συχνότερον τῷ λόγῳ τὰ πολλὰ μου ἐπειδύσαν ἐλπίσματα.

H. — Τοῦ αὐτοῦ (k) πρὸς τὸν αὐτόν.

Ὁ κατὰ σάρκα πόθος χρόνῳ μαρτυρεῖται πίκνη, συναπὼν χωριστομένους τοπικῶς, τοῖς κατ' αὐτὸν πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν τὴν συνάρεσιν. Περὶ γὰρ τὴν αἰσθησὶν ἔχει τὴν σύστασιν, τὴν μεθ' ἑαυτῶν τὴν παρόντων ἀντιλαμβάνεσθαι δυνάμεν. Ὁ δὲ κατὰ πνεῦμα πόθος, δεῖ συμπαρόντας ἀλλήλους ἔχει παρῶς, τοὺς κατ' αὐτὸν συνημένους, καὶ σωματικῶς ἀλλήλων χωρισθῶσι τὴν κατὰ χρόνον ἢ τόπον περιγραφὴν οὐ δεχόμενος. Περὶ γὰρ τὸν νοῦν ἔχει τὴν ὑπαρξίν, τὸν μεθ' ἑαυτῶν τοῖς σώμασιν ἀλλήλων διασπορευόμενος τοπικῶς, συνδιασπορευόμενος ἢ συνεπιρροῦμενος. Τούτον τὸν πόθον ἀπ' ἀρχῆς πρὸς τοὺς ἀγνο

NOTÆ.

D spernendi, utrique fovendi, ut ipso hierarcha summoque duce, velut acies ordinata consurgat, cui præest, Christiana, ipsa perficiens, præsidensque ac regens, vel in ipso foro fori, vel solo anime foro quasi tribunis suis et centurionibus, præter imperatorem suum, instructa hierarchia; uno summo hierarcha Petri successore, omnes sibi hierarchas, subditasque illis plebes, necnon manneris adiutores (ipsos vicaria eis opera προστάτας, secundi nimirum ordinis sacerdotes) uniente, ut sit una columna, una sponsa, una et acies, una Ecclesia: extra quam quidquid est, profanum est, nec in Ecclesia computandum censum, sed παρασυμμετρῶνς et conventiculi Sathane.

τάτους ὁμᾶς ἔχειν ἀξιώσεις, ἀλλ' παρόντας ὁρᾶν δο-
κῶ, καὶ διαλεγομένων ἀισθάνεσθαι· καὶ οὐκ ἔστι
καιρὸς ἢ τόπος, ὁ ἀριστὸν μὲν δυνάμενος τῆς ὑμετέ-
ρας μνήμης· διὰ παντὸς ὁμᾶς παρόντας πνευματι-
κῶς ὑποδεικνύσας, καὶ πάντας τοὺς ἐν ἡμοῖς δυ-
σώδεις λογισμοὺς ἀπελαύνοντας, τῆς ἐν ὑμῖν θείας χά-
ριτος τὴν πολλὴν εὐωδίαν οὐ φέροντας· καὶ παῖθο-
μαί γε, μὴ φιλῶς τὴν μνήμην φαντάζεσθαι τοῖς
ἀγνωστότοις ὁμᾶς, ἀλλὰ παρόντων ἀληθῶς· ἐπιεικά-
νεσθαι· τὸ γινόμενον πληροφοροῖαν ἀκριβῆ τῆς ὑμῶν
παρουσίας ποιούμενος. Ἡ γὰρ ἐν ὑμῖν κατὰ χάριν
θεοῦ δραστήριας δυνάμεις, ἅμα τῇ μνήμῃ τοὺς δι-
οχλοῦντας ἀπελαύνουσα δαίμονας, σαρκοτάτην τῆς
ὑμῶν παρουσίας παρέχεται δέλωσιν. Καὶ θαυμαστὴν
οὐδὲν, εἰ τοὺς ἀπόντας σωματικῶς, παρῆναι ποιεῖ
νοσῶς, ὁ τῶν σημείων καὶ τῶν τεράτων θεός· ὡς
οἶδεν αὐτὸς, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα θεοπροπῶς
ἐνεργοῦμενοι· καὶ πλεον ἢ ὅσον τοπικῶς ἀλλήλοις
τὰ σώματα παρέστι. Καὶ εἰ μόνον μνημονεύμενοι,
τίμιοι Πατέρες, τοσοῦτον μου τοῖς ἀτίμιοις ἐπιτίμιον
παρέχετε λογισμοί, ἀοράτως ροιτῶντες τῷ πνεύ-
ματι, τότῃ μᾶλλον κατ' ὀφθαλμοῦς παρόντες, καὶ
τὴν ἑμὴν ἀκοὴν διὰ ζωσῆς φωνῆς τοῖς θεοῖς καθ-
αγιαίνοντες λόγους, καὶ τὴν ἀρετὴν τοῖς ἑαυτῶν τρό-
ποις λαμπρῶς ἐκδιδάσκοντες;

nibus sancte imbuentes, vestrisque moribus me geret?

Διὰ τοῦτο πενθῶν καὶ σκυθρωπάζων περνούμαι,
ποθῶν τε καὶ ζητῶν σε τὸν καλὸν ποιμένα καὶ διδά-
σκαλον, τὸν εἰς τόπον με χλόης τὸ πλανώμενον πρό-
βατον κατασκηνοῦν ἐπιστάμενον· τὴν ἀποθουμένην
λέγου τὴν καύσωνα τῶν παθῶν διὰ πράξεως ἔξιν τῆς
ἀρετῆς· καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐκτρέφειν δυ-
νάμενον· τὴν ὁδοῦσάν φημι τὸν νοῦν διὰ θεωρίας
χάριν τῆς γνώσεως, τὸν ἐπιστρέφοντά μου τὴν ψυ-
χὴν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν θεοῖς καὶ λόγοις καὶ
παραδείγμασι, καὶ ἐπὶ τριβῶν ὁδηγοῦντα δικαιοσύ-
νης· τοῖς κατ' εὐσέβειαν σωτηριώδεις ὑποδεικνύον-
τα τρόπους· καὶ ῥάβδῳ καὶ βακτηρίᾳ σοφῶς παρα-
καλοῦντα, τούτῳ, τῇ μνήμῃ τῶν αἰώνιων κολά-
σεων, καθάπερ ῥάβδῳ τινὶ τὸν εἰσαγόμενον κακίας
ἀπάγοντα, καὶ τῇ προτροπῇ τῶν μελλόντων αγαθῶν,
βακτηρίᾳ δίκην εἰς ἀρετὴν τὸν προκόπτοντα δι'
ἐλπίδος στηρίζοντα· ὅπερ καὶ ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ,
ὡς οἶμαι, συμβολικῶς ὑπενίτητο, τοῖς τραύμασι
τοῦ τοῖς λησταῖς περιπεσόντος ἐπιχέων οἶνον καὶ
ἐλαιον. Ὅδῳ γὰρ τῆς γέννης τοῦ αἰωνίου πυρὸς,
ὁ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν πόθος ἐκικρινώμενος,
ἀλώδητον τὴν ψυχὴν συντηρεῖ, πρὸς τὴν ἀγάπην
ἐπισφίγγων τοῦ Κτίσαντος· πάσης ἐμπαθοῦς δια-
νοίας διὰ τῆς σφύσεως ἀπορηχθείσαν.

Ἄλλὰ πλήρωσον λοιπόν, τίμιε Πάτερ, καὶ αὐτὸς
Πνεύματος θεοῦ τῆς διδασκαλίας τὸν δόνακα (1),
Psal. cxi, 2. • Luc. x, 34.

(1) Τῆς διδασκαλίας τὸν δόνακα. Eadem meta-
phora, nec multum abludentibus verbis in Joanne

dividatur, nec iisdem angustiis claudatur. Hoc
amore, qui ut vobis sanctissimis olim a principio
jungerer nactus sim, vos semper coram praesentibus
cernere videor, ac colloquuntis sentire; nullumquo
tempus aut locus est, quorum injuria a vestra ab-
jungi memoria valeam; quae vos semper spiritu
praesentes ostendit, cunctasque in me fletore gra-
ves cogitationes fuget, quae ipse in vobis longo
suavissimam gratiae fragrantiam non ferant. Certo
que mihi persuadeo vos sanctissimos non nude
memoriam cogitare, sed praesentes vere persenti-
scere, qui certissimum praesentiae vestrae argu-
mentum e re ipsa ducam. Dei enim in vobis per
gratiam virtus efficax, una cum memoria demones
animo obinduentes in fugam agens, clarissimum
praesentiae vestrae speciem praebet. Nec quidquam
mirum, si qui corpore absunt, mente praesentes fa-
cit, qui signa et prodigia operatur, Deus quia novit
ipse ratione, et qui ejus munere, tali divine afflatu
donantur; atque id amplius, quam si etiam loco
corpora jungerentur. Ac siquidem una solaque re-
cordatione, venerandi Patres, tanta districtione
dedecorosas meas cogitationes invisibili Spiritus
adventu castigatis; quanto magis si ob oculos co-
ram praesentes, vivaque voce divinis aures sermo-
nifice virtutem docentes, nancisci contin-

Idcirco lugens maestusque ac vulbo 249 iritis
ingredior, te pastorem bonum atque doctorem,
requirens; qui ipse me ovem errantem in loco
pascuae collocare • noveris (nempe virtutis ejusmodi
habitu, qui per actionem ejusque cultu, vitiorum
depellat aestum) et super aquam refectionis educare
me possis (scientiae scilicet gratiam, contempla-
tionis vi animum irrigantem), qui divinis tum do-
ctrinis, tum exemplis animam meam a vitio ad
virtutem convertas; ac super semitas justitiae ad-
ducas (salutares scilicet, quibus vita pie institua-
tur, modos moresque submonstrans), virgaque et
baculo sapienter consoleris (nempe, aeternorum
suppliciorum memoria, ceu virga quadam, eum
qui inducitur ac virtutis cultu thronem, a vitio ac
malitia arcens; futurorumque bonorum provoca-
tione tanquam baculo, eum qui virtute proficiat,
spei adminiculo sulciens): quod ipsum, puto, Do-
minus et Salvator symbolo innuebat, cum ejus qui
in latrones inciderat, vulneribus, vinum oleumque
infunderet. Regni enim colorum amor, cum geh-
ennae ignis aeterni meta temperatus, animum a noxa
servat immunem, quem scilicet Conditoris dile-
ctione astringat; quae ipsa austeriore cultu libidi-
nosam omnem cogitationem absterserit.

Verum imple jam, venerabilis Pater, tu quoque
divina Spiritus gratia fistulam, pastorisque in mo-
Cyliceno archiepiscopo, munus pastorale, pascendo
doctrina grege, declarat: ut major mihi hinc con-

NOTÆ.

rem ac benigno susurro voca, errantem absque pastore in ignorantiae montibus, vitilique ac malitiae collibus; subque tuam adige dexteram: nullis denique malis morsibus luporum Arabiae¹ (hoc est, Occidentis: Arabia enim, ut aiunt, Occidentem sonat, si vocem interpreteris) discerptum, miserantis affectu obliga. Intellego autem (nec puto sensu fallente) secundum anagogiae sensusque spiritualis rationes, Arabiae nomine, carnem hanc, in his qui mei similes sunt, divinas spiritus leges vi opprimentem; quae plane multos vere impudentes saevosque ac immanes lupos aliat; obque peccatum, Occidentis reipsa facta sit, atque id nomen vere obtineat: super quem ascendit², tanquam bonus et misericors, Pastor ille bonis, qui pascit Israel, Deus ac Dei Verbum³; qui sedet super Cherubim⁴; nempe attendens, vidensque in quod periculum conjecti eramus; seque ideo manifestans, ac potentiam suam excitans, veniensque in carne ad salutem his, qui perierant, **250** praestandam; malasque interemptum bestias, quae in ea adoleverant; pacis denique eam regionem, oviumque ratione utentium, quae actionis cultu ad Deum provehantur, pascuam facturum: cujus ego necdum hactenus per spiritalem contemplationem (velut Israel montem Seir⁵) innoxie legem auferavi, ejusve imperturbate desideria (velut fratres suos filios Esau habitantes in Arabia, Mose duce, qui ex Jacob ducebant originem), per actionem oppido doctam ac sapientem transivi; sed adhuc Arabiam sicut filii Esau habito (nempe Occidentem, carnem scilicet, qui nimirum decursa hac vita, ob carnis libidines, aliam non satis expectem), quam nec incolere, verus omnis Israelita ac Deum videns, sustinet; qui scilicet peregrinari a carne⁶ per virtutes contendat, ac praeiens esse ad Dominum per scientiam peroptet; quae terra vere promissa arcanorum bonorum mystice existat ac nuncupetur; terra scilicet fluens lac et mel⁷. Est enim Dominus eorum nutritius, qui Christiana simplicitate infantes sunt; eorumque letitia ac gaudium, qui vita pie instituta in viros provehunt; ut qui virtutibus tanquam lacte, per actionem timentes aliat; ac velut melle, per contemplationem spiritalem mysticis notionibus sensisque diligentes dulcedine perfundat ac deliniat.

Ne igitur me a bestiis captum atque lacerum, pro miserationis affectu veritatis doctrinis, vene-

¹ Habac. i, 8. ² Psal. lxxvii, 5. ³ Joan. x, 41. ⁴ Exod. iii, 47; Num. xiv, 8; Deut. vi, 5 et alibi.

VARIAE LECTIONES.

"Fr. Esau." "Fr. Oī 'Arabēs ex tou 'Haaū tō gēnos katāgousi." Arabes ex Esau genus ducunt.

NOTE.

obscurare significat, et si quid ejusmodi est: aec in re trita longiore opus mora est.

(n) Tās ducmās. Vulg. In solitudine campestri: nec alii fere aliter. Soli ol LXX aliam hujus significationem secuti sunt, ut sic Occidentem, sive ad Occidentem redderent; eadem ipsa radice, de qua n. preced. Videndum schol. ibi a Nobilio relatum.

jectura, pseudepigraphum esse tō, prōs tōn autōn, nec nisi ad episcopum scriptam esse epistolam, in quorum officis, unus Maximus una monachis omnibus sacrie instituti viris, quanteveris illorum dotes aut munia vel industria, norma esse possit.

(m) Tōn lūpōn tēs 'Arabias. Sic ol LXX lupos Arabiae reddiderunt, quod Vulg. lupos vespertinos; homonymia scilicet vocis, tantisper mutatis punctis, communique radice quae miscere, confundere,

Α καὶ καλεῖται ποιμανικῶς· τὴ καὶ φιλανθρωπῶς τὴν ἐν τὰ ὄρη τῆς ἀγνοίας, καὶ τοὺς βουνοὺς τῆς κακίας ἀποιμάντως· πλανώμενον· καὶ ὑπὸ τὴν σὴν ποιήσαν δεξιάν, καὶ κατέβησον συμπαθῶς τὸν πολλοῖς διασπαρχθέντα δῆγμασι πονηροῖς τῶν λύκων τῆς 'Arabias (m)· τούτέστι τῶν Δυσμῶν· Δυσμᾶς γάρ, ὡς φασί, ὅλοι κατὰ τὴν 'Ελλίδα φωνὴν ἐρμηνεύονται τῆς 'Arabias τὸ ὄνομα. Νοῦ δὲ, καὶ τυχὸν οὐκ ἐφαλμένως, κατὰ τοὺς τῆς ἀναγωγῆς λόγους, διὰ τῆς 'Arabias, τὴν σάρκα ταύτην, τὴν τῶν θεῶν ἐν ταῖς κατ' ἐμὲ τυραννικὴν νόμων τοῦ πνεύματος· τὴ πολλοὺς, ὡς ἀληθῶς, ἀναίτις τε καὶ ἀνημέρους λύκους ἐκτρέφουσιν· τὴν ὄντως θύσιν καὶ γενομένην διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ἀληθῶς λεγομένην· ἥς ἐπιβόη· κεν, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ ποιμάνων τὸν 'Ισραὴλ θεὸς, καὶ θεοῦ λόγος· ὁ καλῆμενος· ἐπὶ τῶν Χερουδīm, προσεσχηκῶς δεξιάν, καὶ τὸν κίνδυνον ἡμῶν θρασυάμενος· καὶ διὰ τοῦτο ἐμφανίσας ἑαυτὸν, καὶ τὴν οὐκείαν ἐξήγησας, δυναστεῖαν, καὶ ἔλθων ἐν σαρκὶ σώσαι τοὺς ἀπολομένους, καὶ τοὺς ἐντροφεύμενους αὐτῇ πονηροῖς ἀποκτεῖναι θήρας· καὶ ποιῆσαι αὐτὴν χώραν εἰρήνης, καὶ λογικῶν προβάτων νομὴν, διὰ πράξεως πρὸς θεὸν ἀναγομένων· ἥς ἐγὼ τίως οὐπω τὸν νόμον παρῆλλον ἀδελφῶς διὰ θεωρίας πνευματικῆς, καθάπερ ὁ 'Ισραὴλ τὸ ὄρος Σειρ⁵· οὐδὲ τὰς αὐτῆς ἀπαθῶς διῆλθον ἐπιθυρίας, διὰ πράξεως γνωστικῆς, ὥσπερ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν τοὺς υἱοὺς 'Hsaū⁶, τοὺς κατοικοῦντας ἐν 'Αραβία διὰ Μωσέως, οἱ ἐξ 'Ιακώβ τὸ γένος κατὰγοντας· ἀλλ' ἐπὶ κατοικῶν τῇ 'Αραβία κατὰ τοὺς υἱοὺς 'Hsaū, τὰς δυσμᾶς (n)· λέγω δὲ τὴν σάρκα· μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, διὰ τὰς σαρκὸς ἡδονὰς, ἐτέραν μὴ ἐκδεχόμενος. Ἦν οὐδὲ παροικῆσαι παρὰ ἀληθινῶς 'Ισραὴλ καὶ ὁρᾶν θεὸν καταδέχεται, τῆς σαρκὸς ἐκδημησῆαι διὰ τῶν ἀρετῶν ἐπιγόμενος, καὶ ἐνδημησῆαι πρὸς τὸν Κύριον διὰ τῆς γνώσεως ἐπιμέμνητος· τὸν ὄντως γῆν ἐπαγγελίας· ἀρρήτων ἀγαθῶν μυστικῶς καὶ ὄντα καὶ ἀνομασμένον, τὴν βέουσαν γάλα καὶ μέλι. Θρεπτικῆς γὰρ τῶν κατ' αὐτὸν νηπιαζόντων, καὶ εὐφραντικῆς· ὁπάρχει τῶν κατ' αὐτὸν ἀνδριζομένων ὁ Κύριος, ὡς ἀρεταῖς ἐκτρέφων διὰ πράξεως, καθάπερ γάλακτι, τοὺς φοσεύμενους αὐτὸν, καὶ γνώσεσι καταγλυκαίνων μυστικαῖς, καθάπερ μέλιτι διὰ θεωρίας πνευματικῆς, τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

Τοιγαροῦν, μὴ διαλίπης παιμαίνων με συμπαθῶς ἀληθείας λόγοις τὸν θνητὸν, τίμιε Πάτερ, καὶ

⁵ Psal. lxxix, 2. ⁶ Deut. i, 2. ⁷ II Cor. v, 5.

τῶν ἐν σαρκὶ παθῶν μετὰ τῶν ἀνακινούντων αὐτὰ πνευμάτων τῆς πονηρίας, μὴ παύσῃ λυτρούμενος, τῶν κακῶς κατεσθιόντων καὶ διαπανόντων μου τὴν ἐντὸς ἀνθρωπίνου καὶ κάλῃςον πρὸς αὐτόν, καὶ ὑπὸ τῆς αἰς κατασκήνωσον πτέρυγας, εἴπερ ἀληθῶς ἔπισσι πᾶς φόβος Βαρδάρων αἰσθητῶν, δι' οὓς τοιαῦτα διαστήματα θαλάσσης, ὡς φιλόως, ἤλθον· περὶ οὗ μάλιστα παρακαλῶ τοὺς ἀγιοτάτους ὁμᾶς, μετὰ τὴν εὐκαίαν σημεῖωσιν τῆς κατὰ θεὸν παμφοῦς ὁμῶν βύσεως, ἀκριδέστερον δηλῶσαι· καὶ πάλιν τὴν κρατοῦσαν⁴² ἐπὶ τοῦ παρόντος· αὐτὸς κατὰστασιν, ὡς ἐστὶ, παραδείξει μοι διὰ γραμμῶν. Ἀσθενὴς γὰρ ὢν τὸν λογισμὸν καὶ πᾶν σαθρὸς, καὶ μολὶς κλῖν ἐν εἰρήνῃ νῆρην μικρομερῶς θυνάμενος, καὶ περὶ πολλὰ σκεδανύμενον ἐκ δεξιᾶς συνάγειν τὸν νοῦν, θέλω σὺν ἀσφαλείᾳ ποιήσασθαι τὸν πλοῦν· ὡς ἀτελής τὴν διάνοιαν, καὶ τοὺς λόγους τῆς σοφῆς τὸ πᾶν διεξαγούσης προνοίας ἐμβατεύειν οὐχ οἶδ' ὅτι ἐν· μὴ πως ἐν ταῖς συμβαίνουσιν ἐξ ἀγνοίας οὐκ ἄσας τὴν λογισμὸν, καὶ τοὺς τῆς ὑπομονῆς ἐξ ἀσθενείας ἐνδοῦς ἀγῶσι, τοὺς ἐξ αὐτῶν ζημιωθῶν στεγάνους, ὡς λειποτάκτης ἐν τῇ παύρᾳ τῶν δεόντων⁴¹ γινόμενος, διὰ τοῦ γράμματος ὡς παρὼν ἀσπάζομαι τοὺς ἀγιοτάτους ὁμᾶς, καὶ πάντας τοὺς σὺν ὁμῖν αἰτῶν διὰ τῶν ἁγίων καὶ εὐπροσδέκτων ὁμῶν εὐχῶν, Χριστῷ τῷ θεῷ καὶ σωτῆρι τῶν ὅλων παρατεθῆναι.

sanctissimos saluto et amplector, ac qui vobiscum

Θ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς θαλάσσιον πρεσβύτερον C καὶ ἡγούμενον.

Τρία, καθὼς φασιν, ὑπάρχουσι, τὰ τὸν ἀνθρώπον ἀγοντα· μᾶλλον δὲ πρὸς ἀβουλῆς τε καὶ γνώμῃ κατὰ προαίρεσιν κινεῖται ὁ ἀνθρώπος· θεός, καὶ φύσις, καὶ κόσμος. Καὶ τοῦτων ἑκαστὸν ἔκλον, τῶν ἑλλων θεὸς ἐξίσταται, πρὸς αὐτὸν ἀλλοιοῦν τὸν ἀγόμενον· κακεῖνο ποιοῦν αὐτὸν θέσει, ὑπὲρ αὐτὸ ὑπάρχον φύσει γνωρίζεται, πλὴν μόντοι τῆς φύσεως. Ἐκείνη γὰρ, τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ διαφυλάττει τὸν ἀνθρώπον, θεὸν ποιεῖν θέσει πέφυκε, θέσει ὡς ἀγαθὸς ὑπὲρ φύσιν τῷ ἀγομένῳ δωρούμενος· καὶ τῶν ὅλων καθαρῶς ἀποτέμνει, κόσμου λέγω καὶ φύσεως. Εἰ δὲ φύσις ἐστὶν ἡ ἀγούσα τὸν ἀνθρώπον, καὶ αὐτὸν ὄντα, φύσει τὸν ἀνθρώπον διαδείκνυσσι· μέσον θεοῦ καὶ κόσμου τυγχάνουσα· ὡς ὁδότερον τοῦτων κατὰ γνώμην μετέχοντα. Εἰ δὲ κόσμος ἐστὶν ὁ φέρων, κτήνος ἐργάζεται, ἥτοι σάρκα μόνην τὸν ἀγόμενον ἀνθρώπον· ἐμπάθειαν αὐτῷ δι' ἀπάτης δημιουργῶν· καὶ ἢν θεοῦ τε καὶ φύσεως μακρὰν αὐτὸν ἀποθέμενος, τὰ κατὰ φύσιν πάντα ποιεῖν αὐτὸν ἐκδίδωκε.

bidinem ei atque vili pravitatem fraude ingerens; qua a Deo atque natura procul ablegans, quæ innaturalia sunt facere docet.

Al οὖν ἀκρότης. Θεὸν δὲ φημι καὶ κόσμον, ἀλλήλων καὶ τῆς μεσότητος, λέγω δὲ τὴν φύσιν, ἀπαγεῖν τὸν ἀνθρώπον ἐκώσασιν. Ἡ δὲ μεσότης, τούτων

⁴² Fr. ἐπικρατοῦσαν. ⁴¹ For. δεινῶν.

A rante Pater, pascere destans, nec a vilis, quæ in carne sunt, eaque succedentibus spiritibus nequitiæ, me liberare cessaveris; quæ videlicet interiorum meum hominem male absumant ac devorent: accersasque ad te, ac sub alas tuas reponas, si modo vere timor omnis hostium externorum accessit, quorum formidine, tanquam vitæ amans, tanta maris spatia trajeci: cuius maxime rei vos sanctissimos rogatos velim, posteaquam votis omnibus expellam, lucidissimam vestram secundum Deum firmam valetudinem significaveritis, ut certius moneatis, omnemque illic impræsentiarum rerum statum, qualis tandem sit, ac obtineat, vestris ad me litteris exponatis. Cum enim animi sensibus parum valeam, valdeque debilis existam, ac nec in pace sobrii animi statum aliqua saltem parte ac modica tenere sufficiam, præque pavore circa multa dissipatam ac evagantem mentem habeam, tuto transfretare velim; velut scilicet animi sensibus imperfectus, ac qui 251 Providentiæ, rerum hanc universitatem sapienter moderantis, rationes penetrare non valeam: ne forte ex ignorantia rerum casibus animo fatiscens, exque imbecillitate patientiæ certaminibus cedens, quæ ex illis sunt, coronas amittam; tanquam scilicet ordinis desertor ac refuga, cum fungenda virtute tentanda malis constantia fuerit. Velut præsens per epistolam vos sunt omnes, sanctis vestris acceptisque precibus, Christo Deo omniumque Salvatore me commendari efflagitans.

IX. — Ejusdem ad Thalassium presbyterum ac Egumenum.

Tria sunt, ut aiunt, quæ hominem agunt ac trahunt, seu potius in quæ homo voluntate animique sententia libere movetur; Deus scilicet, natura et mundus. Cumque horum quodlibet trahat, a duobus reliquis abstrahit in seipsum immutans, eum, qui trahatur, idemque facilitæ ac accidente eum efficiens, quod ipsum natura esse hoscitur; excepta tamen natura, quippe quæ, id quod est, incolemem reipsa servet hominem. Verbi gratia, siquidem Deus est qui agit trahitque hominem, deum adoptione facere novit: ei qui agitur atque trahitur, deitatis munus vim omnem naturæ excedens, tanquam bonus largiens: a duobusque reliquis (mundo scilicet ac natura) liquido abscindit. Sin autem natura est quæ agit trahitque, ipsum quod natura est, naturam referentem ostendit; ipsa Dei mundique media existens, velut scilicet neutrius horum voluntate nutuque suo particeps. Sin denique mundus ferat atque rapiat, pecus efficit (solam scilicet carnem, eum qui trahitur, prestans hominem) in-

Extrema igitur (Deus scilicet ac mundus) a se invicem atque medio (nempe natura) hominem avocare habent. Medium autem, quod horum con-

sine sit, si hominem ipsum duntaxat spectantem
252 nactum fuerit, aequis eum partibus ab extre-
 mis dirimit; quod nec ad Deum emergere sinat ac
 assurgere; et ut ad mundum sinat prolabi, ipsum
 pudeat. Mox itaque ac homo voluntate affectuque
 animi ad horum quodlibet motus fuerit, cum illo
 statim operationem mutavit, ejusque appellationem
 ascivit; hoc nempe adeptus, ut carnalis audiat, vel
 animalis aut spiritalis. Est autem carnalis opus ac
 nota, ut solum male noverit facere. Animalis au-
 tem, ut nec unquam male facere velit, nec malis
 affici aut injurias ferre. Spiritalis denique, ut bene
 semper facere velit, ac pro virtute, si casus ferat,
 mala ferre ac ærumnas alacri animo eligat. Signi-
 dem igitur, benedicite, hoc votis agis, uti plane
 agis, ut Spiritu Dei agaris, a te ipse mundum am-
 puta ac naturam; seu te potius illis absconde, nec
 injurias ferre recusabis. Ludibria probraque ac
 contumelias pati ne renuas; et, ut verbo dicam,
 qui malis afficiaris, eos qui afficiant, demereri,
 cunctaque illis dimittere Dei ac virtutis gratia,
 nunquam desinas. juxta eum qui ait: Si quis vult
 tecum judicio contendere, et tunicam suam tollere,
 dimitte ei et pallium. Et iterum juxta beatum
 Apostolum dicentem: Maledicimur, et benedicimus;
 persecutionem patimur, et sustinemus; blasphema-
 mur, et obsecramus.

Denique si ut mihi morem geras in animum in-
 duxeris, serve Dei benedicte, ingentem gratiam
 his repende, a quibus ærumnas perpressus es; ac si
 vel omnium rerum jacturam ab eis pati necesse
 sit, care renuas: sed potius benedicito, dum ma-
 ledictis appeteris; sustine, dum persecutionem pa-
 teris; obsecra, dum maledictis incesseris; ne te
 carnalem esse contingat, velut qui solum injuriam
 facere noveris ac velis; vel animale, ut qui inju-
 riarum impatiens sis; sed magis spiritalem, qui
 solum ex animo bene facere et noveris et assueve-
 ris; malisque affici virtutis causa, ab iis qui ve-
 lint injuriam irrogare; promptus sis: aspiciens in
 auctorem nostræ salutis Jesum^d, qui pro omnibus
 bonis, quanta nemo unquam cognitione assequi
 potuit, dira omnia a peccatoribus et pro peccato-
 ribus alacriter pertulit. Id enim sibi propositum
 habuit, qui a mundo ac natura hominem liberatu-
 rus, mandata dedit. Quocirca reprobis est, qui
 non obtemperat; frustra que mundani parentes,
 filios ac nepotes prætexunt; præfectique, **253** mo-
 nasticem exercitium sodalitia ac conventus, ut eis
 convenienter mandata otiosa cessura sint. Plane
 enim dum tanquam verum id semel dederimus,
 nulli prorsus hominum scripsisse Dominum salutis
 legem monstrabitur. Animalem autem, ut existimo,
 naturalem hominem Scriptura appellavit: quod
 nempe circa animata duntaxat, ut earum rerum
 peritii tradunt. eaque omnino quæ oriuntur ac in-

A οὐσα μεθόριος, εἰ αὐτὴν μόνην σκοποῦντα λάβοι τὴν
 ἀνθρωπίνην, ἐπίσης τῶν ἀκρίων διότησιν· οὕτως πρὸς
 τὸν θεὸν αὐτὴν ἀναδραμεῖν συγχωροῦσα, καὶ πρὸς
 τὸν κόσμον ἀφίνα· καταπεσεῖν αἰδομένη. Ἄμα
 τοίνυν πρὸς τὴν τοῦτον κινήσῃ κατὰ γνώμην ἐνδι-
 θέτω· ὁ ἀνθρώπος, ἅμα πρὸς αὐτὸν ἐκείνον καὶ τὴν
 ἐνέργειαν ἡμεῖς, καὶ τὴν προσηγορίαν μετέβαλε,
 σαρκικὸς, ἢ ψυχικὸς, ἢ πνευματικὸς προσαγορευ-
 μένος. Ἔργον δὲ καὶ γνώρισμα τοῦ μὲν σαρκικοῦ,
 τὸ κακῶς μόνον εἶδέναι ποιεῖν. Τοῦ δὲ ψυχικοῦ, τὸ
 μήτε ποιεῖν βούλεσθαι ποτέ, μήτε πάσχειν κακῶς.
 Τοῦ δὲ πνευματικοῦ, τὸ ποιεῖν μόνον καλῶς βού-
 λουσαι, καὶ ὅπῃ ἀρετῆς εἰ συμβαίνει πάσχειν καλῶς,
 προθύμως καταβέβησαι. Εἰ τοίνυν Πνεύματι θεοῦ
 ἀγεσθαι ποθεῖς, εὐλογῇ μέν, ὡς περ οὖν καὶ ποθεῖς,
 ἢ κόσμον καὶ φύσιν αὐτοῦ περιεῖλε· μέλλον δὲ τοῦτον
 αὐτοῦ περιεῖλε, καὶ ἀδικεῖσθαι μὴ παραστήσῃ·
 ἐμπαιγμοῦς τε καὶ ὑβρεῖς φέρειν μὴ ἀπαναίτου·
 καὶ ἵνα συνελὼν εἴπω, πάσχειν κακῶς, τοῦ ποιεῖν
 καλῶς τοῖς ὁρώσι κακῶς, καὶ πάντα προσάφιναι τὰ
 δρώμενα, θεοῦ χάριν καὶ ἀρετῆς, μὴ παύσῃ ποτέ,
 κατὰ τὸν εἰρηναῖον· Ἐάν τις θέλῃ σοι κριθῆναι, καὶ
 τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἀφ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἵμάτιον.
 Καὶ πάλιν κατὰ τὸν μακάριον Ἀπόστολον, λέγοντα·
 Λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνέχο-
 μεθα· βλασφημούμενοι, κατακαλοῦμεν.

C Αὐτοῦ εἰ πεισθῇ μοι βούλῃ, δοῦλε τοῦ θεοῦ
 εὐλογῇ μέν, μεγάλην κατὰ θεὸν χάριν τοῖς θλίψαι·
 καὶ προσέτι καὶ αὐτοῖς· εἰ θεὸν ἐστὶ πάντα, μὴ
 ἀναιδέως· καὶ ἄλλον εὐλόγησον λοιδορούμενος·
 καὶ ἀνέχου διωκόμενος, ἵνα μὴ ᾖ σαρκικὸς, ὡς ἀδικεῖν μόνον καὶ
 εἶδός καὶ βούλεσθαι· ἢ ψυχικὸς, ὡς ἀδικεῖσθαι μὴ
 ἀνεχόμενος· ἀλλὰ μέλλον πνευματικὸς, τὸ εὖ ποιεῖν
 μόνον ἐκουσίως· καὶ εἶδός καὶ ἀκούμενος· καὶ πό-
 σχειν κακῶς παρὰ τὴν βουλομένην προθύμως ὅπῃ
 ἀρετῆς ἐπιστάμενος· ἀφορῶν πρὸς τὴν τῆς σωτη-
 ρίας ἡμῶν ἀρχηγὴν Ἰησοῦν· ὃς ἀντὶ πάντων τῶν
 ἀγαθῶν, ὅσα οὐδέποτε τις γνώσει· περιλαβεῖν δεδόν-
 ται, πάντα τὰ θεῖα, ὅσα οὐδεὶς ὑπὸ τῶν ἀμαρτω-
 λῶν, καὶ ὅπῃ τῶν ἀμαρτωλῶν μακροθύμως ὤ-
 κειναι. Σκοπὸς γὰρ τῇ δοτῇ τῶν ἐντολῶν, κόσμου
 καὶ φύσεως εὐθετεῖν τὸν ἀνθρώπον. Καὶ διὰ
 τοῦτο κατὰ κριτος, ὁ μὴ πειθόμενος· καὶ μάτην εἰ
 κατὰ κόσμον πατέρης τὰ ἔχοντα προφασίζονται,
 καὶ τὰς συνουσίας τῶν τὸν μονήρην βίον ἀσκειμένων
 οἱ προκείμενοι, πρὸς τὸ θεῖον ἐλλόγιον· αὐτοῖς ἀργὰς
 εἶναι τὰς ἐντολάς. Ὅπερ ὡς ἀληθὲς εἰ δεξιόμηναι,
 οὐδενὶ τὸ παράπαν ὁ Κύριος γεγραμῶς νόμον σωτη-
 ρίας δειχθήσεται. Ψυχικὸν δὲ, καθὼς οἶμαι, τὸν ψυ-
 σικὸν ὁ τῆς Γραφῆς λόγος ἐκάλεσεν ἀνθρώπον·
 ἐπειδὴ περὶ μόνον, καθὼς φασιν οἱ τὰ τοιαῦτα δι-
 νοῖ, τὰ ψυχούμενα, καὶ ἀπλῶς τὰ ὑπὸ τοιαῦτα δι-
 νῶν, ἢ τῆς φύσεως θεωρεῖσθαι πέφυκεν ἰδιότης.
 Ταῦτα εἰ γέγραφα ὑμῖν, εἰσποστα, ἐπειδὴ πολὺ διὰ

^b Matth. v, 4. ^c I Cor. iv, 12. ^d Hebr. vii, 2. ^e I Cor. ii, 14.

τοῦ ὑμετέρου παραγνώστου (α) δυσχεραίνοντα. ἡμᾶς εὖρον πρὸς τὰ συμβάντα. Ἀλλ' εὖχου δυνατὸς ὡς δυνατὸς πρὸς τὴν δύνατον ἀμείναι ἀμαρτίας, ὑπὲρ Μαξίμου τοῦ σου καὶ δούλου καὶ μαθητοῦ, τίμιε Πάτερ.

F. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην κυβικουλάριον.

Ἐπειδὴ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ὁπ' ἀνθρώπων ἀνθρώπους βασιλεύσεται· ψήφισάμενος ὁ Θεὸς ἐδικαίωσε, μῖσος καὶ τῆς αὐτῆς πάντων ὀπαρχοῦσας τῆς φύσεως, καὶ πάντας τῶ κατ' αὐτὴν ἀπλῶ λόγῳ τοῦ μετέχοντος αὐτῆς ὁμοτιμίας ἀποφαίνουσι, γραφῆναι ὁμῶς ἐκελευσάτω, ἵπῳ κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν, μηδὲν ἀποκρυπτόμενος, ὡν παρὰ σοφῶν καὶ μακαρίων ἀνδρῶν παρίλαβον· τὰ πολλὰ περικόπτων δὲ βῆθῃναι περὶ τούτου διὰ τὴν αὐτομὸν ἐνδύχεται. Λόγος ἀληθὴς, ὡς φασί, μυστικῶς ὑπαγορεύει, τὸν δεσπόζειν κατὰ χάριν τοῦ παποικέτος αὐτὸν Θεοῦ, παντὸς τοῦ ὁριζομένου κόσμου λαχόντα ἀνθρώπων, διὰ τοῦ κατὰ παράκλησιν τρόπου, τῶν ἐμφύτων δυνάμεων τῆς ἐν αὐτῷ νοερᾷ οὐσίας, πρὸς τὰ παρὰ φύσιν πρέψαντα τὰς κινήσεις, ἐαυτῷ τε καὶ τῷ παντὶ τούτῳ κόσμῳ, τὴν κρατούσαν νῦν αὐτῶν ἀλλοίωσιν καὶ φθοράν, κατὰ κρίσιν εἰσενέγκασθαι τοῦ Θεοῦ ἡμετέρου· ἵνα μὴ πρὸς τὰ παρὰ φύσιν ἀθάνατος ἐπ' ἀπειρον ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις αὐτῶν κινουμένων φυλάττοιο· ὅπερ ἐστὶν οὐ μόνον κακίας τὸ ἔσχατον, καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἀληθείας, ὀντότητος ἀρίστος· ἐκπτώσις, ἀλλὰ καὶ σαφὴς τῆς θείας ἀγαθότητος ἀρνησις.

Διὰ τοῦτο ὁ πολυμύχθος οὐτός, καὶ πολυστάνατος τῶν ἀνθρώπων βίος, διὰ τῆς πολλῆς ἀλογίας καὶ ἀταξίας τῆς αὐτῶν εἰθνηνοσύνης ὄλης, ἄλλο τε ἄλλως φέρονται καὶ περὶ τῶν καὶ ἀκριδέστερον εἶναι, ἐν τῷ φέρεσθαι φέρονται πάντα· ἀνθρώπους, τῶν ἐν αὐτῷ δεινῶν μετέχους πάντας καθίστησι· καὶ ἐδύναται παντελῶς ἀφίγει τῆς αὐτοῦ ταραχῆς εὐσθερόν. Καὶ τοῦτο κατὰ τὴν πρέποντα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας διευτυπῶν λόγον, ἵνα τὸν παρόντα βίον παραλόγως κατὰ διάθεσιν ὑπ' ἡμῶν ἀγαπώμενον, καὶ ὅτε ποτε τῷ πάσχειν ὅπ' αὐτοῦ κακίως κατὰ περιστάσιν, ἔσον βλάπτειν οἶδεν ἡ πρὸς αὐτὸν φίλα μεταβολόντες, γινώσκοντες πολλὴ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐνίκσεως ὁ χωρισμός ἐστιν ἡμῶν χρησιμώτερος· καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν μῖσος, κατὰ λόγον ἐνδικῶς κυρώσωμεν· καὶ φυγόντες τὴν τῶν ὁριζομένων φύσιν καὶ ταραχὴν, πρὸς τὴν τῶν νοουμένων εὐσθετῇ ταυνότητι σωφρονῶν τὴν πόθον μεταβώμεθα.

De hoc arg. vide Greg. Orat. de amore pauperum.

(α) διὰ τοῦ ὑμετέρου παραγνώστου. Habet etiam Venet. nec facile ausim mutare. Succurrebat quidem ut Παρμόνοριον legerem, velut ipse monasterii administrator querelam ad Maximum detulisset, acceptumque monasterio damnum significasset, quod ille pro hegumeni seu abbatis sollicitudine paulo agrius ferret: quo eum nomine Maximum admonet. Quod tamen Ἀναγνωστοῦ nomen in

tereunt, natura proprietatis suapte indole consideretur. Hæc vobis, domine, abs me scripta sunt, quod per verum lectorem vestram invenerim, egre vos admodum ferre ea, quæ acciderunt. Verum potenter ora, velut potens, ad eum qui potens est peccata dimittere: pro Maximo, tuo et servo et discipulo, venerabilis Pater.

X. — Eiusdem ad Joannem cubicularium.

Quoniam causam, cur iusta Deus sententia, homines alios aliorum imperio subesse decreverit, cum una sit eademque omnium natura, ac quæ omnes simplici ratione ejus consortes, honore pares ostendit, vobis ut scriberem præcepistis: dicam pro virili, nihil occultans aut tacens eorum quæ a sapientibus beatisque viris accepi: pleraque tamen brevitatis causa amputans, quæ hoc argumento dici possent. Verus sermo, ut aiunt, mystice dicat, docetque, hominem, qui per Dei conditoria gratiam, mundi omnibus oculis subjecti imperium nactus erat, innatarum intelligentis in eo substantiæ virium motus, ad innaturalia per abusum vertendo, sibi pariter mundoque huic universo, eam quæ nunc viget qualitate sensum afficiente immutationis vim ac corruptionem, iusto Dei iudicio importasse: idcirco nimis, ne animæ vis in ea quæ innaturalia sunt illi inclinata, in perpetuum immortalis duraret: quod nedum extrema nequitia est, veraque ac manifesta, ab eo quod homo est, prolapsio genique ejus extinctio, verum etiam aperta divine bonitatis negatio.

Idcirco molestissima hæc, gemituque ac locu plenissima hominum vita, per rationis multam absentiam ac inordinationem valentis eam materię, aliter alias tenere. Terrens, ac quæ feratur, et (ut verius dicam) quæ eo quod fertur, omnes homines ferat, malorum suorum cunctos redit participes: nec quemquam omnino a sua illa turbatione dimittit liberum. Idque plane pro eo ac decet divinam sapientiam merito consultum: ut qui citra rationem affectu animi vitam presentem diligimus, tandem aliquando quibus ab ea malla afficimur, condiscantes quanta dōmna ejus soleat afferre amicitia, longe nobis utilius sciremus ab ea separari, quam cum illa uniri: iustaque ratione odium in eam firmaremus, ac rerum in aspectum cadentium confusione sprete ac turbatione, ad eorum quæ mente intelliguntur stabilem identitatem sobrie amorem transferremus.

NOTÆ

veteri lexico legatur, quasi qui ad legendi munus aptus sit illique deputatus; nihil vetat talem habuisse puerum lectorem Thalassium monasterio præfectum, virum doctum, quo et notio usus sit ad Maximum. Propositio παρὰ quasi diminutiva est, ut significetur quasi per tempus illi addictam in hoc operam, non quasi totus in rem incumberet.

Enimvero quod et flagellis attriti, malisque innumerabilibus affecti, ejus amicitiae vinculum solvere non sustinemus, sua Deus providentia, velut sapiens ac bonus, imperii legem regnique hominibus sanxit; idcirco nimirum ut quam praescibat ob delicias ac remissionem in vita futuram ingentem malitiae rabiem procul inibiberet: ne scilicet velut in mari pisces, homines alii alios absumerent, nemine praesidente, nec potentioris iniquam vim impetumque adversus eum, qui minor existat, prohibente. Propterea merito, puto, necessariaque ratione regni jus ac imperii invectum humano generi est, sapientiam a Deo nactum et potentiam; concessumque est, ut quae pari honore natura condita esset, in eos divideretur: qui imperio praesent, et qui subditi essent: quo nimirum altera quidem legitime obsequentes naturae scitis componeret; altera vero, qui ob animi pervicaciam his cedere nollent, juste castigaret; atque inde justitiam, amore et timore constatam, universis praestaret: qua nimirum cujusque voluntatis ac arbitrii inequalitate sublata, naturae in omnibus aequalitas tranquilla ac pacata splendide elucere habet. Quod sane nunquam contigisset, nisi timor dementis vulgi ad res absonas impetum castigaret, vique, ad eorum qui modesti sunt atque sobrii tranquillitatem, minarum terrore compelleret. Quod enim ratio sponte modestos amplecti atque sobrios suadere solet, hoc insipientes ut vel inviti colant, metui ex genio est cogere.

Hincque adeo invectum humane vite regni jus ac imperii indulgentia providentia **255** didici, proboque ut veram rationem, ac quae rei causam doceat. Sin vero etiam alia quaedam ratio in causa est juxta divinam Scripturam, hanc puto illic solum qui mundo sunt animo exploratam habere queant. Ceterum ne haec quidem a divinae Scripturae scopo prorsus abhorret. Nam et illa recusantibus hominibus Dei subesse imperio, indulsisse Deum narrat, ut vel ipsi sponte regem sibi praeficerent: ne scilicet quae nullo principante inordinatio foret, multorum principatum pareret; ac inde universo generi humano exitiosam seditionem, nemini credita illius cura divino suffragio, efficeret: ac quidem ratione eos qui ratione erudiuntur ad placiditatem componeret; potentiae vero metu, nequitiae auctores, ac qui innatum naturae bonum innaturalibus animi sententia moribus in seipsis corrumpant, castigaret.

Quisquis igitur regum, hanc regni legem servare studuit, secundus a Deo in terra vere enituit: ut qui divini consilii fidelissimus minister exstiterit, et ut Dei imperio subesset, ipse hominibus imperans jure nactus sit. Quisquis vero ea repulsa lege, sibi emnino regnandum, et non Deo existimavit, hic merito his contraria fecerit: nempe eos qui boni sint tyranni potestate a se exentiens,

† Reg. viii, 7.

A Ἄλλ' ἐπισθὲ καὶ μαστιζόμενοι, καὶ μὴδ' ἀσχοῦντες θανάτῳ, τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας τὸν θεὸν λύειν οὐκ ἀνεχόμεθα, κατὰ πρόνοιαν ὡς σοφὸς καὶ ἀγαθὸς, τὸν τῆς βασιλείας τοῖς ἀνθρώποις ὁ θεὸς διατύπτει νόμον· τὴν προγνωσθεῖσαν διὰ τὴν ἀναιδέειαν εἶναι κατὰ τὸν βίον πολλὴν τῆς κακίας λύσαν ἀναστρέλλειν πόρρωθεν· ἵνα μὴ γίνωνται κατὰ τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ἅλων οἱ ἄνθρωποι παρανόματα· μηδὲν ἐπιστατούντος, καὶ τὴν ἀδικίαν τοῦ δυνατωτέρου κατὰ τοῦ ὑποδεχόμενος ὁρμήν κωλύοντος. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὸ εἶδος, ὡς οἶμαι, βασιλεία τῶν ἀνθρώπων τῇ γένει ἀναγκαῖος ἐπιστήχθη σοφίαν παρὰ θεοῦ λαβοῦσα, καὶ δυναστείαν· καὶ ἡ ὁμότιμος φύσις εἰς τὸ ἀρχεῖν καὶ ἀρχεσθαι μερισθῆναι συνεχωρήθη. Ὅπως τῇ μὲν, τάσῃ τοὺς νομίμως τοὺς θεσμούς τῆς φύσεως παιδευόμενος· τῇ δὲ, κολᾶσθαι δικαίως τοὺς εἰκεῖν τοῖς δι' ἀσθένειαν γνώμης μὴ βουλομένους· καὶ τὴν δικαιοσύνην ἐκταῦθεν πᾶσι χαρίζεται, πόθρ καὶ φόβρ βραβεύομένη· δι' ἧς τὸ ἀνώμαλον τῆς τοῦ καθ' ἑκάστου γνώμης ἀπογενόμενον, τὸ ἐν πᾶσι τῆς φύσεως ἴσον γαλήνῳ τῇ καὶ ἡμίρῳ λαμπρῶς διαφαίνεται. Ὅπως οὐκ ἂν ἐγγίγναι ποτὲ, μὴ τοῦ φόβου κολάζοντος τὴν ἀπρονόαν τῶν πολλῶν πρὸς ἀπορίαν ὁρμήν, καὶ βίῃ πρὸς τὸν σωφρόνῳ δι' ἀπειλῆς ἄγοντος γαλήνην. Ὁ γὰρ πέφυκε λόγος τοῦς σώφρονας πείθειν ἐκούσιως ἀποτάσσοντας, τοῦτο στήρρειν ὁ φόβος τοῦς ἀπρόνοας· εἰδὼς ἀκούσιως βιάσασθαι.

C Διὰ ταύτην ἰσὺ τὴν αἰτίαν τῇ βίῃ τῶν ἀνθρώπων παρεισθελθὲν τὴν βασιλείαν συγχωρηθῆναι μετέβηκα, καὶ ἀποδοχῆμαι τὸν λόγον ὡς ἀληθῆ, καὶ τῆς αἰτίας διδάσκαλον. Εἰ δέ τις καὶ ἑτέρος ταύτης λόγος καθέστηκεν αἰτίας κατὰ τὴν θέαν Γραφήν, τοῦτον εἶναι μόνους ἡγούμεναι ληπτὴν τοὺς καθαροὺς τὴν διάνοιαν. Πλὴν δ' ὅμως, οὐδ' οὗτος τοῦ σκοποῦ τῆς θέας ἐλοσχερῶς ἐκπῆξε Γραφῆς. Κάκειν γὰρ παρατίθησθαι τοὺς ἀνθρώπους τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν, συγχωροῦντα τὸν θεὸν ἀρχεῖσθαι, καὶ ὡς αὐτῶν βασιλεύεσθαι· ἵνα μὴ τὸ ἀτακτὸν τῆς ἀναρχίας πολυαρχίαν ἐργασθῇ καὶ στάσιν φθοροποιὴν ἐνταῦθεν τῇ παντὶ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐνεργάσθαι, μηδὲν τὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν κατὰ θεῖον ψῆφον πιστευομένου.

D καὶ λόγῳ μὲν τάσσοντος τοὺς διὰ λόγον παιδαγωγούμενους πρὸς ἡμερότητα· δυναστείας δὲ φόβρ κολάζοντος, τοὺς τὴν πονηρίαν ἐκταίνοντας· καὶ τὸ ἐμψυχόν τῆς γνώσεως ἀγαθὸν γνωμικῶς τοὺς παρὰ φύσιν πρόποις ἐκ' αὐτῶν διαφθείροντας. Ὅστις οὖν βασιλεὺς, τοῦτον οὗτο φυλάττει τὸν νόμον τῆς βασιλείας ἐπαυδάσας, θεοῦ δευτέρως ἐκ τῆς ἀληθείας ἀναπέφανται, ὡς θέας βουλῆς πιστότατος γενόμενος ὑπουργός, καὶ τὸ βασιλεύεσθαι ὡς θεοῦ, βασιλεύειν ἀνθρώπων δικαίως λαχὼν. Ὅστις δὲ τοῦτον περυσόμενος τὸν θεὸν ταῦτ' ἐβασιλεύει πάντως διέγνω, καὶ ὁ θεὸς, τὰ πάντα τοῦτο εἰκότως ἐργάσθαι· τυραννικῶς μὲν αὐτοῦ τοὺς

ἀγαθούς ἐκτινάσσω, καὶ πάσης πόρρῳ τιθέμενος· βουλῆς καὶ δυναστείας· νεωτερικῶς δὲ τοὺς πονηροὺς ἐπισπώμενος, καὶ πάσης αὐτοὺς κυρίους τῆς αὐτοῦ καθιστῶν ἐξουσίας· ὅπερ ἐστὶ τῶν κρατούντων τε καὶ κρατουμένων ἔσχατον ἀπωλείας βάρβαρον. Ἡμῖν δὲ δοτὴ Θεὸς ἐκουσίως ὑπ' αὐτοῦ βασιλευσθαι, διὰ τῆς ἐκκληρώσεως τῶν ζωοποιῶν αὐτοῦ ἐντολῶν καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ἐπὶ γῆς βασιλεύοντας, ἀξίως τιμῆν, ὡς φύλακας τῶν αὐτοῦ θείων διαταγμάτων.

IA. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἡγουμένην¹, περὶ ἀσκητικῆς ἐξελθοῦσης τῆς μονῆς, καὶ μετανοήσεως.

Οἱ τῆς ἀληθείας κήρυκες, καὶ τῆς θείας χάριτος γενομένοι λειτουργοί, ὅσοι ἐξ ἀρχῆς μέχρις ἡμῶν κατὰ τοὺς αὐτῶν καιροὺς ἕκαστος τὸ σωτήριον ἡμῖν τοῦ Θεοῦ διεσάφησαν θέλημα, παρὶ, μηδενούτω Θεῷ εἶναι φίλον τε καὶ ἱεράσιμον, ὡς ἡ ἐκ μετανοίας ἀληθεία ἐπ' αὐτὸν τῶν ἀνθρώπων ἐπιστροφή. Ὅπερ μάλιστα τῶν ἄλλων θεϊκότερον ὑπάρχον διέξει βουλόμενος ὁ θεαρχικὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Λόγος· μᾶλλον δὲ καὶ πρῶτον καὶ μόνον τῆς ἀπείρου ἀγαθότητος γνώρισμα, κατὰ τινὰ ἀρῆσιν συγκαταβάσις τρέπον, διὰ σαρκὸς ἡμῖν ὁμιλῆσαι ἤξισεν, ἐκεῖνα καὶ ὁράσας καὶ παθὼν καὶ εἰπόν, δι' ὧν εἶδε ἡμᾶς, ἐχθροῦς ὄντας καὶ πολεμικοὺς καταλλαγῆναι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ τῆς μακαρίας ζωῆς ξενωθέντας, πρὸς αὐτὴν πάλιν ἐπαναχθῆναι. Οὐ μόνον γὰρ τοῖς θαύμασι τὰς νόσους ἡμῶν ἴασατο, καὶ διὰ παθημάτων τὰς ἀσθενείας ἀναλαβὼν, καὶ διὰ θανάτου ἀποδοὺς ὡς ὑπεύθυνος ὁ ἀναμάρτητος τὸ ἡμέτερον ὄφλημα τῶν πολλῶν καὶ φοβερῶν ἡμᾶς ἡλευθέρωσεν ἐγκλημάτων· ἀλλὰ καὶ πολυτρόπως διδάσκον, ἰσχυρῶς ἐαυτῷ γενέσθαι κατὰ τὴν φιλήνθρωπον ἔξιν, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους· τελεῖαν ἀγάπην, βουλομένους βεβούληται. Διὰ τοι τοῦτο, οὐκ ἥθελον καλεῖσθαι δικαίους, εἶδόν, ἀλλὰ ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Καὶ, ὅτι χρεῖαν ἔχουσιν οἱ λογρόντες ἑαυτοῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Καὶ, Ζητήσαι, καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς, ἐληλυθῆναι. Καὶ, Πρὸς τὰ πρόβατα, τὰ ἀπολωλὸτα οἴκου Ἰσραὴλ ἀπεστέλλειν. Καὶ τὴν βασιλικὴν ἀνασώσασθαι εἰκόνα, ὑπὸ τὴν δυσωδεστάτην τῶν παθῶν κόπρον γεγεννημένην παραγεγονέναι, διὰ τῆς δραχμῆς παραβολικῶς παρηγίστατο. Καὶ, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ἐπὶ ἐνὶ ἀμωρτωλῷ μετανοοῦντι. Διὰ τοῦτο τὸν ἡγσταὶς περιπεσόντα, καὶ γυμνωθέντα πάσης περιβολῆς, καὶ ταῖς πληγαῖς ἡμιθανῆ γεγεννημένον, οἶνον καὶ ἐλαιον καὶ καταδέδοικας ἀνέβρωσε· καὶ ἐπὶ τὸ ὄνιον κτήνος ἀναβιδάσας, τῷ πάνδοξοι παρατίθεται· καὶ τὰ πρὸς ἐπιμυελίαν ἀρκοῦντα δοὺς, ἐπιγγαλῶ καὶ τὰ πρόσδαπανώμενα δώσας ἐπαμειβόμενος. Διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀσώτου υἱοῦ τὸν πανάγαθον πατέρα ἐκκληθῆναι (p) φησι, καὶ ἀσπασάμενον

A ab omnique procul consilio ac magistratu semovens; eos vero qui mali sint ac nequam, audaci temeritate asciscens, omnique eos potentie sui arbitros constituens: quod utique eorum qui imperant ac qui imperio reguntur extremum perditionis harathrum est. Præstet nobis Deus et sponte ejus imperio regamur, ea ratione quod vivifica ejus mandata impleamus; eosque qui ex ejus rationibus super terram regnant, veluti custodes divinarum ipsius constitutionum, digno honore colamus.

XI. — Ejusdem ad præpositum, de moniali quam monasterio exierat, ac quam facti penitential.

Veritatis præcones, ac qui divine gratiæ ministri exsistere; quotquot a principio ad nos usque quisque 256 temporibus salutarem nobis Dei voluntatem explicuere, nihil Deo sic charum, loque amoris habitum aiant, quam quod homines ex vera penitentia ad ipsum convertantur. Idque reliquorum maxime divinius ut ostenderet, divinum Dei ac Patris Verbum (quoniam, primum illud solumque infinite bonitatis insigne), nulla verborum vi explicabili demissionis modo, inque rem nostram inclinationis, nobiscum per carnem versari dignatum est; illa tum operatum, tum passum ac locutum, quibus decebat nos, cum inimici ac hostes essemus, Deo et Patri reconciliari; ac qui extranei a beata vita facti eramus, ad eam rursus revocari. Non solum enim miraculorum vi morbos nostros sanavit; nostrarumque passionum infirmitatibus susceptis, ac mortis supplicio, velut ipse obnoxius esset, qui ab omni immunis culpa erat, nostro reddito debito, a multis nos atque tremendis delictis liberavit, verum etiam multiplici doctrina, ut pares et efficiamur propensioris humanitatis habitu, perfectaque aliorum in alios charitate, consilium dedit. Idcirco clamabat: Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam². Et: Non opus est valentibus medico, sed male habentibus³. Item, venisse ad querendam ovem quæ perierat⁴. Præterea, missum se esse ad oves quæ perierant domus Israel⁵. Item, per drachmæ parabolam⁶, venisse se ad recuperandam imaginem, quæ vitiorum fetidissimo stercore obruta erat; paulo obscurius significavit. Et: Amen dico vobis, gaudium est in celo (et in terra) super uno peccatore penitentiam agente⁷. Ad hæc, eum qui in latrones inciderat, omnique indumento nudatus, atque ex plagis semivivus relictus fuerat, vino et oleo alligaturisque refocillavit; inque jumentum suum impositum, in stabulo curandum deponit; erogatisque quæ ad curam illius sufficerent, etiam si quid supererogatum esset, daturum se redeundo promissit⁸. Idcirco etiam revertenti filio prodigo incli-

¹ Matth. ix, 13. ² ibid. 12. ³ Luc. xv, 4. ⁴ Matth. xv, 24. ⁵ Luc. xv, 8 seqq. ⁶ ibid. 7. ⁷ Luc. x, 50 seqq.

¶ Videtur hæc, quam Photius Iavlan appellat.

NOTE.

(p) Ἐκκληθῆναι. Sic Venet. Regio erat ἐκκληθῆναι, quod magis vitiosum. Sacer textus ἐκκαλ-

natum patri optimum ait, amplexumque per poenitentiam ad se redeuntem, paternae rursus gloriae decore perornasse; nec eorum quae prius commiserat, ei quidquam exprobrasse. Eam ob rem, oviculum quae ex divino centenario recesserat, in montibus ac collibus errantem inventam, non impellens ac minans, nec labore conficiens ad causam **257** reduxit; sed humeris ipse suis impositam, reliquarum gregi incolumem miseranter reddidit. Idcirco clamavit: *Venite ad me, omnes qui laboratis, et corde onerati estis, et ego reficiam vos*. Et: *Tollite iugum meum super vos*; nempe iugum vocans mandata, sive vitam evangelicis rationibus institutam: onus vero, quod poenitentia grave habere videtur pauloque molestius: *Jugum enim meum, inquit, suave est, et onus meum leve*. Rursusque divinam iustitiam ac bonitatem docens, jubet, dicens: *Estote sancti*, *estote perfecti*; *estote misericordes, sicut Pater vester caelestis*. Et: *Dimittite, et dimittetur vobis*. Et: *Quaecumque vultis ut faciant vobis homines, similiter et vos facite eis*. Omninoque, ne sigillatim referens prolixiorum ducam epistolam, id causa est, cur iustificet meretrices quae poenitentiam agant, conversosque publicanos recipiat, ac Evangelii praecones constituat. Idcirco latrones confitentes, ac morte salutem redimentes, metu conciliat, unaque secum in paradisum inducit, ratas faciens futurorum bonorum promissiones. Propterea persecutores ex emulatione furentes, ad sanam mentem reducit coercetque, ac sui loco gentium apostolos praeficit atque ordinat; ut nos humanitatem doceremur et mansuetudinem; ac nec facile ipsi peccantes desperaremus, nec in eos qui peccant nullo miserationis affectu, durique ad condolendum maneremus; qui Deum nobis exemplar factum haberemus.

Quod igitur haec se ita reipsa habere docti sumus, Deique voluntatis esse, ut omnes homines salvi fiant, et ad veritatis agnitionem veniant; unumque mirabilis ejus per carnem ad nos adventus principium ac argumentum, nostram ipsi salutem didicimus; praeficiens vestram sanctitatem rogo, ipsas Dei ac Salvatoris nostri Christi vivificas passiones, quibus et redempti sumus e potestate tenebrarum, supplicationis loco obtendens. Credo enim te, quae vera sis Filii Dei discipula, vitae omni disciplina cultuque, viventem ac efficacem in temetipsa magistrum, ut quae a puero tota illi adhaerens, portare; ut me etiam humili ac peccatore, nihilque tua dignum virtute habente,

* Luc. xv, 20 seqq. * ibid. 4-7. * Matth. xi, 28 v. 48. * Luc. vi, 36; Matth. v, 7. * Matth. vi, 42 1 seqq. * 1 Tim. ii, 4.

* Alter Reg. cod. συνεπίστα. malo omnib. * He

χρυσὴν habet, *misertus est, misericordia motus est*; nec aliter ulli interpretum. Scripsit ergo Maximus ἐκλαγγισθῆναι, quam vocem altera affini Antiquarius postea mutaverit. παρακληθῆναι, haud

A τὸν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς μεταβολῆς ἀναδραμόντα, τὸ κάλλιπαι τῆς πατρικῆς πάλιν κατακοσμήσαι δόξης, οἰδοτιοῦν περὶ τῶν προτέρων μετάρμενον. διὰ τοῦτο τὸ τῆς βλαβῆς ἐκτοντάτος ἀποφοιτῆσαν πρόβατον, ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς πλανώμενον εὐρών, οὐκ ἐλαύνων, οὐδὲ μέγθῳ κατατρίβων πρὸς τὴν μάδραν ἐπανήγαγε τὸν προβάτων· ἀλλὰ τῶν ὁμῶν ἐπιδοίῃ τῶν ἰδίων, πρὸς τὰ σύννομα συμπάθεις διασώσας. διὰ τοῦτο, δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπῶντες καὶ περπορισμένοι ἐπὶ τῇ καρδίᾳ, κατὰ ἀναπαύσω ὑμᾶς, ἀνέκραγας. Καὶ, Ἄρα τὸν ζυγὸν μου ἐπ' ὑμᾶς ζυγὸν λέγων, τὰς ἐντολάς· ἡγοῦν τὸν εὐαγγελικῶς εὐδυνώμενον βίον· φορτίον δὲ, τὸ δοκοῦν εἶναι τῆς μεταβολῆς ἐπιπονοῦν. Ὁ γὰρ ζυγὸς μου, φησὶ, χρηστός καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν. Καὶ πάλιν βλαβὴ δικαιοσύνης καὶ ἀγαθότητος διδάσκων, παρακληθῆναι λέγων· Ἦλθετε ἅγιοι· γίνεσθε τέλειοι· γίνεσθε ἐλεήμονες· γίνεσθε οὐκίστητες, ὡς ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Καὶ, Ἄγετε, καὶ ἀφενήσεται ὑμῶν. Καὶ, Ὅσα θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῶν οἱ ἄνθρωποι, ὁμοίως καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε ὑπὲρ αὐτοῦ. Καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ ἀπλῶς, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἐκαστον λέγων μηχανῶν τὴν ἐπιστολήν, διὰ τοῦτο πόρνας διακατέλῃ μετανοήσας, τελώντας τε προσδέχεται, ἐπιστρέφοντας, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου καθίστηται κήρυκας. διὰ τοῦτο ληστές ὁμολογοῦντας, καὶ τῇ θανάτῳ δυνουμένους τὴν σωτηρίαν, διὰ τὸν φόβον συνεπάγεται, καὶ εἰς τὴν παράδεισον αὐτῶν συνεισάγει, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν πατούμενος τὰς ἐπαγγελίας. διὰ τοῦτο διώκτας μαινομένους, σωφρονίζει, διὰ τὸν ζήλον, καὶ ἰδῶν ἀποστόλους ἀντ' αὐτοῦ χειροτονήσας, προβάλλεται· ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν φιλονεικῆσαι καὶ ἡμερότητα· καὶ μήτε βλάβος αὐτῶν ἀπογινώσκωμεν ἀμαρτάνοντας, καὶ πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας μὴ μένωμεν ἀσυμπαθεῖς καὶ ἀνάλγητοι· θεῶν ἔχοντες τῶν γινόμενων παράδειγμα.

Ἐπειδὴ οὖν ταῦθ' οὕτως ἐπ' αὐτῆς ἔχον τῆς ἀληθείας, καὶ θέλημα θεοῦ ὑπάρχειν τὰ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν εἰσεῖν ἀληθείας, ἐδιδάχθημεν· καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ θαυμαστότης διὰ σαρκὸς ἐπεδράμει ἀρχὴν καὶ ὑπόθεσιν μόνην τὴν ἡμῶν σωτηρίαν εἶναι μενήμεθα· θαρρύνοντες αὐτὴν ὑμετέραν ἀγνοοῦντες, αὐτὰ σοὶ τὰ ζωοποιὰ παθήματα τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, οἷς ἐλυτρώθημεν τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, ἀντ' ὑμπερίτης προβαλλόμενος. Πιστεύω γὰρ σε γνησίαν εὐσέβειαν μεθεῖναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, διὰ πάσης τῆς τοῦ βίου ἀγωγῆς, ζῶντα καὶ ὑμπακτον ἐν αὐτῇ φέρειν τὴν διδασκαλίαν, ὥς δὲ ἐκ παιδὸς δι' ἐμοῦ αὐτῷ προσωφρῶσσαν· ἵνα καὶ δι' ἐμοῦ μεσίτου τοῦ ταπεινοῦ

* ibid. 29. * ibid. 30. * Levit. xi, 41. * Matth. xxi, 31; ix, 8. * Luc. xiii, 45. * Act. ix,

NOTE.

multum ablueret, quo pacatum filio patris animum eoque conciliatum, ac velut exoratum, primo ejus poenitentis accessu significaret.

καὶ ἀμαρτωλοῦ, καὶ μηδὲν ἔχοντο· τῆς οὗς ἀρετῆς ἐπέκειον, τιμῆς· τὴν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ φιλόφρονων κένωσιν, καὶ προσδέξῃ μετανοοῦσαν, καὶ τοῖς δάκρυσιν ἐκτακίαν τήνδε τὴν ἀδελφὴν. Πολλὴ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀρετὸς ἡ συντριβὴ τῆς καρδίας αὐτῆς, καὶ τοῦ πνεύματος ἡ ταπεινότης, ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ ἣν πέπραχα, καὶ τῷ ἄφ' ὧν ἡμεῖς χωρισμῷ, ὃν πέπονθεν. Μὴ οὖν ἐξουθενώσῃ, δοῦλῃ Θεοῦ εὐλογημένη, καρδίαν συντριμμένην καὶ ταπεινωμένην, ἣν ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενώσιν· ἀλλ' οὐκίρμων καὶ ἐλεῆμων, εὐσπλαγχνός τε καὶ συμπαθὴς γενομένη, μέμῃσαι τὸν δι' ἡμᾶς ἔκουσόν· ὑπὲρ φιλοφρονίας ἀποθανεῖν καταδεξάμενον· καὶ προσδέξασθαι αὐτὴν καὶ ἀπαλλάξασθαι ἀξίωσον, καὶ κυρῶσαι πρὸς αὐτὴν ἀγάπην ἀνάγκου. Καὶ τῇριζον αὐτὴν λόγους καὶ ἔργοις φιλοφροσύνης· καὶ ἡμερότητος, καὶ ἀρπασον τῶν χειρῶν τοῦ τυράννου, καὶ τὰ γινόμενα αὐτῇ συντριμματα καταδέχσον συμπαθῶς· ἵνα μὴ πολλὰ καταδαρθεῖται τῇ λύπῃ, τῇ τῆς ἀπογνώσεως ἐμπαρῇ σκόλοπι· καὶ ἀπακτιθῶμεν αἷμα ψυχῆς δι' ἡμῶν παρὰ θείας· ἡ τότε ἀληθέστερον εἶπαι, προδοθείσης τῷ ἰχθῶρ τῆς ζωῆς ἡμῶν, πρὸς τὸ ἔχειν ὑφ' ἡμῶν εἰς ὅπως ἂν καὶ βούληται· ἣν ἔδει ζῆν διὰ τῆς ἡμῶν μακροθυμίας καὶ ἡπιότητος· καὶ ἐγκληθῶμεν δικαίως, ὡς τῶν θείων ἀμελήσαντες καὶ θελημάτων καὶ παθημάτων. Ὁμοίως γάρ, καὶ εἰ σκληρὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οὖν ἀληθής, τὸ ἀγαθὸν τοῦ Θεοῦ ἀτιμάζουσι θίλημα, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ φιλόφρονων κένωσιν ἐξουθενώσιν, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς, οἳ τε μετανοεῖν οὐκ ἐθέλοντες, καὶ τοὺς μετανοοῦντας μὴ προσδεχόμενοι· οἳ ἀλλήλων ἀφελόντες οἰκισοῦσθαι τὰς συμφορὰς, διὰ τὴν ὁμοτιμίαν τῆς φύσεως· οὐδ' αὐτὴν τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα αἰθεροῦσιν· εἰ μὴ τι ἄλλο περὶ τὸ ὁμόφυλον μιμησάμενοι, διεδείχθημεν.

Ὡς οὖν γινώσκουσα, δοῦλῃ τοῦ Θεοῦ εὐλογημένη, οἳ ταῖς τῶν ψυχῶν ἡμῶν διαθέσεις ἡ θεία θεόντως ἐφαρμόζεται δικαιοσύνη, τοιαύτῃ ἡμῖν γινομένη, οἷους ἀλλήλοις ἑαυτοὺς παροϊμήσῃ· καὶ τοιοῦτον ἡμῖν αὐτοῖς τὸν Θεὸν καθιστώσα, οἷους φθάσαντες τοῖς ὁμοιοπαθεῖν ἑαυτοὺς διαθέκαμεν, μὴ ἀναδύῃ προσδέξασθαι ὁπταίης χρεοῖ τὴν σὴν ἰκτίτην καὶ δοῦλην· ἀλλ' ἀμελήσει θεομιμήτως διὰ πάσης σπουδῆς ἐπιθεῖς τοῖς ὁμοίοις τὸ πρόβατον, καὶ πρὸς τὴν ἀσφαλῆ μάνδραν συγχόμεσον, καὶ τοῖς λύκοις ἀνδύων πρὸς τὸ ἐξῆς διαφύλαξον· ἵνα καὶ αὐτὴ τοιοῦτου τύχους τοῦ φιλοφρονήτου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ κριτοῦ τῶν ὅλων, κατὰ τὴν αὐτοῦ φοβερὰν καὶ ὑπερένδοξον ἐπιφάνειαν, ἀποδώσόντός σοι ὡς ἑσπερας τοὺς αἰωνίους καρπούς. Οὐ καὶ ἡμεῖς τύχοιμεν ἵεω τῇ αὐτοῦ χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ· εὐχαίς καὶ προσετίαις τῆς Δεσποίνης ἡμῶν, τῆς πανενδόξου Θεοτόκου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ. Ἀμήν.

^b Psal. i. 19. ^c II Cor. ii. 8. ^d Psal. cxlvi. 5. ^e II Cor. ii. 7.

VARIE LECTIONES.

^a Marg. οὕτω Θεός· σοι, καθὼς σὺ τῷ πλησίον. Sit tibi Deus, qualis tu ipse proximo fueris.

PATROL. GR. XCI.

intercessore, ejus pro nobis humanissimam exinanitionem honores, **258** hancque adeo sororem poenitentem, atque lacrymarum vi extabescenter admittas. Ingens enim ineffabilisque ejus cordis contritio est ac spiritus humilitas, tum ejus quod commisit delicti nomine, tum ejus poenae, cui se obnoxiam fecit, a vestra sejunctia sodalitate. Ne ergo, ancilla Dei benedicta, cor contritum et humiliatum despexeris ^b, quod Deus non despexit, sed miserans ac pietate impensa indolenscensque, ejus te aemulam praebe, qui pro nobis sponte mortem suscepit, praesumma in nos humanitate et clementia ac miseratione; eamque, quæso, recipias ac amplexeris, nec cum ea charitatem firmare renuas ^c. Ipsam benignis placidisque verbis factisque confirmans, e tyranni manibus erue, ejusque miseranter contritiones alliga ^d; ne scilicet graviore tristitia depressa, desperationis se sude transfigat ^e; exigaturque a nobis sanguis animæ, quam desepimus; vel, ut verius loquar, quam vitam nostræ hosti prodidimus, qui eam, quocumque velit, illi mancipatam agat: cum par esset, longa nostra patientia ac lenitate ipsam vivere; meritoque simul rei peragendi, ut qui divinas spreverimus cum voluntates, tum passiones. Pariter enim (etsi durus sermo est, quanquam ipse apprime verus) bonam Dei voluntatem, benignissimamque nostri causa illius exinanitionem, ad ipsos quod attinet appetitum habent ac dedecorant, qui ipsi poenitere nolunt, et qui ipsi ut poenitentes recipiant, haudquaquam in animum inducunt. Quod nimirum, cum alii aliorum, ob ipsam naturæ æqualitatem, ærumnas malaque deberemus nostra deputare; ne ipsa quidem Dei erga nos bonitatis reverentia duci comprobemur, nisi quid aliud erga generis necessitudine nobis conjunctos simulati fuerimus.

Ut igitur quam non lateat, ancilla Dei benedicta, animorum nostrorum affectibus divinam convenienter aptari justitiam, talem scilicet se nobis exhibentem, quales alii aliis nos exhibuerimus; talemque nobis ipsis Deum prestare, quales ipsi priores erga simili nobis sorte mortales ac obnoxios animi affectu fuerimus, ne cunctis supinis manibus supplicem tuam ancillamque auspicere: sed nulla mora, Dei æmula alacritate, ovem humeris impositam ad tutam caule stationem repositans, ab omni postmodum lorum immutem injuria serva; ut et **259** ipsa Deum ac Salvatore Christum omniumque judicem benignum nanciscaris in tremenda ac supraquam gloriosa ejus apparitione, reddentem æternos fructus eorum, quæ seminaveris: nosque adeo illo propitio viamur, ejus gratia et benignitate, precibusque et intercessionem Dominae nostræ gloriosissimæ Dei Genitricis, omniumque sanctorum ejus. Amen.

XII. — Eiusdem, ad Joannem cubicularium, de rectis A
Ecclesia Dei decretis; et adversus Severum hereticum.

Operæ pretium ratus (Deo charissimi ejusque presidio tuti) quidquid ad mererem vestrarum venerit, nihil subtrahere, quominus vobis annuntiem (id enim vera nostræ charitatis lex et legislator, veraque ipsa charitas, Christus jubet alios alii per nos ipsos conciliari, nostraque ipsa aliorum ducere docens), hanc ad te epistolam exaravi; ut nempe denuntiarem atque monerem, venisse huc mense Novembri hujus quam agimus quintæ decimæ indictionis, Theodorum quemdam nomine Cancellarium, virum revera ingenuum, nec illiberalibus moribus, ut quidem ex aspectu gestaque conjicere licuit, litteras afferentem a communi nostra domina Deo charissimæ ejusque tota presidio, Patricia, uti aiebat, exaratas, ad benedictum Dei servum, hujusce provincie clarissimum præfectum; eo nomine, ut quæ hic habitant sanctimoniales, tum scilicet monasterii matris spiritualis Joannæ ab Alexandria, tum ejus monasterii, quod Sacerdotis vocant, quæ Severi sectæ sunt, dimitterentur. Severi, inquam, qui tanta adversus veritatem usus est mendacii insania ac abundantia, ut et hactenus negotium facessere sanctæ Dei Ecclesiæ, illique incommodare sufficiat. Nulli vero alii ab ullo prorsus alio viro- rum senatorii ordinis atque principum, qui illic Deo charissimæ ejusque presidio tutæ Patriciæ ministerio addicti sunt, ne ad nudam quidem syllabam detuli. Quamobrem etiam atque etiam miratus sum cum cum illis multis, necum ipse hæsitans, quoniam **260** ratio, cur Deo charissimus ejusque presidio tutus dominus meus nihil mihi per eum significare dignatus esset, quæque marmur, ut par est, soletque in ejusmodi litteris percrebuit, parumque absuit, quin charissimæ domine nostræ Patriciæ veneratio omnis ac cultus in catholica Dei Ecclesiâ obsolesceret; cunctoque Afrorum hanc regionem colentes, occupatis opinionibus probe de illa ejusque pietate sentientes ea res concussisset, nisi quem dixi clarissimus præfectus, convenientissimo illius prudentiæ commento, falsas esse litteras ac spurias ubique divulgasset, adversusque Cancellarium indignandum prætulisset. Detectisque per istiusmodi occasionem litterarum Alexandrinis Syrisque hæreticis, uti par erat usus est, aliis eorum in carcerem con- jectis, aliis etiam plagis emendatis; dicendo, non ea

“Fr. τοῦ Χριστοῦ.”

A IB. — Τοῦ αὐτοῦ, πρὸς Ἰωάννην κυβικουλά-
ριον (q), Περὶ τῶν ὁρθῶν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ
θεοῦ δογμάτων καὶ κατὰ Σενήρον τοῦ αἰρετικοῦ.

Καλῶς ἔχειν λογισάμενος, μὴδὲν ὁμῶν τῶν εἰς ἐμὰ
ἐρχομένων περὶ ὁμῶν αὐτῶν, θεοφυλάκτοι, ἀναγγεῖ-
λαι ὑποτάσσασθαι· τοῦτο γὰρ κελύκει ὁ ἡμέτερος
τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης νόμος καὶ νομοθέτης καὶ αὐτο-
αγάπη Χριστός· δι’ αὐτῶν ἀλλήλους ἡμᾶς οἰκτιροῦ-
σθαι διδάσκων· τὸ παρὼν τῆς ἐπιστολῆς γράμμα
πεποινημαί· δηλῶν, ὡς κατὰ τὸν Νοέμβριον μῆνα
τῆς ἐπιστολῆς πεντεκαίδεκάτης ἐπινεμήσιος, κατ-
έλαβε τὰ ἐνταῦθα θεόδωρος τις τοῖνομα καγκυλλά-
ριος· εὐγενὴς ὢντος, καὶ τρόπων ἐλευθερίας οὐκ
ἀμοιρῶν, ὡς ἐμὰ γὰρ ἐκ τῶν ὁρωμένων στοχάσασθαι
δυνατὸν, γράμμα ἐπιπερόμενος παρὰ τῆς κοινῆς
ἡμῶν διορίσεως τῆς θεοφυλάκτου Πατρικίας, ὡς
ἔλεγε κεχαραγμένον, πρὸς τὸν εὐλογημένον δοῦλον
τοῦ θεοῦ ²⁶¹, τὸν ἐνταῦθα πανεὐφημον ἱεραρχον· χά-
ριν τοῦ ἀπολυθῆναι τὰς οἰκίας ἐνταῦθα μοναζού-
σας· τῆς τε μονῆς τῆς ἀμῆας Ἰωαννίας, τῆς ἀπὸ
Ἀλεξανδρείας, καὶ τῆς ἐπιλεγόμενης μονῆς τῶν
Σακερδῶτος, τῆς Σαυῆρος οἰκίας αἰρέσεως· τοῦ τοι-
αύτη χρησαμένου κατὰ τῆς ἀληθείας μανίᾳ τε ψευ-
δοῦς καὶ περιουσίᾳ, ὡς καὶ μέχρι τῆς σήμερον τῇ
ἀγίᾳ τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίᾳ διαγλῆσαι ἀρχεῖν. Οὐδὲν
δὲ ἄλλω ἀπ’ οὐδενὸς ἑτέρου τὸ σύνολον τῶν ὁπουρ-
γεῖν ἐκείσε ἀποταγέντων τῇ θεοφυλάκτῃ Πατρικίᾳ
ἀρχόντων, ἐδὲ ἕως συλλαβῆς ψιλῆς διεκρίσιν. Ὅθεν
καγὼ σὺν πολλοῖς ἄλλοις ἐθαύμασα, τίς, ἐν ἑαυτῷ
διαπορῶν, ὁ λόγος καθ’ ὃν οὐδὲν μοι δι’ αὐτοῦ ἤξιωσε
δηλῶσαι ὁ θεοφυλάκτός μου δεσπότης· καὶ πολὺν, ὡς
εἰκός, ἐπερ ψιλῇ συμβαίνειν ἐν τοῖς τοιούτοις, ὡς ἴσται,
δέσποτα, τοῖς πιστοῖς λαοῖς γογγυσμὸν ἐποίησε τὸ
τοιούτου γράμμα· καὶ τὸ περὶ τὴν δεσποιναν ἡμῶν
τὴν πανεὐφημον Πατρικίαν παρὰ τῇ καθολικῇ τοῦ
θεοῦ Ἐκκλησίᾳ σέβας μικροῦ ἐμαίωσε· καὶ πάντας
τοὺς ταύτην οἰκοῦντας τὴν Ἀφρικανὴν χώραν, προλή-
φει χρησταὶ περὶ αὐτῆς ἴδῃ προκαταλημμένους
διδάσκουσιν, εἰ μὴ προέπουσιν τῇ αὐτοῦ συνίστοι μεθ’ ὧν
χρησάμενος ὁ λεγόμενος πανεὐφημος ἱεραρχος, ψευδὲς
εἶναι τὸ γράμμα καὶ νόθον πανταχοῦ διαφήμες· καὶ
ἀγανακτεῖν κατὰ τοῦ καγκυλλάρου προσποιοῦσθαι,
καὶ τοῖς ἀναστροφῇ τῶν αἰρετικῶν προφάσει τοῦ
τοιούτου γράμματος, τῶν τε ἀπὸ Ἀλεξανδρείας καὶ
Συρίας δεόντως ἐχρησάτο· τοὺς μὲν φυλάκας, τοὺς
δὲ καὶ πληγαῖς παιδεύσας, μὴ ὀφείλιν λήγων τὰς
προλήψεις τῆς δεσποίνης ἡμῶν τῆς Πατρικίας.
Ἰσχυρίζοντο γὰρ ἀναίδως, ἐπειδόμενοι, ὡς εἶπον, τῷ
γράμματι, χαίρειν αὐτῇ τοῖς αὐτῶν δόγμασι· καὶ

NOTE.

(q) Πρὸς Ἰωάννην κυβικουλάριον. Photii cod., nisi mendose in eo editum est, Πρὸς Ἰωάννην φιλόσοφον, quem nusquam alibi legimus in operibus Maximi, sæpius vero ut hic prænotatur, in omnibus nostris codicibus. Vir erat, ut jam monuimus, in aula potens, et Maximo amicus; ad quem proinde querit de litteris ab Augusta Martina Severianarum monialium vadimonio in Africam missis: quas et

præfectus, tumultuante populo solerter suppres- rit, quasi consulendo Augustæ honori, et ne tota late Africa hæresis labes illi aspergeretur: cujus ipsius forsitan ratione, aliorumque in favorem fidei illi novatorum; trahentibus æmulis in invidiam, cessare jussus est; quæ fuit causa motuum Africa- norum, et ut tanta provincia in Saracenorum pote- statem veniret.

πᾶσι λέγειν οὐ παρητούργο ψευδόμενοι, ὧν καὶ Θωμᾶς ὁ λεγόμενος αὐτῶν ἐπίσκοπος, τῶν ἐπ' ἀδείας πρὸς αὐτὴν παραγινόμενων, καὶ μεγάλως παρ' αὐτῆς τιμωμένων εἰς ὧν τυγχάνει ὅπερ πάντων μάλιστα τοὺς πάντας ἐτάραξε τε καὶ ἐσκανδάλισεν. Ὅστε καμὲ ἐξ ἀνάγκης τότε κληθέντα ἀπελθεῖν, ἐλέγχει τε τοὺς τοῦτο εἰπεῖν πολυήσαντας κατὰ πρόσωπον, καὶ τοὺς ἀκούσαντας πείσαι, ὥς οὐδαμῶς χάριτι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἢ αὐτῇ, ἢ ἐν ἀγίοις γενόμενος αὐτῆς σύμβιος καθοτιοῦν αἰρετικοῖς προσπατόνθασιν. Ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα ἐπιγενομένων εὐλαβεστάτων μοναχῶν, καὶ μάλιστα οἱ εὐλογημένοι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρες ἡμῶν, οἱ ἐπὶ κλην Εὐκρατάδης τὰ αὐτὰ λέγοντες, τοὺς πολλοὺς ἐποιοῦν τῆς τοιαύτης ψευδοῦς ὑπνοίας ἐκτός. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, διὰ παντὸς τρόπου ἐβλήθηεν ὁ

εἰρημένος πανεύφημος ἀνὴρ, παντὸς μῶμου καθαρὴν αὐτὴν ἀποδείξαι, καὶ πιστὴν τῷ Θεῷ, καὶ τιμιαν οὖσαν φανεῖν τοῖς πᾶσι προθέμενος.

opinione. Alique, ut verbo dicam, nihil non tentavit, quem dixi, clarissimus vir, omnis eam, labi puram, Deoque servantem fidem, ac merito colendam cunctis ostendere satagens.

Ἐγὼ δὲ οὕτω τῆς ἐπὶ τοῦτο ἀμφιβολίας ἐλευθερὸς γίγνομαι, ὁ μάλιστα τὰ ὑμέτερα οικουμένους, ὁ μικρὸς καὶ οὐδενὸς ἀξίος, τῶν μεγάλων καὶ τῆς θείας ἡγιωμένων χάριτος, ἀσάλλων ἐτι περὶ τούτου, καὶ οὐκ ἔχων τί κρίνας ψηφίζομαι. Τὴν τε γὰρ κοινὴν ἡμῶν δέσποιναν τὴν πανεύφημον Πατρικίαν ἐπὶ τῇ ἀρραγοῦς τῆς πίστεως πέτρας βεθηκυλάν ἐκ προγόνων εἰδώς, καὶ μηδὲν ἄλλο σχεδὸν ἀναπαύειν δεδιδυγμένην, ἣ τὴν ὁρθὴν εἰς Θεὸν πιστὴν, τὴν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν Ἐκκλησίαν κηρυττομένην, πιστεύειν οὐκ ἔχω αὐτῆς ὑπάρχειν τὸ γράμμα. Καὶ πάλιν ὁρῶν ὄρκους φρικτοῖς πιστούμενον τὸν εἰρημένον καγκελλάριον, καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνον παρ' αὐτῆς πεπεμφθαι ἐνταῦθα διαθεσπισμένον, φοβερὴν ἡγοῦμαι τὸ μὴ πιστεύειν· καὶ μέσος εἰμι δύο λογιζομένων ἐστὼς μεθόριος, οὐκ ἔχων τὸν νικῶντα εὐρεῖν, καὶ πρὸς αὐτὸν τῆς ψυχῆς ἐπιστρέφειν δυνάμενον τὴν συγκατάθεσιν. Πλὴν, δέσποτά μου εὐλογημένε, ἵνα τάληθές εἴπω, καὶ πᾶν ὃ κρίναι δεδύνημαι ἐξαγορεύσω· καὶ διέξασθέ με ἐκ πολλοῦ πόνου ψυχῆς διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην τολμηρῶς παρρησιαζόμενον· εἰ τῷ ὄντι βουλήσῃ καὶ γνώμῃ τῶν θεοφυλάκτων ὑμῶν, τὸ ὅπερ τῶν εἰρημένων σιρετικῶν γυναικῶν γράμμα παρ' αὐτῆς γεγένηται· ὅπερ θαυμάζω, οὐκ ἀποδέχομαι· οὐκ ἔχω βάρους εἶναι ὑμᾶς τεκμαίρομενος. Ἀκούω γὰρ τῆς θείας διδασκαλίας Γραφῆς, ὥς Ἰωσαφάτ ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖνος καὶ πιστὸς τῆς Ἰουδαίας γενόμενος βασιλεὺς, τῷ Ἀχαάβ βασιλεὶ τοῦ Ἰσραὴλ, πολλοὺς βεβρωμένους, εἰδωλολατρείας μολυσμοῖς, κατὰ τῆς Συρίας ποτὲ κινήσαντι πόλεμον συμμαχήσας, ἡγανακτήσῃ τε καὶ ἐνεγκλήσῃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν οὕτω διὰ τοῦ προφήτου φήσαντος· *Εἰ ἀνθρώπων μισοῦμένῳ μοι, καὶ ἐχθροῖσιν Κυρίου τῷ Θεῷ σὺ βοηθεῖς*· Εἰ δὲ ἄλλοις ἰσως ὑποθεμένοις τούτο πεισθεῖσαι πεποιήκην, οὐδ' οὕτως τῷ γινόμενῳ προστίθεμαι·

A procacia violandam, ejus illa compos erat, domine nostræ Patriciæ famam optimam. His enim, ut dicebam, fulti literis, impudenter jactabant, placere illi ipsorum decreta, ilisque eam assentiri. Nec quisquam erat cui non proclive insurrexerant: e quorum numero et Thomas, eorum nuncupatus episcopus, unus illorum, qui libero ad ipsam comitatu profecti, majorem in modum ab ea coluntur: quod maxime cunctos turbavit, gravique offenculo fuit. Ut me quoque tunc vocatum abire necesse fuerit, illosque qui dicere ausi essent, in faciem redarguere, atque his qui audierant suadere, Christi Salvatoris gratia, nec ipsum, nec sanctæ memoriæ ejus virum, hæreticis ullo unquam modo animum adjunxisse. Similiter vero etiam plures alii hic incolarum religiosissimorum monachorum, maximeque benedicti servi Dei Patresque nostri cognomento Eucratades, cum eadem ipsi dicerent, multorum animis ejecerant falsum eum rumorem ac opinione. Alique, ut verbo dicam, nihil non tentavit, quem dixi, clarissimus vir, omnis eam, labi puram, Deoque servantem fidem, ac merito colendam cunctis ostendere satagens.

Ego tamen necdum ejus rei causa ab anxietate liber evasi, quia precipue quæ vestra sunt, mea ipsius docam, ipse nimirum exiguus nullisque pretii homo, vestra, qui magni divinaque aucti gratia 261 esis. Adhuc sane diseruor animo, nec quid certo iudicem, habeo; qui enim communem dominam nostram clarissimam Patriciam a majoribus in fidei inconcussa petra constabilitatem sciam, nihilque fere aliud respirare doctam quam rectam in Deum fidem, quam catholica Dei Ecclesia prædicat, ægro adduci possum ut istiusmodi litteras ejus esse credam: quique rursus horrendis sacramentis affirmantem, quem dixi, Cancellarium, hacque una de causa huc se ab illa missum sancte asserentem videam, tremendum puto dicenti negare fidem; modiusque hæreo duplici confinis iudicio, non inveniens cui victoriam cedam, quodque ad se animi consensum trahere valeat. Cæterum, domine mi benedicte, ut verum dicam, ac quidquid menti occurrit, exponam (ac quæso, accipite me, qui ex multo animi dolore, quæ mea ad vos dilectio, audentius fiducia loquar), siquidem vestra Deo charissimorum ejusque præsidio tutorum voluntate ac consilio, re ipsa pro illis, quas dixi, hæreticis feminis ab ea profectæ litteræ sunt (quod miror, non probo), haud vos inapunes, nec erimine non gravari, conjicio. Audio enim doctentem Scripturam sacram, religiosissimum atque fidelem Judææ quondam regem Josaphat, eum regi Israelis Achaab multis idololatriæ sordibus contaminato, adversus Syriam moventi exercitum, socius factus esset, in Dei indignationem incidisse, atque id illi ab eo crimini datum esse, sic ad ipsum per prophetam dicente: *Si homini mihi exoro, ac qui inimicus sit Domino Deo, tu præbes auxilium*? Sin autem forte aliis suggerentibus, eorumque ducta consilio rem fecit; ne sic quidem assentiri ac pro-

1 II Paral. xix, 2.

47 Fr. προστίθεμι.

bo, Roboamum illum magni Salomonis filium cogitans, idcirco quod seniorum spreto consilio, juniorum seculis consilium fuerit, maxima regni sui parte mulatam⁸; ad hæcque, qui omnino cavendum sciam quibus nefas est, ne canonicis se rebus immisceant, ac præsertim mulieribus, quibus divina Scriptura tacere conducibilis decernit⁹, quam ut spiritum ducant.

Nullo igitur modo hæreticis, qua sunt hæretici, prestandum auxilium, vel si omnia omnibus libere permissa essent; tum ob eas, quas dixi, causas, ne imprudentes Deum offendamus; tum quod **262** non deceat eis licentiam facere de suo gloriandi mendacio, adversumque pietatem (rectam scilicet fidem) animos exserendi; ne velut angues nostra opera in apertum producti, simpliciorum quosdam seductionis morsu a tuta fidei basi excutere prævaleant; inveniamurque et ipsi (quod nolumus) imminentis eis ejus rei causa supplicii consortes et socii. Sic namque a principio consuecta etiam erga illas miseratione usus clarissimus præfectus, ut et ingentis auri vis pretio æstimandam domum, eis ad habitandum cum reliqua ubertim suppellectili donaverit; at ubi superbie jactantia inflatas invenit, animum avertit. Statim enim quasi ex condito conventus cæperunt agere, atque fidelium puellas acducere; iisque latibula præbere ac parentes earum sollicitos et ad longum tempus querendi anxios, rem eis negando celare; expiationesque ac sacrilega baptismata præsumere. Cumque rei fama permotus ipsaque explorata, etiam atque etiam obsecrans se ad eas ærius contulisset, atque ut a talibus se abstinerent, sanctæque Dei Ecclesiæ unirentur, diu multumque hortatus esset, nec ea diligentia quidquam profecisset; postremo ingens jam malum ipsumque effrene ac nihil coercitum advertens, reique nefas mussitantes fidelium populos, veritus ne quâ coitione atque tumultu inordinatum aliquid in eas procederet, ira exarscente super illis fidei Romanorum populo, qui hæreticorum ne vel nudum nomen audire sustineat, operæ pretium æstimans ac legitimum ejus rei nomine imperatorem consulere, scripta suggestionem una cum sanctissimo archiepiscopo ac provincie inclitis primoribus, cuncta retulit piissimo imperatori nostro sanctissimisque patriarchis Romano pariter et Constantinopolitano. Sereno itaque fidelissimi imperatoris nostri, sacroque beatissimorum patriarcharum accepto diplomate, quo cavebatur omnes hæreticos, quotquot in suo errore perseverarent, eliminandos e provincia esse; quas dicebam vero feminas, si modo in animum inducerent, sanctas et intemerate vivificæque catholicæ Ecclesiæ communioni accedere, illæsa cænobia sua retinere; sin autem veritatis obnitentes, imperatoris diplomati obsequi recusarent, singulas continue

A τὸν Ῥοβοὺμ ἐκείνον τὸν τοῦ μεγάλου Σολομῶντος υἱὸν ἐνθυμούμενος, τὸν διὰ τοῦ προκρίναι τῆς τῶν πρεσβυτέρων βουλῆς τὴν τῶν νεωτέρων, τὸ πλείστον τῆς ἐαυτοῦ βασιλείας ὑποτιμώμενον· ἅμα δὲ καὶ κανονικοῖς πράγμασι ἔγχετο οἷς μὴ θέμις ἀπόμοτον⁸ γινώσκων, καὶ μάλιστα γυναῖξιν, αἷς τὸ σιωπῆν ἀναπνοῆς προσφορώτερον ὁ θεὸς ἀπεφύλατο λόγος.

Ὅτι δὲ οὖν αἰρετικοῖς καθ' ὅσον ὅποτε τρόπον, ὡς αἰρετικοῖς, βοηθεῖν, εἰ καὶ πᾶσι πάντα μεταλθεῖν ἀδεῶς ἐπιτρέπατο· διὰ τε τὰς εἰρημένας αἰτίας, ἵνα μὴ τῷ Θεῷ προσκρούοντες λάθωμεν· καὶ τὸ μὴ καλὸν εἶναι διδοῖν αὐτοῖς ἀδειαν ἐμπομπεῖν τῷ οὐκ εὖ φέδει, καὶ ἀναστῆναι κατὰ τῆς εὐσεβείας· ἵνα μὴ δι' ἡμῶν ἐμφανισθέντες, ὅπως δίκην, τῶν ἀπαισίων τινὰς ἀπάτης δῆγματι δυνήθωσι τῆς κατὰ τὴν πίστιν ἀπαλοῦς βάσεως κατατεῖσαι· καὶ εὐρεθῶμεν καὶ ἡμεῖς, ὡς οὐ θέλομεν, τῆς ὑπὲρ τούτου ἐπηρεγμένης αὐτοῖς συμμετέχοντες δίκης. Οὕτω γὰρ καταρχὰς τῇ συνθεῇ χρυσάμενος καὶ περὶ αὐτὰς συμπάθει ὁ πανεὖφημος ἑπαρχος, ὡς καὶ πολλοῦ χρυσοῦ ἀξίον εἶχον αὐταῖς δωρήσασθαι πρὸς καταμονὴν μετὰ τῆς λοιπῆς τῶν χρυσίων σαφίλους ἐπιδόσεως· ὡς ἡρῶε⁹ τῇ οἰκίᾳ τῆς ὑπερηφανίας τυφωθείσας αὐτάς, ἀπετρέπη. Εὐθὺς γὰρ, ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος, τοῦ συνάγειν ἤρξαντο, καὶ ὑποσύρειν πιστῶν θυγατέρας· κρύπτειν τε καὶ ἀρνεῖσθαι τοὺς γονέας, ἐφ' ἱκανὸν αὐτὰς ἐπιζητούσας χρόνον· καὶ ἱλασμοὺς, καὶ παραβαπτίσματα ποιεῖν τοῖς μὲν· καὶ διὰ πολλῆς πολλὰκις ἰδὼν πρὸς αὐτάς παρακλησεως ταῦτα μαθὼν, καὶ τῶν μὲν τοιούτων παύσασθαι πραγμάτων, ἐκωθῆναι δὲ τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ πολλὴν παραινέσας, καὶ μηδὲν ἀνέσας· τέλος, ὡς μέγα εἶδε καὶ ἀσχετον ἤδη γινόμενον τὸ κακὸν, καὶ τοὺς δῆμους τῶν πιστῶν ὑπολαλοῦντας τὰ γινόμενα, φοβηθεὶς μὴ τι εἰς αὐτάς ἀτακτον προέλθοι, θυμῷ ζέσαντος ἐπ' αὐταῖς τοῦ πιστοῦ πληθους τῶν Ῥωμαίων, μηδ' αὐτῆς ψυχῆς ὀνομασίας τῶν αἰρετικῶν ἀνεχομένου, βουλῆς καὶ γνώμης περὶ τούτου γινέσθαι βασιλικῆς κρίπον καὶ ἐνομον ἡγησάμενος, πάντα δι' ἀναφορὰς, ἅμα τῷ ἀγνωστῷ ἀρχιεπισκόπῳ, καὶ τοῖς ἐνδοξοτάτοις τῶν ἐνταῦθα λογάσι, τῷ εὐσεβεστάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ, καὶ τοῖς ἀγνωστάτοις πατριάρχασι, τῷ τε Ῥώμης καὶ τῷ D Κωνσταντινουπόλεως ἀνήγαγε. Καὶ δι' ἡλληνὸν τοῦ πιστοτάτου ἡμῶν βασιλέως, καὶ ἱερὸν τῶν μακαριωτάτων πατριαρχῶν δεξιόμενος γράμμα, παρακαλεσόμενον πάντας μὲν αἰρετικούς τῆς χώρας ἐλαύνεσθαι, τοὺς τῇ ἰδίᾳ κακοδοξίᾳ ἐμμένοντας· τὰς δὲ εἰρημένας γυναῖκας βουλομένας μὲν τῇ ἀγίᾳ καὶ ἀχράντῳ καὶ ζωοποιῷ κοινωνίᾳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας προσελθεῖν, ἔχιν τὰ ἴδια κοινῶς ἀπαρεγγελητά· ἀνανευούσας δὲ τῇ τε ἀληθείᾳ, καὶ τῷ βασιλικῷ εἰκεῖν μὴ πειθομένας θεοπίσματι, διηγεῖσθαι ἐν τοῖς τῶν ὁρθόδοξων ἀσκητήρισις κατὰ μίαν διηρηθεῖ, καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον, οἷς μάλιστα

⁸ III Reg. xii, 13. ⁹ I Cor. xiv, 34.

⁸⁸ Fr. ἀπότομον. ⁸⁹ Fr. εὐρε.

θαρρύνουσαι τοὺς αὐτὰς πλανώντας δαψιλῶς παρέρρη-
πον, τῷ δημοσίῳ προσχωρηθῆναι ταμεῖρ· ποιήσας
πάντα σπουδαίως καθὼς ἐκελεύσθη. Πάντας μὲν χά-
ριτι Χριστοῦ πείσας τοὺς ἀπὸ Συρίας αἰρετικούς,
Αἰγύπτου τε καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ Αἰθίως, προσελ-
θεῖν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ· τῶν δὲ εἰρη-
μένων γυναικῶν, τὰς μὲν ἀπὸ τῆς μονῆς τῶν Σακερ-
δωτος, ἀφρόνως πρὸς τὴν κλίσιν τοῦ εὐσεβοῦς
δεσπότης διὰ τὴν σύντροφον ὑπερηφανίαν ἐνεχθεί-
σας, διανείμας εἰς τὰ εὐαγγέλιον τῶν ὁρθοδόξων ἀσκη-
τήρια, πληρώσεως ἔνεκεν τῶν εὐσεβῶς κεκλεισμέ-
νων, καὶ τὰς μὲν παρακλήσει, τὰς δὲ καὶ ὑποπύσει,
καὶ πάντα πάσαις διὰ τὸν Θεὸν γενόμενος· ὅψε ποτε
τὸ δέον μεταμαθούσας, ἐνωθῆναι τῇ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ
Ἐκκλησίᾳ πείσας, σὺν ἄλλοις πολλοῖς κοινοβίοις·
τὰς δὲ τῆς ἀμῆας Ἰωαννίας, ἐμφρόνως μάλα γε εἰ-
κότως, διὰ τὴν προλάμπουσαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν
δογμάτων ἀλήθειαν, μετὰ πάσης χαρᾶς προσελθού-
σας, ἀποκατέστησεν πᾶσι τε καὶ πάσαις τὰ ἴδια μο-
ναστήρια· μισθὸν ἐπέβιον τῆς αὐτοῦ περὶ τὰ Θεῶτα
μεγαλοφυίας εὐράμενος, τὸ καὶ ἀποστολικὸς κοσμη-
θῆναι χαρίσμασι, καὶ στόμα Κυρίου γνήσιον χρημα-
τίσαι, κατὰ τὸ φάσκον θεῶν λόγιον, Ἐὰν ἐξαγάγῃς
τίμιμον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσθῃ. Μᾶλλον δὲ
τῆς μενούσης αὐτῶν θείας ἀμοιβῆς προοίμιον, καὶ τῆς
σὺν Χριστῷ δόξης ἀρραβῶνα πιστότατον, τοῦτο τὸ
μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον κομισάμενος.

net divinae retributionis preludium, ejusque quæ futura cum Christo gloriæ est, arrhabonem certis-
simum, consecutus, magnum hoc opus ac admirandum.

Οὐ θέλων δὲ τοὺς αἰρετικούς θλίβεσθαι, οὐδὲ χαί-
ρων τῇ κακώσει αὐτῶν, γράφω ταῦτα, μὴ γένοιτο,
ἀλλὰ τῇ ἐπιστροφῇ μᾶλλον χαίρων καὶ συναγαλλό-
μενος. Τί γὰρ τοῖς πιστοῖς τερπνότερον, τοῦ θεά-
σθαι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα, συν-
αγόμενα εἰς ἓν. Οὐτε ὁμῖν τοῦ φιλανθρώπου τὸ ἀπη-
νὲς παραινῶν προτιθέναι· μὴ οὕτω μανίην· ἀλλὰ
μετὰ προσεχίας καὶ δοκιμασίας ποιεῖν τε καὶ
ἐνεργεῖν τὰ καλὰ εἰς πάντας ἀνθρώπους, καὶ πᾶσι
πάντα γινόμενος, καθὼς ἔκαστος ἐπιδεικται²⁰ ὁμῶν,
παρακαλῶν· πρὸς μόνον τὸ καθοτιοῦν αἰρετικοῖς
συνάρασθαι εἰς σύστασιν τῆς φρενοβλαβοῦς αὐτῶν
δόξης, σκληροῦς παντελῶς εἶναι ὁμᾶς καὶ ἀμελι-
κτοὺς βούλομαι τε καὶ εὐχομαι. Μισανθρωπίαν γὰρ
ὀρίζομαι ἔγωγε, καὶ ἀγάπης θείας χωρισμὸν, τὸ τῇ
πλάνῃ πειρᾶσθαι διδόναι ἰσχυρὸν εἰς περισσοτέραν τῶν
αὐτῇ προκατελιγμένων φθοράν.

sum, quod quis errori vires subministrare tentet, interitu.

²⁰ Ἐκθεσις ὁρθῆς ὁμολογίας.

Πρὸ δὲ πάντων καὶ ἐπὶ πᾶσι, νήφειν τε καὶ ἀγρυ-
πνεῖν καὶ παρατηρεῖσθαι τῶν κλειπτῶν τὰς ἐφόδους,
ἵνα μὴ συληθέντες ὑπ' αὐτῶν λάθωμεν· φυλάξωμεν
δὲ μᾶλλον τὸ μάλα καὶ πρῶτον τῆς σωτηρίας ἡμῶν
φάρμακον· τὴν καλὴν λέγει τῆς πίστεως κληρονο-
μίαν· ὁμολογοῦντες ψυχῇ τε καὶ στόματι μετὰ παύρη-
σίας, ὡς οἱ Πατέρες ἡμᾶς ἐδίδαξαν. Οἴκτις τοῖς ἐξ

¹ Jerem. xv, 19. ² Joan. xi, 52. ³ I Petr. v, 8.

²⁰ Fr. et Venet. ἐπιδεικται.

A per orthodoxorum religiosas domos dividendas,
earumque 263 legis severitate bona, quibus
maxime fiducia elata seductores suos copiose ale-
bant, publico addicenda esse; cuncta sedulo per-
egit, pro eo ac jussus erat: sic nimirum ut Syros
omnes hæreticos exque Ægypto et Alexandria atque
Libya sanctæ Dei Ecclesiæ accedere, Christi gratia
compulerit: earum vero, quas dicebam, femina-
rum, quæ quidem Sacerdotis dicti monasterii essent,
cum ob innatam superbiam plissimi domini jus-
sioni dementer obstitissent, per venerabiles ortho-
doxarum religiosas domos, ad implendum quod pio
sanctæque injunctum erat, dispergens; aliasque
obsecrando, alias genibus procumbendo, omnibus-
que omnia Dei causa factus; tandem aliquando
cum id quod officii erat docitas, Ecclesiæ Dei catho-
licæ, cum aliis multis cœnobitis, uniri persuasisset;
quæ matris autem spiritalis Joannæ erant, cum
ecclesiasticorum dogmatum veritate iis prævalente,
cata mente ac consilio, merito admodum, ingenti
gaudio ipsæ accessissent, cunctis (viris pariter
atque feminis) monasteria sua restituit; magnifici
sui erga divina animi condignam nactus mercedem,
ut et apostolicis egregie enituerit muneribus,
verumque Domini os effectus sit, juxta quod ait
divinum oraculum: Si extraxeris pretiosum a vili,
quasi os meum eris¹. Quinimo ejus quæ ipsum ma-
net futura cum Christo gloriæ est, arrhabonem certis-

C Non quod hæreticos malis affici vellim, quodve
eorum mihi ærumnis placeam, hæc scribo (absit!),
sed quod eorum magis conversione gaudeam,
atque animo gestiam. Quid enim fideles magis re-
creet, quam ut filios Dei, qui dispersi erant, in
unum congregari videant? Neque vero ut inimitem
durumque animum humanissimo ac mihi anteferre
moneam: absit ut ita insaniam; verum id rogo
atque obsecro, ut caute magnaue probatione ac
judicio, in omnes quæ bona sunt præstetis ac
operemini; sicque adeo, ut omnia omnibus effici-
mini, pro eo ac quisque opera vestra ac auxilio
indigebit. Unum solummodo duos vos atque in-
flexi animi volo ac flagito, ut scilicet nihil unquam
hæreticis conferatis, unde insana eorum opinio
stabiliri possit. Sane enim immanitatem ego sta-
tuo, atque a 264 divina procul charitate exces-
sorum, qui jam illo tenebantur, graviore noxa et

Expositio rectæ confessionis.

Ante omnia autem præque omnibus, sobrii-
simus oportet ac vigilans, occultosque furum
caute observemus incursus, ne imprudentes ab eis
spollemur²: quinimo, magnum illud primumque
salutis nostræ remedium (præclaram scilicet fidei
hæreditatem ac pignus) sartum tectum servemus,
animo pariter ac ore clare confitentes, quemad-

modum nos Patres docuere. Illi namque, eorum seculi vestigia qui ab initio ipsi viderunt, ac ministrari sermonis exstiterunt¹, unum e sancta et consubstantiali, intemerataque ac beata Trinitate Dei Filium Deum Verbum, splendoremque gloriæ et figuram substantiæ Patris²; creatorum omnium opificem, tum quæ oculis usurpamus, tum quæ illis videri non possunt; infinitum, nullis comprehensum terminis, invisibilem, incomprehensibilem, omni mentis cogitata maiorem, qui omnia solo voluntatis nutu tum creavit, tum continet ac conservat; bonitate immensum, in nostri gratiam, hominem factum dixerunt, ac incarnatum ex sancta gloriosissima semper Virgine Maria, proprie ac vere Dei Genitricis; cum sibi ipse ex illa carnem nobis consubstantiali, anima utente ratione pradam ac intelligente in persona (subsistendi nimirum ratione) univisset: ipsam ne momento quidem ac quantum ictus oculi est, prius existentem; sed in Deo et Verbo hoc natam quod existit ac subsistens est: Deusque perfectus cum esset, perfectum factam hominem; sic ut neque Deus esse desierit, eo quod homo factus est, quod non erat; nec quod manserit quod erat atque est (nempe Deus) id quod non erat (nempe homo) quia fieret, ei quidquam obsisterit: sed cum illud esset, hoc quoque factus sit: ita nimirum, ut cum vere utrumque (Deus simul et homo) sit, alterum divinis miraculis astruat, alterum passionibus humanis: ac ea quidem natura ac substantia, qua se ad Patrem habet, increatum, invisibilem, incircumscriptionem, inalterabilem, immutabilem, impatibilem, incorruptibilem, immortalem, omnium conditorem; carnis **265** vero suæ ac nostræ natura, eundem ipsum creatum, patibilem, circumscriptionem, comprehensum, mortalem; ipsum quidem eundem; at non secundum idem (eadem scilicet ratione) ob ea ex quibus et in quibus contingit eum esse: consubstantiali eundem Deo et Patri secundum divinitatem; eundemque nobis consubstantiali secundum humanitatem. Natura duplicem, id est, substantia seu essentia; quod cum Dei et hominum mediator sit³, necesse sit proprie servare naturalem necessitudinem, cum his, inter quæ medius intercedit: ea scilicet ratione qua utrumque idem existit; quo nimirum ipsa re et veritate, in se ipse et per seipsum copulans terrena celestibus, terrenam hominum naturam, peccati reatu factam invisam, offerendo Deo et Patri (salute donatam junctamque amicitia ac deificatam, non una ipsa eademque ratione substantiæ, sed humanationis arcana vi, per suam ex nobis sanctam carnem, quasi primitiarum jure) divinæ faceret consortes naturæ⁴. Idcirco Deus simul et homo idem ipse reipsa ac veritate noscitur, non sola nominis appellatione. Non duplici hypostasi (id est persona) quod unus

A ἀρχῆς αὐτόπταις καὶ ὑπηρεταῖς γενομένοις τοῦ Λόγου ἐπόμενοι, τὸν ἕνα τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου, ἀρχάντου τε καὶ μακαρίας Τριάδος τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ Θεὸν Λόγον τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, τὸν πάσης ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου κτίσεως δημιουργὸν, τὸν ἀπειρον, τὸν ἀόριστον, τὸν ἀόρατον, τὸν ἀκατάληπτον, τὸν ἀπαιρινόητον, τὸν πάντα μόνῃ βούλῃ τοῦ θελήματος καὶ ποιήσαντα καὶ συνέχοντα τὸν ἀγαθότητι ἀμετρον, ἔρσαν ἐνανθρωπῆσαι δι' ἡμᾶς, καὶ σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἀγίας πανενδόξου ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς κυρίας καὶ κατ' ἀλήθειαν Θεοτόκου· σάρκα ἐξ ὑπὸ τῆς ἐνώσαντα ἑαυτῷ καθ' ὁπόσταςιν τὴν ἡμῖν ὁμοουσίον, ἐφύλακμένην ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοεῖ οὐδ' ὡς ἐν βίῃ ὀφθαλμοῦ προσπορεύσθαι, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ, καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ ὑποστῆναι λαβοῦσαν καὶ τέλειον ὄντα Θεὸν γενέσθαι τέλειον ἀνθρώπου· μήτε τὸ Θεὸς εἶναι ἀποδέμενον διὰ τὸ γενέσθαι ἀνθρώπου, ὅπερ οὐκ ἦν· μήτε κωλυθέντα γενέσθαι ὅπερ οὐκ ἦν, ἀνθρώπου, διὰ τὸ μεμνηκέναι ὅπερ ἦν καὶ ἔστι, Θεός· ἀλλὰ τοῦτο ὄντα, κακείνο γενέσθαι, ἐκείνόν τε ἐκλήθειοντα, τὸ θεῖον ὅμοῦ καὶ ἀνθρώπινον παροῦσθαι θαύμασι θεοῖς καὶ παθήμασιν ἀνθρώποις καὶ κατὰ μὲν τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φύσιν τε καὶ οὐσίαν, ἀκρίστον, ἀόρατον, ἀπείρητον, ἀναλλοίωτον, ἀτρέπτον, ἀπαθῆ, ἀφθαρτον, ἀθάνατον, δημιουργὸν τῶν ἀπάντων· κατὰ δὲ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ φύσιν καὶ ὁμείραν, τὸν αὐτὸν κτιστὸν, παθητὸν, περιγραπτόν, χωρητὸν, θνητὸν· τὸν αὐτὸν μὲν, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ, διὰ τὰ ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς τὸ εἶναι ἔχει· ὁμοούσιον τὸν αὐτὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· διπλοῦν τὴν φύσιν, ἦτοι τὴν οὐσίαν· διὰ τὸ μεσίτην ὄντα Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, δὲν κυρίως ἀποσώζειν τὴν πρὸς τὰ μεσιτεύμενα φυσικὴν οικειότητα, τῷ ὑπάρχειν ἀμφοτέρω· ὅπως αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ, συνάψας τοῖς ἐπουρανίοις τὰ ἐπίγεια, τὴν ὕλην τῶν ἀνθρώπων φύσιν, τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας πολεμισθεῖσαν, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσαγαγὼν σωθεῖσιν, φιλοθελεῖν τε καὶ θεοθελεῖν· οὐκ οὐσίας ταυτέτηται, ἀλλὰ δύναμις ἀρτίη τῆς ἐνανθρωπήσεως· θείας κοινωνοῦς φύσεως, διὰ τῆς ἐξ ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς, ὡς ἀπαρχῆς καὶ ἡμᾶς ἀπαργάσθηται. Διὸ καὶ Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος ὁ αὐτός, πράγματι καὶ οὐ κλήσει μόνῃ ὑπάρχων γινώσκειται· οὐ διπλοῦν δὲ τὴν ὑπόστασιν, ἦτοι τὸ πρόσωπον· διὰ τὸ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, καὶ πρὸ σαρκὸς εἶναι, καὶ μετὰ σαρκὸς μεμνηκέναι· μηδὲ μίς γενομένης προσθήκης τῇ ἀγίᾳ Τριάδι, ἣ ὑπαίρεσεως, ἐκ τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως· τὸν αὐτὸν παθόντα μὲν σαρκὶ ὑπὲρ ἡμῶν· διὰ παντός δὲ τὸν αὐτὸν θεότητι ὄντα ἀπαθῆ καὶ διαμένοντα· ὥστε καὶ τὴν σωτηρίαν εἶναι τὴν ἡμετέραν ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· ὃ τοῦ παραδόξου καὶ ἀνεκφράστου μυστηρίου! καὶ τὴν θεϊκὴν τῆς οὐσίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δόξαν τε καὶ ταυτότητα, διηνεχῶς μένειν ἀνελάττωτον.

¹ Luc. 1, 2. = Hebr. 1, 3. ² I Tim. 2, 5. ³ II Petr. 1, 4.

et idem, et ante carnem, et post eam assumptam remanserit: nulla sanctæ Trinitati facta accessione, nulloque ei ablato ex Verbi incarnatione: eundem carne passum pro nobis; semper tamen eundem deitate impassibilem ac manentem; ut et nostra salus in morte sit unigeniti Filii Dei: (o novum et inauditum, nullaque verborum vi explicabile mysterium!) divinaque ejus substantia cum Patre gloria et identitas jugiter nihil imminuta autve detrita perseveret.

Περὶ διαφορᾶς καὶ πῶς εὐσεβῶς δεῖ δύο φύσεις ἅ De distinctione, seu differentia; ac qua ratione necesse sit duas in Christo confiteri naturas post unionem.
ὁμολογεῖν ἐπὶ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἑνωσιν.

Τούτων οὕτω σοφῶς κατὰ τὴν ὑγιῆ ἔννοιαν τοῖς ἱεροῖς τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλοις διηγορευμένων, εὐσεβὲς πάντως ἐστίν, αὐτοῖς καὶ ἡμᾶς ἐπομένους, ὁμολογεῖν δύο μὲν φύσεις ἀνομοιούς κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι, τὰς συνελθούσας πρὸς τὴν ἁρρήτον ἑνωσιν· ἀσυγχύτους δὲ ταύτας μεμνηκέναι δοξάζειν, καὶ μετὰ τὸ ἐνωθῆναι· τοῦ ἀσυγχύτους αὐτὰς μεμνηκέναι λέγειν, οὐ διαίρεσιν τὴν οὐσίαν παρσιζόντος· μὴ γένοιτο πόποτε! ἀλλὰ τὴν διαφορὰν ἀτριπτὸν μένιν σημαίνοντος. Οὐτε γὰρ ταυτὸν ἐστὶ διαφορὰ καὶ διαίρεσις. Διαφορὰ μὲν γάρ ἐστι λόγος, καθ' ὃν ἀλλήλων διαίρει τὰ ὁποκείμενα· καὶ τοῦ, πῶς εἶναι δηλοτικός· τουτέστι, τὸ εἶναι τὴν σάρκα τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ, ὅπερ ἐστὶ· καὶ τὸ εἶναι πάλιν τὸν Θεὸν Λόγον τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ, ὅπερ ἐστίν. Διαίρεσις δὲ ἐστὶ, τομὴ διαμπάξ, ἥτοι δι' ὧλου τὰ ὁποκείμενα τέμνουσα, καὶ ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος καὶ καθ' ἑαυτὰ ὑπεστώτα, καὶ ἀλλήλων κεχωρισμένα τιθεῖσα. Εἰ τοίνυν ὁ τοιοῦτος λόγος καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν σώζεται, ὃ μὴ τετράφθα δεικνύς εἰς σάρκα τὸν Λόγον, καὶ τὴν σάρκα τοῦ κατὰ φύσιν θροῦ μὴ ἐκστᾶσαν· ἀλλ' ἑκάτερον καθὼ πέρφυκε κατ' οὐσίαν μεμνηκέναι πιστούμενος, εἰ καὶ γέγονεν ἑνωσις· πῶς οὐ δίκαιον πάντως τὴν τῶν συνελθουσῶν φύσεων διαφορὰν ὁμολογεῖν καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν σώζεσθαι; Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἀμφιδέδωκεται, ὥς αὐτὴν ἔχον μάρτυρα πιστὴν τὴν ἀλήθειαν, φανερόν ὑπάρχει πᾶσι καὶ εὐδελον, ὥς τὰ συνελθόντα μένει ἀσύγχυτα· μήτε τῆς θεότητος εἰς σάρκα τραπίσης, μήτε τῆς σαρκὸς εἰς θεότητος φύσιν μεταβληθείσης. Ποῖος οὖν λοιπὸν ὑπολείπεται λόγος; εἰ φῶς Θεοῦ ἔχεται πάντες ἄνθρωποι, καὶ πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν τῶν θείων δογμάτων κανόνα, καὶ οὐχὶ τὴν ἑαυτῶν. πταιστέην ὑπόνοιαν ἔχειν βουλευθῶμεν, ὃ ἀποδείξει δυνάμενος, ὥς οὐκ εὐλογον ὁμολογεῖν τὰ σωζόμενα.

cretorum habere voluerimus, non nostram ipsorum lubricam suspicionem ac conjecturam) id probare possit, haud rationi consentaneum esse, ut quæ incolumia sunt exstantque minime constetur?

Ἐτέρως περὶ τῶν αὐτῶν.

Πρὸς τοῦτοις δὲ πᾶσι, τοὺς λόγους τῶν συνελθόντων σωζομένους αἰεὶ οἱ Πατέρες διδάσκουσιν· αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ συνελθόντα, πρὸς ἃν ἀμφω συντελεῖν πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ καὶ μίαν ὑπόστασιν. Εἰ δὲ τοῦτο, πῶς οὐ χρεὼν πάλιν κατὰ τοὺς Πατέρας, διὰ μὲν τοῦ εἰδέναι σωζομένους τοὺς λόγους, τὴν διαφορὰν λέγειν· καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν σώζεσθαι ἃν ἰδέσθῃ τῇ κατὰ φύσιν τῶν συνελθόντων ἑκάτερον· διὰ δὲ τοῦ ὁμολογεῖν ὡς πρὸς ἃν ἀμφω συντελοῦσι πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ καὶ μίαν ὑπόστασιν, ἀκριβῶς γινώσκειν ὡς ἀδιαίρετα ταῦτα περύκασιν. Ὅτι δὲ ἡ τῶν

His ita sapienter sanoque intellectu a sacris Ecclesiæ magistris, expositis, e pietatis omnino rationibus sit, ut et nos eorum vestigiis inhaerentes, duas quidem naturas substantia dissimiles, arcana unione copulatas, constitemur; easque inconfusas, post etiam unionem, mansisse existimemus: sic tamen, ut eo quod inconfuse mansisse dicuntur nulla vel minima divisio inducatur, (absit enim ut unquam ita sentiamus!) sed ut duntaxat **266** manere distinctionem seu differentiam immutabilem significemus. Neque enim idem sunt differentia (seu distinctio) et divisio. Differentia enim et distinctio, ratio est, secundum quam subjecta inter se differunt et distinguuntur; habetque vim significandi modum quo se res habet; id est, esse carnem natura ac substantia, id quod est; ac rursus, esse Deum Verbum natura et substantia, id quod est. Divisio autem est prorsus dissectio, seu quæ subjecta omnino secel, seorsumque ac singulatim et per se subsistentia, aliaque ab aliis separata, ponat. Siquidem igitur ejusmodi ratio post etiam unionem incolumis est; quæ scilicet nec

Verbum mutatum in carnem, nec carnem a naturali sua definitione excessisse ostendat; sed quæ utrumque pro eo ac natum est secundum substantiam, tametsi facta unio est, mansisse astruat; quomodo non omnino æquum justumque fuerit, ut et post unionem, naturarum, quæ convenerunt, distinctionem incolumem fateamur? Sin autem hoc extra controversiam est, ut cui veritas ipsa testis fidelis est; cunctis plane perspicuum sit ac manifestum, manere ea quæ convenerunt inconfusa; ut nec deltas in carnem mutata sit, nec caro in deitatis naturam transierit. Quæ igitur deinceps ratio (siquidem cuncti homines Dei timore agi, ipsamque ubique veritatem divinorum normam decre-

Aliter, de eadem.

Ad hæc autem omnia, perpetua constansque Patrum sententia est, eorum quæ convenerunt esse rationes incolumes. Hæcque ipsa quæ convenerunt, unam ambo Filii confiare personam, unamque hypostasim. Quod si ita se res habet, quomodo non rursus necesse juxta Patrum sententiam, ut quod rationes incolumes novimus, differentiam etiam ac distinctionem post unionem, in naturali proprietate, eorum, quæ ambo convenerunt, incolumem dicamus; quodque ambo unam Filii personam unamque hypostasim confiare constitemur,

esse hæc indivisa explorare sciamus? Quod autem eorum quæ convenerunt differentia **267** ac distinctio, sed et ipsa hæc quæ convenerunt post unionem incolumia sint, extraque omnem mutationem ac confusioem, splendidissimum Ecclesiæ jubar sanctissimus Cyrillus (cui etiam additiores se simulant, qui sanctam Dei Ecclesiam incassum impugnant) testis locuples erit; cum secundo quidem adversus Nestorii blasphemias tomo, in hæc verba scribit: «Cæterum proposito nobis in medium Christi mysterio, unionis ratio, haud quidem nescit distinctionem, at divisionem excludit: non ita ut confundat misceatque naturas; sed quod Dei Verbum, etsi carnis ac sanguinis particeps factum est, sic tamen etiam rursus unus Filius intelligatur ac nuncupetur. » Cumque item in *Apologia adversus Andream*, qui tertium ejus capitulum reprehenderat, sic ait: «Forte vero omni etiam reprehensione vacaverit, nosse, aliam quidem esse carnem, secundum etiam propriam naturam, a Verbo quod ex Deo Patre natum est; aliamque rursus, ad ejus propriæ naturæ rationem quod attinet, Unigenitum. Hæc tamen nosse, haudquaquam est post unionem naturas dividere. » En etiam magnum Cyrillum, illud, post unionem, palam usurpasse, quod fideles ex ejus mente pie et intelligant et enuntient. Quod enim ne quid minimum ex unione læsum sit id quod est esse unitorum rationem, ostendit, et quod facta ex ambobus una persona, alterum alteri haudquaquam commistum sit: quin potius incolumia sint maneatque, pro eo ac quodque natura comparatum est. Id enim etiam sapientissimus Cyrillus cum nosset, ait: «Neque naturas inter se confusas esse, quod unam Filii personam constituent; nec ab invicem esse divisas, quod aliud aliudque (substantiæ scilicet ratione) post etiam unionem, sintque et maneat et intelligantur; » atque adeo utraque cum naturali proprietate et differentia, seu distinctione; qua tum Verbum carnem sibi propriam fecit; tum caro natura caro, Quomodo igitur non necesse, piumpne ac conveniens, ut qui ex Patrum sententia ac mente, distinctionem post unionem incolumem dicimus; etiam in uno Christo geminas naturas ac incolumes esse (ex quibus et est, ac quarum distinctio seu differentia est) post unionem existimemus? qui nempe etiam tot noverimus ad unionem nulla usquam vi **268** dissolvendam concurrisse, ut tamen ne minimam quidem inter se mutationem aut conversionem receperint. Omnino enim necesse est, omnem distinctionem aliquorum esse quæ sint distincta, sive differentiam eorum quæ differant:

(r) *Ἐν τῇ πρὸς Ἀνδρέαν ἀπολογία*. Non videtur exstare hæc *Apologia*. Ejus meminit Cyrillus in *Commemoratorio ad Eulogium*, et conjungit, cum *Apologia* seu responsione ad *Theodoretum*: Καὶ ἐνιφρόνησι παρ' ἐμοῦ γεγραμμένας πρὸς τοὺς γρά-

A συνελθόντων διαφορὰ, καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα τὰ συνελθόντα σώζεται μετὰ τὴν ἑνωσιν, πάσης τροπῆς ἔκτος καὶ συγχύσεως, ὁ ἀγιώτατος τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ Κύριλλος, ἥ καὶ προστεθῆσθαι περισσῶς ὑποκρίνονται οἱ τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ διακονῆς πολεμοῦντες Ἐκκλησίαι, ἀρκέσαι μαρτυρῶν ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ κατὰ τὸν Νεστορίου δυσφημιῶν τόμῳ, γράφων τάδε: «Παρανηνεγμένον γε μὴν εἰς μέσον ἡμῶν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν, ὁ τῆς ἐνώσεως λόγος, οὐκ ἀγνοεῖ μὲν τὴν διαφορὰν, ἐξίστησι δὲ τὴν διαίρεσιν: οὐ συγχέων ἢ ἀνακρινῶν τὰς φύσεις· ἀλλ' ὅτι σαφὲς, καὶ αἵματος μετασχηκῶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, εἰς θὴ πάλιν καὶ ὁ αὐτὸς Υἱὸς νοεῖται καὶ ὀνομάζεται. » Ἐν δὲ τῇ *Πρὸς Ἀνδρέαν* τὸν μεμφόμενον τὸ τρίτον τῶν κεφαλαιῶν ἀπολογία (r), οὕτω λέγων: «Ἀμαρῆσι δ' ἂν καὶ μῶμου παντός, τὸ εἶδέναι τυχόν, ὥς ἑτέρα μὲν ἐστὶ καὶ κατὰ φύσιν ἰδίαν ἢ σὰρξ, παρὰ γε τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον· ἑτερος δ' αὖ, κατὰ γε τὸν τῆς ἰδίας φύσεως Λόγον ὁ μονογενὴς. Ἄλλ' οὐ τὸ εἶδέναι ταῦτα, μερίζειν ἐστὶ τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἑνωσιν. » Ἰδοὺ καὶ τὸ μετὰ τὴν ἑνωσιν σαφὲς τίθεται τῷ μεγάλῳ Κυρίλλῳ, εὐσεβῶς τοῖς πιστοῖς καὶ νοούμενον κατ' αὐτὸν καὶ λεγόμενον. Τὸ γὰρ μηδαμῶς τι βεβλάσθαι τὸν τοῦ εἶναι τῶν ἐνωθέντων λόγον ἐκ τῆς ἐνώσεως, δηλοῖ, καὶ τὸ μὴ θάτερον θάτερον συρῆναι, διὰ τὸ ἐπ' ἀμφοῖν κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἓν· σώζεσθαι δὲ μᾶλλον καὶ μέναι, καὶ ὁ ἐκότερον εἶναι τῇ οὐσίᾳ πύφουκον. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ σοφὸς ἐπιστάμενος Κύριλλος, διαρρήθην φησὶ: «Μήτε συγκαχῆσθαι ἀλλήλαις τὰς φύσεις, τῷ πρὸς μίαν συνελθὲν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ· μήτε διρηθῆσθαι ἀλλήλων, τῷ ἑτερον καὶ ἑτερον (κατὰ τὴν οὐσίαν δηλονότι) εἶναι τε καὶ μέναι καὶ νοεῖσθαι μετὰ τὴν ἑνωσιν· » καὶ ἐκαστην μετὰ τῆς φυσικῆς ἰδιότητος καὶ διαφορᾶς· καὶ ἦν ὁ τε Λόγος Θεός ἐστι κατὰ φύσιν, καὶ οὐ σὰρξ· εἰ καὶ τοιαύτην ἐποίησατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς· καὶ ἡ σὰρξ σὰρξ ἐστὶ κατὰ φύσιν, οὐ Θεός, εἰ καὶ ἰδίᾳ γέγονε τοῦ Θεοῦ Λόγου διὰ τὴν ἑνωσιν.

Deus natura est, non caro, tametsi dispensatione tametsi unionis vi Dei Verbi caro effecta est.

Πῶς οὖν οὐκ ἀναγκαῖον, εὐσεβῶς τε καὶ πρίπου, κατὰ τὴν τῶν Πατέρων διδασκαλίαν, λέγοντες τὴν διαφορὰν μετὰ τὴν ἑνωσιν σώζεσθαι: καὶ τὰς δύο φύσεις εἶναι τε καὶ σώζεσθαι ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ, ἔξ ὧν καὶ ἐστὶ, δοξάζειν μετὰ τὴν ἑνωσιν, ὧν ἡ διαφορὰ; τοσαῦτα γινώσκοντας καὶ τὰ συνελθόντα πρὸς τὴν ἀδιάσπαστον ἑνωσιν, καθοτιοῦν τροπὴν εἰς ἀλήθεια ἡ μεταβολὴν οὐ δεξάμενα; Πᾶσα γὰρ πῶς ἀνέγκη τινὼν διαφερόντων εἶναι πλεον διαφορὰν· καὶ ὅπου νοεῖσθαι εἶναι διαφορὰν δυνατόν, ἐκεῖ ὑπάρχειν πάντως καὶ τὰ διαφέροντα. Συνισταγωγικὰ γὰρ ἀλλήλων τρόπων τινὰ τὰ τοιαῦτα δυτα τυγχάνει.

NOTE.

φανταῖς κατὰ τῶν κεφαλαιῶν δύο δὲ εἰσιν ἐπίσκοποι Ἀνδρέας καὶ Θεοδώρητος: *Refutationes quas contra Andream et Theodoretum episcopos, qui adversus Capita scripserunt, edidit.*

ὡς περ τὰ αἴτια καὶ τὰ αἰτιατά, ὡς πρὸς τι ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας νοούμενα. Εἰ γὰρ ποιητικὸν ἐστὶ τῆς ἐν Χριστῷ διαφορᾶς τὸ ἑτεροούσιον τῶν ἐξ ὧν συν-
 ἕστηκεν, ὡς αἰτιῶν· πάντως καὶ ἡ διαφορὰ δηλω-
 τικῇ τυγχάνει ὡς αἰτιατὸν τῆς τῶν ἐκκλησιῶν συ-
 νεισάμενης ὡς ἰδίας αἰτίας. Συνεισάγεσθαι γὰρ, ὡς εἴρηται, ἀλλήλοις τὰ τοιαῦτα πέφυκε· καὶ
 λεγομένου θατέρου, ἀνάγκη πάντως ὁμολογεῖν καὶ
 τὸ ἕτερον· καὶ ἀναιρουμένου πάλιν ἐνός, μὴ δὲ τὸ
 ἕτερον εἶναι λέγειν ἀκόλουθον. Δεῖ οὖν καὶ δύο λέ-
 γειν, ἵνα μὴ ψιλὴν τὴν διαφορὰν εἰσαγάγωμεν· καὶ
 ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ κεχρησθῇ τῷ ἀριθμῷ, πρὸς
 δῆλωσιν τοῦ μεμενηκέναι τῶν συνεκδοχῶν τὴν δια-
 φορὰν, ὡς συζομένων μετὰ τὴν ἐνωσιν, καὶ οὐ δι-
 ηρημένων· πρὸς τῷ καὶ ῥῆσιν εἶναι καὶ ἀληθές, ἐκ
 τῆς τῶν πραγμάτων μᾶλλον σημαντικῆς προφορᾶς
 δείκνυσθαι τὴν διαφορὰν, ἢ ἐκ μόνης τῆς φωνῆς
 διαφορά πιστούσθαι εἶναι τὰ πρόγματα.

distinctionem seu differentiam, ut quæ post etiam
 unionem incolumes sint, nec sint divisæ, signifi-
 cemus. Præterquam quod etiam expeditius verumque
 est, ex rerum potius prolatione quæ vim habeat
 significandarum rerum, ostendi differentiam seu distinctionem, quam ut ex sola voce esse res quæ
 distinctæ sint atque differant, astruamus.

Ὅτι ἀριθμῶς οὐτε διαιρεῖ, οὐτε διαίρεται· οὐτε
 διαίρεσθ' εἰσάγει κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸ
 σύνολον οἷς ἐκτελεῖται

Εἰ δὲ τινες τοῦ ἀληθοῦς τὸ δόξαν προτιμῶντες,
 παρὶ τὸν ἀριθμὸν διαιρετικὸν εἶναι ἢ διαιρετὸν, ἢ
 διαιρέσθαι· εἰσαγωγικόν· καὶ διὰ τοῦτο τὸν οὐκ ὄντα
 φερόμενον φέρον, δύο φῶσαι ἐπὶ Χριστοῦ τὰς συν-
 ελθούσας σώζεσθαι λέγειν παραιτοῦνται μετὰ τὴν
 ἐνωσιν, ἵνα μὴ τομὴ καὶ μερισμὸς τῷ μυστηρίῳ
 τῆς ἐκκλησιᾶς παρεσχερῆται, οὐ συνωρῶν τις
 ὁ λόγος· αὐτοῖς τῆς περὶ τοῦτο συνέσεως. Ἡ γὰρ
 σοφώτερος ἐν τούτῳ τῶν χρησαμένων τῇ τοιαύτῃ
 φωνῇ ἁγίων Πατέρων, καὶ διαίρεσιν οὐδεμίαν ὑπ-
 οπτεύσαντων ἑαυτοὺς ἀποφαίνουσιν· ὡς δὴ τι πνευ-
 ματικώτερον αὐτῶν τοῖς βίαις ἐμβατεύειν δύνασθαι
 ἀπατώμενοι, ἢ τοὺς τῶν ὄντων καθ' ἑαυτοὺς δια-
 σκεπτόμενοι λόγους, τῇ περὶ τὸ δόξαν οἰήσῃ φρο-
 νήσει, τὸ ἀληθὲς αὐτοὺς διαλαθὴν οὐκ ἐπύγνωσαν.
 Ἐπεὶ τίς ἀγνοεῖ τῶν ὁποσούν τὰ βεβαία τῶν Πατέρων
 ἱσχυμένους διδάγματα, ὅτι τὰς ἀριθμῶς κατὰ τὸν
 μέγαν καὶ θεοφόρον Γρηγόριον¹¹, τοῦ ποσοῦ τῶν
 ὑποκειμένων ἐστὶ δηλωτικὸς, ἀλλ' οὐ τῆς διαιρέ-
 σεως¹² τῶν πραγμάτων, καθὰ τούτοις δοκεῖ; Πῶς
 γὰρ ἂν καὶ διαιρεῖν δυνήσεται, ἡδέως ἂν αὐτοὺς
 ἡρόμεν, τὸ κατ' οὐσίαν μὴ ὑπεστώς; οὐσίας γὰρ
 ὑπεστώσης, τὸ, τί ὁρᾶν πεφυκέναι περὶ τι ἕτερον δύ-
 νασθαι. Πῶς δὲ καὶ διαιρεθῆσεται, τὸ πάσχειν μὴ
 δυνάμενον κατὰ τὸν ἴδιον λόγον; Συμβεβηκότος γὰρ
 ἡτοι ποιότητος τοῦτο ὑπάρχειν ἴδιον, οἱ περὶ ταῦτα
 βεβαίως ἀπαρήναντο, τῶν ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι λεγομέ-
 νων. Εἰ δὲ οὐτε διαιρεῖν, οὐτε διαιρεῖσθαι κατὰ τὸν
 ἴδιον λόγον ὁ ἀριθμὸς δύναται. Οὐτε γὰρ ποιεῖν πέ-
 φυκεν, οὐσίας γὰρ· οὐτε πάσχειν, συμβεβηκότος
 γὰρ· οὐτε διαίρεσιν ἑαυτῷ συνεσάγειν ἐξ ἀνάγκης

A ac ubi nihil vetat distinctionem intelligi ac diffe-
 rentiam, illic quoque prorsus existere quæ sint
 distincta atque differant. Sunt enim hæc ejusmodi,
 quæ alia ex aliis quodammodo colligantur seu
 inferantur; cujusmodi sunt causæ et effectus, ut
 quæ ad aliquid intelligantur in eadem substantia.
 Si enim diversa essentia eorum, ex quibus est
 Christus, vim habet, ut causa, efficiendæ distin-
 ctionis; omnino etiam distinctio, ut effectus, vim
 habet significandæ naturalis diversitatis unitorum,
 ut causæ propriæ. Sunt enim hæc ejusmodi, quæ
 se mutuo suapte natura inferant: ac si alterum
 dicatur, necesse omnino est fateri et reliquum: ac
 rursus sublato uno, consequens sit ut nec dicamus
 reliquum. Necesse itaque est, ut et duo dicamus,
 ne simplicem nudamque differentiam seu distinctio-
 nem inducamus, atque in hoc ac solo, numero
 utamur; ut scilicet naturarum, quæ convenerunt,
 unionem incolumes sint, nec sint divisæ, signifi-
 cemus. Præterquam quod etiam expeditius verumque
 est, ex rerum potius prolatione quæ vim habeat
 significandarum rerum, ostendi differentiam seu distinctionem, quam ut ex sola voce esse res quæ
 distinctæ sint atque differant, astruamus.

Numerum nec dividere nec dividi; nec sui ipsum
 ratione his quibus additur, ullam prorsus divisi-
 onem inducere.

Sin autem aliqui, suam ipsorum opinionem ac
 sententiam veritate pluris facientes, numerum rem
 ejusmodi esse dicant, quæ vim dividendi habeat,
 aut sit dividua, vel quæ divisionem inducat; idque
 in causa est, cur timentes ubi non est timor?, duas,
 quæ in Christo convenerunt, naturas post unionem
 incolumes dicere recusant, ne qua assumpti ho-
 minis mysterio divisio ac partitio admisceatur;
 non video quænam illis ejus cautionis ac prudentiæ
 ratio sit. Aut enim eo sanctis Patribus, qui ea
 utentes voce nullam suspicati sunt divisionem, ipsi
 se sapientiores pronuntiant, tanquam videlicet
 posse se spiritualius divina inspicere ac penetrare
 errore præsumant; vel ipsas per se rerum rationes
 considerantes, proprii sensus opinione inflati, la-
 tere ipsos verum non agnoverunt. Quis enim in
 divinis Patrum tantisper documentis versatus,
 nescit, omnem numerum, uti magnus divinusque
 sentit Gregorius, in eo esse, ut subjectarum rerum
 quantitatem significet, non ut rerum divisionem,
 uti hisce videtur, denotet? Qua enim etiam ratio
 dividere poterit (libens ex eis quæram) quod nec
 ipsum substantiæ in morem vere existat? Sub-
 stantiæ enim est, quæ vere existat, ut aliquid
 circa aliud quiddam possit efficere. Quomodo autem
 etiam dividetur, quod sua ipsum ratione ne pati
 quidem aut recipere potest? Id enim accidentis,
 id est, qualitatis proprium, earum rerum periti
 censuerunt, quæ in subjecto esse dicuntur. Quod
 si numerus secundum propriam rationem, nec vim
 dividendi, nec ut dividatur, habet. Neque enim illi

¹¹ Psal. xiii, 5.

¹² Orat. 36, quæ est 4 De theol. p. 602. ¹³ Edita Gregor. τῆς φύσεως.

comparatum ut agri, cum hoc substantiæ sit; neque ut patiat, cum sit accidentis; utique nec una secum rerum divisionem inducere poterit, quæ postquam etiam numeratæ sunt, eadem natura ac situ, aliorumque cum aliis habitudinæ, aptata maneat, nulla prorsus ratione numeri, illis inducenda novitate. Cum enim, verbi gratia, decem homines dicimus, sive quid aliud eorum, quæ ipsa per se ac verè existunt, ac quantitatem discretam significamus; non eos accepisse ut per se existerent, ac inter se personis divisi essent, cognoscimus, eo quod tunc eorum iniimus numerum; sed ipsos a se, non velut a numero mutuati sint, hoc, totique numero esse, non a divisione, sed a quantitate, numerando denotavimus. Ac rursus cum lapidem birolorem aut quinquicolore dicitur, vel si quæ continuæ quantitatis sunt, lapidem, qui unus est, non in duos aut quinque dividimus, vel qui in ipso sunt colores, alios ab aliis secamus; sed circa ipsum inque ipso tot inconfuse colores esse significamus; ita ut, nulla lapidi scissio aut divisio facta sit, vel ei accidere possit, ex quantitate continua colorum, quæ circa illum numerata est; uti neque coloribus confusio aut commistio, ex uno in lapide subjecto. Cum enim lapis subjecto singularis sit, colorum quoque in se indivisam quantitatem habere noscitur. Similiter quoque ejusdem lapidis colores, ut qui qualitate inter se differant seu distinguantur, cum quantitate præditi sint, quod in unum rursus lapidis per compositionem subjectum coeant, singularitatem inconfuse habent: atque unus idemque lapis est; ipse nec colorum quantitate divisus, nec subjecti singularitate confusus. Cumque ea præditi substantia sit, quæ diversas rationes habeat, secundum aliam quidem numerum admittit; secundum aliam vero, non recipit. Omnis itaque numerus, non ipsam rerum habitudinem seu relationem (divisionem scilicet ac continuitatem), sed eorum, quorum numerus est, quantitatem significat: quippe qui quantitatis rationem, non modi existendi inducat. Qui enim unquam fiat, ut et rerum habitudines una secum inducere possit, quæ sint illo priores, et absque illo cognosci possint; ac cum ille nullam cum eis exprimendæ vim necessitudinis habeat, una duntaxat quantitate ab eis discretus? Cum enim hominum multitudinem, aut equorum aut bovm, ac si qua ejusmodi sunt, videmus; hanc per se existere, ut unumquemque singulariter personis seu hypostasibus divisam, sive etiam numero, uti dicebam, cognoscimus; quique adeo idecirco numerum adhibeamus, ut eorum quantitatem significemus, habitudinis cum causam nequaquam statuimus; quod neque ad eam cognoscendam, ejus quidquam prorsus opus habuerimus. Ac rursus, dum lapidem, aut florem, aut animal, aut si qua ejusmodi sunt, multis imbutum pamos, ut hæc varie tineta imbutaque noverimus; sed quod colorum in eis quantitatem nosse volu-

A δυνήσεται τῶν πραγμάτων, ὡς ἔχουσι πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ φύσεώς τε καὶ θέσεώς, καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα σχέσεως, μενόντων ἀπαρότων καὶ μετὰ τὸ ἀριθμηθῆναι, οὐδὲν διὰ τὸν ἀριθμὸν τὸ σύνολον παθόντων καινοπραγίας. Δείκα γὰρ ἀνθρώπους φέρει εἰπεῖν, ἢ εἰ τι ἄλλο τῶν καθ' αὐτὰ ὑφισταμένων λέγοντες, καὶ ποσὸν διηρημένον σημαίνοντες· οὐ τὸ καθ' αὐτοὺς εἶναι, καὶ ἀλλήλων διαρρίσθαι ταῖς ὑποστάσεσι διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τότε εἰληφέναι γινώσκωμεν· ἀλλ' αὐτοὺς δι' ἑαυτοὺς καὶ οὐ διὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτο ὄντας, καὶ τοσοῦτους, οὐ τῇ διαίρεσει· τῷ δὲ ποσῷ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ἐδηλώσαμεν. Καὶ πάλιν λίθον λέγοντας δίχροον ἢ πεντάχροον, καὶ ὅσα συνεχῶς ὑπάρχει ποσού, οὐ διαιρούμεν εἰς λίθους· ὅσοι ἢ πάντες τὸν ἓνα λίθον· οὐτε ἀλλήλων τὰ ἐν αὐτῇ χρώματα ἐκτινόμεν, ἀλλὰ περὶ αὐτὸν καὶ ἐν αὐτῷ ὡς ὑποκειμένην ἀσυχύτως· τοσαῦτα ὄντα σημαίνονμεν· μηδεμίαν γενομένης, ἢ συμβῆναι δυναμένης τῷ λίθῳ τομῆς ἢ διαίρεσεως, ἐκ τοῦ περὶ αὐτὸν ἀριθμηθέντος συνεχῶς τῶν χρωμάτων ποσού· ὥστε πρὸς οὐδὲ τοῖς χρώμασι συγγύσεως ἢ φύσεως ἐκ τοῦ περὶ τὸν λίθον ὑποκειμένου ἑνός. Καὶ γὰρ τὸ μοναδικὸν τῷ ὑποκειμένῳ ἔχον ὁ λίθος, καὶ τὸ περὶ αὐτὸν τῶν χρωμάτων ἀδιαίρετως κακτημένος δεικνύται ποσόν. Ὁμοίως δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ τοῦ λίθου χρώματα, ὡς τῷ ποιῷ ἀλλήλων διαφέροντα, τὸ ποσὸν κακτημένα τὸ πρὸς ἐν πάλιν συντελεῖν κατὰ σύνθεσιν τοῦ λίθου ὑποκειμένου· τὸ μοναδικὸν ἀσυχύτως ἔχουσι, καὶ ἔστιν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς λίθος, μήτε τῷ ποσῷ τῶν χρωμάτων διηρημένος, μήτε τῷ μοναδικῷ τοῦ ὑποκειμένου συγκαχυμένος. Διαφόρους δὲ λόγους κακτημένην ἔχον τὴν ὑπαρξιν, κατ' ἄλλον μὲν, ἀριθμὸν ἐπιδέχεται· κατ' ἄλλον δὲ, τοῦτον οὐ προσίεται. Πᾶς οὖν ἀριθμὸς οὐ τῇ· σχέσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων διαίρεσός ἐστι καὶ συνεχείας· ἀλλὰ τῆς ποσότητος ὣν τυγχάνει δηλωτικός, τὸν τοῦ ποσόν εἶναι τὸ ποσόν, ἀλλ' οὐ τοῦ πῶς ὑπάρχειν λόγον εἰσάγων. Πῶς γὰρ ἂν καὶ συνεχείας ἐαυτῷ δυνήσεται τὰς σχέσεις τῶν πραγμάτων, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὄσας, καὶ ἀντὶ αὐτοῦ γνωσθῆναι δυναμένας, καὶ μηδεμίαν πρὸς αὐτὰς ἔχον οἰκισότητος ἱμῶσιν, μέσῃ τῷ ποσῷ αὐτῶν διαηγόμενος; Πλήθος γὰρ ἀνθρώπων ὄρωντες, ἢ ἱππῶν, ἢ βοῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὸ μὲν καθ' αὐτοὺς ὑπάρχειν, καὶ ταῖς ὑποστάσεσιν ἰδικῶς

D διηρηθῆναι ἔλαστον, καὶ τοῦ ἀριθμοῦ χωρὶς, ὡς προσίπον, τοῦτο ὄντας γινώσκωμεν· πρὸς δὴλωσιν δὲ τῆς τούτων ποσότητος τοῦ ἀριθμοῦ χρῆζοντες, τῆς σχέσεως οὐδαμῶς αὐτὸν τιθέμεθα αἰτιον· οἷα μὴδὲ πρὸς τὸ γινῶναι αὐτὴν παντελῶς αὐτοῦ δεδεγμένα. Καὶ πάλιν ἢ λίθον ἢ ἄνθος ἢ ζῶον πολυχρόματον θεώμενοι, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια· πρὸς μὲν τὸ ποικίλως αὐτὰ κακρωθῆναι εἰδέναι, οὐδαμῶς ἀριθμὸν παραλαμβάνομεν· πρὸς δὲ τὸ γινῶναι ἰδίαν τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς χρωμάτων ποσότητα, χρῆζειν αὐτοῦ οὐκ ἀρνούμεθα.

coloribus cernimus; non eo sine numerum usurpamus; sed quod colorum in eis quantitatem nosse volu-

Πῶς εὐσεβῶς πρὸς δὴλωσιν τῆς διαφορᾶς ὁ Δ Quonam modo numerus ad distinctionem significandam pie assumatur.

Ἄστε οὐ τὸ πόσον εἶναι τὸ ποσὸν δηλοῦν ποιεῖ ἢ εἰσάγει διαιρέσιν· ἀλλὰ ποσὸν μὲν δηλοῖ, διαφορὰν δὲ εἰσάγει. Ὅπερ γὰρ πᾶσα διαφορὰ ποσοῦ τινος ἀριθμὸν ἐπιτεγομένον ἐστὶ δηλωτικὴ, τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον εἰσάγουσα· τὸ γὰρ ἄποσον, καὶ ἀδιάφορον πάντως, ὡς ἀπλοῦν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ ποιότητι· οὕτω καὶ πᾶς ἀριθμὸς ποσοῦ τινος διαφερόντων, κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι, ἢ τὸν τοῦ πῶς ὑφισταναί λόγον ὑπάρχων δηλωτικὸς, τῆς διαφορᾶς τῶν ὑποκειμένων, καὶ οὐ τῆς σχέσεώς· ἐστὶν εἰσαγωγικὸς. Ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως ἐπ' αὐτῆς ἔχει τῆς ἀληθείας, καὶ ὅτι πᾶς ἀριθμὸς διαφορᾶς καὶ οὐ διαιρέσεώς· ἐστὶ δηλωτικὸς, μαρτυρεῖ τῷ λόγῳ πάλιν ὁ ἀγώγας Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ, γράφων οὕτως ἐπὶ λέξεως· «Ὅθεν καὶ ἐπὶ Νεστορίου, κἂν λέγῃ δύο φύσεις, τὴν διαφορὰν σημαίνων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τὴν ἑνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς γὰρ ἐνωσάντες ταῦτα, ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱόν, ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν· καὶ λοιπὸν, μίαν τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν σαρκαγωγμένην.» Ὡσαύτι Εἰπεν, Ἡμεῖς τὴν τοῦ μυστηρίου διασκοποῦντες πάνσοφον οἰκονομίαν· ὅτ' ἂν μὲν σώζεσθαι δεικνύναι βουλόμεθα τῶν συνέλθόντων τὴν διαφορὰν μετὰ τὴν ἑνωσιν, δύο κατὰ τοῦτο καὶ μόνον τὰς φύσεις λέγομεν· κατὰ μόνην τὴν θεωρίαν, πρὸς δὴλωσιν τῆς διαφορᾶς, τὸν ἀριθμὸν παραλαμβάνοντες· ὅτ' ἂν δὲ τὸν ἀόρητον τοῦ μυστηρίου διακριθῶμεν τῆς ἐνώσεως τρόπον, μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν σαρκαγωγμένην φαμέν. Τοῦτο γάρ, ὡς οἶμαι, αὐτῷ βούλεται δηλοῦν, τὸ «Ἡμεῖς δὲ ἐνωσάντες αὐτὰ, ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱόν, ἓνα Κύριον ὁμολογοῦμεν· καὶ λοιπὸν, μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σαρκαγωγμένην.» Τοῦτέστιν, ἡμεῖς ὁμολογοῦντες τὴν ἑνωσιν, καὶ τὸν αὐτῆς ἀκριθῶς μετ' εὐσεβείας διαφροῦντες τρόπον, οὐ κεκρήμεθα τῇ σημαντικῇ φωνῇ τῆς διαφορᾶς πρὸς δὴλωσιν τῆς ἐνώσεως· ἀλλὰ τὴν μὲν ἐπὶ τῆς διαφορᾶς, τὴν δὲ ἐπὶ τῆς ἐνώσεως προσφύρας ἐκλαμβάνοντες, ἀσύγχυτον φυλάττομεν τῶν σημαινόμενων τὸν νοῦν. Ὡς λοιπὸν ἐντεῦθεν εἶναι δηλον, ὅτι κοινὸν αὐτῷ καὶ Νεστορίῳ τὸ λέγειν δύο φύσεις, μέχρι τοῦ γινώσκειν τὴν διαφορὰν. Οὐκ ἐπὶ δὲ κοινὸν ἦν, τὸ καὶ τὴν ἑνωσιν ὁμολογεῖν, τῷ λέγειν, «ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱόν, ἓνα Κύριον, καὶ μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σαρκαγωγμένην» ὅπερ Νεστόριος εἰπεῖν οὐ κατεδέχετο. Τὸ γὰρ φάσκειν, «Ὅθεν καὶ ἐπὶ Νεστορίου, κἂν λέγῃ δύο φύσεις, τὴν διαφορὰν σημαίνων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου· ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τὴν ἑνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν» οὐκ ἄλλο ἢ τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ὅτι Νεστόριος, τὴν μὲν διαφορὰν μεθ' ἡμῶν ὁμολογεῖ, διὰ τοῦ λέγειν δύο φύσεις· τὴν δὲ ἑνωσιν οὐκ ἐπὶ μεθ' ἡμῶν ὁμολογεῖ, μὴ λέγων· «ἓνα Χριστὸν, ἓνα Υἱόν, ἓνα Κύριον, καὶ μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σαρκαγωγμένην.» Καὶ σαφὲς τοῦτο καθέστηκε τοῖς τοῦ καλοῦ ἱερασταῖς, καὶ τὸ ἀληθὲς ἀγαπᾶν ἐκπαιδακόν, ἐκ τοῦ μηδαμῷ φαίνεσθαι τὸν διδάσκοντα, ἢ κωλύοντα λέγειν δύο φύσεις μετὰ τὴν ἑνωσιν· ἀλλὰ διαιρεῖν τὰς φύσεις μετὰ

Non igitur quod quantitatem, quanta sit esse significat, divisionem facit autre inducit: sed quantitatem quidem significat, ac distinctionem inducit. Quemadmodum enim omnis distinctio quantitatem aliquam numerum recipientem significandi vim habet, ac ejus quod est sic talique modo esse, rationem inducit (nam quod quantum non est, omnino etiam indistinctum, tanquam **271** substantia simplex ac qualitate est): sic et omnis numerus, cum aliquarum rerum distinctarum quantitatem significet, qua ratione illæ existant, autre subsistunt, subjectorum distinctionem inducit, non vero habitudinem. Quod autem hæc se vere ita habeant, **B** omnisque numerus vim habeat significandæ distinctionis, non vero divisionis, testis iterum sanctissimus Cyrillus est in epistola ad Eulogium, cum sic ad verbum scribit: «Sic et in Nestorio, etsi duas naturas esset dicat, distinctionem carnis Deique Verbi significans; non tamen unionem nobiscum confitetur. Nos enim his unitis, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur; ac postremo, unam Filii naturam incarnatam.» Quasi diceret: Nos sapientissimam mysterii dispensationem considerantes, tum quidem, cum eorum quæ convenerunt, distinctionem post unionem incolumem ostendere volumus, ea duntaxat ratione duas naturas nuncupamus; qui nempe sola animi consideratione, ad significandam distinctionem, **C** numerum assumamus: cum vero arcanum mysterii unionis modum, accuratius explicare nitimur, unam Dei Verbi naturam incarnatam dicimus. Id enim, puto, vult significare, quod ait: «Nos autem his unitis, unum Christum, unum Filium, unum Dominum confitemur; ac postremo, unam Verbi naturam incarnatam.» Hoc est: Nos qui unionem confitemur, ejusque accurate pique modum distinguimus, non utimur explicandæ unionis causa voce ejusmodi, quæ vim habeat significandæ distinctionis; sed aliam in distinctione, aliam in unione convenienter usurpantes, inconfusum, eorum quæ significantur, servamus intellectum. Ex quibus palam conficitur, id illi cum Nestorio **D** commune fuisse, ut duas naturas, dum hactenus distinctio noscitur, diceret. Haud vero fuisse commune, ut et unionem fateretur, dicendo: «Unum Christum, unum Filium, unum Dominum, ac unam Verbi naturam incarnatam;» cum id Nestorius non admitteret. Dicendo enim: «Sic et in Nestorio, etsi duas naturas esse dicat, distinctionem significans carnis et Dei Verbi; non tamen unionem nobiscum confitetur;» nihil aliud sibi vult, quam quod Nestorius distinctionem quidem pariter confiteretur dicendo duas naturas: non autem confiteretur etiam **272** unionem, cum non diceret, «Unum Christum, unum Filium, unum Dominum, unamque Verbi naturam incarnatam.» Atque id perspicuum est, boni honestique amantibus, iisque

qui veritati studeant, quod nusquam appareat Cyrillam, aut prohibere duas dicendas esse naturas post unionem, sed tantum post eam dividendas esse, aut sublatam esse docere, eorum, quæ convenerunt, distinctionem post unionem, ut ex innumeris ab eo scriptis libris intelligere licet.

Cum igitur semper quidem unio consistat; semperque adeo quæ unita sunt maneat inconfusa, ac semper unitorum incolumis vigeat distinctio, ad quam significandam, ut Patrum sententia est, usurpatur numerus; quomodo non necesse (siquidem plane unio, et quæ unita sunt, eorumque consistit distinctio, manetque ac incolumis est) ut et duas pie naturas dicamus, quo sic eorum quæ convenerunt explicetur distinctio; ac rursus, unam Dei Verbi naturam incarnatam conlitemur, ut unio, quæ in persona est, designetur? cum neutra harum vocum alteram destruat, ut nonnulli existimant, qui sapientiæ argumentum sibi insipientiam ducunt; ne scilicet confusio inducatur, aut divisio. Subticendo enim eam vocem, quæ distinctionem apte significet, confusioni locum præbemus; vocem vero non dicendo, quæ vim unionis significandæ habeat, quomodo divisionem convenire non intelligimus? Sed cum in uno eodemque Christo, umbæ semper ponantur, atque pie dicantur; etsi non eadem ratione, quando nec ea quæ significantur, sibi ipsa eadem sunt: aliud quippe distinctio, atque aliud unio, licet circa idem atque ejusdem et existant et dicantur. Alterutra enim seorsim ab altera dicatur ac enuntiatur, imperfecta est, ad vim totam mysterii declarandam, nisi et alteram una comitem asciscat, suspectaque monstratur; altera quidem divisionis, ob Nestorium, negantem unionem in persona seu hypostasi, nec annuentem fateri, eum, qui incircumscribitur sit, carne teneri voluisse: altera autem confusionis, propter Apollinarium et Eutychetem, qui eorum quæ convenerunt, distinctionem post unionem insciantur; eundemque, qui invisibilis sit, ob naturalem susceptæ ex nobis carnis proprietatem, subreantur.

273 Necesse igitur est, ut dictum est, ut qui vere rectaque fide ac pietate loqui atque sentire velimus, tum unam Dei Verbi naturam incarnatam, quo summa unio designetur, conlitemur; tum duas rursus naturas, ob eorum quæ convenerunt inconfuse post unionem incolumis distinctionem significandam, dicamus; inque eam rem, neque aliam prorsus, numerum usurpemus. Nec enim ulla alia vox est, qua Patres significandam, esse distinctionem, censuerint. Sin autem aliquis de sua fre-

Α την Ένωσιν ἢ ἀνηρῶσθαι διδίσκοντα τὴν διαφορὰν τῶν συνελθόντων μετὰ τὴν Ένωσιν ὡς ἔστιν ἐκ μυρίων αὐτοῦ συγγραμμάτων καταμαθεῖν.

Εἰ τοίνυν αὖ μὴ ἡ Ένωσις ἔστιν, αὖ δὲ καὶ τὰ ἐνωθέντα μένει ἀσύγχυτα· αὖ δὲ καὶ ἡ τῶν ἐνωθέντων σώζεται διαφορὰ, δι' ἣν ὁ ἀριθμὸς παρελήφθη κατὰ τοὺς Πατέρας· πῶς οὐκ ἀνάγκη, εἴπερ ἄρα αὖ ἡ Ένωσις καὶ τὰ ἐνωθέντα, καὶ ἡ τούτων διαφορὰ ἔστι καὶ μένει καὶ σώζεται, καὶ δύο φύσεις εὐσεβῶς λέγειν ἐπὶ δηλώσει τῆς τῶν συνελθόντων διαφορᾶς, καὶ πάλιν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην ὁμολογεῖν, πρὸς ἑνδειξιν τῆς καθ' ὑπόστασιν Ένωσεως, μὴδ' ἑτέρας τῶν φωνῶν, τούτων δηλονότι, διὰ τῆς ἑτέρας ἀναιρουμένης, ὡς δοκεῖ τισιν ὑπόθεσιν σοφίας ποιουμένης τὸ ἄσπορον· ἵνα μὴ σύγχυσις ἢ διαίρεσις παρεισάγῃται· Σιωπῶντες γὰρ τὴν προσφύτως δηλοῦσαν τὴν διαφορὰν φωνήν, τῇ συγχύσει χώραν ἔχειν παρέχουσαν· μὴ λέγοντες δὲ πάλιν τὴν τῆς Ένωσεως σημαντικὴν, πῶς τὴν διαίρεσιν τροπώσασθαι (s) οὐ γινώσκουμεν; ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ αὖ μὴ κεκείμενον καὶ λεγόμενον εὐσεβῶς· οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ, ὅτι μὴδὲ τὰ σημανόμενα ἀλλήλοις ταῦτά. Οὐ γὰρ ταῦτ' ἐν διαφορᾷ καὶ Ένωσις· εἰ καὶ περὶ τὸν αὐτὸν, καὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ εἰς καὶ λέγονται· ἑτέρα γὰρ τούτων τῆς ἑτέρας κεχωρισμένως ἐκφρανομένη, ἀτελὲς τί ἐστίν, ὅσον πρὸς δὴλωσιν τοῦ ὅλου μυστηρίου, μὴ συνεπαγομένη τὴν ἄλλην συνήγορον, καὶ τὸ ὑποκτον ἐχούσα δείκνυται· ἢ μὴ διαίρεσις, διὰ Νεστόριον τὸν ἀρνούμενον τὴν καθ' ὑπόστασιν Ένωσιν, καὶ κρατεῖσθαι σαρκὶ τὸν ἀπερίγραφον εὐδοκῆσαι δι' ἡμᾶς ὁμολογεῖν οὐκ ἀνεχόμενον· ἢ δὲ συγχύσεως, διὰ Ἀπολινάριον καὶ Εὐτυχέα, τοὺς ἀρνούμενους τὴν διαφορὰν τῶν συνελθόντων μετὰ τὴν Ένωσιν· καὶ τὸν ἀόρατον εἰσθῆσαι ὑποπασθῆναι ἡμετέρας, διὰ τὴν φυσικὴν ἰδιότητα τῆς ἐξ ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς ἀνασχέσθαι ὁμολογεῖν αἰσχυρομένους.

sensum nostrum cadere non abnuisse, fateri ve-

αὖ οὖν, ὡς εἴρηται, τοὺς ἀληθῶς εὐσεβεῖν βουλομένους, καὶ μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην ὁμολογεῖν, ἵνα διὰ τοῦτου ἡ ἄκρα δειχθῇ Ένωσις· καὶ δύο πάλιν φύσεις λέγειν, ἵνα ἡ διαφορὰ τῶν συνελθόντων καὶ ἀσυγχύτως σωζομένων μετὰ τὴν Ένωσιν δηλωθῇ· καὶ πρὸς τοῦτο καὶ μόνον τὸν ἀριθμὸν παραλαμβάνειν. Δι' ἄλλης γὰρ, ὡς εἶκός, φωνῆς δηλοῦσθαι τὴν διαφορὰν οἱ Πατέρες οὐκ ἔδοκίμασαν. Εἰ δὲ τις ἐφ' ἑαυτῷ παποιδῶς ἦ, καὶ δύναται ἀρμολογεῖν πρὸς τὴν ταύτης δὴλωσιν ἐπινοῆσαι φω-

VARIE LECTIONES.

¹¹ Marg. Fr. Ἡ σύνταξις· Μηδετέρας τῶν φωνῶν, τοῦ δύο, καὶ ἑν, ἀναιρουμένων· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ αὖ μὴ κεκείμενον καὶ λεγόμενον εὐσεβῶς. *Syntaxis hæc est: Neutra vocum, duarum aut unius, alteram perimente; sed quæ in eodem Christo semper et ponantur, et pie de eo dicantur.*

NOTE.

(s) Τὴν διαίρεσιν τροπώσασθαι. Exponit Hesych. τὴν τροπούσθαι, ἀρμολογεῖσθαι, nec aliter hic loci exponi possit, si negat, retineamus; qua sublata,

esset potius eliminare, exterere ac abdicare divisionem, quod nisi vocibus significantibus unionem positus, recte ait Maximus non posse intelligi.

νῆν, μὴ φθονεῖται ἡμῖν τῆς ὠφελείας, καὶ οὐδ' ἡμεῖς ἂν φθονήσομεν αὐτῷ τῆς παιδείας, ἵνα μὴ λέγω τῆς ὁρασιότητος.

Ἦως γὰρ τοῖς τὴν χειμέτην ῥῆσιν εἰς τὴν πρὸς Σούκκιστον ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου· καὶ ὅτι σὺ μάχεται ἡ. Ἐν δύο, φωνῇ, τοῖς λέγουσι μίαν τοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην· καὶ μὴ κατὰ τὸ Νεστορίῳ δοκοῦν ἀσεβῶς λαμβανόμενην.

Εἰ δὲ φάεν, ἀλλ' οὐδὲν ἤetton μάχεσθαι τὸ πρόβλημα τῶν δύο λεγόντων φύσεις ἡνωμένας ἀδιαιρέτως· μετὰ τὴν ἔνωσιν, τοῖς μίαν λέγουσι τοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην· ὡς ἐν τῇ πρὸς Σούκκιστον δευτέρῳ ὑπομνηστικῇ ὁ ἅγιος ὑποτίθεται Κύριλλος· φανερώς τοῦτο εἶναι ἡ ἀγνοοῦντων ἡ κακουργούντων τὰς τῶν Πατέρων τίθειαι φωνάς· καὶ τὸ πρὸς τὴν ἀλήθειαν διαμάχεσθαι, τοῦ πρὸς αὐτὴν σπένδεσθαι λυσιτελέστερον ψηφισμένων. Ἐδεῖ γὰρ αὐτοὺς γινώσκοντας, ὡς καὶ ὑπὲρ ψυχῆς ἐνοίας ἀποδώσομεν λόγον τῷ δικαίῳ τῶν ἡμετέρων Κριτῇ, συνετῶς μετὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τοῖς Πατρικοί· ἐντυγχάνοντας συγγράμμασι, σπεύδειν μὴ ποιεῖσθαι ὑπόθεσιν μάχης καὶ διαστάσεως, τὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν διδάσκοντα ῥήματα. Τινι γὰρ οὐκ ἐστὶ καταφανὲς τῷ ὅπως οὖν ἐπισκῆπτοντι, ὡς οὐκ ἀπλῶς φαίνεται τὴν τοιαύτην ἀπαγορεύειν φωνὴν ὁ μακάριος Κύριλλος, ἀλλὰ κατὰ τὴν Νεστορίου κακόννοιαν προσφερομένην, σχετικὴν φάσκοντος γεγενῆσθαι τὴν ἔνωσιν, ὡς αὐτὸς αὐτῷ Κύριλλος ὁ μακάριος μαρτυρῶν δείκνυται ἐπὶ τῇ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς, καὶ τοῖς ἁγίοις φιλονεικοῦν τὸν αὐτοῦ σκοπὸν ποιούμενος φανερόν, οὕτως λέγων· «Τὸ δὲ ἀδιαιρέτως προστεθὲν, δοκεῖ πως παρ' ἡμῖν ὁρθῆς δόξης εἶναι σημαντικόν. Αὐτοὶ δὲ οὐκ οὕτως νοοῦσι. Τὸ γὰρ ἀδιαιρέτως παρ' αὐτοῖς, κατὰ τὰς Νεστορίου κενοφωνίας, καθ' ἑσπερόν λαμβάνεται τρόπον. Φασι γὰρ, ὅτι τῇ ἰσοτιμίᾳ, τῇ ταυτοουλίᾳ, τῇ ἀδυνάτῃ ἀδιαιρέτως ἐστὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ ἐν ψ κατήχησεν ἄνθρωπος. Ὅτε οὐκ ἀπλῶς τὰς λέξεις προφέρουσιν, ἀλλὰ μετὰ τινος ὁλοῦ καὶ κακουργίας». Ἰδοὺ σαφῶς διτείνον ὑπάρχειν τὸν τοῦ ἀδιαιρέτου τρόπον ὑπέθετο ὁ θαυμαστός οὗτος διδάσκαλος· τὸν μὲν, τὴν καθ' ὑπόστασιν σημαίνοντα ἔνωσιν· ὃν καὶ ἀπατάμενος, ὁρθῆς δόξης εἶναι φησι σημαντικόν· τὸν δὲ, μόνῃς τῆς κατὰ σχέσιν συναφείας δηλωτικόν, ὃν καὶ ἀποστρέφεται· καὶ τοῖς πιστοῖς τοῦτο αὐτὸ ποιεῖν παραίνει, ἐκ τῆς κατὰ τὴν λέξιν ὁμοίας προφορᾶς, πολλάκις τὸν τῆς αἰρετικῆς δυσσεβείας ἰδὼν τοῖς ἀκραιστέροις λεληθότως ἐμβάλλειν θυνάμενον. Ὅθεν παρ' αὐτῷ μὲν, τὸ δύο λέγειν ἀδιαιρέτως (1), ὁρθόδοξον τίθεται· ἐπειδὴ αὐτὸς καθ' ὑπόστασιν εἶναι τὴν ἔνωσιν ἔλεγε· παρὰ δὲ τῶν κατὰ Νεστορίον

ius solertia, commodiorem hac vocem aliam ad hæc significanda invenire se posse existimat, ne, quæso, quisquis est, utilitatem nobis invident; ac neque nos eruditionis ei nomine invidemus, ne dicam temeritatis.

Quomodo intelligenda sancti Cyrilli auctoritas in epistola ad Succensum; quodque non pugnet eor, in duabus, cum illis qui unam Verbi naturam incarnatam dicunt; nisi solum Nestorii sensu impie accipiatur.

Sin autem dicant, nihil minus pugnare eorum assertionem, qui duas naturas indivise unitas post unionem dicunt, cum iis qui dicunt unam Verbi naturam incarnatam, quemadmodum in secundo ad Succensum Commonitorio sanctus Cyrillus docet ac tradit: id ego eorum esse statuo, qui aut Patrum ignorent voces, aut eas depravent ac cavillentur, conducibilis sibi ducant digladiari adversus veritatem, quam cum ea concordare inveniri. Par enim erat, ut qui scirent de nuda etiam cogitatione iusto humanarum rationum Iudici reddendam esse rationem, prudenter Deique timore Patrum legentes scripta, quæ pacem ac concordiam doceant, eorum verba non pugne ac dissidii argumentum facere studerent. Cui enim vel minimum animum attendenti non perspicuum atque planum est, non simpliciter videri beatum Cyrillum ejusmodi interdicere voce, sed pravo duntaxat Nestorii sensu, qui unionem affectu seu habitudine constantem factam esse diceret? ut sibi ipse palam beatus Cyrillus testis est in fine ejusdem epistolæ, vel iis qui valde contentiosi sint, mentem suam declarans, cum sic ait: «Porro, quod 274 additum est, indivise, videtur quodammodo apud nos recti dogmatis significationem habere. At illi non sic intelligunt. Nam illa vox indivisum, apud illos juxta Nestorii inanes vocum profanitates, aliter sumitur. Aliunt enim pari honoris consortio, eadem voluntate et consilio²² ac auctoritate, indivisum a Deo Verbo hominem, in quo habilitat. Itaque non simpliciter voces proferunt, sed dolo quodam malignoque consilio.» En duplicem ejus, quod indivisum dicitur, aperte ab admirando Cyrillo modum traditum: unum, id genus unionis significantem, quod in persona est ac secundum hypostasim: quod et amplectens, recti dogmatis significationem habere dicit, alterum vero, affectualem solum ac habitudinis, quod et aversatur, hortaturque fideles ut et ipsi idem præsent: quod nempe vocis illo fuco ex simili prolatione proclive esset per imprudentiam hæreticæ impietatis virus simplicioribus obrepere. Abs se itaque suoque sensu ut duo indivise dicantur, recti dogmatis statuit; idcirco nimirum quod ipse unionem in persona diceret, ac

VARIÆ LECTIONES.

²² Videtur Max. hic agnovisse finem epistolæ; videnturque sequentia aliunde assuta esse.

NOTÆ.

(1) Ἀδιαιρέτως. Reg. cod. et Venet. ἀδιαιρέτως, quod respiceret τὰς φύσεις. Alias enim, et referendo ad subsistentes, falsa esset propositio et Nestoriana: quodque proclive masculina in Chri-

sto absolute prolata personæ videantur, melius alii ἀδιαιρέτως, quæ est ipsa Cyrilli vox, quam Maximus exponit.

secundum hypostasim. Prolatam vero a Nestorianis eandem indivisi vocem suspectam reddit, quod illi affectu solummodo et habitudine factam unionem traderent.

Ac quidem unio in persona ac secundum hypostasim in Patrum sententia, eorum est, quæ cum diversæ substantiæ sint, in unam personam ac hypostasim coeunt; utrovis componentium naturalem cum altero servante sinceram immutabilemque ac indivisam proprietatem. Unio autem quæ est affectu et habitudine, eorum est, quæ per se seorsim in suis personalibus unitatibus existunt, par voluntatis motus, ejusdemque animi ac sententiæ summa consensio. Qui ergo unionem, quæ est in persona, confitetur, etsi duas in Christo naturas post unionem indivise unitas dicat (unione scilicet in persona et secundum hypostasim), ne minimum a veritate aberrat. Ea enim ex quibus Christus compositus est, inconfusa mansisse confitetur, juxta ac Patres sentiunt, idcirco quod incolumis eorum distinctio est ac differentia; qui nempe ea quæ naturali ratione inter se distincta sunt, extra unam personam seu hypostasi, seorsumque nullo modo intelligere valeat. At qui unionem in affectu positam, seu habitudine constantem affirmat, vel si millies ampliusque indivisum dicat, 275 merito labem reprehensionis habet: quippe cum ea quæ significantur, pari amicitie affectu ac dilectionis unita esse, ac indivisionem habere asserat; ita nimirum, ut Deum Verbum, una cum carne sua ex nobis sumpta, anima mentisque sensu prædita, unam personam seu hypostasim dicere nunquam valeat. Ut enim ex duabus singularibus personis, propria ac singulari sua ratione ab individuis ejusdem speciei divisitis, una fiat persona ac hypostasis, haudquaquam fieri possit. Non ergo sanctus dici duas naturas post unionem indivise unitas, sed profigat.

Cum igitur, paulo saltem levius, mea tamen sententia, quod satis videatur, quantum per epistolam consignari poterat, probatum sit, tum ex sanctis Patribus, tum ex communium conceptionum consequentiis, numerum nullam prorsus divisionem facere posse aut recipere vel inducere, sed quantitatem solummodo significare; habitudinem vero, quæcumque demum intercedat, non attingere: quænam deinceps sectionis seu divisionis suspicio tumultuantibus adversus sanctam Dei Ecclesiam, seque temere a communi corpore abscedentibus; nec tam facientibus, quam ipsis patientibus: qui scilicet separatione illa ac divortio miserabilem in modum intereant sibi que labem asciscant; ac pro eo quod Christi corpus dedecorant, poenam sibi accumulanti, ut nempe ejus rei gratia rectam piamque confessionem abnuant, nisi

A προφερομένην, ὑποκτον ποιεῖται τὴν φωνὴν τοῦ ἀδιαίρετου, ἐπειδὴ κατὰ μόνην τὴν σχετικὴν συνάφειαν τὴν ἑνωσιν γεγενῆσθαι ἐδόξαζον.

28 Καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἑνωσίς ἐστι κατὰ τοὺς Πατέρας, ἡ τῶν ἑτεροουσίων εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνοδος, θεαίρου τῶν κατ' αὐτὴν συγκαιμένων, πρὸς τὸ ἕτερον τὴν φυσικὴν ἰδιότητα ἀνθεκτόν τε καὶ ἀμετάβλητον ἔχουσα καὶ ἀδιαίρετον. Σχετικὴ δὲ ἑνωσίς 28 ἐστίν, ἡ τῶν καθ' αὐτοὺς ἰδικῶς ἐν μονάσι προσωπικαῖς ὑπεστώτων ἰσὴ θελήματος κίνησις καὶ γνωμικῆς ταυτότητος ἀπαρραλλεία. Ὁ τοίνυν ὁμολογῶν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν, καὶ λέγει δύο φύσεις ἐπὶ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἠνωμένας ἀδιαίρετως, ἐνώσει θελονότι τῇ καθ' ὑπόστασιν, τῆς ἀληθείας καθοτιοῦν οὐ διαμαρτάνει. Τὰ γὰρ ἐξ ὧν συγκείται ὁ Χριστὸς ἀσύγχυτα μεμνημένα διὰ τὴν σωζομένην διαφορὰν κατὰ τοὺς Πατέρας ὁμολογεῖ τοῦ καθ' ὑπόστασιν ἐνὸς οὐδαμῶς τὰ τῷ φυσικῷ λόγῳ ἀλλήλων διαφέροντα ἐκτὸς εἶναι, καὶ χωρὶς καθ' οἷον οὐδὲποτε τρόπον γινώσκουσιν δυνάμενος. Ὁ δὲ τὴν κατὰ σχέσιν προσεῶν ἑνωσιν, καὶ εἰ μυριάκις λέγοι τὸ ἀδιαίρετον, τὸ ἐκπέλογον κέκεται· κατὰ τινὰ γὰρ ἀγαπητικὴν συνδιάθεσιν ἠνωσθαι, καὶ τὸ ἀδιαίρετον ἔχειν λέγει τὰ σημαίνοντα· οὐδαμῶς μίαν ὑπόστασιν εἶναι τὸν θεὸν λόγον μετὰ τῆς ἐξ ἡμῶν ἰδίας αὐτοῦ ἐμφύχου τε καὶ ἐννοῦ σαρκὸς εἶπαι οὐδ' τε ὧν. Ἐκ δύο γὰρ ὑποστάσεων ἰδικῶν τῶν πρὸς τὰ ὁμοειδῆ άτομα ἰδικῷ λόγῳ μεμερισμένων, μίαν γενέσθαι ὑπόστασιν, ἀμήχανον. Ὅσα οὐχ ἀπλῶς διαβάλλει καὶ ἀποπέμπεται ὁ ἅγιος Πατὴρ ἡμῶν Κύριλλος, τὸ λέγειν δύο φύσεις ἠνωμένας ἀδιαίρετως μετὰ τὴν ἑνωσιν, ἀλλὰ τὴν σημαίνοντα διὰ τῆς τοιαύτης φωνῆς τῶν κακῶς χρησαμένων ἑνωσιν.

Pater Cyrillus absolute ac simpliciter reprehendit, quem tali voce, male ea utentes, sensum ingerebant,

Εἰ τοίνυν διδασκται, καὶ εἰ μετρίως, πλὴν ὅτι γε κατ' ἐμὲ εἰπεῖν, ἀρκούντως, ὡς δι' ἐπιστολῆς σημαίνει ἦν δυνατόν, ἔκ τε τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ τῆς τῶν κοινῶν ἐννοιῶν ἀκολουθίας, ὡς τὴν οἰανοῦν διαίρεσιν, οὕτε ποιεῖν, οὕτε πάσχειν, οὕτε εἰσάγειν ὁ ἀριθμὸς δύναται, ἀλλ' ἀπλῶς μὲν δηλοῖ τὰ πόσα· τῆς δὲ σχέσεως, ὡς δ' ἂν ἔχοντα τύχουσιν, οὐ προσάπεται· ποία λοιπὸν ὑπολείπεται τομῆς ὑπόνοια, ἢ διαίρεσεως, τοῖς πρὸς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ στασιάζουσιν Ἐκκλησίαν, καὶ εἰχὴ τοῦ κοινού σώματος αὐτοῦς ἀποτίμουνσιν· οὐ μάλλον θρῶντες, ἢ πάσχοντες τῷ χωρισμῷ ἑλεεινῶς νεκρούμενοι καὶ φθειρόμενοι· καὶ τὴν ὅσον ἐπὶ τῇ ἀπρεπείᾳ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, δίκην ἑαυτοῖς ἐτοιμάζοντες· ὥστε παραιτεῖσθαι τούτου γε ἐνεκεν τὴν ὀρθὴν καὶ εὐσεβῆ τῇ· πίστει· ὁμολογίαν· εἰ μὴ ἄρα ἐν προσοχηματι εὐλαβείας, τοῦ μὴ τεμεῖν δοῖαι τὴν ἑνωσιν, τὴν σύγ-

VARIÆ LECTIONES.

27 Marg. Ὅρος τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως ἀκριβὲς τε καὶ σύντομος. Unionis in persona, accurata brevique definitio. 28 Ὅρος τῆς σχετικῆς ἑνώσεως. Unionis affectualis definitio.

χρῶν ἀσπαζόμενοι, τὸ μὴ ἀλῶναι ἐπ' ἀσβεδί 367 ἢ ὡς πανοῦργοι τεχνάζονται.

Impii a se dogmatis suspicionem artificio amoliri tentant.

Ὅτι πραγμάτων ἦρουν οὐδῶν ἐπὶ Χριστοῦ ἡ διαφορὰ, ἀλλ' οὐ ποιότητων· καὶ οὐ πᾶσα διαφορὰ, ἐξ ἀνάγκης αὐτῇ συνεισάγει τὴν ὡς εἶναι λέγεται πάντως ποσότητα· ἡ δὲ ποσότης, τὸν αὐτῆς σηματοποιῶν ἀριθμὸν, καὶ τε συνεχρῆς ἐστὶν ἡ ποσότης, καὶ τε διηρημένη.

Ἔδει γὰρ αὐτοὺς, ὥστε ἀληθῶς τοῦτο μὴ ἦν, μὴδὲ τὴν διαφορὰν ψιλῇ καὶ μόνῃ τῇ προφορᾷ, ὡς κατὰ μηδεὶς καιμένην, πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀφελεστέρων εἰρωνευτικῶς προσφέρουσι, μὴ παραιτῆσθαι λέγειν, τίνα καὶ πᾶσα τὰ διαφέροντα τυγχάνειν ὄντα, ὧν εἶναι τὴν διαφορὰν ὁμολογοῦσιν. Εἰ γὰρ σώζεσθαι μετὰ τὴν ἔκωσιν τὰ ἐξ ὧν ἡ ἔκωσις πιστεύουσιν, δύο πάντως τὰ σωζόμενα ὁμολογήσαιεν ἄν. Τοσαῦτα γὰρ καὶ τὰ συνελθόντα πρὸς ἔκωσιν τὴν ἀδιάσπαστον, τὴν οἰκνοῦν τροπὴν ἢ σύγχυσιν, ἢ μείωσιν, ἢ συναίρεσιν, ἢ μεταβολὴν τὴν εἰς ἄλλα ἐκ τῆς ἐκώσεως οὐ δεξάμενα. Νυλὶ δὲ τοῦτο μὴ δοξάζοντες, ὡς ἡρνημένοι τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἔκωσιν σώζεσθαι, ὑπευθύνους αὐτοὺς ἐλέγχους παροίηται, καὶ μὴ βούλωνται, μόνῃ ποιότητι λέγοντες τὴν διαφορὰν σώζεσθαι, τῶν πραγμάτων χωρὶς· ὥστε ἀνθρώπων προδήλως παιζόντων ἐστὶ· καὶ τὸ μὴ γελᾶσθαι ὡς εἰκὸς ὕβριν λογιζομένων, καὶ σαφῶς κενομένων τὸ εὐαγγέλιον, ἀνευ οὐδῶν ὑποκειμένων, εἶναι ποιότητας δύνασθαι νομοθετοῦντων, καὶ ποσῶ χωρὶς, ἐπιγνωσθῆναι διαφορὰν ὑποτιθεμένων. Ἡγνόησαν γὰρ, ὡς εἰσιν, οἱ σοφώτατοι, ὅτι πᾶσα ποιότης ὑποκειμένης πάντως οὐσίας ἐστὶ, περὶ ἣν καὶ θεωρεῖται καὶ λέγεται, τὸ καθ' αὐτὴν εἶναι οὐδαμῶς ἔχουσα· καὶ πᾶσα διαφορὰ, τῆς ἄλλου πρὸς ἄλλα κατὰ τὸν τοῦ πᾶς εἶναι λόγον ἀνομοιότητός τε καὶ ἑτερότητας οὕσα δηλωτική, τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων πραγμάτων συνεισάγειν αὐτῇ· πάφικεν, εἴτε οὐσίῳν, εἴτε ποιότητων, εἴτε ἰδιότητων. Καὶ ἀπλῶς, ἕνα συνελθὼν εἶπω, πάντως ἐτέρου τινός, τῶν ὅσα διαφέρειν ἄλλῃλων ὑπολαβόντες εἴποιεν εἶναι διαφορὰν, πάντως ἐν ποσῶ τὰ διαφέροντα θεωρήσαντες, εἴτε αἰσθήσει, εἴτε νοήσει τὴν διαφορὰν ἐγνώρισαν. Ἄνευ γὰρ ποσῶ δύνασθαι διαβεβαιούσθαι δεικνύναι διαφορὰν, ἀνένδεκτον. Ἐπειδὴ τὰ μὴ ἄλλῃλοις πάντῃ ταυτὰ, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδαμῶς ἐπιδέχεται λόγον. Οὐσίας γὰρ ἦτοι φύσεως, φέρε εἶπαι, πρὸς οὐσίαν, ἢ ποιότητος πρὸς ποιότητα, ἢ ἰδιότητος πρὸς ἰδιότητα, ἢ καὶ εἰ τε ἕτερον, τῶν ὅσα μὴ πάντῃ ταυτὸν· τὰ πάντῃ γὰρ ἄλλῃλοις ταυτὰ, καὶ διαφορὰς ἀνεπίδεκτα, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ πᾶς εἶναι λόγον, οὐδέποτε λέγειν δυνάμεθα. Τὸ δὲ, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πάντων θεωρεῖσθαι λόγον κατὰ τὸ αὐτὸ μὴ δύνασθαι, τὴν διαφορὰν ποιῆσαν, ἐν καὶ ἄλλῃλοις ταῦτόν ἐκείνα, ὧν ὁ τοῦ εἶναι διάφορος, καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς λόγος μὴ δύνασθαι ὑπάρχειν εἰδόμενος· παρίστανται. Ἄλλο δὲ ἄλλου, ἢ ἄλλων ἄλλα διαφέρειν λέγοντες, πολλὰ, ἢ τοῦλάχιστον δύο καὶ οὐχ ἐν σημαίνοντες· εἰ καὶ ἄλλως, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τε καὶ λόγον, ἐνός εἶναι, καὶ ἐν δύνασθαι λέγο-

A forte religionis specie, ne unionem scindere videantur, confusionem amplexi, seu vafri et callidi, tentant.

Esse rerum in Christo (id est substantiarum) distinctionem, non vero qualitatum; omnemque necessario distinctionem, eorum omnino, quorum esse dicitur, inferre quantitatem; quantitatem vero, numerum eam significantem; quævis tandem quantitas, vel continua, vel discreta sit.

Decebat enim, nisi vere sic erat, nec nuda sola-que voce, velut de nullo dictam, nec reipsa afficientem, irrisione 276 ad simpliciores decipiendo, distinctionem seu differentiam proferunt, nulla tergiversatione dicere ac expedire, quænam sint ac quanta quæ distincta sunt atque differunt, ac quorum faterentur distinctionem seu differentiam esse. Nam si ea, ex quibus est unio, post unionem incolumia esse credunt, duo plane, quæ incolumia sunt, fateri eos necesse sit. Tot enim etiam sunt, quæ ad indivisam unionem convenerunt, ac quæ nullam penitus mutationem aut confusionem, vel decrementum, aut contractionem, sive alterius in alterum conversionem, ex unione susceperunt. Nunc vero qui non ita sentiant, ut qui naturas post unionem incolumes negaverint, velint nolint crimini se obnoxios fecerunt, qui sola qualitate absque rebus, distinctionem seu differentiam incolumem dicant: quod plane hominum est ludo jocoque agentium, ac nisi deridiculi sint, sibi probro ducentium, palamque evacuantium Evangelium; qui nempe nullis subjectis substantiis, posse esse qualitates statuunt, ac sine quantitate cognosci distinctionem seu differentiam, doceant. Nescivisse enim, ut par est, videntur sapientissimi homines, omnem qualitatem subjicere omnino substantiæ esse, circa quam etiam consideratur, et in qua dicitur esse, cum ipsa per se esse, seu existere, minime habeat, omnemque distinctionem seu differentiam, quæ aliorum ab aliis, qua ratione sic existunt, dissimilitudinem diversitatemque significet, rerum quæ distinguuntur, sive substantiæ sunt, sive qualitates aut proprietates, una secum quantitatem inferre. Prorsusque, ut verbo dicam, cujusvis alterius, eorum, quorum inter se distinctorum, distinctionem differentiamque dicendam putaverint, plane quæ distincta sunt atque differunt in quantitate considerantes, vel sensu, vel mente distinctionem atque differentiam cognoverunt. Nec enim ullus unquam admittat, asserti posse ut absque quantitate distinctio seu differentia prodatur. Quæ enim non eadem omnino inter se sunt, unam atque eandem, ejus quod est esse, rationem nunquam receperint. Substantiæ enim, seu naturæ, cum substantia, aut qualitatis cum qualitate, vel quantitatis cum quantitate, aut proprietatis cum proprietate, vel si quid aliud est ejusmodi rerum, quæ non idem omnino sunt (quæ enim inter se eadem omnino sunt, nec ullam etiam distinctionem admittunt), 277 unam

eandemque rationem, quod sic existunt, nunquam dicere possumus. Quod vero, ideo quod una eademque ratio in omnibus secundum idem intelligi non potest, distinctionem differentiamque invenit, fieri non posse, ut ea unum idemque intersint, quorum ejus quod est esse ratio distincta est, non eadem, merito ostendit. Porro cum aliud ab alio sive alia ab aliis distingui dicimus, plura, duove ad minus, non unum significamus; tametsi alias aliaque ratione, unius atque unum dicere possumus, puta unius ignis quæ circa ipsum quantitates sunt ac proprietates, unius Christi, naturas ex quibus et in quibus consistere noscitur; itemque unius hominis, ea, ex quibus est compositus, ac in quibus existere intelligitur. Unum autem persona seu hypostasi, tum in Christo, tum in homine, toto scilicet, quod ex illis velut partibus est, quippe quod ambas ejus quod est vere esse, distinctas partium rationes recipiat: hand vero natura ac essentia unum, quando nec partes alie aliarum ejus quod existunt rationem recipiunt; nec vero nos in utrisque eandem ejusmodi rationem intelligere possumus. Nam neque eadem deitatis ac humanitatis ratio est; uti neque corporis atque anime, ut cunctis perspicue liquet. Illeque adeo est, ut unum natura, unamve simpliciter aut compositam naturam, Christum, vera nunquam doctrina statuerit. Nam neque Christi nomen ejusmodi est, ut essentiam seu naturam in modum speciei significet, quæ de multis individuis subsistentia, seu persona distinctis prædicetur, uti ait beatus Cyrillus in Scholiis: « *Christi nomen, nec definitionis vim habere; at neque alicujus essentiam significare; sed personam Verbi, quæ scilicet carnem anima intelligente præditam assumpsisse intelligatur.* » Sed neque hominem unam ex animo ac corpore naturam, velut corpus ejusdem cum animo essentie sit, sed tanquam in specie: quæ scilicet per differentiam constituentem ab aliis speciebus dividatur, ac de individuis illi subjectis et ab ea contentis velut species, peræque prædicetur. Nec ideo, quod substantiali ratione duo sint anima et corpus (quatenus scilicet anima et corpus) aliaque et alia substantia ejus quod est esse, ratione, ea ex quibus, et in quibus, et quæ homo existit, silentio damnavit.

Impium esse ac veritati repugnans, quod una Christi natura composita dicatur.

Omnis enim natura composita, tum sibi ipsa, tum inter se alias aliis, qua primum in rerum naturam editur, partes proprias coevas nacta, exque nihilo ut existat, ac rerum universitatis ornatum compleat, ab universi creatrice, resque ut existant conservante, potentia producta, alias aliis merito ex necessitate innexas implexasque partes suas obtinet, uti se res tum in homine habet, tum in reliquis, si qua naturam compositam sortita sunt. Nempe anima nullo suo arbitratu continente corpus, et qua illo contineatur; nullaque liberæ voluntatis vi, vitam præbente, dolorisque sensus ac molestiarum natura particeps, ob facultatem in ea existentem quæ horum capax est: quanquam

A μὲν ὡς ἐνός πυρὸς, αἱ περὶ αὐτὸ ποιητῆες καὶ ἰδιότητες, καὶ ἐνός Χριστοῦ, αἱ φύσεις ἐξ ὧν καὶ ἐν αὐτῷ συνειστέθῃ γνωρίζεται· καὶ ἐνός ἀνθρώπου, τὰ ἐξ ὧν συνειστέθῃ καὶ ἐν οἷς ὑπάρχων γνωσώμεται. Ἐν δὲ τῇ ὑποστάσει, ἐπὶ τε Χριστοῦ, καὶ τοῦ καθ' ἑμᾶς ἀνθρώπου· ἦτοι τῇ ἐκ τούτων ὡς μερῶν δύο, ὡς πληρεστάτους ἀμφοῖν ἐπιδεχομένῳ κυρίως τοῦ· τοῦ εἶναι τῶν μερῶν διαφόρους λόγους· ἀλλ' οὐ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ ἐν, οὐ μὴδ' ἀλλήλων τὰ μέρη τὸν τοῦ εἶναι ἐπιδέχεται λόγον, ἢ ἐπ' ἀμφοῖν ἡμεῖς τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι λόγον εἰδέναι δυνάμεθα. Οὐχ ὁ αὐτός γὰρ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος λόγος· ὥστε περ οὐδὲ ψυχῆς καὶ σώματος, ὡς πᾶσιν εὐδὴλον. Αὐτὸ οὐχ ἐν τῇ φύσει, οὐδὲ μίαν ἀπλῶς ἢ σύνθετον φύσιν τὸν Χριστὸν εἶναι, πῶποτε ὁ τῆς ἀληθείας ὁρίσατο λόγος. Οὐτε γὰρ οὐσίας ἦτοι φύσεως διηλωτικὸν ὡς εἶδους τὸ Χριστὸς ἐνομα ὑπάρχει, τῶν κατὰ πολλῶν καὶ διαφερόντων ταῖς ὑποστάσεσι κατηγορουμένων ἀτόμων, καθὼς ᾗσιν ἐν τοῖς σχολαῖς ὁ μακάριος Κύριλλος ὁ πρῶτος· « Ὅτι τὸ Χριστὸς ἐνομα, οὐτε θροῦ δύναμιν ἔχει, οὐτε μὴ τὴν εἶδος οὐσίαν δηλοῖ· ὑποστάσις δὲ τῆς τοῦ λόγου ἐν προσλήμματι διηλονότι σαρκὸς νεαρᾶν ἔχουσας ψυχὴν νοουμένης. » Ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἀνθρώπον μίαν φύσιν τὴν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος· ὡς τῆς αὐτῆς τῇ ψυχῇ οὐσίας ὄντος τοῦ σώματος· ἀλλὰ τὴν ὡς ἐν εἶδει· πρὸς μὲν τὰ ἄλλα κατὰ τὴν οὐστατικὴν διαφορὰν τετανομένην εἶδη· κατὰ δὲ τὴν ὁὐκ αὐτὴν ὡς εἶδος καὶ ὅτι αὐτῆς περιεχομένων ἀτόμων ἰσως κατηγορουμένην. Καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὸ εἶναι δύο κατὰ τὴν οὐσιώδη λόγον τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ὡς ψυχὴν καὶ σῶμα· καὶ ἄλλαν καὶ ἄλλην οὐσίαν κατὰ τὸν τοῦ εἶναι λόγον· τὰ ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, καὶ ἃ ὑπάρχει ὁ ἀνθρώπος ἀπηγόρευται.

C « *Ὅτι δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἑνὸς φύσεως ὡς ἐνός ἀνθρώπου, καὶ τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενον.* » Πᾶσα γὰρ σύνθετος φύσις, ταυτῇ τε καὶ ἀλλήλοις κατ' αὐτὴν τὴν εἰς τὸ εἶναι γένεσιν ἔχουσα τὰ ἴδια μέρη ὁμόχρονα, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, καὶ εἰς συμπλήρωσιν τῆς τοῦ πινυτός διακοσμησίως, παρὰ τῆς τὸ πᾶν συστησάμενης, καὶ εἰς τὸ εἶναι συνεχοῦσας δυνάμεις παρεχόμενα, ἀλλήλοις εἰκότως ἐξ ἀνάγκης τὰ ἴδια μέρη περιεχόμενα κίχεται· ὡς ἐπὶ τε τοῦ ἀνθρώπου ἔχει, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα σύνθετον εἶναι ἔλαχον φύσεις. Τῆς ψυχῆς ἀκουσίως τε κρατούσης τὸ σῶμα, καὶ ὅτι αὐτοῦ κρατούμενης, καὶ ζωῇ ἀποαιρέτως αὐτῇ, κατ' αὐτὸ μόνον τὸ ἐν αὐτῇ εἶναι παρεχούσης, καὶ πάθους καὶ ἄλλου· φυσικῶς μεταλαμβάνουσας διὰ τὴν ἔγκαιμην οὐτῇ τούτων δεκτικὴν δύναμιν· καὶ εἰ τὰ μὲν

⁶⁷ Non occurrunt in Cyrilli Schol. quæ exstant. Urget passim similia utraque epistol. ad Succens. Vido Damasc. l. iii, c. 3

λιστά τινες τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἀληθῶν περὶ A
ψυχῆς δογμάτων ἀποσφαλέντας, προπαρῶντες Ἑλλη-
νισμῶς, ἢ μεθυπάρχειν ἰουδαϊκῶς τοῦ ἰδίου σώματος
τὴν ψυχὴν τεραπευόμενοι, καὶ ἀρχὴν οὐ καλὴν οὐδὲ
θεοφιλῆ, τῆς τῶν ὁρατῶν δημιουργίας προκαθηγε-
σθαι ὑποτιθέμενοι²², ἀντιπαθῶς πρὸς τὸν τοιοῦτον
διακρίνεται λόγος· ὃν διελέγξει τὰ περὶ τούτου σα-
φῶς, καὶ ἀπαγῇ προβλήματα, οὗ τοῦ παρόντος εἶναι
καιροῦ τε καὶ λόγου κρίνας, ἐπὶ τὸ προκείμενον
ἐκπνεύσομαι.

Οὕτω τοίνυν, καθὰ πρόκειται, πάσης συνθέτου
ἐχούσης φύσεως, οὐκ ἂν τις τοιμήσῃ ποτε τῶν εὐ-
σεβῶς περὶ τῶν θεῶν φρονεῖν ἐγνώκατων, μίαν
εἶναι σύνθετον φύσιν εἰπαῖν τὸν Χριστὸν, ἵνα μὴ ἐξ
ἀνάγκης εἰρμῶ πειν φυσικῶ καὶ ἀκολουθεῖ τὰ τοι-
αῦτα λέγειν ἐξαλλόμενος, κτιστὸν ὅλον καὶ ἐξ οὐκ ὄν-
των, περιγραφέν τε καὶ παθόν, καὶ τῷ Πατρὶ
οὐχ ὁμοούσιον· καὶ ἡ συναδίων τῷ Λόγῳ τὴν σάρκα,
ἡ ὁμόχρονον τῇ σαρκὶ τὸν Λόγον ὄντα ὑποτιθέμενος·
τοιοῦτος γὰρ ὁ πάσης συνθέτου φύσεως λόγος· φο-
βερῶν ἑαυτὸν καταστήσει ἐγκλημάτων ὑπεύθυνον.
Τὸ γὰρ συνθετὸ φύσεως ὑπάρχειν, καὶ σύνθετον
κατὰ φύσιν δηλονότι ἐστὶ. Τὸ δὲ κατὰ φύσιν σύνθε-
τον, τῷ κατὰ φύσιν ἀπλῶ οὐκ ἂν εἴη ποτὲ ὁμοφυὲς
καὶ ὁμοούσιον. Θύ θέμις οὖν μίαν τὸν Χριστὸν λέ-
γειν σύνθετον φύσιν τοῖς εὐσεβεῖς, οὐ μόνον διὰ
τὴν συναγομένην ἐκ τῆς τοιαύτης φωνῆς ἀτοπίαν·
ἀλλ' ὅτι καὶ μηδεὶς τῶν θεοκρίτων Πατέρων τούτο
πώποτε εἰρηκῶς ἀναπέφανται· ὑπόστασιν δὲ μᾶλλον
Χριστοῦ σύνθετον μίαν ὁμολογεῖν, καὶ δύο φύσεις, C
ἵνα καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος καὶ ὁμοφυῆς κατὰ τὴν
θεότητα γινώσκῃται, καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος καὶ ὁμο-
φυῆς κατὰ σάρκα ὁ αὐτὸς γνωρίζῃται· καὶ εἰς καὶ
ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἡμᾶς, ὡς μεσότης
θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὑπάρχων πιστεύεται.

Περὶ ὑποστάσεως συνθέτου.

Εἰ δὲ οὗτοι καὶ πᾶσαι ὑπόστασις σύνθετος ἑαυτῇ τε
καὶ ἀλλήλοις τὰ ἴδια μέρη ὁμόχρονα ἔχουσα δεῖκνυ-
ται· ὑπόστασιν δὲ σύνθετον εἶναι λέγειν τὸν Χριστὸν
οὐκ ἀρνούμεθα, εἴποιεν καὶ ἡμᾶς οἱ ἀντιλέγοντες,
μὴ δύνασθαι τὴν ἐπὶ τούτῳ μομφὴν ἐκτινάζεσθαι,
ὡς τοῖς ἰδίοις ἐαλωκότας λόγοις. Φαμέν ἀληθῶς ὁ-
τως ἔχειν, εἴπερ σύνθετον εἶναι ὡς εἶδος αὐτῆς κα-
τηγορούμενον ἔχουσαν ὑπετιθέμεθα. Νυνὶ δὲ τούτο
μὴ λέγοντες, οὐδαμῶς τὴν εἰκονὴν ἔξομεν μομφῇν,
σαφῶς γινώσκοντες μὴ δὲ ἑαυτὴν σύνθετον εἶναι
πᾶσαν σύνθετον ὑπόστασιν, τὴν ὑπὸ τι τελούσαν εἶ-
δος· ἀλλὰ διὰ τὴν φύσιν τὴν περιέχουσαν, δὲ ἂν
σύνθετος ἦ, καὶ τὸ κατηγορούμενον εἶδος ὑπ' ὃ ἀν-
άγεσθαι πέφυκεν ὡς τοῦ μερικοῦ, ἔσονται ἰδιχοῦ ὅλον
ἔχοντες ἐν ἑαυτῷ τὸ καθόλου, ἥτοι τὸ κοινὸν καὶ
γενικόν, πληρέστατον· τοῦ δὲ ἰδίου τὸ σύνολον λό-
γου τῷ γενικῷ μεταδιδόντος· οὐδὲν· ὅπερ ἐπὶ Χρι-
στοῦ οὐδεὶς οὐδαμῶς τῶν ἀνέκαθεν μέχρις ἡμῶν

A maxime non latet nonnullos eorum, qui a veris
Ecclesie de anima decretis errore abducti, ani-
mam, Græcorum more, priorem corpore, aut illo
posteriorem, Judaico sensu, stulte confingunt exsi-
stere, principiumque non bonum, aut plium sen
religiosum earum rerum, que in aspectum cadunt,
creationi docent prævisse, istiusmodi adversari do-
ctrinæ: quorum hoc argumento vanas infirmasque
objectiones ac argumenta refellere, cum hujus nec
temporis nec sermonis ac instituti existimem, ad
propositum redeo.

Cum sic igitur, ut in superioribus habitum est,
omnis natura composita sese habeat: nemo un-
quam pie ac religiose de divinis sentire doctus,
unam Christum naturam ut dicat in animum indu-
B cere presumat; ne, qui talia docere velit, naturali
quadam necessitate ac consequentia, necessario
creatum totum exque nihilo ac circumscriptum,
patibilemque, nec Patri consubstantialem; ac vel
coeternam Verbo carnem, vel carni coetaneum
Verbum esse docens (ejusmodi enim nature om-
nis compositæ sermo doctrinaque), formidolosis ac
criminibus reum innectat. Quod enim nature
compositæ est, ipsum utique etiam natura compositum
est. Res autem natura composita, nunquam ejus-
dem cum eo nature sit ac substantiæ, quod natura
simplex est. Nefas igitur est ut pii unquam atque
fideles unam dicant Christum naturam compositam,
nedum ejus absurdi gratia quod extali voce colligi-
tur; sed quod etiam 279 nullus hactenus proba-
torum Patrum istud dixisse noscatur, sed ut unam
potius Christum personam compositam, ac duas na-
turas constitemur; quo, tum ejusdem cum Patre sub-
stantiæ atque nature, deitatis ratione tum ejusdem
nobiscum substantiæ ac nature, carnis ratione in-
C elligatur: unusque et idem Patri nobisque collatus, ut
cui Dei atque hominum mediator existat, credatur.

De hypostasi seu persona composita.

Sin autem etiam, quod omnis persona composita,
secum ipsa, aliasque aliis partes proprias coetaneas
habere monstratur, nec nos quin Christum perso-
nam compositam dicamus, imus inficias: dicant
adversarii: Nec nos ejus rei crimen posse depel-
lere, ut qui nostris ipsi capti sermonibus simus.
Respondemus: Sic revera fore, si ita compositam
diceremus, quasi quæ speciem haberet, quæ de illa
prædicaretur. Nunc vero cum id minime dicamus,
nulli prorsus reprehensioni obnoxii sumus: qui
nempe perspicue sciamus personam omnem com-
positam sub specie constitutam non sui ipsam
ratione compositam esse, sed propter naturam,
quæ, cum sit composita, etiam speciem quæ prædi-
catur contineat, et sub quam illi comparatum est
ut reducatur: tanquam nimirum particulare, seu
singulare, quidquid universale est seu commune
ac genericum in se plenissimum habeat, nec quid-
us se prædicatum in se se prædicatum habet, sed

²² Primum error est Orig. desumptus ex Platonis Timæo; alterum probant fere Peripatetici, nec se
Maximi rationibus putant admodum premi.

quam prorsus suæ rationis universali ac generico tribuat : quod nemo unquam a primis ipsis temporibus ad nostram asque ætatem piorum doctorum ac tractatorum in Christo sensisse perhibitus est : in quo genus, aut speciem, quæ de illo prædicentur, nemo invenit. Non enim naturæ ratione divinisimum Verbum ad nos per carnem venit, sed quo dispensationis modo, totam ipsam naturam nostram, eam instauraturus, sibi in persona univit. Nihil itaque ex multa illa sua subtilitate commodi consecuti sunt, ut eorum quæ paulo ante disputavimus seriem teneamus, cum iterum ad quantitatem, quam cavendam duxerunt, callida eis versa evasio sit ; quippe cum ne ipsam quidem qualitatē ergo distinctionem sine quantitate dicere possint. Omnino enim necesse est esse plures, vel ut minimum **280** duas qualitates, uti jam in superioribus dictum est, quarum distinctionem esse existimant. commista sit, a se ipsa distingui, nemo sani capitis

Restat igitur ut vel nudam ipsam distinctionem cessent asserere, quam omnino aliquorum, quæ distincta sint, significandorum vim habere intelligant, vel nobiscum veritatis confessionem recipiant ; qui nimirum ex Patrum sententia, ea duntaxat ratione pie numerum assumamus, ut ea quæ convenerunt, inconfusa mansisse noverimus. Alioqui enim, amabo eos, dicant (siquidem inest illis sermo sapientie nihil ipse degener) quomodo, duo cum dicant concurrisse ad unionem, hæcque adeo post etiam unionem inconfusa mansisse non negent, quod neutrum naturali sua ratione ac definitione excesserit, tametsi arabo in unam censeantur Filii personam, unamque hypostasim ; non etiam duo (quæ etiam incolumia sint, eorum sententia, ut dicant, si modo vere loquuntur) non fatentur ? Quenam vero eis diminutæ confessionis ratio ? Quid tandem causæ est, ac quomodo ambæ naturæ una evaserunt ? Aut siquidem unio ab omni immunis mansit diminutione, quanam ratio, cur ea quæ indiminute incolumia manent, non nominentur, lubentesque ac faciles iterum nobis naturarum adimi patiemur, summamque hominum eruditionem mirabimur, velut qui soli rerum nobis arcanarum scientiæ capaces apparuerint. Nunquam tamen sermonem ullum aut rationem hæc satis suadentem representare valebunt.

Brevis confutatio objectionis Severi adversus vocem illam, In duabus.

Etsi maxime ad illud postremo fragile atque inane Severi commentum confugiunt ; quod is ubique ceu quid argute dictum circumfert, immensumque jacet et canit ; nempe ut dicant : Ridiculum esse ex duabus naturis duas rursus naturas vi unionis effectas dicere ; velut scilicet assumptione a nobis concessa, quicquid visum sit inde inferentes. Ex quo enim eorum, qui divinis Ecclesiæ dogmatis imbuti sunt, audierunt, per unionem ex duabus naturis, duas naturas factas esse ? At nunquam se adivisse dixerint, si modo eos veritatis ulla **281** cura tangit. Porro dicimus factam unionem ex dua-

A γινόμενων τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας ὀφηγητῶν φρονῶν ἀνηγόρευται : ἐφ' οὗ οὕτως γένος, οὕτως εἶδος, ὡς Χριστοῦ κατηγορούμενον εὐρεῖν τις δύνηται. Οὐ γὰρ φύσις λόγῳ πρὸς ἡμᾶς διὰ σαρκὸς ὁ διαρχικὸς ἐπιδήμησε λόγος : ἀλλὰ τρόπον οἰκονομίας ἀναλλοτῶς ταυτὴ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσας, τὴν ἡμετέραν ἀνεκαίνισε φύσιν. Ὡς οὐδὲν τῆς πολλῆς αὐτῶν περιβολῆς, ἵνα τῆς μικρῇ πρόσθεν τῶν ἐξετασμένων ἀκολουθίας λαβόμεθα, ἀπώνατο, πάλιν εἰς τὸ ποσὸν ὑπερπεφεύγασιν, περιτραπέντος αὐτοῖς τοῦ σοφοῦ, ὡς μὴ δυναμένοις οὐδ' αὐτὴν τὴν ἐν τῷ ποιῶ διαφοράν ἀνευ ποσοῦ εἶναι λέγειν. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα πολλὰς εἶναι : ἥ τὸ μέτριον δύο, ὡς προείρηται, τὰς ποιότητας, ὧν τὴν διαφοράν εἶναι ὑπολαμβάνουσι. Μόνον γὰρ ποιότητα πρὸς ἄλλην παντελῶς ἀμικρῶς ἔχουσιν πρὸς ταυτὴν διαφέρειν, οὐκ ἂν τις οὖν ἔχων εἴποι ποτὶ.

Solam enim qualitatem, quæ nihil alteri prorsus unquam dixerit.

Λοιπὸν οὖν, ἡ καὶ αὐτῆς παύσονται τῆς ψυχῆς διαφορᾶς, ποσοῦ πάντως τινῶν διαφερόντων δηλωτικὴν αὐτὴν οὖσαν μαθόντες : ἡ σὺν ἡμῖν τῆς ἀληθείας τὴν ὁμολογίαν καταδείξασθῶσαν, τῷ λόγῳ τῆς διαφορᾶς καὶ μόνον, πρὸς γινώσκιν τοῦ ἀσύγχυτα μεμνημέναι τὰ συνελθόντα, τὸν ἀριθμὸν εὐσεβῶς κατὰ τοὺς Πατέρας παραλαμβάνουσιν. Ἐκείτοιγε εἰπάτωσαν ἡμῖν ἀγαπητικῶς ἱερεῖς βουλομένοις, εἴπερ ἔνεστιν αὐτοῖς λόγος σοφίας οὐκ ἀγεννῆς, πῶς δύο μὲν τὰ συνδεδραμηκότα πρὸς ἑνωσιν λέγοντες, ταῦτα δὲ αὐτὰ μεμνημέναι ἀσύγχυτα καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν οὐκ ἀρνούμενοι : ὡς μηδ' ἑτέρου τοῦ κατὰ φύσιν ὅρου τε καὶ λόγου ἔκστατος : καὶ εἰ πρὸς τὴν ἀμφω συντελοῦσι πρόσωπον τοῦ Υἱοῦ καὶ μίαν ὑπόστασιν : δύο τὰ καὶ κατ' αὐτοὺς σωζόμενα, ὡς φασιν, εἴπερ ἀληθεύουσιν, οὐχ ὁμολογοῦσι : καὶ τίς αὐτοῖς τῆς μειώσεως ὁ λόγος, καὶ δι' ἣν τινὰ τὴν αἰτίαν, καὶ πῶς ἀμφω αὐτοὺς μία γεγένηται ; Ἡ εἴπερ μειώσεως καθαρὰ διέμενεν ἡ ἑνωσις, τίς ὁ τοῦ μὴ λέγεσθαι τὰ ἀμειώτως σωζόμενα λόγος : καὶ στεργόμεν εὐπειθῶς τῆς μίαις τὴν στήρῃσιν : καὶ θαυμάζομεν αὐτῶν τῆς ἀπαιδείας τὸ αὐτόν, ὡς μένων τῆς τῶν ἀρρήτων γνώσεως ἐκφανθέντων ἡμῖν χωρητικῶν. Ἄλλ' οὐ δύνησονται ποτε τὸν τοῦτο πείθοντα παραστήσαι λόγον.

D *Εκλήσεις σύντομος τῆς Ἐνότητος ἀπορίας κατὰ τῆς, Ἐν δύο, φωνῆς.*

Κἂν εἰ τὰ μέγιστα ἐν' ἐκείνῳ καταφεύγωσι τελευταῖον, τὸ σαφὲς καὶ δίδικτον Ἐνότητος εἶρημα, τὸ πᾶν παρ' αὐτοῦ ὥσπερ τι σοφὸν πανταχοῦ φερόμενον καὶ φέρομενον, φάσκοντες γελοῖον εἶναι, ἐκ δύο φύσεων δύο φύσεις ἐκ τῆς ἐκδόσεως πάλιν ἀναδειχθῆναι λέγειν : ὥσπερ λήμματι παρ' ἡμῶν δοθέντι τὰ εἰκότα ἱκανόγοντες. Τίνας γὰρ ἔχουσιν τῶν τὰ θεῖα τῆς Ἐκκλησίας πεπαιδευμένων δόγματα, ὡς ἡ ἑνωσις ἐκ δύο φύσεων δύο ἀπετέλει φύσεις ; Ἄλλ' οὐδὰμῶς ἀρκοῦναι εἰπεῖν δύνησονται ἀληθείας φροντίζοντες. Λέγομεν δὲ ἐκ δύο φύσεων τὴν ἑνωσιν γεγενῆσθαι : μίαν δὲ τὴν ἐξ αὐτῶν ὑπό-

ετασιν ἀποτελεῖσθαι τοῦ Χριστοῦ σύνθετον, ἵκινας αὐτὰς τὰς ἐξ ὧν συνετέθη φύσεις, ὡς ἔλεον ἴδια μέρη ἀνελλιπῶς μετὰ τῶν φυσικῶν ιδιωμάτων, καὶ ἀτρέπτως φυλάττουσάν τε καὶ διασωζούσας· καὶ ἐν αὐταῖς φυλαττομένην καὶ σωζομένην ὡς ἔλεον ἐν μέρεσιν. Ἐκ δύο οὖν φύσεων, οὐ δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν ὑπόστασιν λέγουσιν Χριστὸν σύνθετον· τοῖσι τὴν ὡς ἰδίῳν μερῶν περιεκτικὴν τῶν φύσεων, καὶ ταύτας ὡς ἴδια καὶ συμπληρωτικὰ μέρη περιέχουσας· καὶ ἐν αὐταῖς ὡς ἐν μέρεσι καὶ οὖσαν καὶ γνωρίζομένην. Ἔως γὰρ ἂν ἀσύγχυτα τὰ συνελθόντα μεμνηκέναι πιστεύεται, ἀεὶ δὲ μένει ἀσύγχυτα, τοῦ μὴ δύο εἶναι κατὰ τὸ πεφυκέναι· εἶναι, ὅπερ ἐκάτερον κατ' οὐσίαν εἶναι πέφυκεν· ὥσπερ οὖν καὶ τοῦ ἐν εἶναι ταῦτα τῷ κατὰ τὴν ὑπόστασιν λόγῳ, ἔως ἂν ἡ ἔνωσις ᾗ· ἀεὶ δὲ ἔστι κατὰ τὴν οὐσεσθὲ τῶν πιστῶν ὁμολογίαν, ἀδύνατον.

personæ ratione impossibile est, quandiu unio exstiterit : est vero semper ac superstes est, ut pie fideles ac recta consentiant fide.

Αἰὶδ' ἐν καὶ δύο τὸ αὐτὸ λέγοντες, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ φάμεν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς ἀμφοτέρω· κατ' ἄλλο δὲ καὶ ἄλλο. Οἷον κατὰ μὲν τὴν τῆς φύσεως λόγον, τῶν ἐξ ὧν ἡ ἔνωσις, τὸ δύο. Οὐ γὰρ ταῦτόν κατὰ τὴν φύσιν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τὸν Θεὸν Λόγον γινώσκουμεν· κατὰ δὲ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον, τὸ ἐν ταῦτόν γὰρ τὸν Θεὸν Λόγον τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἐπιστάμεθα. Οὕτε οὖν τὰς φύσεις ἀφρόνως εἰς· μίαν συναλείφμεν φύσιν, τῷ ἀνηρῆσθαι λέγειν ἐπὶ Χριστοῦ τὴν φυσικὴν διαφορὰν, ἵνα μὴ τροπὴν τοῦ Λόγου καὶ τῆς σαρκὸς εἰσαγάγωμεν· οὕτε εἰς δύο ἀλλιν ἰδίουσυστάτους μακρικῶς διαιρούμεν, τῷ καὶ κατὰ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον τιθέναι διαφορὰν, ἵνα μὴ τὴν ἡμῶν αὐτῶν ἀρνώμεθα σωτηρίαν· ὥσπερ οἱ ἐκ διαμέτρου πρὸς ἀλλήλους μερισάμενοι τὴν ἀσέβειαν, Ἀπολλινάριος· ἅμα Εὐτυχεῖ, καὶ Νεστορίῳ ποιήσαντες· οἱ μὲν φυσικὴν διαφορὰν ἐπὶ Χριστοῦ οὐκ εἰδότες· ὁ δὲ πρὸς ταύτῃ καὶ προσωπικὴν προσεπάγων, τῆς ἀληθείας ἐξέπισαν. Ἄλλ' εἰδότες καὶ ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσει τὴν φυσικὴν ἰδιότητα ἀτρέπτου, καὶ τὴν σύγχυσιν ὁμολώσας καὶ τὴν διαίρεσιν ἀποστρεφόμεθα· μήτε τὴν ἔνωσιν σύγχυσιν, ὡς ἀγνωστοῦντας τὰ ἐνωθέντα· μήτε διαίρεσιν τὴν διαφορὰν, ὡς καθ' αὐτὰ ὑπεσθάναι μεμερισμένως εἰδότες τὰ διαφέροντα, ἐργαζόμενοι.

unionem, tum divisionem aversamur, ut neque unionem, confusionem (velut ea, quæ unita sunt, nesciamus) neque divisionem, distinctionem (tanquam ea quæ sunt distincta per se ipsa divisim consistere existimemus) faciamus.

Τοῦτο μὲν οὖν, ὡς οἶμαι, καὶ ὁ μέγας Θεολόγος Δ' Γρηγόριος διδάσκων φαίνεται ἐν τῷ μεγάλῳ ἀπολογητικῷ,· « Ἐν ἐξ ἀμφοῖν λέγων, καὶ δι' ἑνὸς ἀμφοτέρω· » ὥσπερ εἶπεν, « Ὅσπερ γὰρ ἐν ἐξ ἀμφοῖν, τοῦτέστιν ἐκ δύο φύσεων τὸ ἐν, ὡς ἔλεον ἐκ μερῶν κατὰ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον· οὕτω καὶ διὰ τοῦ καθ' ὑπόστασιν ἑνός, ὡς ἔλεον, ἀμφοτέρω τῷ κατὰ φύσιν λόγῳ τὰ μέρη, τοῦτέστι τὰ δύο. Ὅσπερ ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ Υἱοῦ λόγῳ » τρανώτερον διεξιὼν, φησὶν, « Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρω ἐν, ἀλλ' οὐ

A bus naturis, unamque ex his exstare personam Christi compositam, illas ipsas, ex quibus composita est, naturas, nullo desiderato, velut totum proprias partes cum proprietatibus naturalibus, immutabiliter, omnique incolumitate servantem, quæque ipsa in eis, velut totum in partibus, incolumis servetur. Ex duabus igitur naturis, non duas naturas, sed personam unam compositam Christum dicimus, hasce naturas velut proprias partes continentem, easque velut proprias, ac quibus compleatur, partes complectentem, atque in eis tanquam partibus et existentem et entitem. Quandiu enim ea quæ convenerunt inconfusa mansisse exploratum erit (semper autem manent inconfusa), quod nimirum fieri non potest, ut duo non sint, uti eis comparatum est, quod unumquodque essentialiter comparatum est esse : uti etiam non hæc unum esse

Porro, cum unum duoque idem esse dicimus, non secundum unam eandemque rationem de uno eodemque utraque dicimus ; sed secundum aliam aliamque rationem. Põta, secundum nature quidem rationem, eorum, ex quibus est unio, duo dicimus : neque enim Deum Verbum idem cum sua carne natura novimus ; secundum vero personæ rationem, unum : idem enim Deum Verbum cum propria carne secundum personæ rationem acimus. Neque igitur naturas insipienter in unam naturam colliquamus ac elidimus, dicendo sublatam esse in Christo naturalem differentiationem ac distinctionem, ne Verbi ac carnis mutationem invehamus : neque in duos rursus seorsum ac per se vere existentes insane dividimus, ut et personæ ratione differentiationem distinctionemque ponamus, ne nostram ipsi salutem abnegemus ; hand secus ac illi, qui ex diametro longeque oppositis rationibus impietatem inter se partiti sunt, Apollinarius cum Eutyche atque Nestorius : quorum primi, naturalem in Christo distinctionem non agnoscetes ; posterior vero, ad hæc etiam personalem inducens, a vero aberrarunt : sed qui etiam in unione, quæ in persona est, naturalem proprietatem immutabilem noverimus, tum pariter 282 confusionem, tum pariter 283 distinctionem (velut ea, quæ unita sunt, nesciamus) neque divisionem, distinctionem (tanquam ea quæ sunt distincta per se ipsa divisim consistere existimemus) faciamus.

Hoc sane puto, magnus quoque Gregorius Theologus docere videtur in magna oratione apologetica. dum ait : « Unum ex ambobus, et ambo per unum, » quasi diceret : Quemadmodum enim ex ambobus, hoc est, ex duabus naturis, unum velut totum ex partibus secundum personæ rationem ; sic et per anum personæ ratione, ut totum, ambo partes naturæ ratione, hoc est, duo. Id vero clarius in secunda oratione de Filio enarrans, ait : « Quanquam enim etiam utramque unum existit ;

Orat. 36, quæ est 4 de theologia, p. 512 ed. Billii.

at non natura, sed collisione atque concursu. Idipsum autem et beatus Cyrillus in epistola ad Socensum, sentire noscitur, ubi hominis exemplum edisserens sic ait: « Adeo ut quæ duo sunt, jam non sint duo; sed ambobus animal unum absolvatur; » vix non diserte, quæ sic loquitur, clamans: Ea, ex quibus est compositio, tum in nostra hominis concretione ex anima ac corpore, tum in Christi mysterio, ex deitate et humanitate, quin duo sint essentiali ratione, haudquaquam sublatum esse, alioqui jam non manerent diversæ essentiae; quod autem per se in alia aliæque unitate seorsum duo consistant, id vero prorsus pietatis doctrinam, ac recte fidei rationem respuere, ne scilicet unum hominem sive animal, in homines sive animalia duo partiamur; ac unum Christum, in duos Christos, aut duos Filios. Nisi enim hoc ubique et intelligere et sentire atque docere operæ pretium existimasset beatus Cyrillus, non sublatam naturarum distinctionem ob unionem negaret; non aliud atque aliud, diversumque atque diversum, atque hoc ac illud, ac ambo unum Christum, naturæque inconfusas mansisse rationes, diceret. Verbum in carnis naturam sua demutatam natura non transisse, aut carnem in Verbi ipsius naturam non mutatam esse non existimaret. Non divinos viros ac interpretes, evangelicas ac apostolicas, quæ de Domino efferuntur, voces, alias quidem communes usurpare, tanquam de una persona, alias dividere, tanquam de duabus naturis, nosset. Non tolum, hoc est, Christum, unam dicere naturam recusaret, siquidem id **283** pietate niti, eque fide recta non nesciret. Non statueret nihil aliud esse naturam humanam, quam carnem intelligentium more animatam, eaque ipsa ratione etiam in Christo perfectam esse naturam humanitatis probaret. Non adjectione illius vocis, *Incarnatam*, essentiae nostræ rationem importari, eaque illam significari diceret. Non rectæ opinionis significationem habere, quod dicamus duas naturas indivise unitas, modo ea vox non Nestorii sensu fraude doloque proferatur, definiret. Non alia ejus generis sexcenta, ut ex ejus perspicue monumentis liquet, si quis sedulo animum attendat, dicere monstraretur.

Unde igitur, ac quibus magistris probaturi sunt, **D** duas in Christo naturas, ex quibus etiam est, ac quæ, ipsa eorum sententia, ut aiunt, post unionem incolumes sint, non esse fidelibus pie constituendas? Nec enim quisquam probatorum Patrum sic statuisse invenitur; contra vero cuncti et dixerunt, et fideles, his, quas tradiderunt, vocibus dicere docuerunt; nisi forte pro eo ac illis in more positum est ac inolitum, quod male sanis libueris, animo confluentes, id vero tanquam unius Patribus dicta, ad simpliciorum fraudem protulerint. Cæterum illi, ut videtur, qui probro ducant obsequi fidemque accommodare, ac quorum olim astu

A τῇ φύσει, τῇ δὲ συνδύσει. Ὁ τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τοῖς πρὸς Σοῦκενσον γράμμασι **283** δείκνυται φρονῶν, ἐν οἷς ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον παραδείγματος φησιν· « Ὅστις τὰ δύο μετέσθαι μὴ εἶναι δύο, δι' ἀμφοῖν δὲ τὸ ἐν ἐκποιεῖσθαι ζῶον· » μονονοῦχι ἐν τοῦτοις διαβρήθην βῶν. Ὅτι τὰ ἐξ ὧν ἡ σύνθεσις ἐπὶ ταῖς τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου, τοῦ ἐκ φύλης καὶ σώματος· ἐπὶ τῇ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου, τοῦ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, τὸ εἶναι μὲν δύο κατὰ τὸν οὐσιώδη λόγον οὐκ ἀνηρηται· ἐπὶ, οὐδὲ ἑτεροοῦσια εἶναι μένει. Τὸ δὲ καθ' αὐτὰ ἐν μονάδι καὶ μονάδι ἰδιοσυσιτάως εἶναι δύο, παντελῶς ὁ τῆς εὐσεβείας οὐ παραδέχεται λόγος· ἵνα μὴ τὸν ἕνα ἄνθρωπον ἦτοι ζῶον, εἰς ἀνθρώπους ἡ ζῶα δύο μερίζωμεν· καὶ τὸν ἕνα Χριστὸν εἰς δύο Χριστούς, ἡ δύο Υἱούς. **B** Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο πανταχοῦ καὶ νοεῖν καὶ φρονεῖν καὶ διδάσκειν καλῶς· ἔγνω ὁ μακάριος Κύριλλος, οὐκ ἂν τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν μὴ ἀνῆρθεσθαι διὰ τὴν ἑνωσιν ἔφρασκεν· οὐκ ἂν ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ ἕτερον καὶ ἕτερον, καὶ τοῦτο κάκεινο, καὶ ἀμφὺ τὸν ἕνα Χριστὸν, καὶ ἀσυγγρότους μείναντες τὰς φύσεις ἐδίδασκεν. Οὐκ ἂν μὴ μεταπειροῦντο εἰς τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν τὸν Λόγον, ἢ τὴν σάρκα εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Λόγου φύσιν μὴ μετακληθῆναι ἐδίδασκεν. Οὐκ ἂν τὰς εὐαγγελικὰς καὶ ἀποστολικὰς περὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς τοὺς θεηγόρους ἄνδρας ἐγίνωσκε, τὰς μὲν κοινοποιούντας, ὡς ἐφ' ἐνὸς προσώπου· τὰς δὲ διαιρούντας, ὡς ἐπὶ δύο φύσεων. Οὐκ ἂν τὸ ὅλον, τοῦτέστι τὸν Χριστὸν, μίαν εἶναι φύσιν λέγειν παρηγεῖτο, εἰπερ εὐσεβὲς τοῦτο ἡπίστατο. Οὐκ ἂν ὠρίετο μηδὲν ἄλλο τὴν ἀνθρωπίαν εἶναι φύσιν, πλὴν σαρκὸς νοερώς ἐψυχωμένης· διὰ τοῦτο τελείαν εἶναι διαθεσίουμένην ἐν Χριστῷ καὶ τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Οὐκ ἂν διὰ τοῦ ἐπάγειν τὸ *Σεσαγαωμένην*, τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας τὴν δῆλωσιν εἰσκομιζέσθαι ἔφρασκεν. Οὐκ ἂν ὀρθῆς ὁδὸς εἶναι σημαντικὸν, τὸ λέγειν δύο φύσεις ἡνωμένας ἀδιαίρετως, ὅτ' ἂν μὴ κατὰ τὸν Νεστορίῳ δοκούντα τρόπον κακοῦργως προφέρηται ἡ φωνή, διωρίετο. Οὐκ ἂν τοιαῦτα, ἀλλὰ μυρία λέγων, ὡς τοῖς φιλοπόνοις δῆλον ἐκ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, ἐφαίνετο.

C Πόθεν οὖν, καὶ τίνων τῶν διδασκάλων, τὰ ἐπὶ Χριστοῦ, ἐξ ὧν καὶ ἐστὶ, σωζόμενα· μετὰ τὴν ἑνωσιν καὶ κατ' αὐτούς, ὡς φασὶ, δύο φύσεις, μὴ δεῖν εὐσεβῶς ὁμολογεῖσθαι παρὰ τῶν πιστῶν παραστήσουσιν; Οὐδεὶς γὰρ οὐδαμῶς τῶν ἐκρίτων διδασκάλων τοῦτο θεσπίσας εὐρίσκειται· τοῦναντίον μὲν οὖν πάντες καὶ εἶπον, καὶ λέγειν τοὺς πιστοὺς διὰ τῶν ἰδίων ἐδίδασκαν φωνῶν· εἰ μὴ ἀπὸ συνήθους ἐκ καρδίας πλασάμενοι τὰ δοκούντα, ὡς ἐνὸς τῶν Πατέρων ἀπάτης ἐνεκεν τῶν ἀκρασιωτέρων, τὸ πλάσμα προβάλλοιντο. Ἄλλ' οὗτοι, ὡς εἰκοιεν, αἰσχύνῃν ἡγούμενον τὸ παθεσθαι, καὶ τὴν εἰς πλάνησαντας αὐτοὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνθρώπου· προσπάθειαν τῆς θείας ἀγάπης

προκρίνοντας, καὶ τοῦ εὐσεβεῖν τὸ φιλόνηκον προτι-
μῶντες, καὶ τοῦ τιμᾶσθαι ὡς ἱερεῖς παρὰ τῶν ἀν-
θρώπων, οἷς τὴν ἀπάτην διὰ τοῦ καθ' ἡμῶν ψεύ-
δεσθαι τὰ μὴ ὄντα προσάγουσι· καὶ τῶν κακῶν κα-
λοῦ ἀντιλαβεῖν, τῆς ἀπάτης λέγω μισθὸν τὰ φθι-
ρόμενα, τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῇ ὁμοιότητι τῆς
πίστεως ἀποδοχὴν τε καὶ τιμὴν κατωτέραν ποιού-
μενοι, τοῦ πολεμεῖν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀπιστῶν αὐτῆς
ἐπιχειρεῖν, οὐ παύονται θεοὺς ἂν δύνανται. Διὸ πα-
ρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος, τέκνα ὄντας γνήσια
τῆς ἀγίας ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ φωτισθέντες
διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσεως, υἱοθετη-
θῆναι Θεῷ ἐν Πνεύματι ἡγιώθητε, στέλλεσθαι ἀπὸ
τῶν τοιοῦτων, μνημονεύοντας τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου
Παύλου γράφοντος· *Ῥωμαῖοις τὸν τρόπον τοῦτον·*
Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τὰς τὰς δι-
χοστάσιας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδασκίαν,
ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας, καὶ ἐκκλῖναι ἀπ'
αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Χριστῷ
οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ κοίλῃ· καὶ διὰ
τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς
καρδίας τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν περὶ τούτων αὐ-
τῶν, παραχρῆς τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ κινεῖν εἰθιμέ-
νων Κορινθίοις ἐπιστέλλοντος τάδε· Οἱ γὰρ τοιοῦτοι
ψευδοπόστολοι ἐργάται, δόλιοι, μετασχηματιζό-
μενοι εἰς Ἀποστόλους Χριστοῦ. Καὶ οὐ δαῖμα·
αὐτὸς γὰρ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγ-
γελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ οἱ διδάκοντες
αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διδάκοντες δικαιο-
σύνης· ὥρ τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.
Τούτων δὲ αὐτῶν τὸ τῆς γνώμης δολερόν, καὶ τοῦ
τρόπου τὸ ὑπόκλοπον ἐν Εὐαγγελίοις γὰρ ὁ Κύριος
αἰνιττόμενος προανεφώνησε, τοὺς πιστοὺς οἷον
ἀσφαλίζόμενος, λέγων· Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευ-
δοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν
ἐνδύμασι προβάτων· ἐσθλὴν δὲ εἰσι λύκοι ὀρπα-
γες. Ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐ-
τούς. Περὶ τούτων δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἁγίος Εὐαγγελιστὴς
Ἰωάννης ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ καθολικῇ, νηφαλαιώτε-
ρῳ τοῖς εὐσεβεῖς ἐργαζόμενος, φησὶν· Ἀπανητοί
μὴ παρὲν πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάετε
τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσιν· οἱ πολλοὶ
ψευδοπροφηταὶ ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐν
τούτῳ γινώσκετε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Πᾶν
πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ σαρκὸς
ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ
οὐκ ὁμολογεῖ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ σαρκὸς
ἐληλυθότα, τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστὶ· καὶ τοῦτο ἐστὶ
καὶ τὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἐσθλόν.

Τούτων δὲ μνημονεύοντας τῶν λόγων, αἰτούμενος
ὑμᾶς, εὐλογημένοι, τῆς εὐσεβείας, ἧς οὐδὲν ἀνθρώ-
ποις πρὸς τὸ φιλιωθῆναι Θεῷ οἰκώτερον, διὰ πάσης
προσοχῆς καὶ ἐπιμελείας ἔχασθαι βούλομαι· πάντας
πάση δυνάμει ἀποτρέφοντες, τοὺς μὴ δεχομένους
τὰ εὐσεβῆ τῆς Ἐκκλησίας καὶ σωτηρία δόγματα·
καὶ μάλιστα μαθόντας τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου διδασκα-
λίας εἶναι, Τὸ μὴ ἐν σαρκὶ ὁμολογεῖν τὸν Κύριον

A errore abacti sunt, proclivorem affectum dile-
ctioni divinae anteponant, plurisque contentionem
quam pietatem ducant; praeque eo, ut tanquam sa-
cerdotes populorum votis honorentur, quibus ad-
versum nos falsa comminiscuntur errorem intru-
dunt, malumque pro malo, erroris mercede (peri-
tura scilicet ac terrena) recipiant, tandem a Deo
atque honorem pro concordia fidei minoris esti-
ment; nullum oppugnanda veritatis faciunt finem,
ac quantos possunt omnibus viribus ab ea inces-
santer avertunt. Quocirca minimus ego obsecro
vos, qui sanctae apostolicae Ecclesiae veri liberi sitis,
in qua per divinum regenerationis lavacrum illu-
minati, adoptionem in Spiritu a Deo consequi me-
ruistis, ut a talibus vos abstrahatis, animo reco-
lentes sanctum Paulum apostolum, dum in haec
verba ad Romanos scribit: *Rogo vos, fratres, ut*
observetis eos, qui dissensiones et offendicula, prae-
ter doctrinam, quam vos accepistis, faciunt; et 286
declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino
nostro non serviunt, sed suo ventri: et per blandi-
loquentiam et assentationem, seducunt corda inno-
centium. Dumque rursus de his ipsis qui turbas
Ecclesiae Dei ciere solent, ita ad Corinthios scri-
bit: Nam istiusmodi pseudopostoli, operarii do-
losi sunt, transfigurantes se in apostolos Christi.
Atque haud mirum, ipse enim Sathanas transfigurat
se in angelum lucis. Non igitur magnum est, si mi-
nistri ejus transfigurentur velut ministri justitiae,
quorum finis erit secundum opera eorum. Sed et
horum ipsorum dolosum animum moresque frau-
dulentos ipse Dominus in Evangeliiis subnotans,
atque ab eis fidelibus cavens sic pronuntiavit:
Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in
vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapi-
aces: a fructibus eorum cognoscetis eos. Sed et san-
ctus Joannes evangelista in prima sua Epistola
catholica, ad majorem fideles vigilantiam provocans
ac sobrietatem, ait: *Charissimi, nolite omni spiritui*
credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint; quo-
niam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. Per
hoc cognoscite spiritum Dei. Omnis spiritus qui con-
fiteatur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.
Et omnis spiritus, qui non confiteatur Dominum Je-

Dum Christum in carne venisse, Dei non est: et hic
est ille Antichristi, de quo audistis, quia venit; et
nunc jam in mundo est. *Et qui negaverit*
filium Dei, qui in carne venit, deus non est, qui
negaverit, deus non est.

Horum vos semper memores verborum rogans,
benedicti, ut omni attentione ac diligentia piete-
tem, ac quod recte fidei sit, colatis, qua nihil arctiori
amicitiae vinculo homines Deo conciliet, etiam at-
que etiam volo; ita ut omni omnes virtute averse
semini, qui pia ac salubria Ecclesiae dogmata non
recipiunt: in primis autem, cum Antichristi do-
ctrinae esse didiceritis, non constiteri Dominum ho-

strum ac Deum Jesum Christum in carne *, quem admodum magnus evangelista Joannes diserte clamat : quod plane, qui modo Dei Ecclesiam infestis signis petunt, aperte proflentur, naturam carnis negantes, quod eam in Christo incolumem esse ac vere existere confiteri non sustineant : quodque miserabilis est, sive, ut verius loquar, praefractoris dementiae, adversae **285** Deo opinionis praecones se et anesignanos non horrent praeficere. Hi enimvero, qui sic sponte fide nutare atque errare in animum induxerunt, dignum dementiae suae fructum decerpunt : quod eorum impietas cunctis facile deprehensa arguatur.

Brevis expositio acceptionis vocum fidei, quas in Christo ex Ecclesia catholica sensu, rite confitemur.

Nos autem, Deo auspice ac duce, qui divina mundaque ecclesiastica doctrina herba pascamur, pietatis decus habentes inviolabile, quas omnes pie in Christo pias Patres voces promulgarunt, coram Deo et hominibus libere confitemur; sic nimirum ut pio singulas intellectu, ac qua deceat ratione, exponamus ac accipiamus; prout scilicet olim a maioribus ac initio ab iis qui gratie ministri existerunt, salutarem fidei doctrinam, iisque institutoribus, hausimus. Confitemur igitur Dominum nostrum Jesum Christum ex duabus naturis (quippe ex deitate et humanitate) compositum : inque duabus naturis, ut qui in deitate et humanitate eum esse noscamus. Quemadmodum enim eum ex duabus naturis esse dicimus, esse eum ex deitate et humanitate sentimus; sic et eum dicimus esse in duabus naturis, esse illum in deitate et humanitate merito significamus; quippe a neutra naturarum, ex quibus consistit, ac velut conflatus est; post unionem se junctum; sed qui in eis, ex quibus etiam semper est, et existat, et noscatur. Duas autem naturas in persona indivise unitas eum rursus confitemur, ut qui eundem vere Deum et hominem (ita sane ut nomina vero rebus respondeant) credamus. Sicut enim Dei Filium et Deum naturam ac veritatem, ei esse eum credimus, et nunquam pari, ob eandem ejus cum Deo ac Patre substantiam; sic et Filium hominis, factumque hominem, ei esse et vocari naturam ac veritatem eundem dicimus; ob naturalem carnem, eum ea cujus partu effusus est, cognationem. Nisi enim eum duas naturas, velut Deum simul et hominem, confiteamur, ex nudis eum nominibus, non ex rebus compositum, dicere arguemur; nec esse revera, quod per nomina esse significatur. Ita sane, ut quod ad illos spectat, nihil vetet, **286** quominus cui blasphemare propositum sit, nihil esse quod Christiani adoramus, quodve colimus, statuat atque doceat : quod annis impietatis exsuperantiam in eodemque longe excedit.

Euxite itaque caventes ne nos blasphemiae crimine

A hμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς διαβόησεν βοᾷ Ἰωάννης· ὅτι οἱ νῦν τῇ τοῦ Θεοῦ πολέμουσαν Ἐκκλησίαν προφανῶς καταγγέλλουσι, τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς ἀπαρνούμενοι, τῷ μὴ ὁμολογεῖν ἐν Χριστῷ σῶσθαι τε καὶ εἶναι αὐτὴν ἀνέχουσαι· καὶ οὕτως φρίττουσι, τὸ ἐλασνότερον, ἢ θρασύτερον, εἰπεῖν οικιότερον, τῇ, Θεῷ ἀντικειμένης δόξης κήρυκα ἑαυτοὺς προβαλλόμενοι. Ἄλλ' οὗτοι μὲν οὕτως διακίβηται ἰπισφαλῶς κατὰ τὴν πίστιν προελόμενοι, ἄξιον τῆς αὐτῶν δρῶνται ἀνοίας καρπὸν· τὸ παρὰ πᾶσιν εὐφώτατον κειτῆσθαι τῆς δυσσεβείας Πλεχον.

Ἐκθεσις σύντομος τῆς ἐκδοχῆς τῶν ὁρθῶς ἐπὶ Χριστῷ κατὰ τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ὁμολογουμένων τῆς πίστεως φωνῶν.

B Ἡμεῖς δὲ σὺν Θεῷ φάναί, οἱ τὴν θείαν καὶ καθάραν τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας πᾶσαν νεύμενοι, ἀκταίρετον ἔχοντες τῆς εὐσεβείας τὸ κλῆρος, πᾶσας εὐσεβῶς τὰς εὐσεβεῖς ἐπὶ Χριστοῦ τὸν Πατέρα φωνάς, ὁμολογεῖν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων παρρησιαζόμεθα, μετ' εὐσεβούς ἐκδοτὴν ἐννοίας καὶ λογισμοῦ τοῦ πρόποντος ἐκλαμβάνοντες· καθὼς ἀνωθεν καὶ ἀπ' ἀρχῆς διὰ τῶν γενομένων λειτουργῶν τῆς χάριτος, τὸν σωτήριον τῆς πίστεως καταχρησθῆμεν λόγον. Ὁμολογοῦμεν τοίνυν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ δύο μὲν φύσεων, ὡς ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος συγκαίμενον· ἐν δύο δὲ φύσεσιν, ὡς ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι ὄντα γινώσκοντες. Ὅσπερ γὰρ ἐκ δύο φύσεων λέγοντες, τὸ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος αὐτὸν εἶναι δοξάζομεν· οὕτω καὶ ἐν δύο φύσεσιν λέγοντες, τὸ ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι εἰκένως αὐτὸν ὑπάρχειν σημαίνομεν· ὡς μηδεμιᾶ, κεχωρισμένον μετὰ τὴν ἑνωσιν τῶν ἐξ ὧν συνίστηται φύσεων, ἀλλ' ἐν αὐταῖς, ἐξ ὧν καὶ ἔστιν αὐτὸς, καὶ ὄντα καὶ γνωρίζομεν. Αὐτὸς δὲ φύσεις κατ' ὁπόστας ἡνωμένος ἀδιαίρετως πάλιν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν, ὡς Θεὸν ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ὄντα καὶ ἀνθρώπον, αὐτοῖς ἐπαληθεύοντα τοῖς πράγμασι τὰ ὀνόματα πιστεύοντες. Ὡς γὰρ Ἰδὼν Θεοῦ καὶ Θεὸν φύσει αὐτὸν καὶ ἀληθεῖα, καὶ ὄντα καὶ λεγόμενον πιστεύομεν, διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τῆς οὐσίας ταυτότητα· οὕτω καὶ Ἰδὼν ἀνθρώπου, καὶ ἀνθρώπον γενομένον εἶναι τε καὶ λεγέσθαι αὐτὸν φύσει καὶ ἀληθεῖα φάμεν, διὰ τὴν πρὸς τὴν τεκοῦσαν αὐτὸν φύσιν κατὰ σάρκα συγγένειαν. Εἰ γὰρ μὴ δύο φύσεις αὐτὸν, ὡς Θεὸν τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπον ὁμολογῶμεν, ἐκ φύλων ὀνομάτων καὶ οὐκ πραγμάτων συντεθείσαι· αὐτὸν λέγοντες ἀλεγχθισόμεθα· καὶ οὐκ ὄντα κατ' ἀλήθειαν, ὅτι εἶναι διὰ τῶν ὀνομάτων σημαίνεται. Ὡς καὶ μηδὲν εἶναι λοιπὸν δύναιτο, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους εἶπειν ὑποτίθεσθαι τὸν βλασφημεῖν προαιρούμενον, τὸ ἡμῖν προσκυνομένον τε καὶ λατρουμένον, ὅτις πᾶσι δόσεως ὁμαρτολῆς ὑπερέβηκεν.

Ἀλλ' ὅτι μὴ ὑπαχθῆναι βλασφημίας ἀγκλήματι

* I Joan. iv, 2.

φωλαττόμενοι, οὐ παύομεθα ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν ἅκ' ἑξ ὧν φύσεων, ὡς ἐκ θεότητος, καθὼς εἰρήται, καὶ ἀνθρωπότητος· καὶ ἐν δύο φύσεσιν, ὡς ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι· καὶ δύο φύσεις, ὡς θεὸν τε καὶ ἄνθρωπον ὄντα, καὶ ἀνθρώπον πιστεύοντες· ὅτι μὴ ἐκ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα· οὐδὲ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις, ὡς ἐκ μερῶν ὄντων, καὶ ὄντων ἐν μέρεσι, καὶ διὰ τῶν μερῶν ὄντων ὄντα γινώσκοντες. Εἰ γὰρ αὐτὸς τοῖς ὄντι ἐκείναι ὁδὸς, καὶ τὴν πρὸς διαμονὴν ἡγαγίσαντο δόναμιν, πρὸς τὸ μὴ φύρεσθαι ἀλλήλοις τὰ εἶδη καὶ μεταβάλλειν εἰς ἄλλα, ἀλλὰ μένειν ἑκαστὰ καθ' ὃν παρ' αὐτοῦ γαγέννηται λόγον· ὥστε δύνασθαι ἐκ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν ἑκστάτων ἰδιότητος παγίότητος, τὸν πάντοτε καὶ ἐπιστήμονα τοῦ παντὸς γενεσιουργὸν καὶ ταξιδάρχην, τοὺς τῶν θεῶν ἐπιμελεῖς φιλοθεάμονας, ὡς ἐπικτεδν, ἐννοεῖν· πολλὰ μᾶλλον ἐν αὐτῷ τὴν αὐτοῦ ἀπειροδύναμον πιστώσεται δόναμιν· ὅπερ ἦν διαμένων, καὶ γενόμενος ὅπερ οὐκ ἦν· καὶ ὅπερ γέγονεν οὐκ ἀρνούμενος μετὰ τοῦ μένειν ὅπερ ἦν, τῷ ὑπάρχειν ἀνελλιπῶς τε καὶ ἀτρέπτως ἀμρότητα.

Καὶ μίαν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγον φύσιν πειραζομένην, σὰρκα ψυχὴν ἔχουσαν τὴν νοερὰν τε καὶ λογικὴν λέγομεν εὐσεβῶς, διὰ τοῦ ἐπάγειν ἐν *Σαρκαιμνήνῃ*, τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας τὴν δῆλωσιν εἰσκαρμίζοντες. Περιφρασίς γάρ ἐστιν ἐν ταυτὶ καθ' ἑωσιν, δι' ὁνόματος καὶ ὄρου τὰς δύο φύσεις ἐμφαίνουσα· ὁνόματος μὲν, *τῆς μίας τοῦ Λόγου φύσεως*, τῆς ἐκ κοινῆς τῆς οὐσίας μετὰ τοῦ ἰδίου τῆς ὑποστάσεως σημειώσεως· ὄρου δὲ τῆς ἀνθρωπίνης, ὡς αὐτὸς φησὶν ἐν διδάσκαλος· *Τί γάρ ἐστιν ἀνθρωπότητος φύσις, κτλ· ὅτι σὰρξ ἐφ' ἧς ἡμεῖς νοερώμεθα*. Ὥστε ὁ λέγων μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν πειραζομένην, μετὰ σαρκὸς ἐμφύτου εἶναι τὸν Θεὸν Λόγον δηλοῖ, ἑτέραν τὴν πάντως κατὰ τὴν οὐσίαν παρὰ τὸν Θεὸν Λόγον οὖσαν τὴν σὰρκα νοῶν, ὃ γε ἀληθὲς τῆς εὐσεβείας μαθητὴς καὶ ἀνδευτός. Καὶ τὴν καθ' ὅπως τασιν δὲ λέγοντες ἑωσιν, εἰς μίαν ὑπόστασιν τῶν φύσεων γαγενῆσθαι· τὴν ἑωσιν νοούμεν τε καὶ ὁμολογοῦμεν· ὡς μηδεμιά· καθ' ἑαυτὴν τὸ σύνολον ἡ οὐσίας, ἡ νοούμενης, ἀλλὰ μετὰ τῆς συγκαίμενης καὶ συμπεφυκυίας· οὐδ' ἂν πάλιν κατὰ τὸν οὐσιώδη λόγον πρὸς τὴν ἄλλην ψυρεΐσης, ἢ καθ' ὅτι οὖν τῆς φυσικῆς τελειότητος παθούσης ἐκ τῆς ἐνώσεως μείωσιν. Καὶ πάλιν τὴν φυσικὴν ἑωσιν ἀντὶ τοῦ ἀληθῆ λέγειν ὁμολογοῦμεν, καθὼς ὁ ἅγιος αὐτὸς Κύριλλος ταύτας τὰς φωνὰς καὶ εἴπε καὶ ἐξηγήσατο· καὶ οὐ πρὸς ἀναίρεσιν τῶν ἐξ ὧν ἑστὶν ὁ Χριστὸς· δύο φύσεων μετὰ τὴν ἑωσιν, ἢ μιά· αὐτῶν, καθὼς Ἀπολλινάριος, Εὐτυχὴς τε καὶ Σεύηρος, Σίμωνι μάγῳ, Οὐαλεντίνῳ τε καὶ Μάνεντι ἀκολουθήσαντες ἐκδεδώκασιν, ὡς ἐστὶ τοῖς βουλομένοις· εὐχερὲς, ἐκ τῶν Σεύηρου αὐτοῦ συγγραμμάτων πρὸς τοὺς ὁνομασθέντας ἡσθεῖς ἄνδρας, κατὰ τὴν συμφωνίαν τῶν λόγων, τὴν τῶν δογμάτων κατιδεῖν

innectamus, non cessamus ex duabus Christum naturis consisteri (quippe ex deitate, ut dictum est, et humanitate) inque duabus naturis (tanquam scilicet in deitate et humanitate) duasque naturas (ut qui Deum simul et hominem eum esse credamus) quod nimirum, non ex his solum, sed hæc etiam; neque hæc tantum, sed et in his, velut ex partibus totum, totumque in partibus, et per partes (partium scilicet ratione) totum eum cognoscamus. Siquidem enim ipse rebus ut essent, dedit, vimque ad perennitatem concessit, ne species aliæ aliis miscerentur, exque aliis in alias mutarentur; sed res singulæ, qua ratione ab eo conditæ sunt, sic manerent: ita nimirum; ut ex earum sigillatim naturalis proprietatis firma fixaque ratione, sapientissimum solertissimumque universi huius auctorem illiusque ordinis institutorem, divinarum rerum seduli indagatores, quoad concessum mortalibus est, animo possint cogitare; potiori longe ratione in seipso suam ipse inflatæ potentie vim astruet; id nimirum quod erat, perseverans, factusque quod non erat, nec quod factus est, negans, manendo quod erat: quod scilicet nullo de-

Sed et *Unam Dei Verbi naturam incarnatam* pie dicimus; carne scilicet anima intelligente prædita ac utente ratione: idcirco nimirum quod *Incarnatam* addimus, humanam clare substantiam insinuan-
tes. Est enim circumlocutio, qua simul secundum unionem, per nomen ac terminum duæ naturæ significantur. Ita nimirum, ut nomen quidem, *Una Dei Verbi natura* communem substantiam cum propria persona significet; terminus vero, *incarnata*, humanam, uti ipse Cyrillus ait: *Quid enim est humanitatis natura, nisi caro intelligentium mori- animata?* Atque adeo, qui unam Dei Verbi naturam incarnatam dicit, Deum Verbum cum carne anima prædita esse significat; ita sane ut verus sincerusque pietatis alumnus, aliud omnino substantialiter a Deo Verbo, carnem esse intelligat. Sed et unionem in persona 287 dum dicimus, in unam personam factam naturarum unionem cum intelligimus, tum constemur; ita nimirum, ut neutra omnino per se vel existat vel intelligatur, sed cum ea, cui per compositionem iuncta velut coherescit: at neque rursus substantiæ ratione cum altera commista sit, ullumve detrimentum naturalis perfectionis ex unione acceperit. Rursumque naturalem unionem, pro vera dicere constemur, uti ipse sanctus Cyrillus has voces et dixit et exposuit: non sic, ut duæ naturæ, ex quibus est Christus, post unionem interierint, aut earum altera, uti Apollinarius atque Eutyches et Severus, Simonem Magum secuti, Valentinumque ac Manetom, sunt interpretati; uti proclive advertat, qui ejusdem Severi libros dispexerit, quibus pedibus manibusque in impiorum, quos dixi, virorum, sententiam eundo, illa penitus consentientem do-

¹¹ Cyrill. epist. 2 ad Succens. p. 145.

αμελήσωμεν. Τῶν γυμνῶν περιεσθῆναι τὴν γυμνω-
σιν, τὸ δοθῆν ἡμῖν αἰδοῦμενοι τῆς ἀφραγκίας ἐνδυ-
μα μὴ ἀναβαλόμεθα. Τοῖς ἐν κακότητι φρουρᾷς
τρυχομένοις καὶ ἀσθενεῖσι σώματος, καὶ βάρει ξενι-
τείαις πιεζομένοις συναλγίσσωμεν, καὶ τὰ δυσχερῆ
τῶν ἄλλων οἰκισθῆναι σπουδάζωμεν. ἵνα τὴν τῆς
ἀσθενείας ἡμῶν ἀνταλδύοντα, καὶ τὰς νόσους
βυστάσωμεν, περὶ τὸ ὁμόφυλον μιμησάμενοι, καὶ
τὴν αὐτοῦ δι', ἡμᾶς φιλόφρονες κίνωσιν τοῖς ἐρ-
γοῖς τιμήσαντες, τῆς αὐτοῦ καὶ ἡμεῖς ἄξιοι γενέσθαι
ἐκτιμώμεν ἐπὶ πλείῃ δόξης καὶ μέτοχοι. μὴ δόξης
ἐνεκεν τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων ταῦτα ἐπιτηδεύον-
τες, ἥς μετὰ τὴν παρούσαν ζωὴν ὁφείτῃ κε πρὸς
ἀποδοχῆς λόγον, οὐδὲν· ἀλλ' ἔλου Θεοῦ τῇ ἀληθείᾳ
γενόμενοι, καὶ ὡς αὐτὸν πάντα πᾶσι καὶ ὅντα καὶ
γινόμενον διὰ τῆς εἰς ἁλλήλους φιλοφρονείας θερα-
πεύοντες, πάντα καὶ λέγωμεν καὶ πράττωμεν, δι'
ὧν αὐτῷ εὐαρεστήσωμεν. Οὕτω γὰρ ταῖς κατὰ μέ-
ρους εἰς ἀρετὴν προκοπαῖς, καὶ τὴν θέλειν τοῦ
μεταλθεῖν δυνάτως φιλοσοφίαν, οὐκ ὁρῶμεν ἀν-
νησόμεθα· καὶ πρὸς τὸν ἀνω βίον μεταρριπθῆναι,
πάντων καταφρονήσαντες τῶν ἐπὶ γῆς· κρείττον
καὶ τιμιώτερον τὴν ἐσχάτην ἔχειν παρὰ Θεοῦ μᾶλλον
ἡγοῦμενοι τὰς ἐν, ἢ παρὰ τῶν κάτω βασιλεῖς τὰ πρῶτα
φέρειν τῶν ἐπὶ γῆς. καὶ ἢν αὐτοῖς προσλαθεῖν
ἀπορῶμενοι, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἡρίμα τὰ τῆς φύξης
αὐθιγὰ ἐμπρόσθεν ὁρᾶν τὴν κτίσιν ἐτίσαντες,
κέρδος μέγιστον ἀνεργησόμεθα, τὸ καλῶς ὁδηγῆ-
σθαι διὰ τῆς τῶν ὁρατῶν παραχρῆς καὶ ἀσφαλείας,
ἐπὶ τὰ ἐσθῆτα καὶ μὴ κινούμενα· ἀλλὰ μὴ ἐναπο-
μένειν αὐτοῖς, καὶ ἐνδοξαζομένη ἀνέχεσθαι· ἔξ οὗ,
τῶν μὲν τὸ ἀσπικτον μισήσαντες· τῶν δὲ τὸ βάσιμον
ποθήσαντες, ἀδύσσοι ἀδύσσοι ἐπιχαλεσόμεθα· διὰ
τῶν ἐν τοῖς ὁρατοῖς μεγαλοεργῶν, τοῖς ἐν τοῖς νοη-
τοῖς ὡς ἐκτετὸν ἀνθρώποις κατανοοῦντες λόγους·
καὶ οὕτως ἀτεχνῶς δι' ἀφελείας τῶ ἀδύτῳ τῶν ἀδύ-
των παρακρύψαντες, τὸ αὐτοῦ ἐντελεῖς ἐπιγινώσκ-
μεθα, διδασκόμενοι μυστικῶς διὰ τῶν λόγιων τοῦ
Πνεύματος, πῶς ὄντες τῇ καὶ σκοπῶς, θέλεις μετα-
ποιούμεθα δόξης, τῇ τοῦ εὐδοκῆσαντος χάριτι· καὶ
τὸ τῇ φύσει εὐτελεῖς καὶ ἀπόπτυστον, πρὸς πολὺν
μετασχηματίζεται μακαριότητα· καὶ οὕτω τοῖς τοῦ
ἀπείρου καταπλαγέντες θεάμασι, τὸ ἰσχυρὸν φυλα-
κτῆριον τῶν ἀρετῶν, λέγω δὴ τὴν ταπεινώσιν, Θεοῦ
δῶρον μέγιστον καὶ πρῶτον, τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας
καρπὸν οὖσαν, ὁρεψόμεθα· δι' ἧς νεκροῦντες τῶν
παθῶν τὰ αἴτια, φημι δὴ τὰς αἰσθησεις, μετὰ τῆς
πρὸς αὐτὰς τῶν αἰσθητῶν συγγενεῶς οἰκιστῆτος,
κόσμου παντελῶς αὐτοῖς ἀποτίμωμεν· ὥστε ἀν-
επιβολώτερ ψυχῆς ὁρματὶ ἐπιβάλλειν δύνασθαι τοῖς
νοητοῖς· ἔξ οὗ, ἢ μεθ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἤδη ἀληθῶς τῇ
ταπεινώσει ποιωθεῖσαν, καὶ λοιπὸν ἱκανὴν γενομένην
θέλεις ἐμψάσσειν διέξασθαι εἰκόνα, παραλαβούσα ἢ
θεῖα ἀγάπη, φύλου ἡμᾶς ἀνὴρ θούλου ἐργάζεται·
τὸ τοῦ νόμου κεφάλαιον, τὸ, Ἀγαπήσεις Κύριον
τὸν Θεόν σου ἔξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἔξ

A rum operire nuditatem, datam nobis incorruptionis
vestem reveriti, ne moremur. His qui durioris car-
ceris ærumna macerantur, ægraque corporis valetu-
dine ac peregrini molestia premuntur, animitus
condoleamus, aliorumque angustias et mala, nostra
ipsorum ducere, studeamus; ut scilicet, eum qui
Nostras infirmitates accepit, ac ægritudines portavit,
erga eos qui generis necessitudine nobis conjuncti
sunt, imitantes, ejusque nostri humanitatis plenis-
simam exinanitionem rebus ipsis colentes, nos quo-
que digni efficiamur qui ejus inspicere gloriam, il-
liusque compotes esse possimus. Non ejus gloriæ
causa, quæ ab hominibus est, hæc consuetantes,
cujus præsentī exacta vita, superest nihil, quo pro-
bati simus laudemque habeamus, sed toti Deo
vere impendamus, ac velut ipsum, qui omnibus
omnia et sit et fiat, 289 qua nos mutuo huma-
nitate complectimur, et colamus et foveamus,
cuncta et dicamus et faciamus, quibus ejus gratiam
ineamus. Sic enim virtutum paulatim profectu,
quandoque etiam divinam philosophiam convenien-
ter, Deo auspice, colere poterimus; atque ad su-
pernum vitæ genus, terrenis omnibus despectis,
transire; qui potioris muneris majorisque rem
dignitatis ducamus, infirmo apud Deum ordine
haberi, quam apud terrenum regem seu imperato-
rem prima ipsa honorum munia ac insulas conse-
qui: qua nimirum ipsi nobis loqui incipientes,
otioque sensim animi sensus prudenti judicio res
creatas videre assuefacientes, lucrum maximum
reportabimus; ut nimirum per rerum oculis subje-
ctarum turbationem ac inconstantiam, preclare ad
ea quæ stabilia sunt ac immobilia, ducamur; non
illis immorari, atque iis detineri seu implicari
sustineamus, quo scilicet terrenarum rerum inordi-
nationem odio habentes, celestiumque rerum firmi-
tatem oppido desiderantes, abyssum abysso invo-
cabitur: qui nempe per rerum oculis subjecta-
rum magnificentiam, spiritualium rationes, quoad
concessum hominibus est, intelligamus; sicque
tandem muto silentio adytorum adytum inspectan-
tes, vilitatem nostram agnoscamus; divinis scilicet
docti oraculis, quemadmodum, cum terra et
pulis simus, divinam gloriam ejus munere atque
gratia consequamur, cui collibuit nos ea impartiri;
resque natura vilis ac despecta, ad quantam beati-
tudinem provocatur: atque in hunc modum, Dei
qui infinitus sit, attoniti defixique spectaculis,
virtutum illud tutamen sorte ac columen, donum
Dei maximum primumque veræ philosophiæ fru-
ctum, humilitatem decerpemus: qua nimirum per-
turbationem auctores (sensus scilicet cum cognata
ad eos rerum in senium cadentium necessitudine)
mortalitantes, a mundo nos penitus abacindemus;
ut nihil turbato atque sereno mentis oculo, spirita-
lia dispicere possimus. Ex quibus, seu tota quæ,

• Math. viii, 17; Isa. lxi, 4. • 1 Cor. ix, 22. • Psal. xli, 8. • Gen. xviij, 27.

• Id Maximus ipse complevit, spreta aula monachum professus.

animam vere jam humilitate imbutam, divinæque vis imaginis suscipiendæ delinceps factam idoneam, assumens divina charitas, pro servis amicos facit; legis illud caput: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua*^d, et quæ sequuntur, magnifice donans; ea **290** scilicet ratione, quod nullam in nobis intelligentis animi facultatem, ad aliud quidpiam omnino, quam ad Deum extendi, virili fortique nutu sinat.

Contendamus igitur, quandiu tempus habemus^e, divina nobis liberalitate oblatum, ut pax ac Christianæ professionis scopum ad opus deducamus. Quia vero, *Non est nobis colluctatio adversus sanguinem ac carnem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum sæculi hujus*^f; invisibiles scilicet tyrannos ac hostes, qui non in aperto pugnam committant, sed in cordis abdito bella misceant: *Sumamus armaturam Dei*, quemadmodum nos admonet divinus Apostolus, ut possimus resistere in die malo, et omnibus peractis stare; succinctique lumbos in veritate, et induti loriceam justitiæ, in qua omnia tela nequissimi ignea exstinguuntur^g. Instemus per omnem orationem, et obsecrationem, ac gladium spiritus, qui est sermo Dei^h, accipiamus; qui, ut summa dicam, quæ deteriora sunt a potioribus dividat (a virtutibus vitia) doceatque pios ac religiosos, quæ Christianos disciplina deceat; quod perfectæ opus discretionis est; oculorum scilicet modestiam, lingue continentiam, corporis castigationem, mentis puritatem, iræ extinctionem, ut ait quodam loco magnus Basilus; sublimem in Deum volatum, et, ut adversus tentationes, quo nobis pretiosa sarta tecta maneant, fortiter obnitamur: cum adigimur, majoris aliquid operæ addamus; cum rebus spoliatur, iudicio minime contendamus: dilectionem odio rependamus, persecutionibus sustinentiam exproquemus, maledictis obsecrationem, peccato mortificemur, cum Christo conflagmur cruci, totam in Deum libere dilectionem transferamus.

Hæc scripsi, domine mi benedicite, non qui vestre in Christo fidei firmitatem, adultamque in eo mandatorum actu cultuque honestatem, ignorem, sed qui vos scire velim, quantum ac quale pro vobis certamen habeam, jugi cura meum exurens animum. Adeoque obsecro ac commoneo, ut majori vigilantia observetis, qui hæreseon anesignanos ac defensores agunt, ne quis eorum composito ad persuadendum mendacio vos seducens (quod absit!) **291** limpidum in vobis atque vitalem fidei laticem, propriis impiorum dogmatum sordibus, turbare possit. Gladium enim ancipitem ac novaculam acutam linguam habent, animas jugulantes, atque in inferni laqueum tenebrarumque barathrum transmittentes; vita denique, quæ in Christo est, fraudolenta eorum blandiloquentia, privantem. Ipse

Διὸς τῆς ψυχῆς σου, καὶ τὰ ἐξ ἑς, χαρίζομένη, ἐν τῇ μητρίαν τῶν ἐν ἡμῖν νοσηρῶν δυνάμεων πρὸς ἄλλο τι παντελῶς, ἢ πρὸς Θεὸν ἀφρονεῖν οὐ συγχωρεῖν ἀνταίνεσθαι.

Ἀγωνισώμεθα οὖν ὡς καὶ πρὸν ἔχομεν τὸν προσηντα ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τῆς εὐσεβοῦς καὶ Χριστιανικῆς ἐπαγγελίας σκοπὸν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν. Ὅτι ὁ Θεὸς ἔστιν ἡμῖν ἡ πᾶσι πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, τοὺς ἀφανεῖς τυράννους καὶ πολιμίους, οὓς ἐν τῇ φανερῇ συγκροτοῦντας τὰς μάχας, ἀλλ' ἐν τῇ κρυπτῇ τῆς καρδίας τοὺς πόλεμους συμπλέκοντες, ἀναλλέωμεν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ὥς ὁ θεὸς ἡμῖν παρακαλεῖται ἀποστόλος, ἵνα δυναθώμεν ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ κρινεῖ, καὶ πάντα καταπρασαμένοι στήναι· καὶ περιβασμένοι τὴν βραβύην ἐν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, ἐν ᾧ πάντα τὰ βέλγη τοῦ ποτηροῦ τὰ πεπυρμένα σβεσθήσεται. Προσκαρτερήσωμεν διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως, καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος ἔξασθαι, ὅ ἐστι βῆμα Θεοῦ, τὸ διακρινεῖν, ἵνα συνελθὼν εἰπω, τῶν κριτεῖνόντων τὰ χεῖρονα, καὶ διδάσκον τοὺς εὐσεβεῖς τὴν πρίπουσαν Χριστιανικὴν ἀγωγὴν, ὅπως τελείας ἔργον ἐσὶ διακρίσεως· ὀφθαλμῶν ἀκρίθειαν, γλώσσης ἱγχεράθειαν· σώματος παιδαγωγίαν· φρόνημα ταπεινὸν, ἐννοίας καθαρότητα· ὀργῆς ἀφανισμόν, ὡς ποῦ ὁ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος· τοῦ πρὸς Θεὸν ἀνάπτυον, καὶ τοὺς πειρασμοὺς, φυλακῆς χάριν τῶν τιμῶν, ἀνταγωνίζεσθαι προστεῖναι ἀγαπαινομένων· μὴ δικάζεσθαι ἀποστρεφόμενους· μέτους ἀγάπην ἀντιμετρεῖν· ἀνοχὴν διωγμοῖς ἐξισοῦν· βλασφημίαις, παράκλησιν· νεκρωθῆναι τῇ ἀμαρτίᾳ· συσταυρωθῆναι Χριστῷ· ὅλην μεταθεῖσθαι πρὸς Θεὸν ἀσχέτως τὴν ἀγάπην.

Ταῦτα γέγραφα, Δισπότα μου εὐλογημένε, οὐκ ἀγνοῶν ὑμῶν τὸ στερῆμα τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ αἰσθανομένην διὰ τῶν ἐντολῶν στερητικότητα· ἀλλ' εἰδέναι ὑμᾶς βουλόμενος, ὅποιον καὶ ὅπως ἔχω περὶ ὑμῶν ἀγῶνα, διὰ μερίμνης αἰετ μου ἐκχαίοντα τὴν καρδίαν· καὶ παρατρεῖσθαι νηφαλιότερον παρακαλῶ τοὺς τῶν αἰρέσεων προμάχους· ἵνα μὴ τις αὐτῶν παραλογισάμενος ὑμᾶς ἐν πιθανολογίᾳ ψεύδους, ἐν ἐν ὑμῖν διαυγῆς καὶ ζωτικῆς τῆς πίστεως νάμα τοὺς ἰδίους τῶν αἰσίων δογμάτων ἐπιβολῶσαι βίβοις δυναθῇ, ὅπως μὴ γίνωιτο. Σίφος γὰρ δίστομον καὶ εὐρὴν ἔχοντα μόνον τὴν γλῶσσαν κέκτηνται, ψυχὰς σφάλλουσιν, καὶ εἰς πταυρον ἔδου, καὶ βάραθρον σκότους παρατρέπουσαν, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς διὰ τῆς ἡπατημένης αὐτῶν χρηστολογίας ἀποστρεφουσιν. Ἀδελφοὶ δὲ ὁ

^a Matth. xx. 37. ^b Galat. vi. 10. ^c Ephes. vi. 12. ^d ibid. 13-16. ^e ibid. 17.

VARIÆ LECTIONES.

^f Exhort. ad baptismum. Edita, δουλαγωγίαν pro παιδαγωγίαν. ^g Alii communius, πειθαγωγίαν.

Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος, ὁ πάσης ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως ποιητὴς, ὁ πᾶν ὄντων ἡμῶν διὰ τὴν ἀράτον αὐτοῦ φιλελεῖν, καθὼς αὐτὸς ἠδούκησεν, καταβεβήμενος θάνατον, καὶ θυσάμενος ἡμᾶς τῷ ἰδίῳ αἵματι τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους αὐτὸς κρατῆσαι τῆς χειρὸς ἡμῶν τῆς δεξιᾶς, καὶ ὁδηγεῖν ἡμᾶς εἰς τὸν φῶς αὐτοῦ, καὶ πληρῶσαι τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ θελήματος αὐτοῦ, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ, καὶ ἀξίως ἐπὶ τοῦ περιπατεῖναι πέσειν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντας, καὶ αὐξανόμενους ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, καὶ πάσῃ δυνάμει δυναμένους κατὰ τὸ κρᾶτος τῆς δόξης αὐτοῦ εἰς πᾶσαν οἰκουμένην καὶ μακροθυμίαν καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ εὐχαριστίας συναλλοιούντας τῷ εὐαγγελίῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ τηρήσας, ἀξιώσαι τῆς μαρτίδος τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτὶ, εὐχαίς καὶ ἰκεσίαις τῆς πανευδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

II. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πέτρον Ἰλιούστριον (ν) λόγος ἐπίτομος κατὰ τῶν Σευήρου δογματῶν.

Ἐδείκνεν ὡς ἀληθῶς ὁ εὐλογημένος μου δεσπότης, ὡς οὐδὲν δύναται πρὸς μέλαιν τῆς ἀγάπης πνευματικῆς, τὸ ἀλλήλων ἀπεινᾶν σωματικῶς· τοὺς κατὰ Θεὸν δι' ἀγάπης νοερώς ἀλλήλοις συνηρμοσμένους· μὴ ἀπαξίως, διὰ τῶν τιμῶν αὐτοῦ συλλαβῶν ἐπιμαρτυρεῖσθαι με τὸν ταπεινὸν καὶ ἁμαρτωλὸν, καὶ μηδὲν ἔχοντα τῆς αὐτοῦ ἀγάπης ἐπάξιον. Ὅσπερ δεξιόμενος, ὥσπερ αὐτὸν παρόντα τῷ πνεύματι γεγηθὼς περιλαβὼν ἡσπασάμην, καὶ τῷ μόνῳ Θεῷ καὶ Σωτῆρι τῶν ὅλων Χριστῷ συνήθως ὑπεχάρισσα, γινώσκων μετὰ σωτηρίας αὐτὸν τὴν ὕδραν κλεισθὸν ἐξηγυῖναι. Ἡδὴ γὰρ ὄντως καὶ παρὼν ὁ εὐλογημένος μου δεσπότης, καὶ ἀπὼν, οὐχ ἦτορ τοῦ παρῆναι πᾶσιν ἔστιν ἐπείραστος, διὰ τὴν ἐπιλάμπουσαν αὐτῷ χάριν τῆς πτωχείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος· δι' ἣν ναὶς ἄγιος εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι γίνεταί, πᾶς ὁ ταύτης ὡς Θεοῦ τῆς ἀρετῆς γνησίως μεταποιούμενος, τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν μέχρι δούλου μορφῆς, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ τοῖς ἀνθρώποις αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ παραδείξαντος· ὅνπερ μιμούμενος ὁ εὐλογημένος μου δεσπότης, ἐνδιαθέτως καὶ αὐτὸς ἐκτίσας τὴν πραότητα καὶ τὴν ταπεινότητα. Τὴν πραότητα μὲν, ἵνα τὰς ἐμπειρίας τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας κατασβέσας κινήσεις, Θεῷ γένηται καὶ ἀνθρώποις εὐάρατος. Ἡ πραότης γὰρ οὐδὲν ἕτερον οὐσα καθίστηται, ἢ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας παντελῆς.

A autem Dominus noster ac Deus Jesus Christus, Dei ac Patris unigenitus Filius Verbumque, omnis creaturæ, tum ejus quæ in aspectum cadit, tum quæ vim oculorum fugit, Conditor; qui propter nos, præ ineffabili benignitate sua ac clementia, propensæ voluntatis nutu, ut voluit ipse, mortem suscepit¹, nosque proprio sanguine de potestate tenebrarum eripuit; ipse teneat manum dextram vestram, et ducat vos in timore suo, atque impleat agnitione voluntatis suæ in omni sapientia et intellectu spiritali; præstetque digne ipso ambulare, in omni opere bono fructificantes, et crescentes in agnitionem veritatis ejus, confortetque in omni virtute, secundum potentiam claritatis suæ in omni ædificatione et longanimitate, et cum gaudio ac gratiarum actione, collaborantes Evangelio gratiæ suæ servans, dignos faciat partis sanctorum in lumine², precibus et supplicationibus gloriosissimæ Dominiæ nostræ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, et omnium sanctorum. Amen.

XIII. — Ejuadem, ad Petrum illustrem, oratio brevis seu liber, adversus dogmata Severi.

Ostendit revera benedictus dominus meus, nihil virium habere ad minuendam spiritalem dilectionem, corporalem amicorum absentiam, quos mento ac animo, quæ secundum Deum est, charitas inter se conjungit; qui nimirum haud se indignum poterit, ut me humilem ac peccatorem venerabilem syllabarum suarum munere inviseret; hominem utique, ejus nihil dilectionem promeritam. Hæc ergo cum accepissem, velut ipsum præsentem spiritali gaudio circumfusus exornatus sum, soli Deo omniumque Salvatori Christo 292 ex more gratias agens, eo nomine, quod salvum eum et incolumem liquidum iter peregrisse intellexerim. Revera enim dulcis est benedictus dominus meus, tum præsens, tumque nihilominus absens, haud secus ac cum præsens est, cunctis amabilis, ob eam quæ in eo elucet, gratiam paupertatis Spiritus sancti³; cujus munere templum sanctum in habitaculum Dei in spiritu redditur⁴, quisquis ut Dei virtutem, hanc sincere colit, qui seipsum humiliavit usque ad formam servi⁵; ejusque opere simul et sermone in seipso specimen mortalibus dedit: quem imitatus benedictus dominus meus, ipso quoque animo repositam lenitatem pariter ac humilitatem habet. Lenitatem quidem ac mansuetudinem, ut, perturbatis iræ ac cupiditatis motibus

¹ Isa. lvi. 7. ² Coloss. i. 13. ³ Ibid. 9-12. ⁴ Matth. v. 3. ⁵ Ephes. ii. 22. ⁶ Philipp. ii. 7.

VARLE LECTIONES.

¹ Forte ὑπομονή, patientiam.

NOTE.

(ν) Πρὸς Πέτρον Ἰλιούστριον. Nomen dignitatis est. Basil. Eccl. 7: Οἱ ἀπὸ πατριῶν ἑσὶν Ἰλιούστριον εἰσὶν οἱ συγκλητικοί. Justin. Novella 13: Ἡμεῖς γὰρ οὐδὲν τὴν εἰρημένην ἀρχὴν παραδόμεν πλὴν ἢ μὴ τῶν μεγαλοπρεπέστερων Ἰλιούστριων.

Erat igitur Petrus hic τῶν ἐν ἀρχῇ, homo senatorii ordinis; nempe εὐγενὴς, ut Glosse Basilic. Vir nobilis; et quod præcipuum, spectatæ fidei et probe orthodoxus, cujus alia nescimus, quam quæ Maximus una et altera epist. de illo insinavit.

extinctis, Deo placens et hominibus efficiatur. Lenitas enim et mansuetudo nihil aliud est, quam irae motus omnis ac cupiditatis, in iis quae innaturalia sunt, extinctio: qua plane divina voluntas illis manifestatur, qui ea praediti sunt. Ait enim psallens magnus David: *Deducet mansuetos in iudicio: docebit mites vias suas* 7. Humilitatem vero, ut superbiae excisa caecitate animique duritiae, tum Deo gratus efficiatur, tum cunctis blandus ac facilis. Est enim humilitas, uniuscuiusque comparatione ad Deum ex opposito excellentis causae ac effectricis agnitio: qua hominum inter se proclive oritur affectio, delictorumque debitoribus praestanda dimissio. Ait enim iterum magnus David: *Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte omnia peccata mea* 8.

Sic sane vitae disciplina atque moribus cum se habeat benedictus dominus meus, in firma fidei in Christum petra, pro nominis ipsa ratione inconcussus, omnique haeretice pravitatis tricumano fluctu superiore conservari precor, velut scilicet verum sanctae Dei Ecclesiae catholicae et apostolicae filium, in pia veraeque fidei confessione fundatum, adversum quam, velint portae inferi, aperta nequissima haeticorum era nihil praevalerunt. De nothis autem notheque ac spurie ex oleastro in bonam olivam insertis, noveram, et antequam vos benedicti, scriberetis, fore ut iuxta propheticum dictum: *Sicut canis ad vomitum suum* 9, sic illi ad fidei suae fetidissimam 293 putorem reverterentur, velut Simones alii, Demantesque ac Hermogenes 10, sponte eis veritati praefato mendacio: nihilque laedentes, ut ostendant, discessionem suae praecones veritatis, seu potius qui ipsi merito gratiae amissione laedantur: ac qui, ne hoc quidem saeculum, cuius causa a veritate discesserunt, ex sententia late ac jucunde habere possint, quod natura instabile sit, variisque mutationibus obnoxium, ac semper illos praeteriens, qui se ejus factos compotes, jamque ipsi tenere arbitrantur.

Revera enim insuavis ac fetoris plena, omnique vacua gratia, doctrina omnis, quam non proficitur exstare in uno Christo post unionem nullis verbis explicabilem, atque incolumia esse, ea, ex quibus est Christus: sed omnem propemodum Dei erga hominem dispensationem negat, et a Verbo ac Deo, quod ex intemera sanctaque gloriosa Virgine ac vere Dei Genitrice assumptum est corpus, ratione utens atque anima praeditum, amputat. Vere enim reipsa amputat, etsi nuda ac verbo tenus consilieri videtur, ut auditoribus fucum faciat: negatque omnino incarnationem, qui inficiatur incolumem esse ac nuncupari post unionem carnis naturam, inconfusus ac indivise in persona, seu hypostasi, Deo Verbo unitam: pietatis nimirum ac religionis praetextu, ne dicendo numerum, unionem scindere videatur: ipsam vere omnem naturarum ex quibus

A πρὸς τὰ παρὰ φύσιν ἀκίνησι· καθ' ἣν παντὸν τὸ θεῖον τοῖς ἔργοις γίνεται θέλημα. Θεοὶ γὰρ φύλων ὁ μέγας Δαδὶδ, Ὁδηγήσει πρᾶξις ἐν κρίσει· διδάξει πρᾶξις ὁδοὺς αὐτοῦ. Τὴν καὶ ταπεινωσιν, ἵνα τῆς ὑπερηφανίας ἐκτεμῶν τὰ παρώματα, εὐχάριστος τε τῷ θεῷ γένηται, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις εὐπρόσιτος. Ταπεινωσις γὰρ ἐστίν, ἡ ἐκδοσὺν πρὸς τὸν θεὸν κατὰ παράθεσιν ἐκ παραλλήλου τῆς ὑπαρχούσης καὶ ποιητικῆς αἰτίας ἀπὸ γνωσις· καθ' ἣν ἡ πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀνθρώπων γίνεσθαι πύριαν συνδιάθεσις, καὶ ἡ τῶν πλημμελημάτων διδοσθαι τοῖς ἀλλήλοις ἐλεησις. Ἴδε γὰρ, φησὶν ὁ αὐτὸς μέγας βασιλεὺς Δαδὶδ, τὴν ταπεινωσιν μου καὶ τὸν ἀποκρυφόν μου, καὶ ἀφες ἀσπας τὰς ἀμαρτίας μου.

B Οὕτω μὲν οὖν ἔχοντα περὶ τὸν τὸν εὐλογημένον μου δεσπότην, ἐν τῷ στερεώματι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, θερμῶν μὲν ἀσάλευτον εὐχομαι διαφυλαχθῆναι, καὶ πάσης αἰρετικῆς τρικυμίας ἀνώτερον, ὡς γνήσιον τέκνον τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· ταθεμελιωμένον ἐπὶ τῆς εὐσεβοῦς ὁμολογίας· καθ' ἣς οὐδὲν τὸ παράπαν ἰσχύουσιν, ἀνοιγόμενα καθάπερ θύρου πόλαι, τὰ κτηνὰ τῶν αἰρετικῶν σέματα. Περὶ γὰρ τῶν νόμων, καὶ νόθως ἐκ τῆς ἀγριότητος παρεκκινητρισεσθῆναι εἰς τὴν καλλιστάσιον ἐγνώσκον, καὶ πρὶν γράψαι τοὺς εὐλογημένους ὁμῶς, ὅτι κατὰ τὴν προφητικὸν λόγον· Ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἐμετον, τῆς κατὰ τὴν πίστιν αὐτῶν ἀληθείας λόγῳ τὸ θυσιάζειν ἔχουσιν ἐπιστρέφαι· οἱ δὲ Ἰερόνιμος ἐσώτερος, καὶ Ἀθημανῆς καὶ Ἑρμογένης, προκρίνειν ἐλθόμενοι τῆς ἀληθείας τὸ φεῦδος· καὶ μηδὲν ἀκούοντες, ὡς οἴονται, τῇ ἀποστασίᾳ τοῦς κήρυκας τῆς εὐσεβείας, ἢ βλαπτόμενοι μᾶλλον ἐνδίκως τῇ στερήσει τῆς χάριτος· καὶ οὐδὲ τὸν νῦν αἰῶνα, δι' ὃν τῆς ἀληθείας ἀπόστησαν, ἔχειν καταδυμῶς δυνάμενοι, κατὰ φύσιν ἄστατον ὄντα καὶ ἐκκαλοῦντον, καὶ ἀπὸ παρατρέχοντα τοὺς κρατίνῳ νομίζοντας.

Γ Ἀληθὲς γὰρ ὄντως ὑπάρχει καὶ δυσωδίας μεστέδ, καὶ πάσης χάριτος ἔρημος, πᾶς λόγος, μὴ οὕτως εἶναι πρεσβύων κατὰ φύσιν ἐν τῷ ἐν Χριστῷ τὰ ἐξ ὧν Χριστὸς μετὰ τὴν ἀρραστον ἔνωσιν· ἀλλ' οὐκ ἀρνούμενος τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ περὶ τὸν ἀνθρώπων οικονομίαν, καὶ περιτμένων τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ τὸ προσελήμμενον, ἐκ τῆς ἀχράντου καὶ ἀγίας πανευδόξου Παρθένου καὶ κατὰ ἀληθειαν Θεοτόκου, σῶμα λογικὸν ἐμψυχωμένον. Περιτμένοι γὰρ ἀληθῶς τῷ πράγματι, καὶν δοκῇ πᾶς φύλις ὁμολογεῖν τῷ σῶματι πρὸς τὴν τῶν ἀκροῦστων ἐξανάτην, καὶ πανταλῶς ἀρνεῖται τὴν σάρκασιν, ὁ μετὰ τὴν ἔνωσιν μὴ λέγων εἶναι, οὕτως εἶναι τε καὶ λέγεσθαι τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, ἀσυγχύτως τε καὶ ἀδιακρίτως ἡνωμένην τῷ θεῷ λόγῳ καθ' ὁποῖον τασιν, προσάγει δὴθεν ἐδλαβεσθαι, τοῦ μὴ ταμεῖν δέξαι δὲ τοῦ ἀρραμῶ τὴν ἔνωσιν, αὐτὴν κυρίως εἶναι, τὴν πᾶσαν τὸν ἐξ ὧν

7 Sap. iv, 10. 8 Psal. xxiv, 9. 9 Ibid. 18. 10 Matth. xvi, 18. 11 Prov. xxvi, 11. 12 Act. viii, 18; II Tim. iv, 9; 1, 15.

ιστίν ὁ Χριστὸς φύσει, μετὰ τὴν ἑνωσιν σαφὲς ἄ
ἔρνούμενος ὑπαρξιν.

Περὶ ἀριθμοῦ φυσικωτέρᾳ διδασκίᾳ.

Τούτο δὲ πάσχειν, ὡς εἰκοι, παρὰ τὸ ἀγνοεῖν
αὐτοῦς, ὅτι πᾶς ἀριθμὸς οὔτε διαιρεῖ κατὰ τὸν ἑαυτοῦ
λόγον, οὔτε διαιρεῖται· οὔτε διαιρέσκει, οὔτε μὴ
ἑνώσεως παντελὲς ἐστὶ ποιητικός. Ποιεῖν γάρ ἢ
πάσχειν οὐ πέφυκε, μὴ ὑπάρχειν οὐσία ἢ συμβεβη-
κός· περὶ δὲ τὸ ποιεῖν τε καὶ πάσχειν ἑστίν· ἀλλὰ
μόνον θελωτικὸς τοῦ ποσοῦ τῶν ὑποκειμένων πρα-
γμάτων, ὡς δ' ἂν κατὰ τὴν σχέσιν ἔχοντα τύχῳιν·
εἴτε ἡνωμένα, εἴτε διακεκριμένα. Οἷον, ἢ εἴπω τι
θαυρόν, ὄνομα ποσοῦ, χωρὶς τῆς ἐπ' αὐτῷ σχέ-
σεως σημαντικῆς. Οὔτε γὰρ τὴν τῶν ὄντων ἐξ ἀνά-
γκης φυσικὴν ὁ ἀριθμὸς ποιεῖται διακρίσιν, ἢ πο-
σότητα· οὔτε τῶν συνημμένων κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος
ἀφ' ἐαυτοῦ ἐργάζεται τὴν συνέχειαν· οὔτε μὴ καθ'
ἑαυτοῦ τινὸς ἐστὶ χαρακτηριστικὴς ἰδιότητος τῶν ὑπὸ
τὸ αὐτὸ εἶδος πρὸς ἀλλήλα τοῖς συμβεβηκόσι διακε-
κριμένων ἀτόμων. Ταῦτα γὰρ ποιεῖν τῆς βίας σο-
φίας τε καὶ δυνάμεως καθίσταται ἑστων, τῆς δὲ πᾶν
σύστημαίνης, καὶ ἀσύγχετον διατηροῦσας ἑαυτον,
τοῖς περὶ τὸ πᾶν κατὰ φύσιν τῶν ὄντων διορισμοῖς·
ἀλλὰ μόνον, ὡς ἔφη, τοῦ ἀπλῶς, ἀλλ' οὐ τοῦ πῶς
τῶν πραγμάτων ποσοῦ ποιεῖται δῆλωσιν, καθάπερ
τι ὄνομα ποσοῦ προσφύει.

*Περὶ διαφορᾶς, καὶ ποσότητος ἀκριβοτέρον, καὶ
τῆς αὐτῶν εὐσεβοῦς ὁμολογίας.*

Εἰ τοίνυν κατὰ τοὺς Πατέρας, ὁ ἀριθμὸς τοῦ πο-
σοῦ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' οὐ τῆς σχέσεως ἐστὶ θε-
λωτικός· πᾶν δὲ ποσὸν ἐπὶ τῇ φυσικῇ θεωρούμε-
νον, διαφορὰν πάντως ἐπιδέχεται· διαφορὰν δὲ λέ-
γουσιν ἐπὶ Χριστοῦ φυσικὴν μετὰ τὴν ἑνωσιν καὶ οἱ
τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι· καὶ τὸ ποσὸν τῶν διαφορόν-
των, οὐ χωρὶς ἀμφιχάνον εἶναι διαφορὰν μετὰ τοῦ
δηλοῦντος αὐτὸ ἀριθμοῦ· οὐ χωρὶς ποσὸν καθ' ἑαυτοῦ
γνωστῆναι ἀδύνατον, λέγειν αὐτοῦ· ἀνάγκη μετὰ
τὴν ἑνωσιν· εἴπερ κατὰ τὴν εὐσταχτον ἀκολουθίαν,
εὐσυνάρτητον τὸν τοῦ οἰκείου λόγματος ἀποδείξαι
βούλονται λόγον. Εἰ δὲ τὸ ποσὸν τῶν σωζομένων ἐν
Χριστῷ φύσει ἄρνούμεται μετὰ τὴν ἑνωσιν, μηδὲ
τὴν διαφορὰν λέγειν τοιμάτωσαν, τῶν ἐξ ἑνὸς Χρι-
στοῦς ἐστὶ φύσεων μετὰ τὴν ἑνωσιν· γινώσκοντες
ὅτι πᾶν εἶναι καθ' ὅτι οὐκ ἔχει διαφορὰν, ἐν κατὰ
πάντα λόγον τε καὶ τρόπον εἶναι οὐ δύναται. Τὸ δὲ
μὴ δυνάμενον εἶναι κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον
ἐν, δηλονότι, κατὰ τινὰ λόγον τε καὶ τρόπον, δύο τὸ
ἐλάττωτον ἐστὶν ἢ πλείονα. Οὐκοῦν ἐν Χριστῷ μετὰ
τὴν ἑνωσιν λέγοντας εἶναι διαφορὰν, ἐν κατὰ πάντα
λόγον τε καὶ τρόπον τὸν Χριστὸν εἶναι μετὰ τὴν ἑνω-
σιν λέγειν οὐ δύναται. Εἰ δὲ μὴ κατὰ πάντα καὶ
λόγον καὶ τρόπον ἐν ἑστὶν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἑνω-
σιν· δηλονότι κατὰ τινὰ λόγον τε καὶ τρόπον, δύο
πάντως ἐστὶν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἑνωσιν. Εἰ δὲ
κατὰ τινὰ λόγον τε καὶ τρόπον δύο ἐστὶν ὁ Χριστὸς,
μετὰ τὴν ἑνωσιν, διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν ἐξ ἑνὸς καὶ ἐν
αἰ· ἐστὶ φύσεων διαφορὰν, ὡς ἔδειξεν ὁ λόγος, διόλον

est Christus, existentiam ac veritatem post unio-
nem, aperte inficiens.

Explicatio numeri naturā convenientior.

Id vero, ut videtur, illis accidit, quod ignorent,
nulli numero ex propria ratione competere, ut aut
dividat aut diridatur; nec vim ullam divisionis, at
neque unionis, habere. Neque enim illi ut agat aut
patiat, comparatum est, qui non sit substantia
autve accedens, circa quæ accidunt quod est agere
et pati; sed solummodo ut subjectarum rerum
quantitatem significet, quovis tandem modo illæ se
habeant; sive unitæ sint, sive discretæ. Puta (ut
quid fidens dicam) quantitatis nomen significat,
absque ulla tamen in eo habitudine. Neque enim
numerus necessario naturalem rerum discretionem
facit, aut 294 quantitatem; neque eorum quæ in
eadem specie copulata sunt, a se ipse conjunctio-
nem facit ac cohesionem; at neque unius ullius
universim proprietatis nota est, eorum, quæ sub
eadem specie alia ab aliis individua accidentibus
dirimuntur. (Id enim præstare divinæ tum sapien-
tiæ proprium est, tum potentie, quæ universum
hoc condidit, singulaque inconfusa naturalibus
circa ipsum rerum distinctionibus custodit), sed
solum, uti dicebam, absolute, non ut tali modo se
habentium quantitatem significet, velut scilicet no-
men quantitati accommodatum.

*De differentia seu distinctione, deque quantitate accu-
ratius, ac de illarum pia confessione.*

Quandoquidem igitur numerus, ut sancti Patres
sentiant, vim habet significanda rerum quantitatis,
non earum habitudinis ac affectionis; omnisque
quantitas naturali diversitate considerata, et (ut
ita loquar) aliegate, omnino differentiam seu distin-
ctionem admittit; differentiamque ac distinctionem
in Christo naturalem dicunt post unionem, etiam
qui veritatem impugnant, plane necesse est, ut et
eorum quæ differunt ac distincta sunt post unionem
quantitatem dicant, sine qua fieri non potest ut
differentia sit ac distinctio, cum numero eam signi-
ficante: quo sublato, cognosci quantitatem prorsus
impossibile est, si modo coherentem sui dogmatis
rationem velint ostendere. Sin autem naturarum,
quæ post unionem in Christo incolumēs sint, quan-
titaltem negant, ne differentiam quidem ac distin-
ctionem post unionem dicere audeant, earum natu-
rarum ex quibus est Christus; qui sciant, quidquid
prorsus differentiam habet ac distinctum esse, se-
cundum omnem et rationem et modum unum esse
non posse. Quod autem non potest esse unum se-
cundum omnem et rationem et modum, secundum
aliquam utique et rationem et modum, duo mini-
mum est, aut plura. Igitur qui in Christo post
unionem differentiam admittant ac distinctionem,
esse Christum unum post unionem secundum om-
nem et rationem et modum dicere non possunt.
Sin autem Christus post unionem non unum est
secundum omnem et rationem et modum; nimirum

secundum aliquam et rationem **295** et modum omnino Christus duo est post unionem. Si autem secundum aliquam et rationem et modum Christus duo est post unionem, ob eam, quæ in ipso est, naturarum ex quibus et in quibus est, differentiam ac distinctionem, ut probavit oratio; liquet frustra impietati litare, qui differentiam ac distinctionem eorum naturarum, ex quibus Christus est, post unionem dicant, ipsas vero naturas, quarum differentia est et distinctio, dampnando silentio post unionem interimant. Vere enim interimunt ac tollit, qui ea negat quæ sunt, ac incolumia sunt. Aut enim eorum sententia, non intereunt nature aut sublata sunt post unionem, suntque ac incolumes sunt; æquumque adeo est, ut post unionem incolumes eas consteantur; aut, nisi æquum est ut post unionem ipsas consteantur, neque sane æquum sit illorum sententia, ut eas in Christo esse ac incolumes esse dicamus; suntque interemptæ atque sublata. Quod enim haud omnino æquum est ut nominetur, longe potius majorique, puto, æquitate, nec prorsus esse dicatur: aut certe nobis ratione ostendant probentque, quomodo æquum sit, ut ea ex quibus est Christus, quæ ipsa sint et incolumia sint absque ulla prorsus mutatione, et cum alterum in alterum substantiali ratione non transierit, post unionem non consteantur, lubentesque habebimus ac admitemus, ut quæ sunt in Christo et incolumia sunt, inconfessa sinantur.

Quemadmodum autem Christus post unionem non unum est secundum omnem et rationem et modum, sic neque secundum omnem et rationem et modum post unionem est duo. Sin autem Christus non est duo post unionem secundum omnem et rationem et modum, omnino secundum aliquam et rationem et modum (secundum personalem scilicet identitatem, unam nimirum personam et hypostasim, secundum quam non potest habere differentiam ac distinctionem) Christus unum est. Quia igitur secundum aliam aliamque et rationem et modum, idem ipse unum, duoque est: operæ pretium ut dispiciamus, utrâ demum et ratione et

296 Blasphemum esse, dicere unam Christum simpliciter naturam.

Siquidem igitur secundum naturæ rationem unum eum dicturi sunt, una prorsus natura, absque omni differentia ac distinctione, eorum sententia, totum erit. Sin autem hæc illos dicere concesserimus, Christus, juxta illos, nec Deus, at neque homo, nec omnino creatura, nec Creator erit. Quæ enim natura simpliciter dicitur, neutrius horum ullam prorsus appellationem recipit. Sin autem apertam absurditatem vitare satagentes, unam Christum naturam esse dicant, verum compositam; vere nescierant, quo pacto impietatis caligo, ad imam eos erroris impulit sententiam.

De natura composita ejusque ratione, accuratius; ac loqui impie, qui unam Christum naturam compositam dicunt.

Primum enim natura omnis composita, non in

ως ἀσεβοῦσι διακινῆς, οἱ τὴν μὲν διαφορὰν τῶν ἁγίων ἐστὶ φύσεων ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἑνωσιν λέγοντες, αὐτὰς δὲ τὰς φύσεις, ὧν ἡ διαφορὰ, προφανῶς ἀναιρουμένη τῇ συνήξει μετὰ τὴν ἑνωσιν ἀναίρεσις γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς ἡ τῶν ὁντων καὶ σωζομένων ἐξάρρησις. Ἡ γὰρ οὐκ ἀνήρηται κατ' αὐτοὺς αἱ φύσεις μετὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ εἰσι καὶ σώζονται, καὶ δικαίον ἐστὶν αὐτὰς σωζόμενας ὁμολογεῖσθαι μετὰ τὴν ἑνωσιν· ἢ εἴπαρ μὴ δικαίον ἐστὶν αὐτὰς ὁμολογεῖσθαι μετὰ τὴν ἑνωσιν, μήτε εἶναι, μήτε σώζεσθαι λέγειν αὐτὰς ἐν Χριστῷ δικαίον ἐστὶ κατ' αὐτοὺς, καὶ ἀνήρηται. Ὅ γὰρ μὴ δικαίον ἐστὶ πάντως ὀνομαζεσθαι, μήτε τὸ παράπαν ὑπάρχειν, πολλῷ κρείττον ἐστὶν ὡς εἴμαι καὶ δικαιοτέρον, λέγειν· ἢ πείσωσιν ἡμᾶς λόγῳ, πῶς ἐστὶ δικαίον ἐν Χριστῷ μὴ ὁμολογεῖσθαι τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, ὅντα τε καὶ σωζόμενα μετὰ τὴν ἑνωσιν, χωρὶς τῆς οἰασοῦν τρεπῆς καὶ ἀλλοιώσεως, καὶ τῆς εἰς ἄλληλα κατὰ τὸν οὐσιώδη λόγον μεταβολῆς· καὶ στέργομεν εὐπειθῶς τῆς τῶν σωζομένων ἐν Χριστῷ καὶ ὁντων ὁμολογίας τὴν στήρησιν.

Ὅτι κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον ἐν οὐκ ἐστὶν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἑνωσιν, οὕτω πάλιν κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον οὐκ ἐστὶν ὁ Χριστὸς δύο μετὰ τὴν ἑνωσιν. Εἰ δὲ μὴ κατὰ πάντα λόγον τε καὶ τρόπον ἐστὶν ὁ Χριστὸς δύο μετὰ τὴν ἑνωσιν· πάντως κατὰ τινὰ λόγον τε καὶ τρόπον, διὰ τὴν ὑποστατικὴν ταυτότητα, ἔχουν τὴν μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἢν διαφορὰν ἔχιν οὐ δύναται, ἐν ἐστὶν ὁ Χριστὸς. Ἐπὶ οὖν κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον λόγον τε καὶ τρόπον, ἐν καὶ δύο ἐστὶν ὁ αὐτός, ἀνεγκαλὸν σκοπεῖσθαι, κατὰ πολλὸν καὶ πολλὸν λόγον (v) ἐν ἐστὶν ὁ αὐτός καὶ δύο.

modo idem ipse unus ac duo sit.

Ὅτι βλάσφημος τὸ λέγειν τὸν Χριστὸν μίαν ἀπλῶς φύσιν.

Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὴν τῆς φύσεως λόγῳ ἐν αὐτῷ εἶναι φήσουσι, μίαν φύσιν ἀπλῶς χωρὶς τῆς οἰασθῆναι διαφορὰς δηλονότι κατ' αὐτοὺς ἐστὶ τὸ εἶναι. Εἰ δὲ τοῦτο λέγειν αὐτοῖς συγχωρήσομεν, οὐκ ἐστὶ θεὸς κατ' αὐτοὺς, οὐτε μὴν ἄνθρωπος ὁ Χριστός· οὐτε κτίσμα παντάλως, οὐτε ἀτίστης. Ἡ γὰρ ἀπλῶς λεγομένη φύσις, οὐδ' ἐτέρου τούτων καθάπαξ τὴν οἰανούν ἐπιδέχεται σημασίαν. Εἰ δὲ τὴν πρόδηλον φεύγοντες ἀτοκίαν εἴποιεν, μίαν μὲν, σύνθετον δὲ τὸν Χριστὸν εἶναι φύσιν, ἠγνόησαν ὡς ἀληθῶς, πῶς ὁ τῆς ἀσεβείας ἱερός πρὸς τὴν ἐσχάτην αὐτοὺς ἀπίστωτο πλάνη.

Περὶ συνθέτου φύσεως ἀκριβέστερον, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν λόγου καὶ ὡς ἀσεβοῦσιν οἱ λέγοντες τὸν Χριστὸν μίαν σύνθετον φύσιν.

Ἦδεα γὰρ σύνθετος φύσις, πρῶτον μὲν ἀπρὸς

NOTE.

(v) Κατὰ ποιὸν καὶ ποιῶν λόγον. Aptā satis repetitio, etiam eam cod. Venet. non habet, sed solum κατὰ ποῖον λόγον. Quod tamen toto discursu Maxi-

mus καὶ τρόπον adjunxit, verisimile est hic scripsisse, κατὰ ποῖον τρόπον καὶ ποῖον λόγον, exque repetita voce, proclivi errore, alterum excidisse.

ρετον ἔχει τὴν πρὸς ἅλλα τῶν μερῶν κατὰ τὴν Ἀ

voluntate habet, aut ejus ipsa arbitra est, ut partes inter se componendi causa convenient.

Ἐπειτα δὲ καὶ ἀλλήλοις ἐμμέχοντα τὰ μέρη, καὶ ἑαυτῇ κέχεται, κατὰ τὴν εἰς τὸ εἶναι γένεσιν συν-
υπάρχοντα, μηδετέρου μέρους θεατέρου χρονικῶς
προϋπάρχοντος.

Præterea, partes cum alias aliis, tum et sibi ipsa coætaneas habet, quæ simultaneo ortu pariter exsistant, nec se ulla temporis duratione mutuo præcedant.

Πρὸς εἶ τι μὴν καὶ εἰς συμπλήρωσιν τῆς τὸ πᾶν
μεγαλοφυῶς ὑπογραφούσης ἀλέτης· γινώσκεται
πεποιημένη· ὧν οὐδὲν ἐπὶ Χριστοῦ παντελῶς θεω-
ρεῖται τοῖς εὐσεβεῖν βουλομένοις· ἵνα μὴ τὴν πρὸς
τὴν σάρκα τοῦ Λόγου σύνοδον ἀκούσιον ποιῶμεθα,
καὶ ἀποσείρετον· καὶ ἡ τῇ σαρκὶ τὸν Θεὸν Λόγον
κατὰ τὴν πρὸς τὸ εἶναι γένεσιν ἐμμέχουσαν, ἡ τὴν
σάρκα τῷ Λόγῳ κατὰ τὴν ἀναρχὴν ὑπαρξίν συναπ-
διδόν· ἡ καὶ μηδὲν ἔχειν πλέον τῶν λοιπῶν κατὰ τὴν
καθ' ὅλου φύσιν θεωρουμένην εἰδὼν, ὡς μέρος εἰς
B συμπλήρωσιν τοῦ παντός κατὰ τὰ λοιπὰ εἶδη, παρὰ
τῆς τὸ πᾶν συστησαμένης δυνάμεως· παρηγμένον
τὸν Χριστὸν διορίζομεθα. Οὗτος γὰρ πάσης συνθέ-
του φύσεως ὅρος τε καὶ λόγος καὶ νόμος, καθὼς ἡ
τῆς ἀληθείας δύναμις, καὶ ὁ τῆς λογικῆς ἀκολουθίας
ὁρμός· ποδηγεῖ λέγειν τοὺς μετὰ συνέσεως τὴν τῶν
ἄντων ποιομένους διδασκῶν. Καὶ τίς εἶ τι τῆς τῶν
εὐσεβῶν εἶναι δυνήσεται μοίρας, οὕτω φρονῶν περὶ
τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, τοῦ πρὸ πάντων ὑπάρχοντος
τῶν αἰώνων· μέλλον δὲ κυριώτερον εἰπεῖν, ποιητοῦ
τῶν αἰώνων, καὶ κατὰ θέλησιν ἑκούσιον ποιησαμέ-
νου πρὸς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ αὐθαίρετον τὴν
νέωσιν· καὶ εἰς διόρθωσιν καὶ ἀνακαινισμὸν, ἀλλ'
οὐκ εἰς συμπλήρωσιν τοῦ παντός, ἀναθροπήσαντος.
Τρόπῳ γὰρ οἰκονομίας, ἀλλ' οὐ νόμῳ φύσεως, ἀρρή-
τως ὁ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους διὰ σαρκὸς ἐπιδή-
μησι Λόγος. Οὐκοῦν οὐκ ἐστὶ σύνθετος φύσις ὁ Χρι-
στός, κατὰ τὴν καινοτομίαν τῶν καινούτων τὸ Εὐ-
αγγέλιον· τῷ νόμῳ τῆς συνθέτου φύσεως, κατὰ τὸν
εἰς τὸ εἶναι τρόπον, παντάπασιν ὑπάρχων ἀδούλω-
τος· ἀλλ' ὑπόστασις σύνθετος, τὴν οὐνοῦν κατ' εἶδος
σύνθετον φύσιν αὐτῆς κατηγορουμένην οὐκ ἔχουσα·
δ καὶ παράδοξον, ὑπόστασιν σύνθετον δεδωθαι, χω-
ρὶς τῆς κατ' εἶδος αὐτῆς κατηγορουμένης συνθέτου
φύσεως.

Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἐκείνους ὁ Χριστὸς σύνθετος
ἐστὶ φύσις, ἡ θαυμαστὴ τῶν Σευήρου λόγων ἀνέ-
πολις, ἡ γενικὴ πάντως ἐστὶ, ἡ μοναδική. Τούτων
γὰρ ἄλλην ἐπινοῆσαι μέσσην ἀμήχανον. Καὶ εἰ μὴν
γενικὴ φύσις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, κατὰ πολλῶν ἐσται
δηλονότι καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ κατηγορούμε-
νος· καὶ κατ' ἐπίνοιαν ἐσται μόνη, ἐν εἰς τὴν ὑπαρ-
ξίν ἔχει· καὶ οὐ καθ' ἑαυτὴν ἐν ἰδίᾳ τινὶ ὑποστάσει
χωριζόμενος· χωρὶς τῶν ἐπιθεωρουμένων τοῖς ὑπ'
αὐτὸν ἀτόμοις συμβεβηκότων. Τοιοῦτος γὰρ ὁ πάσης
γενικῆς φύσεως ὅρος τε καὶ λόγος· καὶ εἰσῆχθη
πλήθος ἡμῖν Χριστῶν ἀπ' ἐνός, κατὰ μηδένα τρό-
πον τὴν οὐνοῦν ἔχοντων πρὸς τὸν Θεόν, ἡ τοὺς ἀν-
θρώπους ταυτέτητα, διὰ τὴν Σευήρου κατὰ τῆς ἀλη-
θείας περιττὴν καὶ ἀκάθεκτον μανίαν. Εἰ δὲ μονα-
δικὴ φύσις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἵνα παρώμεν λέγειν ὡς
οὐδαμῶς ἐστὶ τὸ σύνολον φύσις ἐνὶ προσώπῳ περι-
γεγραμμένη· καὶ εἰ τὰ μάλιστα τὸν μυθευόμενον

Ad hæc vero etiam, ad totalitatem complendam, quæ rerum universitatem magnifice adumbret, facta esse dignoscitur : quorum nihil prorans in Christo intelligent, quibus animo constitutum ut pietatis metas non excedant ; ne Verbi cum carne commercium a libera nihil voluntate profectum faciamus ; ac, vel Deum Verbum ortu in rerum naturam carni coætaneum, vel carnem Verbo, exsistentia nullum habente principium, coeternam : aut denique nihil amplius habere quam reliquas universali natura consideratas species ; velut partem, reliquarum specierum more, ad complendam rerum universitatem ab universorum creatrice potentia productum Christum definiamus. Hæc enim naturæ omnis compositæ definitio, ratioque ac ritus est ; quomodo vis ipsa veritatis, rationalis-que consequentiæ curans eos cogit dicere, qui rerum solerter judicioque indolem dispexerint. 297
Ecquis vero jam a priorum steterit partibus, qui sic de Deo ac Verbo sentiat, qui sit antiquior omnibus sæculis ; quin potius, ut verius dicam, auctor sæculorum, ac qui sponte liberaque voluntate liberam ad nos homines exinanitionem instituerit, idque adeo ut universum repararet ac instauraret, non ut ipsum compleret, homo factus sit. Dispensationis enim rationibus, non naturæ lege, arcana Dei Verbum ratione per carnem venit ad homines. Non igitur Christus natura est composita, juxta ac sentiunt Novatores, qui Evangelium evacuant, cum eo quo existit modo, naturæ compositæ legi nihil obnoxius sit ; sed persona composita, de qua nulla prorsus secundum speciem prædicetur natura composita : quod sane inauditum stupendumque ; exstare nimirum personam compositam, de qua tamen nulla in specie natura composita prædicetur.

Sin autem illis iisdem auctoribus Christus natura composita est (quod Severi rationum mirabile præsidium arxque sacra est) omnino aut generica, aut singularis. Horum enim aliam mediam excogitare non possumus. At, siquidem Christus natura est generica, erit plane quæ de multis, iisque numero discretis, prædicetur ; sola-que ratione ac subtili mentis cogitatu in illis erit, in quibus ei est quod existit : non per se ipse in propria quadam persona seu hypostasi intelligetur absque illis accidentibus, quæ in individuis illi subjectis considerantur. Talis enim naturæ omnis genericæ definitio est atque ratio ; emergitque nobis unus loco, Christorum turba, nihil ullo modo cum Deo autve hominibus habentium eadem ratione commune, ob Severi superfluum illam ac impotentem adversus veritatem inaniam. Sin autem Christus singularis natura est, ut interim

mittamus, nullam prorsus naturam esse quæ una persona circumscripta sit (vel si maxime fabulosam avem phœnicem, tanquam magnum quoddam ac irrefragabile, opinionis suæ presidio, ad extremum exemplum producant: in quod ipsum disputare aliquid vereor, ne prudentum iudicio stultitiæ mihi notiam asciscam, dum in eo ludo operam, quod fabulam, fabulam esse probo. Nam si phœnix avis est, plane etiam est animal. Si autem est animal, primum quidem laud prorsus singulare, qua ratione est **298** animal: non enim unum est ac solum animal. Deinde, si est animal, etiam corpus anima sensuque præditum est. Atqui si phœnix corpus est anima sensuque præditum, utique etiam ortui interitionique obnoxium est. Sin autem phœnix his obnoxius est, ipsos pereöntemur sapientes rerum inspectores, Fierine possit, ut corpus aliquod anima sensuque præditum, ortui ac interitioni obnoxium, singularis naturæ secundum personam ac hypostasim esse statuatur, cum ejusmodi corporum, aliorum ex aliis secundum speciem vicariaque successio, ejus quod sunt manifestus character ac definitio existat? Quemadmodum etiam divina Scriptura testatur, ipsa a se doctrinæ robur concilians ac auctoritatem, cum hæc Deum magno Noemo præcipientem inducit: Et dixit Deus Noe: Ingredere, tu, et omnis domus tua in arcam; quia te vidi justum coram me in generatione ista. Ex pecoribus autem omnibus mundis induc ad te septena et septena, masculinum et feminam; ex pecoribus autem immundis, duo et duo, masculinum et feminam. Et de omnibus volatilibus cæli mundis septena et septena, masculinum et feminam: et de omnibus volatilibus cæli immundis, duo et duo, masculinum et feminam, ut nutriatur semen super omnem terram: quibus utique, siquidem phœnix tanquam animal voluere communeratur, singularis naturæ secundum hypostasim, ac quæ ipsa una vere existat, divina sententia minime est. Ut hæc, inquam, ut dicebam, missa faciamus (non enim libet eorum nomine digladiari, quorum nulla necessitas est) cunctis palam perspicuum est, fore ut si Christus natura singularis sit, nec cum Deo ac Patre, neque vero cum hominibus ejusdem substantiæ existat.

Gen. vii, 1-5.

(x) Τὸν μυθωδόμενον ὄρνιθα τὸν Φοινίκα. Laudanda maxime Maximi ἀριστεία, qui Patrum sere unus phœnicis avis fabulam aperte exploserit, cum reliqui vel admiserint, ac quæ in dubio rem reliquerint, communicque famæ permiserint. Præcipuus est Clemens Rom. qui xvi simplicitate in sua ad Corinthios epistola, quod unum ejus genuinum monumentum ad nos pervenit, ὡς παναληθεστάτη, τῇ κατὰ τὸν φοινίκα τὸν ὄρνιθον ὑποδείγματι χέρηται: quod phœnicem avem adhibet, ut verissimum exemplum, inquit Phot., hoc ei nomine dicam scribens. Tertulliano et Epiphonio imposuit locus Scripture male intellectus; Cyrillo, Clemens: Maximus rei absurditatem quasi φυσικώτερον exposuit, tantamque advertit, ut impugnando vereatur, ne quasi demens prudentibus risum moveat; qui scilicet sic inuili argumentum otium terat. Commento occasio-

A ὄρνιθα τὸν φοινίκα (x), καθάπερ τι υἷα καὶ ἀνθρώπων παράδειγμα τῆς αὐτῆς δόξης συστατικόν, τελευταίον προβάλλονται: πρὸς δὲ καὶ λέγειν τι δέδοικα, μήπως καὶ ἀνολας παρὰ τοῖς συνειτοῖς ὀφλήσω γέλωτα, τὸν μῦθον δεῖξαι μῦθον πειρώμενος. Εἰ γὰρ ὄρνις ἐστὶν ὁ φοινίξ, καὶ ζῶον πάντως ἐστίν. Εἰ δὲ ζῶον, πρῶτον μὲν οὐ πάντῃ μοναδικὸν κατὰ ζῶον. Ἐπειτα δὲ, εἰπερ ζῶον, καὶ σῶμα ἐμφυχον αἰσθητικόν. Εἰ δὲ σῶμα ἐμφυχον αἰσθητικόν ἐστιν ὁ φοινίξ, καὶ ὁπὸ γένεσιν ἐστὶ δηλονότι καὶ φθοράν. Ἀδούτους ἐρωτήσωμεν τοὺς σοφοὺς τῶν ὄντων θεάμονας, εἰ δυνατόν ἐστι τι τῶν ὁπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν ἐμφύχων καὶ αἰσθητικῶν σωματῶν, μοναδικῆς ὑπάρχειν καθ' ὑπόστασιν, φύσει· ὧν ἡ εἰς ἀλλήλων κατ' εἶδος διαδοχὴ, ἀρίθλος χαρακτὴρ τοῦ εἶναι καὶ ὅρος ἐστὶ.

B Καθάπερ καὶ ἡ θεία Γραφή μαρτυρεῖται, τὸ βέβαιον δι' αὐτῆς τῇ λόγῃ παρεχομένη, τῇ μεγάλῃ Νῦν τὸν θεὸν εἰσπορευμένη ταῦτα προτάσσοντα. Καὶ εἰπεν ὁ θεὸς τῷ Νῦν, *Εἰσελθε σὺ, καὶ πᾶς ὁ οἶκος σου εἰς τὴν κιβωτὸν, οὗτις σε εἶδον διανομοῦ ἐναντίον ἡμῶν ἐν τῇ γένεσὶ ταύτῃ.* Ἀπὸ δὲ πάντων τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν εἰσάγαγε πρὸς σὲ ἐκτὰ ἐκτὰ, ἄρσεν καὶ θῆλυ· ἀπὸ δὲ τῶν κτηνῶν τῶν μὴ ὁντων καθαρῶν, δύο δύο, ἄρσεν καὶ θῆλυ· καὶ ἀπὸ πάντων (y) τῶν ἀστείων τοῦ ὄφρατος τῶν καθαρῶν, ἐκτὰ ἐκτὰ, ἄρσεν καὶ θῆλυ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἀστείων τοῦ ὄφρατος τῶν μὴ καθαρῶν, δύο δύο, ἄρσεν καὶ θῆλυ, διαστρέφαι σπέρμα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Οἷς, εἰπερ ὡς πτηνὸν ζῶον ὁ φοινίξ ἐστὶν ἐναριθμῶς, μοναδικῆς καθ' ὑπόστασιν φύσεως οὐκ ἐστὶ κατὰ τὴν θέαν ἀπόφασις, ἵνα ταῦτα καθὼς ἔφην μὴ λέγωμεν· οὐ γὰρ φέρον ἡμῖν ὅπερ τῶν οὐκ ἀνεγκάτων τὸ μάχεσθαι· πᾶσιν εὐδελόν ἐστι, ὡς εἰπερ μοναδικῆ φύσεως ἐστὶν ὁ Χριστὸς, οὕτε τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ ὁμοούσιός ἐστιν, οὕτε τοῖς ἀνθρώποις. Τὸ γὰρ πάντῃ κατὰ τὴν φύσιν μοναδικῆς πρὸς ὅτιον ἄλλο παντελὲς ἡλλοτριώται φυσικῆς συγγενείας. Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, ὡς ἔδειξεν ὁ λόγος, πάντῃ κατὰ τὴν φύσιν ὁ Χριστὸς πάντων ἡλλοτριώται τῶν ὄντων· αὐτοὺς εἶπεν προτρεφόμεθα τοὺς καινοὺς δογματιστάς, τί ὄντα κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ποίῳ λόγῳ εἴθευσι τὸν Χριστὸν, τὸν μηδὲν ὄσον ἐπὶ ταῖς αὐτῶν ὑποθήκαις τῶν λόγων, ὄντα παρ' αὐτῶν βλασφημοῦμεν.

NOTE.

D nem fecit δμωνύμια vocis φοινίξ, qua sæpe usi ol LXX non ut avem significarent, sed ut palmam, quæ ipsa quasi ex se sic renascatur et pullulet. Multis prosecutus hoc argumentum Bochartus tom. altero de animalibus sacre Scripture, quo ipso laudat Andree Schottiani Epitæmerum, diatr. 15.

(y) Καὶ ἀπὸ πάντων. Deest vox illa in textu τῶν LXX, ut et in Hebr. et Vulg. aliisque, videturque Maximo ex memoria succurrisse. Habet autem Maximus plenum Genesis locum, ut habent Sixt. Argent., etc. Quod spectat ad legem de immundis, quæ omnia bina et bina inducenda erant, ad propagandum duntaxat speciem, non etiam septena in usum sacrificiorum, vel etiam ad vescendum: nihil causæ videtur, cur illud alterum potius omissum sit a Mose, quam a senioribus additum.

Quod enim natura prorsus singulare est, a naturali, cum re qualibet alia, cognatione prorsus abhorret. Sin autem illorum sententia, uti probavit oratio, Christus natura a rebus omnibus abhorret; ipsos dicere jubeamus novi dogmatis artifices, quidnam existentem natura, ac qua ratione, Christum colant, quem ne esse quidem, quantum ex illorum verbis ac documentis datur intelligi, blasphemiam tradant.

Εἰ τοίνυν μέγας καὶ φοβερός ἐξ ἀνάγκης ἐπιταί Α
κίνδυνος, κατὰ τὴν ἀποδοθείσαν τοῦ λόγου δύναμιν, τοῖς λέγουσιν ἐν κατὰ τὴν φύσιν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἔχουν μίαν φύσιν, εἴτε ἀπλῶς λεγομένην, εἴτε σύνθετον· καὶ ταύτην εἴτε γενικὴν ἔχουν κοινὴν, εἴτε μοναδικὴν ἔχουν ἰδικήν· πᾶσι φυλακῇ τὰς ἐκείνων καρδίας τῆς τοιαύτης δόξης τηρησώμεν καθαρὰς, ἵνα καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ μελλούσης ἀπειλῆς ἐλευθερωθώμεν. Καὶ τὸ μὲν δύο ἐπὶ Χριστοῦ κατὰ τὸν τῆς φυσικῆς ἑτερότητας λόγον, ἔχουν διαφορὰς τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων σωζομένων καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν, ὡς ἐν ὅλῳ μερῶν, εὐσεβῶς ὁμολογήσωμεν· καθ' ὃν οὐδέποτε τὰ μέρη φυσικῶς ἀλλήλοις συμπίπτουσιν, εἰς ἑκάτερον τὸν οἰκεῖον τῆς φύσεως πρὸς τὸ ἕτερον διαφυλάττει λόγον ἀλώμενον· τὸ δὲ ἐν κατὰ τὸν τῆς ὑποστατικῆς ταυτότητας λόγον, καθ' ὃν οὐδέμιαν τὴν σύνθετον πρὸς ταὐτὸν ὁ Χριστὸς ὡς ὅλον τὴν ἐκ διαφορᾶς διάκρισιν, ἔχουν μερισμὸν ἐπιδέχεται· εἰς μίαν καὶ πρὸ σαρκὸς, καὶ μετὰ σάρκασιν ὑπόστασις ὑπάρχων πιστεύεται· καὶ εἰς τῆς ἁγίας καὶ βασιλικῆς Τριάδος προσκυνεῖται παρ' ἡμῶν καὶ δοξάζεται. Μοναδικὴ γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἡ ὑπόστασις, ὡς ὅλον, μηδενὶ λόγῳ κατὰ τὴν χαρακτηριστικὴν αὐτῆς ἰδιότητα τοῖς ἄλλοις ἐπιμεριζομένη, καθ' ἣν αὐτῶν ἀφορίζεται. Ἄκρα δὲ νῦν λέγω, τὴν Θεὸν καὶ Πατέρα, ἐξ οὗ πρὸ τῶν αἰώνων ὁ Χριστὸς γεγέννηται θεῖκῳ· καὶ τὴν ἁγίαν πανένδοξον Παρθένον καὶ Μητέρα, ἐξ ἧς ὁ αὐτὸς ἀνθρωπίνως γεγέννηται δι' ἡμᾶς, τῇ πρὸς ἡμᾶς τὰ ἄκρα τῶν ἰδίων μερῶν οικειότητι, φυλάττουσα τὴν κατ' οὐσίαν ἀμειώτως ταυτότητα· οἱ μέρει τὸν τῆς διαφορᾶς ὁ Χριστὸς ἐπιδοχόμενος λόγον, τῆς οικείας οὐκ ἐξίσταται μοναδικῆς ὑποστάσεως. Πᾶσα γὰρ ὁλότης, καὶ μάλιστα κατὰ σύμβασιν, ἐκ διαφορῶν θεωρουμένη, τῆς οικείας ὑποστάσεως μοναδικῶς φυλάττουσα τὴν ταυτότητα, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν οικείων μερῶν ἀσύγγυτον ἔχει διαφορὰν, καθ' ἣν τὸν ἑκατέρου μέρους πρὸς ἑκάτερον κατ' οὐσίαν διασώζει λόγον ἀνόθευτον. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ μέρη κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα σύνθεσιν, ἀραιφνῇ καὶ ἀμεινῶτον τὸν κατὰ φύσιν λόγον φυλάττοντα, τὴν ἐνικὴν τῆς οικείας ὁλότητος ἀδιάκριτον ἔχει ταυτότητα· καθ' ἣν μοναδικῶς τὸν καθ' ὑπόστασιν διαφυλάττει λόγον παντελῶς ἀδιαίρετον.

que detritam ac imminutam nature rationem relinquant, singularem propriæ totalitatis identitatem indicere tam habent, qua singulariter personæ seu hypostasis rationem omnis prorsus servant divisionis expertem,

Εἰ τοίνυν, καθὼς ἔδειξεν σὺν ἀληθείᾳ τρέχων ὁ Δ
λόγος, ἀσεβὲς πάντῃ καθίστασθαι ἐπὶ Χριστοῦ τὸ κατὰ φύσιν λόγῳ θεοπίσκειν καίτοι τὸ ἐν, ὥσπερ καὶ τὸ ἐμπάλιν τῷ καθ' ὑπόστασιν λόγῳ τὰ δύο· τὸ μὲν γὰρ τῆς Ἀπολιναρίου δυσωδίας ἐστὶν ἰδίον, συναλείφοντάς τε καὶ συγχέοντάς εἰς μίαν φύσιν τὰς φύσεις, καὶ ἀδιάνγνωστον πάντῃ ποιούντος τὴν οἰκονομίαν· μηδεμίαν κυρίως εἶναι τιθεμένου φύσιν μετὰ τὴν ἑνω-

Cum igitur ingens necessario formidolosumque sequatur periculum, juxta ac reddita vis rationis ostendit; iis utique comes, qui Christum unum natura esse dicunt (unam scilicet naturam, eamque vel simpliciter dictam, vel compositam, 299 ac vel genericam sive communem, vel singularem sive privatam ac propriam), omni diligentia ac cura ab ejusmodi opinione corda nostra munda custodiamus, ut et ab ira, quæ ejus causa impendet, liberemur. Ac duo quidem in Christo, pro naturalis diversitatis (differentiæ scilicet distinctionisque) ratione, earum, ex quibus est, naturarum, post etiam unionem incolumium, velut partium in toto, pie constitemus; quia nimirum nunquam partes naturaliter aliæ aliis coincidunt, quandiu utraque alteri composita propriam naturam rationem illasam ac incolumem servat. Unum vero personalis (ut sic dicam) identitatis ratione, qua nullam prorsus secum ipse Christus, ut totum, ex differentia ac distinctione, discretionem seu divisionem admittit; quandiu nimirum et ante assumptam carnem, et ea assumpta, una persona esse creditur, unusque et sancta atque regia Trinitate a nobis colitur atque laudatur. Est enim singularis unaque Christi persona, ut totum, nulla ratione penes eam proprietatem, quæ ejus velut nota propria est ac character, cum extremis divisa, a quibus illa secerantur (extrema vero nunc dico, Deum et Patrem, ex quo ante sæcula Christus divinitus natus est, et sanctam gloriosissimam Virginem ac Matrem, ea qua idem propter nos humano itidem partu natus est) partium suarum cum ambobus extremis necessitudine, substantialem indiminate identitatem servans: quibus partibus, cum Christus distinctionem admittat, a sua nihil singulari persona excedit. Omnis enim totalitas, ac præsertim quæ ex distinctis secundum compositionem intelligitur, quod una eademque singulariter persona est servans, suarum quoque partium inconfusam alliarum cum aliis differentiam habet ac distinctionem; qua nimirum utriusvis partium cum altera substantialem sinceram illasamque rationem custodit. Similiter vero etiam partes, quæ inter se compositionem ineunt, cum veram nihil-

Cum igitur sicut verè currens ostendit oratio, omnino impium sit, in Christo 300 nature ratione unum statuere, uti et vicissim duo personæ ratione (alterum namque fetidissimi Apollinari erroris proprium est, qui naturas in unam naturam compingat atque confundat, dispensationemque prorsus incognoscibilem faciat, ac nullam verè post unionem naturam admittat. Fugit enim

esse quod erat horum quodlibet, dum aliud in aliud commigrat, ac inter se res commutantur; alterum autem Judaice Nestorii dementiae, qui unam personam in duas dividat, omnemque dispensationem. Christi scilicet mysterium, neget; qui nempe unitum carni in persona seu hypostasi substantialiter Deum Verbum dicere recuset), nos recte, ac pro eo ac consentaneum est, oratione utamur, perversorum voces ad normam convertentes: ac duo quidem, naturalis diversitatis, seu differentiae ac distinctionis ratione; unum vero personae iidem ac hypostasis ratione dicamus, ut et naturalium, ex quibus est Christus, post unionem distinctio in Christo servetur, eademque ac singularis incarnati Dei Verbi persona ac hypostasis similiter omnis expers consistat multiplicationis. Inversa enim rerum notatio ac confessio, haereticorum sensu subjecta destruit: cum proprias rerum appellationes veritas nullo modo sinat vicissim commutari. Idcirco duas Christum naturas, uti dicebam, confitemur, qua ratione, ex quibus est, ac quae in ipso post unionem manent incolumes, naturae distinguuntur, velut scilicet eundem ipsum post unionem Deum et hominem.

Eum, qui Christum Deum et hominem post unionem dicit, una cum nominibus ambas necessario post unionem naturas confiteri dum recte confitetur.

Siquidem enim Christus Deus et homo est post unionem, uti communis habet confessio; plane fit ut post unionem vere quoque in eo convenient nomina. Res enim suis priores nominibus intelliguntur, nec unquam nomen absque re consistere queat, quae ipsa a se, quo rite affirmetur, nomini tribuat, vicissimque uti notificetur, ab eo accipiat. Sin autem Christus res, quarum sunt nomina, post unionem non habeat, nudas, eorum sententia, tanquam nulli 301 adherentes, rerumque vacuas habere monstrabitur appellationes: eritque iuxta illos Christus solum nomine tenus, non re ipsa ac veritate, Deus et homo; quo quid magis impium existat? Sin vero tantum furoris ac insaniae crimen defugientes, non esse in Christo rerum vacuas appellationes dixerint, sicut non recusant duas in Christo post unionem dicere appellationes, sic et duas Christi naturas, ex quibus et in quibus consistit, dicant post unionem, quarum sunt appellationes, siquidem, vere ac fide duce re ipsa natura, incolumenta fatentur post unionem. omne fuerunt unita.

De voce, in duabus; de qua una Verbi Dei natura incarnata, pia confessio ex Patrum sententia; uniusque naturae compositae infictio.

Ac rursus, in duabus eum naturis indivise esse confitemur, in deitate scilicet et humanitate. Quemadmodum enim dicendo Christum ex duabus naturis, ex deitate et humanitate eum esse intellegimus, velut ex partibus totum; sic quoque

Α σιν. Θεός γάρ εστιν ὁμοῦ ἐκείν, τούτων ἑκάτερον εἰς ἄλληλα μετατρέποντα καὶ μετακείμενα. Τὸ δὲ τῆς Ἰουδαϊκῆς Νεστορίου φρενοβλαθείας, τὴν μίαν ὑπόστασιν εἰς ὑποστάσεις δύο μερίζοντες, καὶ τὴν ὁλὴν οἰκονομίαν ἀρνούμενον, τὸ σαρκὶ κατ' ὑπόστασιν οὐσιωδῶς τὸν Θεὸν Λόγον ἐνωθῆναι λέγειν παραιτούμενου ἡμεῖς ὀρθῶς τε καὶ προσφύς χρησώμεθα τῷ λόγῳ, πρὸς τὸ εὐθέως μεταβάλλοντες τῶν διστραμμένων τὰς φωνάς· καὶ τὸ μὲν δύο, κατὰ τὸν τῆς φύσεως ἐτερότητας ἔχουν διαφορὰς λόγον· τὸ δὲ ἓν, κατὰ τὸν τῆς ὑποστάσεως λόγον· ἓνα καὶ τὸ διάφορον τῶν ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς ἐστὶ φύσεων, ἓν Χριστῷ μετὰ τὴν ἑνωσιν διατηρῆται· καὶ τὸ ταυτὸν καὶ μοναδικὸν τῆς ὑποστάσεως τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου ὡσαύτως ἀπλήθυντον διασώζεται. Ἡ γὰρ ἀντιθέτης τῶν πραγμάτων διέξις τε καὶ ὁμολογία, τῶν ὑποκειμένων κατὰ τοὺς αἰρετικοὺς ἀφανισμόν ἀπεργάζεται· οὐκ ἀνεγομένης τῆς ἀληθείας τὰς κύριαις παντάπασιν τῶν πραγμάτων συγχωρεῖν εἰς ἄλληλα· ἀμείβεσθαι προσηγορίας. Διὰ τοῦτο δύο φύσεις ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν, ὡς ἔφην, κατὰ τὸν τῆς διαφορὰς λόγον τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἓν αὐτῷ σωζομένων· ὡς Θεὸν τὸν αὐτὸν ὄντα καὶ ἄνθρωπον μετὰ τὴν ἑνωσιν.

Ὅτι ὁ Λόγος Θεὸς καὶ ἄνθρωπος τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἑνωσιν, συνομολογεῖ τοῖς ὀνόμασι τὰς φύσεις ἐξ ἀνάγκης μετὰ τὴν ἑνωσιν, ὀρθῶς πιστεύειν προσηγομένους.

Εἰ γὰρ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἑνωσιν, κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν, δηλονότι τὰ C πράγματα τοῖς ὀνόμασι ἔχων, ἐπαληθεύει μετὰ τὴν ἑνωσιν. Τὰ γὰρ πράγματα προεπισκοποῦνται τῶν οὐκ αἰώνων ὀνομάτων· καὶ οὐδ' ἂν εἶναι δύνηται πώποτε χωρὶς τοῦ πράγματος ὄνομα, τοῦ παρέχοντος δι' αὐτοῦ τῷ ὀνόματι θέσιν, καὶ ἀντιλαμβάνοντος δὴλωσιν. Εἰ δὲ τὰ πράγματα, ὧν εἰσι τὰ ὀνόματα, οὐκ ἔχει κατὰ τὴν ἑνωσιν ὁ Χριστὸς, ψιλὰς κατ' αὐτοὺς, ὡς μετὰ μηδενὸς καίμενας ἔχων δεικνύσεται τὰς προσηγορίας, καὶ πραγμάτων ἐρήμους· καὶ ἔσται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος μόνον ὄνοματι κατ' αὐτοὺς· ὁ Χριστὸς, καὶ οὐ πρᾶγμα· οὐ τί γένοιτο ἂν ἀθεώτερον; Εἰ δὲ τοσοῦτον μανῆναι παραιτούμενοι, φαίεν μὴ ἐρήμους εἶναι πραγμάτων ἐπὶ Χριστοῦ τὰς προσηγορίας μετὰ τὴν ἑνωσιν· ὥσπερ οὐ παραιτοῦνται λέγειν τὰς δύο τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἑνωσιν προσηγορίας, οὕτω καὶ τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνίστηκε λεγέτωσαν μετὰ τὴν ἑνωσιν, ὧν καὶ προσηγορίαι· εἴπερ κατ' ἀλήθειαν πιστῶς ὁμολογοῦσι σωζέσθαι πραγματικῶς κατὰ φύσιν τὰ ἐνωθέντα μετὰ τὴν ἑνωσιν.

Περὶ τῆς ἑνὸς φύσεως· καὶ περὶ τῆς μιᾶς τοῦ Λόγου φύσεως σσαρκωμένης εὐσεβὲς ὁμολογία κατὰ τοὺς Πατέρας· καὶ ἀρνήσις τῆς μιᾶς συνθέτου φύσεως.

Καὶ πάλιν ἐν δύο φύσεσιν ἀδιαίρετος τὸν αὐτὸν ὄντα πιστεύομεν, ὡς ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι. Ὅσπερ γὰρ ἐκ δύο φύσεων λέγοντες τὸν Χριστὸν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ὄντα νοοῦμεν, ὡς ἐκ μερῶν ὅλον· οὕτω καὶ ἐν δύο φύσεσιν λέγοντες με-

τὰ τὴν ἑνωσιν, ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι ὄντα πιστεύομεν, ὡς ὅλον ἐν μέρεσι. Μέρη δὲ Χριστοῦ ἡ θεότης αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἐστίν, ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς ὁφείσθηκα. Καὶ αὐτὸς μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην σὰρκα νοεράν τε καὶ λογικὴν ἔχουσαν ψυχὴν πιστεύειν, λέγειν τε καὶ κηρύττειν ἐδιδάχθημεν, κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον· διὰ τοῦ σεσαρκωμένην εἰπεῖν, τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως εἰσεκομισμένην νοούντες τὴν οὐσίαν. Καὶ πάλιν τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνδὲ Χριστοῦ τὰ τε θαύματα καὶ τὰ πάθη, καὶ τοῦ αὐτοῦ εἰς δύο γεννήσεις, τὴν τε προαιώνιον ἀσωμάτως ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν χρονικὴν ἐκ Μητρὸς καὶ Παρθένου σωματικῶς δι' ἡμᾶς γεγεννημένην. Διὸ μάλιστα καὶ κατὰ ἀλήθειαν κυρίως Θεοτόκον αὐτὴν ὁμολογοῦμεν, ὡς τὴν ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸν Λόγον, ἐν ἑσχατίῳ τῶν χρόνων ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα γεννήσασαν. Μίαν δὲ φύσιν σύνθετον τὸν Χριστὸν παντελῶς παραιτούμεθα λέγειν· οὐ μόνον διὰ τὰς εἰρημνίας αἰτίας, ἀλλ' ὅτι καὶ μηδεὶς καθ' ὅλου τῶν ἑσχατίων Πατέρων τίφανεταί· μέχρι τῆς "δαῦρον ταύτην εἰρηκῶς τὴν φωνὴν· καὶ ὡς προδῆλως Ἀπολινάριου τοῦ αἰρετικοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ φοιτητῶν ὑπάρχουσαν γέννημα· ὧν ἀποδείξας Σαῦρος τὴν πλάνην, εἰκότως καὶ ταῖς φωναῖς καλλωπίζεται. Οὐ γὰρ φυσικὴ μονά· κατὰ σύνθεσιν ἐστὶν ὁ Χριστὸς κατ' Ἀπολινάριον καὶ Σαῦρον, ἕως σωζομένην διαφυλάττει τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἀσύγχυτον τὴν ἑτερότητα. Οὕτε μὴν ὑποστατικῇ διᾶς κατὰ Νεστόριον, ἕως μὴ καθ' ἑαυτὰ τὰ συνελθόντα καὶ ἀλλήλων διακεκριμένα παντελῶς ὁφείσθησιν· καὶ ἕως εἰς ἐστὶν ὁ σαρκωθείς Θεὸς Λόγος καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ μὴ προϋποστάσαν τῷ οἰκείῳ λόγῳ τῆς φύσεως, τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῷ λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐψυχωμένην σάρκα προσελαβέν· ἀλλ' ὑπόστασις μία σύνθετος κατὰ τοὺς Πατέρας, καθ' ἣν ὁλος τε Θεὸς ἐστὶν ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τῆς ἁγίας καὶ πανευφήμου Τριάδος μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁλος ἀνθρώπος ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τῶν ἀνθρώπων μετὰ τῆς θεότητος διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

Περὶ ὑποστάσεως συνθέτου φυσικωτέρᾳ διδληγνῆς· καὶ ἀπόδειξις ἀκριβὲς τοῦ μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτειν ἀποκλήμει, τοῖς ὁμολογοῦντας μίαν σύνθετον ὑπόστασιν τὸν Χριστόν, τοῖς μίαν αὐτὸν Λόγον συνθέτον φύσιν.

Εἰ δὲ ὅτι καὶ πᾶσα σύνθετος ὑπόστασις ἀλλήλοις ὁμόχρονα κέκτεται τὰ μέρη, νομίζοι τις τὴν αὐτὴν ἀποκλίναν συνάγεσθαι, καὶ τοῖς λέγουσι μίαν τὸν Χριστόν εἶναι σύνθετον ὑπόστασιν, οὐκ ὁρθῶς κατὰ τὸν ἔμην ὁ τοιοῦτος ὑπολαμβάνει λόγον. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πᾶσα σύνθετος ὑπόστασις ἀλλήλοις ὁμόχρονα κατὰ τὴν γένεσιν ἔχει τὰ μέρη· ἀλλ' ἡ ὑπὸ φύσιν σύνθετον δηλονότι τελοῦσα, καὶ εἶδος ἔχουσα τοιοῦτον αὐτῆς κατηγορούμενον· ἥτις τῷ κοινῷ καὶ καθ' ὅλου τῆς κατηγορουμένης οὐσίας ἦτοι φύσεως, τὸ

Fr. μέχρι τοῦ.

A dicendo in duabus naturis post unionem, in deitate et humanitate, velut totum in partibus, esse credimus. Sunt vero Christi partes, ejus deitas et humanitas, ex quibus ei in quibus consistit. Rursus quoque, unam Dei naturam incarnatam carne, anima intelligente ac utente ratione prædita, credere, dicere ac prædicare docui sumus, juxta sanctum Cyrillum, dicendo, *incarnatam*, asseriam intelligentes ac insinuatam nostræ naturæ substantiam. Ejusdemque rursus atque unius Christum miracula, tum passiones, duasque ejus natiuitates; illam scilicet sæculis anteriorem incorporea ratione ex Patre, hancque temporalem ex Matre et Virgine, corporali propter nos susceptam ratione. Idcirco maxime vereque proprie Dei Genitricem eam confitemur, ut quæ Deum Verbum, ante omnia sæcula ex Patre genitum, extremis temporibus genuerit ex ipsa incarnatum. Unam vero Christum naturam compositam dicere penitus recusamus, nedum ob eas, quas dixi, rationes, sed quod etiam nullus prorsus probatorum Patrum eam usurpasse vocem proditus sit, ac quod palam Apollinarii hæretici, et sequacium fetus existat, quorum Severus 302 errorem probans, merito etiam vocibus honestatur. Non enim Christus naturalis unitas est per compositionem, nil sentit Apollinarius et Severus, quandiu naturarum, ex quibus est, post etiam unionem, inconfusam servat ac incolumem diversitatem. Sed neque duæ personæ, ut sentit Nestorius, quandiu ea quæ conuerunt, non ipsa per se aliaque ab aliis prorsus discretæ divisaque consistunt: ac quandiu Deus Verbum incarnatum, post etiam incarnationem unus existit, nec propria natura rationis prius existentem, quæ illi unita est, utentium ratione ac intelligentium more animatam carnem assumpsit; sed persona una composita, juxta Patres, qua idem ipse, cum totus Deus unusque e sancta laudatissimæ Trinitate cum humanitate deitatis ratione existit, tum homo totus hominumque unus cum deitate, ratione humanitatis.

De persona composita, magis e natura rationibus tractatio, accurataque probatio, non incidere in eandem absurdam, qui Christum confitentur unam personam compositam, cum illis, qui unam eum dicunt naturam compositam.

Sin autem aliquis, idcirco quod omnis persona composita partes inter se coevas habet, existimet hic quoque idem absurdum colligi, atque illis qui Christum unam dicunt naturam compositam, haud recte puto, qui sic opinatur, sentit. Non enim omnis simpliciter persona composita partes ortu coevas habet, sed solummodo quæ continetur sub natura composita, habetque ejusmodi speciem, quæ de illa prædicetur: quæ nimirum, communi illi universalique substantiæ, quæ præ-

dicatur (natura scilicet) complicatum habens proprietatem circum ipsam cumulum; natura, id est, substantia cum proprietatibus existit. Siquidem igitur res ita ferat, ut natura, sub qua continetur, composita sit, ac species quae praedicatur: ipsum quoque compositum esse omnino necesse est, ejusque alias aliis coevas esse partes, ob speciem quae de illa praedicatur, id est, naturam; sic nimirum se habentem, ut eadem sit atque species, exceptis dumtaxat nolis propriis dirimentibus. **303**

Sicut enim cum personam simpliciter dictam definimus, dicimus, esse substantiam quamdam cum proprietatibus; aut substantiam quamdam, quae singularem omnes proprietates in individuo suo existentes complectatur: sic cum definite certaque quadam ratione, non simpliciter dictam personam definimus, dicimus, personam compositam esse substantiam quamdam compositam cum proprietatibus; aut, substantiam compositam quae singularem omnes proprietates in individuo suo existentes complectatur. Quae enim communiter in omnibus individuis sub eadem specie constitutis considerantur, haec primo substantiae (id est, naturae) rationem genericam insignant, in illis individuis, quae illi subjecta sunt. Cunctis vero sub composito, proindeque compositi ratio in subjectis

Praeterea vero iterum, individuorum omnis definitio, ex communibus ac universalibus est, sub quibus illa continentur, cunctaque eis subjecta, ex universalibus descriptionis suae principium naturaliter mutantur: quod scilicet clarum sit ac perspicuum, quidnam proprie atque primo sit, id quod definitur. Quod si ita res se habet, uti revera habet: plene, qui personam, quae sub naturam reducatur, compositam dixit, quod universe inest communi substantiae una cum personae individuo, adjunctis proprietatibus quae singulariter proprietateque insignant, significavit. Quocirca, qui personam aliquam compositam naturae subjectam dixit, aliud praeterea nihil quam naturam compositam, sive substantiam cum proprietatibus significavit. Cum ergo, sicut probatum est, omnis natura composita ejusmodi sit, ut quae per compositionem partes coeunt, non ejus coeant voluntate, ac velut ipsa rei arbitria existat; sintque partes ipsae coeuae, et ad ejus quae in rebus secundum species singulas consideratur, totius constitutione totalitatis complementum sit edita; utique etiam merito omnis persona, eandem cum suo genere ac specie invariabilem constitutionem habet ac editionem. Proben igitur compositam Christi personam naturae compositae subesse; tumque habere eam partes coevas colligant, atque idem in nos juste crimen retorqueant. Quandiu autem **304** praestare non poterunt, in mobili arena sua dogmata figunt. Qui enim imperite his, quae dicta sunt absurdis, Christum subicere studet, idcirco quod et persona composita sit, et nos eum talem pie confiteamur, is procul a veritatis via, imo, ut verius loquar, ab

A ἀρροισμα τῶν περὶ αὐτὴν ἰδιωμάτων συμπλεγμα-
νον ἔχουσα, φύσις ἐστίν, ἥρουν μετὰ ἰδιωμάτων. Εἰ
ὡν σύνθετος ἢ ὁρ' ἦν τελεία φύσις ἐστὶ καὶ τὸ κα-
τηγορούμενον εἶδος, καὶ αὐτὴν σύνθετον εἶναι πάντως
ἀνάγκη, καὶ ἀλλήλοις ὁμόχρονα κακτῆσθαι τὰ μέρη,
διὰ τὴν κατηγορούμενην αὐτῆς οὐσίαν, ἥρουν
φύσιν, οὕτως ὑπάρχουσαν, ὡς τὴν αὐτὴν οὐσαν
τῷ εἶδει χωρὶς τῶν ἀφοριστικῶν αὐτῆς γνωρι-
σμάτων. Ὡς περ γὰρ τὴν ἀπλῶς λεγομένην ὑπόστα-
σιν ὀρίζοντες φάμεν, Ὑπόστασις ἐστὶν οὐσία τις
μετὰ ἰδιωμάτων, ἢ, οὐσία τις τῶν καθ' ἕκαστα περι-
ληπτικῶν τῶν ἐν τῷ οἰκείῳ ἀτόμῳ πάντων ἰδιωμά-
των· οὕτω τὴν προδιωρισμένην, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς
λεγομένην ὀρίζοντες ὑπόστασιν, λέγομεν, Ὑπόστα-
σις σύνθετος ἐστίν, οὐσία τις σύνθετος μετὰ ἰδιωμά-
των· ἢ οὐσία τις σύνθετος τῶν καθ' ἕκαστα περιλη-
πτικῶν τῶν ἐν τῷ οἰκείῳ ἀτόμῳ πάντων ἰδιωμάτων.
Τὰ γὰρ κοινῶς ἐν τοῖς ὁπ' αὐτὴν εἶδος ἀτόμοις
θεωρούμενα, τὸ τῆς οὐσίας ἦτοι φύσεως χαρακτη-
ρίζει προηγουμένως ἐν τοῖς ὁπ' αὐτὴν ἀτόμοις γενι-
κῶν. Πάντων δὲ κοινὸν τῶν ὁπ' αὐτὴν σύνθετον εἶδος
ἀτόμων τὸ σύνθετον· ἀρα φύσιν ἐν τοῖς ὁπ' αὐτὴν
ἀτόμοις σύνθετον προηγουμένως χαρακτηρίζει τὸ
σύνθετον, ἀλλ' οὐχ ὑπόστασιν.

eadem specie composita contentis commune est esse illis individuis, primo naturam, non personam insignit.

Ἄλλως τε δὲ πάλιν ἐκ τῶν κοινῶν καὶ καθ' ὅλου
πᾶς ἐστὶν ὁρισμὸς· τῶν ὁπ' αὐτὰ τελούντων ἀτόμων
καὶ ἐκ τῶν γενικῶν πάντα φυσικῶς ἔχει τὴν ἀρχὴν
τῆς οἰκείας ὁπογραφῆς τὰ ὁπ' αὐτὰ· διὰ τὸ σαφὲς
εἶναι τὸ τί κυρίως· τε καὶ προηγουμένως ἐστὶ τὸ
ὀριζόμενον. Εἰ δὲ τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, ὥς περ οὖν
καὶ ἐστίν, ὅλῳν ὅτι ὁ εἰπὼν σύνθετον ὁπ' φύσιν
ἀναγομένην ὑπόστασιν, τὸ ἐνυπάρχον τῷ κοινῷ τῆς
οὐσίας, γενικῶς, τῷ ἀτόμῳ τῆς ὑποστάσεως συν-
εξέφηνε μετὰ τῶν αὐτὴν ἰδικῶς χαρακτηριζόντων
ἰδιωμάτων. Ὅστις ὁ φησας, ὁπ' οὕτως φύσιν τελούσαν
ὑπόστασιν σύνθετον, οὐδὲν ἕτερον εἶπεν, ἢ φύσιν
ἥρουν οὐσίαν σύνθετον μετὰ ἰδιωμάτων. Εἰ τοίνυν,
καθὼς δέδεικται, πᾶσα φύσις σύνθετος ἀπαραίτητον
ἔχει τὴν πρὸς ἀλλήλα τῶν οἰκείων μερῶν κατὰ τὴν
σύνθεσιν σύνοδον, καὶ ἀλλήλοις ὁμόχρονα κακτῆται
τὰ μέρη, καὶ εἰς συμπλήρωσιν τῆς τοῦ πᾶν κατ' εἶ-
δος ἕκαστον ἐν τοῖς οὐσίαι θεωρούμενης ὁλόκληρος γε-
νίηται· καὶ πᾶσα δηλονότι κατὰ τὸ περὶ τοῦτο ὑπό-
στασις τὴν αὐτὴν ἔχει τῷ οἰκείῳ γένει τε καὶ εἶδει
ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ εἶναι τὴν σύστασιν. Δείξωσιν
οὖν ὁπ' φύσιν σύνθετον τελούσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ
σύνθετον ὑπόστασιν, καὶ ὁμόχρονα κακτῆσθαι τὰ
μέρη συναγαγέμεν, καὶ τὴν αὐτὴν δικαίως μέμ-
ψιν ἡμῶν κατηγγαρίψωσαν. Ἔως δ' ἂν τοῦτο μὴ
δύνανται, κατὰ φάμμου ποιῶνται τῶν οἰκείων δογ-
μάτων τὰ πείσματα. Ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν τοῦτοις
ὑπαγαγεῖν τοῖς προρηθείαις ἀτόμοις ἀμαθῶς βιαζό-
μενος, διὰ τὸ σύνθετον αὐτὸν ὑπόστασιν καὶ εἶναι,
καὶ παρ' ἡμῶν εὐσεβῶς ὁμολογεῖσθαι, πολὺ τῆς
πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγούσης ὁδοῦ, μᾶλλον δὲ κυριώ-
τερον εἶπεν, τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀποπελάνηται.
Τὸ γὰρ μέγα τοῦτο καὶ σεπτὸν τοῦ Χριστοῦ μυστή-

ριον, οὕτε ὡς ἄτομον καθ' ὅλου τινὰ καὶ γενικὴν ἔχει τὴν ὡς εἶδος φύσιν αὐτοῦ κατηγορουμένην· οὕτε μὴν αὐτὸ γένος ἔστιν, ἢ εἶδος τῶν ἐκ' αὐτῆ φυσικῶς ἁτόμων κατηγορούμενον· ὥστε τινὲ δύνασθαι τῶν ἐξημενῶν ὑπαχθῆναι κανόνων· οἷα μὴδ τοῖς συνθέτοις κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα σύνθετον, ἴσην καὶ ὁμοίαν ἔχον τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου συνδρομὴν πρὸς τὴν σάρκα κατὰ τὴν σύνθεσιν.

Ἵτοι κατὰ πρόκλησιν ἢ πρὸς τὴν σάρκα μόνῃ τοῦ Λόγου γένος ἐνωσις, ὡς προκείμενος, καὶ πρὸς ἐνωσιν σαρκὸς κενωθῆναι θελήσαςτος.

Ἐπὶ γὰρ πάντων καθ' ὅλου τῶν κατὰ φύσιν συνθέτων, οὐκ ἡ τοῦδε πρὸς τὸδε κατὰ πρόκλησιν σύνθετος, τὴν τοῦ δε τοῦ εἶδους, ὡς ἐκ μερῶν ὅλου ποιεῖται σύστασιν. Ἄλλ' ἢ ἁπλόα τῶν μερῶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι γένεσις, κατὰ τὴν ἁμα τῶ εἶναι πρὸς ἄλληλα σύνθετον, ποιεῖται τοῦ ὅλου τὴν σύνθεσιν. Τὸ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ μυστήριον, οὐ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον γίγνεται· ἀλλὰ Θεὸς ὑπάρχων φύσει, καὶ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱὸς ἁπλοῦς τε καὶ ἀσώματος, καὶ τῷ Πατρὶ συναΐδιος, καὶ πάντων δημιουργὸς τῶν αἰώνων, φιλανθρωπῶς βούλεται θέλων κατὰ πρόκλησιν σαρκὸς γίγνεται ἀνθρώπος· καὶ δι' ἡμᾶς, ἁπλοῦς κατὰ φύσιν καὶ ἀσώματος, ἐξ ἡμῶν γίγνεται αἰκονομικῶς καθ' ὑπόστασιν σύνθετος καὶ ἐνωμένος, καλλὰ φησιν ἐνθεωστικῶς ὁ ἅγιος καὶ μέγας Ἀριστοπαιγίτης Διονύσιος ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τῆς *Περὶ θεῶν ὀνομάτων συγγραφῆς*· ⁸⁷ περὶ τῆς θείας σαρκώσεως οὕτως διεξίον· « Φιλάνθρωπον δὲ διαπερόντως, ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς πρὸς ἀλήθειαν οὐκ ἐν ἑμῇ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἐκoinώνησεν· ἀνακαλουμένη πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ἀνατίθεισα τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν, ἐξ ἧς [ἀρρήτως] ὁ ἁπλοῦς Ἰησοῦς συνετέθη· καὶ παρατάσιν εἰληφῇ χρονικὴν ὁ αἰδιος· καὶ εἰσω τῆς καθ' ἡμᾶς γίγνεται φύσεως, ὁ πάσης τῆς κατὰ φύσιν τάξεως ὑπερουσίως ἐκδεδηκός. »

Εἰ τοίνυν μὴ κατὰ νόμον καὶ τάξιν τῆς τῶν συνθέτων φύσεως, ἀλλ' ἐτέρῳ παρὰ τὴν φύσιν τῶν συνθέτων θεσμῷ· κατὰ πρόκλησιν γὰρ ἀφράστως ὁ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν σάρκα συνετέθη Λόγος· ἀλλ' οὐ κατὰ ἐνωσιν ἁμα τῇ σαρκὶ πρὸς σύνθεσιν τὸ εἶναι λαβόν, εἰς ὅλου τινὸς κατ' εἶδος συμπληρωσιν, καθὼς ὁ τῆς ἀληθείας διαπροσίως πᾶσιν ἐμποδ' λόγος· μάτην τοῖς ὑπὸ φύσιν θεσμοῖς· ὑπαγαγεῖν ἀθέσμως ἐπιχειροῦσιν οἱ ἀμαθεῖς τὴν πάντα φύσεως ἔχον· τε καὶ λόγον ἐκβαίνουσιν σύνθεσιν, διὰ τοῦτο κατὰ πρόκλησιν σαρκὸς ὁ λόγος γενέσθαι τὴν ἐνανθρωπήσιν, τὴν τε τοῦ Θεοῦ Λόγου προαίωτον ὑπερβῆν διασώζει, καὶ τὴν ἐκούσιον εὐσεβῶς ὁμολογεῖ καὶ αὐθαίρετον αὐτοῦ κατὰ χρόνον πάρεσιν· καὶ τὴν διαφορὰν αὐτοῦ τοῦ προελαβόντος Λόγου, καὶ τῆς προεληφθεῖσης σαρκὸς ἀσύγχυτον διαφυλάττει καὶ μετὰ

A ipsa plurimum veritate aberravit. Magnum enim hoc ac venerabile Christi mysterium, nec individui more, universalem naturam ac genericam, velut speciem habet, quæ de illo prædicetur: neque vero ipsum genus est aut species, quod de subjecti natura individuis prædicetur, ut ullis dictarum regularum subjici possit; quippe cum neque parem ac similem aliis compositis, qua ratione in eis partes coeunt, Dei Verbi ad carnem concursum secundum compositionem nactum sit.

Factam solum Verbi cum carne unionem per assumptionem, velut illo præexistente æquis sponte ad carnis unionem exinveniente.

In omnibus enim universam naturam composita, sic comparatum, non ut hoc ad illud per assumptionem conveniens, hancce speciem, velut ex partibus totum constituat; sed ut partium confertim origo ex nihilo, ea ratione qua simul ac esse nascuntur, inter se coeunt, totius compositionem efficiat. At non ita Domini nostri Deique ac Salvatoris Jesu Christi existit mysterium, sed cum Deus natura esset, Deique natura Filius simplex omnique vacans compositione ac Patri coæternus, omniumque conditor sæculorum, humanissima voluntate ac consilio, ipse ultro carnis assumptione homo factus est; nostrique causa, qui simplex natura omnique vacans compositione esset, ex nobis dispensatione persona compositus ac corpore concretus, effectus est, uti divine sanctus magnusque Dionysius Areopagita, primo capite libri *De divinis nominibus* ait, ubi in hæc verba de divina incarnatione sermonem facit: « Singulari autem ratione humanitate primum, quod nostris vere totaliter in una suarum personarum communicaverit; revocans ad se reparansque extremam humanam vilitatem, ex qua simplex Jesus arcana ratione compositus est; ac qui æternus erat, temporalem durationem modumque acceperit; seque intra naturam nostrarum angustias inclusit, qui omnem naturam ordinem superessentialiter transcendit. »

Cum igitur non ea lege et ordine, quo compositis comparatum est, sed longe aliter ac eorum ferat indoles (per assumptionem enim ineffabili ratione Dei Verbum compositionem cum carne iniit: non coævo cum carne orta per compositionem nactum ut esset, ad totum quoddam specie compositionem, quemadmodum veritatis sermo atque doctrina cunctis diserte clamat), frustra bardissimi hominum, naturæ legibus, naturæ legem omnem et rationem excedentem compositionem, contra ac fas est, subicere nituntur. Qui itaque carnis assumptione Deum factum esse hominem dicit, tum Dei Verbi præternam existentiam servat, tum ejus sponte liberaque voluntate incarnationem in tempore pie confitetur; ac tum Verbi quod assumpsit, tum carnis assumptæ, post etiam unionem, differentiam

⁸⁷ *Lans. p. 59, Cord. p. 112. Addita vox ἀρρήτως, ex textu Dionysii.*

distinctionemque inconfusam custodit. Qui autem non carnis assumptione immutabiliter Dei Verbum factum hominem confitetur, is, eorum quae dicta sunt, nihil ullo modo vere poterit confiteri. Quomodo enim nisi ab aeterno antequam omne principium, Verbum praecessisset, carnem essentialiter diversam assumpsit? in quo maxime, ut quidem existimo, ejus quod natura diversum est, facta per assumptionem uno dicitur, tanquam scilicet solo solumque impatibiliter vereque assumente, quod diversae substantiae est, aequae ipsum omni ratione et modo immutabile servante et immultiplicabile, atque ei quod assumptum est, ne ipsam ulla labe deteratur ac intereat, praestante : quod ut contingat in natura ortui obnoxia, omnino fieri non potest : in qua, una cum partium ortu, ad totum quoddam specie complendum, per repentinum earum inter se concursum, omnis natura compositio emergere habet, parem in toto partium inter se proportionem servans, uti se res in nobis habet, ac si qua alia naturam speciei ratione compositam nacta sunt. In nobis enim anima suis ipsa operationibus proportionem respondentem naturales corporis facultates habet, tanquam ejus quod sit illius natura capax; quatenus scilicet una cum carne confertim, unoque quasi nixu, edita est. Cum autem Dei Verbum, nulla ratione nulloque modo, assumptae ab eo naturae vires naturalibus suis operationibus respondentem habeat (non enim natura mensuram recipit, quod natura superius est), ejus quoque nihil prorsus capax in rebus occurrit. Singularissimus ergo Dei Filius, carnis assumptione, anima utente ratione et intelligente ut qui esset ac praecessisteret; cunctaque in potestate haberet; modo naturam superante, naturas innovans, ut homini salutem praestaret.

Hanc ego didici fidem, sumque ea institutus, tum a sanctis beatisque Patribus nostris, qui jam in vivis esse desiderunt, tum ab iis, qui etiamnum vitae supersites, sanctae catholicae Dei Ecclesiae gubernacula credita acceperunt, quam et rite dirigunt ad portum divinae voluntatis : qua et fultus, eorum adjutus precibus, praesentis saeculi relicta vita humanis emigrabo; omnis meriti ac operum loco, incontaminatam impollutamque atque omni haereticorum procella superiorem, hanc Deo fidem offerens. Non enim est, quo vita iustitiae operibus egrege exculta gloriatur, qui quoad mortalem hanc vitam duxi, divinarum transgressor legum mea ipse sponte existerim.

Atque haec quidem vobis, pro eo ac licebat, paucis, domini mei benedicti, scripsi, ut noveritis si quid sit quae scripta sunt inest commodi, quomodo vel ex parte ovilla pelle oculos lupos arceatis; inconditis scilicet latratibus divinis ac mansuetas Christi gregis oves exterrentes, nec mendacio veritatem nequiter simulante, vos abduci patiamini. Patrum autem voces ac sententias Ecclesiae fidei patrocinantes libello inserere, hacenus per facultatem non licuit, praeter librorum ingenti penuria,

την ένωσιν. Ὅ δὲ μὴ κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς ὁμολογῶν ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, οὐδὲν τῶν εἰρημένων κατ' οὐδένα τρόπον ἀληθείᾳ ὁμολογεῖν δυνήσεται. Πῶς γὰρ εἰ μὴ προὔπῃρχεν ἀνάγκη, ὁ Λόγος, κατὰ θέλησιν σάρκα προσέλαβε κατ' οὐσίαν διάφορον; ἐφ' οὗ μάλιστα, καθάπερ οἶμαι, κυρίως ἡ τοῦ ἑτεροφύτου λέγεται γεγενῆσθαι κατὰ πρόσληψιν ένωσις· ὡς μόνου τε καὶ μόνως ἀπαθῶς τε καὶ ἀλήθως προσλαβόντος τὸ ἑτεροούσιον, καὶ ἀτρέπτον αὐτὸν παντὶ λόγῳ τε καὶ τρόπῳ φυλάξαντος καὶ ἀπλήθυντον, καὶ τὸ πρόσληφθὲν ἀναλλοίωτον· ὅπερ ἀμήχανον ἐπὶ τῆς γενετῆς γενέσθαι φύσει;· ἐφ' ἧς ἅμα τῇ γενέσει τῶν μερῶν, εἰς διου τινὸς κατ' εἶδος συμπλήρωσιν, κατὰ τὴν ἀδρόαν πρὸς ἀλλήλα συνδρομὴν, πᾶσα γίνεσθαι πέφυκε σύνθεσις, ἴση κατὰ τὸ εἶναι τὴν πρὸς ἀλλήλα τῶν μερῶν ἀναλογίαν φυλάττουσα· καθάπερ ἐφ' ἡμῶν ἔχει, καὶ τῶν ὅσα σύνθετον ἔχειν τὴν κατ' εἶδος ἑλαχον φύσιν. Ἐφ' ἡμῶν γὰρ ἀναλογούσας ἡ ψυχὴ ταῖς οἰκταῖς ἐνεργεῖαις τὰς φυσικὰς ἔχει τοῦ σώματος δυνάμεις, ὡς δεκτικοῦ κατὰ φύσιν ὄντος διὰ τὴν αὐτῆς ἀδρόαν ἅμα τῇ σαρκὶ πρὸς τὸ εἶναι γένεσιν. Ὅ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κατ' οὐδένα λόγον ἢ τρόπον ἀναλογούσας ἔχων ταῖς οἰκταῖς κατὰ φύσιν ἐνεργεῖαις τῆς ὁμ' αὐτοῦ πρόσληψέσεως φύσεως τὰς δυνάμεις· οὐ γὰρ μετρεῖται φύσις τὸ ὑπὲρ φύσιν· οὐδὲ τι τὸ παράπαν ἐν τοῖς οὖσιν ἵσται κατὰ φύσιν αὐτοῦ δεκτικόν. Ἄρα μονώτατος κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς, λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐφυγωμένης, θείων ἀρρήτως γέγονεν ἀνθρώπος· ὡς ὢν καὶ προὖν, καὶ πάντα δυνάμενος· τῇ ὑπὲρ φύσιν τρόπῳ τὰς φύσεις καίνετοῦσας, ἵνα σώσῃ τὸν ἀνθρώπον.

praeditae, arcana sponte ratione homo factus est; potestate haberet; modo naturam superante, naturas

Ταύτην ἐμαθὸν ἐγὼ τὴν πίστιν, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῶν προσηπορησάντων ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, καὶ ἐκ τῶν νῦν περιόντων, καὶ τοὺς οἰκτας τῆς καθολικῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πιστευμένους, καὶ ὁρθῶς πρὸς τὸν λιμένα τοῦ θείου θαλήματος αὐτὴν διακυβερνώντων· μεθ' ἧς ταῖς αὐτῶν ἰκεσίαις καὶ ἀπαλεύσεσιν τὴν παρούσαν ἀπολυμάνων ζωὴν· ἀντὶ παντὸς ἀξιώματος, ταύτην τῇ θεῷ προσφέρων τὴν ὁμολογίαν ἀγχαντὴν καὶ ἀμέλυντον, καὶ πάσης αἰρετικῆς ῥάλης ὑψηλοτέραν. Βίβη γὰρ ἔργοις καταγαλασμένῳ δικαιοσύνης οὐκ ἔχω καυχῆσθαι, κατὰ πᾶσάν μου τὴν ἐνδόξην ζωὴν παραβάτης αὐθαίρετος τῶν θείων νόμων γενόμενος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁμῶν, ὡς ὁλόν τε ἦν, ἐπιτόμως ἐγὼ γέγραφα, κύριοι μου εὐλογημένοι, πρὸς τὸ γινώσκειν ὁμᾶς, εἴπερ τι τοῖς γραφεῖσιν ἐνέστι χρησίμῳ, πῶς καὶ ποτὶς ἀποκρίματα τοὺς ἡμεμισμένους τῇ χάριδι λύκους, ταῖς ἀσχημοῖς καταπτοῦντας ὕλακαῖς τὰ θεία καὶ ἡγία τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ πόλιν πρὸς τὰ καὶ μὴ παρὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ κακοῦργως ὑποκρινόμενοι ἀλῆθειαν· τὰς δὲ συνηγούρους τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως τῶν Πατέρων εὐνάς, τίως οὐκ ἥδυνῆσθαι ἐνδεῖναι τῇ γράμματι, διὰ

τὴν παρ' ἐμοὶ τῶν βιβλίων πολλὴν ἀπορίαν. Αὐτοὶ γὰρ τὸν εὐλογημένον μου δισπότην ἔχετε, Πατέρα τε καὶ διδάσκαλον κύριον Ἀββᾶν Σωφρόνιον (α) τὸν ὄντως σὺφρονα καὶ σοφὸν τῆς ἀληθείας συνήγορον, καὶ ἀήτητον τῶν θεῶν δογματίων ὑπέρμαχον, καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ κατὰ πάσης αἰρέσεως δυνατόν ἀγωνίζεσθαι, μετὰ πάντων τῶν ἄλλων καλῶν, καὶ πλεῖσθαι βιβλίων θείων πλουτοῦντα, καὶ τοὺς βουλομένους μετὰβάνειν τὰ θεῖα προθύμως πλουτίζοντα. Πρὸς αὐτὸν οὖν φοιτῶντες, πᾶσαν τῶν θεῶν καὶ σωτηρίων δογματίων, εὖ οἶσα, κομισέσθε τὴν ὀρθὴν καὶ ἀπταιστον γνῶσιν. Ἐβρώσαθε.

ΙΑ'. — Τοῦ αὐτοῦ, πρὸς τὸν αὐτὸν, ἐπιστολὴ δογματικὴ (α).

Ὁ μὲν θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀγαθός, οὐδὲν ἔν ποιεῖν πέφυκεν, ἵνα πονηρόν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἐπιμαλὲς γνώμης γινόμενος ἀγαθός, οἷς πέφυκε ποιεῖν ὁ θεός, ἀεὶ δεικνύται χαίρων. Ἀλλὴν γὰρ ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔχει τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι διάγνωσιν, ἢ μόνην τὴν πρὸς τὸ γινόμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνδιάθεσιν. Θεοῦ γὰρ ἔστιν ἡ τῶν ἀγαθῶν ποιησις; ἀνθρώπου δὲ, ἡ πρὸς αὐτὰ συνδιάθεσις. Ἀρετὴ γὰρ ἀνδρός ἐστίν, τὸ δεῖξαι τὸ πεποιημένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ διατίθει γνώμης στεργόμενον. Οὐκοῦν εἴπερ ἀγαθὸν ἴδωσιν τὸ ἐν θεῷ ἔχον τῆς οὐκίας γενέσεως αἴτιον, ἀγαθὸν εἰκότως, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴ μέγιστον, ἢ τῶν κατὰ πλείον διεισθηκῶν ἔκθεσις ἐστίν, ὅτι θεοῦ προφανὲς ἔργον καθίσταται. Εἰ δὲ τοῦτο πάντως ἐστὶν ἀληθές, οὐδ' ἐπὶ χαίρετε θεώμενοι τοὺς διεισροπτιζομένους συναγομένους εἰς ἐν, ἀγαθὸν τυγχάνοντες, διὰ τὴν ὁμῶν πρὸς τὰ κατὰ συνδιάθεσιν. novi vos gaudere, qui eos qui dispersi erant, congregari in unum videatis; qui nempe ea ratione, qua his quæ bona sunt et honesta animo afflicimini, bonitatis specimen exhibetis.

A qua laboro. Cæterum habetis apud vos benedictum dominum meum, Patremque ac magistrum dominum abbatem Sophronium, hominem vere pro nominis ratione sobrium et castum, sapientemque veritatis patronum, atque invictum divinatorum dogmatum defensorem, qui adversus omnes hæreses opere simul atque sermone strenue defungi certamine valeat: cui etiam præter alia omnia ornamenta ingens divinatorum librorum copia in promptu sit, eosque qui divina doceri velint, prompto ac laeti animo locupletare possit. Hunc itaque si frequentes adieritis, probe scio fore ut omnem divinatorum 307 salutariumque dogmatum reclam ac inoffensam scientiam referatis. Valete.

B XIV. — Eiusdem ad eundem epistola dogmatica.

Deus, cum sit natura bonus, in quibus illi comparatum est ut faciat, nihil habet operis mali. Homo autem, qui voluntatis studio ac diligentia bonus fiat, bonis Dei operibus semper adgaudere ac letari monstratur. Nam neque alia ratio est, qua se homo bonum esse dignoscat, quam si solum animo afficiatur, lubensque habeat, quæ sic Deo auctore fiant. Dei enim proprium est, ut faciat bona; hominis autem, ut propensiore in ea animo sit, affectuque complaceat. Viri namque virtus in eo vertitur, ut mentis affectu amplecti se ac colere ostendat, quod a Deo factum fuerit. Cum igitur bonum sit, quidquid ut fiat, Deus auctor existit; bonum sane, atque in iis quæ sunt bona, maximum habetur, eorum unio ac concordia, qui fidei rationibus cultuque dissentiant, quod Dei opus ac facinus istud manifestum existat. Quod si omnino se res ita habet, Rogo itaque vos Deo charissimos ejusque numine tutos, ut tanquam boni, hujus tenuis meæ syllabulatore (epistolæ scilicet) religiosissimum dominum Constantinopolitanum, ut amborum nutu et consilio Severiani dogmatis moniales compræcerent: uterque nimirum pro principalitate sedis Petri Romanum antistitem consulendum putavit; Constantinopolitanum vero, quia potestate pollebat in rebus ecclesiasticis ex imperii maiestate et decretis sanctæ iv synodi. Magnum sane sanctumque, quod antistes Constantinopolitanus imperatorem aulamque docuisset: majus tamen atque sanctius, quod Petri ore Ecclesiam catholicam episcopus Romanus doceret.

NOTE.

(α) Ἀββᾶν Σωφρόνιον. Magnæ sunt dotes, ex quibus Maximus hic Sophronium commendat; ac num ipse sit, qui Cyro obstitit, promulganti novam hæresim unitionis specie, damnavitque Heraclii (sive magis Sergii) Ecthesim, cum factus esset Jerusalemorum antistes, ejusque damnandæ auctor Joanni fuit, qui post Honorium Romæ præfuit? Favet quod tantus magister ac fidei pugnax, quodque locuplete instructus bibliotheca, ut et Cyro contradicere ausus sit, et sanæ civitatis super adipsi potuerit, quam a Persis Heraclius nuper vindicarat. Unum exstat ejus palmare monumentum; ea nempe synodica, quam mox factus episcopus, ad Honorium urbis Romæ antistitem, et ad Sergium Constantinopolitanum scripsit: non aliam et aliam, ut male Joannes Dallesus obtrudit, in sua de Dionysii Areopagitæ scriptis, seu quæ illius nomine circumferuntur, disputatione; sed eamdem ipsam, quam Photius Honorio inscriptam habuit, Patres vero vi synodi Sergii, uti in ejusmodi encyclicis fieri consuevit. Nec aliter Sophronius, quam refert Maximus epist. ad Joannem cubicularium, sive lib. adversus Severianos, fecisse Africa antistitem cum præfecto; retulisse scilicet ad Romanum antistitem et ad

(α) Ἐπιστολὴ δογματικὴ. Falsus antiquarius videatur, et qui titulum ascripsit. Potius enim scribendum εὐσεβικῇ; commendatitία epistola. Quanquam enim fidem explicet, id tamen omne ut recte jam fidei et orthodoxum Cosmam diaconum significet, dignum proinde cui Joannes cubicularius navet operam, qua gradum pristinum, quo exciderat, hæresis notatus, ab episcopo suo recipiat. Ad quem dixit, adjecisse epistolam dogmaticam, quod plane de altera proxime sequente intelligendum, quæ vere tota dogmatica est; non de hac ipsa, quæ per occasionem ac velut obiter varatur in catholicæ fidei explicanda doctrina.

meum Cosmam diaconum suscipiatis, probum scilicet virum atque prudentem, piisque ac religiosis moribus praeclare ornatum, eumque inter necessarios vestros referatis; ac, siquidem necessitas tulerit, pro eo supplicationem porrigere Deo venerabili papae, quo is gradum diaconii recipiat in ea ecclesia, in qua fuerat institutus, ne gravemini. Sic enim vere ex animo divinatorum Ecclesiae decretorum doctrinam recepit, ut etiam ejus animi fervore egregius defensor evaserit; hancque pietatis regulam legemque noverit, ut nihil eorum quae Christus est post ineffabilem unionem, negandum existimet: qui nempe **308** ipse simul in eodem Deus vere et homo sit. Non enim amisit quod erat, factus vere quod non erat; quippe qui immutabilis sit, neque immutavit quod factus est, quod id quod erat perseveravit: humanissimus enim est, et in humanum propensus genus; sed ambo natura (vere scilicet) in persona totus existit, tanquam unus ex ambobus, ac qui per se unum, ambo servet incolumitas, absque ulla mutatione ac labo, ut qui illa per unionem, quae est in persona seu hypostasi, vere existat. Personalis namque unio (subsistendi scilicet ratione) cum divisioni opponitur, non naturalis, eorum quae illa unita sunt, differentiae ac distinctioni: illam quidem perfecte tollit ac interimit; hanc vero ratam firmamque facit, cujus numerus declaratio existit. Nec enim quantitatis expertem differentiam seu distinctionem ullus unquam adinvenit, vel si sapientissimus, sermonumque artifex pugnacissimus fuerit. Quandiu enim totius per compositionem, partes ex quibus coalescit, sine confusione manent incolumes, naturalis inter se partium ejus distinctio, unionis scilicet ratione incolumitas, hand nescitur. Quandiu autem essentialis differentiae partium ratio in toto incolumitas manserit, fieri non potest, ut totius partium quantitas, illis inter se in illo distinctis, non noscatur; cujus etiam numerus ex se vim habet significandae, hand vero divisionis. Quippe cum ea numeri indoles sit, non ut rerum habitudinem (unionem scilicet aut divisionem) significet, sed ut solum simpliciter (non quae se hoc illo modo habeat) quantitatem. Sin autem sic ex numeri rationibus comparatum est, ut quantitatem, non vero habitudinem significet, nihil prorsus unionem solvit atque perimit, qui hoc solum, ut naturarum ex quibus est Christus incolumitas in eo distinctionem significet, numerum usurpat post unionem; sed duntaxat mansisse post unionem naturas inconfusas cognoscit, ex quibus unum unus Christus et Dominus Filiusque et Deus, utique incarnatus ac perfecte

A μου Κοσμάν, ἀνδρὰ καλὸν καὶ συνέτον, καὶ τοῖς κατὰ θεὸν ἡθεῖον ὠρατούμενον, καὶ εἰς τοὺς οἰκείους αὐτὸν κατατάσσεται φίλος· καὶ εἴη ἐν ἡμεῖς χάρις πρὸς τὸν θεοτίμητον πάπαν (b) ὑπὲρ αὐτοῦ καταθέσθαι παράκλησιν, ἵνα τὸν ἱεὺς ἀπολάβῃ πατρὸς τῆς διακονίας, ἐν ᾗ τεταγμένος ἦν Ἐκκλησίᾳ, μὴ κατοικῆσαι. Τοσοῦτον γὰρ γνησίως ἐν εὐσεβίᾳ τῶν θείων τῆς Ἐκκλησίας δογματικῶν προσήκοντο λόγον, ὥστε καὶ διακονίας αὐτοῦ ὑπερμάχουσαι, καὶ τοῦτον εἰδέναι τῆς εὐσεβείας ὅρον τε καὶ θεσμὸν, τὸ μὴ εἶναι ἡρησθαι προνοῶν ὅτι ἐστὶ Χριστὸς μετὰ τὴν ἀπρραστον ἑνώσιν· θεὸς ὁμοῦ κατὰ ταῦτον ἀληθῶς ὁ αὐτὸς ὑπάρχων καὶ ἄνθρωπος· οὐ γὰρ ἀπέβαλεν ὅπερ ἦν, γενόμενος ἀληθὺς ὅπερ οὐκ ἦν· ἀτρέπτος γάρ. Οὐδὲ ἡλλόωσαν ὅπερ γέγονε, διαμείνας ὅπερ ὑπῆρχε· φιλόανθρωπος γάρ· ἀλλ' ἀμφοτέρωθεν καθ' ὑπόστασιν ὅλος ἐστὶν ὡς εἰς ἐξ ἁμφοῖν, καὶ δι' ἐνὸς ταύτου σώζοντος ἀμφοτέρω, διὰ τῆς καὶ μειώσεως, ὡς αὐτὰ καὶ ἑνώσιν ἐν ἀληθείᾳ τὴν καθ' ὑπόστασιν. Ἡ γὰρ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσις, πρὸς τὴν διαίρεσιν ἔχουσα τὴν ἀντιδιαστολήν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὴν φυσικὴν τῶν κατ' αὐτὴν ἡνωμένων διαφορὰν, τῆς μὲν ποιεῖται τελείαν ἀναιρέσιν, τῆς δὲ παλιν ἐργάζεται τήρησιν· ἥς ὁ ἀριθμὸς καθέστηκε δηλώσις. Ἐπειδὴ ποσὸν παντελῶς ἀπορούσαν οὐκ ἂν ποτὲ τις διαφορὰν ἀποφασίσαι· καὶ ὁ σωφρονιστὴς ἢ περὶ λόγου καὶ δογματικώτατος· Ἔως γὰρ ἂν τοῦ κατὰ σύνθεσιν ὅλου τὰ μέρη οὐζῶται διὰ συγχύσεως, εἰς ὃν τὸ ὅλον συνίσταται, ἢ πρὸς ἀλλήλα φυσικῇ τῶν καθ' ἑνώσιν συζωμένων τοῦ ὅλου μέρων, οὐκ ἀγνοεῖται διαφορὰ· Ἔως δ' ἂν ἐν τῷ ὅλῳ τῆς κατ' οὐσίαν διαφορᾶς τῶν μέρων ὁ λόγος μὲν συζωμένος, ἀγνοεῖσθαι τὸ ποσὸν τῶν κατ' οὐσίαν ἀλλήλων διαφερόντων τοῦ ὅλου μέρων ἀμύχανον, οὐ ποιεῖσθαι πέφυκεν ὁ ἀριθμὸς δηλώσειν, ἀλλ' οὐ διαίρεσιν· οὐ γὰρ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, τοῦτοστιν ἐκείνου ἢ διαίρεσιν, ἀλλὰ μόνως τῆς ἀπλῶς, ἀλλ' οὐ τῆς πᾶς ποσότητος ὁ ἀριθμὸς ὑπάρχει δηλωτικὸς. Εἰ δὲ ποσότητος, ἀλλ' οὐχ οὐσίας ὁ ἀριθμὸς ποιεῖσθαι πέφυκε δηλώσειν, οὐ διαίρει παντελῶς τὴν ἑνώσιν, ὁ πρὸς μόνην εὐσεβίαν τὴν δηλώσειν τῆς ἐν Χριστῷ συζωμένης τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων διαφορᾶς τοῦ ἀριθμοῦ χρώμενος μετὰ τὴν ἑνώσιν, ἀλλὰ γινώσκει μόνον ἀσυγχύτους μεμνηγμένας τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἑνώσιν· εἰς ὃν ὁ εἰς ὑπάρχει Χριστὸς καὶ Κύριος, καὶ Υἱὸς καὶ θεός, δηλωσὶ σαραφανίζοντος, καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντος. Αἰὶ καὶ μίαν φύσιν αὐτοῦ τοῦ λόγου σαραφανίζοντος, ὅπερ ψυχὴν ἔχουσαν τὴν νοεράν τε καὶ λογικὴν προσέειπε μετὰ τὴν ἑνώσιν, οὐκ ἀγνοῶν τὴν διαφορὰν, ἀλλ' ἐξιστῶν καὶ οἶον ἔχει τῆς διαίρεσιν· ἐν ὁμοῦ τε διὰ συνῆλθαι τῶν πάντων, Ἀπολιναρίου

NOTE.

In Arabum potestatem cessit. Τοῦ πάπα τὸ ὄνομα, Romano duntaxat et Alexandrino episcopis, proprium mansit, usque Phrygii, sive id ex Cyrilli legatione in concilio Ephesino, sive aliunde ortum habuerit, quod non satis liquet.

τὴν σύγχυσιν, καὶ Νεστορίου τὴν διαίρεσιν, τὰ
ἐκ διαμέτρου κατὰ τῆς θείας αὐλῆς ἀπάλασαι
καὶ γένηται καθαρὸς τοῦ μυστηρίου προσκυνητὴς
ὁμολογῶν τὸν αὐτὸν ἀνθεὺν ἐκ τοῦ Πατρὸς γενη-
θέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· καὶ τὸν αὐτὸν
κατέθεν, προσλήφει ὀλονόντι σαρκὸς, λογικῶς τε
καὶ νοερῶς ἐφωτισμένης ἐκ τῆς μητρὸς δι' ἡμᾶς ἐκ-
τελέτων γεννηθέντα τῶν χρόνων. Καὶ διὰ τοῦτο
κυρίως καὶ κατ' ἀλήθειαν εἶναι Θεοτόκον τὴν ἁγίαν
Παρθένον πιστεύων, ὅτι περ αὐτὸν ἀντὶ σποράς
συνλαβούσα τὸν Λόγον, κεκούχη τε καὶ τέτοκεν
ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα· τὸν αὐτὸν ἐνεργούντα τὰ
θαύματα· τὸν αὐτὸν τῆς τῶν ἀνθρωπίνων παθημά-
των κατὰ θέλησιν ἀνεχόμενον πείρας, τὸν αὐτὸν
σταυρωθέντα, ταφέντα, ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ
κατὰ τὰς Γραφάς· ἀναληφθέντα σεσαρκωμένον εἰς
οὐρανοῦς, ἐξ ὧν ἄναρχος πρὸς ἡμᾶς κατέβηκεν,
ὡς οἶδεν ἀπό τῆς· ὁ μηδεμίαν ἔχων ὡς Θεὸς κατὰ
φύσιν τὴν ἐκ τόπων εἰς τόπους μετάδοσιν. Φύσει
γὰρ ἀπειρος, καὶ διὰ τοῦτο μηδενὶ ὁρώμενος οὐδὲ
χωρούμενος, ὡς πάσης περιγραφῆς ὑπάρχων ἐλευ-
θερός, καὶ φύσει φιλόανθρωπος, καὶ διὰ τοῦτο τῆς
ἡμῶν κατὰ θέλησιν σαρκικῆς γεννήσεως ἀνασχό-
μενος, καὶ χωρητὸς τοῖς ἡμετέροις γινόμενος· τὸν
αὐτὸν ἔχοντα μετὰ τῆς ἐκ αὐτοῦ ὁδοῦς κρῖναι ζῶντα,
καὶ νεκροῖς, καὶ δικαστὰν ἐκάστον δοῦναι τὴν κατ'
ἐξέαν ἡτοιμασμένων διακρίσιν.

Itaque humanissimus, quique ideo carnalem ex
stris capi rationibus possit, effectus sit; eundem
tuos, singulisque pro merito paratam mercedem
Ταύτην ἀπασι τοῖς προσκείμενον τὴν ὁμολογίαν
τὸν εἰρημίζον Θεοφιλέστατον κύριον Κοσμάν, κατὰ
προσηκασίαν χαίρων, καὶ τῆς ψυχῆς προετοιμαζο-
μένης τὴν ἀπλήν αὐτοῦ κατὰ Χριστὸν διδάσκειν γινώ-
σκον· καὶ περὶ ὧν ἡρώτης δογματικῶν κεφαλῶν, ἔγ-
γραφον δέδοκα αὐτῷ σύντομον τὴν ἀποκρίσιν· ἣν
καὶ τοὺς Θεοφιλάτους ὁμᾶς λαβεῖν καὶ γινώσκειν (ε),
τῶν ἐκδοτῶν ὁρίν. Ὁρᾶτε γὰρ αὐτὸν διὰ τῆς
ὁμότητος ἐπὶ τῇ καίμηνῳ καλῆς ἐξηγήσεως, ἀνα-
πληροῦντας τὸν διὰ τὴν συντομίαν ἐλλειφθέντων τὸν
νοῦν· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦτου. Ὑπομνήσκω
δὲ τοὺς Θεοφιλάτους ὁμᾶς γρηγορεῖν καὶ προσεύ-
χεσθαι κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διαταγὴν, ἵνα μὴ ταῖς
παροῖς τῶν πανταγῶν ἡμᾶς περισσεύουσιν ἀλλω-
μεν πειρασμῶν. Ἐάν γὰρ γρηγορῶμεν καὶ νηφώμεν,
τοῖς τῶν δαιμονίων οὐδὲ φοβησόμεθα δόλους· καὶ
ἐάν προσευχώμεθα, πρὸς τὴν ἡμετέραν βοήθειαν
τὴν θείαν ἐπισπόμεθα χάριν, συμμάχουσαν ἡμῖν,
καὶ πάσης ἡμᾶς ἀποφαίνουσιν νικητὰς ἀντικει-

A factus homo, existit. Idcirco etiam unam ejusdem
Verbi naturam incarnatam (carne scilicet anima
intelligente ac utente ratione prædita) post unio-
nem proficitur; non qui nesciat distinctionem, sed
qui divisionem excludat ac eliminet: quo nempe
duplici hac voce, cum Apollinari 309 confusio-
nem, tum divisionem Nestorii, mala ex diametro,
ac extreme opposita, divina ex caula profliget, sit-
que verus atque sincerus mysterii cultor; qui nempe
eundem cœlitus ex Patre genitum ante omnia sæ-
cula constituitur, eundemque ipsum in terris (as-
sumptione nimirum carnis ejusmodi, quæ anima
utente ratione ac intelligente prædita sit) ex matre
in nostri gratiam extremis temporibus natum;
atque adeo sanctam Virginem vere credat Dei Geni-
tricem, quæ nimirum ipsum loco seminis Verbum
conceptum tum gestaverit utero, tum ex ipsa incar-
natum partu effoderit; eundem patrantem mira-
cula, eundemque sponte susipientem humanos
re ipsa labores ac cruciamenta, eundem qui cruci-
fixus et sepultus, quique tertia die juxta Scripturas
a mortuis resurrexerit, in cœlos carnem gestans
receptus sit; qui inde, quæ novit ipse ratione,
carnis expers ad nos venerit; qui ut Deus natura,
nihil loca ex locis mutet; quippe natura infinitus;
quique adeo nullo rerum ambitu capi possit, tan-
quam ab omni circumscriptione immunitis: natum
nobis nativitate voluntate sustinuerit, ac qui no-
in majestate sua venturum judicatum vivos et mor-
tuum æqua judicii lance distributurum.

C Hanc lubens confessionem, cum is quem dixi,
religiosissimus dominus Cosmas recepiisset, ego
quoque gaudens eum recepi, necque ipsius animæ
preferendum duxi, ubi simplicem ejus in Christo
animam cognovi; deque illis quæ quæsierat, dog-
maticis capitibus, brevem scriptam responsionem
dedi: quam ut vos etiam, Deo charissimi ejusque
tutî nomine, accipiat ac instruat, opere præstim
fuerit. Commodum enim præclara vestra quæ
textui adjecta expositione elasseretis, eorum sup-
plendo sensum, quæ per compendii angustias illi
desiderantur. Et hæc quidem hactenus. Admonet
autem vos, Deo charissimos, ut juxta quod a Do-
mino consultatum est, vigilemus et oremus, ne
tentationum, quæ nos undique circumstant, inque
D capiamur. Si enim vigilaverimus sobriique fue-
rimus, diæmonum, scio, dolos cavēbimus: ac si
orationi instantes erimus, divinam gratiam nobis
310 opulantem alliciemus; nempe auxilio nobis

* I Cor. xv, 4. * Matth. xxv, 41.

VARIE LECTIONES.

¶ Nempe hæc sequens epistola est in qua illa capita.

NOTE.

(ε) Λαβεῖν καὶ γινώσκειν. Quasi in ea collocare
operam, vel exerceere ac commentari; supplendo
aliquæ augendo, seu etiam declarando; quæ vide-
buntur lucis aliquid desiderare. Hinc forte quod
ἡμεῖς τὴν φιλόσοφον Photii antiquarius habuit, vi-
rum scilicet secularis militiæ, qui tamen eruditus

esset in theologicis, ut præsertim quæ physica
seu etiam metaphysicis rationibus perscrutari so-
leant, ut sunt illa, Περὶ τοῦ κοινῆς καὶ τοῦ
ἰδιῆς, quæ ad explicandam dispensationem inæque
genens peropportuna.

futuram, ac qua adversariae omnis potestatis vi-
ctores, ab omni errore ignorantiaque eruti, præ-
stentur. Atque id maxime per hoc tempus navare
debemus; cum, etsi decisset, præceptum, ad Deum
confugere per necessitatis angustias natura magi-
stra urgemur. Quid enim malis totum nunc orbem
tenentibus calamitosius? Quid his qui sensum per-
ceperunt, præsentis rerum ærage dirius? Quid iis
qui patiantur miserabilius aut formidolosius?
Nempe gentem videre desertis locis assuetam atque
barbaram, alienos agros pervagari ut proprios, fe-
rasque agrestes ac immansuetas, quibus, si nudam
duntaxat excipias oris figuram, quod hominum sit,
nilhil suppetat, ingenuis moribus atque legibus
institutam vastare rempublicam; gentemque Judai-
cam, jam olim cadibus gaudentem, ac quæ uno
hoc Deum se demereri arbitretur, si Dei signum
internecione delect; eoque nomine magis in-
sanis, cunctis, quorum præ nequitia celebre nomen,
nequitie majoris abundantia opibusque clarescere;
ac quibus Deus insensus sit, videri Deum eos fove-
re: unum omnium qui in terra sunt, populorum
fidel adversissimum, eaque ratione suscipienda
adversariae potestati, longe comparatissimum: qui-
que omni tum modo tum apparatu, nequissimi
adventui præeat, ac denique, iis quæ gerit, Anti-
christi adventum, quod veri Salvatoris adventum
noscierit, nuntiet; insensam immanemque gentem
atque iniquam, homines Deumque odio habentem;
eoque magis homines, quod Deum, cui adeo facta
licentia, ut probis injuriisque adversus sanctos
affatim oblectetur, quod ejus prope sit ultio: quo
nempe justius in eam animadvertatur, ejus in
Deum rebus ipsis tyrannide perfecte prodita ac
rebellione; populum falsitatis vindicem, cadum-
que ductorem ac veritatis hostem; acerbum meæ
fidei persecutorem ejus nimirum fidei luce, plu-
rium numinum errore nitens eversa impietas, de-
monumque suse ac fugatæ phalanges. Per quam
Omnes gentes plaustrum manibus (quæ sunt verba
prophetica; *Deoque jubilarunt in voce exultationis;*
quoniam Dominus excelsus, terribilis; Rex magnus
super omnem terram 7. Cognitus est mystice eis per
carnem adveniens unigenitus Filius: Dominus
quidem, tanquam servus **311** virtutem illis preci-
piens, qui actionis cultu mandata observare stu-
dent; excelsus vero, tanquam veræ scientiæ sub-
administrator. *hīs, qui sapientiæ desiderio per-*

7 Psal. xvi, 2.

A μένης δυνάμεις, καὶ ρυομένην ἡμᾶς πάσης πλάνης
καὶ ἀγνοίας: καὶ μάλιστα νῦν τοῦτο πράττειν
ὀφείλομεν: ὅτι καὶ εἶχα τῆς ἐντολῆς, γίνεσθαι τῆς
ἐπὶ τὸν Θεὸν καταπορεύσεως διδασκαλίας ἡ φύσις, λαμ-
βάνουσα σύμβουλον τὴν περίστασιν. Τί γὰρ τῶν νῦν
περιεχόντων τὴν εὐκρινέμενην κακῶν περιστάτικώ-
τερον; τί δὲ τοῖς ἡσθημένοις τῶν γινόμενων δεινό-
τερον; τί δὲ τοῖς πάσχουσιν ἐλαυνότερον ἢ φοβε-
ρώτερον; Ἐθνὸς ὄρεον ἐρημικόν τε καὶ βάρα-
ρον (d), ὡς Ἰβλὸν γῆν διατρέχον τὴν ἀλλοτριάν: καὶ
θηρεῖν ἀγρίους καὶ ἀτιθάσους, μένης ἀνθρώπων
ἐχούσι ψιδὸν σχῆμα μορφῆς, τὴν ἡμερὸν πολιτείαν
δαπανωμένην: καὶ λαὸν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέκαθεν
ἀνθρώπων αἰσραὶ χαίροντα, καὶ μόνον θεῶν εὐαρέ-
στησιν εἰδὸτα τὸν φόβον τοῦ πλάσματος: καὶ διὰ
τοῦτο πλέον μαινόμενον, πάντων τῶν ἐπὶ κακίᾳ δια-
δεδοτημένων ἐν τῇ πλοῦτι τῆς πονηρίας γενέσθαι
περιφανέστερον: καὶ οὗς Θεὸς ἀπεχθάνεται, Θεὸν
θεραπεύειν οὐκ ἔχοντων: τὸν μόνον πάντων τῶν ἐπὶ
γῆς λαῶν ἀπιστοτάτων: καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ὁδο-
χὴν τῆς ἀντικειμένης δυνάμεις ἐπιτηδεύοντων:
προπομπεύοντα, τρώειν τε παντὶ καὶ διαβάσει τῆς
ἐνδύμης τοῦ πονηροῦ: καὶ δι' ὧν πράττει μνησύντα
τοῦ Ἀντικρίστου τὴν παρουσίαν, ἐπειδὴ τὴν τοῦ
ἀληθοῦς Σωτῆρος ἠγνόησαν: τὸν δυσμενῆ καὶ πα-
ράνομον, μισάνθρωπον τε καὶ μισόθεον, καὶ διὰ
τοῦτο μᾶλλον μισάνθρωπον, ὅτι μισόθεον, καὶ ταῖς
κατὰ τῶν ἁγίων ἐντροφῇ ὑβρεσι συγχωρούμενον:
ὡς ἐγγύς ὀψης τῆς ἐκδικήσεως, ἵνα καὶ πολασθῇ
δικαιότερον, φανίσας αὐτοῦ διὰ τῶν πραγμάτων
τελείως τῆς κατὰ τοῦ Θεοῦ τυραννίδος τε καὶ ἡ-
βαστάσεως: τὸν τοῦ ψεύδους προστάτην λαὸν, τῆς
τε μαιφονίας δημιουργὸν, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρόν:
τὸν πικρὸν τῆς ἡμῶν πίστεως δώκην, δι' ἧς ἡ
πολύθεος κατελύθη πλάνη, καὶ τῶν δαιμόνων αἱ
φάλαγγες ἀπηλύθησαν. Δι' ἧς Πάντα τὰ ὁρῶν ἀερο-
γίχασσι χεῖρας, κατὰ τὴν προφητείαν, καὶ ἡδέ-
λασαν τῷ Θεῷ ἐν φωτὶ ἀγαλλιάσεως: ὅτι Κύ-
ριος ὁ ὁπίστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν
τὴν γῆν. Ἐγνώσθη μυστικῶς αὐτοῖς: διὰ σαρκὸς
ἐπιδημήσας ὁ μονογενὴς Υἱός: Κύριος μὲν, ὡς
δοῦλος ἀρετῇ ἐπιτάσσων τοῖς διὰ πράξεως τῶν
ἐντολῶν ἀνιχομένοις: ὕψιστος δὲ, ὡς τῆς ἀληθείας
γνώσεως χορηγός, τοῖς πόθῳ σοφίας διὰ θεωρίας
πρὸς τὴν γυνὴν συμβόλων ἐπιγοιμένοις τῶν μυ-
στηρίων καταλήψιν: φοβερός δὲ, ὡς κριτής, καὶ
τῶν παραβάσεων ἐκδικητής: βασιλεὺς δὲ, ὡς ἐκδι-
κτὴ τῶν κατ' ἀξίαν ἡτορμασμένων διανομῆς: καὶ

NOTÆ.

(d) Ἐθνὸς ἐρημικόν τε καὶ βάραρον. Nempe
Arabes, Mahomete duce, tamque jam Romani im-
perii jugulo imminentes, cum Heraclius vastando
Persas (etsi illorum victor), fractis tamen ipse vi-
ribus redierat; duoque amplissima imperia pene
quassata, crebrisque utriusque mutis cladibus
summe debilitata, erant. Erat gens illa recutita,
quam Heraclius prepovertat eversuram Romanum
imperium, etsi ille peculiaris Judæos intelligebat,
eaque ratione acre illis bellum indixerat, ad idem-
que Dagobertum Gallie regem atque Hispanos ac-

cenderat. Utque ex his Maximi liquet, ingens mo-
mentum Judæi attulerunt Mahometis rebus; ut
nec in illis omnino cassum oraculum fuerit. Qua
de re videndus V. Cl. præses Mausæcius ὁ μαχαρίτης.
Præfatione sua ad Pugionem fidei nostri Martini
Raymundi, qui ipse utiliore operam navavit com-
primendis Judæis et Arabibus, accensa eis sua fra-
trumque suorum opera, clarissima prædicationis
face, qua ad fidem adducta complura illorum
millia; cum alias ad eam cogendos non sinat pie-
tas Christiana: et ipse millibus annorum et totius mundi

μήτας ὡς ὑπὲρ φύσιν διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία ποιοῦν· καὶ διὰ πάθους ἀπάθειαν, καὶ διὰ θανάτου ζωὴν δημιουργῶν, καὶ παραδόξῃ δυνάμει ταῖς ἐναντιοῦ κατὰ σάρκα στερήσῃ, τὰς ἀντίκτους ἔχεις τῶν ἀγαθῶν τῇ φύσει δωρούμενος· καὶ οὐδ' οὕτως ὁ παράφρων εὐλογεῖται λαός, καὶ λήγει διόκων πίστιν καὶ ἀρετὴν. Ἀπὲρ σαφὲς δίδωσι διὰ βασκανίαν ὡς ἀμφοτέρων ἐκπαπτικῶς, καὶ οὐκ εἰδῶς εἰ πέπτωκεν, ἢ ἀμφοτέραις χυλαίνων ταῖς ἰγνύαις, καὶ διαναστῆναι τοῦ πτώματος τῆς ἀσεθείας πανταχῶς μὴ δυνάμενος, ἢ μὴ βουλούμενος, εἰπεῖν οἰκειότερον ὡς πίστιν καὶ ἀρετὴν διὰ προδοῦς ὑπερηφανίας χάριν καὶ ἡθους, ὡς ἀποστάτης λαός καὶ μωρός, καὶ ἔθνος ἀπαλίστευτον. Αἷς ἐκμερίσας ταυτοῦ τὴν ζωὴν, ὁ ἀποστάτης καὶ πλήρης ἀνομιῶν, τὴν μὲν ἀποστασίας Θεοῦ ποιεῖται μητίερα, τὴν δὲ, μισανθρωπίας δημιουργόν· ἵνα καὶ Θεὸς αὐτῷ καὶ κτίσις ὑβρίζῃται· ὁ μὲν καταφρονούμενος, ἢ δὲ, φθειρομένη τοῖς αὐτοῦ μισοῖς τῶν ἐπιτηδεύματων. vitam, desertor ille plenusque scelerum: alteram rentem facit; alteram vero (nempe voluptatem) creaturam injuria afficiat: Deum quidem, quam inquinamentis illam corrumpit.

Τί τούτων, ὡς ἔφη, Χριστιανῶν ὀφθαλμοῖς, ἢ ἀκοαῖς φερόμεναι; Ἔθνος ἀπῆλθ' καὶ ἀλλόκοτον, κατὰ τῆς θείας κληρονομίας, ὅρῃν ἐπανατείνεσθαι χεῖρας συγχωρούμενον. Ἀλλὰ ταῦτα τὸ πλῆθος ὧν ἡμάρτομεν συμμειῖται πεποιήκειν. Οὐ γὰρ ἀξίως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πεπολιτεύμεθα. Πάντες ἡμάρτομεν, πάντες ἠνομήσαμεν, πάντες ἀνῆκαμεν τὴν ὁδὸν τῶν ἐντολῶν τὴν εἰποῦσαν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, καὶ κατ' ἀλλήλων ἐθρωώμεν, ἀγνοήσαντες τῆς φιλοανθρωπίας τὴν χάριν, καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ σωκωθέντος Θεοῦ παθημάτων τὸ μυστήριον· καὶ διωδεύσαμεν τρεῖς τοὺς δόκτους, τὰς τῶν παθῶν τῆς ἀτιμίας θηλαστὴν σχέσιν τῇ διαδόσει τῆς γνώμης κυρώσαντες. Ἀλλὰ γρηγορήσωμεν καὶ προσευξώμεθα, μήπως πλέον βυρυνθώσιν αἱ καρδίαι ἡμῶν ἐν κραυγῇ καὶ μῶθῃ. Κραυγὴ γὰρ ἐστίν, ὁ ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς πίστεως ἐν καιροῖς διαγυμῶν διαταγμός· μέθῃ δὲ, ἢ τῶν κατὰ φύσιν ἀποβολῇ λογισμῶν, δι' ὧν ἡ ἀληθὴς γενέσθαι πέφυκε τῶν ὄντων διδύκωσις, ὅς ἂν ἐξ ἀτιμίας ἐπικλῶσθαι ταῖς ἐπιηρείαις τῶν πειρασμῶν ἢ ψυχῇ· καὶ σκοτωθεῖσα, πάθῃ σάλον περὶ τὸν λόγον, ὡς ἔφη, τῆς πίστεως. Ἐάν γὰρ προσευξώμεθα καὶ γρηγορώμεν, βεβαιωτέραν μᾶλλον τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πίστιν κατέχομεν, θεωροῦντες, καὶ τῇ πατρὶ λαμβάνοντες, ὧν προσέτι τὴν ἐκδοσιν· καὶ οὐ βενζόμεθα πανταχῶς, καὶ σάλον κατὰ ψυχὴν ὑπομένομεν, ὡς παρ' ἐπαγγελίαν πάσχοντες, ἀλλὰ βεβαιωτέραν τὴν πίστιν κατέχομεν, βλέποντες διὰ τῶν πραγμάτων πληρουμένην τοῦ Κυρίου τὴν πρόβησιν. Εἰ δὲ βεβαιώσιν πίστεως οἶδε ποιεῖν ἢ τῶν προφῶρθέντων ἐκδοσις, πλέον διὰ τῶν γινόμενων καὶ

A contemplationem continentur ut mysteria symbolis nuda aperta quo percipiant; terribilis vero, ut iudex vindex quo transgressionum; rex autem, ut eorum distributor, quae enique pro meritorum ratione reposita sunt; magnus denique, ut qui supra naturam, contrariis contraria faciat; passionemque impatibilitatem; ac morte vitam reponat, inauditaque potentia, carnis suae privationibus immobiles bonorum habitus natura tribuat. Ac ne sic quidem insipiens populus erubescit, aut fidem atque virtutem persequi cessat. Haecque adeo ut persequatur, in causa est livor; quippe eum utroque exciderit, nec se excidisse cognoscat; claudicans utroque crure, nec ab impietatis barathro, quo se praecipitem egit, omnino resurgere valens; seu (quod verius dicatur) volens, ut qui semper superbia causa ac voluptatis, fidem virtutemque prodiderit; populus scilicet desertor et insipiens, gensque indisciplinata. His nimirum suam partitus quidem (id est, superbiam) defectionis a Deo paupertatis odii fomitem, ut et Deum pariter ac eum spernit; creaturam vero, quam studiosiorum sub-

Quid his, inquam, Christianorum oculis auribus, quo formidabilis? Ut nempe gentem immanem impuramque videas, hoc naetam licentiae, ut adversus Dei hereditatem manus extendat. Verum haec ut evenirent fecit scelerum nostrorum ingens multitudo. Non enim digne Evangelio Christi vitam insitimus. Omnes nos peccavimus, omnes inique egimus, omnes mandatorum viam, dicentem: Ego sum Via, reliquimus, alique in alios ferarum more furorem exacuinus, ignorantes humanitatis gratiam. Deique pro nobis incarnati perpeccionum mysterium; sed ambulavimus sicutas difficiles, probrosissimas scilicet vitiorum abidines, animi affectu roborantes. Enimvero vigilemus atque oremus, ne forte amplius gravetur corda nostra in crapula et ebrietate. Crapula enim est dubius et anceps animus, in fidei doctrina, tum, cum persecutio saevit; ebrietas vero naturalium cogitationum rationumque amissio, per quas veram de rebus nancisci cognitionem possumus; tum nimirum, cum pra ignavia mollioribusque sultantibus consiliis, animus temptationum insultibus fatiscit; alique, ut dicebam, tenebris obsito, fluctuatio in fide accidit. Si enim preces adhibeamus, et vigilemus, longe firmiorem in Dominum nostrum ac Deum Jesum Christum fidem retinebimus, qui eorum quae promissi eventum videamus, ac experimento ipso teneamus; nec quidquam omnino offendemur, aut fluctuantis animi aestum patiemur, ut quibus acciderit, aliquid secus ac in promissis acceperamus, sed firmiore nitetur fide, qui praedicta a Domino rebus

III Reg. xviii, 21. Deut. xxxiii, 6. Philob. i, 27. Dan. ix, 3. Joan. xiv, 6. Sap. v, 7. Rom. i, 26. Luc. xxi, 34.

VARIAE LECTIONES.

Apud LXX, ἐρήμους, quod forte vitiosum, et factum ex nostro τρεῖς cui consentiunt Latina.

Κοινὸν μὲν οὖν ἐστὶ καὶ καθολικόν, ἔχουν γὰρ
 κὸν, κατὰ τοὺς Πατέρας, ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις· ταυ-
 τὸν γὰρ ἀλλήλαις ταύτας ὑπάρχειν φασίν. Ἰδὼν δὲ
 καὶ μερικόν, ἡ ὑπόστασις καὶ τὸ πρόσωπον· ταυτὸν
 γὰρ ἀλλήλαις κατ' αὐτοὺς ταῦτα τυγχάνουσιν. Καὶ
 ὁλοὶ Τερεντίου τάδε γράφων ἐμίγας Βασίλειος, "·
 « Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἡμᾶς ἐν βραχεὶ τὸ ἡμῖν δοκούν εἰ-
 παῖν, ἐκείνο ἐροῦμεν, ὅτι ἐν ἑκείνῳ λόγον τὸ κοινὸν
 πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστα-
 σιν. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τοῦ κοινῷ τῆς οὐσίας
 λόγῳ τοῦ εἶναι μετέχει, καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἰδιώ-
 μασι· ὁ δὲ δεῖν ἐστὶ καὶ ὁ δεῖναι. » Καὶ πάλιν ὁ
 αὐτὸς πρὸς Ἀμφιλόχιον "· περὶ τῶν τοιούτων διεξιών,
 τάδε φησὶν· « Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει
 τὴν διαφορὰν, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθέκαστον.
 Οἶον, ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δεῖναι ἄνθρωπον. »
 Καὶ μεθ' ἑτέρα "· « Οἱ δὲ ταῦτ' ἐν λέγοντες οὐσίαν
 καὶ ὑπόστασιν, ἀναγκάζονται· πρόσωπον μόνον
 ὁμολογεῖν διάφορον. » Καὶ πάλιν κανονικῇ τινα διδά-
 σκων ἐπίσταλιν ἐρμηνεύων τὴν τοῦ ὁμοουσίου διά-
 νοιαν "· « Αὕτη δὲ ἡ φύσις, καὶ τοῦ Σαβελλίου
 κακὸν ἐκπεποθεῖται. Ἄναρει γὰρ τὴν ταυτέτητα τῆς
 ὑποστάσεως, καὶ εἰσάγει· τελευτᾶ τῶν προσώπων τὴν
 ἑνωσίαν· οὐ γὰρ αὐτό ἐστιν ὁμοούσιον αὐτῷ,
 ἀλλ' ἕτερον ἕτερον. Ὡστε καλῶς ἔχει, καὶ εὐσεβῶς,
 τῶν τε ὑποστάσεων τὴν ἰδιότητα διορίζουσα, καὶ τῆς
 φύσεως τὸ ἀπαράλλακτον παριστῶσα. » Καὶ πάλιν
 ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Νεοκαισαρεῖς "· διδάσκει φά-
 σκων· « Καὶ γὰρ εἰδέναι χρὴ, ὅτι ὥσπερ ὁ τὸ κοινὸν
 τῆς οὐσίας μὴ ὁμολογῶν εἰς πολυθεῖαν ἐκπίπτει·
 οὕτως ὁ τὰ ἴδια τῶν ὑποστάσεων μὴ διδοὺς, εἰς τὸν
 ἰουδαϊσμόν ἀπορέεται. » Καὶ πάλιν ἐν οἷς Εὐστάθιον
 τὸν Ἀρμένιον ὑπογράφει πεποιήμα, διαβέβηκεν γράφων
 φαίνεται "· « Προσέχει τοίνυν ἀναργῶς ὁμολογεῖν,
 ὅτι πιστεύουσι κατὰ τὰ ῥήματα τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέ-
 ρων Πατέρων ἐκτεθέντα ἐν τῇ Νικαίᾳ, καὶ κατὰ τὴν
 ὑγιᾶς ὑπὸ τῶν ῥημάτων ἐμφορομένην διάνοιαν.
 Εἰσὶ γὰρ τινες, οἱ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πίστει· δολοῦντες
 τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ πρὸς τὸ αὐτῶν βούλη-
 μα, τὸν νοῦν τῶν ἐν αὐτῇ ῥημάτων ἔλκοντες. Ὅπου
 γε καὶ Μάρκελλος ἐτόλμασεν ἀσεθῶν εἰς τὴν ὑπό-
 στασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ψιλὸν
 αὐτὸν ἐξηγούμενος λόγον, ἐκείθεν προφασίσασθαι
 τὰς ἀρχὰς εἰληφέναι, τοῦ ὁμοουσίου τὴν διάνοιαν
 κακῶς ἐξηγούμενος. Καὶ τινες τῶν ἀπὸ τῆς δυσσε-
 βείας τοῦ Αἰθῶος Σαβελλίου ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν
 ταυτὴν εἶναι ὑπολαμβάνοντες, ἐκείθεν ἔλκοντες τὰς
 ἀφορμὰς πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς ἐκτῶν βλασφη-
 μίας, ἐκ τοῦ ἐγγεγράφου τῇ πίστει, Ἐὰν δὲ τις λέ-
 γῃ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἡ ὑποστάσεως τὸν Υἱὸν τοῦ
 Θεοῦ, τοῦτον ἀναθεματίζει· ἡ ἀγία καὶ καθολικὴ
 Ἐκκλησία. Οὐ γὰρ ταυτὸν εἶπον ἐκεῖνοι· οὐσίαν
 καὶ ὑπόστασιν. Εἰ γὰρ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐδήλουν
 [ἑνωσίαν] αἱ φωναί, τίς χρὴ τὴν ἐκτέρευν;
 Ἀλλὰ δῆλον, ὡς τῶν μὲν ἀνοουμένων τὸ ἐκ τῆς

A Commune igitur et universale, sive genericum,
 juxta Patres, essentia est ac natura. Hæc enim ea-
 dem inter se esse affirmant. Proprium vero et par-
 ticulare, hypostasis et persona: hæc enim idem
 sunt, illorum sententia. Atque hæc ita se habere
 declarat magnus Basiliius, in hæc verba Terentio
 scribens: « Quod si vero nos animi sententiam de
 his oportet exprimere, sic paucis habebit. Quam
 rationem habet commune ad proprium, eandem
 essentia ad hypostasim, id est, personam. Quisque
 enim nostrum, tum communi essentiae ratione,
 quod est esse participat; tum proprietatibus, quæ
 sunt circa ipsum, hic talis ac talis est. » Idemque
 rursus ad Amphilocho de talibus disserens, hæc
 ait: « Essentia porro et hypostasis (id est, persona)
 sic inter se distinguuntur, quemadmodum
 314 commune a singulari. Pota, sicut se habet animal,
 ad hunc quemdam hominem. » Aliisque interjectis:
 « Qui vero rem eandem dicunt essentiam et hypo-
 stasim (velut dicas, substantiam), coguntur solas
 personas distinctas admittere. » Rursumque quam-
 dam canonicam docens, scripsit, exponendo vocem
consubstantialis: « Hæc autem vox, etiam Sabellii
 impietatem corrigit. Tollit enim hypostasem iden-
 titatem, et personarum perfectum intellectum in-
 ducit. Nihil enim quidquam sibi ipsum est con-
 substantialia, sed alterum alteri. Quamobrem recte
 pieque posita est, quæ tum hypostasem (id est, per-
 sonarum) proprietatem discernat, tum nature nihil
 evariantem similitudinem representet. » Rursus-
 que in epistola secunda ad Neocesarienses docet,
 dicens: « Est namque et hoc probe tenendum,
 quod quemadmodum qui essentiae divine commu-
 nionem negat, in multorum deorum errorem de-
 labitur; sic qui non admittit quæ sunt hyposta-
 sem (id est, personarum) propria, in Judaicæ su-
 perstationi obnoxius redditur. » Rursus quoque in
 iis, quibus Eustathium Armenum, ut subscriberet,
 adegit, in hæc verba diserte scribit: « Convenit
 igitur ut palam profiteantur se credere juxta verba
 quæ a Patribus nostris Nicææ fuerint exposita,
 juxtaque eum sensum ac intellectum, quem ipse
 verba representant atque ingerunt. Sunt enim
 quidam, qui in hac quoque fide veritatis sermonem
 dolose inveniunt, ejusque verborum sensum ac in-
 telligentiam, in id, quod eis lubet, detorqueant.
 Nam et Marcellus, qui impie de Domini nostri Jesu
 Christi persona sentiat, nudumque illum sermo-
 nem esse doceat, illinc se hujus impietatis prin-
 cipia atque semina accepisse, prætexere ausus est,
 male scilicet vocis *consubstantialis* sensum
 vimque exponens. Nonnulli etiam ex his, qui Sa-
 bellii Libya orti impietatem sectantur, substantiam,
 Græce *ὕποστασις*, et essentiam, Græce *οὐσία*, idem
 esse arbitrati, illinc argumenta trahunt ut suam

VARIE LECTIONES.

" Epist. 549, n. 1150. " Epist. 391, pag. 4171. " Sic olim de his vocibus mutua fuit digladiatio,
 Greg. in Athan. " Epist. 300, p. 1070. " Epist. 64, p. 849. " Epist. 78, p. 889.

tuerantur blasphemiam; ex eo nimirum quod in ea fide scriptum sit: Si quis vero ex alia essentia, οὐσίας, sive substantia, ὑποστάσεως, Filium Dei esse dixerit, hunc sancta et catholica Ecclesia anathemate ferit. Non enim illi idem esse dixerunt essentiam, οὐσίαν, et substantiam, id est subsistentiam, ὑπόστασιν. Si enim ambæ voces unum eundemque intellectum ac sensum habebant, quid necesse erat utramque ponere? Sed liquet ideo posuisse, ut cum alii Filium negarent esse ex Patris essentia, alii ex alia quadam substantia, **315** id est subsistentia ac persona esse dicerent, ambas Patres opiniones, ut ab Ecclesiæ recto sensu alienas, proscriberent. Alioqui ubi mentem suam declarabant, ex Patris essentia, οὐσίας, Filium esse dixerunt, non addentes, et ex illius substantia seu subsistentia, ὑποστάσεως. Itaque illud quidem positum est, ut tolleretur malus intellectus; hoc autem declaracionem habet salutaris doctrinæ.

Hic vero etiam consona Gregorius, cui a Theologia nomen, ista dicere monstratur, priore, quam scripsit oratione theologica: « Porro cum mediocritatem dico, veritatem dico, quam par est, ut semper intendamus; tum malam contractionem repudiantes, tum hæc absurdiorum divisionem; ne vel ob metum impiæ plurium deorum superstitionis in unam substantiam sive subsistentiam, ὑπόστασιν, contracta de deitate oratio, nuda nobis et inania nomina relinquit; qui videlicet unum eundemque Patrem et Filium et Spiritum sanctum existinemus. » Pausisque interjectis: « Quandoquidem et unus Deus retinendus est, et tres subsistentiæ, ὑποστάσεις, sive personæ confitendæ; et quidem unaqueque cum sua proprietate. Porro hac ratione, mea quidem sententia, Deus unus retinebitur, si Filium et Spiritum sanctum ad unum auctorem referamus; non autem componamus neque commisceamus: et si unam atque eandem divinitatis, ut ita loquar, motionem et voluntatem, essentiaque identitatem intelligamus. Tres autem personas ita tenebimus, si nulla commistio aut resolutio, aut confusio excogitetur, ne alioqui totum pessum eat, quibus impensius quam par sit, unitas extollitur. » Iterumque ea in oratione qua vale civibus dicit, supremumque eos affatur: « Credimus in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ejusdem essentia atque gloriæ, in quibus etiam sua baptismo constat perfectio, tam in nominibus quam in rebus (nosti, qui es initiatus), cum nempe impietatis abnegatio sit ac deitatis confessio. Inque hunc modum perficimur, qui unum essentia, οὐσίᾳ, ac indivisa adoratione; triaque subsistentiis, ὑποστάσεσιν, sive personis, ut nonnullis placet, significemus. » Sed et in oratione in sancta Iuvina hæc idem ait: « Deum porro cum dico, una trinaque luce perstringimini: trina quidem, quantum ad proprietates, sive subsistentias, ὑποστάσεις, si cui verbum magis arrideat, sive personas (neque enim de vocabulis dissidebimus, quandiu syllabæ ad eandem sententiam ferent),

οὐσίας ^{14.15} ἄλλων δὲ λεγόντων ἐξ ἄλλης τινὸς ὑποστάσεως: οὗτος ἀμφοτέρω ὡς ἀλλότρια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος ἀπηγόρευσεν. Ἐπεὶ δὲ πού γε τὸ ταυτὸν ἐδήλου φρόνημα, εἶπον ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱόν, οὐκ αὖτις προσθέντες τὸ, ἐκ τῆς ὑποστάσεως. Ὅστις ἐκεῖνο μὲν καίτοι ἐπ' ἀναίρεσιν τοῦ πονηροῦ φρονήματος: τοῦτο δὲ φανερῶσιν ἔχει τοῦ σωτηρίου δόγματος.

Συνεπὲς δὲ τούτῳ καὶ Γρηγόριος ὁ τῆς θεολογίας ἐπὶ νόμος ἐν τῷ θεολογικῷ προτέρῳ λόγῳ ὅτι τὰδε φαίνεται φάσκων: « Μεσότης δὲ ἐστὶν εἶπω, τὴν ἀλήθειαν λέγω πρὸς ἣν βλέπειν, καλῶς ἔχει μόνον ¹⁶, καὶ τὴν φαῦλην συναίρεσιν παραιτούμενους, καὶ τὴν ἀποπειρῶσαν διαίρεσιν ὡς μήτε εἰς μίαν ὑπόστασιν συναίρεθ' ἂν τὸν λόγον, δεῖ πολυθείας, ψιλά ἡμῖν καταλείπειν τὰ ὀνόματα, τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁπολαμδάνουσι. » Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν: « Ἐπειδὴ χρὴ καὶ τὸν ἕνα Θεὸν τηρεῖν, καὶ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογεῖν ἡγούμεν τρία πρόσωπα, καὶ ἐκάστην μετὰ τῆς ἰδιότητος. Τηροῦτο δ' ἂν, ὡς ὁ ἐμὸς λόγος, εἰς μὲν Θεός, εἰς ἕν αὐτὸν Υἱὸς καὶ Πνεῦματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων, οὐδὲ συναίεσθ' ὡς αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις, μηδεμίαν ἐπινοουμένης συναλοιφῆς ἢ ἀναλύσεως ἢ συγχύσεως: ἵνα μὴ τὸ πᾶν καταλυθῇ, δι' ὃν τὸ ἐν σεμνύνεται πλέον, ἢ καλῶς ἔχει. Καὶ κατὰ τὸ ἐν καὶ ταῦτ' ἐκ τῆς θεότητος, ἵνα οὕτως ὁνομάσω, κίνημα τε καὶ βούλημα, καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα. » Καὶ ἐν τῷ Συντακτικῷ λόγῳ ¹⁷ πάλιν: « Πιστεύομεν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ὁμοούσιᾳ τε καὶ ὁμώθεα, ἐν οἷς καὶ τὸ βάπτισμα τὴν τελείωσιν ἔχει: οἶδας, ὁ μνηθεὶς, ἀρνηθεὶς ὃν ἄθετος καὶ ὁμολογία θεότητος: καὶ οὕτω καταρτισθῆμεθα, τὸ μὲν ἐν τῇ οὐσίᾳ γνωρίζοντες, καὶ τῷ ἀμείριστῳ τῆς προσκυνήσεως: τὰ δὲ τρία, τὰς ὑποστάσεις, ἡγούμεν ¹⁸ προσώπων. » Καὶ μέντοι πάν τῷ εἰς τὰ πάντα λόγῳ ¹⁹ ταῦτα ὅσιν ὁ αὐτός, Θεοῦ δὲ ἐστὶν εἶπω, ἐνὶ φωνῇ περιστράφηται, καὶ τριστρεῖς μὲν, κατὰ τὰς ἰδιότητας, ἡγούμεν ὑποστάσεις, εἰ τινα ἕλιον καλεῖν, εἰτε πρόσωπα: οὐδὲν γὰρ περὶ τῶν ὀνομάτων συγομαχέσμεν, ἔως ἂν πρὸς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν αἱ συλλαβαὶ φέρωσιν ἐνὶ δὲ, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἡγούμεν θεότητος. » Τοσαύτην μὲν οἱ θεηγόροι Πατέρες ἡμῶν Γρηγόριος καὶ Βασίλειος ὑπάρχουσιν τῶν θεῶν δογματικὴν τὴν συμφωνίαν παρέσθησαν, ταυτὴν διαρρήθην εἰπόντες: τῇ μὲν οὐσίᾳ τῆς φύσιν, ὡς κοινὴν καὶ καθόλου: τῇ δὲ ὑποστάσει τὸ πρόσωπον, ὡς ἰδικόν τε καὶ μερικόν μη-

VARIE LECTIONES.

^{14.15} In Basilii textu hæc paulo pleniora: ἐκ τῆς οὐσίας εἶναι τοῦ Πατρὸς: ἄλλων δὲ λεγόντων, ὅτε ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἐξ ἄλλης. ¹⁶ Edita Basilii ἐπ' ἀδελφεί. ¹⁷ Orat. 29, quæ inscribitur De dogmate; quam foris ideo Maximus appellavit priorem theologicam. ¹⁸ Edita Mōny. ¹⁹ Orat. 32, p. 530. ²⁰ Fr. εἶπουν. ²¹ Orat. 59, p. 630.

δαμῶς συμφύραντες τῶν λεγομένων τὴν ἔννοιαν, διὰ τῆς τούτων εἰς ἀλλήλους περιτροπῆς καὶ συγχύσεως. Ἦν δὲ γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἐνεργηθέντες, τὴν ὁρμὴν τῆς πίστεως τοῖς λαοῖς παραδεδόκασι· ὁμολογίαν. Τούτοις δὲ συμφώνως εὐρησεις, καὶ πάντας τοὺς κατὰ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος πιστευθέντας τῆς Ἐκκλησίας τοὺς οὐκας, τὸν ὁρμὴν τῆς εὐσεβοῦς πίστεως προσθεύσαντας λόγον, καὶ μηδὲν ταύτης τῆς ἐννοίας παντελῶς ἐκτραπέντας, eodemque Spiritu afflati, rectam fidei confessionem populis tradiderunt. His vero consona ratione omnes etiam reliquos, qui per Spiritus gratiam credita Ecclesiae gubernacula susceperunt, rectam pie fidei ac catholicæ doctrinam professos invenies, nec quidquam omnino ab hac intelligentiā sensuque abscessisse.

Κατασκευὴ φυσικωτέρα, παριστώσα ὡς οὐδὲν τῶν ὄντων ἑτέρω ταύτῳ ἔστι κατ' οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν· ἀλλὰ τὰ μὲν κατ' οὐσίαν ταῦτα ταῖς ὑποστάσεσιν ἑτέρα· τὰ δὲ ταῦτα κατ' ὑπόστασιν, πάντως κατ' οὐσίαν ἑτέρα.

Εἰ δὲ ταῦτ' οὐσίαν καὶ φύσιν· ταῦτ' οὖν δὲ πρόσωπον καὶ ὑπόστασις, ὅθ' ὡς τὰ ἀλλήλοις ὁμοφυῆ καὶ ὁμοούσια, πάντως ἀλλήλοις ἑτεροούσιον. Κατ' ἄμφω γάρ, φησὶ δὴ τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν, οὐδὲν ἐν τοῖς οὐσίῳ ἔστιν ἑτέρω ταύτῳ. Αἰετὶ τὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀλλήλοις ἡνωμένα φύσιν, ἡγουν οὐσίαν, τοῦτέστι τὰ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα καὶ φύσεως κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἡγουν πρόσωπον, οὐκ ἂν ἐνωθεῖν ποτ' ἂν τοῦτέστιν ἐν πρόσωπον ἔχειν οὐ δύνησθαι καὶ μίαν ὑπόστασιν· καὶ τὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἡγουν πρόσωπον ἡνωμένα, κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ἡγουν φύσιν οὐκ ἂν συναρθεῖν ποτ' ἂν τοῦτέστι μίαν καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα καὶ φύσεως, οὐκ ἂν γινόμενα φανεῖν ποτ' ἂν. Ἀλλὰ τὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡνωμένα φύσιν, ἡγουν οὐσίαν τοῦτέστι τὰ μίαν καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα καὶ φύσεως, ἀλλήλων διακρίνεται ταῖς ὑποστάσεσιν, ἡγουν προσώποις, ὡς ἐπ' ἀγγέλων ἔχει καὶ ἀνθρώπων, καὶ πάντων τῶν ἐν εἰδεί καὶ γένει θεωρουμένων κτισμάτων. Ἀγγέλους γὰρ ἀγγέλων, καὶ ἀνθρώπων ἀνθρώπων, καὶ βοῶν βοῶν, καὶ κύνων κύνων διακρίνεται κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν. Τολμᾷ οὖν δὲ τὸ μείζον ὁ λόγος εἰπεῖν, ὡς οὐδ' ἐπ' αὐτῆς τῆς πρώτης ἀνάγκης τε καὶ πιστευτικῆς τῶν ὄντων αἰτίας θεωροῦμεν ταῦτ' ἀλλήλως τὴν φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν· εἴπερ μίαν οὐσίαν καὶ φύσιν θεότητος ὅσ' αὖτε, ἐν τρισὶν ὑπάρχουσιν ὑποστάσεσιν διαφερούσαις ἀλλήλων ταῖς ἰδιότησι· καὶ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ τε καὶ φύσει τῆς θεότητος. Μονὴ γὰρ ἐν Τριάδι, καὶ ἐν μονάδῃ Τριάς, ἐστὶν ἡμῖν τὸ προσκυνοῦμενον Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, εἰς θεός· οὗτε τοῦ Υἱοῦ ὄντος Πατρός, ἀλλ' ὅπερ ὁ Πατὴρ· οὗτε τοῦ Πνεύματος ὄντος Υἱοῦ, ἀλλ' ὅπερ ὁ Υἱός· πάντα γὰρ ὅσα ὁ Πατὴρ, πλην ἀγεννησίας, ἐστὶν ὁ Υἱός (γεννητός γάρ), καὶ πάντα ὅσα ὁ Υἱός, πλην τῆς γεννήσεως, ἐστὶ τὸ Πνεῦμα ἅγιον (ἐκπορευτὸν γάρ). Τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῆς ἐκπο-

rationem. Tantam nimirum divini Patres nostri divinoque afflatu locuti Gregorius et Basilus, ostenderunt divinorum dogmatum concordiam; idem scilicet discrete ac clare dicentes, cum essentia naturam, tanquam commune et universale; cum subsistentia vero, ὑποστάσει, personam ut proprium et particulare, nulla ratione nominum vim sensumque confundentes, quasi illa alia in alia transeant ac confusionem admittant. Uno enim eodemque Spiritu afflati, rectam fidei confessionem populis tradiderunt. His vero consona ratione omnes etiam reliquos, qui per Spiritus gratiam credita Ecclesiae gubernacula susceperunt, rectam pie fidei ac catholicæ doctrinam professos invenies, nec quidquam omnino ab hac intelligentiā sensuque abscessisse.

Probatio ex naturæ propriis rationibus, certo conficiens, nullam rem idem esse cum altera, essentia ac hypostasi (persona scilicet ac supposito), sed ea, quæ eadem essentia sunt, alia esse subsistentia, ὑποστάσει, sive personis: quæ vero eadem sunt subsistentia, sive personis, omnino alia esse essentia.

Sin autem idem sunt essentia atque natura, idemque nihilominus persona et hypostasis, perspicue fit, ea, quæ ejusdem naturæ sunt et essentia, alia omnino personis esse ac subsistenti ratione. Utraque enim ratione (naturæ scilicet et hypostasis seu personæ) nihil in rebus idem alteri est. Ac proinde, quæ penes unam eandemque naturam seu essentiam inter se copulata sunt (quæ scilicet sunt ejusdem essentia et naturæ), hæc nunquam fiat ut in unam hypostasim seu personam coeant, ut scilicet unam personam unamque hypostasim habeant, vicissimque quæ penes unam eandemque hypostasim seu personam unita sunt, hæc nunquam fiat, ut neantur penes unam eandemque essentiam seu naturam, nunquam scilicet unius ejusdem essentia atque naturæ facta compareant. Verum, quæ penes unam eandemque naturam seu essentiam unita sunt (quæ scilicet unius ejusdem essentia sunt ac naturæ), inter se hypostasibus discreta sunt, id est, personis ac supposito, uti se res in angelis habet et hominibus, cunctisque creatis quæ in specie atque genere considerantur. Angelus enim ab angelo, homo ab homine, bos a bove, canis a cane, hypostasi (id est, subsistentia ac supposito) 317 discretus est, non autem natura ac essentia. Quin et majus aliquid majorisque audacis dicam: ne in ipsa quidem prima principique experte ac rerum effectrice causa, idem inter se naturam et hypostasim seu personam, intelligimus; quandoquidem unam Deitatis essentiam novimus ac naturam, in tribus hypostasibus (id est personis) inter se proprietatibus distinctis, tresque hypostasies seu personas, in una eademque Deitatis essentia ac natura. Nobis enim Numen est, unitas in Trinitate, et Trinitas in unitate; Pater et Filius et Spiritus sanctus, unus Deus: cum neque Filius Pater sit, sed id quod Pater, neque Spiritus Filius, sed id quod Filius. Omnia enim quæ Pater est, est ei

Filius, excepta innascibilitate (nam genitus est): A ρεύσας, οὐ τεμνουσὴν εἰς τρεῖς ἀνίσους ἢ ἰσας οὐσίας τε καὶ φύσεις τὴν μίαν φύσιν καὶ δύναμιν τῆς ἀπράστου θεότητος· ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῇ, ἢ ἅπαρ ἡ μία θεότης ἐστίν. ἔχουν οὐσία καὶ φύσις, χαρακτηρίζουσιν πρόσωπα· τούτέστιν, ὑποστάσεις· καὶ τὰ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν, ἔχουν πρόσωπον ἡνωμένα, τούτέστι μίαν ὑπόστασιν ὄντα, καὶ ἐνδὲς συμπληρωτικὰ προσώπου, τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ἥτοι φύσεως διαφέρουσιν· ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἀνθρωπίνης ἔχει καὶ σώματος, καὶ τῶν δύο καθ' ὑπόστασιν ἐστί· καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα σύνθετον. Οὐ γὰρ ἀλλήλοις ὁμοούσια ταῦτα τυγχάνουσιν, ἀλλὰ ὁμοούσια τὰ ἐν αὐτῇ ὑπόστασι.

Quæ igitur penes unam eandemque essentialiam sive naturam unita sunt (hoc est, quæ unius ejusdem essentialis sunt ac naturæ), omnino quidem inter se consubstantialia sunt, sed hypostasis personæque, seu subsistendi ratione, discreta. Consobstantialia quidem (sive mavis coessentialia) essentialis quæ in eis incommutabiliter in identitate naturali intelligitur, communitalis ratione, secundum quam nullus præ alio est id quod est ac nuncupatur; omnesque unam eandemque essentialis definitionem recipiunt ac rationem. Subsistendi autem ratione personisque discreta, personali, qua dirimuntur, diversitate, qua ratione alius ab alio discretus est, proprietatibus personam insignientibus, inter se non conveniunt; 318 sed suo quique proprietatum aceryo, singularissimam descriptionis suæ, qua persona est, infert rationem; secundum quam, nullam cum illis, quæ ejusdem nature sunt ac essentialis, communionem admittit. Quæ vero penes unam eandemque hypostasis seu personam unita sunt (quæ scilicet ea ratione qua uniuntur, unam eandemque hypostasis compleant ac personam), hæc quidem ejusdem inter se hypostasis sunt et personæ, sed diversæ essentialis. Ejusdem hypostasis ac personæ, personalis indivisæ unitatis, quæ ex eis per unionem completur, ratione, secundum quam proprietates alterutram partium ab essentiali sua communitate dividentes, secundum quod prima statim origine inter se conveniunt, ejus quæ ex illis hypostasis una completur atque persona, notæ propriæ sunt; quæ utique, earum inter se identitas intelligitur, quæ ne vel minimam admittat distinctionem, uti se res in hominis anima habet et corpore. Quæ enim proprietates, alicujus corpus a reliquis secerant corporibus, ac ejusmodi animam a reliquis animabus, dum per unionem concurrant, simul quidem ac semel ex eis completam hypostasis personamque insigniunt, ac a reliquis secerant. Petri verbi gratia aut Pauli: non tamen Petri iidem aut Pauli animam a suo corpore. Ambo enim (anima scilicet et corpus) unius, quæ ex eis secundum unionem completur, hypostasis seu personæ, ratione, idem inter se existunt; quod nempe

B Τὰ τοίνυν κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὐσίαν, ἔχουν φύσιν ἡνωμένα, τούτέστι μίαν καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα καὶ φύσεις, ὁμοούσια μὲν ἀλλήλοις πάντως εἰσι, καὶ ἐτεροπόστατα· ὁμοούσια μὲν, τῷ λόγῳ τῆς ἀπαρallάτως αὐτοῖς ἐν ταυτότητι φύσεως καὶ ἐνθεωρουμένης οὐσιώδους κοινότητος· καθ' ὅν οὐκ ἐστὶν ἄλλος ἄλλου· ἄλλον τοῦθ' ἕπερ ἐστὶ τὰ καὶ λέγεται· πάντας δὲ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχονται τῆς οὐσίας ὄρον τε καὶ λόγον. Ἐτεροπόστατα δὲ, τῷ λόγῳ τῆς αὐτῆς διακρίσεως προσωπικῆς ἐτερότητας, καθ' ὅν ἄλλος ἄλλου διακρίνεται, μὴ συμβαίνοντας ἀλλήλοις τὴν καθ' ὑπόστασιν χαρακτηριστικῶς ἰδιώματα· ἀλλ' ἕκαστος τῷ κατ' αὐτὴν ἀνθρώπῳ τῶν ἰδιωμάτων ἰδικώτατον τῆς οικίας καθ' ὑπόστασιν ἐπιτίθεται λόγον· καθ' ὅν τὴν πρὸς τὰ ὁμοφυῆ καὶ ὁμοούσια κοινωνίαν οὐκ ἐπιδέχεται. Τὰ δὲ κατὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἔχουν πρόσωπον ἡνωμένα, τούτέστι, τὰ μίαν καὶ τῆς αὐτῆς ὄντα συμπληρωτικὰ καθ' ἑνωσιν ὑπόστασεως, ὁμοπόστατα μὲν ἀλλήλοις εἰσι καὶ ἐτεροπόστατα. Ὁμοπόστατα μὲν, τῷ λόγῳ τῆς καθ' ἑνωσιν ἐξ αὐτῶν συμπληρουμένης προσωπικῆς ἀδιαίρετου μονάδος· καθ' ὅν τὰ διακρίνεται θάτερον τῆς κατ' οὐσίαν οικίας κοινότητος ἰδιώματα, κατὰ τὴν ἁμα τῷ εἶναι πρὸς ἄλληλα σύνθετον, ποιεῖται χαρακτηριστικὰ τῆς ἐξ αὐτῶν συμπληρουμένης μίας ὑποστάσεως· καθ' ἣν ἡ πρὸς ἄλληλα θεωρεῖται ταυτότης, τὴν οὐκ οὐκ μὴ ἀποδεχόμενη διαφορὰν· ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἀνθρωπίνης ἔχει καὶ σώματος. Τὰ γὰρ ἀφορίζοντα τὸ τινος σῶμα τῶν λοιπῶν σωμάτων, καὶ τὴν τοῦ τινος ψυχὴν τῶν λοιπῶν ψυχῶν ἰδιώματα, συνδράμονται καθ' ἑνωσιν, χαρακτηρίζει μὲν κατὰ ταῦτα ἁμα καὶ ἀφορίζει τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων τὴν ἐξ αὐτῶν συμπληρωθεῖσαν ὑπόστασιν, Πέτρου φέρεται εἶπεῖν ἢ Παύλου· ἀλλ' οὐ τὴν Πέτρου ἢ Παύλου ψυχὴν ἀπὸ τοῦ οικείου σώματος. Ἀμφοτέρω γὰρ ἀλλήλοις ταύτην ψυχὴν τε καὶ σῶμα, τῷ λόγῳ τῆς καθ' ἑνωσιν ἐξ αὐτῶν συμπληρουμένης μίας ὑποστάσεως· ὅτι μὴ καθ' αὐτὰ τούτων ἑκάτερον ὁπίστη θάτερον κεχωρισμένον, πρὸ τῆς ἐξ αὐτῶν εἰς γένεσιν εἰσὺς συνθέσεως. Ἄμα γὰρ γένεσις, ἁμα σύνθεσις, ἁμα καὶ ἡ κατὰ σύνθεσιν ἐξ αὐτῶν τοῦ εἶναι συμπληρωσις. Ἐτεροπόστατα δὲ, τῷ λόγῳ τῆς πρὸς ἄλληλα φύσεως ἐτερότητας· καθ' ὅν οὐδαμῶς ἐπιδέχονται

κατ' οὐσίαν τοὺς ἀλλήλων ὄρους τε καὶ λόγους· ἀλλ' ἑτερον καὶ ἕτερον ἀποδίδωσι θάτερον τῆς οἰκείας οὐσίας πρὸς τὸν θατέρον λόγον ἀσύνπτωτον· καθ' ὃν τὴν ψυχῆς καὶ σώματος οὐσιώδη σώζοντες διαφορὰν, οὐ συγχέομεν τὴν ἐξ αὐτῶν συμπληρουμένην ὑπόστασιν, τῇ πρὸς θάτερον θατέρου περιτροπῇ τε καὶ μεταβολῇ τῶν ἐξ ὧν συνετέθη μερῶν ἡγουν φύσεων, τὴν ἀφανισμὸν δεχομένην.

essentia suæ reddit rationem, quæ cum alterius ratione nunquam coincidat. Ea nimirum essentialē animæ ac corporis distinctionem servantes incolumem, quæ ex illis persona completa est, non confundimus: quæ plane abolenda sit, si partes seu naturæ componentes, alia in aliam convertantur ac commēent.

Εἰ δὲ κατὰ τὴν ἅμα πρὸς εἶδους γένεσιν ψυχῆς τε καὶ σώματος σύνθετον, ὃ εἰς ἀποτελεῖσθαι πέφυκεν ἄνθρωπος· τῷ μὲν λόγῳ τῆς τῶν οἰκείων μερῶν φυσικῆς κοινότητος, πρὸς ἄλλους ἀνθρώπους σώζων τὸ ὁμοούσιον· τῷ δὲ λόγῳ τῆς τῶν αὐτῶν ἰδιότητος, πρὸς τοὺς ἄλλους φυλάττων ἀνθρώπους τὸ ἕτερο-ὑπόστατον· ἐνούμενος μὲν τῇ κατὰ φύσιν κοινότητι τῶν οἰκείων μερῶν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, πρὸς οὓς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κατ' εἶδος ἐπιφέρεται φύσιν· διαιρούμενος δὲ τῇ καθ' ὑπόστασιν τῶν μερῶν ἰδιότητι τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, πρὸς οὓς ἕτερόν τε κατὰ τὴν ὑπόστασιν καὶ διάφορον ἐπιφέρεται πρόσωπον· ᾧ διακρίνεται λόγῳ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τὴν ἐνότητα τῆς οἰκείας προσωπικῆς ἀδιαρέτου μονάδος φυλάττων παντελῶς ἀδιάφορον· καὶ ᾧ τοῖς ἄλλοις ἐνοῦσθαι λόγῳ πέφυκεν ἀνθρώποις, τὴν διαφορὰν τῆς τῶν οἰκείων μερῶν οὐσιώδους ἑτερότητας σώζων ἀσύγχυτον· σαφῆς ἐντεῦθεν ἡμῖν, καὶ μηδὲν ἔχων γριψῶδες ὁ περὶ τῆς σαρκώσεως, ἡγουν ἐνανθρωπήσεως τοῦ ἐνὸς τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ προσκυνητῆς Τριάδος Θεοῦ Λόγου καθέστηκε λόγος, incarnati, factique hominis unius ὁ sancta et

A neutra harum partium ante speciei ex eis per compositionem ortum per se seorsim exstiterit ac producta sit. Simul enim ortus, simul compositio, simul et species, quæ per compositionem ex eis completur. Diversæ tamen essentialē, naturalis inter se diversitatis ratione; secundum quam, easdem inter se secundum essentialē definitiones non recipiunt ac rationes; sed quævis aliam, aliamque incolumem, quæ ex illis persona completa est,

Quod itaque, idcirco quod anima et corpus ad speciem progignendam simul conveniunt atque confluent, unus quis homo absolvatur; ejusmodi scilicet, **319** ut naturalis partium suarum communitalis ratione, eandem cum reliquis hominibus servet essentialē; earum vere proprietatis ratione, diversam ab illis omnibus atque discretam hypostasim obtineat atque personam (qui nempe naturali quidem partium suarum communitalē, hominibus reliquis uniatur, quibuscum unam eandemque specie nactus est naturam; personali vero partium proprietate, a reliquis hominibus dirimatur, a quibus diversam subsistendi ratione atque distinctam gerit personam; qua ratione ab hominum turba reliqua secernitur, personalis indivise monadis suæ unitatem omnino servans indistinctam; quaque illi comparatum ut hominibus reliquis uniatur, essentialis partium suarum diversitatis distinctionem itidem incolumem servans), hinc nobis clara ac perspicua, nullisque difficultatum nodis perplexa ac intricata, consubstantiali ac adoranda Trinitate, Dei Verbi

Ὅτι ὁ Χριστὸς ταῖς μὲν κατ' οὐσίαν τῶν οἰκείων μερῶν πρὸς τὰ ἄλλα κοινότητιν ἐνούμενος, τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν σωζομένην εἴχε διαφερόν· ταῖς δὲ τῶν μερῶν ἰδιότησι, τὸ καθ' ὑπόστασιν διεδείκνυτο ταυτὸν ὡς ὅλον, κοινὸν ἀμφοτέρω.

Διδάσκων διαρρήθην ἡμᾶς, ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγος τέλειος ὑπάρχων κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν, καὶ ἦν ταυτὸν ὅτι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι καὶ ὁμοούσιος, κατὰ τε τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν, καθ' ἣν ἕτερος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα καθέστηκε, τὴν προσωπικὴν ἀσύγχυτον σώζων διαφορὰν, σαρκωθείς ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τελείως ἐνηνθρώπησεν· τούτεστι, τέλειος γέγονεν ἄνθρωπος, κατὰ πρόκλησιν θελοντὶ σαρκῶς, ψυχὴν ἐχοίσας νοερὰν τε καὶ λογικὴν, ἐν αὐτῇ τὴν τε φύσιν λαβούσης καὶ τὴν ὑπόστασιν· τούτεστι, τὸ εἶναι τε καὶ τὸ ὑφ' ἑστάναι, κατ' αὐτὴν ἅμα τοῦ Λόγου τὴν σύλληψιν· ἐπειπερ αὐτὸς ὁ Λόγος ἀντὶ σποράς· μᾶλλον δὲ σπορὰ τῆς οἰκείας θεῶν εὐρίσθη σαρκώσεως, καὶ γέγονε κατὰ τὴν ὑπόστασιν σύνθετος, ὁ

Christum essentialibus partium suarum communitalibus extremis unitum, incolumem habuisse partium inter se distinctionem: partiumque proprietatibus, eandem ut totius, hypostasim seu personam, amborum exhibuisse communitalē.

Perspicue nos docens, Dei Verbum, cum secundum naturam ac essentialē perfectum esset, quæ idem cum Patre ac Spiritu, eisque consubstantialē est; itemque secundum personam et hypostasim quæ alius a Patre et Spiritu est, personalem inconfusam distinctionem incolumem servans, incarnatum ex Spiritu sancto, sanctaque Dei Genitrice semperque virgine Maria; perfecte hominem factum esse; carnis scilicet assumptione, anima intelligente ac utente ratione prædita; quæ in ipso naturam atque personam nacta esset, ut nempe una cum Verbo ab ipsa esset conceptione, vereque in illo existeret. Quod nempe Verbum loco seminis (seu pollinis ipsum semen) assumptæ ab eo carnis inventum est, factumque est persona compositum, quod natura simplex, omnique vacans compositione est, unum idemque in perennitate ca-

¹¹ Fr. διεδείκνυτο αὐτόν.

rum ex quibus **320** est, partium, immutabile perseverans, et indivisum ac inconfusum: quo scilicet personali ratione, partibus ex quibus compositum est, mediator existeret, extremorum in seipso neciens distantiam; *faciens pacem, Deoque* ac Patri per Spiritum naturam humanam reconcilians; tanquam nimirum vere Deus existens per essentiam, idemque vere natura factum homo secundum dispensationem: quod neque naturali partium suarum distinctione dividatur, nec personali ipsarum unitate confundatur; sed essentialis partium, ex quibus compositum est, communitatis ratione, Patri Matrique natura cointum, ipsarum inter se partium distinctionem incolumem servare monstraretur; personalisque partium suarum proprietatis ratione, ab extremis (Patre scilicet ac Matre) discretum, singularem prorsus personae suae indistinctam rationem, in suarum summa inter se partium personali identitate semper unam habere ostenderetur. Essentialis enim utriusvis partium cum extremis communitas, in una eademque persona, inconfusam utriusvis naturae incolumem servans distinctionem, unam utriusque ex unione naturam intelligendam, piis mentibus non dabat, ne essentialium partium totalis destitutio foret ac interitus, totius ex ipsis unius naturae per compositionem editio: quae videlicet non haberet, qua ratione naturalem extremorum cum partibus affinitatem servaret; quippe cum essentialem partium inter se, ex quibus facta compositio, distinctionem post unionem incolumem nullam retineret; sed unam hypostasim ac personam ex unione compositam, naturalem partium, ex quibus compositio, existentia sartam tectam visendam praebebat. Personalis autem utriusvis partium proprietates, ex quibus Christus ceu totum quoddam componatur, una cum essentiali communitate intellecta, communem partium notam, personam unam ex eis completam insignientem, absolvit. Communem enim carnis et deitatis arcana unione factam dicimus, quae harum concursu ac coitione, per naturalem unionem (veram scilicet ac realem) una Christi persona ac hypostasis completa eluxit. Communem autem voco, ut quae una eademque singularissima partium persona ex unione emergerit: seu quae potius una eademque nunc ac prius Verbi persona **321** sit; sed quae prius nullius causa, simplexque aut expers compositionis cum esset, postea ob causam carnis assumptione intelligentium more animalis immutabiliter vere composita facta sit: secundum quam ab extremis (Patre scilicet ac Matre) seunctus, secum ipse unitus est, ne vel minimam habens distinctionem; ne personalis partium identitatis totalis destitutio foret ac interitus, partium illius ratione distinctio, unionem personalem in duas personas dissolvens;

A κατὰ τὴν φύσιν ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος· εἰς καὶ αὐτὸς ἐν τῇ μονιμότητι τῶν ἐξ ὧν συνίσταται μερῶν διαμένων ἀτρέπτως, ἀδιαίρετος τε καὶ ἀσύγχυτος· ἵνα ἡ καθ' ὑπόστασιν μεσίτης τοῖς ἐξ ὧν συνετέθη μέρεσι· τὴν τῶν ἁφρων ἐν αὐτῷ συνάπτων διάστασιν· ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην· ὡς θεὸς ἀληθῶς κατ' οὐσίαν ὑπάρχων, καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς φύσει κατ' οἰκονομίαν γενόμενος· μήτε τῇ κατὰ φύσιν διαφορᾷ τῶν οὐκείων μερῶν διαιρούμενος, μήτε τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνόητι τῶν αὐτῶν συγχέομενος· ἀλλὰ τῷ μὲν λόγῳ τῆς κατ' οὐσίαν τῶν ἐξ ὧν συνετέθη μερῶν κοινότητος, Πατρὶ τε καὶ Μητρὶ κατὰ φύσιν ἐνούμενος, τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ἐξ ὧν συνετέθη μερῶν διεδείκνυτο σώζων διαφορὰν· τῷ δὲ λόγῳ τῆς καθ' ὑπόστασιν τῶν οὐκείων μερῶν ἰδιότητος, τῶν ἁφρων Πατρὸς τέ φημι καὶ Μητρὸς διακρινόμενος, τὸ μοναδικὸν τῆς οὐσίας ὑποστάσεως ἔχων διαφαίνεται παντελῶς ἀδιάφορον, ἐν τῇ πρὸς ἄλληλα κατ' ἁφρὸν προσωπικῇ ταυτότητι τῶν οὐκείων μερῶν διαπαντός ἐνιζόμενον. Ἡ γὰρ κατ' οὐσίαν πατέρου τῶν μερῶν πρὸς τὰ ἁφρα κοινότης, ἐν τῇ ἐνόητι τῆς μίαις ὑποστάσεως, ἀσύγχυτον τὸ διάφορον τῆς πατέρου διασώζουσα φύσεως, μίαν ἀμφοτέρων ἐκ τῆς ἐνώσεως τοῖς εὐσεβέσιν οὐκ ἰδίοις γνωρίζεσθαι φύσιν, ἵνα μὴ γίνηται παντελῶς κατ' οὐσίαν τῶν μερῶν ἀπογένεσις, ἢ κατὰ σύνθεσιν τῆς ἐξ αὐτῶν τοῦ ὅλου μίαις φύσεως γένεσις, οὐκ ἔχουσα πῶς τὴν φυσικὴν πρὸς τὰ μέρη τῶν ἁφρων φυλάξει συγγένειαν, μὴ σώζουσα τὴν κατ' οὐσίαν πρὸς ἄλληλα τῶν ἐξ ὧν συνετέθη μερῶν διαφορὰν μετὰ τὴν ἔνωσιν· ἀλλ' ὑπόστασιν μίαν παρήλθεν ὁρᾶν ἐκ τῆς ἐνώσεως σύνθετον, τῇ κατὰ φύσιν τῶν ἐξ ὧν συνετέθη μερῶν ὑπάρξει συντηρουμένην. Ἡ δὲ καθ' ὑπόστασιν πατέρου τῶν ὡς εἰς ὅλου τινὸς τοῦ Χριστοῦ σύνθεσιν μερῶν ἰδιότης, τῷ κατ' οὐσίαν κοινῷ συνεπινοουμένῳ, γνωρίσμα κοινὸν ἀπέτελεσε τῶν μερῶν, τὸ χαρακτηρίζον τὴν ἐξ αὐτῶν συμπληρωθεῖσαν μίαν ὑπόστασιν. Κοινὴν γὰρ σαρκὸς καὶ θεότητος κατὰ τὴν ἁρρήτων ἔνωσιν γεγενῆσθαι φάμεν, τὴν ἐξ αὐτῶν συνῶψ τῇ καθ' ἔνωσιν φυσικῇ, ἔχουν ἀληθῆ τε καὶ πραγματικῇ, συμπληρωθεῖσαν τοῦ Χριστοῦ μίαν ὑπόστασιν. Φημι δὲ κοινὴν, ὡς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῶν μερῶν ἰδιωτάτην ἐκ τῆς ἐνώσεως ἀποφανθεῖσαν ὑπόστασιν· μᾶλλον δὲ μίαν τοῦ Λόγου καὶ τὴν αὐτὴν ὑπάρχουσαν νῦν τε καὶ πρότερον· ἀλλὰ πρότερον μὲν ἀνατίως, ἀπλῆν τε καὶ ἀσύνθετον· ὕστερον δὲ δι' αἰτίας προσλήφει σαρκὸς νοερώς ἐψυχωμένης ἀτρέπτως γενομένην κατ' ἀλήθειαν σύνθετον· καθ' ἣν τῶν ἁφρων, Πατὸς τέ φημι καὶ Μητρὸς ἀφορίζομενος, πρὸς αὐτὸν ἔνωται, καθοτιοῦν οὐκ ἔχων διαφορὰν· ἵνα μὴ γίνηται παντελὴς τῆς καθ' ὑπόστασιν τῶν μερῶν ταυτότητος ἀπογένεσις, ἢ τῆς κατ' αὐτὴν τῶν μερῶν διαφορᾶς γένεσις, εἰς δύο ἀπροσωπικῇ διαλύουσα τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν· οὐκ

ἔχουσα πῶς δεῖται τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν προσωπικήν ταυτότητα σωζομένην, τῇ καθ' ὑπόστασιν διαφορᾷ πρὸς διὰ δύο προσώπων μεριζομένην.

Ὅτι τὰ μὲν καθ' ὑπόστασιν κοινὰ τῶν μερῶν, τὸ ὅλον ἦσαν τὸν Χριστὸν ἡγορήσαντες τῶν ἄκρων· τὰ δὲ καθ' οὐσίαν πρὸς τὰ ἄκρα κοινὰ τῶν μερῶν, ὡς ὅλον συνῆλθε τοῖς ἄκροις οὐσιωδῶς τὸν Χριστόν.

Οὐ γὰρ οἷς ἡγορήζετο τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἰδιώμασιν ἡ σὰρξ, τοῖς διετῆραι τὴν πρὸς τὸν Λόγον διαφορὰν· οὐτ' ἂν πάλιν, οἷς τοῦ Λόγου διέφεραν ἰδιώμασι, τοῖς καὶ ἡμῶν ἡγορήζετο. Ἄλλ' οἷς πρὸς ἡμᾶς ἡγορήζετο, τοῖς τὴν καθ' ὑπόστασιν πρὸς τὸν Λόγον διέσωζεν ἔνωσιν, ἔχουν ταυτότητα· καὶ οἷς ἡμῖν ἦν ὡς φυσικῶς, τοῖς δηλαδὴ τὴν πρὸς τὸν Λόγον σωζομένην εἶχεν οὐσιωδῆ διαφορὰν. Ὅπερ καὶ ὁ Λόγος, οἷς ἡγορήζετο τοῦ κοινου τοῦ θεότητος ἰδιώμασιν ὡς ὕψος καὶ Λόγος, τοῖς πρὸς τὴν σάρκα τὴν καθ' ὑπόστασιν διέσωζεν ἔνωσιν, ἔχουν ταυτότητα· καὶ οἷς ὡς θεὸς τὴν πρὸς τὴν σάρκα φυσικὴν εἶτρεν διαφορὰν, τοῖς Πατρὶ τε καὶ Πνεύματι κατ' οὐσίαν ἐνωμένοι· ἐπὶ ἡμεῖς τὴν τε πρὸς αὐτὸν καὶ τὰ ἄκρα διαφορὰν καὶ ταυτότητα· κοινότησι μὲν τῶν μερῶν κατὰ φύσιν τοῖς ἄκροις ἐνωμένοι, ἰδιότησι δὲ τῶν αὐτῶν, δηλαδὴ μερῶν, καθ' ὑπόστασιν τῶν ἄκρων διακριθέντες· ἐν μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ταυτότητι τῶν οὐσιῶν μερῶν, πρὸς αὐτὸν δεικνύς σωζομένην τὴν τῶν ἄκρων διαφορὰν· ἐν δὲ τῇ τῶν μερῶν κατ' οὐσίαν ἐτερίτητι, τὴν πρὸς τὰ μέρη τῶν ἄκρων ταυτότητα φυσικὴν ἐπιφερόμενος· εἰ δὲ ταῖς μὲν κοινότησι τῶν μερῶν ἦν ὡς τοῖς ἄκροις, ταῖς δὲ τῶν μερῶν ἰδιότησιν ἡγορήζετο τῶν ἄκρων· ὅλον ὡς οἷς ἦν ὡς τοῖς ἄκροις, τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν φυσικὴν εἶχε σωζομένην διαφορὰν. Οἷς δὲ διεκρίνετο τῶν ἄκρων, τὴν καθ' ὑπόστασιν τῶν μερῶν εἶχε ταυτότητα διαφανομένην.

Οὐκ οὖν ἑκατέρου τῶν ἐξ ὧν συνετέθη μερῶν ὁ Χριστὸς εἶχε, τὸ τε κοινὸν καὶ τὸ ἰδικόν· τὸ μὲν κοινόν, ἐν τῷ λόγῳ τῆς κατ' οὐσίαν πρὸς τὸ αὐτοῦ μέρη τῶν ἄκρων ταυτότητος· καθ' ὃν τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν σωζομένην εἶχε διαφορὰν· τὸ δὲ ἰδικόν, ἐν τῷ λόγῳ τῆς καθ' ὑπόστασιν ταυτότητος τῶν μερῶν, καθ' ὃν ἡγορήζετο τῶν ἄκρων, ἀσύγχυτον τὴν πρὸς αὐτὰ σώζων διακρισιν. Ἡ γὰρ ἀληθὴς καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις, ἑκατέρου τῶν εἰς ὅλου τινὸς συνθεσιν ἀλλήλοις συνεργουμένων μερῶν, κατὰ τὴν ἁμὰ πρὸς ὅλου τινὸς γένεσιν συνθεσιν, τὸ ἀφορίζον ἑκάτερον τῆς κατ' οὐσίαν κοινότητος ἰδιώμα, τῷ κοινῷ συμπαραλαβοῦσα, δεικνύσιν ἐνυπόστατον, ἀλλ' οὐχ ὑπόστατον· ὅτι μὴ καθ' αὐτὸ διωρισμένως ὑπάρχει τῶν ὁμογενῶν, ἢ τοῦ καθ' ἑνωσιν αὐτῷ πρὸς ὅλου τινὸς γένεσιν συνφεστώτος· ἀφορίζομενον· ὅπερ ἰδιονέστιν ὑποστάσεως. Τὸ γὰρ καθ' αὐτὸ διωρισμένως συνφεστώς ἐστιν ὑπόστασις· ἢ ἐπεὶ ὑπόστασιν εἶναι φησιν, οὐσίαν μετὰ ἰδιωμάτων· ἀριθμῶ τῶν ὁμογενῶν διαφέρουσαν· ὃ ἐνυπόστατον δὲ, τὸ καθ' αὐτὸ μὲν

A non habens scilicet quo partium inter se personalem identitatem incolumem ostenderet quam personalis distinctio in duas personas divideret.

Partium communia secundum personae rationem; totum, id est, Christum ab extremis dirimere; earumdem vero secundum essentiali rationem cum extremis communia, Christum ut totum cum extremis essentialiter conjungeret

Non enim quibus proprietatibus a reliqua hominum turba dirimebatur, illis distinctionem cum Verbo retinebat; nec vero rursus, quibus a Verbo distinguebatur, his quoque a nobis dirimebatur: sed quibus a nobis dirimebatur, illis unionem personalem cum Verbo, seu identitatem incolumem servabat; ac quibus naturaliter nobis erat unitus, illis nimirum essentiali a Verbo distinctionem ratam habebat. Quemadmodum etiam Verbum, quibus proprietatibus a communi deitatis tanquam Filius ac Verbum dirimebatur, his personalem cum carne unionem, sive identitatem, servabat; quibus autem ut Deus naturalem cum carne servabat distinctionem, illis Patri ac Spiritui sancto essentialiter unitum, diversam secum et cum extremis distinctionem identitatemque habebat; nempe, partium quidem communitatibus naturaliter cum extremis unitum, earumdemque (partium scilicet) proprietatibus, personaliter ab extremis discretum. Cum videlicet in personali partium suarum identitate, extremorum secum distinctionem incolumem ostenderet; inque partium essentiali diversitate, naturalem extremorum cum partibus identitatem inferret. Quodque adeo partium communitatibus, extremis unum erat, earumdemque proprietatibus ab extremis 322 dirimebatur; plane, quibus extremis uniebatur, illis partium inter se distinctionem naturalem incolumem habebat. Quibus item ab extremis dirimebatur, his in se elucens personalem partium identitatem servabat.

Igitur Christus utriusque naturae, ex quibus erat compositus, tum quod est commune, tum quod proprium, habebat: commune quidem, in essentiali extremorum cum suis partibus identitatis ratione, secundum quam, partium inter se distinctionem, et post unionem, incolumem habebat; proprium vero, in personalis partium identitatis ratione, secundum quam ab extremis dirimebatur, inconfusam ab illis discretionem servans. Vera enim personalis unio, cuiusque partium ad totum quoddam componendum coeuntium, ea ratione qua simul ad totius cuiusdam editionem conveniunt, proprietatem ab essentiali ambas communitate dirimentem, una cum communi assumens, ἐνυπόστατον efficit (velut dicas, vere in persona et hypostasi existens), sed non personam ac hypostasim; quod videlicet non per seipsum discrete seorsumque consistat; ab illa quae ejusdem generis sunt, sive ab eo, quod una cum illo ad totum quoddam constituendum consistit, se junctum: quod personae ac hypostasis est proprium. Quod enim per se seorsum ac discrete

vero existit, id vero persona est et hypostasis; siquidem hypostasim seu personam esse dicunt, essentiam cum proprietatibus; ab his quæ ejusdem generis sunt, numero distinctam. Ένυπόστατον αὐτὴν, id quod per se quidem minime consistit, sed in aliis consideratur, ejusmodi est species in individuis illi subjectis: vel quod etiam cum alio essentialiter distincto, ad totum aliquid constituendum compositionem inlit; quod nimirum, quantum proprietatibus dirimentibus, ab his quæ ejusdem sunt generis, distinguitur, tantum cum eo quod personaliter copulatum est, arctius unitur ac identificatur. Non enim, quibus proprietatibus, ab his, quæ ejusdem sunt generis, dirimitur, a conjuncto unaque vere existente, secernitur: sed quibus dirimentibus proprietatibus, ab his, quæ ejusdem essentie sunt, distinguitur, illis cum conjuncto unaque componente, quæ est per unionem, servat personæ identitatem; quæ scilicet una prorsus singularis persona existit. Quod ita in divina dispensatione (hoc est, incarnatione) **323** vera doctrina tradit. Quibus enim proprietatibus a nobis discreta identitate habebat; ac quibus a Patre et Spiritu

Non igitur Dei Verbi caro persona est. Nunquam enim prorsus, nec quantum nudæ mentis velox cogitatus præverterit, per seipsam proprietatibus dirimentibus ab eis quæ ejusdem sunt generis discreta fuit, vel in conjuncto personaliter Verbo, proprium a communi sejunctum habens; sed ένυπόστατος (ut vocant Græci) velut scilicet in ipso et per ipsum nacta esse, atque ejus caro per unionem facta, uniuque cum eo personaliter reddita; ejus scilicet proprietatis ratione, quæ dirimitur a reliqua hominum turba. Atque, ut clarius dicam, Verbi ipsius personaliter facta, quod proprium est, uti etiam quod essentialiter est commune, ejus et caro vere per unionem effecta est.

Christus, cum Deus perfectus, idemque homo perfectus esset, eorum, quæ erat, quod commune est, quodque proprium habebat, quibus extremorum secum unionem ac discretionem præstabat: extremorum quidem secum unionem, incolumes in se ipse ambas naturas, ex quibus compositus erat, astruens; extremorum vero ab ipso discretionem, personæ suæ singularitatem representans atque exhibens.

Siquidem enim Verbum, Deus natura cum esset, assumpta carne anima intelligente prædita citra omnem mutationem homo factum est, plane liquet, unus ex ambobus cum esset, ac per unum ambobus sibi vere vindicaret, eundem ipsum utriusque quod commune est, et quod proprium habuisse: quibus cum extremis et unionem et discretionem præstaret, ita nimirum ut partium suarum naturali inter se distinctione, essentialiter extremis uniretur, earumque personali identitate, ab extremis dirimeretur. Sin autem idem ipse et distinctionem habebat et identitatem, perspicuum est quod unum

οὐδαμῶς ὑπεστάμενον, ἐν ἄλλοις δὲ θεωρούμενον, ὡς εἶδος ἐν τοῖς ὄν· αὐτὸ ἀτόμους· ἢ τὸ ἐν ἄλλῳ διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ἄλλου τινὸς γένεσιν συντιθέμενον· ὅπερ καθ' ἑσὸν μὲν διαφέρει τοῖς ἀφορίζουσιν αὐτὰ τῶν κατ' οὐσίαν ὁμογενῶν ἰδιώμασι, τοσοῦτον τῷ συγκαίμενῳ καθ' ὑπόστασιν ἐνίσταται ταυτιζόμενον. Ὅδ γὰρ οἷς ἀφορίζεται τῶν ὁμογενῶν ἰδιώμασι, τοῦτοις διακρίνεται καὶ τὸ συγκαίμενον καθ' ἑνωσιν καὶ συνυφεστώτος· ἀλλ' οἷς διεκλήνοχε τῶν ὁμοουσίων ἀφοριστικὸς ἰδιώμασι, τοῦτοις πρὸς τὸ συγκαίμενον τὴν καθ' ἑνωσιν φυλάττει ταυτότητα τῆς ὑποστάσεως, ἐν τῷ πάντῃ μοναδικῷ τοῦ προσώπου συντηρουμένην· ὅπερ ἐστὶ τῆς θείας οἰκονομίας ἡγῶν σαρωσέως· ὁ ἀληθής· πρεσβεύει λόγος. Οἷς γὰρ ἡμῶν ἀφοριζόμενη διέφερον ἢ σὰρξ ἰδιώμασι, τοῦτοις τὴν πρὸς τὸν Λόγον καθ' ὑπόστασιν εἶχε ταυτότητα· καὶ οἷς ὁ Λόγος, Πατὴρ τε καὶ Ἡγεῦματος διέφερον ἰδιώμασιν, ὡς Υἱὸς ἀφοριζόμενος, τοῦτοις τὸ καθ' ὑπόστασιν πρὸς τὴν σάρκα, μοναδικὸν διεκλήρει σωζόμενον, μηδὲν λόγῳ παντελῶς διαρούμενον.

caro distinguebatur, illis personalem cum Verbo proprietatibus, tanquam Filius ab utroque discretus, omni prorsus ratione indivisam, incolumentem servabat.

Οὐκοῦν οὐχ ὑπόστασις ἡ τοῦ Θεοῦ Λόγος καθ' ἑστῆκε σὰρξ. Οὐδέποτε γὰρ, οὐδέσθιν ἐκινεῖται φιλήσας πέφυκε τάχος χωρεῖν, καθ' ἑαυτὴν τὸ παράπαν ὑπόστασις τοῖς ἀφορίζουσιν αὐτὴν ἰδιώμασι διακριμένη τῶν ὁμογενῶν, ἢ πρὸς τὸν συγκαίμενον καθ' ὑπόστασιν Λόγον, τοῦ κοινῷ τὸ ἴδιον ἔχοντα κεχωρισμένον· ἀλλ' ένυπόστατος ὡς ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτὸν λαβοῦσα τοῦ εἶναι τὴν γένεσιν· καὶ αὐτοῦ γενομένη καθ' ἑνωσιν σὰρξ, καὶ πρὸς αὐτὸν καθ' ὑπόστασιν ἐνιστάμενη, τῷ λόγῳ τῆς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἀφοριζούσης αὐτὴν ἰδιότητος. Καὶ σαφέστατον εἰπεῖν, αὐτοῦ τοῦ Λόγου καθ' ὑπόστασιν ποιουμένη τὸ ἴδιον· ὡς πού καὶ τὸ κατ' οὐσίαν κοινόν, οὐ καὶ σὰρξ ἀληθῶς καθ' ἑνωσιν γέγονεν.

Ὅτι Θεὸς ὑπάρχων τέλειος ὁ Χριστὸς, καὶ ἀνθρώπος τέλειος ὁ αὐτός, τῶν ἀπερὶ ἡ, εἶχε τὸ κοινὸν καὶ τὸ ἴδιον, οἷς πρὸς ἑαυτὸν ἐποιεῖτο τὴν τῶν ἁκρῶν ἑνωσιν καὶ διακρίσιν· τῇ μὲν πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσει τῶν ἁκρῶν, ἐν ἑαυτῷ σωζόμενος τὰς δὲ ἑν συντάξει δύο φύσεις πειστούμενος· τῇ δὲ πρὸς ἑαυτὸν διακρίσει τῶν ἁκρῶν, τὸ μοναδικὸν τῆς οὐσίας παριστάς ὑποστάσεως.

Εἰ γὰρ φύσει Θεὸς ὢν ὁ Λόγος προσλήφει σαρκὸς νοερώς ἐφυγομένης· εἶχα τροπὴς γέγονεν ἀνθρώπος, ὁ ἅλῳ ὡς ἐξ ἀμφοῖν εἷς, καὶ δι' ἑνὸς ἑαυτὸν κατ' ἀλήθειαν ἀμφοῦ πιστούμενος· ἀμφοτέρων εἶχαν ὁ αὐτός τὸ τε κοινόν, καὶ τὸ ἴδιον· οἷς τὴν πρὸς τὰ ἁκρὰ ἐποιεῖτο ἑνωσιν καὶ διακρίσιν· τῇ μὲν πρὸς ἄλληλα φυσικῇ διαφορᾷ τῶν οὐκείων μερῶν, κατ' οὐσίαν τοῖς ἁκρῶν ἐνωμένος· τῇ δὲ τῶν αὐτῶν, ὁρλονότι μερῶν, ταυτότητι, καθ' ὑπόστασιν, τῶν ἁκρῶν διακρινόμενος. Εἰ δὲ διαφορὰ εἶχεν ὁ αὐτός καὶ ταυτότητα, ὅλῳ ὡς ἐν καὶ δύο ἦν ὁ αὐτός. Ἐν μὲν, τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἀδιαίρετον

μονάδος· δύο δὲ, τῷ λόγῳ τῆς κατ' οὐσίαν πρὸς ἀλλήλα τῶν οὐσιῶν μερῶν καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἐτερότητος. ε' Διαφορὰ γὰρ ἐστίν, λόγος καὶ ὃν ἡ πρὸς ἀλλήλα τῶν σημασινομένων ἐτερότης σῶζεσθαι πέφυκεν, καὶ τοῦ πῶς εἶναι δηλωτικός. ζ' Ταυτότης δὲ ἐστίν, ἀπαρραλλεία καὶ ἥν ὃ τοῦ σημασινομένου λόγος· τὸ πάντῃ κείνηται μοναδικὴν, μηδὲν πρόσω διαφορὰς γνωρίζον.

Περὶ διαφορᾶς διδληφίς σύντομος· δι' ἧς δείκνται τὸ κατ' οὐσίαν ποσὸν τῶν ἡνωμένων ποσούμενον.

Εἰ τοίνυν σώζεται μετὰ τὴν ἑνωσιν ἐν Χριστῷ τῶν ἐξ ὧν συνετέθη μερῶν ἡ πρὸς ἀλλήλα κατὰ τὴν οὐσίαν διαφορὰ, σαφὲς ὑπάρχει τοῖς εὐσεβοῦσιν ἀποδείξεις, ὡς τὸ κατ' οὐσίαν ποσὸν μεμένηκε τῶν ἡνωμένων ἀμειψτον μετὰ τὴν ἑνωσιν, τὸν ἑκατέρου μέρους πρὸς θάτερον ἐν τῷ κατὰ σύνθεσιν ἐξ αὐτῶν ὅλῳ διασῶζον τῇ· οὐσίας· ὅρον τε καὶ λόγον ἀσύμπτωτον. Εἰ δὲ καὶ ἡ τοῦ ὅλου πρὸς τὰ οὐκεία μέρη, μᾶλλον δὲ φάναι σαφέστερον, ἡ πρὸς ἀλλήλα τῶν μερῶν κατὰ τὴν ἐξ αὐτῶν ὅλου σύνθεσιν ὑποστατικῇ διασώζεται ταυτότης· ὅλον ὡς οὐδὲν τῶν μέρη κατὰ τὴν ἐξ αὐτῶν συμπληρουμένην μίαν ὑπόστασιν, πρὸς ἀλλήλα παντελῶς διαφέρουσι. Καὶ λοιπὸν οὐδεὶς ἐστὶ λόγος δεῖξαι δυνάμενος, ἢ τὸ κατ' οὐσίαν διάφορον συγγεόμενον, ἢ τὸ κατ' ὑπόστασιν μοναδικὴν διαιρούμενον.

Κατασκευή πλατυτέρα τε καὶ συντομωτέρα περὶ διαφορᾶς καὶ ποσότητος, καὶ τοῦ δηλοῦντος αὐτὰς ἀριθμοῦ.

Οὐκοῦν εἴπερ διαφορὰν ἐπὶ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἑνωσιν λέγομεν, πάσῃ δὲ πάντως ἐξ ἀνάγκης διαφορὰ συνεισάγεσθαι πέφυκε ποσὸν, οὐ δηλωτικὸν τὸν ἀριθμὸν εἶναι γνωρίζον, εἰκότως πρὸς δῆλωσιν μόνην τῆς τῶν διαφερόντων διαφορᾶς μετὰ τὴν ἑνωσιν τὴν ἀριθμὸν παραλαμβάνοντες, οὐ διαιρούμεν τῷ ἀριθμῷ τὰ σημασινομένα παντελῶς, ἀλλὰ δηλοῦμεν σωζομένην τῶν ἡνωμένων τὴν ὑπαρξιν· ὅτι καὶ μόνου ποσοῦ δηλωτικός πᾶς· εἶναι πέφυκεν ἀριθμὸς, ἀλλ' οὐ δικός. Τὸ γὰρ μὴ ποιοῦν ἢ πάσχειν, πῶς ἀνείη τῆς οὐσίας σχέσεως κύριον· ἐπειδὴ μόνος οὐσίας ἐστὶ τὸ μὲν ποιεῖν· ὥσπερ καὶ τὸ πάσχειν συμβεβηκότος· ἤγουν ποιότητος· ἀφ' ὧν εἶναι, καὶ ἐξ ὧν τὰς σχέσεις, οἱ τῶν τοσούτων γυμνασται λόγων προτείνει φασί. Μᾶλλον δὲ σκοποῦσιν ἡμῖν ἀκριβέστερον, οὐδὲ τούτων, οὐσίας τε φημι καὶ συμβεβηκότος, καθεστῆκασιν ἔργον αἱ σχέσεις, ἀλλὰ τῆς πάντων ποιητικῆς αἰτίας τε καὶ δυνάμεως, καὶ λόγον ἐνδεμένης ἑκάστῃ τῶν γεγονότων τοῦ εἶναι συστατικὸν, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλα φυσικῆς παραστατικῆς οὐκαιώσεώς τε καὶ ἀλλοτριώσεως. Εἰ δὲ κυρίως αἱ σχέσεις οὐκ ἔχουσιν αἰτίαν ποιητικὴν αὐτῶν τὴν οὐσίαν, σχολῇ γ' ἀν τὴν ἀριθμὸν· δὲ καθὼ μὲν οὐκ ἐστὶν οὐσία, ποιεῖν οὐ δύναται παντελῶς· καθὼ δὲ συμβεβηκὸς, ἤγουν ποιότης οὐκ ἐστίν, πάσχειν οὐ πέφυκεν. Εἰ δὲ μήτε ποιεῖν, μήτε πάσχειν ὁ ἀριθμὸς πέφυκεν, ἄρα σημειῖν ἐστὶ ποσοῦ δηλωτικὸν, τῆς ἐν τῷ δηλούμενῳ ποσῷ σχέσεως οὐδεμίαν ποιοῦμε-

et duo idem erat; unum, personæ propriæ indivisæ unitatis ratione; duoque, 324 essentialis inter se suarum partium, post etiam unionem, diversitatis itidem ratione. Est enim distinctio, oratio qua eorum quæ significantur inter se diversitas incolumis servatur, modusque essendi declaratur. Identitas vero est, incommutabilis summaque similitudo, qua rei significatæ ratio prorsus singularis, nullo distinctionis modo explicata habetur.

De distinctione seu differentia brevis disquisitio; quæ ostenditur, incolumem esse essentialem eorum quantitatem, quæ unita sunt.

Siquidem igitur in Christo post unionem, earum, ex quibus compositus est, partium, essentialis inter se distinctio incolumis manet, perspicue piis probatum est, essentialem unitorum quantitatem post unionem nihil dispendii passam remansisse: quæ utriusvis partium, cum altera, in toto quod ex eis per compositionem conflatur, essentialem servet, tum definitionem, tum rationem incommutabilem. Sin autem etiam totius cum suis partibus, seu (ut verius loquar) partium inter se, ea ratione qua totum componunt, personalis identitas servatur incolumis; plane perspicuum est, partes, quatenus una persona ex eis completur, nihil prorsus inter se distinctas esse: jamque nulla probare possit ratio aut oratio, vel essentialem distinctionem confundi, vel personalem singularitatem dividi.

Fasior probatio, magisque in naturæ rationibus; de distinctione et quantitate, deque numero eas significante.

Siquidem igitur distinctionem in Christo post unionem dicimus, sicque omnino comparatum est, ut quavis data distinctione, necessario quantitas illi comes inducatur, cujus significandæ vim habere numerum non nescimus: merito, qui hac solum ratione numerum assumamus, ut eorum quæ distincta sunt, distinctionem post unionem significemus, nihil prorsus significata dividimus, sed eorum quæ unita sunt, incolumem essentiali esse declaramus: quod nimirum omnis numerus natura sua vim solum habeat significandæ quantitatis, non autem divisionis. Quod enim nec agit, nec patitur, quoniam modo cuiuscunque tandem habitudinis inducendæ causa 325 exstiterit? quandoquidem agendi vis, solius substantiæ est, uti etiam patiendi, accidentis (qualitatis scilicet) a quibus, et ex quibus procedere habitudines affirmant, qui in rebus ejusmodi serio versati sunt. Quinimmo, ne horum quidem (substantiæ scilicet et accidentis) habitudines opus sunt, sed universorum creatricis causæ ac potentiæ, quæ unicuique creatorum rationem indidit, id quod sunt constituentem, eorumque inter se naturalem seu necessitudinem, seu diversitatem ac dissidium exhibentem. Quod si propriæ ac vere habitudines, sui ipsarum auctorem ne quidem substantiam habent, longe est ut numerum habeant; qui nimirum qua ratione non est substantia, neque omnino facere quidquam potest: qua vero neque accidens

(id est, qualitas), neque ut patiatur comparatum habet. Sin autem numerus, neque ut faciat, neque ut patiatur comparatum habet; signum itaque est, cuius in eo vis, ut quantitatem notificet, non ut habitudinem in quantitate significata versantem exprimat ac representet. Neque enim genus est, quod de aliis praedicari possit, sed signum, ut dicebam, generis, quod de aliis praedicatur, exprimendi vim habens.

Atqui si numerus res ejusmodi est, cui nec agere comparatum sit, nec pati; palam est, quatenus quidem non agit, nullam vim significandae habitudinis habere (unionis scilicet aut divisionis), ad aliam enim, uti dicebam, hoc rationem attinet: quatenus vero non patitur, nec divisionem admittit. Per se enim omnis numerus indivisibilis est, qui motum sensum afficientem (alterationis vocant, quod est proprium qualitalis) minime recipiat. Nec contractionem ac dilatationem seu explicationem, quod substantiae proprium existit. Neque crementum ac decrementum, quod est proprium quantitalis. Si autem quantitalis, at non habitudinis (ejus enim quae simpliciter dicitur, non quae tali modo, quantitalis significandae numerus vim habet) palam est, numero nec ut faciat divisionem, nec ut unionem, comparatum esse; sed ut solummodo quantitatem notificet, quocumque tandem modo eam intellexerimus. Substantiae enim agere est, accidentis autem (id est, qualitalis) pati; quorum neutrum numerus est. Si enim esset substantia, etiam per se vere existeret, non indigens alio vi cuius **326** ac ope consisteret; si autem accidens (id est, qualitas) esset, aut differentiam specialissimam constitueret, generique complexus, subjecti definitionem colligeret, speciei quae, et non quantitalis intentionem praeberet; vel speciei conjunctus, differentiam communiter dictam induceret, individuumque quae sub eandem speciem reducuntur, aliorum ab aliis discretionem faceret: vel proprie dictam differentiam, in acervo omnium proprietatum, quae individuo insunt, praestaret; neque duntaxat alium ab alio, verum etiam diversum, aliisque prorsus imbutum accidentibus, eum, qui per eum significaretur, ostenderet. Sin autem nemo prorsus est, qui res definiendo numerum adhibeat, numerus neque substantia neque qualitas est. Quod si numerus horum nihil est, liquet illi neque ut agat comparatum esse, neque ut patiatur. Atqui si neutrum ei competit, merito neque unit prorsus, aut dividit, tanquam qui patiatur: sed cum solam quantitatem non attingit.

Sin autem numerus, quantitalis duntaxat notificandae vim habet, non ullius, quae ejus intelligatur, habitudinis; vox potius quaedam numerus est, ut ita dicam, et quantitali coherens appellatio. Igitur qui distinctionem in Christo post unionem dicit, omnino etiam cum distinctione eique assecram, eorum quae distincta sunt, quantitate intellexit. Quod enim prorsus simplex est, id vero nec distinctionis capax est; quod etiam idem omnino secum ac singulare, totumque ac prorsus absolutum est, ut de quo genus, quod est in quantitate, non prae-

Α νος ἑμψασιν· ὅτι μὴ γένος ἐστίν, ἄλλων κατηγορεῖσθαι δυνάμενος· ἀλλὰ σημεῖον, ὡς ἔφη, τοῦ κατ' ἄλλων κατηγορικῶς φερομένου γένους ἑμψατικόν.

Εἰ δὲ μὴ τὸ τε ποιεῖν, μήτε πάσχειν ὁ ἀριθμὸς ἔχει, ὁμολῶν ἐστίν, ὅτι καθὼ μὲν οὐ ποιεῖ, οὐδέ τι τῆς οὐσίας οὐκ ἐστὶ θεληματικὸς, τοῦτέστιν ἐνώσειος ἢ διαίρεσιος· ἐτέρου γάρ, ὡς ἔφη, λόγου τοῦτο καθέστηκε· καθὼ δὲ πάσχειν οὐ πέφυκεν, οὐ διαίρεται. Καθ' αὐτὸν γὰρ ἀδιαίρετος· ἐστὶ πᾶς ἀριθμὸς, τὴν κατ' ἄλλοις οὐκ ἐπιδεχόμενος κίνησιν, ὅπερ ἴδιον ὑπάρχει ποιότητος· οὔτε συστολὴν καὶ διαστολὴν, ὅπερ ἴδιον οὐσίας καθέστηκεν· οὔτε μὴν αὐξήσιν καὶ μείωσιν, ὅπερ ἴδιον ἐστὶ ποσότητος. Εἰ δὲ ποσότητος, ἄλλ' οὐ σχέσιος· μόνῃ γὰρ τῆς ἀπλῶς, ἄλλ' οὐ τῆς πῶς λεγομένης ποσότητος, ὁ ἀριθμὸς ὑπάρχει σημαντικὸς· ὁ μὲν ὡς οὔτε διαίρεσιν, οὔτε μὴ ἐνωσιν ὁ ἀριθμὸς ποιεῖν πέφυκεν, ἀλλὰ μόνῃ ποσότητος δῆλωσιν, ὡς· ὅ· ἂν ταύτην ὑπάρχουσαν ἐνωσίσωμεν. Οὐσίας γάρ, ὡς ἔφη, ἐστὶ τὸ ποιεῖν, καὶ συμβεβηκότος ἡγρουν ποιότητος τὸ πάσχειν· ὡν οὐδέτερον ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς. Εἰ γὰρ ἦν οὐσία, καὶ αὐθυπόστατον ἦν, μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς οὐσίαν· εἰ δὲ συμβεβηκὸς ἦν ἡγρουν ποιότητος, ἢ τὴν ἰδιαιτάτα διαφορὰν ἐποίει, καὶ τὸν ὁρισμὸν τοῦ ὑποκειμένου συνῆγε τῷ γένει συμπλεκόμενος, καὶ ὁμολῶν εἶδους, ἄλλ' οὐ ποσού παρεῖχεν· ἢ τὴν κοινῶς διαφορὰν τῷ εἶδει συναπτόμενος εἰσήγε· καὶ τὴν ἄλλου πρὸς ἄλλον τῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ εἶδος ἀναγομένων ἀτόμων ἐποίει διάκρισιν· ἢ τὴν ἰδίως λεγομένην διαφορὰν, ἐν τῷ ἀθροισμῷ τῶν ἐν τῷ ἀτόμῳ πάντων ἰδιωμάτων ἐποίει· καὶ οὐκ ἄλλον ἀπ' ἄλλου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοιον ἐξ ἄλλου δεικνύμενον τὸν δι' αὐτοῦ σημαίνμενον. Εἰ δὲ τοῖς ὁρισμοῖς τῶν πραγμάτων παντελῶς οὐδεὶς συμπαλαμβάνει τὸν ἀριθμὸν, οὐκ ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς οὔτε οὐσία, οὔτε ποιότης. Εἰ δὲ τούτων μὴδὲν ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς, ὁμολῶν ὡς οὔτε ποιεῖν πέφυκεν, οὔτε πάσχειν· εἰ δὲ τὸ ποιεῖν οὐκ ἔχει καὶ τὸ πάσχειν ὁ ἀριθμὸς, εἰκότως· οὔτε ἐνοὶ τὸ παράπαν, οὔτε διαίρεται ὡς ποῖων· οὔτε μὴν ὡς πάσγων διαίρεται παντάπασιν· ἀλλὰ μόνῃ τῆς τῶν πραγμάτων ποσότητος ποιούμενος δῆλωσιν, τῆς αὐτῶν οὐκ ἐφάπτεται σχέσεως.

tanquam qui faciat; neque vero omnino dividitur, rerum significet, earum habitudinem modumque

Εἰ δὲ μόνῃ ποσότητος, ἄλλ' οὐ τῆς οὐσίας κατ' αὐτὴν νοουμένης σχέσιος· ὁ ἀριθμὸς ὑπάρχει θεληματικὸς, φωνὴ τίς ἐστὶν μάλλον, ἢ οὕτως εἶπω, καὶ προσηγορία ποσῇ προσφυῆς ὁ ἀριθμὸς. Οὐκοῦν ὁ διαφορὰν ἐπὶ Χριστοῦ λέγων μετὰ τὴν ἐνωσιν, καὶ ποσὴν πάντως τῇ διαφορᾷ συνεπινόησε τῶν διαφορώντων. Τὸ γὰρ παντελῶς ἀπλοῦν, καὶ διαφορὰς ἀνεπιδέκτον· ὅτι καὶ πάντα ταυτὸν αὐτῷ καὶ μοναδικόν, καὶ ὅλον καὶ ὅλος ἀσχετόν, ὡς τὸ ἐν ποσῇ γένος οὐκ ἔχον κατηγορούμενον· καὶ διὰ τοῦτο παντελῶς οὐκ ἀριθμούμενον· ὁ δὲ τῇ διαφορᾷ ποσὴν

dicetur; quodque proinde omnino non numeretur. Qui autem una cum distinctione quantitatem intellexit (neque enim prorsus cognosci distinctio potest omnis expers quantitatis) is, ut solum notificet, non ut dividat, quantitatem, quæ distinctioni comes intelligitur, numerum usurpando, nihil fines veritatis exit, dum quantitatem necessario distinctioni assecum numeri adiectione ostendit; quandoquidem, uti dicebam, omnis quovis modo dicta distinctio, quantitatem habet; cujus vim notificandæ numerum

327 Sin autem propensius veritatem colit, qui quantitatem, quæ una cum distinctione illique comes necessario intelligatur, ad mysterii astruendam fidem, numeri indicatione significat, ne unitorum confusione profiteri videatur; quidni iustum æquumque sit, quorundam sententia, ut idcirco in Christo post unionem inconfuse incolumium essentialem quantitatem confutandam existimemus, quod numero comparatum sit (uti pluribus explicavit oratio) ut distinctionis nota sit, non divisionis? Siquidem igitur essentialis cujusque partium unitarum ratio post unionem indetrata mansit ac labis pura, nihil ipsa in alterius essentialis rationem transiens aut definitionem; perspicue omnino Christi deitas, essentialiter deitas mansit, in carnis essentiali minime transmutata, vicissimque ejus humanitas essentialiter humanitas perseveravit, absque eo quod ulla ei mutatio in deitatis naturam acciderit. Quod si nec Christi deitas, nec ejus humanitas in se invicem commigrarunt, idcirco quod personaliter unitæ sunt, sed naturæ, ut auctor est magnus Cyrillus, inconfuse manserunt; plane liquet distinctionem esse incolumium in Christo post unionem naturarum, nequeque eat inficias. Sin autem incolumium in Christo post unionem existit distinctio, nec omnino fieri potest ut illa intelligatur absque quantitate, sane dicatur quantitas, ut eorum quæ distincta sunt distinctio notificetur, ne nuda quasi voce inanique sono constantem, non veram distinctionem sentire videamur. Nudam enim ac voce distinctarum reipsa subjectam veritatem non

Nos igitur, qui nunquam vere ac proprie idem esse hypostasim (subsistentiam scilicet seu personam) et naturam, juxta Patrum doctrinam, dicamus, uti in superioribus probavit oratio; pie in Christo cum identitatem, tum distinctionem sentimus: alteram quidem ratione unius personæ, qua idem Deum Verbum confitemur cum sua carne, ne scilicet personæ accessionem accipiat laudatissima Trinitas, itaque quaternitas; alteram vero, essentialis eorum, ex quibus Christus est, diversitatis ratione, secundum quam ejus partes, haud prorsus alia in aliam transmigrant. Nunquam enim idem essentialiter **328** deitas humanitasque exstiterint, ne creatum aliquid per unionem deitati congenerum et coessentialiter adinittatur. Naturam enim natura

coessentialē dicere, insanā mentis delirium non nescimus. Natura enim nunquam naturā congenē sit et coessentialis. Congenēum enim et coessentialē, de illis duntaxat individuis dicere consuevimus, quæ in eadem specie ad essentialiā unam revocantur.

Qui non idem naturam ac hypostasim (id est personam) dicit, pie in Christo unitatem ac distinctionem profiteri; quarum alteram ex personæ ratione; alteram ex naturæ credat proficisci.

Hanc nos confessionem tenentes, nec naturarum post unionem distinctionem negamus, qui naturas, ex quibus unus Christus compositus est, post unionem inconfusas mansisse credamus; nec vero unionem personalem nescimus, qui unum ex sancta et consubstantiali ac adoranda Trinitate, Christum confiteamur. Sed et eorum ex quibus est Christus vere in eo incolumium, distinctionem absque ulla dissectione ac confusione post unionem numeri adjectione notificamus, ut Apollinarij atque Eutychis confusionem e medio tollamus: quodque unionem personalem noverimus, unam Dei Verbi naturam incarnatam, carne ejusmodi, quæ anima intelligenti prædita sit, adversus Nestorij divisionem clara voce obtendimus; peræque scilicet Apollinarij confusionem (eorum quæ unita sunt; post unionem negantis essentialē distinctionem, atque idem cum Verbo carnem effectam per unionem, docentis) Nestorijque divisionem (personalem in Christo distinctionem astruentis, ac Verbi cum carne personalem identitatem scindentis) caventes.

Severum, qui idem naturam et hypostasim (seu personam) esse doceat, ex unione confusionem, exque distinctione divisionem facere, qua utraque, tum Trinitatis rationem in quaternitatem distrahere monstratur, tum unitatis mysterium in 329 duas deitates scindere, omnemque Christo essentialē existentiam ac veritatem blasphemē monstretur adimere.

Severus autem, qui idem vere ac proprie essentiali et hypostasim, naturamque et personam in divina incarnatione statuit, nec unionem inconfusam novit, tametsi eam se docere simulet; nec indivisam distinctionem expedit, quanquam hoc quoque gloriētur, sed unionem quidem Apollinarij sensu, confusionem facit; distinctionem vero, Nestorij errore, abalienationem. Nam si persona et natura idem sunt, nulla ratione ejus sententia, caro idem cum Verbo erit, aut quid ab illo distinctum. Dicendo enim velut in naturali qualitate distinctionem in Christo post unionem, ipse quoque una cum Nestorio unionem dividere invenietur, qui personalem carnis a Verbo distinctionem post unionem inducat: quod nimirum illius sententia, distinctio ut in naturali qualitate non aliter intelligi possit, quam quæ in qualitate personali existit, si modo idem sunt natura et persona, seu hypostasim. Necesse enim est, cum dicat distinguere quasi in qualitate naturali, ut et quasi in personali

A γάρ φύσει ποτ' ἂν φύσις ὁμοφύτης καὶ ὁμοούσιος. Τὸ γὰρ ὁμοφύτης καὶ ὁμοούσιον, ἐπὶ μόνων τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος πρὸς μίαν οὐσίαν ἀναγομένων ἀτόμων λέγεσθαι πικρῶς.

Ὅτι ὁ μὴ ταυτὸν φέρον λέγων καὶ ὑπόστασιν, εὐσεβῶς ἐπὶ Χριστοῦ λέγει τὴν ἑνωσιν καὶ τὴν διαφορὰν· τὴν μὲν καθ' ὑπόστασιν εἶναι πιστεύων, τὴν δὲ κατὰ φύσιν.

Ταύτην ἔχοντας τὴν ὁμολογίαν ἡμεῖς, οὕτε τὴν τῶν φύσεων διαφορὰν ἀρνούμεθα μετὰ τὴν ἑνωσιν, ἐξ ὧν ὁ εἰς συντέθη Χριστὸς, ἀσυγχύτους μεμενηκίναί τὰς φύσεις πιστεύοντες· οὕτε τὴν καθ' ὑπόστασιν ἀγνοοῦμεν ἑνωσιν, ἐνᾷ τὸν Χριστὸν τῆς ἁγίας B καὶ ὁμοούσιον καὶ προσκυνητῆς ὁμολογοῦντες· Τριάδος. Ἀλλὰ καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ κατ' ἀλήθειαν σωζομένων, διὰ τομῆς καὶ συγχύσεως μετὰ τὴν ἑνωσιν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ποιοῦμεν κατάδηλον, πρὸς ἀναίρεσιν τῆς Ἀπολιναρίου καὶ Εὐτυχίου συγχύσεως· καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνωσιν ἐπὶ γινώσκομεν, διαπρυσίῳ τῇ φωνῇ τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγον φύσιν σεσαρκωμένην, σαρκὶ ψυχῇ ἐχοῦσῃ τὴν νοερὰν κατὰ τῆς Νεστορίου προβαλλόμεθα διαίρεσιν· ἐπίσης καὶ τὴν Ἀπολιναρίου φεύγοντες σύγχυσιν· τὴν τῶν ἐνωθέντων φυσικὴν ἀρνούμενου διαφορὰν μετὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ ταυτὸν τῷ Λόγῳ κατὰ φύσιν τὴν σάρκα προσδεύοντος διὰ τὴν ἑνωσιν· καὶ τὴν Νεστορίου διαίρεσιν, ὑποστατικὴν ἐπὶ Χριστοῦ τὴν διαφορὰν καταγγέλλοντος, C καὶ τὴν σαρκὸς καθ' ὑπόστασιν πρὸς τὸν Λόγον ταυτότητα διατήμοντος.

Ὅτι· Σαύηρος ταυτὸν εἶναι λέγων φέρον καὶ ὑπόστασιν, σύγχυσιν ποιεῖ τὴν ἑνωσιν, καὶ διαίρεσιν τὴν διαφορὰν· καθ' ἣν δείκνυται, τὸν τε τῆς Τριάδος εἰς τετράδα προσώπων διαστέλλων τὸν Λόγον· καὶ τὸ τῆς μονάδος εἰς θεοτήτων δυάδα τέμνων μυστήριον· καὶ ἀδούσης τὸν Χριστὸν βλασφημῶς ἐκβάλλων οὐσιώδους ὑπάρξεως.

Σαύηρος δὲ ταυτὸν κυρίως οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, φύσιν τε λέγων καὶ πρόσωπον ἐπὶ τῆς θείας σαρκώσεως, οὕτε τὴν ἑνωσιν οὐδὲν ἀσύγχυτον, καὶ προσποιεῖται λέγειν· οὕτε τὴν διαφορὰν ἀδιαίρετον, καὶ εἰ καὶ τοῦτο κομπάζων διέξεισιν· ἀλλὰ τὴν μὲν ἑνωσιν σύγχυσιν κατὰ τὸν Ἀπολιναρίου ἀπεργάζεται· τὴν δὲ διαφορὰν ἀλλοτρίωσιν κατὰ τὸν Νεστόριον. Εἰ γὰρ ταυτὸν ἐστὶν ὑπόστασις καὶ φύσις, οὐδὲν τρόπον κατ' αὐτὸν ἡ σὰρξ ἐστὶν τῷ Λόγῳ ταυτὸν ἢ ἑτερον. Λέγων γὰρ τὴν ὡς ἐν ποιότητι φυσικῇ διαφορὰν ἐπὶ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἑνωσιν, Νεστορίῳ τὴν ἑνωσιν καὶ αὐτὸς συνδιαίρων εὐρεθήσεται, καθ' ὑπόστασιν τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν Λόγον τὴν διαφορὰν ἐπάγων μετὰ τὴν ἑνωσιν· ὡς οὐκ ἂν ἄλλως τῆς ὡς ἐν ποιότητι φυσικῇ διαφορᾶς νοεῖσθαι κατ' αὐτὸν δυναμένης, ἢ ὡς ἐν ὑποστατικῇ ποιότητι διαφορᾶς, εἰπερ ταυτὸν φύσις ἐστὶν καὶ ὑπόστασις. Ἀνάγκη γὰρ ἔχει λέγων τὴν ὡς ἐν ποιότητι φυσικῇ διαφορὰν, καὶ τὴν ὡς ἐν ὑποστατικῇ ποιότητι προσεπάγειν διαφορὰν· ἵνα δείξῃ ταυτὸν οὐσαν τῇ φύσει τὴν ὑπό-

οτασιν. Εἰ δὲ τὴν καθ' ὑπόστασιν οὐ λέγῃ ⁷⁸ δια-
φορὰν μετὰ τὴν ἔνωσιν, φοβούμενος τὴν διαίρειν-
μῆδ' τὴν φυσικὴν λεγέτω διαφορὰν μετὰ τὴν ἔνωσιν,
εἰπερ αὐτῷ διέγνω στοιχεῖν, καὶ οὐς αὐτὸς αὐτῷ
διωρίσατο κανόνας φυλάττειν ἐποιοῦσιν· ἐπειδὴ
ταυτὸν οἶδεν ἀλλήλαις, ὅπως τε καὶ λόγῳ τὴν φύσιν
καὶ τὴν ὑπόστασιν. Εἰ δὲ κατ' ἄμφω, λέγω δὲ τὴν
φύσιν καὶ τὴν ὑπόστασιν, οὐκ ἔχει διαφορὰν, ὥς
Σαυῆρ' ὁκεῖ, πρὸς τὸν Λόγον ἢ σὰρξ, ἔστω σαφῶς
ἡ αὐτὴ τῷ αὐτῷ ὁμοούσιός τε καὶ ὁμουπόστατος
κατὰ τὴν Ἀπολιναρίου ληρωδίαν. Καὶ εἰ μὲν ὁμοού-
σιός ἐστι τῷ Λόγῳ ἢ σὰρξ, ἔσται καὶ τῷ Πατρὶ καὶ
τῷ Πνεύματι ὁμοούσιος, καὶ ἡ Τριάς φανήσεται
γινόμενη τετράς· ἐπειδὴ τὰ ὁμοούσια τὴν καθ' ὑπό-
στασιν οὐκ ἐπιδέχονται πρὸς ἀλλήλα σμῆδασιν. Εἰ
δὲ ὁμουπόστατός ἐστι τῷ Λόγῳ ἢ σὰρξ, ἔσται πρὸς
τὸν ἑτεροούσιον. Τὰ γὰρ ὁμουπόστατα, τὸν πρὸς
ἀλλήλα τῆς οὐσίας λόγον πάντῃ τε καὶ πάντως διά-
φορον ἔχουσιν. Εἰ δὲ πρὸς τὸν Λόγον ὡς ὁμουπόστα-
τος μετὰ τὴν ἔνωσιν, ἑτεροούσιός ἐστιν ἡ σὰρξ, εἰ·
δύο φύσεις ὁ Χριστὸς τεμνόμενος εὐρεθήσεται κατὰ
Σαύηρον μετὰ τὴν ἔνωσιν· εἰπερ πάντως κατ' αὐτὸν
διαίρεσις ὁ ἀριθμὸς κέκτηται δύναμιν. Οὕτω πᾶν
τὸ τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενον, εὐπερίτρεπτόν ἐστιν αὐ-
τῷ καὶ εὐπερίπτωτον.

nino juxta illum, ea vis numeri est, ut divisionem inducat. Sic quidquid cum veritate pugnat, ipsum se facile evertit atque impingit.

Εἰ δὲ μίαν φύσιν λέγων Χριστοῦ μετὰ τὴν ἔνωσιν
σύνθετον, τὴν ὡς ἐν ποιότητι φυσικῇ ὁκεῖ προσρί-
πτειν αὐτῇ διαφορὰν· πρῶτον μὲν καθὼς φύσις σύν-
θετος, οὐδενὶ τῶν δυτῶν ἔσται παντελῶς ὁ Χριστὸς
ὁμοούσιος· εἰπερ κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν εἰς καὶ μό-
νος ἐστὶν ὁ Χριστὸς. Φύσις γὰρ φύσις, καθὼς εἰρη-
ται, οὐκ ἂν εἴη ποτ' ἂν παντελῶς ὁμοούσιος. Τινὲ
δὲ τῶν δυτῶν οὐκ ὦν ὁμοούσιος, οὔτε θεός ἐσται
παντελῶς ὁ αὐτός, οὔτε μὴν ἀνθρώπος· ἢ εἰπερ θεός,
ἔσται πολυθεός ὁ τοῦτο πρεσβεύων, ὥς ἀσυνδέτου
μὲν φύσις ὡς ἀπλῆς λέγων Θεὸν τὸν Πατέρα καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον· συνθέτου δὲ φύσις ὡς οὐκ ἀπλῆς
λέγων Θεὸν τὸν Χριστόν, καὶ δύο θεότηας καταγ-
γέλλων δειχθήσεται· μίαν ἀπλῆν, καὶ μίαν σύνθε-
τον.

Ἐπειτα δὲ τὴν ὡς ἐν ποιότητι φυσικῇ λέγων δια-
φορὰν, εἰ μὲν ὑποκείμεθα λέγῃ ⁷⁹ ταῖς διαφοραῖς
ποιότησι τὰς φύσεις ὧν εἰσιν αἱ ποιότητες, δύο φύ-
σεων καθὼς δειχθήσεται μετὰ τὴν ἔνωσιν ποιούμε-
νος ὁ λόγος· ὦν κατηγωνίστατο, συνήγορος καὶ μὴ
θέλων γινόμενος. Εἰ δὲ φιλῶν ποιότητων χωρὶς τῶν
πραγμάτων εἶναι λέγῃ ⁸⁰ τὴν διαφορὰν, τούτων λε-
γέτω καὶ τὴν ἔνωσιν. Ὡς γὰρ ἡ διαφορὰ μετὰ τὴν
ἔνωσιν, τούτων προδήλως ἡ ἔνωσις· καὶ δι' ὧν
συλλαβῶν Ἐπικυρίου τὸν αὐτοματισμὸν (e), καὶ

A qualitate distinctionem adjungat, ut inde idem esse
personam cum natura conficiat. Sin autem perso-
nalem distinctionem non dicat post unionem, velut
qui divisionem timeat, ne naturalem quidem di-
stinctionem post unionem dicat, siquidem sibi con-
sentaneæ loqui novit, ac quæ sibi præstituit regu-
las, observare studeat; quippe cum idem inter se,
definitione pariter ac ratione naturam atque perso-
nam velit. Sin autem utriusque ratione (naturam
scilicet atque personæ) carnem inter ac Verbum,
uti Severo placuit, non cadit distinctio; sit plane
eadem ipsa illi coessentialis ejusdemque personæ,
uti delirat Apollinarius. Ac siquidem caro, Verbo
sit coessentialis, erit et Patri et Spiritui coessen-
tialis: ac quæ Trinitas est, quaternitas palam eva-
serit; quippe cum ea, quæ ejusdem essentia sunt
ac substantia, in una persona ac hypostasi non
convenient. Sin autem caro, unius cum Verbo per-
sonæ est ac hypostasis post unionem, diversæ caro
ab eo essentia erit. Quæ enim ejusdem personæ sunt,
essentia inter se rationem omnino prorsusque
distinctam habent. Sin denique caro, idcirco quod
ejusdem personæ est, diversæ a Verbo existit es-
sentia, inveniatur Christus post unionem in duas
scissus naturas, in sententia Severi; siquidem om-
nino juxta illum, ea vis numeri est, ut divisionem inducat. Sic quidquid cum veritate pugnat, ipsum se facile evertit atque impingit.

Sin autem dicendo unam Christi naturam post
unionem compositam, distinctionem velut in na-
turali qualitate se ei tribuere existimat: pri-
mum quidem, qua ratione natura composita, nulli
prorsus rei Christus erit consubstantialis, siquidem
essentialiter ac natura unus solusque Christus est.
Ut enim natura naturæ consubstantialis sit, uti
dictum est, nunquam omnino fiat. Cum autem
nulli rei sit consubstantialis, neque omnino idem
ipse Deus fuerit, sed neque homo; vel si Deus,
qui id asserat, plurium deorum errore tenebitur,
qui Deum Patrem et Spiritum sanctum naturæ dic-
cat immunis a compositione, velut nimirum sim-
plicis; Deum autem Christum, compositæ, velut
non simplicis, duplicisque adeo deitatis, quarum
altera simplex, altera composita sit, assertiorem
eum esse liquebit.

D Præterea, dum quasi in naturali qualitate distin-
ctionem dicit, siquidem distinctis diversisque quali-
tatibus naturas, quarum sunt qualitates, subjici di-
cit, duas et ipse post unionem naturas significasse
monstrabitur; eorum vel imprudens nolensque pa-
tronus effectus, in quos dimicabat. Sin autem nu-
darum qualitatum, nullis reipsa substratis rebus,
distinctionem esse dicit, harum quoque unionem
asserat. Quorum enim distinctio est post unionem,
eorum plane est et unio. Sicque paucarum sylla-

VARLE LECTIONES.

⁷⁸ Fr. λέγει. ⁷⁹ Fr. λέγει. ⁸⁰ Fr. λέγει.

NOTE.

(e) Ἐπικυρίου τὸν αὐτοματισμὸν. Sic bene
add. Venet. cum esset επικυρούται, nullo sensu.

Casus ille Epicuri in eo videtur, quod corpora in-
ter se concurrerent et confunderent, eademque

barum ambitu Epicuri casum; Manetisque fallacem phantasiā inexit, cui Christus non ipsis vere rebus existat, sed inanibus qualitatibus. Atque adeo sola Christus qualitate, non reipsa Deus erit. Immortalitas enim ac mortalitas, quarum post unionem disinctionem esse affirmat; naturarum sunt earumque affectiones, non ipse naturæ. Ubi enim mortalitas, non existente qui moriatur? aut immortalitas, deficiente natura, quam mors non attingat? At inconsulta vere res nequitia, quodque sapiens esse videatur, ingentem dementiæ vim efficere nata. Præstetque viris prudentibus ac catis, adversus eos, qui ejusmodi sunt, silentium colere, quam ut et ipsi illos confutando, mysterio videantur illudere. Ac sane Severus ita sentiens de Christo, cum suis decretis placitisque commortuus est.

Brevis fidei expositio, rectaque veræ Patrum confessionis defensio.

Nos autem non sic sentimus, non sic credimus, *Neque hæc est pars Jacob*, ait qui dixit²; sed ex duabus naturis (deitate scilicet et humanitate) ad proprium quod attinet essendi modum, perfectis, unum Christum compositum (unam scilicet ejus personam) conflantes, inconfusas mansisse, ac nec minima divisione post unionem scissas, naturas credimus. Qui enim Christum esse credamus, naturas ex quibus compositus est post unionem incolumes esse, confessi sumus. Proindeque naturalem in eo distinctionem profiteamur, qua nimirum partes, ex quibus compositus est, consideramus (quod non idem per essentialiam deitas ac humanitas sint) personalemque identitatem; palam enim caro idem cum Verbo personaliter est. Qui igitur realem post unionem naturarum, ex quibus Christus compositus est, distinctionem noverimus, personalem identitatem non nescimus; quippe cum Christi partes naturaliter quidem inter se distinguantur, at non ea ratione, qua ex eis ut totum persona conflatur: quod nempe partes totum complentes, totius ipsa ratione inter se prorsus non distinguantur.

Qui duas igitur naturas eundem constiteamur, Deum pariter atque hominem eundem ipsum professi sumus, si modo non nudas et inanes, deque nullo subjecto, appellationes in eo proferimus. Quique in duabus naturis indivise et inconfuse post unionem existere credamus in deitate perfectum eundem, perfectumque eundem in humanitate, velut totum in partibus, professi sumus. Ex quibus enim partibus compositus est, in eis et

Μάνεντος τὴν ἀπατήλῃν φαντασίαν εἰσάγαγε, οὐκ ὄντος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ κατ' ἀλήθειαν τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ ταῖς διακρίσεσι ποιήσῃ· καὶ ἔσται ποιότητι μόνῃ θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ οὐ πρᾶγματι. Ἀθανασία γὰρ καὶ θνητότης, ὧν εἶναι λέγει μετὰ τὴν ἔνωσιν διαφορὰν, φύσεων μὲν ὑπάρχουσιν, οὐ φύσεως δέ. Ποῦ γὰρ θνητότης, οὐκ ὄντος τοῦ θνησκόντος, ἡ ἀθανασία, οὐκ οὐσης τῆς φύσεως ἧς οὐχ ἀπτεται θάνατος; Ἀλλ' ὄντως ἀσυλλόγιστον ἡ πονηρία, καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι σοφὸν, μεγάλης καθίστασθαι πέφυκεν ἀνοίας δημιουργόν. Καὶ σιωπῇ ἀσπάζεσθαι πρὸς τοὺς τοιούτους μέλλον λυσιτελεστέρον τοῖς συνετοῖς, ἢ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ παίζειν νομίζεσθαι καὶ αὐτοῦς τὸ μυστήριον. Ὁ μὲν οὖν Σεύρος οὕτως ἔχων περὶ Χριστοῦ τοῖς οἰκείοις συνεθένηκε δόγματι.

Ἐκθεσις σύντομος μετὰ τῆς ἐρῆς συνηγορίας τῆς ἀληθοῦς τῶν Πατέρων ὁμολογίας.

Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτω φρονούμεν, οὐχ οὕτω πιστεύομεν, οὐδ' αὕτη ἐστὶν ἡ μερὶς τοῦ Ἰακώβ, φησὶν ὁ εἰπὼν· ἀλλ' ἐκ δύο φύσεων τελείως ἔχουσιν κατὰ τὸν ἴδιον τοῦ εἶναι λόγον, θεότητος τε φημι καὶ ἀνθρωπότητος, συνετείσθαι τὸν ἕνα Χριστὸν, ἔχουν τὴν αὐτοῦ μίαν ὑπόστασιν ὁμολογοῦντες, ἀσυγχότους μεμενηκέναι, καὶ τῆς οὐσίας διχα τομῆς τὰς φύσεις πιστεύομεν μετὰ τὴν ἔνωσιν. Τὸν Χριστὸν γὰρ εἶναι πιστεύοντες, τὰς ἐξ ὧν συνετέθη σῶζεσθαι φύσεις ὁμολογήσαμεν μετὰ τὴν ἔνωσιν. Καὶ διὰ τοῦτο φυσικὴν μὲν ἐπ' αὐτοῦ, τὰ μέρη δηλονότι σκοποῦντες ἐξ ὧν συνετέθη, διαφορὰν καταγγέλλομεν· ὅτι μὴ ταυτὸν θεότης κατ' οὐσίαν καὶ ἀνθρωπότης· ὑποστατικὴν δὲ ταυτότητα· ταυτὸν γὰρ καθ' ὑπόστασιν ὑπάρχει τῷ λόγῳ προδήλιος ἡ σὰρξ. Πραγματικὴν οὖν γινώσκοντες μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐξ ὧν Χριστὸς συνετέθη φύσεων τὴν διαφορὰν, τὴν καθ' ὑπόστασιν οὐκ ἀγνοοῦμεν ταυτότητα· εἴπερ πρὸς ἀλλήλα μὲν φυσικῶς διαφέροντα τὰ μέρη τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ὥς ὅλου τοῦ ἐξ αὐτῶν συνεθέντος ὑπόστασιν οὐ διαφέρουσιν· ὅτι μὴ πέφυκε τῷ τοῦ ὅλου λόγῳ τὰ συμπληρωτικὰ μέρη τοῦ ὅλου διαφέρειν ἀλλήλων παντάπασιν.

Φύσεις μὲν οὖν ἰδίῳ τὸν αὐτὸν ὁμολογήσαντες, θεὸν ὁμοῦ τὸν αὐτὸν ὄντα καὶ ἀνθρώπον ἐγνωρίσαμεν· εἴπερ μὴ ψιλὰς, καὶ κατὰ μηδενὸς κειμένας ἐπ' αὐτοῦ τὰς κλήσεις προφέρομεν. Ἐν δύο δὲ φύσεσιν ἀδιαίρετως τε καὶ ἀσυγχύτως μετὰ τὴν ἔνωσιν ὄντα πιστεύοντες, ἐν θεότητι τελειὸν τὸν αὐτὸν, καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τελειὸν τὸν αὐτὸν κατηγγελαμεν, ὥς ὅλον ἐν μέрасιν. Ἐξ ὧν γὰρ συνετέθη μερῶν, ἐν αὐτοῖς ὥς ὅλον γνωρίζεται μετὰ

² Jerem. x, 6.

NOTÆ.

dissiparentur et diffuerent; hincque rerum generationes et excidia forent, quod præter corpora et inanitatē Epicurus aliud nihil in mundo agnosceret. Qua de re epistola ejus prima ad Herodotum. Sic velit Maximus Severianorum errore sequi, factam incarnationem non destinata Verbi voluntate as-

sumente naturam humanam, sibi que uniente, sed fortuito quasi vel naturarum (vel magis qualitatum) concursu, quo præter casum, etiam Manetis ac reliquorum veterum hæreticorum δόκησις et phantasma, seu inane spectrum, inducitur.

Apostolus, eorum nomine, quos secum in errorem traxerunt: qui nempe presentis jam vite cursum expleverunt; qui autem etiamnum superstites sunt, utinam Deo propitio potiantur, qui eos convertat, atque ad veritatis, quam modo impugnant, agnitionem adducat. Sic enim operæ pretium loquamur, illius mandati memores, quo pro maledictis ac obrectatoribus orare jubemur.

Hæc sane paucis ad te, serve Dei, de quibus quæsieras, disserui, ut certo scires facileque intellexeres, non sic animo me comparatum esse, uti Severi quidam gregales in vulgus spargunt; quasi aliud ipse in mente habeam, atque aliud his, quibuscum versari contigerit, sermone proferam. Ne ita putaveris: sed sicut didici et sentio, credoque atque a Patribus accepi, sic et loquor. Atque ut verius, magisque proprie dicam, ipsam meam mentem sensumque, verbis ceu corpore obductum, promito. Si mentior, futuræ nunquam beatitudinis gaudia nanciscar; sed mendacii fructu, bonorum quæ repromissa sunt, jacturam faciam. Tu vero, quæso, quod propense adeo ac volente animo obsecutus sum, tuarum mihi precum repende subsidium; quo scilicet, Christus Deus noster, vera salus timentium eum, animi sanat vulnera, vivificat eum pro nobis perpassionum potentia; qui solus cum Patre et Spiritu sancto habet gloriam, in secula seculorum. Amen.

SCHOLIA.

1. In definitione, inquit, eorum quæ sunt essentialit r, eadem communitas consideratur.

2. Quæ hypostasim seu personam compositam proprietates insigniunt, ejus sunt communes partium.

3. Hypostasis ac personæ exacta definitio.

4. Definitio, seu descriptio τοῦ ὑποστάτου: ejus quod vere in persona existit.

5. Generica distinctionis definitio.

6. Generica identitatis definitio.

7. Genus appellatur quantitas, cujus significandæ vim habet numerus.

8. Proprie dixit ac verè, quod inter se definitiones non mutant. Quorum enim non una definitio est, eorum nec una ratio est; quorum autem non una est ratio, eorum distinctus est essendi modus; quorum autem distinctus est essendi modus, hæc per omnia non idem 334 sunt. Non ergo idem sunt: natura et hypostasis (id est persona), quod eorum vere ac proprie non unus sit essendi modus, ratioque et definitio. Abusu ergo, et forte quantum ad aliquid, sed non proprie, natura dicatur hypostasis.

XVI. — Ejusdem ad eundem.

Multis me doloris vulneribus affectum, eorum nomine quæ malevolorum calumniis, nulloque loco Domini timorem docestium, strenuo virtutum cu-

Α παρόντας, θεὸν σχολῆν αὐτοῖς μεταβάλλοντα, καὶ πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν αὐτοῦς ἄγοντα τῆς ἀληθείας, τῆς νῦν παρ' αὐτῶν ποιεουμένης. Οὕτω γὰρ συμφέρει λέγειν, διὰ τὴν κλειθεύσαν ἐντολὴν ὑπεριγεσθαι τῶν καταρωμένων.

Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα πρὸς σὲ κατ' ἐπιτομὴν περὶ ὧν ἡρώτησας διεξῆλθον, δοῦλα θεοῦ, τῆς σῆς χάριν πληροφορίας· οὐκ ἄλλως μὲν ἔχων κατὰ φύχην, ὥς τινες τῶν Σευήρω χαϊρόντων διαβρulloῦσιν· ἄλλως δὲ λαλῶν τοῖς παρατυγχάνουσι· μὴ τοῦτο νομίσῃς, ἀλλ' ὡς ἐδιδάχθην καὶ φρονῶ καὶ πιστεύω, καὶ παρὰ τῶν Πατέρων παρελάβον, λαλῶ. Καὶ τὸ δὲ κυριώτερον εἰπεῖν, αὐτὴν μου τὴν διάνοιαν προφέρω σωματομένην τοῖς ῥήμασιν. Εἰ δὲ ψευδὴς ὁ λόγος, μὴ τύχω τῆς ἐκείθεν μαχαρίτης· ἀλλὰ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τὴν ἀλλοτρίωσιν ὡς ψεύδους καρπὸν ἀπενέγκωμαι. Σὺ δὲ τῆς εὐπειθείας ἔνεκεν τῆς ἐμῆς, ἀμείψασθαί με ταῖς εὐχαῖς καταξίωσον· ὅπως Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, ἡ σωτηρία τῶν φοβουμένων αὐτὸν, ἰσχύεται μου τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς· τῇ δυνάμει τοῦ μυστηρίου τῶν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ζωοποιῶν παθημάτων· ὁ μόνος οὖν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δοξασάμενος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

EXOCHIA.

α'. Ἐν τῷ ὅρῳ, ἢ τῶν κατ' οὐσίαν ταυτῶν, ψηφί, θεωρεῖται κοινότης.

β'. Ὅτι τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν σύνθετον ὑπόστασιν ἰδιώματα, ψηφί, κοινὰ τῶν αὐτῆς ὑπάρχει μερῶν.

γ'. Ὅρος ὑποστάσεως ἀκριβής.

δ'. Ὅρος ἡγουν ὑπογραφή τοῦ ὑποστάτου.

ε'. Ὅρος διαφορᾶς γενικός.

ς'. Ὅρος ταυτότητος γενικός.

ζ'. Γένος λέγεται τὸ ποσὸν, οὗ δηλωτικός ἐστιν ὁ ἀριθμός.

η'. Κυρίως εἶπε, διὰ τὸ μὴ μεταβάλλειν εἰς ἀλλήλους τοὺς οἰκείους ὀρισμούς. Ὁν γὰρ οὐχ εἰς ὀρισμὸς, οὐχ εἰς λόγος· ὧν δὲ οὐχ εἰς ὁ λόγος· διάφορος ὁ τοῦ εἶναι τρόπος· ὧν δὲ διάφορος ὁ τοῦ εἶναι τρόπος ἐστίν, τούτων ἡ διὰ πάντων ταυτότης οὐκ ἐστίν. Οὐκ οὖν οὐκ ἐστὶ ταυτὸν φύσις καὶ ὑπόστασις· ὅτι μὴ κυρίως εἰς τούτων ἐστὶν ὁ τοῦ εἶναι τρόπος καὶ λόγος καὶ ὀρισμός. Καταχρηστικῶς οὖν, καὶ πρὸς τι τυγχόν, ἀλλ' οὐ κυρίως λαχθήσεται ὑπόστασις.

16. — Τοῦ αὐτοῦ, πρὸς τὸν αὐτόν.

Πολλὰς με λύπης καταταχόμενον μαστίξιν ἐπὶ τοῖς συμβᾶσιν ἐκ συκοφαντίας τῶν μὴ φοβουμένων τὸν Κύριον, τῷ γενναίῳ τῶν ἀρετῶν φύλακι κυρίῳ

Γεωργίῳ, φθάσαν παρимуθῆσατο τὸ γράμμα σου τὸ
 ἱερὸν, ὅτι Πάτερ· τοῦτο μὲν, τῆς ποθομένης σου
 πᾶσιν υἱεῖας· εὐαγγέλιον φέρον· τοῦτο δὲ, τῆς εἰς
 τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν ἡμῶν θεὸν
 ἑρῆς ὁμολογίας μὲνόν τὸ βάσιμον. Ὅπερ παθη-
 μάτων δοκιμασίᾳ βεβαιωθὲν, πρὸς ἀντίφωτον σοὶ μετ-
 εποιήθη, παρ' οὐδὲν θεμένῳ τῆς παρούσης ζωῆς
 τὴν δυσμερίαν, ἥς πάλαι τὴν εὐμερίαν ἔχων εὐκα-
 ταφρόντητον, πρὸς μόνον τὰ ἐλπίζόμενα τῆς ψυχῆς
 ὁλον τὸν πόθον μεθώρμισας· ὄντινα πίστις καὶ ἀγα-
 θὴ πέφυκε χαρακτηρίζειν συνειδήσεις· ἡ μὲν τὸν
 εὐσεβῆ φυλάττουσα λόγον, μηδενὶ τρόπῳ φεύδους
 δόξης χραίνόμενον· ἡ δὲ, τὸν θεάρεστον δημιουργ-
 οῦσα βίον, τῇ τηρεσει τῶν ἐντολῶν κατοροῦμενον.
 Ἀμφοτέρων γὰρ, λόγου τὸ φῆμι καὶ βίου χρεία, τῷ
 προτιμῶν ἐσπουδαχέτι πάντων τὴν τῆς σοφίας συμ-
 βίωσιν· ἵνα καὶ τὸ μυστήριον τῆς ὑπὲρ ἡμῶν διὰ
 σαρκὸς τοῦ θεοῦ τῶν ὁλῶν ἀντίπτου κενώσεως, εὐ-
 σεβῶς καταγγέλλομεν· ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν
 κατ' ἀλήθειαν θεὸν ὁμοῦ τε καὶ ἀνθρώπον· τὸ μὲν
 ἀναίτιως ὄντα δι' ἑαυτὸν, τὸ δὲ δι' ἡμᾶς γενόμενον
 ὕστερον. Οὐδ' ὅπερ ἦν, δι' ὅπερ γέγονεν ἀποθνήσκον·
 ἀνθρώπου γάρ. Οὐδ' ὅπερ γέγονε δι' ὅπερ ἦν ἀπαρ-
 νύμενον· φιλάνθρωπος γάρ. Αὐτῷ γὰρ μόνῳ κυ-
 ρίως ὄντι περισσείᾳ δυνάμεως γενέσθαι δυνατόν
 ἦν διὰ τροπῆς ἀσυγχύτως ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ ἀμφο-
 μεῖναι κυρίως ὅπερ ἦν τε καὶ γέγονε· τὸ κατ'
 ἄκρον τῆς οἰκείας ὑποστατικῆς μονάδος ἐνικῶ μὴ
 δεχομένη διαιρέσειν, διὰ τὴν φυσικῶς σωζομένην
 ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐξ ὧν συνετέθη διαφο-
 ράν· εἴπερ σαρκὶ νοερώς ἐψυχώμενη καθ' ὑπόστασιν
 ἑνωθεῖς, τοῖς μὲν θαύμασιν ὅπερ ἦν ἀντίπτως μέ-
 γων ἐδείκνυτο· τοῖς δὲ παθήμασιν ὅπερ γέγονεν
 ἀναλλοιωτῶς σώζων ἐφαίνετο· καὶ δι' ἀμφοτέ-
 ρων, θαυμάτων τε λέγω καὶ παθημάτων, τὴν τε τῆς
 ἀμαρτίας ἀναίρεσιν, καὶ τὴν τῆς θεώσεως ἡμῶν
 ἐδωρησάτω χάριν. Καὶ τιμῶμεν ἀναστροφῇ βίου
 κατηγγαλισμένου ταῖς ἐντολαῖς τὴν κλήσιν τῆς χά-
 ριτος, ὅπ' οὐδεμιᾶς ἔδωκε, ἥ τῆς οἰασοῦν ἐδύ-
 νης καθ' ὅτιον δοκούμενοι· καὶ δείκνυμεν δι' ὧν
 ποιοῦμεν ἢ πάσχομεν, ὅτι μόνου θεοῦ τοῦ δόντος
 ἑαυτὸν ὅπερ ἡμῶν λῦτρον τε καὶ ἀντάλλαγμα
 περιεχόμεθα, πᾶσαν αὐτῷ πιστεύσαντες ἡμῶν τὴν
 ζωὴν, τὴν παρούσαν τε καὶ τὴν μέλλουσαν· ὡς ἔξ
 αὐτοῦ τῷ τῆς παραγωγῆς ὄντος λόγῳ, καὶ δι'
 αὐτοῦ τῷ τῆς ἀγωγῆς ὑπάρχοντες τρόπῳ· καὶ εἰς
 αὐτὸν τῷ κατὰ τὴν χάριν μυστηρίῳ τῆς ἐλπιζομέ-
 νης θεώσεως λήγοντες· καὶ τὸ ἀεὶ εὖ εἶναι, διὰ τοῦ
 νῦν φεῖ εἶναι δοκούντος, ἀπολάθωμεν, δείξαντες
 ἡμῶν, δι' ὧν πάσχομεν, τὴν περὶ θεὸν κεκρυμμένην
 διάθεσιν, μηδενὶ τρόπῳ τῶν συμπαπτόντων ἡμῶν
 ἀλλοιωσὺν ἀλλοιούμενην.

pro nobis, ostendamus: qui nempe quidquid nobis vitæ est, tum præsentis ævo, tum et futuro, ci crediderimus; ut qui ex illo, qua ratione edidit in rerum naturam; et per illum, disciplina modo ac institutionis, sumus; inque illum, ejus quam speramus deificationis mysterio, desinamus ac con-

1 Tim. ii, 6. • Rom. xi, 36. • Ibid. • Ibid.

10. τῷ. 11. ὁ. δεχομένη.

VARIORUM NOTÆ.

A stodi domino Georgio acciderunt, commodum re-
 creavit, accepta, Pater sancte, sacra, quam scrip-
 sisil, epistola; partim quidem, quod exoptat
 omnibus valetudinis tue nuntium auspicio affer-
 ret; partim vero, quod recte confessionis in Do-
 minum nostrum Jesum Christum verum Deum no-
 strum constantiam roburque animi significaret: :
 quod nempe laborum cruciatumque probatione
 firmatum, immutabilem tranquillissimæ mentis
 habitum reddidisti, vitæ præsentis nihil miseriam
 ducens, ejus olim sprete felicitate, ad ea solum
 que in spe reposita sunt, animi totum desiderium
 convertisti: ejus fides, bonaque conscientia, notæ
 propriæ esse habent atque insigne: altera quidem,
 doctrinam quæ ex pietate est, nullo falsæ opinionis
 modo contaminatam servans; altera vero, vitam,
 quæ mandatorum observatione præstatur, Deo ac-
 ceptam efficiens. Ambobus enim (doctrina scilicet
 et vitæ disciplina) opus habeat, cui constitutum, ut
 sapientiæ cōvincium rebus omnibus anteponat: :
 quo nimirum, tum mysterium, quo se nostri causa
 per carnem citra ullam mutationem universorum
 Deus exinanivit, pie profiteamur; Christum scilicet
 vere Deum simul et hominem constites: quo-
 rum primum nullius causa, sui ipsius gratia sit;
 alterum postmodum nostri causa effectus sit, ut
 neque id quod erat, ejus causa quod factus est,
 amiserit (quippe cum sit immutabilis), neque id
 quod factus est ratione ejus quod erat, abdicava-
 rit: quippe qui humanissimus ac benignissimus
 sit. Etenim qui solus vere ac propriè sit, potentia
 abundantia concessum erat, ut citra omnem incon-
 fuse mutationem fieret, quod non erat; vereque ac
 propriè utrumque maneret, tum nempe quod erat,
 tum quod factus est. Qui nimirum 335 personalis
 suæ unitatis summa singularitate nullam divisionem
 admittit, idcirco quod eorum, ex quibus composi-
 tus est, distinctio post unionem in ipso natura in-
 columis manet: quippe cum carni intelligentium
 more animate personaliter unitus, ex miraculis, id
 quod erat citra omnem mutationem manere, osten-
 deretur; exque perperionibus ærumnisque ac cra-
 ciamenis, id quod factus erat illæsum servare
 cerneretur; atque ambobus (tum nempe miraculis,
 tum perperionibus ac malis) et peccatum sustole-
 rit, et deificationis nobis manus impartierit. Tum
 vero vitæ conversatione mandatorum præclare ob-
 servantia fulgente, vocationis gratiæ honorem ha-
 beamus, qui nullius voluptatis lenocinio, nullaque
 doloris acerbitate, quidquam quatiatur; atque his
 quæ agimus, aut quæ mala sustinemus, soli nos
 Deo adherere, Qui dedit semetipsum redemptionem

quiescimus. Qui denique presentis vite existimalis miseris ac malis, perennis ævi felicitatem recipiamus; dum malis quæ patimur ac sustinemus, occultam erga Deum nullis adversorum casuum molestis fatiscens, animi affectionem ostenderimus.

Ne ergo deficiamus in tribulationibus¹, venerande Pater, quos non lateat tribulationem patientiam operari; patientiam autem, probationem; probationem vero, spem; spem autem, non confundere²: quæ firmam habeat, eorum nomine quæ perpetimur, æternorum bonorum beatam possessionem ac dulcedinem; sed quæ accidunt mala, generoso animi proposito feramus, respicientes in auctorem salutis nostræ Jesum³, qui Deus verus cum esset, sponte pro nobis suscepti mortem; ut cruciatibus affecti, gaudeamus, qui per mortem, ad resurrectionem vite insolubilis fermentati, facti ei simus complantati⁴. Id enim nobis divina lege indicitur, ejusque propensioris consilii ea ratio est, ut bene facientes injuste patiamur, velut Christi discipuli, ad damnationem peccati; ejus nimirum, quod spiritualis serpens (seducendo auctor homini factus⁵, ut divinum transgrederetur mandatum⁶, ac temporanea bona æternis præhaberet) superinduxit; ejus calandi facta nobis potestas est⁷, dum mandatorum observatione custodientem nos gratiam totam ipsi custodiamus: quæ nimirum observatio, nonnisi carnis afflictatione, tum sponte assumpta, tum illata aliena vi, his qui Dominum metuunt, prudenti rationis judicio præstat. In quem cum omne animi desiderium deflexeris, vite æternas ac molestias, Pater sancte, non pergentis: cui nempe ævi presentis molestiarum victrix, bonorum in spe repositorum præsto jucunditas sit; quorum utinam omnes potiamur, Christo magno Deo ac Salvatore nostro⁸, qua novit ipse ratione, hæc nobis, pro eo, ac ejusque merita ferunt, distribuentem, intercessionem intermatæ sanctissimæque ejus Matris semper virginis, et omnium sanctorum. Amen.

XVII. — Ejusdem ad Julianum scholasticum Alexandrinum, de ecclesiastico dogmate quod attinet ad Dominicam incarnationem.

Ingenti gaudio ac lætitia spiritali, me humilem ac peccatorem, unaque mecum universam, ut sic loquar, sanctam Dei catholicam Ecclesiam, venerabilis Deo charissimæ ejusque præsidio tuti, domini mei epistola, implevit: quæ, fausto nuntio et auspiciato, firmum nobis et immobilem, ipsius pariter, ac cum eo domini mei herique sapientissimi scholastici Christopempti, animum, ad rectam quod attinet, piæque ac salutarem Christi veri Dei nostri fidei confessionem, significavit: qui Idcirco homo factus est, ut in se ipse humanum genus colligeret, ac a motu, quo in se male fertur, seu potius adversum se tumultuatur ac scinditur, nullaque politur quiete (qua circa res singulas animi instabilitate ac erratice jactatur) cohiberet. Quamobrem omnes Deo pro vobis gratias agentes, venerabilissimi, tametsi peccatores sumus, sine intermissione oramus ac petimus, ut in omne tempus

Mh τοίνυν ἐκκαχθώμεν ἐν ταῖς θλίψεσι, τίμια Πάτερ, εἰδότες ὡς ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταστρέφεται, βεβαίαν ἔχουσα τὴν ὑπὲρ ὧν πάσχομεν αἰωνίων ἀπολαύσιν ἀγαθῶν· ἀλλὰ γενναίως ἐνέγκωμεν τὰ συμβαίνοντα, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν ἀπορώντας τῆς σωτηρίας ἡμῶν Ἰησοῦν ὃς Θεὸς ὢν ἀληθινός, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν θέλων κατεδίξαστο θάνατον ἵνα πάσχοντες χαίρομεν, σύμφυτοι αὐτῷ γινόμενοι διὰ θανάτου πρὸς ἀνάστασιν ζυμωμένοι ζωῆς ἀκατάλυτου. Ἐπειδὴ θείου νόμου καθέστηκε βούλησις, καλοποιοῦντας ἡμᾶς πάσχειν ἀδικίαις, ὡς Χριστοῦ μαθητάς εἰς τὴν τῆς ἀμαρτίας κατάκρισιν· ἣν δι' ἀπάτης ὁ νοητὸς ὄφις παραβῆναι τὴν θέαν ἐντόλῃν, καὶ τῶν αἰωνίων προτιμῆσαι τὰ πρόσκαιρα παραπλῆσας τὸν ἄνθρωπον, ἐπεισέγαγεν· ὃν πατεῖν ἐξουσίαν ἐλάβομεν, τὴν φυλάττουσαν χάριν φυλάττοντες τῇ τηρεῖσιν τῶν ἐντολῶν φρουρουμένην· ἥτις μόνῃ κακοπαθεῖσα σαρκὸς ἔκουσας τε καὶ ἀκουσίαι, συλλογισμῶ σὺν φρονι κατωρθοῦται τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον. Ὡς πᾶσαν προσήλωσας σου τὴν ἐπιθυμίαν, οὐκ ἀσθάνῃ τῶν θλιβερῶν, ὅσις Πάτερ νικῶσαν ἔχων τὴν παρούσαν θλίψιν, τὴν χαρὰν τῶν ἐλπιζομένων ὧν τόχοιμεν ἀπαντες, Χριστοῦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ταῦτα, καθὼς οἶδεν, ἡμῖν ὡς ἕκαστος ἀξιός ἐστι διανέμεσθαι· τῇ προσθείᾳ τῆς ἀχράντου καὶ παναγίας αὐτοῦ Μητρὸς ἀειπαρθένου, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

IZ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν Ἐχολαστικὸν Ἀλεξανδρεῖα, περὶ τοῦ κατὰ τὴν σάρκα αὐτοῦ Κυρίου ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος.

Χαρὸς μεγάλης καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς ἐνέπλησέ με τὸν ταπεινὸν καὶ ἀμαρτωλὸν, καὶ σὺν ἐμοὶ πᾶσαν ὡς εἶπεν τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ἐδ' ἐπίμην τοῦ θεοφυλάκτου μου δεσπότης γράμμα, κομίσαν ἡμῖν εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας καὶ ἀμεταθέτου γνώμης· αὐτοῦ τε καὶ τοῦ σὺν αὐτῷ δεσπότης μου κυρίου Χριστοπύμπτου τοῦ σοφωτάτου Ἐχολαστικοῦ, περὶ τὴν ὁρθὴν καὶ εὐσεβῆ καὶ σωτήριον ὁμολογίαν τῆς κατὰ Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν ἡμῶν Θεὸν πίστεως· τὸν διὰ τοῦτο γενόμενον ἄνθρωπον, ἵνα τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἐαυτὸν συναγάγῃ, καὶ στήθῃ τοῦ φέρεσθαι κακίαις πρὸς ἐαυτὴν, μᾶλλον δὲ καθ' ἐαυτῆς στασιάζουσάν τε καὶ μεμερισμένην, καὶ μηδεμίαν ἔχουσαν στάσιν, διὰ τὴν περὶ ἕκαστον τῆς γνώμης ἀσάταμνητον κίνησιν. Δὲ πάντες εὐχαριστοῦντες ἐπὶ ὑμῖν τῷ Θεῷ, τιμωτάτοι, θεήσις ἀπαύστως ποιοῦμεθα, καὶ ἀμαρτωλοὶ τυγχάνομεν, συντηρεῖσθαι ὑμᾶς ἀκλόνητους τε

¹ Ephes. iii, 13. ² Rom. v, 3-5. ³ Hebr. ii, 10. ⁴ Rom. vi, 5. ⁵ Hebr. v, 16. ⁶ Gen. iii, 7. ⁷ Luc. x, 19. ⁸ Tit. ii, 13.

καὶ ἀσελῶς εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον τὴν σωτήριον
τῆς πίστεως ὁμολογῶν πιστεύοντας ὅτι περὶ τοῦ
θεοῦ καὶ Πατρὸς Υἱὸς καὶ Λόγος ἐξ ἀνθρώπων, ὅπερ
ἀνθρώπων, κατὰ ἀνθρώπου χωρὶς ἁμαρτίας ἀληθῶς
γενόμενος ἄνθρωπος, οὐκ ἐπάτη τοῦ θεοῦ εἶναι καὶ
γενόμενος ἄνθρωπος· οὐδὲ μὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀλη-
θῶς εἶναι μεμνηταί, μεμνητὴς ὅπερ ἦν, καὶ ἐστὶ,
καὶ δεῖ εἶναι κατὰ φύσιν θεός· ἀλλὰ θεὸς ὑπάρχων
κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν δι' ἑαυτὸν, ἀτρέπτως κατ'
οἰκονομίαν δι' ἡμᾶς ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος, κατὰ
πρόσληψιν δηλονότι σαρκὸς, νοεράν τε καὶ λογικὴν
ἐχούσης ψυχῆν. Διὸ καὶ θεὸς φύσει καὶ ἀληθῶς ὁ
αὐτός, καὶ ἄνθρωπος φύσει καὶ ἀληθῶς ὁ αὐτός·
ὡς τοῦτο κἀκεῖνο κατ' ἀλήθειαν ἀνελλιπώς
ὁ αὐτός ὑπάρχων· ὅτε δὲ τινος τῶν ἐπὶ τῇ μυστη-
ρίῳ τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως, ἤγουν τελείας ἐνανθρω-
πήσεως πρὸς ἡμᾶς τὴν κατ' ὑπόστασιν συνεννευ-
γμένον φύσιν, μετὰ μὲν ταύτην ἡρνημένους διὰ τὴν
ἡνωσιν, ἀλλὰ φυλάττουσας τὸν ἑαυτῆς οὐκ ἐμὴν λό-
γον τε καὶ ὅρον, ἦτοι τὴν φυσικὴν ἰδιότητα πρὸς
τὴν ἑτέραν ἀσυγχύτου καὶ ἀμετάβλητου μετὰ τὴν
ἡνωσιν. Οὕτε γὰρ ἀναίρει τὴν διαφορὰν τῶν εἰς μίαν
ὑπόστασιν συνεννευγμένων ἡ ἡνωσις· ἀλλὰ τὴν εἰς
ἀναμείκτος αὐτῶν παντελῶς ἐξωθεῖται διαίρεσιν.

enim unio eorum quæ in unam personam coiverunt, distinctionem perimit; sed eorum prorsus seorsim existentiam divisionemque excludit.

Ὡς οὖν ἐμὴν οὐκ ἀμείωτος ἐν Χριστῷ κατὰ φύσιν τῶν
ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὴν ἡνωσιν· πῶς οὐκ ἐστὶ
δικαίον ὁμολογεῖσθαι τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὴν
ἡνωσιν; κατὰ τίνα; μὴ συνωρῶντας ὡς ἐπισφαλές ἐστι
καὶ ἐπικινδύνον, καὶ εἰς ψυχὴν πᾶσαν ἔχον ζημίαν, τὸ
πρὸς τὰ δὴλα μέγεθος, καὶ τὴν οὐρανὸν ἀρνεῖσθαι προ-
δῶν; ἀλλ' ἡμεῖς καὶ μόνον ἐκείνους ἰδὼν εἶναι τῶν
ἀνάστασιν καὶ κρίσιν τὸ παράπαν μὴ προσδοκῶντων.
Ἐπεὶ τίνα καταρῆναι οὐκ ἐστὶ καὶ ἐπιβλητός ὁ τῆς
ἀληθείας λόγος, ὡς ἀπλοῦς καὶ ἀπέρριπτος; καὶ μη-
δὲν ἔχον γριψόδες τὸ σύνολον; Εἰ γὰρ θεὸς καὶ
ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ Χριστὸς πράγματι καὶ ἀληθεῖα
μετὰ τὴν ἡνωσιν, καὶ οὐχὶ μόνον κλῆσι καὶ προση-
γορίᾳ θεοῦ λέγεται εἶναι ὁ ἄνθρωπος· δῆλον ἐστὶν
ὡς ὁ λέγων τε καὶ φρονῶν τὸν Χριστὸν θεόν τε ὁμοῦ
καὶ ἄνθρωπον μετὰ τὴν ἡνωσιν, ἀληθῶς εἶναι συν-
ωμολόγησε τοῖς ὀνόμασι τὰς φύσεις ὧν εἰσι τὰ ὀνό-
ματα· εἴπερ μὴ φιλάς ἐπὶ Χριστοῦ τὰς προσηγο-
ρίας κείσθαι φρονεῖ, καὶ παντελῶς πραγμάτων ἐρή-
μους. Τί μὲν οὖν ἅγια τοῦ θεοῦ καθολικῆς Ἐκκλη-
σίας τῶν ἀτόπων πίπραχεν, εἰ τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς
ἐν Χριστῷ κατ' ἡνωσιν ἀδιάσπαστον σώζεσθαι λέγοι
κατὰ φύσιν ἀσυγχύτως τε καὶ ἀδιαίρετως καὶ μετὰ
τὴν ἡνωσιν; Τί δὲ τῆς εὐὐδίας Πατέρων διδασκα-
λίας ἀλλότριον πεφρόνηκεν, εἰ μήτε τὴν θέλειαν τοῦ
λόγου φύσιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς τετραφῆθαι φύσιν
μήτε τὴν αὐτῆς τῆς σαρκὸς φύσιν εἰς τὴν τοῦ λόγου
φύσιν μεταπεφοικημένα ῥεῖλαι διὰ τὴν ἡνωσιν,
φρονεῖν τε καὶ λέγειν διδάσκει τοὺς πιστοὺς μετὰ
τὴν ἡνωσιν; Τί δὲ μᾶλλον οὐ βεβαίως τῆς πατρικῆς
παράδοξου οὕτω φρονεῖν ἐκδιδάσκουσα, καὶ ἕνα
Κύριον ὁμολογούσα καὶ ἕνα Χριστόν, καὶ ἕνα Υἱὸν
τὸν αὐτόν, καὶ μίαν αὐτοῦ τοῦ σαρκωθέντος θεοῦ

A inconcusse ac immobili firmitate, salutarem fidei
confessionem teneatis; qui nempe Dei ac Patris
Filium et **337** Verbum ex hominibus, pro homi-
nibus, hominum more iisque similem absque pec-
cato vere factum hominem, nihil ab eo quod Deus
erat mutatum, tametsi homo factus est, credatis,
at neque quin vere homo esset jacturam passum,
detritaque in eo hominis natura, quod id manse-
rit quod erat, estque ac semper erit, Deus scilicet
natura: sed cum Deus essentialiter ac natura es-
set, sui ipsum ratione ac gratia, immutabiliter se-
cundum dispensationem nostri causa vere homi-
nem factum esse; carnis scilicet assumptione, quæ
anima intelligente ac utente ratione predicta esset.
Idcirco etiam eundem natura ac vere Deum, eum-
demque ipsum natura vereque hominem; uti
utrumque vere, ut et nihil desit, eundem ipsum
existentem: quod neutra naturarum, ad myste-
rium incarnationis (id est, quo is perfecte homi-
nem induit) personali unionem consertarum, unionis
causa ullo prorsus modo ipsa abolita sit, sed essen-
tialem suam rationem definitionemque (naturalem
scilicet proprietatem) inconcusam incommutabilem-
que cum altera servet post etiam unionem. Non

Cum igitur in Christo, ea ex quibus est Christus,
post etiam unionem nihil ipsa laesa, natura inco-
lumbia exstent; quomodo non æquum ac justum, ut
et post unionem ea, ex quibus est Christus, con-
sisteamur? uti nonnulli existimant, nempe non in-
tellectantes, rem male tutam plenamque periculi
esse, ac quæ omni perniciem animæ afferat; ma-
nifestis pugnare, ipsamque explore certam veri-
tatem negare; nec aliorum prorsus istud esse, quam
eorum qui resurrectionem ac iudicium prorsus non
expectent. Nam alioqui cui non perspicua ac ma-
nifesta veritatis doctrina, velut ipsa simplex nihil-
que superflua, ac quæ nihil perplexum aut obscu-
rius habeat? Nam, si Christus reipsa ac veritate
post unionem Deus est et homo, et non sola nati-
vitate ac voce tenus Deus et homo dicitur,
palam est, fore, ut qui Christum post unionem Deum
simul et hominem dicat atque sentiat, vere etiam
naturas, quarum sunt nomina, una cum nominibus
esse confiteatur, nisi forte in Christo nudas solum
appellationes velit, **338** ac rebus prorsus destitu-
tas. Quid enimvero sancta Dei Ecclesia catholica
absurdi fecit, quod ea ex quibus est Christus, in
Christo secundum unionem indivisam natura in-
columbia inconfuse ac indivise, post etiam unionem
dixerit? Quid vero a sanctorum Patrum doctrina
alienum sensit; quod neque divinam Verbi naturam
in carnis naturam versam esse, nec carnis ipsius
naturam in Verbi naturam vi unionis commingrasse
post unionem existimat, et ut fideles sic sentiant
ac dicant, magistra auctorque existit? Quinimo,
quam Patrum traditionem, sic sentire docens, non
pauca statuit; quæ unum Dominum unumque Chri-

atum confiteatur, unum eundemque Filium; unam ipsius Dei Verbi naturam incarnatam; carne ejusmodi, quæ anima rationali ac intelligente prædita sit; eodem ipso sensu, quo sanctus beatusque Pater noster Cyrillus, eam vocem exponit. Quæ nimirum voce, incarnatam, quod nostræ essentia est ac naturæ importari intelligit ac significari, nec carnis Verbi ob unionem naturam neget. Quæ enim natura inconfuse immutabiliterque ac indivise indivulsa unione nulla prorsus labe in Christo post etiam unionem incolumia sunt, omnino etiam maxime doceat sitque æquissimum, ut post unionem ea confiteamur. Veræ enim fidei proprium est, hoc constiteri, quod sentire didicimus. Siquidem igitur ea, ex quibus est Christus, post unionem natura incolumia sunt, omnino etiam æquum est ut in Christo post unionem illa sentiamus. Sin vero æquum est, ut in Christo ea, ex quibus est Christus, post unionem incolumia esse sentiamus, longe etiam potius æquissimum convenientissimumque sit, ac cunctis qui salutis cura afficiantur consiliosissimum, ut illa confiteantur; quippe cum veræ fidei demonstratio, ejus sit, ita ut nihil desit, plenæque confessio. Atque hæc quidem hactenus. Neque enim plura loqui necesse est, qui ad vos habeam sermonem; viros scilicet ejusmodi, quos, gratia duce, nihil lateat eorum, quæ spectant ad rectam Christi fidem.

De quibus autem scripsistis, omnium mihi colendissimi, retuli benedicto servo Dei laudatissimo præfecto, datis etiam ei venerabilibus vestris syllabis: qui et prompto animo impleturum se pollicitus est, quicquid a vobis injunctum **339** sit. Nullumque finem in memoriam revocandi facio, donec, reipsa, id quod jubetis omnino præstiterit. Dominus autem ac Deus universorum atque Salvator Jesus Christus, qui pro nobis sponte mortem suscepit, suoque nos sanguine de potestate tenebrarum redemit, atque novum mandatum, ut nos tantum diligamus, quantum et dilecti sumus, dedit; ipse teneat manum dexteram vestram et deducat vos in omne opus bonum, dirigatque plures gressus vestros; portans vos in plenitudine frugum justitiæ in admirabilem sui tabernaculi locum, ubi habitatio est omnium lætantium.

XVIII. — Ejusdem, ex persona Georgii laudatissimi præfecti Africa, ad moniales quæ Alexandria a catholica fide discesserant.

Sane quidem ego vere reipsa probe constabilitas rebar, animique gressus a recta piæque inculpate ac inoffense Christi fidei confessione pariter atque spe, imambiles habere. Dei gratiam, quæ vocaverat, reveritas, vivoque et integro et inculpato sanctæ catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ corpori sô-

A Λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, σάρκα ψυχὴν ἔχουσαν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἁγίου καὶ μακαρίου Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου τὴν φωνὴν ἐκλαμβάνουσα· διὰ τοῦ σεσαρκωμένην λέγειν, τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας εἰσχωρεῖσθαι νοοῦσα τὴν θελούσιν, καὶ μὴ ἀρνούμενη τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου τὴν φύσιν διὰ τὴν ἑνωσιν; Τὰ γὰρ σωζόμενα κατὰ φύσιν ἀσυγχύτως τε καὶ ἀτρέπτως καὶ ἀδιαίρετως καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον ἐν Χριστῷ καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν χωρὶς τῆς οὐσίας μετώσεως, πάντως καὶ ὁμολογεῖσθαι πρεπωδέστατον ἐστὶ καὶ δικαιοῦσθαι μετὰ τὴν ἑνωσιν. Ἀληθοῦς γὰρ πίστις καθίστηκεν ἴδιον, ὁμολογεῖν ὅπου φρονεῖν ἐδιδάχθημεν. Εἰ τοίνυν σῶζεται κατὰ φύσιν τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ φρονεῖν αὐτὰ πάντως εἶναι δικαίον ἐστὶν ἐν Χριστῷ μετὰ τὴν ἑνωσιν. Εἰ δὲ φρονεῖν σῶζεσθαι τὰ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς δικαίον ἐστὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ ὁμολογεῖν αὐτὰ πολλῶν μᾶλλον ἐν εἰ δικαιοῦσθαι τε ὁμοῦ καὶ πρεπωδέστατον, καὶ πᾶσι τοῖς σωτηρίας φροντίζουσι σπουδαίεστατον εἴπερ ἐνδείξει· πίστις καθίστηκεν ἀληθοῦς, ἡ κατ' αὐτὴν ἀνελλιπῆς ὁμολογία. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Ὅτε γὰρ πάλιν λέγειν ἀνάγκη, πρὸς ὅμας γὰρ ποιούμενον τὸν λόγον, καὶ τοὺς μηδὲν διὰ τῆς χάριτος τῶν εἰς τὴν ἐρῆν τῷ Χριστῷ πιστῶν ὁρώντων ἀγνοούντας.

C Περὶ δὲ ὧν γεγράφετέ μοι, πάντων μοι τιμωτάτοι, ἀνήγαγον τῷ εὐλογημένῳ δούλῳ τοῦ Θεοῦ, τῷ πανευφρόνῳ ἐπαρχῇ, δοὺς αὐτῷ καὶ τὰς τιμίας ὑμῶν συλλabas· καὶ ὁπίσχετο προθύμως πᾶσαν ὑμῶν πληρωσάμενος. Καὶ οὐ παύομαι ὑπομνήσκειν αὐτὸν, ὥς ἐν πάντως εἰς πᾶρας ἀγάπῃ τὴν ὑμετέραν κέλευσιν. Ὁ Κύριος δὲ καὶ Θεὸς τῶν ὁλων καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἔκρωσις καταβέβηκεν θάνατον, καὶ τῷ οὐκ αἰσῶματι λυτρωσάμενος ἡμᾶς τῆς ἐξουσίας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ δοὺς ἡμῖν τὴν ἐντολὴν καὶ τὴν τοσούτων ἡμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ὅσον καὶ ἡγαπήμεθα αὐτὸς κρατῆσαι τῆς χειρὸς ὑμῶν τῆς δεξιᾶς, καὶ ὁδηγεῖσαι ὅμας εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ καταβῆναι ὑμῶν τὰ κατ' αὐτὸν διαθήματα· φέρων ὅμας ἐν πληρώματι καρπῶν δικαιοσύνης εἰς τὸν θαυμαστὸν τόπον τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐνθα πάντων εὐφρανόμενοι ἡ κατοικία.

IX. — Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ προσώπου Γεωργίου τοῦ πανευφρόνου ἐπαρχοῦ Ἀφρικῆς, πρὸς ἀσκητὰς ἀποστὰς τῆς καθολικῆς Εκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Ἐγὼ μὲν ἦμην ὅμας ὡς ἀληθῶς ἐστηρίχθαι καλῶς, καὶ ἀμεταθέτους ἔχειν τὰς τῆς ψυχῆς βάσεις ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀμώμητον καὶ ἀπαιστων πίστεως τοῦ Χριστοῦ ὁδοῦ· καὶ ἐδυσσεύς ὁμολογίας τε καὶ ἑλπίδος, τὴν καλέσαντες ὅμας τοῦ Θεοῦ χάριν αἰδομένους, καὶ τῷ ζῶντι καὶ ἀτίμῳ καὶ ἀμώμητῳ σώ-

ματι τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐνώσασαν· καὶ ἤδη καταβύσεις φθινάδας πλάνης τε καὶ ἀγνοίας ῥώσασαν, καὶ μὲν εὐχρηστον τοῦ κοινοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος ποιησαμένην· καθ' ἣν ὁ εὐσεβὴς, καὶ ὁρθὸς καὶ ἀληθὴς σωτήριος τῆς ἀποστολικῆς πίστεως ἀκμάζων κηρύττεται λόγος, πᾶσαν ἐντὸς αὐτοῦ ποιούμενος τὴν ὑπ' οὐρανὸν καὶ τὸ λεῖπον αἰ τῷ ἤδη συνειλημμένῳ προσάγων καὶ προστιθέμενος· καὶ μίαν ἀπάντων τῶν ἀπὸ παράτων τῆς γῆς ἑως τῶν παράτων αὐτῆς, καὶ ψυχὴν καὶ γλῶσσαν εἶναι θεικὴν; τῷ πνεύματι κατὰ τὴν ἐμόνοιαν καὶ ὁμοφροσύνην τῆς πίστεως· ἣν ἀρρήτως ἐξ ἀνθρώπων, ὑπὲρ ἀνθρώπων, κατ' ἀνθρώπους ἀληθῶς προσλήφει σαρκὸς ψυχὴν ἐχούσης λογικὴν τε καὶ νοεράν, καὶ οὐ τροπὴ θεότητος ἀνθρώπου γεγόμενος, θλονόντι χωρὶς ἁμαρτίας, ὁ τῶν ἀνθρώπων δημιουργὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδαξαν ὁμολογεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι, μηδεμίαν αὐτοῦ καθάπαξ ἀρνούμενους φύσιν μετὰ τὴν ἑνωσιν, ἥγουν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· μήτε τὴν θέλειαν, καθ' ἣν Θεὸς αἰετὶ δι' αὐτὸν καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος ἐστὶ τε καὶ διαμένει· μήτε τὴν ἀνθρωπίνην, καθ' ἣν ὁ αὐτὸς ἀνθρώπος ἀληθῶς δι' ἡμᾶς γέγονεν, ὡς φιλόανθρωπος, καὶ ἡμῖν ἐστὶν ὁμοούσιος. Οὐτε γὰρ ἐπράτη τοῦ ὅπερ ἦν τε καὶ ἐστίν, καὶ εἰς αἰετὶ ἐστὶ κατὰ φύσιν Θεός· οὐτε μὴν τοῦ ὅπερ γέγονεν ἀνθρώπος, καθ' ἑνωσιν ἀδιάσπαστον σαρκὸς ἐψυχώμενης τὴν φύσιν μετέβαλεν, εἰς ὃν καὶ ὁ αὐτὸς Θεός τε καὶ ἀνθρώπος· οὐ κληθεὶς μόνον καὶ προσηγορίᾳ Θεὸς ὑπάρχων καὶ ἀνθρώπος, ἀλλὰ πράγματι καὶ ἀληθεὶς Θεός καὶ ἀνθρώπος καὶ ὑπάρχων κυρίως, καὶ ἀληθῶς ὀνομαζόμενος. Τὸ ἐκ τῆς ἐνώσεως ἐν τε καὶ μοναδικὸν καθ' ὁπότεσσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν ἔχων, ὡς οἱ Πατέρες^α διδάσκουσιν, φάσκοντες, «Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρων ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ συνόδῳ· καθ' ἣν οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς, σύνθετος γενέσθαι καταδεξάμενος, τὸ κατὰ φύσιν ἀπλοῦν, καθ' ἣν ὁμοφυῆς ἐστὶ τῷ Πατρὶ καὶ ὁμοούσιος διαμένει, φιλάττων ἀλώδην καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν. Οὐ γὰρ ταυτὶν θεότης καὶ ἀνθρωπότης. Κἂν γὰρ γέγονεν ἀνθρώπος ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἀλλὰ κατὰ πρόσληψιν σαρκὸς νοερώς καθ' ὁπότεσσιν ἀδιάσπαστως ἐνωθείσης αὐτῷ γέγονεν ἀνθρώπος. Διὸ καὶ Θεός ἐστιν ὁ αὐτὸς κυρίως καὶ ἀνθρώπος, ὡς ἐκεῖνο ὃν καὶ τοῦτο γεγόμενος· καὶ τοῦτο κακεῖνο ὑπάρχων ἀνελκίως· μήτε τῷ ἀκρῶς μοναδικῇ τῆς ὑποστάσεως συγγεόμενος, καθ' ἣν ὁ τῆς διαφορᾶς παντελῶς ἀπεστὶ λόγος· μήτε τῷ ἀκραίφει τῆς ἐτερότητας τῶν ἐξ ὧν συνίσταται φύσεων διαιρούμενος· καθ' ἣν ὁ τῆς διαφορᾶς διὰ τὴν ἑνωσιν οὐδαμῶς ἀνῆρπται λόγος.

Τῆς οὖν διαφορᾶς τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων ὁ Χριστὸς ἀσυγχύτως σωζόμενος καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν, οὐκ ἐστίν, ὡς οἶμαι, παντελῶς ὁ δεῖξαι δυνάμενος λόγος, δίκαιον εἶναι τὰ ποσὸν τῶν φυσικῶς διαφερόντων καὶ ἐν Χριστῷ σωζόμενων κατ' ἑνωσιν ἀδιά-

ciaverat : jamque tabido erroris ac ignorantiae morbo diffuentes sanaverat, ac communis Ecclesiae corporis membrum utile reddiderat; in qua pia rectaque et vera ac salutaris apostolicae fidei vigens praedicatur doctrina, universum terrarum orbem intra suum cogens gremium; semperque, quod desideratur, eorum quos jam complexa est, caeteri adjungens, unamque omnium a sinibus terrae usque ad fines ejus animam linguamque spiritu, concordia fidei atque consensu esse ostendens; quam nempe nullis verbis explicabili ratione ex hominibus hominum causa, simili hominum ratione, assumpta vere carne, anima rationali praedita et intelligente, non deitalis mutatione factus homo (nulla scilicet peccati contagio) hominum conditor Dei Sermo, nos homines confiteri docuit atque amplecti : sic plane, ut post unionem (ex quo scilicet homo factus 340 est) nequam omnino ejus naturarum negemus : neque divinam, qua tum semper est sui gratia, tum Patri consubstantialis est ac manet; neque vero humanam, qua idem ipse vere nostri causa homo factus est, velut humanitate propensissimus ejusdemque nobiscum substantiae est. Neque enim ab eo quod et erat et est, eritque in sempiternum (nempe ut sit Deus natura) mutatus est; neque vero ejus quod factus est (homo scilicet) per unionem indivisam, animatae carnis naturam mutavit, qui unus idemque Deus et homo existat; nempe, non sola nuncupatione ac voce tenus ipse Deus ac homo, sed qui re ipsa et veritate Deus et homo tum sit proprie, tum vere nuncupetur : unum esse ac singularem personaliter nactus est ex unione, non naturae ipsae ratione, uti docent ac loquuntur Patres. « Quamquam enim etiam utrumque unum, non tamen natura, sed coita ac conjunctione; » secundum quam, dispensatione, nostri causa, ut bonus, compositionem admisit, qui naturae simplicitatem et incarnatus illibatam servans, ea, unus cum Patre naturae manet ac essentiae. Non enim idem deitas humanitasque existant. Licet enim Dei Verbum homo factum est, id tamen carnis assumptione intelligentium more animatae, personali ei ratione indivulse unitae. Quamobrem etiam idem ipsum vere ac proprie Deus et homo est : quod alterum cum esset, alterum factum est; hocque ac illud, ita ut nihil desit, perinde perfectum est, ut nec ex persona summe una ac singulari, secundum quam distinctio ac diversitas prorsus exsulat; confundatur; neque verò naturarum, ex quibus consistit, vera diversitate, dividatur; secundum quam ob unionem distinctionis ratio minime sublata sit.

Cum ergo naturarum, ex quibus est Christus, distinctio, etiam post unionem citra omnem confusionem incoolumis sit; nulla, puto, ratio omnino afferri potest, cur non justum aequumve videatur confiteri eorum quantitate, quae ipsa natura dis-

^α Greg. or. 36, p. 532.

incta sunt, indivulseeque in Christo unita, incolu-
mia consistunt: quod nimirum omnis distinctio,
una secum omnino quorundam inducat quanti-
tatem, quæ aliquo saltem inter se distinguantur.
Citra enim quantitatem, nemo, vel si solertissimus
ac ingeniosissimus sit, distinctionem esse dicere
possit, **341** modo tamen sanæ mentis existat, ac
vel tantisper rationem habeat veritatis; qui nempe
palam intelligat omnem distinctionem vel ad essen-
tialem quorundam diversitatem spectare, vel ad
qualitatis proprietatisque dissimilitudinem; quam
utique subjectarum rerum quantitas (sive illæ uni-
tæ sint, sive unione careant) omnino efficit. In
quibus enim non una eademque modis omnibus
intelligitur ratio, vis inest quantitatis, cujus dis-
tinctio affectio propria illique comes existit. Si-
quidem igitur in Christo convenienter ex ratione,
pro eo ac Patres docent, personæ omnino singu-
laris unitatem, unioni comitem dicimus, prorsus-
que conveniens ac rationi consentaneum est, ut
naturarum, ex quibus est Christus, et quæ in eo,
etiam post unionem inconfuse indiviseque incolu-
mes sunt, distinctioni, quantitatem hæere dicamus;
perspicuum est ut, sicut is, qui ob unionem in
persona, Christum unam Dei Verbi naturam incar-
natam non dicit, recte ad eum sensum intellecta
voco, quem sanctissimus Pater noster doctorque
Cyrillus exposuit, factam esse unionem non credit:
sic et qui duas naturas, ex quibus est Christus
post unionem confiteri renuit, incolumem esse
distinctionem affirmare non possit. Distinctio enim
eo est, ut naturalem eorum, ex quibus est Chri-
stus, diversitatem post unionem significemus, non
ut solam qualitatis dissimilitudinem; sic nimirum, ut nullæ qualitatis subjectæ naturæ sint:
sine quibus fieri non potest ut qualitas ipsa per se ac vere existat; ne simplicem, vel (ut verius di-
cam) falsam distinctionem ac inanem commentitiamque constituamus.

Hanc vos serio ex Patrum mente ac sententia
tenere fidei confessionem, cum omnino arbitrarer,
omnibus ubique scribere non gravabar, patriarchis,
episcopis, magnatibus, ipsisque adeo piissi-
mè serenissimisque imperatoribus nostris, ut
Deo gratias agerent, cunctis notam faciens vestram
ad Christum veram conversionem ac fidem. Nec
vero unquam, ut dixi, in animum inducturus eram
fore ut sic cito a salutari vestra vocatione trans-
ferremini. Quod tamen meis ipsius exigentibus
peccatis, qui, a mundi exordio, fraudis errore in
interitum ac perniciem humanum genus malus in-
dixit, vobis quoque suadere omnino potui, ut præ-
veritate **342** mendacium pluris faceretis; nec
tam Deo, iisque bonis, quæ sanctis reposita sunt,
quam seductoribus, nec nisi ad mortem doctis ca-
pere, ex inoluta mala indole indulgeretis, atque ad
proprium vomitum, ut prophete vocibus utar,
tanquam canes reverteremini; etiam atque etiam
jubeo ac denuntio, siquidem sic immedicabiliter

• Prov. xxvi, 11.

• 1c. ἀπαυδῶν.

Α σπαστον μὴ ὁμολογεῖσθαι· διότι πᾶσα διαφορά ποθεν
ἐστὶν συνεισδῶναι πάντως τινῶν, ἀλλήλων κατὰ τι
διαφερόντων. Οὐ γὰρ ποσὸν χωρὶς πῶποτε τις, καὶ
ἐν μῆχανος ἢ καὶ ποριμῶτατος, διαφορὰν εἶναι φάναι
δυνήσεται, καλῶς φρονῶν, καὶ ἀληθείας καὶ μικρὸν
γούν λόγον ποιοῦμενος· σφαλὲς γινώσκων, ἢ τῆς
κατ' οὐσίαν τινῶν ἑτερότητος, ἢ τῆς κατὰ ποιότητα
καὶ ἰδιότητά τινων ἀνομοιότητος πᾶσαν εἶναι διαφο-
ράν· ἢν ἡ ποσότης τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων,
εἴτε καθ' ἑνωσίν εἰσιν, ἢ καὶ ταύτης χωρὶς πάντως
ἐργάζεται. Ἐφ' ὧν γὰρ μὴ κατὰ πάντα τρόπον ὁ εἰς
καὶ ὁ αὐτὸς θεωρεῖται λόγος, ποσότητος ἐνεστὶν ἑμ-
φασίς, ἥς ἐστὶν ἴδιον ἡ διαφορά. Εἰ τοίνυν ἐπὶ Χρι-
στοῦ τῇ μὲν ἐνώσει κατὰ λόγον τὸ πάντη μοναδικὸν
καθ' ὑπόστασιν, ὡς οἱ Πατέρες διδάσκουσιν, ἔπεται
B λέγειν· τῇ δὲ τῶν ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ Χριστὸς φύσεων
καὶ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἀσυγχύτως τε καὶ ἀδιαιρέτως
ἐν Χριστῷ οὐκ ὁμῶν διαφορά τὸ ποθεν λέγειν ἐστὶν
ἀκολουθῶν τε καὶ πρότερον· ὅθλον ἐστὶ, ὥσπερ ὁ
μὴ λέγων τὸν Χριστὸν διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἑνω-
σιν μίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν πσαρχωμένην,
κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἀγιοτάτου Πατρὸς ἡμῶν
καὶ διδασκάλου Κυρίλλου νοουμένην ὁρθῶς, οὐ πι-
σταίει γεγενῆσθαι τὴν ἑνωσιν· οὕτω καὶ ὁ μὴ τὰς
δύο μετὰ τὴν ἑνωσιν φύσεις ὁμολογῶν, ἐξ ὧν ἐστὶν
ὁ Χριστὸς, τὴν διαφοράν οὐκ εἶναι λέγειν οὐ δύνα-
ται. Φυσικῆς γὰρ τῶν ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ Χριστὸς ἑτερό-
τητός ἐστι μετὰ τὴν ἑνωσιν ἡ διαφορά, ἀλλ' οὐ τῆς
κατὰ ποιότητα μόνῃ ἀνομοιότητος, χωρὶς τῶν ὑπο-
κειμένων ταῖς ποιότησι φύσεων· ὧν ἀνευ ποιότητα
C καθ' ἑαυτὴν εἶναι τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν· ἵνα μὴ ψιλὴν,
μᾶλλον δὲ κυριώτερον εἰπεῖν, ψευδῆ τὴν διαφοράν
εἰσάγωμεν καὶ ἀνυπαρκτον.

Ταύτην ἀκριβῶς· κατέχειν ὑμεῖς κατὰ τοὺς Πατέ-
ρας τῆς πίστεως τὴν ὁμολογίαν πεπισμύμενοι, πᾶσι
πανταχοῦ ποτε γράψαι οὐκ ὠκνοῦν πατριάρχαις καὶ
ἐπισκόποις καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐκτεθειμένοις
καὶ πανημέροις ἡμῶν βασιλεῦσιν, ὑπὲρ εὐχαριστίας
Θεοῦ, κατὰ ὅθλον πᾶσι ποιῶν τὴν ὑμῶν εἰς Χριστὸν
γενεῖαν μετὰ δόξιν τε καὶ πῶτον. Καὶ οὐκ ὅμην
ποτὲ, καθάπερ ἔφην, ὑμεῖς οὕτω ταχέως μετατί-
θεσθαι τῆς σωτηρίου κλήσεως ὑμῶν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ
D τὰς ἡμᾶς ἀμαρτίας, ὁ ἐξ ἀρχῆς δι' ἀπάτης εἰς ὀλε-
θρον καὶ ἀπώλειαν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὑπεσφύ-
μενος· πονηρὸς, καὶ ὁμᾶς· ἰσχυροὶ παραπλῆσαι, τῆς
ἀληθείας προτιμῆσαι τὸ ψεῦδος· καὶ πλεόν Θεοῦ,
καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγίοις, συνηθείας
ἐνεκὲν πονηρᾶς, ἀκαταλίσιν ἡ ἀνθρώποις χαρίσα-
σθαι πρὸς θάνατον δελεάζειν μόνον διδιδυγμένοις·
καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ἑμμετον ὑμᾶς καθάπερ κύνες προ-
φητικῶς εἰπὼν ἐπιστρέφει δελύνεται, παρεγγυῶ, ὥ-
στε οὕτως ἀνιάντας ἔχετε, καὶ εἰς τέλος προέβασθε
τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν ἀποστραφῆναι· τίως τὰς

γενομένης εἰς ὑμᾶς παρ' ἐμοῦ δωρεὰς δοῦναι Θεοπέπτωτο τῷ ἐμῷ ἀνθρώπῳ, ἐπὶ τοῦτῃ καὶ μόνον παρ' ἐμοῦ σταλάντι μετ' ἐγγράφου ἐντάλματος, πρὸς τὸ μηδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχειν ὑμᾶς περὶ τούτου. Καὶ πάλιν, εἴ τι παρίσταται τοῖς εὐσεβεστάτοις καὶ φιλοχρίστοις καὶ πανηγύροις ἡμῶν βασιλεῦσι, καὶ τοῖς ἀγνωστάτοις πατριάρχαϊς, τὰ καθ' ὑμᾶς πάντα δι' ἐμοῦ σὺν Θεῷ παρὰ τὴν αὐτῶν γαληνότητα γινόμενου μανθάνουσι περὶ τῆς ἀποστασίας ὑμῶν, καὶ τῆς τοσαύτης κακουργίας καὶ ἀγνωμοσύνης, γενέσθαι καλῶς ἔχειν κρινῶ. Οὐτε γὰρ παρασιωπήσομαι τοσοῦτον κακόν. Εἰ δὲ τὸ φρικτὸν τοῦ Χριστοῦ κατὰ νοῦν λαμβάνουσαι δικαστήριον, ἐφ' οὗ παρουσίᾳ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ παντὸς δήμου τῶν κατ' οὐρανὸν στρατιῶν, καὶ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ παρ' ἐμοῦ πρὸς ὑμᾶς περὶ τούτου συγκροτηθήσεται δίχη, μεταμελήθητε, καὶ πρὸς τὸν καλέσαντα πάλιν ὑμᾶς ἐν χάριτι Θεοῦ ἐπανέλθετε· καὶ αὐτὴν ἡδὴ τὴν ἐμοῦ δωρηθεῖσαν ὑμῖν κτίσιν (f) ἔχειν ὑμᾶς βούλομαι· καὶ οὐ παύσομαι ἕως τὴν παρούσαν καὶ πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν οἰκονομοῦμαι ᾧ, τρόπους ἐπινοῶν εἰς σύστασιν ὑμῶν περισσώτερον· καὶ ἐμαυτὸν ἀντιλυτρον τῶν ὑμετέρων ψυχῶν οὐκ ἂν παραιτήσομαι δοῦναι, εἴπερ ἀναγκαίως τοῦτο γενέσθαι καλέσει καιρὸς. Καὶ δώσω γὰρ προθύμως πρὸς τοῦτό με καλοῦντος τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς χάριτος· εἰ μόνον ὑμεῖς ταῦτα Χριστῷ τῷ Θεῷ πάλιν ἀποκαταστήσητε· καὶ τὴν γενομένην ὑμῖν ἀπὸ τοῦ σώματος αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπαγγελίας, καλῶς ἐξιάσθητε τομὴν καὶ διάστασιν. modo solum ipsæ vos Deo iterum restituatis; ac quod ab ejus excisæ corpore estis, ab eoque procul abscesseritis, meliøre fruge revertendo sanare studeatis.

19. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Πύρρον τὸν δασιώτατον πρεσβύτερον (g) καὶ ἡγούμενον.

Τὴν ἀγίαν σου, θεοτίμητε Πάτερ, ἐπιστολὴν ἀναγνούς, ὅλον ὅλη τῷ Πνεύματι τὸν σὺν νοῦν ἐπέγνω πεποιωμένον· καὶ τοσοῦτον τῆς φυσικῆς ἐξουσιότητος διεγνων συνέσει, ὅσον τῆς θείας καὶ ὑπερφύσης κατέλαβον σοφίας ἐπιλημνόν. Αὐτὸν γὰρ σου παρόντα διὰ τῶν γραμμάτων ὅλον ὁρᾶν ἐδόκουν τὸν θεόσοφον νοῦν, μόναις ἀστράπτοντα ταῖς ἀκηράτοις ἀκτίσι τοῦ Πνεύματος· αἷς μεταμορφοῦσθαι πρὸς τὸ βελιότερον πέφυκεν, ὃ τῷ Πατρὶ τῶν ὅλων

A laboratis, hocque vobis animo constitutum est, ut in finem usque Christi gratiam contempnatis, ut hactenus a me concessa vobis munera, Theopempto famulo, eam in rem (nec alia de causa) a me misso cum scripta jussione, ne qua vobis hujus rei gratia ambiguitas accadat, tradatis. Rursusque, si quid piissimis Christianissimisque ac mansuetissimis nostris imperatoribus, sanctissimisque patriarchis visum fuerit ac constitutum, ubi, per me, qui, favente Numine, eorum proxime serenitatem adiuturus sum, vestra omnia, qua sic defecistis, tantamque illam nequitiam ac improbitatem vestram didicerint: hoc vero ut fiat, opera pretium judicabo. Nec enim committam ut grande adeo scelus vestrum mihi taceatur. Sin autem tremendum Christi tribunal reputantes, sub cujus presentia astantibus angelis et archangelis, omnique celestium exercituum populo, ac universo hominum genere, hanc vobis dicturus sum, penitentiam egeritis, atque ad Deum, qui vos iterum in gratia vocet, reversæ fueritis, tum ipsas jam vobis donatas meas aedes vestras esse statuo; tum fidem astringo, quandiu Dei providentia temporaneæ huic vitæ superstes ero, nullum me facturum finem, quin augendæ vobis substantiæ modos exquiram: ac nec meipsum redemptionem dare pro animabus vestris gravabor; si quando ejus rei necessario occasio tempusque appetierit. Ac certo prompto animo dabo, Deo per gratiam eo vocante, quod ab ejus excisæ corpore estis, ab eoque pro-

C 343 XIX. — Ejusdem, ad Pyrrhum sanctissimum presbyterum et hegumenum, seu abbatem.

Ubi sanctas litteras tuas, in Deo plurimum colende Pater, legissem, totam toto Spiritu mentem tuam imbutam agnovi; tantumque naturalem excessisse intelligentiam perspexi, quantum divinam naturaque superiorem apprehendisse sapientiam intellexi. Ipsum enim per litteras coram prope modum præsentem videre mihi videbar divina instructum sapientia tuum animum, solis Spiritus intemeratis radiis præmicantem, quibus in id quod

NOTE.

(f) Τὴν ἐμὴν κτίσιν. Emendabat qui ex Regio scripsit, κτίσιν, quod et proclivius est. Quod tamen deest cod. quo ita emendem, placet ut κτίσιν retineam, quod sit idem ac κτίσμα, ut ea voce significet Georgius, dedisse suas aedes, et quas Alexandria construxerat, in quibus moniales illæ habitarent, si modo sano Ecclesiæ dogmati animum accommodarent. Videntur illæ ipse esse, quibus ad sanam mentem reducere tanta Georgio navata opera, cum in Africam commessent, de quibus in epist. ad Joann. cubicularium. Sic ægre pellem mutat Æthiops, paucique vere heretici, quos vi quadam adegeris, nec ipsi omnino sponte, et quasi a se, confluerint, illuciscent eis divini Spiritus radio, cum Ecclesiæ castra salutaverint integra in fide perseveraverint.

(g) Πύρρον τὸν δασιώτατον πρεσβύτερον. Sequentem particulam, καὶ ἡγούμενον desiderant

Dufrenii codex et Venet. Profuse sane laudes, quibus hic Pyrrhum Maximus prosequitur, ejusque antistitem (et cui successor peraque sedis et hæresis fuit) Sergium; tum scilicet cum Monothelitarum hæresis semina jacerent, jamque Alexandria exclusa essent Cyro ejus urbis antistite. Obtextit Sergius, quoad licuit, nec in vita palam hæreticum prodidit, quem exstinctum Joannes IV reverendæ memoriæ episcopum nuncupavit. Exinde vero Eccheseos auctor deprehensus est, in quem Heraclius ejus crimen depulit. Male etiam habuit, quod Honorium visus est, Syra mente et fraude, trahere in communionem sui erroris, illique, pro viri simplicitate atque candore, imponere, dum contrarietatis obtentu, naturalem in Christo hominis voluntatem perimit. Excusat abunde Maximus, epistola ad Siciliæ præpositos et monachos, quam bene sanam represento.

divinius est propense transmutatur, cui id tanti muneri obtigit, ut in filium ab universorum Parente adoptetur. Tantumque me a divinorum decretorum ignorantia liberari cognovi, quantum antea eorum mihi videbar scientia fulciri. Quamobrem admiratus tuam in omnibus solertiam, eam solummodo vocem extuli ac clamavi, qua olim mulier quedam et ipsa Dominum clamore prosecuta, dum illius stupet verborum potentiam, ait: *Beatus venter, qui te portavit, et ubera, qua suscitasti*.¹ Neque vero solum parentem tuam, venerando Pater, beatum prædico, quæ tantæ prolis effici mater meruerit; verum etiam quæ concipiat, pliumque semper sermonem et pariat et enitatur, mentem tuam; ut quæ per gratiam, Sermonis natura superioris, ipsa animi ac voluntatis cum Sermone et ratione necessitudine, uterque capax existat; qui et pro eo ac cordis tui firmi habitus dilatantur, quibus uberius instar actionis pariter ac contemplationis cultu Sermonem alis, piorum sensuum ac conceptuum modorumque subministracione, una angeatur; ac (rem inauditam!) ipsum suum augmentum, alentis cum mentis deificationem efficiat. Quid enim aliud ad te loqui poteram, venerande Pater, qui talium te Sermonum parentem factum conspicerem, quibus fultus, quasi ex monte quodam, sublimi divinorum decretorum scientia, velut tabulas Dei digito exaratas, novi Mediatoris magnique in nobis Mosis ac sacerdotum sacerdotis, divinique per 346 omnem orbem sacerdotii præsidentis opera delatam editamque sententiam, evulgasti; quam sancta solaque adoranda Trinitas, eo, quem dixi, antistite, tanquam organo dictavit, maioremque in modum Ecclesiæ concordie vincula spreta, quæ vulgo facta Alexandriæ circa fidem novatio videbatur, devinxit.

Hanc enim integre data sententia servavit intelligentiam, secundum quam divini Patres nostri tenendam sanctis Ecclesiis fidem tradiderunt: qui nempe unum eundemque Deum, Verbum et ante carnem et cum carne dixerint: quam is sibi propter nos intelligentiam more animatam, ex sancta Dei Genitrice semperque Virgine Maria assumptam, hypostatice (in persona scilicet) univit, cum ipse suæ ipsius incarnationis semen fieri voluisset, ut et vere homo fieret; ac tum conceptu sine semine, tum partu corruptionis omnis experte innovatam naturam, nec ex innovatione ullam diminutionem passam, ostenderet. Dei enim ob summam bonitatem erga homines voluntaria exinanitio existit mysterium; non quod sponte per carnem ac nobis demisit ac inclinavit deitatis amissio. Mansit enim quod erat, etiam factus quod non erat; quippe cum sit immutabilis, servavitque quod factus est, id manens quod erat, quod nimirum

¹ Luc. xi, 27.

A υιοθετησθαι καταξιοϋμενος· καὶ τοσαῦτον με τῆς ἐπὶ τοῖς θεοῖς δόξης λυτρουμένου, ὅσον τὸ πρὶν τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἐδόξουν ἀντίχεσθαι γνώσεως. Διὰ θαυμάσας σου τὴν ἐν δλοῖς ἀγγέλοιαν, μόνην ἐκείνην ἀναδοξάσας τὴν φωνὴν ἀπερθεγγάμενη, ἣν πάσαι γυνὴ τις πρὸς τὸν Κύριον κέκραγε, τὸν αὐτοῦ ρημάτων καταπλάγισα τὴν δύναμιν: *Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ σὸς ἐδότησας*. Οὐ μόνον δὲ τὴν τεκοῦσάν σε μακαρίζω, τίμιε Πάτερ, ὡς τοιοῦτου μητέρα γενέσθαι καταξιοθεῖσάν· ἀλλὰ καὶ τὴν συλλαμβάνουσαν, καὶ κύουσαν αἱ τὸν εὐσεβεῖ λόγον καὶ τίχτουςάν σου διδόναι· ὡς τοῦ ὑπὲρ φύσιν λόγον κατὰ χάριν κοίλῃν ἀποφανθεῖσαν χωρητικὴν, διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Λόγον τῆς γνώμης οἰκείωσιν. Καὶ μὴν κατὰ τὰς² σὸς παγίας ἐξεις τὰς ἐκ τῆς σῆς καρδίας ἐκδομένους, αἷς μαστῶν δίκην κατὰ τε τὴν πρῆξιν καὶ τὴν θεωρίαν διατρέψεις τὸν Λόγον, τῇ χορηγίᾳ τῶν εὐσεβῶν νοημάτων τε καὶ ἐρῶτων συνανταζόμενον· καὶ παραδόξως εἰπεῖν, τὴν οἰκείαν αὐξησιν τοῦ διατρέφοντος νοῦ ποιοῦμενον θέωσιν. Τί γὰρ ἑταρον εἶχον φθέγγεσθαι πρὸς σε, τίμιε Πάτερ, τοιοῦτον γεννήτορα Λόγων γεγεννημένον διώμενος· δι' ὧν, ὡς ἐξ ὅρου τινὸς τοῦ ὅρου τῆς γνώσεως τὴν ἐπὶ τοῖς θεοῖς δόγμαται, καθάπερ πλάκας θεογραφάτους διὰ τοῦ νέου Μωσίου καὶ ἐφ' ἡμῖν³ μεγάλου Μωϋσέως καὶ ἱερῶν⁴ ἱερῶς, καὶ τῆς καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην ἐξάρχου θαλάσσης ἱεροσύνης, κομισθεῖσαν τε καὶ ἐκδοθεῖσαν κατεμήνους φῆγον· ἣν ἡ ἁγία καὶ μόνη προσκυνουμένη Τριάς, ὡς δι' ἐργάνου τοῦ ρηθέντος ὀπηγόμενα ἀρχιερέως, καὶ πρὸς ὁμόνοιαν πλέον ἐπέθηκε τὰς Ἐκκλησίας, εἰς ὅδην θεμένας τὴν δόξαν τοῖς πολλοῖς γεγενῆσθαι κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου πόλιν παρὶ τὴν πίστιν καινοτομίαν.

Ταυτὴν γὰρ ἐλοχευῶς ἡ δοθεῖσα διωώσατο φῆγος τὴν ἔνονοιαν, καθ' ἣν πιστεύειν οἱ θεόφοροι Πατέρες ἡμῶν τοῖς ἁγίαις Ἐκκλησίαις παρέδοσαν· ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν φάμενοι Θεὸν Λόγον καὶ πρὸ σαρκὸς, καὶ μετὰ σαρκὸς· ἣν αὐτὸς αὐτῷ δι' ἡμᾶς ἐφωχμένην νοερῶς καθ' ὁπόσταν ἤνωσεν, ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ Ἀσιπαρθένου προσληφθεῖσαν Μαρίας· σπορά δὲ τῆς οἰκείας αὐτὸς γενέσθαι καταξιώσας σαρκώσεως· ἵνα καὶ ἄνθρωπος ἀληθὺς γένηται· καὶ δεῖξῃ κατὰ τὴν ἀσπορον σύλληψιν, καὶ τὴν ἀπθόρον γέννησιν τὴν φύσιν καινοτομουμένην· καὶ μηδεμίαν τῇ καινοτομίᾳ πάσχουσαν μείωσιν. Θεοῦ γὰρ δι' ἀγαθότητα πρὸς ἀνθρώπους ἐπῆρχεν αὐθαίρετος κίνουσις τὸ μυστήριον, ἀλλ' οὐ θεότης ἐκπτώσις, ἡ διὰ σαρκὸς ἐκούσιος συγκατάθεσις· μεμνήνηκε γὰρ ὅτι ἦν, καὶ γενόμενος ὅτι οὐκ ἦν· ἀτρέπτως γὰρ. Καὶ ὅτι γέγονε διετήρησε, διαμείνας ὅτι οὐκ ἦν· φιλόανθρωπος γὰρ. Δι' ὧν ἐνήργει ὁ οὐρανόθεν, δεικνύς ὅτι γέγονε ἀναλλοίωτον· καὶ

VARIÆ LECTIONES.

² Fr. καὶ μὴν τὰς. ³ Fr. ἐφ' ἡμῶν. ⁴ Hæc de Sergio, cum adhuc catholicus post vulgata Cyri capitula Alexandriæ ageret.

δι' ὧν ἐπασχεν ἀνθρωποπρεπῶς, πιστούμενος ὅτι ἦν μὴ τρεπόμενος. Ἐνῆργει γάρ, τὰ μὲν θεία σαρκικῶς, ὅτι διὰ σαρκὸς φυσικῆς ἐνεργείας οὐκ ἀμοιρούσης· τὰ δ' ἀνθρώπινα θεϊκῶς, ὅτι κατὰ θέλησιν ἐξουσιαστικῶς, ἀλλ' οὐ κατὰ περιστάσιν τὴν τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων προσίστι πείραν. Οὕτως γὰρ τὰ θεία θεϊκῶς, ὅτι μὴ γυνὸς ὑπῆρχε θεός· οὕτως τὰ ἀνθρώπινα σαρκικῶς, ὅτι μὴ φύδς ἀνθρώπος ἦν. Διὰ τοῦτο τὰ θαύματα δίχα πάθους οὐκ ἦν· καὶ τὰ παθήματα χωρὶς οὐκ ὑπῆρχε θαύματος· ἀλλὰ τὰ μὲν, ἐν' εἰπω τοιμύσας, οὐκ ἀπαθῆ· τὰ δὲ προδήλως θαυμάσια· καὶ ἀμφω παράδοξα, ὅτι καὶ θεία [καὶ ἀνθρώπινα] ὥς ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προερχόμενα θεοῦ Λόγου σσαρκωμένου, δι' ἀμφοτέρων πιστούμενος πραγματικῶς, τὴν τῶν ἐξ ὧν, καὶ ἀπὸ ὑπῆρχεν ἀλήθειαν. Τὸ γὰρ ἐκ τινων ἀσυχγύτως ἐνώσει²² τῇ κατὰ σύνοδον φυσικῇ ἀποτελούμενῳ, καὶ ἐξ φύσεως ἐξ ὧν συνέστηκεν ἀτρέπτους διατηρεῖ, καὶ τὰς αὐτῶν συστατικὰς ἀμεικτώως διασώζει δυνάμεις, εἰς ἑνὸς ἔργου συμπλήρωσιν· εἴτε πάθος, εἴτε θαῦμα τὸ γινόμενον ἦν, κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ θαυμαστοῦ σου, Πάτερ, καὶ τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας σαρκώσεως προσφύους παραδείγματος, τῆς ἐκπυρρθεῖσης μάχαιρας, ἥς τὴν τοιμὴν ἐπιστάμεθα καυστικὴν, καὶ τὴν καύσιν οἰζαρὴν τμητικὴν. Πυρὸς γὰρ καὶ σιδήρου καθ' ὑπόστασιν γέγονε σύνοδος, μηδετέρου τῆς κατὰ φύσιν διὰ τὴν πρὸς θάτερον ἑνώσιν ἐκστάντες δυνάμεις· μήτε μὴν²³ ἄρετον ταύτην κακῆτημένον μετὰ τὴν ἑνώσιν, καὶ τῆς τοῦ συγκειμένου καὶ συνυφεστέοντος χειριζομένην.

conveniēns appositumque, Pater, exemplum; igne scilicet ardentis et candentis gladii, cujus et actionem ejusmodi novimus, ut urendi vim habeat, et ustionem non nescimus quam secandi vi possit. Sic enim ignis ferrique in supposito facta conjunctio est ac adunatio, ut quod alterum alteri accesserit, neutrum naturalem vim suam ac facultatem amiserit; at neque liberam solutamque post unionem, sejunctamque eam habeat, ab alterius cum quo concrevit unaque consistit.

Ταύτην μὲν οὖν εὖρον ἐγὼ τοῖς ὁμιητέροις γραμμασι σοφῶς ἐνοφάνθισαν τὴν τῶν θεῶν δογμάτων ἀκριβείαν, ἥς κατὰ τὴν ἐνοῦσάν μοι περὶ τὸ νοεῖν μετρίαν δύναμιν ἐπιστήσας τὸν νοῦν, ἠδ' ἔαμην ἐκάνωθῆναι ταύτην φυλάξαι, καὶ τῇ διαβολῇ κατὰσχέιν, ὑπὸ λήθης τινὸς μὴ δεχομένην περιγραφῆν. Εὐ δὲ, θεοτίμητε Πάτερ, συμπάθησόν μοι τῷ σὺ δούλῳ, καὶ τὴν δεουσάν ὡς φιάνθρωπος παράσχου συγγνώμην, ἀδυνατοῦντι πρὸς τὴν τῶν κεκελευσμένων ἐγγείρησιν. Καὶ μὴ μου καταγῶς ἀπειθεῖαν· ἀλλὰ μάλλον ἀπόδεξαι με τῆς οἰκείας ἀμαθίας ἐπιγνώμονα γενέσθαι σπουδάζοντα. Μισητὸν γὰρ τὸ προπετεῖς, καὶ πρῶτον τῆς ἐσχάτης ἀγνοίας γέννημα· καθ' ὃ πέφυκεν ἡ τῆς ὑπερρφανίας διαρραίνεσθαι νόσος, ἔξιν δημισουργοῦσα τοῖς αὐτῇ κατελειμμένοις ἀντίθεον· καὶ δέξει μοι πάθος καθαρὰν τὴν ἐπὶ τοῦτο παραίτησιν· καὶ μὴ ἀπάσῃ με τοὺς αὐτοὺς σοὶ προβαλλόμενον λόγους, οὓς ἐπὶ τοῖς τοιαούτοις πρὸς τὸν θεὸν Μωυσεῖ πρότερον καὶ Ἱερεμίᾳ ὑπερὶ προβάλλοντο· ὁ μὲν, Δέδομαι, Κύριε,

humanitate propensissimus sit: quibus divino more operabatur, id quod facius erat illibatam ostendens; ac quibus humano patiebatur, id quod erat omnis expers mutationis ostendens. Operabatur enim, divina quidem, carnali ratione (carne scilicet media, quæ naturalis sum operationis expers non esset), humana autem, divina potestate, qui ipse voluntate suoque arbitratu ac imperio, non humana ulla necessitate, humanorum in se affectuum laborumque periculum reciperet. Neque enim divina divine, quod non nudus Deus erat; neque humana carnali ratione, quod non homo simplex ac purus exsistebat. Quamobrem nec miracula absque passione erant, nec passiones miraculo carebant: verum illa quidem (ut audentius dicam) non immunia a passione erant; hæc autem, perspicue mirabiles exsistebant: utraque denique inaudita ac nova, quod et divina erant et humana, velut ex uno eodemque Verbo incarnato proficiscentia, quo utrisque realiter eorum ex quibus, ac quæ exsistebat, veritatem astrueret. 345 Quod enim ex quibusdam inconfuse conflatur, eo unionis genere quod naturali eorum conductione præstat, tum naturas, ex quibus est, servat minutionis expertes; tum quæ eas constituent insigniantque, vires ac facultates, nulla earum labe ad unum opus complendum retinet incoolumes, sive actio, sive passio erat, id quod gerebatur, uti nimirum præfert ac representat, admirandum tuum illud, ac cum primis divinæ Incarnationis mysterio

Hanc sane vestris litteris sapienter intextam invenit, divinorum dogmatum accuratam sententiam, cui pro exigua tenuique ingenii mei facultate animi adhibens, optabam idoneus esse qui eam conservarem, nullaque obliterandam oblivione, mente retinerem. Tu autem, in Deo mihi plurimum colende Pater, miserere mihi servo tuo, ac, quam decet, tanquam benignus et misericors, veniam præbe; cui per facultatem non liceat, id, quod jubes, tentare. Neque verò me inobedientia damnes, sed potius lauda ac proba, qui meam ipse incertam studeam agnoscere. Exosa enim res temeritas, primaque supremæ dementiæ proles, qua se proclive prodit eluceatque superbiæ morbus, impii Deoque adversantis habitus in eis auctor, qui illo correpti sunt: quodque adeo hic excuso defugioque nullo vitio aut fūco æqui bonique consule; nec iisdem te verbis, quibus eadem fere occasione, Moyses primum, tumque deinde Jeremias Deum affati sunt, propense affantem repuleris. Ac prior quidem:

VARLE LECTIONS.

²² Διαφόρων δηλονότι κατὰ οὐσίαν, ἔχουν θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος. Quæ scilicet essentialiter distincta sint id est, ex deitate et humanitate. ²³ Fr. μήτε μὴν.

Precor, Domine, ait, non sum idoneus ante hesternam neque ante nudius tertianam diem; neque ex quo capisti loqui ad me: gracili voce et tarda lingua ego sum. Alter vero: O qui es, Dominator Domine; nescio loqui, quia puer ego sum. Vere enim gracili voce sum et tardiore lingua, omnique intelligentiae vi 346 destitutus, ad ea quae pulchra sunt ac honesta eloquenda; qui nec mentem divinis insistentem habeam eaque capientem, nec sermonem oris ejusmodi, ut eorum quae in quaestione trahuntur par magnitudini existam. Vigent enim adhuc in me affectus ac vitia, carnaeque oppido rebellem legi spiritus praevalem habeo. Quin etsi per hypothesein, nihil eam in rem quod sit facultatis, deesse dederimus; quis sic temerarius et audax, ut quae in hunc modum divino sacerdotum sunt sancita suffragio, praesumat superordinare? Rogo potius ac obsecro ut venerabilibus tuis litteris, certa mihi definitione explices quae sit ἐνέργεια (nos operationem dicamus) et quot modis dicatur, ac quid praeter illam sit vox ἐνέργεια quamve verborum et ab opere et ab actione distinctionem dicamus, ut sic eorum quae scripto continentur, vim perdiscere valeam. Nondum enim accurate satis intelligere potui, quae scilicet, ac quomodo dicta seu intellecta, ἐνέργεια una accipienda sit. Nec enim temere nulloque sensu voces proferimus, sed iis animi sensa atque conceptus significamus. Hinc adeo est, cur divinos Patres haud raro voces concessisse inveniamus, sensa vero ac sententiam, nequaquam; quod nempe salutis nostrae mysterium, non in syllabis, sed in sententiis rebusque positum sit. Ac primum quidem praestabant, quod solliciti essent ut paci stabilirent. Atque haec haetenus.

Rogo autem, venerande Pater, sanctitatem tuam, ut placide divinos Patres, tenues hasce litteras allaturos, humaniusque suscipias; viros scilicet, qui ut communi monastici ordinis utilitati consulerent, hujusce navigationis discrimen adierunt: sicut in eos agi velis, eaque omnia illis impendi officia, quae illos merito consequi velit, divini mandati accurata ratio, qui divinatorum desiderio teneantur, unamque ac singularissimam vitae suae

^a Exod. iv, 40. ^b Jerem. i, 6.

VARIAE LECTIONES.

^a Fr. προσέειπον. ^b Greg. orat. 20 et 44 et alibi.

NOTAE.

(h) *Ἡ μὲν ἐνέργεια.* Hoc itaque spectabat Pyrrhi lucubratio, ut traheret ad unius in Christo operationis assensum, Maximoque subdole obreperet, velut fere Surgius obrepit Honorio. Scite Maximus aperiendum vocis sensum rogat, quod non raro vocibus ludant haeretici, illisque πολυσήμους viros suum contendant ac spargant Catholico sensu nonnihil vocibus indulgendum, uti factum Athanasio, conciliandis Orientalibus et Occidentalibus, Basilio et Gregorio Theologo erga Eunomianos, ac demum Joanni Constantinopolitano ejusque synodo, erga Philippicum: si tamen haec postrema vera dispensatio fuit, non fidei ipsa proditio; suppressio scilicet unius et duarum in Christi operatio-

A λέγων, οὐχ ἱκανός εἰμι πρὸς τῆς χθὲς οὐδὲ πρὸς τῆς τρίτης ἡμέρας, οὐδὲ ἀπ' οὗ ἤρξαμαι λαλεῖν πρὸς με· ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος ἐγὼ εἰμι. Ὁ δὲ, Ὁ ὢν, Δέσποτα Κύριε, φάσκων, οὐκ ἐπιστάμαι λαλεῖν, ὅτι πτωχόφωνος εἰμι. Ἐπ' ἀληθείας γὰρ ἰσχνόφωνός εἰμι καὶ βραδύγλωσσος, καὶ τῆς ἐπὶ τῇ λαλεῖν τὰ καλὰ συνέσεως ἐστερημένος· μήτε νοῦν ἔχων ἐπιβάλλοντα τοῖς θεοῖς, μήτε τὸν κατὰ προφορὰν λόγον, ἐξηγητρεῖσθαι τῇ μεγέθει τῶν ζητηθέντων θυνάμενον. Νεώζω γὰρ ἐτι τοῖς πάθεσι, καὶ πλεονεκτοῦσαν τὴν νόμον τοῦ πνεύματος κέκτημαι τῆς σαρκὸς τὴν ἐπανάστασιν. Ὅπως καὶ εἰ δώμεν καθ' ὑπόθεσιν μὴδὲν λαίπρως με τῆς ἐν τοῖς δυσάμεις, τίς οὕτω θρασὺς ὑπάρχει καὶ τολμηρὸς, ὥστε τοῖς οὕτω κατὰ θεῖον φῆρον ἱεραρχικῶς θεωπεῖσθαι, ἐπιδιατάττεσθαι; Παρακαλῶ δὲ μᾶλλον τιμίους σου γράμμασιν ὁρίσασθαι μοι διασαφῆσαι, τίς ἡ ἐνέργεια, καὶ ποσαῶς ἡ ἐνέργεια, καὶ τί παρὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ τίνα τούτων φαμὲν, πρὸς τὰς τὸ ἔργον καὶ τὴν πρᾶξιν τὴν διαφορὰν, ἵνα ἔχω τῶν γραφέντων γινώσκων τὴν δύναμιν. Οὕτως γὰρ ἀκριβῶς ἐπιστῆσαι δεδύνημαι, τίνα καὶ πῶς λεγομένην ἢ νοουμένην ἐκδέξασθαι γρητὴν μὴν ἐνέργειαν (h). Οὐχ ἀπλῶς γὰρ φωνὰς ἀσήμεως προφερόμεν, ἀλλ' ἐννοίας τὰς φωνὰς διασημαίνουμεν. Δι' ἣν αἰτίαν, φωνὰς μὲν πολλὰς παραχωροῦντας εὖρον τοῖς θεητόροις Πατέρας, ἐννοίας δὲ οὐδαμῶς· ὅτι μὴ ἐν συλλαβαῖς, ἀλλ' ἐν νοήμασι τε καὶ πράγμασι τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ὑπάρχει μυστήριον. Τὸ μὲν γὰρ ἵπποισιν, εἰρήνην φροντίζοντας· τὸ δὲ, ψυχὰς τῇ ἀληθείᾳ στηρίζοντας. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

consulerent; alterum autem, ut veritate animos

Δέομαι δὲ, Πάτερ τίμιε, τῆς σῆς ἀγιότητος, εὐμένως τοῖς τοῦτο τὸ μέτριον ἐπιφερομένοις γράμμα θεοῦ προσδέξασθαι Πατέρας, διὰ χρεῖαν λυσταλοῦσαν τῇ κοινῇ τάγματι τῶν μοναχῶν, ταυτοῖς αἰς τοῦτον πλοῦν ἐκτελεστέας· καὶ πάντα γενέσθαι αὐτοῖς καταδέξασθαι, ὅσα τῆς θείας ἐντολῆς ὁ ἀκριβὲς βούλεται λόγος, τοὺς τῶν θεῶν ἐπιειμένους, καὶ μονώτατον τοῦ οὐρανοῦ βίον τὸν σαρκωθέντα Λόγον ἔχοντας ὁποῦνται. Ἄξιοι γὰρ τυγχάνουσι τῆς

D nibus et voluntatibus, ubi alterum synodo generali sic clare damnatum, alterum assertum fuerat inque dogma tractum; quam ille synodum omni conatu sublatam volebat: et vero sublatam gloriaripot erat, quæsit illo silentio, quod ante decisionem exploratamque haereticorum in eo versutiam ac fraudem, sufficiens fidei confessio videbatur, velut hic in Maximo, non post illam. Si quid tamen ibi erratum contra fidei confessionem, commune Græcorum erratum fuit, illorum etiam qui sanctitate clari in utraque Ecclesia divinis honoribus coluntur. Videnda Joannis patriarchæ Apologia ad Constantinum papam, tomo altero mei Auctarii, qui est de hæresi Monothelitarum.

ὁματέρως ἐπὶ τοῦτο σπουδῆς, ὅτι τὸν θεὸν ἔλκουσιν ἀμέλειως τῆς ἀρετῆς τε καὶ τῆς γνώσεως ζυγόν· αἰδοῦντα δὲ ταῦτα γράφων μὴ παρήσθαι ἀκαίρου καὶ ἀπειροκαλίας παρὰ τοῖς οὐκ εἰδότες σε, Πάτερ, καὶ τῆς σῆς περὶ οὐκ εὐληφῶσι συγκαταβάσεως, ὁνείδος ἀπενέγκωμαι· καὶ λεχθῇ καὶ περὶ ἐμοῦ δικαίως, ὅπερ τις τῶν ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου σοφῶν ἐστὶν, θεοσάμενος ἐπὶ τινὶ φουσηθέντα τινὰ τῶν ἀπειροκάλων·

inclinationem : atque in me jure dicatur, quod rusticae mentis hominem aliquo sibi placentem ac

Ἐξέμηνε πρὸς ὄθριν μωρὸν, σοφὸς μειδίου.

Ἐν παντὶ οὖν, ἅγιε Πάτερ, συγχώρησόν μοι τῷ σὺ δούλῳ, καὶ ταῖς σαῖς πνεύματι εὐχαῖς ἐξιλέωσόν μοι Χριστὸν τὸν θεόν, ὃν διὰ παντὸς τῇ τε τοῦ νοῦ καθαρότητι, καὶ τῇ ἀκριβεῖς τοῦ βίου θεραπεύεις.

K'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Μαρτίνον (A') *μυράζοντα*.

Ἐγὼ μὲν εἰδὼς τῶν οικείων πλημμελημάτων τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ὡς εἰκὸς διαδεδομένην με κατακρίσιν, μετὰ τὴν ταύτης ἀπολείψιν τῆς ζωῆς καθορῶν· καὶ οἷον ἐκείνῳ τὸ μέγα καὶ φοβερὸν δικαστήριον κατὰ ψυχὴν ἔδω συνηθροισμένον κατανοῶν, ἐπ' οὐπερ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ὢν πεπράχαμεν τὰς ἀμοιβὰς ἀποληφόμεθα· τὴν σωτὴν σύννοικον ἔχειν διανοήθην, τὸν ὑπὲρ ἐμᾶς θεῖον λόγον, ὃς γέ μοι δοκεῖ, παντοῦως φειδόμενος, μὴ πως πλεον κατακριθῶ καὶ δικαιότερον, ὡς λόγους θεοῦ προφίρων ὑπ' ἐμοῦ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπραξίᾳ νεκρωμένους, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἀκούουσι τὴν ἐν χάριτι ζωὴν παρασχεῖν οὐ δυνάμενους· καὶ τοῖς τῶν ἀρετῶν παραδείξαι τρόπους ἐν τῇ πολιτείᾳ μου τοῦ λέγοντος οὐκ ἰσχύοντας· καὶ γίνωμαι τῆς μελλούσης ὑποδίκος ἀπειλῆς, ὡς οὐ μόνον αὐτὸς ἐν ἐμαυτῷ διὰ τῶν πονηρῶν μου τρόπων τοὺς ζωοποιούς τοῦ θεοῦ καταφρονέσας λόγους, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσι τῆς πρὸς αὐτοὺς καταφρονήσεως εἰκόνα ζωσαν, καὶ πᾶσι κατὰβλητον, τὴν ὅλην μου τοῦ βίου πονηρὰν ἀναστροφὴν παρεχόμενος. Ἐγὼ μὲν οὖν, ὡς εἶπον, ταῦτα καὶ εἰδὼς καὶ φοβούμενος, τὴν περὶ τὸ λέγειν τε καὶ γράφειν τοὺς θεῖους λόγους προθυμίαν ἀπεισοιάμην, ὡν οὐκ ἔχω τὴν ἐργασίαν, διακινῶς τοὺς ἐπαίνους παρὰ τῶν ἀκουόντων κομίζεσθαι μεγίστην ὀδύνην εἶναι κρίνων, καὶ ζημίαν ὀλέθριον. Ἐπειδὴ δὲ νενίκηκέ μοι τῆς σωπῆς τὴν φήφον ταῖς πολιταῖς τῶν θεῶν ἐκπαῖς λογισμῶν, ὁ πολλὸς τὴν φρόνησιν, καὶ πάντα μοι τίμιος ὁ ὁσιώτατος ἡγούμενος, ὃν οὐκ ἠδυνήθην ἀπώτασθαι διὰ τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῷ κατὰ θεῖαν σύνεσιν τῶν ἀρετῶν καλλονήν· καὶ ταύτην ἰδιόσατό με χαράζει τὴν μετρίαν συλλαβὴν πρὸς τὴν σὴν θεοσεβείαν, μέρη τινὰ τῶν κατὰ θεὸν σου κατορθωμάτων ἀφηγησάμενος, καὶ ὠφελήσας τὰ μέγιστα· δεῖν φήθην εἰπεῖν κατ' ἐπιτομὴν εἰπεῖν, ὅσα σοὶ τε κάμω, καὶ πᾶσι τοῖς ἀκούειν ἐθέλουσι συμμέρον ἐστὶ καὶ σωτήριον.

A informationem, Verbum incarnatam habeant. Digni enim in hujus negotii parte vestra opera ac diligentia sunt; quippe qui divinum virtutis ac scientiae jugum sine reprehensione trahant. Vereor autem, dum haec scribo, ne importunae libertatis ac rusticitalis probrum notamque apud eos referam, qui mores tuos, Pater, non satis perspectos habent, nec reipsa 347 experimento didicerunt benignissimam demissionem tuam, inque rem supplicum gentili cuidam philosopho dictum volunt, dum tumentem videt,

Stultum ad injuriam, leno ridens, sapiens jure accendit.

In omnibus igitur, mihi servo tuo, sancte Pater, veniam prebe, tuisque sacratissimis precibus Christum Deum propitium redde, quem jugiter colas, tum mentis puritate, tum accurata vitae ratione.

XX. — *Ejusdem ad Marinum monachum.*

Sane meae ipse conscius multitudinis delictorum, animoque, ut par est, quae illorum reatu exceptura est, ubi vita haec defecerit, damnationem vix non oculis contuens; magnumque illud ac tremendum judicium, prope jam congregatum, mente considerans, in quo quisque nostrum pro eo ac gesserimus, justam mercedem recipiet, silentium mihi contubernale asciscendum decreveram; cavens omnino sermones attingere, qui meam longe, ut existimo, facultatem superant; ne forte majoris me reum supplicii, majorique jure constituam, ut qui Dei sermones, mea ipsius, operibus bonis, otiositate ignavique emortuos, proferam: quique adeo vitam, quae in gratis est, auditoribus praebe non valeant, moresque virtutibus ornatos in mea, qui loquar, conversatione ostendere nequeant, ac futurae comminationi obnoxiius flam, ut qui nedum ipse in memetipso pravis meis moribus vivificos Dei sermones necaverim; verum etiam qui eorum contemptus expressam vivamque imaginem, auditoribus cunctisque mortalibus, pravam meam vitae institutionem manifestam ingeram. Sane igitur, uti dicebam, horum ego tum conscius, tum metu exterritus, divinos loquendi ac conscribendi sermones alacritatem excusseram; rem plane injustissimam arbitratus, damnumque exitiosum, eorum vane ab auditoribus laudes referre, quae reipsa opere non expleam. Quia tamen quod sic 348 silentio indulgendum statueram, eamque mihi legem indixeram, multis divinarum rationum incantationibus expugnavi, vir prudentia ornatissimus, mihi quoque omnino colendissimus; sanctissimus propositus, quem repellere non licuit, ob elucens in eo divina prudentia virtutum decorem; coegitque tenuem hanc syllabam ad religiosam pietatem tuam exarare, partem aliquam divinarum tuarum virtutum commemorans, atque inde maxime juvens,

NOTÆ.

(A') Sit hic Marinus, qui tantis meritis Cypri postea presbyter fuit, ad quem Maximus pura dogmatica scripsit.

operæ pretium duxi, ea sub compendio dicere, quæ tibi pariter ac mihi cunctisque audire volentibus commodum præsent, ac saluti conducibilia existant.

Magnus illo propheta atque rex David, quibus A animo constitutum sit ut Dei dilectioni studeant, cunctisque terrenis divinam salutem antepont, spiritali vere ac scientia nitentem divinam virtutum viam commonstrans, fultamque actione scientiæ januam subaperiens, *Initium*, inquit, *sapientiæ timor Domini*; intellectus autem bonus omnibus *facientibus eum*¹. Siquidem vero timor initium sapientiæ est; finis utique sapientiæ, intellectus bonus facientibus eum sœpse genio est. Quod si hæc ita se habent, quanta facultas studeamus Dei timorem adipisci, ac intellectum bonum parare; timorem quidem, ut peccati sordes caveamus, quas æternorum cruciatuum expectatione longe animo excutiamus; intellectum vero, ut divinarum solertes effectores voluntatum reddamur. Qui enim pœnas illis constitutis, qui Dei mandatorum transgressores sunt, proclivè metuit, polluentibus animam affectibus atque vitiis, haud se capi sinit; ac cui intellectus bonus animo repositus est, quo nempe convenienter aptaque ratione temperantia ab æternis discernat, divinis omnibus bonis eluxurians evadit, hoc præstans, ne qua sultus scientia est, ullo modo iners illi ac otiosa sit. Quemadmodum enim timor, in eis qui vere Dei timore deuntur, immundos omnes affectus libidinesque interimit; sic ei intellectus, his qui vere animo intelligentes ac solertes sint, omnium parens ac quætor virtutum existit. Deum igitur timeamus, nec eorum quæ illi ablubent, aliquid faciamus, ejusque diligamus intellectum, nec eorum quæ velit eique accepta sint, quidquam præstare negligamus. Nam qui timet Deum, omnem odit iniquitatem; 349 quique intellectum bonum, cordis hospitio excepit, omnem justitiam diligit. Quemadmodum enim iniquitas odio habita, ejus certa nota est qui timore intelligens ac prudentia fulgeat, manifestum facit.

Ne igitur sola vultus maestitia timorem simulemus, neque motu duntaxat gestuque corporis contempnis moribus, pietatem prodamus; sed animi affectu, cordisque humilitate crebris ab imo muniti suspiriis, viteque antea delictorum flagello conscientia vindice occulte vapulantis, eamque ob rem, qua in se ipsam modeste contrahitur, aliorum lapsus atque errata omnino videre non sustinentis. Qui enim sola vultus specie, gestuque et habitu Dei timorem simulat, nihil proreus a simia differt, humanos gestus motusque imitante. Hæc enim quadrupedum ora animans, cum per naturam ab humana longe dissita indole sit, gestus motusque amula compositione cernentibus pene hominem agerit, cum nihil natura habeat quod vere humanum sit; uti etiam, qui hosce vere timentium Dominum motus ac compositionem, ut fucum videntibus faciat, foris exprimit, nec pari illis ra-

David ὁ μέγας προφήτης καὶ βασιλεὺς, τοῖς ἀγα-
πῶν τὸν Θεὸν προθεμένους, καὶ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς
τὴν ἐνθεὸν σωτηρίαν προαπομένους, τὴν ἀληθῶς
γνωστὴν ὅδον παραδεικνύς τῶν θείων ἀρετῶν, καὶ
τὴν ἐμπρακτὸν τῆς γνώσεως θύραν ὑπανοίγων, φη-
σὶν· Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου· σύνεσις δὲ
ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν. Εἰ δὲ σοφίας
ἀρχὴ καθέστηκεν ὁ φόβος, τέλος δηλαδὴ σοφίας, ἡ
ἀγαθὴ πέφυκεν εἶναι σύνεσις, τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν.
Εἰ δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ὅση δύναμις τὸν
φόβον τοῦ Θεοῦ κτήσασθαι σπουδάζωμεν, καὶ τὴν
σύνεσιν τὴν ἀγαθὴν. Τὸν μὲν φόβον, ἵνα φύγωμεν
τῆς ἀμαρτίας τοὺς μολυσμοὺς, τῇ προσδοκίᾳ τῶν
αἰωνίων κολάσεων αὐτοῖς τῆς ψυχῆς ἐκτινάσσοντας·
τὴν δὲ σύνεσιν, ἵνα πάντων ποιηταὶ τῶν θείων ἐπι-
στήμονες ἀποδεικθῶμεν βελημάτων. Ὁ γὰρ φοβού-
μενος τὰς ἐπὶ ταῖς παραβάσει τῶν θείων ποινὰς
ἐντολῶν, τοῖς μολύνουσιν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν οὐχ
ἀλλοσκεται πάθει· καὶ ὁ τὴν σύνεσιν τὴν ἀγαθὴν
ἐνδιαθέτως ἔχων, κατὰ τὸν δέοντα λόγον διακρίνου-
σάν τῶν αἰωνίων τὰ πρόσκαιρα, πᾶσι γίνεται τοῖς
θείοις κατάκομος ἀγαθοῖς, μηδὲν τρόπον τὴν ἐν αὐ-
τῷ γνώσιν ἀργεῖν διερχέσθαι παρασκευάζων. Ὡς
γὰρ ὁ φόβος ἐν τοῖς ἀληθῶς τὸν Θεὸν φοβουμένοις,
τῶν ἀκαθάρτων γίνεται παθῶν ἀναίρετής· οὕτως
καὶ ἡ σύνεσις τῶν ἀληθῶς συνετῶν, πασῶν γίνεται
δημιουργὸς τῶν ἀρετῶν. Οὐκοῦν φοβηθῶμεν τὸν
Θεὸν, καὶ μηδὲν ὧν μὴ βούλεται πράξωμεν· καὶ τὴν
αὐτοῦ σύνεσιν ἀγαπήσωμεν· καὶ μηδὲν ὧν βούλεται
πράττειν καταμελήσωμεν. Μισοῖ γὰρ πᾶσαν ἀνο-
μίαν ὁ τὸν Θεὸν φοβούμενος, καὶ ἀγαπᾷ πᾶσαν ἐ-
καιοσύνην, ὁ τὴν ἀγαθὴν εἰσοικισάμενος σύνεσιν.
Σημαίνει· γὰρ ὥσπερ τὸν φοβούμενον τὸ πρὸς τὴν
ἀνομίαν μίσος· οὕτως καὶ ἡ πρὸς τὴν δικαιοσύνην
ἀγάπη, κατὰδὲλον ποιεῖται τὸν συνετὸν.

præditus sit; sic et justitiæ amor, eum qui sit vero

Μὴ τοίνυν κατηφαῖας ἦθεσι μόνοις τὸν φόβον σχη-
ματισώμεθα; μηδὲ μέχρι τῶν φαινομένων τρόπων
ὑπάρχοντων τὴν εὐλάβειαν δείξωμεν· ἀλλὰ διαθέσει
ψυχῆς, καὶ ταπεινώσει καρδίας πυκνοὺς κατὰ τὸ βά-
θος στεναγμοὺς κατησφαλισμένης· καὶ τῇ μάστιγι τῆς
τῶν προσημαρτημένων μνήμης κατὰ τὴν συνείδησιν
ἀφανῶς πληττομένης, καὶ διὰ τοῦτο τῇ πρὸς ἑαυτὴν
συστολῇ τὰ τῶν ἄλλων πταίσματα παντελῶς ὀρεῖν
οὐκ ἀνεχομένης. Ὁ γὰρ μόνοις τοῖς ἦθεσι τὸν τοῦ
Θεοῦ φόβον ὑποκρινόμενος, οὐδὲν τοῦ πιθήκου τὸ
σύνολον διενήνογεν, ἀνθρώπων ἦθῃ μιμουμένου καὶ
σχήματα. Τοῦτο γὰρ τὸ ζῶον ἐν τετράποδι, τῆς ἀν-
θρωπίνης φύσεως πόρρω κατὰ φύσιν διεστηκός, τῇ
τῶν ἡθῶν μιμήσει τοῖς θεωμένοις ἄνθρωπος εἶναι
δοκεῖ, μηδὲν φύσει κεκτῆμένος ἀνθρώπινον· ὥσπερ
καὶ ὁ τὰ μὲν ἦθῃ τῶν ἀληθῶς φοβουμένων τὸν Κύ-
ριον πρὸς τὴν τῶν ὀρώντων ἀπάτην μιμουμένων, τὴν δὲ
τῆς γνώμης διδασκὸν οὐκ ἔχων κατὰ τὸ ἴσον ἐκείνοις

¹ Psal. cx, 10.

τῷ θεῷ φόβον παποιωμένην, Σαδδουκαῖος τις ἑτερος ἢ Γραμματεὺς, καὶ ὢν, καὶ καλούμενος· τὸ μὲν σχῆμα σώζων τῆς εὐλαθείας μετ' εὐπρεπείας τῆς ἐξουθεν· παντελῶς δὲ τοῦ πράγματος διὰ τὴν ἀκαθαρτον ἐν τῷ βάθει που κειμένην τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ πάθη φιλικὴν ἀπολειπόμενος.

Μηδὲ πάλιν μόνῃ προφορᾷ λόγων πρὸς κάλλος ἀπεξεσμένον τὴν θέλαν γνῶσιν ἐπιδεικνύμεθα· μηδὲ μέχρι φιλοῦ τοῦ δύνασθαι μόνον λαλεῖν δίχα τοῦ πράττειν, εἶναι τὴν ἀγαθὴν ἐρρωμένην σύνεσιν· ἀλλὰ διαθέσει ψυχῆς κατὰ τὴν πράξιν ταῖς ἀρεταῖς ποιουμένης, καὶ διὰ τοῦτο πράξει μὲν τὸ εἴγερος λαμπρυνούσης τῆς γνώσεως· γνώσει δὲ τὸν τόνον φαιδρυνούσης τῆς πράξεως· ἵνα τῷ κατὰ τὴν ἀγαθὴν σύνεσιν πόθῳ τοῦ θεοῦ συνελθὼν διὰ τῶν πραγμάτων ὁ φόβος, τελείαν ἦλπεν τὴν θέλαν ἐργάζωνται σοφίαν· ἐν μὲν τῇ κατὰ τὸν θεῖον φόβον ἀποχῇ τῶν κακῶν ἀρχομένην, ἐν δὲ τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν κατὰ τὴν ἀγαθὴν σύνεσιν τελειουμένην. Ὁ γὰρ ἐν μόνῃ φιλή τῇ προφορᾷ τῶν θεῶν λόγων εἶναι τὴν σύνεσιν διοριζόμενος, ἔοικε ψιττακῷ, τοὺς ἀνθρωπίνους μιμηλευμένῳ λόγους. Τοῦτο γάρ· μονώτατον τὸ ζῶον ἐν τοῖς πτηνοῖς, τοὺς ἀνθρωπίνους διδασκόμενον ὑποκρίνεται λόγους, μηδὲν ἔχων παντελῶς κατὰ τὴν φύσιν ἀνθρώπινον· ὥσπερ καὶ ὁ μέγχι μόνῃς τῆς φιλής προφορᾷς, τοὺς μὲν τῶν ἀληθῶς συνειτῶν λόγους πρὸς τὴν τῶν ἀκούστων κατὰ πληξίν μιμηλευόμενος, τὴν δὲ τῆς γνώσεως ἐξίν οὐκ ἔχων τῇ πράξει τῶν ἀρετῶν παποιωμένην, φαρμακὸς τις ἄλλος ὡς ἀληθὺς, ἢ φευκὸς ἱερεὺς καὶ ὢν καὶ καλούμενος· τὴν μὲν σύνεσιν τῇ προφορᾷ μόνῃ τῶν λόγων ὑποκρινόμενος· αὐτῆς δὲ τῆς ὁντίας ἐν τοῖς ἔργοις ἐχούσης τὸ εἶναι σοφία· παντελῶς ἀπολειπόμενος· καὶ διὰ τοῦτο μέγα φουδῶν, καὶ τῇ ἀλαζονείᾳ τῆς ὑπερφοῦσης αὐτοῦ τὴν κατὰ νοῦν ὑπεργραντὴν οὐσίαν, κατὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἰσθάνμενος· οὐκ εἰδώς, ὡς ἔοικεν, ὅτι διαμύνων θεολογία προφήτως, ἢ τῶν ἐκ' αὐτῇ διὰ φιλοδοξίαν μέγα φουδῶντων καθέστηκε δίχα πράξεως· γινώσκῃς ἁπασμῶντα διαβρόθῃν Ἰησοῦν ἔχουσα, τὸν δὴθεν θεολογούμενον, καὶ ὁ τοιοῦτος· τῷ πάθει κρατούμενος οὐκ αἰσθάνεται.

Διὰ τοι τοῦτο φόβον φοβηθῶμεν ἡμεῖς τὸν θεόν, καὶ παντὸς ῥύπου σαρκὸς καὶ πνεύματος ἑαυτοῖς ἐλευθερώσωμεν, μὴ συγχωροῦντες, τὸν νόμον τῆς σαρκὸς· διὰ τῆς ἐπαινουμένης τῶν μελῶν νεκρώσεως ἐπαναστῆναι τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος· μηδὲ μόνοις τοῖς κατ' ἥθος φαινομένοις ἐρόποις περιγράφωμεν τοῦ θεοῦ φόβον τὴν μεγαλοπρέπειαν· ἀλλὰ τῆς ἐν-τὸς· κατὰ ψυχὴν καλῆς διαθέσεως· κήρυκα ποιησάμεθα τὴν περὶ τὸ ἥθος καταστολήν, ἵνα φώγωμεν τὴν μέλλουσαν τοῦ πορὸς ἀπειλήν· καὶ τὴν σύνεσιν τὴν ἀγαθὴν τῇ πράξει τῶν ἐντολῶν κατακοσμήσωμεν, ἵνα μὴ νεκροὺς, ὡς κενόδοχοι, περιφέρωμεν λόγους, καὶ τῆς κατὰ τὴν πράξιν τῶν ἐντολῶν ἱστορημένους ζωῆς· ἀλλ' ἐμπράκτους τοὺς θεοὺς λόγους.

Luc. iv, 35.

tionē divīno timorē animi affectu imbutus est, Sadduceus quispiam aut Scriba existit, ac vero audit : qui speciem quidem modesti ac pietatis cum externo decore ac maiestate retinet, re autem ipsa ac veritate ob impurum imo peiore harentem vitiorum labem amorem ac libidinem, prorsus caret.

At neque rursus, verbis duntaxat ad ornatum compositis, compositoque eloquio divinam scientiam ostentemus; neque vero bonum batenus intellectum, ut nude solum loqui liceat, non nobis praesto sit agere, desinamus; sed affectu animi per actionem virtutibus imbuti : quique adeo et actione, scientiæ iubar illustret, et scientia actionis tenorem exhiberet; quo scilicet, intellectu bono comite, una cum Dei amore concurrente timore, perfecta nobis divina sapientia concreseat : ipsa quidem, malorum abstinens, ex timore divino auspata; at quæ actionis culta implendo mandata per intellectum bonum, absolutionem obtineat. Qui enim in divinis solum sermonibus ore nude prolatis versari intellectum statuit, psittaco humanarum vocum æmulo similis existit. Una enim hæc singularissima avium, humanas edocta simulat ac reddit voces, cum nihil prorsus naturæ humanæ habeat; uti etiam qui ad solam usque nudamque prolationem, eorum qui vere intellectu pollent, ad consciscendum auditoribus stuporem, sermones imitatur, cum eum scientiæ habitus, virtutum actione imbutus, deficiat; alter revera phariseus, aut illudatus sacerdos, tum existit, tum ei audit; qui nempe sola verborum prolatione intellectum simulat; ipsa vero in rebus vere posita sapientia prorsus caret : eamque ob rem altum sapiat, fastuque dementia iactantia, superbiam ejus animo oculis alente augmentis, adversus sermonem veritatis consistat; quem videlicet, ut par est, demonum thelogiam esse lateat, actione carentem eorum scientiam; qui inanis gloriæ fastu illa tument, sibi quæ placent : quam nimirum aperte Jesus increpat, cum per eam ejus prædicetur deitas; tametsi non percipiat sensum, qui eo morbo laborat.

Idcirco nos Deum timore timeamus, atque ab omni carnis ac spiritus macula liberari satagamus; non sinentes per laudabilem membrorum mortificationem, ut lex carnis, adversus spiritus legem rebellet; neque his moribus qui solo gestu motuque corporis aut vultus compositione elucescant, divini timoris magnificentiam circumscribamus; sed bonæ intus animo dispositionis atque affectus præconem, externam morum compositionem ac modestiam, faciamus, quo futuram ignis, Deo ultore, pœnam evitemus, bonumque intellectum actione mandata complente honestemus; ne, velut ii, qui inani gloria laborant, sermones mortuos, eaque carentes vita, quam mandatis gnava

præstat actio, proferamus; sed divinos sermones actione fultos habeamus, sectantes pacem cum omnibus et dilectionem; benignitatis solliciti et mansuetudinis et longanimitatis et sustinentiæ in omnibus erga omnes; quæ accidunt mala cum patientia ac gratiarum actione ferentes, atque haud secus ac divina dona, ærumnas inconcussa firmæque constantia suscipientes; providentiæ rationibus, quibus illa vitam nostram commodè administrat, ac ita ut conducit, nihil obtendentes, ut cum omnibus sanctis æternæ vitæ gaudia consequamur, futurorum bonorum large deliciis fruamur, in æternæ beatitudinis **351** pascua, ubi beatam illam ad nos Dei vocem audiamus: *Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est a constitutione mundi* *; bonisque illis arcanis fruamur lætemur, *Quæ oculus non vidit, nec auris audivit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus his qui ipsum diligunt* ¹.

XXI. — *Ejusdem ad sanctissimum Cydoniæ episcopum.*

Ipsam sibi Deum, cum celsitate, tum profunditate parem, pia ejus erga nos dispensationis mysterii scrutatione intelligens, charissimus Deo ejusque numine tutus dominus meus (admiransque) qui fiat, ut terminus finisque cum eo quod nullis terminis atque finibus comprehensum est (res scilicet contrariæ ac impermixtæ) in eo consortia ac copulata, ipsa mutuo, aliudque alio vicissim patescerent; ita nimirum ut infinitas una cum fine ac termino, nullis verbis explicabili ratione finiretur terminumque haberet; finisque ac terminus, una cum infinitate, eximia ipse ratione modumque omnem ac vim naturæ excedente, sese explicaret: ipsum autem circa quem ista, secundum ambo eundem sibi metipsum; qui nihil prorsus a se ipse ea ratione qua est infinitus desciverit, suamve illam amplitudinem submisit; ut qui natura quidem indefinitus sit, ad dispensationem autem quod attinet, incomprehensus tum existat, tum et noscatur; qui nempe tum divinæ gloriæ celsitatem omni cogitatu majorem habeat, tum ejus dispensationis, qua se nobis inclinavit, inque modum nostrum demisit, incomprehensam plane altitudinem, prudenti catoque consilio ceræ in modum, mollem se et facilem, tanquam sigillo, Deo subjecit: quem totaliter in profundo impressum suscipiens, clarum se ac illustre divinæ beatitudinis simulacrum reddidit. Sapienter enim divinis seipsum modis commutans, dignitatis fastigium ac præstantiam naturæ humilli per actionem temperavit; vicissimque naturæ humilitatem una cum dignitatis celsitate per scientiam extulit; atque ut alterum altero eluceret, inaudita quadam ratione, fecit. Utroque enim idem sibi met, nulla parte prodita ejus honestatis, quæ

* Matth. xxv, 34. 1 Cor. ii, 9.

Α ποιήσωμεν, εἰρήνην μετὰ πάντων διώκοντες καὶ ἀγάπην· χρηστότητός τε καὶ πραότητος ἐτιμελούμενοι, καὶ μακροθυμίας καὶ τῆς ἐν πᾶσι πρὸς πάντας ἀνοχῆς· μεθ' ὑπομονῆς τὰ συμβαίνοντα φέροντες, καὶ εὐχαριστίας· καὶ ὡς θεία δόγματα [δόματα], τὰς θλίψεις ἀκατασίττως δεχόμενοι· μηδὲν πρὸς τοὺς λόγους τῆς διὰ τούτων συμφερόντως διεξαγούσης ἡμῶν τὴν ζωὴν προνοίας ἀντεταίνοντες, ὅπως τύχωμεν τῆς αἰωνίου ζωῆς μετὰ πάντων τῶν ἁγίων, κατατρυφῶντες τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἐν τῇ διαμονῇ τῆς τῶν αἰώνων μακαριότητος, λέγοντος πρὸς ἡμᾶς ἀκούοντες τοῦ Θεοῦ· *Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*· καὶ εὐφρανθῶμεν ἐκείνων ἀπολαύοντες τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν, *Ὅτι ὅσα οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν*.

ΚΑ'. — *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀγνώστου ἐπισκόπου Κυδωνίας* ^{32, 33}.

Αὐτὸν ἐαυτῷ τὸν Θεὸν ἴσον ὕψει τε καὶ βάθει, δι' εὐσεβοῦς ἀρεῆνης τοῦ μυστηρίου τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ οἰκονομίας διαγνοὺς ὁ θεοφύλακτός μου δεσπότης, καὶ θαυμάζας πῶς ὁ ὅρος τῇ ἀορισίᾳ, τάναντία καὶ ἀμύγη, περὶ αὐτὸν συναφθέντα, δι' ἄλλῃων ἴσχε τὴν δῆλωσιν· τῆς μὲν ἀπειρίας τῷ ὄρει ἀβρήτως συνοριοθείσης· τοῦ δὲ ὅρου ὑπερφύως τῇ ἀπειρίᾳ συναπλωθέντος· αὐτὸν δὲ περὶ τὰ ταῦτα κατ' ἀμφα ταυτὸν ἐαυτῷ, μηδὲν τὸ παράπαν αὐτοῦ καθυφέντα κατὰ τὸ ἀπειρον, ὡς κατὰ φύσιν μετὰ ἀόριστον, κατ' οἰκονομίαν δὲ, ἀκατάληπτον καὶ ἵστα καὶ γνωστόμενον· τό τε ὕψος τῆς θεϊκῆς δόξης ἀδιανόητον ἔχοντα, καὶ τὸ βάθος τῆς οἰκονομικῆς συγκαταβάσεως ἀπερίπληκτον, ἐμφρόνως αὐτὸν κηροῦ δίκην, ὥσπερ σφραγίδι τῷ Θεῷ εὐεϊκτως ὑπέθηκεν, ὅν δι' ὅλου εἰς τὸ βλάθος ἐντυπωθέντα δεξάμενος, ἀρίθλον μίμημα τῆς θείας αὐτὸν κατέστησε μακαριότητος. Σοφῶς γὰρ τοῖς θεοῖς αὐτὸν ἐναμείψας τρόποις· τῷ μὲν ταπεινῷ τῆς φύσεως, δι' ἀρετῆς ἐκίρασε τὸ τῆς ἀξίας ἀνάστημα· τῷ δὲ ὕψει τῆς ἀξίας ἐμπάλιν, διὰ γνώσεως τὴν τῆς φύσεως συνεπῆρε ταπεινώσιν· καὶ θάτερον θατέρῳ παραδόξως ³⁴ ἐνθεωρεῖσθαι πεποίηκε. Κατ' ἀμφα γὰρ ταυτὸν ἐαυτῷ, μηδὲν ἐν ἀμφοτέροις καθυφέντα σεμνότητος, αὐτὸν συνετήρησε· δεῖξας μᾶλα σαφῶς, δι' ὧν ἀκίβδηλον τὴν πρὸς Θεὸν ἐκτίσαστο μίμησιν, ὡς τὴν λερωσύνην ὁ Θεὸς ἐπὶ γῆς ἀνθ' αὐτοῦ χειροτονήσας προὔβαλετο. Ἐφ' ὧτε καὶ σωματικῶς ὁρώμενος, καὶ τὰ αὐτοῦ μυστήρια τοῖς ὀφθαλμοῖς δυναμένοις μὴ διαλίπη φαινόμενα.

scientiam extulit; atque ut alterum altero eluceret, ut alterum altero eluceret,

VARIE LECTIONES.

^{32, 33} Est hæc quam Caneam vocant in Creta insula, nuper ditionis Turcarum facta: cujus metropolis postmodum sortem secuta est. ³⁴ Marg. Μάθοις ὅσον πέφυκεν λερωσύνη. Hinc noveris quanta res sit sacerdotum.

in utroque versatur, seipsum conservavit; clare omnino ostendens, quibus veram cum Deo similitudinem adeptus est, **352** Deum sui vice sacerdotium in terra ordinasse ac constituisse, in quo corporaliter ipse semper cerneretur, ejusque mysteria valentibus intueri nunquam conspicuum esse desinerent.

Διὰ τοῦτο θεοειδὲς τῷ λόγῳ μετὰ τῶν τρώων **A** φερόμενος ὁ ἐμὸς δεσπότης, πολλὴν μοι σωτηρίαν ἐνετεκμήνατο. Ὡς γὰρ τοὺς ἀνθρώπους καταλλαγῆναι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ὡς πταισθέντας μᾶλλον ἢ πταίνοντας ὁ Κύριος παρεκάλει, καθὼς μαρτυρεῖ λέγων ὁ θεοπρίστος Παῦλος, Ὑπὲρ Χριστοῦ ἀρροσθεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. Δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ ἵνα ἐντρέψῃ τῷ μεγέθει τῆς εὐεργεσίας πρὸς συναίσθησιν ἰλεεῖν τῆς οἰκείας παρυσίας· οὕτω καὶ ὁ ἐμὸς δεσπότης, δι' ἐκουσίῳ ὑφέσεως, εὐμηχάνως με χειρῶσάμενος, τὸ μαθεῖν δέξαι παρ' ἐμοῦ διὰ γραμμάτων θελήσας, ὅπως διδάσκω διὰ τὴν ἀξίαν προδίδιχται, καὶ ὅψι ποτε τῆς οἰκείας ἀμαθίας κατέστησεν ἐπιγνώμονα. Ὁμολογῶ ὅτι τῷ δεσπότην μου τὴν χάριν· καὶ σιμνύομαι τῷ τρώϊ δι' οὗ τὸ νέρος μου τῆς οἰήσεως εὐαφῶς ἀπέωσατο· καὶ αὐτὸν τοιοῦτοι καὶ λόγοι καὶ τρώϊσι βυθίζοντα τὸν αὐτοῦ δοῦλον μὴ παύσασθαι.

Idcirco affini Deo ratione, sermone ac doctrina cum pari morum honestate incedens dominus meus, ingentis mihi auctor salutis fuit. Quemadmodum enim homines Deo ac Patri reconciliari, velut qui ipsi injuriam potius passi essent, non vero fecissent, reique offensae existerent, obsecravi Dominum, uti testatur divinus Paulus dum ait: Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo; quo nimirum prae beneficii magnitudine pudorem injiciens, in suae eos caecitatis sensum adduceret; sic quoque dominus meus, quae se sponte demisit, perite me capiens (dum scilicet ex me visus est velle discere per epistolam, quod ut doceat ex officio ipsaque muneris ratione ipse consilium habet) plane fecit, ut sero tandem meam ipse imperitiam agnoscerem. Habeo itaque gratias domino meo, gloriisque quod tanta dexteritate stultitiae meae opinionis ac vanae aestimationis nubem dispulerit, rogoque anxius ut ejus generis et sermonibus et moribus servum suum componere nullum unquam finem fecerit.

KV. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἀδελφίους.

Εἰ μὲν θαρρόντες τῷ Πνεύματι, καθὰ ἀλύτως περιχειμένην ὑμῖν αὐτοῖς ἔχετε τὴν ἀγάπην, μεγεθὺς δεδομένην πρὸς καινισμόν, ἀμαλεῖν τῶν πρὸς τοὺς φίλους διέγνωτε γραμμάτων, ἑπαίνω τε τὸν νόμον, καὶ ὑμᾶς ἀποδέχομαι· πιστεύοντας ἑκατέρῃ τῆς ἀγάπης τὸν θησαυρὸν, ἐξ οὗ τε καὶ εἰς δι' ἀρχεσθαι τε καὶ ἀναπαύεσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ τοῦ καθήκοντος φιλικοῦ τρόπου κατολιγωροῦντες τοῦ γράφειν δι' ἔκτου παραιτεῖσθε, τὰνάντια ποιεῖν οὐ παύσομαι· φίλους αἰδεῖσθαι διὰ μέγεθος τῆς κατὰ κόσμον προλήψεως οὐκ εἰδώς. Εἰ δὲ τῶν δύο τοῦ μὴ γράφειν οὐδὲν καθέστηκεν αἴτιον, διέτασθε ἀπόντων, καὶ ὅτε προθύμως ἀποῦσιν, ὡς εἰδοῦσιν ἡ φύσις, διὰ γραμμάτων τὴν ἐντευξιν· μᾶλλον δὲ, ὡς Θεὸς τὴν φύσιν σοφίσας παρεμυθήσατο. Κεντρίζει γὰρ ἡρεμούσαν τὴν μνήμην, καὶ διεγείρει νυστάζουσας, πρὸς τὸ ἰδεῖν καὶ ἀναμάτεσθαι τῶν φιλουμένων τὰ πρόσωπα, γράμμασι λόγος μορφούμενος· δι' ὃν δὲ πῶτος πυρὸς δίκην σφεισθέντος, ἐκ μικροῦ σπινθήρος πάλιν ἀναβρίσκεται.

amicorum ipsos quasi vultus videamus ac exprimamus: unde amor, ignis instar exstincti, ex parva rursus scintilla excitetur.

KI'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Στέφανον πρεσβύτερον. D

Ἀγάπης ὅσον ὑπάρχει πνευματικῆς, οὐ μόνον παρόντας εὐεργετεῖν τοὺς χρῆζοντες, ἀλλὰ καὶ ἀπόντας παραμυθεῖσθαι· καὶ μὴ συγχωρεῖν τοῖς σώμασι τὰς ψυχὰς συνδιατέμεσθαι· μήτε μὴν τοῦ λόγου, δι' οὗ τὴν εἰκόνα φέρει τοῦ Κτισάντος ἡ ψυχὴ, περι-

• II Cor v. 20.

XXII. — Eysaem ad Auxentium.

Siquidem idcirco quod Spiritu freti estis, qua scilicet insolubiliter vobis haerentem ac circumstantem, nullius egentem ut quasi fomento renovetur, dilectionem habetis, litterarum ad amicos munus negligendum duxistis, laudo legem ac institutum probo: qui dilectionis thesaurum, ei, ex qui et in quem illi comparatum est et auspicari et desinere, credatis. Sin autem quod convenientem ac pro officii ratione amicitiae morem floccipendatis, ex quadam segnitie scribere recusatis, ad me quod attinet, nunquam secus agere cessabo; qui scilicet occupatae saeculi opinionis magnitudine, amicos revereri non sciam. Sin vero neutrum in causa est, quin litterarum officio vobis defungendum putetis, **353** ab absentibus vos ipsi accipite, iisdemque proclive date, pro naturae ipsa indole (seu potius ut a Deo in solatii partem sapientia inbuente, naturae indultum est) per litteras congredi ac consuescere. Pungit enim otiantem memoriam, somnumque decutit sermo litteris deformatus, ut

XXIII. — Ejsadem ad Stephanum presbyterum.

Dilectionis spiritalis istud proprium munus, ut non solum praesentes, qui egeant, beneficio demereatur, verum etiam absentibus consolationem impendat, nec animus una cum corporibus dividi sinat: at neque sermonis vim loco circumscribat

quo animus ipse Conditoris imaginem gestat; sed ut vel voce charissimis coram quæ deccant loquantur, vel per litteras, absentes salutes reddant, efficiat. Hunc enim Dei munere sapienter modum naturæ adinvenit, ut longa locorum intercapedine a se mutuo corporaliter dissiti, summa quadam cohesione uniantur. Sic namque sermo voce pariter scriptisque litteris crebrius animo insonans, ejusmodi indit memoriam, quæ vix ac ne vix quidem elui possit, ut velut oculis jugiter obversentur, qui per dilectionem spiritu semper præsentés sunt, amicisquæ fruuntur complexibus, et ab omnibus revocentur molestiis. Ne igitur mei obliviscamini, servi vestri ac discipuli, venerandi Patres; sed, velut ipsi dilectionis et discipuli et magistri, fame laborantem animam meam virtutum sermone ac doctrina alite, mentemque ignorantie caligine oppressam, illuminate; mercedem attendentes eo nomine vobis in cælis repositam: tametsi forte fiet ut ea vacatio a præstantiori ac digniori vos operantisper abducatur. Non enim me latet, haud par esse ad claritatem, ut quis nullo medio cum Deo consuescat, atque ut miserantis affectu inferioribus iusta ac legitima, illique probato sunt.

XXIV. — 354. *Ejusdem ad Constantinum sacellarium.*

Venit venerabilis Deo charissimi ejusque numine totius domini mei epistola cum pace, ac quæ totum ipsum moribus eluculentem præferret. Composita enim verborum gravitate, una cum morum lenitate ac mansuetudine, ipsa quoque animi affectio sese prodere ac explicare solet. Gavisus itaque sum, tanquam ipsum præsentem dominum meum susceperim, ac spiritu exosculatus, totam animi sinu complexus reposui; ac Christum Deum nostrum, quod ex humana indole eorum sapienter animis dilectionem indiderit, laudavi: qua alii aliis nusquam absentes esse possint, tametsi longo locorum intervallo corporaliter dissiti, qui dilectionis seminibus convenientem eam adhibere noverint. Quod vero epistola, ejus pacis quæ sæculi usu præstatur, faustum nuntium afferens, incertum animi in gaudium convertit; operæ pretium sit ut pro ea, Deo, ejus largitori, merito grati efficiamur; ne ei male vices rependentes, ingratos pro accepto munere nos ipsos exhibeamus. Fiet autem plane ut grati simus

KΔ'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κωνσταντίνον σακελλάριον (i).

Ἦκε τὸ τίμιον τοῦ θεοφυλάκτου μου δεσπότης γράμμα μετὰ τῆς εἰρήνης, καὶ αὐτὸν ὡς φέρον τοῖς τρόποις φαινόμενον. Τῇ γὰρ τῶν λόγων σεμνότητι, πῶς ἐμφαίνεσθαι μετὰ τῆς τῶν τρόπων ἐπιεικείας καὶ τῆς ψυχῆς ἡ διάθεσις. Καὶ ἡσθην ὡς περ αὐτὸν παρόντα δεξάμενος τὸν ἐμὸν δεσπότην, καὶ ἡσπασάμην τῷ πνεύματι, καὶ ὅλον τῷ χαρῆματι τῆς καρδίας περιλαβὼν ἀπεθέμην· καὶ ἐδόξασα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν σοφῶς τοῖς ἀνθρώποις ἐμφύοντα τῆς ἀγάπης τὸν νόμον· καθ' ὃν ἀλλήλων ἀπείναι οὐδέποτε δύνασθαι, κὰν πολλὰ διεστήκασιν ἀλλήλων σωματικῶς τῷ τοπικῷ διαστήματι, οἱ τῶν σπερμάτων τῆς ἀγάπης θεόντως ἐπιμελεῖσθαι γινώσκοντες. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰρήνης ὡς κοσμικῆς εὐαγγελία τὸ γράμμα κομίσαν, εἰς χαρὰν τῆς ψυχῆς τὴν λύπην μετέτρεψε· δέον ἐστὶν ἡμᾶς ὑπὲρ αὐτῆς εἰκότως τῷ χαρισμένῳ Θεῷ γενέσθαι πάντως εὐγνώμονας, ὅτι μὴ ἐπ' αὐτῷ ἀχάριστοι περὶ τὴν εὐποιάν, κακῶς τ' ὡς εὐεργέτην ἀνταμειβόμενοι. Γενησόμεθα δὲ πάντως εὐγνώμονες, εἰς δέον τῇ εἰρήνῃ χρυσάμενοι,

Fortē pacem dicat suæ sub Heraclio, victo Chosroe.

NOTE.

(i) *Κωνσταντίνος Σακελλάριος*. Sereniss. Magni Ducis cod. exscribente Cl. V. Emerico abbate Bigotio, inscriptam habet, πρὸς Ἰωάννην Κουβικουλάριον, ad quem plures ejus exstant epistolæ; ut erat vir in aula potens, ejus ope Maximus et Catholici indigerent: ac, num Maximus eandem utrique epistolam miserit, cum ambo ad eum de pace scripissent, ejusque nuntio levare senis animum studuissent; qua arrepta occasione, ita Maximus ad illos de pacis usu rescribat. Nihil certe

obest ne sic dicamus, veroque similis, quam ut antiquarios, alios aliis titulos nulla ex causa mutasse existimemus. Similis item militiæ videatur uterque, et in aula militasse, alter ærario præfectus, alter sacro cubiculo; quāquam alias Σακελλάριος etiam in Ecclesiæ officiis numeretur: quæ de re noster Goar, Meursius et alii. Documentis referta ad pacem bene utendam, non item dogmatica.

καὶ τὴν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸν κοσμοκράτορα, κακῶς ἡμῖν ἐνυπάρξασαν ἀθετήσαντες φίλων, καὶ διὰ τῶν παθῶν πρὸς τὸν Θεὸν συνιστάμενον καὶ ὅτε ποτε καταλύσωμεν πόλεμον· καὶ σπουδᾶς ἀλόγους τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης ποιήσαντες, ἐν τῇ καταργήσει τοῦ σώματος (j), τῆς πρὸς αὐτὸν ἐχθρας παυσώμεθα. Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶν ἡμᾶς φιλωθῆναι Θεῷ, διὰ τῶν παθῶν πρὸς αὐτὸν στασιάζοντα, καὶ τῷ πονηρῷ τυράννῳ, καὶ φονετῇ τῶν ψυχῶν διαδόλῳ διὰ κακίας δαμοφορεῖν ἀνεχομένους, μὴ πρότερον δι' ὅλου πολεμωθέντας τῷ πονηρῷ. Μέχρι γὰρ τότε τοῦ Θεοῦ καθιστήκαμεν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι, καὶ πιστῶν προσηγορίαν ἡμῖν αὐτοῖς περιπλάττωμεν, μέχρις οὗ πάθῃσιν ἀτιμίας δουλεύειν βουλώμεθα· καὶ οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν ἐκ τῆς κατὰ κόσμον εἰρήνης λοιπὴν περιγενήσεται, τῆς ψυχῆς κακῶς διακειμένης, καὶ πρὸς τὸν ἴδιον ποιητὴν στασιάζουσης, καὶ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν γενέσθαι οὐκ ἀνεχομένης· ἐπεὶ μυρίοις παπραμένῃς ὡμοῖς δεσπόταις, εἰς κακίαν αὐτὴν κατεπεύγουσι, καὶ τὴν εἰς ἀπώλειαν φέρουσαν ὁδὸν τῆς σωζούσης μὴλλον ἀπτηλῶς αἰρεῖσθαι παρασκευάζουσιν. Ἐπειδὴν δὲ τῆς τῶν παθῶν μέθης ἐκνήψωμεν, καὶ τῆς τοῦ διαδόλου πονηρᾶς κατεξαναστώμεν καὶ τυραννικῆς βασιλείας, καὶ τὸν αὐτοῦ πικρότατον ζυγὸν ἑαυτῶν ἐκτιναξώμεθα· καὶ κατιδοίμεν ὅσον ἡμᾶς ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία κατέφθειρε· τηνικαῦτα δεξιόμεθα τοῦ εἰρηνικοῦ καὶ πρᾶου βασιλέως Χριστοῦ τὴν εἰρηνικὴν παρουσίαν ἐφ' ἑαυτοῖς ὁρατῶς· γινομένην· καὶ ἀνεξόμεθα ὑπὸ τὸν αὐτοῦ γενέσθαι ζυγόν, νόμοις ἀληθείας τάσσοντας ἡμᾶς καὶ ρυθμιζοντας· καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν στελλασθαι ἐκουσίως φίλων καταδεξόμεθα, φόρους αὐτῷ καὶ δασμοὺς ἔκουςίως προσάγοντες, τοὺς διὰ τῶν ἀρετῶν κατ' ἐντολὴν τελεσφοροῦμένους ἐν ἡμῖν τῆς δικαιοσύνης καρποὺς. Οἱς ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἡδόμενος ὁ μόνος ἀπροσβέδης, πάντα ἡμῖν χαρίσεται ὡς ἀψευδής, ὅσα ἡμῖν ἐπηγγέλατο. Τὰ δὲ ἐστίν, Ἄ φθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς καὶ πεποίηκεν, ἵνα γινώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως, καὶ τῆς αὐτοῦ αἰδιότητος μέτοχοι· καὶ φανώμεν αὐτῷ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν· δι' ἣν πάσά τε τῶν ὄντων ἡ σύστασις ἐστὶ καὶ ἡ διαμονή, καὶ ἡ τῶν μὴ ὄντων παραγωγή καὶ γένεσις.

Γινώμεθα τοίνυν ἄξιοι τῆς εἰρήνης, διότι τὰ μου εὐλογημένε, τὰ ἐν ἡμῖν στασιάζοντα πρὸς Θεὸν πάθη ἑαυτῶν ἀνδρικῶς περιελόντες. Τῆξωμεν ὅση δύναμις τὸ σῶμα, δι' οὗ σφριγώντος ἡ τοῦ διαδόλου πρὸς τὴν ψυχὴν γίνεσθαι πέφυκεν εἰσοδος. Ἀναγνώμασι

• Rom. vi, 6. • Rom. i, 26. • I Cor. ii, 9. • II Petr. i, 4.

NOTÆ.

(j) Ἐν τῇ καταργήσει τοῦ σώματος. Desit vox amaritias, aut certe intelligatur; respicit enim ac reddit illud Pauli Rom. vi. Ἴνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀμαρτίας· *Ut destruat corpus peccati*: cui fere gemitum et illud Coloss. ii. Ἐν τῇ ἀπεκδόσει τοῦ σώματος τῶν ἀμαρτιῶν τῆς σαρκός· *In exspoliatione corporis carnis*, omissa voce peccatorum: quod argumento est defuisse quibusdam

A si pro officii ratione usi pace fuerimus; ac, cum nobis male cum mundo mundique rectore coalita amicitia est, abdicata, tandem aliquando conflatum nobis adversus Deum, vitiorum perturbationumque eo inimica acie, bellum dissolverimus, pacisque cum indissolubili ictu federe in destructione corporis, inimicitiarum in eum finem fecerimus. Non enim fieri potest ut cum Deo amicitia jungamur, qui perturbationibus vitisque in eum tumultuantes, pessimoque tyranno hostibus animorum interecino diabolo succenturiati, vectigales ei per nequitiam esse sustineamus, quin prius omnino malo infensi evaserimus. Hactenus enim inimici Dei hostesque sumus, tametsi fidelium nobis appellationem affligimus, quandiu probrosis affectibus servire voluerimus. Nec ullum nobis deinceps ex pace ancilli proveniet lacrum, animo nobis male affecto, adversusque auctorem suum tumultuante, nec ejus imperio subesse sustinente, cum innumeris adhuc venundatus sit 355 saxis dominis, qui in vitium impellant, viamque ducentem ad interitum, præ ea qua salus paratur, fraude eligendam suadeant. Ubi autem a vitiorum perturbationumque temulentia emeruerimus, inque nequissimum ac tyrannicum ejus regnum coiverimus, atque illius amarissimum jugum a nobis excusserimus, ac quanta nobis ejus amicitia damna intulerit, plenius perspexerimus; tunc pacifici mitisque regis Christi pacificum ad nos invisibili ratione adventum suscipiemus, atque illius subijci jugo, qui nos veritatis legibus ordinet atque componat, sustinebimus; junctoque sponte cum eo amicitiarum federe, ultro tributa pendemus ac offeremus, justitiæ scilicet in nobis virtutum cultu consummata præcepti adimpletione fruges: quibus nostræ salutis causa delectatus, qui unus nullius eget, quæ pollicitus est, tanquam verax, nobis omnia donabit. Sunt vero hæc: *Quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus his qui diligunt ipsum* &c. Nam et in hoc nos condidit, ut divinæ consortes nature, ejusque æternitatis participes efficeremur; ac per dedicationem, quæ gratia præstat, ei similes evadamus; ejus gratia omnis tum rerum constitutio et duratio, tum necdum existentium productio atque origo.

D Digni ergo pace efficiamur, domine mi benedicte, virili scilicet fortique constantia amputatis a nobis vitiis ac perturbationibus, adversum Deum in nobis tumultuantibus. Quantum per facultatem licet corpus maceremus, quo luxuriante facilis ad ani-

exemplaribus Græcis; quasi ipsum corpus, et corpus carnis, in malum sonare possint Scripturæ phrasi, ut significant opera carnalia atque vitia; sicque Maximus, non adjecta illa voce, τῆς ἀμαρτίας, scripserit. Ac quidem cod. Alexandr. τὸ τῶν ἀμαρτιῶν, laudato loco ad Col. non agnoscit, uli nec interpr. Æthiop.

nam diaboli patet ingressus. Animum errore vagum divinis lectionibus sistamus, atque ad Deum rursus reducamus. Cupiditatem in multa desiderio effrene effusam continentiae vigore ac vigiliis sobrie concipiamus. Astuantem iram ac perturbatam, precibus et orationibus elemosynisque sapienter sedemus. Sensus impudice motu incitatos ac salaces, Dei timore futurorumque terroribus, cessare faciamus. Super omnia et prae omnibus mortis memores simus, tremendumque anima e corpore exitum recolamus, ac quomodo ei obviam sient principatus et potestates atque virtutes tenebrarum; nempe cunctis ad se distrahentibus ac dissecantibus, pro male necessitudinis ratione, qua quis cuique libidinosae intermedio **356** affectu haesit ac perturbatione. Acerbum in inferno animi dolorem ac cruciatum cedente conscientia ipsi nobiscum pensemus, eorum recordatione quae per vitam, male gesserimus. Meminerimus mundi totius supremae consummationis, qua rerum haec universitas magna atque immensa ignis vi conflabitur, elementis tremendum in modum concussis incendioque tabescentibus, caelo convulsionem, quo metu incessitur, fugam praecipitante a facie ignis creaturam praepurgantis, eique apertis qui summe purus venit; mari evanescente, ebulliente terra, exque imo concussa, ac infinita multitudo humana reddente corpora, quibus ad justam ex integro nihil molem desit. Recordemur tremendae rationum horae, pro tremendo ac formidoloso Christi tribunali, quando omnes caelorum virtutes, cunctique ex quo saeculum conditum est, homines, singuli res singulorum ad nudam usque cogitationem inspiciant; quando alios quidem ob operum splendorem, lux ineffabilis excipiet, sanctaeque ac beatae Trinitatis illustratio iis clarius affulgebit, quibus ex animi puritate videre ac suscipere licebit; alios vero ob perversa impuraque opera tenebrae exteriores, vermisque inseparabilis ac gehennae ignis inextinguibilis suscipiet: quodque omnium gravissimum est, conscientiae probum ac confusio nullum unquam finem habitura. Horum omnium meminerimus, ut aliorum quidem compotes effici mereamur, aliorum vero reipsa periculi non damnemur, nostrique ac Dei simus; quinimo solius ac totius Dei, toti; nihil in nobis terrenae labis ferentes, ut prope ad Deum accedamus, diique efficiamur, ex Deo consecuti ut dii simus. Sic enim coluntur divina munera, divinaque adveniens laeta pax accipitur. Sed haec haec tenus. Deus autem pacis, qui nos sibi per crucem reconciliavit, ac de potestate tenebrarum suo

* II Cor. v, 19.

(k) *Πᾶσα πρὸς αὐτὴν*. Sola numeri mutatio est, sic restituito textu ex cod. Florent., nam Rom. erat, καὶ πᾶσα, quod sensum defectivum faciebat, quasi deesset *πονηρία*, quod et videbatur, ac crucem figebat: quibus non parcunt boni antiquarii,

A θεοῖς πλανώμενον στησωμεν τὸν νοῦν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν πάλιν ἐπαναγάγωμεν. Ἐγκρατείας τόνους καὶ ἀγρυπνίας, κατ' ὅρεσιν εἰς πολλὰ φερομένην ἀτάκτως τὴν ἱπιθυμίαν, σωφρόνως κατασταλώμεν. Εὐχαΐας καὶ δεήσεσι καὶ ἐλεημοσύναις, τὸν θυμὸν ζῶντα καὶ ταρασσόμενον, σοφῶς καταυνάσωμεν. Φόβῳ θεοῦ καὶ ἀπειλῇ τῶν μελλόντων, ἀκολάστως κινούμενά τε καὶ ἐνεργοῦντα τὰ αἰσθητήρια, παύσωμεν. Ἐπὶ πάνσι, καὶ πρὸ πάντων μνησθόμεν τοῦ θανάτου, καὶ τῆς φοβερᾶς τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἐξόδου· καὶ πῶς ὁπαντῶσιν αὐτῇ κατὰ τὸν αἶρα τοῦτον αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις τοῦ σκοτούς· πᾶσα πρὸς αὐτὴν (k) διελκουσά τε καὶ κατατέμνουσα, κατ' ἀναλογίαν τῆς σχετικῆς πρὸς αὐτὴν διὰ τοῦ μεσοῦ πάθους γανομένης κακῆς οἰκειότητος. Μνησθόμεν τῆς ἐν τῷ βῆθι κατὰ συνειδήσιν γινόμενης τῇ ψυχῇ πικρᾶς οἰκτρῆς, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν αὐτῇ κακῶς διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων. Μνησθόμεν τῆς τελευταίας τοῦ παντός κόσμου συντελείας, καθ' ἣν τῷ πολλῷ καὶ ἀπλήτῳ πυρὶ τὸ πᾶν καταφλέγεται τοῦτο· στοιχείων φοβερῶς κλονουμένων τῇ τῆς καύσεως· οὐρανοῦ τῇ ἑλῆξει [καὶ] φόβῳ κατ' ἐπιεὶν φεύγοντος ἀπὸ προσώπου πυρὸς τοῦ προκαθαίροντος τὴν κτίσιν διὰ τὴν τοῦ Καθαροῦ παρουσίαν· θαλάσσης ἀφανιζομένης, γῆς βρασσομένης, καὶ ἐκ πυθμένος, καὶ τὰς ἀπείρους τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων ἀμειώτως παρεχούσης μυριάδας· μνησθόμεν τῆς φρικτῆς ὥρας τῆς ἀπολογίας τῆς ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ φρικτοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ γεννησομένης· ἦνίκα πᾶσα ἡ δύναμις τῶν οὐρανῶν, καὶ πᾶσα ἡ ἀπὸ καταβολῆς τοῦ αἰῶνος κτίσις τῶν ἀνθρώπων ἐφορᾷ τὰ ἐκαστῶν προσόντα, μέχρι καὶ ψιλοῦ ἐνθυμήματος· ἦνίκα τοὺς μὲν, διὰ τὴν τῶν ἔργων λαμπρότητα τὸ ἀφραστον φῶς διαδέχεται· καὶ ἡ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Τριάδος ἑλλαμψίς τρανύτερον ἐπιλαμπούσης, τοῖς ὁρῶν καὶ ὑποδέχεσθαι διὰ καθαρότητα ψυχῆς δυναμένοις· τοὺς δὲ διὰ τὴν τῶν ἔργων ἀτοπίαν τὸ σκότος ὑποδέχεται τὸ ἐξώτερον, καὶ ὁ ἀκοίμητος σκώληξ, καὶ τὸ πῦρ τῆς γέννης τὸ ἀσβεστον· καὶ τὸ πάντων βαρύτατον, ἡ ἐν τῷ συνειδῶτι αἰσχύνῃ πέρας οὐκ ἔχουσα. Μνησθόμεν τούτων πάντων, ἵνα τῶν μὲν γινώμεθα ἄξιοι τῶν, δὲ πείραν λαβεῖν μὴ κατακρίθωμεν· καὶ γινώμεθα αὐτῶν καὶ τοῦ θεοῦ, μᾶλλον δὲ μόνου καὶ ὅλου θεοῦ, καὶ ὅλοι· μηδὲν ἐπιγεῖν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἵνα θεῶν πλησιάσωμεν, καὶ θεοὶ γινώμεθα, ἐκ θεοῦ τὸ θεοὶ εἶναι λαβόντες. Οὕτω γὰρ τιμᾶται τὰ θεῖα δωρήματα, καὶ ἡ τῆς θείας εἰρήνης φιλοφρονεῖται παρουσία. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης ὁ καταλλάξας ἡμᾶς αὐτοῦ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐξαγοράσας τῷ ἰδίῳ αἵματι τῆς ἐξουσίας τοῦ σκοτούς, αὐτὸς τὴν εἰρήνην αὐτοῦ τὴν ὑπερέχουσαν πάντα

NOTE.

dum non satis attendunt, nimisque praecipitant. Refert ergo jam posita, Ἀρχάς, Ἐξουσίας, Δυνάμεις σκοτούς, quae singulae, pro animi ad eam libidine, eum sic distrahant.

νοῦν χαρίσεται τῷ εὐλογημένῳ μου δεσπότη, καὶ Ἀ
ἀξιῶσαι αὐτὸν τῆς ἐπουρανίου αὐτοῦ βασιλείας·
ἐνθα πάντων τῶν εὐφραυνομένων ἡ κατοικία, καὶ ὁ
τῶν ὁρταζόντων χορὸς.

ΚΕ'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κόρινθα πρεσβύτερον καὶ
ἐπισκόπων.

Πιστεύω καθὼς παρέλαβον καὶ ἐδιδάχθην, ὅτι ὁ
θεὸς ἀγάπῃ ἐστὶ· καὶ ὅτι καθὼς αὐτὸς εἰς ἐστὶ, μη-
δέποτε τοῦ εἰς εἶναι πανόμενος, οὕτω τοὺς κατὰ τὴν
αὐτοῦ ἀγάπην ζῶντας, ἕνα ποιεῖ, καὶ μίαν αὐτοῖς
χαρίζεται καρδίαν καὶ ψυχὴν, καὶ πολλοὶ τύχοιεν
ὄντες· ἵνα ὡς μίαν ψυχὴν ἔχοντες, τὰς ἀλλήλων
ἐπιγινώσκουσι καρδίας, καὶ μὴ κάμνωσι τῇ ἀγνοίᾳ
ἐρευνῶντες περὶ τῶν ἀδελφῶν, στοχαζόμενοι· ἕκαστος
τὴν ἐφ' ἑαυτοῦ τοῦ πέλας διάθεσιν. Διὰ τοῦτο πιστεύω
τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ τῇ ἐν σοὶ κινουμένῃ, ὦ
Πάτερ, ὅτι οὐδὲν ἀγνοεῖς τῶν ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ,
ὡς περ ἴσως, καὶ τολμηρὸν εἶπαι, οὕτε ἐγὼ τῶν ἐν
σοὶ, θαρρῶ παραιτησάσθαι τέως κατὰ τὸ παρὸν τὴν
πρὸς ὑμᾶς ὀφείν, εἰδὼς ὅτι οὐ παρακοῆς τὴν παραι-
τησίαν εἶναι πιστεύετε, ἀλλὰ πάθους σωματικοῦ βλα-
μῆς κολύοντο· τῆς ὁδοῦ, καὶ τὸ πρῶτον τῆς ψυχῆς
εἰς ἔργον προελθεῖν μὴ συγχωροῦντος. Ἀλλὰ καὶ
ἀπὸ τῶν σώματι διὰ τοῦ παρόντος γράμματος, ὁ δὲ
παρὸν τῷ πνεύματι, καὶ μηδέποτε ὁμῶν κατὰ
ψυχὴν χωριζόμενος, ἀσπάζομαι σε τὸν ἐμὸν κατὰ
θεὸν πατέρα καὶ προστάτην, καὶ τῆς ἐμῆς ἐπιμελη-
τὴν σωτηρίας, καὶ τὴν ἀγίαν σου, καὶ τῆς Χριστοῦ
βασιλείας ἄξιαν ποίμνην· καὶ παρακαλῶ δεήσεις ὑπὲρ
ἐμοῦ ποιεῖσθαι πρὸς Κύριον, ἵνα ζώσαν καὶ ἐμπρα-
κτον τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἀπενέγκωμαι, μὴ νεκρω-
θεῖσαν τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν ἔχουσαν τοῦ
τε σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ταφῆς καὶ τῆς
ἀναστάσεως αὐτοῦ· τοῦ μὲν σταυροῦ, κατὰ τὴν
ἀπραξίαν τῆς ἁμαρτίας· τοῦ δὲ θανάτου, κατὰ τὴν
πληρεστάτην ἀποβολὴν τῆς κακίας· τῆς δὲ ταφῆς
κατὰ τὴν ἀπόθεσιν τῆς κατὰ ψυχὴν περὶ τὰ αἰσθητὰ
φαντασίας· τῆς δὲ ἀναστάσεως, κατὰ τὸν πλούτον
τῶν ἀρετῶν, καὶ τὴν περιουσίαν τῆς αὐτοῦ ἐπιγνώ-
σεως ἀληθοῦς, καὶ τὴν εἰς ὕψος τῆς διαβολῆς ἀπὸ
τῶν φθειρομένων ἔγερσιν, ἵνα γένωμαι σύσσωμος
αὐτοῦ καὶ σύμφυτος. Καὶ ἀπλῶς εἶπαι, κατὰ τὴν
αὐτοῦ ἐπαγγελίαν, κατὰ πάντα ὁμοίως, χωρὶς τῆς
πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν φύσιν ταυτότητος· ἵνα μὴ τὴν
δοθεῖσάν μοι παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν εἰρημένων ζωῶν
νεκρώσω, τοῖς ἔργοις τῆς ἀτιμίας, τὸ κρῖμα δικαίως
σχὼ τῶν ἀποκετινάντων τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, τὸν Κύ-
ριον ἡμῶν τὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν. Θεοδερὸν γὰρ
ὄντως, καὶ πάσης κατακρίσεως ὑπερέκεινα, τὸ τὴν
δοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ κατὰ δωρεάν τοῦ ἁγίου
Πνεύματος ἔκουσιν· νεκρώσαι ζωὴν, διὰ τῆς πρὸς
τὰ φθειρόμενα ἀγάπης. Καὶ ἴσται πάντως τοῦτον τὸν
φόβον, οἱ τὴν ἀλήθειαν τῆς φιλαυτίας προτιμᾶν
μολετήσαντες.

• Coloss. i. 15. • Philipp. iv. 7. • Psal. lxxxvi. 7. • Psal. xli. 5. • I Joan. iv. 16. • Act. iv. 32.
• Ephes. iii. 6. • I Joan. iii. 2.

357 XXV. — Eiusdem ad Cononem, presbyterum
et hegumenum.

Credo, sicut accepi et doctus sum, Deum chari-
tatem esse: ac sicut ipse unus est, nec unquam desi-
nit quin sit unus; sic quoque eos, qui ex charitatis
rationibus vivant, unum facere, unumque eis cor
atque animam, etsi plures existunt, tribuere: sic
nimirum, ut velint qui una anima sint, alii aliorum
corda cognoscant; nec scrutando, ignorantia la-
borent; dum scilicet unusquisque in seipso, quo-
nam se modo habeat proximi animus, conijciat.
Quamobrem qui Christi gratia in te motionem vim-
que habente ac operante, nihil te, Pater sancte,
ignorare credam, eorum, quæ in pectore meo
versantur; uti neque me forte (etsi dictu auda-
ciusculum est) eorum, quæ in te, meum ad vos
hactenus ad præsens adventum negare audeo; qui
nempe compertum habeam fore ut credatis, id
quod nego, non inobedientie esse, sed morbi cor-
poralis, cujus languore præpedior ne me ipse li-
neri accingam, nec animi ardorem promptamque
voluntatem in opus transferre sinat. Quin et cor-
pore absens, qui præsens semper spiritu sum, ac
nunquam animo a vobis abjungar, hisce litteris,
te, meum in Deo Patrem ac defensorem, meaque
salutis curatorem, amplector et osculor, sanctum-
que tuum ac Christi regno dignum gregem; rogo-
que et obsecro ut pro me preces ad Dominum
fiant, quo scilicet vivam, veramque ac efficacem
in eum fidem referam, non vitii perturbationibus-
que emortuam et evanidam, sed vim habentem
crucis ejus et mortis et sepulturæ et resurrectionis:
crucis quidem, cessatione a peccato; mortis vero,
plenissima vitii ac libidinis abjectione; sepulturæ
autem, cogitationis animo rerum in sensum cadentium
abdicatione; ac denique resurrectionis, virtu-
tum opulentia ejusque veræ agnitionis abundantia
ac mentis, ab iis quæ intereunt in sublime volatu ac
exsuscitatione, ut ei concorporalis, unusque cum
eo animi, efficiar. Atque, ut verbo dicam, juxta quod
in promissis accepimus, per omnia similis, uno
hoc 358 duntaxat excepto, ne idem per naturam
cum illo existam. Ne scilicet, quam ejus munere
accepi, per ea quæ dicta sunt, vitam, probrosis
operibus enecans, judicium merito habeam, eorum,
qui ipsi propriam vitam sustulerunt (Dominum no-
strum Jesum Christum). Vere enim formidolosum,
omnemque damnationem ac scelus excedens, con-
cessam nobis a Deo per donum Spiritus sancti
sponte vitam perimere, ea diligendo quæ corru-

plione intereant. Noruntque omnino hunc timorem, qui in eo studium atque operam posuerunt, ut cæco corporis amori veritatem anteferrent.

XXVI. — Ejusdem ad Thalassium presbyterum, cum ille quævisset, qui fiat ut nonnullis gentiliū regibus, ad Dei iram subditis ingruentem depellendam, liberos atque affines immolantibus, irā cessaret, ut plures veterum conscripserunt.

Etiā Græcis indulgebat Deus, ut quasi ex ovino responso futura prænoscerent, ac quibus mala depellerent, modos excogitarent; nec raro præstatat ut rerum eventus ex spe illis cederet; cunctis, pro eo ac quisque capere poterat, ad futurum magnum mysterium recipiendum per providentiam viam præstruens. Siquidem enim vis illa amoris efficax eos omnes ab ingruente necessitate eruit; nihil plane mirum aut a fide abhorrens, ipsum qui natura, perhumanus sit ac clementissimus, solusque Creator ac hominum Rex, Filium suum pro omnium salute per carnis dispensationem morti tradidisse, ut a malis, quibus humanum genus obstrictum erat, ipsum redimeret. Sane cum sanctos Elisæo propheta ambo reges (Israelis scilicet et Juda) adversus Moabitas profecti, ingentique potiti victoria, ipsam quoque regiam urbem omnem direpturi essent, accepto gentiliū ritu, ut videtur, qui regis potestate provincie præerat, filio suo, in regnum oculis a muro immolavit^b, eoque spectaculo ac piaculo reges placavit, auctorque 359 illis factus ut ab ira in eum parata absisterent, subditis

^b IV Reg. iii, 24, 27.

(1) Τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Accepit Maximus quo pacto Vulg. et reliqui fere interpretes, de ipso ejus filio, nempe regis Moab; qui ferali ea victima litandum Deo, dum extreme laborat, putaverit: forte etiam Abrahami exemplo, qui filii immolatione tentata, etsi non peracta, tantopere Deo placuerit: quod ita sensit R. Sal. Peræque tamen Græca vox αὐτοῦ, suum reddatur, referendo ad regem Moab, et ejus, referendo ad regem Edom, in quem facta irruptione rex Moab cum septingentis delectis suis, ad ipsum quidem non pervenerit, ejus tamen primogenitum ceperit, sicque super muros jugulaverit et incenderit; vel cum jam eum in captivis haberet; cujus etiam liberandi causa pater sociale bellum cum regibus Juda et Israel inierit: ejusque dissolvende societatis, ipsa hæc dira cædes et immanitas illi causa exstiterit, conversa ejus facinoris invidia in eos, qui belli auctores exstiterint, et ad eas angustias regem Moab redegerint. Hebr. perinde ambigua *וַיִּתֵּן* filium suum, vel ejus: quo altero modo Pagn. Malvend. Munster, etc., interpretati sunt. Sic etiam qui Am. ii, 1, incensa Idumæe regis ossa usque ad cineres, cujus rei causa sic Deus Moabitis comminatur, de hac cæde et holocausto exponunt; quorum sententiam parum pulsant rationes Santii, inque illis hæc potissima, quod rex dicatur illo Amos, cum IV Regum primogenitus regis solum appelletur, quod ad regis titulum non sufficit, ac nisi pater jam in eum jura regni transtulerat. Nam et hoc intellexerunt ol LXX, δὲ ἱερατεύοντες, quibus reddiderunt, ὃν ἱερατεύοντες αὐτῷ αὐτοῦ, quem sui loco regem constituerat; vel, ut codex Alex. δ-ἱερατεύοντες, qui ipse regnum ca-

ΚΓ'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς θαλάσσιον πρεσβύτερον. ἐρωτήσαντα, πῶς ἐκρίνοι τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν βασιλέων, ὑπὲρ ὁρῆς θεηλάτου ἐπιχειμένης τῷ ὑπηκόῳ πλῆθει κατέθνον τέκνα καὶ προσγενεῖς, καὶ ἐπαύετο ἡ ὁρῆ, καθὼς πολλοῖς τῶν ἀρχαίων ἐστόργηται.

Καὶ Ἕλλησιν ὁ θεὸς συνεχόμενος χρηματίζεσθαι, δι' ὃν ταῦτοίς τὴν τῶν μελλόντων πρόγνωσιν, καὶ τὴν τῶν λυπούμενων ἀπαλλαγὴν ἐπαγγέλλειν τρόπον· καὶ ἰδίῳ πολλὰ κατ' ἐπιθυμίας αὐτοῖς ἐκβαλεῖν τὰ πράγματα, πᾶσι προδοποιῶν κατὰ πρόνοιαν, καθὼς ἕκαστος ἡδύνατο διέξασθαι, τὴν τοῦ μελλόντος μεγάλου μυστηρίου παραδοχὴν. Εἰ γὰρ φιλοστοργία τῶν ἀρχόντων πρὸς τοὺς ἀρχομένους δι' ἔργου προβαίνουσα, ὅταν ἐπὶ ἡμέρας τῆς ἐπιχειμένης ἀνάγκης· τὸ ὑπὲρ· οὐδὲ ἀπιστοῦν, εἰ ὁ φύσει φιλόφρων, καὶ μόνος ἀμειβομένης καὶ βασιλεὺς τῶν ἀνθρώπων, τὸν αὐτοῦ Υἱὸν ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων εἰς θάνατον, κατ' οἰκονομίαν διὰ σαρκὸς προέσχετο, ἵνα τῶν κατεχόντων λυτρώσεται κακῶν. Ἀμφὶ τῶν βασιλέων Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα κατὰ τῶν Μωαβιτῶν ἐπιστρατεύσαντων ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, καὶ μετὰ μεγάλῃν νίκῃν μελλόντων καὶ αὐτὴν πᾶσαν τῆς βασιλείας κορθεῖν τὴν πόλιν, λαβὼν κατὰ τὸ εἰδυμένον, ὡς εἰκεν, ἔθνεσιν, ὁ τῆς χώρας βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ (1), κατ' ὁρθολογίαν τῶν βασιλέων ἐπὶ τοῦ τεύχεος κατέθηκε· καὶ τοῦτω τῷ τρόπῳ, τοὺς μὲν βασιλεῖς ἀπέσχετο, καὶ ἐποίησεν ἀποστραφῆναι τῆς κατ' αὐτοῦ διεσκευασμένης

NOTÆ.

C *passiverat.* Proinde quod Hebr. futuri temporis est, pro præterito positum intellexere. Quod item de ossibus ad cineres usque combustis exaggerat propheta, haud necesse trahere ad ossa et sepulcro effossa, cum nihil occurrat in Scriptura, quo referri possit ea tumuli ossiumque violatio; sed potest intelligi, sic in cineres et favillam reductum hujus principis corpus, relato de eo holocausto, ut nec ossa superfuerint, uti se fere habebant Romanorum ac gentium aliarum busta. In hac itaque satis probabili expositione non satis faveat istud exemplum Maximi scopo; velut scilicet divino instinctu, ad præfigurandum Christi mysterium, quasi piaculari hostia, sic captum hostem rex Moab holocausto obtulerit, eaque victima a se iram depulerit: quomodo etiamnum barbari Canadenses et alii hostes immolant, eorumque laute carnibus epulantur, nullo certe divino instinctu, quo sic mala depellenda intelligant, sed ferina immanitate, ac diabolo instigante, qui sic humano delectetur cruore, Deumque olim æmuletur, nec ignobiliore quam humana sibi hostia, quibus impetrare possit, fieri velit. Christi sacrificium varie Deus in animalium victimis adumbravit: in hominum, nunquam, præterquam in uno Abrahamo et Isaac, ad usque duntaxat propositi animi manifestationem. Et in ipso Christo victima fuit, quod se ipse obtulit, Judæorum malitia utens, nec tormenta abnuens, ut divinæ satis justitiæ fieret, non velint ipse seipsum interficiens, quod fecere gentiliū quidam, nihil prorsus affini Christo exemplo, sed diabolico plane commento.

ὁργῆς, τοὺς δὲ ἀπηκούους διασώσατο. Τοῖς μὲν οὖν
 Ἑβραίοις καὶ ἐξ αὐτονομίας ἐκτελεσθὲν συγχωρῶν ὁ
 Θεός, εἰς τὴν τοῦ μεγάλου μυστηρίου παραδοχὴν
 σφωδρῶς ἐσπεριζέτεσθαι τῷ δὲ ἑσραήλῃ λαῷ νόμον
 διδοὺς, δι' οὗ τὸ μέλλον ἡμετέρου μυστήριον. Ὅθεν
 μετὰ τὸ γέννησθαι καὶ κατ' ἐνέργειαν γενέσθαι ἐν τῇς
 ἡμῶν σωτηρίας μυστήριον, ταῦτα πάντα ἐξ Ἑβραίων
 καὶ Ἰουδαίων κατήργησεν, ὅσα πρὸ τούτου ἐβδίδεκεν,
 ἢ γίνεσθαι συνχώρησεν πρὸς τὴν τοῦ μελλόντος
 διατύπωσιν. Ἐξ αὐτοῦ γάρ, καὶ δι' αὐτὸν, καὶ εἰς
 αὐτόν, τὰ πάντα, ὅσα γέγονεν ἢ γένησται, κατὰ
 πάντα κατὰ τὴν ἐρώτησιν τὰ μὲν, κατ' αὐτοδίκην τὰ
 δε, κατ' οἰκονομίαν, τὰ δε, κατὰ συγχώρησιν. Οὐκ
 ἔστιν οὖν μῦθος τὸ τοῖς ἀρχαῖς μνημονεύμενον·
 ἀλλὰ γέγονεν ἀληθὺς, καὶ ἐπικυρώθησεν αὐτῷ, τὸ
 ἐπ' αὐτὸν γέγονεν ἐλπίσμα. Τὰ δὲ κατὰ λεπτόν περὶ τῶν
 γραφέντων, σὺν θεῷ παρ' ὧν τὸν ὀνόματος ἀμὰ γυνά-
 ζωμεν. Πλὴν ὁ γνοὺς πῶς καὶ ὅπως σάρκας δύναν-
 ται θεραπεύειν διὰ τέχνης γυναικας, διέταξε πιστῶς
 τῆς θείας προνοίας τὴν μέθοδον.

KZ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην κονδικουλάριον.

Οἱ μὲν κατὰ κόσμον, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην
 στησάμενοι, τῆς ἀλλήλων χρῆζουσι σωματικῆς
 παρουσίας πρὸς τὴν ταύτης συντήρησιν, διὰ τὴν
 ἀβήνην τὴν καταμαραινουσάν φυσικῶς πάντα τὴν περὶ
 μὲν τὰ σώματα συνιστάμενον πόθον ὃ συγκατα-
 εθένωσθαι πέφυκεν ἢ μνήμῃ τῶν οὐκ πρὸς ἀλλή-
 λους διακειμένων. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ
 συντηρεῖν δύνασθαι δοκοῦν τὴν κατὰ κόσμον πρὸς
 ἀλλήλους σχέσιν. Ἰδίωται κόσμος ἐπιγενόμενος, καὶ
 ἐλθὼν τὴν προλαβούσαν ἀφανίζων διάθεσιν. Καὶ ἐπι-
 δεψας δὲ πῶς πολλὰς τῶν ταύτης ποριστικῶν
 αἰτιῶν, ἢ καὶ μικρὰ τις παρεμπιπτούσα πρόφασις,
 ταχέως ποιεῖται τῆς οὕτω συνιστάμενης ἀγάπης τὴν
 εἰς μίσην περιτροπήν. Οἱ δὲ κατὰ θεὸν τῷ δεσμῷ
 τῆς ἀγάπης ἀλλήλους ἀλύτως καταδεχόμενοι, καὶ σὺν
 ἀλλήλοις ὄντες, καὶ ἀλλήλων ἀπόντες, μέλλον τὸν
 ταύτης δεσμὸν ἐκτελεῖν διὰ θεὸν ταύτην ἐν
 αὐτοῖς ἔχοντες, τὸν καὶ ἀγάπην ὄντα, καὶ τὴν τοῦ
 ἀγαπᾶν δύνασθαι τοῖς ἀξίως παρεχόμενον δύναμιν
 καὶ μάλα γε, καθάπερ οἶμαι, δικαίως. Τοῖς γάρ κατὰ
 φύσιν βουτοῖς συναπορρῆν πέφυκε καὶ ἡ τῶν κατ'
 αὐτὰ πρὸς ἀλλήλους διακειμένων διάθεσις· τοῖς δὲ
 σταθεροῖς καὶ ἀει ὡσαύτως ἔχουσιν, ἀκλόνητος παν-
 τάπασι καὶ ἀτίνακτος συνδιαμένειν εἴωθε, καὶ ἡ τῶν
 κατ' αὐτὰ πρὸς ἀλλήλους διακειμένων στοργή τοσοῦ-
 τον αὐτοῖς ἐκτελεῖν οὐκ τὸν εἰς ἀλλήλους πόθον πρὸς
 τὸ ἀόριστον, ὅσον ὁ ταύτης τῆς σχέσεως αἴτιος πρὸς
 αὐτοὺς ἔχειν τοὺς ἀλλήλων ἡρητημένους τῷ πνεύματι
 πέφυκε Θεός.

rem augmento accumulans, quantum hujus ipsius
 devincti sunt, ad se proclive trahit.

• Rom. xi, 35. • Joan. iv, 16

• 1o. γυνάσμεν.

PATROL. GR. XCI.

A salutem impetravit. Græcos igitur ea quæ ex pro-
 priarum legum rationibus essent, Deus sinens
 peragere, sapienti consilio ad magnum suscipien-
 dum mysterium adigebat; Israelitico autem populo
 data lege, quod futurum erat mysterium, undique
 figurabat. Quamobrem ubi ille apparuit, fuitque
 reipsa exhibitum salutis nostræ mysterium, tum
 hæc, tum illa, ex Græcorum pariter Judæorumque
 moribus ac ritu abolevit: quæ scilicet superio-
 ribus temporibus, ad rei futuræ adumbrationem,
 vel dederat ipse, vel permiserat. Ex ipso enim et
 per ipsum et in ipso sunt omnia, quæcumque per
 omne tempus et modum et facta sunt, et futurum
 est, ut fiant: alia quidem secundum propensam
 voluntatem; alia, secundum dispensationem; alia,
 secundum indulgentiam ac permissionem. Non er-
 go inter fabulas existimandum, quod antiquis hi-
 storiarum monumentis proditur; sed ita reipsa con-
 tigisse putandum, æcentamque esse mali depul-
 sionem, cujus id causa fuerat usurpatum. De his
 autem quæ scripta sunt, subtiliorem disputationem
 habituri sumus, ubi, Deo dante, apud vos mo-
 esse contigerit. Cæterum qui novit quæ ratione etiam
 viperæ carnes arte medicata sanandis mor-
 bis conferant, haud gravate eam divinæ providentiæ
 methodum rationemque fide suscipiet.

XXVII. — Ejusdem ad Joannem cubicularium.

Qui sæculi ritu alii aliis amicitia juncti sunt,
 necessariam mutuam presentiam habent, ad eam
 conservandam: oblivionis scilicet causa, cujus ea
 vis ac indoles, ut omnem amorem circa corpora
 solummodo versantem consumat; quocum pariter
 extinguunt solet, eorum qui sic inter se animis affi-
 ciuntur, memoria. Quia et quandoque contingat, ut
 hoc ipsum quod ad mundanam illam inter aliquos
 fovendam amicitiam valere plurimum videbatur,
 superveniens tedium dirimat, omnemque antea
 vigentem animi affectionem aboleat. Sæpe etiam,
 si vel minimam quid desit, eorum, ex quibus
 illa proclive conflatur, vel exigua quedam in-
 cidat occasio, ac prætextus, sic constan-
 tem amicitiam cito in odium vertit. Qui vero
 divinæ dilectionis vinculo inter se indissolubiliter
 vincti sunt, sive simul versentur, sive alii aliis ab-
 sentes sint, ejus arctius nexum astringunt: præter
 scilicet Deum secum eam habentes, qui et ipse
 dilectio sit, et his qui digni sunt, vim præbeat
 ac facultatem ut diligere possint; idque, ut videtur,
 jure optimo. Una enim cum rebus natura fluxis,
 illi ut diffinit comparatum est, quæ penes illa con-
 flata ac coalita mutua animorum affectio est; cum
 his vero quæ firma ac stabilia sunt, eodemque
 modo se semper habent, inconcussa omninoque
 immota permanere solet, eorum qui penes illa
 invicem animis cohaeserunt, amoris vis; tanto eis,
 quo se mutuam prosequuntur, in immensum amo-

affectionis auctor Deus, eos, qui inter se spiritu

In hunc igitur modum cum te diligam, mihi plurimum diligendo ac charissime, jugiter animo presentem inseparabilem, alte spiritu impressum expressumque habeo; ut quamvis longa sunt temporis spatia, ingensque locorum: interjecta media intercapedo est, nunquam mente cernere, animoque completi ac osculari desinam; a quo vicissim paribusque modis (nisi et majoribus) cum me diligi persuasum habeam, non abnuo quin justa necessitate impigro scribam; qui unam amborum per spiritum factam animam cognoscam. Nec te puto injuriæ ducturum, quod hoc audias; qui tecum ipse tremendam Dei ad hominem, omnique mentis cogitatu ac sermonis vi majorem inclinationem reputes. Suscipe igitur placide eum, qui modicam hanc affert syllabam, cunctaque illi efflicere, quæcunque is qui ita sanxit, ut homines socia inter se sorte ærumnas vitæque mala dividerent; sicque proximum sibi quisque ascisceret suumque rimia quadam necessitudine vellet, ut ne alius quidem videretur, pro reciproca illi animi affectione qua in se invicem velut comminearent. Nedom enim gaudere cum gaudentibus, sed ei flere cum flentibus; nec quovis modo diligere proximum, sed diligere sicut seipsum¹, divinus sermo præcipit; ne novum mandatum dicam, quo dilectionis causa², ipsas quoque alii pro aliis animas ponere³ jubemur, ubi certaminis tempus appetit; quod utique ipse qui dedit, Dominus, opere implevit, qui pro nobis animam ponere non recu-saverit⁴; perfectæ nobis ac absolutæ virtutis præbens exemplum, qua paulatim prævi in nobis ac cæci amoris lex⁵ exstinguitur; quæ scilicet jam initio voluptatum illecebris captos, a Deo, invicemque alios ab aliis fraude abducens, Deique unius loco, plura numina (sen nullum prorsus) existimandum docens, facultatem in nobis rationis omnino carni illiserit; inque multas partes, natura, quæ una sit, dissecit, iræ in nobis vim, qua alii in alios, accenderit. Est igitur, uti dicebam illi omnia qui tua eget ope, ut ipse talem nanciscaris Deum, qui omnia omnibus fieri, præ summa humanitate ac clementia voluerit.

XXVIII. — Ejusdem ad Cyrilicum episcopum.

Qui divinæ in terra bonitatis, pro concessa tibi

• Rom. xii, 15. • Matth. xx, 19. • Joan. xv, 10.

• Suid. χριτρίδα.

(m) Πρὸς Κυρίλιον. Haud a mendo abesse videtur, quod ita prænotatur. Ac num πρὸς Κυρίλιον, ad Joannem scilicet Cysicenum episcopum, ad quem ipsum abhinc secunda et tertia, affini plane argumento; etsi ibi sedis locus tacetur, nec nisi ad Joannem episcopum dicitur; vel num hæc et sequens ad Constantinopolitanum ipsum episcopum, a quo ad se revocari petat, si modo timor abscesserit hostium? Alias et alias subinde Maximus videtur mutasse sedes, nedum cum in Africam commeavit, Persarum metu, verum etiam aliis oc-

A Κατὰ τοῦτον τοῖνον τὸν τρόπον ἀγαπῶ σε, λίαν ἡγαπημένε, διὰ παντὸς ἀχώριστον ἔχω συνόντα κατὰ ψυχὴν, εἰς βάθος τετυπωμένον τῷ πνεύματι, καὶ πολὺ τοῦ χρόνου μῆκος ἔστι, καὶ μέγα τὸ θαμίσου τῶν τόπων διάστημα; μηδέποτε τοῦ βλάπτειν νοητῶς καὶ ἀσπαζέσθαι παύομαι. Ὡς οὐ κατὰ τὸ ἴσον, εἰ μὴ καὶ μέλλον ἀγαπᾶσθαι πιστεύω, δόκιμος περὶ ὧν χρεῖα γράψαι οὐ παραιτούμαι, μίαν ἀμφοτέρων ἡμῶν γεγενῆσθαι ψυχὴν γινώσκων διὰ τοῦ πνεύματος. Καὶ οἶδα ὅτι σὺ νομίζεις ὑβρίζεσθαι τοῦτο ἀκούων, τὴν πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ φοβερὰν, καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον συγκατάθεσιν λογιζόμενος. Δίχου τοῖνον τὸν τὴν παρούσαν ἐπιπερόμενον μετρίαν συλλαβὴν εὐμενῶς, καὶ γένοιτο αὐτῷ πάντα, ἅπερ ὁ τὰς ἀλλήλων ἐπιμερίζεται συμφορὰς τοῖς ἀνθρώποις. B Ἀνομοθέτησαι καὶ τοσοῦτον ἀδικεῖν οὐκ ἔστιν, ὅσον μὴ ἄλλον ἐκείνον νομίζεσθαι, κατὰ τὴν ἀντιδοθεῖσαν τῶν εἰς ἀλλήλους μεταποιηθέντων διάθεσιν. Οὐ γὰρ μόνον χαίρεις μετὰ χαυρόντων, ἀλλὰ καὶ κλάεις μετὰ κλαίωντων· καὶ οὐκ ἀπλῶς ἀγαπᾶν, ἀλλ' ὡς αὐτὸν τὸν πλησίον, ὁ θεὸς διαγορεύει λόγος· ἵνα μὴ λέγω τὴν κακὴν ἀντοχὴν, τὴν καὶ αὐτὰς ὑπὲρ ἀλλήλων ἀγάπης χάριν, ἥνικα καιρὸς ἔστιν ἀγωνίζεσθαι, τὰς ψυχὰς τιθεὶς προτάσσουσιν· ἦν ὁδοὺς ἔργῳ πεπληρωκὴς Κύριος, ὅπερ ἡμῶν θεῖναι τὴν αὐτοῦ ψυχὴν μὴ παραιτησάμενος· ἡμῖν ὑποτύπωσιν ταλίας εὐαρεστήσεως, καθ' ἣν ὁ τῆς φιλοπίας ἡρέμα κατασβέννυσται νόμος, ὁ κατ' ἀρχὰς δι' ἡδονῆς ἡμᾶς ἀπατηλὸς Θεοῦ καὶ ἀλλήλων ἀπαγαγὼν· καὶ ἀν' ἑνὸς Θεοῦ, πολλοὺς εἶναι ἢ οὐδένα τὸ σύνολον νομισθῆναι διδάξας, πανταχῶς τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου πρὸς τὴν σάρκα κατέφαζε· δύναμις, καὶ εἰς πολλὰς τὴν μίαν φύσιν κατατεμὼν μοίρας, ὅπερ ἔδοντες κατ' ἀλλήλων τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν θυμοῦ δύναμιν ἀθρηλώσας. Γενοῦ τοῖνον, ὡς εἶπον, πάντα τῷ χρῆζοντι τῆς σῆς ἐπικουρίας, ἵνα τοιοῦτον εὖροις τὸν Θεόν σοι γινόμενον, τὸν πάντα πᾶσι γίνεσθαι διὰ φιλοφροσύνης καταδεχόμενον.

KH. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Κυρίλιον (m) ἐπισκο-

προν. τῶν ἐκείνου ἐπιστολῶν

Τῆς δεξιᾶς ἐπὶ γῆς κατὰ τὴν ἐκδοθεῖσαν σοι χάριν

• Joan. x, 15.

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

casionibus, quo factum est, ut sit obscurum, ejus potissimum episcopi conspectibus aliis aliisque epistolis petat restitui. Omnes tamen hæc quinque ad eundem videntur spectare, ex ipsa argumenti affinitate; exque Georgii abbatis et presbyteri secunda et quarta mentione, conjectura firmatur, eundem ipsum Joannem episcopum Cysicenum Maximo amicissimum, probeque orthodoxum, illis omnibus compellari, quod præcipue non sic ei cum sede Constantinopolitana conveniebat, cum hæc scriberet, et jam depulsus Persarum timor videre-

τῆς ἀρχιερωσύνης, τίμιε Πάτερ, μμητὴς εἶναι λα-
γὼν ἀγαθότητος, οὐδένα τῶν χαρακτηριζόντων αὐ-
τὴν ἐρόπων ἀπλήρωτον εἶσας· ἀλλὰ πάντας ἀλλή-
λους ἐπεξῆς συνομαρτοῦντας ἔχων, τῷ ἁγίῳ ἐξ-
υψασμένῳ διὰ τοῦ Πνεύματος γινώσκῃ τῶν ἀρετῶν
ἐποφύδας καλλωπίσαι τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης μυστή-
ριον· ὅτινα γινώσκει· οὐδέποτε δύναται, ὅτε
πλήθει πειρασμῶν, ὁμᾶς σταυροῦντας οἱ δαίμονες.
Ἐποφύδων οὖν τὰ διασκορπισμένα τέκνα τοῦ Θεοῦ
συναγαγεῖν εἰς ἓν. Χαρακτήρ γάρ καὶ τοῦτο τῆς
θείας ἐστὶν ἀγαθότητος· καὶ ὡς κεφαλὴ τοῦ τιμίου
σώματος τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας γινόμενος,
τὰ μέλη συναρμολογῶσι ἀλλήλοις διὰ τῆς ἀρχιε-
ριεύσεως τοῦ Πνεύματος· καὶ κάλεσον φωνῇ μεγάλῃ
ὡς κήρυξ τῶν θείων διδαγμάτων καταστάς, τοὺς τε
μακρὰν, καὶ τοὺς ἐγγύς· καὶ αὐτοὶ κατὰδρουν τῷ
ἀλύτῳ δεσμῷ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος· ἐκπερ μέ-
ντοι ἀπείρα, καὶ πανταλῶς ἐξηφάνισται ἡ τῶν ἰχθύων
προσδοκία· δι' ἣν τοσοῦτον τῆς ἐνεργουμένης ἀπε-
κρίσεως· ἵνα καὶ οἱ ἱερεῖς ἡ χριστοκρατίας λέγῃν·
Ἰδοὺ ἡγῶ, καὶ τὰ παιδία ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός.
Ἀλλ' ἀξίωσον τὴν οὐκ ταπεινὴν καὶ ἀνάξιον δοῦλον
καὶ ἱκέτην περὶ τοῦτον τιμίων σου συλλαβῶν, ἅγιε
Πάτερ· καὶ δι' ἐχθρῶν παραδέσθαι τῷ Θεῷ προσφέ-
ρων θυσιαν αἰνεσιῶς μὴ ἀπαξιώσης.
αἰτεροῦντες ἑαυτοὺς ἀλλήλοις, ut venerabilibus tuis
litteris in eam rem impartiri digneris, nec me Deo
precibus commendare, cum laudis victimas offers, abnueris.

KΘ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Ὁ μὲν Θεὸς ζητῶν κατήλθεν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ πο-
θῶν τὸ πρόβατον ἐνεδύσατο· καὶ οὕτως σώσας τὸ
πλανώμενον, πρὸς τὰ σύνομα τῶν ὥμων ἐπιθεὶς,
συμπαθῶς ἐπανήγαγε. Σὺ δὲ, πάντα Πάτερ καὶ
ποιμὴν, μόνον Πνεύματος ἁγίου πληρώσας τῆς δι-
δακταίας τὸν δόνακα, πρὸς αὐτὸν ἐπανήγαγες
πλήρη, τὴν ἀκουσίως μὲν τῆς πατρὸς ἀποφοιτή-
σαν ἀγέλην τῶν λογικῶν προβάτων, ἐκουσίως δὲ
προετρέχουσαν τῇ φωνῇ σου τοῦ καλοῦ ποιμένος
καὶ ἐπιστήμονος, ὡς τελείαν διδάσκοντι ἔχουσαν τοῦ
συμπεριεχομένου. Οὐ γὰρ πλανηθεὶς τὰ μακρὰ διεπύ-
ρασε πλάτῃ, τῆς θείας καταληγερῆσας νομῆς·
ἀσφαλτείας δὲ χάριν σωστικῆς τῶν κατὰ ψυχὴν θείων
ἀναθημάτων. Ἀλλὰ δέξαι ποιμην, οὐ μόνον ἀναπύ-
σας ἀλλὰ λυκοῖς διαμείναν, ἀλλὰ καὶ λύκων ἀναίρε-
σιν γινόμενῃ, καὶ πολλοῖς πλουτοῦσαν τοῖς κατὰ
ψυχὴν ἀγαθοῖς· καὶ ἐνταύρω, καὶ κατευοδοῦ, καὶ
βασιλεῖ, ἐνταύρω δὴ θειάσας καὶ ἀραδότης καὶ
δικαιοσύνης· ὡς τῶν κατ' εὐσεβείαν θείων δογμά-
των διδάσκαλος, καὶ βίου καθαροῦ, καὶ αἰωνῆς το-

A summi sacerdotii gratia, venerande Pater, nactus
es ut imitator esses, nullos modos ac officii partes,
quibus ceu nota hæc insigniatur, omisisti, quin
etiam etiamque impleres; sed qui omnes inter se
ordine concertas ac coherentes obtineas, contexta
desuper Spiritus opera virtutum tunica summi
ejusdem sacerdotii mysterium eximie ornare stu-
disti; quam ne quidem demones unquam scin-
dere possunt, qui tentationum turba vos in crucem
agunt. Cura igitur, ut filios Dei, qui dispersi sunt,
congreges in unum; (nam hoc quoque divina bo-
nitalis nota est atque insigne); velutque venera-
bilis sanctæ Dei Ecclesiæ corporis effectus caput,
membra secum invicem per Spiritus fabricatio-
nem committe atque compone; magnæque voce
tanquam divinorum documentorum constitutus
præco, voca tum eos qui longe, tum qui prope sunt
eosque tibi ipse insolubili vinculo dilectionis Spi-
ritus astringe; dummodo tamen expectatæ hosti-
um incursionis metus anfulgerit, ac prorsus evan-
erit; cujus causa tandiu, sicque procul patria ex-
sules alienum solum habuit; quo nimirum ipso
quoque, Christi æmula voce, dicere possis:
Ecce ego, et parvuli, quos dedit mihi Deus. Quæso
autem, sancte Pater, ut me humilem et indignum
litteris in eam rem impartiri digneris, nec me Deo
precibus commendare, cum laudis victimas offers, abnueris.

C. XXIX. — Ejusdem ad eundem.

Dens quidem ut quæreret e caelo descendit,
ovemque amore in ipsam ac desiderio, induit, ac
sic errantem recipiens, inque humeros imponens
ad gregales miseranter revexit. Tu vero, sanctis-
sime Pater ac pastor, Spiritus sancti doctrina so-
lummmodo fistulam implendo, plenum ad te gregem
ovium rationalium reduxisti: qui cum illudens pa-
tria excessisset, ad tuam boni ac periti pastoris
libens occurrat vocem, ut qui nimirum, quid ex
ejus rationibus sit, perfecte dijudicare noris. Nos
enim errandi vagandique studio longa maris spatia
trajecit, quasi divina contemplu pascuæ duceretur,
sed ut divinas animi dotes sibi incolumes tutasque
præstaret. Enimvero gregem ejusmodi suscipe, qui
nedum lupis impervius manserit, sed e lupis ex-
itio factus sit, multisque abundet animi bonis: In-
tendeque, prospera procede et regna, propter verita-
tem et mansuetudinem et justitiam; tanquam divi-
norum pietatis decretorum doctor, vitæque puræ ac
honestæ disciplinæ magister, ac recte in omnibus

1 Joan. xix, 25. 1 Joan. xi, 52. 1 Gen. xxxiii, 5. 1 Matth. xviii, 12; Luc. xv, 4. = Psal. xlv, 5.

NOTE

tur, Pyrrho forsitan jam episcopo, vel etiam intruso Paulo, per cujus intrusi grassationem Pyrrhus Ma-
ximum convenit in Africa, quocum disputans,
errorem agnovit. Non tamen de ejus tropæo loqui
videtur, cum altera hinc epistola gregi sic peregre
profecto, et qui ingentia maris spatia trajecerat,
gratulatur, quod λύκων ἀναίρεσιν exstiterit. Lupos
peremerit; Severianos potius significet, de quibus

majori epistola ad Joann. cubicularium, vel etiam
Monothelitas in Africa per fugæ ab urbe et patria
occasione, hæresis semina spargentes, quibus
comprimendis celebratæ Africæ synodi Theodoro
Romano pontifice: qua in re, non unius Maximi,
sed reliquorum sodalium monachorum, qui vere
orthodoxi essent, enituerit opera.

discretionis legislator, assumpto praesertim cum eo, quem dixi, sacro grege, sanctificato quoque domino Georgio abbate presbytero, viro sacro, paribusque cum vita doctrinae ornamentis praedito. Verum, quod magna absorptus tristitia sum, nec ab illis disjungi feram, aut me cum eis assumite, subque alas vestras reficite, aut vestras precibus ad sustinendum fortiter, quem clarissimorum ipsa ab-junctio dolorem consciscit, confirmate.

363 XXX. — Eiusdem ad Joannem episcopum.

Aiunt, qui naturam rerum ratione disquisierunt, eam ignis vim esse, ut subjectam omnem trahat materiam; huicque symbolice Deum comparantes, qui divina exponunt mysteria, ipsum etiam ejusmodi asserunt, ut omnes trahat qui ejus velit obsequi legibus, ac qui vitam sanctis moribus instituit amplecti sustineant: cujus velut egregie pictis coloribus expressam imaginem sacerdotium cum dicant, ipsum quoque per gratiam miserationis lege, omnes sub eadem contentos natura, trahere affirmant. Hanc igitur tu, Pater sancte, in terra nactus Dei imaginem, blandis ad te miserantis animi moribus sermonibusque eos voca, qui ad te redire summopere cupiunt, hocque vel maxime votis agitant, ut te pastore ac rectore gaudeant, verisque pollicitationibus per venerabiles tuas syllabas, tuam in eos, Deo auspicio, in cunctis ratam facito providentiam ac curam: si modo prorsus hostium cessavit foetida exspectatio; ejus gratia tantam sustinuerunt fugam, quibus tutum visum est, ut divina legi obsequerentur, diserte clamanti: Si nos fugaverint ex ista civitate, fugite in aliam; ac qui laudabilem formidinem audacie praetulerunt: quo nimirum tuis secundum Deum fidem habentes verbis, intrepido revertantur, atque a laboribus, quibus virtutis causa, et ut Deo jubenti fugiendos esse persecutores, morem gererent, per formidabilis hujus exsilii ac peregrinationis molestias, oppressi sunt, remissionem ac solatium, benignam tuam in omnibus opitulationem ac curam consequantur. Ne ergo, Pater sancte, supplicem tuum ac servum obsecrantem suscipere dedigneris; sed tuis honoris syllabis, velut qui ipse reipsa merito honore dignus sis, nullo prorsus dignum honore; precibusque Christo commendat, quem solum deceat honor, ac qui suo ipse munere, inhonorum magnifice hominem honoraverit: quem Dominum herumque in omnibus imitatus, illum alterum per gratiam Spiritus te ipsum aspectandum reddideris

364 XXXI. — Eiusdem ad eundem.

Quemadmodum radius pupillam quae sana sit,

Matth. x, 22.

Num hic Georgius, qui postea sedit patriarcha CP. divinare est. Joannes hic, forte Cyzicenus,

Α λυτλας ορηγητης, και τοις εν πασιν ορθης διακρισεως νομοθετης· προσλαβόμενος μάλιστα μετα της ειρημένης ιερδς πολυνης, και την ηγιστάμενον κούριον αββα Γεωργιον " εν πρεσβύτερον, ανθρωπον ιερδν, ισον τω λόγω κατεχόμενον τον βίον· και δι' αμφοτέρων εντα της πονηρας καθαίρετην δύναμιν. Αλλ' επειδή μεγάλη κατεπόθη λύπη μη φέρων την τούτων διάφεσιν, η καμη προσάδετα, και υπό τας δμείτρας καταπαύετε πτέρυγας· η σπηρίεστε δι' ευχών προς τα γενναίως φέρων την επί τή χειρισμῶ των φιλάτων δόσσην.

A. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον.

Φασὶν οἱ τὴν τῶν ὄντων φύσιν λογικῶς διασκεψάμενοι, πάντες ἑλκτικῇ εἶναι τοῦ ὁποιεσμένου τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν· ὃ παραβέλλοντες συμβολικῶς τὸν Θεόν, οἱ τῶν θείων ἐξηγητῶν μυστηρίων, ἑλκτικὸν καὶ αὐτὸν εἶναι φασὶ πάντων τῶν βουλομένων τοῖς αὐτοῦ καθεστῶαι νόμοις, καὶ τὸ εἶναι οὕτως ἀνεχομένους ἀποδέχεσθαι πρὸς ὃν, ὥστε· ἐν εἰσὶν γραφῇ εὐφροδῆς τὴν μίμησιν ἔχουσαν ὑπάρχειν λέγου- τις· τὴν ἱερωσύνην, καὶ αὐτὴν τῷ ἴσῳ κατὰ τὴν χάριν συμπαθείας νόμο, πάντων ἑλκτικῇ εἶναι τὸν ὁπὸ τὴν αὐτὴν φύσιν διαγορευοῦσι. Ταύτην οὖν καὶ αὐτὸς, ἅγιε Πάτερ, ἐπὶ γῆς τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα ἔχειν λαχὼν, κάλεσον πρὸς ταύτην συμπαθείας τρά- ποις καὶ λόγοις, τοὺς πρὸς ὃ ποθοῦντας ἐκνευ- θεῖν, καὶ ὁπὸ σοῦ ποιμανθῆναι κατ' εὐχὰς ἐπιθυ- μούντας· καὶ πιστώσων ἐπαγγελίας ἀληθεῖς διὰ συλ- λαβῶν σου τιμῶν, τὴν εἰς αὐτοὺς συν θεῷ περὶ πάντα σου πρόνοιαν· εἴπερ πανταλὸς ἡ τῶν ἐχθρῶν δυσώδης ἀπεγίνετο προσδοκία· δι' ἣν τοσαύτην ὑπ- ἔλειψαν φυγῇ, οἱ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατακολου- θεῖν ἀσφαλὲς ἡγησάμενοι, τῇ διαβρώδῃ βδώντι· Ἐὰν διώκωσιν ὑμῖς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἀλίαν· καὶ τὴν ἐκταμένην δεξιὰν τοῦ θράκου προσηλόντες· ἵνα μετὰ Θεοῦ τοῖς οὐ- κιστεύοντες λόγοις, ἀπόδοις ποιεσώμεναι τὴν ἐπα- ὄδον καὶ τῶν πόων οἷς ὑπὲρ ἀρετῆς, καὶ τοῦ πα- σθῆναι θεῷ τοὺς διώκοντας· φεύγειν καλεῖσθαι, κατὰ τὴν ποδερὰν ταύτην ζευνταί, ὑπεκτάσθησαν, δι- σκον εὐρωσὶν, ἐλεήμονα τὴν σὴν περὶ αὐτοὺς κατὰ πάντα συγκρότησιν. Μη τολῶν ἀπαξιώσης, ἅγιε Πάτερ, τὸν ὅν ἔχεται καὶ δοῦλον παρακαλοῦντα προσδέξασθαι· ἀλλὰ τιμῶν οικταίς συλλαβαῖς, ὡς τιμὸς, τὸν μηδεμίαν τιμῆς ἄξιον· καὶ δι' εὐχῶν παράδου τῷ Χριστῷ τῷ μόνῳ τιμῶν, καὶ τὸν ἀτιμὸν πολυτίμως δι' αὐτοῦ τιμησάντι ἀνθρώπον· ὅτινα ἀποστόλην καὶ Κύριον κατὰ πάντα τιμώμενος, ἄλλον ἐκείνον κατὰ χάριν τοῦ Πνεύματος σεαυτὸν τοῖς ὁρῶσι κατέστησας.

ΑΑ'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Ὅσοις ἀκρίβει ἐπιστάται προσηγῶς τὴν ὀνομασίαν·

σαν ὅτιν κατὰ φύσιν προσχαίρουσαν φωτὶ, καὶ τῆς αἰκίας λαμπρότητος μεταδίδωσιν· οὕτως καὶ ἡ ἀληθὴς ἱερωσύνη χαρακτηρ οὐσα διὰ πάντων τῆς μακαρίας θεότητος τοῖς ἐπὶ γῆς, πᾶσαν ψυχὴν κατὰ τὴν ἑῖν φιλόθεόν τε καὶ θεῖαν ἐφάπτεται πρὸς ταύτην, καὶ τῆς ἰδίας μεταδίδωσι γνώσεως, εἰρήνης τε καὶ ἀγάπης· ἵνα πρὸς τὸ πέρας τῆς αἰκίας ἐνεργείας, ἐκάστην τῆς ψυχῆς ἐνέγκασα δυνάμιν, θεῶν παραστήσῃ διὰ πάντων θεωρόντας τοὺς ὅπ' αὐτῆς μυσταγωγούμενους. Τέλος γὰρ τῆς κατὰ ψυχὴν λογικῆς ἐνεργείας, ἡ ἀληθὴς γνώσις ἐστὶν· τῆς ἐπιθυμητικῆς δὲ, ἡ ἀγάπη· τῆς δὲ θυμικῆς, ἡ εἰρήνη· ὥσπερ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἱερωσύνης, τὸ διὰ τούτων θεοποιεῖσθαι τε καὶ θεωπεῖσθαι. Ἐφ' ᾧ γὰρ ζητεῖν τὸν θεὸν ἔχομεν φυσικῶς τὸ λογίζεσθαι, καὶ αὐτὸν μόνον ποθεῖν τὴν ἐπιθυμίαν ἐλάδομεν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ αγωνίζεσθαι μόνον τὸν θυμὸν ἐκοιμισάμεθα. Τέλος δὲ τῆς μὲν ζητήσεως, ἡ ἀληθὴς γνώσις ἐστὶν τοῦ θεοῦ, ἡ διηνεκὴς καὶ διακρινὸς ἀγάπη· τὸν δὲ θεῖον ἀγώνων, ἡ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα εἰρήνη.

Τούτων ὄντας τῶν ἀρχῶν ἀγαθῶν ποιητάς τε καὶ διδασκαλοὺς τοὺς πανηγύρους καὶ παμμακαρίστους ὁμᾶς γινώσκουσα ἡ ὄντως δούλη τοῦ θεοῦ, καὶ θυγάτηρ καὶ μήτηρ κυρία Εὐδοκία ἡ ἐγκλεισθὴ μετὰ τῆς ἱερᾶς αὐτῆς ἀγέλης, πρὸς ὁμᾶς ἐπανήλθε, νικητὰς ἀποδείξασα τοὺς θεοτιμῆτους ὁμᾶς πάντων τῶν πρὸς ταυτοὺς ἔχειν αὐτὴν σπουδασάντων. Δούλη γὰρ ἀληθῶς ἐστίν, ὥς τῶν θεῶν ἐντολῶν πληρωτική· θυγάτηρ δὲ, ὥς διὰ πάντων κατὰ τὴν ἑῖν ἀπαρδύλακτον ἔχουσα πρὸς τὸν θεὸν τὴν ἐμμέλειαν μητρὶ δὲ, ὥς καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἐν ἄλλοις ἔξεως γεννητικῆς. Ἄλλ' εὐφραίνεσθε τὸ λοιπὸν καὶ ἀγαλλιάσθε, τὸ τιμιώτερον μέρος τῆς ὑμετέρας ἀγίας ἐπαναλαβόντας ποίμνης· καὶ μάλιστα προσλαβόμενοι καὶ τὸν ἡγιασμένον κείριόν μου Γεώργιον τὸν πρεσβύτερον, τὸ ὄντως θεῖον γεωργίον τε καὶ θεοῦ καὶ μεγάλου Γεωργίου γεωργὸν δοκιμώτατον, ἱκανὸν ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, κατὰ τὴν ψυχῶν γεωργικὴν ἐπιστήμην, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσιν ἐπέραστον τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τέως ἐγὼ κατέστην ἡμιδυνῆς καὶ ἡμιτομος, τῆς ἐπιπελοῦς αὐτῶν ἀπερρώγως συζυγίας, ἡ καμὲ προσλάβετε ὡς μέλος νενοσηχὲς, καὶ θεραπεύσατε, ἡ δὲ εὐχὼν με παραμυθήσασθε, καὶ πεύσατε ἀπαθῶς φέρειν τὸν χωρισμὸν. Καὶ τοῦτο γὰρ τῆς θείας καὶ ἀληθοῦς ἱερωσύνης καθέστηκεν Ἱερόν.

AB. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς ἀδελφὸν Πολυχρόνιον.

Ἐπειδὴ ταφὴν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν νεκρωθέντος καὶ ταφέντος κατὰ σάρκα Χριστοῦ, καὶ ἀνάστασιν ἑορτάζειν μέλλομεν, σκοπήσωμεν εἰ καὶ ἡμεῖς ἐνεκρώθημεν, καὶ ἐτάφημεν κατὰ τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καὶ ἀνέστημεν κατὰ τὸν καινὸν ἀνθρώπον τὸν ἀνακαί-

• Philipp. iv, 7.

Hic Georgius indicio est, ad eundem scriptam hanc epistolam, ad quem duae superiores.

A ac natura laetæ gaudeat, blande attrahit, suoque eam splendore impartit; sic et verum sacerdotium, cum in omnibus beatæ deitatis figura vivumque simulacrum mortalibus sit, omnem animum Dei cultorem atque divinum, sicque habitu comparatum ad se illicet, suaeque illius scientiæ, pacisque ac charitatis consortem facit: quo nihilfrum singulas quasque animæ vires in finem ducens suæ operationis, cunctos abs se institutos Deo exhibeat per omnia deitate imbutos. Pias enim rationalis animi operationis, vera scientia est; cupiditatis vero, dilectio; ira autem, pax; sicut etiam veri sacerdotii, horum munere tum imbuti deitate, tum imbuiere. Idcirco enim rationis vim natura nacti sumus, ut Deum queramus; cupiditatis vero, ut unum ipsum appetamus; iræ denique, ut pro illo solum deceremus. Inquisitionis vero finis, vera scientia est ac cognitio; desiderii atque amoris, jugis accensaque dilectio: divinorum certaminum, pax, quæ omnem exsuperat sensum.

Horum eximiorum bonorum auctiores vos ac magistros, sanctissimos beatissimosque intelligens, Dei vere ancilla et filia, materque domina Eudocia inclusa, cum sacro suo grege ad vos reversa est; vicisse vos in Deo colendissimos eos omnes ostendens, qui studuerant apud se eam retinere. Vere enim ancilla est, ut quæ implendis divinis mandatis religiosa sit; filia vero, ut quæ in omnibus expressam nihilque evariantem cum Deo similitudinem habitu nacta sit; mater denique, quod et in aliis virtutis habitus existat parens. Cæterum letamini jam et exultate, qui nobiliorem gregis vestri partem receperitis; ac vel maxime, quod et sanctum dominum meum Georgium presbyterum, divinam vere pro nominis ratione culturam, divinique ac magni Georgii cultorem probatissimum, abunde accepistis: virum opere ac sermone idoneum coram Deo et omni populo, quod attinet ad animorum solertem culturam: quo fit, ut omnibus diligentibus Deum 365 charissimus sit. Quia vero ego hactenus semivivus alteraque dissectus parte ab eorum oppido avulsus utili societate remansi, aut me quoque velut languidum ægrumque membrum assumite ac curate, aut recreate vestris precibus, et ad ferendam tranquillo animo ac imperturbato sejunctionem vos ipsi animos facite. Nam hoc quoque divini verique sacerdotii muneris est.

XXXII. — Ejusdem ad abbatem Polychronium.

Quandoquidem Christi pro nobis secundum carnem mortui atque sepulsi sepulturam ac resurrectionem sumus celebraturi, consideremus num et nos mortui simus atque sepulsi secundum veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris; ac secundum novum resurrexe-

rimus, qui renovatur secundum imaginem ejus, qui creavit. Signum autem prioris demortui, plena perfectaque liberatio a vitiis ac affectibus; signum vero posterioris suscitati, incontaminata munere illustratio. Ac siquidem hæc in nobis ita contingere, una cum Christo festum diem agamus; sin minus, hoc saltem enitatur, ne in morem Judæ, Verbum vitii libidinibusque prodamus; neve Petri instar ipsam negemus; ne forte penitentiam agere non valeamus, nulloque lucro penitentie ducti abducamur; aut fleamus amare, ac negationis stricturas eluamus. Verbi enim negatio est, nolle præ timore quod bonum ac officii est, agere; proditio vero, peccati in actu ac destinata voluntate, molitio: quorum absit ut unquam periculum faciamus.

XXXIII. — Ejusdem ad eundem.

Siquidem ita rebus comparatum est, ut, quod ait magnus tentationum odumitor Jobus: Tentatio sit vita hominum; Mundusque, uti protulit Dominationes 366 justorum; ac: Nullæ sint tribulationes David; prorsusque necesse est, ut est auctor sanctus Apostolus, ut justo Dei judicio cum tentatione, tum lactam sive adversus homines, sive adversus demones habeamus, tum a vitiorum affectuumque ceno avelli valeamus, ac supra firmam petram consistere, imperturbati scilicet animi in Christo tranquillitatem, extinctis in nobis ac emortuis, tum quæ tentat, vita; tum quæ malignatur, mundo; tumque hominibus, tum demonibus, hoc est, luxuriosa vita, sensusque libidinoso errore ac carnalibus affectibus, animique vitio ac libidine concretis motibus, ac quæ horum causa invitis mala inferantur, tribulationes nuncupata. Patienter ergo feramus, ut salutem consequamur. Nam qui patienter sustinuerit in finem, salvus erit. Pax Christi nobiscum. Amen.

XXXIV. — Ejusdem ad eundem.

Pacem Dominus ad mortem proficiscens nobis dimisit; iterumque resurgens ex mortuis, pacem nobis dedit. Quidnam verò utrisque subindicans? Nempe operæ pretium esse, ut contrarios rerum eventus ac tempora imperturbati animi tranquillitate feramus, ut neque molestis casibus succumbentes, meliori spe destituamur; neque letis rebus acquiescentes illisque nobis placentes, erudientem nos rationem repellamus; sed fidem, sive adversis rebus sive prosperis, consistamus. Id vero non aliter fiat, quin prius super aspidem et basiliscum ambulaverimus (superiores scilicet evaserimus, quam ut divinis sermonibus non obtemperemus,

628
A νοούμενον κατ' εικόνα τοῦ χρίσαντος. Σημαῖον δὲ τῆς μὲν τοῦ πρώτου νεκρώσεως, ἢ τῶν παθῶν παντελὲς ἐλευθερία· τῆς δὲ τοῦ δευτέρου ἀναστάσεως, ἢ κατὰ συνείδησιν ἀκηλίδωτος καὶ ἀληθῆς παρρησία· καὶ ὁ κατὰ νουν φωτισμὸς τῆς γνώσεως. Καὶ εἰ μὲν ταῦτα γέγονασιν ἐν ἡμῖν, Χριστῷ τῷ θεῷ συνεισπράττωμεν· εἰ δὲ μήγε, ἀγωνισώμεθα καὶ μὴ προδοῦναι τοῖς πάθεσι τὸν λόγον κατὰ τὸν Ἰούδαν, ἢ μὴ ἀρνήσασθαι κατὰ τὸν Πέτρον· μὴ πως οὐκ ἰσχυθώμεν μετανοῆσαι, καὶ ἀπαχθώμεν ἀκερδῶς μεταμελοῦμενοι· ἢ πικρῶς κλαῦσαι καὶ κλῦναι τὰ τῆς ἀρνήσεως στίγματα. Ἀρνήσεις γάρ ἐστι τοῦ λόγου, ἢ τοῦ πράττειν τὸ ἀγαθὸν διὰ φόβον παραίτησης· προδοσία δὲ, ἢ κατ' ἐνέργειαν ἐμπρόθετος πρὸς ἀμαρτίαν ὁρμητὴρ μὴ γένοιτο ἡμᾶς πείραν λαβεῖν.

ΑΓ'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Εἰ κατὰ τὸν μέγαν νικητὴν τῶν πειρασμῶν Ἰωδ, Πειρατήριον ὅστις ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ κόσμος, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, ἐν τῷ πορνῷ κείται· καὶ, Πολλοὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, ὡς ὁ μέγας ἀποφαίνεται· ἀδελφ, καὶ τοῖς πειρασμοῖς, καὶ τῇ πάλιν, ἢ πρὸς ἀνθρώπους, ἢ πρὸς δαίμονας κατὰ τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ θεοῦ, πάντως ἔχειν ἡμᾶς δεῖ, κατὰ τὸν ἀγιον Ἀπόστολον, παρακαλῶμεν τὸν θεὸν ὑπομονὴν δοῦναι, πρὸς τὸ δυνήσθαι ἡμᾶς ἐκ τῆς πλύος τῶν παθῶν ἀνασπασθῆναι, καὶ στήναι ἐπὶ τὴν ἀσειστον πέτραν, τὴν ἐν Χριστῷ λέγω διὰ τῆς χάριτος ἀπάθειαν· νεκρωθέντων ἐν ἡμῖν τοῦ τε πειράζοντος βίου, καὶ τοῦ πονηρευομένου κόσμου, καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν δαιμόνων, τούτεστι, τῆς ἐμπαθοῦς ζωῆς, καὶ τῆς κατ' αἰσθησιν ἡδονικῆς ἀπάτης, καὶ τῶν σαρκικῶν παθημάτων, καὶ τῶν ψυχικῶν ἐμπαθῶν κινήσεων, καὶ τῶν ἐπὶ τοῖς ἀκουσίωμεν οὖν ἵνα σωθῶμεν· ὅτι ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος σωθήσεται. Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ μεθ' ἡμῶν. Ἀμήν.

ΑΔ'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Εἰρήνην ἀπὸν πρὸς τὸ πάθος ὁ Κύριος ἀφῆκεν ἡμῖν· καὶ πάλιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν εἰρήνην δέδωκεν ἡμῖν. Τί διὰ τοῦτον αἰνιττόμενος, τὸ δεῖν τοὺς ἐναντίους καιροὺς ἀπαθῶς διαφέρειν ἡμᾶς, μήτε ταῖς λυπηραῖς περιστάσεσιν ὑποπίπτοντας, κρᾶττονος ἐλπίδος εἶναι χωρὶς, μήτε ταῖς φαιδραῖς ὑποβίσεσι συμπεριφερομένους, τὸν παιδαγωγοῦντα ἡμᾶς λογισμὸν ἀπωθεῖσθαι· ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς εἶναι καὶ πάσχοντας καὶ εὐπαθεύοντας. Τοῦτο δὲ οὐ γίνεται, εἰ μὴ πρότερον ἐπιβῶμεν ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλεύον· τούτεστιν ὑπεράνω γενώμεθα παρακοῆς τῶν θεῶν λόγων, καὶ παραδοχῆς τῶν πονηρῶν λογισμῶν· καὶ καταπατήσωμεν λέοντα καὶ δράκοντα, τούτεστι θυ-

r Ephes. iv, 22-24. * Math. xxiv, 70. * Job. vii, 1. * I Joan. y, 19. * Psal. xxxiii, 19. * Ephes. vi, 12. * Marc. xiii, 13. * Joan. xiv, 27; Joan. 20, 19. * Psal. xc, 15.

μὴν καὶ ἐπιθυμίαν ὧν ἀπογενόμενων, πᾶσα ἡμῖν ἄφραστοι εἰρήνῃ, μηδενὸς ἡμᾶς κινῆσαι δυναμένου πρὸς μηδὲν τῶν ὧδε μενόντων. Κρατήσωμεν θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, καὶ διὸν ὁμοῦ τὸν οἶκον τῶν ἀλλοφύλων μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ κατεβόλομεν, τὴν ἐμπειρὴν ζωὴν τε καὶ ἀγωγὴν τοῖς πάθεσι συναποκτείναντες.

AE. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Εἰ μετὰ τὴν μεγάλην καὶ φοβεράν ἐκείνην ἰρμὸν, ὁ Ἰσραηλῆτης λαὸς τὴν γῆν λαμβάνει τῆς ἀναπαύσεως, καὶ τὸ πάντων κατακληστότερον [κατακλητικώτερον] ἀκουσμα, ὁ δὲ ἡμᾶς γενόμενος ἀνδριόπος Θεός, ὧν καὶ πάντων Κύριος, διὰ παθημάτων καὶ σταυροῦ καὶ θανάτου, εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ εἰσέρχεται, οὐκ ὅντος ἄλλου τρόπου ὁριζομένου αὐτῷ, καθὼς γέγραπται· Οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν Χριστόν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ· Μὴ ἐκκατήσωμεν ἐν ταῖς θλίψεσιν ἐκλυόμενοι· ἀλλ' ἀπιδώμεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν· καὶ ὁπομείνωμεν τὰ συμβαίνοντα γενναίως. Πάσης γὰρ θλίψεως τέλος ἐστὶν ἡ χαρὰ· καὶ παντὸς κόπου ἡ ἀνάπαυσις, καὶ πάσης ἀτιμίας δόξα· καὶ ἀπλως, πάντων τῶν ὀπὲρ ἀρετῆς ἀλγεῖν τὸ τέλος ἐστὶ, τὸ μετὰ Θεοῦ γενέσθαι διὰ παντός, καὶ τῆς αἰωνίου καὶ πέρας μὴ ἔχουσας ἀνέσεως ἀπολαύσαι. Ἀλλ' εὖξαι, Πάτερ, ἵνα τύχωμεν αὐτῆς καλῶς τὴν θάλασσαν τοῦ βίου περᾶσαντες, καὶ ἀερόχρους τὰς νοητὰς βάσεις τῆς ψυχῆς τῆς αὐτοῦ ἀλμυρῆς εὐλάβξαντες.

AG. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Εὐλογημένος ἐστὶν ὁ δεσπότης ἡμῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ εὐλογημένος ὁ κήπος τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὃν ἐφύτευσαν ὁ ἀληθινὸς γεωργὸς Ἰησοῦς, καὶ πεπλήρωκεν ἀθανάτων φυτῶν δικαιοσύνης· οὗ καὶ ἡμεῖς τῶν καρπῶν μετελάβομεν, τῶν αὐτοῦ πνευματικῶν λαχάνων ἐμπορηθέντες· οὗ καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος οἶδε τρέψει, τοὺς πρὸς τὴν ἀμεσον τῶν θείων αὐτοφάν ἐξασθενοῦντας· βρωματίζων αὐτοὺς ὥσπερ λάχανα τὴν φυσικὴν τῶν ὁρατῶν θεωρίαν· καὶ διὰ τῆς τῶν φαινομένων μεγαλοπρεπειας, πρὸς τὸν αὐτῆς κτίστην χειραγωγῶν· ὃν μιμούμενος καὶ ὁ εὐλογημένος ἡμῶν Πατὴρ καὶ διδάσκαλος, φιλοστόργως ἡμᾶς ἐπιλοφρόνησε, ταύτης ἡμῖν τῆς κτίσεως συμβολικῶς παραθεῖς διὰ τῶν λαχάνων τὴν κατανόησιν. Ἀλλὰ μετὰ τὸς καὶ στερεὰς τροφῆς, καὶ κίνησον ἡμῶν ἀνορεκτοῦσαν πρὸς τὰ θελὰ τὴν ταῖς ἡδοναῖς παρειμένην ψυχὴν, ἐπιστοφῶν τῷ λεπτοτέρῳ τῆς προνοίας καὶ τῆς κρίσεως λόγῳ τὴν ἐρεσιν· ἵνα μὴ μόνον λαχάνοις διατρέψῃς τοὺς σούς μαθητάς, μόνους τοὺς τῶν γινόμενων καὶ ἀπογενόμενων λόγους διδάσκων· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν καὶ οἶνον, καὶ ἐλαίον, τοὺς τῶν ἀδίκων στήριον λόγους· τῶν τε συνεκτικῶν τῶν ἀρετῶν ὡς στερεῶν ἀρετῶν λόγον διδοὺς, καὶ τῷ κατὰ τὴν ἀλη-

pravasque cogitationes animo admittamus), et conculcaverimus leonem et draconem*, iram scilicet et cupiditatem: per quarum absentiam omni pace fruemur; cum nihil sit quo deinceps ad aliquid terrenorum moveri valeamus. Iram tobīgamus ac cupiditatem, omnisque nobis alienigenarum cum tota familia eversa domus erit, ut qui libidinosam vitam ac disciplinam, una cum perturbationibus vitilisque sustulerimus.

367 XXXV. — Eiusdem ad eundem.

Quandoquidem post magnae illius ac formidolosae solitudinis iter, Israeliticus populus promissae terrae quietis nanciscitur; quodque auditu magis stupendum, ipse qui Deus omniumque Dominus cum esset, nostri causa homo factus est, per passionem crucemque ac mortem in gloriam suam intrat, nullo alio ei praedestinato modo, sicut scriptum est: *Nonne haec oportuit pati Christum, et intrare in gloriam suam*? ne deficiamus animum despondentes in afflictionibus; sed aspiciamus in auctorem salutis nostrae ac consummatorem Jesum; strenueque adversos sustineamus casus. Omnis enim afflictionis finis, gaudium est; omnisque laboris, requies; atque omnis ignominiae, gloria; et ut verbo dicam, omnium virtutis causa malorum et aerumnarum atque laborum finis est, cum Deo versari in sempiternum, aeternaque, ac quae nullum finem habitura sit, requie frui. Verum ora, Pater, ut, praeclare superato vitae pelago siccisque ab ejus solo servatis animi vestigiis, illius compotes efficiamur.

XXXVI. — Eiusdem ad eundem.

Benedictus dominus noster Domino, et benedictus hortus cordis ejus, quem plantavit verus cultor Jesus, et immortalibus justitiae plantis implevit; ejus et fructibus impartiti sumus, spiritualibus ejus saturati oleribus: quibus et magnus Apostolus eos consuevit alere, qui sunt infirmiores, quam ut ipsi immediate divina contueri possint ac inspicere, cibans eos quasi oleribus, rerum in aspectum cadentium naturali speculatione, exque rerum oculis subjectarum magnificentia, ad ipsum qui condidit manu ducens: quem et imitatus Pater noster ac magister, amantis Patris more nos laute excepit, hujus nobis creaturae considerationem olerum symbolo apponens. Verum solido etiam cibo 368 impartire, divinorumque fastidio nauseantem voluptatibus remissum animum excita, subtiliore providentiae ac judicii ratione cupiditatem astringens, ne solis oleribus discipulos n utrias, quod nimirum rerum duntaxat quae oriuntur ac intereunt rationes doceas; sed et frumento, vinoque et oleo^d (aeternorum scilicet rationibus) constabili, ut et sermonem virtutes continentem ac conservantem velut solidum panem tribuas, ejusque

* Psal. xc, 13. * Luc. xxiv, 26. ^b Hebr. xii, 2. * Rom. xiv, 2. ^d Gen. xxvii, 37.

scientia doctrina, quam nulla oblivio inobscuret, tanquam vino, ad deificam extasim discipulorum tuorum corda concalefacias; ac denique pacificum tranquillumque lenitatis habitum, olei instar nutriendam in his flammam, atque inextinctam servantem; tuorum animis servorum inseras.

XXXVII. — Ejusdem ad eundem.

Iterum venerabiles tuas litteras cum xenitis, Pater sancte, accepimus; rursumque paribus prioribus bonis potiti sumus: qui nimirum xeniorum quidem munere, vitiorum æstum ac perturbationum, nostrum denigrantem animum, extinguentes (præ illis enim, spirituales rationes comedimus: nempe certo persuasum habentes, hæc a te non temere ac frustra nullaque ratione missa esse, qui in omnibus ratione ac spiritu comite movearis, ipsumque corporis cibum, animi nobis efficias doctrinam), in litteris vero, cunctarum parentem virtutum animi modestiam (humilitatem scilicet) offendentes (qua scilicet, tum bona animis procreantur, tum his, qui illis præditi sint, præstantes dotes conservantur) abunde in lacrymas resoluti sumus, intelligentes quantum ipsi ab ea via remoti simus. Tuis enim luctus, malorum, quorum ipsi rei tenemur, redargutio fuit; altoque sopore demersam mentem nostram excitavit, tumidæque jactantiæ peplo contactam nudavit memoriam, atque in nostram ipsorum agalitionem adduxit, percepto tantisper sensu molestiæ peccatorum nostrorum: ac vel modicum sapientie participes fecit, nostrorum nactos notitiam delictorum; siquidem verax est, qui ait: *Qui seipsum agnoscunt, 369 sapientes sunt*. Ne ergo cessaveris, venerande Pater, sermone pariter et doctrina nostrum vegetare animum, precibusque ad Deum exorare, ut a malis eruanur: quo ipse horum conscientia, ab eo consequaris.

XXXVIII. — Ejusdem ad eundem.

Gratias tibi ago, venerande Pater, quod te ipse optime poenitentiae præbueris exemplum, nempe auctor existens, ut per confessionem, latentes in nobis tenebrosos vitiorum thesauros nudemus: cujus vi ut confirmetur, quo peccatum prosequimur, odio comparatum est. Nos enim vere sumus quæ vitia affectusque fovemus, quorum a patrato delicto memoria molestiam facit: qui nimirum velut cepas, pravaram cogitationum consensum diligamus, cujus labe animi oculus ad virtutem ac scientiam hebetatur, velut fere squamas, rerum in aspectum cadentium libidini conjunctas imagines formasque assumens. Cepe enim (Græce κρίνον) ex illis qui nominum rationem reddunt, *pupilla obductio* (id est, κρίσις μυσίς) vocatur. Velut autem alia vitiorum actu ac affectum adimplerionem edamus, qua animus plenus immunditia, verborum

αὐτοῦ γινώσκον, ὡς περ οὖν τὴν καρδίαν λόγῳ διαβερμαίνων πρὸς ἐκστασιν θεοποιῶν τῶν σῶν ὁπαδῶν· καὶ τὴν διατρέφουσιν, καὶ δοδεκάτον τὸν ἐν τοῦτοις διατηρούσαν πορὸν· καθάπερ εἰαιον, τὴν εἰρηνηκὴν καὶ ἀτάραχον τῆς πράξεως ἐξ ἐμποδίων τοῖς σὺς οὐκ ἐτάς.

AZ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Πάλιν σὺν τίμῳ γράμμα μὲτὰ ξενίων, ἅγιε Πάτερ, δεδέγμεθα· καὶ πάλιν τῶν ἰσων τοῖς προτέροις καλὸν ἀπηλαύσαμεν· τοῖς μὲν ξενίοις, τὴν μαλαίνουσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν καθῶν τῶν παθῶν κατασβεσάντες· πρὸ αὐτῶν γὰρ τοὺς νοητοὺς λόγους βεβρόκαμεν· οὐκ εἰχῆ καὶ μάτην, καὶ ὡς ἔτυχε ταῦτα παρὰ σοῦ πεπεμφθαι πιστεύσαντες, τοῦ διὰ πάντων μετὰ λόγου κινουμένου καὶ πνεύματος καὶ ψυχῆς ἡμῶν παῖδεμα ποιουμένου, καὶ τὴν βρώσιν τοῦ σώματος τῷ δὲ γράμματι τὴν πασῶν μητέρα τῶν ἀρετῶν, ἀρηκτάς ταπεινῶσιν, δι' ἧς ἡ τε γένεσις τῶν καλῶν καὶ φυλαχὴ δημιουργεῖται τοῖς ἔχουσιν, ἱκανῶς ἀεικρύσαντες, πῶς τὴν ταύτης ἀπικρίσμεθα τῆς ὁδοῦ διὰ ἀβήσαντες. Τὸ γὰρ σὺν πένθος, τῶν ἐπ' οἷς ἐνεχόμεθα κακῶν ἐλεγχος γέγονε· καὶ βαθὺ κοιμημένην ἡμῶν ἐξύπνισε τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν μνήμην ἐγύμνασε κεκαλυμμένην τῷ πέπλῳ τῆς φυσιοῦσας οὐσίας· καὶ πεποίηκεν ἡμᾶς αὐτῶν ἐπιγνώμονας, συμμέτρως ἐκαιοσδομένους τῆς τῶν οὐσιῶν ἀμαρτημάτων ὀχλήσεως. Καὶ ποσὴ σοφίας μετόχους ταποίηκε, τῶν ἰδίων πλημμελημάτων λαβόντας διὰ γινώσκον, εἰπερ ἀληθὲς ὁ λέγων· *Οἱ αὐτῶν ἐπιγνώμονες σοφοί*. Μὴ τοίνυν παύσῃ, τίμιε Πάτερ, καὶ λόγῳ κανίζων ἡμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δι' εὐχῆς τὴν τῶν κακῶν ἡμῶν αἰτούμενος λύτρωσιν· ἵνα τοῦτον λάβῃς μισθὸν παρὰ τοῦ διδούontos Θεοῦ τὴν ταῖσιν τῆς ψυχῆς κατὰ συνέλπισιν χάσιν.

AN. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Εὐχαριστοῦμέν σοι, τίμιε Πάτερ, διὰ μετανοίας ἀρίστης ἡμῶν σεαυτὸν δίδωκας ὁποῦπωσιν, παῖδων δι' ἐξαγορίας τοὺς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς σκοτεινοὺς τῶν παθῶν γυμνώσας ὁσαυτοὺς· δι' ἧς τὸ πρὸς τὴν ἀμαρτίαν ἐπικουροῦσθαι πέφυκε μισός· ἡμεῖς γὰρ ἔομεν ἐκ ἀληθείας οἱ τὰ πάθη περιμένοντες, ὧν ἡ μνήμη μετὰ τὴν πρᾶξιν φέρει τὴν ἀσθένειαν· ὡς μὲν κρίμματα, τὴν τῶν πονηρῶν ἀγαπῶντες λογισμῶν συγκατάθεσιν, καθ' ἣν τὸ τῆς ψυχῆς ὄντικόν πρὸς ἀρετὴν καὶ γνώσιν ἀμειλίτερον γίνεται, λεπίδος ὡς περ λαμβάνον, τὰς ἐμπαθεῖς τῶν ὁρατῶν φαντασίας. Κόρη γὰρ μύστις κατὰ τοὺς ἐτυμολογούντας τὸ κρίμματα· ὡς δὲ σκόρδα, τὴν δι' ἐνεργείας τῶν παθῶν συμπλήρωσιν τρώγοντας, καθ' ἣν ὁ νοῦς ἀκαθαρσίας πληρούμενος, τοῖς ἐξῶ πνεῖ δι' αἰσχυρῶν ῥημάτων τε καὶ τρόπων, τὴν ὧν διὰ πράξεως βέβρωκε κακῶν δυσουδίαν. Ἀλλὰ δίδωσκον

ἡμᾶς, ἅγιο Πάτερ, πῶς μετὰ τὴν τοῦτον ἀποβολὴν ἀγαπήσομεν τὸ μᾶννα· ὅτι διὰ τὸν λογικὸν τῆς θείας γνώσεως ἄρτον, οὐρανὸν ἡμῖν ὁρῶμεν, καὶ φυλάξομεν ἀφάρτον· μήτε πρὸς τὴν αἰρίαν, δι' ἀναβολῆς θησαυρίζοντες, ἵνα μὴ βράσῃ σκώληκας παθῶν σαρκικῶν, διὰ τῆς ἀργίας σηπόμενον· μήτε δι' ἐπιειξέως θριαμβεύοντες, ἵνα μὴ γένηται φροῦδον τῇ κενοδοξίᾳ τηρούμενον. Τοιούτοις καὶ πάλιν λόγοις θρέψον ἡμᾶς, τίμιε Πάτερ; τοὺς σοὺς μαθητὰς, καὶ παράδου δι' εὐχῆς τῷ Θεῷ, διὰ τῆς σῆς μεσιτείας προσκαυνῆσαι μὴ δυναμένους, οὐκ ἐπὶ λόγῳ τῷ λόγῳ, nisi sumus etiam nos alii, venerande Pater, qui tui sumus discipuli, Deoque precibus commendari, qui nisi tua intercessione pii cultores esse non valemus.

morumque largitudine, eorum quæ per actionem edit, malorum fetorem large illis spirat, qui foris sunt. Verum doce nos, sancte Pater, quemodo ubi hæc abjecerimus, manna diligemus (rationalem scilicet divinæ scientiæ panem, qui nobis e celo pluit), incorruptumque servabimus; qui nec in crastinum per dilationem nobis reponamus, ne vermes ebulliat carnalium affectuum, dum per otiositatem compotrescit; nec per ostentationem faciemus ac publicemus, ne inanis gloriæ tabo inane nullarumque virium reddatur. Ejusmodi sermonibus rursus etiam nos alii, venerande Pater, qui tui sumus discipuli, Deoque precibus commendari, qui nisi tua intercessione pii cultores esse non valemus.

ΑΘ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Ἀφθόνως ἡμῶν διατρέφεις, ἡγιασμένε Πάτερ, τὸν τε φαινόμενον καὶ τὸν νοούμενον ἄνθρωπον. Τῷ μὲν σώματι χορηγῶν τὰ πρὸς σύστασιν· τῇ δὲ ψυχῇ διδοὺς τὰ πρὸς αὔξησιν τὴν ἐν πνεύματι. Παροίχησας γὰρ ὁ Θεὸς κατ' ἀμφοτέρας πλοῦσιον, εὐλογήσας τὴν εἰσόδον σου. Εἰσόδον μὲν γὰρ λέγω, τὴν τῶν χορηγούμενων σοι παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων κτήσιν, πολυπλασιαζομένην διὰ τῆς πράξεως· Εξόδον δὲ, τὴν ἀλλοίς παρὰ σοῦ γινομένην τοῦ λόγου διάδοσιν· καὶ ἐν ἐκείνοις δηλαδὴ τοῖς λαμβάνουσιν, ὥσπερ καρπὸν φέρουσιν τὴν τῶν καθηκόντων ἐνέργειαν.

B 370 XXXIX. — Ejusdem ad eundem.

Large nostrum hominem, sancte Pater, alis, tum qui oculis conspicuus est, tum qui mente intelligitur: qui nempe corpori subministras quo illud sustentetur, animo vere tribuas, quibus in spiritu augeatur. Deus enim utrisque te divitem reddidit, benedicens introitum tuum et exitum tuum. Nempe introitum dico, quæ a Deo donorum possessio, actionis cultu multiplicata, tibi præstat: exitum vero, quam in alios impartis doctrinam, quæ ipsa in illis (qui videlicet accipiunt), veluti fructum, eorum operationem justamque functionem ferat, quæ officii sunt.

S. MAXIMI EPISTOLÆ ALIQUOT

Ex codice serenissimi Magni Ducis et Romano.

ΜΕ. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν Θεολογικῶν πρεσβυτέρων καὶ ἡγουμένων.

Τῷ σοφῷ καὶ τίμῳ γράμματι τῆς ἀρετῆρας, δέσποτα, πατρικῆς ἀγιοσύνης ἀντυχὼν ἐπιμελῶς πάντα τε σκοπήσας, καὶ πᾶσάν μου τῆς συνειδήσεως ἀγαθὸς τὴν βίβλον, οὐδὲν εἶρον ἐμοὶ τῶν ἐμφερομένων, ἐπὶ... οὐκ... ὁ δὲ τὸν συνέσταλα τῆς ψυχῆς τὸν τόνον, διασπρίγας τὴν χαύνωσιν, ἀλλοτρίων καλῶν ἐπαίνους προστεθῆναι, μάταιον ἡγησάμενος, καὶ μόνος ἴδιον εἶναι κρίνας ψυχῆς τὴν πόσιν ἐχομένης πρὸς πᾶσαν ἀπάτην ἐπαγωγόν. Τῷ ὄντι γὰρ μάταιον, ὥς ἀρετῆς μέστρον ἐπαίνους οἰκισθῆναι προπετῶς πειρασθῆναι, τὸν ἐν τοῖς πράγμασι τὸ κλέος τῶν λεγομένων οὐκ ἔχοντα. Ἄλλ' ὁ ἐμὸς δέσποτης ἐκ τῶν οἰκίων τῆς ἀρετῆς πλεονεκτιμάτων τὰ τῶν ἄλλων κρίνων, ψηφίζεται, διὰ περιουσίαν θεοειδούς τελειότητος τὸ αἶσχος καλύπτων, τὸν πολλοῖς... παθῶν τετρωμένον, ὥς εἶδος ἐστὶ τοῖς ἁγαπῶσι τὸν Κύριον. Πλὴν ἐγὼ, δέσποτα μου ἐ-

XL. — Ejusdem ad eundem Thalassium presbyterum et hegumenum.

Lectis sedulo sapientissimis venerabilibusque paternæ sanctitatis vestræ, domine, litteris, cunctisque dispectis, ac conscientie meæ omni evoluto libro, eorum, quæ illis mihi tribuantur, nihil in me offendi. Quocirca mentis statim intentionem compressi, animi astringens molliem, rem plenam clementiæ ratus, alienæ virtutis laudibus affici, ejusque duntaxat existimans proprium, qui ad omnem proclive errorem abduci se patitur. Vera enim stultum est, in 371 hoc credere ut laudes quis temere arripiat, ac si virtute ipse præfulgeat, qui eorum, quorum nomine celebratur, in se decus non habeat. Verum meus dominus, aliorum decora ex virtutis suæ præstantia testimans, qua pollet deiformis perfectionis abundantia, quod ali probre occultans, multis vitiorum affectuumque... saucium, approbat ac laudat, ut iis consuetum

¹ Exod. xvi, 15. ² Psal. cxx, 8.

³ Suppeditavit, suaque manu exseriosit, ac auto graphum utendum dedit, V. Cl. Idemque eruditissimus D. Emericus abbas Bigotius.

est. qui Dominum diligant. Ceterum ego, domine mi benedicte, lucidissimæ virtutis laude perfectionis jussionem, promptissimæ suscepi: hinc forsitan omni vituperio ac labe onerandus, ut qui prius temeritate..... dilectionem vestram prætulim..... hac propensius parte domino Thomæ abhæti obsequens: nimirum in hoc collatis votis, ut quod sic a vobis jussum est (sufficiens puto argumentum per huiusmodi) possimus adimplere. Valeas, mihi plurimum, dilecte ac venerabilis Pater, tuisque ad Deum precibus famulum tuum ac servum (addam vero et amantem) serves, tua intercessione a diaboli insidiis omnibus liberans.

XLII. — *Ejusdem ad eundem Thalassium presbyterum et hegumenum.*

Qui in Christum nullum ab Spiritu non captivare scilicet didicit, is ex omnibus utilitatem carpere novit: uti nimirum vos quoque a me, qui a divina prorsus extraneus gratia sim, ac carnis legibus fortiter devinctus. Cumque nullius frugis ac virtutis compos sim, operæ pretium erat, ut usquam omnino negarem præsentiam; ne, dum quod jussus a vobis sum, impleo, majori damno afficiam. At veniam tamen, cum voluerit Dominus, qui a vobis, dum et mecum, qui profanus sim, consuetudinem habueritis, nihil labis contrahendum sciam. Habitu enim armata sanctitas, quæ velut ipsa natura sit, nullius immundi contagione fœdabitur. Ad Bestitoris quod attinet, benefacitis miserando, nisi quid dampni res allatura sit: præsertim vero si exploratum habetis quod eam ille sustinere possit.

372 XLII. — *Ejusdem ad eundem.*

Beatus David, magnus ille Domini rex, post alienigenarum formidolosa prælia, post magna civium odiis creata pericula, post laboris ærumnarumque plenas jactationes ac fugas, crebrasque insidias ab iis, in quos multa illi collata beneficia, posteaquam suos rebellantes tulerat, post..... et regnum: cum se alta undique pace Dei munere fulciri sensisset; tunc cogitavit ut Domino Deo domum ædificaret. Ac quidem probatum Deo ac acceptum est, quod sic animo destinaverat. Operæ pretium tamen..... illius semen id operis effecturum, ad quod ipse aggressus erat, addita etiam ratione; quod is vim magnam cruoris super terram effuderat. Ac vero paret ille monenti Deo, lubensque consilium habet, ac ei, quod sic ipse animo molitus erat, præfert. Uberes tamen ad filium transmittit divitias, ac tum materiam, tum domus exstruendæ exemplar tradit: qui, puto, rite compositas salutis leges doceretur. Ac ne singulorum quæ dicta sunt, spiritalem sen-

1 II Reg. vii, 2.

Α λογημένην... παρφαούς ἐν ἀρετῇ τελειότητος, τὴν κέλυσιν ἡρώς... οἰσμάτος, παντός θνητοῦ καὶ φόγου τυχόν ἐμβῆναι μέλλον, ὡς ἐμῆς ἀν' ἐπὶ τοῦτο προσητείας ἔνεκεν παρὰ τῶν... λογ... νων, τὴν ὁματίαν ἀγάπην ἀνωτέρω τιθε... κυρίῳ ἀδελφῶ Θεοῦ... τούτῳ προθύμως ὁπουρ... πράγματι. Ὁρῶντες ὁλαδῇ, τὴν ἀρχούσαν ὕλην, ὡς οἶμαι, διὰ τοῦ χειμῶνος, τὴν τοιαύτην ὁμῶν τοῦ Κυρίου συν-εργούντος πληρῶσαι κέλυσιν δύνασθαι. Σὺς οἶός μοι λαν, ἡγαπημένα καὶ τίμιε Πάτερ, καὶ σώσεις ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαρίστησιν... τὸν σὸν οἶκόν σου καὶ δοῦλον... προσθήσω δὲ καὶ ἐραστήν, πάσης τῇ ἐλπίσιν μου τὴν διαβολικῆς ἐξαιρούμενος μηχανῆς.

MA'. — *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.*

Εἰς Χριστὸν πάντα αἰχμαλωτίζειν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διδιδαγμένους, ἐκ πάντων οἶδε καρποῦσθαι ὠφέλειαν ὥστερ' οὖν καὶ ὁμοίως ἐξ ἐμοῦ τοῦ πάμπαν τῆς θείας ἡλιοτροιωμένου χάριτος, καὶ τῶν νόμων τῆς σαρκὸς γενναίως καταδεδεμένους. Καὶ μηδὲν ἔχοντάς ἐμὶ καὶ σπουδαίως, χρεῶν ἦν με παραιτεῖσθαι καθόλου τοῦ ποτε φοιτῆν, ἵνα μὴ βλάπτω μέλλον, ποιῶν τὴν κέλυσιν ὁμῶν. Καὶ ἔρχομαι ὅτε ὁ Κύριος θελήσῃ, γινώσκων ἀχράντους καὶ ἀμολύν-τους ὑμᾶς διαμεμνημένους καὶ συνουσιάζοντές μοι τῷ βεβήλῳ. Τὸ γὰρ καθ' ἕξιν ἄγιον ὥστερ' τὸ φύσει, ὅν' οὐδενὸς ἀκαθάρτου χρανθήσεται. Περὶ δὲ τῆς τοῦ Βεστίτορος, καλῶς ποιεῖτε συμπάσχοντες, εἰ μὴ ἐκτὴν βλάβην τὸ πρᾶγμα... καὶ μάλιστα εἰ γινώσκετε δύνασθαι ἀνέχεσθαι αὐτῆς.

MB'. — *Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.*

Ὁ μακάριος Δαβὶδ, ὁ μέγας ἐκεῖνος τοῦ Κυρίου βασιλεὺς, μετὰ τοὺς φοβερούς τῶν ἀλλοφύλων πολέμους, μετὰ τοὺς μεγάλους τῶν ὁμοφύλων πειρασμούς, μετὰ τὰς ἐπιπόνους φυγὰς καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν πολλῶν εὐεργεσιῶν συγχὰς ἐπιβουλὰς, μετὰ τὰς τῶν συγγενῶν ἐπαναστάσεις, μετὰ τὴν τρ... σιν τε καὶ βασιλείαν, ὅταν ᾔσθετο τοῦ Θεοῦ πανταχόθεν αὐτῷ... αὐτότος... τότε διενόησεν οἰκοδομῆσαι οἶκον τῷ Κυρίῳ Θεῷ... καὶ ἀποδέχεται μὲν αὐτὸν ὁ Θεὸς ὡς καλῶς διανοηθέντα... ἦσαν δὲ καὶ ὅμως διαστολὴν πρόσφορον, λέγων... σπέρμα τὸ ἐξ αὐτοῦ δεῖν εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὸ καλὸν τ... ας ἐγχείρημα: προσθεὶς τὴν αἰτίαν, διὰ τὸ πολὺν αὐτὸν ἐκκεχυμέναι αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ πείθεται μὲν παραινοῦντι τῷ Θεῷ... ἀσπάζεται δὲ μετ' ἡδονῆς τὴν συμβουλήν, καὶ τῆς ἰδίας μορφῆς... κρίνει τιμωτέραν. Καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ οἰκοδομεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ ναόν. Παραπέμπει δὲ τῷ υἱῷ Δαβὶδ... διδωσὶ τὴν τε ὕλην καὶ τὸ παράδειγμα... διδασκόμενος... ὡς οἶμαι, τοὺς ἐντά-

VARIÆ LECTIONES.

* Ipse Thomas, ad quem quæstiones in Greg. et Dionys. * Io. ὑγιὲς καὶ σπουδαῖον. * Bestitoris uxoris, ut videtur. * Leg. μελέτης. * Exesa in codice Maximi sensum non sinunt crueri. Eo autem spectat, quod solum pacifici, vitii superatis, templum Deo exstruere sit.

πτους τῆς σωτηρίας δεσμούς. Καὶ ἵνα μὴ τὴν καθ' ἑκάστην τῶν εἰρημένων διεξερχόμενος θεωρίαν μηχανῶν τὸν λόγον, τὸ εἰρηνικὸν . . . τὸν ναὺν τοῦ Θεοῦ δυνάμενον ἂν . . . αὐταὶ εἰσιν, καὶ αἱ τῆς . . . ἀλλὰ μὴ φόβῳ δορυφορεῖν πείσαι δυνάμενην καὶ εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ θεοτάτου ναοῦ συνεργούσαν βλάβος λαμβάνουσαν· τὸν τε Χηρὸν βασιλεῖα Τύρου καὶ τὰς ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας τῶν ἀλλοφύλων τῶν λατόμων καὶ ὑδροφόρων. Ἄλλ' ἔντεινον, καὶ κατενύδου, καὶ βασιλευς, κἀν χωρὶς Μαξίμου τοῦ σοῦ ἑσασκευίας, ἐνεκὲν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης, αἰτήσεις αὐταὶ εἰσι. Προσθήσω δὲ, καὶ ἀγρόπνει κατὰ κράτος μὴ συναπαχθῆναι καθ' ὅτι σὺν ταῖς τῶν ἐθνικῶν βασιλείων θυγατρῶσι· μήπως συνδιδέωσι τὴν βασιλείαν εἰς υἱὸν ἀφρονα καὶ δοῦλον ἀποστάτην. Πολλὸν γὰρ ἐκὼν . . . Ἐρρώσω, Πάτερ τιμῆς, καὶ εὐχου τῷ σὺ δοῦλῳ . . . ποιμένι, καὶ δεινῷ· ἐνεχομένῳ ὑπὸ πολλῶν ἀμαρτιῶν.

MI'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην κουβικουλάριον.

Ἦκεν τὸ τίμιον τοῦ θεοφυλάκτου μου δεσπότης γράμμα, μετὰ τῆς εἰρήνης* καὶ αὐτὸν ὅλον φέρον τοῖς τρόποις φαίνόμενον. Τῇ γὰρ τῶν λόγων σεμνότητι πεφύκε πως ἐμφανισθαι μετὰ τῆς τῶν τρόπων ἐπιεικειᾶς καὶ τῆς ψυχῆς ἡ διδασκῆς· καὶ ἦσθην ὥσπερ αὐτὸν δεξάμενος τὸν ἐμὸν δεσπότην, καὶ ἡσπασάμην τῷ πνεύματι, καὶ ὅλον τῷ χωρήματι τῆς καρδίας περιλαβὼν ἀπεθίμην· καὶ ἰδὼσα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν, πῶς τοῖς ἀνθρώποις ἐμφύοντα τῆς ἀγάπης τὸν νόμον· καθ' ἣν ἀλλήλων ἀπείναι οὐδέποτε δύνανται, κἀν πολλῷ δισετήκασιν ἀλλήλων εωματικῶς τῷ τοπικῷ διαστήματι, οἱ τῶν σπερμάτων τῆς ἀγάπης δεόντως ἐπιμελεῖσθαι γινώσκοντες.

Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰρήνης κοσμητικῆς εὐαγγέλια τὸ γράμμα κομίσαν, εἰς χαρὰν τῆς ψυχῆς τὴν λύπην μετήρμοσε, δέον ἐστὶ καὶ ἡμᾶς ὑπὲρ αὐτῆς εὐχόμενοι τῷ χαρισμένῳ Θεῷ γενέσθαι πάντως ἐγγνώμονας· ἵνα μὴ φανώμεν ἀχάριστοι περὶ τὴν εὐπορίαν, κακῶς τὸν εὐεργέτην ἀνταμειψάμενοι. Γενησόμεθα δὲ πάντως ἐγγνώμονες, εἰς δέον δῆλον ὅτι τῇ εἰρήνῃ χρῆσάμενοι, καὶ τὴν πρὸς τὸν κόσμον καὶ κοσμοκράτορα κακῶς ἡμῖν ἐνυπάρχουσαν ἀθετήσαντες φίλων· τὸν διὰ τῶν παθῶν πρὸς τὸν Θεὸν συνεστάμενον καὶ ὅτε ποτε καταλύσαντες πόλεμον, καὶ σπονδὰς αὐτοῖς τῆς πρὸς αὐτὸν εἰρήνης ποιήσαντες ἐν τῇ κατ' ἐργασίᾳ τοῦ σώματος*, τῆς πρὸς αὐτὸν ἐχθρας παυσώμεθα. Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶν ἡμᾶς αὐτῷ φιλωθῆναι, διὰ τῶν παθῶν πρὸς αὐτὸν στασιάζοντας, καὶ τῷ πονηρῷ τυράννῳ καὶ φονευστῇ τῶν ψυχῶν διαβόλῳ διὰ κακίας δορυφορεῖν ἀνεχομένους, μὴ πρότερον δι' ὅλου πολεμισθέντας τῷ πονηρῷ. Μέχρι γὰρ τότε τοῦ Θεοῦ καθεστήκαμεν ἐχθροὶ καὶ πολέμοι, κἀν πιστῶν προστηγορίαν ἡμῖν αὐτοῖς περι-

A sum persequens, sermonem in longum protraham, pacificum . . . quod Dei templum possit . . . hic sunt, ac si quis . . . at non quæ possit metu inducere ad obsequendum, atque ad divinissimi templi ædificationem . . . Hiramque regem Tyri, ac centum quinquaginta millia Allophytorum qui cadant lapides, et aquam ferant. Verum, *Intende, prospere proceda, et regna*; tametsi absque Maximo tuo regnaveris, propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam¹. Addam vero: Et vigila, ne ullo prorsus modo una cum filiabus regum ethnicorum ipse abducaris: ne forte per eas in filium insipientem et servum apostatam regnum dividatur. Multum enim volens . . . Vale, Pater venerande, ac pro servo tuo . . . eoque qui multis graviter peccatis reus teneatur, preces funde.

373 XLIII. — Ejusdem ad Joannem cubicularium.

Venerunt venerabiles a Deo custoditi domus mei litteræ cum pace, ipsamque totum ferentes moribus collucentem. Una enim cum sermonum gravitate, animi quoque affectio cum morum lenitate ac modestia solet elucere: velutque ipsam dominum meum susceperem, gavisus sum, ac spiritu excoctus, totumque animi sinu complexus reposui, ac Christum Deum nostrum, qui lucem (charitatis legem²) hominibus indidit, laudavi: qua videlicet charitate a se nunquam abesse possunt, etsi magno locorum intervallo corpore dissiti sint, qui charitatis semina, ut officii ratio postulat, curare noverrunt.

Quia vero faustum seculi pacis nuntium litteræ afferentes, animi tristitiam in gaudium verterunt, operæ pretium est ut et nos pro illa merito ejus muneris auctori Deo grati omnino efficiamur, ne male benefico rependentes, ingrati pro munere videamur. Prorsus vero grati efficiemur, si pro eo ac decet concessa pace utentes, et quam male coluimus, cum mundo ac inundi rectore amicitiam dirimentes, tandem aliquando soluto, quod nobis cum Deo bellum est, ac pacis cum illo iecto fœdere in destructione corporis, ab illius inimicitia cessaverimus. Impossibile enim est ut illi amicitia jungamur, qui per vitia ac perturbationes in eum tumultuemur, atque pessimo tyranno ac animarum perduelli diabolo, per malitiam tributa prestare sustineamus, quin prius nequissimo hostes prorsus efficiamur. Tandiu enim Dei hostes ac inimici sumus, etsi nobis fidelium appellatione blandimur, quandiu probrosis affectibus servire volumus³, graviæque sponte inferre tributa per opera turpia

* Psal. LXXIV, 5. * III Reg. XI, 1. * Prov. VI, 25. * Rom. I, 26.

VARIÆ LECTIONES.

* Pax forte extincto Chosroe parva ista est. * Hebr. IX, 26, ἀθετήσι τῆς ἀμαρτίας.

diabolo sustinemus. Nec quidquam jam frugi ex
cali pax nobis erit, cum se male animus habeat
atque adversus auctorem suum rebellis existat
cujus nec imperio subesse sustineat, innumeri
adhuc domitis venundatis, qui ad nequitiam 374
vitiaque impellant, ac fraude auctores sint, ejus
potius via eligenda quæ ducit ad perditionem,
quam qua paratur salus. Ubi autem a perturbatio-
num temulentia expergiscentes saniores mentem
receperimus, adversusque diaboli nequitiam re-
gnumque tyrannicum signa moverimus, atque ejus
a nobis durissimum jugum excusserimus; quantam
denique ejus nobis amicitia labem intulerit per-
spexerimus, tunc pacifici mitisque regis Christi pa-
cificum adventum suscipiemus, quo nobis inspec-
tabili ratione adventi; nec ejus illubentes jugum
admittemus. componentis nos ac veritatis legibus
instituentis, sponteque amicitia cum eo foedera
rata habebimus; qui propensa voluntate, quos vir-
tutum cultu, obsequio mandata, justitie fructus
edimus, tributo illi offeramus. Quibus nostræ salu-
tis causa oblectatus es, qui solus nullius eget,
quæ pollicitus est, cuncta ut verax oppido presta-
bit: ea scilicet, quæ oculis non vidit, nec auris au-
divit, et in cor hominis non ascenderunt, quæ præ-
paravit Deus diligentibus ipsum. Nam et in hoc
nos fecit, ut efficiamur divina consortes nature,
atque æternitatis participes, illique similes
conspiciamus per deificationem quæ gratia presta-
tur: ob quam, tum existentium omnium incolu-
mitas est et duratio tum non existentium produ-
ctio ac generatio.

Digni igitur pace, domine mi benedicite, efficiamur, a nobis auferentes, quæ in nobis adversum Deum tumultuantur, perturbationes atque vitia. Quanta facultas est, corpus maceremus; quo lasciviente, diabolo in animam ingressus pervius est. Errantem mentem divinis lectionibus constabiliamus, ipsamque rursus ad Deum reducamus. Continentiæ vigiliarumque severioribus regulis cupiditatem inordinate in multa desideria diffluentem temperantia constringamus: precibus et orationibus ac elemosynis restuantem iram ac turbam sapienter sedemus: Dei timore ac futurorum suppliciorum metu, qui impudice moveantur agantque, sensus cohibeamus. Præ omnibus autem ac ante omnia, mortis memoriam, tremendique animæ e corpore excessus, teneamus; ac qua ratione in hoc aere illi obviam stent tenebrarum principes et potestates atque virtutes; qui omnes ad se distrahant consendantque, pro **375** mala cum eis intermedia passione atque vitio seu libidine, necessitudinis modo et ratione. Meminerimus acerbi animæ in inferno ex conscientia reatu cruciatus, pro eorum recordatione quæ male illi in seculo gesta sunt.

πλάττωμεν. μέχρις οὐ πάθειν ἀτιμίας θουλεύειν βουλόμεθα, καὶ φόρους εἰσφέρειν δεινούς ἐκουσίως διὰ τῶν ἔργων τῆς αἰσχυνῆς τῷ διαβόλῳ καταδεχόμεθα. Καὶ οὐδὲν ὕψους ἡμῶν ἐκ τῆς κατὰ κόσμον εἰρήνης λοιπὴν γενήσεται, τῆς ψυχῆς κακῶς διακειμένης, καὶ πρὸς τὸν ἰδιὸν ποιτὴν στασιάζουσας, καὶ ὑπὸ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ γενέσθαι οὐκ ἀνεχομένης, ἔτι μυρίοις πεπραμένης δεσπόταις εἰς κακίαν αὐτὴν αἰεὶ κατακλίγουσιν· καὶ τὴν εἰς ἀπώλειαν φέρουσιν ὅδον, τῆς σωζούσης μᾶλλον ἀπατηλὴν αἰρεσίαν, παρασκευάζουσιν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς τῶν παθῶν μέθης ἐκνήφωμεν, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου ποτηρίας κατεξαναστῶμεν καὶ τυραννικῆς βασιλείας· καὶ τὴν αὐτοῦ πικρότατον ζυγὸν αὐτῶν ἐκτιναξόμεθα, καὶ ὅσον καταβόμεν ἡμᾶς ἐπὶ πρὸς αὐτὸν φιλία κατέφθαιρε· τηλικαύτη δεξιόμοις τοῦ εἰρηνηκοῦ καὶ καλοῦ βασιλέως Χριστοῦ τὴν εἰρηνητικὴν παρουσίαν, ἐν αὐτοῖς ἀοράτως γινομένην, καὶ ἀνεξόμεθα ὑπὸ τὸν αὐτοῦ γενέσθαι ζυγὸν, νόμοις ἀληθείας τάσσοντος ἡμᾶς καὶ ρυθμίζοντος, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐκουσίως στείλασθαι φιλίαν καταδεξόμεθα· φόρους αὐτῷ βασμὸς ἐκουσίως προσάγοντας, τοὺς δὲ τῶν ἀρετῶν κατ' ἐντολὴν τελεπορουμένους, ἐν ἡμῶν τῆς δικαιοσύνης καρπούς. Οἱς ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἡδόμενος ὁ μόνος ἀπροσέτης, πάντα ἡμῶν χαρίζεται ὡς ἀφειδῆς, ὅσα ἡμῶν ἐπηγγελίωτο. Τὰ δ' ἐστὶν ὁ *ὀφθαλμὸς οὐκ ἰδεῖν*, καὶ οὗς οὐκ ἤκουσεν, καὶ *ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη*, ὁ *ἠγοίσασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν*. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς καὶ ποιόηκεν, ἵνα γενώμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως, καὶ τῆς αὐτῆς αἰδιότητος μέτοχοι· καὶ φανώμεν αὐτῷ ὅμοιοι κατὰ τὴν ἐκ χάριτος θέωσιν· δι' ἣν, πᾶσα τε τῶν ὄντων ἡ σύστασις ἐστὶ καὶ ἡ διαγωγή· καὶ ἡ τῶν μὴ ὄντων παραγωγή καὶ γένεσις.

Γενώμεθα τοίνυν ἄξιοι τῆς εἰρήνης, διεσποτά μου εὐλογημένοι, τὰ ἐν ἡμῖν πρὸς Θεὸν στασιάζοντα πάθη ἑαυτῶν ἀνδρικῶς περιελόντες. Τῆξομεν ὅση δύναμις τὸ σῶμα, δι' οὐ σφριγώτος, ἢ τοῦ διαβόλου πρὸς τὴν ψυχὴν γίνεσθαι πέφυκεν ἰσόδοξοι. Ἀναγκάσματος θεοῖς πλανώμενον στήσωμεν τὸν νοῦν, καὶ πρὸς Θεὸν πάλιν αὐτὸν ἐπανάγωμεν. Ἐγκρατείας τόνοις καὶ ἀγρυπνίας κατ' ὀρεξιν εἰς πολλὰ φθειρομένην ἀτάκτως τὴν ἐπιθυμίαν, σωφρόνως καταστῆλωμεν. Εὐχαῖς καὶ δεήσις καὶ ἐλεημοσύναις τὸν θυμὸν ζέοντα καὶ ταρασσόμενον σοφῶς κατευνάσωμεν· φόβῳ Θεοῦ καὶ ἀπειλῇ τῶν μελλόντων ἀκολάστως κινούμενά τε καὶ ἐνεργοῦντα τὰ αἰσθητήρια παύσωμεν. Ἐπὶ παντὶ καὶ πρὸ πάντων μνησθώμεν τοῦ θανάτου καὶ τῆς φοβεράς τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδου· καὶ πῶς ἀπαντῶσιν αὐτῇ κατὰ τὸν αἶρα τοῦτον αἱ ἀρχαὶ καὶ δυνάμεις καὶ δυνάμεις σκότους· πᾶσα πρὸς ἑαυτὴν διεκλουσά τε καὶ κατατέμνουσα κατ' ἀναλογίαν τῆς σχετικῆς πρὸς αὐτὴν διὰ τοῦ μέσου πάθους γενομένης κακῆς οἰκειότητος. Μνησθώμεν τῆς ἐν ᾧ κατὰ συνέλθεσιν γινομένης τῇ ψυχῇ πικρὰς ὀδύνης, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν αὐτῇ κακῶς διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων. Μνησθώμεν τῆς

τελευταίας τοῦ πάντος κόσμου συντελείας, καθ' ἣν τῷ πολλῷ καὶ ἀπείρῳ πυρὶ τὸ πᾶν καταπλέγεται τοῦτο· στοιχείων φοβερῶς κλονομένων τῇ τῆς καύσεως· καὶ οὐρανοῦ τῇ εἰλήσει τῷ φόβῳ κατ' ἐπεὶ φεύγοντος ἀπὸ προσώπου πυρὸς τοῦ προκαθαίροντός τὴν κτίσιν διὰ τὴν τοῦ καθαροῦ παρουσίαν θαλάσσης ἀφανιζομένης, τῆς βρασσομένης, καὶ ἐκ πυθμένος αἰωμένης, καὶ τὰς ἀπείρους τῶν ἀνθρωπίνων σωματίων ἀμειψῶς παρεχούσης μυριάδας. Μνησθῶμεν τῆς φοβερῆς ὥρας τῆς ἀπολογίας τῆς ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ φοβετοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· ἡνίκα πᾶσα ἡ δύναμις τῶν οὐρανῶν, καὶ πᾶσα ἡ ἀπὸ καταβολῆς τοῦ αἰῶνος κτίσις τῶν ἀνθρώπων ἐπορεύετο ἐκάστην προσέταται μέχρι καὶ φιλοῦ ἐνθυμήματος· ἡνίκα τοὺς μὲν διὰ τὴν τῶν ἐργῶν λαμπρότητα, ἐν ἀρροστον φῶς διαδέχεται, καὶ ἡ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Τριάδος ἑλλομφίς τρανότερον ἐπιλαμπύρουσιν, τοὺς ἄλλους καὶ ὑποδέχεται διὰ καθάρτητος ψυχῆς, αὐτὴν δυναμένους τοὺς δὲ, διὰ τὴν τῶν ἐργῶν ἀποτίαν τὸ ἀκόπως ὑποδέχεται ἐν ἐξώτερῳ, καὶ ὁ ἀκολλητος σκόλης καὶ τὸ πῦρ τῆς γένεως ἐν ἁδαστοῦ· καὶ τὸ πάντων βαρύτατον, ἡ ἐν τῷ συνειδέσθαι αἰσχύνῃ πάρας οὐκ ἔχουσα. Μνησθῶμεν τοῦτων ἀπάντων, ἵνα τῶν μὲν ἄξιοι γενώμεθα, τῶν δὲ· πείραν λαθεῖν μὴ κατακριθῶμεν· καὶ γενώμεθα ἑαυτῶν καὶ τοῦ Θεοῦ· μᾶλλον δὲ, μόνου καὶ ὅλου τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλου καὶ μηδὲν ἐπίγειον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέροντες, ἵνα Θεῷ πλησιάζωμεν, καὶ Θεοὶ γενόμενοι, ἐκ Θεοῦ τὸ Θεοὶ εἶναι λαβόντες. Οὕτω γὰρ τιμᾶται τὰ θεῖα δωρήματα, καὶ ἡ τῆς θεῖας εἰρήνης φιλοπρονοεῖται παρουσία.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦτου· ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης, ὁ καταλλάξας ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐχθροῦς ὄντας ἐξαγοράσας τῷ ἰδίῳ αἵματι τῆς ἔξοσις τοῦ σώτους, αὐτοὺς τὴν εἰρήνην αὐτοῦ τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν· χαρίζεται τῷ εὐλογημένῳ μου διεσπότη, καὶ ἀξιῶσι αὐτὸν τῆς οὐρανοῦ αὐτοῦ βασιλείας· ἐνθα πάντων εὐφραυνουσίνων ἡ κατοικία καὶ ὁ τῶν ἰσχυροτέρων ὁ χορὸς.

MA'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην κυβικουλάριον περὶ θετικῆς (n).

Διὰ νόμου καὶ προφητῶν πάλαι τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην πολυτρόπως νομοθετήσας, ἐπὶ τέλει τῶν χρόνων δι' αὐτοῦ ταύτην

Matth. viii, 12. Marc. ix, 45. Rom. xv, 35. Psal. lxxiv, 7. Psal. lxxv, 11.

MA'. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην κυβικουλάριον περὶ θετικῆς (n).

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(n) Περὶ θετικῆς. Imposuerat istud tituli, cum a viro doctissimo abbate Bigotio Florentia accepissem, nec ille aliud quam titulum raptim legisset. Nactus vero ejus opera eam epistolam, omnem excussi scrupulum; mendo ipso clare deprehensi; ac legendum παραθετικῆ, hoc est, εὐστατικῆ, Commendatitia scilicet epistola, pro Georgio Africæ prefecto, cum in incerto eventu Constantino-polim evocatus esset. Joannes cubicularius, quasi

A Meminerimus extremæ mundi universi consummationis, qua ingenti immensoque incendio, quidquid usquam illius est, conflabit, cum elementa tremendum in modum quassentur, incendii ardoribus contabescentia; cælumque concitis voluminibus ac melu festinans fugiet a facie ignis præpurgantis creaturam propter ejus adventum, qui purus est: mare disparebit, terra mugiet, exque imo concussa simul ac penetralibus, infinitas humanorum corporum myriades, integra eorum mole reddet. Meminerimus horrendæ horæ defensionis coram tremendo horrendoque Christi tribunali, quando cælorum omnis virtus, omnisque a sæculi constitutione hominum creatura, quæ culque insunt, ad nudas ipseas cogitationes inspectura est. Quando alios quidem propter operum splendorem, nulla vi verborum explicabilis, lux excipiet, sanctæque ac beatæ Trinitatis illustratio clarius illucentis, his, quibus ob animi puritatem videndi ac suscipiendi facultas erit; alios vero propter operum obscenitatem suscipient tenebræ exteriores et vermisque insoporabilis, et ignis gehennæ inextinguibilis: quodque omnium gravissimum est, conscientie nunquam finem habiturus pudor. Horum omnium meminerimus; atque aliorum quidem digni efficiamur, aliorum periculi ne damnemur, studio caveamus, nostrique ipsorum, ac Dei (quinimo Dei solius ac totius) toti efficiamur, nihilque in nobis terrenum ferentes, quo Deo accedamus, ac dii effecti, ex Deo nacti ut dii existamus. Nondum enim divina munera honorantur, divique nactis præsentis magnifice præstatur.

Et hæc quidem hactenus: Deus autem pacis, qui nos per crucem reconciliavit, ac cum inimici essemus, proprio sanguine de potestate tenebrarum redemit, ipse pacem suam quam exsuperat omnem sensum domino meo benedicto largiatur, ac cælorum ei regnum concedere dignetur, ubi letantium omnium habitatio est, ac diem festum agentium chorus.

376 XLIV. — Ejusdem, ad Joannem cubicularium commendatitia.

Olim Deus, ut bonus, multifariam per legem et prophetas, aliorum in alios dilectionis sancta lege, per se ipse in fine temporum factus homo, tanquam

Coloss. 1, 20. Rom. v, 10. Philipp. iv, 7.

scilicet sacri cubientis præfectus, magna auctoritatis in aula erat, idem Maximus perquam amicus, ad quem ille pleraque et propria et communia referebat. Quæ sequitur, ipsa ejusdem argumenti est, mirasque ambæ Georgii laudes continent, quas Maximus vinulorum calumniis opponit: quibus tandem vir tantus oppressus, defectionem fecit, dataque semel Vandalis occasione, ab eis Africanam liberare non potuit.

humanus ac clemens, eam implevit: qui nedum sicut seipsum, sed et supra seipsum, nos dilexerit, quemadmodum ipsa quoque mysterii vis aperte docet eos, qui fidei in ipsum confessionem religiose ac pie susceperunt. Cum enim ipse sponte per voluntatem tanquam reus, pro nobis mortaliisque obnoxiiis, passioni mortique se obnoxium fecerit; haud plane obscurum, dum quis sensus ulla luce praeditus sit, quin prae se ipso nos dilexerit, pro quibus se volens morti tradiderit, etque claritati quae natura inest ac propria est, tanquam omnem ipse longe excedens bonitatem (quantum audacius dictum videatur) ejus qua pro nobis opportune functus est, dispensationis injuriam, quasi illi majoris esset, praetulerit. Dei enim excellens honor longeque exuberans claritas; ejus denique claritatis, quae natura inest, major vere in apertum productio ac ostensio est, eorum qui craterant ad ipsum revocatio, nihilque illi humana salute majoris necessitudinis ad claritatis rationem: in cujus gratiam omnis doctrina, omneque mysterium; quodque prae mysteriis omnibus summe vim mysterii habet, Deus ipse vere dilectionis causa, per assumptionem carnis anima intelligente ac utente ratione praedita, factus homo, susceptis in se, citra omnem mutationem, naturae affectibus, ad salutem homini praestandam, et ut se nobis hominibus, virtutis exemplum praerberet, vivumque benevolentiae ac dilectionis in ipsum, inque alterutrum, simulacrum offerret, ejusmodi scilicet ut omnes movendo esset ad vices reddendas, quorum rei teneantur.

Quandoquidem igitur nova Dei vetusque lex in eo posita est, ut tantum alii alios diligamus, quantum et ipsi dilecti sumus; sicque aliorum verum nostras ipsi ducamus, ut et animorum affectus dilectionis necessitudine, alterna quadam attributione, invicem commutemus, juxta quod jubet Apostolus: *Gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus*; obsecro Dei praesidio protectum ac benedictum dominum meum, cujus unus duntaxat hic finis sit, ut pari humanitatis cultu, qui penetravit carnos, Jesum sequatur, nullo prorsus familiae gentisque devinctus amore, ut mundo seductori mundi rectori adhæreat. Plane enim mundus iste seductor est, fraude, quam facit, ad earum rerum quae intereunt, cupiditatem semper illiciens, eosque qui natura ingenui sunt, ac haereditas coelestium bonorum, terrenorum servituti addicens, illudendo scilicet voluptatis illecebra, eosque decipiendo qui se ea teneri patiantur.

Qui igitur unum, uti dicebam, benedicto domino meo finem propositum sciam, ut scilicet salutem consequatur, obsecro, ut cum eo pariter dominum meum, magnificentissimum dominum illustrem, hominem Deo gratum, mediocri hujus epistolae latorem suscipiens, omnia ei fiat, in quibus secundum Deum (seu potius, cum Deo) ejus egebit auxilio; quaecumque nobis ut fiat Deus ac

ἐπιλήρωσεν ὡς φιλόανθρωπος, γενόμενος ἀνθρώπος. Οὐκ ἀγαπήσας μόνον ἡμᾶς ὡς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτὸν καθὼς καὶ ἡ τοῦ μυστηρίου δύναμις διδέσκει σαφῶς, τοὺς εὐσεβῶς τὴν εἰς αὐτὸν τῆς πίστεως ὁμολογίαν παρεκλήσοντας. Εἰ γὰρ ἔκων ὡς ὑπεύθυνος αὐτὸν κατὰ θέλησιν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν παθεῖν ὀφειλόντων ὡς ὑπεύθυνον πάθει καὶ θανάτῳ προσέχοτο, παντὶ τοῦ τῶ καὶ ποσὴς ἡσθημένης τῆς χάριτος δηλόν ἐστιν, ὡς ὑπὲρ αὐτὸν ἡγάγησεν ἡμᾶς τοὺς ὑπὲρ ὧν αὐτὸν κατὰ θέλησιν τῷ θανάτῳ παρέδωκε, καὶ τῆς ἰδίας κατὰ φύσιν δόξης ὡς ὑπεράγαθος, καὶ τολμηρὸς ὁ λόγος, τὴν κατ' οἰκονομίαν εὐκαίρως ὑπὲρ ἡμῶν ὕβριν ὡς τιμωτέραν προσέλατο. Τιμὴ γὰρ ὑπερβάλλουσα καὶ δόξα Θεοῦ πλεονάουσα, καὶ τῆς φυσικῆς δόξης μέλλον εἰς τὸ φανερὸν πρόδοξός τε καὶ ἰνδεδίξας καθέστηκεν ἀληθὺς, ἡ πρὸς αὐτὸν τῶν πεπληγημένων ἐπάνοδος. Καὶ οὐδὲν αὐτῷ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας εἰς δόξης λόγον ἐστὶν οἰκειότερον· ὑπὲρ ἧς, ἅπας λόγος καὶ ἅπαν μυστήριον· καὶ τὸ δὴ πάντων μυστηρίων μυστηριωδέστατον, αὐτὸς ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἀγάπης ἀληθῶς κατὰ πρόκλησιν σαρκὸς νοερώς τε καὶ λογικῶς ἐφυσχωμένης γενόμενος ἀνθρώπος, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάθη τῆς φύσεως ἀτρέπτως καταβεβήμενος, ἵνα σώσῃ τὸν ἀνθρώπον, καὶ ὁμῶς τοὺς ἀνθρώπους ἡμῶν αὐτὸν ὑπὲρ ἀρετῆς ὑποτιπώσιν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν τε καὶ ἀλλήλους εὐνοίας τε καὶ ἀγάπης εἰκόνα ζώσαν, δυσωπήσαι πάντας δυναμένην πρὸς ὀφειλομένην ἀντίδοσιν.

Ἐπειδὴ τοίνυν τοῦ Θεοῦ νόμος ἐστὶ παλαιός τε καὶ νέος ἀλλήλους ἡμᾶς τοσοῦτον ἀγαπῆν, ὅσον καὶ ἡγαπήμεθα· καὶ τοσοῦτον ἀλλήλων οἰκειωσθαι τὸς συμφορὰς, ὥστε καὶ εἰς ἀλλήλους κατὰ ἀντίδοσιν διὰ τὴνσχίσιν τῆς ἀγάπης ἀλλήλων ἀμείβεσθαι τὰς διαθέσεις, κατὰ τὴν *χαίρειν μετὰ χαίροντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαίοντων* κελεύουσαν ἐντολήν· παρακαλῶ τὸν θεοφιλέτατον καὶ εὐλογημένον μου δεσπότην, ἵνα καὶ μόνον ἔχοντα σκοπὸν ἀκολουθεῖται διὰ τῆς ἰσῆς φιλόανθρωπίας τῷ *διελθὺν θέτι τοὺς οὐρανούς* Ἰησοῦ, μηδὲν καταθεθέντα τὸ παράπαν πατριδὸς δεσμῷ πρὸς τοῦτον τὸν πλάνον κόσμον καὶ κοσμοκράτορα· πλάνος γὰρ ὢν τῶς ὁ παρὼν κόσμος ὑπάρχει, δι' ἀπάτης διὰ δολιχείαν πρὸς ἐπιθυμίαν τῶν φθειρομένων, καὶ ἐπὶ δουλείᾳ τῶν ὀλικῶν ἐν δασυργίᾳ τοὺς κατὰ φύσιν ἐλευθέρους καὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν κληρονόμους· τὸ παίζειν δι' ἡδονῆς καὶ ὀφθαλμίστειν τοὺς κρατεῖσθαι τοῦτοίς ἀνεχομένους.

Ἐπεὶ οὖν, ὡς ἔφη, τὸν τοῦ σωθῆναι σκοπὸν ἔχοντα τὸν εὐλογημένον μου δεσπότην γενέσκειν, παρακαλῶ ἐκδέχμενον τὸν σὺν αὐτῷ μου δεσπότην τὸν μεγαλοπρεπέστατον Ἰησοῦς κύριον θεοχάριστον, τὸν ἐπιπερέμενον τῇ παρουσίᾳ μου μετρίαν συλλάβην, γενέσθαι αὐτῷ πάντα ἐν οἷς τῆς αὐτοῦ μετὰ Θεοῦ, μέλλον δι, σὺν Θεῷ, ἐπικουρίας δέχεται, ὅσοι τὸν Θεὸν ἡμῶν αὐτοὺς γενέσθαι, καὶ τὸν πλησίον,

• Isa. lxxvii, 7. • Levit. xix, 18; Joan. xiii, 34.

• Rom. xii, 15. • Hebr. iv, 14.

βουλόμεθα, περὶ ὧν ἂν δεώμεθα. Ἄνθρωπος γὰρ ὄντως ἐστὶν ἀγαθός, καὶ παντὸς ἔργου δικαιοσύνης νίκο¹, καὶ τῆς ἐμῆς παροικίας προστάτης μετὰ Θεὸν γνήσιος· καὶ τῶν πολλῶν καὶ συγχῶν καὶ χαλεπῶν ἀσθενειῶν παρήγορος πρόθυμος· καὶ ἀπλῶς, κατὰ τὴν ὑποῦσαν αὐτῷ δύναμιν, κάποι καὶ πολλοῖς ὅλοις ἐπήρκασεν. Ἀφῇ αὐτῷ Κύριος εὐρεῖν ἔλεος παρ' αὐτῷ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, διότι πολλῶν γέγονεν ἀνάπαυσις καὶ παρηγορία. Ὅθεν εἰπερ ἡῶρον χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ εὐλογημένου μου δεσπότη, καὶ τοῖς ἡγαπημένοις αὐτῷ κατὰ Θεὸν ἔχει με σύμφηγον, πάντως αὐτοῦ διὰ πάσης σπουδῆς ἀντιλάβηται, μηδὲν ἄδικον, ὡς ἤκην εἰς τὴν αὐτοῦ δύναμιν, εἰς αὐτὸν γενέσθαι συγχωρῶν. Τοῦτο γὰρ τῆς ἀγάπης ὁ νόμος ὑπαγορεύει, καὶ τὸ μυστήριον τῆς πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ διὰ σαρκὸς βούλεται θειοτάτης ἐπιδημίας· ἵνα τὰς εὐεργεσίας τοῦ εὐλογημένου μου δεσπότη καὶ τὴν ἀνέμετον σπουδὴν τῆς εἰς αὐτὸν ἀντιλήψεως ἐπαυλῇ οὖν Θεῷ διηγούμενος· καὶ γὰρ προσθήκην δέξομαι καυχήματος, τοιοῦτον ἔχειν παρὰ Θεοῦ λαγῶν ἐπὶ γῆς δεσπότην πρόθυμον εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ πάντων τῶν δεομένων προστάτην ἑτοιμὸν τε καὶ εὐκρινέστατον.

Ὁ Θεὸς ὁ μόνος ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος· ὁ τῆς ἡμῶν ἕνεκεν σωτηρίας πάντα πᾶσι σωτηρίας οἰκονομῶν, αὐτὸς κρατῆσαι τῆς χειρὸς σου τῆς δεξιᾶς, δεσποτὰ μου, καὶ ὁδηγῆσαι σε εἰς τὴν ὁδὸν τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης, καὶ ἀξιώσαι τῆς ἐπουρανίου βασιλείας καλῶς ἐνταῦθα τῶν θεῶν μεταποιηθέντα χαρισμάτων. Ὁ Θεὸς τῶν ὅλων καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διατηρήσει τοὺς εὐσεβεστάτους καὶ πανηγύρους ἡμῶν βασιλείας, καὶ δυναμώσιν τὸ κράτος τῆς εὐσεβοῦς αὐτῶν βασιλείας, καὶ λαλήσιν περὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν δοῦλων αὐτῶν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ἀγαθὰ τε καὶ εἰρηνικά. Καὶ ἐν εἰπω τι τολμήσας· ποιεῖ γὰρ με τολμηρὸν τὸ ἀγαθὸν· πλὴν καὶ αὐτὸ εὐχὴν τῷ Θεῷ προσφιλεῖ· συγχωρήσιν αὐτοῖς, ὅτι τὸν τῆς χώρας ταύτης πανεύφημον ὑπαρχον ὡς λύχνον ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ φαίνοντα, καὶ πάντα τρέπον τινὰ τῆς τοῦ μὴ βλέπειν ὁδὸν ἐλευθεροῦντα, κατεδέξαντο καὶ πρὸς ῥοπὴν μεταστειλάσθαι· ἀνθρώπων φιλόθεον, πιστὸν, εὐσεβῆ, ἀγαθόν, εὐλαβῆ, σῶφρονα, ἐγκρατῆ, ἀνεκτικόν, πρῶτον, συμπαθῆ, ἐλεήμονα, πτωχοτρόφον, ξενοτρόφον ὀρφανοτρόφον, νοσοκόμον, γηραιόκομον, προστάτην χηρῶν, μοναχῶν κηδεμόνα, ἀκτῆμονα [ἀπῆμονα], φιλεκκλησίαν· καὶ ἵνα συνελθὼν εἰπω, πάντων καὶ ζώντων καὶ νεκρῶν φίλον· τοὺς μὲν ζῶντας παντοίοις τρόποις φιλοστοργίας περιποιούμενον· τοὺς δὲ νεκροὺς, οἰκοδομημάτων κάλλεισι τιμῶν τὰ πρὸς ταφὴν, ὡς Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθίας τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκεὶ νεκρωθῆναι καταδεξάμενον Κύριον· καὶ εἰ πρὸς τοῦτοις, τοῦ κατὰ τὴν ἀποστολικὴν πίστιν ὁρθοῦ λόγου ζηλωτὴν ἐκθυμώτατον, κήρυκα βίου δικαιοσύνης. Καὶ

A proximus, ipsi volumus, quibus indigemus. Vir enim revera probus est, omniumque iustitia operum... mei denique incolatus, secundum Deum verus patronus, multisque crebris iisque gravibus infirmitatibus laboranti, consolator strenuus. Atque, ut verbo dicam, quanta ejus facultas est, mihi pariter, aliisque multis subministravit. Des illi Dominus invenire misericordiam apud ipsum in die illo⁴, quod multis requies fuerit ad solatium. Si quidem igitur inveni gratiam in oculis domini mei benedicti, eorumque albo ascriptus sum, quos, pro eo ac divinis rationibus sedet, in charis habet, omni omnino diligentia illi opem feret, nulla eum lædi injuria patietur, quantum per facultatem licebit. Hoc enim charitatis lex, Deique per carnem ad homines divinissimi adventus mysterium dicat ac jubet, quo scilicet, benedicti domini mei in se munera, sincerumque studium ei opitulandi, Deo bene propitio reversus avidis auribus referat, indeque mihi gloriatio augeatur, quod talem a Deo super terram nactus sim dominum, ad omne scilicet **378** opus bonum alacrem, paratumque ac sincerissimum patrum et defensorem omnium auxilio opeque egentium.

Deus autem qui solus bonus ac clemens est⁵, qui nostræ salutis causa cuncta cunctis salubriter temperat, ipse manum tuam dexteram, domine mi, teneat, et te in viam justitiæ suæ ducat, riteque perfunctum divinis vitæ hujus muneribus, cælesti regno dignetur. Universorum Deus et Dominus noster Jesus Christus conservet religiosissimos ac clementissimos imperatores nostros, roboretque potentiam pii illorum imperii, ac bona de nobis abjectis eorum servis ac pacifica in eorum cordibus loquatur: atque ut audens dicam (facit enim animi dolor audaciam), ceterum hoc ipsum votum Deo acceptum; ignoscat certe, quod hujusce provincie clarissimum præfectum, lucentem velut lucernam in caliginoso loco⁶, ac cunctos propemodum a cæcitatibus dolore liberantem, vel ad momentum revocari consenserint; virum scilicet religiosum, fidelem, pium, probum, modestum, castum, continentem, patientem, mitem, clementem, misericordem, egenorum, hospitum, pupillorum, ægrorum, senum curatorem, viduarum patronum, monachorum tutorem, innocuum, ecclesiarum amantem, et, ut paucis dicam, omnium vivorum pariter ac mortuorum amicum; qui vivos quidem omnis generis paterni affectus modis prosequatur, mortuos vero pulchris ædificiis colat, quibus eorum honeste corpora tumulentur, velut Joseph ab Arimathia Dominum nostrum⁷, qui carne mortem ferre voluerat. Ad hæc vero etiam apostolicæ fidei rectæ doctrinæ æmulatorem ferventissimum, vitæque præconem quæ justitia agitur. Atque, ut brevi

¹ II Tim. i, 48.

Exod. xxxv, 6; Joan. iv, 2.

⁴ II Petr. i, 19.

⁵ Matth. xxv, 57.

¹¹ Num. νόμος?

dicam, aliorum quidem alio pro cuiusque affectu super tercia studia ac instituta; Georgii vero, egrotis, senibus, hospitibus, egenis propensius addictis aedibus; monasteria, peregrinorum sepultura; pauperum egenorumque per familias agmina turmatim in urbibus projecta, confovenda atque alenda; opus denique studiumque, singularis humanitatis radiis, orientis pariter ac occidentis, borealisque ac australis plagæ fines excedere.

379 Hæc cum ita se habeant, quis nescit, dum tantisper animum pietati addixerit, quantam reipublicæ ac mundo Dei benevolentiam, ejusmodi operum claritas conciliaret, ipsa semper ejus studio vicens ac alacritate. Quod enim contrarium, horum cessatione evenit, mali ominis causa reficebo. Quis vero provincialium omnium oculis viri excessus fusas lacrymas commetiat, cunctis illi circumfusus, aliisque alio ad se trahentibus, nec liberum ad navim accessum permittentibus, planctusque ac gemitu quiritantibus, ac si per familias, sexus omnis ætates quærerent; pauperes, subministratorem; divites, pinguioris substantiæ dispensatorem; viduæ, patronum; pupilli, patrem; egeni ac pauperes, hospitesque et fratres, egenorum ac pauperum, hospitumque ac fratrum amantem; qui in ærumnis, consolationem; canities, baculum; omnesque omnino eum, qui omnibus omnia factus esset, ut omnes lucrificeret, ac pro omnibus Deo lucrificeret. Idcirco, pro concessa tibi a Deo gratia, Domine mi benedicte, quibus nosti modis, ac quorum ope aut consilio præstare licebit, ut cum imperio iterum revertatur, noveris grandem te Deo hostiam, veramque a Deo fultis imperatoribus nostris benevolentiam, firmamque securitatem exhibuisse, quod ejus præficiendi provincie auctor exstiteris. Nemo enim pii eorum imperii ac majestatis servus religiosior. Vale, mihi dilecte, omniumque mihi charissime ac colendissime, vere Dei serve.

XLV. — Ejusdem ad eundem.

Omni temporum labentium ætate, humane Deus nature prospiciens, nostraque omnium salutis curam gerens, qui lucis instar virtutum corusco sanctis vitam moribus institutus sit (quippe divinarum secundum propositum capacem) legum ostendit: tanta nimirum concessa virtute, quanta merito ad populi qui ducendus est, conversionem opus sit: ut velut justitiæ operum lucidæ faci reliqui attendentes, ipsi quoque vitam ex divinis sancte rationibus componant, **380** nullo eos ex ignorantia vitio supplantante. Nostra itaque ætate fax lucens ac virtutis norma Christi amans Georgius præfectus effulsit; vir præclarus, tantæque virtutis, ac tam uberes gratiæ munere a Deo consecutus dotes, tanto majores iis, qui olim in hoc munus

Α συντόμος εἶναι, ἄλλοις μὲν ἄλλα κατὰ τὴν ἐκάστου ἑφεσιν ἐπὶ γῆς διασπούδασαι. Γεωργίου δὲ, τὰ νοσοκομεία, καὶ τὰ γηροκομεία καὶ ξενικομεία καὶ πτωχοκομεία, καὶ τὰ μοναστήρια καὶ τὰ ξενοδοκεία, καὶ ὅσα τλήθη πτωχῶν τε καὶ πενήτων κατὰ γένος ἀγέληδον κατὰ τὰς πόλεις διέβριπται, περισσεύει τε καὶ διαδρέφει· καὶ ἑσθὰς τε καὶ ὀδοδείκους, βορείου τε καὶ νοτίου λήξεως τοὺς ὁροὺς ὑπερβῆναι ταῖς ὁκτίσι τῆς φιλανθρωπίας, ἔργον ὑπάρχει καὶ σπουδαίον.

Τούτων οὕτως ἔχόντων, τίς ἀγνοεῖ τῶν ὁπασσῶν εὐσεβείας μεταποιουμένων, πόσῃ εὐμένειαν τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ πᾶν ἡ τῶν τοιούτων ἔργων εὐαρέστησις προσκαλεῖτο, διὰ παντός ταῖς αὐτοῦ προσὺν προθυμίαις ἀκμάζουσας; Τὸ καὶ ἑναντίον, τῇ τούτων ἀργίᾳ συμβαλὼν διὰ τὸ ὀλοφθμον σιωπήσεται. Τίς δὲ μετρήσαι δύνησεται τὰ κρουηδὼν παρὰ πάντας ὀρθοκαλῶν χερίνα ὀκρυα παρὰ τῶν ταύτην οἰκούντων τὴν γῆν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ, πάντων περιεχομένων αὐτοῦ καὶ ἀνθεκόντων βία πρὸς αὐτοὺς, καὶ τῷ πλοῦτῳ τρόπον τινὰ προσθῆναι μὴ συγχωρούντων· καὶ ταῖς οἰμωγαῖς ποτινωμένων, οἰσὼν ζητούντων κατὰ γένος καὶ ἑλίχιαν· οἱ μὲν, τῆς πενίας τὸν ποριστὴν· οἱ δὲ, τῆς εὐπορίας τὸν οἰκονόμον· αἱ χῆραι, τὸν προστάτην· οἱ ὀρφανοὶ, τὸν πατέρα· οἱ πτωχοὶ, τὸν φιλόπτωχον, καὶ τὸν φιλόξενον οἱ εἶνοιοι· καὶ ἀδελφοὶ, τὸν φιλάδελφον· οἱ νοσοῦντες, τὸν ἰατρὸν· οἱ ἐν συμφοραῖς, τὴν παράκλησιν· πολλὰ, τὴν βακτηρίαν· καὶ ἀπλῶς πάντες, τὸν πάντα πᾶσι γενόμενον, ἵνα κεράνη τοὺς πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων τῷ Θεῷ κερδηθῇ; Διὸ κατὰ τὴν δοθείσαν σοι χάριν παρὰ τοῦ Θεοῦ, δέσποτά μου εὐλογημένε, δι' ὧν οἰδᾶς τρόπων τε καὶ προσώπων, εἰ δυνήθεας αὐτὸν πάλιν ἐπανελθεῖν ποιῆσαι, μεγάλην θυσίαν γίνωσκε τῷ Θεῷ, καὶ τοῖς θεοστυχεῖσιν ἡμῶν βασιλευσιν εὐνοίαν γησίαν καὶ ἀσφάλειαν ἀράγῃ δεδοκῶς τὴν προβολήν. Οὐδέεις γὰρ αὐτοῦ καθίστηται γησιώτερος δούλος τῆς αὐτῶν εὐσεβοῦς βασιλείας. Ἐρρωσέ μοι, λίαν ἡρακλήμεν, καὶ πάντων μοι τιμωτάτῃ δούλῃ γνήσιε τοῦ Θεοῦ.

ME. — Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτόν.

Πίστη μὲν γενεὰ κατὰ καιροὺς ὁ Θεός, τῆς τῶν ἀνθρωπίνων προνοούμενος φύσεως, καὶ τῆς ἡμῶν ἀπάντων σωτηρίας ἐπιμελούμενος, φωτὸς δίκην ταῖς ἀρεταῖς ἐξαστράπτουσα τὴν ὁσίως πολεμεινόμενον, ὡς κατὰ πρόθεσιν χωρητικὴν τῶν θεῶν νόμων ἀνέδειξε· τοσαύτην ἰσχύιν δεδοκῶς, ὅσον εἰκὸς πρὸς ἐπιστροφὴν ἔχρησεν, ὁ λαὸς ὁ ἀγόμενος· ἵνα ὡς περ λαμπτήρι τινι φωτὸς ἔργων δικαιοσύνης οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων προσέχοντες, κατὰ θεὸν καὶ αὐτοὶ τὸν ἑαυτῶν βίον ρυθμίσωσι· μηδενὸς αὐτοῖς ἐξ ἀγνοίας πάθους ὑποσκελίζοντος. Ἡμῖν δὲ κατὰ καιρὸν λαμπτήρ τις καὶ κανὼν ἀρετῆς ἀναδείχεται Γεωργίος ὁ φιλόχριστος ἱπάρχος· ὁ πολὺς καὶ τοσοῦτος τὴν ἀρετὴν, καὶ τοσαύτην κλυταυσίαν τῇ χάριτι θεοδὸν δεξιόμενος δύναμιν· καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ

τῶν πάλας προχειρισμένων καὶ προβεβλημένων ὑπεραίρουσαν τοσοῦτον, ὅσον ἡμεῖς, ἵθουν ἢ καθ' ἡμᾶς· γενεὰ πολλὴ βάρει κακίας καταπιεσμένοι ἐδεόμεθα πρὸς ἀνάνευσιν καὶ ἐκ τῆς τῶν κακούντων ἡμᾶς πληθούς. Ἄνθρ εἰ καὶ τις ἄλλος τῶν πάλαι τε καὶ νῦν φιλοθεωτάτων ἀγαθὸς τε καὶ φιλόανθρωπος, ἐλπίμων, πραὺς, ἀνεκτικός, μακρόθυμος, ταπεινός, φρων, σώφρων, ἀδρῆτος, ἀφιλάργυρος, ἀτακτητικός, ἀμνησίκακος, εὐεργετικός, φιλόξενος, φιλόπτερος, συμπαθής, κοινωνικός, σπουδαίωτατος, ἀγρυπνος, φιλεκκλησίσιος· καὶ τὸ δὴ πάντων τιμιώτερον, τοῦ κατὰ τὴν ὁρὴν πίστιν εὐσεβοῦς λόγου ζηλωτῆς ἐκθυμώτατος. Καὶ τὰ λοιπὰ ἀκολούθως ἐν τῇ προτέρᾳ περιέχεται ἐπιστολῇ· καθ' ἣν καὶ δι' ἄλλης τῆς εὐλογημένης μου δεσπότης συλλαβῆς ἐκ μέρους ἐσήμανα. Πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἀνδρὸς κατορθώματα λόγου δυνάμει περιληφθῆναι τῶν ἀμνησίων ἐστὶ καὶ ἀνεγνώρητον· καὶ ταῦτα διὰ τὸ μόνον γινώσκοντα τὴν θεοφιλῆσιν μου δεσπότην τοῦ ἀνδρὸς τὸ φιλόθεον, ὡς θείας δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ὡπὸ τῆς χάριτος ὄντα, διδάσκει τε καὶ τιμῆσαι δεδωκότα· καὶ παραθέσθαι τοῖς ἐκ γῆς τὸ θεῖον εἰκονίζουσι κράτος εὐσεβείας καὶ πανημέροις ἡμῶν βασιλεύει· καὶ πείσαι γλώσσας· ἀδίκους ἀνδρῶν παρανόμην μὴ παραδέχεσθαι, προύσας ὅλον ὡσεὶ ξυρὸν ἱκονημένον, καὶ ἀγαπῶσας κακίαν ὡπὲρ ἀγαθούνην· ἵνα μὴ χώρα τῷ ψεύδει κατὰ τῆς ἀληθείας δοθῇ, καὶ παρῆσται λάβη κατὰ τῆς δικαιοσύνης ἢ ἀδικίας· καὶ ἀπλῶς κατὰ πάσης ἀρετῆς ἢ κακίας, διὰ τῆς εἰς ἀλληλα τούτων ἐναλλαγῆς καὶ συγχύσεως. Γέγραπται γάρ, Ζημιοὶν ἄνδρα δίκαιον, οὐκ ἀγαθόν· οὐδ' ὅτιον ἐπιβουλεύειν δυνάσταις δικαίους. Τοῦτο γὰρ ἐργάζεσθαι τῷ εὐλογημένῳ μου δεσπότην πρέπει, ὅτι σοφίας ἐραστὴ καὶ φρονήσιος· ἣν διὰ παντὸς φυλαχθῆναι τῷ θεοφιλῆτι μου δεσπότην εὐχομαι φύλακα τυγχάνουσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ σώματος. Τὸν δὲ ταύτην ἐπιφερόμενον τῆς ἐμῆς οὐθενίας συλλαβῆν, πρεσβυτέρᾳ ἔχοντα τῆς ἡλικίας τοῦ σώματος τῆς ψυχῆς τὴν φρόνησιν, παρακαλῶ δεχθῆναι προσφῶντας διὰ τὴν ἐμπέπουσαν αὐτῷ σφύρῃν, ὡς τῆς θείας τῶν λόγων σπουδῆς μεταποιούμενον, καὶ γνῆσαν περὶ ἐμὲ τὸν ταπεινὸν στίβον ἔχειν οὐκ ἀπαίσιοντα.

1 Psal. LI, 4, 5. 1 Prov. XVII, 26.

A prefecti sunt, ac quam ille, obierunt provinciam, quanto nos (id est, nostra aetas) gravi nequitia onere depressi ut a malorum turba emergeremus, indigebamus; vir utique si quis olim nuncque adeo in illis qui religiosissimi sunt, probus ac clemens, misericors, lenis, patiens, longanimis, modesti sensus, pudicus, non iracundus, non avarus, amantis animi, injuriarum immemor, beneficus, hospitalis, pauperum amans, miserantis animi ac communicantis, studiosissimus, pervigil, Ecclesiae amans: quod omnium praestantissimum, pie rectae fidei doctrinae acerrimus emulatur; ac quae deinceps priore continentur epistola, in qua aliaque scriptione domino meo benedicto partim significavi. Omnia enim viri praecleara ornamenta ac virtutes sermone complexi, nec possibile est, neque res ut fiat, capit. Atque haec eam duntaxat ob rem significavi, ut cognoscat a Deo conservatus dominus meus viri religiosos mores, et tanquam divina re ipsa fultum gratis, ipsum suscipiat ac colat, piisque ac clementissimis imperatoribus, qui Dei in terra imaginem praeferrant, commendet ac offerat, et ne improborum hominum linguae iniquas facientes dolum sicut novacula acula, et diligentes malitiam super benignitatem, admittant, snadeat: quo scilicet non detur locus mendacio adversus bonitatem, nec iniquitas adversus justitiam libertate praescribat; omninoque vitium ac malitia adversus omnem virtutem, horum invicem permutatione ac confusione. Scriptum enim est: Viro jusse damnum inferre, non bonum est; neque par insidiari principibus justis. Id enim prestare par est benedictum dominum meum, qui sapientiae amator sit ac scientiae: quam precor in perpetuum incolam fore a Deo conservato domino meo, qua ipsa illius animi ac corporis custos sit. Qui autem has meae tenuitatis affert litteras, virum scilicet animi prudentia quam corporis aetate seniore, ob eam qua fulget ingenii vim ac solertiam, convenienter accipi rogo, velut qui divina doctrina sedulo incumbat, nec me humilem sincero affectu prosequi a se alienum ducat.

DE SANCTA TRINITATE DIALOGI TRES.

Exstant inter S. Athanasii Alexandrini Opera nostrae editionis, quae Benedictinam representant, hujusce *Patrologiae Graecae* tom. XXVIII, col. 1113-1285; ubi conferenda Montefalconii Admonitio praevia.

MONITUM.

Datas mutuo Epistolas Davidis Hæschelii et Maximi Margunii Cytherensis episcopi, alteramque ejusdem Margunii ad divinæ philosophiæ studiosos, ex Augustana editione Mystagogiæ Maximi, nolui hic desiderari, si quid lucis, nostro et Maximo et operi ex eis accedere possit. Latinas e Græcis feci, et utraque lingua represento, quibus se illi exornare titulis.

Religiosissimo summaque eruditionis viro, D. Maximo Margunio, Cytherensi episcopo, David Hæschelius S.

In omnibus sacris eloquiis, religiosissime domine, documenta occurrunt, qua ratione gravi modestiaque exque virtutis ratione instituenda nobis vita sit; ubi maxime divinus Apostolus præcipit ut honeste ad eos qui foris sunt, ambulemus¹. Ac rursus, ut honeste et secundum ordinem cuncta fiant². Nam si illi, qui nulla divini Spiritus afflatu allata imbuti doctrina sunt, convenientem cultum Deo adhibere, compositis in viis incedere, mutuis officiis invicem accipere, id vero hominis opus proprium merito sancere; potiori omnino ratione decet, qui divinitus instituti sunt, grato erga Deum animo esse honoremque ipsi habere; sancte vitam traducere, atque ad omnes humaniore ingenio **382 487** esse, ac quotidie bonam inter gentes conversationem tenere, ut, sicut quodam loco ait beatus Petrus³, in quo de eis detraherent tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus eos considerantes, glorificent Deum in die visitationis. Hoc ipsum ubique veteres, ac vel maxime in sanctorum collectis, servarunt; ita nimirum singula queque omni peragentes religione, ut sive magna sive minora viderentur, divinum quid majusque homine maiestate præferrent: velut quis conjecerit, et ex ea quam Maximus (quem vocant) confessor, ejus argumenti iucubrationem reliquit; ac qua suæ ætatis solemnes mysteriorum ritus, rite admodum recteque describit. Ejus tibi libri editionem, reverentissime Pater, impresentiarum nuncupandam putavit: cui tuum item Maximi nomen velut sospitator quidam Jupiter a fronte ascribatur, contraque rudium livorem ceu condimentum præstansque gratiam, ei apponatur. Brevis hæc lucubratio, quam abste primum missam exinde suppeditarunt, quæ hic exstant, membrane: tibi dicata esto. Arbitror autem ipsum Maximum, si modo vitæ reparatus in humanis ageret, qui ipse sacerdotalem olim implevit album, impense gavisurum, quod tibi Græciæ præsulum præstantis-

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ εἰς ἀκρον παιδείας ἐλλήνο-
κότῳ, κυρίῳ Μαξίμῳ τῷ Μαργουνίῳ ἐπισκόπῳ
Κυθήρων, Δαβὶδ ὁ Ἑσχέλιος, εὐδαιμόνως δια-
τίθῃ.

Ἐν πᾶσι μὲν τοῖς ἱεροῖς λόγοις, θεοφιλεστάται δέ-
σποτα, ὑποθήκας εὐρίσχομεν, ὡς χρὴ ζῆν κοσμίως
καὶ ἐναρέτως· μάλιστα δὲ οἷς ὁ θεὸς Ἀπόστολος
παραιτεῖ, εὐσηχημόνως περιπατεῖν πρὸς τοὺς ἕξω.
Καὶ πάλιν εὐσηχημόνως καὶ κατὰ τάξιν πάντα γίνε-
σθαι. Εἰ γὰρ καὶ οἱ τῆς θεοπνεύστου διδασκαλίας
ἀμύητοι, τὸ, πρεπόντως τιμῆσαι τὸ ὄν, εὐτάκτως
ἐν ταῖς ὁδοῖς βαδίσαι, φιλοφρονήσασθαι ἀλλήλους
ἰσὺν ἔργον ἀνθρώπου καλῶς ἀπεφάναντο· μᾶλλον
πάντως τοῖς θεοδιδάκτοις πρέπει εὐχαριστικῶς τε
καὶ τιμητικῶς ἔχειν Θεοῦ. Ὅσως διάγειν τὸν βίον,
φιλανθρωπεύεσθαι πρὸς πάντας, καὶ ἐκάστοτε τὴν
ἀναστροφήν ἔχειν καλὴν ἐν τοῖς ἔθνεσιν· ἵνα, ἐν ᾧ
καταλαλοῦσιν αὐτῶν (καθὰ φησὶν ποῦ ὁ ἅγιος Πέ-
τρος) ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐπιο-
πτεῦντες, δοξάσωσι τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἐπισκο-
πῆς. Τοῦτο αὐτὸ οἱ παλαιοὶ πάντοτε κἀν ταῖς Συν-
άξεσι τῶν ἁγίων διετήρουν· ὁπῶτε τὰ καθ' ἑκάστον
μετὰ πάσης εὐλαθείας διαπραξάμενοι, ὥστε μεγάλα
τε καὶ μικρὰ δοκοῦνται, θεοπροπέε τι καὶ ὑπὲρ ἄν-
θρωπων ὑποδεικνύναι. Οἷον τεκμήρηται ὁ τὶς καὶ
ἐξ ἧς κατέλιπε βιβλίου Μαξίμος ὁ τὴν ἐπίκλην Ὁμο-
λογητῆς, καὶ τότε ἱεροταλαιστίας λίαν ὀρθῶς ἀναζω-
γραφήσας. Ἡς τὴν ἑκδοσὶν σοὶ αἰδεσιμώτατε Πάτερ,
τὰ νῦν προσπεφάνηκα· τὸ ὀρόνυμόν σου, ὡς τινα
σωτήρα διὰ, ἐπιγραφομένην, καὶ κατὰ τῆς τῶν ἀμα-
θῶν βασκανίας ὡς παράρτυμα περιαιπομένην. Τοῦτο
τὸ συνταγμάτιον, πρώτως μὲν παρὰ σοῦ μοι πεμ-
φθὲν, εἶτα δ' ἐν μεμβράναις κἀνταῦθα προσπορίσ-
θην, ἀνάκειται σοι. Οἶμαι δὲ ἂν αὐτὸν τὸν Μαξίμον,
εἴπερ νῦν ἀναβίῃ, τοῦ ἱερατικοῦ παλαιοῦ γεγονότος
τέλους (α) περιγαρῆναι, ὅτι ἐπεφωνήθη τῶν ἀρχιε-
ρέων τῆς Ἑλλάδος τῷ πᾶν, καὶ οὐκ ἂν διὰ τοῦτο
τῆς ἐμῆς γνώμης διαφανήσεται. Ἀσμένιος οὖν, τόδε
τὸ δωρίδιον καὶ προσφυλῶς ἀπόδεξαι, ληφόμενος
(ἐὰν Θεὸς θελήσῃ) μετ' οὐ πολλῶν, μυστικῇν τοῦ αὐ-
τοῦ ὁσίῳ Μαξίμου εἰς τὸ, Πάτερ ἡμῶν, πρὸς τινα
φιλόχριστον, ἐρμηνεῖαν, καὶ ἄλλα τῶν παλαιοῦ συγ-

¹ I Thess. iv, 11. ² I Cor. xiv, 40. ³ I Petr. ii, 2.

NOTÆ.

(a) Qua conjectura Hæschelius Maximum sacerdotem habuerit me latet; nulla produnt, quæ

tanta ejus produco monumenta, et quorum is partem haud magnam vidit.

γραφίων. Ἡ τοῦ Φωτίου Μυριόβιβλος ἤδη Ἑλληνιστὶ παρ' ἡμῖν, πόνῳ καὶ ἐπιμελείᾳ μου, ἀντιγράφους ἢ διαφόροις χρωμένους, ἐντυπώσεται. Ἐρρωμένος διαφυλάσσοις τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, τῇ αὐτοῦ χάριτι, πανεύφημῳ καὶ θεοφροῦντι δέσποτι. *Pater noster*, Christi amanti euidem viroque Myriobiblos (nostri bibliothecam vocant). Græce jam meo labore et cura, ex diversis tribus exemplaribus, typis mandatur. Bene vale, estoque incolumis, præstante Deo sua gratia suæ ipsius Ecclesiæ, clarissime Deoque charissime ejusque præsidii tute, domine.

Ἐν Αὐγούστῃ Οὐδινθε λικῶν Μονιχιῶνος ἐδδόμενῳ ἡμέρῃ, ἔπει ἀπὸ τῆς Ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου ἀρ.θ'.

Μάξιμος ὁ Μαργούνιος, ταπεινὸς Κυθήρων ἐπισκοπος, Δαυίδῃ τῷ Ἐσχαλῶ, σοφωτάτῳ ἀνδρὶ, εὖ πράττειν.

Περὶ τῆς τῶν τοῦ ἱεροῦ Μαξίμου προσωνυμίας, ὑπέρχασι μὲν ἔμοιγ' ἂν εἶναι, εἰ ὥσπερ τοῦ ὀνόματος τῷ μακαρίῳ ἐκείνῳ, οὕτω, καὶ τῆς ἀνωθεν αὐτῷ θαυμάσιως χορηγηθείσης συγκοινωνοῦν χάριτος. Καὶ ἦν ἂν ἀρα ταύτῃ ἡ τῶν προσώπων κοινωνία οὐκ ἀσύμμελος. Ἐπειδὴ δ' ἐκ τῆς ἐνοικίωσης ἡμῖν ἀμελείας, μᾶλλον δὲ καὶ ὥσπερ συμπεφυκίας, ἐκ διαμέτρου τοῖς ἐκείνῳ τὰ ἡμέτερα φέρεται· ὅσον γε ἔχει εἰς τε σοφίαν καὶ τὴν ἀλλὴν ἀρετὴν· καὶ σκεῦος ἀρετῶν, ὅσον δὲ τοῦ μὲν τῆς ψυχῆς, τὴν τοιοῦτου ἐκλεκτοῦ μύρου εὐωδίαν χωρὶν οὐ μεμάθηκα, εἰ ἔμοι, πρὸς τοῦ Φίλου, καὶ τὴν σοφωτάτῳ ἐκείνῳ τὰ θεῖα καὶ ἀγιωτάτῳ ἀνδρὶ; Ὅπως μὴ παρὰ τὸ πρόπον, καὶ τὴν ἐμὴν ἀξίαν ποιήσης, μιγνύων τὰ ἀμικτα, καὶ ὧν ἡ γε ὁποιοῦν συνδρομή, διὰ τὸ τοῦ τρόπου διάφορον, ἀφιλάλληλος· καὶ τῶν αὐτῶν καὶ ἀπορήτων τοὺς ἐπὶ πρὸς τῇ ὑπέρβειᾳ καθεζομένους, καὶ στοιχειουμένους τὰ θεῖα καταξίων. Οὕτως μὲν οὐκ ἔχω γνώμης ἐγὼ· εἰ δ' ἄλλως σοί, καὶ βέλτιον ἢ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην δόξειεν, ἐπὶ σοὶ κείσεται τὸ βουλευθὲν διαπράττειν. Καὶ εἰ τοῦτο εὖ οἶδ' ὅτι οὐτε παρὰ τὸ πρόπον τι πράξῃ, οὐτε μὴ παρὰ τὴν ἐμὴν ἀξίαν, ἐπισκοπῶν οὐκ ἀγνοῶν ταπεινὸν, εἰ καὶ μὴ σπουδαῖον τοὺς τρόπους, ἀλλὰ φιλάρετον· καὶ μαθητὴν ἀλείων, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐκείνους, ἀλλὰ γε τῶν ἐκείνων ἰγνῶν, ὅσον σθένος, ἐχόμενον· καὶ τὴν κατὰ θεὸν φιλοσοφίαν μετὰ τοῦ εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου ἀντὶ πάντων διώκοντά τε καὶ ἀσπαζόμενον. Χαριτὶ μοι τὰ μέγιστα, διαμνηνύμι μοι, εἰ που τυχὼν κατὰ τὸ παρὸν τὰ τῆς τοῦ Φωτίου βιβλιοθήκης Ἑλληνιστὶ ἐκτυπώσεται, εἰ μέλλει ἐκτυπωθῆσθαι. Ἐρρωμένος μοι διαφυλάσσοις ἐν Χριστῷ ψυχῇ τε καὶ σώματι, ἀνδρῶν σοφωτάτῃ μοι καὶ φιλικώτατῃ. Photii Bibliotheca Græce usquam typis mandetur, mis in Christo, animo pariter et corpore, serveris.

Ἐρστηθερ Σκυρροφωρίωνος ἀέμπτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἀρ.θ' ἔτος τὸ σωτηρίου.

Ὁ αὐτὸς Μάξιμος Μαργούνιος, τοῖς περὶ τῆς ἱερᾶς φιλοσοφίας ἐσχαλασάς, χάριτος θέλας ἐκίδουσιν.

Ὅς μὲν ὁ ἱερὸς Μάξιμος, καὶ οἷος ὑπὲρ τῆς τῶν τῆς ἱερᾶς Ἐκκλησίας δογμάτων συστάσεως, πρὸς

A simo, sic a me oblatum est, nec inde quidquam a mea sententia sensuque discessurum. Placide igitur atque amanter munusculum accipe, accepturus, Deo auspice, haud ita pridem mysticam ejusdem sancti Maximi Expositionem in orationem Domini religioso nuncupatam, aliaque veterum scripta. Photij Augustæ Vindelicorum exentia Munichionis (Martii scilicet) die septima, incarnati Verbi MDCXCIX.

Augustæ Vindelicorum exentia Munichionis (Martii scilicet) die septima, incarnati Verbi MDCXCIX.

B Maximus Margunius humilis Cytherorum episcopus, sapientissimo viro Davidi Hæschelio S.

Ad sancti Maximi nuncupationem quod attinet, res supra modum grata foret atque gaudio animum cumaret, si, ut commune cum eo nomen, sic et gratiæ illi affatim divinitus concessæ, societas mihi inducta esset. Foret nimirum ea ratione haud dissimilanea personarum conjunctio. Quod vero ex ea quæ nobis inolevit, sive (ut verius loquar) innata est, segnis animi incuria, res nostræ, sapientiæ ac virtutum reliquarum munis, illius rebus ex diametro feruntur oppositæ; ac qui vas inutile existam, pro ejus qua præditus sum animæ ratione, electi unguenti ejusmodi fragrantiam haud doctus capere; quid mihi per Deum viroque illi divinorum scientia ornatissimo ac sanctissimo? Ne igitur contra ac decet, meaque exposcit dignitas, facias, qui videlicet incommista misceas, eaque quorum ne vel minima, propter morum diversitatem, sint amica commercia ipsisque penetralibus atque arcanis adhibeas, qui adhuc ad imas radices sedeas, primaque divinorum rudimenta hauriat. Sic itaque ego animo comparatus sum; sin vero tibi aliter, meliusque quam pro meæ mentis stupore videbitur, penes te stabit quod præstandum ipse putaveris. Ac siquidem ita, sat scio, nihil te facturum quod vel a decore, vel a dignitate mea abhorreat, qui episcopum humilem non nescias, ac quamvis non satis institutis moribus virtute fulgentem, a ejus certe amantem; piscatorum discipulum, quamvis non pari illis celsitate atque merito, at solum pro virili eorum vestigiis hærentem; divinamque philosophiam cum pietate rectaque fide conjunctam majore cunctis ardore persequentem ac amplexantem gratum quam maxime feceris, nuntiando, num impræsentiarum aut mandanda expectetur. Sanus mihi et incolu- virorum mihi sapientissime amicissimeque.

Venetis, Scirrophorionis (i. Marti) exeuntis quinta, anno salutis MDCXCIX.

488 Idem Maximus Margunius, his, qui sacra philosophiā ponunt operam, divinæ gratiæ augmentum.

Qualis quidem sacer Maximus fuerit, quantaque pro sanctæ Ecclesiæ constabilienda doctrina, adver-

sus haereticos conserta acie, certamina sustinuerit, tum illius cum impio Pyrrho disputatio, quod dum in Christo post unionem astruendae sint naturae [voluntates], tum ejus alia plurima monumenta, sapientie divinae plenissima, clare demonstrant: quo item modo solertissimum pacatorem ac judicem arbitrum cum pietate, componendo, quod inter Ecclesias dissidium quandoque emergerat, sese praebuerit; sed et speciatim sanctorum inculpatam omnino fidem atque doctrinam, scriptis illorum monumentis, vindicaverit, tum scripta ad Marinum Cypr. presbyterum epistola, tum eorum Gregorii Nyseni sermonum, qui ad restitutionem in integrum spectant, eaque laborare videntur, lenitio ac curatio, atque ejus generis alia, perspicue admodum ac magnifice praedicant. Ceterum ubi sacrae Scripturae interpretem agit, sic abditum sacris eloquiis thesaurum, a terreno crassoque involucre ac cortice depurgat, ac qui eis competit doctrinae morum sensum lepide exornat, primum ad terrena animum, ad spiritalem decorem perpoliens, atque ad celsam contemplationis arcem, mentem provehens, divinorumque mystas et epopias (iis doctos ac inspectores) efficiens, ut ad divinum quoddam elegans simulacrum transmutet, ejus formae, qui est speciosus forma prae filiis hominum mentisque ad potiora ascensionibus ad divinam perfectionem manuducat. Longe vero, quantum mihi assequi licet, reliquos superavit, spiritaliori sublimiorique (mystico et anagogico) exponendi genere. Etenim haud raro, cum primo quodam involucre relicto, quod Scripturae humile est, una sensorum sublimitate deliciatur, lautaque praeclaris horum convivis instruenda mensa plurimum immoratur. Noverunt sic rem habere, qui haud levius, ejus ad Thalassium presbyterum de variis difficultibus sacrae Scripturae locis, questionibus animum adjecerunt, quater item centenis capitibus de charitate ad Elpidium, necnon ducentis de theologia deque in carne dispensatione; ut et quinquies centenis de virtute et vitio, ejusque ad diversos epistolis, atque aliis ejus generis. His nimirum, quisquis legendo animum satis adhibeat, terrena omni necessitudine superior evadit, velutque assumptis alis, ad divinam, quoad mortali licet, intelligentiam dilectionemque provehit. Judicent alii, quorum major judicii vis et solertia, sancti hujus viri eximiam secularis litteraturae peritiam, actionis vim in contemplatione inque actione contemplationis vim, praeclaram revera conversionem, omnique religioso animo longe desideratum par jugumque; quibus omnibus pedum accuratus dogmatum assertor ac theologus, verum etiam philosophus proditur. Ejus generis est, et quae in manibus versatur praesens lucubratio. Quorumnam signa sint, quae in sancta Ecclesia in divina synaxi ejusque ritu peraguntur, cunctis plane Christianis, ac praecipue iis, quorum in sa-

A αρετικούς διαμαχόμενος, τοὺς ἀγῶνας ὑπέστη· ἢ τε πρὸς Πύρρον τὸν δυσσεβῆ αὐτοῦ προσδιέλεξε, περὶ τοῦ θεῖν ὁδοῦ μετὰ τὴν ἑνωσιν ἐπὶ Χριστοῦ φύσεις ὁμολογεῖν, καὶ ἄλλα πλεῖστα τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, τῆς κατὰ θεὸν σοφίας πληρίστατα, σαφὲς παρέστησαν· ὅπως δὲ καὶ δεξιότατον μετὰ τοῦ αὐτοῦ σεβούς διαλλάκτην τε καὶ διαιτητὴν παρέσχεν αὐτὸν τῆς μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀναφύσεως· κατὰ διαμρισηγήσεως· ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει ἔστιν ὡς τῶν ἁγίων τὸ πάντη ἀνεπλήκτων ἐν γε τοῖς αὐτῶν συγγραμμασὶ διετήρησεν· ἢ τε πρὸς Μαρτίνον Κύπρου πρεσβύτερον ἐπιστολὴ, καὶ ἡ τῶν τοῦ ἱεροῦ Νύσσης λόγων, ὅσα γε εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἵκει, γενομένη αὐτῷ θεραπεία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα λαμπρῶς πάνυ ἀνακηρύττουσιν. Ἐν οἷς μέντοι αὐτὸν ἐρμη-
B νεία καθίστησι τῆς ἁγίας Γραφῆς, οὕτως ἀνακαθαίρει τοῦ ὕλωδους ἐπικαλύμματος τὸν ἐγκεκρυμμένον τοῖς ἱεροῖς λόγοις θησαυρὸν, καὶ τῶν προτεχόντων αὐτῷ κατακαλύψει τὸ ἥθος, τὸ πρὸς τὴν ὕλην ἐπιβρεπὲς τῆς ψυχῆς πρὸς κάλλος ἀποξέειν πνευματικόν, πρὸς τε τὸ ὕψλιν τῆς θεωρίας ἀναβιβάζει τὸν νοῦν, καὶ τῶν θεῶν μυστὰς τε καὶ ἐπόπτας ἀπεργαζόμενος, ὡς εἰς θεῖον τι ἄγαλμα τῆς καθ' ὁμοίωσιν ὁρατότητος τοῦ κάλλει ὁρατοῦ παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων μετασχευάζειν αὐτοῦ· καὶ εἰς τὴν κατὰ θεὸν τελείωσιν ταῖς ἐπὶ τὰ κρείττω τοῦ νοῦ ἀναβάσει χειραγωγεῖν. Πολὺ δὲ, ὅσα γε ἐμὲ εἰδέναι, τοὺς ἄλλους παρήλασε τῷ μυστικωτέρῳ τε καὶ ἀναγωγικωτέρῳ τῆς ἐρμηνεύσεως τρόπῳ. Καὶ γὰρ κάτω που καταλείπων πολλὰς τὸ τοῦ λόγου οἶδον τι προ-
C κάλυμμα ταπεινὸν, τῷ ὕψει καὶ μόνῳ τῶν νοημάτων ἐντροφεῖ· καὶ πολὺς ἔστιν ἐν τῇ θαφίλῃ τούτων τοῖς τῶν τοιοῦτων καλοῖς δαιτυμόσι συμπαρασχευάζειν τὴν τράπεζαν. Ἰσασι τοῦτο οἱ μὴ ἐπιπολαϊότερον τοῖς πρὸς Θαλάσσιον τὸν πρεσβύτερον περὶ διαφορῶν ἀνδρῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐγκεχυότας ζητήμασι· τοῖς πρὸς Ἐλπίδιον περὶ ἀγάπης τετρακοσίοις κεφαλαίοις· τοῖς περὶ θεολογίας καὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, διακοσίοις· καὶ τοῖς περὶ ἀρετῶν καὶ κακίας πεντακοσίοις· καὶ ταῖς πρὸς διαφοροῦς αὐτοῦ ἐπιστολαῖς, καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις· δι' ὧν ἕκαστος τῶν μετὰ προσοχῆς ἀναγιγνωσκόντων, τῆς πρὸς τὴν ὕλην συμπάθειας ἀνέτερος γίνεται, καὶ ὅταν ἀνατε-
D ροῦται πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δυνατόν κατανόησιν καὶ ἀγάπῃσιν. Κρινόντων ἄλλοι, οἳ γε ἡμῶν κρείττω-
τεροι, τὸ περὶ τὴν ἐξω σοφίαν τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς πε-
ριττόν, τὸ πρακτικὸν ἐν θεωρίᾳ, τὸ ἐν πράξει θεωρητικόν, τὴν καλὴν ὅπως ἀντιστροφήν, καὶ πάσῃ θεωρίᾳ ψυχῇ ἀξίεραστον ἐκφυρίδα· οἳ πάντες οὐ μόνον δογματιστὴς ἀκριβὴς καὶ θεολόγος, ἀλλὰ δὲ καὶ φιλόσοφος ἀναδεικνύεται. Τοιοῦτον δὲ γένους, καὶ τὸ παρὸν ἐστὶ σύγγραμμα, τὸ περὶ τοῦ, *Πῶς συν-
εδοῖα τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς θείας Συνάξεως τελούμενα, πραγματεία*, τῷ ὄντι πᾶσι Χριστιανοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς περὶ τῆς ἱερᾶς τελείας κατασχολουμένοις, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λαὸν διδάσκειν ἐμπειστομένους, λυσιτελεστάτῃ τε

ἅμα καὶ ἀναγκαιοτάτῃ ἐν ἡ τοσούτων ἀνώτερος γέγονεν αὐτοῦ, ὅση γὰρ τῶν ἄλλων ἡ τοιαύτη θεωρία ὑψηλοτέρα καθέστηκε, τὴν χωρητὴν ἡμῶν τῶν κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν τελουμένων μυστηρίων γνώσιν ἐμποιοῦσα καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ ἱεραρχίαν ἐκμιμεῖσθαι παρασκευάζουσα. Ταῦτ' οὖν διολύτως ἀποδεξάμενοι, ὡς τῆς εὐσεβείας διάπυροι ἐρασταί, καὶ τῶν ἐν τούτοις καλῶν ἐν γὰρ τῇ μεταξὺ ἀπολαύοντες, ἀντὶ τούτων τοῖς χαρισαμένοις τὴν πρὸς Θεοῦ χάριν ἐκλιπαροῦντες, ὅσον οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις τούτου πανσόφοις συγγράμμασιν ἀντιλαμβάνοι. Ἐρρωθεὶς ἐν Χριστῷ Σωτήρι.

Ἐντέστιν. Ἀνθεστηριῶνος τετάρτῃ φθινόροτος, κατὰ τὸ ἀφ' ὧ ἔτος τὸ σωτήριον.

A cris iisdem ritibus posita functio, ac quibus concredita, docenda plebis provincia, utilissima simul summeque necessaria: in qua tanto seipso sublimior excessit, quanto nimirum ejusmodi contemplatio ipsa reliquis altior existit, eam nobis, cujus capaces simus, mysteriorum, quae peraguntur in Christi Ecclesia, notitiam inserens, et ut ecclesiis xamali hierarchia simus, prebens. Hac igitur totis animis suscipientes, vos pietatis fervore amantes, interimque hisce fruentes, horum gratia, his, qui gratiam intulerunt, gratiam a Deo exorate, quam omni sapientia refertis viri hujus libris aliis recreandi. Valete in Domino Servatore.

Venetis, Anthesterionis (i. Septembr., a. April.) exstantis quarta, anno salutis mdcxix

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΞΙΜΟΥ

ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΑ,

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

TINON ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΣΥΝΑΞΕΩΣ ΤΕΛΟΥΜΕΝΑ ΚΑΘΕΣΤΗΚΕ.

SANCTI MAXIMI MYSTAGOGIA,

QUA EXPLICATUR

QUORUM SIGNA SINT, QUAE IN SANCTA ECCLESIA PERAGUNTUR IN DIVINA SYNAXI, SEU COLLECTA.

PROOIMION.

Πως σωώτερος γίνεται λαβὼν ἀφορμὴν ὁ σοφός· καὶ δίκαιος γνούς, προσθήσει τοῦ λέγεσθαι, κατὰ τὴν θείαν Παροιμίαν· σοφῶς αὐτός, πάντων μοι τιμιώτατε, κατ' αὐτὴν ἐδειξας τὴν πείραν· ἔργῳ διδάξας ὅπερ ὁ θεὸς· σοφῶς ὑπαινίσσεται λόγος. Ἀπαξ γὰρ ἀκούσας μου κατ' ἐπιδρομὴν ἐπιτόμως, ὡς οἶόν τε ἦν, ἀφηγουμένου τὰ ἄλλα τινὶ μεγάλῳ γέροντι, καὶ ὅντως τὰ θεῖα σοφῶ περὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπτελουμένης ἁγίας συνάξεως, καλῶς τε καὶ μυστικῶς θεωρηθέντα· καὶ, ὡς ἐν ἡν μάστιγα διδασκαλικῶς· ἀπῆταις με κατεπεί-

* Prov. ix, 9.

C

489 PROCEMIUM.

Quomodo sapiens, accepta occasione, sapientior fiet, et Justus, qui cognovit, adjiciet ad recipiendum, ut est divinum Proverbium*, ipse palam (o omnium mihi maxime venerande) ipsa ostendisti experientia; re docens, quod Scriptura divina sapienter subinnuit, pauloque obscurius consulto aperit. Cum enim ea, quae ab alio quodam magno sene, et in rebus divinis plane erudito, pulchre ac mystice, et certa quadam (quantum fieri poterat) doctrinae via ac ratione, de sancta Ecclesia, ac sancta, quae in ea peragitur, synaxi, spiritali Intelli-

VARIE LECTIONES.

* Cod. Reg. Μαξίμου μοναχοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς μυσταγωγίας, τινῶν. Scorialensis regis Cath. Πρὸς τὸν Θεοφάριστον. Fr. ut edita Haesch * Edita σαφῶς; ut Fr.

gentia fuerant exposita, me cursim, ac quam brevissime poteram semel edisserentem audiisses; postulasti statim vehementer urgens, ut eorum quae dicta essent, scriptam narrationem tibi contraderem; nimirum scripturam oblivionis medicamentum, ac memoriae auxilium habere statuens salagensque, tempus edomans **490** ac deterens omnia, ei natura comes esse aliens, ac ejusmodi, ut honestarum in ea rerum imagines formasque, ita ut ne sentiat quidem, per oblivionem diripere, prorsusque abolere valeat: eamque in rem modo aliquo instaurante egere, cujus munere rationis vis perpetuo vigens, inviolabiliter integramque rerum memoriam consuevit servare. Quantum vero sapientius, hoc agere ut et semel audita menti infixamaneant, nec unquam ea avelli queant, quam ut solum auditu percipias, novit plane, quisquis vel

Maximi modestia. Senis illius auctoris operis praedicatio. — Atque ego quidem primum (loquar enim quod reipsa est) hoc impositum argumenti genus suscipere recusans, non hoc agebam, aut sic animo affectus eram, quasi rem vobis (charissimi) gratam votisque expetitam, omni modo, quoadliceret, propense exsequi nollem; sed quod neque ejus gratiae particeps essem, quae eos qui digni sint, in hoc inducit, nec facultatis ususque dicendi experientia ulla fultus essem, quippe simplicius ac pene vulgi more educatus, rudisque omnino sermonis ex arte compositi: ejus scilicet, qui in sola gratiam elocutione habet; ac quo vulgus hominum maxime delectatur, dum nempe auditu voluptatem definiunt, tametsi plerumque nihil in profundo atque additum habet, quod momento videri plurisque fieri merito possit: quodque item (vero propius dictu propriumque) subiret timor, ne vili meo dicendi caractere, beati ejus viri sublimem divinarum eloquentiam intelligentiamque injuria prope afficerem: postea tamen dilectionis (quae omnibus fortior est) vi cedens, libens, quod ita injunctum erat, in me recepi, potius ducens, ut qui fere animo morosiores existunt, promptae obedientiae arrogantiae imperitiaeque labem aspergant, risuque excipiant, quam ut cunctando, nolle me vobis in omni re honesta favere atque obsequi videar; modi dicendi ac elocutionis cura omni ac sollicitudine in Deum projecta, qui solus est rerum mirabilium effector^b, *docetque hominem scientiam*^c, *et linguam balborum facit disertam*^d; inque angustiis, ac perplexis rebus, exitum invenit: Atque a terra suscitatur inopem, et de stercore erigit pauperem^e; a carnali scilicet sensu ac prudentia, fetidoque vitiorum caeno, pauperem spiritu: vel **491** eum qui vitiis ac nequitiae inops sit, ejusque pauper habitus, id est, illo carens, vel econtra, qui adhuc lege carnis vitis teneatur, eamque ob rem virtutis ac scientiae inops pauperque existat.

Dionysii tractandi ratio sacrarum rituum, alia ac Maximi. — Sed quia a sanctissimo vereque divino interprete Dionysio Areopagita, in libro quem est

Α γινωσκοντες, εγγραφον σοι ποιησθαι την τουτων διηγησιν· ληθης φαρμακον και βοηθειαν μνημης· εχειν το γραμμα βεβουλημενος, φυσικως τον χρονον εχουσης φασκων θαμαζοντα· και ανεπαισθητως δια ληθης των αναποκειμενων καλων σουλιν τε και αφανιζειν παντεως τους τυπους και τας εικονας δυναμενος· και δια τουτο παντως δεομενης του ανακαλινζοντος τροπου, καθ' ον η του λογου δυναμις δια παντος ακμαζοντα συντηρειν πεφοκα την μνημην απαθη και αμαλωτων· Οσον δε του απλως ακουειν, το και διαμονην ακαθαίρειτον των ακουουθεντων επισηταιν, ιστι σοφωτερον, επισταται παντως πας ο και μικρον ευγενειας λογικης επιμελουμενος, και μη παντη της προς τον λογον οικειοτητας υπαρχων αλλοτριος.

solum auditu percipias, novit plane, quisquis vel

Β Καγω μιν δωκουν παρα την αρχην, του λογου (ειρησεται γαρ ταληθης) την υποθεσιν παραιτουμενος· ου τω μη θελειν υμιν, ηγαπημενοι, παντι τροπω διδοναι κατα δυναμιν το καταδυμιον· αλλα το μητε της αναγωγης προς τουτο τους αξιους μεταληφειναι χαριτος· μητε μην πασαν εχειν της προς το λεγειν δυναμεις τε και τριβης, ιδιωταις συντετραμμενος, και λογων τεχνικων παντεως αμυητος υπαρχων, των εν μονη τη προφορα την χαριν εχοντων· ος οι πολλοι μαλιστα χαιρουσι, τη ακοη την ηδονην περιγραφοντες, καν ει μηδεν των τιμιων δια βαθους πολλας εχοιεν· και το, κυριωτερον ειπειν και αληθεστερον, δεδοικειν μη καθυβρισειν τη ευπειθεια του ημετερου λογου την εκεινου του μακαριου ανδρος περι των θελων οψηγοριαν τε και νοησιν· ομοις δ' ουν υστερον τη βια της αγαπης ειξας, της παντων ισχυροτερας, εδεξαμην εκων το επιταγμα· γελασθαι μαλλον εν' αυθαδεις τε και απαυδουσις, δι' ευπειθειαν παρα των μεμφιμοιρων ελόμενος, η υμιν δια της αναβολης εν παντι καλω μη συμπροδυμεισθαι βουλεσθαι νομισθηναι· την περι του πως ειπειν μεριμναν τω θεω· επιρριψας, τω μονω θαυματουργω· και διδασκοντι μεν ανθρωπον γινωσκιν, τραπουντι δε ηλωσσαν μογυλλαν², και τοις αποροις πορον επινοουντι· και εγειροντι μεν απο της πτωχον, απο δε κοπριας ανηφουντι· πενητα του σαρκικου λεγω φρονηματος, και της δυσωδους των παθων υλους· τον πτωχον τω πνευματι· η τον κακίας πτωχευοντα, και της κατ' αυτην πενόμενον εξωος· η τουναντιον, και τον ετι τω νομω της σαρκος και τοις παθεσιν ενεχόμενον, και δια τουτο της κατ' αρχην και γινωσκιν πτωχευοντα και πενόμενον χαριτος.

Αλλ' επειδη τω παναγιω και οντως θεοφάντορι Διονυσίω τω Αρεοπαγίτη εν τη περι της εκκλησιαστικης Ιεραρχιας πραγματειζ, και τα κατά την ιερην

^b Psal. cxxxv. 4. ^c Psal. xciii, 10. ^d Sap. x, 21. ^e Psal. cxii, 7.

^a μογυλλων cou. A et Fr.

τῆς ἁγίας συνάξεως τελεστῇ ἀξίως τῆς αὐτοῦ μαγα-
λονοίας τεθεωρεῖται σύμβολα· ἰστέον, ὡς οὐ τὰ αὐτὰ
νῦν ὁ λόγος διεξέρχεται, οὐτε διὰ τῶν αὐτῶν ἔκλειν
προέρχεται. Τολμηρὸν γὰρ καὶ αὐθαδὲς καὶ ἀπονοίας
ἐγγυῖς, ἐγχειρεῖν τοῖς ἔκλειν πειρᾶσθαι, τὸν μῆτε
χωρεῖν αὐτὸν ἢ νοεῖν δυνάμενον· καὶ ὡς ἴδια προ-
κομίζειν, τὰ ἐνθὺς ἔκλειν μόνῃ διὰ τοῦ Πνεύματος
φανερωθέντα μυστήρια· ἀλλ' ὅσα καὶ ἄλλοις ὡς
ληπτὰ παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπῶς βουλήσει Θεοῦ παρ-
ελεῖσθαι πρὸς ἑκθεσιν· καὶ γυμνασίαν τῆς αὐτῶν
ἐκλείων περὶ τὰ θεῖα κατὰ τὴν ἔφεσιν ἐξέως· καὶ δι'
ῶν συμμετρῶς αὐτοῖς ἡ παμφαῖς τῶν τελουμένων
ἀκτίς κατανοουμένη καθίσταται γνώριμος, καὶ πρὸς
ἑαυτὴν κατέχει τῷ πόθῳ περιληφθέντας, ἵνα μὴ
παντελῶς οἱ μετ' αὐτὸν ὦσιν ἄργοι, τὴν πᾶσαν τοῦ
χρόνου τῆς παρουσίας ζωῆς ἡμέραν, οὐκ ἔχοντες τὸν
πρὸς τὴν θεῖαν ἔκλειν ἀμπελουργίαν μισθοῦμενον
λόγον, τὸν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας τοῦ πνευ-
ματικοῦ ἀμπελῶνος, τὸ αὐλωθὲν κατ' ἀρχάς ὅπου
τοῦ πονηροῦ δι' ἀπάτης κατὰ τὴν τῆς ἐντολῆς παρά-
θασιν, πνευματικὴν τῆς θείας καὶ βασιλικωτάτης
εἰκόνας δηναρίον ἀποδιδόντα.

utique mercede pro vineæ spiritualis spiritali cultura, qui a principio nequissimi illius fraude, man-
dati transgressione nobis perierat, direptusque fuerat, spiritalis divinæ, summeque regalis imaginis
denarius redditur.

Οὐ πάντα δὲ τὰ τῷ μακαρίῳ γέροντι μυστικῶς
θεωρηθέντα λέγειν καθεξῆς ἐπαγγέλλομαι· οὐδ' αὐτὰ
τὰ λεγόμενα, ὡς ἐνοήθη τε παρ' ἐκείνου καὶ ἐλήθη.
Ἐκεῖνος γάρ, πρὸς τὸ φιλόσοφος εἶναι, καὶ πάσης
παιδείας διδάσκαλος, δι' ἀρετῆς περιουσίαν καὶ τῆς
περὶ τὰ θεῖα χρονιωτέρας τε καὶ ἐπιστημονικωτέρας
τριβῆς καὶ φιλοπονίας, τῶν τῆς ὕλης δεσμῶν καὶ τῶν
κατ' αὐτὴν φαντασιῶν ἐλευθερὸν ἑαυτὸν καταστήσας,
τόν τε νοῦν εἰκότως εἶχε ταῖς θεαῖς αὐγαῖς περι-
λαμπύμενον, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμενον εὐθέως· ὁρᾶν
τὰ τοῖς πολλοῖς μὴ ὁρώμενα, καὶ τὸν λόγον ἐρμηνεύ-
σασθαι ἀκριδέστατον τῶν νοηθέντων· καὶ ἐσώπρου δίκην
ὅπ' οὐδεμιᾶς κηλίδος παθῶν ἐμποδίζόμενον, ἀφραι-
φνῶς τὰ ἄλλοις μῆτε νοηθῆναι δυνάμενα, καὶ φέρειν
καὶ λέγειν ἰσχυρόντα· ὡς δύνανθαι τοὺς ἀχροατὰς
ὅλον μὲν τῷ λόγῳ τὸν νοῦν ὁρᾶν ἐποχοῦμενον· ὅλα
δὲ ὅλη τῷ νῷ καθαρῶς ἐμφαίνεσθαι τὰ νοηθέντα,
καὶ διὰ τῆς τοῦ λόγου μεστείας αὐτοῖς διαπορθευό-
μενα δέξασθαι· ἀλλ' ὅσα διὰ μνήμης τε φέρω, καὶ
ὡς νοεῖν ἀμυδρῶς, καὶ λέγειν ἀμυδρότερον δύναμαι·
πλὴν εὐσεβῶς, χάριτι τοῦ τὰ ἐσωτισμένα φωτί-
ζοντος Θεοῦ. Μὴ δὲ γὰρ οἴεσθαι δεῖν ὑμᾶς ὑπολαμ-
βάνω, δικαίως· κρῖνειν εἰδότες, ἄλλως με νοεῖν ἢ
λέγειν δύνανθαι, ἢ ὡς νοεῖν καὶ λέγειν δύναμαι, καὶ
ἢ ἄνωθεν χάρις ἐνδίδωσιν, οἰκείως τῆς ἀναλογουμένης
μὲ προνοουμένης δυνάμεως, καὶ ὁ παραδοῦς μά-
λιστα, καὶ διδάσας ἐστὶν ὀφηλότερος. Ἐπεὶ τὸ τὰ
ἴσα ζητεῖν παρὰ τῶν μὴ ἴσων τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν
γνώσιν, οὐ πόρρω μοι δοκεῖ τυγχάνειν τῶν δείξαι
πειρωμένων τῷ ἡλίῳ, κατὰ τὸ ἴσον τὴν σελήνην

A elucubratus ac ecclesiastica Hierarchia, ea quoque
quæ in sacra sanctæ synaxeos celebratione occur-
runt symbola; pro eo ac celsum ejus animum, om-
nique prudentia ornatum decebat, observata sunt
ac exposita; sciendum, quod non eadem nostra
hæc oratio nunc prosequitur, nec per eadem atque
ille grassatur (audaciæ enim et arrogantia fuerit,
insolentisque adeo dementiæ proximum, ipsa illi
expedita, tractanda assumere, eum, qui nec ipsum
capere, aut ejus satis mentem assequi, valeat;
velutque sua proferre, quæ uni illi per Spiritum
divinitus fuere manifestata, mysteria; sed quæ ab
eo, aliis quoque, ceu ejusmodi ut capi possint
(sic Deo annuente) exponenda benigne relicta sunt,
ac quibus ipsorum, quo in divina desiderio feruntur,
habitus exerceatur; per quæ etiam, pro eorum
capitu temperate, splendidissimus rerum quæ pe-
raguntur radius animo intellectus, notus efficitur,
illosque sibi adhibet, qui illius capti desiderio sunt,
ne posteris toto vite, quæ hic agitur, tempore, pe-
nitus otiosi forent, divino illo sermone carentes,
qui ad divinæ vineæ culturam redimitur; ejus
utique mercede pro vineæ spiritualis spiritali cultura, qui a principio nequissimi illius fraude, man-
dati transgressione nobis perierat, direptusque fuerat, spiritalis divinæ, summeque regalis imaginis
denarius redditur.

Senioris luculenta luns, qui præstiti Maximo.
Maximi modestin. — Non autem omnia quæ a beato
illo sene mystice observata sunt, per ordinem di-
citurum me profiteor; quin nec illa ipsa quæ dicen-
tur, ita ut ab illo cum spiritaliter animo intellecta,
tum verbis deprompta sunt. (Ille enim, ut id quoque
excipias, quod philosophus, omnisque sapientiæ
magister erat, exsuperanti virtute longiorisque
temporis ac sagacior circa divina usu, impensio-
rique opera terrenis vinculis exsolutus, ac cum ab
eorum visis conceptisque imaginibus liber evasis-
set, tum mentem jure merito divinis splendoribus
illustratam habebat ac propterea sic comparatam,
ut statim 492 quæ vulgo inspecta sint; videre
posset ac perspicere, tum sermonem eorum quæ
animo intellecta essent, accuratissimum interpre-
tem; instarque speculi nullis affectuum ac vitiorum
maculis impeditum, quæ alii ne cogitare quidem
possint ac intelligere, pure eis deferre valentem ac
enuntiare; ita ut facili negotio auditores sensum
totum ac intelligentiam toti sermoni insidere, uni-
versaque intellecta clare menti elucere conspie-
rent, sermonisque vi ad se transmissa susciperent);
sed ea duntaxat quæ memoria teneo, pro eoque ac
obscurè intelligentia assequi, ac obscurius dicere
valeo; pie tamen ac sano sensu, Dei scilicet mu-
nere, illustrantis ea, quæ ipsa tenebris horrent.
Neque enim existimare vos arbitror, qui æqua ju-
dicii libra pensare noveritis, necesse esse, ut alio
modo intelligere ac eloqui valeam, quam intelligere

Senioris luculenta luns, qui præstiti Maximo.
Maximi modestin. — Non autem omnia quæ a beato
illo sene mystice observata sunt, per ordinem di-
citurum me profiteor; quin nec illa ipsa quæ dicen-
tur, ita ut ab illo cum spiritaliter animo intellecta,
tum verbis deprompta sunt. (Ille enim, ut id quoque
excipias, quod philosophus, omnisque sapientiæ
magister erat, exsuperanti virtute longiorisque
temporis ac sagacior circa divina usu, impensio-
rique opera terrenis vinculis exsolutus, ac cum ab
eorum visis conceptisque imaginibus liber evasis-
set, tum mentem jure merito divinis splendoribus
illustratam habebat ac propterea sic comparatam,
ut statim 492 quæ vulgo inspecta sint; videre
posset ac perspicere, tum sermonem eorum quæ
animo intellecta essent, accuratissimum interpre-
tem; instarque speculi nullis affectuum ac vitiorum
maculis impeditum, quæ alii ne cogitare quidem
possint ac intelligere, pure eis deferre valentem ac
enuntiare; ita ut facili negotio auditores sensum
totum ac intelligentiam toti sermoni insidere, uni-
versaque intellecta clare menti elucere conspie-
rent, sermonisque vi ad se transmissa susciperent);
sed ea duntaxat quæ memoria teneo, pro eoque ac
obscurè intelligentia assequi, ac obscurius dicere
valeo; pie tamen ac sano sensu, Dei scilicet mu-
nere, illustrantis ea, quæ ipsa tenebris horrent.
Neque enim existimare vos arbitror, qui æqua ju-
dicii libra pensare noveritis, necesse esse, ut alio
modo intelligere ac eloqui valeam, quam intelligere

† Matth. xx, 2.

VARIÆ LECTIONES.

* τοὺς.... δυνάμεινους c. A. et Fr. * ἐκθέωσιν c. A. R. et Fr. * ἐνθὺς c. A. R. et Fr.

ac eloqui facultas est, praeatque superna gratia, a φωτισουσιν· και τὴ μὴ πάντῃ ταῦτα συμβαίνειν pro ejus vis ratione, quam congruo mihi modulo ἀλλήλοις κατὰ πάντα δοῦνασθαι βιαζομένων· ἐπερ Providentia concessit; tametsi is qui tradidit ἀμήχανον καὶ ἀδύνατον.

maxime, atque docuit, eximia sublimitate praecellit. Alloqui enim, quod quis aequalia exigit ab iis, qui tum virtute tum scientia impares sunt, idem propemodum facturus videatur, ac si quis pari cum sole lunam micatu lucere probaverit, ac ea quae non omnino eadem sunt, per omnia inter se posse convenire (quod nullo modo fieri potest) assequendum assumpserit.

Dei invocatio. Theologia affirmans et negans. — Praeest Deus iis, quae tum dicenda, tum intelligenda sunt, qui solus eorum mens ac intelligentia est, qui intelligunt, ac quae intelliguntur; ratioque ac sermo eorum, qui dicunt ac quae dicuntur: eorum item vita, quae vivunt, et quae vitalia redduntur, omniaque omnibus tum est, tum efficitur, ipsa eorum ratione qua sunt ac fiunt, cum sui ipse causa nullo prorsus modo vel sit vel fiat, ex iis, quae in rebus aliquid sunt, ac fiunt; ut qui ejusmodi sit, ut cum nulla prorsus re naturali, ac velut ejusdem classis commercio gaudeat: idque in causa est, ut non esse, ob essendi excellentiam, tanquam magis proprie de se dictum, admitat. Operae enim pretium, siquidem id omnino constitutum est, ut quod Deum inter ac creata discrimen est, vere noverimus; ut scilicet, eorum quae sunt ablatio, ejus positio sit, quod omni esse superius est; vicissimque, eorum quae sunt positio, ejus quod omni esse superius est, existat ablatio, possitque utraque circa eundem proprie [pie], 493 ac neutra proprie, intelligi appellatio, essendi scilicet, ac non essendi. Utraque proprie, tanquam scilicet altera Deum esse affirmante, qua ratione rerum auctor est; altera vero per excellentiam causae, esse rerum, negante: rursumque neutra proprie; neutra scilicet ipsam secundum essentialiam ac naturam, ejus quod queritur essendi positionem, remque ipsam affirmate representante. Cui enim nihil omnino natura vi causae conjunctum est, sive ens dicas sive non ens; huic nihil eorum quae sunt et dicuntur, sive quae nec sunt neque dicuntur, merito vicinum ac affine est. Habet enim simplicem ignotamque ac cunctis inaccessam substantiam, prorsusque inexplicabilem, atque omni cum affirmatione tum negatione superiore. Atque haec quidem hactenus: ad propositum vero tractationis argumentum procedamus.

CAPUT I.

Quomodo, ac quantam ratione Dei imago atque figura sit sancta Dei Ecclesia.

Ecclesia Dei typus continentis omnia. — Sanctam ergo Ecclesiam, prima spiritalis intelligentiae consideratione sensuque, Dei figuram ac imaginem referre dicebat beatus ille senex; ut quae eandem ac ille, imitatione atque figura vim ac officium habeat. Quemadmodum enim Deus, qui infinita virtute cuncta creaverit, inque rerum naturam produxerit, ea continet atque colligit, ambitque definit, ac tum invicem, tum sibi ipse, tam quae in mentem, quam quae in sensum cadunt, providentiae rationibus astringit ac necit; penesque seipsum ut auctorem et principium ac finem, quae per naturam in-

ἡγεσθῶ δὲ θεός τῶν λεγομένων τε καὶ νοομένων, ὁ μόνος νοῦς τῶν νοούντων καὶ νοουμένων, καὶ λόγος τῶν λεγόντων καὶ λεγομένων· καὶ ζωὴ τῶν ζώντων καὶ ζωομένων, καὶ πᾶσι πάντα καὶ ὧν καὶ γινόμενος, δι' αὐτὰ τὰ ὄντα καὶ γινόμενα· δι' αὐτὸν δὲ οὐδὲν κατ' οὐδὲνα τρόπον οὐδαμῶς οὐτε ὧν οὐτε γινόμενος, τῶν δ' αὖτε τῶν ὄντων ἐστὶ καὶ γινόμενων, οἷα μηδὲν τὸ παρὰ ταν τῶν ὄντων φυσικῶς συντασσόμενος· καὶ διὰ τοῦτο, τὸ μὴ εἶναι μᾶλλον, διὰ τὸ ὑπερβαίνειν, ὡς οἰκειότερον ἐπ' αὐτοῦ λεγόμενον προσέτιμνος. Δεῖ γάρ, εἴπερ ὡς ἀληθῶς τὸ γινώσκει διαφορὰν θεοῦ καὶ κτισμάτων ἐστὶν ἀναγκαῖον ἡμῖν, θέσιν εἶναι τοῦ ὑπερόντος τὴν τῶν ὄντων ἀφαίρεσιν· καὶ τὴν τῶν ὄντων θέσιν, εἶναι τοῦ ὑπερόντος ἀφαίρεσιν· καὶ ἄμφω περὶ τὸν αὐτὸν κυρίως θεωρησέσθαι τὰς προσηγορίας, καὶ μηδεμίαν κυρίως δοῦνασθαι· τὸ εἶναι· ἢ φημι, καὶ μὴ εἶναι. Ἄμφω μὲν κυρίως, ὡς τῆς μὲν τοῦ εἶναι τοῦ θεοῦ κατ' αἰτίαν τῶν ὄντων θετικῆς· τῆς δὲ καθ' ὑπεροχὴν αἰτίας τοῦ εἶναι πάσης τῶν ὄντων ἀφαίρετικῆς· καὶ μὴδὲ μίαν κυρίως πάλιν, ὡς οὐδεμιᾶς τὴν κατ' οὐσίαν αὐτὴν καὶ φύσιν τοῦ εἶναι τοῦ ζήτουμένου θέσιν παριστώσης. Ὁ γὰρ μηδὲν τὸ σύνολον φυσικῶς κατ' αἰτίαν συνείρεται, ἢ ὅν ἢ μὴ ὅν· τοῦτο οὐδὲν τῶν ὄντων καὶ λεγομένων, οὐδὲ τῶν μὴ ὄντων καὶ μὴ λεγομένων, εἰκότως ἐστὶν ἐγγύς. Ἀπλὴν γὰρ καὶ ἀγνωστον καὶ πᾶσι ἀδύνατον ἔχει τὴν ὑπερβίαν, καὶ παντελῶς ἀνεμνήνευτον, καὶ πάσης καταφάσεως τε καὶ ἀποφάσεως οὐσαν ἐπέκεινα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων· ἐπὶ δὲ τὴν προκείμενην τοῦ λόγου ὑπόθεσιν ἐλθόμεν.

Habet enim simplicem ignotamque ac cunctis inaccessibleam substantiam, prorsusque inexplicabilem, atque omni cum affirmatione tum negatione superiore.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Πῶς τε καὶ ποῶ τὸ πρῶτον εἰδὼς ἐστὶ καὶ τύπος θεοῦ ἡ ἁγία Ἐκκλησία.

Θὴν τοίνυν ἁγίαν Ἐκκλησίαν κατὰ πρῶτην θεωρίαν ἐπιθελὴν, τύπον καὶ εἰκόνα θεοῦ φέρειν, ἐλεγεν ὁ μακάριος γέρον ἐκεῖνος· ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ κατὰ μίμησιν καὶ τύπον ἐνέργειαν ἔχουσαν. Ὅπερ γὰρ ὁ θεός πάντα τῇ ἀπειρῷ δυνάμει ποιήσας καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, συνέχει καὶ συνάγει καὶ περιγράφει, καὶ ἀλλήλοις καὶ αὐτῷ προνοητικῶς ἐνδιασφίγγει· τὰ τε νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ· καὶ περὶ αὐτὸν ὡς αἰτίαν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος πάντα περικρατῶν, τὰ κατὰ τὴν φύσιν ἀλλήλων διεστηκότα, κατὰ μίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ὡς ἀρχὴν σχέσεως δυνάμιν ἀλλήλοις συννευσκότα ποιεῖ· καθ' ἣν εἰς

VARIAE LECTIONES.

* Fr. εὐσεβῶς. * τοῦ εἶναι: c. R.

ταυτοῦτητα κινήσεώς τε καὶ ὑπάρξεως ἀδιάφορον * Α ter se disjunctissima sunt, complectens omnia, per unam, qua ad ipsum comparantur, habitudinis vim, secum mutuo conspirare ac consentire facit; vi ejus ad unam eandemque motus ac substantie rationem, nihil tum discriminis tum confusionis habentem, aguntur universa; ita ut nulla res ab ulla alia primaria ratione per naturæ motusve distinctionem dissideat ac dirimatur, omniaque omnibus per unam solamque principii ac causæ indissolubilem habitudinem ac custodiam inconfuse cohaereant; ejusmodi existentem, ut omnes, inque omnibus, 494 pro cujusque rei natura consideratas, proprias habitudines seu relationes, antiquet ac obtegit; non ea ratione ut corrumpat tollatque, et ut minime sint, efficiat; sed sui victoria, ac quod superior illis eluceat, ac velut tota partium ratio, sive etiam ipsius causa, totius rationis, appareat; per quam cum tota ipsa ratio, tum ejus totius partes, ut appareant ac sint, sortite sunt, ut quæ totam causam purius altiusque micantem ac præsurgentem obtineant: quæ nimirum (sicut sol potentiori lumine ac clarius micans, stellarum cum naturam, tum lucendi vim), sic illorum, causæ præstantia, velut effectorum obscuret præstantiam. Sic enim comparatum est, ut sicut ex toto partes, sic quoque ex causa, quæ effecta sunt, tum sint proprie, tum ei noscantur; velutque vacantem ac otiosam suam ipsorum proprietatem habeant; cum ea relatione, qua causam respiciunt, comprehensa,

ejus ex toto qualitate induerint. Qui enim omnia in omnibus sit, modisque infinitis cunctis eminent, Deus, singularissimus iis conspicietur, qui mundo animo exstiterint; cum nempe animus altiori speculatione collectis rerum rationibus, in ipsum Deum ut auctorem et principium finemque universorum productionis ac ortus, fundumque seu sinum indivisum, cujus ambitu cuncta contineantur, conquieverit.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, τὰ αὐτὰ τῷ Θεῷ περιήμῳ ὡς ἀρχετύπῳ 11 εἰκὼν ἐνεργουσα δειχθήσεται. Πολλῶν γὰρ ὄντων καὶ ἀνθρώπων ἀριθμῷ σχεδόν, ἀνθρώπων τε καὶ γυναικῶν καὶ παίδων 12, γένει καὶ εἴδει, καὶ ἔθνεσι καὶ γλώσσαις, καὶ βίοις καὶ ἡλικίαις καὶ γνώμαις καὶ τέχναις καὶ τρόποις καὶ ἡθελαι καὶ ἐπιτηδεύμασιν· ἐπιστήμαις τε αὐ καὶ ἀξιώμασι, καὶ τύχαις καὶ χαρακτήρσι καὶ ἔξουσιν, ἀλλήλων διηρημένων τε καὶ πλείστον διαφερόντων τῶν εἰς αὐτὴν γιγνομένων, καὶ ὅπ' αὐτῆς ἀναγενομένων τε καὶ ἀναδημιουργουμένων τῷ πνεύματι· μίαν πᾶσι κατὰ τὸ ἴσον διδοῦσι καὶ χαρίζεται θείαν μορφήν καὶ προσηγορίαν, τὸ, ἀπὸ Χριστοῦ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι· καὶ μίαν τὴν κατὰ πίστιν ἀπλήν τε καὶ ἀμερῇ καὶ 13 ἀδιαίρετον σχεῖν, τὴν τὰς πολλὰς καὶ ἀμυθῆτους περὶ ἑκάστον οὐσας διαφορὰς, οὐδ' ὅτι καὶ εἰς συγχωροῦσαν γνωρίζεσθαι, διὰ τὴν τῶν πάντων εἰς αὐτὴν καθολικὴν ἀναφορὰν καὶ συνέλευσιν· καθ' ἣν οὐδεὶς τὸ παράπαν οὐδὲν ἑαυτοῦ τοῦ κοινοῦ διωρισμένος· ἐστὶ· πάντων συμπεσυνούτων ἀλλήλοις καὶ

unam, qua ad ipsum comparantur, habitudinis vim, secum mutuo conspirare ac consentire facit; vi ejus ad unam eandemque motus ac substantie rationem, nihil tum discriminis tum confusionis habentem, aguntur universa; ita ut nulla res ab ulla alia primaria ratione per naturæ motusve distinctionem dissideat ac dirimatur, omniaque omnibus per unam solamque principii ac causæ indissolubilem habitudinem ac custodiam inconfuse cohaereant; ejusmodi existentem, ut omnes, inque omnibus, 494 pro cujusque rei natura consideratas, proprias habitudines seu relationes, antiquet ac obtegit; non ea ratione ut corrumpat tollatque, et ut minime sint, efficiat; sed sui victoria, ac quod superior illis eluceat, ac velut tota partium ratio, sive etiam ipsius causa, totius rationis, appareat; per quam cum tota ipsa ratio, tum ejus totius partes, ut appareant ac sint, sortite sunt, ut quæ totam causam purius altiusque micantem ac præsurgentem obtineant: quæ nimirum (sicut sol potentiori lumine ac clarius micans, stellarum cum naturam, tum lucendi vim), sic illorum, causæ præstantia, velut effectorum obscuret præstantiam. Sic enim comparatum est, ut sicut ex toto partes, sic quoque ex causa, quæ effecta sunt, tum sint proprie, tum ei noscantur; velutque vacantem ac otiosam suam ipsorum proprietatem habeant; cum ea relatione, qua causam respiciunt, comprehensa,

per unam, ut dictum est, ad ipsam habitudinis vim,

Eodem etiam modo sancta Dei Ecclesia, eadem circa nos ac Deus præstare, velut imago ac simulacrum, ipsaque exemplar ac princeps forma, monstrabitur. Cum enim propemodum innumerabiles sint, cum viri, tum feminae atque infantes, genere ac forma nationibusque et linguis ac vitæ instituto atque ætate et animorum propensione, necnon artibus, moribus, studiis, scientiis, dignitatibus, fortunis, vultu, habitu inter se divisi, plurimumque discreti qui ad eam veniunt, atque ab ea regenerationis munus consequuntur, et ut novum spiritu creentur; unam tamen æque omnibus divinam formam ac nuncupationem tribuit, ac elargitur (ut scilicet tum a Christo sint, tum trahant appellationem), unamque pro fidei ratione, simplicem, et quæ scindi ac sejungi non potest, habitudinem; multas, atque adeo numero superiores, 495 quæ in singulis exsint, distinctiones, ne quod sint quidem, cognosci permittentem, dum scilicet omnes in eam generaliter referuntur ac conveniunt: eaque sit, ut nemo prorsus sibi ipse quidquam a comuni sejun-

VARIÆ LECTIONES.

* ἀδιάφορον c. A et Fr.; ἀδιάφορόν τε c. R. 10 τῇ ἀναφορᾷ c. A. R. et Fr. 11 Fr. ἀρχετύπου. 12 παίδων c. R.

etus sit, cunctis nimirum inter se coalescentibus, inque uno simplici ac indiviso fidei munere ac potestate conjunctis. Erat enim omnium, inquit, et anima una⁵; ut tanquam ex diversis membris unum corpus tum esset, tum cerneretur, ipsumque adeo reipsa Christo, qui verum est caput nostrum, dignum; In quo, ait divinus Apostolus, non est masculus neque femina, nec Judæus, nec Græcus, nec circumcisio, neque præputium, neque barbarus, neque Scythia, nec servus, nec liber, sed omnia et in omnibus ipse^h, qui per unam simplicis bonitatis infinitam eandemque sapientissimam vim, in seipso omnia concludit (veluti centram, ex quo pendent rectæ quædam lineæ), secundum unam simplicem ac singularem causam ac potestatem; non sicens ut una cum finibus principia rerum disjungantur, earum ductus ac porrectiones, velut ducta in orbem linea circumscribens: atque eorum quæ sunt, ipsoque auctore sunt facta, distinctiones ad se reducens, ne omnino aliena ac quasi alia aliis insensa essent, unius Dei effecta, ipsoque auctore condita opera, quibus deesset, qua in re, ac ubi, amicitiam et pacem, eandemque inter se rationem ostenderent; inque discrimen adducerentur, ne

cederet. Igitur Dei imago est, sicut dictum est, sancta Dei Ecclesia, eandem prope ac Deus erga fideles unionem præstans, tametsi proprietatibus distincti, diversisque locis oriundi, atque aliis aliisque moribus sint, qui per fidem in ea sunt uniti. Hanc circa rerum essentias unionem operari Deus ipse præsto habet; earum distinctionem, ut ostensum est, qua ad ipsum ut causam et principium ac finem referuntur, ipsique uniantur, tantisper leniens et, ut id ipsum existant, efficiens.

496 CAPUT II.

Quomodo, et quam ratione sancta Dei Ecclesia sit imago mundi ex substantiis, quæ sub aspectum cadunt, et quæ ininspectabiles sunt, constituti atque conflati?

Ecclesia partium altera sacerdotibus ac ministris, altera laicis attributa. Consecratur sacrarium rei sacræ in eo consummatione; vadis, (ipsa navis ecclesie) inchoatione. — Secundum autem alterum sensus spiritualis modum, universi mundi, ex substantiis, quæ in aspectum cadunt, et quæ aspectum fugiunt, constituti, figuram esse ac imaginem aiebat sanctam Dei Ecclesiam; ut quæ scilicet eandem ac ille cum unionem recipiat, tum discretionem. Quemadmodum enim ipsa, cum ædificatione una domus sit; quadam tamen proprietate distinctionem recipit, ejusmodi scilicet, quæ in figura situque consistit, dum dividitur in eum locum, qui solis sacerdotibus ac ministris attributus est, quem sacrarium vocamus; eumque, in quem cunctis

συννημμένων, κατὰ τὴν μίαν ἀπλὴν τε καὶ ἀδιαίρετον τῆς πίστεως χάριν καὶ δύναμιν. Ἦν γὰρ αἰνῶν, φησὶν, ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία· ὡς ἐκ διαφόρων μελῶν, σῶμα ἐν καὶ εἶναι καὶ ὁραῖσθαι, καὶ αὐτοῦ ἡ Χριστοῦ τῆς ἀληθινῆς ἡμῶν κεφαλῆς δυνατὸς ἔστιον· Ἐν ᾧ, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, οὐκ ἔστιν ἄρρεν οὐδὲ θῆλυ, οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἑλλην, οὔτε περιτομὴ οὔτε ἀκροβυστία, οὔτε βάρβαρος οὔτε Ἰκθύνης· οὔτε δούλος, οὔτε ἐλεύθερος· ἀλλὰ πάντα καὶ ἐν πάνσιν αὐτός, ὁ πάντα κατὰ μίαν ἀπλὴν τῆς ἀγαθότητος ἀπειρόσοφον δύναμιν αὐτῷ περικλείων, ὥσπερ κέντρον εὐθεῶν τινων ἐξημμένων αὐτοῦ, κατὰ μίαν ἀπλὴν καὶ ἐνιασίαν αἰτίαν καὶ δύναμιν· τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων τοῖς πέρασιν οὐκ ἔων συναφίστασθαι, κύκλῳ περιγράφων αὐτὸν τὰς ἐκστάσεις¹⁴, καὶ πρὸς αὐτὸν ἄγων τοὺς τῶν ὄντων καὶ ὑπ' αὐτοῦ γενομένων διορισμούς· ἵνα μὴ ἀλλήλων παντάπασιν ἀλλέτρια ἢ καὶ ἐχθρὰ ἂν τοῦ ἐνὸς θεοῦ κτίσματα καὶ ποιήματα· οὐκ ἔχοντα περὶ τί καὶ ὅποι¹⁵ τὸ φιλονεῖν καὶ εἰρηνεῖν καὶ ταυτὸν πρὸς ἄλληλα διδῶσι· καὶ κινδυνεύει αὐτοῖς καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι εἰς τὸ μὴ ὄν μεταπεσεῖν, τοῦ θεοῦ χωριζόμενον.

ipsum id quod sunt a Deo se junctum, eis in nihilum

Εἰκὼν μὲν οὖν ἐστὶ τοῦ θεοῦ, καθὼς εἴρηται, ἡ ἅγια Ἐκκλησία, ὡς τὴν αὐτὴν τῷ θεῷ περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνεργοῦσα ἔνωσιν, καὶ διαφοροὶ τοῖς ἰδιώμασι καὶ ἐκ διαφόρων καὶ τόπων καὶ τρόπων, οἱ κατ' αὐτὴν διὰ τῆς πίστεως ἐνοποιοῦμενοι τύχωσιν ὄντες· ἦν περὶ τὰς οὐσίας τῶν ὄντων ἁσυχνῶς αὐτὸς ἐνεργεῖν πέφυκεν ὁ θεός· τὸ περὶ αὐτὰς διάφορον, ὡς δίδεσθαι, τῇ πρὸς αὐτὸν ὡς αἰτίαν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος, ἀναφορὰς τε καὶ ἐνώσει παραμυθοῦμένους τε καὶ ταυτοποιούμενος.

ΚΕΦΑΛΑ. Β'

Περὶ τοῦ, πῶς, καὶ τίνα τρόπον εἰκὼν ἐστὶ τοῦ ἐξ ἐρωτῶν καὶ ἀοράτων οὐσιῶν ὕψιστος κόσμου ἡ ἅγια τοῦ θεοῦ Ἐκκλησία.

Κατὰ δευτέραν δὲ θεωρίας ἐπιβολὴν, τοῦ σύμπαντος κόσμου τοῦ ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀοράτων οὐσιῶν ὕψιστος, εἶναι τύπον καὶ εἰκόνα, τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἔφασκεν· ὡς τὴν αὐτὴν αὐτῷ καὶ ἔνωσιν, καὶ διάκρισιν ἐπιδεχομένην. Ὅσπερ γὰρ αὕτη κατὰ τὴν οἰκοδομὴν εἰς οἶκος ὑπάρχουσα, τὴν κατὰ τὴν θέσιν τοῦ σχήματος ποιεῖ ἰδιότητα, δέξεται διαφορὰν, διαιρουμένην εἰς τὸν μόνους ἱερεῖς τε καὶ λειτουργοὺς ἀπόκληρον τόπον, ὃν καλοῦμεν ἱερατεῖον· καὶ τὸν πᾶσι τοῖς πιστοῖς λαοῖς πρὸς ἐπίδοσιν ἀνεκτόν, ὃν καλοῦμεν ναόν. Πάλιν μία ἐστὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, οὐ συνδιαιρουμένη τοῖς αὐτῆς μέρεσι, διὰ τὴν αὐτῶν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν διαφορὰν· ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῇ πρὸς τὸ ἐν αὐτῆς ἀναφορᾷ τὰ μέρη, τῆς ἐν τῇ κλήσει διαφορᾷ ἀπολύουσα, καὶ

⁵ Act. iv, 32. ^h Galat. iii, 28; Coloss. iii, 11.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ αὐτός. A. et Fr. ¹⁵ ἐκτάσεις. C. A. Fr. ¹⁶ ὅπου Fr.

ταυτὸν ἀλλήλοις ἄμφοι δεικνύουσα· καὶ θάτερον θα-
τέρῳ κατ' ἐπαλλαγὴν ὑπάρχον, ὅπερ ἐκάτερον θαυ-
τῷ καθέστηκεν ὃν ἀποφαίνουσα· ἱερατεῖον μὲν τὸν
ναὸν κατὰ τὴν δύναμιν, τῇ πρὸς τὸ πέρας ἀποφορᾷ
τῆς μυσταγωγίας λειτουργοῦμενον· καὶ ἑμπλην
ναὸν δὲ ἱερατεῖον, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἰδίας αὐ-
τοῦ ἔχον μυσταγωγίας ἀρχήν, μία δ' ἄμφοιν καὶ
ἡ αὐτὴ διαμένει. Οὕτω καὶ ὁ ἐκ Θεοῦ κατὰ γένεσιν
παρηγμένος σύμπας τῶν ὄντων κόσμος, διαιρουμέ-
νος εἰς τε τὸν νοητὸν κόσμον, τὸν ἐκ νοερῶν καὶ
ἀσωμάτων οὐσιῶν συμπληρούμενον· καὶ τὸν
αἰσθητὸν τοῦτον καὶ σωματικόν, καὶ ἐκ πολλῶν
μεγαλοφυῶς συνυφασμένον εἶδον καὶ ἐκ φύσεων
ἄλλῃ πως ὑπάρχων ἀχειροποίητος· Ἐκκλησία, διὰ
ταύτης τῆς χειροποίητου σοφῶς ὑποφαίνεται· καὶ
ἱερατεῖον μὲν ὡσπερ ἔχων τὸν ὄντιν κόσμον, καὶ ταῖς
ὄντιν προσενεμημένον δυνάμεσι· ναὸν δὲ, τὸν κάτω,
καὶ τοὺς δι' αἰσθήσεως ζῆν λαχοῦσι προσεχωρημέ-
νον.

dammodo non manufacta Ecclesia existat, per
velut quidem sacerarii loco, superum mundum
autem vice, huncce inferum, ac quem adeant ipsis
transigatur.

Πάλιν εἰς ἐστὶ κόσμος τοῖς ἑαυτοῦ μὴ συνδιαβιρου-
μενος μέρεσι· τούγαντιον δὲ, καὶ αὐτῶν τῶν μερῶν
τὴν ἐξ ἰδιότητος φυσικῆς διαφοράν, τῇ πρὸς τὸ ἐν
ἑαυτοῦ καὶ ἀδιάρητον ἀναφορᾷ περιγράφων· καὶ
ταυτοὺν ἑαυτῇ τε καὶ ἀλλήλοις, ἀσυγχύτως ἐναλλὰξ
ὄντας· καὶ θατέρον θατέρον ὅλον ὅλην δεικνύς ἐμ-
βεβηκότα· καὶ ἀμφω ὅλον αὐτὸν-ὡς μέρη ἕνα συμ-
πληροῦντας, καὶ κατ' αὐτὸν ὡς ὅλον μέρη ἐνοσιδῶς
τε καὶ ὁλικῶς συμπληρουμένους. Ὅλος γὰρ ὁ νοητὸς
κόσμος ὅλην τῇ αἰσθητῇ μουστικῇ τοῖς συμβολικοῖς
εἰδείοις τυπούμενος φαίνεται τοῖς ὀφρὶν δυνάμενους·
καὶ ὅλος ὅλην τῇ νοητῇ ὁ αἰσθητὸς γνωστικῶς κατὰ
νοῦν τοῖς λόγοις ἀπλούμενος ἐνυπάρχων ἐστίν. Ἐν
ἐκείνῳ γὰρ, οὗτος τοῖς λόγοις ἐστί· καὶ ἐκεῖνος ἐν
τῷ, τοῖς τύποις· καὶ τὸ ἔργον αὐτῶν ἐν, καθὼς
ἀν εἴη τροχὸς ἐν τῷ τροχῷ, φησὶν ὁ θαυμαστάς
τῶν μεγάλων θεατῆς Ἰεζεχὴλ, περὶ τῶν δύο κό-
σμων, οἶμαι, λέγων. Καὶ πάλιν Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐ-
τοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα
καθορᾶται, φησὶν ὁ θεός Ἀπόστολος. Καὶ εἰ καθ',
ορᾶται διὰ τῶν φαινομένων τὰ μὴ φαινόμενα, καθὼς
γέγραπται, πολλὰ δὴ καὶ διὰ τῶν μὴ φαινομένων
τοῖς θεωρίᾳ πνευματικῇ προσανέχουσι τὰ φαινόμενα
νοηθήσεται. Τῶν γὰρ νοητῶν ἢ διὰ τῶν ὁρατῶν συμ-
βολικῇ θεωρίᾳ, τῶν ὁρωμένων ἐστὶ διὰ τῶν ἀορά-
των πνευματικῇ ἐπιστήμῃ καὶ νόησις. Δεῖ γὰρ τὰ
ἀλλήλων ὄντα δηλοῦναι, πάντως ἀληθεύς καὶ ἀριθί-
λους τὰς ἀλλήλων ἔχειν ἐμφάσεις, καὶ τὴν ἐπ' αὐ-
ταῖς σχέσιν ἀλώθητον.

A fidelibus populis liber patet aditus, quem templum (vovv Græce) dicimus. Rursus autem una est secundum substantiam, modoque existendi, ut quæ non una cum suis partibus dividatur, propter ipsarum inter se partium distinctionem; sed et partes ipsas sui ad unum relatione, a distinctione, quæ in nuncupatione est absolvens, atque ambas inter se idem esse ostendens, alteramque alteri vicissim esse, quod sibi ipsa utraque est (nempe templum potentia sacrarium, quod relatione in finem rei sacræ illud consecratur, vicissimque sacrarium templum, ipsum in actu rei sacræ, quæ in eo peragitur, habens principatum), una atque eadem utrisque perseveret. Sic et qui creatione universus rerum mundus a Deo productus est, dividiturque in mundum intelligibilem, quem mentes incorporeæque substantiæ compleunt; inque hunc sensibis objectum ac corporeum, exque pluribus cum formis tum naturis magnifice contextum; cum alia quo-

hene manufactam sapienter typo designatur; et ut,
habeat, ac supernis potestatibus addictum; templi
pervium, quibus obligit id vite genus, quod sensu

Rursus unus est mundus, nec una cum partibus suis dividitur; contra vero, quam ipsam illæ ex nativa sua proprietate **497** distinctionem habent, relatione ad suam in se unitatem ac indivisionem definiens, tum secum esse, tum invicem vicissim inconfuse unum, ac idem ambos esse; alterumque alterum, ac totum totum inscendere, ambosque totum ipsum tanquam partes unum complere, monstrat, atque in eo ut toto partes uniformiter ac ipsa totius integreque ratione compleri. Totus enim mundus intelligibilis, toto illo qui in sensum cadit mystice symbolicis formis figuratus, iis lucet, quibus ut videant comparatum est; totusque is qui sensu percipitur, in toto illo qui mente intelligitur, scientia ac speculatione animo tenus rationibus simplex incst. In illo enim, noster hic rationibus est; ac ille, in nostro hoc figuris existit: estque unum illorum opus, *ac si rotam in rota* ¹ esse dixeris, ait mirabilis magnarum rerum spectator Ezechiel, cum de duobus puto mundis illi sermo esset, iterumque ait divinus Apostolus: *Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur* ¹. Alqui, si per ea quæ sunt conspicua, ea quæ minime conspicua sunt, conspiciuntur, uti scriptum est; potiori longe ratione per ea quæ non sunt conspicua, ea quæ sunt conspicua, iis intelligantur, qui spiritali contemplationi animum attendunt. Symbolica enim intelligibilium, per ea quæ in aspectum cadunt, contemplatio

sunt, spiritualis scientia ac intelligentia noscitur. is omnino ac perspicuas inter se invicem representa-
seu relationem, nulla ex parte ut integritate minua-

CAPUT III.

Etiam solius mundi, qui in sensum cadit, imaginem esse sanctam Dei Ecclesiam.

Rursusque solius mundi qui in sensum cadit secundum se, ac seorsim spectati, symbolum esse aiebat sanctam Dei Ecclesiam, ut quæ cælum quidem, divinum sacrarium; terram autem, templi decorem obtineat. Similiter autem etiam mundum esse Ecclesiam, qui cælum quidem, sacrario simile, terræ autem ornatum, templo affinem habeat.

498 CAPUT IV.

Quomodo, et qua ratione hominem symbolice referat sancta Dei Ecclesia, ipsamque vicissim ut hominem homo referat.

Rursus etiam secundum spiritualis intelligentiæ modum, hominem esse aiebat sanctam Dei Ecclesiam: quæ animam quidem, sacrarium habeat, mentemque, divinum altare, ac corpus, templum; ut quæ scilicet ejus imago ac similitudo, qui ad imaginem ac similitudinem factus est (hominis scilicet) exsistat. Quæ nimirum per templum, quidem, velut per corpus, moralem prætendat philosophiam; per sacrarium autem, ut per animam, naturalem contemplationem spiritualiter exponat; ac demum per divinum altare, tanquam per mentem, mysticam theologiam proferat. Vicissimque hominem, Ecclesiam mysticam, qui nimirum per corpus tanquam per templum, partem animi agentem, mandata operando, per moralem philosophiam virtutum cultu exhilaret ac perornet, per animam autem, ut sacrarium, eas, quæ ex sensu ducuntur rationes, pure in spiritu, amputata ab eis materia, naturali speculatione per rationem Deo offerat: ac denique per mentem, ut altare, laudatissimum illud quod in penetralibus est, obscuri ignotique clamoris silentium deitatis, per aliud loquax vocalissimumque silentium asciscat; ac, quoad ejus homini concessum est, per mysticam theologiam illi consuescat, talisque fiat, qualem eum esse consentaneum est, qui divina frui præsentia meruit, ejusque longe clarissimis fulgoribus insignitus est.

CAPUT V.

Quomodo, ac quam rursus ratione, animæ seorsim separate, imago sit ac typus sancta Dei Ecclesia.

Neque vero totius hominis, qui ex anima et corpore constituitur (qua scilicet ratione compositus est) posse duntaxat esse imaginem sanctam Dei Ecclesiam, docebat; verum etiam animæ seorsim per rationem consideratæ: quippe qui ex intelligenti et animali facultate universim animam constare siebat, ac vim quidem intelligentem libere ex voluntate 499 moveri; animalem autem uti natura illi comparatum est citra ullam electionem, motumque liberum, ita manere. Rursusque ad intelligentem quidem facultatem spectare, tum contemplandi vim, tum agendi: atque vim quidem contemplandi,

A. ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὅτι καὶ μέντοι τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἐστὶν εἰκὼν, ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

Καὶ αὐτὸς μέντοι τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καθ' αὐτὸν τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν εἶναι σύμβολον, ἔφασκεν· ὡς οὐρανὸν μὲν, τὸ θεῖον ἱερατεῖον ἔχουσαν· γῆν δὲ, τὴν εὐπρέπειαν τοῦ ναοῦ κακτῆμεν. Ὡς οὖτως δὲ καὶ τὸν κόσμον ὑπάρχειν Ἐκκλησίαν· ἱερατεῖον μὲν εἰκόνα τὸν οὐρανὸν ἔχοντα· γῆν δὲ, τὴν κατὰ γῆν διακόσμου.

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Πῶς τε καὶ ποῶ τρόπῳ συμβολικῶς εἰκονίσει τὸν ἀνθρώπον ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία· καὶ αὐτὴ ὡς ἀνθρώπος ὅτι αὐτοῦ εἰκονίζεται.

Καὶ πάλιν κατ' ἄλλον τρόπον θεωρίας, ἀνθρώπου εἶναι τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. Ἐπεὶ· ψυχὴν μὲν ἔχουσαν τὸ ἱερατεῖον· καὶ νοῦν, τὸ θεῖον θυσιαστήριον· καὶ σῶμα, τὸν ναόν· ὡς εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ὑπάρχουσαν τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν γενομένου ἀνθρώπου· καὶ διὰ μὲν τοῦ ναοῦ, ὡς διὰ σώματος, τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν προβαλλομένην· διὰ δὲ τοῦ ἱερατείου, ὡς διὰ ψυχῆς, τὴν φυσικὴν θεωρίαν πνευματικῶς ἐξηγουμένην· καὶ ὡς διὰ νοῦς τοῦ θεοῦ θυσιαστήριον, τὴν μυστικὴν θεολογίαν ἐμβαλνύουσαν. Καὶ ἔμπαινον, Ἐκκλησίαν μυστικὴν τὸν ἀνθρώπον, ὡς διὰ ναοῦ μὲν τοῦ σώματος, τὸ πρακτικὸν τῆς ψυχῆς ταῖς τῶν ἐντολῶν ἐνεργείαις κατὰ τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν ἐναρτέως φαυδρόνοντα· ὡς δὲ ἱερατεῖον δὲ τῆς ψυχῆς τοὺς κατ' αἰσθησιν βίβλους, καθαρῶς ἐν πνεύματι τῆς ὕλης περιτμηθέντας, κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν διὰ λόγου τῷ Θεῷ προσκομίζοντα· καὶ ὡς διὰ θυσιαστήριον τοῦ νοῦς, τὴν ἐν ἀδούτοις πολυύμνητον τῆς ἀφανοῦς καὶ ἀγνώστου μεγαλοφωνίας σιγὴν τῆς θεότητος, δι' ἄλλης λόλου τε καὶ πολυφθόγγου σιγῆς προσκαλούμενον· καὶ ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, κατὰ μυστικὴν θεολογίαν αὐτῇ συγγινώμενον· καὶ τοιοῦτον γινόμενον, οἷον εἰκὼς εἶναι δεῖ τὸν ἐπιδημίας ἀξιοῦντα Θεοῦ, καὶ ταῖς αὐτοῦ παμφαῖσιν ἀγλαῖς ἐνσημανθέντα.

ΚΕΦΑΛ. Ε.

Πῶς καὶ ποῶ τρόπῳ πάλιν τῆς ψυχῆς καθ' αὐτὴν ρουμένης, εἰκόνα τε καὶ τύπος ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία.

Καὶ οὐχ ὅλου μὲν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος κατὰ σύνθεσιν φημι συνεστώτος, εἰκόνα μόνον εἶναι δύνασθαι τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν εἰδῶσκεν· ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς καθ' αὐτὴν τῷ λόγῳ θεωρουμένης. Ἐπεὶ γὰρ ἐκ νοερᾶς καὶ ζωτικῆς δυνάμεως καθολικῶς συνίστασθαι τὴν ψυχὴν ἔφασκε· καὶ τῆς μὲν νοερᾶς ἐξουσιαστικῶς κατὰ βούλησιν κινουμένης, τῆς δὲ ζωτικῆς κατὰ φύσιν ἀπροαιρέτως, ὡς ἔχει, μενούσης. Καὶ πάλιν, τῆς μὲν νοερᾶς εἶναι τὸ τε θεωρητικόν, καὶ τὸ πρακτικόν· καὶ τὸ μὲν θεωρητικόν, καλεῖσθαι νοῦν ἔλεγε· τὸ δὲ πρακτικόν, λόγον· καὶ τῆς μὲν νοερᾶς δυνάμεως

κινήσιον εἶναι τὸν νοῦν· τῆς δὲ ζωτικῆς προνοητικῆς ὑπάρχειν τὸν λόγον· καὶ τὸν μὲν εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι σοφίαν· φημὶ δὲ τὸν νοῦν, ὅταν παντάπασιν ἀτρέπτους ἑαυτοῦ διαφυλάττῃ ¹⁸ τὰς πρὸς τὸν θεὸν κινήσεις· τὸν δὲ λόγον ὡσαύτως φρόνησιν καὶ εἶναι καὶ καλεῖσθαι, ὅταν σωφρόνως τὴν ὁπ' αὐτοῦ κατὰ πρόνοιαν διοικουμένην ζωτικὴν δύναμιν ταῖς ἐνεργείαις συνάσας τῷ νῷ, δείξειεν ἀδιάφορον· τὴν αὐτὴν αὐτῷ καὶ ὁμοίαν δι' ἀρετῆς ἐμφασιν τοῦ θεοῦ φέρουσαν· ἣν καὶ ἐπιμερίζεσθαι τῷ τε νῷ καὶ τῷ λόγῳ φυσικῶς ἔλεγεν· ὡς εἶναι μᾶλλον καὶ συνισταμένην δεικνύσθαι προηγουμένως· τὴν ψυχὴν, ἐκ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὡς νοερὰν τε καὶ λογικὴν· τῆς ζωτικῆς δὲ ἀμφοῖν κατὰ τὸ ἴσον δηλονότι, νοῦ τε καὶ λόγου φημὶ, θεωρουμένης δυνάμεως· οὐδ' ὁπότερον γὰρ τούτων ζωῆς ἀμείρον εἶναι θέμις ἔννοειν, καὶ ὁπ' ἀμφοῖν διελημμένης ¹⁹· δι' ἧς ὁ μὲν νοῦς, ὃν καὶ σοφίαν ἔφαμεν καλεῖσθαι, τῇ θεωρητικῇ ἔξει κατ' ἀπόρρητον σιγὴν τε καὶ γνῶσιν ἐξακολουθεῖ, πρὸς τὴν ἀλήθειαν δι' ἀλήτου τε καὶ ἀκαταλήπτου γνῶσεως ἀγεται· ὁ δὲ λόγος, ὃν ἐκαλέσαμεν φρόνησιν, τῇ πρακτικῇ ἔξει σωματικῶς κατ' ἀρετὴν εἰς τὸ ἀγαθὸν διὰ πίστεως καταλήγει· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ἡ ἀληθὴς τῶν τε θείων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιστήμη συνίστηκε πραγμάτων· ἡ ὅντως ἀπαισιος γνῶσις, καὶ πάσης τῆς κατὰ Χριστιανούς θειοτάτης φιλοσοφίας πέρας.

ambobus vera cum divinarum, tum humanarum rerum consistit scientia; vera scilicet illa, ac sine errore notitia, quaeque divinisimae omnis Christianorum philosophiae terminus finisque existat.

Καὶ σαφέστερον περὶ τούτων εἰπεῖν· τῆς ψυχῆς, C τὸ μὲν ἔλεγε εἶναι θεωρητικὸν, καθὼς εἴρηται· τὸ δὲ, πρακτικὸν, καὶ τὸ μὲν θεωρητικὸν ἐκάλει νοῦν· τὸ δὲ πρακτικὸν, λόγον· ὡς· πρῶτας δηλαδὴ δυνάμεις τῆς ψυχῆς· καὶ πάλιν τὸν νοῦν, σοφίαν· τὸν δὲ λόγον, φρόνησιν, ὡς πρῶτας ἐνεργείας. Διεφοδικῶς δὲ πάλιν, τῆς ψυχῆς ἔρασκεν εἶναι, κατὰ μὲν τὸ νοερὸν, τὸν νοῦν, τὴν σοφίαν, τὴν θεωρίαν, τὴν γνῶσιν, τὴν ἀλήστον γνῶσιν· τούτων δὲ τέλος εἶναι τὴν ἀλήθειαν· κατὰ δὲ τὸ λογικόν, τὸν λόγον, τὴν φρόνησιν, τὴν πράξιν, τὴν ἀρετὴν, τὴν πίστιν· τούτων δὲ τέλος εἶναι τὸ ἀγαθόν. Τὴν ἀλήθειαν δὲ καὶ τὸ ἀγαθόν, τὸν θεὸν ἔλεγε δηλοῦν· ἄλλα τὴν μὴ ἀλήθειαν, ὅταν ἐκ τῆς οὐσίας τὸ θεῖον σημεῖσθαι δοκῇ· ἀπλοῦν γάρ, καὶ μόνον, καὶ ἓν, καὶ ταυτὸν, καὶ ἀμερὲς, καὶ ἀτρέπτου, καὶ ἀπαθὲς πρᾶγμα ἡ ἀλήθεια καὶ ἀάθητον, καὶ παντελῶς ἀδιάστατον· τὸ δὲ ἀγαθόν, ὅταν ἐκ τῆς ἐνεργείας. Εὐδεργητικὸν γάρ τὸ ἀγαθόν, καὶ προνοητικὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ πάντων, καὶ φρουρητικόν· ἀπὸ τοῦ ἀγαν ²⁰ εἶναι, ἢ τεθεῖσθαι, ἢ θέειν ²¹, κατὰ τὴν τῶν ἐτυμολογούντων δόξαν, πᾶσι τοῖς οὖσι τοῦ εἶναι καὶ διαμένειν καὶ κινεῖσθαι· χαριστικόν ²².

nibus disjungi possit), bonum autem, cum ex operatione. Bonum enim ejusmodi est, ut benefaciat, atque iis quae ex ipso sunt prospiciat, conservetque ea ac tueatur; hinc Graecis dictum ἀγαν, quod est ἀγαν εἶναι, ἢ τεθεῖσθαι, ἢ θέειν nos dicamus, valde esse, vel fixum esse, vel currere (ut li opi-

VARIAE LECTIONES.

¹⁸ διαφυλάττει c. A. ¹⁹ διελημμένης c. A. ²⁰ καὶ τῷ ἀγαν c. A. et Fr. ²¹ θέειν c. A. ²² Fr. Ἐστὶ γὰρ καὶ εὖ ἐστὶ καὶ ἀεὶ ἐστὶν ὧν πάντων πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπάρχει χαριστικόν. Est enim, est bene et semper est, quae omnia cunctis rebus praebet.

A mentem dicebat appellari; agendi autem vim, vocari rationem. Ac mentis quidem partium esse, ut intelligendi facultatem moveat; rationis vero, ut facultati vitali, seu animali provideat: atque alterum quidem tum esse, tum appellari sapientiam (mentem scilicet, tum, cum motus quibus in Deum fertur immobiles omnino servarit), ac similiter rationem tum esse, tum appellari prudentiam, quando vim animalem, quam propensiore in eam cura regit, prudenter operationibus copulans, nullo a mente discrimine abjungi ostenderit, nimirum eandem cum ipsa per virtutem, delatis ferentem speciem: quam etiam ad mentem pariter ac rationem naturaliter dicebat spectare, ut magis esse, primoque ex mente ac ratione, tanquam intelligendi ac rationis vi praedita, anima ostendatur consistere, ita scilicet ut in utraque ex aequo (mente nimirum ac ratione) vitae facultas, seu animalis consideretur (necesse enim utrumvis horum vite expers cogitare) ac penes utraque dividatur: per quam, mens quidem (quam diximus vocari sapientiam) contemplationis habitu, arcant cum silentii, tum scientiae vi simplicitate protracta, per scientiam nulla unquam oblivione delendam aut intermorituram, ad veritatem ducitur; ratio autem (quam prudentiam appellavimus) actionis habitu, corporaliter praestando virtutem, in bonum desinit per fidem: ex quibus

Anima primae vires, et operationes, ac secundae. Deus actuum animae finis, ut, verum bonum; vocis ἀγαν interpretatio. — Atque ut apertius de his loquar, animae partem alteram dicebat esse contemplandi vim, sicut dictum est; alteram, vim agendi: ac quidem contemplandi vim, seu speculandi, appellabat mentem; vim autem agendi, rationem, tanquam scilicet animae primas facultates: atque iterum mentem, sapientiam; rationem vero, prudentiam, velut primas operationes. Rursus vero fusius explicando, ad animam spectare dicebat, qua parte 500 est intelligens, mentem, sapientiam, contemplationem, scientiam, nulla oblivione delendam jugemque scientiam; horum autem finem, esse veritatem: qua parte autem est rationalis,

D rationem, prudentiam, actionem, virtutem, fidem; horum vero bonum, esse finem. Porro veritatem, bonumque, Deum sicebat significare; hoc tamen discrimine, ut tum quidem veritas Deum significet, cum is ex essentia designari videtur (est enim veritas quid simplex ac singulare, unumque ac idem quod indivisibile, immutabile, impatibile, indelebile sit, nullisque omnino intervalis aut dimensionibus disjungi possit), bonum autem, cum ex operatione. Bonum enim ejusmodi est, ut benefaciat,

nantur qui veram nominum rationem inquirunt, sic nempe comparatum, ut rebus omnibus esse, consistere ac moveri tribuat.

Anima, Deique conjugationes. Decas mystica spiritalis psalterii. — Quas ergo in anima intelligimus quinque conjugationes, circa unicam illam, quæ Deum significat, versari aiebat. Conjugationes autem in præsentiarum voco, mentem et rationem, sapientiam et prudentiam, contemplationem et actionem, scientiam et virtutem, scientiam quam nulla inobscurabit oblivio jugemque et fidem. Conjugationem autem quæ Deum significet, veritatem ac bonum; quibus dum anima progressu movetur, universorum Deo unitur; quæ per firmum scilicet, ac stabilem, immobilemque in eo quod honestum sit, liberæ voluntatis habitum, ejus essentiae ac operationis immutabilitatem ac beneficentiam imitetur. Et, ut horum exiguum quamdam, commodam tamen observationem deciscam: hæc fortasse est divinarum chordarum decas, ejus, quod mente intelligitur, psalterii animæ, rationem habens spiritui insonantem per aliam beatam mandatorum decadem, perfectosque atque concinnos ac numerosos sonos, quibus Deus laudatur, intelligibili concentu edens; ut scilicet ego, quænam sit ejus decadis ratio, quæ canit, et quæ canitur, intelligam; atque ut decas decadi mystice unita ac copulata, Jesum quidem Deum meum ac Salvatorem, per me qui salutis munus consequar, completum, ad se reducat, semper plenissimum, nec unquam valentem **501** excedere; me vero hominem mirabiliter mihimetipsi restituat; imo potius Deo, cui id quod sum acceptum fero, et ad quem festino, ut beatitudo olim desiderata demum consequatur. Eam rem cui nosse concessum est, eo quod eorum quæ dicuntur periculum fecerit, omnino ipsa jam perspicue edoctus experientia, suam ipsius dignitatem intelliget, qua nimirum ratione, id quod est ad imaginem, imagini reddatur; quomodo principi formæ honor habeatur; quænam sit virtus mysterii nostræ salutis, ac cujus gratia Christus mortuus sit: quo item rursus modo in eo manere possimus, et ipse in nobis, quemadmodum dixit; ac quomodo *Rectum sit verbum Domini, et omnia opera ejus in fide*. Verum ad orationis seriem stylum

Dicebat enim mentem sapientia motam ad contemplationem venire; contemplatione media, ad scientiam; per scientiam, ad eam scientiam quam nulla obscurat oblivio ac jugis perseveret: hujusmodique scientiæ ope, ad veritatem, in qua mens motus terminum habet, illius cum essentia tum potentia, habituque ac operatione seu actu circumscriptis.

Motus circa Deum perennis, et terminatus. —

Dicebat enim sapientiam esse mentis facultatem, seu potentiam, ipsamque adeo mentem potentia sapientiam esse; contemplationem, habitum; scientiam, operationem; scientiam illam jugem ac

sic nempe comparatum, ut rebus omnibus esse,

A Τὰς οὖν περὶ τὴν ψυχὴν νοούμενας πέντε συζυγίας περὶ τὴν μίαν τὴν τοῦ Θεοῦ σημαντικὴν συζυγίαν ἔλεγε καταγίνεσθαι. Συζυγίαν δὲ φημι νῦν τὸν νοῦν καὶ τὸν λόγον· τὴν σοφίαν καὶ τὴν φρόνησιν· τὴν θεωρίαν καὶ τὴν πράξιν· τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀρετὴν· τὴν ἀληστον γνῶσιν καὶ τὴν πίστιν. Τὴν δὲ τοῦ Θεοῦ σημαντικὴν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν· αἷς κατὰ πρόθεσιν ἢ ψυχὴ κινουμένη, τῷ Θεῷ τῶν ὅλων ἐνοῦται, μιμουμένη αὐτοῦ τῆς οὐσίας καὶ τῆς εὐεργετίας τὸ ἀτρεπτον καὶ ἐνεργητικόν, διὰ τῆς ἐν τῷ καλῷ παγίας καὶ ἀμεταβάτου κατὰ τὴν προαίρεσιν ἔξεως. Καί, ἵνα τοῦτον ⁵¹ μικρόν τι μέγα θεώρημα πρόσφορον, τάχα αὕτη ἐστὶν ἡ θεὰ δεκάς τῶν χορδῶν τοῦ κατὰ ψυχὴν νοητοῦ ψαλτηρίου· ἢ τὸν λόγον ὑπερχοῦντα τῷ πνεύματι, διὰ τῆς ἀλλῆς τῶν ἐντολῶν μακαρίας δεκάδος ἔχουσα, καὶ τοὺς ἐντελεῖς τε καὶ ἀρμονίους, τοὺς ἑμμελεῖς νοητῶς ἀποτελούσα φθόγγους, δι' ὧν ὑμνεῖται ὁ Θεός· ἵν' ἐγὼ μάθω, τίς ὁ τῆς ἀδούσης, καὶ τῆς ἀδόμητης δεκάδος ὁ λόγος· καὶ πῶς δεκάδι δεκάς μυστικῶς ἐνοούμενη τε καὶ συναπτομένη, Ἰησοῦν μὲν τὸν ἐμὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα συμπληρωθέντα δι' ἐμοῦ σωζομένου, πρὸς ἑαυτὸν ἐπαγγέλει τὸν διὰ πληρέστατον, καὶ μηδέποτε ἑαυτοῦ ἐκστῆναι δυνάμενον· ἐμὲ δὲ τὸν ἀνθρώπον θαυμαστῶς ἑαυτῷ ἀποκαθίστησι· μάλλον δὲ Θεῷ, παρ' οὗ θείναι λαθὼν ἔγω, καὶ πρὸς ὃν ἐπαίγομαι, πῶς ῥῶσιν τὸ εὖ εἶναι προσλαβεῖν ἐφιέμενος. Ὅπερ ὁ γινῶναι δυναθεὶς, ἐκ τοῦ παθεῖν τὰ λεγόμενα, εἰσεται πάντως γνωρίσας ἥδη κατὰ τὴν πείραν ἐναργῶς τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα· πῶς ἀποδίδοται τῇ εἰκόνι τὸ κατ' εἰκόνα ⁵²· πῶς τιμάται τὸ ἀρχέτυπον· τίς τοῦ μυστηρίου τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἡ δύναμις, καὶ ὅπερ τίνος Χριστοῦ ἀπέθανε· πῶς τε πάλιν ἐν αὐτῷ μέναι δυνάμεθα, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, καθὼς εἶπε· καὶ πῶς ἔστιν ἐνθὺς ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει. Ἄλλ' ἐπαγγαγμένον πρὸς τὸν εἰρμὸν τοῦ λόγου τὸν λόγον, τοῦτοις περὶ τούτων ἀρχαῖσθέντες,

quo item rursus modo in eo manere possimus, et ipse in nobis, quemadmodum dixit; ac quomodo *Rectum sit verbum Domini, et omnia opera ejus in fide*. Verum ad orationis seriem stylum

reducamus, atque hæc hæc dicta sint.

Τὸν γὰρ νοῦν διὰ τῆς σοφίας ἐφασκε κινούμενον, εἰς θεωρίαν ἵνα· διὰ δὲ τῆς θεωρίας, εἰς γνῶσιν· διὰ δὲ τῆς γνῶσεως, εἰς τὴν ἀληστον γνῶσιν· διὰ δὲ τῆς ἀληστοῦ γνῶσεως, εἰς τὴν ἀλήθειαν· περὶ ἣν ὁ νοῦς ὅρον τῆς κινήσεως ἀέχεται, περιγραφομένη αὐτῷ τῆς τε οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ τῆς ἔξεως καὶ τῆς ἐνεργείας.

Νοῦ γὰρ ἔλεγε δύναμιν εἶναι τὴν σοφίαν, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν νοῦν δύναμις σοφίαν· τὴν δὲ θεωρίαν, ἔξιν· τὴν δὲ γνῶσιν, ἐνεργείαν· τὴν δὲ ἀληστον γνῶσιν, σοφίαν τε καὶ θεωρίαν καὶ γνῶσιν· ἔχουν δυνάμει καὶ ἔξεως καὶ ἐνεργείας· τὴν περὶ

¹ Psal. cxliii, 9. ² Joan. xv, 4. ³ Psal. xxxiii, 4.

VARIÆ LECTIONES.

⁵¹ Fr. τούτοις. ⁵² Hæ Gregorii voces.

τὸ γνωστὸν τὸ ὑπὲρ πάντων τὴν γνώσιν ἀκατάληκτον καὶ ἐκτικὴν ἀσκησιῶσαν· ἥς πέρας ἐστίν, ὡς ἀλάθητον γνωστὸν, ἡ ἀλήθεια· ὅ καὶ θαυμάζειν δεῖον· πῶς τὸ ἀληθὲς λήγει περιγραφόμενον; ἡ δὲ οὐδὲν ὡς Θεῷ τῇ ἀληθείᾳ παρατούμενον; Θεὸς γὰρ ἡ ἀλήθεια, περὶ ὃν ἀκατάληκτος τε καὶ ἀλήθως κινούμενος ὁ νοῦς, λήγειν οὐκ ἔχει ποτὲ τῆς κινήσεως, μὴ εὐρίσκων πέρας ἐνθα μὴ ἐστὶ διάστημα. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν μέγεθος τῆς θείας ἀπειρίας, ἀποσὸν τι ἐστὶ καὶ ἀμυρὰ καὶ παντελὺς ἀδιάστατον καὶ τὴν οὐρανὸν πρὸς τὸ γνωστὸν, ὅ τι ποτὲ ἐστὶ κατ' οὐρανόν, φθάνουσιν αὐτὸν οὐκ ἔχον κατὰληψιν. Τὸ δὲ μὴ ἔχον διάστημα ἢ κατὰληψιν καθ' ὅτι οὐκ ἐστὶ τινὲς περατόν.

infinitalis magnitudo, molis expertus est, nec dividi potest, ac omni prorsus dimensione caret, nec ullam comprehensionem ipsam attingentem habet, ut noverimus ullo modo quid tandem per essentialiam est. Porro, **502** quod nullam dimensionem habet, nec ullo modo potest comprehendere, nulli permeabile est.

Τὸν δὲ λόγον ὡσαύτως διὰ τῆς φρονήσεως κινούμενον, εἰς τὴν πρᾶξιν εἶναι· διὰ δὲ τῆς πράξεως, εἰς ἀρετὴν· διὰ δὲ τῆς ἀρετῆς εἰς τὴν πίστιν, τὴν ὄντως βεβαίαν καὶ ἀπικτηνὸν τῶν θεῶν πληροφορίαν· ἣν πρῶτην ἔχον δύναμις κατὰ τὴν φρόνησιν ὁ λόγος, ὑστερον ἐνεργεῖα κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐπιτελείνται, διὰ τὴν ἐν' ἔργων, ¹¹ φανέρωσιν. Ἡ γὰρ χωρὶς ἔργων πίστις νεκρὸν ¹² ἐστὶ, καθὼς γέγραπται· πᾶν δὲ νεκρὸν καὶ ἀνεργητὸν, οὐκ ἂν ποτὲ τις εὖ φρονῶν τοῖς καλοῖς ¹³· εἶναι θαρσύνειν εἰπεῖν ἐνάρθμον. Διὰ δὲ τῆς πίστεως εἰς τὸ ἀγαθόν, περὶ ὃ δέχεται τέλος, παύσμενος τῶν οικείων ἐνεργειῶν ὁ λόγος, περιγραφόμενης αὐτοῦ τῆς τε δυνάμεως καὶ τῆς ἔξεως καὶ τῆς ἐνεργείας.

Λόγου γὰρ ἔφασκον ¹⁴ εἶναι δύναμιν τὴν φρόνησιν· καὶ αὐτὸν εἶναι δύναμις τὸν λόγον, φρόνησιν· ἔξιν δὲ, τὴν πρᾶξιν· ἐνεργεῖαν δὲ, τὴν ἀρετὴν· τὴν δὲ πίστιν φρονήσεως τε καὶ πράξεως καὶ ἀρετῆς, ἡγουν δυνάμειος ἔξεως τε καὶ ἐνεργείας ἐνδιδάσκον πᾶσιν καὶ ἀναλλοίωτον· ἥς πέρας ἔσχατόν ἐστι τὸ ἀγαθόν, περὶ ὃ καταλήγων τῆς κινήσεως ὁ λόγος παύεται. Θεὸς γὰρ ἐστὶ τὸ ἀγαθόν, ὃ πέφυκε πᾶσα καὶ παντὸς λόγου παρατούσθαι δύναμις. Πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον τοῦτον ἑκάστον κατορθοῦται, καὶ εἰς ἐνεργεῖαν ἀγεται· καὶ τίνα τοῦτον ἑκάστῳ ἡτανεῖται, ἢ προσκείσεται, καὶ ἐπὶ πόσῳ, διαίρειν τε καὶ λήγειν, οὗ τῆς παρούσης ἐστὶν ὑποθέσεως· πλὴν τοῦ, ὅσον γινώσκουσιν, ὅτι πᾶσα ψυχὴ ἡνίκα διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς οικείας φιλοπονίας καὶ σπουδῆς ἀλλήλοις ταῦτα συνάφει τε καὶ ἰσουργησαὶ δυνήσῃ· τὸν λόγον φησὶ τῷ νῷ, καὶ τῇ σοφίᾳ τὴν φρόνησιν, καὶ τῇ θεωρίᾳ τὴν πρᾶξιν, καὶ τῇ γνώσει τὴν ἀρετὴν, καὶ τῇ ἀλήθειᾳ γνώσει τὴν πίστιν, οὐδενὸς ἐλαττωμένου πρὸς τὸ ἕτερον ἢ πλεονάζοντος, πάσης αὐτοῖς περικοπίσεως ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως· καὶ, ἵνα συνελὼν εἴπω, μονάδα τὴν ἐαυτοῦ τῆς δεκάδα ποιῇσαι· ¹⁵ ἐνηκαῦτα καὶ αὐτὴ τῷ Θεῷ

¹¹ Jac. II, 20.

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ Fr. ἐν' ἔργοις. ¹² Fr. νεκρά. ¹³ Nempe bonis perfectis et absolute. ¹⁴ Fr. ἐργατικὴ δύναμις.

quam nulla infuscat oblivio, sapientiae, contemplationis, scientiae; siue potentiae, habitus actusque et operationis circa rem noscendam omni longe scientia superiorem, quae nunquam desinat, ac habitu sit, jugis motus agitationem, ejus terminus, veritas est, tanquam quae perpetuo scienda objecta sit. Quod et jure admirationem habeat; quomodo quod nulla oblivione infusari potest, ac perpetuum est, circumscriptum desinat. An non ulique ideo, quod Deus veritas illi terminus existat? Veritas namque Deus est, circa quem mens incessanter jugique motu agitata, nunquam cessare potest, nullum inveniens motus terminum, ubi nulla distantia ac spatium est. Admiranda enim divinae

B Similiter rationem prudentia motam ad actionem venite; per actionem ad virtutem, per virtutem ad fidem, firmam illam revera ac inoffensam divinorum certitudinem: quam primam ratio per prudentiam potentia habens, actu postea per virtutem ostendit, qua operibus manifestam facit. Nam *fides quae sine operibus est, quid mortuum est*, uti scriptum est. Quidquid autem mortuum ac otiosum est, nemo nunquam sanae mentis inter ea quae honesta sunt dixerit numerandum esse. Per fidem autem ad bonum, in quo ratio finem accipit, quiescens a suis operationibus, ejus nempe tum facultate tum habitu tumque operatione circumscriptis.

C Rationis enim facultatem dicebat esse prudentiam; ipsamque rationem potentia prudentiam esse; habitum, actionem; operationem, virtutem; virtutem, fidem; fidem denique, prudentiam, actionis, virtutis, siue potentiae, habitus ac operationis, firmam animo, nullaque varietate nutantem constantiam, ejus ultimus finis bonum est; in quo omnis ac ejusque rationis vis suapte natura terminum accipit. Quomodo autem, ac qua ratione horum quodlibet praestetur regne ipsa efficiatur; ac quatenam cuique horum adversentur, vel sint affinia, quantumque, cum dividere, tum pronuntiare, haud praesentis instituti est, exceptio duntaxat ut noverimus fore, ut omnis anima, cum per gratiam sancti Spiritus, suumque ipsa laborem ac diligentiam haec alia aliis jungere potuerit ac conserere; rationem scilicet menti nectere, sapientiae prudentiam, contemplationi actionem, scientiae virtutem, jugi illi ac indelebili scientiae fidem apponere; ita sane ut nihil horum praeter altero deficiat, aut abundet, omni excessu atque defectu ab eis amputato, et, ut summa dicam, suam unitatem decadem fecerit: tunc quoque ipsa Deo

verò ac bono, unique ac soli unistur, pulchra pariter ac insignifica, præclareque (quoad ejus fieri potest) illi similis, generalium quatuor virtutum complemento effecta: quæ nimirum, divinam quæ in anima est decadem significant, beatamque aliam mandatorum decadem contineant. Quaternio enim, decas est potentia, ab unitate secundum progressum serie quadam **503** composita. Rursusque eadem, unitas est, per coitionem bonum monadice (id est singulari una ratione) continens, divinæque operationis simplicitatem ac indivisibilitatem in seipsa indivise divisam ostendens; quibus anima, quod proprium est, strenue ac constanter bonum tutando, quod alienum, fortiter ut malum rejecit; ut quæ mente, probe ex ratione composita, polleat; sapientia, prudentia ornata; contemplatione, actione; scientia virtuti conjuncta; demumque perpetua illa ac indelebili fidelissima simulque invariabili scientia; ac velut quæ causis, effecta; facultatibusque, operationes solerter conjunctas, Deo obtulerit; horumque præmio, simplicitatis efficitricem deificationem retulerit.

Est enim ratio mentis operatio ac manifestatio, velut scilicet causa, effectus sapientiæ prudentiæ, contemplationis actio, scientiæ virtus, jugisque illius ac indelebilis scientiæ fides; ex quibus illa animo reposita interiorque ad veritatem bonumque (nempe Deum) procreatur affectio; quam didebat esse divinam scientiam, omnique errore vacantem notitiam et dilectionem et pacem; in quibus, ac per quas deificatio est: scientiam quidem Græce ἐπιστήμην, velut complementum ejus omnis notitiæ, quam de Deo ac divinis homines assequi valent, virtutumque inviolabilem complexionem: notitiam, Græce γνῶσιν, ut quæ veritatem sincere inscendens, deitatis experimentum quantum satis sit, præbeat: dilectionem, ut quæ tota secundum affectum, divinæ totius dulcedinis particeps existat; pacem denique, ut cui eadem atque Deo usu veniant, efficiatque ut et his qui secundum ipsam meruerint afflicti, eadem ipsa eveniant. Siquidem enim deitas penitus immobilis est, ut cui nihil illa ex parte molestiam faciat. (Quid enim ad illius speculam aptumque evadat?) pax autem inconcussa est, ac immobilis firmitas: ad hæc vero et lætitia, quam nulla inturbet molestia; nam et cuius animæ divina usa veniunt, quæ divinam eam pacem nancisci meruerit? quippe quæ nedium vitii et ignorantie, mendaciæ ac nequitie, quæ malo virtuti, scientiæ, veritati ac bono contraria, innaturalibus animæ motibus seu stolones quidam adnascuntur; sed jam ipsius quoque virtutis ac scientiæ, veritatis ac bonitatis, quæ ipsi novimus, (pace verbi dixerim) fines transgredi sit, ac supra quam **504** verissimo, perquamque optimo Dei cubili, juxta illius verissimam promissionem, arcana quadam ac ignota ratione insederit:

Ἀληθινῶς τε καὶ ἀγαθῶ, καὶ ἐνὶ καὶ μόνῳ ἐνωθήσεται· καλὴ τε καὶ μεγαλοπρεπής, καὶ αὐτῇ [κατὰ τὸ ἐφικτὸν] ἐμπερὲς γενομένη, τῇ συμπληρώσει τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν· τῶν δηλωτικῶν μὲν τῆς κατὰ ψυχὴν θείας δεκάδος, περιεκτικῶν δὲ τῆς ἄλλης τῶν ἐντολῶν μακαρίας δεκάδος. Δεκάς γὰρ δύναμις ἐστὶν ἡ τετράς, ἀπὸ τῆς μονάδος εἰρημῶ κατὰ πρόθεον συντιθεμένη. Καὶ πάλιν μονὰς ἡ αὐτὴ, κατὰ σύνθεον τὸ ἀγαθὸν μοναδικῶς περιέχουσα, καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀμερὲς τῆς θείας ἐνεργείας, ἐφ' ἑαυτῆς ἀμῆτιως μαμαρισμένον δεικνύουσα· αἷς, τὸ μὲν οὐκ αἰὶν εὐθύνως ἀπεργασίαν τῆ ψυχῆ διετήρησεν· τὸ δὲ ἀλλότρινον ἀνδρικῶς ὡς πονηρὸν ἀπερρίπτει· ὡς νοῦν ἐλόγον ἔχουσα, καὶ σοφίαν ἐμψύχουσα, καὶ θεωρίαν ἐμπράκτων, καὶ γνῶσιν ἐνάρατον, καὶ τὴν ἐν' αὐταῖς ἀληστον γνῶσιν, πιστοτάτην θεοῦ καὶ ἀμετάπτωτον· καὶ ὡς τοῖς αἰτίοις τὰ αἰτιατὰ, καὶ ταῖς δυνάμεισι τὰς ἐνεργείας σωφρονῶς συντηρμένης, θεῷ προσκομισάσα· καὶ ἀντιλαβούσα τοῦτον τὴν ποιητικὴν τῆς ἀπλότητος θέου.

Ἡ ἐνέργεια γὰρ ἐστὶ καὶ φανέρωσις· τοῦ μὲν νοῦ, ὁ λόγος, ὡς αἰτίας αἰτιατόν· καὶ τῆς σοφίας ἡ φρόνησις, καὶ τῆς θεωρίας ἡ πρᾶξις, καὶ τῆς γνῶσεως ἡ ἀρετὴ, καὶ τῆς ἀλήθου γνῶσεως ἡ πίστις· ἐξ ὧν ἡ ἐνδιάθετος πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν, φημι δὲ τὸν θεόν, σχέσις δημιουργεῖται· ἣν ἐφασκεῖ εἶναι θεῶν ἐπιστήμην, καὶ γνῶσιν ἀπταιστον, καὶ ἀγάπην καὶ εἰρήνην, ἐν αἷς καὶ δι' ὧν ἡ θέωσις· τὴν μὲν [ἐπιστήμην] ὡς συμπληρώσιν πάσης τῆς ἐφικτῆς ἀνθρώποις περὶ θεοῦ καὶ τῶν θεῶν γνῶσεως, καὶ τῶν ἀρετῶν περιοχὴν ἀπταιστον· τὴν δὲ [γνῶσιν], ὡς ἐπιδοσὴν γνησίως τῇ ἀλήθειᾳ, καὶ πείραν τοῦ θεοῦ διαρκῆ παρεχομένην· τὴν δὲ [ἀγάπην] ὡς ὅλης τοῦ θεοῦ κατὰ διάθεσιν, ἢ μὲν μετέχουσαν τῆς τερπνάτης· τὴν δὲ [εἰρήνην], ὡς τὰ αὐτὰ τῷ θεῷ πάσχουσαν, καὶ πάσχειν τοὺς κατ' αὐτὴν ἀνωθέτως γενέσθαι παρασκευάζουσαν. Εἰ γὰρ τὸ θεῶν πανταλὸς ἀκίνητον, ὡς τὸ διαχλῶν κατ' ὅριον οὐκ ἔχον. (Τί γὰρ καὶ τὸ φθάνον ἐστὶ τὴν ἐκείνου περιωπὴν;) ἡ δὲ εἰρήνη, σταθερότης ἐστὶν ἀκλόνητος καὶ ἀκίνητος· πρὸς δὲ, καὶ ἀνενόχλητος εὐφροσύνη· ἀρα τὰ θεῶν οἱ πάσχει· καὶ πᾶσα ψυχὴ, ἡ τὴν θεῶν καταβιωθεῖσα κομισάσθαι εἰρήνην· ὡς μὴ μόνον κακίας καὶ ἀγνωσίας, ψεύδους τε καὶ πονηρίας, τῶν τῇ ἀρετῇ καὶ γνῶσει, τῇ τε ἀληθείᾳ καὶ τῷ ἀγαθῷ ἀντικειμένων κακίων, ἀλλ' αἷς παρὰ φύσιν τῆς ψυχῆς κινήσεις παρυφίστανται· ἀλλ' ἤδη καὶ ἀρετῆς αὐτῆς καὶ γνῶσεως, ἀληθείας τε αὐ καὶ ἀγαθότητος τῶν ἡμῖν διεγνωσμένων τοὺς ὅρους, εἰ θέμις εἶπαι, ὑπερβῶσα, καὶ τῇ ὑπερβαλῆσται τῇ καὶ ὑπεραγῶν κοίτῃ τοῦ θεοῦ, κατὰ τὴν ἀφυσόστατην αὐτοῦ ἐπαγγελίαν, ἀερίτως τε καὶ ἀγνώστως ἑαυτὴν κατενώσασα· ὡς μηδὲν τῶν διόχλειν αὐτῇ περὶ κούτων λοιπὸν ἔχουσα φθάνον αὐτῆς τὴν ἐν θεῷ κρυφύτητα· καὶ ἣν μακαρίαν καὶ παν-

VARIE LECTIONES.

²⁷ Fr. ἀρα τὰ θεῶν πάσχει.

αγίαν κοίτην, τὸ φρικτὸν ἐκείνο τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἐνώτητος μυστηρίου ἐπιτελεῖται· δι' οὗ πᾶς σὰρξ καὶ ἐν πνεῦμα, ὃ τε θεὸς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ψυχὴν ²⁹, καὶ ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν θεὸν γενησεται· ὡς πῶς αὖ ³⁰. Χριστὲ, βαυμάτω τῆς ἀγαθότητος, οὐ γὰρ ἀνυμνεῖσαι φάναι τοιμήσω, ὃ μήτε πρὸς τὸ θαυμάζειν ἀξίως ἀρκοῦσαν ἔχον τὴν δύναμιν· Ἐσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· τὸ δὲ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Καὶ πάλιν· Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν πνεύμα ἔσται.

existiam: Erunt enim duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo, et in Ecclesia, inquit divinus Apostolus. Et iterum:

Οὕτω γοῦν ἐνοσιδῇ γενομένην ψυχὴν, καὶ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν θεὸν συναγαθίσαν, οὐκ ἔσται ὁ εἰς πολλὰ κατ' ἐπίνοιαν αὐτὴν ἐτι καιρῶν λόγος, τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ καὶ ἐνὶ λόγῳ τε καὶ θεῷ κατασταμμένῃ τὴν κεφαλὴν· ἐν ᾗ κατὰ μίαν ἀπερυνότητον ἀπλόγηται πάντες οἱ τῶν ὄντων λόγοι· ἐνοσιδῶς καὶ εἰς καὶ ὁρεσθήσασιν, ὡς δημιουργῶ τῶν ὄντων καὶ ποιητῇ· ᾧ ἐνατενίζουσα, οὐκ ἐκτὸς αὐτῆς ὄντι, ἀλλ' ἐν ἑλῃ ὄντι, κατὰ ἀπλὴν προσβολὴν εἰσεται καὶ αὐτὴ τοῖς τῶν ὄντων λόγοις καὶ τὰς αἰτίας, δι' οὓς τυχὸν πρὶν νομφανθῆναι τῷ λόγῳ καὶ θεῷ ταῖς διακριτικαῖς ὀπήγετο μεθόδοις· σωστικῶς τε δι' αὐτῶν καὶ ἐναρμυνῶς πρὸς αὐτὸν φερομένην, τὸν παντὸς λόγου καὶ πάσης αἰτίας περιεκτικὸν τε καὶ ποιητὴν.

Ἐπειδὴ ταῦτα τοῖσιν τῆς ψυχῆς εἰδόν, ὡς ἔφαμεν, κατὰ νοῦν μὲν ἐχούσης δυνάμει τὴν σοφίαν, ἐκ δὲ τῆς σοφίας τὴν θεωρίαν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν γνῶσιν· ἐκ δὲ τῆς γνῶσεως τὴν ἀληθειαν γινώσκον· δι' ἧς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὡς πᾶρας καὶ τέλος οὖσαν τῶν κατὰ νοῦν ἀγαθῶν ἀγεται· κατὰ δὲ τὸν λόγον ἐχούσης τὴν φρόνησιν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν πράξιν, ἐκ δὲ τῆς πράξεως τὴν ἀρετὴν, ἐκ δὲ ταύτης τὴν πίστιν, καθ' ἣν εἰς τὸ ἀγαθὸν ὡς τέλος μακάριον τῶν λογικῶν ἐνεργειῶν καταλήγει· δι' ὧν ἡ τῶν θείων ἐπιστήμη, κατὰ σύνοδον τῆς πρὸς ἀλλήλα τοῦτων ἐνώσεως, συλλέγεται· πρὸς ταῦτα πάντα σαφῶς ἀρμόζεται, κατὰ τὴν θεωρίαν εἰκασμένη τῇ ψυχῇ ἡ ἀγία τοῦ θεοῦ Ἐκκλησία. Τὰ μὲν κατὰ νοῦν πάντα καὶ ἐκ τοῦ νοῦ κατὰ πρόθεσιν εἶναι δευθέντα, διὰ τοῦ ἱερατείου σημαίνουσα· τὰ δὲ κατὰ τὸν λόγον καὶ ἐκ τοῦ λόγου κατὰ διαστολὴν εἶναι δηλωθέντα, διὰ τοῦ ναοῦ σαφηνίζουσα· καὶ πάντα συναγοῦσα πρὸς τὸ τελευτῶμενον ἐπὶ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου μυστηρίου· ὅπερ διὰ τῶν κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιτελουμένων ὁ δυνήσας ἐμφρόνως καὶ σωφῶς μυθῆναι, Ἐκκλησίαν ὄντως θεοῦ, καὶ θείαν τὴν αὐτοῦ ψυχὴν κατεστήσατο· δι' ἣν ἰσως, καὶ ἡ χειροποιήτος ἐκκλησία σωφῶς διὰ τῆς ἐν αὐτῇ τῶν θείων ποιικιλίας

sic mirum comparata, ut eorum quæ sint perturbando, possintque molestiam facere, ejus in Deo secretum attingat nihil, ac assequatur; quo in beato ac sanctissimo cubili tremendum illud, ejus unitatis quæ mentis omnem cogitatum rationemque superat ac sermonem, mysterium peragitur; ejus gratia, una caro unusque spiritus, cum Deus cum Ecclesia (nempe anima) tum anima cum Deo efficietur. O quomodo tuam, Christe, bonitatem demirabor ac suspiciam! Non enim ausim dicere, Laudabo, qui neque ad digne admirandum satisque suspiciendum sufficiente instructus virtute

Ubi Igitur anima sic uniformis evaserit, ac secum ipsa, et cum Deo collecta fuerit, haud jam erit ratio, quæ subtili eam cogitatu in multa dividat; quippe cum prima solaque ac una illa ratione, Deoque coronatum caput habeat; in quo, per unam quæ cogitatum omnem superat, simplicitatem, omnes rerum rationes uniformiter tanquam in ipsarum auctore ac opifice, existunt consistentque; in quem, qui non extra ipsam, sed in tota totus existat, simplici conatu ac intuitu intendens, ipsa quoque rerum rationes causasque intelligit, ob quas forte antequam Verbo ac Deo esset desponsa, divisionis via ac ratione pelliciebatur; ac quibus cum salute, numeroque ac concinne ad ipsum, qui omnem rationem, omnemque causam continet, auctorque harum existit, ferebatur.

Quia Igitur hæc, ut diximus, animæ sunt, quæ in mente potentia sapientiam habeat, exque sapientia contemplationem, atque ex illa scientiam; ex scientia denique indelebilem illam ac perpetuam scientiam, quæ ad veritatem ducitur ut bonorum animi terminum ac finem; inque ratione prudentiam, atque ex illa actionem; ex actione virtutem; exque illa fidem; cujus munere in bono, tanquam beato sine operationum rationis desinit ac conquiescit; per quæ divinorum illa scientia ex horum inter se unionis concursu colligitur ac paratur; ad hæc omnia aperie quadrabit secundum spiritalem intelligentiam animæ assimilata sancta Dei Ecclesia; quæ ea quæ in mente, exque mente secundum processum existere universa ostendimus, per sacerdotium significet; quæ autem in ratione, exque ratione secundum distractionem esse monstrata sunt, per templum declaret; cunctaque penes mysterium quod in divino altari peragitur, colligat: quod quisquis ex his quæ in Ecclesia celebrantur solerter ac sapienter doceri potuit, Dei revera Ecclesiam, divinamque suam ipso animam reddidit; in cujus sorte gratiam, ac cujus symbolice exemplar manufacta ecclesia, per eorum

* Ephes. v, 32. 1 Cor. vi, 17.

²⁹ Fr. ἐκκλησίαν ψυχὴν. ³⁰ γραφ. καὶ σοῦ.

quæ in ea divina peraguntur, varietatem, sapienter nobis, ut ad honestum Deumque duceret, tradita est.

CAPUT VI.

Quomodo, ac quam ratione etiam sacra Scriptura homo dicatur.

Scriptura homo mysticus. — Quemadmodum autem anagogica, sensusque remotissimi contemplatione, Ecclesiam dicebat esse hominem spiritalem; hominem autem, mysticam Ecclesiam; ita etiam universam uno complexu simulque sumptam Scripturam, hominem esse aiebat; quæ nimirum Vetus Testamentum, corpus habeat; Novum autem, animam, spiritum et mentem. Ac rursus, totius Scripturæ sacræ, Veteris pariter ac Novi Testamenti litteram ad historiam spectantem corpus esse; sensum vero eorum quæ conscripta sunt, ac scopum in quem ille collineat, animam. His ego auditis, sic accuratam comparisonem summopere admiratus, eum qui pro meriti ratione cuique dona congrue largitur, quantum licuit per facultatem, laudavi. Sicut enim noster hic homo, ejus ratione quod oculis conspicuum est, mortalis cum sit; ejus ratione quod non est conspicuum, immortalis existit; sic quoque divina Scriptura, quæ litteram quidem, quæ est conspicua, transeuntem habeat, latentem vero in littera spiritum qui nunquam esse desinat, veram esse spiritualis illius sensus rationem ostendit. Ac sicut hic noster homo, philosophia duce libidinis cupiditatem ac appetitum sub imperio tenens, carnem macerat et elanguidam facit; sic et Scriptura sacra spiritaliter **506** intellecta, a se litteram amputat ac circumcidit. Ait enim magnus Apostolus: Quantum noster homo, qui foris est, corrumpitur; tantum is, qui intus est, renovatur de die in diem *r*. Id quoque de Scriptura sacra intelligatur, ac dicatur, quæ moraliter homo consideratur. Quo enim magis littera ab ea subducitur, eo abundat spiritus; ac quantum temporanei cultus umbræ transeunt, tantum splendidissima lucidissimaque ac quæ umbra careat, fidei veritas invadit; secundum quam, ac in cujus gratiam principaliter tum est, tum scripta est, vocaturque Scriptura, spiritualis gratiæ munere menti impressa: quemadmodum etiam qui in nobis est homo, propter animam ratione ac mente præditam, primo maxime homo est, ac appellatur; per quam, ac ejus causa imago est, ac similitudo Dei, qui ipsum creavit, atque a reliquis natura animantibus discretus est, nullam eis affinem relationis vim, ac cum eis genuinam satis similitudinem habens.

CAPUT VII.

Quomodo homo mundus dicatur, ac qua ratione etiam homo mundus.

Mundus homo mystice, et homo mundus. — Mundus visibilis moriturus tumque suscitandus.

r II Cor. iv, 16.

²² παρεχόμενοι c. A.

κατὰ σύμβολον οὕσα παράδειγμα, πρὸς ἀνάγιναν τοῦ κρείττονος ἡμῶν παρεδόθη.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ ἄνθρωπος λέγεται καὶ ἡ ἁγία Γραφή.

Ὅσπερ δὲ τῇ κατὰ ἀναγωγὴν θεωρίᾳ τὴν Ἐκκλησίαν λέγειν ἄνθρωπον εἶναι πνευματικόν, μυστικὴν δὲ Ἐκκλησίαν τὸν ἄνθρωπον· οὕτω δὲ καὶ τὴν ἁγίαν πᾶσαν κατὰ συναίρεσιν Γραφὴν, ἄνθρωπον ἐφασκεν εἶναι· τὴν μὲν Παλαιὰν Διαθήκην, ἔχουσαν σῶμα· ψυχὴν δὲ καὶ πνεῦμα καὶ νοῦν, τὴν Καινὴν. Καὶ πάλιν, ὅλης τῆς ἁγίας Γραφῆς, Παλαιὰς τε φημι καὶ Νέας, τὸ καθ' ἱστορίαν γράμμα, σῶμα· τὸν δὲ νοῦν τῶν γεγραμμένων, καὶ τὸν σκοπὸν, πρὸς τὸν ὁ νοῦς ἀποτίστανται, ψυχὴν. Ὅπερ ἀκούσας ἐγὼ, μάλιστα τῆς εἰκασίας ἠγάσθην τὸ ἀκριβές, καὶ τὸν κατ' ἀξίαν ἐκαστὴρ διανέμεναι χαρίσματα, δεδόντως ἀνύμνησα κατὰ δύναμιν. Ὡς γὰρ θνητὸς ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ δὲ τὸ μὴ φαινόμενον, ἀθάνατος· οὕτω καὶ ἡ ἁγία Γραφή, τὸ μὲν φαινόμενον γράμμα, παρερχόμενον ²¹ ἔχουσα· τὸ δὲ κρυπτόμενον τῷ γράμματι πνεῦμα, μηδέποτε τοῦ εἶναι παύομενον, ἀληθῆ τὸν λόγον τῆς θεωρίας· συνίστησι. Καὶ ὥσπερ οὗτος ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, φιλοσοφία κρατῶν τῆς ἐμπειθοῦς ὀρέξεώς τε καὶ ὁρμῆς, μαραινὴν τὴν σάρκα· οὕτω καὶ ἡ ἁγία Γραφή νοουμένη πνευματικῶς, τὸ γράμμα αὐτῆς περιτέμνεται. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολος, Ὅσον ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διασφαίρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαίνυται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. Τοῦτο νοεῖσθαι καὶ λεγέσθαι καὶ ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἀνθρώπου τρυπικῶς νοουμένης. Ὅσον γὰρ αὐτῆς τὸ γράμμα ὀνοχῶρεται, τοσοῦτον τὸ πνεῦμα πλεονεκτεῖ· καὶ ὅσον αἱ σκικαὶ τῆς προσηλαίου λατρείας παραπερέχονται, τοσοῦτον ἡ ἀλήθεια τῆς πίστεως ἡ παμφαῆς τε καὶ ὁλοκαμπῆς καὶ ἀσχιος ἐπαισέρεται· καθ' ἣν καὶ δι' ἣν προηγουμένως καὶ ἐστὶ καὶ γέγραπται, καὶ Γραφὴ λέγεται, τῷ νῷ διὰ χάριτος πνευματικῆς ἐγχαρattoμένη· ὥσπερ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ψυχὴν τὴν λογικὴν τε καὶ νοεράν, προηγουμένως **D** ἄνθρωπος μάλιστα καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται· καθ' ἣν καὶ δι' ἣν εἰκὼν τε καὶ ὁμοίωσις ἐστὶ Θεοῦ, τοῦ ποιήσαντος αὐτόν· καὶ τῶν λοιπῶν ζώων φυσικῶς ἀποδιώριται, μηδεμίαν πρὸς αὐτὰ σχετικῆς δυνάμεως τὴν οἰανοὺν ἐμφασιν ἔχων.

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ'.

Πῶς ὁ κόσμος ἄνθρωπος λέγεται· καὶ ποίῳ τρόπῳ ὁ ἄνθρωπος, κόσμος.

Κατὰ ταύτην δὲ πάλιν εὐμμήτως τὴν εἰκόνα, καὶ τὸν κόσμον ὅλον τὸν ἐξ ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν συνιστά-

μενον, ἄνθρωπον ὁτιβαλλεν εἶναι· καὶ κόσμον αὐ-
 θεις, τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον· ψυχῆς
 γὰρ λόγον ἐπέχειν εἶπε, τὰ νοητὰ ὥσπερ καὶ ἡ
 ψυχὴ, τὸν νοητὸν· καὶ σώματος τῦπον²² ἐπέχειν
 τὰ αἰσθητά· ὥσπερ καὶ τὸν αἰσθητὸν τὸ σῶμα.
 Καὶ ψυχὴν μὲν εἶναι τὸν αἰσθητὸν, τὰ νοητὰ, σῶμα
 δὲ τὸν νοητὸν, τὰ αἰσθητά. Καὶ ὡς ψυχὴν ἐνοῦσαν
 σώματι, τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ τὸν νοητὸν εἶναι· καὶ
 τῷ νοητῷ τὸν αἰσθητὸν, ὡς σῶμα τῇ ψυχῇ συγκρο-
 τούμενον· καὶ ἕνα ἐξ ἀμφοῖν εἶναι κόσμον, ὥσπερ
 καὶ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον ἕνα, μὴδ' ἐτέ-
 ρου τούτου, τὸν ἀλλήλους καθ' ἑωσιν συμπαφυκό-
 των, θάτερον ἀρνούμενον καὶ ἀποπέμποντος, διὰ τὸν
 τοῦ συνδῆσαντος νόμον· καθ' ὃν τῆς ἐνοποιουδὸς δυνά-
 μεως ὁ λόγος ἐνέσπαρται²³, μὴ συγχωρῶν τὴν καθ'
 ὑπόστασιν ἐπὶ τῇ ἐνώσει ταυτοτάτη τούτων ἀγνοη-
 θῆναι, διὰ τὴν φυσικὴν ἑτερότητα· μὴδ' εἶναι δυνα-
 τώτερον πρὸς διάστασιν τε καὶ μερισμὸν τὴν ἑκα-
 στον τούτων αὐτῷ περιγράφουσιν ἰδιότητα, τῆς
 μυστικῆς καθ' ἑωσιν αὐτοῖς ἐντεθείσης φιλικῆς
 συγγενείας, ἀποφανθῆναι· καθ' ἣν, ὁ καθ' ἑαυτοῦ καὶ
 εἰς τρόπον τῆς ἐν ὅλοις ἀφανοῦς καὶ ἀγνώστου παρ-
 ουσίας τῆς τῶν ὄντων συνεκτικῆς αἰτίας ποικίλως
 πᾶσιν ἐνυπάρχων, καὶ καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐν ἀλλήλοις τὰ
 ὅλα συνίστησιν ἀφύρτα καὶ ἀδιαιρέτα· καὶ ἀλλήλων
 μέλλον, ἢ αὐτῶν κατὰ τὴν ἐνοποιὸν σχέσιν, ὄντα,
 παρίσθησι· μέχρις οὗ λύσαι παραστῇ τῇ συνδῆσαντι,
 μείζονος ἕνεκα καὶ μυστικωτέρας οἰκονομίας, κατὰ
 τὸν καιρὸν τῆς ἐλπιζομένης καθολικῆς συντελείας·
 καθ' ἣν καὶ ὁ κόσμος, ὡς ἄνθρωπος, τὸν φαινόμε-
 νον²⁴ τεθνήσκει, καὶ πάλιν ἀναστήσεται νέος ἐκ
 γετηρακτικῆς, κατὰ τὴν παραυτικὰ, προσδοκωμένην
 ἀνάστασιν· ἥνκα καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ὡς μέ-
 ρος τῷ ὅλῳ, καὶ μικρὸς²⁵ τῷ μεγάλῳ, συναναστήσεται
 κόσμῳ, τὴν πρὸς τὸ μὴκέτι· δύνασθαι φθεῖρασθαι κομ-
 σάμενος δυνάμιν· ὅταν ἐμπερῇ τῇ τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα,
 καὶ τοῖς νοητοῖς τὰ αἰσθητά, κατ' εὐπρέπειαν καὶ
 δόξαν γενήσεται, μὴδὲ ὅλοις κατ' ἐναργίαν τε καὶ ἐν-
 εργῶν²⁶ παρουσίαν, ἀναλόγως ἐκάστῳ θείας ἐπιφαι-
 νομένης δυνάμεως, καὶ δι' αὐτῆς τὸν τῆς ἐνώσεως
 ἄλυτον εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας συντηρούσης δεσμόν.
 ceptis interitui noxaeque corruptionis existat obnoxius; quando tum corpus animæ, tum sensilia
 intellectibus, decoris paribus ac claritatis quam simillima efficiuntur, una in universis per eviden-
 tem ac efficacem præsentiam, pro cuiusque modulo ac capite, elucente divina potentia, suaeque ipsius
 vi insolubile unitiois vinculum conservante in sæcula infinita.

Εἰ τις οὖν βούλεται καὶ βίον καὶ λόγον θεοφιλῆ καὶ
 θεάρεστον ἔχειν, τὸν τριῶν τούτων ἀνθρώπων· τοῦ
 κόσμου τέ φημι, καὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς, καὶ τοῦ
 καθ' ἡμᾶς, τὰ κρείττω πρὸ πολλοῦ ποιῆτω καὶ τι-
 μιώτερα. Ψυχῆς μὲν, ὅση δυνάμις ἐπιμελείσθω τῆς
 ἀθανάτου καὶ θείας καὶ θεοποιηθησομένης ἐξ ἀρετῶν
 καὶ σαρρὸς καταφρονεῖται τῆς ἀποκειμένης φθορᾶς
 καὶ θανάτῳ, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀμολούμενον ρυπώσαι

VARIE LECTIONES.

²² τῦπον c. A. et Fr. ²³ ἐσπαρται c. A. Fr. περὶ ὑποστάσεως δόγμα ἀξιοθέητον, καὶ περὶ τῆς τοῦ
 κόσμου συντελείας, καὶ δι' τῆς ἐνοποιουδὸς δυνάμεως ὁ λόγος πᾶσιν ἐνέσπαρται. Digna qua observetur, de
 hypostasi seu persona doctrina: et de mundi consummatione; quodque unifica virtutis ratio cunctis inspersa
 est. ²⁴ Fr. τῷ φαινόμενῳ. ²⁵ Homo parvus mundus, nec nisi errore in Gregorio et interpretibus, ma-
 gnus. ²⁶ Fr. ἐνεργῆται καὶ ἐργοι.

A Juxta eandem rursus scita imitatione similitudi-
 nem, cum universum mundum, his ex rebus quæ
 in aspectum cadunt, et quæ non cadunt, constitu-
 tum, hominem esse subjungebat; tum rursus
 hominem ex anima ac corpore constantem, mun-
 dum. Intellectilia enim, animæ rationem præferre;
 uti et animam, intellectilium: atque ea quæ in
 sensum cadunt, corporis præferre typum; ut et
 corpus, eorum quæ in sensum cadunt. Atque
 intellectilia quidem esse sensilium animam; sen-
 silia vero, corpus intellectilium. Denique mundum
 intelligibilem mundo huic sensili sic inesse, velut
 anima est in corpore; sensilemque intelligibili,
 tanquam corpus instructum anima: unumque ex
 ambobus exstare mundum, sicut etiam ex anima

B et corpore unus existit homo, neutro ex his, quæ
 per unionem alterum alteri conjuncta sunt ac
 coalescunt, alterum inficiante ac repudiante, ob
 illius qui devinxit, legem; quæ, virtutis unificæ
 inspersa ratio est, non sinens, ut horum subsi-
 stendi ratione in unionem identitas in obscurum
 eat ob distinctionem naturalem; neque ut pro-
 prietas, 507 horum quodque sibi ipsum defi-
 niens, plus valere ad divisionem inque partes
 scissionem affirmans, quam amica mystice eis per
 unionem indita cognatio ac affinitas; quæ, uni-
 versalis unusque obscuræ atque ignotæ in uni-
 versis præsentis modus causæ rerum conservatri-
 cis varie in omnibus existens, cum ipsa per se
 tota, tum inter se inconfusa indivisaque constituit;

C magisque aliorum invicem, quam sua ipsorum per
 unificam illam habitudinem esse ostendit; donec
 illi ipsi qui devinxit, solvere visum fuerit, maio-
 ris abstrusiorisque providentiæ ac consilii gratia,
 quo tempore universalis illa consummatio fore
 expectatur; quando et mundus hic rerum aspe-
 ctibilium more hominis morietur, rursusque novus
 ex veterato resurgat, in resurrectione quam mox
 deinceps futuram speramus: quando item noster
 homo, velut pars cum toto, parvus mundus cum
 magno suscitabitur, id consecutus, ut nihil dein-

D Si quis igitur trium, quos diximus, hominum
 (mundi scilicet, Scripturæ sacræ, nostrique hujus
 hominis) vitam ac rationem piis institutis mori-
 bus, ac Deo gratam habere velit, quæ sunt potiora
 ac nobiliora plurimi faciat. Animæ quidem, quan-
 tum per facultatem licuerit, curam agat, quæ im-
 mortalis atque divina, virtutumque ope deitate
 donanda sit; carnem autem spernat, quæ sit inle-

ritioni mortique obnoxia, atque neglectam animæ dignitatem maculare valeat: *Corruptibile enim corpus, inquit, aggravat animam, et deprimit terrenum tabernaculum mentem multiplici cura anxiam* *. Et iterum: *Cara concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem* *. Rursumque: *Qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem* *. Mente vero cum incorporeis ac intelligentibus cogitando certamen ineat, dimissis iis quæ sunt presentia, ac quæ videntur: *Quæ enim videntur, inquit, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna* †; in quibus nimirum præ habitus pacis multitudine Deus requiescit. **508** Denique ad Spiritum sanctum sagaci Scripturæ sacre meditatione superata littera, sapienter emergat; in quo existit honorum plenitudo, suntque thesauri sapientiæ ac scientiæ absconditi ‡; in quibus si quis versari dignus videbitur, Deum ipsum inveniet in cordis tabulis exaratum, per Spiritus gratiam revelata facie velut in speculo §, amoto litteræ velamine, Dei gloriam contemplantur. *in actibus sanctis et in conversatione*

CAPUT VIII.

Quorum symbola sint, tum primus sancta synaxeos introitus, tum quæ post ipsum peraguntur.

Post brevem earum, quæ a beato sene dictæ sunt in sanctam Ecclesiam contemplationum abstrusiorumque sensuum expositionem, accingit se jam, proceditque oratio, ut majori compendio etiam ea, quæ ad sanctam Ecclesiæ synaxim spectant, eloquatur. Primum igitur pontificis in ecclesiam introitum, cum sancta synaxis celebranda sit, primi ejus adventus, quo Filius Dei ac Salvator noster Christus per carnem in mundum istum intravit, typum præferre docebat ac imaginem; vi cujus, corruptioni deditum humanum genus, sponteque morti, peccati noxa venditum, ac diaboli tyrannide oppressum, liberans ac redimens; omni, quo illud tenebatur, exsoluto debito, tanquam ejus reus esset, qui nullius reus, atque ab omni immunis peccato erat, iterum ad regni, quod a principio erat, claritatem rediit, ubi se ipse redemptionis pretium dedisset ac commutationem, proque exitiosis nostris passionibus, vivificam passionem suam, medicabile remedium, et quo mundi totius salus paretur, rependisset. A quo deinceps adventus, ejus in cælos ac supercoelestem thronum ascensus postliminioque restitutio, per ingressum pontificis in sacrarium, ac quo sedem sacerdotalem inscendit, symbolice figuratur.

509 CAPUT IX.

Quidam populi quoque in sanctam ecclesiam ingressus significet.

Populi autem una cum antistite in ecclesiam ingressum, quod infideles ab ignorantia ac errore

α δυναμένης δέξωμαι. Θάρσυν γὰρ σῶμα, ψῆσι, βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρῖσκει τὸ γῶδες σῆχος τοῦτο πολυπρόπτετα. Καὶ πάλιν, Ἡ σὰρξ ἐκιδυμῇ κατὰ τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκὸς. Καὶ αὖτις, Ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θάρσει φθορὰν. Πρὸς δὲ τὰς αἰσώματους καὶ νοεράς δυνάμεις κατὰ νοῦν διὰ νοήσεως κινησάτω τὴν ἑμὴν, ἀφ' οὗ τὰ παρόντα καὶ βλέποντα. Τὰ γὰρ βλέποντα πρόσκαιρα, ψῆσι τὰ δὲ μὴ βλέποντα, αἰώνια· αἷς διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατ' εἰρήνην ἔξωθεν ὁ Θεὸς ἀναπαύεται. Καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ἑμφορῶν μελέτης τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὑπερβάς τὸ γράμμα, σωφρονῶς ἀναιρέσθω· ἐν ᾧ τὸ πλήρωμα ὑπάρχει τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς γυνώσεως καὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι. Ὡς εἰ τις ἐντὸς δέξως γενέσθαι φάνηται, τὸν Θεὸν αὐτὸν εὐρήσει ταῖς πλάξιν τῆς καρδίας ἡγεγεγραμμένον διὰ τῆς ἐν πνεύματι χάριτος, ἀνακαταλυμένων προσώπων τὴν τοῦ Θεοῦ ἔξωθεν ἀνοπτρῶμενος τῇ περιαιρέσει τοῦ κατὰ γράμμα καλὸν ἡμάρτορος.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'. *Ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἁγίας συνάξεως εἰσοδος, καὶ τὰ post αὐτὴν τελούμενα.*

Ἦκει δὲ λοιπὸν ὁ λόγος ἡμῶν, μετὰ τὴν σύντομον ἐκθεσιν τῶν εἰρημένων περὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας θεωριῶν παρὰ τοῦ μακαρίου γέροντος, συντομωτέραν καὶ τὴν περὶ τῆς ἁγίας τῆς Ἐκκλησίας συνάξεως διήγησιν, ὡς οἷόν τε, ποιησόμενος. Τὴν μὲν οὖν πρώτην εἰς τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν τοῦ ἀρχιερέως κατὰ τὴν ἱερὰν σύναξιν εἰσοδὸν, τῆς πρώτης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διὰ σαρκὸς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον παρουσίας τόπον καὶ ἐκδοῦν εἶρεν, ἰδὼσας δὲ τῆς τὴν δουλωθεῖσαν εἰς φθορὰ καὶ παθοῦσαν ὅψ' αὐτῆς τῷ θανάτῳ διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ βασιλευσμένην τυραννικῶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἐλευθερώσας τὴν καὶ λυτρωσάμενος· πᾶσαν τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ὀφειλὴν, ὡς ἀπεύθυνος ἀποδοῦς ὁ ἀνεύθυνος καὶ ἀναμάρτητος, πάλιν πρὸς τὴν εἰς ἀρχῆς ἐπανήγαγε τῆς βασιλείας χάριν, αὐτὸν λύτερον ὑπὲρ ἡμῶν δοὺς καὶ ἀντάλλαγμα· καὶ τῶν ἡμετέρων φθοροποιῶν κακῶν τὸ ζωοποιῶν αὐτοῦ πάθος ἀντιδοῦς, παιώνιον ἁγίας καὶ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον· μετ' ἣν παρουσίαν, ἡ εἰς οὐρανὸς αὐτοῦ καὶ τὸν ὑπερουράνιον θρόνον ἀνάβασίς τε καὶ ἀποκατάστασις συμβολικῶς τυποῦται, διὰ τῆς ἐν τῇ ἱερατείᾳ τοῦ ἀρχιερέως εἰσοδῶν, καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον τὸν ἱερατικὸν ἀνάβασιν.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'. *Τίτος ἔχει δὴ λῶσιν καὶ ἡ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν εἰσοδος.*

Τὴν δὲ τοῦ λαοῦ σὺν τῷ ἱερατῇ γενομένην εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσοδὸν, τὴν ἐξ ἀγνοίας καὶ πλάνης

* Sap. ix. 45. † Galat. v. 17. ‡ Galat. vi. 8. § II Cor. iv. 18. || Coloss. ii. 5. ¶ II Cor. iii. 18.

VARIE LECTIONES.

πρὸς τὸν c. A et Fr.

εις επιγνωσιν Θεου επιστροφην τῶν ἀπίστων, καὶ ἂν ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας εἰς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, μεταθέσιν τῶν πιστῶν σημαίνει, ὁ μακάριος Εἰσαγε γέρον. Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν επιστροφὴν τῶν ἀπίστων ἢ εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσόδος παραθηλοῖ· ἀλλὰ καὶ ἐκάστου ἡμῶν τῶν πιστευόντων μὲν, ἀθετούντων δὲ τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου δι' ἀγωγῆς ἀκολάστου καὶ ἀσχημονος βίου, τὴν διὰ μετανοίας διόρθωσιν. Πᾶς γὰρ ἄνθρωπος, εἴτε φονεὺς, εἴτε μοιχὸς, εἴτε κλέπτης, εἴτε ὑπερήφανος, εἴτε ἀλαζών, ἢ ὀβριστής, ἢ πλεονέκτης, ἢ φιλάργυρος, ἢ κατάλαλος, ἢ μνησικακος, ἢ πρὸς θυμὸν καὶ ὀργὴν εὐάγωγος, ἢ λοιβόρος, ἢ συκοφάντης, ἢ ψέυδορος, ἢ φθόνου εὐχείρωτος, ἢ μέθυσος· καὶ ἀπλῶς, ἵνα μὴ πάντα τὰ τῆς κακίας εἰδὴ ἀπαριθμούμενος μὴ κύνων τὸν λόγον, ὅστις ὁ· οἰασθῇ ποτε κακίας ἐνεχόμενος, ἐκ τῶν τοῦ ἐκουσίας κατ' ἐπιθέσειν ἐνέχεσθαι καὶ ἐνεργεῖν κατὰ πρόθεσιν παύσεται, καὶ μεταβαλεῖ τὸν βίον ἐπὶ τὸ κρεῖττον, τῆς κακίας τὴν ἀρετὴν ἀνταρρούμενος· ὁ τοιοῦτος κυρίως τε καὶ ἀληθῶς Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ ἀρχιερεὶ νοεῖσθω τε καὶ λεγέσθω συνειπίναί εἰς τὴν ἀρετὴν, Ἐκκλησίαν τροπικῶς νοουμένην.

ΚΕΦΑΛ. I'

Τίνων εἰσὶ σύμβολον τὰ θεῖα ἀναγνώσματα.

Τὰς δὲ θείας τῶν παντέρων βίβλων ἀναγνώσεις, τὰς θείας καὶ μακαρίας τοῦ παναγίου Θεοῦ βουλήσεις^α τε καὶ βουλὰς ὑπεμφανεῖν, ἔλεγεν ὁ διδάσκαλος· δι' ὧν τὰς ὑποθήκας τῶν πρακτικῶν, ἀναλόγως ἑκάστου ἡμῶν, κατὰ τὴν ὑποῦσαν αὐτῷ δύναμιν, λαμβάνομεν· καὶ τοὺς τῶν θεῶν καὶ μακαρίων ἀγώνων νόμους μαθάνομεν· καθ' οὓς νομίμως ἀθλοῦντες, τῶν ἀξιολόγων τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἀξιούμεθα στεφάνων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'

Τίνος ἐστὶ σύμβολον τὰ θεῖα ἱεράματα.

Τὴν δὲ πνευματικὴν τῶν θεῶν ἐσάρτησιν τερπνότητα, τὴν ἐμφαντικὴν ἐκ τῶν ἱερᾶς, τῶν θεῶν ἡδονὴν ἀγαθῶν· τὴν τὰς ψυχὰς πρὸς μὲν τὸν ἀκέραιον τοῦ Θεοῦ καὶ μακάριον ἀνακινούσαν ἔρωτα· πρὸς δὲ τὸ μίσος τῆς ἀμαρτίας, πλέον ἐκτείνουσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'

Τι σημαίνουν αἱ τῆς εἰρήνης προσφωνήσεις.

Αὐτὰ δὲ τῶν γινόμενων ἐκδοχῶν ἐκ τοῦ ἱερατείου κελεύσει τοῦ ἀρχιερέως, ἐφ' ἑκάστη ἀναγνώσματι τῆς εἰρήνης, ὑποφωτισμένων· τὰς διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων διακομιζόμενας θείας ἀποδοχὰς· δηλοῦσθαι, ὁ σφοδρὸς διωρίζεται· δι' ὧν ὁ Θεὸς ὀρίζει· τῶν νομίμως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πρὸς τὰς ἀντικειμένους δυνάμεις ἀθλούντων τοὺς ἀγῶνας, τὰς ἀοράτους συμπλοχὰς

convertuntur; quodque fideles, a pravitate ac inscilla ad virtutem ac scientiam traduntur, beatus ille senex significare aiebat. Nedom enim infidelium ad verum solumque Deum, conversionem significat ille in ecclesiam ingressus; sed et nostrum cuiusque, qui credimus quidem, alboque fidelium nomen dedimus, sed morum lascivia turpique vita Dominica violamus mandata, ac facimus irrita, poenitentiae laboribus institutam emendationem. Omnis enim sive homicida, sive adulter, sive fur, sive superbus, sive arrogans, aut contumeliosus, aut alieni appellitor, aut avarus, aut detractor, aut injuriarum memor, aut iracundus, aut convitiator, aut calumniator, aut susurro, aut quem invidia facile superat, aut ebriosus; vel, ut semel dicam (ne cuncta vitiorum genera enumerans prolixior sim), quisquis ulla vitio tenebatur, postquam sponte sua consulto his amplius seperi, ac voluntate operari desierit, vitii quoque loco virtutem praecipians meliori frugo vitam mutaverit; is proprio ac vere cum Christo Deo ac pontifice, in virtutem, quae morali intelligentia Ecclesia est, simul introisse intelligatur atque dicatur.

CAPUT X. Quorumnam divinae lectiones sint symbola.

Divinas autem sacratissimorum librorum lectiones, divinas beatasque sanctissimi Dei voluntates ac consilia subinnuere, aiebat magister; ex quibus agendorum documenta ac praecepta, pro suo quisque captu, ac ejus quae inest facultatis vi, accipimus; divinorumque ac beatorum certaminum leges discimus, pro quarum ratione legitime certantes, condignas Christi regno victrices coronas consequimur.

510 CAPUT XI.

Quorum symbolum sint divina cantica.

Spiritualem autem divinorum canticorum suavitatem significare aiebat, voluptatem bonorum divinorum sensum, vimque exprimentem; quae animos quidem ad perfectum beatumque Dei amorem commoveat, inque odium peccati magis excitet.

CAPUT XII.

Quid significant pacis acclamationes.

Per pacis autem acclamationes, quae intus e sacratio in unaquaque lectione antistitis jussu sunt, eas quae per sanctos angelos deferuntur divinas laudes, favoresque significari, vir ille sapiens stantebat; quibus Deus eorum qui legitime pro veritate contra adversarias potestates lucta defunguntur, certamina finit, invisibiles congressiones dis-

VARIAE LECTIONES.

^α A marg. Βουλῆσις ἐστὶν ὁρεῖς φανταστικῆ τῶν ἐφ' ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· ἢ ποῖα φουσιχὴ θέλησις. Fr. Βουλὴ ἔργων βουλεύσεις ἐστὶν ὁρεῖς ζητητικῆ περὶ τι τῶν ἐφ' ἡμῖν πρακτικῶν γινόμενῃ. Τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑπὲρ ταῦτα πάντα· καὶ βουλῆσις καὶ θέλησις καὶ βουλὴ καὶ θέα· ἅλλα ἐπὶ Θεοῦ καταφάσκονται. ^β Τίνων εἰσὶ σύμβολα c. A. Τίνων ἐστὶ. Fr.

solvens, pacemque tribuens in destructione corporis peccati²; ac laborum virtutis causa susceptorum premio, imperturbationis summæque tranquillitatis munus sanctis impartiens; quo scilicet dimissionem a pugna illo onere consecuti, ad spiritalem culturam (virtutum scilicet operationem) animi vires transferant; quarum vi ac conatu nequissimorum demonum agmina profligarunt, Deo illis ac Verbo duce, acerbisque ac a quibus nemo se facile expediat, dissipante diaboli machinas.

CAPUT XIII.

Cujusnam in unoquoque proprie signum sit, sancti Evangelii lectio, et quæ eam consequuntur mystica.

Unde statim iis expletis, divinam sancti Evangelii lectionem sacra sanctæ Ecclesiæ constitutio fieri statuit; quæ propriè desudandos verbi causa ac prædicationis labores, ærumnasque ferendas, studiosos informet: postquam sapientis ille contemplationis Sermo velut Pontifex illis e cælo adveniens, carnis eis, velut mundum quemdam qui sensu percipiatur, sensum contrahit ac **511** prudentiam; cogitationes adhuc humi vergentes, proclivioresque submovens, ac inde ad intelligibilem rationum pariter rerumque conspectum, portarum occlusionem ac sanctorum mysteriorum ingressu illos provehens, qui jam clausis sensibus, carne mundoque excesserint, arcana docet; osculo jam, cum ipso secum, tum cum eo collectos, unamque pro multis in eos collatis beneficiis vicem offerentes, gratiarum actionis pro salute sua, animi candore, confessionem; cuius divinum fidei Symbolum subobscurè signum, ac quasi ænigmate, existit. Tum angelicis cœlibus per Trisagium canticum consortos, eademque ac illi scientia sanctificantis theologiæ donatos, Deo ac Patri adducit; Spiritu adoptionem adeptos per precationem, qua Deum Patrem vocare digni habiti sunt. Indeque rursus, tanquam jam omnibus, quæ in rebus sunt, rationibus scientiæ munere asperatis, ad ignotam ignota ratione, per illud: *Unus sanctus*, et quæ sequuntur, unitatem ducit, gratiæ unitos munere, ejusque commercio, indivisa (quoad fieri potest) **D** identitate, ei similes effectos.

CAPUT XIV.

Cujusnam generali significatione, divina sancti Evangelii lectio sit symbolum.

Ejectionis catechumenorum, ac reliquorum profanorum.

—Generaliter autem mundi hujus consummationem subobscurè significat. Post divinam enim sancti Evangelii lectionem, tum pontifex de sede descen-

² Rom. vi, 6.

A διαλύων, καὶ εἰρήνην διδοὺς ἐν τῇ καταργήσει τοῦ σώματος· τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς πόνων τῆς ἀπαθείας τὴν χάριν τοῖς ἁγίοις ἀντιδίδους· ἵνα τοῦ πολεμεῖν ἀφίμενοι, πρὸς γεωργίαν πνευματικὴν, εἰδὼν ἀρετῶν ἐργασίαν, τὰς τῆς ψυχῆς μετασκευάσωσι δυνάμεις· δι' ὧν τὰ στίφη τῶν πονηρῶν πνευμάτων διέλυσαν, στρατηγούντες αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου, καὶ τὰ πικρὰ τοῦ διαβόλου καὶ δυσφυκτα² μηχανήματα διασκεδάζοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Τίτος ἰδικῶς ἐπὶ τοῦ καθ' ἑκάστον σύμβολον ἔστιν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ τὰ μετ' αὐτὴν μυστικά.

Ὅθεν εὐθὺς μετὰ ταύτας, τὴν θείαν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, ἣ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ἱερὰ διὰ ταῖς ἐνομοθέτησις γίνεσθαι· ἰδικῶς² μὲν τὴν ὑπὲρ τοῦ λόγου τοῖς σπουδαίοις κακοπάθειαν εισηγουμένην· μετ' ἣν ὁ τῆς γνωστικῆς θεωρίας ὡς περ Ἀρχιερεὺς οὐρανῶθεν ἐπιδημιῶν αὐτοῖς Λόγος, τῆς σαρκὸς αὐτοῖς ὡς περ τινὰ κόσμον αἰσθητῶν συστella-
C λει τὸ φρόνημα· τοὺς ἐτι πρὸς τὴν κατανοήσαντας λογισμοὺς ἀπωθεούμενος, καὶ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἐποψίαν ἐντετυθεν διὰ τῆς τῶν θυρῶν κλεισίως, καὶ τῆς εἰσόδου τῶν ἁγίων μυστηρίων, αὐτοὺς ἀγαγὼν², λόγων τε καὶ πραγμάτων, μύσαντας ἤδη τὰς αἰσθησις· καὶ ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γεγεννημένους, τὰ ἀπόρρητα διδάσκει· συναχθέντας ἤδη διὰ τοῦ ἁγίου πρὸς ταυτοὺς τε καὶ αὐτὸν, καὶ μόνην ἀντεισάγοντας αὐτῷ τῆς περὶ αὐτοὺς πολλῆς εὐεργεσίας, εὐγνωμόως, τὴν ὑπὲρ τῆς ταυτῶν σωτηρίας εὐχαριστηρίαν ὁμολογῶν· ἣν τὸ θεῖον τῆς πίστεως αἰνίττεται σύμβολον. Ἐἵτα τοῖς ἁγείοις ἐναριθμούς αὐτοὺς καταστήσας διὰ τοῦ Τρισαγίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐπιστήμην τῆς ἀγιαστικῆς θεολογίας αὐτοῖς χαρισάμενος, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσάγει, υἱοθετηθέντας τῷ Πνεύματι διὰ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς Πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν ἡξιώθησαν. Κάντετυθεν πάλιν ὡς περ ἐπιστημῶν ἤδη τοὺς ἐν τοῖς οἰαί πάντας λόγους περάσαντας, πρὸς τὴν ἀγνωστον ἀγνώστως διὰ τοῦ, *Εἰς ἄγιος*, καὶ τῶν ἑξῆς, ἄγει μονάδα, τῇ χάριτι ἐνωθέντας², καὶ κατὰ μέθεξιν πρὸς αὐτὴν ὁμοιωθέντας τῇ κατὰ δύναμιν ἀδιαίρετον ταυτότητι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Τίτος ἔστι σύμβολον, καὶ τὸ γενικῶς σημαίνον, ἡ θεία τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσις.

Γενικῶς δὲ τὴν τοῦ κόσμου τούτου συντέλειαν ὑποσημαίνουσιν. Μετὰ γὰρ τὴν θείαν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν, ὃ τε Ἀρχιερεὺς κάτεται τοῦ Θεοῦ· καὶ ἡ τῶν κατηχουμένων, καὶ ἡ τῶν λοιπῶν

VARIE LECTIONES.

² Fr. δυσλῶτα. ² Fr. marg. Τὸ ἰδικῶς μὲν, πρὸς τὸ, γενικῶς δὲ· τὰ δὲ ἄλλα διὰ μέσου λεγόμενα, τῶν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς θεωρήματα. Illud, proprie, ad illud referitur, generaliter; reliqua intercepta considerationes sunt eorum rituum qui sequuntur ab Evangelio. ² Schol. cod. A., ὡς κατηχουμένοις αὐτῶν, velut eorum catechumenos, ad quorum scilicet ejectionem lectio Evangelio hæc spectant. ² Fr. ἐνωθέντας.

τῶν ἀναξίων τῆς θαλάσσης τῶν δευτερονομίων μυστηρίων θεωρίας, ἀπολύσεις τε καὶ ἐκβολὴ διὰ τῶν λειτουργῶν γίνονται· σημαίνουσα καὶ προτυποῦσα δι' αὐτῆς τὴν ἀλλόθειαν, ἥς εἰκὼν ὑπάρχει καὶ τύπος, καὶ οἷον ἐν τοῖς τοῖς βοῶσα, ὅτι μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, καθὼς γέγραπται, τῆς βασιλείας ἐν ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ, εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, τότε ἤξει τὸ τέλος· παραγινόμενον κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν, ἐξ οὐρανῶν δηλαδὴ, μετὰ δόξης πολλῆς τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· Αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριος ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ; φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος· καὶ ποιῶντος ἐκδίκησιν ἐν τοῖς ὑπεναντίοις, καὶ ἀπορίζοντος διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων τοὺς πιστοὺς ἀπὸ τῶν ἀπίστων, καὶ ἀπὸ τῶν δικαίων τοὺς ἀδίκους, καὶ τῶν ἁγίων τοὺς ἐναγείς· καὶ ἀπλῶς, ἵνα συνελθὼν εἰπω, τῶν Πνεύματι Θεοῦ στοιχησάντων, τοὺς ὀπίσω σαρκοῦ πορευθέντας· καὶ ἐπ' αἰῶσι ἀπαίροις τε καὶ ἀτελευτήτοις, ὡς ἡ τῶν θείων λογίων ἀληθεία φησι, κατ' ἀξίαν τῶν βεβιωμένων· ἐκάστη δίκαιαν ἀποδίδοντας τὴν ἀμοιβήν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Τίνος σύμβολόν ἐστι ἡ κλεισίς τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ἡ μετὰ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον γνησιότης.

Ἡ δὲ μετὰ τὴν ἱερὰν ἀνάγνωσιν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ τὴν ἐκβολὴν τῶν κατηχουμένων γνησιότης κλεισίς τῶν θυρῶν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, τὴν τε τῶν ὀλίγων δηλοῖ παράδοσιν, καὶ τὴν γενησιότην μετὰ τὸν φοβερὸν ἐκείνον ἀφορισμὸν καὶ τὴν φοβερωτέραν ψῆφον, εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, ἥτοι τὸν νυμφῶνα τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἀξίων εἰσόδον· καὶ τὴν ἐν ταῖς αἰσθήσεσι τῆς κατὰ τὴν ἀπάτην ἐνεργείας τελείαν ἀποβολήν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Τι σημαίνει ἡ τῶν ἁγίων μυστηρίων εἰσόδος.

Ἡ δὲ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν μυστηρίων εἰσόδος, ἀρχὴ καὶ προομιὴν ἐστίν (ὡς ὁ μέγας ἐκεῖνος ἔφασκε γέρον) τῆς γενησιότης ἐν οὐρανοῖς καινῆς διδασκαλίας περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ τῆς εἰς ἡμᾶς, καὶ ἀποκλύψης τοῦ ἐν ἀδύτοις τῆς θαλάσσης κρυφίου τοῦ ὄντος μυστηρίου τῆς ἡμῶν σωτηρίας. Οὐ γὰρ μὴ πῶς φησὶ, πρὸς τοὺς αὐτοῦ μαθητάς ὁ θεὸς καὶ Λόγος, ἀπ' ὅπου ἐκ τοῦ γεννηματος τῆς ἀμέλους, ὡς τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πῶς μεθ' ὧν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Τίνος ἐστὶ σύμβολον ὁ θεὸς ἀσπασμός.

Ὁ δὲ πᾶσι προσφωνούμενος πνευματικὸς ἀσπασμός, τὴν ἐσομένην πάντων πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ καιρῷ

7 Matth. xiv, 14.

8 Tit. ii, 13.

9 I Thess. iv, 15.

10 Matth. xxvi, 29.

VARIAE LECTIONES.

τῶν οὐρανῶν c. A. ὁ θεὸς ἀσπασμός καὶ πνευματικὸς c. A.

dit, tum catechumenorum, ac reliquorum, qui indigni sint ut divino mysteriorum in apertum producendorum aspectu fruantur, dimissio sit ac ejectio per ministros; quæ res, suo ipse genio, ejus designat præsignatque veritatem cujus imago ac figura existit; vixque non clamat, his quæ geruntur: fore nimirum, ut postquam prædicatum fuerit Evangelium regni in universo orbe, in testimonium cunctis gentibus, sicut scriptum est, tunc veniat finis; adveniente scilicet in secundo adventu suo, e cœlis cum claritate magna, magno Deo ac Salvatore nostro Jesu Christo: Ipse enim Dominus, inquit divinus Apostolus, in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo; inque adversariis faciente vindictam, ac per sanctos angelos suos segregante fideles ab infidelibus, et a justis iniquos, atque a sanctis sceleratos et (ut semel dicam): ab illis qui Spiritu Dei ambulaverunt, eos qui post carnem abierunt; per quæ secula infinita, ac nunquam finienda, ut vere divino proditum oraculo est, justam singulis pro eorumque meritorum ratione retributionem reddente.

CAPUT XV.

Cujusnam symbolum sit, quod sanctæ ecclesiæ fores clauduntur, post lectum sanctum Evangelium.

Quod autem post lectum sanctum Evangelium, ejectosque catechumenos, sanctæ ecclesiæ fores clauduntur, significat, tum transituram res terrenas, tum fore, ut post terribilem illam segregationem, ac terribiliorem sententiam, ut intelligibilem deinceps mundum, id est, Christi thalamum, ingrediantur, qui digni erant; et ut operatio erroris, quæ in sensibus accidit, perfecte abjiciatur.

CAPUT XVI.

Quid sanctorum mysteriorum introitus significet.

Sanctorum autem ac venerabilium mysteriorum introitus, initium est æcordium (ut magnus ille senex dicebat) futuræ in cœlis novæ doctrinæ Dei in nos, impensiori consilio, providentiæ, nostræque, in divini secreti adytis occultis, salutis mysterii manifestatio. Ait namque Deus ac Verbum ad discipulos suos: Non bibam amodo de hoc genere vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.

CAPUT XVII.

Cujusnam signum sit divinum osculum ac salutatio.

Quæ autem omnibus acclamatur spiritualis osculi salutatio, futuram præfigurat ac præsignat omnium

inter se, quo tempore arcana illa bona deteguntur. **513** per fidem ac dilectionem, concordiam, animorumque consensionem, ac eam, quæ in ratione verboque est, identitatem; ex qua digni cum Verbo ac Deo nanciscuntur necessitudinem ac conjunctionem. Os enim verbi symbolum est ac rationis, quo maxime omnes omnibus sociantur ejus participes, tanquam ea vi præditi, primoque ac soli Verbo ac rationi, omnisque verbi ac rationis auctori,

CAPUT XVIII.

Quid significet divinum fidei Symbolum.

Quam autem omnes divini fidei Symboli confessionem promunt, eam, quæ ob sapientissimæ in nos Dei providentiæ admirabiles modos ac rationes, quibus supæ salutem consecuti, in futuro seculo exhibenda est, mysticam præsignat gratiarum actionem; qua digni, gratum suum, pro divinæ benedictionis largitate commendant animum; qui præter illum, nihil prorsus aliud pro infultis in eos collatis divinis bonis rependere habeant.

CAPUT XIX.

Quid significet hymni Trisagii glorificatio.

Trina autem quæ sit sanctificationis divini laudis, totius populi fidelis ore, exclamatio, exhibendam ævo illo futuro cum incorporeis ac intelligentibus Potestatibus unionem honorisque æquitatem ostendit; qua uno cum supernis potestatibus consensu concentuque ob eandem immobilis circa Deum jugisque motus agitationem, tribus sanctificationibus laudare ac sanctificare trine subsistentem unam Deitatem, humana natura docebitur.

CAPUT XX.

Cujus symbolum sit sancta precatio, « Pater noster, qui es in caelis. »

Sanctissima autem, atque in primis veneranda magni ac beati Dei Patrisque invocatio, dandæ veræ illius, ac quæ vere est, per Spiritus sancti gratiam donumque, adoptionis symbolum **514** est: per quam supra quam victa atque oblecta, humana proprietate ex adventu gratiæ, sancti omnes filii Dei vocabuntur, erunt quæ; quiquequid amodo jam virtutum cultu divino bonitatis decore splendide fulserunt ac gloriose.

CAPUT XXI.

Quid illorum canticorum, quæ inter rem sacram mystice peragendam exclamantur, finis significet: nempe: « Unus Sanctus, unus Dominus, » et quæ sequuntur.

Quæ autem in rei sacræ mystice peragenda sine a tota plebe confessio editur, illis verbis: *Unus Sanctus*, et quæ sequuntur, futuram sermonis omni ac cogitata superiorem cum uno illo divini simplicitatis arcana, eorum qui mystice ac sapienter divinis sunt initiati, collectionem unionemque signi-

ficat. τῆς τῶν μελλόντων ἀρρήτων ἀγαθῶν ἀποκαλύψεως, κατὰ πίστιν τε καὶ ἀγάπην, ὁμολογῶν τε καὶ ὁμολογούμενην, καὶ ταυτοῦσα λογικὴν· δι' ἣν τὴν πρὸς τὸν Λόγον καὶ Θεὸν οικειώσιν οἱ ἄγιοι δέχονται, προσηγορίαι καὶ προσηγορήματα. Λόγου γὰρ σύμβολον τὸ σῶμα, καὶ ὁ ἐν μάλιστα πᾶσιν ἀπαντες οἱ Λόγου μεταληφότες, ὡς λογικοὶ, καὶ τῷ πρώτῳ καὶ μόνῳ Λόγῳ, καὶ παντὸς αἰτέρου Λόγου συμφύονται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΠ.

Τι σημαίνει τὸ θεῖον τῆς πίστεως Σύνβολον.

Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ σύμβολον τῆς πίστεως γινόμενη παρὰ πάντων ὁμολογία, τὴν ἐν οἷς ἐσώθημεν παρὰ βδόξαις λόγοις τε καὶ πρὸς τῆς πανούργου παρ' ἡμᾶς τοῦ θεοῦ προνοίας γεννησομένην μυστικὴν εὐχαριστίαν, κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα, προσημαίνουσα· δι' ἧς ἐγνωσμένος ἐπὶ τῇ θεῇ εὐεργεσίᾳ εαυτοὺς συνιστῶσιν οἱ ἄγιοι πλὴν ταύτης τῶν παρ' αὐτοῦ ἀπειρῶν θεῶν ἀγαθῶν ἀνταποδοτεῖν ἄλλο τι καὶ ὁτιοῦν οὐκ ἔχοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ.

Τι σημαίνει ἡ τοῦ Τρισαγίου δοξολογία.

Ἡ δὲ γινόμενη τριση τοῦ ἁγιασμοῦ τῆς θείας ὁμολογίας ἐκδόσις παρὰ παντὸς τοῦ πιστοῦ λαοῦ, τὴν πρὸς τὰς ἀσωμάτους καὶ νοεράς δυνάμεις κατὰ τὸ μέλλον φανησομένην ἑνωσὶν τε καὶ ἰσοτιμίαν παρὰ θεοῦ· καὶ ἣν συμφύοντες τοῖς ἀνὰ δυνάμεις, διὰ ταυτοῦτα τῆς ἀρετῆτος παρὰ θεοῦ ἀεικινήσις, τρισὶν ἁγίασμοις ὁμνεῖν τε καὶ ἀγιάζειν τὴν τρισυπόστατον μίαν θεότητα διδαχθήσεται τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις.

ΚΕΦΑΛ. Κ.

Τίτος ἐστὶ σύμβολον ἡ ἁγία προσευχὴ τοῦ, « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

Ἡ δὲ παναγία τε καὶ σεπτή τοῦ μεγάλου καὶ μακαρίου θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκκλησίας, τῆς δοθησομένης ἐνυπόστατου τε καὶ ἐνυπάρχου κατὰ δωρεάν καὶ χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, υἱοθεσίας ἐστὶ σύμβολον· καὶ ἣν πάσης υπερνικημένης τε καὶ ἀλυπτομένης ἀνθρωπίνης ἰδιότητος, τῇ ἐπιφοιτήσει τῆς χάριτος, υἱοὶ θεοῦ χρηματίζουσιν τε καὶ εἰσὶν πάντες οἱ ἅγιοι, τοῖς δι' ἀρετῶν ἀπ' ἐντεῦθεν ἔχον τῷ θεῷ τῆς ἀγαθότητος κάλλει εαυτοὺς λαμπρῶς τε καὶ ἐπιδόξως ἐπαίδρυναν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ.

Τι σημαίνει τὸ τέλος τῆς μυστικῆς λειτουργίας τῶν ἐκπορευμένων ὁμῶν· τοῦτέστιν, « Ἐὺς Ἄγιος, εὺς Κύριος, » καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἡ δὲ κατὰ τὸ τέλος τῆς μυστικῆς λειτουργίας παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ γινόμενη τοῦ, *Εὺς Ἄγιος*, καὶ τῶν ἑξῆς, ὁμολογία, τὴν ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν πρὸς τὸ ἐν τῆς θείας ἀπλότητος κρῦφον γεννησομένην τῶν μυστικῶς τε καὶ σοφῶς κατὰ θεὸν τετελεσμένων, συναγωγὴν τε καὶ ἑνωσὶν δηλοῖ, ἐν τῷ

ἀφάρτων τῶν νοσητῶν αἰών· καθ' ὃν τῆς ἀφανοῦς καὶ ὑπεραρρήτου δόξης τὸ φῶς ἐνοπταίνοντες, τῆς μακαρίας, μετὰ τῶν ἀνυδνύμενων, καὶ αὐτοὶ δεκτικοὶ γίνονται καθαρότητος· μετ' ἧν, ὡς τέλος πάντων, ἡ τοῦ μυστηρίου μεταβολὴ γίνεται· μεταποιῶσα πρὸς ἐαυτὴν, καὶ ὁμοίους τῷ κατ' αἰτίαν ἀγαθῷ κατὰ χάριν καὶ μέγεθιν ἀποφαίνουσα τοὺς ἀξίως μεταλαμβάνοντας, ἐν μηδενὶ αὐτοῦ λειπομένους, κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις κατενδεχόμενον. Ὅτις καὶ αὐτοὺς δύνανται εἶναι τε καὶ καλεῖσθαι θέσει κατὰ τὴν χάριν θεοῦ, διὰ τὸν αὐτοῦ δῶκεν ἡ πληρώσαντα ὅλον θεόν, καὶ μηδὲν αὐτῶν τῆς αὐτοῦ παρουσίας κενὸν καταλείψαντα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'
Πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς κατ' αἰτίαν καὶ ἐκδοτικῇ καὶ τελειοποιῶντι διὰ τῶν εἰρημέρων θεωρεῖται κατάστασις.

Δευρὸ δὲ οὖν, διὰ τῶν αὐτῶν ὁδῶν καὶ ἐξῆς βαίνοντες, πάλιν τὰ αὐτὰ καὶ περὶ ψυχῆς γνωστικῆς θεωρήσωμεν· καὶ συναναβῆναι μικρὸν κατὰ δύναμιν τῷ λόγῳ μετ' εὐλαβείας πρὸς ὀφηλοτέραν θεωρίαν, σκηπῆσαι τε καὶ κατανοῆσαι πῶς οἱ θεοὶ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας θεομοὶ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τὴν ἐαυτῆς τελειότητα δι' ἀληθοῦς καὶ ἐνεργεῖς γνώσεως ἔχουσι, ποθοῦντα τὸν νοῦν καὶ βουλόμενον, θεοῦ χειραγωγούμενος (εἰ δοκεῖ) μὴ κωλύσωμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'
Ὅτι σύμβολον τῶν κατὰ ψυχὴν ἀρετῶν ἐστὶν ἡ πρώτη εἰσοδος τῆς ἁγίας συνάξεως.

Ἀδρεῖ τοιγαροῦν, ὅστις τῆς μακαρίας τοῦ Χριστοῦ σοφίας γνήσιος καθίστηκας ἐραστής, νοδὸς ὀφθαλμοῖς, κατὰ τὴν πρώτην εἰσοδὸν τῆς ἁγίας συνάξεως ἀπὸ τῆς ἐξωθεν τῶν ὀλικῶν πλάνης καὶ παραχῆς, κατὰ τὸ γεγραμμένον, Ἰναῖτες ἐρχόμεναι ἀπὸ θεῶς, δεῦτε· τῆς ἐν εἰδῇ καὶ σχήματι, φημι κατὰ τὴν πρόσφιν τῶν αἰσθητῶν περιπλανήσεως· οὐ γὰρ θεωρεῖν εἶπεν ἀληθῆς, κατὰ τοῦδε ἀσέφους τῶν παρ' Ἑλλήσι λεγομένων σοφῶν (μηδὲ γὰρ σοφοὶ κληθεῖν ποτε πρὸς ἡμῶν, οἱ τὸν θεὸν γινῶναι διὰ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων μὴ δυνάμεντες, ἢ μὴ βουληθέντες, τῶν αἰσθητῶν λέγων τὴν ἐπιφάνειαν, καθ' ἣν ὁ εἰρηκὴς τῶν αἰσθητῶν πρὸς ἁλλήλα συνέστηκε πόλεμος, πᾶσι τὴν δι' ἀλλήλων φθορὰν ἐνεργῶν, πάντων φθειρόντων ἁλλήλα καὶ ἐν ἀλλήλοις φθειρόμενων· καὶ τοῦτο μόνον πάγων ἔχοντα, ἐδαστατῆν καὶ φθεῖρεσθαι, καὶ μηδέποτε συμβαίνειν ἀλλήλοις κατὰ διαμονὴν ἄμαχον δύνασθαι καὶ ἀστασιαστον ἐρχομένην τε τὴν ψυχὴν, καὶ προτροπὰν φεύγουσαν, καὶ ὥσπερ εἰς Ἐκκλησίαν καὶ αὐλὸν εἰρήνης ἀνάκτορον, τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν θεωρίαν, τὴν ἄμαχον καὶ πάσης ἐλευθέρων παραχῆς μετὰ λόγου τε καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ μεγάλου καὶ

Isa. xxvii, 11.

VARIE LECTIONES.

ἡ δὲ ψυχὴ ἡ τῆς x. cod. Marg.

βουληθέντες μὲν, τὸν C. A. ἡ δὲ ψυχὴ ἡ τῆς x. cod. Marg.

beat. intellectillum aro illo ab omni corruptione immuni; in quo inaspecte, ac supra modum arcanæ gloriæ lucem inspecantes, ipsi quoque cum supernis Potestatibus, beate capaces puritatis efficiuntur; postquam ut omnium finis, sit mysterii communicatio, quæ in seipsam transmutet, si milesque boni per essentiam gratia motere ac participatione dignos sumentes efficiat: quibus nihil desit, quoad concessum hominibus licetque, quin et ipsi adoptione per gratiam dñi esse ac appellari valeant, propter eum, qui totus Deus totos eos complevit, nec eorum aliquid sua vacuum presentia reliquit.

CAPUT XXII.
Quomodo, ac qua ratione, anima quoque seorsum ac secundum se considerat, in singulis proprie, per ea quæ dicta sunt, deificus donaque perfectione status spiritaliter intelligitur.

Adesum igitur, iisdem ipsis, via quadam ac ratione gradientes, hæc ipsa iterum etiam de anima, quæ scientiæ ejusdem auctoriq; intelligentiæ est, spiritali sensu consideremus; nec una sapientem animum ac valentem, quanta facultas fuerit, ad sublimiorem spiritalē intelligentiā modestia pa-rumper assurgere, diligentiusque Deo auspice di-vini sancto Ecclesiæ ritos ac ceremoniæ, animam ad sui ipsius perfectionem per veram ac efficacem scientiam ducant (si videbitur) prohibeat, ac

CAPUT XXIII.
Quas primas animæ virtutes primus sanctæ synaxeos introitus symbolo significat.

Vide igitur, quisquis beate Christi sapientiæ verus es amator, mentisque oculis considera in primo sacre synaxeos ingressu, ab externo terrenorum errore ac turbatione, juxta quod scriptum est: Mulieres venientes a spectaculo, videte: ab ea scilicet, quæ in forma ac figura per earum rerum, quæ in sensum cadunt, contumeliam, aberratio creatur (neque enim vere contemplatio, seu speculatio dicatur quemadmodum insipientibus Græcorum sapientibus placet. Absit enim a nobis, ut eos sapientes dicamus, qui ex iis quæ facta a Deo sunt, ipsum nosse non potuerunt aut noluerunt) a sensu, inquam, ea quæ oculos ferit, superficie, ex cuius ratione sensilia iuge inter se bellum agitant, aliorum visu aliis vicaria clade interitum creantia, cunctis aliis alia corrumpentibus, ac quæ alia in aliis corrumpantur, hocque unum firmum habeant, ac constans quod inconstantia agantur ac intereant, nec unquam inter se convenire ut tranquilla perennitate fruantur, nec in mutuum incitentur perniciem, valeant; venientem animam, ac propere fugientem, velutque in Ecclesiam ac pacis inviolabile templum, in naturalem in spiritu contempla-

tionem (tranquillam illam ac ab omni turbatione liberam) una cum Verbo, Verboque ipso magno ac vero Deo nostro ac pontifice ductore, ingredientem; quaque ut per symbola rerum sacrarum ænigmata, per eas quæ habentur divinas lectiones, rerum rationes doceatur, stupendumque ac magnum, ejus, quæ in lege et prophetis declaratur, providentiæ divinæ mysterium; inque singulis, pulchræ in his disciplinæ ac diligentie præmio, divinitus sanctorum Potestatum opera, intelligentium more intus animo alloquentium, pacis munera designantes laudes faustaque vota accipiat, una cum divini acensisque **516** divini desiderii roborante ac conservante illecebra, per eam, quæ mystice illi animo succinitur, divinorum canticorum voluptas.

Tumque iterum ex his transeuntem, inque uno ac solo, hosque unite ac singulariter comprehendente sermones, ac rationes vertice, sese colligentem; nempe sancto Evangelio in quo omnes cum providentiæ, tum rerum, unius complexus vi, uniformiter præexistunt rationes. Quo perlecto, divino rursus sensu videre liceat, religiosis inturbatis mentis oculis, ipsum Verbum ac Deum coelitus ei advenientem; uti scilicet pontificis e sacerdotali sede descensus indicat, ac perfecte ejus cogitationes, quæ adhuc sensum, ac quæ pro ejus ratione dividua sunt, conceptis imaginibus animo effingunt, catechumenorum ritu segregantem; indeque rursum, rebus in sensum cadentibus excedentem, qua ratione sanctæ Dei Ecclesiæ fores occlusæ, intelligendum admonent, ad eam, quæ per arcanorum mysteriorum introitum significatur, materia carentem, simplicem, invariabilem, deformem, omnique absolutam forma ac figurâ, eorum, quæ sola mente percipiuntur, scientiam ducentem (qua, in seipsa suas ipsa vires, seque ipsam in Verbo colligens, mentisque osculo, unilis, quæ ad ejus spectant salutem rationibus pariter ac modis) ad ipsum evadit, per fidei Symbolum grato et fidei animo confiteri docentem.

Post hæc autem rursus ut quæ jam deinceps per potentiam simplicem, individuumque doctrinæ vi comparatam scientiam, tum rerum quæ in sensum cadunt, tum quæ mente intelliguntur, rationes complexa sit, ad claræ ac manifestæ eam theologiæ scientiam, post omnia superata provehentem, atque parem angelis, quoad assequi licet, intelligentiam præbentem, eaque illam sagacitate docentem, ut unum Deum sciat, unam essentiam, tres personas, essentiæ unitatem trine subsistentem, ac consubstantialiæ personarum trinitatem: unitatem in trinitate, et trinitatem in unitate; non aliam, atque aliam; neque aliam præter aliam, aut aliam per aliam, sive per aliam aliam, aut aliam in alia, vel ex alia aliam; sed eandem in seipsa, et per seipsam, penes semetipsam sibi ipsi eandem cum unitatem, tum trinitatem, omni tum vacantem

A ἀληθοῦς ἡμῶν Θεοῦ καὶ ἀρχιερέως εἰσερχομένην καὶ ὡς διὰ συμβόλων τῶν γινόμενων θεῶν ἀναγνωσμάτων, τοὺς τῶν ὄντων διδασκομένην λόγους, καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ μέγα τῆς ἐν νόμῳ καὶ προφήταις δηλουμένης θείας προνοίας μυστήριον· καθ' ἑκαστὸν τε δεξαμένην, ὑπὲρ τῆς ἐν τούτοις καλῆς μαθητείας θεοῦ διὰ τῶν ἁγίων δυνάμεων, νοερώς κατὰ διάνοιαν αὐτῇ διαλεγομένων, τὰς εἰρηνοδόρους σημειώσεις, μετὰ τῆς ρωστικῆς καὶ συντηρητικῆς θείας, τῆς θείας καὶ διαπύρου κατὰ Θεὸν ἐπίσεως, διὰ τῆς μυστικῶς ὑπαγομένης αὐτῇ νοητῶς τῶν θεῶν φασμάτων ἡδονῆς.

B Πάλιν ἐκ τούτων μεταβαίνουσιν, καὶ συναγομένην ἐπὶ τὴν μίαν καὶ μόνην καὶ ἐνιαυτῶς τοσούτους συλλαμβάνουσιν τοὺς λόγους κορυφῇ· λέγω δὲ, τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ἐν ᾧ πάντες τῆς τε προνοίας καὶ τῶν ὄντων οἱ λόγοι κατὰ μίαν περιοχῆς δυνάμιν ἐνοικῶς προϋφαστήκασι. Μεθ' οὗ κατ' αἰσθησιν θεῶν αὐτὴν ἔρξιν ἔνεστι πάλιν θεμιτὸν τοῖς φιλοθεοῖς, ἀπαρθεῖσιν νοῶς ὁμῶς παραγινώμενον οὐρανῶθεν αὐτῇ τὸν Λόγον καὶ Θεὸν, ὡς ἡ τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ ἱερατικοῦ σημαίνει κατὰβασίς καὶ τέλειον αὐτῆς διακρίνοντα κατηχομένον δίκην τοῦς ἐπὶ τὴν αἰσθησιν, καὶ τὸ κατ' αὐτὴν μεριστὸν φαντασιούμενους λογισμούς. Κάντεῦθεν πάλιν ἔξω γενομένην τῶν αἰσθητῶν, ὡς ἡ τῶν θυρῶν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας νοεῖν ὑποτίθεται κλεισίς· ἐπὶ τὴν δηλουμένην διὰ τῆς εἰσόδου τῶν ἀρρήτων μυστηρίων, ἄλλον καὶ ἄλλην καὶ ἀναλλοίωτον καὶ θεοειδῆ, καὶ παντὸς ἐλευθέραν εἰδούς καὶ σχήματος ἐπιστήμην τῶν νοητῶν ἄγοντα· καθ' ἣν συναγαγοῦσαν πρὸς μὲν αὐτῆς τὰς οἰκίας δυνάμεις· πρὸς δὲ τὸν Λόγον, αὐτὴν κατανατῇ, διὰ τοῦ νοεροῦ ἀσπασμοῦ ἐνώσασαν τοὺς περὶ αὐτὴν ἀρρήτους τῆς σωτηρίας καὶ λόγους καὶ τρόπους, διὰ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως εὐχάριστως ὁμολογεῖν ἐκδιδάσκοντα.

Ἐπὶ τούτοις δὲ πάλιν, ὡς ἤδη λοιπὸν κατὰ δυνάμιν ἡ ἀλήνη καὶ ἀδιαίρετον διὰ μαθητείας, γινώσκει, περιλαβούσαν τοὺς τε τῶν αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν λόγους, ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς ἁφαντοῦς αὐτῆς ἄγοντα θεολογίας, μετὰ τὴν πάντων διδασκίαν, καὶ τὴν ἰσὴν τοῖς ἀγγέλοις κατὰ τὸ ἐπικτὸν αὐτῇ παρεχόμενον νόησιν καὶ τοσούτων διδασκοντα σωφρόνως αὐτὴν, ὅσον εἰδέναι Θεὸν ἓνα, μίαν οὐσίαν, ὑποστάσεις τρεῖς· μονάδα οὐσίας τρισυπόστατον, καὶ Τριάδα ὑποστάσεων ὁμοουσίων· μονάδα ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδῃ· οὐκ ἄλλην καὶ ἄλλην, οὐδ' ἄλλην παρ' ἄλλην, οὐδὲ δι' ἄλλης ἄλλην, οὐδ' ἄλλην ἐν ἄλλῃ, οὐδὲ ἐξ ἄλλης ἄλλην· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐν αὐτῇ, καὶ καθ' αὐτὴν ἐφ' αὐτὴν, αὐτῇ ταύτῃ καὶ μονάδα καὶ τριάδα ἀσύγχυτον τε καὶ ἀσυγχύτως τὴν ἑνωσιν ἔχουσιν, καὶ τὴν διακρίσιν ἀδιαίρετον τε καὶ ἀμέριστον· μονάδα μὲν κατὰ τὸν τῆς οὐσίας, ἥτοι

VARIE LECTIONES.

¹¹ κατὰ νοῦν c. A. ¹² Eadem in Orat. Dominicam, ubi etiam singulorum rationes assignat. ¹³ Ταυτὸν c. A. ¹⁴ ἀπύκνυτον τε καὶ ἀσύγχυτον τὴν ἑνωσιν c. A. et Fr.

τὸν τοῦ εἶναι λόγον· ἀλλ' οὐ κατὰ σύνθεσιν ἢ συν-
 αἵρεσιν, ἢ τὴν οὐανοῦν σύγγυσιν· τριάδα δέ, κατὰ
 τὸν τοῦ πῶς ὑπάρχειν καὶ ὑφ' ὧν ὡς λόγον· ἀλλ' οὐ
 κατὰ διαίρεσιν ἢ ἀλλοτρίωσιν, ἢ τὸν οὐανοῦν μερι-
 σμόν. Οὐ γὰρ μεμερίσται ταῖς ὑποστάσεσιν ἡ ἡ-
 μονάς, οὐδὲ σχετικῶς ἐνεστί καὶ ἐπιθεωρεῖται αὐταῖς·
 οὐδὲ συντίθενται εἰς Μονάδα αἱ ὑποστάσεις, ἢ συν-
 αἰρέσει αὐτὴν ἐκκληροῦσιν· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἐαυτῇ
 ταύτῃ, ἄλλως μέντοι καὶ ἄλλως. Μονὰς γάρ ἐστι
 ἀσύγχυτος τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῷ κατ' αὐτὴν ἀπλῶ λόγῳ
 ἡ ἁγία τριάς τῶν ὑποστάσεων· καὶ τριάς ἐστι ταῖς
 ὑποστάσεσιν καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως ἡ ἁγία
 μονάς. Τὴν αὐτὴν ὁλην τοῦτο καὶ αὐτὸ διαφόρως,
 κατ' ἄλλον καὶ ἄλλον, ὡς εἴρηται, λόγον νοουμένην
 μίαν καὶ μόνην, ἀδιαίρετόν τε καὶ ἀσύγχυτον, καὶ
 ἀπλὴν καὶ ἀμετέωρον καὶ ἀπαράλλακτον θεότητα·
 μονάδα κατὰ τὴν οὐσίαν ὁλην ὑπάρχουσαν, καὶ
 ὁλην τριάδα τὴν αὐτὴν ταῖς ὑποστάσεσιν, καὶ μίαν
 ἐνδὲς τρισσοῦδος ἀκρίβη φωνῇ μονοθεῶς ἐπιλάμ-
 πουσιν· ἡ γὰρ καὶ τὴν φύσιν, ὁμοτιμῶς τοῖς ἁγίοις
 ἀγγέλοις τοὺς ἐκρανεῖς καὶ ἐπικροῦς τῇ κτίσει περὶ
 θεότητος δεξαμένην λόγους, καὶ συμφώνως αὐτοῖς
 ἀσχηγῶς ἀνομιεῖν μαθεύσαν τριαδικῶς τὴν μίαν
 θεότητα, ἐπὶ τὴν κατὰ χάριν δι' ὁμοιότητος ἐμπε-
 ροῦς υἱοθεσίαν ἀχθῆναι δι' ἧς μετ' αὐτῆς τὸν
 Θεὸν Πατέρα, μυστικῶν τε χάριτι καὶ μόνον ἔχουσα,
 πρὸς τὸ ἐν τῆς αὐτοῦ κρυφιοτήτος κατ' ἑκστάσιν
 πάντων συναχθῆσθαι· καὶ τοσοῦτον πείσεται μέλ-
 λον, ἢ γινώσκται τὰ θεῖα· ὅσον μὴ ἐαυτῆς εἶναι βο-
 λουμένη, μηδὲ ἐξ ἐαυτῆς ὑπ' ἐαυτῆς· ἢ ἄλλου τινὸς
 γνωσθῆναι δύνασθαι, ἢ μόνου τοῦ ὁλην ἀγαθοπρα-
 πῶς αὐτὴν ἀνελιγμένης ὁλου Θεοῦ, καὶ ὁλον αὐτῇ
 θεοκρατῶς ὁλη [ὁλον αὐτῇ θεοκρατῶς ὁλῶς] καὶ
 ἀπαθῶς ἐαυτὸν ἐνέιντος, καὶ ὁλην θεοποιήσαντος·
 ὡς εἶναι, καθὼς φησὶν ὁ πανάγιος Ἀρειοπαγίτης
 Διονύσιος, εἰκόνα καὶ φανέρωσιν τοῦ ἀφανοῦς φω-
 τὸς, ἑοσπερον ἀκραιφνῶς, διεκδύστατον, ἀλώθητον,
 ἀχραντὸν, ἀκηλίεστον, εὐδοχόμενον ὁλην, εἰ ὅστις
 εἰπεῖν, τὴν φανερύσθαι τοῦ ἀγαθοῦ ποιοῦ, θεοει-
 δῶς καὶ ἀμειψῶς ἐπιλάμπον ἐν ἐαυτῷ, καθάπερ
 οὐκ ἐστὶ, τὴν ἀγαθότητα τῆς ἐν αὐτοῖς σι-
 γῆς·

scatum macula, quod totum in se, ut ita liceat loqui, exemplaris boni pulchritudinem capiat, dei-
 formiter, et ut nihil desit, in seipso, pro eo ac concessum est, ejus silentii quod in adytis est, bo-
 nitatem effulgens.

ΚΕΦΑΛΑ ΚΑ'.

Τίτων ἐστὶν ἐνερρητική τε καὶ ἀποκαλυπτική μυ-
 στήριον, διὰ τῶν τελουμένων κατὰ τὴν ἁγίαν
 σύνταξιν θεομῶν ἐν τοῖς κτίστοις καὶ πιστοῖς
 συναγόμενοις, ἢ παραμένονσι τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος χάριτι.

Τοιγαροῦν ἔστω διὸν ὁ μακάριος γέρον, καὶ παρα-
 καλεῖν οὐκ ἐπαύετο πάντα Χριστιανὸν, τῇ ἁγίᾳ τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ σχολάζειν, καὶ μὴ ἀπολαμβάνεσθαι
 ποτὲ τῆς ἐν αὐτῇ τελουμένης ἁγίας συνάξεως, διὰ τὰ
 τοῖς παραμένοντα αὐτῇ ἁγίους ἀγγέλους, καὶ ἀπο-

καλυπτοῦν τὴν ἐκκλ.

⁸³ κατ' c. A. et Fr.

A compositione, tum inconfusam 517 habentem
 unionem, indivisamque ac nullis scissam partibus;
 discretionem: unitatem quidem secundum essen-
 tiam (essendi scilicet) rationem, at non secundum
 compositionem aut contractionem, sive ullam con-
 fusionem; trinitatem vero secundum talem exis-
 tendi ac subsistendi rationem; non vero secun-
 dum divisionem aut diversitatem, ullamve parti-
 tionem. Non enim unitas personis divisa est,
 neque in eis secundum habitudinem inest, inque
 illis consideratur: neque personarum in unitatem co-
 lescent compositione, aut eam expleant contra-
 ctione, sed eandem sibi ipsi idem, alia tamen
 atque alia ratione. Est enim sancta personarum
 trinitas secundum essentiam, et simplici sua ra-
 tione, unitas inconfusa; sanctaque unitas personis,
 ac modo existendi, trinitas. Quae eadem tota hoc
 et illud distincte, alia atque alia ratione, ut dictum
 est, intelligitur, una et singularis individuae et
 inconfusa, simplex, integra et incommutabilis Dei-
 tas: quae secundum essentiam tota unitas existat,
 totaque eadem personis sit trinitas, atque unum
 unius trine lucentis luminis radium effulgeat, quo
 et anima, pari cum sanctis angelis dignitate, cla-
 ras, ac quas creatura assequi potest, deitatis ratio-
 nes suscipiens, parique illis consensu nullo indieto
 silentio aut requie unam trine deitatem docita
 laudare, ad adoptionem, quae est gratia, expressus
 vi similitudinis promoveat; cujus ratione inter-
 precandum Deum Patrem mysticum atque unicum
 per gratiam habens, in occultae ejus deitatis uno,
 omnium rerum excessu, colligitur: tantumque
 divina magis patietur, quam ea sciet, ut ne quidem
 sui ipsa esse velit, neque ex se a seipsa, vel ullo
 alio cognosci possit, praeterquam ex ipso duntaxat,
 qui totam ipsam benigne exque boni rationibus;
 Deus totus suscepit, totumque se illi toti, ut Deum
 decet, citra ullam passionem, indidit, ac totam di-
 vinitate imbuat, adeo ut, sicut vir sanctissimus
 Dionysius Areopagita ait, imago sit ac manifestatio
 inaspectabilis luminis; verissimum speculum;
 pellucidissimum, integrum, impollutum, nulla fu-

D 518 CAPUT XXIV.
 Quorum operatrix atque effectrix mysteriorum, per
 eos ritus ac caeremonias quae in sancta synaxi pera-
 guntur, in fidelibus, ac his qui fide congregantur,
 quae assistit, Spiritus sancti gratia sit.

Existimabat igitur beatus ille senex, nec singulos
 quosque Christianos hortari cessabat ut frequentes
 essent in sancta Dei ecclesia, nec unquam a re
 sacra, quae in ea peragitur, decederent, tum
 propter assistentes angelos, ac quotidie eos qui in-

VARIE LECTIONES.

Dei autem ecclesiae in se, quodammodo

trant in album referentes, Deoque manifestantes, ac pro eis, preces votaue facientes; tum propter Spiritus sancti semper quidem inaspectabili ratione presentem gratiam, peculiariter autem maxime quo tempore res sacra peragitur, singulos quosque qui inveniuntur transmutantem velutque transformantem, ac vere in id quod divinius est, pro ipsorum capiti ac modo traducentem atque ad id, quod mysteria quæ peraguntur significant, deducentem (etsi is cui talia accidunt haud sensu percipiat, si modo ex illis est, qui in Christo partuli sunt, nec in eorum quæ sunt profundum intueri valent) quam denique singula iis ritibus instituta, divina salutis symbola, uterunt, gratiam, serie quadam ac ordine, ab iis quæ proxima sunt ad omnium usque finem, in eis prestantem ac efficientem.

Atque in primo quidem introitu infidelitatis ejectionem, fidei augmentum, vitii extenuationem, virtutis accretionem, ignorantie abolitionem, scientie accessionem. Per divinorum autem eloquiorum auditionem, horum quæ dicta sunt (sæpe scilicet, virtutis ac scientiæ) firmos tenacesque habitus ac dispositiones. Per ea autem quæ hæc consequuntur, divina cantica, spontaneum animæ in virtutes consensus, ac quam ea ex illis spiritalem mentequè tenus voluptatem sumit et jucunditatem. Per sacram vero sancti Evangelii lectionem, terreni sensus, tanquam ejus mundi qui sensu percipitur, consumptionem. Per portarum autem deinceps oclusionem, eum, qui secundum affectum est, a mundo hoc corruptibili, ad mundum intelligibilem, animæ transitum ac **519** traductionem; vi cujus tanquam fores sensus occludens, a peccati simulacris mundos eos reddit. Per sanctorum autem mysteriorum ingressum, perfectiorem abstrusioemque ac novam Dei in nostrum usum dispensationis doctrinam ac scientiam. Per divinum osculum ac salutationem, omnium cum omnibus, ac prius ejusque secum ac cum Deo concordiam, consensusque animorum ac dilectionis eandem vim ac rationem. Per Symboli fidei confessionem, congruam gratiarum actionem ob inauditos ac mirabiles paranda nostræ salutis modos. Per Trisagium hymnum, unionem cum sanctis angelis, paremque cum illis dignitatem, nec finem unquam habituram divinæ glorificationis modulatam consonantiam. Per orationem, qua Deum Patrem vocare conceditur, quæ in spiritu est, verissimam adoptionem. Per Illud, *Unus Sanctus*, et quæ sequuntur, unificam cum Deo unionem ac necessitudinem. Per sacram, qua impollutis ac vivificis mysteriis impartimur, communionem, illam cum ipso, quanta mortificibus concessa est, ex similitudine societatem ac identitatem; per quam homo hoc consequitur, ut ex homine in Deum transferatur. Quæ enim hæc, ac mortalem agentes vitam, per gratiam quæ in fide est, percipere nos sancti Spiritus dona credimus; hæc vere in futuro sæculo, et ut reipsa ita sit, secundum

²¹ ἀληθώς c. A. R. ἀληθώς εἰπών.

A γραφομένους ἑκάστοτε τοὺς εἰσδόντας καὶ ἐμφανίζοντας τῷ Θεῷ, καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν δεήσεις ποιούντες· καὶ διὰ τὴν ἀσπάζειν αὐτὸν παρούσαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριν, ἰδιωτικῶς δὲ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἁγίας συνάξεως, καὶ ἑκάστου τῶν ἐδρισκομένων μεταποιουσάν τε καὶ μετασκευάζουσαν, καὶ ἀληθῶς μετακλίνουσαν ἐπὶ τὸ θεό-τερον ἀγαθῶς αὐτῇ, καὶ πρὸς τὸ δηλούμενον διὰ τῶν τελουμένων μυστηρίων ἀγούσαν· καὶ αὐτὴς μὴ αἰσθάνηται, εἴτερ τῶν ἐν κατὰ Χριστὸν νηπίων ἐστὶ καὶ εἰς τὸ βάθος τῶν γινομένων ὅρῳ ἀδυνατεῖ, καὶ τὴν δηλούμενην δι' ἑκάστου τῶν τελουμένων θείων συμβόλων τῆς σωτηρίας ἐν αὐτῇ χάριν ἐνεργουσαν, καθ' ἑαυτὴν καὶ πᾶσαν ἀπὸ τῶν προεχόντων μέχρι τοῦ πάντων τέλους ὁδεύουσαν.

Κατὰ μὲν πρώτην εἰσόδον ἀπιστίας ἀποβολήν, πείσσεως αὐξησιν, κακίας μείωσιν, ἀρετῆς ἐπιδοσιν, ἀγνοίας ἀφανισμόν, γνώσεως προσθήκην. Διὰ δὲ τῆς ἐκπράξεως τῶν θείων λόγων, τὰς τῶν εἰρημνίων τούτων, πιστεῶς φημί καὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως, παγίας καὶ ἀμεταθόδους ἔξεις τε καὶ διαθέσεις. Διὰ δὲ τῶν ἐπὶ τούτοις θείων φασμάτων, τὴν πρὸς τὰς ἀρετὰς τῆς ψυχῆς ἐκδοσιν συγκατάθεσιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐταῖς ἐγγινώσκουσαν αὐτῇ νοερὰν ἡδονὴν καὶ τερπνότητα. Διὰ δὲ τῆς ἱερᾶς ἀναγνώσεως τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, τὴν τοῦ χοικοῦ φρονήματος, ὡς περ αἰσθητοῦ κόσμου, συντάξιαν. Διὰ δὲ τῆς μετὰ ταῦτα τῶν θυρῶν κλεισεως, τὴν κατὰ διαθέσιν ἀπὸ τοῦτου τοῦ φθαρτοῦ κόσμου πρὸς τὸν νοητὸν κόσμον μετάθεσιν τῆς ψυχῆς καὶ μετάθεσιν δι' ἧς τὰς αἰσθησεως, θυρῶν διάνυσσας, τῶν καθ' ἀμάρτιαν εἰδυλῶν καθαράς ἀπεργάζεται. Διὰ δὲ τῆς εἰσόδου τῶν ἁγίων μυστηρίων, τὴν τελειωτικὴν καὶ μυστικωτικὴν καὶ καινὴν περὶ τὴν εἰς ἡμᾶς οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν. Διὰ δὲ τοῦ θείου ἀσπασμοῦ, τὴν πάντων πρὸς πάντας καὶ πρὸς ἑαυτὴν ἑκάστου πρότερον καὶ τὸν Θεόν, ὁμολογίαν καὶ ἐμμενέουσαν καὶ ἀγάπης ταύτητά. Διὰ δὲ τῆς τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ὁμολογίας, τὴν ἐπὶ τοῖς παραδόξοις ἁγίοις τῆς σωτηρίας ἡμῶν πρόσφορον εὐχαριστίαν. Διὰ δὲ τοῦ Τρισαγίου, τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἑνωσιν τε καὶ ἰσοτιμίαν, καὶ τὴν ἀπαύστην τῆς ἀνακτινῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ σύμφωνον αἰνέσιν. Διὰ δὲ τῆς προσευχῆς, δι' ἧς Πατέρα καλεῖν τὸν Θεὸν ἀξιούμεθα, τὴν ἐν χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀληθεστάτην υἰοθεσίαν. Διὰ δὲ τοῦ, *Εἰς Ἄγιος*, καὶ τῶν ἑξῆς, τὴν πρὸς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνοποιὴν χάριν καὶ οἰκειότητα. Διὰ δὲ τῆς ἁγίας μεταλήψεως τῶν ἀρχάνων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, τὴν πρὸς αὐτὸν κατὰ μέθεξιν ἐνδεχομένην δι' ὁμοιότητος κοινωνίαν τε καὶ ταύτητά· δι' ἧς γενέσθαι θεός ἐξ ἀνθρώπου καταξιοῦται ὁ ἄνθρωπος. Ὡς γὰρ ἐνταῦθα κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν, διὰ τῆς ἐν πίστι· χάριτος, πίστεως μὲν μεταληφέναι· δωρεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τούτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατὰ ἀλήθειαν ἐν υποστάτως αὐτῷ τῷ πράγματι, κατὰ τὴν ἀπαιτησὶν ἐλπίδα τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ τὴν τοῦ ἐπαγγελιομένου

του βαβαλαν καὶ ἀπαράβατον ὑπόσχεσιν, φυλάξαντες κατὰ δύναμιν τὰς ἐντολάς, πιστεύομεν καταλήψεσθαι²⁵, μεταβαλόντες ἀπὸ τῆς ἐν πίστει χάριτος, εἰς τὴν κατ' εἶδος χάριν· μεταποιοῦντος ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τῇ παραιρέσει τῶν ἐν ἡμῖν τῆς φθορᾶς γνωρισμάτων, καὶ τὰ παραδειγθέντα διὰ τῶν ἐνείαυθα αἰσθητῶν συμβόλων ἡμῖν ἀρχέτυπα χαριζομένου μυστήρια.

Διὰ δὲ τὸ εὐμνημόνευτον, εἰ δοκᾷ, τὴν τῶν ἐρημέων δύναμιν κατ' ἐπιτομήν ἐπιθερμόντας, οὕτω κεφαλαιώσωμεν. Ἔστι μὲν οὖν ἡ ἁγία Ἐκκλησία τύπος, ὡς εἴρηται, καὶ εἰκὼν τοῦ μὲν Θεοῦ· διότι ἦν ἐργάζεται κατὰ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ δύναμιν καὶ σοφίαν, περὶ τὰς διαφόρους τῶν ὄντων οὐσίας ἀσύγχετον ἑνωσιν, ὡς δημιουργὸς κατ' ἄκρον ἑαυτῇ συνέχων· καὶ κατὰ μίαν τῆς πίστεως καὶ χάριν καὶ κλήσιν τοὺς πιστοὺς ἀλλήλους ἑνωσιδῶς συνάπτουσα· τοὺς δὲ πρακτικοὺς καὶ ἐναρτέους, κατὰ μίαν γνώμης ταυτότητα· τοὺς δὲ θεωρητικοὺς καὶ γνωστικούς πρὸς τοῦτους καὶ καθ' ὁμόνοιαν ἀρραγῇ καὶ ἀδιάρκτον.

Τοῦ δὲ κόσμου, τοῦ τε νοητοῦ καὶ τοῦ αἰσθητοῦ τύπος ἐστίν· ὡς τοῦ νοητοῦ κόσμου τὸ ἱερατεῖον σύμβολον ἔχουσα· τοῦ αἰσθητοῦ δὲ, τὸν ναόν.

Ἀνθρώπου δὲ πάλιν εἰκὼν ἐστίν, ὡς τὴν ψυχὴν διὰ τοῦ ἱερατείου μιμουμένη· τὸ δὲ σῶμα, διὰ τοῦ ναοῦ προβαλλομένη. Αὐτῆς δὲ τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν νοουμένης τύπος ἐστὶ καὶ εἰκὼν, ὡς τοῦ θεωρητικοῦ διὰ τοῦ ἱερατείου φέρουσα τὸ ἐπιθεῖον· τοῦ δὲ πρακτικοῦ διὰ τοῦ ναοῦ τὸ κόσμιον ἔχουσα.

Τῆς δὲ τελουμένης ἐν αὐτῇ ἁγίας συνάξεως, ἡ μὲν πρώτη εἰσοδος γενικῶς μὲν δηλοῖ τὴν πρώτην τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν· ἰδικῶς δὲ, τὴν δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ τῶν ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν, καὶ ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν εἰσαγομένων ἐπιστροφὴν.

Τὰ δὲ γινόμενα μετ' αὐτὴν ἀναγνώσματα, γενικῶς μὲν, τὰ θεία θελήματά τε καὶ βουλήματα, καθ' ἃ χρὴ τοὺς πάντας παιδεύεσθαι τε καὶ πολιτεύεσθαι, μὴνύει· ἰδικῶς δὲ, τὴν κατὰ τὴν πίστιν διδασκαλίαν καὶ προκοπὴν τῶν πιστευσάντων· καὶ τῶν πρακτικῶν τὴν κατ' ἀρετὴν παγίαν διάθεσιν· καθ' ἣν τῷ θεῷ νόμῳ στοιχοῦντες τῶν ἐντολῶν ἀνδρικῶς τε καὶ ἀκλονήτως ἴστανται πρὸς τὰς μεθόδους τοῦ διαβόλου, καὶ τὰς ἀντικειμένους ἐνεργείας διαβιβάσκουσιν· καὶ τῶν γνωστικῶν τὴν κατὰ θεωρίαν ἔξιν· καθ' ἣν τοὺς τῶν αἰσθητῶν καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς προ-

A spem firmam nostrae fidei, ac ejus qui pollicitus est incommutabilem certamque omnino promissionem, ubi pro virili nostra facultate mandata servaverimus, percepturos nos credimus, qui a gratia qua in fide est, ad gratiam qua est secundum speciem transitori simus; Deo scilicet ac Salvatore nostro Jesu Christo nos in se transmutante, necnon corruptionis mortalisque in nobis vitae notas abolendo, per ea symbola quae in sensum cadunt, hic nobis tantisper monstrata, primitiva mysteria largiente.

Summa dictorum ac recapitulatio. — Ut autem memoriae consulatur, si libet, eorum quae data sunt vim breviter percurrentes, ita in summam redigamus. Est igitur sancta Ecclesia, uti dictum est, Dei quidem figura ac imago; quod nimirum quam ille infinita potentia sua ac sapientia erga distinctas rerum essentias inconfusam unionem facit, tanquam opifex ac conditoris jure summa

520 quadam necessitudine seipso connectens; eam quoque illa per fidei gratiam in fidelibus operetur, omnes quidem fideles secum ipsos uniformiter per fidei unam gratiam ac vocationem conjungens; eos autem qui actionem ac virtutem colunt, ad haec vero etiam eos qui contemplationem ac

Mundi autem, tum ejus qui mente sola, tum qui sensu percipitur, figura est; ut quae mundi intelligibilis sacrarium symbolum habeat; hujus autem qui in sensum cadit, templum.

C Rursus vero imago est hominis, ut quae animae per sacrarium speciem referat; per templum autem corpus praestet. Ipsius autem animae ut ipsa secundum se ac seorsum consideratur, figura est ac imago, ut quae per sacrarium ejus partis quae contemplationi studet claritatem ferat; per templum autem ejus quae actioni ornatum decoremque obtineat.

Ejus autem quae in ea peragitur sacra synaxes; primus quidem introitus generaliter quidem primum Christi Dei nostri adventum significat; proprie vero, eam, quae per ipsum, ipsoque auspicio est, eorum qui ab infidelitate ad fidem, et a vitio ad virtutem, atque ab ignorantia ad scientiam inducuntur conversionem.

D Quae autem ab eo sequuntur lectiones, generaliter quidem divinas voluntates et consilia designant, ex quorum ratione necesse est, ut omnes erudiantur vitamque instituant; proprie autem, eorum qui crediderunt fidei doctrinam atque profectam; tum scilicet eorum, qui actionem colunt, firmam virtutis dispositionem; qua, divinam mandatorum legem sectantes, virili infractaque constanti adversus diaboli insidias consistunt, eorumque occultam vim ac molitionescavent atque fugiunt; tum vero qui scientiam colunt studentque sapientiae, contemplatio-

VARIAE LECTIONES.

²⁵ μεταλήψ. c. A. et Fr.

nis habitum; ejus munere, rerum in sensum cadentium spiritualisque in eis providentiae rationes colligentes, absque errore ad veritatem currunt.

Divinae autem canticorum modulationes, divinam jucunditatem ac voluptatem omnium animis innascentem; qua mystice roborati, superiorum omnium **521** virtutis cultu laborum oblivionem sumentes, ad eorum quae reliqua sunt, divinorum incorruptibiliumque honorum vehemens contentumque vegeti ac alacres accenduntur desiderium.

Sanctum autem Evangelium, generaliter quidem hujus saeculi consummationis est symbolum; proprie vero, eorum qui crediderunt, perfecte omnique ex parte antiqui erroris abolitionem designat; tumque eorum qui actionem colunt, mortificationem, legisque ac sensus carnis, seu ejus prudentiae consummationem; tum eorum qui sapientiam ac contemplationem, plurium ac diversarum rationum in amplissimam unam maximique ambitus rationem, coercionem ac relationem; nempe consummata illis nactaque terminum, quae fusior expatiatur, ac latione.

Pontificis autem e sede descensus, ac catechumenorum ejectio, generaliter quidem significat, secundum magni Dei ac Salvatoris nostri Jesu Christi e caelis adventum, ac peccatorum a sanctis segregationem; justamque pro ejusque meritis retributionem; proprie autem, perfectam eorum qui crediderunt in fide certitudinem, quam facit Deus ac Verbum invisibili ratione adveniens; per quam, omnis ullo modo claudicans in fide (instar catechumeni) cogitatio atque ratio ab eis expellitur: eorum autem qui colunt actionem, perfectam imperturbati animi tranquillitatem, per quam libidinosa omnis, nec illuminatione donata cogitatio, ab anima decedit; eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, altiore cognita complexu continentem scientiam, ejus munere ac luce terrenorum simulacra omnia ab anima diffugiant.

Quod autem clauduntur fores, sanctorumque mysteriorum ingressus, nequaquam divinum osculum, ac Symboli fidei exclamatio, generaliter quidem significant, praeterire quae in sensum cadunt, eaque manifestanda quae mente intelliguntur; novam item divini erga nos mysterii doctrinam; omniumque cum omnibus, celsis pariter ac Deo, futuram concordiae ac consensionis ac dilectionis vim unam; ejusque salutis ergo, quam iis modis consecuti sumus, gratiarum actionem. Proprie autem, fidelium quidem a simplici fide ad dogmatum doctrinam et initiationem consensumque **522** ac gratiarum actionem, profectum (nam primum significat quod clauduntur fores; alterum, sanctorum mysteriorum introitus; tertium, osculum sive amplexus et salutatio; quartum, symboli exclamatio): eorum autem qui colunt actionem, ab actione ad contemplationem

Α νοίας πνευματικούς κατά δύναμιν συλλεγόμενοι λόγους, ἀπλάνως πρὸς τὴν ἀλήθειαν φέρονται.

Τὰ δὲ θεία τῶν ᾠσμάτων μελίσματα, τὴν ἐγγινομένην ταῖς ἀπάντων⁵²¹ ψυχαῖς θείαν ἡδονὴν καὶ τερπνότητα· καθ' ἣν μυστικῶς βιώνονται, τῶν μὲν παρελθόντων τῆς ἀρετῆς ἐπιλανθάνονται πόνων· πρὸς δὲ τὴν τῶν λειπομένων θείων καὶ ἀκηράτων ἀγαθῶν, νεάζουσι εὐτονον ἐρεσιν.

Τὸ δὲ ἅγιον Εὐαγγέλιον, γενικῶς μὲν σύμβολόν ἐστι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου· ἰδικῶς δὲ, τῶν μὲν πιστευσάντων δηλοῖ τὴν παντὶ τῆς ἀρχαίας πλάνης ἀφανισμόν· τῶν δὲ πρακτικῶν, τὴν νεκρώσιν καὶ συνθέσιν τοῦ κατὰ σάρκα νόμου τε καὶ φρονήματος· τῶν δὲ γνωστικῶν, τὴν πρὸς τὴν συνεκτικώτατον λόγον τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων λόγων συναγωγήν τε καὶ ἀναφορὰν, συντελεσθείσης αὐτοῖς καὶ περαιρωθείσης τῆς διεδοκιμαστέρας καὶ ποικιλωτέρας φυσικῆς θεωρίας.

magis varia est, naturali contemplatione ac specu-

Ἡ δὲ τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ τοῦ θρόνου κατὰ βασις, καὶ ἡ τῶν κατηχομένων ἐκβολή, γενικῶς μὲν σημαίνει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δευτέραν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἁγίων ἀφορισμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν· καὶ τὴν δικαίαν πρὸς τὴν ἐκάστου ἀξίαν ἀμειδίην· ἰδικῶς δὲ, τὴν τελείαν ἐν πίστει τῶν πιστευσάντων⁵²¹ πληροφορίαν, ἣν ποιεῖ παραγινόμενος δοράτως ὁ Θεὸς καὶ Λόγος· δι' ἧς πᾶς ἐπὶ καθ' ὅτιον σιάζων κατὰ τὴν πίστιν λογισμὸς κατηχομένου τρόπον, αὐτῶν ἀπαιλύνεται· τῶν δὲ πρακτικῶν, τὴν τελείαν ἀπάθειαν, δι' ἧς πᾶς ἐμπάθει καὶ ἀφώτιστος λογισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπογίνεται· τῶν δὲ γνωστικῶν, τὴν συνεκτικὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπεγνωσμένων⁵²²· δι' ἧς πᾶσαι τῶν ὀλικῶν αἱ εἰκόνες τῆς ψυχῆς ἐκδιώκονται.

Ἡ δὲ κλείσις τῶν θυρῶν, καὶ ἡ τῶν ἁγίων μυστηρίων εἰσοδος, καὶ ὁ θεῖος ἀσπασμὸς, καὶ ἡ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως ἐκφώνησις, γενικῶς μὲν δηλοῖ τὴν τῶν αἰσθητῶν πάροδον, καὶ τὴν τῶν νοητῶν φανέρωσιν, καὶ τὴν καὶνὴν τοῦ περὶ ἡμῶν θεοῦ μυστηρίου διδασχὴν, καὶ τὴν πρὸς πάντας πάντων ἑαυτοῦς τε καὶ τὸν Θεὸν γενησομένην ὁμολογίαν καὶ ὁμογνωμοσύνην καὶ ἀγάπης ταυτότητα, καὶ τὴν ἐφ' οἷς ἐσώθημεν τρόποις εὐχαριστίαν· ἰδικῶς δὲ, τῶν μὲν πιστῶν τὴν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς πίστεως εἰς τὴν ἐν δόγμασι διδασχὴν καὶ μύθωσιν, καὶ ὁμοφροσύνην καὶ εὐσέβειαν, προκοπὴν· τὸ γὰρ πρῶτον, ἡ τῶν θυρῶν δηλοῖ κλείσις. Τὸ δεύτερον δὲ, ἡ τῶν ἁγίων εἰσοδος· τὸ δὲ τρίτον, ὁ ἀσπασμὸς· καὶ τὸ τέταρτον, ἡ ἐκφώνησις τοῦ σοῦδου· τῶν δὲ πρακτικῶν, τὴν ἀπὸ πράξεως εἰς θεωρίαν μυσάντων τὰς αἰσθησεις καὶ ἐξωσπρὸς καὶ κόσμου γενομένων διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν

VARIAE LECTIONES.

⁵²¹ Fr. πάντων. ⁵²² πιστευόντων C. A. et Fr. ⁵²³ ἰγνωσμένων C. A. et Fr.

κατ' αὐτὰς ἐνεργειῶν, μετὰθεσιν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Α (ubi sensus ocluserint, necnon carne, mundoque eorum abjectis operationibus excesserint) translationem; ascensumque a mandatorum modo, ad eorum rationem; necnon ipsorum mandatorum juxta proprias rationes affinem cum animæ viribus necessitudinem ac unionem; aptumque habitum ad eam, quæ ex theologia ratione est, gratularum actionem: eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, a naturali speculatione ad intelligisilium simplicem mentis considerationem; qua non amplius sensuum opera, ulliusve eorum ope, quæ sunt oculis conspicua, divinam arcanamque rationem persequuntur; animæ item facultatum cum ipsa unionem; eam denique quæ animo uniformiter providentiæ rationem complectitur, simplicitatem.

Ἡ δὲ τοῦ Τρισαγίου ἀπαυσις τῶν ἁγίων ἀγγέλων Β Trisagii exclamatio. — Irrequieta autem sanctorum angelorum sanctificans Trisagii glorificatio, generaliter quidem significat, simul pariterque futuram in seculo venturo, cælestium ac terrestrium virtutum, parem vitæ rationem ac institutionem divinæque glorificationis consonam vocem, hominibus per resurrectionem immortalī corpore donatis; tali scilicet, ut non amplius, quā ipsum gravitate laborat, gravet animam corruptione, sed commutata incorruptione, ad Dei suscipiendum adventum vim aptitudinemque obtineat: proprie autem, fidelium quidem cum angelis theologicum fidei certamen; eorum autem qui colunt actionem, comparem angelis, quoad hominī concessum est, vitæ splendorem contentumque deitatis laudandæ studium atque ardorem; eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, pares angelis, quantum fert humana conditio, de deitate cogitationes ac cantica, ac jugis motus agitationes.

Ἡ δὲ μακαρία τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐνίκλησις, καὶ ἡ τοῦ, Εἰς ἄγιος, καὶ τῶν ἐξῆς ἐκφώνησις · καὶ ἡ τῶν ἁγίων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων μετὰληψις, τὴν ἐπὶ πᾶσι καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἁγίων ἐσομένην διὰ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν υἱοθεσίαν, ἔνωσιν τε καὶ οἰκισιότητα, καὶ ὁμοιότητα θεῖαν καὶ θέωσιν δηλοῖ · δι' ἧς πάντα ἐν πᾶσιν ἔσται τοῖς· σωζομένοις αὐτοῖς ὁ Θεός, ὁμοίως · ὡς κάλλος ἀρχέτυπον κατ' αἰτίαν ἐμπρέπων τοῖς αὐτοῖς δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως κατὰ χάριν ὁμοίως συμπρέπουσι.

Ἡ πιστοδὲ καὶ ἐναρέτους καὶ γνωστικὸς ἐκάλει, τοὺς εἰσαγομένους καὶ τοὺς προκόπτοντας καὶ τοὺς τελείους, ἡγουν δοῦλους καὶ μισθίους καὶ υἱούς· τὰς τρεῖς τάξεις τῶν σωζομένων. Δούλοι γὰρ εἰσι, πιστοί, οἱ φόβῳ τῶν ἡπιλημένων ἐκπληροῦντες τοῦ δεσποτοῦ τὰς ἐντολάς, καὶ τοῖς πιστευθεῖσιν εὐνοικῶς ἐπαραζόμενοι· μισθοὶ δὲ, οἱ πόθῳ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν βαστάζοντες μεθ' ὁπομοῆς τὸ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσιον· τούτεστι, τὴν ἐμφορὴν καὶ συνευεργεμένην ἐπὶ παρούσῃ ζωῇ ἐκ τῆς προπατορικῆς καταδίκης θάλλειν, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῇ ὁπάρ

Β Trisagii exclamatio. — Irrequieta autem sanctorum angelorum sanctificans Trisagii glorificatio, generaliter quidem significat, simul pariterque futuram in seculo venturo, cælestium ac terrestrium virtutum, parem vitæ rationem ac institutionem divinæque glorificationis consonam vocem, hominibus per resurrectionem immortalī corpore donatis; tali scilicet, ut non amplius, quā ipsum gravitate laborat, gravet animam corruptione, sed commutata incorruptione, ad Dei suscipiendum adventum vim aptitudinemque obtineat: proprie autem, fidelium quidem cum angelis theologicum fidei certamen; eorum autem qui colunt actionem, comparem angelis, quoad hominī concessum est, vitæ splendorem contentumque deitatis laudandæ studium atque ardorem; eorum vero qui sapientiam ac contemplationem, pares angelis, quantum fert humana conditio, de deitate cogitationes ac cantica, ac jugis motus agitationes.

Beata autem magni Dei ac Patris invocatio; illiusque, Unus sanctus, et quæ sequuntur, exclamatio; sanctorumque ac vivificorum mysteriorum perceptio, post omnia, inque omnibus dignis, Dei nostri benignitate futuram adoptionem, unionemque ac conjunctionem, divinamque similitudinem ac deificationem 523 declarant; vi cuius ipse Deus omnia in omnibus similibus salute donandis erit, ceu primitivum decus secundum causæ rationem in eis per virtutem ac scientiam præstans, qui similiter cum eo præstantes erunt per gratiam.

Porro fideles, virtuti deditos ac scientiam colentes, vocabat, qui inducuntur velutque rudimentarios, proficientes atque perfectos; id est, servos, mercenarios, filios; tres nempe ordines eorum, qui salute donantur. Servi enim sunt fideles, qui minarum metu, Domini mandata implent, et benevole ac candore animi in iis quæ fuerunt credita versantur. Mercenarii autem, qui bonorum promissorum cupiditate illecti, cum patientia pondus dei et æstium portant; eam scilicet quæ concreta est ac inolevit ei, quam agimus vitæ, exprimi parentis

VARIE LECTIONES.

Ἡ πιστοὶ ἐνάρετοι · γνωστικοί. Εἰσαγόμενοι · προκόπτοντες · τέλειοι. Δούλοι · μισθοί · υἱοί. Fideles, virtutis studentes, scientia vacantes et spirituales; rudimentarii, proficientes, perfecti, servi, mercenarii filii.

reatu, afflictionem, ac quæ inde virtutis causa tentationes obveniunt; quique vitam vitam, presenti futuram, per liberum animi propositum, sapienter commutant. Filii denique, qui neque minarum metu, nec promissorum cupiditate, sed modo illo ac habitu, quo in bonum honestumque propensa animi voluntate tendunt, a Deo nunquam separantur, velut filius ille, ad quem dictum est: *Fili, tu semper mecum es, et omnia mea, tua sunt*^d; hoc ipsum per adoptionem [deificationem], quæ est gratia, existentes, quoad causam concessum est, quod Deus per naturam et ejus rationem tum est tum creditur esse.

Frequentanda ecclesia. — Ne ergo a sancta Dei Ecclesia abesse in animum inducamus, quæ tanta in divinorum symbolorum, quæ celebrantur, rituumque sancta ordinatione, salutis nostræ mysteria complectitur; quibus egregie quemque nostrum qui vitam virtutis instituit, pro eo ac capit, consentanea Christo ratione fabricans, quod per sanctum baptismum in Spiritu sancto datum est adoptionis munus, Christianis moribus in palam producit: sed quanta facultas, omniique diligentia, dignos nos divinis muneribus exhibeamus, per bona opera placentes Deo; non conversantes sicut gentes, quæ Deum ignorant, in passione desiderii^e ac libidine; sed sicut ait sanctus Apostolus: *Mortificantes membra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus; propter quæ venit ira Dei in filios contumaces; 524 omnemque iram et indignationem et turpem sermonem et mendacium*^f: et, ut seculum dicam, totum veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris^g, deponentes cum acerbis suis^h et desideriis, digne Deo ambulemus, qui vocavit nos in suum regnum et gloriamⁱ; induentes nos viscera misericordiæ, benignitatem, submissionem, mansuetudinem, longanimitatem; supportantes invicem in charitate^j, et donantes nobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Dominus donavit nobis. Super omnia, vinculum illud perfectionis, charitatem et pacem, in quam et vocati sumus in uno corpore^k; et, ut summa dicam, novum hominem, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit illum^l. Dum enim sic vite rationes componamus, poterimus utique in finem divinarum promissionum ejus, in omni sapientia et intellectu spiritali, fructificantes et crescentes in scientia Domini; in omni virtute confirmati secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate cum gaudio, gratia agentes Patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine^m.

A τῆς ἀρετῆς πειρασμοὺς· καὶ ζωῆς ζωὴν σοφίας κατ' αὐθαίρετον γνώμην ἀνταλλάσσοντες, τῆς παροῦσης τὴν μέλλουσαν. Ὅσοι δὲ, οἱ μὲν πάλαι τῶν ἡμετέρων, μὲν πάλαι τῶν ἐπιτηδεύματων, ἀλλὰ τῶν καὶ ἐξ: τῆς πρὸς τὸ καλὸν κατὰ γνώμην τῆς ψυχῆς βολῆς τε καὶ διαθέσεως, μηδὲ ποτε τοῦ Θεοῦ χωρίζεσθαι· κατ' ἐκείνους τὸν οὖν, πρὸς ὃν εἰρηται, τέκνον, σὺ πάντως μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σὺ ἐστί· τοῦτο κατὰ τὴν ἐν χάριτι θέσιν ἐνδεχομένης ὑπάρχοντες, ὅπερ ὁ Θεὸς κατὰ τὴν φύσιν καὶ αἰτίαν καὶ ἔστι καὶ πιστεύεται.

B Μὴ τοίνυν ἀπολειψόμενοι τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, τοσαῦτα κατὰ τὴν τῶν τελευτῶν θέσιν συμβόλιον ἀγίαν διδάξιν τῆς σωτηρίας ἡμῶν παρεχούσης· μυστήρια, δι' ὧν ἑαυτοὺς ἡμῶν καλῶς μέλιστα πολιτευόμενοι ἀναλόγως ἐαυτῶν κατὰ Χριστὸν δημιουργοῦσα, τὸ θεῶν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐν Πνεύματι ἀγίᾳ χάρισμα τῆς υἱοθεσίας, εἰς φανέρωσιν ὀφεί, κατὰ Χριστὸν πολιτευόμενοι· ἀλλὰ πάσῃ δυνάμει τε καὶ σπουδῇ παραστήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξίους τῶν θεῶν χαρισμάτων, δι' ἱερῶν ἀγαθῶν εὐαρεστούντας τῷ Θεῷ· μὴ ἀναστρεφόμενοι κατὰ τὰ ὅρμη, τὰ μὴ εἰδὸτα Θεῶν, ἐν πάθει ἐπιθυμίας· ἀλλὰ, καθὼς φησὶν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, *Νεκρώσαντες τὰ μέλη τὰ ἐκ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακῆν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία*ⁿ· δι' ἧς ἐρχεται ἡ ὀργὴ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ὅρμη τε πᾶσαν, καὶ θυμὸν καὶ ἀσχηματούργην καὶ φερόμεν^o καὶ συντόμως εἰπεῖν, πάντα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φερόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, ἀποθέμενοι τὴν ταῖς ἀράξεσιν αὐτοῦ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ἀξίως τοῦ Θεοῦ περιπατήσωμεν, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς εἰς τὴν αὐτοῦ βασίλειαν καὶ δόξαν· ἐνδύσασθαι ὅσα ἰσχυρὰ οὐκ ἐπιτηδεύματα, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα^p, μακροθυμίαν· ἀρεχαίμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ὡς τὸς πρὸς ἐμὰ εἴη μοῖσιν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος^q ἡμετέρας ἡμῶν, ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὀνδραποῖς τελευτήτης, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην, εἰς ἡμᾶς ἐκλήθηται ἐν τῷ σώματι· καὶ, ἵνα συνελὼν εἴπω, τὸν ῥέον ἄνθρωπον, τὸ ἀνακαίνισμα εἰς ἐκλήθηται κατ' αἰῶνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Οὕτως γὰρ ἂν βιοῦντες, συνηθίσμεν πρὸς τὸ τέλος ἰδεῖν τὸν θεῶν ἐπιτηδεύων, μετ' ἀπικίδος ἀγαθῆς· κληρονομήσει τὴν ἐκλήθηται τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ πάσῃ σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ καρποφοροῦντες, καὶ αὐξανόμενοι ἐν ἐπιγνώσει Κυρίου· ἐν πάσῃ δυνάμει δυνατούμενοι κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰς πᾶσαν οἰκοδομήν^r καὶ μακροθυμίαν μετὰ χαρᾶς, εὐχαριστοῦντες τῷ Πατρὶ, τῷ ἐκκλησάσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί, τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

^d Luc. xv, 31. ^e I Thess. iv, 5. ^f Coloss. iii, 5, 9. ^g Ephes. iv, 22. ^h Coloss. iii, 9. ⁱ I Thess. ii, 12. ^j Ephes. iv, 2. ^k Coloss. iii, 12, 15. ^l Ibid. ix, 10. ^m Coloss. i, 9-12.

VARIE LECTIONES.

ⁿ ὁμοίαν A. C. et Fr. ^o Fr. πρόσητα. ^p Χριστός. C. A. ^q Græca habent ὁπομὴν.

Σαφὲς δὲ τῆς χάριτος ταύτης ἐστὶν ἀπόδειξις, ἡ Ἀ πρὸς τὸ συγγενὲς δι' εὐνοίας ἐκούσιος συνδιάθεσις· ἥς ἔργον ἐστὶν, ὡς Θεὸν, οἰκτιροῦσθαι κατὰ δύναμιν τὸν καθ' ὅτιον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεόμενον ἀνθρώπων· καὶ μὴ ἔξω ἀπημέλητον καὶ ἀπρονοήτον ἀλλὰ σπουδῇ τῇ προπούσῃ κατ' ἐνέργειαν ἐνδείκνυσθαι ζῶσαν τὴν ἐν ἡμῖν πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον διδίδεσιν. Ἔργον γὰρ ἀπόδειξις διαθέσεως. Οὐδὲν γὰρ οὕτε πρὸς δικαιοσύνην οὕτω ῥάδιόν ἐστιν, οὕτε πρὸς θέωσιν (ἐν οὕτως εἶπω) καὶ τὴν πρὸς Θεὸν ἐγγύτητα καθίστησιν ἐπιτήδειον, ὡς Θεός· ἐκ ψυχῆς εἰς τοὺς δεομένους μετ' ἡδονῆς καὶ χαρᾶς προσφερόμενος. Εἰ γὰρ Θεὸς ὁ Λόγος τὸν εὐ παθεῖν δεόμενον ἐδειξεν. Ἐπ' ὅσων γὰρ ἐποιήσατε, φησὶν, ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· Θεὸς δὲ ὁ εἰπὼν, πολλῇ μάλλιν τὸν εὐ ποιεῖν δύναμενον καὶ ποιῶντα, δείξει ἀληθῶς κατὰ χάριν καὶ μέθεξιν ὄντα Θεὸν, ὡς τὴν αὐτοῦ τῆς εὐεργεσίας εὐμυμήτως ἀνελιγμένον ἐνέργειάν τε καὶ ἰδιότητα. Καὶ εἰ Θεὸς ὁ πτωχὸς, διὰ τὴν τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος Θεοῦ συγκατάθεσιν, καὶ εἰς αὐτὴν ἐκάστου συμπαιδιᾶς ἀναδεχομένου πάθῃ, καὶ μέχρι τῆς συγκατάθεσης τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐν ἐκάστῳ πάθους, ἀεὶ δι' ἀγαθότητα πάσχοντος μυστικῶς· πλέον ἡγλόνετι· κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἔσται Θεός, ὁ κατὰ μίμησιν τοῦ Θεοῦ διὰ φιλανθρωπίας τὰ τῶν παθόντων πάθῃ δι' αὐτοῦ θεοπρεπῶς· ἐξιώμενος· καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ, κατὰ ἀναλογίαν τῆς σωστικῆς προνοίας, κατὰ διδόμεν ἔχων δεικνύμενος δύναμιν. παύται; magis utique merito deus erit, qui Dei imitatione humanitatis studio ac benignitate, laborantium mala ac angustias, per se ipse divine

tionē salubris providentiæ vim secundum affectum, habere monstratur. Τίς οὖν ἄρα πρὸς ἀρετὴν οὕτω βραδύς ἐστι καὶ C θυσκίνητος, ὥστε μὴ ἐπὶθεσθαι θεότητος, οὕτως εὐώνου τε καὶ εὐπορίστου καὶ ῥάδιος οὐσης τῆς κτήσεως; Ἀσφαλὴς δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ἄσφαλτος φυλακὴ, καὶ εὐμαρῆς πρὸς σωτηρίαν ὁδός· ἥς, οἶμαι, χωρὶς κατ' ἀλήθειαν οὐδὲν ἔσται τὸν ἀγαθὸν ἀδολαφῶς τῷ ἔχοντι συντηρούμενον· ἡ αὐτοπραγία, εἴτουν ἰδιοπραγία, δι' ἥς τὰ καθ' αὐτοὺς σκοπεῖν τε καὶ διασκεπτεσθαι μόνους μανθάνοντες, τοῦ παρ' ἄλλων διακενής βλάβην ἔχειν ἐλευθερούμεθα. Εἰ γὰρ αὐτοὺς μόνους ὁρᾶν τε καὶ ἐτάζειν μάθοιμεν, οὐδέποτε τοῖς τῶν ἄλλων, ὡς δ' ἂν ἔχοντα τύχουσιν, ἐπιθησόμεθα· γινώσκοντες ἕνα μόνον κριτὴν σοφόν τε καὶ δίκαιον τὸν Θεὸν, τὸν σοφῶς τε καὶ δικαίως πάντα τὰ γινόμενα κρίνοντα· καθ' ὃν γιγνέται λόγος, ἀλλ' οὐ καθ' ὃν πεφανέρωται πρόπαν· ὃν D ἴσως ἂν δύναιντο καὶ ἄνθρωποι κρίνειν, ἀμυδρῶς εἰς τὸ φαινόμενον βλέποντες· περὶ δ' οὐ πάντως ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, οὐδὲ τῶν γινομένων ὁ λόγος. Ὁ δὲ Θεός, τὸ ἀφανὲς τε κίνημα τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ἀόρατον ὁρμήν, καὶ τὸν λόγον αὐτὸν, καθ' ὃν ὤρεται ἡ ψυχὴ, καὶ τὸν τοῦ λόγου, σκοπὸν· ταυτέστι, τὸ παντὸς πράγματος προσηκουμένον· ὅτις βλέπων, κρίνει δι-

Affectus opere probandus. Beneficentia vin, ut deos faciat. — Hujus autem gratia clara probatio est, spontanea animo bene volenti erga generis necessitudine nobis conjunctos, affectio; cujus hoc opus, hoc facinus, ut quisquis hominum ulla in re nostra ope egeat, hand secus ac Deum pro virili nostra, demereri studeamus, nec neglectum ac sine cura præterire nos eum sinamus, sed, qua par est diligentia, reipsa in nobis vivere ac vigere, quo Deum proximūque prosequimur, affectum ostendamus. Affectus enim probatio est operis exhibitio. Nihil quippe ad justitiam adeo facile, sicque consequendam deitatem (ut sic loquar) expeditum, et ut cum Deo necessitudine jungamur, ac misericordia, quam ex animo cum voluptate et gaudio conferamus in eos, qui indigent. Siquidem enim Scriptura, eum qui opis eget et ut beneficio impartiat, deum ostendit. *Quandū enim, inquit, aui ex minimis meis istis fecistis, mihi fecistis* : Porro Deus est qui loquitur; potiori longe ratione, eum, cui benefaciendi facultas est, exque illa benefacit, ostendet revera per gratiam Deique participatione deum esse, qui ejus beneficentia, præclare imitando, vim ac proprietatem inierit. Ac siquidem pauper deus est, idcirco quia Deus 525 qua se nobis demisit ac inclinavit, egenus factus est, inque seipsum per summam miserationem cujusque recepit mala, ac usque ad sæculi consummationem pro eo ac quicunque malis afficitur, semper mystice bonitatis nra imitatione humanitatis studio ac benignitate, laboratur; eandemque cum Deo pro rata sua ra-

habere monstratur. Ἰδιοπραγία, ac, quod quis sua curet agatque donorum Dei tuta in nobis custodia. — Quis sic igitur ad virtutem tardus, sicque motu segnis ac difficilis, ut deitatis desiderio non agatur, quam facili adeo pretio coemere ac comparare queat? Tuta vero, ac inviolabilis horum custodia est, facillique ad salutem via, sine qua (ut ego quidem existimo) nemo vera, ea quæ obtinet bona, illusa servaverit, et ut damni nihil accipiat, sui illa privata est, ac rerum suarum agendarum cura; qua, nostra dumtaxat dispicere docti ac considerare, id consequimur, ut ab aliis nihil frustra damni accipiamus. Si enim nos ipse solum intueri ac examinare poterimus, nunquam in illa quæ sunt aliorum, cujuscunque modi sint, grassari nobis indulgebimus; qui nimirum unicum judicem cum sapientem tum justum, cuncta quæ sunt sapienter justeque judicantem Deum, non ignoremus; nempe, qua ratione illa facta sunt, non eo modo quo prodita; quo etiam forte homines judicare possint, tantisper obscure hoc conluentes quod est conspicuum, ac oculis paret; in quo non omnino sita veritas, aut eorum quæ sunt ratio posita est. Deus autem, obscurum ipsum animi mo-

• Matth. xxv, 41. • II Cor. viii, 9.

• ἐπὶ ἡγλόνετι C. A. • προσπηγουμένου C. A.

tum, inaspectabilemque appetitionem, ac ipsam rationem qua impulsus est animus, rationisque scopum ac institutum videns, id est, negotii totius præcogitatum finem, justè (ut dicebam) quæ hominum studiis aguntur, omnia judicat. Quod si præstare studerimus, nosque nobis ipsis definierimus, his quæ sunt extra non insipientes, nec videre, nec audire, nec loqui, oculum, aurem, linguam, quæ sunt aliorum, sinamus; ut siquidem fieri possit, his penitus arceamus; sin autem, miserantis potius affectu quam libidine, in æctum exseri, ac quod e nostris rationibus sit videre, audire, loqui jubeamus; idque hæcenus, dum imoderatrix ratio probaverit. **526** Nihil enim hisce organis ad peccatum lubricum magis, nisi ratione eorum castigetur usus; nihilque rursus ad salutem eoque ducente quo operæ pretium sit ac nutu

Ne ergo pro virili nostra Deo obsequi negligamus, qui ad æternam nos vitam ac beatum finem, divinorum ac salutarium mandatorum suorum executione vocet, quo nimirum misericordiam accipiamus, ac gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Gratia enim, inquit divinus Apostolus, cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione; hoc est, qui cum virtutis incorruptione, vitæque puræ, nec simulate quidquam speciei habentis, honestate, Dominum diligunt, faciendo ejus voluntates, nihilque e divinis illius mandatis corrumpunt.

Dionysii Areopagite elogia. Vidua, ejusque duorum minutorum multiplex allegoria. — Hæc quidem ego hoc argumento sperata obedientis mercede inductus, pro virili mea, ita ut doctus eram, exposui, non ausus in ea manum mittere, quæ abstrusiora sunt ac sublimiora. Hæc si quis studio diligentior nosse velit, legat quæ sanctus Dionysius Areopagita his de rebus divine elaboravit, ac reipsa patefacta arcana mysteria offendet, præstante id tanti muneris humano generi, divino mentis ejus, ac linguae instrumento, propter eos, qui hereditatem capient salutis. Ac siquidem haud procul a desiderio vestro dicta desciverunt, Christo gratias bonorum largitori, vobisque, qui ut dicerem, vim fecistis. Sin autem longe multumque ab spe deficiunt, quomodo afficiar quidve agam, qui humanam quid dicendo parvus, imbecilliorque extiterim? Imbecillitas enim non pœnam, sed veniam provocat; magisque læsetur, quam dignum vituperio habeatur, quod est pro facultate, ac præstare potest qui rem suscipit; cum primis autem vobis, quibus constitutum sit ut propter Deum diligatis. Nam et Deo charum acceptumque est, quicquid sincere pro facultate ex animo offertur, tametsi habita majorum ratione exille videbitur. Is namque viduam, quæ duo minuta obtulerat, minime repulit, quæ-

A καίως, ὡς ἔφην, πάντα τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων πραττόμενα· ὅπερ εἰ κατορθῶσαι σπουδάσομαι, καὶ ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς περιουσίωσιν τοῖς ἐκτός οὐκ ἐπιφύεμενοι, οὕτε ὁρᾶν, οὕτε ἀκούειν, οὕτε λαλεῖν, τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ οὖς, ἢ τὴν γλῶσσαν τὰ τῶν ἄλλων ἀφήσομαι, εἰ μὲν οἷόν τι ἐστι, παντελῶς· εἰ δὲ μήγε, συμπαθῶς μᾶλλον, ἀλλ' οὐ μὴ ἐμπαιδῶς^α τοῦτοῖς ἐνεργεῖν, καὶ εἰς κέρδος ἡμέτερον ὁρᾶν τε, καὶ ἀκούειν, καὶ λαλεῖν ἐπιτρέποντας· καὶ τοσούτον μόνον, ὅσον τῷ ἡνιοχῶντι ταῦτα θεῷ λόγῳ δοκεῖ. Οὐδὲν γὰρ τούτων τῶν ὀργάνων πρὸς ἁμαρτίαν ἐστὶν εὐολισθότερον, μὴ λόγῳ παιδαγωγουμένων· καὶ οὐδὲν πάλιν πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν ἐτοιμότερον, τάσσοντος αὐτὰ τοῦ λόγου, καὶ ρυθμιζόντος καὶ ἐφ' ᾧ δεῖ καὶ βούλεται ἄγοντος.

his expeditius, ordinante ea ratione, ac componente, velit.

B Μὴ τοίνυν ἀμελήσωμεν κατὰ δύναμιν τοῦ πείθεσθαι τῷ Θεῷ, καλοῦντι ἡμᾶς εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ μακάριον τέλος, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν αὐτοῦ θεῶν τε καὶ σωτηρίων ἐντολῶν· ἵνα λάβωμεν ἔλεος, καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρὸν βοήθειαν· Ἡ γὰρ χάρις, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, μετὰ πάντων τῶν ἀγαπῶντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ· τοῦτέστι, τῶν μετὰ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀφθαρσίας, καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον καθαρᾶς τε καὶ ἀνωποκρίτου σεμνότητος ἀγαπῶντων τὸν Κύριον, ἐν τῷ ποιεῖν αὐτοῦ τὰ θελήματα· καὶ μὴ παραβερύοντων τι τῶν θεῶν αὐτοῦ προσταγμάτων.

Ταῦτα μὲν ἐγὼ περὶ τούτων διὰ τὸν τῆς ὑπακοῆς μισθόν, κατὰ δύναμιν, ὡς ἐδιδάχθην, ἐξεθέμην, τῶν μυστικωτέρων τε καὶ ὑψηλοτέρων ἀφασθαί μὴ τολμήσας· ὅπερ εἰ ποθεῖ τις γινῶναι τῶν φιλομαθῶν, τοῖς περὶ τούτων τῷ ἁγίῳ Διονυσίῳ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ ἐνθέως ποιηθεῖσιν ἐντυχόν, καὶ εὐρήσκει κατ' ἀλήθειαν μυστηρίων ἀρρήτων ἀποκάλυψιν, διὰ τῆς θείας αὐτοῦ καὶ διανοίας καὶ γλώττης χαρισθεῖσαν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Καὶ εἰ μὲν πολὺ τῆς ὡμῶν ἐπιθυμίας οὐκ ἀποκρίπτοι, τῷ Χριστῷ χάρις τῷ χορηγῷ τῶν καλῶν, καὶ ὅμιν τοῖς λεγέσθαι ταῦτα βιασαμένοις. Εἰ δὲ μακρὰν που καὶ πολὺ τῆς ἐλπίδος ἀπολείπεται· τί πάθω, ἢ τί δράσω, περὶ τὸ λέγειν ἀσθενήσας; Συγγνωστὸν γάρ, οὐ τιμωρητὸν, ἡ ἀσθένεια· καὶ ἀποδεκτὸν μᾶλλον, ἀλλ' οὐ μεμπτὸν τὸ ἐγχεῖν καὶ ἐνδεχόμενον· καὶ μάλιστα ὅμιν, τοῖς ἀγαπῶν διὰ τὸν θεὸν προθεμένοις. Καὶ θεῷ δὲ φέλον τὸ κατὰ δύναμιν ἅπαν γνησίως ἐκ ψυχῆς παραγόμενον, κἂν μικρὸν συγκρίσει μεγάλων ὑπάρχον φανήσεται· ὅς οὐδὲ τὴν χήραν, τὰ δύο λεπτὰ προσκομίσασαν, ἀπέκτιστο· ἥτις; ποτὲ ἦν ἡ χήρα αὕτη, καὶ τὰ δύο λεπτὰ. Ἐστε ψυχὴ κακίας χηρεύουσα, καὶ ὥσπερ ἄνδρα τὸν παλαιὸν μὲν ἀποβαλομένη νόμον, οὕτω δὲ τῆς πρὸς τὸν λόγον καὶ θεὸν ἀκρας συναφείας ἀξία· παρατάγουσα δὲ ὁμῶς αὐτῷ ἀρραβῶνος

^a Ephes. vi, 24. ^γ Hebr. i, 14. ^δ Marc xii, 4 seqq.; Luc. xxi, 1.

λόγῳ ὥσπερ λεπτά, τὸν τέως ἀσύμμετρον λόγον καὶ βίον· ἢ πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνειδησιν· ἢ τὴν περὶ τῶν καλῶν⁵⁷ ἔξιν καὶ ἐνέργειαν· ἢ τὴν τοῦτοις πρόσφορον θεωρίαν καὶ πράξιν· ἢ τὴν ἀνάλογον γνῶσιν καὶ ἀρετὴν· ἢ τοὺς μικροὺς ὑπὲρ ταῦτα, φημί δὲ τοὺς ἐν τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ λόγους, οὓς ἡ ψυχὴ κακτετημένη, κατ' ἐκστάσιν τούτων καὶ ἀφρασιν ὡς οἴου βίου καὶ ζωῆς, μόνῃ συν-αφθῆναι τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ βουλομένη, προσάγει· καὶ τῶν κατὰ φύσιν καὶ νόμον βιῶν τρόπων τε καὶ θεσμῶν καὶ ἐθῶν, ὥσπερ ἀνδρῶν χηρεῦσιν δεχεται· εἴτε τι ἄλλο τούτων πνευματικώτερον, καὶ μόνοις θεωρητῶν τοῖς καθαρῶς τὴν διάνοιαν, διὰ τοῦ καθ' ἱστορίαν πληρωθέντος γράμματος· ὁ λόγος αἰνίττεται. Πάντα γὰρ τῷ κατὰ θεολογίαν ἐποπτικῷ συγκρινόμενα λόγῳ, τὰ ἐν ἀνθρώποις δοκοῦντα κατ' ἀρετὴν εἶναι μεγάλα, μικρὰ τυγχάνει. Πλὴν γε οὐ καὶ μικρὰ, καὶ ἐξ ὧν αὐτελοῦς καὶ οὐ πολλὴ τιμίας· ἀλλ' οὖν τοῖς ἐκ χρυσοῦ νομισμασι τῆς ἐν ὕλαις τιμιωτέρας, ἃ προσφέρουσιν οἱ εὐπορώτεροι, κατὰ τὸ ἴσον τὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα φέροντα, κατὰ [καὶ τὸ] κλεῖον ἱεῶς ἔχοντα τῆς προσαγωγῆς τὴν ἐξ ὅλης διαθέσεως πρόθεσιν.

ἀδμόδου materia, æque tamen ac aurea admismata (qua pretiosior nulla materia) ac quæ opulentiores offerunt, cum obsignatam regiam figuram habent, tum forte etiam offerentis ex toto affectu proposito præstant.

Ταύτην καὶ μὲν μὲν τὴν χήραν, Θεῷ τε καὶ ὑμῖν, ἡγαπημένοι, τὰ μικρὰ ταῦτα καὶ εὐτελεῖ, καὶ ἐξ εὐτελοῦς καὶ πτωχῆς διανοίας καὶ γλώσσης προενηνεγμένα νοήματά τε καὶ ῥήματα ὥσπερ λεπτά, περὶ ὧν ἐκελεύσατε, προσενηνεγὰ· παρακαλῶν τὴν εὐλογημένην ὁμῶν καὶ ἀγίαν ψυχὴν· πρῶτον μὲν, μηδεὶς ἐστὶ τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων ἔγγραφον ζητῆσαι σημείωσιν, δοῖν ἐνεκεν· ἔνδε μὲν, ἐστὶ μηδέπω τὸν φόβον ἐκτησάμην τοῦ Θεοῦ τὸν ἀγνόν καὶ διαμένοντα, οὐδ' ἀρετῆς ἔξιν στερέμνιον καὶ δικαιοσύνης ἀληθοῦς πῆξιν σταθεράν καὶ ἀσάλευτον, τὰ μαρτυροῦντα μάλιστα τοῖς λόγοις τὸ βέβαιον· ἐτίρου δὲ, ἐστὶ πολλῷ κλύδωνι παθῶν ἐστὶ δίκην θαλάσσης ἀγρίας περιδουόμενος, καὶ πολλὸ τοῦ Θεοῦ ἀπαθείας ἀπέχων λιμένος, καὶ ἀδελφὸν ἔχων τοῦ βίου τὸ πέρας, οὐ βούλομαι πρὸς τοὺς ἔργους καὶ τὸν ἐν γράμμασι λόγον ἔχειν κατήγορον. Ἐπειτα δὲ τῆς εὐπειθείας χάριν, εἰ δεόν ἐστιν, ἀποδεξάμενοι, Χριστῷ με δι' εὐχῶν παράθεσθε, τῷ μεγάλῳ καὶ μόνῳ Θεῷ καὶ Σωτῆρι τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

date, magno ac soli Deo, nostrarumque animarum Salvatori, cui gloria et potestas, cum Patre et Spiritu sancto, in sæcula. Amen.

⁵⁷ Psal. xvm, 10.

τὸ καλὸν C. A. et Fr.

A cunque tantum vidua hæc, ejusque duo minuta fuerint; sive anima vitio vidua ac quæ viri instar veteri amissa lege, nondum summa illa ac perfecta cum Verbo ac Deo conjunctione digna esset; cui tamen arrhabonis loco velut duo 527 minuta, contemperatam rationem ac vitam offerret; sive fidem ac bonam conscientiam, sive circa honestum versantem habitum et actum, sive his congruam contemplationem et actionem, sive quæ illis certa quadam ratione respondent, scientiam atque virtutem; sive quæ paulo hoc superant, in naturali ac scripta lege positas rationes, quas, quæ possidet anima, iis excedendo, velutque substantiam totam ac victum relinquendo, soli Verbo ac Deo copulari ambiens, offert, libensque habet, quod naturalibus ac legalibus violentis modis, scitis, moribus, tanquam viris, vidua est; sive aliud quidquam his spiritalius, ac ejus soli mundo corde intelligentiam assequantur, per litteram reipsa historice impletam, Scriptura occultius indicat. Quæcumque enim humana, et si virtute magna videantur, exigua sunt, si cum divina jam inspectrice ratione conferantur. Verum licet exigua, exque vili nec pretiosa admodum materia, æque tamen ac aurea admismata (qua pretiosior nulla materia) ac quæ opulentiores offerunt, cum obsignatam regiam figuram habent, tum forte etiam offerentis ex toto affectu proposito præstant.

Maximi modestia scribere detractantis. — Hanc quoque viduam ego imitatus, parva hæc atque villa, exque vili egenaque mente ac lingua profecta prolataque sensa ac verba, velut minuta, iis de rebus de quibus jusseratis, Deo ac vobis, dilectissimi, obtuli; obsecrans enixiusque rogans benedictam vestram ac sanctam animam; primum quidem, ne amplius quæ a me dicuntur scripto me consignare queratis, duplici ex causa: altera quidem, quod necdum Dei timorem castum ac permanentem adeptus sim, nec virtutis robustum habitum, veræque justitiæ firmitatem ac inconcussam stabilitatem, quæ maxime his quæ scribuntur ac doctrinæ, auctoritatem conciliant; altera vero, quod cum adhuc vitiorum ac perturbationum, instar ævi maris, multis fluctibus agiter, ac quam procul a divino tranquillitatis animi, ac imperturbationis portu remotus sim, incertamque vitæ finem habeam, nolim ut ad opera, etiam scripto consignata doctrina in actoris partem accedat. Deinde eo nomine probantes, siquidem id æquum est, quod obtemperaverim, Christo me precibus commen-

VARIE LECTIONES.

τὸ καλὸν C. A. et Fr.

MONITUM

AD SANCTI MAXIMI SERMONES PER ELECTA

Ex sacris profanisque auctoribus collecta.

Produxit Gesnerus medicus semel et iterum cum Antonio Melissa; secundaque editione etiam cum Joanne Stobæo, qui eodem ipso descriptionis genere, in eo locupletissimus, usus esset. In priori editione, parum certe medicæ, quasi lectoris laborem levaturus, sententias Maximi, quæ eadem essent atque sententiæ Melissa sub iisdem titulis, omnes obelisco notasse ait, seu expunxisse; quod certe plagio mihi simile; cum præsertim Maximus Antonio senior, et qui illi præiverit: ac palam est, quod is Joan. Damascenum, Photium patriarcham, Theophylactum, homines sic recentes, affatim citat; quorum nihil Maximus. Debit ergo Maximo sui laboris laus plena constare, non ejus magna pars, per summam injuriam in eum transferri, qui illius furtis profecisset. Alia certe ineunda via ejus levandi laboris, ut scilicet amborum communes sententias esse nota aliqua indicaretur: vel si cujus expungendæ, illius, potius expungendæ, qui nulla alia sua industria parasset, sed ex superiori digesta, nulla illius laude, exscripsisset; quod Græcis nimis familiare. Quanta vero hinc Maximo ablata, ipse primum nonus sermo monstrat, a quo incipit ms. Maximi codex, mihi humanissime a cl. V. ipsoque erudito D. de Ballesdens sacerdote suppeditatus, si quid inde in rem litterariam a me posset produci, cum oblitteratis initio fineque libri, neuter certus esset, eam Maximi lucubrationem illo contineri. Factum illo partim satis meis votis, ne una Gesneri fide, sic sublesta, Maximi opus hoc vulgarem, ad quod aliud nihil subsidii esset, ac quo sua Maximo reponerem. Nam Gesnerus altera sua editione, et qua e regione Græca Latinis conjuncta in Stobæo representat, sic miscet omnia, ut quid cujusque sit, Maximi an Antonii, nemo plane intelligat. Ribitti, quam laudat, versio, ipsa distincte habens, quæ essent Maximi, sua obscuritate sic pene evanuit, ut nec nancisci licuerit. Mihi certe ea parte Theseus (non qua sibi venditat Gesnerus) ut ab ejus ipsius confusionis labyrintho me ipse expedirem, non ut magnum aliquid ex ejus versione reddendis Maximi sententiis juvarer. Causatur Gesnerus nec suam nec Ribitti versionem admodum elegantes esse, quod fere pendente prelo reddiderit, quodque ipsi auctores haud raro non multum elegantes sint. Mihi, quidquid sit de auctorum elegantia (quam sic antiquis theologis, philosophis, oratoribus, litteratorum, et λογιστῶν ἀνδρῶν omni censui, nescio quo gustu abdicet, et an sano satis capite, nihil ipse theologus summumque grammaticus Germanus τραπεζίτης; medicus) magis arcessenda fides, quæ una probum interpretem insigniat, vel si minori eloquentia nec tantis luminibus aliis dicta scriptaque reddere valeat. Tituli auctorumque nomina, quod minio scripta erant, complura legi nequiverunt, cum sententiæ ipsæ atramento scriptæ, parum aut nihil laborarent, in laudato, ipso antiquo eruditæque manu exarato codice; ex cujus pene norma, in primis quoque octo titulis ac capitibus, pauca quædam ex Melissa libuit repetere, et quæ magis visa sunt ex Maximi vena, ne ipse in illis, explicato jam furto seu plagio, jejuniore abiret. Qui locos, sin omnes, at bene multos, in fontes reduceret, is vero magnus esset, magnumque aliquid in rem litterariam conferret. Eam tamen ipse provinciam mihi non impono; cui nescio an R. P. M. Fr. Nicolai nostri humeri sufficerent, qui tantus eo genere in sancto Thoma videri voluit; in quo tamen res expeditio fuit, nec ipsa prorsus τὸ ἀδυνάτωρ, cum fere existent et ad manum sint, quos auctores citavit sanctus Thomas, et quorum usus laboribus; magnam vero partem desiderentur, quorum sententiæ excerptis Maximus.

ΑΒΒΑ ΜΑΞΙΜΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ

ΗΤΟΙ

ΕΚΛΟΓΑΙ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΩΝ ΤΕ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

MAXIMI ABBATIS

PHILOSOPHI ET MARTYRIS

CAPITA THEOLOGICA

ID EST

SCITE DICTA ATQUE ELECTA, EX DIVERSIS, TUM CHRISTIANORUM, TUM PROFANORUM LIBRIS.

Χάριν παράσχου, Χριστέ, τοις ἡμοῖς πόνοις.

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΦΡΑΙΜ,

Πῶς χρη ἀναγινώσκων, ἢ ἀναγινώσκοντι προσέχων.

Ὅταν ταῖς θείαις βίβλοις προσομιλεῖς, μὴ ἀπλῶς ἴσο κατεσπουδασμένος ἐπιτρέχων ἐξ ἐπιπολῆς καὶ διῶν παρέργως τὰ γεγραμμένα· ἀλλὰ καὶ δύο πολ-
λάκις, καὶ δις καὶ τρις τὸ αὐτὸ ἐπιλέγειν εἰς ἀντί-
δειαν, μὴ παρατήρησιν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἀνα-
γινώσκων, ἢ ἀναγινώσκοντι προσέχων ἑτέρῳ, δε-
θῆναι πρότερον τοῦ Θεοῦ, « Κύριε, λέγων Ἰησοῦ Χρι-
στὲ, διάνοιξον τὰ ὦτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς
καρδίας μου, τοῦ ἀκοῦσαι τῶν λόγων σου καὶ σπεί-
ναι, καὶ τὸ θέλημα σου ποιῆσαι. Πάροικος ἐγὼ εἰμι
ἐν τῇ γῇ, μὴ ἀποκρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ τὰς ἐντολάς
σου. Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κα-
τανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου. »

ΛΟΓΟΣ Α'.

Περὶ βίου ἀρετῆς καὶ κακίας.

Σολομώντος. — Ἀρετῆς μὲν σημεῖον οὐδὲν ἔχο-
μεν δεῖξαι (α)· ἐν δὲ τῇ κακίᾳ ἡμῶν κατεδάπα-
νηθῆμεν.

• Psal. cxviii, 48, 49.

• In Gesn. Stobaeo 11.

(α) Οὐκ ἔχομεν δεῖξαι. Vulg. aliique praeterito, ipseque Sixt. interpr. cum ejus Graeca praesentis sint, ut et nostra: videturque aptius τὸ, valemus,

A 528 Gratian, Christie, meis probo laboribus.

SANCTI EPHRAEM,

Quomodo legere, vel cum qui legi audire con-
veniat.

Cum in divinis Libris versaris, noli hoc tantum curare ut levius percurras, et ea quae scripta sunt, obiter persequaris; sed vel si saepius, iterumque ac tertio eandem rem perlegere necesse sit, ut eam plene assequaris, ne recuses laborem. Quia et cum aliquid lecturus es, aut ex altero legente auditu-
rus, Deum prius precare in hunc fere modum: « Aures et oculos cordis mei, Domine Jesu 529
Christe, aperi, ut audiam sermones tuos et intelli-
gam, tuamque voluntatem faciam: Advena ego sum
in terra, non abscondas a me mandata tua. Revela
B oculos meos, et considerabo mirabilia de lege
tua. »

SERMO I.

De ea qua virtute ac vicio transigatur, vita.

Sap. v. 13. — Virtutis quidem signum nullum valemus ostendere: in malignitate autem nostra consumpti sumus.

NOTAE.

quam quod illi, valemus. Est enim ac si dicat, Nulla in nobis exstant virtutis insignia, qui in ma-
litia nostra toti consumpti sumus.

Prov. i, 40, 45, 46. — Ne te seducant viri impii, neque ambules in via cum eis; declina autem pedem tuum a semitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt.

Prov. xiii, 13. — Qui contemnit negotium, contemnetur ab eo.

Prov. x, 26. — Sicut uva acerba dentibus noxia est, et fumus oculis; sic improbitas, his, qui ea utuntur.

Eccles. xxvii, 30. — Qui facit mala, super eum volventur; et non cognosceat unde adveniant sibi.

Basilii. — Inter ea quae habentur, sola virtus est cuius auferri possessio non possit.

Virtutis cultus, praeclara quidem habenti possessio; sed quae ipsa, in eum incidentibus, iucundissimum spectaculum praebeat.

Quemadmodum enim igni ultro comes est ut illuminet, et unguento ut odoris fragrantiam spargat; sic bonis actibus necessario haeret ut commodum afferant.

Ea quae officii sunt capessendi initium est, ut a malis recedas. Ait enim: *Declina a malo, et fac bonum* (Psal. xxxvi, 27).

Theol. orat. i, p. 6, et xiv, p. 217. — Res natura proclivis vitium, incitatioque in deterius cursus, quam si torrens per prona ruat, vel stipula admota scintillae ventique flatu facile accendatur inque flammam erumpat, unaque cum sua prole consumpta intereat.

Haud facile inveniatur, quae virtus reliquis omnibus praestet, et cui primas ac victoriae praemia jure ascribas; quemadmodum nec in prato, vario flos ornatu convestito, eoque suavis fragrans, pulcherrimum odoratissimumque florem reperias, dum alius alio ad se olfactum aspectumque trahit, suadetque ut omnium primus ipse legatur.

Chrysost. — Rara ardua est boni adeptio, etsi **530** non deest quod in illud gravi pondere trahat ac provocet.

Virtus mercede non agitur, ut et virtus esse pergat, quae solam honestatem respiciat.

Nominis claritatem parit nedum egregium virtutis facinus, verum etiam excellens malitia improbam sibi famam celebris faeco laudis contrahit.

Fieri non potest ut qui virtuti diligentiam habet, non multos adversantes habeat. Nihil tamen id ad virtutis cultorem, qui his longe clarior evasurus sit.

Multi haud raro laborum taedio ipsas cum re-

Τοῦ αὐτοῦ. — Μὴ σε πλανήσωσιν ἄνδρες ἀσεβεῖς, μὴδὲ πορευθῇς ἐν ὁδῷ μετ' αὐτῶν· ἐκκλινὼν δὲ τὸν πόδα σου ἀπὸ τῶν τρεῖδων αὐτῶν· οἱ γὰρ πόδες αὐτῶν (b) εἰς κακίαν τρέχουσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. — Ὃς καταφρονεῖ πράγματος, καταφρονηθήσεται (c) ὅπ' αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. — Ὅσπερ θυμὰς ὀδοῦσι βλαβερὸν καὶ καπνὸς θυμᾶσιν, οὕτω παρανομία τοῖς χρωμένοις αὐτῇ.

Σιμῶν. — Ὁ ποιῶν πονηρὰ, εἰς αὐτὸν κυλισθήσεται (d), καὶ οὐ μὴ ἐπιγνῶ πόθεν ἦκει αὐτῷ.

Βασιλείου. — Μόνη κτημάτων ἡ ἀρετὴ ἀνασώρετον.

Ἀρετῆς ἀσκήσις, τίμιον μὲν κτήμα τῷ ἔχοντι· ἡδιστον δὲ θέαμα τοῖς ἐντυγχάνουσιν.

Ὅσπερ γὰρ τῷ πυρὶ αὐτομάτως ἔπεται τὸ φωτίζειν, καὶ τῷ μύρῳ τὸ εὐώδεῖν· οὕτω καὶ ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν ἀναγκαστικῶς ἀκολουθεῖ τὸ ὠφέλιμον.

Ἀρχὴ πρὸς τὴν ἀνάληψιν τῶν καλῶν ἡ ἀναχώρησις τῶν κακῶν. Ἐκκλινὼν γὰρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσῃς ἀγαθόν.

Θεολόγου. — Φύσει πρόχειρον ἡ κακία, καὶ πολὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ δρόμος, ἢ ῥοὺς (e) κατὰ πρηνοῦς ῥέων, ἢ καλὰ μὴ τις πρὸς σπινθήρα καὶ ἀνεμὸν ῥαδίως ἐξαπτομένη καὶ γινομένη φλόξ, καὶ συνδαπανωμένη τῷ οἰκίῳ γεννηματι.

Ὅτι πάντι βέλτιόν ἐστι τῶν ἀρετῶν τὴν νικῶσαν εὐρεῖν, καὶ ταύτῃ δοῦναι τὰ πρεσβεῖα καὶ τὰ νικητήρια· ὥσπερ οὐδὲ ἐν λειμῶνι πολυανθεῖ καὶ εὐώδεϊ τῶν ἀνθέων τὸ κάλλιστον καὶ εὐωδέστατον, ἄλλοτε ἄλλου τὴν ὀσφρῆσιν καὶ τὴν ἑψίν πρὸς αὐτὸ μετέλκοντος, καὶ πρῶτον δρέπεσθαι πείθοντος.

Χρυσοστόμ. — Ἐπάνειν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ κτήσις καὶ πρόσπαντες, κἄν εἰ πολὺ τὸ μετέλκων εἴη καὶ προκαλούμενον.

Ἀμισθος ἡ ἀρετὴ, ἵνα καὶ ἀρετὴ μείνη, πρὸς τὸ καλὸν μόνον βλέπουσα.

Ποιεῖ περιδοήτους οὐ θεοὶ πρᾶξις μόνον, ἀλλὰ καὶ κακία νικῶσα πονηρὰν εὐδοκίμησιν.

Οὐκ ἐστὶ τὸν ἀρετῆς ἐπιμελούμενον, μὴ πολλοὺς ἔχειν ἔχθρους· ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν ἐν ἀρετῇ διὰ γὰρ τῶν τοιούτων λαμπρότερος ἐστὶ μειζόνως.

Πολλοὶ πολλάκις αὐτὰς τὰς ἀρετὰς διὰ τοῦς

NOTE.

(b) Οἱ γὰρ πόδες αὐτῶν. Sic et Vulg. alique, Sixt. desiderant hunc versiculum.

(c) Καταφρονηθήσεται. Schol. καταφραθήσεται· corrumpetur, peribit ab illis.

(d) Εἰς αὐτὸν κυλισθήσεται. Sic omnia Bibl. nec aliter legerit Max., nisi etiam, quod et aptius, ἐγκυλισθήσεται, pro quo errore ἐγκλεισθήσεται, nihil apta voce ad metaphoram, etsi Gesn. glutit; sive ejus Maximi interpr. Ribittius, cujus religione,

nihil in ea ipsius versione mutasse, praefando ad Melissam atque Maximum ait. Metaphora est a lapide, qui dum movetur, in eum evoluitur qui movet, ipsumque elidat.

(e) Καὶ πολὺς ἢ ῥοὺς. Comparisonis vim habet vox πολὺς, velut etiam nobis excellens, praestans: nihilque apta Gesn. conjectura, ut pro ἡ, legendum sit ὡς. Prosequitur haec Greg. locis margini ascriptis, etsi paulo aliis verbis.

πόνους φεύγοντες, διὰ τὴν ἐξ αὐτῶν εὐφημίαν αἰρουμένοι ποιεῖν.

Ὅπερ τὸ τῆς ζωῆς τέλος ἀρχὴ θανάτου ἐστίν, οὕτως καὶ τοῦ κατ' ἀρετὴν δρόμου ἡ στάσις, ἀρχὴ τοῦ κατὰ κακίαν γίνεσθαι δρόμου.

Δυσσεπίτευκτον μὲν εἶναι τὴν ἀρετὴν, μυρίοις ἰδρῶσι καὶ πόνοις σπουδῇ καὶ καμάτῳ μόγις κατασφραγισμένην, παρὰ τῆς θείας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν.

Χρυσόστ. — Εἰ γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων ὁ παραβαίων τοὺς νόμους, ἀπαραίτητον ὑφίσταται τὴν κόλασιν· πόσω μᾶλλον ἀπορήτοις ἐκδοθήσεται βασάνοις, ὁ τοῦ ἑπουρανίου Δεσπότης ἀθετῶν τὰ προστάγματα;

Ὅπερ ἐπὶ τῆς κιθάρας οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἐπὶ μίᾳ νευρᾷ τὴν μελωδίαν ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ πάσας ἐπιεῖναι δεῖ μετὰ ρυθμοῦ τοῦ προσήκοντος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν ἀρετῆς, οὐκ ἀρκεῖ ἡμῖν νόμος εἰς σωτηρίαν εἰς, ἀλλὰ δεῖ πάντας αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας φυλάττειν.

Μὴ τοῖνυν λέγωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα φύσει κακός, καὶ ὁ δεῖνα φύσει καλός. Εἰ γὰρ φύσει ἀγαθός, οὐδέποτε δυνήσεται γενέσθαι κακός· καὶ εἰ φύσει κακός, οὐδέποτε γενήσεται ἀγαθός.

Οὐχ ὑπομένει τὸ σκοτός τὴν τοῦ φωτός παρουσίαν· οὐ νόσος ὑγείας ἐπιλαβούσης ἴσεται· οὐκ ἐνεργεῖ τὰ πάθη τῆς ἀπαθείας παρούσης.

Ἐλευθέριον εἶναι προσήκει παντὸς φόβου τὴν ἀρετὴν. Ἀδύνατον γὰρ ἀρετὴ καὶ ἐκούσιον, παντὸς φόβου καὶ ἀνάγκης ἔλευθερον.

Οὐκ ἔστιν ἄλλην κακίας γέννησιν ἐνοῆσαι, ἢ ἀρετῆς ἀπουσίαν.

Φίλωνος. — Τοῦ φαύλου ἑτέρα μὲν τὰ ἐνθύμια, ἑτέρα δὲ τὰ ῥήματα, ἄλλαι δὲ αἱ πράξεις· διάφορα δὲ πάντα καὶ μαχόμενα.

Κακίας ἐξοδος ἀρετῆς εἰσόδον ἐργάζεται· ὥς καὶ τοῦναντίον, ὑπεκστάντος ἀγαθοῦ τὸ ἐπεδρεῦον κακὸν ἐπιείρχεται.

Κτήμενος. — Ἡ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴ σωτηρίας ἐστὶν ἀρχή.

Ὅς εἰσιν, ἢ δικαιοσύνη τετραγώνος ἐστίν, ἴση καὶ ὁμοία ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, ἐν ἀποχῇ κακῶν, ἐν εὐποιᾷ, ἐν τελειότητι γνωστικῇ· οὐδαμῇ οὐδαμῶς χωλεύουσα. ἵνα μὴ ἄδικος καὶ ἀνισος φανῇ.

Αἰδόμενος. — Ἐχηματίζου τὴν ἀρετὴν, οὐχ ὥπως ἀπατήσης, ἀλλ' ὥπως ὠφελήσης.

Βασιλείαν Θεοῦ λεκτέον τὴν κατάστασιν τῶν κατὰ τοὺς θείους νόμους τεταγμένων βιούντων.

Πᾶσα πρακτικὴ ἀρετὴ ἐν τῷ γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τῷ γεγονέναι, τὸ εἶναι ἔχει.

Νεῖλου. — Χαίρει τὴν ἀρετὴν ἡλίκα πράττεις· ἀλλὰ μὴ ἱπάρου, μὴ ποτε τὸ ναυάγιον ἐν τῷ λιμένι γίνηται.

Κυρίλλου. — Χρὴ τὴν ἀρετὴν μὴ χωλεύειν καθ' ἑαυτὸν, ἀλλ' ἔργῳ καὶ λόγῳ ὁρθὴν καὶ ἀπηρτισμένην κατ' ἀμφοτέρω εἶναι.

A spuant virtutes, nominis claritate, quam præstant, ad eas colendas animum accommodant.

Quemadmodum vitæ finis, mortis initium est; sic et virtutis cursu inducia, quies, vitii cursus ac pravitatis inchoatio est.

Virtutem rem paratu difficilem ex Scripturis sacris didicimus, quam innumeris sudoribus ac laboribus, diligentiaque ac defatigatione, omni denique conatu obnitendo ægre impleas.

Chrysost. — Si quis terrenorum hominum leges transgreditur, non effugiet quin poenam sustineat; quanto magis intolerabilibus tradendus supplicis est, qui cælorum Domini præcepta violaverit?

Velut in cithara, haud satis est ut in una solum chorda concentum edas, sed omnes numeroe atque decenter percurrendæ sunt; sic et ad animi virtutem, ut salutem consequamur, non una lex sufficit, sed necesse est ut eas omnes exacte observemus.

Ne igitur dicamus: Hunc natura bonum, illumque natura malum. Si enim natura bonus est, nunquam malus fieri poterit; et, si natura malus, nunquam fiet bonus.

Non sustinent tenebræ lucis præsentiam; non morbus consistit, ubi sanitas advenit: non vigent affectus ac perturbationes, cum illis sedatis, tranquillique animi habitum nactus est.

Virtutem ab omni metu liberam esse convenit. Est enim virtus ipsa servitutem respuens ac spontanea, ab omni metu et necessitate soluta.

Nulla alia vitii origo excogitari potest, quam virtutis absentia.

Philonis. — Improbi hominis ac mali alix sunt cogitationes, aliaque verba, atque alix actiones: diversa omnia ac pugnantia.

Facessente vitio, virtuti ingressus 531 præstat; vicissimque bono excedente, insidiantī malo pervium fit ut ingrediatur.

Clementis. — A malis liberari, initium est salutis.

Justitia, ut videtur, quadrangula est, par scilicet atque similis in sermone, opere, abstinence a malis, in beneficentia, in scientiæ perfectione, D nulla usquam ratione claudicans, ne injusta et inæqualis videatur.

Didymi. — Virtutem simulato, non ut fallas, sed ut prosis.

Regnum cælorum, eorum statum dicas, qui ex divinorum legum rationibus composita vitam instituunt.

Quæ in actione consistit, virtus omnis in eo est, ac esse habet, quod fiat, non quod facta est.

Nili. — Gande interim dum virtutem colis; cave tamen animo extollaris, ne forte naufragium in portu feceris.

Cyrelli. — Operæ pretium virtutem in utramque partem non claudicare, sed opere ac sermone rectam, atque utrinque perfectam esse

Virtus aspera est, arduaue ad eam via; nec A nisi longo labore sibi eam ullus paraverit.

Ex Patribus. — Quatuor rebus polluitur animus: obambulando per civitatem; nec oculos custodiendo; cum mulieribus ullo prorsus modo consuescendo; nobilium in saeculo amicitiam colendo; ac demum carnales congressus vanaque colloquia diligendo.

Plutarchi. — Ignote virtutis, haud secus ac auri defossi splendor non videtur.

Uti iis qui laboribus corpus exercent, cibis; sic et virtus his, qui sint eruditi, apparet suavis.

Vita, haud secus ac nummus, initio vituperium habens, ubique gentium reprobata efficitur.

Gemeta te existima facere, ut qui neminem lateas. Nam etsi ad praesens celaveris, postea innotescas.

Cum eum quidam injuria affecisset, sequo fuga proripiens, in occursum ejus venire non auderet; aliquando tandem in eum incidens: Non ut tu, inquit, me fugias, decet, sed ut ego te, quippe qui improbus sis.

Vir ignavus et imbellis, nec cum cane nec cum asino est comparandus, divitiis scilicet ac deliciis diffusus.

Sic vivere studens, ut neque a potentioribus contemnaris, nec inferioribus terribilis sis.

532 Demosth. — Quemadmodum domus, puto, e' navigii et ceterorum tallum bases firmissimas esse convenit: sic actionum primordia et fundamenta vera iustaque esse decet.

Ciclarhi. — Non quovis modo virtutem habere bonum existima; sed quemadmodum, ac pro quibus decet illa fultum esse.

Virtutem si habes, omnia habes: at si vitium, ne teipsum quidem.

Socrates. — Cum quemdam ex discipulis suis animadvertisset agri quidem studiosiorem, actionis vero negligentem: Heus tu, inquit, vide ne dum agrum cieturare vis, animum tuum sinas efforari.

Cum idem intellexisset quemdam ex familiaribus, sedulo admodum effingendam imaginem sibi similem curare, actionis vero cultum negligere: Tu, inquit, effingi tibi lapidem similem diligenter curasti, nec ulla tibi ratio est, ne ipse lapidi similis efficiaris.

Demonst. — Illos probis incessebat, qui corporum curam agentes, ipsi seipsos negligerent; quippe qui domibus diligentiam habeant, nihilque domesticis curae impendant.

Democrit. — Lineas certiores esse oportet; actiones praedarissimas.

* Forte Socratis hoc dictum.

Τραχεία ἡ ἀρετὴ, καὶ ὀρθῶς οἶμος ἐπ' αὐτὴν· καὶ οὐκ ἂν τις εἴδοιτο ταύτην δίχα πόνου μακροῦ.

Ἐκ τῶν Πατέρων. — Διὰ τεσσάρων πραγμάτων ἡ ψυχὴ μαινέται· τῷ περιπατεῖν ἐν πόλει καὶ μὴ φυλάσσειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τῷ ὁλοῦς ἔχειν γινώσκειν μετὰ γυναικῶν, καὶ τῷ ἔχειν φίλον μετὰ τῶν ἐνδόξων τοῦ κόσμου, καὶ τῷ ἀγαπᾶσθαι τὰς σαρκιακὰς ὁμιλίας καὶ ματαιολογίας.

Πλουτάρχου. — Τῆς ἀγνοουμένης ἀρετῆς ὥσπερ τοῦ κἀπορυπνισμένου χρυσοῦ ἡ λαμπρότης οὐ βλέπεται.

Ἡ μὲν τροφὴ τοῖς γυμναζομένοις, ἡ δὲ ἀρετὴ τοῖς πεπαιδευμένοις ἡδέα φαίνεται.

Ὁ βίος καθάπερ νόμισμα διαβληθεὶς ἐν ἀρχαίς, εἰς πάντα τὸν κόσμον ἀδόκιμος γίνεται.

Ἄπαντα δοκεῖ ποιεῖν, ὥς μηδένα λήσων. Καὶ γὰρ ἂν παραυτίκα κρήνης, ὕστερον ὀφθήσῃ.

* Ἀνθρώπου τινὸς αὐτὸν ἀδικήσαντος, καὶ περὶ φερόντος καὶ ἀπαντᾶν αἰσχυρομένου, συντυχόν ἄπαξ εἶπεν· Οὐ σὲ χρὴ ἐμὲ φεῦγειν, ἀλλ' ἐμὲ σὲ, φαῦλον ὄντα.

Οὐκ ἔστι κυνὸς ἀντάξιός οὐδ' ὄνου δεῖλός ἀνὴρ καὶ ἀναλκίς, ὅπῃ πλοῦτος καὶ μαλακίας διεββηκώς.

Οὕτως ζῆν προαιροῦ, ὥς μήτε τῶν δυνατωτέρων καταφρονεῖσθαι, μήτε τοῖς ὑποδεστέροις φοβερὸς εἶναι.

Δημοσθ. — Ὅσπερ οὐκίας, οἶμαι, καὶ πλοῦτος καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, τὰ κάτωθεν ἰσχυρότερα εἶναι δεῖ· οὕτως καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις, ἀληθεῖς καὶ δικαίας.

Κλειτάρχου. — Μὴ τὸ ἔχειν ἀρετὴν καλὸν νόμιζε, ἀλλὰ τὸ ὥς δεῖ καὶ ὑπὲρ ὧν δεῖ.

Ἀρετὴν μὲν ἔχων, πάντα ἔξεις· κακίαν δὲ, οὐδὲ σεαυτὸν.

Σωκράτης. — Θεασάμενός τινα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τοῦ μὲν ἀγροῦ ἐπιμελούμενον, τῆς πράξεως δὲ ἀμελοῦντα· Ὅρα, ὦ οὗτος, ἔρη, μὴ τὸν ἀγρὸν ἐξημερῶσαι βουλόμενος, τὴν ψυχὴν ἀγρωῶσης.

Καταμαθὼν δὲ τινα τῶν γνωρίμων ἐπισκευακῶτα ὅπως αὐτῷ ἡ εἰκὼν ὁμοία γένηται, πρὸς αὐτὸν εἶπε, Σὺ ὅπως μὲν σοὶ ὁ λίθος ὁμοιος γένηται ἐσπουδακας· ὅπως δὲ μὴ αὐτὸς λίθος ὁμοιος γένη, σὺ φρονεῖς.

Δημόνακτ. — Τοὺς τῶν σωμάτων ἐπιμελουμένους, ἑαυτῶν δὲ ἀμελοῦντας ὠνεῖζεν, ὥς τῶν μὲν ὁκίων ἐπιμελουμένους, τῶν δὲ ἐναέκων ἀμελοῦντας.

Δημόκριτ. — Τὰς μὲν γραμμὰς ἀσφαλιστέρας (f), τὰς δὲ πράξεις λαμπροτέρας ἔχειν δεῖ.

NOTÆ.

(f) Τὰς μὲν γραμμὰς ἀσφαλιστέρας. Lineas dicit, quæ sunt principia demonstrationum, maxime

Θεοῦ ἀξίον σε ποιῆσαι, τὸ μηδὲν ἀνάξιον αὐτοῦ· Ἄ

πράττειν.

Βίας. — Οὕτω πειρώξῃν, ὥς καὶ ὀλίγον καὶ πολὺν χρόνον βιωσόμενος.

Λάκων. — Λάκων ἐρωτηθεὶς, διατί ἀταίχιστός ἐστιν ἡ Σπάρτη· Μὴ φέουδου, ἔφη· ταταίχισται γὰρ ταῖς τῶν οἰκούντων ἀρεταῖς.

Διογένης. — Ὀνειδίσαντος αὐτῷ τινος, ὥς εἰς ἀκαθάρτους τόπους εἰσέρχεται, ἔφη· Καὶ ὁ ἥλιος, ἀλλ' οὐ μαιίνεται.

Λινδίου. — Εὐσέβειαν δεῖ φυλάσσειν· πολλὰς τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν· ἡδονῆς κρατεῖν· βίᾳ μηδὲν πράττειν· τὸν τοῦ δήμου ἔχθρὸν πολέμιον νομίζειν· οἰκέτας μεθύοντας μὴ καλᾶζειν· εἰ δὲ μὴ, δόξεις παροινεῖν.

Λυκούργου. — Λυκούργος ὁ νομοθέτης, τὸ μὲν ἀκαθάρτων τῶν ἀνθρώπων ἔφη ἐν τῇ οὐσίᾳ καθεῖσθαι· τὸ δὲ ἀξίόπιστον, ἐν τοῖς τρόποις.

Πυθαγόρου. — Φιλήδονον, φιλοσώματον, φιλοχρήματον καὶ φιλόθεον τὸν αὐτὸν, ἀδύνατον εἶναι. Ὁ γὰρ φιλήδονος πάντως καὶ φιλοσώματος· ὁ δὲ φιλοσώματος, πάντως καὶ φιλοχρήματος· ὁ δὲ φιλοχρήματος, ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀδικος· ὁ δὲ ἀδικος, εἰς μὲν θεὸν ἀνόσιος, εἰς δὲ ἀνθρώπων παράνομος.

Ἐν τοῦ σώματος ἀπαλλαγῇς οὐ δεῖσθαι, ἔκλεινον καταφρόνει πάντων· καὶ ὧν ἀπαλλαγῇς δεῖσθαι, πρὸς ταῦτά σοι ἀκούμενον θεὸν παρακλεῖται γίνεσθαι συλλήπτωρα.

Διοδώρου. — Πάντες ἄνθρωποι διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν, βιοῦσι μὲν ἀκαριάλῳ τι μέρος τοῦ παντός αἰῶνος· τετελευτήκασι δὲ πᾶν τὸν ὑστερον χρόνον. Καὶ τοῖς μὲν ἐν τῷ τῇ μὲν ἀξίολογον πράττει· ἅμα ταῖς τῶν σωματικῶν τελευταῖς συναποθνήσκει καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸν βίον· τοῖς δὲ δι' ἀρετὴν περιποιησαμένοις δόξαν, αἱ πράξεις ἅπαντα τὸν αἰῶνα μνημονεύονται, διαδοόμεναι τῷ θεοτάτῳ τῆς ιστορίας στήματι.

Υπερίδου. — Δεῖ τὸν ἀγαθὸν ἐπιδεικνύσθαι, ἐν μὲν τοῖς λόγοις, ἃ φρονεῖ· ἐν δὲ τοῖς ἔργοις, ἃ ποιεῖ.

Ἰτατάου φιλοσόφου. — Τοὺς ἀγαθοὺς τῶν ἀνθρώπων, Θεοῦ τι μέρος ἔχειν.

Ἀριστοτέλους. — Θεοῦ μὲν ἐστὶ πράττειν ἃ βούλεται· ἀνθρώπου δὲ, τὰ δέοντα προθυμῆσθαι (g).

Ἀντιφάνους. — Ὅταν εὐπορῶν τις αἰσχροῦ πράττειν πράγματα, εἰ τούτων ἀπορήσαντα πράξειν προσδοκᾷ.

* *Frigida hæc merces sapiensque frustranea.*

geometricarum, quæ certiores sunt. Nam et linea ipsum est quod baldis, *carceres*, unde aurigæ in stadio cursum auspicantur.

(g) *Tὰ δέοντα προθυμῆσθαι.* Quasi velle et inchoare ex nobis sit; operibus vero præstatio, a Deo: quod ipsum hauserint Pelagiani, seu illorum reliquæ, ex cænosis philosophorum fontibus, quibus non satis perspecta gratiæ Christi mysteria qua præ-

Dignum te Deo efficies, ubi nihil eo indignum feceris.

Bias. — Sic stude vivere, ut et paucos dies, et longos annos victurus.

Lacon. — Lacon interrogatus, cur Sparta moribus cincta non esset: Falleris, inquit; morum loco civium virtutibus cincta est.

Diogenea. — Cum quidam ei probro verieret, quod in loca inhonesta intraret: Et sol, inquit, intrat, nec tamen contaminatur.

Lindii. — Servanda pietas est; consulenda civibus quæ optima sint; voluptas domanda; per vim nihil agendum; hostis habendus qui populi inimicus sit; non plectendi servi ebrii; alioqui desipere ipse videaris.

Lycurgi. — Lycurgus legislator honorem ac dignitatem apud homines in opibus sitam esse aiebat; fiduciam autem in moribus.

Pythagor. — Ut idem voluptatis atque corporis ac pecuniæ Deique amator sit, nullo modo fieri potest. Nam voluptatis amans, idem et corpus amet necesse est; et qui corpus amat, idem continuo et pecuniam: qui autem pecuniam, idem necessario et injustus est; injustus autem, 533 in Deum quidem impius, in homines autem iniquus est.

Quibus corpore solutus non indigebis, ea cuncta contemne: quibus autem tunc temporis egibus, horum tibi culta laboranti, Deum adiutorem C præsto fore roga.

Diodori. — Mortalium genus omne ob naturæ imbecillitatem, exiguum quoddam momentum totius ævi in vita durant; reliquum vero totum spatium morte occupati jacent. Et illis sane, qui dum viverent nihil præclari gesserunt, eodem cum corpore oblitum omnia pessum eunt. Qui vero, qua functi virtute sunt, gloriam sibi compararunt, illorum actiones per omne ævum, divinisimo historiarum ore celebrante, commemorabuntur.

Hyperidis. — Virum bonum, quæ sentit, verbis; quæ vero facit, opere ostendere decet.

Hittachi philosophi. — Bonos viros, Dei quamdam partem habere decet.

Aristotel. — Dei est, quæ velit agere: hominis autem quæ officii ac honesta sunt, providere.

Antiphan. — Si quis in rerum abundantia turpe aliquid admittit, quid in penuria viventem commissurum putaveris?

NOTÆ

paratur voluntas, ut sic cogitet τὰ δέοντα, quæ verè honesta sint et ad salutem conducant, nulla in nobis, quasi ex nobis, eorum facultate, ut proficetur magnus gratiæ assertor Paulus. Jejune Gesu. *quæ opus sunt.* Exponendi Patres, quorum affinis loquendi modus, ut cum gratia, illaque excitante velimus: qua voluntate ad majora Dei munera, ipsamque gratiam perfecti operis præparemur.

SERMO II.

De prudentia et consilio.

Eccli. xl, 25. — Aurum et argentum statuent pedes : et super utrumque consilium præstabit.

Eccli. xxii, 19. — Loramentum ligneum colligatum ædificio, in concussionem non dissolvitur : sic animus confirmatus in consilii rationibus, in tempore non formidabit.

Basilii in principium Proverb. — Duplex est ejus quam Græci φρόνησιν dicunt (nos prudentiam) genus. Alia enim est prudentia ac sagacitas, qua quis suo commodo cavet, ac sibi consulit, velut est serpentis, dum caput suum servat ; hæc vero, morum quædam versutia videtur, cito inveniens quod in rem suam conducat, ac simpliciores decipiens, qualis erat iniqui illius dispensatoris (*Luc. xvi, 8*). Vera autem prudentia, certa iudicii cognitio est, eorum quæ agenda sunt et quæ non agenda ; quam qui sequatur, vitii nunquam configitur exitio. Qui igitur **534** intelligit sermones prudentiæ (*Prov. i, 5*), novit quoniam captiosi fallacesque existant, ac quoniam vitæ disciplina tenendi, et qui optima documenta tradant. Tanquam igitur solers nummularius, quod est bonum tenebit, et ab omni specie mali se abstinere.

Theologi. — Qui enim serpentis in malo prudentiam, ac columbæ in bono simplicitatem copulaverit, is neque prudentiam in mali vafritiem animi verti sinet, nec simplicitatem in dementia.

Chrysost. — Fons et parens radixque prudentiæ, virtus est ; uti vicissim omnis improbitas ex insipientia ac dementia originem habet, quemadmodum etiam ait Propheta : *Non est sanitas in carne mea, a facie insipientiæ meæ* (*Psal. xxxvii, 4*). Virtutis autem cultor ac Dei timore fretus, omnium prudentissimus est. Idcirco etiam ait quidam : *Initium sapientiæ timor Domini* (*Eccli. i, 16* ; *Psal. cx, 10*).

Ignatii. — Qui perfecti estis, perfecta sapite. Dum enim velitis bene agere, præsto est Deus ut ejus ipsius facultatem præstet.

Plutarchi. — Prudentia, non corporum, sed rerum negotiorumque, priusquam in illis homo versetur, conspectus est ; futura dispicere præbens, ut, cum occurrerint, iis postea optime utatur. Corpus enim ante solum oculatum est ; retro autem,

* Est in Gesn. Stobæo e, 29. p. 93.

(A) *Βουλὴ εὐδοκίμησι.* Sixt. εὐδοκίμαται, eodem sensu, ut sunt idem deponens et neutrum ; ubi non bene Sixtinae interpr. Consilium bene placet, ac si esset εὐδοκίται, quod forte legerit Vulg., dum et ipse consilium beneplacitum reddit. Melius igitur, clarebit, præstabit, majoris erit, quæ apertissima vocis notio est, ipsa una commoda. Menoch. Consilium approbatur. Prudens enim consilium, auro et argento præstabilius est. Tigr. Prudentia utraque commendabilior.

(i) *Ἰµάντωσις ἑκλίνη.* Recte Vulg. Loramentum ligneum, colligatum in fundamento ædificii ; ut significetur sermonem esse de ea lignorum strue et subsecutum, quæ fundamento jacitur, ubi terra ipsa

A

ΛΟΓΟΣ Β'.

Περὶ φρονήσεως καὶ βουλῆς.

Σιρὰχ μ'. — Χρυσὸν καὶ ἀργύριον ἐπιστῆσουσὶ πόδας, καὶ ὑπὲρ ἀμφοτέρω βουλὴ εὐδοκίμησιν (A).

Σιρὰχ κβ'. — Ἰµάντωσις ἑκλίνη (i) ἐνδεδεμένη εἰς οἰκοδομήν, ἐν σεισµῷ οὐ διαλυθήσεται· οὕτω καρβία ἐστηριγµένη ἐπὶ διανοήµασι βουλῆς, ἐν καιρῷ οὐ δειλιάσει.

Βασιλείου. — Διπλοῦν ἐστὶ τὸ τῆς φρονήσεως ὄνομα. Ἡ μὲν γὰρ τις ἐστὶ φυλακτικὴ τοῦ οὐκ εὖ συμφέροντος, ὅσα ἡ τοῦ ὕψους τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ συντηροῦντος· ἡ δὲ τις εἰσὶν εἶναι κακὴν τρέψαν, ὁξέως τὸ ἴδιον λυσitteλὲς ἐξευρίσκουσα καὶ συναρπάκουσα τοὺς ἀκαριαίους· ὅποια ἦν ἡ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. Ἡ δὲ ἀληθὴς φρόνησις, διάγνωσις ἐστὶ τῶν τε ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων· ἡ δὲ ἐπακολούθων, οὐδέποτε τῷ ἄλλῳ τῆς κακίας περιπαρήσεται. Ὁ τοίνυν νοῦν λόγους φρονήσεως, οἷον τίνες μὲν σοφισµατώδεις, τίνες δὲ οἱ κατὰ βίον πρακτικοὶ καὶ τὰ βέλτεστα ἡµῖν ὑποτιθέµενοι· καὶ ὡς δόκιµος τραπεζίτης, τὸ μὲν καλὸν καθίζει, ἀπὸ δὲ παντὸς εἵδους πονηροῦ ἀφίεσται.

Ὁ γὰρ τὸ τοῦ ὕψους φρόνιµον περὶ τὸ κακὸν, τὸ τε τῆς περιστέρως ἀκέραιον περὶ τὸ καλὸν ἀναµίξας, οὕτε τὸ φρόνιµον ἑασι κακοεργὴν γενέσθαι, οὕτε τὸ ἀπλοῦν ἀνόητον.

Χρυσόστ. — Πηγὴ καὶ μήτηρ καὶ ῥίζα φρονήσεως, ἡ ἀρετὴ· ὥσπερ καὶ πᾶσα πονηρία ἐξ ἀνοίας ἔχει τὴν ἀρχήν, ὥσπερ δὲ καὶ ὁ Προφήτης φησὶν· *Ὁὐκ ἔστιν ἱσχυρία ἐν τῇ σαρκὶ μου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀπροσάρτης μου.* Ὁ δὲ ἐνάρετος καὶ φόβον Θεοῦ ἔχων, πάντων ἐστὶ συνωτῆτος. Αὐτὸ καὶ τις φησὶν· *Ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου.*

Ἰγνατίου. — Τέλειοι ὄντες, τέλειαν φρονεῖτε. Θέλουσιν γὰρ ὅµιν εὖ πράττειν (j). Θεὸς ἵτοιμος εἰς τὸ παρέχειν.

Πλουτάρχ. — Ἡ φρόνησις, οὐ σωμάτων, ἀλλὰ πραγμάτων ὅφιν ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτοῖς γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον· ὅπως ἀριστα χρήσεται τοῖς ἀπαντῶσι καὶ προστυγχάνουσι, παρέχουσα διασκοπεῖν τὸ μέλλον. Τὸ μὲν οὖν σῶμα, πρόσω που μόνον ὠµιᾶται· τοῖς

NOTE.

impar moli ædificii judicatur. Nec aliud voluit Suid. cum ita exponit, δέσις ἑκλῶν ἐμβαλλομένων ἐν τοῖς οἰκοδομήμασι, Colligatio lignorum et asserum, quæ in ædificiis fundamento jaciuntur ; nec necesse cum Porta intelligere de lignis quibus parietes committuntur, et ut δέσιν τῶν τοίγων legamus. Non enim hoc, sed illud sic demum armat, ut nec terræ motu dejiciatur. Illud ἐν καιρῷ οὐ δειλιάσει, quod est, in tempore, sub ipsum periculum ejusque alea, non bene Gesn. nullo tempore pertimescet.

(j) Θέλουσιν γὰρ ὅµιν εὖ πράττειν. Et hic Ignatius, de desiderio boni operis, cujus Deus facultatem præstet, ipso auctore, et ut oportet, desiderantibus.

δὲ ὁπισθεν, τυφλὸν ἐστίν. Ἡ δὲ διάνοια, καὶ τὰ παρρηχημένα βλέπειν τῇ μνήμῃ πέφυκεν.

Ἄφρων αὐθημερὸν ἐξαγγέλλει ὀργὴν αὐτοῦ.

Ἦς ἄφρων, εὐθύς καὶ μικρόψυχος (κ)· οὐ γὰρ ἐστὶ πάγιος.

Ἐἰ ποτὲ τινα ἐώρακεν ἀμαρτάνοντα, ἔλεγε· Μήποτε καὶ ἐγὼ τοιοῦτον περιπίσω.

Μενάνδρου. — Ἀπαντα δοῦλα τοῦ φρονεῖν καθίσταται.

Βουλευόμενοι παραδείγματα ποιοῦνται παρεληλυθότα τῶν μελλόντων. Τὸ γὰρ ἀφανές, ἐκ τοῦ φανεροῦ ταχίστην ἔχει τὴν διάγνωσιν.

Ἰσοκράτης. — Ὁ κακὸς διανοηθεὶς περὶ τῶν οικειῶν, οὐδέποτε καλῶς βουλευέσθαι περὶ τῶν ἀλλοτρίων.

Κλισιάρχος. — Ἡ ἰσχυρὰ τοῦ σώματος μὴ γινέσθω τῆς ψυχῆς ἀσθένεια· ἰσχυρὸν δὲ ψυχῆς, φρόνησιν νόμιζε.

Δημόκριτος. — Ἐν ἀλλοτρίοις παραδείγμασι παιδεύεσθαι, καὶ ἀπαθῆς τῶν κακῶν ἔσθ.

Ἀριστοίδου. — Τὸ μὲν νικᾶν ἐν ταῖς μάχαις, καὶ τοῖς φαύλοις πολλάκις περιγίνεται· φρονήσει δὲ καὶ σοφίᾳ κρατεῖν δύνασθαι, μόνον ἐστὶ τῶν εὐδόντων βουλευέσθαι.

Γαίου. — Σωφρονέστερον οἶμαι τοῦ μετὰ τοῦ πάθους ἔγκλειν, ἐκ πρὶν παθεῖν φυλάσσεσθαι τοῦ μὴ παθεῖν.

Δημοκράτης. — Φρονήσιος ἔργον, μέλλουσιν ἀδοκίαν φυλάσσεσθαι· ἀναληγίας (δ) δὲ, γενομένης μὴ ἀμύνασθαι.

Σόλωνος. — Συμβούλους, μὴ τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ ἀριστα.

Ἐπικτήτου. — Βουλευόμενος πολλὰ περὶ τοῦ λέγειν τι ἢ πράττειν· οὐ γὰρ ἔστιν ἀδύνατον ἀνακαλέσασθαι τὰ λεχθέντα ἢ πραχθέντα.

Βίας. — Τὸ μὲν ἰσχυρὸν τῷ σώματι γενέσθαι, φύσις ἔργον· τὸ δὲ λέγειν τὰ συμφέροντα τῇ πατρίδι, ψυχῆς ἴδιον καὶ φρονήσεως.

Ὁ αὐτὸς ἔρωτηθεὶς, τίς ἀριστος σύμβουλος, ἔφη· Ὁ καιρὸς.

Τοὺς φρονίμους ἔλεγε μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἀφρόνων, ἢ τοὺς ἀφρόνας ὑπὸ τῶν φρονίμων ἀφελίσσεσθαι· τοὺς μὲν γὰρ φυλάττεσθαι τὰς ἐκείνων ἀμαρτίας· ἐκείνους δὲ, τὰς τούτων μὴ μιμεῖσθαι κατωρθώσεις.

Ἀεὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, μεμνησθαι μὲν τῶν γενομένων, πράττειν δὲ τὰ ἐνεστώτα· περὶ δὲ τῶν μελλόντων ἀσφαλίσσεσθαι.

* Deest auctoris nomen.

(κ) Εὐθύς καὶ μικρόψυχος. Ejus vocis hoc sensu exemplum est in Thes. Istud satis apertum; ac si dicat: Statim, citra omnem ambagem pusillo animo est. Nec forte aliud sit aut respiciat, quod hic dicitur, quam quod est Prov. xiv, 29. Ὁ δὲ ὀλιγόψυχος (Schol. μικρόψυχος, quod idem est) ἰσχυρὸς ἄφρων. Pusillanimitis valde insipiens. Et ut alicujus Patrum sententiam existimem, qui illo respexerit, facit ratio adjuncta, οὐ γὰρ ἐστὶ πάγιος. Non enim firmus aut constans est; in qua ipsa respexerit illud Sirach.

A caecum est. Menti vero comparatum, ea etiam quae praeterita sunt memoria cernere.

Prov. xii, 16. — Insipiens eadem die enuntiat iram suam.

Prov. xiv, 29. — Omnis insipiens, palam etiam pusillo animo est: non enim firmus et stabilis est.

Si quando aliquem peccantem animadverteret, dicebat: Ne et ego in tale quiddam incidam.

Menandri. — Nihil non servire cogit sibi prudentia.

Is qui init consilium, quae sunt praeterita, exempla sibi futurorum facit. Quod enim obscurum est, ex eo quod est manifestum celeriter dijudicari ac discerni potest.

Isocratis. — Qui de suis rebus male statuit, nunquam alienis bene consuluerit.

Clitarchi. — Robur corporis cave animi infirmitas sit: animi autem robur atque vim reputa prudentiam.

Demonaci. — Alienis te exemplis erudito, nec quidquam mali patieris.

Aristidis. — Vincere in praeliis, etiam improbis, saepenumero contingit: prudentia vero et sapientia posse vincere, id demum eorum est, qui consilio valeant.

535 Cui. — Prudentius arbitror, priusquam evenierit, cavere ne malum eveniat, quam postquam evenierit, illud accusare.

Democriti. — Prudentiae munus est, quam quis illaturus sit injuriam cavere; stuporis autem, cum illata sit, non ulcisci ac depellere.

Solonis. — Consule non quae jucundissima sunt, sed quae optima.

Epicteti. — Multum delibera, cum quid dicendum aut agendum habueris: nec enim ut ea quae dicta factave fuerint, revoces, tibi liberum erit.

Blantii. — Robusto et valenti esse corpore, naturae munus est: dicere autem ea quae patriae utilia sint, id animi proprium est ac prudentiae.

Idem interrogatus, quis optimus esset consiliarius: Tempus, inquit.

Prudentes dicebat magis aliquid ab imprudentibus, quam imprudentes a prudentibus utilitatis capere: hos enim illorum cavere errata; illos autem non imitari horum virtutes ac recte facia.

Virum bonum decet praeterita memoria tenere: quae praesentis temporis sint agere; ac futuris diligenter prospicere.

NOTÆ.

Ὁ δὲ ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοιοῦται xxvii, 11. Stultus ut luna mutatur; quod ex illa animi pusillitate illi provenit. Hiatus, quem notavit Gesn. nullus alius videtur, quam quod Sapientis nomen, cujus est sequens sententia, exciderit, quod in his nimis crebrum est.

(δ) Ἀναληγίας. Excidit ea vox Gesn. interpreti. Est vero affectus per defectum vitiosus, velut indolentia et stupor, cum nec suadente ratione, ullo doloris aut miserationis sensu quis afficiatur.

Unum est bene consultandi principium, nosse de A quo instituenda oratio sit: secus vero omnino aberrare necesse est.

Euripidis in Antiope.

Magnum animi frenum ipsa mens est,
Quod sim imbecillis et muliebri corpore,
Non recte accusasti: si enim recte sapere valeo,
Id ipso brachio robusto praestantius est.

Sophoclis in Ajace.

Ex his profecto moribus, nunquam
Ullius legis constitutio fiat:
Si eos qui iustitia vincunt expellemus,
Eos autem qui sunt retro, in partem anteriorem
Sed illis cedendum est: non enim latius,
Aut robustis humeris viri tutissimi sunt;
Sed qui recte sapiunt, ubique superiores evadunt.
Atqui vos quamvis magnis lateribus praeditus,
Parvo tamen flagello regitur, ut per viam rectam
Qui enim recte sapit, omnia complexus est.

536 SERMO III.

De pudicitia et castitate.

Job xxxi, 9. — Si secutum est cor meum uxorem viri alterius; aut si etiam insidiose pro foribus illius sedi, alteri quoque placeat uxor mea.

Sap. iii, 13. — Beata sterilis incoquinata, quae nescivit torum in delicto: habebit fructum in inspectione animarum.

Sap. vi, 1. — Praestantior est virginitas cum virtute conjuncta: immortalis enim est memoria illius; quoniam et apud Deum nota est, et apud homines. Cum praesens est, imitantur illam, et desiderant eam cum excesserit: et in perpetuum coronata triumphat, incoquinatorum certaminum agone superato victrixque.

Ecclesi. — Qui oblectatur voluptatibus, coronat vitam suam.

Matth. xix, 11. — Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.

Sunt eunuchi, qui ex matris utero fuerunt sic, etc.

Basilii, ex 1. De ver. virg. — Neque igitur castitatis nomine laudare convenit eos, qui excisi sunt. Neque enim equos laudamus quod cornu non petant, aut boves quod minime calcitent: sed equos, quod non sint calcitrosi; boves item quod cornu non petant, mansuetudinis laude afficimus. Non enim in quo quis non potest, sed in quo cum possit, in alterius injuriam potestate non utitur, admirationem habet.

* In Gesn. Stobaeo 84.

(m) Κρείσσον παρθένα. Græca vulg. ἀννία. Vulg. forte ipse παρθένα legerit, cum reddit, casta generatio. Sive autem legit, sive ipse ἀννίαν habuit, ea voce castitatem ex proposito, quæ se quis sponte rei maritali subducit, nec vacat procreandis liberis, ut se virtuti dedat (quæ vera et laudata religiosa παρθένα ac virginitas est) intellexit, utraque voce rem expresserit.

Μία ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ καλοῦ βουλευέσθαι, τὸ γινῶναι περὶ τοῦ λόγου· εἰ δὲ μὴ, τοῦ παντός ἀμαρτάνειν ἀνάγκη.

Εὐριπίδου ἐν Ἀντιόπῃ.

Ψυχὴ μέγας χαλινὸς ἐστὶν ὁ νοῦς.
Τὸ δ' ἀσθενές μου καὶ τὸ θῆλυ σῶματος
Κακῶς ἐπέμφοις· εἰ γὰρ εὖ φρονεῖν ἔχω,
Κρεῖσσον τόδε ἐστὶ καρτεροῦ βραχίονος.

Σοφοκλέους ἐν Αἰάττι.

Ἐκ τῶνδε μέντοι τῶν τρόπων οὐκ ἄρ ποτε
Κατάστασις γένοιτο· ἄρ οὐδενὸς νόμου·
Εἰ τοῦδε δίκῃ γινώσκας ἐξωθήσομαι,
Καὶ τοῦδε βίαισιν εἰς τὸ πρόσθεν ἄξομαι.

Ἀ.11' εὐκτερόν τὸδ' ἐστὶν· οὐ γὰρ οἱ πλεῖστες,
Οὐδ' ἐνδυνάτωι φῶτες ἀσφαλέστατοι,
Ἀ.11' οἱ φρονούντες εὖ κρατοῦσι πανταχοῦ.
Μέγας δὲ πλεονέχης βούς, ἀπὸ μικρῆς ὁμῶς
Μάστιγος ὀρθὸς εἰς ὁδὸν πορεύεται.

Ὁ γὰρ φρονῶν εὖ, πάντα συνλλαβὼν ἔχει.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Περὶ ἀγγελίας καὶ σωπροσύνης.

Ἰωβ 31. — Εἰ ἐξηκολούθησεν ἡ καρδία μου γυναικὶ ἀνδρός ἑτέρου· εἰ δὲ καὶ ἐγκάθετος ἐγενόμην ἐπὶ ταῖς θύραις αὐτῆς, ἀράσαι καὶ ἡ γυνὴ μου ἑτέρῳ.

Σοφίας. — Μακαρία στείρα ἀμείνων, ἥτις οὐκ ἔγνω κοίτην ἐν παραπτώματι· ἔχει καρπὸν ἐν ἐπισκοπῇ ψυχῶν.

Κρεῖσσον παρθένα (m) μετ' ἀρετῆς· ἀθάνατός ἐστιν ἡ μνήμη αὐτῆς· ἐπὶ καὶ παρὰ θεῶν γινώσκειται καὶ παρὰ ἀνθρώποις. Παρούσῃ τε μνησθῆναι αὐτήν, καὶ ποθεῖν ἀπαλθεύσαν· καὶ ἐν αἰῶνι στεφανοφοροῦσα τοιμαύει, τὸν τῶν ἀμείνων ὄμιλον ἀγῶνα νικήσασα.

Συδῶ. — Ὁ ἀντοφθαλμῶν ἤβουλις, στεφανοὶ ζωὴν αὐτοῦ.

Ματθ. 13. — Οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δίδεται.

Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἷσιν ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν ἐγενήθησαν (n) οὕτως, x. τ. ε.

Βασιλείου. — Οὐτε ὅν ἐπὶ σωπροσύνῃ ἐπαινεῖσθαι προσήκει τοῖς ἀποκοινομένοις τὰ μέρια. Οὐδὲ γὰρ τοὺς ἵππους ὥς μὴ καρτερίζοντας, οὐδὲ τοὺς βόους ὥς μὴ λατερίζοντας ἐπαινοῦμεν· ἀλλὰ ποσέους μὲν, εἰ μὴ λατερίζουσιν, ἐπαινεσομεν· τοὺς δὲ βουστῆν, εἰ μὴ καρτερίζουσι, τῆς ἡμετέρας ἀποδεξάμεθα. Οὐ γὰρ ἐν ᾧ μὴ δύναται τις, ἀλλ' ἐν ᾧ δυνάμενος οὐκ εἰς ἀδίκιαν χεῖρεται τῇ δυνάμει, θαυμάζεται.

NOTÆ.

(n) Ἐγγενηθῆσαν. Hanc litteram sequuntur Basilien., Eras. etc., etsi plures duplex vv. habent. Mihi adjuncta particula οὕτως, clarius istud videtur et simplicius· qui sic exstiterunt ex utero: quibus scilicet negata a natura vis omnis prolifica, nedum parum exequutibus, sed et cum adhuc ventris clauderentur ergastulo.

Νεκρὸς οὐ στεφανοῦται. Οὐδεὶς δίκαιος δι' ἑαυτοῦ μίαν κακίαν.

Δεῖ οὖν τὸν νοῦν ὥσπερ τινὰ κυβερνήτην ἀνω καθήμενον τῶν παθῶν, καὶ οἰοῖται πλοῖον τῆς σαρκὸς ἐπιδάντα· καὶ ἐμπιρῶς τοῖς λογισμοῖς ὥσπερ οὐκας περιστρέφοντα, καταπατεῖν γενναίως τὰ κύματα· ὑψηλότερον δὲ διαμένοντα καὶ δυσπρόσιτον ὄντα τοῖς πάθεσιν, μηδαμῶς τῆς ἀπ' αὐτῶν πικρίας, ὥσπερ ἄλμης τινός, ἀναπνεύσασθαι.

Θεολόγου. — Σύνοικον αἰρῶς μηδ' ἀδελφὸν φάδως.

Υπέκκαυμα γὰρ τῆς νόσου τί δεῖ βλέπειν;

Κραίσσον κατηφές ἦθος, ἢ τεθρομμένον.

Μύρον δοχεῖον σαφὲς οὐ πιστεύεται.

Οὔτε φλόξ μένει τῆς ὕλης διαπύρρεισθης, ἀλλὰ τῷ ἀνάπτοντι συναπέρχεται· οὔτε λογισμὸς ἐμπαθὲς ὑφίσταται μαραινόμενος τοῦ υπεκκαύματος.

Ὁφθαλμὸς πορνέων οὐ φυλάσσει τὴν παρθενίαν. Γνώσα πορνεύουσα τῷ πονηρῷ μέγνυται. Πόδες ἀτακτα βαίνοντες ἐκκαλοῦνται νόσον ἢ κίνδυνον τῷ νῷ. Παρθευέτω καὶ ἡ διάνοια· μὴ ρεμβέσθω καὶ πλανᾶσθω. Μὴ τύπος ἐν λαυτῇ φερτέω πονηρῶν πραγμάτων. Καὶ ὁ τύπος, μέρος πορνείας ἐστὶ. Μὴ εἰδωλοποιεῖτο τῇ ψυχῇ τὰ μισούμενα.

Χρυσοστ. — Χλεῖν, τὰ μὲν τῆς παιδοποιίας ἔργα τρεῖς παρθεῖν, τὴν δὲ γλῶσσαν μὴ τηρεῖν· ἢ τὴν γλῶσσαν μὲν τηρεῖν, τὴν δὲ δρασκῖν ἢ τὴν ἀκοῇν ἢ τὰς χεῖρας μὴ τηρεῖν· ἢ ταῦτα μὲν ἔχειν καὶ τηρεῖν παρθεῖν, τὴν δὲ καρδίαν μὴ τηρεῖν, ἀλλ' ἐταίριζεσθαι τῷ φῶς καὶ θυμῷ.

Μὴ καταμαλέτουμεν ἡμῶν τὴν λογίαν, μηδὲ ἐκκόπτωμεν τὰ νεῦρα ταῖς ὁμιλίαις ταύταις. Καὶ γὰρ ἀφρατος καὶ πολλὴ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐντεῦθεν ἐλποῖ κακία. Τί γάρ, εἰ καὶ μὴ αἰσθανώμεθα, τῇ φιλίᾳ μεθύνοντες; Τοῦτο γὰρ αὐτὸ πάντων ἐστὶ δεινότετον, οἷοι οὐδὲ ἴσμεν ὅπως ἐκνευρίζομεθα, καὶ κηροῦ παυρὸς γινώμεθα μαλακώτατοι. Καθάπερ γὰρ εἰς λίοντα γαῦρον καὶ βλοσυρὸν λαβὼν, εἰτα ἀποκείρας μὲν τὴν κόμην, ἀνελὼν δὲ τοὺς ὀδόντας, καὶ περιελὼν τοὺς ὄνυχας, αἰσχρὸν ποιεῖ καὶ καταγέλαστον, καὶ παιδίους εὐκαταγάνιστον, τὸν φοβερὸν καὶ ἀφόρητον, καὶ ἀπὸ μόνου τοῦ βρυχήματος τὰ πάντα σείοντα· οὕτω δὲ καὶ αὐταί, πάντας δούος ἐὰν λάβωσιν, εὐχειρώτους τῷ διαβόλῳ ποιοῦσι· μαλακωτέρους, θερμότερους, ἀναισχύντους, ἀνοήτους, ἀπροχόλους, θρασεῖς, ἀκαίρους, ἀγενεῖς, ἀπηνεῖς, δουλοπρεπεῖς, ἀνελευτέρους, ἱταμούς, φλυαρούς· καὶ ἅπλως πάντα τὰ γυναικεῖα πάθη τὰ διαφθαρέναι φέρουσιν, εἰς τὴν τοῦτων ἐνακομάττονται ψυχῇ. Ἀρχήανον γὰρ τὸν γυναικὶ συνοικούντα μετὰ συμπαιδείας τοσαύτης, καὶ ταῖς ἐκείνου ἐντροφεύομενον ὁμιλίαις, μὴ ἀγνοῖν τὴν τινὰ εἶναι, καὶ ἀγοραῖον καὶ συρφετώδη. Κἀν

Mortuus corona non donatur. Nemo justus eo nomine quod malum facere non potest.

Mentem igitur decet, velut quemdam gubernatorem, alte animi perturbationibus ac affectibus superiorem, velutque navigium carnem conscendentem, cogitationesque ac rationes velut gubernacula dextre moderantem, fluctus generose calcare; altioreque sede constitutam, nullisque facili perturbationibus accessam, nulla ab eis amaritudine, tanquam sanguinis quadam repleti aspergine.

Theologi. — Contubernalem tibi ne quidem fratrem facile deligas.

Quorsum enim agritudinis fomentum videre attinet?

Melius est ingenium morosam, quam fracta mollites.

537 Potrido vasi non committitur unguentum.

Neque flamma permanet assumpta materia; sed cum eo abscedit quod accendebat; nec libidiosa consistit cogitatio, emarcescente atque extrito, quid illi fomento erat.

Qui exornicatur oculus, virginitatem non servat. Quae constupratur lingua, cum malo miscetur. Incompositus pedum incessus, morbum animo accessit aut periculum. Casta sit ac virgo ipsa animi cogitatio: non sit vaga ac errabunda. Ne rerum malarum formas in se congerat. Est et forma obiectaque species, scortationis para. Ne eorum, quae odio habentur, effingantur animo simulacra.

Chrysost. — Ridiculum est genitales quidem corporis partes castas servare, lingua vero negligere: aut linguam quidem servare puram, visum vero vel auditum aut manus non servare; aut haec quidem habere ac servare pura, cor autem non servare, sed prope scortationi typo superbiae iraque indulgere.

Ne igitur vires nostras emolliamus, neve his congressibus nos ipsos enervemus. Multum enim, et quantum vix verbis exprimi potest, hinc animis nostris vitii insit ac pravitatis. Quid enim, etsi non sentimus praemiis et ebrii? Hoc enim ipsum longe est gravissimum, quod nec scimus quidem quemadmodum enervemur, omnique cara molliores reddamur. Quemadmodum enim si quis superbam trucemque leonem ceperit, tumque detonsa juba, ei dentes excusserit unguesque evulserit, deformem eum ac deridiculum, ipsisque pueris facile expugnabilem reddit, qui terribilis ac intolerabilis esset, colloquio rugia cuncta quateret. Sic et istae, quoscunque ceperint, diabolo dedititios faciunt ac obnoxios; molliores, calentiores, impudentes, dementes, extremae bilis homines, audaces, importunos, ignavos, immites, servili ingenio, illiberales, procaces, nugaces: prorsusque muliebres omnes affectus afferentes, istorum animis imprimunt. Fieri enim non potest, ut qui cum mulieribus tanta morum affectuumque versatur necessitudine, illarumque congressibus ac colloquiis utitur, non sit circulator quidam et circumfora-

neus vilisque e turba homunculus. Nam etsi loquatur, nihil nisi de telis lanisque loquatur, quod verborum **538** muliebrum facis velut tinctam infectamque linguam habet : sive faciat aliquid, serviliter admodum id facit, quam procul a Christiana abscedens ingenuitate, nec ad ullam magnorum munerum atque virtutum functionem utilis.

Greg. Nyss. — Dominus beatos prædicat, non qui extra omnem perturbationem vivunt (non enim fieri potest, ut in carnali vita ac terrena, spiritalem omnino nullisque obnoxiam ac summæ tranquillitatis vitam agamus), sed qui ad naturales appetitiones atque affectus ægre lenteque moveantur.

Omni plane vitio quasi esca quædam prostrans voluptas, cupidiore animos in perditionis facile hamum trahit.

Clementis. — Virginum corruptio velutque stupratio dicitur, nedum scortatio, verum etiam immatura ætate elocatio; cum, ut ita dicam, vel ipsa a se, vel a parentibus, immatura viro collocatur.

Ex Patribus. — Rebus quatuor scortatio excitatur; cibi potusque saturitate; somni satietate; otio et lusu inardique garrulitate, ac superfluo vestium ornato.

Nisi. — Remove a conjuge tua eunuchum Smeragdum; nam etsi geminis testibus inferius exsectus videtur, habet tamen nescio quomodo geminos in facie oculos, qui libidine inspeciant, malaque jam testimonia ac ramores asciscant.

Cyrilli. — Fumi instar, aut etiam veluti vapores quidam, instarum in nobis voluptatum vigent appetitus. Sed qui temperans atque fortis est, motus cohibet, nec alterius sinit progredi, affectumque adhuc imbecillum facile comprimit. Qui autem segnis ac negligens est, admittit quidem subnascentes voluptates velut nudas adhuc cogitationes : permittens vero in latum progredi, summe arduam, ac ne vix quidem eluctabilem, resistentiam offendet. Qui enim jam victus est ac superatus, suarum arbitri voluntatum non est : quin potius, cum Barbaro cuiusdam victori affectui atque vitio subjacet.

Menandri. — Castitas virtutis promptuarium est.

Jamblichus ex Epistolis de castitate. — Virtus om-

A γάρ φθέγγεται τι, πάντα ἀπὸ τῶν ἰσθῶν καὶ τῶν ἐρίων φθέγγεται, τῆς γλώττης αὐτοῦ τῇ ποιότητι τῶν γυναικείων ἀναχρωσθείσης ῥημάτων· καὶ ποιῇ τι, μετὰ πολλῆς τοῦτο ἐργάζεται δουλοκρατίας, πόρρω τῆς τοῖς Χριστιανοῖς προτιούσης ἐλευθερίας αὐτὸν ἀποκίτας, καὶ οὐδὲ πρὸς οὐδὲν τῶν μεγάλων κατορθωμάτων γενόμενος χρήσιμος.

Γρηγ. Νύσσης. — Μακαρίζει ὁ Κύριος, οὐ τοὺς ἔξω πάθους βιοτεύοντας (οὗ γὰρ δυνατόν ἐν ὁλώδει ζωῇ τὸν ἄλλον καθόλου καὶ ἀπαθῆ κατορθωθῆναι βίον), ἀλλὰ πρὸς τὰς τῆς φύσεως ὁρμὰς βραδείως καὶ δυσκινήτως ἔχοντας.

B Πάσης ὄντως κακίας ὅσον τι ὅλως ἢ ἥδονῃ προελθεῖσα, εὐκόλως τὰς λιγνοτέρας ψυχὰς ἐπὶ τὸ ἀχιστρον τῆς ἀπωλείας ἐφελκεται.

Κλήμεντος. — Παρθένων φόβος λέγεται, οὐ μόνον πορνεία, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸ καιροῦ ἐκδοσις· ὅταν, ὡς εἶπεν, ἄσπρος ἐκδοθῇ τῷ ἀνδρὶ, ἦτοι ἀπ' αὐτῆς, ἢ παρὰ τῶν γονέων.

Ἐκ τῶν Πατέρων. — Διὰ τεσσάρων πραγμάτων ἐγείρεται ἡ πορνεία. Ἐκ τοῦ φαγεῖν καὶ πίνειν εἰς πλησμονὴν· καὶ ὁ κόπος τοῦ ὕπνου, καὶ τὸ ἀργεῖν καὶ καίειν καὶ ἀργολογεῖν· καὶ ὁ καλλωπισμὸς τῶν ἡμάτων.

Νεστίου. — Ἀπόσπασον ἀπὸ τῆς συμβίου σου τὴν εὐνοῦχον Σμεράγδον· καὶ γὰρ δοκοῖν τῶν κάτω διδμῶν ἐκτετμηθῆναι, ἀλλ' ἂν ἔχει ἐν τῷ προσώπῳ πως τοὺς διδμῶν ὀφθαλμοὺς, ἐμπαθῶς ἐμβλέποντας, καὶ ἐπισυρομένους ἥδη πονηρὰς μαρτυρίας.

Κυρίλλου. — Καπνοῦ δίχτυον, ἢ καὶ ὥσπερ τινὲς ἀτμοὶ τῶν ἐμψύτων ἡδονῶν ἀνίσχουσιν ἐν ἡμῖν αἱ ὀρέξεις. Ἄλλ' ὁ μὲν σὺφρον καὶ νεανικὸς, ἐπιτηδεύει τοῖς κινήμασι, καὶ περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἔβ· ὃ καὶ ἀδρανὲς ἐν ἑτὶ τὸ πάθος ἡττηται βραδείως· ὁ δὲ ῥέθυμος καὶ κατημελημένος, εὐδίσχεται μὲν τὰς τῶν ἡδονῶν ἀρχὰς ὡς ἐννοίας ἑτὶ φιλάς· ἐπιτρέφας δὲ προελθεῖν εἰς πλάτος, δυσχερεστέην εὐρήσει τὴν ἀντίστασιν (B). Ὁ γὰρ προελθὼς καὶ προσητημένος, οὐ τῶν ἰδίων ἐστὶν θελημάτων Κύριος· ὁπότετα· ὁ μᾶλλον καθάπερ τινὶ Βαρβάρῳ τῷ νεκίσαντι πάθει.

Μετάρδου.

Ταυσιδὸν ἐστὶν ἀρετῆς ἡ σωπροσύνη.

Ταυκίλλου ἐξ Ἐπιστολῶν περὶ σωπροσύνης.

VARIÆ LECTIONES.

ἄλλ. ὁποκίεσται.

NOTÆ.

(B) Δυσχερεστέην εὐρήσει τὴν ἀντίστασιν. Μα-
lui hanc lectionem, cuius et sensus clarior, quam,
ut alii, ἀντίστασιν. Significatur ardua et pene insu-
perabilis effectuum resistentia, cum quis jam adul-
tos conatur extirpare, sequē illi eximere, pene
captiva voluntate, nec satis sui arbitra. δυσχερεστέ-
την ἀντίστασιν, quod exponit Gesn. difficillimum re-
medium, vereor ne medice magis quam theologicē

dictum ab eo sit. ἀντίδοτον remedium sit, quasi
contra malum datum aut venenum; ἀντίδοτος retri-
butio; vices; ἀντιδοθεῖσα παρθένου, Greg. virginis
loco data. Hic ergo reddam, difficillimam vicem in-
veniat ac pene insuperabilem, pro ea indulgentia,
qua affectus vitiaque primum sivit crescere et ado-
lescere, atque altas animo radices agere.

— Πᾶσα μὲν ἀρετὴ τὸ θνητοειδὲς πᾶν ἀτιμάζει, τὸ δὲ ἀθάνατον ἀσπάζεται. Πολλὸ δὲ διαφερόντως ἡ σωφροσύνη ταύτην ἔχει τὴν σπουδὴν, ἃτε δὴ τὰς προσηλούσας τῷ σώματι τὴν ψυχὴν ἡδονὰς ἀτιμάζουσα, καὶ ἐν ἀνθρώποις βάθροισι βαθεύουσα, ὥς φησι Πλάτων. Πῶς γὰρ ἡ σωφροσύνη τελείους ἡμᾶς οὐ ποιεῖ, τὸ ἀτελὲς καὶ ἐμπαθὲς ὅλον ἀπ' ἡμῶν ἐξορίζουσα; Ἰννοῖς δ' ἂν ὡς τοῦτο οὕτως ἔχει, τὸν Βελλεροφόντην ἐννοήσας, ὡς μετὰ τῆς κοσμιότητος συναγαγίζόμενος, τὴν Χίμαιραν καὶ τὸ θηριώδες καὶ ἄγριον καὶ ἀνήμερον φύλον πᾶν ἀνέλεν. Ὅπως γὰρ ἡ τῶν παθῶν ἁμαρτος ἐπακράτει οὐδὲ ἀνθρώπους ἀφίησιν εἶναι τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς δὲ τὴν ἀλόγιστον αὐτοῦς ἔλκει φύσιν καὶ θηριώδη καὶ ἀτακτον. *esse sinit, sed in brutorum feriamque ac inordinatam eos indolem, extincta luce rationis trahit.*

Μέννησο λιμοῦ καὶ δίφους· ταῦτα γὰρ δύνανται B
μεγάλως τοῖς σωφροσύνῃν διώκουσιν.

Ἐκ τῶν Ἀριστογνοπουμῶν (p). — Κρατὶ ἡδονῆς, οὐχ ὁ ἀπεχόμενος, ἀλλ' ὁ χρώμενος μὲν, μὴ προεπεχρόμενος δέ· ὥσπερ καὶ νῆος καὶ ἵππου, οὐχ ὁ μὴ χρώμενος, ἀλλ' ὁ μεταγών ὅπου βούλεται.

Ἡσαίου. — Ἠγοῦμαι μεγίστην εἶναι τῶν λειτουργιῶν, τὸ καθ' ἡμέραν βίον κόσμιον καὶ σώφρονα παρῆχειν.

Σωκράτης. — Τὸ μὲν πῦρ, ὁ ἀνεμος, τὸν δὲ ἔρωτα, ἡ συνθήκη ἐκκαίει.

Ἀλέξανδρος. — Αἰχμαλώτους λαθὼν τὰς Δαρείου θυγατέρας, ἐπειδὴ συνεβούλευον αὐτῷ οἱ φίλοι, εὐειδέσιν ὁδοῖς αὐταῖς συγγενέσθαι· Ἀλεχρὸν, ἔφη, ἐστὶν, ἀνδρα; νικήσαντας, ὑπὸ γυναικῶν ἡττηθήναι.

Ὁ αὐτὸς εἰς Ἰλλυριοὺς παραγενόμενος, ἐν τῷ τοῦ Διὸς βωμῷ κατιδὼν γυναῖκα κάλλει διαφέρουσαν, ἐκπλαγείς αὐτῆς τὴν εὐμορφίαν, πολλὴν χρόνον ἰδεῖσθαι τοῦ δὲ Ἡρακλείωνος εἰπόντος, οὐ εἰκὸς ἐστὶ παραλαβεῖν αὐτὴν ἐρωμένην, ἔφη, καὶ πῶς οὐ δεινὸν, εἰ οἱ ἄλλων ἀκρασίας κολλάζειν βουλόμενοι, δουλεύοντες ἀκρασίαις ὑπὸ τῶν ἐκτὸς ἀνθρώπων φρωθώμεν;

Κλειάρχου. — Φιλῶν ἂ μὴ δεῖ, οὐ φιλήσεις ἂ δεῖ. Ἀπλήρωτον γὰρ ἡ ἐπιθυμία, διὰ τοῦτο καὶ ἄπορον.

Διογένης. — Δεινὸν εἴπεν, εἰ οἱ μὲν ἀθλῆται καὶ οἱ κιθαριδοὶ, γαστρός καὶ ἡδονῶν κρατοῦσιν, οἱ μὲν τῆς φωνῆς χάριν· οἱ δὲ, τοῦ σώματος· σωφροσύνης δὲ ἕνεκα, οὐδεὶς τούτων καταφρονήσει.

nis quidquid mortale aliquid refert, repudiat; quod vero immortale est, id amplectitur. Sed præ reliquis eximie castitas hoc studio tenetur; quippe quæ voluptates seu libidines animi corpori addicentes aspernetur, et in castis sedibus, ut auctor est Plato, firma consistat. Qui enim nos 539 castitas perfectos non reddat, cum quidquid imperfectum est, vitioque hærens ac libidinosum, a nobis exterminet? Atque hoc ita se habere facile intelligas, si Bellerophonem consideraveris quomodo castitate comite concertans, Chimeram ferumque genus omne et agreste atque immitte sustulerit. Omnino enim affectuum seu libidinum immodica vis ac victoria, ne homines quidem homines esse sinit, sed in brutorum feriamque ac inordinatam eos indolem, extincta luce rationis trahit.

Fac tibi fames et siliis in mentem veniat: hæc enim plurimum valent in iis qui castitatem sectantur.

Ex Aristippi sententis. — Voluptatem vincit, non qui abstinet, sed qui utitur quidem, et non effuse: sicut et navem et equum regit, non qui non utitur, sed qui transfert ac ducit quo collibitum ei fuerit.

Isai. — Maximum arbitror omnium esse munerum, vitæ pudicæ ac castæ (seu sobriæ) quotidie specimen præbere.

Socratis. — Ignem ventus exsuscitat: amorem autem consuetudo inflamat.

Alexander. — Cum captivas in potestate haberet Darii filias, eique amici suaderent, ut quod elegantis forma essent, cum eis congregaretur: Turpe foret, inquit, si virorum victores, a mulieribus nos vinci contingeret.

Idem cum in Illyrios venisset, ac in Jovis ara mulierem forma præstantem animadvertisset, ejus stupens pulchritudinem, diu spectavit: cumque Hæphæstion diceret, æquum esse ut ejus amore incensus esset, eam acciperet: Annon, inquit, indignissimum graveque foret, ut qui in aliorum incontinentiam animadvertere velimus, ipsi incontinentiæ servire ab exteris deprehenderemur.

Clitarchi. — Si quæ non decet amas, quæ decet non amas. Cupiditas enim inexplebilis, ac idcirco et egena est.

Diogenes. — Rem indignam esse dicebat, athletas et citharædos gulam vincere ac voluptates, alios ut voci, alios ut corpori ejusque robori consulant: neminem vero temperantiæ causa ac castitatis hæc contemnere.

NOTE.

(p) Ἐκ τῶν Ἀριστογνοπουμῶν. Monstrum hoc vocis librarii imperitia ortum, sic emendandum putem, Ἐκ τῶν Ἀριστίππου γνώμων· cui in Stobæi editione hæc sententia ac superior tribuatur; in Maximi seorsum, forte melius (ex viri scilicet genio) hæc una. Hominem describit Said, philosophum Socraticum ἐν πᾶσι τὴν ἡδονὴν ἀσπασάμενον καὶ ἐπιθυρῶν. Qui in omnibus voluptatem amplexus sit, ac qui festinus esset. Qui sic ergo affectus esset,

σωφρονα, temperantem, castum, habuit, non qui omnino temperaret, sed qui modum aliquem voluptatis teneret. Quo altior Christiana philosophia, virginitatem omnibus præfert, quæ ipsa σωφροσύνη; arcem tenens, castitatis supremum genus, nullum admittit venereorum usum, seu animi in ea consensus, quidquid corpus adhuc animale, vel concupiscat vel patiat.

Demonact. — Nonnulli civitatibus dominantur, et a mulieribus servantur.

Antiphont. — Qui turpia, sive mala, nec desideravit neque tetigit, non est temperans: nihil enim est ejus victor, moderatum se et castum præbuerit.

540 Epicteti. — Liber non est, qui se ipse non continet.

Pythagor. — Vis animi a perturbationibus ac affectibus vacui, temperantis est ac sobrietatis: hæc enim lux est animi in tranquillitatis jam arce consistendi.

Servire affectibus, seu vitis, gravius est quam tyrannis: nec enim fieri potest ut is liber sit, qui affectibus atque vitis servit, eorumque dominatu premitur.

Sophoclis. — Turpe est turpiter vivere his, qui bene nati honestave orti progenie sunt.

Demosthenes. — Decet, ut qui sapiens est hoc enitatur, ut rationem semper cupiditatum victicem iisque superiorem præstet.

Demetrius. — Demetrius Phalerens honestos adolescentes alicubi domi parentes revereri debere; in via omnes, ut quisque se obtulerit: in solitudine seipsos.

Menedem. — Menedemus, cum adolescens quidam dixisset magnum esse, eorum compotem fieri quæ quis desideret, respondit, multo majus esse nihil desiderare, eorum quæ non deceant exque honesti ratione sint.

Bias. — Bias Prieneus beatum eum dicebat qui dives esset, et optatis potireretur: eum tamen beatorem esse, qui nihil optaret aut euperet.

Xanthi. — Xanthus sapiens, cum adulterum pro foribus formosæ mulieris vidisset: iste, inquit, brevem voluptatem grandi periculo emit.

Chariclei. — Amorinis aspectus, amantis memoriam excitat, visque species animum inflamat, velut igni materies fomentum effecta. Cupiditatis enim fomentum, amatorius sermo est.

SERMO IV.

De fortitudine ac robore.

Matth. xvi, 24. — Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me.

Prov. xxi, 30. — Non est homini sapientia, non est fortitudo, non est consilium coram Domino.

* In Gesn. Stobæo.

(q) **Κατέαρτε Κυπλον.** Bene est quod Maximus veram Seniorum versionem servavit, per omnia Hebraicis consonam, קָטַרְתָּ אֶת הַכֶּלֶב a quo nec Vulg. differt, contra Dominum: idem enim illi passim ea vox ac coram, in conspectu, vel etiam præ illo ejusque habita ratione. At quid illud קָטַרְתָּ apud invium. quod et secutus Arabicus? Vellem

Δημιώνακτ. — Ένοις πόλειών μὲν δεσποῦσαι, γυναιξὶ δὲ δουλεύουσι.

Ἀντιφόντ. — Όστις δὲ τῶν αἰσχρῶν, ἢ τῶν κακῶν, μήτε ἐπεθύμητε, μήτε ἤψασο, οὐκ ἔστι σὺ φρων· οὐ γὰρ ἐστὶ δέου κρατῆσας, αὐτῆς αὐτὸν κέρμιον παρέχεται.

Ἐπικτήτ. — Οὐδέις ἐλευθερός, αὐτοῦ μὴ κρατῶν.

Πυθαγόρ. — Τῶμῃ ψυχῆς ἀπαθούς, σωφροσύνη. Ἀδτη γὰρ ψυχῆς ἀπαθούς φῶς ἔστιν.

Δουλεῖσιν πάθει χαλεπώτερον ἢ τυράννοις. Έλευθερον ἀδύνατον εἶναι τὸν πάθει δουλεύοντα, καὶ ὑπὸ παθῶν κρατούμενον.

B

Σοφοκλέους. — Ζῆν αἰσχρὸν αἰσχρῶς τοῖς καλῶς πεφυκόσι.

Δημοσθ. — Δεῖ τὸν εὖ φρονούντα, τὸν λογισμὸν αὐτοῦ τῶν ἐπιθυμιῶν κρείττεται περᾶσθαι ποιεῖν.

Δημήτριος. — Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, τοὺς ἀστέλους εἶπε τῶν νέων, ἐν μὲν ταῖς οἰκίαις τοὺς γονεὺς δειναιδεσθαι· ἐν δὲ τῇ ὁδῷ, τοὺς ἀπαντῶντας· ἐν δὲ ταῖς ἀρχαῖς, αὐτούς.

Μενέδημος. — Μενέδημος, νεανίσκου τινος εἰπόντος, Μέγα ἐστὶ τὸ τυχεῖν ὧν ἂν τις ἐπιθυμῇ, εἶπεν· Πολλῷ μείζον ἐστὶ τὸ μὴδὲν ἐπιθυμεῖν ὧν μὴ δεῖ.

C

Βίας. — Βίας ὁ Πριηνεὺς, εἶπε· Μακάριός ἐστιν ὁ πλουτῶν, καὶ ὧν ἐπιθυμᾷ ἀπολαύων· ὁ δὲ μὴ ἐπιθυμῶν, μακαριώτερος.

Ξένδρου. — Ξένδρος ὁ σοφὴς, θεασάμενος ἐπὶ θύραις εὐπρεποὺς γυναῖκες ἀνδρᾶς ὀκνηφῆρας, εἶπεν· Όστος ἡδονὴν μικρὰν ἀνέεται, μεγάλην κινδύνον.

Χαρικλείδ. — Η γὰρ τῶν ἐρωτικῶν ἀντιθέλεις, ὑπόμνησις τοῦ πάσχοντος γίνεται, καὶ ἀναπληρεῖ τὴν διάνοιαν ἡ δέα, καθάπερ ὅλη πύρι γενναῖα ὑπὸ πύρι.

Ταῖς πύρι γὰρ ἐπιθυμίας λόγος ἐρωτικός.

D

ΛΟΓΟΣ Α΄.

Περὶ ἀνδρείας καὶ τοῦ χρόνου.

Μαθ. ις. — Εἰ τις θέλῃ ὀπίσω μου ἰδεῖν, ἀπαρνησάσθω αὐτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι.

Πάροιμ. κα΄. — Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν σοφία, οὐδὲ ἔστιν ἀνδρεία, οὐδὲ ἔστι βουλή κατέναντι Κυρίου (q).

NOTÆ.

(q) **Κατέαρτε Κυπλον.** Bene est quod Maximus veram Seniorum versionem servavit, per omnia Hebraicis consonam, קָטַרְתָּ אֶת הַכֶּלֶב a quo nec Vulg. differt, contra Dominum: idem enim illi passim ea vox ac coram, in conspectu, vel etiam præ illo ejusque habita ratione. At quid illud קָטַרְתָּ apud invium. quod et secutus Arabicus? Vellem

ἵππος ἐτοιμάζεται εἰς ἡμέραν πολέμου· παρά δὲ Ἀ
Κυρίου βοήθεια.

Σιράχ ιγ'. — Ἰσχυροτέρῳ σου μὴ κοινωνεῖ. Τί
κοινωνήσει χύτρα πρὸς λέβητα; αὕτη προσκρούσει,
καὶ αὕτη συντριβήσεται.

Ἐφ. γ'. — Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν Θεοῦ, πρὸς
τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στήναι πρὸς τὰς μεθοδίας τοῦ
διαβόλου, κ. τ. εἰ.

Βασιλείου. — Ὑπνέγχε τοῖνον οὐκ ἀπαθῶς
οὐδ' ἀναισθητῶς. Τίς γὰρ μισθὸς ἀναγής; ἄλλ'
ἐπιπόνως μὲν καὶ σὺν ἀλγυδίαις μυρίαῖς, πλὴν ὀπ-
λέγχε, ὥσπερ τις γενναῖος ἀγωνιστής, τὴν ἰσχύν
καὶ τὴν ἀνδρείαν, οὐ μόνον ἐκ τοῦ τύπτειν τοὺς ἀν-
τιπάλους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ φέρειν στερῶς τὰς
παρ' αὐτῶν πληγὰς ἐπιδεικνύμενος· καὶ ὥσπερ
τις κυβερνήτης σοφὸς καὶ ἀτάραχος ὑπὸ τῆς ἀγαν
παρὶ τὸν πλοῦν ἐμπειρίας, ὁρβὴν καὶ ἀδάπτιστον
καὶ πάντος χειμῶνος ὑψηλοτέραν τὴν ψυχὴν διασώ-
ζων.

Θεολόγου. — Θάρρος καὶ θράσος, καὶ τοῖς ὀνό-
μασι πλησιάζει, πλείστον ἀλλήλων τῇ δυνάμει κεχώ-
ρισται· ἀνδρεία τε εἶναι φαμέν καὶ ἀνανδρείαν.
Τὸ μὲν γὰρ ἐν τοῖς τολμητέοις θαρράειν, ἀνδρεία
ἐστίν, ὥσπερ τὸ ὑφίστασθαι, δευιλίας. Οὗ δὲ πλείον ὁ κίν-
δυνος, ὁμοίως χωρεῖν καὶ ὀδίζεσθαι, ἀλλὰ μὴ κατ-
έχεσθαι, θράσειος, ὥσπερ τὸ ὑποχωρεῖν ἀσφαλείας.

Χρυσοστ. — Οὐτε παραιτεῖσθαι δεῖ τοὺς ἀγῶνας,
οὔτε πρὸς τοὺτους ἐπιπηδῆν. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμῖν
ἡ νίκη λαμπροτέρα ἐσται, καὶ ἡ ἡττα τῇ διαβολῇ
καταγελαστοτέρα. Ἐκλυθέντας μὲν γὰρ γενναίως
ἐπέναι· μὴ καλούμενος δὲ, ἡσυχάζειν καὶ τὸν
καιρὸν ἀναμένειν, τῶν ἀγαθῶν· ἵνα καὶ τὸ ἀκινό-
δοξον, καὶ τὸ γενναῖον ἐπιδείξωμεθα.

Σωκράτης. — Θεασάμενος τὰς τῶν Κορινθίων
πόρτας ἰσχυρῶς κεκλεισμένας, ἔφη· Μὴ γυναῖκες
ἐνθάδε κατοικοῦσιν;

Μενάνδρου. — Ἰσχύς νῦν οὐκ ἔχουσα, τάφῳ τοῦς
ἐμπύκνοντας παραδίδωσιν.

Ἀλέξανδρ. ὁ βασιλεὺς. — Οὕτως παρακαλοῦ-
μενος ὑπὸ τῶν φίλων νυκτὸς ἐπιθεσθαι τοῖς πό-
λεμίοις, εἶπεν· Οὐ βασιλικὸν ἐστὶ κλέπτειν τὴν νίκην.
Θεασάμενος δὲ τινὰ ὁμῶνυμον αὐτοῦ δεῖλδν ὄντα,
ἔφη· Νεανίσκε, ἢ τὸ ὄνομα ἄλλαξον, ἢ τὸν τρόπον.

Equus preparatur ad diem belli; sed a Domino
est auxilium.

Ecccl. xiii, 5. — Fortiori te ne sis socius. Quid
communicabit olla cum lebetes? ipsa impinget, et
ipsa collidetur.

Ephes. vi, 11. — Assumite armaturam Dei, ut
possitis stare adversus insidias diaboli, et quæ so-
quantur.

541 Basilii. — Sustine igitur, non omnis dolo-
ris expertus nulloque sensu: quæ enim merces ejus
stuporis ac indolentia? sed quamvis cum ærumina
plurimisque molestiis ac doloribus, sustine tamen;
ut scilicet strenuus certator, non solum cædendo
adversarios, fortitudinem roburque spectandum
præbet, verum etiam fortiter ferendo, quas ab
B aliis acceperit plagas: sicut ut gubernator doctus,
longoque navigandi usu interritus, erectum, nul-
laque procellarum vi obrutum, ab omni tempestate
excelsiorem servans animum.

Theologi. — Audacia animique præsentia et te-
meritas, etsi Græcarum vocum similitudine (θάρρος
et θράσος) vicina sunt, rerum tamen significatu in-
ter se plurimum distant; atque alterum quidem
fortitudinem esse dicimus, alterum ignaviam. In
quibus enim audendum, fiducia uti, fortitudinis
est; uti contra cedere, timiditatis. Ubi autem ma-
jus est periculum, contra tamen ire et irruere, nec
se continere ac retrahere, temeritatis est, uti pru-
dentia justæque cautionis, se subducere.

Chrysost. — Neque detrectandum certamen,
neque in id temere irruendum. Sic enim et victo-
ria nostra futura splendidior, et victi diaboli pro-
brum majore risu excipiendum. Cum enim trahi-
mur, magno ac excelsio animo consistere; non pro-
vocatos autem, quieti studere ac tempus expecta-
re, id vero eorum est, qui fortes ac sirenei sint;
ut et inanis gloriæ labem eluamus, ac virilis animi
robur ostendamus.

Socrates. — Conspicatus Corinthiorum portas
valide obseatas: Num, inquit, mulieres hic ha-
bitant?

Menandri. — Robur mentis carens judicio, in
quos inciderit, sepulcro tradit.

Alexander rex. — Hic, cum amici hortarentur ut
noctu hostes aggrederetur: Non est, inquit, regium
victoriam furari.

Viso autem quopiam eodem ac ipse nomine, qui
tamen ignavus esset: Adolescens, ait, aut nomen,
aut mores mutato.

NOTE.

velut ipse Ignotus illorum deus, cujus religionem
ad verum Deum traxit Apostolus; nempe sic ad-
umbrantibus viris sapientissimis nomen Dei tetra-
grammaton, quod Hebræorum religio efferri non
sinit ac legi; redduntque ipsi passim voce Κύριος,
id est Dominus; quandoque etiam certis caracte-
ribus et notis designitur, velut in Procopii Esaia,
quas nescio an fecum facere potuerint, ut sic ἀσεβῶν
pro eo legeretur τὸ πρὸς, in tanta ejus proposi-
tionis amplitudine cum accusandi casu, junctum
ἀσεβῶν, aliter malim ac Nobil. ex Cassiano, ut non

apud, sed adversus et contra significet; ut sit, Non
est viro sapientia, non est fortitudo, non est consi-
tium adversus impium; quo scilicet ab eo se tuea-
tur, satisque illi cautum sit (nisi Dei auxilio) ad-
versus eum: qui sensus optimus est, sed ex aliis
Hebraicis erutus, quam habeamus, siquidem fuit
is a Senioribus productus; vel nisi glossema est,
et ex margine in textum irrepsit, ipsamque textus
veram vocem extrusit, quod præsertim sequens
versus, ejus clare sensus sit.

Idem, cum eum amici ut procreandis libéris operam daret hortarentur: Nihil, inquit, est cur sitis solliciti; relinquam enim vobis liberos, certaminum vi partas victorias.

Idem, cum ad bellum proficiscenti Aristoteles ei diceret expectandam esse perfectam aetatem, tumque demum bellandum: Vereor, inquit, ne dum perfectam 542 aetatem exspecto, juvenilis animi audacia abscedat.

Laco, cum ei quidam ut probrum objiceret, quod claudus cum esset ad bellum exiret: Quid tum? ait; non fugientibus in bello opus est, sed manentibus, ac qui pro certamine manus conserant.

Leonidas. — Leonidas Lacedaemonius, dum ad bellum adversus Persas parva fultus militum manu proficisceretur, dicente quodam cum paucis eum proficisci: At, inquit, cum volentibus.

Laco affecta valetudine aciei praeibat. Percontantibus quibusdam, quorsum sic affecto corpore praeiret, respondit: Ut morte pro patria desunger.

Musonii. — Honestè moriendi occasionem arripe, dum licet; ne paulo post moriendum tibi sit, nec honestè moriendi facultas jam suppetat.

Ex Dionis Chrisi. — Lacena mulier, cum ejus filius laeso crure in praelio claudus factus esset, eamque suam calamitatem agere ferret: Noli, inquit, fili, dolere; quoties enim gradum feceris, tua illa virtus in memoriam redibit.

Ex Nicolai collectaneis. — Celtæ Oceani accolæ, parietis aut domus ruinam fugere turpe ducunt. Adventanti quoque refluentis Oceani aestui armati occurrunt, et eo usque exspectant donec aquis obruti demergantur, ne videlicet fuga mortis timorem in illis possit arguere.

Corisci. — Coriscus admodum senex, cum difficulti quodam morbo liberatus esset: Apage, inquit, quam moleste reversus sum, jam aliquantum viæ progressus, quam incedere omnino necesse est.

Pyrrhi. — Cum Pyrrhus, ducto in Lacedaemonius exercitu, graves illis minas intentaret, Cercyllidas unus e senatorum numero in concione surgens: Si, inquit, Deus est is qui minatur, nihil nobis metuendum, ut qui per injuriam nihil læserimus: sin autem homo, sciat se viris minitari.

Ex Plutarchi Historiis. — Darius Persarum rex, trecentorum millium militum ducto exercitu, ad

A Παρακαλούμενος δὲ ὑπὸ τῶν φθίων τεκνοποιῆσαι, ἔφη· Μὴ ἀγωνιάτε· καταλείπω γὰρ ὅβρι τέκνα, τὰς ἐκ τῶν ἀγῶνων νίκας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐξιόντος ἐπὶ τὸν πόλεμον, Ἀριστοτέλης ἔφη· Περιμένειν τὸ τέλειον τῆς ἡλικίας, καὶ τότε πολέμει. Ὁ δὲ, φοβούμεναι, εἶπε, μὴ περιμένω τὸ τέλειον τῆς ἡλικίας, τὴν τῆς νεότητος τόλμαν ἀπολείσω.

Λάκων ὀνειδίζόμενος ὑπὸ τινος, ὅτι χαλῶς ὦν ἔξεισιν ἐπὶ τὸν πόλεμον, τί τοῦτο; ἔφη· οὐ φευγόντων ἔστι χρεῖα, ἀλλὰ μενόντων καὶ ἀγωνιζομένων.

Λαοριδης. — Λαονίδης ὁ Λακεδαιμόνιος, ὀλίγους ἔχων στρατιώτας, εἰς τὴν πρὸς τοὺς Πέρσας μάχην ἐξεπορεύετο. Εἰπόντος δὲ τινος, ὅτι μετ' ὀλίγων παντελῶς ἐκπορεύεται, εἶπεν· Ἀλλὰ μετὰ βουλευμένων.

Λάκων ἀσθενῶς τὸ σῶμα διακείμενος ἐπὶ παράταξιν προῆγε· λεγόντων δὲ τινων αὐτῷ, Πού τοιοῦτος ὦν πορεύῃ; ἔφη· Ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανεῖν.

Μουσωνίου. — Ἀρπαξε τὸ καλῶς ἀποθνήσκειν ὅτε ἔξεισι, μὴ μετὰ μικρὸν τὸ μὲν ἀποθνήσκειν σοι παρῇ, τὸ δὲ καλῶς μὴκέτι ἔξης.

Ἐκ τῶν Δίωνος Χρυσίου. — Λάκαινα γυνή, τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐν παρατάξει χαλεπόντος, καὶ δυσφορούντος ἐπὶ τούτῳ, Μὴ λυποῦ τέκνον, εἶπε· καθ' ἕκαστον γὰρ βῆμα τῆς ἰδίας ἀρετῆς ὑπομνησθήσῃ.

Ἐκ τῆς Νικολαίου συγγραμμῆς. — Κέλτοι οἱ τῷ Ἰκεανῷ γειτνιώντες (r), ἀσχερὲν ἡγροῦνται τοίχων καταπίπτοντα ἢ οἰκίαν φεύγειν· πλημμυρίδος δὲ ἐκ τῆς ἔξω θαλάττης ἐπερχομένης, μεθ' ὀπλων ἀπαντῶντες ὑπομένουσιν, ἕως κατακλύζονται, ἵνα μὴ δοκῶσι φεύγοντες τὸν θάνατον φοβεῖσθαι.

Κορίσκου. — Κορίσκος εὖ μάλα γέρον ὦν, ὡς ἀπὸ τινος χαλεπῆς ἀρρώστιας ἀνέβρυσεν, Ἀπαγε, ἔφη, ὡς ἀηδῶς ἀνέστρεφα, ἤδη τῆς ὁδοῦ προκοπῶς, ἣν δεῖ πάντως πορευθῆναι.

Πύρρου*. — Πύρρῳ ἐπιστρατεύσαντος τοῖς Λακεδαιμονίοις, καὶ πολλὰ ἀπειλοῦντος, Κερκυλλίδης D εἰς τῶν γερόντων ἀναστὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἶπεν· Εἰ μὲν θεός ἐστιν ὁ ἀπειλῶν, μὴ φοβώμεθα· οὐδὲν γὰρ ἀδικούμεν· εἰ δ' ἄνθρωπος, γινώτω ἀνδράσιν ἀπειλῶν.

Ἐκ τοῦ Πλουτάρχου Ἱστοριῶν. — Δαρεῖος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς μετὰ τριάκοντα μυριάδων ἐν Μα

VARIORUM NOTÆ.

* Seu magis Cercyllide in Pyrrhum.

NOTÆ.

(r) Κελταί, οἱ τῷ Ἰκεανῷ γειτνιάζοντες. Fabulosa hæc Nicolai (quem Damascenum velim, de quo multa Suid. prosequitur, et cujus unum et alterum volumen operum memini me vidisse in mss. codd. Em. card. Mazarini, qui in Regiam gazam nuper illati sunt) aut certe sic exaggeratione dicta, ad summam gentis audaciam, et quæ fortitu-

dinis metas prope excedat, ac temeritatis aliquid habere videatur, denotandam: qua tamen audacia, haud raro, quæ omnem excedant fidem, felicissime præstant, nec usquam crebrius, quam nostra hæc ætate, vel nuper Turcarum Hungarico bello, vel paulo ante, recentissimaque memoria, Hispanico.

παθόντι στρατοπεδεύσατο. Ἀθηναῖοι δὲ χιλιού; A Marathonem condecorat. Athenienses mille adver-
ἐπεμψαν ἐπ' αὐτοὺς, στρατηγούς αὐτοῖς δόντες, sus eos miserunt, praefectis illis ducibus Polyae-
Πολύζην, Καλλιμάχον, Κυναιγεῖρον καὶ Μιλτιά-
δην. Συμβληθείσης δὲ τῆς παρατάξεως, Πολύζην; Callimacho, Cynaeiro et Miltiade. Consortia acie,
μὲν ὅτερ ἀνθρώπων φαντασίαν θεασάμενος, τὴν Polyzelus admirabile ac supra hominem visum cum
ἐρασιν ἀνιβαλεν, καὶ τυφλὸς ὢν, ἀνείλε τεσσαρά- vidisset, visum amisit, caecusque effectus octo su-
κοντα καὶ ὀκτώ. Καλλιμάχος δὲ πολλοὺς παπαρμένους pra quadraginta occidit. Callimachus autem multis
δόρασι, καὶ νεκρὸς ἐστάθη. Κυναιγεῖρος δὲ Περσικὰς telis 543 confosus, etiam mortuus in pedes sta-
ἀγομένην ναῦν (α) κατέχων, ἐχειροκροτήθη. Ἰδεν bat, Cynaeiro Persicarum navium ductricem reti-
καὶ εἰς αὐτοὺς ὅπῃ Παντελείου τοιαύτε γράφθαι λέ- nentem, manus abscissa est. Unde etiam in eos haec
γεται.

Ὁ κερσεὺ καμῆτον καὶ ἀκρήκτου πολέμοιο!
Ἑμτέρῳ βασιλεῖ τί λέγομεν ἀντιδρῶντες;
Ὁ βασιλεῦ, τί μ' ἐπεμπες ἐπ' ἀθανάτους πολε-
[μιστάς;
Βαλλόμεν, οὐ πίπτουσι· τιρώσμεν, οὐ φοβέ-
[οιται.
Μοῦνος ἀνὴρ σὺ λησεν ἔδον στρατόν· ἐν δ' ἄρα
[μέσῳ
Ἀσματοῖς [Ἀσμάτ.] ἐστῆκε (1) σιδηρολαίς
[ὅπῃ ὀλλῆαι,
Οὐδὲ θέλει ποτέιν· τάχα δ' ἐρχεται ἐνδοθι
[ῤῆθῳ.
Λέγε, κυβερνήτα, νέκνεος προφύγμεν ἀπειλάς.

ΛΟΓΟΣ Ε΄

Περὶ δικαιοσύνης.

Ματθ. ε'. — Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες
τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.

Λευκ. ιθ'. — Ζυγὰ δίκαια καὶ μέτρα δίκαια καὶ
χοῦς δίκαιοι ἔσται ὑμῖν.

Ἥσαϊ κς'. — Δικαιοσύνην μάθετε, οἱ ἐνοικοῦντες
ἐπὶ τῆς γῆς.

Παροιμ. ιθ'. — Δικαιοσύνη ὄψοι ἔθνος, ἐλασσονοῦσι
δὲ φυλάς αἱ ἀμαρτίαι.

Παροιμ. ιθ'. — Κτήμα τίμιον ἀνὴρ καθαρὸς πορευό-
μενος ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης.

Ὁδὸς δικαιοσύνης καὶ ἐλεημοσύνης εὐρήσει ζωὴν
καὶ ὄψαν.

Παροιμ. κς'. — Ὅρυσσον βόθρον τῷ πλησίον,
ἐμπισκεῖται εἰς αὐτόν· ὁ κυλίων λίθον, ἐφ' ἑαυτὸν
κυλῆει.

Κρεῖσσον ὄλγῃ λῆψις μετὰ δικαιοσύνης, ἢ πολλὰ
γενήματα μετὰ ἀδικίας.

Σιράχ μ'. — Χρήματα ἀδίκων ὡς ποταμὸς ξηραν-
θῇ· σκεῖται· καὶ ὡς βροντὴ μεγάλη ἐν ὁδοῖς ἐξ-
ηγήσει (u).

¹¹ In Gesn. Stobaeo 52.

VARIAE LECTIONES.

NOTAE.

(α) Περσικὰς ἀγομένην ναῦν. Praetorium scilicet,
seu quae reliquis ductrix esset classicae praeret,
quam proinde morari ac impedire ad Graecorum
salutem tantum interesset. Male Gesn. Περσικὴν mu-
tat, ac si una navis Persas veheret, non immensa
illa navium silva, quanta opus erat, ad militum
illa praesidia et impedimenta; vel adeo praclarum
facinus esset, unam quamlibet Persarum navem
sic retinere, ac retinendo dexteram secandam
dare, illi, qui Graecorum dux exercitus esset.

(1) Ἀσματοῖς ἐστῆκε. Sic certe emend. quod
utraque editione Gesn. ἀσμάτῳ, quod esset magis
ovanti similis, ἀπὸ τοῦ ἄδω· cum et ipse bene red-
dat, anhelus. Sic non raro in bellicosissimis con-

U inanem laborem et infectum bellum!

Regi nostro ad eum reverari, quid dicemus?

Cur me, rex, ad immortales bellatores misisti?

Cadimus, non cadunt; vulneramus, non metunt.

Vir unus totum spoliavit exercitum: et in medio

Anhelus stetit ferreis in radicibus,

Nec vult cadere; forsan nares ingreditur.

Dicito, gubernator, cadaveris procul minas fugiamus.

SERMO V.

De justitia.

Matth. v, 6. — Beati qui esuriunt et sitiunt ju-
stitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Levit. xix, 36. — Statera iustae, et pondera iusta,
et congruus justus erit vobis.

Isa. xxvi, 9. — Discite justitiam, qui habitatis
super terram.

Prov. xiv, 34. — Justitia exaltat gentem: dimi-
nuunt autem tribus peccata.

Prov. xii, 27, 28. — Res pretiosa vir purus, am-
bulans in viis justitiae.

Via justitiae et eleemosynae vitam inveniet ac
claritatem.

Prov. xxvi, 27. — Qui fodit foveam proximo,
incidit in eam: qui volvit lapidem, in seipsum
volvit.

Prov. xv, 28. — Melius est modicum quid acci-
pere cum justitia, quam multi fructus cum in-
justitia.

Eccli. xi, 15. — Substantia iniquorum sicut
fluvius exsiccabitur; et sicut tonitruum magnum
in pluvia personabit.

tingit ut aegre sternantur, stratique, ac jam mor-
tui habili, conviviscant, parique interitu hostem
involvant. Hi nempe anhelant, ac necdum penitus
effuso sanguine aut concreto, calore pugnae, sic
pene portentoso similia patiant.

(u) Ἐν ὁδοῖς ἐξηγήσει. Quasi late sonabit; sic
Greg., sic Aretas, relati in Thesouro, ea voce usi:
nemo, ad sensum Gesneri, quasi privanter, dum
reddi, tonitru in pluvia personare desinet. Certe
etiam per pluviam mistam grandine tum fulgore
aer accenditur, tum tonitrua mugiant feriantque
fulmina, quae tamen omnia modico evanescant; nec
aliter saeculi divitiarum, quantavis illarum pompa,
brevi intereunt, inque alios commigrant. Quo sensu

Basilii. — Qui veram justitiam non prius animo repositam habet, sed aut corruptius divitiis est, aut amicitie indulget, aut potentia seditur, rectum iudicium proferre non potest.

Justitia est habitus, quod cuique ex merito est, tribuens. Hoc autem consequi arduum est, cum alii, quò laborant defectu prudentie, quod cuique æquum sit invenire non possint; alii vero, quibus tenentur humanis affectibus, jus fasque aboleant.

Theol. orat. 19. — Iræ Dei faciem (Isa. 11, 17) quamdam et credimus et audimus, hoc est commotionis reliquias adversus eos, qui ea digni sunt; quandoquidem Deus ultionum Dominus (Psal. xciii, 1). Quamvis enim ex sua benignitate ac clementia ex severitate ad facilitatem et veniam inclinet, peccantibus tamen non omnia ignoscit, ne benignitate deteriores fiant.

Chrysost. — Deus, nec de omnibus in hac vita exigit pœnas, ne resurrectionis spem abjicias, nec iudicium fore expectes, cum hic cuncti iusta animadversione rationem reddant: nec contra impune omnia abire sinit, ne rursus putaveris quidquid rerum est nulla regi providentia.

Nysen. — Justum Dei iudicium, pro eo ac dispositi sumus et affecti, ipsum componitur; ac qualia a nobis profecta fuerint, talia nobis ex similibus vicissim ipso auctore proveniunt.

Evagrii. — Iudex iniquus, contaminata conscientia.

Cyrilli. — Quisquis per injuriam læditur, merens animo dolensque aduritur: cumque seipsum ulcisci, aut in æquum descendere non liceat, quod nimirum lædenti quandoque manus prævaleat, celestis in malos odii stimulum ad opem sibi ferendam implorat.

Platonis. — Qui nemini facit injuriam, dignus is quidem est ut honori habeatur: qui vero eos qui lajurie studeant, lædere non sinit, plusquam duplici præ illo honore dignus fuerit. Ille namque unius, iste aliorum plurium instar existit.

Sic enim existimo, et me et te aliosque homines in illa esse sententia, ut deterius esse ducamus injuriam facere, quam accipere; et non dare pœnas, quam dare.

affinque allegoria ait Psalter regius: *Peris memoria eorum cum sonitu*: quasi fragore per anras dissipata, non in eis silens, sensu Gesneriano.

(*) *Τρυφάρ τοι.* Sic passim Scriptura exprimit iræ Dei reliquias; uti Psal. xiv, et alibi: eoque respexit Greg. cui male conatus medicinam facere, medicinæ spiritualis rudis, medicus Gesnerus, dum eam vocem voce *τραχύτητα* mutavit. *Divina ira asperitatem.* Τὸ, *λήμμα*, in Gregorii editis est *λήμα*, quasi *residuum*, ut est IV Reg. xix, 4, sicque ipse ex memoria forsitan scripserit, cum magis *λήμμα* Scripturarum usu, pro divina animadversione sumatur, quod passim Vulg. *onus*. Nec necesse cum Gesn. mutare *λήμα*, quod etiam inter alia tam ac justitiæ vindictam significat.

(x) *Ἡ δὴ τὸν ἴσων ἐλθεῖν.* Quasi, *pari Marte confingere, et in æquum venire*; hostis in eum par-

Basilei. — Ὁ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην μὴ ἔχων προαναποκειμένην τῇ ψυχῇ, ἀλλ' ἢ χρημασι διεφθαρμένος, ἢ φιλίας χαρίζομενος, ἢ ἑθέρᾳ ἀμυνόμενος, ἢ δυναστείᾳ δουλοποιούμενος, τὸ κρίμα κατασφύρειν οὐ δύναται.

Δικαιοσύνη ἐστὶν ἐξ ἀπονεμητικῆ τοῦ κατ' ἀξίαν. ἀνεθέρατον δὲ τοῦτο, τῶν μὲν διὰ τὸ περὶ τὴν φρονήσιν ἑλλειπῆς οὐκ ἀδριστεύειν ἐκείνῳ διαναίμῃ τὸ ἴσον· τῶν δὲ διὰ τὸ προκατέχεσθαι οὐκ παθεῖν ἀνθρωπίνων ἀφανίζοντων τὸ δίκαιον.

Θεολόγου. — Θεοῦ μὲν ὁργῆς τρυφᾶν τινὰ (γ) καὶ πιστεύομεν, καὶ ἀκούομεν· τὸ λείμμα τῆς κατὰ τῶν ἀξίων κινήσεως, ἐπειδὴ Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος. Εἰ γὰρ καὶ κλίνει διὰ φιλοφροσύνης ἐκ τοῦ ἀποτόμου πρὸς τὸ ἐνδοξίμον, ἀλλ' οὐ πᾶν συγχωρεῖ τοὺς ἀμαρτάνουσιν, ἵνα μὴ τῇ χρηστότητι χεῖρους γίνωται.

Χρυσόστ. — Οὐτὲ πάντας ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ δίκην ὁ Θεός, ἵνα μὴ ἀπογῆς τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀπληρίας τὴν κρίσιν, πάντων ἐνταῦθα διδόντων λόγον· οὐτὲ πάντα ἀρίστα ἀτιμωρητὶ ἀπλθεῖν, ἵνα μὴ πάλιν ἀπρόνοητα εἶναι πάντα νομίσης.

Τοῦ Νέστορος. — Ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρασία, ταῖς ἡμετέραις διαθέσεσιν ἐξομοιοῦται· καὶ οἷα περ ἂν τὰ παρ' ἡμῶν ᾖ, τοιαῦτα ἡμῖν ἐκ τῶν ὁμοίων ἀντιπαρέχεται.

Εὐαγγέλιον. — Ἀδίκος δικαστής, μεμολυσμένη συνέσις.

Κυρίλλου. — Πᾶς ἀδικούμενος, καταπλέγεται μὲν ὑπὸ λύπης· ἀμύνασθαι δὲ οὐκ ἔχων ἢ διὰ τῶν ἴσων ἔλθειν (x), ἔσθ' ὅσα διὰ τὸ ἡττάσθαι τῆς τοῦ ἀδικούντος· χεῖρος, τῆς ἀνωθεν μισοπονηρίας τὸ κέντρον καλεῖ πρὸς ἐπιουρίαν.

Πλάτωνος. — Τίμιος μὲν δὴ καὶ ὁ μηδένα ἀδικῶν· ἐὰν μὲν ἐπιτρέπων τοῖς ἀδικοῦσιν ἀδικεῖν, πλέον ἢ διπλασίας τιμῆς ἄξιός ἐστιν. Ὁ μὲν γὰρ ἑὸς, ὁ δὲ πολλῶν ἀντάξιός ἐστιν.

ε. γω γὰρ δὴ οἶμαι, καὶ ἐμε, καὶ σε, καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι χάριον ἡγεῖσθαι· καὶ τὸ μὴ δίδοναι δίκην, τοῦ δίδοναι.

NOTÆ.

les sustinere. Auctore namque Nonio, *Hostimentum est æquamentum, unde hostes dicti, qui ex æqua causa pugnam ineunt*. Nonii igitur mens est, *hostis venire ab hostio, id est æquo, eo quod qui alteri se bello opponit, is minimum vel æqualis sit, vel talis sibi videatur*. Hinc dimicaturus dicuntur in æquum descendere. Liv. vii, *Primo credere duces Gallorum, non descenduros in æquum Romanos*. Translate Seneca l. xi. *De ben. c. 13, Benignissimus fuit, descenditque in æquum, et detraxit muneri suo pompam*: nec alio spectat Cyrilli phrasis, quam Gesn. nibil intellexit, dum *par pari reddere*, reddidit. Consentit locus evangelicus, de rege commissuro prælium, qui pacem rogat, nec vult bello experiri, dum non lice per facultatem, ut pares hosti copias educat.

ἄξιον τούτους ἐπαινεῖν τῶν ἀνθρώπων, οἳ μὴδε-
μὴν ὠφέλειαν προαιροῦνται τοῦ δικαίου· χρήματα
γὰρ ἐστὶ κτήσασθαι, ὅδ' ἐστιν ἐξ ἀφ' ἧς χρῆματων οὐ φάσιον
πρίσθαι.

Μοσχίωνος. — Ἀμείνον δίκαιος κρίναντα, πρὸς
τοῦ καταδικασθέντος ἀδικίᾳ μεμψήναι, ἢ ἀδικίᾳ
κρίναντα, παρὰ τῇ φύσει δίκαιός φέρεσθαι.

Ἐκ τῶν ἐπὶ φιλοσόφων. — Δοκεῖ δὲ μοι πόλις
ἄριστα πράττειν καὶ μάλιστα τῶς ἐν δημοκρατίᾳ,
ἐν ἣ τὸν ἀδικήσαντα τοῦ ἀδικηθέντος προσβάλλο-
νται (y), καὶ κολάζουσιν.

Ἰππερίδου. — Διὰ δύο προφάσεις τῶν ἀδικημάτων
ἀνθρώποι ἀπὸχρῶνται, ἢ διὰ φόβου, ἢ διὰ πεισθῆναι.

Σωκράτης. — Ἄ πάσχοντες παρ' ἐτέροις ὀργίζεσθε,
ταῦτα τοῖς ἑλλοῖς μὴ ποιεῖτε.

Ἐπικτήτου. — Ὅσπερ εὐθὺς ζυγὸς, οὕτως πρὸς
ἀληθοῦς εὐθύνεται ζυγὸς, οὕτως ὁπὸ ψευδοῦς κρίνεται·
οὕτω καὶ ὁ δίκαιος χρηστὸς, οὕτως ὁπὸ δίκαιων εὐθύν-
νεται, οὕτως παρ' ἀδικοῖς δικάζεται.

Μὴ πρότερον ἐτέρῳ δικαστηρίῳ δικάζοι, πρὶν
αὐτοῦ παρὰ τῇ δίκῃ κριθῆναι.

Ηυθαγόρου. — Κακὰ μάλιστα πάσχει διὰ τοῦ συνει-
δήσεως ὁ ἀδικῶν, βασανιζόμενος, ἢ ὁ τῷ σώματι καὶ
ταῖς πληγαῖς μαστιγούμενος.

Ζήνωνος. — Ζήνων ὁ Στωικός φιλόσοφος, ἐρωτη-
θεὶς ὁπό τινος τῶν γνωρίμων, πῶς ἂν μὴδὲν τῶν
ἀδίκων πράττοι (y), εἶπεν· Ἐάν διὰ παντὸς ὁπολαμ-
βάνῃς με συμπαρεῖναι ὀμίην.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, εἰ δύναται λανθάνειν θεὸν
ἀνθρώπος ἀδικῶν, Ἄλλ' οὐδὲ διανοοῦμαι, εἶπεν.

Σωκράτης. — Καταδικασθεὶς ὁπὸ Ἀθηναίων κατα-
κρημνισθῆναι, τῆς γυναικὸς Σαντίππης κλειδοῦσης,
καὶ λεγούσης· Ὁ Σωκράτης, ὡς ἀδικῶς ἀποδύνησαι! **ἔφη**·
Σὺ οὖν βούλου με δίκαιος ἀποθανεῖν:

Μενανδρου.

Χρηστοῦ πρὸς ἀνδρὸς μὴδὲν ἔκονδε κακόν.
Δίκαιος ἀδικεῖν οὐκ ἐπιστάται τρόπος.

Ξενοφώντι Σωκράτης. — Ἦ οὐ δοκεῖ σοι αξιο-
τικμωρότερον τοῦ λόγου τὸ ἔργον εἶναι; Πολύ γε, νῆ
Δία, ἔφη. Δίκαια μὲν λέγοντες πολλοί, ἀδίκῃ ποιοῦσι·
δίκαια δὲ πράττοντες, οὐδ' ἂν εἰς ἀδικίαν εἴη.

ΛΟΓΟΣ Γ'.

Περὶ φίλων καὶ φιλαδελφίας.

Α' Κορ. ιγ'. — Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων
λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα

VARIÆ LECTIONES.

11 In Gesn. Stobaeo 215.

NOTÆ.

(y) Τὸν ἀδικήσαντα τοῦ ἀδικηθέντος προσβάλλ-
ονται. Quasi, ἐπὶ τοῦ ἀδικηθ. Sub ejus presentia,
coram sistant, aut etiam reum peragunt, altero ac-
cusante, altero defendente, ac tum iusta ultione pœ-
nam inferunt. Quæ ipsa summa æquitas, et qua

A Equum est, ut eos laude afficiamus, qui nullum
commodum æquitati præponant: nam pecunias
comparare licet, haud vero facili pecuniis gloriam
parare.

Moschionis. — Præstat recte iudicantem, ab eo
qui fuit condemnatus, injuste reprehendi; quam
iniqua sententia, natura iudicis iuste vitapo-
rari.

Ex dictis septem sapientum. — Videtur mihi ci-
vitas se optime habere, **545** liberamque populi
regimen quam maxime incolumē servare, in qua
injurie auctore illi coram constituto, qui inju-
riam accepit, reum pœnis subijciunt.

Hyperidis. — Duplici ex causa soleant homines
ab injustitia abstinere, aut metu scilicet, aut pu-
dore.

Socrates. — Quæ ab altero passi indignanter
feritis, videte ne hæc eadem aliis faciatis.

Epicteti. — Ut justa bilans, nec a vera bilance
corrigitur, nec a falsa iudicatur: sic et justus ju-
dex, neque a justis ipse corrigitur, neque ab in-
justis iudicatur.

Noli prius in altero iudicio iudicare, quam ipse
pro iustitie tribunali iudicatus exieris.

Pythagor. — Majora mala sustinet qui injurie
auctor est, torquente conscientia, quam qui cor-
pore creditur ac plagis vaporal.

Zenonis. — Zeno Stoicus philosophus, cum ex
domesticis quidam quæreretur, qua possent ratione
injuriarum nihil facere: Si semper, inquit, exis-
timabilis me vobis adesse.

Idem interrogatus an Deum latere possit, qui
injuriam facit: Imo, inquit, ne qui cogitat qui-
dem.

Socratis. — Damnatus Socrates ab Atheniensibus
ut præcipitio vitam finiret, sente uxore Xantippe,
aique dicente: Quam injuste, Socrates, moreris!
Tu, inquit, igitur velles me iuste mori?

Menandri.

Ne suspicator de bonis unquam malum;
Nam justus fraud ulium nocendi scit modum.

Xenophonti Socrates. — Annon majoris tibi ad
fidem opus ipsum videtur, quam sermo? Maxime
vero, inquit. Eorum enim qui iusta loquuntur,
D longe plures injusta agunt: eorum autem qui
agunt iusta, nec unus quidem injustus existit.

SERMO VI.

De amicis et fraterno amore.

I Cor. xiii, 1-3. — Si linguis hominum loquar
et angelorum, charitatem autem non habeam, fa-

democratia (populare regimen) optime confoveatur.
Nec pene aliter ille gentes, quibus major jurisdi-
cundi simplicitas mansit. Gesn. versio, quidquid
ejus sententiæ luminis est, plane exstinguit.

cius sum velut res sonans, aut cymbalum tinniens. *Et paulo post.* Si distribuero in cibos omnes facultates meas, et tradidero corpus meum, ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil sum.

Prov. xxvii, 6. — Fideliora sunt vulnera amici, quam 546 spontanea oscula inimici.

Prov. xxix, 5. — Qui in faciem amici sui rete parat, id pedibus suis inducit.

Prov. xviii, 1. — Excusationes prætendit vir, qui vult recedere ab amicis suis.

Prov. xv, 17. — Melius est excipi oleribus cum amicitia et gratia, quam vitulorum apparatus cum inimicitia.

Ecclesi. xxii, 25. — Mittens lapidem in volatilia, abigit illa: et, qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam.

Ecclesi. vii, 20. — Ne amicum levi ex causa commutaveris.

Ecclesi. vi, 14. — Amicus fidelis, protectio valida: et qui invenit illum, invenit thesaurum.

Ecclesi. ix, 14. — Ne derelinquas amicum antiquum: novus enim non illi comparandus est.

Ecclesi. vi, 15. — Nihil est quo fidelis amicus permutari possit: nec est ponderatio bonitatis illius.

Basilii. — Ex iis qui improbi sunt ac imperiti, amicus ne unus existit. Neque enim amicitiae honestas cadit in pravum animum: quod nimirum nihil turpe ac inconcinnum transire possit in amicitiae consensum. Malum enim nedum bono adversatur, sed et ipsum sibi contrarium est.

Quæ ab amicis sunt, etsi injuriæ conjuncta, tolerabilia existunt.

Theologi. — Bonos semper pluris facito quam malos.

Malorum si utaris necessitudine, prorsus et malus eris.

Cuncta, facta declaque, amicitia prone feret ac sustinebit.

Prestat concordia vitio conjuncta exque libidine, pietatis ergo conflatum divortium.

Improbiorum noxiæ sunt congressiones (quod nempe ea lex sociandæ amicitiae sit, ut eorum qui illa conjunguntur, similibus moribus coalescat) qui videlicet alta odium mente retinentes, velut dilectione tinctam amicitiae quamdam prætendunt speciem; haud tecus ac saxa sub aquis latentia, quorum capita exigua tecta aqua, improvisum damnum incautis afferunt.

Ab eo qui malus sit, nihil unquam boni retuleris.

Quærit enim veniam eorum, quæ in vita egit.

Corpora namque loco conjunguntur,

Amici autem spiritu coaptantur.

Inimicitiae nescito terminos, nullos vero amicitiae.

Nemo tamen existimet in ea me esse sententia, ut omnem pacem amolectendam 547 esse dicam (novi enim uti dissidium quoddam optimum, sic et concordiam exitiosissimam), sed eam deum quæ honeste est, etque honestæ gratia, ac quæ Deo conjungat.

Α χαλκός ἤχων, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Καὶ μετ' αὐτοῦ. Ἐάν φωμίσις πάντα τὰ ὑπάρχοντά μοι, καὶ παραβῶ ἐν αἵματι μου ἵνα καυθήσῃμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι.

Παροιμ. κζ'. — Ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλου, ἢ ἰκνούσια, φιλήματα τοῦ ἐχθροῦ.

Παροιμ. κθ'. — Ὃς παρασκευάζεται ἐπὶ πρόσωπον τοῦ ταυτοῦ φίλου δίκτυον, περιβαλεῖ αὐτὸ τοῖς ταυτοῦ ποσίν.

Παροιμ. κη'. — Προσβαλεῖται ἀνὴρ βουλόμενος χωρισθῆναι ἀπὸ φίλου.

Παροιμ. ιε' — Κρεῖσσον ἐνισχυὲς λαχάνων πρὸς φίλον καὶ χάριν, ἢ παράθεσις μίσχων μετὰ ἐχθρας.

Εἰρήχ κθ'. — Βάλλον λίθον τις ἐπὶ πέτεινάν, ἐπισκοπεῖ αὐτά· καὶ θνείδειζων φίλον, διαλύσει φίλον.

Εἰρήχ ς'. — Μὴ ἀλλάξης φίλον ἐνεκεν ἀδικιᾶς σου.

Εἰρήχ ς'. — Φίλος πιστὸς σκίτην κραταῖα· ὃ δὲ εὐρὺν αὐτὸν, εὖρε θησαυροῦ.

Εἰρήχ θ'. — Μὴ ἐγκαταλίπῃς φίλον ἀρχαῖον· ὃ γὰρ πρόσφατος οὐκ ἔστιν ἐπίστος αὐτοῦ.

Εἰρήχ ς'. — Φίλου πιστοῦ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα, καὶ οὐκ ἔστιν ἀταβὺς τῆς καλλονῆς αὐτοῦ.

Βασιλίου. — Οὐδέ τις πονηρὸν καὶ ἀμαθὺν φίλος. Οὐδὲ γὰρ πίπτει ἐν φίλῳ καλὸν, εἰς μοχθηρὸν διάθεσιν· διότι οὐδὲν αἰσχρὸν καὶ ἀνέμοιστον εἰς συμφωνίαν δύναται χωρῆσαι φίλος.

Τὸ γὰρ καλὸν, οὐ ἐν ἀγαθῷ ἐναντίον ἔστι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ταυτοῦ.

Τὰ παρὰ φίλου, καὶ ὅπως ἢ, φορητά.

Θεολόγου. — Ἀεὶ προτίμα τοὺς καλοὺς τῶν μὴ καλῶν.

Κακοὶς δ' ὁμιλῶν, καὶ κατὰ πάντως ἔσθ.

Πάντα οἶσαι φίλα, καὶ πάσχοντα καὶ ἀκούουσα.

Κρεῖσσον ἐμπαιθεὺς ὁμονοίας ἢ ὅπιο εὐσεβείας διαστάσις.

Βλαβερά αἱ πρὸς τοὺς κακοὺς συνουσίαι· ἐπειδὴ νόμος οὗτος φίλος δι' ὁμιλίαν πέρφκειν τοῖς συναπτομένοις ἐγγίνεσθαι· οἱ μῖσος ἐν τῷ βλάβει κατέχοντες, ἀγάπῃ θεικνύουσι κατακρησμένην τὴν ἐπιφάνειαν, κατὰ τὰς ὀφθαλμοὺς πέτρας, αἱ βραχεὶ ὕδατι καλυπτόμεναι, κακὸν ἀπροαίρετον τοῖς μαυράτοις γίνονται.

Κακοῦ παρ' ἀνδρὸς μὴ ποτε χρηστὸν πάθος. Ζητεῖ γὰρ ὡς βεβίακα συγγνώμην ἔχειν.

Τὰ μὲν γὰρ σώματα τότῳ συνάπτεται, ψυχαὶ δὲ πνεύματι συναρμολογῶνται.

Ἐχθρας ὁρὸς γίνωσκε, φίλος δὲ μὴ.

Μηδὲς οἰσθῶ με λέγειν, ὅτι πᾶσαν εἰρήνην ἀγαπήτιον (οἷα γὰρ, ὥστερ σῶσαι τινὰ βελτίστην, οὕτω καὶ βλαβερωτάτην ὁμόνοιαν), ἀλλὰ τὴν τε καλὴν καὶ ἐπὶ καλῷ, καὶ θεῷ συναπτοῦσαν.

Χρυσος. — Ὡς περ ψυχὴ ἀνευ σώματος οὐ κα-
λεῖται ἀνθρώπος, οὕτως ἢν σῶμα ἀνευ ψυχῆς· οὕτως
οὐδὲ ἀγάπη πρὸς θεόν, ἐὰν μὴ ἔχη ἀπολούθον καὶ
τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην.

Οὐδὲν ὁμοιότητος ἴσον. Ὁ γὰρ εἷς, πολλοσὶν ἐστὶν
οὕτως. Ἄν γὰρ ὁμοψυχοὶ ὦσι δύο ἢ δέκα, οὐκέτι εἷς
ἐστὶν ὁ εἷς, ἀλλὰ δεκακλασίον ἑκάστος αὐτῶν γίνε-
ται· καὶ εὐρήσεις ἐν τοῖς δέκα τὸν ἑνα, καὶ ἐν τῷ
ἐνὶ τοῖς δέκα. Κἀνέχθροισι ἔχουσιν ἐν τῷ ἐνὶ προσ-
θαλῶν, ἐν τοῖς δέκα προσθαλῶν, οὕτως ἀλλοκεται.
Ἡρόδοτος ἐν εἷς, ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἐν ἀπορίᾳ· τῷ γὰρ
μυῖονι μέλει τὸ ἀποροῦν συσπιάζεται. Ἐκάστος
τούτων εἰκοσι χεῖρας ἔχει καὶ εἰκοσὶν ὀφθαλμοὺς,
καὶ πόδας τοσοῦτους, καὶ ψυχὰς δέκα. Οὐ γὰρ τοῖς
ἐαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκείνων ἐργάζεται πάντα.
Εἰ δὲ καὶ ἑκατὸν γένοιτο, τὸ αὐτὸ ἔσται πάλιν. Ὁ
αὐτὸς καὶ ἐν Περσίδι καὶ ἐν Ῥώμῃ δύναται εἶναι·
καὶ ὅπερ φύσις οὐ δύναται, ἡ ἀγάπη δύναται. Ἐάν
σὺν χιλιούσις φίλους ἢ διοχιούσις, ἐννόησον ποῦ
πάλιν ὑπερβήσεται τὰ τῆς δυνάμεως. Τὸ γὰρ θαυ-
μαστόν τοῦτό ἐστι, τὸ χιλιούτων ποιῆσαι ἑνα. Βέλτιον
γὰρ ἡμῖν οὐκοῦν εἶναι τὸν ἥλιον, ἢ φίλων ἀποστερη-
θῆναι. Πολλοὶ γὰρ τὸν ἥλιον ὀρώντες, ἐν σκοτίᾳ
εἰσι· φίλων δὲ ἀποροῦντες, οὐδ' ἂν ἐν θλίψει γέ-
νοιτο. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν τῆς ἀγάπης γλυκύτερον γέ-
νοιτο ἂν. Τί γὰρ οὐκ ἂν ἐργάζετο φίλος γνησίος;
πόσῃ μὲν οὐκ ἂν ἐμποκῆσαι ἐξόν; πόσῃ δὲ
ὠφέλειαν; πόσῃ ἀσφάλειαν; καὶ μυρίους θεσπε-
ροὺς εἴπῃς, οὐδὲν ἀντάξιον γνησίου φίλου εὖροις.
Καὶ καθάπερ τὰ λαμπρὰ τῶν σωματίων ἄνθος ἀπορ-
ρεῖ (α) πρὸς τοὺς πλησίον τόπους· οὕτω καὶ φίλοι,
οἳ ἐὰν παραγένηται τόποις, ἐαυτῶν χάριν ἀπιδίσι.
Κρεῖσσον γὰρ ἐν σκοτίᾳ διαγίνοι, ἢ φίλων εἶναι
χωρὶς.

ornatum quemdam ad lucem diffundunt in circumfusa ac vicina loca : sic amici ubique versati fuerint, ex se gratiam ac suavitatem spirant. Proinde satius est in tenebris versari, quam amicis privari.

Γρηγ. Νύσσης. — Ὡς περ τὰ εὐώδη τῶν ἀρωμά-
των, τῆς ἰδίας· εὐνοίας τὸν παρακείμενον ἀέρα
πλήρη ποιοῦσιν, οὕτως ἀνδρὸς ἀγαθοῦ παρουσία
τοὺς πᾶσις ἐνένησιν.

Εὐαγγέλιον. — Ἀγάπῃ, τὰ ψευδαίοντα μόρια
τοῦ θυμοῦ διασπένδεται.

Φίλωνος. — Φίλον ἡγήσιον, τὸν βοηθεῖν καὶ ἀν-
ταρξάειν ἐθέλοντα, καὶ μὴ δύνῃτα.

Ἐκ χρυσοῦ ποτηρίου πίνειν φάρμακον, καὶ παρὰ
φίλου ἀγνώμονος συμβουλίαν λαμβάνειν, ταυτὸν ἐστίν.

Ἐκεῖ μὲν τὰ καινὰ, κρείττονα· φίλια δὲ, ἢ πα-
λαιότερα.

Οἱ μὲν ἐκ τῆς γῆς καρποὶ κατ' ἐνιαυτὸν· οἱ δὲ ἐκ
τῆς ψυχῆς, κατὰ πάντα καιρὸν φέρονται.

Πολλοὶ φίλους αἰροῦνται, οὐ τοὺς ἀρίστους, ἀλλὰ
τοὺς πλεονεχέας.

(α) Ἄνθος ἀπορρεῖ. Quasi flos (splendor scilicet
ac lux) ornatus, inde manat et defluit. Exstant
haec partim ejus Hom. 2 in 1 ad Theas. Forte Ma-
ximus ex variis locis, hunc sic floridum, amicitiae
tessera, concinnavit. Affine est illud Aeschyli, initio

Chrysost. — Ut anima sine corpore non vocatur
homo, nec vicissim corpus sine anima : sic nec
charitas quidem in Deum, nisi etiam comitem ha-
beat charitatem in proximum.

Nihil concordiae par eique comparandum. Per
eam enim qui unus est, in hunc modum in multos
efficitur. Si enim duo aut decem uno animo fuerint ;
unus haud amplius unus est, sed quisque illorum
decuplex redditur ; offendensque in decem unum,
atque in uno decem. Quod si hostes illis aliqui
sint, qui cum uno congressus fuerit, decem ipsos
impetierit, inque eum modum vincetur. Eget unus,
nec tamen egestate premitur : majori enim parte
et numero egestas obtegitur. Quisque illorum vi-
ginti manibus praeditus est, vigintique oculis ac
totidem pedibus, decemque animabus. Non enim
suis tantum, sed et aliorum cuncta membris ope-
ratur ac viribus. Sin autem etiam centum fuerint,
idem rursus continget. Idem cum in Perside, tum
Romae esse poterit : quodque natura non potest,
id dilectio praestiterit. Si igitur millenos seu etiam
bis millenos amicos nactus fueris, cogita quo de-
mum potestatis excellentia evaserit. Hoc enim
summam habet admirationem, quod unus in mille-
nos augeatur. Praestaret exstingui nobis solem,
quam amicis orbari. Etenim multi, cum solem vi-
deant, in tenebris versantur : at, qui multos ha-
bent amicos, si ne in angustiam quidem inciderint.
Nihil enim, nihil utique dilectione possit esse sua-
vius. Quid enim non efficiat verus amicus ? quam
voluptatem non afferat ? quam utilitatem ? quam
securitatem ? Vel si infinitos thesauros dixeris,
nihil quod cum vero amico comparari possit, in-
veneris. Et quemadmodum splendida corpora

Gregor. Nys. — Quemadmodum odorata aro-
mata, suavi, quam spirant, fragrantia, circumfusus
aerem complent : sic viri boni praesentia vicinos
commodo afficiunt.

548 Evagrii. — Dilectio inflammata ac tu-
mentes irae partes curat.

Philonis. — Eum amicum existimare debemus,
qui juvare vicemque rependere capit, cisi praed-
stare non possit.

Qui ab improbo amico consilium accipit, idem
facit, ac qui ex aureo poculo venenum bibi.

Vasa quidem nova, veteribus praestantiora : ami-
citia vero quo vetustior, eo melior.

Terrae fruges singulis annis, at amicitiae fructus
omni nascuntur tempestate.

Multi amicos sibi deligunt, non qui optimi sint,
sed qui locupletes.

NOTE.

Promethei. Τὸ σὺν γὰρ ἄνθος, παντίχρονος πρὸς
αἰῶνα. Ubi Sch. τὸν χρόνον exponit. Flos tuus (or-
natus scilicet ac cultus) ignis omnium artificis splen-
dor ac fulgor.

Multi cum videantur amici, amici non sunt; quique non videantur, amici tamen sunt: sapientis igitur partium sit, ut unumquemque noverit.

Eorum cavenda amicitia est, quorum anceps animus est ac affectus.

Isocratis. — Amicos ascisce, non omnes qui ambiant, sed eos qui ingenio tuo ac moribus congruant.

Ejusdem. — Neminem amicum adhibeas, quin prius inquisieris, qua ratione superioribus amicis usus sit. Existima enim eum talem etiam erga te futurum, qualis erga illos fuerit.

Lente amicitiam into; ubi autem inieris, amicus perseverare studeo. Aequum enim turpe est nullum amicum habere, pluresque alios ex aliis amicos ac sodales mutare.

Vera amicitia tria potissimum quaerit, virtutem, ut honestum; consuetudinem seu familiaritatem, ut jucundum; ac postremo usum, ut necessarium. Aequo enim animo habendus dum iudicat; gaudendum praesentia; et, si eges, utendum.

Plutarchi. — Equi bonitatem bello probamus: amici vero fidem rebus adversis.

Non deest frater, ut lances in statera, avaro humiliato, alterum extolli.

Comis omnibus esto; his vero qui optimi sunt, utilior. Sic enim illis gravis non eris, istisque amicus efficiaris.

Amicos parato, non quibuscum jucundissime, sed quibuscum optime vivas.

Ex Dionis Chrys. — Quot amicos paraveris, tot oculos habebis, quibus quae velis videas: tot aures, quibus quae decet, audias: tot mentes, quibus de iis quae conducunt tecum animo deliberare ac consultare possis. Non enim aliter se habet plurium amicitia, quam si cui Deus unum corpus habenti 549 multas daret animas, quae omnes illi providerent ac consulerent.

Aristotel. — Parandae potius facultates amicorum causa, quam amici earum gratia.

Is, cum illi probro verteretur, quod cum improbis versaretur: Ille, inquit, optimus medicus est, qui a reliquis depositos suscipit.

Idem aiebat, placere omnibus rem summe arduam D esse.

Socrates. — Qui amicitiam violant, etsi eorum qui laesi injuria sunt, ultionem vitant, haud tamen quam Deus illaturnus sit depellent poenam.

Importune amare perinde sit atque odisse. Verum amicum in malis ne timeas.

Idem ex Crespo percontatus, quid praestantissimum ex regno esset consecutus; illoque respondente, ut hostes ulcisceretur, et amicos beneficio afficeret: Quanto, inquit, jucundius, si et illos tibi amicos reddidisses?

Democriti. — Non posse amicis opitulari, inopie: nolle autem, pravitate animi certum indicium est.

Α Πολλοὶ δοκοῦντες εἶναι φίλοι, οὐκ εἰσὶ καὶ οὐ δοκοῦντες, εἰσὶ σοφοῦ οὖν ἔστι γινώσκειν ἕκαστον.

Φεύγειν δεῖ τὴν φιλίαν, ὡντινων ἀμφίβολος ἡ διάθεσις.

Ἰσοκράτης. — Φίλους πρῶ, μὴ πάντας τοὺς βουλομένους, ἀλλὰ τοὺς τῆς σῆς φύσεως ἀξίους ὄντας.

Τοῦ αὐτοῦ. — Μηδένα φίλον ποιῶ, πρὶν ἂν ἐξέτασθαι πῶς κέχρηται τοῖς πρότερον φίλοις. Ἐλαττε γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ αὐτοῦ γενέσθαι τοιοῦτον, οἷος καὶ περὶ ἐκείνους γέγονεν.

Βραδείως μὲν φίλος γίνου· γενόμενος δὲ, περὶ διαμένειν. Ὅμοιος γὰρ αἰσχροὺν μηδένα φίλον ἔχειν, καὶ πολλοὺς ἐταίρους μεταλλάττειν.

Ἡ ἀληθινὴ φιλία τρία ζητοῦ μάστιχα· τὴν ἀρετὴν, ὡς καλόν· καὶ τὴν συνθήκην, ὡς ἡδύ· καὶ τὴν χρῆσιν, ὡς ἀναγκαῖον. Δεῖ γὰρ ἀποδέξασθαι χρίναντα, καὶ χαίρειν συνόντα, καὶ χρῆσθαι δούμονον.

Πλουτάρχου. — Ἰστέον μὲν ἀρετὴν ἐν πολέμῳ, φίλου δὲ πίστιν ἐν ἀτυχίᾳ κρίνομεν.

Οὐ χρὴ τὸν ἀδελφὸν καθάπερ πλάστιγγα βλέπειν εἰς τὸναντίον ὀφουμένου ταπεινούμενον αὐτόν.

Ἡδώς μὲν ἔχει πρὸς ἀπαντας, γρῶ δὲ τοῖς βελτίστοις. Οὕτω γὰρ, τοῖς μὲν οὐκ ἀπεχθὲς ἔσθαι, τοῖς δὲ φίλος γενήσθαι.

Φίλους πρῶ, μὴ μεθ' ὧν ἥδιστα συνδιατρίβης, ἀλλὰ μεθ' ὧν ἄριστα.

Εκ τῶν Διωνος Χρυσοῦ. — Ὅπως γὰρ ἂν τις ἡ κακῶς ἐταίρους, τοσούτοις μὲν ὀφθαλμοῖς ἂ βούλεται ὄρεσθαι, τοσαύταις δὲ ἀκοαῖς ἂ δεῖ ἀκούειν, τοσαύταις δὲ διανοαῖς διανοεῖται περὶ τῶν συμφερόντων. Διαφέρει γὰρ οἶδεν, ἢ εἰ τῷ θεῷ ἐν σῶμα ἔχοντι, πολλὰς ψυχὰς ἔδωκεν, ἀπάσας ὑπὲρ ἐκείνου προνοούμενας.

Ἀριστοτέλ. — Χρήματα ποιεῖσθαι μᾶλλον τῶν φίλων ἔνεκα προσήκει, ἢ τοὺς φίλους τῶν χρημάτων.

Οὕτως ἀντιδιδόμενος ὅτι πονηροῖς συνδιατρίβει, ἑκείνος, ἔφη, ἄριστος ἰατρός ἔσται, ὅς τοις ὑπὸ πάντῃ ἀπηνυσμένοις ἀγαλαμβάνει.

Ὁ αὐτὸς εἰλεγεν, ὅτι τὸ πᾶν ἀρίστα δυσχερέστατόν ἐστιν.

Σωκράτης. — Οἱ φίλιαν παραβωροῦντες, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐκφυγῶσι τιμωρίαν· ἀλλ' οὖν γε τὴν ἐκ θεοῦ τιμωρίαν οὐ διακροῦνται.

Φιλεῖν ἀκαίρως, ἥτοι ἐστὶ τοῦ μιστοῦ. Φίλον γνήσιον ἐν κακοῖς μὴ φοβέοι.

Ὁ αὐτὸς ἐπαρωσιῶν Κροίσον, τί παρὰ τῆς βασιλείας ἔσχε τιμωρίαν· εἶτα ἐκείνου εἰρηκτότος, τὸ τοὺς ἐχθροὺς μετελθεῖν, καὶ φίλους εὐεργετεῖν. Πῶς μᾶλλον, ἔφη, χαρίστερον ἐποίησας, εἰ καὶ τοὺς εἰς φιλίαν μετετρέψωσας.

Δημοκρίτης. — Τὸ μὴ δύνασθαι βοηθεῖν τοῖς φίλοις, ἀπορίας, τὸ δὲ μὴ βούλεσθαι, κακίας τεκμήριον.

Κλειτάρχου. — Σεαντοῦ τὰ ἀτυχήματα τῶν φίλων ἡτοῦ · τῶν δὲ ἰδίων εὐτυχημάτων κοινωνῶναι.

Τελυτῆσάντων τῶν φίλων, θρηνεῖν μὲν οὐκ εὐγενές · προνοεῖν δὲ τῶν οικείων, ἐπιμελές.

Κάτων. — Οὐ τὰ χρήματα φίλοι, ἀλλ' οἱ φίλοι χρήματα. Καὶ χρήματα μὲν, φίλον οὐδέποτε ἂν ἐργάσαιο, ὥσπερ οὐδὲ ἡ γῆ θεόν · φίλα δὲ χρήματα βρόδως κτήσαιο [κτλ.], καθάπερ καὶ θεὸς γῆν.

Ὅσπερ μέλιτιαν οὐ διὰ τὸ πέντερον μισεῖς, ἀλλὰ οὐ διὰ τὸν καρπὸν τημελεῖς · οὕτω καὶ φίλον, μὴ δι' ἐπιπληξιν ἀποστραφεῖς, ἀλλὰ διὰ τὴν εὐνοίαν ἀγάπα.

Ὅστις φίλον λυπαρόμενον ἐφυγεν, οὐδὲ τοῦ χαίροντος ἀπολαύειν ἄξιός.

Μενάνδρου.

Καὶ φίλῳ δαΐ ὥς καὶ μισήσαντας.

Καὶ μισῶν ὥς καὶ φιλήσαντας.

Χρυσὸς μὲν οἶδε δοκιμάζεσθαι πυρὶ.

Ἡ πρός φίλους δ' εὐνοία καιρῷ κρίνεται.

Ὁ καιρὸς εὐτυχούντα πολυαχέων φίλον,

Καιροῦ φίλος πέφυκεν, οὐχὶ τοῦ φίλου.

Οὐ πρότερον ἀληθινὸς φίλος κτῆσαι, πρὶν τοὺς φαύλους ἀποδιώξῃς.

Οὐδέποτε ὠρέχθην τοῖς πολλοῖς ἀρίσκειν. Ἄ μὲν γὰρ ἐκείνοις ἤρεσκεν, οὐκ ἐμαθόν · ἀ δ' ἦδειν ἐγὼ μακρὰν ἦν τῆς ἐκείνων διαβίσεως.

Σωκράτης. — Οἱ ἀδελφοὺς παριόντες, καὶ ἄλλους φίλους ζητοῦντες, παραλήψεις εἶναι τοῖς τὴν ἑαυτῶν γῆν ἰδοῖς, τὴν δὲ ἄλλοτριαν γεωργοῦσι.

Κρίτιου. — Ὅστις τοῖς φίλοις πάντα πρὸς χάριν πράσσειν ὁμιλεῖ, τὴν παραυτίκα ἡδονὴν ἐχθραν καθίστησιν εἰς ὕστερον χρόνον.

Πολυαίνου. — Ὅσῳ ἂν πλεον εὐεργετήσεις τὴν φίλον, τοσούτῳ μᾶλλον τὸ αὐτοῦ συμφέρον ποιήσεις. Ἀντεπιστρέφει γὰρ πάλιν εἰς ἡμᾶς ἡ ἐξ ἐκείνων εὐνοία.

Καρθέλου. — Φίλοις εὐτυχοῦσαι καὶ ἀτυχοῦσιν, ἀ αὐτὸς ἰοθί.

Ἐπικτήτου. — Φαύγειν δεῖ κακῶν φίλων καὶ ἀγαθῶν ἐχθραν.

Σέξτ. — Μὴ κτήσῃ φίλον, ᾧ μὴ πάντα πιστεύεις.

Κύρου. — Πέμπαντος αἰτῶ· τινες κόσμον πολλὸν, δέδωκα τοῖς φίλοις. Ἐρωτηθεὶς δὲ, διατί οὐχ ὑπελείπετο αὐτῷ, ἔφη· Ὅτι τὸ μὲν ἑμὸν αἶμα οὐκ ἂν δύναιτο πᾶσι τοῖς τοῖς κοσμεῖσθαι · φίλους δὲ κακοσημένους ὁρῶν, μέγιστον ἑμαυτῷ κόσμον ἀποκείσθαι ὄξω.

Τίμων. — Τίμων ὁ μισάνθρωπος, ἐρωτηθεὶς διατί πάντας ἀνθρώπους μισεῖ, εἶπε· Διότι τοὺς μὲν πονηροὺς εὐλόγως μισῶ· τοὺς δὲ λοιποὺς, ὅτι οὐ μισοῦσι τοὺς πονηροὺς.

Ρωμύλου. — Ρώμυλος· ἐγκαλούμενος ὅτι πονηροὶ ἀνθρώποις συνέστιν, ἔφη· Καὶ οἱ ἱατροὶ τοῖς νοσούντων ἀλλ' αὐτοὶ ὑγιαίνουσιν.

Ἀντίγονος βασιλεὺς. — Οὗτος θύων τοὺς θεοὺς, ἤρχετο φυλάττειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι

Κλειτάρχου. — Tuas calamitates amicorum esse exilima : tuas autem prosperitates eis communica.

Mortuos amicos lugere haud est generosum ; providere autem domesticis, diligentia est.

Catonis. — Non divitiæ amici, sed amici divitiæ. Et divitiæ quidem nunquam amicitiam fecerint, ut nec terra Deum : amicitia verò facile divitiis paraverit, quemadmodum et Deus terram.

Ut apem propter aculeum non odisti, sed propter fructum foves ac collis : sic et amicum cave oburgationis acerbitate offensus averseris, sed dilige quate benevolentia colit.

Qui rebus tristibus amicum fugeris, neque letis ac illis gaudente dignus est potiri.

B

Μενανδρι.

Sic decet amare, ut qui odio habituri sint,

Sicque odiasse, ut qui sint amaturi.

Aurum quidem igne probari conasevit,

Benevolentiam vero erga amicos tempore explorat.

Qui amico adulatur, quo tempore faustis rebus alitur, Is temporis amicus est, non amici.

Incerti. — Veros amicos ne prius parato, quam falsos fugaveris.

Nonquam vulgo placere expetii ; nam 550 quam illis placent, non didici : quæ autem novi, ab eorum longe abhorrent animis.

Socrates. — Qui posthabitis fratribus, alios sibi amicos parant, illis similes sunt, qui agro suo relicto alienum colunt.

C

Critii. — Qui cum amicis ita versatur, ut omnia ad gratiam faciat, is presentem voluptatem in posterum inimicitiam facit.

Polyani. — Quo plura in amicum contuleris munera, eo magis ipse tuis rationibus studueris. Vicissim enim eorum ad nos benevolentia revertitur.

Cypseli. — Amicis idem esto faustis rebus atque infaustis.

Epicteti. — Fugienda malorum amicitia, bonorumque cavenda inimicitia.

Sexti. — Ne amicum tibi adhibueris, cui omnia non credis.

Cyri. — Cum ad eum quidam ingentem mundum misisset, amicis tribuit. Cumque ex eo quereretur, cur ejus sibi nihil reliquisset, ait : Quia corpus meum omni hoc mundo ornari non possit : amicos autem dum eo ornatos intueor, maximum mihi ornatum repositum esse existimo.

Timonis. — Timon ille, qui ab odio hominum Græcis dictus est Μισάνθρωπος, interrogatus cur omnes odisset homines : Quia, inquit, merito improbos odi ; reliquos autem, quia improbos non oderunt.

Romuli. — Romulus, cum ei crimini verteretur, quod cum improbis versaretur : Et medici, inquit, cum ægrotis ; sed ipsi sani sunt.

Antigonis rex. — Hic cum diis immolaret, orabat ut se a simulacris amicis servarent. Percontante

vero aliquo, quamobrem tale quid efflagitaret : A Quod, inquit, hostes cum cognosco, caveo.

Alexander. — Quodam percontante ubinam thesauros haberet, submonstrans amicos : In istis, inquit.

Libanii. — Gratulandum amicis, tum, cum bene ac prospere cum illis agitur; uli et rebus tristibus illis condolendum.

Quæ ex amicis in amicos offensæ proveniunt ac injuriæ, longe curatû difficiles sunt, majoraque quam quæ inimicorum existunt, constant damna.

Pisoniani Dionis. — Quo quis amicos fortiores reddit, eo illis fortior evadit.

Quæ calamitas extra amicitiam non intolerabilis? Quæ felicitas non injucunda semotis amicis?

Facilius calamitates acerbissimas cum 551 amicis feras, quam solus prosperitates maximas.

Eum juste miserrimum judico, qui in miseriis et calamitatibus multos habet qui letentur, rebus autem secundis qui una delectetur, neminem.

Qui amicis largitur, simul quidem, ut qui largiatur, dando delectatur; simul vero, ut qui ipse acquirit.

SERMO VII.

De eleemosyna.

Matth. v. 7. — Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

Deut. xv. 11. — Non deerit pauper de terra. Idcirco ego præcipio tibi verbum istud dicens : Aperies aperies manus tuas fratri tuo pauperi.

Job xxix. 15. — Oculi sui cæcorum, pes claudorum : ego eram pater invalidorum.

Prov. m. 3. — Eleemosynæ et fides ne te deserant : alliga eas supra collum tuum, et invenies gratiam.

Dan. iv. 24. — Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas miserationibus pauperum.

Eccli. m. 33. — Ignem ardentem exstinguet aqua, et eleemosyna expiabit peccata.

Eccli. iv. 8. — Inclina nihil gravate pauperi aurem tuam, et responde ei in lenitate pacifica.

Eccli. xii. 4. — Da pio, et ne susceperis peccatorem : benefac humili, et ne dederis impio.

Eccli. xxix. 15. — Conclude eleemosynam in cellis tuis, et hæc eruet te ab omni malo, et super lanceam roboris adversus inimicum pro te pugnabit.

Eccli. xxxv. 26. — Speciosa misericordia in tempore afflictionis, sicut nubes pluviae in tempore siccitatis.

VARIE LECTIONES.

“ Ος δ’ ἐν. ” In Gesn. Stobæo 76, in Antonio 27.

(a) Πατήρ ἀδυνάτων. Fado mendo Gesn. utraque editione, πῦρ ἀδυνάτων, quod pueri exseribentis

φίλων. Πονθανομένου δὲ τινος, διὰ ποίαν αἰτίαν τοιαύτην εὐχὴν ποιεῖται, ἔφη. “Οτι τοὺς ἐχθροὺς γινώσκων φυλάττομαι.

Ἀλέξανδρ. — Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, Ποῦ τοὺς θησαυροὺς ἔχεις; δείξας τοὺς φίλους, ἔφη, “Εν τοῦτοις.

Διβαρίου. — Συγχαίρειν χρή τοῖς φίλοις καλῶς πράττουσιν, ὥς καὶ συναγαγεῖν λυπούμενοις.

Αἱ ἐκ φίλων εἰς φίλους γενόμεναι λύπαι, δυσθεράπευτοι λίαν τυγχάνουσι, καὶ μείζους τῶν ἐχθρῶν ἔχουσι τὰς ἐπιβλάδας.

Πεισιωνιανοῦ. Δίωκος. — “Οσοῦ δ’ ἐν ” τις τοὺς φίλους ἰσχυρότερος ποιεῖ, οὕτος ἰσχυρότερος αὐτῶν γίνεται.

Ποία μὲν συμφορὰ διχὰ φίλας οὐκ ἀφόρητος; ποία δὲ εὐτυχία χωρὶς φίλων οὐκ ἀχαρίς;

Ῥῥον ἐν τις συμφορὰν χαλεπωτάτην φέρει μετὰ φίλων, ἢ μόνος εὐτυχίαν τὴν μεγίστην.

Ἐκείνον ἀδελωτάτον κρίνω δικαίως, ὃς ἐν μέν ταῖς συμφοραῖς πλείστους ἔχει τοὺς ἐφηβομένους, ἐν δὲ ταῖς εὐτυχίαις οὐδένα τὴν συνηθόμενον.

Ὁ τοῖς φίλοις χαριζόμενος, ἅμα μὲν ὥς χαριζόμενος ἔσται διδοὺς, ἅμα δὲ ὥς αὐτὸς κτώμενος.

ΛΟΓΟΣ Ζ' "

Περὶ ἐλεημοσύνης.

Matth. ε'. — Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

Δευτ. ιε'. — Οὐ μὴ ἐκλήπῃ ἐνδοῆς ἀπὸ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο ἐγὼ σοὶ ἐνελλομαι τὸ ῥῆμα τοῦτο, λέγων. Ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖράς σου τῷ ἀδελφῷ σου τῷ πένητι.

Ἰωδ κθ'. — Ὁφθαλμοὶ ἤμην τυφλῶν, ποὺς δὲ χολῶν· ἐγὼ ἤμην πατήρ ἀδυνάτων (α).

Παροιμ. γ'. — Ἐλεημοσύναι καὶ πίστις μὴ ἐκλείπεταισάν σε· ἔσονται δὲ αὐτὰς ἐπὶ σὺ τραχήλῳ, καὶ εὐρήσεις χάριν.

Δαν. δ'. — Τὰς ἀμαρτίας ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οὐκτιρμοῖς πεινήτων.

Σιράχ γ'. — Πῦρ φλογιζόμενον κατασβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύνη ἐξιλάσκειται ἀμαρτίας.

Σιράχ δ'. — Κλίνων πτωχῷ ἀλύτως τὸ ὄς σου, καὶ ἀποκρήθη αὐτῷ ἐν πραότητι εἰρηνικῇ.

Σιράχ ιβ'. — Δὲς τῷ εὐσεβεῖ, καὶ μὴ ἀντιλαβοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ· εὖ ποιήσον ταπεινῷ, καὶ μὴ ὀφθ' ἀσεβεῖ.

Σιράχ κθ'. — Σὺγκλείσον ἐλεημοσύνην ἐν τοῖς ταμείοις σου, καὶ αὕτη σε ἐξέλκειται ἐκ πάσης κολάσεως [κακώσεως], καὶ ὑπὲρ ὄρου ἀλγῆς κατέναντι ἐχθροῦ πολεμήσει ὑπὲρ σοῦ.

Σιράχ λδ'. — Ὁραὶον εἶδος ἐν καιρῷ θλίψεως, ὥς νεφέλη ὕετοῦ ἐν καιρῷ ἀροσσίας.

NOTÆ.

sic breviant vocem sit. Patre certe egent infirmi, ac velut orphani, non igne.

Παραισιου. — Πλεονεξίας εἶδος τὸ χαλεπώτατον, ἢ μὴ τῶν φθειρομένων μεταδίδοναι τοῖς ἐνδεέσι.

Τοσούτοις ὀδικοί, δοκοὶ παρέχουν ἡδύνασον.

Θεολόγου. — Τὸ εὖ ποιεῖν, τοῦ πάσχειν τιμωτέρον, καὶ περισπουδαστότερον κέρδους ἔλαος.

Κρεῖττον μυστρίον καλεῖται πατέρα προσαγορεύεσθαι, ἢ μυστρίους στατήρας ἔχειν ἐν βαλαντίῳ. Τὰ μὲν γὰρ χρήματα καταλείψεις ἐν ταῦθα, καὶ μὴ βουλόμενος ἐπὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις φιλοτιμίαν ἀποκομίσεις πρὸς τὸν Ἀσπότην· ὅταν δὲ ὅμοιος ὅλος ἐπὶ τοῦ κοινού Κριτοῦ παριστάντες σὲ, τροφία καὶ εὐεργετήν, καὶ πάντα τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἀποκαλῶσιν ὀνόματα· Θεὸς ἵστα· ὁ ἀποδοχόμενος· ἄγγελοι εὐφημοῦντες· οἱ ἀπὸ κτίσεως ἄνθρωποι μακαρίζοντες· δόξα αἰώνιος, στέφανοι δικαιοσύνης, βασιλεῖα τῶν οὐρανῶν ἁλλῶς σοι ἵσταται.

Σκοπιζόμενος ὁ πλοῦτος, καὶ ὃν ὁ Κύριος ἐπιτάττειται τρόπον, πέφυκε παραμένειν· συνεχόμενος ἐκ, ἀλλοτριουθῆναι. Ἐὰν φυλάσσεις, οὐκ ἔχεις· ἔαν ἐκ σκοπίσῃς, οὐκ ἀπολίπῃς. *Escepiens, edamur tuis pennis.*

Καλὸν ἐντάφιον ἡ εὐδελεία. Πάντας περιβαλόμενος ἀπαιθε. Οἰκεῖον κόσμον τὸν πλοῦτόν σου ποιήσον· ἔχει αὐτὸν μετὰ σπαντοῦ. Παιδοθεῖ καλῶς συμβούλῳ τῷ ἀγαπήσαντι σε Χριστῷ, τῷ δι' ἡμᾶς πτωχέσαντι, ἢ ἡμᾶς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν.

Θεολόγου. — Ἐλεημοσύνη, ἡ πάσης ἀπηλλαγμένη ἀδικίας· αὕτη πάντα καθαρὰ ποιεῖ. Τοῦτο καὶ νηστείας βέλτιον καὶ χαμεῖνιαι· καλοῖται ἐκεῖνα μοχθηρότερα καὶ ἐπιπονύτερα, ἀλλ' αὕτη καρδαιωτέρα, χρωτίζει ψυχὴν, λεπτύνει, καλὴν καὶ ὁρμαίνον ποιεῖ.

Ἐκεῖνα μόνον καρδισομεν, ὅσα ἂν ἐκεῖ προπύφωμεν. Ἐκεῖνα μόνον ἐσὶν ἡμέτερα, ὅσα τῆς ψυχῆς ἐσὶν κατορθώματα, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία· ἐδὲ γὰρ δυνατὸν χρήματα λαβόντα ἀπαλθεῖν· μᾶλλον δὲ καὶ προπύφωμεν αὐτά, ὥστε ἐτοιμάσαι ἡμῖν σκηνὴν ἐν ταῖς αἰωνίαις μοναῖς.

Ἐλεημοσύνης χωρὶς, ἀκαρπὸς ἡ ψυχὴ· Πάντα ἀκάθαρτα ταύτης χωρὶς, πάντα ἀνόνητα. Τοῦτο ἐστὶν ὃ ἐξισοῦσθαι δυνάμεθα τῷ Θεῷ, τὸ ἐλπεῖν καὶ οἰκτερεῖν. Ὅταν οὖν τοῦτο μὴ ἔχωμεν, τοῦ παντός ἀπαστερῆμεθα. Οὐκ εἶπεν, Ἐὰν πιστεύσῃτε ὅμοιοι ἐστέ τῷ Πατρὶ ὄμω. Οὐκ εἶπεν, Ἐὰν παρθεύσῃτε· ἀλλὰ τί· *Γίνεσθε οἰκτιρπρότεροι, ὡς ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* Ἐλεον γὰρ, φησὶ, θέλω, καὶ οὐ θυσιάζω.

Ἐὰν βουλόμεθα τυχεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τούτων πρότεροι μεταδίδοναι τοῖς πλησίον ὀφείλομεν. Ἄν δὲ τοὺς πλησίον τούτων ἀποστερῶμεν, πῶς τούτων τυχεῖν βουλόμεθα. Μακάριοι, φησὶν, οἱ ἐλεήμονες,

Basili. — Avaritie genus gravissimum est, ne ea quidem quæ pereunt egenis impartiri.

Tot injuria afflicis, quot largiri potuisti.

Theologi. — Nobilius est beneficium præstare, quam accipere; expellibiliorque lucro elemosyna est.

Præstat innumerabili sobole liberorum patrem vocitari, quam numero superiores stateres in loculis habere. Nam pecunias, velis nolis, ævo hoc relinques: gloriam vero ac magnificentiam bonorum operum deferres ad Dominiæ; tunc nimirum, cum omnis multitudo sub communia Judicis præsentia circumfusi, te ciborum aliorumque bonorum promum condum, et quæcunque propensæ humanitatis nomina sunt, compellabunt; Deus placide habebit ac suscipiet, angeli cantico celebrabant, qui a mundi ortu exsistere homines beatum prædicabunt: claritas æterna, justitiæ corona, regnum cælorum, tua merces erunt et præmia.

Divitiæ si dispergantur, qua ratione Dominus documento tradit, ex indole habent ut permanent; sin autem contineantur, ut in alienum jus ac possessionem transeant. Si servas, non habebis; si disperseris, non amittes. *Dispersit, dedit pauperibus* (Psal. cxi, 9).

Pulchrum sonus, pietas. Ubi cunctis indumenta præbueris, discede. Tuas tibi opes tam mandum facito: eum tibi habe comitem, Christi, qui te dilexit, consilio præclare obsequere; qui propter nos egenus factus est, ut ejus ipsi inopia divites essemus (II Cor. viii, 9).

Theologi. — Elemosyna ab omni immunitate iniquitate cuncta munda facit. Hæc et jejuniæ et nuda humo cubatione præstantior est; ac licet illa durioris sint disciplinæ majoremque laborem habeant, major tamen elemosynæ utilitas est; nimirum colore animi imbeit, subtilem reddit, pulchrum ac formosum facit.

Illâ duntaxat lucro reportabimus, quæcunque illuc præmiserimus. Illâ duntaxat nostra sunt, quæcunque animi virtutes sunt ac recte facia, elemosyna scilicet et humanitas. Neque enim fieri potest ut sumptis opibus mundo excedas. Quinimo etiam has præmittamus, ut iis nobis in æternis sedibus tabernaculum paremus.

Citra elemosynam infructuosa anima est: sine illa, cuncta immunda, nullius frugis universa sunt. Ea res est, qua Deo æquari licet, ut nempe elemosynis studeamus ac miseratione impensius simus. Non dixit: Si jejunaveritis, similes eritis Patris vestri. Non dixit: Si virginitatem colueritis; sed: *Estote misericordes, sicut Pater vester cælestis misericors est* (Luc vi, 36). *Misericordiam enim, inquit, volo, et non sacrificium* (Osee vi, 6; Matth. ix, 13).

Quæ a Deo consequi volumus, hæc prius necesse est ut proximis impendamus. Sin autem proximos illis carere siverimus, quomodo hæc a Deo consequi volumus? *Beati, inquit, misericordes, quæ*

niam ipsi misericordiam consequentur (Matth. v, 7). *A δὲ αὐτοὶ ἐλεηθῆσονται· ἀδελφὸς δὲ πρὸς τὸ
Judicium vero sine misericordia, ei qui non fecerit
misericordiam (Jac. ii, 13).*

Extende manus tuas, non in cælum, sed in
manus pauperum. Si in manus pauperum manum
extenderis, ipsum attigisti cœli verticem : nam
eius ibi sedes est, eleemosynam accipit. Sin autem
vacuas extendisti, nihil tibi hinc commodi. Non
enim quod manus extendas, aut multa verba fui-
das, sed quod bona præstes opera, tibi est ut exau-
diaris. Audi enim quid dicat propheta : Cum exten-
deritis manus vestras, avertam oculos meos a vobis ;
et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam
vos : sed iudicate magis pupillo et humili, et viduam
justificate, et discite bonum facere (Isa. i, 15, 16).

Nisi pauperes essent, magna pars peccatorum
non succideretur. Pauperes nobis vulnere nostro-
rum medici sunt : remedia nobis suas ipsæ manus
exporrigunt. Non sic medicus manus extendens et
pharmaca imponens sanitatem tribuit, ac pauper
manum extendens, ei quæ a nobis porriguntur
accipiens, mala nostra abstergit. Deditis stipem,
una cum illa etiam peccata existeret. Ejusmodi enim
sacerdotes peccata populi mei comedent (Osee iv, 8).

Novit ecclesæ ei eleemosynam impendens manu
ducere in regnum cælorum : et quamvis ad parie-
tes offendant et in foveas cadat, tamen dux tutus est
ascensus in cælum.

Quid, dives, stulte agis, quæ sunt pauperum, in
thesauros tuos occultans? Quid petentibus illis in-
dignaria, tanquam de tuo insumas? Bona paterna
volunt, non tua; quæ tibi in eorum gratiam credita
sunt, non tecum nata. Da, quæ accepisti, usum-
que tibi lucro pone. Satis tibi est, eo te creatum
munere, ut dare debeas, non accipere.

Nihil ita Deo gratum est ac eleemosyna. Id nimi-
rum cause est cur sacerdotes usu antiquo oleo
innungerentur; itemque reges et propheta. Dei enim
misericordiz signum habebant oleum. Nam quia
Deus hominum miseretur eisque clementia indul-
get, propterea oleo ungebantur. Etenim sacerdotum
oleo voluit consecrari. Reges quoque oleo unge-
bantur. Omnium enim, inquit, miseratione ducetur,
cujus omnia subjacent 554 potestati; id nimirum
principi proprium, clementia scilicet ac misereri.
Tecum animo considera, per misericordiam mun-
dum fuisse constitutum, ac emulare Dominum.
Misericordia hominis super proximum suum :
(Eccli. xviii, 12).

Si quid tribuis, vide ne murmuraveris; quod
nulli faciliat, dantes quidem, sed non alacriter;
cum dandi alacritas ipsa præstatione majus aliquid
ac perfectius sit. Nec vero explorandum putes, qui
sit accepturus, sine dignus qui accipiat, necne?
Longe præstat, quantum æstimo, propter eos qui
digni sunt, etiam non dignis porrigere, quam pro-
pter indignos etiam dignis deesse.

Melius est pro facultate conferre, quam nihil

*δὲ αὐτοὶ ἐλεηθῆσονται· ἀδελφὸς δὲ πρὸς τὸ
μη ποιεῖσθαι ἔλεος.*

Ἐκτείνων σου τὰς χεῖρας, μὴ εἰς τὸν οὐρανόν,
ἀλλ' εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας. Ἐάν εἰς τὰς τῶν
πενήτων χεῖρας ἐκτείνῃς τὴν χεῖρα, αὐτῆς ἦψω τῆς
κορυφῆς τοῦ οὐρανοῦ· ὁ γὰρ ἐκεῖ καθήμενος λαμ-
βάνει τὴν ἐλεημοσύνην. Ἄν δὲ ἀνθρώπους ἀνατείνῃς,
οὐδὲν ὠφελεῖς. Οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν,
οὐδὲ ἐν τῇ κλήσει τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔργοις
ἐπαχθεῖσθαι ἔστιν. Ἄκουε γὰρ τοῦ Προφήτου λέ-
γοντος· Ὅταν τὰς χεῖρας ὁμῶν ἐκτείνῃτε, ἀπο-
στρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὁμῶν· καὶ ἐάν
ἀληθύνῃτε τὴν λέξίν, οὐκ εἰσακούσομαι ὁμῶν.
Ἐκτείνετε δὲ πολλοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ταπεινῶν, καὶ δι-
καιώσατε χεῖρας, καὶ μάθετε καλὸν ποιεῖν.

El μὴ πένητες ἦσαν, οὐκ ἂν τὸ πολλὸν τῶν ἀμαρ-
τημάτων ὑπεκτέμντο. Ἰατροὶ τῶν τραυμάτων εἰσι
τῶν ἡμετέρων οἱ πένητες· φάρμακα ἡμῖν παρέχουσι
τὰς αὐτῶν χεῖρας. Ὅχι οὕτως· ἰατρὸς χεῖρας ἐκτελ-
νὼν καὶ φάρμακα ἐπιτίθει, τὴν λυτρίαν παρέχει,
ὡς πένης χεῖρα ἐκτείνων καὶ τὰ παρ' ἡμῶν λαμβά-
νων, ἐκμαγέων τῶν ἡμετέρων ἐσθ'· κακῶν. Ἐβουλας
τὸ ἀργύριον, συνετῆλθε καὶ ἀμαρτήματα. Τοιοῦτοι
γὰρ οἱ ἱερεῖς, ἀμαρτίας λαοῦ μου φέρονται.

Τυφλὸς οὐδὲν βλέπωντος εἰς οὐρανόν· βασιλείαν
χειραγωγεῖν· καὶ τοῖς τοῖς προσκρούων, καὶ βέβηρος
ἐνολισθαίνει, οὕτως ὁδοῖς γίνεται τῆς εἰς οὐρα-
νὸν ἀναβάσεως.

Τι μεταποινεῖς, ὁ πλούσιος, τὰ τῶν πενήτων ἐν
τοῖς σοῖς θησαυροῖς ἀποκρύπτων; τί αἰτούμενος
παρ' αὐτῶν ἀγανακτεῖς, ὡς οὐκ εἶναι ἀναλίσκων; Τὰ
παιρῖα δίδουσι, οὐ τὰ οὐ· τὰ ἐγγχειρίσθαι σοι
δὲ αὐτοῖς, οὐ μετὰ σοῦ γεννηθέντα. Ἄ φάσεις, ἴδε,
καὶ τὴν χρῆσιν κέρδανον. Ἀρκεῖ σοι δεῖ δίδοναι, οὐ
λαμβάνον ἐτάχθης.

Οὐδὲν οὕτως εὐφραίνει τὸν Θεόν, ὡς ἐλεημοσύνη.
Αἱ οἱ ἱερεῖς κατὰ τὸ παλαιόν, ἔλαιον ἐχρίοντο, καὶ
οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆται. Τῆς γὰρ τοῦ Θεοῦ φι-
λάνθρωπις εἶχον σύμβολον τὸ ἔλαιον. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς
ἐλαῖ τὸς ἀνθρώπους καὶ φιλελεος καλεῖται, διὰ
τοῦτο ἔλαιον ἐχρίοντο. Καὶ γὰρ τὴν ἱερωσύνην ἀπὸ
ἐλέους ἐποίησεν· καὶ οἱ βασιλεῖς ἔλαιον ἐχρίοντο.

Ἐλεήσει γὰρ, φησί, πάντας, ὅτι πάντα δύναται.
Τοῦτο γὰρ ἀρχῆς ἴδιον, τὸ ἐλεῖν. Ἐνύνησον ὅτι δι'
ἔλαιον ὁ κόσμος συνεστάθη, καὶ μέμνησαι τοῦ δεσπό-
την. Ἐλεος ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ· Ἐλεος
δὲ Κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.

Misericordia autem Domini super omnem carnem

Μὴ χρῆσθαι ῥήμα γογγυσμοῦ μετὰ τῆς ἐπιδόσεως,
ἐπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, δίδοντες μὲν, τὸ δὲ προ-
θύμως οὐ προστιθέντες, ὁ τοῦ παρέχειν μετῴν ἔστι
καὶ τελειώτερον. Μηδὲ δοκιμασίαν ζητεῖ τοῦ ληφο-
μένου, ὅστις ἀξίος, καὶ ὅστις οὐ. Πολλῶ γὰρ βέλ-
τιον, οἶμαι, διὰ τοῦς ἀξίους ὀρέγειν καὶ τοῖς ἀν-
αξίοις, ἢ τοῖς ἀξίοις ἀποστρεφῖν διὰ τοῖς ἀναξίους.

Κρεῖσσον τὸ κατὰ δύναμιν εἰσενεγκεῖν, ἢ τὸ πᾶν

ελλείπειν. Οὐ γὰρ ὁ μὴ δυνθῆναι, ἀλλ' ὁ μὴ βουλη-
θεὶς ὑπάτιος.

Γενοῦ τῷ πλησίον τιμιώτερος, ἐκ τοῦ φανῆναι
χρησιώτερος. Γενοῦ τῷ ἀτυχοῦντι θαρσύνων, τὸν ἔλεον
τοῦ Θεοῦ μιμούμενος.

Συμμετρεῖσθαι δεῖ τῷ αἰτουμένῳ τὴν ἀφειδίαν.
Ὁμοίως γὰρ ἀποπον παρὰ μικροῦ μεγάλα ζητεῖν,
καὶ παρὰ μεγάλου μικρά. Τὸ μὲν γὰρ ἀκαιρὸν· τὸ δὲ,
σμικρολόγον.

Χρυσόστ. — Ὅταν διατρέψῃς τὸν πᾶντα, σω-
τὸν νόμῳ διατρέψῃς. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πράγμα-
τος φύσις, ἐξ ἡμῶν εἰς ἡμᾶς μεταχωρεῖ τὰ διδύ-
μενα.

Μὴ φοβηθῶμεν δικαστὴν, πρὸ τοῦ δικαστηρίου
τὴν χεῖρα προτεινόντα. Μὴ φοβηθῶμεν δικαστὴν
οὐκ ἀρνούμενον τὸ λαβεῖν.

Πολλῆς ἀλογίας, ἀγρὸν μὲν βουλόμενον ἀνθίστασθαι,
τὴν εὐφορον γῆν ἐπιζητεῖν· οὐρανοῦ δὲ ἀντὶ γῆς
προκειμένου, παρὸν ἔχει κτήσασθαι χωρίον, μένειν
ἐκτὸς γῆς, καὶ τὸν ἐκ ταύτης ἀνέχεσθαι πόνον.

Γρηγ. Νύσσης. — Ὁ πτωχὸς κοινωνήσας, εἰς
τὴν μερίδα τοῦ δι' ἡμᾶς πτωχεύσαντος ἑαυτὸν κατα-
στήσει.

Νεῖλου. — Καθάπερ ἰδὼν ἐστὶ τοῦ φωτός τὸ φω-
τίζειν, οὕτως ἰδὼν Θεοῦ τὸ ἔλατν καὶ οἰκτεῖραιν τὰ
οἰκτεία πλάσματα.

Τοῦ ἀγίου Εἰρηναίου ἐκ τῆς πρὸς Βικτωρα
ἐπιστολῆς. — Ἐν ᾧ ἂν τις δύναται εὖ ποιεῖν τοῖς
πλησίον, καὶ οὐ ποιεῖ, ἀλλότριος τῆς ἀγάπης τοῦ
Κυρίου νομισθήσεται.

Φίλωνος. — Τοιοῦτος γίνου παρὶ τοὺς σοὺς οἰκέ-
τας, ὅσον εὐχῇ σοὶ τὸν Θεὸν γενέσθαι. Ὡς γὰρ ἀκούο-
μεν, ἀκουσθήσμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· καὶ ὡς ὁρῶμεν,
ὁραθήσμεθα ὑπ' αὐτοῦ. Προσενέγκωμεν οὖν τοῦ
ἔλεον τὸν ἔλεον (b), ἵνα τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοίον ἀντιτά-
ξωμεν.

Δημοσθ. — Δίκαιόν ἐστιν ἔλατν, οὐ τοὺς δίκους
τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγου δυστυχοῦν-
τας.

Βλαστ. — Βίαις θανάτῳ μέλλων καταδικάζειν τινὰ,
ἐδάκρυσαν. Εἰπόντος δὲ τινος, Τί παθὼν, αὐτὸς κα-
ταδικάζων κλαίει· εἶπεν· Ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστι, τῇ
μὲν φύσει τὸ συμπαθεῖς ἀποδοῦναι, τῷ δὲ νόμῳ τὴν
ψῆφον.

Φωκίων. — Οὐτε ἐξ ἱεροῦ βωμῶν, οὐτε ἐκ τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπαιρεῖται τὸν ἔλεον.

Δημοκρίτ. Ἰσοκράτ. καὶ Ἐπιχαιρέου. — Σένοις
μεταβίδου, καὶ τοῖς δεομένοις ἐκ τῶν ὄντων· ὁ γὰρ
μὴ διδοὺς δεομένῳ, οὐδὲ αὐτὸς λήψεται δεόμενος.

Πειρατῇ τινι ἐμπροσθέντι εἰς τὴν γῆν, καὶ διαφθει-
ρομένῳ χειμῶνος, περιβλαπὼν τις ἄρας, δίδωκεν,
καὶ εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγαγὼν, τὰ ἐξῆς πάντα παρ-
έσχεν. Ὅντιναθελεῖς δὲ ὑπὸ πινος, οἱ τοὺς πονηροὺς

A prorsus præstare. Non enim illè in culpa est, qui
non valuit, sed qui noluit.

Esto proximo honoratior, ex eo quod videaria
benignior. Esto illi, qui adversis conficitur, deus,
Dei misericordiam æmulatus.

Ad rationem ejus a quo petitur, moderanda peti-
tio est. Æque enim absurdum est a parvo magna
querere, atque a magno parva. Illud enim intempe-
stivum, hoc vero sordidum fuerit.

Chrysost. — Cum pauperem pascis, teipsum ali
existimato. Talis enim est hujus rei natura, ut a
nobis in nos transeant ac redundant, quæ dede-
rimus.

Nihil judicem metuamus, qui ante judicium por-
rigit manum : nihil judicem metuamus, qui accipere
non recusat.

Valde a ratione alienum est, eum qui agrum
emere velit, agrum feracem requirere : cæloque
vice terræ proposito, cum in eo agrum comparare
liceat, in terra manere ac ejus labores sustinere.

Ereg. Nys. — Qui egeno communicat, in ejus qui
propter nos egenus factus est (II Cor. viii, 9), sese
partem collocat.

Nili. — Ut lucis proprium est illuminare ; sic Dei
proprium est suorum operum misereri.

S. Irenæi ex epist. ad Victorem. — Quandiu quis
in facultate habet ut proximis benefaciat, nec facit,
alienus a Domini dilectione æstimabitur.

C Philonis. — Talem te famulis tuis præbe, qualem
tibi Deum optas. Ut enim audimus, a Deo audie-
mur ; et ut videmus, videndi ab eo sumus. Miseri-
cordiam igitur misericordiæ prærogemus, ut pro
simili 555 simile recipiamus.

Demosth. — Æquum est ut misereamur, non ini-
quorum hominum ac improborum, sed eorum qui
nullo suo reatu ac immeriti in malis versantur.

Biantis. — Bias capitali quemdam sententiæ dam-
natus, in solum erupit. Rogatus autem, qui
id accidisset, ut qui iudex sederet, ipse fugeret :
Quia, inquit, naturæ quidem, ut miserationem, legi
vero, sententiam ut tribuamus, necesse est.

D Phocionis. — Nec ex templo ara, nec ex humano
genere tollenda misericordia est.

Democriti, Isocrati et Epicteti. — Peregrinis tri-
bue ac egenis ex tua facultate : qui enim egenti non
tribuerit, ne ipse quidem accipiet, cum egerit.

Cum pirate cuidam in terram ejecto, ac tempe-
state naufragium passo, quisquam vestem confu-
lisset, atque in domum iuduxisset, omnique deinceps
humanitatis prosecutus esset ; exprobrante quodam

NOTÆ.

(b) Προσενέγκωμεν τοῦ ἔλεον τὸν ἔλεον. Sic
emendo, quod erat προσενέγκωμεν, facili scribæ
lapsu. Sic plana constructio ac sensus ; nempe esse
misericordiam, quam prærogamus elemosynis

pauperum, quasi somen ejus, quam a Deo nos con-
secuturos speramus, ac velut fenori datam pecu-
niam, quam fructu innumerabili in cælo recipia-
mus.

quod in sceleratos beneficia conferret: Non homini, inquit, sed humane ipsi conditioni honorem hunc habui.

Chariclea. — In terra peregrina, quod venale est, nescientibus pretiosum carumque est: quod vero rogatur, id facile præstant qui sunt misericordes.

SERMO VIII.

De beneficentia et gratia.

Luc. vi, 31. — Sicut vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter.

I Joan. iii, 6. — Qui facit bonum, ex Deo est: qui autem malum facit, Deum non vidit.

Eccli. vii, 18. — Melius verbum bonum, quam datum: sermo bonus supra donum.

Eccli. xvii, 16. — Gratiam hominis ut pupillam oculi conservato.

Eccli. iii, 34. — Qui gratiam refert, in posterum quoque in memoria habetur: et in tempore casus sui inveniet firmamentum.

Basilii. — Quemadmodum oculi, quod valde ad faciem isque impositum est, non vident, sed necessaria moderata quædam distantia est: sic quoque videntur ingrati animi præteritæ gratiæ sensum percipere in honorum abalienatione.

Theologi. — Quandiu secundis ventis navigas, manum præbe naufrago: dum vero bene tibi est affluisque divitiis, auxiliare illi, qui in malis est.

556 Homo nihil tam Dei diviniæque indolis habet, quam ut bene faciat: quanquam alter majoribus, alter minoribus in rebus ejus specimen exhibeat, uterque nimirum pro sua facultate.

Chrys. — Benefaciendo Deum te imitari existimato.

Multos videmus, post accepta beneficia, sic contemnere ut mancipia, a quibus hæc in eos collata munera, et frontem adversus eos capere.

Bene illis faciamus, qui ne sentiunt quidem, quid a nobis accipiant muneris: ut nec laudem, nec quidvis aliud reponentes, mercedem aliquid deterrent. Cum enim nihil ex hominibus acceperimus, majora a Deo consequemur.

Sufficit haud raro ipsa voluntas, ut magnum præstetur bonum.

Non bene facit qui bene facit, sed ipse munere donatur magisque beneficium accipit, non tribuit: majus enim illi acceptum, quam datum accrescit. Deo quippe feneratur, non hominibus: opes auget, non minuit: minuit vero, nisi minuatur, nisi dederit.

VARIE LECTIONES.

¹ In Gesn. Stobæo 77.

(c) *Μέμνηται καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα.* Recte monet Nobil. illud μέμνηται videri positum quasi passive, quasi in memoria est: et sententia, inquit, optime fuit. Sic certe accipit Maximus, cui palam Gesn. vim facit, dum reddit, futura quoque cogitat, et in posterum prospicit. In quibusdam codd. ponitur, Καὶ Κύριος ἀναποδιδούς χάριτας, μέμνηται.

Α εὐεργετῇ. Οὐ τὸν ἀνθρώπου, ἔφη, ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον τετρίμηχα.

Χαριζέσθαι. — Ἐν ᾧ ἐν γῇ, τὸ μὲν ὄντιον, σπᾶνιον τοῖς ἀγνοοῦσιν· τὸ δὲ αἰτούμενον, εὐμετάδοτον τοῖς ἐλπεύει.

ΛΟΓΟΣ Β'.

Περὶ εὐεργεσίας καὶ χάριτος.

Λουκ. ζ'. — Καθὼς ἐθέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὅμοιος.

Α' Ιωάνν. γ'. — Ὁ ἀγαθοποιῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὁ δὲ κακοποιῶν, οὐχ ἐώρακε τὸν Θεόν.

Σιράχ ιη'. — Κρεῖσσον ὁ λόγος ἀγαθός, ἢ ὁδός· ἀγαθὸς λόγος ὑπὲρ δόμα.

Σιράχ ιζ'. — Χάριν ἀνθρώπου, ὡς κέρην ὀφθαλμοῦ συντήρησον.

Σιράχ ιθ'. — Ὁ ἀναποδιδούς χάριτας, μέμνηται καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα (c) καὶ ἐν καιρῷ πώσεως αὐτοῦ εὐρήσκει στήριγμα.

Βασίλειον. — Ὅσπερ γὰρ οἱ ὀφθαλμοί, τὸ ἄγαν προσκείμενον οὐχ ὁρῶσιν, ἀλλὰ δέονται συμμέτρου τινὸς ἀποστάσεως· οὕτως καὶ αἱ ἀχάριστοι ψυχαὶ εἰσκασιὴν ἐν τῇ ἀπαλλοτριώσει τῶν ἀγαθῶν τῆς παραδόσης χάριτος ἐκπαισθάνεσθαι.

Θεολόγον. — Ἐως πλεῖς ἐξ οὐρίας, τῷ ναυαγοῦντι ὁδὸς χεῖρα· ἔως δὲ εὐεχεῖς καὶ πλουτεῖς, τῷ κακοπαθοῦντι βοήθησον.

Οὐδὲν οὕτως ὡς τὸ εὖ ποιεῖν ἀνθρώπος ἔχει Θεοῦ χάριν ὁ μὲν μέλει, ὁ δὲ ἐλάττω εὐεργετῇ, ἐκείνός, οἶμαι, κατὰ τὴν ἐαυτοῦ δύναμιν.

Χρυσόστ. — Εὐεργετῶν, νόμιζε μιμεῖσθαι Θεόν.

Ὅρῶμεν πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὰς εὐεργεσίας, καθάπερ ἀνδραπόδων οὕτως ὑπαρορῶντας τῶν εὐεργετησάντων, καὶ τὰς ὀφρὺς ἀνασπώντων κατ' αὐτῶν.

Εὐεργετῶμεν τοὺς μὴδὲ αἰσθανομένους ὅτι εὐεργετοῦνται, ἵνα μὴ ἀντιδίδόντες ἡμῖν τὸν ἱππινον, ἢ δ' τι δῆποτε, ἐλαττώσωσιν ἡμῖν τὸν μισθόν. Ὅταν γὰρ μὴδὲν παρὰ ἀνθρώπων λάβωμεν, τότε μέζονα παρὰ Θεοῦ ληψόμεθα.

Ἄρκει πολλοῦ καὶ προαίρεσις μέγα ποιῆσαι ἀγαθόν.

Οὐκ εὖ ποιεῖ ὁ εὖ ποῶν, ἀλλ' εὖ πάσχει αὐτός, καὶ εὐεργετῆται ἄλλον, οὐκ εὐεργετῇ. Μείζονα γὰρ λαμβάνει ἢ δίδωσι. Θεῷ γὰρ δανείζει, οὐκ ἀνθρώποις· ἀξίζει τὸν πλοῦτον, οὐ μείοι· μείοι δὲ, ἐν μὴ ἐλαττώσει, ἐὰν μὴ δῷ.

NOTÆ.

Et Dominus reddens gratias, meminit; nimirum, eleemosynæ. In Vulg. nostra est nova sent. *Deus prospector est ejus, qui reddit gratiam: et meminit ejus in posterum.* Male etiam omissa Gesn. vox αὐτοῦ, ipsa in Sixt. desiderata, sed quam habet Max. habuitque Vulg. dum reddit, *In tempore casus sui.*

Χρυσός. — Ὁ μὲν πρῶτον εὐεργετῶν, φανερὰν ἂν ἐπιδείκνυται τὴν χρηστότητα· ὁ δὲ εὐεργετηθεὶς, ὅτε ἂν ἀποδῶ, ὀφειλόμενον ἀποδίδωσιν, οὐ χάριν ἀποτίθεται.

Κλήμεντος Ῥώμης. — Οὐ δίκαιόν ἐστι τοῦ δεῖν, χάρις ἐγκαταλειφθέντος, τὰ δοθέντα παραμένειν τοῖς ἀγνώμοσιν.

Τοῦ Νύσσου. — Ὁ δελήσας τὸ ἀγαθὸν μόνον, κωλυθεὶς δὲ πρὸς τὸ καλὸν τῷ μὴ δύνασθαι, κατ' οὐδὲν ἐλαττωταί τῆς ψυχῆς διαθέσει, τοῦ διὰ τῶν ἔργων τὴν γνώμην δειξάντος.

Φίλων. — Οὐδὲν οὕτω εὐάγων εἰς εὐνοίαν, ὥς ἡ τῶν εὐεργετημάτων εὐφροσύνη.

Πλέον ἀγάπη, βασιλεῦ, τοὺς λαμβάνειν παρὰ σοῦ χάριτας ἱκετεύοντας, ἢ περ τοὺς σπουδάζοντας δωρεὰς σοὶ προσφέρειν. Τοῖς μὲν γὰρ ὀφειλῆτες ἀμοιβῆς καθίσταται· οἱ δὲ σοὺ τὴν ὀφειλὴν ποιήσουσι· τὸν οἰκισμένον τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα, καὶ ἀμειδόμενον ἀγαθαῖς ἀντιδόσεσιν τὸν φιλάνθρωπον σοῦ σκοπόν.

Τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ. Πλουτ. — Ἡ χάρις ὥσπερ ἡ σελήνη, ὅταν τελερὰ γένηται, τότε καλὴ φαίνεται.

Δημοκρίτ. — Θεῶ ὅμοιον ἔχει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν τὸ εὖ ποιεῖν μὴ καπηλεύεται· καὶ τὸ εὐεργετεῖν καὶ τὸ ἀληθεύειν.

Ὁ αὐτὸς ἰδὼν τινα προχείρως πᾶσι χαρίζμενον, καὶ ἀνεξετάστως ὑπερηκυμένον, Κακῶς, εἶπεν, ἀπόλοιο, ὅτι τὰς Χάριτας παρθένους οὖσας, πόρνας ἐποίησας.

Μουσχιωνος. — Τὸ μὲν εἰς ἀχάριστον ἀναλῶσαι, ἐπιζημιῶν τὸ δὲ εἰς εὐχάριστον μὴ ἀναλῶσαι, βλαβερὸν.

Κάτωνος. — Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς μὲν τὰς τιμωρίας ἐτοιμοτέρως ἔχουσι· πρὸς δὲ τὰς εὐεργεσίας καὶ φιλίας, ὀπίσιος.

Ἀλέξανδρ. — Ξενοκράτει τῷ φιλοσόφῳ πενήκοντα τάλαντα πέμψας, ὥς οὐκ ἐδέξατο, μὴ δεῖσθαι φῆσας, ἐρώτησεν, εἰ μὴ δὲ φίλον ἔχει Ξενοκράτης· Ἔμοι γάρ, ἔφη, μολὶς ὁ Δαρεῖος πλοῦτος εἰς τοὺς φίλους ἤρκεσεν.

Τινὲς δὲ τῶν αὐτοῦ φίλων αἰτήσαντος αὐτὸν εἰς προίκα τῆς θυγατρὸς, ἐκτελευτῶντα πενήκοντα τάλαντα λαβεῖν· αὐτοῦ δὲ φῆσαντος, ἱκανὰ εἶναι δέκα, Σοὶ μὲν, ἔφη, λαβεῖν, ἔμοι δὲ οὐχ ἱκανὰ εἶναι δέκα δοῦναι.

Ὁ αὐτὸς πληρώσας ποτὲ δοτέων πίνακα, Ἐπεμψε Διογένηι τῷ Κυνικῷ φιλοσόφῳ· ὁ δὲ λαβὼν, εἶπεν, Κυνικὸν μὲν τὸ βρῶμα, οὐ βασιλικὸν δὲ τὸ δῶρον.

Ὁ αὐτὸς εἶπεν, τῆς αὐτῆς ἀμαρτίας εἶναι, τὸ δίδοναι οἷς μὴ δεῖ, καὶ τὸ μὴ δίδοναι οἷς δεῖ.

Διογένης ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, διὰ τίνα αἰτίαν οἱ ἄνθρωποι, τοῖς μὲν προσαιτοῦσι, δίδουσι· τοῖς δὲ φιλοσοφοῦσιν, οὐδαμῶς, εἶπεν, Ὅτι χωλοὶ μὲν καὶ τυφλοὶ ἴσως ἐλπίζουσι γενέσθαι, φιλόσοφοι δὲ οὐ.

Φιλιππίνω.

Τῇ γῇ δαρείων κρείττον ὅστις ἢ βροτοῖς, | Ἦτις τόλους δίδωσι μὴ λυγυμένῃ.

Chrysost. — Qui prior beneficium confert, is aperte benignitatem prodit: beneficio autem affectus quidquid reddiderit, debitum reddit, non gratiam reponit.

Clementis Romani. — Haud æquum est, eo qui dedit derelicto, quæ data sunt, apud ingratos remanere.

Nysen. — Qui solum animo bonum destinavit, ac, qua laborat imbecillitate, quominus honestatem illam eniteretur prohibitus est, is nihil minoris est ea animi affectione, quam qui rebus ipsis voluntatem ostendit.

Philonis. — Nihil æque benevolentiam conciliat, ac beneficiorum gratia commemoratio.

Plustibi diligendi sunt, imperator, qui abs te supplices gratias petunt, quam qui munera tibi offerre student. His enim reddendæ vicis reus efficeris; illi vero eam tibi debitorem obstringent, qui in suis numerat, quæ in illos contuleris, quique optimis remunerationibus misericordia procliviorum animi tuum donaturus sis.

Ejusdem, al. Plutarchi. — Gratia, haud secus ac luna, cum perfecta fuerit, tunc pulchra lucet.

Democrit. — Deo simile habet homo benefacere (si modo hoc ipsum non cauponetur), beneficentiamque ac veritatem colere.

Idem cum animadvertisset quemdam quibuslibet proclive largiri ac suppeditare, nullaque judicii ratione obsequiis effusus: Male, inquit, pereas, qui Gratias, quæ virgines sint, meretrices effeceris.

557 Moschionis. — In ingratum quidpiam conferre, damnosum; non autem conferre in eum qui gratus sit, noxium.

Catonis. — Multi hominum ad ulciscendum promptissimi, ad præstanda autem munera et amicitias conciliandas tardissimi sunt.

Alexander. — Cum Xenocrati philosopho quinquaginta talenta misisset, isque repudiasset, quod sibi opus esse negaret; percontatus est, num nec amicum Xenocrates haberet: Mihi enim, inquit, vix Darii gaze in amicos sufficeret.

Cum quidam amicorum in filiam dotem aliquid ab eo petiisset, quinquaginta talenta jussit numerari; illo autem dicente decem satis esse: Tibi, inquit, satis decem accipere; mihi autem non satis decem dare.

Idem discum ossibus plenum Diogeni Cynico philosopho misit: quo accepto, ait: Est quidem cibus cynicus (qui scilicet canem deceat), sed donum minime regium.

Idem dicebat: In eodem ponendum vitio, dare indignis, et dignis non dare.

Diogenes a quodam rogatus quid causæ esset, cur homines mendicis darent, philosophis vero nihil largirentur: Quis, inquit, se claudos et cæcos fore expectare possunt, philosophos autem minime.

Philistion.

Præstat terræ, quam mortalibus, mutuum dare; Quæ non invita, usuras reddat ac senora.

Lysandri. — Lysander, cum ei Dionysius tyrannus in filiarum usum vestes pretiosas misisset, noluit accipere, dicens: Vereri ne illo ornatu turpiores eae viderentur.

Gratia, si quid aliud in vita, plerisque quam citissime marcescit.

Demosth. — Qui non recte malis utuntur, nec si faustum aliquid a Deo illis contigerit, reminiscuntur.

Aiebat idem, cum qui beneficium contulerit, ejus confestim debere oblivisci: eum vero qui accipit, in perpetuum meminisse.

Heracliti Physici. — Opportuna gratia, quasi cibis fami conveniens, animi indigentiam sanat.

Menandri.

Cum alius nihil quidquam amplius dare volet, Partem accipe. Præ eo enim ut nihil accipias, Vel minus accipere, majoris aliquid tibi longe com- [modi erit.

558 SERMO IX.

De magistratu seu imperio, et potestate.

Eccli. xxxiii, 24. — Ne dederis maculam in gloriam tuam; et in die gloriæ ne extollaris.

Basilii Hom. in initium Proverb. — Regnum est legitima præfectura.

Quæ igitur a rege traduntur præcepta, qui vere ea dignus sit appellatione, longe legitima sunt, quæ nimirum id spectent, quod cunctis universim utile est, non quæ ad privatæ utilitatis scopum comparata sint. Hoc enim tyrannum inter regemque differt, quod ille undequaque sua parat commoda; hic vero, eorum quibus præest utilitati studet.

Si cor regis in manu Dei est (Prov. xxi, 1), non armorum villius consultum saluti est, sed Deo illi ductore ac præside. Est autem in Dei manu non quis, sed qui regis nuncupatione dignus est.

Ex principis indole componi plerumque subditi solent: ut qualescunque tandem fuerint ductores, tales qui imperio reguntur necesse sit esse.

Vetus sententia est, qui virtuti stodeant, haud libenter ut magistratum adeant adicere animum.

Theologi. — Cum homini difficile sit seire pa-

A **Λυσάνδρου.** — Λυσάνδρος, Διονυσίου τοῦ τυράννου πέμφαντος ἱμάτια ταῖς θυγατράσιν αὐτοῦ τῶν πολυτελέων, οὐκ ἔλαθεν, εἰπὼν, δεδῆναι μὴ διὰ ταῦτα μᾶλλον αἰσχυραὶ φανῶσιν.

Ἡ χάρις, ὥς οὐδὲν ἄλλο ἐν βίῃ, τοῖς πολλοῖς τάχιστα τηρεῖται.

Δημοσθ. — Οἱ μὴ χρησάμενοι τοῖς καιροῖς [κατοῖς] ὀρθῶς, οὐδὲ εἰ συνέβη τι αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ χρηστὸν, μνημονεύουσιν.

Ὁ αὐτὸς ἔλεγεν, Τὸν μὲν δίδοντα χάριν, χρή παραχρῆμα ἐπιλανθάνεσθαι· τὸν δὲ λαμβάνοντα, διὰ παντὸς μεμνήσθαι.

Ἡρακλείτου Φυσικοῦ. — Ἡ εὐκαιρία χάρις, λιμὴ καθάπερ τροφή ἀρμόττουσα, τὴν τῆς ψυχῆς ἐνδεῖαν ἰσχύει.

B

Menandrou.

Ὅταν ἑτέρος σοι μὴδὲν πλεῖον δίδῃ, Δέξαι τὸ μῶριον· τοῦ λαβεῖν γὰρ μὴδὲν, Τὸ λαβεῖν ἑλαττόν, πλεῖον ἔσται σοι κοῦδ.

ΛΟΓΟΣ Θ'.

Περὶ ἀρχῆς καὶ ἀξιοκρατίας (δ).

Σιράχ. λη'. — Μὴ ἔρς μῶμον ἐν τῇ δόξῃ σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ δόξης μὴ ἐπαίρου.

Βασιλείου. — Βασιλεία ἐστὶν ἐννομος ἐπιστασία.

Αἱ οὖν παρὰ βασιλείας δίδόμεναι ὑποθήκαι, τοῦ γε ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξίου, πολλὰ τὸ νόμιμον ἔχουσι, τὸ κοινῇ πᾶσι λυσitelῆς σκοποῦσαι, καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν σκοπὴν τῆς ἰδίας ὠφελείας συντεταγμέναι. Τοῦτο γὰρ διαφέρει τύραννος βασιλέως, ὅτι ὁ μὲν τὸ ἑαυτοῦ πανταχόθεν σκοπεῖ· ὁ δὲ, τὸ τοῖς ἀρχομένοις ὠφελεῖται ἐκπορεύει.

Παροιμ. κα'. — Εἰ καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ, οὐ σώζεται διὰ ὀπλιτικὴν δύναμιν, ἀλλὰ διὰ τὴν θαλασσαν χειραγωγίαν. Ἐν χειρὶ δὲ Θεοῦ ἐστὶν, οὐχ ὁ τυχεῖν, ἀλλ' ὁ ἀξίως τῆς τοῦ βασιλέως προσηγορίας.

Πρὸς τὸ τοῦ ἀρχόντος ἥθος πλάττεσθαι πέφυκεν ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀρχόμενον· ὥστε ὅποιοι πᾶσι οἱ ἄγοντες ὦσι, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ ἀναγόμενον εἶναι.

Παλαιὸς ἐστὶ λόγος, τοὺς ἀρετῆς μεταποιουμένους, μεθ' ἡθοντὸς αὐτοὺς μὴ ἐπιβάλλειν ἀρχαίς.

Θεολόγου. — Ἀνθρώπων χαλεποῦ βυτος τὸ εἶδ-

VARIE LECTIONES.

¹¹ Est in Gesn. Stobæo 153 et 154, etc.

NOTÆ.

(d) Περὶ Ἀρχῆς καὶ ἀξιοκρατίας. Incipit ab hoc sermone liber Cl. V. de Ballesdens; ipse quoque ejus initio obliteratus, ut nonnisi ab Antigonī sententia et sequenti Epaminondæ legi potuerit. cujus hæc tanta, una forsitan duntaxat excepta sententia, Gesneri cura Maximo ablata, Antonio tributa, serm. in Stobæo 153 et sequentibus, quibus hæc late materia tractatur, et quæ ad bonos vel malos principes ac reges spectant; quæ Maximus uno titulo complexus et prosecutus erat. Tantaque

illa seges locorum Scripturæ ab eo collecta sit, ut loci Patrum Basilii, Theologi et Chrysostomi, quibus præcipue illi solempne horum locorum doctrinam moralem confirmare: ex quibus pauca delibabo superiori conjectura, ne sic jejuna in eis Maximus abeat, per Gesneri illam in eum molitionem: in reliquis vale dicto conjecturæ, Ballesd. ms. codex ipse nobis dux erit et regula, qua sibi Maximum reddamus, eaque duntaxat ascribemus, quæ is illi tribuit atque vindicat.

να ἄρχεσθαι, κινδυνεύει πολλῷ χαλεπώτερον εἶναι ἢ τὸ εἰδέναι ἄρχειν ἀνθρώπων.

Ἡ μὲν ἀταξία, ἀναρχία ἐστὶ γνῶρισμα· ἡ δὲ τάξις, τὸν ἡγεμονεύοντα δείκνυσιν. Τί γὰρ ὄρελος κυβερνήτης εἶναι χρηστὸν, πονηροῖς χρώμενον ἐρέται;

Μή τις ἐνὸν ἀκινδύνως ἔπασθαι, ἄρχειν ἐπικινδύνως ἐπιθυμείσθω· μηδ' ὁ τῆς ὑποταγῆς νόμος καταλυέσθω, ἡ καὶ τὰ ἐπίγεια συνέχει καὶ τὰ οὐράνια.

Οἱ βασιλεῖς, αἰδέσθε τὴν ἀλουργίδα· νομοθετήσει γὰρ καὶ νομοθέταις ὁ λόγος. Γινώσκετε τί τὸ πιστευθὲν ὑμῖν, καὶ τί τὸ περὶ ὑμᾶς μυστήριον. Κόσμος ὅλος ὑπὸ χεῖρα τὴν ἡμετέραν διαδήματι μικρῷ καὶ βραχεὶ βακίῳ κρατούμενος. Τὰ μὲν ἄνω, μόνου Θεοῦ· τὰ δὲ κάτω, καὶ ὑμῶν. Θεοὶ γίνεσθε τοῖς ὑφ' ὑμᾶς· ἵνα εἴπω τι καὶ τοιμηρότερον· *Καρδία βασιλέως ἐν χεὶρὶ Θεοῦ, καὶ εἰρηται καὶ πεπίστευται.* Ἐνταῦθα ἔστι τὸ κράτος ὑμῶν, ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ χρυσῷ καὶ ταῖς φάλαξι.

Τὸ δραστήριον δείκνυσιν μὴ τῷ ὄρνει κακῶς, τῷ δ' εὖ τι ποιεῖν, εἰ θέλεις εἶναι θεός. Τὸ δὲ ἔστιν ἀνδρὸς εἰδδὸς συγγενεῖς· κτείνει δὲ πάντα καὶ τρυγῶν (ε) καὶ σκορπίος.

Χρυσός. — Τιμῆς μέγεθος, τοῖς οὐκ ἀξίως ζῆν προκαρουμένοις, προσθήκη τιμωρίας ἐστίν.

Βασιλεὺς τοῦ Θεοῦ δύο οἶδεν ἡ Γραφή, τὴν μὲν κατ' οἰκείωσιν, τὴν δὲ κατὰ δημιουργίαν. Βασιλεύει μὲν γὰρ πάντων, καὶ Ἑλλήνων, καὶ Ἰουδαίων, καὶ δαιμόνων, καὶ τῶν ἀντιτεταγμένων, κατὰ τὴν τῆς δημιουργίας λόγον.

Ὅταν ἄρχων ἀνεπλήρης ᾖ πᾶσι, τότε δύναται μετ' ὅσης βούλεται ἐξουσίας καὶ κολάζειν καὶ συγχωρεῖν, τοὺς ὅπ' αὐτῷ ταπτομένους πάντας.

Οὐδὲν οὕτω δείκνυσιν τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα ὡς ἡ φιλοστοργία περὶ τοὺς ἀρχομένους. Καὶ γὰρ πατέρα οὐ τὸ γεννησθαι μόνον ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν μετὰ τὸ γεννησθαι. Εἰ δὲ ἐνθα φύσις, ἀγάπης χρεια, πολλῷ μᾶλλον ἐνθα ἡ χάρις.

Οὐκ ἐν τῇ χλανίδι καὶ τῇ ζώνῃ, οὐδὲ ἐν τῇ φωνῇ τοῦ κήρυκος ἄρχων, ἀλλ' ἐν τῷ τὰ πεινοηκότες ἀνακίσσθαι, καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα διορθοῦν· καὶ κολάζειν μὲν ἀδικίαν· μὴ συγχωρεῖν δὲ ὑπὸ δυναστείας τὸ δίκαιον ἀπελαύνεσθαι.

Φίλων. — Ὁ μὲν Θεὸς οὐδενὸς δεῖται· ὁ βασιλεὺς δὲ, μόνου Θεοῦ. Μιμῶ τολῶν τὸν οὐδενὸς δεόμενον, καὶ θαψιλεύου τοῖς αἰτοῦσι τὸν ἑαυτοῦ, μὴ ἀκριβολογούμενος περὶ τοὺς σοὺς ἰκέτας, ἀλλὰ πᾶσι παρέχων τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὰς. Ποῦ γὰρ χρεῖται τὸν ἔστι διὰ τοὺς ἀξίους ἔλθειν καὶ τοὺς ἀνάξιους.

(ε) Καὶ τρυγῶν. Non alius videtur sensus, quam quem paulo pluribus in versione expressi: ut velit nihil juvare regis nomen, si reipsa tyrannus est; uti nec quod pisciculus ille venenatus, avis man-

rere, periculum est ne multo difficilias sit scire imperare.

Ordinis perversio ac confusio iudicio est, non esse qui magistratu praesit: at ordo ducem praesidemque ostendit. Quid enim juvat, quod bonus gubernator, qui prava opera remiges adhibeat?

Nemo, cui tuto sequi liceat, rem aliae plenam praesesse desideret: neque vero subjectionis lex infringatur, quae et terrena et caelestia conservat.

Reges, purpurae reverentiam habeto: etenim ratio etiam legislatoribus legem imponet. Intelligite quod vobis creditum est, et quale sit, quod vos contingit, mysterium. Mundus universus sub manu vestra exigua fascia parvoque panniculo tenetur. Superna quidem, solius Dei sunt: inferiora vero ac terrena, etiam vestra. Dii estote his, qui in ditione sunt, ut et aliquid audacius loquar: *Cor regis in manu Dei* (Prov. xxi, 1), et dictum est, et creditum. Illic 559 vestrum sit imperii robur, non in auro armatisque militibus.

Vim efficaciamque agendi ostende, non ut male, sed ut boni aliquid agas, si deus esse velis. Id nimirum viri est qui naturam genusque noverit. Facile vero tum τρυγῶν (pastinacem marinam Latini vocant, tanta cum turture ὀμωνυμίζ) tum scorpius necant.

Chrysost. — Honoris magnitudo, his qui non pro ejus dignitate vitam insistant, supplicii accessio est.

Duo Dei regna novit Scriptura, alterum per necessitudinem, alterum creationis jure. Est vero creationis hac ratione universorum Rex, etiam Graecorum et Iudaeorum et demonum: eorum denique qui adversi animis sunt.

Cum is qui magistratu praestat cunctis irreprehensus est, tunc quantalibet potestate et poenas irrogare et condonare omnibus imperio subditis potest.

Nihil est quod sic principem ostendat, ac paterna pene erga subditos amoris vis. Nam et patrem non hoc solum facit, quod genuit, sed et quod liberos amat, quos sustulit. Quod si amore opus ubi natura, potiori longe ratione ubi gratia.

Non in laena et zona, nec in praekonis voce cernitur princeps, sed quod ea quae laborant instauret, et quae male habent corrigat, puniatque improbos, nec per potentiam jus eliminari ac convelli sinat.

Philonis. — Deus nullius eget; rex, solius Dei. Imitare igitur eum, qui nullius eget, largamque misericordiam potentibus impende, cum tuis supplicibus summo jure non agens, sed cunctis vitae commeatum praebens. Multum enim praestat, in eorum qui digni munere sunt, gratiam, etiam indi-

NOTE.

sueta (id est turturis) Graece nomen habet: perinde enim sit ac si scorpius vocetur, ac quidquid ejusmodi bestiarum est.

gnorum misereri; quam propter indignos, etiam dignos frustrari.

Aristotel. — Qui multis ipse formidabilis est, multos formidat.

Decet sapientes magistratus, non pro magistratus apice, sed pro virtutum cultu admirationem habere; quo scilicet mutata eis fortuna, iisdem laudibus celebrentur.

Isocratis. — Emulare non summum adeptos magistratum, sed qui optime suo magistratu fungantur.

Pessimum eum magistratum dicebat, qui cum imperio sibi praesse non posset.

560 Democrit. — Amari potius velis in vita, quam metui: quem enim omnes metunt, timet et ipse omnes.

Qui magistratum gerit, adversus tempora rerumque vicissitudines, rationem habeat necesse sit; adversus contrarios ac contumaces, audaciam animique praesentiam; erga denique subditos benevolentiam.

Qui aliis imperaturus est, debet ipse prius sibi imperare.

Clitarchi. — Satius est stultis parere, quam imperare.

Diogenes. — Rogatus quemadmodum aliquis in civitate ac republica potestate utatur: Velut igne, inquit, ut neque prope admodum accedat, ne exuratur; neque nimis procul abscedat, ne per ejus absentiam rigeat.

Cyri. — Nemini cum imperio praesse convenit, qui non subditis melior sit.

Solonis. — Impera dummodo prius parere didiceris: qui enim parere didicit, is et imperare poterit.

Magistratum adeptus, nullis pravis ministris utaris. Quidquid enim illi deliquerint, in te culpa transferetur, penes quem potestas sit.

Ut plebem colere debet, qui in democratia (id est, statu populari liberaque republica) vivit: sic et qui in monarchia (sub unius scilicet principatu) regem admirari ac laudare convenit.

Charemon. — Omnino virtus altum sapere non sinit.

Antigonus. — Antigonus rex matronae cuidam ipsum beatum predicanti, Si scires, inquit, o mater, quantum malorum pannus hic existat (diadema monstrans), in stercore jacentem non tolles.

Epaminondas. — Epaminondas Thebanus, conspecto

(f) *Μετρήσθαι ἐκ ἔξουσις*. Quasi eam potestate versetur; et ut bene Gesn. illa utatur. Sic nempe temperanda consuetudo, ne quasi ex contemptu periculum creet; nec omnino fugiendus conspectus, ne beneficiis principis nihil fovearis; quod scite declaratum rigentis metaphora per absentiam solis.

(g) *Κρείσσον*. Perinde ea vox de Deo dici queat, et de virtute, nec in tam brevi sententia discerni facile potest, quo eam sensu auctor usurparit. Equi-

Α καὶ μὴ τοὺς ἀξίους ἀποστερεῖν διὰ τοὺς ἀναξίους.

Ἀριστοτέλ. — Ὁ πολλοὺς φοβερός ὢν, πολλοὺς φοβεῖται.

Δεῖ τοὺς νοῦν ἔχοντας τῶν δυναστευόντων, μὴ διὰ τὰς ἀρχὰς, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀρετὰς θαυμάζεσθαι, ἵνα τύχῃς μεταπτώσεως, τῶν αὐτῶν ἐγκωμίων ἀξιῶνται.

Ἰσοκράτ. — Ζήλου μὴ τοὺς μέγιστον ἀρχὴν κτησαμένους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστα ἐπὶ παρούσῃ χρησαμένους.

Κάκιστον εἶπεν ἀρχοντα εἶναι, τὸν ἀρχειν ἑαυτοῦ μὴ δυνάμενον.

Δημοκρίτ. — Ποθὲς εἶναι μᾶλλον ἢ φοβερός κατὰ τὸν βίον προαιροῦ· ὃν γὰρ πάντες φοβοῦνται, πάντας φοβεῖται.

Τὸν ἀρχοντα δεῖ ἔχειν, πρὸς μὲν τοὺς καιροὺς λογισμὸν· πρὸς δὲ τοὺς ἐναντίους τόλμαν· πρὸς δὲ τοὺς ὑποταγμένους εὐνοίαν.

Δεῖ τὸν ἐτέρων μᾶλλον ἀρχειν, αὐτὸν ἑαυτοῦ πρότερον ἀρχειν.

Κλειτάρχ. — Κρείσσον ἀρχεσθαι τοῖσιν ἀνοήτοις, ἢ ἀρχειν.

Διογένης. — Ἐρωτηθεὶς πῶς ἂν τις πολιτεύηται ἐξουσίᾳ (f). Ἐφη· Καθάπερ πυρὶ, μὴτε λίαν ἱγγὺς εἶναι, ἵνα μὴ κατακαῇ· μὴτε πόρρω, ἵνα μὴ βιγῶσῃ.

Κόρου. — Ἀρχειν οὐδενὶ προσήκει, ὅς οὐ κρείττων ἐστὶ τῶν ἀρχομένων.

Σολ. — Ἀρχε πρῶτον μαθὼν ἀρχεσθαι· ἀρχεσθαι γὰρ μαθὼν, ἀρχειν ἐπιστήμη.

Εἰς ἀρχὴν κατασταθεὶς, μηδενὶ χρῶ πονηρῷ πρὸς τὰς διοικήσεις. Ἐν γὰρ ἂν ἐκείνους ἀμάρτοι, σοὶ τὰς αἰτίας τῷ ἀρχοντι ἐπιθήσουσιν.

Ὅσπερ τὸν ἐν δημοκρατίᾳ πολιτευόμενον, τὸ πλῆθος δεῖ θεραπεύειν· οὕτω καὶ τὸν ἐν μοναρχίᾳ κατοικοῦντα, τὸν βασιλέα προσήκει θαυμάζειν.

Χαιρέμων. — Ὅλως κρείσσον (g), οὐκ ἐφ' ὧρα εἶναι μέγα.

Ἀντίγον. — Ἀντίγονος ὁ βασιλεὺς, πρὸς τινὰ μακαρίζουσαν αὐτὸν γραῦν· Εἰ ἴδεις, Ἐφη, ὃ μῆτερ, ὅσων κακῶν ἐστὶ τοῦτο τὸ ῥάκος, δελφας τὸ διάδημα, οὐκ ἂν ἐπὶ κοπρίᾳ καίμενον ἐδάστασας.

Ἐκαμίν. — Ἐπαμινώνας ὁ Θηβαῖος ἰδὼν στρα-

NOTE.

dem cum Gesn. proclive virtutem reddidi, cui maxime insidiatur superbia, per ejus etiam occasionem fomentum sumens; cum Deus superbis resistat, omnique modo ab illa arceat, etiam permittendo alia turpia et bellum perturbationum; de quo proinde verius, τὸ κρείσσον, non sinere hominem altum sapere, quam de virtute: de qua solum verum, quatenus superbia perit, humilitate servatur ac conrescit.

τόπεδον μέγα καὶ καλὸν, στρατηγὸν οὐκ ἔχον· ἡλί-
κον, ἔφη, θηρίον καφαλὴν οὐκ ἔχει.

Φιλίππων. — Τὸν βασιλεὺς δεῖ μνημονεύειν, ὅτι
ἄνθρωπος ὢν ἐξουσίαν ἐκλήφεν [ἐλαβεν] ἰσθδεῖν, ἵνα
προαιρήται μὲν τὰ κατὰ καὶ δεῖα, φρονήσει δὲ ἄν-
θρωπινῇ χρῆται.

Εἰ βούλει τὴν οἰκίαν εὖ οἰκεῖσθαι, μιμοῦ τὸν
Σπαρτιάτην Λυκούργον. Ὅν γὰρ ἐρόπον οὐ τίχεται
τὴν πόλιν ἐφραξεν, ἀλλ' ἀρετῇ τοὺς ἐνοικοῦντας
ἐχώρυσεν, καὶ διαπαντὸς ἐτήρησεν ἐλευθέραν τὴν
πόλιν· οὕτως καὶ σὺ, μὴ μεγάλην αὐτὴν περιβάλε
καὶ τοίχους ὑψηλοὺς ἀνίστα, ἀλλὰ τοὺς ἐνοικοῦντας
εὖ νοῖα, καὶ πίσται, καὶ φίλοι στήριξε, καὶ οὐδὲν εἰς
αὐτὴν εἰσελεύσεται βλαδερὸν, οὐδ' ἂν τὸ σύμπαν τῆς
καίας παρατάξεται σκίφος.

Μηδεὶς τῶν φρονιμῶν τοῦ ἄρχειν ἀλλοτριούσθω.
Καὶ γὰρ ἀσεβὲς τὸ ἀποσπᾶν ἑαυτὸν τῆς τῶν θεομέ-
νων εὐχρηστίας [εὐχαριστ.] καὶ ἀγνοεῖ τὸ τοῖς φαύ-
λοις παραχωρεῖν. Ἀνόητον γὰρ τὸ αἰετοῖσθαι κακῶς
ἄρχεσθαι μᾶλλον, ἢ καλῶς ἄρχειν.

Δεινὸν καὶ χαλεπώτατον τοὺς χεῖρους τῶν βελτιό-
νων ἄρχειν, καὶ τοὺς ἀνοητέρους τοῖς φρονιμοτέ-
ροις προστάτειν.

Εὐμένης. — Εὐμένης ὁ βασιλεὺς ἔλεγε τοῖς ἀδελ-
φοῖς διαπαντός· Ἐάν μὲν ὡς βασιλεῖ προσφέρησθε,
ὡς ἀδελφοῖς ὅμιν χάρισομαι· ἐάν δὲ ὡς ἀδελφῶ,
ἐγὼ ὅμιν ὡς βασιλεὺς.

Κότυς. Κότυς ὁ τῶν Θρακῶν βασιλεὺς, Θηβαίων
σεμνυνομένων ὅτι Λακεδαιμονίων ἡγήσαντο· Ἐγὼ,
φησὶν, ἑώρακα χειμάρρους ποταμῶν μείζους τῶν
ἀενάων γινομένων, ἀλλ' ὀλίγον χρόνον.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τίτιν καταλιμπάνεις τὸν βασι-
λειον; ἔφη· τῷ δυναμένῳ.

Φίλων. — Τῇ μὲν οὐσίᾳ τοῦ σώματος, ἴσος παν-
τὸς ἀνθρώπου ὁ βασιλεὺς· τῇ ἐξουσίᾳ δὲ τοῦ ἀξιό-
ματος, ὁμοίος ἐστὶ τὸ ἐπὶ πάντων θεῷ. Οὐκ ἔχει
γὰρ ἐπὶ γῆς αὐτοῦ ὑψηλότερον. Χρὴ τοῖνυν καὶ ὡς
θηρὸν μὴ ἐπαίρεσθαι, καὶ ὡς θεὸν μὴ ὀργίζεσθαι.
Εἰ γὰρ καὶ εἰκόνη θεῷ τιμῆται, ἀλλὰ καὶ κόνει
χολεῇ συμπίπτειται, δι' ἧς ἐκδιδάσσεται τὴν πρὸς
πάντας ἀπλότητα [ὁμοιότητα].

Μουσωρίου. — Πειρατέον καταληγτικὸν μὲλ-
λον τοῖς ὑπηκόοις, ἢ φοβερὸν θεωρεῖσθαι· τῷ μὲν
γὰρ σεμνότης [τὸ σεμνότητος], τῷ δὲ ἀπήθεια παρ-
ακολουθεῖ.

Δημοκρίτης. — Πονηρὰ φύσις ἐξουσίας ἐπιλαβομέ-
νη, δημοσίας ἀπεργάζεται συμφοράς.

Ἀντισθένης. — Τότε τὰς πόλεις ἀπολλύσθαι συμ-
βαίνει, ὅταν μὴ δύνανται οἱ κρατοῦντες τοὺς φαύ-
λους ἐκ τῶν σπουδαίων διακρίνειν.

Ἐπισφαλὲς μαυνομένῳ δοῦναι μάχαιραν, καὶ μο-
χθηρῷ δύναμιν.

Μενάνδρου. — Πλούτος ἀλόγιτος προσλαβὼν
ἐξουσίαν, καὶ τοὺς φρονεῖν δοκοῦντας ἀνοήτους ποιεῖ.

Δημοσθ. — Τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν,

A ingenti exercitu proboque, quem imperator dedica-
ret: Quanta, inquit, bestia caput non habet?

Philippi. — Rex meminisse debet, homo cum
sit, parem Deo potestatem accepisse, ut quæ præ-
clara sunt atque divina animo deligat ac constituat
et prudentia utatur humana.

Si vis domum bene habitari, Lycurgum Sparta-
num imitare. Quemadmodum enim ille non muris
cinxit urbem, sed virtute incolas obvallavit, sic tu
quoque, ne magnum atrium cingito, neve alios
excita parietes, sed qui domum habitent benevo-
lentia et fide et amicitia armato, nihilque in eam
noxium **561** ingreditur, vel si omnis malitie
cuneus infensa acie petat.

B Nemo qui præditus prudentia sis, magistratus
onus excusito. Etenim impium est, teipsum sub-
ducere, ne iis prois qui egeant; degenerisque
animi labes, ut cedas illis, qui mali existant.
Dementie namque est, malle male imperio subdi,
quam illo bene præesse.

Dirum molestissimumque est, deteriores melio-
ribus præesse, ac qui dementiores sunt, prudentio-
ribus jubere.

Eumenes. — Eumenes rex crebro fratribus di-
cere solebat: Si me ut rege utamini, ego tanquam
fratribus indulgeo: sin autem ut fratre, ego
vobis ut rex.

Cotys. — Cotys Thracum rex, gloriantibus The-
banis quod Lacedæmoniis imperarent: Vidi, in-
quit, torrentes perecinnibus fluviis majores factos,
sed ad breve tempus.

Idem interrogatus cui relinqueret arcem regiam:
Potenti, inquit.

Philonis. — Corporis quidem substantia rex cui-
vis homini æqualis est: dignitatis vero potestate,
Deo, qui est super omnia (Rom. ix. 5), similis est.
Non enim habet super terram, qui illo sublimior
sit. Operæ pretium igitur, ut ei quasi mortalis non
extollatur, et ut Deus, ira non abripiatur. Quan-
quam enim divina imagine honoratus est, terreno
tamen pulveri copulatus est, quo docetur esse ac
omnibus similem.

Musonii. — Conandum est ut subditiis venerabi-
lior, quam terribilior videare: alteri enim hone-
statis gravitas, alteri ferocitas comes est.

Democrit. — Prævus animus arrepta potestate
publicas calamitates ac clades affert.

Antisth. — Tunc nimirum urbes contingit inte-
rire, cum ii, qui rerum potiuntur, malos a bonis
discernere non valent.

Ut furioso gladium, sic improbo potestatem tra-
dere, periculosum.

Menandri. — Opulentia rationis exsors nacta
potestatem, eos etiam qui sapere videbantur, stul-
tos reddit.

Demosth. — Nam quod quis supra quam ex suis

rationibus exsistat prospere agit, occasio est, ut et supra quam ex illis videatur, desipiat.

562 SERMO X.

De vituperatione et calumnia.

Matth. v, 41. — Beati eritis, cum probra in vos coniecerint, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes propter me.

I Cor. iv, 12. — Maledicimur, et benedicimus: blasphemamur, et obsecramus.

Prov. x, 48. — Oportunt inimicitiam labia justa: qui autem maledicta proferunt, insipientissimi sunt.

Eccli. xviii, 41. — Vir scelerosus turbabit amicos, et inter medios pacem habentium faciet calumniam: ut materia ignis sic exardescet.

Eccli. xi, 7. — Priusquam interroges, ne vituperes; intellige primum, et tunc corripere.

Basilii. — Non verba ipsa dolorem habent incutere, sed nostra in eum qui convicitur superbia et contemptus, horumque singulorum cogitatu animi pensatio.

Solent prope magnis principibus, illiberalia isthæc obsequia adhaerere, ut cum proprio bono careant, quo inelarescant, ex alienis malis ipsa sese commendat.

Theologi. — Non magna res est corripere: est enim istud facillimum, ac potest quisvis præstare: tuam vero vicissim sententiam mentemque inferre, id vero viri religiosi ac casti est.

Præstat male audire, quam ut maledicas.

Non vulgares solum homines, sed qui etiam optimi sint, incessit momus.

Chrysost. — Quemadmodum benedictia et laudatio amicitia origo est; sic maledictia et calumnia, inimicitia odiique ac malorum innumera bilium parens ac ratio est.

Fieri non potest, ut qui virtute vitam instituunt, ab omnibus bene audiant.

Si illi qui leves et inanes narrationes excipiunt, laud facile veniam sint habitori, qui calumniam struunt detrahuntque ac maledictis incessunt, quam defensionem habebunt?

Non nobis grave sit quod male audiamus, sed quod juste male audiamus.

Plerique hominum suorum patroni vitiorum exsistunt; aliena traducunt ac criminantur.

Plutarchi. — Lingua maledica, male mentis certum indicium est.

563 *Isocratis.* — Cave calumnias, etiamsi falsæ.

VARIE LECTIONES.

¹¹ In Gesn. Stobæo 70.

(h) *Χεῖλη δίκαια.* Sensus litteræ ad Maximi scopum accommodatissimus: Qui iusti sunt, non esse susurrones, sed operire quas inimicitias et odia sciunt, ne detegendo, majus eis fomenta adhibeant.

A ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν παρὰ τὴν ἀξίαν γίνεσθαι.

ΛΟΓΟΣ Ρ'.

Περὶ ψόγου καὶ διαβολῆς.

Matth. Ε'. — Μακάριοι ἐστε, ὅταν ἐνεδίωκωσιν ὑμᾶς καὶ διώκωσιν, καὶ εἰπωσὶ πᾶν πονηρὸν ῥῆμα κατ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ.

Ε' Κορινθ. Δ'. — Λοιδορούμενοι, εὐλογούμεν· βλασφημούμενοι, παρακαλούμεν.

Παροιμ. Γ'. — Καλόπτευσιν ἐχθραν χεὶρ δίκαια (h)· οἱ δὲ ἐκφύροντες λοιδορίας, ἀφρονέστατοι εἰσι.

Σειρά ΚΗ'. — Ἄνθρωποι ἀμαρτωλῶς παράξει φίλους, καὶ ἀναμίσειον εἰρηνευόντων βαλεῖ διαβολὴν· κατὰ τὴν ὕλην τοῦ πυρὸς οὕτως ἐκκαυθήσεται.

Εκκλήσ. ΙΑ'. — Πρὶν ἐξετάσεις, μὴ μέμψῃ· νόησον πρῶτον, καὶ τότε ἐπιτίμει.

Βασιλείου. — Οὐ τὰ ῥήματα πέφυκε τὰς λύπας κινεῖν· ἀλλ' ἡ κατὰ τοῦ λοιδορησαντος ἡμᾶς, ὑπεροψία, καὶ ἡ ἐκείνου αὐτῶν ὑπεροψία.

Πεφύκασι πως ταῖς μεγάλαις δυναστείαις; αἱ ἀνελεύθεροι αὐταὶ παραφύεσθαι θεράπαι, αἱ δὲ τὸ ἀπορεῖν οἰκίειον ἀγαθοῦ δι' οὗ γνωριθεῶσιν, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν αὐτοῦς συνιστῶσιν.

Θεολόγου. — Τὸ μὲν γὰρ ἐπιτιμᾶν, οὐ μέγα βέβητον γὰρ καὶ τοῦ βουλομένου παντός· τὸ δὲ ἀντιστάγειν τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἀνδρὸς εὐσεβοῦς καὶ νοῦν ἔχοντος.

C Κακῶς ἀκούειν κρείσσον, ἢ λέγειν κακῶς.

Ἀντίταί· οὐ τῶν πολλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρίστων ὁ μῦθος.

Χρυσοστ. — Ὅτι καλῶς λέγειν καὶ ἐγκωμιάζειν ἀρχὴ φίλης ἐστίν· οὕτω τὸ κακῶς λέγειν καὶ διαβάλλειν, ἐχθρας, καὶ ἀπειθείας, καὶ μυρίων κακῶν ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις γέγονεν.

Οὐ δυνατόν τοὺς ἐν ἀρετῇ ὄντας παρὰ πάντων ἀκούειν καλῶς.

Εἰ οἱ παραδεχόμενοι ἀκοὴν ματαίαν οὐκ ἐν τύχοιεν συγγνώμης· οἱ διαβάλλοντες καὶ λοιδοροῦντες ποῖαν ἔξουσιν ἀπολογίαν;

D Μὴ τὸ κακῶς ἀκούειν ἀλγῶμεν, ἀλλὰ τὸ δίκαιως ἀκούειν κακῶς.

Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, τῶν μὲν ἰδίων ἀμαρτημάτων συνήγοροι γίνονται· τῶν δὲ ἀλλοτρίων κατηγοροί.

Πλουτάρχου. — Πᾶσα βλάβη φημι, διανοίας κακῆς ἀεγχοῦ.

Ἰσοκράτους. — Εὐλαθεῖ τῆς διαβολῆς, καὶ ψευδεῖς

NOTÆ.

Heb. tamen τῶν ψευδότητος habent. Vulg. *tabia mendacia*; quasi dolo maloque animo hæc operire intelligantur, ut in tempore noceant. Quid legerint ol Seniores, ut ita redderent, non liquet.

ῶσιν. Οἱ γὰρ πολλοὶ, τὴν μὲν ἀλήθειαν ἀγνοοῦσι, πρὸς δὲ τὴν δόξαν ἀποβλέπουσιν.

Οὗτος ἀκούσας παρὰ τινος, ὅτι Ὁ δαίνα ἐπ' ἐμοῦ τάδε κατὰ σοῦ εἰλοῖσθαι· Εἰ μὴ σὺ, εἶπεν, ἡδέως ἤκουσας, οὐκ ἂν ἐκείνους εἰλοῖσθαι.

Δημοκρίτης. — Ἡ μὲν μάχαιρα τίμνει· ἡ δὲ διαβολὴ χωρίζει φίλους.

Σωκράτης. — Ἀπαγγελλαντός τινος αὐτῷ, ὅτι Ὁ δαίνα σε κακῶς λέγει, Καὶ τυπτεύω με, ἔφη, μὴ παρὸντα.

Ψύθρον καὶ διάβολον ἄνδρα, μὴ παραδέχου. Οὐ γὰρ ἐνεκεν εὐνοίας τοῦτο ποιεῖ. Ὡς γὰρ τὰ τῶν ἄλλων ἀπόρρητα ἀπεκάλυψε σοι, ὡσαύτως καὶ τὰ ὑπὸ σοῦ λεγόμενα ἑτέροις ἀναθήσεται.

Μουσώνιος. — Ὑπὸ πολλῶν διαβάλλεσθαι κακῶν, οὔτε ἀληθές, οὔτε βλαβερὸν· τὸ δὲ ὅψ' ἐνός ἀγαθοῦ ψέγεσθαι, καὶ ἀληθές καὶ λυσιτελές.

Δημόναξ. — Τινὸς σοφιστοῦ αἰτιωμένου αὐτὸν, καὶ λέγοντος, Διὰ τί με κακῶς λέγεις; Ὅτι μὴ καταφρονεῖς, ἔφη, τὸν κακῶς λέγοντα.

Διογένης. — Λοιδορούμενος ὑπὸ τινος παλακροῦ, ἔφη· Σὺ μὲν οὐχ ὀβριζῶ, τὰς δὲ τρίχας σοῦ ἐπαινώ, ὅτι κακὸν ἐξέφυγον κρανίον.

Προδότης δὲ τινος κακῶς αὐτὸν λέγοντος, ἔφη· Καίρω ἐχθρὸς σοῦ γενόμενος· σὺ γὰρ οὐ τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ τοὺς φίλους κακῶς ποιεῖς.

Ἀριστίππας. — Ἀριστίππος ὀβριζόμενος ὑπὸ τινος, ἀνεχώρει· τοῦ δὲ ἐπιδιδύκοντος καὶ λέγοντος, Φεύγεις; Ναί, ἔφη· τοῦ μὲν γὰρ κακῶς λέγειν σὺ τὴν ἐξουσίαν ἔχεις, τοῦ δὲ μὴ ἀκούειν, ἐγώ.

Πελοπίδης. — Πελοπίδης ἀνδρείου στρατιώτου διαβληθέντος αὐτῷ, ὡς βλαστημῶντος αὐτόν· Ἐγὼ τὰ μὲν ἔργα, ἔφη, αὐτοῦ βλέπω, τῶν δὲ λόγων οὐκ ἤκουσα.

Philippus.

Ἥδιον οὐδὲν οὐδὲ μουσικώτερον
Ἐγὼ δὲ δύνασθαι λοιδοροῦμενον φέρειν.
Καὶ γὰρ ὁ λοιδορῶν, ἂν ὁ λοιδορούμενος
Μὴ προεποιεῖται, λοιδορεῖται ὁ λοιδορῶν.

Δημοσθένης. — Δημοσθένης, λοιδορούμενος τινὸς αὐτόν· Οὐ συγκαταβαίνο, εἶπεν, εἰς ἀγῶνα, ἐν ᾧ ὁ νικῶν τοῦ νικηθέντος ἐστὶ κρείττων.

Menander.

Οὐδὲν διαβολῆς ἐστὶν ἐπιχωρότερον.
Τὴν ἐν ἐτέρῳ γὰρ κειμένην ἀμαρτίαν,
Ἄελ μέμνην ἰδίαν (i) αὐτὸν ἐπαγώνες λαβεῖν.
Ὅστις δὲ διαβολαῖς πειθεται ταχὺ,
Ἦτοι πορνῆς αὐτὸς ἐστὶ τοῖς τρέφοις.
Ἡ παντάπασιν παιδαρίου τρώμην ἔχει.

Ῥηγίνος. — Πολλοὶ γοῦν ἤδη μαζὶ κακὰ πεπνύσθαι ὑπὸ τῶν διαβολῶν, ἢ τῶν πολεμίων· καὶ πολλοὶ ἤδη

A fuerint. Vulgus enim veritatem ignorans, ad famam respicit.

Hic, cum quidam ad eum obtreclatoris verba referret, ac diceret: Me præsente hæc ille maledicta de te jaciebat: Nisi tu, inquit, libenter audisses, neutiquam ille conviciatus esset.

Gladius quidem secat calumniam autem inter amicos separat.

Socrates. — Cum quidam ei dixisset: Quidam de te male loquitur: Etiam non præsentem, inquit, verberet.

Susurrionem et calumniam ne admittas; non enim benevolentiam causa id præstat. Quippe quæ ratione aliorum tibi aperuit secreta, eadem etiam ab ea dicta aliis referet.

Maschion. — A multis malis traduci, neque verum est nec noxam afferit; ab uno autem bono reprehendi, et verum et utile est.

Demonax. — Culpante quodam sophista, atque dicente: Quid causæ est cur maledictis incessas? Quod tu, inquit, incessentem non contemnas.

Diogenes. — Cum a calvo quodam convicio afficeretur: Tibi, inquit, contumeliam non dico, sed capilius tuos laudo, quod malam effugerint calvariam.

Cum illi proditor quidam obtreclaret: Gaudeo, inquit, me factum inimicum tuum; non enim inimicia, sed amicis male facis.

Aristippus. — Aristippus cum contumelia a quodam afficeretur, secedebat. Maledico autem persequente, ac dicente: Fugis? Etiam, inquit; nam tu male dicendi potestatem habes, ego non audendi.

Pelopidas. — Pelopidas, cum apud eum sortis quidam miles delatus esset, quod ipse obloqueretur: Ego, inquit, facta ejus video, verba non audio.

Philemonis.

Nihil suavius, et quasi ad numeros jucundius
Est, quam ut maledictis appetitus ferre possis.
Etiam convicia, si ja, in quam jactantur,
Dissimulet, in sui proclive auctorem recidant.

Demosio. — Demosthenes, cum ei quidam convicium faceret: Non descendo, inquit, in certamen.
D in quo victus victore superior est.

Menandri.

Nihil calumnia molestius est.
Quod enim alteri peccatum inest,
Suam semper labem sumat necesse est.
Quisquis statim fidem calumniæ habet,
584 Aut moribus improbis præditus est,
Aut ingenium prorsus puerile habet.

Rhegini. — Multi jam majoribus malis affecti sunt auctore calumnia, quam hostium vi:

NOTE.

(i) Ἄελ μέμνην ἰδίαν. Elegantem Menandri iambum, quo significat, quidquid labis inest, ei, qui calumniam patitur, in eum refundi qui calumniam facit; qui nimirum, quo magis vituperat, eo majori ipse divinus vituperio magisque calumniosus

judicetur, longo Gesnerus circuitu, in contrarium torquet, dum reddit, Necesse est illummet qui calumniam patitur, proprium crimen suscipere. Dixisset, qui infert calumniam, nec a Menandri procul mente abiisset.

Ἔστι γὰρ ἀνδρὲς μεγάλφρονος φθῶν ἀποδέχεσθαι ἄλλων ἐλευθερίαν, ἢ ἐχθρῶν κολακίαν.

Πολλῷ βέλτιον βραχέα λυπήσαντα μέγιστα ὠφελεῖσθαι, ἢ τὸ πρὸς ἡδονὴν διώκοντα, ζημιῶσαι τῷ κεφαλαίῳ.

Χρυσόστ. — Ὅταν μεταβολὴ τις γένηται πρὸς τὸ χεῖρον, τότε τῶν κολάκων ἀφαιρεῖται τὰ προσωπεῖα. Τότε ὁ χορὸς ἐλέγχεται τῶν ὑποκριτῶν, καὶ ἡ σκῆψις τοῦ πράγματος. Ἀνοίγονται πάντων τὰ στόματα, ὅ οὐ μισροὶ, λέγοντες, ὁ πονηρὸς, ὁ παμπόνηρος. Οὐ χθὲς αὐτὸν ἐκολάκεις; οὐ τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατεφύλεις; Προσωπεῖον ἦν ἐκεῖνα. Ἦλθεν δὲ καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐβρίψαμε τὸ προσωπεῖον, καὶ ἀπεφηνάμεν τῇ διαβολῇ.

Κλήμεντος. — Νόσος φίλας ἡ κολακία· τὰς τῶν ἀρχόντων εὐπραγίας ἄλλων, ἢ τοὺς ἀρχοντας αὐτοὺς εἰσβάσι θεραπεύειν οἱ πλείστοι.

Πλουτάρχ. — Ἔοικεν ἡ κολακία γραπτῇ πανοπλίᾳ. Διὸ τέρψιν μὲν ἔχει· χρεῖαν δὲ οὐδεμίαν παρέχει.

Τὰ μὲν ξύλα τὸ πῦρ αὐξάνοντα, ὅπ' αὐτοῦ τοῦ πυρὸς καταναλίσκονται· ὁ δὲ πλοῦτος τρέφει τοὺς κολάκας, ὅπ' αὐτῶν τούτων διαφθείρεται.

Ὅτι οἱ κόρακες παρεδρεύοντες ἐξορύσσουσι τοὺς τῶν νεκρῶν ὀφθαλμούς· οὕτως οἱ κολάκες τοῖς ἐπαίνοις τοὺς λογισμοὺς διαφθείρουσι τῶν ἀνθρώπων.

Λαγῷ μὲν κύνα, φιδῷ δὲ κολάκα φύσει πολέμιον ἡγησίον.

Οὕτε τῆς γαμετῆς τὴν ἀταίραν, οὕτε τῆς φίλας τὴν κολακίαν δεῖ προτιμᾶν.

Καίρειν χεῖρ τοῖς ἐλέγχουσιν, οὐ τοῖς κολακεύουσιν. Οἱ μὲν γὰρ ἡμᾶς λυποῦντες, διεγείρουσιν· οἱ δὲ χαρίζεσθαι, ἐκλύουσι καὶ σκελίζουσιν.

Ἰσοκράτ. — Διόρα καὶ τοὺς τέχνη κολακεύοντας, καὶ τοὺς μετ' εὐνοίας θεραπεύοντας, ἵνα μὴ πλείον οἱ πόνητοί τῶν χρηστῶν ἔχουσιν.

Μῖσαι τοὺς κολακεύοντας ὥσπερ τοὺς ἐξαπατοῦντας· ἀμφοτέρω γὰρ πιστευθέντες, τοὺς πιστεύσαντας ἀδικοῦσι.

Κράτης. — Κράτης πρὸς νέον πλούσιον πολλοὺς κολάκας ἐπισυρόμενον, εἶπε, Νεανίσκε, ἐλεῷ σου τὴν ἐρημίαν.

Ἐπικτήτου. — Οἱ μὲν κόρακες, τῶν τετελευτηκότων τοὺς ὀφθαλμοὺς λυμαίνονται, ὅταν οὐδὲν αὐτῶν ἔσται χρεῖα· οἱ δὲ κολάκες, τῶν ζώντων τὰς ψυχὰς διαφθείρουσι, καὶ ταύτης ὁρμητὰ τυφλώουσιν.

Πιθήκου ὁρήν, καὶ κολάκος ἀπειλὴν, ἐν ἴσῳ ὁστέον.

Ἀποδέχου τοὺς τὰ χρηστὰ συμβουλεύειν ἐθέλοντας, ἀλλὰ μὴ τοὺς κολακεύειν ἐκάστοτε σπεύδοντας. Οἱ μὲν γὰρ τὸ συμφέρον ἐν ἀληθείᾳ ὁρῶσιν· οἱ δὲ, πρὸς τὰ δοκοῦντα τοῖς κρατοῦσιν ἀφορῶσι· καὶ τῶν σωμάτων τὰς σκιάς μιμούμενοι, τοῖς παρ' αὐτῶν λεγομένοις συννεύουσιν.

Est enim viri magnanimi, ut amicorum magis libertatem dicendi, quam inimicorum adulationem probet ac laudet.

Multo satius est brevi molestia, maxima conciliare bona, quam voluptati studendo, totius sortis jacturam inferre.

Chrysost. — Cum in deterius mutatio quaedam acciderit, tunc adulatorum auferuntur larvæ: tunc histrionum manifeste chorus, relique prætextus produntur. Aperuntur omnium ora: Impudens ille, acceleratus, omniumque scelestissimus, dicunt: at, Num heri illi assentabaris? nonne manus deoscularis? Larva hæc, persona erant. Venit tempus; personam abjeci, et animi sensum aperui.

Clementis. — Amicitia labes est adulatio. Nempe plerique hominum, magis principum fortunas, quam ipsos principes ac proceres colere solent.

Plutarchi. — Adulatio similis armatura picta. Idcirco delectat illa quidem, at præstat nihil quod in rem conducatur.

Ligna ignem augendo, ab ipso consumuntur igne: divitiæ vero quæ adulatorem alant, ab iis ipsis perducuntur.

Ut corvi advolantes, cadaverum oculos effodiunt: sic adulatorem laudando, hominum rationem animumque visitant.

Vulpi canem, amico adulatorem natura infensum existimandum est.

Nec uxori meretricem, nec amicitia adulationem debemus præponere.

Gaudendum magis arguentibus, quam assentatoribus: illi namque quæ pungunt acerbitate, animos excitant; hi vero obsequendo dissolvunt atque supplantant.

Isocratis. — Qui arte assententur, ab illis discernere, 508 qui animo bene volente colant, ne apud te mali, quam boni meliore conditione existant.

Assentatores æque ac seductores odio habere: utrique enim ledunt injuria a quo fidem impetaverint.

Crates. — Crates adolescenti opulento multos adulatorem pellicienti: Adolescens, inquit, tuam solitudinem doleo.

Epicteti. — Corvi quidem defunctorum corrumpunt oculos, cum jam eorum nullus usus est: adulatorem autem vivorum labefactant animos; eorumque lumina extinguunt.

Simili ira ac adulatoris minæ, eodem loco habende.

Illos proba qui velint bona consulere, non qui quotidie adulari studeant. Illi enim quod vere sit conducibile vident; hi vero, quæ potentibus ardeant hæc spectant; corporumque umbras imitantes, assentiuntur quicquid illi dixerint.

Dionis Chrysost. — Etenim, ut verbo dicam, viti-
tiorum omnium extremum adulationem invenies.
Nam primum quidem, rem pulcherrimam ac ju-
stissimam (laudem scilicet) corrumpit; ut jam, ne
si vere quidem adhibita fuerit, fidem mereatur:
quodque omnium gravissimum est, virtutis premia
vitiis tribuit; ut accleratus facere videantur, quam
qui pecuniam adulterant ac corrumpunt. Hi enim
suspectam eam reddunt; illi vero, virtutis fidem
labefaciunt.

Diogen. — In adulatione velut in sepulcro, solum
amicitiæ nomen titulo ascriptum est.

Idem interrogatus, quænam bestiarum dirissi-
mum morsum figeret: Ex feris, inquit, calumniato-
res; ex sicuris vero, assentatores.

Demost. — Demosthenes aiebat hoc differre assen-
tatores a corvo, quod alter vivos, alter mortuos
devoret.

Antist. — Antisthenes ait satius esse in corvos,
quam in assentatores incidere: illi enim corpus
demortui lœdunt, hi viventis animo labem infe-
runt.

Phavorini. — Sicut Actæonem quos aleret canes
enecarunt; sic adulatores devorant qui se nu-
triant.

Zenonis. — Argue teipsum, quisquis es, nec ad
gratiam audias; sed aufer assentatorum dicendi
licentiam.

Pythagor. — Gaude potius arguentibus te, quam
567 adulantibus; ac velut hostilibus deteriores,
qui assentantur, aversare.

Socrates. — Adulatorum benevolentia, quasi
sua acie, infortunia ac casus adversos fugit.

Philonis. — Aversare illusorias assentatorum vo-
ces: obscurantes enim animi rationes, rerum
veritatem videre non sinunt. Aut enim ea laudant,
quæ digna vituperio sunt, aut non raro vituperant,
quæ omne laudem excedunt.

Sotionis, ex libro De ira. — Delphini, quos unda
subest, nantes comitantur; nunquam vero in
litus egrediuntur: sic adulatores rerum tranquillo
assidui sunt, amicosque, quandiu plana via est,
officiose deducunt: ubi autem asperam salutaverint,
recedunt.

Phocion. — Phocion ad Antipatrum dicere sole-
bat: Non potes me et amico uti et adulate.

SERMO XII.

De divitiis et paupertate ac avaritia.

Matth. xix, 24. — Facilius est camelum per for-
amen acus transire, quam divitem intrare in re-
gnum cælorum.

I Tim. vi, 17. — Divitibus hujus sæculi præcipe
non sublime sapere, neque sperare in incerto di-

A Διωνος τοῦ Χρυσοῦ. — Πασῶν γάρ, ὡς ἔπος
εἶπεν, τῶν κακίων, ἐσχάτην ἂν τις εὖροι τὴν κολα-
κίαν. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ κάλλιστον καὶ δικαιοτάτου
διαφθείρει τὸν ἐπαινον, ὥστε μηκέτι δοκεῖν πιστὸν
μηδ' ἀληθῶς γινόμενον· καὶ τὸ γε πάντων δεινότερον,
τὰ τῆς ἀρετῆς ἐπαθλα τῇ κακίᾳ δίδωσιν· ὥστε πολὺ
χείρον δρῶσι τῶν διαφθειρόντων τὸ νόμισμα. Οἱ
μὲν γὰρ ὑποπτον αὐτὸ ποιοῦσιν· οἱ δὲ τὴν ἀρετὴν
ἀπιστοῦν.

Διογένης. — Ἐπὶ τῆς κολακείας, ὥστερ ἐπὶ μνη-
ματός, αὐτὸ μόνον τὸ ὄνομα τῆς φιλίας ἐπιγέ-
γραπται.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τί τῶν θηρίων κάκιστα
δάκνει; ἔφη· τῶν μὲν ἀγρίων, αὐκοφάντης· τῶν δὲ
ἡμέρων, κολαξ.

Δημοσθ. — Δημοσθένης ἔφη, τὸν κολακα τοῦτο
διαφέρειν τοῦ κόρακος, ὅτι ὁ μὲν ζῶντας, ὁ δὲ νε-
κροὺς ἐσθίει.

Ἀντισθένης. — Ἀντισθένης φησὶν· Αἰρετώτερον
εἰς κόρακας ἔμπασιν, ἢ εἰς κολακας· οἱ μὲν γὰρ
ἀποθανόντας τὸ σῶμα, οἱ δὲ ζῶντας τὴν ψυχὴν λυ-
μαίνονται.

Φαβωρίν. — Ὅστερ ὁ Ἀχταίων ὑπὸ τῶν τρέφο-
μένων ὑπ' αὐτοῦ κυνῶν ἀπέθανεν, οὕτως οἱ κολακας
τοὺς τρέφοντας κατασθίουσιν.

Ζήνιωρος. — Ἐλάγχε σαυτὸν, ὅστις εἰ, καὶ μὴ
πρὸς χάριν.

Ἀκύν. — ἀπαρεῖρ δὲ κολάκων παρρησίαν.

Πυθαγόρ. — Χαίρε τοῖς ἐλάττοις σε μᾶλλον, ἢ τοῖς
κολακεύουσιν· ὡς ὁ ἔχθρῶν χείρνας ἐκτρέφει τοὺς
κολακεύοντας.

Σωκράτης. — Ἡ τῶν κολάκων εὐνοία καθάπερ
ἐκ τροπῆς, φεύγει τὰς ἀτυχίας.

Φίλωνος. — Ἀποστρέφου τῶν κολάκων τοὺς ἀπα-
τηλοὺς λόγους. Ἐξαμβλύνοντες γὰρ τοὺς τῆς ψυχῆς
λογισμούς, οὐ συγχωροῦσι [ἰδεῖν] τῶν πραγμάτων
τὴν ἀλήθειαν. Ἡ γὰρ ἐπαινοῦσι τὰ ψόγου ἀξία, ἢ
φέγουσι πολλὰκις τὰ ἐπαινων κρείττονα.

Σωτῶντος ἐκ τοῦ περὶ ὁρηγίας. — Οἱ δολοῖτες
μέχρι τοῦ κλύδωνος συνδιανέχονται τοῖς κολυμβῶσι·
πρὸς δὲ τὸ ξηρὸν οὐκ ἐξοικελοῦσιν· οὕτως οἱ κολακας
ἐν εὐδῇ περιμένουσι, καὶ τοὺς φίλους εἰς ἀποδημίαν
προπύμνοντες μέχρι τῆς λεῖας συμπαρακολοῦθουσιν.
Ἐπειδὴν δὲ εἰς τραχείαν ἔλθουσιν, ἀπίσιν.

Φωτίων. — Φωτίων ἐκώδευε λέγειν πρὸς Ἀντίπατρον·
Οὐ δύνασαι μοι καὶ φίλῳ καὶ κολακῇ χρῆσασθαι.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ'.

Περὶ πλοῦτου, καὶ πενίας, καὶ φιλαργυρίας.

Ματθ. ιθ. — Εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυ-
πήματος ραβίδος διελθεῖν, ἢ πλοῦσιον εἰσελθεῖν εἰς
τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Α' Τιμ. ζ'. — Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι
παράγγελλε μὴ ὀφθαλμοφρονεῖν, μηδὲ ἡλπιεῖναι ἐπὶ

NOTÆ.

¹ In Gen. Stob. 230 et 251.

πλούτου ἀδελότητι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπολαυσιν.

Ἰωβ κ'. — Πλούτος ἀδικίᾳ συναγόμενος ἐξαμύθηται.

Παροιμ. ιθ'. — Κρείσσον πτωχὸς δίκαιος, ἢ πλούσιος ψεύστης.

Ἐκκλη. ι'. — Τῷ ἀργυρίῳ ὀπακούσεται τὰ σύμπαντα.

Σαράξ. ια'. — Ἀγρυπνία πλούτου ἐκτῆχει σάρκας, καὶ ἡ μέριμνα αὐτοῦ ἀφιστῇ ὕπνῳ.

Σαράξ. ιγ'. — Πλούτου σφαλάντος πολλοὶ ἀντιλήπτορες· ἐλάλησεν ἀπόρρητα, καὶ ἰδὲ καύσαν αὐτόν.

Πλούσιος ἐλάλησε, καὶ πάντες ἐσίγησαν, καὶ τὴν λόγον αὐτοῦ ἀνέφωσαν ἕως τῶν νεφελῶν.

Βασιλ. — Πενία μετ' ἀληθείας, πάσης ἀπολαύσεως ὡς σωφρονουσί προτιμότερα.

Οὐ τὸ πένεσθαι ἐπικωιδιστον, ἀλλὰ τὸ μὴ φέρειν εὐγνωμόνως τὴν πένιν.

Λογισμὸς γὰρ ψυλαργυρίᾳ προσηλυμνός, τρυτάνη ἐστὶν ἐπὶ τὸ βαρὺ τοῦ κανόνος τὴν ῥοπήν κατατρέφουσα.

Θεολόγου.

Πέρτης ἀνδρὸς οὐδὲν ἀσφαλτέστερον.

Πρὸς τὸν θεὸν νάνευκα, καὶ μόρον βλέπει.

Ὡς ἀπόλοιτο πλούτος, εἰ μὴ βοηθεῖ πένησιν.

Κρεῖσσον πένια, μὴ δικαίας πηχέως.

Καὶ γὰρ πόσος γέ, τῆς κακῆς εὐδεξίας.

Δεινὸν πένεσθαι, χεῖρον δ' εὐπορεῖν κακῶς.

Χρυσόστ. Ὁ πηλίκον ἀξίωμα τῆς πένιας. Θεοῦ γίνεται προσωπίδιον. Κρύπτεται ἐν πένιᾳ θεός· καὶ πένης μὲν, ὁ τὴν χεῖρα προτείνειν· θεὸς δὲ, ὁ δεχόμενος.

Ὅσπερ ἐξ ἀδυναμίας μὲν γίνεται φλεγμονή, ἐκ δὲ φλεγμονῆς γίνεται πυρετός, εἴτα θάνατος ἐκείθεν πολλῶς· οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ πλούτου ὑπερβολῆς, ἀπόνοια γίνεται. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σωμάτων φλεγμονή, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀπόνοια (j). Εἴτα ἐξ ἀπονοίας ἐπιθυμία τῶν οὐ προσήκόντων ἐπακολουθεῖν εἰώθειν.

Γρηγ. Νύκσης. — Τὸ καλῶς ἔχειν ὀλίγα πολὺ τιμωτέρον, τοῦ κακῶς ἔχειν πολλὰ.

Οὐδεὶς ποτε, τοῦ καρδαίνειν γίνεται κόρος· ἀλλὰ τὸ ἀεὶ λαμβάνεμεν, ὕλη καὶ ὑπάρκαυμα τῆς τοῦ πλείονος ἐπιθυμίας καθίσταται.

Βαρὺ χρῆμα· τὸ χρυσάφιον ἐστὶ· κοῦφον δὲ καὶ ἀνοφερὲς πρᾶγμα ἡ ἀρετὴ. Εἰ οὖν χρὴ τῶν ἀνω προσβαίνειν, τῶν κατελθόντων [καβαλῶν] πτωχεύομεν, ἵνα ἐν οὐρανοῖς ἀνω γινώμεθα.

Πλούτου κάλλος οὐκ ἐν βαλάντιος, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν χρηζόντων ἐπισκευῇ.

A vitiarum, sed in Deo, qui praeat nobis omnia abunde ad fruendum.

Job xx, 15. — Divitiis injuste congregatae, evanescunt.

Prov. xix, 1. — Melior est pauper justus, quam dives mendax.

Ecclesi. x, 19. — Pecunie obedient omnia.

Ecclesi. xxxi, 1. — Vigilia divitiarum tabefacit carnes, et cura earum admittit somnum.

Ecclesi. xiii, 20-22. — Divite deceptio multi adiutores· locutus est nefanda, et justificaverunt eum.

Dives locutus est, et omnes tacuerunt, et ejus sermonem ad nubes usque extulerunt.

Basilius — Paupertas cum veritate, omni jucunditate pretiosior, his, qui sano animo sint.

Non quod pauper sis probrum est, sed quod paupertatem grato animo ac modeste ferre non possis.

Ratio enim occupante avaritia, truitina est, quae regulae momentum in grave deprimat.

Theologi

Viro paupere nihil securius:

In Deum tendit, et solum eum videt.

568 Pereant opes, nisi egenis subveniant.

Præstat paupertas injuste partis possessionibus:

Nam et morbus, mala corporis pinguitudine.

Grave pauperem esse; pejus vero male divitem esse.

Chrysost. — O quanta paupertatis præstantia! Dei personam gerit. Occultatur in paupertate Deus: ac quidem pauper est qui manum porrigit; Deus autem, qui accipit.

Ut ex edacitate nascitur inflammatio, exque inflammatione febris, cui non raro mors comes est: sic et a rerum divitiarumque exsuperantia, vesana quædam insolentia animique elatio. Quemadmodum enim in corporibus inflammatio, sic et in hominum animis ea insolentia est et elatio: ex qua deinde, earum rerum cupiditas, quæ pro status ratione non conveniunt, proclivo consequitur.

Greg. Nyss. — Pauca honeste habere pluris faciendum, quam multa inhoneste.

Nulla est unquam lucrandi satietas: sed quod semper acquiritur, majoris cupiditatis materia foemesque efficitur.

Aurum res gravis est: levis autem et quæ altum petat, virtus. Siquidem igitur petenda caelestia, iis pauperes simus quæ detrahunt, ut alta eorum nanciscamur.

Divitiarum pulebritudo non in oculis sita est, sed in præstantia indigentium opulatione.

NOTÆ.

(j) Ἐπὶ ψυχῆς ἀπόνοια. Ita nude Ball. submota ea voce τῶν σωμάτων, quam et Gesn. expungendam conjecerat: aut certe reponendum esset τῶν ἀνθρώπων, ut de humana anima sermo esse intelligatur, quæ sic τοῦ νοῦ ἐκπίπτει· unde dictam ἀπόνοιαν, auctor Chrys. in Epist. ad Rom. Quasi a

mente dilabitur exciditque, elationis scilicet vitio, quod τῇ φλεγμονῇ in corpore rite opponitur. Est autem illa, Tumor durus et callidus cum tensione, renis et dolore ac pulsatione: ἀπόνοια, vesana quædam insolentia, et elatio: non quod simplicius reddidit Gesn. amentia.

Philonis. — Pecuniarum praeiorumque desideria tempus consumunt : honestum vero est, temporis esse parcam.

Majorem diligentioremq; curam illis adhibe, qui virtutis ac religionis causa pauperes sunt et egestate prementur; praeterea etiam similiter eorum qui ex morbo aliove adverso casu, quam illis, qui male administrata re familiari, aut ea ganeo- num more prodige dissipata, egeni existunt.

Nili. — Noli divitias querere, eo nomine ut in pauperum eleemosynas impendas : Deus enim ex iis quae suppetunt justum decernit eleemosynarum modum.

Plutarch. — In praelio quidem ferrum auro tutius munimentum praestat; in vita vero ratio opibus securior est.

Nec equo sine freno, nec divitis sine ratione et consilio uti tuto possumus.

Neque convivium absque colloquio, 569 nec sine virtute divitiarum voluptatem habent.

Similis est avari vita, censeo mortui. Cum enim nihil ei desit, deest ille qui ea recreandus est. Nec a mortuo fabulatio, nec ab avaro gratia requirenda sit.

Apes ad mellis, avari autem ad lucri odorem citius confluant.

Avaro necis loco est, pecunias lucri causa augendi cupiditas : hincque earum ademptio, velut sanguinis, ei mortem affert.

Parant aliqui in vita, quae ad victum spectant, quasi ipsi victuri post vitam.

Divites autem et inexplebiles, aqua intereunte laborantibus similes esse dicebat : hi enim aquis pleni sitiunt, illi pecuniis.

Nec equus generosus audiat, qui magni prelii ephipio reliquoque apparatu instructus est, sed qui praecleara praeditus indole; neque vir studiosus, qui ampla dives substantia est, sed qui ipso nobili fortique animo pollet.

Contemne eos qui divitiis student, partis autem uti non possunt : similiter enim eis accidit, ut si quis egregium comparet equum, cum ipse equitandi rudis sit.

Magnanimos existimato, non eos qui majora sibi assumunt quam possint retinere : sed eos, qui modiciorum sequentes, ea quae instituerunt perficere possunt.

Aristotel. — Paupertas multis eget; insatiabilis cupiditas, omnibus.

Neminem unquam ob divitias et gloriam beatum dixeris : ejusmodi enim omnia minora sunt quam ut bona credantur.

Non qui dives est, sed qui divitiis non eget, is beatus est.

Philon. — Αἱ μὲν χρημάτων καὶ κτημάτων ἐπιθυμίαι τοὺς χρόνους ἀναλίσκουσι· χρόνου δὲ φειδεσθαι, καλόν.

Μετρίονα καὶ σπουδαιότεραν ἐπιμέλειαν ποιῶν εἰς τοὺς δι' ἀρετὴν καὶ θεοσεβείαν πτωχεύσαντας ἢ πονομένους· ἄλλως τε ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς ἐκ νόσου καὶ συμπτωμάτων ἀπορούντας, παρὰ τοὺς ἐκ κακοπραγμῶν ἢ ἀσωτίας πτωχεύσαντας.

Νεϊλου. — Μὴ βούλου πλουτεῖν φιλοπρωχίας ἕνεκα· ἀπὸ γὰρ τῶν ὄντων τοῦ ἑαυτοῦ ὁ θεὸς νομοθετεῖ τὸ δίκαιον.

Πλουτάρχ. — Ἐν πολέμῳ μὲν πρὸς ἀσφάλειαν σίδηρος χρηστοῦ κρείσσειν· ἐν δὲ τῷ ζῆν, ὁ λόγος τοῦ πλούτου.

Ὅτε ἴππῳ χωρὶς χαλινῶν, ὅτε πλούτῳ χωρὶς λογισμοῦ, δυνατόν ἀσφαλῶς χρῆσασθαι.

Ὅτε συμπόσιον ἀνεὶ ὁμιλίας, ὅτε πλούτος χωρὶς ἀρετῆς ἥδονήν ἔχει.

Ἔοικεν δὲ τῶν φιλαργύρων βίος νεκροῦ δειπνῶν. Πάντα γὰρ ἔχων, τὸν εὐφρανθησόμενον οὐκ ἔχει. Ὅτε παρὰ νεκροῦ ὁμιλῶν, ὅτε παρὰ φιλαργύρου δεῖ χάριν ἐπιζητεῖν.

Τοῦ μέλιτος μέλιται τάχιστα ἔρχονται ἐπ' ἀσθεσίαν τοῦ κέρδους δὲ, οἱ φιλάργυροι.

Σφαγὴ ἐστὶ τοῦ φιλαργύρου ἢ τοῦ χρήματος ἡ πρὸς τὸ κέρδος ἐπιθυμία· ὅθεν ἡ τοῦ χρήματος ἀφαίρεσις, ὥσπερ αἷματος, ἐπιφέρει τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Ἐτοιμάζονται τινες διὰ τοῦ βίου τὰ πρὸς τὸν βίον, ὡς βιωσόμενοι μετὰ τὸν βίον.

Τοὺς πλουσίους δὲ καὶ ἀπληστοὺς ὀδρωπιδοῖν τοιχείαι διεγείν· οἱ μὲν γὰρ πεπληγμένοι ὀδῶν διδῶσιν, οἱ δὲ χρημάτων.

Ὅτε ἱππὸς εὐγενὴς κρῖνται· ἐν πολυτελεῖ σκευῇ ἔχων· ἀλλ' ὁ τῇ φύσει λαμπρὸς· ὅτε ἀνὴρ σπουδαῖος· ὁ πολυτίμων οὐσίαν κεκτημένος, ἀλλ' ὁ τῇ φύσει γενναῖος.

Καταφρόνει τῶν περὶ τὸν πλοῦτον σπουδαζόντων, χρῆσθαι δὲ τοῖς ὑπάρχουσιν μὴ δυναμένοι. Παραλήψιον γὰρ οἱ τοιοῦτοι πάσχουσιν, ὥσπερ ἂν εἰ τις ἵππον κτήσαστο καλόν, κακῶς ἱππεύειν ἐπιθέμενός.

Μεγαλόφρωνας νόμιζε, μὴ τοὺς μέτιστα περιβαλλομένους, ὧν οἱ τοῖς εἰσι κατασχέιν, ἀλλὰ τοὺς μετρίων μὲν ἐπιμενέους, ἐργάζεσθαι δὲ δυναμένους, οἱ δὲ ἐπιχειροῦσι.

Ἀριστοτέλ. — Ἡ πένια πολλῶν ἐστὶν ἐνδεής· ἡ δὲ ἀπληγία, πάντων.

Μηδένποτε μακάριος ἀνθρώπων ἐστὶ πλούτης καὶ δόξη· πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῶν ἀγαθῶν ἐλάττωσι πιστεῖται δέδεσθαι.

Οὐχ ὁ πλουτῶν, ἀλλ' ὁ μὴ χρήζων πλούτου (κ) μακάριος.

NOTA. — (κ) Οὐ μὴ χρήζων πλούτου. Conjecturam, quae particulam negantem addideram, firmavit Ball. codex. Nimirum in eo sensus et antithesis, divitem esse, non qui habeat divitias, sed qui illis non

egeat, earum jam usu superior, quae ipsa nihil remota verbi χρῆζω significatio : non quod reddat Gesn. sed utens divitiis : quae antithesis nihil gravis est, et quale in reliquis elucet Plutarchi sententiis.

Μέγιστόν ἐστι πλοῦτος, τὸ γινώσκειν ὅτι περὶ τοῦ Α

ἔστιν. Ἄν μὴ πολλῶν ἐπιθυμίαις, τὰ ὀλίγα πολλὰ ὀφεί. Μικρὰ γὰρ ὀρεξίς πέναν ἰσοσθενῇ πλοῦτος ποιῆται.

Ὁ κατὰ φύσιν πλοῦτος, ἄρις καὶ ὕδατι καὶ τῇ εὐχυσίᾳ τοῦ σώματος σκεπῇ, συμπληρῆσθαι. Ὁ δὲ περὶ τοῦ, κατὰ φύσιν ἀπείραντον ἔχει καὶ τὴν τῆς ἐπιθυμίας βάσανον.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, πῶς ἂν τις γένηται πλοῦτος. Ἐάν τῶν ἐπιθυμιῶν ἴσται πένης, φησὶν.

Ὅσα μὲν ἐπὶ τῇ φύσει, πάντας ἔσθλιν πλοῦστοι. ὅσα δ' ἐπ' ἡμῖν, πάντας ἔσθλιν πένητες.

Ὁ τῷ κατὰ φύσιν ἀρκούμενος πλοῦτος, τοῦ πολλὰ κακτημένου, πλείονα δὲ ἐπιθυμούντος, πολὺ ἔστι πλουσιώτερος. Τῷ μὲν γὰρ οὐδὲν ἔλλειπει· τῷ δὲ, καὶ ὧν κέκτηται πολλῶν πλείονα.

Ἡ τέχνη δὲ ἀγαν χρημάτων συναγωγῇ, πρόφασίς ἐστι φιλαργυρίας, τρέπον βίον ἐλλέγχουσα.

Τὰ μέγιστα τῶν κακῶν οἱ πένητες ἐκπαύσασθαι ἐπιθυμοῦν, φθόνον καὶ μῖσος· οἱ δὲ πλοῦστοι κατ' ἡμέραν συνοικοῦσιν.

Διογένης. — Διογένης ὁ Κυνικός φιλόσοφος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τίνος, διὰ τί τὸ χρυσίον χλωρόν ἐστιν, εἶπεν· Ὅτι πολλοὺς ἐπιβούλους ἔχει.

Ὁ αὐτὸς ἰδὼν τοὺς Ἀναξίμενους οἰκέτας πολλὰ σκευὴ περιφέροντας, ἤρετο· Τίνος ταῦτα; Τῶν δὲ εἰπόντων, Ἀναξίμενους, Ὅκκα αἰδεῖται, φησὶ, ταῦτα ἔχον ἅπαντα, αὐτὸς ἑαυτὸν μὴ ἔχον;

Σωκράτης. — Ὁ μὲν οἶνος συμμεταβάλλεται τοῖς ἀγγείοις· ὁ δὲ πλοῦτος, τοῖς τῶν κακτημένων τρόποις.

Ἰδρῆς μὲν ἐκ τῶν γυμνασίων εὐσχημονίστερον· πλοῦτος δὲ, ἐκ τῶν βίων πόνων.

Τὰ τῶν πλουσίων καὶ ἀσώτων χρήματα, ταῖς ἐπὶ τῶν κρημνῶν συστάς εἰσάξεν, ἀφ' ὧν ἀνθρωπον μὲν μὴ λαμβάνειν, κόρακας δὲ καὶ ἱκνίους, ὥσπερ κατὰ τοῦτων ἑταίρας καὶ κόλακας.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τίνας οἱ φιλοχρήματοι, εἴη· οἱ τὰ ἀσχερὰ κέρδη θηρεύοντες, καὶ τοὺς ἀναγκαίους τῶν φίλων ὑπερορῶντες.

Ὁ τῶν φιλαργύρων πλοῦτος, ὥσπερ ὁ ἥλιος κατὰ τοῦ εἰς τὴν γῆν, οὐδένα τῶν ζώντων εὐφραίνει.

Εὐριπίδου ἐν Δαναῇ.

Ὁ χρυσὸς δεξιότατος καλλίστοτος βροτοῖς, ὅς οὐδὲ μήτηρ ἠδονὰς τοῖας ἔχει, οὐ παῖδες ἀνθρώποισιν, οὐ φίλος πατήρ. Εἰ δ' ἡ Κύπρις τοσοῦτον ὀφθαλμοῖς ὄρῃ, οὐ θαυμ' ἐρωτᾷς μύριους αὐτῇ τρέψειν.

Μοσχίων. — Ὅσπερ οὐ τῷ ἱππῷ κόσμος, οὐδὲ τοῖς ὄρνεσι καλὰ ὑφίσταται καὶ γαυρίαν δίδωσιν· ἀλλὰ τῷ μὲν τοῦ ποδὸς ἡ ὠκύτης, τοῖς δὲ τῶν πτερυγῶν· οὕτως οὐδ' ἀνθρώπῳ καλλωπισμὸς καὶ τρυφή, ἀλλὰ χρηστότης καὶ εὐπορία.

Maximum est in divitiis, scire quod superflua sunt.

Si non multorum desiderio tenearis, etiam pauca, multa videbuntur. Quod enim exiguum quid appetitis, parem opulentiam paupertatem praestabit.

Naturales divitiarum, panis et aqua explentur, vilique tegumento; superfluae autem, etiam infinitum animo cupiditatis cruciatum habent.

Idem interrogatus, quemadmodum quis dives fieri possit: Si, inquit, cupiditatem pauper existit.

570 Ad naturam quod attinet, omnes divites sumus: quod vero ad nos, omnes pauperes.

Qui naturalibus divitiis contentus est, multo illud ditior est, qui cum multa possideat, plura concupiscit. Illi enim nihil deest; huic vero, plura quam incensu habeat.

Nimia in liberorum gratiam pecuniarum acervatio, praetextus avaritiae est, mores proprios ostendens.

Malorum maxima pauperes evaserunt: nempe insidias, invidiam, odium; in quibus divites quotidie versantur.

Diogenes. — Diogenes Cynicus philosophus interrogatus, quid causae sit cur aurum pallescat: Quod, inquit, multos insidiantes habet.

Idem videns Anaximenis famulos, vasorum multam suppellectilem circumferentes, interrogavit: Cujus illa essent? Illisque respondentibus, Anaximenis: Annon pudet eum, inquit, tam multa habere, cum seipsum ipse non habeat?

Socrates. — Vinum quidem, una cum vase mutatur; opes vero ex eorum qui habent genio componuntur.

Honestiores parti bello sudores; opes, quae laboribus partem sunt.

Divitum et prodigiorum bona, nec arbori in prae-rupto et ancipiti loco sitae similia dicebat, unde nihil homines accipiant, sed corvi et milvi; quemadmodum ab illis acorta et assentatores.

Idem interrogatus, quoniam essent avari et pecuniarum studiosi: Qui turpia, inquit, lucra venantur, et necessarios amicos contemnunt.

Avarorum divitiarum, quemadmodum sol post occasum, viventium neminem recreant.

Euripidis in Danae.

O aurum pulcherrimum mortalibus festinum munus! Nam neque mater tales blanditias habet: Non tam chari liberi, non amicus pater. Quod si Venus tales habet oculatorum radios, Non mirum est ipsam infinitos amatores alere.

Moschionis. — Quemadmodum equorum phaleranidusque avium, non eis sublimem volatum ac superbiam praestant; sed equis quidem velocitas pedum, avibus vero alarum pernicies: sic nec homini superfluus ornatus ac deliciae, sed bonitas ac beneficentia gloriam pariunt.

571 Apud Persas natus si esses, non stueres A in Græcia sedes querere, sed in natali solo beatius agere. Cur igitur in paupertate natus laboras discere, non in ea manens vitam feliciter degere?

Vir sobrius, paupertatem ferendi constantia et strenuitate colens, divitiis nobiliorem præstat.

Ingens dos, liberos meliores non efficit.

Clitarchi. — Continentia, pietatis basis; habendi cupiditas, injuste rapacitatis initium. Injustitia enim ex avaritia nascitur.

Catonis. — Gloria et divitiis absente prudentia, parum tuta possessio.

Apollonii. — Non natura, res turpis paupertas; sed turpi ex causa pauperem esse, id probrum est.

Eusebii. — Stulti mortales, qui longe locupletes sint, tametsi malos, magnifice colunt ac laudant; B bonos autem, cum viderint pauperes, contemnunt ac sugillant.

Menandri.

Animum divitem habeamus necesse est: pecunia vero, Nihil sunt aliud quam objectus ac externus ornatus [vite.

Beatus qui et opibus et mente præditus est;

Is enim probe illis utitur in quibus decet.

Quisquis auro manum supponit,

Etsi non dicit, mala animo cogitat ac decernit.

Nunquam eum felicem judicavi,

Qui valde dives, rebus suis frui non habet.

Dicis, sed quæ dicis, lucri causa dicis.

Cratonis.

Nulla est in vita, paupertate major

Calomitas; nam licet bonæ indolis sis,

Tamen ridiculus eris.

Præstat honeste pauperem, quam inhoneste divitem [esse;

Illud enim miserationem, hoc reprehensionem affert.

Ex Phavorini comment. — Bæotus septuagenario major invento thesauro, sublato crure contempnit, ac velut nihil jam ad ipsum attineret, præterit.

Aristonymi. — Quemadmodum enim compotantes vinum, alii quidem bacchantur ac furunt, alii mitiori genio sunt; sic se etiam res in divitiis habet.

Bionis. — Bion deridiculos eos esse dicebat, qui divitiis studium ponerent, quas fortuna **572** tribuat, illiberalitas servet, benignitas auferat.

Theognidis.

Non te frustra, Plute, dii venerantur, et omnes,

Nam que tibi facile est, non leve ferre malum.

Haud avaro dives fieri, nec multa requiro,

Above malo paucis vivere sufficit

Luciani.

Ediit in lucem nudus sum, nudus abibo:

Quid frustra auro funera nulla vident?

Simonidis. — Simonides interrogatus, utrum magis expetendum, divitiarum an sapientia: Nescio, inquit: video tamen sapientes divitum januas frequentantes.

Aristidis. — Aristides cognomento Justus, cum quidam ei dives paupertatem exprobraret: Mihi,

Εν Πέρσαις μὲν γεννηθεὶς, οὐκ ἔσπουδες οἰκεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' αὐτόθι διάγων εὐτυχεῖν. Ἐν παντὶ δὲ γεννηθεὶς, τί σπῆσεις πλοῦτεν, ἀλλ' οὐκ αὐτόθι μένων εὐτυχεῖν;

Τὴν πέναν ὁ σὺ φρον καρτερία καὶ γενναϊότητι τιμῶν, πλοῦτον τιμωτέραν ἀποβαίνει.

Προὶ πολλὰ τέχνα βελτίονα οὐ ποιεῖ.

Κλειτάρχ. — Ἐγκράτεια χρηστὴ εὐσεβείας· βρεξὶς κτήσεως· ἀρχὴ πλεονεξίας. Ἐκ γὰρ φιλαργυρίας ἀδικία φύεται.

Κάτωρος. — Δόξα καὶ πλοῦτος ἀνὺ φρονήσεως, οὐκ ἀσφαλὴς κτήματα.

Ἀπολλωνίου. — Οὐ τὸ πίνεσθαι κατὰ φύσιν αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ ἐν αἰσχρῇ αἰτίᾳ πίνεσθαι, βλαβερὸν.

Εὐσεβίου. — Οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων, τοὺς μὲν μεγάλα χρήματα ἔχοντας καὶ φαύλους ὄντας, τιμωοῖ τε καὶ θαυμάζουσι· τῶν δὲ σπουδαίων, ἐπειδὴ ἀχρηματίαν καταγνώσιν, ἀπερρονοῦσιν.

Μερνάνδρου.

Τυχὴν ἔχειν δεῖ πλουτεῖν· τὰ δὲ χρήματα ταῦτ' ἔστιν οὗτις παραπέτασμα βίου.

Μακρίος δοτικὸς οὐδὲν καὶ τοῦτ' ἔχει.

Χρήται γὰρ οὗτος εἰς ἃ δεῖ ταῦτα καλῶς.

Ὅστις δὲ οὕτω χροσὶ τὴν χεῖρα,

Κἄν μὴ θῇ, πορνὴ βουλεύεται.

Ὁ δὲ πότερ' ἐδῶκεν πλουτοῦντα σφόδρα

Ἀνθρώπων ἀπολαύοντα μηδὲν ὦν ἔχει.

Λέγει, ἃ δὲ λέγει, ἔπειτα τοῦ λαβεῖν λέγει.

Κράτωρος.

Οὐκ ἔστι πενίας μείζων οὐδὲν ἐν βίῳ

Σύμπτωμα· καὶ γὰρ ἂν φύσει σπουδαῖος ἦ.

Κατωτέρου. — Κατωτέρου δὲ ἔστι.

Καλῶς πίνεσθαι μᾶλλον, ἢ πλουτεῖν κακῶς.

Τὸ μὲν γὰρ ἔλεον, τὸ δ' ἐπιτιμῶν φέρει.

Ἐκ τῶν Φανυρίων. — Βουτὸς ἐντοχὸν θησαυρὸν μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐπάρας τὸ σκόλεος ἀπατάλλοι καὶ παρήλθεν, ὡς οὐκ εἶναι οὐκ εἶναι πρὸς αὐτόν.

Ὅσαρ τὸν αὐτὸν οἶνον πίνοντας, οἱ μὲν παροινούσιν, οἱ δὲ πρᾶνόνται· οὕτω καὶ τὸν πλοῦτον.

Βλαύου. — Βίῳ καταγέλαστος ἄνευ τοῦ σπουδάζοντος περὶ τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

Βεθυιδίου. — Βεθυιδίου δὲ λέγει, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν τόχην μὲν παρέχει, ἀνελευθερία δὲ κυλάται, χρηστότης δὲ ἀφαιρείται.

ἡ πένια οὐδὲν ἱστορήσει κακόν· ἀπὸ δὲ ὁ πλούσιος Α inquit, paupertas nihil mali pariet; tibi autem divitiæ, turbas non paucas.

Ἱερώνης. — Ὑνειδίζομενος ὅτι πολλοὺς ῥητορεύειν διδάσκει, ἐπένετο, εἶπεν· Οὐτε γὰρ ἐδίδασκα φιλαργυρεῖν.

Μουσωνίου. — Τῶν μὲν Κροίσου καὶ Κύρου θησαυρῶν πένιαν ἐσχάτην καταψηφισάμεθα· ἵνα δὲ καὶ μόνον πιστεύομεν πλούσιον, σφόν, τὸν θυάμενον κτήσασθαι τὸ ἀνεκδέξαι πανταχοῦ.

Ξενοφῶντος φιλοσοφ. — Τὴν πένιαν ἐλεγεν αὐτοδίδακτον φιλοσοφίαν εἶναι· ἃ γὰρ ἐκείνη τοῖς λόγοις πείθει, αὕτη τοῖς ἔργοις ἀναγκάζει.

Πολλῶν κακῶν ἐπιτελευμήμια ἐστὶν ὁ πλούσιος.

Ὁ αὐτός, τὸν πλούσιον καὶ ἀπαίδευτον ἔφησε, ῥήπον εἶναι περιηργυρωμένον.

Φιλιστίων. — Κἂν μυρίων κτηνῶν γῆς κόριος ὑπάρχεις, θανὼν γενήσῃ τριῶν ἢ τεσσάρων.

Δημόκλει. — Εἰσὶ τινες, οἱ τὸν μὲν παρόντα βίον οὐ ζῶσιν, ἀλλὰ παρασκευάζοντες πολλῇ σπουδῇ ὡς ἔπειρον βίον βιωσόμενοι, οὐ τὸν παρόντα.

Ἐκ τῶν Ἀριστίππου γυναικῶν. — Οὐχ ὅσοις ὑπόδημα τὸ μείζον ἔχρηστον, καὶ ἡ κλεινὴ κτήσις. Τοῦ μὲν γὰρ ἐν τῇ χρήσει τὸ περιττὸν ἐμποδίζει· τῇ δὲ, καὶ ὅτῃ χρησθαι κατὰ καιρὸν ἐξέσται, καὶ μέλει.

Δημοσθέ. — Δημοσθένης ὁ ῥήτωρ, θεασάμενός τινα ἐκπερόμενον φιλάργυρον, ἔφη· Οὗτος βίον ἀβιωτὸν βιώσας, ἐτέροις βίον κατέλιπον.

Ζημίαν αἰροῦ μάλλον, ἢ κέρδος αἰσχροῦ· τὸ μὲν γὰρ ἀπαξ εἰ λυπήσῃ· τὸ δὲ, διαπαντός.

Δημοκρίτ. ἄλ. Θεοκ. — Τοὺς πολλοὺς τῶν πλουσίων ἐλεγεν ἐπιτρόπους εἶναι, ἀλλὰ μὴ δεσπότας τῶν χρημάτων.

Πλάτωνος. — Ὅστις σῶμα θεραπεύει τὸ ἑαυτοῦ, οὐχ ἑαυτὸν θεραπεύει (1)· ὅστις δὲ χρήματα, οὐδ' ἑαυτὸν, οὐτε τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐστὶ πορρωτέρω τῶν ἑαυτοῦ.

Diphili.

Εἰ μὴ τὸ λαθεῖν ἦν οὐδ' εἰς ποτηρὸς ἦν. Φιλαργυρία τοῦτο· ἔστιν, ὅταν ἀρετὴ συνοικεῖν. Τὰ δίκαια, τοῦ κέρδους διαπαντός δοῦλος ἦς.

Ἀνακρέοντ. — Ἀνακρέων δωρεάν παρὰ Πολυκράτους λαβὼν πίνει τάλανα, ὡς ἐφρόντισεν ἐπ' αὐτοῖς εὖοιν νυκτοῖν, ἀπέδωκεν αὐτὰ, εἰπὼν, οὐ τι μᾶσθαι αὐτὰ τῆς ἐπ' αὐτοῖς φροντίδος.

Ἰσοκράτ. — Τιμα τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν εὖοιν ἔνεκα, τοῦ τε ζημίαν μεγάλην βλάβος ἔκτισαι, καὶ τῷ φίλῳ σπουδαίῳ δυστυχούντι βοηθήσαι· πρὸς δὲ

A inquit, paupertas nihil mali pariet; tibi autem divitiæ, turbas non paucas.

Hieronis. — Cum vituperaretur, quod cum multis rhetoricam docuisset, ipse egeret: Neque enim, inquit, eos docui avaritiæ studere.

Musonii. — Cresci quidem Cyricque thesauros extremæ paupertatis dominabimur; unum vero solumque divitem, eum, qui sapiens sit, credimus; qui nimirum justam ubique sufficientiam possidere possit.

Xenophont. philosoph. — Paupertatem a se doctam philosophiam esse dicebat: quæ enim hæc verbo suadet, illa opere cogit.

Multorum malorum tegumentum est opulentia.

Idem, divitem et indoctum, sordes inargentatas esse dicebat.

Philiton. — Vel si fueris terræ decem millium cubitorum dominus, mortuus tamen eris trium aut quatuor.

Democrit. — Sunt quidam qui præsentem vitam non vivunt, sed magno se studio præparant, quasi aliam vitam victuri, non istam.

Ex Aristippi sententis. — Non ut calceamentum majus inutile est, sic et majores divitiæ: quod enim illius justo majus est, usum impedit; divitiis autem pro temporis locique ratione et universim uti licet, et in parte.

Demosth. — Demosthenes orator videns avarum quemdam funere efforri: Hic, inquit, vitam non vitalem vivens, aliis victum reliquit.

Dammum magis expete quam turpe lucrum: illud enim semel, hoc semper molestum erit.

573 Democrit. al. Theoc. — Multos divitum procuratores esse dicebat, non autem pecuniarum dominos.

Platonis. — Qui corpus curat, rem ille suam, non seipsum curat: qui autem pecunias, neque se ipse, neque sua curat; sed quod a suis quam procul abest.

Diphili.

Si nemo acciperet, nullus improbus esset. Avaritia hæc est, cum omnia spectare. Quæ juris sunt, lucri perpetuo accensus es.

Anacreont. — Anacreon cum dono accepisset a Polycrate quinque talenta; unamque et alteram noctem eorum sollicitus egisset, ipsa reddidit, dicens, non se ea tanti æstimare, quanta illis sollicitudo comes sit.

Isocratis. — Duabus ex causis substantiam tuam magni æstima, ut et ingentem facile facturam retarctas, et amico viro studioso, non aqua utenti

NOTE.

(1) Τὸ ἑαυτοῦ, οὐχ ἑαυτὸν θεραπεύει. Clara sententia, Platonis præsertim sensu, cui totus homo erat anima, non ipse ex anima constans et corpore, ut se res habet in navi et gubernatore: cum tamen corpus res proprie hominis esset et a natura, quasi Deo illi ejus auctore, ad expiandas in illo vitæ superioris culpas. Quem errorem ex illo Origenes mutuatus est. Absurde Gesnerus sensuque

contrario, omnique Platonice philosophiæ adverso: Qui corpus curat, is non rem suam, sed seipsum curat. Etiam ecclesiastice August. l. De cura pro mortuis habenda, hinc fidelium pietatem commendat, curandis suorum funeribus: quod illorum corpora eorum essent, longe iis conjunctiora, quam reliqua omnia, quæ exterius adhibentur, ornamenta, vestis, annulus, etc.

fortuna, ejus præstatione subvenias : ad vitæ autem incertum, nihil admodum, sed moderate eam diligas.

Præsentibus contentus esto, et futura quæris.

SERMO XIII.

De virtute qua quis rebus suis contentus est.

Luc. xii, 22. — Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini.

Philipp. iv, 11, 12. — Ego didici, in iis in quibus versor, sufficiens esse. Scio et humiliari, scio et abundare : ubique et in omnibus institutus sum ; et satiari, et esurire ; et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo, qui me confortat, Christo.

Prov. xxx, 8. — Divitias et pauperatē ne dederis mihi, Domine ; sed mihi constitue quæ necessaria sunt et sufficiant, ne forte satius mendax inveniar, et dicam : Quis me videt ? aut egestate compulsus furer, et jurem nomen Dei.

Eccli. xi, 18. — Vita, qua sibi sufficiens operarius est, condulcorabitur.

Eccli. xxxi, 24. — Somnus sanitatis in intestinis moderatis.

Basilii. — Quæ animal dispensat, virtus, quod sufficientiæ sit ac tenuioris victus facile digesserit, ac animali, quod nutritur, conveniens atque affine reddiderit : lauto 574 vero apparatu diversique generis assumptis cibis, tumque in finem non vacans obsistere, varia morborum genera facit.

Theologi. — Præstat longe pauca bene honeste quæ habere, quam multa male.

Chrysost. — Non ille dives est, qui multa in censu habet, sed qui paucioribus eget.

Ad justī usus compendia, fratres, non ad voluptatē vitæ contribuitur. Quod igitur naturæ superfluum est amputantes, quod necessarium est acciscamus.

Nili. — Bonum est intra necessitatis se fines continere, ac ne hoc excedamus cunctis viribus contendere. Nam si quis vel modicum per cupiditatem ad vitæ delicias animum deflexerit, nullus deinceps quominus ulterius progrediatur coercere poterit.

Possessionis justæque substantiæ modus, necessarius est corporis usus : quem superare, dedecus est et luxuria, non amplius necessarius usus. Ut enim tunica ad corporis modulum aptata tum usui est, tum ornamēto cedit ; quæ autem undique diffuit et pedibus implicatur, humique indecore trahitur, quidquid operis aggrediari impedimento exsistit : sic possessio ac substantia, quæ necessarium usum corporis excedit, tum virtutis officit, tum

A τὴν ὁδὸν βίον μὴδὲν ὑπερβαλλόντως, ἀλλὰ μετρίως αὐτὴν ἀγάπα.

Εἰργε μὲν τὰ παρόντα : ζήτηε δὲ τὰ μέλλοντα.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ' "

Περὶ ἀταρξίας.

Λοκκ. ιθ'. — Εἶπεν ὁ Κύριος Μὴ μεριμνήσῃτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μὴδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τί ἐνδύσῃτε.

Φιλίππου. δ'. — Ἐγὼ ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμι, αὐτάρκης εἶναι. Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν ἐν παντί καὶ ἐν παντί μεριμνῆσαι : καὶ χορτάζεσθαι, καὶ πεινᾶν : καὶ περισσεύειν, καὶ ὑστερεῖσθαι. Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ.

Παροιμ. x. — Πλοῦτον καὶ πένιαν μὴ μοι δῷς, Κύριε : σύνταξον δέ μοι τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη, ἵνα μὴ πλησθεὶς ψευδὲς γίνωμαι, καὶ εἰπω : Τίς με ὀρεῖ, ἢ πνεύματις κλέψω (m) καὶ ἐμῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Ευδχ. μ'. — Ζωὴ αὐταρξίας ἐργάτῳ γλυκανθήσεται.

Ευδχ. x'. — Ὑπνος ὀνείας ἐπὶ ἐντέροις μετρίων.

Βασίλειου. — Ἡ οἰκονομοῦσα τὸ ζῶον δύναμις, αὐταρξίαν μὲν καὶ λιτότητα βλάβης κατεργάσασθαι καὶ φιλεῖσθαι τῷ τρεφόμενῳ : πολυτέλειαν δὲ καὶ ποικίλιν βρωμάτων παραλαβοῦσα, εἴτα ἀντισχεῖν πρὸς τὸ πέρας οὐκ ἐπαρκέσασα, τὰ ποικίλα γένη τῶν νοσημάτων παποίηκεν.

Θεολόγου. — Τὸ καλῶς ἔχειν ὀλίγα, πολὺ τιμωτέρον τοῦ κακῶς ἔχειν πολλὰ.

Χρυσοστ. — Οὐ πλοῦσιός ἐστιν ἀκείνος, ὁ πολλὰ κεκτημένος, ἀλλ' ὁ μὴ πολλῶν δέσμενος.

Πρὸς χρεῖαν, ἀδελφοί, οὐ πρὸς ἡδονὴν ἡ ζωὴ συμμετρεῖται. Τὸ οὖν περιττὸν τῆς φύσεως ἀποβέβηκεν, τὸ ἀναγκαῖον μόνον ἀσπασώμεθα.

Νελλίου. — Καλὸν τοῖς ὁροῖς τῆς χρεῖας ἐμμένειν, καὶ φιλονεικεῖν πάσῃ δυνάμει τούτους μὴ ὑπερβαίνειν. Ἐάν γὰρ ὀλίγον παρενέχῃ τις ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἐπὶ τὰ ἥδια τοῦ βίου, οὐδέ τις λοιπὸν ἵσταισιν τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω φορὰν.

Μέτρον κτήσεώς ἐστιν ἡ χρεῖα τοῦ σώματος : τὸ δὲ ταύτην ὑπερβαίνειν ἀσοςμία λοιπὸν, καὶ οὐκέτι χρεῖα ἐστίν. Ὡς γὰρ ὁ συμμετρημένος τῷ σώματι χιτὼν, καὶ χρεῖα ἐστὶ καὶ κόσμος : ὁ δὲ πάντοθεν περιβέβηκον καὶ τοῖς ποσὶν ἐμπλεκόμενος, καὶ τῇ γῇ μετὰ τοῦ ἀκρεπτοῦς ἐπισυρόμενος, ἐμπόδιον πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν γίνεται : οὕτως ἡ ὑπερβαίνουσα τὴν τοῦ σώματος χρεῖαν χρῆσις, καὶ πρὸς τὴν ἀρετὴν ἐστὶν ἐμπόδιον, καὶ πολλὰν ἔχει κατὰ γνώσιν παρὰ

VARIE LECTIONES.

" In Gen. Stobæo 49.

(m) Ἡ πνεύματις κλέψω. Argent. aliaque, πένις γεννηθεῖς. Habent perinde Vulg. et quæ Græca cum illis conveniunt. Sixtina desiderant, pluraque alia

NOTÆ.

ad finem libri Prov. quæ etiam agnoscunt Heb. Targ. Syr. etc.

τοῖς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἰσχυρῶς δινα-
μένους.

Κλήμεντ. — Ὀλιγοδείας μὲν ἔραστοι, πολυτέ-
λειαν δὲ, ὡς ψυχῆς καὶ σώματος νόστον ἐκτρέπομενοι.

Ἡ τῶν ἀναγκαίων κτήσις καὶ χρήσις, οὐ τὴν ποί-
ητα βλαβεράν ἔχει, ἀλλὰ τὴν παρὰ τὸ μέτρον
ποσότητα.

Φίλων. — Ὁ σπουδαῖος καὶ ὀλιγοδείας, ἀθανά-
του καὶ θνητῆς φύσεως μεθόριον· τὸ μὲν ἐπιτελεῖ
ἔχων διὰ σώμα θνητόν· τὸ δὲ μὴ πολυτελεῖ, διὰ ψυ-
χὴν ἐπιτεμένην ἀθανάσιας.

Δημοκρ. — Αὐταρκίῃ τροφῆς, μικρὰ νόξ οὐδέ-
ποτε γίνονται.

Κλειάρχ. — Ὁρεσόμεν ἑαυτοὺς ἰδοῖν ἀπὸ
ὀλίγων ζῆν, ἵνα μὴδὲν αἰσχροὺν ἐνέκιν χρημάτων
μάθωμεν.

Σωκράτ. — Σωκράτης ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, τίς
σοι πλουσιώτερος εἶναι δοκεῖ, εἶπεν· Ὁ πλεονέστερος
ἀρκούντων· αὐταρκεία γάρ ἐστι φύσεως πλοῦτος.

Ὅσπερ εἰς ὄδον τὸν βίον, οὐ τὰ πολλοῦ ἄξια συν-
τίθει ἐφόδια, ἀλλὰ ἀναγκαῖα.

Βίβλιον ἔστιν ἐν μὲν περιουσίᾳ συστέλλόμενον ἐν-
θυμεῖν, ἢ μεγάλης τυγχάνοντα δυστυχίᾳ.

Ἀλέξανδρ. — Εἰπόντος αὐτῷ τινος τῶν δοκούν-
των εὖνοεῖν, ὅτι δύνανται αἱ πόλεις σου πλεῖον παρ-
έχειν ἐξόδους (π), εἶπεν· Κηπουροὺν μισθὸν τὸν ἐκ ριζῶν
ἐκτίμνοντα τὰ λάχανα.

Δημοκρίτ. — Τράπεζαν πολυτελέα μὲν τύχη πα-
ρατίθησιν, αὐταρκεία δὲ σωφροσύνη.

Ἐκ τῶν Ἐπικτητῶν καὶ Ἰσοκράτ. — Αὐταρκεία,
καθάπερ ὁδὸς βραχεῖα καὶ ἐπιτελής, χάριν μὲν ἔχει
μεγάλην, πόνον δὲ μικρόν.

Ὁχώρωνται αὐτὸν τῇ αὐταρκείᾳ· τοῦτο γὰρ
δυσάλωτον ἐστὶν χωρίον.

Σωκράτ. — Ξανθίππης Σωκράτῃ τῷ ἀνδρὶ ἐπι-
τιμώσης, διότι λιτῶς παρεσκευάζετο ὑποδέξασθαι
φίλους, εἶπεν· Εἰ μὲν ἡμέτεροί εἰσιν, οὐδὲν ἐκείνοις
μελήσει· εἰ δὲ ἄλλοι, ἡμῖν περὶ αὐτῶν οὐδὲν
μελήσει.

ΑΛΟΓΟΣ ΙΑ' 21.

Περὶ προσευχῆς.

Ματθ. 5. — Προσευχόμενοι μὴ βαττολογῆσητε,

21 Est in Gesn. Stob. 294.

(π) *Πλεῖον παρέχειν ἐξόδους.* Gesn. conjectura
est, legendum εἰς φόρους. Sed mihi non suadet
contra exemplarium fidem; nam etiam εἰσόδος Po-
lyxeno et veteri Lexico Stephani, ἀνάλωμα est,
sumptus, impensa; cumque alias εἰσόδος expeditio sit,
erit et praestatio vectigalium ac tributorum, quibus

A apud eos, qui rerum naturam scrutari norant,
pessime audit, etiamque atque etiam vituperatur.

Clementis. — Sobrietatis et mediocritatis amato-
res; luxum vero sumptuosae profusiones, tanquam
animi corporisque morbum devitantes.

Rerum necessariorum possessio et usus, non qua-
litate noxiam habet, sed quae modum excedit,
quantitatem.

Philonis. — Vir bonus et paucis egens seu fru-
galis, in immortalis mortalisque naturae confinio
est: qui nempe indigeat quidem, propter mortale
corpus; sed non multis, quae praeditus anima est
appetente immortalitatem.

Democriti. — Sobrio tenuique victui, nunquam
nox breviter existit.

Chitarchi. — Opera pretium ut nos ipsos ad fru-
galitatem exerceamus, ne per occasionem parandarum
opum turpe aliquid condiscamus.

Socratis. — Socrates, quodam interrogante,
quis illi ditior esse videretur, respondit: Cui pau-
cissima sufficerent. In sufficientia enim positae sunt
naturae divitiae.

575 Quasi vita iter peracturus, non quae magni
pretii sint viatico composito, sed quae in rem ma-
gis necessaria existant.

Praestat una brevique substantia contractum
aequo animo esse, quam magnis opibus ditatum in
eis infortunatum esse.

Alexander. — Cum ei amicorum quidam, eorum-
que qui ejus praecipue rebus studere viderentur,
dixisset, posse urbes, quae ejus ditionis essent, ma-
jora tributa praestare, respondit: Oditorem odi,
qui radicitus excindit olera.

Democriti. — Sumptuosam mensam apponit for-
tuna; frugalem vero suisque contentam, sobrietas
ac temperantia.

Ex sententiis Epicteti, et Isocrati. — Frugalitas,
suisque contenta vita ratio, quasi via brevis ac
delectabilis; magnam quidem habet gratiam, labo-
rem vero exiguum.

Obvalla te ipsum virtute suis ipsa contenta sti-
pendiis; haec enim arx est quam nulla facile vis
expugnare possit.

Socratis. — Cum Xanthippe virum suum Socratem
D increparet, quod tenuiore apparatu amicos excipe-
ret, dixit: Si nostri fuerint, nihil curabunt; sin
alieni, eorum nobis nulla habenda ratio sit.

SERMO XIV.

De oratione seu precibus ad Deum.

Matth. vi, 7. — Dum oratis, nolite multum loqui,

VARIAE LECTIONES.

NOTAE.

principi ejusque exercitiis tuenda republica suf-
ficiatur. Hinc Biblicum vocabulum ἐξόδον et ἐξο-
διάζειν, eodem sensu, quod Seniores ex usu magis
sui temporis, et ut vocem Graecam, usurpaverint,
quam ipsi cuderint.

sicut ethiel : putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis ; scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.

Jac. v, 15. — Tristatur quis vestrum ? oret. Aequo animo est ? psallat. Infirmatur quis in vobis ? accersat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvum reddet infirmum, et eriget eum Dominus : et si in peccatis fuerit, remittentur ei.

Prov. xv, 8. — Hostie impiorum abominatio Domino : preces autem recte ambulantium, acceptae apud eum.

Eccli. vii, 9. — Noli esse pusillanimis in oratione tua.

Eccli. xviii, 22. — Ne impediarius reddere orationem Domino tempore opportuno.

Basilii. — Auris divina, voce non eget ad audiendum. Novit enim statim in ipso motu 576 cordis, ea quae inquiramus, dignoscere. Annon audis quod Moses, cum nihil loqueretur, tacitis suis suspiriis Dominum interpellant (Rom. vii, 26), auditus ab eo ait, dicente : *Quid clamas ad me* (Exod. xiv, 15) ?

Iustorum enim operum praesentia, ingentis apud Deum clamoris vicem habet.

Theologi. — Ne abjectioris animi velutque sordidioris notam nobis arcessamus, dum minuta quaedam nec digna satis largientis munificentia, a Deo postulamus.

Chrysost. — Magna quaedam res est oratio, si animo in Deum grato ac candore fiat : si nos ipsos instituamus, ut nedum cum petitiones accipimus, Deo gratias agamus, sed et cum illis frustramur. Quandoque enim dat, quandoque vero non dat, utili utrumque consilio. Sive igitur acceperis, sive non acceperis, etiam non accipiendo, plane accepisti : sive impetraveris, sive non impetraveris, et non impetrando, utique impetrasti. Quandoque enim non accipere, conducibilis est. Nam nisi non accipere haud raro ex nostris rationibus esset, omnino etiam praestaret ac daret. Ita vero non prorsus est impetrare.

Com oratio mundis ex labili proficiscitur, exque D

(o) Τοῦ ἀποδοῦναι εὐχὴν. Videtur Maximus pro oratione sumpsisse, uti et Vulg. *Ne impediarius orare semper ; quamvis vox reddendi, magis videatur insinuare votum, quod perinde significat ea vox, ut auctor Hieron. epist. ad Sanium. Quid si oratio et ipsa ut debitum attenditur, qua teneamur Deo, quatenus habet divinam laudem, ejusque confessionem et nostri agnitionem, qua ratione haud dubium eum nobis praeciptam esse ; et quidem assiduam, ut magis expressit Paulus I Thess. v, 17, agnovitque interpres in his verbis, nisi pro εὐχαί-
πως, διηνεκώς habuit, quod assidue est, et quod ille reddidit semper ; utrovīs certe adverbio indicavit hic de oratione loqui sacrum scriptorem, de qua et sequentia, πρὶν εὐχασθαι ἐτοιμασθαι αὐτόν. Vulg. *Ante orationem prepara animam tuam. Nec aliter**

ἄσπερ εἰ ἐδοίκατο. δοκοῦσι γὰρ, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἷς γὰρ ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὧν χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ὁμῶς αἰτῆσαι αὐτόν.

Ἰακ. v. — Κακοπαθεῖ τις ἐν ὁμίᾳ ; προσευχίσθω. Εὐθυμεῖ τις ; ψάλλτω. Ἀσθενεῖ τις ἐν ὁμίᾳ ; προσκαλεσάτω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείφοντες αὐτόν ἑλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κείμενον, καὶ ἔγερει αὐτόν ὁ Κύριος· καὶ ἁμαρτίας ἡ πεποιηκὸς, ἀφεθήσεται αὐτῷ.

Σολομ. — Θυσίαι ἀσεβῶν βδέλυγμα Κυρίου· προσευχαὶ δὲ κατενυθύνοντων, δεκταὶ παρ' αὐτοῦ.

Σιράχ c. — Μὴ ἐλιγοψυχῆσης ἐν τῇ προσυχίᾳ σου.

Σιράχ η'. Μὴ ἐμποδίσῃς τοῦ ἀποδοῦναι εὐχὴν (o) εὐχαίρως.

Βασιλείου. — Ἡ θεία ἀκοή, οὐ φωνῆς δέεται πρὸς αἰσθησίν. Οἷς γὰρ καὶ ἐν τῇ κινήματι τῆς καρδίας γνωρίζαι τὰ ἐκτελούμενα. Ἡ οὖν εὐκαίρις ὅτι Μωδῶς μὴδὲν φεγγόγμωνος, τοῖς ἀλαλήτοις αὐτοῦ στεναγμοῖς (p) ἐκτυγχάνων τῷ Κυρίῳ, ἠκούετο παρὰ τοῦ Κυρίου, λέγοντος· *Τί βοᾷς πρὸς με ;*

Ἔργων γὰρ δικαίων παρουσία, μεγαλοφρονία ἐστὶ παρὰ θεῷ.

Θεολόγου. — Μὴ μικρολογίαν καταγινώσκωμεν, ἐν τῇ μικρᾷ αἰτεῖν ἡμᾶς καὶ τοῦ διδόντος ἀνάξια.

C Χρυσόστ. — Μέγα ἀγαθὸν εὐχὴ, ἐὰν μετὰ διανοίας εὐχαρίστου γένηται· ἐὰν παιδεύομεν ἑαυτοῦ μὴ μόνον λαμβάνοντες, ἀλλὰ καὶ ἀποτυγχάνοντες εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ. Καὶ γὰρ ποτὶ μὲν διδωσι, ἀμφοτέρα χρησίμως. Ὡς τε καὶ λῆθης, καὶ μὴ λῆθης, διαβες ἐν τῷ μὴ ἀπολαβεῖν. Καὶ ἐπιτύχης, καὶ μὴ ἐπιτύχης, ἐτυχες ἐν τῷ μὴ ἐπιτυχεῖν. Ἔστι γὰρ ὅτε τὸ μὴ λαβεῖν λυσσιτέλεστον. Εἰ γὰρ μὴ συμφέρον ἡμῖν ἦν πολλάκις τὸ μὴ λαβεῖν, πάντως ἔδεικεν ἂν. Τὸ δὲ συμφερόντως ἀποτυχεῖν, ἐπιτυχεῖν ἐστιν.

impetrare, ut hoc ipsum utile sit ac commodum,

Ὅταν ἐκ καθαρῶν χειλέων ἐξέρχεται δέησις, καὶ

NOTE.

Amb. Exhort. ad virgines : nec satis commode reddatur, antequam vocetur, ut existimavit Nobilius.

(p) Τοῖς ἀλαλήτοις αὐτοῦ στεναγμοῖς. Inenarrabilibus veritit interpres Rom. viii, quo palam respicit Basilii. Erasm. I Petr. i, τὸ χαρὰ ἀνεκλάλητο, gaudio ineffabili, ubi iterum Vulg. gaudio inenarrabili. Hic visum commodius, tacitis gemitibus ac mente pressis, nulloque vocis sono divinas aures pulsantibus, quem sensum ea vox nulla vi ferre potest, nec alio accepit Basilii. Alio autem sensu ἀλάλητοι στεναγμοί, quorum in nobis auctor divinus Spiritus, inenarrabiles gemitus pro ea vi impetrandi quam habent et praestantia, tali auctore, supra omne quod aut loqui aut intelligere possumus.

ἐκ καρδίας ἀνυποκρίτου, οἷδε φθάσαι τὸ ἀκολάκευ-
τον οὗς τοῦ Δεσπότη.

Ὅταν δι' εὐχῆς αἰτησώμεθα τι τὸν Δεσπότην, μὴ
ταχέως ἐξαπονήσωμεν· ἀλλὰ τὸ συνεχὲς τῆς ἀπο-
τυχίας, τῇ συνεχείᾳ τῆς αἰτήσεως ἐκινῆσωμεν.

Ἐν ταῖς ἀναβολαῖς καὶ ἐν ταῖς ὑπερθέσεσι τῶν
δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, μὴ προκαίνομεν, μηδὲ προανα-
πίπτωμεν. Πολλάκις γὰρ ὁ Δεσπότης τὴν δοκοῦσαν
ἀναβολὴν, εἰς τὴν τῆς πίστεως γυμνάσιον παρέρκει.

Καλὸν πάντοτε διὰ προσευχῆς ὁμιλεῖν τῷ Θεῷ. Εἰ
γὰρ συντυχία ἀνδρὸς ἀγαθοῦ βελτίω τὸν ἐντυχάνοντα,
πόσω μᾶλλον τὸ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ καθομι-
λεῖν τῷ Θεῷ;

Πολλάκις ὁ Θεὸς ἀναβάλλεται τὴν αἴτησιν, οὐ
βουλόμενος ἡμᾶς παρελκύσαι, ἀλλὰ τῇ μελλήσει τῆς
δόσεως τὴν διηνεκὴν προσεδραῖαν ἡμῖν σοφίζόμενος.
Ὡς γὰρ καὶ φιλόστοργοι πατέρες ποιοῦσι, τὰ
βήθυμα τῶν παιδῶν, καὶ πρὸς τὰ παιδικὰ παίγνια
τρέχοντα, πολλάκις ὑποσχέσασιν δόσεως καὶ δώρου
μεγίστου κατέχουσι παρ' ἑαυτοῦς.

Ἀνθρώπων μὲν γὰρ δέοντα, καὶ δαπάνης χρη-
μάτων δέοντα καὶ καλακείας δουλοκρεπτοῦς, καὶ
πολλῆς περιόδου καὶ πραγματείας χρεῖα. Οὐ γὰρ
ἐξ εὐθείας αὐτοῖς τοῖς κυρίοις δοῦναι (g) τὴν χάριν
ἐνὶ καὶ διαλεχθῆναι πολλάκις, ἀλλ' ἀνάγκη πρότερον
διακόνους καὶ αἰκονόμους αὐτῶν καὶ ἐπιτρόπους,
καὶ χρήμασι καὶ βήμασι καὶ παντὶ θεραπεύουσι
τρόπω, καὶ τότε δι' ἐκείνων τὴν αἴτησιν λαβεῖν.
Ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν οὕτως. Οὐ γὰρ δεῖται
μεσιτῶν ἐπὶ τῶν ἀξιούντων· οὐδ' οὕτως δι' ἐτέρων
παρακαλούμενος, ὥς δι' ἡμῶν αὐτῶν δεομένων ἐπι-
νεῖε τῇ χάριτι.

Εὐχὴς ἔστιν ἐκείνη ἡ φωνή, καὶ μέχρι τῆς θαλάσσης
ἀναβαίνουσα ἀκοῆς· οὐχ ἡ μετὰ τινος διατάσεως γι-
νομένη κραυγὴ· ἀλλ' ἡ ἀπὸ καθαρᾶς συνεκδήσεως
ἀναπνεύμενη ἐνθύμησις.

Γρηγ. Νύσσης. — Ὁ ἐν κειρῷ προσευχῆς μὴ
πρὸς τὰ λυσισπύοντα τῇ ψυχῇ τεταμένος, ἀλλὰ πρὸς
τὰς ἐμπνεῖς τῆς διανοίας κινήσεις, συνδιατίθεσθαι
τὸν Θεὸν ἀξίον, ληρὸς τίς ἐστιν, ὥς ἀληθῶς, καὶ
βασιλόλογος καὶ φλόγαρος καὶ φλόγαρος, καὶ εἰ τι ἄλλο
τῆς τοιαύτης σημασίας ἐστίν.

Εὐσεβίου. — Ὑπὲρ τῆς κοινῆς χρῆς εὐχεσθαι
πρότερον σωτηρίας, εἰθ' οὕτως ὑπὲρ αὐτῶν.

Νελλίου. — Ὅσπερ τὰ στρουθία διὰ τῆς τῶν
περὶ κινήσεως μετάρσια γίνεται, οὕτω καὶ ὁ
θεοσεβὴς ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν ἐπιγείων πρὸς τὰ οὐρά-
νια διὰ προσευχῶν μετατίθῃται ἑαυτόν.

Ἐάν κακῶς καὶ ἀσυμφῶς αἰτεῖς, καθάπερ

(g) Αὐτοῖς τοῖς κυρίοις δοῦναι· Ipsos, qui dandi
muneri arbitri sint, penes quos ejus facultas, nec allo-
qui saepius licet. Clara Chrysostomi hic sententia,
usuque probata, ut vix nisi illo ambitu impetrare
aliquid a principe ullus possit; demerendo scilicet,
qui illo familiaris utantur, iisque admissoribus.
Nihil apte Gesa: Non enim recta ipsis dominis mu-
nus dare licet, aut colloqui; ac si de dando sermo es-
set, non ab eis impetrando, quo orationis scopus
collineat. Nec istud Chrysostomi quidquam officit

A animo nihil simulationis labe laborante, ac aures
Domini proclive evadet, quas nulla adulatio pulset.

Cum precibus aliquid a Domino petierimus, ne
cito animum despondeamus; sed continuum repul-
sam continua petitionis instantia vincamus.

Dum Deus dona differt morasque necitat, ne desi-
ciamus neve animis concidamus. Saep enim Domi-
nus, eam, quae videtur, dilationem, fidei exercendae
causa protrahit.

Præclarum est cum Deo jugiter orando confaba-
lari. Si enim viri probi indulta congressio, eum qui
congregiatur inque illum incidat meliore fruge
componit, quanto magis quod diu noctuque cum
Deo sermonem miscemus!

Sæpenumero Deus petitionem differt, non quia
velit nos protrahere, sed ut dandi cunctatione, cen-
astu quodam, orandi nobis assiduitatem conciliet.
Sic enim et parentes liberorum amantes solent:
segniore quippe liberos, et ad ludica puerorum
currentes, dandi promissione, donique maximi spe
illectos, haud raro apud se retinent.

Cum hominum auxilia opemque exquirimus,
sumpta nobis et pecuniis 577 opus est, et adula-
tione servili, multoque ambitu ac negotiosa tracta-
tione. Non enim recta ipsos danda rei, ac muneris
arbitros, sæpius etiam alloqui licet, sed necesse
est ut prius famulos domusque eorum præfectos
ac procuratores pecuniis verbisque delinias, mo-
disque omnibus tibi concilies, ac tum demum illo-
rum impetres opera quod flagitas. Non sic autem
in Deo se res habet. Non enim intercessoribus eget
in his qui orant: nec sic obsecrantibus aliis ac co-
his ipsis rogantibus gratia votis annuit.

Sonora claraque vox est, et ad divinum recta
ascendens auditum, non qui rugitu ac contentione
clamor editur, sed quæ in cælum ex munda con-
scientia cogitatio subvolat.

Greg. Nyssæ. — Qui orationis tempore, non ad ea
quæ animo conducibilia sunt, intentus, sed libidi-
nosa mentis cogitationibus distentus, Deum votis
assentiri rogat, is vero delirus est et inepte loquax,
verborumque funditor et blatero, ac si quid aliud
ejusmodi significatus existit.

Eusebii. — Primum pro communi salute precan-
dum est, deinde pro nobis ipsis.

Nili. — Ut aviculæ alarum motu in sublime tol-
luntur, sic vir pius ac Dei cultor a terrenis ad su-
blimia precum vi ac instantia transfertur.

Dum male, ac secus ac tuis conducatur rationibus

NOTÆ.

intercessionem sanctorum, ac Christi mediationem
excludit; ex quo, ac ejus meritis habent sancti,
quidquid sibi aliisve impetraverint, sive adhuc
agunt in sæculo, sive ab illo erepti sunt, et regnant
cum Christo. Velinque doceant sectarii, quid magis
noceant beatorum jam in cælo suffragia, quam
vita mortali, per quam liquet toties Paulum expe-
tisse, ex eis ipsis qui minores essent, ejusque di-
scipuli et auditores, ut pro se orarent.

petis, velut is, qui febrium ardoribus exustus vinum sibi præberi rogat; qui futura prospiciat Deus, tuam minime voluntatem facit, nec quod extra rationem flagitas tribuit.

Ne in oratione divitias quæsieris, non sanitatem, vel ut hostes ulciscaris; non humanam gloriam; sed ea solummodo quæ ad animi salutem conducant.

Quemadmodum ut spiritum ducas nunquam non tempus est ac opportunum, sic neque ut mystica munera ad extremum usque spiritum a Domino petas.

Cum boni alicujus consequendi causa Deum oraveris, nec confestim exauditus fueris; noli negligere neve despondeas animum, sæpe enim petitio tua in rem tuam non conducit.

Aristot. — Qui preces offert, prudens existat necesse est: ne imprudens sibi ipse malum aliquod oret.

Alexander. — 578 Alexander rex, cum Antipater adversus matrem multa scriberet ac crimnaretur: Nescis, inquit, Antipater, matris unam lacrymam, multis accusationibus confertas epistolas delere?

Epicuri. — Siquidem Deus humanis se precibus facilem redderet iisque obsequeretur, universum genus humanum quam cito interiret; cum subinde multa et acerba iræ impotentes alii in alios precentur.

Isocrat. — Tunc homines meliore fruge componunt, cum ad Deum accedunt: eique adeo similes sunt, ut sint benefici et veritatem colant.

Biantis. — Is, cum aliquando una cum impiis quibusdam navigio veheretur, navique procella jactata, illi deos invocarent: Silete, inquit, ne nos sentiant hic navigare.*

Eos, qui a diis meliorem mentem peterent, nec ipsi seipso emendare studerent, stultos dicebat ac stupidos: nec enim pictorem a diis precari, ut lineam dent ac suavem colorem, quin artem ipse didicerit; nec vero ullum evadere musicum ipsa precum vi, nisi condiscantur quæ sunt musices. Eodem modo ne prudentem quidem ullum unquam fore precando, nisi earum rerum disciplinam coluerit.

SERMO XV.

De doctrina et litteris, seu eloquentia et sermone.

Matth. v, 19. — Amen dico vobis, qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

* In Gesn. Stob. 266.

(r) *Περὶ διδασχῆς καὶ λόγων.* Addit Gesn. sive Antonius, καὶ ὁμιλίας, quod sit explicatio superioris vocis. Quasi de doctrina, quæ familiari allocutione ac tractatione tradatur; in qua tantus enituit Chrysostomus, illoque superior Gregorius Theolo-

A ὁ πρεττων ἄνθρωπος παρακαλεῖ παρασχῆν αὐτῷ οἶνον, προβλέπων ὁ θεὸς τὰ μέλλοντα οὐ ποιεῖ τὸ θέλημά σου, οὐδὲ παρέχει τὴν ἀλόγιστον δέησιν.

Μὴ πλοῦτον ἐν δέήσει ζητήσης, μὴ ὑγείαν, ἢ τῶν ἐχθρῶν ἄμυναν· μὴ δόξαν ἀνθρωπίνην· ἀλλὰ μόνον τὰ συντελοῦντα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς.

Ὅσπερ τὸ ἀναπνεῖν οὐδέποτε ἀκαιρον, οὕτως οὔτε τὸ αἰτεῖσθαι παρὰ Κυρίου αἰτήματα μυστικά μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς.

Ὅταν περὶ τινος ἀγαθοῦ παρακαλέσης τὸν θεόν, καὶ μὴ εἰσακοσῇ σου πᾶραντίκα, μὴ ἐλιγερῇσης, μὴδὲ ἐλιγοψυχῇσης· πολλάκις γὰρ πρὸς τὸ παρὸν οὐ B συμφέρει σοὶ τὸ αἶτημα.

Ἀριστοτ. — Τὸν εὐχόμενον δεῖ φρόνιμον εἶναι· μὴ λάθῃ τι κακὸν εὐξάμενος; ἑαυτῷ.

Ἀλέξανδρ. — Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ Ἀντίπατρος αὐτῷ πολλὰ κατὰ τῆς μητρὸς ἔγραψεν, Ἄγνοίς, ἔφη, Ἀντίπατρε, οὐκ ἠγνοῦς τὸν δάκρυον, πολλῶν διαβολῶν ἐπιστολὰς ἀπαλείφει;

Ἐπικούρ. — Εἰ ταῖς τῶν ἀνθρώπων εὐχαῖς ὁ θεὸς κατηκολούθει, θάπτον ἂν ἀπόλοινο πάντες ἄνθρωποι, συνεχῶς πολλὰ καὶ χαλεπὰ κατ' ἀλλήλων εὐχόμενοι.

Ἰσοκράτ. — Οἱ ἄνθρωποι τότε γίνονται βελτίους, ὅταν θεῷ προσέρχωνται· ὅμοιον δὲ ἔχουσι θεῷ, τὸ εὐεργετεῖν καὶ ἀληθεύειν.

Βίας. — Οὗτος συμπλῶν ποτὲ ἀσπείσει, χειμαζομένης τῆς νεῆος, κακίαιων θεοῦς ἐπικαλουμένων, Σιγάτε, ἔφη, μὴ αἰσθῶνται ἡμᾶς ἐνθάδε πλόνοντας.

Τοὺς αἰτουμένους παρὰ τῶν θεῶν φρένας ἀγαθὰς, καὶ μὴ ἑαυτοὺς παιδεύοντάς, ἀναισθήτους ἔφασκεν εἶναι. Οὔτε γὰρ ζωγράφον εὐχόμενον τοῖς θεοῖς δοῦναι αὐτῷ γραμμὴν καὶ εὐχροίαν λαβεῖν ἂν, εἰ μὴ μάθοι τέχνην· οὔτε μουσικὸν γενέσθαι ποτ' ἂν ἐνεκὲν εὐχῆς, εἰ μὴ ἂν τὰ μουσικὰ μάθοι. Τὸν δὲ αὐτὸν τρόπον, οὐδ' ἂν φρόνιμὸν τινα γενέσθαι εὐχόμενον, εἰ μὴ τοῦτων τὴν μάθησιν λάθοι.

D

ΛΟΓΟΣ ΙΕ'.

Περὶ διδασχῆς καὶ λόγων (r).

Matth. i. — Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅς ἂν ποιῇσιν καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

NOTE.

gus, cuius auditor fuit Hieronymus. Non bene itaque Gesnerus, *De doctrina quæ tum sermone tum conversatione sit*, ac si πολιτεία; esset loco ὁμιλία; vel essent hæc duo membra opposita ac subdividentia; quod longe a vero est.

Ίακ. α'. — Έστω πῆς ἀνθρώπου ταχύς εἰς τὸ ἀκούσαι, καὶ βραδύς εἰς τὸ λαλεῖν. Καὶ, εἰ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίσει, οὗτος τελειὸς ἐστί, δυναμὸς χαλινωγῆσαι καὶ ἄλλοι τὸ σῶμα.

Σολομ. — Εἰς ὅτα ἄρρητος μὲν λέγει, μὴ ποτε μυκτηρίσῃ τοὺς συνετοὺς αὐτοῦ λόγους.

Σιράχ ΚΑ'. — Ἐξήγηται καρπὸς, ὡς ἐν ὁρῷ φορτίον· ἐπὶ δὲ χειρὶ συνετοῦ εὐρεθήσεται χάρις.

Βασιλείου. — Μήποτε τῇ ἀμετρίᾳ τοῦ λόγου ἀχρηστὰ ποιήσωμεν ἡμῖν τὰ φιλοπόνως συνελεγμένα. Ἀπονοῦσα μὲν ἡ διάνοια πάντων ὁμῶς περιδράσασθαι, ὁμοῖον πάσχει γαστρί, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κόρου, εἰς πῖψιν ἀγαγεῖν τὰ καταπεμφθέντα μὴ δυναμένη.

Βέλτιον τὰς αὐτῶν ἡνίας ἐνδιδόναι τεχνικωτέροις, ἢ ἄλλων ἡνιόχους εἶναι ἀνεπιστήμονας· καὶ ἀκοὴν ὑποτιθέναι μᾶλλον εὐγνώμονα, ἢ γλώσσαν κινεῖν ἀπαίδευτον.

Θεολόγους.

Ἀποστόλου. — Ἐργον κρείττον ἀπράκτου λόγου. Βίον μὲν οὐδεὶς κάποτε θύβῃ διχα.

Λόγου δὲ πολλοὶ τοῦ κενῶς φοροῦμενον. Ἡ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν τῷ τρόπῳ.

Τοῦ λαλεῖν αἰσχροῦ (α), τὸ ἀκοῦειν ἀτιμότερον.

Χρυσόστ. — Τότε μάλιστα οἱ μαθηταὶ εἰς τὸν ἀγαθὸν ἀγωνίζονται ζῆλον, ὅταν κατὰ τῶν διδασκάλων ἔγῳσι τὰ παραδείγματα.

Οὐκ ἀκίνδυνον ἡ ἀκράσις, ὅταν ἡ διὰ τῶν ἔργων προσθήκη μὴ γένηται.

Έστι γνῶσις λόγου χωρὶς, καὶ ἐστι γνῶσις μετὰ λόγου. Καὶ γὰρ εἰσι πολλοὶ γνῶσιν μὲν ἔχοντες, λόγον δὲ οὐκ ἔχοντες.

Νελλίου. — Περισοδὸς πᾶς λόγος πρὸς διόρθωσιν, ὅταν ἡ τῶν ἀκούοντων πρὸς τὸ χειρὸν νεύουσα σπουδὴ, τοῖς κατὰ συμβουλήν λεγομένοις ἐναντίως διακρίνεται.

Διδύμου. — Τότε ἀντί διδάσκαλος καὶ πιστεύεται λέγων, ὅταν ἀφ' ὧν πράττει, παιδεύει, κατὰ τὸ, Ὅτι ἡρξεν ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν.

Μοσχίου. — Τὸν προσεμλοῦντα τριχῇ διασκοποῦ, ὡς ἀμείνονα, ἢ ὡς ἡττώνα, ἢ ὡς ἴσον· καὶ εἰ μὲν ἀμείνονα, ἀκοῦειν χρεὶ καὶ παιδεῖσθαι αὐτῷ· εἰ δὲ ἡττώ, ἀπειθεῖν· εἰ δὲ ἴσον, συμφωνεῖν.

Δημιόναχ. — Ὁ λόγος, ὥσπερ πλάστης ἀγαθὸς τῆς ψυχῆς περιτίθεται σχῆμα.

Jac. i, 9; iii, 2. — Sit omnis homo velox ad audiendum, et tardus ad loquendum. Et : Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est : potest etiam homo circumducere totum corpus.

Prov. xxii, 9. — Inauribus insipientis nihil loquaris, ne forte prudentes sermones tuos subsannaverit.

Eccli. xxi, 19. — Narratio stulti quasi sarcina in via : in labiis autem cordati invenietur gratia.

Basilii. — Cavendum est ne nimia sermonis prolixitate ea reddamus inutilia, quae magno labore a nobis collecta sunt. Mens enim fatigata factaque debiliior, quam ut cuncta simul complecti possit, eodem modo afficitur ac venter, qui ob nimiam saturitatem non sit par coquendis cibis sibi commissis.

579 Praestat sui regendi habenas his, quorum major peritiam existat committere, quam aliorum aurigas minus solertes esse; et aures potius praestare benignas, quam linguam indoctam ciere.

Theologi.

Praestat opus tacitum sermoni infecto.

Sine actione vanaque nemo unquam sublimis evectus est;

Multi sine sermone ac verbo inaniter sonante.

Aut non usurpanda doctrina, aut morum exemplo tradenda,

Audire turpia, quam loqui inhonestius.

Chrysost. — Tunc praesertim discipuli bona emulatione accenduntur, cum praeclearis magistrorum exemplis fulciantur.

Haud periculo vacat audire, cum ad ea quae audieris, accessio ex operibus non sequitur.

C. Tum scientia est cum eloquendi facultate, tum quae illius expers existat. Nam multi sunt habentes quidem scientiam, sed qui sermonem non habent.

Nili. — Frustra est doctrina ad emendationem, cum auditorum in vitium prona diligentia atque animus, iis quae consilio dicuntur contrarie afficitur.

Didymi. — Tum magister institutum peragit ac fidem habet, quibus loquitur, dum actione vanaque instituta eruditionem praestat, juxta quod scriptum est : *Quae cepit Jesus facere et docere* (Act. i, 1).

Moschion. — Eum qui tecum miscet colloquia, trifariam considera; aut ut praestantior, aut ut inferior, aut ut parem. Ac quidem si praestantior fuerit, audias operae pretium est, eique morem geras : sin inferior, noli parere; sin par existērit, illi assentire.

Demonact. — Oratio tanquam bonus sigulus, animi sibi formam effingit.

NOTAE.

(α) Τοῦ λαλεῖν αἰσχροῦ. Sic emendavi ipso syllabarum servato numero, pro eo quod erat α χρεῖ, legitque Gesn., *quae deceat*; cui omnino adjectum officiat. Quomodo enim ἀτιμον et ἀτιμότερον, *imprope, dedecus*, audire vel loqui quae deceant et officii sunt? Verum hoc tanti decoquebat Gesn. nec in eo mendi aliquid ei subolebat, sed in eo duntaxat, quod et τὸ λαλεῖν, et τὸ ἀκοῦειν scriptum est. Quod certe nisi meliori cod. integraque Gregorii sen-

tentia et lucubratione certo emendari non potest. Utrumque alia et alia ratione turpius dici potest. Accepi quod acutius, in eosque jactatur, qui detractoribus et susurronibus faciles aures praebent; quas nisi praebent, nec detractores aut susurrones essent. Balesdeni cod. hocce titulo, pauca solum initio habet, reliquis in eo desideratis, undecumque id evenerit.

Solonis. — Quantum in bello ferrum, tantum in A civitate ac republica proba rectaque oratio valet.

Idem. sermonem aiebat operum esse simulacrum.

Diogenis. — Oratores dicebat studere, ut bene ornateque dicerent; ut autem bene agerent, nullo modo.

Cum Atticus quidam illum accusaret, cur Lacedæmonios propensius laudans non apud eos habitaret? Quia medicus parandæ sanitatis artifex haud cum illis versatur, qui valent.

Elocuti. — Non dicentis facultatem, sed rei naturam perpendenda esse dicebat.

Socrates. — 580 Aut quam minimum cum potentibus, aut quam jucundissime esse fabulandum.

Non ex verbis res, sed ex rebus verba vigere decet. Non enim verborum causa res struuntur, sed verba ex rebus.

Suadent dicentis mores, non oratio.

Bene enim ac ornate loqui malum est,

Si nocuenti aliquid afferat.

Antagor. — Antagoras cum Thebaidos librum apud Bæotos recitaret, nec recitanti quisquam attenderet, complicato volumine: Merito, inquit, Bæoti vocamini; nam hominum aures habetis.

Hieron. — Hic orationem habens auditoremque concilians, tria sibi proposita esse dicebat; ut intelligentes juvaret, rudes doceret, invidos dolore afficeret.

Ænopydes. — Aiebat, qualis sit hominis indoles geniusque, talem et sermonem esse.

Romul. — Aiebat Romulus; Vas testium icu probari; hominem vero ex sermone.

SERMO XVI.

De correptione.

Joan. v. 14. — Dixit Dominus paralytico: Ecce sanus factus es; jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.

I Thess. v. 14. — Rogamus vos, fratres, corripite pusillanimes et inquietos, suscipite infirmos; ac semper quod bonum est sectamini.

Sap. xii. 2. — Idcirco eos qui prolabantur, paulatim arguis, Domine, et de quibus peccant, admonens corripis, ut malitia sua liberati, in te credant.

Eccli. xviii. 12. — Misericordia Domini super omnem carnem, arguens et corripiens et convertens æquam pastor suum gregem.

Basili. — Violentia namque disciplina firmo animo hære non solet: quod autem voluptate et gratia insinatur, id vero firmius durabiliusque insidet.

Qui jacentem vult erigere, eo qui lapsus est

²² Gesn. χέπου. ²³ In Gesn. Stobæo 68.

Εδλιωρος. — Όσον ἐν πολέμῳ δύναται σιδήρος, τοσούτον ἐν πολιτείᾳ λόγος· εὖ ἔχων ἰσχύει.

Ὁ αὐτὸς ἔφασκε, τὸν λόγον, εἰδὼδὸν εἶναι τῶν ἔργων.

Διογέρ. — Τοὺς ῥήτορας τὰ δίκαια μὲν ἔφη ἱσπουδάζειν λέγειν, πράττειν δὲ, οὐδαμῶς.

Ἀττικῷ τινος ἐγκαλουόντος αὐτῷ, διατὶ Λακεδαιμονίους μᾶλλον ἐπαίνων, παρ' ἐκείνοις οὐ διατρίβει, οὐδὲ γὰρ ἱατρός, ἔφη, ὑγείας ὧν ποιητικῶς ἐν τοῖς ὑγιαίνουσιν τὴν διατριβὴν ποιεῖται.

Ἐτεοκλέους. — Μὴ τὰς τῶν λεγόντων, ἔφη, δυνάμεις, ἀλλὰ τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις δοκιμάζειν.

Σωκράτης. — Ὅς ἡκίστα τοῖς δυνάσταις, ἢ ὡς B ἡδίστα ἐμιλεῖν.

Οὐκ ἐκ τῶν λόγων τὰ πράγματα, ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων τοὺς λόγους δεῖ κρατεῖν. Οὐ γὰρ ἔνεκα τῶν λόγων τὰ πράγματα συντελεῖται, ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων εἰ λόγοι.

Τρόπος ἔσται περὶ τῶν λόγων, οὐ λόγος. Τὸ γὰρ λέγειν εὖ, δεῖνόν ἐστιν, εἰ φέροι τινὰ βλάβην.

Ἀνταγόρας. — Ἀνταγόρας ἐπεὶ ἐνεγίνωσκε παρὰ Βουκοῖς τὸ τῆς Θηβαϊδος σύγγραμμα, καὶ οὐδεὶς ὑπεσημνήνετο, κλείσας τὸ βιβλίον, Δικαιῶς, εἶπε, καλεῖσθε Βουκοί· βοῶν γὰρ ὥτα ἔχετε.

Ἰέρων. — Οὗτος ἀκρόασιν ποιούμενος, εἶπε τριῶν ἱστοχάσθαι, τοὺς συνετοὺς ὠφελῆσαι, τοὺς ἀπειροὺς διδάξαι, καὶ τοὺς φθονεροὺς λυτῆσαι.

Οἰνοπίδ. — Οὗτος, ὅποια ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶ, τοιοῦτον ἔφασκεν εἶναι καὶ τὸν λόγον.

Ραμνύλ. — Οὗτος, τὸν μὲν κέραμον ἐκ τοῦ κοπτοῦ ²² ἔφη δοκιμάζεσθαι· τὸν δὲ ἀνθρώπον ἐκ τοῦ λόγου.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ'.

Περὶ νουθεσίας.

Ἰωανν. 8. — Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ παραλυτικῷ, Ἴδὲ ὅγτι γέγονας, μήκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένοιτο.

Α' Θεσσ. 5. — Παρακαλούμεν ὑμᾶς, ἀδελφοί, νουθετεῖτε ἀλλήλους ὡς ἀγαπᾶτε· καὶ ἀντιθέτε τῶν ἀσθενῶν, καὶ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε. D

Σολομώντος 18. — Διὰ τοῦτο τοὺς παραπίπτοντας κατ' ὀλίγον ἐλέγχεις, Κύριε, καὶ ἐπ' οἷς ἁμαρτάνουσιν ὑπομιμνήσκων νουθετεῖς, ἵνα ἀπαλλαγέντες τῆς κακίας αὐτῶν πιστεῦσθωσιν ἐπὶ σέ.

Σιράχ 17. — Ἐλεος Κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, ἐλέγχων καὶ νουθετῶν καὶ ἐπιστρέφων ὡς ποιμὴν τὸ ποίμνιον αὐτοῦ.

Βασιλ. — Βίαιον γὰρ μάθημα οὐ πέφικε παραμένειν· τὸ δὲ μετὰ τέρψεως καὶ χάριτος ἐκδιδόμενον, μονιμώτερόν πως φύλαξις ἐνίσταται.

Ὁ τὸν καίμενον ἐγείρειν βουλόμενος, ὑψηλότερος

εἶναι τοῦ πεπρωκότος πάντως ὀφείλει· ὁ δὲ ἐξ αὐτοῦ καταπεσὼν, ἑτέρου καὶ αὐτὸς ἀνιστῶντος εἶται.

Θεολ. — Μῆτε τὸ ἀλγεῖν ἀπαρμύθητον, μῆτε τὸ ὑπράττειν ἀπαιδαγωγῆτον.

Χρυσόστ. — Μὴ ἄλλους λατρεύειν ἐπιχειρήσωμεν, αὐτοὶ βρύνοντες ἑλκεσιν.

Συμφέροι δάκνεσθαι διὰ τῆς τῶν ῥημάτων ἀλγηδόνος τοὺς ἀμαρτάνοντας, ἵνα τῆς διὰ τῶν πραγμάτων ἀσχημοσύνης ἀπαλλαγῶσιν.

Μὴ δεῖ βαρύνεσθαι τὴν παραινέσιν. Εἰ γὰρ βαρύνεσθαι ἔδει, ἐμὲ ἔδει τὸν πολλάκις λέγοντα καὶ οὐκ ἀκούμενον· οὐχ ὁμῶς, τοὺς δὲ μὲν ἀκούοντας, αἱ δὲ παρακούοντας.

Ἀριστοτ. — Μὴ ἔλαττον ἡγοῦ τοῦ ἐπαινέσθαι τὸ νοουθετεῖσθαι.

Διογένης. — Νεκρὸν λατρεύειν καὶ γέροντα νοουθετεῖν, ταυτὸν ἐστίν.

Δημοσθ. Πυνθανομένου τινός, πῶς ἂν τις ἑαυτοῦ διδάσκαλος γένηται, εἶπερ ὧν ἐπιτιμᾷ τοῖς ἄλλοις, ἔφη, καὶ ἑαυτῷ ἐπιτιμῇ μάλιστα.

Δημητρίου Φαληρέως. — Ἄ γὰρ οἱ φίλοι τοῖς βασιλεύουσιν οὐ θαρρόντι παραινέειν, ταῦτα ἐν τοῖς βιβλίοις γέγραπται.

Ὡς περ τὸ μέλι τὰ ἡλκωμένα δάκνει, τοῖς δὲ κατὰ φύσιν ἡδὺ ἐστίν· οὕτω καὶ οἱ ἐκ φιλοσοφίας λόγοι.

Εὐριπίδ

Ἀπαρτές ἐσμεν εἰς τὸ νοουθετεῖν σοφοί.

Αὐτοὶ δ' ὅταν ποιῶμεν, οὐ γινώσκουμεν.

Αἰσώπ. — Αἰσώπος ἔφη, δύο πήρας ἕκαστος ἡμῶν φέρειν· τὴν μὲν, ἐμπροσθεν· τὴν δὲ, ὀπίσθεν· καὶ εἰς μὲν τὴν ἐμπροσθεν, ἀποτιθέναι τὰ τῶν ἄλλων ἀμαρτήματα· εἰς δὲ τὴν ὀπίσθεν, τὰ ἑαυτῶν· διὸ οὕτε καθορῶμεν αὐτά.

Ἰσοκράτης. — Μηδενὶ πονηρῷ πράγματι μῆτε παρίστασο, μῆτε συνηγόρει· ὁδῶς γὰρ καὶ αὐτὸς τοιαῦτα πράττειν, εἰ τοῖς ἄλλοις πράττουσι βοηθεῖς.

Ἐπικτήτου. — Τὸν νοουθετοῦντα δεῖ πρῶτον τῆς τῶν νοουθετούμενων αἰδοῦς τε καὶ αἰσχύνῃς ἐπιμελεῖσθαι· οἱ γὰρ ἀπερυθρίασαντες ἀδιόρθωτοι.

Κρείττον τὸ νοουθετεῖν τοῦ ἀνείδελξιν· τὸ μὲν γὰρ, ἡπιὸν τε καὶ φίλον· τὸ δὲ, σκληρὸν καὶ ὀδυστικόν· καὶ τὸ μὲν διορθοῖ τοὺς ἀμαρτάνοντας, τὸ δὲ, μόνον ἐξελέγχει.

Ἐμπεδοκλ. — Ἐρωτηθεὶς, διατί σφόδρα ἀγανακτεῖς κακῶς ἀκούων, ἔφη, ὅτι οὐδὲ ἐπαινούμενος αἰσθῆσθαι, εἰ μὴ κακῶς ἀκούων ἀχθήσομαι.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'.

Περὶ παιδείας καὶ φιλοσοφίας.

Ἰωάν. Ζ'. — Ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ

¹¹ In Gesn. Stob. 216.

alio rem esse omnino necesse est : sin autem pariter collapsus est, alio et ipse qui erigat, indiget.

Theologi. — Nec tristitia ac dolor omni vacat consolatione, nec rerum prosperitas castigatione.

581 Chrysost. — Ne aliis mederi tentemus, qui ipsi ulceribus scateamus.

Utile est peccantes verborum acrimonia morderi, ut ipsa rerum turpitudine possint liberari.

Non aegre ferendae sunt admonitiones. Si enim aegre ferendae essent, me par esset aegre ferre, qui saepe dicam, et non audiar; non vos, qui semper audiat, sed nunquam obaudiat.

Aristotel. — Nihil minus existima corripī quam B laudari.

Diogen. — Mortuum sanare, et senem corripere, idem fuerit.

Demost. — Percontante quodam quo quis modo sibi ipse praeceptor evaserit : Si, inquit, quae in aliis reprehendit, in se quoque maxime reprehendat.

Demetrius Phaleres. — Ea enim de quibus amici reges admonere non audent, in libris scripta jacent.

Quemadmodum mel exulceratas partes mordet, sanis autem suave est : sic et philosophiae sermones ac documenta.

Euripid.

Omnes sapientes sumus ut corripiamur.

Nos vero cum fecerimus, non agnoscimus.

Æsop. — Aiebat Æsopus habere singulos duas peras, alteram ante, alteram retro; ac quidem in anteriori reponere aliorum delicta, in posteriori vero, sua : atque eam ob rem, nec oculate ea videmus.

Isocratis. — Nulli male rei aut presentiam exhibeas, aut favorem praebeas atque defendas. Videberis enim ipse talia agere, si aliis qui agant auxilio fueris.

Epicteti. — Qui sit correpturus, id in primis curare debet, ut eorum qui sint corripiendi, pudori ac verecundiae consulat. Qui enim semel pudorem amiserint, nullo modo emendari possunt.

Præstat admonere ac corripere, quam exprobrare ac conviciari : illud enim lenitatis et amicitiae plenum est, hoc vero acerbum et contumeliosum : atque prius quidem peccantes corrigit, hoc vero solum redarguit.

Empedocli. — Interrogatus cur male audiens etiam atque etiam indigne ferret : Quia, inquit, ne laudes quidem sentiam, nisi male audiens moleste feram.

SERMO XVII.

582 De disciplina seu eruditione et philosophia.

Joan. vii, 14. — Ascendit Jesus ad templum, et

discibat turbas. Mirabantur autem Iudæi, dicens: Quomodo hic scit litteras, cum non didicerit?

I Cor. iii, 18. — Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus invidi, stultitia est apud Deum.

Prov. i, 20. — Sapientia in viis clamat, et in plateis palam agit.

Eccli. xvi, 18. — Non est commutatio eruditæ animæ.

Eccli. vi, 19. — Fili, in juventute tua dilige doctrinam: et sicut qui arat et seminat, accede ad eam, et fructus ejus bonos sustine.

Basilii. — Melius est ac conducibilis, cum idiotæ ac imperiti simus, per charitatem Deo proximos fieri, quam qui multa scientia rerumque peritula præditi videamur, in Dominum nostrum maledicos existere.

Similes sunt oculis noctuæ, qui operam otiumque posuerunt inani sapientiæ. Nam et illius oculi noctu robusti sunt; illuciente autem sole, hebescent. Horum quoque mens, inanum rerum contemplatione acutissima est; veræ autem lucis consideratione obscura ac hebes.

Theologi. — Exploratum existimo apud omnes qui mentis compotes sunt, esse disciplinam (eruditionem, litteras) omnium quæ in hominibus bona habentur, primum.

Qui eruditioni litterisque studetis, ne plus æquo litteris fidatis; nec superflue supraque rationis modum argutari velitis: nec ubique improbe vincere cupiatis, sed est quando etiam honeste vinci sustineatis.

Princeps sapientia, vita laudabilis et Deo expleta.

Prima sapientia contemnere sapientiam, quæ in sermone et verborum strophis, nec non spuriis ac superfluis opponendi genere argumentis sita est. Utinam vero mihi liceat quinque verba loqui in ecclesia cum intellectu, quam decem millia in lingua (*I Cor. xiv, 19*).

Neque enim qui in verbis sapiens est, ille mihi sapiens est; neque **583** ille qui lingua quidem volubili, at inconstanti animo ac indisciplinato præditus est: sed si quis pauca de virtute loquitur, multa vero reipsa præstat, atque doctrinæ vita facisque fidem conciliat. Præstat namque subjecta oculis pulchritudo, quam oratione verbisque descripta; ac quæ manibus teneantur divitiæ, ejusemodi divitiis, quæ sint mera insomniorum signimenta. Sapientia denique, non quæ sermone pompam habeat, sed quæ operibus sit comprobata: *Intellectus* enim, inquit, *bonus omnibus facientibus eum* (*Psal. cx, 10*), non autem vocis præconio celebrantibus.

Aut enim exercenda philosophia est, aut honori habenda, si non prorsus ab honesto velimus exce-

A εἰδῆσθε τοὺς ὁγλούς. Ἐθαύμαζον δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, λέγοντες, Πῶς οὗτος οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς;

A' Κορ. γ'. — Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὕμιν, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γινέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστίν.

Παροιμ. α'. — Σοφία ἐν ἐξόδοις ὑμνεῖται, ἐν δὲ πλαταταῖς παρρησίαν ἀγει.

Σιράχ κς'. — Οὐκ ἐστὶν ἀντάλλαγμα οὐδὲν παιδευμένης ψυχῆς.

Σιράχ ζ'. — Τέκνον ἐν νεότητι σου ἐπέλεξαι: παιδεῖαν· καὶ ὡς ἀρροτριῶν καὶ σπείρων πρόσελθε αὐτῇ, καὶ ἀνάμεινε τοὺς ἀγαθοὺς καρποὺς αὐτῆς.

Βασιλείου. — Ἀμεινον καὶ συμφερότερον ἰδιώτας καὶ ὀλιγομαθεῖς ὑπάρχειν, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης πλησίον γενέσθαι τοῦ θεοῦ, ἢ πολυμαθεῖς καὶ ἐμπαίρους δοκοῦντας εἶναι, βλασφήμους εἰς τὸν ἑαυτῶν εὐρίσχεσθαι Δεσπότην.

Τοῦ αὐτοῦ. — Ἐοικασί τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς γλαυκῆς, οἱ περὶ τὴν ματαίαν σοφίαν ἡσυχολογεῖται. Καὶ γὰρ ἐκείνης αἱ ὕψεις νυκτὸς μὲν ἐρρῶνται· ἡλίου δὲ λάμπαντος, ἀμαυροῦνται. Καὶ τούτων ἡ διάνοια, ὀξυτάτη μὲν πρὸς τὴν τῆς ματαιότητος θεωρίαν· πρὸς δὲ τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς κατανόησιν, ἐξ-αμαυροῦται.

Θεολόγου. — Οἶμαι δὲ πᾶσιν ἂν ὁμολογεῖσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων, τὴν παιδεύσιν τῶν παρ' ἡμῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ πρῶτον.

C Οἱ περὶ λόγους, μὴ σφόδρα τοῖς λόγοις θαρρεῖτε, μηδὲ συμφέσθε περισσῶ καὶ ὑπὲρ λόγον· μηδὲ νικᾶν ἐπιθυμεῖτε πάντα κακῶς· ἀλλ' ἐστὶν ἃ καὶ ἡττᾶσθαι καλῶς ἀνέχεσθαι.

Ἐξορία πρώτη, βίος ἐπαινετὸς καὶ θεῷ κεκαθα-
μένος.

Ἐξορία πρώτη σοφίας ὑπεροχῇ, τῆς ἐν λόγῳ και-
μένης καὶ στροφαις λέξεων, καὶ ταῖς κιβδηλαῖς καὶ
περιτταῖς ἀντιθέσειν. Ἔμολ δὲ γέγοντο πάντες λό-
γους ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν μετὰ συνέσεως, ἢ μυρίους
ἐν γλώσσῃ.

D Οὐ γὰρ ὁ ἐν λόγοις σοφός, οὐδὲς μοι σοφός, οὐδ' ὅστις γλώσσαν μὲν εὐστροφον ἔχει, ψυχὴν δὲ ἀστατον καὶ ἀπαιδευτον· ἀλλ' ὅστις ὀλίγα μὲν περὶ ἀρετῆς φθέγγεται, πολλὰ δὲ οἷς ἐνεργεῖ παραδείκνυσιν, καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῷ λόγῳ διὰ τοῦ βίου προστίθουσιν. Κρείσσων γὰρ εὐμορφία θεωρουμένη, τῆς λόγῳ ζωγραφουμένης· καὶ πλοῦτος ὃν αἱ χεῖρες κατέχουσιν, ἢ δυνεῖραι πλάττουσιν. Καὶ σοφία, οὐχ ἡ τῷ λόγῳ λαμπρυνόμενη, ἀλλ' ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐλεγχόμενη. Σύνεσις γὰρ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν, φησὶν, ἀλλ' οὐ τοῖς κηρύττουσιν.

Ἡ γὰρ φιλοσοφητέον, ἡ τιμητέον φιλοσοφίαν, εἴ-
περ μὴ μέλλοιμεν παντελῶς ἔξω τοῦ καλοῦ πίπτειν.

μηδὲ ἀλογίαν κατακριθῆσεσθαι λογικοὶ γαγονότες, καὶ διὰ λόγου πρὸς λόγον σπαύδοντες.

Σοφώτεροι γὰρ τῶν πολλῶν οἱ κόσμου χωρίσαντες αὐτοὺς, καὶ τῷ θεῷ τὸν βίον καθιερώσαντες.

Οὐδὲν ἀναλωτότερον φιλοσοφίας, οὐδὲν ἀλυπότερον. Πάντα ἐνδύσει πρότερον ἢ φιλόσοφος. Δύο ταῦτα δυσκράτητα, θεὸς καὶ ἄγγελος, καὶ τὸ τρίτον, φιλοσοφία. [Ἔστι γὰρ φιλόσοφος] ἄλλος ἐν ὕλῃ, ἐν σώματι ἀπερίγραπτος, ἐπὶ γῆς οὐράνιος, ἐν πάθει ἀπαθής, πάντων ἡττώμενος πλὴν φρονήματος· νικῶν τῷ νικᾶσθαι τοὺς κρατεῖν νομίζοντας.

νικῶν τῷ νικᾶσθαι τοὺς κρατεῖν νομίζοντας. *νικῶν τῷ νικᾶσθαι τοὺς κρατεῖν νομίζοντας.*

Ποιῆσατε δικαιοσύνην; ἔπλον, καὶ μὴ θανάτου, τὴν παῖδυσιν.

Χρυσόστ. — Ὅσπερ γῆν μὴ βρεχομένην οὐκ ἔστι κἰν μυρία λάβη σπέρματα στάχους ἐξενεγκεῖν· οὕτω ψυχὴν οὐκ ἔστιν μὴ ταῖς θείαις Γραφαῖς φωτισθεῖσαν, κἰν μυρία τις ἐκχέη βήματα, καρπὸν τινα ἐπιδείξασθαι.

Διδύμ. — Ἐντυγχάνειν δεῖ ταῖς θείαις Γραφαῖς. Ὅσπερ γὰρ ὁ οἶνος πινόμενος ἀναπαύει λύπην, καὶ μεταβάλλει καρδίαν εἰς εὐφροσύνην· οὕτως ὁ πνευματικὸς οἶνος εἰς χαρὸν μεταβάλλει τὴν ψυχὴν.

Τὸ εἰδέναι τινὰ ὅτι ἄγνοεῖ, σοφίας ἔστιν· ὡς καὶ τὸ εἰδέναι ὅτι ἡδίκησε, δικαιοσύνης.

Τὸν γνωστικὸν οὐδέποτε τὸ πλουτεῖν γῆθαι ποιεῖ, οὐδὲ τὰ χρημάτων ἀπορεῖν εἰς ταπεινώσιν ἀγει· τῆς ἀρετῆς καὶ σοφίας αὐτὸν ὑπερψύσης, καὶ ὑπερᾶνω αὐτὸν ἵστασθαι παρασκευαζούσης.

Φίλων. — Ἀνάγκη ἀπειρίαν καὶ κακίαν ἡνιόχου, τὰ ὑποκευγμένα κατὰ κρημνῶν φέρεσθαι καὶ βαράθρων· ὥσπερ ἐμπειρίαν καὶ ἀρετὴν διασώζεσθαι.

Ἀμήχανον τὰ μέγιστα πρὸ τῶν μικρῶν παιδεύθῃναι.

Κλήμεντ. — Ἐπεται τῇ γνώσει τὰ ἔργα, ὡς τῷ σώματι ἡ σκιά.

Πλουτάρχου. — Ὅσπερ εἰκεν ὁ τῶν ἀπαιδευτῶν βίος, κενὰς ἔχων φαντασίας.

Οὕτε ἐν ἑχθροῖς φωνὴν, οὕτε ἐν ἀπαιδευτοῖς ἀρετὴν δεῖ ἔχειν.

Οὕτε ὕδωρ θολερὸν, οὕτε ἀπαιδευτὸν ψυχὴν ταράσσειν δεῖ.

Δυσάρεστοι ὄντες οἱ ἀπαιδευτοί, καθάπερ ἐξ οἰκτιρῶν, τῶν προαιρέσεων καθ' ἡμέραν μετακίζονται.

Οἱ μὲν εἴνοι, ἐν ταῖς ὁδοῖς, οἱ δὲ ἀπαιδευτοί, ἐν τοῖς πράγμασι διαπλανῶνται.

Πλάτωνος. — Πᾶσα ἐπιστήμη χωριζομένη δι-

A dere, et cum rationales facti simus, et rationis cultu ad rationem properemus, brutorum genio atque indole absentiae rationis labem notamque incurrere.

Majori sapientia quam pro vulgi ratione enitent, qui saeculo sese subducentes, vitam Deo consecrant.

Nihil inexpugnabilius philosophia, nihilque a noxa laeque immunius. Omnia prius cedenti quam philosophus. Duo sunt invicta, Deus et angelus; necnon tertium, philosophia. Est enim philosophus immaterialis in materia, in corpore incircumscriptus, coelestis cum in terra versetur, in affectibus nihil eis obnoxius; qui cunctis victor, qui eo quod vincitur, qui se victores existiment,

B Unam ego sapientiam novi, ut nempe Deus timeatur. Initium enim sapientiae timor Domini (Psal. cx, 40; Ecclesi. i, 16). Et : Finem loquendi omnem audi; Deum time, et serva mandata (Ecclesi. xii, 13).

Arma iustitiae, non mortis, correptionem facite.

Chrysost. — Quemadmodum terra nisi imbre infusa ac irrigata, tametsi infinita, suscepit semina, spicas proferre non potest : sic neque animus divinis Scripturis non illuminatus, fructum unquam protulerit, etiamsi quis verba innumera apud eum effundat.

Didymi. — Legendae sunt divinae Scripturae. Ut enim vini potus dolorem sedat; et cor ex tristitia in letitiam transfert; sic spiritale vinum gaudio perfundit animum.

Quod quis sciat se nescire, sapientiae est; ut et quod sciat se injuriam fecisse, iustitiae.

Sapientis animum nec divitiarum gaudio effe-
584 runt, nec inopia ac pecuniarum egestas in humile deprimat, quem scilicet virtus ac sapientiae altius attollant, illisque superiorem constituent.

Philonis. — Necesse est auriga imperitia et malitia, jumenta per praecipua agi atque barathra; vicissimque illius peritia et virtute fore incolumia.

Fieri non potest ut majora, ante ea quae minora sunt, docearis.

Clementis. — Opera scientiam sequuntur, haud secus ac corpori comes est umbra.

D Plutarchi. — In somnio similis est rudium vita ac indoctorum, inanes specie ludentes cogitationes habens.

Neque in piscibus vox, neque in indoctis ac indisciplinatis virtus quaerenda est.

Nec aquam turbidam, nec indoctum animum ac indisciplinatum, commovere par est.

Indocti, cum morosi sint, quasi ex aedibus, ex suis quotidie institutis migrant.

Peregrini quidem, in viis; indocti vero, in negotiis errant.

Omnis scientia, iustitiae reliquisque virtutibus

minime conjuncta, versutia, haud vero sapientia, A
apparet.

Isocratis. — Uti apem, quibuslibet floribus insi-
dentem, ex singulis quod sit utile, videmus decer-
pere; sic et disciplinæ cupidus decet, nullius
expertes, ea quæ conducant, undique legere.

Diligentius verborum atque doctrinæ, quam pe-
cuniarum deposita servato.

Aristot. — Beatitudo, non in multarum rerum
censu ponenda est, sed in animo bene constituto.
Neque enim quisquam corpus beatum dicat, quod
splendidis vestibus colluceat, sed quod sanum sit
ac robustum, etiamsi eorum quæ dicta sunt, ei
nihil suppetat. Eodem modo et animus si fuerit
eruditus, qui ejusmodi fuerit, ejusque generis
homo, beatus dicendus est; non si rebus externis
splendidius ornatus, ipse homo nihili fuerit. Nam
nec equum, si ornamenta aurea habeat et pretiosa
magni æstimamus, cum ignavus sit: sed qui optime
corpore constitutus est ac generosus, hunc maxime
laudare solemus. Quemadmodum enim si quis
herus vernis suis deterior sit, deridiculus habeat-
ur: sic 585 eos miseros judicamus, quibus con-
tingit ut quas possident opes, ipso eorum genio,
majori in pretio habendæ sint.

Demosth. — Demosthenes aiebat doctrinæ radi-
cem amaram esse, fructus autem dulces.

Democrit. — Disciplina, iis quidem qui rebus
secundis utantur, ornamentum est; iis vero qui
adversis, refugium.

Civitates appensis donariis; animos disciplinis
ornandos esse.

Socrates. — Divitem quemdam indoctum conspi-
catus: Ecce, inquit, aureum mancipium.

Idem interrogatus, inter animalia quodnam pul-
cherrimum esset, respondit: Homo qui sit disci-
plinis ornatus.

Exprobrante quodam quod habere loqueretur:
Ego quidem, inquit, sermone barbarus sum, vos
autem moribus.

Idem interrogatus, quænam optima esset disci-
plina: Dediscere mala, respondit.

Demonact. — Indocti, tanquam pisces capti, dum
trahuntur, silent.

Diogen. — Rogatus quod onus terra gravissimum
sustineret: Indoctum, inquit, hominem.

Eristippus Cyrenæicus philosophus adolescentes
hortari solebat, ut talia sibi viatica quærent,
quæ cum ipsis in naufragio enatare possent.

Solon. — Cum ei quandoque probro verteretur,
quod intentata lite oratore merce redemisset:
Sane, inquit, nam et cœnam instructurus coquum
conduco.

Cleanthes. — Aiebat Cleanthes eos, qui disci-
plinis carerent forma, duntaxat a bestiis differre.

A καιοσύνης και τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, ἀλλ'
οὐ σοφία φαίνεται.

Ἰσοκράτης. — Ὅσπερ τὴν μέλιτταν ὀρώμεν, ἐφ'
ἅπαντα μὲν τὰ βλαστήματα καθίζανουσιν, ἀφ' ἑκά-
στου δὲ τὰ χρήσιμα λαμβάνουσιν· οὕτω δὲ καὶ τοὺς
παιδείας ὀρεγομένους, μηδενὸς μὲν ἀπείρωσ ἔχειν,
πανταχόθεν δὲ τὰ χρήσιμα συλλέγειν.

Μᾶλλον θῆρει τὰς τῶν λόγων, ἢ τὰς τῶν χρημά-
των παρακαταθήκας.

Ἀριστοτέλης. — Νομίζομεν δὲ τὴν εὐδαιμονίαν οὐκ
ἐν τῷ πολλὰ κακῆσθαι γίνεσθαι· μᾶλλον δὲ, ἐν τῷ
τῇ ψυχῇ εὖ διακίεσθαι. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐ τὸ
λαμπρῶς ἐσθῆτι κεκοσμημένον, φαίνεται εἰς εἶναι
μακάριον, ἀλλὰ τὸ τὴν ὕγιαν ἔχον καὶ σπουδαίως
διακείμενον, καὶ μὴδὲν τῶν παρακειμένων αὐτῷ
παρῆ. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ψυχὴν, εἴαν ἡ πε-
παιδευμένη, τὴν τοιαύτην καὶ τὸν ἄνθρωπον εὐδαί-
μονα προσαγορεύειν ἔστιν· οὐκ ἂν τις ἐκτὸς ἢ λαμ-
πρῶς κεκοσμημένος, αὐτὸς δὲ μηδενὸς ἀξίος. Οὕτε
γὰρ ἵππον εἴαν φέλλια χρυσὰ καὶ σκευὴ ἔχει πολυτε-
λῇ, φαῦλος ὢν, τὸν τοιοῦτον ἀξίον τινος νομίζομεν
εἶναι· ἀλλ' ἂν διακείμενος ἢ σπουδαίως, τοῦτον
μᾶλλον ἐπαινοῦμεν. Ὅσπερ γὰρ εἰ τις τῶν οἰκιστῶν
αὐτοῦ χεῖρων εἴη, καταγέλαστος ἂν γένοιτο· τὸν
αὐτὸν τρόπον, οἷς πλείονος ἀξίαν τὴν κτήσιν εἶναι
συμβέβηκεν τῆς ἰδίας φύσεως, ἀθλίους τούτους εἶναι
δεῖ νομίζειν.

Δημόσθιος. — Οὗτος, τὴν μὲν ρίζαν τῆς παιδείας
ἐφη εἶναι πικράν· τοὺς δὲ καρποὺς, γλυκεῖς.

Δημοκρίτης. — Ἡ παιδεία, εὐτοχοῦσα μὲν ἐστὶ
κόσμος, ἀτυχοῦσα δὲ, καταφύγιον.

Τὰς μὲν πόλεις ἀναθήμασι· τὰς δὲ ψυχὰς, μαθή-
μασι δεῖ κοσμεῖν.

Ξενοκράτης. Ἰδὼν πλούσιον ἀπαιδευτον, ἐφη, Ἰδοῦ
καὶ τὸ χρυσὸν ἀνδράποδον.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τί τῶν ζώων κάλλιστόν ἐστι,
ἐφη, Ἀνθρώπος παιδεύμενος.

Ὁνειδίζομενος ὑπὸ τινος ὅτι βαρβαρίζει, ἐφη,
Ἐγὼ μὲν τῷ λόγῳ, ὑμεῖς δὲ τῷ τρόπῳ.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τί ἀριστόν ἐστι μάθημα,
ἐφη, Τὸ ἀπομαθεῖν τὰ κακά.

Δημόνωνας. — Οἱ ἀπαιδευτοὶ, καθάπερ οἱ ἀλιευό-
μενοι ἰχθύες, ἐλκόμενοι σιγῇσι.

Διογένης. — Ἐρωτηθεὶς, τί γῆ βαρύτερον βα-
στάζει, ἐφη, Ἀνθρώπον ἀπαιδευτον.

Ἐριστίππος. ** ὁ Κυρηναῖκος φιλόσοφος, παρεκε-
λεύετο τοῖς νέοις τοιαῦτα ἐφόδια κτᾶσθαι, ὅτινα αὐτοῖς
καὶ ναυσγήσασιν συνεκχολυμβήσει.

Σάλ. — Ὁνειδίζομενός ποτε, ὅτι εἰκην ἔχων ἐμι-
σθώσατο ῥήτορα. Καὶ γὰρ, ἐφη, εἴαν δειπνὸν ἔχω,
μάγειρον μισοῦμαι.

Κλεάνθης. — Κλεάνθης, τοὺς ἀπαιδευτοὺς, μόνῃ
τῇ μορφῇ τῶν θηρίων διαφέρειν.

VARIAE LECTIONES.

** Ἀριστοτέλης. Gesn.

Γλύκων. — Γλύκων ὁ σοφὸς, τὴν παιδείαν εἰσγεν ἰσὺν ἀτυλον εἶναι.

Ἐμπεδοκλ. — Ἐμπεδοκλῆς ὁ φυσικὸς πρὸς τὸν λέγοντα, ὅτι οὐδένα σοφὸν δύναμαι εὐρεῖν κατὰ λόγον, εἶπε, Τὸν γὰρ ζητοῦντα σοφόν, αὐτὸν πρότερον εἶναι δεῖ σοφόν.

Ἱέρων. — Ἱέρων ὁ Σικελὸς τύραννος, Ξενοφάνους τοῦ Κολοφωνίου ποιητοῦ φέγοντος Ὅμηρον, ἠρώτησεν αὐτὸν, Πόσους οἰκέτας ἔχεις; τοῦ δὲ εἰπόντος, Δύο, καὶ τούτους μόγις τρέφει· Οὐκ αἰσχύνῃ, φησὶν, Ὅμηρον φέγων, ὅς μετῆλλαχώς πλείονας ἢ μυρίους τρέφει;

Κασιόδωρος φιλοσόφ. — Φιλόσοφος ὁ ἔχων δύο μαθητάς, ἓνα μὲν ἀφυῆ, φιλόπονον δὲ ἕτερον δὲ εὐφυῆ, ὁρῶν δὲ, εἶπεν, Ἀμφότεροι ἀπόλυσθε, ὅτι σὺ μὲν θέλων, οὐ δύνησῃ· σὺ δὲ δυνάμενος, οὐ θέλεις.

his ambohus actum est, idcirco quia, tu cum velis, non poteris; tu autem qui valeas, minime vis.

Ὁ αὐτὸς εἰπε, μεγάλους δεῖ λαμβάνειν μισθοῦ μαθητῶν τοὺς διδασκάλους· παρὰ μὲν τῶν εὐφυῶν, ὅτι πολλὰ μανθάνουσι· παρὰ δὲ τῶν ἀφυῶν, ὅτι πολλὸν κόπον παρέχουσιν.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τί αὐτῷ γέγονεν ἐκ φιλοσοφίας, εἶπε, Τὸ ἀνεπιτάκτως ποιεῖν, ἃ τινες διὰ τὸν ἐκ τῶν νόμων φόβον ποιοῦσιν.

Φιλοσοφία.

Μαθημάτων φρόντισε μάλλον, ἢ χρημάτων. Τὰ γὰρ μαθήματα εὐπορεῖ τὰ χρήματα. Ἐκ τοῦ καθεῖν γίνωσκε καὶ τὸ συμπαθεῖν. Καὶ σοὶ γὰρ ἄλλος συμπαθήσεται παθών. Τὰ σπουδαῖα μελέτα καὶ τὸν νόμον.

Ἐάν τι παρημακῶς μανθάνῃς, μὴ αἰσχύνου.

Βέλτιον γὰρ ὀφθαλμῷ καλεῖσθαι ἢ ἀμαθῆ.

Θεόκριτ. — Θεόκριτος ὁ Χίος ἀφυῶς ποιητοῦ ἀκράδαινον ποιοῦμενος, ἐρωτώμενος ὑπ' αὐτοῦ, ποῖά ἐστι καλῶς εἰρημένα, εἶπε, Ἄ παρέλπιες.

Τοῦ αὐτοῦ. — Ὁ μὲν γεωργός, τὴν γῆν· ὁ δὲ φιλόσοφος τὴν ψυχὴν ἐξημεροῖ.

Ἐκ τοῦ Δημοκράτ. Ἰσοκράτ. καὶ Ἐπικτήτου. — Τῆς παιδείας ἥσπερ χρυσοῦ τὸ καλὸν ἐν παντὶ τόπῳ τίμιον.

Ἡ Σοφίαν ὁ ἀσπὼν, ἐπιστήμην τὴν περὶ Θεοῦ ἀσκέει.

Τοῦ αὐτοῦ. — Οὐδὲν ἐν ζωῇς κάλλιστόν ἐστιν, ὡς ἄνθρωπος παιδείᾳ κεκοσμημένος.

Ἀριστοτ. — Ταῖς μὲν πόλεσι τὰ τεύχη, ταῖς δὲ ψυχαῖς ὁ ἐκ παιδείας νοῦς, κόσμον καὶ ἀσφάλειαν παρέχεται.

Δημοκρίτ. — Νεανίσκου ἐν θεάτρῳ ἐναβρυνόμενον, καὶ λέγοντος σοφὸν εἶναι, πολλοὶς ὁμιλήσας σοφοῖς, εἶπε τις, Κάγῳ πολλοῖς πλουτοῖς, ἀλλὰ πλούσιος οὐκ εἰμί.

Glycon. — Glycon sapiens, doctriinam sacrum asylum esse dicebat.

Empedocl. — Empedocles, naturalis philosophus, querente quodam quod neminem ratione atque animo sapientem offenderet, respondit: Nempe oportet eum, qui sapientem ait quæsiturus, prius sapientem esse.

Hieron. — Hieron Siculus tyrannus, cum Xenophanes Colophonius poeta Homerum vituperaret, quot famulos haberet, interrogavit. Illeque respondente, se duos habere, vixque illis alendo esse: Non te pudet, inquit tyrannus, Homerum vituperare, qui plures decem millibus fatis functus alii?

Capion philosophus binos habens discipulos, alterum quidem tardo ingenio, sed labore strenuum; alterum vero proba indole naturaue habilem, sed otiosum ac segnem, dixit. 586 Vobis ambohus actum est, idcirco quia, tu cum velis, non poteris; tu autem qui valeas, minime vis.

Idem dicebat, magistros a discipulis ingenti stipendio donandos esse: ab his qui felici ingenio sint ac ingenui, quod multa discant; ab his vero qui tardo ac rudi, quod molestie plurimum exhibeant.

Idem interrogatus, quid ex philosophia commodi esset consecutus, respondit: Ut a me ipse ac injussus faciam, quæ alii quidam legum meum præstant.

Philistion.

Majorem disciplinis curam adhibe, quam pecuniis: Nam disciplina pecunias suppeditant.

Dolendo etiam condolere discito, Nam et alius tibi condolecet, qui ipse alias doluit. Quæ sunt seria legemque meditator. Si quid effeta jam ætate didiceris, non te pudeat.

Præstat enim audire, qui sero didiceris, quam qui indoctus sis.

Theocrit. — Theocritus Chius audito rudi poeta et illepido, percontante illo: Quænam scite ac eleganter dicta essent: Ea, inquit, quæ omisisti.

Ejusdem. — Agricola terram, philosophus animum excolit.

Ex Democratis (al. Demonact.). Isorrat. et Epicteti sententiis. — Scientiæ, sicut auri, magna ubique existimatio est.

Is, qui sapientiam colit, eam quæ de Deo est, scientiam colit.

Ejusdem. — Nullum est adeo pulchrum animal, ut homo litteris ac eruditione ornatus.

Aristot. — Urbibus quidem mœnia, animis autem, mens ex disciplinis excolta decus et munimentum præstat.

Democrit. — Cum juvenis in theatro gloriaretur, et sapientem se prædicaret, ut qui cum multis sapientibus versatus esset, respondit quidam: Ego etiam cum multis divitiibus versatus, non tamen dives sum.

VARIE LECTIONES.

ἢ In Melissa aliis Theocriti subjectum. ἢ Bal. τοῦ αὐτοῦ, id est Democratis, ut et sequentia. ἢ Τοῦ αὐτοῦ Gesn.

Idem ait haud æquum esse, eum qui sit eruditus A inter eos qui ineruditi sunt sermones conferre, uti neque sobrium inter ebrios.

Ejusdem. — Idem dicebat: Eum qui disciplinis instituitur, tribus his egere, scilicet genio, exercitatione ac tempore.

Oenopides. — Oenopides, viso juvene multos libros habente, eorumque sibi copiam parante: Non arcæ, inquit, sed pectori.

Idem dicebat, libros eorum qui docti essent commentarios esse; eorum vero qui indocti, monimenta.

Idem dicebat mentem genium esse, 587 eruditus quidem bonorum auctorem; ineruditus vero, malorum.

Socras. — Socrates philosophus interrogatus, quidnam in vita iucundissimum esset, respondit: Eruditio et virtus, rerumque ignotarum lustratio.

Stilpo. — Stilpo Megaricus philosophus, capta patria ac direpta a Demetrio tyranno, ductus ad regem, et ab eo interrogatus, num et ipse aliquid amisisset? Eorum, inquit, quæ mea sunt, nihil; etenim doctrinam habeo et eruditionem; reliqua vero, quid est cur potius mea, quam obsidentium ducam?

Idem cum a Demetrio direpta urbe sic rogaretur: Num quid tuarum rerum tibi ablatum est, Stilpo? Nihil, inquit.

Non armenta mihi quisquam mea abegit, equosque; et alioqui nullum vidi militum, qui virtutem humeris sublatam auferret.

Lasus. — Lasus Hermeneus interrogatus, quidnam sapientissimum esset: Experientia, inquit.

Idem, dicente ei rudi artis pictore: Opere lectorio illine domum tuam, ut eam pingam: Minime ait, sed tu eam prius pinge, ut postea illinam.

Protagoras. — Protagoras, nec artem sine exercitatione, nec exercitationem sine arte aliquid esse dicebat.

Epicuri. — Non specie tenuis ac simulate capessenda philosophia, sed vere. Non enim necesse habemus ut valere videamur, sed ut reipsa valeamus.

Demonax. — Idem interrogatus, quis ejus præceptor exstiterit: Atheniensium, inquit, tribunal: nempe obscure significans, rerum negotiorumque experientiam, omni sophistica disciplina esse præstantiorem.

Ὁ αὐτὸς ἔφη, οὐ καλὸν παιδευμένον ἐν ἀπαι-
δεύτοις διαλέγεσθαι, ὥσπερ οὐδὲ νήφοντα μεθύουσιν.

Τοῦ αὐτοῦ²⁹. — Ὁ αὐτὸς ἔλεγεν, ὅτι ὁ παιδευ-
μενὸς τριῶν τούτων χρῆται, φύσεως, μελέτης,
χρόνου.

Οἶνονιδ. — Οἶνονιδης ὄρων μισράκιον πολλὰ
βιβλία κτῶμενον, ἔφη, Μὴ τῇ κιβωτῷ ἀλλὰ τῷ
στήθει.

Ὁ αὐτὸς ἔλεγε, τὰ βιβλία, τῶν μὲν μεμαθηκότων
ὑπομνήματα εἶναι, τῶν δὲ ἀμαθῶν μνήματα.

Ὁ αὐτὸς εἶπε, τὸν νοῦν παραίτιον δαίμονα,
τοῖς μὲν παιδευμένοις, ἀγαθῶν· τοῖς δὲ ἀπαιδεύ-
τοις, κακῶν εἶναι.

Σωκράτ. — Σωκράτης ὁ φιλόσοφος ἐρωτηθεὶς, τί
ἥδιστον ἐν τῷ βίῳ; ἔφη, Παιδεία καὶ ἀρετὴ καὶ ἰστο-
ρία τῶν ἀγνωστούμενων.

Στίλπον. — Στίλπων ὁ Μεγαρικὸς φιλόσοφος,
ἀλοῦσθς αὐτοῦ τῆς πατρίδος ὑπὸ Δημητρίου τοῦ
τυράννου καὶ διαρπαγείσης, ἀναγκασθεὶς ἐπὶ τὸν βασιλεῖα,
καὶ ἐρωτώμενος, εἰ τί ἐξ αὐτῶν ἀπόλεσε, τῶν ἐμῶν
μὲν οὐδέν, ἔφη· τὸν γὰρ λόγον καὶ τὴν παιδείαν ἔχω·
τὰ δὲ λοιπὰ, διατὶ μᾶλλον ἐμὰ, ἢ οὐχὶ τῶν πολλορ-
κούντων;

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς τῆς πόλεως αὐτοῦ διαρπα-
ζομένης ὑπὸ Δημητρίου, Μὴ καὶ τῶν σῶν, Στίλπον,
τί ἀφαιρεῖται; εἶπεν, Οὐδέν.

Οὐ γὰρ πόποι· ἐμὰς βοῦς ἤλασαν, οὐδὲ μὲν
ἵππους· ἄλλως τε δὲ, οὐδένα στρατιωτῶν ἀρετὴν
ἐπ' ὁμῶν ἐκφέροντα εἶδον.

Λάσος. — Λάσος ὁ Ἑρμηνεύς (†) ἐρωτηθεὶς ὑπὸ
τινος, τί εἴη σοφώτατον, Πείρα, ἔφη.

Ὁ αὐτὸς, ἀφουδὺς ζωγράφου λέγοντος αὐτῷ, Κονία-
σὸν σου τὴν οἰκίαν, ἵνα αὐτὴν ζωγραφῇσω, ἔφη,
Οὐ μνησθῶν, ἀλλὰ πρότερον αὐτὴν ζωγράφῃσον, ἵνα
μετὰ ταῦτα ἐγὼ αὐτὴν κονιάσω.

Προταγ. — Προταγόρας ἔλεγε, μὴδὲν εἶναι, μῆτε
τέχνην ἄνευ μελέτης, μῆτε μελέτην ἄνευ τέχνης.

Ἐπικουρ. — Οὐ προσποιεῖσθαι δεῖ φιλοσοφεῖν, ἀλλ'
ὄντως φιλοσοφεῖν. Οὐ γὰρ προσδεόμεθα τοῦ δοκεῖν
ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῦ κατ' ἀλήθειαν ὀφθαλμοῖς.

Δημόναχ. — Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τίς αὐτοῦ
διδάσκαλος γεγονώς εἶη, Τὸ τῶν Ἀθηναίων, ἔφη,
βῆμα, ἐμφαίνων ὅτι ἡ διὰ τῶν πραγμάτων ἐμπει-
ρία, κρείττων πάσης σοφιστικῆς διδασκαλίας ἐστίν.

VARIE LECTIONES.

²⁹ Al. Δημάδης.

NOTE.

(†) Λάσος ὁ Ἑρμηνεύς. Sic etiam habuit Gesn. expressitque in versione *Hermeneus*, etsi ea vox illi in Græcis excidit. Emendatus Suid. Λάσος Χα-
θρίνου, Ἑρμιονεύς, πόλεως τῆς Ἀχαΐας, Lasus Cha-
brini F. Hermionensis ex Hermione urbe Achaia; quem antiquissimum memorat circa VIII olymp. tempore Darii Hystaspis F., qui primus De musica librum scripserit, dithyrambum in certamen de-
duxerit, et orationum iudiciale genus docuerit:

unus e septem sapientibus nonnullis habitus, loco Pinandri. Sive ergo Ἑρμῆνῃ sive Ἑρμόνῃ dicta est ejus civitas, patronymicum est, quod sic ex illa vel a Suida vel a Maximo vocatus est. Facit cum Suida et Stephanus, qui ipse Ἑρμόνην vocat, et rationem appellationis, sive etymum affert, ut dicatur Ἑρμῶν, quasi Ὀρμῶν, id est, portus, quod Jupiter et Juno ex Creta co. appulerint.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ'.

Περὶ εὐτυχίας καὶ δυστυχίας.

Λουκ. ις'. — Ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ· νῦν δὲ, ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυρόσαιο.

Α'. Κορ. δ'. — Ἀχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύμεν, καὶ κολαφίζομεθα, καὶ ἀστατοῦμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν.

Σιράχ ιβ'. — Ἐν ἀγαθοῖς ἄνδρες, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ἐν λύτῃ, καὶ ἐν κακίᾳ αὐτοῦ καὶ ὁ φίλος διαχωρισθήσεται (u).

Σιράχ ιη'. — Μνήσθητι καιρὸν λιμοῦ ἐν καιρῷ πλησμονῆς· πτωχεύει καὶ ἐνδεῖαι ἐν ἡμέρᾳ πλοῦτου. Ἀπὸ πρωῒ εἰς ἑσπέρα μεταβάλλει ὁ καιρὸς.

Σιράχ θ'. — Μὴ ζηλώσης δόξαν ἁμαρτωλῶν.

Ἐξ Ἐπιγρ.

Ὅς κε [ὡς δὲ] φέρεται τὸ φέρον σε φέρειν, φέρον ²²· εἰ δ' ἀπειθήσεις,

Καὶ αὐτὸν βλάψεις, καὶ τὸ φέρον σε φέρειν.

Θεολόγου. — Ὅταν εὐπλοεῖς, μάλιστα μέμνησο ζήτησιν.

Τίς οἶδεν, εἰ ὁ μὲν διὰ κακίαν κολάζεται, ὁ δὲ ὡς ἐπαίρομενος (v) αἰρεταί· ἀλλὰ μὴ τούναντιον, ὁ μὲν διὰ πονηρίαν ὀψοῦται, ὁ δὲ δι' ἀρετὴν δοκιμάζεται;

Χρυσόστ. — Ἐν μόνον πεισθῆναι χρὴ, ὅτι συμπερόντως ἡμῖν ἅπαντα οἰκονομεῖται παρὰ Θεοῦ. Τὸν δὲ τρόπον μηκέτι ζητεῖν, μήτε ἀγνοοῦντας ἀσφαλτεῖν ἢ ἀθυρεῖν. Ὅτε γὰρ δυνατὸν ταῦτα εἶδέναι, οὐτε συμφέρον· τὸ μὲν, διὰ τὸ θνητοῦς εἶναι· τὸ δὲ, διὰ τὸ ταχέως εἰς ἀπόνοιαν αἰρεσθαι.

Νεέλου. — Οὐ χρὴ ἐπὶ παντὶ πτώματι καὶ πάσῃ ἁμαρτίᾳ ἀνθρώπου ἐπαίρεσθαι, οὐδ' ἐπικαλεῖν ποτὲ τῷ ὀπισθελευθέρῳ, καὶ εἰ δοκεῖ ὁ τοιοῦτος ἐχθρὸς φόνους εἶναι.

Θρήνη τὸν ἁμαρτωλὸν εὐθηνόουντα· τὸ εἶρος γὰρ οὐ τῷ τῆς δίκης ἐπιτίθεται.

Διὰ τί δίκαιοι ἀποθνήσκουσιν καὶ πένονται, ἔτι καὶ δὲ αἰσθάνονται καὶ πλουτοῦσι; Φησὶ, ὅτι οἱ μὲν σαρρανοῖσι, οἱ δὲ αἰωνίως τιμωρηθῶσιν.

Πάντων σου τῶν πραγμάτων καταποδομένων, ἐκ δέχου μεταβολήν· καὶ πάλιν ποτὲ ὑπὸ ἀπροσδοκί-

VARIAE LECTIONES.

²¹ In Gesn. Stob. 248. ²² d.l.f. El τὸ φέρον σε φέρει, φέρε καὶ φέρου.

NOTÆ.

(u) Ὁ φίλος διαχωρισθήσεται. Sic et modo Græca. Vulg. In malitia illius amicus agnitus est; unde liquet legisse διαγνωσθήσεται, velut etiam ii, 30, in filiis suis agnoscitur vir, ubi Græca, ἐν τέκνοις αὐτοῦ γνωσθήσεται ἀνὴρ· quo utroque loco interpret. tempus mutavit: sed parum refert. Vox quoque nihil abhorret. At quod κακίαν malitiam reddit, parum aptum est, aut ex usu ejus vocis: liquet enim κακίαν idem hic esse ac κακώσιν, mala, afflictionem, ærumnam, et si quid ejusmodi est, quæ Latine nemo dicat malitiam.

(v) Ὅς ἐπαίρομενος. Mendam esse liquet, cui

A

SERMO XVIII.

De secundis rebus atque adversis.

Luc. xvi, 25. — Recepisti tu bona tua in vita tua et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolationem habet, tu vero cruciaris.

I Cor. iv, 11. — Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus operantes manibus nostris.

Eccli. xii, 9. — In bonis viri, inimici ejus in tristitia; 588 in malis autem, etiam amicus disjungetur.

Eccli. xviii, 25. — Memento famis in tempore saturitatis; mendicitatis et egestatis in die divitiarum. A mane ad vesperam mutatur tempus.

B

Eccli. ix, 16. — Noli æmulari gloriam peccatorum.

Ex Epigram.

Ut te fata volunt, sic fertor: sin minus, ipse

Mærorem quæres, fataque te rapient.

Theologi. — Cum secunda uteris navigatione, tum tempestatis maxime debes meminisse.

Quis scire possit, an hic propter vitia puniatur, ille qua præstat virtutis laude efferatur; aut econtra, hic propter improbitatem extollatur, ille propter virtutem probetur?

Chrysost. — Unum hoc certum tenere debemus; sic ut nobis utile est, cuncta Deum dispensare; nec modus quod id fiat, curiosius inquirendus; vel si ille nos lateat, ægre ferendum atque dolendum. Nam neque fieri potest ut hæc sciamus, nec vero scire ex nostris existit rationibus; tum quod mortales sumus, tum quod inani fastu ac insolentia facile extollimur.

Nili. — Quidquid ruinæ alicui acciderit, quidquid peccaverit, cavendum ne inde extollamur, autve ei qui supplantatus fuerit, unquam insultemus, vel si ille capitalis hostis noster exstiterit.

Peccatorem luge secundis rebus utentem; quippe cui divinæ ultionis gladius intentetur.

Quid causæ est cur justi infirmi sint rerumque egestate premantur; injusti vero honores ac divitias consequantur? Nempe ut illi coronentur, hi vero æternis suppliciis crucientur.

D

Cum tibi prospere cedunt omnia, tum mutationem time; ac rursus, si quando inexpectatis

calamitatibus densaque malorum procella convolutus fueris ac obseptus, mitiora cogita ac meliora.

Philonis. — Lætari malis alienis, etsi aliquando æquum, at non humanum.

Qui secundis rebus modum ac disciplinam teneat is, iisdem afflictis, mœrensque ac doleus consolari non respuat.

Maximum enim calamitosis præsidium, vicissitudinis spes, quodque melior rerum status ob oculos versetur.

Inducta plaga viro prudenti disciplina **589** sit; nec raro calamitas ærumnaque rerum prospero statu præstat.

Maxima calamitas viro, qui rebus adversis utatur, quod nec suppetat qui consolari ac reficere possit.

Magnum afflictis rebus remedium, quam ex animo miserationem inferas; quodque vère cōdoleas magnam partem calamitatis levat.

Ecagrii. — Homini non levi, quævis levis calamitas est.

Plutarchi. — Nec ægrum aureis pedibus lectus juvet, nec stolidum insignis prosperitas.

Ægris medicos, iis autem qui rebus afflictis sint, amicos adesse decet.

In ebrietatibus, bacchantur plurimi; rebusque adversis ac malis appetiti, mente emoveantur.

Infirmo onus imponere, eique qui animo indisciplinato sit, ut res prospere cedant, facere, idem prorsus existit.

Splendide fortunæ, haud secus ac ventorum turbines, magna naufragia faciunt.

Ut qui celo sereno navigant, in promptu habent quibus tempestatem levent: sic et sobrii catique homines rebus prosperis præpararunt, quæ adversis adjumenta existant.

Ægrotantis victus ratio, et insipientis prosperitas, res morosa est.

Haud abnuat fortuna a mali certaminum positoris indole, haud raro victorem coronantis, ejus nihil strenui operis est.

Fortuna sagittarii instar, quandoque quidem in nos jaculans, ut in scopum quemdam, metam attingit; quandoque vero in ea quæ nobis adjacent propiusque circumstant.

Quod rebus tristibus uteris, tege, ne gaudium inimicis feceris.

Isocratis. — Calamitatem nemini exprobraveris: communis enim fortuna, et incertum quid futurum sit.

Nihil rerum humanarum firmum putato. Sic enim nec in prosperis gaudio diffunderis, nec in adversis æquo justius tristis eris.

Etiā solers gubernator quandoque naufragium facit; utiturque rebus adversis qui fultus virtute sit.

Democriti. — Generum bonum assecutus, nactus

Α των συμφορών κυκλούμενος, φαντάζου τὰ χρηστὰ καὶ κρείττονα.

Φίλων. — Χαίρειν ἐπὶ ταῖς ἐτέρων ἀτυχίαις, εἰ καὶ δίκαιόν ποτε, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπινον.

Οὐ μὴ τὸ ἀλγεῖν ἀπαραιμύθητον, εἰ μῆτε τὸ εὖ πράττειν ἀπαιδαγώγητον.

Μεγίστη γὰρ ἐπικουρία τοῖς ἀτυχοῦσι, μεταβολῆς ἐλπίς, καὶ τὸ κρεῖττον ἐν ὀφθαλμοῖς καίμενον.

Πληγὴ τοῖς εὖ φρονοῦσι παλῆευμα γίνεται, καὶ κρείττων εὐημερία· πολλάκις κακοπάθεια.

Μεγίστη συμφορὰ ἀνθρώπῳ δυσπραγοῦντι, καὶ ἡ ἐρημία τοῦ ἀνακτησομένου.

Μέγα τῷ ἀτυχοῦντι φάρμακον εἶδος ἀπὸ ψυχῆς εἰσφερόμενος· καὶ τὸ συναλγεῖν γνησίως, πολὺ τι κουφίζει τῆς συμφορᾶς.

Εὐαγγέλιου. — Πᾶσα συμφορὰ κόψῃ ἐστὶν ἀνδρὶ μὴ κόψῃ.

Πλουτάρχ. — Οὐτε τὸν ἀρρωστοῦντα ἡ χρυσόπους ὠφελεῖ κλίνη, οὔτε τὸν ἀνόητον ἡ ἐπίσημος εὐτυχία.

Τοῖς μὲν νοσοῦσιν ἱατροῦς· τοῖς δὲ ἀτυχοῦσι, φίλους δεῖ παρῆναι.

Ἐν μὲν ταῖς μέβαις παροινῶσιν· ἐν δὲ ταῖς ἀτυχίαις παρανοοῦσιν οἱ πλείστοι.

Ἀρρωστοῦντι φορτίον ἐπιθεῖναι, ἢ ἀπαιδεύειν C ψυχὴν εὐτυχίαν, ταυτὸν ἐστίν.

Αἱ ἐπιφανεῖς τόγαι, καθάπερ οἱ σφοδροὶ τῶν ἀνέμων, μέγала ποιοῦσι ναυάγια.

Ὅσπερ οἱ ἐν εὐδίᾳ πλείοντες, καὶ τὰ πρὸς τὸν χειμῶνα ἔχουσιν ἱτοιμα· οὕτως οἱ ἐν εὐτυχίᾳ φρονούντες εὖ, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀτυχίαν ἡτοιμάσασιν βοηθήματα.

Νοσοῦντος διαίτα, καὶ ἀφρονος εὐτυχία, τὸ δυσάρεστον.

Ἔοικεν ἡ τύχη φαῦλον ἀγνωσθέν· πολλὰς γὰρ τὸν μηδὲν πράσσοντα στεφανοῖ.

Ἡ τύχη καθάπερ τοξότης, ποτὲ μὲν ἐπιτυχᾶναι βάλλουσα ἐφ' ἡμᾶς, ὥσπερ ἐπὶ τινα σκοπὸν· ποτὲ δὲ D ἐπὶ τὰ σύνεγγυς παρακείμενα ἡμῶν.

Ἀτυχίαν κρύπτει, ἵνα μὴ τοὺς ἐχθροὺς σου εὐφράνης.

Ἰσοκρ. — Μηδὲν συμφορὰν ἐνεδίσης· κοινὴ γὰρ ἡ τύχη, καὶ τὸ μέλλον ἀόρατον.

Νόμιζε μηδὲν εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον. Οὕτω γὰρ οὔτε εὐτυχῶν ἐξῆ περιχαρῆς, οὔτε δυστυχῶν περιωπός.

Καὶ κυβερνήτης ἀγαθὸς ἐνὶ τοῖς ναυαγείοις· καὶ ἀνὴρ σπουδαῖος ἀτυχεῖ.

Δημοκρίτ. — Γαμβρὺν δὲ μὲν ἐπιτυχῶν, εὐρὲν

υἷόν· ὁ δὲ ἀποτυχὼν, ἀπώλεσε καὶ θυγατέρα. A est filium; in malum vero qui incidit, etiam filium amisit.

Σωκράτ. — Καλὸν μὲν ἐπὶ τῆς ἐστίας φαίνεσθαι τὸ πῦρ λαμπρόν· ἐπὶ δὲ τῆς ἀτυχίας, τὸν νοῦν.

Σωκράτης. — Οἱ μὲν ἀκρατεῖς ἐν ταῖς ἀρρώστιαις, οἱ δὲ ἀφρονεῖς ἐν ταῖς εὐτυχίαις εἰσι δυσθεράπευτοι.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τί λυπεῖ τοὺς ἀγαθοὺς; ἔφη, εὐτυχία πονηρῶν· φιλεῖ γὰρ εὐημερία παράλογος, ὕβρεως ἔργα προκαλεῖσθαι.

Ὅν ἡ τύχη προσηλακίζει, καὶ παρὰ τῶν πρῶτων οὕτως μάστιγας εὐρίσκει.

Δημόκριτ. — Οὕτε οἱ ἄμωσοι τοῖς ὀργάνοις, οὕτε οἱ ἀπαίδευτοι ταῖς τύχαις δύνανται συναρμόσασθαι.

Δείκνυσιν ἡ μὲν τροπή, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἀνδρεῖον· ἡ δὲ ἀτυχία, τὸν φρόνιμον.

Ἐκ τῶν Φαυορίων. — Εὐτυχὼν μὴ ἐσο ὀπερῆφανος· ἀπορήσας, μὴ ταπεινοῦ· τὰς μεταβολὰς τῆς τύχης γενναίως· ἐπίστασσο φέρειν.

Ἀλέξανδρ. — Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς ἰδὼν Διογένην κοιμώμενον ἐν πύθῳ, ἔφη, ὦ πῖθε μεστὴ φρενῶν· ὁ δὲ φιλόσοφος ἀναστὰς, ἔφη· ὦ βασιλεῦ μέγιστε.

Θέλω τύχης σταλαγμόν, ἢ φρενῶν πίδακιν.
Ἦς μὴ παρούσης (α), δυστυχουσιν αἱ φρένες.
Ἡρὸς ὅτι τις ἀντίφρασις τῶν φιλοφρόνων.
Ἐν τῇ φρενῇ μοι μᾶλλον, ἢ βυθὸς τύχης.

Ἦς μὴ παρούσης δυστυχουσιν αἱ φρένες.

Ἐπικούρου. — Ἡ ταπεινὴ ψυχὴ, τοῖς μὲν εὐημερήμασι ἐγκυνώθη· ταῖς δὲ συμφοραῖς, καθηρέθη.

Δημοσθ. ³² — Τὸν μὴ βουλόμενον γενναίως φέρειν ἀτυχίαν, μὴδ' εὐτυχίαν ἔφη δύνασθαι.

Κυρόλου Κορίνθ. — Εὐτυχῶν μέτριος ἱσθί· ἀτυχῶν δὲ, φρόνιμος.

Ἐκ τοῦ Ἐπικτήτου καὶ Ἰσοκράτ. — Οἱ παλαιότεροι καθάπερ οἱ ἐκ παλαιότητας, καὶ πείσῳσι, ταχέως καὶ ἐπιδεξίως ἐκ τῆς ἀτυχίας ἐξανίστανται.

Τὸν λογισμὸν ὥστερ λατρὸν ἀγαθόν, ἐπικαλεῖσθαι δεῖ ἐν ἀτυχίᾳ βοηθόν.

Εὐτυχίας ὥστερ μέθης ἀφρων ἐπὶ πλεῖον ἀπολαύσας, ἀνοητέτερος γίνεσθαι.

Τῶν εὐτυχούντων ἀνταγωνιστὴς ὁ φθόνος.

Ὁ μεμνημένος τί ἐστὶν ἄνθρωπος; ἐπ' οὐδενὶ τῶν συμβάντων δυσχεραίνει.

Εἰς μὲν τὸ εὐπλοῦσθαι, κυδερνήτου καὶ πνεύματος.

VARIE LECTIONES.

³² Gesn. Δημητρ. Φιλ.

(32) Ἦς μὴ παρούσης. Ita etiam, hocque ordine Ball. et quos laudat Gesn. codd. Ipse verum hunc quintum representat, ac τὸ, ἧς, quod priore sensu palam τὴν referat, sapientie reddit, referendo ad πᾶν. Ego utrumque malim, nec nisi scribe incertum, alterutrum expunctum fuisse: sic enim

Socrat. — In foco ignem; adversis rebus animum splendide lucere, id vero præclarum est.

590 Socrates. — Gulæ incontinentes, agra valetudine; prosperoque rerum successu stulti curatu difficiles.

Idem interrogatus: Quidnam viros bonos mœrore afficiat, respondit: Malorum felicitas; proclive enim, quam nulla ratio frenet prosperitas, injuriam verbis factisque provocat.

Quem suggillat fortuna, is, et ab eis qui mites sunt ac probi verbera offendit.

Demonact. — Ut musicæ rudes organis, sic indisciplinati haud valent fortunæ aptari.

Eum qui vere fortis sit ostendit accepta clades inque fugam versa acies; qui vero prudens, adversa fortuna.

Ex Phavor. Comm. — Cum rebus prosperis uteris, noli superbia efferni; cum in angustia rerumque inops exstiteris, ne animo dejiciar: fortunæ mutationes fortiter ferre noveris.

Alexander. — Alexander rex, Diogenem in dolio dormientem cernens: O dolium, inquit, sapientia plenum. Philosophus autem cum assurrexisset: O regum maxime, inquit.

Malo fortunæ stillam, quam sapientiæ dolium. Cujus absentia misere cum sapientia agitur.

Cui quidam ex sapientiæ studiosis respondit, Cuius absentia misere cum animo agitur.

Epicuri. — Humilis pusillusve animus, prosperitatibus inflatur ac tumet: adversis autem rebus fastum ponit ac dejicitur.

Demosth. — Qui sinistram fortunam ferre nequeat, eum ne dextram quoque ferre posse aiebat.

Cypsel. Cor. — In hec fortuna moderatus esto: in tristi, prudens.

Ex Epict. et Isocrat. — Qui sint eruditi, haud secus ac ii qui in palestra certant: tametsi casum fecerint, cito ac sagaciter ab infortunio emergunt.

Rationis opem, ceu boni medici, adversis rebus invocare convenit.

Demens secundis rebus quasi ebrietatis poculo uberius fruens, ipse seipso demontior redditur.

Eorum, qui prosperis rebus utuntur, adversarius est livor.

Qui meminerit quidnam sit homo, quidquid accidat, nihil moleste tulerit.

591 Ad faustam navigationem gubernatore opus

NOTÆ.

salse dictum, quod ita, ipsis ejusdem verbis vir prudens sobriusque Diogeni regebat, non satis ex philosophi persona locuto, dum fortunam sapientie sanæque menti pretulit. Itaque repetere malui etsi in versione eundem leporem et argutiam servare non licuit.

est et vento; ad vitæ vero felicitatem ratione ar-

teque.

Prosperitate, dum adest, tanquam autumnii fructibus frui decet.

A ratione alienus est, qui ea, quæ naturali necessitate contingunt, indignanter fert.

Bias. — Infortunatum eum dicebat, qui infortunium non ferret.

Idem interrogatus, quidnam difficile foret: Rem, inquit, in deterius mutationem strenue ferre.

Zeno. — Zeno Citicus facto naufragio, suisque omnibus amissis, nihil molle aut non generosum locutus est; sed: Euge, inquit, fortuna, quod ad pallium hoc nos redegeris.

Hieron. — Idem interrogatus, quisnam felix esset ac beatus, respondit: Is qui sano corpore, qui animo dives, et qui ingenio docilis.

Thales. — Thales cum interrogaretur, quemadmodum quis calamitatem optime ferre posset: Si, inquit, hostes viderit in majori versari miseria.

Romul. — Ne facile hominem beatum prædicaveris, cuius spes in amicis jactantur, aut liberis, ullisque aliis rebus quarum salus unius diei sit. Sunt enim isthæc incerta: in se autem inniti ac sustentari, divina solum firmitas est.

Idem aiebat: Quæ nocent hominibus, ea et eorum vitam docent. Multi enim cum ratione futura prævidere non possent, ex malorum sensu res perciperunt.

Gaude si quid tibi boni acciderit; moderate dole, si quid mali evenierit.

Philistion.

Calamitates nostræ calamitatibus solvuntur, Aliæque aliis mala solatio sunt.

Euripid.

In malis beneficiendum amicis est. Cum enim fortuna tribuit, quid opus amico est? Satis est Deus ipse juvare volens.

Josephi. — Quemadmodum ineptorum est secundis rebus nimium efferri: sic mollium est et effeminatorum in adversis dejici ac terreri; facili enim in utrisque mutatio accidit.

592 SERMO XIX.

De ira et furore, seu exarcescentia.

Matth. v. 22. — Omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio.

In Gesn. Stobæo 99.

(1) Τὸ δὲ ἐφ' αὐτοῦ ὀχεῖσθαι. Audacius temereque mutatum Gesnero. quasi emendanti, ἐν αὐτοῦ μόνον τοῦ Θεοῦ, solo Deo fretum esse, stabile est. Id vero Christianus philosophus, et quem non lateat mysterium Christi gratiæ; non Romulus, quisquis tandem est, homo gentilis, vel Romæ conditor, vel alter eodem nomine; sed quod Græca ipsa nihil immutatum significat, Dei solummodo firmitatem esse sibi uni inniti, a se sustentari, in nullo alio spe jactari: quam ipsi (cultu scilicet philosophiæ) nancisci existimabant, præsertim Stoici, ut

Α εἰς δὲ τὸ εὐδαιμονῆσαι, λογισμοῦ δεῖ καὶ τέχνης.

ἡς εὐτυχίας ὡς περ ὁπώρας παρούσης ἀπολαύειν δεῖ.

Ἀλόγιστος ἐστίν, ὁ ἐν τοῖς συμβαίνουσι κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην ἀχθόμενος.

Bias. — Ἀτυχῇ ἐφη εἶναι τὸν ἀτυχὲς μὴ γέροντα.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, Τί δυσχερές; Τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἐφη, μεταβολὴν εὐγενὲς ὑπενεγκεῖν.

Ζήνων. — Ζήνων ὁ Κιτιεὺς περιπατῶν ναυαγίῳ καὶ τὰ θύτα ἀπολέσας, οὐδὲν ἀγανατῶν ἐφθέγγετο· ἀλλ', Εὐγε, εἶπεν, ὦ τύχη, ὅτι συνέσταλας ἡμᾶς εἰς τὸ τριβώνιον τοῦτο.

Ἰέρωνος. — Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, Τίς ὁ εὐδαίμων; ἐφη, Ὁ τὸ μὲν σῶμα ὕγιης, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπορος, τὴν δὲ φύσιν εὐπαιδεύτος.

Θαλῆς. — Ὁ Θαλῆς ἐρωτηθεὶς, Πῶς ἂν τις ἀτυχίαν ἀριστα φέροι; ἐφη, Εἰ τοὺς ἐχθροὺς χεῖρονα πράττοντας βλέποι.

Ῥωμύλ. — Ῥαδίως μὴ μακαρίσθῃ ἀνθρώπων σαλεύοντα ἐπὶ φλοῖς ἢ τέκνοις, ἢ τισι τῶν ἐφ' ἡμέραν σωτηρίαν ἐχόντων. — Ἐπισφαλὴ γὰρ τοιαῦτα· τὸ δὲ ἐφ' αὐτοῦ ὀχεῖσθαι (y), τοῦ Θεοῦ μόνου βέβαιον.

Ὁ αὐτὸς ἐφη, τὰ παθήματα τοῖς ἀνθρώποις, μαθήματα εἶναι περὶ τὸν βίον. Πολλοὶ γὰρ οὐ δυνάμενοι τὸ μέλλον προορᾶν τῷ λόγῳ τῷ πάσχειν ἡσθοντο τὰ πράγματα.

Χαίρει ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τῶν ἀγαθῶν, καὶ λυποῦ μετρίως ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι τῶν κακῶν.

Φιλιστίων.

Λύουσιν ἡμῶν συμφοραὶ τὰς συμφορὰς, Παρηγοροῦσι τὰ κακὰ (z), δι' ἑτέρων κακῶν.

Εὐριπίδ.

Ἐν τοῖς κακοῖς δεῖ τοὺς φίλους εὐεργετεῖν. Ὅταν γὰρ ἡ τύχη διδῷ, τί χρὴ φίλου ἄρχει γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸς ὠφελεῖν θέλων.

Ἰωσήπου. — Ὅσπερ ἀπειροκάλων τὸ λίαν ἐπαίρεσθαι ταῖς εὐπραγίαις· οὕτως ἀνάνδρων τὸ καταπύσσειν ἐν τοῖς πταίσμασι· ὅξεια γὰρ ἀμφοτέροις ἡ μεταβολή.

D

ΛΟΓΟΣ 16^{ος}.

Περὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ.

Ματθ. ε'. — Πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἐστί· τῇ κρίσει.

NOTÆ.

quasi simulacro Deum ipsum præferrent, idque opera et studio suo suaderent, quod est illa natura; nempe αὐτάρχεις, sibi ipsis sufficientes, rebusque omnibus superiores, ea animi constantia, cui nulla vis inferri possit. Quæ tamen in eis superbi potius spiritus erant, quam veræ virtutis: solus Christianus divino agente Spiritu hoc enititur, partimque præstat, tum consummandus cum ipsum φύσει βέβαιον assequatur.

(z) Παρηγοροῦσι τὰ κακὰ. Male Gesn. intellexit, quasi aliena mala nostris solatio sint, non ipsa

Ἐρ. δ'. — Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδύετω ἐπὶ τῷ παρορ-
γισμῷ ὑμῶν· μηδὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ.

Πᾶσα πικρία καὶ ὀργὴ ἀρθῆτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν
πάσῃ κακίᾳ.

Παροιμ. κζ'. — Βαρὺ λίθος, καὶ δυσδαστακτον
ἄμμος· ὀργὴ δὲ ἄφρονος βαρυτέρα ἀμφοτέρων.

Παροιμ. ις'. — Κρείσσον ἀνὴρ μακρόθυμος ἰσχυ-
ροῦ· ὁ δὲ κρατῶν ὀργῆς, ὡς καταλαμβάνων πόλιν.
Θυμὸς βασιλέως, ἀγγελος θανάτου· ἀνὴρ δὲ σοφὸς
ἐξίλασει αὐτόν.

Σιράχ δ'. — Ὀργὴ καὶ θυμὸς ἐλαττοῦσιν ἡμέ-
ρας.

Βασιλ. — Ἀμυνόμενος δὲ καὶ εἰς Ἰσον ἀντικαθ-
ιστάμενος τῷ λοιδορῷ, τί καὶ ἀπολογησῇ; Ὅτι
παρώξυνε κατάρξας; Καὶ ποίας τοῦτο συγγνώμης
ἄξιον; Οὐδὲ γὰρ ὁ πόρνος ἐπὶ τὴν ἑταίραν μετατι-
θεὶς τὴν αἰτίαν, ὡς πρὸς τὴν ἀμαρτίαν διερεθίσα-
σαν, ἦν τὸν τῆς κατακρίσεως ἄξιόν.

Τί ὀργῆς ἀφρονέστερον; Ἐὰν μείνης ἀόργητος,
ἥσυχνας τὰ ὑβρίσαντα, ἔργῳ τὴν σωφροσύνην ἐπι-
δειξάμενος.

Θυμὸς ἐγείρει μάχην, μάχῃ δὲ γεννᾷ λοιδορίας· αἱ
δὲ λοιδορίαι, πληγὰς· πληγαὶ δὲ τραύματα· ἐκ δὲ
τραυμάτων, πολλάκις θάνατος.

Θεολόγου. — Οὕτε στέφανοι χωρὶς ἀνταγωνιστῶν
οὕτε πτώμα χωρὶς ἀντιπάλου.

Τυφλὸν ὁ θυμὸς καὶ ἐπιλυπον, καὶ μάλιστα ὅταν
τὸ δικαίως ἀγανακτεῖν παρῇ.

Χρυσόστ. — Ὅταν αἱ τὶς ὑβρίση, ἐννόησον τὴν
κόλασιν ἣν κολάζεται· καὶ οὐ μόνον οὐχ ἔξεις
ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ δάκρυα ἀψήσεις. Οὐδὲ γὰρ πρὸς
πυρέττοντά τις παροξύνεται, οὐτε πρὸς τὸν φλεγ-
μαίνοντα ἀλλ' ἐλεεῖ πάντως καὶ θαυροῦει. Εἰ δὲ καὶ
ἀμύνεσθαι βούλει, σίγησον, καὶ καιρίαν ἐδωκας αὐ-
τῷ τὴν πληγὴν. Ἄν δὲ δηχθεὶς ὑβρίσης, ἀναγκά-
ζεις ἀληθῆ νομίζεσθαι τὰ λεγόμενα. Διατὶ γὰρ ὁ
πλούσιος ἀκούων οὐκ ἐπὶ πένθις ἐστὶ, γελᾷ; ὅτι μὴ σύν-
οιδεν ἑαυτῷ πέναν. Εἰ τοίνυν μέλλομεν γελᾶν· ἐπὶ
ταῖς ὑβρίσι, μεγίστην ἀπόδειξιν παρεξόμεθα, τὸ μὴ
συνειδέναι τοῖς λεγομένοις.

minime conscius est. Sic igitur, si pro injuriis,
nos eorum quæ obijciuntur conscios esse, certo

Οὐδὲν οὕτω καθαρότητα νοῦ καὶ τὸ διείδεξ θολοῖ
τὸ τῶν φρενῶν, ὡς θυμὸς ἀτακτος, καὶ μετὰ πολλῆς
τῆς ῥύμης φερόμενος.

Εὐτόνωτέρας ἐπὶ τῆς ὀργῆς χρῆζομεν τῆς σπου-
δῆς. Τυρανικὴν γὰρ τὸ πάθος, καὶ πολλάκις παρα-
σύρει τοὺς μὴ νήφοντας, καὶ πρὸς τὸ βάρβαρον αὐτὸ
κατάγει τῆς ἀναισθησίας.

Ὁργιλος εἰ; ἔσο κατὰ τὴν τῶν ἀμαρτημάτων
τῶν σου τοιοῦτος· ἐπιπάλητε τῇ ψυχῇ· μάλιστα
τῇ συνειδήσει σου (α). Σφοδρὸς ἔσο κριτὴς καὶ

nostra alia aliis, quasi malorum quadam serie
nobis conserta vita, in quorum aliis aliorum me-
minisse juvat: quo facit illud poete:

O passi graviores! dabit Deus his quoque finem.

(ι) Quod habebat Gesn. μάλιστα τῇ συνειδήσει
σου, emendabatque τὸ συνειδὸς σου, flagris cæde
conscientiam, meliori puto conjectura restituo,

Ephes. iv, 26, 31. — Sol non occidat super ira-
cundiam vestram: et nolite locum dare diabolo.

Omnis amartudo et ira tollatur a vobis, cum
omni malitia.

Prov. xxvii, 3. — Gravis est lapis, et ægre por-
tabilis arena: sed ira stulti gravior utroque.

Prov. xvi, 32. — Melior est vir lenis, forti: qui
autem iræ dominatur, sicut qui urbem capit.

Ira regis, nuntius mortis: vir autem sapiens pla-
cabit eam.

Eccli. xxx, 26. — Ira et furor minuunt dies.

Basilii. — Dum porro ulcisceris, parque pari re-
fers convitiatori, quid excusationis habebis? An
quod prior ille irritaverit? Sed istud qua venia di-
gnum est? Neque enim scortiator, dum in meretri-
cem confert culpam, quod illa ad peccatum inci-
taverit, damnationi suæ quidquam detrahit.

Quid ira dementius? Iram si continueris, injuriæ
auctorem pudore affecisti, qui mentis sobrie ipso
opere specimen ipse edideris.

Ira excitat rixam, rixa parit convitia; convitia
ictus, ictus vulnera, nec raro vulnera mors conse-
quitur.

Theologi. — Nec corona datur sine adversariis,
nec sine colluctatore quisquam sternitur cadit-
que.

Ira res cæca est et molestiarum plena, et maxi-
me cum causa indignandi justa subest.

Chrysost. — Si quis in te contumeliosus existi-
terit ac injuriam fecerit, cogita ejus cruciatum; ac,
nedum non irasceris, sed et iacrymas fuderis. Nec
enim quispiam febrem patienti irascitur, aut ei qui
tumore languet ac inflammatur, sed prorsus mise-
retur fletuque prosequitur. Sin autem etiam ulci-
sci vis, sile, gravemque ei dedisti plagam. Quod si
convitii sensu exasperatus injuriam regeris, tu
ipse ea quæ in te dicuntur, vera existimari cogis.
Nam cur, rogo, si quis virum divitem ac opulen-
tum, pauperem dixerit, is risu, quod ita dictum
est, excipit! Quod nimirum sibi ipse paupertatis
quæ irrogantur, risum 593 reposuerimus, nihil
admodum argumento probabimus.

D. Nihil æque mentis puritatem lucidumque animi
oculum turbat, ac ira inordinata et quæ magno
impetu erumpat.

Contentior nobis diligentia in ira adhibenda est.
Violenta enim passio est; nec raro transversos agit
qui minus sobrii sint, et ad ipsum perditionis ha-
rathrum detrudit.

Iracundus es? Talis esto adversus peccata tua:
animum increpa: cæde conscientie flagello. Esto
vehemens acerbisque iudex atque exactor in de-

NOTÆ.

sola articuli compositione cum suo substantivo.
Inauditum sane credi vel συνειδὸς, vel συνειδήσιν,
quod utrumque est conscientia, non credere, quæ
semper incorrupta iudex sit, et de malo remurmur-
ret, officiique admoneat: quo nihil communius in
doctrina morum, nisi ipsa peregrina est non mili-
tanti in Ecclesiæ castris.

licetis tuis. Hoc iræ emolumentum : eam in rem nobis Deus eam indidit.

Evagrii. — Qui se a cibis potuque abstinens, extra rationem ira incitatur, similis est navi alto æquore demonem gubernatorem habentem.

Cyrilli. — Quæ bestia tam sæva et immanis est ut vir iracundus, ac qui effreni iræ velut tyranno pareat?

Ex Patribus. — Quatuor ex rebus ira nascitur : ex dandi et accipiendi rationibus, ex eo quod quis suæ morem gerat voluntati, ex studio litium, ex ea opinione qua quis tanquam prudens sit, sibi blanditur.

Dionysii Halicarn. — Hoc apud nos termino finienda ira, donec cessent peccata. Ait enim : *Ira-scimini, et nolite peccare* (Psal. iv, 5; Ephes. iv, 36).

Apollonii. — Iræ passio nisi sermocinatione erumpat voceque prodatur ac delinatur, morbus naturalis efficitur.

Plutarch. — Iræ, haud secus ac canes, cæcas pariant criminationes.

Equi duri, frenis; at iræ acutæ atque præpetes ratione reguntur atque sedantur.

Ut aqua bene temperata inflammationes; sic oratio lenis iram diluit.

Ut enim cæcias nubes, sic improborum vita in se convicia attrahit.

Aristotel. — Ut fumus oculis immeans lædensque pupillam, quod est ante pedes prospicere non sinit: sic et ira ingruens, menti tenebras offundit, nec quid inde absurdi proveniat, animum dispicere permittit.

An non vides abesse rationem ab iis omnibus, quæ in ira aguntur; quæ videlicet furorē fugiat velut acerbum tyrannum?

Ira perturbatio est affectu animi bestiis similis, continue premens, dura res **594** ac violenta, cædium causa, calamitatis oppugnando sociâ, damnorum parens ac infamiae, pecuniarum perditio; ad hæc etiam corruptionis labisque origo.

Α πικρὸς δικαστὴς τοῖς οἰκείοις ἀμαρτήμασι. Τοῦτο τῆς ὀργῆς τὸ κέρδος ἐστὶ· διὰ τοῦτο ἡμῖν αὐτὴν ἐνέθηκεν ὁ Θεός.

Εὐαγρίου. — Βρωμάτων ἢ πομάτων ἀπεχόμενος, θυμὸν δὲ ἀλόγως κινῶν, οὗτος εἶκοις ποντοποροῦση νηί, καὶ ἔχουση δαίμονα κυβερνήτην.

Κυρίλλου. — Ποῖον οὕτω θηρίον ὦμον καὶ ἀνήμερον, ὥς δόσσορος ἀνὴρ, καὶ ἀκράτῃ θυμῷ τυραννούμενος;

Ἐκ τῶν Πατέρων. — Διὰ τεσσάρων πραγμάτων ἡ ὀργὴ ἐγγίνεται, τοῦ δοῦναι καὶ λαβεῖν, καὶ τοῦ ποιῆσαι τὸ ἴδιον θέλημα, καὶ τοῦ ἀγαπᾶν δικὰς, καὶ τοῦ νομίζειν φρόνιμον εἶναι ἑαυτὸν.

Διονυσίου Ἀλικαρ. (b). — Τὸ ὀργίζεσθαι παρ' ἡμῖν ἀχρι τοῦ παύειν τὰ ἀμαρτήματα περιουσιάζεται. Ἐ ὀργίζεσθε γάρ, φησὶ, καὶ μὴ ἀμαρτάνετε.

Ἀπολλωνίου. — Τὸ τῆς ὀργῆς πάθος μὴ καθομιλούμενον (c) μηδὲ θεραπευόμενον, φυσικὴ νόσος γίνεται.

Πλουτάρχ. — Οἱ θυμοὶ, καθάπερ οἱ κύνες, τυφλά τίκτουσιν ἐγκλήματα.

Οἱ μὲν τραχεῖς ἵπποι τοῖς χαλινοῖς· οἱ δὲ ὀρεῖς θυμοὶ, μετὰγονται τοῖς λογισμοῖς.

Τὸ μὲν εὐκρατον ὑποὶ τῆς φλογμονῆς· ὁ δὲ ἐπεικῆς λόγος, τὰς ὀρμὰς διαλύει.

Ὡς γὰρ ὁ κακία· τὰ νέφη, καὶ ὁ φαῦλος βίος ἐφ' ἑαυτὸν ἔλκει λοιδόρια.

Ἀριστοτ. — Ὅπερ καπνὸς ἐπιβάλλων τὰς ὄψεις, οὐκ ἔφ' προβλέπειν τὸ καίμενον ἐν τοῖς ποσίν, οὕτως ὁ θυμὸς ἐπερχόμενος, τῷ λογισμῷ ἐπισκοπεῖ, καὶ τὸ συμβεβημένον ἐξ αὐτοῦ ἀποκονοῦν οὐκ ἀφήσιν τῇ διανοίᾳ προβλέπειν.

Οὐκ ὀρεῖς οὐ τῶν ἐν ὀργῇ διαπραττομένων ἀπάντων ὁ λογισμὸς ἀποδημεῖ, φεύγων τὸν θυμὸν ὡς πικρὴν τύραννον;

Ὁ θυμὸς ἐστὶ πάθος, θηριώδες μὲν τῇ διαθέσει, συνεχὲς τῇ θλίψει, σκληρὸν δὲ καὶ βίαιον τῇ δυνάμει, φόνου αἵτιον, συμφορὰς σύμμαχον, βλάβης συνεργὸν καὶ ἀτιμίας, καὶ χρημάτων ἀπώλειαν· ἐπὶ δὲ καὶ φόβος ἀρχηγόν.

NOTE.

(b) *Διονυσίου Ἀλικαρ.* Quod ita scriptum est, mendi suspitione non caret. Quæ enim sententia illi tribuitur, Christiani hominis est et in Scripturis versati, quarum testimonio illam probat, cum Dionysius Halicarnassensis (unus et alter) in Christi castris non nuerint. Voluit forte Maximus et scripsit Διονυσίου Ἀλεξανδρέως, *Dionysii Alexandrini*, qui ipse scriptis suis rem Christianam locupletaverit. Nec, an ita scripserit, fugientibus miniatis litteris codicis Balesd. deprehendere licuit. Subjungit Apollonium, qui ipse (si tamen ipse) Commodus et Severo imp. in Ecclesia floruit, et adversus Montanum et Priscillam, auctore Hieronymo, scripsit. Vel potius, cum citasset ex Patribus, duos hos subjunxit, qui in illis, sententiis huiusmodi clari fuerint, sive error aliquis in nominibus obrepsit, sive non. Aut denique pro Juliano Dionysius obrepsit. Notus Julianus Halicarnassensis, ex quo, licet hæretico, hanc Maximus sententiam ha-

bere potuerit: sique passim in calenis exstant virorum non ecclesiasticorum sententiæ. Ut enim ex Græcis corradunt Maximus et Antonius, sic nec ex hæreticis corradere quidquam vetat: quanquam non video alios palam hæreticos in istis ab eis referri.

(c) *Μὴ καθομιλούμενον.* De ira loquitur, quam quis corde premit, nec verbis sinat erumpere. Hoc enim passionem auget, nec raro etiam corpori labem affert; cum alias quasi evaporante sanguinis illa circa cor accensione querulosi irati verbis, animus ei levetur, ac corpus ipsum mitius habeat. Non bene Gesn. si sermone non deliniatur atque curetur, quasi de alio loquatur, qui sermone iratum deliniat. Id enim accidentarium est, nec ira, non sic definita, a se morbum labemque corpori affert; sed quam dicebam, quæ sic animo incalescat, vocemque ipsam auferat.

Εὐήρου.

Πολιάκις ἀνθρώπων ὀργὴ νόον ἐξεκάλυψε
Κρυπτόμενον, μυρίας πολλὰ χεῖρον.

Φιλίμου.

Μαινώμεθα πάντες δευρὶ ὀργίζομεθα,
Τὸ γὰρ παύσασθαι ἐπὶ τῆς ὀργῆς, πόρος μέγας.

Εὐριπίδ.

Αἰδὼς γὰρ ὀργῆς πλείον ὥραιοι βροτοῖς.
Ὅσπερ δὲ θνητὸν καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἐστίν,

Οὕτω προσήκει μηδὲ τὴν ὀργὴν ἔχειν
Διδόνατορ, ὅστις σωφρονεῖν ἐπίσταται.

Herodot. — Ὁ ἐν τοῖς ὤτοι τῶν ἀνθρώπων οὐκ
αἰεὶ ὁ θυμὸς (d). Ἀρρητὰ μὲν γὰρ ἀκούσας, τέρψας
ἐμπλήρει τὸ σῶμα ὑπεραντία δὲ τοῖς τούτοις
ἀκούσας, ἀνοίταίνε.

Ἀρριανού. — Μεγαλόθυμοι πρῶς (e) εἰσὶ τινες,
ἡσυχῇ καὶ ὁσὺν ἀοργήτως πράττοντες, ὅσα καὶ οἱ
σφόδρα τῷ θυμῷ φερόμενοι. Φυλακτέον οὖν καὶ τὸ
τούτων ἀδελπτικόν, ὥς πολλὰ χεῖρον ὅν τοῦ διατεινόμε-
νον ὀργίζεσθαι. Οὗτοι μὲν γὰρ ταχὺ κόρον τῆς
τιμωρίας λαμβάνουσιν ὁ δὲ εἰς μακρὴν προτεί-
νουσιν, ὥς οἱ λεπτοὺς πυρέττοντες.

Ἀπολλώνιος Δημοκράτ. — Ὁ ὑπὲρ μικρῶν
ἀμαρτημάτων ἀνυπερβλήτως ὀργίζομενός, οὐκ ἐξ
διαγνώμης τὸν ἀμαρτάνοντα, ποτε ἔλαττον, ποτε
μεῖζον ἡδίκησεν.

Σωτῆρ ἐκ τοῦ Περὶ ὀργῆς. — Τοῖς σοφοῖς ἀντὶ
ὀργῆς, Ἡρακλείδης μὲν, δάκρυς ἔχει· Δημοκρίτης δὲ,
γέλως ἔχει.

Ὅσπερ πλοῖα γενναῖα, οὐχ ὅσα ἐν εὐθείᾳ πλεῖ, ἀλλ'
ὅσα πρὸς χειμῶνα ἀντέχει καὶ σφύεται· οὕτω καὶ
ἀνθρώποι ὀργῇ καὶ πνίγει· ἀντέχοντες, μεγάλοι καὶ
ἀνδρείοι.

Δημοκρίτ. — Θυμὸν μάχεσθαι μὲν χελεπὴν ἄν-
δρὸς δὲ τὸ κρατεῖν εὐλογίστου.

Πλάτων. — Ὀργίζομενός ποτε τῷ οὐκ ἐστὶν, ἐπι-
στάνατος Ξενοκράτους, Ἀδελφῶν τούτων, ἔφη, μαστίγω-
σον· ἐγὼ γὰρ ὀργίζομαι.

Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ ἐπανάτεινόμενον τῷ παιδὶ βα-
κτηρίᾳ, ἐστάκει χρόνιον πολλὸν μετέωρον ταύτην
ἔχοντα· καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτώμενον, εἶπαι κολάζειν
τὸν ἐξ αὐτοῦ προορησάντα θυμὸν.

Ναυκράτ. — Ναυκράτης ὁ σοφὸς, τοὺς δευθύμους
ἐφῆ παραπλήσιον τοῖς λύχνους πύσχειν· καὶ γὰρ
τούτους πλεονεῖ ἑλπίς ἐκκαίεσθαι.

(d) Οὐκ αἰεὶ ὁ θυμὸς. Præ tuli lectionem Ballest.
Cod. nec acquiescere possim Gesn. cui θυμὸς animus
sit, non ira, seu inror, de qua totus hic sermo.
Non ergo semper in auribus ira, sed tum demum
cum quis audit non placentia. Quod et argutum et
clarum; nihil t̄d, αἰεὶ Gesn. quod ab eis iram
prorsus excludat, contra mentem Herodoti.

(e) Μεγαλόθυμοι πρῶς. Quasi magnarum ira-
rum specie quadam lenis animi; qui scilicet acriter
ulciscantur, etsi fervorem irarum solita irascentium
commotione non prodant. Leniter (leni scilicet
specie) animosi. Est enim μεγαλόθυμος, poetis

Eveni.

Prodidi ira viri mentem, quæ sæpe lateret.
Insano et gravior tecta furore foret.

Philemonis.

Furore incitatur omnes cum irascimur;
Ingens enim labor est in ira continere.

Euripid.

Pudor mortalibus quam ira utilior,
Quemadmodum autem et nostrum corpus mortali
[origine prodit],
Sic ne iram habere convenit immortalem,
Eum qui modestiam ac virtutem colere noverit.

Herodot. — Ergo in hominum auribus non sem-
per ira residet. Si enim jucunda audierit, volu-
ptate corpus explet: sin vero his contraria audiat,
intumescit.

Arrian. — Sunt nonnulli leniter animosi, qui
sedate ac velut remota ira et exardescencia om-
nia agant, quæ et ira acris incitati. Horum ita-
que etiam noxa cavenda ac cæcitas, longe scilicet
deterior, quam eorum qui vehementi ira aguntur.
Nam hos quidem cito capit ultionis tædium; illi
vero in longum protrahunt tempus, haud secus ac
ii qui lenta febre tabescunt.

Apollonius ad Democr. — Qui ob levia delicta
vehementius ira concitatur, non sinit discernere
peccantem, utrum leviter, an graviter deliquerit.

Sotionis ex tractatu De ira. — Viris sapientibus
pro ira, Heraclito quidem, lacrymæ; Democrito
vero, risus exsiliere.

Ut naves egregiæ sunt, non quæ sereno celo
navigant, sed quæ tempestati resistunt, evadunt-
que ab ea incolumes: sic homines iræ resistentes
ac commotioni, magni sunt ac sortes.

Democrit. — Res ardua est iræ repugnare; vin-
cere autem, viri est magna prudentia ac rationis
vi præditi.

Platonis. — Cum aliquando Plato servo irascere-
tur præsentem Xenocrate: Hunc, ait, sime, et ver-
beribus cede; ad me enim quod attinet, incessit ira.

Eumdem aiunt, cum servo sustem intentaret, diu
stetisse suspensum tenendo elevatum; causamque
rogatum, respondisse iræ se motum, qui ex ipso
proruperat, castigare.

Naucrates. — Naucrates sapiens, iis qui iræ acu-
tioris sint, idem propemodum accidere 595 dice-
bat, ac lucernis: quippe has quoque præ olei co-
pia exuri.

NOTE.

metri causa μεγάθυμοι, idem ac θυμοειδής, tri-
bulturque etiam equo et apro: Nec bene Gesn.
Sunt nonnulli leniter magnanimi; qua voce, nulla
vis irarum designatur, sed animi celsitas et forti-
tudo, de qua non est hic sermo. Τὸ ἀδελπτικόν.
Suid. delictum; hic cæcitate sonare existimo,
eorum scilicet, qui virtutis specie vitia exsequun-
tur. Minus est quod reddit Gesn. inconsideratio-
nem: malim stuporem, ac si quid ejusmodi eam
mentis rectaque rationis absentiam clarius ex-
primit.

Demonact. — *Judicii severitate, non irarum im-*
potentia, puni.

Menandri.

Vir improbus et veterator, clementiae obrepens ha-
bitu.

Proximis quasi laqueus occultus praetenditur.

Nullum est, ut videtur, irae remedium

Aliud, nisi modesta catalogue amici oratio ac sermo.

Vel si vehementer doleas, at nihil irritatus

Temere facias. Iram enim a ratione alienam vin-

in perturbationibus, maxime sapientem decet.

Theognidis.

Haud licet, ira, tibi credere vela omnia.

Ne in parvis ac levibus te iracundum exhibeas.

Aristippus. — *Aristippus Cyrenaeus philosophus,*
quemdam iratum conspicatus, verbisque succen-
sentem: Ne, inquit, ex ira verba proferamus, sed
verbis iram sedemus.

Pythagor. — *Ab iis qui injuriam fecerunt, ne*
sumito poenam; satis est enim illos sua dejici ma-
litia.

Prodest cum muliere iracunda exercitationis
causa socialis vitae rationes inire. Nam et equites
ferocioribus equis assuescere concedet; quos si
domuerint, aliis etiam facilius utentur.

SERMO XX.

De silentio et arcanis.

Matth. xii, 36. — *Omne verbum otiosum, quod*
locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in
die judicii.

Eccl. i, 19. — *Sit omnis homo velox ad audien-*
dum, et tardus ad loquendum.

Prov. xxi, 13. — *Qui custodit os suum, conservat*
de tribulatione animam suam.

Eccl. ix, 32. — *Sapientia absconsa, et thesaurus*
invisus, quae utilitas in utrisque?

Prov. xviii, 13. — *Contradictionem lenit vir ta-*
citius; et qui diligit vitam suam, parcat ori suo.

Basilii. — *Dicenda faciendaque nosse debemus.*
Non enim omnia quae Dei sunt, linguae 596 hu-
manae verbis explicare licet; ne mens, velut res
se in oculo habet, cum totum solem vult contueri,
ipsum hoc amittat, quo pollet luminis.

Theologi. — *Sane loquere, si quid habes quod*
praestet silentio; ubi autem silentium sermoni
praestat, silentii magis jura cole.

Δημιόρατ. — *Κόλαζε κρίνων, ἀλλὰ μὴ θυ-*
μούμενος.

Μενάνδρου.

Ἀνὴρ κακοῦργος πρῶτον ὑπέκειτο λόγων σχῆμα,

Κεκρυμμένη πρόκειται παρὲς τοὺς πολλοὺς.
Ὅσα ἔστιν ὀργῆς, ὡς δοῖκε, φάρμακον.

Ἄλλ' ἢ λόγος σπουδαῖος ἀνθρώπου φίλου,
Εἰ καὶ σφόδρα ἀλγείς, μὴδὲν ἡρεθισμένος
Πράξεις ἀποπειτὸς ὀργῆς καὶ ἀλογιστοῦ κρα-
[τεῖν.]

Ἐν ταῖς ταραχαῖς μάλιστα τὸν φρονοῦντα δεῖ.

Θεόγνιδος.

Ὅν δύναμαι σοί, θυμὲ, παρέχειν ἄρμενα πάντα (9).
Μὴ ἐκὶ μακροῖς αὐτὸς ἑαυτὸν δεξιόμορον δεικνύς.

Ἀριστίππ. — *Ἀριστιππὸς ὁ Κυρηναῖος φιλόσο-*
φος, θεασάμενός τινα ὀργιζόμενον, καὶ διὰ τῶν λό-
γων χαλεπαίνοντα, ἔφη, Μὴ τοὺς λόγους δι' ὀργῆς
ἀγωμεν, ἀλλὰ τὴν ὀργὴν διὰ τῶν λόγων καταπαύω-
μεν.

Πυθαγόρ. — *Τοὺς ἀδικήσαντας, μὴ πρῶτα*
δίκας ἄρχει γὰρ αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ἰδίας ταπεινοῦ-
σθαι κακίας.

Καλὸν ἐστὶ συζῆν γυναῖκα θυμώδεϊ χάριν ἀσκή-
στως. Καὶ γὰρ τοὺς ἱππείας ἐθίζεισθαι δεῖ τραχέσιν
ἵπποις περῆσθαι· τοῦτον γὰρ κρατήσαντες, καὶ
τῶν ἄλλων βραδίως κρατήσουσιν.

ΛΟΓΟΣ Κ'.

Περὶ σωπῆς καὶ ἀπορήτων.

Matth. ix. — *Πάν ῥῆμα ἀργόν, ὃ ἐν ἁλῆθουσιν*
οἱ ἄνθρωποι, ἀποδώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ
κρίσεως.

Ἰαν. α'. — *Ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχύς εἰς τὸ*
ἀκούσαι, καὶ βραδύς εἰς τὸ λαλῆσαι.

Παροιμ. κα'. — *Ὅς φυλάσσει τὸ ἑαυτοῦ στόμα,*
διατηρεῖ ἐκ τῆς θλίψεως τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Σιrach κ'. — *Σοφία κεκρυμμένη καὶ θησαυρὸς*
ἀφανής, τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις;

Σολομ. ιη'. — *Ἀντιλογίαν πρᾶναι σιγήρός (g).*
ἀγαπᾶν δὲ ζῶν αὐτοῦ, ψάβεται στόματος αὐτοῦ.

Βασιλείου. — *Εἰδέναι ὀφείλομεν ἂν χρὴ λαλεῖν,*
καὶ ἂν χρὴ σωπᾶν. Ὅδ γὰρ πάντα ρητὰ τῇ γλώσ-
σῃ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ ὁ νοῦς καθάπερ ὀφθαλμὸς
ἔλον τὸν ἥλιον θέλων ἀποδέκταιν, ἀπολέσῃ καὶ ὃ
ἔχει φῶς.

Θεολόγου. — *Φθέγγου μὲν, εἰ τι κρείττον σω-*
πῆς ἔχεις· ἀγάπα δὲ ἡσυχίαν, ἐνθα κρείττον λόγου
τὸ σωπᾶν.

VARIÆ LECTIONES

²² Al. Δημιόρ. ²³ Al. Ἀριστίππ. ²⁴ In Gesn. Stob. 128. ²⁵ Gesn. τῆς γλώσσης.

NOTÆ.

(9) *Παρέχειν ἄρμενα πάντα.* Vela omnia pan-
dere: totis scilicet animis in eam incumbere, nec
servato rationi iudicio. Metaphora ab iis qui navi-
gant; sicque navim ventis credunt, cum aliquando
parcius iis uti ars suadeat. Non vidit Gesn. rem sic
tritam, dum reddit, *haud licet, ira, tibi concedere*
congrua cuncta; nisi carbasa voluit et cogitavit.

(g) *Ἀντιλογίαν πρᾶναι σιγήρός.* Sacer textus,
πρᾶναι. Vulg. comprimit. Pro σιγήρός, vir taciturnus,
aliis est κληρός, Vulg. sors: nec aliter Argent
Expositores quoque Rodolph. Baynus, Drus. Grot.

cum Hebraeis, a quibus non putem voluisse Senio-
res, sic nulla causa discedere, ut τὸ, ἡμῶν
σιγήρων redderent, non κληρὸν, rem sic prochi-
vum: sed potius antiquo mendo sic scribæ muta-
tum esse. Quin et δίκαιος; legerit interpr. Arabicus,
ipse ex Græcis sua reddens, dum *justus* ait. Altera
sententia pars aliunde sumpta est, ut sunt innu-
mera, sic quasi ex Salomone vel Sirach accepta,
quæ jam non exstant in Vulgatis codd. vel quia
exiderunt, vel quia postmodum illis inserta

Λέγε σιγῆς τι κρείσσον, ἢ σιγῆν ἔχει.

Χρυσοστ. — Οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴν εἰπωσι τι τῶν ἀπορήτων, παρακαλοῦσι τὸν ἀκούοντα καὶ ὀρεῖσθαι μηδὲν λατὸν εἰπεῖν ἑτέρῳ· αὐτὸθεν δηλοῦντες, ὅτι πρᾶγμα ἄξιον κατηγορίας ἐποίησαν. Εἰ γὰρ ἔκλεινον μηδὲν εἰπεῖν ἑτέρῳ παρακαλεῖς, πολλῷ μᾶλλον σὲ πρότερον ταῦτα εἰπεῖν οὐκ ἔχρη.

Ἐκ τῶν Γερόντων. — Ἀγάπα τὸ σιγᾶν ὑπὲρ τὸ λαλεῖν· ἡ σιωπὴ γὰρ θησαυρίζει· τὸ δὲ λαλεῖν διασκορπίζει.

Πρὸ πασῶν τῶν ἐντολῶν τὴν ἡσυχίαν (h) ἐξελέξατο ὁ Θεός· γέγραπται γάρ, *Ἐπὶ τίνα ἐκτελέσω, ἂλλ' ἢ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσυχίον*;

Ὁ θεὸς οὐθῆναι, διωξάτω τὴν ἀκηροσύνην καὶ τὴν σιωπὴν.

Ἀπολλων. — Πολλὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι χρὴ, περὶ τοῦ μὴ λέγειν ἢ μὴ δεῖ. Παντελῶς γὰρ ἀπαίδευστος τινός ἐστι τὸ μὴ δύνασθαι σιωπᾶν, ἀλλ' ἐκλαλεῖν τὰ μὴ καλῶς ἔχοντα.

Σοφός ἀνὴρ καὶ σιγῶν τὸν Θεὸν τιμᾷ, εἰδὼς καὶ διατί σιγᾷ.

Πλουτάρχ. — Ἄπειρ ἂν σιωπᾶσθαι βόλαι, μηδὲν εἰπεῖν· ἢ πῶς παρὰ τινος ἀπατεῖς τὸ πιστὸν τῆς σιωπῆς, ὃ μὴ παρέσχετο σεαυτῷ;

Τὸ σιωπᾶν οὐ μόνον διδύκον, ὥς φησιν Ἰπποκράτης, ἀλλὰ καὶ ἄλυτον καὶ ἀνύδουν.

Ζήνων. — Ὅτε ἔξοις τινὲς ἐν συμποσίῳ παρόντες φιλοφρονούμενοι Ζήνωνα, προκίοντες αὐτῷ, ἤρωτο ἡσυχίαν ἄγοντα. Περὶ σοῦ δὲ τί χρὴ λέγειν, ὦ Ζήνων, τῷ βίῳ; κακείνος ἔφη, Ἄλλο μὲν, ἢ ὅτι πρεσβύτερος ἐστὶν ἐν Ἀθήναις παρὰ πῶτον σιωπῶν δυνάμενος.

Ἀνάχαρσις. — Οὗτος ἐστιαθεὶς παρὰ Σόλωνι, καὶ κοιμώμενος ὥρην, τὴν μὲν ἀριστερὴν χεῖρα τοῖς μύριοις, τὴν δὲ δεξιὰν τῷ στόματι προσκειμένην ἔχων. Ἐγχεραστεροῦ γὰρ ὦρετο χαλκοῦ δεῖσθαι τὴν γλῶτταν.

(h) *Τῇ ἡσυχίᾳ.* Hesychi etiam ἐρησίαν exponit; reddiditque Cleero apud Xenophantem solitudinem, nec mirum Christianæ philosophiæ professores, qui sibi a sæculi rebus vacationem et otium peculiariter indixerant, ut uni Deo sibi que vacent, hoc sibi nomen usurpasse, ad solitudinis illam quietem religioso cultu et silentio significandam, ex qua et Ἡσυχασταὶ dicti, qui sic solitari agunt, eoque silentio se ipsi supra se levant, et proxime celestibus mentibus divina contemplatione junguntur: a quo nec ipsum monachi nomen abhorret. Sic enim soli, vel cum cœnobitis, et Ἡσυχασταί, qui silentium unice colant, ac mundi curis vacui existant. Etiam Pythagorici, quod sibi silentium primo tirocinio indicabant, ἡσυχίαν vocabant. Laert. περὶ ἀρετῆς τρυφία Πυθαγορείων. Apud Lucian. de eodem silentio: Ἡσυχία ἡσυχία καὶ ἡσυχία, καὶ πάντες ὅλων ἐτών λαλεῖν μηδὲν. Sic illi primæ disciplinæ superstitioso ad annos quinque silentio: nostri ad omnem vitam et religioso, uti-

A Dico quidpiam silentio melius, aut silentium tene.

Chrysost. — Plerique hominum, cum arcanam aliquid enuntiaverint, aërio auditorem movent et obtestantur, adiguntque juramento, nemini ultra dicturum: hocque ipso, rem se dignam vituperio fecisse, haud obscure recludunt. Nam si illum hortaris ac rogas ut nulli alteri dicat, potiori jure nec te illi prius dicere oportebat.

Seniorum. — Ama silentium magis quam loqui; horum enim alterum thesaurum accumulat, alterum dispergit.

Præ omnibus præceptis Deus quieti animi silentium elegit. Scriptum enim est: *Super quem respiciam, nisi super humilem et quietum ac tacitum* (Isa. lxvi, 2)?

Qui salvus esse desiderat, paupertatis ac silentii cultor existat.

Apollonii. — Magna sedulo adhibenda diligentia est, ut ea minime loquaris, quæ non loqui deceat. Omnino enim insulsi est et indisciplinati, silentium sibi indicere non posse, sed quæ non conveniat garrulo ore effundere.

Vir sapiens, etiam dum silet, Deum honorat, qui et sciat quamobrem sileat.

Plutarch. — Quæ velis silentio haberi, nemini dixeris; aut quomodo ab alio silentii fidem exiges, quam tu ipse tibi non servaveris?

Silere non modo sitim prohibet, ut ait Hippocrates, verum etiam nihil molestum expersque doloris est.

Zeno. — Cum hospites quidam in convivio Zenonem hilarius accipientes, eumque poculis invitantes, tacitum interrogassent; quid de se regi nuntiari vellet: Nihil aliud, inquit, quam versari Athenis senem, qui in compositione possit silentium tenere.

Anacharsis. — Hic a Solone epulo acceptus, cum se cubitum recepisset, sic compositus deprehensus est, ut sinistra manus verendis, dextera ori imposta esset. Nempe fortiori freno linguam indigere putabat.

NOTE.

D liori quandoque fabulatione rumpendo, iis præsertim, qui Christi et apostolorum vitam propius æmuli, institutum habent, nedum ut silentio contemplantur, sed ut etiam contemplata sermone tradant, præcipuèque episcopis munere adjuutores existant, eam in rem conelisi aptiores, quo a mundi salo remotiores, ejusque securi, eo periclitantes, sæcularis militiæ viros et mulieres omnis status, propense juvant: cum mallet tacere unusquisque divinis impendi laudibus ac contemplationibus, nisi secus suaderet, et vero cogeret, charitas; concilia item generalia, summique antistites necessarium sibi subsidium duxissent; et vero qui onus satis intelligant, suorumque salutem, non humano fastui studeant, sedulo adhibeant; nec hinc hierarchiam solvi, sed fulciri, ut finem assequatur, probe intelligant; velut etiam divinis revelationibus in Francisco et Dominico, semel et iterum Deus ostendit.

Aristotel. — Qui tacere nescit, is nec loqui novit.

597 Idem interrogatus, quid in vita difficillimum sit: Tacere, inquit, quae loqui non decet.

Idem interrogatus, quid causae esset, cur qui loqui alios doceret, ipse taceret, respondit: Sane etiam eos ipsa non scindit, enses tamen et gladios scindendo actus reddidit.

Isocratis. — Duo loquendi tempora statue, ut vel de illis loquaris, quae certo noveris, vel de quibus loqui necessarium sit. In his enim duntaxat oratio praestat silentio; in aliis, silere praestat, quam loqui.

Al. Arist. — Hominis improbi, sicut taciti canis, non tam vox cavenda, quam silentium.

Theophrastus Peripateticus philosophus juvenem videns in convivio tacentem, dixit: Siquidem cum rudis sis ac insulsus silentium tenes, catus ac prudens es; sin autem cum sis eruditus et catus, incede siles.

Charetis.

Linguae compos esse ubique maxime stude.
Cum enim seni tum juveni honorem affert
Opportuna lingua praedita silentio.

Hieronis. — Arcanum prodentes sermonem injuriis esse aiebat, et in eos, quibus vulgarent. Odium enim, non solum qui locuti sunt, sed et qui audierunt, ea quae scribi volumus.

Pitaci. — Facturus es, ne dixeris; nisi enim res successerit, risum debelis.

Sophoclis.

*Cum quis in furio pulam deprehensus fuerit,
Sileat necesse est, etsi opprime loqui velit.*
Pudor enim in malis nihil prodest:
Quod silentium loquenti auxilio sit.

Xenocrati. — Xenocrates singulas diei partes in certas actiones dividens, etiam silentio partem tribuit.

Alexandri.

*Qui sermones velut deposito acceptos
Evulgavit, injustus est, aut valde incontinens.*
Ob quietum quidem, injustus; sine quiete autem,
Incontinens: uterque tamen peraeque malus est.

Lycurgi. — Ille quodam percontante cur Lacedaemonii brevilloquentiae studerent, Quia, inquit, prope silentio est.

Philonide. — Prius tenebre silentium, quam loqui vane.

Democriti. — Cum quemdam animadvertisset multa disputantem, sed imperite, Ille, inquit, non dicendi peritus videtur esse, sed tacendi impertitus.

598 **Solonis.** Sermones silentio obsignato, silentium vero, dicendi opportunitate.

Simonid. — Aut tenendum opportunitum silentium, aut utilis sermo habendus est.

Demost. — Alebat nunquam praenituisse quod tacuisset; saepius vero quod locutus esset.

²² **Al.** *Αν-ξανδρίδ.*

Ἀριστοτέλ. — Ὁ μὴ εἰδὼς σιωπῆν, οὐκ οἶδε διαλέγεσθαι.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, τί θυσκολώτατόν ἐστιν ἐν τῷ βίῳ, εἶπε, τὸ σιωπῆν ἢ μὴ δεῖ λαλεῖν.

Ἐρωτηθεὶς, διὰ ποίων αἰτίων τοὺς ἄλλους διδάσκων λέγειν, αὐτὸς σιωπῆς; ἔφη, καὶ γὰρ ἡ ἀνὴρ αὐτῇ μὲν οὐ τέμνει, τὰ δὲ βίῳ ὀφείλει ποιεῖν.

Ἰσοκράτ. — Δύο ποιοῦ καιροὺς τοῦ λέγειν, ἢ περὶ ὧν οἶδα σαφῶς, ἢ περὶ ὧν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ἐν τοῦτοις γὰρ μόνως ὁ λόγος τῆς σιγῆς κρείττων· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις, ἀμεινὸν σιγῆν ἢ λέγειν.

Ἀλλ. **Ἀριστ.** — Θαύτου ἀνδρὸς, καθάπερ κυνὸς σιγηροῦ δεῖ τὴν σιγῆν, ἢ εἴην φωνὴν εὐλαβεῖσθαι. **Θεόφραστ.** — Θεόφραστος ὁ Περιπατητικὸς φιλόσοφος, ἐν συμπόσιῳ νεανίσκον τινα βλέπων ἡσυχίαν ἔχοντα, εἶπεν· Εἰ μὲν ἀπαίδευτος ὢν σιωπῆς, παρὰ τὸν νόμον ὀνείχεαι· εἰ δὲ παρὰ τὸν νόμον, ἀπαίδευτος σιωπῆς.

Χάρης.

Γλώσσης μάλιστα πανταχοῦ παρῶ κρατεῖν,
Ὁ γὰρ γέροντι καὶ νέῳ τιμὴν φέρει,
Ἡ γλώσσα, σιγῇ καὶ λόγῳ κακῆται.

Ἰέρων. — Τοὺς ἀπόρρητον λόγον ἐκφέροντας ἀδικεῖν ἔργοι, καὶ πρὸς τοὺς ἀκροατοὺς. Μισοῦμεν γὰρ, τὸ μόνον τοὺς ἀκαλῆσαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκούσαντας [B. ἀκούοντας], ἢ μὴ βουλήμεθα.

Πικτακοῦ. — Ὁ μάλιστα ποιεῖν, μὴ λέγει· ἀποτυχὼν γὰρ γλαυκῆσθαι.

Σοφοκλ.

*Κλέαντος δ' ὅταν τις ἐμπρόσθεν ἐπευρεθῇ,
Σιγῇ ἀνέστη, καὶ καλὸν φέρει στόμα.*
Αἰδῶς γὰρ ἐν κακοῖς οὐδὲν ὠφελεῖ.
Β' γὰρ σιωπῇ τῷ λαλῶντι σύμμετρος.

Ξενοκράτ. — Ξενοκράτης διαιρῶν ἑκάστον μέρος τῆς ἡμέρας εἰς πράξιν τινα, καὶ τῇ σιωπῇ μέρος ἀπένειμεν.

Ἀλεξανδρ.

*Ὅστις λόγους παρακαταθήκην λαβὼν
Ἐξείλεται, ἀδικὸς ἐστὶ, ἢ ἀκατῆς ὄντων.*
Ὁ μὲν διὰ κέρδος, ἀδικος· ὁ δὲ τοῦτον δίχα,
Ἀκατῆς· ἴσως δὲ τ' εἰσὶν ἀμφοτέρους κακοί.

Λυκούργου. — Οὗτος, πρὸς τὸν εἰπόντα, διατὶ λακεδαιμόνιοι τὴν βραχυλογίαν ἀσκοῦσιν; εἶπεν,

Ἄν. Ὅτι ἐγγὺς ἐστὶ τοῦ σιγῆν.

Θιλορίδου. — Κρεῖττον σιωπῆν ἔστιν, ἢ λαλεῖν μάτην.

Ἀθηνοκρίτ. — Θεωρούμενός τινα, πολλὰ μὲν ἀπαίδευτα δὲ διαλεγόμενον, οὗτος, ἔφη οὐ λέγειν μοι δοκεῖ δυνατός, ἀλλὰ σιωπῆν ἀδύνατος.

Σόλων. — Ἐπαγγέλλου, τοὺς μὲν λόγους, σιγῇ δὲ σιγῇ, καίρη.

Σιμωνίδου. — Ἡ σιγῇ καίριον ἔχειν δεῖ, ἢ λόγον ὀφείλει.

Ἀθηνοκρίτ. — Οὗτος μὲν ποτε ταυτὶ εἶπε μεταμῆσαι σιγήσαντι· φλογεμένην δὲ, πολλάκις.

VARIE LECTIONES.

ὄνειδίζοντες αὐτῷ τινος, οὗ το σῶμα δυσώδες ἔχει· Ἡλλὰ γὰρ εἶπεν, αὐτῷ τῶν ἀπορρήτων ἐγκατεσάτη.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ'.

Περὶ πολυπραγμοσύνης καὶ ἡσυχίας.

Λοκ. ε'. — Μάρθα, Μάρθα, μεριμνῇς καὶ ταρασσῇ περὶ πολλά· Ἐνδὲ δὲ ἐστὶ χρεία· Μάρθα δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς.

Α' Θεο. δ'. — Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, περιστέειν μᾶλλον καὶ φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς χερσὶν ὑμῶν.

Ἰωβ, ια'. — Ἠσυχάσεις, καὶ οὐκ ἔσται ὁ πολέμῳ σου.

Ἰωβ, ιβ'. — Καταγελῶ πολυλογίαν πόλεως, μέμψιν φορολόγου οὐκ ἀκούει.

Σαρά, α'. — Τέκνον, μὴ περὶ πολλά ἵστωσαν αἱ πράξεις σου· ἴδεν γὰρ πληθύσης, οὐκ ἄδωκος ἔσθ.

Βασιλίου. — Ὅσπερ γὰρ τὰ θηρία εὐκαταγίνεταί εἰσι καταψυγθέντα· οὕτω· ἐπιθυμία καὶ ὄργη καὶ φόβος καὶ λύπη, τὰ ἰσθία τῆς ψυχῆς κακὰ, κατευνασθέντα διὰ τῆς ἡσυχίας, καὶ μὴ ἐξαγριζνόμενα τῷ συνεχεῖ ἐριθισμῷ, εὐκαταγίνεταί τῃ δυνάμει τοῦ λόγου γίνεταί.

Ἠσυχία οὖν ἀρχὴ καθάρσεως τῇ ψυχῇ, μῆτε γλώσσης· λαλοῦσης τὰ τῶν ἀνθρώπων, μῆτε ὀφθαλμῶν εὐχροίας σωματίων καὶ συμμετρίας περισκοποῦντων, μῆτε ἀκοῆς τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκλυούσης ἐν ἀκρόασει μελῶν πρὸς ἡδονὴν πεποιημένων· μῆτε ῥήμασιν εὐτραπέλιον καὶ γελοιαστῶν ἀνθρώπων, ὃ μάλιστα λύειν τῆς ψυχῆς τὸν τόνον πέφυκεν.

Νοῦς μὲν γὰρ μὴ σκεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μῆδ' ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχέμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν· δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει· κάκεινον τῷ κάλλει περιλαμπόμενος· καὶ ἑλπιζόμενος, καὶ ἀδύτης τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει, μῆτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μῆτε πρὸς περιβολαίων μερίμναν, τὴν ψυχὴν καθελκόμενος· ἀλλὰ σχολὴν ἀπὸ τῶν γήινων φροντίδων ἄγων, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτίσιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν μετατίθῃσι, πῶς κατορθωθῇ αὐτῷ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία· πῶς δὲ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φρόνησις, καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί.

Ἐν τοῖς ἔκτοις τὴν ψυχὴν καὶ ἀσχολίας βιωτικὰς ἐμποιοῦσιν, περιγενέσθαι τῆς ἐπιπόνου μελέτης, ἀμήχανον.

Θεολόγου. — Χρή· τι καὶ ἡσυχάζειν, ὥστε ἀβολῶτως προσεμμελεῖν τῷ Θεῷ· καὶ μικρὸν τι συνάγειν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πλανώντων.

Τηροῦμεν τὰς ἀλλήλων ἀμαρτίας, οὐχ ἵνα ὀργηνώσωμεν, ἀλλ' ἵνα ὀνειδίσωμεν· οὐδὲ ἵνα θεραπεύσω-

^{αα} Est in Gesn. Stob. 49.

Exprobrante quodam quod ore fetido esset; Sane, ait, multa in eo secreta computruere.

SERMO XXI.

De curiositate negotiorumque sollicitudine, et de quiete atque ab eis vacatione.

Luc. x, 41. — Martha, Martha sollicita es, et turbaris erga plurima. Porro unum est necessarium. Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea.

I Thess. iv, 11. — Rogo itaque vos, fratres, ut abundetis magis, et operam detis ut quieti sitis, et operamini manibus vestris.

Job xi, 15. — Quiesces, et non erit qui oppugnet te.

Job xxxix, 7. — Irridens turbam civitatis, reprehensionem exactoris non audit.

Ecclesi. xi, 10. — Fili, ne circa multa sint actus tui: si enim multiplexaveris, insana non eris.

Basilii. — Ut enim bestiae si deficiuntur ac domuleantur, facile expugnantur; sic cupiditates, ira, timores, dolores, venenata animi mala, vacatione ac silentio atque otio consopita, nec jugi proratione offerata, vi rationis facillius edomari possunt.

Quies igitur et vacatio seu otium, emundationis animae principium est, cum neque lingua res humanas loquitur, nec oculi colorum fucos apteque disposita ac concinna corporibus membra dispiciunt, nec aures animi tenorem solvunt, audiendis canticis ad voluptatem modulatis, aut dictis scurrilibus ac ridiculis; quae animi gravitatem vel maxime elidere ac labefactare solent.

Mens enim cum ad res externas non dissipetur, nec a sensibus ad ea quae saeculi sunt terrenaque diffunditur, ad seipsam revertitur, ac per se ipsa ad Dei ascendit intelligentiam; quo videlicet colostrata splendore ac circumfusa, ipsius quoque naturae obliviscitur; 599 non alimenti causa, non vestimenti animum sollicitans, sed terrenis curis liberata, studium omne atque operam ad sempiterna bona comparanda confert; quomodo scilicet temperantiam et fortitudinem, quomodo iustitiam et prudentiam, ac virtutes reliquas praestet et impleat.

Fieri non potest ut inter ea quae animum distrahunt, ac saeculi curas injiciunt, strenuo quia conatu caelestium meditatione potiatur.

Theologi. — Nonnihil etiam dandum quieti ac silentio, ut inturbata mente cum Deo consuescere liceat, familiariaque cum eo miscere colloquia; ac tantisper a rebus fallacibus et quae in errorem mittunt, subducendus animus.

Alii aliorum errata observamus, non ut iugemus, sed ut exprobremus; neque ut curemus,

sed ut noxa graviore premamus, proximique vulnera nostrorum malorum excusationem habeamus.

Subducta negotiis quies ac vacatio iis quasita claritate munerumque infallis, præstantior existit.

Prov. xvii, 1. Chrysostr. — Melior est buccella panis in sale cum quiete et securitate, quam lautarum epularum apparatus ac mensa cum curis animum distrahentibus et sollicitudinibus.

Non enim fieri potest, ut qui alienam vitam ac mores curiosius rimatur, is unquam suos curet. Cum enim quidquid illi operæ est in eam rem conferat ac insumat, necesse est ut quæ illius sunt temere neglectaque jaceant.

Philonis. — Vir sapiens solitudinis otia vitamque a negotiis vacuam ac cessationem persequitur, quo nimirum divinis contemplationibus silentio agens consuescat.

Vir sapiens perfuga est, transmigratque a vita perturbata atque confusa ad beatam eam vitam, quæ pacificos decet.

Evangrii. Præstat in stercora jacentem agere bonæque animo esse, quam in lecto aureo curis perquirari.

Quatuor ex rebus animus incultus redditur, quod non ipse secum quiete atque otio agat, quod distrahi rerum curis ac negotiis lubens habeat, quod terrena concupiscat, ac quod præparcus existat.

Nili. — Vita quietataque privata extraque negotia, divitiarum abundantia illustrior existit.

Res dura est iis qui jam recens sæculo nuntium remittunt, solitudinis quies ac **600** vacatio; quod tunc memoria occasione nacta insitam omnem immunditiem commoveat, cum id ante ei liberum non esset, ob multa illa, quibus distrahebatur, negotia.

Cyrilli. — Turbato animo atque anxio, neque honesti atque virtutum ulla cogitatio, neque Dei gratia accedit.

Athanasii. — Melius est ut dubietate animum pulsante, sileamus atque credamus, quam ut ex illa, a credulitate et fide resiliamus.

Socrat. — Socrates interrogatus, quinam tranquillo animo ac imperturbati viverent: Qui, inquit, nullius sibi sceleris malique conscii sunt.

Moschion. — Qui turbarum causa recessit, quam fecit jacturam lucro ducit.

Aristipp. — Aristippus quodam illi dicente: Propter te ager perit, respondit: Ergo præstat propter me periisse, quam ut ego illius causa perierim.

Demosth. — Cum quidam ei diceret: Agrum negligis nec curas rem familiarem, tibi vero vacas: Ejus nimirum, inquit, curam ago, ejus causa etiam agrum comparavi.

Α μὲν, ἀλλ' ἵνα προσπλήσωμεν, καὶ ἀπολογίαν ἔχωμεν τῶν ἡμετέρων κακῶν τὰ τῶν πλησίων τραυμάτια.

Ἡ ἀπράγμων ἡσυχία, τῆς ἐν πράγμασι περιφρονείας τιμιωτέρα.

Χρυσόστ. — Κρείσσον γὰρ ψωμὸς ἐν ἁλατι μεθ' ἡσυχίας· καὶ ἀμεριμνίας, ἢ παράθεσις ἔδεσμάτων πολυτελῶν ἐν περισπασμοῖς καὶ μερίμναις.

Οὐ γὰρ ἔστιν ἄνθρωπον τοὺς ἄλλοτρίους πολυπραγμονοῦντα βίους, τῆς οἰκίας ἐπιμεληθῆναι ποτε ζωῆς. Τῆς γὰρ σπουδῆς αὐτῷ πάσης εἰς τὴν τῶν ἑτέρων πολυπραγμοσύνην ἀναλίσκομένης, ἀνάγκη τὰ αὐτοῦ ἀπλῶς κείσθαι καὶ ἡμελημένως.

Φιλωνος. — Ὁ σοφὸς ἡρεμίαν καὶ ἀπραγμοσύνην δίδωκε, ἵνα τοῖς θεοῖς θεωρήμασιν ἐν ἡσυχίᾳ ἐπιτύχη.

Σοφὸς μέτοιχος καὶ μετανάστης ἔστιν ἐκ τοῦ πεφυρμένου βίου, πρὸς τὴν εἰρηναίαν· πρέπουσαν καὶ μακαρίαν ζωὴν.

Εὐαγγελίου. — Ζῆν ἄμεινον ἐπὶ σιτιβάδος κατακαίμενον καὶ θαρβεῖν, ἢ ταράσσεσθαι χρυσὴν ἔχοντα κλίνην.

Διὰ τεσσάρων πραγμάτων ἡ ψυχὴ ἔρημος γίνεται, τοῦ μὴ ἡσυχάζειν, καὶ διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν περισπασμὸν, καὶ τοῦ ἐπιποθεῖν τὴν ὕλην, καὶ τοῦ κινεῖσθαι.

Νελλίου. — Βίος ἡσύχιος, χρημάτων πολλῶν περιφανέστερος.

Ἐπίπονος τοῖς νεωστὶ ἀποτασσομένοις ἡ ἡσυχία. Τότε γὰρ καιρὸν λαβοῦσα ἡ μνήμη, πᾶσαν ἀνακίψει τὴν ἐγκαίμενην ἀκαθαρσίαν, οὐ σχολάζουσα πρότερον τοῦτο ποιεῖν διὰ τὸ πλῆθος τῶν περισπώντων πραγμάτων.

Κυρίλλου. — Ἐν θορυβουμένῳ καὶ ἀγωνίᾳ ἔχοντι γῆρ, οὔτε ἐννοεῖ τις τῶν καλῶν, οὔτε Θεοῦ χάρις ἐγγίνεται.

Ἀθαρσ. — Βέλτιον ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεῦειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ ἀπορεῖν.

Σωκράτης. — Ἐρωτηθεὶς, τίνας ἀπαράχιος ζῶσιν; οἱ μὲν αὐτοῖς, εἶπεν, ἀποτον συνειδότες.

Μοσχίωρος. — Ἀπαλλαγὴς ἔνεκα ὀχλήσεως, κέρδος ἡγείται ὁ ἄνθρωπος τὴν ζημίαν.

Ἀριστοπ. — Λέγοντος αὐτῷ τίνος, διὰ αὐτὸν ὠλεον ὁ ἀγρός· οὐκοῦν, ἔφη, κάλλιον δὲ ἐμὲ τὸν ἀγρὸν, ἢ διὰ τὸν ἀγρὸν ἐμὲ.

Δημοσθ. — Λέγοντος αὐτῷ τίνος, εἰ τοῦ ἀγροῦ ἀμελεῖς, αὐτῷ δὲ σχολάζεις· τοῦτο αὖ γὰρ, ἔφη, ἐπιμελοῦμαι, δὲ ὅν καὶ τὸν ἀγρὸν ἐκτετάμην.

VARIE LECTIONES.

¹ Gesn. τῶν θεῶν ἐν εὐκαρίᾳ ἐπιτύχη. ² Gesn. male τούτων εἰ δὲ ὦν.

Σαπύρου. — Θαλήν εἰς τὸν οὐρανὸν ὄρωντα, καὶ ἔμπροσθέντα εἰς βάραθρον ἢ θεράπεινα θεωροῦσα, δεικνύει· ὡς γὰρ τὰ παρὰ πόσιν ὄρωντες, τὰ ἐν οὐρανῷ ἰσχύονται.

Ἀριστοτέλ. — Ἀριστοτέλης τοὺς τὰ ἐναργῆ πράγματα παρωμένους δεικνύει, ὁμοίον ἔφη ποιεῖν τοῖς λύχνῳ τὸν ἥλιον φιλοτιμουμένους δεικνύει.

Εὐκλείδης. — Εὐκλείδης ὁ φιλόσοφος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, Ὅποιοι τινὲς εἰσιν οἱ θεοί, καὶ τίνα χαίρουσι; Τὰ μὲν ἄλλα οὐκ οἶδα, εἶπεν· τοὺς μὲντοι φιλοπράγμονας ὅτι μισοῦσιν, ἀσφαλῶς οἶδα.

Διμόναξ. — Ὑγιαίνων νόσῃ πᾶς περίργος, ὁ τὰ ἄλλοτρια πολυπραγμονῶν.

Ἄλλων ἐξεταζόντων εἰ ὁ κόσμος ἐμψυχος, καὶ αὐτοῖς· εἰ σφαιροειδής, Ὑμεις, εἶπεν, περὶ μὲν τοῦ κόσμου πολυπραγμονεῖτε· περὶ δὲ τῆς αὐτῶν ἀκομίας οὐ φροντίζετε.

ΛΟΓΟΣ ΚΒ΄.

Περὶ πλεονεξίας.

Λουκ. ιβ΄. — Ὑπαγε καὶ φυλάσσεσθε ἀπὸ τῆς πλεονεξίας· ὅτι οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐστίν· ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ.

Α΄ Κορ. ζ΄. — Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; Ἀλλ' ὅμως ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφοί· ἡ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁδοὶ βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν;

Εσθλ. α΄. — Οὐκ ἐμπλησθήσεται ὀφθαλμὸς τοῦ ἄρτου, καὶ οὐ πληρωθήσεται οὐς ἀπὸ ἀκροάσεως.

Εἰρήχ θ΄. — Μὴ ἔστω ἡ χεὶρ σου ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν, καὶ ἐν τῷ ἀποδοῖναι συνεσταμένη.

Εἰρήχ ς΄. — Χρήματα ἀδίκως, ὡς παταμὸς ξηρανθήσονται, καὶ ὡς βροντὴ μεγάλη ἐν ὀσπρίῳ ἐξηγήσεται.

Εἰρήχ ε΄. — Μὴ ἐπιχαίρει (i) ἐπὶ χρήμασιν ἀδίκως· οὐδὲν γὰρ ὠφελήσουσιν ἐν ἡμέρᾳ ἐπαγωγῆς.

Εἰρήχ ιδ΄. — Πλεονέκτου ὀφθαλμὸς οὐκ ἐμπικλάται ἐν μερίδι.

Εἰρήχ κα΄. — Ὁ οἰκοδομῶν τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐν χρήμασιν ἄλλοτεροις, ὡς ὁ συνάγων τοὺς λίθους αὐτοῦ εἰς τὸν χειμάρρουν (j).

VARIE LECTIONES.

¹³ Gen. δίκαια. ¹⁴ In Gen. Stob. 54.

NOTÆ.

(i) *Μὴ ἐπιχαίρει.* Noli gaudere. Videtur hæc Maximi littera sincerissima et genuina. Illud Sixt. ἐπαγε, ubi interpr. Noli attentus esse in divitiis, durius est; magisque illud Vulg. Noli anxius esse in divitiis injustis, quod magis sonat eas displicere, et quasi sacer scriptor hoc prohibeat, velut dicat: Securus esto de illis, cum oppositum suadeat, atque id clara ratione, quod nulla earum futura utilitas in die ἐπαγωγῆς, id est ultionis; ubi et illud obscurius, in die obductionis, quod Nobilius retinuit. Non gaudendum itaque de illis præcipitur, quod nulla eorum futura utilitas, ὅτι οὐδὲν ὠφελήσουσιν· ubi etiam mendosum τὸ ὠφελήσεις et solutus: τὸ, ὠφελήσει σε, vestigium potius nostri

Serini. — Thaletem oculis in cælum intentum, cum in foveam prolapsus ancilla videret: Merito, ait, id viro evenit; quasi enim nesciens res pro pedibus positas, quæ in cælo sunt totus considerabat.

Aristotel. — Aristoteles, eos qui res evidentes demonstrare conentur, similiter facere dicebat, ac si quis lucernæ fulgoribus solem ostendere contendat.

Euclides. — Euclides philosophus, quodam ex eo querente: Quales sint dii et qua re gaudeant: Cætera quidem, inquit, ignoro; odisse tamen curiosos, certo scio.

Demonact. — Valens æger laborat omnis curiosus, res aliorum anxie perquirens.

Exquirentibus aliis, an mundus animatus esset, ac rursus, an sphericæ figuræ. Vos, inquit, anxie nimis ac curiose de mundo exquiritis, nec ipsi de vobis, quod omni mundo careatis ac voretis, curatis.

SERMO XXII.

De avaritia ac plus habendi injusta cupiditate.

Luc. xii, 15. — Videte et cavete ab avaritia; quia non in abundantia cujusquam vita ejus est; ex his, quæ possidet.

601 I Cor. vi, 7. — Quare non magis injuriam patimini? Quare non magis damnum accipitis? Sed vos injuriam facitis et damno afficitis, idque fratres. An nescitis quia injusli regnum Dei non possidebunt?

Eccle. i, 8. — Non satiabitur oculus visu, et non implebitur auris auditu.

Eccle. iv, 36. — Ne sit manus tua porrecta ad accipiendum, et in dando contracta.

Eccle. xi, 13. — Divitiæ iniquorum quasi amnia exarescent, et quasi magnum tonitruum in pluvia personabunt.

Eccle. v, 10. — Ne tibi gratuleris de divitiis injustis; nihil enim juvabunt in die ultionis.

Eccle. iiii, 9. — Avari oculus non satietur in parte.

Eccle. xxi, 9. — Qui ædificat domum suam in alienis pecuniis, sicut qui congregat lapides suos in torrente.

hujus ὠφελήσουσιν.
(j) *Εἰς τὸν χειμάρρουν.* Est istud mihi genitum: εἰς τὸν χειμάρρουν, quod habent Sixt. in hieme, non ita planum. Certe nihil vetat in hieme colligi lapides, unde utilis ædificatio consurgat: in torrente vero colligere, qui omnia rapiat trahatque ac disperdat; id vero stultum, uti etiam ex alienis ædificare, quæ præsertim injuste quis possidet. Facile fuit mutare χειμάρρουν in χειμῶνα· at quod in aliis legitur, εἰς χῶμα τῆς ταφῆς αὐτοῦ, in tumulum sepulturae suæ, id quidem remotius, etsi sensus optimus est: fore scilicet eas ædes quasi monumentum et titulum ejus injustitiæ.

Basilii. — Alienorum expetitor, paulo post ingebit suis spoliatus.

Prov. xxx, 1. — Quanta videt oculus, tanta desiderat avarus. Infernus non dixit: Sufficit; nec avarus ac iniquus raptor unquam dixit: Sufficit. Malus hic in urbe convena, malus ruri vicinus. Mare suos fines agnoscit; nox quoque olim positos terminos non transcendit (*Job xxvi, 10; Gen. 1, 4*). Avarus autem nullum tempus reveretur: terminum non agnoscit, nec successionis ordini concedit; sed ignis violentiam imitatur; omnia corripit, omnia absumit et depascitur. Quid igitur postea? Nonne tres universim te cubiti manent? Nonne paucorum lapidum moles ad condendam miseram carnem sufficit? Ad quid igitur laboras? Quorsum inique agis?

Præstat paulatim industria ac consiliis levare inopiam, quam repente alienis sublatum, ad extremum omni substantia nudari.

Qui ea quæ sunt alterius accipiens, alteri tribuit, is non misericordiæ opus exercet, sed extremam injustitiam facit. Nam si ex ablatis per injuriam misericordiam impendis, illis impende a quibus abstulisti. Etenim pius est ac religiosus, non qui in multis effundit eleemosynam, sed qui nullum injuria ledit.

Theologi. — Scorti merces non caste disperitur. Extremæ enim miseræ est, non in suis munitioribus, sed in alienis fragilibus tutum esse.

602 Chrysost. — Qui non indiget alienis, sed sua sibi sufficere existimat, is omnium ditissimus est.

Qui suæ cupiditati modum imponere nescit, is etsi omnia omnium sibi acquirat, quomodo unquam dives fuerit?

Plutarchi. — Qui ex turpi lucro in præclara munera sumptus faciunt, simile quid faciunt, ac qui Deum ex sacrilegio colunt.

Democrit. — Divitiis malo facinore partæ, majori possidentur dedecore.

Haud quidem inutile divitias parare; per injustitiam autem longe pessimum est.

Socrates. — Socrates avaros avibus comparabat, quarum una quidem deglutit quicquid occurrerit, ac quandoque suffocatur; reliquæ vero comites volant et assectantur, ut partem rapiant ac partim suffocentur.

Diogen. — Diogenes interrogatus quænam bestiarum traciore essent, respondit: In montibus quidem ursi et leones; in urbibus vero publicani et calumniatores.

Antiphan. — Mala lucra, breves voluptates, longos dolores habent.

Euripidis.

Qui plura semper appetit, sua negligit.
Nec idem amicis se sociat, nec civibus.

Βασιλείου. — Ὁ τῶν ἀλλοτρίων ἐρῶν, μετ' οὐ πολλὴ θρηνησάτω τῶν ἰδίων ἀποστερούμενος.

Ὅσα βλέπει ὀφθαλμοῖς, τοσαῦτα ἐπιθυμεῖ ὁ πλεονέκτης. Ὁ ἔδης οὐκ εἶπεν, Ἄρκει! οὐδὲ ὁ πλεονέκτης εἰπὶ ποτε, Ἄρκει. Πονηρὸς ἐν πόλει σύνοικος, πονηρὸς ἐν ἀγροῖς. Ἡ θάλασσα οἶδεν τὰ ὅρια αὐτῆς· ἡ νῆξ οὐκ ὑπερβαίνει ἐροδοτοῦ ἀρχαίας. Ὁ πλεονέκτης οὐκ αἰδεῖται χρόνον, οὐ γνῶριζαι ὄρον, οὐ συγχωρεῖ ἀκολοθίᾳ διαδοχῆς· ἀλλὰ μιμεῖται τοῦ πυρὸς τὴν βίαν· πάντα ἐπιλαμβάνεται, πάντα ἐπινέματα. Τί εἶναι μετὰ ταῦτα; Οὐχὶ πρὸς σὲ πηχέας ἀναμένουσιν οἱ πάντες; Οὐχὶ λίθων ὀλίγων βαρὺς ἀρκίσει πρὸς φυλακὴν δοστήνῃ σαρκί; Ὅπῃ τίνος οὐν μοχθεῖς; Ὅπῃ τίνος παρανομεῖς;

Β. Βέλτιον ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπινοήσας τὴν χρεῖαν παραμυθῆσθαι, ἢ ἀδρόως ἐπαρθένα τοῖς ἀλλοτρίοις ὑπερον πάντων ὁμοῦ προσόντων ἀπογυμνωθῆναι.

Ὁ τὰ ἐταίρου λαμβάνων, καὶ ἐταίροις διδοὺς, οὐκ ἠλέησεν, ἀλλ' ἠδίκησεν ἀδικίαν τὴν ἐσχάτην. Εἰ μὲν γὰρ εἴσεις ἐξ ὧν ἀδικεῖς, ἐλέησον οὐδ' ἀδικεῖς. Εὐσεβὴς γὰρ ἐκεῖνος, οὐχ ὁ πολλοὺς ἐλεῶν, ἀλλ' ὁ μὴ δύναν ἀδικεῖν.

Θεολόγου. — Μίσθωμα πόρνης ἀγῶς οὐ μερίζεται. Ἐστὶ γὰρ τῆς ἀκρας κακοδαίμονιας, μὴ ἐν τοῖς ἰσίοις λαχοῦσις τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀλλοτρίων σαδροῖς.

Χρυσοστ. — Ὁ γὰρ μὴ δέσμενος τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐν αὐταρκείᾳ νομίζων εἶναι, πάντων ἐστὶν εὐπορώτατος.

Ὁ τὴν αὐτοῦ μὴ δυνάμενος στήσαι ἐπιθυμίαν, καὶ τὰ πάντων περιδέχεται, πῶς οὗτος ἐστὶ ἐν εὐπορίᾳ ποτὶ;

Πλουτάρχου. — Οἱ ἀπὸ τῶν αἰσχυρῶν κερδῶν εἰς τὰς καλὰς ἀναλίσκοντες λειτουργίας, ὁμοίον τι ποιοῦσι, τοῖς ἀπὸ τῆς ἱερουσίας θεοσεβοῦσιν.

Δημοκρίτου. — Πλοῦτος ἀπὸ κακῆς ἐργασίας ἐπιγινόμενος; ἐπὶ φανερώτερον θνητός· κείνηται.

Χρήματα πορίζουν μὲν, οὐκ ἀρκεῖον ἐξ ἀδικίας δὲ, πάντων κακίων.

Σακράτης. — Τοῦς πλεονέκτας εἰκαζέταις ὁρμῇ τῶν ὧν ἡ μὲν καταπίνει, ὃ τι ἂν προστύχῃ, καὶ ἔστιν ὅταν πνίγεται· αἱ δ' ἄλλαι παρακολουθοῦσιν ἀφελὲν αὐτὸ σπένδουσιν, ἵνα παρὰ μέρος πνιγῶσιν.

Διογένης. — Ἐρωτηθεὶς, ποῖα εἴη θηρία χαλεπώτερα, εἶπεν, Ἐν μὲν τοῖς ὄρεσιν, ἄρκοι καὶ λέοντες· ἐν δὲ ταῖς πόλεσι, τέλειαι καὶ συκοφάνται.

Ἀντισθένης. — Τὰ μὲν πονηρὰ κέρδη, τὰς μὲν τρεῖς ἔχει μικρὰς, τὰς δὲ λύπας μακράς.

Εὐραπίδου.

Ὅστις γὰρ ἐστὶ τὸ πλεῖστον εἶναι πέφυκ' ἀνὴρ, οὐδὲρ φρονεῖ δίκαιον οὐδὲ βουλεύεται, φιλοῖς τ' ἀμικτός ἐστι, καὶ ἀσφ' ἀλλοῖς.

Καταλαβόν τις τινα λίθους αὐτοῦ κλέπτοντα, καὶ αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι Ὅχι ἐγίνωσκον ὅτι σοι εἴσιν, ἔφη, Ἀλλ' ἤβεις ὅτι οὐδὲ σοί.

Μενάνδρου.

Πιστοῦρία μέγιστον ἀνθρώποις κακόν.

Οἱ μὲν θέλοντες προσλαβεῖν τὰ τῶν πέλας,
Ἀποτυγχάνουσι πολλὰς νικώμενοι.
Τὰ δ' ἴδια προσιθιέασιν τοῖς ἀλλοτρίοις.

Πλάτωνος. — Κλοπή μὲν χρημάτων, ἀνελεύθερον ἄρπαγὴ δὲ, ἀναλόγυντόν τε.

Φίλημ.

Ἐάν τις ἔχωμαι, τοῦτοίς μὲν χρόμαθα,
Ἄ δ' οὐκ ἔχωμαι ταῦτα ἔχουσιν.
Ὅ μὲν δὴ τυχόν, ὥς δὲ δὲ ταυτοῦς ἐσόμεθα
[ἐστερημένοι].

Εὐριπίδ.

Εἰ δ' εὐτυχῶν τις, καὶ βίον πεκτημένος,
Μηδὲν δ' ὅπως τὶ τῶν καλῶν περιόσεται.
Ἐγὼ μὲν αὐτὸν οὐκ ὀλίγον καλῶ,
Φύλακα δὲ μᾶλλον χρημάτων εὐδαίμονα.

ΛΟΓΟΣ ΚΓ'.

Περὶ τιμῆς γονέων καὶ φιλοτεχνίας.

Ἄντ. ε'. ε'. — Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα καὶ Ἀγάθα τὸν πλησίον σου ὡς αὐτόν.

Κολ. γ'. — Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὡς κυρίῳ, ὅτι πάντα τοῦτο γὰρ ἔστιν εὐάρεστον ἐν κυρίῳ.

Εὐρχ γ'. — Τέκνον, ἀνταλαβὴ ἐν γῆρι (κ) πατρὸς σου, καὶ ἐάν ἀπολίπη δύνασιν, συγγνώμην ἔχε καὶ μὴ ἀτιμάσῃς αὐτὸν ἐν πάσῃ λαχῇ σου. Ἐλεημοσύνη γὰρ πατρὸς, οὐκ ἐπιλησθήσεται καὶ ὡς εὐδία ἐν πάσῃ, οὕτως ἀναλυθήσονται σου αἱ ἀμαρτίαι.

Εὐρχ δ'. — Ἐν δὴ καρδίᾳ σου δέξασον τὸν πατέρα σου, καὶ μητὸς δίδνας (ι) μὴ ἐπιλάβῃ. Μνήσθητι ὅτι δὲ αὐτῶν ἐγεννήθης, καὶ τί ἀνταποδώσεις αὐτοῖς, καθὼς αὐτοὶ σοί;

Βασιλείου. — Εὐγνώμονες παῖδες μεγάλα ποιοῦσι τὰ τῶν πατέρων ἐγκώμια.

Θεοδώρου. — Ἐργασαι τὸ καλόν, ὅτι καλὸν τῷ πατρὶ πεῖθεσθαι καὶ εἰ σοι μὴδὲν ἐσσεσθαι μέλλοι, τοῦτο ἀνὸς μισθός, τῷ πατρὶ χάρις εἶναι.

Ὁς οἰκέτης, θούλειον τοῖς γενήσασί σε· τί γὰρ ἀνταποδώσεις αὐτοῖς; οὐ αὐτοὶ σοί; ἀντιγενήσασιν γὰρ αὐτοῖς οὐκ ἐνί.

Οἱ τῆς τῶν πατέρων ἀσμενότητος· καὶ σωφροσύνης ἀμελοῦντες πατέρες, παιδοκίνοιοι τυγχάνουσι, καὶ χαλεπότερον ἢ ἔκδωκεν, σὺν καὶ πρὸς ψυχὴν ἢ ἀπόλεια καὶ ὁ θάνατος.

VARIE LECTIONES.

α' Bal. ἀνταποδόντων Φιλήμων. α' In Gesn. Stobaeo 199.

NOTE.

(κ) Ἀνταλαβὴ ἢ γῆρι. Subveni, et quasi sustenta patrem in senectute. Vulg. et Sixt. Interpr., Suscipe senectutem patris; quod sensu non absurdum, etsi vim Græcæ vocis non omnino exprimit. Frequens est in Græcorum liturgiis.

(ι) Καὶ ὡδίας μητρός σου. Gesn. mendo ty-

Cum aliquis suos quemdam furto auferentem lapides deprehendisset; isque sic deprehensus diceret, nescivisse se illos ejus esse: Atqui, inquit, sciebas nec esse tuos.

Menandri.

Avaritia alienique cupiditas malum hominibus maximum.

Nam qui volunt aliena bona suis addere, Haud raro victi expectatione accidunt una.

Suave adeo alienis adjungunt bona.

Platon.— Pecunias furari, illiberalitatis est; esse rapere, impudentia.

Philemon.

Si quæ habemus, iis ne utimur quidem, Et quæ non habemus, ea querimus.

His per fortunam, illis per nos ipsos privabimur.

Euripidia.

Si quis dentis possidens magnas opes, Bonis tamen non audeat frui suis, Hunc jure felicem vocare non licet.

At jure custodem pecuniarum diseris.

603 SERMO XXII.

De honore parentum, et liberorum amore.

Mat. v et vi. — Honora patrem tuum et matrem; et: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Coloss. iii, 20. — Filii, obedite parentibus vestris per omnia: hoc enim placitum est in Domino.

Ecclesi. iii, 14. — Fili, subveni in senectute patri tuo, et si defecerit sensu, veniam da; nec contemnas eum in omni fortitudine tua. Eleemosyna enim patris, non erit in oblivione: et sicut serenitas glaciem liquat, sic dissolvuntur peccata tua.

Ecclesi. vii, 29. — In toto corde tuo honora patrem tuum, et dolorum matris tue ne obliviscaris. Memento quia per illos natus es; et quid retribues illis, quemadmodum illi tibi?

Basilii. — Probi filii magna parentum præstant encomia.

Theologi. — Operare quod honestum ac officii est, quod bonum sit patri obtemperare. Ac licet nihil inde tibi lucri polliceari, hoc ipsum merces est, quod patri obsequaris.

Chrysost. — Tanquam servus instia parentum sedulus obsequio. Quid enim retribues illis, qualia ipsi in te contulerunt? haud enim licet vicissim gignere.

Qui liberorum honestos sobriosque mores, parentes negligunt, liberorum sicarii sunt: atque hoc illis gravius, quod et animi perditio ista est ac interitus.

pographico, δόνας. Nempe dolores partus, qui et absolute dolores. Sic Tob. iv monet filium Tobias, ut memoret sit, quæ et quanta mater in utero propter eum passæ pericula; ubi Vulg. et Sixt., Gemitus matris tuæ ne obliviscaris; quod paulo communius est.

Cyrrilli. — Christianorum prima virtus laudem habens, pietas est, ut parentes honore afficiamus, atque his qui genuerunt, labores rependamus, ac quanta facultas necessaria vitæ subsidia ac quibus reficiantur, in illos conferamus. Etsi enim pleraque illis reddiderimus, hoc tamen quod sustulerant, nunquam illis reddere poterimus.

Filii parentibus morem gerant necesse est. Ubi tamen veritatis ratio ac doctrina cogit, Deo habendus honor, ac quæ illius sunt, naturali ipso parentum amore potiore loco ducenda sunt.

Philonis. — Deum nemo quò par est dignumque honore prosequi potest, sed iusto solum; cum nec fieri possit, ut ei parentibus pares gratias referamus: nam neque vicissim illos gignere inque lucem suscipere possumus.

604 Aristotel. — Operæ pretium ut filius magis patris servus sit, quam famulus aut vernaculus: ille namque natura, hic lege est servus.

Isocrat. — Talis esto erga parentes, quales optes in te fore, quos liberos ipse sustuleris.

Alexander. — Alexander rex interrogatus, utrum magis amaret Philippum patrem, an Aristotelem magistrum, respondit: Ille nimirum tribuit ut essem, hic ejus quod est bene ac honeste mihi est auctor.

Idem, matre Olympiade grave aliquid imperante: O mater, ait, acerbam novem in utero mensium hospitii mercedem exigit!

Socrates. — Cum uxor reprehenderet; quod filium inutilem ac socordem non admitteret, atque ex illo cum esse diceret, despuens ille: Et hoc, inquit, ex me est, nec ullius tamen usus est.

Melesii. — Qualia symbola in parentes tu ipse contuleris, talia in senectute te recepturum expecta a liberis.

Euripid.

Quisquis autem parentes in vita colit,
Ille nimirum vivens pariter et vita functus Dei amicus existit.

Nullum liberis hoc prestantius munus,
Quam ut strenuo bonoque sati parente,
Condignum quoque parentibus honorem tribuant.

Solon. — Rogatus Solon quid causæ esset, cur nullas adversus eos qui parentes percussissent pœnas statuisset, respondit: Quod nullos tales existimabam fore.

Plato. — Plato, cum quemdam animadvertisset insolentius cum patre agentem seque in eum effrentem: Non desines, inquit, adolescens, eum contemnere, ob quem magnifice de te sentire vis?

Ex Eliani Historia. — Prima supra octogesimam Olympiade, aiunt Ætnam igne fluxisse; tumque Philonum et Calliam Catanae cives, sublatis parentibus per medias flammæ, aliis spretis pignorbibus, extulisse; cujus et officii gratia a Deo mercedem accepere. Illis namque celeri se fuga priori-

Κυρίλλου. — Χριστιανῶν ἐνάρετος εὐσεβεία πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννησάντας· τὸ τοὺς πόρους ἀμείψασθαι τῶν φύντων, καὶ πάσῃ δυνάμει τὰ πρὸς ἀνάπαυσιν αὐτοῖς ἐνεργεῖν. Κἂν γὰρ τὰ πλεῖστα τοῦτοις ἀποδῶμεν, ἀλλ' ἀντιγεννησάι τοὺτους οὐκ ὄν δυνήσόμεθα.

Εἰς αἰὶν ἀναγκαῖον πατρᾷσι τοὺς παῖδας· ἀλλ' ἐν θαπρ ἂν ὁ τῆς ἀληθείας ἐλαύνῃ λόγος, τιμᾶσθαι θεὸς καὶ νικάτω τὰ αὐτοῦ καὶ φιλοστοργίας δυνάμιν φυσικῇν.

Φίλων. — Ἀέλιος· οὐδεὶς τὸν θεὸν τιμᾷ, ἀλλὰ δικαίως μόνον, ὅποτε οὐδὲ τοῖς γοναῦσιν ἰσὰς ἀποδοῦναι χάριτας ἐνδέχεται· ἀντιγεννησάι γὰρ οὐκ ὄν τε τοὺτους.

Ἀριστοτ. — Κρῆ τον υἱὸν δοῦλον εἶναι τοῦ πατρὸς ἢ τὸν οἰκίτην· ὁ μὲν γὰρ φύσει τοῦ πατρὸς δούλος ἐστίν· ὁ δὲ νόμῳ.

Ἰσοκράτ. — Τοιοῦτος γίνου περὶ τοὺς γονεῖς, οἷους ἂν εὖξαι περὶ σπαντὸν γενέσθαι τοὺς σπαντοῦ παῖδας.

Ἀλέξανδρ. — Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς ἐρωτηθεὶς, τίνα μᾶλλον ποθεῖ, τὸν πατέρα Φιλίππου, ἢ Ἀριστοτέλην τὸν διδάσκαλον, ἔφη, Ὁ μὲν γὰρ τοῦ γενέσθαι, ὁ δὲ τοῦ καλῶς γενέσθαι· αἴτιος.

Ὁ αὐτὸς βαρὺ τι ἐπιταττούσης αὐτῇ τῆς μητρὸς Ὀλυμπιάδος, ἔφη, Ὡ μητέρα, πικρὸν γε ἐνοίκιον τῆς ἐνναμηνηταίου ἡ μὲ ἀπαιτεῖς.

Σωκράτης. — Μεμφομένης αὐτῇ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ οὐ προσέταται ἀχρηστον εἶναι, καὶ λεγούσης ὅτι ἐξ αὐτοῦ εἴη, ἀποπτύσας· Καὶ γὰρ τοῦτο, εἶπεν, ἐξ ἐμοῦ, ἀλλ' οὐ χρησίμου.

Μελεσίτου. — Οἷους ἂν ἐράνοὺς ἐνέτης τοῖς γονεῦσι, τοιοῦτους αὐτοὺς ἐν τῇ γῆρᾳ παρὰ τῶν τέκνων προσδέχου.

Εὐριπίδ.

Ὅστις δὲ τοὺς τεκνύοντας ἐν βίᾳ σῶσει,
Ὅδ' ἐστὶ καὶ τῶν καὶ θανάτῳ θεοῦ φίλος.

Ὁδὲ ἐστὶ παῖσι τοῦτου κάλλιον γέρας,
Ἡ πατρὸς ἐσθλοῦ κἀγαθοῦ πεφνέσθαι,
Καὶ τοῖς τεκνοῦσιν ἀέλιον τιμὴν ῥέμειν.

Σόλων. — Σόλων ἐρωτηθεὶς, διατί κατὰ τῶν τυπτόντων τοὺς πατέρας ἐπιτίμιον οὐχ ὥρισεν, εἶπεν, ὅτι οὐχ ὑπέλαβον τοιοῦτους τινὰς ἵστασθαι.

Πλάτωνος. — Πλάτων ὁρατυνόμενον ἰδὼν τινα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, Ὁ· παῖσ', μεῖράκιον, εἶπε, τοῦτου καταφρονεῖν, δι' ὃν μέγα φρονεῖν ἀξιοῖς;

Ἐκ τῆς Ἀλλιαροῦ ιστορίας. — Πρώτῃ καὶ ὀγδοηκοστῇ Ὀλυμπιάδι παρ' τὴν Ἀττικὴν ῥοῦναι, ὅτε καὶ Φίλωνος καὶ Καλλίας οἱ Καταναῖοι, τοὺς ἑαυτῶν πατέρας ἀράμενοι, διὰ μέσης τῆς φλογὸς ἐκόμισαν τῶν ἄλλων κτημάτων καταφρονήσαντες· ἀνθ' ὧν καὶ ἀμοιβὴς ἔτυχον τῆς ἐκ τοῦ οὐραίου. Τὸ γὰρ τοῖς πῦρ

VARIE LECTIONES.

⁴⁷ Bal. οὐ ποτε. ⁴⁸ Bal. ἐνναμήνου.

θεόντων λαῶν διότη, καθ' ὃ μέρος· ἐκείνοι παρ-
εγένοντο.

Ἐκ τῶν Ἐπικτήτου Ἐγχειριδίου καὶ Ἰσοκρ.
Τοὺς υἱοὺς σπούδαζε πεπαιδευμένους μάλλον, ἢ
πλουσίους καταλιπεῖν.

Θυγάτηρ ἀλλότριον κτῆμα ὑπάρχει τῷ πατρὶ.
Ὁ αὐτὸς τοῖς παισὶ συνεβούλευσεν αἰδῶ δεῖν
καταλιπεῖν, ἢ χρυσόν.

Πατὴρ ὕβρις, ἥδ' ὀφάρμακον· πλεον γὰρ ἔχει τὸ
ὠφελοῦν τοῦ δάκνοντος.

Ἢ γὰρ καὶ θυγατρί μὴ προμεριδιάσῃ, ἵνα μὴ
βυτερον διακρύψῃ.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ' "

Περὶ φόβου.

Ματθ. κς'. — Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον· ἡ δὲ
σὰρξ ἀσθενής.

Πράξ. ι'. — Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνω, ὅτι
οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ εἶναι
ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην,
δεκτὸς αὐτῷ ἐστιν.

Παροιμ. ιδ'. — Φόβος Κυρίου (π) πηγὴ ζωῆς·
ποιεῖ δὲ ἐκκλίνειν ἐκ παγίδος θανάτου.

Σολομ. ιβ'. — Τέλος λόγου, τὸ πᾶν ἄκουε, τὸν
θεὸν φοβοῦ, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλασσε, ὅτι
τοῦτο πᾶς ἄνθρωπος.

Σιράχ ι'. — Χρήματα καὶ ισχύς ἀνυψοῦσι καρ-
δίαν· καὶ ὅπερ ἀμφοτέρω φόβος Κυρίου.

Βασιλείου. — Ὡς γὰρ ὁ ἐμπειρηγὸς ἔχων ἐν
ἐαυτῷ τοὺς σωματικούς ἤλους, ἀνενέργητός ἐστιν,
ὅπῃ τῶν ὀδυνῶν κατεχόμενος· οὕτως ὁ τῷ φόβῳ τοῦ
θεοῦ καταληγμένος, οὐκ ὀφθαλμῷ χρῆσασθαι πρὸς
δὲ μὴ δεῖ, οὐ χειρὰς κινῆσαι πρὸς ἀπηγορευμένας
ἰσχύεις, οὐχ ὅπως μικρὸν ἢ μεζῶν ἐνεργῆσαι παρὰ
τὸ καθήκον δύναται, ὅλον ὁδὸν τινὶ τῇ προσδοκίᾳ
τῶν ἀπελιθέντων συμπεπαρμένως.

Θεολόγου. — Οὐκ ἀπὸ θεωρίας ἀρξαμένους, εἰς
φόβον χρή καταλήγειν. Θεωρία γὰρ ἀχαλίνωτος,
τάχα ἂν καὶ κατὰ χρημῶν ὥσπερ· ἀλλὰ φόβῳ στοι-
χισμένοι καὶ καθαιρομένοι, καὶ, ἵνα οὕτως εἴπω,
λεπτυνόμενοι, εἰς ὕψος ἀφίεσθαι.

Ἐν φοβηθῶμεν μόνον, τὸ φοβηθῆναι θεοῦ τι
πλεον (π).

Φόβου λαγῶδες ἐκφοβοῦσιν οἱ κύνες.
Ἄνδρας δ' ἀνδρῶν αἱ σκιά τῶν πραγμάτων.

Χρυσόστ. — Οὐ τοσοῦτον ἐργάσασθαι βυησεται
λόγος, ὅσον ἐργάζεται φόβος. Ὁ γὰρ τῆς γενέσεως
φόβος τὸν τῆς βασιλείας ἡμῶν κομίζει στέφανον. Αἱ-

VARIE LECTIONES.

" In Antonio, *Soloni*. ; idem fere. Eccli. xxv, 9.

A pientibus, qua parte se verterent, ignis divisus lo-
cum fecit.

Ex Epicteti *Enchiridio* et *Isocrat.*

Liberos stude doctiores, quam ditiores relinquere.

Filia, aliena patri possessio est.

Idem, liberis pudorem magis relinquendum,
quam aurum consulebat.

Objurgatio patris dulce medicamentum; plus
enim prodest, quam mordet.

605 — Filio filiaque ne arrideas, ne in poste-
rum lugeas,

SERMO XXIV.

De timore.

Matth. xxvi, 41. — Spiritus quidem promptus est,
caro autem infirma.

Act. i, 34. — In veritate comperi, quia non est
personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui
timet Deum et facit justitiam, acceptus est illi.

Prov. xiv, 26. — Timor Domini fons vite: facit
autem declinare a laqueo mortis.

Eccli. xii, 13. — Finis sermonis, quod totum est,
audi: Deum time, et mandata ejus observa: hoc
est enim omnis homo.

Eccli. xi, 26. — Facultates et robur exaltant cor;
et super utraque timor Domini.

Basilii. — Ut enim is, qui infixos corpori clavos
habet, quidquid agendum sit iners est, quod dolori-
bus ac cruciatu totus occupetur: sic quem Domini
timor corripuit, non oculo uti potest ad ea quæ non
sunt officii, non ullis velitis manus admovere; non
prorsus minus aliquid aut majus contra ac honesti
ratio poscit, præstare; quem nimirum velut doloris
quidam aculeus, intentatæ minæ confixerint.

Theologi. *Orat. in Lumina.* — Non auspicandum a
contemplatione, ut in timore velut extremo desina-
mus. Contemplatio enim freno soluta, forte etiam
in præceptis impulerit: sed primis quasi elementis
timore institutos, purgatosque, et, ut ita dicam,
tenuatos, sic in sublime erigi convenit.

Unum duntaxat timeamus, ne quid Deo magis
timeamus.

Lepores foliorum crepitus terrent:
Sic viros parum viriles, umbræ rerum.

Chrysost. — Non tantum verbis effici poterit,
quantum præstat timor. Nam gehennæ timor, regni
nobis coronam asseret. Diabolus, modo velimus,

NOTE.

(π) Φόβος Κυρίου. Sic et Vulg. ipsaque Hebrai-
ca, *timor Domini*. Nec aliter red-
ditur aliis locis, quibus ejus vocis usus frequentis-
simus est. Sic etiam Syriac. et Paraphrastes Chald.
Arabica tamen proxime ex Græcis τὸν Ὁ' expressa,
perinde imperium, præceptum, quod est Græcæ
πρόσταγμα. Notant tamen Romani scholia, alios
habere φόβος, uti hic codices representant.

(π) Τὸ φοβηθῆναι θεοῦ τι πλεον. Gesneri con-

jectura, ut sit reponendum τοῦ, ἀντὶ τοῦ, maxima
ἀποχαιρία est: nihilque aptum, quod sic dissute
interrogando reddit, *Metuamus tantum; quid est
in metu Domini amplius?* Aliud theologi acumen,
ipsis ejus verbis nulla vi expressum; nempe *Timea-
mus, ne præ Deo aliquid timeamus*: quod certe
evangelicum documentum, ut Dei timori nihil
anteponamus.

multorum nobis bonorum auctor existit. Metuentes enim ejus insidias, sobrii sumus, Deumque mente recolimus. Nam qui videt instantem hostem, ad eum confugit, qui opem ferre potest.

Quemadmodum dum miles armatus 606 domui continue assidet, non latro, non parietum effossor, non ultus alius sic facinorosorum hominum audebit apparere : sic quandiu Dei timor occupat, nihil facile illiberalium affectuum animis nostris obrepserit.

Didymi. — Fieri non potest ut qui Deum vere timet homo pavidus sit; quippe cum dictum sit, Praeter Deum, neminem alium esse timendum.

Climaci. — Quemadmodum solis radius ubi domum intraverit, cuncta luce perfundit, ut et tenuissima corpuscula, ac pulvis volans cernatur : sic et Dei timor cum in animam venerit, omnia ei delicta ostendit.

Severiani. — Humanae salutis initium, Dei timor, omniumque in nobis bonorum radix, Dei lex. Nec enim divina lex timoris expers, nec sine lege timor existit. Nam lex quidem, eorum quae sunt constituta, timorem ministrum habet; timor vero, eorum quae praecepta sunt et ordinata, legem exploratorem.

Bianth. — Rogatus Bias, quid humanis in rebus esset metu intrepidum, respondit : Recta conscientia.

Epicuri. — Qui metuendum ipse praeferat, non potest absque metu esse.

Democrit. — Non metu abstinendum a peccatis, sed quod ita honesti ipsa ratio poscit.

Euripidis.

Insulsus est, quisquis timore debilis, Resumpto tantisper animo, altum capit.

Menandri.

Stultitia mihi videtur manifesta, Intelligere quae conveniunt, nec cavenda cavere.

SERMO XXV.

De his qui cito mutantur, deque penitentia.

Luc. ix, 62. — Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.

I Petr. ii, 21. — Melius est non agnovisse viam justitiae, quam post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto praecepto. Contigit autem illis quod vero proverbio dicitur : Canis reversus ad vomitum vomitum; et : Sus lotus in volutabro luti (Prov. xxvi, 11).

Prov. xvii, 20. — Vir qui facile lingua mutatur, incidit in mala.

607 Prov. xxvi, 11. — Sicut canis cum reversus fuerit ad vomitum suum et factus odibilis, sic insi-

In Gesn. Stob. 506.

(o) τῶν προσηγορευμένων. Sanum hunc locum represento, ex Cl. V. Balled. codice, cum tribus fere in Gesn. laboraret; ipsum jam nihil diffi-

α τὰ ἡμῶν πολλῶν ἀγαθῶν, εἰ βουλοίμεθα, ὃ διὰ τοῦτος· δεδοίκατες γὰρ αὐτοῦ τὰς ἐπιβουλὰς, νήφομεν καὶ μεμνήμεθα τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἐρεσιώτα τὸν ἐχθρὸν ὄρνῃ, τῷ δυναμίσμῳ προστρέχει βοηθεῖν.

Καθάπερ ἐν οἰκίᾳ στρατιώτου διηγεσθῶς ἀπαισιμῶν, οὐ ληστής, οὐ τυχευόμενος, οὐκ ἄλλως τις τῶν τὰ τοιαῦτα κακοῦργούντων τολμήσει φανῆναι· οὕτω φόβου κατέχοντος ψυχὰς, οὐδὲν τῶν ἀνελευθέρων παθῶν ἐκπαισθίσχεται βλάβος ἡμῶν.

Διδύμου. — Οὐ δυνατόν τὸν ἀληθῶς φοβούμενον τὸν Θεὸν δεῖλαιαν ἔχειν, εἰρημένον τοῦ, Πλὴν αὐτοῦ μὴ φοβοῦ ἄλλον.

Κλήμακος. — Ὅπως ἀκτὶς ἥλιου δι' ὅλης εἰσελευσάμενης ἐν οἴκῳ πάντα φωτίζει, ὥς καὶ τὸ λεπτότατον ὄρνῃ, τὸν τε κοινοῦντὸν πέτρεον· οὕτω καὶ φόβος Θεοῦ μετὰ διακρίσεως ἐν καρδίᾳ γενόμενος, πάντα αὐτῇ τὰ ἀμαρτήματα ὑποδείκνυσιν.

Σεληριανός. — Ἀρχὴ σωτηρίας ἀνθρώπων ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος, καὶ ῥίζα πάντων ἐν ἡμῶν ἀγαθῶν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος. Οὐτε δὲ Θεοῦ νόμος ἔστι φόβος, οὐτε φόβος ἄνευ νόμου. Ὁ μὲν γὰρ νόμος τῶν ἐπιτεταγμένων ὑπηρετήν ἔχει τὸν φόβον· ὁ δὲ φόβος τῶν προσταταγμένων (ο) δικαιοσύνην ἔχει τὸν νόμον.

Βίας. — Βίας ἐρωτηθεὶς, τί ἂν εἴη τῶν κατὰ τὸν βίον ἀφοδῶν, εἶπεν, Ὅρθη συνείδησις.

Ἐπικούριος. — Οὐκ ἔστιν ἀφοδὸν εἶναι, φοβερὸν φαίνόμενον.

Δημοκρίτης. — Οὐ διὰ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ δέον, ἀπέχεσθαι χρεῶν ἀμαρτημάτων.

Εὐριπίδου.

Ἀσύνετος, ὅστις ἐν φόβῳ μὲν ἀσθενῇ, Λαβὼν δὲ μικρὸν τι ψυχῆς φρονεῖ μέγα.

Μετάρχη.

Εὐθιθεὶ μοι φαίνεται ἐπ' αὐτοῖς, Τὸ νοεῖν μὲν ὅσα δεῖ, μὴ συνάλασθαι δ' ἃ δεῖ.

ΛΟΓΟΣ ΚΕ'.

Περὶ τῶν ταχέως μεταβαλλομένων, καὶ περὶ μετανοίας.

Λογ. θ'. — Οὐδεὶς βάλων τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ βλέπων εἰς τὰ ὀπίσω, εὐθεὶς ἔστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Β. Περ. β'. — Κρείσσον ἐστὶ μὴ ἐπιγινώσκειν τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἐπιγινώσκειν ἐπιστρέφειν ἐκ τῆς παραθοδείας αὐτῶν ἁγίας ἐντολῆς. Συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς ἐκ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, Κύνων ἐπιστρέφας ἐπὶ τὸν ἴδιον ἐμπετον, καὶ Ὑγρὸν ἀνταμύνει ἐκ κύλισμα βορέου.

Παροιμ. α'. — Ἄνθρωπος ἐμετάβολος γλώσσης ἐκπορεύεται εἰς κακά.

Παροιμ. κ'. — Ὅπως κύων ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὸν λαυτοῦ ἑμαυτοῦ καὶ μισθὸς γέννηται, οὕτως ὁ ἀνθρώπος ὅταν ἐκ τῆς παραθοδείας αὐτοῦ ἐπιστρέφῃ, καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ γέννηται.

NOTE.

lem, et in quo clarum Severiani acumen, ut est argutus auctor, ipse quoque in deliciis Constanti-nopoli habitus, τοῦ Χρυσόστομοι ἀμύλου.

ἀφρον τῇ αὐτοῦ κακίᾳ ἀναστρέφας ἐπὶ τὴν αὐτοῦ ἀμαρτίαν.

Σιράχ. ιδ'. — Ἄνθρωπος νηστεύων ἐπὶ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν πορευόμενος καὶ τὰ αὐτῶν, τῆς προσευχῆς αὐτοῦ τίς εἰσπαύεται; καὶ τί ὠφέλησεν ἐν τῷ ταπεινωθῆναι αὐτόν;

Βασίλ. — Ὁ ἐν προκοπῇ γενόμενος ἀγαθῶν ἔργων, εἴτα παλινδρομήσας πρὸς τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, οὐ μόνον τὸν ἐπὶ τοῖς παπονημέναις μισθὸν ἐξημύθη, ἀλλὰ καὶ βαρυτίρας ἀφίσταται τῆς κατὰ χρίστος.

Ὥς εὐκολός πρὸς μεταβολὴν ἡ διάνοια, τοῦτο οὐδὲν ἀπεικάζει καὶ τὸν βίον εἶναι μὴ τεταγμένον.

Μηδὲς ἐν κακίᾳ δέχγων, αὐτὸν ἀπογυμνάσκει, εἰδὼς ὅτι γεωργία μὲν τῶν φυτῶν τὰς ποιότητας μεταβάλλει· ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλεια δυνατὴ ἐστὶ πάντοδα τῶν ἀφροσύνην ἀνικρατῆσαι.

Ἄνθρωποι ταῖς νεφέλαις ὁμοίασιν, πρὸς τὰς τῶν πνευμάτων μεταβολὰς· ἄλλοτε κατ' ἄλλο μέρος τοῦ ἀέρος ἐμπεριφεύγας.

Οὐ χρόνον ποσότητι, διαβάσει δὲ ψυχῆς ἡ μεταβολὴ κρίνεται.

Θεολόγου. — Δέον εὐμετακινήτους μὲν εἶναι πρὸς τὸ κρείττον ἀπὸ τοῦ χείρονος, ἀκινήτους δὲ πρὸς τὸ χείρον ἀπὸ τοῦ βελτίονος.

Οὐχ ἡ μετάθεσις τοῦ κακοῦ τὸ αἰσχρὸν ἔχει· ἀλλ' ἡ τοῦτου τήρησις τὴν ἀπόλειαν.

Τὸ μὴ ἀμαρτάνειν ἀναπόθεως, ἀλλ' ἐπιγινώσκειν καὶ συνορθεῖν τὸ πλημμελεῖν, οὐκ ἐστὶ μικρόν· ἀλλ' ὅδὲ τίς ἐστὶ καὶ ἀρχὴ πρὸς διόρθωσιν ἀγούσα, καὶ ἐπὶ τὸ κρείττον μεταβολήν.

Κούφους καὶ ἀνοήτους τούτους ὀπολαμβάνομεν, τοὺς ῥαδίως ἐπ' ἑμπεδωτάτην φερόμενους, καὶ μεταβρέοντας, καθάπερ αἵρας μεταπιπτούσας, ἡ μεταβολὰς καὶ παλινόρως Εὐρίπου, ἡ θαλάσσης ἀστατα κύματα.

Χρυσόστ. — Ὁ μετανοήσας ἐφ' οἷς ἔπραξε δεινός, καὶ μὴ τῶν ἀμαρτημάτων ἀξίαν ἀποδείξεται τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτῆς ταύτης ὁμῶς ἔξει τὴν ἀντίδοτον.

Εὐαγγέλιον. — Φυτὸν μεταφερόμενον συνεχῶς, καρπὸν οὐ ποιεῖ.

Σωκράτ. — Ἀνδρίας μὲν ἐπὶ βάσει, σπουδαῖος δὲ ἀνὴρ ἐπὶ καλῆς προαίρεσως ἐστὼς, ἀμετακίνητος ὀφείλει εἶναι.

ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

Περὶ ἀμαρτίας καὶ ἐξαγορεύσεως.

Ἰωαν. η'. — Πᾶς ὁ ποιῶν ἀμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας.

Σιράχ. κα'. — Ὁ ἀπὸ προσώπου ὄψεως, φεύγας ἀπὸ ἀμαρτίας· ἐὰν γὰρ προσέλθῃ, δέχεται αὐτὸν ὁ θάνατος· οἱ ὀδόντες αὐτῆς, καὶ ἀναίρουντες ψυχὰς ἀνθρώπων.

Πρὸς Ρωμ. ε'. — Μὴ οὖν βασιλεύετε τῇ ἀμαρτίᾳ ἐν τῷ θνητῷ ὁμαῖν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς

A piens sua malitia revertens ad peccatum suum.

Eccli. xxxiv, 30; Syri. 21. — Homo qui jejunit pro peccatis suis, iterumque vadit et eadem facit; orationem illius quis exaudiet? quidve profecit humiliando se?

Basilii. — Qui postquam in bonis operibus profecit, iterum ad antiquam consuetudinem redit, non solum superiorum laborum mercedem perdit, verum etiam majori poena dignus efficitur.

Quorum facile mobilis animus, haud mirum nihil eis ex honesti ratione vitam compositam esse.

Nemo qui in vitio versetur, seipsum desperet, qui sciat agricultura mutari stirpium qualitates; animique colenda virtute diligentia, omnis generis illius aegritudines posse superari.

Homines nubibus similes sunt, quæ pro vario ventorum flatu huc quandoque atque illic feruntur.

Non temporis mora, sed animi affectu poenitentia judicatur.

Theologi. — Tales nos esse convenit, ut a vitio ad virtutem facilis nobis mutatio sit, a virtute autem ad vitium animus sit prorsus immobilis.

Nullum dedecus a vitio mutari: illud vero retinere, exitio exsistit.

Non nullo sensu peccare, sed delictum agnoscere ejusque consciam esse, haud res exigua est; sed via quadam et initium ad emendationem ducens, ac mutationem ad frugem meliorem.

Leves ac stultos judicamus, qui facie in utramque partem feruntur, flumique ac resurgunt ventorum more, alias ex aliis auras mutantium, atque Euripi reciprocos æstus, ac maris instabiles fluctus inconstantia referunt.

Chrysost. — Quem poeniteat malorum, quæ egit, etsi pro scelere gravitate dignum satis poenitentiam non egerit, hujus ipsius, quod sic eum poenituit, mercedem habebit.

Evagrii. — Quæ jugiter solum malet, stirps, omnis expers fractus erit.

608 Særat. — Ut statua in basi, sic vir bonus ac studiosus, in bono proposito firmus stare debet.

SERMO XXVI.

De peccato et confessione.

Joan. viii, 34. — Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.

Eccli. xxi, 2. — Tanquam a facie colubri, inge a peccato; si enim accesseris mordebit te. Dentes leonis dentes ejus, et qui interficiunt animas hominum.

Rom. vi, 12. — Ne ergo regnet peccatum in mortali vestro corpore, ut obediat concupiscentiis

ejus : neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.

Eccli. xxvii, 11. — Leo venationi insidiatur; sic peccatum facientibus iniqua.

Eccli. xxxix, 30. — Bona bonis creata sunt ab initio; sic et peccatoribus mala.

Basili. — Quemadmodum ut incidenda sit caro, vel cauterio exurenda, non medicus est auctor, sed morbus : sic et civitatum excidia extremaeque clades, quæ ex peccatorum exuberantia ortum habeant, omni accusatione Deum liberant.

Peccatum quandiu quidem parturit, aliquid pudoris habet : ubi autem fuerit consummatum, qui ejus auctores sint, omnibus impudentiores reddit.

Ut famus apes, et fetor columbas fugat, sic et vite nostræ custodem angelum res longe luctuosa ac felens peccatum abigit.

Sicut umbra corpori comes est, sic animis peccata, claraque actuum simulacra existunt.

Natura pronum vitium est, præcepsque est in deterius cursus.

Res facile emulationem habens eaque proclivis, improbitas est; nec quidquam sic expeditum, ac fieri malum.

Ne graveris peccatum tuum confiteri, ut præsentis ævi pudore, futuri dedecus probrumque caveas (nam et hæc illius pars supplicii est), ostendasque odisse te vere peccatum : quod traducas ac tripudio ostentes atque triumphes, **609** ut quod vere dignum contumelia est.

Circumda stercora, lacrymas, gemitus, quam confessione humillioreque ac sprete disciplina præstes meliorem frugem.

Nulla his qui excēsserunt in inferno confessio est ac emendatio. Concluserunt enim Deus, præsentis quidem ævo, vitam et actionem; futuro autem, eorum quæ gesta fuerint, rationes atque examen.

Vitium silentio pressum atque occultum, latens animi morbus existit.

Theologi. — Facilius quis tenuis vitii copiosius labe imbuatur, quam altæ virtutis paulatim honestatem asciscat. Nam et mel exigui absinthii vis citissime inficit; ipsum vero, nec si duplum quidem exstiterit, absinthio dulcedinem infundit.

Chrysost. — Tale quid peccatum est. Antequam perficiatur, eum, qui se illi reum addiderit, quasi temulentum reddit. Ubi autem adimpletum fuerit et jam peractum, quæ fuerat voluptas, hæc sese subducit ac exstinguitur; nudus autem stal ac-

(p) Τοῦ συναιδίου. Gesn. cum voce κατηγορος jungit; quasi ipsa conscientia non accuset, sed accusetur, nec ejus quasi active tribunal sit, sed passive: quod idem n. 50, in eo reprehendi. Ego potius genitivum absolutum accipio, et quo explicetur ipse accusator et tortor, ipsa nimirum conscientia, quæ horum vices gerat, sic animum cadendo et vellicando. Quare nominativi illi so-

Α επιθυμίας αὐτοῦ· μήτε περιστάνετε τὰ μέλη ὁμῶν ὅπλα ἀδικίας· τῇ ἀμαρτίᾳ.

Σιρᾶχ. κβ'. — Λέων θήρᾳ ἐνεδρεύει, οὕτως ἀμαρτία τοὺς ἐργαζομένους ἀδικα.

Σιρᾶχ. λθ'. — Ἀγαθὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἐκτίσθη ἀπ' ἀρχῆς, οὕτω καὶ τοῖς ἀμαρτωλοῖς κακά.

Βασιλ. — Ὅσπερ τῆς τομῆς ἡ τοῦ καντηροῦ, οὐχ ὁ ἱατρός αἰτίας, ἀλλ' ἡ νόσος· οὕτω καὶ οἱ τῶν πᾶσι ἀπανισμοὶ ἐκ τῆς ἀμετρίας τῶν ἀμαρτανόμενων τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, τὴν θεὸν ἀπάσης μίμψης ἀπολύουσιν.

Ἡ ἀμαρτία ὥς μὲν ὀδίνεται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπειδὴν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυνοτέρος ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν.

Ὡς γὰρ τὰς μελλούσας καπνὸς φυγαδεύει καὶ τὰς περισσότεράς δυσωβία· οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀγγελοῦ ἡ πολὺδακρυς καὶ δυσώδης ἀφίστησεν ἀμαρτία.

Ὅσπερ ἡ σκιά τῷ σώματι, οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἀμαρτίαι περίπονται, ἐναργεῖς τὰς πράξεις εἰκονίζουσαι.

Φύσει πρόχειρον ἡ κακία, καὶ πολλὸς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ ὁρμός. Εὐδὴλωτόν μὲντοι καὶ πρόχειρον πρᾶγμα ἡ μοχθηρία· καὶ οὐδὲν οὕτω βῆδιν ὥς τὸ γενέσθαι κακόν.

Μὴ ἀπαξιώσης ἐξαγορεύσαι σου τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα τῇ ἐντεῦθεν αἰσχύνῃ τὴν ἐκείθεν φύγῃς (ἐπειδὴ μέρος καὶ τοῦτο τῆς ἐκείσε κολάσεως) καὶ δείξῃς ὅτι τὴν ἀμαρτίαν ὄντως μεμίσσηκας, παραδειγματίζας αὐτὴν καὶ θριαμβεύσας, ὥς ἀξίαν ὕδατος.

Περὶ βαλοῦ κόπρια, δάκρυα, στεναγμούς, τὴν δὲ ἐξαγορεύσεως καὶ ἀτιμωτέρας ἀγωγῆς ἐπανόρθωσιν.

Οὐκ ἔστι τοῖς ἀπειλοῦσιν ἐν ἀγῇ ἐξομολόγησις καὶ διόρθωσις. Συνέλειπε γὰρ ὁ θεὸς, ἐνταῦθα μὲν βίον καὶ πρᾶξιν· ἐκεῖ δὲ, τὴν τῶν πεπραγμένων ἐξήτασιν.

Κακία σιωπηθεῖσα, νόσος ὑποκλός ἐστιν ἐν τῇ ψυχῇ.

Θεολόγου. — Θάπτον γὰρ ἂν τις ὀλίγη κακία μεταλάβοι πλουσίως, ἢ ἀρετῆς βαθεῖας κατὰ μικρόν.

Ἐπὶ καὶ μέλει μὲν μικρόν ἀσίνθιον τάχιςτα μεταδίδωσι τοῦ πικροῦ, μέλι δὲ οὐδὲ τὸ ἐπιλάσιον ἀψίνθου τῆς ἐαυτοῦ γλυκύτητος.

Χρυσοστ. — Τοιοῦτον ἡ ἀμαρτία· πρὶν ἢ μὲν ἀπαρτισθῆναι, μεθύειν ποιεῖ τὸν αἰόντα· ἐπειδὴν δὲ πληρωθῇ καὶ ἀπαρτισθῇ, τότε τὰ μὲν τῆς ἡδονῆς ταύτης ὑπεξίσταται καὶ σβέννυνται· γυμνὸς δὲ ἔσται τοιοῦτον ὁ κατηγορος, τοῦ συναιδίου (p) δηλοῦν τάξιν

NOTÆ.

loco positi, ut sicut passim Græci moderni usurpare, pro quibus gignendi causa Chrysostomus scripserit. Libet conjecturam firmare ex uno et altero ejus loco, concione I et II, in divitem et Lazarum. Et I quidem : Δικαστήριον χωρὶς ἐλέγχων, καὶ ἀπολογία χωρὶς κατηγορίας, καὶ ἀπόδειξις ἀνευ μαρτύρων· αὐτῶν τῶν τὸ πρᾶγμα ἐργασαμένων ἐαυτοὺς ἐλεγχόντων, καὶ τὸ λάθρα γεγεννημένων ἐκπομπεύοντων.

ἐπέχων [ἐπέχοντος] καὶ καταβαίνων τὸν πλῆμμε-
ληκότα, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτῶν δίχην, καὶ με-
λλέδου παντός βαρύτερον ἐπαικίμενος.

Ἀπόστιθι τῆς πονηρίας, παῦσαι τῆς κακίας, ἐπι-
λαβοῦ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὑπόσχου μηκέτι αὐτὰ ποιεῖν·
καὶ ἀρχεῖ τοῦτο εἰς ἀπολογίαν. Ἐγὼ διαμαρτύρομαι
καὶ ἐγγυῶμαι, ὅτι τῶν ἀμαρτανόμενων ὑμῶν ἕκαστος,
ἀνὰ ποσὸν τῶν προτέρων κακῶν ὑπόσχηται τῷ Θεῷ
μετὰ ἀληθείας μηκέτι αὐτῶν ἀφασθαι, οὐδὲν ἕτερον
ὁ Θεὸς ζητεῖ πρὸς ἀπολογίαν μελλόντα. Φιλάνθρωπος
γάρ ἐστι καὶ ἐλεήμων· καὶ καθάπερ ἡ ὀδίνουσα ἐπι-
θυμεῖ τεκεῖν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπιθυμεῖ τὸν ἔλεον
ἐκχεῖν τὸν ἑαυτοῦ.

Ὅσπερ γὰρ σπινθὴρ ἕαν φθάσῃ ἐπιλαδίσθαι τινός,
πάντα λοιπὸν κατανέμεται· οὕτω τῆς ἀμαρτίας
φύσις, ἐπειδὴ τῶν τῆς ψυχῆς λογισμῶν ἐπιλάθεται,
καὶ μηδεὶς ἢ ὁ σέβειν, χαλεπωτέρα λοιπὸν καὶ δυσχαί-
ρωτος γίνεται, τῇ τῶν δευτέρων προσθήκῃ εἰς με-
ζονα καταφρόνησιν ἐπαιρομένη.

Ὅσπερ γὰρ ὁ ἐν ἀμαρτήμασιν ὢν, ἑτέρων κατε-
νηγοῦν, ἑαυτοῦ πρὸ ἐκείνων κατηγορεῖ· οὕτω καὶ ὁ
ἐν συμφορῇ ὢν καλὸν ἐκείνων ἑτέρου συμφορὰς, ἑαυτὸν
πρὸ ἐκείνου ὀνειδίζει.

Καθάπερ οἱ διὰ νυκτὸς ἀσέλγῶν βαδίζοντες τρέ-
μουν, καὶ μηδεὶς ὁ φοβῶν παρῇ· οὕτω καὶ οἱ τὴν
ἀμαρτίαν ἐργαζόμενοι, θαρραῖν οὐκ ἔχουσι, καὶ μη-
δεὶς ὁ ἐλέγχων ἦ.

Ἐπὶ ἐνός οὐ θέλομεν ἀσχημονῆσαι ἐν ταῦθα· ἐπὶ
δὲ μυριάδων ἔχει τι ποιῆσομεν.

Γρηγ. Νύσσης. — Πολλὴ πρὸς τὴν κακίαν ἐστὶν
ἡ εὐκολία, καὶ οὐδύρροπος ἐπὶ τὸ χαίρειν ἡ φύσις.

Κυρ. Λιού. — Πολλὰ πταίοντες ἅπαντες. Νοσεῖ
γὰρ ἡ φύσις τὸ εἰς ἀμαρτίαν εὐχολον, διὰ τῶν ἐξ
ἀρχῆς· εἰσικισσάμενος τὸ πάθος.

Φιλανός. — Τῷ μὲν ἀγνώστῳ τοῦ κρείττονος δια-
μαρτάνοντι συγγνώμη παρτίσχηται· ὁ δὲ ἐξέστη-
θεὶς ἀδικῶν, ἀπολογίαν οὐκ ἔχει.

Κλήμεντος. — Φοβηθῶμεν οὐχὶ νόσον τὴν ἐξ-
αυτοῦ.

Τίς ἐπισσε, τίς ἠνάγκασεν εἰς μέσον εἰσεναγγεῖν τὰ
πρὸ τοσούτου τολμηθέντα χρόνου; Οὐκ εὐδελον οὐ-
τὸν συνεῖδος, ὁ ἀπαράλογιστος δικαστὴς, συνεχῶς αὐ-
τὸν κατέσσει τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ψυχὴν ἁδορῶσαι·
De fratribus Josephi loquitur, scelus agnoscen-
tibus. Judicium nullis arguentibus, defensio sine oc-
cusatione, probatio absque testibus; ipsi qui scelus
patraverant acae arguentibus, et quod clam commis-
sum erat traducenibus. Quis suavit? quis coegit, ut
que tanto ante tempore ausi erant, in medium pro-
ferrent? Num liquet idcirco nimirum quod conscientia,
in corruptus ille iudex et cui nemo obrepat, eo-
rum continue cogitationem quateret, atque animum
turbaret? id est, vero de malis universim. Ἀνάπτου-
σὲν μοι τοῦτου τὸ συνεῖδος, καὶ δεῖτε πολὺν ἐνδολεν
δόρυδον τῶν ἀμαρτημάτων, φόβον διγνεκῆ, χει-
μῶνα, ταραχὴν. Καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ τὸν νοῦν
ἐπὶ τὸν ὁρόνον ἀναβάτῃ τὸν βασιλικὸν τοῦ συνε-
ῖδτος, καὶ ὥσπερ τινὰ δικαστὴν καθήμενον, καὶ τοὺς
λογισμοὺς παριστάοντα καθάπερ δημίους, καὶ ἀναρ-
κῶν τὴν διάνοιαν καὶ καταβαίνοντα ὑπὲρ τῶν ἀμαρ-

A cusator, conscientia carnificis locum tenente, ejus-
que qui deliquit latera deradit, extremumque
supplicium deposcit, atque omni plumbio gravius
incumbit.

Abscede ab improbitate, cessa a malitia; arripé
virtutem, ac pollicere non amplius te ea facturum;
satisque hoc est ad satisfactionem. Ego contestor
spondeoque, quisquis nostrum peccaverit, si modo
a prioribus malis discedens, vere Deo polliceatur,
se ad ea amplius non reversurum, nullam ipsum
majorem ex illo satisfactionem exquirere. Etenim
humanitate propensus ac misericors est: ac sicut
parturiens, parere desiderat, sic et ipse miseri-
cordiam suam cupit effundere.

Quemadmodum enim scintilla si quid appre-
henderit, quidquid reliquum est vorante flamma
comburit; sic peccati vis, postquam animi cogi-
tationes invaserit, nec sit aliquis qui exstinguat,
gravissima jam peneque insuperabilis evadit; dum
nimirum ex iis quae postmodum accedunt, in ma-
jorem contemptum exsurgit.

Ut enim qui in peccatis est, dum alios accusat,
ipse sibi prior crimen intentat; sic et qui versatur
in calamitate, alii exprobrans calamitatem,
sibi ipse prior exprobrat.

Quemadmodum ii, qui nocte illumi 610 am-
bulant, tametsi nemo sit qui exterreat, tremunt;
sic et qui peccant, etsi nemo est qui arguat, fidu-
ciam habere non possunt.

Uno teste nostram hic prodi turpitudinem nolu-
mus; quid illic sub multorum millium praesen-
tiam faciemus?

Nyssen. — Multa in vitium pronitas est, ruitque
facile natura in id quod deterius est.

Cyrilli. — In multis offendimus omnes. Laborat
enim natura proclivitas in peccatum labe, eorum
reatu qui a principio ejus illi auctores exstiterunt.

Philonis. — Et qui virtutis rectique ignorantia
peccat, prius facile venia est; qui autem de
industria injuste agit, excusationem non habet.

Clementis. — Timeamus non morbum, qui exte-

NOTA.

τημάτων, καὶ ἐμβόωντα μεγάλα μηδὲν εἰδότες.
Explica mihi ejus conscientiam, et ingentem intus
videbis peccatorum tumultum, metum continuum,
procellam,urbationem. Quasi in judicio mentem
regium conscientia thronum conscendere, ac velut
judicem sedere, necnon rationes ac cogitationes tan-
quam tortores adhibentem, animumque ex equuleo
levantem, ejusque latera ob peccata radentem atque
ingentem clamorem nemine sciente edentem. Ubi
Erasm. pari Gesnero errore, τὴν διάνοιαν conscien-
tiam reddit, latera conscientia radentem: quam
bene, ejus dictus sit regius judicantis thronus, et
quo sibi sic carnifices cogitationes adhibeat; id est,
mens ipsa, ut ejus induit rationem, quae proinde
ut sic non cædi dicenda est, sed ipsa cadere; ut
sit formalis propriaque locutio, ex Patrum usu et
Scripturae, atque theologiae, non impropria atque
barbara: quidquid sibi blandiatur Erasmius,
unusque omnium iudex styli auctorum censorque
sedere ambiat.

rius afficit, sed peccata unde ille existit; animique aegritudinem, non corporis.

Theotimi. — Peccatum velut oleis cujusdam rationem habet, Dei in nos benevolentiam inhibens.

Josephi. — Ratio affectus non exstirpat, sed adversus eos luctatur.

Nec ignem pallis licet involvere, nec turpe peccatum tempore obtegere.

Aristotel. — Haud procul ab innocentia, et ut labis purus habeatur, abscedit, qui modeste peccatum confessus sit.

Pythagor. — Stude peccata tua non verbis occultare, sed curare reprehensionum aculeis.

Demost. — Quemadmodum corporis morbus, si tegatur atque laudetur, haud sane sanitatis remedia recipit; sic nec male totus animus facile curari poterit.

Moschionis. — Praestat, cum raro virtutis cultorem profliteris, saepius modestum atque sobrium esse; quam ut raro peccatum agnoscens, saepius delictis impliceris.

Zeno. — Vivē, homo, non solum ut edas et bibas, sed ut quod vivis abutaris ut bene beateque vivas.

Phavorini. — Affectio quaedam animum invasit; ac quidem quid illa sit, nescio. Aiunt qui docti sunt ac initiati, amorem esse. Invidē ac inconsulte, dæmon, infirmum corpus adortus es, quod te ferre non potest. Abs te abscedo, dæmon; a tua me pugna recipio, non sum tuus miles.

Theophrast. — Amor, nescientis rationem cupiditatis cujusdam exsuperantia est; celerem accessum habens, at quæ tarde dimittit.

611. SERMO XXVII.

De ciborum incontinentia ac gula.

Luc. vi, 25. — Vae vobis qui saturati estis, quia esurietis; vae vobis qui ridetis, quia lugubilis et flebitis.

Jac. v, 5. — Epulati estis deliciose super terram et eluxuriati; enutristis corda vestra sicut in die occisionis.

Prov. xiv, 15. — Ne ceducaris in saturitate ventris tui.

Prov. xxv, 15. — Mel nactus, quantum sufficit edito, ne forte repletus evomas.

Eccli. xi, 30. — Vir respiciens in mensam alienam, non est vita ejus in computatione vite.

Basilli. — Nullum cum ventre fidum commer-

“ In Gesn. Stob. 87.

(9) *Ἐρωτα δὲ αὐτὸν λέγουσι.* Istud de amore hac et sequenti sententia, paulo remotius a titulo videtur, ac potius alio spectare. Forte erat novus titulus ac sermo, cujus reliqua exciderint: nisi Maximus subtiliter adjecit, ut significaret esse amorem affectuum omnium principem ac fontem, ipsum plane insuperabilem, ex quo peccatum et injustitia,

θεν, ἀλλ' ἀμαρτήματα, δι' ἃ ἡ νόσος· καὶ νόσον φύχῃ, οὐχὶ σώματος.

Θεοτίμου. — Ἐοικεν ἡ ἀμαρτία παραβλήματι κωλύοντι τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν γενέσθαι.

Ἰωσήπου. — Οὐκ ἐκρίζωθῃ τῶν παθῶν, ἀλλ' ἀνταγωνιστῇς ἐστὶν ὁ λογισμὸς.

Οὕτε πῦρ ἱματίῳ περιστέλλαι δυνατόν, οὕτε αἰσχροὺν ἀμαρτήματα χρόνῳ.

Ἀριστοτ. — Ὁ πόρρω τοῦ ἀναμαρτητοῦ καθίστησιν ἑαυτὸν, ὃ ἐδ' ἀμαρτηθὲν ἐπικεικώς ἐμολογῆσας.

Πυθαγόρου. — Τὰ ἀμαρτήματα σου πειρῶ, μὴ λόγοις ἐπικαλύπτειν, ἀλλὰ θεραπεύειν ἐλέγχῳ.

Δημοσθ. — Ὡς περ' σωματικὸν πάθος οὐ κρυπτόμενον οὐδὲ ἐπαινοῦμενον ὑγιάζεται· οὕτως οὐδὲ ψυχὴ κακῶς φρουρουμένη θεραπεύεται.

Μοσχλεωνος. — Βέλτιον ἐλιγάνκι ἐμολογοῦντα κατορθοῦν, σωφρονεῖν πολλάκις, ἢ ἐλιγάνκι ἀμαρτάνειν λέγοντα, πλημμελεῖν πολλάκις.

Ζήνων. — Ζῆθι, ὦ ἄνθρωπε, μὴ μόνον ἵνα φάγῃς καὶ πίῃς, ἀλλ' ἵνα τῷ ζῆν πρὸς τὸ εὖ ζῆν καταχρήσῃ.

Φαυωρίνου. — Πάθος τί μου προσέπεσε τῇ ψυχῇ, καὶ τί μὲν ἐστὶν οὐκ οἶδα. Ἐρωτα δὲ αὐτὸν λέγουσιν (9) οἱ μεμνημένοι· Βάσκανε δαίμον καὶ ἀλόγιστε, ἀσθενεῖ προσεληλυθας σώματι, φέρειν σε μὴ δυνατόν. Ἐξίσταμαι σοι, δαίμον· παραχωρῶ σοι τῆς μάχης· οὐκ εἰμὶ σου στρατιώτης.

Θεοφράστ. — Ἐρως ἐστὶν ἀλογίστου τινὸς ἐπιθυμίας ὑπερβολή, ταχέαν μὲν ἔχουσα τὴν πρόσδοον, βραδείαν δὲ τὴν ἀπόδοσιν.

ΛΟΓΟΣ ΚΖ΄.

Περὶ ἀκρασίας καὶ γαστριμαργίας.

Λοκκ. ζ΄. — Οὐαὶ οἱ ἐμπιπλησμένοι, ὅτι πεινάσονται· οὐαὶ οἱ γελώντες, ὅτι πυνθίσονται καὶ κλαύσονται.

Γαλ. ε΄. — Ἐτροφῆσατε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐσπατάλησατε· ἐτρέφατε τὰς καρδίας ὑμῶν ὥς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς.

Παροιμ. κδ΄. — Μὴ ἀπατηθῇς ἐν χορτασίᾳ κοιτοῦ σου.

Παροιμ. κε΄. — Μὴ ἐύρων, τὸ ἱκανὸν φάγε, μὴ ποτε πληθεῖς ἐξέμελῃς.

Στομ. μ΄. — Ἀνὴρ βδέπων εἰς τράπεζαν ἀλλοτρίαν, οὐκ ἐστὶν ὁ βλῶς αὐτοῦ ἐν λογισμῷ ζωῆς.

Βασιλείου. — Ἰασηρ συνάλλεσθαι ἐστὶν ἀπιστό-

NOTE.

cum ille pravus est, et qualis viget in natura corrupta nec sanata, experiebanturque ei ἔξω philosophi (Græci scilicet et ethnici) a Christi gratia extranei. Etiam cum ad divina transferitur, velut quandam passionem vi nominis importat, ipsaque divinus quid et majus charitate videtur, ut Dionysius De divinis nominibus exposuit.

τατος, ταμείον ἀφύλακτον· πολλῶν ἀποτεθέντων, ἅντων μὲν βλάβην παρακατέχουσα, τὰ δὲ παραδοθέντα οὐ κατέχουσα.

Λίγην γαστήρ, ἥ ἀεὶ ἀπαιτοῦσα καὶ μηδέποτε λήγουσα. Ἡ λαμβάνουσα σήμερον, καὶ αὔριον λανθανομένη. Ὅταν ἐμπλησθῇ, περὶ ἐγκρατείας φιλοσοφεῖ· ὅταν διαπνευσθῇ, ἐπιλανθάνεται τῶν δογμάτων.

Φοβήθητι τὸ ὑπόδειγμα τοῦ πλουσίου. Ἐκεῖνον παρέδωκε τῷ πυρὶ ἡ διὰ βίου τρυφή. Οὐ γὰρ ἀδικίαν, ἀλλὰ τὸ ἀδρόδειον ἐγκληθεῖς, ἀπετηγανίστο ἐν τῇ φλογὶ τῆς καμίνου.

Ἐκ γὰρ τῆς παχείας τροφῆς καὶ οἴνου, αἰθαλώδεις τινὲς ἀναθυμιάσεις ἀναπεμπόμεναι, νεφέλης οἴκην πυκνῆς, τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀλλὰμψεις ἐπὶ τὸν νοῦν διακόπτουσι. Διὸ καὶ Μωϋσῆς πρὸς θεωρίαν Θεοῦ ἀναβαίνων διὰ τοῦ νοῦ, ἅσιτος καὶ ἄποτος ἡμερῶν τεσσαράκοντα διέτελεσεν, ἀδελωτον διαμένειν αὐτῷ τὸ ἡγεμονικὸν διοικούμενος.

Θεολ. — Ἀδύνατος ἐστὶ καὶ ἀκοιμητος πρὸς τὴν τοῦ πλείονος ἐπιθυμίαν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

Δὸς εἶπε γαστήρ. Ἦν λαβούσα σωφρονεῖς, δώσω προθύμως· ἦν δὲ τοῖς κατὰ διδωσὶς κόπον· δάδοις μὲν, ἀλλ' ὅμως μὴ πλουσίαν. Εἰ δ' οὐν κατὰσχῶς, δώσωμεν καὶ πλουσίαν.

Ἀκρασία γὰρ ἐμὸν, πᾶν τὸ περιττὸν καὶ ὑπὲρ τὴν χρῆσιν καὶ ταῦτα, πεινόντων ἄλλων καὶ δεομένων, τῶν ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ καὶ κράματος.

Οὐδὲν οὕτω ἐπιμαχόν τε καὶ φιλονεικόν, ὥς ἡ γαστήρ.

Χρυσός. — Φαγὼν καὶ πίνων καὶ ἐμπλησθεῖς, πρόσχε σεαυτῷ. Ἀπόκριμνος γὰρ ἐστὶν ὁ τόπος τῆς τρυφῆς.

Ἰω. Κλίμ. — Οὐλομένης κοιλίας (r) ταπεινοῦται καρδία· θεραπευομένης δὲ, γαυριᾷ λογισμός.

Νυσσ. — Ὅσον σοι γενέσθαι ἐνδοξία· καὶ τὸ μὴ ἐπιβάλλειν κόρον τῷ κόρῳ, μηδὲ ἀμβλύνειν τῇ κραιπνῇ τὴν ὀρεξίν.

Ῥίξα τῶν περὶ τὸν βίον πλημμελημάτων ἐστίν, ἡ περὶ τὸν λαιμὸν ἀσχολία.

Μέχρι τῆς ὑπερώας ἡ τῶν ἡδυσμάτων αἰσθησις τὸν ὄρον ἔχει· ἀπὸ δὲ ὑπερώας, ἀδιάκριτος ἡ τῶν ἐμβالλομένων διαφορά, ὁμοτίμως τὰ πάντα τῆς φύσεως πρὸς δυσωδίαν ἀλλοιούσης.

Φίλωνος. — Ἐγκρατείας μὲν ἰδίων, ὁγία καὶ

cium; penu est incustoditum. Injecta in eum ciborum copia labem retinet; quæ illi credita sunt, non servat.

Venter liguritor est, qui semper expetit, et nulum unquam finem facit. Qui sumit hodie, nec in crastinum meminit. Cum repletus fuerit ac distentus, de temperantia et victus parcitate philosophatur; ubi vapores discussit, eorum quæ statuerat oblitio subit.

Formidabile divitis exemplum (Luc. xvi). Igni ille traditus est ob vitæ delicias. Nullo enim injustitie reatu, sed vitæ lautioris luxuriosæque piaculo in camini flamma cruciabatur.

Ex crassiore cibo vinique potu, fuliginosi quidam vapores sublatis, instar condensæ nubis, Spiritus sancti illustrationes in animam intercipiunt ac præpediunt. Quamobrem etiam Moyses, cum ad Dei contemplationem mente ascenderet, dies quadraginta absque cibo potuque jejunos egit, hoc inde satagens, ut vis animi atque acies nihil illi turbata constaret.

Theologi. — Nullo torpescit somno, ac perpetuo vigil est humana natura, insana majoris compendii plusque habendi fame.

Da, inquit venter. Si cum accepit modestus fueris, Prompte dabo. Sin inferioribus transmittis Stercus; accipies quidem, sed non opulente: Sin retinebis, opulente dabimus.

Ad me quod attinet, incontinentia est ac luxuria quicquid superfluum ac ultra justam necessitatem est: idque cum alii esuriant ac egestate premantur, qui ex eodem luto massaque concreti sunt.

Nihil tam contentiosum et pronum ad lites, ac venter.

Chrys. — Cum comederis atque biberis fuerisque saturatus, attende tibi et cautus esto: etenim præceps deliciarum locus.

Climaci. — Inter ventris angustias ejusque pressura, cor humiliatur; illius vero curatione superbit animus.

Nysen. — Obsonii loco tibi sit inopia; et quod satietatem satietate non cumules, nec appetitus hebetetur per crapulam.

Radix errorum, qui in vita versantur, est gula et studium.

Condimentorum sensus ad palatum usque terminatur: deinceps vero eorum quæ inficiuntur, nulla discretio, cuncta ex æquo in putres faeces immutante natura.

Philonis. — Temperatæ victus rationi, comes sa-

NOTÆ

(r) Οὐλομένης κοιλίας. Sententia Climaci ipsa aperta, ventris afflictatione maloque inediae, animus ad humilitatem cogi, ejusque luxuria et deliciis, ad superbiam erigi; idque Scripturæ phrasi, qua jubemur humiliare animas nostras in jejuniis, etc. absone plane Gesn. sive (cujus ille versionem intactam voluit) Ribbitius, Onerato ventre deprimitur cor: si autem ratio ejus habeatur, exultat ac gestit animus. Ergo ὀλίσσθαι et ὀλίσφς, onerare et onus?

PATROL. GR. XCI.

Quale, rogo? escarumne? Istud quam morale et dignum Climaco, severissimæ discipline homine, cura ventris exultare et gestire animus; quasi eam ille curam suadeat, ac si fere medicus præscribat coeliaco, non qua corpus levet, sed qua animus diffundat; non magis ab ea revocet, quasi Pauli verbis, Carnis curam ne feceritis, ut animo superbiam detrahat.

nitas viriumque robur; incontinentiæ vero ac luxuria, infirmitas ac agritudo ipsa prope mortis interitioni hærens.

Plutarch. — Deliciæ, velut ex castris, ex indisciplinatorum animo, optima quæque auferunt.

Democrit. — Sanitatem a Deo exposcunt homines; cumque ejus apud se virtutem habeant, non intelligunt. Per incontinentiam enim vitæque luxuriam contraria præstantes, ipsi sanitatis proditores existunt.

Quemadmodum unctio non quæ suavis, aut quæ prolixa, bona est, sed quæ sanum præstat; sic cibus, non qui deliciosus aut copiosus, bonus est, sed qui ad valetudinem conducit.

Ne cito nimiaque festinatione comederis: est enim hoc caninum, ac ejusmodi, ut bestiam magis quam hominem deceat.

Catonis. — Is, cum deliciarum sumptus reprehenderet: Quam difficile, aiebat, est ad ventrem, qui auribus careat, verba facere!

Antisth. — Antisthenes interrogatus: Quid sit diei secti celebritas? Gulæ occasio, inquit.

Epicteti. — Cura ne te cibi, qui in ventrem mittuntur, pingues alant, sed quæ animo inest lætitia. Illi enim in excrementa vertuntur, unaque cum illis laus defluit; animus autem a corpore sejunctus, incorruptus perpetuo manet.

In conviviis cœnisque obeundis, memento duos esse qui excipiantur, tum scilicet corpus, tum animam; ac quidquid corpori dederis, statim te effudisse: in perpetuum vero servare, quod in animi partem cesserit.

613 *Diogen.* — Quibus in ædibus ingens ciborum copia est, versari et murium feliumque multitudinem; sed et corpora multis cibis inferta, pro eorum ratione multos pariter morbos contrahere.

Crates. — Cum Delphis Phrynes scortii statuam auream vidisset, exclamavit: Hoc nempe tropæum exstat Græcorum impudiciæ.

Idem juvenem luctatorem videns, vino et carnis, ac qua exercebat, longe corpulentiores fieri: O miser, inquit, desine adversus teipsum firmum adeo struere carcerem.

Theognidia.

Mul'o plures jam satietas, quam fames, perdidit.
Vivorum, quos supra quam sors ferat habendi cupido
[incessit].

Socrates. — Homines vivere ut edant, aiebat; se autem edere ut viveret.

SERMO XXVIII.

De tristitia, animique dolore ac maestitia.

Matth. v. 3. — Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

II Cor. ii. 2. — Quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?

A Ισχύς· ἀκρασίας δὲ, ἀσθένεια καὶ νόσος γειννῶσα θανάτῳ.

Πλουτάρχ. — Ἡ τροφή, καθάπερ στρατοπέδου, τῆς τῶν ἀπαιδεύτων ψυχῆς τὰ ἀριεστα ἀφαιρείται.

Δημοκρίτ. — Ὑγίειαν ἔχειν παρὰ θεοῦ αἰτοῦνται οἱ ἄνθρωποι· τὴν δὲ ταύτης δύναμιν παρ' αὐτοῖς ἔχοντες, οὐκ ἴσασιν. Ἀκρασία γὰρ τὰ ἑναντία πράσσοντες, αὐτοὶ προδότες τῆς ὑγείας γίνονται.

Ὅσπερ αἷσιμα οὐ τὸ ἡδὺ καλὸν, οὐδὲ τὸ μακρὸν, ἀλλὰ τὸ ὑγιεινόν· οὕτω καὶ τροφή. οὐχ ἡ ἡδεια καλὴ, οὐδὲ ἡ πολλή, ἀλλ' ἡ ὑγιεινὴ.

B Τάχος· καὶ ἐπεί τις ἀπέστω τοῦ ἐσθίειν· κυνῶδες γὰρ τοῦτο, καὶ θηρίων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων πρότερον.

Κράτων. — Οὗτος τῆς πολυτελείας καθαρτόμενος, εἶπεν, Ὡς χαλεπὸν ἵστί λέγειν πρὸς γαστέρα, ὅσα μὴ ἔχουσιν.

Ἀντισθένης. — Ἀντισθένης ἐρωτῶν, τί ἐστὶν ἐσθὴ, εἶπε, Γαστριμαργίας ἀπορριψή.

Ἐπικτήτου. — Φρόντιζε ὅπως σε μὴ τὰ ἐν τῇ γαστρὶ σιτία πιαίνει, ἀλλ' ἡ ἐν τῇ ψυχῇ εὐφρασία. Ἐπεὶ τὰ μὲν ἀποστυβαλίσσεται, καὶ συνεχρεῖ ὁ ἔκρινος· ἡ δὲ ψυχὴ χωρισθεῖσα, διαπαντός ἀκήρατος μένει.

C Ἐν ταῖς ἐστιάσει, μέμνησο, ὅτι δύο ὑποδέχονται· τὸ τε σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ· καὶ ὅτι ἂν ἐν τῷ σώματι ὄψ, τοῦτο εὐθὺς ἐξέλθας· ὅτι δ' ἂν ἐν τῇ ψυχῇ διαπαντός τηρεῖς.

Διογένης. — Τῶν οἰκίων ἐνθα πλείστη τροφή, πολλοὺς μὺς εἶναι καὶ γαλάς· καὶ σώματα δὲ τὰ πολλὴν τροφήν δεχόμενα, καὶ νόσους ἴσας ἐπιλαμβάνει.

Κράτης. — Κράτης ἰδὼν χρυσοῦν εἰκόνα Φρόντης τῆς ἑταίρας ἐν Δελφοῖς ἐστῶσαν, ἀνέκραγεν, ὅτι τοῦτο τῆς Ἑλλήνων ἀκρασίας τρόπαιον ἴσθηκεν.

Ὁ αὐτὸς νεανίσκον ἰδὼν ἀθλητικὸν ὄντω καὶ κροφαγίᾳ καὶ ἀσκήσει σάρκα πολλὴν ὑποτρέφοντα, εἶπεν, Ὡ δαιμόνιε, παῦσαι καὶ αὐτοῦ ποιῶν τὸ δεισιματῆριον ἰσχυρόν.

Θεόγνιδος.

Πολλὸι τοὶ πλεονας λιμοῦ κόρος ὤλεσαν ἡδὴ
Ἄνδρας, ὅσοι μοίρης πλείον ἔχειν ἐθέλον.

Σωκράτης. — Οὗτος τοὺς μὲν ἀνθρώπους εἰλεγε, ἥν ἵνα ἐσθίωσιν· ἐγὼ δὲ ἐσθίω ἵνα ζῶ.

ΛΟΓΟΣ ΚΗ'.

Περὶ λύπης καὶ ἀθυρίας.

Ματθ. 8. — Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Ε. Κορ. 6. — Τίς ἐστὶν ὁ εὐφραίνων με, εἰ μὴ ὁ λυποῦμαι ἐξ ἐμοῦ;

VARIE LECTIONES.

¹¹ B. ἐθελουσιν ἔχειν. ¹² Est in Gesn. Stob. 240.

Σολομ. — Ὡς περ σὴς ἱματίω (s) καὶ σκώλῃ ξύλων, A οὕτω λύπη ἀνδρὸς βλάπτει καρδίαν.

Σιράχ 37. — Ἀπὸ λύπης ἐκβαίνει θάνατος· καὶ λύπη καρδίας κάμψει ἰσχύν.

Βασιλείου. — Ὡς περ οἱ σκώληκες τοῖς ἀπαλωτέροις τῶν ξύλων ἐντίκτονται· μάλιστα, οὕτως αἱ λύπαι τοῖς μαλακωτέροις ἔθεσι τῶν ἀνθρώπων ἐμφύονται.

Ὁ λέγων μὴ πρέπειν τῷ δικαίῳ τὴν θλίψιν, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ μὴ ἀρμόζειν τῷ ἀθλητῇ τὸν ἀνταγωνιστήν.

Θεολόγου. — Φέρε· παραμυθίαν ὀδυνομένῳ κοινωνία τῶν στεναγμῶν.

Ἔστι ποτὲ ἥδονῃς λύπη τιμωτέρα, καὶ κατῆφεια πανηγύρεως· καὶ γέλωτος οὐ καλοῦ, δάκρυον ἔπαινετόν.

Μίγα γὰρ τὸ παρὰ συναγοῦντων φάρμακον. Οἱ γὰρ B τὸ ἴσον τοῦ πάθους ἔχοντες, πλέον εἶναι εἰς παραμυθίαν τοῖς πάσχουσιν.

Χρυσόστ. — Καίρως ἀθυρίας, οὐχ ὅταν πάσχωμεν κακῶς, ἀλλ' ὅταν δρωμεν κακῶς.

Πλουτάρχ. — Ὅδον μὲν τὴν λειοτάτην ἐκλέγεσθαι· βίον δὲ, τὸν ἀλυπότατον.

Ἐπενδύεσθαι δεῖ, τῷ μὲν θώρακι, χιτῶνα· τῇ δὲ λύπῃ, νοῦν.

Σωκράτης. — Ἐρωτηθεὶς, τί λύπαι τοὺς ἀγαθοὺς, εἶπεν, εὐτυχία πονηρῶν.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, Πῶς ἂν τις ἀλόπως διάγει, τοῦτο ἀδύνατον, εἶπεν· οὐ γάρ ἐστι πόλιν ἢ οἰκίαν οἰκοῦντα καὶ ἀνθρώπους ὁμιλοῦντα μὴ λυπεῖσθαι. C

Λευκίπ. — Τοῦτο γὰρ ἴδιον τῶν ὀφθαλμῶν, ἐν τοῖς μεγάλαις κακοῖς μὴ ἐκχέειν δάκρυον· ἐν δὲ ταῖς μετρίαις συμφοραῖς, ἀφαιρῶν τὰ δάκρυα καταβρεῖ.

Χαρακλ. — Πολλάκις γὰρ τὸ χαρὰς ὑπερβάλλον, εἰς ἀλγέων περιέστησι· καὶ τῆς ἥδονῃς τὸ ἄμετρον, ἐπίσπαστον λύπῃ ἐγέννησε.

Μοσχίων. — Ἐπείσθαι τοῖς τερπνοῖς εἰσθε καὶ τὰ λυπηρά.

Δημιῶνακ. — Δεῖ ὥς περ φορτίον τὴν λύπην ἀναθήμενον, μὴ στέοντα [στένοντα] φέρειν.

Χαρίκλ. — Οἱ ἀνθρώποι τάφους μὲν κατασκευάζουσι καὶ ἐντάφια ὥς περ μέλλοντες αὐτοῖς χρῆσθαι· ἀφοβίαν δὲ καὶ ἀλυπίαν τὴν περὶ τοῦ θανάτου ἢ χρῆσονται, οὐ κατασκευάζονται.

Θεοδόμ. — Εἰ τις πλείστα τῶν ἀγαθῶν κεκτημένος μετὰ τοῦ λυπεῖσθαι διάγει τὸν βίον, ἀπάντων ἂν εἴη καὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων ἀδλιώτερος.

NOTE.

(s) Ὡς περ σὴς ἱματίω. Alit Nobilior non exstare in Vulg. quod multa ex eis desiderant. Hentien obelo consignans, non invenisse in decem codicibus admonet. Non desunt tamen qui habeant. Hebraea non habent, sed Targum habet, nec aliun-

Prov. xxy, 20. — Sicut linea vestimento et vermis ligno, sic tristitia viri nocet cordi.

Ecclesi. xxxviii, 19. — Ex tristitia provenit mora; et tristitia cordis vim slectet.

Basilii. — Quemadmodum terebines tenerioribus lignis maxime innascuntur; sic tristitia ac dolor mollioribus hominum animis ac ingeniis.

Qui negat decere justum, quod affligit ac cruciat, nihil aliud dicit, quam si athleta adversarium deesse conveniens statuat.

Theologi. — Communio et societas luctus, ei solatio est, qui in dolore agit.

Tristitia quandoque voluptate praestabilior est, festivaque jucunditate moestitia: inhonesto denique risu meliores laudabiles lacrymae.

Magnum scilicet ab eis remedium, qui pari sorte dolent. Qui enim aequaliter laborant, plus aliquid laborantibus solatii asferre possunt.

Chrys. — Tunc nimirum indulgendi moestitiae tempus est, non cum malis afficimur, sed cum mala patramus.

Plutarchi. — Via quidem eligenda planissima; vita 614 vero, a dolore ac moestitia sensu remotissima.

Thoraci tunicam, menti tristitiam superinduamus operae pretium est.

Socrat. — Rogatus Socrates: Quid bonis molestum sit: Malorum, inquit, prosperitas.

Idem rogatus, qua quis ratione a tristitia immunis agat: Res, inquit, est impossibilis. Neque enim fieri potest ut quis in urbe, aut domi versetur, hominumque consuetudine utatur, et a tristitia immunis existat neque doleat.

Leucipp. — Hoc enim oculorum proprium, ut in magnis malis lacrymas non effundant; in minoribus autem et quae non prorsus excedant, copiose illis indulgeant.

Charact. — Haud raro namque excellens longaque praestans gaudium, in doloris sensum vertitur; et quae modum nesciat voluptas, tristitiam una commitem trahit.

Moschion. — Cum iis quae recreant pariter sequi consueverunt, quae molesta sunt.

Demonact. — Tristitia velut onus quoddam impositum haud invite ferenda atque gemitu.

Chariclea. — Mortales sepulcra exstruunt, et quae ad funus et sepulturam pertinent preparant, quasi his sint usuri: quomodo autem mortis metu et dolore vacent, quorum usus futurus est, nihil tale preparant.

Theopompi. — Si quis pleraque bonorum adeptus, eorum compos effectus cum tristitia egroque animo vitam agit, is, ut mortalium omnium miserabilissimus qui vel existunt aut futuri sunt?

de, ut videtur, quam ex Hebraeis. Syriaca etiam; proinde non immerito servatum est, seu restitutum in postrema Latinorum Bibliorum recognitione.

Ex Epictet., Isocrat. et Democrit. sententiis. — Si vis tristitia expertem vitam agere, quæ eventura sunt sic existima; ac si jam accidissent.

Fac animi dolore vaces, non ut doloris ipso sensu careas, brutorum more; nec ut rationis experta, velut insipientes; sed tanquam virtutis cultor, qui videlicet pro doloris remedio rationem habeas.

Illi vir probus gratique animi est, qui non tristis agit, aut dolet ob ea quæ non habet, sed gaudet de his quæ habet.

Qui ob calamitates tum minime animo discruciantur, tum facto maxime resistunt, si et civitatum et rudis vulgi præstantissimi habendi sunt.

Epictet. — Interrogatus Epictetus, quonam quis modo hosti dolorem incusserit: Si quis, inquit, ita se comparat, ut quam optime vitam instituat.

Insipientes, tempus; sapientes autem ratio merore liberat.

Possidippi. — Nemo est, homo cum sit, qui ab omni immunem dolore ac tristitia vitam egerrit; nec cui in finem usque fauste ac prospere cesserit.

Euripid. — In nullo vita inveniri potest ab omni dolore ac tristitia immunis.

SERMO XXIX.

De somno.

Matth. xxvi, 40, 41; Marc. xiv, 37. — Venit Jesus, et invenit discipulos suos dormientes; erant enim oculi eorum gravati, et dicit eis: Sic non potuistis una hora vigilare mecum? Vel Judam videte, quomodo non dormit. Vigilate ergo et orate.

I Thess. v, 6. — Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus, et sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diel sumus, sobrii simus.

Prov. xxiii, 2. — Induitur disrupta et lacera omnis somnolentus.

Ecclesi. xxxi, 2. — Sollicitudo vigiliarum interpellabit dormitationem.

Basilii. — Gratus age, o homo, illi qui et invitis per somnum continuam laboris fatigationem solvit, brevique captata requie ad potentie vigorem iterum reducit.

Theologi. — Vir somnolentus somniorum inventor est; somnus enim visa, non res docet.

Chrysost. — Somnus aliud nihil est quam temporanea mors, et quotidianus interitus.

^{aa} Apud. Stob. 90.

(t) Καὶ τὸν Ἰούδαν θεάσασθε. Hæc periade, quæ desiderantur in codicibus evangelicis, usurpat Ecclesia Latina, feria 5, in Coena Domini, ex secretiori forte aliqua Scriptura accepta, additque, et festinat me tradere Judæis. Maximus sic olim scri-

Ἀ Ἐκ τῶν Ἐπικτήτου, Ἰσοκράτους, Δημοκράτους. — Εἰ βούλει ἀλυπτον βίον ζῆν, τὰ μέλλοντα συμβαίνειν ὡς ἤδη συμβεβηκότεν λογίζου.

Ἄλυπος ἴσθι, μὴ τὴν ἀπάθειαν, ὡς τὰ ἀλόγια τῶν ζώων· μηδὲ τὴν ἀλογία, ὡς οἱ ἀφρονες· ἀλλ' ὡς ἐνάρτεος, τὸν λόγον τῆς λύπης ἔχων παραμυθίων.

Εὐγνώμων ὁ μὴ λυπούμενος ἐν οἷς οὐκ ἔχει, ἀλλὰ χαίρων ἐν οἷς ἔχει.

Ὅσοι τινες πρὸς τὰς συμφορὰς, γνώμη μὲν ἥμισυ λυποῦνται, ἔργῳ δὲ μάλιστα ἀντέχουσιν, οὗτοι καὶ τῶν πόλεων καὶ θύων χρητίστοι εἰσιν.

Ἐπικτήτου. — Ἐρωτηθεὶς πῶς ἂν τις τὴν ἐχθρὴν λυπήσῃ, ἔφη, Ἐαυτὸν παρὰσκευάζων βέλτεστα πράττειν.

Τοὺς ἀφρονες ὁ χρόνος· τοὺς δὲ φρονίμους ὁ λόγος τῆς λύπης ἀπαλλάττει.

Ποσειδίππου. — Οὐδεὶς ἀλυπος τὸν βίον διέτηγεν, ἀνθρώπος ὧν· οὐδ' ἄχρι τοῦ τέλους βίαιεν εὐτυχῶν.

Εὐριπίδου. — Οὐκ ἔστιν εὐρεῖν βίον ἀλυπον ἐν οὐδένι.

ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

Περὶ ὕπνου.

Matth. κε'. Marc. ιδ'. Lucæ. ιβ'. — Ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς, εὗρε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καθεύδοντας· ἦσαν γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν βεβαρημένοι, καὶ λέγει αὐτοῖς, Οὕτως οὐκ ἔχουσινε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ. Καὶ τὸν Ἰούδαν θεάσασθε (t) πῶς οὐ καθεύδει. Γρηγορεῖτε οὖν καὶ προσεύχεσθε.

α' Θεο. ε'. — Ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. Οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσι· καὶ οἱ μεθύσκοι, νυκτὸς μεθύουσιν· ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες, νήφωμεν.

Παροιμ. κγ'. — Ἐνδύεται διερρηγμένα καὶ βακώδη, πᾶς ὑπνώδης.

Εἰρήχ. ια'. — Μέριμνα ἀγρυπνίας ἀπαιτῶσι νύσταγμόν.

Βασιλείου. — Εὐχαρίσται, ἄνθρωπε, τῷ ἀκουσίῳ ἡμᾶς διὰ τοῦ ὕπνου τῆς συνεχείας τῶν πόνων λύοντι, καὶ ἐκ μικρὰς ἀναπαύσεως, πάλιν πρὸς τὴν ἀχμὴν τῆς δυνάμεως ἐπανάγοντι.

Θεολόγου. — Ἀνὴρ ὑπνώδης, εὐρετὴς ὀνειράτων· μύστης γὰρ ὕπνος φασμάτων, οὐ πραγμάτων.

Χρυσόστ. — Ὑπνος οὐδὲν ἔστιν, ἢ θάνατος πρόκατος, καὶ ἐφήμερος τελευτή.

NOTÆ.

pta invenit, quod ita quasi Scripturæ verba produci: nisi Tractatorum aliquis enarrando textum evangelicum adhibuit, quod postea quasi ex textu habitum sit.

Γρηγ. Νύσσης. — Ὡς περ ἐπὶ τῆς καθύγρου γῆς, ἅπαντες θερμότεραις ἀκταῖς ἐπιλαμβάνει ὁ ἥλιος, ἅμιοι τινες ὁμιχλώδεις ἀπὸ τοῦ βάθους ἀνέλκονται· οἰοῖται γίνεσθαι καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γῇ, τῆς τροφῆς ὑπὸ τῆς φυσικῆς θερμότητος ἀναζεύσσης· ἀναφερεῖς δὲ ὄντες οἱ ἄνθρωποι κατὰ φύσιν καὶ ἀερώδεις, καὶ πρὸς τὸ ὑπερκαίμενον ἀναπνέοντες, ἐν τοῖς κατὰ τὴν κεφαλὴν γίνονται χέρους.

Φίλων. — Εἰκότως μελέτην θανάτου· σκιδν δὲ καὶ ὑπογραμμὸν τῆς αὐτῆς ἐσομένης ἀναβιώσεως, τὸν ὕπνον οἱ τάλιθῃ πεφρονηκότες ἀπεφώνησαν· ἐκτέμνων γὰρ ἐναργεῖς φέροι τὰς εἰκόνας, καὶ μετισταθμίζον αὐτὸν ἐξ ὁλοκλήρου.

Κλήμεντος. — Ὅσα περὶ ὕπνου λέγουσι, τὰ αὐτὰ χρηρὴ καὶ περὶ θανάτου ἐξακούειν. Ἐκάτερος γὰρ δηλοῖ τὴν ἀποστασίαν τῆς ψυχῆς· ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δὲ ἥττον.

Πᾶσι δὲ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διαμαχητέον ὅμην πρὸς τὸν ὕπνον, ὡς πλεονα χρόνον τοῦ ζῆν διὰ τὴν ἐγρήγορσιν μεταλαμβάνειν.

Ὁ γὰρ ὕπνος ὥσπερ τελώνης τὸν ἡμῖν ἡμῖν τοῦ βίου συνδιαίρει χρόνον.

Πολλοὺ γε δεῖ μεθ' ἡμέραν καθεύδειν, τοῖς καὶ τῆς νυκτὸς τὸ πλεῖστον εἰς ἐγρήγορσιν ἀποτεμνομένοις.

Δημοκρίτου. — Ἀγρυπνῶς ἔσο κατὰ τὸν νοῦν· συγγενὴς γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου ὁ περὶ τοῦτον ὕπνος.

Οἱ ἡμερῆσιοι ὕπνοι σώματος ὀχλησιν, ἡ ψυχῆς ἀδημοσύνην, ἡ ἀργίην ἡ ἀπαιδευσίαν σημαίνουσιν.

Φιλοστράτου. — Οὐδὲ γὰρ οἱ σώφρονες καὶ σπουδαῖοι νυστάζουσι, καὶ πᾶσι τῶν νυκτῶν σπουδάζουσιν. Οὐ γὰρ ἐξωθεν αὐτοῦς ὁ ὕπνος ὥσπερ δεσπότης, ὑβρίσας εἰς τὸν αὐχένα δεδουλωμένον ὑπὸ τοῦ οἴνου· ἀλλ' ἐλευθεροὶ τε καὶ ὀρθοὶ φαίνονται. Καταβαρθέντες δὲ καθαρῇ τῇ ψυχῇ δέχονται τὸν ὕπνον, οὔτε ὑπὸ τῶν εὐπραγῶν ἀνακουφίζόμενοι, οὔτε ὑπὸ κακοπραγίας τινὸς ἐκτρώσκοντες. Σύμμετρος γὰρ πρὸς ἄμφω ταῦτα ψυχὴ νήφουσα, καὶ οὐδετέρου τῶν παθῶν ἥττων· ὕδην καὶ καθεύδει ἡδίστα καὶ ἀλυπῶτα, μὴ ἐξισταμένη τοῦ ὕπνου.

ΛΟΓΟΣ Α'.

Περὶ μέθης.

Λουκ. κα'. — Προσέχετε ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν αἱ καρδίαι ὑμῶν ἐν κραδίῳ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιοτικαῖς· καὶ αἰφνιδίως ὑμῖν ἐπισηρῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη.

Ρωμ. ιγ'. — Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσηχημόνως περιπατήσωμεν· μὴ κώμας καὶ μέθας, μὴ κοίτας καὶ ἀσελγείας.

Σολ. γ'. — Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ εἰς οἶκον πότου.

Παροιμ. κγ'. — Μὴ ἐσθὶ οἰνοπότης· πᾶς γὰρ μέθυσος πτωχεύσει.

⁸⁷ In Gen. Stobæo 88.

Greg. Nyss. — Ut in humente terra, calidioribus solis radiis illustrata ac fota, vapores quidam nebulosi ex imo excitantur; idem propemodum contingit in nostri corporis terra, dum naturali calore cibus effervescit: cumque vapores suapte natura sursum ferantur et aerii sint, expirentque in locum superiorem, in capitis sede consistunt.

Philonis. — Merito mortis meditationem, umbramque et formam futurae rursus vitae instaurationis, viri vera sapientes asserte tradiderunt: amborum enim clara fert simulacra ac de integro eundem ex altero in alteram transferi.

Clementis. — Omnia quae de somno dicantur, eadem et de morte dicta accipienda sunt; utrumque enim animi defectionem declarat: haec magis, ille minus.

Totis viribus, ut summa dicam, cum **616** somno nobis digladiandum, ut per vigiliam, longiora vitae spatia consequamur.

Somnus velut quidam publicanus, prope dimidium vitae tempus nobis aufert.

Tantum abest ut interdium dormiendum sit, ut et noctis partem maximam vigiliæ sit tribuendum.

Democrit. — Mente vigil esto; qui enim illi somnus obvenit, veræ mortis cognatus et affinis existit.

Diurni somni corpus gravant, aut animo tardum ac molitudinem afferunt, aut otiosi segnitæque animi indicio sunt, aut indisciplinati.

Philostрати. — Qui sapientes et sobrii sunt, studiosique ac strenui, nunquam dormitant, etiamsi studia sua in multam noctem producant. Non enim somnus tanquam dominus eos extrudit, cervicem vino subactam contumeliæ habens eamque tentans; sed liberi rectique conspiciuntur. Dormientes vero, pura mente somnum suscipiunt, ut neque secundis rebus levius efferantur, neque ullis adversis dejectionentur. In utrisque enim mens sobria moderationem tenet, neutroque se affectu vincit patitur. Itaque et suavissime et sine molestia, somno non intercepto, dormit.

SERMO XXX.

De ebrietate.

Luc. xxi, 34. — Attendite vobis, ne quando graventur corda vestra in crapula et ebrietate et curis hujus vite: et superveniat in vos repentina dies illa.

Rom. xiii, 13. — Sicut in die honeste ambulemus: non in comessionibus et ebrietatibus, non in cabilibus et impudiciis.

Eccle. vii, 3. — Bonum est ire in domum luctus, quam in domum convivii.

Prov. xxiii, 20, 21. — Noli esse vini bibax; omnis enim vino deditus mendicabit.

Qui libenter in vini potationibus moratur, in mutationibus suis relinquit infamiam.

Ecclesi. xxxi, 41. — In convivio vini ne arguas proximum, et non despicias eum in iucunditate illius.

Basilii. — Ut enim aqua adversatur igni, sic vini immoderatus potus rationem exstinguit.

Optimus vini potus modus est, corporis necessarius usus.

617 Ebrietas Dominum non suscipit; Spiritum sanctum expellit. Nam fumus quidem apes fugat; crapula vero spiritalia dona eliminat.

Theologi. — Atque hi quidem ad hunc modum: nos autem in altis et sublimibus lectis, eximisque, et quæ pene tangere nefas sit, stragulis, splendide recumbemus. Et quidem illi præclare secum agi putabunt, si vel aqua expleantur; nos autem vini pocula usque ad ebrietatem haurimus: imo etiam ultra temulentiam; quod saltem ad epos attinet qui majore intemperantia laborant; atque ex pluribus vinis alia rejiciemus; alia, ut sua via et grata, probabimus, de aliis etiam philosophabimur, atque detrimento ducemus, nisi ad patrium, etiam exoticum quoddam vinum inter alia celebre velut tyrannus accesserit. Nos quippe lautos et delicatos, ac supra quam usus exigit, profusiores esse atque haberi decet; perinde atque venereorum mancipia.

Chrysost. — Qui ebrietate et luxuria vitam ducunt, his in noctis tenebras dies vertitur: non velut sol exstinguitur, sed quod eorum animus vini crapula obtenebrescat.

Esagrii. Vinum, corpus; Dei sermo animum roborat.

Plutarchi. — Mundi quidem igni et aquæ labes ac interitus est; luxuriosorum vero opes amoribus corrumpunt et temulentia.

Diogenes. — Cum illi in quodam convivio largius merum propinaretur, id effudit. Quod vero aliqui rem improbant: Si ebbero, inquit, non solum vinum peribit, sed et me una secum perdet.

Menandri. — Injuria vinumque amicorum mores ac indolem amicis detegere solent.

Multum meri parum sapere cogit.
Non quidem copia potus, si quis observet,
Desipere facit, sed potantis ingenium.
Molestum est autem cum quis præ vino nimis loquitur,
Nihil sciens, simulans vero scire.

Pythag. — Hic aiebat ebrietatem vesaniæ exercitamentum esse.

Cleostrat. — Cleostratus cuidam sibi dicenti: Non te pudet, qui ebrius sis, respondit: Nec vero te ipsum pudet, quod hominem ebrium corripis?

Epictet. — Cicades, canoræ sunt; cochleæ autem, mutæ; gaudentque, hæc quidem, **618** humido allabentur; illæ vero, calido confoveniunt. Cochleas ros excitat, qua infundente gurgilibus exeunt; cicadas sol ardoribus provocat, per quos stridulum

A. — Οὗτος ἔστιν ἡδὺς ἐν οἴνων διατριβαίς, ἐν τοῖς ἐκ αὐτοῦ ὀχορώμασι καταλείπει ἀτιμίαν.

Σιράχ. λα'. — Ἐν συμπόσιῳ οἴνου μὴ ἐλεγγε τὸν πλησίον, καὶ μὴ ἐξουθενώσῃς αὐτὸν ἐν εὐφροσύνῃ αὐτοῦ.

Βασίλ. — Ὅσπερ γὰρ ὕδωρ πολλέμιόν ἐστι πυρὶ, οὕτως ἀμετρία οἴνου λογισμὸν κατασθένυσι σώφρονα. Μέτρον ἀριστόν τῆς τοῦ οἴνου χρήσεως, ἡ χρεὶα τοῦ σώματος.

Μέθ. Κόριον οὐχ ὑποδέχεται. Πνεῦμα ἄγιον ἀποδιώκει. Καπνὸς μὲν γὰρ, φυγαδεύει μελισσάς· χαρίσματα δὲ πνευματικά ἀποδιώκει κρατῆλιν.

Θεολ. — Καὶ οἱ μὲν πάντες, οὕτως· ἡμεῖς δὲ ἀνακαιομένα λαμπρὰ λαμπρῶς, ἐπὶ σιτιβάδος ὑψηλῆς τε καὶ μετώρου, καὶ τῶν περιττῶν καὶ ἀφαιστων ἐπιβλημάτων. Καὶ τοῖς μὲν πολλοῖς ὁ κόρος καὶ ὕδατος· ἡμῖν δὲ καὶ μέχρι μέθης οἱ τοῦ οἴνου κρατήρες· μᾶλλον δὲ καὶ ὅπερ μέθην τοῖς ἀκολαστοτέροις· καὶ τὸν μὲν ἀποπεμπόμεθα τῶν οἴνων, τὸν δὲ ἐκκρινούμεν ὡς ἀνθρώπιον· περὶ δὲ τοῦ φιλοσοφῆσμεν· ζημία δὲ, εἰ μὴ προσέσται τῷ ἔγχειρι, καὶ τῶν ὀνομαζομένων ἔξινον τις, ὥσπερ τύραννος. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς ἀβροὺς καὶ τῆς χρείας περιττοτέρους εἶναι· ὥσπερ εἰσχυνομένους, εἰ μὴ κακοὶ νομιζόμεθα καὶ δοῦλοι γαστρὸς, καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα.

Χρυσόστ. — Τοῖς ἐν μέθῃ καὶ ἀκολασίᾳ βιοῦσιν, ἡ ἡμέρα πρὸς τὸ τῆς νυκτὸς μεταστρέφεται σκότος· οὐ τοῦ ἡλίου σθενυνμένου, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων διανοίας ὀκτιζομένης τῇ μέθῃ.

Εὐαγγέλιον. — Ῥώννυσιν μὲν οἶνος σῶμα· τὴν δὲ ψυχὴν λόγος Θεοῦ.

Πλουτάρχ. — Φθείρεται μὲν κόσμος πυρὶ καὶ ὕδατι· ὁ δὲ τῶν ἀκολάστων πλοῦτος, ἔρωτι καὶ μέθῃ.

Διογένης. — Ἐν συμπόσιῳ τινι, πολλοῦ αὐτῷ οἴνου δεδομένου, τοῦτον ἐξέχεεν· ἐπεὶ δὲ τινες αὐτὸν ἐμίμνοντο, Ἐάν γάρ αὐτὸν, ἔφη, ἐκπίω, οὐ μόνον αὐτὸς ἀπώλλυται, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλοῖς.

Μενάνδρ. — Ὑβρις καὶ οἶνος ἀποκαλύπτειν εἰλώθασιν φίλοις τὰ ἦθη τῶν φίλων.

Ὁ πολλὸς ἀκρατος, ὁλίγ' ἀναγκάζει φρονεῖν.
Ὅτ' γὰρ τὸ πλήθος, ἂν σκοπῇ τις, τοῦ πότου ποιεῖ παροῖσιν, τοῦ πίνοντος δ' ἡ γνώσις.
Χαλεπὸν ἔσται τις ὡρ πίνῃ πλέον λαλῇ,
Μηδὲν κατιδὼν, ἀλλὰ προσηποῦντος.

Πυθαγ. — Οὗτος ἐλεγε, Τὴν μέθην, μανίας εἶναι μελέτην.

Κλεόστρατ. — Κλεόστρατος πρὸς τὸν εἰπόντα αὐτῷ, Οὐκ αἰσχρὴν μεθύων, ἔφη, εἰ δὲ οὐκ αἰσχρὴν μεθύοντα νοθεύων;

Ἐπικτήτου. — Οἱ τέττιγες μουσικοὶ· οἱ δὲ χοῦλαι, ἄφωνοι· χαίρουσι δὲ, οἱ μὲν ὑγραίνονται· οἱ δὲ, ἀλεινώμενοι. Ἐπειτα προκαλεῖται, τοὺς μὲν, ἡ ὀρέσις· καὶ ἐπὶ ταύτῃ ἐκδύνουσι· τοὺς δ' αὖ διεγείρει ἀκμάζων ὁ ἥλιος, καὶ ἐν αὐτῷ ἄδουσι. Τοι-

γαροῦν εἰ βούλει μουσικὸς καὶ εὐάρμοστος ὑπάρχειν ἄνθρωπος, ἥνικα μὲν ἐν τοῖς πόταις ὑπὸ τοῦ οἴνου δροισιθῇ ἢ ψυχῇ, τότε αὐτὴν μὴ εἰς προϊούσαν μολύνεσθαι· ἀλλ' ἥνικα ἐν τοῖς συνεδρίοις ὑπὸ τοῦ λόγου διαπυρωθῇ, τότε θεσπίζειν καὶ ἄδειν τὰ τῆς δικαιοσύνης κέλευς λόγια.

Αισχύρ. — Κάτοπτρον εἶδους χαλκὸς ἐστ', οἶνος δὲ νοῦ.

Ἀνάχαρσις. — Κιρναμένου κρατῆρος ἐπεστίου, τὸν μὲν πρῶτον ὕγειας· τὸν δὲ δεύτερον, ἡδονῆς· τὸν δὲ τρίτον, ὕβρεως· τὸν δὲ τελευταῖον, μανίας.

Πλάτων. — Μεθύων κυβερνήτης, καὶ πᾶς παντὸς ἄρχων, ἀνατρέπει πάντα, εἴτε πλοῖον, εἴτε ἄρμα, εἴτε στρατόπεδον, εἴτε ὃ τί ποτε εἴη τὸ κυβερνώμενον ὑπ' αὐτοῦ.

Σοφοκλῆσις. — Σοφοκλῆς ἐμύφετο Αἰσχύλῳ, ὅτι μεθύων ἔγραφε. Καὶ γὰρ εἰ τὰ δέοντα ποιεῖ, φησὶν, ἀλλ' οὐκ εἰδὼς γε.

Ἐπικτῆς. — Ἡ ἄμπελος τρεῖς βότρους φέρει, τὸν μὲν πρῶτον ἡδονῆς· τὸν δεύτερον μέθης· τὸν τρίτον ὕβρεως.

Ἐν οἴνῳ μὴ πολυλόγει, ἐπιδεικνύμενος παιδείαν· χολερὰ γὰρ ἀπορθεύει.

Μέθυσός ἐστιν ὁ τριῶν πίνων πλέον, Κἂν μὴ μεθύσῃ, ὑπερέβη τὸ μέτρον.

ΛΟΓΟΣ ΑΔ'.

Περὶ παρρησίας καὶ τοῦ ἐλέγχου.

Ιωάν. ζ'. — Οὐδεὶς ἐν κρυπτῷ τί ποιεῖ, καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι (u).

Ἐάν τις καρδίᾳ ἡμῶν μὴ καταγινώσκει ἡμῶν, παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ὁ μὲν αὐτοῦ μεν, λαμβάνομεν, παρ' αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιῶμεν.

Παροιμ. ιζ'. — Ἐξουσίαν δίδωσι λόγοις, ἀρχὴ δικαιοσύνης.

Εἰσάχ. η'. — Μὴ ἐκκαίγῃς ἀνδράκας ἁμαρτωλοὺς ἐλέγχων, μὴ ἐμπρησθῇς ἐν φλογὶ πυρὸς ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

Βασιλείου. — Ἔοικεν ὁ μὲν ἐλεγχὸς τέλος ἔχειν τὴν διόρθωσιν τοῦ ἁμαρτάνοντος· ὁ δὲ ὀνειδισμὸς, ἐπὶ ἀσχημοσύνῃ τοῦ ἑπαικόμενου γίνεσθαι.

Ὁ ἐφυσυχάζων, καὶ μὴ ἐλέγχων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἀδελφοῦ, ἀσπληγνός ἐστιν, ὥσπερ ὁ τὸν ἴον ἐναφείς τῷ δηθέντι ὑπὸ τοῦ ἰοβόλου.

Θεολόγου. — Πολλῶν βέλτιον βραχέα λυπήσαντα μέγιστα ὠφελήσαι, ἢ τὸ πρὸς ἡδονὴν διώκοντα ζημῶσαι τῷ κεφαλαίῳ.

Μεῖζον γὰρ ἀγαθὸν τὸ ἐλεγχθῆναι (v), τοῦ ἐλέγχειν

VARIAE LECTIONES.

u In Gesn. Stob. 67. v Gesn. τηροῦμ. ποιῶμ.

(u) Ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. Quod legit Gesn. αὐτὸ, habet quoque Ballesd. αὐτῷ, probare non potui, nec ullos interpretes agnovisse deprehendi; emendavi ergo, quod sacer textus vulgatus habet, αὐτὸς, petitque tota series. τὸ, ἐν παρρησίᾳ,

A melos cantilantes edunt. Ergo si musica canorus vir, omnique ex parte apius esse vells, cum in convivii animus vino, tanquam rore immaduerit, tum cave ulterius progressus polluat: sed cum in conciliis ac concessibus ratione incaluerit, tum sancire jube, ac iustitiae placita et oracula canere.

Aeschinis. — Speculum formam referens, aes est; vinum, mentem explicans.

Anacharsis. — Ejus poculi quod honestatis causa domi temperatur, primum sanitatis, alteram voluptatis, tertium injuriae, postremum insanie haustum bibi.

Platonis. — Ebrius gubernator, ac quisquis ullo modo praest, omnia evertit, sive navim, sive currum, sive exercitum, sive quidquid tandem illius curae regendum commissum fuerit.

Sophoclis. — Sophocles Aeschylum reprehendebat, quod ebrius scriberet. Etsi enim, inquit, recta, at non prudentem, ac qui sciat eum facere.

Epicteti. — Vitis tres producit uvae: primam voluptatis; alteram ebrietatis; tertiam contumelie.

Inter pocula noli verborum copiam fundere, eruditionis ostentandae causa; siet enim ut bile loquaris.

Ebriosus est, qui plura tribus bibit pocula; Ac licet non fuerit inebriatus, modum tamen excessit.

SERMO XXXI.

De libertate loquendi et reprehendendi.

Joan. vii, 4. — Nemo in occulto quid facit, et quaerit ipse clarus esse.

I Joan. iii, 20. — Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum: et quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata ejus custodimus, et ea quae sunt placita coram eo, facimus.

Prov. xvii, 14. — Potestatem dat sermonibus, principium iustitiae.

Eccli. viii, 15. — Ne accendas carbonem arguendo peccatores, ne incendaris flamma ignis peccatorum ipsorum.

Basilii. — Videtur reprehensio hoc spectare, ut is qui deliquit, emendetur; convicium vero, ut qui offendit, probro afficiatur.

619 Qui tacet, nec peccatum fratris coarguit, immisericors est, haud secus ac qui in morsum a serpente venenum immittit.

Theologi. — Longe praestat, minori dolore ac molestia maximam utilitatem afferre, quam persequendo quod voluptate delinquit, ipsius capitalis jacturae auctorem esse.

Melius existimo argui, quam arguere; quanto

NOTAE.

clarum esse, fama celebrem, et qui omnium praeconio celebretur, non prior vidit Beza, sed antiqui praeverere interpretes, et in illis qui Polyglot. exstant.

(v) Μεῖζον τὸ ἐλεγχθῆναι. Sic bene Gesn. etsi

potius est te a malo liberari, quam ut alium li-

Chrysost. — Quovis modo libere loqui, vulgaris etiam hominis saspenumero sit; sic vero loqui ut officii ratio poscit, et convenienti tempore, et cum moderatione congrua et prudentia rem prestare, id vero magnum valde animum et admirandum requirit.

Vita legibus instituta, loquendi libertatem facit.

Maxima libertas ac fiducia, existimare eam tibi deesse; ut et contra pudor maximus, justificare seipsum apud Dominum: ac rei testes, Phariseus et publicanus locupletes sunt.

Phocionis. — Cum aliquando Phocion Atheniensis, non ad gratiam, sed ad utilitatem Athenis concionaretur, eique Damades orator dixisset: Occidet te populus, Phocion, si insanierit: Te vero, inquit ille, si sanæ mentis exstiterit.

Plutarchi. — Nec e mundo sol tollendus, nec loquendi libertas ex hominum eliminanda congressu.

Xenochar. — Xenocharis philosophus de obscenis quibusdam aliquando rogatus, cum nihil responderet, et is qui interrogaverat silentii causam quaereret: De talibus, inquit, te rogare decet, me autem tacere.

Isocratis. — Da libertatem loquendi viris prudentibus, ut de quibus ambigis, habeas qui tecum exquirant ac judicent.

Democrit. — Cum Democritus pro Atheniensibus apud Philippum legatione fungeretur, ac liberius loqueretur, ad eum Philippus: Nunquid times ne tibi caput jubeam amputari? Ad quem ille: Nihil, inquam; nam si caput abstuleris, patria ipsum mihi immortale reponet.

Pythagoræ. — Dicente quodam: Valde me perstringis suggillasque: Sane, inquit; nam splenicis aspera prosunt atque austera et acerba, dulcia vero noxia sunt.

Epicteti et Isocratis. — Neque gladio obtuso, neque inordinata libertate loquendi utendum est.

Ex Ariston. — Quemadmodum mel exulcerata mordet, iis autem quæ sunt ex natura, suave est; sic et philosophorum sermo ac doctrina.

Perinde facti, qui ex oratione libertatem tollit, ac si ex absinthio acrimoniam sublatam velit.

Hermæ et Isidori. — Reprehensio agnita, o regum maxime, cum qui sit reprehensus, ad eorum cupiditatem ducit, quorum antea ignorantia laborabat.

Socrati. — Libertatis loquendi, velut pomorum dulcor gratia congruo tempore existit.

VARIAE LECTIONES.

¹¹ Gesn. τοῦ τυγχόντος. ¹² Gesn. ἡδίων.

contrario sensu reddat; velut etiam habet Ballesd. τοῦ ἐλεγχθῆναι τὸ ἐλέγχειν, cui Maximi ratio pugnat, quæ nititur utili; quod scilicet is, qui reprehenditur, inde melior fiat, eo quod emendetur, cum reprehendenti nihil lucri ejusmodi accedat.

(x) Ὡς περ ἀκώρας. Erat ὥς περ ὥρας, nullo

A νομίζω· ὥς περ μετρίον ἔστιν, τὸ αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι κακοῦ, τοῦ ἄλλου ἀπαλλάξαι.

Χρυσόστομ. — Τὸ μὲν ἀπλῶς παρρησιάζεσθαι, καὶ τῶν τυγχόντων ¹¹ πολλὰς· τὸ δὲ εἰς τὸ θεῖον καὶ καιρῷ τῷ προσήκοντι, καὶ μετὰ τῆς ἀρμοστούσης συμμετρίας καὶ συνέσεως τῷ πράγματι χρῆσασθαι, μεγάλῃς λίαν καὶ θαυμαστῇς δεῖται ψυχῆς.

Ἐννομος ζωὴ, παρρησίας δημιουργός.

Μεγίστη παρρησία, τὸ μὴ νομίζειν ἔχειν παρρησίαν· ὥς περ οὖν αἰσχρὴν μεγίστη, τὸ δικαιοῦν ἐαυτὸν ἐνώπιον Κυρίου· καὶ μάρτυς τῶν λεγομένων, ὁ Φαρισαῖος καὶ ὁ Τελώνης.

Φωκίων. — Φωκίωνος ποτὲ τοῦ Ἀθηναίου δημογοροῦντος, οὐ τὰ πρὸς χάριν, ἀλλὰ τὰ πρὸς ὠφέλειαν τοῖς Ἀθηναίοις· Δαμάδου δὲ τοῦ ῥήτορος εἰρηκότος αὐτῷ, Ἀποκτενοῦσί σε, ὦ Φωκίων, ὁ ἔθνος, ἦν μαῶνσι· Σὺ δὲ, εἶπεν, ἂν σωφρονῶνσι.

Πλουτ. — Οὐτε ἐκ τοῦ κόσμου τὸν ἥλιον, οὐτε ἐκ τῆς ὀμιλίας τὴν παρρησίαν.

Ξενοχάρ. — Ξενοχάρης ὁ φιλόσοφος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τίνος περὶ τινῶν αἰσχυρῶν, καὶ μὴ ἀποκρινόμενος· ἐκρίνου δὲ εἰπόντος, Τί σιωπᾷς; Περὶ τοιοῦτων, ἔφη, σοὶ μὲν ἔρωται, ἐμοὶ δὲ μὴ ἀποκρίνασθαι πρέπει.

Ἰσοκράτ. — Δίδου παρρησίαν τοῖς εὖ φρονοῦσιν, ἵνα περὶ ὧν ἀμφιγνοῖς, ἔχῃς τοὺς συνδοκιμάσσοντας.

Δημοκρίτ. — Δημοκρίτου πρεσβευόντος ποτὲ ὑπὲρ Ἀθηναίων πρὸς Φίλιππον, καὶ παρρησίᾳ διαλεγόμενου· ὁ Φίλιππος, Οὐ φοβοῦ μὴ τὴν κεφαλὴν σου, ἔφη, προστάξω ἀφαιρεθῆναι; Οὐ, φησὶν· ἔάν γὰρ σὺ μου ταύτην ἀφῇς, ἡ πατρίς μοι αὐτὴν ἀθάνατον ἀναθήσει.

Πυθαγ. — Φῆσαντός τίνος, Λίαν μοι ἐπισκώπτεις, ἔφη; Καὶ γὰρ τοῖς σπληνικοῖς τὰ μὲν ὀνίματα καὶ πικρά, ὠφέλιμα· τὰ δὲ γλυκὰ, βλαβερά.

Ἐκ τῶν Ἑπικτ. καὶ Ἰσοκρ. — Οὐτε μάχαιραν ἀμβλείαν· οὐτε παρρησίαν ἀτακτον ἔχειν δεῖ.

Ἐκ τῶν Ἀριστοτέλ. — Ὅσπερ τὸ μέλι τὰ ἡλωμένα δάκνει· τοῖς δὲ κατὰ φύσιν ἡδύ ἐστιν· οὕτω καὶ οἱ ἐκ φιλοσοφίας λόγοι.

Ὅμοιον ἀσίνθου δρυμὶ, καὶ λόγου τὴν παρρησίαν ^D ἐκκόψαι, ὅμοιον.

Ἑρμοῦ καὶ Ἰσιδώ. — Ἐλεγχος ἐπιγνωσθεὶς, ὧ μέγιστε Βασίλει, εἰς ἐπιθυμίαν φέρει τὸν ἐλεγχθέντα, ὧν πρότερον οὐκ ἦδει.

Σωκράτ. — Τῆς παρρησίας ὥς περ ὀπώρας (x) ἐν καιρῷ ἡ χάρις ἡδεῖα ¹².

NOTÆ.

prorsus sensu, quidquid Gesn. (seu Ribbittius) conatus reddere. Quid enim frugi quod reddant, Libertatis, ut cuiusque partium anni, in tempore gratia jucundior. Ergo et sexvissimæ hiemis, etc. Uivero emendavi, de pomis et fructibus, quorum præcipue proventus autumnus, nihil clarius. Nempe ho-

Εὐσεβίου. — Ἐχθρὸς τὰ ἀληθῆ εἰπὼν, τοῦ προσποιουμένου φίλου πρὸς χάριν, ἐστὶ πάντως αἰρετώτερος⁴¹.

ΛΟΓΟΣ ΑΒ΄.

Περὶ φιλοπονίας.

Ἰωάν. ε'. — Ὁ Πατὴρ μου ὥς ἔρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι.

Πράξ. κ'. — Αὐτοὶ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χεῖρας μου καὶ τοῖς οὐδαί μετ' ἐμοῦ, ὑπηρετήσαν αἱ χεῖρες αὐταί. Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτως κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων.

Σολομ. γ'. — Ἀγαθὸν πόνων, καρπὸς εὐκλείης.

Σπ. γα'. — Ἐργάζεσθε τὸ ἔργον ἡμῶν πρὸ καιροῦ, καὶ δώσει τὸν μισθὸν ὑμῶν ἐν καιρῷ αὐτοῦ.

Βασιλ. — Τὸ γὰρ πόνῳ κτηθὲν περιχαρῶς ὑπέβλεθη, καὶ φιλοπονίας διεφυλάχθη. Ὃν μέντοι πρῶτος οὐ πορισμὸς, τοῦτον ἡ κτήσις εὐκαταφρόνητος.

Τί τῶν αγαθῶν εὐκολόν; Τίς καθεύδων τρόποιον ἴσῃσι; Τίς τρυφῶν καὶ καταυλούμενος τοῖς τῆς εὐσεβείας στεφάνοις κατεκοσμήθη; Οὐδεὶς μὴ δραμὸν ἀνέλετο βραβεῖον. Πόνος γεννᾷ δόξαν, κάματοι προξενοῦσι στεφάνους.

Θεολ. — Γενναϊότερον ἐκ τοῦ παθεῖν τὸ φιλόσοφον, ὥσπερ ψυχρῇ σιθῆρος, οὕτως τοῖς κινδύνοις στομούμενον.

Χρυσόστ. — Πανταχοῦ διὰ δυσκολίας καὶ πόνων τοῖς ἀνθρώποις πέφυκε τὰ χρήσιμα παραγίνεσθαι.

Φίλωνος. — Ὁ μὲν τὸν πόνον φεύγων, φεύγει τὰ αγαθὰ· ὁ δὲ τλητικῶς καὶ ἀνδρείως ὑπομένων τὰ δυσκατεργήτα, σπείδει πρὸς μακαριότητα.

Ἰσοκράτης. — Γύμναζε σαυτὸν πόνοις ἐκουσίσι, ἵνα δόξης καὶ τοῖς ἀκουσίσις ὑπομένειν.

Καρίν.

Οὐδεὶς ἔπαινον ἡδοναῖς ἐκτίσται·
Οὐδεὶς ῥάθυμος εὐκλείης ἀνὴρ·
Ἄλλ' οἱ πόνοι εἰκονοῦσι τὴν εὐανδρίαν.

Φίλωνος. — Οὐκ ἔστιν, ὡς μάταια, σὺν ῥάθυμῳ τὰ τῶν πονούντων μὴ πονήσαντας λαβεῖν.

Εὐαγρίου. — Ἀποπὸν ἔστιν διώκοντα τὰς τιμὰς, δὲ ὧν αἱ τιμαί.

Πλουτάρχου. — Ὅσπερ ὄργανον ἀνέστι καὶ ἐπίτασιν λαμβάνον ἡδὺ γίνεται, οὕτως καὶ βίος.

Νικίου. — Οὗτος οὕτως φιλόπονος ἦν, ὥστε πολλὰ κίς ἐρωτᾶν τοὺς οἰκέτας εἰ λείπονται, ἢ εἰ ἤρριστην.

Ἀρχιμήδου. — Ἀρχιμήδην τῇ σανάδι προσκαίμενον ἀποσπῶντες βίᾳ οἱ θαλάσσιοντες, αἰετοφονοῦν· ὁ δὲ, καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος ἀλλημιμένου διεγράφε τὰ σχήματα.

VARIE LECTIONES.

⁴¹ Bal. Σωκράτης. In Gesn. Stob. 118.

NOTÆ.

rum cujusque καιρὸς est et tempestas, per quam jucundior eorum gratia; quod ipsum de parabola,

A Eusebii. — Inimicus qui vera loquatur, pluris omnino faciendus, amico simulato loquente ad gratiam.

SERMO XXXII.

De laboris studio ac diligentia.

Joan. γ, 17. — Pater meus usque modo operatur, et ego operor.

Act. xx, 34. — Ipsi scitis, quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos

Sap. iii, 15. — Bonorum laborum gloriosus est fructus.

Eccli. li, 38. — Operamini opus vestrum ante tempus, et dabit vobis mercedem vestram in tempore suo.

Basili. — Quod enim labore partum est, majore lætitia accipitur diligentiusque servatur; quorum autem facilis est acquisitio, horum proclive contemnatur possessio.

Quid in eis, quæ de genere bonorum sunt, facile? Quis somno deditus tropæum crexit? Quis deliciis fractisque modulis atque tibiis, pietatis coronas consecutus est? Nemo nisi qui cucurrerit, palmam retulit. Labores gloriam pariant; sudores strenui anxique coronarum existant pararii.

Theologi. — Ex malorum perpeffione virtus ipsa generosior fortiorque redditur; quæ, sicut ferrum frigida, sic periculis duretur.

Chrysost. — Ubique per difficultates et labores, bona hominibus obvenire solent.

Philonis. — Qui laborem fugit, is bona fugit; qui autem tolerante strenuoque mentis proposito quæ dura sunt sustinet, ad beatitudinem festine currit.

Isocrat. — Exerce teipsum assumptis sponte laboribus, ut et eos, qui invitis obveniunt, sustinere proberis.

621 Carcini.

Nemo unquam laudem voluptatibus consecutus est. Nullus segnior vir magnifice clarus factus est. Sed labores fortis animi claritatem adducunt.

Philisci. — Fieri non potest, stulte homo, ut cum segnitie, ipsi non laborantes, laborantium præmia consequamur.

Evagrii. — Absurdum est, ut qui honores consequatur, labores fugiat, quibus honores parantur.

Plutarchi. — Quemadmodum organum alterna remissione ac intensione suave redditur, sic et vita.

Nicias. — Hic adeo labori deditus fuit, ut sæpe famulos rogaret, num lavisset, ac pransus esset.

Archimedes. — Archimedes tabulæ iacubentem, cum famuli per vim abstractum ungerent; ille in ipsa delibuta cute figuras depingebat.

arguto sermone et sententia, diversis ejus generis exemplis declarant ipsa divina eloquia.

Demost. — Demosthenes a quodam rogatus, A quonam modo oratoriam artem nactus esset: Plus, inquit, olei, quam vini insumendo.

Ex Democr. et Isocrat. sententiis. — Corpus quidem laboribus subige iisque exerce; animum vero ad ferenda strenue fortiterque pericula adhibe.

Idem rogante quodam, qua re differrent viri laboribus strenui, ab iis qui segnes et desides vitam agerent: Qua, ait, pii ab impiis: quod scilicet bona spe freti sunt.

Idem conspecto juvene laboribus strenuo, Pulcherrimum, inquit, senectuti condis obsonium.

Democriti. — Sponte assumpti labores, ut levius sustineamus qui externo agente atque invitis adhibentur, efficiunt.

SERMO XXXIII.

De iurejurando.

Matth. v, 34. — Ego autem dico vobis non jurare omnino; neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus.

Jac. v, 12. — Ante omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester: Est, est; Non, non.

Sap. xiv, 30. — Juraverunt injuste in dolo spreta sanctitate. Non enim eorum per quos jurantur virtus, sed peccantium poena ulciscitur 622 semper injustorum prævaricationem.

Ecclesi. xiii, 9, 12. — Ut servus in quem continuo inquitur, a livore non minuetur; sic qui jurat Deumque assidue nominat, a peccato non mundabitur.

Vir multum jurans implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga.

Qui iurejurando falsum astruit, pessimas inhumanitatis merces elucrat, quod reus perjurii sit.

Basilii. — Turpe est omnino ac dementiae plenum, accusare teipsum, ac si fidem non merearis, dictisque iurisjurandi firmitatem adicere.

“ Al. Demosth. “ In Gesn. Stob. 113.

Δημοσθ. — Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, Πῶς τῆς ῥητορικῆς περιεγένετο, ἔφη, Πλέον ἑλαίον οἴνου διαπνήσας.

Ἐκ τῶν Δημοκριτ. καὶ Ἰσοκράτ. — Γύμναζε τοὺς μὲν πόνοις, τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν γενναίως ὑπομένειν τοὺς κινδύνους.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, τίνοι οἱ φιλόπονοι τῶν ῥαθύμων διαφέρουσιν, εἶπεν, ὡς οἱ εὐσεβεῖς τῶν ἀσεβῶν (γ), ἐλπίσιν ἀγαθαῖς.

Ὁ αὐτὸς ἰδὼν νεανίαν φιλοπονοῦντα, ἔφη, Κάλιστον ὄψον τῷ γήρατι ἀρτύει.

Δημοκριτ. — Οἱ ἐκούσιοι πόνοι, τὴν τῶν ἀκουσίων ὑπόμονην ἀλαφροτέραν παρασκευάζουσιν.

ΛΟΓΟΣ ΑΓ'.

Περὶ ὅρκων.

Ματθ. ε'. — Λέγω ὑμῖν μὴ ὀμῶσαι ὅλως, μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, μήτε ἐν τῇ γῇ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Ἰακ. ε'. — Πρὸ πάντων δέ, ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε· μήτε τὸν οὐρανὸν μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον· ἔστω δὲ ὑμῶν τὸ, Ναί, ναί, καὶ τὸ, Οὐ, οὐ.

Σολομ. vii. — Ἀδίκως ὤμοσαν ἐν δόλῳ καταφρονήσαντες ὁσιότητος (α). Οὐ γάρ ἡ τῶν ὀμνουμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἀμαρτανόντων δίκη, ἐπιξέρεται ἀπὸ τῶν ἀδίκων παράδοσις.

Σιrach κγ'. — Ὅσπερ οἰκέτης ἐξεταζόμενος ἐν δεικῶς (α), ἀπὸ μώλωπος οὐκ ἐλαττωθήσεται· οὕτως ὁ ὀμνῶν καὶ ὀνομάζων Θεὸν διαπαντός ἀνθρώπος, ἀπὸ ἀμαρτίας οὐ καθαρισθήσεται.

Σιrach κγ'. — Ἄνθρωπος πολυὸς ὀρκισθήσεται ἀνομίας, καὶ οὐκ ἀποστήσεται ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ μάστιγι.

Πιστοῦμενος τὸ ψεῦδος διὰ τῶν ὅρκων, κακὸν ἐμπόρευμα τῆς ἀπανθρωπίας τὴν ἐπιτοκίαν προσκίττει.

Βασιλ. — Αἰσχρὸν γὰρ παντελῶς καὶ ἀνόητον ἑαυτοῦ κατηγορεῖν, ὡς ἀναξίου πίστεως, καὶ τὴν τῶν ὅρκων ἀσφάλειαν ἐπιφέρεισθαι.

NOTÆ.

(γ) Ὡς οἱ εὐσεβεῖς τῶν ἀσεβῶν. Simile superiori erratum Gesn., sed gravius, quo strenui laboribus, impiis similes dicuntur; inertes, piis, quod et bona spe fulciantur, non industrii et laboribus assidui, contra ac dicit auctor: *Eo modo quo pii ab impiis, spe nimirum bona; non ut Gesn. quo impii a piis, etc.*

(α) Καταφρονήσαντες τὴν ὁσιότητα. Quasi spreta juramenti religione; id enim ὁσιότης, quod Vulg. paulo remotius *justitiam* reddit secutique Nobili et Gesn. Illud etiam ἐπιξέρεται, parum accommodatè, *perambulat super injustorum prævaricationem*. Potius, quasi hostiliter insequitur, invadit, ulciscitur. Pessimum quod Gesn. ὀμνουμένων, *jurantium* reddit, non magis *juratorum*, ut Vulg. vel clarius, *illorum per quos juratur*. Sensus est, etiam cum ficta numina, jurantur, ulcisci Deum, non propter ficta ipsa numina, et quod eorum violata religio, sed quod ipsum hoc scelus (abusus

scilicet juramenti injustitiæ causa) Dei iram gravius provocet.

(α) Ἐξεταζόμενος ἐν δεικῶς. De quo continue habeatur questio. Stat itaque in hoc simile, quod sicut servus qui sic austero hero utitur, ut continue in illum inquirat, necesse est ut sæpius vapulet, livoremque ac vibices ferat; sic et qui sæpius jurat, Deumque assidue nominat, ut perjurio, ejusque nominis irreverentia, peccet. Non bene igitur Gesn. *Servus semper vapulans*; apud quem etiam mendosum, ἀπὸ μάστιγι; οὐκ ἐλαττωθήσεται, inauditumque quod reddit, *a flagello non emendatur*. Et si enim vera sententia, subditi tamen, nec scriptori sacro intenta. Vox Θεὸν, Deum, ex istis in Vulg. et Sixt. supplenda. Balb. Χρυσόστομος. inscribit. An quod Maximus sic integram sententiam ex Chrysostomo habuit; aut potius, quod sic Antiquarius lusit?

Θεολ. — Ὁ μὲν γὰρ εὐορκῶν, τυχὸν ἂν ποτε καὶ Ἀ παρασπαλεῖ· ὁ δὲ μὴ ὁμνῶν, τὸν τῆς ἐπιτορκίας κίνδυνον διαπέφευγε.

Ὁ νόμος φησιν, *Ἐπὶ ἐπιτορκήσεως· σὺ δὲ οὐδὲ ὁμῇ τὴν ἀρχὴν, οὐ μικρὸν οὐ μέζον· ὥς τοῦ ὅρκου τὴν ἐπιτορκίαν εἴκοντος.*

Χρυσόστ. — Οἱ συκοφάνται τὸ ψεῦδος παρὰ σκουσιν· ἀλλήλους ψευδομένοι τοὺς ὅρκους ἀνέλωσαν, εἰς τὸ ὁμνῶν, καὶ μόνον, τὸν θεὸν ἐπιστάμενοι.

Σωκράτης. — Δεῖ γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς ἀνδρας, τρόπον ὅρκου πιστότερον φαίνεσθαι παρεχομένους.

Ὅρκον ἐπακτὸν προσδέχου διὰ δύο προφάσεις· ἢ σεαυτὸν αἰτίας ἀπολύων, ἢ φίλους ἐκ μεγάλων κινδύνων διασώζων.

Ἐνεκεν χρημάτων μηδαμῶς θεὸν ὁμόσης· μηδ' ἂν εὐορκεῖν μέλλεις· ὁδεις γάρ, τοῖς μὲν ἐπιτορκεῖν, τοῖς δὲ φιλοχρημάτως ἔχειν.

Ἀμφίδοξ.

Ὅστις γὰρ ὁμνῶντι μὴδὲν πεῖσεται, Ἄνδρ' ἐπιτορκεῖν ῥαδίως ἐπίστανται.

Οἱ πολλοὶ τοῖς ἀνθρώποις τὸ εὐορκεῖν εἶναι παραινῶσιν· ἐγὼ δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν μὴδ' εὐπετῶς ὁμνῶναι ὅσιον ἀποφαίνομαι.

Εὐσεβίου. — Τρόπου καλοκαγαθίαν, ὅρκου δεῖ. Πιστοτέρην ἔχειν.

ΛΟΓΟΣ ΑΔ' 67.

Περὶ κενοδοξίας.

Ἰωαν. ι'. — Δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, τὴν δόξαν τὴν παρὰ μόνου θεοῦ οὐ ζητεῖτε.

Γαλ. ε'. — Μὴ γινώμεθα κενοδοξοί, ἀλλήλους προχαλούμενοι, ἀλλήλους 68 φθονοῦντες.

Παροιμ. ιθ'. — Κρεῖσσων ἀνὴρ ἐν ἀτιμίᾳ δουλεύων ἑαυτῷ, ἢ ὁ τιμὴν ἑαυτῷ περιθεὶς καὶ προσδεδόμενος ἄρτου.

Σιράχ α'. — Μὴ ἐξύψω σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσῃς, καὶ ἐπάγῃς τῇ ψυχῇ σου ἀτιμίαν.

Σιράχ ι'. — Μισσητὴ ἐναντίον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων ἡ κενοδοξία 69.

Κενοδοξοὶ εἰσιν οἱ πλουτίζοντες ἑαυτοὺς, μὴδὲν ἔχοντες.

Βασιλ. — Κενοδοξὸς ἐστίν, ὁ φιλῆς ἑνεκεν τῆς ἐν κόσμῳ δόξης ποιῶν τι ἢ λέγων.

Τῷ ὄντι θεραπεύμενα τὰ ὑπερήφανα ἦθη, ἑαυτῶν ὑπεροπτικώτερα πέφυκε γίνεσθαι.

Ὅμοιος γάρ ἐστι χαλεπὸν ἐν τε δυσκολαῖς ποταμάτων ἀταπεινωτὸν τὴν ψυχὴν διασώσασθαι, καὶ ἐν ταῖς ὑπερηφανείαις μὴ ἐπαρθῆναι.

Θεολ. — Μέγα τοῖς ἀνθρώποις ἡ κενοδοξία πρὸς ἀρετὴν ἐμποδίζει.

Theologi. — Qui vere ac sancte jurat, forte etiam quandoque erraverit; at, qui non jurat, omne perjurii periculum effugit.

Lex ait: *Non perjurabis (Levit. ix, 12)*; tu autem: Neque omnino jurato, quidquid minoris majorisve juramenti est (*Matth. v, 33*); quod nimirum juramentum perjurii parens ac auctor existit.

Chrysost. — Sycophantæ, mendacia vendunt; alii alios fallentes, juramenta insumunt; uno hoc Deum scientes, quod inter juramenta ejus meminerunt.

Socrates. — Bonos viros decet, eam exhibere morum probitatem, quæ jurejurando ad fidem firmitior videatur.

Jusjurandum oblatum duplici ex causa suscipito; ut nempe te ipse a crimine absolvas, aut amicos a magnis periculis liberes.

Pecuniarum causa ne Deum juraveris, nec si verum juraturus sis; aliis enim perjurus, aliis avaritiæ morbo laborare videberis.

Amphidiox.

Qui nihil fidei juranti tribuit, Ipse pejerare facile novit.

Plerique homines hortantur suadentque ut verum jurent; ego vero ne primum quidem facile jurare, sanctum religiosumque affirmo.

Eusebii. — Morum probitatem et innocentiam, habere decet jurisjurandi religione firmiorem.

SERMO XXXIV.

De inani gloria.

Joan. v, 44. — Qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non queritis.

623 Galat. v, 25. — Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

Prov. xii, 9. — Melior est vir in vilitate serviens sibi, quam qui sibi honorem adhibens, indiget pane.

Ecclesi. i, 28. — Ne exaltes teipsum, ne cadas, et inducas animæ tuæ inhonorationem.

Ecclesi. x, 7. — Odibilis coram Domino et hominibus inanis gloria.

Inanis gloriæ vitio laborant, qui se divites jactant, cum nihil habeant.

Basilii. — Inanis gloriæ cupidus ac vanus est, qui nudæ gloriæ sæculi causa, quidpiam facit aut dicit.

Plane superbi mores obsequio deliniti, seipsis arrogantiores fieri consueverunt.

Perinde enim grave ac arduum est, tum rerum angustiis iisque afflictis non animo dejici, tum illis florentibus mundique superbia, non eo exaltari.

Theologi. — Inanis gloria grande mortalibus parandæ virtutis obstaculum ponit.

VARIÆ LECTIONES.

67 In Gesn. Stob. 165. 68 Gesn. ἀλλήλους. 69 Bibl. ἡ ὑπερηφ. *superbia*.

Quod videri velis, longe plurimam ejus partem A aufert quod exsistis.

Proclivis est sui ipsius deceptio, et ut aliquid te esse existimes, cum nihil sis, inani inflatus gloria.

Turpe est, qui minorum compos exsistas, magnos animos assumere.

*Noli velle videri malis melior,
Sed dote, quod sis bonis inferior.*

Chrysost. — Merito igitur ab antiquis dicta est inanis gloria; inanis enim est, quæ nihil intus habeat utile: sed, sicut larvæ splendidae quidem, et dignæ quæ amori habeantur, exterius apparent, sed intus inanes sunt; quo fit, ut licet veris vultibus elegantiores sint, neminem tamen unquam in sui amorem induxerint. Tale quid etiam, quin et miserabilis aliquid, vulgi gloria.

Greg. Nyss. — Divitiarum causa fastuosum esse, aut claris natalibus superbire, vel gloriam ambire, aut proximo clariorem videri velle (quibus rebus humani perficiuntur honores), cuncta hæc humani honoris everitionem ac dedecus continent.

Philonis. — In politiceis ac republica si titulos pompamque abstuleris, præter inanem fastum, quod sani sensus sit nihil inveneris.

Evagrii. — Difficile est inanis gloriæ dæmonem vitare: quod enim feceris illius destruendæ causa, hoc tibi inanis gloriæ initium erit.

624 Joan. Clim. — Solem fur abominatur; superbus vero eos spernet, qui lenis sint ac modesti animi.

Socrates. — Utres vacuos ventus inflat atque distendit; stultos homines inanis sui opinio.

Diogenes. — Fastus tumor hand secus ac pastor, quo velit, vulgus hominum trahit.

Alexander. — Alexander longa conflictatus ægritudine, ubi convalesceret, nihil se pejus habere dixit. Admonuit enim nos morbus, non magnos sumere animos, qui mortales simus.

Philistion.

Si prævum ac nequam hominem altum ferri videris, Digitarumque splendore atque fortuna superbe gloriante,

Ac qui supercilium altius quam pro fortuna extulerit:

Hujus tu mutationem ruinamque ocius expecta. Altius enim tollitur, ut casu graviore ruat.

Menandri. — O qui in seipsis altum tument atque sapiunt, ter omnes quaterque miseri. Non enim sciunt hominis naturam et indolem.

Aristotel. — Aristoteles, conspecto adolescente fastu nimio superbiēte: Adolesceus, inquit, utinam qualis tu tibi videris ipse exsistam! qualis vero reipsa exsistis, inimici mei exsistant.

Idem conspecto juvene pretiosa sibi veste placente eaque gloriante: Non desines, inquit, juvenis, de ovis tibi virtute placere?

Tὸ οἰεῖσθαι, τοῦ εἶναι τὸ πλεῖστον ἀραιφεῖται.

Ῥᾶστον αὐτὸν ἀπατῆν καὶ οἰεῖσθαι εἶναι τι, οὐδὲν ὄντα, ὅπῃ τῆς κενῆς δόξης φουδόμενον.

Αἰσχρὸν ἢ μικρῶν κρατοῦντα, φουδῶσθαι μέγα.

Μὴ φρονεῖν τῶν κακῶν παύεσθαι κρατεῖται·
Λυπού δὲ τῶν ἀγαθῶν ἡττώμενος.

Χρυσόστ. — Εἰκότως ἄρα εἴρηται παρὰ τῶν παλαιῶν κενοδοξία. Διάκενος γάρ ἐστιν, ἔνδον οὐδὲν ἔχουσα τὴν χρῆσιν· ἀλλ' ὥσπερ τὰ προσωπεῖα, δοκεῖ μὲν εἶναι λαμπρά καὶ ἐπείραστα, κενὰ δὲ ἔνδοθεν ἐστὶ· διὸ καὶ τῶν σωματικῶν ὀφειλῶν εὐπρεπέστερα ὄντα, οὐδένα οὐδέποτε πρὸς τὸν ἔρωτα λβεῖν
B ἐπείσει τὸν αὐτῶν· οὕτω, μᾶλλον δὲ ἀβλυώτερον, καὶ ἡ παρὰ τῶν πολλῶν δόξα.

Γρηγ. Νύσ. — Τὸ ἐπὶ πλοῦτι κομπάζειν, ἢ γενέσει στυγνέσθαι, ἢ πρὸς δόξαν ὀρεῖν, ἢ δοκεῖν ὑπὲρ τὸν πῆλιν εἶναι, δι' ὧν αἱ ἀνθρώπινα πληροῦνται τιμαὶ, ταῦτα πάντα καθάρσεις τῆς ἀνθρωπίνης τιμῆς καὶ θνείδος γίνεται.

Φίλων. — Τῶν πολιτικῶν ἐὰν τὰς ὕλας ἀφῇ, κενὸν τύπον εὐρήσεις νοῦν οὐκ ἔχοντα.

Εὐαγγ. — Καλεπὸν διαφυγεῖν τὸν τῆς κενοδοξίας δαίμονα· ὃ γὰρ ποιήσης καθαιρήσων αὐτὴν, τοῦτα ἀρχὴ σοὶ κενοδοξίας γενήσεται.

Ἰω. Κλίμ. — Βδελύσσεται ἥλιον κλέπτῃς· ὅπερ ἡφανὸς δὲ, πράξεις ἐξουθενώσει.

Σωκράτ. — Τοὺς μὲν κενὸς ἀσχοῦς, τὸ πνεῦμα δόστοι· τοὺς δὲ ἀνοήτους ἀνθρώπους τὸ σῆμα.

Διογένης. — Ὁ τύφος ὥσπερ ποιμὴν, οὗ θέλει τοὺς πολλοὺς ἄγει.

Ἀλέξανδρ. — Ἀλέξανδρος νοσήσας μακρὰν νόσον, ὡς ἀνέβρωσεν, οὐδὲν, ἔφη, διατιθέναι χεῖρον· ὑπέμνησε γὰρ ἡμᾶς ἡ νόσος, μὴ μέγα φρονεῖν θνητοὺς ὄντας.

Φιλιππίων.

Ἐὰν ἴδῃς κορυφὴν εἰς ὕψος ἀλφόμενον, λαμπρὸν τε πλοῦτι καὶ τύχῃ ταυρούμενον,

Ὅρῳν τε μετὰ τῆς τύχης καθηρότατον,

Τούτου τάχιον μεταβολὴν προσδόκα.
D Ἐκαίρεται γὰρ μεῖζον, ἢ καὶ μεῖζον πέσῃ.

Μενάνδρ. — Ὁ τριτάτῳ ἄπαντες οἱ φουδόμενοι ἐφ' αὐτοὺς μεγάλα· αὐτοὶ γὰρ οὐκ ἴσασιν ἀνθρώπου φύσιν.

Ἀριστοτ. — Ἀριστοτέλης θεασάμενος νεανίσκον καταφρυγμένον, Νεανίσκου, ἔφη, οἷος μὲν δοκεῖς αὐτὸς εἶναι, ἐγὼ γενόμεν· οἷος δὲ τῇ ἀληθείᾳ ὑπάρχεις, τοιοῦτοί μου οἱ ἐχθροὶ γίνονται.

Ὁ αὐτὸς κατανοήσας μεῖράκιον ἐπὶ πολυτελείᾳ τῆς χλαμύδος σεμνυνόμενον, Οὐ παύσῃ, ἔφη μεῖράκιον ἐπὶ προβάτου σεμνυνόμενος ἀρετῇ.

VARIAE LECTIONES.

⁷⁰ Gesn. μικρόν. ⁷¹ Gesn. καθαίροντα.

Ηρακλ. — **Ἡράκλειτος** ὁ φυσικὸς, ὡς οἱ ἐλεγεν Ἀ
ἐγκοπήν προκοπῆς.

ΛΟΓΟΣ ΑΕ' "

Περὶ ἀληθείας καὶ ψεύδους.

Ἰωαν. γ'. — **Ὁ** ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται
πρὸς τὸ φῶς, ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅτι ἐν
θεῷ εἰσιν εἰργασμένα.

Ἐφ. δ'. — **Ἀποδέμνοι** ψεύδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν
ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων
μέλη.

Παροιμ. ε'. — **Ὅς** ἐπιδέχεται ἐπὶ ψεύδεσιν (b),
ὁὗτος ποιμανεῖ ἀνίμους· ὁ δ' αὐτὸς διώκεται ὄρεα
πτερωτά.

Ἐφ. κζ'. — **Πετινὰ** πρὸς τὰ ὅμοια αὐτοῖς κα-
ταλύει. Καὶ ἀλήθεια εἰς τοὺς ἐργαζομένους αὐτὴν
ἐπανήξει.

Σιμόν δδ'. — **Ἀπὸ** ἀκαθάρτου, τί καθαρῶς ἔσται;
καὶ ἀπὸ ψεύδους, τί ἀληθεύσει;

Βυσσιλείου. — **Οὔτε** ἐν δικαστηρίοις, οὔτε ἐν
ταῖς ἄλλαις πράξεσιν, ἐπιτήδειον τὸ ψεῦδος, τοῖς
τὴν ὁρθὴν ὁδὸν καὶ ἀληθῆ προαλομένοις τοῦ βίου.

Τοῦ Θεολόγου. — **Τὸ** μὲν ἀληθὲς ἐν, τὸ δὲ
ψεῦδος, πολυσχιδές.

Χρυσόστ. — **Ὀδὲ** μὲν δέεται βοήθειας ἢ τῆς
ἀληθείας ἰσχύος· ἀλλὰ καὶ μύριους ἔχη τοὺς σθεν-
νόντας αὐτὴν, οὐ μόνον οὐκ ἀφανίζεται, ἀλλὰ καὶ

Heraclitus. — **Heraclitus**, naturalis philosophus,
inanem fastum suique opinionem aiebat profectus
excisionem esse.

SERMO XXXV.

De veritate et mendacio.

Joan. iii, 21. — **Omnis** qui facit veritatem, venit
ad lucem, ut manifestentur opera ejus quia in
Deo facta sunt.

Ephes. iv, 25. — **Deponentes** mendacium, loqui-
mini veritatem unusquisque cum proximo suo;
quoniam sumus invicem membra.

Prov. x, 4. — **Qui** nititur mendaciis, hic pascet
ventos; idem vero persequetur aves pennas ha-
bentes.

Eccli. xxviii, 10. — **Volatilia** ad similia sui
divertunt; et veritas ad eos, qui illam operantur,
revertetur.

Eccli. xxxiv, 4. — **Ab immundo** quis mundabi-
tur? et a mendace, quid verū dicetur?

625 Basilii. — **Nec** in iudiciis, nec in ullis aliis
actionibus commodum mendacium est, iisque ido-
neum, qui rectam veramque viam inire sta-
tuerant.

Theologi. — **Verum** quidem unum est; menda-
cium autem multiplex.

Chrysost. — **Nullo** eget mendacio veritatis vis.
Quin vel si infiniti extinguere moliantur, non
modo non evanescit, verum etiam per eos qui

VARIAE LECTIONES.

" Et Διονισίου in Melissa.

NOTE.

(b) **Ὅς ἐπιδέχεται ἐπὶ ψεύδεσιν.** Versus hic in C
vulgatis Græcis omnibus desideratur, ut et in He-
braic. Syriac. et Targum: solumque agnoscunt
vulgata Latina, totidem verbis, ac hic retulit Ma-
ximus; ex quibus emendo, quod Gesn. sequentibus
editum erat, οὐδ' αὐτὸς, ὁ δ' αὐτὸς, *Et idem aves*
pennigeras persequetur: quod proverbii loco est
de frustraneo conatu. Alio spectat illud Prov. i,
17: *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum*;
quod Græci sic efferunt; citantque Patres, ὁ γὰρ
ἀδίκως ἐκτίθεται δίκτυα πτερωτοῖς. Lucif. et Sixt.
Non enim injuste retia tenduntur avibus. Forte mel-
lius, *Nam enim*, interrogate, quod et ita scripse-
runt ol LXX, propius Hebraicis, Hellenismo non
satis animadverso, etiam Græce eruditus, quod eos
deficeret notitia linguæ Hebraicæ. Legerint certe,
quod habent omnia Biblia, **ἐπὶ** non ejus
nullum usquam in eis exstat vestigium, **ἐπὶ** κλ.
Certe non frustra, ultro, gratis, nulloque emolu-
mento eis injici tendique retia, longe exploratissi-
mum est: unaque hæc mea domi dum puer agerem
ineunte autumnno, uvisque maturis, venatio, et au-
cupium, gentis indole locique opportunitate fre-
quentissimum, ut expanso eduplici quercu (seu alia
prociorie arbore) eam in rem confecto reti, e vi-
nea ad nemora crepusculo fere devolantes tardos
aliasque ejusmodi aves, animi gratia indulgensque
consuetudini, nec aliter quam volantes, et inter-
volandum, illo in eas injecto, mihi caperem: ac si
hoc ipsum aucupii genus voluit hic indicare Sa-
piens, ut est Palæstina et ipsa clivis et collibus mire
vitifera, cui non desint opposita ac aquiloni obver-
sa nemora et silvæ, ubi volucres ipse uvis pingue-
scentes peneque ebrizæ, ament cubare: qui fere
situs, ejus, quo natus sum et educatus, in Nitio-
brigum finibus ad Garumnæ fluvium, municipii,

C agrique illius, quo nihil tota late Gallia et Aquita-
nia aut ferillius aut amoenius, Marmandam vocant,
jam Albigenium tempore Vallisarnano castrum
nobilissimum: addam ego, fidei catholicæ aviteque
pietatis, per superioris ævi grassationem Calvinia-
norum invictum propugnaculum arcemque, ut vix
una alterave sectariorum familia, cum toti fere
provinciae dominarentur, in eo sedes invenire po-
tuerit: eorum vim omnem astusque, civium pro-
pensissima voluntate, deluserit; nec aliter quam jam
Galliæ regem ipsumque catholicum Henricum IV,
admisit; Ludovicum XIII, subigendis vicinis op-
pidis Calviniano spiritu rebellibus, viris, annona,
tormentis, mire adjuverit; nuncque regnanti Lu-
dovico XIV, subigenda ipsa metropoli, et ad offi-
cium cogenda, per superiores tumultus, pene
ὀρηγνητοῖον fuerit, amplissimumque commeatum
suffecerit; ut qua in Deum, ea in regem fide,
(dum præsertim ipse re magis, dum nomine, Chri-
stianissimus, Christianæ rei totus studeat) spectabi-
le sit. Hæc mihi obiter grati animi patriæ monimen-
to, etsi tot annos Christi amor religiosæque institu-
tionis palæstra, me illa extorrem fecit, ejusque dein-
ceps visendæ spem abstulit; extincta præsertim sæ-
culo familia, mihi quæ pridem cælo præeunte, nullis
nuptiarum in liberis, copulis, iisque Christi causa
fere repudiatis, dum eorum unus et alter generoso
conatu celsa perfectionis petendo, bonus Christi
odor, sanctitatis late fragrantiam sparserunt; et
quod scriptioni librisque superiorum jussu, almi
Galliæ cleri invitatione, meoque ipsius nuto ac
propensione, si quid utilis operæ in rem Christia-
nam et litterariam conferre possim, occupato, jam
pene seniculo Lutetia Parisiorum brevi immorien-
dum sit.

labefactare conantur, illustrior celsiorque evaserit; illis, qui se frustra torqueant, risu jure exceptis.

Evagrii. — Veritatem silentio premere, aurum est humo defodere.

Isidori Pelusiota. — Quod primum mendacium auditur, majorem in aurem fidem habet, quam veritas, quae postea ac secuto sermone monstratur.

Severiani. — Mendacium, dum sibi fidem quaerit, non aliter invenit, quam apparentis veritatis fundamentum fixerit.

Thales. — Thales Milesius percontante quodam, quantum a vero falsum abesset: Quantum, inquit, oculi ab auribus.

Plutarchi. — Aequale quidem libra; veritas autem, philosophica ratione judicatur.

Grave est a via ac a veritate errare.

Chariclea. — Honestum bonumque quandoque mendacium est, tunc nimirum cum illis commodum, qui loquuntur, nullum auditoribus avertit detrimentum (b').

Cerini. — Quemadmodum debilis hebesque oculus solis lumen intueri non potest, sic (ac potiori longe ratione) nec mens infirma obtusiorque verum cernere valet.

Ex Epict. et Isocrat. — Nihil praeter veritate majori in pretio habendum; nec amicitiae delectus immunis ab affectibus est, quibus justitia confunditur ac contenebratur.

Aesop. — Aesopus rogatus quid mentientibus lucri accederet: Ut nec, si verum dicant, inquit, illis fides habeatur.

Plato. — Plato veritatem rem auditu jucundissimam aiebat; Polemon autem dicere veritatem, quam audire, multo jucundius esse asserebat.

Menandri. — Praestat mendacium, quam verum malum effugere.

SERMO XXXVI.

De morte.

Joan. xi. 25. — Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in aeternum.

626 I Thess. iv. 12. — Nolo vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non doleatis, sicut et ceteri qui spem non habent.

Sap. iv. 13. — Consummatus in brevi, explevit

12 In Gen. Stob. 261.

(b') Non probat Ecclesia.

(c) Τὸν ἀκούει τὸ λέγειν. Sic emend. quod Ball. pariter habet, τὸν λέγειν: secus ac putavit Gen. τὸ ἀκούειν τοῦ λέγειν, tanquam hoc reponat Polemon Platoni, Vera audire, quam loqui jucundius; non contra, vera loqui, quam audire jucundius. Hoc certe, non illud petit ejus arguta responsio. Dicente enim illo veritatem esse auditu jucundissimam, reponit, ac si dicat: Imo certe dictu, quam auditu jucundior; qua ipsa sententia viro gratificatur, nec proclive loquatur discipulus magistro, post quem quartus academiam rexit; ut nonnisi valde juvenis aliter potuerit Platonem audire, si tamen

αὐτῶν τῶν ἐπηρεάζειν ἐπιχειρούντων, φαιδρότερα καὶ ὀφηλοτέρα ἂν εἴη, τῶν εἰκὴ κοπτόντων ἑαυτοὺς καταγελῶσα.

Εὐαγγέλιου. — Τὸ σιγᾶν τὴν ἀλήθειαν, χρυσὸν ἐστὶ θάπτειν.

Ἰσιδώρου Παλουσι. — Τὸ ψεῦδες ἐν πρώτοις λεγθὲν πλείονα πίστιν ἔχει παρὰ τὴν ἐν δευτέρῳ λόγῳ δεικνυμένην ἀλήθειαν.

Σεντηριανοῦ. — Τὸ ψεῦδος ὅταν θέλῃ πιστευθῆναι, ἐὰν μὴ πῆξῃ θεμέλιον δοκούσης ἀληθείας, οὐ πιστεύεται.

Θάλης. — Θάλης ὁ Μεγίστιος ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, Πόσον ἀπέχει τὸ ψεῦδος τοῦ ἀληθοῦς, Ὅσον, ἔφη, ὀφθαλμοῦ τῶν ὠτῶν.

Πλουτάρχου. — Τὸ μὲν ἴσον ζυγῶν τὸ δὲ ἀληθές, τῷ ἐκ φιλοσοφίας λόγῳ κρίνεται.

Ὁδοῦ καὶ ἀληθείας χαλεπὸν ἀποκλανεθῆναι.

Χαρίκλ. — Καλὸν γάρ ποτε καὶ τὸ ψεῦδος, ὅταν ὠφελούην τοὺς λέγοντας, μὴδὲν καταβλάπτει τοὺς ἀκούοντας.

Γηρίνου. — Καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς οὐκ ἐστὶ θεάσασθαι ἀσθενεὶ καὶ ἀδυνάτῃ τῇ ὄψει, οὕτω, καὶ ἐστὶ μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἐστὶν ἰδεῖν ἀσθενεὶ καὶ ἀδυνάτῃ τῇ διανοίᾳ.

Ἐκ τῶν Ἐκικτήτου Ἰσρακράτους. — Μηδὲν τῆς ἀληθείας τιμιώτερον ἔστω· μὴδὲ φιλίας ἐκλογὴ ἐκτὸς παθῶν διακειμένη, οἷς τὸ δίκαιον συγγέται καὶ σκοτίζεται.

Αἰσώπ. — Αἰσώπος ἐρωτηθεὶς, Τί ὄφελος τοῖς ψευδομένοις ἐκ τοῦ ψεύδους, ἔφη, Τὸ καὶ ἀληθῆ λέγουσι μὴ πιστεῦσθαι.

Πλάτων. — Πλάτων μὲν ἥδιστον εἶναι τῶν ἀκούσμάτων τὴν ἀλήθειαν εἶπε· Πολέμων δὲ πολὺ ἥδιον τοῦ ἀκούειν τὸ λέγειν (c) εἶναι τὴν ἀλήθειαν.

Μενάνδρου. — Κρείττον εἰσθεῖς ψεῦδος, ἢ ἀλήθες κακόν.

ΔΟΓΜΑ Α΄.

Περὶ θανάτου.

Ἰωαν. ιδ'. — Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνῃ ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐκ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

α. Θεο. δ. — Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπεῖσθε, καθὼς

καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.

Σολεμ. δ. — Τελειωθείς ἐν ὀλίγῳ, ἐπλήρωσε (d)

NOTAE.

vere audivit, et non Xenocratem, cui proxime in illa successit.

(d) Τελειωθείς ἐν ὀλίγῳ, ἐπλήρωσε. Ita distinguit Ball. alii fere non distinguunt, potestque et, ἐν ὀλίγῳ, perinde utrique jungi, seu etiam in utroque intelligi. Brevis itaque consummatus; brevis longos annos complexus; meritis scilicet ac virtutibus longe provectus, et quasi in illis consensisset Argent. et Basileens. sequentibus addunt vocem κακῶν: ἀρετῇ γὰρ κακῶν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, obscuro satis sensu, nisi malis prona ac infirma, seu obnoxia anima vitæque intelligatur; quæ sit ratio, cur Deus festinaverit de seculo rapere, secundum or-

χρόνους μακρούς· ἀρεστή γὰρ ἐν Κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἐσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας.

Εὐράχ. Α'. — Κρείσσων θάνατος ὑπὲρ ζωὴν πικράν, ἢ ἀρρώστημά ἐμμονον (ε).

Εὐράχ. Α'. — Τέκνον, ἐπὶ νεκρῷ κατάγαγε δάκρυα, καὶ ποίησον πένθος κατὰ τὴν τάξιν· αὐτοῦ ἡμέραν μίαν καὶ δύο, χάριν διαβολῆς, καὶ παρακληθῆθαι λύπης ἕνεκα. Γινώθι γὰρ ὅτι οὐκ ἐστὶν ἐπάνοδος, καὶ τοῦτον γὰρ οὐκ ὤφελῃσαι, καὶ σαυτὸν κακώσεις. Ἀπὸ γὰρ λύπης ἐκβαίνει θάνατος.

Βασίλειον. — Ὅσπερ γὰρ οἱ ἐν τοῖς πλοίοις καθεδόντες, αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἄγονται, καὶ αὐτοὶ μὴ αἰσθάνονται· ἄλλ' ὁ δρόμος αὐτοῦς πρὸς τὸ τέλος ἐπείγει· οὕτω καὶ ὁμοίως τοῦ χρόνου τῆς ζωῆς ἡμῶν παραρρέοντες, οἰοῖντι τι κινήσει συνεχέι, καὶ ἀπαύστω, πρὸς τὸ οἰκεῖον ἕκαστος πέρας τῷ λανθάνοντι δρόμῳ τῆς ζωῆς ἡμῶν κατεπειγόμεθα.

Ὁ μὲν ἐν τῷ βίῳ τυγχάνων, οὕτω μακαριστὴς διὰ τὸ ἀδελφὸν τῆς ἐκβάσεως· ὁ δὲ συμπληρώσας τὰ ἐπιβάλλοντα, καὶ ἀναντιρρήτως τέλει τὴν ζωὴν καταλείψας, οὗτος ἦδη ἀσφαλῶς μακαρίζεται.

Οὐδεὶς μετὰ τὸ λυθῆναι τὴν πανήγυριν πραγματεύεται, οὐδὲ μετὰ τοὺς ἀγῶνας παρελθὼν στεφάνεται· οὐδὲ μετὰ τοὺς πολέμους ἀνδραγαδεῖ.

Θεολόγου.

Παῖρ. βροτῷ θνησκοντι πᾶσα γῆ τάφος. Πᾶν γὰρ τὸ ἐκ τῆς γῆ τε καὶ εἰς τὴν πάλιν.

Χρυσόστ. — Εἰ πόλιν ἐκ πόλεως ἀμειβοῦντες, τοῦ χειραγωγούτος δεόμεθα· πολλῷ μᾶλλον ἡ ψυχῇ, τῆς σαρκὸς ἀπάρασσα, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν μεθισταμένη ζωὴν, τὸν οδηγησέντων δεήσεται.

Καθάπερ σῶμα ψυχόρραγον καὶ ἄγγος ὢν τελευτῆς, μυρίας ἐπισκᾶται κακώσεις· καὶ οἰκίας μελλούσης κατακίπτειν, πολλὰ προκίπτειν εἰσθεῖν, καὶ ἀπὸ τῆς ὁροφῆς, καὶ ἀπὸ τῶν τοίχων· οὕτω καὶ τῆς οἰκουμένης ἄγγος καὶ ἐν θύραις ἐστὶν ἡ συντέλεια, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μυρία διέσπαρται πανταχοῦ κακὰ.

Ἀριστοτ. — Ἐκ τοῦ βίου κράτιστόν ἐστιν ὁ πρὸς ἐξελθεῖν ὡς ἐκ συμποσίου, μῆτε διψῶντα, μῆτε μεθύοντα.

Ὁ ἐν νόσῳ διαθήκας γράφων, παραπλήσια πάσχει, τοῖς χειμῶνι θαλαττίῳ εὐτρεπίζειν ἀρχομένους τὰ τῆς νηὸς ὅπλα.

Σωκράτ. — Αἰροῦ καλῶς τεθνᾶναι μᾶλλον, ἢ ζῆν αἰσχροῦς.

¹⁰ ἄλ. ἀξίαν.

dinem divinæ Providentiæ, ne secus mutaretur pro humana veritate. Quid si desideratus κακῶν scripsit sacer scriptor? quadrat certe optime vulgaris Græcis. Quod tederet cum malorum vitæ, seu etiam sæculi, ἐσπευσεν ἐκ μέσου πονηρίας. Sedulo studuit de medio pravitatis exire, festinavit, contendit: votis scilicet, quæ Deus in eo sic premature rapto proclive impleverit.

longos annos; placita enim erat in Domino anima illius: propter hoc properavit de medio iniquitatis.

Ecclesi. xxx. 17. — Melior est mors quam vita amara, aut ægritudo diuturna.

Ecclesi. xxxviii. 16. — Fili, super mortuum deduc lacrymas; et fac luctum secundum meritum ejus, unum diem aut duos propter detractionem; et consolare propter tristitiam. Scias enim non esse reversionem. Neque enim illi proderis, et tu ipso cruciaberis; ex tristitia enim mors evenit.

Basilii. — Quemadmodum qui in navigiis dormiunt, ultro a ventis aguntur; ac licet ipsi non sentiant, cursus tamen ad finem urget suscepti itineris: sic et nos, vitæ nostræ tempore peresfluente, velut jugi quodam ac indefesso motu, ad proprium quisque finem, oculo vitæ nostræ cursum festinamus.

Qui adhuc vivit, eventus incerto, necdum beatus prædicandus est: qui vero implevit quæ eum contingebant atque perfunctus vitam indubio sine conclusit, hic jam tuto beatus dici quest.

Nemo solutis jam mundinis negotiatur; aut post certamina veniens coronatur; vel post prælia fortia facta designat.

Theologi.

Cuivis morienti quævis terra sepulcrum est. Quidquid enim ex terra est, et est terra, et in terram revertitur.

Chrysost. — Si, qui ex una in aliam urbem commigrant, ductore indigent; potiori longe ratione anima solvens a corpore, atque ad futuram transmigrans vitam, viæ ducibus indigebit.

Ut quod animam agit, jamque mortui corpus vicinum est, innumeras ægritudines ac noxas contrahit; domoque ruinam minante, multa prius delabi solent, tum e tecto, tum e parietibus; sic et propinqua, jamque in januis mundi consummatione, innumera ubique sparsa mala ingruunt.

Aristoteli. — Optimum est sic vita exire ac ex convivio, ut neque siticulosus nec temulentus exsistas.

Qui jam æger testamenti conscribit tabulas, haud absimilis illi est, qui orta jam tempestate ac sævientie procella, **627** navis arma incipit apparere.

Socratis. — Honestè potius mori velis, quam turpiter vivere.

VARIE LECTIONES.

NOTÆ.

(e) Ἡ ἀρρώστημα ἐμμονον. Indicio sunt Vulg. Syriac. Arabic. interpretes desiderari aliquid quod sit idem ac mors ipsa, more solito Scripturæ, idem aliis verbis repetendi, uno et altero membro ejusdem sententiæ Vulg. æterna requies, quasi legerit αἰώνιος λῆξις, Syriac. et Arabic. descendere in foream, sive ipse forea, et infernus; quod ipsum mori atque mors est, Scripturæ phrasi.

Clitarchi. — Satius est mori, quam incontinentia animum offuscare.

Moschionis. — Aliis aliis ingruentibus morbis peneque continuis, nec mors ipsa adesse cunctatur.

Ex Phavorini scriptis. — Aristides cognomento Justus, rogatus, quandiu liceat hominem justae rectique tenacem vivere: Quoad, inquit, existimabit praestare mori, quam vivere.

Amasis. — Amasis Aegyptiorum rex, ad amicum amisso filio consolatoriam scribens: Si, inquit, cum nondum esset non dolebas, ne nunc quidem, cum non amplius futurus est, dolere debes.

Diogen. — Diogenes Cynicus deplorante quodam, quod peregre fatis fueraturus esset, ait: Quid, stulte, deploras ac queris, cum ex omni loco eadem ad infernum via sit?

Decebat quidem, nos coacto coetu, cum qui natus sit, quantis malis obnoxius veniat, luctu prosequi; contra vero vivis sublatum et laborum finem adeptum, gaudio, faustis laudibus ac omnibus, domo efferre.

Epicuri. — Adversus alia quidem se tutum praestare licet; ad mortem autem quod attinet, omnes urbem collibus nullo praesidio munitam.

Musonii. — Non potest praesentem diem honeste vivere, qui non proposuerit eum se extremum viciorum.

Polyeni. — Ne doleas super his qui moriuntur; est enim haec necessaria vitae functio; sed super his qui turpiter diem claudunt.

Democrit. — Democritus, cum ex aegritudine in lethargum incidisset, tumque emerisset: Nihil mihi, inquit, vitae amor imponet: seque ipsum e vita eduxit.

Menandri.

*Ter misera et æruginosa natura;
Multisque curis vita referta.*

Major necessitas medendi animo, quam corpori: praestat enim mori, quam male vivere.

Sophoclis.

*Fidus tibi, tumule, quis ex mortalibus?
Hæc mortuis! quam cito fuit brevissima,
Et pristina omnes deserit inita gratia?*

Bias. — Bias, cum quis in liberorum interitum mortem invocaret: Quid est, inquit, homo, cur illam arcessas? nunquid non veniet nisi arcesseris?

628 Idem conspecto projecto humique jacente gladio, Quem, ait, perdidisti, aut quis te?

Idem rogatus, quænam inter mortes mors mala foret, respondit: Quæ justa legum censura infligitur.

Socrat. — Socrates ab Atheniensibus præcipitii damnatus, sente ejus uxore Xantippe, atque dicente: Quam inique, o Socrates, moreris! Velles igitur, inquit, me juste mori?

Idem, dicente quodam Atheniensis mortis sententiam in eum dixisse: Quin ante illos, inquit, natura.

Κλητάρχου. — Κρείττον ἀποθανεῖν, ἢ δι' ἀκρασίας ψυχὴν ἀμαυρῶσαι.

Μοσχίωνος. — Ταῖς νόσοις ὁ θάνατος ἀλλήλαις ἐπικαταλαμβάνουσας, οὐδ' αὐτὸς παρῆναι ἀναδύεται.

Ἐκ τῶν Φαβορίν. — Ἀριστεῖος ὁ δίκαιος ἐρωτηθεὶς, Πόσον ἐστὶ χρόνον ἀνθρώπον καλὸν ζῆν, ἐφη, Ἔως ἂν ὑπολάβῃ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν κρείττον εἶναι.

Ἀμασίης. — Ἀμασίης ὁ τῶν Αἰγυπτίων βασιλεὺς, φίλῳ ἀποβαλόντι υἱόν, γράφων παραμυθητικόν, εἶπεν, Εἰ ὅτε οὐδέπω ἦν οὐκ εὐχόμενος, μὴδὲ νῦν ὅτι οὐκ ἐτι ἔσται λυπηθῆς.

Διογένης. — Διογένης ὁ Κυνικός οὐρομένου τινὸς ἐπειδὴ ἐπὶ ξένῃς ἡμέλλε τελευτᾶν, εἶπε, Τί δδύρῃ, ὦ μάταιε, πανταχόθεν γὰρ ἔδδς ἡ αὐτὴ εἰς ἄδου.

Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σὺλλογον ποιοῦμένους, τὸν φῦντι θρηγεῖν εἰς ὅς' ἔρχεται κακὰ· τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον, χαίροντας, εὐφημοῦντας, ἐκπέμπειν δόμων.

Ἐπικύρου. — Πρὸς μὲν τ' ἄλλα δυνατόν ἀσφάλειαν πορίσασθαι· χάριν δὲ θανάτου πάντας ἀνθρώποι πολλὴν ἀτεγίστον οἰκοῦμεν.

Μουσωνίου. — Οὐκ ἐστὶ τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βίωναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιώσει.

Πολυεῖνου. — Ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι μὴ λυποῦ· ἀναγκαῖον γάρ· ἄλλ' ἐπὶ τοῖς αἰσχροῦς τελευτῶσιν.

Δημοκρίτου. — Οὗτος νοσήσας καὶ ληθαργῶ περιπεσὼν, ὡς ἀνένηφεν, Οὐδὲν με, ἐφη, ἐξαπατήσῃ ἡ φιλοζωία· καὶ ἐξήγαγεν ἑαυτὸν τοῦ βίου.

Μενάνδρου.

*Τρισδελτίον γε καὶ ταλαιπωρὸν γέναι.
Πολλὸν γε μεστόν ἐστι τὸ ζῆν σποριδίων.*

Ψυχὴν σώματος ἀναγκαῖοτερον ἴσθαι. Τοῦ γὰρ κακῶς ζῆν, τὸ τεθνάναι κρείσσον.

Σοφοκλέους.

*Τόμῳ γὰρ οἰδεῖς πιστὸς ἀνθρώπων φίλος.
Φαῦ τοῦ θανόντος, ὡς ταχέϊα τοῖς βροτοῖς
Χάρις διαβρεῖ, καὶ προδούσ' ἀλλοικεῖται.*

Βίας. — Βίας ἐπικαλούμενος τινὸς τὸν θάνατον ἐπὶ τέκνων ἀπολαίς, ἐφη, Τί αὐτὸν καλεῖς, ἀνθρώπε; οὐκ ἂν μὴ καλίστης ἦξει;

Οὗτος θεασάμενος μάχαιραν ἐβρίμμεν, ἐφη, Τίς σε ἀπώλεσεν, ἢ τίνα σὺ.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, Ποῖος τῶν θανάτων κακός, ἐφη, Ὁ ἀπὸ τῶν νόμων ἐπαγόμενος.

Σωκράτους. — Σωκράτης καταδικασθεὶς ὑπὸ Ἀθηναίων κατακριμνησθῆναι, τῆς γυναικὸς Ξανθίππης κλειστός καὶ λεγούσης, Ὁ Σώκρατες, ὡς ἀδίκως ἀποθνήσκεις, εἶπε, Σὺ οὖν ἐδούλου με δίκαιως ἀποθανεῖν;

Ὁ αὐτὸς εἰπόντος αὐτῷ τινός, Οἱ Ἀθηναῖοι σοῦ θάνατον ἐξηφίσαντο, ἐφη, Πρὸ αὐτῶν δὲ ἡ φύσις.

Ὁ αὐτὸς ἐρωτῶν, Τίνα ἐστὶν ἐν ἡδου; ἀπαν-
οὔτε ἐγὼ πεπόμεμαι, οὔτε τῶν ἐκείνῃ τι συνε-
τόχηκα.

Σέξτον. — Οἰκτιρῶν, ζῶντων μὲν, τοιοῦ ἐπιμέ-
λειαν ἀπογενομένων δέ, δεῖ τὰ σώματα τῇ γῇ συμ-
μεμῆχθαι· τοῦτο γὰρ καὶ οἶον· οὐ γὰρ συνδράπτεται
φυγὴ τῷ σώματι. Μάτην οὖν ὁ παλὺς πόνος περὶ
τὰς ταφάς.

Ἀναγωγ. — Ἀπο διδασκαλίας εἶναι οἶμαι θανά-
του, τὸν τε πρὸ τοῦ γενέσθαι χρόνον, καὶ τὸν
ἕκτον.

Ἐν τῶν φιλοστονέων γραμῶν. — Κασσιανοὶ
τοὺς μὲν γεννημένους ἀρηνοῦσι, τοὺς δὲ τελευτήσαν-
τας μακαρίζουσι.

ΛΟΓΟΣ Α΄.

Περὶ εἰρήνης καὶ καλῆμον.

Αὐτοκ. ε'. — Εἰς ἣν δ' ἀν οἰκίσαν εἰσερχόμεθα, πρῶ-
τον λέγετε· Εἰρήνη τῷ οἴκῳ τοῦτ'· καὶ ἐὰν ἡ ἐκεί-
νῃς εἰρήνης, ἐπαναπαύεται ἐπ' αὐτὸν ἡ εἰρήνη ὁμοῦ.

β' Κορ. ιη'. — Εἰρηνοῦσα, ἀδελφοί, καὶ ὁ θεὸς
τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης ἐστὶ μεθ' ὁμοῦ.

Παροιμ. ιε'. — Κρεῖσσον φάμις μεθ' ἡδονῆς ἐν
εἰρήνῃ, ἢ οἶκος πολλῶν αγαθῶν μετὰ μάχης.

Σπρ. αε'. — Ἐν τρισὶν ὥραισιν καὶ ἀνίστην
ἄρατα ἐναντίον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων· ὁμόνοια ἀδελ-
φῶν, καὶ εἰρήνη τοῦ πλησίον, καὶ γυνὴ καὶ ἀνὴρ
ἐαυτοὺς συμπεριφερόμενοι.

Βασιλείου. — Ὅσον ἐστὶ τὸ τῆς εἰρήνης αγαθόν,
τὴν γὰρ λέγειν πρὸς ἄνδρας υἱοὺς τῆς εἰρήνης; Ὅδδεν
γὰρ οὕτως ἴδον Χριστιανῶν, ὡς τὸ εἰρηνοποιεῖν
δοῦναι καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ μισθὸν μέγιστον ἡμῖν ὁ Κε-
ριος ἐπαγγελῆται.

Θεολόγου. — Κρεῖσσον ἐπιεικὲς πόλεμος, εἰρή-
νης χωρίζουσα θεοῦ.

Χρυσοστ. — Ὁ ἐπιεικὲς εἰρήνην ἀπαιεῖ, τὸν
πόλεμον τῶν παθῶν ἐξέβαλε, καὶ λιμένος· ἐδιδιώτερον
τὴν ψυχὴν κατακαύσασιν.

Νύσσης. — Ὅσπερ γὰρ ὕδατος ἐπιλαβούσης νό-
σος ἐξαφανίζεται, καὶ φωτὸς φανέντος οὐκ ὀπταί-
νται σκότος· οὕτως καὶ τῆς εἰρήνης ἐπιφάνειση,
λύνεται πάντα τὰ ἐκ τοῦ ἐναντίου συνιστάμενα
πάθη.

Δημοσθ. — Δεῖ τοὺς ὁρθῶς πολέμῳ χρωμένους,
οὐκ ἀκολουθεῖν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐμπρο-
σθεν εἶναι τῶν πραγμάτων.

Πόλεμος ἐνδοξος, εἰρήνης αἰσχρὰς αἰρετώτε-
ρος.

Ηρόδοτ. — Ὅδδεις γὰρ οὕτως ἀνέηκός ἐστιν
[ἦ] ὅστις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἰρεῖται.

Μενάνδρου.

Εἰρήνη γεωργὸν κὰν πέτραις τρέφει καλῶς.
Πόλεμος δέ, εἰ κὰν πεδίῳ, κακῶς ἔφυ.

Ἀριστοφ.

Εἰρήνη βαθύπλουτος καὶ λευτέρη βοτάνῃ.
Εἰ γὰρ μοι παυσάμεν τοῦ πολέμου γένετο.

⁷² In Gesn. Stob. 166.

PATROL. GR. XCI.

Idem interrogatus, Quoniam apud inferos essent?
Nec ego, inquit, unquam ivi, nec cum aliquo co-
rum qui illic versantur sermonem contuli.

Sext. — Necessarium, dum vitæ superstities
sunt, curam agere; morte autem sublatis, eorum
humo commiscenda cadavera; quod et hoc plum
sit ac justum; non enim una cum corpore sepelitur
animus. Frustra igitur nimis ille funerum labor
suscipitur.

Anaxagor. — Duceo mortis documenta patere:
tempus quod ante ortum fuit, et somnium.

Ex Philitionis Sent. — Causiani nascentes qui-
dem luctu prosequuntur; qui vero diem obierunt,
faustis laudibus ac omniibus beantes concelebrant.

SERMO XXXVII.

De pace et bello.

Luc. x, 5. — In quancunque domum intraveritis,
primum dicite: Pax huic domui; et si ibi fuerit
illius pacis, super eum requiescat pax vestra.

II Cor. xiii, 11. — Pacem habete, fratres, et
Deus pacis et dilectionis erit vobiscum.

Prov. xvii, 1. — Mellior est buccella cum volu-
ptate in pace, quam domus multorum bonorum
cum jurgio.

Eccli. xxv, 1. — In tribus decora eniti, et sur-
rexi decora coram Domino et hominibus: concor-
dia fratrum, proximorum pax, et vir et uxor tibi
bene consentientes.

Basilii. — Quantum sit pacis bonum, quid ne-
cesse loqui apud viros, qui sint filii pacis? Nihil
enim est Christiano magis proprium, quam ut pa-
cem conciliet: unde etiam Dominus eo nomine
amplissimam mercedem pollicitus est.

629 Theologi. — Præstat bellum inaudabile, ejus
generis pace quæ a Deo separat.

Chrysost. — Qui pacem omnibus bene precatus
est, affectuum bellum sustulit, ac portu omni tran-
quilliorum animorum reddidit.

Nyssen. — Quemadmodum enim sanitatis adventu
abolitur morbus, luceque apparente non superant
tenebræ; sic et illucente pace cunctis solvantur
atque dissulantur adversarii fraude confecta animo-
rum labe vitia atque mala.

Demost. — Qui bello recte uti volunt, si non
negotia sequantur necesse est, sed ut antever-
iant.

Honestum bellum turpi paci præferendum.

Herodot. — Nullus enim est tam stultus, qui pa-
ci bellum præponat.

Μενάνδρι.

Pax agricolam vel in petris alit bene;
Bellum autem vel in campo malum est.

Αριστοφάνει.

O pax profundæ divitiæ et fugam bonum!
Utinam enim mihi pacem habenti licet

*Fodere incurvato, et loto trahere
Vinum, panem pinguem et raphanum ferenti!*

Euripid.

*Prudentia quam plurimas vincit manus;
At imperita multitudo auget malum.*

SERMO XXXVIII

De spe.

Matth. vi 26. — Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester celestis pascit illa.

Rom. viii, 24. — Spes qua videtur, non est spes. Nam quod videt quis, non sperat. Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.

Sap. xvi, 29. — Ingrati spes, quasi hiberna pruina liquescet, et quasi aqua inutilis diffluet.

Sap. v, 15. — Spes impii tanquam pulvis qui a vento rapitur, et ut fumus qui a vento dissufflatur, et ut recordatio hospitis unius diei præterit.

Eccli. ii 11. — Respicite in antiquas nationes, et videte, quis confidit in Domino, et confusus est; aut quis permansit in timore ejus, et despexit illum?

Basilii. — Qui in homine spem ponit, ullave alia sæculi re animo erigitur, non potest dicere: **630** *In te, Domine, speravi (Psal. xli, 2; cxi, 2.)* Præceptum enim est, ne confidamus in principibus.

Laudo qui dixit, esse spes vigilantium somnia.

Theologi. — Cum magna sperantes, iis repente fuerimus potiti, opinione minora videntur, quæ nacti fuimus.

Nec nimis confidere, nec valde desperare.

Alterum enim animum dissolvit, alterum evertit.

Quæ quis ne sibi acciderent metuit, etsi non acciderunt, ac si accidissent pertulit.

In ipso portu, prospera navigatio multis in naufragium cessit;

Multis ex dira procella felici exitu ad portum appulsa navis.

Nec dejecto tristitia animo jucundiorum: desperes diem: nec rerum felici statu nullam mœstitiâ expectas.

Unum in rebus firmum est ac stabile, spes in Deum; reliqua omnia suapte genio non sunt, sed putantur esse.

Chrysost. — Fieri non potest ut frustretur sine, qui toto animo in Deum sperans, quæ sua sunt confert omnia.

Greg. Nyss. — Bonorum, quæ nobis expectantur, spes afflictio est ac ærumna. Ut igitur fructum nanciscamur, etiam florem decerpamus.

Nili. — Inexpectatum malum omnino turbat cum inciderit; expectatum autem, quod animum ad illud perpendendum paratum inveniat, levius quodammodo evadit.

A *Εὐδάρη* ἀποκλῆσαι, καὶ λουσαμένην διελεύσαι
τῆς τρυφῆς, ἄρτον λιπαρὸν καὶ ῥάφανον φέ-
[ρσιν] 75.

Εὐριπίδ.

*Σοφὸν γὰρ εὐδούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας·
Νικᾷ γὰρ ὅτιν δαίμων ὁ ἀμαθία πλεόν κακόν 76.*

ΛΟΓΟΣ ΑΨ 77.

Περὶ ἐλπίδος.

Matth. ε΄. — Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὁμοῦν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά.

Ψαμ. η΄. — Ἐλπίς βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὁ γὰρ βλέπει τις, οὐκ ἐλπίζει. Εἰ δὲ οὐ βλέπομαι, ἐλπίζομαι, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.

Σολ. ιε΄. — Ἀγαρίστου ἐλπίς, ὡς χειμῆριος πάχνη ταχέσεται, καὶ ῥησεται ὡς ὕδωρ ἐρηστόν.

Σολ. ε΄. — Ἐλπίς ἀσέβους, ὡς φερόμενος χυλὸς ὑπὸ ἀνέμου, καὶ ὡς καπνὸς ὑπὸ ἀνέμου διαλυθεὶς 78, καὶ ὡς μυσία καταλύτου μονομήτερου διεσῶθη.

Συράχ β΄. — Ἐμβλέψατε εἰς τὰς ἀρχαίας γενεάς, καὶ ἴδετε, τίς ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον καὶ καταπραχύνθη, ἢ τίς ἐνέμεινεν ἐν τῷ φόβῳ αὐτοῦ, καὶ ὑπερέβη αὐτόν.

Βασίλειου. — Ὁ ἐπ' ἀνθρώπον ἐλπίζων, ἢ ἐπ' ἄλλο τι τῶν κατὰ τὸν βίον μεταωριζόμενος, οὐ δύναται εἶπαι: Ἐπὶ σέ, Κύριε, ἠλπίσα. Παράγγελμα γάρ ἐστι μὴ ἐλπίζειν ἐπ' ἀρχοντας.

Ἐπαίνω τὸν εἰπόντα, τὰς ἐλπίδας εἶναι γρηγοροῦντας ἐνύπνια.

Θεολόγου. — Ὅταν μεγάλα ἐλπίσαντες ἀδελφὸς τοῖς ἐλπίσθεσιν ἐντυχόμεν, ἐλάττω τῆς βέβης ὁράται τὰ φαινόμενα.

Μὴ σφόδρα θαρραίνει, μὴδ' ἀπελπίζειν ἄγαν.

Τὸ μὲν γὰρ ἐκλύει· τὸ δὲ ἀνατρίπτει 79.

Ἄ γάρ τις ὡς πεσόμενος δέδοικε, ταῦτα πέπονθε κινὴ μὴ πάθῃ.

Πολλοὶ πρὸς ὅρμους εὐπλοῦν ἰδοὺ σκάφος.

Πολλοὶ προσωρμίσθησαν ἐκ τρικυμίας.

Μῆτε ἀθυρίαν ἀπελπίσης εὐημερίαν, μήτε καλῶς πράττων ἀθυρίαν.

D Ἐν ἔστιν ἐν τοῖς οὐσί το μόνιμον, ἢ πρὸς θεὸν ἐλπίς· τὰ δὲ ἅλλα πάντα, οὐχ' ἔστι τῇ φύσει, ἀλλὰ νομίζεται.

Χρυσόστ. — Ἀμήχανον τοῦ εἰδους ἐκπεσεῖν, τὸν δὲ διανοεῖται ἐπὶ τὸν θεὸν ἐλπίζοντα, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα εἰσφέροντα.

Γρηγ. Νύσ. — Τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν ἡ θλίψις ἄνθος ἐστὶ. Διὰ οὖν τὸν καρπὸν, καὶ τὸ ἄνθος ἀραφώμεθα.

Νελλου. — Τὸ ἀπροδόκητον κακὸν θορυβεῖ πάντως ἐπὶ τὸν δὲ προσδοκῆσθαι εὐτραπὴ πρὸς τὴν λαίαν εὐρίαν τὸν λογισμὸν, κορυφώτερον ποιεῖ τὸ δεινόν.

VARIE LECTIONES.

75 B. φέροντα. 76 Plura Antonius tit. 75. 77 Est in Gesn. Siob. 260. 78 Bal. διεσῶθη.

Προκοπίου σοφιστοῦ. — Τὸ ἐλπίσθην ἀγαθὸν εἰς τὸναντίον περιπαθόν, ἀπαραιμύθητον ἔχει τὸ πάθος.

Πλουτάρχου. — Οὐτε ναῦν ἐξ ἐνὸς ἀγκυρίου, οὔτε βίον ἐκ μιᾶς ἐλπίδος ὀρμίσσεται.

Στάσιμοι εἰσιν αἱ τῶν πεπαιδευμένων ἐλπίδες, ὡς ἐν λιμένι τῷ λογισμῷ ὁρμούσαι.

Αἱ μὲν τῆς ἀρετῆς ἐλπίδες, ἰσθαί εἰσι τῆς ψυχῆς· αἱ δὲ τῆς κακίας, νόθοι.

Ταυτὸν ἔστιν ἐξ ἀσθενοῦς ἀγκυρίου σκάφος ὀρμεῖν, καὶ ἐκ φαύλης γνώμης ἐλπίδα.

Σωκράτης. — Αἱ πονηραὶ ἐλπίδες, ὥσπερ οἱ κακοὶ ὁδοί, ἐπὶ ἀμαρτήματα ἀγούσιν.

Οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρός, οὔτε ἐλπίς ἀγαθὴ χωρὶς πόνου γεννᾷ τι χρήσιμον.

Λευκίππου. — Τὰ γὰρ ἡδέα, κἂν μὴ παρῇ, τέρεται ταῖς ἐλπίσιν.

Τὸ γὰρ ἐλπίσθην (f), ἀπαξ ἐξήρηται τῆς ψυχῆς· καὶ τὸ μηδὲν ἔτι προσδοκώμενον, ἀπαλλαγὴν παρασκευάζει τοῖς κἀμνοῦσιν.

Χαρυβάτι. — Ἡ γὰρ εἰς τὸ μήπω λεγὸν ἐπιείκεια τοῦ λόγου, τὸ ἐλόκληρον τῶν ἤδη λεγόντων παραίρειται.

Λευκίππου. — Ὁ μὲν γὰρ τοῦ κινδύνου φόβος, ἐθορύβει τὰς τῆς ψυχῆς ἐλπίδας· ἡ δὲ ἐλπίς τοῦ τυχεῖν, ἐκάλυπται ἡδονῇ τὸν φόβον· οὕτω καὶ ἐλπίζον ἔφοβεῖτο, καὶ ἔχαρει τὸ λυπούμενον.

ΛΟΓΟΣ ΔΘ΄.

Περὶ γυναικῶν.

Ἰωάν. δ΄. — Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ αἶμι ὁ λαλῶν σοι. Καὶ ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν αἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασαν ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει.

Α΄ Τιμ. β΄. — Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μαθησέτω ἐν πάσῃ ὑποταγῇ· γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός.

Παροιμ. ε΄. — Μὴ πρόσχε φαύλη γυναικί· μέλι γὰρ ἀποστᾶται· ἀπὸ χαλίδων γυναικὸς πόρνης, ἡ πρὸς καρπὸν λιπαίνει σοι φάρμακόν· ὁ στερὸν μὲντοι πικρότερον χολῆς εὐρήσεις.

Παροιμ. κβ΄. — Ὅσπερ σκυλῆς ἐν ξύλῳ, οὕτως ἀνδρὰ ἀπόλλυσσι γυνὴ (g) κακοποιός.

Παροιμ. κδ΄. — Κρεῖσσόν οὐαὶν ἐν ἐρήμῳ, ἢ μετὰ γυναικὸς μαχίμου καὶ γλωσσώδους καὶ ὀργίλου.

Σαμ. κς΄. — Συνοικῆσαι λέοντι καὶ δράκοντι εὐδῶν κησαι, ἢ συνοικῆσαι μετὰ γυναικὸς πονηρᾶς.

^a B. ἐλπίζον. ^b In Gesn. Stob. 181.

NOTÆ.

(f) Τὸ γὰρ ἀπαλίσθην. Ita mihi mutandum indulsī, quod vox sequens ἐξήρηται τῆς ψυχῆς, id animo exigit. Non enim quod speratur, sed quod non speratur, sublatum animo est: in quo jam est, atque existit, quod spe præsumitur, si modo illa certa et firma est. Non male igitur spes in bonis, τὸ προσδοκώμενον in malis, quorum metu liberatur, cui ea eventura non expectat.

(g) Οὕτως ἀνδρὰ ἀπόλλυσσι γυνή. Sic quoque Hier. l. 1. Adversus Iovinianum, pro eo quod modo Græce, οὕτω λόγῃ ἀνδρὸς βλάπτει καρδίαν· quod

Procopii sophistæ. — Expectati boni versæ in contrarium spes, inconsolabilem dolorem adducunt.

Plutarchi. — Nec navis ex una anchora, nec ex una spe vita firmanda est.

Stabiles sunt eruditorum spes, ut quæ in ratione quasi in portu conquiescant.

Virtutis spes, animi propriæ sunt ac genuinæ; vitii autem, spuria.

Idem est ex infirma anchora navim in portu hære, ac spem ex mala voluntate.

Socrates. — Improbæ spes, tanquam mali viz duces, in errorem inducunt.

Nec mulier sine viro, nec bona spes sine labore utile quidquam parit.

Leucippis. — Jucunda, quanquam non præsto sunt, spe delinunt animum.

Cujus enim spes nulla est, semel animo sublatam est; quodque nusquam amplius expectatur, ægros metu liberat.

Charcelei. — 631 Orationis enim ad id quod necdum dictum est, festinatio, eorum quæ jam dicta sunt integritatem tollit.

Leucippes. — Periculi metus, animi spes turbabat, spesque rei consequendæ, metum voluptate tegebatur: atque in hunc modum, et qui sperabat terrebatur, et qui animo dolebat, idem ipse gaudebat.

SERMO XXXIX.

De mulieribus.

Joan. iv, 26. — Dicit ei Jesus: Ego sum, qui loquor tecum. Et continuo venerunt discipuli ejus, et mirabantur quod cum muliere loquebatur.

1 Tim. ii, 11. — Mulier in silentio discat cum omni subjectione; docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum.

Prov. v, 3. — Noli attendere mulieri pravi. Mel enim distillant labia mulieris fornicariæ; quæ ad tempus impinguant fauces tuas: postea tamen selle amariorem invenies.

Prov. xiv, 30. — Sicut in ligno vermis, sic virum suum perdit uxor malefica.

Prov. xxi, 19. — Melius est habitare in deserto, quam cum muliere rixosa et loquace et iracunda.

Ecclesi. xxv, 25. — Cum leone et dracone commorari magis placeat, quam habitare cum muliere nequam.

voces λόγῃ et γυνή permutatæ sint. Nec liquet, quid potius Salomon scripserit, quod Hebræica non exstent; et quæ sunt in Vulg. *Ita tristitia viri nocet cordi*, ex Græcis accepta sint. Quod autem ait Nobil. *Tota ista sententia abest in Vulg.* videtur non satis attente dictum, cum pleraque Biblia Vulg. editionis habeant, etsi Hentenius obelo conficiens, non exstare admonet in decem exemplaribus. Hinc in Lugdun. an. 1521 et 1523 reperi, *Alias non haberi totum hunc versum*; quod et Nobilii, uli cautius dicere potuit, sic et verius.

Basili. — Prava mulierum studia animique, imbecilles contubernalia animas, interita mergunt.

Theologi, in fratris Epistola. — Mulierum insipientissime, quas propria pulchritudo gratiaque deficiat, ad colorum pigmenta fucosque confugiant; honestaque velut specie (ut sic loquar) se theatro ostentant, affectato decore deformes, nativaeque turpitudine effectae turpiores.

Chrysost. — Qui malam uxorem habet, is suorum jam scelus mercedem se reportasse noverit.

Grave paulo tenuioris fortunae ducere uxorem; grave, et paulo opulentiorum: nam alterum quidem, substantiae nocet; alterum vero, viri auctoritatem ac libertatem ledit.

Clementis. — Omnem ad calumniam suspicionem amittit mulier, quae superfluo cultu non utatur, nec ultra decoris metam ornari velit.

Sexti. — Malam mulierem sigillum decet.

Democriti. — Extremum dedecus ac injuria, virum uxori subditum esse.

Solon. — 632 Rogante quodam Solonem, num uxorem duceret, respondit: Si deformem duxeris, molestum erit; sin venustam, communem habebis.

Diogenes. — Mulieres inter se sermonem miscen-tes conspicuas, Aspis, inquit, a vipera venenum amittunt.

Pithecia. — Rogante quodam, amplo multarum matronarum consensu, Cur una reliquarum mulierum ornatum non assumeret, respondit: Quod sufficiens mulieri ornatus existit viri virtus.

Pythagor. — Equale est, sive in ignem, sive in mulierem incidere.

Secundi. — Secundus ille sapiens interrogatus, Quid esset mulier, respondit: Viri naufragium, domus tempestas, quietis impedimentum, vitae captivitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sumptuosum bellum, contubernalis bestia, assidens sollicitudo, leona sortis necessitudine conjuncta, exornata Scylla, animal aequum, malum necessarium.

Triplaci malo appetitus sum; Grammatica ac paupertate, nec exitiosam uxorem evadere valui.

Philoxenus. — Philoxenus poeta, rogante quo-

²² Gen. Κυβδου.

(h) *Πρὸς τὰ χρώματα.* Ut nimirum coarsa, minio genas insciant, ac nativum colorem mentiantur. Inscite Gen. *χρώματα* legit, reddique pecunias; ad pecunias *confugiant*; quasi pecunias ad fucum muliebrem quidquam faciant, nisi re-inote et accidentario, cum pars maxima divitum mulierum pigmento omni abstineant. Omnia hic antitheta pro subtili Gregorii vena, *κοσμῶς* *θεατριζόμεναι*; quasi per hoc quod mundum quaerunt ei honestati studere videntur, scenicae mulieris

A. Basil. — Αἱ πόνηραι τῶν γυναικῶν διαβάσεις, τὰς ἀσθενεῖς ψυχὰς τῶν συνοικούντων καταβαπτίζουσιν.

Θεολόγου. — Αἱ τῶν γυναικῶν ἀφρονίσταται, ἀποροῦσαι κάλλους οἰκείου, πρὸς τὰ χρώματα (h) ψεύγουσι· καὶ εἶναι, ὡς ἂν εἴποιμι, κοσμῶς θεατριζόμεναι, δι' εὐχρημοσύνην ἀσχημονες, καὶ δι' αἰσχος αἰσχροτέραί.

Χρυσόστ. — Ὁ ἔχων γυναῖκα πόνηράν, γινώσκειται ὅτι ἦδη τοὺς μισθοὺς τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ ἔκομισται.

Δεινὸν πανυχροτέραν λαβεῖν γυναῖκα, δεινὸν ἐπορωτέραν. Τὸ μὲν γὰρ εἰς τὴν οὐσίαν ἔδραψε, τὸ δὲ, εἰς ἀσθεντίαν καὶ ἐλευθερίαν, τὸν ἄνδρα.

B. Κλήμεντ. — Ἄνύποπτον εἰς διαβολὴν δεικνύσι γυναῖκα, τὸ μὴ καλλωπίζεσθαι, μᾶλλον μὴν κοσμεῖσθαι, παρὰ τοῦ πρέποντος.

Σέξτου. — Ἐπὶ γυναικὶ πόνηρᾷ καλὸν σφραγίς.

Δημοκρίτ. — Ὑπὸ γυναικὸς ἀρχεσθαι, ὅρις ἂν εἴη ἔσχατα.

Σόλωνος. — Ἐδῶν ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, εἰ γῆμῃ, ἔφη· Ἐάν μὲν αἰσχρὰν γῆμῃς, ἔξεις ποινήν· εἰ δ' ὠραίαν, ἔξεις κοινήν.

Διογένης. — Κοινολογουμένης γυναῖκας θαυάζομενος, ἔφη, Ἄσπις παρ' ἐχίνης φάρμακον θανάσιζται.

C. Πουλυχερία. — Αὕτη ἐρωτηθεῖσα ὑπὸ τινος ἐν συνόδῳ πλειόνων γυναικῶν, διατί μόνῃ τῶν ἄλλων γυναικῶν οὐ φορεῖ κόσμον, ἔφη· Ἀδελφῆς κόσμος ἐστὶ γυναικὶ, ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετή.

Πυθαγόρ. — Τὸ εἰς πῦρ καὶ εἰς γυναῖκα ἐμπεσεῖν, ἴσον ὄπασχει.

Σεκουῦνδος. — Σεκουῦνδος ὁ σοφὸς (i) ἐρωτηθεὶς, Τί ἐστὶ γυνή; εἶπεν· Ἄνδρὸς καυδόνιον, οὐλοῦ ζάλη, ἀμεριμνίας ἐμπόδιον, βίου θύλας, καθημερινὴ ζημία, ἀδαιρέτος μάχη, πολυτελεῖς πόλεμος, συντοδιόμενον θηρίον, συγκαθημένη μέριμνα, συμπλεκομένη ἰδέσθαι, κακοσημένη σκύλλα, ζῶον πόνηρόν, ἀνεγκλήτον κακόν.

D. Ὁ αὐτὸς ἔφη, Τριῶν κακῶν τίττυγμα· γραμματικῆς, πανίης, καὶ οὐλομένης γυναικὸς ἐκφυγεῖν οὐκ ἔσχυσεν.

Φιλέξενος. — Φιλέξενος ὁ ποιητής, εἰπόντος

VARIAE LECTIONES.

NOTAE.

probum assumentes: honesto quasi cultu atque ornato theatro personate; ac si quid ejusmodi his tam brevibus iis semulo acumine reponi potest: non quod Gen. *theatrali ornata conspicua*.

(i) *Σεκουῦνδος ὁ σοφός.* Citat Holsten. in suo Secundo tanquam ex Antonio Melissa serm. 123: sive ita illi Rom. codd. habuerint; sive, quod humanum est, memorie obrepit, ut pro Maximo, Antonium citaret, apud quem non occurrit, sed apud Maximum.

τινός, διατὶ Σοφοκλῆς χρηστὰς παρυσίας τὰς Ἀ
γυναίκας, αὐτὸς δὲ φαύλας, εἶπεν, ὅτι Σοφοκλῆς
μὲν, οἷας δεῖ εἶναι τὰς γυναῖκας, λέγει· ἐγὼ δὲ, οἷας
εἰσιν.

ΔΟΓΜΕ Ν^α.

Περὶ ἀντιλογίας καὶ ἀντιστήριτος καὶ ἐριδος.

Ματθ. ε',—Ἰκούσατε ὅτι ἐλάληθ', ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος; Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις ἄς ῥαπί-
σει εἰς τὴν δεξιάν σου ἀγρόνα, στρέφον αὐτῷ καὶ τὴν
ἐξήλην.

Ῥωμ. θ',—Ὁ ἄνθρωπος, μενοῦν γὰρ, οὐ τίς εἰ ὁ
ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ
κτίσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἡ οὖν ἔχει ἐξου-
σίαν ὁ κτιστὴς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φαρμάματος
ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτι-
μίαν;

Παροιμ. κ',—Σιδήρεος σιδήρον ὀξύνει· ἄνθρωπος δὲ
προξύνει (j) πρόσωπον ἀταίρου.

Παροιμ. κβ',—Ἄνεμος βορρᾶς ἐξεγείρει νέ-
φη (k)· πρόσωπον δὲ ἀναιδὲς, γλώσσαν ἐρεθί-
ζει.

Εἰρήχ θ',—Μὴ γίνου θρασὺς ἐν τῇ γλώσσῃ σου,
καὶ νωθεὶς καὶ παρεμμένος ἐν τοῖς ἔργοις σου.

Εἰρήχ κβ',—Πρὸ πυρός, ἀτιμὲς καμίνου καὶ
καπνός· οὕτω πρὸ αἰμάτων, λοιδορίας.

Ἄνθρωπος συνθεζόμενος λόγοις ἐνεδίαμα, ἐν πό-
σεως ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ μὴ παύσεται.

Ἐρὶς κατασκευασμένη ἐκκαλεῖ πύρ· καὶ μάχη
κατασκευάσασα ἔχει αἷμα.

Βασιλ.—Ἡ ἐνεδίαμα τὸ αὐτοκρατορικὸν καὶ
ἀνυπότακτον δείκνυσιν, καὶ ἐν σχήματι ταπεινώσεως
γίνεται.

Θεολόγος.—Θελεῖ γὰρ τὰ γινώσκα προνήματα
πρὸς τὸ βίε κρατοῦν ἀδελφεοῦ, καὶ καθάπερ
φλέξ ὁπ' ἀνέμου βρωζομένη, τοσοῦτον μέλλον ἀνέ-
πεσε, ὡς περὶ ἐν σφοδρότερον καταπνέεται.

Χρυσοστ.—Μὴ πρὸς τοὺς παραινοῦντας ἀγῶν
ἀντίστη, λέγων, Ὁὐκ ἀνέχομαι ἵνα μου καταγελᾷ-
σας ὁ δαίμων ἀπὸ βλασφημίας. Οὐ γὰρ δὴ τότε σου καταγελᾷ,
ἀλλ' ὅταν ἐπιβλάσφη. Εἰ δὲ καὶ τότε γελᾷται, ὡς
ἀνόητος καὶ οὕτω κρίνεται, ἔξ ὅτι μὴ ζητεῖ νικῶν
τὴν παρὰ τῶν ἀνοήτων μαρτυρίαν, ἀλλ' ἀποχωρῶντας

^α In Gesn, Stob. 101.

(j) *Προξύνει.* In Hebr. eadem est vox, qua
ferrum exacui ferro dicitur, et qua vir amicum
exacuerit: ut utrumque in bonum sonet, alterum
physice, alterum per metaphoram; nec aliter vo-
luerint de LXX, etsi Hellenismo suo ac voce abusi
sint, quae *exasperare* sonat; reddiditque Gesn. ^{ε'} forte
voluit Maximus, atque ad intentum suum aptavit:
apud quem *ἐξέρου* est pro *ἐταίρου*, quod et *emen-
davi* ex sacra textu.

(k) *Ἐξεγείρει νέφη.* Vulg. *Fugat nubem.* Con-
textio enim sensu vox Hebraica redditur, ut ab
alia aliaque radice alijs aliisque deducitur, sive
etiam alia et alia vis in eodem verbo considera-
tur. Aq. ὀβλῖναι ὑμῖν, *parturit imbres*, idemque
R. Chin. Symm. διαλύει, *dissolvit*, quod idem est

dam, Cur Sophocles bonas mulieres inducat, ipse
vero malas; quod nimirum, ait, ille quales esse
debeant, dicat; ego, quales reipsa existant.

SERMO XL.

De contradictione et procacia et contentione.

Matth. v, 38.—Audistis quia dictum est: Ocu-
lum pro oculo, et dentem pro dente? Ego autem
dico vobis: Non resistere malo; sed quisquis tibi
in dexteram maxillam incusserit alapam, verte illi
et alteram.

Rom. ix, 20.—Atqui, o homo, tu quis es, qui
ex adverso respondes Deo? Nunquid dicit Agmen-
tum, ei qui se dixit: Quid me fecisti sic? Annon
habet potestatem agulus lupi, ut ex eadem massa
figat aliud quidem vas in honorem, aliud in con-
tumeliam?

Prov. xxvii, 17.—Ferrum acuit ferrum, et vir
exacuet faciem amici.

Prov. xxv, 23.—Ventus aquilo suscitavit nubes;
vultus autem impudens irritat linguam.

Ecclesi. iv, 34.—³³³ Noli esse audax in lingua
tua, et sœgnis ac remissis in operibus tuis.

Ecclesi. xiii, 50.—Ante ignem, camini vapor et
fumus; sic ante vulnera et cædes, convicia.

Vir assuetus probrobus verbis ac maledictis, in
omnibus diebus suis non emendabitur.

Ecclesi. xxviii, 13.—Contentio festinata accendit
ignem, et ille festinans effundit sanguinem.

Basil.—Contradicendi ipsa libido: nisi juris
quidpiam ostendit, ac quod subijci respuit, etsi
humilitatis specie contingit.

Theologi.—Solent enim generosa fortitudo animi
ingenia, ei contumacius prefractaque oliviti, quod
vi addicit ac dominatu premit; nec aliter ac flamma
ventilantibus auris, tanto magis accendi, quanto
vehementius perflatur.

Chrysost.—Ne his qui silere admonent, adver-
seris, dicens: Non feram ut ille me risu excipiens,
abeat. Non enim tunc deridet, sed si ulciscaris.
Quod si etiam tunc deriserit, et ut stulto id illi
contigerit. Tu vero qui victoria potiris, ne stulto-
rum testimonium ambis; sed satis esse existimate

NOTE.

D ac illud *fugat*, Hieronymi. Probat R. Himmon,
quod aquilo ventus siccus sit, non pluviosus: quod
et liquet. Eadem est vox psal. xxxix, 9, *ἡ ἄquila*
ubi Aquila eodem modo, *ἐξέρουτος*, facientis *par-
turire* cervos, et LXX, *καταπύκνωτος* *preparantis*, ad
partum scilicet: quod fit terrendo pavidum animal
et quasi fugando; et, ut iidem hic, *exascitando*.
Ac num sic intellexerunt exsuscitari nubes, non ut
pluviam afferant, eaque graves densentur, quod au-
stri potius est, sed ut eo diffiante quasi fugienti et
tenuentur ac xanescant? eadem fere causa, sed
contrario effectui. Sententia ipsa proverbii id exigere
videtur, ut contrarium præstet vultus impudens
ac ventus aquilo; ille verba provocet, hic nubes
dissipet ac fuget.

quod sapientes senserint. Quin potius in Deum aspice, isque tui laudator erit. Quem vero Deus suspiciat ac laudet, humanis honoribus inhiare prorsus dedecet.

Greg. Nyss. — Cætera quidem peccata et tempore et fortunis, et aliunde petita ope indigent, ut fiant; sermonis autem natura a se peccandi facultatem habet.

Philonis. — Inverecundia, improbae mentis propria est; pudor autem et verecundia, ejus quæ proba ac tenax honesti sit. At neque pudore affici, nec impudentius agere aut proterve, ejus est, qui stupidi animi sit, nec ad assensum inflecti velit.

Impudens aspectus elataque cervix, et continuus superciliorum motus ac superbus incessus: quidquid denique mali egeris, nullo affici pudore, turpissimi animi notæ sunt, obscuras suorum decorum lineas oculis conspicuo corpori inscribentis.

Philistionia.

*Qui nec se ipse erubescit,
Eorum quæ patravit scelere conscium
Quomodo alium erubescet, eorum nihil conscium?*

Arist. — Pudore non affici, cum sis malus, ejusmodi malitia est ac vitii vis, quæ modum omnem excedit.

Socratis. — Cave lingua impudentius utaris; haud raro enim audacia et temeritas ipsam etiam caput perdidit.

Euripid. — 634 Temeritate et audacia, nemo hacenus; sed labore et industria fortique proposito et modestia, virtutem comparavit.

Menandri. — Nihil est dementia, ut existimo, audacius magisque temerarium.

Musonii. — Cunctis futurus es venerationi, si te ipse prior revereri coperis.

Theophrasti. — Reverere teipsum, nec ullum alium erubescas.

Cato. — Idem adolescentem subore suffusum contuitus, Ege, inquit, hic enim virtutis color est.

Maximo ne quemque revereri oportere putato; neminem enim unquam a se disjunctum esse.

SERMO XII.

De senectute et juventute.

Joan. xxi, 18. — Cum esses junior, cingebas te, et ambulabas quo volebas; cum autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis.

Hebr. xn, 11. — Itaque remissas manus et dissoluta genua erigite; et semitas rectas facite pedibus vestris.

Ecll. vi, 35. — Longitudo vitæ, via justitiæ.

In multitudine presbyterorum sit; et si quis sapiens est, conjungere illi.

Ecll. viii, 7. — Ne spernas hominem in senectute sua; nam etiam ex nobis senescunt.

VARIE LECTIONES.

^α ΔΔ. Γρηγ. Νύσσ. ^β In Gesn. Stob. 263.

Α νόμιζε τὴν παρὰ τῶν συνετῶν. Μᾶλλον δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάδελφον, κακείνός σε ἐπαινεῖσι· τὸν δὲ παρ' ἐκείνου θαυμαζόμενον, οὐ δεῖ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμὴν ὧς ἐπιζητεῖν.

Γρηγ. Νύσσ. — Τὰ μὲν γὰρ λοιπὰ τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ χρόνου καὶ πραγμάτων καὶ τῶν ἐξωθεν συνεργίας πρὸς τὸ γενέσθαι δέονται· ἡ δὲ τοῦ λόγου φύσις, κατ' ἐξουσίαν ἔχει τὸ πλημμελεῖν.

Φιλωνος. — Ἀναισχυντία μὲν ἴδιον παύλου· αἰδώς δὲ, σπουδαίου· τὸ δὲ μὴτε αἰσχύνεσθαι μὴτε ἀναισχυντεῖν, τοῦ ἀκαταλήπτως ἔχοντος καὶ ἀσυναβήτως.

^α Ἀναίδης βλέμμα καὶ μετέωρος ἀοχὴν, καὶ συν-
εχὴς κίνησις ὀφρύων, καὶ βᾶδισμα σεσοθημένων·
καὶ τὸ ἐπὶ μηρῶν τῶν παύλων ἐρυθρεῖν, σημεῖα
ψυχῆς ὅστιν αἰσχίστης, τοὺς ἀφανεῖς τῶν οὐκ αἰσθη-
τῶν τύπους ἐγγραφεύσης τῷ φανερῷ σώματι.

Φιλιππίων.

*Ὅστις γὰρ αὐτὸς αὐτὸν οὐκ αἰσχύνεται,
Συνειδώς αὐτῷ παῦλα διαπραγμαίνων,
Ὡς τὸν γε μηδὲν εἰδὲν αἰσχυνθήσεται;*

Ἀριστοτέλ. — Τὸ μὴ αἰσχύνεσθαι κακὸν ὄντα, κακίας ὑπερβολή.

Σωκράτης. — Γνώσθι θράσει, μὴ χρῆσθαι· πολλάκις γὰρ τὸ θράος, καὶ αὐτὴν διώλεσε τὴν καφαλὴν.

Εὐριπίδ. — Θράσει μὲν οὐδεὶς οὐδέπω, πόνη δὲ καὶ γανυῖσθαι καὶ ἐπισκεῖσθαι ἀρετὴν ἐπακτῆσατο.

Μετάρχη. — Οὐκ ἔστιν ἀνολία οὐδὲν, ὥς ἡμῶι δοκεῖ, τοιμηρότερον.

Μουσωνίου. — Αἰδοῦ παρὰ πᾶσιν ἄξιος ἔση, ἐκ πρώτων ἀρετῶν αὐτὸν αἰδέσθαι.

Θεόφραστ. — Αἰδοῦ σταντὸν, καὶ ἄλλον οὐκ αἰσχυνθήσῃ.

Κάτωρος. — Ὁ αὐτὸς ἴδων μετράκιον ἐρυθρεῖσαν, ἔφη· θάρρει· τοιοῦτον γὰρ ἔχει ἡ ἀρετὴ τὸ χρῶμα.

Μάλιστα νόμιζε δεῖν ἑκάστου αἰδέσθαι ἑαυτὸν· μηδένα γὰρ ἑαυτοῦ μηδέποτε χωρὶς εἶναι.

ΛΟΓΟΣ ΜΑ'.

Περὶ γήρως καὶ νεότητος.

Ἰωδρ. κα'. — Ὅτε ἦς νεώτερος, ἐξώνυσος ἑαυτὸν καὶ περιεπάτει; ὅπου ἤθελες· ὅταν δὲ γηράσῃς, ἐκτενεῖ· τὰς χεῖράς σου, καὶ ἄλλος σε ζώσει, καὶ αἰσεί· ὅπου οὐ θέλεις.

Ἐβραί. β'. — Αἰὶ τὰς παρεμμένας χεῖρας καὶ παραλελυμένα ῥόνατα ἀνορθώσατε· καὶ προχέετε ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν.

Σαράχ γ'. — Μήκος βίου, ὅδῳ δικαιοσύνης· Ἐν πληθὺι πρεσβυτέρων, στήθι· καὶ εἰ τις σοφός, προσκολληθήσῃ αὐτῷ.

Σαράχ η'. — Μὴ ἀτιμώσῃς ἄνδρα ἐν γῆρει αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ ἐξ ἡμῶν γηράσκουσιν.

Σπράχ κς. — Ὡς ὥραϊον πολιῆς κρείς, καὶ Ἀ
πρεσβυτέρῳ ἐπιγινώσκει βουλὴν.

Ὡς ὥραϊα γερόντων σοφία, καὶ δεδοξασμένοις
διανοήματα βουλῆς!

Ἐμίσησεν ἡ ψυχὴ μου γέροντα μοιχόν, ἁλιστά-
μενον συνέσει.

Βασίλ. — Πλέον τῷ ὄντι τῆς ἐν^α θριβί λευκό-
τητος, εἰς πρεσβυτέρου σύστασιν, τὸ ἐν φρονήσει
πρεσβυτερικόν.

Διαφέρει τοῦ νηπίου καθ' ἡλικίαν οὐδὲν, ὃ ἐν ταῖς
φρεσὶ νηπιῶν.

Θεολόγου. — Αἰσχρὸν τὴν μὲν ἡλικίαν παρακμά-
σαι, μὴ παρακμάσαι δὲ τὴν ἀσθενείαν.

Παιδεύεται τι καὶ πολὺ, καὶ οὐ πάντῃ τὸ γῆρας,
ὡς δοκεῖ, εἰς συνέσειν ἀξιόπιστον.

Χρυσόστ. — Πολὺ οὐ τρίχες λευκαί, ἀλλὰ ψυχῆς
ἀρεταί.

Μὴ τὸν νέον διδάσκει μὴδὲ τὸν γεγηρακότα
ἐπαίνει· οὐτὰ γὰρ ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς ἡλικίας ἀρετὴ
καὶ κακία, ἀλλ' ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς γνώμης.

Γρηγ. Νύσσ. — Ἐπὶ πάντος ὡς ἐπὶ πολὺ πράγ-
ματος, ἐπισφαλὲς σύμβουλος ἡ νεότης· καὶ οὐκ ἂν
τις βεβήως κατωρθώσῃ τῶν σπουδῆς ἀξίων, ὅ
μὴ καὶ πολὺ συμπαραλήψῃ πρὸς κοινωνίαν τοῦ σέμ-
ματος.

Φίλων. — Ὁ ἀληθεὶς πρεσβύτερος, οὐκ ἐν μήκει
χρόνου, ἀλλ' ἐπαίνετῃ καὶ ταπεινῷ βίῳ θεωρεῖται.

Εὐαγρίου. — Τὸ ἐντιμον ἐν γῆρᾳ εἶναι, ἀποδείξις
τοῦ φιλοπόνου πρὸ γῆραος γεγενῆσθαι· τὸ δὲ σπουδαῖον
ἐν νέῳ, ἐχέγγυον τοῦ ἐντιμον ἐν γῆρᾳ εἶσθαι.

Ἀνθεὶ πρὸς ἐπιστήμην ψυχῇ, ὅποτε αἱ τοῦ σώ-
ματος ἀχμαὶ χρόνῳ μήκει παραίνονται.

Ναΐδου. — Θριβί λελευκαμένη, τὴν ἀνταῦθεν τῆς
ψυχῆς ἀποδημίαν βῶξ καὶ διαμαρτύρεται.

Πλουτάρχ. — Ὁ μὲν χειμὼν, σκέτης· τὸ δὲ γῆρας,
ἀλυσίας δεῖται.

Πλουτάρχ. — Ἡδὺ ἐστὶν ὥσπερ φίλῳ σπουδαίῳ,
αὐτῷ καὶ λόγῳ καλῶ συγγράσκειν.

Παρακελεύετο τοῖς νέοις τρία ταῦτα εἶναι, ἐπὶ μὲν
τῆς γνώμης, σωφροσύνην· ἐπὶ δὲ τῆς γλώττης,
σιγὴν· ἐπὶ δὲ τοῦ προσώπου, αἰδῶ.

Ἐκ τῶν Φανωρίων. — Ἐρατοσθένης ὁ Κυρη-
ναῖος, τῆς ἡλικίας ἑβρη, τὸ μὲν ἀκμάζον, ἑαρ εἶναι·
θέρος δὲ καὶ μετόπωρον, τὸ μετὰ τὴν ἀκμὴν χειμῶ-
να δὲ, τὸ γῆρας.

Σόλωνος. — Γῆρας, εἰσεν ὁρμον εἶναι κακόν·
εἰς αὐτὸ γὰρ πάντα καταφεύγει.

Διογένης. — Ἐρομένου τινα αὐτόν, τί νομίζεις
τὸ γῆρας; ἀπεκρίνατο, τοῦ ζῆν χειμῶνα.

Διογένης. — Ἰδὼν δὲ γραῦν καλλωπιζομένην, εἰ-
πὼν ἡ γυνὴ ἡλικίᾳ καλλωπιζομένην, ἡλικίᾳ

Eccli. xiii, 6; vii, 4. — Quam speciosum canis
judicium, et preabyteria scire consilium!

Quam speciosa senum sapientia, et gloriosis con-
sillii intelligentia!

Odit anima mea senem adulterum, et qui sensu
deficiatur.

Basilii. — Plus revera ad presbyteri (id est se-
nioris) commendationem facit, senilis prudentia,
quam canities.

Nihil differt ab eo qui annis puer, qui animi
sensu puerascit.

Theologi. — Turpe est pubem defloruisse, non
libidinem deferuisse.

Etiam canities aliquid discit, nec omnino sene-
ctus, uti par est, omnem nacta sapientiam pu-
tanda est.

Chrysost. — Cani, non albicantes capilli, sed vi-
tutes animi.

Ne juveni detrahas, neve eum laudes qui longo
profectus senio sit: non enim in ætatis discrimine
posita 635 virtus est ac malitia, sed in animi
alia aliaque sententia.

Greg. Nyss. — In omni fere negotio juvenum con-
silia parum tuta sunt, nemoque ejus ætatis facile
dignum aliquid æmulatione præstiterit, ac nisi
cani auxilio fuerint.

Philonis. — Qui veritate senior est, non ætatis
longitudine, sed laudabili ac perfecta vita conside-
ratur.

Evagrii. — Quod veneranda quis senectute fulgeat,
indicio est ante senectutem virtutis labores sedulo
coluisse; studiose autem culta vita juvenis, pignus
est senectutis in posterum venerationi habendæ.

Tunc floret animus ad scientiam, cum corporis
vigor longævitate marcescit.

Nili. — Cani albicantes, animæ jam inde emigra-
tionem clamant, ejusque testimonium dant.

Plutarchi. — Hiems quidem et pluvia, tecto indi-
get; senectus autem, animi serenitate et ut vacua
tristitia sit.

Plutarchi. — Jucundum plane ut cum amico mo-
rum honestate conspicuo, sic cum honesta ratione
eruditioneque consenescere.

Juvenes hortabatur tria hæc habere: in animo,
modestiam ac castitatem; in lingua, silentium; in
vultu, verecundiam.

Ex phavorini commentariis. — Eratosthenes Cy-
renæus, ætatis florem, ver esse dicebat; quod ab
illo est, ætatem autumnumque; ac demum senium,
hiemem.

Solonis. — Aiebat Solon, senectutem malum esse
portum; quippe ad quam omnia confugiant.

Diogenes. — Quærente quodam, Quidnam illi se-
nectus videretur esse? respondit: Vita hiemem.

Diogenes. — Diogenes, conspecta ann superfluo

VARIE LECTIONES.

“ B. διανόημα. “ Bal. ἐπὶ. “ Bal. ἀσθένειαν. “ A. L. Σαυράν. “ Al. Σόλων.

metreticisque cultu conspicua, Siquidem, inquit, A πιν, Et πιν πρὸς τοὺς ζῶντας, πεπλάνηται· εἰ δὲ
ad vivos spectat animus, decepta es; sin ad mor- πρὸς τοὺς νεκρούς, μὴ βράδων.
tuos, ne moras trahe.

Alexandri. — Alexander, viso quodam sene qui capillos inficeret, Non capillos, inquit, sed genus tingito.

Orgias interrogatus, quæ victus ratione tam prolixæ senectutis annos attigisset; Quod, inquit, nihil unquam quasi genio indulgens ac voluntatis nutu vel comederim, vel etiam egerim.

Procop. — Vitæ longitudo, expectatione prolixa; ubi autem præterit, insonnio ac umbra obscurior existit.

Philemon.

Syra, Syra, quid es? ut vales?
Hoc nunquam roges, cum senem offenderis,
636 Aut animum; sed statim scito non bene habere.

Herodia.

Ubi sexagesimum solem flexeris,
O Grylle, Grylle, morere et exo cinis:
Nam cæcus foret omnis deinceps vita flexus.

Philemonis. — Est quandoque et juvenum mentis solertia et senum insipientia. Non enim tempus prudentiam docet, sed recta indoles et ingenium victusque ratio.

Democriti. — Paupertas et senium, vulnus duplex curatu difficillimum.

Vetus hac laudatio: Faciendo, juvenes,
Consiliis vero, præstare seniores.
Leo senex robustior hinculo florentis juvenis.

Robur et pulchritudo, juventutis bonum; senectus vero, temperantia flos et castitas.

SERMO XLII.

De patientia et longanimitate.

Luc. xxi, 19. — In patientia vestra possidete animas vestras.

Jac. v, 10. — Fratres, exemplum accipite laboris et longanimitatis, prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini. Ecce beatos dicimus eos, qui patienter sustinent. Patientiam Job audistis, et exitum Domini vidistis.

Prov. xxv, 2. — Lenis patientiæ vir exstinguet iras; impius autem magis exsuscitat.

Eccli. ii, 4. — Quidquid tibi illatum fuerit, accipe, et in vicissitudine humiliationis tuæ leniter sustine; quia in igne probatur aurum, et homines accepti in fornace deflectionis.

Eccli. xii, 20. — Sustine in tempore tribulationis, et persevera cum proximo, ut in hæreditate illius coheres sis.

Basilii. — Sit tibi contubernale Dei præceptum,

VARIE LECTIONES.

"Fortè Γοργίας." Bal, Ιερίου. "Gegn. καὶ ὁρῇ διατα." In Gegn. Stobæo 93.

NOTÆ.

(1) Πᾶν δ' ἐν ἐπαγγελίᾳ σοι. Vulg. ex quo Xist. interpres, Omne quod tibi applicatum fuerit: quod minus expressum et pene barbarum. Quidquid illatum. Quidquid ærumnarum obvenerit. Hesych. ἐπάγω, ἐπιφέρει clarissime in voce ἐπαγγελίᾳ, συμφορὰ, πειρασμός, ἦτοι τὸ ἐπιποθεῖν κακῶς ἐπαγγέλλων. Calamitas, tentatio, seu quidquid penarum in-

feratur. Unde et quod versu superiori, ἐν καιρῷ ἐπαγγελίᾳ, liadem redditar, in tempore obductionis, malim obductionis, id est captivitatis; nam eidem Hesychio, ἐπαγγάζω, αἰχμαλωτίζω, nec aliter Vulg. reddiderit. Nam quod alii Nobil. sensu non differre τὸ ἐπαγγέλλω, applicatum, id certe rudius, nec ulli bono grammatico satis probatum.

Ἀλεξάνδρ. — Ἀλέξανδρος ἰδὼν τινὰ τῶν γερόντων βαπτίζοντα τὰς ἐκλήκας, εἶπεν, Μὴ τὰς ἐκλήκας βάπτου, ἀλλὰ τὰ γόνυα.

Ὀργίας. — Ὀργαζομαι, ποιεῖ διατεταχμένως, εἰς μακρὴν γῆρας ἥλθες; οὐδὲν οὐδέποτε, εἴη, πρὸς ἡδονὴν οὐτε φαγὼν, οὐτε δρᾶσαι.

Προκόπιος. — Βλου μήκος, προσδοκῆσθαι μὲν, πολλὸν παραβαρύνει δὲ, πέφυκες ἐνέουσαι καὶ σπῆς ἀμυδρότερον εἶναι.

Φιλήμων.

Σύρα, Σύρα, τί εἶσαι; πῶς ἡγῶν ἔχεις;
Μηδέποτε ῥῶτα τοῦ ἐκείνου γέροντος ἰδὼς,
Ἢ γράν τινὰ ἰσθί, δ' εὐθὺς οἱ κακῶς ἔχει.

Ἡρώδης.

Ἐπὶ τὸν ἐξηκοστὸν ἥλιον κἀπῆκε,
Ὁ Γρύλλε, Γρύλλε, μόρησε, τέσσα γίνοι,
Ἢς τυφλὸς ὁ ὑπὲρ αἵματι τοῦ βλου καμπτῆρ.

Φιλήμων. — Ἐστὶ πῶν συνέσις νέων, καὶ γερόντων ἀσυνεσία· χρόνος γὰρ οὐ διδάσκει φρόνησιν, ἀλλὰ φύσις ὁρῇ καὶ διατα.

Δημοκρίτ. — Γῆρας καὶ πένια, δύο τραύματα δυσθεράπεια.

Παλαιὸς αἷρος, ἔργα μὲν νεωτέρων, βουλὰ δ' ἔχουσι τῶν πατέρων κρῖτος.

Γῆρας λαοκτονὴν κρείσσον ἀμάρτων γερῶν.

Ἰσχυρὸς καὶ εὐμορφῆς, νεότητος ἀγαθὸν γῆρας δὲ, σωφροσύνης ἀνδρὸς.

ΛΟΓΟΣ ΜΒ.

Περὶ ὁμοιοῦς καὶ μακροθυμίας.

Λουκ. κα'. — Ἐν τῇ ὁμοιοῦς ὁμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

Ἰακ. v'. — Ἀδελφοί, ὁπείδειμα λάβετε τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς μακροθυμίας τοὺς προφήτας, οἱ ἐλάλησαν ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ἰδοὺ μακαρίζομεν τοὺς ὁμοιομένους. Τὴν ὁμοιοῦν ἰδοὺ ἡκούσατε, καὶ τὸ τέλος Κυρίου ἴδετε.

Παροιμ. ix'. — Μακροθυμὸς ἀνὴρ, κατασβέσει κρίσεις· ὁ δὲ ἀσεβὴς, ἐγείρει μάλλον.

Σιrach β'. — Πᾶν δ' ἐν ἐπαγγελίᾳ σοι (1), δέξαι, καὶ ἐν ἀλλάγματι ταπεινώσεώς σου, μακροθυμήσον, οἷ ἐν πυρὶ δοκιμάζεται χρυσοῦς, καὶ ἀνθρωποὶ δεικτοὶ ἐν καμνῷ ταπεινώσεως.

Σιrach αβ'. — Ὑπόμεινον ἐν καιρῷ θλίψεως, καὶ διάμεινε ἐπὶ τὸν κλησίον, ἵνα ἐν τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ συγκληρονομήσῃς.

Βασίλειου. — Ἐστω σοι ἡ ἐντολή τοῦ Θεοῦ σύν-

αὐτοῖς, ὅτι τὴν εὐφροσύνην καὶ διαύγεια πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διάκρισιν ἀδιαλείπτως παραχομένη· ἡτις πόρρωθεν τὴν τῆς ψυχῆς σου ἐπιστάσιν προκατασκευάσας, καὶ τὰς ἀληθείας περὶ ἐκάστου ἔδρας προεπαινεῖ, ὅπως οὐδὲν ἔσται πρὸς τὴν προσηκόντων ἀλλοιωθῆναι· ἀλλὰ προεπαινεῖται τῇ διανοίᾳ, ὡς περὶ τινὲς ἀνέκλειστον θαλάσσης γαίονα, ἀπαράλως καὶ ἀσίστως τῶν ἐπὶ βλαβῶν πνευμάτων καὶ τῶν κυμάτων τὰς προσβολὰς ὑπομένειν.

Θεολ. — Βέλτιον τοῦ πάχους ἢ μακροθυμίας, καὶ τῆς εὐδαδειας ἢ συγκρατάσεως.

Ἀγαθὸν χρηστότητι καὶ ὁρμητικότητι, καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀδικούντας, οἷς καρτεροῦμεν πάσχοντες.

Ἀλλοιοῦσιν καὶ οἱ τῷ κόσμῳ προσηκόντες (m), καὶ πολλῶν πλὴν τῶν θεῶν δουλεύοντων· ἀλλὰ μισθὸς αὐτοῖς τὸ ἀλγεῖν· ἡμῖν δὲ καὶ τὸ πάσχειν ἐμμεσθον, ὅταν διὰ τὸν θεὸν καρτερώμεν.

Μὴ γινώμεθα δοῦλοι κακοί, ἀγαθύνοντι μὲν ἐξομολογούμενοι τῷ δεσπότη· παιδεύόμενοι δὲ, μὴ προστιθέμενοι· καίτοι ποτὶ κρείσσον ὕψος πόνης, καὶ ὑπομονῇ ἀνάστατος, καὶ ἐπιτοκίς ἀμείλις.

Χρυσόστ. — Οὐδὲν οὕτως αἰσίστους ποιεῖ, ὡς τοὺς ὑβρίζομένους φέρειν.

Καθὰπερ τοῖς μετανοοῦσιν ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία ὠφέλιμος, οὕτως τοῖς ἀνεκδοτοῖς καὶ ἀκλήροις μετάνων γίνεται κολάσεων πρόφρων.

Ὅταν εἰς ἐπηράτῃ, μὴ πρὸς αὐτὸν ὤψῃ, ἀλλὰ πρὸς τὸν κινούμενον δαίμονα· καὶ τὴν ὀργὴν ἄτασαν κατ' ἐκείνου κένωσον· αὐτὸν δὲ καὶ ἐλπίς τὸν ὅτι ἐκείνου κινούμενον.

Οὐδὲν γὰρ οὕτω λαμπρὸς ποιεῖ καὶ ζηλωτὸς, καὶ μυρίων ἐμπέλειος ἀγαθῶν, ὡς πειρασμῶν πλήθος, καὶ κίνδυνοι καὶ πόνοι καὶ ἀθυμίας· καὶ τὸ διηλεκτικὸς ἐπιδοκίμασθαι, καὶ παρ' ὧν οὐδαμῶς ἐχρῆν, καὶ πάντα πρῶτος φέρειν.

Ὅπερ γὰρ ἂν πάθωμεν ἀδικίᾳ παρ' ὅπου οὐκ, ἡ εἰς ἀμαρτημάτων διόλυσιν ὁ θεὸς ἡμῖν λογίζεται τὴν ἀδικίαν ἐκείνην, ἢ εἰς μισθοῦ ἀντίδοσιν.

Νελδον. — Τὸ ἐλιγνύναι, καὶ μὴ θέλειν ὑπομένειν συμφορὰς, μεγάλῃς καὶ ποικίλῃς ἀπορροῇς ἴδιον.

Γλύκωνος. — Γνώσις θεοῦ διὰ μακροθυμίας καὶ πραότητος εἰς ἀνδρα γινώσκεται.

Γρηγ. Νύσσ. — Ἡ τοῦ λοιδορεῖσθαι καὶ ὑβρίσειν ἀκολουθία, διὰ μακροθυμίας ἵσταται τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω φορὰς· ὡς εἰ γὰρ ὑβρίσῃ τὴν ὑβρίν καὶ λοιδορίαν τὴν λοιδορίαν ἀμύνοντο, πλεονάζει πάντως, τρέφων διὰ τῶν ὁμοίων τὸ ἄπονον.

(m) Καὶ οἱ τῷ κόσμῳ προσηκόντες. Qui mundi addicti sunt, eique illi: metaphora ab iis, quae liquefacta aliis affunduntur, atque hinc firmius haerent; re sic proclivi, nihil apte Gesn. Qui orbi

A ceu lux quaedam ac irradians fulgor, ad rerum iudicium ac discretionem jugiter suppetens; quod olim nactum ut animo tuo praesident, verasque rebusque opinioniones occupato instruat, in nullis te casibus a constantia dimoveri sinat; sed mente instructum atque paratum, velut scopulum quandam mari prominentem, secure immotoque firmitate violentos ventorum status ac sese allidentes fluctus, sustinere faciat.

Theologi. — Melior est lenitas celeritate, et comitas animique indulgentis accommodatio, 637 quam pervicacia.

Praestat audaciam mansuetudine vincere, atque ad meliorem frugem injuria auctores, quae celebrantia mala patimur, adducere.

Dolent et qui mundo addicti sunt, ac multo magis, quam qui divina obsequiis mancipati sunt: verum illis hoc merces est, ut doleant; nobis vero, nec ut mala seramus mercede vacat, modo propter Deum toleraverimus.

Ne sicut servi mali, qui beneficienti Domino gratias agamus; castiganti vero, animum non adhibeamus: tametsi quandoque aegritudo sanitate melior, praestatque remissione patientia, et cura quam securitas.

Chrysost. — Nihil tantam venerationem conciliat, ac quod injurias probrumque patienter ferimus.

Quemadmodum poenitentibus Dei lenitas utilis est, sic et pervicacibus ac duro corde majoris supplicii occasio causaque efficitur.

Cum quis injuria damnoque affecerit, ne ad eum respicias, sed ad demonem mox incensorem, omnemque in eum iram effunde: illius autem qui sic agatur ac impellatur, etiam miserebere.

Nulla profecto res est, quae sic splendidos dignosque emulatione efficiat, et excentis demum bonis adimpleat, ac tentationum turba et pericula laboresque ac tristitia; necnon continenter insidulis appeti, ipsorum quoque quos minime decebat, molitione, cunctaque leniter ferre.

Quidquid enim injuste a quocunque patimur, aut ad diluenda peccata nobis injuriam Deus imputat, aut ad mercedis remunerationem.

Nili. — Tedio negligere, nec mala pati velle magnae variaeque proprium insipientiae est.

Glycon. — Dei scientia per lenitatem et mansuetudinem in virum cognoscitur.

Greg. Nyss. — Convictorum injuriarumque progressus lenitate ferendi sinitur. Nam si quis injuriam injuria, convictumque convicio ulcisci voluerit, hoc ipso plane vitia augebit, dum quod absurdum est, ex similibus alii.

NOTE.

praefecti sunt. Possunt et orbi praefecti esse servi Dei ac sancti, nec eos Theologus illis opponit, sed qui sic mundo dediti sunt, et de mundo sani.

Κλήμεντος. — Θηρεύουσι τοῖς μὲν κυσὶ, τοὺς ἄλλα κύνες; οἱ κυνηγοὶ τοῖς δὲ ἑταίροις τοὺς ἀνθρώπους οἱ πολλοί.

Τὸν μὲν λιθωντὸν, τοῖς θεοῖς · τὸν δὲ ἑταῖρον τοῖς ἀγαθοῖς ἀπονέμειν χρῆ.

Ἰσοκράτης. — Πιστοὺς ἡγού, μὴ τοὺς πᾶν δ' τι ἂν ποιῆς καὶ λέγῃς ἑταῖρουστας, ἀλλὰ τοῖς ἀμαρτανόμενοις ἐπιτιμῶντας.

Μουσχίων. — Εἰ θέλεις καλῶς ἀκούειν, μάνθανε καλῶς λέγειν. Πειρῶ καλῶς πράττειν, καὶ οὕτω καρπώσῃ τὸ καλῶς ἀκούειν.

Πολυαῖρου. — Παρόντα μῆτε φέγε, μῆτ' ἐπαίνει· τὸ μὲν γὰρ ἐχθρὰ φέρε· τὸ δὲ κολακείαν.

Κυρήλλου. — Ὡς μὲν, ἑταῖρου· ἀποθάνων δὲ, μαχαρίζου.

Ἀνταγόνης. — Οὗτος εἶπεν, "Ὅταν ἑταῖρῳ με πολλοί, τότε νομίζω μεγάλως ἄξιός εἶναι· ὅταν δὲ ὀλίγοι, σπουδαῖον ἀνθρώπων.

ΛΟΓΟΣ ΜΑ'.

Περὶ κάλλους.

Μαθθ. ζ'. — Καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, πῶς αὐξάνει· οὐ κομιᾷ οὐδὲ νήθει. Λέγω γὰρ ὑμῖν, οἱ οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὥς ἐν τούτων.

Α' Τιμ. β'. — Βοήλομαι τὰς γυναῖδας ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς· μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις, ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ.

Παροιμ. ζ'. — Μὴ σε νίκησῃ κάλλους ἐπιθυμία· μὴ δὲ ἀγρευθῇς σοὶς ὀφθαλμοῖς.

Σιράχ ιθ'. — Μὴ αἰνέσῃς ἄνδρα ἐν κάλλει αὐτοῦ.

Σιράχ κς'. — Κάλλος προσώπου ἐπὶ ἡλικίᾳ στασίμῳ.

Βασίλειου. — Ὁ σήμερον εὐθαλὴς τῷ σώματι κατασεσαρκωμένος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπαυθούσαν ἔχων τὴν εὐχροίαν, ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀμῆς σφριγῶν καὶ συντοκῆς καὶ ἀνυπόστατος τὴν ὁρμὴν, αὐτὸν δ' αὐτὸς οὕτως ἔλκεται, ἢ τῷ χρόνῳ μαρτυρεῖται, ἢ νόσῳ διαλυθεῖς.

Θεοδώρου. — Χρυσὸς καὶ λίθοι, καὶ τὰ τέχνης καὶ χειρὸς ὠραίσματα, τὴν μὲν αἰσχρὰν ἐλέγχει τῇ παραδείσει, τῇ καλῇ δ' οὐ προσθήκη, κάλλους ἡττώμενα.

Κάλλος νόμιζε τὴν φρενῶν εὐδοκίαν.

Ὅτε φλέξῃ μένει τῆς ὕλης δαπανήσεως, ἀλλὰ τῷ ἀνέπτοντι συναπέρχεται· οὕτε λογισμὸς ἐμπειρίας ὀφίσταται· ματαιομένου τοῦ ὑπεκκαύματος.

Μὴ σε νικῶσιν κάλλους ἐπιθυμία, μὴ δὲ συναρπασθῇς σοὶς βλεφαροῖς, εἰ δυνατόν, μέχρι καὶ παραόρατος (ο).

¹⁷ In Gesn. Stob. 161.

(ο) Μέχρι καὶ παραόρατος. Ut vel saltem limis quibus aut quasi conniventibus aspicias: sic enim

Clementis. — Venato capiunt venatores, canibus quidem, lepores; vulgus vero laudibus, qui sunt insipientes.

639 Thus quidem, diis; laus vero bonis tribuenda sit.

Isocrat. — Fidéles existima, non qui laudent quidquid egeris aut dixeris, sed qui inceptum cum peccaveris.

Moschionis. — Si bene audire vis, discere bene loqui. Stude bene agere, atque ut bene audias, boni operis fructu consequeris.

Polyani. — Presentem nec vituperas, nec laudaveris; alterum enim inimicitiam affert, alterum adulationem.

Cypseli. — Vivens, laudare; vita functus, beatus prædicator.

Antagenei. — Alebat Antagenes: Cum me vulgus hominum laudat, nullius me dignum esse arbitror; cum vero pauci, virum studiosum.

SERMO XLIV.

De pulchritudine.

Matth. vi, 28. — Considerate illia agri, quomodo crescant; non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.

I Tim. ii, 9. — Volo mulieres in habitu modesto, cum verecundia et castitate ornare seipsas; non tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut vesto pretiosa.

Prov. vi, 25. — Ne te vincat pulchritudinis cupiditas, nec capiaris oculis tuis.

Eccli. xi, 2. — Ne laudaveris virum in pulchritudine ejus.

Eccli. xxvi, 22. — Pulchritudo vultus in ætate stabili.

Basilii. — Qui hodie vegeto est corpore, corpulentus præ deliciis, florenti forma ac venusto colore, ob ætatis vigorem lascivens turgensque, et torosus, ac cujus nemo impetum ferat; is ipse cras miserabilis erit, vel tempore factus marcidus, vel morbo dissolutus.

Theologi. — Aurum, lapilli, reliquaque hominum artia manusque ornamenta, mulieris, quæ turpis sit et invenusta, sui comperatione deformitatem produunt; formosæ vero nihil decoris addunt, cujus venustati cedant.

Pulchritudinem existima, animi ornatum ac decentiam.

Nec flamma manet consumpta materia, sed simul cum fomento suo evanescit; nec libidinosa cogitatio consistit, illius emarcescente fomento.

Prov. vi, 25. — Ne te vincat formæ concupiscentia, nec arripiaris palpebris tuis, si fieri potest, **640** ne ad minimum et quasi conniventibus oculis obtutum.

NOTÆ.

Patres castitatis observantissimi, summam oculorum exigunt continentiam, quod per eos facile

Chrysost. — Quenam oculorum virtus? Num ut sint molles et saginati et rotundi et carulei; an ut acuti visus et perspicaces, nempe ad cernendum acres? Quenam vero lucernæ virtus? Ut clare luceat ac domum omnem fulgoribus collustret, an ut pulchre formata sit et rotunda? Non enim ex formæ compositione, sed ex moribus et honestate consurgunt pulchritudinis notæ.

Plutarchi. — Pronus in speculum te ipse aspice et contuere; ac siquidem pulcher appareas, ea fac quæ deceat pulchrum; sin autem deformis, id quod valuit speciei deest, morum honestate supple.

Leucippus. — Oculi amicitiae conciliator ac parens; conversationisque necessitudo, ut gratiam habeas, maiorem venerationem praestat.

Oculorum enim reciproci, alique in alios refracti, obtutus, velut in speculo, rerum simulacra effluunt.

Diogenes. — Eos, qui forma elegantes, imperiti sint, similes aiebat alabastris habentibus acetum.

Etaecles. — Gloriantur quodam ob pulchritudinem: Non te pudet, inquit, qua flores venustate, altum sapere et efferrî, cum ad breve tempus depositam habeas?

Æsop. — Æsopus ad eum qui pulchritudine male uteretur: O quali veste, inquit, indutus, male eam exuis!

Idem, cum probro obijceretur, quod vultu turpi esset: Ne, inquit, in vultum, sed in mentem animum intende.

Conspecto adolescente vestium luxu sibi placente: Siquidem in virorum gratiam, inquit, frustra nea vota sunt; sin in mulierum, injuriam facis.

Idem, conspecto formoso adolescente, ac qui eo nomine amaretur: Fac, inquit, adolescens, ac da operam ut corporis amatores ad animum transferas.

Menandri.

Cum naturalem pulchritudinem boni abunde. Mores exornant, duplici illecebra capitur qui adeat.

Socr. — Pulchra et bona, aiebam, non ad exornandas luxuriose facies, sed ad virtutes in vita conciliandas, mortalibus accrescere.

Eorum qui forma venusti sunt, haud secus ac animalium venenatorum morsus, cavenda oscula.

641 SERMO XLV.

De futuro iudicio.

Matth. xvi, 27. — Filius hominis venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis: et tunc reddet unicuique secundum opera ejus.

1 Cor. iii, 15. — Uniuscuiusque opus manifestum

VARIE LECTIONES.

" B. εὐσπέρους. " γαλήν " ΔΔ. Δουγίν. " In Gesn. Stob. 922.

NOTÆ.

obrepat concupiscentia. Gesn. vel usque ad contemptum, quæ est altera hujus vocis acceptio: nihil hic congrua, uti nec seq. num etsi hier. in illo ea abutitur, et Sixt. interpr.

Χρυσόστ. — Τίς ἀρετὴ ὀφθαλμῶν; ἄρα τὸ ὁρᾶν εἶναι καὶ εὐσπέρους " καὶ στρογγύλους καὶ κυανούς, ἢ τὸ ὄζειν καὶ διορατικούς; Καὶ τίς ἀρετὴ λόγων; τὸ λαμπρῶς φαίνειν καὶ πᾶσαν καταναρᾶν τὴν οἰκίαν, ἢ τὸ καλῶς πεπλάσθαι καὶ στρογγύλον εἶναι; Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς διαπλάσεως. ἀλλ' ἀπὸ τῶν τρόπων καὶ τῆς κοσμιότητος τὸ κάλλος χαρακτηρίζεται.

Πλουτάρχ. — Εἰς κάτοπτρον κύβας, θεωρεῖ καὶ εἰ μὴν καλὸς φαίνεται, ἄξιον τοῦτου προέτα: εἰ δὲ αἰσχυρὸς, τὸ τῆς ὁφείας ἑλλειψὶς ὁρατὶς κατακαθίσταται.

Αεὺκλῆπης. — Ὁφθαλμοὶ γὰρ φίλος πρόβλεπος: καὶ τὸ σύνθετος τῆς κοινότητος εἰς χάριν αἰσθησιμῶν τερων.

Ὁφθαλμοὶ γὰρ ἀλλήλοις ἀνανακλιόμενοι, ἀπομάττονται ὡς ἐν κατόπτρῳ τῶν σωμάτων τὰ εἰδωλα.

Διογένης. — Τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἀπαιδεύτους, ὁμοίους εἶπεν εἶναι ἀλαβάστρεσι ἔχουσιν ἔξος.

Ἐταεκλέους. — Σεμνυνόμενον τινὸς ἐπὶ τῷ κάλλει, οὐκ αἰσχυρῇ, εἶπεν, ἐπὶ τῇ ὥρᾳ μέγα φρονῶν, ἣν παρακαταθήκην τοῦ μικροῦ χρόνου ἔχεις;

Αἰσωπος. — Αἰσωπος πρὸς τὸν κάλλει κακῶς κεκρημένον, εἶπεν. Ὁποῖον ἱματὶον ἡμφισμένον, κακῶς αὐτὸ ἀποδύη;

Ὁ αὐτὸς ὁνειδίζόμενος ὅτι χαλεπὴν ἔχει τὴν ὄψιν, εἶπεν. Μὴ μου τὸ εἶδος, ἀλλ' εἰς τὸν νοῦν πρόσχε.

Ἐπαισάμενος νεανίσκον καλλωπιζόμενον, εἰ μὴ πρὸς ἄνδρας, εἶπεν, ἀτυχεῖς: εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας ἀτυχεῖς.

Ὁ αὐτὸς θεασάμενος μετρίκων εὐμορφον, καὶ διὰ τοῦτο φιλοῦμενον, εἶπεν, Ὁ μετρίκων, σποδάσον τοὺς τοῦ σώματος ἐραστὰς ἐπὶ τὴν ψυχὴν μεταγαγείν.

Μενάνδρου.

Ὅταν φύσῃ τὸ κάλλος ἐπικροοῦμαι πρόπος. Χρηστός, διαπλαστικὸς ὁ προσώπων ἀλλοτρεῖται.

Σωκράτης. — Τὰ καλὰ τε καὶ ἀγαθὰ, εἶπεν ἐγώ, οὐ διὰ τὰς ὡραιότητας τῶν ὅψεων, ἀλλὰ διὰ τὰς ἐν τῷ βίῳ ἀρετὰς τοῖς ἀνθρώποις ἐπαύξεισθαι.

Τὰ τῶν καλῶν φιλήματα φυλάττεσθαι δεῖ, ὡς τὰ τῶν τοδῶν δῆγματα.

ΛΟΓΟΣ ΜΕ'.

Περὶ πολλοῦτης πρὸς τὸν.

Ματθ. ιε'. — Μύλαι ὁ Ἰησοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἐργαῖται ἐν ὁδῇ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ: καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Α' Κορ. γ'. — Ἐκείνῳ τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται.

ται. Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· καὶ ἐκείνου τὸ ἔργον ὁποῖον ἔσται, τὸ πῦρ δοκιμάσει.

Εὐλογ. 18. — Σύμπαν τὸ ποιῆμα θεοῦ ὁ θεὸς εἰς κρίσιν, ἐν παντὶ παραρραμένῳ (p), ἐν ἀγαθῷ, ἐν ποιῆσιν.

Εὐλ. 19. — Ἐξαναστήσεται Κύριος καὶ ἀνταποδώσει πᾶσι, καὶ τὸ ἀνταπόδομα αὐτῶν εἰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀνταποδώσει.

Βασιλ. 10. — Μὴ με νομίσης, ὥστερ μητέρα τινὰ τροφὴν, ψευδῇ σοι μορμολύκειᾳ ἐπιστεῖν, ὥστερ ἐκείναι ποιεῖν περὶ τοῦς νηπίους τῶν παιδῶν εὐδοκασιν, ὅταν θρηνησὶν ἄτακτα καὶ ἀπείρानτα, δι' ἐπιπόθειας τῶν διηγημάτων κατασιγάουσι. Ταῦτα γὰρ οὐ μῦθος, ἀλλὰ λόγος ἀφειδῆς προκηρυγμένος φανεῖ. Καὶ ἰδοὶ ἀκριβὲς ὅτι γενήσεται τῶν βεβαιωμένων βλεγχος ἀκριβής.

Κατὰ γὰρ τὸν Ἰσάκ, *Κυκλῶσαι ἑαυτοὺς τὰ διαβούλια αὐτοῦ*. Ὁφείματα γὰρ ἅμα πάντα εὐλοῖ παρ-εστῶτα ἡμῖν τὰ ἔργα, καὶ φατέμενα ἀντιπρόσωπα τῇ διαβολῇ ἡμῶν, κατὰ τῶν ἰδίων τύπων, ὡς ἑαυτοὺς πίπτουσι, ἢ ὡς ἀλλοτρίαι. Οὐ μὴν χρόνους γε προσ-ῆκει νομίζειν καταναλωθῆσεσθαι, εἰς τὸ ἑαυτοὺς ἰδὲν αὐτοὺς μετὰ τῶν αὐτῶν πράξεων, καὶ τὸν Κρι-τήν, καὶ τὰ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ δικαστηρίῳ· ἀπ' αὐτοῦ δὲ δυνάμει ἐν βοῇ καιροῦ φαντασιούμενου τοῦ νοῦ, καὶ πάντες ἀνασωτρεφόμενοι αὐτοῦ, καὶ εὐλοῖ ἐν κατόντη, τῷ ἡγεμονικῷ, ἐνορῶντος τοὺς τύπους τῶν πεπραγμένων.

Θεολόγ. 10. — Ὁ βέλτερος εἶναι νῦν παιδεύηται καὶ καθαρῶνται, ἢ τῇ ἐκείνου βασάνῳ παραπυ-φθῆναι, ἥτις κρίσις καιρῶς, οὐ καθάρσεως.

Χρυσοστ. — Καθέπερ ἡμεῖς τοῖς ἀχέταις τοῖς ἡμετέροις, οὐχὶ τῆς ἐξόδου μόνον (g), ἀλλὰ καὶ τῆς ἐξόδου ποιούμεν τὸν λόγον, ἐξελθόντες πόθεν ἐπ-εβίβαντες τὰς καὶ τὰς· παρὰ τίνων καὶ πότε καὶ πῶς, καὶ ποῖα καὶ πόσα εὖ καὶ ὁ θεός, οὐχὶ τῆς δαπάνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς νοήσεως ἀναίτις τῆς εὐδόνας.

Ὅθεν διὰ τῶν ἀγέμων, καὶ μικρὸν εἶη, παρ-οφθῆσεται ἐκεῖ παρὰ τοῦ Κριτοῦ. Εἰ γὰρ ἀμαρτη-μάτων καὶ βλαβῶν καὶ ἐσθουρημάτων πτωχεύει μὴ-δομεν τιμωρίας, πολλὰ μᾶλλον τιμωρίας, πολλὰ μᾶλλον τὰ κατ' ὁρμήματα, καὶ μεγάλα ἢ, καὶ μικρὰ, λογισθήσεται.

Οἱ τὰ πολλὰ πταίνοντες, καὶ μὴ κολαζόμενοι, φο-βεῖσθαι καὶ δαδονεῖν ὀφείλουσιν. Αἰσθεται γὰρ αὐ-

A erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur; et uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit.

Eccle. xii, 25. — Omne factum adducet Deus in judicium, in omni neglecto, sive bonum, sive malum.

Eccle. xvii, 19. — Surgat Dominus, et reddet omnibus, et retributionem eorum in caput ipsorum reddet.

Basilii. — Ne me putaveris, velut matrem nutri- tricem, falsa tibi terculamenta incutere; quod ille solent, dum filii infantes incomposite legunt nec ejulandi finem faciunt, quos ad tacendum con- fectis narrationeulis cogunt. Hec enim non fabula, sed sermo verax multo ante predicatus docet. Na- que certo scias, eorum quae in vita, dicta gesta- que fuerint, aut cogitata, exactum esse instituendum examen.

Ut enim auctor Osee est: *Circumdabant unum- quemque adinventiones ejus* (Osee vii, 3). Videbimus enim simul omnia opera velut nobis astantia, et animi oculis eorum exposita, cum propriis formis, uti singula facta dictare sunt. Haud tamen existi- mandum, trahendam ullam temporis moram, ut quisque seipsum cum actibus suis videat, atque Judicem, et quae pro divino illo tribunali futura sunt ei-que socia; quinimo vi quadam inenarrabili, momento temporis mente rationibus instructa ac cogitante, cunctaque animo depingente, velut in speculo, in principe animi parte, gestorum formas coram inspiciet.

Theologi. — Quamobrem praeat nunc castigari atque purgari nos explari, quam ad futurum illic examen transiituri, cum judicii tempus erit, non purgandi ac expiandi delicta.

Chrysost. — Quomodo a vernis nostris, non dati solum, sed et accepti rationem exigimus, ex- quirentes unde haec illave acceperint, a quibus, quando, quomodo, quanta, quanta; sicut et Deus, non solum sumptus rationem reposcet, sed et ejus quod in censu habuimus aut comparavimus.

Nihil prorsus eorum, quae bona sunt, quantum- vis exiguum, a Judice illic (quasi scilicet minoris) negligitur. Nam si peccatorum, verborumque ac cogitationum poenas daturi sumus, multo magis virtutis opera, sive magna sive parva, ad rationem vocabuntur.

Qui cum saepius offendant, haud tamen puniun- tur, si metuant necesse est, paveantque. Inde enim

NOTAE.

(p) *Ἐν παντὶ παραρραμένῳ*. Vulg. in omni errato. Hebr. *ἁμαρ*, quod est *occulum*, *abscon- ditum*. Sic reddit Illic. *nae* ea vox τῶν LXX ab- ludit, habetque emphasisim; sonat enim, quod sic neglectum videatur, ut videntis oculos fallat, ac velut non viderit, cum latere videatur: huiusque affine τὸ παράρρημα Theologi in laevo aspectu, cum vix ipse aspiciens lascivum intelligat. Sym- quoque, περὶ παντὸς παραρραμένως, de omni ne- glecto.

(g) *Ὁδὸν τῆς ἐξόδου μόνον*. Hic quoque rudis κατὰ τὸ πρόχειρον interpr. Gesn. dum reddit, *non exitus solum, sed etiam introitus*. Aliud certe ejus rationem exigunt heri a servis ac vernis, nec cla- rius exprimi potest, quam ipse expressit Chrysosto- mus. Nempe expensi acceptique reddenda illis nobisque ratio. *ιστοδοὶ* Hesych. *πρόδοδοι*, *proventus*, *reditus*. *ἐξόδος*, *sumptus*, *ἐξόδια*, *ἐξοδία*, vox maxime Biblica. Vide et Suid. ac Thea.

quod in eos non animadvertitur Deique lenitate, poena eis augetur.

Si enim qui solis usura non fruuntur, vitam omni morte acerbiorum ducere se existimant; quæ illorum merito potanda cruciatio, qui luce illa caruerint?

Greg. Nyss. — Digna tibi pro sementis ratione messis constituta. Seminasti acerbiter? manipulos collige. Immanitatem coluisti? habe quod dilexisti. Fugisti misericordiam? te fugiet misericordia. Abominatus es pauperem? te ille abominabitur qui propter nos egenus factus est.

Philonis. — Fieri non potest, ut vel improbus bonus a Deo mercedem amittat, unius ejusdam boni, quod ipse inter non plura bona, peregerit; aut rursus ut probus supplicium evadat, nec poenam recipiat, si quid mali, etiam pluribus fretus bonis, commiserit. Necesse enim est, Deum æqua lance justoque pondere cuncta reddere.

Non hic cruciari malum est, sed futuro illic dignum haberi supplicio.

Zaleuci. — Sic nobis præceptum esto, omnibus ejusmodi civibus, viris pariter atque feminis, ac iniquis; ut meminerimus Deum esse, et iniquis poenas infligere; nobisque ponamus ob oculos tempus illud, quo uniuscujusque suture vite exitus est. Quisquis enim jam moriturus est, poenitudo ejus animum incessit, eorum memoria quæ inique gessit, cunctaque juste ac sancte sibi gesta esse, enixe velit.

Apollonii. — Si quis sensus apud inferos est, Deique providentia, ut quidem existimamus, defunctos curat; haud dubie, qui labentibus divinis honoribus proclive auxiliati sunt, curam a Deo maximam consequantur.

Plutarchi. — Inferorum dehiscunt profunde porta, et ignei fluvii simul et stygis rivi permiscuntur, et variis tenebrarum spectris ac simulacris implentur, quorum atrox aspectus est, et voces eduntur miserabiles. Judices item et lictores et voragines, et innumeris pleni malis recessus patent.

SERMO XLVI.

De gloria.

Matth. vi, 32. — Querite regnum Dei et gloriam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis.

^a In Gesn. Stob. 162.

(r) *Μετ' οὐ πλείονων ἀγαθῶν πεπραγμένον.* Sic visum emendare, pro eo quod erat μετὰ πλείονων ἀγαθῶν, emendabatque Gesn. κακῶν, sed nihil necesse. Opponit bonorum penuriam, et bonorum copiam, quarum altera non gravetur bonum opus, et quod singulare, ne donetur iusto premio; altera non levetur malum opus, ne poena obnoxium existat. Exigenda hæc ad theologiæ et ecclesiasticas regulas, de merito operum, divinaque in eis justitia.

(s) *Καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ.* Ita scripsit Maximus, sicque habet ms. cod. Ballesd. etsi Gesn. δικαιοσύ-

Α τοὺς τὰ τῆς τιμωρίας διὰ τῆς ἀτιμωρησίας καὶ τῆς μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ.

Εἰ γὰρ οἱ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν μὴ θεώμενοι, πάντες θανάτῳ μακροτέρῳ ὑπομένουσι ζωὴν, εἰ παθεῖν εὐδὲς τοῦ τοῦ φωτὸς ἀποστειρθέντας ἐκείνου.

Γρηγ. Νύσσο. — Ἀξίον σοι τῆς σπορᾶς τὸ θέρος. Πικρὰν ἐσπειρας; ἀρέπου τὰ ὀφύσματα; Τὸ ἀντὶλεῖς ἐτίμησας; ἔχε ὅπερ ἡγάπησας. Ἐφυγες τὸν ἔλεον; Φεύξεται σε ὁ ἔλεος. Ἐβδόλυσεν πτωχόν; βδελύσσεται σε ὁ δὲ ἡμᾶς πτωχεύσας.

Φιλόνο. — Οὐκ ἔστι παρὰ Θεοῦ, οὐτε πονηρὸν ὂντα ἀπολέσαι τὸν ἀγαθὸν μισθόν, περὶ ἐνὸς ἀγαθοῦ, μετ' οὐ πλείονων ἀγαθῶν πεπραγμένου (r); οὐτε πάλιν ἀγαθὸν ὂντα ἀπολέσαι τὴν κώλασιν καὶ μὴ λαβεῖν αὐτὴν, καὶ κατὰ πλείονων ἀγαθῶν, ἐάν τι γένηται πονηρὸν. Ἀνάγκη γὰρ ζυγῇ καὶ σταθμῷ πάντα ἀποδοῦναι τὸν Θεόν.

Οὐ τὸ κολάζεσθαι ἐνταῦθα κακόν, ἀλλὰ τὸ ἄξιον τῆς ἐκείνου γενέσθαι κολάσεως.

Ζαλευκόν. — Ὅδ' ἡμῖν παρηγγέλλω καὶ τοῖς τοιοῦτοις πολιταῖς καὶ πολιταῖς καὶ συνοικοῖς; μνησθῆναι Θεὸν ὡς ὂντα, καὶ δικὰς ἐπιτίμματα τοῖς ἀδίκῳις καὶ τίθεσθαι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κυριὸν τοῦτον, ἐν ᾧ γίνεται τὸ τέλος ἐκάστου τῆς ἀπαλλαγῆς τοῦ ζῆν. Πᾶσι γὰρ ἐμπέπτει ματαμέλεια τοῖς μέλουσι τελευταῖν, μνημονεύειν ὧν ἐδικήκασι, καὶ ὁρμὴ τοῦ βούλεσθαι πάντα παρὰ χάριν δικαίως αὐτοῖς.

Ἀπολλωνίου. — Εἰ δ' ἴσθιν αἰσθησις ἐν Θεῷ, καὶ ἐπιμέλεια τῶν οὐχόμενων, παρὰ τοῦ δαιμονίου, ὥσπερ ὑπολαμβάνομεν, εἴη τοῦς κατὰ τιμὰς τῶν Θεῶν καταλυομέναις βοηθήσαντας, πλείστης ἐπιμελείας ὑπὸ τοῦ δαιμονίου τυγχάνειν.

Πλουτάρχου. — Θεοῦ τινὲς ἀνοίγονται πόλαι βαθεῖαι, καὶ ποταμοὶ τυρῆς καὶ στυγρὸς ἀπορρῶγες ἀνακαρπύνονται καὶ σκότος ἐμπνέεται πολυφάντων εἰδῶλων, χαλεπὰς μὲν ὄψεις, οἰκτρὰς δὲ φωνὰς ἐπιφαιρόντων. Δικασταὶ δὲ καὶ κολασταὶ καὶ χάσματα, καὶ μυχοὶ μυρίων κακῶν γέμοντες.

ΛΟΓΟΣ ΜΓ'.

Περὶ δόξης.

Ματθ. ε'. — Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ (s), καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

NOTÆ.

τὴν representat, quasi ex Melissa, sub eodem titulo, Περὶ δόξης, quomodo non apte vox δικαιοσύνη posita esset. Aliud enim est justitia, medium scilicet et via ad assequendum regnum: δόξα, gloria, splendor, quod magis spectat ad primum. Sed est aliquid μνημονικόν, cum hujus lectionis in Bibliis Matth. vi, et Luc. xii, nullum vestigium sit. Sic etiam Patres ex memoria aliter citabant, quam haberent ipsa eorum exemplaria; ut etiam monet Grot. ostenditque in Iren. Cypri. Ambr. ad Luc. illud, Baptismo habeo baptizari.

Ρωμ. η'. — Οὐκ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καὶ ῥαυτοῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.

Παροιμ. γ'. — Δόξαν σοφῶν κληρονομήσουσι· οἱ δὲ ἀπειθεῖς, ὑψώσουσιν αἰτίαν.

Παροιμ. κβ'. — Ὅδὸς δικαιοσύνης καὶ ἐλεημοσύνης εὐρήσει ζωὴν καὶ δόξαν.

Παροιμ. κβ'. — Γενεὰ σοφῶν (1) φόδος Κυρίου, καὶ πλουτοῦ καὶ δόξα καὶ ζωῆς.

Σιράχ. ιδ'. — Μὴ δῶς μῶμον ἐν τῇ δόξῃ σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ δόξης μὴ ἐπαίρου.

Σιράχ. ιζ'. — Μὴ ζῇς παρὰ Κυρίου ἡγεμονίαν, μὴδὲ παρὰ βασιλείᾳ καθέδραν δόξης.

Σιράχ. ια'. — Πολλοὶ δυνάσται ἡττάσθησαν σφόδρα, καὶ ἐνδοκοὶ παρεδόθησαν εἰς χεῖρας ἑτέρων.

Σιράχ. θ'. — Μὴ ζηλώσης δόξαν ἀμαρτωλῶν.

Σιράχ. θ'. — Μεγιστὰν ταπεινὸν τὴν κεφαλὴν σου.

Σιράχ. η'. — Μὴ διαμάχου μετ' ἀνθρώπου δυνατότου, μήποτε ἐμπέσῃς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ.

Σιράχ. ιγ'. — Προσκαλουμένον σε δυνατότου, ὑποχωρῶν γίνου, καὶ τότε μάλιστα προσκαλίσσεται.

Σιράχ. ιθ'. — Ἐν μέσῳ μεγιστάνων μὴ ἐξισάζου.

Σιράχ. ιθ'. — Οὐκ ἐποίησαν οὐδὲν ἄλλοτερον· ἐν τοῦ ἐνὸς ἐστερέωσε τὰ ἀγαθὰ· καὶ τίς πλησθήσεται ὁρῶν δόξαν αὐτοῦ;

Βασιλ. ι. — Εἰ δόξης ἐπιθυμεῖς, καὶ βούλει τῶν πολλῶν ὑπερβαλεῖσθαι, καὶ εὐδόκιμος ἐν τοῖς κοσμητοῖς πράγμασι γίνεσθαι, ἴσο δίκαιος, σώφρων, πρόνιμος, ἀνδρείος, ὑπομονητικὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας παθήμασιν. Οὕτω γὰρ καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ ἐπὶ μείζονσιν ἀγαθοῖς μείζονα ἐξείς τὴν περιφάνειαν.

Τὸν προσετώτα μὴ ἐπαίρετό τὸ ἀξίωμα, ἵνα μὴ ἐκπίσῃ τοῦ μακαρίσμου τῆς ταπεινοφροσύνης.

Ὁφείλειν ἀνθρώπον ἐν τῇ παρὰ Θεοῦ δόξῃ μεμενηέναι, καὶ εἶχεν ἂν ὅψος οὐκ ἐπίπλαστον, ἀλλ' ἀληθινόν, δυνάμει Θεοῦ μεγαλυνόμενος. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τῆς θείας δόξης ἐπιθυμίαν μετέθηκε, καὶ μείζονα προσδοκῆσας, σπείσας ἑπὶ ὅτε ἔδυνάτο λαβεῖν, ἀπώλεσεν ὅπερ ἔχειν ἔδυνάτο.

Βούλομαι σοὶ σφοδρότερον τῆς κτελεως ἐνιδρυθῆναι τὸ θαῦμα. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅταν ἴδῃς βοτάνην χέρτου καὶ ἀνθος, εἰς ἔννοιαν ἔρχου τῆς ἀνθρωπίνης εὐσεβείας, μεμνημένος τῆς εἰκόνης τοῦ σοφοῦ Ἠσαΐου, "Οἱ πᾶσα σὰρξ χέρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἀνθος χέρτου. Τὸ γὰρ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ περιχαρὲς καὶ ἡλαρὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, καιριωτάτης παρὰ τοῦ προσφύτου τετύγχεαι τῆς εἰκόνης. Ἐήμερον εὐθάλῃς τῷ σώματι, κατασπαρχόμενος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπανθούσας ἔχων τὴν εὐχροίαν, ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκαμῆς σφριγῶν καὶ σύντονος, καὶ ἀνυπόστατος τὴν ὁρμήν· αὐριον δ' αὐτὸς οὗτος ἄλλοτερον, ἢ τῷ

Rom. viii, 18. — Non sunt condignæ passionēs hujus temporis, ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

Prov. iii, 35. — Gloriam sapientes possidelunt; impii autem exaltabunt ignominiam.

Prov. xxi, 21. — Via justitiæ et misericordiæ inveniet vitam et gloriam.

Prov. xxii, 4. — Progenies sapientii timor Domini, et divitiæ et gloria et vita.

Eccli. xxxiii, 24; xi, 4. — Ne des maculam in gloria tua, et in die gloriæ ne extollaris.

Eccli. vii, 4. — Noli querere a Domino ducatum, nec a rege sedem gloriæ.

Eccli. xi, 6. — Multi potentes exhonoriati sunt valde, et gloriosi traditi sunt in manus aliorum.

Eccli. ix, 16. — Ne amuleris gloriam peccatorum.

Eccli. iv, 7. — Magnati humilia caput tuum.

Eccli. viii, 1. — Ne litiges cum homine potente, ne forte incidās in manus illius.

Eccli. xiii, 12. — Invitante te potente, modestia cede, et tunc magis invitabit.

Eccli. xxxii, 15. — In medio magnatum, ne equalis videri velis.

Eccli. xlii, 25. — Non fecit quidquam imperfectum; unum unius confirmavit bona; et quis satiabitur videre gloriam illius?

Basili. — Si gloriæ cupiditate duceris, visque majori, quam quæ vulgi sit, præcellere gloria, se sæculi rebus probatus videri: esto justus, modestus, prudens, fortis, sustinendis pietatis causis malis strenuus ac patiens. Sic enim, et teipsum salvum facies, ac majoribus fultus bonis, majorem claritatem nancisceris.

Is qui præest, ne qua fulget dignitate, fastu effatur, ne modesti ac sobrii animi laudem amittat.

Utinam mansisset homo in ea claritate, quam a Deo natus erat! sique Deo potentia honestante, nihil ficti, sed vera celsitate fulgeret. Quod autem divinæ claritatis posthabito desiderio, majora expectavit, ejus avidus quod assequi non licebat, ejus ipsius quod licebat assequi, jacturam fecit.

Volo ut creationis miraculum, altius firmitusque animo tuo designetur. Primum igitur cum graminis herbam floremque videris, humanam naturam tecum ipse mente cogita, simulacrum memoria recolens quod sapientissimos adduxit Isaias: *Omnia caro senum, et omnia gloria ejus sicut flos seni* (Isa. xl, 6). Vite enim angustioris moras, humaneque felicitatis fugacem letitiam ac jucunditatem, in hanc apte propheta imaginem traxit. Qui hodie vegeto corpore est, quibus se ingurgitat deliciis carnosus, coloris venustate floridus, ætalis vigore surgens ac torosus, ejus nemo impetum ferat ac prævalidus; hic idem cras miserabilis, vel tempore

NOTE.

(1) Γενεὰ σοφῶν. Græca vulg. γενεὰ σοφίας· videaturque remotius ab Hebr. nisi γενεά· pro γέννημα fuit τοῖς LXX, proles; et quod alii, fructus, merces, finis; id enim τὸ, πρὶν τὸ αὐτὸν πινυ

alii, mansuetudinis; alii humilitatis sive afflictionis reddidere. Vulg. molestia. Arab. ipsa ex Græcis expressa, perinde sapientia finis sapientie.

tabefactus, vel morbo dissolutus. Alius opum affluentia conspicuus, adulatorum turba circumseptus, lueatorum amicorum agmine stipatus, qui in eo gratiam colant; cui et affinium præsto sit multitudo, quorum ipso obsequio simulate colatur. Infinita denique caterva comes, tum parasitorum, tum quavis alia causa ac necessitate ei adherentium: quos et procedendo ac rursus redeundo trahens, apud eos in quos incidit, invidiam sibi conciliat. Præter divitias autem, videas et civili quadam potestate præstare, vel etiam principum munificentia honores accipere, procurandas provincias, vel etiam cum imperio regendos exercitus; præire præconem alta voce clamantem; lictores hinc inde gravissimum subditis terrorem incutere; verba, vincula, abductiones, carceres, ex quibus intolerabilis subditorum timor concrevit. At quid inde? Una nox, aut febris, aut costarum vel pulmonis acuta ægrotudo, abreptum ex vivis hominem ducit, omnique ac repente nudata scena, abit; omnisque hæc claritas ac cultus magnificus somnii in morem evanuit. Commode igitur verèque omnium maxime fragili flori humanam propheta gloriam comparavit.

Theologi.

*Æterna semper tibi cura gloria sit;
Hujus enim vita gloria, quotidie fallit;
Gloriam sequitur, nec omnem, nec nimium ambiens:
Nam præstat esse, quam videri; sin insatiabilis es,
Non inanem captes, nec quæ nova sit.*

Chrysost. — Cum enim ejus dignitatis causa, quæ sæculi usu præstatur, universam quis substantiam non raro impendat; quid nobis miserabilius esse possit, qui pro futura illa, nec unquam auferibili, ne pauca quidem impendamus?

Quæ enim ab hominibus est gloria, eorum qui illius auctores sunt, villitatem imitatur; unde etiam facile dilabitur. Divina autem non sic se habet; sed manet immobilis in perpetuum. Quod utrumque ut significet propheta (tum scilicet illius summam lubricitatem, tum hujus firmitatem), sic ait: *Omnis caro fenum; et omnis gloria hominis, sicut flos feni*: quibus verbis propheta omnem humanam felicitatem, ne feno quidem similem voluit, sed villiori materie comparavit, dum eam omnem feni florem nuncupavit. Nullam enim humanæ felicitatis partem proponens, puta divitias aut voluptatem, aut potentiam, aut honorem, aut eorum quodpiam ejus generis; sed omnia inter homines splendida, una gloriæ nuncupatione complexus, sic feni similitudinem subiecit, dicens: *Omnis gloria hominis sicut flos feni; aruit fenum, et flos decidit.*

Cyrilli. — Hominum genus, inquit, naturæ graminis simile existit; ejus vero flores dicantur,

Α χρόνῳ μαρνανθεῖς, ἢ νόσῳ διαλυθεῖς. Ὁ δὲ αἰὶν περι-
ελεπτος ἐπὶ χρημάτων περιουσία, καὶ πλήθος περι-
αὐτὸν κολλᾶντων, δορυφορία φίλων προσποιητῶν, τὴν
ἐκ' αὐτοῦ χάριν θεραπευόντων πλήθος συγγενείας,
καὶ ταύτης κατεσχηματισμένης ἐσμός τῶν ἐπιπο-
μένων μυρὶς, τῶν τε ἐπισιτίων, καὶ τῶν κατὰ τὰς
ἄλλας χρείας αὐτῷ προσσευδόντων οὐς καὶ προίτων,
καὶ πάλιν ἐπανῶν ἐπισυρρόμενος, ἐπιφθόνος ἐστὶν
τοῖς ἐντυγχάνουσιν. Πρὸς δὲ τῇ πλοῦτι εὖροι καὶ
πολιτικὴν τινα δύναμιν, ἢ καὶ τὰς ἐκ τῶν βασιλείων
τιμὰς, ἐθνῶν ἐπιμύλειαν, ἢ καὶ στρατοπέδων ἡγε-
μονίαν, καὶ τὸν κήρυκα μέγα βοῶντα προίοντά πρὸ
αὐτοῦ· τοὺς βαδισσομένους ἐνθεν καὶ ἐνθεν βαρυντέην
κατάπληξιν τοῖς ἀρχομένοις ἐμβάλλοντας· τὰς πλη-
γὰς, τὰς δεσμεύσεις, ἐπαγωγὰς (u), τὰ δεσποτή-
ρια, ἐξ ὧν ἀπόρριτος ὁ παρὰ τῶν ὑποχειρίων συν-
αθροίζεται φόδος. Καὶ τί μετὰ τούτου; μία νύξ, ἢ
πυρετός, ἢ πλεურίτις, ἢ περιπνευμονία, ἀνάρπασ-
τον ἐξ ἀνθρώπων ἀπάγουσα τὸν ἀνθρώπον αἰχμαί-
νισαν τὴν κατ' αὐτὸν σκηνὴν ἐξαπίνης ἀπορριπ-
νοῦσα· καὶ ἡ δόξα ἐκείνη ὥσπερ ἐνύπνιον ἀπηνέχθη.
Ἵνατε ἐπιτετιγῆται τῇ προφήτῃ ἡ πρὸς τὸ ἀδρανέ-
στατον ἄνθος ὁμοίωσις τῆς ἀνθρωπίνης δόξης.

Θεολογικόν.

Δόξης δὲ ἐφ' ὅρατις τῆς αἰωνίου.

Ἡ γὰρ παρούσα φέρεται κατ' ἡμέραν.

Δόξα δὲ αἰῶνος, μὴτε κύριον, μὴτε ἄγαρ.

Κρεῖσσον γὰρ εἶναι τοῦ δοκεῖν. Εἰ δ' ἀμετρος εἰ,
μὴ τὴν κερὴν θήρως, μὴδὲ τὴν ρέαν.

C *Χρυσοστ.* — Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀξιώματός τις βιω-
τικῆς εἴη πολλὰς τὴν οὐσίαν ἐπέδωκεν· ὑπὲρ τῆς
μελλούσης δόξης καὶ ἀναφαιρέτου, τί γένοιτ' ἂν
ἡμῶν ἀδωτέρον, μὴδὲ εὐλογητὸν;

Ἡ μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξα τῶν δοξ-
ζόντων μιμεῖται τὴν εὐτέλειαν, ὅθεν καὶ μεταπίπτει
ραδίως. Ἡ δὲ τοῦ θεοῦ, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἀκίνητος
μένει διηνεκώς. Καὶ ταῦτ' ἀμφοτέρωθεν δηλῶν ὁ προφή-
της, κακείνης τὸ εὐμακάριον, καὶ ταύτης τὸ
μόνημον, οὕτως ἔλεγεν, *Πᾶσι σὰρξ χόρτος, καὶ
πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς δόξα χόρτου*. Ἀπαρ-
τὴν ἀνθρωπίνην εὐμερίαν, οὐδὲ πρὸς χόρτον, ἀλλ'
ἐτέραν εἴην εὐτελεστέραν ὁ προφήτης παρίθαλεν,
ἄνθος αὐτῇ ἐνομάσας χόρτον. Οὐδὲν γὰρ μέρος
αὐτῶν προέβλεπεν, οἷον πλοῦτος, ἢ εὐφυής, ἢ δυνα-
σταὺς, ἢ τιμὴ, ἢ τι τοιοῦτον· ἀλλὰ πάντα τὰ ἐν
ἀνθρώπῳ λαμπρὰ, μὴ προσηγορίᾳ τῇ τῆς δόξης
παριβαλὼν, οὕτως ἐπηγάγεν τὴν εἰκόνα τοῦ χόρτου,
εἰπὼν, *Πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου·
ἐξηράνθη χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν*.

Κυρίλλου. — Φύσις μὲν γὰρ χόρτου, φησὶν, εἶσις
τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος· ἄνθη δὲ χόρτου, ἢ ἐπι-

VARIE LECTIONES.

* ἀνθὲς melius; sub. εἶσις.

NOTÆ.

(u) Ἐπαγωγὰς. Malim Ἀπαγωγὰς, quod et Ge-
nærus conjecterat: ut post vincula sequatur duci,
ipsum nempe patibulum, quod vox ipsa simplex

sonat; vel carcer: qua potestate magistratus sic
reos terrent.

γεννημένη δόξα καὶ δυναστεία. Καὶ καθάπερ τοῦ χρόνου ξηραίνονμένου, τὸ ἄνθος ἐκπύκναι· οὕτω τοῦ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις ἐκπύκναι, ἡ δυναστεία καὶ ἡ ὑπερηφάνεια σβέννυται.

Πλουτάρχ. — Τὰ μὲν φυτὰ ἀπὸ τῆς ρίζης, ἡ δὲ δόξα, ἀπὸ τῆς πρώτης λήψεως αὖθις.

Οὐδεὶς φροντίζων δόξης ἀγαθῆς, γένοιτο ἂν ἀνὴρ φαῦλος· καλὸν δὲ, ἀντὶ βραχέως ἀπολαύσεως· ἀλλὰ-
ξασθαι δόξαν αἰώνιον.

Ἀριστοτέλ. — Ἀξιώμα μέγιστόν ἐστιν, οὐ τὸ κεχρησθαι τιμαῖς, ἀλλὰ τὸ ἔχειν αὐτὸν [ἴσ. αὐτῶν] εἶναι νομίζεσθαι.

Υσοκράτ. — Ὡν τὰς δόξας ζηλοῖς, τούτων καὶ τὰ ἀγαθὰ πράττεις.

Ἰνδός τοξευτής. — Τὸν Ἰνδὸν τὸν μέγιστον δο-
κούντα, καὶ λεγόμενον διὰ δακτυλίου τὸν διστὸν ἀφίεναι, ἐκείλευσεν ἐπιδείξασθαι· καὶ μὴ βουλό-
μενον, ὀργισθεὶς ἀνελεῖν προσέταξεν. Ἐπεί δὲ ἀπ-
αγόμενος ὁ ἀνθρώπος ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄγοντας, ὅτι
Πόλλος χρόνος ἐστὶν ἀπ' οὗ ἐπὶ χεῖρας τόξον οὐκ
ἔλαβον, καὶ τὸ ἀποτυχεῖν ἐφοδῆθην. Ἀκούσας ταῦτα
Ἀλέξανδρος, ἰθαῦμας καὶ ἀπέλυσε μετὰ δόρων
αὐτὸν, ὅτι μᾶλλον ἀποθανεῖν ὀπίμεινεν, ἢ τῆς δόξης
ἀνάξιος φανῇ.

Θεοφράστ. — Οὐ γὰρ ἐξ ὁμιλίας δεῖ καὶ χάριτος
τὰς τιμὰς, ἀλλ' ἐκ τῶν πράξεων λαμβάνειν.

Ηρακλ. — Συντομωτάτην ὁδὸν ὁ αὐτὸς ἔλεγεν εἰς
εὐδοξίαν, τὸ γενέσθαι ἀγαθόν.

Φίλων. — Ὁ μαθὼν ἀρχεσθαι, καὶ ἀρχεῖν εὐθὺς
μανθάνει. Οὐδὲ γὰρ εἰ πάσης γῆς καὶ θαλάσσης τὸ
κράτος ἀνάφαίτο τις, ἀρχὸν ἂν εἴη πρὸς ἀλήθειαν,
εἰ μὴ μάθῃ καὶ προπαιδεύσῃ τὸ ἀρχεσθαι.

Ἰωσήπου Ἀρχαίολ. — Πάντες οἱ ἀρχεσθαι
καλῶς μεμαθηότες, καὶ ἀρχεῖν εἰσονται παρελθόν-
τες εἰς ἐξουσίαν.

ΛΟΓΟΣ ΜΖ'.

Περὶ γλωσσολογίας.

Ματθ. ιβ'. — Λέγω ἐγὼ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα, ὃ ἐστὶν
λαλήσων τῶν ὁ ἀνθρώπων, ἀποδώσεται λόγον περὶ
αὐτοῦ. Ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ
τῶν λόγων σου κατακριθήσῃ.

Ἰακ. ια'. — Ἔστιν πᾶς ἄνθρωπος ταχύς εἰς τὸ
ἀκοῦσαι, καὶ βραδύς εἰς τὸ λαλῆσαι.

Ευράχ η'. — Γλωσσώδεις ἄνθρωποι μὴ διαμάχου·
μηδὲ ἐπιστοίβαζε ἐπὶ τὸ πῦρ αὐτοῦ ἔϋλα.

Προιμ. ιγ'. — Ὁς φυλάσσει τὸ ἑαυτοῦ στόμα,
τηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν.

Προιμ. ς'. — Παῖς ἀνδρὶ ἰσχυρῷ, τὰ ὅσα χεῖλη
ἀλίσκεται δὲ ῥήμασιν ἰδίου στόματος.

Προιμ. ι'. — Ὁ ἄστογος χεῖλας (v), σκολιάζων
ὑποκαταστήσεται.

* In Gesn. Stob. 134.

A quae illi gloria ac potentia accedunt. Ac sicut, feno
exarescente, flos decidit; sic morte incessente,
extinguitur quicquid humane potentie ac clarita-
tis existit.

Plutarch. — Stirpibus quidem a radice, gloriae
vero a primo munere est ut augeatur.

Nemo, ejus gloriae quae bona est (boni scilicet
nominis) studiosus, facile vir malus exstiterit; bo-
num autem est, pro brevi voluptate, sempiternam
gloriam commutare.

Aristotel. — Maxima dignitas est, non honorum
compotem esse, sed illis dignum videri.

Isocrat. Quorum gloriae titulos aemularis, illorum
etiam coles virtutes.

Indus sagittarius. — Indum hominem sagittandi
peritia clarissimum, quique per annulum sagittam
transmittere diceretur, Alexander specimen artis
dare jussit: quod imperium cum detractaret, accen-
sa in eum ira, occidi eum princeps imperavit. Is
porro cum duceretur, licioribus cepit dicere, diu
jam esse ex quo arcum in manus non sumpsisset,
ac ne aberraret, timuisse. Quibus auditis, Alexan-
der hominem miratus, quod mori maluisset, quam
ut indignus gloria videretur, solum cum
muneribus dimisit.

Theophrast. — Non ex sermonis commercio atque
gratia sumendi honores, sed ex iis quae praeclare
exque virtute geras.

Heracitus. — Viam ad gloriam maxime compen-
diariam esse dicebat, si quis bonus esse studeret.

Philonis. — Qui didicit obedire, mox etiam im-
perare novit. Qui enim obediendi artem non didi-
cerit, nec ea ante institutus fuerit, nec si terras
omnis ac maris impetum teneat, vere princeps ex-
stiterit.

Josephi ex Antiquis. — Omnes qui recte obedire
didicerint, etiam magistrata potiti cum imperio
praesse ac imperare noverint.

SERMO XLVII.

De loquacitate et linguae incontinentia.

Matth. xii, 36. — Dico autem vobis, quoniam
omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines,
reddent rationem de eo. Ex verbis enim tuis judi-
caberis, et ex verbis tuis condemnaberis.

Jac. i, 19. — Sit omnis homo velox ad audien-
dum, et tardus ad loquendum.

Ecclesi. viii, 4. — Noll rixare cum homine linguo-
so, et ne struas in ejus ignem ligna.

Prov. xiii, 3. Qui custodit os suum, servat ani-
mam suam.

Prov. vi, 2. — Laqueus fortis viro propria labia;
capietur autem verbis proprii oris.

Prov. x, 8. — Qui laborum incontinens est,
oblique agens supplantabitur.

NOTÆ.

(v) Ὁ ἄστογος χεῖλας. Vulg. stultus labiis. Hebr. propinquius, a quo nec ei LXX abscedant,
PATROL. GR. XCI.

Prov. xiii, 14. — Fovea profunda os impio; qui autem Deo exosus est, cadet in illam.

Prov. xvi, 20. — In multis lignis viget ignis; os autem impotens facit ruinam.

Eccli. xii, 25. — Quis dabit in ore meo custodiam, et super labia mea signaculum, ne forte cadam ab ea, et lingua mea perdat me?

Eccli. xxi, 18. — Bona diffusa in ore clauso.

Basili. — Noli linguae omnia credere, ne quid tibi intempestive contingat: velut oculus hoc satagens ut in totum intendat solem ac capiat, ipsum quoque, quo praeditus est, lumen amittit.

Theologi. — Ut ruinam homines faciant, facit lingua, quam ratio non regit.

Chrysost. — Temere prolatus sermo, integras evertit domos; animasque subvertit ac interitum mersit. Ac quidam **647** pecuniarum opumque jacturam rescire licet; sermonem autem semel emissum revocare non licet.

Cyrelli. — Hirundines ne tecto accipito; homines scilicet loquaces et linguae incontinentis, ne tibi contubernales asciveris.

Evagrii. — Loquere quae decet, et cum decet, ac de quibus decet, nec audies unquam quae non decet.

Nili. — Si quidem ventris continens es, esto et linguae; ut ne alterius servus, ab altero autem stulte exsistas liber.

Isocratis. — Quidquid sermone dicturus es, prius animo considera; multis enim lingua mentem praecurrit.

Socrates orator, cum Careon homo loquax ei vellet operam dare, duplex donativum petiit. Illoque rogante causam: Unum, inquit, peto ut loqui discas, alterum ut tacere noveris.

Clitarchi. — Quod nolis audire, neque dixeris; quod nolis dicere, neque audito: aurium linguaeque ingens est periculum.

Socratis. — Pede, quam lingua, labi praestare.

Demonact. — Magis auribus, quam lingua, utitor.

Demosth. — In convivio cuidam multa loquenti: Si tam multa, inquit, scires, non tam multa verba funderes.

Rogatus: Quid causa sit, cur unam habeamus linguam, aures vero duas, Quia, inquit, duplo plus audiendum, quam loquendum.

Παροιμ. κβ'. — Βόθρος βαθύς στόμα παρ' αὐτοῦ· ὃ δὲ μισηθεὶς ὑπὸ Θεοῦ, ἐμπεσθεῖται εἰς αὐτόν.

Παροιμ. κς'. — Ἐν πολλοῖς ξύλοις θάλλει πῦρ· στόμα δὲ ἄστεγον ποιεῖ ἀκαταστασίαν.

Σιρὰχ κβ'. — Τίς δώσει ἐπὶ τοῦ στόματός μου φυλακὴν, καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων μου σφραγίδα; ἵνα μὴ ἐμπίσω ἀπ' αὐτῆς, καὶ ἡ γλῶσσά μου ἀπολέσῃ με.

Σιρὰχ λ'. — Ἀγαθὰ κεχυμένα ἐπὶ στόματι κεκλεισμένων.

Βασιλ. — Μὴ πάντα θάρρει τῇ γλώσσῃ, ἵνα μὴ πάθῃς ἀκαίρως, καθάπερ ὀφθαλμὸς ὄλον τὸν ἥλιον θέλων ἀποβλέψαι, ἀπώλλει καὶ ὁ ἔχει φῶς.

Θεολογον. — Ὀλισθός, ἀνθρώποις, γλῶσσα λόγον B μὴ κυβερνωμένη.

Χρυσόστ. — Λόγος ἀπλῶς προενεχθεὶς, ολοκλήρους ἀντρέφει· οἰκίας· καὶ ψυχὰς ἀνέστρεψε καὶ κατέδουσε· καὶ τῶν μὲν χρημάτων τὴν ζημίαν διορθοῦσθαι· πάλιν εἰη· λόγον δὲ ἐκπηδήσαντα ἀπαεῖ, ἀνακτῆσαι πάλιν οὐκ εἴη.

Κυρίλλου. — Μὴ χειρὸν οἰκίας δεχέσθαι· τοῦτέστι λόγους ἀνθρώπων καὶ περὶ γλῶσσαν ἀκρατεῖς ἡμороφίους μὴ ποιεῖσθαι.

Εὐαγγέλιον. — Ἀλλεῖ ἃ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ περὶ ὧν δεῖ, καὶ οὐκ ἀκούσεις ἃ μὴ δεῖ.

Νελλου. — Εἰ κρατεῖς γαστέρας, κράτει καὶ γλώσσης· ἵνα μὴ τῆς μὲν ὑπάρχεις δοῦλος, τῆς δὲ τυγχάνῃς ἀνοήτως ἐλεύθερος.

Ἰσοκράτ. — Πάν ὃ τι ἂν μέλλεις ἔρεῖν, πρότερον ἐπισκόπει τῇ γνώμῃ· πολλοῖς γὰρ ἡ γλῶσσα προτρέχει τῆς διανοίας.

Ἰσοκράτης ὁ ῥήτωρ, Καρεῖωνος ὄντος λέλου, καὶ σχολάζειν παρ' αὐτῷ βουλομένου, διττοῦς ἦτοσε μισθοῦς. Τοῦ δὲ τὴν αἰτίαν πυθομένου, Ἐνα μὲν, ἔφη, ἵνα λαλεῖν μάθῃς· τὸν δὲ ἔτερον, ἵνα σιγῇ.

Κλειτάρχ. — Ὁ μὴ θέλῃς ἀκούειν, μὴδὲ εἰπῇς· ὁ μὴ θέλῃς λέγειν, μὴδὲ ἀκούε· ὧτων καὶ γλώττης μέγας ὁ κίνδυνος.

Εὐκράτης'. — Κρεῖττον εἶναι τῷ ποδὶ ὀλισθαίνειν, ἢ τῇ γλώσσῃ.

Δημοκράτ. — Τοῖς ὥσι πλέον, ἢ τῇ γλώττῃ χρῶ.

Δημοσθ. — Ἐν συμποσίῳ πρὸς τὸν πολλὰ λαλοῦντα, Εἰ τοσαῦτα, ἔφη, ἐφρόνεις, οὐκ ἂν τοσαῦτα ἐλάλεις.

Ἐρωτηθεὶς δὲ, διατὶ μίαν γλῶσσαν ἔχομεν, ὧς δὲ δύο; εἶπεν, Ὅτι διπλάσιον δεῖ ἀκούειν τοῦ λέγειν.

VARIAE LECTIONES.

* B. ἀντρέφειν. * Gesn. ἰστίν.

NOTAE.

dum ἄστεγος reddunt. Est enim linguae impotens, qui linguam tenere non potest, sed quidvis temere effudit; ab altera vocis στέγω significatione, qua usus Paulus I Cor. xiii, Charitas πάντα στέγει, omnia suffert, aut sustinet. Gesn. et Sixt. interpretes κατὰ πρόχειρον, qui labiis est detectis, qui non est tectus labiis: quae parum apta et frigida sunt.

Τὸ, ὑποσκελισθήσεται supplantabitur optime ex Hebr. מַגֵּן expressum, Aben. Esr. corrueat. Geminus locus paulo post, στόμα δὲ ἄστεγον ποιεῖ ἀκαταστασίαν, vel, ut alii, ὀλισθημα: ubi perinde notati interpretes, Os autem detectum: ego potius, os impotens, loquax, susurrator, blatero, ex Hebræo מַגֵּן.

Πλάτων. — Πλάτων, Ἀντισθένης· ἐν τῇ διατριβῇ ἅ ποτε μακρολογῆσαντος, Ἀγνοεῖς, εἶπεν, ὅτι τοῦ λόγου μέτρον ἔστιν, οὐχ ὁ λέγων, ἀλλ' ὁ ἀκούων·

Νικοστράτης. — Εἰ ἐπὶ τῷ * συνεχῶς καὶ πολλὰ καὶ ταχέως λαλεῖν ἦν τοῦ φρονεῖν παράσημον, αἱ χελιδόνες ἐλέγον· ἂν ἡμῶν φρονιμώτεραι.

Ἐκ τῶν Ἐπικτήτου καὶ Ἰσοκράτους. — Γλῶσσαν μίαν τοῖς ἀνθρώποις ἡ φύσις δέδωκεν, δύο δὲ ὧτα, ἵνα διπλάσιον ὦν λέγομεν, παρ' ἑτέρων ἀκούωμεν.

Πυθαγόρας. — Ζίφους πληγὴ κουφοτέρα γλώσσης· τὸ μὲν γὰρ, σῶμα, ἡ δὲ, ψυχὴν τετρώσκει.

Διοσκώρ. — Οὐτός ἐρωτηθεὶς, τί ἐστιν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθὸν τε καὶ φαῦλον; ἔφη, Γλῶσσα.

Δημοκρίτης. * — Πλεονεξίη τὰ πάντα λέγειν, καὶ μηδὲν ἐθέλειν ἀκούειν.

Ἀπολλωνίου. — Πολυλογία πολλὰ σφάλματα ἔχει· τὸ δὲ σιγῆν, ἀσφαλές.

Ὁ αὐτὸς τοὺς ῥήτορας ἔφη ὁμοίους εἶναι τοῖς βατράχοις· τοὺς μὲν γὰρ ἐν ὕδασι κελαδεῖν, τοὺς δὲ πρὸς κλεψύδραν.

Λύκιον. — Καθάπερ αἱ χελιδόνες τῇ συνεχεῖ τῆς λαλιᾶς, τὴν ῥήσιν τῆς ὁμιλίας ἀποβάλλουσιν· οὕτως οἱ ἀλλόλοισι ὀχλήσεις συνεχεῖς ποιούμενοι, ἀηδεῖς ἀποφαίνονται τοῖς ἀκροαμένοις.

Νομικῷ φυλάκῳ ἔφη τις, Οὐ δεῖ ἐν πολλοῖς λέγειν ὀλίγα, ἀλλ' ἐν ὀλίγοις πολλὰ.

ΔΟΓΜΑ ΜΗ *

Περὶ ἀπορίας.

Ματθ. ι'. — Οὐχὶ δύο στρούθια ἀσπαρίου πωλεῖται; καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρὸς ὁμοῦν. Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἡριθμημέναι εἰσιν.

Ῥωμ. ια'. — Ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὥς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.

Σολομ. ιθ'. — Σὺ θεοπέζων λαγός ἐν ἐπισκεΐᾳ κρίνεις, καὶ μετὰ πολλῆς φειδοῦς δικαιοῖς ἡμᾶς.

Σαμ. ις'. — Μὴ εἴπῃς, Ἀποκρυβήσομαι, καὶ ἐξ ὕψους * μου μνησθήσεται; Ἰδοὺ ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ· ἄβυσσος καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ σαλευθήσεται. Τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ τίς ἐνθυμηθήσεται; καταγίγῃς ἦν οὐκ ὄφεται ἀνθρώπος· καὶ τὰ πλείονα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐν ἀποκρύφοις.

Βασίλ. — Πᾶν ὅπερ εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως ἀγαθὸν φθάσῃ, τῆς πάντα ἐνεργούσης χάριτος ἐνέργειαν εἶναι φαμεν.

Ὁ δὲν ἀπρονόητον οὐδὲ ἡμελημένον παρὰ τῷ Θεῷ. Πᾶντα σκοπεῖς ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός· πᾶσι παρέσσι, πορίζων ἐκάστῳ τὴν σωτηρίαν.

Θεολ. — Πολλὰ τις παραδόξους σωτηρίας οἶδε τὸ εἶδον καινοτομεῖν, νεῶν πρὸς τὸ φιάνθρωπον τῇ ἑαυτοῦ προνοίᾳ.

Χρυσόστ. — Οὐδεὶς οὕτως ἑαυτοῦ πεθεῖται, ὥς

Plato. — Plato, cum Antisthenes aliquando in disputationibus longa ageret oratione: Ignoras, inquit, orationis modum esse, non in dicente, sed in auditore situm?

Nicostrati. — Si continenter et multa et celeriter loqui signum esset sapientiae, hirundines majore nobis sapientia praestare dici possent.

Ex Epictet. et Isocrat. — Linguam unam hominibus natura dedit, et aures duas, ut duplum eorum, quae dicimus, ab aliis audiamus.

Pythagor. — Gladii ictus lenior quam lingua: ille enim corpus, haec animum vulnerat.

Esop. — Hic interrogatus: Quid in hominibus esset bonum et malum, linguam esse respondit.

Democrit. — Avidiae rapacitatis genus quoddam est, dicere omnia, nec velle quidquam audire.

Apollonii. — Multiloquium multa errata habet, at tacere tutum.

Idem oratores ranis esse similes dicebat; has enim in aquis coaxare, illos 648 ad clepsidram vociferari.

Lyconis. — Quemadmodum hirundines continuo garruli, commercii linguae voluptatem perdunt; sic loquaces, dum jugiter obtundunt, auditoribus molestiam faciunt.

Juriconsulto loquaci dixit quidam: Non multis pauca, sed multa paucis esse eloquendum.

SERMO XLVIII.

De Providentia.

Matth. x, 20. — Nonne duo passeret minuto assa veneunt? et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro. Sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt.

Rom. xi, 33. — O altitudo divitiarum et sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt judicia ejus et impervestigabiles viae ejus!

Sap. xii, 10. — Tu, Dominator virtutis, in equitate judicas, et cum magna indulgentia gubernas nos.

Eccli. xvi, 16. — Ne dicas: Abscondar, et ex alto quis mei memorabitur? Ecce caelum et caelum coeli; abyssus et terra, et quae in eis sunt, in visitatione ejus commovebuntur. Vias illius quis intelliget? Procella, quam non videbit homo; et pleraque ejus operum abscondita sunt.

Basilii. — Quidquid boni ex divina potentia ad nos venit, id gratiae omnia operantis effectum esse dicimus.

Nihil apud Deum non provisum; nihil ejus curis substractum. Omnia videt insporabilis oculus; omnibus adest, praebens singulis quod incolumitatem praestet.

Theologi. — Novas hand raro et inauditas salutis vias Deus proferre novit, providentia sua ad humanitatem ac clementiam inclinans.

Chrysost. — Nemo sic ipse erga seipsum indul-

VARIAE LECTIONES.

* B. ἐπὶ τῷ. * Gesn. in Mel. Θεοφυλάκτ. ** In Gesn. Stob. 284.

gentia agit, ac erga nos omnes Deus. Magis enim cupit nihil nobis mali accidere, quam nos cupiamus.

Nescis tu, o homo, quæ ex tuis sint rationibus. Plerumque noxia petis, et quæ periculum habeant. At ille, qui magis tuam curet salutem, non attendit tuam petitionem; sed ante illam, quod in rem tuam sit, undique providet. Cum enim parentes carnales non omnia tribuant petentibus liberis; non quod eos contemnant, sed quod illis melius consulat; multo magis Deus, qui et magis amat, ac præ omnibus novit, quod nobis utile sit.

Didymi. — Cum rerum Conditor omnium animorum occulta noverit, universis providet, nedum ex præsentis eorum affectu exque iis quæ operantur, ad meliora provehens, verum etiam ex illis quæ prenoscit.

Beati Ephraim. — Mundum Deus tolerantia visitat ac curat, futurum subindicans, ac præsens malum terminis concludens; improbitatem præceptis refrenans, ultriceque conscientia sceleratas ac nefarias mentes castigans.

Epicuri. — Gratia beato illi naturæ, quod quæ necessaria erant, parabilia fecit; quæ autem non necessaria, parvum difficilia.

Socrates.

Si quid cura potest, cures; at si Deus ipse Te curat, cur tu sollicitus tibi sis?

Platonis. — Cum Deus faustum felicemque civitatis statu voluerit, viros bonos ac cives facit; cum vero futurum ut afflictis rebus laboret maleque habeat, bonos ex ea viros subducit. Ita fit ut virtus neque sub doctrinam cadat, nec sit naturalis, sed divino fato ac providentia, illis qui ea fulciantur, advenit.

Deus omnia, ac cum Deo, fortuna et tempus, quæ humana sunt, gubernant omnia.

SERMO XLIX.

De humilitate sensusque modestia.

Luc. xiv. 11. — Omnis qui se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur.

Rom. xii. 16. — Non alta sapientes, sed vos humilibus accommodantes.

Prov. xix. 23. — Modeste sapientes evehet gloria Dominus.

Eccli. iii. 20. — Quanto major es, tanto te humiliat, et invenies gratiam in oculis Domini. Magna namque est potentia Domini, et ab humilibus glorificabitur.

Basilii. — Fieri non potest eum qui se infimum

" In Gesn. Stobæo 42.

(x) Πάντων τῶν λογικῶν. Nihil apte Gesn. Forte λογισμῶν, inutiliter textui, Omnium cogitationum abscondita. Aptius, quod constanter codices habent, τῶν λογικῶν, animorum et intelligentium, qua voce passim Orig., Maximus aliique theologi

πάντων ἡμῶν ὁ Θεός· πολλὴ γὰρ ἡμῶν αὐτὸς βούλεται μᾶλλον, μὴδὲν ἡμᾶς πάσχειν κακόν.

Οὐκ οὐδὰς εὐτὰ συμφέροντα, ἀνθρώποι. Πολλὰς αἰτεῖς ἐπιβλαθὴ καὶ σφαλερά· ἀλλ' ἐκείνος ὁ μᾶλλον κηδόμενός σου τῆς σωτηρίας, οὐ τῇ αἰτήσει σου προσέχει· ἀλλὰ πρὸ τῆς αἰτήσεως τὸ συμφέρον σοι πανταχοῦ προνοεῖται. Εἰ γὰρ οἱ πατέρες οἱ σαρκικοὶ οὐ πάντα αἰτοῦσι τοῖς παισὶ διδάσκειν, οὐκ ἐπειδὴ καταφρονοῦσι τῶν αἰτούντων, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτῶν μᾶλλον κηδονται· πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ καὶ μᾶλλον φιλῶν καὶ πλέον ἀπάντων εἰδώς, τὸ συμφέρον ἡμῖν ποιεῖ.

Διδύμ. — Πάντων τῶν λογικῶν (x) ἐπιστάμενος ἐν κρυπτῶν ὁ Δημιουργός, προνοεῖται τῶν ὄλων, οὐ μόνον ἐξ ὧν διέκλινται καὶ πράττουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν προγινώσκει ἄγων τὴν βελτίωσιν.

Τοῦ μακαρίου Ἐφραίμ. — Τὸν κόσμον ὁ Θεός ἀνεξίκακία ἐπισκοπεῖ, τὸ μᾶλλον αἰνυτόμενος, καὶ τὸ παρὼν κακὸν ὅροις στοιχίζων· ἐκ μὲν τῆς ἀποφάσεως χαλινῶν τὴν πονηρίαν· διὰ δὲ τῆς συνειδήσεως τὰς ἐναγείς καὶ πονηρὰς διανοίας τιμωρούμενος.

Ἐπικροῦρον. — Χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει, οἱ τὰ ἀναγκαῖα ἐποίησιν εὐπόριστα· τὰ δὲ εὐσπόριστα, οὐκ ἀναγκαῖα.

Σωκράτης.

Εἰ τὸ μέλειρ δυνατόν τι, μέριμνα καὶ μέλτω σοι. Εἰ δὲ μέλει περὶ σοῦ δαίμονι, σοὶ τί μέλει;

Πλάτων. — Ὅταν βούληται Θεὸς εὐ πράξει πόλιν, ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐποίησεν· ὅταν δὲ μέλλῃ κακῶς πράξειν πόλιν, ἐξέλε τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀγαθοὺς ἐκ ταύτης τῆς πόλεως. Οὕτως ἔστικεν οὕτε διδασκὼν εἶναι, οὕτε φύσει, ἀρετὴ· ἀλλὰ θεὸς μοῖρα παραγίνεται κτωμένοις.

Ὁ Θεὸς πάντα, καὶ μετὰ Θεοῦ τύχη καὶ καὶρὸς, τὰ ἀνθρώπινα διακυβεργῶσι συμπάντα.

ΛΟΓΟΣ ΜΘ' "

Περὶ ταπεινοφροσύνης.

Λουκ. ιδ'. — Πᾶς ὁ ὀφθὼν ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὕψωθήσεται.

Ρωμ. ιβ'. — Μὴ τὰ ὀψθῆλα φρονούντες, ἀλλὰ τοὺς ταπεινοὺς συναπαγόμενοι.

Παροιμ. κθ'. — Τοὺς ταπεινοφρονούντας ἐγείρει δόξῃ Κύριος.

Σιργάχ γ'. — Ὅσον μέγας εἰ, τοσοῦτον ταπεινώσον σαυτὸν, καὶ ἐναντὶ Κυρίου εὐρήσεις χάριν· ὅτι μεγάλη ἡ δύναμις Κυρίου, καὶ ὑπὸ τῶν ταπεινῶν δοξασθήσεται.

Βασιλείου. — Ἀμήχανον τὸν μὴ καταβεβήμενον

NOTÆ.

eo sensu utuntur, de angelis pariter et hominibus. Horum ergo secreta cordium, cum sciat Deus, ipse eorum conditor, cunctaque præsciat, sic illis providet, non pro præsentis duntaxat jussit, etc.

τὸ πρὸς πάντας ὑποδεῖς καὶ ἔσχατον, δυνήσθαι ἅ
ποτε, ἢ λειδορούμενον, θυμοῦ κρατῆσαι· ἢ θλι-
δόμενον, διὰ μακροθυμίας περιγένεσθαι τῶν πει-
ρασμῶν.

Γυμνάσιον ταπεινοφροσύνης ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς εὐ-
τελεστέροις πράγμασι διατριβή, τὸ πάθος τῆς
φιλοδοξίας θεραπεύουσα.

Θεολόγου. — Κρεῖττον ὅντα σοφὸν ὑφίσταται δι-
ἐπισκείαν, ἢ ἀμαθῶς ἔχοντα διὰ θράσος ὑπερεκτεί-
νεσθαι.

Μὴ ἐν ἐσθῇ τὸ ταπεινὸν ἔχωμεν μόνον, ἀλλὰ ἐν
ψυχῇ καταστήματα· μὴ δὲ θρόφους αὐχένος, ἢ φωνῆς
ὑψους, ἢ προσώπου νεύσεως, ἢ βάρους ὑπῆνης, ἢ βα-
δισματος ἥθος τὸ ταπεινὸν ὑποκρίνοιστο, τὰ πρὸς
ὀλίγον τυπούμενα καὶ τάχιστα ἀλεγγόμενα. Πάν γὰρ
δ προσποιητὸν, οὐδὲ μόνιμον· ἀλλ' ὡς μὲν ὀφθαλμοὶ μὲν
τῷ βίῳ, ταπεινοὶ δὲ τῷ φρονήματι· καὶ τὴν μὲν
ἀρετὴν ἀπρόσδοτοι (y), τὴν συνουσίαν δὲ καὶ λίαν
ἐμπρόσδοτοι. Πολιτικῶν μὲν γὰρ ἔργον εἶναι πάντα
ποιεῖν καὶ λέγειν, ἐξ ὧν εὐδοκιμήσει παρὰ τῶν ἑξω-
θεν· τοῦ πνευματικοῦ δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς, πρὸς ἐν
μόνον βλέπειν, τὴν σωτηρίαν· ἢ τὴν ἀπλότης καὶ τὸ
τοῦ ἡθους ἁδολόν τε καὶ ἀμνησίκαχον.

πολιτικὸν profiteatur, hoc agit, id studet, ut quidquid præstet et loquatur, inde exterius gloria in-
clarescat; vir autem spiritualis ac Christianus, unum duntaxat hoc spectat, quod est nancisci salu-
tem; ut nimirum simplicitate morumque innocentia fulgeat, et ab omni immunis rancore ac simul-
tate exsistat.

Χρυσόστ. — Οὐδὲν οὕτω τῷ θεῷ φίλον, ὥς μετὰ
τῶν ἑσχάτων αὐτὸν ἀριθμῆσαι.

Μηδὲς ἀποκονοῖσθαι καὶ μετὰ φαστῶν ἐκπο-
ριζόμενον τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης κατόρθωμα.
Ἐμπέφυκε γὰρ τὸ κατὰ τὴν ἑκαστὴν πάθος παντὶ
οὐχ ὅδον τῷ κοινωνοῦντι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· διὰ
πάντων τῶν κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδευμένων τοῦτο ἐστὶν
ἐπιπυνώτερον.

Κλήμεντ. — Τοσοῦτόν τις μάλλον ἐφείλει ταπει-
νοφροῦν, ὅσον δοκεῖ μάλλον εἶναι· καλὸν γὰρ (z)
αἰετὶ τῷ κρεῖττονι τὸ χεῖρον ἀκολουθεῖν διὰ βελτιώ-
σεως ἰλιπθα.

Νεῖλου. — Μακάριος ὁ τὸν βίον ὑψηλὸν ἔχων,
ταπεινὸν δὲ τὸ φρόνημα.

Ἐκ τῶν Πατέρων. — Συναναστρέφου τοῖς ἔχουσι
ταπεινώσιν, καὶ μαθήσῃ τοὺς τρόπους αὐτῶν. Εἰ
γὰρ ἡ θεωρία τῶν εἰρημένων ὠφέλιμος, πῶς μάλ-
λον ἡ διδασκαλία τοῦ στόματος αὐτῶν;

Ἰσοκράτ. — Νόμῳ καὶ ἀρχόντι, καὶ τῷ σοφωτέρῳ
εἶκειν κόσμιον.

(y) *Τὴν ἀρετὴν ἀπρόσδοτοι.* Glossat Gesn. *graves et difficiles*: nihil apte; neque enim hic character virtutis, ut sic morosum, ac morositate inaccessum efficiat; sed ut ipsa sua præstantia et eminentia, ad quem nemo facile eniti queat, et ut eam assequatur, si quæ est, quam dixi, vitæ sublimitas. Sic Deus lucem inaccessibilem habitare dicitur, etc.

(z) *Καλὸν γὰρ.* Lacinia hæc ex Melissa sumpta est, cum in Maximo exisset solum superior sententia. Difficile est, quomodo hæc ratio, ut modeste semper sit sentiendum, quantumvis magni nobis videatur, quod τὸ χεῖρον ἀκολουθεῖ αἰετὶ τῷ κρεῖττονι.

A omnium ac postremum haberi non libens habeat, aut injuria pulsatum iram comprimere; aut malis affectum, animi lenitate tentationum victorem evadere.

650 Humilitatis modestique animi sensus palæstra quædam est, in villioribus rebus exerceri, inanis gloriæ vitium curans.

Theologi. — Præstat, cum sapiens sis, per modestiam cedere; quam imperitum per audaciam primas tibi arrogare.

Non solo vestium cultu quod sit humile præferamus, sed animi quoque tranquillitate et constantia; neque fracta ac mollis cervix, aut vox submissa, aut vultus humi pronus, aut barba promissa, aut incessus composita ratio, humilitatem simulaverint; res scilicet ejusmodi, quæ ad modicum informando, quam celerrimè vanæ deprehendantur falsaque ludentes specie. Quidquid enim simulatum est, id vero constans firmamque durare non potest: sed simul vita quidem sublimis, mentis vero spirita humiles; ac virtute quidem inaccessi, et ut assequi facile nemo possit, ad vitæ autem sociamunia valde etiam faciles et affabiles. Qui namque

Chrysost. — Nihil sic Deo gratum, ac seipsam cum postremis numerare.

Nemo existimet labore vacare, levique opera modestiæ animi (id est humilitatis) virtutem præstari posse. Nemo enim fero est, quisquis humane consors nature est, cui a natura non insit, ac velut concreta, elationis labes. Idcirco inter omnia virtutis officia atque munia, istud cum primis difficile ac arduum est.

Clementis. — Tanto se quisque debet submissius gerere, quanto videtur major esse; bonum enim est, ut semper virtuti vitii aliquid comes sit, ob frugis melioris spem confovendam.

Nili. — Beatus cujus est vita excelsa, animi autem sensus humilis.

Patrum. — Cum illis versare, atque illis utere, qui humilitate præditi sunt. Si enim eorum quæ dicta sunt consideratio utilis est, quanto magis doctrina, quæ ex illorum ore proficiscitur?

Isocratis. — Legi ac principi, eique qui sapientia præstet, cedendum honesti ipsa ratio poscit.

NOTÆ.

ubi Gesn. *Decet ut inferior semper superiore sequatur.* Nihil apte. Ego potius, ut vitii aliquid ac defectus virtuti comes sit; ut modum nostrum semper agnoscamus, nec jam perfectos nos existimeamus aut comprehendisse, sed magis æqui et eniti, uti nobis Apostolus in se ipse formam expressit. Sicque in nobis jugis spes βελτιώσεως perseveret, assequendæ scilicet perfectionis; quam, qui se adeptum arbitratur, quandiu mortali hac vita vivit, non eam adeptus est, sed in virtutis stadio defecit. Hæc tam alta et spiritalia Tigurinus Calvinus medicus capere non potuit.

Socratis. — In navigatione obtemperandum gubernatori; in vita, ei qui plurimum ratione va-

A *Σωκράτης.* — Ἐν μὲν τῷ πλεῖν, πείθεσθαι δεῖ τῷ κυβερνήτῃ· ἐν δὲ τῷ ζῆν, τῷ λογίζεσθαι δυναμένῳ βέλτιον.

651 SERMO L.

De medicis.

Matth. ix, 12. — Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.

Hebr. xii, 13. — Gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur.

Eccli. xxxviii, 3. — Scientia medici exaltabit caput ejus, et in conspectu magnatum suspicietur.

Prov. xiv, 30. — Mansuetus vir, cordis medicus.

Basilii. — Neque omnino fugienda ars medica, nec vero par est, ut nostras omnes in eam jactemus spes. Sed, sicut utimur quidem agricultura, cum tamen a Deo fructus petamus; et gubernatori clavum credimus, sed a Deo a pelago liberari exposcimus; sic et medicum adhibentes, ab ea spe, quæ est in Deum, non absecdimus.

Indoctus medicus ad ægrotos admissus, nedum sanitatem illis non restituat, verum etiam quod exiguum illis virium superest auferet.

Theologi. — Nostram medicinam, ea quæ circa corpus versatur, longe difficiliorem puto, atque idcirco honorabiliorem, quod illa, pauca quædam in profundo latentia considerans, plurimum circa ea, quæ sub oculis cadunt, versatur; hos autem occulto cordis homine sanando omne studium ac curam ponamus.

Indigus, atque mali insatiabilis, ulcera celans, infelix semper putria membra geret.

Chrysost. — Existimo non frustra, nec nisi justa ratione statuisse veteres medicos, ut diversorum ad artem medicam ac chirurgicam instrumentorum exhibitio coram ac publice fieret, quo nimirum eos qui sani essent cautiores redderent, præmonstrantes quantis illis opus, si in composite, nec justa satis victus ratione, egerint.

Greg. Nyss. — Quanto præstantior est anima, quam corpus, tanto charior plurisque faciendus qui medetur animabus, quam qui corporibus curam conferunt.

Didymi. — Perfectam medicum dicimus, non qui omnes sanat, sed qui nihil omittit eorum, quæ ad ægri utilitatem curamque pertineant.

Trophilus. — Rogatus Trophilus medicus, quisnam sit perfectus medicus: Is, inquit, 652 qui ea quæ possint fieri, quæve non possint, digno-

Neoclis. — Neocles, malo quodam medico potentiam jactante: Na, inquit, potentiam jactaveris, qui tam multos impune sustuleris,

Idem felices medicos dicebat, quod eorum qui-

ΛΟΓΟΣ Ν'.

Περὶ λατρῶν.

Matth. θ. — Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες.

Ἐβραϊ. 13. — Τροχίας ὁρθάς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ὑμῶν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, λαθῇ δὲ μᾶλλον.

Σερ. 17. — Ἐπιστήμη λατροῦ ἀνυψώσει κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ ἔναντι μεγιστάνων θαυμαστωθήσεται.

Παροιμ. 18. — Πραῦθυμος ἀνὴρ, καρδίας λατρός.

Βασιλείου. — Οὕτε φευκτίον πάντῃ τὴν τέχνην, οὕτε ἐν αὐτῇ πάσας τὰς ἐλπίδας ἔχειν ἀκολουθον· ἀλλ' ὡς κεχρήμεθα μὲν τῇ γεωργικῇ· αἰτούμεθα δὲ παρὰ τῷ Θεῷ τοὺς καρπούς· καὶ τῷ κυβερνήτῃ μὲν τὸ πηδάλιον ἐπιτρέπομεν, τῷ Θεῷ δὲ προσευχόμεθα ἐκ τοῦ πελάγους ἀποσωθῆναι, οὕτω καὶ τὸν λατρὸν εἰσάγοντες, τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφιστάμεθα.

Ἀνεπιστήμων λατρός πρὸς κάμνοντας εἰσιὼν, ἀντὶ τοῦ εἰς ὕψος αὐτοὺς ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὸ μικρὸν λαβάνον τῆς δυνάμεως ἀφαιρείται.

Θεολόγ. — Τὴν καθ' ἡμᾶς λατρικὴν τῆς περὶ τὰ σώματα ἐργωδεστέραν τίθεται μακρῶ, καὶ διὰ τοῦτο τιμωτέραν· καὶ οἱ ἐκείνους ὀλίγα τῶν ἐν τῷ βάθει κατοπτέουσιν, περὶ τὸ φαινόμενον ἢ πλεῖον τῆς πραγματείας· ἡμῖν δὲ περὶ τὸν κρυπτόν τῆς καρδίας ἀνθρωπίνῃ ἢ πᾶσα θεραπεία τε καὶ σπουδὴ.

Χρηζὼν παθεῖν ἀπορέστω. 11. ἢν κατὰ κούθη, οὐποτε σηπεδόντα φεύξεται ἀργαλήν.

Χρυσόστ. — Οἶμαι τοὺς ἀγαθοὺς τῶν λατρῶν οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀλόγως νομοθετῆσαι δημοσιεύεσθαι τὴν τῶν ποικίλων ἐργαλείων ἐπίδειξιν· ἀλλ' ἵνα τοὺς ὑγιαίνοντας ἀσφαλίζονται, προδεικνύοντες αὐτοῖς ὁπόσων ἀτακτοῦντες δεήσονται.

Γρηγ. Νύσσης. — Ὅσον κρείσσον ψυχῇ τοῦ σώματος, τοσοῦτον τιμωτέρος τῶν τὰ σώματα θεραπευόντων, ὁ τὰς ψυχὰς ἐξιώμενος.

Διδύμου. — Τέλειον λατρὸν λέγομεν, οὐ τὸν θεραπεύοντα πάντας, ἀλλὰ τὸν μηδὲν τῶν εἰς ὠφέλειαν ἰκόντων καὶ θεραπείαν παραλείποντα.

Τρόφιλος. — Τρόφιλος λατρός ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, τίς ἂν γένοιτο τέλειος λατρός, ὅ τὰ δυνατόν, ἔφη, καὶ τὰ μὴ δυνατόν δυνάμενος διαγινώσκειν.

Νικοκλέους. — Νικοκλῆς κακοῦ τινος λατροῦ λέγοντος, ὅτι μεγάλην ἔχει δύναμιν, ἔφη, Πῶς γὰρ οὐ μέλλεις λέγειν, ὅς τοσοῦτος ἀνηρηκὸς ἀνεύθυνος γέγονας;

Ὁ αὐτὸς τοὺς λατροὺς εὐτυχεῖς ἔλεγεν, ὅτι τὰς

VARIÆ LECTIONES.

11 Est in Gesn. Stob. 245. 12 B. πάθεσθαι ἀξίωτος.

μὲν ἐπιτυχίας αὐτῶν ὁ ἥλιος ὁρᾷ· τὰς δὲ ἀπο-
τυχίας ἡ γῆ καλύπτει.

Stratonica. — Stratonicus, lepidus medico blandiens, aiebat: Laudo tuam medicæ artis peritiam, quod ægrotos contabescere non sinas, citius illos vita liberans.

Democrat. — Τοῖς Ἀσκληπιάδασι μελίων ὀφεί-
λεται χάρις ἐπερχομένην ἀναστῆλousi νόσον, ἢ
παρὰ πρὸς οὖσαν ἰασαμένους· τοῦ γὰρ ἀπηλλάχθαι
κακοῦ τὸ μὴ πάσχειν αἰρετώτερον.

ΔΟΓΜΕ ΝΑ' "

Περὶ πίστεως.

Matth. ix. — Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἂν ἔχετε πίστιν
ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τοῦτο, Μετά-
θεθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταθήσεται· καὶ οὐδὲν
ἀδυνατήσει ὑμῖν.

Εφ. β. — Χάριτι ὅτε σπασαμένοι διὰ τῆς πί-
στεως, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν· Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ
ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσθαι.

Εβρ. ιβ. — Πίστις ἐστὶν ἐλπιζομένων ὑπόστασις,
πραγμάτων ἐλεγχος οὐ βλεπομένων.

Παροιμ. ιβ. — Ἐπιδεικνυμένην πίστιν ἀναγγε-
λεῖ (α) δίκαιος.

Σειράχ ια. — Πίστευε τῷ Κυρίῳ, καὶ ἔμμενε τῷ
πόνῳ σου (β)· ὅτι· κούφον ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου
ἐξάπιννα πλουτίζει πένητα.

Σειράχ β. — Δόσις Κυρίου παραμελεῖ εὐσεβέσι·
πίστευσον αὐτῷ, καὶ ἀντιλήψεται σου (γ).

Βασίλ. — Πίστις ἡγεσθαι τῶν περὶ Θεοῦ λόγων.
Πίστις, καὶ μὴ ἀπόδειξις. Πίστις ἡ ὑπὲρ τὰς λογι-
κὰς μεθοδεῖας τὴν ψυχὴν εἰς συγκρατῆσιν ἑλκουσα·
πίστις, οὐκ ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλὰ ταῖς
τοῦ Πνεύματος ἐνεργεταῖς ἐγγινομένη.

Πίστις ἐστὶ συγκρατῆσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέν-
των ἐν πληροπορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων,
Θεοῦ χάριτι, ἥτινα ἐπεδείχθητο Ἀβραάμ, μαρτυρη-
θεῖς, ὅτι ὁ διακρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐδυνα-
μώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ πλη-
ροπορηθεὶς ὅτι ὁ ἐπήγγελται Θεός, δυνάτεις ἐστὶ
καὶ ποιῆσαι.

Θεολ. — Τὸ γὰρ οὐκ ἐπιχρῶν, οὐδὲ πιστὸν πως
διὰ τὸν φθόνον. Φυλατὶ γὰρ βεβήλοις οὐδὲν τῶν κα-
λῶν ἀξιόπιστον.

Χρυσόστ. — Τοῦτο μάλιστα πίστεως, μὴ ζητεῖν
εὐθύναν τῶν πραττομένων, ἀλλὰ πεθεσθαι τοῖς ἐπι-
ταττομένοις.

VARIE LECTIONES.

" In Gesn. Stob. 285.

(α) Ἐπιδεικνυμένην πίστιν ἀναγγελεῖ. Futurum
Hebr. convenit. Est fides ejusmodi, quæ rebus ni-
tatur, ac se operibus prodat. Hebr. Labium verita-
tis firmum in perpetuum.

(β) Τὸ πόνο σου. Vulg. in loco tuo: proinde le-
gerit, ἐν τόπῳ. Syriac. In ejus lumine. Arab. amore:

A dem successus, ac si quid fauste cederet, sol aspi-
ceret; errores autem et quod arte peccassent, terra
operiret.

Stratonica. — Stratonicus, lepidus medico blan-
diens, aiebat: Laudo tuam medicæ artis peritiam,
quod ægrotos contabescere non sinas, citius illos
vita liberans.

Demonact. — Medicis major gratia habenda, qui
ingruentem morbum arceant, quam qui jam laboran-
tes ægrosque curaverint; etenim malo non affici,
quam eo liberari longe præoptandum.

SERMO LI.

De fide.

Matth. xxii, 19. — Amen dico vobis, si habue-
ritis fidem, sicut granum sinapis, dicetis monti
huic: Transi hinc illuc, et transibit: et nihil
vobis impossibile erit.

Ephes. ii, 8. — Gratia estis salvati per fidem, et
hoc non ex vobis; Dei enim donum est, non ex
operibus, ne quis glorietur.

Hebr. xi, 1. — Fides est sperandorum substan-
tia, argumentum earum rerum, quæ non videntur.

Prov. xii, 19. — Planam fidem annuntiabit
justus.

Eccli. xi, 22. — Confide in Domino, et mane in
labore tuo. Facile enim est in oculis Domini subito
honestare pauperem.

Eccli. ii, 6. — Datio Domini permanebit pia.
Crede ei, et auxiliabitur tui.

Basilii. — Præeat fides sermonibus, qui de Deo
habentur. Fides, inquam, non argumentorum pro-
batio. Fides, quæ supra logicas argumentationes et
rationum pondera animum ad assensum trahat.
Fides, ad quam non cogant geometricæ necessariæ
probationes, sed quam divini Spiritus virtus afflu-
tusque progignat.

Fides est eorum quæ auditu percepimus citra
omnem hæsitacionem assensus, cum certa persua-
sione veritatis eorum, quæ sunt prædicata, Dei
gratia. Hujus specimen exhibuit Abraham, isius-
modi celebratus elogio: Non hæsitavit diffidentia,
sed confortatus est fide, dans gloriam 652 Deo,
plenissime sciens, quia quæcumque promittit Deus,
potens est et facere (Rom. iv, 20).

Theologi. — Quod enim alicui assequi non licet,
id ne fidem quidem apud eum præ invidia habet.
Profanus siquidem animus, nihil eorum quæ ho-
nesta sunt ac egregia, dignum credito arbitrat.

Chrysost. — Hoc fidei maxime proprium est, ra-
tiones eorum, quæ sunt, non inquirere, sed iis
quæ jubentur obtemperare.

nec hujus diversitatis causam facile est aperire.

(c) Καὶ ἀντιλήψεται σοῦ. Vulg. et Sixt. et recu-
perabit te. Paulo clarius alii, et erit tibi adjutor; et
ut ipse reddebam. Auxiliabitur tui. Id enim ἀντι-
λαμβάνεσθαι et ἀντιληψίς, quæ vox Græcorum litur-
giis frequentissima est.

Qui religiosus in Deum ac fidelis sit, sic firmo et constanti animo erga Dei promissiones esse condecet, ut quamvis illis contraria evenire videantur, ne sic quidem turbetur, vel de eventu desperet. Vide sane fidelem Abraham, quam promissionem acceperit, et quoniam ipse facere coactus sit.

Fides, virtutum parens et corona ac perfectio est.

Quemadmodum enim nisi plantata radice fructus non germinaverit, sic nec nisi jactis prius fidei fundamentis, doctrinæ unquam sermo processerit.

Greg. Nyss. — Sola fides incomprehensum comprehendit; sola conspiciit qui a nullo videri potest; sola inaccessum, quoad ejus fieri potest ac licet, accedit.

Cyrelli. — Quod fide suscipitur, non debet curiose examinari. Quod enim rationibus inquiritur, quomodo adhuc creditur?

Arist. — Quemadmodum in medicina fieri alunt, ut corpora non pura quo magis nutrieris, eo magis lædas, qui nimirum corruptis humoribus materiam ac fomentum subicias; sic et qui pravis opinionibus præoccupatus sit, quo plus docueris, eo magis lædes, majores subinde male falseque sentiendi occasiones præbens.

SERMO LII.

De memoria.

Luc. xii, 19. — Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei recordationem.

I Tim. ii, 8. — Memor esto Dominum Jesum surrexisse ex mortuis.

Prov. x, 7. — Memoria justi cum laudibus; nomen autem impiorum exstinguetur.

Ecclesi. vii, 40. — In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et non peccabis.

Basilii. — Fieri non potest, ut a via justa deflectant, quorum animi oblivionis Dei morbo non laboraverint.

Memoria est, ejus quod noveris servata mente notio; recordatio seu reminiscencia, ejus quod illa effluerat, recuperatio.

Theologi. — Dei magis meminisse debemus, quam spiritum ducere.

Deum operibus cole, verbis lauda, mente venerare et cole.

Clementis. — Clara, ipsa que animo præsens, mortis memoria, ciborum excindit appetitum; quo in humilitate excisso, una quoque vitia ac libidines excinduntur.

Chrysost. — Religiosæ mentis indicium est, jugi memoria quæ sunt divini recolere, crebrisque Deum obsecrationibus placare.

¹¹ In Gen. Stob. 140.

(d) Ἐν αὐτῇ τοῖς ἔργοις σου. Sic. et Vulg. Syriac. et Arabic. Græca vulg. λόγοις. quæ ipsa ἔργοις

Τὸν εὐσεβῆ καὶ πιστὸν ἄνδρα οὕτω βεβαίως διακρίσθαι χρὴ πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ ἐναντία αὐτοῖς φαίνεται τὰ γινόμενα, μηδὲ οὕτως ταράττεσθαι, μηδὲ ἀπογινώσκειν τὴν ἐκβασιν. Ὅρα γοῦν ὁ πιστὸς Ἀβραάμ τίνα μὲν ὑπόσχεσιν ἐδέξατο, τίνα δὲ πράττειν ἠναγκάσθητο.

Πίστις μήτηρ καὶ ἀτεφάνη καὶ συμπεραίωσις τῶν ἀρετῶν ὀπάσχει.

Καθάπερ γὰρ ῥίζης μὴ πεφυτευμένης, οὐκ ἂν βλαστῇσι καρπὸς· οὕτω πίστει μὴ προκαταβεβλημένης, οὐκ ἂν προέλθοι διδασκαλίας λόγος.

Γρηγ. Νύσ. — Πίστις μόνη κρατεῖ τὸν ἀκρατή· πίστις μόνη κατανοεῖ τὸν ἀθέατον· πίστις μόνη προσπελάζει τῷ ἀπροσπελάστῳ, ὅσον ἐγγυρεῖ καὶ ὅσον ἐνδέχεται.

Κυρ. Ἰλλοῦ. — Τὸ πιστεῖν παραδεικνύον, ἀπολυπραγμότητον εἶναι χρὴ. Τὸ γὰρ βασανιζόμενον πῶς ἐτι πιστεύεται;

Ἀριστοτ. — Ὅσπερ φασὶν ἐν λατρικῇ, τὰ μὴ καθαρὰ τῶν σωματικῶν ὁπῶν ἂν θρέψῃς, μᾶλλον βλάβεις ὅλην ὑποβολὴν τῇ κακοχυμῇ· οὕτω καὶ ψυχὴν μοχθηροῖς δόγμασι προκατατελημμένην, ὁπῶν ἂν διδάξῃς, μᾶλλον βλάβεις, μείζονας ἀρχὰς αὐτῇ τῆς ψευδοδοξίας παρέχων.

ΛΟΓΟΣ ΝΒ΄.

Περὶ μνήμης.

Λουκ. xδ. — Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Α' Τιμ. β'. — Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐγγεγραμμένον ἐκ νεκρῶν.

Παροιμ. ε'. — Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων· ὄνομα δὲ ἀσεδῶν σθένεται.

Σιrach δ'. — Ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου (d) μνησκου τὰ ἐσχάτα σου, καὶ οὐκ ἀμαρτήσεις.

Βασιλείου. — Ἀμύχανον ἐκτραπῆναι τῆς δικαίας ὁδοῦ, μὴ λήθην Θεοῦ ταῖς ψυχαῖς νοσήσαντας.

Μνήμη ἐστὶν ἡ τοῦ γνωσθέντος τήρησις· ἀνάμνησις, ἡ τοῦ ἀπελθόντος ἀνάληψις.

Θεολόγου. — Μνημονεύειν Θεοῦ μᾶλλον, ἢ ἀναπνευστίον.

Τὸν Θεὸν ἔργοις μὲν σέβου, λόγοις δὲ ὕμνῃ, ἐνοσίῃ δὲ τίμα.

Κλήμεντ. — Μνήμη θανάτου· ἐναργὲς περιέκοψε βρώματα· βρωμάτων δὲ ἐν ταπεινώσει κοπάντων, συνεξέκοψεν πάθη.

Χρυσοστ. — Εὐσεβείας σημεῖον, τὸ συνεκῇ μνήμην ποιεῖσθαι τῶν θειοτέρων, καὶ τὸ πυκναῖς ἐνταύθεσιν ἐξίλεοῦσθαι τὸν Θεόν.

NOTÆ.

habuisse, suadet tum Maximi codex, tum tantus interpretum consensus.

Εἰ εἰκόνα τις ἀψυχὸν ἀναθεῖς, παιδὸς ἢ φίλου ἢ Ἀ συγγενοῦς, νομίζει παρῖναί τι καὶ τὸν ἀπελθόντα, καὶ διὰ τῆς εἰκόνης αὐτὸν φαντάζεται τῆς ἀψυχῆς· πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τῶν θείων Γραφῶν, τῆς τῶν ἁγίων παρουσίας ἀπολαύομεν, οὐχὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν, ἀλλὰ τῶν ψυχῶν τὰς εἰκόνας ἔχοντες. Τὰ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰρημένα τῶν ψυχῶν αὐτῶν εἰκόνας εἰσίν.

Πλωτίνου 10. — Πλάτων εἶπε, τοὺς μὲν νέους σφόδρα καὶ τοὺς γέροντας, ἀμνήμονας εἶναι· ὁπορρεῖν γὰρ, τῶν μὲν, διὰ τὴν αὔξησιν, τῶν δὲ, διὰ τὴν φθίσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς λίαν ταχεῖς ἢ βραδεῖς· τοὺς γὰρ ὕγροτέρους εἶναι τοῦ δέοντος, τοὺς δὲ, σκληροτέρους· καὶ τοῖς μὲν οὐ μένειν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ φαντάσματα, τῶν δὲ οὐκ ἔπιπαισθαι τὴν παράπαν.

Πλάτωνος ἐν Κρατύλῳ. — Μνήμη πάντη που μνησί, ὅτι μὴ ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλ' οὐ φορά.

Τὴν κατοχὴν τῶν φαντασμάτων μνήμην ὀνομάζεσθαι· τὴν δὲ ἀναπόλησιν τούτων, ἀνάμνησιν· καὶ ὡς ἐπὶ πολὺ, μνημονευτέους μὲν ὑπάρχειν τοὺς βραδεῖς· ἀναμνηστικωτέρους δὲ, τοὺς ταχεῖς καὶ εὐμαθεῖς.

Χαριεῖ. — Μέγα γὰρ εἰς λήθην κακῶν, ἢ δι' ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ὑπόμνησις ἀμαυρουμένη.

Ἐκ τῶν Ἐπικτήτου. — Ἀνανεοῦσθω ὁ περὶ Θεοῦ λόγος καθ' ἡμέραν, μᾶλλον ἢ τὰ σῖτα.

Συνεχέστερον νοεῖ τὸν Θεόν, ἢ ἀνάνει.

Ἐὰν δὲ μνημονεύης, ὅτι ᾧ ἐργάζῃ κατὰ ψυχὴν ἢ σῶμα Θεὸς παρέστηκεν ἑφορός, ἐν πάσαις σου ταῖς προσευχαῖς καὶ ταῖς πράξεσιν, οὐ μὴ ἀμάρτης· ἔξει; δὲ τὸν Θεὸν σύνοικον.

Ἦ δὲ τὴν θάλασσαν ἀπὸ γῆς ὁρᾶν, οὕτως ἡδὺ τῷ σωθέντι μεμνησθαι τῶν πόνων.

ΛΟΓΟΣ ΝΓ' 17.

Περὶ ψυχῆς.

Ματθ. 10. — Ὁ εὐρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτὴν· καὶ ὁ ἀπολέσας αὐτὴν ἔσται ἡμιψυχός, εὐρήσει αὐτὴν.

Β' Κορ. 8. — Εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται· ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακατανοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα.

Συράχ 13. — Τέκνον, ἐν πραότητι δόξασον (ε) τὴν ψυχὴν σου, καὶ δεῖ τι ποιήσῃς αὐτῇ, καὶ μὴ ὡς αὐτῇ. Οὐ γὰρ πάντα πᾶσι συμφέρει· καὶ οὐ πᾶσα ψυχὴ ἐν παντὶ εὐδοκεῖ.

Ἡ καταστροφὴ τῶν παρανόμων (f) κακὴ· τῇ γὰρ ἀσεδεῖα τὴν αὐτῶν ψυχὴν ἀφαιροῦνται.

VARIAE LECTIONES.

17 **Bal. Πλάτωνος.** 17 **In Gesn. Stob. 293.**

(ε) **Ἐν πραότητι δόξασον.** Forte lapsus memoria Maximus, sic assutis duobus locis, eum integer constet Eccli. xxxvii, 30. Τέκνον, ἐν τῇ ζωῇ σου πείρασον τὴν ψυχὴν σου. *Fili, in vita tua tenta animam tuam, id est explora; ad quod sequuntur reliqua*

Si quis filii, aut amici, seu affinis inanimi imagine posita, adesse eum putat qui defunctus sit, exque inanimi simulacro, ac si coram videret animi cogitatione delineat; quanto magis nos divinarum Scripturarum ope, sanctorum praesentia fruimur, quibus non jam ipsorum corporum imagines, sed animorum praesto simulacra sunt? Quae enim illi locuti sunt, haec illorum animi sunt simulacra.

Plotini. — Alebat Plato, parum felicitis memoria esse, qui valde juvenes, ac qui senes essent. Animo enim res diffuere, illis, quod augeantur; his vero, quod jam fatiscant et ad interitum tendant. Similiter quoque qui celeriore aut paulo tardiore ingenio sint: illos enim esse plus aequo molliores; hos vero duriores: ac illis quidem, non haerere animo rerum simulacra; horum vero, ne prorsus quidem attingere.

Platonis in Cratylo. — Memoriae ipsum prorsus vocabulum indicat, manere in animo, non extra illum ferri.

Quod rerum simulacra retineantur, memoriam vocari; quod vero in mentem redeant, recordationem. Plerumque vero, qui tardioris ingenii sint, tenacioris esse memoriae; qui vero celerioris seu acrioris ac magis dociles, facilius reminisci.

Chariclii. — Multum prodest ut quis malorum obliviscatur. obscurata velut fere caligantibus animi oculi, commonitio.

Ex Epicteti sententiis. — Magis de Deo quotidie sermo renovetur, quam cibi ipsa sumpcio.

C **Crebrius Deum cogitato, quam spiritum ducto.** Si perpetuo memineris Deum tibi spectatorem adesse, quidquid agas, sive eorum quae ad animum spectant, sive 655 quae ad corpus, non peccabis in omnibus orationibus tuis et actionibus, Deumque tibi hospitem habebis.

Ut jucundum est e terra mare spectare, sic ei qui a periculis liberatus sit, laborum meminisse.

SERMO LIII.

De anima.

Matth. x, 39. — Qui invenerit animam suam, perdet eam; et qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam.

II Cor. iv, 16. — Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur; tamen is qui intus est, renovatur de die in diem.

Eccli. i, 31; xxxvii, 30, 31. — Fili, in mansuetudine glorifica animam tuam, et vide quid illi malum sit, et ne dederis ei. Non enim omnia omnibus prosunt, nec omni animae omnia probantur.

Mala est sceleratorum subversio; impietate enim suam ipsi auferunt animam.

NOTE.

hic subjuncta, Non bene Gesn. Illud, *δε τι ποιήσῃς αὐτῇ. Vide quid in ea sit mali. Imo, quid sit malum ei, a quo scilicet cavendum. Boni interpretes, qui nobis una veri Dei verbi regula sint!*

(f) **Ἡ καταστροφὴ τῶν παρανόμων.** Videtur ex

Prov. xi, 25. — Anima benedicta, omnis quæ est simplex.

Basilii. — Animæ thesaurus, egestas corporis; hoc enim divite, illa pauper est.

Natura bonum putari debet, quod est animi bonum.

Nemo negligit si filium viderit in foveam cadere; vel si ceciderit, in ea positum eum deserit: quanto gravius, quod animam in altam malorum cadentem voraginem, in interitu ipso deserimus!

Theologi. — Quid tibi vis fieri, rogo, anima? Quid magui, quidve parvi, iis ex rebus quæ mortalibus in pretio sunt? Quære modo aliquid præclarum, et tibi dabo.

Animo potius Deo immola, quam voti modo.

Sapientum dictis fidem habeo, animum omnem qui sit bonus ac pius, ubi conjuncto sibi corpore solutus hinc discesserit, mox persentire ac contueri quod est consecuturus bonum, utpote illo quod tenebras offundebat expurgato, sive posito, vel si quid aliud dicendum est, mirifica quadam voluptate mulcet et exultat, et placidus ad Dominum suum proficiscitur; præsentem vitam haud secus ac gravem quemdam carcerem defugiens, et injecta sibi vincula, a quibus mentis ala detrahebatur, excutens; velutque jam cogitationis præsentia ipsoque obtutu fruitur felicitate reposita.

656 Chrysost. — Duplicita omnia contulit Deus humanæ naturæ; binos oculos, geminas aures, et manus, et pedes; ut si alterum duorum læsum fuerit, alterius opera necessarium usum vel partem impleamus; animam vero unicam dedit: quam si perdidimus, cum quo tandem vitam sustentabimus?

Anima substantia quedam est incorporea et immortalis.

Anima est substantia genita; substantia vivens intelligendi facultate prædita.

Clementis. — Curis omnibus ac laboribus solutæ animæ, vitam habent, tametsi separatæ a corpore existant, inque illud desiderio affectæ: in Dei sinum convolant immortales; haud secus ac hiberna tempestate terreni vapores solis radiis attracti in eum feruntur.

Immortales sunt omnes animæ, etiam impiorum, quibus præstaret non esse immortales. Dum enim ignis inextinguibilis perpetuo torquentur supplicio, nec unquam moriuntur, nullum malo suo finem nancisci possunt.

Prov. sumptum. Male Gesn. conversationem reddit. Est, *subversio, interitus, ruina*, et si quid est ejus generis, iis repositum, qui impietate animam suam perdunt. Nec istud aliud est, quam quod ait psalm. *Mors peccatorum pessima*.

(g) Πάντων ἀναχθέντων. Quasi ab omnibus respirantes; ab omnibus requiem adeptæ: hæc enim hujus vis constructionis, in qua propositionem ἀπὸ subintelligi quidam volunt. Describit Clemens ip-

Παροιμ. ια'. — Ψυχὴ εὐλογημένη, πάσα ἀπλῆ.

Βασιλείου. — Ψυχῆς θησαύρισμα, σώματος ἐνδεia. Τοῦτου γὰρ πλουτοῦντος, ἐκείνη πένεται.

Φύσις καλὴν ἡγεῖσθαι χρὴ, τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθόν.

Οὐδεὶς περιορᾷ τὸ ἐαυτοῦ τέκνον μᾶλλον καταπίπτειν εἰς βόθυνον, ἢ ἐμπέσθαι ἐναφίξει τῷ πτώματι πόσφ' δὲ δεινότερον ψυχὴν εἰς βάθος κακῶν ἐμπέπτουσιν ἐναφίξει τῇ ἀπώλει;

Θεολόγου. — Τί σοι θέλεις γενέσθαι; ψυχὴν ἐμὴν ἐρωτῶ. Τί σοι μέγα ἢ εἰ μικρὸν τῶν τιμίων βροτοῖσι; Ζῆται μόνον προθύμως τι λαμπρὸν, καὶ δώσω σοι.

Ψυχῇ δὲ τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ εὐχῇς ἐρώτω.

Παίθεμαι σοφῶν λόγοις, ὅτι ψυχὴ πάσα καλὴ τε καὶ θεοφιλὴς, ἐπειδὴν τοῦ συνδεσμένου λυθεῖσα σώματος ἐνθένδε ἀπαλλαγῇ, εὐθὺς μὲν ἐν συναισθήσει ἐν θεωρίᾳ τοῦ μέλλοντος αὐτῇ καλοῦ γενομένη, ἅτε τοῦ ἐπισκοποῦντος ἀνακαθαρθέντος, ἢ ἀποτεθέντος, ἢ οὐκ οὐδ' ὅ τι καὶ λέγειν χρὴ, θαυμάσιαν τινὰ ἡδονὴν ἡδεῖται καὶ ἀγάλλεται, καὶ ὡς χωρεῖ πρὸς τὸν ἐαυτῆς ἀσκοτήν· ὥστερ τι δεσμοτῆριον χαλεπὸν τὸν ἐνταῦθεν βίον ἀποφυγοῦσα, καὶ τὰς περιειμένους ἀποσεισάμενη πέδας, ὅφ' ὧν τὸ τῆς διανοίας πτερὸν καθέλιχτο· καὶ οἷον ἦδη τῇ φαντασίᾳ καρποῦται τὴν ἀποκειμένην μακαριότητα.

Χρυσόστ. — Πάντα διπλᾶ δίδωκεν ἡμῶν ὁ Θεὸς τῇ φύσει, δύο ὀφθαλμοὺς, δύο ὦτα, δύο χεῖρας, δύο πόδας· ἐὰν ὁπότερον τούτων βλαθῇ, διὰ τοῦ ἑτέρου τὴν χρεῖαν παραμυθοῦμεθα· ψυχὴν δὲ μίαν δίδωκεν ἡμῖν· ἂν ταύτην ἀπολέσωμεν, μετὰ τίνος ἐμιοῦτέσωμεν;

Ψυχὴ ἐστὶν οὐσία τις ἀσώματος καὶ ἀθάνατος.

Ψυχὴ ἐστὶν οὐσία γεννητὴ, οὐσία ζῶσα νοερὰ.

Κλήμεντ. — Πάντων ἀναπνεύουσαι (g) αἱ ψυχαι, τὸ ζῆν ἔχουσι, καὶ χωρισθεῖσι τοῦ σώματος, καὶ τὸν εἰς αὐτὸ εὐρεθῶσι πόθον ἔχουσαι, εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ κόλπον φέρονται ἀθάνατοι· ὡς ἐν χειμῶνος ὥρᾳ οἱ ἀτμοὶ τῆς γῆς ὑπὸ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων ἐφελκόμενοι φέρονται πρὸς αὐτόν.

Ἀθάνατοι πᾶσαι αἱ ψυχαι, καὶ τῶν ἀσεβῶν, αἱς ἀμεινον ἦν μὴ ἀφάρτους εἶναι. Κολαζόμεναι γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀσέβестου πυρὸς ἀπεράντων τιμωρίᾳ καὶ μὴ θνήσκουσαι, ἐπὶ κακῷ τῷ ἐαυτῶν τέλος λαβεῖν οὐκ ἔχουσιν.

NOTÆ.

sum hoc quod Joan. in Apocalypsi, animorum requiem a laboribus, quibus solutæ, et a corporibus absolutæ, etsi non amissa ad ea necessitudine, in Dei sinum convolant. Inscite Gesn. Omnium spirantes animæ: ut et quod οὐσία ζῶσα νοερὰ, in Chrysostomo. definitione reddit; substantia viva intelligibilis; non magis intelligens, seu intelligendi vi prædita.

Μοσχίωνος. — *ἑירוῦ πάντα τὰ θνητὰ καὶ γῆνα Ἀ ἀπολέσας, ἓνα ἀθάνατον καὶ οὐράνιον κτήσασθαι.*

Δημοκρίτου. — *Ἀνθρώπους ἀρμόδιον ψυχῆς μέλλον ἢ σώματος λόγον ποιεῖσθαι. Ψυχὴ μὲν γὰρ τελειοτάτη σκῆνεος μοχθηρίην ὀρθοί· σκῆνεος δὲ ἰσχύς ἀνευ λογισμοῦ ψυχὴν οὐδὲν τι ἀμείνω τίθῃσιν.*

Κλητάρχου. — *Τῆς ψυχῆς ὡς ἡγεμόνος ἐπιμελοῦ· τοῦ δὲ σώματος ὡς στρατιώτου προῦδει.*

Φιλιστίων. — *Ψυχὴ σοφοῦ ἀρμόζεται πρὸς Θεόν. Ψυχὴν θάνατος οὐκ ἀπώλλυσιν, ἀλλὰ κακὸς βίος.*

Ζαλεῦκου. — *Ἐκαστον οὖν ἔχειν καὶ παρασκευάζειν δεῖ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν πάντων καθαρὰν τῶν κακῶν. Ὅς γὰρ οὐ τιμᾶται Θεὸς ὅπ' ἀνθρώπου φαῦλου, οὐδὲ θεραπεύεται δαπάναις, οὐδὲ τραγῳδαίς τῶν ἀλίσκομένων (h), ἀλλ' ἀγαθῇ προαιρέσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ δικαίων.*

Ἐπικλήτου. — *Ψυχὴν σώματος ἀναγκαϊότερον ἰδοῦναι· τοῦ γὰρ κακὸς ζῆν ἐπὶ τεθνᾶναι κρείσσον.*

ΛΟΓΟΣ ΝΔ' 12.

Περὶ φθόνου.

Ματθ. κ'. — *Ἐλθόντες δὲ καὶ οἱ πρῶτοι, ἐνόμισαν ὅτι πλεῖονα λήψονται, καὶ ἔαβον καὶ αὐτοὶ ἀνὰ δηνάριον. Λαβόντες δὲ ἐγόγγυζον, κ. τ. ε.*

Ἰακ. γ'. — *Ὅπου ζῆλος καὶ ἐριθεία, ἐκεῖ ἀκαταστασία καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα.*

Παροιμ. κγ'. — *Μὴ συνδέσῃς ἀνδρὶ βασκανῶν, μὴδὲ ἐπιθυμῆσῃς τῶν ἰδεσμάτων αὐτοῦ.*

Φθόνος οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον.

Εἰράχ. λζ'. — *Μὴ συμβουλευέου μετὰ ὑποβλεπομένου σου· ἀπὸ τῶν ζηλούντων σε κρύψον βουλὴν σου.*

Βασιλ. α'. — *Οὐχ ὁρᾷς ἡλικον ἐστὶν ἢ ὑπόκρισις; Καὶ αὕτη καρπὸς ἐστὶ τοῦ φθόνου. Τὸ γὰρ ἐπιλοῦν τοῦ ἡθους, ἐκ φθόνου μέλιστα τοῖς ἀνθρώποις γίνεται.*

Τί στενάξεις, φθονερέ; τὸ ἴδιον κακὸν, ἢ τὸ ἀλλότριον ἀγαθόν;

Φθόνου γὰρ πάθος οὐδὲν ὀλεθριώτερον ψυχᾷς ἀνθρώπων ἐμφύεται.

Ὅσπερ γὰρ ἰβς τὸν σιθρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἐγούσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐξανάλσκει.

Οἱ κύνες τρεφόμενοι ἡμεροῦνται, καὶ οἱ λέοντες χειροῦθεις θεραπεύμενοι γίνονται· οἱ δὲ βασκανοὶ ταῖς θεραπαίαις πλέον ἐξαγριαίνονται.

Ἔθος τῇ Γραφῇ πολλαχοῦ μετὰ τοῦ φθόνου τάσσεται τὸν φθόνον.

Ὅσπερ ἡ ἐρυσίβη ἴδιόν ἐστι τοῦ αἵτου νόσημα· οὕτως ὁ φθόνος φίλας ἐστὶν ἀφρώστημα.

Οἱ μισόκαλοι δαίμονες, ἐπειδὴν οἰκίας αὐτοῖς ἐδῶσι προαιρέσεις, παντοίως αὐταῖς ἀποκέχρηται

¹² In Gesn. Stob. 140.

Μοσχίωνος. — *Cunctis mortalibus ac terrenis amissis, unum immortalem ac coelestem comparare optato.*

Democriti. — *Decet hominem animi potius, quam corporis curam gerere. Nam qui summam perfectionis arcem arripuit, animus, tabernaculi vitium corrigit; tabernaculi vero robur, si desit ratio, animum nihil meliorem reddit.*

Clitarchi. — *Animi tanquam ducis ac imperatoris curam habet; corpori autem ut militi provideto.*

Philistionis. — *Anima sapientis Deo conjungitur. Animam non mors, sed mala vita perdit.*

Zaleuci. — *Quisque igitur animam suam habeat, ac praestet ab omnibus malis puram. Nec enim Deus ab homine malo collitur, aut sumptibus placatur, vel damnatorum planctu ac lamentis, sed bona, honorum ac justorum operum, voluntate.*

Epicteti. — *Major animi, quam corporis sanandi necessitas est: mori enim praestat, quam male vivere.*

SERMO LIV.

De invidia.

Matth. xx, 10. — *Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi: acceperunt autem et ipsi singulos 657 denarios. Et accipientes murmurabant, etc.*

Jac. iii, 16. — *Ubi aemulatio et contentio, ibi inconstantia et omne opus malum.*

Prov. xiii, 6. — *Ne coenes cum viro invido, nec illius escas appelas.*

Nescit invidia, quod utile est eligere.

Ecclesi. xxxvii, 7. — *Noli consiliari cum eo, qui te suspectum habet: aemulatores cela consilium tuum.*

Basilii. — *Vides quare malum sit hypocrisis? Et haec invidiae proles est. Quod enim quis duplici animo sit, maxime ex invidia habet.*

Quid, invidie, gemis? tuumne malum, an alterius bonum?

Nullum invidia perniciosius hominum animis inolescit vitium.

Ut aergo ferrum, sic invidia, ea laborantem consumit animum.

Canes nutritione cicurantur, leones quoque cultu mansuescunt; invidi vero ad obsequia magis efferantur.

Scriptura multis locis, caedem ac invidiam una jungere consuevit.

Quemadmodum rubigo proprium tritici vitium est, sic invidia amicitiae labes existit.

Honesti odio implacabiles daemones, ubi necessitudine conjunctas ac sibi congruas nacti fuerint

NOTE.

(h) Οὐδὲ τραγῳδαίς ἀλίσκομένων. Supl. θεραπεύεται: Non delinitur, placatur reorum lamentis, diris

ejulatibus damnatorum. Male Gesn. neque tragœdiis capitur; ac si ἀλίσκονται.

voluntates, modis omnibus ad suam libidinem illis abutuntur, ut et invidorum oculis explendo voluntatis suae obsequio utantur.

Quemadmodum bono comes est affluentia et liberalitas carens invidia, sic diabolo comes livor est et invidentia.

Uti vultures ad maleolentia corpora convolant, multaque prata aliaque loca amœna ac floribus odorata, eorum cupiditate transvolant; atque ut muscae, omissis sanioribus membris, ad ulcera festinant; sic invidi, clara vitae decora, magnaue ac laude digna facinora, ne aspiciunt quidem: si quid vero vitii hæret, ac putre videatur, ingruunt atque insident.

Theologi. — Cave illi invidias, cui prospere cedit ac qui recte agit, tanquam ille prior inviderit, teque ei invidiosum ratus, ac qui ea ratione illi offensus sis.

Pereat utinam ex hominibus invidia eorum qui ea laborant! ipsa perniciēs eorum qui patiuntur, ærugo ac virus; inter vitia æquissimum simul ac iniquissimum; alterum quidem, quod bonis omnibus obtundit; alterum vero, quod illos ipsos lædit, qui eam habent.

658 *Chrys.* — O invidia mortis radix, multiplex ægritudo, cordis acutissime clavel! Quis enim adeo acutus clavus, qui sic pungat, ac invidia cor ea laborans sauciat?

Invidet quidem demon, sed hominibus: nulli vero demonum: tu vero cum sis homo hominibus invidet; equanimum veniam obtinebis?

Greg. Nyss. — Invidia, infortunium est non malum proprium, sed bonum alienum: rursumque felicitas, non bonum proprium, sed proximi malum.

Narrant, vultures, cadaverum vorax animal, unguento interire. Ea enim sunt indole, ut fetore taboque cadaverum atque sanie foveantur. Sic et qui hoc morbo tenentur, amicorum secundis rebus, velut admoto quodam unguento, emoriantur. Sin autem adversi aliquid casus malique conspexerint, præsto advolant, osque aduncum insistentes, occultam extrahunt evulganque miseriam.

Philonis. — Quæ honesta sunt, quanquam ex invidia ad breve tempus obscurata fuerint, per occasionem ac opportune soluta, rursus splendescunt.

Plutarchi. — Ad solem ambulantes, umbra necessario comes est; lisque qui honoribus ac vita clari habentur, proclive invidia hæret.

— Claritatis decor, velut morbo quodam, invidia cito corrumpitur.

Α πρὸς τὸ βίον βούλημα, ὥστε καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν βασκανίων εἰς ὑπερησάν χρῆσασθαι τοῦ ἰδίου θαλήματος.

Ὅσπερ ἐπεταὶ τῷ ἀγαθῷ ἡ ἀφροσύνη (i), οὕτως ἀκολουθεῖ τῷ διεσθῶνι ἡ βασκανία.

Ὅσπερ δὲ αἱ γῦπες πρὸς τὰ δυσώδη φέρονται, πολλοὺς μὲν λειμῶνας, πολλοὺς δὲ ἡδεῖς καὶ εὐώδεις τόπους ὑπεριπτάμενοι· καὶ αἱ μύται, τὸ μὲν ὑγιαῖνον παρατρέχουσι, πρὸς δὲ τὸ ἐλκος ἐπείγονται· οὕτως οἱ βασκανοὶ, τὰς μὲν τοῦ βίου λαμπρότητας καὶ τὰ μεγέθη τῶν κατορθουμένων οὐδὲ προσβλέπουσι, τοῖς δὲ σαθροῖς ἐπιτίθενται.

Θεολ. — Μὴ φρονήσεις τῷ κατορθοῦντι ὡς φθονεῖς, καὶ φθονίσαι παύσεις, καὶ διὰ τοῦτο κατενεχθεῖς.

Ὡς ἀπολοῖτο ἐξ ἀνθρώπων ὁ φθόνος, ἡ δαπάνη τῶν ἐχθρῶν, ὁ τῶν πασχόντων ἰός· τὸ μόνον τῶν παθῶν ἀδικωτάτων τε ἅμα καὶ δικαιοτάτων· τὸ μὲν, ἔτι πᾶσι διοχεῖ καλοῖς, τὸ δὲ, ὅτι ἀδικεῖ τοὺς ἔχοντας.

Χρυσοστ. — Ὁ φθόνος ρίζα θανάτου, ἡ πολυπλοκὸς νόσος, καρδίας δέσποτα ἦλε! Ποῖος γὰρ ἥλος δέσποτος οὕτως κεντᾷ, ὥς ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν καρδίαν τιτρώσκει;

Ὁ δαίμων φθονεῖ μὲν, ἀνθρώποις δὲ δαίμονι δὲ οὐδενί. Εἰ δὲ ἀνθρώπος ὢν, ἀνθρώποις φθονεῖ· καὶ ποῖας ταύτης συγκώμης;

Γρηγ. Νύσ. — Φθόνος ἀτύχημα μὲν ἐστὶν οὐ τὸ βίον κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀλλότριον ἀγαθόν· κατόρθωμα δὲ πάλιν, οὐ τὸ οἰκτεῖν καλὸν, ἀλλὰ τὸ τοῦ πέλας κακόν.

Φθείρεσθαι τοὺς νεκροδόρους γῦπας τῷ μύρῳ λέγουσι. Πρὸς γὰρ τὸ δυσώδες καὶ διεσθόρος αὐτῶν ἡ φύσις φικεῖται. Καὶ ὁ τῇ νόσῳ ταύτῃ κρατούμενος, τῇ μὲν εὐημερίᾳ τῶν φίλων, εἶδον τινος μύρου προσβολῇ καταφθείρεται. Εἰ δὲ τι πάθος ἐκ συμφορῶν ἴσῃ, πρὸς τοῦτο καθίπταται, καὶ τὸ ἀγκυλὸν ἐπάγει στόμα, τὰ κεκρυμμένα ἐξέλκων τοῦ δυστυχίματος.

Φίλωνος. — Τὰ καλὰ, κἂν φθόνῳ πρὸς ἄλλον ἐπισκιάσῃ χρόνον, ἐπὶ καιρῷ λυθέντα, αὐτὸς ἀναλάμπει.

Πλουτάρχου. — Τοῖς μὲν διὰ τοῦ ἡλίου πορευομένοις ἐπεταὶ κατ' ἀνάγκην σκιά· τοῖς δὲ διὰ τῆς δόξης βαδίζουσιν ἀκολουθεῖ φθόνος.

Τὸ τῆς δόξης κάλλος, ὡς περ ὑπὸ νόσου τοῦ φθόνου ταχὺ καταφθείρεται.

VARIE LECTIONES.

“ B. φθόνος. ” B. συμφορὰς.

NOTÆ.

(i) *Ἐπεταὶ τῷ ἀγαθῷ ἡ ἀφροσύνη.* Nimis forte restringit Bud. eam vocem, dum reddit, *Æquitas animi carens omni invidia.* Malim τὸ ἀγαθόν, hic Basilio, ipsum Deum esse, et opponi diabolo, quod Deus vere ἀφρονος sit, ipsa boni ratione, liberalis

sui diffusionem et sine invidia. Diabolus semper φθονερός, malique auctor hominibus existens. Quod reddit Gesn. ut vir viro opponatur, bonus ac probus calumniatori, nihil approbo.

Ἀνάχαρις. — Ἀνάχαρις ὁ Σκύθης ἐρωτηθεὶς, διὰ τίνα αἰτίαν ἄνθρωποι λυποῦνται πάντοτε; ἔφη, "Ὅτι οὐ μόνον αὐτοῖς τὰ ἴδια κακὰ λυπεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀλλότρια ἀγαθὰ.

Ἀριστοτ. — Φθόνος, φησὶν, ἀνταγωνιστὴς ἐστὶ τῶν εὐτυχόντων.

Δημοκρίτ. — Ἡ τῶν ἀγαθῶν ἑρὶς ὥσελεῖ τὸν ζηλοῦντα, μὴ βλάπτουσα τὸν ζηλοῦμενον.

Οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἴδιαν ἔξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο, φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζεται.

Ὁ αὐτὸς τὸν φθόνον εἶπεν ἕλκος εἶναι τῆς ἀληθείας.

Κλειτάρχου ²¹. — Ὅσπερ ὅπῃ τοῦ ἰοῦ τὸν σίδηρον, οὕτω τοὺς φθονερούς ὅπῃ τοῦ ἰδίου ἥθους κατεσθίεσθαι.

Σωκράτης. — Πολλοὶ θανόντες; ἀμαίβουσι τοῖς τάφοις, οὗς τῷ φθόνῳ πρότερον ἠλγυναν ζῶντας.

Ὁ αὐτὸς τὸν φθόνον ἔφη τῆς ψυχῆς εἶναι πρίονα. **Λευκίπ.** — Ζηλοτυπία γὰρ ἀπαξ ἐμπροσθοῦσα ψυχῇ, δυσέκλειπτον ἐστὶ.

Κλεόβουλ. — Κλεόβουλος ὁ Λινδῖος, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τίνος, τίνα δεῖ μάλιστα φυλάττεσθαι; εἶπεν, τῶν μὲν φθῶν τὸν φθόνον, τῶν δὲ ἐχθρῶν τὴν ἐπιβουλὴν.

Βίωνος. — Βίων ὁ σοφιστής, ἰδὼν τινα φθονερὸν σφόδρα κεκυφῶτα, εἶπεν, Ἡ τοῦτ' ἐμὰ κακὸν συμβέβηκεν, ἢ ἄλλῃ μὲγα ἀγαθόν.

Ἀγάθωνος.

Ὅκ' ἦν ἂν ἀνθρώποισιν ἐν βίῳ φθόνος,
Εἰ πάντες ἦμεν ἐξ ἴσου πεφυκότες.

Θεόφραστ. — Θεόφραστος εἶπε, τοὺς μοχθηροὺς τῶν ἀνθρώπων, οὐχ οὕτως ἡδεσθαι ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς, ὥς ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς.

Πλάτων. — Ἀγαθὸς ἦν· ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε γίνεται φθόνος.

Ἀριστοτ. — Ὁ φθόνος, ὥσπερ φαῦλος δημαγωγός, ταῖς καλαῖς ἀντιπολιτεύεσσι πράττειν.

Θουκυδίδου. — Φθόνος τοῖς ζῶσι πρὸς τὸ ἀντίπαλον· τὸ δὲ μὴ ἐμποδῶν, ἀνταγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται.

Ἀναξίμεν. — Ὅσοι γὰρ τὰ καλῶς ρηθέντα ἢ πράχθεντα διὰ φθόνον οὐκ ἐπαινοῦσι, πῶς οὗτοι ἂν τοῖς ἔργοις ὠφελήσωνται;

Κάτωρος. — Ἡκίστα φθονεῖσθαι ἔλεγε τοὺς τῇ τύχῃ χρημένους ἐπιεικῶς καὶ μετρίως. Οὐ γὰρ ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς περὶ ἡμᾶς φθονοῦσιν.

Ἀνωνύμου. — Οὐδὲν φθονητέον· ἀγαθὸν μὲν γὰρ ἄξιον· κακὸν δ' ἂν εὐτυχῶσιν, κακῶς ζῶσιν.

Θεμιστοκλῆς μετράκιον ὦν, οὐδὲν ἔφη πράττειν λαμπρόν· οὕτω γὰρ φθονεῖσθαι. Καθάπερ γὰρ αἱ ἀνθηρίδες ἐμψύονται μάλιστα τῷ ἀκμάζοντι σίτῳ, καὶ τοῖς εὐδαίεσι ῥόδοις· οὕτω ὁ φθόνος ἀπτεται

²¹ ἄλλ. Πλουτάρχου.

Anacharsis. — Anacharsis Scythia rogatus, quid cause esset cur homines semper doleant: Quod, inquit, non solum sua mala doleant, sed et aliena bona.

Aristotel. — Invidia illorum adversarius est, qui rebus secundis utantur.

Bonorum contentio juvat æmulantem, nec ei cui æmuleris, aliquid nocet.

Democrit. — Nunquam leges suo quemque jure ac arbitrato vivere vetarent, nisi alter alterum læderat: invidia enim, seditionis origo est.

Idem, invidiam ulcus esse veritatis dicebat:

Glitarchi. — Ut ferrugine ferrum, sic invidos sua ipsos indole consumi.

Socrates. — Multi quasi grati animi significatione, defunctis monumenta ponunt, quos prius in vivis agentes morore confecerant.

Idem aiebat invidiam animi esse serram.

Leucippis. — Æmulatio enim cum animum semel invaserit, egre potest aboleri.

Cleobulus. — Cleobulus Lindius, cum ex eo quæreretur: **659** Quæ maxime vitanda putaret; Amicorum, inquit, invidiam, et inimicorum insidias.

Bionis. — Bion sophista, cum aliquem invidum tristi valde ac demisso vultu incedentem vidisset: Aut, inquit, huic ingens malum accidit, aut alteri ingens bonum.

Agathonis.

Nullus in vita livor esset mortalibus,
Nobis ita comparatis, ut omnes æquales essemus.

Theophrasti. — Theophrasti sententia erat: Malos homines ac morosos, non tam suis bonis, quam alienis malis delectari.

Plato. — Bonus erat: ei autem qui bonus sit, nulla ex causa ullus suboritur livor.

Aristonymi. — Invidia, sicut malus orator populi ductor, honestis actibus adversatur.

Theucydidi. — Invidiam mortales exercent, in id quod adversatur: quod vero nulli obstaculo est, nihil invita benevolentia colunt.

Anaximen. — Qui per invidiam quæ rite dicta aut gesta sint non laudant; hi, quo tandem modo ipsa re juverint?

Catonis. — Haud sane invidiæ obnoxios esse dicebat, qui modeste ac temperate fortuna utantur. Non enim nos invidiam petere, sed res nostras ac quæ circa nos existant.

Incerti. — Nemo prosequendus invidia: boni enim, digni sunt qui rebus secundis utantur: mali si utantur, male vivunt.

Themistocles adhuc adolescentior, nihil dum se splendidum agere dicebat; quippe qui invidiam minime peteretur. Nam sicut canthari (scarabeos vocant) robusto maxime innascuntur tritico, ac

VARIE LECTIONES.

rosis pulchre florentibus; sic invidia probos maxime invadit, ac qui virtutis cultu proficiant, indolisque ac personarum gloria fulgeant.

SERMO LV.

De voluntario et involuntario.

Luc. xii, 47. — Ille servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit, vapulabit multis.

I Cor. ix, 19. — Vae mihi si non evangelizavero! Si enim volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitatus, dispensatio mihi credita est.

Eccle. x, 5. — Involuntarium exiit a facie principis.

Prov. xxx, 33. — Mulge lac, et erit butyrum: nares vero si compresseris, exibat sanguis.

660 *Eccle. xviii, 30.* — Post concupiscentias tuas ne eas; et a desideris tuis avertere. Si enim praeiteris animae tuae, quod concupiscentiae proclive placet, inimicorum gaudium facies.

Basilii. — Malorum apud inferos, non Deus, sed nos ipsi auctores sumus. Origo enim et radix peccati, quod nostri juris sumus, ac arbitrii facultas, existit.

Eos laudamus qui sua ipsi voluntate boni sunt; non qui aliqua necessitate eo adiguntur. Ubi enim prompta voluntas est, nihil est quod ob stare possit.

Vis, aut formido, nunquam virtutis parentes existerint. Honesta enim voluntaria sunt, non necessitatis.

Voluntarius dolor, involuntariae praestat jucunditatem.

Theologi. — Voluntarium involuntario constans est atque firmius tutiusque; atque alterum quidem, ejus est qui vim adhibet; alterum nostrum est: atque alterum, divinae clementiae; alterum, per vim cogentis potentiae.

Quod vi cogitur ac subigitur, ubi se occasio derit, ad libertatem eniti solet.

*Pastor, si velit, hircos etiam mulget;
Pro lacte tamen, sanguinis rivus hauriet.*

Chrysost. — Non illos Deus premio donat ac corona, qui necessitate a vitio abstinent, sed qui voluntate.

Deus, non necessitate aut vi aliqua nos adducit, sed animi sententia ac voluntate.

Nullus necessitatis fructus; sed merces omnis, volentis animi est. Non enim Deus ea reputat, quae necessitate, sed quae libera quis praecclare gesserit voluntate.

VARIAE LECTIONES.

¹ In Gesn. Stob. 5. ² "Αλλ' ἀνυπόμω.

NOTE.

(j) 'Εάν δὲ ἐκπαίδης μυκτῆρας. Eleganter Vulg. Qui vehementer emungit, elicit sanguinem. Utrobique eadem voces Hebr. consulto aliae aliis interpretibus mutatae. Quod in Syr. ex Polygl. Anglicanis est, Si compressas manum tuam super frumentum, emanabit sanguis, prorsus vitiosum est.

Α μάλιστα τῶν χρηστῶν καὶ αὐξανομένων πρὸς ἀρετὴν, καὶ δόξαν ἡθῶν καὶ προσώπων κεκτημένων.

ΛΟΓΟΣ ΝΕ'.

Περὶ ἐκούσιου καὶ ἀκούσιου.

Λογ. β'. — Ἐκεῖνος ὁ δούλος, ὁ γνούς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνούς, δαρήσεται ὀλίγας.

Α' Κορ. θ'. — Οὐαὶ δέ μοι ἔστιν, ἐάν μὴ εὐαγγελίζωμαι. Εἰ γὰρ ἐκὼν τοῦτο πράττω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἀκὼν, οἰκονομίαν πεπisteύμαι.

Σολομ. ι'. — Ἀκούσιον ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου ἐξουσιάζοντος.

Παροιμ. ι'. — Ἀμελγε γάλα, καὶ ἔσται βούτυρον. Ἐάν δὲ ἐκπαίδης μυκτῆρας (j), ἐξελεύσεται αἷμα.

Σιραχ ιη'. — Ὅπισθω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεων σου κωλύου. Ἐάν γὰρ χορηγήσης τῇ ψυχῇ σου εὐδοκίαν ἐπιθυμίας, ποιήσεις ἐπίχαρμα ἐχθρόν.

Βασιλείου. — Τὰ ἐν ᾧ κακὰ οὐ θεὸν ἔχει τὸν αἴτιον, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς. Ἀρχὴ γὰρ καὶ βίβα τῆς ἀμαρτίας, τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ αὐτεξούσιον.

Ἐπαυνοῦμεν τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀγαθοὺς, οὐ τοὺς ὑπὸ τινος ἀνάγκης εἰς τοῦτο ἤκοντας. Ὅπου γὰρ προαίρεσις ἐτοίμη, τὸ κωλύον οὐδέν.

Βία γὰρ ἡ φόβος, ἀρετῆς οὐκ ἂν ποτε γένοιτο δημιουργός. Ἐθελούσια γὰρ, καὶ οὐκ ἀνάγκης τὰ καλὰ.

Τὸ ἐκούσιον λυπηρόν, τοῦ ἀκούσιου τερπνὸν τιμιώτερον.

Θεολόγος. — Τὸ μὲν γὰρ ἐκούσιον, μονιμώτερόν τε καὶ ἀσφαλέστερον· καὶ τὸ μὲν τοῦ βιασαμένου, τὸ δὲ ἡμέτερον· καὶ τὸ μὲν ἐπιεικείας Θεοῦ, τὸ δὲ τυραννικῆς ἐξουσίας.

Φίλει τὸ βίβω κρατούμενον ἐλευθεριάσειν καιροῦ λαβόμενον.

Ποιμήν ἀμέλειται, εἰ θέλει, καὶ τοὺς τράγοντας, ἅλλ' ἀντὶ γάλακτος, αἱμάτων πηγῆς οἶσει.

Χρυσοστ. — Οὐ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας ἀπεχομένους, ἀλλὰ τοὺς προαίρεσει, σταφανοὶ ὁ Θεός.

Οὐκ ἀνάγκη καὶ βία, ἀλλὰ βουλῆσει καὶ γνώμῃ προσάγεται ἡμᾶς ὁ Θεός.

Οὐδεὶς καρπὸς ἀνάγκης, ἀλλὰ πᾶς μισθὸς προαίρεως. Οὐ γὰρ λογίζεται ὁ Θεός τὰ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ τὰ ἐκ προαίρεως κατορθούμενα.

Quid enim framentum ejusque compressio sanguis eliciatur? nisi aliqua vox ὀνονομίαν fecit. Targum quod reddit, De expressione furoris exiit sanguis, metaphora est, a voce τῆς naris, seu natus; quae saepius irae symbolo et furoris in scriptura usurpatur.

ὡς περ τῷ στρουθῷ τῶν πτερῶν ὄφελος οὐδὲν, ἅ ὑπὸ τῆς παγίδος ἀλόνει, ἀλλ' εἰκὴ καὶ μάτην πτερύσσεται· οὕτω καὶ σοὶ τῶν λογισμῶν οὐδὲν ὄφελος, ἐὰν κατακράτος ὑπὸ τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀλῶς.

Διονυσίου. — Οὐκ ἡναγχασμένην ζωὴν ἔχομεν οἱ ἄνθρωποι. Οὕτε γὰρ διὰ τὴν τῶν προνοουμένων αὐτεξουσιότητα τὰ θεῖα φῶτα τῆς προνοητικῆς ἐλλάμψεως ἀπαμβλύνεται.

Διδύμου. — Τὰ μὲν ἀκούσια ἀμαρτήματα καὶ νόμος συγχωρεῖ, καὶ θεὸς παρορᾷ φιλάνθρωπος ὢν, καὶ οὐκ ἀπηνῆς καὶ τῶν ἐκουσίων.

Φίλων. — Οὐκ ὥς τὸ ἐκουσίως ἀμαρτάνειν ἐστὶν ἀδίκον, οὕτω καὶ ἀκούσιως καὶ κατὰ ἀγνοίαν, εὐθύς δίκαιον· ἀλλὰ τάχα που μεθόριον ἀμφοῖν, δίκαιον καὶ ἀδίκον, τὸ ὑπὸ τινων καλούμενον ἀδιάφορον. Ἀμαρτία γὰρ οὐδὲν ἔργον δικαιοσύνης.

Κλήμεντος. — Μάλιστα πάντων Χριστιανοῖς οὐκ ἐπιτεταί τὸ πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἀμαρτημάτων πταίσματα. Οὐ γὰρ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας ἀπεχομένους, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει σταφανοὶ ὁ θεός.

Οὐ δυνατόν τινα ἀγαθὸν εἶναι βεβαίως, εἰ μὴ κατὰ προαίρεσιν οἰκείαν. Ὁ γὰρ ὅφ' ἐτέρου ἀνάγκης ἀγαθὸς γινόμενος, οὐκ ἀγαθός· ἐπὶ μὴ ἰδίᾳ προαίρεσει ἐστὶν ὁ ὄντως. Τὸ γὰρ ἐκάστου ἐλεύθερον, ἀποτελεῖ τὸ ὄντως ἀγαθόν, καὶ δεικνύει τὸ ὄντως κακόν. Ὅθεν διὰ τῶν ὑποθέσεων τούτων ἐμνηχάσατο ὁ θεὸς φανερώσαι τὴν ἐκάστου διάθεσιν.

Χορικίου. — Τὸ ἐκ φύσεως καλὸν, ἀδύκουν· τὸ δὲ ἐκ προαίρεσεως, ἐπαινετόν.

Ἐπικτήτου. — Εἰ βούλει ἀπαράχως καὶ εὐαρίστως ζῆν, περὶ τοὺς συνοικοῦντάς σοι σύμπαντας ἀγαθὸς ἔχειν. Ἐξεῖς δὲ ἀγαθὸς, εἰ τοὺς μὴ ἔχοντας παιδεύεις, τοὺς δὲ ἄκοντας [ἔπειτα χειρωμένους (κ)] ἀπολύεις. Συμπεφύεται γὰρ τοῖς φεύγουσιν ἡ μοχθηρία ἅμα καὶ ἡ δουλεία· συναπολειφθήσεται δὲ τοῖς συμβαίνουσι σοὶ ἡ χρηστότης καὶ ἡ ἐλευθερία.

Σωκράτης. — Ὁ μὲν ἐκουσίως τλαιπωρῶν, ἐπ' ἀγαθῇ ἐλπίδι πονῶν εὐφραίνεται· αἱ δὲ βαδιουργίαι καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἡδοναί, οὕτε σώματος εὐερίαν ἰκαναί εἰσιν ἐργάζεσθαι, οὕτε ψυχῆς ἐπιστήμην ἀξιόλογον οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν.

Θεαγόρης Πυθαγορείου. — Τὸ μὲν ἀκούσιον, οὐκ ἄνευ λύπης καὶ φόβου· τὸ δὲ ἐκούσιον, οὐκ ἄνευ ἡδονῆς καὶ φιλοφροσύνης.

(κ) Ἐπειτα χειρωμένους. Hæsit hic aqua Gesn. nec aliter expedit, quam dicendo, in Græcō additur, ἔπειτα καὶ χειρωμένους· nos paulo emendatius ex Ball. χειρωμένους· nec sensus adeo arduus. Vult nimirum, quos sic in familiam ascriveris sintque duri ac pervicacis ingenii, ubi edo-

Ut passerculo nihil prodest quod alis præditus est, si laqueo irretitus teneatur; sed frustra nulloque commodo concutit alas; sic et tibi rationum mentis nulla futura utilitas, si prava cupiditate omnino captus tenearis.

Dionysii. — Non ea nostra hominum vita est, quæ necessitate agatur. Non enim idcirco quod qui providentia reguntur, libertate arbitrii præditi sunt, divina lumina illustrantis providentiæ obscurantur.

Didymi. — Peccata non ex voluntate, et lex condonat, et Deus pene despicit, ut qui sit clemens ac misericors, nec vel eorum quæ voluntaria sunt, immitis ultor existat.

Philonis. — Non ut voluntarie peccare injustum est, sic non voluntarie et per imprudentiam, continuo justum; sed forte amborum confine aliquid (justi scilicet ac injusti) quod nonnulli, horum medium ac indifferens vocant. Eorum enim quæ sunt peccatum ac error, nullum justitiæ opus habeatur.

Clementis. — Cum primis haud licet Christianis per vim emendare, si quid peccaverunt. Non enim qui necessitate a malo se abstinere, Deus coronat, sed qui mentis proposito et voluntate.

Fieri non potest ut quis aliter firma constantia bonus sit, quam sua ipse voluntate. Nam qui alio cogente bonus redditur, bonus non est; quod non propria voluntate sit, id quod est. Qua enim quisque pollet libertate, id præstat, quod vere bonum est, proditque quod vere malum est. Quocirca sapienter disposuit Deus ut his argumentis qui quisque animo sit, monstraretur.

Choricii. — Quod ex natura bonum est, non probatur; quod autem ex voluntate animique proposito, id vero dignum laude habetur.

Epicteti. — Si vis sine perturbatione ac placide vivere, hoc stude, ut quos domesticos vernasque adhibueris, omnes boni sint. Id autem contigerit, si eos qui velint, erudias; eos autem qui nolint ac reluctantes (ubi deinde edomueris) dimittas. Una enim cum illis fugientibus improbitas ipsa aufugiet atque servitus; unaque cum illis quibus tecum convenit, probitas atque libertas tibi manebit.

Socrati. — Qui sponte in ærumnis versatur quæ spe bona fulcitur, in laboribus lætatur. Otia autem et tumultuariæ voluptates ac libidines, nec bonam corporis habitudinem præstare possunt, nec animi scientiam ullam ingenerant, quæ alicujus pretii videatur.

Theagis Pythagorei. — Quod involuntarium, haud dolore metuque caret; quod autem voluntarium, voluptatem ac lætitiæ comitem habet.

NOTÆ.

mueris, ac tantisper delinieris, tunc placide ac sine strepitu dimittendos esse. Eo enim spectat τὸ χειρωμένους. Hoc sane philosophum, ut nec in ipso discessu gravioris aliquid tumultus aut offensionis domi accidat.

Ex Nicolai Collectaneis de moribus — Thyini, naufragos humaniter suscipientes, sibi amicos constituunt; hospites vero, qui sua voluntate accedant, magnifice colunt: qui autem inviti, his penas, irrogant.

SERMO LVI.

662 *De illo quod scriptum est: « Nosce teipsum. »*

Luc. vi, 42. — Quid vides festucam in oculo fratris tui; trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras?

Rom. xiv, 4. — Tu quis es, qui iudicas alienum servum? domino suo stat, aut cadit; stabit autem: potens enim est Deus statuere illum.

Eccle. xi, 9. — Ambula in viis cordis tui immaculatus, et nosce teipsum; quia in omnibus his duce te Deus in iudicium.

Prov. xiii, 10. — Qui ipsi seipsos agnoscunt, sapientes sunt.

Eccle. xiii, 16. — Cave, et attende diligenter quia cum casu tuo (mortis scilicet comite) ambulas.

Basili. — Accurata tibi cognitio, quantum sufficit tibi viaticum præbebit, ut ad Dei adducaris intelligentiam.

Naturæ si memineris, nunquam fastu extolleris; illius autem memor eris, si tibi ipse attenderis.

Tu ipse, homo, hoc pateris, quod alteri veris crimini: et alienum quidem malum acule vides, tuum vero dedecus nihili facis.

Plane enim res omnium summe ardua videtur, nosse seipsum. Non enim solus oculus, qui res extra videat; ipse seipsum non cernit; sed et mens nostra acule aliena errata videns, ad suorum tarda cognitionem existit.

Theologi.

Scrutare teipsum magis quam proximos;
Illo enim teipsum, hoc ipsos iurabis.

Fac, quæso, noscas te qui sis, undeque profectus.

Sic enim facile principis formæ decorem nancisceris.

Didymi. — Scire aliquem quod nesciat, sapientia est; ut et scire quod injuriam fecerit, est iustitie.

Chrysost. — Is maxime se novit qui se nihil esse putat.

« In Gesn. Stob. 103.

(1) *Θύνοι.* Alia editione errore, *Θύμοι*. *Suid.* *Θύνοι*; atque esse gentis nomen; ex *Maximo* forsitan vel etiam *Stobæo*, *Serm. 136.* *Stephanus paulo* clarius exponit, *Θύνη πόλις Λιβύης*, ὅς *Πολυίστωρ Ἀλέξανδρος*, ὁ ποιητής, *θύνατος*, *θύνη* ἡ χώρα τῶν *Θύνων*. Ac num *Tunetum* et *Tunetanum* regnum in *Africa*: *Stobæus* jungit *Pransiis*, et in utraque gente *χρηστότης* (*humanitatis*) exempla ponit.

(m) *Καὶ γινώθι σαυτὸν.* Videtur vox *σαυτὸν* adjectitia, ex loci et argumenti occasione, sicque jungendum cum reliquis, *Γινώθι: ὅτι, Scito quia, etc.* Quod autem habent *Sixt. Basil. Argent.* καὶ μὴ ἐν

Ἐκ τῶν Νικολάου δδών. — *Θύνοι* (1) τοὺς ναυαγούς φιλανθρωπῶς δεχόμενοι φίλους ποιοῦνται τῶν δὲ ξένων, τοὺς μὲν ἐκουσίως ἐλθόντας, σφόδρα τιμῶσι· τοὺς δὲ ἀκουσίως, κολάζουσιν.

ΛΟΓΟΣ ΝΓ'.

Περὶ τοῦ, « Γινώθι σαυτὸν. »

Λουκ. ζ'. — Τί βλέπεις τὸ χάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σὺ ὀφθαλμῷ δοκῶν οὐ κατανοεῖς;

Ῥωμ. ιδ'. — Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκίτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἡ πίστις· σταθίσει δὲ δυνατὸς γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς στήσαι αὐτόν.

Σολομ. ια'. — Περιπάτει ἐν ὁδοῖς καρδίας σου ἀνθρωπος, καὶ γινώθι σαυτὸν (m)· ὅτι ἐν παντί τούτοις ἄξει σε ὁ θεὸς εἰς κρίσιν.

Παροιμ. ιη'. — Οἱ ἐαυτῶν ἐπιγινώμονες, σοφοί.

Σιν. ιη'. — Συντήρησον καὶ πρόσχε σφοδρῶς, ὅτι μετὰ τῆς πτώσεώς σου περιπατεῖς.

Βασίλειου. — Ἡ ἀκριβὴς σαυτοῦ κατανόησις αὐτάρκη σοι παρέχει χειραγωγίαν πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ Θεοῦ.

Μεμνημένος τῆς φύσεως, οὐκ ἐπαρθήσῃ ποτέ· μεμνήσῃ δὲ ἐαυτοῦ ἐὰν προσέχης σαυτόν.

Ἐπαθεῖς, ἀνθρώπε, ὃ ἐγκαλεῖς· καὶ τὸ μὲν ἀλλότριον κακὸν ἐπιμελῶς βλέπεις, τὸ δὲ σαυτοῦ αἰσχρὸν οὐδαμῶς τιθεῖς.

C *Τῷ ὄντι γὰρ τοῖς πάντων εἶναι χαλεπώτατον, ἐαυτὸν ἐπιγινῶναι. Οὐ γὰρ μόνος ὀφθαλμὸς τὰ ἔξω βλέπων, ἐπ' ἐαυτὸν οὐ χέχρηται τῷ ὄφθ'· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἡμῶν ὁ νοῦς, ὁξέως τὸ ἀλλότριον ἀμαρτήματα καταβλέπων, βραδύς ἐστι πρὸς τὴν τῶν οἰκίων ἐλαττωμάτων ἐπιγνώσιν.*

Θεολογ.

Ἐρεῖνα σαυτὸν πλείον, ἢ τὰ τῶν πλείων.
Τῷ μὲν γὰρ αὐτὸς καρδάρεις, τῷ δ' οἱ πλείων.
Γινώθι σαυτὸν, ὅπως, πόθεν καὶ ὅστις ἐπὶ τοῦδε.
Ἐὶδ' κερ' ὥδε τύχης κάλλος ἀρχετύπου.

Διδύμου. — Τὸ εἰδέναι τινὰ ὅτι ἀγνοεῖ, σοφίας ἐστίν· ὥς καὶ τὸ εἰδέναι ὅτι ἠδίκησας, δικαιοσύνης.

Χρυσοστ. — Οὗτος μέλιτά ἐστιν ὁ ἐαυτὸν εἰδὼς, D ὁ μὴδὲν ἐαυτὸν εἶναι νομίζων.

NOTÆ.

οράσει τῶν ὀφθαλμῶν σου, quod et expressit Interpretes Arabici, haud mendo carere videtur, male adjecta negat. quam nec Hebr. habent, nec Vulg. interpret. aut Syriac. expunguntque cod. Alexandr. et Vatabl. Paraphrasis quonque Chaldaica. *Et esto cæcus in visu oculorum tuorum*: nec Amb. lib. De Virg. aliter legerit, *Et in conspectu oculorum tuorum*: reliqua enim, *Et non in audacia oculorum tuorum*, ipsius Ambrosii verba sunt, non sacri textus: male proinde adducta a Nobilio, quasi faveant codici Vaticano τῶν LXX in illa negatione.

Κλήμεντ.

Εἰ βούλει γινῶναι θεόν, προλαβὼν γινῶθι σαυτὸν.

Ἀρτιφάνου.

Εἰ θνητός εἰ, βέλτερον, θνητὰ καὶ φρονεῖ.

Δημοσθ. — Οἶμαι τὸ μᾶλλον ἀσπιν ἀνθρώποις ἀδύλον· καὶ μικροὶ καιροί, μεγάλων πραγμάτων αἱτοὶ γίνονται. Διὸ δὲ μετρίάζειν ἐν ταῖς εὐπραξίαις, καὶ προορμένους τὸ μᾶλλον φαίνεσθαι.

Ἡρακλείτου. — Ἡρακλείτος νέος ὢν, πάντων γέγονε σοφώτερος, ὅτι ᾔδει ἑαυτὸν μηδὲν ὄντα.

Σωκράτ. — Σωκράτης ἦτο μὴδὲν εἰδέναι, πλην αὐτὸ τοῦτο, ὅτι μὴδὲν οἶδεν· τοὺς δὲ λοιποὺς, μὴδὲ τοῦτο εἰδέναι.

Οἱ μὲν σφοδρῶς πυρέττοντες, τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν ῥώμην· οἱ δ' ἐν τοῖς βασιλείοις παροικοῦντες, τὴν νοῦν καὶ τὰ ἥθη πεφύκασιν διαφθεῖσθαι, εἰ μὴ τὸ, Γινῶθι σαυτὸν, συχνῶς ἑαυτοῖς ἐπιλέγουσιν.

Φιλήμων.

Ἀνθρώπος ὦν, τοῦτ' ἴσθι, καὶ μερεῖς ἀεὶ.

Σωτάτου.

Εἰ καὶ βασιλεὺς ἀφύγκας, ὡς θνητός ἀκουσον.

Ἄν μακρὰ πτόης, φλεγματιῶ κρατὴ περισσῶ.

Ἄν εὐίματ' ἔσῃ, ταῦτα ἀπὸ σοῦ προδότης εἶχεν.

Ἄν χρυσοφορῇς, τοῦτο τύχης ἐστὶν ἔπαρμα.

Ἄν πλούσιος ᾖς, τοῦτο χρόνῳ ἀδύλος ἰσχύς.

Ἄν ἀλαστονέῃ, τοῦτο ἀνολίας ἐστὶ φρόνημα.

Ἄν δὲ σωφρονῇς, τοῦτο θεοῦ δῶρον ὑπάρχει.

Ἢ δὲ σωφροσύνη πάρεστιν, ἔαν μετρίως σφαιρῶν.

Θάλης. — Καλεπὸν δὲ ἑαυτὸν γινῶναι, ἀλλὰ μακάριον· ζῆν γὰρ κατὰ φύσιν.

Πλάτωνος. — Οἱ οὐκ εἰδότες, ὡς ἔπος εἰπεῖν οὐδὲν, οἴομεθα τὰ πάντα εἰδέναι· οὐκ ἐπιτρέποντες δὲ ἀλλήλοις, ἀ μὴ ἐπιστάμεθα πράττειν, ἀναγκαζόμεθα ἀμαρτάνειν αὐτοὶ πράττοντες.

Μενάνδρ.

Κατὰ πολλῶν ἐστὶν οὐ καλὸν εὐρημένον.

Τὸ, Γινῶθι σαυτὸν, χρησιμώτερον γὰρ ἦν.

Τὸ, Γινῶθι τοὺς ἄλλους.

Ξενοφώντ. — Οἱ μὲν γὰρ εἰδότες ἑαυτοὺς, τὰ ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσασιν, καὶ διαγινώσκουσιν ἀ τε δύνανται, καὶ ἀ μὴ. Καὶ ἀ μὲν ἐπίστανται πράττοντες, πορίζονται τε ὧν δεόνται, καὶ εὖ πράττουσιν· ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεχόμενοι, ἀναμάρτητοι γίνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν.

Οὗτος ἐμοίγε δοκεῖ, ὁ μὴ εἰδὼς τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ἀγνοεῖν ἑαυτὸν. Ἐκεῖνο δὲ οὐ φανερόν, ἔφη, ὅτι μὲν διὰ τὸ εἰδέναι ἑαυτοὺς πλεῖστα ἀγαθὰ ἰσχύουσιν ἄνθρωποι· διὰ δὲ τὸ ἐφεῦσθαι ἑαυτῶν, πλεῖστα κακά;

Ἐπὶ μὴδενὶ ἐπαρθῇς ἄλλοτρίῳ προτερήματι. Εἰ ὁ ἵππος Πάγειν ἐπαρόμενος, ὅτι Καλὸς εἰμι, ἀνεκτὸν ἦν· οὐ δὲ ὅταν λέγῃς, ὅτι Ἴππον καλὸν ἔχω, ἴσθι ὅτι ἐπ' ἵππῳ ἀγαθῷ μέγα φρονεῖς. Τί οὖν ἐστὶ σόν; Χρήσις φαντασίῳ, ἣν ὅταν κατὰ φύσιν ἔχῃς, τότε

PATROL. GR. XCI.

A

Clementis.

Si vis nosse Deum, ipse prior nosce teipsum.

Antiphonis.

Si mortalis es, bone vir, etiam mortalia sapias.

Demosth. — Futurum opinor cunctis mortalibus incertum esse, parvaque momenta, res magnas parturire. Quapropter secundo rerum statu tenenda moderatio est, eaque **663** tenenda consilii ratio, ut quod futurum est videamur prospicere.

Heraclitus. — Heraclitus, cum juvenis esset, omnium sapientissimus existit, quoniam sciebat se nihil esse.

Socratis. — Socrates unum hoc se scire existimabat, quod nihil sciret; alios, ne id quidem B scire.

Qui gravior febris tentantur, appetitum viresque deperdunt; qui vero principum aulas sequuntur moramque in eis trahunt, mentem ipsam ac ingeniosos mores, nisi crebrius proloqui hujus sententiam, Nosce teipsum, secum ipsi repetant.

Philemon.

Homo cum sis, hoc scito, et semper eris

Sotatis.

Quaquam rex es, quaquam mortalis audi

Si multum apais, pituita redundas.

Si pulchris nites vestibus, has te prior ovicula habuit.

Si auro fulges, hæc fortunæ elatio est.

Si dives es, hoc temporum incertum robur.

Si fastuosus ac arrogans es, hæc dementia superbia est.

Si modeste sapias et sobrius es, hoc Dei donum est.

C. Presto vero sobrietas est ac modestia, si te ipse me-

tialis,

Thales. — Res quidem difficilis, Nosce teipsum, beata tamen: etenim ex naturæ rationibus vivere.

Platonis. — Qui, ut verbo dicam, nihil scimus, scire nos omnia arbitramur: dumque alii alios, quæ nescimus, non permittimus agere, dum hæc ipsi præsumimus, necessario peccamus atque erramus.

Menandri.

Multos non bonos dictum illud perstringit.

Nosce teipsum, quippe utilis,

Nosce alios, illis diceretur.

Xenophont. — Qui seipsum norunt ea quæ sibi convenient non nesciunt; quæque valeant, ac non valeant rationis libra discernunt: dumque ea quæ norunt, agenda sibi constituunt, parant quæ sint necessaria, ac felices agunt, ab iisque se abstinendo quorum rudes existunt, nihil errant, ac ne male agant, effugiunt.

Is sane seipsum nescire videtur, qui vires suas, quantæ sint, compertas non habet. Ac, nonne liquet, inquit, homines, quod se noverint, complura nancisci bona; quod autem sui cognitione errent, plurimis se malis inserere?

Nulla te aliena excellentia ac præstanti **664** dote efferas. Si equus, quia præstat generositate, se bonum diceret, ferri id certe posset; sin autem tu ipse, te bonum equum habere dixeris, scito equi te bonitate gloriari. Quid igitur tuum est?

31

Cogitationum usus, qui si ex naturæ rationibus fuerit, ipse te effert. Tunc enim præclara, qua polles, dote te ipse extuleris.

Chilo.—Chilo interrogatus quid esset difficillimum: Nosse, inquit, seipsum. Hac enim commodum admonitione superbi castigantur, qui supra virtutem inepte gloriantur atque gestiunt.

SERMO LVII.

De bonitate seu benignitate ac lenitate.

Luc. vi, 31.—Benefacite, et mutuum date, nihil inde sperantes; et erit merces vestra multa; et eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos et malos.

Ephes. iv, 32.—Estote invicem benigni et misericordes, donantes invicem, sicut et Deus in Christo donavit vobis.

Coloss. iii, 12.—Induite vos viscera misericordiæ, benignitatem, modestiam animi, lenitatem, mansuetudinem.

Prov. x, 21.—Boni erunt habitatores terræ, et innocentes remanebunt in ea.

Christus, qui bonus est ac suavis, viso homine quem formaverat, non dimisit eos neque dereliquit, clementer eis utens.

Basilii.—Imaginem fulgeo, quod sum præditus ratione; nanciscor vero similitudinem, quod benignus ac comis fio.

Adversarios subjugare, viri fortis sit ac vere principis; victis autem jugumque subeuntibus lenem se et mansuetum præbere, ejus qui magnitudine animi ac placiditate omnibus præstet.

Dionysii Areopagitæ.—Quod modis omnibus boni expers est, id nusquam prorsus, vel erat, vel est, vel erit, vel esse potest.

Theologi.—Bonitatis habet laudem, feritatem lenitate vincere; ac quibus malis affecti patienter ferimus, injuriæ auctores melioris frugis efficere.

Cunctis benignus esto, sed maxime proximis. Dei tibi benignitatem, ipse benignus mitisque concilia. Quodnam lenitatis documento documentum brevius?
665 *Talis esto amicis et proximis, Quales tibi ipsi illos esse vis.*

Chrysost.—Deus non solum munera conferendo, verum etiam poenas irrogando, bonus et benignus ac clemens est. Ejus enim animadversionis ac castigationis ipse rigo, beneficii atque muneris pars maxima est. Nam et medicus, non tunc solum cum in hortorum pratorumque amena, aut in balneas ac piscinas educit ægrotum, sed et cum a cibis abstinere jubet, cum secatur, cum amara

ἀπαρθεῖ· τότε γὰρ ἐπὶ τῇ σὺ πλεονεκτήματι ἐπαρθήσῃ.

Χειλῶν.—Χειλῶν ἐρωτηθεὶς, τί τὸ χαλεπώτατον, τὸ γινώσκων ἑαυτὸν, ἔφη. Χρήσιμον γὰρ εἰς νοθεσίαν τῶν ἀλαζόνων, οἱ ὑπὲρ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν φλυαροῦσιν.

ΛΟΓΟΣ ΝΖ'.

Περὶ χρηστότητος.

*Λουκ. γ'.—*Ἀγαθοποιεῖτε καὶ δανεῖζετε, μὴδὲν ἀπελπίζοντες, καὶ ἔσται ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς, καὶ ἔσεσθε υἱοὶ Ὑψίστου, ὅτι αὐτὸς χρηστὸς ἐστὶν ἐπὶ τοὺς ἀγαρίστους καὶ πονηροὺς.

*Ἐφ. δ'.—*Γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ καὶ εὐσπλαγχοὶ, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἡγαρίσατο ὑμῖν.

*Κολοσσ. γ'.—*Ἐνδύσασθε σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, μακροθυμίαν, πραότητα.

*Παροιμ. β'.—*Χρηστοὶ ἐσονται οἰκήτορες γῆς· ἀκαχοὶ δὲ ὑπολειφθήσονται ἐν αὐτῇ.

Χριστὸς· χρηστὸς ὢν (n), καὶ ἰδὼν τὸ πλάσμα αὐτοῦ, οὕτε ἀνῆκεν αὐτοῖς, οὕτε κατέλιπε φειδόμενος αὐτῶν.

*Βασιλ. —*Τὸ κατ' εἰκόνα ἔχω, ἐν τῷ λογικῷ εἶναι· τὸ δὲ κατ' ὁμοίωσιν γίνεσθαι, ἐν τῷ χρηστῷ γινέσθαι.

Τὸ μὲν γὰρ τοὺς ἀντιτείνοντας ὑπὸ χεῖρα λαμβάνειν, ἀνδρείου τε καὶ ἀρχοντος ὡς ἀληθῶς· τοῖς δὲ ὑποπεπτωκόσι χρηστὸν εἶναι καὶ πρῶτον, μεγαλοφροσύνη πάντων καὶ ἡμερότητι διαφέροντος.

Διονυσίου τοῦ Ἀρεωπαγίτου.—Τὸ κατὰ πάντα τρόπον τοῦ ἀγαθοῦ ἐστειρημένον, οὐδαμῇ οὐδαμῶς οὕτε ἦν, οὕτε ἐστὶν, οὕτε ἔσται, οὕτε εἶναι δύναται.

Θεολόγου.—Ἀγαθὸν χρηστότητι νικᾷν θρασυτητα, καὶ βελτίους ποιεῖν τοὺς ἀδικούντας, οἷς καρτεροῦμεν πάσχοντες.

Πᾶσι μὲν ἰσθὶ χρηστὸς, πλέον δὲ τοῖς ἐγγίστοις. Ζήτει θεοῦ σοὶ χρηστότητα, χρηστὸς ὢν. Τὴν χρηστότητα δόγμα συντομώτερον; τοιοῦτος ἰσθὶ τοῖς φίλοις καὶ τοῖς πάλαι, οἷους σεαυτῷ τοῦσδε τοῖς γάρτοις θέλεις.

Χρυσοστ.—Οὐκ εὐεργετῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάζων ἀγαθὸς ἐστὶ καὶ φιλάνθρωπος ὁ θεός. Καὶ γὰρ αἱ κολάσεις αὐτοῦ καὶ αἱ τιμωρίαι, μέγιστον εὐεργεσίας μέρος εἰσὶν· ἐπεὶ καὶ ἱατρός, οὐχ ὅταν εἰς παραδείσους καὶ λειμῶνας ἐξάγῃ τὸν κάμνοντα μόνον, οὐδ' ὅταν εἰς βαλανεῖα καὶ κολυμβήθρας ὀδάτω, ἀλλὰ καὶ ὅταν αἰσὶν καλεῖται διαμίνειν, ὅταν τέμνῃ, ὅταν πικρὰ προσάγῃ φάρμακα, τότε καὶ ἱατρός ἐστὶν

¹¹ In Gesn. Stob. 137.

NOTÆ.

(n) Χριστὸς χρηστὸς ὢν. Utraque editione addita vox Σιγάχ, quasi locus sit ex Eccli. sumptus, apud quem non exstat. Sap. xv, 1. Θεὸς χρηστὸς· dicitur, hisque illi affinia tribuntur. Ball. quoque

Κύριος χρηστὸς, etsi brevitate Χριστὸς potius scriptum est. Nec aliter Maximus scripserit ex laudato illo Sap. Illud, Χριστὸς χρηστὸς, durius quam pro ejus vena videatur, nec affectione carens.

ὁμοίως, καὶ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυσιν ἅ
πλουν.

Γρηγ. Νύσσ. — Ὁ τῇ φύσει ἀγαθός, καὶ ἀγαθῶν
πάντων παραεικός.

Ἴδιον πάντως ἀγαθοῦ, τὸ ὁφείλιν.

Δημοσθ. — Οὐ τοσοῦτον ὁ λόγος, ὅσον χρηστὸς
τρόπος καλεῖται δύναται.

Ποσειδίππου.

Οἷσιν ὁ τρόπος ἐστὶν εὐταχτός, τοῦτέοις καὶ
[βίος συντάσσεται.

Τέχνη μὲρ γνωρίμους ἐκτεταμένη

Πολλοὺς· διὰ τὸν τρόπον δὲ, τοὺς πλείστους
[βίους.

Θεμιστοκλ. — Θεμιστοκλῆς χωρίον πωλὼν ἐκί-
λευσε κηρύττειν, ὅτι καὶ γέλοινα χρηστὸν ἔχει.

Μενάνδρου.

Σὺ μὲν παραινῇς ταῦτα δοῦναι σοὶ πρέπει,
Ἐμὲ δὲ ποιεῖν τὸ καθήκον, οὐχ ὁ σὸς λόγος,

Εἰς ἰσθὶ ἀκριβῶς· ὁ δ' ἴδιος καλεῖται τρόπος.
Οὐδεὶς ποιεῖν πρᾶγμα χρηστὸς ἂν ποιεῖ.
Οὐδ' ἀντελῶς δεῖ τοῖς ποιητοῖς ἐπιτρέπειν.
Ἄλλ' ἀντετάσσεται· εἰ δὲ μὴ, τ' ἂν κατὰ
ἡμῶν ὁ βίος λήσῃ μεταστραφείς βίος.

Λευκίππου. — Χρηστότης, τυγχάνουσα μὲν χά-
ριτος, εἰ μᾶλλον αὐξεται· προσηλαχισθεῖσα δὲ,
εἰς ὀργὴν ἐρεθίζεται.

Περὶθου.

Πολλῶν χρημάτων, τὸ χρηστὸν εἶναι λύσιταλ-
[στερόν ἐστι.

Τρόπος ἐστὶ χρηστὸς ἀσφαλέστερος νόμος.

Τὸν μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν διαστρέψαι ποτὲ
ῤῆτωρ δύναται· τὸν δ' ἂν καὶ κατὰ
λόγον ταρασσῶν πολλὰκις ἀναισθηταί.

ΛΟΓΟΣ ΝΗ' ^α.

Περὶ νόμου.

Ἰωάν. η'. — Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία (ο) ἐστίν,
ὅτι μόνος οὐκ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με. Καὶ
ἐν τῷ νόμῳ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται, Ὅτι δύο ἀνθρώ-
πων μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν.

Ῥωμ. β'. — Ὅσοι ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ
ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου
κρίθονται.

Παροιμ. κθ'. — Τὸ νόμον νῶναι, διαβολὰς ἐστὶν
ἀγαθῆς.

Σιμὼν κα'. — Ὁ φυλάσσων νόμον Κυρίου, κρατεῖ (p)
τοῦ ἐννοήματος αὐτοῦ.

^α In Gesn. Stob. 143.

(ο) Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία. Reliqui ἀληθῆς.
Verum iudicium. Ex Pers. tamen rectum redditur :
ac, num et ipse dixit legerit?

(p) Νόμος Κυρίου, κρατεῖ. Alii omnes, νόμον,
κατακρατεῖ, vel una in duas divisa voce, vel ex
duabus una confusa. Placet quod ita habet Ma-
ximi codex, aptiusque videtur simplex κρατεῖ· cum
alioqui lex, cum adjecto illo Κυρίου, id est Domi-
ni, ubique fere in sacris paginis habeatur. Qui
ergo custodit legem Domini, κρατεῖ τοῦ ἐννοήματος
αὐτοῦ, tenet illius sensum; quasi callet eique mor-

præbet medicamenta, peræque medicus est, suæ-
que humanitatis specimen exhibet.

Greg. Nyss. — Qui natura bonus est, idem et
bonorum omnino largitor est.

Quisquis bonus est, aliis prodesse proprium
habet.

Demosth. — Non tanta verborum vis ut suadeant,
quanta bonorum morum.

Posidippi.

Quorum mores sunt bene compositi, eorum pariter
[vita ordinata existit.

Arte quidem familiares, non paucos
Paravi; sed moribus plurimos amicos.

Themistocl. — Themistocles prædium venale ha-
bens, præconem clamare jussit, bonum etiam victi-
num habere.

Menandri.

Tu me mones quæ te decent,
Me tamen non impellit sermo tuus ad id quod officii
[est;

Crede mihi; sed si quid tibi morum est.
Nemo qui vir probus ac frugi sit, malum aliquod facit.
Nulla prorsus improbis malis facienda licentia est.
Sed eis resistendum; sin autem vita nostra,
Sua deque tota malo exitu nobis subvertetur.

Leucippes. — Mansuetudo, nacta quidem gratiam,
adhuc magis augetur; suggillata autem, in iram
concitatur.

Perithi.

Multis opibus lenitas utilior est.

C Boni mores tutiores lege sunt.
Illos enim nullus unquam orator,
Everterit. Hanc vero verbiis,
Sua deque miscens ac turbans, non raro corruptit.

SERMO LVIII.

De lege.

Joan. viii, 16. — Judicium meum justum est
quia solus non sum; sed ego, et qui misit me. Et
in lege vestra scriptum est: 686 Quia duorum
hominum testimonium verum est.

Rom. ii, 12. — Quicunque sine lege peccave-
runt, sine lege peribunt: et quicunque in lege
peccaverunt, per legem judicabuntur.

Prov. xix, 18. — Scire legem, probus mentis
est.

Ecclesi. xxi, 12. — Qui custodit legem Domini
tenet sensum ejus.

NOTE.

dicus adheret Hebr. iv, 14. κρατῶμεν τῆς ὁμολο-
γίας. Teneamus confessionem Athen. κρατεῖν γὰρ
οἶμαι τῆς λέξεως οὕτως ἐγούσης· Existimo memo-
ria tenere dictionem, quæ sic habet. Qui sensus hic
commodus; durior, quo Vulg. et Sixt. interpr.
reddunt, cogente voce illa κατακρατεῖ, continet
sensus ejus: quasi sibi subjiciet, subiget. Aptius ad
voluntatem animique servantis referatur, uti
retulit Syriac. Qui servat legem, comprimunt vo-
luntatem suam.

Basilii. — Cum bruta mutaeque animantia suae consulant saluti sibi que solertia caveant, ac piscis, quid sibi prosequendum, quidve fugiendum sit, non nesciat; quid nos dicturi sumus, qui doctrinis exculti, legibus instituti, promissis invitati, Spiritu edocti, mutis tamen piscibus a ratione sermonisque cultu magis alieni, legi cedere recusamus?

Fieri non potest ut is salutem consequatur qui Dei mandata non servaverit; nec vacat periculo, vel unum quid eorum quae nobis sint praecepta negligere. Gravis enim elatio est, ut ejus qui legem tulit ipsi iudices sedeamus, aliaque ejus scita approbemus, alia improbemus ac rejiciamus. Cum enim oporteat Dei hominem perfectum esse, omnino necesse est ut per omne mandatum, in mensuram staturae plenitudinis Christi (Ephes. iv, 13), perficiatur: quando ex divina lege, quanquam mundum est quod immolatur [nisi perfectum ac integrum] acceptum Deo in sacrificium non habeatur (Levit. xii, 29).

Theologi. — Si quod eramus, perseverassemus, atque mandatum servassemus, id quod non eramus utique existissemus.

Dulcius quid est doceri de Deo, quam docere.

Verbis quidem parce, operibus autem abunde pietatem prodentes; legumque potius observatione, quam quod legislatorem admiremur, amoris in eum affectum ostendamus.

Legibus subjectus es ac Dominicis regulis, ex quarum norma vitam te componere convenit. Atque id primum ex teipso considera, ipsum quoque animum tuum virtutis praeceptis undique esse obnoxium. Corpus etiam ejus qui condidit, munere accepisti, quinque sensibus ad vitae munia communium. Ac ne ii quidem liberi sunt, snique penitus juris, sed singuli tegibus municipati. Primusque in eis audit oculus: Vide, inquit, et contuere quae visu honesta sint; praestare item ipsum ertere, ubi inhoneste et quae noxia sint, aspexerit (Matth. xvm, 9). Auris quoque in mandatis habet; habet et 667 lingua ac similiter sensus reliqui.

Nec navigantes tutum est extra portum appellere, nec caret periculo, qui vivant, extra disciplinam vivere.

*Leges observans, metum foras mittes;
Ab eo enim immunis est, quisquis leges servat.*

Duo sunt quibus regimur, natura et lex; vincit autem legem natura.

Chrys. — Peccata ex necessitate commissa etiam leges solent condonare.

Legum genus triplex: lex naturae, lex scripta Moysi tradita, et lex gratiae.

(g) *Kān καθαρὸν, ἀπρόσδεκτον.* Quod vel desideretur, vel insinuat Basilio sit, adjeci, ac clausum represento. Palam enim est, referre Levit. xxii, 23, ubi integritas visuli, ut sit hostia

Basilii. — Ei τὰ ἄλογα ἐπινοήτικὰ καὶ φυλακτικὰ τῆς αὐτῶν σωτηρίας εἰσὶ, καὶ οἷδε τὸ αἰρετὸν αὐτοῦ καὶ τὸ φευκτὸν ἰχθύος· εἰ ἐρούμεν ἡμεῖς οἱ λόγοις τετιμημένοι. καὶ νόμοις πεπαιδευμένοι, ἐπαγγελίαις προτραπέντες, Πνεύματι σοφισθέντες· εἴτα τῶν ἄλογων ἰχθύων ἄλογώτερον τὰ καθ' αὐτοῦ διατιθέμενοι, μὴ πεπαιδευμένοι τῷ νόμῳ ὁπερ εἰσὶν;

Οὐ δυνατὸν σωθῆναι μὴ ποιοῦντα τὰ κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἔργα· οὕτε τὸ παριδεῖν τι τῶν προσταγμένων ἀκίνδυνον. Δεινὴ γὰρ ἡ ἐπαρσις, κριτὰς ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου καθέζεσθαι, καὶ τοὺς μὲν ἐγκρίνειν τῶν νόμων, τοὺς δὲ παραπίμπασθαι. Εἰ γὰρ δεῖ τέλειον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον, ἀνάγκη πᾶσα διὰ πάσης ἐντολῆς καταρτισθῆναι, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ κατὰ τὸν θεῖον νόμον κἂν καθαρὸν ἢ τὸν τελούμενον, (ἂν μὴ τέλειον καὶ ὁλόκληρον,) ἀπρόσδεκτον (g) εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ.

Θεολόγου. — Εἰ μὲν οὖν ἐμείναμεν ὅπερ ἤμεν, καὶ τὴν ἐντολὴν ἐφυλάξαμεν, ἐγενόμεθα ἂν ὅπερ οὐκ ἤμεν.

Ὡς ἡδὺν τι μαρθάνειν, ἢ διδάσκειν περὶ Θεοῦ.

Λόγῳ μὲν εὐσεβοῦντες ὅλητα, ἔργῳ δὲ πλείονα· καὶ τῇ τηρήσει τῶν νόμων μάλλον, ἢ τῷ θαυμάζειν τὸν νομοθέτην, τὸ περὶ αὐτὸν φιλετρον ἐπιθεικνύμενοι.

Νόμοις ὑπόκειται καὶ κανόσι δεσποτικοί, καθ' οὓς σε προσήκει ζῆν. Καὶ τοῦτο ἀπὸ σαυτοῦ πρώτον κατανόησον, ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ σου πανταχόθεν τοῖς τῆς ἀρετῆς ὑπόκειται παραγγέλμασιν. Ἐλαβες καὶ σῶμα παρὰ τοῦ Κτίσαντος, πέντε αἰσθήσεων εἰς τὰς τῆς ζωῆς χρεῖας οἰκονομούμενον. Εἰσὶ δὲ οὐδὲ αὗται ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι· ἀλλ' ἐκάστη σοῦλη νόμων ἐστὶ. Καὶ πρώτος ἀκούει ὁ ὀφθαλμός. Βλέπει, φησὶν, καὶ θεώρει· ἀ' βλέπει καλόν· καὶ, βέλτιον ἐκδέχεται αὐτόν, ὅταν ἄτακτα βλέπῃ καὶ ἐπιζημία. Ἐχει καὶ ἡ ἀκοὴ παράγγελμα, καὶ ἡ γλῶσσα καὶ αἱ λοιπαὶ ὁμοίως.

Ὅτε πλόντας παρὰ τόπον ἄρραιν ἀσφαλῆς, οὔτε ζῶντας παρὰ νόμον βιοῦν ἀκίνδυνον.

D *Νόμους φυλάττων, τοὺς φόβους ἐξω βαλεῖς·
Φόβον γὰρ ἐξω πᾶς ὁ τοῦ νόμου φύλαξ.*

Δύο μὲν τὰ διάγοντα ἡμᾶς ἐστὶ· φύσις καὶ νόμος· κρατεῖ δὲ τοῦ νόμου ἡ φύσις.

Χρυσοστ. — Ἰσασὶ καὶ οἱ νόμοι τὰ ἐξ ἀναγκῆς συγγινώσκειν ἁμαρτήματα.

Εἴη τῶν νόμων τρία· νόμος ὁ τῆς φύσεως, νόμος ὁ τοῦ γράμματος, ὁ τῷ Μωυσεὶ δοθείς, νόμος ὁ τῆς χάριτος.

NOTÆ.

accepta, describitur, præter ejus ἀμωμον, quod est puritas. Uique in victima; sic in nostra justitia, necesse ut plena sit, cunctaque impleat, ut Deo sit placita.

Ζάλευκος. — Ζάλευκος ὁ τῶν Λοκρῶν νομοθέτης, τοὺς νόμους τοὺς ἀραχνίους εἶπεν ὁμοίους εἶναι. Καὶ γὰρ εἰς ἐκείνα ἐὰν ἐμπέσῃ μύα ἢ κύνυψ, κατέχεται· ἐὰν δὲ σφήξ ἢ μέλισσα, διαβρήξασα ἀφίσταται. Ἐν τοῖς νόμοις ἐὰν ἐμπέσῃ πίνης, συνέχεται· ἐὰν δὲ πλούσιος ἢ δυνατὸς λάγειν, διαβρήξας ἀποτρέχει.

Σόλων. — Σόλων ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος, πῶς ἀρίστα αἱ πόλεις οἰκοῦνται, ἔφη, Ἐὰν μὲν οἱ πολλοὶ τοῖς ἀρχουσι παύωνται, οἱ δὲ ἀρχόντες τοῖς νόμοις.

Δημόδοκος. — Τοῖς μὲν δούλοις, ἡ ἀνάγκη νόμος· τοῖς δὲ ἐλευθέροις, ὁ νόμος ἀνάγκη.

Ἐπικτήτου. — Νόμος βούλεται μὲν εὐεργετῆν βίον ἀνθρώπων· οὐ δύναται δὲ δεῦν αὐτοὶ βούλωνται πάσχειν (r). Ἐν γὰρ τοῖς παιδομένοις ἐνδεύονται τὴν ἰδίαν ἀρετήν.

Ὅσπερ τοῖς νοσοῦσιν ἱατροὶ σωτήρες, οὕτω καὶ τοῖς ἀδικουμένοις οἱ νόμοι.

Νόμοι ἀληθέστατοι οἱ δικαιοτάτοι.

Νόμῳ καὶ ἀρχοντι καὶ τῷ σωφροτέρῳ εἰσὶν κόσμον.

Τὰ παρὰ νόμον γινόμενα, ἀντὶ μὴ γινομένων εἰσὶν.

Δημοσθ. — Δημοσθένης ὁ ῥήτωρ ἔφη, πόλεως εἶναι τὴν ψυχὴν, τοὺς νόμους. Ὅσπερ γὰρ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει, οὕτω καὶ πόλις, μὴ ὄντων νόμων καταλύεται.

Κόρινθ. — Ὁ αὐτὸς ἐρωτηθεὶς, Τίνας ἀδικούς νομίζεις εἶναι; Τοὺς μὴ χρωμένους, εἶπε, τῷ νόμῳ.

Θεοφράστ. — Ὀλίγων οἱ ἀγαθοὶ νόμων δέονται· οὐ γὰρ τὰ πράγματα πρὸς τοὺς νόμους, ἀλλ' οἱ νόμοι πρὸς τὰ πράγματα τίθενται.

Ἀριστοφάνους. — Κρατίστην εἶναι δημοκρατίαν, ἐν ᾗ οἱ πάντες ὡς τύραννον φοβούνται τὸν νόμον.

Ἀρκεσίλαος. — Ἀρκεσίλαος εἶπεν, Ὅσπερ ὅπου φάρμακα πολλὰ καὶ ἱατροὶ πολλοὶ, ἐνταῦθα νόσοι πλεῖστοι· οὕτω δὲ καὶ ὅπου νόμοι πλεῖστοι, ἐκεῖ εἶναι καὶ ἀδικίαν μέγιστην.

ΛΟΓΟΣ ΝΘ'.

Περὶ λογικοῦ καὶ λογισμοῦ.

Λοκ. ζ'. — Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει ἀγαθὰ· καὶ ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρά.

Β' Κορινθ. ε'. — Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς σαρκατικῆς ἡμῶν οὐ σαρκικά, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ θεῷ πρὸς καθάρ-

^r In Gesn. Stobæo 26.

(r) Ὅτι αὐτοὶ βούλωνται πάσχειν. Clara sententia; non posse legem, quam propositam habet, utilitatem præstare, cum ii, quibus lata, male habere volunt et egrotare; eoque ejus medicinam respuunt, quæ in illis duntaxat vim habet, qui sunt morigeri, sequæ illi sponte curandos subdunt. Nihil apte Gesn. Non potest cuivis beneficia esse

Zaleucus. — Zaleucus Locrensiū legislator, leges aiebat aranearum telis similes esse. Illis enim si musca vel culex inciderit, detinetur; si vespa aut apis, lacerat telam et avolat. Et in leges, si pauper inciderit, detinetur; si dives quispiam aut disertus, perrumpens evadit.

Solon. — Solon, interrogante quodam, Quomodo civitates optime habitarentur, dixit: Si cives magistratibus, magistratus vero legibus obsequantur.

Demadis. — Servis quidem necessitas lex est; liberis autem, lex necessitas existit.

Epicteti. — Legis scopus est, ut de hominum vita bene mereatur; nec tamen potest, cum illi ipsi male habere velint. Quid enim valeat ejus virtus in illis ostendit, qui ei morem gerunt.

Quemadmodum agris medici servatores, sic et iis qui injuria afficiuntur, leges.

Leges verissimæ sunt, quæ summa nitantur æquitate.

Legi et principi, ac ei qui sapientiæ laude præpollet, cedere, modestia et honestas suadent.

Quæ sunt præter legem, tanquam non facta habenda sunt.

Demosth. — Demosthenes orator, civitatia animam leges esse dicebat. Ut enim corpus, quod anima careat, emoritur, sic et civitas nullis cuncta munita legibus dissolvitur.

Cyri. — Idem interrogatus, Quosnam arbitraretur injustos esse; Eos, respondit, qui non utantur lege.

Theophrast. — Qui boni ac probi sunt, paucis egent legibus; non enim negotia pro legum ratione, sed prout negotia exigunt, ponendæ sunt leges.

Incerti. — Præstantissimum esse popularem statum, in quo omnes legem velut tyrannum metuunt.

668 Arcesilaus. — Aiebat Arcesilaus: Sicut ubi medicamentorum ac medicorum copia est, ibi et morborum plurima labe; sic et ubi plurimæ leges, illic maximam vigere iniquitatem.

SERMO LIX.

D De parte rationis animique rationibus ac cogitatione.

Luc. vi, 45. — Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona; et malus homo de malo thesauro profert mala.

II Cor. xi, 4. — Arma enim militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad demolitionem

cum et beneficium accipere voluerit. Quod et falsum, nihilque argutum. Lex enim quæ in communem utilitatem instituta sit, omnes juvat qui velint, nihilque ipsi impediunt. Cæterum ὁ πάγων Hippocr. pro ægroto, hæcque una hic apta ejus vocis acceptio: non quod alias exponitur, beneficio affici.

NOTÆ.

munitionum : quibus consilia demolimur, et omnem altitudinem extollemus se adversus scientiam Dei; et in captivitate redigimus omnem cogitatum in obsequium Christi.

Prov. xv, 24; xii, 14. — Vix vite cogitationes prudentis: de cogitationibus suis replebitur vir bonus.

Prov. xxi, 5. — Cogitationes justorum judicia.

Prov. xix, 21. — Multae cogitationes in corde viri; consilium autem Dei vincet in aeternum.

Ecc. xxvii, 5. — In concussione cribri remanent sordes : sic quisquiliæ hominis in cogitatione ejus.

Basilii. — Ex rationali enim et parte rationis experte, velut Centaurum quemdam (ut Græcorum fictio habet relata ad rerum explicandam naturam) rerum conditor Deus, hominem totum constituens, humano formæ, id est, a capite usque ad pectus, superiori parti, eam quæ est ab umbilico usque ad lumbos, quasi equi naturam (ad ventris voluptates belluino more pronam, et ad coitum temere propensam) inferius supposuit: non quod rationem a parte rationis experte abripi vellet; sed quod eam rationi subjectam, illius nutu regendam, ac naturæ necessarios usus sapientissime indiderit.

Ejusdem. — Qui divinam imperturbationem sedatisque affectibus tranquillitatem nancisci studet, nulli addictum affectui, seu libidini, animum suum servare debet.

Theologi. — Præstat animus seu ratio, quam actiones aut pecuniæ. Nam istæ intereunt, ratio permanet.

Chrys. — Idcirco aviculis datæ sunt alæ, ut fugiant laqueos : et ratio hominibus, ut evitent peccata.

Non cessat animus cogitationes parere; 669 tu vero malas evelle, bonas cole.

Clementis. — Non inde fidelis justus evadit, quod se ab actibus absteineat; sed quod castis purisque cogitationibus fulgeat.

Plutarchi. — Soli sæpe nubes offundunt tenebras; rationem affectus obscurant.

Ἀρσενίον ὀχυρωμάτων : λογισμοὺς καθαιρούμενος, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν ὕψωμα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.

Παροιμ. ιδ'. — Ὅσοι ζωῆς διανοήματα συντετοῦ ἀπὸ τῶν διανοημάτων αὐτοῦ (α) πλησθῆσεται ἀνὴρ ἀγαθῶν.

Παροιμ. ιε' — Λογισμοὶ δικαίων κρίματα.

Παροιμ. ιθ'. — Πολλοὶ λογισμοὶ ἐν καρδίᾳ ἀνδρός· ἡ δὲ βουλὴ τοῦ Θεοῦ κρατῆσει εἰς τὸν αἰῶνα.

Σιράχ κγ'. — Ἐν σείσματι κοσκίνου (δ) διαμελνέται κοπρία· οὕτως σκύδαλα ἀνθρώπου ἐν λογισμῷ αὐτοῦ.

Βασίλ. 2. — Ἐκ λογικοῦ γὰρ καὶ ἀλόγου, κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν πρὸς φυσιολογίαν πλάσμα, ὥσπερ τινὰ κένταυρον, συνθεῖς ὁ δημιουργὸς ὅλον τὸν ἀνθρώπον τῷ ἀνθρωπομορφῷ ἀπὸ κεφαλῆς ἕως στέρνων ἀνωθεν μέρει, τὰ ἀπὸ θυμολογίας ὡς ὁσφύος καθάπερ ἱπποῦ, φύσιν (πρὸς τὰς γαστέρας ἡδονὰς κτηνωδὲς ὑπάρχον, καὶ πρὸς τὰς μίξεις ἀλόγως κινούμενον) κάτωθεν φέρον προσήρμοσεν· οὐχ ὑπὸ τοῦ ἀλόγου μέρους τὸ λογικὸν ἐξαρπάσσεσθαι βουλευθεὶς, ἀλλὰ τῷ λογικῷ ὑποβελημένον ἔχοντι τὸ ἀλογον μέρος, ἥνιοχέσθαι πρὸς τὰς τῆς φύσεως ἀνάγκας, πανσόφως ἐνθεῖς.

Τοῦ αὐτοῦ 11. — Ὁ τὴν θεῖαν ἀπάθειαν κατορθώσαι σπουδάζων, ἀδούλωτον παντὶ πάθῃ ἐφείλει φυλάξαι τὸν ἑαυτοῦ λογισμόν.

Θεολόγος. — Κρείσσων λογισμὸς πράξεων ἢ χρημάτων· τὰ μὲν γὰρ τῆς φθορᾶς ἔστιν, ὁ δὲ ἵσταται.

Χρυσόστ. — Διὰ τοῦτο περὶ τοὺς στρουθίους, ἵνα φύγη παγίδα· καὶ διὰ τοῦτο λογισμὸς τοῖς ἀνθρώποις ἵνα ἐκφύγῃσιν ἁμαρτήματα.

Ὁ δὲ παύεται λογισμοῦς ἡ διάνοια τίχτουσα· οὐ δὲ, τοὺς μὲν σαύλους ἐκτίλλει, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς γέωργει.

Κλήμενς. — Οὐχ ἡ τῶν πράξεων ἀποχὴ δικαιοὶ τὸν πιστὸν, ἀλλ' ἡ τῶν ἐννοιῶν ἀγνεία καὶ εὐκρίνεια.

Πλουτάρχ. — Ἐπισκοπεῖ τῷ μὲν ἥλιος πολλὰς, τὰ νύκτ'· τῷ δὲ λογισμῷ, τὰ πάθη.

VARIÆ LECTIONES.

²² Ἀ.Α. Χρυσόστ.

NOTÆ.

(α) Ἀπὸ τῶν διανοημάτων αὐτοῦ. Videtur secundum aliam litteram, *Prov. xii, 14.* ubi Hebr. *De fructu oris ejus satiabitur bono*, c. LXX, ἀπὸ καρπῶν στόματος, ψυχὴ ἀνδρός πλησθήσεται ἀγαθῶν· perindeque Syrus. Non liquet an sic Maximus ex libro habuerit, vel memoria suggerente mutaverit. Fructus oris, cogitationes animique rationes dicantur, eo sensu, quo ratio ipsa animi os dicitur: ex quibus cum bonæ sunt, homo bonis repletur, id est virtutibus.

(δ) Ἐν σείσματι κοσκίνου. Clara in Græcis sententia. Sic certe cribri agitatione, eoque excrementa, surfures aliaque crassioris substantiæ remanent, ac sordes pani inutilis; quæ omnia Sirach. κοπρία, quasi stercorea (fæces scilicet) vocavit. Vulg. tamen cum reddit, *remanebit pulvis*, legisse videtur *χόνις*: quod ipsum non satis aptum

ad metaphoram. Pulvis enim, cum sit quid tenuissimum, per cribri foramina ante omnia excernitur; nec ipse remanet, sed triticum, cum sic integrum nec commolitur cribratur, ut a pulvere mundetur. Longe remotius quod Syr. et Arab. *Quemadmodum multus fumus incumbit igni, ita sermones hominis cogitationi.* Et: *Qualis fumus copiosus super ignem, talia hominum verba tempore cogitationis.* Habuerint hi alia Græca, ex quibus hæc expresserint. Sequentia, οὕτως, σκύδαλα ἀνθρώπου. Vulg. sic *aporia hominis*, quam forte Græcam vocem habuerit; esque egestas et penuria, σκύδαλα. Paulo Phil. iii, *stercora*, sic velut interpret. vel etiam *relicula*, quisquiliæ; acus, paleæ, gluma in frumento; res nihili nulliusque frugis, quibus sit hominis ἀπορία, egestas penuria, inopia.

Ἐκ μὲν τοῦ ποδὸς; τὴν ἀκανθαν, ἐκ δὲ τῆς ἀλόγου Ἀ

ψυχῆς, τὴν ἀγνοίαν ὑπεξείλεσθαι δεῖ.
Φιλήμονος²⁹. — Ὁ τῷ λογισμῷ πάντα παρ' ἐαυτῷ σκοπῶν, τὸ κακὸν ἀφαιρεῖ, τἀγαθὸν δὲ λαμβάνει.

Υποκράτους³⁰. — Ἄ ἂν σοι λογιζομένη βέλτεστα, ταῦτα τοῖς ἔργοις ἐπιτέλει.

Δεῖ ὥσπερ ἐξ εὐνομούμενης πόλεως φυγαδεύειν στασιαστὴν ἄνθρωπον, οὕτως ἐκ τῆς ψυχῆς τὸν πρὸς τὰ φαῦλα κεκλιμένον λογισμόν.

Τῷ γὰρ πάθει τοῦ σώματος, καὶ τὸ νοερὸν τῆς ψυχῆς συνομολογεῖν ἀνέχεται.

Ἐπικτήτου. — Ἄ μὴ δεῖ ποιεῖν, μὴδὲ ὑπονοεῖν ποιεῖν.

Πυθαγόρου. — Αἰσχρὸν τοῖς τῶν μελιττῶν δωρήμασι γλυκάζοντα τὴν κατάποσιν, τὸ τοῦ Θεοῦ δῶρον πικράζειν, τὸν λόγον, τῇ κακίᾳ.

Θεάγου. — Τὸ γὰρ ἀντέχειν μὴ δύνασθαι τοῖς πόνοις, ἐπικρατεῖν δὲ τὴν ἡδονήν, οἰκτεῖν ἐστὶ τῷ ἀλόγῳ μέρει τῆς ψυχᾶς. ἃ δὲ προαίρεσις ἐν ἀμφοτέροις αὐτοῖς γίνεται, καὶ τῷ λόγῳ ἔχοντι μέρει τῆς ψυχᾶς, καὶ τῷ ἀλόγῳ.

ΛΟΓΟΣ Σ'.

Περὶ ἀφροσύνης, ἀφρονος καὶ ἀνοήτου, καὶ ἀπαίδετου καὶ μωροῦ.

Ματθ. ζ'. — Πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς, ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ.

Α' Κορ. ιδ'. — Μὴ παιδίᾳ γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε· ταῖς δὲ φρεσίν, τέλειοι γίνεσθε.

Καρδία ἀφρονος, ὁδὸν τῷ κτησαμένῳ αὐτήν.

Σολομ. ι'. — Χεὶρ ἀφρονος καταποντισθεὶς αὐτόν. Ἀρχὴ λόγων στόματος αὐτοῦ, ἀφροσύνη, καὶ ἐσχάτη στόματος αὐτοῦ περιφέρεια πωληρά.

Παροιμ. ιζ'. — Ἀνὴρ ἀφρων ὀρύσσει ἐαυτῷ κακὰ· ἐπὶ δὲ τῶν ἐαυτοῦ χειλέων θησαυρίζει πῦρ.

Παροιμ. ιη'. — Οὐ χρεῖαν ἔχει σοφίας ἐνδεὲς φρενῶν· μάλλον γὰρ ἀγεται ἀφροσύνη.

Σιράχ κβ'. — Μετὰ ἀφρονος μὴ πληθύνῃς λόγους, καὶ πρὸς ἀσύγεται μὴ πορεύου.

Σιράχ κβ'. — Ἐπὶ νεκρῷ κλαῖσον, ἐξέλπε γὰρ πῶς· καὶ ἐπὶ μωρῷ κλαῦσον, ἐξέλπε γὰρ σύνεσις.

Σιράχ κβ'. — Ἄμμον καὶ ἄλας καὶ βῶλον σιδηροῦν, ἀκοπώτερον ὑπενεγκεῖν, ἢ ἄνθρωπον ἀφρονα.

Σιράχ δ'. — Μὴ ὑποστρώσης ἀνθρώπῳ μωρῷ σεναντόν.

Σιράχ η'. — Μετὰ μωρῷ μὴ συμβουλεύου.

Σιράχ κβ'. — Συγκολλῶν δοτρακόν, ὁ διδάσκων μωρόν.

Αἰσχος νόμιζε τὴν φρενῶν ἀκομίαν.

Βασιλείου. — Ὅσπερ οἱ ἀσθενοῦντες χρῆζουσιν ἱατρικῆς, οὕτω σοφίας ἀφρονες ἐπιδέονται.

Pedi spinam, animæ a ratione aversæ ignorantiam eximere oportet.

Philemonis.—Qui omnia secum ratione considerat, malum removet, bonum autem carpit.

Isocratis. — Quæ tibi cogitanti optima videntur, hæc rebus ipsis perfice.

Quemadmodum ex civitate bonis legibus instituta, hominem seditiosum; sic ex animo rationem ad mala vergentem profligare necesse est.

Corporis namque affectui ac libidini, etiam mens consentire sustinet.

Epicteti. — Quæ facere non licet, ea ne facere cogitaveris.

Pythagor. — Turpe est apum munere potionem dulcem reddere; ac Dei donum (rationem scilicet atque sermonem) malitia atque vitio in amaritudinem vertere.

Theagis. — Laboribus non posse resistere, ac voluptatis premi tyrannide, proprium est partis animæ a ratione aversæ; eligentis autem animi propositum, utrique parti, tum quæ ratione utitur, tum quæ est illius expert, commune est.

SERMO LX.

De insipientia, insipientē et stultū et imperitū et stultū.

Matth. vii, 26. — Omnis qui audit verba mea, et non facit ea, similis erit viro stulto.

I Cor. xiv, 20. — Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote; sensibus autem perfecti estote.

Cor insipientis, dolor ei qui ipsum habet.

Eccle. x, 12. — Labia insipientis præcipitabunt eum. Initium sermonum oris ejus, insipientia; et extremum oris ejus, error pessimus.

Prov. xvi, 27. — Vir imprudens fodit sibi mala, et in labiis suis ignem condit.

Prov. xviii, 2. — Non opus habet sapientia indigens corde; magis enim ducitur imprudentia.

Eccle. xxi, 14. — Cum stulto ne multiplices sermones, et ad insensatum non eas.

670 Eccle. xxi, 10. — Super mortuum plora, defecit enim lux: et super stultum plora, defecit enim prudentia.

Eccle. xxi, 16. — Arenam et salem et massam ferri facilius est sustinere, quam virum insipientem.

Eccle. iv, 32. — Ne subicias te homini stulto.

Eccle. viii, 22. — Cum stulto ne consilium inees.

Eccle. xxi, 7. — Conglutinans testam, qui docet stultum.

Probrum æstima, mentis neglectum.

Basilii. — Sicut infirmi egent medicina, sic insipientes opus habent sapientia.

VARIE LECTIONES.

²⁹ A.I.I. Φιλέστ. ³⁰ A.I.I. Χαρίκλ. ³¹ In Gesn. Stob. 35.

Theologi.

*Turpe est juvenem sene imbecilliorum
Esse, senemque stolidiorum juvenem.
Sonitus fluctuum maris insipientis verba,
Littora feriunt, nec herbas impingunt.*

Chrysost. — Nihil sic stultum reddit [ac improbitas. Cum enim fraudulentus exstiteris, cum ingratus, cum nulla affectus injuria ipse injuriam feceris, quomodo non extremæ dementiae de te exemplum producis?

Philonis. — Insipiens nulla in re solet intelligere aut stare; sed est tota illorum vita in suspensio, nullo firmo fundamento nixa ac constabilita.

Nullum majus hominis malum quam insipientia; ejus nimirum cui rationis, quæ hominis dos propria est, jecturam facere obigit.

Solet stultus qui ad futilem sermonem concito semper animo sit, ejus tranquillæ otia ac quietem odisse.

Nec ægroti ictus metuendus, nec insipientis minæ.

Plutarchi. — Qui cæcum viæ ducem adhibet, et qui stultum consultorem, idem faciunt.

Non tam pupilli, quam viri stulti tutoribus egent.

Qui leves homines sunt, tanquam vasa vacua, auribus facile gestantur.

Fastidiosus est ad utilem sermonem stultorum animus, qui salutarem intelligentiam non recipiat, ut remedium.

Crates. — Crates, qui stulti essent, terebris dicebat esse similes; quod absque fune ac nisi necessitate adacti, quæ officii sint, nihil velint agere.

Sexti. — Neque vox in piscibus querenda est, neque virtus in imperitis et indisciplinatis.

Zenonis. — Eorum qui in academia versabantur juvenis quidam dementi sensu de studiis loquebatur. Cui Zeno: Nisi lingua **671** in mentem intincta disputaveris, longe etiam plura in doctrinis peccabis.

Demades. — Demades Athenienses dicere solebat, tibiis similes, quibus si quis linguam abstulerit, nihil fore quod reliquum sit.

SERMO LXI.

De luxuria seu prodigalitate.

Lac. xv, 15. — Et post non multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, et ibi dissipavit omnem substantiam suam vivendo luxuriose.

Eph. v, 18. — Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.

VARIE LECTIONES.

²² B. βρῦνοντες ²³ In Gen. Stob. 64.

NOTÆ.

(u) *Ἐπὶ τὸν ὁρβὸν λόγον.* Emendo ἀργόν, cum vox, ὁρβὸν, secus omnino suadeat; nec ad rectum continue verti sermonem vitio dandum sit, sed virtuti, præsertim si intelligatur interior sermo et animi, non ejus sola ore prolatio. At sermo otiosus, evangelice, hic vel maxime solitudini ejusque quieti et silentio adversatur, ad quem semper in-

A

Θεολόγου.

*Ἀισχρόν νέον γέροντος ἀσθενέστερον
Εἶναι, γέροντα δ' ἀρρογέστερον νέου.
Ἦγοι θαλάσσης ἀνδρός ἀρρογος λόγοι,
Θάλλοντες ²⁴ ἀκτῆς, οὐ παίνουνσι χλῆδα.*

Χρυσост. — Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ μωροῦς ὥς πονηρία. Ὅταν γὰρ ὑπαυλός ᾖ, ὅταν ἀχάριστος, ὅταν οὐδὲν ἡδικοῦμενος λυπη, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας ἐξολεῖ δαίμνα;

Φίλωνος. — Πέφυκεν ἄφρων ἐπὶ μηδενὸς αἰσθανέσθαι πράγματος ἢ ἐστάναι; καὶ ἐστὶν αὐτῶν ζωὴ πᾶσα κρεμασμένη, βάσιν ἀκράδαντον οὐκ ἔχουσα.

Μεῖζον ἀνθρώπῳ κακὸν ἀφροσύνης, οὐδὲν ἐστὶ, τῷ ἴδιον τοῦ λογιστικοῦ γένους τὸν νοῦν ζημιωθέντι.

B

Πέφυκεν ὁ ἄφρων αἰὶ ἐπὶ τὸν ἄρβον [ἀργόν] (u) λόγον κινούμενος; ἡρεμῆα καὶ ἀναπαύσει δυσμενὲς εἶναι.

Οὕτε ἀρρώστου πληγὴν, οὕτε ἀνοήτου ἀπειλὴν δεῖ εὐλαβεῖσθαι.

Πλουτάρχ. — Ὅδῃ γὰρ τυφλὸν λαβεῖν καὶ σύμβουλον ἀνόητον, ἴσον ἐστίν.

Οὐχ οὕτω τοῖς ὀφθαλμοῖς παῖσιν, ὥς τοῖς ἀνοήτοις ἀνδράσιν ἐπιτρέπουσι δεῖ παρῆναι.

Οἱ ἑταῖροι τῶν ἀνθρώπων, ὥσπερ τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων, εὐδάτακται τοῖς ὥτοις εἰσίν.

Κακός τις ἐστὶ πρὸς τὸν συμμέροντα λόγον ἢ τῶν ἀνοήτων ψυχῇ, οὐ παραδεχομένη τὸν σώζοντα νοῦν, ὥσπερ φάρμακον.

C

Κράτης. — Κράτης ἀπειλάζει τοὺς ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων τοῖς τρυπάνοις· ἀνευ γὰρ δεσμοῦ καὶ ἀνάγκης, μηδὲν ἐθέλειν τῶν δεόντων ποιεῖν.

Σέξτορος. — Οὕτε ἐν ἰχθύσι φωνὴν, οὕτε ἐν ἀπαιθεύτοις ἀρετὴν δεῖ ἐπιζητεῖν.

Ζήνωνος. — Τῶν τις ἐν ἀκαδημίᾳ νεανίσκων περὶ ἐπιτηδευμάτων διελέγετο ἀφρονῶν. Ὁ δὲ Ζήνων, Ἐὰν μὴ τὴν γλῶσσαν, ἔφη, εἰς νοῦν ἀποδρέξας διαλέγῃς, πολὺ πλεῖον ἔτι καὶ ἐν τοῖς λόγοις πλημμελήσεις.

Δημάδης. — Δημάδης τοὺς Ἀθηναίους εἰκάζεν αὐλοῖς, ὧν εἰ τις ἀφελὼ τὴν γλῶσσαν, τὸ λοιπὸν οὐδὲν ἐστίν.

ΛΟΓΟΣ ΕΛ'.

Περὶ ἀσωτίας.

D

Λουκ. ιε'. — Καὶ μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας συναγαγὼν ἅπαντα ὁ νεώτερος υἱὸς ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν, καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ζῶν ἀσώτως.

Ἐφ. ε'. — Μὴ μεθύσκεσθε ὀινῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία (u-x).

VARIE LECTIONES.

²² B. βρῦνοντες ²³ In Gen. Stob. 64.

NOTÆ.

(u) *Ἐπὶ τὸν ὁρβὸν λόγον.* Emendo ἀργόν, cum vox, ὁρβὸν, secus omnino suadeat; nec ad rectum continue verti sermonem vitio dandum sit, sed virtuti, præsertim si intelligatur interior sermo et animi, non ejus sola ore prolatio. At sermo otiosus, evangelice, hic vel maxime solitudini ejusque quieti et silentio adversatur, ad quem semper in-

(v-x) *Ἐν ᾧ ἐστὶν ἀσωτία.* Hanc luxuriam exponit Chrysost. non venereorum, uti passim solent,

Παραιμ. κθ'. — Ὁς κατασπαταλᾷ ἐκ παιδὸς ἄσώτως, οὐδέποτε ἔσται· ἔσχατον δὲ ὀδυνηθήσεται ἐφ' ἑαυτῷ.

Ευράχ. ζ'. — Τὰ φύλλα σου καταφάγεσαι ἄσώτως (y), καὶ τοὺς καρπούς σου ἀπολέσεις, καὶ ἀφ' ἧς αἰσῶσθαι ὡς φύλλον ξηρόν.

Βασιλείου. — Οὐδὲ γὰρ φειδόμενα καθάπαξ πλούτου, ἐβριμένους χαίρει παρατρέχοντες ἀδελφοὺς, οὐδὲ τοῖς παισὶν ἢ τοῖς ἄλλοις οἰκείοις τὴν εὐπορίαν φυλάττοντες, ἀποκλείομεν τοὺς δεομένους τὰς ἀκοάς· ἀλλὰ τὴν δαπάνην μεταθέντες ἐπὶ τοῖς χεῖρουσι, καὶ τὸ φιλότιμον ἀκόνην πονηρίας ποιοῦμενοι τοῖς ταύτης ἐπιτηδεύουσι. Πόσαι γὰρ ἢ πόσοι τῶν ἐνίων περιεστέχονται τράπεζαν; Οἱ μὲν αἰσχροὶ ῥήμασι τὸν ἐστιάτορα θάλλοντες, οἱ δὲ ἀνέμοι βλάμμασι τε καὶ σχήμασι τὸ τῆς ἀκρασίας ἐκκαλοῦσι πῦρ· οἱ δὲ τοῖς εἰς ἀλλήλους σκώμμασι γέλωτα τῷ κεκληκῶτι κατασκευάζουσιν ἐθελόντες· καὶ οὗτοι δὲ, οὗ τὸ ἐστιζοῦναι λαμπρῶς μόνον κερταίνουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας | πεπληρωμένας πολυτελῶν δώρων καταγούσιν.

Θεολογ. — Τῆς αὐτῆς δυσχερείας ἐστὶ, καὶ κτῆσασθαι τι τῶν ἀγαθῶν οὐχ ὑπάρχον, καὶ κτηθὲν διασώσασθαι.

Τῷ μὲν γὰρ δαπανᾶν ἢ φιλοδοξία τοῖς πολλοῖς παρέχει τὸ πρόθυμον· οὐ δὲ ἀφανὴς ἢ ἐπιδοσις, καὶ τὸ παρέχειν ἀμειλότερον.

Χρυσόστ. — Εἰ παῖδες ἐπετρόπνευσ, καὶ λαβὼν τὰ αὐτοῦ περιεώρας αὐτὸν ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄντα, μυρίους ἂν εἶχες κατηγόρους, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν νόμων ἔδωκας· ἂν δὲ τὸν Χριστοῦ λαβὼν, καὶ οὕτως μάτην ἀναλίσκων, οὐχ ἡγῆθῃς εὐθύναι.

Διονύσιος. — Μηδέποτε μάτην χρήματα σπούδαζε ἀναλίσκων, ἐξ οὗ οὐδέμια προσγίνεται εὐκλεία. Πλούτος γὰρ ἀκριβὴς, οὐχ οὕτως ἐκ τοῦ πολλὰ λαμβάνειν, ὥς ἐκ τοῦ μὴ πολλὰ ἀναλίσκων ὀφροῖται.

Μενάνδρου.

Τοὺς τὸν ἴδιον δαπανῶντας ἀλογιστῶς βίον, τὸ καλῶς ἀκούειν, ταχὺ ποιεῖ πᾶσι κακῶς.

Χίλωνος. — Δαπανῶμενος ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ὀλίγος ἔσθ' ἐφ' ἃ δεῖ.

Τὸ μὴ κεκτῆσθαι πλούτον, βλάβην οὐ νομίζει τοσαύτην· τὸ δὲ τοῖς οὖσι κακῶς κεχρησθαι, ἀποδύσει τὸν οὕτως, φασί, κεχρημένου βίον (z).

Prov. xxi, 21. — Qui delictatur a puero luxuriose, servus erit; et ad extremum dolebit in semetipso.

Ecclesi. vi, 3. — Folia tua comedes luxuriose, et fructus tuos perdes, et tibi ipse velut folium aridum relinques.

Basilii. — Neque enim quod omnino parcus divitiis utamur, projectos humi fratres praeterimus; nec quod liberis aliisque necessariis, quae sumus locupletes, substantiam servemus, egenis aures claudimus; sed quod in ea quae deteriora sunt sumptus transferamus, effusamque nostram liberalitatem scelestis hominibus pravitatis cotem faciamus. Quam multi enim utriusque sexus quorundam ambiunt mensam? Horum alii turpibus ac obscenis verbis convivii instructorem oblectant, alii aspectu gestuque impudico incontinentiarum pyram accendunt; alii denique aliorum in alios diceris, eum qui invitavit, ad risum ac cachinnos provocant: hique adeo non solum sumptuosas epulas elucrantur, sed et manus magnificis donis referatas referunt.

Theologi. — Paris difficultatis est, boni aliquid parare, cum non habeas, et partum conservare.

Ad sumptus faciendos plerique ex ambitione alacriores redduntur: ubi vero obscura nec vulgo conspicua largitio, liberalitas hebescit.

Chrysost. — Si pueri suscepta tutela, ejusque acceptis bonis, extreme laborantem contemneres, innumeris essent qui rem vituperarent, nec poenas legibus constitutas effugeret; nunc vero cum Christi bona acceperis sicque temere insumas, annon obnoxium te fore existimas?

672 Dionis. — Des operam ut nunquam pecunias temere insumas, unde nihil tibi ad claritatem obveniat. Veræ enim certæque divitiæ, non tam inde constantur, quod multa accipias, quam quod non multa expendas.

Μενανδρί.

Illos qui temere suas opes profundunt, Quod bene audiunt, cito illis apud omnes in male [vertitur].

Chilonis. — Sumptibus largus in quibus non decet, in quibus decet parvus futurus es.

Non habere divitias ac parare, non adeo noxium est; his autem quæ suppetant male uti, ejus qui sic utatur victum vitamque perdit.

NOTÆ.

sed morum incompensorum, maxime furoris et præcipitis animi, ac emotæ mentis. Sic enim ait, Καὶ τοῦτο γὰρ ἀμετρία θυμώδεις ποιεῖ καὶ θρασυεῖς καὶ ἀκροσφαλεῖς, ὀργίλους τε καὶ χαλεπούς. Hujus quoque immoderatio feroces reddit et audaces et præcipites et iracundos, gravesque ac molestos. Hic certe vini intemperate poti proclivior effectus, et quo potissimum laborare videtur ebrietas, ut a peccato excusari non possit: cui non deest τῶν ὑπὸ γαστέρεα, despumante vinoso ventre in venerem, accensis humoribus, remotoque rationis obice.

(y) Καταφάγεσαι ἄσώτως. Vox ἀσώτως utraque

auctoritate forte additit, nec in Græcis vulg. existat. Codex Alex. perinde habet, ὡς φύλλον ξηρόν, tanquam folium aridum, ubi reliqui, ὡς ἔλλον ξηρόν, tanquam lignum aridum, sive arborem. Nec mutandum putavi, τὸ, σταυτῷ. Mire enim quadrat, ut exesis foliis fructuque deperdit, emortuæ quasi arbori emortuum folium relinquitur. Sic enim illis tabescentibus non demutantur folia, sed in eis exarescunt, ut videmus experientia.

(z) Τὸν οὕτως κεχρημένον βίον. Sic emend. quod erat, τὸν ὅντως κεχρημένον· qua levi mutatione, clara sententia est auctoris acumen.

Pintarch. — Luxuriosorum victus, quasi quotidie a moriens effertur.

Divitem prodigum contuitus olivas edentem et aquam bibentem. Si sic, inquit, pransus esses, non sic cenares.

Cypseli. — Parcum præstat mori, quam ut vivens egestate premaris.

Plato. — Plato sapiens, ingenuis parentibus ortum adolescentem, patrimonio luxuriose consumpto, ad pandochii fores, panem comedentem sitimque aqua exstinguentem videns: Heus tu! inquit, si sic ipse sponte pransus esses, non sic cenares.

Diogenes. — Is idem ad adolescentem quemdam accedens, decepto patrimonio, decem ab eo drachmas petebat, eoque causam percontante: Cur qui ab aliis obolum acciperet, decem ab illo drachmas peteret, respondit: Quod ab aliis sæpe me accepturum sperem, a te autem posthac nunquam.

Xenophont. — Non enim bona non nactum esse sic molestum est, ut cum nactus esses iis carere.

Diphili.

Difficile vim tantam pecuniæ longe tempore cumulare,

Quantam uno die facile prodegeris.

Zeno. — Zeno excusantibus suam luxuriam ac dicentibus, se sumptus facere ex locuplete penu, Etiamne, inquit, dignos venia coquos habebitis, qui præ salis copia, qua abundant, salsa se obsonia fecisse dixerint?

SERMO LXII.

De consuetudine ac more.

Rom. vii, 22. — Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Sap. xiv, 16. — Tempore invalescens impia consuetudo, quasi lex observata est.

Eccli. xxii, 20. — Homo assuetus verbis convitii, in æternum non emendabitur.

Basili. — Neque ut in cera scribas fieri potest, quin prius illi inhaerentes notas deleveris; nec ut animo divina committas, nisi quas invexit consuetudo occupatas opiniones abstuleris.

Nihil est tam desiderabile, quod sui fruendi jugi assiduitate in contemptum non veniat. Quæ autem rarius nanciscimur, horum charior usus ac perceptio habetur.

Veteratum vulnus, malique studium longi temporis usu firmatum, ægre admodum, aut ne quidem

" In Gen. Stob. 144.

Posse divitias nulla culpa deesse: cum adsint, non posse quis male uti, quin se cum illis perdat: id enim βίος Græce, et vita et victus: sicque sequenti sententia eodem acumine, dilapidatione bonorum quasi mortuus victus vitæque (βίος) effertur dicitur.

Πλουτάρχ. — Ὁ τῶν ἀσώτων βίος, ὡς περ καθ' ἡμέραν ἀποβήσκειν ἐκφέρεται.

Πλούσιον δὲ ἄσωτον θεωρούμενος ἐλαίας ἐσθίοντα καὶ ὕδωρ πίνοντα, εἶπεν· Εἰ οὕτως ἤριστας, οὐκ ἂν οὕτως ἐδείκνυς.

Κυρήλλου. — Φειδόμενον κρείττον ἀποθάνειν, ἢ ζῶντα ἐνδεῖσθαι.

Πλάτων. — Πλάτων ὁ σοφὸς, ἰδὼν μετράκιον εὐγενὲς ἀσώτως τὴν γονικὴν οὐσίαν ἀναλώσαντα, καὶ ἐπὶ θύραις πανδοχείου ἄρτον ἐσθίοντα καὶ ὕδωρ πίνοντα, πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Εἰ οὕτως κατὰ γνῶμην ἤριστας, οὐκ ἂν οὕτως ἐδείκνυς.

Διογένης. — Ὁ αὐτὸς προσελθὼν τινὶ μετράκιῳ, καταβεβρωκίτι τὰ πατρώα, ἤγει αὐτὸν δέκα δραχμὰς. Τοῦ δὲ τὴν αἰτίαν ἐρωτῆντος, εἰ ἦν παρὰ μὲν τῶν ἄλλων ὀβολὸν λαμβάνει, παρὰ δὲ αὐτοῦ δραχμὰς δέκα αἰτεῖ, εἶπεν, ὅτι Παρὰ μὲν τῶν ἄλλων ἐλπίζω λήψεσθαι πολλάκις· παρὰ σοῦ δὲ οὐδέποτε.

Ξενοφῶν. — Οὐ γὰρ μὴ λαβεῖν τὰ ἀγαθὰ οὕτω χαλεπὸν, ὥς τὸ λαβόντα στερεθῆναι.

Διφίλι.

Ἔργον συναγαγεῖν σωρὸν ἐν πολλῷ χρόνῳ, Ἐν ἡμέρᾳ δὲ διαφορῆσαι ῥάδιον.

Ζήνων. — Ζήνων πρὸς τοὺς ἀπολογουμένους ὑπὲρ τῆς αὐτῶν ἀσωτίας, καὶ λέγοντας, ἐκ πολλοῦ περιόντος ἀναλίσκειν, εἶπεν· Εἰ ποὺ καὶ τοῖς μαγείροις συγγέσθε, ἂν ἄμυρὰ λέγωσι πεποιηκῆναι τὰ βῆα, ὅτι πλῆθος ἄλῳν αὐτοῖς ὑπάρχει.

C

ΛΟΓΟΣ ΕΒ'.

Περὶ συνήθειας καὶ ἔθους.

Ῥωμ. ζ'. — Συνήθωμα τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατεύμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.

Σολομ. ιδ'. — Χρόνῳ κρατυνθέν τὸ ἀσέβες ἔθος, ὥς νόμος διεφυλᾷ.

Σιράχ ιδ'. — Ἄνθρωπος συνεθιζόμενος λόγοις δυνειδισμού, εἰς τὸν αἰῶνα (α) οὐ μὴ παιδεύθῃ.

Βασιλ. — Οὐτε ἐν κηρῷ γράφαι δυνατόν, μὴ προκαταλέαντα τοὺς ἐναποκειμένους χαρακτήρας· οὕτε ψυχῇ δεῖα παραθεσθαι, μὴ τὰς ἐκ τοῦ ἔθους προλήψεις ἐξελόντα.

Οὐδὲν οὕτως ἐπιθυμητὸν, ὥς μὴ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀπολαύσεως εὐκαταφρόνητον γίνεσθαι· ὧν δὲ σπαυία ἡ κτήσις, περισπούδαστος ἡ ἀπόλαυσις.

Παλαιωθέν γὰρ τραῦμα ψυχῆς, καὶ κακοῦ μελέτη χρόνῳ βεβαυθεῖσα, δυσίατός ἐστιν, ἢ καὶ παντελῶς

NOTE.

(α) Εἰς τὸν αἰῶνα. Alii constanter, eodem sensu, ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ. Nec aliter Vulg. In omnibus diebus suis non erudietur. Desiderari hic sententiam ex Evangelio, notant Maximi codices. Reliqua etiam in Balesd. cod. oblita et ommissa.

ἀνιάτος, ὡς τὰ πολλὰ τῆς ἔξεως εἰς φύσιν μεθίστα-
μένης.

Ἐθους χωρισμός, καὶ τοῖς ἀλόγοις ἐστὶ δυσφο-
ρώτατος. Καὶ ποτε εἶδον ἐγὼ βῶν ἐπὶ φάνης δα-
κρύοντα, τοῦ συνόμου αὐτοῦ καὶ ὁμοζύγου τελευτή-
σαντος.

Θεολόγου. — Ῥῆον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς μὴ ἐνδοῦναι
κακίᾳ, καὶ προσιοῦσαν διαφυγεῖν, ἢ προβαίνουσαν
ἀνακόψαι καὶ φανῆναι ταύτης ἀνώτερος.

Δικτύῳ κομίζειν ὕδωρ καὶ πλίνθον πλύνειν εὐπε-
τὲς, ἢ κακίαν φυτευθεῖσαν χρόνῳ πολλῷ ἐν ἀνθρώ-
που ψυχῇ ἐξελεῖν δυνατόν.

Χρυσόστ. — Οὐδὲν οὕτως ἰσχυρὸν παρὰ ἀνθρώ-
ποις, ὡς συνηθείας παλαιᾶς τυραννίδος.

Τινὲς τῶν ἔξωθεν, δευτέραν φύσιν τὴν συνηθείαν
ἐκάλεισαν.

Λεινὸν ἢ συνηθεῖα κατασχεῖν πρὸς ἑαυτὴν, καὶ μὴ
συγχωρῆσαι πάλιν διαναστήναι ἐπὶ τὴν πρώτην ἔξιν
τῆς ἀρετῆς.

Τυχὴ ἀπαξ ἁμαρτία σπειραμένη, καὶ ἀναγῆτως
διατεθείσα, πολλὴν παρέχει τῷ νοσήματι τὴν προσ-
θήκην.

Πολλάκις τὴν φλόγα περὶ τὴν ἀρχὴν μὴ σθενύν-
τες, εἰς μέγα ναυάγιον κατήνησαν. Μὴ ἔχουσα γὰρ
ἁμαρτία τὸν εἰς πρόσω προδῆναι κωλύοντα, ἔκπερ
ἔοικε τὸν χαλινὸν ἀπορρίπτει καὶ τὸν ἀναβάτην
κρημνίζοντι.

Κλήμεντος Ῥώμης. — Ὁ γὰρ μισὲς τις διὰ τὴν
ἐπιούσαν τῇ ἡλικίᾳ σύνεσιν, τοῦτο διὰ τὴν πολυ-
χρόνιον τῶν κακῶν συνηθειῶν πράττειν συναναγ-
κάζεται, δεινὴν σύνοικον τὴν ἁμαρτίαν παρείλη-
φώς.

Βοιωτῶν ἐνιοὶ τοὺς χρεώστας οὐκ ἀποδίδοντας^α,
εἰς ἀγορὰν ἄγοντες, καθίσθαι κελεύουσιν· εἴτα κέ-
φινον ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ· ὃς δ' ἂν κοφινωθῇ, αἷμος
γίνεται. Δοκεῖ δὲ τοῦτο πεπονθέναι καὶ ὁ Εὐριπίδου
πατὴρ Βοιωτὸς ὢν τὸ γένος.

Πέρσης δ' μὴ ποιεῖν ἔξεστιν, οὐδὲ λέγουσιν. Ἐάν
δὲ τις πατέρα κτείνῃ, λιτὸν αὐτὸν ὀνομαί (b)· ἐάν δὲ
τινα προστάτη βασιλεὺς μαστιγῶσαι, εὐχαριστεῖ ὡς
ἀγαθὸν τυχόν, ὅτι αὐτοῦ ἐμνήσθη ὁ βασιλεὺς. Ἀθλα
δὲ λαμβάνουσι παρὰ βασιλέως πολυτεχνίας· οἱ δὲ
παῖδες παρ' αὐτοῖς ὥσπερ μαθήματα τὸ ἀληθεύειν
διδάσκονται.

Φίλων. — Ἐγγρονίζον ἥθος φύσεως κραταιότε-
ρόν ἐστι· καὶ μικρὰ μὴ καλυπόμενα ἁμαρτήματα,
φύεται καὶ ἐπιδίδεται πρὸς μέγεθος συναυξά-
νοντα.

Μηδαμῶς τὴν φύσιν αἰτνωμεθα· πάντα γὰρ βίον
ἔδυν ἢ ἀρετῇ ἢ συνηθείᾳ ποιεῖ.

Χαρίκλ. — Πάθος γὰρ ἅπαν, τὸ μὲν ὁξέως γινώ-

^α Alterius hæc quam Clementis Rom.

A omnino, curari possunt; ut quod perumque ha-
bitus in naturam mutetur.

Ab assuetis disjungi, etiam multis animantibus
molestissimum est. Memini quandoque ad præ-
sepe bovem vidisse, qui compascuum ac conjuga-
lem bovem extinctum deseret.

Theologi. — Facilius est a principio non se vitio
dedere, enascensque effugere, quam auctum inhi-
bere, eoque superiorem evadere.

Reticulo aquam ferre et laterem lavare facilius
est, quam longi temporis usu alta radice in homi-
nis animo defixum liceat vitium eximere.

Chrysost. — Nihil sic firmum inter homines, ac
veteris consuetudinis vis.

Externi quidam consuetudinem alteram naturam
dixerunt.

Mira vis consuetudinis ut ad se detineat, nec ad
priorem rursus virtutis habitum assurgere sinat.

Animus icto semel cum peccato foedere, amis-
soque doloris sensu eoque attonita, ingentem
morbo accessionem facit.

Qui flammam ab initio non exstingunt, si sæpe
in magnum incidunt incendium. Peccatum enim
nullo ejus ulterius inhibente progressum, equo
simile est, qui freno abjecto sessorem in præceps
agit.

Clementis Romani. — Quod quis odit, pro ea pru-
dentia quam ætas maturior invexit, id vero ob
longi temporis inolitam consuetudinem facere cog-
itur, peccatum gravem nactus contubernalem.

674 Bæotorum quidam eos, qui res alienum non
solvunt, in forum adductos, sedere jubent; deinde
cophinum sedenti injiciunt. Qui autem cophino
intectus fuerit, infamis habetur: quod et patri Eu-
ripidis, Bæoto homini, accidisse fama est.

Persæ, quod facere non licet, ne dicendum qui-
dem putant. Quod si patrem aliquis occiderit, sub-
dititium eum putant. Si quem rex vulpare jussere-
rit, gratias agit, quasi muneri aliquid consecutus,
quod rex illius meminerit. Quod multas suscipiant
proles, præmia a rege constituta. Liberi apud eos
tanquam disciplinas discunt verum dicere.

Philonis. — Diuturna consuetudo, natura fortior
est; levique peccata, nisi cohibeas, subinde na-
scuntur, nataque magnum capiant incrementum.

Haudquaquam inexcusanda natura: omnem enim
vitam consuetudo aut jucundam aut injucundam
præstat.

Chariclis. Quidquid vitii ac morbi cito noscitur, fa-

NOTE.

(b) Λιτὸν αὐτὸν ὀνομαί. Probatius videtur
ὀποδελτόν, ut negent vere filium, sed subdititium
et suppositum, qui parenti manus intulerit; nec
proinde reus parricidii sit, sed solum homicidii. Τὸ
λίτον, quod simplicem, nec urbanum satis aut olli-

cium edoctum sonet, non sic crimen depellit, et ut
parricida non audiat, qui ea quasi stoliditate patrem
necaverit: cum præsertim λιτός, non tam stolidus
sit, quam tenuis fortunæ, eum de homine dicitur.

eile curari potest; quod autem differtur, prope A
insanabile redditur.

Choricii. — Natura, nacta semel delicias ac li-
bidinem, vix acquiescit ad labores redire.

Socratis. — Nihil plane natura jucundum aut in-
jucundum; sed cuncta consuetudine alterutrum
induunt.

Vitam elige optimis moribus institutam: hanc
enim consuetudo præstabit jucundam.

Menandri.

Non potest

Longa consuetudo, brevi dissolvi tempore.
Quod enim ea inolitum est, non negligitur.

Polyani. — Consuetudo ex parvis trahit origi-
nem; neglecta autem, vim magnam accipit.

Theocriti. — Insidiosos mores, et aliquid semper
mali, contraque omnes argute moliri, id ego non
solertiae, ut nonnulli existimant, sed pessimæ parti
ascriptum velim.

Pronum est laudare, quæ non decet, ac vitu-
perare; utrumque vero pravi animi ac indolis est.

Ex Sereni scriptis. — Persarum reges antequam
sacrificent, de religione disputant; antequam
bibant, de sobrietate; ante bellum ac prælium, de
fortitudine.

Herodot. — Agathyræi mollissimi sunt, auratis
plerumque induti vestibus. Uxoribus communiter
utuntur, ut alii alii fratres sint ac cognati omnes,
eque ratione nihil in eis livoris, nullus odii fo-
mes sit.

675 SERMO LXIII.

*De nobilitate et ignobilitate.**

Joan. iii, 6. — Quod natum est ex carne, caro
est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est.

Rom. ix, 8. — Non qui filii carnis, hi filii Dei;
sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in se-
mine.

Sap. iii, 19. — Generationis injustæ acerbi sunt
exitus.

Liberi in contemptu et imperitiâ gloriantes, co-
gnationis suæ ingenuitatem contaminant.

Liberi honestam vitam agentes, parentum suo-
rum ignobilitatem tegent.

Basilii. — Non est cur parentes ac majores illu-
stres producamus. Veritatis namque lex, proprias
cujusque requirit laudes. Nec enim ideo equus
est celer, quod ex celerrimis ortus sit. Sed, sicut
cujusque reliquorum animalium virtus in eo spe-
ciatur; sic et viri laus ea est, quam ejus ipsius
propria ornamenta ac virtutes testantur.

σκάμενον, εὐδοήθητον· το δὲ χρόνῳ παράπαιμπος-
νον, ἐγγὺς ἀνιάτου.

Χορυλίου. — Λαθρομένη ἀπαξ ἡδοναθελας ἡ φύσις,
μόλις ἐθίζει πρὸς πόνοους χωρεῖν.

Σωκράτ. — Οὐδὲν ὄντως ἡδὺ ἢ ἀγὼδες τῇ
φύσει ὑφίστηκεν· πάντα δὲ τῇ συνήθειᾳ γίνονται.

Βίον αἰσῶν τὸν ἀρίστον· τοῦτον γὰρ ἡδὺν ἡ συν-
ήθεια ποιήσει.

Μενάνδρ.

..... Ἀμύχανον
Μακρὰν συνήθειαν ἐν βραχείᾳ λύσαι χρόνῳ.
Τὸ γὰρ συνήθες οὐδαμῶς παραπτεόν.

Πολυαίου. — Ἐθὺς ἀρχεται μὲν ἀπὸ μικρῶν·
B ἀμειλούμενον δὲ, τὴν ἰσχὺν μέζονα λαμβάνει.

Θεοκρίτ. — Ἐπίβουλον ἦθος καὶ κακομηχανώτα-
τον ἡσιππαντὸς ἔχειν καὶ κατὰ πάντων, οὐχὶ τῇ τοῦ
ἀγχινοῦ, ὡς τινες οἰοῦνται, τῇ δὲ τοῦ πονηροτάτου
μερίδι προσηθίμῳ.

Ῥάδιον μὲν ἐπαινεῖν, ἢ μὴ χρῆ, καὶ φέγειν· ἐκά-
τερον δὲ, πονηροῦ τινος ἥθους.

Ἐκ τῶν Σερλίων. — Οἱ Περσῶν βασιλεῖς, πρὶ
μὲν τῶν θυσιῶν, περὶ εὐσεβείας διαλέγονται· πρὶ
δὲ τοῦ πίνειν, περὶ σωφοσύνης· πολεμῶν δὲ μέλ-
λοντες, περὶ ἀνδρείας.

Ἡροδότ. — Ἀγάθουροι²¹, ἀδρότατοι ἄνδρες εἰσὶ
καὶ χρυσοφόροι τὰ μέλιστα. Ἐπίκοιρον δὲ γυναικῶν
τὴν μῆριν ποιοῦνται, ἵνα κασίγνητοί τε ἀλλήλων
ἔωσι, καὶ οἰκίαι ἐόντες, μήτε φθόνῳ, μήτε ἔχθρῃ
χρῶνται ἐς ἀλλήλους.

C

ΛΟΓΟΣ ΣΤ'²².

Περὶ εὐγενείας καὶ δυσγενείας.

Ἰωαν. γ'. — Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς,
σὰρξ ἐστὶ· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος,
πνεῦμα ἐστίν.

Ῥωμ. θ'. — Οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα
θεοῦ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, λογίζονται εἰς
σπέρμα.

Σολ. γ'. — Γενεᾷς ἀδίκου (c), χαλεπὰ τὰ τέλη.

Τέκνα ἐν καταφρονήσει καὶ ἀπαίδευσίᾳ γαυριώ-
μενα, συγγενεῖας ἑαυτῶν μολύνουσι τὴν εὐγένειαν.

Τέκνα ἐν ἀγαθῇ ζωῇ τὴν ἀνατροφὴν ἔχοντα, τῶν
ἰδίων γεννητῶρων κρύφουσι δυσγένειαν.

Βασιλείου. — Οὐκ ἔχομεν πατέρας λέγειν καὶ
D προγόνους περιφανεῖς. Ὁ γὰρ τῆς ἀληθείας νόμος,
ἴδια ἐκδοτοῦ ἀπαιτεῖ τὰ ἐγκόμια. Οὐδὲ γὰρ ἱπποῦ
ταχὺν ποιεῖ τὸ ἐκ ταχυτάτων φῦναι. Ἀλλ' ὥσπερ
τῶν ἄλλων ζώων ἡ ἀρετὴ ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖται ἐκ-
δοτοῦ, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἐπαίνος, ὃ ἐκ τῶν ὁπαρχό-
νων αὐτῷ κατορθωμάτων ἐκμαρτυρούμενος.

VARIE LECTIONES.

²¹ Ἀλλ' Ἐκ τῶν Ἐπιχτήτου καὶ Ἰσοκράτ. ²² Meminit et Snidas. ²³ Est in Gesn. Stob. 217.

NOTE.

(c) Γενεᾷς ἀδίκου. Vulg. sic expressit, Nationis
cujusque, diræ sunt consummationes. Uterque locus

sequens non occurrit, etsi Gesn. ascribit Sirachi
xxxiv et xxx.

Θεολόγ.

Καὶ κός δ' ἀκούων υλοχόρου, μὴ δυσγενῆς.
Γένος γάρ εἰσιν, οἱ πάλοι σσηπότες.
Γένους προόρχειν, ἢ λύειν γένος θέλει,
Ὡς καλὸν εἶναι σ', ἢ καλῶν ἀφυκέναι.

Γρηγ. Νύσσ. — Ἡ εὐγένεια καὶ ἡ σιμνότης τοῦ ὑπερηφάνου τὸ αὐγενεὶς πρὸς τὴν πλάνην ἔχει.

Χρυσόστ. — Λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον, οὐ περιφάνεια προγόνων, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴ ποιεῖν εἴωθε.

Εὐριπίδ.

Οὐδὲν ἡ εὐγένεια πρὸς τὰ χρήματα.
Τὸν γὰρ κάκιστον πλοῦτος εἰς πρώτους ἀγει.
Ὅταν δὲ κρηλὶς μὴ καταβληθῇ γένους
Ὀρθῶς, ἀνάγκη δυστυχεῖν τοὺς ἐκγόνους.
Φεῦ, φεῦ, κακίως αἰνός οὐ καλῶς ἔχει,
Ὅτι ἂν γένοιτο χρηστός ἐκ κακοῦ πατρός.

Θεοπόμπ. — Εὐγενεῖς εἶναι νόμιζε, μὴ τοὺς ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν γεγεννημένους· ἀλλὰ τοὺς καλὰ καὶ ἀγαθὰ προκαίρουμένους.

Θεοσίδου. — Ἐπὶ προγόνων εὐγενεῖα μηδεὶς ἐγκαυχάσθω· πολλὸν γὰρ ἔχουσι πάντες τοῦ γένους προπάτορα, καὶ οἱ ἐν πορφύρᾳ καὶ βύσσῳ τρεφόμενοι, καὶ οἱ ἐν πενίᾳ ἀθύσσω διαπαιδύμενοι.

Σκληρίου.

Πολλοῖς, θνητῶν ἢ μὲν ὅγῃς εὐγενῆς·
Ὁ ροῦς δ' ἐν αὐτῇ δυσγενῆς εὐρίσκεται.

Σώστρατος. — Σώστρατος ὁ αὐλητῆς ὀνειδιζόμενος ὑπὸ τινος ἐπὶ τῇ γονεῶν ἀσέμῳ εἶναι, εἶπεν· Καὶ μὴ διὰ τοῦτο μᾶλλον ὠρεῖσθαι θαυμάζεσθαι, ὅτι ἀπ' ἐμοῦ γένος ἀρχεται.

Φαλάριδος. — Σειμνέσθαι μὲν ὥσπερ ἄλλω τινὶ τῶν καλῶν ἐπ' εὐγενεῖα, οὐκ ἀπαικὸς ἐστίν. Ἐγὼ δὲ μίαν ἀρετὴν οἶδα, τὰ δ' ἄλλα πάντα τύχην. Καὶ γένοιτ' ἂν, ὁ μὲν ἐκ φαύλων ἀγαθός, καὶ βασιλέων καὶ πάντων εὐγενέστατος· ὁ δὲ ἐξ ἀγαθῶν φαῦλος, αὐτὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ταπεινοτάτων δυσγενέστατος. Ὅστε ψυχῆς ἐκαινον αὐχὲν, μὴ προγόνων τεθνηκυῖαν εἰς ἀδοξότερους εὐγένειαν.

Ὁ ἐξ ἀρετῆς γεννηθείς, ἐκείνος εὐγενὴς εἰκνέζεται.

Δημοσθ. — Οὐτε εἶπον ἀριστον ἐκ τοῦ καλλίστου πεδίου κρῖνον, ἀλλὰ τὸν εὐθετον πρὸς τροφήν· οὐτε ἄνδρα σπουδαῖον ἢ φίλον εὖνον, τὸν ἐξ ἐπιφανοῦς ὄντα γένους, ἀλλὰ τὸν ὑπάρχοντα τῇ τρέφῃ κρείττονα.

Τοῖς εὐγενεῖσι καὶ καλοῖς μάλιστα κατεπεΐγει, κάλλος μὲν ἐπὶ τῆς ὕψεως, σωφροσύνην δὲ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ἀνδρείαν δὲ ἐπ' ἀμφοτέρων τούτων· χάριν δὲ ἐπὶ τῶν λόγων διατελεῖν ἔχουσι.

Διογένης. — Πυνθανομένου τινος, τίνας τῶν ἀνθρώπων εὐγενέστατοι· οἱ καταφρονούντες, εἶπε, πλούτου, δόξης, ἡδονῆς, ζωῆς· τῶν δὲ ἐναντιῶν ὑπεράνω ὄντες, πενίας, ἀδοξίας, πόνου, θανάτου.

Ζήνων. — Ὁ αὐτὸς ἔφη, μὴ δεῖν ζητεῖν τοὺς

Theologi.

Malæ famæ pudeat; humile non te genus
Moveat. Genus sunt qui olim computruere.
Matris genus auspicari, quam solvere;
Uti bonus esse, quam ex bonis originem trahere.

Greg. Nyss. — Superbi nobilitas ac majestas, operi siglino ac lateri affinis est.

Chrys. — Non majorum nobilitas, sed animi virtus, splendidum ac nobilem habet præstare.

Euripid.

Nihil generis nooilitas ad pecunias.
Nam vel pessimum opulentia inter primos collocat.
At si generis origo recta non fuerit,
Posteros in calamitate versari necesse est.
Non recte se habet vetus hæc sententia,
Ex malo patre nunquam nascetur bonus.

Theopompi. — Nobiles existimato ac ingenuos, non qui ex honestis probisque parentibus orti sunt, sed qui honestos probosque mores proflentur.

Theopidii. — Majorum nobilitate nemo gloriari debet. Cunctis enim generis origo lutum est; tum his, qui in purpura et bysso nutriuntur, 676 tum qui in altissima paupertate tabescent.

Sclerie.

Multis mortalium ingenua pectus;
Sub ea vero mens illiberalis obtegatur.

Sostratus. — Sostratus tibicen, cum quidam obiectaret, quod ex obscuris parentibus prognatus esset: Atqui, inquit, ob id ipsum debui magis laudari, quod a me genus initium duxerit.

Phalaridis. — Nobilitate generis quemadmodum aliqua re alia honesta gloriari, non indecorum est. Ad me quod attinet, unam virtutem novi; reliqua omnia fortunam. Et fieri potest, ut qui ex improbis est, ipse probus existat, regumque et omnium nobilissimus fulgeat; qui autem probis natus parentibus est, improbus audiat, ipseque seipso ac cunctis abjectissimis ignobilior sordeat. Quare laudem animi gloriose jacta, non in obscurioribus posteris exstinctam majorum nobilitatem.

Qui ex virtute natus est, is generosus effingitur.

Demosth. — Optimum triticum non ex optimo agro æstimamus, sed ex eo quod cibem optimum præbeat: nec virum bonum aut amicum benevolum, qui ex illustri prognatus genere sit, sed qui optimis moribus ipse niteat.

Ingenuis probisque maxime incumbit, ut in facie decorem, in animo sobrietatem et prudentiam, in ambobus fortitudinem, in sermone gratiam habeant.

Diogenes. — Diogenes, quodam ex illo sciscitante, Quinam hominum nobilissimi essent summeque ingenui: Il, inquit, qui divitias, gloriam, voluptatem, vitam contemnunt; atque his contrariis, paupertate, contemptu, labore, morte superiores existant.

Zenon. — Is dicebat: Quærendum non esse, sint

ne homines ex magna civitate, sed an digni magna civitate sint.

Epicharmi.

Aggerime fero, cum quis detrahit nobilitati. Qui ipse moribus ignobilis ac homo nihili sit. Quid enim rei cæco cum speculo existit?

Charicleæ. — Nobilitatis enim conspicua vis, pulchritudinis aspectus, mores siccari; nihil subigere ac domare potest, vel eorum quæ summe miseria bilia sunt.

Socrates. — Socrates philosophus, unum ex discipulis animadvertens agri cultura solertem, 677 moribus autem colendis negligentem, Heus tu! inquit, vide, ne dum agrum colere satagis, ipse silvescas.

Plutarchi. — Quid enim aliud nobilitatem esse existimamus, quam veteres divitias, aut veterem claritatem? cum neutrum horum nostræ sit facultatis, sed alia in incertæ fortunæ arbitrio posita sint, alia ad luxum spectent vitæ humanæ. Ex duobus itaque alienis pendet inflatum hoc nomen ac titulus, nobilitas. Cæterum opulentia non sui similes parit liberos; qui vero ex virtute progenitus est, is parentis nobilitatem illius in se simulacro reddit.

SERMO LXIV.

De risu.

Luc. vi, 25. — Vae vobis qui ridetis, quia lugebitis et flebitis.

Ephes. v, 4. — Turpitudine aut stulilloquium aut scurrilitas, et quæ non decent, nec nominentur inter vos; sed magis gratiarum actio.

Ecclæ. vii, 7. — Sicut vox spinarum sub olla, ita risus stultorum.

Eccl. xxi, 25. — Fatuus in risu exaltat vocem suam; vir autem sapiens, vix tacite subridebit.

Eccl. xxvii, 14. — Narratio stultorum odiosa, et risus eorum in luxuria peccati.

Basilii. — Ad lenem usque risum animi hilaritatem submonstrare, hanc dedecet: hactenus solum ut prodatur, quod scriptum est: *Corde lætante, floret facies* (Prov. xv, 13); cachinnari autem voce, et corpore concuti ac agitari velut fere bullientis in morem, non hominis animo compositi est ac modesti, vel ejus qui ipse sui compos sit. Confirmat enim quod sic dicimus sapientissimus Salomon, dum ait: *Fatuus in risu exaltat vocem suam; vir autem sapiens, vix tacite ridet* (Eccl. xxi, 25).

Α ανθρώπους, εἴ τινες ἐκ μεγάλων πόλεων εἰσιν, ἀλλ εἰ μεγάλων πόλεων ἄξιοι.

Ἐπιχάρμου.

Πρίγμ' ὅταν εὐγένειαν οὐδὲν ὦν κακῶς λέγει τις, αὐτὸς δυστυχὴς ὦν τῷ τρόπῳ. Τίς γὰρ κατόπτρῳ καὶ τυφλῷ κοινωρία;

Χαρίκλειου. — Εὐγενείας γὰρ ἔμφασιν καὶ κάλους καὶ ὄψιν, ληστρικὸν ἦθος· οὐδὲν ὑποτάττειν καὶ κρατεῖν (d), καὶ τῶν ἀνυμνησάτων, δύναται.

Σωκράτ. — Σωκράτης ὁ φιλόσοφος, θεασάμενός τινα τῶν μαθητῶν, τοῦ μὲν ἀγροῦ ἐπιμελούμενον, τῆς δὲ πράξεως ἀμελοῦντα, Ὅρα, ὦ οὗτος, ἔφη, μὴ τὸν ἀγρὸν ἐξημερώσαι βουλόμενος, τὴν ψυχὴν ἀγριώσῃ.

Πλουτάρχ. — Τί γὰρ ἄλλο νομίζομεν εἶναι τὴν εὐγένειαν, εἰ μὴ παλαιὸν πλοῦτον, ἢ παλαιὰν δόξαν; οὐδέτερον ἐφ' ἡμῖν ἐν, ἀλλὰ τὰ μὲν τύχης ἀδῆλου, τὰ δὲ ἀκραιφνείας χάριν ἀνθρωπίνης. Ὅστε ἐκ δυοῖν ἄλλοτριων κρίματα τὸ περυσωμένον ὄνομα, ἢ εὐγένεια. Καὶ ὁ πλοῦτος μὲν, οὐχ ὁμοίους αὐτῷ τοὺς γέννηθέντας ποιεῖ· ἀλλ' ὁ ἐξ ἀρετῆς γεννηθείς, ἐκείνος εὐγενὴς εἰκονίζεται.

ΛΟΓΟΣ ΣΔ' 20.

Περὶ γέλωτος.

Λουκ. ζ'. — Οὐαὶ ὑμῖν, οἱ γελῶντες, ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε.

Ἐφ. ε'. — Αἰσχρότης καὶ μωρολογία καὶ εὐτραπεία, καὶ τὰ οὐκ ἀνήκοντα, μὴδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν· ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία.

Σολομ. ζ'. — Ὅσπερ φωὶ νῆ ἀκανθῶν ὑπὸ τὸν λέβητα, οὕτως ὁ γέλως τῶν ἀφρόνων.

Ἐφδχ κα'. — Ὁ μωρὸς ἐν γέλωτι ἀνυψοῖ φωνὴν αὐτοῦ· ἀνὴρ δὲ σοφός, μόλις ἡσυχῇ μειδιάσει.

Ἐφδχ κβ'. — Διήγησις μωρῶν προσόχθισμα, καὶ ὁ γέλως αὐτῶν ἐν σπατάλῃ ἀμαρτίας.

Βασιλείου. — Ἀχρὶ μὲν γὰρ μειδιάματος φαιδρου τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς ὑποφαίνειν, οὐκ ἀπρεπὲς, ὅσον δεῖξαι μόνον τὸ γεγραμμένον, *Καρδίας εὐφραινομένης, πρόσωπον θαλάλει*. Ἐκκαχλάζειν δὲ τῇ φωνῇ¹⁹, καὶ ἀναβράζεσθαι²⁰ τὸ σῶμα, οὐ τοῦ κατεσταλμένου τὴν ψυχὴν, οὐδὲ τοῦ περικρατῶς ἔχοντος ἑαυτοῦ. Βεβαίῳ γὰρ τὸν λόγον ὁ σοφώτατος Σολομὼν, ὅτι Ὁ μωρὸς ἐν γέλωτι, ἀνυψοῖ φωνὴν αὐτοῦ· ἀνὴρ δὲ σοφός, μόλις ἡσυχῇ μειδιάσει.

VARIE LECTIONES.

¹⁹ In Gesn. Stob. 91. ²⁰ A.L. φωνήν. ²¹ A.L. ἀναβράζεσθαι.

NOTÆ.

(d) Οὐδὲν ὑποτάττειν καὶ κρατεῖν. Gesn. corruptam sententiam credit; ego sola brevitate obscuriore. Nempe velit auctor, eum qui nobilitate formæque decore præstans, sicarii moribus sit (præferoci scilicet animo et superbo) nulla re su-

bigi, nulla pietate emoveri, aut quidquam miserabilium personarum aspectu affici. Hoc enim est, τὸ καὶ τῶν ἀνυμνησάτων, situ et squalore deformium, non quod temere Gesn. nullaque interpretis fide, robustissima quæque.

Θεολ.

Γέλως γέλωτος εὖ φρονούσιν ἀξιος.
Μάλιστα μὲν πᾶς, τὸ πλεον δ' ὁ πορνικός.
Γέλως ἄτακτος, συλλέγει καὶ δάκρυον.

Γέλωτος θυμὸς ἐμψρων προτιμώτερος· αὐστηρὰ γὰρ διαθέσει προσώπου, κατορθοῦται ψυχὴ.

Αἱ μὲν τοίνυν τῶν σοφῶν ψυχαὶ σκυθρωπάουσιν καὶ συστέλλονται· αἱ δὲ τῶν ἀφρόνων ἐπαιρόμεναι διαχέονται.

Χρυσόστ. — Εἰ βούλει δεῖξαι σαφῶς ἡμῖν, ὅτι οὗ χαίρεις αἰσχρὰ φεγγόμενος, μηδὲ ἀκούειν ἀνέχου. Νῦν δὲ πότε δυνήσῃ τοὺς ὑπὲρ τῆς σωφροσύνης ἰδρύτας ἐνεργεῖν, κατὰ μικρὸν ὑποβρέων ὑπὸ τοῦ γέλωτος, καὶ τῶν αἰσchrῶν τούτων ῥημάτων; καὶ ἀγαπητὸν, ἀπάντων τούτων καθαρεύουσαν ψυχὴν δυνήσῃ γενέσθαι σεμνὴν καὶ σώφρονα.

Οὐ δεῖ φιλογέλωτα εἶναι. Ἐχέδν γὰρ ὅταν τις ἐφηδυνθεῖ τῷ πολλῷ γέλῳ, ἰσχυρὰν καὶ μεταβολὴν τὸν τοιοῦτον.

Ἐκ τῶν Ἐπικτητέων. — Τὰ πολλὰ δὲ τὸ γελᾶν ἀπέστῃ καὶ τὸ γέλωτα κινεῖν. Ὀλισθηρὸς γὰρ ὁ τόπος εἰς ἰδιωτισμὸν.

Ὁ γέλως μὴ πολλὸς ἔστω, μηδὲ ἐπὶ πολλοῖς. Δείπνοις τοῖς ἔξω καὶ ἰδιωτικοῖς τὸ πολὺ ἀπόταξαι· ἂν δὲ γένηται καίρις, φυλάσσω. Ἴσθι γὰρ ὅτι ἂν ἕτερος ᾗ μεμολυσμένος, καὶ τὸν ἕτερον ἐμπλησθῆναι ἀνάγκη.

Ἰσοκράτ. — Μὴ παρὰ γέλωτα σπούδαζε, μηδὲ παρὰ τὰ σπουδαία τοῖς γελοίοις χαίρει. Τὸ γὰρ ἀκαιρὸν, πανταχοῦ λυπηρὸν.

Μοσχίωνος. — Γελᾶν ὁ θέλων μετὰ μεираλίου, αἰσχρὰς ὕβρεις κερδήσει καὶ μέμψιν.

Κάτωρος. — Οἱ σπουδάζοντες ἐν τοῖς γελοίοις, ἐν τοῖς σπουδαίοις γίνονται καταγελαστοί.

Στρατόνικ. — Στρατόνικος ὁ κιθαριστής θεασάμενός τινα ἀφύως τοξέοντα, ἀπελθὼν ἔσθη παρὰ τὸν σκοπὸν. Πυνθανομένου δὲ τινος τὴν αἰτίαν, Ὅπως, ἔφη, μὴ πληγῶ.

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

Περὶ ἐνυπνίου.

Ματθ. κζ'. — Μηδὲν σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ' ἑναρ δι' αὐτόν.

Πρᾶξ. θ'. — Ἦν δὲ τις μαθητὴς ἐν Δαμασκῷ, ὀνόματι Ἀνανίας, καὶ εἰπὲ πρὸς αὐτόν ὁ Κύριος ἐν ὁράματι· Ἀνανία. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἰδοὺ ἐγώ, Κύριε. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· Ἀναστάς πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην Εὐθείαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα, Σαῦλον ὀνόματι Ταρσέα. Ἰδοὺ γὰρ προσεύχεται, καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα ὀνόματι Ἀνανίαν εἰσελθόντα, καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ τὰς χεῖρας ὅπως ἀναβλέψῃ.

Σολομ. λδ'. Παραγίνεται ἐνύπνιον ἐν πληθείᾳ πειρασμῶ.

Σιράχ ε'. — Ὡς ὁ δρασόμενος σκιδᾷ καὶ διώκων ἀνέμους, οὕτως ὁ προσέχων ἐνυπνίους.

¹¹ In Gesn. Stob. 90.

A

Theologi.

Risus bene sanis risui habetur;
Risus quidem omnis, maxime meretricius.
Risus immodicus, etiam sctum parit.

Ira prudens risu potior; austera enim vultus compositione animus rite componitur.

Sapientium animæ mœstæ incedunt ac modestia componuntur; stultorum vero sese effervescentes diffundunt.

Chrys. — Si clare nobis probare vis, te non delectari 678 obscenitate verborum, ne audire quidem sustineas. Nunc vero quando labores castitatis causa desudandos ferre poteris, qui subinde risu verbisque ejuscemodî obscenis diffusus? Bene namque agatur magnumque sit, ut his omnibus mundus animus, honestus ac castus effici possit.

Cavendum ne risu amantes illoque indulgentiores simus. Sic enim fere comparatum, ut qui vehementiori risu delectatur, vehementiori quoque obnoxius mutationi reddatur.

Ex Epictet. sententiis. — Plerumque facessat risus, nec facile risum movere velis. Est enim lubricus locus, ut ad vulgares ineptias animus vertatur.

Risu profusiore ne uiltor, nec promiscuo ac cum vulgi hominibus. Cœnas extraneas ac vulgares fere respue; sin tamen his interesse occasio fuerit, ipse cautus esto. Scito enim, quod si alter fuerit pollutus, alterum quoque impleri necesse est.

Isocrat. — Noli serius esse in rebus jocosis, nec inter seria ridiculis gaude. Nam quod intempestivum est, ubique molestum est.

Moschionis. — Qui cum adolescente ridere vult, turpes contumelias vituperiumque luerabitur.

Catonis. — Alebat Cato: Qui in ridiculis seriî sint, in rebus seriis fieri ridiculos.

Stratonis. — Stratonis citharædus, viso quodam imperite jaculante, ad ipsum scopum accedens, stetit. Causam roganti cullidam, Ne feriar, ait.

SERMO LXV.

De somniis.

Matth. xxvii, 19. — Nihil tibi, et Justo illi: multa enim passa sum hodie per visum propter eum.

Act. ix, 10. — Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias; et dixit illi Dominus in visu: Anania. At ille ait: Ecce ego, Domine. Et Dominus ad eum: Surge, et vade in vicum, qui vocatur Rectus; et quære in domo Judæ, Saulum nomine Tarsensem: ecce enim orat. Et vidit virum Ananiam nomine introeuntem, et imponentem sibi manus, ut visum recipiat.

Eccli. xxxiv, 2. — Venit insomnium in multitudine tentationis.

679 Eccl. iii, 2. — Quasi qui apprehendit umbram et persequitur ventum, sic qui attendit somnia.

Basilii. — Plerumque enim nocturna in somnis visa, residua quædam sunt diurnarum cogitationum.

Solent enim fere, quæ in somnis accidunt visa, diurnarum curarum quædam simulacra esse. Quæ enim sunt nostra in vita studia, talia necesse est esse et insomnia.

Assumptis noctes diurnis curis, per earum speculati ac visa menti illudunt.

Quod quis in somnis, quorum desiderio tenetur, videat, amoris solatium existit.

Ebriosi homines ac gulosi, neque genuinum sincerumque somnum capiunt, nec ab insomnia terroribus immunes existunt.

Theologi.

*Ne somniorum ludicris adhareas,
Nec facile consterneris animo ad omnia;
Nec visa te tollant quæ bene ominata sunt.
Quod hæc mali insidie fere sint demonis.
Stulti insomnia ditiores sunt,
Quam qui abyssum possident divitiarum.*

Chrysost. — Somniis credens, ad omnia ineptus est.

Joan. Clim. — Solet Deus hominibus futura noctu exponere, non ut quæ eventura sunt, vitent (non enim fatum superare possunt), sed ut levius ferant ea quæ passuri sunt.

Nili. — Qui observat insomnia, similis est umbram suam persequenti.

Quando in somnis demonibus obedire cœperimus, tunc deinceps et vigilantibus illudunt.

Eschimis. — Plus quam decet dormire, mortuis magis convenit, quam vivis.

SERMO LXVI.

De innocentia et simplicitate, deque injuriarum memoria et similitate.

Math. xvi. 5. — Amen, amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum.

Math. v. 23. — Si obtuleris munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te; relinque munus tuum, et vade, prius reconciliare fratri tuo, et tunc offeres munus tuum.

680 1. Thess. v. 15. — Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed semper quod bonum est sectamini.

Ephes. iv. 26. — Sol non occidat super iracundiam vestram.

Galat. v. 15. — Quod si alii alios mordetis et comeditis, videte ne alii ab aliis consumamini.

⁴¹ In Gesn. Stob. 9.

(e) *Φιλεῖ γὰρ τὸ δαιμόνιον.* Tumscilicet, cum ratio Deus decrevit consilio; ut cum Davidi moriturum puerum predixit, ex adulterio susceptum: ac plerumque sic visa videmus accidere, ut in Pharaone, Nabuchodonosore, etc. quibus tamen leniendis ali-

Βασίλειον. — Ὡς γὰρ ἐπὶ πολλῶν, τὰ κατ' ὕπνον φαντάσματα, τῶν μεθήμερινῶν ἐννοιῶν εἰσιν ἀντιλήματα.

Πεφύκασιν γὰρ πως αἱ κατ' ὕπνον φαντασίαι, ὡς τὰ πολλὰ, ἀντιλήματα εἶναι τῶν μεθήμερινῶν φροντίδων. Ὅποια γὰρ ἂν ᾖ τὰ κατὰ τὸν βίον ἡμῶν ἐπιτηδεύματα, τοιαῦτα ἀνάγκη εἶναι καὶ τὰ ἐνύπνια.

Αἱ νύκτες τὰς μεθήμερινὰς φροντίδας παραλαβούσαι, ἐν ταῖς αὐτῶν φαντασίαις ἐξαπατῶσι τὸν νοῦν.

Τὸ κατ' ὕπνον εἶδεν τὰ ποθούμενα, φέρεται τοῖς ἀγαπῶσι παραμυθῶν.

Οἱ μέθη καὶ ἀσφαγίαι δεδουλωμένοι, οὕτως ὕπνον αἰρουῦνται γνήσιον καὶ εὐλαβήν, οὕτως ἐναιράτιον ἀπαλλάττονται φοβερῶν.

Θεολόγον.

*Μὴ σφόδρ' ἐκπεσθαι παιγνίοις ἐνυπνίων
Μηδ' εὐπρόσθον εἰς ἅπαντ' ἔχειν φρόνα,
Μηδὲ πτεροῦ μοι δεξιόις φαντάσμασι.
Ἀδχος τὰδ' ἐστὶ πολλὰκις τοῦ δυσμενοῦς.
Πλουτοῖσι μορφοῖς τοῖς ὄνειρασι πλέον,
Ἡ χρημάτων ἀδυσσοῦν οἱ κεκτημένοι.*

Χρυσόστ. — Ὁ τοῖς ὄνειροις προσέχων, εἰς ἅπαν ἀδόκιμος.

Ἰωρ. Κλήμ. — Φιλεῖ γὰρ τὸ δαιμόνιον (e) πολλὰκις ἀνθρώποις τὸ μέλλον νύκτωρ λαλεῖν, οὐχ ἵνα φυλάξωνται μὴ παθεῖν (οὗ γὰρ εἰμαρμένης δύνανται κρατεῖν), ἀλλ' ἵνα κουφότερον πάσχοντες φέρωσιν.

Νελλίου. — Ὁ τοῖς ὄνειροις προσέχων, εἰκε τῇ τὴν σκιάν αὐτοῦ καταδιώκοντι.

Ὅπταν ἐν τοῖς ὕπνοις τοῖς δαίμοσι παθεσθαι ἀρξώμεθα, τότε λοιπὸν καὶ ἐργηγοῦντας ἐμπαίξουσιν.

Ἀισχίν. — Τὸ πέρα καθεύδειν τοῦ κρείοντος, τοῖς τεθνηκόσι μᾶλλον ἢ περ τοῖς ζῶσιν ἀρμόδιον.

ΛΟΓΟΣ ΕΣ'.

Περὶ ἀκακίας καὶ μνησικακίας.

Matth. ιη'. — Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῇτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσελθῇτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Matth. ε'. — Ἐὰν προσενέγκῃς τὸ δῶρόν σου εἰς τὸ θυσιαστήριον, κακεὶ μνησθήῃς ὅτι ἔχει τι ὁ ἀδελφός σου κατὰ σοῦ, ἄφες τὸ δῶρόν σου, καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθαι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου.

Α' Θεοσ. ε'. — Ὅρατε μὴ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδῇ τινι, ἀλλὰ πάντοτε τὸ δίκαιον διώκετε.

Εβ. δ'. — Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.

Γαλ. ε'. — Εἰ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῇτε.

NOTÆ.

quid inde liceat conferre. Quod uoi ita habet, haud dubium a Deo insomnia esset ac benefica natura; quam ipsam demonium vocare, non satis ecclesiasticum videri potest.

Παροιμ. κδ. — Ἐάν πείθῃ ὁ ἐχθρὸς σου, μὴ ἐπιχαρῆς αὐτῷ· ἐν δὲ τῷ ὑποκαλίσματι αὐτοῦ, μὴ ἐπαίρου, ὅτι ὀφείλει Κύριος, καὶ οὐκ ἀρίσκει αὐτῷ, καὶ ἀποστρέψει τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ.

Παροιμ. ιβ. — Ὁδοὶ μνησικακῶν εἰς θάνατον.

Παροιμ. κα. — Ὁ μνησικακῶν, παράνομος.

Παροιμ. ιδ. — Ὁ ἀκακὸς πιστεύει παντὶ λόγῳ.

Παροιμ. α. — Ὅσον χρόνον ἔχονται ἀκακοὶ τῆς δικαιοσύνης, οὐκ αἰσχυνθήσονται.

Σιμόν κη. — Ἄφες ἀδίκημα τῷ πλησίον σου, καὶ τότε δεηθέντος σου, αἱ ἁμαρτίαι σου λυθίσονται.

Βασίλ. — Οὐδὲ ἐπὶ παροργισμῷ ἀδελφοῦ δύναται τὸν ἥλιον, μήποτε ἡ νύξ μεταστήσῃ μεταξὺ ἀμφοτέρων, καὶ καταλήτῃ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἑγκλημα ἀπαραιήτητον.

Ἡκιστα κακίαν οὐχ ὀφροῦται (f), τὸ κακίας ἐλεύθερον.

Θεολόγ. — Ὁ μὲν γὰρ κακὸς τάχιστα ἂν καταγνοίῃ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ὁ ἀγαθὸς δὲ, οὐδὲ τοῦ κακοῦ βλάβως. Τὸ γὰρ εἰς κακίαν οὐχ ἔτοιμον, οὐδ' εἰς ὑπόνοιαν εὐχερέως.

Οὐδεὶς κακῷ κακὸν ἰσῆται, ἀλλ' ἀγαθῷ τὸ κακόν.

Χρυσοστ. — Ὅταν ἐνοήσωμεν ἅπερ ἐπάθομεν παρὰ τῶν συνδούλων, λογισάμεθα καὶ ἅπερ ἐποίησαμεν εἰς τὸν δεσπότην, καὶ τῷ φόβῳ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, τὸν θυμὸν τὸν ἐπὶ τοῖς ἄλλοις πλημμελήμασι τάχως ἀπώσασθαι δυνήσομεθα.

Εἰ γὰρ δεῖ μεμνησθαι ἁμαρτημάτων, τῶν οἰκείων δεῖ μεμνησθαι μόνον. Ἄν τῶν οἰκείων μνημονεύσωμεν, οὐδέποτε τὰ ἄλλότρια λογισάμεθα.

Ἄν ἀφῆτε τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, ἀφεθήσεται ὑμῖν. Ἄφες δουρικὰ ἁμαρτήματα, ἵνα λάβῃς συγχώρησιν δεσποτικῇν ἁμαρτημάτων. Εἰ δὲ μεγάλα ἥδικησεν, ὅσπερ ἂν μεζῶνα ἀφῆς, τοσοῦτον μεζῶνα λήψῃ τὴν συγχώρησιν. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐδιδάχθημεν λέγειν, Ἄφες ἡμῖν καθὼς ἀρίμεν· ἵνα μάθωμεν, ὅτι τὸ μέτρον τῆς ἀφέσεως παρ' ἡμῶν πρῶτον λαμβάνει τὴν ἀρχήν. Ὡστε ὅσπερ ἂν ὁ ἐχθρὸς ἐργάζηται, καὶ τοσοῦτον μεζῶνος εὐεργετῇ. Σπένδωμεν τοίνυν καὶ ἐπιγνώμεθα καταλλάττεσθαι πρὸς τοὺς λελοπτηκότας, ἂν τε δικαίως ἂν τε ἀδίκως ὀργίζονται. Ἄν μὲν γὰρ ἐνταῦθα καταλλαγῇς, ἀπελλάγῃς τῆς ἐκείνῃ κρίσεως· ἂν δὲ μεταξὺ μενούσης τῆς ἐχθρας, θάνατος ἐπιστὰς ἀπάγῃ, τὴν ἀπέχθειαν μεσολαβήσας, εἰς τὸ δικαστήριον λοιπὸν ἐκείνο τὸ φοβερόν εισαχθῆναι τὴν δίκην ἀνάγκη· καὶ τὴν ἐσχάτην δώσεαι δίκην ἐπὶ τῇ ψήφῳ τοῦ δικαστοῦ πάντων ἐκείνων· καὶ ἀμφοτέροις τιμωρίαν ὑποστήσεται ἀπαραιτήτων, ὁ μὲν ἀδίκως ὀργιζόμενος, διὰ τοῦτο ὅτι ἀδίκως, ὁ δὲ δικαίως, διὰ τοῦτο αὐτὸ, ὅτι δικαίως ἐμνησικακήσεν.

Idcirco quod injuria; is vero qui justī quadam specie similitudinem fovit, quod vel sic injuriarum memor animo rancorem servaverit.

Prov. xxiv, 17. — Si ceciderit inimicus tuus, ne gauderas super eum: et in supplantatione ejus ne extollaris, quoniam videbit Dominus et non placebit ei, et avertet iram suam ab eo.

Prov. xii, 29. — Via eorum, qui memores sunt injuriarum, in mortem.

Prov. xxi, 24. — Qui injuriarum memor est, iniquus est.

Prov. xiv, 15. — Simplex credit omni verbo.

Prov. i, 22. — Quanto tempore simplices inharent justitiæ, non confundentur.

Ecclesi. xxviii, 2. — Dimitte injuriam proximo tuo; et tunc rogante te, peccata tua solventur.

Basili. — Non decet ut sol super iracundia fratris occidat (Ephes. iv, 26), ne forte nox inter utrumque transeat, ac crimen nulla dignum venia in die judicii relinquat.

Simplicitas ac quod vacat malitia, minime omnium malorum suspicax existit.

Theologi. — Qui malus est, facile reprehendat et quod bonum est; bonus autem, ne malum quidem. Quod enim ad malitiam primum non est, nec ad suspicandum facile est.

Nemo malum malo sanat, sed bono malum.

Chrysost. — Cum in mentem venerit, eorum quæ a consensu passi sumus: cogitemus etiam quæ ipsi in Dominum commiserimus; metuque nostrorum delictorum, iram ex alienis peccatis susceptam cito depellere poterimus.

Si quidem peccatorum licet meminisse, nostrorum duntaxat meminisse debemus. Quod si nostrorum memores erimus, nunquam aliena supplicabimus.

(**Matth. vi, 14.**) Si dimiseritis inimicis vestris, dimittetur vobis. Ignosce servorum erratis, ut a Domino peccatorum veniam consequaris. Quod si gravem injuriam fecit, quanto majora remiseris, tanto majorem veniam impetrabis. Idcirco etiam docti sumus dicere: *Dimitte nobis, sicut dimittimus* (ib., 12), ut noverimus dimissionis atque venie modum a nobis primum inchoari. Quanto igitur inimicus magis læserit, tanto etiam majore beneficio afficit. Festinemus igitur omnique opera conemur, ut his qui injuriam fecerunt, reconciliemur, sive illi jure, sive injuria irascantur. Si enim vita hac mortali reconciliatus fueris, a futuro liber judicio evaseris; sin autem interim manente inimicitia, mors adveniens abduxerit, vigente animis similitudine, ad tremendum illud deinceps tribunal causam deferri necesse est, extremoquo supplicio addiceris, illius sententia, qui illorum omnium judex existit; amboque indeprecabilem luctis poenam: is quidem qui injuria iratus est, memorem animo rancorem servaverit.

NOTÆ.

(f) *Ἡκιστα κακίαν οὐχ ὀφροῦται*. Hic idem ἥκιστα, quod μέλιστα, qui usus vocis pervius, optime Phavorino expositus.

Quod itaque jejunio et lamenti, precibusque et cilicio et cinere, longaque ac multiplici confessione vix alii impleverint, ut peccata sua abstergant; hoc nobis facile prae stare licet absque cilicio et cinere et jejunio modo solum sincere exque animo dimiserimus illis qui injuriam fecerunt.

Quovis peccato, Injuriarum memoria ac similitas deterior est.

Ingenium malitiae expertus, tardius quoque mala suspicatur.

Cum videris inimicum incidisse in tuas manus, ne tempus illud vindictae putaveris, sed praestanda salutis. Idcirco tunc maxime hostibus parcendum est, cum eorum potiti fuerimus.

Fecit quis injuriam? tu ne reddideris; alioqui par illi ipse rursus evasisti. Nemo enim malum malo sanat, sed malum bono.

Nili. — Qui pro bonis rependit mala, ab ejus domo mala non ejiciuntur.

Philonis. — Qui veniam delictorum petas, fac ut et ipse illis ignoscas, qui in te deliquerunt. Nempe, dimittenti dimittitur, quodque conservis reconciliamur, hoc assequimur, ut a divina ira liberemur.

Esau. — Dona injuriarum extinguunt memoriam; id quod ex Jacobo discere licet, qui Esau fratrem cum trecentis illi obviam factum, muneribus expugnavit. Nos tamen qui pauperes sumus, quod usus est, mensa impleamus.

Martini anachoretae. — Qui daemonibus insensu odio est, haud idem insensus hominibus est; pacem vero cum illis habet, qui in fratrem ira est accensus.

Craesus. — Ferunt Craesum, ei, qui alium occidisset, iram remisisse, cum is ultro se ad poenam afferret; eaque ipsa ratione 682 magnum Cyrum parva victoria, cum ipso amicitiam iniisse.

Moschionis. — In quibus alios laedere animo constitutum est, in his damnum te accepturum majus, exspectato.

Epicuri. — Inimico rogante ne averseris, ac petitionem differas: verum ipse cautus esto; nihil enim a cane diversus est.

Theopompi. — Diligentiam habe, ut breves tibi inimicitiae sint; dilectionem vero in longa producas tempora.

Aeschines. — Aeschines orator Atheniensium sententia civitate multatus, cum Demosthenes decem millibus librarum Atticarum ei missis, forti animo quod sic triste evenerat, ferre suaderet. At, quae ratione, inquit, possum non discrucari, ea civitate ejectus, ubi qui lesi injuria sunt, ledentes etiam beneficiis demerentur?

SERMO LXVII.

De vita inaequalitate.

Joan. xvi, 20. — Amen, amen dico vobis, quia

“ In Gesn. Stob. 246.

“Ο τόνον διά νηστείας, διά δαυρμών και εὐχών, και σάκκου και σποδοῦ και μυρίας ἐξομολογήσεως μολις ἑταροι κατορθοῦσι, τὸ τὰ ἀμαρτήματα ἐξαλείψειν λέγω τὰ ταυτῶν· τοῦτο ἔστιν ἡμῖν βλάβος ποιεῖν χωρὶς σάκκου και σποδοῦ και νηστείας, ἀν μόνον ἀπὸ τῆς διανοίας ἐξαλείψωμεν τὴν ὀργήν, και μετὰ εὐκρινείας ἀφώμεν τοῖς ἡδικοῦσιν ἡμᾶς. Παντὸς ἀμαρτήματος τὸ μνησικακεῖν χεῖρον.

Τὸ κακίας ἐλεῦθερον, και ὑπορᾶσθαι κακίαν ἀργότερον.

“Ὅταν ἴδῃς τὸν ἐχθρὸν ἐμπροσθέντα εἰς τὰς χεῖρας τὰς σὰς, μὴ νόμιζε τιμωρίας, ἀλλὰ σωτηρίας ἐκείνου εἶναι τὸν καιρὸν. Διὰ τοῦτο τότε μάλιστα δεῖ φεῖσθαι τὸν ἐχθρὸν, ὅταν αὐτῶν γενώμεθα κύριοι.

“Ἐλθῶσιν τίς; μὴ ἀντιλυπήσης· ἐπεὶ γέγονας ἐκείνῳ πάλιν ἴσος. Οὐδεὶς γὰρ κακὸν κακῷ ἵσται, ἀλλ’ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

Νεστοῦ. — “Ὅς ἀποδίδωσι κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν, οὐκ ἐξεναχθῇ κακὰ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ.

Φίλωνος. — Συγγνώμην αἰτούμενος ἀμαρτημάτων, συγγίνωσκε και αὐτὸς τοῖς εἰς σὲ πλημμελοῦσιν· ὅτι ἀφείσι ἀντιβιβῶνται ἀρεταί, και ἡ πρὸς τοὺς ὁμοδόλους ἡμῶν καταλλαγή, τῆς θεᾶς ὀργῆς γίνεται ἀπαλλαγῇ.

Εὐαγγ. — Μνησικακεῖν σθένεισι δῶρα· και πεῖθω σε Ἰακώβ τὸν Ἡσαὶ δόμασιν ὑπαλθὼν μετὰ τριακοσίων εἰς ἀπάντησιν ἐξελθόντα. “Ἄλλ’ ἡμεῖς πένητες ὄντες τραπέζῃ τὴν χρεῖαν πληρώσωμεν.

Μαρτίου ἀναχωρητοῦ. — “Ὁ δαίμοσι μνησικακῶν, ἀνθρώποις οὐ μνησικακεῖ· εἰρηνεύει δὲ μετὰ δαιμόνων, ὃ τῷ ἀδελφῷ μηνιῶν.

Κροίσκος. — Κροίσκος τῷ παιδοφόνῳ τὴν ὀργὴν ἀφεῖναι λέγεται, αὐτὸν παραδόντι εἰς τιμωρίαν· και Κύριος ὁ μέγας αὐτῷ τούτῳ τῷ Κροίσῳ φίλος γενέσθαι μετὰ νίκης.

Μοσχίωνος. — “Ὡς οἱ πλῆττειν ἄλλους ἐθέλεις, ἐν τούτοις βλάβην ἐπέκει τὴν μεζονα.

Ἐπικουροῦ. — “Ἐχθρὸς δεηθέντος μὴ ἀποστραφῆς τὴν ἀξίωσιν· πλὴν ἀσφαλίζου σεαυτὸν. Οὐδὲν γὰρ κυνὸς διαφέρει.

Θεοπόμπου. — “Σπούδαζε τὰς μὲν ἐχθρας, ὀλιγοχρονίους ποιεῖσθαι· τὰς δὲ ἀγάπας, πολυχρονίους.

Ἀλσχίνης. — Ἀλσχίνης ὁ ῥήτωρ, μετὰ τὸ Ἀθηναίους αὐτοῦ καταψηφίσασθαι, Δημοσθένους αὐτῷ μυρίας Ἀττικὰς πέμφαντος, και γενναίως τὴν περιστασιν φέρειν παρακαλοῦντος, Καὶ πῶς, ἔφη, δύναμαι μὴ λυπεῖσθαι τοιαύτης ἐκβαλλόμενος πατρίδος, ἐν ᾗ οἱ ἀδικηθέντες και προσωφελοῦσι τοὺς ἀδικούντας;

ΛΟΓΟΣ ΕΖ’.

Περὶ βίον ἀνωμαλίας.

Ἰωάν. ις’. — “Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαῖ-

στε καὶ θρηνηστέ οὖμαι, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται· ἀλλ' ἡ λύπη ὡμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται. Ἡ γυνὴ ὅταν τίκτη, λύπην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς· ὅταν δὲ γεννήσῃ τὸ παιδίον, οὐκ ἔτι μνημονεύει τῆς θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον.

Α'. Τιμ. ζ'. — Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παρ' ἀγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἡλιγκῆναι ἐπὶ πλούτου ἀδολόγηται, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι.

Σολομ. β'. — Καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ρισίν ἡμῶν· καὶ παρελεύσεται ὁ βίος ἡμῶν ὡς ἔχνη νεφέλης. Σκιάς γὰρ πάροδος ὁ βίος ἡμῶν.

Σολομ. ε'. — Τὶ ὠφέλησεν ἡμᾶς ἡ ὑπερηφανία ἡμῶν; Τὶ ὁ πλοῦτος μετὰ ἀλαζονείας συμβέβηται ἡμῖν; Παρήλας πάντα ἐκείνα ὡς σκιά, καὶ ὡς ἀγγελλὰ διατρέχουσα· ὡς ναῦς διερχομένη κυμαίνον ὕδαρ, ἥς διαβάσεως οὐκ ἔστιν ἔχνος εὐρεῖν, οὐδὲ ἀτραπὴν πορείας αὐτῆς (g) ἐν κύμασιν, ὡς ὀρνέου διαπτόντος ἀέρα οὐδὲν εὐρίσκειται ταχυέριον πορείας.

Σιράχ. ια'. — Πολλοὶ τύραννοι ἐκάθισαν ἐπὶ ἰδάφους (h)· ὁ δὲ ἀνυπονόητος ἐφόρεσε διάδημα.

Βασιλείου. — Ὡσπερ οὖν θάλασσαν ἀμήχανον ἐπὶ πολὺ τὴν αὐτὴν διαρκέσαι· τὴν γὰρ νῦν λεῖαν καὶ σταθερὰν, μικρὸν ὕστερον ὕφει βίαις ἀνέμων τραχυομένην· καὶ πάλιν τὴν ἀγριαίνουσαν καὶ βρασσομένην τῷ κλύδωνι, βαθεῖα γαλήνη κατεστόρεσεν, οὕτω καὶ τὰ τοῦ βίου πράγματα ῥαδίως λαμβάνει περιστροφὰς ἐφ' ἐκάτερα.

Θεολόγου. — Φύσει μὲν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων βέβαιον οὐδὲ ὁμαλὸν οὐδὲ αὐταρκές· ἀλλὰ κύκλος τις τῶν ἡμετέρων περιτρέχει πραγμάτων, ἅλλοτε ἄλλας ἐπὶ μίᾳς ἡμέρας πολλὰκις, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὥρας, φέρον μεταβολὰς· καὶ αἰραῖς μᾶλλον ἔστι πιστεύειν οὐχ ἰσταμέναις, καὶ νηὶς πορευομένης ἔχουσιν, καὶ νυκτὸς ἀπατηλοῖς ὄνειρασιν, ὧν πρὸς ὀλίγον ἡ χάρις, καὶ ὅσα κατὰ ψάμμον παλῆς τυποῦσι παίζοντες, ἢ ἀνθρώπων εὐημερίαις.

Χρυσοστ. — Ὡσπερ γὰρ ἡ τῶν πλουσίων ὕδατων φορὰ, δεξαμένη τὸ ἐπιρρέον, πομφολυγας διανίστηται· καὶ αἱ μὲν αὐτῶν ἅμα τῷ γενέσθαι ἐρράγησαν, αἱ δὲ πλεῖον ὀγκωθεῖσαι, μετέπειτα καὶ αὐταὶ ἐρράγησαν· τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ θάλασσα τοῦ βίου τούτου, τοὺς μὲν ὀλίγον φανέντας ἐκάλυψε, τοὺς δὲ ἐπικλείον διαρκέσαντας καὶ αὐτοὺς κατεπόντισεν.

A plorabitis et flebitis vos; mundus autem gaudebit; sed dolor vester vertetur in gaudium. Mulier, cum parit, dolorem habet, quia venit hora ejus; cum autem pepererit puerum, jam non meminit angustiae, praesens gaudio, quia natus est homo in mundo.

I Tim. vi, 17. — Divitibus hujus saeculi praeceptum non sublime sapere, nec sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo.

Sap. ii, 2; iii, 5. — Fumus status in naribus nostris. Et: Transibit vita nostra sicut vestigium nebulae: umbram enim transitus est vita nostra.

Sap. v, 8. — Quid nobis profuit superbia nostra? Quid divitiarum cum jactantia nobis contulere? Transierunt omnia illa tanquam umbra, et tanquam nuntius transcurrrens; tanquam navis quae praeterit fluctuantem aquam, cujus, cum praeterierit, non est vestigium invenire, neque semitam viam ejus in fluctibus; sicut avis pervolantis aerem nullum invenitur indicium itineris.

Eccli. xi, 5. — Multi tyranni in solio sedere; et de quo nullus unquam suspicatus esset, diadema gestavit.

Basili. — Quemadmodum fieri nequit, ut mare diutius idem ipsum perseveret: quod enim nunc placidum ac tranquillum est, brevi post ventorum vi exasperari conspicias; 683 vicissimque exasperatum ac procella exarsians, alta constravit soporiturque tranquillitas: ad eum modum vitae rerum facilis ad utrumlibet inversio est.

Theologi. — Humanarum rerum nihil natura firmum aut aequabile, vel sibi sufficiens; sed orbis quidam rerum nostrarum continuo vertitur, alias alio una plerumque die, quandoque vero etiam horula, mutationes ferens; praestetque auris nihil consistentibus, navisque pontum secantis vestigiis, aut falsa ludentibus specie noctis insomniis (quorum ad pusillum gratia est), quidquid denique pueri ludo in arena delineant, quam prosperis hominum rebus credere.

Chrysost. — Quemadmodum enim copioso latice aucti rivuli influentes aquas excipientes bullas excitant, aliaeque mox natæ effringuntur, aliaeque majori tumore distente, ipsae quoque postea dirumpuntur; sic et saeculi mare, alios paululum illuminantes, operuit; alios paulo amplius superstitēs atque exstantes, ipsos quoque profundo mergit.

NOTE.

(g) Ὁδὴ ἀτραπὸν πορείας αὐτῆς. Sixt. ἀτραπὸν τρόπον, ut et Vulg. *semitam carinae*. Codex Alex. τρόπος, insolito gignendi casu. Refertur et τρόπος ex Arist. Scholiaste Arg.; aliaque habent τρίβον. *semitam viarum*; quod propius est nostro Maximi, *porelas*.

(h) Ἐκάθισαν ἐπ' ἰδάφους. *Humi in solo sederunt*. Sic palam Graeca, pro quo Vulg. *sederunt in throno*; putatque Nobilior ex solo factum solio, quod quispiam deinde mutaverit *throno*: quod tamen Romani correctores nihil mutarunt, ancipitem locum putaverunt: Fateor non occurrere vocem affinem huic ἰδάφους, quae solum vel thronum po-

tuerit parere: perinde tamen Syr. et Arab. undecunque hauserint; qui et *tyranni* vocem, non satis commode, *despecti, ignobiles* reddunt; cum sit potius, *reges, principes*; in quibus ejus vicissitudinis clara omni aevo exempla, nostroque saepius visa: ac pene coronis, in meo pauper merens ordine, religiosissimus P. Fr. Dominicus Othomannus, Ibraimi (si tamen vera rumor loquitur) primogenitus, ipse imperii Turcarum haeres, nisi cum Providentia Christi militantem acie, ac Praedicatorum implentem cuneum, magno illi parento duceque Dominico, meliori imperio destinasset.

Prosperè cedentibus tibi omnibus, mutationem expecta; vicissimque inopinatis malis cinctus undique ac obvolutus, quæ fausta sint ac secunda spera.

Vita hujus splendida ac magnifica, mortuis ipsis corporibus minus utilia.

In vitæ sereno constitutus, rerum quoque turbinem quandoque expecta.

Rebus in aspectum cadentibus diligentiam habere, illorum proprium est, qui ævi futuri nullam animo statuunt spem.

Ne nobis in sæculo hoc fraudi sint, quæ præmagnifica ac splendida sunt. Prorsus enim transeunt, nec quidquam stabile est, eorum, quæ in sensum cadunt.

Nili. — Cunctis tibi rebus secundis auris sumentibus jacturam expecta.

Dionis Romani. — Multi sunt, qui secundis rebus doleant, multi vero etiam qui in malis gaudeant. Quam multi etiam opibus affluentes, animo anguntur! quam multi vero paupertate pressi, sibi delicias ducunt! Sunt quibus decor ac forma roburque damnum attulit; sunt quibus turpis ipsa species ac infirmitas utilis fuit. Nonnulli pacem præ bello colunt; alii bellum quam pacem malunt. Nonne quidam aliorum semper fulti imperio ac dominatu, dire ejulantur? Ac (quod maximum) pars hominum plurima, quod vivunt injucunde habent; longe plurimi, dulciter moriuntur.

Socrates. — Idem est rebus secundis altum sapere, 684 et via lubrica stadium currere.

Aristonymi. — Vita theatro similis est. Hincque adeo est, ut haud raro, qui pessimi sunt, in humanis optimum locum teneant.

Democrit. — Temporum vicissitudinibus, qui et valde potentes sunt, infirmiorum necessarii opem agnoscunt.

Hippothonis. — Homo cum sis, memor esto communis fortunæ ac sortis.

Isidori. — Mortalis cum sis, conare ut videas quæ retro sunt.

Euripid.

Nihil in mortali firmum genere consistit;
Nec enim qui vivat aliquis est, quo modo ipse velit.

Incerti. — Nemo est qui in omnibus præclare et ex virtute agat:

Sed et te unum quemdam e vulgo esse existimato.

Diogenes. — O mortale ac ærumnosum hominum genus.

Quam nihil sumus! quam quod umbris similes, Pondus terræ inutile oberramus!

Apelles. — Apelles pictor, cum ex eo quereretur, quid cause esset cur fortunam sedentem pingeret; Non enim, ait, stat.

Bias. — Aiebat idem, sic vitam metiendam, ut qui et multum temporis, et pusillum victurus sis.

A Πάντων σου τῶν πραγμάτων κατευοδουμένων, ἐκδέχου μεταβολήν· καὶ πάλιν ὅπῃ τῶν ἀπροσδοκῆτων συμφορῶν κυκλούμενος, ἔλαττε τὰ χρηστά καὶ χρεῖστενα.
Νεχροῦν ἀχρηστότερα τὰ λαμπρὰ τοῦ παρόντος βίου.

Ἐν τῇ εὐδία ὦν τοῦ βίου, ἐκδέχου ποτὲ καὶ χεῖμῶνα πραγμάτων.

Τὸ περὶ τὰ φαινόμενα τὴν σπουδὴν ἔχειν, ἴδιόν ἐστιν τοῖς μηδεμίαν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ταῦτο; ὑποτιθεμένοις ἐλπίδα.

Νεῖλου. — Μὴ ἐξαπατῶ ἡμᾶς ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτω περιφανῇ καὶ λαμπρᾷ δεικνύμενα πράγματα. Παρέρχεται γὰρ πάντως, καὶ οὐδὲν τῶν φαινομένων ἔσται σίσιμον.

Πάντων σου τῶν πραγμάτων κατευοδουμένων, ἐκδέχου ζημίαν.

Δίωκος Ῥωμαίου. — Πολλοὶ μὲν ἐπὶ τοῖς ἀμεινοῖσι ἀγοῦσι, πολλοὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς χείροσι χαίρουσι. Πόσοι μὲν γὰρ πλουτοῦντες ἀχθονται! Πόσοι δὲ πενόμενοι ἡδοναί! Ἄλλους ἄλλος καὶ λοχὺς ἐδωκεν, ἄλλους αἰσχος καὶ ἀσθένεια ὤφειλεν. Ἕτεροι τὴν εἰρήνην πρὸ τοῦ πολέμου τιμῶσιν, ἕτεροι πολεμῆν μάλλον ἢ εἰρήνην ἐθέλουσι. Τί ὃ οὐκ ἀεὶ τυραννοῦντές τινες ὀλοφύρονται; Καὶ τὸ μέγιστον, πλείστοι μὲν ὅσοι ἀηδὺς ζῶσιν· πλείστοι δὲ ἡδύς ἀποθνήσκουσιν.

C Σωκράτης. — Ταῦτόν ἐστιν ἐπὶ εὐτυχίᾳ μέγα φρονεῖν, καὶ ἐπὶ ὀλισηθείᾳ ὁδοῦ σταδιοδρομεῖν.

Ἀριστάρχου. — Ἔοικεν ὁ βίος θεάτρῳ. Διὸ πολλὰς χεῖριστοι τὸν κάλλιστον ἐν ταῦτοισι κατέχουσι τόπον.

Δημοκρίτου. — Ταῖς τῶν καιρῶν μεταβολαῖς, καὶ οἱ σφόδρα δυνατοὶ τῶν ἀσθενεστέρων ἐνδεεῖς γίνονται.

Ἰαποδοκῶντος. — Ἀνθρώπος ὢν, μνησθε τῆς κοινῆς τύχης.

Ἰσιδώρου. — Θνητὸς πεφυκὼς, τὰ ὀπίσω πειρᾷ βλέπειν.

Εὐριπίδου.

D Βέλαιον οὐδὲν ἐστὶν ἐν θνητῷ γένει, βίῳ γὰρ οὐδεὶς ἐν προαίρεται τῶν τρόπων.

Ἀντωνίου.

Οὐκ ἐστὶν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδοκίμῃ.
Εἶναι δ' ὁπλόατε καὶ σὲ τῶν πολλῶν ἕνα.

Διογένης.

Ὁ θνητὸν ἀνδρῶν καὶ ταλαίπωρον γένος,
Ὅς οὐδὲν ἔσμεν πλὴν σκιάς δοκίμης,
Βάρος περισσὸν γῆς ἀναστροφόμενοι.

Ὁ Ἀπελλῆς ὁ ζωγράφος ἐρωτηθεὶς, διατὶ τὴν τύχην καθημένην ἔγραφεν, εἶπεν, Οὐχ ἔσται γάρ.

Βίας. — Ὁ αὐτὸς εἶπε, τὸν βίον οὕτω μετρεῖν, ὥς καὶ πολὺν, καὶ ὀλίγον χρόνον βιωσόμενος.

Σοφοκλ. ἐν Αἰάντι.

*Ὡς ἡμέρα κλίνει το κάρησι πάλιν,
Οὕτως ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα.*

ΛΟΓΟΣ Ε΄.

*Περὶ τοῦ, ὅτι δεῖ τιμῇ ἀρετῇ καὶ κολάζειν
κακίαν.*

Ἰωάν. ε'. Ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Β'. Περ. β'. — Οὕτω Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύσεται· ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν.

Παροιμ. κα'. — Ζημιουμένου ἀκολάστου, πανουργότερος γίνεται ἄνακτος.

Παροιμ. κβ'. — Πανούργος ἰδὼν πονηρὸν τιμωρούμενον, κραταῖως αὐτὸς παιδεύεται.

Εὐράχ. ι'. — Οὐ δίκαιον ἀτιμᾶσαι πτωχὸν συνετὸν, καὶ οὐ καθήκον δοῦναι αἰμαρτωλῶν.

Βασιλ. — Ἐάν οἱ συμφρονούντες τοὺς φαῦλους ἴδωσιν ἀτιμαζομένους, πολλὸ προθυμότερον τῆς ἀρετῆς ἀνθίζονται.

Ἄλλος μὲν οὖν εἴη περὶ ταῦτα τολμηρὸς καὶ γενναῖος· μᾶλλον δὲ εἴη μηδεὶς. Ἐγὼ δὲ ὁκνῶ κακίαν δοῦναι πάντως τὴν ἐντεῦθεν κώλασιν, ἣ εὐσεβεῖα τὴν ἀνεσθί. Ἄλλ' ἐστὶ μὲν ὅτε καὶ πρὸς τι χρῆσιμον, ἣ κακίας ἐγκοπτομένης, δυσπάθεια τῶν πονηρῶν· ἣ ἀρετῆς ὁδοποιουμένης, εὐπάθεια τῶν βελτιόνων· οὐκ αἰεὶ δὲ, οὐδὲ πάντως· ἀλλ' εἶναι τοῦτο μόνον καιροῦ τοῦ μέλλοντος, καὶ ὅν οἱ μὲν τὰ τῆς ἀρετῆς ἔθλα, οἱ δὲ τὰ τῆς κακίας ἐπιτεῖμα δέχονται.

Χρυσοστ. — Δὲς τῇ θεωμένῳ, καὶ μὴ ὄψς τῇ ὀρχουμένῳ, ἵνα μὴ μετὰ τῶν σὺν χρημάτων καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσης τὴν ἐκείνου. Σὺ γὰρ αἴτιος εἰ τῆς ἐκείνου ἀπολείας, διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας. Εἰ γὰρ οἱ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας ἦδον, ὅτι τὸ ἐπιτήδευμα αὐτοῖς ἀκερὲς ἐμελλεν εἶναι, πάλιν ἂν ἐπαύσαντο ταῦτα ἐπιτηδεύοντες.

Ἠσαΐ. γ'. — Ἀδικεῖ τοὺς ἀγαθοὺς, ὁ φειδόμενος τῶν κακῶν.

Ὅσοι τοὺς ἀδικούντας κολάζουσιν, οὗτοι τοὺς ἄλλους ἀδικεῖσθαι κωλύουσιν.

Ὁ ἀρετῇ τιμῶν, πρῶτην ἀλήθειαν τιμᾷ, καὶ δὴ μάλιστα ὡς ἀγαθὸν παντὸς ἡγεμονεύουσαν.

Σόλων. — Σόλων ὁ σοφὸς, ἐκείνην εἶπεν ἄριστα οἰκεῖσθαι τὴν πόλιν, ἐν ἣ τοὺς ἀγαθοὺς συμβαίνει τιμᾶσθαι· κακίστα δὲ οἰκεῖσθαι, ἐν ἣ τοὺς κακοὺς.

Σέξτου. — Δύο ἀφορμαὶ κινούσιν ἄνθρωπον εἰς θεοῦ ἐμπειρίαν· τιμωρία δυσσεβείας, καὶ γνώμης εὐσεβοῦς ἀμοιβή.

Ἀφόρητος γίνεται κακία ἐπαινουμένη.

Προκοπίου ῥητορ. — Μὴ τιμωμένης ἀρετῆς, ἣ κακία παρῆρησιάζεται.

¹¹ In Gesn. Stob. 3.

A

Sophocles in Ajace.

*Qua ratione inclinat dies, ac rursus assurgit,
Sic et humana res omnes.*

SERMO LXVIII.

Honori habendam virtutem, vitium puniendum.

Joan. v, 29. — Proecedunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii.

II Petr. n, 9. — Novit Dominus pios de tentatione eripere; iniquos vero in diem iudicii reservare cruciandos.

Prov. xxi, 11. — Multato pestilente, astutior sit simplex.

Prov. xxii, 3. — Callidus videns malum poenas dantem, valde ipse eruditur.

Eccli. i, 26. — Non justum est despiciere pauperem sensatum, nec decet magnificare virum peccatorem.

Basilii. — Cum viri sobrii ac prudentes, malos homines contemptos adverterint, majori longe alacritate incumbunt ipsi virtuti.

685 Alius sane hisce in rebus audax praesidentiorque exsisterit; quinimo nec quisquam fuerit. Caterum haereo ego, nec me adduci sinor, ut presenti aeo supplicia vitio, aut pietati remissionem ac delicias, omnino ascribam: sed est quandoque quidem, quod ita utile sit, ut nequitia inhibeat, tum malorum calamitas, tum ut virtus prosperos successus habeat, ac provehatur ipsius cultorum felicitas, sed non semper prorsusque; verum futuro id aeo deditum, quo alii quidem virtutis praemia, alii malorum poenas recepturi sunt.

Chrysost. — Da indigenti, nec tripudianti dederis, ne cum tuis opibus, ejus ipsius animam perdideris. Tu enim, quod sic importune munificens es, perditionis illi auctor exsistis. Si enim qui in orchestra ludant, exploratum haberent, nullum sibi eo ex instituto lucellum fore, illo pridem jam abstinuissent.

Isaie. — In bonos injurias est, qui parcat malis.

Qui in eos ulciscuntur, qui injuria laedunt, hi, ne alii laedantur, impediunt.

Virtutis cultor, primam veritatem colit, eaque maxime ratione, quod omnis boni dux ac auspex existit.

Solon. — Solon ille sapiens, eam optime civitatem habitari aiebat, in qua bonos coli contingeret; pessimeque eam, in qua mali honores obtinerent.

Sexti. — Duo sunt quae hominem moveant, ut Deo curam impendat; impietatis poena, ac religiosae mentis praemia.

Intolerabile vitium redditur, quod laudibus subicitur.

Procopii rhetoris. — Virtute honorem non habente, effronti petulantia vitium proditur.

Philonis. — Si utrinque ciarere. ac officio praeclare defungi libet, eos qui se optime gerant in primis honora, ac qui vitio indulgeant, increpa ac castiga.

Socrates. — Interrogatus Socrates quænam civitas optime habitaretur, Ea, inquit, quæ legibus regitur, ac eos qui injuria lædunt, ulciscitur.

SERMO LXIX.

De cæco sui amore ac proprio.

Joan. xii, 25. — Qui amat animam suam, perdet eam; et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.

I Cor. x, 18. — Non qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.

Philipp. ii, 21. — Omnes quæ sua quaerunt, non quæ Jesu Christi.

Eccli. xxxvii, 30. — Fili, in vita tua tenta animam tuam, et vide quid malum sit ei, et ne dede-
is illi: non enim omnia omnibus conducunt.

Prov. xxi, 2. — Omnis vir videtur sibi justus; appendit vero corda Dominus.

Prov. xxvii, 2. — Laudet te proximus, et non os tuum; aliena, et non tua labia.

Basilii. — Probrum est viro, qui hac vere dignus sit appellatione, superflui cultus ac deliciarum corporis appetentiorum esse, sive cuius alii degeneri animo, libidini studere. Omnem enim diligentiam conferre uti se corpus lautissima habeat, ejus sit qui ipse seipsum non cognoscat, nec quod ita sapienter injunctum est, intelligat.

Chrysost. — Nemo amicus, nemo frater. Unusquisque res nostras consideremus. Ea ratio est, cur et nostra accidamus, imbecillesque, ac tum hominibus, tum diabolo faciles expugnati simus, quod una quasi contemperatione inter nos minime convenimus. Nam et in prælio instructaque acie, quisquis miles hoc unum spectat, ut fuga salutem expediat, una secum perdit et reliquos: uti vero qui strenuus est, ac pro aliis arma sumit, sibi adeo cum reliquis auctor salutis est.

Qui non suscipit, quam ipsi frater adhibet curationem, ipse a se quoque dissentit.

Theologi. — Uno hoc capite omnes pili sumus, quod reliquos impietatis insinulamus: ipsi nobis lenes iudices, aliorumque duri exactique censores.

Inter nos spiritaliter versemur: fratrum potius, quam ipsi nostri amantiores simus.

Philonis. — Qui in sui duntaxat gratiam cuncta agunt, cæco sui amoris, pessimo vitio studium operamque ponunt.

Critii. — Dirum vero, cum quis sanis rationibus esse sibi videatur, nec tamen sit.

Probi sumus atque acuti ut videamus aliorum malum.

Nos vero ipsi cum facimus, nescimus.

¹⁴ In Gesn. Stob. 105.

Φίλωνος. — Εἰ βούλει ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, καὶ τοὺς κάλλιστα ποιῶντας προτίμα, καὶ τοὺς τὰ χείρωνα πράττοντας ἐπιτίμα.

Σωκράτης. — Ἐρωτηθεὶς ποία πόλις ἀρίστα οἰκεῖται, ἔφη, ἥ μετὰ νόμου ζῶσα, καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν ἐπιτίμωσα.

ΛΟΓΟΣ ΣΘ' ¹⁵.

Περὶ φιλαυτίας.

Ίωδρ. ιθ'. — Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν αὐτὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν.

Β'. Κορινθ. ι'. — Οὐχ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, ἐκεῖνός ἐστι δόκιμος, ἀλλ' ὃν ὁ Κύριος συνίστησιν.

Φίλιπ. β'. — Οἱ πάντες τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ τοῦ Χριστοῦ.

Εὐδὲξ ιθ'. — Τέκνον, ἐν τῇ ζωῇ σου πείρασον τὴν ψυχὴν σου, καὶ ἴδε εἴ πονηρὸν αὐτῇ, καὶ μὴ ὥς αὐτῇ· οὐ γὰρ πάντα πᾶσι συμφέρει.

Παροιμ. κα'. — Πᾶς ἀνὴρ φαίνεται ἑαυτῷ δίκαιος· κατευθύνει δὲ καρδίας Κύριος.

Παροιμ. κζ'. — Ἐγκωμιάζετε σε ὁ πῖλας, καὶ μὴ τὸ ὄν στόμα· ἀλλότρια, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη.

Βασίλ. — Ὅνειςος γὰρ ἀνδρὶ, τῷ γε ὡς ἀληθῶς τῆς προσηγορίας ταύτης ἀξίῳ, καλλωπιστὴν καὶ φιλοσώματον εἶναι, ἢ πρὸς ἄλλο τι τῶν παθῶν ἀγεννῶς διακελθεῖν. Τὸ γὰρ τὴν πᾶσαν σπουδὴν εἰσφέρεισθαι, ὅπως ὡς κάλλιστα αὐτοῦ τὸ σῶμα ἔξῃ, οὐ διαγινώσκοντος ἑαυτὸν ἐστίν, οὐδὲ συνιέντος τοῦ σοφοῦ παραγγέλματος.

Χρυσοστ. — Οὐδεὶς φίλος, οὐδεὶς ἀδελφός. Τὰ ἑαυτῶν σκοποῦμεν ἕκαστος. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἑαυτῶν κολοδοῦμεν, καὶ ἀσθενεῖς καὶ εὐκαταγόνιστοι καὶ ἀνθρώποις καὶ διαβόλοις ἐσμὲν, ἐκ τοῦ μὴ συνασπίζεσθαι ἀλλήλους. Καὶ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ παρατάξει, ὁ πρὸς τοῦτο μόνον ὄρων στρατιώτης, ὅπως ἑαυτὸν διασώσῃ φυγῶν, καὶ τοὺς ἄλλους μετ' ἑαυτοῦ συν-ἀπολλύσιν· ὥσπερ ὅν ὁ γενναῖος, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων τὰ ὅπλα τιθέμενος, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτὸν διασώζει.

Ὁ μὴ καταδεχόμενος τὴν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ θεραπείαν προσποιημένην αὐτῷ, ἀσύμφωνός ἐστι καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ.

Θεολόγου. — Πάντες μὲν εὐσεβεῖς ἐξ ἑνὸς τοῦ καταγινώσκουσιν ἀλλήλων ἀσθεῖαν· τῶν μὲν ἰσίων πρῶτοι χρεῖται, τῶν δὲ ἄλλοτρίων ἀκριβεῖς ἐξετασταί.

Εὐνόμεν ἀλλήλοις πνευματικῶς· γνώμεθα φίλοι· ἀδελφοὶ μάλλον ἢ φιλαυτοί.

Φίλων. — Οἱ ἑαυτῶν μόνον ἕνεκα πάντα πράττοντες, φιλαυτίας μέγιστον κακὸν ἐπιτιθεύουσιν.

Κριτίου.

Δευτὸν δ' ὅταν τις μὴ σπονδῶν δοκῇ σπονδεῖν.

Ἀγαθοὶ δὲ τὸ κακὸν ἔσμεν ἐφ' ἑτέρων ἰδεῖν.

Αὐτοὶ δ' ὅταν ποιῶμεν, οὐ γινώσκουμεν.

Menandr.

Οὐδείς ἐκ' αὐτοῦ τὸ κακὸν συνορεῖ, Πάμφιλε, ἑτέρου δ' ἀσχημονοῦντος, σοφῶς δέχεται.

Διογένης 47. — Διογένης ἐρωτηθεὶς, τί χαλεπώτα-
τον; τὸ γινώσκειν αὐτὸν, ἔφη. Πολλὰ γὰρ ὑπὸ φιλα-
τίας ἔκαστον αὐτῷ προστιθένται.

Ὁ αὐτὸς, τῶν ἀνθρώπων ἐνίους ἔφη τὰ δέοντα
λέγοντας, αὐτῶν οὐκ ἀκούειν· ὥσπερ καὶ τὰς λύρας
καλὴν φθαγγομένης οὐκ αἰσθάνεσθαι.

Πλάτων. — Τὸ ἐξαπατάσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ
πάντων χαλεπώτατον. Ὅταν γὰρ μὴ μικρὸν [μικρὸν]
ἀποσταθῇ, ἀλλ' αἰετὶ παρῇ ὁ ἐξαπατήσιον, πῶς οὐ
δεινόν;

ΛΟΓΟΣ Ο' 42.

Περὶ τοῦ, οὗ εὐκαλος ἡ κακία, καὶ δυσπρόριστος
ἀρετή.

Ματθ. 7. — Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης,
οὗ πλατεία ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπ-
άγουσα εἰς τὴν ἀπάλειαν.

Ἑβρ. 12. — Πᾶσα παιδεία, πρὸς μὲν τὸ παρὸν
οὐ δοκεῖ χαρὰς εἶναι, ἀλλὰ λύπη· ὕστερον δὲ, καρ-
πὸν εἰρηγικὸν τοῖς δι' αὐτῆς ἐγγεγυμνασμένοις
ἀποδίδωσιν.

Παροιμ. 15. — Ἔστιν ὁδός, ἡ δοκεῖ παρὰ ἀνθρώ-
ποις ὀρθή εἶναι, τὰ δὲ τελευταῖα αὐτῆς ἔρχεται εἰς
πυθμένα ἄδου.

Σιρὰχ κα'. — Ὅδός ἀμαρτωλῶν ὁμαλισμένη ἀπὸ
λίθων, καὶ ἐπ' ἐσχάτου αὐτῆς βόθρος ἄδου.

Βασιλείου. — Τί τῶν ἀγαθῶν εὐκαλον; Τίς καθ-
εύδων τρόποιον ἔστησεν; Τίς τρυφᾶν καὶ καταυ-
λούμενος, τοῖς τῆς καρτερίας στεφάνοις κατεκοσμήθη;
Οὐδείς μὴ δραμῶν ἀνελετο βραβεῖον. Πόνοι γεννώσι
δόξαν· κάματοι δὲ προξενῶσι στεφάνους.

Πολλοὶ πολλὰ συναθροίσαντες ἐκ νεότητος, περὶ τὰ
μέσα τοῦ βίου γινόμενοι, ἐπαναστάντων αὐτοῖς
πειρασμῶν ἐκ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας, οὐκ
ἤνεγκαν τοῦ χειμῶνος τὸ βάρος, διὰ τὸ τὴν κυβέρ-
νησιν αὐτοῖς μὴ παρῆναι· ἀλλὰ πάντων ἐκείνων τὴν
ζημίαν ὑπέμειναν.

Ὅτε γὰρ πῦρ εὐκαταπρήστου ὕλης ἀφάμενον,
δυνατὸν μὴ οὐχὶ ἐπὶ πᾶσαν αὐτὴν διαθῆναι, ἄλλως
τε καὶ ἐπιτύχη πνεύματος ἐπιφόρου τὴν φλόγα δια-
κομίζοντας· οὕτε τὴν ἀμαρτίαν ἐνὸς ἀφάμενην, μὴ
οὐχὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐγγιζόντας διαλεῖν, ἐξαπτόν-
των αὐτὴν τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας.

Θεολόγ. — Δυσκατέρθωτος ἡ ἀρετή, καὶ οὐ μι-
κροῖς ἀλλοίσκεται πόνοις.

Ἐπάνουν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ κτήσις καὶ πρόσαντες, καὶ
εἰ πολλὸ τὸ μεθελκον εἴη καὶ προκαλούμενον.

Πρόχειρον πρᾶγμα ἡ μοχθηρία, καὶ οὐδὲν οὕτω
ῥάδιον ὡς τὸ γενέσθαι κακόν.

Τῆς αὐτῆς ἐστὶ δυσχερείας, καὶ κτηνοῦσθαι τι τῶν
ἀγαθῶν οὐκ ὑπάρχον, καὶ κτηθῆναι διασώσασθαι. Πολ-

A Menandri. — Nemo in seipso malum intelligit,
Pamphile.

Alter vero si quid ab honesto deviet, liquido
perspiciet.

Diogenes. — Diogenes interrogatus, qui difficilli-
mum esset, respondit: Nosse seipsum. Multa enim,
quo quisque caeco sui amore agitur, in suas ratio-
nes transferre.

687 Aiebat idem, nonnullos hominum, ea quae
officii sint, loquentes, haud seipsos audire; uti et
lyrae cum suavissimos modos resonent, nullo eorum
sensu afficiuntur.

Plato. — Omnium gravissimum est, quod quis
seipsum decipiat. Cum enim haud procul dissitus,
sed semper praesens sit, qui seductionem ministrat,
B quomodo non immane dirumque sit.

SERMO LXX.

Vitium esse facile, non facile parari virtutem.

Matth. vii, 13. — Intrate per angustam portam:
lata enim est porta, et spatiosa est via, quae ducit
ad perditionem.

Hebr. xii, 11. — Omnis castigatio, in praesenti
quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris; post
ea autem fructum pacatissimum exercitatis per
eam reddit.

Prov. xvi, 25. — Est via, quae videtur apud ho-
mines recta; extrema autem ejus vadunt in profun-
dum inferni.

Eccli. xxi, 41. — Via peccatorum complanata est
lapidibus, et in fine illius, fovea inferni.

Basilii. — Quid eorum quae bona sunt exque vir-
tute, facile et expeditum? Quis dormiendo erexit
tropaeum? Quis indulgens deliciis tibiisque modu-
lantibus, constantiae fortisque animi coronis redi-
mitus est? Nemo, qui non cursu perfunctus sit,
palmam promeruit. Labores gloriam pariunt, ac
certamina coronas conciliant.

Multi multis ab adolescentia congregatis, media
circiter ætate, oborta illis, nequissimorum spiri-
tuum fraude, tentatione, concite tempestatis vim
ferre non valuerunt, utpote imperiti gubernationis,
sed omnium rerum suarum jacturam fecerunt.

Neque enim fieri potest ut ignis, ubi aridam na-
ctus fuerit materiam, non totam absumat, praeser-
tim si ventus secundus accedat, qui flammam de-
vehat: sic peccatum, cum unum quemlibet invase-
rit, in vicinos omnes, succendentibus ipsum mali-
gnis spiritibus, pervadit.

Theologi. — Virtus difficile praestatur, nec parvis
comparatur laboribus.

Rara est et ardua boni acquisitio, licet multa
sint quae ad ipsum provocent et alliciant.

688 Res proclivis improbitas, nihilque sic ex-
peditum, ac ut malus quis fiat.

Peregrue arduum est bonorum aliquid compa-
rare, cum non habeas, ac cum nactus fueris, inco-

VARIAE LECTIONES.

47 A. I. X. Διον. 42 In Gesn. Stob. 4.

lume servare. Sæpius enim quod industria conquirit, negligentia perdidit; et quod ignavia pessundedit, diligentia recuperavit.

Facilius est vitio imbui, quam virtutem impartiri.

Non facile humana natura bonum concipit, uti nec ignem, quæ materis humidior existit; plerique vero ad malum patrandum proni et idonei.

Ejus, qui deditus vitio sit, claritas, multos lubrico trahit animo, ut se perinde æmulentur.

Proclivius improba indoles sequatur malum, quam ut virtutis adminiculo inhibeat.

Facilius est ab initio non cadere malitiæ ac enascentem vitare, quam ejus progressum inhibere, illaque superiorem evadere; quemadmodum et lapidem ab initio capere ac tenere, quam impetu

Multum lenocinii ac voluptatis vitio, multumque laboris atque sudoris virtuti conjunctum est. Nam aliqui quæ tibi gratia deberetur, quamve mercedem acciperes, nisi res laborem haberet? Nam multos afferre licet, qui natura mulieri commisceri oderint. Hos ergo castos dicemus, aut eos coronabimus? Haudquaquam. Castitas enim continentia est, pugnaque, libidinum victorem evadere.

Greg. Nys. — Magna ad vitium facilitas est, naturaque in id quod deterius est, proclivis delabitur.

Joan. Clim. — Labore multo atque sudore mitis in nobis ac bene composita indoles vitæque præstat; multoque labore partæ virtutes, fieri potest ut uno temporis momento perdantur.

Diogen. — Lucerna interdiu accensa oberrabat; rogantibus autem quibusdam quid ageret, respondit se hominem querere.

SERMO LXXI.

Non semper majorem partem esse optimam.

Luc. xxi, 1. — Respiiciens autem Jesus, vidit eos qui mittebant munera sua in gazophylacium, divites. Vidit autem et quamdam viduam pauperulam, mittentem 689 æra minuta duo. Et dixit: Vere dico vobis, vidua hæc pauper, plusquam omnes misit. Nam omnes hi ex eo quod ipsis exuberat, miserant in munera Dei: hæc autem, ex penuria sua, omnem victum suum, quem habuit, misit.

I Cor. xiv, 19. — In Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, quam decem millia verborum in lingua.

“ In Gesn. Stob. 15.

(†) Τὸ ἐν κακίᾳ περιδλεπτόν. Sententia clara est; nempe fortunas et splendorem perditorum hominum plurimum obesse illis, qui minus firmi sint, vixque non cogere, ut et ipsi relicta virtute, eadem sequantur: quam et sibi incidisse tentationem, sanctus propheta David professus est: *Mei autem pene moti sunt pedes*, etc. Sed obscurat Gesn. dum ita reddit, *Celebritas malitiæ multos allicit ad*

A λίκυς γὰρ ὁ μὲν σπουδῇ προσλαβὲ βαθυμία διεφθείραν· ὁ δὲ εὐκός ἀπώλεσεν, ἀνεκαίσατο ἐπιμέλεια.

Κακίας βῆλον μεταλαβεῖν, ἢ ἀρετῆς μεταδοῦναι.

Δυσληπτόν μὲν τὸ ἀγαθὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὥσπερ καὶ τὸ πῦρ ὅλη τῇ ὑγροτέρᾳ· ἔτοιμοι δὲ πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ ἐργασίαν οἱ πλείστοι καὶ ἐπιτηδείοι.

Τὸ ἐν κακίᾳ περιδλεπτόν (†), πολλοὺς εἰς τὸν ὁμοῖον ζῆλον τῶν εὐδοισθῆτων ἐφελκεται.

Πρόχειρον ἢ πονηρία τῷ κακῷ μάλλον ἀκολουθεῖν, ἢ ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἀνακόπτεσθαι.

Ῥῶον γὰρ ἀπ' ἀρχῆς μὴ ἐνδοῦναι κακίᾳ καὶ προλοῦσαν διαφυγεῖν, ἢ προκαλοῦσαν ἀνακοῦσαι καὶ φανῆναι ταύτης ἀνώτερον· ὥσπερ καὶ πέτραν ἀπ' ἀρχῆς αἰρῆσαι καὶ κατασχεῖν, ἢ φερομένην ἀνώσασθαι.

Πολλὴ μὲν ἡδονὴ τῇ κακίᾳ, πολλὸς δὲ τῇ ἀρετῇ συνέζευκται πόθος καὶ ἰδρώς. Καὶ ποῖα σοι χάρις ἦν; Τίνα δ' ἂν ἐλαβες μισθόν, εἰ μὴ ἐπίπονον τὸ πρᾶγμα ἦν; Καὶ γὰρ πολλοὺς ἔχω δεῖξαι, φύσει τὸ μίγνυσθαι γυναικὶ μισοῦντας. Τούτους οὖν σώφρονας καλέσομεν ἢ στεφανώσομεν; Οὐδαμῶς. Σωφροσύνη γὰρ ἐστὶν ἐγκράτεια, καὶ τὸ μαγόμενον περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν.

Γρηγ. Νύσσα. — Πολλὴ πρὸς τὴν κακίαν ἐστὶν ἡ εὐκολία, καὶ ἐξυβρίστος ἐπὶ τὸ χεῖρον ἢ φύσις.

Ἰω. Κλίμα. — Κόπῳ πολλῷ καὶ μόχθῳ καὶ ἰδρώτι κατορθοῦνται ἐν ἡμῖν ἡθὺς χρηστὸν καὶ εὐκατάστατον· καὶ τὰ πολλὰ μόχθῳ κατορθοῦμενα, δυνατόν ἐν μίᾳ καιροῦ ῥοπῇ ἀπολέσαι.

Διογένης. — Ἡμεῖρας ποτὲ λύχνον ἄσας περιφεύοντα πυνθανομένων δὲ τινων πρὸς τί τοῦτο, εἶλεν ἀνθρώπων ζητεῖν.

ΛΟΓΟΣ ΟΑ' "

Περὶ τοῦ, οὗ οὐκ ἀεὶ τὸ πλεῖστον ἀριστόν.

Λουκ. xiv. — Ἀναβλέψας δὲ ὁ Ἰησοῦς, εἶδεν τοὺς βάλλοντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον πλουσίους. Εἶδε δὲ καὶ τίνα χήραν πενιχράν, βαλοῦσαν ἐκεῖ ὀδο λεπτά, καὶ εἶπεν, Ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ἡ χήρα ἢ πτωχὴ αὕτη πλείω πάντων ἔβαλεν. Ἀπαντες γὰρ οὗτοι ἐκ τοῦ περισσεύοντος αὐτοῖς ἔβαλον εἰς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ· αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ὑστερήματος αὐτῆς ἅπαντα τὸν βίον, ὃν εἶχεν, ἔβαλεν.

1^α Κορ. ιδ'. — Ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πάντες λόγους διὰ τοῦ νοῦ μου λαλῆσαι, ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ.

NOTÆ.

similem rerum lubricarum affectionem. Imo, πολλοὺς τῶν εὐδοισθῆτων, multos sic lubricos, inconstantes nec firmi satis propositi, allicit, trahit illa claritas malorum. εὐδοισθῆτος idem ac εὐδοισθος, et εὐδοισθῆρος, quod exponit Suid. εὐχερῶς μεταγινώσκων. Porro. *Inconstans, facile mutans sententiam*. Pusillos vocat Dominus, qui levi occasione scandalizentur, et in ruinam trahantur.

Σολομ. δ'. — Ἀγαθὸν πλήρωμα δρακὼς ἀναπαύ-
σας, ὅπερ πληρώματος δύο δρακῶν ἐν μόθῳ.

Εὐράχ ιε'. — Κρείσσον εἰς δίκαιος, ἢ μύριοι παρά-
νομοι· καὶ ἀποθανεῖν ἀσεβὴν, ἢ ἀσεβῆ τέκνα ἔχειν.

**Ἄπὸ ἐνὸς συνετοῦ συνοικισθήσεται πόλις· φυλὴ δὲ
ἀνόμων ἐρημωθήσεται ἐν τάχει.**

Βασιλείου. — Πολλὰκις γὰρ ὁ ἐν τῷ μέσῳ μικρόν
τι κατορθώσας, μέζων ἐστὶ τοῦ ἐν ἀφρονίᾳ τὸ πᾶν
κατορθώσαντος.

**Εἰ γὰρ ἄρτος τὴν καρδίαν ἀνθρώπου στηρίζει,
οὐ δεῖ πλέον τοῦ ἀναγκαίου τῆς τροφῆς τὸ προσ-
θήμα ἀλόγως προσφέρεσθαι.**

Θεολόγου. — Κρείσσον ὀλιγοχρόνιος βασιλεία
μακρὰς τυραννίδος, καὶ ὀλίγη μέρκις τιμῆς, πολλῆς
κτενέως ἀνίμου καὶ σφαλερῆς, καὶ πολλοῦ σκότους
ὀλίγον φῶς.

Χρυσόστ. — Οὐ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων ἔλε-
μους ἐκρίνεται, ἀλλὰ τῇ θαφείᾳ τῆς γνώμης.

**Ἐν ἀμύλλαις πονηραῖς ἀδελιώτερος ὁ νικήσας,
διότι ἀπέρχεται τὸ πλέον ἔχων τῆς ἀμαρτίας.**

Πλάτωνος. — Τοῦ πλείονος βίου καὶ φαυλοτέρου,
τὸν ἑλάσσονα καὶ ἀμεινόνον εὖτα παντὶ πάντως προαι-
ρετέον.

Ἰσοκράτης. — Προαιρετέον μέτριον μετὰ δικαιοσύ-
νης μέλλον, ἢ μέγαν πλοῦτον μετ' ἀδικίας.

Δημοσθέν. — Οὗτος θεασάμενος τίνα δημαγωγὸν
ἀφύη μέγα βοῶντα, ἔφη, Ἄλλ' οὐ τὸ μέγα, εὖ ἐστὶ
τὸ εἶ εὖ, μέγα.

Ἐπικλήτου. — Τῶν ἡδίων τὰ σπανιώτατα ἠνθ-
μένα μάλιστα τίρπαι.

Ἀλέξανδρος. — Ἀλέξανδρος ἀκούσας ὅτι Δαρεῖος
τριάκοντα μυριάδας εἰς παράταξιν ἔγει, ἔφη· Εἰς
μάγειρος οὐ φοβεῖται πολλὰ πρόβατα.

Ὁ αὐτός, κατασκόπου λέγοντος αὐτῷ, πλείους
εἶναι τοὺς Δαρείου, ἔφη· Καὶ τὰ πρόβατα πλείονα
ἔσονται ἐνὸς ἢ δευτέρου λύκου χειροῦνται.

Ἄλ. Ἀνώνυμου.

Eccli. iv, 6. — Melior est manipulus unus plenus
requietionis, quam pleni duo manipuli in labore.

Eccli. xvi, 5. — Melior est unus justus, quam
decem millia iniquorum; praeistatque mori alicui
liberis, quam habere filios impios.

Eccli. xvi, 5. — Ab uno sensato cohabitabitur
civitas; gens autem iniquorum brevi desolabitur.

Basilii. — Haud raro enim, qui in mediocritate
exiguam aliquid ex virtute gessit, eo melior est,
qui in abundantia omnia implevit.

Psal. ciii, 16. — Nam si panis cor hominis corro-
borat, quid necesse supra necessarium cibum te-
mere obsonium inferre?

Theologi. — Breve regnum, melius est longa ty-
rannide; parvaque portio cum honore, ampla sine
honore fallacique substantia: multis denique tene-
bris, lux exigua.

Chrysost. — Eleemosyna, non ex eorum, quae ero-
gantur, modo aestimanda est, sed ex larga erogan-
tium voluntate.

**In malis certaminibus miserior est qui victoria
potitur, quod primas peccati ferens abscedat.**

Plato. — Copiosiori vitae ac nequiori, quae minor
sit atque melior, cunctis omnino praeponi debet.

Isocratis. — Praestat mediocris rerum copia cum
iustitia, quam ingentes divitiae cum iniustitia.

Demosth. — Is conspicuus tribunum plebis he-
betem, alto vociferantem, Ai, inquit, non quod ma-
gnum est, bene est; sed quod bene est, magnum
C est.

Epicteti. — Rarissimae voluptates maxime dele-
tant.

Alexander. — Alexander audiens Darium tre-
centa millia in expeditionem educere, unus Ianias,
inquit, non timet multas oves.

Idem, cum explorator renuntiaret, plures esse
Darii milites, Et oves, inquit, numerosiores ab uno
aut altero lupo subiguntur.

ΕΚΘΕΣΙΣ

THE OMOLOGIAS THE PISTEWS TON LATINON,

Εὐαγγελιστὰ καὶ ἀποσταλίστα παρὰ Γρηγορίου Πάπα Ρώμης, πρὸς Γερμανὸν τὸν ἀρχιεπίσκοπον
καταρχὴν Κωνσταντινουπόλεως.

EDITIO

CONFESSIONIS FIDEI LATINORUM,

Scripta missaque a Gregorio Romano pontifice ad sanctissimum Germanum
patriarcham Constantinopolitanum.

Πατήρ ἐστὶ πλήρης Θεὸς ἐν ἑαυτῷ· ὁ Υἱὸς, πλή-
ρης Θεός, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς γεννητός· τὸ Πνεῦμα

690 Pater, Deus plenus est in seipso; Filius,
Deus plenus ex Patre genitus; Spiritus sanctus,

Deus pater, ex Patre Filioque procedens. Ac Spiritus quidem immediate procedit a Filio; a Patre vero, mediante Filio. Quod autem Spiritus sanctus procedat a Filio, hoc habet Filius a Patre. Quamobrem, qui non credit quod Spiritus sanctus procedit a Filio, in via est perditionis. Unde sanctus Athanasius, cum in Occidentis partibus exsuleret, in editione fidei, quam Latinis (a) verbis exposuit, sic ait: *Pater a nullo est factus, nec creatus, nec genitus; Filius a Patre solo est, non factus, nec creatus, nec genitus; Spiritus sanctus a Patre et Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.* Idemque sanctus Athanasius, in editione fidei quam verbis Græcis exposuit, ad verbum ait: *Spiritus sanctus autem, Patris processio est, ferentis eum Filii, per quem adimplevit omnia.* Unde et beatus Gregorius, cui merito Thaumaturgi nomen tributum est, Neocesareæ episcopus, in editione fidei, quam per revelationem a beato Joanne evangelista intercedente Dei Genitrice habuit, sic diserte clamavit, dicens: *unus Deus Pater Verbi viventis, vere existentis Sapientia et Virtutis, et sempiterna Figura; perfectus perfecti parens; Pater Filii unigeniti. Unus Dominus, solus ex solo, Deus ex Deo, Figura* **691** *et imago deitatis; Verbum efficax, et quæ sequuntur.* Quod autem de Filio ait, *quod solus ex solo*; non igitur Spiritus sanctus ex solo: ergo ex Patre et alio, quandoquidem est ex aliquo. Quando autem dicimus, *ex Patre et alio*, non ex alio dicimus secundum substantiam (seu essentiam), sed

secundum hypostasin ac personam. C
περὶ τοῦ Υἱοῦ λαλῶν λέγει, ὅτι μόνος ἐκ μόνου, Πατρός οὐκοῦν καὶ ἄλλου. Ἐπειδὴ ἐστὶν ἀπὸ τινος. Ὅταν δὲ λέγωμεν, ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἄλλου, οὐ λέγομεν ἐξ ἄλλου κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόστασιν.

Quod autem Spiritus sanctus ex Filio sit immediate, ex Patre vero mediante Filio, testatur beatus Gregorius Nyssenus, ita dicens: *Perfectam naturam nullaque evanitione similitudinem constantes, distinctionem quæ est penes causam, et quod ex causa est, non inficiamur: in quo solo distingui unum ab alio intelligimus; quod unum causam credamus esse (seu auctorem), alterum vero ex causa (seu auctore).* Ejus item quod ex causa est (seu auctore) aliam intelligimus differentiam, quod nimirum, quod ex primo immediate est, vel soli Filio, vel soli Spiritui sancto convenire necesse est. Dicunt autem sancti, inter Patrem et Filium nihil medium esse. Solus igitur Filius ex Patre immediate est. Ergo Spiritus sanctus non est immediate ex Patre. Est vero et communis intelligentia, quod nimirum ab aliquo est, ab aliquo esse immediate. Atqui non est a Patre immediate, uti jam probatum est: ergo est a Filio immediate.

Hos igitur sanctissimos Patres, quin et beatum

(a) Sic, his nondum visis, ad Calecam nostrum conjiciebam, symbolum illud Latine primo scriptum, quod ejus Græce omnes editiones variarent, Latina una et simplex esset: at unde Gregorio, sic

A τὸ ἅγιον, πλήρης Θεός, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἱκπορευόμενον. Καὶ τὸ Πνεῦμα μὲν, ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἱκπορεύεται ἀμέσως· ἀπὸ τοῦ Πατρὸς δὲ, μεσιτεύοντος τοῦ Υἱοῦ. Τὸ δὲ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἱκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, τοῦτο ἔχει ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Διὰ τοῦτο, ὅστις πιστεύει ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἱκπορεύεται ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, ἐν ὁδῷ ἀπωλείας ἐστίν. Ὅθεν ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, ὅταν ἐν τοῖς μέρεσι δυτικαῖς ἐξόριστος ἦν, ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς πίστεως, ἣν τοῖς Λατινικοῖς ῥήμασι διεσάφησεν, οὕτως ἔφη· Ὁ Πατὴρ ἀπ' οὐδενός ἐστι ποιητὴς, οὐτε κτιστὴς, οὐτε γεννητὸς. Ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μόνον ἐστίν, οὐ ποιητὴς, οὐδὲ κτιστὴς, ἀλλὰ γεννητὸς. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐ ποιητὴν, οὐδὲ κτιστὴν, [οὐδὲ γεννητὸν,] ἀλλ' ἱκπορευόν. Καὶ ὁ αὐτὸς ἅγιος Ἀθανάσιος, ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς πίστεως, ἣν δι' ἀποκαλύψεως παρὰ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, μεσιτευούσης τῆς θεογεννητρίας ἔσχεν, ἀριθμητικῶς οὕτως κίχραξε, λέγων· Εἰς Θεός, Πατὴρ τοῦ Λόγου τοῦ ζῶντος, Σοφίας ὁρατώσεως καὶ ἀνυπόστατος καὶ Χαρακτὴρος ἀκίνητος· τέλειος τελείου γεννητῶν· Πατὴρ Υἱοῦ μονογενοῦς. Εἰς Κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεός ἐκ Θεοῦ, χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν τῆς θεότητος, Λόγος ἐνεργητής, καὶ τὰ λοιπά. Ὁ δὲ οὐκ οἶκον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου· ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἄλλου, οὐ λέγομεν ἐξ ἄλλου κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόστασιν.

Ὅτι δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν ἀμέσως, ἀπὸ δὲ τοῦ Πατρὸς μεσιτεύοντος τοῦ Υἱοῦ, διαμαρτυρεῖται ὁ μακάριος Γρηγόριος ὁ Νυssaῖος, οὕτω λέγων· Τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως ὁμολογούντες, τὴν κατὰ τὸ αἰτίον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα· ἐν ᾧ μόνῳ διακρίνεσθαι τὸ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ ἑτέρου καταλαμβάνομεν τὸ μὲν αἰτίον πιστεύειν εἶναι τὸ δὲ, ἐξ αἰτίου. Καὶ τοῦ ἐξ αἰτίας δυτός πάλιν ἄλλη διαφορὰν ἐννοούμεν, ὅτι τὸ μὲν, προσεχῶς ἐκ τοῦ πρώτου, ἢ μόνον τῷ Υἱῷ, ἢ μόνον τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀρμόζειν ἀναγκαζόν ἐστι. Λέγουσιν οἱ ἅγιοι, ὅτι μεταξὺ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐδὲν ἐστὶ μέσον· μόνος οὐκοῦν ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς προσεχῶς ἐστίν. Οὐκοῦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς οὐκ ἐστὶ προσεχῶς. Ἔστι δὲ καὶ κοινὴ ἔννοια, ὅτι ἕκαστος οὖν ἐστὶν ἀπὸ τινος, ἀπὸ τινός ἐστι προσεχῶς. Ἐπειδὴ οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τινός ἐστι προσεχῶς· ἀλλ' οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς προσεχῶς, ὥς ἦδη διεχθῆναι οὐκοῦν ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ προσεχῶς.

Τούτοις τοίνυν τοῖς ἁγίοις Πατράσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ Latine Athanasium scripsisse, et Latinorum potius, quam Græcorum ritu (suoque ipsius), ac expressione?

καὶ τῷ μακαρίῳ Ἀμβροσίῳ, τῷ Μεδιολάνῳ ἐπι-
σκόπῳ, καὶ τῷ μακαρίῳ Αὐγουστίνῳ τῆς τοῦ Ἰπ-
πώνος πόλεως ἐπισκόπῳ· τῷ ἀγιοτάτῳ τε Ἱερωνύ-
μῳ τῷ ἰσχυροτάτῳ τῆς τῶν αἰρετικῶν στρεβλότητος
καταμαχητῇ, ἀκολουθήσας ὁ μακάριος Κύριλλος,
καὶ σὺν αὐτῷ ἡ ἀγία οἰκουμένη τρίτῃ σὺν-
odos, γεγραμμένον ἡμῖν κατέλιπον ἑμφανῶς, τὸ
Πνεῦμα εἶναι ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ὅθεν καὶ ὁρθόδοξος οὐκ
ἐστίν, ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως ἡδεύει, ὅστις τοὺς ῥη-
μασιν αὐτοῦ καταμάχεται. Λέγει γὰρ φανερώτατα,
ἐν τῷ αὐτοῦ πρὸς τὴν βασιλεῖα Θεοδοσίου περὶ τῆς
ὁρθόδοξου πίστεως Προσφωνητικῷ, τὸ Πνεῦμα εἶ-
ναι ἐκ τοῦ Υἱοῦ, διὰ τούτων τῶν ῥημάτων· Καὶ
μὴν ἄνδρα λέγων, τὸν ὅσον οὕτω παρυσόμενον
καὶ ὀφρυσόμενον, αὐτὸν ἐξη βαπτίζει ἐν πυρὶ
καὶ ἁγίῳ Πνεύματι· οὐκ ἀλλότριον τοῖς βαпти-
ζομένοις ἐνίεντα Πνεῦμα, δουλοκρατῶς καὶ ὁπ-
σουργικῶς· ἀλλ' ὡς Θεὸν κατὰ φύσιν, μετ' ἐξου-
σίας τῆς ἀνωτάτης, τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἰδιον αὐτοῦ.
Τί ταύτης τῆς μαρτυρίας φανερώτερον; Ὡς γὰρ
φανερώτατα περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ
ἄγιον τοῖς βαπτιζομένοις ἐνίηται, τὸ ἐξ αὐτοῦ, καὶ
ἰδιον αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο αὐτὸ τῷ Ἑρμείᾳ γράφει ὁ
αὐτὸς μακάριος Κύριλλος, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ἐνάτου
ἀναθεματισμοῦ τοῦτο αὐτὸ λέγων. Ἐν τῷ ἐνάτῳ γὰρ
ἀναθεματισμῷ, ὅτιον εἶναι τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα εἰ-
πόν, τὸν αὐτὸν ἐνάτον ἀναθεματισμὸν ἐρμηνεύων, εἰνι
ἐννοία ὅτιον αὐτοῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα ἀνέφξε, λέγων·
Ἀνθρώπος γενοῦνς ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος,
ἀπομαρνήτης καὶ οὕτω Θεός· πάντα ὑπάρχων ὅσα
καὶ ὁ Πατὴρ, διότι μόνον τοῦ εἶναι Πατὴρ καὶ ἰδιον
ἔχων τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκός αὐτῷ
ἄγιον Πνεῦμα, καὶ τὰ λοιπά. Ὅσα πάλιν φανερώτατα
τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι λέγει ὁ ἅγιος
Πατὴρ. Οὐκ ἐφείλει δέ τι εἶναι ἀμφίβολον, ὅτι τὴν
ἐννοιαν ἐκείνην, ὥς ἀνέφξεν ὁ ἅγιος, ἥτινα εἶχεν
ὅτε τὴν ἀναθεματισμὸν ἐξέθετο. Τὸν ἀναθεματισμὸν
δὲ ἐκείνον, σὺν πᾶσι ἄλλοις ἀναθεματισμοῖς ἐδέ-
ξατο ἡ ἀγία καὶ οἰκουμένη ὁ σύνδοξος, ἐν ἐκείνῃ τῇ
ἐννοίᾳ, ἐν ᾗ ὁ ἅγιος ἐξέθετο. Ἀρτιόλην γὰρ ἐστὶ, τοὺς
ἁγίους Πατέρας ἐν τῇ ἀγίᾳ προειρημένη συναχθέντας,
ὅλην τὴν τρίτην τοῦ προειρημένου Πατρὸς ἐπιστο-
λὴν πρὸς τὸν ἀσεβῆ Νεστόριον τὸν Κωνσταντινουπό-
λεως ἐπίσκοπον γεγραμμένην χωρὶς τίνος διαταγῆς
ἀναξάνεως [ἀνεξέταστος] δεδύχθαι. Γινώσκοντες δὲ,
ὅτι τῆς προειρημένης ἐπιστολῆς τὸ ἕκτον μέρος,
τοὺς προειρημένους περιέχει ἀναθεματισμούς· β'. Εἰ
δὲ τις νομίμως ἐπιχειροῖ τὰ τοῦ Θεοδώριτου ἐπισκό-
που Κύρου ῥήματα τὰ ἀσεβήστατα, ὅτινα κατὰ τοῦ
προειρημένου Πατρὸς διὰ β' κεφαλαίων ἐξήμεσεν
ἀναβλῆν, γινώσκέτω τὴν πέμπτην ἀγίαν καὶ οἰκου-
μένην σὺνδοξον, ἀναθεματίσαι τὸν τοῦ προειρη-
μένου Θεοδώριτου βαδισμούς· ὅστις κατὰ τοῦ μα-
καρίου Κυρίλλου ῥήματα, ἐν οἷς καὶ αὐτῷ ἀπακρί-
νατο, μόνον οἷδε κατηγορεῖν. Λέγει γὰρ ἡ πέμπτη
ἀγία καὶ καθολικὴ σὺνδοξος ἐν πράξει ὁλόβῃ, οὕτως·
Κατακρινομεν καὶ ἀναθεματίζομεν πρὸς τοὺς
ἄλλοις ἅπανιν αἰρετικοῖς τοὺς κατακριθεῖσι καὶ
ἀναθεματισθεῖσι, παρὰ τε τῶν εἰρημίων ἁγίων

A Ambrosium Mediolanensem episcopum, et beatum
Augustinum Hipponensem item episcopum, necnon
sanctissimum Hieronymum, hæreticæ pravitatis va-
lidissimum impugnatores, secutus beatus Cyrillus,
et cum eo universa sancta œcumenica tertia syno-
dus, scriptum nobis manifeste reliquit, quod Spi-
ritus ex Filio sit. Ait enim apertissime in suo ad
Theodosium imperatorem de fide orthodoxa Pro-
phnetico, Spiritum ex Filio esse, hisce verbis :
Atqui cum hominem dicit, qui jamjam præsens futu-
rus erat et oculis conspiciendus, ipsum dixit baptizare
in igne et Spiritu sancto : non qui alienum bap-
tizandis immitteret Spiritum, cœcili more ac ministe-
rialiter, sed ut natura Deum cum superna potestate,
qui ex ipso, et ejus proprius 692 est. Quid hac
B auctoritate manifestius? Hic enim apertissime de
Filio dicit : Immittere Spiritum sanctum, his, qui
baptizantur, qui ex ipso et ejus proprius est. Atque
hoc idem Hermiz scribit idem beatus Cyrillus, in
expositione noni anathematis hoc ipsum dicens.
In nono enim anathematismo, cum dixisset, Spi-
ritum Filii proprium esse, eundem anathematismum
exponens, quo sensu Spiritus ejus proprius sit,
aperuit, dicens : Homo factum unigena Dei Verbum,
sic quoque remansit Deus; cuius sit omnia, quæque
est et Pater, uno hoc dempto, quod non est Pater; et
proprium habeat, qui ex ipso est, et in ipso substan-
tialiter natura inest, Spiritus sanctus, etc. Hic rur-
sus clarissime, esse Spiritum sanctum ex Filio,
sanctus Pater dicit. Nemini autem quidquam du-
bium esse debet, eandem hic mentem sanctum
aperuisse, quam habuerit, tum, cum anathemati-
smum ederet. Hunc porro anathematismum cum re-
liquis omnibus anathematismis recepit tertia sancta
et œcumenica synodus, quo sensu sanctus edide-
rat. Manifestum enim est, sanctos Patres in dicta
sancta synodo congregatos, totam tertiam dicti Pa-
tris epistolam adversus impium Nestoriorum episco-
pum Constantinopolitanum, scriptam absque ulla
retractionis hesitatione recepisse. Scimus autem
dictæ epistolæ extremam partem, dictos duodecim
anathematismos continere. Quod si quis quasi legiti-
ma tueri aggrediatur Theodoriti Cyri episcopi im-
piissima verba, quæ is omni impudentia evomuit
adversus dicti Patris duodecim capitula, noverit
sanctam quintam ac œcumenicam synodum dicti
Theodoriti nugæ diris devovisse : cum is totus
in eo sit, ut beati Cyrilli verba reprehendat, in
quibus etiam ille ei respondit. Ait enim quinta
sancta et universalis synodus, actione octava :
Damnamus et anathematizamus, cum reliquis omni-
bus hæreticis damnatis jam et anathemate percussis,
a sanctis quatuor dictis synodis, et a sancta et ca-
tholica Ecclesia, etiam Theodorum, qui Nopuestin
episcopus fuit, ejusque impia monumenta; imple
item conscripta a Theodorito, contra rectam fidem et
duodecim capitula sancti 693 Cyrilli ac sanctam
tertiam Ephesinam synodum. Quæcunque demum ab
eo scripta sunt pro defensione Theodori et Nestorii.

τεσσάρων συνόδων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ θεόδωρον τὸν γενόμενον ἐπισκοπὸν Μομφουσειας, καὶ τὰ ἀσεβῆ αὐτοῦ συγγράμματα καὶ τὰ ἀσεβῶς συγγραφέντα παρὰ θεοδωρίτου, κατὰ τὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῶν ἱερῶν κεφαλαίων τοῦ ἐν ἀγίοις Κυρίλλου, καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἀγίας ᾧ συνόδου· καὶ ὅσα ὅτις συνηγορίας θεοδώρου καὶ νεστορίου αὐτῷ γέγραπται.

Ex his plane liquet, ea quæ Theodorus scripsit A adversus duodecim sancti Cyrilli capitula, scelestissima esse et impietatis plena; ac qui talia ut vera defendit, hisque patrocinatur, hostis est fidei. Scribit enim beatus Cyrillus ad Acacium episcopum Melitinensem post Ecclesiarum unionem, ita dicens: Quæ autem recte scripsimus contra Nestorii blasphemias, nulla nos ratio suadebit, ut non bene facta esse dicamus. Ad Donatum quoque episcopum ita scribit, dicens: Scripsimus recte, quæ scripsimus, rectæ ac immaculatæ fidei patrocinantes, nec eorum quæ nostra sunt, quidquam prorsus negamus. Non enim dixi aliquid omnino, ut ipsi insurrant, inscite ac incuriose, sed ubique quæ recta essent, et veritatis vi assecuta essent.

Ex his manifestissimum est, beatum Cyrillum nihil negasse eorum quæ dixerat; sed eodem sensu, quo ipse dixit, nulla animadversione ac emendatione vim suam obtinere. Nec ipsi soli emendare licebat, quanquam (quod absit a sancto) in animum induxisset, quod sancta synodus, absque ulla retractationis dubitatione fidenter suscepisset. Suscepit autem, eo sensu, quo ipse ediderat ac exposuerat, cum sancta synodo, et ut suscipiantur efflagitat. Hanc namque synodum omnes sancti Patres, qui in sequentibus fuerunt synodis, colunt ac reverentur, eaque credunt, quæ et illa. Sed et sancti Patres, qui illam præcessere, eadem quæ et ipsa sentire. Hanc fidem habemus, et ita confitemur et sentimus et credimus.

Subscriptiones apocriстарorum.

Hanc fidem, ego ex ordine FF. Prædicatorum, domini Gregorii papæ senioris Romæ episcopi apocriстарius subscribo, et ita credo.

Hanc fidem ego Ammonius, etc.

Hanc fidem ego Radulphus, ex ordine, etc., subscribo, et ita credo.

Hic Gregorii papæ dogmaticæ epistolæ præmissa illa Photii argumenta, quæ exstant in epistola ad Michaelē Bulgarorum principem, sive regem ac imperatorem; sic enim Βασιλέα, ut appellarent Græci consenserant, Romano seniore imperatore, quo tempore contracta cum ea gente, Græcorum imperatorum nuptiarum foedera: in quo se Montacutius minus versatum in historia Byzantina ostendit, dum ex fide sui codicis Metium carpit Baronii interpretem, quasi et ipse necessario ὁρχοῦντα habuerit, et regem, quam principem reddere maluerit. Malim ego habuisse βασιλέα, et sic potius Photium prænotasse, ne communione titulo virum offenderet, quem ab Ecclesiæ Romanæ cultu abducere tantis conabatur, et suæ sedis mancipare. Nec male conjicit Montacutius, suum titulum antiquarii potius esse, quam ipsius Photii. Argumenta non male diluit: et certe levissima sunt, ut et quæ habet in epistola ad episcopum Aquileiensem, mihi primo Græce producta in Auctario meo novissimo. Germanus etiam in responsione Quic Gregorii epistolæ subijuncta, inepte ovat, et quasi Gregorii anathema ipsum Christum Dominum feriat, ac quotquot Spiritum ex Patre procedere, nulla alia majori expressione, ejus et ex Filio processio- nis dixere, seu scripsere. Quæ suggillatio, omnium retro œcumenicarum synodorum damnatio est. Nulla enim est, in qua non aliquid expressum; quod quasi involutum, majorum tenuerit fides. Imo ipsius Evangelii, quasi pugnet legi, dum tam multa distincte tradit, legalibus figuris obscurissime adumbrata, vel etiam consulto tacita, vixque magnis in ea viris insinuata, et ut ipsi quovis modo caperent, non vulgus docerent. Promendæ Græcis auctoritates, quibus Spiritus ex solo Patre procedere dicitur, nec aliter se habere Spiritum ad Filium, quam se Filius ad ipsum, quod nunquam efficient pugnetque palam Scripturæ ac theologie. Unum aliquid refert Metochites plagio ab eis relatum, evicta statim ex ipso codice fraude. Metochites libros quinque enixe volueram locum habere in L. Allatii Græcia orthodoxa,

Ex tούτων ἀρτιόηλόν ἐστιν, ὅτι ἐκεῖνα ἀπὲρ θεο-
δώριτος κατὰ τῶν ἱερῶν τοῦ ἁγίου Κυρίλλου κεφαλαίων
ἔγραψεν, ἀθέμιτά εἰσι καὶ ἀσεβείας γέμοντα, καὶ
ὅς τοιαῦτα ὡς ἀληθῆ, νομικὴν ὑπερηγορίαν ἔχει,
ἐχθρός ἐστι τῆς πίστεως. Γράφει γάρ ὁ μακάριος
Κύριλλος πρὸς Ἀκάκιον ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς μετὰ
τὴν ἐνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, οὕτως λέγων· Ἄ δὲ
γεγράφαμεν ὁρθῶς κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφη-
μιῶν, οὐδεὶς ἡμᾶς ἀναγκάσει λόγος, ὡς οὐκ εὖ
τηγόρασιν εἰπεῖν. Καὶ πρὸς Δονάτον ἐπίσκοπον,
ὡσαύτως γράφει, λέγων· Γεγράφαμεν ὁρθῶς ὁ γε-
γράφαμεν, τῇ ὀρθῇ καὶ ἀμωμήτῳ πίστει συνηγο-
ροῦντες, καὶ οὐδὲν τοιαύταν τῶν ἰδίων ἀπρού-
μεθα. Οὐ γὰρ εἰρηκά τι, καθάπερ αὐτοὶ φασιν,
ἀτημελῶς· ἀλλὰ τῆς ὀρθότητος ἐχόμενα παντα-
χοῦ, καὶ τῇ τῆς ἀληθείας δυνάμει συντρέχοντα.

Ex tούτων φανερώτατόν ἐστι, τὸν μακάριον Κύ-
ριλλον οὐδὲν ἐκείνων ἀρνήσασθαι, ὡς εἶπεν ἀλλ' ἐν
τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ, ἐν ᾗ αὐτὸς εἶπε, χωρὶς σημειώσεως
τινός καὶ διορθώσεως κεκρατηκέναι. Οὐδὲ αὐτὸς
μόνος διορθώσασθαι ἠδύνατο, καὶ, ὅπερ ἀπέλ-
η ἀπὸ τοῦ ἁγίου, ἤθελεν, ὅπερ ἡ ἁγία σύνοδος, χωρὶς
τινός ἀμριβολίας ἀνεξάντιστος [ἀνεξετάστως], θαρ-
ρύντως ἐδέξατο. Ἐδέξατο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐννοίᾳ, ἐν
ᾗ αὐτὸς ἐξέθετο, μετὰ τῆς ἁγίας συνόδου, καὶ δέξασθαι
ἀπάντη. Ταύτην γάρ τὴν σύνοδον πάντες οἱ ἅγιοι
Πατέρες, οἱ ἐν ταῖς μετακολουθοῦσαις συνόδοις εἰδον-
ται. Καὶ ταῦτα πιστεύουσιν ἀπὲρ καὶ αὐτῇ. Ἀλλὰ, καὶ
οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐκείνην ψάσαντες, τὰ αὐτὰ ἐφρό-
νησαν, ἀπὲρ καὶ αὐτῇ. Ταύτην τὴν πίστιν ἔχομεν, καὶ
οὕτως ὁμολογοῦμεν καὶ φρονοῦμεν καὶ πιστεύομεν.

Υπογραφαὶ τῶν ἀποκριстарίων.

Ταύτην τὴν πίστιν, ὁ ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ἀδελ-
φῶν τῶν Κηρύκιων, τοῦ κυρίου Πάπα Γρηγορίου τῆς
πρεσβυτέρως· Ῥώμης ἐπισκόπου ἀποκριстарίως
ὁπογράφω, καὶ οὕτως πιστεύω.

Ταύτην τὴν πίστιν, ἐγὼ Ἀμμώνιος, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ταύτην τὴν πίστιν ἐγὼ Ραδούλφος, ἀπὸ τῆς τά-
ξεως, καὶ τὰ ἑξῆς, ὁπογράφω, καὶ οὕτως πιστεύω.

eumque in finem petenti Romam miseram; etsi graviore ætate destinatum adimplere, de re litteraria et ecclesiastica optime merito, non leuit; uti nec mea, ab ejus obitu recipere, quidquid surdis auribus obmurmuram: etsi earum jactura, nec mihi, nec publico, omni caret remedio; si modo affulgerent mitiora tempora, et quæ Græcis litteris ecclesiasticisque Græcorum monumentis a lineis atque vindicandis, magis aliquid faverent. Servat enim regia gazæ suum thesaurum, ex quo mihi excerpseram, et Roma ditata est: non potuit orbis. Unus certe mihi visus summus in hoc genere, qui tantis animis fidem Lugduni declaratam defenderit, totque annorum carcere ab ejus dimoveri constantia minime potuerit, sed eo quasi durante, stylus fortius in suorum errantium pectora strinxerit, certaque niti traditione Latinorum fidem demonstravit: quæ una efficax ratio statuendæ fidei. Nec enim nobis nova fides, etsi ipsa se explicat, diversorum errorum occasione, hereticorumque molestia, per tempora evasit. Nec ista sic vexata questio esset, si modum suum tenentes Græci, fideque involuta, unam Patrem, Filii et Spiritus causam, seu auctorem, cum Maximo epist. ad Marinum agnoscerent; nec Photio suo antistite, tumque Cerulario, hominum vanissimis, immanis hæreseos Latinos damnassent: nam quod Filius ex Patre causa, causa est, una cum eo causa et auctor est: Pater quasi originalis fons totius Trinitatis et quo ejus in tribus constat *μοναρχία*. Filii a Patre cum essentia; ipsa quoque spiratione accepta, et ut per ipsum *πνεῦμα* (ut maluit subtiliores Græci) vere ipse *ὁσῶνός* emanet; ejus inde vere Spiritus, ut et Patria Spiritus est, non sola donorum Spiritus effusione aut distributione, quod recentiorum schismaticorum putre effugium est; vel quasi ipse a se, et sine Patre Spiritus causa intelligitur, etsi virtute ab eo accepta, sed quasi distincta et separata, quo fere sensu Græci, seu gentiles, creatrices Intelligentias sub primo rerum Auctore statuere; quod esset et Spiritus dignitati detrahere, et totam theologiam convellere: nec male inferi Photius, etsi ita levissime calumniatur, quod nunquam Catholicis in mentem venit.

Gregorius ipse rite traditionem urget, ac præcipue rem decisam in Cyrilli recepto nono anathematismo in tertia synodo, ejusque explicatione ac sensu, in quo constantissimè hæsit, ut quem ipsa synodus amplexa esset, a quo nec resillire, post ejus judicium et liberum foret. Latinorum auctoritates, quas secutum Cyrillum tradit, haud videtur pontifex omisisse, Ambrosii, Augustini, Hieronymi, etsi Græca hæc non habent, quod forte non ausus sit rudis interpres tentare. His ipsis noster Calecas Græcos suos egregie premit, quod horum Patrum probata auctoritas ac recepta judicio sextæ synodi. Quod ita secutus Cyrillus, non aliunde forte habuit pontifex, quam ex illius in rebus fidei cum Latinis summa consensione, et quod ejus principatum in Ecclesia Romana omnino agnosceret, inque Nestorio egregie intatus esset; non tam suo, quam Celestini nomine illo compresso, ipsoque ejus vicario, latamque ab eo sententiam, suo synodique suffragio exsequente. Romanæ autem fidei, non alii certiores præcones, quam ipsius probatissimi doctores.

Subscriptiones luxatæ sunt, ejusdemque Radulphi subscriptionem existimo, quæ primo, et quæ tertio loco ascripta est, quasi voluerit antiquarius Radulphi nomen supplere, quod primo exciderat. Erat vir celebris, cujus etiam exstant adversus Græcos *τολμυχά* et qui unus obendo apocrisiarum muneri idoneus esset, solumque Ammonium legationis socium haberet: qui non videtur fuisse religiosus, aliqui fratris nomen et ordinis, ut in altero semel et iterum, antiquarius expressisset. Frater ergo Radulphus, de ordine FF. Prædicatorum, ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ἀδελφῶν τῶν Κηρύκων. nec video quomodo sequens Germani responsio ad dictam Gregorii epistolam sic prænotetur: Τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ, καὶ τῆς σὺν αὐτῷ συνόδου, ἀπάντησις πρὸς τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν τοῦ Πάπα, καὶ πρὸς τοὺς ὅτι ἐκείνους σταλέντας Φερμενοῦρους, καὶ λοιποὺς, περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Uni hic expressi FF. Minores a pontifice missi, nulla Prædicatorum mentio: cum in subscriptionibus unus Radulphus prædicator, papæ apocrisiarius audiat, nullus FF. Minorum, saltem in secundis, nomen habeat.

Huc usque S. Maximi scripta ex editione Rev. Patris Franc. Combefisii.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ,

ΜΑΞΙΜΟΥ ΤΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΘΩΜΑΝ ΤΟΝ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΝ.

S. P. N. MAXIMI CONFESSORIS

DE VARIIS DIFFICILIBUS LOCIS

SS. PP. DIONYSII ET GREGORII

AD THOMAM V. S.

LIBRUM EX CODICE MANUSCRIPTO GUDIANO DESCRIPSIT ET IN LATINUM SERMONEM INTERPRE-

TATUS, POST J. SCOTI ET TH. GALE TENTAMINA,

NUNC PRIMUM INTEGRUM EDIDIT

FRANC. OEHLER.

(Halis, C. E. M. Pfeffer, MDCCCLVII.)

PRÆFATIO.

Cum ante hos decem fere annos turbæ civiles per patriam finitimasque regiones grassarentur, et omnia plena essent furoris atque insanie, his ferrum et ignem et quævis ferocia aperte minitantibus, illis per varias factiones societatesque, quarum sibi unaquæque veram laboranti medicinam nosse videbatur, rempublicam distrahentibus, vix dicere possum quanto cum gaudio ex harum rerum terrore ac tædio ad eas me semper retulerim artes quæ pridem cultæ illis præsertim temporibus ad consolandum animum et ex communi omnium bonorum tristitia erigendum imprimis aptæ esse videbantur. Forte accidit ut a libris Gregorii Nyseni, cujus studio cum maxime tenebar, ad quædam Maximi Confessoris, philosophi gravissimi, scripta deferrer, cujus ut difficili et impedito me genere haud raro defatigatum esse non diffiteor, ita et sententiarum sublimitate et placitorum veritate, e limbo pii ac sinceri animi fonte temperata, mirabiliter erectum et auctum me esse hodie gratulor. Quod enim Photius *Myriob. cod. cxcii. (col. 501 ed. Hæsch.)* de alio Maximi opere sensit, orationem ejus referatam hyperbatis, circumductionibus verborumque translationibus laborantem, haud raro obscuritatem et difficultatem parere legentibus, sed si cui gratus sit anagogis et contemplationibus mentem implicare, nunquam eum sane reperturum esse illis aut magis varia aut diligentius elaborata, imprimis vero ubique elucere viri pietatem et purum sincerumque Christi desiderium, id iudicium de majore operum Maximi parte pronuntiatum potest videri. Sed, ut ad rem revertar, sub ipsum illud tempus a Schœnemanno, bibliothecæ Guelpherbytanae tunc prefecto, viro et gratissima et piissima memoria semper colendo, certior sum factus de præstantissimo codice Gudiano 39. Gr., qui præter alia Maximi opera, multo emendatius servata

quam essent a Combefisio edita, ineditum quoque haberet illud egregium opus *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν τῶν ἀγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Θεομάν τὸν ἡγιασμένον*. Optanti ejus libri copiam habere humaniter annuit, codicem transmisit. Inveni opus « spissum atque arduum, » ut appellat Montefalconius Catal. bibl. Coisl., p. 311. Nec parvum erat transcribendi ejus, nec tædio vacans, sed fructuosus, ut confidebam, labor. Multa inerant perquam subtiliter disputata, multa egregie pertractata, plurima utiliter exposita, non pauca quæ abripiant animos castissimoque et mitissimo igne perfundant et quo ad sanctius vitæ genus instituendum accendamus. Sed tamen dolebam quod opus tam varium tamque copiosum, tam gravitate quam sublimitate commentationum præstans tandiu ignotum jaceret, ac statim, si quando otium foret, edere illud in animum induxi. Nec hesternæ est ejus fama, si quidem Joannes jam Scotus jussu Caroli Calvi Latinum illud facere olim instituit. Cujus versionis e Cluniacensi bibliotheca a Joanne Mabillon quondam receptæ et cum Thoma Gale communicatæ reliquias (nam si non omnia, certe plura vertisse Joannem Scotum quam quæ manserunt apparet tum ex præfatione ipsius, tum ex loco *De divisione naturæ* operis, p. 210 ed. Gal., ubi capitulum quadragesimum primum de ambiguis citat in orationem Gregorii Nazianzeni de Paschate, et plura videtur etiam Combefisius habuisse, si ejus verba in *Biblioth. concionatoria* tom. I posita, indeque in Fabricii *Biblioth. Gr.* tom. IX, p. 673, ed. Harl. repetita, cum Fabricio recte interpretor) edidit vir litterarum laude florentissimus Thomas Gale ad calcem librorum quinque Joannis Scoti *Περὶ φύσεως μερισμοῦ*, Oxon. 1681, p. 1-45, quibus alteram operis *Περὶ διαφορῶν ἀποριῶν* particulam una cum Latina interpretatione p. 46-70 subjunxit. Postquam igitur totius et integri *Διαφορῶν ἀποριῶν* corporis ego edendi consilium cepi, utriusque viri, et Joannis Scoti et Thomæ Gale, versiones, licet altera, non operæ, sed auctoris sui peccatis scateret, altera certe erroribus non careret, tam antiquitatis quam piæ magnorum nominum memoriæ ergo immutatas retinere non dubitavi, cum præsertim Joannes Scotus corrigi non posset, quin sui plane dissimilis fieret. Thomas Gale in Præfatione librorum V Joannis Scoti *De divisione naturæ*, « Sanctus Maximus, inquit, scripsit expositionem ambiguum aliquot locorum quæ in S. Dionysii et Gregorii Nazianzeni libris occurrunt. Hæc Ambigua Joannes Erigena vertit Latine. Nescio an totum Maximi opus, quoniam Græca S. Maximi integra nondum nactus sum. Quæ hic in fine legis, accepta mecum refer partim beneficio V. Cl. Emerici Bigotii, qui ex bibliotheca regis Galliarum in meos usus descripta examinavit, partim codici meo, qui complurimas ejusdem Maximi lucubrationes continet. Cæterum ut redeam ad Scotum, ejus translationem, quam hic edo, mecum communicavit humanitate et eruditione celebris vir J. Mabillon, de quo supra commemoravi. Hæc versio absque iis quæ in libris *De divisione naturæ* facile observantur, satis ostendit Erigenam fuisse in Græcis plane alphabetarium. »

Codex Gudianus, quo usus sum, descriptus est ab Eberto in Catalogo librorum manu scriptorum bibliothecæ ducalis Guelpherbitanæ; est membranaceus sæc. xiii continens folia in quarto, quod dicunt, centum sexaginta quatuor, estque tam eleganter tamque accurate conscriptus ut non solum alii inde libri possint egregie emendari atque suppleri, sed ipse ad hoc *Διαφορῶν ἀποριῶν* opus interpretandum alterius libri auxilium non desiderarem. Alios codices manu exaratos commemorat Fabricius, Taurinensem reg. XXIV, Venetum S. Marci CXXXVI. (Morell. Bibl. Msc. Gr. et Lat. I, p. 82), ex quo capita quædam edita habes in Gallandii *Biblioth. Patrum* Appendice, p. 153 sqq. (quæ inveniuntur in cod. Gudiani f. 229 sqq.), codicem bibl. Nanian. LXIV. Codices alios novit etiam Combefisius, quem operum S. Maximi a se editorum corpus tertio volumine complere voluisse constat, si quidem in *Biblioth. concionatoria*, tom. I (cf. Fabricii *Bibl. Gr.* tom. IX, p. 673 ed. Harl.), « S. Maximus, inquit, locos difficiles plurius Gregorii orationum ac quorundam carminum ex regio codice (DCCCLXXXVI Bibl. Reg. Catal. p. II. p. 172), collato cum altero rev. abbatis Gerasimi Blacchi, Venetiis humanissime submisso, ipsaque Joannis Erigenæ ex Cluniacensi bibliotheca versione. Colophonem dabit viri cl. Raphaelis du Fresne τοῦ μακαρίτου pulcherrimis membranarum pulcherrime et manu erudita exaratus codex, si quando facultas sit et otium cum illo conferendi. » Thomæ Gale libros, tam qui ipsum Maximi opus quam qui versionem Joannis Scoti continent, suspicor recenseri in Catalogo Codd. MSS. Angliæ et Hiber-

nise tom. II. p. 191, num. 6109, 275, et num. 6110, 276, archetypumque versionis J. Scoti Ciuniacense in Catalogo de la bibliothèque de Monsieur à l'Arsenal, n. 378, apud Hænel Catal. libr. ms. p. 304.

Hæc de codicum subsidiis deque historia operis diu pene ignorati dicenda fuerunt; quod cum in publicum emitto sedulo labore digestum, recensitum, in Latinum sermonem translatum, indicibus plenissimis instructum, favori et indulgentiæ omnium quibus hæc studia non sordent etiam atque etiam commendatum esse velim.

Halis Saxonum, die S. Michaelis MDCCCLVII.

ΜΑΞΙΜΟΥ ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΠΟΡΙΩΝ

ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΠΡΟΣ ΘΩΜΑΝ ΤΟΝ ΗΓΙΑΣΜΕΝΟΝ.

MAXIMI DE VARIIS DIFFICILIBUS LOCIS

SANCTORUM DIONYSII ET GREGORII

AD THOMAM VIRUM SANCTUM.

Sanctissimo Dei servo, patri spirituali et magistro, domino Thoma, Maximus humilis, peccator, indignus servus et discipulus.

Ἀ Τῷ ἡγιασμένῳ δούλῳ τοῦ Θεοῦ, Πατρὶ πνευματικῷ* καὶ διδασκάλῳ κυρίῳ Θωμᾷ, Μάξιμος ταπεινὸς καὶ ἀμαρτωλὸς, ἀνδρῆς δοῦλος καὶ μαθητὴς.

Circa res divinas eo studii tenore semper versatus es, ut speculandi certum et minime mutabilem habitum nactus videaris, per quem, vir Deo dilectissime, non tantum sapientiam, sed sapientiæ ipsam pulchritudinem amore quodam sobrio persequeris. Est autem sapientiæ pulchritudo cum actione conjuncta cognitio, sive sapienter instituta actio. Ex his porro, tanquam ex utrisque efflorescens nascitur character, quem dixerim divinæ tum providentiæ tum iudicii contemplationem. Quemadmodum tu quoque mentem sensui per spiritum indidisti, et plane docuisti rationem qua secundum suam imaginem Deus hominem condidisse intelligatur, simulque divitiis ejus benignitatis manifestavisti, qui pulcherrima illa rerum sponte sua disjunctarum miscella, quæ in te cernitur, ostendisti Deum virtutibus posse incorporari,

Ἀπλανοὺς θεωρίας ἐξ ἡμελῶς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς ἔξιν λαβὼν ἀναλλοίωτον, οὐχ ἀπλῶς σοφίας, ἀλλὰ τοῦ κάλλους αὐτῆς, Θεῷ λίαν ἡγαπημένε, γέγονας ἑραστῆς συμφρονίστατος. Σοφία δὲ κάλλος ἐστὶ γνῶσις ἑμπρακτός, ἡ πρῆξις ἑνσοφός, ὃν ἐστὶ χαρακτὴρ ὡς εἰ ἀμφοῖν συμπληρούμενος, ὁ τῆς θείας προνοίας καὶ κρίσεως λόγος. Καθ' ὃν αἰσθῆσαι τὸν νοῦν συμπλέξας διὰ τοῦ πνεύματος, εἰδεξας ὡς ἀληθῶς πῶς ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ποιεῖν πέφυκε τὸν ἄνθρωπον, τὸν τε πλοῦτον τῆς ἀγαθότητος κατέστησας γνώριμον, πολυτελῶς τῇ καλῇ μίξει τῶν ἐναντίων ἐν ἑαυτῇ δεικνὺς (104^ο **) τὸν Θεὸν ταῖς ἀρεταῖς σωματοῦμενον, ὃ τῷ ὄφει συμμετρήσας μὴήσει τὴν κένωσιν ὡς ἄρου καταλθεῖν οὐκ ἀπηξίωσας, ἐκεῖνα ζητῶν ὃν πεπονήδης ἔχεις τὴν εὐχρησιν. Εἰσὶ δὲ Διονυσίου καὶ Γρηγορίου κατὰ λαὸν τῶν ἁγίων ἐκείνων ὑπερυψήμων τε καὶ μα-

VARIE LECTIONES.

* In edit Th. Gale titulus est Ἐπιστολὴ πρός τὸν αὐτόν, etc. Scripsit enim, inquit Gale, præter hanc primam aliam de his ipsis rebus epistolam, quam ideo non apposui, quoniam nihil fere ea continebat aliud quam hæc prima. De utraque Photius suum iudicium protulit, quod vide in Myriobiblo. In cod. Gud. τῷ αὐτῷ περὶ δ. ἀπορίων. celt. * ἀπορίων ed. Gal. * πνευματικῷ ed. Gal. * ἐστὶν ed. Gal. * ὡς om. ed. Gal. * τὸν om. ed. Gal. * Εἰσὶν ed. Gal.

* Interprete Thoma. Gale

** Folia codicis Gudiani.

καρίων ἀνδρῶν, τῆς ὄντως ἐκλογῆς τῶν ἀνέκαθεν κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων τῷ⁹ Θεῷ προσδεμένον, τῶν πᾶσαν ὡς ἀληθῶς¹⁰ τὴν ἐφικτὴν τοῖς ἁγίοις χύσιν τῆς σοφίας εἰσδεξαμένον, καὶ τῇ ἀποθέσει τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς ψυχῆς οὐσίαν παποιημένων, καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα μονώτατον τὸν Χριστὸν ἐσχηκότων, καὶ τὸ δὴ μᾶλλον εἰπεῖν, ψυχὴν αὐτοῖς τῆς ψυχῆς γεγενημένον καὶ διὰ πάντων ἔργων τε καὶ¹¹ λόγων καὶ νοημάτων πᾶσιν ἐμφανιζόμενον ὡς ἐν-θεῦθεν ἐκείνων μὲν οὐκ εἶναι πεπεισθαι τὰ προτεθέντα¹², Χριστοῦ δὲ, κατὰ¹³ χάριν αὐτοῖς ἐαυτὸν ὑπαλλάξαντος. Ἀλλὰ πῶς εἴπω Κύριον Ἰησοῦν, μήπω πνεῦμα λαβὼν ἀγιότητος; Πῶς λαλήσω τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ὁ μογίλας¹⁴, καὶ τὸν νοῦν τῇ σχέσει προσηλώσας τῶν φθειρομένων; Πῶς ἀκουστάς ποιήσω καὶ τινὰς αἰνέσεις αὐτοῦ, ὁ χωρὶς, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἀκουστικὸν διὰ τὴν πρὸς τὰ πάθη φιλίαν ἔχων παντελῶς ἀπεστραμμένον¹⁵ τοῦ λόγου τὴν μακαρίαν φωνήν; Πῶς ἐμφανῆς ὁ λόγος γενήσεται μοι, τῷ ἡττημένῳ τῷ κόσμῳ, νικῶν τὸν κόσμον, ἀλλ' οὐκ ἐμφανίζεσθαι τῷ κόσμῳ πεφυκώς, εἴπερ φιλόμῳ διαθήσει κατὰ φύσιν ἐστὶν ἀνεπίγνω-στος; Πῶς οὐ τολημὸν, τοῖς ἁγίοις τὸν ἐναγῆ¹⁶, καὶ τοῖς καθαροῖς ἐγγεῖρειν τὸν ἀκάθαρτον; Διὸ¹⁷ παρητηγάμην ἂν τὴν ἐπὶ τοῖς κεκλευσμένοις¹⁸ ἐγγείρησιν, τὸν (105 a) τῆς προπτείας φόβον φοβούμενος, εἰ μὴ πλέον ἐδειδείκναι τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον. Δυσὲν οὖν τούτων¹⁹ μέσος ληφθεὶς τῆς προπτείας αἰρούμαι μᾶλλον τὸν φόβον ὡς ἀνεκτότερον²⁰, φεύγων ὡς ἀσύγνωστον τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον. Καὶ τῇ μεσιτείᾳ τῶν ἁγίων καὶ βοη-θεῖα τῶν ὑμετέρων εὐχῶν, Χριστοῦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν χορηγούντος²¹ τὸ νοεῖν εὐσεβῶς καὶ λέγειν θεόντως, περὶ ἐκάστου κεφαλαίου τὴν ἀπόκρισιν ὡς ὁλόν τε ποιήσομαι σύντομον (πρὸς γὰρ διδάσκαλον ὁ λόγος μικροῖς πορίζεσθαι μεγάλα δυνάμενον), ἀρχόμενος ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ θεό-φρονος, ὡς μᾶλλον ἡμῖν ὄντος τῷ χρόνῳ προσ-εχέστερου.

opto potius videri temerarius (ista enim pars placabilior est) quam inobediens, cujus culpe veniam minus censeo impetrabilem. Fretus igitur sanctorum omnium benevolentia, tum vestrarum orationum adiutorio, de unoquoque capitulo quam fieri potest breviter respondebo, Christo auspice, qui Deus magnus est et Servator noster, quique et sapere pie et loqui opportune largietur. Nobis sane cum eo magistro res est qui etiam parvulis magna donare potest. Ordiam igitur a divinissimo Gregorio, quia nobis tempore propinquior esse existimatur.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἐκ τοῦ περὶ
Ποῦ πρώτου λόγου εἰς τό· « Διὰ τοῦτο μονὰς
ἀπ' ἀρχῆς εἰς δυάδα κινήθησα μέχρι Τριάδος
ἔσση. » Καὶ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου

D Sanctus Gregorius in prima oratione de Filio, « Quo-
circa unitas a principio in binarium mota in Tri-
nitate consistit. » Et iterum idem in secunda ora-
tione de Pace: « Unitate nimirum ob divinitas mota,

VARIE LECTIONES.

⁹ τῷ abest ab ed. Gal. ¹⁰ ἀπλῶς ed. Gal. ¹¹ καὶ om. ed. Gal. ¹² προτεθέντα cod. Gudianus m. pr. et ed. Gal. προτεθέντα emendatio est in cod. Gud. ab eadem manu antiqua superscripta. ¹³ τοῦ κατὰ ed. Gal. ¹⁴ μογίλας cod. Gud. ¹⁵ ἀπεστραμμένων cod. Gud. ¹⁶ ἐν ἀγῇ ed. Gal. ¹⁷ δι' ὅ ed. Gal. ¹⁸ ἐγκεκλευσμένοις ed. Gal. ¹⁹ τούτοις ed. Gal. ²⁰ ἀνέκτοτον ed. Gal. ²¹ χορηγούντος ed. Gal.

* Minus bene haec, nec satis recte, convertit Galeus. Verto: Quo modo mihi, qui ipse devictus sum saeculo, patefiet Sermo, ad devincendum saeculum,

non vero ad apparendum in saeculo natus, siquidem a dispositione in materiam propensa percipi natura- liter nequit?

binario autem superato propter materiam et formam, ex quibus corpora constant, Trinitate vero propter perfectionem definita.

His in verbis, o Dei serve, speculanti tibi apparet quedam esse dissonantia: si vero diligentius quesiveris eorum consonantiam, et vera et simplicissima secundum sententiam deprehendes. Idem enim prorsus est superari dyada et non stare in dyade, et rursus definiri triade, et motum monadis stare in triade, siquidem monarchiam colimus non parcam et in una persona circumscriptam, aut alia ex parte confusam et in infinitum procurentem, sed istiusmodi potius quam trinitas essentia et honore æqualis, Pater, Filius et Spiritus sanctus constituit. Horum divinitas est ea consensio, unumque et idem splendoris irradiatio, ita ut neque divinitas se ultra hæc effundat, ne deorum populorum introducamus; nec tamen infra illa se contrahit, ne inopiam in divinitate constituamus. Hæc igitur non sunt ætiologia ad causam illam explanandam, quæ rerum omnium essentias supergreditur, sed pie opinionis de ea tantum declaratio. Est revera deitas monas, et non dyas: est etiam trinitas, sed non multitudo. Est enim sine principio, expers corporis, et omni seditione vacua. Et monas re ipsa monas est (neque enim est principium eorum quæ sunt post se, per contractionem divisionis, ac si naturaliter tenderet et diffunderet se in multitudinem, sed est illud quod unice subsistit in trinitate consubstantiali): et Trinitas re ipsa Trinitas est, non quidem composita ex numero discreto, ac si esset unitatum collectio, quæ divisioni esset obnoxia, sed est uni-essentialis substantia unitatis, in qua tres sunt hypostases; unitas enim est Trinitas, quoniam talis est ejus essentia, et Trinitas etiam, quoniam tali modo subsistit, quandoquidem deitas in unitate essentiae et in Trinitate subsistentiæ una est. Si vero motum audiens miratus fueris qui moveri possit deitas, quæ nullis terminis continetur, sciendum est eum affectum non ab ipsa esse deitate, sed a nobis. Ita enim primæ essentiae ejus ratio nobis se manifestat, itaque de modo, quo ipsa subsistit, illuminamur. Prius siquidem est in cognitione id esse quam hoc modo esse. Deitatis igitur motus est ejus cognitio, per quam iis qui capaces sunt et esse ejus et modus subsistendi declaratur.

Idem in prima oratione de Filio in id, « Ut rem in D
pauca contraham, hoc tibi faciendum est, altiores
voces deitati et naturæ illi quæ passionibus et

Ελληνικῶν εἰς τὸ· « Μονάδος μὲν κινήσεως, διὰ τὸ πλουσιότερ, δυάδος δὲ υπερβαθείσης· ὑπὲρ γὰρ τὴν ὅλην καὶ τὸ εἶδος, ἐξ ὧν τὰ σώματα, Τριάδος δὲ ὀρίσθεις, διὰ τὸ τέλειον (1). »

Εἰ μὲν τὴν δοκοῦσαν εἶναι διαφωνίαν, δοῦλε Θεοῦ, σκοπήσας τὴν ἀληθῆ συμφωνίαν ἠπόρησας, οὐκ ἔστι κατ' ἔννοιαν τούτων τῶν φωνῶν ἐνικνωτέραν εὑρεῖν. Ταυτὴν γὰρ ἔστιν ὑπερβαθῆναι δυάδα καὶ μὴ σῆναι μέχρι δυάδος, καὶ πάλιν ὀρίσθηναι Τριάδα καὶ μέχρι Τριάδος σῆναι τῆς μονάδος τὴν κίνησιν, εἴπερ μοναρχίαν προσθεύομεν οὐκ ἀφιλοτίμον, ὥς ἐνὶ προσώπῳ περιγεγραμμένην, ἣ πάλιν ἀτακτον, ὥς εἰς ἀπειρον χρομένην, ἀλλ' ἦν (105 b) ὁμότιμος φύσει Τριάς Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα συνίστησιν ἅγιον, ὧν πλοῦτος ἡ σύμφυτος καὶ τὸ ἐν ἑκάστῳ τῇ λαμπρότητος, οὕτε ὑπὲρ ταῦτα τῆς θεότητος χρομένης, ἵνα μὴ δῆμον θεῶν εἰσαγάγωμεν, οὕτε ἐντὸς τούτων ὀρίζομένης, ἵνα καὶ πινίαν θεότητος καταχρηθῶμεν. Οὐκ ἔστιν οὖν αἰτιολογία τοῦτο τῆς ὑπερουσίου τῶν ὄντων αἰτίας, ἀλλ' εὐσεβοῦς περὶ αὐτῆς δόξης ἀπόδειξις, εἴπερ μονάς, ἀλλ' οὐ δυάς, καὶ Τριάς, ἀλλ' οὐ πλήθος, ἡ θεότης, ὥς ἀναρχος, ἀσώματός τε καὶ ἀσπασίαστος. Μονάς γὰρ ἀληθῶς ἡ μονάς· οὐ γὰρ ἔστιν ἀρχὴ τῶν μετ' αὐτὴν, κατὰ διαστολῆς συστολῆν, ἵνα χεθῇ φυσικῶς εἰς πλήθος ὁδεύοντα, ἀλλ' ἐνυπόστατος ὀντότης ὁμοουσίῳ Τριάδος. Καὶ Τριάς ἀληθῶς ἡ Τριάς, οὐκ ἀριθμῶν λυομένη συμπληρουμένη (οὐ γὰρ ἔστι μονάδων σύνθεσις, ἵνα πάθῃ διαίρεσιν), ἀλλ' ἐνούσιος ὑπαρξίς τρισυποστάτου μονάδος. Μονάς γὰρ ἀληθῶς ἡ Τριάς, ὅτι οὕτως ἔστι, καὶ Τριάς ἀληθῶς ἡ μονάς, ὅτι οὕτως ὑφέστηκεν· ἐπειδὴ καὶ μία θεότης οὕσα τε μοναδικῶς, καὶ ὑφισταμένη τριαδικῶς. Εἰ δὲ κίνησιν ἀκούσας ἐθαύμασας πῶς ὑπεράπειρος κινεῖται θεότης, ἡμῶν, οὐκ ἐκείνης τὸ πάθος, πρότερον τὸν τοῦ εἶναι λόγον αὐτῆς ἀλλαγομένων, καὶ οὕτω τὸν τοῦ πῶς αὐτὴν ὑφιστάναι ἐρόπον φωτισζομένων, εἴπερ τὸ εἶναι τοῦ πῶς εἶναι πάντως προεπιννοεῖται. Κίνησις οὖν θεότητος ἡ εἰς ἐκφάνσεως γινόμενη περὶ τε τοῦ εἶναι αὐτὴν καὶ τοῦ πῶς αὐτὴν ὑφιστάναι τοῖς αὐτῆς δεκτικῶς καθίστηται γνώσις.

de modo, quo ipsa subsistit, illuminamur. Prius siquidem est in cognitione id esse quam hoc modo esse. Deitatis igitur motus est ejus cognitio, per quam

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ πρῶτον (106 a) λόγου εἰς τὸ· « Ἐνὶ δὲ κεφαλαίῳ, τὰ μὲν ὑψηλότερα πρόσταγε τῇ θεότητι καὶ τῇ κρείττορι φύσει

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ εἰς τὴν ed. Gal. ¹² ἀκονίτας ed. Gal. ¹³ ἔστιν ed. Gal. ¹⁴ ἐνωτικωτέραν cod. Gud. ¹⁵ εἰ μοναρχίαν ed. Gal. ¹⁶ προσθεύομεν ed. Gal. ¹⁷ συμπνεύματα ed. Gal. ¹⁸ καταχρίνομεν ed. Gal. — Verite: ne deitatis inopia condemnemur. ¹⁹ ἐνυπόστατον ὃν τὸ τῆς ὁμοουσίου ed. Gal. ²⁰ ἔστιν ed. Gal. ²¹ ἐνούσιος ed. Gal. ²² ἔστιν ed. Gal. ²³ ἡ μονάς omisum est in edit. Gal. ²⁴ τοῦ om. ed. Gal. ²⁵ αὐτοῦ non est in ed. Gal.

(1) Gregor. Naz. Orat. 1 de Filio, cap. 2, p. 524; Opp. tom. I ed. Bened.; orat. 3 De pace ibid. p. 459,

παθῶν καὶ σώματος, τὰ δὲ ταπεινότερα τῷ A
 συνθέτω καὶ διὰ τὸ κενωθῆναι καὶ σαρκωθῆναι,
 οὐδὲν δὲ χεῖρον εἰπεῖν καὶ ἀνθρωπισθῆναι (2). »

Ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ὅλος οὐσία πλήρης ὑπάρχων,
 θεὸς γάρ, καὶ ὑπόστασις ὅλος ἀνελλιπής ²⁰, ὕψος
 γάρ, κενωθεὶς μὲν σπορὰ γέγονε τῆς οικείας σαρκὸς,
 ἀρρήτων δὲ συλλήφει συνθεθεὶς αὐτῆς ὑπόστασις γέ-
 γονε ²¹ τῆς προσληφθείσης σαρκός. Καὶ τούτῳ τῷ
 καινῷ μυστηρίῳ κατ' ἀλήθειαν ἀτρέπτως ὅλος γενό-
 μενος ἄνθρωπος, ὁὗ φύσεων ἀκτίστου τε καὶ κτι-
 στός, ἀπαθούς τε καὶ παθητός, ὁ αὐτὸς ὑπόστασις
 ἦν, πάντας ἀνελλιπῶς ²² τοὺς φυσικούς, ὧν ὑπόστα-
 σις, ἦν λόγους ἐπιδεχόμενος. Εἰ δὲ πάντας οὐσιωδῶς
 ὧν ὑπόστασις ἦν τοὺς φυσικούς ἐπεδέχετο λόγους,
 αὐτῷ συνθέτω γεινομένῳ τῇ προσλήφει ²³ τῆς σα-
 ρκὸς κατὰ τὴν ὑπόστασιν πᾶν σοφῶς ὁ διδάσκαλος,
 ἵνα μὴ ψιλά νομισθῇ, τὰ τῆς οικείας σαρκὸς πάθη
 προσένειμεν, αὐτοῦ τε τῆς σαρκὸς ὑπαρχούσης καὶ
 κατ' αὐτὴν ἀληθῶς ὄντι Θεῷ παθητῷ κατὰ τῆς ἀμαρ-
 τίας. Οὐσίας τοίνυν, καθ' ἣν καὶ σαρκωθείς ἀπλούς
 ὁ Λόγος μεμένηκε ²⁴, καὶ ὑποστάσεως, καθ' ἣν προσ-
 λήφει σαρκὸς γέγονε σύνθετος, καὶ θεὸς παθητὸς
 οἰκονομικῶς ἐχηρμάτισε, δείκνυς τὴν διαφορὰν ὁ
 διδάσκαλος ταῦτά φησιν· « Ἴνα μὴ τὰ τῆς ὑποστάσεως
 κατηγοροῦντες ²⁵ ἐξ ἀγνοίας τῆς φύσεως ²⁶ λάθωμεν
 κατὰ τοὺς Ἀρειανούς Θεῷ φύσει παθητῷ προσκυνούν-
 τες. » — « Οὐδὲν δὲ χεῖρον εἰπεῖν καὶ ἀνθρωπισθῆναι, »
 προσέθηκεν, οὐ μόνον διὰ τοὺς Ἀρειανούς ἀντὶ ψυ-
 χῆς (106 b) τὴν θεότητα, καὶ τοὺς Ἀπολιναρι-
 στὰς ἄνουν τὴν ψυχὴν δογματίζοντας, καὶ τούτῳ τῷ
 τρόπῳ τὸ τέλειον τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Λόγου περιτέ-
 μνοντας φύσεως, καὶ φύσει θεότητος παθητὸν αὐτὸν
 ποιοῦμένους, ἀλλ' ἵνα καὶ δευχθῇ τέλειος ἡμῖν γεγο-
 νῶς κατὰ ἀλήθειαν ²⁷ ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς θεός,
 ὡς δὲ ἐνεργούς φύσει σαρκὸς νοερῶς τε καὶ λογι-
 κῶς ἐφυχωμένην, αὐτουργῶν τὴν ἡμῶν σωτηρίαν,
 εἰπερ κατὰ πάντα χωρὶς μόνης ἀμαρτίας, ἥς οὐ-
 δεῖ· τῇ φύσει παντελῶς ἐνέσπαρται λόγος, ἀλλ' οὐ
 χωρὶς φυσικῆς ἐνεργείας, ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρω-
 πος, ἥς ὁ λόγος, ὅρος τῆς οὐσίας ἐστὶ ²⁸, πάντας χα-
 ρακτηρίζων φυσικῶς οἷς κατ' οὐσίαν ἐμπέφυκε. Τὸ
 γὰρ κοινῶς τε καὶ γενικῶς τινων κατηγορούμενον
 ὅρος τῆς αὐτῶν οὐσίας ἐστίν, οὐ πάντως· ἡ στέρησις
 φθορὰν ἐργάζεται φύσεως, εἰπερ οὐδὲν τῶν ὄντων
 τοῦ φύσει πεφυκότος στερούμενον ὅπερ ἦν μένει
 σωζόμενον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ ²⁹· « Ὁδοὺς
 γὰρ ὁ νῦν σοι κατασπορούμενος ἦν ὅτε καὶ

corpore sublimior est attribuas, humiliores autem
 accommodes illi qui tui gratia componi et exina-
 niri, incarnari et (quid enim vetat sic loqui?) in-
 humanari sustinuit. »

Dei Verbum totum quidem erat plenissima es-
 sentia, utpote Deus, et totum erat perfecta hypo-
 stasis, utpote Filius, cum se exinaniret, suam sibi
 carnem seminavit; ineffabili deinde conceptione
 coalescens carni quam assumpserat idem hypo-
 stasin præstitit. Atque ita, novo hoc mysterio,
 totum Verbum sine ulla conversione factum est
 homo, idemque hypostasis duarum naturarum,
 increata et creatæ, impassibilis et passibilis, ita
 ut omnes omnino earum naturarum rationes susci-
 peret essentielles, quarum erat hypostasis. Jam si
 omnes, ut dixi, rationes naturarum, quarum est
 hypostasis, essentialiter suscepit in composito facto
 per susceptionem carnis, secundum hypostasim,
 sapientissime hicce magister, ne cum illis faceret
 qui Christum nudum hominem docent, propriæ
 carnis passionibus attribuit, quoniam et ipsius erat
 caro, et per ipsam Deus vere passibilis fuit pro
 peccato. Cum igitur magister inter essentialiam, se-
 cundum quam etiam incarnatus permansit simplex
 Deus Verbum, et hypostasim, secundum quam car-
 nis assumptione compositus factus est et Deus dis-
 pensatione passibilis audiit, differentiam ostendis-
 set, hæc dicit: « Ne quæ hypostasi propria sunt
 affirmantes cum Arianis Deum naturā passibilem
 ignoranter colamus. » Illa autem verba addidit:
 « Nihil obstat dicere, etiam inhumanato », non
 solum propter Arianos, qui deitatem pro anima po-
 nunt, vel Apollinaristas, qui animam Christo ἄνουν
 attribuunt (quo sane pacto perfectam juxta nos
 Dei verbi naturam mutilant, ipsumque in deitate
 passibilem conficiunt, et quidem naturaliter),
 verum etiam ut ostendatur nobis unigenitum Deum
 re ipsa factum esse hominem perfectum, nostram-
 que per se operatum esse salutem in carne, quæ
 naturaliter ageret, et animam haberet mentis ra-
 tionisque competentem. Quandoquidem vere factus
 est homo per omnia, solo peccato excepto, cujus
 nulla in natura radicalis ratio reperitur, non autem
 excepta operatione naturali; nam per eam ratio
 essentialis rei cujusque, cui inest, naturaliter defi-
 nitur. Quidquid enim communiter et genericè de
 quibuslibet affirmatur, eorum essentialiam definit, et
 careant. Nihil enim suis privatum naturalibus per-

Ejusdem ex eadem oratione in id: « Hic enim, quem
 nunc aspernaris, quondam supra te erat: qui nunc

VARIE LECTIONES.

²⁰ ἀνελλιπής ed. Gal. ²¹ γέγονεν ed. Gal. ²² ἀνελλιπῶς ed. Gal. ²³ προσλήφει ed. Gal. ²⁴ με-
 μένηκεν ὁ λόγος ed. Gal. ²⁵ κατηγοροῦντες ed. Gal., mendose. ²⁶ Verba ἐξ ἀγνοίας τῆς φύσεως des-
 derantur in ed. Gal. ²⁷ κατ' ἀλήθειαν ed. Gal. ²⁸ ἐστὶν ed. Gal. ²⁹ εἰς τὸ non exstat in cod. Gud.

(2) Greg. Naz. Or. theol. 5, De Filio, cap. 18, p. 537; tom. I Opp. ed. Bened.

nomo est, compositionis expertus erat: quod erat A permansit, quod non erat assumptus: in principio sine causa erat (qua enim Dei causa afferri queat?) at postea quoque certa de causa natus est; nimirum ut tu, contumeliose, salutem consequaris, qui deitatem idcirco contemnis, quia crassitiam tuam susceperis, per intermedium mentem cum carne conjunctus, atque inferior homo Deus effectus postquam cum Deo coaluit, præstantiorique parte superante unus factus est, ut ipse quoque tantum Deus efficiat quantum ille homo.

Hic enim, inquit, quem tu nunc aspernaris, fuit aliquando supra te: exstitit enim per se longe supra omne tempus et omnem naturam, quamvis et nunc propter te sub utroque voluit constitui. Qui nunc homo est, fuit expertus compositionis, et natura et hypostasi simplex. Nam solummodo Deus erat, nudus corpore et quæ corpus comitantur; quanquam nunc assumendo carnem, anima rationali prædita, quoad hypostasim, compositionem admisit, quam non habuit, quoad naturam vero, simplicitatem, quam habuit, non amisit. Hæc autem ideo ut hominem salvaret; hanc enim solam causam natiuitatis habuit, salutem enim naturæ, cujus ille passibilitatem tanquam crassitiam sublit, mediante mente cum carne conjunctus, et factus est homo inferior Deus; imo omnia pro omnibus factus est quæ quidem in nobis sunt, præter peccatum, corpus, anima, mens, per quæ peccatum pervaserat, commune quid ex his homo, Deus visibilis per intellectum. Deus igitur Verbum proprie sine conversione in eam passibilitatem quæ est nostre nature exinanitum, perque suam incarnationem vere sub sensum naturalem veniens, appellari cœpit Deus visibilis et inferior Deus, per carnem natura passibilem efficiens potentiam suam immensam conspicuam. Quoniam caro manifesto cum Deo coaluit, et unus factus est, præstantiori superante; quippe Verbum assumens eam proprie per hypostaticam identitatem deificavit. Unus autem et non unum factum est, inquit magister, ostendere volens etiam in identitate unius hypostaseos conservari sine confusione naturalem unitorem diversitatem. Est enim hypostaseos et naturæ alius atque alius character. Illud autem: «Et ipse quoque tanquam deus efficiat, quantum ille homo,» non est meum proferre, qui peccatis coinquinatus sum, nec ullo plane appetitu feror ad vitam illam quæ vere vita est. Vestrum potius est, vestrum, inquam, qui naturæ tantam recuperastis perfectionem, ut sola in vobis conspiciatur gratia Dei, quique per ejus efficaciam tantum inclarescere posse videmini, quantum Deus per incarnationem suam de nostra infirmitate partici-

πᾶρ σὲ ἦν· ὁ νῦν ἄνθρωπος καὶ ἀσύνθετος ἦν· ὁ μὲν ἦν, διέμεινεν, ὁ δὲ οὐκ ἦν, προσέλαβεν· ἐν ἀρχῇ ἦν ἀνατίως (τίς τὸν αἰτία Θεοῦ;)· ἀλλὰ καὶ ὕστερον γέγονε δι' αἰτίαν ἡ δὲ ἦν τὸ σὲ σῶθῃναι τὸν ὀδριώτην, ὃς διὰ τοῦτο περιρροεῖς θεότητες διὰ τὴν σὴν παχύτητα κατεδέξατο, διὰ μέσου τοῦ ἐμυλῆσαι σαρκὶ καὶ γένόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω Θεός, ἐπειδὴ συνανεκράθη Θεῷ καὶ γέγονεν εἰς, τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ἵνα γένωμαι τοσοῦτον Θεός ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος (β).

Οὗτος γὰρ ὁ νῦν σοι καταφρονούμενος, φησὶν B, ἦν ὅτε καὶ ὑπὲρ σὲ ἦν, πάντος αἰῶνος δηλονότι καὶ πάσης δι' αὐτὸν ὑπάρχων (107 α) ἐπέκεινα φύσεως, καὶ ὅπ' ἄμφω νῦν διὰ σὲ γαίνεταί δέλων. Ὁ νῦν ἄνθρωπος καὶ ἀσύνθετος ἦν, τὴν τε φύσιν ἀπλοῦς καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἃς δὴ μόνον Θεός, γυμνὸς σώματος καὶ τῶν ὅσα σώματος, καὶ νῦν προσλήφει σαρκὸς ψυχὴν ἐχούσης νοερὰν, ὅπερ οὐκ ἦν γέγονε, τὴν ὑπόστασιν σύνθετος, διαμείνας ὅπερ ἦν, τὴν φύσιν ἀπλοῦς, ἵνα σὲ σῶσῃ τὸν ἀνθρώπον. Ταύτην γὰρ τῆς σαρκικῆς αὐτοῦ μόνην αἰτίαν ἔσχε γεννήσεως, τὴν σωτηρίαν τῆς φύσεως, ἥς ὑπελθὼν, καθάπερ τι πάχος, τὸ παθητὸν διὰ μέσου νοῦς ἐμύλησε C σαρκὶ, γένόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω Θεός, πάντα ὑπὲρ πάντων γένόμενος ὅσα ἡμεῖς, πλην τῆς ἀμαρτίας, σῶμα, ψυχὴ, νοῦς, δι' ὧν ὁ θάνατος, τὸ κοινὸν ἐκ τούτων, ἄνθρωπος, Θεός ὁρώμενος διὰ τὸ νοούμενον. Αὐτὸς οὖν διχα τροπῆς D κυρίως πρὸς τὸ καθ' ἡμᾶς φύσει παθητὸν κενωθείς ὁ Λόγος, καὶ ὑπὸ τὴν φυσικὴν ἀληθῶς διὰ σαρκώσεως γένόμενος αἰσθησιν, Θεός ὁρατός καὶ κάτω Θεός προσηγορεύθη, διὰ σαρκὸς φύσει παθητῆς τὴν ὑπεράπειρον ἐμφανῆ ποιησάμενος; δύναμιν, ἐπειδὴ συνανεκράθη Θεῷ προδήλως ἡ σὰρξ καὶ γέγονεν εἰς, τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ὑποστατικῇ ταυτοτητὶ κυρίως αὐτὴν τοῦ προσλαβόντος Λόγου θεώσαντος. Εἰς δὲ γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἐν, ὁ διδάσκαλος εἶπεν, δεικνύς ὅτι καὶ τῇ ταυτοτητὶ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως μεμένηκεν ἡ φυσικὴ τῶν ἡνωμένων ἑτερότης ἀσύγκυτος· εἴπερ τὸ μὲν ὑποστάσεως, τὸ δὲ φύσεως ὑπάρχει δηλωτικόν. Τὸ γὰρ, «ἵνα γένωμαι τοσοῦτον Θεός ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος,» οὐκ ἐμὸν (107 β) λέγειν, τοῦ βυβαλῆντος τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ τελείως τῆς ὄντως οὐσίας ἀνορεκτοῦντος ζωῆς, ἀλλ' ὁμῶν, τὴν ἀπολήφει τελείᾳ τῆς φύσεως ἐκ μόνης γνωριζομένην τῆς χάριτος, καὶ μελλόντων ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν τοσοῦτον διαδειχθῆναι E δυνάμει ὅσον ὁ φύσει Θεός τῆς ἡμῶν σαρκωθείς ἀσθενείας μετέληφεν, ἀντιμετρούμενης, ὡς οἶδεν αὐτός, τῇ αὐτοῦ κενώσει, τῆς τῶν χάριτι σωζομένων θεώσεως, ὧν θεοειδῶν καὶ ὧν Θεοῦ χωρητικῶν, καὶ μόνου γενησομένων. Τοῦτο γὰρ ἡ τελείωσις πρὸς ἣν σπεύδουσιν οἱ ταύτην ἀληθῶς ἔσεσθαι F τὴν ἐπαγγελίαν πιστεύσαντες.

VARIE LECTIONES.

^α ἐπὶ ed. Gal. ^β ἐμύλησεν ed. Gal. ^γ κυρίως διχα τροπῆς ed. Gal. ^δ Marg. cod. Gud. eandem antiqua manus emendationem ascripsit διδασκῆναι. ^ε ἀντὶ μετρούμενης ed. Gal. ^ς ἐπεσθαι ed. Gal.

(3) Idem ibid. cap. 19, p. 537.

pavit; sed solus ille novit cum sua ipsius inanitione eorum comparare deificationem qui per gratiam salvabuntur. Ii toti erunt deiformes, totum ii Deum recipient, et in solo Deo conquiescent. Hæc est illa perfectio ad quam festinant ii qui credunt vere consequi hanc promissionem.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ δευτέρου περὶ Υἱοῦ Λόγου, εἰς
 τό : Ὡς μὲν γὰρ Λόγος, οὕτως ἀπήκοος ἦν,
 οὕτως ἀνήκοος : τῶν γὰρ ὑπὸ χεῖρα ταῦτα καὶ
 τῶν δευτέρων : τὸ μὲν τῶν εὐγνωμονεστέρων,
 τὸ δὲ τῶν ἀξίων κολάσεως. Ὡς δὲ δούλου μορ-
 φῇ, συγκαταβαίνει τοῖς ὁμοδούλοις καὶ δού-
 λοις, καὶ μορφοῦται τῷ ἀλλότριον, ὅλον ἐν
 ταυτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἁμῶν, ἵνα ἐν ταυ-
 τῷ διαπαρήσῃ τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν πυρ, ἢ ὡς
 ἀμύβα τῆς ἡλίου, καὶ γὰρ μεταλλάξῃ τῶν ἐκεί-
 νου διὰ τὴν σύγκρασιν. Διὰ τοῦτο ἐργῶ τιμῇ
 τὴν ὑπακοήν, καὶ κειράται ταύτης ἐκ τοῦ πα-
 θῆν. Οὐ γὰρ ἱκανὸν ἢ διαθήσει, ὥσπερ οὐδὲ
 ἡμῖν, εἰ μὴ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων χωρήσαι-
 μεν. Ἐργον γὰρ ἀποδείξει διαθήσεως. Οὐ χεῖ-
 ρος δὲ ἰσως ἀκείνο ὑπολαβεῖν, εἰ δοκιμάζῃ
 τὴν ἡμετέραν ὑπακοήν, καὶ πάντα μετρεῖ τοῖς
 ἑαυτοῦ πάθεσι : τὰ ἡμέτερα, τέχνη φιλανθρω-
 πίας, ὥστε ἔχειν εἰδέναι τοῖς ἑαυτοῦ τὰ ἡμέ-
 τερα, καὶ πόσον μὲν ἀπαιτούμεθα, πόσον δὲ
 συγχωρούμεθα, λογιζομένης μετὰ τοῦ πάσχειν
 καὶ τῆς ἀσθενείας (4).

(108 a) Ὡς μὲν γὰρ φύσει Θεὸς Λόγος, ὁ
 ὑπακοῆς, φησὶ, καὶ παρακοῆς πάντως ἐλεύθερος, εἶ
 καὶ φύσει πάσης ἐντολῆς ὡς Κύριος ὑπάρχει δοτήρ,
 ἥς ἡ μὲν ὑπακοὴ τήρησις ἐστίν, ἡ δὲ παρακοὴ παρά-
 θασις. Τῶν γὰρ φύσει κινουμένων ὁ κατ' ἐντολὴν
 νόμος καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πληρωσις ἐστὶ καὶ παρά-
 θασις, οὐχὶ ὅς φύσει τὸ εἶναι στάσις ἐστίν.

Ὡς δὲ δούλου μορφῇ, τούτεστιν ἄνθρωπος φύ-
 σει γενόμενος, συγκατέβη τοῖς ὁμοδούλοις καὶ δού-
 λοις, μορφοθεὶς τῷ ἀλλότριον, ἅμα τῇ φύσει καὶ τῷ
 κατ' ἡμᾶς τῆς φύσεως ὁποῦς παθῆν. Ἀλλότριον
 γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ἀναμαρτήτου τὸ τοῦ ἀμαρτήσαν-
 τος ἐπιτίμιον : ὅπερ ἐστὶ τὸ διὰ τὴν παράθασιν
 κατακριθὲν τῆς βίης φύσεως παθητόν.

Εἰ δὲ κενωθεὶς μὲν δούλου μορφῇ, τούτεστιν ἄν-
 θρωπος, συγκαταβάς δὲ μορφοῦται τῷ ἀλλότριον,
 τούτεστιν ἄνθρωπος φύσει γίνεται παθητός, κέ-
 νωσις ἄρα περὶ αὐτὸν ὡς ἀγαθὸν ὁμοῦ καὶ φιάν-
 θρωπον θεωρεῖται καὶ συγκατάβασις, ἡ μὲν ἄνθρω-
 πον ἀληθῶς, ἡ δὲ φύσει παθητὸν ἄνθρωπον ἀληθῶς
 ὅντα δεκνύσα γεγεννημένον. Διὸ φησιν ὁ διδάσκαλος :

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸ ἐν om. cod. Gud. ¹¹ πάθεσιν ed. Gal. ¹² ὁ Λόγος ed. Gal. ¹³ ἐστὶν ed. Gal. ¹⁴ οὐχ ed. Gal.
¹⁵ μορφῇ cod. Gud. ¹⁶ τῆς φύσεως om. ed. Gal. ¹⁷ ἐστὶν ed. Gal. ¹⁸ μορφῇ cod. Gud., uti supra.
¹⁹ γίνεται ed. Gal. ²⁰ παθητός κενωθεὶς, ἄρα ed. Gal.

(4) Greg. Naz. Or. theol. 4, De Filio, cap. 6, p. 545, tom. I Opp. ed. Bened.

A Eiusdem ex secunda oratione de Filio, in id : Ut
 enim Verbum, nec obediens erat, nec inobediens,
 hæc enim iis qui aliorum imperio tenentur conve-
 niunt, quique aliis subant, illud nimirum probis
 atque honestis, hoc improbis atque supplicio di-
 gnis. Ut autem servi forma ad conservos, imo ad
 servos sese demittit atque alienam formam susci-
 pit, totum me simul cum infirmitatibus meis in se
 ipso ferens, ut, quod deterius est, in se ipso
 absumat et conficiat, non secus ac ceram ignis,
 aut terræ vaporem solis radius, atque ipse ob hu-
 jusmodi conjunctionem bonorum illius particeps
 fiat. Quotiesca re ipsa obedientiam honore afficit,
 eamque perpetiendis doloribus experiunt. Neque
 enim sufficiebat animi affectio, quemadmodum nec
 nobis, nisi manum quoque operibus admoveamus;
 opus enim affectionis animi declaratio est. Ac for-
 tasse illud quoque non incommode existimare
 queamus, cum obedientiam nostram explorare pas-
 sionibusque suis omnia metiri, arte quadam hu-
 manitatis et benevolentia erga genus nostrum, ita
 ut ex suis nostra æstimare queat, quantumque et
 a nobis exigi et condonari debeat, expensa nimirum
 cum passionibus virium nostrarum imbecillitate.)

In quantum enim Verbum est naturaliter Deus,
 ita nec obediens nec inobediens dici potest, quo-
 niam naturaliter Dominus est omnis præcepti, cu-
 jus et auctor existit; præcepti porro observatio
 est obedientia, transgressio autem inobedientia.
 Adimpletio enim et transgressio legis et præcepti
 ex eo rerum genere sunt quæ motum habent, ne
 quaquam autem ad eum referri debent, cujus na-
 tura et essentia est ipsissima quies.

Ut autem servi forma, id est, homo natura fa-
 ctus, demisit se ad conservos, imo servos, in alien-
 nam formam mutatus, simul cum natura etiam
 passibilitatem nostræ naturæ suscepit. Est utique
 peccantis merces alienum quiddam ei qui per na-
 turam peccare nescit; illa autem merces est con-
 demnatio totius naturæ, ut patiat propter trans-
 gressionem.

Si vero exinanitus servi forma, hoc est homo
 factus fuit, et condescendit in alienam formam, id
 est, homo sit natura passibilis per exinanitionem,
 sane in eo conspicitur, et benigno et erga homines
 benevolo, condescensio, quæ illum demonstrat non
 solum vere hominem, sed et natura vere passibilem
 hominem. Quapropter magister dicit : Totum me

simul cum inuirtutibus meis in seipso ferens, hoc est totam humanam naturam per hypostaticam unionem, una cum ejus affectibus inseparabilibus. His ita gestis, et eo assumpto quod erat in nobis deterius, per quod etiam nostrae naturae insinuauit sese id passibile (hoc autem, ut planius dicam, erat peccati lex et transgressionis, quae vires sumit a prava nostrae voluntatis inclinatione, quae naturae sponte sua passibili affectus superinfundit nunc remissos, nunc vehementes), sub peccato detentos non tantum servavit, verum etiam divinae virtutis participes effecit, pretium pro nobis ipse deponens. Nam per voluntatis constantiam circa id quod reipsa bonum est, et animae firmitas et corporis immortalitas innascitur omnibus his qui tantum gratiam non fictè excoluisse allaborant. Hoc enim est quod sanctissimus magister voluit, cum diceret: « Ut quod deterius est, in se ipse assumat et conficiat, non secus ac ceram ignis, aut terrae vaporem solis radius, atque ipse ob hujusmodi conjunctionem bonorum illius particeps flam, » id est a passionibus per gratiam mundatus ei similis efficiat. Est porro et alia expositio horum verborum. Alienam formam suscepit, quam ego didici a quodam sancto viro, dicisque et factis sapientissimo. Is igitur a me interrogatus respondit, Verbo Dei per naturam obedientiam, tum subjectionem alienam esse, hanc illi pro nobis, qui praeceptum eramus transgressi, praestitit, totumque genus nostrum saluavit, nostrum quidquid erat in seipsum transferendo. Propter hoc re ipsam obedientiam honore afficit, novus utique factus Adamus pro illo Adamo veteri, per naturam, eamque dolores patiendi degustat, dum se e nobis unum facit per passiones easdem. Quid enim aliud docet magnus revera magister, dicens: « Fatigatus est, fame affectus est, siti laboravit, mortem expavit, lacrymas emisit? » corporis nimirum haec erant omnia, simulque clara demonstratio tum affectus minime inertis, necnon indicium condescensionis erga conservos et servos. Dominus quidem et natura fuit et permansit, sed propter me, qui natura servus eram, factus est servus, ut me ejus faceret dominum, qui per fraudem tyrannice mihi dominabatur. Propter hoc servilem conditionem administravit, ut Dominus, hoc est carnis exaltavit Deus; itaque potentiam impassibilem et plane dominam etiam in carne demonstravit, quae per passionem omnem aboleret corruptionem, perque mortem pareret immortalem. Rursus tanquam servus Domini partes administravit, Deum se in carnem demittens, ineffabilem humiliationem declaravit, per quam deificavit genus nostrum univsum, in carne passibili, quod per corruptionem

A « Όλον ἐν αὐτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἐμῶν, » τούτοις τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ὁλόκληρον, ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν μετὰ τῶν αὐτῆς ἀδιαβλήτων παθῶν. Οἱς ἡμῶν θαπνήσας τὸ χεῖρον, διὰ τῇ φύσει τὸ παθητὸν ἐπεισεκρίθη, λέγω δὲ τὸν ἐκ τῆς παρακοῆς νόμον τῆς ἁμαρτίας, οὗ κράτος ἐστὶν ἡ παρὰ φύσιν τῆς ἡμετέρας γνώμης διάθεσις, ἐμπάθειαν τῷ παθητῷ τῆς φύσεως ἐπεισάγουσα κατ' ἀνεσιν καὶ ἐπιτασιν, οὐ μόνον αἰσῶκεν ὅτι τῆς ἁμαρτίας κατεχομένους, ἀλλὰ καὶ θείας δυνάμεις (108 b) μεταδίδουκεν ἐν αὐτῷ λύσας ἡμῶν τὸ ἐπιτίμιον, ψυχῆς ἀτρεψίαν καὶ σώματος ἀφθαρσίαν ἐργαζομένης ἐν τῇ περὶ τὸ φύσει καλῶν τῆς γνώμης ταυτέτηι, τοῖς ἔργῳ τιμᾷ τὴν χάριν σπουδάζουσιν. Ὅτι οἱμα διδάσκων ὁ ἁγίος φησιν: « Ἴνα ἐν αὐτῷ θαπνήσῃ » τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν πῦρ, ἢ ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος, καὶ γὰρ μεταλάβω τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν, » καθαρὸς δηλοδὴ τῇ χάριτι πάθους ἰσως » ἐκείνῳ γενόμενος. Οἶδα δὲ καὶ λόγον ἕτερον περὶ τοῦ, « Μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, » παρὰ τινος ἁγίου σοφοῦ καὶ λόγον καὶ βίην μαθὼν. Ἐλεγε γὰρ ἐρωτηθεὶς ἐκεῖνος ἀλλότριον εἶναι τοῦ Λόγου φύσει τὴν ὁπακοήν, ὡς περ καὶ τὴν ὁποταγήν, ἣν ὁπὲρ ἡμῶν παραβάτων τὴν ἐντολὴν ἐκτίσας ὤλην ἐργάσατο τοῦ γένους τὴν σωτηρίαν, αὐτοῦ ποιοῦμενος τὸ ἡμέτερον. Διὰ τοῦτο ἔργῳ τιμᾷ τὴν ὁπακοήν, νέος Ἀδάμ ὁπὲρ τοῦ παλαιοῦ φύσει γενόμενος, καὶ πειράται ταύτης ἐκ τοῦ παθεῖν, διὰ τῶν αὐτῶν ἐκουσίως ἡμῖν ἐνεχθεὶς παθημάτων. Εἴπερ κατὰ τοῦτον ἀληθῶς τὸν μέγαν διδάσκαλον, « Ἐκοίτασε, καὶ ἐπείνασε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἡγωνίασε, καὶ ἐδάκρυσε: νόμῳ σώματος, ὃ δὴ σαφῆς ἐνεργεῖς ἐστὶν ἀπόδειξις διαθέσεως, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ὁμοδόλους τε καὶ δούλους τεκμήριον συγκαταβάσεως. Δεσποτῆς γὰρ φύσει μαμένηκε, καὶ δοῦλος δι' ἐμὲ τὸν φύσει δούλον γενόμενος, ἵνα ποιῇ » δεσπότην τοῦ δι' ἀπάτης τυραννικῶς κυριεύσαντος, διὰ τοῦτο τὰ μὲν δουρικᾶ δεσποτικῶς ἐνεργῶν, τούτεστι τὰ σαρκικὰ θεϊκῶς, τὴν ἀπαθῆ καὶ φύσει δεσπόζουσαν ἐν τοῖς σαρκικοῖς ἐπεδείκνυτο δύναμιν, (109 a) διὰ πάνθους, τὴν φθορὰν ἀφανίζουσαν, καὶ διὰ θανάτου ζωὴν δημιουργοῦσαν ἀνώλεθρον, » τὰ δεσποτικὰ δὲ πράττων δουρικῶς, τούτεστι τὰ θεῖα » σαρκικῶς, τὴν ἀφάτον ἐπεδείκνυτο κένωσιν, διὰ σαρκὸς παθητῆς τὸ γένος ἅπαν τῇ φθορᾷ γεωθὲν θεωροῦσαν. Τῇ γὰρ τούτων ἐπαλλαγῇ σαφῶς ἐπιστοῦτο τὰς τε φύσεις ὧν αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, καὶ τὰς αὐτῶν οὐσιώδεις ἐνεργείας, ἥγουν κινήσεις, ὧν αὐτὸς ἐνώσις ἦν ἀσύγχυτος, μὴ δεχομένη διαιρίσιν κατ' ἄμω τὰς φύσεις ὧν αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, εἴπερ αὐτῷ προσφυσῶς μοναδικῶς, τούτεστιν ἐνοσιδῶς ἐνεργῶν, » καὶ δι' ἐκάστου τῶν ὅτι αὐτοῦ γινόμενων τῇ δυνάμει τῆς αὐτοῦ θεότητος ἀχωρίστως συνεκφαίνων τῆς οἰκείας σαρκὸς τὴν ἐνέργειαν. Αὐτοῦ γὰρ ἐνὸς ὄντος οὐδὲν ἐνικώτερον,

* Joan. iv, 6; Matth. iv, 2; Joan. xix, 28; Luc. xxiii, 46; Joan. xi, 33.

VARIAE LECTIONES.

¹⁰⁸ ἀνθρωπίνην ed. Gal. ¹⁰⁹ θαπνήσῃ ed. Gal. ¹¹⁰ ἰσως cod. Gud. ¹¹¹ ποιῇ ed. Gal. ¹¹² ἀνώλεθρον ed. Gal. ¹¹³ θεῖα ed. Gal. ¹¹⁴ In cod. Gud. scriptum ἰνὴργει, sed eadem manus litteris superpositis rescripit ἐνεργῶν.

οὐδ' αὐτοῦ πάλιν τῶν αὐτοῦ παντελῶς ἐνικώτερον ἢ αὐτοῦ σωτικώτερον. διὰ τοῦτο καὶ πάσχων θεὸς ἦν ἀληθῶς, καὶ θαυματουργῶν ἀνθρώπος ἦν ὁ αὐτός· ἀληθῶς, ὅτι καὶ φύσεων ἀληθῶν καθ' ἑνῶσιν ἐβρόχον ὑπόστασις ἦν ἀληθής. Αἷς καταλήλως τε καὶ προσφυῶς ἐνεργῶν ἐδείκνυτο σώζων αὐτάς ἀληθῶς ἀσυγχύτους " σωζόμενος· εἴπερ ἀπαθὴς μεμνήκε φύσει καὶ παθητός, ἀθάνατος καὶ θνητός, ὁρατός καὶ νοούμενος, ὡς φύσει θεὸς καὶ φύσει ἀνθρώπος ὁ αὐτός. Οὕτως " μὲν οὖν, κατ' ἐμὲ φάναι, τιμὰ τὴν ὑπακοὴν ὁ φύσει Δεσπότης, καὶ πείρεται ταύτης ἐκ τοῦ παθεῖν, οὐχ ἵνα σώσῃ " μόνον τοῖς αὐτοῦ τὴν ἀπάσαν φύσιν ἀποκαθάρσας " τοῦ χειρόνος, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν δοκιμάσῃ, μαθητῶν τῇ πείρᾳ τῶν ἡμετέρων τὰ καθ' ἡμᾶς, ὁ πᾶσαν γινώσκων τῇ " φύσει περιγράφων, (109 θ) πόσον μὲν ἀπαιτούμεθα, πόσον δὲ συγχωρούμεθα πρὸς τὴν τελείαν ὑποταγὴν, δι' ἧς προσάγειν πέφυκε τῷ Πατρὶ τοὺς σωζομένους, κατ' αὐτὸν φανέντας τῇ δυνάμει τῆς χάριτος. Ὡς μέγα καὶ φρικτὸν ὄντως τὸ τῆς ἡμῶν σινηρίας μυστήριον. Ἀπαιτούμεθα γὰρ ὅσον ἐκεῖνος φύσει τὸ " καθ' ἡμᾶς, συγχωρούμεθα δὲ ὅσον αὐτός ὑπὲρ ἡμᾶς ἐνώσει τὸ καθ' ἡμᾶς ". Εἰ μήπου γνώμης φιλαμαρτήμονος ἐξίς ποιεῖται κακίας ὀλην τῆς φύσεως τὴν ἀσθενείαν. Καὶ ὅλως ἔστι ταύτης ὑπάρχων τῆς ἐνοίας ὁ πολλὸς οὗτος διδάσκαλος, τοῖς ἐξῆς αὐτὴν βεβαιῶν. Φησὶ γάρ· " Εἰ γὰρ τὸ φῶς ἐδιώχθη διὰ τὸ πρόβλημα, φαίνον ἐν τῇ σκοτίᾳ, τῷ βίῳ τοῦτο, ὑπὸ τῆς ἄλλης σκοτίας ", τοῦ πονηροῦ λέγω καὶ τοῦ πειραστοῦ, τὸ σκοτὸς πόσον, ὡς ἀσθενέστερον; Καὶ τὴν θαυμαστὴν, εἰ ἐκείνου διαφυγόντος παντάπασιν ἡμεῖς ποσῶς καταληφθεῖμεν "; Μεῖζον γὰρ ἐκεῖνον τὸ διωχθῆναι ", ἥπερ ἡμῖν τὸ κατοληφθῆναι, πλὴν τοῖς ὁρθῶς ταῦτα λογισμένοις.)

his exigitur quantum ab ipso in nostra natura constituto. Nisi forte ubi voluntatis ad peccatum pronæ inclinatio naturæ imbecillitate ad mali occasionem abutatur. Hujus opinionis manifesto est magnus hic magister, eamque in sequentibus confirmat. « Nam cum lucem illam propter corporis tegumentum in tenebris, hoc est in hac vita, lucens, tenebræ aliæ, hoc est pravus ille et tentator insectatus sit, quanto magis tenebras ipsas, utpote infirmiores? Et quid mirum, si cum ille hostiles laqueos omnino effugerit, nos quadamtenus comprehendamur? Majus quippe illi est, quod hostis eum persecutus sit, quam nobis, quod nos assequatur atque comprehendat, apud eos utique qui hæc recta ratione perpendunt. »

Εἰς τὴν πρὸς Γάϊον τὴν θεραπευτὴν ἐπιστολὴν τοῦ " Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἐπισκόπου Ἀθηνῶν· " Πῶς, φης, Ἰησοῦς, ὁ πάντων ἐκείνων, πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστίν " οὐσιωδῶς συντεταγμένος; Οὐδὲ γὰρ ὡς αἷτιος ἀνθρώπων ἐνθάδε λέγεται ἀνθρώπος, ἀλλ' ὡς αὐτός κατ' οὐσίαν ὀλην ἀληθῶς ἀνθρώπος ὢν. »

Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀπλὴν ἐκδοχὴν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς πάντων αἷτιος ὁ θεὸς πᾶσι σημαίνεται τοῖς

A in terrenas sordes plane degeneraverat. Hæc enim communicatione proprietatum constat eum et possedisse naturas, quarum hypostasis erat ipse, et earumdem essentielles operationes motusque, quorum ipse, sine confusione, erat unitio, et quidem talis quæ secundum naturas in eo hypostatico existentes nullam caperet divisionem. Certe operatus est congruenter sibi ipsi, una et uniformis erat omnis ejus actio; in unoquoque per eum opere edito una cum deitatis potentia simul declarabat propriæ carnis operationem; unus quippe erat, et eo uno nihil potuit magis esse unum, nec eorum quæ ad eum pertinebant magis unitivum et conservativum, ideoque et qui patiebatur Deus erat revera, et qui miracula patrabat non minus vere idem homo fuit, quoniam in eo naturæ veræ per unionem ineffabilem hypostaticam vere uniebantur. His, inquam, apposite et congruenter operatus ipsas vere conservabit, ipse interim sine confusione permanens. Erat enim et natura impassibilis et passibilis, immortalis et mortalis, visibilis et intelligibilis, natura Deus et idem natura homo. Hoc modo, ut quod ego sentio loquar, obedientiam in honore afficit Dominus, et ejus experientiam perpetiendis malis capit, non tantum ut salvet nos, totam a vitio purgando naturam, verum etiam ut exploret nostram obedientiam, et nostra omnia intelligat experiendo, qui alias omnem cognitionem sua natura complectitur; ita nimirum dispiceret quantum et a nobis exigi æquum foret, et quantum condonari, ad perfectam obedientiam; per hanc enim eos suo Patri adducere solet qui salute digni videbantur. Quam magnum, quam vere tremendum est nostræ salutis mysterium! Tantum a no-

In epistolam S. Dionysii Areopagite Athenarum episcopi ad Caium monachum. « Quomodo, inquis, Jesus, qui est omnibus superior, in eundem cum cæteris hominibus essentiali ordinem reductus est? Neque enim hoc in loco tanquam causa hominum consideratur, sed ut per essentiali totam re ipsa homo. »

Quandoquidem secundum simplicem sacræ Scripturæ intellectum, Deus etiam denominatus ab om-

VARIE LECTIONES.

" ἀσύγχυτος ed. Gal. " Οὕτως ed. Gal. " σωζῇ ed. Gal. " ἀποκαθάρσας ed. Gal. " τῇ om. ed. Gal. " τῷ ed. Gal. " Verba συγχωρούμεθα — τὸ καθ' ἡμᾶς, quæ desiderantur in ed. Gal., reposui ex cod. Gud. " σκοτίας ed. Gal. " καὶ καταληφθεῖμεν ed. Gal. " δοχθῆναι ed. Gal. " ἀγίου addit ed. Gal. " ἐστὶν ἀνθρώποις ed. Gal.

(5) Dinys. Areop. Epist. ad Caium, tom. I, p. 593, Opp. ed. Venet.

nibus rebus quas produxit, idcirco post incarnationem etiam eodem modo Deum dictum fuisse hominem ne forte existimaret Caius monachus, his verbis eum instruit magnus Dionysius. Ostendit enim quod universorum Deus ab incarnatione non simpliciter dicitur homo, sed tota essentia et vere homo. Hanc essentiam nihil aliud vere declarat, præter solam illam potentiam, quæ ipsius naturam constituit; eam si quis naturalem operationem dixerit, non multum, opinor, a scopo aberraverit: nam et eam proprie et primo definit, utpote ejus specifica et communis operatio, in qua omnis ei naturaliter competens proprietas comprehenditur, extra quam nihil est præter id quod non est; nam ex sententia hujus magni magistri solum id quod nullo modo est nec operationem habet nec existentiam. Manifestissime igitur docet Deum incarnatum nihil omnino humani a se alienum existimasse, præter peccatum, quod quidem ad naturam non pertinebat; quare nec hominem simpliciter dixit, sed hominem secundum totam essentiam conceptis verbis designavit. Hujus igitur in sequentibus et essentiam proprie et nomen post inhumanationem progrediendo explicat: « Nos verò Jesum non definimus per hominem. » Neque enim merum hominem esse decernimus, ita enim scinderemus unitatem, quæ intellectum superat, sed de Deo, qui vere secundum nos essentiam nostram assumpsit, nomen hoc, homo, affirmemus essentialiter, non autem ac si solummodo causa hominum esset et effector. Neque enim solummodo homo est, sed et Deus idem est; neque super essentiam nostram solum est, quoniam idem etiam homo est; nec enim merus homo aut nudus Deus est, sed revera homo, præcipuo quodam erga homines amore affectus. Per infinitum erga homines amorem factus est illud ipsum, et quidem verissime, quod amabat, ita tamen ut sua ipsius essentia nihil amitteret per hanc ineffabilem exinanitionem, nec natura humana quidquam omnino vel mutationis vel diminutionis per assumptionem inenarrabilem pateretur. Ab eo habuit definitionem, ab eo et constitutionem. « Supra captum humanum, » quia sine hominis ope « et secundum hominem; » nam more humano, quia per partem. Ex hominis substantia, cum super substantiam subsisteret, substantiam assumpsit. Non enim, secundum nugatores Manichæos, meram carnis suæ speciem et phantasma in seipso nobis forma tenus ostentavit, aut, secundum Apollinarij fabulas, carnem sibi olim consubstantiatam de cælo secum deduxit, sed secundum essentiam totam vere homo factus est, assumptione scilicet carnis anima et mente prædite, uniteque sibi per hypostasim.

« Est tamen nihilominus supersubstantialitate superabundans, utpote qui semper supra substantiam sit. » Neque enim cum fieret homo nature

A τῶν ἐξ αὐτοῦ παρηγγμένων ὀνόμασιν, οὐ μέντοι, τυχόν, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν τοῦτο μόνον ⁷² τῷ τρόπῳ πάλιν (110 α) ἀνθρώπων τὸν θεὸν ὀνομάζεσθαι τοῦτοις τὸν θεραπευτὴν Γάβριον ἐπαγορεύουσαι τοῖς ῥήμασιν ὁ πολὺς Διονύσιος, διδάσκων ὡς οὐχ ἀπλῶς ὁ τῶν ὄλων θεὸς σαρκωθεὶς λέγεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς αὐτὸ κατ' οὐσίαν ὅλην ἀληθῶς ἄνθρωπος ὢν. ⁷³ Ἡ μὲν ὁ μὴ τε καὶ ἀληθὲς ἐστὶν ἀποδείξει ἢ κατὰ φύσιν αὐτῆς συστατικῇ δυνάμει, ἢ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι ⁷⁴ τῆς ἀληθείας φυσικὴν ψήφας ἐνεργείαν, κυρίως τε καὶ πρώτως χαρακτηριστικὴν αὐτῆς, ὡς εἰδοποιῶν ὑπάρχουσαν κίνησιν, γενικωτάτην πάσης τῆς φυσικῆς αὐτῇ προσούσης περιεκτικῆς ⁷⁵ ἰδιότητος, ἥς χωρὶς μόνον ἐστὶ τὸ μὴ ὄν, ὡς μόνου τοῦ μηδαμῶς ὄντος, κατὰ τοῦτον τὸν μέγαν διδάσκαλον, οὕτε κίνησιν οὕτε ὑπαρξίν ἐχόντων. Τρανότατα γὰρ διδάσκει μηδὲν ἡρῆσθαι ⁷⁶ παντάπασιν τῶν ἡμετέρων τὸν θεὸν σαρκωθέντα, πλὴν τῆς ἀμαρτίας, ἐπεὶ μὴδὲ τῆς φύσεως ἦν, οὐχ ἀπλῶς ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτὸ κατ' οὐσίαν ὅλην ἀληθῶς ἄνθρωπον ὄντα διαῤῥήδην ἀποφηνάμενος. Οὐ κυρίως εἶναι διὰ τῶν ἐπαγομένων καὶ τὴν κλήσιν ἀνθρωπικῶς οὐσιωθέντος διατεινόμενός φησιν: « Ἡμεῖς δὲ τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἀνθρωπικῶς ἀπορίζομεν. » Ἐπεὶ μὴ ⁷⁷ ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν δογματίζομεν, τέμνοντες τὴν ὑπερ ⁷⁸ ἑνωσίαν ἑνωσιν. Οὐσιωθεὶς γάρ, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀνθρώπων αἰτίου ἐπ' αὐτοῦ τοῦ φύσει θεοῦ καθ' ἡμᾶς ἀληθῶς οὐσιωθέντος τὸ ἀνθρώπου ἐνομα λέγομεν. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος μόνον, ὅτι καὶ θεὸς ὁ αὐτός, « οὐδὲ ὑπερούσιος μόνον, » ὅτι καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός, εἴπερ μὴ ψιλὸς ἄνθρωπος μήτε γυμνὸς ὑπάρχει θεός, « ἀλλ' ἄνθρωπος ἀληθῶς ὁ διαφερόντως φιλόανθρωπος. » Ἀπειρὸν γὰρ πᾶσι τῷ πρὸς ἀνθρώπου ἔπερ ἐστὶν ἀληθῶς αὐτὸ φύσει τὸ ποθοῦμενον (110 β) γέγονα, μήτε τι πεπονθὸς εἰς τὴν ⁷⁹ ἰδίαν οὐσίαν πρὸς τῆς ἀφύγκτου κινώσεως, μήτε τι τῆς ἀνθρωπίνης διὰ τὴν ἀπὸρρήτον ⁸⁰ πρόσληψιν ἀμείψας, ἢ μειώσας τὸ σύνολον φύσεως, ὃν ὁ λόγος κυρίως αὐτῆς καθέστηκε σύστασις. « Ὑπερ ἀνθρώπου, » ὅτι θεϊκῶς ἀνδρὸς χωρὶς ⁸¹ « καὶ κατὰ ἀνθρώπου, » ἀνθρωπικῶς ὅτι ⁸² νόμῳ κηύσεως. « Ἐκ τῆς ἀνθρώπων οὐσίας ὁ ὑπερούσιος οὐσιωμένος: » οὐ γὰρ ψιλὴν μόνην ἐφάντασεν ἡμῖν ἐν αὐτῷ τὴν ἐν ⁸³ εἰδῇ σαρκὸς διαμόρφωσιν, κατὰ τοὺς τῶν Μανιχαίων λήρους ⁸⁴, ἢ σάρκα συνουσιωμένην οὐρανῶθεν ἐαυτῷ συγκατήγαγε, κατὰ τοὺς Ἀπολιναρίου μύθους, ἀλλ' αὐτὸ κατ' οὐσίαν ὅλην ἀληθῶς ἄνθρωπος γεγονὼς, προσλήφει δηλονότι σαρκὸς νοερῶς ἐψυχωμένης, ἐνωθείσης αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν.

« Ἔστι δὲ οὐδὲν ἥτοι ὑπερουσιότητος ὑπερλήγης ὁ ἀεὶ ὑπερούσιος. » Οὐ γὰρ ὑπερῆχθη τῇ φύσει γινόμενος ἄνθρωπος, τοῦναντίον δὲ μᾶλλον σινεπ-

VARIE LECTIONES.

⁷² μόνον ed. Gal. ⁷³ ἀμάρτη ed. Gal. ⁷⁴ περιεκτικὴν ed. Gal. Hinc corrigenda ejus versio. ⁷⁵ εἰρημίζου ed. Gal. ⁷⁶ μηδὲ ed. Gal. ⁷⁷ πρὸ ed. Gal. ⁷⁸ τὴν non habet ed. Gal. ⁷⁹ ἀφύγκτον ed. Gal. ⁸⁰ γὰρ χωρὶς ed. Gal. ⁸¹ γὰρ ὅτι ed. Gal. ⁸² ἐν om. ed. Gal. ⁸³ κλήρους cod. Gud.

ἦρεν ⁸⁸ ἑαυτῇ τὴν φύσιν, ἑτερον αὐτὴν ποιήσας μυστήριον, αὐτὸς δὲ ⁸⁹ μέινας παντάπασιν ἀληπτος, καὶ τὴν οἰκίαν σάρκωσιν λαχοῦσαν γένεσιν ὑπερούσιον μυστηρίου παντὸς δειξας ἀληπτοτέρα, τοσοῦτον καταληπτὸς δι' αὐτὴν γεγονώς ὅσον ⁹⁰ πλέον ἐγνώσθη δι' αὐτῆς ἀληπτότερος. « Κρύψιος γάρ ἐστι καὶ μετὰ τὴν ἐκφάνειν, » φησὶν ὁ διδάσκαλος, « ἢ, ἵνα τὸ θεϊότερον εἶπω, καὶ ἐν τῇ ἐκφάνει. Καὶ τοῦτο γὰρ Ἰησοῦ κέκρυπται, καὶ οὐδενὶ λόγῳ, οὐδὲ νῦν ⁹¹ τὸ κατ' αὐτὸν ἐξηκται μυστήριον, ἀλλὰ καὶ λεγόμενον ἀρρήτον μένει, καὶ νοούμενον, ἀγνωστον. » Τί τοῦτου πρὸς ἀποδείξιν θείας ὑπερουσιότητος γένοιτ' ἂν ἀποδεικτικώτερον, ἐκφάνει (111 α) τὸ κρυφίον καὶ λόγῳ τὴν ἀφασίαν καὶ νῦν δηλούσης τὴν καθ' ὑπεροχὴν ἀγνωσίαν, καὶ τὸ δὴ μείζον εἰπεῖν, οὐσιώσει τὸ ὑπερούσιον; « Ἀμέλει τῇ ταύτης παρουσίᾳ ⁹² καὶ εἰς οὐσίαν ἀληθῶς ἐλθὼν ὑπὲρ οὐσίαν οὐσιώθη. » τοὺς νόμους δηλαδὴ καινοτομήσας τῆς κατὰ φύσιν γενέσεως, καὶ διχα τῆς ἐξ ἀνδρὸς ἐν εἰδει σπορᾶς ἀληθῶς γενόμενος ἀνθρώπος. Καὶ ὅλοι Παρθένος αὐτὸν ὑπερφυῶς κύουσα τὸν ⁹³ ὑπερούσιον Λόγον χωρὶς ἀνδρὸς ἐκ τῶν αὐτῆς παρθενικῶν αἱμάτων ἀνθρωπικῶς, ξένῳ παρὰ τὴν φύσιν θεσμῷ, διαπλαττόμενον. « Καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνήργει ⁹⁴ τὰ ἀνθρώπου ⁹⁵. » τὴν τῶν στοιχείων ἀπαθῶς καινοτομήσας φύσιν ταῖς βάσει. Καὶ ὅλοι σαφῶς ὕμῳ δοτατον, ὀλικῶν καὶ γετρῶν ⁹⁶ ποδῶν ἀνέχον βάρος καὶ μὴ ὑπέκον, ἀλλ' ὑπερφυεὶ δυνάμει πρὸς τὸ ἀδιάχυτον συνιστάμενον. εἴπερ ἀληθῶς ἀδρόχοις ποσὶ, σωματικῶν ὀγκον ἔχουσι, καὶ ὕλης βάρος, τὴν ὕγραν καὶ δοτατον οὐσίαν ⁹⁷ μεταβατικῶς ἐπεπόρευτο ⁹⁸ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπ' ⁹⁹ ἰθάφους, καὶ τῇ δυνάμει τῆς ἑαυτοῦ θεότητος ἀχωρίστως διὰ τῆς ¹⁰⁰ μεταβάσεως συνεκφαίνων τῆς οἰκείας σαρκὸς τὴν κατὰ φύσιν ἐνέργειαν. εἴπερ φύσει ταύτης ἡ μεταβατικὴ καθέστηκεν κίνησις, ἀλλ' οὐ τῆς ἡνωμένης αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν ὑπεραπέρου καὶ ὑπερουσιου θεότητος. Ἀπαξ γὰρ ἀνθρωπικῶς οὐσιωθεὶς ὁ ὑπερούσιος Λόγος μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ἀμειψτὸν εἶχεν, ὡς ἰδίαν αὐτοῦ, καὶ (111 β) τὴν γενικῶς αὐτὸν ὡς ἀνθρώπον χαρακτηροῦσαν τῆς οὐσίας κίνησιν πᾶσιν οἷς ὡς ἀνθρώπος ἐνήργει ¹⁰¹ φύσικῶς. εἰδοποιουμένην. εἴπερ ἀληθῶς γέγονεν ἀνθρώπος, ἀναπνέων, λαλῶν, βαδίζων, χειρας κινῶν, προσφυῶς ταῖς αἰσθήσεσι χρώμενος εἰς ἀντιλήψιν τῶν αἰσθητῶν, πεινῶν, διψῶν, ἐσθίων, ὑπνῶν, κοπιῶν, δακρύων, ἀγωνιῶν, καίτοι δύναιμι ὦν αὐθιγὸς ὑπόστατος, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα οἷς αὐτοφυικῶς ψυχῆς δέχτη φύσικῶς τὸ συμφορὸς σῶμα κινούσης, τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν κινῶν ὡς αὐτοῦ καὶ γενομένην ἀληθῶς καὶ λεγομένην, ἢ κυρίως εἰπεῖν, αὐτὸς διχα τροπῆς τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ πραγματικῶς ἡ φύσις γενόμενος ἀφαντάτως ¹⁰² τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πεπλήρωκεν. Οὐκ ἀνέλεον οὖν τὴν συστα-

A subjectus fuit, sed potius vice versa ad se sublimavit naturam, in ea aliud mysterium efficiens; ipse enim incomprehensibilis permansit, et suam incarnationem omni mysterio magis incomprehensibilem ostendit, per generationem supra omnem substantiam, tanto quidem per illam factus comprehensibilis, quanto per illam dignoscitur esse magis incomprehensibilis. « Absconditus enim manet etiam post manifestationem, » ut dicit magister ille; « aut, ut divinius loquar, in ipsa manifestatione, etenim hoc etiam ipsius Jesu occultatur mysterium, nec ullo sermone vel intellectu exprimitur, quinimo dum profertur, arcanum, et dum intelligitur, manet ignotum. » Quid est quod divinam supersubstantialitatem plenius hoc demonstrare queat, quæ per suam manifestationem se occultat, et per sermonem se ineffabilem declarat, et per mentem eminentissime se incognoscibilem probat, et, ut majus aliquid addam, per substantiæ assumptionem se esse supra omnem substantiam ostendit? « Profecto hujus prerogativa etiam cum vere in substantiam veniret, supra substantiam substantiatus est. » Nimirum generationis naturalis legem immutavit, et absque virili semine in specie homo vero factus est; id quod declarat Virgo quæ illum modo supernaturali parit Verbum supersubstantiale, et quidem absque ope viri ex suo virginali sanguine concretum, eo modo quo ceteri homines producuntur, lege tamen nascendi non servata. Et supra hominum conditionem gessit ea quæ hominis sunt; elementorum enim naturam immutavit, nihil ipse immutatus suis gressibus. Hoc clare demonstrat aqua per se instabilis, quæ pedum ex materia et terra concretorum gravitatem suslinet, neque tamen cedit, sed virtute supernaturali sine diffusionem subsistit. Vere utique siccis pedibus, mole, corpore a materia, et pondere præditis, fluxas et instabiles aquas pertransiens obambulabat, calcabatque more tanquam pavementum, simul cum potentia deitatis suæ inseparabiliter per eam inambulationem carnis propriæ operationem commonstrans. Hujus siquidem carnis proprius erat ille ambulandi motus, nequaquam autem immense et supersubstantialis deitatis ei per hypostasim adunitæ. Verbum enim superessentiale ubi semel hominis essentiam assumpsit, simul cum ea habuit et motum plene, qui homini proprius est, quique ejus essentiam generaliter characterizat, inque iis omnibus naturaliter specificatur in quibus ut homo operabatur; quandoquidem vere factus est homo, respirabat, loquebatur, ambulabat, manus movebat, sensibus utebatur congruenter ad res sensibiles percipiendas, esuriebat, sitiebat, edebat, dormiebat, fatigabatur, lacrymabatur, contristabatur. Quamvis interim es-

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ συνέπειρεν ed. Gal. ⁸⁹ τε ed. Gal. ⁹⁰ ὅσον ed. Gal. ⁹¹ οὐδὲν ᾤ ed. Gal. ⁹² παρουσίας ed. Gal. ⁹³ τὸν om. ed. Gal. ⁹⁴ ἐνέργει ed. Gal. ⁹⁵ ἀνθρώπινα ed. Gal. ⁹⁶ γετρῶν ed. Gal. ⁹⁷ οὐσίαν om. ed. Gal. ⁹⁸ ἐπεπορεύετο ed. Gal. ⁹⁹ ἐπὶ ed. Gal. ¹⁰⁰ δι' αὐτῆς ed. Gal. ¹⁰¹ ἐνέργει ed. Gal. ¹⁰² ἀφανταστικῶς ed. Gal.

aet potentia per se subsistens, et ea in se contineret omnia per quæ modo liberrimò, non secus ac anima corpus sibi adnatum naturaliter movet, assumptam naturam agitans, ut suam et vere factam et vere dictam, vel, ut proprie loquar, ipse sine mutatione id ipsum reipsa factus est quod natura erat pro nobis dispensationem, non tamen in phantasmate, adimplevit. Non igitur abolevit operationem, quæ erat constitutiva ratio assumptæ essentiae, quemadmodum nec ipsam sententiam sustulit magister cum diceret: « Super substantiam substantiatus est, et supra conditionem hominis ea quæ hominis sunt operabatur, » sed utrinque ostendit quamdam modorum novitatem, salvis iisdem rationibus naturalibus, quibus ablatis nihil est id quod esse natum erat. Si vero dixerimus quod assumptæ substantiæ positionem itemque operationis eam constituentis ablationem contineat in se supereminens negatio, qua tandem ratione eandem, utrique æqualiter attributam, istius respectu existentiam, hujus vero sublationem designare ostendamus? Si rursus, quandoque non est per se mobilis assumpta natura, sed movetur a deitate sibi per hypostasim vere unita, motum qui eam constituit auferimus, nec ipsam substantiam, sive essentiam, conservaverimus, ut quæ non fuerit per se subsistens, sed in Verbo Deo vere ei consubstantiatio suum esse oblineat, quia par est utrinque ratio ad postulandum, etiam motum cum natura confiteamur, sine qua ne stare quidem potest natura, illud tenentes, quod alia sit essendi simpliciter, alia autem hoc modo essendi ratio, quarum illi natura, huic dispensatio innititur. Harum concursus magnum illud Jesu supernaturalis physiologiæ mysterium perficiens in eo ostendit conservari operationum distincticem simul et unionem, dum hæc cernitur indivisim in naturali unitorum ratione, illa vero inconfusim dignoscitur in simplici operationum modo. Quæ enim aut qualis, ubi aut quomodo natura erit constitutiva privata potentia? Nam quod omnino nullam habet potentiam, neque ipsum est, neque ipsius ulla omnino est positio, ut ait alibi magnus hic magister. Jam si hæc nullo modo fieri possint, oportet pie confiteri cum naturas Christi, quarum ipse sit hypostasis, tum etiam naturales operationes, quarum vera ipse est unitio, secundum utramque naturam, si verum illud sit quod sibi ipsi congruenter, simpliciter et uniformiter operabatur, perque omnia simul et inseparabiliter demonstravit una cum divina virtute sue carnis operationem. Qui enim vere Deus, et vere homo esse posset, si careret eo quod utramque naturam vere constituit? Porro quid, queso, aut quis esse existimabitur, si per naturales operationes

Λ τικὴν τῆς ἁ προσληφθείσης οὐσίας ἐνέργειαν, ὥστερ οὐδ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ὁ διδάσκαλος, εἰπὼν: Ὑπὲρ οὐσίαν ὁ οὐσιώθη, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνῆργει ὁ τὰ ἀνθρώπου. ἄλλ' ἐδείξεν ἐπ' ἀμφοῖν τὴν καινότητα τῶν τρόπων ἐν τῇ μονιμότητι τῶν φυσικῶν σωζομένην λόγων, ὧν χωρὶς οὐδὲν τῶν ὄντων ἐστὶν ὅπερ ἐστίν. Εἰ δὲ φῶμεν, ὡς τῆς μὲν προσληφθείσης οὐσίας θείσης, τῆς δὲ συστατικῆς αὐτῆς ἐνεργείας ἀφαίρεσις, ἡ καθ' ὁ ὑπεροχὴν ἐστὶν ἀπόρασις, τίνι λόγῳ τὴν αὐτὴν ἐπ' ἀμφοῖν ἰσῶς τεθείσιν, τῆς μὲν ὑπαρξίν, τῆς δὲ πάντως ἀναίρεσιν σημαίνουσιν δείξομεν; Ἡ πάλιν ἐπεὶ περ οὐκ αὐτοκίνητος ἡ προσληφθεῖσα φύσις ἐστίν, ὑπὸ τῆς ἡνωμένης (112 a) αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν ἀληθῶς κινουμένη ὁ θεότητος, καὶ τὴν συστατικὴν αὐτῆς ἀφαίρουμένα κίνησιν, μὴδ' αὐτὴν τὴν οὐσίαν ὁμολογῆσομεν, οὐκ αὐτοπόστατον φανείσιν, τουτέστι καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῷ κατ' ἀλήθειαν αὐτὴν οὐσιωθέντι θεῷ. Λόγῳ τὸ εἶναι λαβούσαν, ἰσὴν ἐπ' ἀμφοῖν τὴν αἰτίαν ἔχοντες τῆς παραίτησις, ἡ ἢ καὶ τὴν κίνησιν τῇ φύσει συνομολογῆσομεν, ἥς χωρὶς οὐδὲ φύσις ἐστὶ, γινώσκοντες ὡς ἕτερος μὲν ὁ τοῦ εἶναι λόγος ἐστίν, ἕτερος δὲ ὁ τοῦ πῶς εἶναι τρόπος, ὁ μὲν τὴν φύσιν, ὁ δὲ τὴν οἰκονομίαν πιστούμενος. Ὡς ἡ σύνοδος τὸ μέγα τῆς ὑπερφυοῦς Ἱησοῦ φυσιολογίας ποιησαμένη μυστήριον σωζομένην ἐδείξεν ἐν ταυτῇ τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν καὶ τὴν ἑνωσιν, τὴν μὲν ἀδιατρέτως ἐν τῷ φυσικῷ θεωρουμένην λόγῳ τῶν ἡνωμένων, τὴν δὲ ἀσυγγύτως ἐν τῷ μοναδικῷ γνωριζομένην τρόπον τῶν γινομένων. Τί γάρ καὶ τίς, ποῦ τε καὶ πῶς φύσις ἐστὶ συστατικῆς ἑξημέας γενομένης δυνάμεως; Τὸ γὰρ καθόλου μὴδὲ μίαν ἔχον δύναμιν οὕτε ἐστὶν, οὕτε εἶ ἐστὶν, οὕτε ἐστὶ τις αὐτοῦ παντελῶς θείσης, φησὶν ὁ πολὺς οὗτος διδάσκαλος. Εἰ δὲ τοῦτων λόγος οὐδεὶς, εὐσεβῶς ὁμολογεῖσθαι χρὴ τὰς τε τοῦ Χριστοῦ φύσεις ὧν αὐτὸς ὑπόστασις ἦν, καὶ τὰς αὐτοῦ φυσικὰς ἐνεργείας, ὧν αὐτὸς ἑνωσίς ἦν ἀληθῆς, κατ' ἀμφοῖν τὰς φύσεις· εἴπερ ἑαυτῷ προσφῶς, μοναδικῶς, ἡγουν ἐνοσιδῶς, ἐνεργῶν, καὶ διὰ πάντων ἀχωρίστω; τῇ θεικῇ δυνάμει συνεχφαίνων τῆς οἰκείας σαρκὸς τὴν ἐνέργειαν. (112 b) Πῶς γὰρ ἐστὶ φύσει θεός, καὶ φύσει πάλιν ἀνθρώπος ὁ αὐτός, οὐκ ἔχων ἀνελλιπῶς ὁ τὸ φύσει κατ' ἀμφοῖν πεφυκός; Τί τε καὶ τίς ὑπάρχων γνωσθήσεται, μὴ πιστούμενος ὡς ἐνῆργει φυσικῶς ὅπερ ἐστὶ μὴ τρεπόμενος; πῶς δὲ πιστώσεται ὁ καθ' ἐν τῶν ἐξ ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἅπερ ἐστὶν ἀκίνητος μένων καὶ ἀνενέργητος; Ὑπὲρ οὐσίαν οὖν οὐσιώθη, γενέσεως ἀρχὴν καὶ γεννήσεως ἑτέραν τῇ φύσει-δημιουργήσεως, συλληφθεὶς μὲν σπορᾷ τῆς οἰκείας σαρκὸς, τεχθεὶς δὲ σπυργίς τῆς παρθενίας τῇ τεκούσῃ γενόμενος, καὶ τῶν ἀμίκτων ἐπ' αὐτῆς ὁ τὴν ἀντίφασιν δείξας συναληθεύουσιν. Ἡ γὰρ αὐτὴ καὶ παρθένος καὶ μητῆρ, καινοτομοῦσα τὴν φύσιν τῇ συνῶν τῶν ἀντι-

VARIE LECTIONES.

¹ τὴν cod. Gud. ὑπερουσίαν cod. Gud. ² ἐνῆργει ed. Gal. ³ τί καθ' ed. Gal. ⁴ καὶ κινουμένη ed. Gal. ⁵ ὁμολογήσαμεν ed. Gal. ⁶ ἡ ὁμ. ed. Gal. ⁷ οὕτε ἐστὶν desideratur in ed. Gal. ⁸ οὐτ' ἐστὶν ed. Gal. ⁹ ἀνελλιπῶς ed. Gal. ¹⁰ πιστώσεται ed. Gal. ¹¹ αὐτοῖς ed. Gal.

καίμενων, εἴπερ τῶν ἀντικειμένων παρθενία καὶ γέννησις, ὧν ἐκ φύσεως οὐκ ἂν τις ἐκπονήσεται σύμ-
βασις. Διὸ καὶ Θεοτόκος ἀληθῶς ἡ Παρθένος, ὑπερ-
φῶς δέκην σποράς συλλαβοῦσά τε καὶ ταχέως τὸν
ὑπερούσιον Λόγον· ἐπειπερ τοῦ σπαρέντος τε καὶ
συλληφέντος κυρίως ἡ ταχέως μήτηρ.

talis principium. Conciiebatur, et suae carnis ipse factus est, ostenditque ea simul vera esse quae propter contradictionem inter se nullo modo concordare posse videbantur. Ea ipsa et virgo fuit et mater; innovata erat natura, ut opposita inter se concordarent; nam opposita sunt virginitas et paritas, in natura horum nullus potest intelligi concursus. Quapropter etiam Deipara vere fuit Virgo; supernaturali modo ad seminis ritum concepit et peperit superessentiale Verbum: nam quae peperit haud dubie mater est ejus qui in ea satus fuit et conceptus.

Καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνῆργει ¹² τὰ ἀνθρώπου, B
καὶ ἀκραν ἐννοεῖν δίχα τροπῆς συμφοῦσαν δεικνύς
τῇ θεϊκῇ δυνάμει τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν· ἐπειδὴ
καὶ ἡ φύσις ἀσυγχύτως ἐνωθεῖσα τῇ φύσει δι' ὅλου
περικεχώρηκε, μηδὲν ἀπόλυτον παντάπασιν ἔχουσα,
καὶ τῆς ἡνωμένης αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν καχωρισμέ-
νων θεότητος. Ὑπὲρ ἡμᾶς γὰρ ἀληθῶς τὴν ἡμῶν
οὐσίαν οὐσιωθεὶς ὁ ὑπερούσιος Λόγος συνῆψε τῇ κα-
ταφάσει τῆς φύσεως καὶ τῶν αὐτῆς φυσικῶν (113 a)
καθ' ὑπεροχὴν τὴν ἀπόρασιν, καὶ γέγονεν ἀνθρώ-
πος, τὸν ὑπὲρ φύσιν τοῦ πῶς εἶναι τρόπον ἔχον
συνημμένον τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ τῆς φύσεως,
ἵνα καὶ τὴν φύσιν πιστώσῃται τῇ τῶν τρόπων
καινότητι, μὴ δεχομένην κατὰ τὸν λόγον ἀλλοίωσιν,
καὶ δεῖξῃ τὴν ὑπεράσπιν δυνάμειν ὡσαύτως καὶ τῇ
τῶν ἐναντιῶν γενέσει γνωρίζομένην· ἀμείλει ἐξου-
σίᾳ γνώμης ἔργα ¹³ πεποιηκώς τὰ πάθη τῆς φύ-
σεως, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς ἀνάγκης ἀποτελέσματα
φυσικῆς, ἐμπάλιν ἢ ¹⁴ ἐφ' ἡμῶν ἔχει, τὸ καθ' ἡμᾶς
φύσει παθητὸν διεξῆλθεν, ἐξουσίᾳ γνώμῃ ¹⁵ κινήτων
δείξας ἐφ' αὐτοῦ τὸ πεφυκὸς ἐφ' ἡμῶν εἶναι γνώ-
μης κινήτικόν. Ὅπερ τοῖς ἐξῆς σαφηνίζων φησὶν ὁ
διδάσκαλος· «Τί ἂν τις τὰ λοιπὰ πάμπολλα ὄντα
διέλθοι; δι' ὧν ὁ θεὸς ὁρῶν ὑπὲρ νοῦν γινώσκειται
καὶ τὰ ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Ἰησοῦ κατα-
φασκόμενα, δύνανται ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως ἔχον-
τα. » Τὰ γὰρ τῆς φύσεως πάντα μετὰ τῆς φύσεως
κατὰ σύλληψιν ἀρρήτων ὑποδοῦς ὁ ὑπερούσιος Λόγος
οὐδὲν εἶχεν ἀνθρώπινον φυσικῶν λόγῳ καταφασκό-
μενον, ὁ μὴ καὶ θεὸς ἦν, τρόπον τῷ ὑπὲρ φύσιν ἀπο-
φασκόμενον. Ὡν ὑπὲρ νοῦν ὡς ἀναπόδεικτος ὑπῆρ-
χεν ἡ γνώσις, μόνην κατάληψιν ἔχουσα τὴν πίστιν
τῶν γνησίως τὸ τοῦ Χριστοῦ σεβασζόμενων μυστή-
ριον. Οὕτινος ὡς περ συνοπτικὸν τὸν λόγον ἀποδιδοῦς
φησὶ· «Καὶ γὰρ, ἵνα συνελόντες εἴπωμεν, οὐδὲ ἀν-
θρώπος ἦν, » ὅτι φύσει τῆς κατὰ φύσιν ἀνάγκης
ἀνετός ¹⁶ ἦν, τῷ ¹⁷ καθ' ἡμᾶς (113 b) οὐχ ὑπαχ-
θεὶς θεσμῷ τῆς γενέσεως. «Οὐχ ὡς μὴ ἀνθρώπος, » ὅτι
κατ' οὐσίαν ὅλην ἀληθῶς ἀνθρώπος ἦν, φύσει τῶν
καθ' ἡμᾶς φυσικῶν ἀνεχόμενος, «ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώ-
πων· » ἐπειπερ ἡμεῖς ὁμοούσιος ἦν, ὅπερ ἡμεῖς κατὰ
φύσιν ἀνθρώπος ὢν, «ἀνθρώπων ἐπέχεινα, » καινό-

A suas non faciat fidem nullam se conversationem su-
bilisse? quomodo etiam fidem faciet se unum esse
ex duabus naturis, si talis cum sit, et ex talibus,
nihilominus et sine motu et sine operatione perma-
neat? Super substantiam igitur substantiatus est,
fabricans in natura novum generationis et nativi-

rudimentum fuit; nascebatur, et sigillum parenti
factus est, ostenditque ea simul vera esse quae propter contradictionem inter se nullo modo concordare posse videbantur. Ea ipsa et virgo fuit et mater; innovata erat natura, ut opposita inter se concordarent; nam opposita sunt virginitas et paritas, in natura horum nullus potest intelligi concursus.

Et supra conditionem hominis ea quae sunt homi-
nis operabatur, per exactissimam unionem, sine
omni conversione, per divinam potentiam osten-
dens humanam operationem. Quandoquidem et na-
tura humana inconfusim unita naturae divinae totam
circumincessit, solum nihil aut divisum possi-
dens a deitate, quae ei per hypostasim unita fuit.
Nam pro nobis vere nostramque substantiam susci-
piens Verbum supersubstantiale connexit ea quae
de natura affirmantur, et ea quae per eminentiam
naturalium ejusdem potentiarum continent negatio-
nem. Factus est homo, sed modum essendi habuit,
qui naturam supereminebat, connexum cum essendi
modum secundum naturam; ut et naturam, ex
novitate istorum modorum, non admisisset in essen-

C
tia alterationem ostenderet, simulque super im-
mensam potentiam in contrariorum effectione con-
spiciam daret. Quippe quod naturae infirmitates
suae fecit indicia potestatis, non necessitatis natu-
ralis, ut sunt quae non gerimus, effecta, secusque
quam se habet in nobis naturae passibilitatem ad-
ministravit. Quod enim in nobis nostram volenta-
tem solet commovere, ille in se nonnisi ex suo
arbitrio moveri docuit. Quid aliud dicit magister in
sequentibus? ubi hoc ipsum explanat: «Quid vero
cetera quae valde multa quis commemoret? in quae
si divinus quispiam intueatur, supra intellectum
intelliget etiam ea quae de Jesu humanitate affir-
mantur virtutem excellentis negationis continere.»

D
Supersubstantiale enim Verbum omnia quae ad na-
turam pertinent una cum natura in conceptione
illa ineffabili suscipiens, nihil habuit humanum de
se affirmatum, naturali ratione, quin idem erat
divinum, modoque supra naturam negari potuit.
Horum omnium cognitio, utpote supra intellectum,
erat etiam supra demonstrationem, solaque est
perceptibilis fide eorum qui Christi mysterium sin-
cere venerantur. Hujus mysterii rationem quam-
dam contractam exhibet conspectui Dionysius cum
dicit: «Nam, ut summatim dicamus, ne homo qui-
dem erat» quoniam ex natura sua omnis naturalis
necessitatis expers erat, et supra legem nascendi

VARIAE LECTIONES.

¹² ἐνεργεῖ ed. Gal., pro more. ¹³ ἐξουσίας ἔργα ed. Gal. Unde corrigenda ejus versio. ¹⁴ ἡ cod. Gud. ¹⁵ γνώμῃ non exstat in ed. Gal. ¹⁶ ἀνατίτος ed. Gal. ¹⁷ πῶ ed. Gal., quod mendum est.

cui nos subijcitur. « Non quod non esset homo, » quoniam secundum totam essentiam vere homo erat, iisque omnibus obnoxius quæ naturam nostram comitantur; « sed quod natus more humano, » aliquid ejusdem nobiscum erat essentie, et homo per naturam, per quam et nos. « Supra homines, » modo novo, quod nos non facimus, naturam circumscribens. « Et supra hominem vere factus homo. » Modos enim supra naturam, et rationes secundum naturam invicem sine fraude connexuit. Horum concursus cum per se impossibilis esset, ille, cui nihil est impossibile, eos in se vere univit, neutram in partem omnino eorum quorum erat hypostasis ab alterutro in operando declinans, imo potius per alterutrum confirmans; siquidem utrumque vere est, et ut Deus suam ipse movet humanitatem, quatenus autem homo, suam declarat deitatem. In natura divina, si sic loqui liceat, passus est, nam voluntarie passus est, et merus homo non fuit; in natura humana miracula patravit, nam in carne fuit, nec nudus exstitit Deus. Ita quidem passionēs erant mirabiles et novi generis, propter potentiam divinam naturæ ejus qui passus est, et miracula erant inter passionēs, quoniam patrata erant in passibili potentia carnis, ejus qui ea mirifice secundum naturam operatus est. Quod intellexit magister cum diceret: « Postremo non qua Deus divina gessit. » Non tantum ut Deus, et seorsum a carne, neque enim tantum superessentialis erat: « neque humana ut homo; » non enim tantum ut caro, separatim a deitate, neque enim homo tantum: « sed Deus factus homo novam quamdam dei-virilem operationem nobiscum conversando exhibuit. » Assumptione enim carnis mente animaque prædite vere homo factus est ille supra modum erga homines benignus, divinamque operationem uniens ineffabiliter humana, per carnis coalitionem, pro nobis adimplevit dispensationem θεανδρικώς, hoc est et tanquam Deus et tanquam homo, divinaque et humana administravit, vel, ut clarius loquar, ejus politia divina simul et humanas operationes exhibebat.

Cum igitur divina et humana inter se dividi negabat sapiens magister, quando unionem affirmabat, non nescivit unita etiam inter se differre; unio enim divisionem removens non efficit differentiam. Si autem differentie rationem unionis modus conservat, sane hic sermo viri sancti periphrasis erit, per quam ostendit, bene congruenti oratione, duplicem operationem in Christo duas naturas habente. Quoniam nullo pacto per unionem, sive naturam species sive qualitatem, eorum quæ ununtur, essentialis læditur ratio. Nec, ut volunt aliqui, extrema negando medium quoddam affirmat; nihil enim est medium quod de Christo per extremorum negationem affirmari potest. « Novam » dixit, hoc est novum mysterium characterizat, cujus ratio est ineffabilis modus naturalis conjunctionis. Quis enim

Α τῆτι τρόπῳ, ὅπερ οὐχ ἡμεῖς, τὴν φύσιν περιγράφων. « Καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀληθῶς ἀνθρώπος γεγὼς, » τοὺς ὑπὲρ φύσιν τρόπους καὶ τοὺς κατὰ φύσιν λόγους ἀλυμάντως ἔχων ἀλλήλοις ὡς συνημμένους, ὧν ἀμήχανος ἡ σύμβασις ἦν, αὐτὸς ὅ, μὴδὲν ἔστιν ἀμήχανον ἀληθῆς γενόμενος ἑνωσις μηδετέρῳ τὸ παράπαν ὧν ὑπόστασις ἦν θατέρου κεχωρισμένως ἐνεργῶν, δι' ἑκατέρου δὲ μᾶλλον πιστούμενος θάτερον· εἴπερ ἀμφω κατ' ἀλήθειαν ὧν ὡς μὲν θεὸς τῆς ἰδίας ἦν κινήτικὸς ἀνθρωπότητος, ὡς ἀνθρώπος δὲ τῆς οἰκίας ἐκφαντικὸς ὑπῆρχε θεότητος. Θεϊκῶς μὲν, ἐν' οὕτως εἶπω, τὸ πάσχειν ἔχων, ἐκούσιον γάρ, ἐπεὶ μὴ ψιλὸς ἀνθρώπος ἦν, ἀνθρωπικῶς δὲ τὸ θαυματουργεῖν, διὰ σαρκὸς γάρ; ἐπεὶ μὴ γυμνὸς ὑπῆρχε θεός. Ὡς εἶναι τὰ μὲν πάθῃ θαυμαστὰ τῇ κατὰ φύσιν θεϊκῇ δυνάμει τοῦ πάσχοντος καινιζόμενα, τὰ δὲ θαύματα παθητὰ, τῇ κατὰ φύσιν τοῦ αὐτὰ θαυματουργούντος παθητικῇ δυνάμει συμπληρούμενα τῆς σαρκός. Ὅπερ εἰδὼς ὁ διδασκαλὸς φησι: « Καὶ τὸ λοιπὸν οὐ κατὰ θεὸν τὰ θεῖα δράσας, » ὅτι μὴ μόνον θεϊκῶς κεχωρισμένα σαρκὸς, οὐ γὰρ ὑπερούσιος μόνον, οὕτε τὰ ἀνθρώπινα κατὰ ἀνθρώπον, ὅτι μὴ μόνον σαρκικῶς κεχωρισμένα θεότητος, οὐ γὰρ ἀνθρώπος μόνον, (114 a) « ἀλλ' ἀνθρωθέντος θεοῦ καινὴν τινα τὴν θεανδρικὴν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένον. » Καὶ γὰρ προσλήψαι σαρκὸς νοερώς ἐψυχωμένης ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπος γεγονώς, ὁ διαφερόντως φιλόανθρωπος, τὴν δὲ θεϊκὴν ἐνέργειαν καθ' ἑνωσιν ἀόρητον τῇ συμφύτῃ τῆς σαρκικῆς ἐσχληκῶς ἀνθρωθεῖσαν, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πεπλήρωκε θεανδρικῶς, ἡγουν θεϊκῶς ἅμα καὶ ἀνδρικῶς τὰ τε θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα δράσας, ἡ σαρέστιρον εἰπεῖν, θεϊκὴν ἐν ταυτῇ καὶ ἀνδρικὴν ἐνέργειαν πεπολιτευμένον.

Οὐκοῦν ἀποφάσει τῆς τῶν θεῶν καὶ ἀνθρωπίνων πρὸς ἀλλήλα διαίρεσις τὴν τῆς ἑνώσεως κατάφασιν ὁ σοφὸς ποιησάμενος τὴν φυσικὴν τῶν ἡνωμένων διαφορὰν οὐκ ἠγνόησεν· ἡ γὰρ ἑνωσις τὴν διαίρεσιν ἀπωσαμένη τὴν διαφορὰν οὐκ ἐλώθησεν. Εἰ δὲ τῆς διαφορᾶς τὸν λόγον ὁ τῆς ἑνώσεως τρόπος ἔχει σωζόμενον, ἄρα ὡς περιφρασὶς ἔστιν ἡ τοῦ ἀγίου φωνή, καταλλήλῳ κλήσει τοῦ διττοῦ τὴν φύσιν Χριστοῦ τὴν διττὴν παραθελούοντος ἐνέργειαν· εἴπερ φύσει τε καὶ ποιότητι κατ' οὐδένα τρόπον ἐκ τῆς ἑνώσεως ὁ τῶν ἡνωμένων οὐσιώδης μεμειώται λόγος. Ἀλλ' οὐχ ὡς τινι, ἀποφάσει τῶν ἀκρων τινὸς μέσου ποιούμενον κατάφασιν. Οὐκ ἔστι γὰρ τι μέσον ἐπὶ Χριστοῦ, τῇ τῶν ἀκρων ἀποφάσει καταφασκόμενον. Καὶ γὰρ μὲν, ὡς καὶ τοῦ μυστηρίου χαρακτηριστικὴν, οὐ λόγος ἔστιν ὁ ἀπὸρρήτος τρόπος

VARIE LECTIONES.

ὡς ἀλλήλοις ἔχων ed. Gal. ὡς ἐψυχωμένης ed. Gal. συμφύτῃ ed. Gal. ἄρα ed. Gal. διττοῦ ed. Gal. In cod. Gud. a pr. m. est. διπλοῦ. διττὴν ed. Gal. τε. om. ed. Gal. τινος ed. Gal. ποιούμενον (sic) cod. Gud. ποιούμενον ed. Gal. ἐστὶ ed. Gal.

τῆς συμφύσεως²⁰. Τίς γὰρ ἔγνω πῶς σαρκούται Θεός, Α novit quomodo Deus incarnatur, ei tamen manet
καὶ μένει Θεός· πῶς μένων Θεός ἀληθής, ἀνθρωπός
(114 b) ἐστὶν ἀληθής· ἀκριβὲς δεικνύς αὐτὸν
ἀληθῶς ὑπάρχει φυσικῇ, καὶ δι' ἐκατέρου θάτερον,
καὶ μηδέτερον τρεπόμενος. Ταῦτα μόνη πίστις χω-
ρεῖ. οὐ γὰρ τιμῶσα τὸν Λόγον, οὐτινος τῇ φύσει τῶν
ὄντων ἐμπέφυκε· λόγος οὐδέστις· ὁ Θεανδρικὴν ὁ δὲ,
οὐχ ὡς ἀπλήν, οὐδὲ πρᾶγμα τι σύνθετον, καὶ ἡ μό-
νης γυμνῆς κατὰ φύσιν θεότητος, ἡ μόνῃς ψυχῆς
ὑπάρχουσαν ἀνθρωπότητος, ἡ συνθέτῳ φύσει τινῶν
ἀκρίων μεταίχμιον προσήκουσαν, ἀλλ' ἀνδρωθέντι
Θεῷ, τοῦτέστι τελείῳ ἐνανθρωπήσαντι, προσφυσ-
σάτην. Οὐδ' αὖ πάλιν μίαν, ὡς οὐκ ἂν²¹ ἄλλως
νοηθῆναι· « τῆς καινῆς » καθά τινας ἔδοξεν, ἡ « μιᾶς
δυναμῆς »· ποιότητος γὰρ, ἀλλ' οὐ ποσότητος ἡ
« καινότης »· ἔπειτα καὶ φύσιν ἐξ ἀνάγκης· αὐτῇ
συνεισάδει τοιαύτην· εἴπερ πάσης φύσεως ὅρος ὁ
τῆς οὐσιώσεως αὐτῆς ἐνεργείας καθίσταται λόγος, ἦν
οὐ διπλὴν²² εἴποι²³ ποτ' ἂν τραγυλάφων μύθοις
φιλοτιμούμενος. Πῶς δὲ καὶ τοῦτου δοθέντος ὁ
τοῦτο πεφυκὸς μίαν ἔχων ἐνεργεῖαν, καὶ ταύτην
φυσικὴν, ἐπιτελεῖται τῇ αὐτῇ τὰ θαύματα καὶ τὰ
πάθη, λόγῳ φύσεως ἀλλήλων διαφέροντα, διχα στα-
ρήσεως ἐπισυμβαινούσης τῇ ἀπογενέσει τῆς ἔξσεως·
Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων μιᾶ καὶ τῇ αὐτῇ ἐνεργείᾳ τὰ-
ναντία πέφυκε ἔρῃν, ὅρα τε καὶ λόγῳ συνεχόμενον
φύσεως. Διὸ μίαν ἀπλῶς ἡ φυσικὴν ἐπὶ Χριστοῦ
θεότητος καὶ σαρκὸς ἐνεργεῖαν λέγειν οὐ θέμις, εἴ-
περ μὴ ταυτὸν ποιεῖται φυσικῇ θεότης καὶ σὰρξ, ἔπει-
τα καὶ φύσιν, καὶ γενήσεται τετράς· ἡ (115 a) τριάς.
Οὕτε γὰρ κατὰ φύσιν, οὕτε κατὰ δύναμιν, οὕτε κατ'
ἐνεργεῖαν, γέγονε ταυτὸν, φησὶ, τῇ σαρκί²⁴. Οὐδὲν
γὰρ ὅ πεφυκεν εἶναι διὰ τὴν μίαν οὐσίαν Πατρὶ
καὶ Πνεύματι ταυτὸν ὁ Υἱός, γέγονε ταυτὸν τῇ σαρκί
διὰ τὴν ἔκωσιν, καὶ πεποίηκεν αὐτὴν ζωοποιὸν ἐνώ-
σει τῇ πρὸς αὐτὸν, ἔχουσαν τὸ φύσει θνητόν. Ἐπει-
καὶ τρεπτῆς ὑπάρχων δειχθήσεται φύσεως, καὶ τὴν
οὐσίαν τῆς σαρκὸς εἰς ὅπερ οὐκ ἦν ἀλλοιῶσας, καὶ
ταυτὸν πεποιηκὸς τῇ φύσει τὴν ἔκωσιν. Τὴν γὰρ
Θεανδρικὴν ἐνεργεῖαν, ὡς ἀπεδόθη νοήσωμεν· ἦν
ἡμῖν οὐχ αὐτῷ πολιτευσάμενος· τὴν φύσιν τοῖς ὕπερ
φύσιν ἐκαίνισε²⁵. Πολιτεία γὰρ ἐστὶ βίος κατὰ νό-
μον φύσεως διαξαγόμενος. Διπλοῦς δὲ ὢν²⁶ τὴν
φύσιν ὁ Κύριος, εἰκότως βίον ἔχων ἐφάνη κατὰλλη-
λον, νόμῳ τε θεῷ καὶ ἀνθρωπίνῳ, κατὰ ταυτὸν²⁷ ὁ
ἀσυγγύτως συγκεκροτημένος καινὸν καὶ αὐτὸν, οὐχ
ὡς μόνον ξένον τοῖς ἐπὶ γῆς καὶ παράδοξον, καὶ
οὕτω τῇ φύσει τῶν ὄντων διεγνωσμένον, ἀλλὰ καὶ
χαρὰ τῆς καινῆς τοῦ καινῶς βιώσαντος ἐνεργείας.
Ἦν Θεανδρικὴν τυχὼν προσηγόρευεν ὁ τῷ μυστη-
ρίῳ τοῦτω κλησίων ἐπινοήσας· ἀρμόδιον, ἵνα δείξῃ
τὸν κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἔκωσιν τῆς ἀντιδόσεως τρέ-
πον, κατ' ἐπαλλαγὴν τὰ φυσικῶς ἐκατέρῳ μέρει
τοῦ Χριστοῦ προσόντα θάτερον πεποιημένον, χωρὶς
τῆς ἐκατέρου μέρους πρὸς θάτερον κατὰ τὸν φύσει

Deus? quomodo maneat Deus verus, et verus homo,
ostendens se vere esse utrumque naturali existen-
tia, et per alterutrum utrumque in neutro alteratus?
Hæc fides sola capit, silentio venerans Verbum,
cujus nature nulla in rebus creatis oratio respon-
det. Θεανδρικὴν, « dei-virilem », addidit, non quod
intelligat vel simplicem operationem, vel reipsa
compositam, nec adhuc eam quæ solius nudæque
esset deitatis, aut solius et meræ humanitatis, aut
postremo nature ejusdam compositæ, quæ media
esset inter duo extrema: sed eam quæ naturalis-
sime competeret Deo inhumanato, hoc est qui per-
fecte factus est homo. Rursus unam dixit, non
tamen ita ac si nova « operatio non posset intelligi
nisi per, unam, » ut nonnullis placet; nam ad qua-
litate, non vero ad quantitatem καινότης, « inno-
vatio, » pertinet, quoniam naturam necessario in-
ducit talem; nam omnis nature definitio petitur ab
ejus essentialis operationis ratione, quam duplicem
esse ne is quidem dixerit qui tragelaphorum fabu-
las amplectitur. Imo, hoc dato, talis qui fuerit, una
tantum operatione, eaque naturali præditus, quo-
modo per eam et miracula et passionēs ostendit,
quorum ratio naturaliter multum diversa est, quin
habitus corruptionem privatio consequatur. Nihil
enim est quod una eademque operatione contraria
potest efficere, si maneat intra suæ nature termi-
num et rationem. Quapropter non est fas affirmare
de Christi deitate et carne unam simpliciter et na-
turalem operationem, si modo idem non sit penes
qualitatem naturalem deitas et caro. Hoc enim
pacto et unam naturam affirmabimus, et trinitas scilicet
quaternitas. Filius enim idem erat Patri et Spiritui
per unitatem essentie, sed non fuit idem carni per
unionem, etiamsi vivificam eam fecit, cum eam sibi
uniret; habuit enim ea in se adhuc mortalem sor-
tem. Et ipse Christus nature mutabilis fuisse repe-
rietur; etiam carnis essentiam in id quod non erat
mutavit, et unionem cum natura identidem concilia-
vit. Consideremus enim dei-virilem operationem,
qualis apparuit; certe non sui, sed nostri gratia
hic versatus est, naturamque ad supernaturalem
conditionem evexit. Jam polita est vita secundum
nature leges traducta; et Christus natura est du-
plex: merito igitur vitam suam ostendit legi divinæ
et legi humanæ congruentem, et ad utramque sine
confusione contemperatam. Nova vita fuit, non tan-
tum incognita et mira eorum respectu qui in terris
tunc erant et adhuc rerum natura incomperita,
verum etiam quoniam character erat novæ ejus-
dem operationis, ejus qui novo ritu vivebat. Hanc
forte qui primus huic mysterio appellationem con-
venientem excogitavit, « dei-virilem » dixit, ut osten-
deret modum illum communicationis in ineffabili

VARIÆ LECTIONES.

²⁰ συμφύσεως ed. Gal. Uti constanter. ²¹ ὡς καὶ ed. Gal. ²² οὐ διπλὴν ed. Gal. οὐδὲ τελέστης
cod. Gud. ²³ εἴπειτα ed. Gal. ²⁴ Verba Οὕτε γὰρ — — τῇ σαρκί non comparent in ed. Gal. ²⁵ ἐκαίνισας
ed. Gal. ²⁶ ὢν om. ed. Gal. ²⁷ κατ' αὐτὸν ed. Gal.

unione, qui facit ut vicissim proprietates naturales, quæ alteri Christi parti conveniunt, sint utriusque, absque tamen illius partis cum hac, penes naturalem rationem, permutatione aut confusione. Quemadmodum enim in gladio ignito secandi vis sit ustio, et ustio vicissim secandi vis (nam sicut gladio ignis, ita et gladii actioni, qua secat, unitur vis ignis quæ urit, perque unionem hanc et gladius nanciscitur urendi actionem, et ignis secandi), neutrum tamen ex hac unionem et communicationem aliquam patitur immutationem, sed utrumque, etiam in illa unionem, in qua certa quedam est compositi ratio, naturalem sibi servat proprietatem: pari ratione et in mysterio sancte incarnationis deitas et humanitas uniuntur hypostatice, ita ut neutra amittat per unionem naturalem operationem, et tamen distincta sit ab ea quæ una secum conjungitur et consistit. Toti siquidem divinæ et efficaci potestati suæ deitatis verbum incarnatum nexuit, per inseparabilem unionem, humanitatis suæ passibilem conditionem, homo Deus existens miracula patrabat, in carne natura sua passibili: rursus Deus existens homo naturæ passiones subibat, ita tamen ut constaret eas per potestatem divinam illum administrasse: imo potius utrumque præstitit theandricως, Deus utique simul et homo erat. Per passiones nosmetipsos nobis, quales eramus reddidit, per miracula nos sibi tradidit, si simus ad ejus exemplar conformes, et per utraque fidem fecit de veritate eorum ex quibus se esse, et in quibus et quæ professus est: solus certe ille verus est et fidelis, et id quod est a nobis dici haberique cupit. Hunc igitur, o sanctissime et verbo et opere, quoniam in vobismet possidetis formatum, ejus, quæso, imitamini longanimitatem: hanc scriptionem accipite, ita ut experiar vos iudices eorum quæ attuli clementes, vestra æquanimitas servi vestri errata tegat, qui nullum querit alium obedientiæ suæ fructum. Estote mihi apud Christum reconciliationis sequestri, pacemque conficite illam quæ omnem intellectum superat: servator solus est pacis princeps, solus timentes se a passionum salo per habitus practicos liberat, solus Pater venturi sæculi per charitatem et cognitionem in Spiritu generat eos qui mundum superiorem complebunt. Ei sit gloria, majestas et imperium, cum Patre et sancto Spiritu in secula seculorum. Amen.

λογον μεταβολῆς καὶ συμφύσεως. 37. Ὡς περ γὰρ τοῦ πυρακτωθέντος· εἴρους τὸ τμητικὸν γέγονε καυστικὸν, καὶ τὸ καυστικὸν τμητικὸν (ἡνώθη γὰρ ὡς περ σιδήρων. 38 τὸ πῦρ, οὕτω καὶ τὸ τοῦ σιδήρου τμητικὸν τὸ τοῦ πυρὸς (115 δ) καυστικὸν, καὶ γέγονε μὲν καυστικὸς ὁ σιδήρος ἐνώσει τῇ πρὸς τὸ πῦρ, καὶ τμητικὸν τὸ πῦρ ἐνώσει τῇ πρὸς τὸν σιδήρον· οὐδέτερον δὲ τρόπον 39 τῇ καθ' ἑνωσιν ἀντιδίσαι πρὸς ὁάτερον 40 πείνονθεν, ἀλλ' ἑκάτερον κἀν 41 τῇ τοῦ συγκειμένου καθ' ἑνωσιν ἰδιότητι μεμένηκει κατὰ φύσιν οἰκείας ἀνέκτιτων· οὕτω κἀν 42 τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας σαρκώσεως θεότης καὶ ἀνθρωπότης ἡνώθη καθ' ὑπόστασιν, μηδετέρας τῆς φυσικῆς ἐκστάσεως ἐνεργείας διὰ τὴν ἑνωσιν, μήτε μὴν 43 ἀσχετον αὐτὴν κεκτημένης μετὰ τὴν ἑνωσιν, καὶ τῆς συγκειμένης καὶ συναφειώσεως διακεκριμένην 44. Ὡς γὰρ τῇ δραστηρίῳ δυνάμει τῆς οἰκείας θεότητος ὁ σαρκωθείς Λόγος· ὅλην ἐσχηκὼς συμφύεισαν καθ' ἑνωσιν ἄλυτον τὴν παθητικὴν τῆς ἰδέας ἀνθρωπότητος δυνάμιν ἀνθρωπίνως θεὸς ὢν ἐνήργει 45 τὰ θαύματα, διὰ σαρκὸς φύσει παθητῆς συμπληρούμενα, καὶ θεϊκῶς ἀνθρώπος ὢν διεξῆλθε τὰ πάθη τῆς φύσεως, κατ' ἐξουσίαν ἐπιτελούμενα 46 θεϊκῶν ἀμφω δὲ μᾶλλον θεανδρικῶς, ὡς θεὸς ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπος ὢν 47 τοῖς μὲν ἡμῶς ἑαυτοῖς ἀποδίδους, φανέντας ὅπερ γεγόναμεν, τοῖς δὲ διδοὺς 48 ἡμῶς ἑαυτῷ, γενομένους ὅπερ παρέδειξε, καὶ δι' ἀμφοτέρων πιστούμενος τὴν τῶν ἐξ ὧν, ἐν οἷς τε καὶ ἄπερ ὑπῆρχεν ἀλήθειαν, ὡς μόνος ἀληθὴς καὶ πιστὸς, καὶ ὅπερ ἐστὶ παρ' ἡμῶν ὁμολογεῖσθαι βουλόμενος. Ὅν ἔχοντες, ἡγιασμένοι 49 λόγῳ τε καὶ βίῳ, μορφοῦμενοι μιμήσασθε τὴν μακροθυμίαν 50, καὶ τὴν παροῦσαν δεχόμενοι γραφὴν, φάνητέ μοι τῶν ἐμφορομένων φιλήνθρωποι κριταὶ (116 α) νικῶντες συμπαθεῖτε τὰ τοῦ παιδὸς ὁμῶν 51 ὀλισθήματα, μόνην ταύτην ἐκδεχομένην 52 τῆς εὐπειθείας ἀντίδοσιν, καὶ γένεσθέ μοι μεσίται τῆς πρὸς αὐτὸν 53 καταλλαγῆς εἰρήνην δημιουργοῦντες τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν, ἧς αὐτὸς 54 ἄρχων ἐστὶν ὁ Σωτὴρ. ἔξει πρακτικῇ τῆς τῶν παθῶν ταραχῆς ἡλευθερῶν τοὺς φοβούμενους αὐτὸν, καὶ Πατὴρ τοῦ μιλῶντος αἰῶνος, Πνεύματι γεννῶν δι' ἀγάπης καὶ γνώσεως τοὺς τὸν ἄνω κόσμον πληρώσαντας. Αὐτῷ δόξα, μεγαλοσύνη 55, κράτος, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας 56. Ἀμήν.

VARIE LECTIONES.

37 συμφύσεως ed. Cal. 38 τῷ σιδήρῳ ed. Cal. 39 τροπῇ ed. Cal. 40 τῇ πρὸς ἕτερον ed. Cal. 41 κἀν cod. Cud. et ed. Cal. 42 κἀν ed. Cal. 43 Verba μήτε μὴν — — — τὴν ἑνωσιν om. ed. Cal. 44 τῆς συναφειώσεως διακεκριμένην ed. Cal. 45 ἐνέργει ed. Cal. 46 ἐστὶ τελούμενα ed. Cal. 47 ὢν ed. Cal. 48 διδοὺς ed. Cal. 49 ἡγιασμένοι ed. Cal. 50 μακροθυμίαν ed. Cal. 51 ἡμῶν ed. Cal. 52 ἐκδεχομένην ed. Cal. 53 γενήσεσθε μοι τῆς πρὸς αὐτὸν μεσίται ed. Cal. 54 αὐτὸς om. ed. Cal. 55 μεγαλοσύνη ed. Cal. 56 αἰῶνας τῶν αἰώνων ed. Cal.

DOMINO GLORIOSISSIMO PISSIMOQUE DIVINA PROVIDENTE ATQUE ADJUVANTE GRATIA

REGI KAROLO

JOANNES EXTREMUS SERVORUM VESTRORUM PERPETUAM IN CHRISTO SALUTEM *.

Hoc opus Maximi monachi et abbatis, quod, sanctissimo atque beatissimo archiepiscopo Kyzico (a) Joanne postulante, de quorundam in sermonibus beatissimi Gregorii theologi Ambiguorum, hoc (b) est intellectu difficultum, explanationibus composuit, de Græco in Latinum vobis jubentibus edidi; difficultum prorsus, orthodoxissime regum, servulo vestro, imbecilli valde etiam in Latinis, multo magis in Græcis, laborum in-junxisti. Insuper etiam accelerare veluti erudito utriusque linguæ citoque perficere imperastis. Sed pro viribus ingenioli mei et acceleravi, et divina ducente ac largiente gratia, ad finem usque perduxi. Fortassis autem qualicunque apologia defensus, non tam densas subierim caligines, nisi viderem præfatum beatissimum Maxi-mum sapientissime in processu sui operis obscurissimas sanctissimi theologi Dionysii Areopagite sententias, cu-jus symbolicos theologicosque sensus nuper vobis similiter jubentibus transtuli, introduxisse, mirabilique modo dilucidasse, in tantum ut nullo modo dubitarem divinam clementiam, quæ illuminat abscondita tenebrarum, sua ineffabili providentia hoc disposuisse, ut ea quidem quæ nobis maxime obstrusa in prædictis beati Diony-sii libris, aut vix pervia, sensusque nostros fugere videbantur, aperiret, sapientissimo præfato Maximo luci-dissime explanante. Exempli gratia, ut pauca de pluribus dicam, quomodo causa omnium, quæ Deus est, una sit simplex ac multiplex; qualis sit processio, id est multiplicatio divinæ bonitatis per omnia quæ sunt, a summo usque deorsum, per generalem omnium essentiam primo, deinceps per genera generalissima, deinde per genera generaliora, inde per species specialiores usque ad species specialissimas per differentias propieta-tesque descendens. Et iterum, ejusdem, divinæ videlicet bonitatis, qualis sit reversio, id est congregatio, per eosdem gradus ab infinita eorum quæ sunt variæque multiplicatione usque ad simplicissimam omnium unita-tem, quæ in Deo est et Deus est, ita ut et Deus omnia sit et omnia Deus sint. Et quomodo prædicta quidem divina in omnia processio ἀναλυτική dicitur, hoc est resolutio, reversio vero ὁμοσις, hoc est deificatio. Et quæ ratione quæ sunt maxima multiplicatione, minima sunt virtute; quæ vero minima multiplicatione, ma-xima virtute. Quid καταφατικήν et ἀποφατικήν dicam θεολογίαν, in quibus maxime prædicti beati Diony-sii Areopagite profundissima divinissimaque admiranda est disputatio? Quam clare pulchreque aperit, quo-modo, cum inter se opposita valdeque contrariæ videantur, ad unum tamen consensum perveniunt, ut dum una neget, altera confirmet, utrumque in utraque contineatur; ita sit ut et καταφατική non confirmet quod ἀποφατική abnegat, neque ἀποφατική abneget quod καταφατική affirmat. Et non solum hæc duas ma-ximas theologiæ partes in Deo, sed etiam in omni creatura esse manifestissimis declarat exemplis; per eas namque ordines celestium essentiarum ei discernuntur et ordinantur. Et quæ ratione Deus dicitur movere et moveri, cum sit immutabilis; et quod nec sensibilia per sensum Deus sentiat, nec intelligibilia per intelle-ctum, nec sensibilia per intellectum, nec intelligibilia per sensum, sed omnia in æternis suis rationibus con-templatur. De unitate quoque trium divinarum substantiarum, deque tribus substantiis divinæ unitatis op-erum mysticissimum mirabiliter disputat senario; et multa alia, quæ studiosus præsentis operis lector inve-niet. Eusebestate (c) igitur regum, opus quod ad communem catholicæ fidei illuminationem jussistis fieri, altissimæ auctoritatis vestræ judicio non respuatis roborari, et inter similia sanæ doctrinæ instrumenta re-cipi, cum ex præclarissimis Græcorum fontibus non dubitatis derivari; in quibus si quid incognitæ adhuc nobis doctrinæ inveniat, auctoribus ipsis est deputandum, quia nemo aliud in hoc opere recte mihi debet tribuere, nisi solummodo simpliciter transtulisse.

EK TOY AYTΟΥ.

EX EODEM.

Πρὸς Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον Κυζίκου Μάξιμος A Sanctissimo ac beatissimo archiepiscopo Kyzici Joanni
ἐν Κυρίῳ χαίρει. Maximus humilis monachus salutem *.

Ἐπαινοῦνται μὲν, καὶ τοὺν δικαίως, παρὰ πάν-
των τῆς φιλομαθείας ἔνεκεν οἱ προθυμότεροι τῶν
καλῶν ἔρασταί καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἐπιστήμης ἐπιμε-
ληταὶ σπουδαιότεροι τοῖς κρείττοσι καὶ τῶν κρείττο-
νων διδασκάλους προσβόντες, οἱ δὲ ἐρωτήσεως τὴν
γνώσιν τῶν ἠγνωσμένων καὶ τὴν ἐπιστήμην ἀνεπα-
σχύντως λαμβάνοντες σφᾶς αὐτοὺς ἀγνοίας καὶ

Laudantur quidem, et fortassis juste, ab omnibus
qui bona propter studium doctrinæ promptiores
amant, et disciplinam, quæ in eis est, sollicitiores
cogitant, ad meliores et meliorum magistros acce-
dentes, quia per interrogationem sapientum disci-
plinam reverenter accipientes, se ipsos ab ignora-
ntia et imperitiis et earum opprobrio liberant. Vos

(a) Leges Cyzici. (Gale.)

(b) Is est hujus operis titulus. Nam Scholia aliud
opus est hujus Maximi. Horum Ambiguorum ipse
meminit Maximus p. 15 tomi II Opp. editorum;

meminit Photius, meminit Baronius et in codicibus
Vaticanis servari testatur. (Gale.)

(c) Eadem manu in marg. scriptum reperi Piis-
sime. Credo Scotum Græca affectasse, ut alibi, id.

* Exstat hæc epistola inter Opera Joannis Scoti (nostræ Patrologiæ Latine tom. CXXII, ex recensione Joannis
Henr. Floss, Bonnensis). Porro ex utriusque editionis collatione multa restitimus quæ correctoris Halensis cæcu-
tietem oculum fugerant. Eorū Joanne Scoto interprete.

autem quis digne laudari sermo? aut quis hominum, etsi diligentiae experimentum accipiens, vestrae virtutis magnitudinem idoneus inveniet? Quia probabiles ovium rationabillium pastores dum sitis, et ad supernum ovile vocibus fistulae spiritualis eas ducere et introducere nostis, singularem, multis impossibilem, mystice divinorum scientiae habitudinem praecognastis, per quam Christi Ecclesiae dignis fidelesque gubernacula, navis in modum, disciplinate dirigitis, cum onere fidei, divinaeque conversationis decore ad portum divinae voluntatis, per mare saeculi tentationibus illasam. De his autem, quae vobis cognita sunt, quorum etiam magistros vos constituit Dominus, non solum sapientiores, si quis (d) vestrum est omnino secundum scientiam superior, sed et nullo dignos, et penitus omnis imperitis doctrinae, fide invenienti quid nobile etiam apud (e) immundos, sicut soliti estis, indignum interrogare non ductis. Ac per hoc accipiens et ego venerabilem vestram epistolam, scribere vobis jubentem de unoquoque dubiorum (f) vobis capitulorum in sancti theologi Gregorii sermonibus, de quibus studium habebam, quando cum convenientibus eram, redditam tunc rationem scripturae commendo. Vos quidem merito virtutis miratus sum, et in ipsa clara atque excelsa Christo placentem vestram hospitalitatem laudavi, magis vero per omnem modum per vos et in vobis glorificatum Dominum, qui fecit vos ad hoc dignos fieri, donatamque ab ipso virtutem, qui suis (g) servis per vestra opera veritatis aperte pulchritudinem manifestat, usque ad me parvum, et nullo dignum, et indoctum, et omni nudum omnino virtute et scientia. Ac per hoc humiliatos considerans, me ipsum accipere vestrum praecceptum secundum virtutem compuleram, dum in nullo temerarius aestimabor multis vestri gratia faciens sermonem, sed et vos gratam et amabilem obaudientiae mercedem accipere expectanti vestras videlicet orationes intentas consuecte donabitis, ut Christus Dominus, qui est paratum timentium se adiutorium, veniat mihi sermonis adiutor; magis autem dicendo totum pie, ut Verbum largiatur verbum. Posco autem vos postulantes, ne ornatam quaeratis a me dictionem, qui orantes auditum sermones non habeo, et curiosis (h) bombis ambitus facere ignoro. Talium enim doctrinarum dum sim hucus, et curae, quae in eis est, magnitudinem non constituens, dilectissimum reor atque optabile, si sensum magni huius et sancti magistri, etsi confusa explanatione, et hoc aliquantulum considerarim, non tamen multiplex versu expositionem honorificando. Theologus enim

A ἀπειρίας καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς ἐνέεινους ἀλευθεροῦσιν. Ὑμᾶς δὲ τίς ἂν ἀξίως ἐπαινέσειε λόγος; ἢ τίς ἀνθρώπων κἄν διανοία περιλαβεῖν ὁμῶν⁸⁸ τὸ τῆς ἀρετῆς μέγεθος ἱκανὸς εὐρεθῆσεται; Ὅτι δόκιμοι λογικῶν προβάτων ποιμένες ὑπάρχοντες, καὶ πρὸς τὴν ἄνω μάνδραν φωναῖς σύριγγος πνευματικῆς ἀνάγειν τε καὶ ἐπάγειν⁸⁹ εἰδότες, οἷα⁹⁰ δὴ τῆς ἀνεφίκτου τοῖς ἄλλοις τῶν θείων μυστικῆς γνώσεως τὴν ἔξιν προσηλφότες· καθ' ἣν τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀξίως πεπιστωμένοι (116 b) τοὺς οἰακας νῆος τρόπον ἐπιστημόνως ἰθύνετε, μετὰ τοῦ φόβου τῆς πίστεως καὶ τῆς τοῦ κατὰ θεὸν βίου εὐπρεπείας, πρὸς τὸν λιμένα τοῦ θαλοῦ θελήματος, μὴδὲν τῶν κατὰ τὴν θάλασσαν τοῦ βίου πειρασμῶν παραβλαθεῖσαν. Περὶ τῶν ἔγνωμένων ὁμῶν, ὧν καὶ ἐξηγητὰς ὑμᾶς B κατέστησεν ὁ θεός, οὐ μόνον τοὺς σωρωτέρους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμῶν ἐστιν ὅλως κατὰ τὴν γνῶσιν ἀνώτερος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδενὸς ἀξίους καὶ παντελῶς παντὸς ἀπείρους μαθημάτων, πίστει τοῦ εὐρεῖν τι, καθὼς εἰσθεατε, καὶ παρὰ τοῖς ἀσκήμοις ἐπίσημον ἐρωτᾶν οὐχ ἡγεῖσθε ἀνάγειν. Διὸ καὶ δεξιόμενος τὴν τιμὴν ὁμῶν ἐπιστολὴν τὴν περὶ ἐκάστου τῶν ἀπορηθέντων ὁμῶν⁹¹ κεφαλῶν ἐν τοῖς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου⁹² λόγοις, περὶ ὧν ἐπιλοπονοῦμεν ἥνικα σὺν ἀλλήλοις ἤμεν, ἀποδοθέντα τὸ τῆνικαῦτα λόγου γραφῇ καταθεμένῳ στείλαι ὁμῶν καλεῖσθαι, ὁμᾶς μὲν εἰκότως τῆς ἀρετῆς ἰθαύμασα καὶ τῆς κατ' αὐτὴν χριστοπρεπτοῦς ὁμῶν πτωχείας⁹³ τὸ παμφαῖς καὶ ὑψηλὴν ἀνύμνησα, μᾶλλον δὲ τὸν κατὰ πάντα τρόπον δι' ὁμῶν τε καὶ ἐν ὁμῶν δοξαζόμενον Κύριον, C τὸν καὶ ποιήσαντα ὁμᾶς καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀξίους αὐτοῦ γενέσθαι χαρισθεῖσαν ὁμῶν δύναμιν τοῖς ἑαυτοῦ ἰθυώμασι δι' αὐτῶν τῶν⁹⁴ ἔργων καὶ τῆς ἀληθείας ἀριθλῶς ὁρατομένην ἐκφαίνοντα, μέχρις ἑμοῦ τοῦ μικροῦ καὶ μηδενὸς ἀξίου καὶ ἀμαθοῦς καὶ πάσης γυμνοῦ παντάπασιν ἀρετῆς καὶ γνώσεως. Περὶ τοῦ τοῦ ταπεινωθέντος θεώμενος ἑμαυτὸν δι' (117 a) καταδέξασθαι ὁμῶν τὸ ἐπίταγμα κατὰ δύναμιν ἰθιωσμένην, μηδὲν τὸ προσηπὶς νομισθῆναι τοῖς πολλοῖς ὁμῶν χάριν ποιησάμενος λόγον· ἀλλὰ καὶ ὁμῶν τὸν προσφιλέα καὶ ἐράσμιον τῆς εὐπειθείας μισθὸν ἀνταβεῖν ἐκδεχομένην τὰς ὁμετέρας ἐκτενεῖς εὐχὰς συνήθως χαρίσασθε, ὅπως Χριστὸς ὁ θεός, ἢ εἰσὶν τῶν φοβουμένων αὐτὸν βοήθεια, εἰδοὶ⁹⁵ μοι τῷ λόγῳ σύμμαχος, μᾶλλον δὲ τὸν τοῦ λέγειν ὅλον εὐσεβῶς ὡς λόγος χορηγήσει λόγον. Ἀξίω δὲ ὁμᾶς ἐντυγχάνοντας, μὴ τὴν κεκομψευμένην ἐπιστητὴν πρὸς ἑμοῦ λῆξιν, τοὺς περικομπούντας τὴν ἀκοὴν λόγους οὐκ ἔχοντας, καὶ ταῖς περιέρχοις τομαῖς ἐμπεριχρήτους ποιεῖν ἀγνούντος. Ἀτρεῖς γὰρ ὧν τῶν τοιοῦτων μαθημάτων, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς μελέτης ἀπείρους τυγχάνων, ἀγαπητὸν ἡγοῦμαι καὶ ἐπ-

VARIAE LECTIONES.

⁸⁸ Haec imperite vertit Scotus, quod cuilibet patet. (Gale.) ⁸⁹ ἐπανάγειν ed. Gal. ⁹⁰ Scotus male legit εἶαν. (Gale.) ⁹¹ ἡμῶν ed. Gal. ⁹² θεολόγου Γρηγορίου ed. Gal. ⁹³ καὶ τὸ παμφαῖς κατ' αὐτὴν χριστοπρεπτοῦς ὁμῶν πτωχείας ed. Gal. ⁹⁴ τῶν ἀβέσθ ab ed. Gal. ⁹⁵ εἰδοὶ ed. Gal.

NOTÆ.

(d) Verte vobis. (Gale.)

(e) Credo legerat ἀείμνους. (Gale.)

(f) Lege nobis. (Gale.)

(g) Scotus legisse videtur ἰθιός, quod ineptum. Id.

(h) Quid hic Scotus legerit incertum. Total quid sint explicat Hermogenes l. II, de Formis. (Gale.)

ευκτὸν, εἰ τῆς διαβολῆς τοῦ ἀγίου τούτου καὶ μεγάλου Ἀ
 διδασκάλου, καὶ ἐν χυδαίᾳ φράσει, καὶ τοῦτο ποσὺς
 καταστογάζομαι, μήτι δὲ ὅτι πολυστήριχον τὴν ἐξηγή-
 σεων ἐπισκῆπτειν. Ὁ θεολόγος γὰρ οὗτος ἀνὴρ, ὡς
 ἴσται, βραχυλόγος ὑπάρχων καὶ πολύνους ἀνάγκην
 δίδωσι τῷ ἐξαπλοῦν βουλομένῳ τὴν αὐτοῦ σκοπὸν,
 καὶ ὁ ῥητορικώτατος ἢ καὶ φιλοσοφώτατος, διὰ
 πολλῶν λέγειν, καὶ μάλιστα ἐμοὶ τῷ ἰδιώτῃ· εἰ δ'
 ὁμᾶς συνήθως ὁ θεοφιλὴς ἀνακινήσει ζῆλος πρὸς τὸ
 σύντομον ἅμα καὶ εὐφραδὲς τὰ γραφόμενα μετα-
 κοιμᾶται, ἢ καὶ τὸν νοῦν ἅλιν διαρῶσασθαι πρὸς τὸ
 ὑψηλότερον, μισθὸν αὐτοτέλῃ λήψασθε, τὰς τοῦ θεο-
 φόρου πρὸς τὴν δεσποτὴν τὴν ἅλιν εὐχὰς, ἅτε μὴ
 συγγραφάσαντες; (117 b) αὐτοῦ τὰ θεῖα καὶ ὑπερ-
 φύσι νοήματα ταῖς ἀποταύτοις καὶ γαμαπετίσιν
 ἐπιβολαῖς παρασύρεσθαι. Ἀκολουθῶν δὲ τῇ ὁματέρᾳ
 ἐπιστολῇ τὴν περὶ ἐκάστου κεφαλαίου ποιησάμενος ζήτησιν κατεβέβηκεν τῷ γράμματι, χρηστοῦς καὶ
 φιλενθρῶπος ὁμᾶς τῶν λεγομένων κριτὰς γενέσθαι παρακαλῶν.

Ἐκ τοῦ περὶ φιλοπονώσεως λόγου, εἰς τὸ, « Φει-
 δομαι ὡς συνεργοῦ, καὶ οὐκ ἔχω πῶς φύγω
 τὴν ἐπανόστασιν, ἢ πῶς μὴ ἀπὸ Θεοῦ πέσω
 βαρῆθεις ταῖς πέδαις κατασπόσαις ἢ κα-
 τεχούσαις εἰς ἔδαφος (1). »

Οὐ ταῦτα τῷ κατασπῶσθαι τὸ κατεχέσθαι νενόη-
 ται τῷ μακαρίῳ τούτῳ ἀνδρὶ, μὴ οὕτω νοήσας, δο-
 κимώτατε, εἴπερ τί σοι νοεῖν τῆς αὐτοῦ μεγαλοφροσύνης
 ἄξιον διασποῦσθαι· ἐπεὶ περὶ τούτων τοῖς λόγοις
 καὶ τὸν νοῦν τῷ λόγῳ μὴ ἐπιστάμενον ἔχων ἀναφα-
 νᾶσθαι, εἴπερ μὴ πάσῃ συλλαβῇ σχεδὸν τὴν πρέ-
 πουσιν ἐνθέμιμος ἐννοίαν πρὸς τὸ κάλλιπτα τε καὶ
 χρησίμα τοὺς ὁπαδοὺς ὁδηγεῖν παντὶ τρόπῳ διεγνω-
 κέναι ὑποληφθῇ. Οὐχ οὕτως δὲ ταῦτ' ἔχει, πόθεν;
 ἀλλὰ καὶ νῦν λόγων σοφῶν συνίσταται, καὶ λόγῳ ὑψηλῷ
 νοῦν ἐπίστασιν ὑψηλότερον, ἐν ὑψηλῷ ὑψηλῷ διαγ-
 γέλλεται, καὶ τῆς ἀληθείας ποσὺς δι' ἀμφοῖν τὸ
 τέλος τοῖς πολλοῖς ἢ καὶ πᾶσιν ἀνεπίδατον μέγεθος
 διαδειχθῇ. Ἰνα δὲ φανερὸν ἅπαν ἡμῖν γένηται τῶν
 λεγομένων τὸ ἀνιγναι, αὐτὰ ὡς ἔχει τοῦ μακαρίου
 σκοπῆσθαι τὰ ῥητά, φεῖδομαι, φησὶν, ὡς συν-
 εργοῦ, καὶ οὐκ ἔχω πῶς φύγω τὴν ἐπανόστασιν, ἢ
 πῶς μὴ ἀπὸ Θεοῦ πέσω, βαρῆθεις ταῖς πέδαις,
 κατασπόσαις ἢ κατεχούσαις εἰς ἔδαφος. Ταῦτ' εἰπὼν
 οὐχ ἑαυτῷ πάντως, ἀλλὰ (118 a) δι' ἑαυτοῦ τῷ
 κοινῷ τῆς ἀνθρωπότητος διαλέγεται, εἰδὼς ὅτι πᾶς τις
 ἐ σωτηρίας ἔρῳ ἢ πράξει ἢ θεωρίᾳ πάντως προσ-
 ἀνίξει. Ἀρετῆς γὰρ καὶ γνώσεως χωρὶς οὐδαμῶς
 οὐδεὶς πώποτε τυχεῖν σωτηρίας δεδιμένῳ καὶ
 οὖν τῶν διὰ θεωρίας, φησὶ, θεῶν προσεδρεύοντων καὶ
 τοῦ μακαρίου κάλλους κατατρυφόντων καθέστηκα
 εἰς, εἰρήνην ἔχων παντάπασιν καὶ ἀγασμὸν, ὡς ἐμ-

iste vir, sicut scitis, brevis sermonibus dum sit, et
 multus intellectu, necessitatem dat explanare vo-
 lenti ejus intentionem, etsi facundissimus et sapien-
 tissimus (i) in multis sit, et magis mihi indocto. Si
 vero vos consueute Deo amabilis moverit zelus, dum
 ad breve simul ac planum ea, quæ scripta sunt,
 deferimus, nos magis quam totum intellectum ori-
 gimus ad id quod excelsius est, mercedem per se
 perfectam accipietis. Deiferi illius scilicet ad Domi-
 num omnium orationes, utpote non concedentes
 ejus divinos et supernaturales intellectus spreis ac
 vilibus tractari contemplationibus. Consequenter
 autem vestræ epistolæ per singula capita inquisi-
 tionem feci, et litteris commendavi, bonos atque
 misericordes vos eorum quæ dicta sunt iudices fieri
 B deprecans.

Ex sermone de hospitalitate, in hoc : « Parco ut
 cooperatori, et non habeo quomodo fugiam super-
 ventum, aut quomodo non a Deo cadam, grava-
 tus (j) pueris deripientibus aut detinentibus in
 terram. »

Non id ipsum deripi quod est detineri visum est
 beato huic viro; neque sic arbitreris, probatissimo,
 si quid tibi intelligere ipsius magnanimitate dignum
 sollicitudini sit. Nam superfluis verbis et intel-
 lectum sermones supereminens non habens ma-
 nifestaretur, si non omni fere syllabæ decentem
 inserens notitiam, ad pulcherrima et utilia se-
 quentes ducendo, ullo modo disceptandi re-
 linqueretur. Non sic hæc habent se longe, sed
 et intellectui sermonem sapienter constituunt,
 et sermonem excelsus excelsus supereminet in-
 tellectus, ut excelsus excelsus annuntietur, et
 veritatis aliquantulum ex ambobus interim multis,
 aut etiam omnibus invia magnitudo ostendatur.
 Ut vero manifesta nobis sit omnis eorum quæ di-
 cta sunt obscuritas, ipsa ut se habent beati consi-
 derabimus verba : « Parco, inquit, ut cooperatori,
 et non habeo quomodo fugiam superventum, aut
 quomodo non a Deo cadam, gravatus pueris deri-
 pientibus aut detinentibus in terram. » Hæc dicens
 non de seipso omnino, sed per seipsum de com-
 muni humanitate disputat, videns quia omnis qui
 salutem amat, aut actioni penitus aut contempla-
 tionem attendit. Absque enim virtute et scientia
 nullus ullo modo aliquando consequi salutem po-
 tuit. Si ergo per contemplationem, inquit, collo-
 catorum Deo et beata pulchritudine fruendum

VARIE LECTIONES.

“ Rescripsi μήτι δὲ προμήτι δὲ, quod cod. Gud., vel μήτε, quod ed. Gal. habet. “ Eadem anti-
 qua manus in marg. cod. Gud. emendationem adscripsit ἀπρυτοῖς. “ διδάξῃ ed. Gal.

NOTE.

- (i) In multis, verte fusius exspatiari. (Gale.)
 (j) Pueris, inscitissime. Verte compedibus, vincu-
 lis. (Gale.) Nisi infra idem vitium occurreret, scri-
 (1) Greg. Naz. Or. de Paup. amore cap. 7, p. 261, tom. I, Opp. ed. Bened.

unus constitutus sum, pacem habens in omnibus et sanctificationem, quippe me ipsum applicans Deo inseparabili per cognitionem similitudine, irrationabiles virtutes animæ cogitando decenter, et menti per rationem adducendo et familiares faciendo, furorem dico et concupiscentiam, eam quidem in charitatem, eum vero in gaudium mutans; siquidem gaudii proprium est exsultare divinitus et letari, sicut præexsultavit ex matre Joannes, magnus veritatis præcursor et prædicator; aut sicut, dum quiescere fecit arcem Israel rex David. In matre enim (etsi difficilis ratio, quippe invia multis, sed tamen vera) et nos et Deus Verbum sumus, qui universalis est factor et Dominus; qui quidem in præsentis vitæ statu occulte, velut in matre, et vix sensibilis huic mundo apparet, et hoc, his qui sunt secundum Joannem in spiritu; homines vero veluti ex matre, materiali videlicet circumstantia, etsi tantisper in his quæ sunt occultum perspicunt Verbum. Et in hoc fortassis sint qui gaudiis Joannis lætantur; ad ineffabilem namque futuri sæculi gloriam et claritatem, et vitæ quæ in ipso est proprietatem*, nil matris distat iudicio lætantis comparata præsens vita, in qua propter nos infantes sensibus Deus, qui est Verbum perfectum et plus quam perfectum, ut misericors, infans factus est. Si ergo, ut dictum est, talis quis sum, possibili hominibus secundum præsentem vitam transitoriam in divina similitudine, neglexero vero deformem habitum, me ipsum ad corporis libens inclinans desiderium, derelictus sum gravatus pueris, id est curis, et a Deo cecidi, utpote de solo regno cælorum cogitationem et inquisitionem, cui non licebat, terrenæ dico vitæ, attribuens, et sensibus conferendo, quam ad Deum ferendo animum debonestans. Si vero adhuc per activam vitam bellator contra armatas passiones sum, nondum per eas accipere volentem inimicorum pure effugiens dolos, et dilexero indiscrete corpus, detentus sum ab eo, videlicet ad illud habitum a virtute separari præsumens. Deripitur itaque contemplativus, immoderatus jam per habitum adveniens corpori, divinarum negligens contemplationum: detinetur vero activus, corpori pugnans, datus ad ipsum luctationi, laborando pro virtute quæ est animæ libertas, servus esse passionum eligens.

Ejusdem ex eodem sermone, in hoc, i Quæ erga me sapientia, et quod magnum mysterium? An vult partem nos esse Dei, et desursum fluentes, ut non per dignitatem exaltati, et celestia contemplantes despicimus Creatorem in luctatione ac pugna quæ contra corpus est, ad ipsum semper aspi-

A αὐτὸν ἀπλώσας θεῶν, ἀδιαιρέτῳ κατὰ τὴν γνῶσιν ταυτέσθῃ, τῷ τὰς ἀλόγους δυνάμεις τῆς ψυχῆς λογίζῃ τε πρεπόντως καὶ νῦν διὰ λόγου προσαγαγεῖν καὶ οἰκειώσασθαι, θυμὸν λέγω καὶ ἐπιθυμίαν, τὸν μὲν εἰς ἀγάπην, τὴν δὲ εἰς χαρὰν μεταβάλλειν, ἐπεὶ χαρὰς ἔστιν τὸ σικετῆν θεοπροπῶς καὶ ἀγάλλεσθαι κατὰ τὸν ἐκ μήτρας προσκίρησαντα Ἰωάννην, τὸν μέγαν τῆς ἀληθείας πρεδρομὸν τε καὶ κήρυκα, ἢ τὸν ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κινήσεως τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεῖα λαβὼν. Ἐν μήτρᾳ γὰρ (καὶ ἐν τῷ τῆς ἀλόγους ὡς ἀκριβοῦς τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὖν ἀληθῆς) καὶ ἡμεῖς καὶ ὁ θεὸς λόγος ἐσμέν ὁ τοῦ παντός Ποιητὴς καὶ Δεσπότης, ἐν τῇ παρουσίᾳ τῆς ζωῆς καταστάσει, ὁ μὲν ἀμυδρῶς ὡς ἐν μήτρᾳ, καὶ μόγις τῷ αἰσθητῷ τοῦτω κόσμῳ διαφαίνόμενος, καὶ τοῦτο τοῖς κατὰ Ἰωάννην τῷ πνεύματι, οἱ δ' ἄνθρωποι, ὡς ἐκ μήτρας τῆς ὀλικῆς περιστάσεως, καὶν ποσὺς τὸν ἐν τοῖς οὐσιν ἐγκυρπτόμενον διαβέβηκοντες λόγον. Καὶ τοῦτ' ἄνπερ ὥσι ταῖς Ἰωάννου αὐχοῦντας χάρισι. Πρὸς γὰρ τὴν ἀπατον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δόξαν τε καὶ λαμπρότητα καὶ τὴν τῆς κατ' αὐτὸν ζωῆς ἰδιότητα μήτρας (118 b) οὐδὲν διαφέρει ζῶν περιγεγραμμένης συγκερινομένη ἢ παρούσα ζωῇ, ἐν ᾗ δὲ ἡμεῖς τοὺς νηπιόσαντας ταῖς φρεσὶ καὶ ὁ θεὸς λόγος τέλειος ὢν καὶ ὑπεριέλθῃ, ὡς φιλόφρων, ἐνηπίασεν. Ἐπεὶ οὖν, ὡς εἰρηται, τοιοῦτός τις ὑπάρχω, καὶ τῆς ἐπικτιῆς ἀνθρώποις κατὰ τὴν παρούσαν ζωὴν ἐπίβην θείας ἀκρότητος, ἀμελήσω δὲ τῆς θεωροῦσας ἔξω, ἐμμενὸν πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐκουσίως ἐπικλίνας στοργὴν, κατεσπάσθην βαρυνθεὶς ταῖς παιδαί, ἥτοι ταῖς φροντίσι, καὶ ἀπὸ θεοῦ ἐπισκόν, ὡς τὴν περὶ μόνῃς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν μέριμνάν τε καὶ ζήτησιν ᾧ μὴ θέμις ἦν, τῇ γῆνι λέγω ζωῇ, προσνεύμας, καὶ ταῖς αἰσθητοῖς συμπερασθαι μάλλον, ἢ πρὸς θεὸν φέρεσθαι τὴν διάνοιαν ἀνασχόμενος. Εἰ δὲ τῶν ἐτι διὰ τῆς πρακτικῆς πολεμικῶς κατὰ τῶν παθῶν ὥπλισμένος εἶμι, μήπω τῶν δὲ αὐτῶν ἐστὶν βουλευμένων ἐχθρῶν καθαρῶς ὑπαλύξας τοὺς δόλους, καὶ στέρξας ἀδιακρίτως τὸ σῶμα, κατεσθῆναι ὃν αὐτὸ δόλον, ὡς τὴν πρὸς αὐτὸ σχέσιν τοῦ δὲ ἀρετῆς χωρισμοῦ προελέμενος. Κατασπᾶται οὖν ἀπὸ θεωρητικῆς ἀσχετοῦς ἡδὴ κατὰ τὴν ἔξιν γινόμενος τῷ σώματι, τῶν θείων ἀμελῶν θεαμάτων. Κατέχεται δὲ ὁ πρακτικὸς ὁ τῷ σώματι μαχόμενος, ἐνδεὴς τῇ πρὸς αὐτὸ πάλῃ, καὶ τοῦ ποιεῖν ὑπὲρ ἀρετῆς, ἥτις ἐστὶ ψυχῆς ἐλευθερία, τὸ δοῦλον εἶναι παθῶν ἐπιλεγόμενος.

D Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, i Τίς ἡ περὶ ἐμὲ σοφία, καὶ τί τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον; ἢ θεοδρατεῖται μοῖραν ἡμᾶς ὄντας θεοῦ, καὶ ἀνδρὲς βεβούρτας, ἵνα μὴ διὰ τὴν (119 a) ἀξίαν ἐπαυρόμενοι καὶ μεταφρονούμενοι καταπροσώμας τοῦ Κεῖσαντος, ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα πάλῃ καὶ

VARIE LECTIONES.

* μεταβάλλω ed. Gal. * ὁ cod. Gud. * μοῖραν ed. Gal., et cod. Gud. Infra fol. 122 b. μοῖρας cod. Gud.

NOTE.

(k) Verte nihil a matre tenebris obvoluta. (Gale.)

μὴ καὶ πρὸς αὐτὸν διὰ βλέπειν, καὶ τὴν συν- A
 εγγυμένην ἀσθενείαν παιδαγωγίαν εἶναι τοῦ
 ἀξιώματος (2);

Τούτοις τινὲς ἐντυγχάνοντες τοῖς λόγοις, μὲντα, ὡς φαίνεν, ὑπὲρ τοῦ ποιεῖν τῆς ζητήσεως ἔνεκον τοῦ ἀληθοῦς μισθὸν ἐκδεχόμενοι, πρὸς τὸ εὐκόλον καὶ πολλὰς ἔχον ἡδὴ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν δογμάτων τὰς ἀφορμὰς καταφεύγουσι, φάσκοντες τὴν τί ποτε οὖσαν κατὰ τὸ δόξαν αὐτοῖς τῶν λογικῶν ἐνάδα καθ' ἣν συμφυεῖς ὄντες θεῷ τὴν ἐν αὐτῷ μόνην ἔχομεν¹¹ καὶ ἰδρυσιν, προσέτι γὰ καὶ τὴν γενομένην κίνησιν, ἐξ ἧς σκεδασθέντα διαφόρως τὰ λογικὰ πρὸς γένεσιν τοῦ σωματικοῦ τούτου κόσμου τὴν θεὸν ἰδεῖν παρεσκεύασαν, χάριν τοῦ ἐνδεῖσαι αὐτὰ σώμασιν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν προσημαρτημένων, διὰ τούτων ἀνιέντασθαι τῶν λόγων νομιζόντες τὸν διδάσκαλον. Ἄλλ' ἠγνόησαν ὡς ἀδύνατα ὀποριζανταὶ καὶ τῶν ἀμνησίων καταστοχάζονται, καθὼς προῖόν μετὰ τοῦ εἰκότος ὁ ἀληθὲς ἀποδείξει λόγος. Εἰ γὰρ τὸ θεῶν [leg. θεῶν] ἀκίνητον, ὡς πάντων πληρωτικὸν, πᾶν δὲ τὸ ἐκ μὴ ὄντων τὸ εἶναι λαβὼν καὶ κινητὸν, ὡς πρὸς τινα πάντως φερόμενον αἰτίαν, οὐπω δὲ οὐδὲν κινούμενον ἔσται, ὡς τῆς κατ' ἔφεσιν κινήσεως τὴν δύναμιν μήπω τῷ ἐσχατῷ προσαναπαύσαν ὀρεκτῷ (οὐδὲν γὰρ ἴσθαι ἄλλο τὸ φερόμενον κατὰ φύσιν πέφυκεν ἢ ἐκεῖνο δεκνύμενον), οὐδὲν ἔρα κινούμενον ἔσται, ὡς τοῦ ἐσχατοῦ μήπω τυχὸν ὀρεκτοῦ. ἔπειτα μὴ¹² ἐκείνῳ πω φανέν τῶν περὶ αὐτὸ φερόμενων τὴν κίνησιν ἔσται. Εἰ δὲ τοῦτο (119⁶) ποτε γεγενήσθαι ἐξ ἐπιτάγματος, κλεῖουσι, καὶ τῆς C
 ἐν τῷ ἐσχατῷ καὶ μόνῳ ὀρεκτῷ ἰδρύσεως τε καὶ μονῆς παρακινήθοντα¹³ τὰ λογικὰ τὸν σκεδασμὸν ἔλαβον, ἵνα μὴ λόγων ἔρασελθῶ, τίς ἢ ἀποδείξει, τὰς αὐτὰς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπ' ἀμεινον ἔξειν¹⁴ τὰ λογικὰ μεταμπίπτειν ἐξ ἀνάγκης εἰκότως ὀπορῶσθαι. Οὐκίως γὰρ διὰ τῆς πείρας καταφρονεῖν ἀπαξ δεδωνηνται, καὶ εἰς αὐτὴν δυνάσασθαι οὐδεὶς ὁ κωλύων ἔσται λόγος. Τοῦ δὲ οὕτω φέρεσθαι τὰ λογικὰ καὶ μὴδελίαν ἔχειν ἢ ἰληπτεῖν βάσιν ἀρετάσθεντος τῆς ἐν τῷ καλῷ παγιότητος, τί ἄλλο γένοιτ' ἐν ἐλαυνόμενον; Εἰ δὲ δύνασθαι μὲν φαλεῖν, μὴ βούλεσθαι δὲ, διὰ τὴν γενομένην πείραν τοῦ ἐναντίου, καὶ οὕτως οὐ δι' αὐτοῦ, ὡς καλὸν¹⁵, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐναντίον τὸ καλὸν αὐτοῖς ἔσται ἐξ ἀνάγκης στεργόμενον, ὡς οὐ φύσει ἢ κυρίως ἐν ἐρατόν. Πᾶν γὰρ ὁ μὴ δι' αὐτοῦ ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ ἐρατόν καὶ πάσης ἑλκτικῶν κινήσεως οὐ κυρίως καλόν. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ καθ' ἑκτικὸν εἰκότως τῆς τῶν ἐπ' αὐτῷ ἡδόμενων ἐφέσεως, ἀλλὰ καὶ χάριν λοιπὸν ἐμολογῶσθαι ἐν τῷ καλῷ

ciendum, et conjunctam infirmitatem nutrituram esse dignitatis?

Hæc quidam consequentes verba, nullamque, ut oportet, pro labore inquirendæ veritatis mercedem accipientes, ad id quod facile est et multas habet jam ex Græcorum doctrinis occasiones, confugiant, dicentes quamdam exstitisse, ut eis visum est, rationabilium unitatem, per quam cognati sumus Deo, mansionemque in ipso habebamus et collocationem. Adhuc vero et factum motum, ex quo dispersa sunt differenter rationalia ad generationem corporalis hujus mundi, (f) Deumque noicens præparatam gratiam, ligare ea corporibus in ultionem eorum quæ ante commissa sunt, et hoc per hæc insinuasse verba arbitrantur magistrum. Sed ignorant quomodo impossibilia sequuntur et inopportuna considerantur, sicut procedens posthac, (m) consequensque ac vera approbat ratio. Si enim Deus immutabilis est, utputa omnium plenitudo, omne autem quod ex non existentibus esse accipit movetur, merito ad quamdam omnino fertur causam; nondum vero quod movetur stat, jure extremo ad quietem virtutis mota, quæ secundum desiderium est, nondum largito: nihil enim aliud sistere, quod fertur secundum naturam, consuevit, quam illud ostensum: nullum itaque motum stat, utpote novissimo nondum fortassis viso, quoniam neque illud alicubi apparens eorum quæ circa se feruntur motum stabilitavit. Si autem hoc aliquando fuisse ex præcepto jubent, et ex, in novissimo videlicet et permanenti dato, collocatione et mansionem permotata (n) rationalia dispersionem acceperunt, ut non superflua dicam, qualis approbatio, eisdem in se ipsis in infinitum habitum rationalia lapsus ex necessitate juste sustinebunt. A nullo enim per experimentum spernendi semel corroborantur, neque in æternum corroboratum iri ulla prohibens erit ratio. Ferri vero sic rationalia, et nullam habere vel sperando basim immobilem in bono fixuræ, quid aliud fieret miserabilius? Si vero posse quidem dixerint, nolle vero, nisi per factum contrarii experimentum, et sic non per se ipsum ut bonum, sed per contrarium, erit eis bonum ex D necessitate amabile, quomodo non ex natura aut proprie, quod est amabile, est. Omne enim quod non per se ipsum bonum est et amabile, et omnem ad se non attrahens motum, non est proprie bonum. Ac per hoc neque attrahet juste delectantium se desi-

VARIE LECTIONES.

¹¹ εἶχομεν ed. Gal. ¹² περικινήθοντα ed. Gal. ¹³ ἔξειν ed. Gal. ¹⁴ αὐτοῦ τὸ ὡς καλὸν ed. Gal.

NOTÆ.

(f) Hæc non tam corrupta quam non bene intellecta a Scotio, adeoque male conversa ita rellingas: Ex quo differenter dispersa rationalia, ad procreandum hunc corporalem mundum, Deum videre conata sunt, ea de causa quod ipsa corporibus ligasset, in eorum quæ antea peccaverant vindicationem.

(2) Idem ibid. cap. 7, p. 261, tom. 1, Opp. ed. Bened.

(m) Verbo cum verisimilitudine. Legerat Scotus ἔπονος. (Gale.)

(n) Permotata, forte προκινήθοντα. Illic nihil vidit Erigena. Et pene omnia in hoc capite pervertit quibus tamen notandis, quoniam plura sunt, supersedeo. (Gale.)

derium, sed et gratias restat confiteri eos malo qui talem sequuntur sapientiam, merito per ipsum, quod necesse est, discentes, in bono scilicet fixuram quomodo habere penitentes, et generationem ab eo necessario dixerint, siquidem sibimet generationem astruere nonverunt, natura ipsa utiliore, jure dum sit proficua secundum eorum doctrinam et omnium pretiosior possessio. Ex charitate dico generationem, per quam naturaliter inest, omnia ex Deo facta in Deum congregari perpetuo atque inconversibiliter.

Et iterum, eorum quae ex Deo facta sunt, et intelligibilium et sensibilibus, generatio ante motum intelligitur. Non enim potest ante generationem motus esse; eorum enim quae facta sunt est motus, sive intelligibilium intelligibilis, sive sensibilibus sensibilis: nullum enim eorum quae facta sunt est omnino eadem ratione immobile, neque eorum anima carentium et sensibilibus, sicut studiosioribus eorum quae sunt contemplatoribus visum est; moveri enim omnia dixerunt aut per rectam lineam, aut per circulum, aut oblique. Omnis enim motus simplici et composito continetur modo. Si ergo intelligitur generatio ante motum eorum quorum est, inspicitur profecto eorum quorum est motus per generationem, utpote dum sit post eam secundum notitiam. Talem autem motum virtutem vocant naturalem ad suum finem festinantem, (o) qui sacram divinorum nobis mysteriorum scientiam sacra introduxerunt; aut passionem, id est motum ex altero venientem ad alterum cuius finis est impassibilitas, aut operationem activam, cuius finis est per seipsum perfectio. Nullum vero eorum quae facta sunt suimet finis est, quoniam neque sui causa est; alioquin et ingentum et carens principio et incommotabile esset; merito ad nullum quomodo habens moveri; transcenderet enim eorum quae sunt naturam, utpote pro nullo esset; siquidem vera de ipso definitio, quamvis aliena, quae dicit: Finis est pro quo omnia, ipse vero pro nullo. Neque per se perfectio, alioquin non efficeretur jure plenum; et similiter et a nullo esse haberet; per se enim perfectum, quemadmodum et incausale. Neque impassibilitas, alioquin et inmanens et infinitum et incircumscripsum esset. Non enim pati naturaliter inest, quod universaliter impassibile est, quod neque amator ab alio aut movetur ad aliud quid per amorem. Nullam igitur eorum quae generata sunt motum stat, utpote primam etmanentem causam, ex qua esse his quae sunt inest, nondum comprehendens, aut intra novissimum factum est datum, aut ex primogenita unitate ra-

A *ei τούτο περιέποντες τὸ φρόνημα, ὡς δι' αὐτοῦ τὸ δέον διδασχόμενοι καὶ τὴν ἐν τῷ καλῷ πῆξιν πῶς ἔχειν μεταμαθόντες καὶ γένεσιν αὐτὸ ἀναγκαίως εἰποιεν ἂν, εἴπερ αὐτοὶς στοιχεῖν διδύκωσαν, καὶ τῆς φύσεως αὐτῆς χρησιμώτερον, ὡς τοῦ συμφέροντος κατ' αὐτοὺς οὖσαν διδασκτικὴν, καὶ τοῦ πάντων τιμωτέρου κτήματος, τῆς ἀγάπης λόγῳ, γέννητικὴν, καθ' ἣν πέφυκε πάντα τὰ ἐκ Θεοῦ γινόμενα εἰς Θεὸν συνάγεσθαι μονίμως τε καὶ ἀπαράτρεπτως.*

Kal pálin, tōn ex theō genomēnōn νοητῶν τε (120 a) καὶ αἰσθητῶν ἡ γένεσις τῆς κινήσεως προεπινοεῖται. Οὐ γὰρ οὖν τε πρὸ γένεσεως εἶναι κίνησιν. Τῶν γὰρ γενομένων ἡ κίνησις, ἥ τε νοητῶν, νοητῇ, ἥ τε αἰσθητῶν, αἰσθητῇ. Οὐδὲν γὰρ τῶν γενομένων ἔστι¹⁶ τὸ παράπαν τῷ· καθ' αὐτὸ¹⁷ λόγῳ ἀκίνητον, οὐδ' αὐτῶν τῶν ἀφύκτων καὶ αἰσθητῶν, ὡς τοῖς ἐπιμαλεστέροις τῶν ὄντων θαύμασιν ἔδοξε. Κινεῖσθαι γὰρ πάντα ἔπασαν, ἢ κατ' αὐθαίαν, ἢ κατὰ κύκλον, ἢ ἀλλοσιδεῶς. Πᾶσα γὰρ κίνησις ἐπὶ ἀπλῷ καὶ τῷ συνθέτῳ περιτέχεται τρόπῳ. Εἰ τοίνυν προεπινοεῖται τῆς ὧν ἐστὶ κινήσεως ἡ γένεσις, ἐπιθεωρεῖται δὴ^{18, 19} τῆς ὧν ἐστὶ γένεσεως ἡ κίνησις, ὡς μετ' αὐτὴν κατεπίνοισαν οὖσα. Ταύτην δὲ τὴν κίνησιν δύναμιν καλοῦσιν φυσικὴν, πρὸς τὸ κατ' αὐτὴν τέλος ἐπιγεομένην, ἢ πάθος, ἥτοι κίνησιν, ἐξ ἐτέρου πρὸς ἕτερον γινομένην, τέλος ἔχουσαν τὸ ἀπαθὲς, ἢ ἐνέργειαν δραστηρικὴν, τέλος ἔχουσαν τὸ αὐτοτέλες. Οὐδὲν δὲ τῶν γενητῶν²⁰ αὐτοῦ τέλος ἐστίν, ἐπεὶ οὕτως αὐταῖσι, ἐπεὶ καὶ ἀγίνετον καὶ ἀναρχον καὶ ἀκίνητον, ὡς πρὸς μὴδὲν πῶς ἔχον κινήσθαι. Ἐκβαίνει γὰρ πρὸς ὄντων τὴν φύσιν, ὡς οὐδενὸς ἔνεκεν θν, εἴπερ ἀληθὲς ὁ περὶ αὐτοῦ ὁρισμὸς, καὶ ἀλλοτρίως ἢ ὁ λόγος. Τέλος ἐστίν οὐ ἔνεκεν τὰ πάντα, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἔνεκεν. Οὐδὲ αὐτοτέλες, ἐπεὶ καὶ ἀνεκέρηγον, ὡς πᾶσι, καὶ ὡσαύτως καὶ μηδενόθεν τὸ εἶναι ἔχον. Τὸ αὐτοτέλες γὰρ πᾶς καὶ ἀναίτιος. Οὐδ' ἀπαθὲς, ἐπεὶ καὶ μόνον καὶ ἀπείρον καὶ ἀπεριγραφόν. Οὐ γὰρ πάσχειν πέφυκε καθόλου τὸ ἀπαθὲς, τῷ μὴ²¹ ἔρῃ ἄλλου, ἢ κινεῖσθαι πρὸς (120 b) ἑάλο τι κατ' ἑρσιν. Οὐδὲν ἄρα τῶν γενητῶν²² κινούμενον ἔστι, ὡς τῆς πρώτης καὶ μόνης αἰτίας, ἐξ ἧς τὸ εἶναι τοῖς οὖσι περίεστι, μήπω τυχόν, ἡ τοῦ ἰσχυροῦ ἐνδὲς γινόμενον ὁρεκτοῦ, ἢ ἐκ προγεγενημένης ἐνάδος ὁ τῶν λογικῶν σκεδασμὸς αὐτῶν τὴν τῶν σωμάτων γένεσιν ἀκολούδως συνεισσεκρίσας νομοθεῖ. Καὶ μαρτυροῦσι Μωϋσῆς καὶ Δαβὶδ καὶ Παῦλος οἱ ἅγιοι, καὶ ὁ τούτων Δεσπότης Χριστὸς, ὁ μὲν, Μὴ γένεσθαι τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς τὸν προπάτορα Ἰστροφῆας, καὶ ἄλλοι εἰπόν, Οὐ γὰρ ἦκατε ὡς τοῦ κύριος ἐκ τῆς κατὰ πνεῦμα καὶ ἐκ τῆς ἀληθοπο-
μῆς, ἢ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν διδύκων ὑμῖν. Ὁ δὲ,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶ ἐστὶ ed. Gal. ¹⁷ αὐτῷ ed. Gal. ^{18, 19} Scripsi δὴ pro δὲ, quod est in cod. Gud. et in ed. Gal. ²⁰ γενητῶν ed. Gal.

NOTE.

(o) Qui sacram — — introduxerunt desiderantur in Grecis tam ed. Gal. quam cod. Gud.

(p) Imo unum solum. Et mox primam et solam.

Quae sequuntur sunt obscuriora in Latinis quam in Grecis. (Gale.)

Χορτασθήσομαι βῶν ἐν τῷ ὀφθῆναι μοι τὴν δόξαν σου καὶ, Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ὤντα, πότε ἤξω καὶ ὀφθῆσομαι τῷ προσώπῳ τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Φιλιππησίους μὲν γράψων, Εἰ πως κατατήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν, οὐχ ὅτι ἤδη ἐλαβὼν ἡ ἡδὴ τεταλίσωμαι, διότι καὶ εἰ γε καταλίσω, ἐγὼ ὅτι καὶ καταλήσθη ὁ Χρὶςτος Ἰησοῦς. Ἑβραίοις δὲ, Ὁ γὰρ εἰσαλθὼν εἰς τὴν κατάξανσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέξανσεν ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν, ὁ Θεός. Καὶ πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ Ἐπιστολῇ μεθόνα κομίσασθαι τὰς ἐπαγγελίας διαβεβαιούμενος. Ὁ δὲ, Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοικῶντες καὶ περιτριμμένοι, κατὰ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Οὐπω οὖν οὐδαμῶς οὐδὲν τῶν γεννητῶν¹¹ τὴν φυσικὴν δύναμιν πρὸς τὸ κατ' αὐτὴν τέλος κινουμένην ἴσθησεν, οὐδὲ τῆς ἐνεργείας ἐπαύσατο τῷ κατ' αὐτὴν τελείῳ προσιπελῶν αὐτὴν, οὐδὲ τοῦ (121a) κατὰ κίνησιν πάθους τὸν καρπὸν ἐδρέψατο, τὸ ἀπαθεῖν, φημί, καὶ ἀκίνητον. Μόνου γὰρ Θεοῦ τὸ τέλος εἶναι καὶ τὸ τελειῶν καὶ τὸ ἀπαθεῖν, ὡς ἀκίνητος καὶ πλήρους καὶ ἀπαθούς¹², τῶν γεννητῶν¹³ δὲ τὸ πρὸς τέλος ἀναρχὸν κινηθῆναι, καὶ ἀπαύσαι τελείῳ τελείῳ¹⁴ παύσαι τὴν ἐνεργείαν, καὶ παθεῖν, ἀλλ' οὐκ εἶναι τὴν γενέσθαι κατ' οὐσίαν τὸ ἀποιον· πᾶν γὰρ γεννητὸν καὶ κτιστὸν οὐκ ἀσχετὸν δηλονότι. Εὐγνωμότως δὲ τοῦ πάθους ἀκούστων· οὐ γὰρ τὸ κατὰ τροπὴν ἢ φοβρὰν δυνάμει· ἐνταῦθα δηλοῦται πάθος, ἀλλὰ τὸ φύσει συνπαρῶν τοῖς ὁδοῖς. Πάντα γὰρ ὅσα γέγονε πάσχει· τὸ κινεῖσθαι, ὡς μὴ ὄντα αὐτοκίνησις ἢ αὐτοδύναμις. Εἰ τοίνυν γεννητὰ ὑπάρχει τὰ λογικὰ καὶ κινεῖται πάντως, ὡς ἐξ ἀρχῆς κατὰ φύσιν διὰ τὸ εἶναι, πρὸς τέλος κατὰ γνώμην διὰ τὸ εἶναι κινουμένα. Τέλος γὰρ τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως αὐτὸ τὸ ἐν τῷ εἶναι εἶναι ἐστιν, ὥσπερ καὶ ἀρχὴ αὐτὸ τὸ εἶναι ὅπερ ἐστιν ὁ Θεός, ὁ καὶ τοῦ εἶναι δοτὴρ καὶ τοῦ εἶναι χαριστικὸς, ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος· ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ τὸ ἀπλῶς κινεῖσθαι ἡμᾶς, ὡς ἀρχῆς, καὶ τὸ πῶς κινεῖσθαι· πρὸς αὐτὸν ὡς τέλος ἐστιν. Εἰ δὲ κινεῖται ἀναλόγως ἑαυτῷ νοερῶς· τὸ νοερὸν, καὶ νοεῖ πάντως· εἰ δὲ νοεῖ, καὶ ἐρᾷ πάντως τοῦ νοηθέντος· εἰ δ' ἐρᾷ, καὶ πάσχει πάντως τὴν πρὸς αὐτὸ ὡς ἐραστὸν¹⁵ ἔκστασιν· εἰ δὲ πάσχει, δηλονότι καὶ ἐπιγεται· εἰ δὲ ἐπιγεται, καὶ ἐπιτείνει πάντως τὸ φοβερὸν τῆς κινήσεως· εἰ δὲ ἐπιτείνει φοβερώς τὴν κίνησιν, οὐχ ἴσταιται μέχρις ἂν γένηται· ὅλον ἐν τῷ ἐραστῷ ὅλῳ καὶ¹⁶ ὅφ' ὅλου (121b) περιληφθῇ, ἐκουσίως ὅλον κατὰ προαίρεσιν τὴν σωτήριον περιγραφὴν δεχόμενον, ἐν ὅλῳ ὅλῳ ποιωθῇ τῷ περιγράφοντι, ὡς μὴ ὅλῳ λοιπὸν βούλεσθαι ἐξ ἑαυ-

tionabilium sparsor sibi met corporum generationem consequenter coaptans arbitratu est. Et testimonium perhibent Moyses et David et Paulus sancti, et eorum Dominus Christus. Moyses quidem : *Ne gustet ex ligno vite*¹, primum parentem describens, et alibi dicens : *Non enim venistis ut que nunc in quietem et in hereditatem, quam Dominus Deus vester dabit vobis*². David vero : *Satiabor clamans, dum apparuerit mihi gloria tua*³; et : *Sititit anima mea ad Deum fortem viventem : quando veniam et apparebo cultui Dei*⁴ ? Paulus quoque Philippensibus quidem scribens : *Si quomodo occurram in resurrectionem, qua est ex mortuis ; non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim ; exspecto vero si forte comprehendam in quo et comprehensus sum ab Jesu Christo*⁵. Hebraeis item : *Ipsae enim intrant in requiem suam, et ipse quiescit ab operibus suis, velut a propriis Deus*⁶. Et iterum in eadem Epistola neminem pervenisse ad promissiones affirmat. Christus vero : *Venite ad me, omnes laborantes et onerati, et ego quiescere vos faciam*⁷. Nondum ergo ullo modo ullum eorum quae facta sunt naturalem virtutem ad finem motam stabilitavit, neque operationem quiescere fecit (q) contententem se suo fine, neque passionis quae secundum motum est fructum messuit, impassibilitatem dico et immutabilitatem. Solius enim Dei est finis esse, et perfectio et impassibilitas : eorum vero quae facta sunt, ad finem principio carentem moveri et a tanto perfecto fine quietam facere operationem, et pati, sed non esse, aut non fieri secundum essentiam non est (r) delectabile. Omne enim factum et creatum non immensum profecto ; fideliter autem passioni auscultandum. Non enim ea quae secundum conversionem et corruptionem virtutis est hic declaratur passio, sed ea quae per naturam subsistit in his quae sunt ; omnia enim quaecumque facta sunt patiuntur moveri, sicut ea quae non sunt per se ipsum-motus, aut per se ipsam-virtus sunt. Si ergo quae genita sunt rationabilia subsistant, omnino etiam moventur, utpote ex principio secundum naturam per esse, ad finem, secundum cognitionem per bene esse mota ; finis enim eorum quae moventur motus ipsum in eo quod semper est bene esse est ; sicut et principium est ipsum esse, quod quidem est Deus, qui et esse dat et bene esse donat, iure principium et finis ; ex ipso enim et absolute moveri nos ut a principio, et quoquomodo moveri ad se, ut ad finem, est. Si autem movetur corrationabiliter sibi met

¹ Gen. ii, 17. ² Deut. xii, 9. ³ Psal. xvii, 5. ⁴ Psal. xlii, 2. ⁵ Philipp. iii, 11. ⁶ Hebr. iv, 10. ⁷ Matth. xi, 28.

VARIAE LECTIONES.

¹¹ γεννητῶν ed. Gal. ¹² Verba ὡς — — ἀπαθούς non transtulit Scotus. Unde exemplum quo usus est caruisse eis verbis suspicor. ¹³ γεννητῶν alia manus correxit in cod. Gud., qui a pr. m. habet κινήτῶν. Ed. Gal. habet γεννητῶν. ¹⁴ Corrupte ed. Gal., ut in multis, ἀπὸ τῷ τελείῳ. ¹⁵ ἐραστὸν ed. Gal. ¹⁶ ἐν ὅλῳ τῷ ἐραστῷ καὶ ed. Gal.

NOTÆ.

(q) Voluit dixisse ipsam in suo fine defigent. (Gale.)
(r) ἀποιον — sine affectione ad aliud, immune. (Gale.)

intellectualiter intellectuale, omnino etiam intelligit: si autem intelligit, omnino amat quod intelligit: si amat, patitur omnino ad ipsum ut amabile excessum; si autem patitur, profecto etiam festinat: si festinat, omnino etiam intendit validum motum; si autem intendit validum motum, non stat quousque fiat totum in toto amato, et a toto comprehendatur; libenter totum secundum voluntatem salutarem accipiens circumscriptionem, ut totum afficiatur circumscribente, ut nihil omnino restet velle ex se ipso, se ipsum totum cognoscere valendo circumscriptum, sed ex circumscribente; sicut aer per totum illuminatus lumine, et igne ferrum totum toto liquefactum, aut si quid aliud talium est. Ex quibus speculative futuram, sed non jam factam et (s) incorruptam dignis bonitatis participationem per similitudinem solummodo accipimus; quoniam et super omnia hæc sunt quæ speranda sunt, merito dum sint summa visionis, sicut scriptum est, et auditus et intellectus; et hoc utique est ipsa subjectio, (t) quam divinus Apostolus ait Patri Filium subjecturum fore, voluntarie accepturi subjectos esse, post quam et per quam novissima inimica destruetur mors*, utpote corruptionis potentia, per quam ad nos fecit introitum (ipso in nobis, qui per se potens est, adjuvante secundum nos), voluntarie universaliter Deo (u) implente et bene regnante quod (s) regit, otium agendo, ne quid velit præter quod vult Deus; sicut alibi ait ipse in se ipso formans quod nostrum est Salvator ad Patrem: *Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu*: et post eum divinus ac mirabilis Paulus veluti se ipsum negans et propriam habere jam vitam nesciens: *Viro autem jam, non ego, vivit vero in me Christus*†. Non conturbet vos quod dictum est: non enim ablationem propriæ potentie fieri dico, sed positionem magis secundum naturam fixam et immutabilem, id est excessum intellectualem, ut unde nobis subsistit esse, et moveri accipere desideremus, velut imagine redeunte ad principale exemplum et signi instar per figuram bene compacti principali formæ, et aliorum ferri neque habente de cætero neque valente: an apertius dicendum et verius, neque posse volente, merito divina accepta operatione, magis autem Deus per dedicationem facta, et plus dilectata excessu ab his quæ naturaliter in ea sunt et ab his quæ sunt et intelliguntur per superantem se gratiam Spiritus et solummodo habentem operatorem Jesum et accipientem, ita ut sit una et sola per omnia operatio Dei et dignorum Deo; magis autem solius Dei, utpote toto totos dignos bene ac pulchre ambiente. Omni enim necessitate per omnia circa

A τοῦ αὐτοῦ ἐκεῖνο ὅλον γνωρίζεσθαι δύνασθαι τὸ περιγραφόμενον, ἀλλ' ἐκ τοῦ περιγραφόντος· ὡς ἀπὸ δι' ὅλου πεφωτισμένος φωτὶ, καὶ πυρὶ σιδήρος, ὅλος ὅλη πεπυρακτωμένος, ἢ εἰ τι ἄλλο τῶν τοιούτων ἐστίν. Ἐξ ὧν στοιχαστικῶς τὴν ἐσομένην, ἀλλ' οὐ τὴν γεγεννημένην καὶ παραφθαρείσαν, τοῖς ἀξίοις τῆς ἀγαθότητος μετουσίαν κατ' εἰκασίαν μόνον λαμβάνομεν, ἐπειδὴ καὶ ὑπὲρ ταῦτα πάντα τὰ εἰρησιζομένα ἐστίν, ὡς ὅπως ὄντα κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ἀκοῆς καὶ διανοίας ἐπέκεινα. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ἰσως ἡ ὑποταγὴ ἣν ὁ θεὸς Ἀπόστολός φησι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὑποτάσσειν, τοὺς ἑκουσίως δεχομένους τὸ ὑποτάσσεσθαι, μεθ' ἧν, ἢ δι' ἧν, Ὁ δοξατορ ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος, ὡς τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἡγουν τοῦ αὐτεξουσίου, δι' οὗ πρὸς ἡμᾶς ποιούμενος τὴν εἰσόδον ἐπαύρου καθ' ἡμῶν τὸ τῆς φθορᾶς κράτος, ἑκουσίως καθ' ὅλου ἐκχωρηθέντος Θεῷ καὶ καλῶς βασιλεύοντος τὸ βασιλεύεσθαι, τῷ ἀργεῖν τοῦ τι ἐθέλειν παρ' ὃ θέλει θεός· ὥσπερ φησὶν αὐτὸς ἐν ταυτῇ τυπῶν τὸ ἡμέτερον ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν Πατέρα· Πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ θεοπρίστος Παῦλος, ὥσπερ ταυτὸν ἀρνησάμενος καὶ ὅλον ἔχειν ἐν ζωῇ μὴ εἰδώς· Ζῶ γὰρ οὐκ ἐν ἐγῷ· τῇ γὰρ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Μὴ ταπεινῶ ⁸⁸ δι' ὁμᾶς τὸ λεγόμενον. Οὐ γὰρ ἀναίρεσιν τοῦ αὐτεξουσίου γίνεσθαι φημι, ἀλλὰ θέσιν μᾶλλον τὴν κατὰ φύσιν παγίαν τε (122 α) καὶ ἀμετάθετον, ἡγουν ἐκχώρησιν γνωμικὴν, ἐν ᾗ ὅθεν ἡμῖν ὑπάρχει ⁸⁹ τὸ εἶναι καὶ τὸ κινεῖσθαι λαβεῖν ποθέσωμεν, ὡς τῆς εἰκόνης ἀναλθούσης πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, καὶ σφραγίδος δίκην ἐκτυπώματι καλῶς ἡρμοσμένης τῷ ἀρχέτυπῳ, καὶ ἁλλοθὶ φέρεσθαι μήτ' ἐχούσης λοιπὴν μήτε δυναμένης, ἢ σαφέστερον εἰπεῖν καὶ ἀληθέστερον, μήτε βούλεσθαι δυναμένης, ὡς τῆς θείας ἐπιλημμένης ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ θεὸς τῇ θεώσει γεγεννημένης, καὶ κλίον ἡδομένης τῇ ἱστιάσει τῶν φυσικῶς ἐκ' αὐτῆς καὶ ὄντων καὶ νοουμένων, διὰ τὴν ἐκνικησασαν αὐτὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ μόνον ἔχουσαν ἐνεργοῦντα τὸν θεὸν διέξασαν, ὥστε εἶναι μίαν καὶ μόνην διὰ πάντων ἐνεργεῖαν, τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀξίων Θεοῦ, μᾶλλον δὲ μόνου Θεοῦ, ὡς ὅλον ὅλοις τοῖς ἀξίοις ἀγαθοπραπῶς περιχωρήσαντος. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα τῆς κατ' ἐφ' ἡμῶν τὰ πάντα περὶ τι ἄλλο παύεσθαι ἐξουσιαστικῆς κινήσεως, τοῦ ἐσχατοῦ φανέντος ὁρεκτοῦ καὶ μετεχομένου, καὶ ἀναλόγως τῇ τῶν μετεχόντων δυνάμει ἀχωρήτως, ἐν' οὗτως εἰπω, χωρομένου· πρὸς ὃ πᾶσα σπεύδει πολιτεία τοῦ ⁹⁰ ὕψλους καὶ διάνοια, ἢ καὶ εἰς ὃ πᾶσα ἐφ' ἡμῶν ἵσταται, καὶ ὑπὲρ ὃ οὐδαμῶς φέρεται· οὔτε γὰρ ἔχει, καὶ πρὸς ὃ ταίνει πᾶσα σπουδαίου κινήσεως, καὶ οὐ γενομένοις πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις, ⁹¹ φησὶν ὁ μακάριος οὗτος· διδά-

* I Cor. xv, 26. † Matth. xxvi, 39. ‡ Galat. x, 20.

VARIE LECTIONES.

⁸⁸ ταπεινῶ ed. Gal. ⁸⁹ ὑπάρχει ed. Gal. ⁹⁰ τοῦ abest ab ed. Gal. ⁹¹ οὗτος non habet ed. Gal.

NOTÆ.

(s) Lege corruptam (Gale.)

(t) Lege qua, ἢ (Gale.)

(u) Lege cedente. (Gale.)

(s) Lege regitur. (Gale.)

καλος. Οὐτε γὰρ ἐστὶν τι ἐκτὸς Θεοῦ τότε δεῖ-
κνύμενον, ἢ Θεῷ ἀντιστοιχεῖν δοκοῦν, ἵνα τινὲς
ἔκρινεν πρὸς αὐτὸν ῥέψαι δελεάζῃ, πάντων περιη-
φθέντων αὐτῷ (122 δ) νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν
κατὰ τὴν ἀφραστον αὐτοῦ ἔκφρασιν καὶ παρουσίαν,
ὡς οὐδ' ἐν ἡμέρᾳ τὰ ἀστρῶα φῶτα καὶ αὐτὰ τὰ
ἄστρα ἡλίου φανέντος τῷ πολλῷ καὶ ἀσυγκρίτῳ
φωτὶ, ἐξ οὗ καὶ αὐτοῖς τὸ φῶτα εἶναι καλυπτόμενα,
καὶ οὐδ' ὅτι " εἰσὶν ὅσον αἰσθῆσαι γνωριζόμενα.
Ἐπὶ " Θεοῦ δὲ καὶ πλέον, ὅσον ἀκρίστου καὶ κρι-
στῶν ἀπειρον τὸ μέσον ἐστὶ καὶ διάφορον. Τότε γὰρ
καὶ τὴν κατ' οὐσίαν ὑπαρξιν τῶν ὄντων κατὰ τὸ
τι καὶ πῶς καὶ ἐπὶ " εἶναι εἶναι, ὡς οἶμαι, μανθάν-
οντες πρὸς τι ἐπεὶ τῶς ἐστὶ κατὰ γνώσιν οὐ κινή-
θησόμεθα, τῆς ἐκάστου καὶ ἐφ' ἐκάστου τῶν μετὰ
Θεὸν γνώσεως ἡμῖν παραποθέσεως, καὶ τῆς ἀπειρου
καὶ θείας καὶ ἀπεριλήπτου ἀπολαυστικῆς ἡμῖν
ἀναλόγως ὑποκειμένης τε μόνης καὶ μετεχομένης.
Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ πᾶν φιλοσοφούμενον κατὰ τοῦ-
τον τὸν θεωροφύρον διδάσκαλον, ἡ ἐπιγνώσεσθαι ἡμᾶς
ποτε ὅσον ἐγνώσμεθα, ἐπειδὴ τὸ θεοειδὲς τοῦτο
καὶ θεῶν φάσκοντος τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον
τῷ οἰκτιρῷ προσμίζωμεν, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ
ἀρχέτυπον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔκφρασιν. Περὶ μὲν
οὖν τοῦ μὴ εἶναι τὴν θρυλουμένην ἐνθάδε, καὶ τοῦ
πῶς κατ' ἑμφράσιν ἐκ τῶν νῦν ἡμῖν ἐπικειμένων τῆς
Γραφῆς νοημάτων τε καὶ λογισμῶν ἐστὶν ἡ τῶν
μελλόντων καταστάσις, εἰρήσῃ ταῦτα. Περὶ δὲ
τοῦ πῶς μοῖρα ὄντας Θεοῦ ἀπερρόρημεν Θεοῦ ἡγου-
μένου ἐνταῦθεν τὸν λόγον ποιήσομαι.

« cognoscituros nos quandoque quantum cogniti-
sumus, cum deiforme hoc, et divinum nostrum ani-
mum et rationem proprio admiscebimus, et imago
revertetur ad principale exemplum cuius nunc ha-
bet appetitum. » De eo igitur quod non sit dispersita
unitas et quomodo secundum notitiam ex possibi-
libus nunc nobis scripturae intellectibus et disputationibus erit
futurorum status dictum est hactenus; de eo vero quomodo dum pars Dei simus, a Deo
refluximus, Deo duce, hinc sermonem faciam.

Τίς γὰρ λόγῳ εἰδὼς καὶ σοφία τὰ ὄντα ἐκ τοῦ
μὴ ὄντος παρὰ Θεοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήχθαι, εἰ τῇ
φυσικῶν τῶν ὄντων ἀπειρῷ διαφορᾷ τε καὶ ποι-
κιλίᾳ ἐμψρόνως (123 α) τὸ τῆς ψυχῆς θεωρητικὸν
προσαγάγοι, καὶ τῷ ἐξεταστικῷ συνδιακρίνοι λόγῳ
κατ' ἐπίνοιαν τὸν καθ' ὃν ἐκτίσθησαν λόγον, οὐχὶ
πολλοὺς εἰσεται λόγους τὸν ἓνα λόγον, τῇ τῶν γεγο-
νότων ἀδιαιρέτῳ συνδιακρινόμενον διαφορᾷ, διὰ
τὴν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας τε καὶ ἑαυτὰ ἀσύγχυτον
ἰδιότητα; Καὶ πάλιν ἓνα τοὺς πολλοὺς, τῇ πρὸς
αὐτὸν τῶν πάντων ἀναφορᾷ δι' ἑαυτὸν " ἀσύγχυτως
ὑπάρχοντα, ἐνοῦσιν τε καὶ ἐνυπόστατον " τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς Θεὸν Λόγον, ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν
τῶν ὄντων, ἐν ᾧ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς
οἰκιστοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰτε ὄρατα, εἰτε
ἀόρατα, εἰτε ὁρόνιοι, εἰτε κυριώτερες, εἰτε ἀρχαί,

A aliud quid quiescent potestativo motu qui secun-
dum desiderium est novissimo apparente dato et
participato et corrationabiliter participantium vir-
tuti incomprehensibiliter, ut ita dicam, capto, ad
quod omnis festinat conversatio excelsi et intel-
lectus, et in quod omnis stabilizatur appetitus, et
supra quod nullo modo fertur, neque enim habet :
et ad quod tendit omnis festinantis motus, et a quo
venientibus omnis contemplationis requies, » ut ait
beatus iste magister. Neque erit quid extra Deum
tunc manifestatum, aut Deo e contra (x) ima-
ginari visum, ut alicujus desiderium ad seipsum
fluere (y) erroris sit, omnibus ambitis ab ipso in-
telligibilibus et sensibilibus secundum ineffabilem
ipsius manifestationem et presentiam; sicut ne-
que in die sidera lumina et ipsa astra sole appa-
rente multo et incomparabili lumine ex quo eis lu-
mina esse occultata et neque quia sunt quantum
sensui cognita. In Deo vero plus quantum inter non
creatur et creatum infinita medietas est et diffe-
rentia. Tunc enim per essentiam eorum quae sunt
subsistentiam secundum quod, quid, et quomodo,
et in quo esse, ut arbitror, scientes, ad quid appe-
titum adhuc per cognitionem non movebimus
uniuscujusque et in unoquoque eorum quae post
Deum sunt cognitione nobis consummata et infinita
ac divina et incomprehensibili fructuose nobis
proportionaliter proposita mansione et participa-
tione. Et hoc est quod valde philosophatum est
secundum deiferum hunc magistrum dicentem.

C Quis enim ratione considerans et sapientia ea
quae sunt, ab eo quod non est a Deo in id quod est
transducta, si per naturalem eorum quae sunt infi-
nitam differentiam et varietatem prudenter animae
contemplativum adduceret, et inquisitiva condiscerneret
ratione per intelligentiam, secundum
quam creata sunt causam, non multas cognosceret
causas unam causam eorum quae facta sunt (z) in-
separabiliter condisceret differentiam per eorum
et inter se invicem et se ipsa inconfusam proprieta-
tem : et iterum unam multas, omnium ad (a) eam
relatione per (b) seipsum inconfusa subsistens,
unum-essentiale et unum-substantiale Dei et Patris
Deum Verbum, merito principium et causam om-
nium, in quo creata sunt omnia quae in caelis et quae
D in terra, sive visibilia, sive invisibilia, sive throni, sive

VARIAE LECTIONES.

« οὐ δ' ὅτι eod. Gud. » El ed. Gal., mendose. « εἶναι pro ἐπὶ mendose habet ed. Gal. » δ' ἑαυτῶν ed. Gal. « ἐνοῦσιν τε καὶ ἐνυπόστατον ed. Gal.

NOTE.

(x) Lege *equiparari*. (Gale.)

(y) Legisse Scotus videtur *dominatio*. Verte *alliceat*. (Gale.)

(z) Mallem *indivisim*, *ἀδιαιρέτως*, cum *discretam*,

i. e. *coexistentem*. (Gale.)

(a) Lege *eum*. (Gale.)

(b) Legit Scotus δ' ἑαυτὸν, quod *probo*. (Gale.)

dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia et ipso, et per ipsum, et in ipso creata sunt¹. Causas enim eorum quæ facta sunt habens ante sæcula præsubstitutis, voluntate bonæ secundum eas visibiles et invisibiles ex non existente substituit creaturam, ratione et sapientia omnia secundum opportunum tempus et fecit et facit, et quæ universaliter sunt et quæ per singula. Causam enim angelorum creationis præduxisse credimus causam uniuscujusque complementum mundum qui super nos est, essentialium et virtutum; rationem hominum rationem uniuscujusque ex Deo esse accipientium, ut non per singula dicam, siquidem ipse infinite per seipsum supereminentia dum sit ineffabilis et intelligibilis, et omnis summa creaturæ et existentis per seipsum et intellecte differentie et discretionis, seipsum in omnibus, quæ ex eo sunt, singulorum analogiam bene ac pulchre (c) ostendens et multiplicans, et in se ipsum omnia recapitulans, per quem et esse et permanere, et ex quo quæ gesta sunt et manentia et mota participant Deum. Omnia enim participant, eo quod ex Deo facta sunt, proportionaliter Deum, sive per intellectum, sive rationem, sive sensum, sive motum vitalem, sive essentialium habitum et opportunitatem, ut magno et divino manifestatori Dionysio videtur Areopagite. Unusquisque ergo intelligibilium et rationalium angelorum et hominum per eam qua creatus est rationem, qua in Deo est et ad Deum est, pars est et dicitur Dei per suam antea-existentem in Deo, sicut dictum est, causam. Itaque si secundum ipsam moveretur, in Deo fieret, in quo essentie sue ratio ante-est, ut in principio et causa, et nullius alicujus ante principium desiderium accipere vellet, neque resisteret a Deo, sed magis per eam quæ ad eum est intentionem, Deus fieret et pars Dei diceretur participando connaturaliter Deum, utpote secundum naturam sapienter ac rationaliter per pulchrum motum suum accepturus principium et causam, non habens aliorum de cætero post suum principium ad rationem per quam crearetur ascensum et restitutionem movendi aut quomodo moveretur, in divino videlicet desiderio, motu suo ipsum finem accipiente, divinam visionem, ut Basilium declarat in interpretatione in sanctum prophetam Isaiam, dicens sic: «Sabbata autem vera sunt reposita requies populo Dei, quæ quidem eo quod vera sint recipit Deus et manifestat summa Sabbata quietis; ille cui mundus crucifixus est, discedens profecto a mundanis, et in proprium locum spiritualis quietis occurrens, in quo factus non jam movebitur a suo loco, dum sit silentium et pax circa illum statum. Om-

A ete ἐξουσίαι, πάντα ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται. Τοὺς γὰρ λόγους τῶν γε-
γονότων ἔχων πρὸ τῶν αἰώνων ὑπεστώτας βου-
λήσει ἀγαθῇ κατ' αὐτοὺς τὴν τε ὁρατὴν καὶ ἀόρα-
τον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπαστήσασθαι κτίσιν, λόγῳ καὶ
ὁφθαλμῶ τὰ πάντα κατὰ τὸν θέοντα χρόνον ποιήσας
τε καὶ ποιῶν, τὰ καθόλου τε καὶ τὰ καθ' ἕκαστον.
Λόγον γὰρ ἀγγέλων δημιουργίας προκαθηγεῖσθαι
πιστεύομεν, λόγον ἑκάστης τῶν συμπληρουσῶν τὴν
ἑνὸς κόσμον οὐσίῶν καὶ δυνάμεων, λόγον ἀνθρώπων,
λόγον παντὸς ὡς τὸν ἐκ Θεοῦ τὸ εἶναι λαβόντων,
ἵνα μὴ τὰ καθ' ἕκαστον λέγω, τὸν αὐτὸν μὲν ἀπαίρω
δι' αὐτὸν ὑπεροχῇ ἀφραστον ὄντα καὶ ἀκατανόητον,
καὶ πάσης ἐπέκεινα κτίσεως, καὶ τῆς κατ' αὐτὴν
οὐσης καὶ νοουμένης διαφορᾶς καὶ διακρίσεως, καὶ
τὸν αὐτὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἑκάστον
ἀναλογίαν ἀγαθοπρεπῶς (123 b) δεικνύμενόν τε
καὶ πληθυνόμενον, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ἀνακε-
φαλαιοῦμενον, καθ' ὃν τὸ τε εἶναι καὶ τὸ διαμένειν,
καὶ ἐξ οὗ τὰ γεγονότα ὡς γέγονε, καὶ ὅπως γέγονε,
καὶ μένοντα καὶ κινούμενα μετέχει Θεοῦ. Πάντα
γὰρ μετέχει διὰ τὸ ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι, ἀναλόγως
Θεοῦ, ἢ κατὰ νοῦν, ἢ λόγον, ἢ αἴσθησιν, ἢ κίνησιν
ζωτικὴν, ἢ οὐσιώδη καὶ ἐκτικὴν ἐπιτηδεύματα,
ὡς τῷ μεγάλῳ καὶ θεοφάντορι Διονυσίῳ δοκεῖ τῷ
Ἀρεοπαγίτῃ. Ἐκαστον οὖν τῶν νοερῶν τε καὶ λογι-
κῶν ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων αὐτῷ τῷ καθ' ὃν
ἐκτίσθαι λόγῳ τῷ ἐν τῷ Θεῷ ὄντι, καὶ πρὸς
τὸν Θεὸν ὄντι, μοῖρα καὶ λέγεται καὶ ἔστι Θεοῦ,
διὰ τὸν αὐτοῦ προόντα ἐν τῷ Θεῷ, καθὼς εἴρηται,
λόγον. Ἀρκεῖ τοι, καὶ εἰ κατ' αὐτὸν κινήσῃ, ἐν
τῷ Θεῷ γενήσεται, ἐν ᾧ ὁ τοῦ εἶναι αὐτοῦ λόγος
προένεστιν, ὡς ἀρχὴ καὶ αἰτία, καὶ μηδενὸς ἄλλου
πρὸ τῆς ἰδίας ἀρχῆς; κατὰ πόθον ἐπιλαβέσθαι θελή-
σοι, οὐκ ἀπορρέει Θεοῦ, ἀλλὰ μέλλον τῇ πρὸς αὐτὸν
ἀνατάσει Θεοῦ γίνεται καὶ μοῖρα Θεοῦ λέγεται τῷ
μετέχειν προσηκόντως Θεοῦ, ὡς κατὰ φύσιν σφῶς
τε καὶ λελογισμένως δι' εὐπρεποῦς κινήσεως τῆς
οὐκ ἐκείνης ἐπιλαβόμενος ὡς ἀρχῆς καὶ αἰτίας, οὐκ ἔχων
λοιπὸν ἄλλοθι ποί μετὰ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ τὴν πρὸς
τὸν καθ' ὃν ἐκτίσθαι λόγον ἀνοδόν τε καὶ ἀποκατά-
στασιν κινήσῃν, ἢ πῶς κινήσῃν, τῆς ἐπὶ τῷ
θεῷ δηλονότι σκοπῷ κινήσεως αὐτοῦ αὐτὸν πείρας
λαβούσης τὸν θεῖον σκοπόν. Ὡς δηλοῖ καὶ ὁ ἅγιος
Basilios, ἐν τῇ εἰς τὸν ἅγιον προφήτην Ἠσαΐαν
ἐρμηνείᾳ, λέγων οὕτως: «Sabbata δὲ (124 a) ἀλη-
θῆ ἢ ἀποκειμένη ἀνάπαυσις τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἀπερ-
διὰ τὸ ἀληθῆ εἶναι ἀνέχεται ὁ Θεὸς καὶ εὐδαινεῖ γὰρ
ἐπ' ἐκεῖνα τὰ Sabbata τῆς ἀναπαύσεως; παρ' ᾧ ὁ
κόσμος ἐσταύρωται, ἀποσταῖς δηλονότι τῶν κοσμητικῶν,
καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον τόπον τῆς πνευματικῆς ἀναπαύ-
σεως καταναστήσας, ἐν ᾧ ὁ γενόμενος οὐκ ἔτι κινήθη-
σεται ἀπὸ τοῦ ἰδίου τόπου, ἡσυχίας καὶ ἀταραξίας

¹ Coloss. 1.16.

VARIE LECTIONES.

ἢ πάντων ed. Gal. ἢ ἰδίας ἐπιλαβόμενος ed. Gal.

NOTÆ.

(c) Verte pertransiens. Græce διελκνόμενον. (Gale.)

περὶ τὴν κατάστασιν ἐκείνην ὑπαρχούσης πάντων ἁντων ὅν τὸ πῶς τῶν ἀξιουμένων τῆς τοιαύτης μακαριότη-
τός ἐστιν ὁ θεὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον· Γὰρ οὐ μοι
εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν καὶ εἰς τόπον ὄχυρόν
τοῦ σώσει με· Παρ' ᾧ βεβαίως πάντων οἱ λόγοι
πατήσασιν καθ' ὅς καὶ γινώσκουσιν τὰ πάντα πρὶν
γενέσθαι αὐτῶν λέγεται, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτῷ
ὄντων, αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ τῶν πάντων. Καὶ εἰ αὐτὰ
τὰ πάντα, τὰ τε ὄντα καὶ τὰ ἐσόμενα, οὐκ ἅμα τοῖς
ἐκείνων λόγοις, ἢ τῷ γνωσθῆναι ὑπὸ θεοῦ, εἰς τὸ
εἶναι παρήχθησαν, ἀλλ' ἕκαστα τῷ ἐπιτηδεύειν καὶ ῥῶ
κατὰ τὴν τοῦ δημιουργοῦ σοφίαν προπόντως κατὰ τοὺς
ἐκείνων λόγους δημιουργούμενα καὶ καθ' ἑαυτὰ εἶναι
τῇ ἐνεργείᾳ λαμβάνει. Ἐπειδὴ ὁ μὲν δὲ κατ' ἐνεργείαν
ἐστὶ δημιουργός, τὰ δὲ δύναμει μὲν ἐστὶν, ἐνεργείᾳ
δὲ οὐκ ἐστὶ· ἐστὶ μὲν οὖν οἷον τε τῶν ἅμα εἶναι τὸ ἀπεί-
ρονον καὶ τὰ πεπερασμένα, οὐδὲ τις δέξεται λόγος ἀνα-
φανήσεται τῶν ἅμα εἶναι δύνασθαι τὴν οὐσίαν καὶ
τὸ ὑπερούσιον, καὶ εἰς ταυτὴν ἀγαγεῖν τῷ ἐν μέ-
τρῳ τὸ ἄμετρον¹, καὶ τῷ ἐν σῴσι τὸ ἀσχετόν, καὶ
τὸ μηδὲν ἔχειν ἐκ' αὐτοῦ κατηγορίας εἰδὸς καταπα-
σόμενον τῷ διὰ πάντων τούτων (124 δ) συνιστα-
μένῳ. Πάντα γὰρ τὰ κτιστὰ κατ' οὐσίαν τε καὶ γέ-
νεσιν παντάπασιν καταφύσσεται τοῖς ἰδίῳ καὶ τοῖς
περὶ αὐτὰ οὖσι τῶν ἐκείνους λόγοις περιεχόμενα. Ὑπ-
εξηρημένης οὖν τῆς ἀκρας καὶ ἀποφατικῆς τοῦ λόγου
θεολογίας, καθ' ἣν οὕτως λέγεται, οὕτως νοεῖται², οὕτως
ἐστὶ τὸ σύνολόν τι τῶν ἄλλων³· συνιγνώσκουσιν, ὡς
ὑπερούσιος, οὐδὲ ὑπὸ τινος οὐδαμῶς καθ' ὅτι οὖν με-
τέχεται, πολλοὶ λόγοι ὁ εἰς λόγος ἐστὶ, καὶ εἰς οἱ
πολλοὶ· κατὰ μὲν τὴν ἀγαθοπροσίῃ εἰς τὰ ὄντα τοῦ
ἐνδὲ ποιητικῆν τε καὶ συνεκτικῆν πρόθεον πολλοὶ ὁ
εἰς, κατὰ δὲ τὴν εἰς τὸν ἕνα τῶν πολλῶν ἐπιστε-
ρικῆν τε καὶ χειραγωγικῆν ἀναφορὰν τε καὶ πρό-
νοϊαν, ὡς περ εἰς ἀρχὴν παντοκρατορικῆν ἢ κέντρον
τῶν ἐξ αὐτοῦ εὐθεϊῶν τὰς ἀρχὰς προσηλψῆς⁴· καὶ
ὡς πάντων συναγωγῆς, εἰς οἱ πολλοὶ. Μοῖρα οὖν
ἔσμεν καὶ λεγόμεθα θεοῦ διὰ τὸ τοῖς τοῦ εἶναι ἡμῶν
λόγους ἐν τῷ θεῷ προφασίσαναι· βεβαιῶντες δὲ ἀνω-
θεν πάλιν λεγόμεθα διότι μὴ καθ' ὃν γεγενῆμεθα
λόγον τὸν ἐν τῷ θεῷ πρόοντα κεκινήμεθα. Καὶ καθ'
ἕτερον δὲ τρόπον ἐστὶν εὐμαρὲς τῷ εὐσεβῶς ἐπιβί-
λαι τοῖς τῶν ὄντων λόγοις διδασκαλίας τὴν περὶ
τούτου λόγον διεξελθεῖν. Εἰ γὰρ οὐσία τῆς ἐν ἑκάστῳ
ἀρετῆς ὁ εἰς ὑπάρχειν λόγος τοῦ θεοῦ μὴ ἀμφιβά-
λλεται—οὐσία γὰρ πάντων τῶν ἀρετῶν αὐτός ἐστιν
ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὡς γέγραπται·
Ὅς ἐγενήθη ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ σοφία, δικαιοσύνη
τε καὶ ἀγαθὸς καὶ ἀπολότρωσις, ἀπολότως ταῦ-
τα (125 α) δηλαδὴ ἐκ' αὐτοῦ λεγόμενα ἔχων, ὡς
αὐτοσοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγίατης ὦν, καὶ οὐχ
ὡς ἐκ' ἡμῶν προσδιορισμένως, οἷον ὡς σοφὸς ἄνθρω-
πος, ἢ δίκαιος ἄνθρωπος. — πᾶς δηλονότι ἄνθρωπος
ἀρετῆς καθ' ἕξιν πᾶσαν μετέχων ἀναμνηρίστω·
θεοῦ μετέχει τῆς οὐσίας τῶν ἀρετῶν, ὡς τὴν κατὰ

¹ Psal. xxx, 5, ² 1 Cor. i, 30.

VARIAE LECTIONES.

³ ἐμμέτρῳ τὸ ἄμετρον ed. Gal. ⁴ οὕ· ἐγνωσται ed. Gal. ⁵ ἄλλων ed. Gal. ⁶ προσηλψῆς ed. Gal.

nium igitur locus dignorum tali beatitudine Deus
est, secundum quod scriptum est : *Esto mihi in
Deum protectorem et in locum munitum salvandi
me*. » Apud quem firmiter omnium rationes fixæ
sunt, per quas etiam cognoscere omnia ante gene-
rationem eorum dicitur merito in ipso et apud ip-
sum existentibus per ipsam veritatem omnibus,
etsi ea omnia et quæ sunt et quæ futura sunt, non
simul suis causis ut cognita sunt a Deo, in essen-
tiam adducta sunt, sed singula quæque oportuna
tempore secundum Creatoris sapientiam pulchre
juxta eorum causas creata sunt, et per se esse ope-
ratione accipiunt; quoniam ipse quidem semper
secundum operationem est Creator, ea vero poten-
tia quidem sunt, operatione autem nondum; quia
neque possunt horum simul esse infinitum et finita,
neque ulla ratio approbare manifestabitur horum
simul esse valens essentiam et superessentiale, et
in id ipsum ducere mentis immensum, et ei quod
in habitu est quod caret habitudine, et quod nul-
lam habet in se categoriam speciem affirmatam et
per omnes eas, categoriarum videlicet, species con-
stituto. Omnia enim quæ creata sunt secundum
essentiam et generationem omnino in omnibus affir-
mantur per formas, et existentibus eorum quæ
extrinsecus sunt circa eam rationibus continentur.
Sublata itaque summa et abdicativa Verbi theologia,
secundum quam neque dicitur neque intelligitur,
neque est omnino quid alicui cognitorum merito
superessentiale, neque a quodam illo modo in
aliquo participatur, multæ causæ una causa est, et
una multæ. Nam secundum bonam ac pulchram in
ea quæ sunt unius et factricem et continuatricem
processionem multæ una; per vero in unum mul-
torum conversoriam et manuducricem relationem
et providentiam, velut in principium omnipotens
aut centrum reclarum ex eo linearum principia
perambians, et sic omnes congregans, una multæ.
Pars igitur sumus et dicimur Dei, eo quod essentie
nostre rationes in Deo præsubstitutæ sint; fluentes
vero desursum iterum dicimur, eo quod non se-
cundum in Deo præsubistentem causam per quam
facti sumus moti fuimus. Secundum alteram quoque
modum facile est pie amare eorum quæ sunt cau-
sam erudito de hoc rationem percurrere. Si enim
essentiam unicuique virtutis unum subsistere Dei
Verbum non dubitatur (nam essentia omnium vir-
tutum ipse est Dominus noster et Deus Jesus Chri-
stus, sicut scriptum est : *Qui factus est nobis a Deo
sapientia et iustitia et sanctificatio et redemptio*),
profecto hæc quæ dicta sunt absolute in seipso ha-
bet jure qui est per se sapientia et iustitia et san-
ctitas, et non sicut in nobis cum definitione, verbi
gratia, sicut sapiens homo aut justus homo : om-
nis profecto homo virtutem secundum habitum

fixum participans, sine ambiguitate Deum participat, essentialiam virtutum veluti naturalis semen boni fideliter per voluntatem colens, et id ipsum ostendens principio finem et principium fini, magis vero id ipsum principium esse et finem, quasi securus Deum constituens concionator; siquidem universae rei principium et finem qui in seipso videt, subsistere credit: principium quidem, quasi inde accipiens et essentialiam per participationem naturale bonum; finem vero veluti per cognitionem ipsius principii et appetitum, laudabilem, ad ipsum sine errore ducentem cum festinatione perficiens cursum, per quem sit Deus, ex Deo Deus esse accipiens; merito secundum imaginem naturali bono, voluntate, per virtutes addens similitudinem per insitam ad proprium principium ascensionem et familiaritatem. Et impletur de cetero in ipso apostolicus sermo, dicens: *In ipso enim vivimus et movemur et sumus*^a. Fit enim in Deo per excellentiam ante-existenti in Deo essentiali rationem non corrumpens, et movetur in Deo secundum praecedentem in Deo bene esse rationem, per virtutes operans, et vivit in Deo secundum praecedentem in Deo semper esse rationem. Hic quidem jam secundum impassibilem valde habitum id ipsum sibi met et incommotabilis est; in futuro vero saeculo secundum datam theosin, id est deificationem, praedictas in Deo antecedentes causas, magis autem Deum, in quo cause bonorum praefixae sunt, in charitate amans et salutaturus; et est pars Dei, ut est per essentialiam suam in Deo rationem, et ut bonus per bene essendi in Deo rationem, et ut Deus per semper essendi rationem, merito eas honorans et secundum eas operans, et per eas seipsum quidem Deo soli per totum inserens: Deum vero solum sibi met per totum et imaginans et formans, ita ut et ipse sit gratia et vocetur Deus, et Deus sit condescensione et per se vocetur homo, et mutuo in hoc affectu ostendatur virtus, quae et hominem Deo per divinum amorem deificat, et Deum homini per humanum amorem inhumanat, et facit per bonam conversionem Deum quidem hominem per hominis deificationem, et hominem Deum per Dei inhumanationem. Vult enim semper et in omnibus Dei Verbum et Deus sua incorporatione operari mysterium. Qui vero suum relinquens principium pars Dei constitutus per existentem in ipso virtutis rationem secundum redditam causam ad id quod non est irrationabiliter fertur, recte desursum defluere dicitur, non ad suum principium et causam, a qua et in qua et per quam factus est, motus; et est in mealu instabilis et inordinatione fluxili animae et corporis a non errante et similiter habente causa, ad id quod

^a Act. xvii, 28.

A φουσιν υποράν τοῦ ἀγαθοῦ γνησίως κατὰ προαίρεσιν γεωργήσας καὶ ταυτὸν δείξας τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος, καὶ τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει, μᾶλλον δὲ ταυτὸν ἀρχὴν εἶδαν καὶ τέλος, ὡς ἀνδρευτος Θεοῦ τυγχάνων συνήγορος, εἰπερ παντὸς πράγματος ἀρχὴ καὶ τέλος ὁ ἐν αὐτῷ σκοπὸς ὑπάρχειν πιστεύεται, τὴν μὲν ὡς ἐκείθεν εἰληφώς πρὸς τῷ εἶναι καὶ τὸ κατὰ μέθεξιν φύσει^a ἀγαθόν, τὸ δὲ ὡς κατ' αὐτὴν γνώμῃ τε καὶ προαίρεσιν τὸν ἐπαινετὸν καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπλανῶς ἄγοντα ἐξανύσας^b δρόμον διὰ σκοπῆς, καθ' ὃν γίνεται θεός, ἐκ τοῦ Θεοῦ τὸ θεός εἶναι λαμβάνων, ὡς τῷ κατ' εἰκόνα φύσει καλῶ καὶ προαιρεσίν τὴν δι' ἀρετῶν προσθεὶς ἐξομοίωσιν, διὰ τῆς ἐμφύτου πρὸς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ἀναβάσεώς τε καὶ οικειότητος. Καὶ πληροῦται λοιπὸν καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ φάσκον· Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν. Γίνεται γὰρ ἐν τῷ Θεῷ διὰ προσοχῆς, τὸν ἐν τῷ Θεῷ προόντα τοῦ εἶναι λόγον μὴ παραφθεῖρας, καὶ κινεῖται ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὸν προόντα ἐν τῷ Θεῷ τοῦ εἶναι λόγον, διὰ τῶν ἀρετῶν ἐνεργούμενος, καὶ ζῇ ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὸν προόντα ἐν τῷ Θεῷ τοῦ εἶναι λόγον. Ἐντεῦθεν μὲν ἦδη κατὰ τὴν ἀπαθεστάτην ἔξιν ταυτὸν ἑαυτῷ καὶ ἀκίνητος ὢν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατὰ τὴν ἐσθλοσύμην (125 δ) θέωσιν τοὺς εἰρημένους καὶ ἐν τῷ Θεῷ προόντας λόγους, μᾶλλον δὲ τὸν Θεόν, ἐν ᾧ οἱ λόγοι τῶν καλῶν πεπλήγασιν, ἀγαπητικῶς στέργων καὶ ἀσπαζόμενος· καὶ ἔστι μοῖρα Θεοῦ, ὡς ὢν, διὰ τὸν ἐν τῷ Θεῷ τοῦ εἶναι αὐτοῦ λόγον, καὶ ὡς ἀγαθός, διὰ τὸν ἐν τῷ Θεῷ τοῦ εἶναι αὐτοῦ λόγον, καὶ ὡς θεός, διὰ τὸν ἐν τῷ Θεῷ τοῦ εἶναι αὐτοῦ λόγον, ὡς τούτους τιμήσας καὶ κατ' αὐτοὺς ἐνεργήσας, καὶ δι' αὐτῶν ἑαυτὸν μὲν τῷ Θεῷ μόνῳ δι' ὅλου ἐνθεμένας, τὸν δὲ Θεόν μόνον ἑαυτῷ δι' ὅλου ἐντυπώσας τε καὶ μορφώσας, ὥστε καὶ αὐτὸν εἶναι τε χάριτι καὶ καλεῖσθαι Θεόν, καὶ τὸν Θεόν εἶναι τε συγκαταβάσαι καὶ καλεῖσθαι δι' αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ τῆς ἀντιειδομένης ἐπὶ τούτῳ διαβάσεως διηχθῆναι τὴν δύναμιν, τὴν καὶ τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ θεοῦσαν διὰ τὸ φιλεῖσθαι, καὶ τὸν Θεόν τῷ ἄνθρωπῳ διὰ τὸ φιλεῖσθαι ἀνθρωπίζουσιν καὶ ποιοῦσαν κατὰ τὴν καλὴν ἀντιστροφὴν, τὸν μὲν Θεόν ἄνθρωπον, διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου θέωσιν, τὸν δὲ ἄνθρωπον Θεόν, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπίνην^c. Βούλεται γὰρ καὶ καὶ ἐν πάσει D ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ θεός τῆς αὐτοῦ ἐσωματώσεως ἐνεργεῖσθαι τὸ μυστήριον. Ὅστις δὲ τῆς ἰδίας ἀφύμενος ἀρχῆς μοῖρα τυγχάνων Θεοῦ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ τῆς ἀρετῆς ὄντα λόγον κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν πρὸς τὸ μὴ ἐν παραλόγῳ φέρεται, εἰκότως ἀνωθεν βεῦσαι λέγεται, μὴ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀρχὴν τε καὶ αἰτίαν καθ' ἣν καὶ ἐφ' ἣ καὶ δι' ἣν γεγένηται κινήσει, καὶ ἔστιν ἐν δόξῃ περιφορὰ καὶ ἀταξία διηνή ψυχῆς τε καὶ σώματος, τῆς ἀπλανοῦς καὶ ὡσαύτως ἐχούσης αἰτίαν τῇ πρὸς τὸ (126 a) χεῖρον

VARIAE LECTIONES.

^a τὸ non habet ed. Gal. ^b φύσει non habet ed. Gal. ^c διανύσας ed. Gal. ^d τὸ ed. Gal. ^e ἀναγ-
 ὁρώτησιν ed. Gal.

ἐκουσίῳ βουλῇ τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ καταπραΰνα-
ντος. Ἐπ' οὗ καὶ τὸ βεῦσαι κυρίως λεγέσθαι ἂν εἴ-
ετ' αὐτῇ κειμένης τῆς πρὸς Θεὸν ἀδελφείας τὰς τῆς
φυγῆς βάσεις ποιεῖσθαι δυναμένης ἐξουσίας, τὸ χαί-
ρον καὶ μὴ ὂν τοῦ κρείττονος καὶ ὄντος ἐκδὸν ἀντη-
λάττω.

Τούτους δὲ τοὺς ἔργον τοὺς λόγους ὁ μὲν Ἀεροπα-
γίτης ἅγιος Διονύσιος προορισμοὺς καὶ θεῖα θελή-
ματα καλεῖσθαι ὑπὸ τῆς Γραφῆς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει.
Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ περὶ Πάντανον τὸν γενόμενον
καθηγητὴν τοῦ Στρωματίως μεγάλου Κλήμεντος
θεῖα θελήματα τῇ Γραφῇ φέρον καλεῖσθαι φασί.
Ὅθεν ἐρωτηθέντες ὑπὸ τινων τῶν ἐξῆς παιδευσίν
γαύρων, πῶς γινώσκουσιν τὰ ὄντα τὸν Θεὸν δοξάζου-
σιν οἱ Χριστιανοί, ὑπεκλιφότες ἐκείνων, νοερώς τὰ
νοητὰ, καὶ αἰσθητικῶς τὰ αἰσθητὰ, γινώσκουσιν αὐ-
τὸν τὰ ὄντα ἀπεκρίναντο, μήτε αἰσθητικῶς τὰ αἰ-
σθητὰ, μήτε νοερώς τὰ νοητὰ. Ὅδ γὰρ εἶναι δυνατόν
τὸν ὑπὲρ τὰ ὄντα κατὰ τὰ ὄντα τῶν ὄντων ἀντιλαμ-
βάνεσθαι. ¹⁰ ἄλλ' ὡς ἴδια θελήματα γινώσκουσιν αὐτὸν
τὰ ὄντα φαμέν, προσθέντες καὶ τοῦ λόγου τὸ εὐλο-
γόν. Εἰ γὰρ τὸ θεληματὶ τὰ πάντα πέποιθεκα, καὶ οὐδεὶς
ἀντερεῖ λόγος, γινώσκουσιν δὲ τὸ ἴδιον θελημα τὸν Θεὸν
εὐσεβὲς τε λέγειν ἅλ καὶ δίκαιόν ἐστιν, ἕκαστον δὲ
τῶν γεγονότων βέλων πεποίηκεν, ἄρα ὡς ἴδια θελή-
ματα ὁ Θεὸς τὰ ὄντα γινώσκει, ἐπειδὴ καὶ βέλων τὰ
ὄντα πεποίηκεν. Ἐνταῦθεν δὲ ὁρμώμενος ἔγωγε
οἶμαι κατὰ τοούτους εἰρησθαι τῇ Γραφῇ τοὺς λόγους,
τὸ, Ἐγγὺν σε παρὰ πάντας, πρὸς Μωϋσῆν, καὶ
περὶ τινων τὸ, Ἐγὼ Κύριος (126 β) τοὺς ὄντας. ^C
αὐτοῦ, καὶ πάλιν πρὸς τινος τὸ, Ὅδ οἶδα ὅμις·
ὡς ἕκαστον δηλονότι ἢ κατὰ τὸ θελημα καὶ τὸν λό-
γον, ἢ γὰρ τὸ θελημα καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ προ-
αιρετικῇ ¹¹ κίνησις τῆς θείας ἀκοῦσαι φωνῆς παρ-
εσκεύασε.

Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν θεοφόρον τούτον ἄνδρα
ἡμῶν νοήσαντα εἰπεῖν, ἐπειδὴ τὸ θεοειδὲς τοῦτο
καὶ θεῖον, τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον, τῷ οἰκίῳ
προσμίξωμεν, καὶ ἡ εἰκὼν ἀνέλθῃ πρὸς τὸ ἀρχέτυ-
πον, οὗ νῦν ἔχει τὴν ἔφεσιν· ὁμοῦ τε καὶ κατὰ ταυ-
τὸν διὰ τῶν μικρῶν τούτων βημάτων τοῦ ποτε τοῦτο
τι τῶν ἡντων ἐφθάρηται τὸ μέτρον οὐρανοῦ διδασκα-
λικῶς ἀπάγοντα τοὺς νομίζοντας, καὶ τὸν τοῦ πῶς
μοιρὰ ἔσμεν Θεοῦ λόγον παραδελουῖντα, καὶ τὴν
μέλλουσαν τῆς μακαρίας λήξεως ἰδιότητα αἰνιττό-
μενον, καὶ πρὸς τὴν ἀσιστον αὐτῆς καὶ ἀκλόνητον
καὶ οὐδαμοῦ μεταπίπτουσαν ἀπόλαυσιν παρορμῶντα
τοὺς ἐπὶ τούτῳ δι' ἐλπίδος καθαρομένους καὶ σπεύ-
δοντας. Ἥξει γάρ, ὡσεὶ πρὸς ὃ ἔχομεν οὐσίαν τε καὶ
λόγον τὰς ἐμφάσεις κατὰ λόγον καὶ φύσιν εὐθυπορή-

A malum est voluntario momento expulsionem suam
peragens. Ex quo et fluere proprie dicitur, eo quod
in se motus ad Deum (d) inseparabiliter animae gres-
sus faciendo valido potentie, quod deterius est et
quod non est pro meliori volens mutavit.

Has autem quas dixeram rationes ipse quidem
Aeropagita sanctus Dionysius predestinationes et
divinas voluntates vocari a divina Scriptura nos
edocet. Similiterque et (c) qui sint circa Pantenum
magni Clementis amicum, qui factus est magister
Stromatei, divinas voluntates a Scriptura vocari
dicunt, inde interrogati a quibusdam superbis in
eorum eruditione quas extrinsecus sunt, quomodo
cognoscere ea que sunt Deum estimant Christiani,
ascipientibus illis intellectualiter intelligibilia et
sensualiter sensibilia cum cognoscere ea que sunt.
Respondemus neque sensualiter sensibilia, neque
intellectualiter intellectualia. Non enim esse possi-
bile est, ut ostendit ratio, cum qui est super ea
que sunt, per ea que sunt, ea que sunt accipere;
sed sicut suas voluntates cognoscere eum dicimus
ea que sunt, addentes etiam ex causa ratiocinatio-
nem; si enim voluntate omnia fecit, et nulla con-
tradicit, ratio cognoscere autem suam voluntatem
Deum, semper plura dicere et iustum est, unum-
quodque vero eorum que facta sunt volens fecit;
igitur ut suas voluntates Deus cognoscit ea que
sunt, quoniam et volens ea que sunt fecit. Hinc
et ego aspiens censeo secundum has dixisse Scri-
pturam rationes hoc: *Cognoscebam te super om-
nes*?, ad Moysen; et de quibusdam hoc: *Cognovit
Dominus qui sunt sui*?; et iterum hoc ad quosdam:
Non novi vos?. Sic profecto unumquemque aut se-
cundum voluntatem et rationem, aut contra volun-
tatem et rationem Dei voluntarius motus divinam
audire vocem preparavit.

Hæc et huiusmodi deiferum nunc virum arbitror
intelligentem dicere, cum deiforme hoc et divinum
nostrum animum et rationem proprio admiscebi-
mus, et imago revertetur ad principale exemplar,
cujus non habet appetitum. Ac per hoc similiter,
per pauca hæc verba, quodcumque aliquando, eo-
rum que sunt tetigisse mensuram arbitantes esti-
mandum doctrinaliter retrahere, et rationem, quo-
modo pars Dei sumus, declarare, et futuram beatæ
quietis proprietatem insinuasse, et ad immobilem
ipsius, et quietem, et nullo modo cadentem fru-
ctum incitasse in ea que in hoc est spe purgatos
et festinantes. Oportebat enim, quemadmodum ad
hoc habemus et in essentia et ratione notiones, per
rationem et naturam recte quidem ingredi sim-
plo

Exod. xxiii, 17. II Tim. ii, 19. Matth. vii, 25.

VARIE LECTIONES.

¹⁰ διότι ed. Gal. ¹¹ λαμβάνεσθαι ed. Gal. ¹² προκαταρκτικῶς ed. Gal.

NOTÆ.

(d) Verbe sine offensione. (Gale.)

(c) Verbe et Pantenus, qui magister fuit Clementis magni Stromatei. (Gale.)

ordine, et nos sine omni qualicunque questione, circa quam solam et peccare est et falli, deformiter, quantum possibile est, omnia cognoscemus. Non jam per ignorantiam ab eo, qui circa ea est, motu defenti, merito magno animo et rationi, et spiritui nostrum animum et rationem et spiritum, magis autem toti Deo totos nos ipsos, veluti (f) principali exemplo imago, accedentes, sicut etiam in sermone qui est de grandine edocet, sic dicens : « Et nos quidem ineffabilis lux accipiet, et sanctæ ac regalis contemplatio Trinitatis illuminantis planius et purius et totius toti animo mistæ, quam etiam solam regnum cælorum ego pono, » cum delectatione delectatur et letatur, ut his quæ sunt ipsius audax conjungam quæ mea sunt, omnis creatura rationalis angelorum et hominum, quicumque nullam secundum motum qui ad finem est naturaliter compactarum eis divinarum rationum ab ipso Creatore per negligentiam corruperunt, magis autem se ipsos temperanter salvaverunt, totos inconvertibiliter, utpote divine organa naturæ, et esse et futuros esse scientes, quos per totum totus (g) circumspirans Deus in modum animæ, veluti membra corporis compacta et optima Domino factos ad voluntatem tractat, et propria implet gloria et beatitudine, vitam dans et donans æternam atque ineffabilem, et omnibus modis universa liberam cognitione constitutæ proprietatis præsentis, et per corruptionem constitutæ vitæ. Quam videlicet vitam æternam non aer inspirans, neque sanguinis rivuli hepate fluentes constituunt, sed Deus totus totis participatus, et animæ in modum ad corpus animæ et per mediam animam ad corpus factus, sicut novit ipse, ut ea quidem inconvertibilitatem accipiat, illud vero immortalitatem, et totus homo deificetur per inhumanali Dei gratiam deificantis; totus quidem homo manens secundum animam et corpus per naturam, et totus factus Deus secundum animam et corpus per gratiam, et convenientem sibi per totum divinam beatæ gloriæ claritatem, post quam nihil est ad intelligendum lucidius aut excelsius. Quid enim deusitas, id est deificatione dignis amabilius, per quam Deus diis factis unitus omnino universitatem suam facit per bonitatem? Ac per hoc delectationem et passionem et gaudium bene nominaverim talem statum qui est per divinam notitiam et consequentem se lætitiæ fructum: delectationem quidem merito, dum sit finis naturalium operationum. Sic enim delectationem definiunt; passionem vero veluti extendentem virtutem et ad id quod facit id quod patitur inducentem, secundum reddidit aeris ad lucem et ad ignem ferri paradigmaticam causam, et credibile natu-

A σαιραν¹¹ ἀπλῇ προσβολῇ, καὶ ἡμεῖς, πάσης τῆς οὐσίας ζητήσεως χωρὶς, περὶ ἣν μόνον ἔστι τὸ πταίειν καὶ σφάλλαισθαι, θεοσιδῶς κατὰ τὸ ἐφικτὸν τὰ πάντα εἰσὸνθεα, μηκέτι δι' ἀγνοίαν τῆς περὶ αὐτὰ κινήσεως ἀντεχόμενοι, ὡς οὐ τῷ μεγάλῳ καὶ λόγιῳ καὶ πνεύματι τὸν ἡμέτερον νοῦν τε καὶ λόγον καὶ πνεῦμα, μᾶλλον δὲ ἑλὼ θεῷ ὅλους ἑαυτοὺς ὡς ἀρχε-
τύπῳ εἰκόνα προσχωρήσαντες. Καθὼς καὶ ἐν τῇ περὶ χαλᾶς τῆς λόγῳ διέξεισιν, οὕτως φάσκων· « Καὶ τοὺς μὲν (127 α) τὸ ὁραστον φῶς διαδέχεται, καὶ ἡ τῆς ἀγίας καὶ βασιλικῆς θεωρίας Τριάδος ἀλλομ-
πούσης τρανότερόν τε καὶ καθαρώτερον, καὶ ὅλης ἑλῶ νοῖ μιγνυμένης, ἣν δὴ καὶ μόνην βασιλείαν οὐρανῶν ἐγὼ τίθημι, » ἥτοιχα ἡδονῇ ἔδεται καὶ ἀγάλλεται, ἵνα τοῖς αὐτοῦ τὸ μυστικὸν συνάψῃ τὰ ἑαυτοῦ, πᾶσα κτίσις λογικῇ ἀγγέλιον τε καὶ ἀνθρώπων, ὅσοι μηδὲνα τὸν πρὸς τὸ τέλος κατὰ τὴν κίνησιν φυσικῶς συντηρησμένων αὐτοῖς θεῶν λόγων παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ ἐξ ἀπροσεξίας παρέφθειραν, διεσώσαντο δὲ μᾶλλον σωφρόνως ἑαυτοὺς ὅλους καὶ ἀπα-
ρατρέπτους, ὡς θείας ὁργὰν φύσεως, καὶ ὄντας καὶ γεννησομένους· εἰδότες, ὅς· δι' ὅλου ὅλος περιφθερὸς θεὸς ἐρόπων ψυχῆς, ὥστερ' ἡμεῖς σώματος ἄρτια καὶ εὐχρηστα τῇ δεσπότῃ γεννησομένους, πρὸς τὸ δοκοῦν μεταχειρίζεται, καὶ τῆς οἰκίας πληροῖ δόξης τε καὶ μακαριότητος, ζωὴν διδοὺς καὶ χαριζόμενος τὴν αἰδίαν τε καὶ ἀνεκλάλητον, καὶ παντά-
πασι παντὸς ἐλευθέρων γνωρίματος συστατικῆς ἰδιότητος τῆς παρουσίας καὶ διὰ φθορᾶς¹² συνιστα-
μένης ζωῆς, ἣν οὐκ ἀπὸ εἰσπνεόμενος, οὐδ' αἵματος ὄχαι τοῦ ἥπατος ἀπορρέοντες συνιστῶσιν, ἀλλὰ θεὸς ὅλος ὅλος μετεχόμενος, καὶ ψυχῆς ἐρόπων πρὸς σῶμα τῇ ψυχῇ, καὶ διὰ μέσης ψυχῆς πρὸς σῶμα γινόμενος, ὡς οἶδεν αὐτὸς, ἵν' ἡ μὲν ἀρεσίαν δέχεται, τὸ δὲ ἀθανάσιον, καὶ ὅλος ἀνθρώπος θεωρῇ τῇ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος θεοῦ χάριτι θεωρούμενος, ὅλος μὲν ἀνθρώπος μένων κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα διὰ τὴν φύσιν, καὶ ὅλος (127 β) γινόμενος θεὸς κατὰ ψυ-
χὴν καὶ σῶμα διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῷ δόξαν θεῶν τῆς μακαρίας δόξης λαμπρότητα, μεθ' ἣν οὐκ ἔστι τι ἐπινοῆσαι λαμπρότερον ἢ ὁφειλόμενον. Τί γὰρ θεώσεως τοῖς ἀξίοις ἱερασιμώτερον, καθ' ἣν ὁ θεὸς θεοῖς γενομένοις ἐνούμενος τὸ πᾶν αὐτοῦ ποιεῖται δι' ἀγαθότητα; Αἰὶ καὶ ἡδονὴν καὶ πείσιν
D καὶ χαρὰν καλῶς ὠνόμασαν τὴν τοιαύτην κατάστα-
σιν, τὴν τῇ θεῷ κατανοήσει καὶ τῇ ἐπομένῃ αὐτῇ τῆς εὐφροσύνης ἀπολαύσει, ἡδονὴν μὲν, ὡς τέλος ὅσων τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν (οὕτω γὰρ τὴν ἡδονὴν ὁρίζονται), πείσιν δὲ ὡς ἐκστατικὴν δύνα-
μιν, πρὸς τὸ ποιεῖν τὸ πάσχειν ἐνάγουσαν, κατὰ τὴν ἀποδοδεῖσαν τοῦ αἵματος πρὸς τὸ φῶς καὶ τοῦ πυρὸς πρὸς τὸν αἶθρον¹³ παραδευματικὴν αἰσίαν, καὶ πείθουσαν φυσικῶς καὶ ἀληθῶς μὴ ἄλλο τι εἶναι

VARIE LECTIONES.

¹¹ εὐθυπορῆσαι μὲν ed. Gal. Ab eadem absunt verba κατὰ φύσιν. ¹² διαφθορᾶ; cod. Gud. ¹³ τὸ πῦρ τοῦ αἰθέρου ed. Gal.

NOTÆ.

(f) Verte principali exemplari iconem, permittentis cet. (Gale.)

(g) Verte complectens. (Gale.)

παρὰ τοῦτο ¹⁰ τῶν ὄντων κεφάλαιον, ἢ τὸ ἀπαθὲς
 δαόντως ἀκολουθεῖ, χαρὰν δὲ ὡς μὴδὲν ἔχουσαν
 ἀντικείμενον μῆτε παρελθόν μῆτε μέλλον. Τὴν χαρὰν
 γὰρ φασί ¹¹ μῆτε λύπην ἐπίστασθαι παρελθούσαν,
 μῆτε τὸν ἐκ φόβου κόρον ἐπιδέχεσθαι προσδοκώμε-
 νόν, ὥσπερ ἡ ἡδονή. Ὅθεν καὶ ὡς ἐνδείκνυται προ-
 ηγορίαν τῆς μελλούσης ἀληθείας ὑπάρχουσιν τὴν
 χαρὰν ἐκύρωσαν πανταχοῦ οἱ τε θεόπνευστοι λόγοι
 καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τὰ θεῖα σοφισθέντες μυστήρια Πα-
 τέρης ἡμῶν. Εἰ τοίνυν ὡς ἐν ἐπιδρομῇ, κατ' ἐμὲ
 φάναι τὸν μικρόν, φυσικῶς τε καὶ Γραφικῶς ¹² καὶ
 Πατρικῶς δέδεικται, ὡς οὐδὲν τῶν γεννητῶν ¹³ πώ-
 ποτε κινούμενον ἔσται, οὐδὲ τῆς (128 α) ἐπ' αὐτὸ
 κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν ἐπελάθετο λήξεως, πρὸς δὲ
 τοῦτοις καὶ ὡς ἀμήχανον τῆς ἐν τῷ θεῷ μονιμότητος
 τῶν ἀξιομένων παραγκλιθῆναι τὸ βέβαιον. Πῶς γάρ
 ἐστὶ δυνατόν, ἵνα τοῖς εἰρημένους μικρὰν τινα πρὸς
 βεβαίωσιν τὴν ἐκ λογισμῶν δώμην βοήθειαν, τοὺς
 ἀπαξ ἐν τῷ θεῷ ὑπαρκτικῶς γενομένους τὸν ὕβρι-
 στήν κατὰ τὴν ἔρεσιν ὑποδέξασθαι κόρον, παντὸς
 κόρου κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τε καὶ ὅρον ὀρέξεως τυ-
 γχάνοντος; οὐδεστικοῦ, καὶ κατὰ θεοῦ συνισταμένου ¹⁴
 τρόπου. Ἡ γὰρ τὰ ὑποκείμενα ὡς μικρὰ περιγρά-
 φουσα ἡ βρεξὶς σβέννυται, ἡ ἀτιμάζουσα ὡς αἰσχρά
 τε καὶ εἰδεχθὴ βελεύσεται, ὅφ' ὧν ὁ κόρος γίνε-
 σθαι πέφυκεν. Ὅ δὲ θεὸς φύσει ὑπάρχων ἀπειρὸς τε
 καὶ τίμιος ἐπιταίνειν μᾶλλον τῶν ἀπὸ λαλούντων αὐτοῦ
 διὰ τῆς μετοχῆς πρὸς τὸ ἀόριστον τὴν βρεξιν πέφυ-
 κεν. Εἰ δὲ τοῦτ' ἀληθές, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, οὐκ
 ἦν ἄρα ἡ λεγομένη ἐνάς τῶν λογικῶν ¹⁵, ἥτις κόρον
 λαβοῦσα τῆς ἐν τῷ θεῷ μονιμότητος ἐμερίσθη, καὶ
 τῷ οἰκείῳ σκεδασμῷ τὴν τοῦ κόσμου τούτου γένε-
 σιν συνεισέγαγεν, ἵνα μὴ τὸ ἀγαθὸν ἐμπερίγραπτον
 ποιῶμεθα καὶ ἄτιμον, ὡς κόρη τινὶ περιοριζόμενον
 καὶ στάσεως αἰτίον γινόμενον ἐκείνοις, ὧν τὴν ἔρε-
 σιν ἀκίνητον κρατεῖν οὐ δεδύνηται ¹⁶. Καὶ μάτην
 λοιπὸν τινες ταύτην θεσπεζουσιν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ,
 τὰ μὴ ὄντα πλαττόμενοι, καὶ τὸ δὴ τοῦτου βαρυτέ-
 ρον, καὶ τοῦ μακαρίου τούτου πατρὸς ὡς ταῦτα προ-
 νοῦντος καταψευδόμενοι, ἐφ' ᾧ μὴ μόνον αὐτοὺς ἐκ
 προτέρου εἰδούς ζωῆς τὰς ψυχὰς εἰς σώματα ἔλθειν
 ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν προγεγονότων (128 β) κακῶν
 φρονεῖν ¹⁷ ἐπ' ἀθείας; δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ ἄλλους
 ἀπατᾶν οὕτως ἔχειν εὐλόγως ἐπιχειρεῖν διὰ τῆς τῶν
 προσώπων ἀξιοπιστίας, οὐ καλῶς οὐδ' ὁσίως πράτ-
 τοντας, ἀλλ' ἐκείνους ἔχοντας ἀφέντας ὡς ἔχουσιν
 αὐτοὶ εὐσεβῶς ἡμεῖς τὸν νοῦν τοῦ διδασκάλου πρὸς
 τοῖς εἰρημένους καὶ κατ' ἄλλον σκοπήσομεν ¹⁸ τρόπον.
 neque bene neque sancte agentes, sed illos qui sic
 habent habere dimittentes, nos ipsi pie intellectum
 magistri cum his quae dicta sunt etiam per alium contemplabimur modum.

Οὐκ οἶμαι τῆς ἀνθρωπίνης αὐτὸν γενέσεως ἐνταυ-

raliter ac vere, neque aliud quid esse, praeter hoc
 eorum quae sunt capitulum (hoc est consummatio-
 nem), quam impassibilitas opportune sequitur;
 gaudium quoque jure, dum nihil habeat contrap-
 ositum, neque praeteritum neque futurum; gaudium
 enim dicunt neque tristitiam nosse praeteritam;
 neque ex timore satietatem accepturum iri spectan-
 dam, sicut delectatio. Unde etiam veluti demon-
 strativam appellationem futurae veritatis subsisten-
 tem decreverunt ubique et a Deo inspirati sermones
 et ex eis divina sapientes mysteria Patres nostri.
 Itaque quemadmodum in transitu apparet per mo-
 paululum, et naturaliter et per Scripturam (h) et
 Patres ostensum est, quomodo nullum eorum quae
 facta sunt, unquam sisit motu, neque in se secun-
 dum divinam speculationem accepit quietem, cum
 his quoque, quomodo impossibile est in Deo per-
 mansionis dignorum reprehendi firmitatem. Quo-
 modo enim est possibile, ut his quae dicta sunt
 parvum quoddam ad confirmationem ex ratioch-
 nionibus demus adiutorium, semel in Deo substan-
 tialiter factos ingratam per desiderium accepisse
 satietatem, dum omnis satietas, secundum suam
 rationem et definitionem constituta desiderium
 extinguat, et secundum duos constituatur modos.
 Aut enim quae subjecta sunt veluti parva circum-
 scribens desiderium extinguit, aut spernens veluti
 turpia ac deformia abominatur, ex his satietas fieri
 consuevit. Deus vero natura subsistens infinitus ac
 pretiosus extendere magis fruentium se per parti-
 cipationem ad id quod infinitum est, desiderium
 consuevit. Si autem hoc verum, sicut et est, non
 erat igitur illa, quae dicta est, unitas rationabi-
 lium, quae satietatem accipiens perseverantiae, quae
 in Deo, partita est, et ex propria discessionem mundi
 hujus generationem cointroduxit; ne optimum
 bonum circumscriptum faciamus et vile, veluti sa-
 tietate quadam circumfinitum, et seditionis causam
 faciam illis, quorum desiderium, id quod incom-
 mutabile est, tenere non potuit (i). Et ne vanitatem
 talem quidam de caetero adorent, ut mihi videtur,
 ea quae non sunt fingentes, et quod eo gravius, bea-
 tum hunc Patrem, veluti talia sapientem, calum-
 nientur, in quo non solum se ex priori specie
 vitae animas in corpora venire in ultionem eorum
 quae ante perpetrata sunt malorum dicentes conse-
 quenter possunt, sed et alios seducere sic habere
 rationabiliter conando per personarum probitatem,
 non arbitror igitur humanae eum generationis

VARIE LECTIONES.

¹⁰ τοῦ τὸ ed. Gal. ¹¹ φαμέν ed. Gal. ¹² τε καὶ Γραφικῶς non habet ed. Gal. ¹³ γεννητῶν ed. Gal.
¹⁴ αὐτῶν ed. Gal. ¹⁵ συνιστάμενον ed. Gal. ¹⁶ πολιτικῶν cod. Gud. ¹⁷ οὐδὲ δύνηται ed. Gal. ¹⁸ φωνῶν
 ed. Gal. ¹⁹ σκοπήσομεν ed. Gal.

NOTAE.

(h) Vocula et desideratur in ed. Gale.

(i) Verte et frustra eam (unitatem) deinceps praeferant (Gale.).

hic, sed ingenitæ ei miserie causam narrare voluisse. Lugens enim corporis nostri miseriam per hoc dicendo : « O conjunctionem et separationem quam dum limbo circumsequor, et quod amo dedi, » et reliqua : et veluti apud semetipsum deliberans de causa eorum quibus dehonestamur malorum, et contra eam sapientissima prudentia disputans, per hoc quod dicit : « Quæ erga me sapientia, et quod magnum mysterium ? » addidit, solutionem plane faciens sic : « An vult partem nos esse Dei, et desursum fluentes, ut non per dignitatem exaltati et cælestia contemplantes despiciamus Creatorem in luctatione ac pugna quæ contra corpus est, ad ipsum semper aspiciendum et conjunctam infirmitatem nutrituram esse dignitatis. » Ac si sic diceret, quoniam quidem ex anima et corpore per bonitatem a Deo factus est homo, in hoc meditabitur quod sibi rationalis et intellectualis data sit anima, quippe secundum imaginem facientis eam substituta, quæ per desiderium quidem et ex tota virtute universalem charitatem firmiter Deum cognitione possidet, et secundum similitudinem deificationem accipiet, secundum vero disciplinalem ad subiectum providentiam et de diligendo proximo sicut se ipsam iubens mandatum, prudenter corpus recipit, per virtutes etiam illud famulari Deo efficit, ut conservum, et per suam medietatem factorem faciet possessurum, et data immortalitate insolubili vinculo illud sibi conjuncturum, ut quod Deus animæ, hoc anima corpori fiat, et unus ostendatur omnium Creator, proportionaliter per humanitatem omnia ingrediens quæ sunt, et in unum veniant multo a se invicem secundum naturam distantia, circa unam hominis naturam sibi invicem convenientia, et sit omnia in omnibus ipse Deus omnia comprehendens, et unum substituens sibiimet, eo quod nullum amplius eorum quæ sunt sinitur possidere motum, et ipsius expers presentie, per quam et (j) dii et filii et corpus et membra et pars Dei et horum similia et sumus et dicimur : ea quæ ad finem est relatione divine speculationis.

Quoniam igitur et hoc et in hoc homo factus est, in primo vero patre eo quod paratum est ad potentiam, abusus est ad malum, transferens ex eo quod concessum est ad id quod prohibitum est desiderium (etenim erat per se potens et adherere Domino et in spiritum fieri; adherere meretrici et in corpus fieri seductus eligit, et divina et beata visione volens seipsum expulit, sic dum esset Deus gratia, terra fieri per voluntatem præhonorans), sapienter simul et misericorditer et

, Matth. xxii, 59.

1 Cor. iv, 13; I Joan. iii, 1.

VARIE LECTIONES.

¹¹ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν ed. Gal. ¹² Eadem manus antiqua in cod. Gud. correxit ὀλιχῶς. ¹³ ἐν desideratur in ed. Gal. ¹⁴ τὸ κολληθῆναι, omisso καί, ed. Gal.

NOTÆ.

(j) De hac re egit Maximus in Proœmio ad Questiones in S. Scripturam, et alibi; fusius ibi innuit

se acturum, quod hic fecit. V. Photium ad P. 498. (Gale.)

Α θα, ἀλλὰ τῆς ἐπιγενομένης αὐτῇ ταλαιπωρίας τὴν αἰτίαν ἀνηγήσθαι βούλεσθαι. ὀρηγήσας γὰρ τοῦ σώματος ἡμῶν τὴν ἐλαστικότητα διὰ τοῦ εἶπαι, « Ὁ τῆς συζυγίας καὶ τῆς ἀλλοτριώσεως! ὁ φοβούμεαι, παρὶτω, καὶ ὁ στέργω, δίδουκα, » καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ οἷον πρὸς αὐτὸν διαπορήσας περὶ τῆς αἰτίας τῶν οἷς ἐνισχόμεθα κακῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὴν σφωτάτης προνοίας διὰ τοῦ φάναι, « Τίς ἡ παρὶ ἐμὲ σοφία, καὶ τί τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον; » ἐπάγει τὴν λύσιν τρανῶς ποιούμενος οὕτως : « Ἡ βούλεται μοῖραν ἡμᾶς ὄντας Θεοῦ καὶ ἀνωθεν βεβούσαντας, ἵνα μὴ διὰ τὴν ἀξίαν ἐπαυρόμενοι καὶ ματαυριζόμενοι καταφρονῶμεν τοῦ Κρείσαντος, ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα πάλῃ καὶ μάχῃ πρὸς αὐτὸν δαί βλάπται, καὶ τὴν συνευγμένην ἀσθένειαν παιδαγωγίαν εἶναι τοῦ ἀξιώματος. » Ὁσάνει λέγειν, ἐκπαίδειν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος δι' ἀγαθότητα ὁ ἄνθρωπος γέγονε ¹¹ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ᾧ τὴν δοθείσαν αὐτῷ λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν, ὅτι δὴ κατ' εἰκόνα τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν ὑπέχρουσαν, κατὰ μὲν τὴν ἔσριν καὶ τὴν ἐξ ἄλλης δυνάμεως ὀλικήν ¹² ἀγάπην ἀπρὲς Θεοῦ γνωστικῶς ἔχουμένην, καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν προσλαβοῦσαν θεωθῆναι, (129 a) κατὰ δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν πρὸς τὸ ὑφαιμένον πρόνοιαν, καὶ τὴν περὶ τὸ ἀγαπᾶν τὴν πλησίον ὡς αὐτὸν καλεῖσθαι ἐντολήν, ὑπερῶς τοῦ σώματος ἀντεχομένην, λογίσει τε δι' ἀρετῶν αὐτὸ καὶ οἰκτιρῶσαι Θεῷ ὡς ὁρόβουλον δι' αὐτῆς μετασκευῆς τὴν ποιητὴν ἔννοαν, καὶ τῆς δοθείσης ἀθανασίας αὐτὸν δεσφύν αὐτὸν ποιησόμενον αὐτῷ τὸν συνδῆσαντα, ἐν ᾧ περ ἐστὶ θεὸς ψυχῇ, τοῦτο ψυχῇ σώματι γένηται, καὶ εἰς ἀποδείχθαι τῶν ἑλὼν δημιουργῶν, ἀναλόγως διὰ τῆς ἀνθρωπότητος πᾶσιν ἐπιδοταμένων τοῖς οὖσι, καὶ εἰς ἐν ἑλθὲν τὰ πολλὰ ἀλλήλων κατὰ τὴν φύσιν διεστηκότα περὶ τὴν μίαν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἀλλήλοις συννεύοντα, καὶ γένηται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ὁ θεός, πάντα περιλαβὼν καὶ ἐνυποστήσας αὐτῷ, διὰ τοῦ μηδὲν εἶναι ¹³ τῶν ὄντων ἀφετον κακῆσθαι τὴν κίνησιν, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀμοιβῶν παρουσίας, καθ' ἣν καὶ Θεοὶ καὶ εἰκόνα καὶ σῶμα καὶ μέλη καὶ μοῖρα Θεοῦ καὶ τὰ τοιαῦτα ἔσμεν καὶ λεγόμεθα τῇ πρὸς τὸ τέλος ἀναφορᾷ τοῦ Θεοῦ σκοποῦ.

Ἐπειδὴ τοίνυν τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτῳ ὁ ἄνθρωπος γέγονεν, ἐν δὲ τῷ προπάτορι τῷ ἑτοίμῳ πρὸς ἔξουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἐχρήσατο, μετενεγκὼν ἐκ τοῦ ἐπιτετραμμένου πρὸς τὸ κεκολωμένον τὴν διεξίτιν (καὶ γὰρ ἦν αὐτεξούσιος, καὶ τοῦ κολληθῆναι τῷ Κυρίῳ καὶ ἐν πνεύμα γενέσθαι, καὶ τοῦ κολληθῆναι τῇ πόρῃ καὶ ἐν σῶμα γενέσθαι, ἀπατηθεὶς προέβλεπε, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ μακαρίου σκοποῦ ἔχων αὐτὸν ἀπεξένωσεν, τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡγάριτι τὸ χεῖρον γενέσθαι καθ' αἵρεσιν προτιμήσας), σοφῶς ἅμα καὶ φιλανθρώπως

(129 b) καὶ τῇ αὐτοῦ προπόσει ἀγαθότης ὁ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν οἰκονομῶν θεὸς τῇ παραλόγῳ κινήσει τῆς ἐν ἡμῖν νοερᾶς δυνάμεως παρεπομένην δεόντως τὴν τιμωρίαν παρέπηξεν, αὐτὸ ἐκεῖνο τυγχόν κατὰ τὸν εἰκότα λόγον κολάσας θανάτῳ, περὶ δὲ τὴν κατὰ νοῦν μόνον²² θεῷ χρωστούμενην τῆς ἀγάπης δυνάμιν κατεβρόχθισεν, ἵνα τοῦ μηδεὸς ἐρῶν-
 τας διὰ τοῦ πάσχειν ποτὲ μαθόντες πρὸς τὸ δὴ πάλιν ταύτην ἐπανάγειν διδαχθῶμεν τὴν δυνάμιν. Ὅπερ προῶν ἐμφανέστερον ποιεῖται λέγων, « Ἀλλ' ἔμοι μὲν καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ μηδὲν τῶν ἐνταῦθα ἀγαθῶν εἶναι πιστὸν τοῖς ἀνθρώποις, μηδὲ πολυχρόνιον, ἀλλ' ἔσπερ τι ἄλλο, καὶ τοῦτο καλῶς τῷ τεχνίτῃ λόγῳ καὶ τῇ πάντα νοῦν ὑπερεχούσῃ σοφίᾳ μεμηχανῆσθαι, παίζεσθαι ἡμᾶς ἐν τοῖς ὁρωμένοις, ἄλλοτε ἄλλως μεταβαλλομένοις καὶ μεταβάλλουσι, καὶ ἄνω καὶ κάτω φερομένοις τε καὶ περιτρεπομένοις, καὶ πρὶν ληφθῆναι ἀπιστοῖσι καὶ ψεύγουσιν, ἵνα τὸ ἐν τούτοις ἴστατον καὶ ἀνώμαλον θεωρήσαντες πρὸς τὸ μέλλον μεθορμωσώμεθα. Τί γὰρ ἂν ποιήσαμεν ἐστῶτος τοῦ εὖ πράττειν ἡμῖν, ὅποτε οὐ μένοντος τοσούτου αὐτῷ προσδεδμεθα, καὶ οὕτως ἡμᾶς ἡ περὶ τοῦτο ἡδονὴ καὶ ἀπάτη ἔχει δουλώσασα, ὥστε μηδὲν κρεῖττον μηδὲ ὑψηλότερον τῶν παρόντων δια-
 νοίεσθαι δύνασθαι, καὶ ταῦτα κατ' εἰκόνα Θεοῦ γε-
 νέναι, καὶ ἀκούοντας καὶ πιστεύοντας τὴν ἀνωτε οὐρανὴν καὶ πρὸς αὐτὴν ἔλκουσαν; Καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς τοὺς πολιτευομένους λόγῳ φάσκων, « Ἦν εἰδῶμεν τὸ μηδὲν ὄντες πρὸς τὴν ἀληθινὴν σοφίαν (130 a) καὶ πρῶ-
 την, ἀλλὰ πρὸς αὐτὴν ἀεὶ νεώμεν μόνον, καὶ ζητῶμεν ταῖς ἐκείθεν αὐγαῖς ἐνασπράττεσθαι, ἔτε διὰ τῆς ἀνωμαλίας τῶν ὁρωμένων καὶ περιτρεπομένων, με-
 τὰγοντος ἡμᾶς ἐπὶ τὰ ἐστῶτα καὶ μένοντα. Οὐ τοίνυν, ὡς οἶμαι, τῆς κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ἀνθρωπότητος αἰτίας²³ ἐν τούτοις, ὡς εἴρηται, ὁ διδάσκαλος ποιεῖται τὴν δόξαν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν γένεσιν ἐπισ-
 αχθείσης τῇ ἡμετέρᾳ ζωῇ διὰ τὴν παράδοσιν ταλαι-
 πωρίας, ὡς τοῖς σπουδαιότεραις καὶ ἐμμελεστέραις τοῖς θεοῖς; αὐτοῦ γράμμασιν ἐμμελετώσιν ἔστι κατα-
 φανές. Ταύτης μὲν γὰρ τὴν θέν, καὶ δι' ὃ, καὶ ἐφ' ὃ, καὶ οὐ ἐνεκεν αἰτίας, διὰ τούτων ἡμῖν παρατίθεται τῶν λόγων δι' αὐτῆς τὴν οἰκονομουμένην ἡμῶν σοφίαν παρὰ²⁴ τοῦ Θεοῦ σωτηρίαν δηλῶν· ἐκεῖνης δὲ τὴν ἐφ' ὃ γαγίνεται μυστηρίῳ ὑπερβαίνον δυνάμιν ἑτέρῳ λόγῳ κέχρηται τρόπῳ, ὅλον αὐτοῦ περὶ τού-
 του τὸν εὐσεβῆ σκοπὸν φανερόν ποιοῦμενος, ὡς ἐν τῇ εἰς τὰ γενέθλια λόγῳ δεκνύται λέγων, « Νοῦς μὲν οὖν ἦδη καὶ αἰσθησις οὕτως ἀπ' ἀλλήλων διακριθέντα τῶν ἰδίων ὄρων ἐντὸς εἰσθηκείσαν, καὶ τὸ τοῦ ἀμι-
 ουργοῦ λόγου μεγαλίστην ἐν αὐτοῖς ἱερόν, σιγῶν-
 τας ἐκπαινεῖται τῆς μεγαλουργίας καὶ διακρύπτει κή-
 ρυκας· οὐκ οὖν δὲ ἦν κρῖμα ἐξ ἀμφοτέρων, οὐδὲ τις μί-
 ξις τῶν ἐναντίων, σοφίας μείζονος γνῶρισμα καὶ τῆς περὶ τὰς φύσεις πολυτελείας, οὐδὲ ὁ πᾶς κλοῦτος τῆς ἀγαθότητος γνῶριμος. Τοῦτο δὲ βουλευθεὶς ὁ τεχνί-
 τῆς ἐπιδείξασθαι λόγος, καὶ ζῶν ἐν ἐξ ἀμφοτέρων,

A suae convenienter bonitati nostrae salutis dispen-
 sator Deus, irrationabili motui intellectualis vir-
 tutis, quae in nobis est, consequentem opportune
 affixit vindictam, illud ipsum fortassis juxta ratio-
 nem puniens morte pro quo secundum animum
 soli Deo debitam charitatis projecimus virtutem;
 ut nihil amantes per passionem quandoque peni-
 tentiam agentes, ad id quod est iterum eandem
 reducere disceremus virtutem. Quod quidem pro-
 cedens manifestius facit dicens: « Sed mihi qui-
 dem per hoc videtur nihil hoc bonorum esse fidele;
 hominibus neque longevitatem, at si quid aliud, et
 hoc bene artificis verbo et omnem intellectum au-
 perante sapientia machinatum est deludendo nos
 visibilibus in aliudque aliter transmutatis et trans-
 motantibus, et sursum et deorsum ferentibus, et
 titubantibus, et priusquam comprehendantur abeu-
 titibus et fugientibus, ut in his instabile et anoma-
 lum contemplantes, ad futuram transeamus. Quid
 enim faceremus in praesenti, dum nobis ad bene
 agendum non permaneat, tantum ei attribuimus, et
 sic nos erga ipsum delectatio et error habet servi-
 tuti subjiciens, ita ut nihil melius neque excelcius
 praesentibus intelligere valeamus, et si hac au-
 dientes et credentes secundum imaginem Dei nos
 factos fuisse sursum attendentem et ad seipsam tra-
 hentem. » Et iterum in sermone ad urbane viventes,
 dicens: « Ut sciamus nihil nos esse ad veram sa-
 pientiam et primam, sed ad ipsum semper inten-
 damus solummodo et quaeramus qui inde sunt
 splendoribus coruscare, siquidem per inaequalita-
 tem visibilium et titubantium transducit nos in
 ea quae stant et permanent. » Non igitur, ut ar-
 bitror, ipsius, quae secundum generationem hu-
 manitatis est, cause in talibus, ut dictum est, pa-
 gister facit declarationem; sed ipse usque post
 generationem nostram aggravat vitam infelicitatis
 propter praevaricationem, quemadmodum curiosius
 et studiosius divinas ipsius litteras cogitantibus
 est manifestum. Istius enim causam unde, et per
 quid, et ex quo, et propter quid per haec nobis
 addidit verba, propter eam administrationem nostram
 sapienter a Deo salutem declarans; illius vero,
 in quo facta est mysterio insinuans virtutem, altero
 D verborum usus est modo; totam sui de hoc plan
 voluntatem faciens manifestam; sicut in eo, qui
 est in γενέθλια, id est nativitates, sermone mani-
 festat, dicens: « Animus igitur jam et sensus, sic
 a se invicem discreti propriis definitionibus, intus
 steterunt, et creatoris Verbi magnitudinem in se
 ipsis ferebant, silentes laudabant magnificentiam
 magnivoci predicatorum, nondum vero erat con-
 cretio ex utrisque, neque quaedam mixtura con-
 trariorum sapientiae majoris et circa naturas multae
 perfectionis indicia, neque omnes thesauri bonita-
 tis cogniti; hoc autem volens artifex Verbum

VARIAE LECTIONES.

²² μόνος ed. Gal. ²³ αἰτίας desideratur in ed. Gal.²⁴ περὶ ed. Gal.

ostendere, animal unum, ex invisibili dico et visibili natura, hominem creat; et ex materia quidem accipiens corpus jam ante substituta, a seipso vero vitam imponit (intellectualem quoque animam et imaginem Dei novit Verbum), veluti quemdam mundum secundum, in parvo magnum, in terra statuit, angelum alium, adorantem mixtum, et reliqua. In eo vero qui est in Θεῷ, hoc est baptismata, sermone: « Quoniam sic hæc aut hoc: oportebat vero non his qui sursum sunt solummodo adorationem circumscribi, sed esse quosdam et deorsum adoratores, ut implerentur omnia gloria Dei, quoniam et Dei; et propterea creatur homo manu Dei, honorificatus etiam imagine. » Hæc quidem sufficere suscipio, etsi parva constituent, non omnino contentiosos discernenti et solummodo pugnare gloriosum non judicanti, ad ostendendam totam magistri de his quæ dicta sunt intelligentiam. Si autem de hoc, quomodo Dei portionem magister nos vocavit, repugnatur, multipliciter quidem jam superius de hoc reddita est ratio; ut autem fidelior fiat spiritualibus contendens verbis, sanctus et beatus apostolus Paulus occultam in Deo antè sæcula laudans sapientiam, et omnem tenebrosam humanam vitam illuminans, et ignorantie caliginem animabus abigens, de hoc satisfacit Ephesiis, dicens hæc: Ut Deus Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis, in cognitione ejus, illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis vos quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hereditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, credentes secundum operationem potentis virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans eum ex mortuis, et eum sedere faciens in dextra sua in celestibus, super omnem principatum et potestatem et virtutem et dominationem et omne nomen nominatum, non solum in sæculo hoc, sed etiam in futuro; et omnia dedit sub pedibus ejus, et eum dedit caput super omnia Ecclesia, quæ est corpus ejus et plenitudo ejus, omnia in omnibus implentis. Et post aliquanta iterum: Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam vero prophetas, quosdam evangelistas, quosdam pastores et magistros, ad cognitionem sanctorum in opus administrationis, in edificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et cognitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non sicut parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad artem erroris; veridici autem in charitate crescamus in eum per omnia, qui est caput Christus, ex quo omne corpus compaginatum et collocatum per omnem ab eo administrationem, secundum operationem uniuscujusque membri, incre-

« Ephes. iv, 17-25.

A δοράτου λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως. (130 b) δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, καὶ παρὰ μὲν τῆς ὕλης λαβὼν τὸ σῶμα ἡδὴ προϋποστάσης, παρ' αὐτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθελὺς (ὅ δὲ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ Λόγος), οὓν τινα κόσμον δευτέρον ἐν μικρῷ μέγαν ἐπὶ τῆς γῆς ἱστέον, ἄγγελον ἄλλον, προσκυνητὴν μικτόν, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐν δὲ τῷ Εἰς τὰ Θεῷ λόγῳ: « Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα ἢ τοῦτο· ἴδαι δὲ μὴ τοῖς ἀνωμόνουν τὴν προσκύνῃσιν περιγράφεσθαι, ἀλλ' εἶναι τινὰς καὶ κάτω προσκυνητάς, ἵνα πληρωθῇ τὰ πάντα δόξης Θεοῦ, ἐπὶ καὶ Θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο κτίζεται ἄνθρωπος χειρὶ Θεοῦ τιμηθεὶς καὶ εἰκόνη. » Ἀρκεῖν μὲν καὶ ταῦτα ὑπολαμβάνω, καὶ εἰ μικρὰ τυγχάνοι, τῷ μὴ πάντῃ φιλονεικῶς διακειμένῳ, καὶ μόνον τὸ μάχεσθαι ἐπιδοξοῦν κρῖνοντι, πρὸς τὸ ἐνδείξασθαι τὴν ἑλὴν τοῦ διδασκάλου περὶ τῶν εἰρημίων διάνοιαν. Εἰ δὲ ἐν περὶ τοῦ πῶς Θεοῦ μοῖραν ὁ διδάσκαλος ἡμᾶς ἐκάλειν ἀπομάχεται, πολλὰ μὲν ἡδὲ ἀνωτέρω ὁ περὶ τοῦτου ἀποδέδοται λόγος. Ἴνα δὲ πιστότερος γίνηται τοῖς τοῦ πνεύματος ἐριδόμενος λόγοις, ὁ ἅγιος καὶ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος, ὁ τὴν ἀποκατεργμμένην ἐν τῷ Θεῷ πρὸ τῶν αἰώνων κομισάμενος σοφίαν, καὶ πάντα τὸν ἀφεγγῆ τῶν ἀνθρώπων βίον καταφωτίσας, καὶ τῆς ἀγνοίας τὸν ζόφον τῶν ψυχῶν ἀπαλάσας, ἀρχίσαι περὶ τοῦτου Ἐφεσίοις διεκὼν τάδε, Ἴνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Πατὴρ τῆς δόξης δέξῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψῃς ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, περωτισμένους τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ἡμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλησεως (131 a) αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ κλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ἐπερδύλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοῖς πιστεύουσιν, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνέργησαν ἐν Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθίσας αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ πάντα ἔδωκεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. D Καὶ μεθ' ἑτεραὶ πάλιν· Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοῖς μὲν ἀποστόλοις, τοῖς δὲ προφήταις, τοῖς δὲ ἐδωκεν ἑαυτοῖς, τοῖς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὴν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς ἐκδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, μέχρι καταρτίσμεν ὅς πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Πλοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μηκέτι ὡς νηπίοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ νεβελᾷ τῶν ἀνθρώπων,

VARIE LECTIONES.

« πυντός τῆς Ἐκκλησίας ed. Gal. » κλυδωνιζόμενοι ed. Gal.

ἐν παρουσίᾳ, πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τῆς πλάνης, A mentum corporis facit in edificationem suimet in dilectione ⁂
ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμοζοῦμενον καὶ συμβιβαζο-
μενον διὰ πάσης ἀφῆς (131 b) τῆς ἐκκορηγίας καὶ ἐνέργειαν ἐνὸς ἐκαστον μέλους τὴν αὐξήσειν τοῦ
σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ.

Οὐκ οἶμαι λοιπὸν ἄλλης ἐπιδείσθαι μαρτυρίας τὸν
εὐσεβεῖν²¹ ἐγνωκέναι πρὸς φανέρωσιν τῆς κατὰ Χρι-
στιανούς ἀληθῶς πεπιστευμένης ἀληθείας, σαφῶς
μαθόντες δι' αὐτῆς "Οτι καὶ μέλη καὶ σῶμα καὶ πλῆ-
ρωμά ἐσμεν τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου
Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν πρὸ τῶν αἰώνων
ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἀποκεκρυμμένον σκοπὸν
ἀνακεφαλαιοῦμενοι εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ
καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴ γάρ
μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον μὲν ἀπὸ τῶν αἰώνων
καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νῦν δὲ φανερωθὲν διὰ τῆς τοῦ
Υἱοῦ²² καὶ Θεοῦ ἀληθείης καὶ τελείας ἐνανθρωπή-
σεως, τοῦ ἐνωσαντος ἑαυτὴν καθ' ὑπόστασιν ἀδιαίρε-
τως τε καὶ ἀσυγχύτως τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ ἡμᾶς
διὰ τῆς ἐξ ἡμῶν καὶ ἡμετέρας νοερώς τε καὶ λογικῶς
ἐψυγμένης ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς, ὥστε δι' ἀπαρχῆς
ἑαυτῇ συμπληρωμένου, καὶ ἐν καὶ ταῦτ' ἐν αὐτῇ εἶναι
κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα καταξιώσαντος, καθὼς
προωρισθῆμεν πρὸ τῶν αἰώνων ἐν αὐτῇ εἶναι ὡς μέ-
λη τοῦ σώματος αὐτοῦ, ψυχῆς τρόπον πρὸς σῶμα
ἐν πνεύματι συναρμοζοῦντος ἑαυτῇ καὶ συμβιβα-
ζοντος, καὶ εἰς μέτρον ἄγοντος ἡλικίας πνευματικῆς
τοῦ κατ' αὐτὸν πληρώματος, ἔδειξε καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τού-
τῳ γεγενῆσθαι, καὶ τὸν πρὸ τῶν αἰώνων περὶ ἡμᾶς
παντάγαθον²³ τοῦ Θεοῦ σκοπὸν, μὴ δεξιόμενον καθ'
ὅτι οὐδὲν καινισμόν ταῦτα τὸν ἴδιον λόγον, εἰς πληρω-
σιν δὲ ἁλθόντα δι' ἄλλου δηλαδὴ ἐπισαχθέντος και-
νοτέρου (132 a) τρόπου. Ἔδει γὰρ τοῦ μὲν Θεοῦ
ἑαυτῷ ὁμοίους ἡμᾶς ποιήσαντος (τῷ ἔχειν τῆς αὐτοῦ
ἀγαθότητος μεθεκτικῶς ἀκριβῆ γνωρίσματα, καὶ ἐν
αὐτῷ εἶναι πρὸ τῶν αἰώνων σκοπήσαντος, καὶ τὸν
εἰς τοῦτο τὸ παμμακάριστον ἄγοντα τέλος, δόντος
ἡμῖν τρόπον διὰ τῆς τῶν φυσικῶν δυνάμεων εὐ-
χρηστίας, τοῦ δὲ ἀνθρώπου ἐκουσίως τοῦτον πα-
ρουσμένου τὸν τρόπον τῇ παραχρήσει τῶν φυσικῶν
δυνάμεων), ἵνα μὴ πόρρω τοῦ Θεοῦ γένηται ξενωθεὶς
ὁ ἀνθρώπος, ἄλλον ἀντισταθῆναι τοῦ προτέρου
παραδοξότερον τε καὶ θεοπρεπέστερον, ὅσον τοῦ
κατὰ φύσιν ἐστὶ τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνώτερον. Καὶ τοῦτο
ἐστὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ μυστικωτάτης
ἐπιδήμιας, ὡς πάντες πιστεύομεν, τὸ μυστήριον.
Εἰ γάρ, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ἡ πρώτη διαθήκη
ἐμπεῖρεν ἀμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐδεῖτο τό-
πος. Καὶ γὰρ πᾶσι κατὰδελόν ἐστιν, ὡς τὸ ἐν Χριστῷ
γενόμενον ἐπὶ τελείᾳ τοῦ αἰῶνος μυστήριον ἀναμφέδ-
λως τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ αἰῶνος ἐν τῷ προπάτορι παρ-
εθέντος ἀπδείξεις καὶ ἀποπλήρωσις ἐστιν. Ἀρ' οὖν²⁴
χρησίμως εἴρηται τῷ διδασκαλῷ ἡ τῆς μοίρας φωνή,
κατὰ τοὺς ἀποδοθέντας τρόπους, καὶ πᾶς εὐγενής
καὶ ψυχὴν καὶ τρόπον δέξαιτο ἂν οὕτω λεγομένην

Non æstimo de cætero alicujus indigere testi-
monii pie vivere cognoscentem ad manifestationem
secundum Christianos vere creditæ veritatis, aperte
discentes per illud : Quia et membra et corpus et
plenitudo sumus omnia in omnibus implentia ⁂ Christi
Dei secundum ante sæcula in Deo et Patre occultam
voluntatem recapitulati in ipsum per Filium suum
et Dominum Jesum Christum Dominum nostrum ⁂
Mysterium enim occultum erat a sæculis et a
generationibus, nunc autem manifestatum per Filii
Dei veram et perfectam inhumanationem, qui sibi
adunavit secundum substantiam inseparabiliter et
inconfuse nostram naturam, et nos per eam quæ
ex nobis et nostra est intellectualiter et rationa-
liter animatam sanctam suam carnem, veluti per
primitias sibi copulavit, et unum et id ipsum si-
bimet esse per suam humanitatem dignatus est ;
sicut prædestinatum est ante sæcula in ipso esse
veluti membra corporis sui, in modum animæ ad
corpus, in spiritu compaginanvit sibi, et coniunxit,
et in mensura induxit ætatis spiritualis, secundum
ipsum plenitudinis : ostendit etiam nos in hoc
factos fuisse et ante sæcula erga nos optimam
Dei voluntatem, non accipiendam per aliquam no-
vitatē, secundum propriam vero rationem, in
plenitudinem venit per alium profecto introductum
mirabiliorem modum. Oportebat enim Deum qui-
dem (sibimet similes nos facientem, habentes bo-
nitatis ipsius participatim acuta insignia, et in
se esse ante sæcula videntem, et in hunc omnino
beatissimum finem ducentem, modum nobis per
bonum usum naturalibus potentiis largientem ;
homine vero voluntarie hunc modum expellente
per abusionem naturalibus potentiis), ut non longe
a Deo feret peregrinans homo, alium introducere
priori mirabiliorem et diviniorem, quantum eo
quod est secundum naturam quod super natu-
ram est superius. Et hoc est secretissimum Dei
ad hominem peregrinationis, quantum omnes cre-
dimus, mysterium. Si enim, inquit divinus Aposto-
lus, primum testamentum maneret incontaminatum,
non quæreretur secundus locus ⁂ Etenim omnibus
præclarum est, quomodo in Christo factum in fine
sæculi mysterium, sine dubio in principio sæculi
in primo parente prævaricationis est approbatio
et consummatio. Utiliter ergo dictum est a ma-
gistro, « parlis : vox secundum redditos modos,
et omnis ingenuus et animam et membrorum mo-
dum acceperit sic dictam vocem, nullam sibi co-
gitationum nequitiam afferens, sciens id ipsum

⁂ Ephes. i, 11-16. ⁂ ibid., 23. ⁂ ibid. 9. ⁂ Hebr. iii, 7.

VARIÆ LECTIONES.

²¹ εὐσεβῆ ed. Gal. ²² Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ed. Gal. ²³ παντάγαθον ed. Gal. ²⁴ ἀρ' οὖν ed. Gal.

esse membrum et partem in talibus. Si enim portio corporis subsistit membrum, portio autem id ipsum est et pars, id ipsum itaque membrum et pars est. Si autem id ipsum membrum est et pars, membrorum vero cumulatō et compositio corpus facit organicum, corpus autem organicum animæ unitum intellectuali hominem perfectum ostendit, igitur partem hominis qui dicit esse animam seu corpus seu membrum ejus, a veritate non aberrabit. Si autem intellectualis animæ, utpote hominis, subsistit corpus organum, per totum vero corpus tota implens anima vivere ei et moveri dat, ut simpla per naturam et incorporalis, non condispersita aut conclusa in eo, sed toti et unicuique membrorum ejus sic consuevit eam suscipere juxta naturaliter subjectam sibi acceptivam operationis animæ virtutem, tota præsens differenter eam accipientia membra proportionaliter ad observationem unum fieri corpus adjungit; introductum est in magnum et ineffabile Christianorum beate spei mysterium, et parvis et secundum nos, magnas et supra nos non alienas accipiens similitudines, qui quietam et bene facilem de talibus adhuc intelligentiam creavit. Ac de hoc, quod animæ ante corpora subsistant, irrationabilem opinionem relinquens, nobiscum credat Domino dicenti de his qui in resurrectione surgent, non posse mori propter ipsius videlicet purgatissimam jure novissimi dati manifestationem et participationem. Et iterum: *Omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum* *. Quod quidem si ante fieret aliquando, impossibile esset, ut ante datum est, per conversionem quamdam qualemcumque recipere mortem. Et extra naturales non egrediantur rationes, per vanitatem, non existentem de anima opinionem divinitus admirans. Si enim hominis partes, sicut, ante redditum est, corpus et anima constituuntur, partes autem necessario relationem ad aliquid accipiunt; totum enim habet omnino prædicamentum: quæ vero sic dicuntur ad aliquid, eorum sunt quæ simul ubique et semper secundum generationem sunt, quemadmodum partes speciem totam coitu perficiunt, sola intelligentia ad hoc dignoscendum quid sit secundum essentiam unumquodque a se invicem separata: animam igitur et corpus merito partes hominis inter se invicem ante subsistere temporaliter aut post subsistere impossibile est, alioqui ratio illa quæ sic dicitur ad aliquid solvetur. Et iterum, si per se species ante corpus est anima aut corpus, speciem vero aliam horum utrumque secundum animæ ad corpus compositionem aut corporis ad animam perficit, aut patientia omnino hoc faciunt aut naturaliter existentia. Et si quidem patientia, patiuntur id quod non erant existere, et corrum-

A τὴν φωνήν, μηδεμίαν αὐτῷ κυβείαν λογισμῶν παραγεννῶν, εἰδὼς ταῦτόν εἶναι τῷ μέλει τὴν μοῖραν ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Εἰ γὰρ μέρος τοῦ σώματος ὑπάρχει· τὸ μέρος, τὸ δὲ μέρος ταῦτόν ἐστι τῇ μοίρᾳ, ταῦτόν ἀρα τὸ μέρος τῇ μοίρᾳ ἐστίν. Εἰ δὲ ταῦτόν τῷ μέλει ἐστὶν ἡ μοῖρα, μελῶν δὲ ἀδρόσιμῶς καὶ σύνθεσις σώμα ποιεῖ (132 b) ὀργανικόν, σῶμα δὲ ὀργανικὸν ψυχῇ ἐνωθέν· νοερᾷ ἀνθρώπῳ τελείῳ δείκνυσιν, ἀρα μέρος ἀνθρώπου ὁ λέγων εἶναι τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα ἢ μέρος αὐτοῦ τῆς ἀληθείας οὐχ ἀμαρτῆσται. Εἰ δὲ τῆς νοερᾶς ψυχῆς ὡς ἀνθρώπου ὑπάρχει τὸ σῶμα ὄργανον, δι' οὗ τοῦ σώματος ὅλη χωρούσα ἡ ψυχὴ τὸ ζῆν αὐτῷ καὶ κινεῖσθαι δίδωσιν, ὡς ἀπλὴ τὴν φύσιν καὶ ἀσώματος, μὴ συνδιατεταμένη ἢ συναποκλεισμένη αὐτῷ, ἀλλ' ὅλη καὶ ἐκαστὴ τῶν αὐτοῦ μελῶν, ὡς πέφυκεν αὐτὴν ὑποδέχισθαι κατὰ τὴν φυσικὴν ὑποκειμένην αὐτῷ δεκτικὴν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς δύναμιν, ὅλη παρούσα τὰ διαφόρως αὐτῆς δεκτικὰ μελὴ ἀναλόγως πρὸς τὴν τοῦ ἐν εἶναι σῶμα συντήρησιν ἐπισφίγγει, ὁδηγεῖσθαι ἐπὶ τὸ μέγα καὶ ἀδρόσιμον τῶν Χριστιανῶν μαχαρίας ἐλπίδος μυστήριον, ἐκ τῶν μικρῶν καὶ καθ' ἡμᾶς τῶν μεγάλων καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς οὐκ ἀγεννῆ λαβὼν τὰ εἰκόσιμα, ὅστις ἀπαγγέλλει καὶ εὐκράδαντον περὶ τούτων ἐτι τὴν διάνοιαν κέχτηται. Καὶ τὴν περὶ τοῦ προὔπαρχειν τῶν σωμάτων τῆς ψυχᾶς οὐκ εὐλογον δόξαν ἀφελὲς μεθ' ἡμῶν πιστεῦσαι τῷ κυρίῳ λέγοντι περὶ τῶν εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐγειρομένων μὴ δύνασθαι ἀποθνήσκειν, διὰ τὴν αὐτοῦ ὁμολογίαν καθαρωτέραν ἐσχάτου ** ὁρατοῦ φανέρωσιν τε καὶ μετουσίαν. Καὶ πάλιν, Πᾶς ὁ ὢν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὅσαρ εἰ προεργάζεται ** ποτὲ, ἀδύνατον ἦν, ὡς προαποδέδεικται, τὸν κατὰ τροπὴν τινα ὅλον δῆποτε διέξασθαι θάνατον. Καὶ τῶν φυσικῶν ἔξω μὴ βαίνετω λογισμῶν (133 a) διακινῆς τὴν οὐκ οὖσαν περὶ ψυχῆς δόξαν θεσπίζων. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου μέρη, καθὼς προαποδέδοται, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ τυγχάνουσι, τὰ δὲ μέρη τὴν εἰς τὸ πρὸς τι ἐξ ἀνάγκης ἀναφορὰν δέχεται (ὅλον γὰρ ἔχει πάντως κατηγορούμενον), τὰ δὲ οὕτω λεγόμενα πρὸς τι τῶν ὅλων πάντα τε καὶ πάντως κατὰ τὴν ** γένεσιν ἐστίν, ὡς μέρη εἰδὼς ὅλον τῇ συνόδῳ ἀποτελούντα, ἐκινεῖσθαι μόνῃ τῇ πρὸς διάγνωσιν τοῦ τί κατ' οὐσίαν ἕκαστον ἀλλήλων διαιρούμενα, — ψυχὴν ἀρα καὶ σῶμα, ὡς μέρη ἀνθρώπου, ἀλλήλων προὔπαρχειν χρονικῶς ἢ μεθ' ὑπαρχειν ἀμύχανον, ἐπεὶ ὁ τοῦ πρὸς τι οὕτω λεγόμενος λυθίσταται λόγος. Καὶ πάλιν· Εἰ γὰρ καθ' αὐτὸ εἶδος πρὸ τοῦ σώματος ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἢ τὸ σῶμα, εἶδος δὲ ἄλλο τούτων ἐκάτερον κατὰ τὴν ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα σύνθεσιν, ἢ σώματος πρὸς ψυχὴν, ἀποτελεῖ, ἢ πάσχοντα πάντως τοῦτο ποιεῖ, ἢ πεφυκότα. Καὶ εἰ μὴν πάσχοντα, πεπόνθασιν εἰς ὅσον οὐκ ἦν ἐξιστάμενα, καὶ φθείρεται, εἰ δὲ πεφυκότα, ἀεὶ τοῦτο διὰ τὸ πεφυκὸς ἐργάζεται δηλονότι, καὶ οὐδέποτε παύσεται ἡ ψυχὴ τοῦ μετεσωματοῦσθαι, οὐδὲ τοῦ μετεμψυχουῦσθαι τὸ σῶμα. Ἀλλ' οὐκ ἐστίν,

* Joan. xi, 26.

VARIE LECTIONES.

** ὡς ἐσχάτου ed. Gal. ** προεργάζεσθαι ed. Gal. ** τὴν om. ed. Gal.

ὡς οἶμαι, τοῦ πάθους ἢ τῆς τῶν μερῶν φυσικῆς A
δυνάμεως κατὰ τὴν πρὸς θετέρον θετέρου σύνθετον
ἢ τοῦ ὅλου κατ' εἶδος ἐκκληρώσεις, ἀλλὰ τῆς ἐπ'
αὐτοῖς ἅμα κατ' εἶδος ὅλου γενέσεως. Οὐκ ἔστιν οὖν
δύνατον ἀνευ φθορᾶς εἰς εἶδους εἰς εἶδος μεταβάλλειν
τὸ οὐκ οὖν εἶδος. Εἰ δὲ οὕτως μετὰ τὸν θάνατον καὶ τὴν
λύσιν τοῦ σώματος ἔστιν ἡ ψυχὴ καὶ ὑφέστηκε φθί-
σουσι καὶ (133 β) πρὸ τοῦ σώματος εἶναι αὐτὴν
δύνασθαι καὶ ὑφεστάναι, οὐκ ἔστοχασμένως " εἰμοι-
γε δοκεῖ, ὁ λόγος αὐτοῖς προέρχεται. Οὐχ ὁ αὐτὸς
γὰρ γενέσεως καὶ οὐσίας λόγος. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ποτε
καὶ πού εἶναι καὶ πρὸς τι ἔστιν, ὁ δὲ τοῦ εἶναι καὶ
τι καὶ πως εἶναι ἐστὶ δηλωτικὸς. Εἰ δὲ τοῦτο, ἐστὶ
μὲν ἀπὸ μετὰ τὸ γενέσθαι διὰ τὴν οὐσίαν ἢ ψυχὴν,
οὐκ ἀφ' αὐτοῦ δὲ διὰ τὴν γένεσιν, ἀλλὰ μετὰ τῆς σχέ-
σεως τοῦ ποτε καὶ πού καὶ πρὸς τι. Οὐχ ἀπλῶς γὰρ
λέγεται ψυχὴ μετὰ τὸν τοῦ σώματος θάνατον ἢ ψυ-
χὴ, ἀλλὰ " ἀνθρώπου ψυχὴ, καὶ τοῦ τίνος ἀνθρώ-
που ψυχὴ. Ἐχει γὰρ καὶ μετὰ τὸ σῶμα ὡς " εἶδος
αὐτῆς τὸ ὅλον κατὰ τὴν σχέσιν ὡς μέρους κατηγο-
ρούμενον τὸ ἀνθρώπινον. Ἰσαύτως δὲ καὶ τὸ σῶμα,
θνητὸν μὲν διὰ τὴν φύσιν, οὐκ ἀφ' αὐτοῦ δὲ διὰ τὴν
γένεσιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς λέγεται σῶμα μετὰ τὸν χω-
ρισμὸν τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, ἀλλ' ἀνθρώπου σῶμα, καὶ
τοῦ τίνος ἀνθρώπου σῶμα, καὶ εἰ φθίρεται καὶ εἰς
τὰ εἰς ὧν ἔστιν ἀναλύεσθαι στοιχεῖα πέφικεν. Ἐχει
γὰρ καὶ οὕτως ὡς εἶδος τὸ ὅλον αὐτοῦ κατὰ τὴν
σχέσιν ὡς μέρους κατηγορούμενον τὸ ἀνθρώπινον.
Ἐπ' ἀμφοῖν τοιγαροῦν ἡ σχέσις, ψυχῆς λέγω καὶ
σώματος, ὡς καὶ " ὅλου εἶδους ἀνθρώπινου μερῶν C
ἀναφαίρετως νοουμένη, παρίστανται καὶ τὴν ἅμα τούτων
γένεσιν, καὶ τὴν κατ' οὐσίαν πρὸς ἄλληλα διαφορὰν
ἀποδείκνυσιν, οὐδὲν καθ' ὅσον δὴ ποτε τρόπον τοῦ κατ'
οὐσίαν αὐτοῖς ἐμπειφυκότας παραβλάπτουσα λόγους.
Οὐκ ἔστιν οὖν ὅπως σῶμα δύνατον ἢ ψυχὴν εὐρεῖν
ἢ λέγειν ἄτρετον. Θετέριον γὰρ ἅμα συνεισάγεται τὸ
τίνος εἶναι θετέρον ὥστε εἰ προὑπάρχει θετέρου θετέ-
τερον, ὡς (134 α) τινὲς προσπαχοῦσιν. Ἦ γὰρ
σχέσις ἀκίνητος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Καὶ
εἰ μὲν τῆς ἀληθείας ὁ λόγος οὐκ ἀποπέπτωκε, τῷ
θεῷ χάρις, τῷ δὲ τῶν ὑμετέρων εὐχῶν πρὸς τὸ
καλῶς νοεῖν ὁδηγήσαντι. Εἰ δὲ πού τι τῆς ἀληθείας
ἐλλείπειν, ὑμεῖς ἀν εἰδείητε τοῦ λόγου τὸ ἀκριβές,
ὡς ἐκ Θεοῦ τὴν τῶν τοιούτων ἐμπνεόμενοι γνῶσιν.

non recessit, Deo gratias per vestras orationes ad bene intelligendum ducenti; si vero alicubi a veritate deficit, vos reformate rationis diligentiam ex

puntur; si vero naturaliter existentia, semper hoc, eo quod naturale est, profecto operabantur, et nunquam quiescet anima incorporari, neque coinanitari corpus. Sed non est, ut arbitror, passionis aut partium naturalis potentiae, secundum alterius coitum ad alteram, totius secundum speciem plenitudo, sed in ipsis simul secundum speciem totam generationis est. Nonne igitur possibile sine corruptione ex specie in speciem transmittere qualemcumque speciem? Si autem, quia post mortem et solutionem corporis est anima et subsistit, dicunt etiam ante corpus esse eam posse et subsistere, inconsiderate, ut mihi videtur, ratio eorum procedit. Non enim eadem est generationis et essentialis ratio. Ea enim quando, et ubi esse, et ad quid est; ea vero esse et quid et quomodo esse est declarat. Si autem hoc est quidem aemper, postquam sit, per essentialiam anima, enimvero non absoluta, per generationem, sed cum conjunctione temporis et loci et ad aliquid. Non enim simpliciter dicitur anima post mortem corporis ipsa anima, sed hominis anima, et cuiusdam hominis anima; habet enim et post corpus sic speciem suam totam secundum habitum veluti partis praedicatam humanam. Similiter autem et corpus mortuum quidem per naturam, non vero absolutum per generationem. Non enim simpliciter dicitur corpus post separationem ab anima corpus, sed hominis corpus, et cuiusdam hominis corpus etsi corruptatur et in ea ex quibus est resolvi elementa consuescat; habet enim et sic quasi speciem totam suam secundum habitum, veluti partis praedicatam humanam. In ambobus itaque habitus, anima dico et corpore, veluti totius formae humanae partes, inseparabiliter intellectus, demonstrat et simul eorum genesin, et secundum essentialiam ad se invicem differentiam ostendit, nullo modo secundum essentialiam in eis insitas offendens rationes. Igitur omnino impossibile corpus aut animam invenire aut dicere sine habitu; simul enim cum altero introducit alienius esse alterum. Itaque si alterum subsistat ante alterum, quomodo ut alicujus auscultandum? Habitus enim immutabilis est. Haecenus de his. Et si quidem a veritate sermo bene intelligendum ducenti; si vero alicubi a veritate deficit, vos reformate rationis diligentiam ex Deo talium inspirati scientiam.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, " Ἐως ἂν καὶ παρ' D
αὐτῆς ἡ ὅλη φέρη τὸ ἀτακτον ὡς περ ἐν βρύ-
ματι (3). "

Οἶμαι καὶ τὸν παρόντα τοῦ λόγου σκοπεῖν τῆς τοῦ
προτέρου διανοίας ἔχεισθαι κεφαλαίου. Διεξιθὼν
γὰρ οὕτως πρὸς τοὺς φιλόλους τε καὶ φιλοσω-
μάτους ταῦτα ἐπάγει, ὡς ἐντεῦθεν δύνασθαι τὸν εὐ-

Ex eodem sermone, in hoc: " Dum etiam a se ipsa
materies fert inordinatum veluti influxum. "

Arbitror quoque presentem sermonis intentionem prioris intellectum habere capituli. Quia enim praetermisit plurima contra materiae amatores et corporis, haec addidit. ut hinc possent pie inten-

VARIE LECTIONES.

" οὐ, κατεστοχασμένος ed. Gal. " ἀλλ' ed. Gal. " ὡς om. ed. Gal. " καὶ om. ed. Gal.

NOTE.

(3) Greg. Naz. De pauper. amore c. 30, p. 279, tom. I, Opp. ed. Bened.

tionem sancti perscrutantes conicere sic. Quoniam incorruptibilitatis et immortalitatis pulchritudine a Deo clarificatus factus est homo, materialis vero circa se naturæ turpitudinem intellectuali pulchritudini præponens, oblitus est decoræ secundum animam dignitatis, magis autem Dei animam deformiter formantis, omne quod (k) fecit sententia dignum, secundum divinum iudicium nostram sapienter administrat salutem, colligitque fructum non solum ipsam corporis corruptionem et mortem et ad omnem passionem promptissimum motum et opportunitatem, sed et extra et circa eam materialis essentiae instabile et anomalum et ad alienandum ferens et facile, sive tunc ipsam (videlicet animam), Deo propter prævaricationem nostro corpori committente, et ad alienandum eam, sic corpore ad passionem et corruptionem et omnino solutionem, sicut mortalium in paradiso pellium declarat amictus, inserente potentiam, juxta quod scriptum est : *Quia et ipsa creatura subjecta est corruptioni nolens, sed propter subjicientem in spe*; seu ex principio, per præscientiam sic eam creante, propter prævisam hominis prævaricationem, ita ut patiendi et vitiandi per se in consensum ipsius et propriæ dignitatis veniret, et inseparatè reciperet ad corpus et se ipsam iterum affectum. Concedit enim sapientissimus vitæ nostræ provisor naturaliter uti sæpe rebus propriis motibus ad nostram utilitatem, interdum insane eas tractantes, ex confusione et perturbatione circa eas et ex eis, ad id quod amabile est secundum naturam, adducens interim nostrum irrationabilem ad ea quæ præsentia sunt amorem. Tribus enim existentibus universalibus modis, per quos dicunt erudite nostras sanari passionem, per singulos modos sapienter inordinato materie, ordinate secundum super nos et meliorem rationem, ad cognitam Deo bonam pulchramque perfectionem, gubernata malitiæ passionum gravitudine, medicamentum ponitur. Aut enim ante commissorum peccatorum poenam repetentes, quorum æque neque vestigium memoria delinemus propter ignorantiam; fortassis vero recordantes, opportunam deficitis restituere correctionem non sustinimus, seu nolentes seu non valentes propter ingentem malitiæ habitum; seu infirmitatem purgamur, aut præsentem et distributam (l) malitiam repellimus, et iterum ad habitum futuræ vitæ prædiscimus aspicere: aut firma tolerantia et pia fortitudine mirabile exemplum aliis hominibus alius proponit homo, siquidem excelsus aut intelligentia atque virtute gloriosus et idoneus per se ipsum imperterrita contra terrores copia (m) manifestare interim occultam veritatem. Ad-

^b Rom. viii, 20.

VARIE LECTIONES.

^{aa} δεσμάτων cod. Gud. Sed eadem manus syllaba ω superscripta σωμάτων reponendum indicavit.

NOTE.

(k) Omne quod fecerat (sic Gale in adnot., non fecit). verte omnino oblitus fuerat. (Gale.)

(l) Lege depascentem nos. (Gale.)

(m) Lege copia. (Gale.)

A σεβῶς τὸν σκοπὸν τοῦ ἁγίου διαρευνώμενον ἐπιβάλλειν οὕτως. Ἐπειδὴ τῷ τῆς ἀφθαρσίας τε καὶ ἀθανασίας κάλλει παρὰ Θεοῦ καταγλασμέτος ὁ ἄνθρωπος γέγονε, τὸ δὲ τῆς περὶ αὐτὸν ὀλικῆς φύσεως αἰσχος τοῦ νοερίου κάλλους προτιμήσας λήθην τοῦ κατὰ ψυχὴν ἐκπεποῦς ἀξιώματος, μᾶλλον δὲ Θεοῦ τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν θεοειδῶς καλλωπίσαντος πάμπαν ἐκπεποίητο, τῆς γνώμης ἄξιον κατὰ θεῖαν φῆγον τὴν σωτῆρα τὴν ἡμῶν σωτηρίαν οἰκονομοῦσαν ἰδρῆματο καρπὸν, οὐ μόνον τοῦ σώματος τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν πρὸς πᾶν πάθος εὐέμπτωτον κίνησιν τε καὶ ἐπιτρεδίοτητα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκτὸς καὶ περὶ αὐτὸν ὀλικῆς οὐσίας τὸ ἀστατον καὶ ἀνόμαλον, καὶ πρὸς τὸ ἀλλοιοῦσθαι εὐφορὸν τε καὶ εὐχερῆς, εἴτε τότε αὐτὴν τῷ Θεοῦ διὰ τὴν παρέβαιεν τῷ ἡμετέρῳ σώματι (134 b) συμμετακείραντος, καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀλλοιοῦσθαι καὶ αὐτῇ, ὥσπερ τῷ σώματι, τὴν πρὸς τὸ πάσχειν τε καὶ φθεῖσθαι καὶ ὅπως λυθῆσθαι: ὡς δηλοῖ ἡ τῶν νεκρῶν σωμάτων περιβολή, ἐνθεμένου δυνάμιν κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ὑπετάγη τῇ φθορῇ οὐκ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, εἰ τε ἐξ ἀρχῆς κατὰ πρόγνωσιν οὕτως αὐτὴν δημιουργήσαντος διὰ τὴν προοραθεῖσαν παράδοσιν: ὥστε τῷ πάσχειν καὶ κακοῦσθαι δι' αὐτῆς, εἰς συναίσθησιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ οὐραίου ἀξιώματος ἰλθεῖν, καὶ ἀσπασίως καταδέξασθαι τὴν πρὸς τὸ σῶμα καὶ αὐτὴν ἀποδιθήσιν. Συγχωρεῖ γὰρ ὁ πάνσοφος τῆς ἡμετέρας ζωῆς προνοητῆς φυσικῶς χρῆσθαι πολλὰκις τὰ πράγματα ταῖς οὐραϊαῖς ὁρμαῖς πρὸς σωφρονισμόν ἡμῶν, εἰς ὅσην τῶν ἡμῶν αὐτὰ μεταχειριζομένων διὰ τῆς περὶ αὐτὰ καὶ ἐξ αὐτῶν συγχύσεως τε καὶ παραχῆς, πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἔραστον ἐπανάγων τὸν τίως ἀλόγιστον ἡμῶν πρὸς τὰ παρόντα ἔρωτα. Τριῶν γὰρ ὄντων καθολικῶν τρόπων, καθ' οὓς φασὶ παιδευτικῶς τὰ ἡμέτερα ἐξιδῶναι πάθη, δι' ἑκάστου τρόπου σωφῶς τὸ τῆς ὕλης ἀτακτὸν αὐτάκτως κατὰ τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ κρείττονα λόγον πρὸς τὸ ἐγνωσμένον πρὸ Θεοῦ ἀγαθοπρεπὲς ἀποτέλεσμα κυβερνωμένης τῆς κακῆς τῶν παθῶν ἀχθιδόνος λαμα τίθεται. Ἡ γὰρ τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων ποινὴν ἀπαιτούμενοι, ὧν ἰσως οὐδ' ἔχνος τῇ μνήμῃ παρακατ' ἔχοντες (135 a) διὰ τὴν ἄγνοιαν, τυχόν δὲ καὶ μνημονεύοντες τὴν δέωσαν τοῖς πλημμεληθεῖσιν ἀντισηκῶσαι διόρθωσιν οὐκ ἀνεχόμεθα, ἢ μὴ θέλοντες, ἢ μὴ ἰσχύοντες, διὰ τὴν ἐγγενομένην ἐξιν τῆς κακίας, ἢ τὴν ἀσθένειαν καθαρόμεθα, ἢ παρούσαν τε καὶ γενομένην κακίαν ἀποβαλλόμεθα, καὶ πρὸς ἀναστολήν τῆς μελλούσης ἰδεῖν προδιδασκόμεθα, ἢ καρπορίας ἀρίστης καὶ εὐσεβοῦς ἀνδρείας ὑπόδειγμα θαυμαστὸν τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἄλλος προτίθεται ἀνθρώπος, ἀντὶ ὅφλης ἢ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἀρε-

τὴν ἐπίδοξον, καὶ ἱκανὸς δι' αὐτοῦ τῇ ἀκλονήτῃ A
πρὸς τὰ θειὰ συμπολεῖ φανερώσαι τὴν τάως κε-
κρυμμένην ἀλήθειαν. Παραινέει οὖν τοὺς μὴδὲν ὑπὲρ
τὴν παρούσαν ζωὴν διανοεῖσθαι δυναμένους, μὴ θαρ-
ροῦσι τῇ τοῦ σώματος ὑγείᾳ, καὶ τῇ κατὰ βούλην φε-
ρομένῃ τῶν πραγμάτων δρόμῳ κατὰ τῶν τούτων
ἐστερημένων ἐπαίρεσθαι, ἵως ἡ παρούσα ἐνίστηκε
ζωή, καὶ τὴν φθορὰν περιλείπει ταύτην, περὶ ἣν
ἡ τροπὴ καὶ ἡ ἀλλοίωσις, ἀδήλου ὄντος τοῦ τί ἐκ
τῆς τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς πραγμάτων ἀνωμα-
λίας τε καὶ παραχῆς καὶ αὐτοῖς συμβῆσεται. Τοῦτο
γὰρ οἶμαι λέγειν αὐτὸν διὰ τοῦ, « Ἔως ἂν καὶ παρ'
αὐτοῦς ἡ ὕλη φέρῃ τὸ ἀτακτον, » ἀντὶ τοῦ, « Ἔως ἂν
ὑπὸ φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν ἔσται τοῦτο τὸ πᾶν, καὶ τὸ
σῶμα τῆς ταπεινώσεως περιλείψεται, καὶ ἵως τοῖς
ἐξ αὐτοῦ διὰ τὴν ἐμφυτον ἀσθένειαν πολυτρόποις B
κακοῖς ὑποκείμεθα » μὴ κατ' ἀλλήλων ἐπαυρώμεθα
διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀνίστητα (135 δ'), ἀλλὰ μᾶλλον
σώφρονι λογισμῷ τὴν τῆς ὁμοτίμου φύσεως ἀνωμα-
λίαν ἐξομαλίσωμεν, τὰς τῶν ἄλλων ἐλλείψεις ταῖς
ἡμῶν αὐτῶν ἀναπληροῦντες ὑπερβολαῖς. Διὸ τυγχόν
καὶ ἡ παρούσα συνεχωρήθη πολιτεῦσθαι ἀνωμαλία,
ἵνα δευχθῇ ἡ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμις προτιμῶσα
πάντων τὴν ἀρετὴν. Πάντων γὰρ ἀνθρώπων ἡ αὐτὴ
ἐστὶ τοῦ τε σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς τροπὴ καὶ ἀλ-
λοίωσις, φέρουσά τε καὶ φερόμενη, καὶ μόνον τοῦτο
φερόμενον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἄγιον Ἀθανάσιον λό-
γου, εἰς τὸ, « Οὐ γὰρ ἔχει τι ὑψηλότερον ἢ C
ὀλίως ἔχει (4). »

Δοκεῖ μοι διὰ τούτων ἀπολῦσαι πάσης συγκρι-
τικῆς τε καὶ διακριτικῆς καὶ ἄλλως πως λεγομένης
σχέσεως τὸν διδασκόμενον ὃ θεόφρων οὗτος διδάσκα-
λος. Ἀσχετον γὰρ τὸ τοιοῦτον εἶδος τοῦ λόγου φαίν-
ει περὶ ταῦτα δεινὸν, καὶ ταύτην δύνασθαι τῷ ἀσυγ-
κρίτως ὑπὲρ πάντα εἶναι λέγειν, ὥς δύναιμι ἔχον
ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Οὔτις μὲν οὖν
ἐξεργάετο διὰ λόγον καὶ θεωρίας διασχέοντι
τὴν ὕλην καὶ τὸ σαρκικόν » τοῦτο, εἰς τὸ νῦν
χρὴ λέγειν, εἰς τὸ προκάλυμμα, θεῷ ὀυγγενέ-
σθαι, καὶ τῷ ἀπραιγνεύσάτῳ φωτὶ κραθῆναι, D
καθ' ὅσον ἐπιτελὲς ἀνθρωπίνῃ φύσει, μακάριος
οὗτος τῆς ἐκτεῦθεν ἀναδόσεως καὶ τῆς ἐκείσε
θεώσεως, ἣν τὸ γνησίως φιλοσοφῆσαι χαρίζε-
ται, καὶ τὸ ὑπὲρ τὴν ὀλίκην δύναμι ὑπὲρ
σθαι διὰ τὴν ἐν Τριᾷ » νοουμένην ἐνό-
τητα (5). »

Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι ἑλλειπῶς » ἔχειν τὸν ἀποδο-

VARIAE LECTIONES.

« σαρκίον ed. Gal. » τῇ τριᾷ ed. Val. » ἑλλειπῶς ed. Gal.

NOTÆ.

(n) Verte nec propter rerum suarum cursum inof-
fensum contra eos qui istis carent exaltentur.

(o) Verte et idem valere ac, etc. (Gale.)

(p) Verte imperfectam existimare. (Gale.)

(4) Gregor. Naz. Orat. In laudem magni Athanasii, cap. 1, p. 386, tom. I, ed. Bened.

(5) Idem. ibid. c. 2, p. 386.

A monet itaque eos qui nihil supra presentem vitam
intelligere possunt, ne in sanitate corporis confi-
dant, et destillando mobili rerum cursu per earum
defectus exaltentur (n), dum præsens steterit vita,
et in talem corruptionem circumvolvantur, circa
quam conversio est et mutabilitas; dum sit hoc
incertum, quid ex corpore et exterius rerum dissi-
militudine ac perturbatione eis contingat. Hoc enim
arbitror dicere eum per hoc, « Dum a se ipsa ma-
teries fert inordinatum, » pro eo quod est, dum
sub corruptione et mutabilitate est hoc totum et
corpus humilitatis induimur, et æque ex ipso per
insitam infirmitatem multis modis malis subjicimur.
ne ab invicem separemur per eam quæ circa nos
est inæqualitatem, sed magis prudenti cogitatione
naturali collegio inæqualitatem plane faciamus,
aliorum defectus nostris ipsis adimplentes supera-
buntur. Propter hoc fortassis præsens concessa
est conversari anomalia, ut ostenderetur rationis
quæ in nobis est potentia, præhonorans omnibus
virtutem. Omnium enim hominum eadem est cor-
poris et eorum quæ extra sunt conversio et muta-
bilitas, quæ fert et fertur, et solummodo hoc sta-
bile possidet ac firmum quod instabile est ac vo-
lubile.

κακτημένη σταθερόν τε καὶ βάσιμον, τὸ ἀστάτον καὶ

Ejusdem ex sermone in Athanasium, in hoc: « Non
enim habet quid altius quam omnino habet. »

Videtur mihi per hæc absolvisse ab omni com-
parativo et discretivo et quoquomodo aliter dicto
habitu edoctum iste Deifer magister. Nam immen-
sam esse talem orationis speciem dicunt, qui in
talibus sapientes sunt, et hanc posse (o) incompa-
rabiliter super omnia esse dicere, quippe virtutem
habet supereminentis negationis.

Ejusdem ex epitaphio in sanctum Athanasium, in
hoc: « Cui igitur licitum fuit per rationem et con-
templationem pertranseunti materiam et carnem
hoc, sive nimbum oportet dicere, sive velamen, cum
Deo fieri, et purissimo lumine teneri, quantum
possibile est humanæ naturæ beatus isto ascensione
hinc et illius deificatione, de qua sincere philoso-
phari donatur, et super materialem dualitatem
fieri per intellectam in Trinitate unitatem. »

Ego quidem non possum deficiens habere (p)

redditam de virtute sanctorum magistri rationem, etsi quidam, ut scripsistis, hoc arbitrantur, per hoc, ratione et contemplatione solummodo, sine actione, post Deum transeuntium ipsam dicere philosophiam; e contrario vero compactam actioni veram circa ea quæ sunt, eorum et iudicationem et operationem, quam philosophiam solam vere planissimam ego saltem audax definio, magis aperte introduxisse eam, (q) suscipio, ratione et contemplatione corrigi eam manifestans (r). Quippe rationi conjuncta omnino actione et iudicatione, quæ in ipsa est, per contemplationem comprehensa; siquidem rationis est ordinare corporis motum veluti freno quodam recta ratiocinatione ab eo qui est ad inconsequentiam (s) meatu disciplinaliter retentum, contemplationis vero quæ bene intellecta atque discreta sunt prudenter extollere iudicando, tantquam lucem clarissimam per veram scientiam ipsam veritatem ostendens (t); his ambobus maxime creatur omnis sapiens virtus et custoditur, ab his etiam manifestatur per corpus, non tota. Non enim capitur corpore dum sit character divinx potentie, sed quedam eorum quæ ipsius sunt umbræ; et hoc non propter se ipsam, propter nudos vero ipsius gratia ut in imitationem veniant deiformis Deum diligentium virorum conversationis; ut per participationem boni et ipsi malitiæ turpitudinem deponentes, dignorum Deo partes fiant, aut deprecantes adiutorium quoddam a potentibus consequi ut occultum in profundo animæ eximiorum affectum per corpus actione manifesta accipientes, omnia in omnibus factam, et per omnia omnibus præsentem Dei providentiam et ipsos laudent; ut si nemo esset qui bene agere deprecaretur, seu qui ad virtutem exemplo formari debeat, ipsum solum sufficere sibi omnino, quæ secundum animam sunt, virtutum donis fruentem. Et sine earum per corpus ad manifestum approbatione non est incongruum dicere. Qui igitur pie per contemplationem intelligit, quomodo habent ea quæ sunt, et per rationabile consilium considerate ac recte de ipsis rationem diffinit, et custodit sibi iudicium, magis vero se ipsum iudicio irreprehensibilem, omnem simul comprehendens habet virtutem; ad nihil aliud post cognitam veritatem adhuc motus, et omnia præterlit festinanter nullus omnino rationem faciens eorum quæcunque carnis et mundi sunt et dicuntur; informatam habens jam ratione comprehensam, sine pugna, actionem; quippe omnes sibi intellectuales nostri potentissimas impassibiles inferens rationes, per quas omnis virtus et scientia est et consistit iure, dum sint rationabilis animæ potentie; ut sint quidem omnino corpore non indigentes, ut vere manifestæ sint propter causas

A θέντα περί (136 α) τῆς ἀρετῆς τῶν ἁγίων τοῦ διδασκάλου λόγον, καὶ τινες, ὡς γεγράφατε, τοῦτο νομίζουσι **, διὰ τοῦ λόγου καὶ θεωρίας μόνον πρακτικῆς διχα τὴν κατὰ θεὸν τῶν μετελθόντων αὐτὴν φιλοσοφίαν εἰπεῖν, τοῦναντίον δὲ διεηρμένην ** τῇ πράξει τὴν ἀληθῆ περί τὰ ὄντα κρίσιν αὐτῶν καὶ ἐνέργειαν, ἣν δὴ φιλοσοφίαν ὄντως πληροστέτην ἔγωγε τολμήσας μόνην ὀρίζομαι, μάλα σαφῶς εἰσηγεῖσθαι αὐτὸν ὑπολαμβάνω, λόγῳ καὶ θεωρίᾳ καταρθεύσθαι αὐτὴν ἀποφηνάμενον, ὡς τῷ λόγῳ συνημμένης πάντως τῆς πράξεως, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ κρίσεως τῇ θεωρίᾳ περιεχομένης, εἴπερ λόγου μὲν τὸ τάσσειν τὴν τοῦ σώματος κίνησιν, οἷον χαλινῶν τι τῷ ὀρθῷ λογισμῷ τῆς πρὸς ἀτοπίαν πορδῆς ἐπιστημῶνως ἀναχαίττοντος, θεωρίας δὲ τὸ τὰ ** B καλῶς νοηθέντα τε καὶ κριθέντα ἐμπρόσμως αἰρεῖσθαι ψηφίζεσθαι, οἰοῖν φῶς παμφαστατόν δι' ἀληθοῦς γνώσεως τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν δεικνυούσης * οἷς ἀμφοτέρους μάλιστα καὶ δημιουργεῖται πᾶσα φιλόσοφος ἀρετὴ καὶ φυλάττεται, ὅς' ὦν καὶ ἐκφαίνεται διὰ σώματος οὐχ ἄλλῃ. Ὁ γὰρ χωρεῖται σώματι, χαρακτηρὶ ὑπάρχουσα θείας δυνάμεως, ἀλλὰ τινὰ τῶν αὐτῆς σκιάσματα, καὶ τοῦτο οὐ δι' αὐτὴν, διὰ δὲ τὸ τοῦ γυμνοῦς τῆς κατ' αὐτὴν χάριτος εἰς μίμησιν ἄλλεῖν τῆς θεοειδοῦς τῶν φιλοθείων ἀνδρῶν ἀναστροφῆς, ἐφ' ᾧ τῇ μετόχῃ τοῦ καλοῦ καὶ αὐτοῦς τὸ τῆς κακίας ἀσχος ἀποθεμένους τῆς τῶν ἀξίων θεοῦ γενέσθαι μοίρας, ἢ τοῖς δεομένοις ἐπικουρίας τινὲς (136 β) ὑπὸ τῶν δυναμένων τυχεῖν, ἐφ' ᾧ C τὴν κρυπτομένην τῇ βίβει τῆς ψυχῆς τῶν ἐνάρτων διάθεσιν διὰ τοῦ σώματος κατὰ τὴν πρᾶξιν φανεῖσαν ἀποδείκνυμεν, τὴν πᾶσι πάντα γινομένην καὶ διὰ πάντων πᾶσι παρούσαν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν, καὶ αὐτοὺς ἀνυμνεῖν. Ὡς εἴγε μεγάς ἦν ὁ εὐπαθεῖν δεόμενος, ἢ ὁ πρὸς ἀρετὴν παραδείγματι τυπωθῆναι ὀφείλων, αὐτὸν ἑκαστον ἀρκεῖν αὐτῷ πάντως, ταῖς κατὰ ψυχὴν τῶν ἀρετῶν χάρισιν ἀδρυνόμενον. Καὶ διχα τῆς τοῦτων διὰ τοῦ σώματος πρὸς τὸ ἐμφανὲς ἀποδείξεως λέγειν οὐκ ἄστονον. Ὁ τοῖνυν εὐσεβῶς διὰ θεωρίας κατανοήσας ὡς ἔχει τὰ ὄντα, καὶ διὰ βουλῆς λογικῆς ἐστοχασμένως τε καὶ ὀρθῶς τὸν περὶ αὐτῶν ὀρισάμενος λόγον, καὶ φυλάττων αὐτῷ τὴν κρίσιν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν τῇ κρίσει ἀπαρέγκλιτον, πᾶσαν ὁμοῦ συλλαβὴν ἔχει τὴν ἀρετὴν, πρὸς D οὐδὲν ἄλλο μετὰ τὴν ἐγνωσμένην ἀλήθειαν εἶναι κινούμενος, καὶ πάντα παρήλθε διὰ σπουδῆς, οὐδενὸς τὸ παράπαν λόγον ποιούμενος τῶν ὅσα σαρκὸς καὶ κόσμου ἐστὶ καὶ λέγεται, ἐνδιαθέτως ἔχων ἥδη τῷ λόγῳ περιεχομένην ἀμάχως τὴν πρᾶξιν, οἷα τοῦ ἐφ' ἡμῖν πάντας αὐτῷ τοῦ διανοητικοῦ τοῦς κρατίστους ἀπαθείς ἐπικουριζομένου λόγους, καθ' ὅς πᾶσα ἀρετὴ καὶ γνώσις ἐστὶ καὶ ὑφέστηκεν, ὡς δυνάμεις ὄντας ψυχῆς λογικῆς, πρὸς μὲν τὸ εἶναι σώματος οὐδ' ὅπως χρῆζοντάς, πρὸς δὲ τὸ φανῆναι

VARIAE LECTIONES.

** νομίζουσι ed. Gal. ** διεηρμένην ed. Gal. * τὴ om. cod. Gul.

NOTÆ.

(q) Lege cum. (Gale.)

(r) Lege manifestantem. (Gale.)

(s) Rectius pravitate. (Gale.)

(t) Lege ostendens. (Gale.)

διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας κατὰ καιρὸν αὐτῷ χρῆ-
σθαι οὐκ ἀνανομήτους. (137 a) Φασὶ γάρ τοῦ
διανοητικοῦ εἶναι, ἰδικῶς μὲν τὰς νοήσεις τῶν νοη-
τῶν, τὰς ἀρετάς, τὰς ἐπιστήμας τοὺς τῶν τεχνῶν
λόγους, τὸ πρακτικὸν, τὸ βουλευτικὸν, γενικῶς
δὲ τὰς κρίσεις, τὰς συγκαταθέσεις, τὰς ἀποφυγὰς,
τὰς ὁρμάς, καὶ τὰς μὲν εἶναι μόνης τῆς κατὰ νοῦν
θεωρίας, τὰς δὲ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἐπιστημονικῆς
δυνάμεως. Εἰ δὲ τούτοις φρουρουμένην οἱ ἅγιοι τὴν
οἰκίαν ¹³⁷ ζῶν συντήρησαν, ἄρα περιληπτικῶς
διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς θεωρίας ὁ μακάριος ¹³⁸ οὗτος
ἀνὴρ πάντας τοὺς κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν εἰσηγή-
σατο λόγους τοῖς ἁγίοις συνειλημμένους, δι' ὧν τῇ
κατανόησει τοῦ Θεοῦ κατὰ θεωρίαν γνωστικῶς
προσανέχοντες ἐμφορῶς κατὰ λόγον διὰ τῶν ἀρετῶν
τὴν θείαν ἑαυτοῖς μορφὴν ἐνετυπώσαντο, πάντως
οὐκ εἶναι ἀναγκαῖον οἰεῖσθαι τὴν διὰ τοῦ σώματος
ὀνομάσαι πρᾶξιν, γινώσκων μὴ ἀρετῆς αὐτὴν εἶναι
ποιητικὴν, ἀλλ' ἐκφαντικὴν, καὶ μόνων τῶν θείων
νοημάτων τε καὶ λογισμῶν ὅπουρρον. Ὅς ἂν δὲ καὶ
δι' ἑτέρου τρόπου φανερὸν γένηται τὸ λεγόμενον,
φασὶν οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων δι' ἀκριβείας
μεταλθόντες τοὺς λόγους τοῦ λογικοῦ τὸ μὲν εἶναι
θεωρητικόν, τὸ δὲ πρακτικόν· καὶ θεωρητικὸν μὲν
τὸ κατὰ νοῦν, ὡς ἔχει τὰ ὄντα, πρακτικὸν δὲ τὸ
βουλευτικόν, τὸ ὁρῶν τοὺς πρακτικοῖς τὸν ὁρθὸν
λόγον. Καὶ καλοῦσι τὸ μὲν θεωρητικὸν νοῦν, τὸ
δὲ πρακτικὸν λόγον, καὶ τὸ μὲν σοφίαν, τὸ δὲ φρό-
νησιν. Εἰ δὲ τούτου ἀληθές, ἐκ τῆς αἰτίας ἄρα τὴν
πρᾶξιν κατὰ τὸ εἶδος, ἀλλ' οὐκ ἐκ τῆς ὕλης ὀνομά-
σαν (137 b) ὁ διδάσκαλος λόγον, τὴν μὴδὲν ἔχου-
σαν ἀντικείμενον ἔξιν προσαγορεύσας. Λογικῶς γὰρ
καὶ γνωστικῶς, ἀλλ' οὐ πολεμικῶς καὶ ἀγωνιστικῶς
ἐμμεῖναι τοῖς ἀληθεύσιν ὁ θεωρητικὸς, καὶ πλὴν αὐ-
τῶν ἄλλο τι ὁρᾶν διὰ τὴν πρὸς αὐτὰ ἡδονὴν οὐκ
ἀνέχεται. Εἰ δὲ χρὴ καὶ ἄλλως ¹³⁹ σαφέστερον τοῦτο
ποιήσασθαι, πάλιν οἱ τῆς κατ' ἀρετὴν τελειότητος
τοὺς λόγους γυμνάσαντές φασὶ τοὺς μήπω τῆς
πρὸς τὴν ὕλην κατὰ τὴν σχέσιν κοινωνίας καθαρ-
οὺς γεγυῖστας περὶ τὰ πρακτικὰ καταγίνεσθαι,
μικτῆς οὐσης αὐτοῖς ἐκ τῆς περὶ τὰ ὄντα κρίσεως,
καὶ εἰσι τρεῖς, μήπω τὴν περὶ τὰ τρεῖς σχέσιν
ἀποθέμενοι· τοὺς δὲ δι' ἀκρότητα τῶν ¹⁴⁰ Θεῶν κατὰ
σχέσιν πλησιάζοντας, καὶ τῇ τούτου κατανόησει τὸ
μακάριον καρπουμένους, πρὸς ἑαυτοὺς μόνων καὶ τὸν
Θεὸν ἐστραμμένους τῷ ῥῆξαι γνησίως τῆς ὕλης
σχέσεως τὰ δεσμά τῶν μὲν πρακτικῶν καὶ τῆς ὕλης
παντελῶς ἡλλοτριῶσθαι, τῇ δὲ θεωρίᾳ καὶ τῷ Θεῷ
προσκειῶσθαι. Διὸ, φασὶ, καὶ μένουσιν ἀτρεπτοί,
μὴ ἔχοντες ἐκ τὴν πρὸς τὴν ὕλην σχέσιν, καθ' ἣν τῇ
ὕλῃ φυσικῶς ἀλλοιούμενη παρὰ φύσιν συνεξαλλοιου-
σθαι ¹⁴¹ ἐξ ἀνάγκης πέφυκεν ὁ τῇ ὕλῃ κατὰ τὴν σχέσιν
κεκρατημένος, καὶ μεγίστης εἰδῶς δεῖσθαι δυνάμεως

A praedictas, secundum tempus, eo uti non vitupe-
rantur. Dicunt enim intellectualis esse, specialiter
notiones intelligibilium, virtutes, scientias, artium
rationes, propositum, consilium, generaliter vero
judicia, comparationes, fugas, appetitus, et quaedam
quidem esse solius secundum animum contempla-
tionis, quaedam vero secundum rationem discipli-
nalis potentiae. Si autem talibus custoditam pro-
priam vitam sancti conservaverunt, igitur com-
prehensim per rationem et contemplationem beatus
iste vir omnes, quae sunt secundum virtutem et
scientiam, introduxit rationes a sanctis compre-
hensas, per quas divinam notitiam per contempla-
tionem scienter accipientes, prudenter secundum
B rationem per virtutes divinam sibi coaptare
formam omnino, non esse necessarium iudicans per
corpus nominare actionem, cognoscens non eam
virtutis esse factricem, sed manifestatricem, et so-
lummmodo divinarum intelligentiarum et disputatio-
num (u) ministrum. Ut autem et per alium modum
manifestum fiat quod dictum est, dicunt qui no-
strarum rerum diligenter rationes percurrunt,
rationalis quidem esse contemplativum et activum;
et contemplativum quidem secundum intellectum,
quippe habet ea quae sunt; activum vero secundum
consilium, quod diffinit actionibus rectam rationem.
Et vocant quidem contemplativum intellectum, ac-
tivum vero rationem, et illud quidem sapientiam,
illud vero prudentiam. Si autem hoc verum, ex
causa itaque actionem, secundum quid consequens
est, at non ex materia, nominavit magister ratio-
nem nullam (v) habentem oppositum habitudinem
appellans. Rationabiliter enim et scienter, at non
per inimicitiam et contentionem instat veris con-
templativus, et praeter ipsa aliud quid videre pro-
pter eorum delectationem non recipit. Si vero opus
est et aliter hoc apertius facere, iterum qui secun-
dum virtutem perfectionis rationem exercent, di-
cunt quosdam nondum ad materiam secundum ha-
bitum communione purgatos, circa actiones efflei,
dum sit mista adhuc eis circa ea quae sunt iudicatio,
et sunt conversibiles, nondum circa conversibilia
habitu deponentes. Quosdam vero per virtutis
summitatem Deo secundum habitu approximantes,
D et ipsius secundum intelligentiam beatitudine fruen-
tes, ad se ipsos solummodo et Deum conversos,
rumpendo sincere materialis habitudinis vincula,
actionibus quidem a materia perfecte alienantur,
contemplatione vero et Deo familiares fiunt. Pro-
pterea, inquirunt, manent inconvertibiles, non ha-
bentes adhuc ad materiam habitudinem, per quam
cum materia naturaliter mobili contra naturam
commoveri ex necessitate consuevit qui materiae

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁷ ἔβαν ed. Gal. ¹³⁸ ὁ μακάριος cod. Gud. ¹³⁹ καὶ ἄλλως om. ed. Gal. ¹⁴⁰ τῶ om. ed. Gal. ¹⁴¹ συναλ-
λοιοῦσθαι ed. Gal.

NOTE.

(u) Lege ministrum. (Gale.)

(v) Lege nullum. (Gale.)

per habitudinem concretus est, et maximæ videns indigere potentie ad depositionem materialis passibilitatis, ab ea liberari volentem, ait magister : « Cui igitur licitum fuit per rationem et contemplationem pertranseunti materiam, et carnale hoc, sive nimbum oportet dicere, sive velamen, cum Deo fieri, etc. »

Quomodo est nimbis et velamen caro.

Cur autem nimbum esse et velamen carnem dicit magister? videns quippe quia omnis humanus animus errans et a naturali motu retro aspiciens, circa passionem et sensum et sensibilia motum facit, non habens aliorum moveri, ab eo motu qui ad Deum naturaliter fert deficiens, et divisit carnem in passionem et sensum; carnis enim animæ utrumque est, per nimbum et velamen hæc declaravit. Nimbis enim est principali (x) animæ superobumbrans carnalis passio, et velamen est error secundum sensum, superficiebus sensibilibus ipsum vincens, et ad intelligibilia transitum muniens (y). Per hæc oblivionem naturalium bonorum accipiens anima, circa sensibilia totam suam operationem convertit, furoribus et concupiscentiis et delectationibus per ea quæ dicta sunt inhonestas invenit.

Quomodo voluptas fit.

Omnis enim delectatio eorum quæ interdicuntur, ex passione, per medium sensum ad aliquid sensibile, omnino fieri consuevit. Neque enim aliud aliquid est delectatio, quam species sensus in sensivo per quoddam sensibile formati; vel modus sensivæ operationis per irrationabilem concupiscentiam constitutus. Concupiscentia enim sensui apposita in delectationem vertitur, addens ei speciem, et sensus per concupiscentiam motus delectationem operatur, quiddam sensibile accipiens. Cognoscentes igitur sancti quia per mediam carnem ad materiam anima contra naturam mota terrenam induitur formam, ipsi magis per mediam animam secundum naturam ad Deum motam etiam carnem Deo decenter famulari intellexerunt (z), per institutionem virtutum acceptabiliter ipsam divinis ornantes intellectibus.

Quomodo et quanti motus sunt animæ.

Tres enim universales motus habere animam in unum collectos a charitate (a) docuerunt, unum secundum animam, alterum secundum rationem, tertium secundum sensum: et unum quidem simplicem et interpretatione carentem, per quem inco-

A πρὸς ἀποδοῖαν τῆς ὀλίγης προσπάθειας τὸν αὐτῆς ἐλευθερωθῆναι βουλομένον γῆσιν ὁ διδάσκαλος, « Ὁ τινι μὲν οὖν ἐξεγένετο διὰ λόγου καὶ θεωρίας διασχόντι τὴν ὁλὴν καὶ τὸ σαρκικὸν τοῦτο, εἴτε νέφος χρὴ λέγειν εἴτε προκάλυμμα, θεῷ συγγενέσθαι, καὶ τὰ ἐξῆς. (138 α)

Πῶς ἐστὶ νέφος καὶ προκάλυμμα ἢ σάρξ (6).

Διὰ τί δὲ νέφος εἶναι καὶ προκάλυμμα τὴν σάρκα φησὶν ὁ διδάσκαλος; ὡς εἶδωμεν ὅτι πᾶς ἀνθρώπινος νοῦς πλανώμενος, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἀπονεύων κινήσεως, περὶ πάθος καὶ αἰσθητῶν καὶ αἰσθητῶν ποιέται: τὴν κίνησιν, οὐκ ἔχων ἀλλοθὶ ποιεῖν κινήσιν, τῆς πρὸς θεὸν φυσικῶς φεροῦσης κινήσεως διαμαρτήσας, καὶ διεῖλε τὴν σάρκα εἰς πάθος καὶ αἰσθητῶν, σαρκὸς γὰρ ἐμφύχου ἀμφοτέρω διὰ τοῦ νέφους καὶ τοῦ προκαλύμματος ταῦτα δηλώσας. Νέφος γὰρ ἐστὶ τῇ ἡγεμονικῇ τῆς ψυχῆς ἐπισκοτοῦν τὸ σαρκικὸν πάθος, καὶ προκαλύμμα ἐστὶν ἡ κατ' αἰσθητῶν ἀπάτη, ταῖς ἐπιφανείαις τῶν αἰσθητῶν αὐτὴν ἐπηρείζουσα καὶ τῆς πρὸς τὰ νοητὰ διαβάσεως ἀποτειχίζουσα, δι' ὧν λήθην τῶν φυσικῶν ἀγαθῶν λαμβάνουσα περὶ τὰ αἰσθητὰ τὴν ὁλὴν αὐτῆς ἐνέργειαν καταστρέφει, θυμὸς καὶ ἐπιθυμία καὶ ἡδονὰς διὰ τῶν εἰρημένων ἀπρεταῖς ἐπευρίσκουσα.

Πῶς ἡδονὴ γίνεται.

Πᾶσα γὰρ ἡδονὴ τῶν ἀπηγορευμένων ἐκ πάθους διὰ μέσης αἰσθήσεως πρὸς τι πάντως γίνεσθαι πίπτειν αἰσθητῶν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τί ἐστὶ ἡδονὴ ἢ εἶδος αἰσθήσεως ἐν τῇ αἰσθητικῇ διὰ τινος αἰσθητοῦ μορφουμένης, ἡ τρόπος αἰσθητικῆς ἐνεργείας κατ' ἐπιθυμίαν ὁλογον συνιστάμενος. Ἐπιθυμία γὰρ αἰσθῆσαι προστεθείσα εἰς ἡδονὴν μεταπίπτει, εἶδος αὐτῇ ἐπάγουσα, καὶ αἰσθησις κατ' ἐπιθυμίαν κινήσεια ἡδονὴν ἀπεργάζεται τὸ αἰσθητὸν προσλαβούσα. Γινόντες οὖν οἱ ἅγιοι, (138 β) ἔτι διὰ μέσης σαρκὸς πρὸς τὴν ὁλὴν ἢ ψυχὴν παρὰ φύσιν κινουμένη τὴν χολερὴν μορφήν ὑποδύεται, διὰ μέσης μᾶλλον ψυχῆς κατὰ φύσιν αὐτοὶ πρὸς τὸν θεὸν κινουμένης καὶ τὴν σάρκα τῷ θεῷ προσηρόντως οἰκτιῶσαι διανοήθησαν, δι' ἀσκήσεως ἀρετῶν ἐνδεχομένου αὐτὴν ταῖς θείαις ἐμφάσεσι καλλωπίσαντες.

Πῶς καὶ πόσαι κινήσεις εἰσι ψυχῆς.

Τρεῖς γὰρ καθολικὰς κινήσεις ἔχουσιν τὴν ψυχὴν εἰς μίαν συναγομένας, ὅπερ τῆς χάριτος φωτισθέντες, τὴν κατὰ νοῦν, τὴν κατὰ λόγον, τὴν κατὰ αἰσθησιν, καὶ τὴν μὴ ἀπλὴν καὶ ἀνερμηνεύτου, καθ' ἣν ἀγνώστως περὶ θεοῦ κινουμένη κατ' οὐδένα τρόπον

VARIE LECTIONES.

α' ποιεῖται ed. Gal.

NOTÆ.

(x) Lego principalem partem. (Gale.)

(y) Verte obstruens. (Gale.)

(z) Verte meditati sunt. (Gale.)

(a) Verte eruditi. Sententia pendet a verbo transcendunt. (Gale.)

ἐξ αὐθεντος τῶν ὄντων αὐτὸν διὰ τὴν ὑπεροχὴν ἐπι-
γνώσκει, τὴν δὲ κατ' αἰτίαν ἀριστικὴν τοῦ ἀγνώστου,
καθ' ἣν φυσικῶς κινουμένη τοῖς ἐπ' αὐτὴ φυσικοῦς
πάντας λόγους τοῦ κατ' αἰτίαν μόνον ἐγνωσμένου
μορφωτικοῦς ὄντας ταυτὴ δι' ἐνεργείας κατ' ἐπι-
στήμην ἐπιτίθεται ^α, τὴν δὲ σύνθετον, καθ' ἣν
τῶν ἐκτὸς ἐραπτομένη ὡς ἐκ τινων συμβόλων τῶν
ὁρατῶν τοὺς λόγους πρὸς ταυτὴν ἀναμάσσεται,
μεγαλοφυῶς διὰ τούτων κατὰ τὸν ἀληθῆ καὶ ἀπαι-
στον τῆς κατὰ φύσιν κινήσεως ἐρόπον τὴν παρόντα
τῶν σκαμμάτων αἰῶνα διέδωκεν, τὴν μὲν αἰσθησιν,
ἀπλοῦς διὰ μέσου τοῦ λόγου πρὸς τὸν νοῦν τοῖς
τῶν αἰσθητῶν πνευματικοῦς λόγους ἔχουσιν μόνους
ἀναδιδάσκοντες, τὴν δὲ λόγον ἐνοσιδῶς κατὰ μίαν
ἀπλὴν τε καὶ ἀδιαίρετον φρόνησιν πρὸς τὸν νοῦν
τοῖς (139 α) τῶν ὄντων ἔχοντα λόγους ἐνώσαντες,
τὸν δὲ νοῦν τῆς περὶ τὰ ὄντα πάντα κινήσεως κα-
θαρῶς ἀπολυθέντα καὶ αὐτῆς τῆς καθ' αὐτὸν φυ-
σικῆς ἐνεργείας ἡρεμοῦντα τῷ Θεῷ προσκομίσαντας,
καθ' ὃν ὁλικῶς πρὸς Θεὸν συναχθέντες, ὅλοι ὅλοι
Θεῷ ἐγκραθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος ἡξιώθησαν,
ὅλην τοῦ ἐπουρανίου κατὰ τὴ δυνατόν ἀνθρώποις
τὴν εἰκόνα φορέσαντας, καὶ τοσοῦτο ^β ἔλξαντες
τῆς θείας ἐμπάσεως, εἰ θέμις τοῦτο εἶπαι, ὅσον
ἐλχθέντες αὐτοὶ τῷ Θεῷ συστέθησαν, Θεοὶ γὰρ
ἀλλήλων εἶναι παραδείγματα τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄν-
θρωπον, καὶ τοσοῦτον τῷ ἀνθρώπῳ τὸν Θεὸν διὰ
φιλανθρωπίαν ἀνθρωπίζεσθαι, ὅσον ὁ ἀνθρώπος
ἐαυτὸν τῷ Θεῷ δι' ἀγάπης δυνήθεις ἀπεθέωσε, καὶ
τοσοῦτον ὑπὸ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον κατὰ νοῦν ἀρπά-
ζεσθαι πρὸς τὸ γνωστὸν, ὅσον ὁ ἀνθρώπος τὴν ἀό-
ρατον φύσιν Θεὸν διὰ τῶν ἀρετῶν ἐφάνερωνεν. Ὑπὸ
ταύτης τοίνυν τῆς κατὰ λόγον καὶ θεωρίαν συν-
ισταμένης φιλοσοφίας, καθ' ἣν καὶ ἡ τοῦ σώματος
ἐξ ἀνάγκης σύγγενίς τε φύσις, ἀπλῶς πρὸς τὸν
τοῦ Θεοῦ πόθον τρωθέντες οἱ ἄγιοι διὰ τῶν ἡνουςμῶν
αὐτοῖς πρὸς τὰ θεία φυσικῶν ἐμπάσεων ἀξιοπρεπῶς
πρὸς τὸν ^γ Θεὸν παρεγένοντο, σῶμα καὶ κόσμον
ἀθλητικῶς διασχόντες, ἀλλήλους ταῦτα περιεχόμενα
θεώμενοι, τὸν μὲν φύσει, τὸ δὲ αἰσθήσει, καὶ θα-
τέρῳ θάτερον ὑποκίπτον, τῇ κατ' ἐπαλλαγὴν θα-
λέρου πρὸς τὸ ἕτερον ποῖα ἰδιότης, καὶ μηδὲν τού-
των τῷ καθ' ἑαυτὸν λόγῳ περιγραφῆς ὑπάρχον ἐλα-
θερον, καὶ ἀλογερὸν ἡγησάμενοι τοῖς ὁνητοῖς καὶ
περιγραφτοῖς (139 β) ἐμφορίζεσθαι τε καὶ πε-
ριγράφεσθαι τῆς ψυχῆς ἔαν τὸ ἀθάνατον καὶ αἰ-
κίνητον μόνον Θεῷ τῷ ἀθανάτῳ καὶ πάσης ἀπειρίας
ἀνωτέρῳ ἁλύτως ἑαυτοὺς ἀνέδησαν, οὐδαμῶς ταῖς
κόσμου καὶ σαρκὸς ἀνβολαῖς ἐνδίδοντες, ὅπερ ἐστὶ
πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως πλήρωσις, οἶμαι
δὲ ὅτι καὶ τέλος. Ἀλλὰ κἄν εἴποις περὶ τὰ τῶν
ὄντων θεάματα κελίηνται οἱ ἄγιοι, οὐκ ἐπὶ τῷ
αὐτὰ ἔκείνα προηγουμένως θεάσασθαι τε καὶ γινώ-
σκειν καὶ ἡμᾶς ὀλίγως κελίηνται, ἀλλ' ἴνα τὸν ^δ διὰ

gnie circa Deum mota, nullo modo ex ullo eorum
quæ sunt ipsum per excellentiam cognoscit. Alter-
rum verò secundum causam diffinitivam incogniti,
per quem naturaliter mota, omnes naturales ratio-
nes, per causam solummodo cogniti, dum sint in ea
formatrices, sibi ipsi per operationem secundum
scientiam imponit. Tertium autem compositum,
per quem ea quæ extra sunt tangens, veluti ex qui-
busdam signis visibilium rationes apud se ipsam
reformat, magnanimiter per hos, secundum verum
et immutabilem naturalis motus modum, præsens
laborum sæculum transeunderunt. Sensem quidem
simpliciter spirituales solas rationes sensibilibum
habentem per mediam rationem ad animam refe-
rentes; rationem vero uniformiter per unam sim-
plamque atque inseparabilem prudentiam eorum
quæ sunt habentem rationes animo adunantes,
ipsum autem animum circa omnia quæ sunt motu
pure absolutum, et ab ipsa secundum se naturali
operatione quietum Deo offerentes, per eum uni-
versaliter ad Deum condescendentes, toti toto Deo
contineri per Spiritum digni facti sunt, totam cœ-
lestis, quantum hominibus possibile est, imaginem
ferentes, et tantum attrahentes divina notitia, si
fas est hoc dicere, quantum ipsi attracti Deo in-
serti sunt. Dicunt enim inter se invicem esse
paradigmata Deum et hominem, et tantum homini
Deum per misericordiam humanari, quantum homo
se ipsum Deo per charitatem confortatus consecra-
vit; et tantum a Deo hominem secundum animum
rapi ad incognitum, quantum homo invisibilem
natura Deum per virtutes facit manifestum. Ab hac
itaque per rationem et contemplationem constituta
philosophia, per quam etiam corporis necessario
nobilitatur natura, absque errore, divino sauciali
sancti desiderio, per insitas eis naturales ad divina
intelligentias digne ac pulchre ad Deum pervene-
runt; corpus et mundum militariter pertransuen-
tes, sibi invicem hæc copulata contemplantes, mun-
dum quidem nature, corpus vero sensui, et alterum
alteri succumbere per consequentiam alterius ad
alterum qualicunque proprietate: et nihil horum
per se ipsum ratione circumscriptionis existere
liberum, et turpe ducentes mortalibus et circum-
scriptis corrumpi et circumscribi anime immortale
et semper mobile, soli Deo immortalis et omni infi-
nitate superiori insolubiliter se ipsos alligaverunt,
nullo modo mundi atque carnis refluxionibus in-
diti (b). Hæc est omnis virtutis et scientiæ plenitudo.
Æstimo vero quia et finis. Sed si aliquando circa
eorum quæ sunt speculamina, moti sunt sancti, non
in hoc illa ipsa principaliter contemplari et cogno-
scere, sicut nos, materialiter moti sunt, sed ut per
omnia et in omnibus et existentem et apparentem

VARIÆ LECTIONES.

^α ἐντίθεται ed. Gal. ^β τοσοῦτον ed. Gal. ^γ τὸν om. ed. Gal. ^δ τὸν αὐτὸν ed. Gal.

NOTÆ.

(b) Reflexionibus inditi, carnis renitentiis, reclusus. (Gale.)

Deum multiformiter laudent, et multum sibi
admirationis colligerent virtutem et glorificationis
causam. Animam namque a Deo accipientes, intel-
lectum et rationem et sensum habentem, cum intel-
ligibili et hanc sensibilem, sicut et rationem, quæ
est per enuntiationem cum ea quæ inseparabiliter
est, et intellectum cum intellectuali passibilem
(quem etiam phantasiam vocant animalis, per quem
et reliqua animalia, et se invicem et nos et locos
quos peragrare cognoscunt; circa quam phanta-
siam sensum constitui dicunt qui talia sapiunt.
organum ipsius dum sit, per quod recipit quæ per
eam imaginata sunt), opportunum esse arbitrati
sunt horum operationes consequenter, non sibi
sed donanti Deo, per quem et ex quo hæc sunt, re-
ferendo. Tres enim existentes universales modos,
quantum hominibus est possibile, ex ipsa circa ea
quæ sunt diligenti consideratione eruditi, in quibus
Deus omnia fecit (in hoc namque esse et bene esse
et semper esse Conditor nos substituit), et duos
quidem extremos a solo Deo habitos (e) ut a causa,
aliud vero medium et nostro pendentem arbitrio
et motu, et per se ipsum extremis proprie dici
præstantem, et eo absente abusive eis etiam appel-
latio constituitur, illud bene non habentibus con-
iunctum, non aliterque posse adesse eis et custo-
diri quæ in extremis est veritatem, quam facere
consuevit id quod est bene esse per medium extre-
mis admistum, quam ex ipso ad Deum semper
motu intellexerunt; et deinceps naturali ratione
hinc contemplativum animæ extendentes, et modo
quodam non oportere conversibiliter uti naturali-
bus operationibus, propter superantem necessario
corruptionem, eo modo qui est per abusionem na-
turalibus potentiis, ipsa non utente ratione, aperte
audientes, ac plane per decentem naturæ rationem
ad ipsius causam ferri didicerunt; ut unde simpli-
citer eis est esse, et vere esse, quandoque adiectum
accipiant. Quid enim fortassis luci erit, ad se ipsos
æque ratiocinantes, dicebant, non a seipso existenti
causali ad se ipsum, aut aliud quid, præter Deum,
moto, quando in rationem ipsius esse nihil sibi
a seipso aut ab alio quodam præter Deum acqui-
rere poterit? Per hoc animum quidem circa solum
Deum et virtutes ejus intelligi, et ineffabili gloriæ
beatitudinis ejus addici, rationem vero interpretem
intelligibilem fieri et laudatricem, et ad ea unificos
recte disputare modos, sensum vero per rationem
nobilitatum ipsas in universo differentes virtutes
et operationes imaginantem, in his quæ sunt, quan-
tum possibile est, animæ annuntiare rationes do-
centes (d), et per animum et rationem veluti navim
sapienter animam gubernantes, lubricam hanc et
instabilem et in aliud aliter ferentem, et sensum
agitantem vitæ viam, siccis pertransierunt vesti-
giis.

τὴν αἰσθησὶν ἐπισκώζουσαν τοῦ βίου κλειυθὸν ἀδρόχοις διώδουσιν ἔχουσιν.

A πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ὄντα τε καὶ φαινόμενον θεὸν
πολυτρόπως ὁμνήσωσι καὶ πολλὴν αὐτοῖς συναγα-
γῶσι θαύματος βύναμιν καὶ δοξολογίας ἐπέδωκεν.
Ψυχὴν γὰρ αἰσθητὴς παρὰ θεοῦ νοῦν καὶ λόγον καὶ
αἰσθησὶν ἔχουσιν πρὸς τὴν νοητὴν καὶ ταύτην τὴν
αἰσθητὴν, ὥσπερ καὶ λόγον πρὸς τὴν ἐνδοκτικὴν τὸν
κατὰ προφάνην καὶ νοῦν πρὸς τὴν νοητὴν τὸν παθη-
τικὸν (ὃν καὶ φαντασίαν καλοῦσι τοῦ ζώου, καθ' ὃν
καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα καὶ ἄλλα καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς
τόπους οὓς διώδουσιν ἐπιγινώσκουσι, περὶ ἧν συν-
ίστασθαι τὴν αἰσθησὶν φασι οἱ σοφοὶ τὰ τοιαῦτα,
ὄργανον αὐτῆς οὖσαν ἀντιληπτικὴν τῶν αὐτῇ φαν-
τασθέντων), δεῖν φήθησαν τοῦτων τὰς ἐνεργείας,
εὐκρίτως οὐχ αὐτοῖς, ἀλλὰ τῇ δεδοκίμῃ θεῷ, δι' ὃν
καὶ ἐξ οὗ πάντα, ἡρκετεύονται. Τρεῖς γὰρ ὄντας
καθολικοὺς τρόπους, ὡς ἀνθρώποις ἐστὶν ἐπικτὶν,
ἐκ τῆς περὶ τὰ ὄντα ἀκριβοῦς κατανοήσεως παιδεύ-
θέντας, ἐφ' οἷς ὁ θεὸς τὰ πάντα παύσας (ἐφ' ᾧ
τε γὰρ εἶναι, καὶ εὖ εἶναι, καὶ ἀεὶ εἶναι, (140 a)
οὐσίῳσας ἡμᾶς ὑπεστήσατο), καὶ τοὺς μὲν δύο ἀκροὺς
ὄντας, καὶ μένου θεοῦ ἔχοντες, ὡς αἰτίου, τὴν δὲ
ἐπαρὸν μέσον, καὶ τῆς ἡμετέρας ἡρημέδον γνώμης
τε καὶ κινήσεως, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς ἀκροῖς τὸ κυ-
ρίως λέγεσθαι παρέχοντα, καὶ οὐ μὴ παρόντος ἀχρη-
στοῦ αὐτοῖς ἡ προσήγορία καθίσταται, τὸ εὖ συνη-
μένον οὐκ ἔχουσιν, οὐκ ἄλλως δύνασθαι καὶ προσγε-
νέσθαι αὐτοῖς καὶ φυλαχθῆναι τὴν ἐν τοῖς ἀκροῖς
ἀλήθειαν, ἣν ποιεῖν πέφυκε τὸ εὖ εἶναι κατὰ τὸ
μέσον τοῖς ἀκροῖς ἐπικρινώμενον, ἣ τῇ πρὸς θεὸν
ἀεικινήσει διανοήσαν· καὶ λοιπὸν τῷ κατὰ φύσιν
ἐνταῦθεν τὸ ὀπτικὸν τῆς ψυχῆς συνεπιτείναντες λόγῳ,
καὶ τρόπον τινὰ μὴ δεῖν ἀντιστρόφως χρῆσθαι ταῖς
φυσικαῖς ἐνεργείαις, διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπιστημα-
νοῦσαν ταῖς φυσικαῖς δυνάμεσιν ἐκ τοῦ κατὰ παρά-
χρησιν τρόπου φθορὰν, αὐτοῦ βοῶντος τοῦ λόγου
διαρρήδην ἀκούσαντες, ὁμαλῶς κατὰ τὸν πρόποντα
λόγον τῆς φύσεως πρὸς τὸν αὐτῆς αἰτίον φέρεσθαι
ἐβδόχθησαν, ἵν' ἔδωκεν ἀπλῶς αὐτοῖς ἐστὶ τὸ εἶναι,
καὶ τὸ ὄντως εἶναι ποτε προστεθὲν ὑποδέξωνται. Τί
γὰρ ἂν καὶ ἔσται τῷ μὴ αὐτοῦ κατὰ τὸ εἶναι αἰτίῳ
πρὸς αὐτοὺς ἰσως λογισάμενοι εἶπον, πρὸς αὐτὸν
ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸν θεὸν κινούμενον τὸ κέρως,
ὅπότε εἰς τὸν τοῦ εἶναι λόγον οὐδὲν αὐτῷ ἀφ' αὐ-
τοῦ, ἢ ἄλλου τινὸς παρὰ τὸν θεὸν περιποιῆσαι δυνη-
σεται; Διὰ τοῦτο τὸν μὲν νοῦν περὶ μόνου θεοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ ἀρετῶν διανοεῖσθαι, καὶ τῇ ἀρρήτῳ
δόξῃ τῆς αὐτοῦ μακαριότητος, (140 b) ἀγνώστως
ἐπιβάλλειν, τὸν δὲ λόγον ἐρμηνεύειν τῶν νοηθέντων
γίνεσθαι καὶ ὁμωρῶν, καὶ τοὺς πρὸς αὐτὰ ἔνομοιους
ὁρθῶς διαλέγεσθαι τρόπους, τὴν δὲ αἰσθησὶν κατὰ
λόγον εὐγενισθεῖσαν τὰς ἐν τῷ παντὶ διαφορὰς
δυνάμεις τε καὶ ἐνεργείας φαντασιουμένην τοὺς ἐν
τοῖς οὖσιν ὡς ἐπικτὶν τῇ ψυχῇ διαγγέλλειν λόγους
διδάξαντες, καὶ διὰ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὥσπερ
ναῦν, τὴν ψυχὴν σοφῶς οὐακίσαντες, τὴν ὕγραν ταύ-
την καὶ ὀστατον καὶ ἄλλοτε ἄλλως φερομένην καὶ

NOTE.

(c) Verte pendentes. (Galc.)

(d) Mallem docent. (Galc.)

Θεωρία τῆς διὰ τῆς θαλάσσης διαβάσεως
διὰ Μωσέως.

Οὕτω τάχα καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ μέγας τῇ πληττῇ τοῦ παντοδυναμοῦ λόγου, οὗ σύμβολον ἦν ἰσως ἡ ράβδος, θαλάσσης τρόπον τῶν αἰσθητῶν διελθὼν τὴν ἀπάτην, ἣ περιελθὼν εἰπεῖν οικειότερον, στεβρὰν καὶ ἀσάλευτον, τῷ πρὸς τὰς θείας ἐπαγγελίας ἐπιγομένῳ λαῷ τὴν ὁπίχνηον ^α παρέσχετο γῆν, τὴν ὑπὸ αἰσθησιν, φημί, φύσιν ὁρθῶ λόγῳ εἶναι θεατὴν καὶ εὐπερίγραφτον καὶ βλῖπ ἀρεταῖς ἡγλασμένῳ βατὴν δειξας καὶ εὐπαρόδευτον, καὶ μηδὲν κινδυνὸν ἐκ τῆς ἐκατέρωθεν παφλαζούσης τῶν διακριθέντων ὁδάτων, οἷς τῶς κεκάλυπτο, ὁρμῆς τοῖς οὕτως αὐτὴν διαπερῶσιν ἐπάγουσαν· εἰς τὴν κατ' ἀναγωγὴν λόγῳ διακριθεὶς ὁδάτων νοητῆς θαλάττης ἐστὶν ἡ τῶν κατ' ἑλάνειν καὶ πλεονασμῶν ἀντικειμένων ταῖς ἀρεταῖς κακίων τῆς (141) α) πρὸς ἀλλήλας συνεχείας διδασίας, ἣν πύφυκα λόγος ποιεῖν, καρδίως αὐτῶν καθαρφάμενος, καὶ τοῖς ἐπὶ θεὸν προτροπάζειν ἐπιγομένοις οὐδαμῶς ἀλλήλαις αὐτὰς συναφθῆναι συχωρῶν.

Θεωρία τῆς εἰς τὸ ὄρος ἀναβάσεως τοῦ Μωσέως.

Οὕτω πάλιν τῷ καλοῦντι ἐπόμενος Θεῷ, ὑπερσχὼν πάντα τὰ τῆς εἰς τὸν γινόμενον εἰσῆλθεν, οὗ ἦν ὁ Θεός, ταυτέστιν, εἰς τὴν ἀεὶ καὶ ἀόρατον καὶ ἀσώματον διατριβὴν, νῷ πάσης ἐλευθέρῳ τῆς πρὸς οὐτοῦν πάρεξ Θεοῦ σχέσεως, ἐν ᾗ γινόμενος, ὡς ἐν τῇ μάλιστα ἀνθρωπίνῃ ἀξιώθῃται φύσιν, οἷον ἐπαθλὸν τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀναβάσεως ἄξιον τὴν χρόνου καὶ γένεως τὴν γένεσιν περιγράφουσαν κομίζεται γινώσκων, καὶ τύπον καὶ παράδειγμα τῶν ἀρετῶν αὐτὸν ποιησάμενος τὸν Θεὸν, πρὸς δὲ καθάπερ γραφὴν εὐφωῶς τοῦ ἀρχετύπου τὴν μίμησιν σώζουσιν αὐτὸν ἀποτυπώσας κάτεισι τοῦ ὄρους, ἧς μεταβίβηκε ὁδῶν· κατὰ ^α τὸ πρόσωπον ἐπισημαίνων τὴν χάριν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις, ὥστε πρὸς Θεοῦ τύπου τύπον αὐτὸν γινόμενον ἀφθόνως διδοὺς καὶ προτιθέμενος, καὶ δηλοῖ τοῦτο ποιῶν περὶ ὧν εἶδεν καὶ ἤκουσε τῷ λαῷ ἐξηγουμένους, καὶ γραφῇ τοῖς μετ' αὐτὸν οἷον τινα κληρὸν θεοδόχον παραδίδους τοῦ Θεοῦ τὰ μυστήρια.

Θεωρία τῆς Ἰησοῦς ἡγεμονίας, καὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰορδάνου, καὶ τῆς δευτέρας δι' αὐτοῦ περιτομῆς τοῖς ἐκ πέτρας εἰσφεσιν.

Οὕτως Ἰησοῦς ὁ Μωσέως διάδοχος, ἵνα τὰ πολλὰ τῶν περὶ αὐτοῦ ἱστορουμένων παραδράμῃ διὰ τὸ πλῆθος, παραλαβὼν (141) β) τὸν λαὸν πολλοῖς πρότερον πρὸς εὐσέβειαν παιδευθέντα κατὰ τὴν ἐρημον τρόποις, μετὰ τὴν ἐν τῷ ὄρει Μωϋσεὺς τελευτήν, καὶ ξένῳ περιτομῆς εἶδος καθαρφύσας αὐτὸν ταῖς ἐκ πέτρας μαχαίραις, καὶ τὸν Ἰορδάνῳ ξηρανθέντα τῇ προτομῇ τῆς θείας κινδυνῶν τοῦ λαοῦ πάντας

Contemplatio Moysis per mare transitus.

Sic fortasse magnus quoque ille Moyses omnipotentis ictu rationis, cujus symbolum, ni fallor, virga erat, ad maris instar sensibilibus fraude divisa, aut magis proprie dicam disjecta, solidam et stabilem populo ad divinas promissiones properanti praeiuit terram ab eorum vestigiis pressam, hoc est naturam sub sensum cadentem rectae rationi contemplabilem et bene descriptam, vitaeque virtutibus ornata permeabilem esse monstrans transituque facilem, nullumque periculum ex vi aquarum divisarum, quibus adhuc obscurata erat, utrinque aestuante transeuntibus immittentem: siquidem sublimiori et mysticae rationi aquarum ejus quod oculis videtur maris discretio vitiorum, quae per defectum et abundantiam virtutibus objecta sunt, mutui inter se nexus dissidui est, quod ratio efficere idonea est, modo graviter ea invadat, ne in eorum qui studiose ad Deum properant incommodum inter se conciliari nullo modo sinat.

Contemplatio Moysis in montem ascensionis.

Sic rursus Deo vocanti obtemperans, omnibus istis superatis, introiit in caliginem ubi Deus erat, hoc est in obscuram et invisibilem et incorporealem conversationem, mente ab omni ad quidquam relatione praeter Deum libera, quam adeptus quae summa poterat humanae naturae obtingere dignitas, velut premium beatae illius ascensionis dignum cognitionem reportat temporis atque naturae originis descriptivam, ipso Deo tanquam typo atque exemplo virtutum proposito, ad cujus imaginem, ad tabulae instar archetypum pulchre referentis postquam se ipsum deformavit, de monte descendit, gloriae quae impertitus est, gratiam facie quoque reliquis etiam hominibus significans, tanquam divini typi typum ipsum factum largiter representans sese atque proponens. Et sic populo quae vidit quaeque audivit narrando aperit, etiam per litteras veluti hereditatem quamdam a Deo datam posteritati divina mysteria relicturus.

Contemplatio ducatus Jesu, et per Jordanem transitus et alterius ab eo per lapideos cultellos instituta circumcissionis.

Sic Jesus, Moysis successor, ut multa quae de eo narrantur propter magnitudinem eorum numerum transgrediar, populo, qui multis antea modis in eremo ad pietatem eruditus erat, post Moysis in monte mortem suscepto, et insolita circumcissionis ratione per lapideos cultellos lustrato, postquam divina arca praemissa universum populum siccio Jordanem pede transmisit, Salvatore per ipsum

• Deut. xxxii, 49. • Josue v, 2. • Josue iii, 17.

VARIÆ LECTIONES.

^α Apographum habet ὁπίχνηον. ^α Apographum habet ἀλλήλα. ^α Manus prima Federat καὶ pro κατὰ.

Logon typice significabat, eum qui abrogata legum constitutionum littera ducatum veri et Deum videntis Israel in sublimitate cogitationum oborturum suscipit, quique omne iam animi quam corporis inquinamentum acutissimo fidei ipsi servate Verbo circumcidit, omnique eorum qui ad peccatum instigant contumelia liberat, et labentem temporis rerumque instabilium naturam ad incorporealem statum trajicit, humeris virtutum sublata tenet cognitionem divinorum mysteriorum capacem.

Contemplatio Hierichuntis, et septem circuituum, et arcæ, et tubarum, et anathematis.

Sic rursus circuituibus septem totidemque tubis cum mystico clamore urbem difficilem expugnabilem visam, Hierichuntem concutiens eundem Dei Logon mystice aperuit ut victorem mundi et ævi consummatorem, mente et ratione, sive cognitione et virtute. Quarum arcæ et tubæ erant typi, eos qui illum sequantur regum sensibile facile esse ad expugnandum nullo negotio superabile docentes, et nihil de ejus, quo fruuntur, divinorum bonorum amatores indigere, quia cum morte atque interitu sit conjunctum et divina iræ illex. Quod etiam Achar, filius Charmi⁵, quæ est turbulenta atque materie amans de sensibilibus aliquo intro-mittendo cogitatio, miserandam illam de divina sententia mortem passus, demonstrat, cujus operatrix ratio est, profundo consensientie malæ dignum tali supplicio suffocans.

Contemplatio Tyri ejusque regis, et expugnationis ejus.

Sic rursus secundum quod scriptum est: Tempore illo capta Assor, et regis ejus gladio interfecto, et omni in ea vivo deleta, quæ antea universarum regionum dominatrix erat⁶, demonstrabantur mysteria quorum typus illa sibi verba protulerat, nimirum verum nostrum Salvatorem Jesum Christum, Dei Filium, malarum potestatum expugnatorem, gratiæ dignitatem dispensatorem suæ incarnationis tempore peccatum ejusque regem diabolum (regnabit enim antea super omnes peccatum) per crucem invasisse et virtutis suæ verbo interfecisse, omneque vivum delevisse, hoc est passiones quæ in nobis sunt, et quæ cum iis conjuncta sunt turpia et mala cogitata, ne ullo omnino modo in eis qui Christi nomen profitentur et in eo vivunt peccatum de cætero ad instar vivi alicujus moveri ac vivere haberet.

A ἀπεργεῖς διαβιδάσας⁵⁵, τὸν δι' αὐτοῦ τυπικῶς μνηνόμενον Σωτῆρα Λόγον παρεβήλου, μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ γράμματος τῶν νομικῶν διατάξεων τὴν ἐν τῷ ὄψει τῶν νομμάτων γινομένην τοῦ ἀληθινοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁρῶντος Θεοῦ ἡγεμονίαν παραλαβόντα, καὶ παντὸς μὲν ψυχῆς καὶ σώματος μολυσμοῦ τῇ τομωτάτῃ λόγῳ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως περιτέμνοντα, παντὸς δὲ ὀνειδισμοῦ τῶν πρὸς ἁμαρτίαν ἐρεθίζοντων ἐλευθεροῦντα, καὶ τὴν ρέουσαν τοῦ χρόνου φύσιν καὶ τῶν κινουμένων διαβιδάζοντα πρὸς τὴν τῶν ἀσωμάτων κατάστασιν, τοῖς ὁμοῖς ἀρετῶν ἐκαιωρουμένην ἔχοντα⁵⁶ τὴν δεκτικὴν τῶν Θεῶν μυστηρίων γνῶσιν.

Θεωρία τῆς Ἱερικοῦς καὶ τῶν ἐπτά περιόδων, καὶ τῆς κιβωτοῦ καὶ τῶν σαλπικῶν καὶ τοῦ ἀναθέματος.

B Οὕτω πάλιν περιόδους ἐπτά καὶ σάλπιγγι τοσαύταις σὺν ἀλλοαγγῇ μυστικῇ τὴν δυσόλωτον ἢ καὶ ἀνέλωτον εἶναι δέξασαν πάλιν Ἱερικῶν κατασεισας τὸν αὐτὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον μουσικῶς ἐνέφαιεν ὡς νικητὴν τοῦ κόσμου καὶ συνελεστήν τοῦ αἵματος, ὡς καὶ λόγῳ, ἥτοι γνῶσει καὶ ἀρετῇ. Ὡς ἡ κιβωτὸς καὶ αἱ σάλπιγγες τύπος ὑπῆρχον, τοῖς ἐπομένοις αὐτῇ τὸν αἰσθητὴν αἶωνα εὐδαίμων (142 α) δεκνύοντα καὶ εὐκαθαίρετον, καὶ μηδὲν τῶν ἐν αὐτῇ πρὸς ἀπώλειαν ἐπιτεθῆσιν τοῖς τῶν Θεῶν ἐρασταῖς ἀγαθῶν, ὡς θανάτῳ καὶ φθορᾷ συνημμένον καὶ θείας ἀνανακτικῆς αἰτίας. Καὶ ὅμοιον Ἀχαρ ὁ τοῦ Χαρμὶ, ὅπερ ἐστὶν ὁ ταρχώδης καὶ φιλόδοξος λογισμὸς ὑπὲρ τοῦ εἰσοκίστασθαι τι τῶν αἰσθητῶν, τὸν οὐκίστον ἐκείνον κατὰ θεῶν ψῆφον ἀπενεγκάμενος θάνατον, ἐν ἐργάζεται λόγῳ: τῷ βάθει τῆς πονηρᾶς συνειδήσεως ἐναποπνίγων τὸν οὕτω τιμωρηθῆναι ἀξιον.

Θεωρία Τύρου καὶ τοῦ αὐτῆς βασιλέως, καὶ τῆς ἀλώσεως αὐτῆς.

Οὕτω πάλιν καθὼς γέγραπται, Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καταλαβόμενος τὴν Ἀσσοῦ, καὶ τὸν βασιλέα αὐτῆς ἀποκτείνας ἐν βομφαῖα, καὶ πᾶν ἐμπνέον ἐξολοθρεύσας ἐν αὐτῇ, ἥτις ἦν πρόρετον ἀρχουσα πασῶν τῶν χωρῶν, ἐιδίδασκετο, ὡς μυστηρίων τύπος προβέβλητο τοῖς λόγοις, ὅτι ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ τῶν πονηρῶν καθαρῆς θυνάμεων, καὶ κληροδότης τῶν ἀξίων τῆς χάριτος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως διὰ σταυροῦ καταλαβόμενος τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν βασιλεῖα αὐτῆς τὸν διάβολον (ἦρχε γὰρ πάντων ποτὶ βασιλεύουσα ἡ ἁμαρτία) ἀπέκτεινε τῷ ῥήματι τῆς θυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἐξολοθρεύσας αὐτῆς πᾶν ἐμπνέον, τοιούτοις τὰ πάθη τὰ ἐν ἡμῖν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς αἰσχροῖς καὶ πονηρὰ ἐνθυμήματα, ἵνα μὴ τὸ ὅπως οὖν ἐν τοῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ Χριστὸν ζῶσιν ἐμπνέοντος διχην καθ' ὅποιον ἔχη λοιπὸν τὸ κινεῖσθαι καὶ ζῆν ἡ ἁμαρτία.

¹ Josue vi, 1 seqq. ⁵ Josue vii, 18. ⁶ Josue xi, 10.

VARIE LECTIONES.

⁵⁵ Apographum διαβιδάσας. ⁵⁶ Apographum τοῖς ὁμοῖς ἀρ. ἱπ' ἔχοντα: cett.

(142 b) θεωρία εἰς τὸ, «Οἱ αἰετοὶ διεγυρνῶνται Ἀ Contemplatio in illud : «Caeli enarrant gloriam Dei I. »

Οὕτω Δαβὶδ ὁ μετ' ἐκείνων μὲν τῷ χρόνῳ, κατ' ἐκείνους δὲ τῷ πνεύματι, ἵνα τοὺς Κριτὰς παραδράμῃ πολλά ἔχοντας ἐν τῷ βίῳ μυστήρια, τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ διεγυρνέων τῶν οὐρανῶν ἀκούων, καὶ τὴν ποίησιν τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλοντος τοῦ στερέωματος (τὸ θαυμάσιον, οἷς ψυχὴν ὁ δημιουργὸς οὐκ ἐνέθηκε), τοὺς περὶ θεολογίας νοδὸς ἀκοαῖς παρὰ τῶν ἀφύγων ὑπεδέχτο λόγους, καὶ τοὺς τῆς προνοίας καὶ κρίσεως ἐξ ἀποτελέσματος, κατὰ τὸ ἀνθρώποις ἐφικτὸν, ἐδιδάσκειτο τρόπους, τῶν, οἷς δηλονότι κατὰ μέρος ποικιλλεται ἡ τοῦ παντός διεξαγωγὴ, οὐκ ἐφικνούμενος λόγων.

θεωρία εἰς τὸ, «Ὁ πατὴρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, »

Οὕτω πάλιν· «Ὁ πατὴρ μου καὶ ἡ μήτηρ μου ἐγκατέλιπόν με, ὁ δὲ Κύριος προσελάβετό με, φάσκων τὴν τοῦ κατὰ φύσιν τῆς σαρκὸς περὶ γένεσιν καὶ φθορὰν νόμου, καθ' ὃν πάντες διὰ τὴν παράδοσιν καὶ γεννώμεθα καὶ συνιστάμεθα, καὶ τῆς τοιγούτης ἡμεῖς μητρὸς διχην αἰσθησώμεθα ἀπόλειψίν τε καὶ ἀποφυγὴν ἀναγκαίαν εἶναι τοῖς τῶν ἀφθάρτων ἐπιθυμηταῖς ἐπικακρωμένως, οἶμαι, διηγῶντος· δι' ὧν ὁ μὲν ὁρώμενος κόσμος ἀρίσται καὶ ἀψήσιν, ὁ δὲ Κύριος προσλαμβάνεται, καὶ τῷ πνευματικῷ υἱοθετῶν νόμῳ τοὺς ἀξίους, καὶ τοὺς ἀξίους πατροθετούμενος, δι' ἀρετῆς καὶ γνώσεως, ὅλον ἑαυτὸν· ὅλοις αὐτοῖς καθ' ὁμοίωσιν, ὡς ἀγαθὸς, ἐνδιδύσκων. Ἡ τάχα (143 a) διὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τὸν γραπτὸν νόμον καὶ τὴν κατ' αὐτὸν σωματικὴν λατρίαν ἀνιένταται, ὧν τῇ ὑποχωρήσει· τὸ φῶς τοῦ πνευματικοῦ νόμου ταῖς καρδίαις τῶν ἀξίων ἀνατρέπει πύφους, καὶ τῆς κατὰ σάρκα δουλείας ἐλευθερίαν χαρίζεσθαι.

θεωρία εἰς τὴν ὁπτασίαν Ἠλίου τὴν ἐν τῷ σπηλαίῳ Χωρήδ.

Οὕτως Ἠλίας ὁ περινήτος μετὰ τὸ πῦρ ἐκείνο, μετὰ τὸν σεισμόν, μετὰ τὸ μέγα καὶ κραταῖον πνεῦμα τὸ διαλύον ἔρη, ὃ δὴ ζῆλον καὶ διάκρισιν εἶναι καὶ τὴν ἐν πληροφορίᾳ πρόθυμον πίστιν ἀπολαμβάνω (ἡ μὲν γὰρ διάκρισις, ὥσπερ σεισμός· τὰ συνεχῆ, τὴν μοχθηρίαν πυκνωθεῖσαν ἔξιν διὰ τῆς ἀρετῆς ἐπισείουσα τῆς κακίας ἐξίστησιν, ὁ δὲ ζῆλος πυρὸς διχην ἀνάπτων τοὺς ἔχοντας τῇ ζήσει τοῦ πνεύματος παιδεύειν παιθεῖ τοὺς ἀπειθεῖς, ἡ δὲ πίστις, πνεύματος βίαιου τρέπον, δόξης ἔνεκεν Θεοῦ πρὸς καθαίρεισιν ὀχυρωμάτων· ἐ' ἐκδιέλκει· θαυμάτων ὠθοῦσα τοὺς ἀκαθάρτους ὕδατος γνωστικοῦ καὶ πυρὸς θεοποιῶν χορηγὸν τὸν ὄντως πιστὸν ἀνθρώπον καθύστησιν, καὶ τῷ μὲν τὸν δι' ἀγνοίας λιμὸν θεραπεύ-

Sic David, ætate illis minor, spiritu vero æqualis, ut Judices, quanquam permulta in vita habeant mysteria prætermittam, audiens coelos narrare gloriam Dei, et facturam manuum ipsius prædicare firmamentum (admirandum hoc de rebus quibus mundi artifex animam nullam iniecit), intellectus auditu ab inanimatis theologicis rationes percipiebat, atque providentiæ et iudicii ex operis perfectione, quantum quidem hominibus licet, docebatur modos, quamvis non assecutus rationes quibus per singulas videlicet partes universitatis administratio variatur.

Contemplatio in illud : «Pater et mater me dereliquerunt I. »

Sic rursus : Pater et mater me dereliquerunt, sed Dominus me suscepit, dicens legis quæ secundum carnis naturam ad generationem et interitum pertinet, qua nos omnes propter transgressionem et generamur et constamus, et sensus ad matris instar nos foventis derelictionem et effugium iis qui rerum non interiturarum studiosi sint, occulte, puto, indicavit; quibus mundus visibilis mittatur non minus quam missos faciat, sed Dominus suscipit, et spiritali qui digni sunt filios lege adoptans, et ipse ab iis qui digni sunt Pater adoptatus, per virtutem et cognitionem, totum sese ipsum universis illis secundum similitudinem, utpote bonus, indit atque concedit. Aut fortasse per patrem et matrem scriptam legem et corporalem quem imperat cultum adumbrat, quorum discessu spiritalis legis lux dignorum cordibus exoriri potest, et carnalis servitutis libertatem largiri.

Contemplatio in visionem Eliæ in specu Choreb I.

Sic Elias sapientissimus post ignem illum, post terræmotum, post magnum et vehementem qui montes disjecit statum, quæ quidem studium et iudicium esse atque fidem plenam atque alacrem interpreter (nam, tanquam terræmotus montium continua, sic iudicium habitum scelere induratum virtute concutiens improbitate solvit, studium ad instar ignis incendens spiritus ardore impios erudire se præditos jubet, fides in modum status sevi propter divinam gloriam ad expugnanda præsidia per miraculorum commendationem inertes propulsans hominem vere credulum aquæ cognitionis et ignis deificantis præbitorem reddit, dum hic famem ignorantie curat, illic per accommodatio-

¹ Psal. xviii, 1. ² Psal. xxvi, 10. ³ Ibid. ⁴ III Reg. xix, 9. ⁵ III Reg. xviii, 58.

⁶⁷ Apographum habet στυτόν.

nem sacrificantibus Dei gratiam conciliat, et improbitatis doctores ratiocinationes atque sapientiae falsae, quae verbis agit, daemones conficiens a passionum servitute devictos liberat), post haec omnia voce ejus in qua Deus inerat, miti aura, audita de statu tara in sermone proferendo quam vitae modis ac moribus divino et pacato et plane immateriali ac simplici omnisque formae ac speciei experte, qui dici aut demonstrari nequit, mystice docebatur. Cujus gloriam admiratus simul et pulchritudine percitus, magis cupiens una esse quam sectari eam, hoc est cum veritate esse omnino quam pro ea pugnare, nihilque videre aut nosse quod obstat, ne Deum totum in universis plene norit, multo pretiosius aestimans, in carne esse perseverat, postquam divino virtutum cursu materiam emensus est, quae tanquam praepedimentum est expediti intellectus ad intelligibilia transitus, ac nubem animae principale de affectionibus suis obscurans, ut et ipse eorum quae desideraverat bonorum summorum compes fieret, in quantum qui adhuc in carne corruptibili versatur id assequi potest, et nobis, ni fallor, eorum quae praedicata sunt fides corroboraretur. Hoc enim etiam Deus ei impertit per voces adeo mystice et ineffabiliter editas, quod una esse cum Deo in pace quovis alio bono utilis sit.

Contemplatio in Elisaeum ejus discipulum.

Sic hujus discipulus et spiritus haeres Elisaeus, sensu non jam materialibus nugis occupato acri praeditus, utpote spiritalibus jam gratiis mente persusus, divinas malis adversarias potestates circum se per aliam oculorum aciem tam ipse videns quam puero videre largiens validiorem infirmitate vim, carne, inquam, circa quam malitiae spiritus acrem intellectum in insidiis collocant, et potior animam esse, circa quam angelorum phalanges castra munijunt, velut regiam imaginem circumstantes, et doctus est et docuit.

Contemplatio in Annam et Samuelem.

Sic etiam beata Anna magni Samuelis mater, sterilis liberisque carens cum ventris fructum a Deo postulans reddidit ut se et rursus gratificaturam quod dedisset datori per assiduum in templo precationem cum fervore polliceretur, mystice docuit omnem animam voluptatum carnalium sterilem, propter divinam, virtutum seminibus indigere, ut rationem Deo obedientem, quaeque ea quae ante sunt prudenter cernere calleat, mente conceptam partu procreare possit, per assiduum cum con-

A ουσά, τῷ δὲ τοῖς θύουσι δι' οικειότητος τὴν Θεὸν εὐμενίζουσα, καὶ τοὺς τῆς κακίας διδασκάλους λογισμοὺς τε καὶ δαίμονας λογοσοφίας κτινύουσα τῆς τῶν παθῶν δουλείας τοὺς κεκρατημένους ἐλευθεροῖ) μετὰ ταῦτα πάντα φωνῆς τῆς ἐν ᾗ ὁ Θεὸς ὑπῆρχε λεπτή· αἶσρας αἰσθόμενος τὴν προφορὰ λόγου καὶ τρέποις βίου καὶ ἤθεσι θείαν καὶ ἀτάραχον καὶ εἰρηνικὴν καὶ παντελῶς ἄβλον καὶ ἁπλὴν καὶ παντὸς εἶδους ἐλευθερίαν καὶ σχήματος (143 β) κατάστασιν, λαθῆναι ἢ δειχθῆναι μὴ δυναμένην, μυστικῶς ἐδιδάσκειτο. Ἦς καταπλαγείς τε τὴν δόξαν καὶ τῷ κάλλει τρωθείς, τοῦ ζηλωτῆς εἶναι τοῦ πρὸς αὐτὴν εἶναι μᾶλλον ποθέας, τουτέστι τοῦ ὑπὲρ ἀληθείας μάχεσθαι τὸ μετὰ τῆς ἀληθείας δι' ὅλου γενέσθαι, καὶ μηδὲν ἀντικείμενον ὄρῳ ἢ γινώσκειν τῷ μόνον τὸν Θεὸν ὅλον δι' ὅλου ἐν πᾶσιν ὅντα ἐπιστάσθαι πολλῶ τιμωτερον κρίνας, ἐπὶ ὧν ἐν σαρκὶ πρὸς αὐτὴν ὑπάρχων φυλάττεται, θεῖον ἀρετῶν ἄρματι τὴν ἕλην διαπεράσας, ὡς προκάλυμμα τῆς καθαρᾶς τοῦ νοῦ πρὸς τὰ νοητὰ διαβάσεις, καὶ τῆς σαρκὸς τὸ νέφος τὸ ἐπισκοτεῦν τῷ ἡγεμονικῷ τῆς ψυχῆς διὰ τῶν αὐτῆς παθημάτων, ἵνα καὶ αὐτὸς ὧν ἐπόθησεν ἀρρήτων αγαθῶν μέτοχος γένηται, ὡς ἐφικτὸν τῷ ἐπὶ μετὰ σαρκὸς τῆς ὑπὸ φθορᾶν, καὶ ἡμῖν τάχα τῶν ἐπηγγελμένων βεβαία γένηται πίστις. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ ὁ Θεὸς ὑπετίθετο διὰ τῶν οὕτω μυστικῶς δεδραματουργημένων ἀλαλήτους βοῶν, ὅτι παντὸς ὅλου αγαθοῦ τὸ μετὰ Θεοῦ μόνου διὰ τῆς εἰρήνης εἶναι λυσιστελέστερον.

C θεωρία εἰς τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν αὐτοῦ μαθητήν.

Οὕτως ὁ τοῦτου μαθητῆς καὶ κληρονόμος τοῦ πνεύματος Ἐλισσαῖος μὴκέτι ταῖς ὕλικαῖς φαντασίαις ἐχομένην ἔχων δι' ἐνεργείας τὴν αἰσθησιν, ἅτε διαβαθείσαν ἤδη ταῖς κατὰ νοῦν τοῦ πνεύματος χάρισι, τὰς ταῖς πονηραῖς ἀντιθέτους θείας δυνάμεις περὶ αὐτὸν ὁσας δι' ἄλλης ὁμμάτων ἐνεργείας αὐτὸς τε ὄρων καὶ τῷ φοιτητῇ τὸ ὄρῳ χαριζόμενος ισχυροτέραν τῆς ἀσθενείας τὴν δύναμιν, λέγω δὴ τῆς (144 α) σαρκὸς, περὶ ἣν τῆς πονηρίας τὰ πνεύματα τὸν διορατικὸν νοῦν ἐνεδρεῦουσι, πλέον ἔχειν τὴν ψυχὴν, περὶ ἣν τῶν ἀγγέλων αἱ φάλαγγες παρεμβάλλουσιν, ὅσον βασιλικὴν εἰκόνα περιστάμενοι, καὶ ἐδιδάσκειτο καὶ ἐδίδασκεν.

D θεωρία εἰς τὴν Ἄνναν καὶ τὸν Σαμουὴλ.

Οὕτω καὶ ἡ μακαρία Ἄννα ἡ τοῦ μεγάλου μήτηρ Σαμουὴλ, στείρα οὖσα καὶ ἀτεκνος, παρὰ τοῦ Θεοῦ καρπὸν αἰτησαμένη κοιλίας, καὶ ἀντιδώσειν καὶ ἀντιχαρίζεσθαι διὰ τῆς ἐν τῷ ναῷ προσεδρεύας θερμῶς ὑποσχομένη, ἐδίδασκε μυστικῶς τὸ δεῖν πᾶσαν ψυχὴν ἡδονῶν σαρκικῶν στειρεύουσαν, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀρετῶν τὰ σπέρματα, ἵνα τὸ βλέπειν τὰ ἐμπροσθεν γνωστικῶς δυνάμενον κατὰ διάνοιαν συλλαβοῦσα ὑπῆρχον τοῦ Θεοῦ λόγον καὶ τεκοῦσα προσ-

ενέγκαι δυνηθῇ, διὰ τῆς κατὰ τὴν θεωρίαν εὐσεβοῦς προσεδρείας, ὡς μέγα χρέος καὶ τίμιον, μηδὲν ἴδιον ἔχειν κρινούσα, ὥστε δεῖξαι τὸν Θεὸν μόνον διδόντα τε καὶ δεχόμενον· καθά ποῦ φησιν ὁ νόμος, *Τὰ δῶρά μου, δόματά μου, καρπώματά μου, διατηρήσετε*⁶⁶ προσφέρειν μοι, ὡς ἐξ αὐτοῦ τε καὶ εἰς αὐτὸν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀρχομένου καὶ λήγοντος. Πέφυκε γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος οἷς ἂν ἐγγένηται τῆς τε σαρκὸς ἀθετεῖν τὰ κινήματα καὶ τῆς πρὸς αὐτὰ τὴν ψυχὴν ἀναστellein βοπῆς, καὶ πάσης πληροῦν ἀληθοῦς διαγνώσεως.

Θεωρία εἰς τὸν ἀπορίζοντα τὴν ἀκάθαρτον οἰκίαν.

Καὶ γὰρ τὸν ἱερέα κατὰ τὴν νομικὴν διαταγὴν εἰσόντα εἰς τὴν (145 b) καθ' ὅντινα οὖν τρόπον ἀκάθαρτον οἰκίαν, καὶ ἀπορίζοντα αὐτήν, καὶ τὰ πρὸς κάθαρσιν διατελλόντα τοῖς κεκτημένοις ἀκούων τὸν ἀρχιερέα λόγον δι' αὐτοῦ παρακληοῦσθαι νοῦ, φωτὸς δίκην καθαρωτάτου εἰσόντα εἰς τὴν ψυχὴν, καὶ τὰ ἐναγῇ βουλευόμενα καὶ διανοήματα μετὰ τῶν ὑπαιτίων πράξεων ἐκκαλύπτοντα, καὶ τοὺς τῆς ἐπιστροφῆς καὶ καθάρσεως τρόπους σοφῶς ὑποτιθέμενον. Ὅπερ, οἶμαι, σαφέστερον⁶⁷ ἢ τὸν μέγαν προφήτην Ἠλίαν ὑποδεξαμένη παρακληοῦσα εἶπεν, *Ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ, εἰσῆλθε πρὸς ἐμὲ τοῦ ἀναμῆσαι με τὰς ἀδικίας μου.*

Θεωρία εἰς τὸν ἄγιον Ἠλίαν, καὶ εἰς τὴν Σαραφῶν χήραν.

Πᾶσα γὰρ ψυχὴ χηρεύουσα τε καλῶν καὶ ἀρετῆς ἔρμος καὶ γνώσεως Θεοῦ ἐπειδὴν τὸν Θεὸν καὶ διαγνωστικὸν ὑποδέχεται λόγον, εἰς μνήμην ἔρχομένη τῶν αὐτῆς ἀμαρτημάτων διδάσκειται πῶς ἀρετῶν ἀρεταῖς τὸν διατρέγοντα τρέφειν λόγον, καὶ ποτίζειν ἀληθείας δόγμασι τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως τὴν εἰς αὐτὴν προκρίνειν θεραπεσίαν, δι' ἧς ἢ τε ὕδρα σὰρξ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς πρακτικὴν συντομίαν χορηγήσει, καὶ ὁ καμψάκης νοῦς τὴν τὸ φῶς συντηροῦσαν τῆς γνώσεως θεωρίαν διηγεκῶς πηγάσει, καὶ ὁ ἔμψυτος λογισμὸς, ὥσπερ ἐκεῖ τῆς χήρας ὁ υἱὸς, τὴν ἐμπαθεῖ προτέραν ἀποθέμενος ζωὴν τῆς παρὰ τοῦ λόγου διδομένης θείας καὶ ἀληθοῦς γενέσθαι μέτοχος ἀξιοθήσεται ζωῆς.

Θεωρία εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου.

Ὅτι καὶ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν πρὸς τοὺς εἰρημνοῖς τινεῖς, (145 a) οἷς συναναβῆναι τε καὶ συνεπαρῆναι αὐτῷ⁶⁸ πρὸς τὸ ὅρος τῆς αὐτοῦ φανερώσεως δι' ἀρετῆς ἐπιμέλειαν ἐξεγένητο μεταμορφωθέντα θεασάμενοι, τῷ τε φωτὶ τοῦ προσώπου ἀπρόσιτον, καὶ τῇ τῶν ἐσθημάτων λαμπρότητι κατάπληκτοι, καὶ τῇ τῶν ἐκατέρωθεν συνόντων τιμῇ Μωσέως καὶ Ἠλίου γεγεννημένον αἰδεσιμώτερον ἐπεγνωκότες, ἀπὸ τῆς

A temptation precationem pro magno atque pretioso illo debito, non proprium habere censens, adeo ut unum Deum et datorem et acceptorem significet: quemadmodum alieni lex dicit: *Dona mea, munera mea, sacrificia mea mihi offerre observate*; cum videlicet omne bonum ex eo nascatur et in eum desinat. Idonea enim est Dei ratio quibus-
cunque innata est ad carnis motus reprimendos non minus quam ad animam, ne ad illos declinet, cohibendam, et quavis vera cognitione complendam.

Contemplatio in eum qui domum impuram excommunicat.

Nam sacerdotem quoque secundum legis mandatum in domum qualitercunque pollutam ingredi, eamque excommunicare, et quæ ad lustrationem necessaria sint possidentibus definire audienti summum per id sacerdotem rationem significari puto, ad instar purissime lucis animam ingredien-
tem, et inquinatas voluntates et cogitationes cum sentibus factis revelantem, atque animadversionis et expiationis modos sapienter suadentem. Quod, puto, apertius illa significans, quæ magnum prophetam Eliam hospitio excepit: *Homo Dei*, inquit, *ingressus es ad me ut delictorum meorum me commonesceres*.

Contemplatio in sanctum Eliam, et in viduam Sareptensem.

C Omnis enim anima bonis viduata et virtute et cognitione Dei deserta, postquam divinam et diagnosticam excepit rationem, delictorum suorum recordata instruitur virtutum panibus rationem almam alere, et veritatis placitis vitæ fontis potum ministrare, ipsique naturæ cultum ipsius præferre, per quem caro urna compendium virtutibus efficax præstabit, et cadus mens contemplationem cognitionis, conservatricem lucis, perpetui fontis instar alet, et cogitatio innata, ut illic viduæ filius, pos-
siva pristina vita deposita vitæ divinæ et veræ a ratione date quæ particeps fiat digna censebitur.

Contemplatio in Domini transfigurationem.

Sic præterea etiam Christi discipulorum quidam, quibus una ascendere et levare cum eo in montem glorificationis ejus ob virtutis curam evenit, cum mutatum viderent et luce faciei inaccessibilem, vestimentorumque claritate obstupesci, atque de honore Moysis et Eliæ, qui ab utroque latere aderant, illum etiam majore dignitate cumulatim conspicati, a carne in spiritum transierunt prius

⁶⁶ Deut. xxviii, 2. ⁶⁷ Levit. xiv, 38. ⁶⁸ IV Reg. i, 11. ⁶⁹ III Reg. xvii, 9. ⁷⁰ Matth. xvii, 9.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ διατηρήσεται cod. Gud. ⁶⁷ ἢ cod. Fud. ⁷⁰ Apographum αὐτό.

quam carnalem vitam exuti erant, per actionum sensualium mutationem qua eos spiritus affecit, demptis intellectualis in eis facultatis passionum velaminibus, ex quo sensibus tam animæ quam corporis purgati spirituales rationes mysteriorum eis monstratorum docentur. Atque radiantem illum faciei omnibeantem splendorem, ut omnem oculorum aciem superantem, deitatis ejus quæ mentem et sensum et essentiam et cognitionem excedit symbolum esse mystice instituebantur, inde quod nec speciem ejus nec formam nec Sermonem carne vestitum cognoscere possent eo deducti ut eum tempestivum præ filiis hominum *, et in principio esse, et apud Deum esse et Deum esse †, intelligerent, et ad Filii gloriæ de Patre plenam gratia et veritate ‡, utpote Unigeniti, per theologiam negationem, quæ eum omnibus omnino imperceptibilem prædicat, gnoscere aucti: candidas autem vestes sacræ Scripturæ dictorum ferre symbolum, ut quæ tum eis sunt clare et perspicue et dilucidæ factæ, et omni ænigmate difficultate et symbolica umbræ exutæ et intellectæ, rationem aperientes quæ velata ipsis inesset, cum proclivem et sinceram Dei cognitionem exercerent, et a studio sæculi et carnis liberati essent: vel etiam ipsius conditionis ferre symbolum, post destructam sordidam, quæ interrim representari in ipsa videbatur, deceptorum solique sensui manipulatorum opinionem, per sapientem diversarum specierum quæ implent eam varietatem, similiter ac vestis, dignitatem ejus qui rationis procreatrix gestat virtutem indicantis. Utrumque enim rationi consentaneæ est dictum, siquidem etiam utrobique latet obscuritate, propter nos, ne eis quæ imperceptibilia sunt indigne impingere audeamus, in sacræ quidem Scripturæ voce, ut Ratio, in creatura vero, ut creator et factor et artifex. Unde eum utroque necessario indigere dico qui sine vituperio ad Deum recta via pergere voluerit, et Scripturæ in spiritu cognitione, et naturali secundum spiritum rerum contemplatione: adeo ut duæ leges pari ornatæ dignitate et eandem doctrinam tradentes, tam naturalis quam scripta, ac neutra superior altera aut inferior, demonstrare, ut par est, possint perfectæ sapientiæ amatorem fieri eum qui sapientiæ perfecte concupierit.

Contemplatio naturalis et scripti legis eorumque secundum neque inter se congruentia.

Intelligo unam quidem legem æquabiliter esse ad rationem quam maxime potest dirigentem per specula in eo unita, cum congruentem universi

Α σαρκὸς εἰς τὸ πνεῦμα μετέβησαν, πρὶν τὴν διὰ σαρκὸς ἀποθέσθαι ζωὴν, τῇ ἐναλλαγῇ τῶν κατ' αἰσθησὶν ἐνεργειῶν ἢν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα ἐνήργησε, περιελθὼν τῆς ἐν αὐτοῖς νοερᾷς δυνάμεως τῶν παθῶν τὰ καλύμματα, δι' οὗ καθαρθέντες τὰ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος αἰσθητήρια τῶν παραδειγθέντων αὐτοῖς μυστηρίων τοὺς πνευματικὸς ἐκπαιδεύονται λόγους. Τὴν μὲν ἀκτινοφανῶς ἐκλάμπουσαν τοῦ προσώπου πανόλθιον ἀγλήν, ὡς πᾶσαν ὀφθαλμῶν νικῶσαν ἐνέργειαν, τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ αἰσθησὶν καὶ οὐσίαν καὶ γνῶσιν θεότητος αὐτοῦ σύμβολον εἶναι μυστικῶς ἐδιδάσκοντο, ἀπὸ τοῦ μὴ ἔχειν αὐτοῦ " εἶδος μὴτε κάλλος καὶ τοῦ σάρκα τὸν λόγον γεγεννημένον γινώσκειν ἐπὶ τὸν ὥρατον κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν ἐν ἀρχῇ αὐτὸν εἶναι καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι καὶ Θεὸν εἶναι, ἐνοίαν χειραγωγοῦμενοι, καὶ πρὸς τὴν ὡς Μονογενοῦ Πατρὸς πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας δέξαν διὰ τῆς παντελῶς πᾶσιν ἀχώρητον αὐτὸν ἀνυμνουσῆς θεολογικῆς ἀποφάσεως, γνωστικῶς ἀναγόμενοι· τὰ δὲ λευκανθέντα ἱμάτια τῶν βημάτων τῆς ἀγίας Γραφῆς φέρειν (145 δ) σύμβολον, ὡς τῆνικαῦτα λαμπρῶν καὶ τρανῶν καὶ σαφῶν αὐτοῖς γενομένων, καὶ παντὸς γριφώδους αἰνίγματος καὶ συμβολικοῦ σκιδασματος χωρὶς νοουμένων, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα τε καὶ καλυπτόμενον παραδελουμένων λόγον, ὅτιννικα τὴν τε λείαν καὶ ἑρῶν περὶ Θεοῦ γνῶσιν ἐλαυνον, καὶ τῆς πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὴν σάρκα προσπάθειας ἡλευθερώθησαν· ἢ τῆς κτίσεως αὐτῆς κατὰ περιλήψεις τῆς δοκούσης τῆς ἐμφανέσεως αὐτῇ τῶν ἡπατημένων καὶ μὴν αἰσθῆσαι προσδεσμένων βυπαρξῶν ὑπολήψεως, διὰ τῆς τῶν αὐτῶν συμπληρούντων διαφόρων εἰδῶν σοφῆς παικτικῆς, ἀναλόγως ἱματίου τρόπον τὴν ἀξίαν τοῦ φοροῦντος τὴν τοῦ γενεσιουργοῦ λόγου δύναμιν μνημοσύνης. Ἀμφὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ λόγου ἀρμόζει τὰ λεγόμενα, ἐπὶ καὶ ἀμφοῖν δι' ἀσφαλείας κεκάλυπται δι' ἡμᾶς εἰκότως, πρὸς τὸ μὴ τοιμᾶν τοὺς ἀχωρήτους ἀναξίως προσβάλλειν, τῷ μὲν ῥητὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὡς λόγος· τῇ δὲ κτίσει, ὡς κτίστης καὶ ποιητής καὶ τεχνίτης. Ὅθεν ἀναγκαίως ἀμφοτέρων ἐπιδεσθαι φημι τὸν πρὸς Θεὸν ἀμέμπτως εὐθυπορεῖν βουλούμενον, τῆς τε γραφικῆς ἐν πνεύματι γνώσεως, καὶ τῆς τῶν ὄντων κατὰ πνεῦμα φυσικῆς θεωρίας· ὥστε ἱστέμους καὶ τὰ αὐτὰ ἀλλήλοις παιδεύοντας τοὺς δύο νόμους, τὸν τε φυσικὸν καὶ τὸν γραπτὸν, καὶ μηδὲτερον θατέρου ἔχοντα πλέον ἢ ἕλαττον, δύνασθαι δεῖξαι, ὡς εἰκοὸς, τὸν τελείως ἐραστὴν γενέσθαι τῆς σοφίας τέλειον ἐπιθυμοῦντα.

(146 α) θεωρεῖα τοῦ τε φυσικοῦ καὶ τοῦ γραπτοῦ νόμου, καὶ τῆς αὐτῶν κατ' ἐναλλαγὴν εἰς ἀλλήλους συνδρομῆς.

Νοῦν τὸν μὲν ὁμολῶς εἶμι μάλιστα κατὰ λόγον διευθυνόμενον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ συμφῶν θεαμάτων βίβλου τρέπον τὸ ἀναρμόδιον τοῦ παντὸς ὕψους

* Psal. xlv. 5. † Joan. i. 1. ‡ ibid. 14.

VARIÆ LECTIONES.

" αὐτὸν cod. Gud. " Apographum τῶ.

ἔχοντα, γράμματα μὲν καὶ συλλαβὰς ἔχουσιν, τὰ ἄ
 πρὸς ἡμᾶς· πρῶτα, προσεχῆ τε καὶ μερικὰ, καὶ
 πολλὰς παχυνόμενα κατὰ σύνθεσιν ποιῆται σώματα,
 ῥήματα δὲ, τὰ τοῦτων καθολικώτερα, πᾶσι τε
 ὄντα καὶ λεπτότερα, εἰς ἓν σοφῶς ὁ διαγεράξας καὶ
 ἀρρήτως αὐτοῖς ἐγκαταραγμένος λόγος ἀναγινωσκό-
 μενος, ἀπαρτίζεται, τὴν ὅτι μόνον ἔστιν, οὐχ ὅτι
 ποτὲ δὲ ἔστιν οἰανοῦν παρεχόμενος ἐννοίαν, καὶ διὰ
 τῆς εὐσεβοῦς τῶν διαφόρων φαντασιῶν συλλογῆς
 εἰς μίαν τοῦ ἀληθοῦς εἰκασίαν ἀνάγειν, ἀναλόγως
 αὐτῶν διὰ τῶν ὁρατῶν ὡς γενεσιουργὸς ἐνορεῖσθαι
 διδοῦς· τὸν δὲ μαθήσει κατορθούμενον, διὰ τῶν αὐ-
 τῷ σοφῶς ὁπηγορευμένων ὥστερ' κόσμον ἔλκον εἰς
 οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ, τῆς ἱθιῆς φημι
 καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας συνιστάμε-
 νον, τὴν ὁρατὸν καταρτίζουσαν τοῦ ὁπαγορευσάντος
 δύναμιν, καὶ ταῦτ' ἀλλήλοις κατ' ἐπαλληλίαν ὄντας
 δεικνύοντα τὸν μὲν γραπτὴν τῇ φυσικῇ κατὰ τὴν
 δύναμιν, τὸν δὲ φυσικὴν ἐμπικνὴν τῇ γραπτῇ κατὰ
 τὴν ἔξιν, καὶ τὸν αὐτὸν μνησκόντας καὶ καλύπτοντας
 λόγον, τὸν μὲν τῇ λέξει καὶ τῷ φαινόμενῳ, τὸ δὲ τῇ
 νοήσει καὶ τῷ κρυπτομένῳ. Ὁ γὰρ τῆς ἁγίας Γρα-
 φῆς τὰ μὲν ῥήματα ἱμάτια (146 b) λέγοντες, τὰ
 δὲ νοήματα σάρκας τοῦ λόγου νοούντας, τοὶ μὲν
 καλύπτομεν, τοὶ δὲ ἀποκαλύπτομεν, οὕτω καὶ τῶν
 γεγονότων τὰ πρὸς τὸ ὁρᾶσθαι προσεβλημένα εἶδη
 τε καὶ σχήματα ἱμάτια λέγοντες, τοὺς δὲ καθ' ὅς
 ἐκτίσται ταῦτα λόγους σάρκας νοούντας, ὡσαύτως
 τοὶ μὲν καλύπτομεν, τοὶ δὲ ἀποκαλύπτομεν. Κρύ-
 πεται γὰρ φαινόμενος ὁ τοῦ παντὸς δημιουργὸς καὶ
 νομοθέτης λόγος, κατὰ φύσιν ὁπάρχειν ὁρατός, καὶ
 ἐκφαίνεται κρυπτόμενος, μὴ λεπτὸς εἶναι φύσει τοῖς
 σοφοῖς πιστευόμενος. Εἴη δὲ ἡμῖν τοῦτο δι' ἀποφά-
 σεως ἐκφαίνειν κρυπτόμενον, καὶ πᾶσαν σχημάτων
 τε καὶ αἰνιγμάτων τὸ ἀληθὲς εἰκονίζουσαν δύναμιν
 παρελθεῖν μέλλον καὶ πρὸς αὐτὴν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ
 γράμματος καὶ τῶν φαινόμενων κατὰ τὴν τοῦ πνεύ-
 ματος δύναμιν ἀρρήτως ἀναδεδάσθαι, ἥ τοῦτο φαι-
 νόμενον κρύπτειν διὰ τῆς θέσεως γίνεσθαι, ἵνα μὴ καὶ
 ἡμεῖς φανελαὶ τοῦ λόγου γενόμενοι Ἑλληνικῶς τῇ
 κτίσει λατρεῖσμεν παρὰ τὸν κτίσαντα, μηδὲν ἀνώ-
 τερον τῶν ὁρωμένων εἶναι πιστεύοντες καὶ τῶν αἰ-
 σθητῶν μεγαλοπρεπέστερον, ἢ μέχρι μόνου τοῦ γράμ-
 ματος διαβλέποντες τὸ σῶμα μόνον ἰουδαϊκῶς περὶ
 πολλοῦ ποιησώμεθα, τὴν κοιλίαν θεοποιήσαντες, καὶ
 τὴν αἰσθητὴν ἡγησάμενοι δοῦναι, τὸν αὐτὸν τοῖς θεο-
 κτόνοις κλῆρον ἀπανεγκώμεθα, ὡς τὸν καθ' ἡμᾶς δι'
 ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς γενόμενον διὰ σώματος καὶ συλλα-
 βῶν καὶ γράμμασι παχυνόμενα διὰ τὴν αἰσθητὴν.
 (147 a) ἔλκον τοῦ ἐν ἡμῖν νεοροῦ τὴν δύναμιν
 πρὸς αὐτὴν ἐκκλίναντες, οὐ διαγινώσκοντες λόγον.
 Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς ἀπόστολος, τὸ γράμμα ἀποκτείνει,
 τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Καὶ γὰρ καθ' αὐτὸ μόνον
 τὸ γράμμα στεργόμενον τὸν ἐν αὐτῷ ἀποκτείνειν
 λόγον τοῖς στεργουσιν εἰσθεον, ὥστερ' καὶ τὸ κάλλος
 τῶν κτισμάτων μὴ πρὸς δοῦναι τὸ πεποιηκός.

Philipp. iii, 19. * II Cor. iii, 6.

* πολλοὶ cod. Gud. m. pr.

PATROL. GR. XCI.

texturam: habeat ad libri instar, qui litteras pri-
 mum et syllabas habet, quæ prima nobis elementa
 sunt, proxima atque particularia, et multa quali-
 tatibus per congregationem coagmentata corpora,
 verba deinde, his generaliora, quæ magis distant
 et subtiliora sunt, unde sapienter describens et
 ineffabiliter eis inscripta ratio vel sermo legendo
 consuminatur, quod solammodo est, non vero quid
 tandem sit utcumque significans, et per piam varia-
 rum imaginum collectionem in unam veri delibe-
 rationem introducens, convenienter sese per visi-
 bilia tanquam procreatorem conspiciendum offer-
 rens: alteram contra quæ doctrina regitur, hæc
 quæ per ipsam prudenter declarantur, veluti alte-
 rum mundum ex coelo et terra et eis quæ media
 sunt, ex morali, inquam, et naturali et theologica
 philosophia, compositum ineffabilem patefacere
 ejus qui declaravit virtutem, et docere pro mutuo
 inter, se netu nec distare scriptam legem ab natu-
 rali, quoad facultatem, neque naturalem formam a
 scripta, quoad habitum, sed ambos eandem et pro-
 dere et velare rationem, unam quidem oratione et
 eo quod patet, alteram intellectu et eo quod vo-
 latur. Quemadmodum enim sacra Scriptura dicta
 quidem vestimenta dicentes, sententias autem ra-
 tionis carnes intelligentes, illis quidam velamus,
 his ravelamus, ita etiam eorum quæ facta sunt com-
 spicui objectas species et formas vestimenta di-
 centes, rationes contra secundum quas condita sunt
 carnes intelligentes, perinde illis velamus, his ra-
 velamus. Latet enim dum apparet universalis condi-
 tor et legislator ratio, ex natura invisibilia, et ap-
 paret dum latet, quem haud tenuem esse natura
 sapientes pro certo habeant. Sed liceat nobis hoc
 per negationem manifestare occultum universam-
 que figurarum et ænigmatum facultatem veritatis
 imitatricem prætergredi potius, et ad ipsam ratio-
 nem a littera et apparentibus per spiritus potentia-
 tem ineffabiliter sursum evehî, quam hæc quod ap-
 paret per positionem fieri occultare, ne nos quoque
 rationis interfectores facî, gentilibus creaturam col-
 lamus præ Creatore, nihil eis quæ oculis videntur
 quæ sensibus percipiuntur magnificentius esse
 persuasi, aut ultra litteram non prospicientes cor-
 pus solum ad Judæorum modum plurimi faciamus,
 et ventrem pro Deo habentes, et turpitudinemque
 pro laude ducentes parem cum Dei interfactoribus
 mercedem feramus, utpote eam quæ secundum nos
 propter nos apud nos corpus assumpsit, atque sylla-
 bis et litteris propter sensum coneravit, qui sensus
 omnem in nobis intellectus vim in se convertit.
 Sermonem rationem non perspicientes. Alium di-
 vinus Apostolus: *Littera interficit, sed spiritus vi-
 vificat*. Etenim littera quogue per se solum di-
 lecta rationem sibi inhabitantem diligentibus in-
 terficere consuevit, sicuti etiam eorum quæ creata

VARIÆ LECTIONES.

ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν ἡμῶν

sunt pulchritudo, si non in ejus qui condidit gloriam spectatur, rationali verecundia privare spectatores solet. Ac rursus Evangelium: *Si non mutilati essent dies illi*, hoc est nequitie, omnis caro non salvaretur *, hoc est omnis de Deo pia cogitatio. Mutilantur enim nequitie dies, cum errandum quod eos facit sensualiter iudicium a ratione circumscriptum sit, atque post plam per hanc justificationem retrocesserit. Ab Antichristo enim carnis lex nihil differt, semper antiquans spiritu et divine ipsius legi opposita, usquedum præsens vita eis qui ab ea devinci se passi sunt grata atque jucunda est, et ratio nondum oborta verbo potestatis sustulerit, dividendo mortale ab immortali et gravem ex libertate expellendo servitutem, et veritatem ipsam per ipsam mendacio puram efficiendo, et a divinis atque æternis materialia atque temporalia secernendo, quo mens per sensualem cum iis familiaritatem errabunda declinare irrationalique affectione mortificari solet. Ad hanc autem præsertim et principaliter sit descensus rationis divine, ut de ignorantie morte eam resuscitet, et ab affectione et studio materialium revocet, atque ad id quod natura amabile est appetitum ejus reducat. Quapropter necessarium esse arbitror, ut corporis, quod indumentis multo præstat, hoc est divinarum et sublimium cogitationum, sacrarumque Scripturarum ac conditionis spectaculorum, curam habeant qui rationales sunt, quique per rationem ad rationem properant (quemadmodum ipsa Ratio: *Nonne*, inquit, *anima pluris est quam cibus, et corpus quam indumentum* ? ne quæ convincamur aliquando quod his prehensis nihil teneamus rationem quæ produxit omnia et producit, non amplexi, ut Egyptia illa, quæ solis vestimentis Josephi comprehensis concubitus spe qua flagrabat plane excedit. Ita enim tam rationis vestimenta, Scripturæ, inquam, verba, quam quæ apparent creaturas immutatione doctrinarum illius comitum splendidas atque illustres, ac divinam rationem sublimi contemplatione condecorantes, nos quoque monte divine transfigurationis ascenso spectaverimus, non a beato rationis tactu persuasibiliter prohibiti, ut Magdalena Maria quæ Dominum Jesum pro hortulano habuerat †, solarem quæ sub generationem atque interitum cadunt rerum facilitatorem nihil dum supra sensum esse arbitrata, sed videbimus et adorabimus vivum ex mortuis per clausas januas ad nos infrantem *, post extinctam prorsus in nobis actionem sensualem, rationemque ipsam et Deum cognoscemus, qui omnis in omnibus est, quique omnia una de bonitate intellectualia corpus, sensualis indumentum, confecit. De quibus fortasse dictum esse putare non ineptum est illud: *Omnes ut vestimentum vetustescunt* †, propter interitum re-

* Matth. xxiv, 22.

† Matth. vi, 25.

Gen. xxxix, 12.

Joan. xx, 15.

Ibid. 26.

Hebr. i, 11.

* ἀποστερῆσθαι cod. Gud.

VARIE LECTIONES.

A δρώμενον τῆς κατὰ λόγον εὐσεβείας ἀποστερεῖν τοὺς θεωμένους πάροικα. Καὶ πάλιν τὸ Εὐαγγέλιον, *Εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι δεσφίται*, δηλαδὴ τῆς κακίας, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα γὰρ, τοῦτοισι πᾶσα περὶ Θεοῦ εὐσεβείας ἐννοία. Κολοβούνται γὰρ κακίας ἡμέραι, τῆς κατ' αἴσθησιν δημιουργούσης αὐτὰς ἐσφαλμένης κρίσεως τῇ λόγῳ περιγραφείσης, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν εὐσεβοῦς δικαιοῦματος κατὸν γένην νημένης. Ἀντιχρίστου γὰρ οὐδὲν διενήνοχεν ὁ τῆς σαρκὸς νόμος, ἀεὶ παλαιὸν τῷ πνεύματι καὶ τῷ αὐτοῦ θεῷ νόμῳ ἀντιπασσόμενος, ὥς ἡ παρούσα ζωὴ τοῖς ἡτητήμασι αὐτῇ προσφιλὴς ἐστὶ καὶ ἐράσμιος, καὶ οὕτω φανείας ὁ λόγος τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως ἀνείλε, διακρίνας τοὺς ἀθανάτους τὸ θνητὸν, καὶ τῆς ἐλευθερίας τὴν διοχλοῦσαν ἔξω ποιησάμενος δουλείαν, καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν φέδους καθάραν ἀποδείξας, καὶ τῶν θεῶν καὶ αἰωνίων τὰ ὀλικά καὶ πρόσκαιρα ἀποδιορίσας, πρὸς δὲ πέφυκεν ὁ νόμος διὰ τῆς κατ' αἴσθησιν πρὸς αὐτὰ οἰκειότητος πλανώμενος ἐπικλίνεσθαι καὶ τῇ ἀλόγῳ θανατοῦσθαι στοργῇ πρὸς ὃν μάλιστα προηγουμένως (147 δ) ἡ θεοπραγίας τοῦ λόγου κατὰδρασι γίνεται, τοῦ θανάτου τῆς ἀγνοίας αὐτὸν ἀνηγείρουσα, καὶ τῆς πρὸς τὰ ὀλικά ἐμπαιθεῖς διαθέσεως ἀτασθαλοῦσα καὶ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἐραστὸν τὴν ἔρεσιν αὐτοῦ ἐπανάγουσα. Διὸ ἀναγκασίως οἶμαι δεῖν τοῦ ὑπὲρ τὰ ἐνδύματα μακρῷ κρείσσονος σώματος, τοῦτοισι τῶν θεῶν καὶ ὀφθάλμων νοημάτων, τῆς τε ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν κατὰ τὴν κτίσιν θεαμάτων, φροντίζειν λογικοῦς δούτας, καὶ διὰ λόγου πρὸς λόγον σπεύδοντας (καθὼς φησὶν ὁ λόγος αὐτός, *Ὅχι πλεον ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος*;) μήπως ἐν καιρῷ διελεγχθῶμεν μηδὲν ἔχοντας τούτων ἐπιτελημένους, τοῦ ὑπερῶτος καὶ ὑπιστῶτος τὰ πάντα λόγου οὐ περιδραβήμενοι, κατὰ τὴν Αἰγυπτίαν ἐκείνην, ἥτις μόνον τῶν ἱματίων τοῦ Ἰωσήφ ἐπιλαβόμενη τῆς τοῦ ἐραστοῦ παντελὸς διήμαρτον ὀμίλει. Οὕτω γὰρ ἂν τὰ τε ἐνδύματα τοῦ λόγου, φημι δὴ τὰ ῥήματα τῆς Γραφῆς, καὶ τὰ φαινόμενα κτίσματα, λαμπρὰ τε καὶ ἐκδοκᾶ τῇ ἐναλλαγῇ τῶν περὶ αὐτὸν δογμάτων, καὶ τῷ θεῷ λόγῳ ἐμπρέποντα διὰ τῆς ὀφθλῆς θεωρίας, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ θεὸς ἀναβάντες τῆς θείας μεταμορφώσεως θεασόμεθα, οὐδαμῶς πληχτικῶς εἰργόμενοι τῆς μακαρίας τοῦ λόγου ἀφῆς κατὰ τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν, κηπουρὸν εἶναι δόξασαν τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ μόνον τῶν ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ δημιουργῶν οὕτω μηδὲν ὑπὲρ τὴν αἴσθησιν εἶναι νομίζουσαν, ἀλλὰ καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ προσκυνήσομεν ζῶντα (148 α) ἐκ νεκρῶν πρὸς ἡμᾶς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, γανόμενον, τῆς κατ' αἴσθησιν παντελὸς ἐν ἡμῖν ἐνεργείας ἀποσπερμαίνουσας, τὸν τε λόγον αὐτὸν καὶ θεὸν πάντα ἐν πᾶσιν ὄντα, καὶ πάντα αὐτοῦ δι' ἀγαθότητα τὰ μὲν νοητὰ σώματα, τὰ δὲ αἰσθητὰ ἱματίον παποιχότα γνωσόμεθα. Περὶ ὧν Ἰωσὴς εἰρησάει δοκεῖν οὐκ ἀπεικὴς τὸ.

* Ibid. 26.

† Hebr. i, 11.

Πάντες ὡς ἡμέτιον καλαιωθήσονται, διὰ τὴν ἐπι-
κρατοῦσαν τοῦ τῶν ὁρμήων ἡθελόν, καὶ ὡσεὶ
περιβάλλων ἀλλεῖς αὐτοῦ, καὶ ἀλλαγήσονται,
διὰ τὴν προσδοκωμένην τῆς ἀφρασίας χάριν.

Περὶ τῶν πέντε τρόπων τῆς φυσικῆς θεωρίας
σύνοτος ἐξήγησις.

Πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ τοὺς λόγους εἰσάμαθα, τοὺς
τελευταίους δηλαδὴ καὶ ἡμῖν ἐπικτούς, ὃν προβέ-
ληται ἡ κτίσις διδάσκαλος, καὶ τοὺς αὐτοῖς συν-
ημμένους πάντα τῆς θεωρίας τρόπους, οἷς διακριν-
τες τὴν κτίσιν οἱ ἄγιοι τοὺς ἐκ αὐτῆς μυστικούς
μετ' εὐσεβείας συνέλεξαντο λόγους, εἰς οὐσίαν, καὶ κί-
νησιν, καὶ διαφορὰν, κράσιν τε καὶ θέσιν, αὐτὴν ἐπιμα-
ρίσαντες. Ὡς τρεῖς μὲν ἴσασαν εἶναι τὰς πρὸς ἐπίγνω-
σιν τοῦ Θεοῦ προηγουμένως καὶ προβεβληθὰς χει-
ραγωγικούς, τὴν κατ' οὐσίαν, τὴν κατὰ κίνησιν,
τὴν κατὰ διαφορὰν, δι' ὧν ὁ Θεὸς γνωστὸς τοῖς ἀν-
θρώποις γίνεται ἐκ τῶν ὄντων τὰς περὶ αὐτοῦ ἐμφάσεις
συλλεγομένους ὡς δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ καὶ κρι-
τοῦ· ὁ δὲ δὲ παιδαγωγικός πρὸς ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς
Θεὸν οἰκίωσιν, τὴν κατὰ κράσιν καὶ τὴν κατὰ θέσιν,
δι' ὧν τυπούμενος ὁ ἀνθρώπος Θεὸς γίνηται, (148 b)
τὸ Θεὸς εἶναι παθὼν ἐκ τῶν ὄντων, ὅλην τοῦ Θεοῦ
τὴν κατ' ἀγαθότητα ἐμφασιν κατὰ νοῦν ὡς παρ
ὄντων, καὶ ἐκτὸς κατὰ λόγον ταύτην ἐκκρίνεισθαι τὴν
μορφούμενος. Ὁ γὰρ δι' εὐσεβείας γνώσεως, φασίν,
ὁ καθαρὸς ὁρᾶν πέφυκε νοῦς, τοῦτο καὶ παθεῖν
δύναται, αὐτὸ ἐκείνο κατὰ τὴν ἔξιν δι' ἀρετῆς γινώ-
μενος. Οἷον, τὴν μὲν οὐσίαν θεολογίας εἶναι διδά-
σκαλον, δι' ἧς τῶν ὄντων τὸ αἰτίον ἐπιζητούντες δι'
αὐτῶν οἷσι διδάσκαλός, τὸ τίποτε εἶναι τοῦτο
κατ' οὐσίαν γινώσκει μὴ ἐπιχειροῦντες, ὅτι μηδὲ ἐστὶν
ἐμφάσεως ἐν τοῖς ὄντι τοῦτο προβολή, δι' ἧς καὶ
ποσὺς ὡς δι' αἰτίας τοῦ πρὸς τὸ αἰτίον ἀναυδωμέν-
την δὲ κίνησιν τῆς τῶν ὄντων προνοίας εἶναι ἐμ-
φαντικὴν, δι' ἧς τῶν γεγονότων τὴν κατ' οὐσίαν
ἐκαστοῦ κατ' εἶδος ἀπαράλλακτον ταυτότητα καὶ
ὡσιότητος ἀπαργγελητόν διεξαγωγὴν θεωροῦντες,
τὴν συνέχοντα καὶ φυλάττοντα καθ' ἑνώσειν ἀβήτον
ἀλλήλων ἐκρινὼς ἀφωρισμένα τὰ πάντα καθ' οὗς
ὁπίστησαν ἐκαστὰ λόγους· ἐννοοῦμεν· τὴν διαφορὰν
δὲ τῆς κρίσεως εἶναι μηνυτικὴν, καθ' ἣν διανομέα
σοφὴν ἐκ τῆς ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων συμμέτρου τῇ
ὑποκειμένη τῆς οὐσίας φυσικῆς δυνάμεως τῶν καθ'
ἐκαστὰ λόγων εἶναι τὸν Θεὸν παιδεύοντα· πρό-
νοϊαν δὲ φημι νοῦ, ὃς τὴν ἐπιστηρικτὴν, καὶ οἷον
οἰκονομικὴν τῆς τῶν προνοουμένων ἀφ' ὧν οὐ δεῖ
ἐφ' ἃ δεῖ ἐπαναγωγῆς, ἀλλὰ τὴν συνεκτικὴν τοῦ
παντός, καὶ καθ' οὗς τὸ πᾶν προηγουμένως ὑπέστη
λόγους συντηρητικὴν· 149 a) καὶ κρίσιν, οὗ τὴν
παιδευτικὴν καὶ οἷον κολαστικὴν τῶν ἀμαρτανό-
των, ἀλλὰ τὴν σωτικὴν καὶ ἀποριστικὴν τῶν ὄντων
διανομὴν, καθ' ἣν τῶν γεγονότων ἐκαστὰ τοῖς καθ'
οὗς γαγίνηται συνημμένα λόγοις ἀπαράβατον ἔχει
Hebr. i, 12.

VARIE LECTIONES.

ἡ συνημμένους — τρόποις. cod. Gud.

A rum quæ videntur intellectu superiorem, et ut ami-
ctum vertes eos, et mutabuntur, propter expecta-
tam immortalitatis gratiam.

De quinque modis contemplationis naturalis brevis
expositio.

Ad hæc vero etiam rationes cognoscemus, ex-
tremas videlicet nostroque capiti apertas, quarum
data est quasi magistra conditio, et quinque cum
illis coherentes contemplationis modos, quibus dis-
tinguentes conditionem sancti cum pietate mysti-
cas in ea sibi collegerunt rationes, in essentiam, et
motum, et differentiam, misionem atque positio-
nem dispartiti. Quorum modorum tres principa-
liter esse ad cognitionem Dei aptos et quasi man-
datorios prolatos dixerunt, unum primum es-
sentie, alterum motus, tertium differentie, per
quod Deus hominum notioni ac offert ex rebus quæ
sunt indicia ejus colligentium, ut artificis et pro-
visoris et judicis: duos vero prolatos esse quibus
institueretur ad virtutem et familiaritatem cum
Deo, misionis et positionis, per quos formatus
homo Deus fiat, Deum fieri passus ex his quæ sunt,
dum omne Dei de bonitate simulacrum mente quasi
videt, et sincerissimum sibi ipsi rationaliter id
effingit. Quod enim pia cognitione, aiunt, pura
mens percipit, hoc etiam pati potest, ipsum illud
secundum habitum per virtutem evadit. Veluti,
essentiam esse theologiæ magistratam, per quam re-
rum quæ sunt causam quærentes per ipsas quod
sint docemur, quid tandem sint secundum essen-
tiam cognoscere haud tentantes, quia nec proditum
est in rebus quæ sunt indicium, per quod vel ali-
quatenus tanquam per causatum ad causam emer-
gamus; motionem vero significare rerum quæ sunt
providentiam, qua eorum quæ facta sunt essen-
tiale cujusque ad speciem immutabilem identita-
tem pariterque intaminatam, exitum contemplan-
tes, ineffabilem illum qui arcano unitatis vinculo
continet atque servat universa inter se bene
discreta secundum rationes quibus singula quæque
subsistunt cognoscimus: differentiam autem esse
judicii indicem, qua ex naturali in quovis eorum
quæ sunt ad id quod essentie subjacet temperata
potestate rationum ad singula quæque pertinentium
dispensatorem sapientem Deum esse edocemur;
providentiam vero attribuo intellectui, non conver-
sivam illam et quasi æconomicam remorendi eos
quibus providetur ab eis quæ non opus sunt ad ea
quæ sunt, sed eam quæ universum hoc continet et
rationum quibus in principio productam est con-
servatricem: et judicium, non illud quod instruit
atque coeret peccantes, sed quod salvat et definit
rerum quæ sunt distributionem, quo eorum quæ

facta sunt quæque cum iis secundum quas facta sunt rationibus coherentia inviolatam habent in naturali immutabilem identitate æquabilitatem, prout a principio rerum Artifex de essentia et substantia et modo et qualitate iudicavit et disposuit; quippe nimirum quæ alias dicatur providentia et iudicium voluntatis nostræ appetitibus annexa sunt, quæ a pravis nos multifariam retinent, ad bona sapienter nos advertunt atque ea quæ nobis non adversentur contra atque ea quæ adversentur administrando tam præsentem quam futuram et peractam malitiam excidunt. Neque differre tamen hanc ab illa propterea dixerim providentiam et hoc ab illo iudicium. Unam enim eandemque eas novi de potestate, sed diversam quasi in nostris rebus et multifariam efficacitatem exercentem. Misionem vero rerum, vel compositionem, sententiæ nostræ esse symbolum. Hæc enim virtutibus admista sibi-que ipsi eas admiscens mundum etiam ipsa intellectualem Deo dignissimum componit. Positionem vero morum secundum voluntatem et consilium temperandorum magistratam, ut qui circa id quod placuit ei quod æquabilitati adversetur firmiter obistere debent, nequaquam de rationali fundamento depelli aut immutari capiens. Coniunctam vero rursus cum motione positionem, et misionem cum differentia, in essentiam et differentiam et motionem universitatis substantiam individuo quodam modo discriminaverunt, dumque cogitationis via in causatis diverse aspicere causas perite intelligunt, et esse hanc, et sapere et vivere pie perceperunt. Etiam de Patre deque Filio et Spiritu sancto rationem in Deo perfectam ac salutarem didicerunt, qua non simpliciter de existendi solum ratione cause mystice sunt illuminati, sed etiam existentie modo pie sunt initiati. Et rursus secundum solam positionem tota conditione perlustrata quinque illos quos dixi modos in tres contraxere contemplationis modos, ut de cælo et terræ et eorum quæ media interjacent morales et naturalis et theologicæ philosophiæ magistratam conditionem de sua ipsius ratione esse agnoscentes. Rursus autem ex sola differentia contemplati conditionem, hoc est ex eis quæ circumdant et circumdantur, cælo, inquam, et eis quæ circumplectitur, in duos redegerunt istos tres modos, in sapientiam dico et philosophiam, alteram quidem ut comprehensivam, cunctosque ita ut dignum est Deo modos pios qui ipsius censentur recipientem, et intra sese mysticas et naturales de reliquis rationes includentem; alteram ut quæ mores et voluntatem, actionem et contemplationem, et virtutem et cognitionem comprehensam familiaritate relativa ad sapientiam tantam ad causam deducit. Atque rursus juxta solam misionem, hoc est æquabilem universitatis compositionem, conditionem spectantes, ac per hæc om-

A τὴν ἐν τῇ φυσικῇ ταυτότητι ἀναλλοιωτὸν νομιμότη-
τα, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ὁ δημιουργὸς περὶ τοῦ εἶναι
καὶ τί εἶναι καὶ πῶς καὶ ὅποιον ἕκαστον ἐκρίνε τε
καὶ ὑπέστησεν· ἐπεὶ τοιγὰρ ἡ ἄλλως λεγομένη
πρόνοια καὶ κρίσις ταῖς ἡμῖν προαιρετικαῖς ὁρμαῖς
παραπλήγησι, τῶν μὲν παύλων παλιντρέφει
ἀπειργουσαι, πρὸς δὲ τὰ καλὰ σοφῶς ἐπιστρέφου-
σαι, καὶ τῷ διευθύνειν τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐναντίας
τοῖς ἐφ' ἡμῖν καὶ παρούσαι καὶ μέλλουσαι καὶ παρ-
ελθούσαι κακίαν ἐκτρέμνουναι. Οὐκ ἄλλην δὲ καὶ
ἄλλην πρόνοιαν διὰ τοῦτων εἶναι λέγω καὶ κρίσιν.
Μίαν γὰρ καὶ τὴν αὐτὴν οἶδα κατὰ τὴν δύ-
ναμιν, διαφορὴν δὲ ὡς πρὸς ἡμᾶς καὶ τοῦτρο-
πον τὴν ἐνέργειαν ἔχουσαν. Τὴν δὲ κράσιν τῶν
ὄντων ἦτοι σύνθεσιν τῆς ἡμετέρας γνώμης εἶναι
σύμβολον. Κραθεῖσα γὰρ αὕτη ταῖς ἀρεταῖς, καὶ
ἐαυτῇ αὐτὰς κεράσασα, τὸν κατὰ διάνοιαν θεοπρο-
πίστατον καὶ αὐτῇ συνίστησι κόσμον. Τὴν δὲ θέσιν
τοῦ κατὰ γνώμην ἥθους εἶναι διδάσκαλον, ὡς πα-
γίως ἔχειν περὶ τὸ " εὐδόξαν τῷ θυμίζειν ἀντιλόγῳ
ὀφειλοντος, ἥκις ταῖς συμπίπτουσιν ἐκ τῆς κατὰ
λόγον βάσεως ἀλλοιωσιν τὴν οἰανοῦν δεχομένην.
Συνέβαντες δὲ πάλιν τῇ κινήσει τὴν θέσιν, καὶ τὴν
κράσιν τῇ διαφορᾷ, εἰς οὐσίαν καὶ διαφορὰν καὶ κί-
νησιν τὴν τοῦ παντὸς ἀδιαιρέτως (149 δ) διεκρί-
ναν ὑπόστασιν, καὶ τῷ κατ' ἐπίνοιαν λόγῳ τεχνικῶς
ἐνθεωρεῖσθαι ταῖς αἰτιατοῖς διαφορᾷς τὸ αἷτιον κα-
τανοήσαντες καὶ εἶναι καὶ σοφὸν εἶναι καὶ ζῶν εἶναι
εὐσεβῶς τοῦτο κατέλαβον. Καὶ τὸν περὶ Πατρὸς
καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος θεοτελῆ καὶ σωτή-
ριον ἐντεῦθεν ἐιδόχθησαν λόγον, καθ' ὃν οὐ τὸν τοῦ
εἶναι μόνον ἀπλῶς τοῦ αἵτιου " λόγον μυστικῶς
ἐφωτισθήσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον
εὐσεβῶς ἐμυθήσαν. Καὶ πάλιν κατὰ μόνην τὴν
θέσιν πᾶσαν τὴν κτίσιν περιεσφραγίσαντες τοὺς εἰρη-
μένους πάντες εἰς τρεῖς συνέστειλαν θεωρίας τρέ-
πας, ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ ἔθνικῆς
καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας διδάσκαλον
τὴν κτίσιν εἶναι τῷ κατ' ἐαυτὴν λόγῳ ἐπεγνωκότες.
Πάλιν δὲ ἐκ μόνης τῆς διαφορᾶς τὴν κτίσιν θεωρή-
σαντες, ταυτίσιν ἐκ τῶν περιεχόντων καὶ περι-
εχομένων, λέγω δὲ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐντὸς, εἰς
δύο τοὺς τρεῖς συνέγαγον τρόπους, σοφίαν φημι καὶ
φιλοσοφίαν, τὴν μὲν ὡς περιεκτικὴν καὶ πάντας
θεοπροπῶς τοὺς εὐσεβεῖς ἐκ' αὐτῆς λεγομένους
ἐπιεσχεμένην τρόπους, καὶ τοὺς περὶ τῶν ἄλλων
ἐντὸς ἐαυτῆς μυστικούς τε καὶ φυσικούς περιεκλείου-
σαν λόγους, τὴν δὲ ὡς ἥθους καὶ γνώμης, πράξεώς
τε καὶ θεωρίας, καὶ ἀρετῆς καὶ γνώσεως συνεκτι-
κὴν, καὶ οἰκείωσιν σχετικὴν πρὸς τὴν σοφίαν ὡς
αἰτίαν ἀναφερομένην. Καὶ πάλιν κατὰ μόνην τὴν
κράσιν ἦτοι τὴν ἐναρμόνιον τοῦ παντὸς σύνθεσιν,
τὴν κτίσιν κατανοήσαντες, καὶ διὰ πάντων τῶν ἁλ-
λήλοις (150 α) ἀρρήτως εἰς ἑνὸς συμπλήρωσιν
κόσμου συνδεόμενον μόνον τὸν συνδέοντα καὶ ἐπι-
σφίγγοντα τῷ ὅλῳ τὰ μέρη καὶ ἀλλήλοις δημιουργόν

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ εὐδόξαν τῷ θυμίζον cod. Gud. In marg. ab eadem manu adscriptum legitur ὀδξαντος. ⁷⁷ Apogra-
phum habet λόγον.

ἐνοήσαντες λόγον τοὺς δύο εἰς ἓνα θεωρίας συν-
 ἔλειψαν τρόπον, καθ' ὃν ἀπλὴ προσβολὴ διὰ τῶν
 ἐν τοῖς οὐσι λόγων πρὸς τὸ αἴτιον τοῦν διαπορευμέ-
 ναντες, καὶ μόνῳ αὐτῷ ὡς συναγωγῇ τῶν ἐξ αὐτοῦ
 πάντων καὶ ἑλκτικῇ προσθήσαντες, τοῖς καθ'
 ἕκαστα τῶν ὁλῶν τῷ ὑπερβαθῆναι οὐκ εἶτι διαγεόμε-
 νοι λόγοις, διὰ τοῦ πεπεισθαι σαφῶς μόνον τὸν θεὸν
 κυρίως εἶναι λοιπὸν ἐκ τῆς πρὸς τὰ ὄντα ἀκρι-
 βούς ἐνατενίσεως, καὶ οὐσίαν τῶν ὄντων καὶ κίνη-
 σιν καὶ τῶν διαφερόντων εὐκρίνειαν, καὶ συνοχὴν
 ἀδιάλυτον τῶν κεκραμμένων, καὶ ἴδρυσιν ἀμετάθε-
 τον τῶν τεθειμένων, καὶ πάσης ἀπλῶς τῆς ὁπωσοῦν
 νοουμένης οὐσίας, καὶ κινήσεως καὶ διαφορᾶς, κρά-
 σεώς τε καὶ θάσεως αἴτιον, σαφῶς δι' ἐμπερούς
 ὁμοιότητος τὴν κατὰ τὸν αἰσθητὸν αἰῶνα μυστικὴν
 θεωρίαν ἐπὶ τὸν κατὰ διάνοιαν ἐν πνεύματι διὰ τῶν
 ἀρετῶν συμπληρουμένου κόσμον μετένεγκαν· καθ'
 ἣν τοὺς εἰρημένους τρόπους εἰς ἓνα συναγαγόντες
 τὸν διαφορᾶς ἀρετῶν εἰδеси τὴν τοῦ κατὰ διάνοιαν
 γνωμικοῦ κόσμου οὐσίαν ἐκκληρουῖντα δι' ὅλου λό-
 γον μονιότατον ἑαυτοῖς, ὡς ἐφικτόν, ἐναπωμόρξαντο,
 πάντας δηλαδὴ περάσαντες τοὺς τῶν ὄντων καὶ αὐ-
 τοὺς τοὺς τῶν ἀρετῶν λόγους, μᾶλλον δὲ μετὰ τοῦ-
 των πρὸς τὸν ὑπὲρ τούτους, καὶ εἰς ὃν οὗτοι καὶ ἐξ
 οὗ τὸ εἶναι τούτοις ἐστὶν ὑπερούσιον καὶ ὑπεράγαθον
 λόγον ἀγνώστως ἀναδραμόντες· καὶ ὅλοι ὅλῳ κατὰ
 τὸ ἐφικτόν (150 b) τῆς ἐνοούσης αὐτοῖς φυσικῆς
 δυνάμεως ἡ ἐνωθέντες τοσοῦτον ἐνδεχομένης ὑπ'
 αὐτοῦ ἐποιώθησαν, ὥστε καὶ ἀπὸ μόνου γνωρίζε-
 σθαι, ὅσον ἑσπετρα διειδέσθαι, ὅλου τοῦ ἐνορῶντος
 Θεοῦ λόγον τὸ εἶδος ἀπαρλείπτως διὰ τῶν θεῶν
 αὐτοῦ γνωρισμάτων φαινόμενον ἔχοντες, τῷ ἑλλει-
 φθῆναι μηδένα τῶν παλαιῶν χαρακτήρων, οἷς μηνύε-
 σθαι πέφυκε τὸ ἀνθρώπινον, πάντων εἰξάντων τοῖς
 ἀμείνοισιν, ὅσον ἀπὸ ἀρετῆς φωτὶ δι' ὅλου μετεγ-
 κραθεῖς.

Dei insipientis rationis speciem plene per divina
 de pristinis signaculis, quibus humanum indicaretur, reliquum erat, his quæ meliora sunt cedentibus
 omnibus, ad instar aeris illumini luce plenissima transfusi.

Θεωρία εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

Ὅπερ, οἶμαι, γνῶς καὶ παθὼν ὁ θαυμαστὸς
 ἐκεῖνος καὶ μέγας Μελχισεδέκ, περὶ ὃν τὰ μέγιστα
 καὶ θαυμαστά παρὰ τῇ Γραφῇ ὁ θεὸς διεξέρχεται
 λόγος, χρόνου καὶ φύσεως ὑπεράνω γενέσθαι, καὶ
 ὁμοιωθῆναι τῷ Ἰῶ τοῦ Θεοῦ κατηξιώθη, τοιοῦτος
 ἔξει δηλαδὴ κατὰ τὴν χάριν ὡς ἐφικτόν γενόμενος,
 ὅς αὐτὸς ὁ δοθεὶς τῆς χάριτος κατὰ τὴν οὐσίαν
 ὑπάρχων πιστεύεται. Τὸ γὰρ Ἀπόστολος καὶ ἀμείτωρ
 καὶ ἀνεσολόγητος περὶ αὐτοῦ λεγόμενον, οὐκ
 ἄλλο μηνύειν ὑπονοῶ ἢ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ ἐκ
 τῆς κατ' ἀρετὴν ἀκροτάτης χάριτος τελείαν τῶν
 φυσικῶν γνωρισμάτων ἀπόδοσιν· τὸ δὲ μήτε ἀρ-
 χὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχειν, τὴν χρόνου
 γένεσιν καὶ αἰῶνος ἰδιότητα περιγράφουσα γνῶσιν,

^a Hebr. vii, 3. ⁱ ibid.

VARIE LECTIONES.

⁷⁸ ἐνωθέντος· habet apographum.

nia, quæ mutuo inter se vinculo in unius mundi
 completionem ineffabili quodam modo coherent,
 solum cum qui ea colligit, eumque universitate
 partes singulas hasque ipsas inter seipsas invicem
 constringit, Opificem rationem cogitabundi, duos
 istos in unum contemplationis modum cluserunt,
 secundum quem uno appulsu per rationes rerum
 quæ sunt mentem ad causam transmittentes, eique
 uni tanquam conciliatrici eorum quæ ex ea sunt
 omnium, ac secum trahenti, adjungentes, univer-
 sorum rationibus per singula quæque superatorum
 non jam diffusi, cum eis plane persuasum esset
 solum Deum proprie relinqui ex accurata rerum
 quæ sunt intuitionem, et essentiam earum et motio-
 nem, et ordinem bene distinctum eorum quæ di-
 stant, et eorum quæ mista sunt insolubile vinculum,
 et immutabilem eorum quæ posita sunt colloca-
 tionem, et omnis simpliciter essentiam quæque menti
 perceptæ, et motionis et discretionis, mitionis
 atque positionis causam, hinc, inquam, per simili-
 tudinem congruentem sapienter mysticam hoc sen-
 suali ævo contemplationem in mundum intellectua-
 lem in spiritu per virtutes completum transtule-
 runt, secundum quam contemplationem modos quos
 dixi in unum conflantes rationem varlis virtutum
 speciebus voluntatis consillique mundi essentiam
 omnino expletem, solum sibi quatenus poterant,
 ipsis impresserunt, superatis videlicet eorum quæ
 sunt ipsisque virtutum rationibus, vel potius cum
 his ad eam quæ ultra has est, et in quam hæc et
 unde quod sunt habent, supersentientialem ratio-
 nem, et quæ bonitatem excedit, incomprehensibili-
 ter erecti : et omnes omni quantum ex insita eis
 naturali potestate licuit, aduniti tantum quoad ejus
 fieri potuit ab ea qualificati sum, ut etiam a solo
 insignirentur, velut specularia lucidissima, totius
 ejus insignia apparentem habentes, eo quod nullum

Contemplatio in Melchisedec.

Quod, puto, novit et passus est admirabilis ille et
 magnus Melchisedec, de quo magna et admirabilia
 in Scripturis divinus sermo enarrat, quod tempus
 ac naturam superavit, Delque Filio similari dignus
 habitus est, talis videlicet habitu secundum gratiam
 quoad potuit factus, qualis ipse gratiæ dator secun-
 dum essentiam esse creditur. Quod enim sine patre
 et matre et sine genere censetur^a, nihil aliud signifi-
 ficare puto quam quæ contigit ei ex summa propter
 virtutem gratia naturalium insignium perfectam
 depositionem : illud vero, quod neque diem ini-
 tium neque vitæ finem habentⁱ, cognitionem tempus
 omne et ævum circumscibentem, et contemplatio-
 nem omnis materialis et immaterialis substantiæ

existentiam superantem testatur: quod vero *Filio Dei assimilatus sacerdos maneat in perpetuum*¹, id fortasse manifestat eum ad usque finem habitu immutato posse virtutis Deo simillime ac divinae et in Deum intuitionis intellectualem oculum servare apertum. Cum natura enim confligit virtus, cum tempore et aëro vera contemplatio, altera ut invicta a ceteris maneat quaecunque post Deum esse creduntur, et insuperata, ut solum Deum sciens genitorem, altera vero per incircumscripita, in nullo eorum quæ initium aut finem habent immorans, utpote Dei per se imaginem referens, qui omne initium et finem definit omnemque intellectionem intelligentiam ineffabili ecstasi ad se trahit. Ex quibus divina apparer similitudo, cognitionis, inquam, et virtutis, et per quas inturbatus Dei solius amor dignis servatur, secundum quem adoptionis dignatio, ut Deum decet, data perpetuo adire Deum et adesse gratificatur, quæ dignatio ad exorationem ipsam adeuntis divinam similitudinem exhibet. Unde probabiliter arbitror non per tempus et naturam, sub quibus naturaliter finit magnus Melchisedec, quæque vita et ratione jam superavit et prorsus dereliquit, dici debere: *Divina cum cum justificavit ratio*; sed ex quibus et per quæ animum ac voluntatem suam regeneravit, id est virtute et cognitione, debere vocari. In quibus enim voluntas gnaviter per virtutes cum lege naturæ, cum qua bellum perquam difficile, decertavit, atque temporis ævique proprietatem per cognitionem intemperatæ mentis transvolat motio, his non fas est attribuire relictorum tanquam insigne proprietatem, sed potius assumptorum magnificientiam, ex quibus et in quibus solum sunt atque agnoscuntur. Si quidem etiam nos naturaliter eis quæ videntur incidentes ex coloribus corpora et signamus et appellamus, veluti lumen aerem luce perfusum, et ignem qualemcunque incensam materiam, et candidum corpus candidatum, quæque alia sunt huius generis. Quod si secundum animi ac voluntatis virtutem pluri æstimavit quam naturam et quæcunque eam sequuntur, propter pulchram nostræ dignitatis electionem, et omne tempus atque ævum cognitione superavit, quæcunque post Deum sunt a tergo sibi esse gnostices secundum contemplationem æstimans, et nulli eorum quæ existunt in quo qualiscunque ille terminus observatur, immoratus, divinus Melchisedec, et si ad divinas Dei, quæ principio carent et immortales sunt, essentias per rationem secundum gratiam in Spiritu generatus est, et salvam in se et veram feri Dei genitoris similitudinem (si quidem vel quælibet generatio generatoris simile repræsentat generatum: Nam quod generatum est, inquit, de carne, caro est, quod vero de spiritu est generatum, spiritus est²), sequitur ut non ex naturalibus et temporalibus proprietatibus, quibus pater et mater et genea-

¹ Hebr. viii, 5. ² Joan. iii, 6.

A καὶ πάσης ὀλικῆς καὶ ἀδίου οὐσίας τὴν ὑπαρξιν ὑπερβαίνουσιν θεωρίαν μαρτυρεῖ· τὸ δὲ Ἀγαθω-
μέτρος τῷ Ἰῆρ τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸ διαρκές
λερεῖς, τάχα μέχρι τέλους καθ' ἕξιν ἄρρετον τῆς
θεοειδεστάτης ἀρετῆς καὶ τῆς θαλάς καὶ πρὸς τὸν
Θεὸν (151 a) ἱκανέναι· τὸ νοερὸν ὅμῃ ἀνεπι-
μυστον δυνήθῃαι φυλάξαι παραδηλοῖ. Τῇ φύσει γὰρ
ἡ ἀρετὴ μάχεσθαι πέφυκε, καὶ χρόνῳ καὶ αἰῶνι
ἡ ἀληθὴς θεωρία, ἵνα ἡ μὲν ἀδουλωτος μένοι τοῖς
ἄλλοις ὅσα μετὰ Θεοῦ εἶναι πιστεύεται, καὶ ἀκρά-
τητος, ὡς Θεὸν μόνον εἰδυία γεννήτορα, ἡ δὲ ἀπερί-
γραφος, οὐδενὶ τῶν ἀρχῶν ἢ τέλους ἔχοντων ἱκανο-
μένουσα, ὡς Θεὸν δι' αὐτῆς εἰκονίζουσα, τὸν πάσης
ἀρχῆς καὶ τέλους ὁριστικὸν, καὶ πᾶσαν νόησιν τῶν νο-
ούντων κατ' ἑκτασιν ἄρρητον πρὸς αὐτὸν ἔλκοντα.
B Ἐξ ὧν ἡ θαλά ὁμοιωσις δείκνυται, γνώσεως τε φημι
καὶ ἀρετῆς, καὶ δι' ὧν ἡ εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἀκλό-
νητος ἀγάπη τοῖς ἀέλοις φυλάττεται, καθ' ἣν τὸ τῆς
υποθεσίας ἀξίωμα θεοπερεπῶς διδόμενον διηγετικῶς
ἐντυγχάνει Θεῷ καὶ παρεστάναι χαρίζεται, πρὸς
δυσωπῆσιν αὐτὴν τοῦ ἐντυγχάνοντος τὴν θαλά
ὁμοιωσιν παρεχόμενον. Ὅθεν εἰκότως ὑπολαμβάνω
μὴ διὰ χρόνου καὶ φύσεως, ὅφ' ἂ φησικῶς ἐτέλει ὁ
μέγας Μετχισεδεκ, βίῳ καὶ λόγῳ ὑπερβαίντων
ἡδὴ καὶ παντελῶς καταλειμμένων προσγορευθεῖ-
ναι θεῶν, Ὁ θεὸς αὐτὸν ἔδικαιωσε λόγος, ἀλλ' ἐξ
ὧν καὶ δι' ὧν αὐτὸν μετεποίησε γνωμικῶς, ἀρετῆς
λέγω καὶ γνώσεως, ὀνομασθῆναι. Ἐφ' ὧν γὰρ ἡ
γνώμη γενναίως διὰ τῶν ἀρετῶν τὸν δυσμαχώτατον
τῆς φύσεως κατηγωνίσαστο νόμον, καὶ τὴν χρόνου
καὶ αἰῶνος ἰδιότητα διὰ γνώσεως ἀχράντως ἢ τοῦ
C νοῦ ὑπερίπταται κινήσις, τοῖσι οὐκ ἔστιν ἐπιφω-
μίσει δίκαιον τῶν ἀπολειφθέντων ὡς γνώρισμα τὴν
ἰδιότητα, (151 b) ἀλλὰ μάλλον τὴν τῶν προση-
φθέντων μεγαλοπρέπειαν, ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς μόνον
εἰσι λοιπὸν καὶ ἐπιγινώσκονται. Ἐπει καὶ ἡμεῖς
φυσικῶς τοῖς ὁρατοῖς ἐπιβάλλοντες ἐκ τῶν χρωμά-
των τὰ σώματα καὶ γνωρίζομεν καὶ ὀνομάζομεν,
ὅλον ὡς φῶς τὸν πεφωτισμένον αἶρα, καὶ πῦρ τὴν
οἰανοῦν πυρὸς ἐξημμένην ὀλην, καὶ λευκὸν τὸ λε-
λευκασμένον σῶμα, καὶ ὅσα ἄλλα τοιοῦτότερα. Εἰ
τοῖσιν γνωμικῶς τὴν ἀρετὴν τῆς φύσεως καὶ τῶν
κατ' αὐτὴν ἀπάντων προετίμησε, διὰ τὴν καλὴν τοῦ
ἐφ' ἧμιν ἀξιώματος ἀρεσιν, καὶ πάντα χρόνον καὶ
D αἰῶνα κατὰ τὴν γῶσιν ὑπερηκόντισε, πάντα ὅσα
μετὰ Θεοῦ κατόπιν αὐτοῦ γνωστικῶς κατὰ τὴν
θεωρίαν ποιησάμενος, οὐδενὶ τῶν ὄντων ἱμμεῖνας ᾧ
ἐπιθεωρεῖται τὸ οἰανοῦν πέρας, ὁ θεὸς Μετχισεδεκ,
πρὸς δὲ τὰς θαλάς καὶ ἀνάρχους καὶ ἀθανάτους
[οὐσίας³] τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ λόγου κατὰ χάριν ἐν
πνεύματι γεγέννηται, καὶ σῶαν καὶ ἀληθῆ ἐν αὐ-
τῷ φέρει τοῦ γεννησαντος Θεοῦ τὴν ὁμοιωσιν (ἐπει
καὶ πᾶσα γέννησις ταῦτον τῷ γεννῶντι πέφυκεν
ἀποτελεῖν τὸ γεννώμενον· Τὸ γὰρ γεγεννημένον,
φησὶν, ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ ἐστὶν, τὸ δὲ γεγεννη-
μέρον ἐκ τοῦ πνεύματος ἀνεῦμα ἐστὶν), εἰκότως

VARIE LECTIONES.

³ Vocabulum οὐσίας supplevi de meo.

οὐκ ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ χρονικῶν ἰδιωμάτων, οἷς πατὴρ τε καὶ μήτηρ καὶ γενεαλογία, ἀρχὴ τε καὶ τέλος ἡμερῶν περιέχεται, ἀπερ φθάσας αὐτοῦ παντελῶς ἐπελύσατο, ἀλλ' ἐκ τῶν θεῶν καὶ μακαρίων γνωρισμάτων, οἷς τὸ εἶδος αὐτοῦ μετεποίησεν, ὠνομάσθη, (152 α) ὧν οὐκ ἐπικνεῖται οὐ χρόνος, οὐ φύσις, οὐ λόγος, οὐ νοῦς, οὐδ' ἄλλο τι κατὰ περιγραφὴν φάναι τῶν ὄντων οὐδέν. Ἀπείρω οὖν καὶ ἀμήτηρ καὶ ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε τέλος ζωῆς ἔχων, ἀναγίγνεται ὁ μέγας Μελχισεδέκ, ὡς ὁ ἀληθὲς τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν τὰ περὶ αὐτοῦ διεσάφησε λόγος, οὐ διὰ τὴν φύσιν τὴν κτιστὴν καὶ ἐξ οὐκ ὄντων, καθ' ἣν τοῦ εἶναι ἡρξάτο τε καὶ ἐληξεν, ἀλλὰ διὰ τὴν χάριν τὴν θεῶν καὶ ἀκτιστόν, καὶ δεῖ οὖσαν ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν καὶ πάντα χρόνον, ἐκ τοῦ δεῖ ὄντος Θεοῦ, καθ' ἣν δι' ἐλοῦ μόνῃν ἔλος γνωμικῶς γεννηθεὶς ἐπικινώσεται. Μόνος δὲ τοῦτο ὧν τῇ Γραφῇ τετήρηται, ὡς πρῶτος ἰσὺς ὑπὲρ τὴν ἑλὴν καὶ τὸ εἶδος κατὰ τὴν ἀρετὴν γενόμενος, ἀπερ διὰ τοῦ ἀπείρου καὶ ἀμήτηρ καὶ ἀγενεαλόγητος δηλοῦσθαι δύναται, καὶ ὡς πάντα τὰ ὑπὸ χρόνον καὶ αἰῶνα κατὰ τὴν γνώσιν παρελθόν, ὧν τὸ εἶναι χρονικῶς τῆς γενέσεως ἡρξάτο τὸ ποτὲ εἶναι οὐκ ἡρηνμένης, οὐδ' ὅτι οὖν τῷ κατὰ διάνοιαν θεῶν δρόμῳ ἐνσάσας ὅπερ σημαίνει τυχὸν τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε τέλος ζωῆς ἔχειν· καὶ ὡς ἐξηρημνίως, κρυφίως τε καὶ σεσηγημνίως, καὶ συναλόντα εἰπεῖν, ἀγνώστως, μετὰ πᾶσαν τῶν ὄντων πάντων ἀπαίρεσιν κατὰ νοῦν εἰς αὐτὸν εἰσόδῃ τὸν Θεόν, καὶ ἔλος ἑλὸν ποιηθεὶς τε καὶ μεταποιηθεὶς, ὅπερ τὸ, Ἀρωμοιωμένος δὲ τῷ ὕμῳ τοῦ Θεοῦ μένει λεπτὸς εἰς τὸ διηρηκὲς ὑπερφαίνειν δύναται. Πᾶς γάρ τις τῶν ἁγίων, οὕτως κατ' ἐξαίρετον ἀπὴρξάτο καλοῦ, κατ' αὐτὸ καὶ τύπος εἶναι τοῦ (152 β) δοτήρος Θεοῦ ἀνηγόρευται. Καθ' ὃ σημαίνονμενον καὶ οὗτος ὁ μέγας Μελχισεδέκ διὰ τὴν ἐμποιηθεῖσαν αὐτῷ θεῶν ἀρετὴν εἰκὼν εἶναι καταξίεται Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀπορρήτων αὐτοῦ μυστηρίων, εἰς ὃν πάντες μὲν οἱ ἄγιοι συναγονται ὡς ἀρχέτυπον καὶ τῆς ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν τοῦ καλοῦ ἐμφάσεως αἷτιον, μάλιστα δὲ οὗτος, ὡς τῶν ἄλλων ἀπάντων κλειούς ἐν αὐτῷ φέρων τοῦ Χριστοῦ τὰς ὑποτυπώσεις.

Ἐξηγήσεις εἰς τὸν Κύριον, περὶ τῶν λεγομένων εἰς τὸν Μελχισεδέκ.

Μονώτατος γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς φύσις καὶ ἀληθεὶς ἀπείρωτος ἐστὶ καὶ ἀμήτηρ καὶ ἀγενεαλόγητος, καὶ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε τέλος ζωῆς ἔχων ἀμήτηρ μὲν διὰ τὸ ἄβυσσον καὶ ἀσώματον καὶ παντελῶς ἀγνωστον τῆς ἀνὰ τὸ Πατρὸς προαιωνίου γεννήσεως· ἀπείρω δὲ κατὰ τὴν κάτω καὶ χρονικὴν ἐκ τῆς μητρὸς καὶ ἐνσώματον γέννησιν, ἥς κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ διὰ σπορᾶς εἶδος οὐ κατεστήσατο· ἀγενεαλόγητος δὲ ὡς

1 Hebr. vii, 5. = ibid.

κατ' ἐξαίρετον cod. Gud.

VARIAE LECTIONES.

A logia, initium et finis comprehenduntur dierum, quae ille anteveritens omnino exult, sed ex divinis ac beatis insignibus, quibus sibi speciem transformavit, sit appellatus, quae non attaminat tempus, nec natura, neque ratio, neque mens, nec aliud quidpiam, ut breviter dicam, quaecunque sunt. Sine patre igitur et matre, et sine genere, initio dierum et fine vitae carens, perscriptus est magnus Melchisedec, quemadmodum verax Deiferorum virorum sermo res ejus enarravit, non propter naturam quae creata est, et de nihilo creata est, secundum quam ille vivere et coepit et desinit, sed propter gratiam divinam, non creatam et sempiternam, quae omnem tam naturam quam tempus superat, ex aeterno Deo, secundum quam gratiam solam omnis omnino voluntate et animo generatus agnoscitur. Solus autem ejus generis in Scriptura servatus est, quippe qui primus fortassis materiam et formam virtute superavit, id quod per illud, *Sine patre et matre et sine genere* significari potest, quique omnia temporis et aeterni subjecta cognitione transgressus est, quorum existentia temporaliter de nativitate inchoata est quae in tempus aliquod incidere fierique voluerit, neque in divino unquam intellectus curriculo claudicans, id quod fortasse significat illud quod neque principium dierum neque finem habere narratur: et ut singulari plane et non communi modo, clam et tacite, et ut breviter dicam, modo incognito, rebus quae sunt amputatis plane atque relictis mente in ipsum Deum immergens sese, et totus toti qualificatus et transqualificatus, id quod illud: *Similatus autem Dei Filio manet sacerdos in perpetuum*, subindicare potest. Sanctorum enim quilibet quo praecipue inebavit pulchro, secundum id etiam simulacrum Dei datoris declaratus est. Qua sententia hic quoque magnus Melchisedec propter divinam virtutem ei insitam simulacrum Christi Dei esse dignus habitus est, ejusque ineffabilem mysteriorum, in quem universi sancti congregantur tanquam in archetypum ac pulchri in quovis eorum imaginis causam, praesertim vero hic, utpote qui plures quam reliqui in sese Christi deformationes ferebat.

D. Enarratio in Dominum de his quae in Melchisedec dicta sunt.

Unus enim Dominus noster et Deus Jesus Christus natura ac veritate sine patre est et sine matre et sine genere, et initio dierum et vitae sine caret. Sine matre, propter immateriale et incorporeale et plane incognitum nativitas ejus ex Patre aeterno; sine patre, propter ejus in hac terra temporalem ac corporalem ex matre generationem, cujus secundum conceptionem et semen instituendae genus non secutus est; sine genere denique, ut utriusque

generationis suae modo omnibus plane invio et incomprehensibili usus. Quod autem principio dierum et vitae sine caret, hoc quia sine initio ac sine est, ac prorsus infinitus, utpote natura Deus; manet vero sacerdos in aeternum, quia nulla morte malitiae naturae exsistere desinit, utpote Deus omnisque de natura ac virtute vitae largitor. Noli autem huius quemquam gratiae expertem esse putare eo quod de magno uno Melchisedec eam sermo definit. Omnibus enim aequaliter Deus salutis adipiscendae de natura inest facultas, ut, quicumque voluerit divina gratia imperitri possit, nec si Melchisedec fieri, et Abraam, ac Moyses et simpliciter cunctos in se transferre sanctos capiverit prohibeatur, non nomina et loca mutando, sed modos et conversationem imitando.

Contemplatio alla in Melchisedec.

Quicumque igitur membra mortificavit in terra, atque totum carnis suae prudentiam extinxit, totamque ad eam relationem excussit per quam ea quae soli Deo a nobis debetur charitas dividitur, atque omnia carnis et mundi ob divinam gratiam negavit signacula, adeo ut cum beato apostolo Paulo dicere quoque possit: *Quis nos a charitate Christi separabit* *? et reliqua, talis sine patre ac matre et sine genere ad magni Melchisedec instar factus est, nec sub carne aut natura ullo modo potest teneri, cum spiritu copulationem adeptus. oia exiōv ὅπως ὅντ σαρκὸς κρατηθῇ καὶ φύσεως, διὰ τὴν γεγεννημένην πρὸς τὸ πνεῦμα συναρταίαν.

Contemplatio in id quod neque initium dierum neque finem vitae habuit.

Si vero etiam sese ipsum insuper negavit et animam suam mea gratia perdidit, inveniet eam **, hoc est praesente vita cum suis studiis quo rem longe meliorem lucrificeret abjecta vivum et efficacem solam Dei rationem possidet, quae virtute et cognitione ad animae usque et spiritus divisionem penetret, neque ullum omnino quod praesentiae illius expert sit habet, factus est et sine principio ac sine fine, temporalem in se non amplius mobilem vitam ferens, quae initium habeat ac finem multisque affectionibus turbetur, sed solam inhabitantis rationis divinam vitam atque perennem, nullique morti terminatam.

Contemplatio in illud: «Manet sacerdos in aeternum».

Si vero etiam summa cum intentione proprio gratiae donativo invigilare novit, perque actionem et contemplationem curam habuit bonorum quae

* Rom. viii, 35. * Luc. ix, 24. * Hebr. vii, 3.

** Et cod. Gud.

Α ἀμφοτέρω αὐτοῦ τῶν γεννησάτων τὴν τρέπον ἔχων καθόλου τοῖς πᾶσιν ὁδόν καὶ ἀκατάληπτον. Τὸ δὲ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε τέλος ἔχων, ὡς ἀναρχὸς καὶ ἀτελευτήτος καὶ παντελῶς ἀπείρος, οἷα φύσει θεός· μένει δὲ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, ὡς μηδενὶ θανάτῳ κακίας ἢ φύσεως τοῦ εἶναι παροδῶντος, οὔτε θεὸς καὶ πάσης τῆς κατὰ φύσιν καὶ ἀρετὴν ζωῆς χωρητὸς. Μὴ νόμιζε δὲ ταύτης τινὰ ἀμείρεσθαι τῆς χάριτος, ἐπειδὴ περὶ μόνου τοῦ μεγάλου Μελχισεδεκ ὁ λόγος αὐτὴν εἶναι διαρρίσσει. (153 a) Πᾶσι γὰρ ἰσως ὁ θεὸς τὴν πρὸς σωτηρίαν φυσικῶς ἐνέθηκε δύναμιν, ἵνα ἕκαστος βουλόμενος τῆς θέλας μεταποιεῖσθαι χάριτος δύνῃται· καὶ θέλων Μελχισεδεκ γενέσθαι, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Μωϋσῆς, καὶ ἄλλως πάντας μετατρέπειν εἰς λαὸν τοὺς ἁγίους, μὴ κωλύεται, οὐκ ὁνόματα καὶ τόπους ἀραιῶν, ἀλλὰ τρόπους καὶ πολιτείας μιμούμενος.

Θεωρία ἁλλή ἐς τὸν Μελχισεδεκ

Πᾶς τοιγαροῦν τὰ μέλη νεκρώσας τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὅλον ἑαυτοῦ τῆς σαρκὸς ἀποστέλλας τὸ φρόνημα, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν δι' ἑλπίου σχέσιν ἀποσεισάμενος, δι' ἧς ἡ τῷ θεῷ μόνη χρεωστούμενη παρ' ἡμῶν ἀγάπη μερίζεται, καὶ ἀρνησάμενος πάντα τὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ κόσμου γνωρίσματα, τῆς θέλας ἐνεκὴν χάριτος, ὥστε καὶ λέγειν δύνασθαι μετὰ τοῦ μακαρίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου, *Τίς ἡμῶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγαπῆς τοῦ Χριστοῦ*; καὶ τὰ ἑξῆς, ὁ τοιοῦτος ἀπάτωρ καὶ ἀμήτηρ καὶ ἀγενναλδότης κατὰ τὸν μέγαν Μελχισεδεκ γέγονεν, καὶ τὴν γεγεννημένην πρὸς τὸ πνεῦμα συναρταίαν.

Θεωρία ἐς τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχει, μήτε τέλος ζωῆς.

Εἰ δὲ καὶ ἑαυτὸν πρὸς τοῦτοις ἡρησάτο, τὴν ἰδίαν ἀπόλλας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνεκὴν ἑμοῦ, ἐδήρῃσιν αὐτὴν, τοῦτοστι τὴν παρούσαν ζωὴν μετὰ τὴν αὐτῆς θαλημάτων τῆς κρείττονος ἐνεκὴν προέβλεψας ζῶντᾶ τε ** ἐνεργεῖν μόνωσάτων τὴν τοῦ θεοῦ λόγον κέκτηται, διδασκόμενος κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἔχει μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, (153 b) καὶ μηδὲν τὸ παράπαν τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀμείρον ἔχει, γέγονε καὶ ἀναρχὸς καὶ ἀτελευτήτος, τὴν χρονικὴν μετὰ φέρων ἐν ἑαυτῷ κινουμένην ζωὴν, τὴν ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσαν, καὶ πολλοῖς δοουμένην παθήμασι, μόνην δὲ τὴν θέλαν τοῦ ἐνοικήσαντος λόγου καὶ αἰῶνος καὶ μηδενὶ θανάτῳ περατούμενην.

D Θεωρία ἐς τὸ, «Μένει ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα».

Εἰ δὲ καὶ προσοχῇ πολλῇ τῷ ἰδίῳ ἐπαγρυπνεῖν οἶδε χαρίσματος, διὰ πράξεως καὶ θεωρίας τὴν ὁπὲρ φύσιν καὶ χρόνον ἐπιμαλόμενος ἀγαθῶν, γέγονε καὶ

λεπείας διηγεῖς καὶ αἰώνιος, νοσῶνς ἀπὸ τῆς θείας ἀπολαύων ὁμιλίας, καὶ διὰ τὸ μιμῆσθαι τῇ περὶ τὸ καλὸν κατὰ τὴν γνώμην ἀρετῆς τὸ κατὰ φύσιν ἀρετῶν μὴ χωλύμενος Ἰουδαϊκῶς ἀμαρτίας θανάτω εἰς τὸ διηγεῖς παραμένειν, καὶ θυσίαν προσφέρειν αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως, ἐνδόξως θεολογῶν ὡς δημιουργὸν τῶν ἀπάντων, καὶ εὐγνωμόνως εὐχαριστῶν ὡς προνοητῇ καὶ κριτῇ τῶν ὅλων δικαίῳ, ἐν τῇ κατὰ διάνοιαν θείᾳ θυσιαστηρίῳ, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσα ἑξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες. Οὐ γὰρ οἷον τὰ μυστικῶν θείας γνώσεως ἁρτιων καὶ κρατήριος ζωτικῶς σοφίας μεταλαχέειν τοὺς μονοστοιχοῦντας τῇ γραμματι, καὶ ἀλόγων θυσίαις παθῶν πρὸς σωτηρίαν ἀρκουμένους, καὶ τὸν μὲν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ, διὰ τῆς κατ' ἀμαρτίαν ἀργίας καταγγέλλοντας, τὴν δὲ ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ δὲ ἦν ὁ θάνατος γέγονε, διὰ τῆς κατὰ νόον θεωρίας, τῆς ἐν δικαιοσύνῃ ἔργων ἀγαθῶν παρωτισμένης, οὐχ ὁμολογούντας, καὶ τὸ μὲν θανατωθῆναι σαρκὶ εὐ μάλα προθύμως (154 a) ἐλομένους, τὸ δὲ ζωοποιηθῆναι καὶ πνεύματι οὐδ' ὅπως οὐκ ἀναρχομένους, ἔτι τῆς κατ' αὐτοὺς σκηνῆς ἐχούσης στάσιν διὰ τὸ μήπω πεφανερῶσθαι αὐτοί, τὴν διὰ λόγου καὶ γνώσεως τῶν ἀγίων ὁδὸν, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ εἰπὼν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ῥόδός, καὶ ἀπὸ τοῦ σώματός λόγον εἰδέναι διὰ πρακτικῆς τὸν Κύριον ἐπὶ τὴν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός δέξαν, τὴν πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας, διὰ θεωρίας ἔλθειν οὐκ ἐπιμένους.

Θεωρία εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Ἀβραάμ πάλιν πνευματικῶς γίνεται τῆς γῆς καὶ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ἐξερχόμενος καὶ εἰς τὴν ὑπὸ Θεοῦ δεικνυμένην ἐρχόμενος γῆν, ὁ τῆς σαρκὸς κατὰ διὰ δόξαν ἀπορρήξας, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς γενόμενος τῇ χωρισμῶ τῶν παθῶν, καὶ τὰς αἰσθήσεις ἀπολιπὼν, καὶ μηδεμίαν δι' αὐτῶν ἀμαρτίαν εἰς παραδεχόμενος πλάνην, καὶ τὰ αἰσθητὰ πάντα παρελθὼν, ἐξ ὧν τῇ ψυχῇ διὰ τῶν αἰσθήσεων τὸ ἀπατᾶσθαι καὶ παλεῖν προσγίνεται, καὶ μόνῳ τῷ νῷ παντὸς ὀλίκου ἐλευθέρῳ δεσμοῦ εἰς τὴν θείαν καὶ μακαρίαν τῆς γνώσεως ἐρχόμενος γῆν, καὶ εἰς μήκος καὶ πλάτος αὐτὴν μυστικῶς διεστέων, ἐν ᾗ τὸν Κύριον ἡμῶν εὐρήσῃ καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὴν ἀγαθὴν τῶν φοβουμένων αὐτὸν κληρονομίαν, εἰς μήκος μὲν ἀνείκαστον δι' αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀξίων κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀνθρώποις θεολογούμενον, δι' ἡμᾶς δὲ εἰς πλάτος θεολογούμενον, διὰ τῆς συνεκτικῆς τοῦ παντὸς σοφωτάτης αὐτοῦ προνοίας, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν μάλιστα θαυμαστῆς καὶ ὑπεραρρήτου οικονομίας, καὶ μέτοχος τῶν οἷς γεραίρειν τὸν Κύριον (154 b) ἐξεπαυδῆσθαι ἐρόπων κατὰ πρᾶξιν τέως καὶ θεωρίαν γενόμενος, δι' ὧν ἡ πρὸς Θεὸν βεβαίως κυροῦσθαι πέφυκε φιλία τε καὶ ἀφομοίωσις. Καὶ συντόμως περὶ τούτων εἰπεῖν, ὁ σάρκα καὶ αἰσθησὶν καὶ κόσμον, περὶ δὲ τοῦ νοῦ ἡ πρὸς τὰ νοητὰ κατὰ

1. Joan. xiv, 6. 2. Joan. i, 14. 3. Gen. xii, 1.

83 τὸν cod. Gud.

A naturam atque tempus superant, factus est etiam sacerdos perpetuus atque aeternus, intellectualiter semper Dei consuetudine fruens, et sua circa pulchrum voluntatis constantia naturalem constantiam cum emuletur, non prohibitus Judaice in morte peccati, perpetuo perseverare, sacrificiumque offerre laudis et confessionis, clare Deum praedicans ut omnium conditorum, et pio animo gratias agens ei ut provido atque iudici universarum aequo. In intellectuali ara divina, unde eis qui tabernaculum venerantur edere non licet. Fieri enim non potest ut mysticorum divina cognitionis panum ac poculorum vitalis sapientiae illic participes fiant qui sola in littera incedunt, irrationaliumque ad suam salutem sacrificiis passionum contenti, Jesuque mortem per peccandi cessationem pronuntiantes, resurrectionem vero ejus, de qua et propter quam mors facta est, per intellectualem contemplationem, quae in bonarum actionum iustitia collustratur, dissimiles, et carnaliter mortificari paratissimi, at vivificari quoque in spiritu nequaquam denuo inchoantes, tabernaculo ipsorum adhuc stante, quando nondum eis per rationem et cognitionem sanctorum via est monstrata quae Dei sermo est, dicens: Ego sum via, — et postquam Dominum Sermonem carnem per philosophiam activam cognoverunt, ad gloriam, quae Unigeniti est apud Patrem, gratiae et veritatis plenam, per contemplationem venisse non cupientes.

Contemplatio in Abraham.

Abraham rursus spiritualis sit de terra, de propinquitate deque patris domo discedens in terram quam Deus monstravit, qui a carne sese secundum habitum abruptans, et extra eam factus passionum divortio, sensibusque relictis nullum amplius per eos peccati errorem recipiens, sensibiliaque omnia praetergressus, ex quibus animae per sensus fraus sit atque illusio, solaque mente omni materiali vinculo libera in divinam atque beatam cognitionis terram profectus longe lateque eam mystice peragrat, ubi Dominum nostrum inveniet atque Deum Jesum Christum, bonam illam eorum qui ipsum verentur hereditatem, Christum, in longitudinem quidem incomparabilem sui causa a dignis quoad fieri potest apud homines, praedicatum, nostri causa vero in latitudinem glorificatum de sapientissima ejus quae omnia complectitur providentia deque admirabili illa praesertim et plus quam ineffabili pro nobis economia, eorum quoque quibus honorare Dominum didicit modorum active interim et contemplative factus particeps, quibus modis firmiter sancitur Dei amor atque assimilatio. Et, ut breviter de his dicam, is qui carnem et sensum et mundum, circa quos mentis ad intelligibilia sit relativa solutio, active debellavit,

soloque intellectu per dilectionem ad Deum cognitione accessit, ejusmodi alter est Abraham, et de pari gratia pari cum patriarcha virtutis et cognitionis caractere instructus apparet.

Contemplatio in Moysen.

Etiā Moyses rursus alter apparet qui regni passionum tempore, cum diabolo intelligibili Pharaone dominante melius in ditionem pejoris cogitur, et carnale exurgeret contra spirituale, et omnis pia cogitatio tolleretur secundum Deum de voluntate atque animo natus, inque loco vere exercitationis impositus, moralibus extra carnaliter modis et intra animaliter stabilitis consillis, et usque ad legem receptionis naturalium contemplationum sub sensu esse patiens, id est sub intelligibili Pharaonis filia, studio autem bonorum divinorum sincero carnis, quæ Egyptum refert, prudentiam interficiens, et in arena, malorum sterilem dico habitum, expositus, in quo, etiamsi ab inimico malitiæ spargatur, lolium crescere nequit, ob inimicam spiritus inopiam, quæ statum ab affectibus liberum gignit et alit, per quam divino imperio nequitie spiritus grassantur, quæque tentationum fluctibus assiduis tanquam silva inhorrescit, amare ac revera salsuginosæ nequitie mare limitans, ut scriptum est: Qui disposuit arenam mari, et dicit ei: Hucusque penetrabis, et ultra non transgredieris, et in te conficiantur tui fluctus¹; — cogitationes vero adhuc in terram inclinantes et frui hac terra cupientes, pro qua thymicon, sive concupiscentivum, decertat, et cognitionis, sive diagnosticam, rationem dominatorem atque propulsat, ovium instar per desertam regionem passionibus et materiis voluptatumque concilio privatam agens, tanquam gnarus opilio, ad montem cognitionis Dei quod in sublimitate sensus videtur: in quo studiose versatus per aptas spirituales contemplationes, relicta mentis ad sensuaria relatione (hoc enim significari pato per transitum annorum quadraginta annorum), ineffabilis quoque et horrendi, qui velut in arbusto in rerum essentia inest, ignis divini spectator cogitatu et auditor fieri merebitur, Dei, inquam, Sermonis, qui de sanctæ Virginis rubro in novissimis diebus eluxit et carnaliter nobis conversatus est²; nudum intellectus vestigium tali mysterio propinquans, humanarumque cogitationum, ut mortuarum, calefactantis plane liberum, et ad investigandam velut faciem mentis aciem avergens, solaque fide ad recipiendam mysterii, ad aurium instar, animæ obsequium patefaciens, ex quo, validam et invictam contra malas potestates habente potestatem, ab eis quæ contra naturam ea quæ secundum naturam, a carnalibus animalia, a materialibus sensibilibusque intelligibilia et imma-

Α τὴν οὐσίαν διάλυσις γίνεται, πρακτικῶς καταπαλάσσας, καὶ μόνῃ διανοίᾳ δι' ἀγάπης Θεοῦ γνωστικῶς προσχωρήσας, ὁ τοιοῦτος ἄλλος Ἀβραὰμ ὑπάρχει, διὰ τῆς ἰσῆς χάριτος τὸν αὐτὸν τῷ πατριάρχῃ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἔχον χαρακτῆρα δεικνύμενος.

Θεωρία εἰς τὸν Μωϋσῆν.

Καὶ Μωϋσῆς πάλιν ἄλλος ἐκφαίνεται, ὃ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν παθῶν δυναστείας, ὁπνίκα τοῦ διαδόλου τοῦ νοητοῦ Φαραὼ τυραννικοῦς τὸ χεῖρον ἐπικρατεῖν τοῦ ἀμείνονος, καὶ τοῦ πνευματικοῦ τὸ σαρκικὸν ἐπανίστασθαι, καὶ πᾶς εὐσεβὴς ἀναιρεῖσθαι πέφυκε λογισμὸς, κατὰ Θεὸν γνωμικῶς γεννώμενος, καὶ θήκη ἀσκήσεως ἀληθοῦς ἐμβληθεὶς, ἥθικοις ἔξοθεν κατὰ σάρκα τρώποις καὶ ἔσωθεν κατὰ ψυχῆς θείοις ἡσφαλισμένους νοήμασι, καὶ μέχρι νόμου τῆς ἀναλήψεως τῶν φυσικῶν θεωρημάτων ἀνεχόμενος εἶναι ὑπὸ τὴν αἰσθησιν, τὴν τοῦ νοητοῦ Φαραὼ θυγατέρα, ζήλω δὲ γνησίῳ τῶν θεῶν ἀγαθῶν τὸ Αἰγυπτιάζον τῆς σαρκὸς ἀποκτείνας φρόνημα, καὶ ὑπὸ τὴν φάμνον, τὴν τῶν κακίων ἀγρον ἐξιν φημί, καταθέμενος, ἐν ᾧ καὶ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ σπαρῆ τὸ τῆς κακίας ζιάνιον, ὃ δὲ πέφυκε φύεσθαι διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐνδιαθέτως πτωχεῖαν τοῦ πνεύματος, τὴν τὸ ἀπαθεῖς γεννώσαν τε καὶ φυλάττουσαν (155 α) καὶ θεῖον προστάγματι τὴν ἀγριουμένην τοῖς πνεύμασι τῆς πονηρίας καὶ τοῖς ἀλλεπαλλήλοις τῶν πειρασμῶν κύμασι δεινδρουμένην, τῆς πικρᾶς καὶ θνητᾶς ἀλμύδος κακίας C ὀρίζουσαν θάλασσαν, καθὼς γέγραπται, Ὁ τιθεὶς ἄμμιον ὄριον τῇ θαλάσσῃ, καὶ λέγων αὐτῇ, Μέχρι τούτου διελεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβῆσῃ, καὶ ἐν σοὶ συντριβήσονται σου τὰ κύματα· τοὺς δὲ εἰς γῆν ἐπι κατανεύοντας λογισμοὺς καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐπιζητούντας ἀπώλαυσιν, ὅπερ ἡς τὸ θυμικὸν διαμάχεσθαι καὶ τὸν διαγνωστικὸν τυραννεῖν καὶ ἀπωθεῖσθαι πέφυκε λόγος, προβάτων δίκην διὰ τῆς ἐρήμου παθῶν καὶ ὠλῶν ἐσπερημένης καὶ ἡδονῶν καταστάσεως ἀγων ὡς ἐπιστήμων ποιμὴν πρὸς τὸ ὅρος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν τῷ ὕψει τῆς διανοίας ὁρώμενον, ἢ φιλοπόνως ἐνδιατρίβων διὰ τῶν προσφῶν κατὰ πνεῦμα θεωρημάτων μετὰ τὴν ἀπόλειψιν τῆς κατὰ νοῦν πρὸς τὰ αἰσθητὰ οὐσίαις (τοῦτο γὰρ οἶμαι D δηλοῦν τὴν τοῦ τεσσαρακονταετοῦς χρόνου πάροδον), καὶ τοῦ ἀρρήτου καὶ ὑπερφυσικοῦ ὡς περ θάμνη τῇ ὁδοῖα τῶν θνητῶν ἐνυπάρχοντος θεοῦ πυρὸς κατ' ἐνοσίαν θεότης γενέσθαι καὶ ἀπροσάτης ἀξιοθεύεσθαι, τοῦ ἐκ τῆς βάτου τῆς ἁγίας Παρθένου φημί ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκλάμφαντος καὶ διὰ σαρκὸς ἡμῖν ὁμιλήσαντος Θεοῦ Λόγου, γυμνῶν τὸ τῆς διανοίας ἔχνος τῷ τοιοῦτῳ μυστηρίῳ προσάγων, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων ὡς νεκρῶν ὑποδημάτων παντελῶς ἐλευθερῶν, καὶ πρὸς μὲν ζήτησιν, ὡς περ πρόσωπον, τὸ τῆς διανοίας ὀπτικὸν ἀποστρέφων, πίστις δὲ μόνῃ πρὸς ὑπόδοχὴν τοῦ (155 β) μυστηρίου, ἀκοῆς τρώπον, τὸ τῆς ψυχῆς εὐπειθὲς διανοίγων, παρ' οὗ τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀήτητον κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεν

¹ Jer. v, 22; Prov. viii, 29. ² Baruch iii, 38.

κομίσαντος δύναμιν τῶν παρὰ φύσιν τὰ κατὰ φύσιν, καὶ τῶν σαρκικῶν τὰ ψυχικά, καὶ τῶν ὀλιγῶν τὰ καὶ αἰσθητῶν τὰ νοητὰ καὶ ὅλα κατὰ πολλὴν ἀφορίξει ἐξουσίαν, τῆς δοῦλον ποιῶν τὸ ἐλευθερὸν παρωμένης πολλῷ ὑπερέχον δύναμει.

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸν αὐτὸν σύντομος.

Καὶ ἵνα συνελθὼν εἴπω, ὁ μὴ ὑπελθὼν τὸν τῆς ἁμαρτίας ζυγὸν, μήτε τῷ θολερῷ τῶν παθῶν βέω-
ματι διὰ τῆς κακῆς ἐπιθυμίας ἑαυτὸν ἐμπνίξας, καὶ
αἰσθῆται ἐρέψεσθαι τῇ πηγῇ τῶν ἡδονῶν ἀνασχό-
μενος, ἀποκτείνας δὲ μᾶλλον τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς,
τὸ τυραννοῦν τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν, καὶ πάντων
τῶν φθειρομένων ὑπεράνω γινόμενος τὸν πλάκον
τοῦτον κόσμον ὥσπερ Αἰγυπτὸν τινα φυγῶν, τὸν
ἐκθλίβοντα ταῖς σωματικαῖς φρονέσει τὸν διορατικώ-
τατον νοῦν, καὶ καθ' ἡσυχίαν ἑαυτῷ συγγενόμενος
καὶ φιλοπόνῃ σχολῇ τῆς διεπούσης θείας τὸ πᾶν θείας
προνοίας τὴν σοφὴν οἰκονομίαν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς
τῶν ὄντων θεωρίας ἀρρήτους διδασθεὶς, κάντεῦθεν
διὰ μουσικῆς θεολογίας, ἣν κατ' ἑκστασιν ἀρρήτου
νοῦς καθάρως διὰ προσευχῆς πιστεύεται μόνος, ὡς
ἐν γνώμῃ τῇ ἀγνωσίᾳ ἀφθέγκτως θεῷ συγγενό-
μενος, καὶ ἑαυτὸν ἔσωθεν κατὰ νοῦν εὐσεβείας δόγ-
μασι, καὶ ἔξωθεν, ὡς τὰς πλάκας ὁ Μωϋσῆς, ἀρετῶν
χάρισι δακτύλῳ θεοῦ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐγχαράξας,
ἢ γραφικῶς εἰπεῖν, ὁ ἐλόμενος συγκακοχελισθαι
τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ μᾶλλον ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας
(156 a) ἀπόλαυσιν, καὶ τὸν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν
τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ τιμιώτερον κρίνας,
τοῦτέστι πλούτου καὶ δόξης, τῶν προσκαίρων καὶ
φθειρομένων, τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἐκουσίως ἀνθαιρού-
μενος πόρους, οὗτος Μωϋσῆς πνευματικῶς γέγονεν,
οὐχ ὁρατῷ διαλεγόμενος Φαραὼ, ἀλλὰ ἀόρατῳ τυράν-
νῳ καὶ φυγῶν φονευτῇ καὶ κακίας ἀρχηγῇ τῷ διαβό-
λῳ καὶ ταῖς ἀμφ' αὐτὸν πονηραῖς δυνάμεσι μεθ' ἧς
διὰ χειρὸς ἐπιφέρεται βάδδου, τῆς κατὰ τὸ πρα-
κτικόν φημι τοῦ λόγου δύναμει, νοητῶς παρατάσσό-
μενος.

*Θεωρία περὶ τοῦ, Πῶς τοὺς πρὸ νόμον καὶ μετὰ νό-
μον ἁγίους εἰς μιμήσασθαι δύναται, καὶ εἰς
τὸ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ κατὰ
τὴν εἰς ἀλλήλους μεταχώρησιν ταυτέτης.*

Ὅσαύτως δὲ καὶ πάντας τοὺς ἁγίους ἕκαστος ἡμῶν
θέλων εἰς ἑαυτὸν μεταθεῖναι δύναται, πρὸς ἕκαστον
πνευματικῶς ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ καθ' ἱστορίαν
τυπικῶς γεγραμμένων μορφούμενος (Συνέβαινε
γὰρ ἐκείνοις τυπικῶς, φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος,
ἐγγράφη δὲ πρὸς νομοθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὗς τὰ τέλη
τῶν αἰώνων κατήχησεν), πρὸς μὲν τοὺς πάλαι
πρὸ νόμου ἁγίους, ἀπὸ μὲν κτίσεως κόσμου τὴν
περὶ θεοῦ γνῶσιν εὐσεβῶς πορίζόμενος, ἀπὸ δὲ τῆς
ἐν πᾶν σοφῶς ῥηοικουσίας Προνοίας τὰς ἀρετὰς κατ-
ορθοῦν διδασκόμενος, κατ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς πρὸ
τοῦ νόμου ἁγίους, οἱ διὰ πάντων φυσικῶς ἐν ἑαυτοῖς
τὴν γραπτὴν ἐν πνεύματι προχαράξαντες νόμον εὐ-

• 1 Cor. x, 11.

terialia, eam quæ libertatem fortiter segregat, fa-
mulare studet longe superans potestatem. *Alia contemplatio brevis in eundem.*

Aique ut paucis absolvam, is qui peccati jugum
non subit, neque cœnoso passionum flumine per
malam cupidinem sese suffocavit ac sensu volupta-
tum fonte all se passus est, imo potius prudentiam
carnis, quæ in nobilitatem animæ exercet domina-
tum, interfecit et eorum quæ intereunt superior
factus hunc mundum erroris plenum veluti Ægyptum
aliquam fugit, quæ perspicacissimam mentem cor-
poralibus curis vexat, qui quiete secum conversa-
tus otioque studiis ac laboribus dedito de sapiente
divine providentiæ, quæ divine universum modera-
tur et curat, dispensatione per gnarum rerum con-
templationem ineffabili modo edoctus est, indeque
per mysticam theologiam, quæ castæ solum menti
per orationem creditur, ignorantie tanquam in
nimbo, ineffabiliter congressus cum Deo intus sibi
in mente pietatis præcepta et extrinsecus, quemad-
modum tabulis Moyses, virtutum gratias Dei digito
qui sanctus Spiritus est, inscripsit, vel, ut expresse
dicam, qui cum populo Dei afflictari quam tempora-
lem fructum peccati percipere et thesauris Ægypti
contumeliam Christi prætulit, hoc est divitiis atque
gloriæ, quæ sunt temporalia atque interitui ob-
noxia, labores pro virtute sponte ac libenter susci-
pere maluit, is Moyses spiritualis factus est, non
cum visibili colloquens Pharaoni, sed cum invisibili
tyranno animaliumque interfectori et nequitiæ prin-
cipi diabolo, quæque eum comitantur malis pote-
statibus virga, quam manu fert, actuali, inquam,
rationis potestate intellectualiter congregiens.

*Contemplatio in illud : Quomodo quis possit sanctos
tam qui ante legem quam qui post legem existe-
runt amulari possit, et quænam sit naturalis legis
atque scriptæ secundum multum in se transitionem
ac vicissitudinem identitatis.*

Similiter vero item quicumque nostrum volet
omnes sanctos in se transferre potest, dum ad-
quemque spiritualiter sese format ex iis quæ typico
de eo memorie mandata sunt (Evenerunt enim illis
in imaginem, divinus ait Apostolus, sunt vero ad
nos commendandos conscripta, in quos fines avorum
decucurrerunt), ad veteres quæ legem antecesser-
unt, a condito mundo Dei cognitionem pie acqui-
rendo, a Providentia vero universum sapienter ad-
ministrante virtutes exercere discendo, in modum
ipsorum illorum qui ante legem vixerunt sancto-
rum, qui per omnia naturaliter in semetipsis scri-
ptam spiritu legem ante expresserunt et pietatis ac

virtutis veluti exemplarium legalibus merito sunt A
propositi (nam, *Inueniunt, inquit, in Abrahamum
patrem vestrum, et in Sarā, quæ peperit vos* *) : ad
eos vero qui secundum legem vixerunt, dum per
præcepta in agnitionem Dei, prædicati in illis, pia
mente promouetur, et convenientibus virtutum
modis per nobilem actionem ornatur, eandemque
cum scripta naturalem legem esse instruitur,
quando sapienter per symbola actualiter variatur,
et rursus nec differre a naturali scriptam, quando
unius speciei ac simplex inque dignis tam de vir-
tute quam de cognitione per rationem et contem-
plationem symbolis liber fit, ad ipsorum illorum
imaginem sanctorum in Libris sacris recensitorum,
qui, littera tanquam velamento a spiritu sublata
naturali lege usi spiritualiter apparuerunt.

*Quod etiam legales sancti spiritualiter legem acci-
pientes gratiam per eam manifestatam provide-
bant.*

Omnes enim diserte alium præter legalem cul-
tum prospicientes vitæ Deo convenientissimæ se-
cundum eum consummationem apparituram præ-
dixerunt naturæque commodam atque maxime
propriam, cum externorem nihil ad perfectionem
opus haberent; quemadmodum universis liquido
constat qui legis atque prophetarum divina oracula
non ignorant. Id quod præcipue David atque Eze-
chias et sua uterque cum aliis conversandi agendi-
que ratione significarunt, alter dum pro peccato
legaliter Deum placat et veniat impetrat, alter
dum alio præter legem præcepto vitæ additamento
a Deo augetur *.

*Quod is qui sincero animi studio Christum per vir-
tutes sectatur etiam superet legem tam scriptam
quam naturalem.*

Nihil autem impedit, ut arbitror, quominus is
qui his legibus, naturali, inquam, ac scripta, Dei
amorem mereri vel probationem institutus est,
atque extra has per sinceram fidem solam ratio-
nem ad summum bonum deducentem fideliter se-
cutus est, nullumque mente omnino facinus aut
consilium aut cogitatum concepit, quibus natura
ac cognitio qualitercunque existens omnis quali-
tercunque cogitati succidit atque apparet, ut eum
deceat qui Jesum, cælos transgressum, sincero se-
ctandi consilium cepit, divina luce ostensa veram
quoque eadem rerum naturæ, quantum quidem id
homini licet, cognitione possit imbuti.

* Isa. li, 2. * IV Reg. xx, 2. * II Reg. xxiv, 10.

VARIE LECTIONES.

⁸² Θεοφιλως (sic) εἴπερ τούτους cod. Gud. ⁸³ ὡς παρ' εἰδὸς habet apographum. ⁸⁴ Apographum habet
ὑποδείξασθαι.

σβελας καὶ ἀρετῆς τοῖς κατὰ νόμον εὐκρίτως προσβα-
θησαν ἐξεμπλάριον (Ἐμβλέψατε γὰρ, φησί, πρὸς
Ἀβραάμ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ (156b) Σάρραν
τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς) πρὸς δὲ τοὺς κατὰ νόμον
διὰ τῶν ἐντολῶν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ ἐν αὐταῖς ὑπηγο-
ρευμένου Θεοῦ δι' εὐσεβούς ἐγνοίας ἀναγόμενος, καὶ
τοῖς καθήκουσι τῶν ἀρετῶν τρόποις δι' εὐγενοῦς πρά-
ξεως καλλυπιζόμενος, καὶ ταῦτ' ἐν τῷ γραπτῷ νόμῳ
ἐν φυσικῶν ὄντων παιδεύμενος, ὅταν σοφῶς διὰ
συμβόλων κατὰ τὴν πρᾶξιν τοικίλληται, καὶ ἐμπάλιν
ἐν φυσικῷ τῷ γραπτῷ, ὅταν ἐνοεῖδης καὶ ἀπλοῦς καὶ
συμβόλων ἐν τοῖς ἀείσις κατ' ἀρετὴν τε καὶ γνῶσιν
διὰ λόγου καὶ θεωρίας ἐλευθερὸς γένηται, κατ' αὐτοὺς
ἐκείνους τοὺς ἐν νόμῳ ἀγίους, οἱ τὸ γράμμα ὡς περ
κάλυμμα περιελόντος τοῦ πνεύματος τὸν φυσικὸν
B νόμον ἔχοντος πνευματικῶς διεδείχθησαν.

*Ὅτι καὶ οἱ κατὰ νόμον ὄντες πνευματικῶς τὸν
νόμον ἐκδεχόμενοι τὴν δι' αὐτοῦ μνησμένην
χάριν προέδλεπον.*

Πάντες γὰρ διαρρήδην ἑτέραν παρὰ τὴν νομικὴν
ἔσσεσθαι λατρίαν προθεωρήσαντες τὸ κατ' αὐτὴν
φανησόμενον τῆς θεοπρορεπιστάτης ζωῆς τελειὸν
προεκήρυξαν, καὶ τῇ φύσει πρόσφορόν τε καὶ
οἰκειώτατον, ὡς μηδεὶς τῶν ἐκτὸς πρὸς τελείωσιν
ἐπιδεόμενοι, καθὼς πᾶσι ὁπλον καθέστηκε τοῖς μὴ
ἀγνοοῦσι τὰ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν θεῖα
θεσπίσματα. Ὅπερ μάλιστα Δαβὶδ καὶ Ἐζεκίας καὶ
τῷ καθ' ἑαυτὸν πρὸς τοὺς ἄλλους ἐκάτερος δράματι
παρηνίττετο, ὁ μὲν ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας νομικῶς τὸν
θεὸν ἐξελούμενος, (157a) ὁ δὲ προσθήκη ζωῆς
C ἑτέρῃ παρὰ τὸν νόμον θεσμῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ σε-
μυνόμενος.

*Ὅτι καὶ ὅπερ τὸν γραπτὸν καὶ ὅπερ τὸν φυσικὸν
νόμον γίνεται ὁ ἐν Χριστῷ γνησίως
διὰ τῶν ἀρετῶν κατὰ διάθεσιν ἀκολουθῶν.*

Οὐδὲν δὲ τὸ κωλύον, ὡς οἶμαι, ἐστὶ τὸν ἐν τοῦ-
τοις προπαιδευθέντα τοῖς νόμοις, τῷ φυσικῷ τῷ
φημι καὶ τῷ γραπτῷ, θεοφιλῶς ⁸², ἥπερ τούτοις
γενέσθαι θεοπρορεπῶς, καὶ τούτων χωρὶς δι' εἰλικρι-
νοῦς πίστεως μόνῃ τῷ ἐπὶ τὸ ἀκρότατον ἀγαθὸν
ἄγοντι λόγῳ γνησίως ἀκολουθήσαντα, καὶ μηδεὶς
κατ' ἐννοίαν τὸ παράπαν ἀπτόμενον πράγματος ἢ
λογισμοῦ ἢ νοήματος οἷς ἢ ὅπως οὐδὲν οὐσα παντὸς
τοῦ ὁπωσοῦν νοουμένου τε καὶ ὄντος φύσις τε καὶ
D γνῶσις ὑποκίπτει καὶ ἐμφαίνεται, ὡς περ εἰδὸς ⁸³
τὸν ἐπεσθαι γνησίως προθέμενον τῷ διεληλυθότι
τοῖς οὐρανοῖς Ἰησοῦ, καὶ τῇ παραδείξει τοῦ
θεοῦ φωτὸς δυνήσθαι τὴν ἀληθῆ τῶν ὄντων, ὡς
ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν, συνεχόχικῶς ὑποδείξασθαι ⁸⁴
γνῶσιν.

θεωρία τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὑπὲρ τὸν φυσικὸν καὶ τὸν γραπτὸν νόμον γίνεται ὁ διὰ πάντων τῶ θεῷ γερόμενος εὐπειθής.

Εἰ γὰρ πᾶσα ἡ τῶν ὄντων φύσις εἰς τὰ νοητὰ καὶ τὰ αἰσθητὰ διήρηται, καὶ τὰ μὲν λέγεται καὶ εἶναι αἰώνια, ὡς ἐν αἰῶνι τοῦ εἶναι λαβόντων ἀρχήν, τὰ δὲ χρονικά, ὡς ἐν χρόνῳ πεποιημένα, καὶ τὰ μὲν ὑποπίπτει νοήσει, τὰ δὲ αἰσθήσει, διὰ τὴν ταῦτα ἀλλήλοις ἐπισφίγγουσαν τοῦ κατὰ φύσιν σχετικοῦ ἰδιώματος αὐτοῦ δύναμιν (πολλὴ γὰρ ἡ πρὸς τὰ νοούμενα τῶν νοούντων καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῶν αἰσθανομένων ἡ σχέση, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος τυγχάνων αἰσθητικοῦ διὰ τῆς κατ' ἐκκαλλήν πρὸς ἑκάτερα τὰ τῆς κτίσεως τμήματα φυσικῆς σχέσεώς τε καὶ ἰδιότητος καὶ περιγράφεται καὶ περιγράφει, τὸ μὲν τῇ οὐσίᾳ, τὸ δὲ τῇ δυνάμει, (157 δ) ὡς τοῖς αὐτοῦ πρὸς ταῦτα διαιρούμενος μέρει, καὶ ταῦτα διὰ τῶν οικείων μερῶν αὐτοῦ καθ' ἑνωσιν ἐπισπόμενος· περιγράφεται γὰρ τοῖς νοητοῖς καὶ αἰσθητοῖς, ὡς ψυχὴ τυγχάνων καὶ σώμα, καὶ περιγράφει ταῦτα κατὰ δύναμιν πίψκεν, ὡς νοῦν καὶ αἰσθανόμενος· ὁ δὲ θεὸς ἀπλῶς καὶ ἀορίστως ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα ἐστὶ, τὰ περιέχοντά τε καὶ περιεχόμενα καὶ τὴν, ὣν οὐκ ἀνευ ταῦτα, χρόνου φημι καὶ αἰῶνος καὶ τόπου φύσιν, οἷς τὸ πᾶν περικλείεται, ὡς πᾶσι παντελῶς ἀσχετος ὢν), ἀρα σιωπῶντος· ὁ διαγινώσκων πᾶς ἔργον τοῦ θεοῦ δεῖ, τοῦ ὑπὲρ λόγον καὶ γνώσιν καὶ πάσης ἀπλῶς τῆς οἰασθήποτε παντάπασιν σχέσεως, ἐξηρημένου καὶ φύσεως, πάντα τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ καὶ πάντα χρόνον καὶ αἰῶνα καὶ τόπον· ἀσχετῶς παρελεύσεται, καὶ πάσης τελευταίον ὁλῆς τῆς κατ' αἰσθησίν καὶ λόγον καὶ νοῦν ἐνεργείας αὐτοῦ ὑπερφῶς ἀποτυμώσας ἀρρήτως τε καὶ ἀγνώστως τῆς ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν θείας τερπνότητος ἐπιτεύχεται, καθ' ὃν εἶπε πρόπον τε καὶ λόγον ὁ τὴν τοιαύτην θεωρούμενος χάριν θεοῦ καὶ οἱ αὐτὴν παρὰ θεοῦ λαβεῖν ἀξιοθέντες, οὐκέτι οὐδὲν φυσικὸν ἢ γραπτὸν αὐτοῦ συνεπινοούμενος, πάντων αὐτῶν τῶν λεχθῆναι ἢ γινωσθῆναι δυναμένων παντελῶς ὑπερβαθέντων καὶ κατασεισθέντων.

Θεωρία εἰς τὸ περὶ τοῦ ἀμπεσόντος εἰς τοὺς ἡγοτάς μὴτόν τοῦ Εὐαγγελίου.

Καὶ τάχα τοῦτο ἐστὶ τὸ τοῖς δοδεσίῳ ἐπὶ θεραπείᾳ τοῦ ἡγοτάς περιπεσόντος δυοῖς θηναρίοις ἐν τῷ πανδοχείῳ παρὰ τοῦ Κυρίου τῷ ἐπιμελεῖσθαι κελευσμένῳ προσδαπανώμενον, βπερ καὶ (158 α) φιλοτιμῶς ἐπανερχόμενος ὁ Κύριος δώσειν ὑπόσχετο, ἢ διὰ πίστεως γινόμενη παντελῆς τῶν ὄντων ἐν τοῖς τελείοις ἀφαιρέσις (φησὶ γὰρ ὁ Κύριος· Ὅστις οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπαρχούσιν αὐτοῦ, οὐ δύναται μὲν εἶναι μαθητής), καθ' ἣν πάνθ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸν πάντων ἀφαιρούμενος εἰπεῖν οἰκειότερον, ὁ τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐραστὴν κα-

α Philipp. iv, 7. β Luc. xi, 30. γ Luc. xi, 33.

εἰς τόπον cod. Gud.

VARIE LECTIONES.

A Contemplatio modi quo is qui Deo per omnia obtemperaverit tam naturalem quam scriptam legem superet.

Etenim si omnis rerum natura in intelligibilia ac sensibilia dividitur, et altera ei dicuntur et sunt aeterna, ut qui in aeternitate existentiam initium ceperunt, altera vero temporalia, utpote in tempore facta, si illa porro intellectui succidunt, haec sensui, propter inseparabilem vim, haec inter se sibi copulantes, proprietatis naturaliter relativae (multa enim ad intellecta intelligendum est et ad sensibilia sentientium relatio, homo autem ex anima et corpore sensibili consians naturali et mutua ad utramque conditionis partem relatione atque proprietate tam circumscribitur quam circumscribit, alterum essentia, alterum potestate, utpote sui ipsius partibus in haec separatus, et haec per proprias partes coadunans et attrahens : circumscribitur enim intelligibilibus ac sensibilibus, quippe anima est et corpus, et circumscribit haec de potestate, quippe intelligens et sentiens : Deus vero simpliciter et infinite super omnem rerum naturam est, tam super ea quae circumdant quam quae circumdantur superque naturam eorum sine quibus haec non sunt, temporis dico et aeternitatis et loci, quibus universitas circumcluditur, utpote omni ad quidquam relatione carens) ; ergo qui prudenter cognovit quomodo Deum amare deberet, qui rationem et cognitionem superat et qualicumque omnino omni relatione et natura liber est, in omnia sensibilia atque intelligibilia et omne tempus et aeternitatem et locum sine relatione transgreditur, et omni demum ac tota et sensuali et rationali et intellectuali actione plane denudatus ineffabiliter et incomprehensibiliter divinam, quam verbum et intellectum superat, voluptatem consequetur, ratione et modo quem norunt qui dat ejusmodi gratiam Deus et illi qui eam a Deo accipere meruerunt, nec naturale quid amplius nec scriptum secum ferens, postquam universa quae dici ei aut cognosci potuerunt, superata sunt aliquo silentio obsignata.

Contemplatio in Evangelii dictum de eo qui in latrones incidit.

D Ac fortasse hoc quod datus in curationem ejus qui in latrones inciderat duobus denariis in diversorio a Domino ei cui cura hominis injungebatur impensum est, quod etiam se daturum esse in reddito Dominus liberaliter pollicitus est, rerum quae sunt absoluta per fidem in perfectis abdicatio est (ait enim Dominus : Qui non renuntiat universae suae possessioni, non potest esse meus discipulus), secundum quam omnia sese aut, quod dicere magis usitatum, sese omnibus nndando qui sapientiae amoris se dedit cum solo Deo conversari merebi-

tur et adoptivi filii dignitatem Evangelio prædicatam accipiet, ad exemplar sanctorum et beatorum apostolorum, qui quæ possidebant omnibus omnino sese spoliaverunt solique plane Deo et Verbo adhæserunt, dicentes : *Ecce omnia abjecimus teque sumus secuti* ^d, nature quoque Creatorem ac datorem legalis auxilii, quemque, Dominum videlicet, tanquam veritatis lucem unicum consecuti loco legis atque naturæ omnium merito quæ post Deum censentur certam cognitionem acceperunt. Simul enim cum eo apparet proprie cognitio eorum quæ ab eo facta sunt. Quomodo enim simul cum sole oriente universa clare corpora apparent, ita etiam Deus intellectualis iustitiæ Sol, ubi primum menti ortus est, prout capi a conditione ipse novit, omnium una secum et intellectualium et sensualium veras rationes vult apparere. Quod significat Domini in monte transfigurati vestium quæ faciei ejus splendore lucebant conjuncta ostensio, cum Dei eorum etiam quæ post eum sunt, ut puto, et circa eum, cognitionem concilians. Neque enim sine luce oculus sensibilia, neque mens sine cognitione Dei, contemplationem spirituales capere potest. Illic enim visui lux visibilibus perceptionem præbet, atque hic menti intellectualium cognitionem Dei scientia donat.

Contemplatio modi quo Adami transgressio facta sit.

Nimirum in divinam hanc lucem oculum animæ Adam proavus non figens sane in modum cæci in ignorantie tenebris ambabus manibus materiæ purgamentum sponte contrectans soli sensui sese totum inclinavit et tradidit, per quem acerbissimæ bestie veneno letali recepto, nec ipsius, ut voluit, sensus fructum habuit, dum extra Deum, et præ Deo, et non secundum Deum, quod fieri non potuit, Dei rebus illicite potiri studet. Nam cum sensum, qui serpentem magis quam Deum in consilium vocavit, receperat, ac de vetito ligno, cujus etiam fructum mortiferum esse didicerat, degustasset, similem fructui vitam transmutavit, et vivam sibi mortem in omne præsentis ævi tempus effecit. Nam si interitus genitura mors est, semper autem ciborum affluentia conflatum naturaliter corrumpitur corpus fluxu evaporans, semper igitur per quæ vitam esse confidit vigentem sibi et nobis mortem Adamus conservavit. Quod si modo Deo magis quam contubernali obtemperans ligno vitæ se aluisset, immortalitatem sibi largitam non deposuisset, vitæ communicatione semper nutriendam, siquidem omnis vita proprio et idoneo nutrimento conservatur. Nutritum autem beate illius vitæ

A ταστήσας μόνῃ Θεῷ συνεῖναι καταξιοῦται, τὴν εὐαγγελικῶς ὑποδεικνύσαντα υιοθεσίαν δεξιόμενος, κατὰ τοὺς ἀγγίους καὶ μακαρίους ἀποστόλους, οἱ ἐν πᾶν ταυτῶν ὁλοσχερῶς περιεστώμενοι καὶ μόνῃ δι' ὅλου τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ προσφύγτες, Ἰδοὺ πάντα, ἔφασαν, ἀφήκαμεν καὶ ἠκολούθησάμεν σοι, τῷ καὶ τῆς φύσεως Ποιητῇ καὶ δοτῇ τῆς κατὰ νόμον βοηθείας, καὶ ὃν, Κύριον δηλονότι, ὥσπερ ἀληθείας φῶς μονότατον κτησάμενοι· ἀντὶ νόμου καὶ φύσεως πάντων εἰκότως τῶν μετὰ Θεὸν ἀπαισίων τὴν γνῶσιν παρελάβον. Αὐτῷ γὰρ πέφυκε συνεκραίνεσθαι κυρίως ἢ τῶν ἐκ αὐτοῦ γεγεννημένων γνῶσις. Ὡς γὰρ τῷ αἰσθητῷ ἡλίῳ ἀνατέλλοντι πάντα καθαρῶς συνεκραίνονται τὰ σώματα, οὕτω καὶ Θεὸς ὁ νοητὸς τῆς δικαιοσύνης ἡλὶος ἀνατέλλων τῷ νῷ, καθὼς B χωρεῖσθαι ὅπῃ τῆς κτίσεως οἶδεν αὐτὸς, πάντων ταυτῷ νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν τοὺς ἀληθεῖς βούλεται συνεκρανίσθαι λόγους. Καὶ δηλοῖ τοῦτο τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἢ λαμπρὰ τῶν ἐσθημάτων τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ γενομένη συνένδειξις, τῷ Θεῷ τὴν τῶν μετ' αὐτὸν, ὡς οἶμαι, καὶ περὶ αὐτὸν συνάγουσα γνῶσιν. Οὕτε γὰρ διχα φωτὸς τῶν αἰσθητῶν ὀφθαλμοῖς ἀνελαμβάνεσθαι (158 β) δύναται, οὕτε νοῦς ἰσχυρῶς γνώσεως Θεοῦ θεωρίαν δεῖξασθαι πνευματικῇ. Ἐκεί τε γὰρ τῇ ἔβη· ἐν φῶς τῶν ὁρατῶν τὴν ἀνελκυστίνην δίδωσι, καὶ ἐνταῦθα τῷ νῷ τὴν γνῶσιν τῶν νοητῶν ἢ τοῦ Θεοῦ ἐπιστήμην χαρίζεται.

C θεωρίαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν γέγονε τοῦ Ἀδὰμ ἡ παραβάσις.

Ἀμφότερα τοῦτο μὴ ἐπηρεάζας τῷ Θεῷ φωτὶ τὸν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸν ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ τυφλοῦ θίχην εἰκότως ἐν σκότει τῆς ἀγνωσίας ἀμφὶ τῷ χεῖρει τὸν τῆς ὕλης φορυτὸν ἐκουσίως ἀφάστων μόνῃ αἰσθήσει· ταυτὸν ὅλον ἐπικλίνας ἐκδιδῶκε, δι' ἧς τοῦ μικροτάτου θηρὸς τὸν φθαρτικὸν ἰδὼν εἰσεδεξιόμενος οὐδ' αὐτῆς, ὡς ἡβουλήθη, ἀπῆλυσσε τῆς αἰσθήσεως, διχα Θεοῦ, καὶ πρὸ Θεοῦ, καὶ οὐ κατὰ Θεόν, ὡς οὐκ ἔδει, ὅπερ ἀμήχανον ἦν, τὰ τοῦ Θεοῦ ἔχειν ἐπιτηδεύσας. Τὴν γὰρ σύμβουλον παραβεβημένην τὸν ὄψιν Θεοῦ κλέον παραβεβημένος αἰσθησὶν καὶ τοῦ ἀπηγορεύμενου ξύλου, ᾧ καὶ θάνατον συνεῖναι D προσεδάχθη τὸν καρπὸν ὀρέγουσαν, βρώσεως ἀπαρχὴν ποιησάμενος πρόσφορον τῷ καρπῷ τὴν ζωὴν μετελλάξας, ζῶντα τὸν θάνατον ταυτῷ κατὰ πάντα τὸν χρόνον τοῦ παρόντος καιροῦ δημιουργήσας. Εἰ γὰρ φθορὰ γενέσεως ὑπάρχει ὁ θάνατος, αἰεὶ δὲ τὸ δι' ἐπιβροχῆς· τρωτῶν γινόμενον φυσικῶς φθείρεται σῶμα τῇ βροχῇ διαπνεύμενον, αἰεὶ ἀρα δι' ὧν εἶναι τὴν ζωὴν ἐπίσταυσεν ἀκμάζοντα ταυτῷ τε καὶ ἡμῖν τὸν θάνατον ὁ Ἀδὰμ συνετήρησεν. Ὡς εἶπε τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ τῇ συνόλῳ πεισθεὶς τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς διετράφη, οὐκ ἂν τὴν δοθείσαν ἀπέθετο ἀθανασίαν (159 α) αἰεὶ συντηρουμένην τῇ μετοχῇ τῆς ζωῆς,

^d Matth. xix, 27. • Gen. iii, 4, passim.

VARIÆ LECTIONES.

^β δι' ἐπιβροχῆς cod. Gud., pro more.

ἐπειδὴ πᾶσα ζωὴ οὐκ εἶτα τε καὶ καταλλήλῃ πέφυκε συντηρεῖσθαι τροφῇ. Τροφὴ δὲ τῆς μακαρίας ἐκείνης ζωῆς ἐστὶν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς καὶ ζωὴν δίδως τῷ κόσμῳ, καθὼς αὐτὸς περὶ αὐτοῦ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ ἀφειδὺς ἀπεφάνετο λόγος, ὃ διατραφῆναι μὴ βουλῆθε ἐκ πρώτου ἀνθρώπου τῆς μὲν θείας εἰκότως ἀπεγίνετο ζωῆς, ἀλλῆς δὲ θανάτου γεννήτορος ἐπελάβετο, καθ' ἣν τὴν μὲν ἀλογον αὐτῷ μορφήν ἐπιθέμενος, τῆς θείας δὲ τὸ ἀμήχανον ἀμαυρώσας κάλλος, βορὰν τῷ θανάτῳ τὴν ἀπασαν φύσιν παρέδωκε. Αἱ' ἧς ὁ μὲν θάνατος ζῇ δι' ὅλου τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος, ἡμεῖς βρώσιν ὅπ' αὐτοῦ κατασθιόμενοι.

Οἱ ἐκ τῆς ἀστάτου περιφορᾶς τῆς παρούσης ζωῆς ἀλλήν εἶναι τὴν ἀληθῆ καὶ θείαν καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν ζωὴν ἐπαυδύθησαν οἱ ἅγιοι.

Ἦς τὸ ἀβρανὴς καὶ ἀλλεπάλληλον σοφῶς κατανοήσαντες οἱ ἅγιοι τὴν ἀνθρώποις προηγουμένως ἐκ θεοῦ δεδορημένην ταύτην μὴ εἶναι τὴν ζωὴν, ὡς εἰκός, ἐπαυδύθησαν, ἀλλήν δὲ θείαν καὶ ὡσαύτως ἔχουσαν, ἣν μέλιστα δεῖν ὑπελάβον αὐτῷ προπόντως ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν προηγουμένως δημιουργῆσαι, μυστικῶς ἰδιόχρησαν, πρὶς ἣν διὰ σοφίας κατὰ τὴν χάριν τοῦ πνεύματος, ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώποις τοῖς ὑπὸ θάνατον, τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς ἀνανεύσαντες, καὶ ἐνδιαθέτως τὸν αὐτῆς θεῶν ὑποδείξαντες πόθον, ἀποθέσθαι δεῖν ταύτην τὴν παρούσαν ζωὴν εἰκότως φήθησαν, εἰ μέλλοιεν καθαρῶς ἐκείνης κατὰ τὸν δόντα λόγον ἐπιλήψεσθαι. (159) Καὶ ἐπειδὴ ζωῆς ἀποθέσεις θανάτου χωρὶς οὐ γίνεται, θάνατον αὐτῆς ἐπενόησαν τὴν ἀποβολὴν τῆς κατὰ σάρκα στοργῆς, δι' ἧς εἰς τὸν βίον ἡ τοῦ θανάτου γέγονεν εἰσοδος, ἵνα θανάτῳ θάνατον ἐπινοήσαντες τοῦ ζῆν τῷ θανάτῳ παύσονται, τὸν τίμιον ἐναντίον Κυρίου θάνατον ἀποθανόντες, τὸν ὄντως θανάτου θάνατον, τὸν τὴν φθορὰν μὲν φθαίρειν δυνάμενον, τῇ δὲ μακαρίᾳ ζωῇ καὶ ἀφθαρσίᾳ παρεχόμενον ἐν τοῖς ἀέθροις εἰσοδόν. Τὸ γὰρ πῆρας τῆς παρούσης ταύτης ζωῆς οὐδὲ θάνατον οἶμαι δίκαιον ὀνομάζειν, ἀλλὰ θανάτου ἀπαλλαγὴν, καὶ φθορᾶς χωρισμὸν, καὶ δουλείας ἐλευθερίαν, καὶ παραχρῆς παύλαν, καὶ πολέμου ἀναρρεσιν, καὶ συγχύσεως πάροδον, καὶ σκότους ὑπόληψιν, καὶ πόνων ἀνείσιν, καὶ βομβήσεως ἀσκήμου σιγῇ, καὶ βράσματος ἡρεμίαν, καὶ αἰσχύνης συγκάλυμμα, καὶ παθῶν ἀποφυγὴν, καὶ ἀμαρτίας ἀφανισμόν, καὶ πάντων, ἵνα συνελώνεσθαι, τῶν κακῶν περιγραφῇ· ἀπερ δι' ἑκουσίου νεκρώσεως οἱ ἅγιοι κατορθώσαντες ζήνοσι αὐτοὺς τοῦ βίου καὶ πάρεπιδήμιους παρέστησαν. Κόσμος τε γὰρ καὶ σῶμα καὶ ταῖς ἐξ αὐτῶν ἐπαναστάσει γενναίως μαχόμενοι, καὶ τὴν ἐξ ἀμφοῖν κατὰ τὴν τῶν αἰσθησέων πρὸς τὰ αἰσθητὰ συμπλοκὴν παραγενομένην ἀπάτην ἀποκινῶντες, ἀδούλωτον αὐτοῖς ἐφύλαξαν τῆς ψυχῆς τὸ ἀέλωμα· μάλα γε εἰκότως, ἔννομον κρίναντες εἶναι καὶ δίκαιον τὸ ζῆτον ἀγασθαι.

A panis est de caelo devectus vitamque mundo largiens¹, quemadmodum ipse de se ipso in Evangelis verax significavit Sermo, quo ali primus homo cum nollet, divina merito vita excidit, alteram nactus genitoris mortis, secundum quam irrationali sibi formam imponens, divina vero inenarrabilem pulchritudinem obscurans, morti escam tradidit totam naturam. Per quam mors vivit per totum hoc temporis spatium, et nos sibi escam parat, nos vero nunquam vivimus, et semper per interitum ab eo devoratur.

ποιούμενος, ἡμεῖς δὲ ζῶμεν οὐδέποτε, ἀλλ' διὰ φθορᾶς

B Quod ex instabili cursu praesentis vitae alteram esse veram ac divinam et parem vitam sancti didicerint.

Cujus cum sancti futile atque turbatum cognovissent, vitam hominibus principio datam non hanc esse nimirum sunt edocti, sed alteram divinam et parem, quam maxime oportere sibi convenienter Deum, qui bonus est, principio creasse suspicabantur, mystice didicerunt: quo per sapientiam pro gratia Spiritus, quantum id licet hominibus semel morti subjectis, animae oculo reflectentes, atque intime divinum ejus suscipientes desiderium, deponendam hanc esse presentem vitam merito existimaverunt, si pure illam velient, et ut ratio postulat, consequi. Atque cum vitae depositio sine morte non sit, mortem ejus censuerunt esse abjectionem carnalis amoris, per quem morti factus est in vitam introitus ut morti mortem machinando vitam morte sineret, honorabilem coram Domino mortem subeuntes, mortem veram mortis veram, qui interitum quidem perdere posset, sed beate simul vitae et immortalitatis adiutrum aperire. Quod enim ultra hanc et praesentem vitam non jure mihi mortem videor appellare, sed potius mortis solutionem, interitus discessum, servitutis liberationem, perturbationis sedationem, bellorum sublationem, confusionis transitum, tenebrarum recessum, laborum remissionem, strepitus confusi

D silentium, fervoris quietem, pudoris velamentum, passionum fugam, peccati abolitionem, omnium, ut uno verbo comprehendam, malorum circumscriptionem et exterminationem: quae quidem per voluntariam mortificationem sancti impetraverunt, seque vitae hospites atque peregrinos exhibuerunt. Cum mundo enim et corpore et seditionibus inde natis graviter collicitali, fraudem illam ex ambobus secundum sensum cum sensualibus complexum obortam suffocarunt, animaeque sibi liberam servarunt auctoritatem ac dignitatem, ut par erat omnino: quandoquidem consentaneum esse et justum, potius ut pejus a meliori profligaretur censebant quam ut melius a pejori

¹ Joan. vi, 52.

in vincula conjiceretur. Quæ utique lex est divina atque eis insita qui vitæ genus elegerunt ab rationalibus principaliter adamari, quod vitæ genus per frugalitatem suam angelorum æmulantur sufficientiam atque otium.

Quod sancti non ut nos, neque naturali contemplatione neque per sacras litteras initiatione utebantur.

Sed reversi ordine ad ea quæ antea examinavi-
mus reliqua transformationis pro virili parte de-
liberata adjiciamus, ut sanctorum in universis
perfectio et sincera affectus in carnem et materiam
proclivis libertas spectetur, et quod non in no-
strum morem ipsi quoque vel conditionem, vel
sacram Scripturam materialiter atque humiliter
contemplabantur, modo sensu et speciebus et fi-
guris ad acquirendam beatam Dei cognitionem,
et litteris syllabisque utendo, unde titubare circa
veritatis iudicium ac falli contingit, sed mente
sola purissima omnique materiali caligine liberata,
Quod si religioso uti iudicio volumus in sensua-
lium intellectualiter examinandis rationibus, in
firmam Dei ac divinorum eos cognitionem recta
via procedentes rite spectaverimus.

Contemplatio in transformationem amplior.

Dictum erat igitur supra, per Domini in monte
faciei splendorem et claritudinem ter beati apo-
stoli ineffabili et incognito modo ad Dei quam
omnia omnino quæcunque existunt percipere ne-
queunt potestatem atque gloriam mystice deduci
sunt, dum lucem quod sensibus eorum apparuit
mysterii obscuritate tecti symbolum esse docentur.
Nam quemadmodum hic lucis quæ effulsit radius
oculorum aciem superat et imperceptibilis eis per-
manet, ita etiam illic Deus omnem mentis superat
vim et aciem, neque ullam dum videtur ei qui
periculum videndi facit qualemcunque imaginem
concedit. Per candidas vero vestes magnificentiam
creaturarum, rationibus secundum quas factæ sunt
æqualem, atque significatum in verbis sacre Scri-
pturæ mysterium eadem et una Deo convenienter
didicere, quippe quia Dei agnitione tam Littera-
rum simul revelatur secundum Spiritum vis, quam
rerum conditarum secundum eum sapientia et co-
gnitio, quibus rursus ipse congruenter manife-
statur. Per Moysen vero et Eliam qui atrinque ad-
erant ei — nam hoc contemplationis ad disqui-
rendum superest, — multos juxta multa cogitata
de eis quorum imagines propositæ erant mysteriis
per veram contemplationem gnosticos receperunt
modos.

Math. xvn. 2.

ἁπλῶν τῶ κρείττονι, ἢ τὸ κρείττον αὐ-
τοῦ καὶ κρείττονι. Ὅτι μὴ καὶ ὁ νόμος θεός καὶ τοὶ
προφηταὶ τὴν λογικὴν προφητείαν προ-
φύονται. (160 a) ἀσπάζεσθαι ἑκὼν ἐμπροσθεν,
τὴν ἐμπροσθεν δι' ἀγαπᾶσαι τὸ ἀπρόσθεν τῶν
ἀγγέλων μεμνημένην καὶ ἀνέστη.

Ὅτι μὴ καὶ ἡμεῖς τὴν φωνὴν θεωροῦν,
ἢ τὴν γραφικὴν μεταγωγίαν ἐκείνων οὐ
ἀγνοοῦν.

Ἄλλ' ἐκτελεσθέντες καὶ εἰρηδὸν τὸ λειπόντα τῆς
μεταμορφώσεως τοὺς προειρηθῆσιν κατὰ δύναμιν
διασκοπήσαντες προσαρμόσωμεν, ὡς θεωρηθῇ τῶν
ἀγίων ἢ ἐν πᾶσιν ἀπορίας καὶ ἡ γνησία πρὸς τὴν
σάρκα καὶ τὴν ὁλὴν ἐπιδοκίμασι, καὶ οὐ μὴ καὶ
ἡμεῖς καὶ αὐτοὶ τὴν κτίσιν ἢ τὴν ἁγίαν Γραφὴν
ὁλικῶς τε καὶ χαμερπῶς ἰδεώμεν, αἰσθῆσαι μόνον
καὶ ἐπιφανείας καὶ σχήμασι πρὸς ἀνάληψιν τῆς
μακαρίας γνώσεως τοῦ Θεοῦ, γράμμασι τε καὶ σὺλ-
λαβαῖς χρώμενοι, ἐξ ὧν τὸ πρᾶξαι ἐστι· περὶ τὴν
κτίσιν τῆς ἀληθείας καὶ σφάλλεσθαι, ἀλλὰ μὴ μόνον
καθαρωτέρῃ καὶ πᾶσης ὁλικῶς ἀπὸ λαγυμένην
ἀγλῶς. Ἐπεὶ οὖν εὐσεβῶς κρῖναι βουλόμεθα τοὺς
τῶν αἰσθητῶν νοητῶς διασκοποῦντες λόγους,
εἰς τὴν περὶ Θεοῦ καὶ τῶν Θεῶν αὐτοῦς ὁ-
πειραιστικὴν γνῶσιν ὁρθῶς δι' εὐθείας τριβῶν βαίνοντας
καταβίβωμεν.

θεωροῦν εἰς τὴν μεταμόρφωσιν αἰαυτέρῃ.

Εἰρηται τοίνυν ἀνωτέρω εἶναι διὰ μὲν τῆς γενομένης
ἐπὶ τοῦ βροτοῦ τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου φωτισμοῦ
λαμπρότητος πρὸς τὴν πᾶσι καθόλου τοὺς ὄσιν
ἀληκτον τοῦ Θεοῦ μυστικῶς οἱ τρισυμμάριοι ἀπό-
στολοι κατὰ τὸ ἄρρητόν· τε καὶ ἀγνωστον χειρ-
αγωγούντο δύναμιν τε καὶ δόξαν, τῆς ἀφανοῦς προ-
φύτης τὸ φανέν αὐτοῖς πρὸς τὴν αἰσθησιν ὡς
σύμβολον εἶναι μαθησκόντες. Ὡς γὰρ ἀναυθῆ τοῦ
γενομένου φωτὸς τὴν πᾶν ὁφθαλμῶν κατὰ ἐνέργειαν
ἢ ἀκτίς, ἀχώρητος αὐτοῖς διαμένονσα, οὕτω καὶ
θεὸς πᾶσαν νόδς δύναμιν ὑπερβαίνει καὶ ἐνέργειαν.

(160 b) οὐδ' ὅμως ἐν τῇ νοεῖσθαι τῇ νοεῖν
πειρωμένη πᾶν οὐκ οὐκ τῷ ἀπεί, διὰ δὲ τοῦ
λευκῶν ἱματίων τῇ τε ἐν τοῖς κτίσμασιν ἀναλόγως
τοῖς καὶ οὖς γεγένηται λόγους μεγαλοῦργίαν καὶ
τὴν ἐν τοῖς ῥήμασι τῆς ἁγίας Γραφῆς κατὰ τὸ
δοσόμενον μεταγωγίαν ἐν πατρὶ καὶ ἡμᾶ θεο-
κρατῶς ἰδεώσκοντες, οἷα τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ
ἀνακατανοομένης τῆς τε γραφικῆς κατὰ τὸ πνεῦμα
δυνάμει καὶ τῆς ἐν τοῖς κτίσμασι κατὰ τὸ ἀπεί
καὶ γνώσεως, δι' ὧν πάλιν αὐτοῖς ἀναλόγως ἐκπαί-
νεται. διὰ δὲ Μωϋσῆος καὶ Ἠλίου τῶν ἐκτελεσθέντων
αὐτῶ συνόντων (τοῦτο γὰρ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς
θεωρίας λείπεται), πολλοὺς κατὰ πολλὰς ἐπινοίας,
ὧν τύποι προεβέβλητο μυστηρίων δι' ἀληθείας
θεωρίας γνωστικῶς ὑπεβέβλητο τρέπουσιν.

VARIE LECTONES.

οὐδὲν cod. Gud. ubique.

SE. IV. 10061

Θεωρία εἰς τὸν Μωϋσῆν καὶ τὸν Ἠλίαν.

Contemplatio in Moysen et Eliam.

A. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν περὶ τοῦ θεῖν πάντως συνείηαι τῷ Λόγῳ καὶ Θεῷ τὸν τε νομικὸν καὶ τὸν προφητικὸν λόγον διὰ Μωϋσεως καὶ Ἠλίου εὐσεβεστάτην ἐλάμβανον ἔννοιαν, ὡς ἐξ αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ καὶ ὄντας καὶ ἀπαγγέλλοντας, καὶ περὶ αὐτὸν ἱδρυμένους.

B. Εἴτα σοφίαν καὶ χρηστότητα συνοῦσαν αὐτῷ διὰ τῶν αὐτῶν ἐπαίδευσεν, τὴν μὲν ὅτι κατ' αὐτὴν διαγορευτικός ἐστι τῶν ποιητέων ὁ λόγος, καὶ ἀπαγορευτικός τῶν οὐ ποιητέων, ἥς τύπος ὑπῆρχε Μωϋσεως (σοφίας γὰρ τὴν τῆς νομοθεσίας εἶναι πιστεύομεν χάριν), τὴν δὲ ὅτι κατ' αὐτὴν προρεπτικός ἐστι καὶ ἐπιστρέπτικός πρὸς τὴν θεῖαν ζωὴν, τῶν αὐτῆς ἀπολοισθησάντων, ἥς τύπος ὑπῆρχεν Ἠλίας, φ' αὐτοῦ ὅλον τὸ προφητικὸν ὀφείλων χάρισμα. (161 a) Χρηστότης γὰρ θείας ἰδίου γνώρισμα, τῶν πεπλανημένων ἢ μετὰ φιλάνθρωπίας ἐπιστροφῇ, ἥς κήρυκας τοὺς προφήτας γινώσκουμεν.

Γ. Ἡ γνώσιν καὶ παιδείαν, τὴν μὲν ὅτι καλοῦ τε καὶ κακοῦ τῆς εἰδήσεως τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχει παρ' ἐκτικῶς. Δέδοικα γὰρ, φησί, πρὸς ἀνθρώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἐφ' ᾧ τὴν μὲν εἰλεῖν αἰρεῖσθαι, τὴν δὲ φυγεῖν, καὶ μὴ ὡς καλῶ περιπεσεῖν ἐξ ἀγνοίας τῷ χεῖρονι, ὅπερ Μωϋσῆς πεπραχὼς ἀνηγόρευται, πρότυπων ἐν αὐτῷ τῆς ἀληθείας τὰ σύμβολα τὴν δὲ ὅτι τῶν τοῖς ἐναντίας ἀνδρὶν χρίσμενων κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, οὗ παιδεύτης Ἠλίας ὁ μέγας ἐγένετο, καὶ μινύοντων ἀδιακρίτως τὰ ἔμικτα, τῆς διαφορίας ἐστὶ κλαστικός, καὶ τῶν παντελῶς τῷ κατὰ προσθετικῶν τὴν ἀνοίαν καὶ τὴν πύρρυν εἰς ἔννοιαν ἄγων, ὡς λόγος, καὶ αἰσθησιον.

Δ. Ἡ πρᾶξιν καὶ θεωρίαν, τὴν μὲν ὡς κακίας ἀναρετικὴν, καὶ κόσμου δι' ἐπιδείξεως ἀρετῶν τοῖς δι' αὐτῆς ἀγομένους παντελῶς κατὰ διδάσκειν τεινύσαν, ὡς Μωϋσῆς τῆς Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ, καὶ θεοῖς νόμοις τοῦ Πνεύματος εὐπειθῶς παιδεύουσιν ἄγεσθαι τὴν δὲ ὡς ὕλης καὶ εἰδους ἀρπάσσουσιν, ὡς τὸν Ἠλίαν τὸ ἐκ πυρὸς ἄρμα, καὶ Θεῷ διὰ γνώσεως προσάγουσάν τε καὶ συνάπτουσάν ὑπὸ σαρκὸς μὴ ὅτι οὐκ βαρυνμένους, διὰ τὴν τοῦ κατ' αὐτὴν νόμου ἀθέτησιν, ἢ ἐπάραι κατ' ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῖς κατ' ὁρθώματι φλεγόμενος, διὰ τὴν συνημμένην ταῖς ὄντως ἱεραταῖς ἔρδον τῆς πτωχείας τοῦ πνεύματος.

Ε. Ἡ πάλιν τὰ (161 b) κατὰ τὸν γάμον καὶ τὴν ἀγαμίαν μυστήρια παρὰ τῷ Λόγῳ εἶναι μαρτυρόντες διὰ Μωϋσεως, τοῦ διὰ γάμον τῆς θείας ἱερατοῦ γενέσθαι δόξης μὴ κωλυθέντος, καὶ διὰ Ἠλίου, τοῦ παντελῶς γαμικῆς συναφείας καθαροῦ διαμείναντος, οἷα τοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ τοῖς Λόγῳ ταῦτα ἰσθύνοντάς, κατὰ τοὺς θειωδῶς περὶ αὐτῶν κεκρίτους νόμους, αὐτῷ μυστικῶς ἐκποιεῖσθαι κηρύττοντος.

ΣΤ. Ἡ ζωὴ καὶ θάνατος διὰ τῶν αὐτῶν κύριον πιστῶς ὄντα τὸν Λόγον πληροποροῦμενοι.

b Deut. xxx, 19. c IV Reg. ii, 41.

L. Atque primum quidem de eo quod Sermoni ac Deo ratio tam legalis quam prophetica deberet adesse per Moysen atque Eliam piissimam cepérunt notionem, ut quæ, ex eo et de eo tam existerent quam denuntiarent, et circa eum collocata essent.

II. Deinde sapientiam atque clementiam ei adesse per eosdem discabant, alteram quia per hanc eorum quæ facienda imperativa est ratio, et prohibitiva eorum quæ non sunt facienda, cujus imago Moyses erat (nam sapientia esse legislationis gratiam credimus), alteram vero invitare atque adhortari ad divinam vitam ens qui ea exciderint, cujus imago erat Elias, prophetica omne per se significans gratiam. Clementia enim divini proprium insigne est adhortatio quæ sit cum humanitate et indulgentia, cujus præcones prophetas novimus.

III. Vel cognitionem et eruditionem, alteram quidem quod boni ac mali scientiam hominibus præstat: *Dedi enim, inquit, coram facie tua vitam et mortem*, alteram ad eligendum, alteram ad devitandum, et ne ex ignorantia pro bono peiori se quis induat, id quod Moyses fecisse renuntiatus est, veritatis symbola in se præformans; alteram vero quod eorum in Israel, cujus præceptor magnus Elias erat, qui palam et impudenter contrariorum usum sequebantur separandaque indifferenter confundebant, coercet indifferentiam, et quod eorum qui malo prorsus se addixerunt amentiam et duritiam ad sapientiam, ut ratio, et sensum deducit.

IV. Vel actionem et contemplationem, alteram quod malitiam tollit et virtutibus propositis eos qui illa aguntur secundum affectum prorsus a mundo resecat, ut Moyses Israelcem ab Ægypto, divinisque præceptis in Spiritus obsequio vivere instituit; alteram vero ut ab materia atque forma abripiantem, quemadmodum currus ignites Eliam, perque cognitionem Deo adducentem, et copulantem carne nihil gravatos propter reprobatam istius legem, aut nulla de recte factis superbia flagrantem, propter rorem spiritus indigentia, veris virtutibus conjunctum.

V. Vel rursus matrimonii et celibatus mysteria comitari Sermonem edoceri per Moysen sunt, quem matrimonium non prohibuit quominus in amorem divinus gloriæ veniret, et per Eliam, qui omni prorsus matrimoniali nexu semper abstinnit: quippe Sermo ac Deus eos qui ratione hæc dirigunt secundum leges de eis rebus divinitus statutas, mystice sibi adoptari annuntiat.

VI. Vel vitæ et mortis Domini revera esse Sermonem per eadem persuasionem tulerunt.

VARIE LECTIONES.

a b habet apographum. c Manus antiqua correxit αἰσθησις in cod. Gud.

PATROL. GR. XCI.

37

VII. Vel etiam omnes Deo vivere, nec quemquam omnino apud eum mortuum esse per eadem didicerant, præter eum qui peccato se ipse morti auctorasset, seque voluntaria ad passiones et vitia proclivitate a Verbo abscedisset.

VIII. Vel etiam ad Sermonem, ut qui veritas est I, referri et esse mysteriorum imagines, et in eum cogi et redire tam legalis quam prophetici operis tanquam in principium et finem eruditi sunt.

IX. Vel quæ post Deum sunt omnia et ex Deo procreata, hoc est rerum naturam et tempus, una cum Deo, ut causa et factore, apparere existentia, qui ipse, quoad fieri ejus potest, vere apparet. Quorum quidem temporis imago Moyses videatur esse, non solum ut temporis ac numerandi secundum hoc doctor (hic enim primus tempora a condito mundo numeravit), et temporalis cultus deductor, sed etiam quod non una cum illis in carnalem reglem introivit de quibus ante adventum divini Evangelii narravit; ejusmodi enim etiam tempus est, neque antevertens neque conveniens motu illis quos ad divinam futuri ævi vitam transmittit. Jesum enim qui universi tam temporis est quam æternitatis, habet successorem; quanquam alias temporis rationes in Deo permanent, quemadmodum lex a Moyse in deserto data una cum eis qui terram possessionis ceperunt ingressa mystice manifestat. Æternitas enim tempus est postquam motum stitit, et tempus est æternitas, quando mensura distinguitur motu agitata, adeo ut æternitas, ut definite loquar, tempus motu privatum, tempus vero æternitas motu mensurata. Naturæ autem Elias videatur imago esse, non solum quod inviolatas sibi custodivit rationes et voluntatis consiliique prudentiam in illis, ab omni passionis vicissitudine liberam, sed etiam quod in judicio, quemadmodum naturalis aliqua lex, castigat eos qui natura præter naturam utuntur. Tale enim etiam natura, quæ se ipsam corrumpere conantes eatenus castigat, quatenus in naturali vivendi generi operam dant, eo quod non plenam ipsius naturæ facultatem naturaliter amplius exercere eos sinit, imminutos jam integritate et per hoc castigatos, quippe qui sibi ipsis inconsulto et imprudenter ad id quod non est inclinando existentie defectum præstant.

X. Intellectualem vero quoque ac sensualem conditionem officis Sermonis si quis per Moysen et Eliam contineri dixerit, is fortasse a vero non aberrabit. Ex quibus sensuality Moyses rationem tenet, ut generationi ac interitui subjectus, quemadmodum historia ejus narrat, generationem ac inortem ejus commemorans. Tale enim sensualis quoque conditio, cujus initium generationis no-

A Z. Ἡ καὶ τὸ πάντα, ἥν τῷ Θεῷ καὶ μηδὲνα παντελῶς παρ' αὐτῷ νεκρὸν εἶναι διὰ τῶν αὐτῶν μανθάνοντες, πλὴν τοῦ ἑαυτὸν τῇ ἀμαρτίᾳ νεκρώσαντος, καὶ τῇ ἰκουσίᾳ πρὸς τὰ πάθη ῥοπή τοῦ Λόγου ἑαυτὸν ἀποκρίναντος.

H. Ἡ καὶ πρὸς τὸν Λόγον ὡς ἀληθεῖαν ὄντα κατ' ἀναφορὰν εἶναι τε καὶ ὑπάρχειν τοῖς τύποις τῶν μυστηρίων, καὶ εἰς αὐτὸν συνάγεσθαι, τῆς τε νομικῆς καὶ τῆς προφητικῆς πραγματείας ὡς ἀρχὴν καὶ τέλος, ἐκταγῶς οὖν.

Θ. Ἡ τὰ μετὰ Θεὸν πάντα καὶ ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι, τούτεστι τὴν φύσιν τῶν ὄντων καὶ τὸν χρόνον, παρὰ τῷ Θεῷ ὄντα συνεκφάνεσθαι ἀληθῶς φαινόμενα, κατὰ τὸ ἐφικτὸν, ὡς αἰτίᾳ καὶ ποιητῇ. Ὁν τοῦ μὲν χρόνου τύπος ἂν εἴη Μωϋσῆς, οὐ μόνον ὡς χρόνου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν ἀριθμοῦ διδάσκαλος (οὗτος γὰρ πρῶτος τὸν κατὰ τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου χρόνον ἡριθμήσατο), καὶ ὡς χρονικῆς γενόμενος λατρείας καθηγῆτης, ἀλλὰ καὶ ὡς μὴ συνεισερχόμενος ἱερατοῖς σωματικῶς εἰς τὴν καταπάυσιν ὃν πρὸ τῆς θείας καθηγῆσθαι (162 a) εὐαγγελίας· τοιοῦτον γὰρ καὶ ὁ χρόνος, οὐ φθάνων ἢ συνερχόμενος κατὰ τὴν κίνησιν ἑκείνους οὐδ' πρὸς τὴν θείαν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ζωὴν πέφυκε παραπέμπειν. Ἰησοῦν γὰρ ἔχει τὸν παντὸς ὄντα καὶ χρόνον καὶ αἰῶνος διάδοχον· καὶ εἰ ἄλλως οἱ λόγοι τοῦ χρόνου ἐν τῷ Θεῷ διαμένουσιν, ὡς δηλοῖ μυστικῶς ἡ τοῦ ἐν ἱερῇ μὲν δοθέντος νόμου διὰ Μωϋσέως τοῖς τὴν γῆν λαβοῦσι τῆς κατασχέσεως συνείσεδος. Αἰὼν γὰρ ἐστὶν ὁ χρόνος, ὅταν στῇ τῆς κινήσεως, καὶ χρόνος ἐστὶν ὁ αἰὼν, ὅταν μετρήται C κινήσει φερόμενος, ὡς εἶναι τὸν μὲν αἰῶνα, ἵνα ὡς ἐν ὄρῳ περιλαβὼν εἴπω, χρόνον ἐστερημένον κινήσεως, τὸν δὲ χρόνον αἰῶνα κινήσει μετρούμενον. Τῆς δὲ φύσεως Ἡλίας, οὐ μόνον ὡς τοῖς κατ' αὐτὸν ἀλωθέντοis φυλάξας λόγους, καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῖς κατὰ γνώμην φρόνημα τροπῆς τῆς ἐκ πάθους ἐλευθερον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐν κρείται παιδείᾳ, ὅσον τις φυσικὸς νόμος, τοὺς παρὰ φύσιν τῇ φύσει χρωμένους. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ φύσις, τοὺς αὐτὴν παραφθείρειν ἐπιχειροῦντας τοσοῦτον κολάζουσα, ὅσον τοῦ παρὰ φύσιν ἥν ἐπιτηδεύουσι, τῇ μὴ ὀλην αὐτῆς φυσικῶς ἐτι κακῆσθαι τῆς φύσεως τὴν δύναμιν, μακροθνήσκας ἤδη τῆς κατ' αὐτὴν ἀριότητος καὶ διὰ τοῦτο κολαζομένων, ὡς αὐτοῖς ἀδούλως τε καὶ ἀφρόνως διὰ τῆς D πρὸς τὸ μὴ ἐν νύκτει τοῦ εἶναι παριχομένους τὴν ἡλιείην.

I. Ὡς καὶ τὴν νοητὴν καὶ τὴν αἰσθητὴν κτίσιν ἔχειν τοῦ δημιουργοῦ Λόγου τὴν εἰπὴν διὰ Μωϋσέως καὶ Ἡλίου, τῆς ἀληθείας οὐ διαμαρτάνει. Ὁν τῆς μὲν αἰσθητῆς (162 b) Μωϋσῆς λόγον ἔχει, ὡς ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν γενόμενος, καθὼς ἡ περὶ αὐτοῦ ἱστορία δηλοῖ, τὴν γένεσιν καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλουσα. Τοιοῦτον γὰρ καὶ αἰσθητὴ κτίσις, ἀρχὴν ἔγνωσμένην γενέσεως ἔχουσα

Joan. xiv, 6. * Deut. i, 5.

VARIE LECTIONES.

* συνερχόμενος a m. pr. habet cod. Gud.

καὶ διαφθορᾷς ὥρισμένον τέλος ἐλπίζουσα. Τῆς δὲ νοητῆς Ἡλίας, ὡς οὐτε γένεσιν αὐτοῦ τῆς παρ' αὐτοῦ μηνυούσης ἱστορίας, καὶ εἰ γαγίνηται, οὐτε μὴν τὴν δὲ θανάτου φθορὰν ἐλπίζεσθαι ὀριζομένης, καὶ εἰ τεθνήσκει. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ νοητὴ κτίσις, οὐτε ἀρχὴν γενέσεως ἀνθρώποις καταδήλων ἔχουσα, καὶ εἰ γαγίνηται καὶ ἥρεται καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παύεται, οὐτε τέλος τοῦ εἶναι διὰ φθορᾷς ὥρισμένον ἐκδέχεται. Τὸ γὰρ ἀνώλεθρον φυσικῶς ἔχει λαβούσα παρὰ Θεοῦ, τοῦ οὕτως αὐτὴν δημιουργῆσαι θελήσαντος.

Ἀλλῃ συνειρητικῇ θεωρίᾳ εἰς τὴν μεταμόρφωσιν.

Εἰ δὲ τῷ μὴ περιεργότερος τοῦ δόντος εἶναι δοκῶ, καὶ ἕταρον μέγα τε καὶ θεῖον, ὡς οἶμαι, ἐκ τῆς θείας μεταμορφώσεως μυστήριον ἡμῖν ἀναφαίνεται, καὶ τῶν εἰρημένων λαμπρότερον. Οἶμαι γὰρ τοὺς καθόλου δύο τῆς θεολογίας τρόπους μυστικῶς ὑφηγεῖσθαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν θεοπροπῆ δραματουργήματα, τὸν τε προηγούμενον φημι καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀναίτιον, καὶ διὰ μόνης καὶ παντελοῦς ἀποφάσεως τὸ θεῖον ὡς ἀληθῶς καταφάσκοντα, καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ δι' ἀφασίας δεινῶς σημνύνοντα, καὶ τὸν ἐπόμενον τοῦ αὐτοῦ καὶ σύνθετον, διὰ καταφάσεως μεγαλοπρεπῶς ἐκ τῶν (163 α) αἰτιατῶν ὑπογράφοντα· οἷς, κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπου εἰδέναι, ἢ περὶ Θεοῦ τε καὶ τῶν θεῶν ἐπαυρουμένη γνώσις διὰ τῶν προσφώνων ἡμῖν συμβόλων πρὸς ἀμφοτέρους ἡμᾶς ἀγεί τοὺς τρόπους, δι' εὐσεβοῦς τῶν ὄντων κατανοήσεως ἀμφοτέρων ἡμῖν ἐπιστώσα τοὺς λόγους, καὶ τοῦ μὲν προτέρου πᾶν τὸ ὑπὲρ αἰσθησὶν εἰς μὲν εἶναι διδάσκουσα, τοῦ δὲ δευτέρου τὰ κατ' αἰσθησὶν ἀδροιστικὰ εἶναι παιδεύουσα μεγαλοουργήματα. Ἐκ γὰρ τῶν ὑπὲρ αἰσθησὶν συμβόλων τὴν ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν ἀληθειαν εἶναι μόνον πιστεύομεν, περὶ τοῦ τί καὶ πῶς καὶ ὅποιαν εἶναι καὶ ποῦ καὶ πότε μὴδ' ὅπως τοιμῶντες σκοπεῖν ἢ ἐννοεῖν ἀνεχόμενοι, τῆς ἐγχειρήσεως τὸ ἀσέδες παραιτούμενοι· ἐκ δὲ τῶν κατ' αἰσθησὶν, ὡς ἡμῖν ἐστι δυνατόν, κατ' ἐννοίαν μόνον ἰσχυρῶς τῆς περὶ Θεοῦ γνώσεως τὰς εἰκασίας λαμβάνοντες πάντα αὐτὸν εἶναι φημεν ὅσα ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ὡς αἰτίων ἐγνωρίσαμεν.

Ὅτι καὶ ἑαυτοῦ τύπος ὁ Κύριος γέγονε κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διὰ σαρκὸς οἰκοδομίαν.

Σκοπήσωμεν δὲ εἰ μὴ καλῶς ἐκάστη τῶν εἰρημένων τῶν κατὰ τὴν θεῖαν ἐκείνην τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεων καὶ σοφῶς ἐνυπάρχει τὸ σύμβολον. Εἶδει γὰρ αὐτὸν καθ' ἡμᾶς ἀτρέπτως κτισθῆναι δι' ἀμετρον φιλανθρωπίαν καταδεχάμενον ἑαυτοῦ γενέσθαι τύπον καὶ σύμβολον, καὶ παραδεῖξαι ἐξ ἑαυτοῦ συμβολικῶς ἑαυτὸν, καὶ δι' ἑαυτοῦ φαινόμενον πρὸς ἑαυτὸν ἀφανῶς πάντῃ κρυπτόμενον χειραγωγῆσαι τὴν ἀπασαν κτίσιν καὶ τῆς ἀφανοῦς καὶ πάντων ἐπέκεινα κρυφιομύστου καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν ὄντων ὀβελὶ τοῦ συνόλου τρόπῳ νοηθῆναι ἢ λεχθῆναι δυνα-

tum est, et quæ interiorius definitam consummationem sperat. Intellectualis contra Elias, cujus nec nativitatem proditi historia, etiamsi generatus fuerit, nec utique mortis eum sibi sperare interitum definit, etiamsi mortem subierit. Tale enim intellectualis quoque conditio, quæ non initium nativitatis hominibus manifestum habet, etiamsi facta fuerit et initium ceperit, et de nihilo in existentiam pervenerit, nec finem existentie per interitum definitum exspectat. A Deo enim, qui eam ita creasse volebat, hoc accepit, ut naturaliter extilio careret.

Compendiaria alia in transformationem contemplatio.

Si cui autem necessario non operosior videbor, etiam aliud magnum et divinum, ut puto, ex divina transformatione mysterium nobis revelatur, iisque quæ jam dixi luculentius. Arbitror per transformationis spectacula illa Deo convenienter ac digne in monte edita divine Christi nature duos mystice enarrari generales modos, primum dico, et simplicem et causa carentem, solaque ac plena negatione divinum revera affirmantem, ac fastidium ejus per stuporem, cui oratio non suppetit, ut par est, celebrantem, et alterum, qui hunc æquitur, compositum atque per affirmationem magnifice ex causatis probantem: quibus, quatenus hominibus id nosse licebit suspensa de Deo deque divinis rebus cognitio per Symbola nobis idonea ad utrumque modum nos deducit, dum per religiosas rerum considerationem amborum rationes nobis sistit, prioris quidem symbolum quodcumque sensum excedat esse docens, alterius collectiva esse quæ ad sensum pertineant opera magnifica. Ex symbolis enim quæ sensum excedunt veritatem rationem et intellectum superantem solum modo censeri existimamus, et quid et quomodo et qualis ea sit, et ubi et quando nequaquam inquirere conantes aut mente percipere sustinentes, quandoquidem periculi faciendi impietatem devitamus: ex sensualibus autem, quantum id nobis licet, cogitatu solummodo subtiliter capientes res divinas cognoscendi conjecturas Deum esse statuentes quæcumque ex creaturis ipsius cognoverimus.

Quod etiam ipsius imago Dominica fuerit secundum quam per carnem dispensationem.

Consideremus autem annon suum quisque quos dixi modorum secundum divinam illam Domini transformationem bene atque sapienter suum tueatur symbolum. Specie enim eum humane simili, sed non mutata ipsius natura, conditum esse propter infinitam suam in genus humanum elementiam sui ipsius symbolum atque imaginem fieri non recusantem, atque ex se ipso se ipsam symbolice demonstrare, perque suam apparentiam ad sese, qui in obscuritate ubique latet, omnem conditionem deducere, obscuræque et omnium longe

difficillimo mysterio obvolute et quæ ab ullo, quotquot hac vita fruimur, haudququam intelligi et edici possit, infinitatis luculenta per incarnationem hominibus prestare indicia.

Contemplatio fulgentis Domini faciei.

Splendor igitur faciei Domini ¹ vincens humanam beatitudinem apostolis negativæ est mysticæ Christi Dei naturæ, qua beata atque sancta divinitas secundum essentiam plusquam inenarrabilis et plusquam incognita et omni infinitate infinite superior ne vestigium quidem ullum vel tenue comprehensionis iis quæ post se habet, relinquit, nec quomodo vel aliquatenus eadem unio sit et trinitas, intelligendum ulli eorum qui sunt concessit; quandoquidem a creatura id quod non creatum est capi nequit, neque cogitatione comprehendendi a finitis infinitum.

Contemplatio in luminosas Domini vestes.

Affirmativum autem modum in activam providentiam et iudicium distinctum suspicor: primum quidem, hoc est activum, qui ex pulchritudine et magnitudine creaturarum Deum universitatis esse artificem colligi jubet, per splendoris Domini vestes manifestari, quas Sermo in creaturas visui apparentes productas ostendit.

Contemplatio alia in Moysen.

Providentia autem modum per Moysen significari, ut quæ clementer errore eximit pravitate correptos, atque modos profectionis ad divina et immaterialia et incorporalia a materialibus et corruptibilibus et corporalibus hominibus sapienter distinguit, divinisque legibus prudenter fulcit.

Contemplatio alia in Eliam.

Judicii vero modum per Eliam significari, ut quæ tam verbo quam facto alios secundum meritum punit, alios prosequitur, ita ut secundum subjectam materiam et qualitatem vel virtutis vel pravitatis pro merito uniuscujusque attribuat. Hæc enim omnia quæ adhuc quærebamus de præsentis sacræ Scripturæ loco Moyses atque Elias, id quod iis maxime licuit qui res divinas typice per suas ipsorum res adumbrabant, ausi, uterque quibus vixit temporibus, ut narratur, egerunt, et cum illis conveniunt quæ pro contemplationis modo exposuimus.

Contemplatio de Moysi et Elie in transfiguratione cum Domino colloquio.

Ex colloquio autem eorum cum Domino et quod

¹ Matth. xvii, 2.

VARIAE LECTIONES.

¹ καλονης habet cod. Gud. ² ηλίου cod. Gud. Nec semel ita.

Α μένης (163 b) ἀπειρας τῆς ἐκφανείας διὰ σαρκὸς θεουργίας ἀνθρώπων παρέχειν φιλανθρωπῶς μεθύματα.

Θεωρία τοῦ ἀπεράφωτος προσώπου τοῦ Κυρίου.

Τὸ τοίνυν φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου ἐν ὧσαν τῆς ἀνθρωπίνης μακαρίας ἀποστόλοις τῆς κατ' ἀπόφασιν μυστικῆς θεολογίας, καθ' ἣν μακαρία καὶ ἀγία θεότης κατ' οὐσίαν ἐστὶν ὑπεράφωτος καὶ ὑπεράφωτος καὶ πάσης ἀπειρίας ἀπειράκις ἐξηρημένη, οὐδ' ἔχνος ὄψεως κατὰ φύσιν καὶ φιλὸν τοῖς μετ' αὐτὴν καταλείψασα, οὐδὲ τὴν πῶς καὶ πόσως ἢ αὐτὴ καὶ μόνος ἐστὶ καὶ τριάς ἐννοῖαν ἐπιείκῃ τινὶ τῶν ὄντων, ἐπειδὴ μὴδὲ χωρεῖσθαι κτίσει τὸ ἀκτιστον πέφυκε, μὴδὲ ποιεῖσθαι τοῖς πεπερασμένοις τὸ ἀπείρον.

Θεωρία εἰς τὰ γὰρ τοῦ Κυρίου ἐνδύματα.

Τὸν δὲ καταφατικὸν τρόπον εἰς τὴν κατ' ἐνέργειαν πρόνοιαν τε καὶ κρίσιν διαιρούμενον τὸν μὲν κατ' ἐνέργειαν, τὸν ἐκ καλλονῆς ¹ καὶ μεγέθους τῶν κτισμάτων τὴν περὶ τοῦ δημιουργοῦ εἶναι τῶν ὄντων τὸν θεὸν εἰσηγούμενον ἡλῳσιν, διὰ τῶν λαμπρῶν ἐσθημάτων τοῦ Κυρίου δηλοῦσθαι, ἀπεριεῖς τὰ φαινόμενα κτίσματα προεκλαβὼν ὁ Λόγος ἀπέδειξεν.

Θεωρία ἁλλή εἰς τὸν Μωϋσῆν.

Τὸν δὲ κατὰ πρόνοιαν τρόπον διὰ τοῦ Μωϋσέως σημαίνεισθαι, ὡς πλάνης φιλανθρωπῶς ἐξαιρουμένην τοὺς κακὰς συνειλημμένους, καὶ τοὺς τρόπους σοφῶς τοῖς ἀνθρώποις διαποικιλοῦσαν τῆς πρὸς τὰ θεῖα καὶ αἶλα καὶ ἀσώματα ἀπὸ τῶν ὀλικῶν καὶ φθαρτῶν καὶ σωματικῶν ἐκδημίας, καὶ τοῖς θεοῖς νόμοις ἐπιστημῶν ἐρεῖδουσα.

(164 a) Θεωρία ἁλλή εἰς τὸν Ἠλίαν.

Τὸν δὲ τῆς κρίσεως τρόπον διὰ τοῦ Ἠλίου ² μνησθαι, ὡς λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τοὺς μὲν κατ' ἀξίαν τιμωρομένης, τοὺς δὲ περιεπούσης διὰ τοῦ κατὰ τὴν ὑποκειμένην βλῆν τε καὶ πῶς τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας. ἐκάστη προσφῶρως αὐτὴν ἀρμόζεσθαι. Ταῦτα γὰρ πάντα τὰ προθεωρηθέντα κατὰ τὸν παρόντα τῆς ἁγίας Γραφῆς τόπον Μωϋσῆς τε καὶ Ἠλίας, ὡς ἐνὶ μάλιστα τοὺς τὰ θεῖα τυπικῶς δι' αὐτῶν ὑπογράφοντας πράγματα, ἐν τοῖς καθ' αὐτοὺς ἑκάτερος γρόνοις καθ' ἰστορίαν εἰρηγῶσαντο, ἐμπερὶς ἔχοντα πρὸς τὰ εἰρημένα κατὰ τὸν τῆς θεορίας τρόπον.

Θεωρία περὶ τῆς πρὸς τὸν Κύριον κατὰ τὴν μεταφάφωσιν διαλέξεως Μωϋσέως καὶ Ἠλίου.

Ἐξ δὲ τοῦ συλλαλεῖν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν

ἐξ ὅδου λέγειν ἣν ἐμελλε πληροῦν ἐν Ἱερουσαλὴμ· οὐ μόνον τὴν ἐν αὐτῷ διὰ νόμου καὶ προφητῶν προκεκηρυγμένην τῶν μυστηρίων ἔχουσαν ἰδιόδικοντο, ἀλλ' ἰσως καὶ τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι μηδὲν καθόλου τῶν ὄντων τὸ πέρας τῆς ἀρρήτου περὶ τὸ πᾶν βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θεῶν οἰκονομιῶν, πλὴν τῆς μεγάλης αὐτοῦ προνοίας καὶ κρίσεως, δι' ἣν εἰς τὸ μόνον τῷ Θεῷ προγνωσμένον τέλος τὸ πᾶν εὐτάκτως ἐπιφέρεται, ὥστε πάντες μὲν ὁμοίως ἠγνόησαν κατὰ τὸ τί ποτε εἶναι καὶ πῶς καὶ πόθεν καὶ πότε, μόνοι δὲ ἀληθῶς μόνον ἐπέγνωσαν ἔσεσθαι οἱ τὴν ψυχὴν ἀρεταῖς ἐκκαθάραντες ἅγιοι, καὶ πρὸς τὰ θεῖα τὴν ροπὴν αὐτῆς ὅλην τὴν νοερὰν ὁλοκῶς μετεκχλίναντες, αὐτῆς, ὡς εἶπεῖν, τῆς καθόλου τῶν ὁρατῶν φύσεως, δι' ἣν (164 b) συνίστασθαι πέφυκε τρόπον, τὸ τέλος τῆς παρούσης αὐτῆς εὐκοσμίας, μονοουχὶ διαρρήδην βρώσης, ἀκούσαντες.

Θεωρία φυσικὴ περὶ τοῦ τέλος δὲ ἀνάγκης ἔχειν τὸν κόσμον.

Περιεβρῆσαντες γάρ, ὡς ἔνῃν μάλιστα, ἐπιστημόνως τὸν παρόντα κόσμον, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ποικίλων ἀλλήλοις συνηρμοσμένων σωμάτων, τὸν συνεπτυγμένον κατ' ἐννοιαν σοφῶς ἐξαπλώσαντες λόγον εἶδον τὰ μὲν αὐτῶν αἰσθητὰ καὶ ἀντιληπτικά καὶ καθολικά, πάντα δὲ πᾶσι περιεχόμενα τε καὶ περιτρεπόμενα τῇ ἐπαλλαγῇ τῆς περὶ ἑκάστον ποιάς ἰδιότητος. Τοῖς μὲν γὰρ αἰσθητοῖς περιέχεται κατὰ φύσιν τὰ αἰσθητικά, τὰ δὲ αἰσθητὰ τοῖς αἰσθητικοῖς κατ' αἴσθησιν, ὡς ἀντιληπτά. Καὶ πάλιν τὰ μὲν καθόλου τοῖς μερικοῖς κατὰ ἀλλοίωσιν, τὰ δὲ μερικά τοῖς καθόλου κατὰ ἀνάλυσιν περιτρεπόμενα φέρεται. Καὶ τῶν μὲν διὰ τῆς τῶν ἄλλων γενέσεως ἡ φθορὰ ἐπιγίνεται. Τῶν γὰρ καθόλου ἡ πρὸς ἄλληλα σύνθεσις τῶν μερικῶν ποιουμένη τὴν γένεσιν ἁλλήλων τῇ ἀλλοίωσει ἐστὶ φθορὰ, καὶ τῶν αὖ μερικῶν ἡ κατὰ διάλυσιν τῆς συνδέσεως πρὸς τὰ καθόλου ἀνάλυσιν τὴν φθορὰν ἐπαιστούσα τῶν καθόλου ἐστὶ διαμονὴ καὶ γένεσις. Καὶ ταύτην εἶναι μαθόντες τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου τὴν σύστασιν, τὴν εἰς ἄλληλα τῶν ἐν αὐτῷ σωμάτων ἐξ ὧν καὶ ἐν οἷς ὑπέστηκε (165 a) δι' ἁλλήλων φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν, ἀκολουθῶς διὰ τῆς κατὰ φύσιν ἀστάτου καὶ ἀλλοιωτῆς καὶ ἄλλοτε ἄλλως φερομένης τε καὶ περιτρεπόμενης καθόλου τῶν ἐξ ὧν συνέστηκε σωμάτων ἰδιότητος τὴν ἐξ ἀνάγκης καθ' εἰρμὸν γενησομένην αὐτοῦ συντέλειαν ἐπαιδεύθησαν οὐκ εἶναι δυνατόν, οὔτε μὴ λογικῆς συνέσεως αἰδῶν φάναι τὸ μὴ ὡσαύτως ἔχον αἰ, οἷα τροπῆς καὶ τῆς οἰσποῦν ἀλλοιώσεως, ἀλλὰ μῦρτοις σχεδανύμενον τρόποις καὶ περιτρεπόμενον, ὁρθῶς λογισάμενοι, nec vicissitudine et qualicunque immutatione careat, sed infinito modorum numero dissipetur et convertatur.

Θεωρία σύντομος περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶρος, καὶ τί τὸ χάσμα ἐστὶ τὸ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ τί ὁ Αἰῶρος καὶ ὁ κληρὸς τοῦ πατριάρχου.

Ἐντεῦθεν τῶν ὁρωμένων ὑπεράνω γενόμενοι

A finem indixerunt quem Hierosolymis compleretur esset, non solum de mysteriorum in eo, quem lex ac prophetae praedicaverant, exitu erudiebantur, sed fortasse etiam de eo quod nulli omnino in tota rerum natura divinae arcae circa universum Dei voluntatis et divinorum ejus dispensationum finis comprehendere posset, praeter magnam ejus providentiam et judicium, quibus in finem soli Deo praecognitum omnia ordinate procedunt, quem finem quid sit tandem et quomodo et qualis et quando aequae ignoraverunt omnes, solique vere duntaxat hunc futurum esse cognoverunt sancti mentes virtutibus purgati, quique libramentum intellectuale mentis totum et plene ad divina declinaverunt, ab ipsa, ut ita dicam, universali visibilibus natura per eosdem, quibus constiterit, modos praesentis ejus ordinis finem, tantum non diserte et clara voce praedicante, accipientes.

Contemplatio naturalis de necessitate finis mundi.

Perlustrato enim summa, quae suppetebat peritia, hoc praesente mundo, corporibusque in eo varie sibi junctorum, complicatam mente scite explicarunt rationem, et invenerunt partem quidem eorum sensibilia esse et comprehensibilia et universalis, omnia vero omnibus coereri atque converti vicissitudine proprietatis qualicunque singula circumdantis. Sensibilibus enim coercentur naturaliter quae sentiunt, sensibilia vero sensu aliter iis quae sentiunt, ut comprehensibilia. Atque rursus universalis particularibus secundum immutationem, particularia contra universalibus secundum dissolutionem conversa corrumpuntur. Atque parti quidem per aliorum generationem interitus accidit. Universalium enim mutua inter se congregatio, dum particularium efficit generationem, singulorum inter sese immutatione interitus est, et iterum particularium nexu sublato in universalis facta resolutio, dum interitum introducit, universalium est perennitas ac generatio. Atque hanc mundi sensibilis constitutionem, cum mutuum esse noscent corporum, de quibus et in quibus consistat per se ipsa interitum immutationemque, consequenter ex instabili secundum naturam et immutata quae huc illuc fertur convertiturque generali corporum quibus constat proprietate, de nexu ac serie ejus necessario consummationem evenire posse nullam edocebantur, recte aestimantes nec rationaliter utique posse intelligi quomodo aeternum dici queat quod et semper sibi non constet,

Contemplatio brevis de futuro aëro, et quid interhiet inter Deum atque hominem, et quis sit Lazarus et sinus patriarchae.

Hinc visibilia magnifice supergressi finem uni-

versæ rerum naturæ, qui omnino futurus est, speculati sunt, in quo nihil rerum jam ferat aut feratur, nec rei alius: omnino motio stabilitatis ineffabilis ejus quæ rerum quæ feruntur quæque ferunt impetum et motum definit. Quo pervenisse mentē dum hac adhuc interibili carne induti cupiunt, hiatus inter Deum atque hominem interjectum vivi transierunt, carne et mundo secundum relationem sponte exuti. Hiatus enim revera terribile et ingens inter Deum et hominem interhiat corporis ac mundi hujus amor atque affectus, quorum privationem Lazarus fortiter et cum gaudio amplexus (quemadmodum significat morbus et paupertas, altera cum a mundo, alter a corpore alienans) in sinu Abrahami requiem accipere meruit, et divitem, qui totus in illis inhaesisset, extra refrigerationem reliquit, neque alium carnalis vitæ fructum habentem præter quod ejus ipsius causa æterna pœna affligitur, neque præsentē vitæ fruētē, quam solam desiderabat et adamabat, cum tamen retineri ea naturaliter propter fluxum haud queat, neque futuræ compotem, cujus semper studio et amore ex toto vacaverat, quæ solos eos complectatur qui penitus eam diligant et pro desiderio ejus quosvis dolores lubenter et cum voluptate perferant. Sinus autem Abrahami qui dicuntur intelligimus Deum qui de Abrahami semine carnaliter nobis apparuit, verum omnium præbitorem omnibus gratia dignis pro qualitate et quantitate cujusque virtutis, velut diversa quædam donativa, sed individuum sese distribuentem, et tamen ita ut cum eis qui participant nequaquam simul dissecetur, propter unitatis naturaliter inseparabilem existentialitatem, et rursus, propter discrepantiam eorum quibus communicatur dignitatem in communicando sese mirifice secundum ineffabilem quamdam adunationem separatim apparentem (novit ratio): ad quem nemo penetrare poterit qui carnis voluptate gaudet, ac mundi magis fraude quam beata ipsius gloria delectatur, nec stabit cum mundi victore a mundo devictus et male prudens eo exultans. Neque enim fas esse statuit divina iustitia, ut qui hac vita rem humanam metiuntur et opulentia ac valetudine corporis et aliis muneribus insolēscunt, inque his solis beatitudinem collocant, contra animæ bona nihili æstimant, divinis atque æternis potirentur bonis, quorum curam habuerint plane nullam, ob nimiam materialium studium, immemores quantum divitiis et vaietudo reliquaque temporalia bona virtutibus superentur.

Contemplatio de virtutibus.

Solus enim, etiamsi alia comitantur, virtutes beatum reddunt hominem: una cum aliis,

Luc. xvi, 23.

“ νόμος cod. Gnd.

A μεγαλοφῶς τοῦ πάντως ἐσομένου τῶν ὅλων καταστοχάσαντο πύρατος, ἐν ᾧ τῶν ὄντων οὐκ ἔτι φέρον ἐστὶ καὶ φερόμενον, οὐδὲ τι· οὐδενὸς τὸ σύνολον κίνησις παγίότητος ἀρρήτου, τὴν τῶν φερομένων τε καὶ κινουμένων φορὰν τε ὁρισαμένης καὶ κίνησιν. Πρὸς δὲ γενέσθαι κατὰ νοῦν ἐπιθυμήσαντες, ἐτι τὴν ὑπὸ φόβου περιχρῆστοι σάρκα ἐμφρόνως τὸ μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων χάσμα διέβησαν, σαρκὸς καὶ κόσμου κατὰ τὴν σῆσιν ἐκουσίως ἀπογενόμενοι. Χάσμα γὰρ ὡς ἀληθῶς φοβερόν τε καὶ μέγα μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὸν κόσμον τοῦτον στοργὴ καὶ διάθεσις. Ὡς γενναίως τὴν στέργειν χαίρων στέργας ὁ Δάσκαλος (ὡς δηλοῖ ἡ τε νόσος καὶ ἡ κενία, ἡ μὲν τὴν πρὸς τὸν κόσμον, ἡ δὲ τὴν πρὸς τὸ σῶμα ποιούμενη αὐτῷ ἀλλοτρίωσιν) τὴν ἐν κόλποις Ἀβραὰμ κατηξιώθη λαβεῖν (165 b) ἀνάπαυσιν, τὸν τοῦτοις προστετηχότα πλούσιον ἐξω ἀφελὲς τῆς ἀνείσεως, μηδὲν ἄλλο τῆς διὰ σαρκὸς ὠφελθέντα ζωῆς. πλὴν τοῦ ἐπ’ αὐτῇ ἀπεραντῶς κολάζεσθαι, ὡς οὕτως τὴν παρούσαν ζωὴν ἔχοντα, ἣν παθήσας μόνην ἡσπάζετο, ἀκράτητον φύσει κατὰ τὴν βεῦσιν ὑπάρχουσαν, οὕτως τῆς μελλούσης μεταλαχεῖν δυνάμενον, πρὸς ἣν ἀργὸς παντάπασι διέμεινε καὶ ἀνέραστος, μόνοις ἐκείνοις συμφύεσθαι τοῖς αὐτῇ ὁλοσχερῶς ἀγαπήσας περικύνας, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὴν εἰσεκα πόθου πάντα τὰ ἀλγεῖνὰ προθύμως μετ’ ἡδονῆς ὑπομείνασι. Κόλπους δὲ Ἀβραὰμ ἀκούοντας τὸν ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ τὸν κατὰ σάρκα ἡμῶν ἐπιφανέντα νοήσομεν θεόν, τὸν ὄντως πάντων χορηγικὸν καὶ πᾶσι τοῖς ἀξίοις τῆς χάριτος ἀναλόγως τῇ κατ’ ἀρετὴν ἐκείνου ποιότητι τε καὶ ποσότητι, οἷον τινὰς διαφόρους νομᾶς “ ἀμερῶς ἐαυτὸν ἐπιμερίζοντα καὶ τοῖς μετέχουσιν οὐδ’ ὅπως οὐκ συνδιατεμένον, διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀτμητὸν ὁντότητα τῆς ἐνότητος, καὶ πάλιν διὰ τὴν διάφορον ἀξίαν τῶν μετεχόντων ταῖς μετοχαῖς παραδόξως καὶ ἔννοισιν ἀρρήτων ἀπορσιτικῶς ἐπιφανόμενον (οἶδεν ὁ λόγος), πρὸς δὲ οὐδεὶς διαβῆναι δυνήσεται θρύψει χαίρων σαρκὸς, καὶ τῆς αὐτοῦ μακαρίας δόξης τῇ τοῦ κόσμου ἀπάτῃ πλέον ἡδόμενος, οὐδὲ στήσεται μετὰ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος· ὁ τῷ κόσμῳ ἡττηθείς καὶ ἐπ’ αὐτῷ κακῶς εἰδὼς ἀγαλλόμενος. Οὐκ εἶναι γὰρ ἄξιον ἔχρινεν ἡ θεία δικαιοσύνη (166 a), τοὺς τῇ ζωῇ ταύτῃ τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον περιγράφοντας, καὶ πλοῦτον καὶ υἱεὶς σώματος καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ἀδρυνόμενους, καὶ τοῦτο μόνον μακάριον κρίνοντας, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγαθὰ παρ’ οὐδὲν τιθεμένους, τῶν θεῶν καὶ αἰώνων μεταλαχεῖν ἀγαθῶν, ὧν οὐδ’ ὅπως ἐφρόντισαν, διὰ τὴν πολλὴν περὶ τὰ ὕλικα σπουδὴν, ἀγνοήσαντας ὅσον πλοῦτος καὶ υἱεὶς καὶ τῶν ἄλλων προσκαίρων ἀγαθῶν αἱ ἀρεταὶ ὑπερέχουσιν.

Θεωρία περὶ ἀρετῶν.

Μόνοι γὰρ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ ἀρεταὶ μακάριον ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον. Μετὰ μὲν τῶν ἄλλων, κατὰ

VARIE LECTIONES.

πλάτος, ὡς τις ἐξη τῶν τὰ θεῖα σοφῶν, μόναι δὲ καὶ καθ' ἑαυτὰς, κατὰ περιγραφὴν. Τῶν γὰρ ὄντων τὰ μὲν κατὰ περιγραφὴν νοεῖται, ὡς διπυχ, τὰ δὲ κατὰ πλάτος, ὡς σωρός. Σωροῦ γὰρ κἂν δύο μεδίμους ἀφίλῃς, τὸ λειπόμενον μένει σωρός· καὶ τῆς δὲ κατὰ πλάτος μακαριότητος ὅν ἀφίλῃς τὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς ἀγαθὰ, καταλίπῃς δὲ μόνας τὰς ἀρετὰς, μένει καὶ οὕτως ἀνελλιπὲς τὸ μακάριον. Αὐτάρκης γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν τῇ ἔχοντι πρὸς εὐδαιμονίαν ἡ ἀρετὴ. Πᾶς οὖν κακὸς ἄθλιος, κἂν πάντα συλλήβδην ἔχη τὰ λεγόμενα τῆς γῆς ἀγαθὰ, τῶν ἀρετῶν ἐστερημένος· καὶ πᾶς ἀγαθὸς μακάριος, κἂν πάντων ἐστερήται τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, ἔχων τῆς ἀρετῆς τὴν λαμπρότητα, μετ' ἧς Ἀδάμας τὴν ἐν κόλποις Ἀβραάμ ἀνάπαυσιν ἔχων ἀγάλ-
λεται.

A secundum latitudinem, ut aliquis in rebus divinis sapiens dicebat, solæ vero per semetipsas, secundum circumscriptionem. Rerum enim pars secundum circumscriptionem noscitur, ut bicubitale, pars vero secundum latitudinem, ut acervus. Acervi enim etiamsi duos modios demis, tamen relinquitur acervus; et si illius secundum latitudinem beatitudinis demptis corporalibus atque externis bonis solas virtutes reliquas feceris, beatitudo nihilominus illibata perseverat. Sufficit enim vel per semetipsam ad beatitudinem virtus. Omnis igitur malus miser, etiamsi cuncta terræ quæ dicuntur, bona habeat, cum virtutum sit expers: et omnis bonus beatus, etiamsi omnibus privetur terrenis bonis, cum sit virtutis splendore ornatus, quocumque
B Lazarus in sinu Abrahami requie gaudet.

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸ, Ἐάν σταυρωθῇς ὡς ληστής (1).

Alia contemplatio in illud: Si crucifigaris a latro.

Κἂν αὐθις ληστής ἐστιν εὐγνώμων ὁ καταξιωθείς (166 β) συσταυρωθῆναι Χριστῷ διὰ τῆς παντελοῦς καὶ ὁλοκληροῦ τῶν παθῶν ἐκκρούσεως, καὶ δεξιῶς αὐτῷ συσταυρούμενος, τούτεστι μετὰ λόγου καὶ γνώσεως πᾶσαν διεξιὼν ἀρετὴν, καὶ ἀπρόσκοπον πᾶσιν ἀνθρώποις τὸν βίον διατηρῶν, καὶ μηδεμίαν ἔχων τὸ παράπαν τῆς τοῦ λόγου πραότητος ἀπώδουσαν δι' αὐστηρότητα κίνησιν, ἀγνώμων δὲ ληστής ἐστιν ὁ δόξης ἐνεκεν ἡ λημμάτων ἀδρότερον τοῖς φαινομένοις τρόποις ὑποῦλως τὸν κατ' ἀρετὴν βίον ὑποκρινόμενος, καὶ ἵνα καὶ μόνον πρὸς τοὺς ἔξω τὸν κόλακα λόγον ἀντὶ πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως μετερχόμενος, πρὸς δὲ τοὺς συνήθεις σχολιὰς τις τὴν γνώμην τῶν παντάπασιν ὄν καὶ θυσάντητος, ὅν δὲ μάλα γε τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ βλασφημοῦντα μετὰ συνέσεως ἐπιστομίζειν. Ἰσως γὰρ παύσεται τοῦ διαβάλλειν διὰ τῆς οἰκείας ἀναστροφῆς τὸν λόγον, τῇ παραινέσει τοῦ ἐπιπλήσσοντος, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πίπτοντες ἡ τὴν βλασφημίαν ἀδῶες προσενέγκας ληστής. Τὸ γὰρ μὴ ἀντιφθέγγεσθαι τῷ ἐπιπλήξαντι σημείον ἔχει τῆς τοῦ ῥηθέντος ἀποδοχῆς λόγου τὴν σιωπὴν. Καθ' ἦντινα τοῦν τῶν εἰρημένων τῷ Χριστῷ συσταυρούμεθα, σπουδάσωμεν, ὡς ἔσμεν ἐνταῦθα, τὸν συσταυρούμενον ἡμῖν ληστέοντα λόγον, καὶ τὴν ἀφευδῇ δέξασθαι ὡς κατὰ συνείδησιν καταρθεῖσαν τῶν πλησόντων αὐτῇ νοημάτων τῆς ἀναπαύσεως ἐπαγγελίαν, εἴπερ ἡ σήμερον τὴν ἐνεστῶσαν τοῦτου τοῦ αἰῶνος ἡμέραν ἐνδείκνυται (Σήμερον γὰρ, φησὶν, ἔσθι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ (167 α) παραδείσῳ), ἡ δὲ αὔριον τὴν τοῦ μέλλοντος, καθ' ἣν οὐδεμίαν μὲν ἀφῇσιν ἀμαρτημάτων ἐκδέχεσθαι χρεὶ, μὴν δὲ τῆς ἐκείνου προεπούσης κατ' ἀξίαν ἀποδοχῆς τῶν βεβαιωμένων ἀντιδόσιν.

Atque si rursus latro, qui una cum Christo crucem pati meruit, æquus et probus est affectionibus plene atque perfecte expulsi, et ad dexteram ejus cruci affixus, hoc est cum ratione et cognitione omnem virtutem percurrens, et vitam cunctis hominibus inoffensam et innocuam servans, omnisque omnino ab rationis mansuetudine absoni propter duritiem motus expers, iniquus contra latro est qui vitam virtutibus colere modis speciosis famæ aut spissiorum emolumentorum gratia subdole simulat, unum et solum apud externos adulatorem sermonem pro omni virtute atque cognitione meditans, erga familiares contra versutus animo præ cæteris atque occurrenti diffidulis, qui cum Dei viam graviter blasphemet, perite reprimi debet ac refrenari. Fortasse enim desinet conversatione sua obrectare Sermoni a castigatore admonitus, ut evenit in cruce latroni illi qui blasphemiam impudenter intulerat. Quod enim castiganti nihil respondit, hoc silentio sermonem a se comprobatur significavit. Quocumque igitur hujus contemplationis ratione cum Christo cruci affigimur, demus operam, ut sumus ibi, ut sermonem una cum nobis in crucem datum placeamus nobis, ac fidam recipiamus pura conscientia castigantium cogitationum ipsam requiei et refrigerii annuntiationem; siquidem hodierna dies præsentem hujus sæculi diem significat (Hodie enim, inquit, mecum in paradiso eris), crastina autem futuri sæculi, qua nullam peccatorum remissionem expectare debes, verum solam pro uniuscujusque vitæ merito retributionem condignam.

Luc. xiii, 35.

VARIE LECTIONES.

Repone συσταυρωθῇς, ut exstat etiam infra fol. 218 b. Ita rescipsi. Cod. Gud. enim habet ἐκρούσεως. Apographum habet τῇ γὰρ παραινέσει. Delevi illud γὰρ quod non dubito quin accreverit ex vocabulo παραινέσει. δέξασθαι cod. Gud.

(1) Gregorii Naz. Or. in S. Pascha, cap. 24, tom. I, p. 861, ed. Bened.

Alia contemplatio ad eos qui ambigunt de dicto in sermone de dedicatione ejus qui dixit: Sublimi sublimior, et admirabili admirabilior.

Ac rursus primam Dominicam naturalis resurrectionis futuræ et sempiternitatis esse symbolum, secundam vero imaginem ferre deificationis quæ de gratia nobis obtinget. Quod si habitu malorum puro ac libero honorum fruitio, et voluntate sana et virtute temperata præstat habitus perfectionis secundum veram cognitionem, si naturali etiam perpetuitate præstat in gratia ad Deum transferri et regenerari per deificationem, quorum prima Dominica fert imaginem, altera vers est symbolum, merito sublimi sublimiorem spiritu actus magister novam dixit Dominicam.

Contemplatio naturalis, per quam Deum ex rebus conditis sancti didicerunt.

Partim igitur sic conditionem intuentes sancti et ordinem ejus ac proportionem et operam quam singula quæque præstant universo, et quam perfecta secundum suam quæque sint rationem sapienter ac providenter constituta, quodque non aliter bene se habere quæ sunt facta possint quam quomodo jam sunt, quippe quæ neque additamento ullo aut subtractione quo meliore fruantur statu indigent, mundi artificem ex operibus ejus didicerunt: partim vero perennitatem intuentes, et ordinem ac positionem rerum quæ facta sunt, et institutum, quo omnia secundum suam quodque speciem stant inconfusa omnique conturbatione libera, stellarumque motum semper modo procedentem, neque unquam nihil non differentem, et orbem anni secundum eorundem temporum ex eodem loco in eundem locum restitutionem pulchro ordine sese complementem, et noctium atque dierum per annum æquabilitatem, dum utraque augetur vicissim et minuitur nullo aut majori aut minori modulo incrementi aut diminutionis eis obtinente, prospectorem esse rerum omnium intellexerunt, eundemque et Deum et Conditorum universitatis agnoverunt.

Contemplatio naturalis de eo quod mundus initium habeat ac finem, et reliquum quodcumque Deo posterius est.

Quis enim cum rerum a Deo conditarum pulchritudinem et magnitudinem intuetur, eum non statim auctorem generationis esse videbit, quæ principium et causam rerum atque Conditorum, ad eumque solum intellectu recurret, his omissis inferioribus, cumque intellectu penitus transire ac penetrare nequeat et tamen immediate comprehendere eum desideret quem per opera media

A Ἀλλή θεωρία πρὸς τοὺς ἀποροῦντας περὶ τοῦ ἡγουμένου τοῦ λόγου τῶν Ἐγγεινίων τοῦ λέγοντος, Ἐγγεινὴς ὑψηλοτέρα, καὶ θαυμασιὰς θαυμασιωτέρα (1).

Καὶ αὖθις τὴν μὲν πρώτην Κυριακὴν τῆς μελλούσης φυσικῆς ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας εἶναι σύμβολον, τὴν δὲ δευτέραν τῆς κατὰ χάριν μελλούσης θεώσεως φέρειν εἰκόνα. Εἰ τοίνυν τῆς μὲν καθαρνοῦσης κακῶν ἕξεως ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαυσὶς ἐστὶ τιμιωτέρα, τῆς δὲ κατ' ἀρετὴν ὕψους προαιρέσεως ἡ ἕξις τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τελειότητος, καὶ τῆς φυσικῆς ἀφθαρσίας ἡ ἐν χάριτι πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν θέωσιν μεταποίησις, ὧν ἡ μὲν πρώτη Κυριακὴ φέρει τύπον, ἡ δὲ δευτέρα τυγχάνει σύμβολον, εἰκότως ὑψηλῆς ὑψηλοτέραν ἀγόμενος πνεύματι τὴν B καὶνὴν ὁ διδάσκαλος ἐξη Κυριακὴν.

Θεωρία φυσικῆ, δι' ἧς τὸν Θεὸν ἐκ τῶν κτισμάτων οἱ ἄγιοι ἐδιδάσκοντο.

Οὕτω μὲν οὖν τὴν κτίσιν κατανοήσαντες οἱ ἄγιοι, καὶ τὴν εὐκοσμίαν αὐτῆς καὶ τὴν ἀναλογίαν καὶ τὴν χρεῖαν, ἣν ἕκαστον παρέχεται τῷ παντὶ, καὶ ὡς τέλεια πάντα σφῶς τε καὶ προνοητικῶς κατ' ὅν δεδημιούργηται λόγον δεδημιουργημένα, καὶ ὡς οὐχ οἶόντι ἄλλως γε καλῶς ἔχειν τὰ γινόμενα παρ' ὃ νῦν ἔχει, προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως πρὸς τὸ καλῶς ἄλλως ἔχειν μὴ δέοντα (167 b) τὸν δημιουργὸν ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἐδιδάχθησαν· οὕτω δὲ τὴν C διαμονὴν, τὴν τε τάξιν καὶ τὴν θέσιν τῶν γιγνομένων, καὶ τὴν διεξαγωγὴν, κατ' ἣν πάντα κατὰ τὸ οἰκεῖον ἕκαστα εἶδος ἔσθιεν ἀσύγχυτα καὶ παντὸς ἐλευθεραφυρμού, τὴν τε τῶν ὁσίων φορὰν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον γινομένην, μηδὲν μηδέποτε διαλλάττουσαν, καὶ τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὴν τῶν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἀποκατάστασιν εὐτάκτως γινόμενον, τῶν τε νυκτῶν καὶ τῶν ἡμερῶν τὴν κατ' ἔτος ἰσότητά, παρὰ μέρος ἐκατέρας αὐθιγνομένης τε καὶ μεινυμένης, οὕτε πλείονι οὕτε ἐλάττωι μέτρῳ τῆς αὐξήσεως αὐταῖς ἢ τῆς μειώσεως ἐπιγινομένης, προνοητὴν ἡπίστασαν εἶναι τῶν D ὄντων, ὃν καὶ Θεὸν καὶ δημιουργὸν τῶν ὄντων ἐπέγνωσαν.

D Θεωρία φυσικῆ περὶ τοῦ ἀρχῆν εἶναι τὸν κόσμον καὶ γένεσιν, καὶ πᾶν ἄλλο μετὰ Θεόν.

Τίς γὰρ τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων θεώμενος οὐκ εὐθὺς αὐτῶν γενεσιουργὸν ἐννοήσει, ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν ὄντων καὶ Ποιητὴν, καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον ἀναδραμεῖται τῇ διαβολῇ, ταῦτα ἀφίει κάτω, ὅτι μὴδὲ πάμνη τῆς διαβολῆς χωρεῖν τὴν ὅλην διάβασιν, λαβεῖν ποθῶν ἀμέσως ὃν διὰ μέσων τῶν ἔργων ἐγνώρισεν, καὶ τὴν περὶ τοῦ ἀναρχοῦ εἶναι τὸν κόσμον ἑαυτοῦ πλάνην

VARIE LECTIONES.

(1) Greg. Naz. Or. in novam Domin. cap. 5, tom. I, pag. 858, ed. Bened.

ἰστούμεως ἀπώσεται, λογίζομενος ἀληθὺς ὅτι πᾶν A
κινούμενον πάντως καὶ ἤρξατο τῆς κινήσεως. Πᾶσα
δὲ κίνησις οὐκ ἀναρχος, ἐπειδὴ οὐδὲ ἀναίτιος.
(168 a). Ἀρχὴν γὰρ ἔχει τὸ κινεῖν, καὶ αἰτίαν
ἔχει τὸ καλοῦν τε καὶ ἔλκον. ὁ πρὸς δὲ καὶ κινεῖται
τέλος. Εἰ δὲ πάσης κινήσεως παντὸς κινουμένου τὸ
κινεῖν ἐστὶν ἀρχή, καὶ τέλος ἡ πρὸς ἣν φέρεται τὸ
κινούμενον αἰτία (οὐδὲν γὰρ ἀναίτιως κινεῖται),
οὐδὲν δὲ τῶν ὄντων ἀκίνητον, εἰ μὴ τὸ πρῶτως
κινεῖν (τὸ γὰρ πρῶτως κινεῖν πάντως ἀκίνητον,
ὅτι καὶ ἀναρχον), οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων ἐστὶν ἀναρ-
χον, ὅτι μὴ καὶ ἀκίνητον. Πάντα γὰρ κινεῖται τὰ
ὅπως οὖν ὄντα, δίχα τῆς μόνης καὶ ἀκινήτου καὶ
ὅπερ πάντα αἰτίας, τὰ μὲν νοερά τε καὶ λογικά,
γνωστικῶς τε καὶ ἐπιστημονικῶς, ὅτι μὴ αὐτογενῶς
ἢ αὐτοεπιστήμη ἐστίν. Ὡς γὰρ οὐσία αὐτῶν ἡ B
γνώσις αὐτῶν ἐστὶ καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' ἔστις τῇ
αὐτῶν οὐσία ἐπιθεωρούμεναι, ἐκ τῆς κατὰ νοῦν καὶ
λόγον (τὰς συστατικὰς αὐτῶν λέγω δυνάμεις) ὁρθῶς
κρίσας, ἐπιγινώσκονται.

sed habitus qui in essentia eorum animadvertuntur, ex intellectuali et rationali (potestates dico
quae ut consistent ipse efficiant) recto iudicio accedentes.

Θεωρία περὶ συστολῆς καὶ διαστολῆς οὐσίας,
ποιότητος τε καὶ ποσότητος, καθ' ἣν ἀναρχοὶ
εἶναι οὐ δύναται.

Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἀπλὴς λεγόμενη οὐσία οὐ μόνον
ἡ τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κατὰ γένεσιν κινεῖται
καὶ φθορᾷ, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ὄντων ἀπάντων καὶ
κεκίνηται καὶ κινεῖται τῇ κατὰ διαστολήν καὶ συστο-
λὴν λόγῳ τε καὶ τρόπῳ. Κινεῖται γὰρ ἀπὸ τοῦ γενι-
κωτάτου γένους διὰ τῶν γενικωτέρων γενῶν εἰς τὰ
εἰδη δ' ὧν καὶ εἰς ἃ διαιρεῖσθαι πέφυκε, προέχουσα
μέχρι τῶν εἰδικωτάτων εἰδῶν οἷς παρὰ τοῦτο ἡ κατ'
αὐτὴν διαστολή, τὸ εἶναι αὐτῆς πρὸς τὰ κάτω περι-
γράφουσα, καὶ συνάγεται πάλιν ἀπὸ τῶν εἰδικωτάτων
εἰδῶν διὰ τῶν γενικωτέρων ἀναποδίζουσα (168 b)
μέχρι τοῦ γενικωτάτου γένους, ὃ παρὰ τοῦτο ἡ κατ'
αὐτὴν συστολή, πρὸς τὸ ὄντα τὸ εἶναι αὐτῆς ὀρίζουσα,
καὶ λοιπὴν διχόθεν περιγραφομένη. Ἀνωθεν τε λέγω
καὶ κάτωθεν, ἀρχὴν καὶ τέλος ἔχουσα δεικνύται, τὴν
τῆς ἀπειρίας οὐδ' ὅπως ἐπιδείξασθαι δυναμένη λόγον.
Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ποσότης, οὐ μόνον ἡ τῶν ἐν
γενέσει καὶ φθορᾷ παντὶ τρόπῳ ὃ πέφυκε θεωρεῖ-
σθαι κατ' αὐξήσιν κινεῖται καὶ μείωσιν, ἀλλὰ καὶ ἡ D
πᾶσα καὶ πάντων τῶν κατ' ἀνέσιν καὶ ἐπίτασιν λόγῳ
κινουμένη καὶ ταῖς κατὰ μέρος διαφοραῖς κατὰ
διαστολὴν εἰδοποιουμένη περιγράφεται, τὸ ἀπειρον
ἔχεισθαι οὐκ ἔχουσα, καὶ συνάγεται πάλιν ἀναποδί-
ζουσα, τὸ κατ' αὐτὰς, ἀλλ' οὐ τὸ συμμετρεῖς εἶδος
ἀπολύνουσα. Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ποιότης, οὐ μόνον ἡ
τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ κινεῖται κατ' ἀλλοιώσιν,
ἀλλὰ καὶ ἡ πᾶσα καὶ πάντων, τῶν τρεπτῶν τε καὶ
σχεδαστῶν τῆς κατ' αὐτὴν διαφορᾶς κινουμένη, δια-
στολὴν καὶ συστολὴν ἐπιδέχεται. Οὐδεὶς δὲ τὸ περὶ-

Contemplatio de contractione et dilatatione essentia
qualitatis et quantitatis, secundum quam sine prin-
cipio esse non possunt.

Verum et ipsa quae simpliciter dicitur essentia
non modo eorum quae generationi sunt et interitui
obnoxia secundum generationem movetur et inte-
ritum, sed etiam omnium quae sunt et mota est et
movetur, contractionis, et dilatationis ratione ac
modo. Movetur enim ab generalissimo genere per
generaliora genera in species per quas et in quas
dividitur, progrediens usque ad specialissimas
species quibus terminatur dilatatio, naturam ejus
ad inferiora definiens: item contrahitur rursus
a specialissimis speciebus per generaliores revo-
cata usque ad generalissimum genus, quo contrac-
tio terminatur, naturam ejus ad superius defi-
niens: et deinceps utrinque circumscripta, de
superiori, inquam, et de inferiori, sic principium
aigue finem habere demonstratur, infinitatis ra-
tionis haudquaquam capax. Pariter vero etiam
quantitas non solum eorum quae generationi sunt
atque interitui objecta omni quo conspicitur modo
secundum incrementum motatur et decrementum,
sed etiam universa et universorum remissionis et
intentionis ratione mota et vicissitudinis differen-
tiis secundum dilatationem specificata circum-
scribitur, inque infinitum effundi nequit, sed con-
trahitur rursus revocata, dum illarum quidem
species, at non innatam speciem dimittit. Pariter
vero etiam qualitas, non solum eorum quae na-
scuntur et intereunt motantur secundum immu-
tationem, sed etiam omnis et omnium, suae diffe-

VARIAE LECTIONES.

ἢ ἔλκε: cod. Gud. ἢ ἐπ' ἄρον cod. Gud. Sed in marg. eadem manus correxit ἀπειρον.

rentiæ mutabilitate atque dissipabilitate mota, distractionem capit et contractionem. Nemo autem sana mente præditus illud quod dissipari et contrahi ratione aut vi possit immobile esse omnino dixerit. Id vero si motu non caret, nec caret principio; si vero non principio, nec genituræ est, ut apparet, expers, sed uti id quod movetur moveri cœpisse novit, ita etiam generari ut esset cœpisse id quod factum est intelligit, atque de solo et uno non facto nec moto esse atque motari accepisse. Quod vero per existentiam originem cœpit, id nequaquam potest principio carere.

Demonstratur quod præter Deum quolibet omnia plane in loco sint, et propterea necessario etiam in tempore, et quod id quod in loco sit, id omnino secundum tempus esse inceperit.

Ut autem omittam ipsam quoque existentiam rerum, cum simul ut aliquo modo existatur comprehendat, at non simpliciter, quæ quidem prima circumscriptionis species sit, valde atque egregie probare illud, quod res secundum essentiam et generationem inceperit, quis ignorat qualibet re quoquomodo existente, præter illud quod divinum et singulare est ipsamque existentiam proprie superat, prius intelligi ubi existatur, cum quo una ac simul ut etiam quando existatur intelligamus necessitas postulat. Non enim ab « aliquando esse » privative separatum « esse alicubi » cogitari capit (nam hæc simul sunt, quandoquidem nec disjungi patiuntur); nec rursus ab « esse alicubi, » nequaquam privative separatum est « aliquando esse, » quocum illud una cogitatur. Sub loci notione autem omnia, cum in loco sint, apparent. Non enim universum superat universum ipsum universi (hoc enim et ineptum et impossibile, ipsum universum superare sui ipsius universum pronuntiare), sed a se ipso in se ipso habet circumscriptionem, post eam quæ universa circumscribit infinitam ejus qui universorum causa et fons est potestatem, ipsum sui exteriorem finem. Quod locus etiam universi est; quemadmodum definiunt quidam locum, dicentes: Locus est exterior universum circumcircuens orbis, vel exterior universi positio, vel terminus circumplectentis in quo res comprehensa comprehenditur. Etiam sub temporis notione, quia in tempore omnino sunt, una demonstrantur; quandoquidem non simpliciter, sed aliquo modo esse habent, quæcumque post Deum sunt, existentiam suam habent. Propterea autem nec sine principio sunt. Quodeunque enim secundum quidpiam modi capit rationem, etiamsi est, tamen non erat. Unde Deum esse dicentes non aliquam existentiam dicimus; et propterea illud, « Est » quoque et, « Erat » simpliciter et indefinite et absolute de eo dicimus. Nullam enim nec rationem

καὶ σχεδόν νοσθαί τε καὶ συνάγεσθαι λόγῳ ἢ ἐνεργείᾳ εἴποι ἂν εὐφρονῶν ἀκίνητον εἶναι παντάπασιν. Εἰ δὲ μὴ ἀκίνητον, οὐδὲ ἀναρχον· εἰ δὲ μὴ ἀναρχον, οὐδὲ ἀγέννητον δηλονότι, ἀλλ' ὥσπερ οἶδεν ἡργαμένου κινήσεως τὸ κινούμενον, οὕτως καὶ τῆς πρὸς τὸ εἶναι γενέσεως ἡρχθαι τὸ γεγενημένον ἐπιστάται, καὶ ἐκ τοῦ μόνου καὶ ἐνὸς ἀγενήτου τε καὶ ἀκινήτου τὸ εἶναι τε καὶ τὸ κινεῖσθαι λαβόν. Τὸ δὲ κατὰ τὴν τοῦ εἶναι γένεσιν ἡργαμένον οὐδαμῶς ἀναρχον εἶναι δύναται.

Ἀποδείξεις τοῦ, Πᾶρ ὅτι οὐκ ἄνεν θεοῦ πάντως ἐν τόπῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐν χρόνῳ, καὶ ὅτι τὸ ἐν τόπῳ πάντως κατὰ χρόνον καὶ ἤρχεται τοῦ εἶναι.

(169 a) Ἰνα δὲ ἰάσω λέγειν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τῶν ὄντων, τὸ πῶς εἶναι ἔχον, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ὅπερ ἐστὶ πρῶτον εἶδος περιγραφῆς, ἰσχυρόν τε καὶ μέγα πρὸς ἀποδείξιν τοῦ ἡρχθαι κατ' οὐσίαν καὶ γένεσιν τὰ ὄντα, τίς ἀγνοεῖ ὅτι παντὸς τοῦ ὁμοουσίου ὄντος, πλὴν τοῦ θεοῦ καὶ μόνου, τοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ εἶναι κυρίως ὑπάρχοντος, προσπινοῦνται τὸ πού, ᾧ πάντῃ τε καὶ πάντως ἐξ ἀνάγκης συνεπινοῦνται τὸ ποτε. Οὐ γὰρ τοῦ ποτε διωρισμένου κατὰ στήρησιν δυνατόν ἐστιν ἐπινοῆσαι τὸ πού (τῶν γὰρ ὅμα ταῦτά ἐστιν, ἐπειδὴ καὶ τῶν οὐκ ἄνεν τυγχάνουσιν) ἢ δὲ τοῦ πού τὸ ποτε, ᾧ συνεπινοῦσθαι πέφυκιν, οὐδαμῶς δεύριστα κατὰ στήρησιν. Ὑπὸ τὸ πού δὲ πάντα, ὡς ἐν τόπῳ ὄντα, δεύκνεται. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τὸ πᾶν αὐτὸ τὸ πᾶν τοῦ παντὸς (τοῦτο γὰρ πῶς καὶ ἄλογον καὶ ἀδύνατον αὐτὸ τὸ πᾶν ὑπὲρ τὸ ἑαυτοῦ πᾶν εἶναι θεοπίζειν), ἀλλ' ὅφ' ἑαυτοῦ ἐν ἑαυτῷ τὴν περιγραφὴν ἔχον, μετὰ τὴν πάντα περιγράφουσαν τοῦ πανταίτου ἀπειρον δύναμιν, αὐτὸ τὸ πέρας ἑαυτοῦ τὸ ἐξώτερον. Ὅπερ καὶ τόπος ἐστὶ τοῦ παντὸς, καθὼς καὶ ὁρίζονται τινες τὸν τόπον λέγοντες. Τόπος ἐστὶν ἡ ἐξω τοῦ παντὸς περιφέρεια, ἡ ἢ ἐξω τοῦ παντὸς θέσις, ἡ τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος ἐν ᾧ περιέχεται τὸ περιεχόμενον. Καὶ ὑπὸ τὸ ποτε, ὡς ἐν χρόνῳ πάντως ὄντα, συναποδείχθησεται, ἐπειδὴ μὴ ἀπλῶς, ἀλλὰ πῶς τὸ εἶναι ἔχουσι, πάντα ὅσα μετὰ θεῶν τὸ εἶναι ἔχει. Καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀναρχα. Πᾶν γὰρ ὅπερ κατ' ὁρισμὸν τὸν τοῦ πῶς ἐπιδέχεται λόγον, καὶ εἰ ἐστιν, ἀλλ' οὐκ ἦν. Ὅθεν τὸ θεῶν εἶναι λέγοντες οὐ τὸ πῶς εἶναι λέγομεν (169 b)· καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ « Ἔστι » καὶ τὸ « Ἦν » ἀπλῶς καὶ ἀορίστως καὶ ἀπολειπμένως ἐπ' αὐτοῦ λέγομεν. Ἀνεπιβεκτον γὰρ παντὸς λόγου καὶ νοήματος τὸ θεῶν ἐστὶ, καθ' ὃ οὕτε κατηγοροῦντες αὐτοῦ τὸ εἶναι λέγομεν αὐτὸ εἶναι. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ τὸ εἶναι, ἀλλ' οὐκ αὐτὸ τὸ εἶναι. Ὑπὲρ γὰρ ἐστὶ καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶναι, τοῦ τε πῶς καὶ ἀπλῶς λεγομένου τε καὶ νοουμένου. Εἰ δὲ πῶς, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἔχει τὰ ὄντα τὸ εἶναι, ὥσπερ ὑπὸ τὸ πού εἶναι διὰ τὴν θεῶν καὶ τὸ πέρας

VARIE LECTIONES.

* ἢ ἔκλειπται pro εἰ δὲ quod in apographo exstat.

τῶν ἐν αὐτοῖς κατὰ φύσιν λόγων, καὶ ὑπὸ τὸ ποτὶ Ἀ

πάντως εἶναι διὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιδέχεται.

existentiam. Ipse enim existentie origo est, sed non ipsa existentia. Superior est enim vel ipsa existentia, quæ aliquomodo et simpliciter se habere et dicitur et intelligitur. Si vero aliquomodo, sed non simpliciter, res habent esse, sicut sub loci notionem esse propter positionem et terminum naturalium in eis rationum, ita etiam sub temporis necessario esse propter principium capiet.

Ἀποδείξεις τοῦ μὴ δύνασθαι ἀπειρον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀναρχον πᾶν, εἰ τι κατὰ τὴν ἐν ἀλήθειαι ποσότητα ἔχει τὸ εἶναι.

Καὶ πάλιν εἰ ἡ πάντων οὐσία πολλῶν ὄντων τῶν πάντων ἀπειρος εἶναι οὐ δύναται (πέρας γὰρ ἔχει αὐτῶν τῶν πολλῶν ὄντων τὴν ἐν πλήθει ποσότητα, περιγράφουσαν αὐτῆς τὸν τε τοῦ εἶναι καὶ τοῦ πῶς εἶναι λόγον, οὗ γὰρ ἀρετος ἡ τῶν πάντων οὐσία), οὐδὲ ἡ τοῦ καθ' ἑαυτὸν ὄντος ὑπόστασις ἔστι δέχα περιγραφῆς, ἀλλήλαις τῷ ἀριθμῷ καὶ τῇ οὐσίᾳ κατὰ λόγον περιγεγραμμένα. Εἰ δὲ περιγραφῆς οὐδὲν τῶν ὄντων ἐκλύθηρον, πάντα τὰ ὄντα δηλονότι ἀναλόγως ἑαυτοῖς καὶ τὸ ποτὶ εἶναι καὶ τὸ πῶς εἶναι ἐληφτε. Τούτων γὰρ ἀνευ τοῦ παράπαν οὐδὲν εἶναι δυνατὸν, οὐκ οὐσία, οὐ ποσότης, οὐ ποιότης, οὐ σχέσις, οὐ ποίησις, οὐ πάθος, οὐ κίνησις, οὐχ ἔξις, οὐχ ἑτερόν τι τῶν οἷς τὸ πᾶν περιλαμβάνουσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί. Οὐδὲν οὖν τῶν ὄντων ἀναρχον, ᾧ τι ἑτερον προεπινοεῖσθαι (170 a), οὐδὲ ἀπερίγραφον ᾧ τι ἑτερον συνεπινοεῖσθαι δύναται. Εἰ δὲ τῶν ὄντων οὐδὲν ἀναρχον ἢ ἀπερίγραφον, ὡς ἔδειξε ἀκολουθίως τῇ φύσει τῶν ὄντων ἐπόμενος ὁ λόγος, ἦν πάντως ποτὶ ὅτε τι τῶν ὄντων οὐκ ἦν· εἰ δὲ οὐκ ἦν, πάντως γέγονεν, ἑπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ἀμφω ἐνδέχεται καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι χωρὶς τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως. Εἰ γὰρ ἦν καὶ γέγονεν, ἐπάπτη, εἰς ἑτερὸν οὐκ ἦν μεταχωρήσαν κατὰ τὴν γένεσιν, ἢ ἡλλοιώθη, προσηύχθη οὐ ἐστέρητο κάλλους ἐπιβεβήμενον. Πάν δὲ τρεπόμενον, ἢ ἀλλοιούμενον, ἢ ἡλλιστὲς εἶδους, αὐτοτελὲς εἶναι οὐ δύναται. Τὸ δὲ μὴ ἐν αὐτοτελεί, ἑτέρου πάντως προσδεθῆσεται, τοῦ παρέχοντος αὐτῷ τὴν τελειότητα, καὶ ἐστὶ τελειὸν μὲν τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' οὐκ αὐτοτελὲς, διὰ τὸ μὴ φύσει, μετέξει δὲ τὸ τελειὸν ἔχειν. Τὸ δὲ ἑτέρου προσδεόμενον πρὸς τελειώσιν καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ εἶναι πολλῷ μᾶλλον προσδεθῆσεται. Εἰ γὰρ εἶδους κρείττων, ὡς φασιν, ἢ οὐσία καθίσταται, ταύτην δὲ αὐτῷ παρασχεῖν ἢ ἀπλῶς ἔχειν δεδύνηται ἐκεῖνο τὸ ἐν, ὅπερ αὐτοὶ φάναι βούλονται, πῶς πρὸς τὸ ἔχειν ἀπλῶς ἢ παρασχεῖν αὐτῷ τὸ ἦττον, φημι δὲ τὸ εἶδος, οὐκ ἐπὶ ἡκιστα; Εἰ δὲ πρὸς τὸ παρασχεῖν αὐτῷ τὸ ἦττον, ἢ ἀπλῶς ἔχειν ἐκεῖνο τὸ ἐν, ὅπερ εἰ τε οὐσίαν, εἰ τε ὤλην καλεῖν βούλονται οἱ τὸ ἀναρχον τοῖς μετὰ θεὸν καὶ ἐκ θεοῦ προσάπτειν τολμῶντες (οὐ γὰρ περὶ τούτου διαφερόμεθα) οὐκ ἐπὶ ἡκιστα, πῶς τὸ κρείττον, αὐτὸ τὸ εἶναι φημι, ἢ ἀπλῶς ἢ παρ' αὐτοῦ ἔχειν δεδύνηται, τὸ πρὸς τὸ ἔχειν τὸ ἦττον ἀδυνατήσαν; Εἰ δὲ παρ' αὐτῆς ἢ ἀπλῶς ἔχειν τὸ ἦττον οὐδαμῶς ἢ ὤλη (170 b) δεδύνηται, πολλῷ μᾶλλον

Demonstratur nihil posse infinitum esse, et propterea nec sine initio, si quid secundum numeri quantitatem habet existentiam.

Atque rursus, si universorum essentia, cum multa sint universa, infinita esse non potest (terminus enim ipsorum multorum quæ existunt numeri quantitatem tenet, quæ illius tam existendi quam aliquomodo existendi rationem; neque enim absoluta est universorum essentia), nec singulorum, ut patet, substantia sine circumscriptione erit, numero et essentia mutuo secundum rationem circumscripita. Si autem circumscriptione eorum quæ sunt quidquam non vacat, universa nimirum quæ sunt sibi ipsis convenienter et aliquando esse ei alicubi esse ceperunt. Illis enim vacare nihil omnino poterit, non essentia, non quantitas, non qualitas, non relatio, non actio, non passio, non motio, non habitus, nec aliud ullum quo universum circumcludunt qui his rebus sunt eruditii. Itaque eorum quæ sunt quo quid aliud prius cogitari potest, id principio non caret, uti nec circumscriptione quocum quid aliud simul cogitari potest. Jam si rerum quæ sunt nihil principio caret nec circumscriptione, ut demonstravit consequenter naturam rerum sequens ratio, fieri non potest quin aliquando rerum quidquam non fuerit, et si non fuit, fieri non potest quin factum sit, siquidem non fuit. Utrumque enim, tam esse quam fieri, non capit sine conversione et immutatione. Namque si fuit et factum est, conversum est, postquam in id quod non fuit per ortum transiit, aut immutatum est, postquam additamentum ejus qua privata erat pulchritudine recepit. Quidquid autem convertitur aut immutatur, aut forma manens est, id absolutum per se consummatumque esse nequit. Quod autem non per se absolutum est, id altero omnino indigebit quod sibi absolutionem præstet, atque est absolutum quidem tale, sed non per se absolutum, quoniam non natura, sed communicatione absolutum habet. Quod autem altero indiget ad sese consummandum, id etiam multo magis indigebit ad hoc ipsum ut sit. Nam si forma, ut aiunt, essentia præstat, eamque sibi ipsi præstare vel simpliciter habere potest illud ens, quod ipsi dicere volunt, quomodo ad habendum simpliciter vel præstandum sibi pejus formam dico, non sufficiebat? Si autem ad præstandum sibi pejus vel simpliciter habendum, illud ens, quod vel essentiam vel materiam vocare placet eis qui quod initio caret rebus quæ post Deum et ex Deo sunt

VARIE LECTIONES.

ἄνελλιστὲς; cod. Gud. Quod in marg. ab eadem manu emendatum est in αὐτοτελὲς.

ἐνέργειαν ἀπερίγραφον, καὶ ἀναρχὸν ἀνωθεν, καὶ ἀτελειότητα κάτωθεν ἔστι τὸ ἀπείρον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀληθέστερον, κατὰ πάντα ὁρίστων, ὡς οὐδὲν τὸ παράπαν καὶ ἓνα τῶν ἀπεριβημένων τρώπων (171 b.) συνεπινοηθῆναι αὐτῷ δυναμένου. Καθ' ὃν γὰρ ἂν εἰποιμεν λόγον ἢ τρώπον δύνασθαι τι ἑτερον αὐτῷ κατ' οὐσίαν διάφορον παραβάλλεσθαι, τὸν ὅλον τῆς ὅλης ἀπειρίας αὐτῷ συναφαιρούμεθα λόγον. Εἰ δὲ ἀπείρον τι εἶναι οὐ δύναται ᾧ ἐξ αἰδίου συνυπάρχει ἑτερόν τι κατ' οὐσίαν διάφορον, ἀπείρον εἶναι οὐδαμῶς ἐνδέχεται δοῦναι. Αἱ γὰρ κατ' αὐτὴν μονάδες ἀλλήλαις κατὰ παράθεσιν συνυπάρχουσαι ἀλλήλας ὁρίζουσιν, οὐδετέρας τῇ ἑτέρᾳ ὁρίστως ὁρᾶσθαι συγχωρούσης, παρακειμένην, ἀλλ' οὐχ ὑπερβαίνουσαν ἑχούσης, καὶ τὸν τῆς ἀπειρίας κινέτως ἀλλήλων συναφαιρούμεναι λόγον. Εἰ δὲ ἀπείρον, ὡς δίδεικται, μὴ ἐνδέχεται εἶναι δοῦναι, οὕτε ἀναρχὸν δηλονότι, ἀρχὴ γὰρ πάσης δοῦδος μονάς· εἰ δὲ μὴ ἀναρχὸν οὐδὲ ἀκίνητον, κινεῖται γὰρ τῷ ἀριθμῷ ἐκ μονάδων κατ' ἑνωσιν, καὶ εἰς αὐτὰ κατὰ διαίρεσιν τὸ εἶναι λαμβάνουσα· εἰ δὲ μὴ ἀκίνητον, οὐδὲ ἄλλου τινὸς ἀρχὴν εἶναι. Τὸ γὰρ κινούμενον οὐκ ἀρχή, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς, δηλαδὴ τοῦ κινούντος. Μονὰς δὲ μόνῃ κυρίως ἀκίνητος, ὅτι μήτε ἀριθμὸς ἔστι, μήτε ἀριθμητὸν ἢ ἀριθμούμενον (οὗτε γὰρ μέρος ἢ ὅλον ἢ σχέσις ἔστιν ἢ μονάς), καὶ κυρίως ἀναρχος, ὅτι μηδέτερον ἑαυτῆς ἔχει προσδύτερον, ἐξ οὗ κινουμένη δέχεται τὸ εἶναι μονάς, καὶ ἀπείρον κυρίως, ὅτι μὴδὲν ἔχει συνυπάρχον ἢ συναριθμούμενον, καὶ ἀρχὴ κυρίως, ὅτι παντὸς καὶ ἀριθμοῦ καὶ ἀριθμουμένου καὶ ἀριθμητοῦ αἰτία τυγχάνει, ὡς πάσης σχέσεως καὶ παντὸς μέρους καὶ ὅλου ἐξηρημένη, καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς. (172 a) πρῶτως· τε καὶ μόνως καὶ ἀπλῶς, ἀλλ' οὕτως, πρῶτη τε μονὰς ὑπάρχουσα καὶ μόνῃ. Καὶ τοῦτο λέγοντες οὐκ αὐτὴν ὡς ἔστι σημαίνομεν τὴν μακαρίαβδέττητα, ἀπείρως κατὰ πάντα καὶ λόγον καὶ τρόπον καὶ νῦν καὶ λόγῳ παντὶ καὶ ὁνόματι ἀπρόσιτον οὐσαν παντελῶς καὶ ἀπροσπλάστον, ἀλλ' ἑαυτοῖς ὅρον τῆς εἰς αὐτὴν πίστεως παρέχοντες βάσιμον καὶ ἡμῶν ἐπικτόν τε καὶ πρόσφορον. Οὐ γὰρ ὡς παρὰ ραστατικὸν πάντως τοῦτο, φημι δὲ τὸ τῆς μονάδος ὄνομα, τῆς θείας καὶ μακαρίας οὐσίας ὁ θεὸς διαγορεύει λόγος, ἀλλ' ὡς ἐνδεκτικὸν τῆς παντελοῦς αὐτῆς ἀπλότητος τῆς ἐπέκεινα πάσης ποσότητος τε καὶ ποιότητος, καὶ τῆς οἰαομένης σχέσεως, ἵνα γινώμεν ὅτι μὴ ὅλον τί ἐστὶν ὡς ἐκ μερῶν τινων, μηδὲ τί μέρος ἐστὶν ἐξ ὅλου τινός. Ὑπεράνω γὰρ πάσης διαίρεσός τε καὶ συνθέσεως καὶ μέρους καὶ ὅλου ἢ θεότης, ὅτι ἀποσοῦν, καὶ πάσης τῆς κατὰ θέσιν ὑπάρξεως καὶ τῆς πᾶς εἶναι αὐτὴν ὁριζομένης ἐννοίας ἀπωχισμένη, ὅτι ἀποιοῦν, καὶ τῆς πρὸς ἄλλο πᾶν πάσης συναφείας τε καὶ οἰκειότητος ἐλευθέρα καὶ ἀπείρος, ἀσχετον γὰρ, τὸ πρὸ αὐτῆς ἢ μετ' αὐτῆς ἢ μετ' αὐτὴν οὐκ ἔχουσα, ὡς πάντων· ἐπέκεινα, καὶ μὴδὲν τῶν ὄντων

A cundum omnem tam rationem quam modum infinitum est, secundum essentiam, secundum potestatem, secundum actionem, secundum utrumque terminum, superiorem, inquam, et inferiorem, hoc est secundum initium et finem. Imperceptibile enim secundum essentiam et cogitatione incomprehensibile secundum potestatem et secundum actionem incircumscripsum, et sine principio supra, et sine fine infra est infinitum illud, et ut simpliciter verius dicam, ex omnibus partibus interminatum, cum nihil omnino secundum unam eorum quos recensui modorum una cum eo cogitari possit. Quacunquē enim ratione vel modo alterum quid essentia sua diversam ei applicari posse statuerimus, tota totius infinitatis ratione ipsum privabimus. Quod si infinitum aliquid esse non potest cum quo ex eterno alterum quid simul exisset essentia diversum, binitatem esse ipsam tam haudquaquam capit. Cujus monades invicem sibi appositae cum simul existent, invicem sese determinant, et altera alteram interminate videri prohibet, appositam quidem sibi, sed non superantem habens, adeoque videlicet infinitatis sese invicem ratione spoliant. Jam si, ut demonstravi, infinitam esse binitatem haud capit, nec initio carere capit, cum initium omnis binitatis sit monas; si vero initio non caret, nec motione caret, cum numero moveatur ex monadibus per adunationem, et in eas secundum disjunctionem existentiam transducatur; si vero non motione caret, nec alterius alicujus initium esse potest. Quod enim movetur initium non est, sed ex initio, videlicet ejus quod movet. Monas autem sola immobilis est proprie, quia neque numerus est, neque numerabilis, neque numerata (neque enim pars aut totum aut relatio est monas), et proprie initio carens, quia alterum se antiquius non habet, unde monas esse accipiat, et infinita proprie, nihil habens quod secum simul exstet vel simul censeatur, et initium proprie, quia omnis tam numeri quam numerabilis et numerati causa est, ut quae omni relatione et omni parte et toto privata est, et proprie ac vere primarie atque solum et simpliciter, sed nullo modo affecta, prima et sola exstet et monas. Quod dicentes non eam ut est significamus beatam deitatem, infinite secundum omnem et rationem et modum tam menti quam rationi omni et vocabulo plane difficilem atque inaccessibleem, sed nobismet ipsis limitem fidei in eam stabilem, nobisque aptum atque idoneum praestamus. Neque enim ut representativum hoc, monadis, inquam, nomen, divinae et beatae essentiae divinus commemorat sermo, sed ad monstrandam perfectam ejus simplicitatem, quae omnem quantitatem et qualitatem et relationem

VARIE LECTIONES.

* ἀναρχον cod. Gud. m. pr. * Inde ab hoc folio usque ad fol. 228, in cod. Gud. exstant scholia, at eadem, uti videtur, manu in margine ascripta. Doleo me eo quo libri copiam habebam tempore oculorum valetudine prohibitum fuisse quominus ea quoque, minutissimo charactere exarata, mihi transcriberem. * πάντως habet apographum.

excedit, ut neque totum aliquid velut ex partibus aliquibus neque partem aliquam ex toto aliquo esse eam animadvertamus. Est enim deitas superior omni disjunctione et conjunctione et parte et toto, utpote quæ extra quantitatem omnem est, et procul ab omni positiva exstantia et intellectu eam aliquo modo esse definiente, utpote quæ sine qualitate est, et omni ad quodvis alterum annexu libera atque soluta, est enim sine relatione, quæ ante se quidquam, aut cum se aut post se non habeat, ut omnium superior, neque cum ullo eorum quæ sunt ulla ratione aut modo composita. Quod animadvertens fortasse magnus et divinus Dionysius, « Quocirca, inquit, monas quoque celebrata et trias, divinitas omnia superans, non monas est, neque trias, sive a nobis sive ab alio quopiam agnita, sed ut quod in ipsa est supra verum in unum copulatum et Dei secundum vere prædicemus, trinum et unum Deum nominamus illum qui supra omne nomen est, et rebus vel vocabulis utimur in designando eo qui omni essentia est superior. » Nemo igitur, qui religiose per veritatem vivendi studiosus dyadem aut numerum principio carentem aut principium omnino ejusmodi esse dicere conabitur. Unus enim per universam tam rationalem quam intellectualem contemplativam potestatem et scientiam illi Deus apparebit, omnis infinitatis ulterior, nec cuiquam omnino eorum quæ sunt ex ulla parte, præter solem per fidem cognitionem, et hoc ex operibus ejus, quod est, non quod aliquando est, perceptus atque agnitus, et omnis ævi ac temporis et omnium quæ in ævo sunt ac tempore factor atque artifex, nihil prorsus quocunque est modo ei alterum de æterno affigens cogitatione, memor quod neutrum eorum quæ existentialiter de æterno simul sunt neutrum efficere possit. Neque enim cogitari omnino id potest, neque fieri, eisque qui mente utuntur ridiculum est, rerum duarum quæ simul existunt alteram alterius facere creatricem. Sed ex Deo æterno universitatem ex nihilo factam esse in totum ac plene, at non particulatim et imperfecte, ut ex causa infinitæ et cognitionis et potestatis sapienter deductam, approbationem habet, inque eo universa constare ut in omnipotente radice custodita atque conservata, et in eundem universa redire velut in proprium suum quodque terminum, uti alicubi dicit magnus Dionysius Areopagita.

Contemplatio qua demonstratur Dei providentiam secundum naturam suam omnia prosequi.

Etiā provisorum rerum naturæ esse persuadetur ei, per quas et Deum esse didicit, justum ac rationi consentaneum esse rerum custodem atque curatorem quam ipsum rerum conditorem. Ipsa enim rerum perennitas et ordo et positio et motio et mutua per medias partes connexio extremitatum, nihil sese invicem quanquam contrariæ sunt infestantium, et partium in totum conspiratio, et totorum æqualis ac plena per partes coagmentatio, et ipsarum partium inter se constans discre-

κατ' οὐδένα λόγον ἢ τρόπον συνταταγμένη. Καὶ τοῦτο τυχὸν ἐννοήσας ὁ μέγας καὶ θεὸς Διονύσιος φησὶ (1): « Δὴ καὶ μὴδὲς ὁνομαζομένη καὶ τριάς, ἡ ὑπὲρ πάντα θεότης, οὐκ ἔστιν οὔτε μὴδὲς, οὔτε τριάς, ἡ πρὸς ἡμῶν ἢ ἄλλου τινὸς διαγνωσμένη, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸ ὁπαρηνομένων * αὐτῆς καὶ τὸ θεοῦ ὄνομα ἀληθῶς ὁμνήσωμεν. (172 β) » τῇ τριάδι καὶ ἐνιαυτῷ θεωνομένη τὴν ὁπαρώνοντων ὀνομάσαμεν, καὶ τοῖς οὖσι τῆς ὁπαρούσιον. Ὁδὲ μὲν οὖν τις δοῦδα ἢ πληθος ἀναρχον, ἢ ἀρχὴν τὸ σύνολόν τινος εἶναι λέγειν δύνησεται, ζῆν εὐσεβῶς δι' ἀληθείας βεβουλημένος. Εἰς γὰρ διὰ πάσης τῆς κατὰ λόγον καὶ νοῦν θεωρητικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιστήμης αὐτῷ θεὸς ἀναφανίσσεται, πάσης ἀπειρίας, ὁπαρχῶν ἐπὶ κείνῃ, καὶ μηδὲν καθόλου τῶν ὄντων καθ' ὅτι οὖν, πλην τοῦ διὰ πίστεως μόνον γινώσκεσθαι, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων ὅτι ἔστιν, οὐχ ὅτι ποτὶ ἔστι διαγνωσμένος, καὶ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου καὶ πάντων τῶν ἐν αἰῶνι καὶ χρόνῳ ποιητῆς τε καὶ δημιουργοῦ, οὐδὲν τὸ παράπαν ἐξ αἰδίου καθ' ὅντινα οὖν τρόπον αὐτῷ συνεκινῶν, εἰδὼς ὅτι μηδέτερον τῶν ἅμα κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἀλλήλοις ἐξ αἰδίου συνόντων εἶναι δύνανται τοῦ ἐτέρου ποιητικόν. Ἀσυλλόγιστον γὰρ τοῦτο παντάπασιν καὶ ἀνένδεκτον, καὶ τοῖς νοῦν ἔχουσι καταγέλαστον ἐπὶ τῶν ἔχοντων ἅμα τὸ εἶναι ποιεῖσθαι ἄλλο ἄλλου ποιητικόν. Ἀλλ' ἐκ θεοῦ τοῦ αἰεὶ ὄντος τὰ πάντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γενέσθαι παντελῶς τε καὶ δικῶς, ἀλλ' οὐ μερικῶς τε καὶ ἀτελῶς, ὥς ἐξ αἰτίας ἀπειρογνώστου καὶ ἀπειροδυνάμου σοφῶς παρηγμένα, δέξεται, καὶ ἐν αὐτῷ συνεστήκιναι * τὰ πάντα, ὥς ἐν παντοκρατορικῷ πυθμένι φρουρούμενά τε καὶ διακρατούμενα, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ἐπιστρέφασθαι, καθάπερ εἰς οἶκλον ἕκαστα πέρας, ὥς πού φησιν ὁ μέγας Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος; (2).

(173 α) θεωρεῖται ἀποδεικτικῇ τοῦ εἶναι κατὰ φύσιν ἐπὶ πάντων τῇ τοῦ θεοῦ πρόνοια.

Καὶ προνοητὴν αὐτὴν εἶναι πασιδῶνται τῶν ὄντων, δι' ὃν ὅτι καὶ θεὸς ἔστιν ἐκείνῃ, δικάσιον εἶναι κρίνων καὶ εὐλογον, μὴ ἄλλον εἶναι φύλακα καὶ ἐπιμελητὴν τῶν ὄντων ἢ μόνον τὸν τῶν ὄντων δημιουργόν. Αὕτη γὰρ ἡ τῶν ὄντων διαμονὴ καὶ ἡ ἐδείξις καὶ ἡ θέσις καὶ ἡ κίνησις, καὶ ἡ ἐν ἀλλήλοις τῶν ἄκρων διὰ τῶν μέσων συνοχή, μηδὲν κατὰ τὴν ἐναντιότητα λυμαινομένων ἀλλήλοις, ἡ τε τῶν μερῶν πρὸς τὰ ὅλα σύννευσις, καὶ τῶν ὁλῶν πρὸς τὰ μέρη δι' ὅλου ἐνωσις, καὶ αὐτῶν πρὸς ἀλλήλα τῶν μερῶν

VARIE LECTIONES.

* ὁπαρηνομένων cod. Gud. * συνεστηκίνας cod. Gud.

NOTE.

(0) Dionys. Areopag. *De divinis nom.* cap. 13, tom. 1, p. 533. Opp. ed. Ven.

(2) Cf. Dionys. Areopag. *De divinis nom.* cap. 4, p. 397, tom. 1, ed. Venet.

ἡ ἔκκρισις διὰκρισις κατὰ τὴν ἰδιόζουσαν ἐκάστου διαφορὰν, καὶ ἀσύγχυτος ἔκκρισις κατὰ τὴν ἀπαράλλακτον ἐν ὅλοις ταυτότητα, καὶ ἡ πάντων πρὸς πάντα, ἵνα μὴ τὰ καθ' ἑκάστον λέγω, σύγκρισίς τε καὶ διὰκρισις, καὶ ἡ πάντων καὶ ἐκάστου καθ' εἶδος διαδοχὴ διὰ φυλαττομένην, μηδενὸς τὸ παράπαν τοῦ οἰκείου τῆς φύσεως λόγου παραφθειρομένου καὶ πρὸς ἄλλο συγχεομένου τε καὶ συγχέοντος, δείκνυσσι σαφῶς τὰ πάντα τῇ προνοίᾳ συνέχεσθαι τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ. Οὐ γὰρ ὁὶν τὲ ἐστιν ἀγαθὸν ὄντα τὸν Θεὸν μὴ καὶ εὐεργετικὸν πάντως εἶναι, μὴ δὲ εὐεργετικὸν ὄντα μὴ καὶ προνοητικὸν πάντως εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο τῶν ὄντων θεοπροπῶς ἐπιμελούμενον σαφῶς ὡς αὐτοῖς ὥσπερ τὸ εἶναι καὶ τὴν κηδεμονίαν χαρίζεσθαι. Πρόνοια γάρ ἐστι κατὰ τοὺς θεοφόρους Πατέρας ἡ ἐκ Θεοῦ εἰς τὰ ὄντα γινομένη ἐπιμέλεια. Ὅριζονται δὲ αὐτὴν καὶ οὕτως, Πρόνοιά ἐστι βούλησις Θεοῦ δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν (173 b) πρόσφορον διεργαγὴν λαμβάνει. Εἰ δὲ Θεοῦ βούλησις ἐστίν, ἵνα αὐτοῖς τῶν διδασκάλων χρῆσθαι τοῖς λόγοις, πᾶσα ἀνάγκη κατὰ τὸν ὁρθὸν λόγον γίνεσθαι τὰ γινόμενα, τὴν κρείττω μὴ ἐπιδεχόμενα τάξιν, αὐτὸν οὖν εἶναι προνοητὴν ἐκ παντὸς τρόπου εἰπεῖν ἀναγκάσεται ὁ τὴν ἀλήθειαν ὁδηγὸν ἔχειν ἐλόμενος, ὃν καὶ ποιητὴν ἔγωγε τῶν ὄντων ἀληθῶς, ἡ τοῦ πεποιηκότος τὰ ὄντα, εἰπερ κἂν τοῖς ζώοις, ὅταν ταῖς κατὰ λόγον ἐφόδοις τοῖς οὖσιν ἐμβαλόντες ἡμῶν τὸ νοερὸν εὐρίσκομεν ἔμφρασι, οὐκ ἀγενῶς τὰ ὑπὲρ λόγον εἰκάζουσιν. Ἐκεῖνά τε γὰρ ὁρῶντες κατὰ γένος τῶν ἐξ αὐτῶν φυσικῶς ἐπιμελούμενα, θαρβύοντες καὶ ἡμεῖς τὸν περὶ τοῦ προνοητὴν μονώτατον εἶναι τὸν Θεὸν πάντων τῶν ὄντων μετ' εὐσεβεῶς παρήρσις εὐσεβῶς ἑαυτοῖς λόγον διορίζομεθα, καὶ οὐ τῶν μὲν, τῶν δὲ οὐ, καθάπερ τινὲς τῶν τὰ ἐξω φιλοσοφούντων, ἀλλὰ πάντων ὁμοῦ, κατὰ μίαν τῆς ἀγαθότητος καὶ ἀπαράλλακτον βούλησιν, τῶν τε καθόλου καὶ τῶν καθ' ἑκάστον, εἰδότες ὥς τῶν κατὰ μέρος πάντων τῶν μὴ προνοίας τυγχάνειν καὶ φυλακῆς τῆς προνοίας διαφθειρομένων καὶ τὰ καθόλου συνδιαφθείρεσθαι (ἵνα γὰρ τῶν κατὰ μέρος τὰ καθόλου συνίστασθαι πέφυκε), τὴν περὶ τούτου λογικὴν ἀπόδειξιν, διὰ τῆς ἐπ' λόγου ἀντιστροφῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁρθῶς ποδηγούσαν, ἑαυτοῖς προβαλλόμενοι. Εἰ γὰρ τὰ καθόλου ἐν τοῖς κατὰ μέρος ὁφείστηκεν, οὐδαμῶς τὸ παράπαν τὸν τοῦ καθ' αὐτὰ εἶναι τε καὶ ὁφείσθαι λόγον (174 a) ἐπιδεχόμενα τῶν κατὰ μέρος διαφθειρομένων, παντὶ που ὁρῶν ἐστιν ὡς οὕτῃ τὰ καθόλου δῆσεται. Τὰ μέρη γὰρ ἐν ταῖς ἐλότῃσι, καὶ αἱ ἐλότῃσι ἐν τοῖς μέρεσι καὶ εἰσι καὶ ὁφείσθαι. Καὶ οὐδεὶς ἀντιπερὶ λόγος· πλὴν ὅτι ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὥσπερ δεσπομένοι ἀκοντες καὶ αὐτοὶ τῆς προνοίας τὴν δυνάμιν ἐξαγγέλλουσι καὶ διὰ πάντων διήκειν κατασκευάζουσι δι' ὧν αὐτοὶ κατεσκευάσαν. Λέγοντες γὰρ ὑπὸ τῆς προνοίας ἀγεσθαι μόνα τὰ καθόλου, λαλῆθαι ἑαυτοῖς καὶ τῶν κατὰ μέρος εἶναι πρόνοιαν λέγοντες, ἐξ ἀνάγκης πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἣν ψεύγειν σπουδάζουσιν, ὑπαγοόμενοι. Εἰ γὰρ χάριν

A lio, secundum suam unicuiusque differentiam, et mixture expers coadunatio, secundum immutatam in totis identitatem, et universorum ad universa, ne singula recenseam, concretio atque discretio, universorumque et singuli cuiusque secundum speciem inviolata successio, qua nihil omnino de propria ac peculiari naturæ ratione perit, aut cum altero confunditur sive ipsum confundit, hæc luculenter manifestant omnia providentia contineri conditoris Dei. Fieri enim non potest, quin Deus, qui bonus est, non etiam beneficus sit, aut qui beneficus est, non item providens sit omnino, et quin propterea rerum, ut par ejus naturæ est, tutor sapienter eis quemadmodum existentiam, ita etiam curam tribuat. Providentia enim secundum Patres divino Spiritu afflatus divina rerum procuratio est. Definiant vero eam etiam ita: *Providentia Dei voluntas est qua omnes res convenienter peraguntur.* Quod si Dei est voluntas, ut ipsis doctorum verbis utar, necesse est omnino ut ea quæ sunt recta ratione sunt, adeo ut meliorem ordinem non exspectent, ut ipsum igitur provisorem dicere omni modo invitetur qui veritate viæ duce uti volet, quem et conditorem rerum, aut ejus esse conditoris Dei res recte cognovit; quandoquidem vel in animalibus, cum rationalium instrumentorum mentis ope in res inquirentes inveniamus imaginem haud indigne ea quæ supra rationem sunt emulantem. Illa enim dum pro genere suæ proles naturaliter curam habere videmus, securi et nos quod unus Deus rebus omnibus præstet providentiam cum pia libertate pie nobis ipsis rationem definimus, idque non parti solum, cæteris non item, quomodo quidam de ethnicis philosophis statuunt, sed secundum unicam bonitatis et immutabilem voluntatem, cunctis æqualiter in universum et singulatim, bene gnari quod, si non parem singula quæque providentiam atque idoneam custodiam habuerint, necessario una etiam cuncta peritura sint (nam ex singulis universitas constat), et rationalem hujus rei demonstrationem, quæ per idoneam inversionem ad veritatem rite deducit, sibi proponentes. Nam si universa in singulis constant, neque nullo modo per se ipsa esse atque constare, postquam singula interierint, cogitari admittunt, nemo, puto, non videbit nec ipsa posse universa stare. Partes enim in totitate, et totitates in partibus tam sunt quam subsistunt. Neque ulla ratio obloquetur; nisi quod a veritate tanquam constrieti inviti vel ipsi providentiæ vim prædicant per omnia currere atque astruunt per ea quibus sibi satagunt. Dicentes enim a providentia solummodo universa duci, providentiæ in commemoratione se ipsos esse particulas obliviscuntur, necessitate ad veritatem, quam devitare student, deducti. Nam si perennitatis gratia universa censent providentiam mereri, eam multo citius mereri singula statuunt,

VARIE LECTIONES.

¹¹ σοφοί: cod. Gud.

in quibus stat universorum perennitas et substantia. Etenim simul afficiuntur perennitate, propter naturalem et indissolubilem inter sese relationem, ita ut altero in perennitatem conservato, nec alterum ab hac custodia aliena esse, et rursus cum alterum hac perennitatis custodia exciderit, nec alterum ea affici dicere par sit. Tribus vero potissimum modis Deum omnibus providere negant. Aut enim ignorare eum providentiae viam ac rationem dicunt, aut nolle, aut non posse. Sed profecto, secundum communes omnium notiones bonus et plus quam bonus Deus bona et semper et omnibus omnino voluntate sua destinat, et sapiens et plusquam sapiens, vel potius omnis sapientiae fons, novit omnino quae conducunt, et potens, vel potius infinitae potentiae, condigne Deo et convenienter in omnibus placita et consilia sua conducibilia pulchre exsequitur, ut bonus et sapiens et potens, transiens per cuncta et visibilia et invisibilia, et universa et singula, et parva et magna, et cuncta quae secundum quampiam cujuslibet generis existentiam habent, nihil de bonitatis, sapientiae potentiae suae infinitate remittens, et omnia secundum singulorum existentiae rationem sibi ipsis et invicem in indissolubili cunctorum eodem et nexu et compagine et perennitate conservans. Quid autem, nonne ipsam per se naturam de divina, quae omnia curet, providentiae existentia, luculenter instruere videmus? Quod enim naturaliter nobis providentiae cognitio insita sit, ipsa natura haud exiguum praebet documentum, quando nos nulla praevia institutione veluti propulsans ad Deum per preces in subitis casibus illinc salutem querere instruit. Quotiescunque enim subito necessitate aliqua comprehendimur, involuntarie, sine ulla praevia consideratione, Deum invocare solemus, tanquam si ipsa providentia nos ad se, nullis consiliis intercedentibus, attrahat, et mentalis vis nostrae velocitatem antevertat, divinumque omnibus ceteris praesentius auxilium ostendat. Neque vero involuntarie natura nos ad illud quod naturae expers est deduceret. Nimirum quodcumque alterum quodpiam naturaliter sequitur, ut omnibus obscurum, validam habet invictamque demonstrande veritatis vim. Si vero quia imperceptibilis nobis ea quae singula curet providentiae est ratio, ut etiam est secundum illud: *Quam recondita ejus judicia, et quam investigabilia ejus viae* ¹, ideo providentiam negarint esse meo quidem iudicio haud recte ita statuunt. Nam si magna est et imperceptibilis inter singulos homines discrepantia, et cujusque ipsius commutatio et vicissitudo, dum in vitae genere et moribus et voluntatibus et consiliis et cupiditatibus, in litteris, negotiis, studiis, et in ipsis mentis cogitationibus pene infinitis, omnibusque eis quae quotidie et singulis pene horis alia

¹ Rom. xi, 33.

A διαμονῆς τὰ καθόλου πρόνοιας ἀξιοῦσθαι φασί, τὰς πολλὰ πρότερον ἀξιοῦσθαι τὰ κατὰ μέρος εἰσάγουσιν, ἐν οἷς ἡ τῶν καθόλου διαμονὴ καὶ ὑπόστασις. Συνεισάγεται γὰρ ἀλλήλοις ταῦτα διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀδιάλυτον πρὸς ἀλλήλα σχέσιν, καὶ πατέρου πρὸς διαμονὴν συντηρουμένου, μηδὲ τὸ ἑτερον τούτης εἶναι τῆς φυλακῆς ἀλλότριον, καὶ ἐνδὲς πάλιν τῆς πρὸς διαμονὴν φυλακῆς διαπίπτοντες μηδὲ τὸ ἄλλο ταύτης συγγένειν λέγει ἀκολουθοῦν. Ἄλλως τε καὶ κατὰ τρεῖς τρόπους τὸ μὴ πάντων τῶν ὄντων πρόνοειν τὸν θεὸν λέγεται. Ἡ γὰρ ἀγνοεῖν αὐτὸν λέγουσι τῆς πρόνοιας τὴν μέθεσιν, ἢ μὴ βούλεσθαι, ἢ μὴ δύνασθαι. Ἄλλὰ μὴν κατὰ τὰς κοινὰς πάντων ἐντολάς ἀγαθὸς ὢν καὶ ὑπεράγαθος ὁ θεὸς καὶ πάντως τὰ καλὰ βούλεται καὶ πᾶσι, καὶ σοφὸς ὑπάρχων καὶ ὑπέροσφος, μᾶλλον δὲ πάσης σοφίας πηγὴ, γινώσκει πάντως τὰ συμφέροντα, (174 β) καὶ δυνατὸς ὢν, μᾶλλον δὲ ἀπειροδύναμος, ἐνεργεῖ πάντως θεοκρατῶς ἐν πᾶσι τὰ ἠγνωσμένα αὐτῷ καὶ βεβουλημένα καλῶς ¹ καὶ συμφέροντα, ὡς ἀγαθὸς καὶ σοφὸς καὶ δυνατὸς, δικηγούμενος διὰ πάντων τῶν τε ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων, καὶ τῶν καθόλου καὶ τῶν περικύων, καὶ τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων, καὶ πάντων τῶν κατὰ πᾶσαν τὴν οὐρανὸν οὐρανὸν τὸ εἶναι ἰχθυῶν, μηδὲν ὑφίετις τῆς κατὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν ἀπειρίας, καὶ πάντα κατὰ τὸν ἐκείνων τοῦ εἶναι λόγον πρὸς τε ταῦτα καὶ ἀλλήλα κατὰ τὴν ἀδιάλυτον πάντων σχετικὴν ἁρμονίαν τε καὶ διαμνην συντηρῶν. Τί δὲ, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὐ κατανοοῦμεν τὴν φύσιν παρὶ τοῦ εἶναι τὴν καὶ πάντα τοῦ θεοῦ πρόνοιαν σαφῶς οὕσαν διδάσκαλον; Τεκμήριον γὰρ οὐ μικρὸν τοῦ φυσικοῦ ἡμῖν ἐνισκάρθαι τὴν τῆς πρόνοιας γνῶσιν ἢ φύσις αὐτὴ διδωσιν, δηλονότι ἂν ἡμᾶς ἀδιδάκτους ὥσπερ ὠδοῦσα πρὸς τὸν θεὸν διὰ τῶν εὐχῶν ἐν ταῖς ἐξέτησιν περιστάσεσιν ἐκείθεν ζητεῖν τὴν σωτηρίαν παρασκευάζει ². Ὅτι ἀνάγκης γὰρ ἀφ' οὗ συληφθέντες ἀπροαιρέτως, πρὶν τινα καὶ σκεῖσθαι, τὸν θεὸν ἐπισκώμεθα, ὡς ἐν τῆς πρόνοιας αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν καὶ λογισμῶν χωρὶς ἔκδοσης ἡμᾶς, καὶ τὸ τάχος τῆς ἐν ἡμῖν νοερᾶς νικῶσης δυνάμεως, καὶ πάντων ἰσχυροτέραν τὴν θέλαν προδικτυνοῦσας βολέειαν. Οὐκ ἂν δὲ ἡμᾶς ἦγεν ἀπροαιρέτως ἢ φύσις ἐπὶ τὸ μὴ φύσιν ἔχον γίνεσθαι. Πᾶν δὲ τὸ ὁτιοῦν φυσικῶς ἐπόμενον, ὡς πᾶν ἀσχηλόν, ἰσχυρὸν ἔχει καὶ ἀκαταμάχητον κατὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας (175 α) τὴν δύναμιν. Εἰ δὲ ὅτι ἀκατάληπτος ἡμῖν τῆς τῶν κατὰ μέρος πρόνοιας ὁ λόγος, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ κατὰ τὸ, Ὁ ἀνεξαρτητὰ τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξίτητοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, διὰ τοῦτο φαίνεται μὴδὲ πρόνοιαν εἶναι, οὐκ ὁρθῶς ἐροῦσι κατὰ τὸν ἡμῖν λόγον. Εἰ γὰρ πολλὴ τίς ἐστὶν ἡ διαφορὰ καὶ ἀκατάληπτος τῶν ἀνθρώπων ἐκείνου πρὸς ἐκείνον καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς ἐκείνου ἐναλλαγή, ἐν τε βίῳ καὶ ἡβῳ καὶ γνῶμας καὶ προαιρέσεσιν καὶ ἐπιθυμίαις, ἐπιστήμας τε καὶ

VARIAE LECTIONES.

¹ καλὰ cod. Gud. m. pr. ² παρασκευάζουσα habet apographum.

χρείας καὶ ἐπιτηδεύμασι καὶ αὐτοῖς τοῖς κατὰ φύ-
σιν λογισμοῖς ἀπείρους οὖσι σχεδόν, καὶ πᾶσι τοῖς
καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἐπισυμβαίνειν συμ-
μεταβαλλομένου (ἀγγλιστορὸν γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον ὁ
ἄνθρωπος, ὁ δὲ τοῖς καιροῖς καὶ ταῖς χρεῖαις συμ-
μεταβαλλόμενον), ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν πρόνοιαν
προγνωστικῶς πάντα συνειληφύειν κατὰ περιγραφὴν
τὰ καθ' ἑκάστην, διαφορὸν τε καὶ ποικίλῃ φανισθαι
καὶ πολυσχιδῇ, καὶ τῇ τῶν πεπληθυμένων ἀκαταλη-
ψία συνεκτεινόμενῃ ἐκάστη προσφόρως καθ' ἑκα-
στον καὶ πρᾶγμα καὶ νόημα, μέχρι καὶ τῶν ψιλῶν
κινήματων τῶν κατὰ φύσιν καὶ σώμα συνισταμένων,
ἀρμόζεσθαι. Εἰ οὖν τῶν κατὰ μέρος ἀκατάληπτός
ἐστὶν ἡ διαφορὰ, καὶ τῆς ἀρμούσεως αὐτοῖς εἰκότως
προνοίας ἀπείρος, ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ, ἐπιτέθῃ ἀπειρὸς
τε καὶ ἄγνωστος ἡμῖν τῆς τῶν κατὰ μέρος προνοίας
ὁ λόγος, τυγχάνει, τὴν ἰδίαν ἄνοιαν ἀναίρεσιν ποι-
εῖσθαι τῆς πασέφου τῶν ὄντων κηδημονίας ὀφειλο-
μεν, πάντα δὲ ἀπλῶς καὶ ἀνεξετάστως, θεοπροπῶς
τε καὶ συμπερόντως, τὰ τῆς πρόνοιας (175 β) ἐφ-
ορμῇν ἔργα καὶ ἀποδείξεσθαι, καὶ καλῶς γίνεσθαι τὰ
γινόμενα πιστεύειν, κἂν ἡμῖν ὁ λόγος ἐστὶν ἀνέρι-
κτος. Πάντα δὲ λέγων τὰ τῆς προνοίας σφηλί, οὐ γὰρ
τὰ καλῶς ὅφ' ἡμῶν κατὰ τὸν τοῦ "ἐφ' ἡμῖν λόγον
γινόμενα· ταῦτα γὰρ τοῦ κατὰ τὴν πρόνοιαν λόγου
παντελῶς ἀλλότρια. Τὸν μὲν οὖν σημαίνοντο τρόπον
περὶ τῆς τῶν ἁγίων κατὰ τὸν λόγον καὶ τὴν θεωρίαν
δυνάμειος τε καὶ χάριτος ὑπὸ τοῦ μεγάλου τούτου
διδασκάλου κατὰ τὸ δυνατόν στοιχαστικῶς, ἀλλ' οὐκ
ἀποφαντικῶς (πολλῶ γὰρ ἀπολείπεται τῷ μέτρῳ τῆς
κατ' αὐτὸν ἀληθείας ὁ ἡμέτερος νοῦς), διὰ τῶν εἰ-
ρημένων ὑποθεραμιῶν τοῦ λόγου, καὶ ὥσπερ ἰχνυλάτῃ-
σας, τοιόνδε καθ' ὑπόνοιαν μόνον σφηλί.

Θεωρία διάφορος τῆς διασθεσίσης ὑπὸ τῶν ἀ-
γίων ὀλιγῆς δυάδος, καὶ τίς ἡ ἐν τῇ Τριάδι
νοουμένη ἐνότης (ο).

Ἀνὰ δὲ τοῦ ὑπὲρ τὴν ὀλιγὴν δυάδα γενέσθαι, διὰ
τὴν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένην ἐνότητα, τὸ ὑπὲρ τὴν
ὕλην γενέσθαι καὶ τὸ εἶδος, ἐξ ὧν τὰ σώματα, τοὺς
ἁγίους λέγειν ὑπονοῦν αὐτὸν, ἢ τὴν σάρκα καὶ τὴν
ὕλην, ὥσπερ διασχόντας ἐφ' ἑαυτῶν συγγενέσθαι καὶ
τῷ ἀραιφινεστάτῳ κραθῆναι φωτὶ καταξιοθῆναι,
τουτέστι τὴν πρὸς τὴν σάρκα τῆς φύξης σχέσιν,
καὶ διὰ τῆς σαρκὸς πρὸς τὴν ὕλην, ἢ καθόλου εἰ-
πεῖν, πάσης τῆς αἰσθητικῆς οὐσίας πρὸς τὴν αἰσθητὴν
ἀποθεμένους φυσικὴν οικειότητα, τῆς δὲ θείας μό-
νης γνησίως ἐπιλαβομένων ἐφέσεως, διὰ τὴν, ὡς
ἔφην, νοουμένην ἐν τῇ Τριάδι ἐνότητα. Μέσση γὰρ
κειμένην Θεοῦ καὶ ὕλης τὴν φύσιν ἔγνωκότες, καὶ
τὰς πρὸς ἀμφοῖν ἐνοπιούσας δυνάμεις ἔχουσας, τὸν νοῦν
λέγω πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν ὕλην τὴν αἰσθησιν,
τὴν μὲν αἰσθησιν μετὰ τῶν αἰσθητῶν παντελῶς
(176 α) ἀπετινάζαντο, κατὰ τὴν ἐν διαδοσει σχετι-
κὴν ἐνέργειαν, κατὰ δὲ τὸν νοῦν μονότατον ἀρρήτως

A et alia accidunt una commutatur (versatile enim
hoc, cui homo nomen est, animal, cito tem-
poribus atque necessitatibus commutatum), necesse
est omnino providentiam quoque, præcise cuncta
per singula ambitu suo complectentem, diversam
et variam et multiplicem videri, atque, cum una
cum rebus adeo multiplicatis ut numero compre-
hendi nequeant extendatur, secundum factum quod-
que et cogitatum, vel usque in tenues quæ menti
aut corpori obhiantur motus unicuique convenien-
ter accommodari. Quod si singulorum differentia
notionem excedit, et infinita est ratio providentiæ
illis se convenienter accommodantis, minime ta-
men, cum infinita et imperceptibilis nobis sit pro-
videntiæ singulas partes procurantis ratio; inde
procuracionem tollere debemus, sed omnia simpli-
citer et sine examine, Deo convenienter et utiliter,
providentiæ laudare opera et accepta referre, et
quæ sunt bene fieri considerare, etiam si rationem
eorum non possumus assequi. Cuncta verò si dico,
providentiæ res dico, videlicet non ea quæ a nobis
secundum nostræ voluntatis et indolis rationem
prave sunt; hæc enim a providentiæ ratione plane
absona. Modum igitur rationalis et contemplativæ
sanctorum potestatis et gratiæ ab magno hoc ma-
gistro significatum postquam conjectura, non certa
interpretatione (multum enim abest ut mens nostra
illius veritatem æquiparet), per hanc disputationem
verbo assequi ejusque quasi vestigia indagare co-
natus sum, talem esse duntaxat suspicor.

Contemplatio diversa superata a sanctis mate-
rialis dyadis, et quam in Trinitate intelligatur
unitas.

Quod autem materiale dyadem superent sancti,
propter unitatem in Trinitate intellectam, significari
ab eo suspicor materiam atque formam, unde sunt
corpora, superatas aut carnem et materiam, quibus
disruptis cum Deo congressi purissima luce tempe-
rari atque perfundi mereri, hoc est animæ ad car-
nem, et per carnem ad materiæ relationem, vel, ut
in universum loquar, omni sensuali essentia cum
sensibili exitu naturalem necessitatem, divinum
duntaxat recte appetitum secuti, propter unitatem
quæ, ut dixi, in Trinitate intelligitur. Cum enim
mediam inter Deum et materiam collocatam ani-
mam esse intellexerint, et habere in utrumque
uniendi sese conflandique potestates, intellectum,
inquam, in Deum et in materiam sensum, sensum
quidem una cum sensibilibus plane abiecerunt, per
relativam in affectione operationem, et per solum
intellectum ineffabili modo eam ad Deum accomi-

VARIE LECTIONES.

" Hic vocabulum, quod cum tuo jungatur, excidisse suspicor.

(ο) Cf. Greg. Naz. Orat. III, De pace, cap. 8, p. 430, tom. I, Opp. ed. Ben.
PATROL. GR. XCI.

modaverunt, quocum totam, tanquam formæ primigeniæ imaginem tam mente quam ratione ac spiritu, incomprehensibili modo unitam, ut quæ similitudinem humano captui parem haberet, videntes, unitatem in Trinitate intellectam mystice didicerunt. Fortasse vero etiam animum et concupiscentiam materialem dyadem appellavit magister, propterea quod materie adherent sintque passivæ animæ partis potestates, quæ cum ratione seditione contendunt mentemque in multa distrahere possint, nisi ab initio sibi coërcherit eas atque subjugaverit. Quas si quis devicerit et currere quo debent eis persuaserit, adeo ut rationis imperio subiecte appareant, aut etiam omnino reliquerit eas, et solus teneatur rationali et contemplativa quæ in neutram partem vergat secundum charitatem gnoscitæ illecebra, ad unam et solam ex multis eamque puram et simplicem et indivisam vis de appetitu fortissime motionem contractus, quæ circa Deum perpetuo in identitate perennis appetitus motionis sibi stabilitatem philosophice firmavit, is revera beatus est, et attingit non veram solum et beatam unionem cum sancta Trinitate, sed unitatem quoque in sancta Trinitate intellectæ, simplex videlicet et indivisus et uniformis secundum potestatem cum simplici secundum essentiam et indivisa illa congressus, et secundum habitum virtutem bonitatem sibi semper constantem pro viribus suis emulatus, proprietate potestatum naturaliter divisibilibus per gratiam uniti Dei deposita.

Enarratio de passibili animæ, deque universalibus ejus divisionibus et subdivisionibus.

Dividitur enim, ut dicunt, animæ passibile in eam partem quæ rationi obedit et in eam quæ non obedit rationi. Atque eam qui non obedit rationi dividunt in eam qui auit et nutrit, quam physicam appellant, et in physicam, quam appellant vitalem, quarum neutra rationi obediens agitur, non obediens vero rationi ideo appellatur, quia non ratione agitur. Crescere enim, vel bona valetudine uti, vel vivere, non penes nos est. Illa autem quæ rationi obedit in duo dividitur, in concupiscentivum et indignativum. Obediens vero rationi vocant quia rationi in bonis agatur et subijciatur. Rursus concupiscentivum dividunt in voluptatem et dolorem. Concupiscentia enim voti sui compos voluptatem efficit, non compos, dolorem. Et rursus secundum alium modum concupiscentiam tradant divisam quatuor una cum se ipsa formas efficere universas, concupiscentiam, voluptatem, metum, dolorem. Cumque rerum pars bona sit, pars mala, hæc vero aut presentia sint aut futura, bonum quod expectatur concupiscentiam vocavit, quod præsens, voluptatem; et rursus malum quod expectatur, metum,

A αὐτὴν τῷ θεῷ προσφικέσθαι, πρὸς δὲ διὸν ἀγνώστωι ἐνωθεῖσθαι ὅλην αὐτῇ ἀρχεῖτόπου εἰκόνα κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα, ὡς ἐπικεῖν καὶ ὁμοίωσιν ἔχουσαν τὸ ἐμπέρας θεασάμενοι, τὴν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένην ἐνότητά μουσικῶς ἐδιδάχθησαν. Τυχὸν δὲ καὶ τὸν θυμὸν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὀλίγη δύναμις προσήγαγευσεν ὁ διδάσκαλος, διὰ τὸ προσέλους καὶ τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς μέρους αὐτά· εἶναι δυνάμεις, καὶ πρὸς τὸν λόγον στασιαζούσας, καὶ εἰς πολλὰ σκοτίζουσαι τὸν νοῦν δυναμένας, εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐπιστημῶς ἀγγίων αὐτῶν ὑποζεύξαιεν. Ὅν ἐστις κρατήσας καὶ ἐφ' ἡ δὲ πρεπόντως φέρεσθαι πελοία, δουλικῶς ὑπακούμενας τῇ δυναστείᾳ τοῦ λόγου, ἣ καὶ παντελῶς αὐτὰς ἀπολιπὼν ἀπολίποι, καὶ μόνος τῆς ἀρετῆς κατ' ἀγάπην γνώσεσθαι διὰ λόγον καὶ θεωρίας ἔχεται θέλειως, καὶ πρὸς μίαν καὶ μόνην ἐκ τῶν πολλῶν καθαρὰν τε καὶ ἀπλὴν καὶ ἀδιαίρετον τῆς κατ' ἐφροσιν ἀρετῆς αὐτῆς δυνάμεως κίνησιν συνεισάγει, καὶ ἣν περὶ θεὸν ἀκαταίτητως ἐν ταυτοῦ τῇ τῆς κατ' ἐφροσιν ἀεικινήσιας αὐτῶν φιλοσοφίᾳ ἐπὶ ἤξατο τὴν μονιμότητα, μακάριος οὖτως ἐστὶ τῆς ἀληθοῦς τε καὶ μακαρίας τυχὸν οὗ μόνον ἐνώσεως τῆς πρὸς τὴν ἁγίαν Τριάδα, ἀλλὰ καὶ ἐνότητος τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι νοουμένης, ὡς ἀπλούς καὶ ἀδιαίρετος καὶ μονεὶδης κατὰ τὴν δύναμιν πρὸς τὴν ἀπλὴν καὶ ἀδιαίρετον κατὰ τὴν οὐσίαν γεγεννημένος, καὶ κατὰ τὴν ἐξιν τῶν ἀρετῶν τὴν ὁσαύτως ἔχουσαν ἀγαθότητα κατὰ τὸ ἐπικεῖν ἐκμιμούμενος, καὶ τὴν ἰδιότητα τῶν κατὰ φύσιν μεριστῶν δυνάμεων διὰ τὴν

C τοῦ ἐνωθέντος θεοῦ ἡ χάρις ἀποθέμενος.

Ἐξηγήσεις περὶ τοῦ κυθητικοῦ τῆς ψυχῆς, καὶ τῶν αὐτοῦ καθολικῶν διαίρεσέων τε καὶ ὑποδιαίρεσέων.

(176 b) Διαίρεται γὰρ, ὡς φασί, τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς εἰς τε τὸ ἐπιπειθὲς λόγῳ, καὶ τὸ μὴ παιδόμενον λόγῳ. Καὶ τὸ μὲν λόγῳ μὴ παιδόμενον διαίρουσιν εἰς τὸ θρεπτικόν, ὃ καλοῦσι φυσικόν, καὶ εἰς τὸ φυσικόν, ὃ καλοῦσι ζωτικόν, ὧν οὐδέτερον λόγῳ παιδόμενον ἀγεται· οὐκ ἐπιπειθὲς δὲ λόγῳ καλεῖται, ἐπειδὴ μὴ πέφυκεν ἀγεσθαι λόγῳ. Τὸ γὰρ αὐξάνειν, ἢ ὑγιαίνειν, ἢ ζῆν, οὐκ ἐστὶν ἐν ἡμῖν. Τὸ δὲ ἐπιπειθὲς λόγῳ διαίρεται εἰς δύο, τὸ τε ἐπιθυμητικόν καὶ τὸ θυμικόν. Ἐπιπειθὲς δὲ λόγῳ καλοῦσιν αὐτὸ, διότι λόγῳ πέφυκεν ἐν τοῖς σπουδαίοις ἀγεσθαι τε καὶ ὑποτάσσεσθαι. Πάλιν δὲ τὸ ἐπιθυμητικὸν διαίρουσιν εἰς ἡδονὴν καὶ λύπην. Ἐπιθυμῶντα γὰρ ἐπιθυμία ἡδονὴν ἐργάζεται, ἀποτυγχάνοντα δὲ λύπην. Καὶ πάλιν καὶ ἕτερον τρόπον φασὶ τὴν ἐπιθυμίαν διαιρουμένην τέσσαρα εἶναι αὐτῇ τὰ πάντα εἶδη ποιῆν, ἐπιθυμίαν, ἡδονήν, φόβον, καὶ λύπην. Καὶ ἐπειδὴ τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶν ἀγαθὰ, τὰ δὲ φαῦλα, ταῦτα δὲ ἡ παρόντα ἢ μέλλοντά ἐστι, προσδοκώμενον μὲν ἀγαθὸν ἐπιθυμίαν ἐκάλεισε, παρὸν δὲ ἡδονήν, καὶ πάλιν προσδοκώμενον κακὸν φόβον, παρὸν δὲ λύπην· ὡς εἶναι τε καὶ θεωρησάμενοι

VARIE LECTIONES.

Χριστοῦ cod. Gud. m. pr. ὁ δὲ δευτέρων cod. Gud.

περὶ μὲν τὰ καλὰ, εἴτε τὰ θνητῶς ὄντα, εἴτε τὰ νο-
 μίζοντα, τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, περὶ δὲ
 τὰ φαῦλα τὴν λύπην καὶ τὴν φόβον. Πάλιν δὲ τὴν λύ-
 πην διαίρουσιν εἰς τρία, εἰς ἄχος, εἰς ἀγχος,
 εἰς φόβον, εἰς ἔλεον. Καὶ τὸ μὲν ἄχος εἶναι φασὶ
 λύπην ἀφωσίαν ἐμποιοῦσαν οἷς ἂν ἐγγίνηται, διὰ τὴν
 εἰς βάθος πᾶρσιν τοῦ λογιστικοῦ· τὸ δὲ ἀγχος λύπην
 βαρυνσάν τε καὶ διοχλοῦσαν ἐπ' ἀβουλῆτος συμβά-
 σαι· τὸν δὲ φόβον λύπην ἐπ' ἄλλοις ἀγαθοῖς·
 τὸ δὲ ἔλεος λύπην ἐπ' ἄλλοις κακοῖς. Κακὸν δὲ
 πᾶσαν λύπην ἐκασαν τῇ ταύτης φύσει. Κἂν γὰρ
 ὁ σπουδαῖος ἐπ' ἄλλοις (177 α) λυπῆται κακοῖς,
 ὡς ἐλάττω, ἀλλ' οὐ προηγουμένως κατὰ πρόθεσιν,
 ἀλλ' ἐπεπομένως κατὰ περιστάσιν. Ὁ δὲ θεωρητικὸς
 καὶ τοῖς ἀπαθῆς διαμίνει, συνάφει ταυτὶ τῷ
 Θεῷ, καὶ εὖν τῇ περὶ πάντων ἄλλοις φύσει. Τὸν δὲ φό-
 βον πάντι διαίρουσιν εἰς ἔξ, εἰς ἔκγονον, εἰς αἰδῶ, εἰς
 αἰσχύνην, εἰς κατάπληξιν, εἰς ἐκπληξιν, εἰς ἀγωνίαν.
 Καὶ τὸν μὲν ἔκγονον εἶναι φασὶ, φόβον μελλούσης
 ἐνεργείας, τὴν αἰδῶ δὲ φόβον ἐπὶ προσδοκίᾳ φόβου,
 τὴν δὲ αἰσχύνην φόβον ἐπ' αἰσχροῦ πεπραγμένου,
 τὴν δὲ κατάπληξιν φόβον ἐκ μεγάλης φαντασίας,
 τὴν δὲ ἐκπληξιν φόβον ἐκ μεγάλων ἀκουσμάτων
 τὴν ἀσθῆσιν ἀφαιρούμενον, τὴν ἀγωνίαν δὲ φόβον
 διαπτώσεως, τοιούτων ἀποτυχίας. Φοβούμενοι γὰρ
 ἀποτυχεῖν ἀγωνίζομεν. Καλοῦσι δὲ τινες αὐτὴν καὶ
 δειλίαν. Τὸν δὲ θυμὸν πάντι εἶναι λέγουσι ἴσιν
 τοῦ περικαρδίου αἵματος δι' ὅρατιν ἀντιελυψήσεως.
 Διαίρουσι δὲ καὶ τοῦτον εἰς τρία, εἰς ὀργήν, ἢν τινες
 ἐκάλεσαν χολὴν καὶ χόλον, καὶ εἰς μῆνιν, καὶ εἰς κό-
 τον. Καὶ τὴν μὲν ὀργὴν εἶναι φασὶ θυμὸν πρὸς ἐνέ-
 ρειαν ὀργῆς καὶ κίνησιν ἔργου, ἢ θυμὸν ἐνεργού-
 μενον· τὴν δὲ χολὴν τὴν δι' ἄλλου ἀμυναν τοῦ λυπη-
 σαι· τὸν δὲ χόλον τὴν δι' αὐτοῦ τοῦ λυπηθέντος
 ἐπεφύεσιν εἰς τὸν λυπησάντα· τὴν δὲ μῆνιν θυμὸν
 εἰς παλαίωσιν (εἰρηται δὲ παρὰ τὸ μένειν καὶ τῇ
 μνήμῃ παρακατέχεσθαι), τὸν δὲ κότον θυμὸν ἐπι-
 τηροῦντα καιρὸν εἰς τιμωρίαν· εἰρηται δὲ παρὰ τὸ
 καίσθαι καὶ οὔτος. Διαίρουσι δὲ καὶ τοῦτον ἑκαστον
 εἰς ἄλλα πολλὰ. Ἀπὸ εἰς βουληθεῖν τις δι' ἀκριβοῦς
 ἐξετάσεως παραδοῦναι γραφῇ, πολλὸν ἀδρόσκει λόγον
 καὶ χόλον διαπαγγέσει, ὡς (177 β) μὴδ' ἀνεκτὴν
 εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσι διὰ τὸ πλῆθος. Μέγα οὖν καὶ
 θαυμαστὸν ὄντως ἐστὶ καὶ πολλῆς δόξας προσ-
 οχῆς τε καὶ σπουδῆς, καὶ πρὸς τοῦτον τῆς θεῆς ἐπι-
 κουρίας, τὸ δινηθῆναι πρῶτον μὲν τῆς οὐλικῆς δυνά-
 μεως τῶν ἐμφύτων κρατῆσαι δυνάμεων. θυμοῦ λέγω
 καὶ ἐπιθυμίας, καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς μερισμοῦ, καὶ
 μακάριος δὲ ἀγνὸς ἐτοιμῶς ταύτας ὅποι τῇ λόγῳ
 δοκεῖ δεδωῆναι, μέχρις ἂν τοῖς πρακτικοῖς διὰ τῆς
 ἡθικῆς φιλοσοφίας τῶν προτέρων καθάρηται λο-
 γισμῶν.

A præsens vero, dolorem: adeo ut voluptas et concu-
 piscencia ad bona pertineant et circa ea appareant,
 siye revera sunt, siye putantur, circa mala vero
 dolor et metus. Rursus dolorem dividunt in qua-
 tuor, in moerorem, in molestiam, in invidiam, in
 misericordiam. Atque moerorem dicunt esse dolo-
 rem obumbrare facientem eos qui sint ipso affectu,
 propterea quod ea animæ pars quæ rationis ac con-
 siliis sedes est, hoc est λογιστικόν, in profundum
 transgrediatur; molestiam autem dolorem gravan-
 tem et turbantem in casibus injucundis; invidiam
 vero dolorem in rebus alienis; misericordiam
 denique dolorem in rebus alienis adversis atque
 miseris. Malum vero omnem dolorem statuerunt
 sua ipsius natura. Etiam si enim vir bonus in alle-
 rum rebus adversis dolet, ut misericors, tamen non
 ex professo et secundum propositum, sed secunda-
 rio per occasionem. Contemplativus contra vel in
 his vacat affectu, Deo congregatus, et his terrenis
 rebus alienatus. Metum vero rursus dividunt in tres
 partes, in tergiversationem, verecundiam, pudorem,
 stuporem, consternationem, torporem. Et tergiver-
 sationem quidem definiunt metum actionis future,
 verecundiam vero metum de expectatione vituper-
 rii; pudorem dein metum de re turpi perpetrata;
 stuporem metum de grandi et vehementi imagina-
 tione conceptum; consternationem metum ex im-
 manibus rumoribus qui sensum auferunt; agoniam
 denique, vel torporem, metum lapsus, id est suc-
 cessus infelicitis atque spei frustrata. Nam dum pe-
 tuimus ne voti compotes fiamus, torpemus. Quam
 sunt etiam qui timiditatem vocant; θυμὸν, siye
 indignationem, vero rursus interpretantur serva-
 rem sanguinis circum præcordia propter decide-
 rium doloris vicissim indigendi. Etiam hanc divi-
 dunt modo triplici, in ὀργήν, quam sunt qui χολήν
 et χόλον appellant, et in μῆνιν, et in κότον. At-
 que ὀργήν quidem definiunt indignationem quæ
 principium est motum habet ad agendum, siye indi-
 gnationem agitatam; χολήν autem vindictam per
 alterum sumptam de eo qui injuriam intulit; χόλον
 contra si quis per seipsum, cui illata est injuria,
 cum qui intulit persequitur; μῆνιν porro indigna-
 tionem inveteratam (vocata est enim μῆνις de
 eo quod memoria retinetur); denique κότον indi-
 gnationem tempus vindictæ observans, qui dictus
 est item inde quod quasi reconditus jacet intus et
 manet. Dividunt vero horum unumquodque in alia
 multa; quæ si quid accurate perquirere et litteris
 tradere voluerit, sermonem nimium cumulatib; et
 tempus insumet, quæ abundantia a lectoribus fori
 non possit. Magnum itaque atque admirandum rei
 divina præsertim ope indiget, primum quidem
 posse materiale innotatum dyadem superare, indignationem, inquam, et concupiscen-
 tiam, earumque in quas patent divise species, atque beatus est qui expedire has ducere quæcumque
 rationi placebit potuerit, usque dum practici, id est activi, ab eis quas animo habuit purgetur per
 philosophiam moralem,

Contemplatio ex Scriptura de eo quod qui cognoscendi facultate praeditus est cum lege naturae non debeat conjugere legem sapientiae, et quid sibi velit littera alpha Abrahami nomini addita.

Deinde vero etiam superare eas potestates ac prorsus excutere, tanquam Agarem et Ismaelem, Abrahamus ille magnus, cum ejus mens jam ut in Isaaci illius sacrificio circa divina spectacula exerceri norit, a voce divina per cogitationem descendente eruditus divinam liberam spiritualis cognitionis in mente progeniem, quae cum servili carnis semine conjuncta est, beatam annuntiationem impetrare non posse, quae est deificationis gratia eorum quae Dominum diligunt spei exposita, quam typice jam anticipaverat, monadis rationi per fidem mystice adjunctus, qua uniformis factus, vel potius de multis unus, solus ad solum plane Deum magnifice congregatus est, nulla omnino circa aliud quid eorum quae dissipata sunt, qualiscunque cognitionis imagine simul illata, id quod alpha littera, quae nomini ejus addita est, vi significari puto. Quare etiam eorum qui, omnibus quae post Deum sunt abdicatis, per fidem ad Deum adducti sunt, pater appellatus est, utpote qui eisdem per fidem in spiritu imaginibus patri similes esse liberi possent.

Contemplatio in Moyse de detractis calcibus.

Quod in principio gnosticae vitae fortasse etiam Moyses ille, cum accederet ad conspectum lucis in rubo mystice apparentis, a divina voce: *Solve calcibus de pedibus tuis*, nam ubi stas terra sancta est, didicit animam ab omnibus corporalibus secundum affectionem perfecte solutam esse, eam quae contemplationis via ad res coelestes intelligendas gnostica perfectionem sit instituta, ac perfectam pristinae in carnis habita vitae alienationem tenere per calcibus depositos.

Contemplatio in parte sacrificiorum.

Hoc rursus fortasse idem perdivinus Moyses in sacrificiorum regulis significabat, adipem et renes et pectus et jecinoria fibram de hostia jubens praecidi, ipsas nimirum generales nostrarum passionum potestates, indignationem dico et concupiscentiam, quae vera est materialis dyas, earumque vires activas esse praecidendas et comburendas divino igni potestatis mysticae per cognitionem, concupiscentia quidem per renes, activa vero ejus vi, hoc est voluptate, per pinguedinis partes, sive adipem, indignatione per pectus, et activa ejus vi

θεωρία ex της Γραφης περι του μη δειν τον γνωστικον τω της φθσεως νόμω τον της σοφιας ιδιον συνάπτειν, και τις η προσθηκη του alpha στοιχειου εις το ονομα του Αβραμ.

Επειτα δε και υπερ αυτας γενεσθαι και παντεως απωσθαι, ως την Αγαρ και τον Ισμαηλ, ο Αβραμ εκεινος ο μέγας, του λογιστικου ήδη περι τα θεία κατά τον Ισαακ εκεινον γυμνασθηναι δυναμένου θεάματα, υπό της κατά την γνώσιν φερομένης θείας φωνής διδασκόμενος, μη δύνασθαι το κατά νουν θεϊον της ελευθερίας κατά πνεύμα γνώσεως γέννημα, τω δουλικω της σαρκός επισυνημμένον σπέρματι, της μακαρίας τυχειν επαγγελίας, ητις εστιν η κατ' ελπίδας προκειμένη τοις αγαπώσι τον Κύριον της θεώσεως χάρις, ην ήδη τυπικώς όπηρχε προεληφώς, τω περι μονάδος λόγω διά πίστεως μυστικώς συναφθείς, καθ' όν ένοσιδής γινόμενος, μάλλον δε εκ πολλών εις, μόνος προς μόνον δι' όλου τον Θεόν μεγαλοπρεπώς συνήχθη, μηδένα το παράπαν της ολασούν περι τι άλλο των σκεδαστών γνώσεως τύπον έαυτω συνεπιφερόμενος, όπερ οίμαι δηλούν την του δοθέντος εις προσθήκην του όνόματος Αφα γραμματος δύναμιν. Διό και πατήρ των διά πίστεως προσγομένων (178 α) Θεώ κατά στήρσιν πάντων των μετά Θεόν έχρημάτισεν, ως τους αυτούς κατά πίστιν εν πνεύματι τύπους τω πατρι των τέκνων έμφερώς έχειν δυναμένους.

θεωρία εις τον Μωδοήν περι των άφαιρουμένων υποδημάτων.

Τούτο τυχόν εν αρχή της γνωστικής άγωγής και ο μέγας Μωδοής εκεινος διδασκόμενος υπό της θείας φωνής επιδιώκετο, ήνικα προσήγειν ιδείν το εν τη βάτει μυστικώς φανταζόμενον φως φασκούσης: Αύσαν τα υποδήματα από των ποδών σου, ο γάρ τόπος εν ω έστηκας γη όλη εστι, το δεινός, οίμαι, των σωματικών απάντων απολείνσθαι κατά διάθεσιν την ψυχήν, μέλλουσαν την διά θεωρίας προς την των υπερκοσμών νήσιν γνωστικήν πορεύσθαι πορείαν, και τελείαν του εν σχέσει σαρκός προτέρου βίου άλλοτρωσιν διά της των υποδημάτων έχειν αποθέσεως.

θεωρία εις μέρη των θυσιών.

Τούτο πάλιν ίσως ο αείδος θεϊότατος Μωδοής εν ταίς των θυσιών διατάξεσι παρεδίδου των Ιερέων άφαιρείν το στέαρ, και τους νεφρούς, και το στήθος, και τον λοβόν του ήπατος, επιτάσσων, το δειν αυτάς τε τάς γενικάς των εν ήμιν καθόν δυνάμεις, τον θυμόν λέγω και την επιθυμίαν, την όντως όλικήν δουδα, και τάς ενεργείας αυτών άφαιρείν, και τή θεωρί τή κατά γνώσιν μυστικής εκτελείν δυνάμει, της μόν επιθυμίας διά των νεφρών, της δε ενεργείας αυτης, τουτέστι της ήδονής, διά του λίπους, ητοι του στέατος δηλούμενης, και του θυμού

διὰ τοῦ σπηθυνίου, τῆς δὲ κατ' αὐτὸν ἐναργείας, A
διὰ τοῦ λοβοῦ τοῦ ἥπατος, ἐν ᾧ ἡ πικρά καὶ δρι-
μυτάτη πέτρη γαλῆ, σημαίνονται.

θεωρία σύντομος εἰς τὴν κατὰ νόμον διδασκαλίαν
λέπρας.

Τοῦτο πάλιν κἀν τῷ περὶ λέπρας τόπῳ σοφῶς
οἶμαι παρεμβαίνειν δι' αἰνιγμάτων συμβολικῶν,
τὴν ἀφ' ἧς λέπρας εἰς τέσσαρα (178 b) γένη
μερίσαντα, εἰς λευκὴν καὶ χλωρὴν καὶ ξανθὴν καὶ
ἀμαυρὴν, δι' ὧν τὰ τε θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν
εἰς τὰ ὅτι αὐτὰ εἴδη διατρέφονται δεῖκνυται, τῆς μὲν
ἐπιθυμίας διὰ τοῦ λευκοῦ καὶ χλωροῦ, εἰς ἡδονὴν
καὶ λύπην μερίζεσθαι δηλοῦμένης, τοῦ δὲ θυμοῦ διὰ
τοῦ ξανθοῦ καὶ τοῦ ἀμαυροῦ εἰς ὀργὴν καὶ μῆνιν καὶ
τὴν κακρυμμένην κακουργίαν τῆς ἀποκρίσεως τεμα-
νομένου. Ταῦτα γὰρ πρῶτα γένη τῶν ὅτι αὐτὰ πα-
θῶν, ὡς φασι, καὶ πάντων ἀρχηγικώτερα τῶν τοῦ
θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας γενήματα, οἷς τὴν νοση-
λευομένην ψυχὴν οὐκ ὁλοῦν τε, ὥς ὅπου τούτων κατ-
έσταιται, τοῖς τῆς θείας ἡγεμονίαις παρεμβολῆς
ἐναρτίσιμον εἶναι.

θεωρία εἰς τὸν Φινεὲς καὶ τοὺς ἀναιρεθέντας
ἐν αὐτοῦ.

Τοῦτο καὶ τὸν θαυμαστὸν οἶμαι Φινεὲς ἐκείνον
τῷ κατ' αὐτὸν ζήλῳ παραινέσθαι. Τὴν γὰρ Μα-
διανίτην συγκαταχέμενος, μυστικῶς
διὰ τοῦ δόρατος τὴν ὀλὴν τῷ εἶδει, καὶ τῷ θυμῷ τὴν
ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν ἀλλοφύλον ἡδονὴν τῷ ἐπαρθεῖ λογι-
σμῷ διὰ τῆς τοῦ ἀρχιερέως λόγου δυνάμεως συν-
αποθεῖσθαι χρεὶν παντάπασιν τῆς ψυχῆς ἐνέφαινεν.
Εἶδος ἡ γὰρ πρὸς ὀλὴν τρόπον ἐπέχει, ὅ τε θυμὸς
πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν, τῷ προεγγισμῷ διδοῦς αὐτῇ
κίνησιν, κατ' αὐτὴν ὁδοῦν ἀνέχεται, ὅ τε λογισμὸς
πρὸς τὴν ἡδονὴν, εἰδοποιεῖν αὐτὴν πεφυκῶς, ἀνε-
δεῶν καὶ ἀπαρρον κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ὑπάρχουσιν.
Ἀλλοὶ δὲ τοῦτο καὶ αὐτῇ τῶν ὁνομάτων ἡ δύναμις.
Κασθὴ γὰρ ἡ Μاديανίτης ὀνομάζεται, ὅπερ ἐστὶ Γα-
γατισμός· μόν, καὶ Ζαμβρί· ὁ Ἀραβίτης, ὅπερ
ἐστὶν ἄσμα· μου, τοῦτοστι· μετὰ τὸν μόν· καὶ.
Ἐπειδὴν οὖν τῆς θείας ἀπονεύσαν μελέτης τε καὶ
ἐνατενίσεως τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς καὶ μετὰ τὴν
ἐκ τῷ ὀλίκῳ τῆς σαρκὸς γαργαλισμῷ (179 a)
συμπληκτῇ κατὰ τὴν κάμινον τῆς ἀμαρτίας, τοῦ
ζηλωτοῦ πάντως βέλται ἀρχιερέως λόγου, πρὸς ἀναί-
ρεσιν μὲν τῶν οὐδὲν κακῶς ἀλλήλοις συμπεπλεγμέ-
νων, ἀποτροπὴν δὲ τῆς ἐντρομένης θείας ἀναγκη-
στῆς.

**θεωρία εἰς τὸ, «Μὴ δότε τὰ ἁγία τοῖς κύνι, καὶ ἡ
εἰς τὸ, μήτε βάβδον μήτε ἀφῆρα μήτε δαοδφ-
ματὰ χρῆναι τοὺς ἀποστόλους βάσσειν.»**

Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος αὐτός, ὡς ἐμοίγε δοκεῖ, τυ-
χὸν παρεδόν, τοῦτο μὲν ἐν οἷς φησι, **Μὴ δότε τὸ**

A per libram memoriae, cum qua amara et acris bi-
lis colueret, significatis.

Contemplatio brevis in diversam secundum legem

Contemplatio in Phinees, et qui ad eo interfecti

Hoc rursus etiam in loco de lepra sapienter per
symbolicas imagines significare arbitror, leprae
affectionem in quatuor genera discernit, in album, et
viride, et rubrum, et caecum, per quae concupiscen-
tium et indignativum in species suas divina ostenduntur,
concupiscentia quidem per album et viride
in voluptatem et dolorem indignationis vero per ru-
brum et caecum in iram et succensionem, occubitantque
simulationis malitiam discretis. Haec enim primaria
sunt genera earum, ut dicunt, affectionum et om-
nium principaliores indignationis et concupiscen-
tiae progenies, quibus quae anima comprehensa
atque infecta, quandiu ab eis compungitur in di-
vine phalangis numero censi non potest.

Contemplatio in Phinees, et qui ad eo interfecti

Hoc etiam admirabilem illum Phinees zelo suo
significare arbitror. Madianitidem enim una cum
Israelita mystice jaculo transfigens, materiam una
cum forma, et concupiscentiam una cum indigna-
tione, et alienigenam voluptatem una cum cogita-
tione affectu irredita per pontificis rationis vim simul
executiendas omnino ex anima esse indicavit. For-
ma enim ad materiam applicat modum, et indi-
gnatio ad concupiscentiam, appropinquando com-
movens quae per se immobilis est, et cogitatio ad
voluptatem, cui formam praebet, cum alias forma
ad specie secundum propriam rationem careat.
Indicat hoc vel ipsa nomenclatio vis et significatio.
Chasbi enim Madianitis illa appellatur, quod est
Thillatio mei, et Zambri Israeliti, quod est Cui-
cium mei, id est elevatio mei in sublime. Cum
igitur divinam meditationem et intationem aver-
sata animae pars rationalis, sive λογιστικόν, atque
in sublime evecta cum materiali fluctatione eoli in
peccati ardore, acri omnino pontifice ratione opus
est, tam ad tollendum quae tam improbe coiverunt,
quam ad avertendam divinae irae invasionem.

Contemplatio in illud: «Ne date sacra canibus»

Item in illud: «Quod neque baculum, neque petram,
neque calceos apostoli debeant ferre»

Hoc etiam ipse Dominus, ut mihi videtur, for-
tasse significavit, partim ubi dicit: **Ne date sacrum**

• Levit. xiii, passim. • Num. xxv, 7 seqq. • Math. vii, 6. • Luc. ix, 3.

• εἶδους cod. Gud. • ἄσμα cod. Gud. • xxi desideratur in cod. Gud.

lanibus, neve proficila margaritis porcis, sacrum, hi fallor, vocans intellectuale in nobis, ut divinae gloriae imaginem, quod ne improbe ab indignationis motibus allatrari ac perturbari sineremus voutit; margaritis vero divinas ejus et splendidas cogitationes, quibus omne dignum ornatur et nobile; quas cogitationes intaminatas et ab impuris materialis concupiscentiae passionibus liberatas servandas praecepit: partim ubi ad sanctos suos discipulos ad praedicandum emissos, dum ut succincti omnique supervacaneo liberi essent informat inter alia hoc quoque dicit: *No autem peram tollite in viam, aut baculum, aut calceos in pedes vestros; cum nimirum sit necesse ut qui sese ad sublimem cognitionis iter accinxerit omni materiali pondere vacet, et omni palibili de concupiscentia et indignatione affectione liberetur, quemadmodum demonstrat perca et baculus, quorum altera concupiscentiam; alter indignationem significat; in primis vero ut hidus sit hypocrisis improbitate, quae calicementi instar vitae vestigium obtegat et animae patibile aequitatis pigmento obscurat; quam hypocrisin Pharisaei induit, speciem pietatis, non ipsam pietatem habentes, etiamsi latere sibi videbantur, tandem a ratione confutati esse didicerunt.*

Contemplatio de lunatico.

Qua materiali dyade, indignationis, inquam, et concupiscentiae, rursus Dominus, ni fallor, lunaticum liberavit, vel potius, cum malus daemon igni indignatione et aqua concupiscentiae eum perdere vellet, coercuit, atque sustulit rabiem furiosam (luna enim crescendo decrescendoque habitus nihil differt ab hominibus materia superatis); qua abusus daemon concitator passionum tanquam in aquam et ignem in concupiscentiam et indignationem injicere mentem et suffocare non desinit, usquedum Dei Verbum et ratio advenerit et materialem atque malum demonem expulerit (per quem reus et terrenus homo exprimitur), vexatum vero illum a mala dominatione assuerit, dum naturalem ei moderationem gratia sua reddit, per quam novus et ad Dei imaginem creatus homo designatur. Sic igitur omnes sancti hanc divinam et non fallacem rationem rite aggressi hoc saeculum transiverunt, in nulla earum quas habet voluptatum vestigium animae imprimentes. In summas enim earum quas homini assequi licet de Deo rationes, bonitatis, inquam, et charitatis, oculos rectissime agentes, quibus Deum commotum eis hunc sunt existentiam eoque bonam gratia sua largiri didicerunt (siquidem moveri Deum qui solus immobilis est dicere fas est, et non potius

Matth. IV, 21.

A *dyadior tois xivri, mhde baliste tous marmaritas emprothete ton xolron, dyon tonos kalon to en hmin vosron, ws theas apaidonisma ddehs, oter mh kakws idn opo ton θυμικων κινήματων καθυλακτομένον επταράσσεισθαι παρηγγησαι, marmaritas de ta thea kai lampra toutou vosmata, ois timon apav kosmeisθai pefouan; oter diafulattein amolunta kai ton akathartion thes olikhs επιθυμιας παθων ελευθερα dein parakleistosa. touto de en oi; pto; tous agious autou mathas; apostellomvovs epi to kerygma peri tou pws eudokais autois einai kai aperittous diatupon kai touto pto; tois aliois phei, Mh de phran alreita eis tñr odon, mhde radeon, mhde αποδηματα εις τους ποδας θυμων, ws deon ton thes ophlēs kata tñn γνωσην πορειας επειλημμενον παντες μιν olikou barous ελευθερον einai; πάσης δε thes kai επιθυμιαν kai θυμην εμπαθος διαδοσεως καθαρον, ws theoi h te phra kai h radeos, h μιν tñn επιθυμιαν, h de ton θυμην αποσημαίνουσα, μάλιστα δε thes καθ' οπερ σιν γυμνόν κακουργιας, thes oion αποδηματος δεικην του βλου to εγνος επικαλυπτοσης, kai to emπαθος thes φυχης επικρυπτοσης (179 δ) επικειας πλάσματος. hν αποδησάμενοι άφρονως οι θαρισαιοι, μάρφωσιν εδοθεισας, άλλα οικε εδοθειαν εχοντας, kai ei λαθειν ενόμιζον, opo του λόγου λεγχθέντες εδιδοχθσαν.*

θεωρία περί του σεληνιαζόμενου.

C Ταύτης της ολικής δωδός, της κατά θυμὸν λέγει και επιθυμιαν, πάλιν ο Κύριος ελευθερώσεν, ως είμαι, τον σεληνιαζόμενον, μάλλον δε του περι τῷ θυμῷ και ὕδατι τῇ επιθυμῳ αὐτὸν βουληθέντος ἀπολέσαι πονηροῦ δαίμονος; επίσχε τε και κατήργησιν την μαυίνου λύσαν (αυλήτης γάρ οὐδὲν διενήνοχεν ἢ πρὸς τὰ γινόμενα και απογινόμενα σχέσεις των ἡτημένων τοις ολικοις ανθρώπων) ἢς ἐπὶ πλάσματος; ὁ τὰ πάθη διεγείρων δαίμων ὥσπερ ὕδατι και πυρὶ τῇ επιθυμῳ και τῷ θυμῷ ἐμβέλλων τὸ νόον και αναπονήγων τὸ πάθος, εως του θεου λόγος παραγινόμενος τὸ μιν ολικὸν και πονηρὸν ἀπλάσαι πνεῦμα (δι' οὗ ὁ παλαίος τε και χοῖκός χαρακτηρίζεται άνθρωπος); τὸν δε ἐνεργούμενον τῆς πονηρῆς ελευθερώσει τυραννίδος, την φυσικὴν αὐτῷ σιωφροσύνην ἀποδοῦς και χαρισάμενος, δι' ἧς ὁ νέος και κατά θεὸν κτισμένος άνθρωπος διαβαλνυται. Οὕτω μιν οὖν πάντες; οἱ ἅγιοι του θεου και ἀπολαύους λόγου γνησίως επειλημμενοι την αἰῶνα τούτου διέθεσάν, οὐδενὶ των ἐν αὐτῷ τερπνὸν τὸ της φυχης εγνος ἐναπερσελσαντες. Πρὸς γάρ τους ἀκρους των ανθρώπων ἐπικτών περι θεου λόγους, της ἀγαθότητος τῆς φημι και της ἀγάπης, μάλα γε εὐκότως ἐνατενίσαντες, οἱς κινήθεντα τον θεὸν τὸ εἶναι τε δοῦναι τοις οἱσι και τὸ εἶναι χαρισσασθαι ἐπαυείδῃσαν (εἴπερ κινήσιν ἐπὶ θεοῦ του υἱον ἐκινήσαν

VARIAE LECTIONES.

11 An διδοχθσαν?

(180 a) θέμις εἶπεν, ἀλλὰ μὴ μᾶλλον βούλησιν, ἢ πάντα κινουμένων τε καὶ εἰς τὸ εἶναι καὶ παρ-
 ἄγουσαν καὶ συνέχουσαν, κινουμένην δὲ οὐδαμῶς οὐ-
 δέονται), τοῦτο καὶ αὐτοὶ σοφῶς ἐκτελεῖν ἀνατόμα-
 σαν, τοῦ ἀφανοῦς καὶ ἀοράτου κάλλους τῆς θείας
 μεγαλοπρεπείας εὐμνήτως φέροντες φαινόμενην
 διὰ τῶν ἀρετῶν τὴν ἰδιότητα, διὰ τοῦτο ἀγαθοὶ καὶ
 φιλόθεοι καὶ φιλόανθρωποι, ἐκπλαγῆσαι τε καὶ οἰ-
 κτιρμονες γέγονασι, καὶ μίαν πρὸς ἅπαν τὸ γένος
 διάδοσιν ἔχοντες ἀγάπης ἐδειχθήσαν, ὅς τῃς τῶν
 τῶν ἐξαιρετῶν εἰδος τῶν ἀρετῶν, τὴν ταπεινότη-
 τέα, διὰ πάσης αὐτῶν τῆς ζωῆς βεβαίαν κατασχόν-
 τες τὴν φιλακτηκὴν μὲν τῶν ἀγαθῶν, φθαρτικὴν δὲ
 τῶν ἐναντίων, οὐδενὶ τὸ παράπαν ἀλώσιμοι τῶν δι-
 εχλούντων γέγονασι πειρασμῶν, τῶν τε ἐκουσίων καὶ
 τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγου, καὶ τῶν ἀκουσίων καὶ οὐκ ἐφ'
 ἡμῖν, τῷ τοῖς μὲν δι' ἑγκρατείας ἀπομαρτυρεῖν τὰς
 ἐπιπαιστέσεις, τῶν δὲ δι' ὑπομονῆς τὰς προσβολὰς
 ἀποστειλάσαι. Διχάδην γὰρ βαλλόμενοι, ὑπὸ τῇ ἐξέ-
 καὶ ἀτιμίας, διέμενον ἄσπετοι, πρὸς ἄμω ἀκινή-
 τως ἔχοντες, μήτε ὕβρει τιτρωσκόμενοι διὰ τὴν
 ἐκουσίαν ὕβριν, μήτε δόξαν προσέμενοι, δι' ὑπερ-
 βάλλουσαν πτωχείαν οἰκίσουσιν, ὅθεν οὐ θυμὸς, οὐ
 φόβος, οὐκ ἐρις, οὐκ ὑπόκρισις, οὐ δόλος, οὐκ εἰ-
 ρωνευτική τις καὶ ἐπιχέλος τῷ φαινόμενῳ πλά-
 σματι δι' ἀπάτης ὑποσύρουσα πρὸς ἄλλο στόργη, τὸ
 πάντων καθῶν ἀθεριώτατον, οὐκ ἐπιθυμία τῶν
 κατὰ τὸν βίον δοκοῦντων εἶναι λαμπρῶν, οὐτε τι
 ἕτερον τῆς πονήρας τῶν καθῶν πληθὺς, οὐκ ἀπει-
 λαὶ παρ' ἐχθρῶν ἐπινατινόμεναι, οὐδὲ τις (180 b)
 θανάτου τρόπος αὐτῶν ἐκτρέφουσιν. Αἰὶ καὶ μακάριοι
 δικαίως παρὰ τῇ θεῷ καὶ ἀνθρώποις ἐκρίθησαν, ὅτι
 τῆς φανερούμενης ἀρετῆς καὶ περιφανοῦς ἐξέ-
 κατὰ τὴν χάριν τοῦ μεγάλου δώρου Θεοῦ ἐμφανέ-
 εἰκόνας ἐαυτοὺς κατέστησαν, ἵνα χαίροντες ὡς γνω-
 ρίμοις τοῖς λόγοις τῶν ἀρετῶν, μᾶλλον δὲ θεῷ, ὑπὲρ
 οὗ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποδύσασκοντες διεκαρ-
 τίστησαν, ἐνωθῶσιν, ἐν ᾧ πάντων οἱ λόγοι τῶν ἀγα-
 θῶν, ὡς περ πηγῇ ἀειβλύσαν, προφανεσθήσονται
 κατὰ μίαν, ἀπλὴν καὶ ἐνιαῖαν τῶν πάντων περιοχὴν,
 καὶ πρὸς ὃν ἔλκουσι πάντας τοὺς καλῶς καὶ κατὰ
 φύσιν ταῖς ἐπὶ τοῦτο δοθείσας χρωμένους δυνά-
 μεις.

A velle, cujus voluntate omnia et moventur et in
 existentiam ducuntur, inque ea continentur, dum
 ipsa nimirum non ullo unquam modo moventur, his
 etiam ipsi sapienter sese reformarunt, invisibilis
 ac nos latentis pulchritudinis divina magnificen-
 tia proprietatemque per virtutes se manifestat
 feliciter amulatam ferentes. Ideoque boni et Dei
 amantes et benevoli erga homines, et misericordes
 facti sunt, unamque ad universum genus affectionem
 charitatis habere visi sunt; a qua omnium
 virtutum exquisitissimum genus, humilitatem dico,
 quæ bona servat, inimica perimit; per totam suam
 vitam firmiter tuentes, molestarum tentationum
 nulli omnino succubuerunt, tam voluntariorum
 quæque nostræ sunt rationis, quam involuntariorum
 quæque non nostræ sunt, dum hanc ergo rationem
 continentia reprimimus, illam contra impe-
 tus fortitudine excutimus. Utrique enim petiti, a
 gloria et ab ignobilitate, inconcussi persevera-
 verunt, et immobiles contra utramque steterunt,
 neque injuriis vulnerati, propter voluntariam sub-
 missionem, neque gloriam admittentes, propter
 exsuperantem paupertatis familiaritatem, unde nec
 indignatio, nec livor, nec dissensio, nec hypocrisis,
 nec dolus, nec cavillatorius et subdolis qui
 specioso sigmento fraudulentè ad aliud pelliciat
 amor, quæ omnium passionum exitiosissima est,
 nec concupiscentia earum rerum quæ lautissime
 videntur in vita esse, nec aliud quidquam de
 iniquo passionum grege, neque minime ab inimicis
 intentatæ, neque ullum mortis genus eos devicit.
 Ideo etiam beati tam apud Deum quam apud ho-
 mines merito sunt iudicati, quod apparitura inef-
 fabilis et splendidissima gloria per gratiam magni
 Dei manifestas imagines sese effecerunt, ut gau-
 dentes tanquam notis et familiaribus virtutum
 rationibus, vel potius Deo, pro quo etiam quotidie
 mori perseverassent, unirentur, in quo omnium
 honorum rationes, tanquam in fonte perenni,
 præexistenter per unam, simplicem et singularem
 rerum universarum complexionem, et ad quem
 omnes attrahunt quicumque bene et secundum
 naturam facultatibus ad hoc datis utuntur.

Ἐκ τοῦ μβ' λόγου τοῦ Θεολόγου κατὰ τὴν ἐκνή-
 σθη τοῦ μακαρίου Ἰωβ, εἰς τὸ: «Τὰ δὲ ἐξῆς μι-
 κρῶν καὶ μικρῶν ἐνεκεν οἰκονομηθέντα (6).»

Τῇ γενομένη παρὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Ἰωβ ἀναρρήσει,
 ὡς οἶμαι, συγκρίνων τὰ μετὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν πει-
 ρασμῶν δοθέντα σωματικὰ μικρὰ προσηγοῦσιν,
 ὡς καὶ οὐδὲνα τρόπον τοῖς αἰωνίοις δυνάμενα πα-
 ραβέβησθαι. Μικρῶν δὲ ἐνεκεν οἰκονομηθέντα
 φησὶ, τῶν περὶ διάνοιαν γνωστικὴν δηλονότι μικρῶν,
 τῶν εὐχερῶς ἐν τοῖς περὶ προνοίας καὶ χρίσεως
 λόγοις σκευδαζομένων, καὶ περὶ αὐτὴν τὴν εὐσε-

D Ex quadragesimo secundo Theologi sermone de iis
 quæ de beato Job commemoravit in illud: «Quæ
 autem deinde secuta sunt, parva, et parvorum gra-
 tia constituta.»

Dei in Jobum pronuntiato, ut puto, temporalia
 ea quæ post certamina tentationum concessa sunt
 comparans parva appellavit, quæ nimirum nullo
 modo cum æternis conferri possent. Parvorum gra-
 tia constituta autem dicit parvorum videlicet circa
 gnosticum mentis statum, qui facile in providentia
 et iudicio considerandis offenduntur, et circa ipsam
 pietatem fluctuant. De quibus Dominum in Evange-

Act. xvii, 28. = Job viii, 7.

(6) Greg. Naz. Or. in laudem S. Athanasii cap. 18, p. 397, tom. I, Opp. ed. Bened.

illis dixisse arbitror : Qui offendit unum ex parvulis
his. Qui quotiescunque iustum vident infirmum
vel pauperem, vel alio modo laborantem (atque hi
infirmiores plenam fere peccatorum omnium impu-
nitatem statuunt, quanto magis in multiplice Jobi
vicissitudine, qui ex confesso ab omnibus est iustus
aestimatus?), id pati possint, si non ad pristinum
statum rediit ei conduplicatus splendor et fama.

De his igitur magister dixit : Parvorum gratia con-
stituta.

Ex eodem sermone in illud : « Purgat templum sacrilegis et Dei et Christi nundinatoribus », nisi quod
non flagello contorto, sed sermone ad persuaden-
dum accommodato hoc facit.

Neque acerbiorum in his, ut quidam existimave-
runt, beato Patre Athanasio Dominum nostrum et
Deum clarissimum hic magister ostendit, absit!
neque profecto sancto Athanasio gratificatur, dum
illum flagello, hunc sermone usum esse in templo
a sacrilegis nundinatoribus purgando dicit : ut hinc
necesse sit, secundum proverbium, ut ex duobus
alterutrum statuamus, aut ut Dominus noster et
Deus militarem medicinae viam ignoraverit, aut ut
sanctus Athanasius modorum spiritualis curae igna-
rus, intempestive humanitati indulserit. Sed cum
ratio eorum quae egimus iudex in nobis commota,
tanquam in vivo aliquo templo et animato, poen-
itentiam delictis parem exerceat, per quam Christus
Deus et sermo temporis nos credit peccantes, veluti
torto flagello usus, ipsa videlicet conscientia ex
prave ac perperam cogitatis et facinoribus contorta,
sanctus vero Athanasius leniter ad emendationem
deducebat peccantes, quippe qui ipse infirmitatis
carne indutus esset, propterea divinum hunc docio-
rem tropice et per figuram haec verba arbitror usur-
passe.

Ejusdem ex sermone extemporali ad Eunomianos, in
illud : « Sunt enim, sunt quibus auditus et lingua
prurient ».

Qui circa vocabula exercuerunt studia, nec vul-
gare aibi inde gloriam pepererunt, et accuratos
eorum significatos pernoscentes et rei suum cui-
que et conveniens vocabulum attribuendum esse
statuunt, quod proprietatem contra quodvis alienae
significationis, quoquo modo dictum sit, puram et
intaminatam taceatur, hi bene illud se habere et
prurientes auditu et lingua esse qui novi aliquid au-
dire vel dicere cupiant, quique semper novis rebus
mollendis gaudeant, et terminos, ut expresse dicam,
transponant quos patres sui collocaverant, quique
recentibus et inusitatis delectentur contraque ea

• Marc. ix, 12. • Matth. xxi, 12. • II Tim. iv, 3.

7) Item ibid. cap. 31, p. 406, tom. I, Opp. ed.
Bened.

A Deum calumniantem. Περὶ ὧν οἶμαι τὸν Κύριον ἐν τοῖς
Εὐαγγελίοις φάναι, ὅτι σκαρδαλίαν ἐν τῶν μικρῶν
τοῦτων οἰδεὶν ἰδοὺ δίκαιον ἀθανάτου, ἢ πτωχού-
οντα, ἢ ἄλλως κακοχουόμενον (καὶ ἄγεθον οἷος ἀθανά-
τοι οἰδεὶν τοῦ παντός κατακρίνουσι, πόσω μάλ-
λον ἐν τῇ ἀδελφῇ μεταβολῇ τοῦ ἰσθῶ, ἐμολογημένως
δικαίαν πᾶσιν ὑποκείμενον;) εἶπον τοῦτο παθεῖν,
εἰ μὴ πρὸς τὸ ἀρχαῖον αὐτῷ σωματικῶς κατὰ τὸ
ἐκπλάσιον ἐπαγγέλλετο τὸ περιφανὲς καὶ ἐπιδοξόν.
(181 a) Περὶ τούτων οὖν εἰρηται τῷ διδασκάλῳ,
Μακρῶν ἐρεκερ οἰκονομηθέντα.

B Εἰς τοῦ αὐτοῦ λόγον, εἰς τὸ, Καθαίρει μὲν τὸ
ιερόν τῶν θεοκατήλων καὶ χριστιανῶν,
πλὴν ὅσον οὐ φραγέλλῳ πλεχέῳ, ἰδὼν δὲ
τιδαντὸ τοῦτο ἐργάσεται (7).

Ὅτι συνετικώτερον ἐν τοῖς, ὥς τινες ὑπελή-
φαι, τοῦ μακαρίου Πατρὸς Ἀθανασίου τὸν Κύριον
ἡμῶν καὶ θεὸν ἀποδείκνυναι ὁ ἀδελφός οὗτος διδά-
σκαλος, μὴ γένοιτο, ὅτι μὴν καταχαρίζεται τῷ
ἁγίῳ Ἀθανασίῳ τῷ τὸν μὲν φραγέλλῳ, τὸν δὲ λόγῳ
χρησάμενον, καθαίρειν ἐν ἱερὸν τῶν θεοκατήλων
εἶπαι. Ὡς ἀνάγκη ἐκ τούτων εἶναι, κατὰ τοὺς
λέγοντας, θεοὺν θάτερον ὑποληφθῆναι, ἢ τὸν Κύριον
ἡμῶν καὶ θεὸν τὴν προσηγομένην ἡγορηκέναι μεθ-
οὖν τῆς λατρίας, ἢ τὸν ἁγίον Ἀθανάσιον μὴ γινώ-
σκοντα τῆς πνευματικῆς ἐπιμαλίας τοὺς τρόπους
φιανθρωπίας ἀκαιρον μετεῖναι. Ἄλλ' ἰπεὶδὲ ὁ δια-
γνωστικὸς λόγος ὧν πεποράμεν ἐν ἡμῖν ἀνακινού-
μενος, οἷον ἱερῷ τινι ἐμφύχῳ τε καὶ ζῶντι, ἀναλο-
γούσαν τοῖς πλημμελεῖσι μεταμείλειαν ἐργάσεται,
εἰ ἢ Χριστὸς ὁ θεὸς καὶ λόγος ἀεὶ τίπτεται ἡμεῖς
ἀμαρτάνοντας, πλεχτόν ὥστερ ἔχον φραγέλλον, αὐ-
τὴν ἡμῶν τὴν ἐξ ἀτόπων ἐνοῶν συμπεπλεγμένην
καὶ ἐργῶν συνίστησιν, ὁ δὲ ἁγίος Ἀθανάσιος ἡπίας
τοὺς πάλοντας ἐνῆγε πρὸς διόρθωσιν, ἀπὸ καὶ αὐτὸς
ἀσθενέας σάρκα περιελάμενος, τούτου χάριν τῷ τῷ
τῷ τούτῳ τῷ λόγῳ χρῆσθαι τὸν θεόφροντα τούτου
οἶμαι διδασκάλον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σχεδιασθέντος πρὸς Εὐνομια-
νοὺς λόγου, εἰς τὸ, « Εἰσι γὰρ, εἰσι τινες οἱ
τὴν ἀκοὴν κηρδόμενοι καὶ τὴν γλῶσσαν (8). »

D Φασὶν οἱ περὶ λόγους ἐταχολογῶντες καὶ τὰς αὐτῶν
ἀκριβεῖς σημασίας γινώσκοντες, κλέος οὐ τὸ, τυχόν
παιησάμενοι, καὶ ἐκάστῳ πράγματι φωνὴν πρόσφο-
ρον εἶναι ἀπονέμειν, παραστατικὴν τῆς πρὸς
ὁτιοῦν (181 b) ἄλλου τοῦ σημανομένου, καθ' ὅ-
τινα τρόπον τύχοι λεγόμενον, ἀμφοῦς ἰδιότητος,
καλῶς εἶναι ἀπορηνάμενοι, κηρδόμενους δὲ τὴν
ἀκοὴν καὶ τὴν γλῶσσαν εἶναι τοὺς καινότερον τι
μανθάνειν ἢ λέγειν ἐθέλοντας, καὶ ἀεὶ ταῖς καινοτο-
μίαις χαίροντας, καὶ ὅρα μετατιθεμένους, γραπ-
τῶς εἶπαι, ὅτι ἴδοντες οἱ πατέρες αὐτῶν, καὶ τοὺς
προσφάτους καὶ ἔξους ἡδόμενους, καὶ τῶν συνηθῶν

(8) Greg. Naz. Or. theologica I, adv. Eunomianos
cap. I, p. 487, tom. I Opp. edit. Bened.

καὶ πάλαι γνωρίμων καὶ ἀσπασίως ἔχοντων ὡς ἐσώων
καὶ πεπτημένων καὶ μηδεὶς ἀξίων, κατεφανίστα-
μένους, καὶ μᾶλλον τὰ νεώτερά τε προσεχόμενους
ἀσπασίως, καὶ φανερὰ τυχοῖεν ὄντα, καὶ μηδεμίαν
εἰς ψυχὴν διαβαίνουσαν ὠφέλειαν ἔχοντα. Ὑπερ-
ῆς μάλιστα πᾶς εὐσεβὴς λόγος καὶ πόνος σωτήριος
ῥέεται τε καὶ γράσσεται καὶ ἐπιστηδεύεται, ὁ μὲν κατὰ
τῆς ἀγνοίας, ὁ δὲ κατὰ τῆς ἡδονῆς ὀπιζόμενος, ὁ
μὲν ἵνα τῆς ἀγνοίας ἐκτεμῶν τὰ περὶ μέρη τῆς ψυ-
χῆς οἰκείωσιν θαρρὺν διὰ γνώσεως τὴν ἀλήθειαν ἔχον-
τας, τοὺς διὰ τοῦτο τοῖς μαθήμασι χαίροντας, καὶ
τὸν ὀριζόμενον τε καὶ νοουμένον ὑπερᾶνω τὸν νοῦν
παρὰ πέρας ὁδῶν τῶ ἀβρόχῳ τῆς θείας καλλοπῆς
ἔρωσι, καὶ προσηλώσῃ τῶ πόθῳ μηδεμιᾶς φέρουσαι
δυνάμεως, μᾶλλον δὲ συνηθῆναι μὴ ἀνεχόμενον, ὁ
δὲ ἵνα τῆς καθ' ἡδονὴν σχίσσεως τοὺς ἡλούς ἐκπερὶσθῇ-
ται οἷς ὁ περὶ θεὸν τῆς ψυχῆς πόθος τε καὶ νόμος ἐκ
τῆς ἀρχαίας παρακοῆς πρὸς τὴν ὕλην ἐνεστέγη καὶ τὰ
φθειρόμενα, καὶ ἀκαλλάξῃ κακίας τοὺς ἐνεσχημέ-
νους²², καὶ ἀρετῆς ποιεῖται φοιτητὰς γνησίους, καὶ
ἀσιστοὺς πρὸς πάντα τὰ καλῶν δοκούντα τῆς ψυχῆς
τὴν πρὸς τὸ καλὸν οἰκείωσιν ἀπεργάζονται, διδάσας
πρὸς μὲν ἀποστροφήν ἡδονῆς, (182 a) διὰ τῶν
ἐφ' ἡμῖν ἀτόπων ἀπατηλῶς σαυνοῦσης καὶ μαλασ-
σοῦσης τὸ στερρὸν τῆς γνώσεως, καὶ περὶ οὐσίας
προσπειροῦσαι τὰ παρόντα τῶν μαλλόντων, καὶ τὰ
δρώμενα τῶν νοουμένων, ἐγκράτειαν, πρὸς δὲ φό-
βου καὶ θαλάρας ἀπέθεσιν, δι' αὐτῶν²³ οὐκ ἐφ' ἡμῖν
τὰ ἀνήκεστα καὶ ἀνθρωπίνης εἰς αἰὶν δοκούντα κρείτ-
τονα δυνάμεις ὑποτιθεμένων, καὶ βίαν κρατεῖν διὰ
τῆς τῶν προτέρων ἐπαγωγῆς τοῦ σώφρονος λογισμοῦ
μηχανωμένων, ὑπομονὴν καὶ τὴν ἐκ τούτων συμ-
πληρουμένην ἀνδρείαν, τὴν πρὸς πᾶσαν ἡδονὴν τῶν
ἐφ' ἡμῖν καὶ ὀδύνην τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀνέδοτον καὶ
ἀήτητον ἔξιν, κρηθρομένους δὲ τὴν ἀκοήν καὶ τὴν
ῥηώσαν ἐκλέουσι ὁ διδάσκαλος τοὺς περὶ ὧν ὁ
λόγος, ἐπειδὴ πᾶς λόγος διὰ γλώσσης καλεῖσθαι τε
καὶ προφέρεισθαι καὶ δι' ἀκοῆς ἀκούεσθαι τε καὶ
μανθάνεσθαι πέφυκεν. Εἰ δὲ καὶ ἄλλην ἐπιθε-
λὴν ἐκδέχεσθαι, θελήσαντες τὸ λεγόμενον, κρηθόμε-
νοι τὴν ἀκοήν καὶ τὴν ῥηώσαν, τυχόν οἱ μόνου
πρὸς φόβον καὶ τῆς κατ' ἄλλων διαβολῆς ἢ λοιδο-
ρίας ἀκούειν τε καὶ καλεῖν προθυμοῦμενοι, καὶ τὸ
κατὰ παντὸς ἡμαθῶς ἐκείρεσθαι λόγου τε καὶ ἀν-
δρὸς σεμνολογίᾳ καίοντες, καὶ πρὸ τοῦ τι φάναι
τὸν ὑποπτον αὐτοῖς καὶ φθονοῦμενον σπαράζοντες
τῷ πνεύματι καὶ οἷον τὴν ψυχὴν προωθούντες καὶ
τὴν ἀκοήν ἐτοιμάζοντες καὶ τὴν ῥηώσαν πρὸς θή-
ραν τινὸς συλλαβῆς ἢ λέξεως, οὐχ ἵνα εὐθύμωσιν,
ἀλλ' ἵνα κακίσται καὶ ὕλην ἔχουσι τῆς κατ' αὐτοῦ
γλωσσολογίας. Ὅπερ ἐποιοῦντο τῷ ἁγίῳ τούτῳ ἀνδρὶ
οἱ κατ' ἐκεῖνα καιροῦ τῆς ἀληθείας ἱερεῖς, προση-
δόντες, καὶ προσεφασισμένοι, καὶ πρὶν λεγθῆναι,
τῶν λεγομένων καθάπερ τῶν ἱππῶν τοὺς πολεμι-
στῆρας τε καὶ (182 b) ἀμύλητῆρας, οἱ καὶ πρὸ
τῶν ἀγώνων καὶ τῆς σάλπιγγος αὐθιγὰν τὰ ὦτα

A quæ vulgaris usus sunt et pridem cognita et non
novata velut contra obsoleta et trita et villia insur-
gant, adeo ut recentiora, vel si mendacia sint, ne-
que ulla inde in animam utilitas redundet, tamen
libenter recipiant. Animis præsertim commodo
omnis pius et sermo et labor salutarius predica-
tury conscribitur, accuratur; quorum alter contra
ignorantiam, alter contra voluptatem armatur,
alter ut infirmis et nullis animæ partibus excisis
eos qui per cognitionem veritatem habent ideoque
in disciplinis versari gaudent, Deo conciliet, men-
temque sursum supra ea quæ videntur et intelli-
guntur emissam ineffabili divinis pulchritudinis
amore demulceat, atque ita affigat ut nullo usquam
desiderio stimulari possit, sive potius posse non
sustineat: alter ut voluptatis habitus elavos excu-
tiat quibus animæ circa Deum desiderium et inten-
tio de veteri inobedientia delicto ad materiam et
ea quæ interitui subjacent applicata sunt, et impro-
bitate indatos liberet, et virtutis veros faciat cultor-
es, et immobiles nos et inconcussos stare faciat
contra omnia quæ animæ cum honesto et pulchro
familiaritatem ineamdam prohibere videantur, ad
declinandam quidem voluptatem, quæ per absurdi-
tates nostras fraudulentè consilii duritatem adula-
tur et molliet, et præsentia futuris, quæque videntur
eis quæ cogitatione percipiuntur præferre suadet,
instruens continentia, ad deponendum vero timo-
rem atque metum, qui ipsi gravissima quæque non
in nostra manu sed humanam potestatem videri
superare persuadent violentè et fortiterque per terrorem
invasionem rationis consilii quæ sobrietatem oppri-
mere conantur, instruens constantia et fortitudine
huic consummata, habitu ad quamlibet eorum quæ
in nobis sunt voluptatem, et quemlibet eorum quæ
extra nos sunt dolorem imperterrito et invicto. *Præ-
rurientes autem auditu et lingua magister vocavit eos*
ad quos spectat sermo, siquidem omnis sermo per
linguam et appellatur et profertur, atque per audi-
tum auscultatur et ediscitur. Jam si etiam ad alio-
rum quoque propositum excipere volumus illud,
Prurientes auditu et lingua, forsasse erunt, qui solum
ad vituperium aliorum et abiectationem calum-
niamque audiendam et proferepdam inclinant, et
contra quemvis sive sermonem sive hominem im-
perito et rustice insolescere venustum et lepidum
judicant, ac priusquam is qui sibi ipsis suspectus
est, vel cui invident, aliquid dicat, spiritus exsultant
et veluti animam propellunt auditumque præparant
et linguam ad syllabam aliquam vel locutionem
venandam, non quo letitia et hilaritate animi affi-
ciant, sed ut injuriam inferant materiamque sine
petulantia habeant. Id quod huic sancto viro acci-
dit illo tempore ab veritatis inimicis, ejusmodi qui
prosiliunt, et vel priusquam dicta sint, in verbis
ansam et occasionem se incitandi arripere solent:

VARIE LECTIONES.

²² ἐνεσχημένους cod. Gud. ²³ διὰ τῶν cod. Gud.

182 a) 182 b) 182 c) 182 d) 182 e) 182 f) 182 g) 182 h) 182 i) 182 j) 182 k) 182 l) 182 m) 182 n) 182 o) 182 p) 182 q) 182 r) 182 s) 182 t) 182 u) 182 v) 182 w) 182 x) 182 y) 182 z) 182 aa) 182 ab) 182 ac) 182 ad) 182 ae) 182 af) 182 ag) 182 ah) 182 ai) 182 aj) 182 ak) 182 al) 182 am) 182 an) 182 ao) 182 ap) 182 aq) 182 ar) 182 as) 182 at) 182 au) 182 av) 182 aw) 182 ax) 182 ay) 182 az) 182 ba) 182 bb) 182 bc) 182 bd) 182 be) 182 bf) 182 bg) 182 bh) 182 bi) 182 bj) 182 bk) 182 bl) 182 bm) 182 bn) 182 bo) 182 bp) 182 bq) 182 br) 182 bs) 182 bt) 182 bu) 182 bv) 182 bw) 182 bx) 182 by) 182 bz) 182 ca) 182 cb) 182 cc) 182 cd) 182 ce) 182 cf) 182 cg) 182 ch) 182 ci) 182 cj) 182 ck) 182 cl) 182 cm) 182 cn) 182 co) 182 cp) 182 cq) 182 cr) 182 cs) 182 ct) 182 cu) 182 cv) 182 cw) 182 cx) 182 cy) 182 cz) 182 da) 182 db) 182 dc) 182 dd) 182 de) 182 df) 182 dg) 182 dh) 182 di) 182 dj) 182 dk) 182 dl) 182 dm) 182 dn) 182 do) 182 dp) 182 dq) 182 dr) 182 ds) 182 dt) 182 du) 182 dv) 182 dw) 182 dx) 182 dy) 182 dz) 182 ea) 182 eb) 182 ec) 182 ed) 182 ee) 182 ef) 182 eg) 182 eh) 182 ei) 182 ej) 182 ek) 182 el) 182 em) 182 en) 182 eo) 182 ep) 182 eq) 182 er) 182 es) 182 et) 182 eu) 182 ev) 182 ew) 182 ex) 182 ey) 182 ez) 182 fa) 182 fb) 182 fc) 182 fd) 182 fe) 182 ff) 182 fg) 182 fh) 182 fi) 182 fj) 182 fk) 182 fl) 182 fm) 182 fn) 182 fo) 182 fp) 182 fq) 182 fr) 182 fs) 182 ft) 182 fu) 182 fv) 182 fw) 182 fx) 182 fy) 182 fz) 182 ga) 182 gb) 182 gc) 182 gd) 182 ge) 182 gf) 182 gg) 182 gh) 182 gi) 182 gj) 182 gk) 182 gl) 182 gm) 182 gn) 182 go) 182 gp) 182 gq) 182 gr) 182 gs) 182 gt) 182 gu) 182 gv) 182 gw) 182 gx) 182 gy) 182 gz) 182 ha) 182 hb) 182 hc) 182 hd) 182 he) 182 hf) 182 hg) 182 hh) 182 hi) 182 hj) 182 hk) 182 hl) 182 hm) 182 hn) 182 ho) 182 hp) 182 hq) 182 hr) 182 hs) 182 ht) 182 hu) 182 hv) 182 hw) 182 hx) 182 hy) 182 hz) 182 ia) 182 ib) 182 ic) 182 id) 182 ie) 182 if) 182 ig) 182 ih) 182 ii) 182 ij) 182 ik) 182 il) 182 im) 182 in) 182 io) 182 ip) 182 iq) 182 ir) 182 is) 182 it) 182 iu) 182 iv) 182 iw) 182 ix) 182 iy) 182 iz) 182 ja) 182 jb) 182 jc) 182 jd) 182 je) 182 jf) 182 jg) 182 jh) 182 ji) 182 jj) 182 jk) 182 jl) 182 jm) 182 jn) 182 jo) 182 jp) 182 jq) 182 jr) 182 js) 182 jt) 182 ju) 182 jv) 182 jw) 182 jx) 182 jy) 182 jz) 182 ka) 182 kb) 182 kc) 182 kd) 182 ke) 182 kf) 182 kg) 182 kh) 182 ki) 182 kj) 182 kk) 182 kl) 182 km) 182 kn) 182 ko) 182 kp) 182 kq) 182 kr) 182 ks) 182 kt) 182 ku) 182 kv) 182 kw) 182 kx) 182 ky) 182 kz) 182 la) 182 lb) 182 lc) 182 ld) 182 le) 182 lf) 182 lg) 182 lh) 182 li) 182 lj) 182 lk) 182 ll) 182 lm) 182 ln) 182 lo) 182 lp) 182 lq) 182 lr) 182 ls) 182 lt) 182 lu) 182 lv) 182 lw) 182 lx) 182 ly) 182 lz) 182 ma) 182 mb) 182 mc) 182 md) 182 me) 182 mf) 182 mg) 182 mh) 182 mi) 182 mj) 182 mk) 182 ml) 182 mn) 182 mo) 182 mp) 182 mq) 182 mr) 182 ms) 182 mt) 182 mu) 182 mv) 182 mw) 182 mx) 182 my) 182 mz) 182 na) 182 nb) 182 nc) 182 nd) 182 ne) 182 nf) 182 ng) 182 nh) 182 ni) 182 nj) 182 nk) 182 nl) 182 nm) 182 nn) 182 no) 182 np) 182 nq) 182 nr) 182 ns) 182 nt) 182 nu) 182 nv) 182 nw) 182 nx) 182 ny) 182 nz) 182 oa) 182 ob) 182 oc) 182 od) 182 oe) 182 of) 182 og) 182 oh) 182 oi) 182 oj) 182 ok) 182 ol) 182 om) 182 on) 182 oo) 182 op) 182 oq) 182 or) 182 os) 182 ot) 182 ou) 182 ov) 182 ow) 182 ox) 182 oy) 182 oz) 182 pa) 182 pb) 182 pc) 182 pd) 182 pe) 182 pf) 182 pg) 182 ph) 182 pi) 182 pj) 182 pk) 182 pl) 182 pm) 182 pn) 182 po) 182 pp) 182 pq) 182 pr) 182 ps) 182 pt) 182 pu) 182 pv) 182 pw) 182 px) 182 py) 182 pz) 182 qa) 182 qb) 182 qc) 182 qd) 182 qe) 182 qf) 182 qg) 182 qh) 182 qi) 182 qj) 182 qk) 182 ql) 182 qm) 182 qn) 182 qo) 182 qp) 182 qq) 182 qr) 182 qs) 182 qt) 182 qu) 182 qv) 182 qw) 182 qx) 182 qy) 182 qz) 182 ra) 182 rb) 182 rc) 182 rd) 182 re) 182 rf) 182 rg) 182 rh) 182 ri) 182 rj) 182 rk) 182 rl) 182 rm) 182 rn) 182 ro) 182 rp) 182 rq) 182 rr) 182 rs) 182 rt) 182 ru) 182 rv) 182 rw) 182 rx) 182 ry) 182 rz) 182 sa) 182 sb) 182 sc) 182 sd) 182 se) 182 sf) 182 sg) 182 sh) 182 si) 182 sj) 182 sk) 182 sl) 182 sm) 182 sn) 182 so) 182 sp) 182 sq) 182 sr) 182 ss) 182 st) 182 su) 182 sv) 182 sw) 182 sx) 182 sy) 182 sz) 182 ta) 182 tb) 182 tc) 182 td) 182 te) 182 tf) 182 tg) 182 th) 182 ti) 182 tj) 182 tk) 182 tl) 182 tm) 182 tn) 182 to) 182 tp) 182 tq) 182 tr) 182 ts) 182 tt) 182 tu) 182 tv) 182 tw) 182 tx) 182 ty) 182 tz) 182 ua) 182 ub) 182 uc) 182 ud) 182 ue) 182 uf) 182 ug) 182 uh) 182 ui) 182 uj) 182 uk) 182 ul) 182 um) 182 un) 182 uo) 182 up) 182 uq) 182 ur) 182 us) 182 ut) 182 uu) 182 uv) 182 uw) 182 ux) 182 uy) 182 uz) 182 va) 182 vb) 182 vc) 182 vd) 182 ve) 182 vf) 182 vg) 182 vh) 182 vi) 182 vj) 182 vk) 182 vl) 182 vm) 182 vn) 182 vo) 182 vp) 182 vq) 182 vr) 182 vs) 182 vt) 182 vu) 182 vv) 182 vw) 182 vx) 182 vy) 182 vz) 182 wa) 182 wb) 182 wc) 182 wd) 182 we) 182 wf) 182 wg) 182 wh) 182 wi) 182 wj) 182 wk) 182 wl) 182 wm) 182 wn) 182 wo) 182 wp) 182 wq) 182 wr) 182 ws) 182 wt) 182 wu) 182 wv) 182 ww) 182 wx) 182 wy) 182 wz) 182 xa) 182 xb) 182 xc) 182 xd) 182 xe) 182 xf) 182 xg) 182 xh) 182 xi) 182 xj) 182 xk) 182 xl) 182 xm) 182 xn) 182 xo) 182 xp) 182 xq) 182 xr) 182 xs) 182 xt) 182 xu) 182 xv) 182 xw) 182 xx) 182 xy) 182 xz) 182 ya) 182 yb) 182 yc) 182 yd) 182 ye) 182 yf) 182 yg) 182 yh) 182 yi) 182 yj) 182 yk) 182 yl) 182 ym) 182 yn) 182 yo) 182 yp) 182 yq) 182 yr) 182 ys) 182 yt) 182 yu) 182 yv) 182 yw) 182 yx) 182 yy) 182 yz) 182 za) 182 zb) 182 zc) 182 zd) 182 ze) 182 zf) 182 zg) 182 zh) 182 zi) 182 zj) 182 zk) 182 zl) 182 zm) 182 zn) 182 zo) 182 zp) 182 zq) 182 zr) 182 zs) 182 zt) 182 zu) 182 zv) 182 zw) 182 zx) 182 zy) 182 zz)

in modum equorum bellatorum celetamque, qui vel ante certamen et tubam aures arrigunt et pedibus terram pulsant et ungulis fodiunt, et ad cursum ac incitant et flagellum instigant haud raro advertunt; nisi quod nullum equos, quia rationis sunt expertes, vituperium tangit, si legitima certaminum tempora non expectant quae tuba sonitu et flagelli ictu significantur, tales contra viri nullo vituperio possunt ad suam nequitiam aestimandam commoveri. Negotium eis et studium est mendacii meditatio et veritatis expurgatio. Quare merito ejusmodi, *prurientes auditu et lingua*, dicantur, propterea quod ut aliquis succusacerbissimus et crassissimus, qui in corporis profundo delitescit, haud raro per pruriginem irritatus in apertum provocatur, ita etiam hos honorum sermonum obtreptatores occulta quaedam affectio, postquam ansam arripuerunt, ad animae malignitatem in publicum evomenda praecipue irritat, quae affectio tanto profundius sedet quanto processu suo videatur debilitari. Etenim non excedit de profundo per facinora edita improborum hominum affectio, sed etiam externa omnia furore suo depascitur, et suam in anima sedem haudquam relinquit.

Ex eodem sermone, in illud: *Quemadmodum flos in hieme plane intempestivus, et mulieribus virilis ornatus vel viris muliebris, aut merori geometriae studium.*

Moderationis in omni sermone omnique negotio, qua unuscujusque et universorum decoris ratio integra ac pura manifestatur, per dissimilium enumerationem exemplum proponens haec dicit magister, quibus ut moderati esse et cauti velint protervi et immoderati nullusque modi gnari, nullius quidem rei, sed in primis disputandi de Deo modi, verum nudaciter tunc discrepantia inter se temere commiscentes atque confundentes instruat. Etenim si praeter naturam est legitimamque rerum ordinem flos in hieme spectatus, ac mulieribus ornatus virilis indutus aut viris muliebris, et merori aptam geometriam dicere (ille enim tempus novat suamque positionem et ordinem destituit, alter vero invicem in viro et muliere apparens naturam adulterat et modum ex natura eis convenientem ac proprium tollit, tertium dum quae coexistere nequeunt, gaudium, inquam, et merorem, in unum coegerat, inquinat ea prorsus et perimit), nonne multo potius sermo de Deo temere et a quolibet fusus et quo huiusmodi deest tempore et loco insuper prolatus, informis et inconveniens erit, et nequaquam dignus qui audiat, cum, ut ego sentio, tanto potius necesse sit donec de Deo disserendi tempus diligant prudentes, quanto in rebus plane discrepantibus nullumque commercium inter se habentibus, quas commemoravit magister, geometriam a mer-

ori, et tunc tunc: *πιδας τῇ γῇ προπαράσσουσι, καὶ προσκνήθονται ταύτην ταῖς ὀπλαῖς, καὶ πρὸς ὁρόντων αὐτοὺς διεγείρουσι, καὶ τὴν ὠθεύσαν πολλὰς προλαμβάνοντες μάστιγας πλὴν ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν οὐδεὶς ἀντίται φόγος ὅνδ τῆς φυσικῆς ἀλογίας, μὴ ἀναμενόντων τοὺς εἰθετοὺς τῶν ἀγώνων καιρῶν, οὐδὲ διασπείναι ἢ τὰ φωνῇ τῆς σάλπιγγος καὶ ἢ τῆς μάστιγος πλῆγῃ, τοῖς δὲ τοιοῦτοις ἀνδράσιν οὐδεὶς ἴσθιν ὁ πρὸς ἀξίαν τῆς αὐτῶν κακίας ἐπινοηθῆναι δυνάμενος φόγος. Ἔργον ἔχουσι καὶ σπουδαίον τὴν μελέτην τοῦ ψεύδους, καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας ἐνέστασιν. Εἰκότως οἱ τοιοῦτοι ἀνηρόμενοι τὴν ἀνομήν καὶ τὴν γλῶτταν ἀγρίοθυτον, διότι καθάπερ τις χορὴς ἐριμύτατος τε καὶ παχύτατος, ἐν βάθει τοῦ σώματος ἐμφυλασθὼν, πολλὰς διὰ τοῦ κνήθεσθαι πρὸς τὴν ἐπιφανείαν ἐραθίζομενος ἐκδίδωται, οὕτως καὶ τοὺς ἐπηρεαστὰς τῶν καλῶς λεγομένων ἐραθίζει. λαβομένουσιν ἀπορρήτης μάλιστα δημοσιεύσιν τὴν κατὰ ψυχὴν κακουργίαν ἢ κακωμένην διάθεσιν, ἥτις τοσούτον τὸ βάθος κατέχειν πέφυκε μᾶλλον, ὅσον καυοῦσθαι ἐπὶ πρὸς κατὰ τὸ εἶδος ἰδοῦν. Οὐ γὰρ ἐξίσταται τοῦ βάθους προπεπομένη διὰ τῶν ἰργῶν ἢ τῶν μοχθηρῶν ἀνδρώπων διάθεσις, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐνδοῦ πάντα μανικῶς ἐπινοῦνται, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν οὐδαμῶς ἐξίσταται χώρας.*

Ex eodem sermone, in illud: *Quemadmodum flos in hieme plane intempestivus, et mulieribus virilis ornatus vel viris muliebris, aut merori geometriae studium.*

Τὴν ἐπὶ παντὸς λόγου τε καὶ πράγματος εὐτασίαν, καὶ τὴν τῆς ἐκάστου καὶ πάντων εὐπρεπείας ὁ λόγος ἀναφαίνεσθαι πέφυκε (193 a) ἀπαιρήτης, διὰ τῆς τῶν ἀπαφανούντων ἀπαριθμήσεως ἐπαγγουμένου, ταῦτά φησιν ὁ διδάσκαλος, ὅτι διὰ τούτων εὐτάκτους εἶναι καὶ εὐλαβεῖς τοῦ θρασυῖος καὶ ἀτάκτους καὶ μηδεμίαν τάξιν εἰσάτας, ὁδεύοντες μὲν, μάλιστα δὲ τῆς περὶ Θεοῦ διαλέξεως, ἀλλὰ πάντα τομῆρως ἀλλήλοις παρμυγῶς τὰ διαστῶτα φύροντας τε καὶ συγγέοντας διδάσκουσιν. Εἰ γὰρ τῶν οὐκ ἔχόντων φύσιν ἴσθιν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τάξιν, τὸ τε ἄνθος ἐν χειμῶνι ὁρώμενον, καὶ γυναικὶ κόσμος ἀνδρὸς ἐπιβεβλημένος, καὶ ἀνδρὶ γυναικεὶ, καὶ πένθει συνημμένη γεωμετρίαν λέγειν (τὸ μὲν γὰρ καινοτομεῖ τὸν χρόνον καὶ τῆς ἰδίας ἐξίσταται θέσεως, ὁ δὲ παραχαράττει τὴν φύσιν ἐναλλάξ, ἀνδρὶ τε καὶ γυναικὶ ἐπιφανόμενος, καὶ τὴν αὐτοῖς προσοῦσαν ἐκ φύσεως τάξιν ἐξίστησιν, ἢ δὲ τὰ μηδέπω συνπαρχειν ἀλλήλοις δυνάμενα, χαράν τε φημι καὶ πένθος, εἰς ἐν ἀγαγεῖν βιαζομένη φύσις πάντως καὶ ἀφανίζει), οὐ πολλὰ μᾶλλον ὁ περὶ Θεοῦ λόγος, ὡς ἔτυχεν καὶ ὅνδ τοῦ τυχόντος, καὶ ἡνίκα καὶ οὐ μὴ καθήκον ἐπὶ προπερομένο, ἀειδῆς ἔσται καὶ ἀπρεπής, καὶ οὐδ' ὅπως ἀκουσθῆναι περὶ Θεοῦ δεῖται, ἐν οὐ μᾶλλον τοσούτον τιθεῖναι δεῖν οἶμαι τὸ εὐκαιρὸν τοῦς νοῦν ἔχοντας, ὅσον πάντων ἀσυγκρίτως προβεβλημένων, πένθει δὲ γεωμετρίαν ἀνίσχυρόν φη-

αὐτὸς ὁ διδάσκαλος. Ὁ δὲ μᾶλλον ἀπορεῖν ὅπως ποιήσκειν, ὥς οἶμαι, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ἢ διὰ περὶ οἱ χώρες τινὲς διὰ στρατιωτικῆς κρατήσαντες χειρὸς γεωμετρίας ταύτην καταδείκνυνται, ἥτις βασιλείας νόμῳ κρατεῖν (183 β) δίδωσι, χαρὰς δὲ καὶ χρημὲν μέγιστον, χαρὰς, τοῖς μόνον τὰ παρόντα μεταδιδόναι ἀγαθὰ, καὶ τὸ νικητὰς αὐτοῖς γενέσθαι, καὶ πλοῦτον ἀθρόον κτήσασθαι, ὅς τὸ οἰονοῦν πένθος συνείναι ἀμήχανον· ἢ ἐπειδὴ φαίνεται περὶ ταῦτα δεινοὶ τοὺς ἀναγκαστικούς, ὡς οὐ συλλογισμὸς ἀνιῆσθαι τῇ γεωμετρίας, φορητὸς τις εἰκότως ὀρθήσεται, καὶ τὸ καθήκον μὴ συνορῶν, τὸν πενθοῦντα συλλογίζμενος· καὶ ἀλόγως· αὐτὸν πενθοῦντα δεῖξαι παύρῳ· ἢ τοῦτον καὶ αὐτὸ τῷ πενθοῦντι φαίη τις ἀνάρμοστον εἶναι τὸ συλλογίζεσθαι, πιθανότητι λόγων αὐτοῦ μηχανώμενος· παύρῳ δὲ ὡς οὐ πένθος τὴν ἔργῳ καὶ πράγματι συμβῆσαν αὐτῷ συμφορὰν, ἢ καὶ αὐτῷ τῷ πένθει, ἥτοι τῇ τούτου φύσει, παντάλῳ ἀναντίον. Ἐκκρούεται γὰρ ὥσπερ τὸ πένθος ὁ πενθὼν συλλογίζμενος, οὕτω καὶ τὸ πένθος τοῦ εἶναι πένθος ἐκκρίνεται, πρὸς συλλογισμὸν μετατιθέμενος. Ἀποθαλὼν γὰρ τις τὸν εἰς τὰς ἀλλείας εἶχε τῆς διαδοχῆς, περιττὰ λοιπὸν ἡμεῖς τὰ ἐξὲς πάντα. Καὶ κατὰ τοῦτον ὡς τὸν τρόπον οὐκ ἔχω λόγον φαίη τις εἶναι τὰ θεωρηθέντα, γινώσκῃ μὴ δύνασθαι συμβαίνειν ἀλλήλοις κατὰ τὸ αὐτὸ τὴν χαρὰν καὶ τὸ πένθος, τῆς ἐκατέρου ποιητικῆς αἰτίας οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν ἐκδοῦντος δηλονότι τὰς ἀφορμὰς. Καὶ τούτων μάρτυς ἐγγύς ὁ ἅγιος καὶ θεόφορος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, οὕτως διελκνὺς περὶ τῆς ἀγγελικῆς εἰκονογραφίας· Ἐξ ὧν γεωμετρικὰ καὶ τεκτονικὰ οὐκ ἐστὶν, τὸ θεμελιωτικὸν καὶ οἰκοδομικὸν καὶ τελειωτικὸν, καὶ ὅσα ἅλλα τῆς ἀναγωγῆς καὶ ἐπιστρεπτικῆς ἐστὶ τῶν δευτέρων (184 α) πρὸς αὐτὰς (10). Ταῦτα δὲ πάντα φαίνεται ἐνδεκνῶνται διαγωγῇ, ἥτις πάντως τὸ πένθος ἀναντίον, καὶ διὰ τοῦτο ἀνάρμοστον. Εἰ δὲ καὶ ἄλλως ἐστὶν ἔλαττον τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἀκαίριον εἶναι νομίζω, καὶ τὸ τοῦ Σιράχ Ἰησοῦ προσθεῖναι τοῖς εἰρημίοις. Ἔστι δὲ τοῦτο· Μουσικὰ ἐν πένθει, ἀκαίριος διήγησις· Ὡς οὖν τῆς μουσικῆς πάσας περιεχούσης τὰς παιδεύσεις, ὧν μίαν φασι τὴν γεωμετρίαν οἱ περὶ ταῦτα τὴν σπουδὴν ἐσχηκότες, τούτου χάριν, ὥς οἶμαι, συμπεριλαμβανόμενος τῇ τὴν προρρηθείσαν ἐκθεμένην ῥῆσιν ὁ διδάσκαλος ἀνάρμοστον εἶη τῷ πένθει τὴν γεωμετρίαν. Εἰ δὲ τίς φαίη. Τί δὲ ποτε τὰς λοιπὰς παρὰ τὴν παιδείας ταύτην μόνον ὡς ἀνάρμοστον τῷ πένθει παρεῖληψε; φανερὸν ἐστὶ ταύτην ἐσκόπησε κατ' ἀλλήλῳ εἶναι πάσαις ταῖς προλεχθεῖσαις ἐπιβολαῖς. Ἐπειτα δὲ καὶ διὰ ταύτης τῆς μίδς καὶ αἱ λοιπαὶ συνεκδοχικῶς συμπαρελήφθησαν. Ταῦτα μὲν, κατ' ἐμὲ φάνη, κατέχθη. Εἰ δὲ τις τὸ χρηστὸν ἐξυπόμνημα ὁμολογήσῃ χάριν τῶν ἡγενημένων παρ' αὐτοῦ τὴν γνῶσιν λαβόν.

Eccl. xxi, 6.

rore dissidere ait. Hic autem magis habitare, ut videtur, vos fecit hisce modis : vel, quod qui militari manu regionem aliquam occupaverunt, geometrie ope dispartiant, cum regni lege obtinere voluerint, summi gaudii vero negotium esse, certe gaudii eis qui soli praesentia sequuntur bona, et superiores fieri, et divitias spissas comparare, cum quibus commodis qualiscunque moeror junctus esse non possit : vel, cum qui in hac re periti sunt syllogismos proprie coactivos tribui geometrie dicant, fatuus merito videbitur, et quid deceat parum intelligentes, qui ad ipsam mentem applicato syllogismo inepte eum moerore probare conatus fuerit : vel fortasse etiam ab ipso moerore, id est a natura ejus, abhorrere aliquis dixerit, nec convenire ut qui moeret syllogismos colligat ac probabilibus rationibus sibi persuadere tentet eum qui revera acciderit sibi non accidisse. Quomodo enim moeror ex eo expellitur qui, dum moeret, ratiocinatur et syllogismis operam dat, ita etiam moeror moeror esse desinit, cum ad syllogismum se transfert. Nam si quis eum amisit in quo spem successionis collocaverat, superflua sibi et vana haec terrena omnia habebit. Et hoc fortasse modo haud abhorrere a ratione aliquis dixerit ea quae contemplati sumus, si meminerit non posse una contingere gaudium et moerorem, cum utriusque efficiens causa non ex eisdem principiis profecta sit. Cujus rei sponsor et testis nobis est sanctus et divina sapiens Dionysius Areopagita, qui de angelica descriptione ita edime-

rit : « Geometrica autem atque fabrilis instrumenta fundandi et aedificandi absolvendique facultatem, et quaecunque alia subductricis et deductricis sunt inferiorum providentiae. » Quae omnia hilare monstrant institutum, cui plane adversatur moeror, et dissidet. Sed etiam si aliter locum accipere potes, haud tamen inopportunitum esse reor etiam Sirach Jesu eis quae disserimus apponere dictum. Est autem hoc : Musica in luctu est intempestiva sermo. Cum igitur musica omnes disciplinas circumplectatur, quarum unam esse geometriam dicunt qui in his rebus studium posuerunt, propterea, ut puto, magister supradictae vocis interpretationi assentiens geometriam a moerore dissidere dixit. Sed si quis dicat : Quid tandem cetera disciplinis omissis hanc solam tanquam incongruentem cum moerore composuit, respondemus hanc cum apte vidisse posse jungi cum supra propositis. Deinde vero etiam hac una reliqua quoque eadem sunt comprehensa atque conjuncta. Atque haec me exposuisse sufficiat. Verum si quis melius investigaverit, si eorum quae ignorabam ab eo interpretationem acceperō, gratias habebō.

Ejusdem ex magno Theologico in illud : « Etenim quod Deus ait, ac princeps quadam causa, quæ res omnes procreavit, atque conservet, tum oculi ipsi, tum lex naturalis docent, illi, dum rebus in aspectum cadentibus aciem affigunt, easque et pulchre fixas et stabiles esse et progredi, atque immote, ut ita dicam, moveri volisque perspiciunt, hæc autem dum per res oculis subjectas ac recto ordine collocatas auctorem earum certo quidem ratiocinanda assequitur. »

Qui eorum quæ videntur pulchritudinis, quæ ornata sunt, et naturæ amplitudinem cum ratione sensualiter aggreditur, hæud eam per se effectum efficere quidquam concedet et a moderatrice sui ratione disjunctam, nec ipsam rationem intellectus simplicitate liberam, qua ratione tam sensus species et formæ per mediam potestatem rationalem in omnifarias rationes diriguntur, quam rationalis potestatis diversitate varietas omnifariam eorum quæ sunt rationum in uniformem et simplicem et indifferentem intellectionem cogitur, qua individua, ut dicitur, et quantitatis experta et simplex cognitio constat, is re vera quantum id homini licet, per visibilia eorumque ordinem factorem ipsorum et conservatorem et principem animo sibi informat, atque Deum agnovit, non quo quid essentia et substantia sint (nam hoc fieri non potest), at de singularitate existentie ejus doctus. Atque hæc post omnem sensualis in specie positionis et figuræ et formationis et imaginis transitum, ei, si cui non nimis esse videbor, extra ipsam quoque plane rerum quæ sunt rationum differentiam constitutus, et quasi continuum sese interponens inter Deum et universorum quæ post Deum sunt, quorum alter supereminet et intactus æternæ manet, neque ullum qui se assequatur aut attingat intellectum habet, altera relictæ sunt et mentalis cognitionis exsuperantia superata, et mente inferiora visa, cum quid superius eis sit firmiter esset ac vere intellectum, hæc mihi magister per visum et naturalem legem secundum rationem redditam significare, non vero ut quidam existimaverunt, pro uno et eodem ponere visum et legem naturalem. Uterque enim circa eandem vim suam exercens quomodo ab altero differat cogitando potest percipi, cum alter irrationaliter visibilibus tactu solum, nisi ulterius progredi non possit, altera et ratione socia adjuncta de eis diligenter inquirat et mente bene atque prudenter transcendit, quo maxime cogitationem et fidem de Dei existentia naturalis per visum lex insinavit. Visum igitur appellavit sensum simpliciter, non aliquo modo, sensibilia potentem (neque enim sensus peculiare est simpliciter aliquid ex aliquo aliud colligere), et legem naturalem vim naturalem quæ intellectualiter ac rationaliter per sensum fiat, secundum quam a pejore sit idonea explorationis ope ad melius ascensus. Immobile

A Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ μυστικοῦ θεολογικοῦ, εἰς τὸ
Τοῦ μὲν γὰρ εἶναι θεὸν καὶ τῶν πάντων
ποιητὴν τε καὶ συντητικὸν αἰτίαν, καὶ διὸς
διδάσκαλος καὶ ὁ φυσικὸς νόμος, ἡ μὲν τοῖς
ὁρωμένοις προσβάλλουσα καὶ περὶ τοῦ καλῶς
καὶ οὐδέουσι, καὶ διὰ τῆς, ἢ οὕτως εἰπω,
κινουμένοις τε καὶ κεραιμένοις, ὁ δὲ διὰ τῶν
ὁρωμένων καὶ τεταγμένων τὸν ἀρχηγὸν τοῦ
τῶν συλλογισμοῦ (11).

B Ὁ τὸ μέγεθος τῶν ὁρωμένων ὡς ἔχει κάλλους καὶ
ψώσις, οὐν λόγῳ κατὰ τὴν αἰσθησὶν ἐπαλθόν, μὴ
συγχωρῶν αὐτῇ παντελῶς καὶ ταύτῃ γενομένην
ἐνεργεῖν τοῦ ἡνωμένου αὐτῇ λόγου ἐκταραμένην
οὐδὲν, (185 β) μὴ δὲ τὸν λόγον αὐτὸν τῆς τοῦ νοῦ ἀπλό-
τητος ἀρετῆς, καὶ ὅν τῆς μὴν αἰσθήσεως τὰ τε εἶδη
καὶ τὰ σχήματα διὰ μέσης τῆς κατὰ τὸν λόγον δυ-
νάμεως εἰς λόγους παντοδαπῶς ἀγεσθαι πέφυκε,
τῆς δὲ τοῦ λόγου δυνάμεως ἡ κατὰ τὴν διαφορὰν
ποικίλα τῶν ἐν τοῖς οὐδοῖς παντοδαπῶν λόγων εἰς
ἐνωσὶν καὶ ἀπλῆν καὶ ἀδιάφορον συνάγεσθαι νό-
σιν, καὶ ἢν ἡ ἀμρῆς λεγομένη καὶ ἀποσὸς καὶ
ἐνωσὶς γινώσκῃ συνίστηναι, οὕτως ἀληθῶς διὰ τῶν
ὁρωμένων καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς εὐσεβείας τὸν ποιητὴν
τούτων καὶ συνοχῆ καὶ ἀρχηγόν, ὡς ἀνθρώπῳ δυνα-
τὸν, ἀνευπνώσασθαι, καὶ ἔγωγε θεὸν, οὐ κατὰ τὸ τί ποτε
τὴν οὐσίαν εἶναι καὶ τὴν ὑπόστασιν (τοῦτο γὰρ ἀμή-
χανον καὶ ἀνεπαίρητον), ἀλλὰ κατὰ αὐτὸ τὸ μόνον
εἶναι μαθῶν. Καὶ ταῦτα μετὰ πᾶσαν τὴν κατὰ
αἰσθησὶν ἐν σχήματι θέσει καὶ μορφῇ καὶ τυ-
πώσεως καὶ φαντασίας διάδοσιν, καὶ εἰ μὴ τῶν περιττῶς
εἶναι δοκῶν, καὶ αὐτῆς ἔξω παντελῶς τῆς ἐν τοῖς λό-
γοις τῶν δυνατῶν διαφορᾶς γινόμενος, καὶ οὐκ ἐν μαθ-
ορίῳ ταυτὸν παρενθεῖς θεοῦ τε καὶ πάντων τῶν
μετὰ θεόν, τὸν μὲν ὡς ὑπερέχοντος καὶ ἀφάστου
δὲ ὅλου μένοντος, καὶ μηδεμίαν φθάνουσαν αὐτὸν
ἔχοντος νόσιν, τῶν δὲ καταλειμμένων καὶ τῇ περι-
ούσιᾳ τῆς κατὰ νοῦν γνώσεως διαθεσθέντων καὶ κα-
τωτέρων ἐνωσὶς φανέντων τῶν τί ποτε εἶναι βεβαίως
ὑπὲρ αὐτὰ καὶ ἀληθῶς ἐνωσῆσαι, ταῦτά μοι δοκεῖ
διὰ τῆς θέσεως καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου κατὰ τὴν ἀπο-
δοθείσαν αἰτίαν ὁ διδάσκαλος παραινεῖσθαι, ἀλλ'
οὐ ταῦτα τίθεσθαι, καθὼς τινες ψήθησαν, τὴν εἶναι τε
καὶ τὸν φυσικὸν νόμον. Ἄμφω γὰρ περὶ τὰ αὐτὰ
τὴν ἐνεργεσίαν ἔχοντα τὴν ἀπ' ἀλλήλων δύναται κατ'
ἐπίνοιαν δεχέσθαι διάκρισιν, τῶν τὴν μὲν (185 α)
ἀλλόγως τῇ προφασίαι τῶν ὁρατῶν μόνον στηρί-
ζεσθαι περὶ τῶν βαίνειν οὐκ ἔχουσιν, τὸν δὲ τῶν τε
συνημμένων λόγῳ ταῦτα πολυπραγματεῖν καὶ τῶν ὡς
καλῶς τε καὶ σωρῶς ὑπερβαίνειν, καὶ δὲ μέγιστα τὴν
περὶ τοῦ εἶναι θεόν ἐγγράφειν τε καὶ πίστιν ὁ φυσικὸς
διὰ τῆς θέσεως εἰσαχθεὶς νόμος. Ὅφιν οὖν ἐκάλεισε
τὴν ἀπλόω, ἀλλ' οὐ τὴν πῶς, πρὸς τὰ αἰσθητὰ τῆς
αἰσθήσεως προσβολὴν (οὐ γὰρ αἰσθήσεως ἀπλόω
τὸ ἐκ τινος ἑτέρῳ τι συλλογίζεσθαι καθίστηναι
ἴδιον), νόμον δὲ φυσικὸν τὴν διὰ τῆς αἰσθήσεως
γινόμενὴν κατὰ νοῦν καὶ λόγον φυσικὴν ἐνεργεσίαν.

καθ' ἣν ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον μετ' ἐμμελοῦς ἐξαιρέσις καθ' ἑδὼν ἀπὸ τῶν ἡσσόνων ἀνάστασις γίνεται. Ἀκίνητος δὲ κινεῖσθαι τε καὶ φέρεσθαι τὰ ὁρώμενα εἴρηται. τῷ διδασκάλῳ τῷ μὲν λόγῳ, ὃ γέγονε ταῦτα, κατὰ τε φύσιν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, τῷ δὲ καὶ διαμονὴν ἀμεταστάτως ἔχειν, καὶ μὴ ἐξίστασθαι καθ' οἷον τῆς φυσικῆς ἰδιότητος καὶ μεταβάλλειν εἰς ἄλλο καὶ φύρασθαι, κινεῖσθαι δὲ πάλιν τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀπορροὴν λόγῳ, αὐξήσεται τε τῇ περὶ τὸ πλεον καὶ μειώσει καὶ τῇ περὶ τὸ ποῖον ἀλλοιώσει, καὶ κυρίως εἰπεῖν, τῇ ἐξ ἀλλήλων διαδοχῇ, ὁπερ-
ισταμένῳ δαί τοις ἐπιγιννομένοις τῶν προσηλωτόων. Καὶ ἀπλῶς ἵνα συνελὼν εἴπω, πάντα τὰ ὄντα καθ' ὅν μὲν ὑπόστασιν τε καὶ εἰδὸν λόγον, στάσιμα τε παν-
ταλῶς εἰσι καὶ ἀκίνητα, τῷ δὲ τῶν περὶ αὐτὰ θεω-
ρουμένων λόγῳ, καθ' ὅν ἡ τοῦ παντός τούτου σαφῶς
οἰκονομία συνίσταται τε καὶ διεξάγεται, πάντα κινεῖ-
ται δηλονότι καὶ ἀσταταί. Οὐ ταῦτ' ὅν φασιν εἶναι
εἴ τι φορὰ τὴν κίνησιν. Τὴν μὲν γὰρ κίνησιν μᾶλλον
εἶναι. (185 β) φασὶ τῶν ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορᾷ, ὅς
ἐπιδεχόμενον τοῖς περὶ αὐτὰ θεωρουμένοις τὸ μᾶ-
λλον καὶ τὸ ἥττον (κἂν ἐπὶ πάντων ὁμοῦ τῶν γενητῶν
κυρίως λέγεσθαι δυνατόν), τὴν δὲ φθορὰν τῆς κατὰ κύ-
κλον κινουμένης οὐσίας καὶ ἀκαμάτως τὴν περιδι-
νῆσιν. Οὐκ οἶδα πότερον θαρρήσονται περὶ τὸ πᾶν
φυσικῶς ἐνεργούσης λέγειν ἔστιν ἀσφαλές ἡ ἐνερ-
γουμένης, πλὴν οἷον κυρίως εἰπεῖν ἔστιν ἐνεργουμέ-
νης τὸ φέρεσθαι. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὄντων πανταλῶς
ἔστιν αὐτενέργητον, οἷον μὲν ἀνάτιον, τὸ δὲ μὴ ἀνά-
τιον, κινεῖται πάντως δι' αἰτίαν, ἐνεργούμενον δη-
λονότι τὸ κινεῖσθαι φυσικῶς ὑπὸ τῆς αἰτίας, δι' ἣν
καὶ πρὸς ἣν ποιεῖται τὴν κίνησιν. Ἀνατίως γὰρ
οὐδαμῶς κινεῖται καθ' οἰονδήποτε τρόπον τῶν κί-
νουμένων οὐδέν. Ἀρχὴ δὲ πάσης κινήσεως φυσικῆς
ἔστιν ἡ τῶν κινουμένων γένεσις, ἀρχὴ δὲ τῆς τῶν
κινουμένων γενέσεως ὁ θεός, ὡς γενεσιουργός. Τῆς δὲ
τῶν γενημένων φυσικῆς γενέσεως τέλος ἡ στάσις
ἔστιν, ἣν ποιεῖ πάντως μετὰ τὴν διάδοσιν τῶν πεπε-
ρασμένων ἡ ἀπειρία, ἐν ἣ δὲ τὸ μὴ εἶναι διάστημα
πᾶσα ποιεῖται κίνησις τῶν φυσικῶν κινουμένων,
οὐκ ἔχουσα λοιπὸν ὅποι τε καὶ πῶς καὶ πρὸς τί κί-
νησθαι, ὡς τὸν ὀρίζοντα καὶ αὐτὴν τὴν πάσης ὀρι-
στikhν κινήσεως ἀπειρίαν θεὸν τέλος ὡς αἴτιον
ἔχουσα. Πάσης οὖν γενέσεως τε καὶ κινήσεως τῶν
ὄντων, ἀρχὴ καὶ τέλος ἔστιν ὁ θεός, ὡς ἐξ αὐτοῦ
γενημένων καὶ δι' αὐτοῦ κινουμένων, καὶ εἰς αὐτὸν
τὴν στάσιν ποιησομένων. Πάσης δὲ φυσικῆς τῶν ὄ-
ντων κινήσεως προεπιννοῖται ἡ γένεσις, πάσης δὲ στά-
σεως προεπιννοῖται (186 α) κατὰ φύσιν ἡ κίνησις.
Εἰ οὖν κινήσεως προεπιννοῖται κατὰ φύσιν ἡ γένεσις,
κινήσεως δὲ μετεπιννοῖται κατὰ φύσιν ἡ στάσις,
γένεσις δηλονότι καὶ στάσις εἶναι τῶν ἅμα κατὰ
τὴν ὑπαρξίν ἀμείχανον, ἀλλήλων αὐτάς φυσικῶς
διεργουσαν ἔχουσαι κατὰ τὸ μέσον τὴν κίνησιν.
Οὐ γὰρ φυσικὴ ἐνέργεια τῆς γενέσεως τῶν κινουμέ-
νων ἡ στάσις ἔστιν, ἀλλὰ τέλος τῆς κατ' αὐτὴν δυνά-
μεως ἡ ἐνεργείας, ἡ ὅπως ἂν τις εἰδῇ τοῦτο λέγειν.

A vero moveri ferrique ea quae videntur magister
dict ea qua facta sunt ratione, secundum naturam
et potestatem et actionem, ordinem atque perseve-
rantiam, immutabilia esse, et non ullo modo de
naturali proprietate cedere mutarique in alterum
et commisceri, ac moveri rursus fluxus et defluxus
ratione, incremento et decremento, quo quantitas,
et immutatione, qua qualitas afficitur, et ut pro-
prie dicam, alterius ex altero successione ac vicia-
situdine, dum anticipata semper cedunt eis quae
subsequuntur. Atque ut paucis absolvam, universa
quae sunt, secundum rationem qua existerunt ac
sunt, firma omnino sunt et immota, sed ratione
eorum quae circa ipsa contemplamur, quae universa-
tatis huius manifesto constat oeconomia et absolvi-
tur, universa, ut apparet, mutantur et inquietantur.
Nec tamen impetum et motionem idem significare
statuunt. Motionem enim magis tribuunt eis quae
generationi subjacent et interitui, ut quae eis quae
circa ipsa observantur augendi salvandique notio-
nem admittunt (etiamsi de cunctis creatis proprie
dici id potest), impetum vero substantiam esse
volunt circulo sese et indefesse commoventis rota-
tionem. Nescio utrum de universo dicere conant
naturaliter operari id tutum sit, an incitari, nisi
quod ejus qui incitatur peculiare dicendum est
ferri. Nulla enim res, quaecunque existunt, ipsa
per se operatur omnino, quia nec causa caret;
quod vero causa non caret, id omnino per causam
movetur, unde apparet quod causa incitatur ad se
commovendum naturaliter ad quam et quo motio-
nem dirigit. Sine causa enim eorum quae moventur
nihil usquam ullo modo movetur. Initium vero omnis
naturalis motionis est eorum quae moventur gene-
ratio, cujus rursus ipsius initium Deus est, ut ge-
nerationis auctor. Eorum quae facta sunt naturalis
generationis finis est status, quem plane post con-
summatorum transgressum infinitas efficit, in qua
propter existentiae cessationem omnis motio eorum
naturalium quae moventur intervallum facit, non
reliquum habens quo aut quomodo et ad quid mo-
veatur, cum Deum, qui vel ipsam omnis motionis
terminatricem infinitatem definit, finem ut causam
habeat. Itaque omnis generationis et motionis ro-
rum existentium initium et finis Deus est, cum ex
eo generatae sint et moventur, statum quoque in
eum facturae. Omni vero naturali rerum quae sunt
motione prior intelligitur generatio, omnique statu
prior secundum naturam intelligitur motio. Jam si
motionem secundum naturam anticipat generatio,
motionem vero secundum naturam subsequitur statu-
tus, apparet generationem et statum simul subsi-
stere non posse, dum medium, quae alteram ab
altera naturaliter dirimat, habeant motionem. Non
enim naturalis actio generationis motorum status
est, sed finis potestatis vel actionis ad statum per-
tinentis, vel quodquo id aliquis modo dicere volet.

VARIAE LECTIONES.

Fortasse φυσικῶς. διεργουσαν cod. Gud.

Sob actione enim quæ facta sunt facta sunt, omnis vero actio ad finem aliquem pertinet, ne sine careat. Quodcumque enim naturalium actionum finem non habet, id nec perfectum est, finis autem naturalium actionum eorum quæ facta sunt ad causam motionis est status. Quemadmodum, ut ex uno quæcumque sunt omnium motionis modum perspicimus, anima; cum intellectualis et rationalis essentia sit, et cogitat et ratiocinatur, facultate utens mente, motione, cogitatione, actione denique cogitato. Hoc enim cogitantis et ejus quod cogitatur cogitationis finis est, ut quod extremitatum mutuam inter se relationem circumscribit. Cogitare enim anima desinit illud cogitatum postquam cogitavit. Nam cogitatum proprie semel, neque iterum, animæ facultatem provocat, et per singulas quasque cogitationes sic statum capit qualiscunque cogitationis in cogitando eo quod cogitatur. Quando igitur omnia cogitata omnium quæ cogitari possunt sensibilibus et cogitabilibus cogitatione transiverit, desinet anima, uti ab omnibus quæ cogitantur, ita etiam a tota cogitatione atque relatione ad omnia iam relativa quam cogitabilia, nec habet reliquum omnino quid cogitet, post cogitationem eorum quæ naturaliter cogitari possunt, post quam supra mentem et rationem et cognitionem modo nec intelligibili nec perceptibili nec effabili cum Deo unietur, non cogitans omnino, imo neque considerans Deum aut æstimans. Nihil enim exstat eorum quæ cogitantur, quo per relationem aliquam anima cogitationem suam dirigere possit, sed per simplicem (quippe habitu ac relatione vacantem) unionem, quæ cogitari non capit, et ineffabilem quamdam et haud vestigabilem rationem, quam solus novit Deus qui inenarrabilem hanc gratiam dignis largitur, et qui eam aliquando accepturi sunt, quando conversione et immutatione omnia vacabunt, postquam rerum quæ existunt quælibet circa quidquam motio prorsus terminum invenerit infinitatem Deum comitantem, in qua quæcumque motantur statim sumpunt. Jure quidem, arbitror, gravissimam meretur reprehensionem qui præexistentiam animarum statuit, gentilem in modum commiscens quæ a commistione abhorrent et secundum substantiam contemporare cum generatione rationalium statum asserens. Neque enim generationem ante statum, quæ immobilis natura sit, aut statum post immobilem generationem, aut denique una cum generatione statum cogitare rationis veritati competit. Non enim facultas generationis est status, adeo ut cum generatione eorum quæ facta sunt una cogitetur, sed facultativa eorum quæ facta sunt generationis actionis finis exstat; ac simpliciter, ut paucis absolvam, si eorum est status quæ ad quid sunt, non ad generationem, sed ad motionem esse dicitur, ad quam etiam differentiam capit, dum ad generationem quidem minime refertur, ad quam differre haud capit, Donec igitur statim audio, solum cessatio-

A *Ἐν ἐνεργείᾳ γὰρ τὰ γεγνημένα γέγονε, πᾶσα δὲ ἐνέργεια πρὸς τι τέλος ἐστίν· ἵνα μὴ ἀτελής. Τὸ γὰρ τέλος μὴ ἔχον τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν οὐδὲ τέλειόν ἐστι, τέλος δὲ τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν, ἡ τῆς πρὸς τὸ αἰτίον τῶν γεγεννημένων κινήσεως στάσις. Οἷον ἵνα ἐξ ἑδῆς τὸν ἐπὶ πάντων τῶν ὄντων κατανοήσωμεν τῆς κινήσεως πρόπον, ἡ ψυχὴ, οὐσία νοερά τε καὶ λογικὴ ὑπάρχουσα, καὶ νοεῖ καὶ λογίζεται, δύναμιν ἔχουσα τὸν νοῦν, κίνησιν δὲ τὴν νόησιν, ἐνεργεῖαν δὲ τὸ νόημα. Πέρας γὰρ τοῦτο τῆς τε τοῦ νοῦντος καὶ τοῦ νοουμένου νοησεώς ἐστίν, ὡς περι-οριστικὸν τῆς πρὸς ἀλλήλα τῶν ἀκρων ὑπάρχον σχεσεώς. Νοοῦσα γὰρ ἡ ψυχὴ ἵσταται τοῦ νοεῖν ἐκείνου τὸ νοηθῆν μετὰ τὴν αὐτοῦ νόησιν. Τὸ γὰρ νοηθῆν κυρίως ἀπαξ, οὐκ ἔτι τὴν πρὸς τὸ νοηθῆναι πάλιν ἐκκαλεῖται τῆς ψυχῆς δύναμιν, καὶ καθ' ἕκαστον νόημα οὕτω στάσιν δέχεται τῆς ποίας ἐπὶ τῷ νοήματι τοῦ νοηθέντος νοησεώς. Ἦνικα οὖν πάντα τὰ νοήματα τῶν νοουμένων πάντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν κατὰ τὴν νόησιν παρέλθῃ, παύεται, ὥσπερ τῶν νοουμένων ἀπάντων, οὕτω καὶ τῆς δι᾽ αὐτῆς νοησεώς τε καὶ σχεσεώς πρὸς τὰ σχετικά πάντα καὶ νοητὰ, οὐκ ἔχουσα λοιπὸν τί νοῆσαι τὸ παράπαν, μετὰ τὴν τῶν νοηθῆναι φυσικῶς δυναμένων νόησιν, μεθ' ἧν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον καὶ γνώσιν ἀνοήτως, ἀγνώστως τε καὶ (186 b) ἀπράστως κατὰ ἀπλήν προσβολὴν ἐνωθεύσεται τῷ Θεῷ, οὐ νοοῦσα παντάπασιν, οὔτε μὴν τὸν Θεὸν λογίζομένη. Οὐ γὰρ ἐστὶ τι τῶν νοουμένων, ἵνα κατὰ τινα σχέσιν ἡ ψυχὴ τὴν αὐτοῦ δύνῃται νόησιν ἔχειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπλήν, ὡς ἀσχετον, καὶ ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν, καὶ τινα λόγον ἀρρητον τε καὶ ἀνεμφηνευτον, ὃν μόνος οἶδεν ὁ τὴν ἀπατον ταύτην χάριν τοῖς ἀέσις θεωρούμενος Θεός, καὶ οἱ ταύτην ὡς τερὸν πείθεσθαι μέλλοντες, ἡνίκα πάντα τροπῆς ἐλευθέρᾳ καὶ ἀλλοιώσεως ἵσταται πάσης, τῆς καθ' ὅτιον παρὶ τι κινήσεως τῶν ὄντων παντελὸς πέρας λαβοῦσης τὴν περὶ Θεοῦ ἀπειρίαν, ἐν ᾗ τὰ κινούμενα πάντα δέχεται στάσιν. Περὶ Θεοῦ γὰρ, ἀλλ' οὐ Θεός, ἡ ἀπειρία, ἐστὶς καὶ ταύτης ἀσυγκρίτως ὑπέρκειται, ἀκαίως γοῦν, οἶμαι, μέμφεως ἀέσις πλείστης ὁ τὴν προπαρθεὶ τῶν ψυχῶν δογματίζων ἐστὶ, καὶ τὴν ἀκίνητον καθόλου τῶν λογικῶν ἐνόησεν θεοποιῶν, φέρων Ἑλληνικῶς τὰ μὴ φυρόμενα, καὶ λέγων ἅμα κατὰ τὴν ὑπερβῆν εἶναι τὴν γένεσιν τῶν λογικῶν τὴν στάσιν. Οὐ γὰρ συμβαίνει τῷ ἀληθεῖ λόγῳ τὴν γένεσιν προσηγορεύσθαι τῆς στάσεως, ἀκίνητον φύσει κατ' αὐτὸν ὑπάρχουσαν, οὔτε μετεπινοεῖσθαι στάσιν ἀκίνητου γένεσεως, οὔτε μὴ συνεπινοεῖσθαι τῇ γένεσιν τὴν στάσιν. Οὐ γὰρ δύναμις τῆς γένεσεως ἡ στάσις ἐστίν, ἵνα συνεπινοηθῇ τῇ γένεσιν τῶν γεγεννημένων, ἀλλὰ τῆς κατὰ δύναμιν ἐνεργείας τῆς τῶν γεγεννημένων γένεσεως τέλος ὑπάρχει, καὶ ἀπλῶς, ἵνα συνελὼν εἴπω, πῶν πρὸς τι οὐσα ἡ στάσις, οὐ πρὸς γένεσιν, ἀλλὰ πρὸς κίνησιν λέγεται, πρὸς ἣν καὶ ἀντιδιαστολὴν ἐπιδέχεται, οὐδωμῶς τὴν πρὸς γένεσιν ἀναγορὰν ἔχουσα, πρὸς ἣν διαστολὴν οὐκ ἐπιδέχεται. Ἔως δ' αὖ οὖν στάσιν ἀκούω, (187 a) πᾶσαν μόνον μανθάνω κινήσεως. Εἰ δὲ τῶν ἅμα κατὰ τὴν ὑπερβῆν οὐκ ἐστὶ*

γίνεσθαι· καὶ στάσις, ἀρα παραχαράττει, σαφὲς τὸν
 τῆς ἀληθείας λόγον ὁ τοῦτο θεοσίζων, καὶ τὴν ἀκί-
 νητον ἅμῃ τῇ γενέσθαι, προϋπάρχουσαν ἐνθάδε τῶν
 λογικῶν δογματικῶν. Εἰ δέ τις λέγοι, Καὶ πῶς ἐπὶ
 θεοῦ λέγεται στάσις, μὴ ἔχουσα προτινυομένην
 κίνησιν; φησὶ, πρῶτον μὲν, Οὐ ταύτῃ Κτίσις καὶ
 κτίσις, ἢ ὅπου ἐνὶ δυνατόνι προσεῖναι, κατ' ἀνάγκην
 τῷ ἑτέρῳ ψοαστικῷ ἐπιδουρηθῆναι δύνηται, ἵνα
 οὕτως οὐδαμῶς διὰ κατὰ φύσιν διαφορῶν τοῦτων
 ἔσται κατὰφασις· ἵνατι κυρίως εἰπῆναι, ὁ θεὸς οὕτε
 κινεῖται παντελῶς οὕτε ἵσταται (τοῦτο γὰρ τῶν κατὰ
 φύσιν πεπερασμένων καὶ ἀρχῇν τοῦ εἶναι ἔχοντων
 ἔστιν ἴδιον), οὕτε μὴν τι ποιεῖ παντάπασιν, οὕτε πά-
 σχει πῶν ὅσα ἐπ' αὐτοῦ δι' ἡμᾶς καὶ νοεῖται· καὶ λέ-
 γεται, διὰ τοῦ κατὰ φύσιν ὕδατος πᾶσαν εἶναι κίνησιν καὶ
 καὶ στάσιν, καὶ μηδὲν λόγῳ τοῖς καθ' ἡμᾶς ὁ ὁμοβάλ-
 λεσθαι πρόποις. Ταῦτα παρεκδοτικῶς εἰρησθῆναι περὶ
 τοῦ μηδὲν χεῖναι λέγειν πῶν ὅσων· κατὰ φύσιν
 ἀπολειπόμενης ἐνεργεῖν, ἵνα μὴ ἀνατίσιν τι πῶν
 μετὰ θεὸν ἀφρόνως εἰσαγωμεν, ἐνεργεῖσθαι δὲ συ-
 στικῶς δι' ἐνεργεῖν τοῦδ' ὅπου ἐνεργοῦμενον πάμπαν
 εἰσερεῖν,

τοῦ αὐτοῦ λόγον εἰς τὸ, Ἑ'Αλλ' εἰ δώσωμεν, οὐκ ἔστι οὐδὲ τοῦτο τῆς οὐσίας παραστατικόν, ὡς περ οὐδὲ τὸ ἀγγέλλειν, καὶ τὸ ἀναγγέλλειν, καὶ τὸ ἀναλοῦσθαι, καὶ ἀφ' ὧν καὶ ὅσα περὶ Θεοῦ ἢ περὶ Θεῶν εἶναι λέγεται.

Πρὸς τοὺς ἀνόμοιους μάλιστα τῇ Πατρὶ τῶν Υἱῶν
κακούργως εἰσάγοντας, διὰ τοῦ νομίζειν οὐσίαν εἶναι
τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, ὡς οἶμαι, τὴν λόγον
ποιούμενος, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων τὸ δῖον αὐτοῦς
ἐπιγινώσκων διδάσκων, ταῦτ' ἔφησιν ὁ διδάσκαλος, ὅτι
ὅπ' ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν εὐσεβείαν συναλυσνύμενοι
εὐπειθῶς σὺν ἡμῖν τὸ μὴ ἔχειν γένεσιν. (187 ὁ)
τὸν Πατέρα μόνον δηλοῦν τὸ ἀγέννητον ὁμολογήσας,
συνειδότες ὡς εἴπερ οὐσίαν Θεοῦ τὸ ἀγέννητον εἶναι
πάντως βιάσαιντο, οὐσίαν Θεοῦ καὶ τὸ πάσματος ἐξ
ἀνάγκης, καὶ τὸ ἀναρχον, καὶ τὸ ἀθάνατον, καὶ τὸ
ἀνάλλοιστον, καὶ τὸ ἄφθαρτον, καὶ ὅσα διὰ τῆς
στερητικῆς ἀναιρέσεως διὰ τὴν ὑπεροχὴν ὁ Θεὸς
εἶναι λέγεσθαι, λέγειν εὐδίκως, ταυτοῖς γοῦν στοι-
χοῦντας, ἐκδικεθῆσονται, καὶ οὕτω πολλὰς οὐσίας
Θεοῦ, καὶ οὐ μίαν, μᾶλλον δὲ, κυριώτερον εἶπεν καὶ
ἀληθιστερον, πολυθεῖαν Ἑλληνικῇ νοουμένην λέγειν
ἄλλοθι, ὅπερ ὡς ἀσεβὲς εἶπεν αἰσχυρόμενοι τῆς
ἀπονοίας πάντως ἀφῆγοντας καὶ μὴ βουλόμενοι. Τὰ
γὰρ στερητικὰ ἢ ἀναιρετικὰ περὶ τι θεωρούμενα
οὐκ αὐτὸ ἐκείνο τυγχάνει ὅντα τὸ περὶ ὁ θεωρεῖται,
ἐπεὶ πάντως ἴσονται τῶν σημαινόμενων τὸ τι εἶναι,
ὡς ἐκείνο αὐτὸ ὄντα, ἀλλ' οὐ ἐπὶ τὸ οὐκ ἔστιν αὐτὸ
ἐκείνο σημαινόμενα· εἰ δὲ τοῦτο, ὅρος ἐκείνου τοῦ

A nem motionis intelligo. Si vero secundum existentiam generatio et status non contemporant, manifeste veritatis rationem adulterat is qui hoc prædicat atque unitatem immobilem una cum generatione ante rationalia præexistere statuit. At si quis dicat: Et quomodo Deo attribuitur status, cum motionem ante se ipsum cogitari non admittit? Primum quidem respondeo: Non idem Conditor est atque conditio, ut quod uni inesse potest, necessario etiam in altero una observari queat, quando ita quidem naturalis horum differentia nullomodo manifesta evit: deinde, ut propriè dicam, Deus neque movetur omnino neque stat (hoc enim eorum est peculiare quæ naturaliter terminata sunt atque initium existentie habent), neque quidquam omnino facit aut patitur quæcumque per nos cogitantur de eo et dicuntur, propterea quod naturaliter omnem et motionem et statum superat, neque ulla ratione nostræ naturæ modis subjacet. Hæc per digressionem dicta sint de eo quod nihil in rebus naturaliter absolute agere debeamus dicere, ne quid causa vacans eorum quæ post Deum sunt inepte inducamus, sed agi naturaliter esse agere id quod actum agere valeat.

*Ejusdem sermonis in illud : Sed et incorporeum, non-
dum tamen hoc essentia patrociniatur, non magis
quam quod ingenuum, et sine initio, et immuta-
bile, et sine interitu, et quocumque de Deo aut
circa Deum esse dicuntur.)*

Ad eos in primis qui Filium Patri dissimilem nefarie introducunt, eo quod, ut arbitror, Patris essentiam in eo collocant quod ingenuus sit, sermonem dirigens, et ex similibus quid agnoscere debeant instruens, hæc dicit magister, ut veritate ad pietatem coacti libenter eam nobis eo quod Pater generatione caret nihil nisi quod ingenuus sit probari concedant, memores quod, si essentiam Dei plane hoc esse contingerent quod ingenuus est, etiam incorporalitatem ejus, et quod sine initio, et immortalis est, et immutabilis, et interitum caret, et quæcunque privative propter exsuerantiam Deus esse dicitur (certe si sibi constantes esse voluerint) necessario utique statuere cogentur, adeoque non unam statuere, sed multas Dei essentias, imo, ut magis proprie ac verius dicam, quod gentilis multorum deorum religionis morbo laborent sic traducentur; quod, ut impium, confiteri si reverentur, amentia sua plane vel invito decedent. Privativa enim sive negativa quæ circa rem aliquam observantur haud ipsum illud sunt circa quod observantur, quia quidem omnino sic eorum essent quæ quid sit denotant, ut ipsum illud existentia, sed non quid non sit illud ipsum

VARIAE LECTIONES.

²⁴ ὁυᾶς cod. Gud.

(10) Idem *ibid.* cap. 9, p. 501, tom. I, Opp. ed. Bened.

denotantia; quod si verum esset, finis illius circa quod dicuntur esse haec demonstrarentur, id quod ineptum est et fieri nequit. Non enim ex iis quae non sunt rerum fines colliguntur, sed ex iis quae sunt, quae exiguum rerum expendunt atque amplificant ambitum, qui nomen earum est. Nihil itaque omnino ex iis quae de Deo aut circa Deum esse dicuntur, Dei essentia unquam esse potest, quia nec positionem, quae sola et soli Deo competit, et relatione vacat, nec ipsum illud quod vi circa aliquid activa prorsus solutum est secundum essentiam ac substantiam indicare potest.

Ex eodem sermone in illud: «Quemadmodum enim non sufficit corpus dicere, aut generatum esse ad demonstrandum atque manifestandum hoc vel illud circa quod haec versentur, sed illud quoque quod his subjectum est dicere oportet, si quis perfecte et plene quid cogitemus monstrare voluerit; nam vel homo vel bos vel equus hoc corporeum esse potest et interitui obnoxium.»

Cum sanctus haereticos videret id unum certare, ut superessentialem naturam amentes secum ipsis destruerent, artificiosisque rationibus potestatem insuperabilem omni conditioni ex pari imperceptibilem aum cognitionis comprehensione capere conari, per totum sermonem privative et negative de Deo dicere maluit, nulli omnino positioni aut affirmationi indulsit, ne tanquam impudentes canes hanc mordicus captarent et venenatis dentibus in veritatis sermonem furiose irruerent occasionem praeferendi utcumque et fallendi et proprii studii artificium consiliendi qualemcumque de Deo sibi concessam sermonis positionem facientes. Quare neque corpus, neque immateriale corpus, neque incorporeale omnino, neque in universo, neque in ulla universi parte, neque supra universum, et ut simpliciter dicam, nihil omnino et in nihilo eorum quae qualicumque modo, ut verum est, videntur vel comprehenduntur vel dicuntur vel cogitantur vel nosci utcumque possunt, Deum esse docet, de omni eos opinione, Dei essentia quid sit comprehendere posse, propulsans. Deinde instantius eos ad pietatem instigans, et ex inferiorum et incomparabile quantitatem a Deo distantium investigatione universale de Deo temerarie neque cogitare, nedum edicere ulli fas esse conans persuadere, haec dicit. Et profecto ad stabilienda quoque ea quae contra eos iam privative et negative disputaverat, ut inde commonefacti, quod etiam ultimorum in creatis accurata comprehensio rationalis nostrae vis facultatem superet, multo majoris temeritatis et audaciae impetum coercere possent, postquam in parvis naturae infirmitatem nossent. Etenim si de figura aliqua inquirimus unge homine, vel equo, vel bove, ad plene comprehendendum figuram corpus dixisse haud sufficit, vel generabile modo aut interibile,

Α περί τὸ λέγονται εἶναι ταῦτα δεῖχθαι, ὅτι ἀτοπον καὶ ἀδύνατον. Ὅτι γὰρ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἔστι τῶν πραγμάτων οἱ ὅροι συνάγονται, ἀλλ' ἐκ τῶν ἁ ἔστιν, ἐξαπλοῦντα τὴν σύνταξιν τῶν πραγμάτων περιλήψαν, ἥτις θεωρίας τούτων ὑπάρχει. Ὅθεν ὅν τὸ σύνολον τῶν περὶ Θεοῦ ἢ περὶ Θεὸν εἶναι λεγόμενων οὐσία εἶναι Θεοῦ πάντως δύνανται, ὅτι μὴδὲ θέσιν, μόνῃ καὶ μόνῃ Θεῷ ἀρροῦσαν, ἀσχετόν, καὶ τῆς περὶ τὴν παντάπασιν ἐνεργείας ἀσχετόν αὐτὸ ἐκείνο κατὰ τὸ τί ποτε εἶναι ἐμφανῆσαι δύνανται.

Β Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, «Ὡς γὰρ οὐκ ἀρκεῖ τὸ σῶμα εἰπεῖν, ἢ τὸ γεννηθῆναι, πρὸς τὸ καὶ περὶ τὰ ταῦτα παραστήσας τὰ καὶ δηλοῦναι, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὸ ἀποκρίνασθαι τοῦτο εἰπεῖν, εἰ μὴ οὐκ ἐπὶ τῆς καὶ ἀποκρίσεως τὸ νοούμενον παραστήσασθαι.» ἢ γὰρ ὅτι, ὅτι ἢ οὐκ ἔστιν ἡ ἀποκρίσις τοῦτο τὸ ἐν σῶματι καὶ φερέμενον.

Επειδήπερ ἴδωρα τοὺς αἰρετικούς ὁ ἅγιος ἵνα μόνον ἔχοντας (188 α) ἀγῶνα, τὴν ὑπερούσιον ταῦτο ἀνοήτως συγκαταβάλλειν φύσιν, καὶ τεχνικαῖς μεθόδοις περιλήψει τῆς κατ' αὐτοὺς γνώσεως κρατεῖν ἐπιχειροῦντας, ὡς φησὶ, τὴν ἀκατάτητον δυνάμιν, καὶ πάσῃ τῇ κτίσει κατὰ τὸ ἴσον ἀχώρητον, δι' ὅλου τοῦ λόγου τὰς στερήσεις τε καὶ τὰς ἀπορρίψεις προτίμησεν ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, μηδὲ μὴς πάντως ἀνασχόμενος θέσεως ἢ καταφάσεως, ἵνα μὴ ταύτης λαβόμενοι ὡς ἀνακρίεις κύνας δῆγματι τοὺς ὁδοῦς ἔδοντας παντελὴς τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας ἐμβάλλωσιν, ἀφορμὴν τοῦ ὅπως οὐκ ἐπιτελεῖν καὶ παραλογίζεσθαι, καὶ τὸ οὐκ εἶναι, εἰς πάρας ἀγαγεῖν δινηθῆναι σπουδασμα, τὴν ὅπως οὐκ ἐπὶ Θεοῦ δοδεῖσαν αὐτοῖς τοῦ λόγου θέσιν ποιοῦμενοι. Διὰ τοῦτο οὐτε σῶμα, οὐτε ἄλλο σῶμα, οὐτε ἀσώματον παντελὴς, οὐτε ἐν τῷ παντί, οὐτε ἐν τινὶ τοῦ παντός, οὐτε ὑπὲρ τὸ πᾶν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐδὲν τὸ παράπαν καὶ ἐν οὐδενὶ καθ' ὅσον οὐδὲν τὸ ἐξ ὅπου, ὡς ἔστιν ἀληθὲς, τῶν ἐρωμένων ἢ χωροῦμένων ἢ λεγόμενων ἢ νοούμενων ἢ γνωσθῆναι καθ' ἑαυτὸν δυνάμεων, εἶναι τὸν Θεὸν ἀποφαίνεται, πάσης αὐτοῦ τῆς περὶ Θεοῦ καταληπτικῆς κατὰ τὸ τί ποτε εἶναι τὴν οὐσίαν ἐννοίας ἀπορρητικῆς. Ἐπειτα δυσωπητικώτερον αὐτοὺς ἐνάγων πρὸς εὐσείδειαν, καὶ ἐκ τῆς περὶ τὰ δευτέρα καὶ μακρὰν ἀσυγκρίτως ἀπὸ Θεοῦ ἐπέστης τὸ καθόλου περὶ Θεοῦ τολημῶς μὴδὲ ἐννοεῖν, μῆτις λέγειν, εἶναι τινὶ θεμετιὸν δεῖξαι βουλομένων, ταῦτα φησὶ. Καὶ μὴν καὶ πρὸς εὐστάσιον τῶν φθῆ' πρὸς αὐτοὺς κατὰ στερήσιν τε καὶ ἀπορρίψεις ἐρημένων, ὥστε αὐτοὺς συνειδόμενους ἐκταθεῖν, ὡς καὶ ἡ τῶν δευτέρων ἐν τοῖς ποιήμασιν ἀκριβὲς κατάληψις τῆς καθ' ἑμᾶς λογικῆς ἐνεργείας (188 β) ὑπερβαίνει τὴν δυνάμιν, τῆς περὶ τὰ πολλὰ μείζων θρασυτέρας τὴν ἀλόγιστον δινηθῆναι φορὰν ἐπιφέρειν, ἐν τοῖς μικροῖς τὸ ἐκδοτικὸν μαθόν-

(0) Idem *ibid.* cap. 9, p. 502, tom. I. Opp. ed. Bened.

τας τῆς φύσεως. Εἰ γὰρ ἐξετάζουσιν ἡμῖν στοιχεῖον
 τι, φέρεται εἶναι ἢ ἀνθρώπου ἢ ἱπποῦ ἢ βοῦν, οὐκ
 ἀρκεῖ πρὸς τελείαν κατάληψιν τὸ σῶμα λέγειν τὸ
 στοιχεῖον, ἢ γεννητὸν μόνον ἢ φθαρτὸν τὸν ἀνθρώ-
 πον ἢ τὸν βοῦν ἢ τὸν ἱππὸν, ἀλλὰ δεῖ παραστήσασθαι
 καὶ τὸ τοῦτο ὑποκειμένον, ὅπῃ γίνεσθαι καὶ
 φθείρεται καὶ πεποιοῦται. Σῶμα δὲ ἡ γέννησις ἢ
 φθορὰ, οὐδαμῶς ὑπάρχον, ἐπεὶ ἔστιν κατὰ τοῦτο
 ἀνάγκης ἀκολουθεῖν, εἰ τι σῶμα, καὶ στοιχεῖον εἶναι,
 καὶ εἰ τι γεννητὸν ἢ φθαρτὸν, ἢ ἀνθρώπος εἶναι ἢ
 βοῦς ἢ ἱππός. Οὐ γὰρ εἰ τι σῶμα, πάντως ἐξ ἀνάγ-
 κης καὶ στοιχεῖον ἢ ἀνθρώπος ἢ βοῦς ἢ ἱππός. Εἰ τι
 μὲν γὰρ στοιχεῖον, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ σῶμα,
 οὐκ εἰ τι δὲ σῶμα, πάντως ἐξ ἀνάγκης καὶ στοιχεῖον.
 Οὕτως εἰ τι σῶμα ἢ γεννητὸν ἢ φθαρτὸν, πάντως
 ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀνθρώπος, ἐπεὶ οὕτως γε καὶ
 ἀνθρώπος ἔστιν πάντως ἐξ ἀνάγκης πᾶν εἰ τι
 σῶμα, καὶ πᾶν εἰ τι γεννώμενον ἔστιν ἢ φθειρό-
 μενον. Εἰ τι μὲν γὰρ ἀνθρώπος, πάντως ἐξ
 ἀνάγκης καὶ σῶμα καὶ γεννώμενον καὶ φθειρόμε-
 νον, οὐκ εἰ τι δὲ σῶμα ἢ γεννητὸν ἢ φθαρτὸν, πάν-
 τως ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀνθρώπος. Οὕτως γὰρ ἔστιν
 πάντως, ἐπεὶ ἔστιν ὁ ἀνθρώπος, ἐξ ἀνάγκης καὶ
 στοιχεῖον καὶ βοῦς καὶ ἱππός, καὶ πᾶν εἰ τι ἄλλο
 ἡνθρωπικὸν καὶ γεννώμενον καὶ φθειρόμενον. Οὐ γὰρ
 κατηγορεῖται ποτε τὰ μερικὰ κατὰ τὴν καθόλου,
 οὕτως τὰ εἶδη τῶν γένων, οὕτως τῶν περιεχόντων τὰ
 περιεχόμενα, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀντιστρέφεται τὰ
 καθόλου τοῖς ἐπὶ μέρους, οὐδὲ τὰ γένη τοῖς εἶδεσιν,
 οὐδὲ τὰ κοινὰ τοῖς ἰδιόουσιν, οὐδὲ (1229 a), συν-
 αλόντα φάναι, τοῖς περιεχομένοις τὰ περιέχοντα.
 Οὕτως οὖν κατὰ τὸν ἀποδοθέντα λόγον καὶ ἐπὶ βοῦς
 καὶ ἱπποῦ καὶ παντὸς τοῦ ὀρίστου εἴρους ληπτέον.
 Εἰ τοίνυν οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τελείαν γνῶσιν τῶν πρά-
 γματων τὸ κληθεὶς τῶν περὶ αὐτὰ θεωρουμένων
 εἶναι, λέγω δὴ τὸ σῶμα καὶ τὸ γίνεσθαι καὶ
 φθείρεσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα περὶ τὸ ὑποκειμένον
 ἔστιν, ἀλλὰ δεῖ πάντως καὶ τὸ ὑποκειμένον τοῦτοισι,
 θεμελίον τρέπον ἢ τὰ ταῦτα βέβαιον, εἰ ἔστιν ἡδιστα-
 ξασθαι, εἰ μέλλομεν τελείως καὶ ἀπαραλείπτως τὸ
 νοούμενον κατιστάσθαι. Ἡ γὰρ ἀνθρώπου ἔχουσαν
 εἶναι ἢ βοῦν ἢ ἱππὸν, ταῦτα δὴ τὰ μὴ ὄντα αὐτὸ
 τοῦτο σῶμα, ἀλλ' ἡνθρώματα, καὶ μὴ ὄντα αὐτὸ τοῦτο
 γεννήσεις καὶ φθοράς, ἀλλὰ γεννώμενα καὶ φθειρό-
 μενα, ὥς εἶναι ταῦτα, σῶμα φημι καὶ γέννησιν καὶ
 φθοράν, δηλαδὴ περὶ τὰ ζῶα, ἀλλ' οὐ τὰ ζῶα ταῦτα
 Εἰ τοίνυν οὐδὲν τὸ σύνολον τῶν ὄντων ἐστὶ κατ'
 αὐτὸ τὸ εἶναι ὅπῃ ἔστι καὶ λέγεται τὸ ἀπρὸς τῶν
 ἡμῖν περὶ αὐτὸ νοομένων τε καὶ λεγομένων, ἀλλ'
 ἔστιν τὸ περὶ ταῦτα, τὸ περὶ δὲ ταῦτά ἐστι, συν-
 εκτελεῖν μὲν τούτων, αὐτὸ δὲ τοῦτο οὐδαμῶς συνεχέ-
 μενον (οὐδὲ γὰρ ἔστιν ἐκ τούτων, ἢ ταῦτα, ἢ τι
 τούτων, ἢ ἐκ τινων, ἢ τινος αὐτῶν, ἢ ἐν τούτοις, ἢ
 τισιν, ἢ τινι τούτων, τὸ περὶ δὲ ταῦτα καὶ ἔστι καὶ
 λέγεται), πνεύσασθαι πᾶσα ψυχὴ πάντι λόγῳ τῶν
 περὶ θεοῦ θρασυῶς ἐκπεπληγὴν εἰδωμένην τοῦ διακενῆς
 διαστῆναι, καὶ ἐν τοῖς μικροῖς μαθεύσας τὴν οικίαν

A hominem vel bovem vel equum, sed quod his sub-
 jectum sit, id est quod generetur et intereat, et
 qualitate affectum sit representare oportet. Cor-
 pus vero haudquaquam generatio est, aut inter-
 itus; siquidem inde necessario sequeretur, si quid
 corpus sit, et figuram esse, et, si quid generabile sit
 vel interibile, et hominem esse, vel bovem vel
 equum. Neque enim, si quid corpus est, omnino ne-
 cessarium ut figura sit vel homo vel bos vel equus.
 Nam si quid figura, necessario prorsus etiam cor-
 pus est, non vero si quid corpus, necessario etiam
 figura. Neque si quid corpus, vel generabile, vel
 interibile, necessario prorsus etiam homo est,
 quando ita quidem etiam homo omnino neces-
 sario esset quodcumque corpus, vel quodcumque
 generabile est vel interibile. Nam si quid homo,
 necessario prorsus etiam corpus, et generabile, et
 interibile, non vero si quid corpus, vel generabile,
 vel interibile, necessario prorsus etiam homo.
 Neque enim omnino quando homo est, neces-
 sario sequitur ut et figura et bos et equus sit, et
 si quod aliud corporeum et generatum et interiens.
 Nunquam enim particularia predicantur de uni-
 versalibus, neque species de generibus, neque de
 continentibus contenta, ideoque neque recipro-
 cantur inter se universalis et particularis, neque
 genera et species, neque communia et peculia-
 ria, neque denique continentia et contenta. Sic
 igitur secundum hanc explicationem et de bove et
 de equo et de quolibet alio statuendum. Itaque
 non sufficit ad plenam rerum cognitionem eorum
 quae circa eas spectantur plura enumerare, cor-
 pus, inquam, et quod generetur et intereat, et
 quaecumque id genus subjectum comitantur, sed
 quod his subjectum est, ut fundamentum in quo
 illa stant, omnino etiam quid sit demonstrari opus
 est, si perfectio et plene quid cogitatur represen-
 tare voluerimus. Aut enim hominem habemus di-
 cere aut bovem aut equum hanc jam quae non sunt
 ipsum hoc corpus, sed corporalia, et quae non sunt
 hoc ipsum generationes et interitus, sed generata et
 intereuntia, adeo ut haec, corpus, inquam, et ge-
 neratio et interitus, manifesto animalia comitantur,
 sed non animalia ipsa existant haec, corpus, in-
 quam, et generatio et interitus. Itaque si nihil de rebus omnino secundum ipsam
 existentiam, id est quod eorum quae a nobis de ea
 cogitantur et dicuntur congregatio et est et dici-
 tur, sed aliud quid ab his diversum, id videlicet
 quod illa comitantur, ea conservans ac continens
 quidem, ipsum vero his nequaquam contentum aut
 conservatum (id enim circa quod haec et sunt et
 dicuntur non est ex his, neque haec, neque aliquid
 horum, neque ex aliquibus, neque alienius eorum,
 neque in his, aut aliquibus, aut aliquo horum),
 desinat vane et impie agere omnis anima cuilibet

VARIAE LECTIONES.

²² Fortasse τοι.

PATROL. GR. XCI.

δ. quae ad hunc modum (1)

des rerum rationi insultare petulanter solita, ac vel in parvis propriam animadvertat infirmitatem, et tacito reveretur ineffabilem solum omnique et cogitatione et cognitione superiorem divinæ essentie veritatem. Nec ipsa enim, ut antea docuit sanctus, « Accurata vel paululum conditionis perceptio » secundum veram rationem a nostra cognitione comprehenditur, ut ego quoque paululum sermone immorarer, atque summam et non vestigabilem sapientiam admirarer. Quis enim hominum quantumvis eruditum rationalibus fretus instrumentis et documentis quæ non sunt confusus eorum quæ sunt majestatem ratione aggressus cognoscere, enarrare atque probare poterit? Quænam sunt de existentia cuique eorum quæ existunt ab initio insertæ rationes atque implicatæ, secundum quas unumquodque et est et naturam habet, et formam et speciem nactum est, et compositum est, et valet, et agit, et patitur, ne commemorem quantitatis et qualitatis et affectionis et loci et temporis et positionis et motionis et habitus differentiam ac proprietatem, ad quæ et nostra laute atque magnifice rationalis facultas ex pari numero diffunditur in mentem, et cogitationem, et intellectum, et sententiam, et reputationem, et sermonem in mente conceptum, inque prolatum et sonantem sermonem, hoc est vocem et clamorem, et rursus recolligitur, ut in quanto et quali et reliquis, quemadmodum recensuimus, hujus absque ea quam doctrina et ars novit hujus differentia et proprietate? Quis est qui norit eorum quæ existunt rationes ut etiam existunt, quemadmodum dixi, et distant, et immobilem de natura statum habent et motionem invicem sese non turbantes, dum in motionem statum, et in statu, quod maxime mireris, motionem habent? quodnam contrariorum inter se in unius mundi constitutionem sit vinculum, et ordinati et inconfusi motus et administrationis modus? qui rursus in corporibus nostris contrariorum secundum permissionem compositio sit ac nexus, quo quæ naturaliter distant in familiare contubernium coguntur, quique medietate extremitatum austeritatem mitigat, perque se invicem meare sine noxa instruit, et hanc compositorum stabilitatem instituit, extremitatum secundum missionem in se invicem congressionem ac redditum, et quomodo horum unumquodque sit, et quid sit, et quo ferens aut latum et ad quid perveniat, vel ferat vel feratur, non solum, ut dictum est, quibus a principio hæc existunt rationibus, sed etiam quibus ad se ipsas et invicem infinitis et cogitatione et actione et dividantur et uniantur modis? atque rursus quenam singulorum quorumque essentie, nature, species, forme, compositionis, facultatis, actionis, passionis, sit ratio? quenam dein rursus generalis, quæ extremitatibus pro singulorum sine per medietatem mutui nexus

(1) Idem *ibid.* cap. 5.

A ἀσθένειαν, καὶ σιγῇ σέβεισθαι μόνον τὴν ἀρρήτον τε καὶ ὑπὲρ νόησιν καὶ πάσης ἐπίκεινα γνώσεως τῆς θείας οὐσίας ὀντότητα. « Οὐδὲ αὐτὴ γὰρ κατὰ μικρὸν, ὡς προλαβὼν ἐδίδαξεν ὁ ἅγιος, ἡ τῆς κτίσεως ἀκριβὴς κατανόησις (1) » κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον ὑπὸ τῆς ἡμῶν περιέχεται γνώσεως, ἵνα καὶ γὰρ (189 b) μικρὸν τι προσδιατρίψῃ τῷ λόγῳ, καὶ τῆς ὑπὲρ πάντα σοφίας θαυμάσω τὸ ἀνεξιχνίαστον. Τίς γὰρ τῶν ἁγαν σοφῶν ταῖς λογικαῖς πιστεύων ἐπέδοις καὶ ταῖς οὐκ οὐραῖς θαρρῶν ἀποδείξει μετὰ λόγου τὴν τῶν ὄντων ἐπιλήθων μεγαλειότητα δυνήσεται γνῶναι, εἰπεῖν τε καὶ παραστήσει; Τίνες οἱ ἐκείνων τῶν ὄντων τῇ ὑπάρξει πρώτως ἐγκαταβληθέντες λόγοι, καθ' οὓς καὶ ἐστὶ καὶ πέφυκε τῶν ὄντων ἕκαστον, καὶ εἰδοποιεῖται, καὶ ἐσχημάτισται, καὶ συντίθεται, καὶ δύνатаι, καὶ ἐνεργεῖ, καὶ πάσχει, ἵνα μὴ λέγω τὴν ἐν τῷ ποῶν τε καὶ τῷ ποιῶν, καὶ τῇ ἀγέσῃ, καὶ τῷ τόπῳ, καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ θέσει, τῇ τε κινήσει καὶ ἔξει, διαφορὰν καὶ ἰδιότητα, πρὸς ἃ καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς μεγαλοφρονῶς λογικὴ πέφυκεν λογιζομένης πλατυνέσθαι δύναμις εἰς νοῦν, καὶ νόησιν, καὶ ἐνοσίαν, καὶ διάνοιαν, καὶ σύννοιαν, καὶ τὸν ἐνδιάθετον λόγον, τὸν τε κατὰ προφορὰν καὶ τὸν γεγωνέντα, τοῦτοστι φωνὴν καὶ κραυγὴν, καὶ αὐθὺς συνάγεσθαι, χωρὶς τῆς κατ' ἐπιστήμην καὶ εἰκὴν, ὥσπερ ἐν ποῶν τε καὶ ποιῶν καὶ τοῖς λοιποῖς, καθὼς ἀπηριθμηται, τοῦτου διαφοράς τε καὶ ἰδιότητος; Τίς ὁ γινώσκων τοὺς λόγους τῶν ὄντων καθὼς καὶ εἰσὶν, ὡς εἶπον, καὶ διαφέρουσι, καὶ στάσιν ἔχουσιν ἀκίνητον τὴν κατὰ φύσιν καὶ πρὸς ἄλληλα μηδαμῶς μεταπίπτουσιν κίνησιν, ἐν τῇ κινήσει τὴν στάσιν, καὶ ἐν τῇ στάσει τὸ παραδοξότατον τὴν κίνησιν ἔχοντα; τίς πρὸς ἄλληλα τῶν ἐναντίων εἰς ἐνὸς κόσμου εὐστάσις ὁ διαμῆς, καὶ τῆς εὐτάκτου τε καὶ ἀφύρτου κινήσεως τε καὶ διοικήσεως ὁ τρόπος; τίς πάλιν τῶν καθ' ἡμᾶς σωμάτων ἡ τῶν ἐναντίων κατὰ τὴν κρᾶσιν διὰ συνθέσεως συμπλοκή, τὰ διαστώτα κατὰ τὴν φύσιν εἰς φιλικὴν συνοικίαν ἐνάγουσα (190 a) καὶ τῇ μερότητι τὸ ἐν τοῖς ἄκροις ἀσθηρὸν τιθαστεύουσα, καὶ χωρεῖν δι' ἀλλήλων ἀλυμάντως παρασκευάουσα καὶ ταύτην ποιούμενη τῶν συνθέτων συντήρησιν, τὴν τῶν ἄκρων κατὰ τὴν κρᾶσιν εἰς ἄλληλα περιχώρησιν, καὶ πῶς ἕκαστον τούτων ἐστὶ, καὶ τί ἐστὶ, καὶ ποῦ φέρον ἢ φερόμενον καὶ ἐπὶ τίνι γεγένηται ἢ φέρεται ἢ φέρεται, οὐ μόνον, ὡς εἰρηται, οἷς προηγουμένως ὑπάρχουσι ταῦτα λόγοις, ἀλλὰ καὶ οἷς πρὸς αὐτὰ τε καὶ πρὸς ἄλληλα μυρίοις κατ' ἐπίνοιάν τε καὶ ἐνέργειαν διαρροῦνται τε καὶ ἀνοῦνται τρόποις; καὶ αὐθὺς τίς ὁ λόγος τῆς τοῦ καθ' ἕκαστον οὐσίας, φύσεως, εἶδους, σχήματος, συνθέσεως, δυνάμεως, ἐνεργείας, πάθους; τίς ἐπὶ πάλιν ὁ καθόλου τοῖς ἄκροις κατὰ τὸ ἕκαστον πέρας διὰ τοῦ μέσου τὴν πρὸς ἄλληλα συνάφειαν ἐνεργῶν λόγος, ἵνα τὸν τε νοῦν καὶ τὸ νοούμενον διὰ τῆς μέσης νοήσεως, σχέσεως οὐσης ἐνωτικῆς τῶν διηρημένων περὶ τὸ εἶς ἀμφοῖν νόημα, συναφθῇ καὶ περιληφθῇ ἀλλήλοις ἑκάτερα, καὶ μὴδὲν τὸ παράπαν

distantis, longitudine et latitudine et altitudine, quæ ipsæ iterum sex terminis discernuntur, quorum unusquisque videlicet duobus definitur, ut longitudo superiore et inferiore, latitudo dextero et lævo, altitudo anteriori termino et posteriori. Atque iterum, cum eadem communes notiones indefinitam Deum esse insinuent, hoc est non capere plenam ex quibusnam constet subjectum explanationem, nec magis admittere in loco collocationem, aut intra tempus initium vel finem, insuper etiam insignitum, ut qui non globosus est aut quadrangulus aut erectus aut deorsum vergens, quin eum etiam tactum et visum fugere, cum sensui non subiaceat (hæc enim corporum sunt propria), absurdum est ex eis quæ evertimus divinum corpus esse, atque in tot necesse habere dividi in quot rursum, ut corpus, contrahatur, collegisse. Individuus enim plane est Deus, quia et plane quantitatis expers; quantitatis autem plane expers, quia et qualitatis plane expers; qualitatis autem plane expers, quia et omnino simplex; simplex autem plane, quod omnino non distat; distat autem omnino quod prorsus infinitus est: infinitus autem est prorsus, quod et prorsus immobilis (nequaquam enim movetur quod non habet ubi moveatur); immobilis autem plane, quod et initio omnino caret (nihil enim ante se habet seu majus, nihil cum se ipso seu æquale, nihil post se, quodve conferri aut capere ipsum possit); initio autem omnino caret, quod et ingenitus est plane, ingenitus autem plane, quod et omnino unus et solus; unus autem omnino et solus, quod et omnino caret affectione et relatione, et ob hoc penitus ineffabilis et incognitus, omnisque eorum qui probe et Deo convenienter ad eum promoventur cognitionis finis quod non possit cognosci.

Ex eodem sermone in illud: « Nam si id quod non est nusquam est, ne est quidem fortasse. Quod si alicubi esse dixeris, procul dubio, quandoquidem est, vel in universo est, vel supra universum. »

Qua de causa, audiens fortasse inquiet, inversionem ancipitem magister posuit, addito « fortasse » adverbio? cum de rationalibus suppositionibus nemo non dubitet quin jure omnino concedatur id non esse quod nusquam sit. Cui pro exilis nostræ intelligentiæ indigentia respondebimus, quod Eunomii ejusque discipulorum, qui Deum ut ipse se ipsum nosse jactarent, insaniam coercere studentes propter tales sermones in placitum absurdum redegit. Aut enim, cum Deum tanquam ipso se ipsum nosse dicunt necessarium plane habent, ut etiam ubi sit quem norint ipsi adjiciant, in plenam cogniti comprehensionem, et ita nihil omnino ab existentium ullo secundum ipsos Deus differt,

A ἐτι δὲ καὶ διαστήμασι τρισὶ, μήκει καὶ πλάτει καὶ βάθει, καὶ αὐτοῖς ἐξ διεληγμένους πέρασιν, ἐκαστοῦ δηλονότι δυοὶ περιγραφόμενου, οἷον τὸ μὲν μήκος τῷ ἄνω τε καὶ τῷ κάτω, τὸ δὲ πλάτος τῷ δεξιῷ καὶ τῷ ἀριστερῷ, τὸ δὲ βάθος τῷ ἑμπρὸς ὄντι καὶ τῷ ὀπίσω. Καὶ πάλιν, τῶν αὐτῶν κοινῶν ἰννοῦν ἀόριστον τὸν θεὸν εἰσαγούσων, τοῦτοισι μὴ ἐπιθεχόμενον διεξοδεύουσιν ἀνάπτειν, ἐκ τίνων συνέστηκε τὸ ὑποκείμενον, μήτε μὴν τὴν ἐν τόπῳ θέσιν, ἢ τὴν ἐν χρόνῳ ἀρχὴν ἢ τέλος, προσεῖτι καὶ ἀοχημάτιστον, οἷον ὅτι οὐ σφαιροειδὲς ἢ τετραγώνιον ἢ ὀρθιον ἢ κάτω νεφευκὸν, καὶ μὴν καὶ ἀναφῆς καὶ ἀόρατον, ὡς αἰσθητὸς μὴ ὑποκείμενον (ταῦτα γὰρ σωματίων ἴδια), παράλογον ἐκ τῶν ἀνασκευασθέντων ὑπεληφέναι τὸ θεῖον εἶναι σῶμα καὶ ἀνάγκην ἔχειν εἰς τοσαῦτα μερίζεσθαι εἰς ὅσα πάλιν ὡς σῶμα συνάγεται. Ἀμαρτὴ γὰρ πάντῃ τὸ θεῖον ὅτι καὶ παντελῶς ἀποσον, ἀποσον δὲ παντελῶς, ὅτι καὶ παντελῶς ἀποσον, ἀποσον δὲ παντελῶς, ὅτι καὶ πάντῃ ἀποσον, ἀποσον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ ἀδιάστατον πάντῃ, ἀδιάστατον δὲ πάντῃ ὅτι καὶ πάντῃ ἀπειρον, ἀπειρον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ πάντῃ ἀκίνητον (οὐ κινεῖται γὰρ πάντῃ πώποτε τὸ μὴ ἔχον πού κινήσθαι), ἀκίνητον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ παντελῶς (191 δ) ἀναρχον (οὐ γὰρ ἔχει τι πρὸ αὐτοῦ καὶ μείζον, οὐτε τι οὖν αὐτῷ καὶ ἴσον, οὐτε τι μετ' αὐτό, καὶ παράμετρον, ὅθαι καὶ χωρεῖν αὐτὸ δυνάμενον), ἀναρχον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ ἀγέννητον πάντῃ, ἀγέννητον δὲ πάντῃ, ὅτι καὶ παντελῶς ἐν καὶ μονώτατον, ἐν δὲ πάντῃ καὶ μονώτατον, ὅτι καὶ παντελῶς ἀσχετον, καὶ διὰ τοῦτο παντάπασιν ἀρρήτῳ τε καὶ ἀγνωστον, καὶ πάσης τῆς τῶν ἐν' αὐτὸ καλῶς τε καὶ θεοπρεπῶς κινουμένων γνώσεως πέραν μονώτατον, καὶ μονωτάτην γινώσκον ἔχον ἀληθῆ τὸ μὴ γινώσκεισθαι.

unicus, et unicam cognitionem veram habens eam

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Εἰ γὰρ τὸ μὴ ὄντα, τὸ μηδαμῷ τυχερὸν οὐδὲ ὄν, εἰ δὲ ὅτι πού, πάντως, ἐκάλειπεν ὅτι, ἢ ἐν τῷ παντί, ἢ ὑπὲρ τὸ πᾶν (3). »

Δι' ἣν αἰτίαν, ἰσως ὁ ἀκούων ἔρει, τὴν ἀντιστροφὴν ἀμφίβολον ὁ διδάσκαλος εἶδετο, προσεῖτις τὸ « τυχερὸν » ἐπιβλήμα, πᾶσι δηλοῦντες, κατὰ τὰς λογικὰς ὑποθέσεις, τοῦ « τὸ μηδαμῷ ὄν μὴ εἶναι, » δὲ δικαίως παντάπασιν ὁμολογεῖσθαι. Πρὸς δὲ κατὰ τὸ τῆς πτωχῆς ἡμῶν διανοίας ἐπιθεῖς ἐρούμεν, ὅτι ἐκνόμιον καὶ τοῦ ἀμφ' αὐτὴν, λέγοντας εἰδέναι τὸν θεὸν ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν, τῆς πολλῆς ἐπισχεῖν μανίας βουλόμενος εἰς ἀστον ὁρᾶν διὰ τῶν τοιούτων ἀπῆγαγε λόγων. Ἡ γὰρ λέγοντας εἰδέναι τὸν θεὸν ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν, καὶ τὸ πού χρὴ τὸν γινωσκόμενον εἶναι προσεπάγειν αὐτοῦς πάντως ἀνάγκη, πρὸς τελείαν τοῦ γινωσκόμενου κατὰληψιν, καὶ οὐδὲν οὐδενὸς τῶν ὄντων τὸ παράπαν οὕτω γε διενηνογῆ

VARIÆ LECTIONES.

²² Eadem manus in cod. Gud. marg. rubro adscripsit σημαινόμενον.

(3) Idem *ibid.* cap. 10, p. 502. Opp. edit. Bened. tom. I.

κατ' αὐτοὺς ὁ θεός, τόπω καὶ αὐτὸς περιγραφόμενος, ὃς τί γένοιτ' ἂν ἀποπώτερον; ἢ μὴ λέγοντας ποῦ, ἢ μὴδὲ εἶναι τὸ σύνολον λέγειν, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ λόγου ὑπόθεσιν, οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀθεώτερον; (πῶς γὰρ καὶ (192 α) τί ἂν εἴη τὸ μὴ πάντως ποῦ τὸ εἶναι ἔχον;) ἢ πάντως εἶναι ἐξ ἀνάγκης αὐτοῦ; ἢ ἀκολουθία τοῦ λόγου λέγειν βιάζεται καὶ μηδαμοῦ εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι μὲν καὶ ὑπάρχειν τὸ θεῖον, τί δὲ εἶναι καὶ ὑπάρχειν μὴ εἶδέναι. Εἰ γὰρ τὸ ποῦ τὸ θεῖον εἶναι κατ' αὐτοὺς ἀγνωστον, πολλὸν μᾶλλον αὐτὸ τὸ θεῖον, ὃ τί ποτε κατ' οὐσίαν ἔστιν, ἀγνωστότερον ἔσται. Διὸ μὴδὲ ποῦ εἶναι τὸ μὴ γινωσκόμενον εὐσεβούντας αὐτοὺς ἀνάγκη πάντως ὁμολογεῖν. Διὰ ταύτην, ὡς οἶμαι, τὴν αἰτίαν συμπεριφερόμενος μὲν τοῖς περὶ Εὐνόμιον ἀμφέβαλε τὴν ἀντιστροφὴν ὁ διδασκαλός, τὸ « τυχόν » ἐπιρρημα θέμενος, καὶ ἡμῖν καταλιμπάνων νοεῖν ὅτι περὶ οὐ πάντως τὸ μηδαμοῦ τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς ὅν εἰσάγει. Θεὸν γὰρ ἡμεῖς εἶναι φαιμεν, καὶ μηδαμοῦ τυγχάνειν, τῷ μὴ ὡς ἐν τόπῳ οὐσιωδῶς κατὰ τὴν ὑπαρξιν περιγράφεσθαι, καὶ πάντως εἶναι, τῷ μὴ δεῖσθαι παντελῶς τοῦ παντός τῶν ὄντων πρὸς τὸ εἶναι, ὧν χωρὶς καὶ ἦν καὶ ἔστι, καὶ δεῖ εἶναι δυνησέσθαι, μᾶλλον δὲ ἔστιν δεῖ. Οὐ γὰρ θεῖον ἔχει τὰ ὄντα ὁ καὶ πρὶν εἶναι τὰ ὄντα ὑπάρχων. Εἰ γὰρ παρ' ἡμῖν οὐκ ἐν τοῖς τεχνήτοις πάντως εἶναι κατὰ τὴν ὑπαρξιν ὑποστατικῶς ἔχουσιν οἱ τεχνῆται περιγεγραμμένοι τὸ φθειρόμενον τοῦτο πρᾶγμα, καὶ ἀληθέστερον κυρίως εἰπεῖν μὴδέποτε ὄν, εἰ ἂν τις φαίη περὶ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀγνώστου καὶ ἀχωρήτου πλῆσιν ὁμοίως καὶ δεῖ ὡσαύτως ἔχουσης δυνάμεως;

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « *Εἴτε φαντασία τις ἢ ἡμεριτῇ, εἴτε νυκτὸς ἀφυσθὲς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπωσις, συγγενόμενον τοῖς μέλλουσιν ὡς παρούσιν* » (4). »

Ἀρχὸς καθαρθεὶς τῶν οἷς μολύνεσθαι πέφυκε τῶν ἀνθρώπων ἢ φύσις ὁ μακάριος οὗτος Πατὴρ διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, (192 β) καὶ τὸν νοῦν δι' ὅλου ποιῶν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν θεῶν θεωρημάτων, διὰ τῆς ἀληθοῦς κατὰ τὴν γνώσιν μυσταγωγίας, οἷα δὴ τὰ ἴσα τοῖς ἁγίοις προφῆταις παθὼν, τὰ εἶδη τῆς προφητείας ἐν τούτοις ἡμῖν ἀπερίθμησεν. Οἷς εἴπερ τὸ δεῖν ὅπως τοῦ μὲν οὕτω μεγαλοφυῶς τε καὶ ἐνθεαστικῶς εἰρημένους, καὶ πάντων τῶν μὴ τοιαύτων ὅπως αὐτὸς ἦν ὁ διδασκαλός τὴν δύναμιν ὑπερβαλόντων, ἐπιβάλλειν οἷα μετὰ χρήσιν, στοχαστικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀποφαντικῶς τοῦτο ποιητέον. Οἶμαι τοίνυν στοχαστικῶς εἰπεῖν κατὰ τὴν ἐμὴν ἀμειλιωτίαν, « φαντασίαν ἡμεριτῇ » αὐτὸν εἰρηκέναι τὴν τῶν ἀπροσώπως τοῖς ἁγίοις ὡς δι' αἰσθήσεως ἀκουσμένων πνευματικῶς καὶ φαινομένων λόγων καὶ πραγμάτων ἔφην τε καὶ ἐνήχησεν. Οὐ γὰρ δὴ λέγειν θέμις ἐπὶ τῶν θεῶν τὸ θαυμαστὸν¹⁷ πάντως δεῖν παρῆναι πρὸς διατύπωσιν τῆς

A ipse loco circumscriptus, quo nihil absurdius foret: aut, si eum nusquam vel prorsus non existere statuunt, secundum ipsius rationis suppositionem, quid foret magis impium? (quomodo enim comparatum et quid esset quod omnino alicubi esse non haberet?) aut plane necessario esse eum rationis consequentia statuere illos cogit, et nusquam esse, perque hoc esse quidem et existere Deum, quid autem sit et existat se non nosse. Si enim ubi nam sit Deus ignorari statuunt, multo magis ipsum Numen divinum quidnam secundum essentiam sit, ignorabitur. Quare si religiose et pie agere volunt, quod ignoratur nec usquam esse omnino consentire debebunt. De hac, ut arbitror, causa Eunomianis morigerans inversione eos induit magister, adverbio « fortasse » posito, nobisque considerandum reliquit, quod nequaquam id quod nusquam existat omnino existere neget? Deum enim nos esse dicimus, et nusquam esse, quia non, quasi in loco, essentialiter secundum substantiam circumscribitur, et esse omnino, quia tota universitate eorum quae sunt plane non eget ad suam existentiam, sine quibus et erat, et est, et semper esse poterit, vel potius semper est. Haud enim pro positione utitur eis quae sunt qui vel ante fuit quam ipsa quae sunt. Nam si penes nos in suis artificibus substantialem existentiam artifices plane non habent circumscriptam, rem interitutam istam, et quae verius nunquam esse dicaretur, quid, quae, de ineffabili et incognita et omnibus pariter imperceptibili ac semper eadem potestate dixeris?

Ex eodem sermone, in illud: « *Sive diurnum quoddam erat spectrum, sive minime fallax noctis visio, sive praevia quaedam mentis impressio, futura sanquam praesentia exhibens.* »

Beatus hic Pater iis quibus hominum natura conspurcatur per activam, quae dicitur, philosophiam penitus purgatus, ac mente a sancto Spiritu divinarum contemplationum propositis ex toto praeparatus, iper veram cognitionis initiationem, quippe eadem atque sancti prophetae passus, prophetiae species in his nobis enumeravit. Quae tam magnifice atque divine pronuntiata, et omnium qui non tales qualis ipse magister fuit facultatem superantia, suscipere interpretanda audere saltem nos debere postquam utile visum est, conjecturaliter hoc, non enuntiative erit faciendum. Arbitror igitur, ut quid suspicer pro hebeti meo et obtunso ingenio edicam, « diurnum spectrum » eum dixisse visionem et sonitum sanctis viris tanquam per sensum spiritualiter auditum ac visum rerum ac verborum. De divinis enim non fas est statuere miraculum vero adesse oportere ad imaginem imprimendam, sed miro quodam et insolito modo, nec

VARIAE LECTIONES.

¹⁷ Recentior manus vocē θαυμαστὸν superscripsit in Gud. libro φαντ, quo φανταστὸν emendandum esse significaret. Quod magis placet.

(4) Idem *ibid.* cap. 19, p. 510, tom. I. Opp. edit. Bened.

spectro ullo presente, nec vocibus censibilibus per auram sonantibus, imaginem efficere, quam rebus divinis initiatus revera et audiat et videat. Siquidem omnis imaginatio aut presentium est, aut praeteritorum; futurorum autem nonquam est. Est enim affectio extremitatum in medio collocata. Extremitates autem dico id quod imaginatur et quod imagine apparet, ex quibus per mediam imaginationem, quae extremitatum affectio et relatio est, imago nascitur, actionis et passionis terminus, actionis quidem ejus quod imaginatur, et passionis ejus quod imagine apparet, extremitatibus per mediam imaginationem, id est relationem et affectionem circa ipsam imaginem, coherentibus. Quaecumque enim secundum quidpiam altera petunt, agere dicuntur, quaecumque autem secundum quidpiam alteris succidunt, pati. Itaque quae petunt, naturaliter agunt, quae petuntur naturaliter patiuntur, cum passionis et actionis terminum habeant mutuum inter se per medium coherentiam. Quare de divinis quod imagine apparet non adesse statuere consentaneum videtur, quando id non jam adfuturum est quod secundum propriam substantiam ad rei instar jam adest, neque divinum simul esse creditur, cum naturalem consequentiam nihil superet. Nam si nos noctu per somnum imaginando et videmus et audimus, nemine exepnumero praesente qui loquatur aut videatur, multo magis vigilantes revera sancti hoc patientur, Deo in eis agitante mira quadam gratia vigilantibus, quod nos naturae lege per somnum pati consuevimus. « Non fallacem » autem « noctis visionem » eum suspicor dicere aut rerum futurarum in somnis certam atque accuratam comprehensionem, ut Josepho et Danieli accidit *, aut rerum divinarum visionem quamdam, cujusmodi de perfecta, quae ex summa puritatis et innocentiae plenitudine nascitur impassibilitate, vel carnis sanctorum oculis obveniat. « Principalis » autem, id est mentis, « praevisam impressionem » dicentem suspicor eum significare futurorum simulacra, sanctis singulari quodam modo per simplicem quamdam nulloque intervallo distantem intellectus applicationem apparentia. Atque ego quidem haec de istis conjecturaliter dicere audebam, qui experiundi ejusmodi gratiam nactus non sim, ejus quidem jussu qui id mihi negotii injunxit. Sed si quis eorum qui gratiam nacti sunt hanc qualemque meam scriptionem legerit, rogo, ne me petulantiae criminari, sed magis obedientiam probare velit, etiamsi ista disputatio eorum ovis proposita erant summam et cardinem demonstrandi vim habeat nullam.

Ex eodem sermone, in illud: « Quod si Paulo ea quae tertium caelum », atque ad illud usque progressio, vel ascensio, vel assumptio, exhibuit, evulgare licuisset. »

Qui in divinis sapienter sermonibus versati sunt

* Gen. xli, 38; Dan. ii, 19. † II Cor. xii, 2.

(5) Idem ibid. cap. 20, p. 510, tom. I. Opp. edit. Bened.

A φαντασίας, ἀλλὰ παραδόξως τε καὶ ὑπερφυσικῶς καὶ μὴ παρόντος προσώπου καὶ φωνῶν αἰσθητῶν μὴ κτυπούμενων δι' αἶρος τὴν φαντασίαν ἐνεργεῖν, ὥστε ἀληθῶς ἀνοθεῖν καὶ ὁρᾶν τὸν τὰ θεῖα μυσταγωγούμενον. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶσα φαντασία ἢ τῶν παρόντων, ἢ τῶν παρελθόντων· τῶν δὲ μήπω γενομένων παντάπασιν ἴσθιν οὐδαμῶς. Σχέσις γάρ ἐστι τοῖς ἄκροις δι' αὐτῆς μεσιτεύουσα. Ἄκρα δὲ φημι τὸ τε φανταστικόν, καὶ τὸ φανταστὸν, ἐξ ὧν διὰ μέσης τῆς φαντασίας, σχέσεως οὐσης τῶν ἄκρων, τὸ φάντασμα γίνεται, πέρας ὑπάρχον ἐνεργείας καὶ πάθους, ἐνεργείας μὲν τοῦ φανταστικοῦ, πάθους δὲ τοῦ φανταστοῦ, τῶν διὰ μέσης τῆς φαντασίας, σχέσεως αὐτὴν ὑπαρχούσης περὶ αὐτὸ, ἀλλήλους

(193 α) συναπτοιμένους ἄκρων. Πάντα γὰρ τὰ κατὰ τὴν ἀντιλαμβανόμενα ἐνεργεῖν λέγεται, πάντα δὲ κατὰ τι ἄλλοις ὑποκείμενα πάσχειν. Τὰ οὖν καταλαμβανόμενα φυσικῶς ἐνεργοῦσι, τὰ δὲ καταλαμβανόμενα φυσικῶς πάσχουσι, πέρας ἔχοντα πάθους καὶ ἐνεργείας τὴν πρὸς ἄλληλα κατὰ τὸ μέσον συναίρειαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἐπὶ τῶν θεῶν τὸ φανταστὸν οἰεσθαι μὴ παρῆναι νομίζω πρόσφορον, ἐπεὶ οὐκ ἐστὶ μέλλει παρῆναι· τὸ καὶ ὑπόστασιν ἰδίαν πραγματευόμενος ἤδη παρὼν, καὶ ὅσα μὴ δὲ θεῶν εἶναι πιστεύεται, τῆς κατὰ φύσιν ἀκολουθίας πλέον ἔχον οὐδέν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς καὶ ὕπνον νύκτωρ φανταζόμενοι καὶ ὄρωμεν καὶ ἀκούομεν, πολλάκις μηδενὸς ὄντος τοῦ λαλοῦντος ἢ ὁρωμένου, πολλὰ μᾶλλον γρηγοροῦντες ἀληθῶς οἱ ἅγιοι παύονται τοῦτο, τοῦ θεοῦ ἐνεργοῦντος αὐτοῖς γρηγοροῦσι κατὰ παράδοξον χάριν, ὅπερ ἡμεῖς πάσχειν νόμῳ φύσεως κατὰ τὸν ὕπνον εἰκόθαμεν. « Ἀφευδῇ δὲ νυκτὶς ὅταν » αὐτὸν ὑπολαμβάνω λέγειν ἢ τὴν ἐν τοῖς ὕπνοις κατὰ ψυχὴν ἀκριδῇ γινομένην τῶν μελλόντων πραγμάτων κατὰληψιν, ὡς ἐπ' Ἰωσήφ καὶ Δανιὴλ, ἢ ὅπτασιν τινὰ θεῶν πραγμάτων διὰ τὴν ἐκ πολλῆς καθαρότητος ἄκραν ἀπάθειαν καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς ἁγίων ὑποκείμενους. Ἦν δὲ τοῦ ἡγεμονικοῦ τύπουσιν ἰοῦμαι κατ' ἐμφανὲς αὐτὸν λέγειν τοῖς μονοτρόπως, ὡς ἐν εἰκότι, κατὰ τὴν ἀπλήν καὶ ἀδιάστατον τοῦ νοήτου προσβολὴν τοῖς ἁγίοις προσφαινομένους τῶν μελλόντων τύπους. Κἀγὼ μὲν ταῦτα στοχαστικῶς περὶ τούτων θαρρήσας εἶπον, τῆς κατ' αὐτὰ πείρας τὴν χάριν οὐκ εἰληθῶς, (193 β) διὰ τὴν τοῦ ἐπιτάξαντος χέλευσιν. Εἰ δὲ τις τῶν εἰληφόντων τὴν χάριν τούτοις ἐντόχοι, μὴ με τῆς προπεθείας μίμψαιτο, ἀλλὰ μᾶλλον τῆς εὐπειθείας ἀποδείκναιτο, καὶ οὐδεμίαν ἐμφαντικὴν δύναμιν τοῦ σκοποῦ τῶν προτεθέντων ὁ παρὼν ἔχη λόγος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Παῦλε δὲ εἰ μὲν ἐκπορεύῃ ἢ ἀπαρτίζῃ ὁ τρίτος οὐρανός, καὶ ἡ μέχρις ἐκεῖνον πρόδοσις, ἢ ἀνάβασις, ἢ ἀνάληψις (5). »

Φασὶν οἱ τοῖς θεοῖς σοφῶς ἐμμελετήσαντες λόγους

τῶν ὀνομάτων κατὰ περιλήψιν τὰ μὲν οὐσίαις εἶναι, τὰ δὲ σχέσεως, τὰ δὲ χάριτος ἢ ἀπολείας. Οἷον οὐσίαις μὲν, ὡς ὅταν λέγωσιν « ἄνθρωπος » σχέσεως δὲ, ὡς ὅταν λέγωσιν « ἀγαθός, » ἢ ἅγιος, » ἢ σοφός ἄνθρωπος, » ἢ τὸ ἐναντίον « πονηρὸς ἄνθρωπος, » ἢ « ἄφρων, » ἢ « ἀκάθαρτος » (τὸ γὰρ πρὸς τί πως ἔχειν τῶν ἐκ διαμέτρου τοῖς ἐναντίοις διαληγμένων ἑκάστων ἢ σχέσεις παριστῶσα δικαίως ἐξ ὧν ἔχει τὴν προαιρετικὴν ἐξίν ἐνδιόθετον προσαγορεύει) χάριτος δὲ, ὅταν θεὸς ὁ ἄνθρωπος τοῖς λόγοις ὀνομάζεται, ὁ δὲ πάντων ὀπῆκος θεῷ γενόμενος ἄνθρωπος, κατὰ τὸ, Ἐγὼ εἶπα, θεὸς ἔστε, οὕτε κατὰ φύσιν οὕτε κατὰ σχέσιν ἔχων τὸ εἶναι ἢ καλεῖσθαι θεός, ἀλλὰ κατὰ θέσιν καὶ χάριν γενόμενός τε καὶ ὀνομαζόμενος· ἢ γὰρ χάρις τῆς θέσεως ἀρχετός ἐστι παντάπασιν, οὐκ ἔχουσα τὴν οἰανοῦν δεκτικὴν αὐτῆς ἐν τῇ φύσει δύναμιν, ἐπεὶ οὐκ ἐστὶ χάρις ἐστίν, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν φυσικὴν δύναμιν ἐνεργείας φανέρωσις. Καὶ οὕτω γὰρ πάλιν οὐκ ἔσται παράδοξον τὸ γινόμενον, εἰ κατὰ δεκτικὴν φύσεως δύναμιν ἢ θέσεως ἦν. Φύσεως γὰρ ἂν εἰκότως ἔργον, ἀλλ' οὐ θεοῦ ἔργον ἢ θέσεως ἔσται, καὶ δυνησεται καὶ (194 α) φύσει θεός ὁ τοιοῦτος εἶναι καὶ κυρίως προσαγορεύεσθαι. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο καθίστασθαι ἢ κατὰ φύσιν τῶν ὄντων ἑκάστου δύναμις ἢ φύσεως πρὸς ἐνέργειαν ἀπαράβατος κίνησις. Πῶς δὲ καὶ ἐξίστησιν αὐτοῦ τὴν θεοῦμενον ἢ θέσεως, εἰ τοῖς ὁροις τῆς φύσεως αὐτῇ περιεληπτο, συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Ἰσαύτως δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντείου ἀπολείαν καὶ φθίν, καὶ υἱός ἀπολείας, καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορεύουσι τοὺς τὸ μὴ ἐν κατὰ διόθεσιν αὐτοῖς ὑποστήσαντας, καὶ τοῖς τρέποι· αὐτῶ δὲ πάντων γενομένων παρεμφερές. Οἶμαι τοίνυν τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ μέγαν διδάσκαλον ἐπὶ νοῦν τὰ προειρημένα λαβόντα τὴν ἐν ταῦτοις ἀρπαγὴν τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου διασκευάσαι, προσφυῶς ἑκάστη τὴν ἀριμύθουσαν φωνὴν ἀπονεύσαντα. Αἰδ. « πρόδοξον μὲν αὐτὸν ὀνομαζόμενον λέγειν τὴν ἐξω τῆς φυσικῆς ἀνάγκης τὸν ἅγιον Ἀπόστολον καταστήσασαν τῆς ἀρετῆς κατὰ τὴν ἐξίν ἀπάθειαν, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἐπλετο πρὸς τὴν φύσιν ἔχειν προαιρέσεως σχέσιν, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς κατ' αἰσθησιν φυσικῆς ἐνεργείας ἐξω γενομένου, μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην πρὸς πνευματικὴν ἐξίν μεταβαλόντα » ἀνάβασιν » δὲ τὴν τε τῶν αἰσθητῶν πάντων ἀπολείψιν, οὐκ ἐστὶ ἐνεργουμένην ἢ ἐνεργουμένην παρ' αὐτῶ κατὰ τὴν αἰσθησιν, καὶ τῆς περὶ αὐτὰ κατὰ φύσιν ἐν πνεύματι γνωστικῆς θεωρίας ὑπέρβασιν· ἀνάληψιν » δὲ τὴν ἐν τῷ θεῷ γενομένην αὐτῶ μετὰ ταῦτα μετῴν τε καὶ ἰδρυσιν, ἣν προσφύρας « ἀνάληψιν » ὁ διδάσκαλος εἶπεν, ὡς παθόντα μᾶλλον ἢ δρᾶσαντα τὸν Ἀπόστολον τὴν ἀνάληψιν ἐνδεικνύμενος. Ἡ ἀνάληψις γὰρ πάθος ἐστὶ τοῦ ἀναλαμβανομένου, (194 β) ἐνέργεια δὲ τοῦ ἀναλαμβανόντος. Ὡς τοιγαροῦν φυσικῶν τε καὶ σχετικῶν ὀνομάτων ὀπῆχε Κύριος ὁ Ἀπόστολος, κατὰ τε φύσιν καὶ σχέσιν ὑπερέβη τὴν κλήσιν, ὅπερ φύσιν καὶ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἀνθρωπίνην γενόμενος.

Joan. x, 33.

αὐτὸ cod. Gud.

A vocabulorum, si comprehendere volumus, partem substantiae esse, partem affectionis, partem gratiae aut perniciiei. Quale est, substantiae quidem, ut cum dicunt « homo »; affectionis vero, ut cum dicunt « bonus, » vel « sanctus, » vel « sapiens homo, » aut contrarium huic « malus homo, » vel « insipiens, » vel « impurus » (ad aliquid enim aliquomodo se habere eorum quae contrariis directe distant unumquodque affectio sive relatio representans jure ex quibus voluntatis habitum habet intus conceptum appellat), gratiae vero, cum homo Deus in sermonibus appellatur, homo per omnia Deo obediens factus, secundum illud: *Ego dixi: Dii estis*, nec natura nec affectione Deum esse aut appellari habens, sed positione et gratia factus et appellatus; positionis enim gratia affectione omnino caret, nec habet qualemcumque sui capacem in natura potestatem, cum non amplius gratia alii, sed virtutis naturali facultate agentis et efficientis manifestatio. Atque sic rursum quod sit haud mirum erit, si per capacem naturae facultatem deificatio foret. Naturae enim probabiliter opus, at non Dei donum deificatio esset, et talis etiam natura Deus fieri appellarique proprie posset. Nihil enim aliud est naturalis rerum quae existunt cuiusque facultas quam naturae ad agendum perpetua motio. Quomodo autem deificatio eum qui deificatur a se ipso alienet, si ea naturae finibus comprehensa erat, hoc intelligere non possum. Aequo vero etiam ex contrario perniciem et infernum, et perniciiei filios, et similia appellant eos qui quod non est secundum affectionem sibi representant, moribusque ei per omnia facti sunt supbares. Arbitror igitur hunc sanctam et magnum magistrum cum in ea quae supra dixi animum intendisset commemoratum illi sancti Apostoli raptum exornasse, apte suam cuique vocem et consentaneam distribuendo. Quare « progressionem » quidem eum dicere suspicor virtutis secundum habitum impassibilitatem quae sanctum Apostolum extra naturalem necessitatem constituit, qua nullam voluntatis ad naturam relationem habere voluit, eum extra ipsam quoque naturalem secundum sensum actionem constitutus esset, imo potius hanc quoque in spiritualem habitum convertisset: « ascensionem » vero omnium sensibilibus derelictionem, quae non amplius agerent aut agerentur in eo secundum sensum, et naturalis in spiritu circa ea gnostice contemplationis transgressionem: « assumptionem » vero in Deo quae posthac fieret mansionem et edificationem, quam magister idoneo sano vocabulo « assumptionem » vocavit, quo passum magis esse quam egisse assumptionem Apostolum significaret. Assumptio enim passio est ejus qui assumitur, actio autem ejus qui assumit. Quorum igitur naturalium et relativorum nominum

VARIE LECTIONES.

dominus erat Apostolus, secundum naturam et affectionem transgressus est appellationem, cum naturam et virtutem et cognitionem humanam superasset. Quo autem magis carebat infinite divino nomine, huius per gratiam participavit vocationem, cum Deus prae omni cetero, quod adhaerebat, nomine et naturali et relativo factus esset assumptione et vocaretur. Aut etiam rursus ita: « Progressio » quidem est plena secundum virtutem naturae renuntiatio, « ascensio » vero est eorum in quibus natura est transgressio, locum inquam, et tempus, in quibus rerum quae sunt substantia constat; « assumptio » vero ad eum est, ex quo cuncta et per quem et in quem, tanquam ad finem rerum omnium per gratiam restitutio. Et aliter dicam: « Progressio » per practicam, quae dicitur, philosophiam est in virtutem deductio, ut qua magister Apostolus promovet discipulos; nam in omnibus magister antecedere debet discipulis ad agenda ea quae decent: « ascensio » vero perita rationum rebus inhabitantium per naturalem contemplationem comprehensio: « assumptio » denique pia veræ et theologicæ sapientiae initiatio, quae qualis sit verbo exprimi non potest. Tertium autem coelum suspicor esse fines circumscriptivos practicae philosophiae et naturalis contemplationis ac theologicæ initiationis summæ rationes, sive harum terminos, quandoquidem modus aliquis comprehendendæ et virtutis et naturæ et quæ in utraque sita est theologie, convenienter et secundum naturam unicuique eorum quæ sunt a Deo adaptatus est, quibus in terminis et finibus beatus Apostolus eorum quæ dixi rationes, quantum sibi liceret superavit. Nam si eorum quæ naturaliter intus continet cælum descriptio est, ac finis cunctorum quæcunque sensui obnoxia sunt, secundum sublimiorem nimirum et mysticam rationem omnis quoque virtutis vel cognitionis rationes circumscribens, quæ cum opere reverenda, cessatio, ut finis eorum quæ videntur, et terminus eorum quæ circumscribuntur, figuratè cælum appellatur. Aut rursus « tertium » Scriptura « cælum » fortasse appellat sanctorum angelorum tria, quæ supra nos ordine sursum escendunt castra, ad quæ sanctus Paulus fortasse pertransiit, cognitionum suarum negationibus in illorum affirmationes initiatas, et præcipuis propriorum privationibus illorum habitus imitatus. Omnis enim rationalium natura secundum ordinem suum et facultatem in superioris ipsa essentiae et ordinis gnosticos habitus et positiones et affirmationes privative ablatis suis negationibus initiatur atque eas imitatur, estque secundum cognitionem affirmatio eorum quæ superiacent eorum quæ subjecta sunt negatio, atque rursus earum quæ subjectæ sunt secundum cognitionem negatio earum quæ supereminet est affirmatio, usque ad cunctorum unice summam naturam et ordinem negative progrediens, quos post omnes ordines et potestates immediata circa

A Οὐ δὲ μᾶλλον ἀντίρως ἀντίκει θεῶν ὁνύματος, τοῦτου κατὰ χάριν μετέσχε τῆς κληθείας, θεὸς ἀντὶ παντός ἄλλου προσόντος ὁνύματος φυσικοῦ τε καὶ σχετικοῦ ἐν ἀναλήξει καὶ γενόμενος καὶ καλούμενος. Ἡ καὶ πάλιν οὕτω· « Προόδος » μὲν ἐστὶν ἡ παντελὴς κατ' ἀρετὴν τῆς φύσεως ἀρνησις, « ἀνάβασις » δὲ ἡ τῶν ἐν οἷς ἐστὶν ἡ φύσις ὑπέρβασις, λέγω δὲ τόπον καὶ χρόνον, ἐν οἷς ἡ τῶν ὄντων ἐστὶν ὑπόστασις, « ἀνάληψις » δὲ ἡ πρὸς τὸν ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ δι' οὗ καὶ εἰς οὗ, ὡς πρὸς πέρας τῶν ὄντων κατὰ χάριν ἀποκατάστασις. Καὶ ἄλλως δὲ φάναι, « πρόοδος » ἐστὶν ἡ διὰ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ὡς διδασκαλίου τοῦ Ἀποστόλου τῶν αὐτοῦ μαθητῶν εἰς ἀρετὴν προκαθήγησις· διὰ γὰρ ἐν παντὶ προπορεύεσθαι τῶν μαθητῶν τὸν διδασκαλόν, πρὸς τὴν τῶν καθηκόντων ἐνέργειαν· « ἀνάβασις » δὲ ἡ διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας ἐπιστημονικῆ τῶν ἐν τοῖς οὐσι λόγων περιλήψις, « ἀνάληψις » δὲ ἡ εὐσεβῆς τῆς ἀληθείας καὶ θεολογικῆς σοφίας ἀρρήτος μύσις. Τρίτον δὲ οὐρανὸν κατὰ στοιχασμὸν εἶναι νομίζω τοὺς περιγράφοντα, ὅρους τῆς τε πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς φυσικῆς θεωρίας, καὶ τῆς θεολογικῆς μυσταγωγίας τοὺς ὀφειλόμενους λόγους, ἥτοι τὰ τοῦτων πέρατα, ἐπειδὴ μέτρον ἐστὶ τι καταλήψεως ἀρετῆς καὶ φύσεως καὶ τῆς ἐν ἡμῶν θεολογίας, ἀναλόγως κατὰ φύσιν ἐκαστοῦ (195 α) τῶν ὄντων παρὰ θεοῦ προσηρμοσμένον, ἐν οἷς ὅροι καὶ πέρας οὐ μακάριος Ἀπόστολος τοὺς τῶν εἰρημίων κατὰ τὸ ἐπιτελεῖν παρελθὼν λόγους ἐγγίνετο. Εἰ γὰρ περιγραφή τῶν ἀνωτέρω διειλημμένων κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ οὐρανός, καὶ ὅρος πάντων τῶν ὑπὸ αἰσθησιν, δηλονότι κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον καὶ πᾶσα περιγράφουσα τοὺς περὶ τινος ἀρετῆς ἢ γνώσεως λόγους λήξις, ὡς ὅρος τῶν ὀριζομένων, καὶ πέρας τῶν περιγεγραμμένων, τροπικῶς οὐρανὸς νομίζεται. Ἡ πάλιν « τρίτον οὐρανὸν » εἶναι τυχὸν φησὶν ἡ Γραφή τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς πρὸς τὸ ἄνω καθ' εἰρμὸν τρεῖς τῶν ἁγίων ἀγγέλων τάξεις, ὡς περ ἐφθασεν Ἰωάννης ὁ ἅγιος Παῦλος, ταῖς τῶν κατ' αὐτὸν γνώσεων ἀποφάσεσι τῶν κατ' ἐκείνους τὰς καταφάσεις μισούμενος, καὶ ταῖς καθ' ὑπεροχὴν τῶν οὐρανῶν στερήσεται τὰς ἐκείνων εἰς μισούμενος. Πᾶσα γὰρ φύσις τῶν λογικῶν κατὰ τὴν αὐτῆς τάξιν καὶ δύναμιν τῆς ὑπὲρ αὐτὴν οὐσίας καὶ τάξεως τὰς γνωστικὰς εἰσεις τε καὶ θέσεις καταφάσεις στερητικῶς ταῖς κατ' αὐτὴν ἀφαιρετικαῖς ἀποφάσεσι μνησται τε καὶ μνησται, καὶ ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν γνώσιν τῶν ὑπερκειμένων κατάφασις τῶν ὑποβεβληκῶν ἀποφάσις, καὶ ἔμπαν τῶν ὑποβεβληκῶν ἢ κατὰ τὴν γνώσιν ἀποφάσις τῶν ὑπερεχουσῶν κατάφασις, μέχρι τῆς πασῶν καθ' ὑπεροχὴν ἀνωτάτης φύσεως τε καὶ τάξεως ἀποφατικῶς προοιουσα, ἣν μετὰ πάσας τάξεις τε καὶ δυνάμεις ἢ ἀμείως περὶ θεοῦ διαδέχεται κατὰ τὴν γνώσιν ἀποφάσις, ὅπ' οὐδενὸς παντελῶς καταφασκομένη τῶν ὄντων, μὴ ὄντος λοιπὸν ὅρου τινὸς ἢ πέρατος τοῦ ταύτην περιλαμβάνοντος θὴν ἀποφασιν (195 β). Ὅσοι γὰρ τῶν αἰσθητῶν κατὰ φύσιν ἀποφάσις ἐστὶ τὰ νοητὰ, οὕτω καὶ ἐν ταῖς συμπληρούσαις τὸν ἄνω κόσμον οὐσίαις τε καὶ δυνάμεσιν αἱ τῶν πρώτων κατὰ τὴν περὶ θεοῦ γνώσιν

ὑπεροχὰς διὰ τὴν ὑπερὶ ταῖς μετ' αὐτὰς ἀπορρέουσαι. Ὡς γὰρ ἄπερ ἡμεῖς νοεῖν οὐ δυνάμεθα, τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ἁγίοις ἀγγέλοις εἰσι νοητά, οὕτω καὶ τοῖς ὑπὲρ ἡμᾶς ἁγίοις ἀγγέλοις τὰ μὴ νοούμενα τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦς ἁγίοις ἀγγέλοις εἰσι νοητά, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἀπὸ δυνάμεως εἰς δυνάμιν ἀναβαίνων ὁ λόγος καὶ ὑφούμενος, καὶ πάσας τάξεις τε καὶ δυνάμεις διαβαίνων, εἰς τὸ ὑπερῶν τε καὶ ἀνόητον λήγει· καὶ παντελῶς ἀγνωστον. Εἰ τοίνυν κατὰ τὸν Ἀρειοπαγίτην Διονύσιον αἱ μὲν ἀπορρέουσιν ἐπὶ τῶν θεῶν ἀληθείαι (6), αἱ δὲ καταρρέουσιν ἀνδρομοστοὶ τῇ χροσιότητι τῶν ἀπορρήτων, εἰκότως ὁ θεοπίσιος Ἀπόστολος πασῶν τῶν κατ' αὐτὸν γνώσεων ἀπορήσας τὴν νόησιν, καὶ πάσης ὑπεράνω γανόμενος τῶν ὄντων σκέψεως, οὕτως ἐν σώματι, καθὼς εἶπεν, εἰκότως ἦν, ἐνερگوῦσαν οὐκ ἔχων τὴν αἰσθησιν, οὕτως ἐκτὸς αὐδῆς τοῦ σώματος, ἀρگوῦσαν ἔχων τὴν νόησιν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς αὐτῇ γανόμενης ἀρπαγῆς, καθ' ἣν ἀρράτως τε καὶ ἀγνώτως τινὰ διέξιμενος κατὰ μόρσιν ὑπερκόσμιον ῥήματα σιγῇ ταῦτα τιμήσας ἐφύλαξε παντελῶς ἀνέκφορα, ὥς μήτε νοῦ νοῆσαι, μήτε γλώσσης λαλῆσαι, μήτε ἀκοῆς αὐτὰ διέσασθαι δυνάμενων. Ποιεῖ δὲ, καθὼς οἱ παπειραμένοι φασί, τὴν μὲν ἐν τῇ λαχθείᾳ ἡ προδοῖς, τῆς ἀρετῆς ταλαίαν πρᾶξιν πίστις ὁρᾷ καὶ φέρος εἰς θεὸν ἀνόμενος, τὴν δὲ κατὰ τὴν ἀνάβασιν ἀπαιστον φυσικὴν θεωρίαν ἑλπίς· (196 a) βεβαία καὶ ἀλώδηςτος οὐσίαις, τὴν δὲ κατὰ τὴν ἀνάληψιν ἡ θέωσιν ἀγάπη ταλεία, καὶ νοῦς τοῖς οὐοῖς καθ' ὑπεροχὴν πᾶμπαν ἔκτουσιως παπειρωμένος. Καὶ τῆς μὲν πρακτικῆς φιλοσοφίας πάλιν ἔργον εἶναι φασὶ πάσης τὸν νοῦν ἐμπροσθὶ φαντασίας καθαρὸν καταστήσαι, τῆς δὲ φυσικῆς θεωρίας πάσης τῆς ἐν τοῖς οὐοῖς καθ' ἣν αἰτῆς ὑπάρχουσιν ἀληθοῦς γνώσεως αὐτὴν ἐπιστήμωνα δεῖται, τῆς δὲ θεολογικῆς μυσταγωγίας ὁμοιον θεῷ καὶ ἴσον, ὥς ἐπικτὸν, τῇ χάριτι κατὰ τὴν ἑξὶν ποιῆσαι, μηδενὸς τὸ σύνολον ἔτι τῶν μετὰ θεὸν διὰ τὴν ὑπεροχὴν ὄντα νοήμονα.

et plane ultro abdicata. Atque activæ quidem philosophiæ omni imaginatione ac seculari pompa liberare, naturalis autem contemplationis omni rerum quæ causa existant vera cognitione imbueret, theologica denique initiationis et instructionis eam Deo æqualem et parem, quatenus licet, gratia secundum habitum reddere, ut jam quæcumque post Deum sunt propter eminentiam plane ignoret.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, «ὁδὸν ἀν' αὐτὸν δυνηθῆναι χωρῆσαι ἐκ τῶν αὐτῶ κόσμων, Ἰωάννης ὁ τοῦ λόγου πρόδρομος, ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή, διακρίστω.»

Εὐκαιρον ἦν καὶ πρὸς τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ μέγαν τῆς ἀληθείας διδάσκαλον, τὸ μέγεθος ὁρῶντα τῆς αὐτοῦ παρὰ θεοῦ δοθείσης σοφίας, εἶπεν ὑπερβαλὼν, ὁ τῶν προφητῶν καὶ βασιλέων ἐπιστημότατος, πρὸς τὸν θεόν, τὸ ἀπειρον τῆς ἐν πᾶσιν αὐτοῦ μεγαλειότητος καταπλάγεις, ἐνθεοκρατικῶς ἀπερὸν γὰρ τοῦ, λέγων Ἐθουμαστώθῃ ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ,

1 Cor. II, 9.

(6) Dionys Areopag. *De mystica theol.* cap. I, p. 544, tom. I. Opp. ed. Ven.

A Deum excipit secundum cognitionem negatio, quæ a nullo omnino eorum quæ sunt affirmatur, neque ullus de cetero omnino finis exstat aut terminus qui hanc negationem comprehendat. Quædammodum enim sensibilibus secundum naturam negatio sunt intelligibilia, ita etiam in eis qui superiorem mundum complent essentialis ac potestativus primariorum secundum Dei cognitionem quæ excellunt propter ambuisionem eis quæ post se sunt negantur. Ut enim quæ nos intelligere non possumus, sanctis, qui nos superant, angelis intellecta sunt, ita quæ angelis nos superantibus, non sunt intellecta eis sunt angelis sanctis intellecta quæ hos superant, atque ita deinceps a potestate in potestatem ascendens ratio, et exaltata, et omnes ordines atque potestates transgressa, in ineffabile desinit ac plane incognitum. Itaque si secundum Dionysium Areopagitam negationes in rebus divinis veritatem habent, contra affirmationes rerum ineffabilem obscuritati non conveniunt, divinus Apostolus omnium suarum cognitionum intellectus negatio, omnique rerum quæ sunt affectione superata, neque in corpore, ut dixit, fuisse probabiliter videatur, cum activum non haberet sensum, neque rursus extra corpus, cum intellectum habere cessantem eo quo raptus est tempore, quo in raptu inenarrabili quodam et incognito modo secundum celestem initiationem quendam verba accepit, quæ tacite coleret et nunquam divulganda custodiret, utpote, quæ neque mens intelligere, neque lingua effari, neque aures percipere possent.

B Efficit autem, ut ii qui experti sunt tradunt, virtutis in progressionem, quæ dixi, perfectam actionem fides recta et melius in Deum incorruptus, naturalem vero in ascensione, inoffensam contemplationem spes firma et immaculata conscientia, deificationem denique in assumptione, perfecta charitas ac mens rebus quæ sunt penitus philosophiæ rursus esse dicunt mentem passioni

B Ex eodem sermone, in illud: «Nec ab mundo inferiori posse capi Joannes Verbi præcursor et magna veritatis vox pronuntiavit.»

Opportunum erat ut ei ego sanctum hunc atque magnum veritatis magistrum, cum magnitudinem sapientiæ viderem a Deo ei datæ, ita alloquerer ut David prophetarum regumque insignissimus, Deum, infinitam ejus in omnibus rebus majestatem admiratus, divino numine plenus dicens: Mirabilior facta est tui cognitio, et invaluit, quam ut

(7) Greg. Naz. *or. theol.* II, cap. 20, p. 511, tom. I. Opp. edit. Bened.

et sufficienti¹, ut iustum erat, maxime cum ammirando solum inlitteratam circumscribere conaretur potestatem, nec usquam alias circa res, quas assequi non possumus, vagum et mobilem animæ gradum sistere haberet, et ut ego quoque, ut dixi, satis haberem ex admiratione sapientis magistri intelligentiæ sanctificationem abstulisse, nec multum quererem quomodo et qua ratione, quæ nomina divina vox sanctis mystice indidit contra historiam, inter sese converterit, filium tonitru Joannem præcursorem ibi appellans. Cum vero præclarum habeat præmium obedientia, qua maxime præsulibus morigerari iubemur, cumque Scripturis sacris otium impendere et nosse eas et pervestigare, divinæque legi die ac nocte incumbere, bonis ac frugibus maxime convenire viderem, simul tergiversationis et inobedientiæ periculum reformidans, meam de his conjecturam pro viribus enarrabo, vestris, qui hoc me negotii injunxistis, precationibus fretus. Arbitror igitur, quod iste divinus contra historiam dixit doctor, Christi præcursorem pro tonitru filio ponens, id non aliter posse nisi per contemplationem complanari, quæ sola est eorum quæ de historia sibi contradicere videntur complanatio, quia veritatem in omnibus simplicem secundum naturam incorporaliter demonstrat, non vocibus aut corporibus concretam. Quemadmodum igitur magnus Joannes Baptista præcursor vocatus est, respectu ejus qui revera expectabatur, et Vox respectu Sermonis, ejus denuntiatio antecessit, et lucerna respectu solis, ut artificialis et positiva et temporalis lux respectu naturalis et essentialis et non artificiosa et æternæ atque inextinguibilis lucis, arbitror vero etiam ut respicientia, naturalem quæ se antecesserit justitiam post se secundum œconomiam factum iri prædicans, ita hic quoque divinum istum doctorem eo quod contra historiam magnum apostolum Joannem præcursorem dixerit figurate velle significare, etiam evangelistam magnum Joannem in Evangelio suo præcursorem esse Sermonis magis mystici et majoris, quem prædicaverit, quique nec verbis exprimi nec linguae carnalis voce edici possit. Sanctorum enim Evangeliorum scriptura institutio est ad cognitionem, eis semper obtingentem qui per illa exaltentur et corporalis prudentiæ crassitie spiritualiter se purgent, vel quæ in futuro obtinget, post rerum quæ motantur consummationem. Nam sicut lex institutio erat, per temporalem quæ in ea apparebat cognitionem, eorum qui per ipsam in Christum, Sermonem in carne factum, erudiebantur et ad primum ejus adventum Evangelio cogeantur, ita sanctum quoque Evangelium institutio est eorum qui per ipsum in Christum, Sermonem spirituales, erudiuntur, et ad secundum ejus adventum futuro in mundo coguntur; si quidem caro et spiritus

A *ἐκπαυδῶν, ὃν μὴ δύναμαι πρὸς αὐτὴν, ὡς ἦν δίκαιον, μάλιστα θαύματι μόνῳ περιγράφας τὴν ἀπερίγραφον δύναμιν, οὐκ ἔχων ἀλλοθὶ ποίησιν τῶν ἀνεπίκτων τῆς ψυχῆς ἱεραὶ τὴν πολυκίνητον βάσιν· καί μὲν, ὡς εἶπον, ἀρκεῖσθαι τὸν ἐκ τοῦ θαυμάσιον σοφοῦ διδασκαλίου σύνεστιν ἀγιασμὸν κομισθῆναι, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν, πῶς καὶ τίνας λόγους παρ' ἱστορίαν, ἀπερ θέλει φωνῇ τοῖς ἀγίοις μυστικῶς ἡνῶματα τέθεικεν, ἀλλήλοις δὲ διδάσκαλος περιτρέπαι, τὸν οὖν τῆς βροντῆς (196 δ) Ἰωάννην πρόδρομον ἐνταῦθα προσαγορεύων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς εὐπειθείας καλὸς ἐστὶ ὁ μισθός, ἐντολῆς μάλιστα τοῖς ἡγουμένοις πεθεῖσθαι κελευούσης, καὶ σχολάσαι καὶ γινῶναι καὶ ἱερουργεῖν τὰς Γραφάς, καὶ μελετᾶν τὸν θεῖον νόμον ἡμεῶς καὶ οὐκ ἄλλος, ἐν τοῖς εὖ ἔχουσι μάλιστα καί μιν ἐγνων, τοῦ τε δίκου καὶ τῆς ἀπειθείας τὸν κίνδυνον ὑφορούμενος, στοχαστικῶς περὶ τούτων κατὰ δύναμιν ἐπὶ ταῖς ὑμῶν θαρρῶν τῶν ἐπιταγάντων εὐχαλ. Οἶμαι τοίνυν τὸ παρ' ἱστορίαν εἰρημένον τῷ θεοφύρῳ τούτῳ διδασκαλῷ, παρατιθεμένῳ τὸν τοῦ Χριστοῦ πρόδρομον ἀντὶ τοῦ τῆς βροντῆς οὖτο, μὴ δύνασθαι ἄλλως ἢ κατὰ θεορίαν ὁμαλῆσθαι. Μόνῃ γὰρ αὐτῇ τῶν κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀλλήλοις ἀντικεισθαι δοκούστων ἐστὶν ὁμαλισμός, ὡς τὴν ἐν εἰσοῖς ἀληθινὰν ἀπλὴν οὖσαν κατὰ τὴν φύσιν ἀσωμάτως ἐμφανίτουσα, μὴ συμπαχυνομένην ταῖς φωναῖς ἢ τοῖς σώμασιν. Ὅπως οὖν ὁ μέγας Βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐβρόδῃ πρόδρομος, ὡς πρὸς τὸν ἀληθῶς προσδοκώμενον, καὶ φωνῇ πρὸς λόγον, ὡς τοῦτο μνηστικῶς προηγουμένη, καὶ λύχνος πρὸς ἥλιον, ὡς τεχνικὸν τε καὶ δευτικὸν καὶ πρόσκαιρον φῶς πρὸς φυσικὸν τε καὶ οὐσιώδες καὶ ἀτέχνηστον καὶ αἰώνιον φῶς καὶ ἀδεύστον, οἶμαι δὲ ὅτι καὶ ὡς μετάνοια, τὴν πρὸ αὐτῆς κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν δικαιοσύνην μετ' αὐτὴν κατ' οἰκονομίαν γενομένην κηρύττουσα, — οὕτως οἶμαι χάνταῦθα τὸν θεόφρονα τοῦτον διδασκαλὸν διὰ τοῦ παρ' ἱστορίαν εἶπαι πρόδρομον τὸν μέγαν ἀπόστολον Ἰωάννην παρανέμεισθαι, θελεῖν, ὅτι καὶ Ἰωάννης ὁ μέγας εὐαγγελιστῆς, ἐν τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίῳ πρόδρομός ἐστι τοῦ δι' αὐτοῦ μνησμένου (197 α) μυστικωτέρου καὶ μείζονος Λόγου, καὶ γράμμασι τυπωθῆναι καὶ φωνῇ γλώσσης σαρκίνης βῆθῆναι μὴ δυναμένου. Στοχιώσις γὰρ ὡς πρὸς τὴν ἐπιγινομένην ἐκαστοτε τοῖς δι' αὐτῶν ὄφουμένοις, καὶ τὸ πάχος τοῦ σωματικοῦ φρονήματος πνευματικῶς ταυτῶν ἀποξέουσιν, ἢ καὶ ἐπιγενησομένην ἐς ὕστερον γινῶσιν, μετὰ τὴν τῶν κινουμένων συντελειαν, ἢ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ἐστὶ συγγραφή. Ὅπως γὰρ ὁ νόμος στοχιώσις ἦν, κατὰ τὴν τέως ἐμφανισμένην αὐτῷ γινῶσιν, τὸν δι' αὐτοῦ εἰς Χριστὸν τὸν ἐν σαρκὶ Λόγον παιδαγωγούμενον, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρώτην παρουσίαν συναγομένον· οὕτω καὶ τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον στοχιώσις ἐστὶ τῶν δι' αὐτοῦ εἰς Χριστὸν τὸν ἐν πνεύματι Λόγον παιδαγωγούμενον, καὶ τῷ μέλλοντι κόσμῳ κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν συναγομένον· ἐπειδὴ γὰρ σὰρξ καὶ πνεῦμα*

¹ Psal. cxxiii, 6. i Marc. iii, 47.

ἔστιν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν ἑκάστην τῆς γνώσεως ἀνα-
λογίαν τοῦτο ἢ ἕκαστον γινόμενος, πᾶς γὰρ λόγος φω-
ναὶς ὑποκρίπτων καὶ γραμμασι.

Θαβρὸν δὲ εἰπεῖν ὅτι καὶ πᾶν νόημα, ὡς τυπωθῆ-
ναι δυνατόν, στοιχειώσεως οὐδὲν διενήνοχε τὰ ὅπερ
αὐτὴν μηνυέσσης. διὰ καὶ τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν
ὑπάρχει τὰ Εὐαγγέλια, ὡς τοῖς ὑπὸ αἰσθησιν ἔτι καὶ
ἐθορᾶν οὐοὶ τῶς χωρητὰ. Τοσαῦτα γὰρ καὶ τὰ
στοιχεῖα συγχάνει τοῦ κόσμου τοῦτου, καὶ τέσσαρες
πάλιν ἀρεταί, ἐξ ὧν ὁ κατὰ διάνοιαν πνευματικὸς
συνέστηκε κόσμος, ἵνα τὸν τῶς ἐν ἡμῖν νοητὸν κό-
σμον, καὶ τὸν ἐν ᾧ ἔσμεν, περιγράφῃ τῆς ἀληθείας
ὁ λόγος, καὶ ἀλλήλοις αὐτοὺς ἀσυσχέτως καθ' ἑνω-
σιν συμβάλλῃ, καὶ ἀλλήλων πάλιν ἀδιαίρετως δια-
κρίνῃ, ταῖς τῶν συνιστάμενων αὐτοὺς στοιχείων
ὁμοιοτήσιν. Ὅπερ γὰρ ἔστιν, (197 δ) ὡς φασιν, ὁ
αἰθέρ, ἡ γοῦν τὸ πύρινον στοιχεῖον ἐν τῷ κατ' αἰσθη-
σιν κόσμῳ, τὸ ἔν τῷ κόσμῳ τῆς διανοίας ἔστιν
ἡ φρόνησις, ὡς ἔξω φωτιστικὴ καὶ τῶν ἐν' ἑκάστου
τῶν ὄντων ἰδέως πνευματικῶν λόγων ἀποδεικτικὴ,
τὴν ἐν ὅλῳ ἀπλανῶς δι' αὐτῶν αἰτίαν ἐκφαίνουσα,
καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν περὶ τὸ θεῖον ἐφέσεως ἐκτικῆς
καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ὁ ἀήρ, τοῦτο ἐν τῷ
κατὰ διάνοιαν κόσμῳ ἔστι ἡ ἀνδρεία, ὡς ἔξω κινή-
τικῇ, καὶ τῆς ἐμφύτου κατὰ πνεῦμα ζωῆς συνεκτικῆς
τε ἡμᾶ καὶ δραστικῆς, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν περὶ τὸ
θεῖον ἀεικινήσεως τομωτικῆς καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ
κόσμῳ ἔστι τὸ ὕδωρ, τοῦτο ἐν τῷ τῆς διανοίας κό-
σμῳ ἔστιν ἡ σωφροσύνη, ἔξω ὑπάρχουσα τῆς ἐν
πνεύματι ζωτικῆς γονιμότητος ποιητικῆς, καὶ τῆς
ἀειδιότου κατὰ τὴν ἔρεσιν περὶ τὸ θεῖον ἐρωτικῆς
θελήσεως γεννητικῆς καὶ ὅπερ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ
ἔστιν ἡ δικαιοσύνη, ἔξω ὑπάρχουσα κατ' εἶδος γεν-
νητικὴ πάντων τῶν ἐν τοῖς οὐοὶς λόγων, καὶ τῆς ἐν
πνεύματι κατὰ τὸ ἴσον ἑκάστην ζωτικῆς διαδόσεως
ἀπονεμητικῆς, καὶ τῆς οἰκείας ἐν τῷ καλῷ κατὰ τὴν
θεοῖν βάσεως ἀμετάθετος ἰδρυσις. Γῆς οὖν καὶ δι-
καιοσύνης μυστικῶς λόγον ἔπαιχει, τὸ κατὰ Ματθαῖον
Εὐαγγέλιον, ὡς φυσικώτερον τὸν λόγον ποιοῦμενον,
ὑδατος δὲ καὶ σωφροσύνης τὸ κατὰ Μάρκον, ὡς ἐκ
τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου καὶ τῆς κηρυττομένης
ἐν' αὐτοῦ μετανοίας, καθ' ἣν ἡ σωφροσύνη συνέστη-
κεν, ἀρχόμενον, ἀέρος δὲ καὶ ἀνδρείας τὸ κατὰ
Λουκᾶν, ὡς περιοδικώτερον καὶ πλείστον ἱστορίαις
ποικιούμενον, αἰθέρος δὲ καὶ φρονήσεως τὸ κατὰ
Ἰωάννην, ὡς πάντων (198 α) ἀνωτάτων, καὶ ἀπλῆν
μυστικῶς τὴν περὶ Θεοῦ πίστιν εἰσάγον, καὶ ἐν-
νοιαν. Φασὶ δὲ καὶ ἄλλως σύμβολον εἶναι τὴν τῶν
ἀγίων Εὐαγγελίων τετράδα, πίστεως, καὶ πρακτι-
κῆς, καὶ φυσικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας καὶ
τῆς μὲν πίστεως σύμβολον εἶναι τὸ κατὰ Ματθαῖον,
ὡς ἀπίστους μετὰ δώρων προσκυνοῦντας εἰσάγον
τοῖς Μάρκου, τῆς δὲ πρακτικῆς τὸ κατὰ Μάρκον,
ὡς ἐκ τῆς μετανοίας, καθ' ἣν πᾶσα πρᾶξις ἔστιν
ἐνάρετος, τῆς διδασκαλίας ἀρχόμενον, τῆς δὲ φυσι-
κῆς τὸ κατὰ Λουκᾶν, ὡς περιοδικώτερον τοῦ λόγου
τὴν ἐξήγησιν ἔχον, καὶ τὴν τῆς διδασκαλίας ἱστο-

Idem est ac secundum cognitionis unicuique con-
venientiam et hic fit vel illa, quia omnis sermo
veribus et literis subiacet.

Audeo vero dicere quodcumque etiam cogitatum,
quod menti imprimi queat, ab institutione, ea quae
se superiora sint instructe, non differre. Quare
etiam quatuor numero sunt Evangelia, ut eis qui
sensui adhuc et interitui subjecti sunt interim per-
ceptibilia. Pari enim numero sunt elementa quoque
hujus mundi, et quatuor rursus virtutes, ex qui-
bus spiritualis secundum intellectum constat mun-
dus, eo ut mundum temporaliter in nobis intelle-
ctualem, et cum in quo versemur, veritatis sermo
circumscribat, ac sibi invicem unitos, sed non
commistos, conferat, et haud disjungendo rursus
inter se disparet, elementorum ipsos constituen-
tium similitudinibus. Quod enim, ut tradunt, aether
est, sive igneum in sensibili mundo elementum,
id in intellectus hoc mundo prudentia est, nupto
habitus illuminans et rationum proprie spiritua-
lium, quae singulis quibusque eorum quae sunt in-
haereant index, qui causam rerum universarum
certo per ipsas demonstrat, ac mentis circa divi-
num desiderium attrahit et ducit: et quod in sen-
sibili mundo aer, id in intellectuali mundo fortitudo
est, nupto habitus movens, ac vitam spiritualiter
ingenitam conservans, et incitans, et animae circa
Deum immobilitatem discindens: et quod in sen-
sibili mundo aqua, id in intellectuali mundo est
temperantia, qui habitus est vitalis in Spiritu fe-
cunditatis facilitator, atque amatoris de desiderio
circa Deum perennis gaudii procreator: et quod in
sensibili mundo terra, id in intellectuali mundo
justitia est, qui habitus est omnium in rerum na-
tura quae sunt rationum per formam ac speciem
procreator, ac vitalis secundum aequum singulis
quibusque in Spiritu distribuendorum assignator,
nostrique per consilium ac voluntatem in honesto
gradus immutabilis stabilitor. Itaque terrae ac ju-
stitiae rationem mystice tenet Matthaei Evangelium,
ut quod naturalius instituat sermonem; aquae vero
et temperantiae Evangelium Marci, ut quod ex
baptismo Joannis et poenitentia ab eo praedicata,
qua temperantia constat, inchoet; aeris vero et for-
titudinis Evangelium Lucae, ut quod amplius sit
pluribusque narrationibus confertum; aetheris de-
nique et prudentiae Evangelium Joannis, ut quod
caeteris superius sit, simplicemque mystice Dei fidem
introducat atque intelligentiam. Tradunt vero al-
iter quoque sanctorum Evangeliorum quadrigam
symbolum esse, fidei, et practicae, sive activae, et
naturalis, et theologicae philosophiae; atque fidei
symbolum esse Evangelium Matthaei, ut quae in-
fideles cum donis adorantes inducat magos; practi-
cae vero sive activae, philosophiae, Evangelium
Marci, ut quod ex poenitentia, quam omnis actio
virtutis requiritur, disciplinam instituat; naturalis

vero Evangelium Lucæ, ut quod ampliore sermone enarrationem contineat, et institutionis historiam modis congruam et consentaneam; theologie denique symbolum esse Joannis Evangelium, ex quo et in quod Deo convenienter inchoaverit et

Atque rursus ut sensibilis mundus quinque sensuum naturaliter est institutor, dum subjacet eis atque ad se comprehendendum eos deducit, ita etiam intellectualis mundus virtutum est, dum animæ facultatibus obnoxia ad spiritum eas instituit, et uniformes reddit circaque cum duntaxat commoveri ejusque perceptionibus inniti jubet. Et ipsis vero corporis sensibus secundum diviniorem rationem eis convenientem, institui aiunt animæ facultates, ut quibus ad agendum paulatim instruuntur, rationibus nimirum quæ in rebus existentibus insint apprehendendis ac percipiendis, per quas veluti per litteras quasdam eis qui oculorum in veritatem aciem intendunt Deus Sermo legitur. Unde et exemplares animæ facultatum imagines sensus vocaverunt, cum unusquisque sensus cum instrumento suo, unicuique animæ facultati convenienter ratione magis mystica de principio a natura attributus sit. Ac facultatis intelligendi, sive mentis, visum, rationalis vero, sive sermonis auditum, animi olfactum, concupiscentiæ gustum, vitalis tactum esse sensum dicunt, atque simpliciter ut clarius me exprimam, mentis quidem imago est visus, hoc est oculus, sermonis est auditus, hoc est auris, animi est olfactus, hoc est nasus, concupiscentiæ est gustus, atque vitæ est tactus; quibus anima secundum Dei, qui cuncta sapienter instituit, legem naturaliter innitens per suas facultates, et ad sensibilia varie transducta, si bene per facultates suas usa fuerit in multiplicibus rerum rationibus colligendis, et ad se ipsam sapienter transferre potuerit universa quæ oculis objacent in quibus Deus tacitus præco delitescit, pulcherrimum etiam ipsa de voluntate in intellectu et spirituale mundum condit, generalibus quatuor virtutibus elementorum in modum inter se junctis ad mundi intelligibiliter inde in spiritu consummandi compaginationem, nimirum dum prope et applicatione facultatum huius in sensus actionis singulas virtutes existit: ut prudentiam ex gnostica et perita intellectualis et rationalis cum sermone facultatum ad videndi audiendique sensum applicatarum circa sensibilia sua actione; fortitudinem vero ex summa animi ad olfactum, hoc est nasum, in quo animi spiritum sedem habere dicunt, applicati circa suum sensibile secundum actionem æquabilitate; temperantiam ex concupiscentiæ facultatis ad gustum applicata: circa suum sensibile moderato usu; justitiam ex æqua et ordinata et in cunctis æquabili per tactum et circa universa fere sensibilia vitalis facultatis secundum actionem distributione. Ex his generalibus rursus

Α πλὴν τοῖς τρόποις κατὰλληλον, τῆς δὲ θεολογίας τὸ κατὰ Ἰωάννην, ἐξ ἧς καὶ εἰς ἣν θεοπροπῶς ἡρξάτο τε καὶ ἐληξ.

Kal plân wterp ô alothtôz kôsmos stoiχηmatikôs êsti katà φύσιν τῶν πάντε ἀλοθῆσαιων, ὑποπίπτων αὐταῖς καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ κατὰληφιν ὁδηγῶν. οὕτω καὶ ὁ κατὰ διάνοιαν κόσμος τῶν ἀρετῶν, ταῖς τῆς ψυχῆς ὑποπίπτων δυνάμει στοιχηματίζονται πρὸς τὸ πνεῦμα, ἐνοεῖδεις ἐργαζόμενος τῷ περὶ αὐτὸ μόνον αὐτῆς κινεῖσθαι, καὶ ταῖς αὐτοῦ ἀντιλήψεις ἐκπεριβεσθαι. Καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ἀλοθῆσεις τοῦ σώματος, κατὰ τὸν αὐταῖς ἐμπρόπτοντα θεώτερον λόγον, στοιχειωτικὰς εἶναι φασὶ τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, στοιχειώσας αὐτὰς ἡρέμα πρὸς ἐνέργειαν, ταῖς δὲ αὐτῶν ἀντιλήψεις τῶν ἐν τοῖς αὐτοῖς λόγων, δι' ὧν ὡς διὰ γραμμάτων τινῶν τοῖς ὁμοιοποιοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁ θεὸς λόγος ἀναγινώσκεται. Ὅθεν καὶ παραδειγματικὰς τῶν ψυχικῶν δυνάμεων εἰκόνας τὰς ἀλοθῆσεις ἐκάλεσαν, ὡς ἐκάστης ἀλοθῆσεως μετὰ τοῦ αὐτῆς ὁργάνου, ἔχουν ἀλοθητηρίον, προηγουμένως (198 b) ἐκάστη δυνάμει τῆς ψυχῆς ἀναλόγως μυστικωτέρῳ τινὶ λόγῳ κατὰ φύσιν γεννημένης. Καὶ φασὶ εἶναι τῆς μὲν νεαρῆς δυνάμεως ἦτοι τοῦ νοῦ τὴν ὁπτικὴν ἀλοθῆσιν, τῆς δὲ λογικῆς ἦτοι τοῦ λόγου τὴν ἀκουστικὴν, τῆς δὲ θυμικῆς τὴν ἐσφραγτικὴν, τῆς ἐπιθυμητικῆς δὲ τὴν γευστικὴν, τῆς δὲ ζωτικῆς τὴν ἀπικτὴν, καὶ ἀπλῶς ἕνα σαρπτερον εἶπον, τοῦ μὲν νοῦ ὅτιν εἰκὼν ἡ ὁφθαλμοῦ, τοῦ δὲ λόγου ὅτιν ἡ ἀκοή, ἔχουν τὸ αὐτῶν τοῦ δὲ θυμοῦ ὅτιν ἡ διαφθορά, ἔχουν ἡ ἀλε, τῆς δὲ ἐπιθυμίας ὅτιν ἡ γεῦσις, καὶ τῆς ζωτικῆς ἡ ἀπικτὴς αἵς ἡ ψυχὴ κατὰ τὸν νόμον τοῦ τὰ πάντα σοφῶς δημιουργήσαντος θεοῦ κατὰ φύσιν ἐποχομένη διὰ τῶν αὐτῆς δυνάμεων, καὶ πρὸς τὰ ἀλοθῆτὰ ποιτικῶς διαβιβαζομένη, εἰ μὲν καλῶς χρῆσται τοῖς ἀλοθῆσαι διὰ τῶν εἰκῶν δυνάμεων τοῖς παντοδαποῖς τῶν ὁκτων λόγους ἀναλεγομένη, καὶ συνηθὶ μεταβιβάσαι πρὸς αὐτὴν σοφῶς πᾶν τὸ ὁρώμενον, ἐν ᾧ κίρρυται θεὸς σιωπῇ χρηροτόμενος, κάλλιστον καὶ αὐτὴ κατὰ προαίρεσιν ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ πνευματικῶν κόσμον ἐδημιούργησε, τὰς γενικὰς τέσσαρας ἀρετὰς στοιχειῶν εἰκὼν ἀλλήλαις συνθεῖσα πρὸς σύμπληξιν τοῦ ἐξ αὐτῶν νοητοῦ κατὰ πνεῦμα συμπληρουμένου κόσμου, κατὰ συμπλοκὴν μέντοι τῆς πρὸς τὰς ἀλοθῆσεις τῶν αὐτῆς δυνάμεων ἐνεργείας ἐκάστην ἀρετὴν ὑποστήσασα· ὅλον τὴν μὲν φρόνησιν ἐκ τῆς κατὰ συμπλοκὴν τῆς νεαρῆς καὶ λογικῆς δυνάμεως πρὸς τὴν ὁπτικὴν τε καὶ ἀκουστικὴν ἀλοθῆσιν, περὶ τὰ αὐτῶν ἀλοθῆτὰ, γνωστικῆς τε καὶ ἐπιστημονικῆς ἐνεργείας, τὴν δὲ ἀνδρείαν ἐκ τῆς κατὰ συμπλοκὴν τοῦ θυμικοῦ πρὸς τὴν διαφθοράν, ἔχουν τὸν μυχτῆρα, ἐν ᾧ τὸ θυμικόν, ὡς φασὶν, αὐλλίζεται πνεῦμα, (199 a) περὶ τὸ συμπεῖς ἀλοθῆτὸν ἀκρας κατὰ τὴν ἐνέργειαν ὁμαλοῦστος, τὴν δὲ σωφροσύνην ἐκ τῆς κατὰ συμπλοκὴν τῆς

²² ταῖς δὲ cod. Gud.

καὶ ἐπιθυμίαν δυνάμει· πρὸς τὴν γαστήρην αἰ-
σθητὴν περὶ τὸ οὐκ εἶναι αἰσθητὸν μέμετρον, ὡς
χρηστέως, τὴν δὲ δικαιοσύνην ἐκ τῆς ἐν οὐκ εἶναι
τῆς ἀπειρίας καὶ περὶ ὅλα σχεδὸν τὰ αἰσθητὰ τῆς
ζωτικῆς δυνάμειος κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἴσης καὶ
εὐτάκτου καὶ ἁρμονικῆς διανοητικῆς. Ἐκ δὲ τού-
των αὐτῆς τῶν γενικῶν τισὶν ἀρετῶν δύο γενι-
κωτέρας κατὰ οὐκ εἶναι ἀρετὰς ποιεῖν ἐκδιδάσκειται,
τὴν σοφίαν ἐγγὺ καὶ τὴν πραότητα, τὴν μὲν σοφίαν,
ὡς πᾶσι οὐκ εἶναι τῶν γνωστῶν, τῶν δὲ πρατῶν,
τὴν πραότητα· οὐκ ἐκ μὲν τῆς προνοήσεως καὶ τῆς
δικαιοσύνης παρὶ τὴν σοφίαν, ὡς γνωστῶς τῆς κατὰ
τὴν προνοήσιν καὶ τῆς κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐπιστή-
μης ὑπάρχουσιν συνεκτικῆν αἰτίαν, καὶ διὰ τοῦτο
πᾶσι τῶν γνωστῶν, ὡς εἶπον, τυγχάνουσιν· ἐκ δὲ
τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς σωφροσύνης τὴν πραότητα,
μηδὲν ἄλλο τυγχάνουσιν ἢ θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας
παντελῆ πρὸς τὰ παρὰ φύσιν ἀκινήσιον, ἣν τινες
ἐκάλουν ἀνδρείαν, καὶ διὰ τοῦτο τῶν πρατῶν
τέλος ὑπάρχουσιν. Ταύτας δὲ πάλιν εἰς τὴν τῶν
πᾶσιν γενικωτάτην ἀρετὴν, ἐγγὺ δὲ τὴν ἀγάπην,
συνάγει, ἐκστατικῆν οὖσαν τῶν ἐξ αὐτῆς καὶ προ-
αγωγικῆν τῶν δὲ αὐτῆς καὶ ἐνοποιητικῆν τῶν εἰς
αὐτὴν ἀρξαιμένων τε καὶ κινηθέντων καὶ ληξάντων,
καὶ διαφερόντων· ἐπὶ πᾶσι θεολογητικῆν. Οὕτω μὲν
οὖν ἡ ψυχὴ κινουμένη τε σωφῶς καὶ ἐνεργεῖσα καὶ
δὴ καὶ ἐστὶ καὶ γαγνήσκει τὸν λόγον τῶν μὲν
αἰσθητῶν χρησίμως διὰ τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμέ-
νεται, τοὺς ἐν αὐτοῖς πνευματικῆς λόγους οὐκ εἰ-
σάγει, τὰς δὲ αἰσθητικὰς αὐτὰς, λογιστικὰς ἔχει
(199 b) τὴν τοῦ λόγου περιουσίαν, ὥστερ' ἐχρήματα
λογικὰ προστίθεται τῶν αὐτῆς δυνάμεων, αὐτὰς δὲ τὰς
δυνάμεις ταῖς ἀρεταῖς συνάγει, καὶ αὐτὴν διὰ τῶν
ἀρετῶν τοῖς ἐν αὐταῖς θεοτέροις λόγοις, οἱ δὲ θεο-
τεροὶ τῶν ἀρετῶν λόγοις τῶν ἐν αὐτοῖς ἀφανῶς κε-
κρυμμένων πνευματικῶν ὡς, ὁ δὲ πνευματικὸς νοῦς
τῶν ἐν ταῖς ἀρεταῖς θεοτέρων λόγων, πᾶσαν τῆς
ψυχῆς ἣν ἔχει πρὸς τὰ παρόντα φυσικῆν τε καὶ
προαιρετικῆν σφίσιν ἐκθεσίουμενος, ἀπλῆν ὅλην ὅλην
δίδωσι τῶν θεῶν, ὁ δὲ θεὸς ταύτην δὲ ὅλου περιλαβὼν
μετὰ τοῦ συμπαντικῆς αὐτῆς σώματος ἀναλόγως,
αὐτὰ ἐξομολογεῖται, ὥστε δὲ αὐτῆς διὰ ἀπερι-
γράψιμον φανερῶναι δύνασθαι, τὸν μὲν μὴ μὴ μὴ
τῶν ὄντων καὶ ὁμοῦν ἐξ αὐτοῦ φανερῶναι φύσιν
ἔχοντα. Καὶ τοῦτο τυχεῖν ἐστὶν ὅπου νοήσας ὁ μακά-
ριος οὗτος καὶ μέγας διδάσκαλος ἐν τῷ εἰς Καισάριον
τὸν ἀδελφὸν Ἐπιτάφιον ἀναστάσεως ἔργῳ, «Μικρὸν
δὲ ὑστερον καὶ τὸ συγγενὲς σαρκίον ἀπολαβοῦσα
(περὶ τῆς ψυχῆς δηλονότι φάσκον) ἢ τὰ ἐκείθεν
συνεπιλοπόρηται, παρὰ τῆς καὶ δοῦσης καὶ πιστευ-
θείσης γῆς, τρόπον δὲ οὐκ εἶναι συνδύσας καὶ
διαλύσας θεός, τοῦτο συγκατανοοῦμαι τῆς ἐκείθεν
δόξης, καὶ καθάπερ τῶν μοχθηρῶν αὐτοῦ μετέσχε-
δὲ τὴν συμφορὰν, οὕτω καὶ τῶν τερπνῶν αὐτῆς
μεταδίδωσιν, ὅλον εἰς αὐτὴν ἀναλύσασα, καὶ γενο-
μένη οὖν τοῦτο ἐν, καὶ πνεῦμα, καὶ νοῦς, καὶ θεός,
καταποδίντος ὑπὸ τῆς ζωῆς τοῦ θνητοῦ καὶ καὶ

A quatuor virtutibus duas generaliores de composi-
tione virtutes efficere discit, sapientiam, inquam,
et mansuetudinem, sapientiam quidem, quæ rerum
perceptibilem, mansuetudinem, quæ rerum agen-
darum finis est; nam ex prudentia et iustitia efficit
sapientiam, quæ cognitionis a prudentia et artis ab
iustitia moderate causa est conservatrix, ideoque,
ut dixi, perceptibilem finis est: ex fortitudine
vero et temperantia mansuetudinem, quæ nihil
aliud est, quam animi et concupiscentie perfectio
ad ea quæ naturæ contraria sunt immobilitas, quam
quidam indolentiam vocarunt, ideoque eorum quo
sub actionem cadunt finis est. Has vero rursus in
virtutem omnium generalissimam, charitatem dico,
contrahit, quæ dimovet ea quæ ex ipsa, et conciliat
ea quæ per ipsam, et in unum conflant ea quæ in
ipsam occiperunt et mota sunt et finem habuerunt,
quæque in omnibus denique maxime delictat. Sic
igitur anima motata sapienter et agens secundum
divinæ perfectionis rationem quæ et existit et
facit est, sensibilis quidem utilis per sensus per-
cipit, earumque rationes spiritualis albi adjungit,
ipsos vero sensus, rationis facultate jam æstimat,
tanquam vehicula rationalia suarum ipsius faculta-
tum admittit, ipsasque facultates virtutibus æqui-
ipsam per virtutes diviniorebus earum rationibus
adjungit, et diviniorebus virtutum rationes spirituali
qui in eis occulto latet intellectui; spiritualis autem
intellectus diviniorebus in virtutibus rationum om-
nem animæ, quam habet ad presentia, naturalem
voluntatisque affectum et relationem removens,
simplicem totam toti tradit Deo, atque Deus eam
ex toto una cum corpore quocumque cognata est am-
plexus, convenienter utrumque sibi ipsi assimilât,
adeo ut per ipsam totam plane incircumscriptus
apparere et totus possit, qui ea natura est ut eo-
rum qui sunt ulli alio modo de se ipso non appa-
reat. Atque hoc est fortasse quod beatus hic et
magnus doctor in animo habens in Epitaphio in
Cæsarium fratrem dicebat: «Post etiam aliquanto,
id est post resurrectionem, cum cognatam car-
nem (de anima videlicet loquens), quam cum hic
philosopharetur, sociam habuit, a terra, quæ et de-
derat et in fidem acceperat, recepit (quod quomodo
flet Deus novit, qui ea inter se conjunxit atque
dissolvit), tum demum eam quoque ad gloriæ ex-
cellis hereditatem secum admissuram, et quemad-
modum ob naturæ conjunctionem ærumnarum ip-
sius particeps fuerat, sic etiam iucunditates suas
cum ipsa communicaturam, totum videlicet corpus
in se ipsam absorbentem, et cum eo unum effe-
ctam, et spiritum, et mentem, et Deum, absorptio
nimirum a vita eo quod mortale et caducum erat.
Quomodo enim per peccatum caro ab interitu ab-
sorpta erat, a carne vero anima de actionibus
agnita, ab anima vero per plenam ignorantiam agni-
tio Dei, adeo ut vel an Deus esset ignoraret, ita jara

VARIE LECTIONES.

** τὸν habet apographum

tempore resurrectionis secundam pulchram inversionem in sancto Spiritu eventuram de Dei qui caro factus est gratia care ab anima plane in Spiritu absorbetur, animi autem a Deo, qui vera vita est, et quem illa solum omnium et unicum tota totum in conspectu apparentem habet, et, ut simpliciter dicam, cuncta nostra aliter atque in his presentibus rebus, circa quas nunc sumus et degimus, se habent, in futuro divine manifestabit gratia resurrectionis, ut quomodo per peccatum hic mors corroborata absorbit, sic jure infirmata illic per gratiam absorbeat. Quare si anima bene, uti dixi, suis facultatibus utitur, et secundum Dei propositum, sensibilis hoc mundo per spirituales in eo rationes sapienter peragrato ad Deum perveniet cum intelligentia; at si male utitur, præter convenientem rationem presenti mundo perustrato, non occulto forte in infamie affectus illapsa, divina quoque in futuro gloria merito excidet, horrendaque iudicii in infinitas eternitates sententia damnabitur ut omne cum Deo vinculum et nexum amittat, in quam sententiam si se induet, se injuriam pati dicere non habebit, cum affectum Non-existent representantem habeat accusatorem, quem ignorare non possit. Sed ad propositum sermo revocandus est.

Ετιμὲν ἐν ἀποστόλῃ, ἐν ᾗ τρεχομένη οὐκ ἔχει λῆγειν ὡς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡν ἀποδοῦναι οὐδέποτε δύναται.

Ετιμὲν ἐν ἀποστόλῃ, ἐν ᾗ τρεχομένη οὐκ ἔχει λῆγειν ὡς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡν ἀποδοῦναι οὐδέποτε δύναται. Ετιμὲν ἐν ἀποστόλῃ, ἐν ᾗ τρεχομένη οὐκ ἔχει λῆγειν ὡς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡν ἀποδοῦναι οὐδέποτε δύναται. Ετιμὲν ἐν ἀποστόλῃ, ἐν ᾗ τρεχομένη οὐκ ἔχει λῆγειν ὡς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡν ἀποδοῦναι οὐδέποτε δύναται. Ετιμὲν ἐν ἀποστόλῃ, ἐν ᾗ τρεχομένη οὐκ ἔχει λῆγειν ὡς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡν ἀποδοῦναι οὐδέποτε δύναται.

1. Joan. xxi, 25.

17 Rescribere ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου.

Α βόντος (8). Ὁ γὰρ κατεπόθη διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἡ σὰρξ ὑπὸ τῆς φθορᾶς, ὑπὸ δὲ τῆς σαρκὸς ἡ ψυχὴ γνωσθεῖσα ταῖς ἐνεργείαις, ὑπὸ δὲ τῆς ψυχῆς διὰ τῆς πανταλοῦς ἀγκωστίας ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ, ὡς μὴ δὲ (200 α) εἰ ἔστι Θεὸς γινώσκουσα, οὕτω δὲ πάντως τῇ κατὰ τῆς ἀναστάσεως κατὰ τὴν καλῶς γενησομένην ἀντιστροφὴν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ διὰ τὴν χάριν τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ καταποθέσται ἡ σὰρξ ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐν πνεύματι, ἡ δὲ ψυχὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τῆς δυνάμεως οὐκ ἔστι ζωῆς, ὡς αὐτὸν μονώτατον διὰ πάντων ὅλον ἐκ προαιρέσεως ἔχουσα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀντιστρέφει τοῖς παρούσι, κατὰ τὸν ὅρον τὰ καὶ διεξαγόμεθα, πάντα κατὰ τὸ μέλλον δείξει τὰ ἡμέτερα ἡ θεωρητικὴ τῆς ἀναστάσεως χάρις, ἵνα ὅσοι περ διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐνταῦθα κατέμειναν ὁ θάνατος ἰσχύσας, οὕτω καταποθέσται δικαίως ἀσθενήσας ἐκτὸς διὰ τὴν χάριν. Ταῦτα μὲν εἰ καλῶς, ὡς εἰρηται, χρῆσται τοῖς αὐτῆς δυνάμεσι, καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἰσθητὸν κόσμον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ πνευματικῶν λέγων ἡ ψυχὴ σωθῆς διδοῦσα πρὸς Θεὸν εἰσὶν μετὰ συνέσεως· εἰ δὲ κακῶς χρῆσται, πρὸς τὸν δόντα λόγον τὸν παρόντα διαθρήσασα κόσμον, οὐκ ἀδελφὸν πως εἰς πᾶσιν ἀτιμίας ἐκπίπτουσα, καὶ τῆς θείας δόξης εἰκότως κατὰ τὸ μέλλον ἀποριθῆσται, φοβερὰν ἐπ' αὐτῇ ἀπαιτείαν λαβοῦσα κατὰ τὴν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν σχετικὴν δικαίαν, τὴν ὁποιοῦσαν τὸ μὴ ὅτι διδάσκειν κατὰ τὸν λόγον.

Εἰπὼν γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς· Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ δοῦναι ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅπαντα ἐὰν γράφῃται καθ' ἑν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία, ἐνέφηεν ἡμῖν διὰ τούτων, οὗτοι τὰ γραφόμενα πρὸς αὐτὸν προσηλωμένοι τίς ἐστι τοῦ τελευταίου καὶ τῶς (200 β) ἀχωρήτου λόγου. Κατὰ ταύτην οὖν τὴν ἐννοίαν εἰπὼν τις τὸν ὅτιον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην πρόδρομον, ἐν ᾧ συνέταξεν Εὐαγγέλιον προδοποιοῦν τὴν ἐκείνου πρὸς παραδοχὴν τοῦ τελευταίου λόγου, τῆς ἀληθείας οὐκ ἀμαρτῆσται. Ταύτην καὶ μεγάλην τῆς ἀληθείας ἀποκαλῆς φωνὴν δὲ διδάσκαλος τὰ πνευματικὰ βροντήσαντα. Βροντὴ δὲ ἐστὶ φωνὴ μόνον κατὰ πλῆξιν τοῖς ἀκούουσιν ἐμποιοῦσα, μὴ δὲ μέντοι τρανοῦσα, οὐδὲν ἔστιν ὁ στοιχειώδης λόγος. Πᾶς γὰρ λόγος θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις κατὰ τὴν αἰῶνα τοῦτον γραφὰς πρόδρομος ἐστὶ τοῦ δι' αὐτοῦ ἀγράφου ἐν πνεύματι κατὰ νοῦν μνησμένου καὶ ἐς ὑπερῶνα φανησομένου τελευταίου λόγου, ὡς ἀληθεῖαν μὲν ἔχον ἐν αὐτῇ μνησμένην, οὐ μὴν δὲ αὐτὴν εὐπερικαλύπτως 17 γυμνῇ δεικνύς τὴν ἀλήθειαν. Οὕτω μὲν οὖν, ὡς οἶμαι, τῆς θείας ἀληθῆς Γραφῆς ὁ νοῦς εὐσεβῶς ὁραλλόμενος οὐδὲν δυσχερὲς ἢ ἀνόμαλον διὰ τῶν κατ' ἱστορίαν δοκουσῶν ἐναντιώσεων ἔχον δειχθήσεται. Πᾶς γὰρ τῶν ἀνέκαθεν ἁγίων κατὰ τὸν λόγον.

VARIE LECTIONES. τὸν ὅτιον εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην πρόδρομον, ἐν ᾧ συνέταξεν Εὐαγγέλιον προδοποιοῦν τὴν ἐκείνου πρὸς παραδοχὴν τοῦ τελευταίου λόγου, τῆς ἀληθείας οὐκ ἀμαρτῆσται.

(8) Greg. Naz. Or. funeb. in laudem Cæs. fratris hab. cap. 21, p. 213, tom. I. Opp. ed. Behnd.

τὸν ἀληθῆ λόγον τοῦ δι' αὐτοῦ μνησμένου τε καὶ Ἀ
 προτυπομένου μυστηρίου πρόδρομος ἦν, δι' ὃν ἐπα-
 σχέ τε καὶ ἔβρα καὶ ἔλεγε τὰ τοῦτων προκηρύττων
 ἀρχέτυπα. διὸ καὶ ἐντ' ἀλλήλων ἀμέμπτως παραλαμ-
 βάνονται, καὶ πάντων ἅπαντες, καὶ ἕκαστος ἐκά-
 στου, καὶ ἀντὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν συγγραφαιῶν βιβλίων,
 καὶ ἐντ' αὐτῶν αἱ βιβλοὶ παρὰ τῇ συνθείᾳ τῆς
 Γραφῆς προσαγορεύονται. Καὶ ὅλοι τοῦτο σαφῶς
 τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην Ἠλίαν καὶ ποιῶν καὶ
 λόγων ὁ Κύριος, εἶπε διὰ τὴν ἴσιν τῆς ἀρετῆς ἔχειν,
 ὡς φαίνονται διδάσκαλοι, καὶ τὴν κατὰ νοῦν διὰ
 πάντων καθαρότητα, καὶ τὸ τῆς πολιτείας σύντακτον,
 εἶπε διὰ τὴν ἐν ἀμφοτέροις ταυτότητα τῆς ἐν τῇ
 χάριτι δυνάμεως, (201 α) εἶπε καὶ ἕτερον λόγον
 ἀπόκρυφον, αὐτὸς ἂν εἰδείη ὁ λόγων ὡς θεός, καὶ
 οἱ παρ' αὐτοῦ τὰ τοιαῦτα μυστήρια σοφίζόμενοι. Καὶ
 πάλιν Μωδοσία τὸν νόμον, καὶ προφήτας τὰς αὐτῶν
 προφητικὰς βιβλους, καλέσας, ἐν οἷς πρὸς τὸν ἐν
 τῇ γένει βασιανίζομενον πλοῦσιον φησάντα τὸν
 πατριάρχην εἰσήγαγεν Ἀβραάμ· Ἐχούσι Μωδοσία
 καὶ τοὺς προφήτας, διανοήσαντες αὐτῶν, ἀντὶ
 τῶν ὑπ' αὐτῶν συγγραφαιῶν θεῶν βιβλίων αὐτοῖς
 ἐκείνους παραθέμενος, Μωδοσία φημι καὶ τοὺς προ-
 φήτας. Καὶ θαυμάσθην οὐδέν. Εἰ γὰρ εἰς ἕνα ὁ δι'
 αὐτῶν καταγγελλόμενος, οἱ πάντες ὡς εἰς ἐν καταγ-
 γίλλουσι νοεῖσθαι δύνανται, καὶ ἀντὶ πάντων
 ἕκαστος καὶ πάντες πάντων εὐσεβῶς ἀντιπαραλαμβά-
 νεσθαι, τῶν τε διακονησάντων τῷ κατὰ τὴν Παλαιάν
 Διαθήκην μυστηρίῳ καὶ τῶν πιστευθέντων τῷ
 κήρυγματι τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον χάριτος. Οὐκοῦν
 ὥσπερ εἰς ἑνὴν οὖσαν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῆς
 κατ' αὐτὴν λατρίας ὁ μέγας Βαπτιστής· Ἰωάννης
 εὐσεβῶς παραλαμβάνεσθαι ἰδύναται, οὕτω δικαίως
 εἰς ἑνὴν τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ τὴν κατ' αὐτὴν
 λατρίαν, πρόδρομον οὖσαν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι
 αἰῶνι μυστικῆς τῶν ἀρρήτων ἀγαθῶν χρυσότητος,
 καὶ Ἰωάννης ὁ μέγας ἀληθῶς εὐαγγελιστὴς ληφθή-
 ναι δύναται, ὡς πρόδρομος φωνῇ τοῦ μέλλοντος
 τρανῶς λαλεῖσθαι θεοτέρου λόγου, καὶ εἰκὼν τῆς
 δευτερομένης ἀληθείας. Καὶ γὰρ καὶ εἰκὼν καὶ
 ἀληθεύει τὸ καὶ ἡμᾶς ὄντος τῆς σωτηρίας σοφῶς
 ψυχομυήθη μυστήριον. Σκίαν γὰρ εἶχεν ὁ νόμος,
 ὡς φησὶν ὁ θεός· Ἀπόστολος, τῶν μελλόντων ἀγα-
 θῶν, οὐκ αὐτὴν (201 β) τὴν εἰκόνα τῶν
 πραγμάτων, δι' ἧς τοὺς κατὰ νόμον οἰκτιρῶς ἑαυτοῖς
 κατ' ἀμυδρὰν τινα τῶν ἀληθῶν ἑμψαν πρὸς τὴν
 τοῦ Εὐαγγελίου παραδοχὴν ὁ λόγος ἐκπαιδεύεται. Τὸ
 δὲ Εὐαγγέλιον εἰκόνα κέχρηται τῶν ἀληθῶν, ὅλους
 ἔχον τρανῶς ἀπαντεῦθεν ἥδη τοὺς τῶν μελλόντων
 ἀγαθῶν ὁμοιότητα κησαμένους. Ἐτοίμους ὁ λόγος
 δι' ἐλπίδος καθίσταται τῇ παραδοχῇ τῆς τῶν ἀληθῶν
 ἀρχέτυπας φυγεῖσθαι καὶ γενέσθαι ζώσας εἰκόνας·
 Χριστοῦ, καὶ ταυτὸν αὐτῷ μέλλον κατὰ τὴν χάριν
 ἢ ἀπομοίωμα, τυχεῖν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, εἰ μὴ
 φορτικὸς ὁ λόγος· τίσιν εἶναι δοκεῖ. Ὁ πρόδρομος
 ἑαυτοῦ πρὸς τοῦ θεοφύρου διδασκάλου προσηγορεύεται
 τῶν, ὡς ἑαυτὸν ἀναλόγως τοῖς ὑποδεχομένοις κατὰ

rum revera ejus quod ipse revelaret et præforma-
 ret mysterii præcursor erat, imagines per ea qua
 patiebatur et agebat et dicebat horum exemplaria
 primigenia prænuntians. Quare etiam bene et præ-
 ter reprehensionem pro se invicem accipiuntur, et
 pro omnibus omnes et quisque pro quoque, etiam
 pro libris ab ipsis conscriptis, et pro ipsis libri in
 Scripturæ usu appellantur. Quod aperte manifestat
 Dominus Joannem baptistam Eliam et faciens et
 dicens =, sive propter parem virtutis habitum,
 ut discipuli dicunt, ac mentis per omnia purita-
 tem, propterque conversationis et vite æqua-
 litatem, sive ob identitatem utriusque in gratia po-
 testatis, sive de alia occulta ratione, ipse qui ut
 Deus locutus est sciverit, et qui talia ab eo mysteria
 edocti sunt. Atque iterum Moysen legem, et pro-
 phetas libros eorum propheticos appellans, ubi
 Abrahamum patriarcham ad divitem in gehennam
 afflictatum et vexatum introducit dicentem: *Habent
 Moysen et prophetas, audiant eos* =, pro libris ab eis
 conscriptis ipsos illos ponens, Moysen, inquam, et
 prophetas. Neque mirum hoc. Nam si unus est per
 eos prædicatus, universi tanquam unus quem præ-
 dicant intelligere, et pro universis singuli quique,
 et omnes pro omnibus, pie accipi possunt, qui Ve-
 teris Testamenti mysterio inservierunt et quibus
 Evangelii gratiæ prædicatio credita erat. Itaque ut
 magnus Joannes Baptista in totam Novi Testamenti
 ejusque cultus gratiam pie intelligi potest, ita jure
 in totum Novum Testamentum ejusque cultum,
 qui futuri ævi mysticæ ineffabiliū bonorum oc-
 cultationis præcursor est, etiam Joannes magnus
 revera evangelista potest accipi, ut vox præcursor
 diviniore Sermonis aperte olim pronuntiandi, et
 simulacrum veritatis demonstrande. Umbra enim
 et simulacro et veritate totum salutis apud nos
 mysterium sapienter dispensatum est. *Umbra
 enim habebat lex*, ut dicit divinus Apostolus, *futu-
 rorum bonorum, non ipsum rerum simulacrum*, qua
 suo sibi sermo modo per obsecram quādam veri-
 tatum significationem ad Evangelium accipiendum
 legis cultores instrueret =. Evangelium autem simu-
 lacrum possidet veritatem, et totos aperte tenet
 hinc jam qui sibi futurorum bonorum similiudi-
 nem quæsierunt. Præparat sermo per spem veri-
 tatum forma primigenia recepta animatum Iri nos
 et vivas Christi fori imagines, imo idem quod ille
 potius per gratiam fore quam simulacrum, quā
 fortasse vel ipsum Dominum fore, nisi durius hoc
 dictum aliquibus videatur. Quemadmodum nunc
 præcursor sui ipsius a divino doctore appellatus
 est qui sese eis quæ et de Vetere et de Novo Testa-
 mento acceperat convenienter ostendisset, per æni-
 gmata et voces et imagines sui ipsius præcursor,
 perque hæc ad veritatem his nudatam deducens;
 id quod ipsius Domini verbis testatur, quibus dixit:
Adhuc multa vobis dicere habeo, sed non potestis nunc

bajulare r, sublimiorem quidem ea quæ prægressa erat, sed ea quæ post se per divinum Spiritum circa ipsum futura esset humiliorem et ipsam disciplinam discipulis significans. Unde, ni fallor, adiecit illud: Cum autem venerit ille veritatis Spiritus, deducet vos in omni veritate r; vel eis quæ alibi ait: Ecce ego una cum vobis ero omnes dies usque ad consummationem r. Non quod postea plane non futurus sit una cum eis, sed quod sublimior videlicet sit futurus quam quem eo usque humiliorem novissent, ut quem ad suam facultatem augendam essent agnitori. Idem enim per se semper existens, nullamque ex immutatione conversionem, nec in magis aut minus augmentum aut imminutionem admittens, omnibus omnia per bonitatis sit exsuperantiam, humilis humilibus, sublimis sublimibus, et eis qui se per se ipsum deficiuntur proprie Deus, adeo ut presentis ævi omnia providentia circa hominem formæ atque mysteria, quantacunque sunt, via præparatio et futurorum prævia descriptio sit. Comparatus igitur et ipse Domini perceptibilis interim sermo cum eo qui magis mysticus discipulis olim dabitur, et pristinus ejus rursus cum secundo adventus, aut ipsius præcursor est, obscure quidem in se ostendens ad audientium facultatem, non patefaciens, nunc quæ in occulto penes se tacite habet mysteria, propterea quod interim conditioni plane sint imperceptibilia. Quidquid enim, ut dixi, litteris subjacet et vocibus, id fieri non potest quin et suum ex semet intellectum, vel si spirituale quid sit, quatenus haudquaquam in litteras atque elocutionem cadit, tanquam ad manifestum et perspicuum dirigat verbum; ideoque quæcunque a Christo Deo discipulis in inenarrabilem intellectum et interpretationem dicta sunt Joannem fortasse divinus hic doctor appellavit, præcursorem gratiam ex eo quo ad recipiendum aptus erat pulchre atque sapienter nominans. *ἐκφρονήσαι προσέειπεν, φωνῆς λόγον ὡς πρὸς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τοῖς μαθηταῖς; λαλήθεντα πρὸς τὸν ἀλλήλων νοῦν ἦτοι νόησιν Ἰωάννην ἰσως ὁ θεοπνευστος οὗτος διδασκαλὸς προσηγόρευσε, τὴν πρὸδρομον χάριν ἐκ τοῦ δεκτικοῦ καλῶς τε καὶ σοφῶς ἐνομήσας.*

Ex eodem sermone, in illud: «Disputatio vero» ea quæ de Deo suscipitur, quo perfectior, eo quoque difficultior est, pluribusque objectionibus patet, in hisque discendis ac dissolvendis plus negotii facit.

Si quæ facta sunt multa sunt, differunt quoque omnino quæ facta sunt, siquidem multa sunt. Fieri enim non potest quin quæ multa, eadem non et diversa sint. Atque si diversa sunt multa, diversæ sunt etiam intelligendæ rationes quibus secundum essentiam existunt, quibus et propter quas magis differunt quæ differunt; non enim inter sese different quæ differunt, nisi rationes

r Joan. xvi, 12. r Ibid. 13. r Matth. xxviii, 20.

(9) Idem *ibid.* cap. 21, p. 511, tom. I. Oop. ed. Bened.

α τε τὴν Παλαιάν κατὰ τε τὴν Νέαν Διαθήκην ἐκφρονήσας, δι' αἰνιγμάτων τε καὶ φωνῶν καὶ τύπων προτρέχων αὐτὸς αὐτοῦ, καὶ διὰ τούτων πρὸς τὴν χωρὶς τούτων ἁγῶν ἀλγέσκειν, τοῖς αὐτοῦ Κυρίου λόγοις τούτο τεκμαιρόμενος, δι' ὃν ἔλεγεν, «Εἰ πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάσαι ἅρτι· σημαίνων τὴν ὑψηλοτέραν μὲν τῆς προλαβοῦσης, χαμαλοτέραν δὲ καὶ αὐτὴν τῆς μετ' αὐτὴν διὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος περὶ αὐτοῦ μέλλουσας ἰσθῆσαι, πρὸς αὐτοὺς διδασκαλίαν. Ὅθεν εἰκότως ἐπηγάγεν· Ὅταν δὲ εἰδῇ ἐκείνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἐδηγήσεται ὑμᾶς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πάσῃ· ἣ καὶ δι' ὃν ἐτίρωσι φησιν· Ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ὥς τῆς συντάξεως τοῦ αἵματος· οὐχ ὡς μετὰ τούτο παντελῶς (202 a) οὐκ ἰσομένου μετ' αὐτῶν, ἀλλ' ὡς ὑψηλοτέρου δηλοῦσι παρ' ὃν τίως ἡπιστάμετο χαμαλωτέρον, ὡς πρὸς τὴν αὐτῶν δύναμιν γινώσκισθαι μέλλοντος. Ὡσαύτως γὰρ ὑπάρχων αἰὶ δι' αὐτὸν, καὶ μηδὲν παραδεχόμενος ἐξ ἀλλοιώσεως μεταβολῆν, οὐτε τὸ μέλλον καὶ ἔστιν, πᾶσι πάντα γίνεσθαι δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, ταπεινὸς τοῖς ταπεινοῖς, ὑψηλὸς τοῖς ὑψηλοῖς, καὶ τοῖς δι' αὐτὸν θεοουμένους ὁ φύσει Θεὸς, ὡς εἶναι τὰ τοῦ παρόντος αἵματος πάντα τῆς περὶ τὸν ἄνθρωπον προνοίας εἰδῆ τε καὶ μυστήρια, καὶν μεγάλα ἢ, προδοποιήσιν τίνα καὶ προδιατύπωσιν τῶν μελλόντων. Συγκρινόμενος οὖν καὶ αὐτὸς ὁ τίως τοῦ Κυρίου χωρητὸς λόγος πρὸς τὸν μέλλοντα τοῖς μαθηταῖς μυστικώτερον ἐπιχορηγέσθαι, ἣ τε προτέρα πάλιν αὐτοῦ παρουσία τῇ δευτέρᾳ, πρὸδρομὸς ἵσθιν αὐτοῦ, παραδείξας μὲν ἀμυδρῶς ἐν αὐτῇ πρὸς τὴν τῶν ὑποδεχομένων δύναμιν, οὐ φανερώσας δὲ νῦν ἅπας ἔχει σιγῇ μῆναι; παρ' αὐτῇ ἐν ἀποκρύφῳ μυστήρια, διὰ τὸ τῇ κτίσει τίως εἶναι παντελῶς ἀχώρητα. Πᾶν γὰρ ὁ γράμμασιν ὀνομαστέον, καθὼς εἴρηται, καὶ φωναῖς πάντως εἶναι καὶ τὸν νοούμενον ἐξ αὐτοῦ, καὶ πνευματικὸν ἢ, ὅσον πρὸς τὸ μηδὲν γράμμασι καὶ τράνδον λόγον ἐπέχει, καὶ διὰ τούτο πάντα τὰ διὰ τῶν ἀλλήλων νοῦν ἦτοι νόησιν Ἰωάννην ἰσως ὁ πρὸδρομον χάριν ἐκ τοῦ δεκτικοῦ καλῶς τε καὶ σοφῶς ἐνομήσας.

(202 b) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, «Ὁ δὲ περὶ Θεοῦ λόγος, ὅσον ταπεινότερος, τοσοῦτον δυσκαμπύλωτος, καὶ πλείους τὰς ἀντιλήψεις ἔχει, καὶ τὰς ἀδύνας ἐργασίας».

Εἰ πολλὰ τὰ γεγονότα ἵσθι, καὶ διάφορα πάντως τὰ γεγονότα ἵσθι, εἴπερ πολλὰ. Οὐ γὰρ δυνατόν τὰ πολλὰ μὴ καὶ διάφορα εἶναι. Καὶ εἰ διάφορα ἵσθι τὰ πολλὰ, διαφόρους καὶ τοὺς οἷς κατ' οὐσίαν ὑπάρχουσι λόγους νοητέον, οἷς μέλλον καὶ δι' οὓς διαφέρουσι τὰ διαφέροντα· οὐ γὰρ ἂν διεφέρον ἀλλήλων τὰ διαφέροντα, μὴ τῶν λόγων οἷς γεγόνασιν ἐχόντων διαφοράν. Εἰ τοίνυν ὥσπερ αἱ ἀλυσθεῖς φυσικῶς.

ἀντιλαμβάνονται τῶν ἀληθῶν ἐξ ἀνάγκης κατὰ παραδοχὴν πολλὰς ποιοῦνται καὶ διαφορὰς τῶν ὑποκειμένων καὶ ὑποκρινόμενων αὐταῖς τὰς ἀντιλήψεις, οὕτω καὶ ὁ νοῦς πάντων φυσικῶς ἀντιλαμβάνομενος τῶν ἐν τοῖς οὐαῖς λόγων, οἷς ἀπείροις ἐνθεωρῶν ἐνεργείας Θεοῦ πολλὰς ποιεῖται καὶ ἀπείρους, εἰπεῖν ἀληθὲς, τῶν ὧν ἀντιλαμβάνεται θεῶν ἐνεργειῶν διαφορὰς, ἀπονοεῖ εἰκότως ἔξει τὴν δύναμιν καὶ τὴν μέθοδον ἀποροῦ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τοῦ ὅπως ὄντος ἀληθοῦς, οὐκ ἔχοντα νοῆσαι πῶς ἐν ἑκάστῳ τῶν καθ' ἑαυτὸ ἑκάστων²² λόγῳ καὶ ἐν πᾶσιν ὁμοῦ καθ' οὓς ὑπάρχουσι τὰ πάντα λόγους ὁ μὴδὲν ὧν τῶν ὄντων ἀληθῶς καὶ πάντα κυρίως ὧν καὶ ὑπὲρ πάντα Θεός. Εἰ γοῦν πᾶσα θεία κατὰ τὴν ἀληθῆ λόγον ἐνέργεια τὸν Θεὸν ἀμερῶς ὅλον δι' ἑαυτῆς ἐν ἑκάστῳ καθ' ὅνπερ τινὰ λόγον ἐστὶν ἰδιῶς ὑποσημαίνει, τίς ἀκριβῶς ἐστὶν ὁ νοῆσαι τε καὶ εἰπεῖν δυνάμενος, πῶς ἐν πᾶσι τε κοινὸς ὅλος καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν ὄντων ἰδιαζόντως, ἀμερῶς τε καὶ ἀμερίστως ἐστὶν ὁ Θεός, μήτε ποικίλως συνδιατελλόμενος ταῖς τῶν ὄντων οἷς ἔνεστιν ὡς ὧν (203 α) ἀπείροις διαφοραῖς, μήτε οὖν συσταλλόμενος κατὰ τὴν τοῦ ἐνὸς ἰδιαζούσαν ὑπαρξίν, μήτε συστῆλλον κατὰ τὴν μίαν πάντων ἐνικὴν ὁλότητα τὰς τῶν ὄντων διαφορὰς, ἀλλὰ πάντα ἐν πᾶσιν ἐστὶν ἀληθῶς, ὁ μὴδέποτε τῆς οἰκείας ἀμερῶς ἀπλότητος ἐξιστάμενος; Καλῶς οὖν ὁ διδάσκαλος ἔφη τὰς ἀντιλήψεις τοῦ περὶ θεότητος λόγου πολλὰς εἶναι, ἐξ ὧν εἰς ἐστὶ μόνον Θεός διδασκόμεθα, καὶ τὰς λύσεις ἐργαστέρας, ἐξ ὧν πάλιν τί οὐκ ἐστὶ μανθάνομεν πρὸς τὸ παῦσαι περιεργίας ἀνοητοῦς καὶ βλαβεράς τοὺς ληπτὲν οἰομένους τὸ θεῖον τοῖς διακρίνεις ἀνακλισμοῖς τῆς αὐτῶν διανοίας, ἥ οὐδὲ τὸ ἔσχατον τῶν ἐν τοῖς οὐαῖς καθ' ὅν ἐστι καὶ ὑπάρχει λόγον ἀληθῶς ἐστὶ ληπτόν.

nis ingeniorum suorum augmentis comprehendere eorum quae sunt qua sit ratione et existat vere comprehendere potest.

A quibus facta sunt differentiam haberent. Si igitur, ut sensus naturaliter sensibilia percipientes necessario multas pro receptione faciunt et diversas eorum quae subjacent sensibus et succidunt perceptiones, sic etiam mens, cum omnes naturaliter in rebus rationes percipiat, in quibus infinitis Dei actiones intiendo multas efficit et infinitas, ut verum dicam, divinarum a se perceptarum actionum virtutumque differentias, infirma utetur nimirum facultate irritamque habebit verae veritatis indaganda artis suae viam atque rationem, cum intelligere haud queat quomodo in unaquaque singulorum quorumque ratione, et in cunctis simul quibus cuncta existunt rationibus, is qui revera inter ea quae sunt non censetur, et omnia proprie sit, et supra omnia Deus. Certe si omnis divina, ut verum est, actio et virtus Deum individue totum per semetipsam in unaquaque re, quaque ratione inest proprie significat, quis accurate et intelligere et enarrare poterit, quomodo in cunctis communiter totus et in unoquoque eorum quae sunt privatim partium expertus et individuus existat Deus, neque varie ac multipliciter diductus unus eum rerum quibus, ut existens, inest infinitis differentiis, neque contractus secundum singuli ejusque peculiarem existentiam, neque contrahens secundum unam cunctiorum et singularem totitatem eorum quae sunt differentias, sed omnia in omnibus revera existat is qui nunquam peculiari sua et individua simplicitate excedat? Bene igitur magister deitatis rationis multas esse perceptiones dixit, de quibus solum quod Deus sit doceamur, solutionesque operosiores et difficiliiores, de quibus rursus quid non sit discamus; quo ab inutili atque nociva curiositate revocaret eos qui divinum vana posse sibi videntur, quibus ne ultimum quidem

Ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ πρώτου λόγου, εἰς τὸ, « Διὰ τοῦτο μὲν δὲ ἀρχῆς εἰς εὐδδα κινήσεσθαι μὴ καὶ τριῶδες ἐστὴν (10). »

Πᾶν κατὰ φύσιν κινούμενον δι' αἰτίαν πάντως κινεῖται, καὶ πᾶν τὸ δι' αἰτίαν κινούμενον δι' αἰτίαν πάντως καὶ ἐστὶ, πᾶν δὲ τὸ δι' αἰτίαν ὧν καὶ δι' αἰτίαν κινούμενον ἀρχὴν μὲν εἶχε πάντως τοῦ εἶναι τὴν δι' ἣν ἐστὶ καὶ ἐξ ἣς πρὸς τὸ εἶναι ἤχηται αἰτίαν, τέλος δὲ τοῦ κινεῖσθαι τὴν αὐτὴν δι' ἣν κινεῖται καὶ πρὸς ἣν ἐπιφέρεται αἰτίαν. Πᾶν δὲ τὸ δι' αἰτίαν καὶ ὧν καὶ κινούμενον καὶ γεννητὸν πάντως. Εἰ δὲ τοῦ κινούμενου τέλος ἐστὶν ἡ δι' ἣν κινεῖται αἰτία, ἡ αὐτὴ πάντως ἐστὶ τῇ δι' ἣν γεγέννηται καὶ ἐστὶν αἰτία. Μία οὖν ἀρα πάντως τοῦ ὅπουσιν ὄντος καὶ κινούμενου κατὰ φύσιν ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος αἰτία δι' ἣν καὶ ἐστὶ καὶ κινεῖται πᾶν τὸ ὧν καὶ κινούμενον. Δραστήριος γὰρ ὑπάρχουσα δύναμις καὶ ποιεῖ τὰ

Ex primo de Filio sermone, in illud: « Quocirca unitas principio in binarium mota in Trinitate consistit. »

Quodcumque secundum naturam movetur, necesse est ut de causa moveatur, et quodcumque de causa movetur, necesse est ut de causa etiam existat; quodcumque vero de causa existit atque de causa movetur, initium quoque existentiae ut habeat necesse est eam per quam existit et ex qua ad existentiam ducta est causam, finem vero motionis eandem qua movetur et ad quam properat causam. Quodcumque autem per causam est et movetur factum ut sit item necesse est. Quod si ejus quod movetur finis est causa per quam movetur, necesse est eandem sit causa per quam factum est et existit. Ergo unus omnino est ejus quod utcumque existit et movetur

VARIE LECTIONES.

²² ἑκάστου cod. Gud.

(10) Greg. Naz. Or. Theol. III, de Filio, cap. 2, p. 524, tom. I Opp. edit. Bened.

PATROL. GR. XCI.

secundum naturam ut initium et finis causa per quam et est et movetur quodcumque est et movetur. Strenua enim et efficax cum vis sit, Deo convenienter tam efficit ea quæ sunt, ut initium, et productum, quam trahit providenter ea quæ moventur, ut finis, atque terminat. Jam si quodcumque movetur et factum est per causam existit et movetur et factum est, sequitur ut nec effectum sit quodcumque existentiae causam habet nullam, nec mobile sit. Non enim movetur omnino quod existentiae causa caret. Si autem quod causa caret idem caret motione, sequitur ut divinum sit immobile, quod existentiae suæ causam non habet rerum quæ sunt omnium causa est. Quomodo igitur, fortasse aliquis interrogabit, admirabilis hic doctor tanquam mobile introducit Deum in præpositis? Cui respondebimus quod noverat procul dubio: Ratio cujusque artis conservans, immobilis omnino ad se manens, ut exemplo utar, cum per singulas formas eorum quæ ad eandem artem pertinent formatur, moveri dicitur potius, quod secundum se movet id quod arte efficitur, quam quod movendo appareat, vel, ut lux quæ ad videndum movet visum dicitur moveri, cum movens omnis visus proprie causa sit magis quam quod movetur, ita et divinum plane immobile existens pro essentia sua atque natura, utpote infinitum et non affectum et interminatum, tanquam aliquis conscia ratio rerum quæ sunt essentias inhabitans moveri dicitur, providenter eorum quæ sunt secundum suam unumquodque qua moveatur rationem movendo, et, ut causa, quæcumque de his quorum est causa prædicantur, sine affectu recipiendo. Quod commendandum suscipiet qui in his querendis studium posuit divinus et magnus vates sanctus Dionysius Areopagita, ubi ait: « Quid tandem theologi significare volunt, cum divinum Numen, nunc amorem, nunc charitatem, nunc amabile et charum vocant? » Questionem absolvit his verbis: « Quod hic movetur, illic movet; » atque ut luculentius dicam: Nunc amor divinum est atque charitas et movetur, nunc amabile est et charum, et movet ad se quæcumque amorem atque charitatem capiunt; et ut rursus apertius dicam: Movetur dum affectum amoris et charitatis inserit eis quæ horum capacia sunt, movet contra dum natura attrahit eorum quæ ad se moveantur appetitum; et rursus: Movet et movetur quasi sitiens sitiri, et amans amari, et diligens diligi. Qua sententia etiam divinus Gregorius dixit: « Unitas principio in binarium mota in Trinitate constitit. » Movetur enim in mente ipsius capace, sive angelica, sive humana, per ipsam et in ipsa de ipsa inquirente, et, ut manifestius dicam, instruit eam indivise in primo impetu de unitatis ratione, ne separatio primæ causæ inferatur: impellit vero eam ad recipiendam etiam divinam atque inenarrabilem fecunditatem, my-

(14) Dionys. Areopag. De divinis nominibus, cap. 4, p. 365, tom. I Opp. ed. Ven.

A γινόμενα θεωρητικῶς ὡς ἀρχὴ καὶ προβάλλεται, καὶ ἔλκει τὰ κινούμενα προνοητικῶς ὡς τέλος καὶ ὀρίζεται (203 δ). Εἰ δὲ πᾶν κινούμενον καὶ γενητὸν δι' αἰτίας ἐστὶ τε καὶ κινεῖται καὶ γαγῆνται, πᾶν δὲ μὴ δι' αἰτίας ἐστὶν οὐδὲ ποιητὸν ἐστὶν, οὐδὲ κινήτων δηλονότι. Οὐ γὰρ κινεῖται τὸ παντάπασι μὴ ἔχον τοῦ εἶναι αἰτίας. Εἰ δὲ τὸ ἀνάκτιον πάντως καὶ ἀκίνητον, ἀκίνητον ἄρα τὸ θεῖον, ὡς τοῦ εἶναι μηδεμίαν ἔχον αἰτίαν, καὶ πάντων τῶν ὄντων ὑπάρχον αἰτία. Πῶς οὖν, ἴσως ἔρπει τις, ὁ θαυμαστὸς οὗτος διδάσκαλος κινούμενον εἰσάγει τὸ θεῖον ἐν τοῖς προτεθείσιν; Πρὸς δὲ ἐρωδόμεν ὅτι παντὸς μᾶλλον ἥδεται, τὸ Ἐκάστης τέχνης συνεκτικὸς λόγος, ἀκίνητος μένων παντάπασιν ἐπ' αὐτὸν, ἵνα παραδείγματι χρῆσθωμαι, καθ' ἑκάστον εἶδος τῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν τέχνην μορφούμενος, κινεῖσθαι λέγεται τῷ κινεῖν μᾶλλον καθ' αὐτὸν τὸ τεχνούμενον ἢ τῷ κινεῖσθαι προφανόμενος· ἢ, ὡς φῶς πρὸς τὸ ὁρᾶν τὴν ὄφιν κινῶν λέγεται κινεῖσθαι, κινήτικόν ὑπάρχον πάσης ἔφωτος κυρίως ἥπερ κινήτων, οὕτω καὶ τὸ θεῖον ἀκίνητον πάντη καθ' οὐσίαν καὶ φύσιν ὑπάρχον, ὡς ἀπειρον καὶ ἀσχετον καὶ ἀόριστον, οἰονεῖ τις ἐπιστημονικῶς λόγος ἐνυπάρχων ταῖς τῶν ὄντων οὐσίαις λέγεται κινεῖσθαι, τῷ κινεῖν προνοητικῶς ἑκάστον τῶν ὄντων καθ' ὃν κινεῖσθαι πέφυκε λόγον, καὶ ὡς αἴτιον πάντα τὰ κατηγορούμενα κατὰ τῶν ὄν ἐστιν αἴτιον ἀπαθῶς ἀναδεχόμενον. Ἀνελεῖται τοῦτο ζητήσας ὁ θεοφάντωρ καὶ μέγας Ἀρεοπαγίτης ἁγιὸς Διονύσιος ἐν οἷς φησι: « Τί δήποτε τὸ θεῖον οἱ θεολόγοι ποτὲ μὲν ἔρωτα, ποτὲ δὲ ἀγάπην, ποτὲ δὲ ἐραστὴν καὶ ἀγαπήτην ἀποκαλοῦσι; » Συμπέραινε τὸν λόγον οὕτως φάσκων: « Οὐτεπερ τῷ μὲν κινεῖται, τῷ δὲ κινεῖ· » καὶ σαφέστερον εἰπεῖν, Ὡς μὲν ἔρω, ὑπάρχον (204 α) τὸ θεῖον καὶ ἀγάπῃ κινεῖται, ὡς δὲ ἐραστὴν καὶ ἀγαπήτην κινεῖ πρὸς αὐτὸ πάντα τὰ ἔρωτος καὶ ἀγάπης δεκτικά· καὶ τρανέστερον αὖθις φάσαι: Κινεῖται μὲν ὡς ὅστις ἀμποιῶν ἐνδιέθετον ἔρωτος καὶ ἀγάπης τοῖς τοῦτων δεκτικοῖς, κινεῖ δὲ ὡς ἑλκτικὸν φύσει τῆς τῶν ἐπ' αὐτῷ κινουμένων ἐπίσεως· καὶ πάλιν: Κινεῖ καὶ κινεῖται, ὡς διφῶν τὸ διψᾶσθαι, καὶ ἔρῶν τὸ ἐρᾶσθαι, καὶ ἀγαπῶν τὸ ἀγαπᾶσθαι. Κατὰ τοῦτον τρόπον καὶ ὁ θεόφρων Γρηγόριος φησι: « Μονὰς ἀπ' ἀρχῆς εἰς διὰ δὲ κινήσεια μέχρι Τριᾶδος ἐστὶ. » Κινεῖται γὰρ ἐν τῷ ταύτης δεκτικῷ νῷ, εἴτε ἀγγελικῷ, εἴτε ἀνθρωπίνῳ, δι' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ τὰς περὶ αὐτῆς ἐξετάσεις ποιούμενῳ, καὶ σαφέστερον εἰπεῖν, διδάσκει αὐτὴν ἀμειψίως ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ τὸν περὶ μονάδος λόγον, ἵνα μὴ διαίρεσις τῷ πρώτῳ αἰτίῳ ἐπισαχθῇ, προβιδάζει δὲ αὐτὸν καὶ τὴν θείαν καὶ ἀπόρρητον τοῦτου γονιμότητα δέξασθαι, λέγουσα μυστικῶς τε καὶ κρυφίως αὐτῷ μὴ δεῖν ἀγονοῦ εἶναι πώποτε φρονεῖν τοῦτο τὸ ἀγαθὸν λόγου καὶ σοφίας, ἢ ἀγιαστικῆς δυνάμεως, ὁμοουσίαν τε καὶ ἐνυποστάτην, ἵνα μὴ σύνθετον ἐκ τούτων ὁποληθῇ τὸ θεῖον ὡς συμδεηκῶν, καὶ οὐχὶ ταῦτα ὑπάρχον ἀεὶ πιστευθῇ. Κινεῖσθαι οὖν ἡ θεότης λέγεται ὡς αἰτία τῆς καθ' ὃν ὑπάρχει τρόπῳ ἐξετάσεως. Ἀνευ γὰρ ἀλλήλων

ἐπιβάλλειν θεότητι τῶν ἀμειψάνων ἐστί. Λέγεται δὲ ἅ A
κινεῖσθαι πάλιν καὶ διὰ τὴν κατὰ μέρος φανέρωσιν
τοῦ περὶ αὐτῆς τελευταίου λόγου κατὰ τὴν ἀγίαν
Γραφήν, ἀπὸ τοῦ Πατέρα ὁμολογεῖν ἀρχομένου, καὶ
εἰς τὸ ὕψιν συνομολογεῖν Πατρὶ προβαίνοντος, καὶ
Πατρὶ καὶ Ὑψὶ συμπαραδίδεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον, καὶ συμπροσκυβεῖν (204 b) τοὺς διδασκο-
μένους ἐνάγοντος Τριάδα τελείαν μονάδι τελείᾳ,
ἔχουν μίαν οὐσίαν καὶ θεότητα καὶ δύναμιν καὶ
ἐνέργειαν ἐν τρισὶν ὁμοστάσεσιν.

manifestationis perfectioris circa ipsum rationis per
fitendo, et procedit in proflandam una cum Patre
Spiritus sanctum, et ad Trinitatem perfectam perfecta unitate, hoc est unam essentiam et deitatem
et potestatem et actionem in tribus substantiis conjunctim et una venerandas instruit atque deducit.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ: « Ἀλλ' ἑτερον, οἷμαι, B
θέλω καὶ θέλεις, γεννῶν καὶ γέννησις,
λέγων καὶ λόγος, εἰ μὴ μεθόνομεν· τὰ μὲν δ
κινούμερος, τὰ δὲ οἷον ἡ κίνησις. Οὐκ οὖν
θελήσεως τὸ θελήθην, οὐδὲ τὸ γεννῆθην γέν-
νησεως (οὐδὲ γὰρ ἔπεται πάντως), οὐδὲ τὸ
ἀκούθην ἐκωλύσεως, ἀλλὰ τοῦ θέλοντος
καὶ τοῦ γεννῶντος καὶ τοῦ λέγοντος. Τὰ τοῦ
θεοῦ δὲ καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα, ὅ γ' ἡ γέννησις
ἐστὶν ἰσως ἡ τοῦ γεννῆναι θέλεις (12). »

Πρὸς τοὺς Ἀρειανούς πάντα κινεῶντας τρόπον,
πρὸς τὸ εὐεπίστατον αὐτοῖς εἶναι τὴν κατὰ τοῦ Μονο-
γενοῦς βλασφημίαν, καὶ λέγοντας θελήσεως, ἀλλ' οὐ
Πατὴρ ὕψιν εἶναι τὸν μονογενῆ ὕψιν, ταῦτα φησὶν C
ὁ σοφὸς διδάσκαλος, εὐδιόλутον οὖσαν δεικνύς πᾶσαν
αὐτῶν ἐντεῦθεν τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας μηχανήν. Εἰ
γὰρ τὰς τῆς φύξεως δυνάμεις, ἅς ἰσως φαίη τις εἶναι
συμπληρωτικὰς τῆς οὐσίας αὐτῆς, δύνασθαι μὲν
ταύτας ἐνεργεῖν λέγομεν ἐν ᾗ συνείσιν οὐσίᾳ, μὴ
μῆναι καὶ κινεῖσθαι πάντως κατ' ἐνέργειαν ἀποτε-
λεσματικὴν χωρὶς τῆς τοῦ θέλοντος ἐπινεύσεως
δύνασθαι. Εἰ δὲ καὶ δοθεῖν καθ' ὑπόθεσιν τὸ ἴδιον
ἐθέλειν αὐτὰς ἐνεργεῖν ἐκ τῆς φυσικῆς κινήσεως,
χωρὶς τῆς τοῦ ταύτας, ἐν' οὕτως εἶπω, κακῆς μὲν
ροπῆς μὴδὲν ἰσχυρὴ αὐτῶν καθάπαξ ἀποτελεσματικῶς
ἐνεργεῖν τῆς ἰδίας ὁρμῆς. Οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ πάντως
τῇ δυνάμει τὸ ἔργον, μὴ ἔχουσα τὴν τοῦ οὐ ἐστὶ
δύναμις ῥοπήν, συνισφύρουσαν αὐτῇ τὸ κατ' ἐνέ-
ργειαν ἐν πράγματι τέλος· καθ' αὐτὴν οὖσα ἀνοπο-
στάτω (205 a). Μάτην τὴν θέλησιν προεδάοντο,
μὴ οὐδ' ἂν τινος ἀποτελεσματικὴν, χωρὶς τοῦ αὐτὴν
ἔχοντος τε καὶ θέλοντος. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὁ φησὶν ὁ
διδάσκαλος. Οὐδὲ γὰρ ἔπεται πάντως δηλονότι τῇ
θέλῃ τὸ θεληθῆναι, καὶ ταῖς λοιπαῖς ὡσαύτως τὰ
λοιπὰ, χωρὶς τῆς τοῦ ταύτας ὑποκειμένου ἐν ᾧ καὶ
εἰσι συνισφύρας. Εἰ τοίνυν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς παρα-
δειγματικῶν τεκμηρίων τὰ θεῖα, ὧ οὗτοι, δέξασθε
ταῖς ὑμῶν γούν αὐτῶν στοιχοῦντες ὑποθέσεις τῶν
ἅμα πάντως εἶναι τὰ κατὰ τὴν μέσιν σχέσιν ἀλλή-
λοις συνόντα, λέγω δὴ τὸν θέλοντα καὶ τὸ θεληθῆναι,
τὸν γεννῶντα καὶ τὸ γεννηθῆναι, κατὰ τὴν σχέσιν,

silice et occulte ei persuadens infecundum cen-
sendum nunquam esse hoc bonum sermonis et
sapientiae, sive potestatis sanctificatoriae, coessen-
tialium et subsistentium habentium, ne ex his
tandem congressis compositum esse divinum Nu-
men putetur, et non semper hæc esse credatur.
Moveri igitur Deus dicitur ut causa quæstionis de
modo quo ipse existat. Etenim sine illuminatione
aggredi deitatem nunquam poteris. Rursus autem
moveri dicitur etiam propter vicissitudinem ma-
sacram Scripturam, quæ initium facit Patrem pro-
filium, et ad recipiendum una cum Patre Filio
Spiritus sanctum, et ad Trinitatem perfectam perfecta unitate, hoc est unam essentiam et deitatem
et potestatem et actionem in tribus substantiis conjunctim et una venerandas instruit atque deducit.

Ex eodem sermone, in illud: « Verum aliud, nī fal-
lor, est volens, aliud voluntas, aliud gignens, aliud
generatio, aliud qui loquitur, aliud sermo, nisi
forte temulenti simus: horum enim alterum est is
qui movet, alterum velut motus ipse. Non ergo vo-
luntatis est volitum, nec generationis quod genitum
est (neque enim hoc prorsus sequitur), nec locu-
tionis quod auditum est, sed volentia et gignentia
et loquentia. At quæ in Deo considerantur, supra
hæc quoque omnia sunt, utpote cui generatio for-
tasse sit ipsa gignendi voluntas. »

Ad Arianos omnia perturbantes, quo Unigeni-
tum blasphemandi opportunitatem sibi facerent,
atque Filium voluntatis, non autem Patris esse
unigenitum Filium stantes, hæc sapiens doctor
dicit, facile esse demonstrans inde ad dissolven-
dum omne artificium contra veritatem structum.
Nam si animæ facultates, quas aliqua dixerit es-
sentia hujus completorias esse, has quidem in qua
simul insunt essentia agere statuamus, hand ta-
men item moveri per actionem effectum præsan-
tem nisi per volentis nutum posse. Si autem etiam
daretur sub conditione privatum et proprium
velle eas agere ex naturali motu, tamen præter
ejus qui eas possidet, ut ita dicam, libramento
nihil eas ita ut perfectam administrent efficaciam
proprii impetus posse. Neque enim omnino facul-
tatem sequitur opus, quæ ejus cujus est facultas
libramento caret, quod activam in facto consum-
mationem ei afferat, dum ipsa per se est sine sub-
stantia. Frustra voluntatem proposuerunt, quæ ni-
hil perficit præter eum qui ipsam habet et vult.
Atque hoc est quod dicit magister. Nequaquam
enim, ut apparet, voluntatem sequitur volitum,
nec magis reliquas reliqua, sine ejus quod his sub-
jacet, in quo et insunt, collatione. Quod si de hu-
manis nostris, o isti, exempla divina astimatis,
vestris saltem ipsis conditionibus innisi necesse
esse concedite ut quæ secundum medium affectum
sive relationem sese comitantur simul sint, vo-
lentem, inquam, et volitum, generantem et gene-
ratum, quæ secundum affectum sive relationem

id est voluntatem et generationem, se invicem comitantur. Quemadmodum enim extra videntem et visum non est visus, neque cogitatio extra cogitantem et cogitatum, ita nec extra generantem et generatum generatio, nec extra volentem et volitum voluntas, quia, ut demonstratum est, nec volitum sequitur voluntatem sine ejus qui vult collatione. Quod si simul sunt hæc secundum affectum, immobilis enim amborum affectus, — contemporabat ergo generanti Patri, Patri qui semper erat, per generationem etiam secundum vos generatus Filius, cum inter semetipsum et Patrem generantem nullo modo admittat intervallum temporis, neque est amplius voluntatis Filius Filius, sed Patris generantis. Atque hæc, inquit, ex humanis nostris dicta sint exemplis; at quæ in Deo considerantur, supra hæc quoque omnia sunt, cui generatio fortasse est gignendi voluntas. Indubium vero id adduxit per: fortasse adverbium, propterea quod Filii ex Patre generatio etiam voluntatem superat. Neque enim separatur voluntate a Patre Filius, neque ullo modo Patris voluntas cogitantibus nobis anticipat Filium, quia nec Pater antecedeat Filium, non magis quam intellectus ante sermonem ex ipso, aut lux ante splendorem. Nam simul habentes existentiam unam Pater et qui ex eo sine initio generatus est Filius, et voluntatem habent simplicem atque individuum, ut etiam essentiam unam et naturam.

Ex eodem sermone, in illud: « Alioqui quid prohibet quominus ipse quoque allata hac propositione: Pater major natura est, ac deinde assumpta altera, Natura autem non omnino major, nec Pater, ita postremo concludam: Majus igitur omnino non majus, vel, Pater omnino non Pater? »

Cum de causa majorem Filio Patrem, quia ex Patre sit Filius, at non ex Filio Pater existat, doctor sapienter definiret, Ariani quod de natura causa sit propositione assumpta ei maligne quod de natura majus sit collegerunt. Atque primum strenue quod isti privata ratiocinatione collegerunt diluit dicens: « Haud scio se ipsosne potius an eos ad quos dirigunt sermonem captiosa hac argumentatione circumveniant. » Neque enim simpliciter quæcunque de aliquo dicuntur, etiam de isto dicuntur quod ipsi subjacet; sed patet de quo, et quænam dicantur. Nimirum quæcunque de causa tanquam causa, inquit, dicuntur, ea etiam de eo quod de natura est dicuntur. Neque enim rationis est ea quæ ut exemplo hoc utar, de sapiente vel rege ut sapiente vel ut rege dicuntur etiam de eo quod his subjacet dicere, ut hominibus, et præter legem essentiali definitione eorum quæ subjacent una comprehendere quæ de sapientia ut sapientia, quæque de regno ut regno dicuntur, id est quæ nihil omnino communicant cum ratione essentiali,

A φημι δὲ τὴν θέλησιν καὶ τὴν γέννησιν, ἀλλήλοις συνόντα. Ὡς γὰρ τοῦ ὁρώντος καὶ τοῦ ὁρωμένου χωρὶς οὐκ ἔστιν ὄρασις, οὕτως τοῦ νοοῦντος καὶ τοῦ νοουμένου νόησις, οὕτως οὐδὲ τοῦ γεννῶντος καὶ τοῦ γεννωμένου γέννησις, οὕτως τοῦ θελοντος καὶ τοῦ θελομένου θέλησις, ὅτι μὴδὲ ἔπεται θελήσει τὸ θεληθὲν, ὡς ἰδεῖσθαι, χωρὶς τῆς τοῦ θελοντος συνεισφορᾶς. Εἰ δὲ τῶν ἁμὰ ταῦτά ἐστι κατὰ τὴν σχέσιν, ἀκίνητος γὰρ ἡ ἐπ' ἀμφοῖν σχέσηις, ἅμα ἦν ἄρα τῷ γεννῶντι Πατρὶ, αἱ ὄντι Πατρὶ, διὰ γέννησεως, καὶ καθ' ἡμᾶς ὁ γεννώμενος Υἱός, μὴ παραδεχόμενος καθ' ὁλονδήποτε τρόπον μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ γεννῶντος Πατρὸς παρενθήκην χρόνου, καὶ οὐκ ἔτι θελήσειός ἐστιν Υἱὸς ὁ Υἱός, ἀλλὰ τοῦ γεννῶντος Πατρὸς. Καὶ ταῦτα, φησὶν, ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς παραδειγμάτων εἰρησθῶ, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα, ὧς γέννησις ἴσως ἐστὶν ἡ τοῦ γεννῶντος θέλησις. Ἀμφέβαλε δὲ τοῦτο διὰ τοῦ « ἴσως » ἐπιρρήματος διὰ τὸ καὶ ὑπὲρ θέλησιν εἶναι τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. Οὐ γὰρ μισθίζεται θελήσει ἐκ τοῦ (205 β) Πατρὸς ὁ Υἱός, οὐδὲ προεπινοεῖται τοῦ Υἱοῦ καθ' ὅτι οὐκ ἡ τοῦ Πατρὸς θέλησις, ὅτι μὴδὲ προὔπῃν ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, ὥστε οὐδὲ νοὺς λόγου τοῦ ἐξ αὐτοῦ, οὐτε φῶς τοῦ ἀπαυγασματος. Ἄμα γὰρ τὸ εἶναι ἔχοντες, καὶ θέλησιν μίαν ἔχουσιν ὁ τε Πατὴρ καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ ἀνάγκῃς γεννηθεὶς Υἱός, ἀπλῆν τε καὶ ἀδιαίρετον, ὥστε οὐ καὶ οὐσίαν μίαν καὶ φύσιν.

C Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ: « Ἐκεῖ τί καλεῖται καμὲ ταύτην πρότασιν ποιησάμενον τὴν δι, Ὁ Πατὴρ μείζων τῇ φύσει, ἔπειτα προσλαβόντα τὸ, Φύσει δὲ οὐ πάντως μείζων, οὐδὲ Πατὴρ, συνάγαγαι, Τὸ μείζων οὐ πάντως μείζων, ἢ, Ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ. »

D Ἐπειδήπερ μείζονα τῷ αἰτίῳ τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα σοφῶς ὁ διδάσκαλος, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντος τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς ὑπάρχοντος, διαρίζετο, προσλαβόντας οἱ Ἀρειανοὶ τὴν τὸ αἴτιον φύσει πρότασιν συνήγον αὐτῷ κακούργως τὸ φύσει μείζων. Πρῶτον μὲν ἐπιλύεται γενναίως τὸ παραλογισμένως ὑπ' αὐτῶν συναχθὲν εἰπὼν: « Οὐκ οἶδα πότερον αὐτοὺς παραλογίζονται, ἢ τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος. » Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὅσα κατὰ τίνος λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ ἀποκειμένου τούτῳ ῥηθήσεται: ἀλλὰ δῆλον κατὰ τίνος καὶ τίνα τούτ' ἐστίν. Οὐ γὰρ ὅσα κατὰ τοῦ αἰτίου ὡς αἰτίου, φησὶ, λέγεται, ταῦτα καὶ κατὰ τοῦ φύσει ῥηθήσεται. Οὐκ ἔστι γὰρ λόγου τὰ κατὰ τίνος φέρε εἰπεῖν σοφοῦ ἢ βασιλέως ὡς σοφοῦ ἢ ὡς βασιλέως λεγόμενα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου τούτου ῥηθῆναι, ὡς ἀνθρώπου, καὶ συμπαραλαμβάνειν ἀθέσμως τῷ τῆς οὐσίας ὄντι τῶν ὑποκειμένων τὰ κατὰ τῆς σοφίας ὡς σοφίας, καὶ τὰ κατὰ τῆς βασιλείας ὡς βασιλείας λεγόμενα, τὰ μὴδὲν καθόλου τῷ λόγῳ τῆς οὐσίας (206 α) ἐπικοινωνοῦντα ὡς συστατικὰς διαφορὰς αὐτῆς καὶ συμπληρωτικὰς

τοῦ κατ' αὐτὴν ὁροῦ παραλαμβάνειν. Ἐπειτα σοφώ-
τερον συμπλέξας αὐτοῖς ἐκ τῆς αὐτῶν προτάσεως
συλλογισμὸν περιτρέπει αὐτοὺς αὐτοῖς. Ἐχει δὲ
οὕτως. Ἐπει εἰ κωλύει καμὲ ταύτην πρότασιν
ποιησάμενον τὴν δεῖ, Ὁ Πατὴρ μείζων τῇ φύσει,
ἐπειτα προσλαβόντα τὸ, φύσει δὲ οὐ πάντως μείζων
οὐδὲ Πατὴρ, ἐντεῦθεν συναγαγεῖν. Τὸ μείζων οὐ
πάντως μείζων, ἢ, Ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ.
Πρὸς δὲ τὸ σαφέστερον ἡμῖν γενέσθαι καὶ συνεκτι-
μώτερον διαγράφωμεν, εἰ δοκεῖ, σχήματι τὸ λεγό-
μενον, ἐκ μὲν τῆς τῶν ἐναντιῶν ἐπιχειρήσεως ἀρχό-
μενοι, εἰς δὲ τὴν τοῦ Πατρὸς καταπαύοντες διδασκα-
λίαν.

Πρότασις Ἀρειανῶν, ἡγοῦν Εὐνομιανῶν. «Εἰ
φύσει αἰσιος ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, μείζων δὲ ὁ Πατὴρ
τοῦ Υἱοῦ, μείζων ἄρα τῇ φύσει ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ. »
Ἐπίλοιπος τοῦ ἀγίου Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου διὰ
τῆς εἰς ἀποπνὸν ἀπαγωγῆς περιτρέποντος τοὺς ἐναν-
τίους. «Εἰ φύσει μείζων καθ' ὅμας ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ,
τὸ δὲ φύσει οὐ πάντως μείζων ἢ Πατὴρ, τὸ μείζων
ἄρα οὐ πάντως μείζων, ἢ ὁ Πατὴρ οὐ πάντως Πατὴρ. »

Οὕτω περιτρέπονται τοῖς οἰκείοις ἐλωκότες μη-
χανήμασιν οἱ τὴν ἀλήθειαν ἀπανακινόμενοι, κενὸν
κενῶς τῆς εὐσεβείας ἐκτιναχθέντες. Ἐπὶ γὰρ τῶν
τοιούτων λόγων τὰ συμπεράσματα τῶν προτάσεων
εἰσι συστατικά, τῶν δὲ συμπερασμάτων αἱ προτάσεις
ὕπαρξουσιν ὀριστικά, οἷς περιπεπτώκασιν ἐκ πολ-
λῆς ἀμαθίας οἱ αὐτοὺς οἰόμενοι σοφοὺς.

«Ἐστὼ δὲ καὶ ἐνεργείας, εἰ δοκεῖ, οὐδὲ οὕτως
ἡμᾶς ἀληθεύετε. Ἀλλὰ δὲ τοῦτο ἐνεργητικῶς ἀν-
εἴη τὸ ὁμοούσιον, ἢ καὶ ἀποσινοῦ ἀλλῶς ἢ τῆς
περὶ τοῦτο ἐνεργείας ἀπαλήψης (14). »

Ἐπειδὴ οἱ τὴν γλῶσσαν φασὶν ὑπὸν κατὰ τῆς ἀλη-
θείας ἡχοημένῃ ἔχοντες ἔλαγον δὴθεν ἐρωτῶντες.
Ὁ Πατὴρ οὐσίας ἐστίν, ἢ ἐνεργείας ὄνομα (206 b);
ἴνα εἰ μὲν εἰπωμεν οὐσίας ὄνομα εἶναι τὸ Πατὴρ,
ἐντεῦθεν συναγάγωσι τὸ ἐτεροούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ
τὸν Υἱόν, ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας δύο μὴ ἀπεδοχόμενης
καὶ διάφορα κυρίως ὀνόματα (εἰ γὰρ τὸ Πατὴρ
οὐσίας ἐστίν ὄνομα, οὐκ ἂν ποτε τῆς αὐτῆς ὀνομα-
σίῃ τὸ Υἱὸς); εἰ δὲ ἐνεργείας, σαφῶς τοῦ Πατρὸς
ποίημα τὸν Υἱόν ὁμολογούντας δειξώσιν, ὡς ἐνερ-
γημα, μετὰ τὸ τὴν κυριολογίαν ἀντιθετικῶς διεξελ-
θεῖν εὐθέως πρὸς αὐτοὺς τὸν διδασκαλὸν εἰρηχότα
οὕτε οὐσίας εἶναι τὸ πατὴρ ὄνομα, οὕτε ἐνεργείας,
ἀλλὰ σχέσεως, καὶ τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱόν ὁ
Πατὴρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, συμπεριφορικῶς
ἐνήγαγεν εἰπὼν. «Ἐστὼ καὶ ἐνεργείας, εἰ τοῦτο
δοκεῖ, » καὶ ἐπιφέρει. «Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνεργητικῶς
ἀν εἴη τὸ ὁμοούσιον. » Πῶς οὖν ἐνεργεῖ τὸ ὁμοού-
σιον; ζητῆσαι τις ἀν τυχόν τῶν ἀγαθῶν ἐξεταστικῶν
καὶ μηδὲν τῶν συμπερόντων ἀγνοεῖν ἀνεγομένον.
Τοῦτο δὲ κατὰ τοῦνδε τρόπον ὁμαλισθῆσεται. Δύο
καθόλου τὰς ἐνεργείας εἶναι φασὶν ἐν τοῖς οὐσι,

A ut differentias ipsam constituentes et complementes
ejus definitionem admittere. Deinde sapientius ad-
juncto eis ex propositione ipsorum syllogismo suo
ipsorum eos gladio jugulat. Quae ita se habent :
« Alioqui quid prohibet quomipus ipse quoque al-
lata hac propositione : Pater major natura est, ac
deinde assumpta altera, Natura autem omnino non
major, nec Pater ; ita postremo concludam : Majus
igitur omnino non majus, vel, Pater omnino non
Pater. » Verum quo magis nobis fiat perspicuum et
consummatum, age, in formulam, si placet, redi-
gamus quod dicitur, ab adversariorum conamino
incipientes, et in Patris doctrinam desinentes.

Propositio Arianorum, sive Eunomianorum : « Si
Pater natura Filii causa est, et major Pater Filio
est, sequitur ut Pater natura Filio major sit. » So-
lutio sancti nostri patris Gregorii ad absurdum
deducentis et confutantis adversarios ita : « Si na-
tura secundum vos Pater major est Filio, id vero
quod natura est nequaquam majus est Patre, se-
quitur ut majus omnino non sit majus, aut ut Pa-
ter omnino non Pater sit. »

Ita confutantur suis ipsorum artificii capiti ver-
itatis renegatores, et leves pietate leviter excu-
tiuntur. De talibus enim dictis conclusiones con-
stituunt propositiones, conclusiones autem deti-
nunt propositiones, quibus se induerunt pro magna
sua ignorantia illi qui sibi sapientes ipsis videntur
esse.

C « Sit etiam actionis, si ita videtur, nec sic quidem
causam obtinebitis. Eodem enim modo dicemus
hoc ipsum egisse Patrem, ut consubstantialis ipsi
Filius esset; atsi alioquin absurditate non caret
hujusmodi actionis opinio. »

Qui linguam tanquam novaculam contra verita-
tem acutam habent cum dicerent, Interrogantes
nimirum : Pater essentiae est, an actionis nomen ?
ut, si essentiae quidem nomen esse « Pater »
statuerimus, inde alienae a Patre substantiae
Filius esse colligant, quod eadem substan-
tia duo et diversa proprie haud capiat nomina
(nam si Pater essentiae est nomen, nequaquam ejus-
dem sit « Filius » nomen), sin actionis, ut clare
atque aperte Filium Patris conditionem statuere
nos, velut actione conflatum, ostendere habeant,
postquam de propriis nominibus contra disputavit
magister statimque dixit neque essentiae Patris
nomen esse, neque actionis, sed relationis, et
quomodo ad Filium se Pater, aut Filius ad Pa-
trem se habeat, comiter infert dicens : « Sit etiam
actionis, si ita videtur, et addit, « Eodem enim mo-
do dicemus hoc ipsum egisse Patrem ut consubstan-
tialis ipsi Filius esset. » Quomodo igitur, quæret
fortasse aliquis curiosior et nihil quod utile sit
ignorare sustinens, quomodo agit ut consubstan-
tialis Filius sit ? Quod hoc fere modo explanabitur.

Duas in universum actiones in rebus statuunt, quarum una est quæ ex iis quæ sunt naturaliter procreat quæ sint ejusdem et generis et essentia, sibi quæ ipsis eadem ubique et constantia. De qua veluti morigerans argutulis illis recte magister, quo paulisper saltem a blasphemando eos prohibeat, dicit: « Esto vero secundum vos, » secundum disputationis suppositum, « esto etiam actionis nomen Pater; » et his subjungit: « Eodem enim modo dicemus hoc ipsum egisse Patrem; » id est ut consubstantialis ipsi Filius esset, tanquam efficeret actionem essentialiter substantem et viventem, quemadmodum et Sermonem profecto vivum et potestatem et sapientiam per se ipsam substantem unigenitum Dei Sermonem et Filium Patris divini veritatis doctores dixerunt. Alteram autem actionem ad externa efficienda pertinere statuunt, qua quis circa externum aliquid et alienæ essentia agens alienum quid a propria essentia atque diversum ex materia jam prius existente instituit. Hanc autem actionem cum artibus secundum scientiam communicari et compositam esse aiunt. De qua divinus doctor: « Etsi, inquit, alioquin absurditate non caret, » juxta quam videlicet rationem accepta est, « hujusmodi actionis opinio, » præsertim si de Patre et Filio accipitur, de quibus ne priorem quidem proprie actionem statuere nos pius sensus patitur, propterea quod etiam hanc superat ineffabilis et incomprehensibilis Unigeniti substantia, qua ex Patre et cum Patre et in Patre est.

Ex secundo de Filio sermone, in illud: « Deus vero dicatur non ratione Verbi, sed partis quæ in oculorum sensum cadit. Quo enim modo illius, qui proprie Deus est Deus dici queat? Quemadmodum Pater non humanitatis, sed Verbi respectu. Duplici quippe natura constabat; quo fit ut alterum de utroque proprie dicatur, alterum improprie, contra quam in nobis se res habet. Deus enim proprie noster Deus est, non autem proprie Pater. »

« Alterum proprie de utroque » est ponendum, et de Patre et de Deo, ut quorum utrumque proprie potest de Christo dici propter substantia unitatem. Christi enim Pater proprie est Deus, quia Filius et Deus Sermo et unus sanctæ Trinitatis existit vel post carnificationem, ut etiam Dei revera est propter carnem, et unus hominum appellabatur; quæ enim partium sunt, ea de toto, quod inde consistit, proprie prædicantur, quia proprie recipit quæcunque naturaliter inhaerent partibus, unde etiam constant. « Alterum improprie de utroque » æque capiendum est et de Deo et de Patre, quia utrumque vocabulum de Christo proprie dici nequit, propter naturalem earum ex quibus et in quibus consistit naturarum differentiam. Quæ enim ei quod de compositione totum est adherent de una alterave partium suarum, ea nunquam proprie prædicantur. « Contra » autem

A μίαν μὲν τὴν προάγουσαν ἐκ τῶν ὄντων φυσικῶς τὰ ὁμογενῆ καὶ ὁμοούσια καὶ ἑαυτοῖς πάντα ταυτά. Καθ' ἣν συμπαρανεχθεὶς τοῖς λογολογίαις ἐπισεικῶς πρὸς τὸ μικρὸν γούν ἐπισχεῖν αὐτοῖς τοῦ βλασφημεῖν φησὶν ὁ διδάσκαλος. « Ἐστὶν δὲ καθ' ὁμοῦς, » κατὰ τὸν ἀποδοθέντα σκοπὸν τοῦ λόγου, « καὶ ἐνεργείας ὅμοια ὁ Πατήρ. Οὐκ ἐπάγει. » Αὐτὸ δὲ τοῦτο ἐνηργητικῶς ἀν εἰη ὁ Πατήρ, « δηλονότι τὸ ὁμοούσιον, ὡς ἐνεργείαν οὐσιωδὸς ὁφειστώσαν καὶ ζῶσαν, ὥσπερ εὖν ἀμείλει καὶ λόγον ζῶντα καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν αὐθυπόστατον τὸν μονογενῆ Θεοῦ Λόγον καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς εἰρήκασιν οἱ θεόφρονες τῆς ἀληθείας διδάσκαλοι. Τὴν δὲ ἐτέραν ἐνεργείαν φασὶν εἶναι τῶν ἐκτὸς ἀπαργαστικῇ, καθ' ἣν περὶ τι τῶν ἐξουθεν (207 a) καὶ ἐπερουσιῶν ἐνεργῶν τις ἐτερόν τι τῆς ἰδίας οὐσίας ἀλλότριον ἐκ προῦποκειμένη ὕλης τινὸς κατασκευάζει. Ταύτην δὲ τὴν ἐνεργείαν ταῖς τέχναις ἐπιστημονικῶς συγκρίσθαι φασὶ. Περὶ ἧς ὁ θεόφρων διδάσκαλος φησὶ, « Εἰ καὶ ἀποπο; ἄλλως, » παρ' ὃν ἀλήθεια δηλονότι τρόπον, « Ἡ τῆς περὶ τοῦτο ἐνεργείας ὑπόληψις, » καὶ μάλιστα ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ λαμβανομένης, ἐξ' ὧν οὐδὲ τὴν πρώτην κυρίως δέξασθαι ὁ εὐσεβὴς ἀνέχεται νοῦς, διὰ τὸ καὶ ὑπὲρ ταύτην εἶναι τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ἀφαντοῦν καὶ ἀπαινήθητον ὑπαρξιν τοῦ Μονογενοῦς.

Ἐκ τοῦ β' περὶ Υἱοῦ Λόγου, εἰς τό. « Θεὸς δὲ λέγοιτο ἄρ οὐ τοῦ Λόγου, τοῦ ὁρωμένου δὲ. Πῶς γὰρ εἰη τοῦ κυρίως Θεοῦ Θεός; ὥσπερ καὶ Πατήρ οὐ τοῦ ὁρωμένου, τοῦ Λόγου δὲ. Καὶ γὰρ ἦν διαλοῦς, ὥστε τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἄμφοιν, τὸ δὲ οὐ κυρίως ἐναντίως δὲ ἐπ' ἑνῶν ἔχει. Ἡμῶν γὰρ κυρίως Θεός ὁ Θεός, οὐ κυρίως δὲ Πατήρ (15). »

Τὸ μὲν κυρίως ἐπ' ἄμφοιν θεῖον, τοῦ, Πατὴρ, καὶ τοῦ, Θεός, ὡς ἄμφοιν ἐπὶ Χριστοῦ κυρίως λέγεσθαι δυναμένων διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν. Χριστοῦ γὰρ Πατὴρ κυρίως ἐστὶν ὁ Θεός, ὡς Υἱοῦ καὶ Θεοῦ Λόγου καὶ ἐνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ὑπάρχοντος καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν, καὶ Θεοῦ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ πάλιν κυρίως ἐστὶν, ὡς ἀνθρώπου κατὰ ἀλήθειαν ὄντος διὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐνὸς τῶν ἀνθρώπων χρηματίζοντος. τὰ γὰρ τῶν μερῶν τοῦ ἐξ αὐτῶν ἐλου κυρίως κατηγορεῖται, ὡς ἐπιτεχομένη πάντα κυρίως τὰ φυσικῶς προσόντα τοῖς μέρεσιν, ἡ δὲ ὧν καὶ ὑπόστασις. « Τὸ δὲ οὐ κυρίως ὡσαύτως ἐπ' ἄμφοιν, ληπτέον, τοῦ, Θεός, καὶ τοῦ, Πατήρ, ὡς ἄμφοιν ἐπὶ Χριστοῦ κυρίως λεγθῆναι μὴ δυναμένων, διὰ τὴν φυσικὴν διαφορὰν τῶν ἐξ ὧν καὶ ἐν αἷς συνείσθηται φύσιν. Τὰ γὰρ τῷ κατὰ σύνθεσιν ὅλῳ προσόντα θεατέρου τῶν ἑαυτοῦ μερῶν οὐδέποτε κυρίως κατηγορηθήσεται. « Ἐναντίως » δὲ « ἡ ἐπ' ἡμῶν (207 b) ἔχει, » τούτστιν ἐμπάλιν καθὼς ἐπ' ἡμῶν ἔχει. Ἡνίκα γὰρ τῇ

διαφορὰν θεωρῶ τῶν φύσεων, καὶ τὴν αὐτῶν κατ' ἁπλοῦς ποιούμεαι διάκρισιν, οὐ δύναμαι τὸ ἐπ' ἁμφοῖν κυρίως τίθεσθαι, τοῦ Πατρὸς, φημι καὶ τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ κυρίως τοῦ Λόγου Θεὸς ἐστὶν ὁ Πατήρ, οὐ δὲ κυρίως Πατήρ τῆς σαρκὸς ἐστὶν ὁ Θεός. Ἐναντίας δὲ, τούτέστιν ἑμπλῆν δὲ, ἢ ἀντιστρόφως δὲ, τοῦ τε «κυρίως» δηλονότι καὶ «οὐ κυρίως», ἐπὶ τε τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς μίας ὑποστάσεως, ἐπὶ τε τῆς διαφορᾶς τῶν φύσεων καὶ τῆς κατ' ἁπλοῦς αὐτῶν διακρίσεως λαμβανόμενων, ὡς τῆς μὴ μίαν ὑποστάσεως κυρίως Θεὸν καὶ Πατέρα λεγόμενον, ὡς ἐνδὲς Χριστοῦ, τὸν Θεὸν ἐπιδεχομένης κατὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν, τῆς δὲ κατ' οὐσίαν διαφορᾶς τῶν φύσεων ἑμπλῆν τὸ μὴ κυρίως ἐπιδεχομένης, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Ἡμῶν γὰρ κυρίως μὲν Θεὸς ὁ Θεός, ὡς περ καὶ τῆς τοῦ Λόγου σαρκὸς, οὐ κυρίως δὲ Πατήρ, ὡς περ οὐδὲ τῆς τοῦ Λόγου σαρκὸς. Ἐνγυλαμένως οὖν τὰ τοῦ θλου τοῖς μέρεσι, καὶ τῷ ὅλῳ τὰ τῶν οἰκείων μερῶν ἐκφωρηθέν, καὶ ἔσται βαδία καὶ σαφὴς ἡ τοῦ προκειμένου κατάληψις. Καὶ ἵνα σαφέστερον γίνῃται τὸ λεγόμενον, ἥνικα μὲν ὡς ὑπόστασις ὁ Χριστὸς θεωρεῖται, τὸ «κυρίως ἐπ' ἁμφοῖν», τοῦ, Θεός, λέγω καὶ τοῦ, Πατὴρ, θετόν, ἥνικα δὲ διὰ τὴν ἀσύγχυτον ὑπαρξίν τῶν ἐν οἷς καὶ ἐξ ὧν ἐστὶν αἱ τοῦ Χριστοῦ φύσεις θεωροῦνται, τὸ «ἑμπλῆν» θετόν, ὡς περ ἐστὶ τὸ μὴ κυρίως, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ἔχει. Καὶ δηλοῖ τοῦτο σαφῶς λέγων ὁ διδάσκαλος διὰ τοῦ ἐπαγαγεῖν, «Καὶ τοῦτο ποιεῖ τοῖς αἰρετικοῖς τὴν πλάνην, ἡ τῶν ὀνομάτων ἐπίτευξις, ἐπαλλαττομένων τῶν ὀνομάτων διὰ τὴν σύγκρισιν.» Σημεῖον δὲ, ἥνικα αἱ (208 a) φύσεις διότανται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιηροῦνται καὶ τὰ ὀνόματα. Τούτεστιν, ὡς ὑπόστασιν μίαν σκοπεῖς τὸν Χριστόν, ἢ κατ' ἐπαλλαγὴν τῶν ὀνομάτων ἐπίτευξις ἐστὶν ἀδιαίρετος, ἐπειδὴν δὲ ταῖς ἐπινοίαις διαστήσης τὰς συμπλοῦσας τὴν μίαν ὑπόστασιν τοῦ Χριστοῦ φύσεις, συνδιεῖλες ταῖς φύσεσι καὶ τὰ ὀνόματα. ἢ πάλιν, ἐπειπερ τὴν φύσιν διπλοῦς ὁ Χριστὸς, ἄμφω κατηγορεῖται αὐτοῦ, τὸ Θεός καὶ Πατήρ, κυρίως μὲν ἥνικα συνεχφωνεῖται καταλλήλως ταῖς φύσεσι τὰ ὀνόματα, οὐ κυρίως δὲ ὅταν ἢ κατὰ φύσιν ἑκατέρου τῶν ἐξ ὧν ἐν οἷς τε καὶ ἄπερ ἐστὶ θετέρῳ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν ἐπαλλαγμένως ἀντιδιδοταί κτήσις. Ὅπερ ποιεῖν μὴ γινώσκοντες, ἢ κυριώτερος εἶπεν μὴ ἀνεχόμενοι, οἱ τότε καὶ οἱ νῦν αἰρετικοὶ τὸν μονογενῆ Θεὸν Λόγον βλασφημεῖν οὐ παραιτοῦνται, οἱ μὲν εἰς κτίσμα κατάγοντες διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οἱ δὲ τὴν οἰκονομίαν συγχέοντες διὰ τὴν ἀρνηταίαν τῶν ἐξ ὧν ἐστὶ φύσεων. Ἄλλος δὲ πᾶν τὰ θεῖα σοφὸς τοῦτον ἐρωτηθεὶς παρ' ἐμοῦ τὸν τόπον ἔφη. Τὸ μὲν «κυρίως», τὸ δὲ «οὐ κυρίως ἐπ' ἁμφοῖν», τῆς αὐτῆς ἐστὶ κατηγορίας τῆς σχετικῆς, εἴτε τῆς Πατρὸς, εἴτε τῆς Θεοῦ, ἢ καὶ ἑκατέρως, ὡς ἐφ' ἐνδὲς Χριστοῦ τιθεμένης, τοῦ συνεστώτος ἐκ δυῶν τῶν ἐναντίων, «κυρίως» καὶ «οὐ κυρίως». Εἰ μὲν Θεός ὁ Πατήρ τοῦ Χριστοῦ λεγθεῖν κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῶν δύο φύσεων, «κυρίως» μὲν τοῦ κτίσματος ἀν λέγοιτο, «οὐ κυρίως» δὲ τοῦ Θεοῦ λόγου. Ὅμοιός δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων Πατήρ «κυρίως» τοῦ Λόγου, τοῦ δὲ

«quam in nobis se res habet,» hoc est rursus ut de nobis se habet res. Quando enim naturarum specto differentiam, easque cogitatione discerno, de utroque proprie ponere non possum, de Patre, inquam, et de Deo. Haud enim proprie Sermonis Deus est Pater, neque proprie Pater carnis est Deus. «Contra quam,» hoc est rursus vero, vel contrario modo, quod nimirum pertinet ad illud «proprie» et «improprie,» ad unitiorem et substantiæ unitatem, ad differentiam naturarum et ad discrimen quo mente percipimus, cum substantiæ unitas proprie dici Deum et Patrem, ut unius Christi, de causa prædicta Deum admittat, cumque rursus essentialis naturarum differentia improprie dici recipiat, quemadmodum in nobis se res habet. Noster enim proprie Deus est Deus, ut etiam Sermonis carnis, sed non proprie, Pater, ut nec Sermonis carnis. Invicem enim atque mutuo quæ totius sunt debemus partibus, quæque propriarum est partium toti debemus tribuere, atque facilis erit et perspicua eorum quæ traciuntur comprehensio. Et quo magis perspicuum fiat quod dico, quando ut substantiam contemplamur Christum illud «proprie de utroque,» de Deo, inquam, et Patre, ponendum; quando autem per existentiam inconfusam eorum in quibus et ex quibus constant Christi naturæ, illud «rursus» ponendum, quod est non proprie, quemadmodum in nobis se res habet. Et hoc significat manifesta magistri oratio, cum subjiciat, «Atque hoc est quod hereticos in errorem inducit, nempe nominum horum conjunctio, permutatis videlicet inter se nominibus propter naturæ utriusque connexionem.» Argumento est quod cum naturæ animo et cogitatione distinguuntur, simul quoque nomina dividuntur. Hoc est, quandiu Christum unam contemplaris substantiam, nominum secundum permutationem conjunctio individua est, ubi autem intellecta discrimina veris naturas quæ Christi substantiæ unitatem consummant, una cum naturis nomina quoque discrimina veris; aut rursus, cum Christus duplex natura sit, utrumque de eo prædicatur, et Deus et Pater, proprie quidem quando naturis convenienter nomina simul pronuntiantur, improprie autem quando naturalis utriusque possessio eorum unde et in quibus existit quod existit alterutri propter substantiæ unitatem invicem attribuitur. Quod cum facere nesciant, aut, ut magis proprie dicam, non sustineant et refragentur, veteres et hodie qui exstant hæretici unigenitum Deum Sermonem blasphemare non detrectant, nunc ad creaturam eum deprimendo propter humana, nunc dispensationem confundendo per earum unde constat naturarum negationem. Alius vero divinarum rerum peritissimus a me consultus in hunc fere modum interpretatus est: Hoc «proprie,» et illud, «improprie,» de utroque, «ejusdem est prædicationis relative, sive Patris, sive Dei, sive etiam utriusque nominis, ut de uno Christo usurpatæ, qui ex duobus

contrariis constat, id est ex eo quod « proprie » A πρίσματος « οὐ κυρίως, » καθὰ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔχει
et ex eo quod, « non proprie » Itaque si Deus ταῦτα λεγόμενα. Ἡμῶν γὰρ « κυρίως » μὲν Θεός,
Christi Pater duarum naturarum respectu dicetur, « οὐ κυρίως » δὲ Πατήρ. Ταύτην ἀποδείξάμενος ἐγὼ
« proprie » sane ad creaturam pertinebit ; « im- τοῦ σοφοῦ τὴν ἐπιβολὴν ὡς καλῶς ἔχουσιν συνείδον
proprie » autem ad Deum Sermonem. Item ex ἐνταγῆναι τῷ γράμματι.
« adverso Pater pertinebit » « proprie » ad Sermonem ; ad creaturam contra « improprie, » prout etiam
apud nos hæc uti dicuntur se habent. Noster enim, « proprie » quidem Deus est, « improprie » autem
Pater. Quam observationem a sapiente illo acceptam, cum elegans sit, libro inserendam esse
putavi.

Ex eodem sermone, in illud : « Accipere eum, id est
Christum, vitam aut judicium aut gentium hæ-
reditatem aut omnis carnis potestatem aut gloriam
aut discipulos, aut cætera ejus generis quæ di-
cuntur, » quodque magister hisce subjungat : « Hoc
quoque ad humanitatem spectat, » et deinceps :
« Quamquam ut hæc etiam Deo tribuamus, nulla
inde absurditas consequetur. Non enim velut as-
ciphilia ei tribuitur, sed quæ velut a principio una cum
ipso existerint, et ratione naturæ, non gratiæ. »

De hoc mecum sæpenumero cum hæsitassem,
quomodo et qua ratione, ut ait magister, Deus
quod natura habet accipere dicatur, cumque mihi
satisfacere non potuissem, denique senem sapien-
tem adire satius visum est, qui eam questionem
quam perite expeditit ita locutus : Si quem rerum
naturæ aliquibus interpretem se præstare velle
figamus, ille suis auditoribus dicit : Demus Deo
omnipotentiam, sapientiam, bonitatem, justitiam,
æque conditioni servitium, obedientiam, circum-
scriptionem, de nihilo existentiam, et quæ ex his
consequuntur, prout natura utriusque in commu-
nibus notionibus sua propria sibi quæque vindic-
cat. His igitur ille verbis, « Demus Deo, » et quod
non adhærebat non tribuit, sed quod naturæ pe-
culiare est. Hoc enim « demus » significat veluti
definire naturam per ea quæ ipsi adherent ab eis
quæ non sunt ejusmodi. Pari modo hic quoque
doctorem nostrum pie accipe dicentem : « Quan-
quam ut hæc etiam Deo tribuamus, » hoc est dum
naturæ quæ sibi adherent ab rerum gnaris exami-
natoribus attributa accipit.

Ex eodem sermone, in illud : « Ut enim impossibile
esse dicimus Deum malum esse, aut omnino non
esse. »

Etiam hoc quæsi a sapiente sene supra memo-
rato qui respondit non pertinere illud « non esse »
ad ea quæ præceperunt, ne scilicet illud « esse »
suscepimus significare esse Deum malum : « Ut
enim impossibile esse dicimus Deum malum esse,
aut non esse » malum, sed esse malum, illo « ma-
lum » ex communi posito. Dux enim negationes
unam efficiunt affirmationem. Quo fit ut illud nega-
tivum « impossibile » cum illo « non esse malum »
conjunctum efficiat ut malus sit. Quod ita non est.

(16) Idem *ibid.* cap. 9, p. 545 tom. I Opp. ed.
Bened.

(208 b) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Λαμβά-
ναι αὐτόν, δηλαδὴ τὸν Χριστόν, ζωὴν, ἢ κυρί-
σιν, ἢ κληρονομίαν ἐθνῶν, ἢ ἐξουσίαν αἰῶνος
σαρκός, ἢ δόξαν, ἢ μαθητὰς, ἢ ὅσα λέγεται, »
καὶ τοῦτοις ἐπαγαγεῖν τὸν διδάσκαλον δεῖ,
« Καὶ τοῦτο τῆς ἀνθρωπότητος, » εἰτα προσε-
παγαγεῖν, « Εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δοῖται, οὐκ ἂν ποιοῦν.
Οὐ γὰρ ὡς ἐπὶ κτήνη δώσεις, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀρχῆς
συνυπάρχοντα, καὶ λέγω φύσεως, ἀλλ' οὐ χά-
ριτος (16). »

Πρὸς ἑαυτὸν περὶ τοῦτου πολλάκις διαπορήσας,
πῶς καὶ τίνι λόγῳ, καθὼς φησιν ὁ διδάσκαλος, ὁ κατὰ
φύσιν ἔχει λαμβάνειν ὁ Θεός λέγεται, καὶ μὴ δυ-
νηθεὶς ἑαυτὸν πληροφορησάσθαι, τέλος καλῶς ἔχειν
ἔρεσθαι γέροντα σοφὸν διδάσκων, ὅστις τὸν περὶ τοῦ-
του λόγον ἐπιστημόνως μάλα διδύμεν οὕτως λέγων,
ὅτι περ καθ' ὑπόθεσιν εἰδωμένον τινα σαφηνίζοντά τινα
τὰς τῶν ὄντων φύσεις, ἔρειν πρὸς αὐτούς. Ἀδμεν
τῷ Θεῷ τὸ παντοδύναμον, τὸ σοφόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ δι-
καίον· ὡσαύτως τῇ κτίσει τὸ δοῦλον, τὸ ὀπίσκειον,
τὸ περιγραφτόν, τὸ ἐκ μὴ ὄντων ὑποστῆναι, καὶ τὰ
τούτοις ἀκολουθεῖν, ὡς τῆς φύσεως ἐκάστου ἐν ταῖς
κοιναῖς ἐννοιαῖς ἀπαιτούσης τὰ ὅσια. Φάσκων οὖν
ὁ τυχὼν τὸ· « Ἀδμεν τῷ Θεῷ, » οὐχὶ τὸ μὴ προσδόν
αὐτῷ παρείχετο, ἀλλ' ἔπειρ ἡ φύσις ἔχει. Τοῦτο γὰρ
τὸ « Ἀδμεν » σημαίνει οἷον τὸ διορίζειν τὴν φύσιν
διὰ τῶν αὐτῇ προσόντων ἀπὸ τῶν μὴ τοιοῦτων.
Τὴν αὐτὴν τρόπον κἀνταῦθα λέγοντα τὸν διδάσκαλον
εὐσεβῶς ἐκδέχου, « Εἰ δὲ καὶ τῷ Θεῷ δώμεν, » τού-
τεστι τῆς φύσεως τὸ προσδόν αὐτῇ πρὸς τῶν διευ-
κρινούντων τὰ πράγματα λαμβανούσης.

D Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ· « Ὡς γὰρ ἀδύ-
νατον εἶναι λέγομεν πονηρὸν εἶναι Θεόν, ἢ
μὴ εἶναι (17). »

Καὶ τοῦτο τὸν προλεχθέντα σοφὸν ἐρωτήσας γέροντα
ἐφη μὴ ἡρτῆσθαι τὸ « μὴ εἶναι » τῷ προλεχθέντι,
ἵνα μὴ συναχθῇ τὸ εἶναι τὸν Θεὸν πονηρὸν· « Ὡς
γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν πονηρὸν εἶναι Θεόν,
ἢ μὴ (209 a) εἶναι » πονηρὸν, ἀλλ' εἶναι πονηρὸν,
κατὰ κοινῆς τοῦ « πονηρὸν » κειμένου. Δύο γὰρ
ἀρνήσεις μίαν συγκατάθεσιν ἐπάγουσιν. Ἔστιν εὖν
ἀρνητικὸν τὸ « ἀδύνατον, » συμπληρούμενον δὲ τῷ
« μὴ εἶναι πονηρὸν, » συνάγει τὸ πονηρὸν εἶναι.
Ὅπερ οὐχ οὕτως ἔχει, μὴ γένοιτο. Ἀλλ' ἕκαστον

(17) Idem *ibid.* cap. 11, p. 546, tom. I Opp. ed.
Bened.

ἀπὸ ἰδίας ἀρχῆς ἔχει τὸν εἶρη, ἵνα ἡ τὸ κῶλον οὐ-
τως ὁμαλιζόμενον, « Ὡς γὰρ ἀδύνατον εἶναι λέγομεν
πονηρὸν εἶναι θεόν, » καὶ στίξαι καὶ πάλιν ἀρξασθαι
νοήματος ἑτέρου καὶ προσεπαγαγεῖν, « Ἡ μὲν εἶναι, »
ἀντὶ τοῦ ἀνύπαρκτον εἶναι.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « ἔχεις τὰς τοῦ
υἱοῦ προσηγορίας, βάδιζε δὲ αὐτῶν, ὅσαι
ὀφθάλμους, θετικῶς, καὶ ὅσαι σωματικὰς, συμ-
παθῶς, μᾶλλον δὲ ὅλον θετικῶς, ἵνα γένῃ θεὸς
κατωθεν ἀνελθὼν διὰ τὸν καταλθόντα δὲ ἡμῶς
ἀνωθεν (18). »

Ὁ τὸν νοῦν διὰ τῆς ὀψιγῆς θεωρίας κατὰ τὴν
ἐκάστου τῶν θεῶν ὀνομάτων ἐπίνοιαν καταφωτίσας
καὶ πρὸς τὸν ἀρχικὸν ἐκάστου καὶ πνευματικὸν λό-
γον ἀναγαγὼν τε καὶ μεταποιήσας, καὶ τοῖς ὑπὲρ
ἀρετῆς πόνοις τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καθυποτάξας
τῷ πνεύματι, ὑπὲρ τοῦ τε μέχρι θανάτου γενομένου,
οὗτος ἀληθῶς βάδιζε « διὰ τῶν θεῶν προσηγοριῶν »
ἀμύμπτως κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ σάρκα, τὴν θεῖαν
καὶ πρὸς θεὸν ἀγούσαν πορείαν ποιούμενος, ὀψιγῶς
μὲν κατὰ τὴν μυστικὴν θεωρίαν διὰ τῶν ὀψιγῶν
ὀνομάτων, « συμπαθῶς » δὲ κατὰ τὴν πρακτικὴν
φιλοσοφίαν, διὰ τῶν σωματικῶν πρὸς τὴν ἀνω λήξιν
ἐπιτιγόμενος, « μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον θετικῶς, » ὡς θεωρη-
τικῆς οὐσῆς καὶ τῆς πράξεως καὶ λογικῆς χάριτος
μὴ ἀμοιρούσης· ἀλλ' ὅτου χάριν τὴν πρὸς τὴν σάρκα
γνωμικὴν ἀλλοτριῶσιν διὰ τῆς τελείας περιτομῆς
τῶν αὐτῆς φυσικῶν κινήματων ἐπλετο σαφῶς ὑπε-
ραγορεύων ὅτι, ἵνα γένῃται καὶ αὐτὸς χάριτι θεός,
ὑπὲρ τὴν ὕλην κατὰ σάρκα διὰ τῆς πράξεως²², καὶ
κατὰ νοῦν διὰ θεωρίας ὑπὲρ τὸ εἶδος, (209 b) ἐξ ὧν
ἡ τῶν ὄντων ὑπαρξίς ὑφέστηκεν, αὐτὸν καταστή-
σας, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, κατὰ τὴν ἔξιν τῆς ἀρετῆς
καὶ τῆς γνώσεως αὐλός καὶ ἀνείδεος πάντῃ γενο-
μενος, διὰ τὸν δὲ ἡμῶς ἐν ὕλῃ καὶ εἶδει καθ' ἡμῶς
ἀληθῶς ἐξ ἡμῶν γενομένον θεὸν λόγον, τὸν κατὰ φύ-
σιν κυρίως αὐλὸν καὶ ἀνείδεον. Ἡ καὶ πάλιν τὸ·
« Μᾶλλον δὲ ὅλον θετικῶς, » διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ
κατορθώσαντι τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις ἀρετὴν καὶ
γνώσιν, ἐκ τῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ τὸν πλησίον συμ-
παθείας, ἀπάθειαν, ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ὀφειλῆς πά-
σχειν καὶ τὴν ψυχὴν ἐτοιμῶς προεῖσθαι, ὡς κηλίδων
παντάσπιν ὑπάρχων ἐλευθερός.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὰ Γενέθλια λόγου, εἰς τὸ,
Νόμοι φύσεως καταλθόνται· πληρωθῆναι δεῖ
τὸν ἄνω κόσμον. Χριστὸς κελεύει· μὴ ἀντι-
τείνωμεν. »

Κατὰ ἀλήθειαν οἱ νόμοι τῆς φύσεως καταλυθέντες
τὴν τοῦ ἄνω κόσμου πληρῶσιν εἰργάσαντο. Δηλον·
• Philipp. ii, 8.

VARIE LECTIONES.

²² In apographo exstat ὑπὲρ τὴν ὀλίγην κατὰ σάρκα τῆς πράξεως, quæ suppleri et emendavi.

(18) Idem cap. 21, pag. 556, tom. I Opp. ed. Bened.

A Absit. Sed suum unumquodque a suo proprio prin-
cipio nexum habet, ut membrum orationis illud ita
complanetur : « Quemadmodum enim impossibile
esse dicimus malum esse Deum, » post quæ inciden-
dum est, ut rursus alterum enuntiatum inde addi-
tum incipiat : « Aut non esse, » id est existentia
carere.

Ex eodem sermone, in illud : « Habes filii appella-
tiones, per eas incede, per eas, inquam, omnes
quæ sublimes sunt, divine, per corporeas autem
humane, imo vero prorsus divine, ut ex imis hisce
ascendens fias Deus propter eum qui propter nos
de supernis descendit. »

B Qui mentem sublimi contemplatione per unus-
cujusque divinarum appellationum interpretationem
illustravit et ad principalem ejusque et spiri-
tuale rationem subduxit atque transformavit, ac
laboribus pro virtute susceptis prudentiam carnis
spiritui subjecit, ad mortem usque obediens fac-
tus^a, is vere incede « per divinas appellationes »
et spiritu irreprehensibiliter et carne, divinum iter
et quod ad Deum ducit ingrediens, « sublimis »
quidem secundum mysticam contemplationem per
sublimes appellationes, « eademque patiens » se-
cundum practicam philosophiam, dum per corpo-
ralia ad supernam properas quietem, « imo vero
prorsus divine, » cum contemplativa tua etiam ait
actio et rationali gratia non indigeat; sed ejus
gratia voluntatis a carne alienationem perfecta
ejus naturalium motionum circumcisione cepit
aperte indicat, nimirum ut etiam ipse gratia Deus
fieret, super materiam in carne per actionem, inque
mente per contemplationem super formam, ex qui-
bus rerum natura constat, sese constituens, et ut
totum edicam, secundum habitum virtutis et cogni-
tionis immaterialis et formæ expers plane factus
per Deum Sermonem qui propter nos in materia et
forma revera ad nos de nobis pervenit, qui natura
sua proprie est immaterialis formæque expers. Vel
etiam rursus, illud : « Imo vero prorsus divine, »
dixit propter ejus, qui virtutem ac cognitionem
quantas hominibus ficeret exercuit, ex Dei et
proximi amore, liberum ab affectu statum, quo de
aliorum debito patitur animamque libenter projici-
at, utpote ab omnibus omnino nævis et maculis
liber.

Ejusdem ex sermone in Nativitatem, in illud :
« Leges naturæ solvuntur; impleri oportet et con-
summari mundum supernum. Christus jubet : ne
obsistamus. »

Leges naturæ revera solute superni mundi con-
summationem effecerunt. Nimirum non solutis eis

(19) Greg. Naz. Or. in Theophan. cap. 2, p. 661,
tom. I Opp. ed. Bened.

supernus mundus imperfectus mansisset atque inconsummatus. Quenam sunt autem istae quae solvantur leges naturae? Est conceptio per sationem, et per interitum, ut puto, generatio, quarum neutra veram Dei incarnationem perfectamque humani corporis assumptionem plene designavit. Sationis enim vere fuit conceptio, et interitus omnino generatio, pura atque immaculata, proptereaque vel post generati partum virgo mater, cum per id quod peperit potius sine passione permaneret, id quod etiam mirum et praeter omnem naturae legem atque rationem factum est, uti Deus qui ex illa in carne nasci dignatus, qui virginitalis vincula illi, ut matri, potius astrinxit per generationem. Id quod factum non minus quam auditu vere admirandum est, generari nimirum infantem et partu edi, genitalibus claustris matris non apertis. Necesse erat enim revera, necesse erat ut naturae conditor per semetipsum naturam emendans primas naturae leges dissolveret, quibus peccatum propter inobedientiam parem cum irrationalibus animalibus homines damnaverant habere ex semetipsis successionem continuandae stirpis, et primae adeo ac revera divinae creationis leges innovaret, ut quod homo ex negligentia, ut infirmus, perdidisset, hoc Deus de clementia sua, ut potens, restauraret. Si igitur leges naturae de peccato impositae in Christo solutae sunt, et omnis affectuum servilis insurrectio de Sermonis adventu penitus remota est, necesse est omnino ut supernus mundus consummatur, ut ait magister. Et contra hoc ne obstrepamus. Nam si vetus, qui peccato subiacebat, Adam simplex et exilis homo, primas in spiritu leges naturae inobedientia dissolvit, inferioremque mundum prole replevit de suo semine et in carne sata in interitum, transgressionis suae similitudine princeps factus, et nemo obloquatur, multo magis qui sine peccato est novus Adam Christus Deus leges irrationalitatis naturae de peccato illatas dissolverit, ut ratio, superioremque mundum recte iis repleverit quos ex se in spiritu generat interitus expertes, obedientiae suae similitudine princeps factus. Et nemo fidem deneget eorum qui vel paululum senserunt Dei imperium ejusque magnitudinem agnoverunt. Sic igitur superior mundus repletur iis qui de Christo in spiritu generantur, et sic finem sortitur convenientem carnalis et inferioris hujus generationis lex, et ad superiorem mundum aequabili omnia ordine dispunguntur.

Alia in idem observatio.

Cum vero aliam quoque magistri sermo interpretationem admittere mihi videatur, haec quoque pro viribus meis erit proponenda, Deo in Evangeliiis ipso sermonem dirigente. Sola et unica rerum uni-

A ὅτι μὴ καταλυθέντων ἡ ἑλληνική ἀν' ὃ ἄνω κόσμος διέμεινε καὶ ἀπλήρωτος. Τίνες δὲ οἱ καταλυόμενοι νόμοι τῆς φύσεως εἰσιν; Ἡ διὰ σπορᾶς σύλληψις καὶ ἡ διὰ φθορᾶς ἐστὶν, ὡς οἶμαι, γέννησις, ὧν οὐδέτερον τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ σάρκαωσιν καὶ τελείαν ἐνανθρώπησιν παντελῶς ἐγκατακρίσει. Σπορᾶς γὰρ ἀληθῶς ἡ σύλληψις, καὶ φθορᾶς γέγονε πᾶμπαν ἡ γέννησις, καθαρὰ καὶ ἀνέπαφος, καὶ διὰ τοῦτο Παρθένος καὶ μετὰ τὸν τόκον τοῦ γεννηθέντος ἡ Μήτηρ, διὰ τοῦ τοκετοῦ μᾶλλον ἀπαθὴς διαμείνασα, ὃ καὶ παράδοξον καὶ πάντα φύσεως νόμον τε καὶ λόγον ἐκδεχέσθης, καὶ Θεὸς ὁ ἐξ αὐτῆς σαρκὶ γεννηθῆναι καταξιώσας, διασπρίξας αὐτῇ μᾶλλον ὥς μητρὶ τὰ τῆς παρθενίας (210 a) δεσφὰ διὰ τῆς γεννήσεως. Τὸ θαυμαστὸν ὄντως καὶ πρᾶγμα καὶ ἀκουσμα, γέννησιν γενέσθαι βρέφους καὶ πρόδον, τῶν γεννητικῶν κλειθρῶν τῆς τεκούσης μὴ ἀνοιγέσθων. Ἐδεῖ γὰρ ὄντως, ἔδει τὸν ποιητὴν τῆς φύσεως δι' ἐαυτοῦ τὴν φύσιν ἐπανερθεύσαντων πρώτους καταλῦσαι τοὺς νόμους τῆς φύσεως, οἷς ἡ ἀμαρτία διὰ τῆς παρακοῆς τὴν αὐτὴν τοῖς ἀλόγοις ζώοις τοῖς ἀνθρώποις ἔχειν τῆς ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς ἰδιότητα κατεδίκασε, καὶ οὕτω τῆς πρώτης καὶ ὄντως θείας δημιουργίας τοὺς νόμους ἀνανεώσασθαι, ἵνα ἕκαστος ὁ ἄνθρωπος ἐξ ἀπορροίας ὡς ἀσθενὴς ἡφάνισεν, τοῦτο διὰ φιλανθρωπίας ὁ Θεὸς ὡς δυνατός ἐπανορθώσῃται. Εἰ τοίνυν οἱ διὰ τὴν ἀμαρτίαν νόμοι τῆς φύσεως ἐν Χριστῷ καταλύθησαν, καὶ πᾶσα δουλοκρατὴς τῶν παθῶν ἐπανάστασις διὰ τῆς παρουσίας τοῦ λόγου παντελῶς ἀπεγίνετο, πληρωθῆναι δεῖ πάντως τὸν ἄνω κόσμον, ὡς φησὶν ὁ διδάσκαλος. Καὶ πρὸς τοῦτο μὴ ἀντιτείνωμεν. Εἰ γὰρ ὁ καλαῖς ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν ἡ Ἀδὰμ φίλῃς ἄνθρωπος ὢν τοὺς πρώτους ἐν πνεύματι νόμους τῆς φύσεως διὰ τῆς παρακοῆς καταλύσας τὸν κάτω κόσμον ἐπλήρωσε τῶν κατ' αὐτὸν σαρκὶ γεννηθέντων εἰς φθοράν, τῷ ὁμοιώματι τῆς αὐτοῦ παραβάσεως γενόμενος ἀρχηγός, καὶ οὐδεὶς ἀντιρεῖ, πολλῷ μᾶλλον ὁ ἀναμάρτητος νέος, ὁ Ἀδὰμ Χριστὸς ὁ Θεὸς τοὺς διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐπισταχθέντας τῇ φύσει νόμους τῆς ἀλογίας καταλύσας, ὡς λόγος, τὸν ἄνω κόσμον πληρώσειεν ἂν δικαίως τῶν κατ' αὐτὸν εἰς ἀφθαρσίαν πνεύματι γεννωμένων, τῷ ὁμοιώματι τῆς αὐτοῦ ὑπακοῆς γενόμενος ἀρχηγός. Καὶ ἀπιστεῖτω μηδεὶς τῶν καὶ μικρὸς ἐρησθημένων τῆς τοῦ Θεοῦ δυναστείας καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς μὴ ἀγνοούντων. Οὕτω μὲν οὖν ὁ ἄνω κόσμος πληροῦται (210 b) τῶν κατὰ Χριστὸν ἐν πνεύματι γεννωμένων, καὶ οὕτω πέρας δέχεται πρόσφορον ὁ κατὰ σάρκα νόμος καὶ τῆς κάτω γεννήσεως, καὶ πρὸς τὸν ἄνω κόσμον πάντα ἀναρρυθμίζεται.

Ἄλλη ἐπιβολὴ εἰς τὸ αὐτό.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἄλλον νοῦν πρὸς τούτοις ὁ τοῦ διδασκάλου λόγος ἔχων μοι φαίνεται, λεκτέον καὶ τοῦτον ὡς καθ' ἡμᾶς ἐστὶ δυνατόν, Θεοῦ τὸν λόγον ἰδόντος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις. Ἡ μὲν τῶν ὧν αἰτία

VARIAE LECTIONES.

^a Apographum καταλυθίνε; ^b A prima manu scriptum est τῆς ἀμαρτίας in cod. Gud.

καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ ἐμὸς ἐν παραβολαῖς κρυφίως A
 διδάσκων πρόβατον θείας ἑκατοντάδος ἀποποιήσαν, καὶ δραχμὴν θείας δεκάδος παραπολομένην, καὶ υἱὸν
 δαυτων ἀφραδῶς * τοῦ πατρὸς ἀποκηδήσαντα καὶ
 ἀδελφικῆς θείας θυάδος τὴν ἐμόνοιαν λύσαντα τὸν
 ἀνθρώπον ἐκάλεσε πρόβατον μὴν ὡς προνοητὴν,
 οἶμαι, καὶ ἀγόμενον, καὶ ταπτόμενον, καὶ τριῶν
 χρειωδῶν τῷ κεκτημένῳ παρακτικὸν, μαλοῦ καὶ ἀμ-
 νοῦ καὶ γάλακτος, ὡς τρεφόμενον τε καὶ τρέποντα,
 τῷ λόγῳ τε καὶ τῷ τρόπῳ τῆς φυσικῆς θεωρίας,
 καὶ ἐνδύμενον καὶ ἐνδύοντα τῷ τρόπῳ τῆς ἠθικῆς
 φιλοσοφίας, καὶ πλουτοῦντα καὶ πλουτίζοντα κατὰ
 τὴν τοῦ ὁμοίου γέννησιν τοῦ μυστηρίου τῆς ἀληθοῦς
 ἐποφίας· δραχμὴν δὲ, ὡς λαμπρὸν καὶ βασιλικὸν, καὶ
 τῷ τῆς εἰκόνος λόγῳ χαρακτηριστικὸν τῆς θείας ἀρ-
 χαιότητος, καὶ ὅλης ὑπάρχοντα τῆς θεϊκῆς ὠραιότη-
 τος ὡς ἐπικτὸν δεκτικόν· υἱὸν δὲ, ὡς κληρονόμον
 τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν καὶ ἰσοτήριον τῷ πατρὶ κατὰ
 τὴν ἐκ χάριτος δωρεάν. Τοῦτον δὲ τὸν ἀνθρώπον ὡς
 μὴν πρόβατον κληθέντα ὁ προνοητὴς Θεὸς ζητή-
 σας ὡς ποιμὴν εὗρε, καὶ τοῖς οἰκείοις ὤμοις ἐπιθείας
 πρὸς τὴν τῶν συνόμων ἐπανήγαγε μάνδραν· ὡς δὲ
 εἰκόνα συγχωθεῖσαν (211 a) τοῖς πάσι καὶ τὸ
 ἀρχικὸν κάλλος ἀγρευόμενα ὡς σοφία τὴν αὐτοῦ
 σάρκα λόγῳ τρόπῳ ἐξάψας τῷ φωτὶ τῆς αὐτοῦ
 θεότητος ὁ Λόγος εὗρε, καὶ χαρὰς ὑπέβησιν μεγάλης
 ποιεῖται τὴν εὐρεσιν, δι' ἧς τῆς θείας δεκάδος τὴν
 ἑλλειψίν ἀνεπλήρωσεν. Ὡς δὲ υἱὸν νεκροθέντα τῇ
 ἀμαρτίᾳ καὶ ἀπολόμενον τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀγνωσίᾳ
 ὡς πατὴρ ἀγαθὸς ἐπιστρέφοντα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς
 προτέρας ἀξίας ἐπιτίθισιν πάλιν ἀνελλίπως τὰ γνω-
 ρίσματα, καὶ τὸ δὴ μέγιστον πάντων καὶ μυστικώ-
 τατον, τὸν μόσχον οὗτοι τὸν σιτευτὴν, ὅστις ποτὲ ἦν ὁ
 μόσχος οὗτος καὶ ἡ τοῦτου παρ' ὁδοῦς θυρία (οἶμαι δὲ
 ὅτι ὁ ἀκρότατος ἐστὶ τοῦ κατὰ τὴν θείαν καὶ ἀρρή-
 του πρόνοιαν ἀπερινοήτου καὶ ἀγνώστου τρόπου κρυ-
 φιώτατος τε καὶ ἀγνωστότατος Λόγος, καὶ ἡ τοῦτου
 θεοκρητῆς τοῖς οὐσι μεταδόσις), καὶ χαρὰς ἀρρήτου
 ποιεῖται καφάρσιον τοῦ υἱοῦ τὴν ἐπάνοδον, πληρώσα-
 σαν μεγαλοφῶς τῶν υἱῶν τὴν θυάδα, ἥτις ποτὲ
 ἐστὶν αὐτῇ, καὶ ἡ πρὸ αὐτῆς δεκάς τῶν δραχμῶν,
 καὶ ἡ πρὸ ἐκείνης τῶν προβάτων ἑκατοντάς. Περὶ
 τῶν νῦν λέγειν, εἰ δοκεῖ, παραλείψομεν, εὐκαιρότε-
 ρον ἐν ἄλλοις μετ' ἐμαυτοῦς ἐξεργασίας τὸν ἐφ'
 ἐκάστῳ ἀριθμῷ μυστικῶς Θεοῦ διδόντος, * συνοφύ-
 μενοι λόγον. Εἰ τοίνυν ὡς μὴν πρόβατον ὁ καλὸς
 ποιμὴν τοῖς ὤμοις ἐπιθείας πρὸς τὰ σύννομα τὸν ἀν-
 θρώπον ἐπανήγαγε, καὶ ὡς δραχμὴν διὰ τῆς εἰκόνος
 τὴν βασιλικὴν ἐκτύπωσιν ἔχοντα τὸν ἀνθρώπον ὡς
 σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ δύναμις διὰ τῆς σαρ-
 κώσεως εὗρεν ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ, καὶ ὡς υἱὸν ἐπι-
 στρέφοντα προσήκατο ὁ ἀγαθὸς καὶ πανοικτίρμων
 Πατὴρ, καὶ ταῖς κατ' οὐρανὸν δυνάμει συναριθμή-
 σας ἐγκατέταξεν, ἐκάστου τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς
 ἀριθμῷ πληρώσας τὴν ἑλλειψίν διὰ τοῦ σωθέντος

* Luc. xv, 4. * ibid. 8. * ibid. 12.

VARIÆ LECTIONES.

** Apographum ἀφραδῶς. ** Eadem manus correxit μυστικὸν ὡς Θεοῦ διδόντος, etc.

versarum causa atque Deus meus Jesus in para-
 bolis occulte docens de ove quæ de divino censum
 numero aberravit *, et de drachma quæ de divina
 decade amissa est **, et de filio prodigo qui et
 patrem inconsiderate dereliquit et fraternæ divinæ
 dyadis concordiam solvit *, hominem appellavit ovem
 quidem, ut ejus cura habetur, puto, quique agitur
 et in ordinem redigitur possessorique suo tria
 necessaria præstat, lanam et agnum et lac, ut qui
 alitur et alit, ratione et modo naturalis contempla-
 tionis, et qui vestitur et vestit modo moralis philo-
 sophiæ, et qui ditatur et ditat secundum paræ gene-
 rationem mysterio veræ intuitionis. Item drachmam,
 utpote nitidam et regalem imaginisque verbo divi-
 nam originem exprimentem, et omnis divinæ pul-
 chritudinis quam potest fieri capacem. Item filium,
 ut paternorum bonorum heredem et pari cum patre
 honore fruientem de gratiæ munere. Hunc vero
 hominem tanquam ovem errantem Deus providen-
 tia sua vestigatam ut pastor invenit, suisque hume-
 ris injectam ad consortium ovile reduxit. Ut ima-
 ginem vero affectibus conspurcatam et regali forma
 orbatam Sermo, ut sapientia sui ipsius carnem in
 lucernæ modum incensam luce divinitatis suæ inve-
 nit, et magni gaudii occasionem hanc inventionem
 facit, qua divinæ decadis defectum supplevit. Ut
 filium vero peccato mortificatum et Dei ignorantia
 perditum ut pater bonus reducem recepit, eique
 pristinæ dignitatis insignia plene rursus indit, et
 quod maximum omnium sane est cuique summum
 inest mysterium, vitulum maciat saginatum, quis-
 quis erat vitulus iste et mirificum ejus sacrificium
 (erat vero, ut mihi videtur; summus de divina atque
 ineffabili providentia imperceptibilis et incogniti
 modi Sermo occultissimus atque plane incognitus,
 ejusque cum eis qui existunt divina communica-
 tio), et pro gaudii ineffabilis summa filii reditum
 habet, qua filiorum dyas magnifice expleta et con-
 summata est, quisquis est reditus iste, et drachma-
 rum quæ eum prægressa est decas, et ovium cen-
 tum numerus ante hanc commemoratus. De qui-
 bus, si lubet, nunc dicere omittamus, opportunius
 in aliis cum accurato studio mystice in unoquoque
 quæ insit numero, si Deus dederit, observaturi
 rationem. Si igitur ut ovem bonus pastor humeris
 injectam ad consortes hominem reportavit, et ut
 drachmam regalem in imagine effigiem habentem
 hominem ut sapientia Dei ac Patris et virtus per
 carnificationem Dominus et Salvator invenit, et ut
 filium reducem bonus et semper misericors Pater
 receptum cælestibus potestatibus annumeravit,
 unuscujusque cælestis numeri defecta per homi-
 nem salvatum suppleto, manifestum est quod Chri-
 stus Deus superiorem mundum complevit, divine in
 æmetipso ipse cunctorum salutem operatus.

ἀνθρώπου, ὅλον ὡς τὸν ἄνω κόσμον ἐπλήρωσε Χριστὸς ὁ Θεός, τὴν πάντων ἐν αὐτῷ θεοπρεπῶς αὐτοσυργήσας σωτηρίαν.

Alia in idem contemplatio.

Sed aliter quoque, si placet, hanc questionem pertractemus. Qui rerum accurate dispexerunt naturam, uniuscujusque naturae legem rationis secundum quam sit et exstiterit constantem et immutabilem soliditatem esse statuunt, et legis naturae definitionem sic bene se habere, ut mihi videtur, nemo rationis particeps ubi audierit non concedet. Quod si verum est, apparet lege naturae necessario tam rationem naturae custodiri inviolatam, quam ejus secundum positionem omnino locum perservari immutatum. Verum qui lege et ratione et natura sapienter per singulas species rerum substantiam definit, is natura et lege et intellectu et ratione ei loco et motione superior secundum nullum naturalium agit eis quae naturae subjecta sunt, sed sibi metipsi congruenter in iis quae subjacent naturae sectans supernaturaliter ea quae secundum naturam sunt et facit et patitur, utrisque, tam sibi patienti quam eis quae sunt mirifice custodiens naturaliter illibatam constantiam. Ita et ad nos ipse revera motus sua apud nos apparentia perfectus homo factus est, nullo tamen modo de semetipso motus, nullumque plane localis circumscriptionis periculum expertus, atque nos perfecte deificavit, nihil omnino nostrae naturae de immutatione intercipiens, totumque ac plene se tradens et totum de ineffabili inviolataque unione plenum hominem sumens nihil de altera perfectione dimittit, et revera est totus Deus idem, et totus homo idem, dum utriusque eorum in quibus revera est consummatione sibi testificatur utriusque immutabilitatem atque constantiam. Sic Deus solvit leges naturae, dum supernaturaliter in naturalibus utitur natura.

Alia contemplatio, in illud : Consummari oportet mundum superiorem.

Si igitur Christus, ut homo, delibatio nostrae naturae et quasi fermentum totius massae apud Deum ac Patrem est, est vero apud Deum ac Patrem secundum humanitatis opinionem is qui nunquam de sua in Patre soliditate excessit, ut Sermo, ne ambigamus quin, secundum ipsius apud Patrem petitionem, nos futuri simus ubi ipse est nostri generis delibatio. Quemadmodum enim propter nos descendit immutatus, et homo ad nostri instar factus est praeter ullum peccatum, postquam admirabiliter solvit leges naturae, ita nos quoque consequenter per eum ascendemus, Dei futuri, ut ille, gratiae mysterio, nihilque naturam nostram omnino immutabimur. Atque ita, secundum sapientem magistrum, superior rursus repletur mundus, membris corporis ex dignitate atque merito ad caput congregatis, nimirum cum suum unum-

A

"Αλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ δοκεῖ, θεωρήσωμεν τὸ προκει-
μενον ἄπορον. Φασὶν οἱ τῶν (211 δ) ὄντων τὴν
φύσιν ἀκριβῶς διαβρῆσαντες νόμον εἶναι φύσεως
ἐκάστης τὴν τοῦ καθ' ὃν ἐστὶ καὶ γεγένηται λόγου
ἀρρεπῇ καὶ ἀναλλοίωτον μονιμότητα, καὶ καλῶς ἂν
ἔχειν οὕτω τὸν ὅρον τοῦ νόμου τῆς φύσεως, ὡς οἶμαι,
πᾶς λόγου μεταβλητῶς ἀκούων συνθήσεται. Εἰ δὲ
τοῦτο ἐστὶν ἀληθές, δηλονότι ὁ νόμος τῆς φύσεως ἐξ
ἀνάγκης ὥσπερ τὸν λόγον ἀπαράδατον φυλάττει τῆς
φύσεως, οὕτω καὶ τὸν αὐτῆς κατὰ τὴν θέσιν πάν-
τως διατηρεῖ τόπον ἀμετάθετον. Ἄλλ' ὁ νόμος καὶ
λόγῳ καὶ φύσει σοφῶς διορίσας καθ' ἑκάστον εἶδος
τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν, ὑπὲρ φύσιν καὶ νόμον καὶ
νοῦν καὶ λόγον καὶ τόπον καὶ κίνησιν ὑπάρχων, κατ'
οὐδὲν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργεῖ τοῖς ὀπὸ φύσιν, ἀλλ'
ἐαυτῷ προσφωδῶς ὑπὲρ φύσιν τὰ κατὰ φύσιν τῶν
ὀπὸ φύσιν μετερχόμενος ὁρᾷ τε καὶ πάσχει, ἀμ-
φοῖν φυλάττων ἐαυτῷ τε πάσχοντι καὶ τοῖς ὁρω-
μένοις παραδόξως κατὰ φύσιν ἀκραιφνῶς τὸ ἀμετά-
βολον. Οὕτω τε καίτις πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς κινηθεὶς
ἀληθῶς τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκφάνσει ἄνθρωπος γέγονε
τέλειος, μὴ κινηθεὶς ἐαυτοῦ τὸ παράπαν καὶ τῆς
ἐν τόπῳ περιγραφῆς μηδαμῶς πεῖραν λαβὼν, καὶ
ἡμᾶς ἐθέσσει τέλειος, μηδὲν ἡμῶν τῆς φύσεως παν-
τάπασι κατ' ἀλλοιωσιν ὑφελόμενος, ὅλον τε θεὸς
ἀνελλιπῶς ἐαυτὸν καὶ ὅλον κατὰ τὴν ἀφραστον καὶ
ἀλώθητον ἔκωσιν πλήρη τὸν ἄνθρωπον εἰληφῶς οὐδὲν
τῆς κατ' ἑτέρον ἐμελῶσε τελειότητος, καὶ ἐστὶν ἀλη-
θῶς ὁλος Θεὸς ὁ αὐτός, καὶ ὁλος ἄνθρωπος ὁ αὐτός.
τῇ κατ' ἀμφοῖν τῶν ἐν οἷς ἀληθῶς ἐστὶ τελειότητι
μαρτυρῶν ἐαυτῷ τὸ κατ' ἀμφοῖν ἀτραπτὸν τε καὶ
ἀναλλοίωτον. Οὕτω λύει τοὺς νόμους τῆς φύσεως,
ὕπὲρ φύσιν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν τῇ φύσει χρώμενος,
ὁ Θεός.

C

"Αλλη θεωρία, εἰς τὸ : Πληρωθῆναι δεῖ τὸν ἄνω κόσμον.

Εἰ τοίνυν ἀπαρχὴ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως, ὡς ἄν-
θρωπος, ἐστὶν ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα,
καὶ ὅλον ζῆμα τοῦ ὅλου φαραμάτος, ἐστὶ δὲ πρὸς τὸν
Θεὸν καὶ Πατέρα κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἀνθρωπώ-
τητος ὁ μηδέποτε τῆς ἐν τῷ Πατρὶ ἐκστάς μονιμώ-
τητος, ὡς λόγος, (212 α) μὴ ἀπιστήσωμεν ἐπι-
σθαι, κατὰ τὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα αἴτησιν,
ἐνθα αὐτός ἐστιν ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἡμετέρου γένους.
Ὡς γὰρ γέγονε κάτω δι' ἡμᾶς ἀναλλοιώτως καὶ
ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς χωρὶς μόνης ἁμαρτίας, λύσας
ὑπερφῶς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, οὕτω καὶ ἡμεῖς
κατὰ τὸ ἀκλόνητον ἄνω δι' αὐτὸν γεννησόμεθα, καὶ
θεοὶ κατ' αὐτὸν τῷ τῆς χάριτος μυστηρίῳ, μηδὲν τὸ
παράπαν ἀλλοιούμεντες τῆς φύσεως. Καὶ οὕτω πλη-
ροῦνται πάλιν κατὰ τὸν σοφὸν διδάσκαλον ὁ ἄνω
κόσμος, πρὸς τὴν μεγάλην τῶν μελῶν τοῦ σώματος
κατ' ἄξίαν συναγομένην, ἐκάστου δηλονότι μέλους

τῇ κατ' ἀρετὴν ἐγγύτητι τὴν πρέπουσαν αὐτῷ θε-
σιν διὰ τῆς ἀρχιτεκτονίας τοῦ πνεύματος ἁναρμο-
νίας λαμβάνοντος καὶ συμπληροῦντος τοῦ τὰ πάντα
ἐν πᾶσι πληρουμένου τὸ σῶμα τὸ πάντα πληροῦν καὶ
ἐκ πάντων πληρούμενον. Εἴτε οὖν, ὡς εἴρηται, κατὰ
τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῶν κατὰ Χριστὸν
γεννημένων, εἴτε κατὰ τὴν ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Χρι-
στοῦ γεγεννημένην τῶν τοῖς οὐρανοῖς μυστικῶν ἀρι-
θμῶν ἀναπλήρωσιν, τῆς τε θείας φημι τῶν λογικῶν
προβάτων ἑκατοντάδος, καὶ τῆς τῶν νοερῶν δρα-
χμῶν μυστικῆς δεκάδος, καὶ τῆς τῶν υἱῶν τιμίας
δυάδος, εἴτε κατὰ τὴν τῶν μελῶν τοῦ σώματος πρὸς
τὴν οἰκίαν κεφαλὴν καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπαρχὴν τοῦ
φυράματος ἐπισυναγωγὴν, ὃ ἄντι κόσμος πληρωθή-
σεται πάντως κατὰ τὸν διδάσκαλον, πληρωθεὶς μὲν
ἤδη ἐν Χριστῷ, πληρωθησάμενος δὲ ἐν τοῖς κατὰ
Χριστὸν αὐθις ὕστερον, ἥνικα σύμφυτοι γενήσονται
καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ²² οἷα τῷ ὁμοιώματι
τοῦ θανάτου αὐτοῦ διὰ τῶν αὐτῶν παθημάτων ἤδη
γεγονότας.

Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸν Παιδὸς ἐγερτήθη
ἡμῖν Υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ
ἔμου αὐτοῦ· τῷ γὰρ σταυρῷ συνεπαίρεται (20).

Ὅλος διὰ τοῦ λόγου τῷ πρώτῳ λόγῳ προσθεμένος
κατὰ λόγον τὸν περὶ τοῦ Λόγου λόγον ἐν μέγας
προφήτης Ἰσαίας ποιεῖται περὶ τοῦ σαρωθέντος
Λόγου, μυστικῶς φήσας, Οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ
ἔμου αὐτοῦ, συνοπτικῶς, ὡς ἔθος αὐτῷ ἐστὶ, τίνα
τὴν ἀρχὴν ταύτην δεῖν οἰεσθαι θέμις διετράνωσεν
(212 δ) ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος, εἰπὼν· Τῷ
γὰρ σταυρῷ συνεπαίρεται, ἢ Ἄλλ' ἐπειδὴ πολλὰς ὁ
σταυρὸς ταῖς περὶ αὐτὸν ἐπινοίας ἐπιδέχεται θεω-
ρίας, ἀξιὸν ἐστὶ ζητῆσαι κατὰ πόλιν ἐπινοίαν τὸν
σταυρὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρχὴν ὁ διδάσκαλος εἶπε.
θεωρεῖται γὰρ ὁ σταυρὸς κατὰ σχῆμα, κατὰ σύνθε-
σιν, κατὰ τὴν τῶν μερῶν ἰδιότητα, καὶ κατ' ἐνέρι-
γίαν καὶ κατ' ἄλλας πολλὰς ἐπινοίας, αὐ τοῖς τῶν
θεῶν φιλοθεάμοισι εἰσιν ὁραταί. Κατὰ σχῆμα μὲν,
ὡς ἔσαν τὴν τὰ δεξιὰ, τὰ τε ἀνω καὶ τὰ κάτω ἐφ' ἑκά-
τερα, τοῖς καθ' αὐτὰ πέρασι διαλαμβάνουσιν ὁ σταυ-
ρὸς θεωρούμενος, ὑποσημαίνῃ δύναμιν· κατὰ σύν-
θεσιν δὲ, ὡς ἔσαν οὐσίαν καὶ πρόνοιαν καὶ κρίσιν,
ἔχουν τὰς τούτων ἐκφάνσεις, σοφίαν φημι καὶ γνῶ-
σιν καὶ ἀρετὴν τῆς τὸ πᾶν διεπούσης ἐμφαίνῃ δυ-
νάμει, τὴν μὲν οὐσίαν καὶ τὴν σοφίαν ὡς ποιητικὴν
διὰ τῆς ὑψιτενούς γραμμῆς, τὴν δὲ πρόνοιαν καὶ τὴν
γνώσιν ὡς περιποιητικὴν διὰ τῆς ἑγκαρσίας, τὴν δὲ
κρίσιν καὶ τὴν ἀρετὴν ὡς κακίας ἀναιρετικὴν, καὶ
τῆς τῶν πεποιημένων καὶ περιποιημένων πρὸς
τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν συνθετικὴν διὰ τοῦ ὅλου·
κατὰ δὲ τὴν τῶν μερῶν ἰδιότητα, ὅταν διὰ μὲν τῆς

A quodque membrum pro virtutis suae propinquitate
convenientem sibi locum per spiritus architecto-
niam congruenter obtineat, atque ejus qui per
universa in universis completus et consummatus
est corpus, quod universa explet et ex universis
expletur compleat. Itaque sive, ut dictum est, se-
cundum spirituales eorum qui per Christum ge-
nerantur regenerationem, sive secundum mysticam
quae in Christo et per Christum facta est in celo
numerorum repletionem, id est divini rationalium
ovium centuriam, et intellectualium drachmarum
mysticam decadis, et filiorum honorifica dyadis,
sive secundum membrorum corporis ad proprium
caput et ad propriam delibationem massam con-
gregationem, superior mundus complebitur plane
secundum magistrum, completus jam quidem in
Christo, complendus vero rursus postea in eis
qui secundum Christum sunt, ubi coalescent cum
eo et, qui mortis ejus similitudine easdem pas-
siones jam sunt experti, etiam resurrectionis ejus
fient participes.

Ex eodem sermone, in illud : « Puer nobis natus est,
et filius datus est nobis, cujus principatus super
humerum ejus; cum cruce enim extollitur. »

Plane per sermonem sententiae priori adjungens
secundum ordinem illud de Sermonem dictum quod
magnus propheta Isaias de Sermonem qui caro
factus est profert, mystice dicens : Cujus princi-
patus super humerum ejus, perspicue, ut solet
hic magnus magister, quoniam principatus intelli-
gendus esset explicuit, dicens : Cum cruce enim
extollitur. Sed cum multas crux nobis cogitantibus
contemplationes admittat, dignum operis pretium
erit querere qua significatione magister in pre-
senti crucem principatum dixerit. Contemplatur
enim crucem secundum formam, secundum com-
positionem, secundum parium proprietatem, se-
cundum actionem, secundum alias multas cogita-
tionum rationes, quas qui res divinas spectare
amant percipere possunt. Atque primum quidem
secundum formam, vel ut cum crux potestatem
quae universa, tam quae supra quam quae infra et
quae ad utraque latera suis quaque terminis compre-
hendit significat; secundum compositionem vero,
velut cum essentiam et providentiam et judicium,
id est manifestationes earum, sapientiam, inquam,
et cognitionem et virtutem potestatis universitatem
moderantis denotat, essentiam quidem et sapien-
tiam ut facticem per erectam lineam, providentiam
et cognitionem ut conservatricem per obliquitatem,
judicium denique et virtutem ut pravitatis et ne-
quitiae expugnatricem, quae ea quae facta et con-

22 Isa. ix, 6

VARIAE LECTIONES.

²² Si schedae non fallunt, cod. Gud. habet αὐτῶν pro αὐτοῦ. ²³ Articulus debetur secundis librarii
curis.

(20) Idem ibid. cap. 2, p. 664, tom. I Opp. ed. Bened.

servata sunt ad ipsorum principium atque causam astringat, per totum; secundum partium proprietatem, cum per erectam quidem lineam Deum, qui semper sibi constat propriaque soliditate nunquam excidit, propter stabilem et immutabilem collocationem, per obliquitatem vero totam Dei conditionem ubique suspensam crux significat, quæ alia existentie principia aut fundamentum extra Deum non habet; secundum actionem denique, cum eorum qui cruci suffixi sunt inactivitatem et mortificationem denotat; quo contemplationis modo, uti mihi videtur, propheta nunc dictum magister excepit. Quemadmodum igitur unusquisque principatus (convenit enim de nostris rebus petere exempla quibus veritatem rerum supernarum probemus) quædam sunt insignia quibus qui accipiunt omnibus noscantur quod alter quidem nunc ab rege teneat magistratum, uti præsidii sunt quos dicimus codicilli, alter vero illum, uti duciano, quem dicimus, gladius insigne est, atque aliis alia sunt insignia, quæ ipsi ab rege accipiunt propriisque manibus præferunt, cum autem domo egrediuntur, domesticis tradunt portanda servitiis, in hunc modum etiam Dominus noster Jesus Christus humanitatis respectu proprii regni symbola crucem suam accepit et egressus in humeris portavit, primumque ipse bajulavit, deinde alteri dedit, hac re significans eum cui imperium mandetur debere primum præire eis qui eo imperio ducantur atque tueri eos qui illi addicuntur (ita enim jussis ejus et adhortationibus lubentier parebunt), ac deinceps eos qui sibi mandati sunt idem facere jubere. Quod si Domini nostri Jesu Christi insigne imperii crux est, quam in humeris bajulavit, scire oportet quid per eos significasse cupiens tam mystice hæc disposuerit atque sustinuerit. Symbolorum gnari humerum dicunt actionis esse documentum, crucem vero impassibilitatis, utpote mortificatione afficientem. Illis igitur ænigmatis Dominus noster atque Deus, utraque executus quorum sunt ænigmata (actionis, inquam, et impassibilitatis), ne actio vana gloria perimeretur eas indicavit virtutes per quas munere suo perfunctus sit pro eis qui in obsequio sibi ac fide haberet, fere clara vociferans voce. Hoc symbolum mei imperii est: quicumque igitur de vobis diligit hoc imperium, is se ipsum abneget, et tollat crucem suam et me sequatur ⁊, hoc est actionem passionum interfectricem, probitatem et animum honestum et ab omni invidia liberum: quibus verbis significat se omnes sibi similiter cupere hoc imperio impertire. Quod enim, «Cum cruce contollitur,» dicit magister, eo hoc nobis docere videtur, quod cum rationali hominum natura per actionem et quæ ei conjuncta est im-

⁊ Matth. xvi, 24.

A ὁψιτανούς γραμμῆς τὸν δει ὡσαύτως ἔχοντα καὶ τῆς οἰκείας μονιμότητος οὐδαμῶς ἐξιστάμενον διὰ τὴν σταθῆράν καὶ ἀμετακίνητον ἱερῶσιν θεὸν ὁ σταυρὸς δηλοῖ, διὰ δὲ τῆς ἐγκαρσίας τὴν ἅπασαν κτίσιν θεοῦ παντελῶς ἡρητημένην ὑποφαίνει. ἄλλας ἀρχὰς τοῦ εἶναι θεοῦ χωρὶς ἢ βάσιν οὐκ ἔχουσιν· κατ' ἐνέργειαν δὲ, ὅταν τῶν ὑπ' αὐτῷ πηγνυμένων τὴν ἀπραξίαν δηλοῖ καὶ τὴν νέκρωσιν, καθ' ὅτινα τρόπον θεωρίας νῦν, ὡς οἶμαι, τὸν προφητικὸν ὁ διδάσκαλος ἐξελέγη λόγον. Ὡς περ οὖν ἐκάστης ἀρχῆς (καλὸν γὰρ τοῖς καθ' ἡμᾶς παραδείγμασι τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς πραγμάτων ἐνδείξασθαι τὴν ἀλήθειαν) εἰσι σημαντὰ τινὰ δι' ὧν οἱ λαμβάνοντες ἐκδηλοῖ πᾶσι γίνονται ὅτι ὁ μὲν τῆνδε ἀρχὴν παρὰ τοῦ βασιλείας ἐλήφεν, ὅταν ὁ ἀρχὸν τοῖς λεγομένοις (213 α) καδικίλους, ὁ δὲ διὰ τοῦ ξίφους τὴν λεγομένην δοκίαν⁴⁰, καὶ ἄλλος ἄλλην διὰ τινος ἐτέρου συνδήματος, καὶ παρὰ μὲν τοῦ βασιλείας αὐτοὶ δέχονται καὶ φέρουσι τοῦτο ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἐξελεθόντες δὲ τοῖς οἰκείοις διδάσαι τοῦτο κομίζουσιν, τοῦτον τὸν τρόπον καὶ ὁ Δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἐπινοίαν τῆς ἀνθρωπότητος τὰ σύμβολα τῆς ἰδίας ἀρχῆς τὴν αὐτὴν σταυρὸν δεξάμενος ἐπὶ τῶν ὤμων ἐξηλθεν ἔχων, πρῶτος αὐτὸς βαστάξας, ἔπειτα τοῦτον ἐτέρω δούς, διὰ τούτων ἐμφαίνων ὅτι δει τὸν ἀρχὴν ἐγχειριζόμενον πρῶτον καθηγεῖσθαι τῶν δι' αὐτῆς ἀγομένων καὶ ἀντέχεσθαι τῶν ὑπ' αὐτῆς ὑπαγορευμένων⁴¹ (οὕτω γὰρ ἂν εὐπαράδεκτος ἐν ταῖς ὑποθήκαις γένησται), καὶ τότε προστάσειν τοῖς ἐγχειρισθεῖσιν αὐτῷ τὴν ταυτέτητα ὄψιν. Εἰ δὲ τὸ σημαντὸν τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀρχῆς ἐστὶν ὁ σταυρὸς, ὃν ἐπὶ τῶν ὤμων φέρων ἐκόμισα, γινώσκει προσήκει εἰ διὰ τούτων ἐμφανῆσαι βουλόμενος μυστικῶς οὕτω ταῦτα διέθεξέ τε καὶ ὑπέμεινε. Φασὶν οἱ τῶν συμβόλων ἐπιστήμονες τὸν μὲν ὤμον πράξεις εἶναι τεκμήριον, τὸν δὲ σταυρὸν ἀπαθείας, ὅλα νέκρωσιν ἐμποιοῦντα. Διὰ τούτων οὖν τῶν αἰνιγμάτων ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, ἀμφοτέρω διελεθὼν τῶν ὧν εἰσι τὰ αἰνίγματα (πράξεως τε φημι καὶ τελείας ἀπαθείας), ὥστε μὴ παραστῆραισθαι διὰ κενοδοξίας τὴν πράξιν, ἐδείξε δι' ὧν αὐτὸς κατεπράξατο, τοῖς ὑπηκόοις, μονονοῦχ' διαπροσίως βοῶν· ἐπὶ, «Τοῦτο σύμβολον ὑπάρχει τῆς ἀρχῆς μου·» πᾶς οὖν ὅστις ἐξ ὧν ἐπιθυμητικῶς ἔχει πρὸς ταύτην τὴν ἀρχὴν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι, τοῦτέστιν τὴν νεκρωτικὴν νῦν παθὼν πράξιν, τὴν αγαθότητα καὶ⁴² τὸ τῆς ἀφθονίας καλὸν, διὰ τούτων ἐμφαίνων ὅτι γίγνεται πάντας ὁμοίως ἑαυτῷ ταύτην μεταχειρίζεσθαι τὴν ἀρχὴν. Τὸ γὰρ εἰπεῖν τὸν θεοφρόν διδάσκαλον δι' «Τῷ σταυρῷ συνεπαίρεται,» οἶμαι διὰ τούτων ἐμφασὶν ἡμῖν τοιάνδε παρέχειν, ὅτι τῆς λογικῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ πράξεως καὶ τῆς αὐτῇ συνευγμένης ἀπαθείας ὁφουμένης (213 β) αὐτὸς ὁ

VARIAE LECTIONES.

⁴⁰ Cf. Cod. Theod. VII, 4, 30, de erog. mil. annon. XV, 11, 2; de venat. ferar., XI, 25, 1, de quadrim. brev. ⁴¹ Fortasse ὑπαγομένων. ⁴² Eadem manue superscripsit κατὰ in cod. Gud.

Χριστὸς δηλονότι συνυφουσθαι λέγεται, τούτῳστιν ἡ Ἀνθρώποις Χριστοειδὴς κατάστασις, καθ' εἰρημὸν καὶ τάξιν ὑφουμένη, διὰ πράξεως ἀπαθούς εἰς θεωρίαν τῆς ὕψους γνωστικῆν καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς θεολογικὴν μυσταγωγίαν κινουμένη. Ὅπερ μάλιστα μοι φαίνεται δηλὸν ὁ ἅγιος Ἀρεοπαγίτης μέγας Διονύσιος ἐν οἷς φησιν· « Ἀλλ' ἐπιπλερ εὐταξίας ἐστὶν ἀρχὴ τὸ θεῖον ιερὰς, καθ' ἣν ἐαυτῶν ἐπιγνώμονες οἱ ἱεροὶ γίνονται νόες, ὁ πρὸς τὸ οἰκεῖον τῆς φύσεως ὁρατὸν ἀνατρέχων ἐν ἀρχῇ μὲν ὅστις ποτὲ ἐστὶν αὐτὸς ὁφεται, καὶ λήφεται πρῶτον ἐκ τῆς πρὸς τὸ φῶς ἀνανεώσεως ἱερὸν ὄνρον· ὁ δὲ τὰ οὐκ αἰσθητὰ ἀποσπαθῆσιν ὀφθαλμοῖς ἐπισκοπήσας, τῶν ἀλαμπῶν μὲν ἀποφοιτήσας τῆς ἀγνοίας μυθῶν, τῆς δὲ θεοῦ τελειώσεως ἀλλάμψους καὶ μεθέξεως ἀταλῆς ὧν αὐτὸς οὐκ αὐτόθεν ἐπιθυμῆσει, κατὰ βραχὺ δὲ διὰ τῶν αὐτοῦ πρῶτων ἐπὶ τὰ ἐτι πρότερα, καὶ τελειωθείς ἐπὶ τὴν ἀκροτάτην θεαρχικὴν ἐν τάξει καὶ ἱερῶς ἀναχθήσεται κοινωνίαν (21). » Οὕτω μὲν οὖν συνεπαίρεται τῷ σταυρῷ κατὰ τὸν μέγαν καὶ θεόφροντα τοῦτον διδάσκαλον δι' ἡμῶν ἐν πνεύματι κατ' αὐτὸν ὑφουμένων ὁ μόνον ὑψιστος, διὰ πράξεως καὶ τῆς αὐτῇ συνημμένης ἀπαθείας εἰς γνῶσιν ἐναγομένων, καὶ δι' ἐκείνης ἐν ἄλλῳ τῷ νῦν πρὸς τὴν μυστικὴν ὑφουμένων τῶν θεῶν θεωρίαν τε καὶ μύησιν, προσθήσῃ δὲ θαρρύνοντι καὶ μετουσίαν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τό· « Ὁ λόγος παχύνεται (22). »

Παχύνεσθαι ὁ λόγος εἴρηται τῷ θεοφόρῳ διδασκάλῳ κατὰ τὴνδε, ὡς οἶμαι, τὴν ἔννοιαν, ἥ ὅτι λόγος ὧν ἀπλοῦς τε καὶ ἀσώματος, καὶ πάσας καθέξης πνευματικῶς τρέφων τὰς ἐν οὐρανῷ θείας δυνάμεις, αὐτῇφωσσε καὶ διὰ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας ἐξ ἡμῶν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς ἀμαρτίας χωρὶς παχυνθῆναι, καὶ ἡμῖν προσφύει φωναῖς τε (214^a) καὶ παραδείγμασι τὴν περὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ παντὸς λόγου δύναμιν ὑπερβαίνουσιν ἐκθέσθαι διδασκαλίαν (διὰ παραβολῶν γὰρ εἴρηται πάντα λελαληκέναι, καὶ χωρὶς παραβολῆς μηδὲν διεξιέναι) (25) φίλον γὰρ οὕτω τοῖς διδασκάλοις χοῦσθαι, ἐπὶν οἱ ἀκροαταὶ μὴ παρακολουθῶσι τοῖς πρωτοτύποις λεγομένοις, καὶ εἰς συναίσθησιν αὐτοὺς ἄγειν τῶν λεγομένων): ἥ ὅτι τοῖς τῶν ὄντων ἐαυτὸν δι' ἡμᾶς ἀπορρήτως ἐγκρύψας λόγος ἀνολόγως δι' ἑκάστον τῶν ὁρωμένων ὡς διὰ τινῶν γραμμάτων ὑποσημαίνεται, ὅλος ἐν ὅλοις ἅμα πληρέστατος, καὶ τὸ καθ' ἑκάστον ὁλόκληρος, ὅλος καὶ ἀνελάττωτος, ἐν τοῖς διαφόροις ὁ ἀδιάφορος καὶ ὡσαύτως ἀεὶ ἔχων, ἐν τοῖς συνθέτοις ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ ἀρχὴν ὁ ἀναρχος, καὶ ὁ ἀόρατος ἐν τοῖς ὁρωμένοις, καὶ ἐν τοῖς ἀπτοῖς ὁ ἀναφής· ἥ ὅτι δι' ἡμᾶς, τοὺς παχεῖς τὴν διάνοιαν, σωματιωθῆναι τε δι' ἡμᾶς καὶ γραμμασι καὶ σὺλ-

passibilitatem sublata ipse videlicet Christus una tollitur, hoc est status in hominibus Christo similis, secundum ordinem et legem exaltatus, ac per actionem impassibilem in gnosticam naturam contemplationem, et inde in theologiam mystagogiam promotus. Id quod maxime mihi significare videtur sanctus Areopagita magnus Dionysius, ubi ait: « Sed cum sacræ disciplinæ principium Deus sit, qua sanctæ mentes in sui deveniant cognitionem, quisquis ad insitum naturæ lumen recurrerit, principio quidem quis tandem ipse sit ipse videbit, et hoc primum accipiet sacrum de sua ad lucem accessione munus: qui autem oculis nullo affectu turbatis propria sua probe et recte considerarit, is obscuris ignorantie latebris relictis, sed Dei perfectissimæ illuminationis atque communionis adhuc exors, hujus desiderio sponte non afficietur, sed sensim per prima sua ad priora etiam ac potiora, et absolutus ad summam demum divini imperii in ordine et sancte evehetur communionem. » Sic igitur secundum magnum atque divinum hunc magistrum contollitur cum cruce per nos in spiritu ad ipsius instar exaltatus solus summus, dum per actionem et quæ ei adheret impassibilitatem nos in cognitionem introducitur, perque hanc in immateriali mentes ad mysticam exaltatur divinorum contemplationem atque initiationem, audeo addere etiam communionem.

Ex eodem sermone, in illud: « Sermo crassatur. »

Quod sermo crassatur, divinus magister hac, ni fallor, dixit sententia, vel quod sermo, cum simplex atque incorporealis sit omnesque ex ordine spiritualiter divinas in cælo potestates nutrat, per suum quoque in carne adventum de nobis propter nos ut nos, sed sine peccato, crassari dignatus sit, nobisque congruenter et vocibus et exemplis exponere doctrinam de rebus infandis omnisque verbi vim superantem (parabolas enim traditur omnia enarrasse et extra parabola figuram non quidquam explanasse; amasse enim ita discipulis suis uti, quando auditores originaliter dicta minus assequerentur, adeoque eos in sermonum infelligentiam ac sensum deducere): vel quod in rerum quæ sunt rationibus ineffabili quodam modo propter nos sese ipsum occultant congruenter per unumquodque eorum quæ oculis videntur tanquam per aliquas scripturas significatur, totus in totis simul plenissimus, et in singulis quibusque integer, totus et non diminutus, in diversis ipse qui non diversus eodemque semper existens modo, in compositis qui simplex ipse atque incompositus, et in eis quæ principio sunt subjecta ipse qui sine principio, et invisibilis in

(21) Dionys. Areopag. De Eccles. Hierarch. cap. 2, § 4, p. 171, tom. I Opp. ed. Ven.

(22) Greg. Naz. Or. in Theophan. cap. 2, p. 661,

tom. I Opp. ed. Bened.

(25) Idem ibid. cap. 7, pag. 667, tom. I Opp. edit. Bened.

visibilibus, et in eis quæ tangi possunt ipse qui tactui non obnoxius: vel quod propter nos, qui crassi et pingues sumus intellectu, corpus fieri ac nostra gratia litteris et syllabis et vocibus, exprimi passus est, ut ex omnibus his nos eum sequentes post paulo ad sese ipsum colligeret, unitos in spiritu, et in simplicem circa eum omnique affectu liberam cogitationem reduceret, in tantum: nos propter se sibi coadunandos attrahens, in quantum ipse propter nos clementiæ ratione sese removit.

Ex eodem sermone, in illud: « Non ex iis quæ in ipso sunt, sed ex iis quæ sunt circa ipsum, alia ex alio collecta specie, in unum quoddam veritatis simulacrum. »

Ex essentialibus, id est, ex ipsa essentia, quod Deus existat nequaquam cognoscitur. Est enim plane intractabilis et invia universæ conditioni, ex pari tam visibili quam invisibili, cogitatio si quæramus quid sit, sed ex iis quæ circa essentiam sunt, si bene atque pie observantur, sese Deus solummodo quod sit intelligendum videntibus largitur. Quæcunque vero circa essentiam sunt non quid sit, sed quid non sit significant, veluti quod non factus est, quod principio caret, quod fine, quod corpore caret, quæque alia ejusmodi circa essentiam sunt, et aliquid non esse, verum non aliquid eam esse probant; sed etiam providentiæ et iudicii rationes, quibus universum sapienter regit, quarum socia congruens quoque naturæ contemplatio circa Deum esse dicitur, conditoris sui solummodo existentiam convenienter demonstrans. Dum igitur affirmationibus adversantur negationes, mutuo inter se circa Deum et amice sibi conciliant sese et excipiunt: ut negationes non aliquid esse Deum, sed aliquid non esse significantes circa hoc quod aliquid est quod hoc non est conciliantur affirmationibus, contra affirmationes solum quod est, quid vero tandem id sit non aperiens, circa hoc quod aliquid non est quod hoc est conciliantur negationibus, cum invicem contrarietatem ostendunt ex oppositione, circa Deum autem familiaritatem de extremitatum mutua in se, prout res fert, conversione natam.

Ex eodem sermone, in illud: « Cum vero bonitati solum sua ipsius contemplatione moveri non sufficeret, sed diffundi bonum atque propagari oporteret, ut plura essent quæ beneficio afficerentur. »

Quem sæpe dixi senex ille magnus et sapiens, quem de hoc loco consului, magnum et divinum Gregorium his verbis significare respondit Deum eumdem in semetipso unum, utpote qui unus proprie sit, ac nihil omnino quod una secum cogitari possit habeat natura diversum, sed in semetipso habeat solum soliditatem imperceptibilem, initio ac fine carentem, et incomprehensibilem, ex qua de infinita bonitatis et gratiæ

(31) Idem *ibid.* cap. 9, p. 668, tom. I. Opp. edit. Bened.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό: « Οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀλλῆς ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας ἰνδαλμα. »

Ἐκ τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν, τοῦτέστι ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ὁ θεὸς οὐδέποτε τι ὑπάρχων γινώσκειται. Ἀμήχανος γὰρ καὶ παντελῶς ἄδατος πάση τῇ κτίσει, ὁρατῇ τε καὶ ἀοράτῃ κατὰ τὸ ἴσον, ἡ περὶ τοῦ τί καθέστηκεν ἐννοία, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ τὴν οὐσίαν μόνον ὅτι ἐστὶ, καὶ ταῦτα καλῶς τε καὶ εὐσεβῶς θεωρουμένων, τοῖς ὁρώσιν ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπενδίδωσι. Πάντα δὲ τὰ περὶ τὴν οὐσίαν οὐ τὸ τί ἐστίν, ἀλλὰ τί οὐκ ἐστὶν ὑποδηλοῖ, (214 b) ὅλον τὸ ἀγέννητον, τὸ ἀναρχόν, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀσώματον, καὶ ὅσα τοιαῦτα περὶ τὴν οὐσίαν εἰσὶ, καὶ τὸ τί μὴ εἶναι, οὐχ ὅτι δὲ τὸ τί εἶναι αὐτὴν παριστάσιν· ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς προνοίας καὶ τῆς κρίσεως λόγοι, καθ' οὓς τὸ πᾶν σοφῶς διεξάγεται, μεθ' ὧν καὶ ἡ ἐναρμόνιος τῆς φύσεως θεωρία περὶ θεοῦ εἶναι λέγεται, τὸν δημιουργὸν αὐτοῦς ὅτι ἐστὶ μόνον ἀναλόγως δεικνύουσα. Ἐναντίως οὖν ταῖς καταφάσεσι κειμένων τῶν ἀποφάσεων, ἐναλλάξ ἀλλήλαις περὶ θεοῦ φιλικῶς συμπλέκονται καὶ ἀλλήλων ἀντιπαλαμβάνονται· ὅλον αὖ μὲν ἀποφάσεις τὸ μὴ τι εἶναι, ἀλλὰ τι μὴ εἶναι σημαίνουσαι τὸ θεῖον, περὶ τὸ τί εἶναι τὸ τοῦτο μὴ ὄν, ἐνοῦνται ταῖς καταφάσεσιν, αἱ δὲ καταφάσεις τὸ μόνον ὅτι ἐστὶ, τίποτε δὲ τοῦτο ἐστὶ μὴ δηλοῦσαι, περὶ τὸ τί μὴ εἶναι τὸ τοῦτο ὄν ἐνοῦνται ταῖς ἀποφάσεσιν, πρὸς μὲν ἀλλήλας δεικνύουσαι τὴν ἐξ ἀντιθέσεως ἐναντιότητα, περὶ δὲ τὸν θεὸν τῷ εἶ: ἀλλήλα τῶν ἄκρων κατὰ περίπτωσιν τρόπον τὴν οἰκειότητα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου· « Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔρκει τῇ ἀγαθότητι τοῦτο τὸ κινεῖσθαι μόνον τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ, ἀλλ' ἔδει χεθῆναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὁδεῦσαι ὡς πλεονα εἶναι τὰ εὐεργετούμενα (24). »

Τὸν πολλάκις εἰρημένον ἐρωτήσας περὶ τοῦτου μέγαν καὶ σοφὸν γέροντα δηλοῦν ἔφη διὰ τούτων τὸν μέγαν καὶ θεοφόρον Γρηγόριον τὸ τὸν αὐτὸν θεὸν ἐν αὐτῷ μόνον, οἷα δὲ ἓνα κυρίως ὄντα, μηδὲν αὐτῷ τὸ παράπαν συνεπινοοῦμενον ἔχοντα κατὰ τὴν φύσιν διάφορον, ἐν αὐτῷ τε μόνον ἔχοντα τὴν ἀπειρώχτον ἀναρχόν τε καὶ ἀπειρον καὶ ἀκατάληπτον μονιμότητα, ἐξ ἧς κατὰ ἀπειρόδωρον χύσιν ἀγαθότητος τὰ ὄντα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγαγεῖν τε καὶ

ὑποστήσασθαι, θελήσαι καὶ αὐτὸν ἀναλόγως τοῖς ἄλλοις καὶ τῷ καθ' ἑκάστον ἀγράντως μεταδύναμι, καὶ τὴν πρὸς τὸ εἶναι καὶ διαμένειν ἐκείνῳ χαρίζεσθαι δύνανται, κατὰ τὸν ἅγιον καὶ θεοεικόλον (215 α) μέγαν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην φάσκοντα, τὸ ἐν ὁμηγερέσι καὶ θεοῖς, τῷ πάντων ὑπαφαιρῆσθαι, εἰς τὸ εἶναι ἀγαθότητι παραγαγόντα τὴν τε τῶν νοητῶν πᾶσαν ἐκδόσασθαι καὶ τὴν τῶν ὁρατῶν εὐπρέπειαν, ἀναλόγως ἐκείνῳ τῶν κτισμάτων κατὰ τινὰ λόγον ἀπόρρητον σοφίας ἀμεσῶς ἐνυπάρχειν, καὶ μηδενὶ λόγῳ ἢ τρόπῳ τὸ σύνολον ἅλιν κατέχεσθαι, τοῖς μὲν κατὰ περιττὴν ἀγαθόδωρον γύσιν, τοῖς δὲ μέσως, τοῖς δὲ τὸ κατὰ τι γοῦν ἐξεικονίζεσθαι αὐτὸν δύνασθαι (25). Καὶ τοῦτο ἂν εἴη τυχόν, κατὰ τὴν ἐμὴν ἀπρυσύνῃ, τὸ χεῖσθαι τὸ ἀγαθὸν καὶ ὀδεύειν, τὸ τὸν ἕνα θεὸν ἀναλόγως πρὸς τὰ δεκτικά τῇ μεταδόσει τῶν ἀγαθῶν πληθύνεσθαι.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, «*Ἄντερον κοινωνεῖ κοινωνίας, πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέραν*» (26).

Οὐκ ἦν θαυμαστὸν, ὥς οἶμαι, τοσούτον, καίπερ ὃν ἐπληκόντων, τὸ κατὰ τὴν πρώτην πλάσιν καθαρὰν οὖσαν τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ὅτε δὴ χειρὶ θεοῦ τιμηθεῖσαν, πρὸς κοινωνίαν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐμπνεύσεως ἀγαγεῖν τὸν θεόν, τῷ ὁμοίῳ μεταδιδόντα τῆς κατ' εἰκόνα θείας ὡραιότητος, ὅσον τὸ ῥυπαρθεῖσαν ταύτην καὶ θεοῦ δρασκετεύσασαν, δι' ὃν ἀνεμάζετο παθὼν, ταύτῃ προσομιλῆσαι καταδέξασθαι, καὶ τοῦ χειρόνος μεταστῆναι, καὶ τῷ πάντῃ τῶν πραγμάτων ἀμικτῶ τῇ παραδόξῳ ἐνώσει προσεπιτείνειν τὸ θαῦμα. Πρῶτον μὲν γὰρ κατ' οὐδένα τρόπον ἢ λόγον οὐσίας ἢ ὑποστάσεως, τῶν ἐν οἷς τὰ ὄντα πάντα καθολικῶς θεωρεῖται, τὸ ἐν πρὸς τὸν θεόν ἢ φύσιν εἰλῆφαι, νυνὶ δὲ τὸ καθ' ὑπόστασιν ἐν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς ἀφράστου ἐνώσεως ἔλαβε, τὸν οἰκελὸν δηλαδὴ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀναλλοιωτῶς πρὸς τὴν θεῖαν οὐσίαν διαφορὰν διαφυλάττουσα λόγον, πρὸς ἣν ἔχει διὰ τῆς ἐνώσεως τὸ καθ' ὑπόστασιν ἐν καὶ διάφορον, ἵνα τῷ μὲν τοῦ εἶναι λόγῳ, καθ' ὃν γεγενήσθαι καὶ ἔστι, διαμένει τὸ αὐτῆς ὃν κυρίως ἔχουσα κατὰ πάντα τρόπον ἀμείωτον, τῷ δὲ τοῦ πως (215 β) εἶναι λόγῳ τὸ ὑπεστάναι θεϊκῶς λαβοῦσα τῆς περὶ τι ἄλλο κινήσεως τὴν ῥοπὴν παντελῶς μῆτε γινώσκῃ, μῆτε προσήται. Ταύτῃ γοῦν πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέραν τὴν πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων ὁ λόγος ἐποίησεν κοινωνίαν, αὐτὴν τὴν φύσιν οὐσιωδῶς αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ, «*Νυνὶ δὲ μοι δέξαι τὴν κόησιν, καὶ προσκρίνησον, καὶ εἰ μὴ ὡς Ἰωάννης ἀπὸ γαστρός, ἀλλ' ὡς Δαβὶδ ἐκ τῆς καταπαύσεως τῆς κιβωτοῦ*» (27).

Ἰωάννης ὁ μέγας ὁ μόνον μετανοήσας καὶ τῆς

abundantia ea quæ exsistant ex non exsistentia proferat atque subsistere faciat, voluisse seipsum quoque universis convenienter et singulis illibatam communicare, exsistentiæ unicuique et perennitatis facultatem largiendo. Quod sanctus atque divinus ille magnus Dionysius Areopagita significare videtur, dicens unitatem esse in Deo prædicandam, inde quod de universis excipiatur, qui bonitate sua in exsistentiam produxerit omnem rerum quæ intelliguntur ordinem, quæque videntur venustatem, ut unicuique creaturæ secundum ineffabilem quamdam sapientiæ rationem indeterminatus insit, et tamen nulla omnino ratione aut modo rursus comprehendatur, atque his quidem de larga bonorum suorum et effusa abundantia, alteris medicriter, aliis in tantum ut aliquantulum certis ipsius imaginem referre possint. Atque hoc fortasse est, ut meæ videtur ignorantie, illud quod bonum effunditur et progreditur, quod Deus, qui unus est, prout quis capax est, bonorum multiplicatur communicatione.

Ex eodem sermone, in illud : «*Alteram communicationem communicat, priore multo admirabiliorem.*»

Non ita admirandum erat, ut puto, quantumvis magnum sit, quod Deus humanam naturam de prima creatione puram, quippe quæ Dei manu honorata erat, ad sui communionem duxit inflato Spiritu, parem divina imaginis pulchritudine impertiens, quam quod maculata hac Deique fugitiva facta passionum conspuratione natura versari indulsit, pejorisque communionem non avversavit, et in eum usque qui negotiorum ubique dispersus atque alienus est admirabili unitione intendit miraculum. Prius enim nullo modo aut ratione essentialiter substantiæ, in quibus universa quæ sunt generaliter conspiciuntur, unitatem cum Deo natura cepit, nunc vero substantiæ cum eo unitatem ineffabili unitione nacta est, ita ut propriam videlicet essentialiter immutatam et a divina essentia diversam custodiret rationem, cum qua divina essentia unita habet et unitatem et diversitatem, ut existentie ratione, qua facta est et existit, quod peculiare sibi habet perservet nulla parte diminutum, nec qualitatis ratione divinam existentiam nacta motionis circa aliud quid librationem sentiat ullo modo aut admittat. Hoc quidem modo sermo communionem priore multo admirabiliorem cum hominum natura effecit, cum ipsam naturam essentialiter sibi secundum substantiam copularet.

Ex eodem, in illud : «*Nunc autem conceptum accipe ac præsulta, et si non ut Joannes ex utero, certe ut David ob arcæ repositionem.*»

Joannes magnus non solum penitentia et pra-

(25) Cf. Dionys. Areopag. *De divin. nomin.* cap. 2, § 11, pag. 322 u. m. I. Opp. ed. Venet., et alibi.

(26) Greg. Naz. *Or. in Theophan.* cap. 15.

p. 672, tom. I. Opp. ed. Bened.

(27) Idem *ibid.* cap. 17, p. 674, tom. I. Opp. ed. Bened.

licae philosophiae impassibilitatis et gnosticae contemplationis imago est, hujus ut præco et baptista, alterius ut eremita et a mundo penitus segregatus, illius vero ut Levita et sacerdos et divini verbi præcursor, sed etiam ejus quæ in his deprehenditur habitualis constantiæ ac stabilitatis symbolum utpote qui ex utero vel usque ad mortem animæ in his tenorem infractum conservavit. David autem confessionis, actionis atque contemplationis et ipse imago est, ut Judaicae tribus et pastor primum et postea rex, et Allophylorum confector, ut non item habitualis illarum stabilitatis symbolum. Excidit enim post agnitionem, humanum aliquid passus, et virtutis atque cognitionis habitum non servavit immutatum. Quamobrem fortasse nec de Verbi utero, quomodo magnus Joannes, exultasse narratur, sed post perfectam Allophylorum interfectionem arcæque restitutionem, hoc est post repressas passionem reversamque rursus cognitionem. Imago igitur Joannis quidem est omnium virtute et cognitione per penitentiam in spiritu generatorum habitumque in his immutatum ad finem usque per progressum perservantium. David vero omnium post agnitionem delinquentium, rursusque gaudii divini exultationem de virtute et cognitione animæ per penitentiam reducentium. Itaque brevis esse studens magnus magister, et sermonis vim in latitudinem pronam spiritu restringere cupiens, cum Joanne et Davide, magnis duumviris, per utriusque habitum comparavit divini eloqui auscultatores, tanquam alterutri horum omnino, uti videtur, eo qui luculenter de utroque demonstratus est modo, unusquisque eorum qui pie vivunt respondeat, quasi diserte clamans: Quicumque divinum virtutis et cognitionis in vobis per penitentiam ingeneratum receperitis sermonem, sive in magni Joannis modum ex principio usque ad finem per progressum firmiter conservatis habituales animæ de ipso exultationem divinam, nulla omnino malignitatis specie et ignorantia subactivi, sive in modum beati Davidis, etiam si secundum divinum cursum vobis quid grave acciderit, gnaviter per penitentiam operam date ut virtutem et cognitionem constantiæ nervis et divinorum sermonum exercitationibus ad vos reducat, atque ne ignavia aut socordia divinam hanc in vobis, virtutis, inquam, et cognitionis, arcam destituentes ac dedentes Heli sacerdotis malo succumbatis, et humero actionis percussi retrorsus cadentes circa templi in Seiom portas interficiamini *.

Id quod, ut mihi videtur, apertius demonstrans beatus hic Pater in oratione in Novam Dominicam habita: «Canere vero, inquit, Domino novum jubemur cantum, sive qui in Babylonem malamque

* I Reg. iv, 17.

VARIE LECTIONES.

¹¹ Cod. Gud., si schedæ non fallunt, habet *σοφ.*

(28) Greg. Naz. in Nov. Domin., cap. 1, p. 835, tom. I. Opp. ed. Bened.

A κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἀπαθείας καὶ γνωστικῆς θεωρίας ἐστὶν εἰκὼν, τῆς μὲν ὡς κήρυξ καὶ βαπτιστής, τῆς δὲ ὡς ἐρημίτης καὶ τοῦ κόσμου πάντῃ χωρισμένος, τῆς δὲ ὡς Ἀσκήτης καὶ ἱερεὺς καὶ Θεοῦ Λόγου πρόδρομος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἔξιν ἀρεφίας σύμβολον, ὡς ἀπὸ γαστρὸς καὶ μέχρι θανάτου τὸν ἐν τοῖς τῆς ψυχῆς τόνον ἀμειλίχτον διατηρήσας. Ὁ δὲ Δαβὶδ ἐξομολογήσεως πράξεώς τε καὶ θεωρίας καὶ αὐτὸς ἐστὶν εἰκὼν, ὡς τῆς Ἰουδαϊκῆς φυλῆς καὶ ποιμὴν πρότερον καὶ ὑστερον βασιλεὺς, καὶ τῶν ἀλλοφύλων ἀναιρέτης, οὐ μὴν δὲ καὶ τῆς τούτων κατὰ τὴν ἔξιν ἀρεφίας σύμβολον. Παρέπεσε γὰρ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν, ἀνθρώπινόν τι παθὼν, καὶ τὴν ἔξιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως οὐκ ἐφύλαξεν ἀτρεπτον. Αὐτὸς τοῦτον οὐδὲ ἀπὸ γαστρὸς τοῦ λόγου προσκίρτηται γέγραπται κατὰ τὸν μέγαν Ἰωάννην, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῶν ἀλλοφύλων τελείαν ἀναίρεσιν καὶ τὴν τῆς κιβωτοῦ ἀποκατάστασιν, τοῖσι μετὰ τὴν τῶν παθῶν υποχώρησιν καὶ τὴν τῆς γνώσεως αὐθιγὴν ἐπάνοδον. Τύπος οὖν ἐστὶν ὁ μὲν Ἰωάννης πάντων τῶν κατ' ἀρετὴν καὶ γνώσιν διὰ μεταβολῆς ἐν πνεύματι γεννωμένων, καὶ μέχρι τελείας διὰ προκοπῆς τὴν ἐν τοῖς ἔξιν ἀτρεπτον διατηροῦντων, ὁ δὲ Δαβὶδ πάντων τῶν μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν παραπίπτοντων, καὶ πάλιν διὰ μεταβολῆς τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ γνώσιν ἐπαναγόντων τῆς ψυχῆς τῆς θείας χάριτος ἀγαλλίαμα. Σύντομος (216 a) οὖν ὑπάρχων, καὶ τῷ πνεύματι τὴν εἰς πλάτος τοῦ λόγου δύναμιν νεωρῶς συσταλας ὁ μέγας διδάσκαλος, Ἰωάννην καὶ Δαβὶδ τοῖς μεγάλοις παραίκασε διὰ τῆς καθ' ἑκάτερον ἕξως τοὺς τῶν θείων λογίων ἀκροατὰς, ὡς ἐνὶ πάντως τοῦτον, καθάπερ οἶμαι, κατὰ τὸν ἐκ' ἑκάστης καλῶς ἀποδοθέντα τρόπον, ἑκάστου τῶν κατ' εὐσέβειαν ζώντων ἐνισχυμένου, οἷον διὰ διαφύλαξιν βούλῃς ὅτι περ πάντες ὅσοι τὸν θείον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἐν αὐτοῖς διὰ μεταβολῆς κυριόχουσαν ἐδέξατο Λόγον, ἢ κατὰ τὸν μέγαν Ἰωάννην ἐξ ἀρχῆς μέχρι τελείας διὰ προκοπῆς τὸ ἐπ' αὐτῷ τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν ἔξιν ἀτρεπτικῶς θείον διατηρήσας σιγήτημα, μηδὲν τὸ παράπαν ὑπαγόμενοι κακίας εἴδει καὶ ἀγνωσίᾳ, ἢ κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, κἂν εἰ συμβέβηκε τι κατὰ τὸν θείον δρόμον ὑμῖν ἀβούλητον, φιλοπόνως διὰ μεταβολῆς σπουδάζετε πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀρετὴν ἐπαναγαγεῖν καὶ τὴν γνώσιν ὑπομονῆς τόνους καὶ λόγων θείων ἀσκήμασι, καὶ μὴ τῇ βραθυμίᾳ τοῖς πάθεσιν ἐκδοτον ταύτην τὴν ἐν ὑμῖν θείαν, τῆς ἀρετῆς λόγῳ καὶ τῆς γνώσεως, ἔλσαντες κιβωτὸν τὸ τοῦ ἱερέως Ἡλὶ ὁπομένητε πάθος, καὶ ὁπισθίως παρόντας περὶ τὰς πόδας τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Σηλὼμ ἀποθάνετε, τὸν ὧμον τῆς πράξεως συντριβέντες.

Ὅπερ, ὡς οἶμαι, σαφέστερον διδάσκων ὁ μακάριος οὗτος Πατὴρ ἐν τῷ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν λόγῳ φησὶν: «Ἄδειν δὲ τῷ Κυρίῳ ἄσμα καινὸν κελυόμεθα, εἴτε οἱ εἰς Βαβυλῶνα καὶ τὴν πόνηρὰν

σύγχυσιν κατασφύραντες ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἔπειτα πρὸς Ἱερουσαλὴμ ἀνασωθέντες, χάρις μὲν οὐ δυνάμενοι τὴν θείαν ἄδιν φθῆναι ὡς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, ἐνταῦθα δὲ νέαν φθῆναι καὶ πολιτείας ἱστάμενοι, εἴτε οἱ μέιναντες ἐν τῇ καλῇ καὶ προκόπτοντες, καὶ τὸ μὲν κατωρθώκοτες ἦδη, τὸ δὲ κατορθοῦντες παρὰ τοῦ καινοποιοῦ Πνεύματος. Ταῦτα (216 δ) στοχαστικῶς κατὰ τὴν ἐμὴν ἀφροσύνην νενόηκότα τὸν διδάσκαλον φάναι νομίζω. «Νυνὶ δὲ μοι δέξαι τὴν κῆλην καὶ προσκίρτησον, εἰ καὶ μὴ ὡς Ἰωάννης ἀπὸ γαστρὸς, ἀλλ' ὡς Δαβὶδ ἐπὶ τῇ καταπαύσει τῆς κιβωτοῦ, τῇ κατ' ἀξίαν καὶ γένος τῆς θεωρίας τρόπῳ συνηρηκότα τὴν τῶν εἰρημένων θεωρίαν. Θεοὶ γὰρ οἱ τῶν τοιούτων ἀριεῖς ἐπιμελεῖται μυστηρίων καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῖς πνευματικῶν λόγων ἱεραταὶ καὶ φιλοθεάμονες, τὸν καθόλου τῆς Γραφικῆς θεωρίας λόγον, ἕνα τυγχάνοντα, δεκαχῶς πλατυνόμενον θεωρεῖσθαι, τόπῳ, χρόνῳ, γένει, προσώπῳ, ἀξίᾳ, ἡγουν ἐπιτηδεύματι, πρακτικῇ, φυσικῇ, θεολογικῇ φιλοσοφίᾳ, ἐνεστώτι, καὶ μέλλοντι, ἡγουν τόπῳ καὶ ἀληθείᾳ, καὶ αὐτὸς συναγόμενον τοὺς πέντε τριῶν περιγραφῆν τρόποις, καὶ πάλιν δυοὶ τοὺς τρεῖς, καὶ τοὺς δύο ἐνὶ συγκλίσειν παντελῶς μὴ ἀριθμουμένῳ λόγῳ· οἷον τοὺς κατὰ χρόνον καὶ τόπον καὶ γένος καὶ προσώπων καὶ ἀξίαν, πέντε τυγχάνοντες, εἰς τρεῖς συνάγειν τοὺς τῆς πρακτικῆς καὶ φυσικῆς καὶ θεολογικῆς, τοὺς δὲ πάλιν τρεῖς ὄντας, εἰς δύο, τοὺς τὸ παρὸν τε καὶ τὸ μέλλον σημαίνοντας, καὶ τοὺς εἰς τὸν τελεστικὸν καὶ ἀπλοῦν, ὡς φασί, καὶ πάντων περιεκτικῶν ἀρρήτων λόγον, ἐξ οὗ κατὰ πρόθεσιν γέγονεν ἡ καθολικὴ τῶν ὑπὸ θεωρίαν τῆς Γραφῆς τρόπων δεκάς, καὶ εἰς ὃν ὡς ἀρχὴν κατὰ περιγραφὴν ἡ αὐτὴ δεκάς ἀνατακτικῶς εἰς μονάδα πάλιν συνάγεται. Καὶ κατὰ μὲν χρόνον ὁ τῆς Γραφῆς θεωρεῖται λόγος, ἡνίκα τὸ Ποτὲ, τὸ Ἦν, τὸ Ἔστι, τὸ Ἐσται, τὸ Πρὸ τοῦδε, τὸ Παρὸν, τὸ Μετὰ τούδε, καὶ Ἐπὶ τοῦδε, καὶ Ἀπ' ἀρχῆς, τὸ Παρελθόν, τὸ Μέλλον, ἐνιαυτοὺς τε καὶ καιροὺς καὶ μῆνας καὶ ἑβδομάδας καὶ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ τὰ τοῦτων μέρη, καὶ ἀπλῶς ὅσα ἐμφαντικὰ (217 α) χρόνου, δηλοῖ· κατὰ δὲ τόπον, ὅταν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ ἀέρα καὶ θάλασσαν, οἰκουμένην, πέρατα, χώρας, νήσους, πόλεις, ναοὺς, κόμας, ἀγροὺς, ὄρη, φάραγγας, ὁδοὺς, ποταμοὺς, ἐρήμους, ληνοὺς, ἀλυσας, ἀμπελῶνας, καὶ ἀπλῶς ὅσα τόπον χαρακτηρίζειν δύναται, σημαίνῃ· κατὰ γένος δὲ, καθολικῶς μὲν ὅπταν ἀγγέλους, ἡ ὅσα τῆς ἐν οὐρανοῖς ἔστι πῶν νοερῶν οὐσιῶν διακοσμήσεως, πρὸς δὲ καὶ ἥλιον καὶ σελήνην, ἀστέρας, πῦρ, καὶ ὅσα ἐν ἀέρι, ἐν γῇ, ἐν θαλάσσῃ τυγχάνει ὄντα, ἡ ζῶα, ἡ ζωόφυτα, ἡ φυτὰ, καὶ ὅσα ἐκ γῆς μεταλλεύεται καὶ τέχνους ἀνθρώπων ὑποκίπται, καὶ ὅσα ἕτερα τοιαῦτα, δηλοῖ, ἰδιότητος δὲ πάλιν, ὅταν ἀνθρώπους, ἔθνη, λαοὺς, γλώσσας, φυλάς, πατριάς, καὶ ὅσα τοιαῦτα, σὺν ἀριθμῷ ἢ ἀριθμῷ χωρὶς ὀνομάζῃ· κατὰ πρόσωπον δὲ, ὅταν τόνδε τὸν ἀγγέλου, ἡ τόνδε τὸν ἀρχάγγελον, ἡ Σεραφίμ, ἡ ὅσα τῶν ἐν οὐρανοῖς διακτινόμενων νοερῶν οὐσιῶν, ἐξ ὀνόματος καλῇ, ἡ Ἀβραάμ, ἡ Ἰσαακ, ἡ Ἰακώβ, ἡ ἕτερον τινα τῶν ἐν ἐπαίνῳ ἢ φόβῳ τῇ Γραφῇ κειμένων, δι' ὀνόματος

A confusionem peccato sumus detracti, deinde in Jerusalem rursus salvati (atque illic quidem non potuimus divinum carmen, ut in terra aliena, canere, hic autem novum carmen novamque vitæ rationem inchoamus), sive qui mansimus in bonesto atque progressi sumus, partim jam re bene gesta, partim gerentes adhuc Spiritus Instauratoris ope. » Hæc secundum meam Ignorantiam suspicor magistrum in animo habuisse cum diceret: «Nunc autem conceptum accipe et præsulita, et si non ut Joannes de utero, tamen ut David ob repositionem arcæ, » et contemplationis secundum dignitatem atque genus modo dictorum contemplationem una comprehendisse. Qui enim cum studio et cura in hujusmodi mysteriis versantur, spiritualiumque in eis rationum amatores et spectatores, generalem tradunt Scripturæ contemplandæ rationem, cum una sit, decemplici modo diffusam spectari, loco, tempore, genere, persona, dignitate, sive studio, activa, naturali, theologica philosophia, presentia ac futura, sive figura et veritate, et rursus collectam quinque tribus comprehendere modis, rursusque duabus tres et duas una includere omnino ratione, quæ non numeretur: sic temporis, loci, generis, personæ, dignitatis, cum quinque sint, in tres colligare activæ et naturalis et theologice, hæc vero rursus, cum tres sint, in duas quæ ad præsentiam atque futurum spectant, et hæc demum in consummatoriam et simplicem, ut aiunt, omniaque comprehendentem ineffabilem rationem, unde per progressionem generalis modorum sub contemplatione Scripturæ decas facta erat, et in quam, ut principium, circumscriptione eadem decas reversa in unionem rursus colligitur. Atque secundum tempus Scripturæ ratio spectatur, cum Aliquando, Erat, Est, Erit, Ante hoc, Præsens, Post hoc, et Sub hoc, et Ab initio, Præteritum, Futurum, annos et tempestates et menses et hebdomades et dies et noctes horumque partes, et quodcumque simpliciter tempus denotat, significat; secundum locum, cum cælum et tellurem et aerem et mare, terram, terminos, regiones, insulas, urbes, fana, vicos, agros, montes, valles, vias, fluvios, deserti, lacus, areas, vineta et simpliciter quodcumque locum exprimat, significat: secundum genus vero, generaliter primum cum angelos vel quidquid cælestis est intellectualium essentialium ordinis, deinde vero etiam solem et lunam, stellas, ignem, et quodcumque in aere, in terra, in mari exstat, sive animalia, sive zoophyta, sive plantæ, et quodcumque ex terra effoditur et tribusque hominum subijcitur, et quæcumque alia ejusmodi, ostendit, specialiter vero rursus, cum homines, nationes, populos, linguas, tribus, gentes, et quæ sunt generis hujusmodi, cum numero aut sine numero appellat; secundum personam vero, cum hunc angelum, vel hunc archangelum, vel Seraphim, vel quæcumque intellectualium in cælo essentialium, nomine appellat. vel Abraham, vel Isaac, vel Jacob, vel

alium quempiam eorum qui in Scriptura aut laudantur aut vituperantur, nomine denotat; secundum dignitatem autem, quando regnum, aut regem, aut pastorem, aut gregem, aut sacerdotem, aut sacerdotium, aut agricolam, aut prætorem, aut architectum, et simpliciter si quid aliud eorum quibus humanum genus dividitur studiorum et professionum. Quæcumque enim quinque illis modis comprehensa ratio ostendit, essentia et potestate et actione, primariis circa ea distinctionibus, consistentia, ea movent omnino aut moventur, agunt aut aguntur, spectant aut spectantur, dicunt aut dicuntur, docent aut docentur, advertunt aut avertunt, et simpliciter, ut paucis dicam, dum faciunt aut patiuntur, activam et naturalem et theologiam de mutuo earum inter se nexu varie nobis introducunt philosophiam, cum unumquodque eorum nimirum quæ dicta sunt multifariam contemplationis circa se ipsum cogitationibus cum laude aut vituperio accipitur, suasque rationes faciendas aut non faciendas, naturales aut innaturales, intelligibiles aut non intelligibiles ostendat. Duplex enim, ut dixi, unuscujusque rationis modus est, ad facultatem ejus qui contemplationis in eis explorationem prudenter instituit, ut ex faciendorum et naturalium et intelligibilium rationum positione, et ex phantasiarum non faciendarum et innaturalium et non intelligibilium ademptione activa et naturalis et theologica pariatur piis philosophia, vel quod idem est, Dei amor. Quæ rursus dividuntur præsentī ac futuro, cum umbram et veritatem habeant, et typum et archetypum. Quod si egregiam homo atque sublimem hoc sæculo habet facultatem summum adipiscendi virtutis et cognitionis et sapientiæ modum excellendique scientia rerum divinarum, habet in typo et imaginē archetyporum. Typus enim revera omnis nostra nunc quæ censetur veritas est, et umbra majoris rationis atque imago est. Ratio ea quæ in universis in præsentia ad usque futurum inest, universorum conditrix, cum tam in typo quam in veritate insit, tam existere intelligitur quam videri, cum tam præsentiam quam futurum tam typum quam veritatem superet, eo quod nihil oppositum, quod secum una spectetur, habet. Oppositum autem veritati est mendacium. Itaque veritatem superat ea ad quam universa colliguntur ratio, pariterque rursus, ut homo et Deus, etiam perat.

Colliguntur igitur priores quidem quinque rationes de multifaria ipsarum contemplatione in activam et naturalem et theologiam philosophiam, hæc vero rursus in præsentiam atque futurum, id est typum atque veritatem, præsentia vero et futurum in principale, sive in rationem, id est Sermonem, quæ erat in principio, quæ semet pati et videre facit eos qui sui digni facti fuerint, et per ea quæ dicta sunt summo cum studio ad sese iter, et decadem per ipsos factam per ipsum effecerint monadem, de omni eos motione passioni obnoxia

A παραδηλοῖ· κατ' ἀξίαν δὲ, ἡνίκα βασιλείαν, ἢ βασιλέα, ἢ ποιμένα, ἢ ποιμνὴν, ἢ ἱερέα, ἢ ἱεροσύνην, ἢ γεωργόν, ἢ στρατηγόν, ἢ ἀρχιτέκτονα, καὶ ἀπλῶς εἴ τι ἄλλο τῶν οἷς διηρηται· τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐπιτηδεύμασι. Ταῦτα γὰρ πάντα ὅσα τοῖς πέντε περιεχόμενα τρόποις ἔδειξεν ὁ λόγος, οὕτως καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ, ταῖς περὶ αὐτὰ πρώταις διαίρεσεσι, συνιστάμενα, ἢ κινεῖ πάντως ἢ κινεῖται, ἢ ἐνεργεῖται ἢ ἐνεργεῖ, ἢ θεωρεῖ ἢ θεωρεῖται, ἢ λαλεῖ ἢ λαλεῖται, ἢ διδάσκει ἢ διδάσκεται, ἢ ἐκτροπὴν ἢ ἀποτροπὴν δέχεται, καὶ ἀπλῶς ἵνα συνελὼν εἴπω, ἢ ποιοῦντα ἢ πάσχοντα τὴν πρακτικὴν (217 β) καὶ τὴν φυσικὴν καὶ τὴν θεολογικὴν κατὰ συμπλοκὴν δι' ἁλλήλων ποικίλως ἡμῖν εἰσηγούμεναι φιλοσοφίαν, ἐκάστου δηλαδὴ τῶν ὀνομασμένων πολυτρόπως ταῖς B περὶ αὐτὸ κατὰ τὴν θεωρίαν ἐπινοήσας ἐπαινετῶς ἢ ψεκτῶς λαμβανομένου, καὶ τοὺς ἐπ' αὐτῷ ποιητέως ἢ οὐ ποιητέως, ἢ φυσικοῦς ἢ ἀφυσικοῦς, ἢ νοητοῦς ἢ ἀνοητοῦς λόγους ἐκφαίνοντος. Διττὸς γάρ, ὡς ἔφη, ὁ ἐφ' ἐκάστῳ λόγῳ τρόπος ἐστὶ, κατὰ τὸ δυνάμεν τῷ ποιομένῳ τὴν ἐπ' αὐτοῖς συνετῶς τῆς θεωρίας ἐξέτασιν, ἵνα ἐκ τῆς τῶν ποιητέων καὶ φυσικῶν καὶ νοητῶν λόγων θέσεως, καὶ ἐκ τῆς τῶν οὐ ποιητέων καὶ ἀφυσικῶν καὶ ἀνοητῶν φαντασιῶν ἀφαιρέσεως, ἢ πρακτικῇ καὶ ἢ φυσικῇ καὶ ἢ θεολογικῇ περιποιηθῇ τοῖς εὐσεβεῖσι φιλοσοφία, ταύτων δὲ ἐστὶν εἶπεῖν, φιλοθεῖα. Καὶ αὗται δὲ πάλιν τῷ τε παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι διαίρουνται, ὡς σκιὰν ἔχουσαι καὶ ἀλήθειαν, καὶ τύπον καὶ ἀρχετυπίαν. Ὡς C δ' ἂν ὑπερφῶς τε καὶ ὑψηλῶς δυνατόν ἐστι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀκρότατον φθάσαντες μέτρον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας περιγενέσθαι τὴν τῶν θεῶν ἐπιστήμην, ἐν τύπῳ καὶ εἰκόνι τῶν ἀρχετύπων ἐστὶ. Τύπος γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς πᾶσα παρ' ἡμῶν νῦν εἶναι νομιζομένη ἀλήθεια, καὶ σκιά τοῦ μελλόντος λόγου καὶ εἰκῶν. Ὁ ἂν εἰς κατὰ τὸ παρὸν πρὸς τὸ μέλλον καὶ τῶν ὄλων ποιητικὸς λόγος κατανοούμενός ἐστιν ὡς ἐν τύπῳ καὶ ἀληθεῖα, καὶ ἂν καὶ φαινόμενος, ὡς ὑπὲρ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ὢν, καὶ ὑπὲρ τύπον καὶ ἀλήθειαν, τῷ μὴδὲν ἔχειν ἀντικείμενον συνθεωρούμενον. Ἀντίκειται δὲ τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος. (218 α) Ὑπὲρ ἀλήθειαν ἄρα ὁ πρὸς ὃν τὰ πάντα συνάγεται λόγος, καὶ αὖθις, ὡς ἄνθρωπος καὶ θεὸς D ὑπάρχων, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ὡν ἀληθῶς ἀνθρωπότητά τε καὶ θεότητα.

omnem revera humanitatem et divinitatem su-

Συνάγονται τοίνυν οἱ μὲν πρότεροι πέντε τρόποι κατὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς πολυτρόπον θεωρίαν εἰς πρακτικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν, αὗται δὲ πάλιν εἰς τὸ παρὸν καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἥτοι τύπον καὶ ἀλήθειαν, τὸ παρὸν δὲ καὶ τὸ μέλλον εἰς τὸ ἀρχικόν, ἥγουν τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον, τὸν ποιοῦντα παθεῖν αὐτὸν καὶ ἰδεῖν τοὺς ἀξίους αὐτοῦ γενομένους, καὶ διὰ τῶν εἰρημένων φιλοπόνους τὴν πρὸς αὐτὸν ποιησαμένους πορεῖαν, καὶ τὴν δι' αὐτοὺς γενομένην δεκάδα δι' αὐτὸν ποιησαμένους μονάδα, τὴν αὐτοὺς ἐκτινάξαν παντὸς ἐμπαθοῦς τε καὶ φυσικοῦ

καὶ νοητοῦ κινήματος, καὶ τὴν ἐν χάριτι θεῖαν αὐ-
τοῖς κατὰ τὴν ἐλπίδα ἐξ ἐμμορφώσεως τῆς
κατὰ φύσιν θείας ἀπλότητος ἰδιότητα. Ἰστέον δὲ καὶ
τοῦτο, ὅτι τῆς μὲν προνοίας ὁ λόγος τῇ φυσικῇ, καὶ
ὁ τῆς κρίσεως λόγος τῇ πρακτικῇ κατέσπαρται φιλο-
σοφία, κατὰ τοὺς αὐτοὺς πρέποντας τρόπους, οἷς διὰ
τῆς θεωρίας τῶν ὄντων τε καὶ γινομένων ἐμφαίνον-
ται. Ταῦτα, καθὼς εἴρηται, νενοχότα τὸν θεόφρονα
τοῦτον διδάσκαλον οἶμαι ὡς προσφόρως τοὺς ὀνομα-
σθέντας ἀγίους ἐκ τοῦ κατὰ γένος καὶ ἀξίαν τρόπον
τῆς ἐπ' αὐτοὺς θεωρίας καλεῖσαι, τὸν δὲ μέγαν Ἰωάν-
νην καὶ ἐκ τοῦ τόπου. Διόπερ ὁ μὲν ἅγιος Ἰωάν-
νης, ὡς μὲν κήρυξ μετανοίας, πρᾶξιν ἔστιν εἰκὼν,
ὡς δὲ ἐρημίτης, ἀπαθείας, ὡς Ἀετὸς δὲ καὶ ἱερεὺς,
γνωστικῆς θεωρίας, ὡς δὲ τοῦ λόγου προσκίρητας
ἀπὸ γαστροῦ, ἀτραπίας καὶ εἰς κατ' ἀρετὴν καὶ
γνώσιν ἕξιν ἐστὶ σύμβολον· ὁ δὲ ἅγιος Δαβὶδ, ὡς
μὲν Ἰουδαῖος (218 δ) καὶ ποιμήν, τὴν δὲ ἐξομο-
λογήσεως πρακτικὴν φιλοσοφίαν εἰκονίζεται, ὡς δὲ
βασιλεὺς Ἰσραὴλ, τὴν θεωρητικὴν εἰσηγείται μυσ-
τηριολογίαν. Γένος οὖν τοῦ μὲν ἀγίου Ἰωάννου τὸ
ἔθνος καὶ ἡ φυλὴ ἐξ ὧν ὁπῆρχε, ἀξία δὲ τὸ κήρυγμα
καὶ ἱεροσύνη, καὶ τόπος ἡ ἐρημος ἐν ᾗ διήγε· τοῦ
δὲ ἀγίου Δαβὶδ ὡσαύτως, τὸ μὲν γένος τὸ ἔθνος ἐστὶ
καὶ ἡ φυλὴ, τὸ δὲ ἐπιτηδεύμα, ἦγον ἡ ἀξία, ἡ ποι-
μαντικὴ καὶ ἡ βασιλεία. Αἱς ἐκείτοις, ἀναλόγως
ἐκωτῶ κατὰ τὸν πρέποντα λόγον τῶν ἐπ' αὐτῷ λεγο-
μένων τρόπων θεωρούμενος, τὸ δὲ αὐτοῦ δηλούμε-
νον ἀπαίστως· μυστήριον δεξινοῦσι.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ· Ἄν εἰς Αἴγυπτον
προσφύγῃ, προθύμως συμφωραδούγη· καλὸν τῷ
Χριστῷ συμφύγειν διωκόμενῳ. Ἄν ἐκ Αἴγυ-
πτω βρυθύνῃ, κάλεσον αὐτὸν δὲ Αἴγυπτον,
καλῶς ἐκεῖ προσαννούμενον (29).

Δεῖ, καθάπερ οἶμαι, πρὸς τῷ γινώσκῃν εἰς Αἴγυ-
πτον φυγόντα τὸν Κύριον καὶ ὑπὸ τίνος διωκόμενον
κατὰ τὸ ἀκολουθεῖν εἶδέναι. Φεύγει τοίνυν ὁ Κύριος
οὐ μόνον ἀπλῶς εἰς Αἴγυπτον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Ἡρώ-
δου διωκόμενος, τοῦ τρηναυτῆ τῆς Ἰουδαίας τῆς
βασιλεύοντος. Ἐρμηνεύεται δὲ ὁ Ἡρώδης, ὡς φασί,
πάθος, καὶ δερμάτινος, καὶ φύσις, ἡ δὲ Αἴγυπτος
καὶ αὐτὴ πολλὰ ὡς λαμβάνεται, κατὰ τὰς ἐπ' αὐτῇ
τῶν θεωρητικῶν τρόπων ἐπινοίας, ποτὶ μὲν εἰς τὸν
ἐνεστώτα κόσμον, ποτὶ δὲ εἰς τὴν σάρκα, ποτὶ δὲ
εἰς τὴν ἀμαρτίαν, ποτὶ δὲ εἰς τὴν ἀγνοίαν, ποτὶ δὲ
εἰς τὴν κάκωσιν, καὶ ἢν μάλιστα νῦν ἐπιβολὴν πρέ-
πον ἐστὶν ἐκδέχασθαι τὴν εἰς Αἴγυπτον τοῦ Κυρίου
φυγὴν. Καλὴν οὖν ἐστὶ συμφύγειν εἰς Αἴγυπτον
τῷ Χριστῷ, τούτοις τῷ ἐν ἡμῖν διαγνωστικῷ θαίῳ
λόγῳ, διὰ νηπιότητα τέως διωκόμενῳ, δι' ἡμᾶς τοὺς
κατ' αὐτὸν νηπιόοντας, ὑπὸ τοῦ κρατούντος ἡμῶν
ἐκεί καὶ βασιλεύοντος διὰ τὸν ἡμαρτωλὸν τῆς σαρκὸς
κινήματος (219 α) χοίκοι φρονήματος, εἰς τὴν

et naturali et intellectuali decussuram divinamque
in gratia eis secundum integrum habitum infor-
maturam divinæ naturaliter simplicitatis propieta-
tem. Sciendum autem hoc quoque est, providentie
rationem naturali, iudicii rationem activa esse phi-
losophia satam, secundum modos convenientes, in
quibus per eorum quæ existunt et sunt contempla-
tionem manifestantur. Hoc, uti dixi, intellectu at-
que consilio divinum hunc arbitror magistrum
sanctos, quos appellavit, congruenter ex modo con-
templationis eorum vocasse secundum genus et
dignitatem, magnum vero Joannem etiam de loci
modo. Quare sanctus Joannes, ut poenitentiae præ-
co, actionis est imago, ut eremita, impassibilitatis,
ut Levita et sacerdos, gnostice contemplationis, ut
vero rationis ex utero exsultans, constantiæ et ha-
bitus virtutis et cognitionis symbolum est: sanctus
contra David, ut Judæus et pastor, activam per
confessionem philosophiam figurat, ut rex Israel,
contemplativam introducit mystagogiam. Genus igitur
sancti Joannis gens est et tribus unde originem
ducebat, dignitas vero præconium et sacerdotium,
et locus desertum ubi versari solebat: sancti con-
tra Davidis pari modo genus est gens et tribus,
munus, id est dignitas, pastorale officium et regnum.
Quibus, philosophia, inquam, activa et contem-
plativa mystagogia; si uterque sibi convenienter
secundum congruentem modorum in eis indicato-
rum rationem spectatur, mysterium per semet ma-
nifestatum sine ullius offensione demonstrat.

Ex eodem sermone, in illud: « Si in Ægyptum pro-
fugiat, alacri animo te ipsi fugæ comitem adjuuge,
præclarum est cum Christo persecutionem patiente
fugere. Si diuturniorem in Ægypto moram faciat,
ex Ægypto eum voca, qui rite illie adoratur et
colitur. »

Debemus, ut opinor, cum Dominum in Ægyptum
fugisse sciamus, nosse etiam consequenter quem-
nam persecutorem fugerit. Fugit igitur Dominus
non solum simpliciter in Ægyptum, sed etiam ab
Herode, Judææ terræ tunc temporis rege petitus.
Herodis vero, uti tradunt, interpretatio est passio,
et pelliceus, et natura, Ægyptus autem ipsa mul-
tifariam refertur secundum contemplativorum in
ea modorum rationes, modo ad præsentem mun-
dum, modo ad carnem, modo ad peccatum, modo
ad ignorantiam, modo ad vexationem, qua potis-
simum interpretatione Domini in Ægyptum fugam
nunc accipere debemus. Præclarum est igitur cum
Christo in Ægyptum fugere, id est cum dijudica-
tore in nobis sermone divino, propter infantiam,
tandiu persecutionem patiente, propter nos qui eo
infantes sumus, persecutionem patiente a terrena
quæ in nobis adhuc per motus carnis affectibus
obnoxios dominatur voluntate, in vexationem per

VARIE LECTIONES.

ὡς οἶμαι habet liber scriptus.

(29) Greg. Naz. Or. in Theophan., cap. 18, tom. I Opp., p. 675, edit. Bened.

activam, donec per impassibilitatem mors nobis indicata fuerit eorum qui divini in nobis infantis Sermonis animæ insidiantur, hoc est eorum qui nostram secundum Sermonem in Deo consummatum vitam mortificare student, constitutionemque Christo consentaneam, sive habitum extinguere furiose conantur, qui sermo divinus per acrem de voluntate animi nostri firmitatem tanquam per nubem levem ad nostram Ægyptum accedit, carnem, inquam, et motus ejus et affectus veluti simulacra quædam manufacta concutit atque de sede sua dejicit et ab anima plane repellit, remotisque imaginibus in se ipsum, ut decet, adorationem transducit. Hoc igitur modo nos cum Christo persecutionem patiente bene fugimus, de fugæ cum eo consortii vexatione sponte suscepta præclaram accipientes mercedem impassibilitatem. Rursus vero Christum ex Ægypto revocamus dum divinum in nobis dijudicationis sermonem affectibus expulsi et enecati non patimur imprudenter operam dare artibus adversus ea quæ non sunt molientibus, neque carnem sermonem in nobismetipsis solum potius quam in cæteris qui cum nobis conversantur agnoscere sinimus. Imo pulchre et religiose in activæ secundum vexationem philosophiæ formis per virtutes præinstituti ascendamus ex iis per contemplationem ad eorum quorum formæ istæ et imagines sunt cognitionem, veluti de Ægypto aliqua in Judæam pulchre ascendentes comitesque nostros ascendere instruentes, et de carnis Sermonis quod Christus sit cognitione per activam transgrediamur ad gloriam, hoc est ad Unigeniti apud Patrem sum cognitionem. Ita præclare aliquis atque pie cum Christo persecutionem patiente fugit, et ita rursus eum revocat de activa ad contemplationem et cognitionem transgrediens, omnia cum sermone secundum sermonem faciens pro sermone. Ne autem miferis quod Ægyptus in vexationem secundum virtutem institutam hic tracta est, sed diligenter ea considera quæ in Veteri Testamento narrantur, quomodo non solum Israelum illa lateribus conficiendis vexaverit, sed ipsos Ægyptios quoque per Moysis protectionem in interitum cruciaverit: Vexationem enim et tenebras, uti dixi, Ægyptum interpretantur. Omnis autem probabilis interpretatio ejus quod sub se cadit tam laudabilem plerumque quam vituperabilem per contemplationem admittit cogitationem. Quod si carnis bene valentis et pinguescentis passionibus anima cruciatur et obscuratur, virtutum statu et cognitionis illuminatione recedentibus, pari omnino modo, uti consequitur, cum anima divina virtutum pulchritudine et illuminatione cognitionis servetur atque illustretur, externus homo perit, dum caro propter Sermonis præsentiam bonam habitudinem naturalem abjicit, in qua delitescens, vel potius regnans, serpens in umbilico potens, veluti aliqui rerum pulchrarum dissipator invisibilis Pharaon, reptabat et animam delicti morsibus

A διὰ τῆς πρακτικῆς κάκωσιν, ἕως οὗ θάνατος ἡμῶν μηνυθῇ διὰ τῆς ἀπαθείας τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν τοῦ ἐν ἡμῖν νηπιζόντος θεοτάτου λόγου, τοῦτέστι τῶν τὴν ἡμῶν κατὰ τὸν λόγον θεοτατῇ ζωῇ νεκρῶσαι θελόντων, καὶ τὴν χριστοειδῆ καταστάσιν, ἣν οὖν ἔξιν, ἀφανίσαι μαινομένους, τοῦ διὰ τῆς ἡμῶν ἀδυστάχτου κατὰ προαίρεσιν προθυμίας ὥστερ διὰ νεφελῆς κούφης ἐπιβαίνοντος ἡμῶν τῇ Αἰγύπτῳ, λέγω δὲ τῇ σαρκί, καὶ τὰ ταύτης κινήματα τε καὶ παθήματα ὥστερ τινὰ χειροποίητα εἰδῶλα κατασείοντος καὶ τῆς ἔδρας μετακινούντος τε καὶ παντελῶς τῆς ψυχῆς ἀπωθυμένου, καὶ εἰς ἑαυτὴν μετὰ τὴν εἰκόνα ἀποβολὴν δυνάως μετάγοντος τὴν προσκύνησιν. Οὕτω μὲν οὖν συμφεύγομεν καλῶς τῷ Χριστῷ διωκομένοι, τῆς σὺν αὐτῷ φυγῆς διὰ τῆς ἐκουσίᾳ κακώσεως καλὸν λαμβάνοντες μισθὸν τὴν ἀπάθειαν. Καλοῦμεν δὲ πάλιν τὸν Χριστὸν ἐξ Αἰγύπτου μὴ δυνάμεν τὸν ἐν ἡμῖν θεὸν τῆς διαγνώσεως λόγον μετὰ τὴν τῶν παθῶν ὑποχωρήσιν καὶ τελείαν νείκρωσιν ταῖς κατὰ τῶν μὴ ὄντων μηχαναῖς ἀνοήτως προσανέχειν, μὴ δὲ σάρκα λόγον ἐν ἑαυτοῖς μόνον ἢ ἐν ἑτέροις ἡμῖν προσομιλοῦσιν αὐτὸν συγχωροῦντες γινώσκουσαι. Ἀλλὰ καλῶς τε καὶ πιστῶς ἐν τοῖς κατὰ τὴν κάκωσιν τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τύποις διὰ τῶν ἀρετῶν προπαίδευθέντες ἀναβαίνωμεν ἐκ τούτων διὰ θεωρίας ἐπὶ τὴν ὧν εἰσι τύποι καὶ προχαράγματα γνῶσιν, ὥστερ ἀπὸ τίνος Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἰούδα καλῶς ἀναβαίνοντες καὶ τοὺς σὺν ἡμῖν ἀναβαίνειν διδάσκοντας, καὶ ἀπὸ τοῦ σάρκα λόγον εἰδέναι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πρακτικῆς μεταβαίνωμεν ἐπὶ τὴν δόξαν τὴν ὧς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς (219 θ) αὐτοῦ γνῶσιν. Οὕτω τις καλῶς τε καὶ εὐσεβῶς συμφεύγει Χριστῷ διωκομένῳ, καὶ οὕτω πάλιν αὐτὸν καλεῖ πρὸς θεωρίαν καὶ γνῶσιν ἀπὸ τῆς πρακτικῆς μεταβαίνων, πάντα ποιῶν σὺν τῷ λόγῳ κατὰ τὸν λόγον ὑπὲρ τοῦ λόγου. Μὴ φανήτω δὲ οἱ παράδοξον εἰς τὴν κατ' ἀρετὴν ληφθεῖσα νῦν ἡ Αἰγύπτος κάκωσιν, ἀλλ' ἐπισκεψάμενοι ἀκριβῶς τοῖς κατὰ τὴν Παλαιὰν ἱστορίᾳ, πῶς οὐ μόνον τὸν Ἰσραὴλ ἐπίστες κλυθουργοῦντα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς Αἰγυπτίους διὰ τῆς Μωσέως ἐπιδημίας εἰς φοβρὰν ἐβασάνισε. Κάκωσις γὰρ ὥστερ καὶ σκότος, ὧς ἔφη, ἡ Αἰγύπτος ἐρημνεύεται. Πᾶσα δὲ κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ἐρμηνεία τὴν ἐπαινετὴν ἐπιδέχεται καὶ τὴν ψεκτὴν τοῦ ὁπ' ἐκείνου διὰ τῆς θεωρίας ὧς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐννοίαν. Εἰ τοίνυν σαρκὸς εὐεκδοχῆς καὶ παινομένης τοῖς πάθεσιν ἡ ψυχὴ βασανίζεται καὶ σκοτίζεται τῆς τῶν ἀρετῶν ἕξως καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσεως ὑποχωροῦντων, τὴν αὐτὴν τρόπον πάντως κατὰ τὸ εἶδος, καὶ τῆς ψυχῆς τῷ θεῷ κάλλει τῶν ἀρετῶν καὶ τῷ φωτισμῷ τῆς γνώσεως φρουρουμένης τε καὶ λαμπρονομένης, ὁ ἔξω ἀνθρώπος διαφθείρεται, τῆς σαρκὸς διὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ λόγου τὴν φύσιν εὐεξίαν ἀποβαλλομένης, ἐν ἣ κροπτόμενος, μάλλον δὲ βασιλεύων, ὁ τὴν ἐπὶ τοῦ ὁμαλοῦ δύναμιν ἔχων δράκων, οἷόν τις τῶν καλῶν σκεδαστῆς φαραὼ ἀράτος, διείρπει τὴν ψυχὴν τοῖς καθ' ἁμαρτίαν δῆγμασι βάλλον, ὅς διὰ τοῦ κατὰ μέρος τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς σθένουσθαι κατὰ τὴν πρακτικὴν κακωχίαν

ὁποῦραϊ τελείως νεκρούμενος, οὐδὲ ἔχως τῆς ποτα
 τυράννης εἰκότως ἀφείλ, ὥστε βοῶν διὰ Χριστοῦ
 δύνασθαι τοὺς τῆς ἐλευθερίας τετυχηκότας, καὶ πρὸ
 τῆς (220 a) γενικῆς ἀναστάσεως διὰ τὴν ἤδη γε-
 γεννημένην αὐτοῖς τῆς προαιρέσεως ἐδελούσιον ἀνά-
 στασιν, *Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου,*
ἔδη, τὸ νίκος; τὴν ἡδονὴν λέγοντας τῆς σαρκὸς καὶ
 τὴν συνημμένην αὐτῇ τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς ἀγνοίας
 ἀπάτην, δι' ἣν ποτὶ πρὸ τοῦ Χριστοῦ κρατῶν τῆς
 ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ πᾶμπαρος διάβολος ἀπειδῶς
 διετέτρα τῇ κέντρῳ τῆς ἡδονῆς τὴν τῶν ἀνθρώπων
 φύσιν, καὶ φιλονεικῶς τῇ ἕξει τῆς ἀπάτης πρὸς
 ἀπώλειαν αὐτὴν ὁπασέμετο.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὰ Φῶτα λόγου, εἰς το-
 «*Εἴπερ ἀσεβεῖν αὐτοὺς ἔδει πάντως, καὶ τῆς*
τοῦ Θεοῦ δόξης ἀποκρυβεῖν, εἰς εἰδωλα κατ-
εργηθέντας καὶ τέχνης ἔργα καὶ χειρῶν κλά-
σματα, μὴ ἄλλο τι κατ' αὐτῶν εὐξασθαι τοὺς
τοῦν ἔχοντας, ἢ τοιαῦτα σεβασθῆναι καὶ οὕτω
τιμῆσαι (30).»

Τούτων ἀναγνωσθέντων εἰκάτε, τινὲς τῶν ἀκρο-
 μένων ἐπίσκηψαν τῇ διδασκαλίᾳ, φάσκοντες μὴ
 δίκαιον εἶναι τοὺς νοῦν ἔχοντας καὶ εὐαγγελικῶς
 ζῆν προθεμένους κατὰ τινος εὐξασθαι τοιαῦτα σε-
 βασθῆναι καὶ οὕτω τιμῆσαι. Πρὸς οὗς ἐβῶν μὲν
 οὐδὲν, ὅ δὲ παρὰ τινος γέροντος τὰ θεῖα σοφοῦ καὶ
 τὴν τῶν Πατέρων περὶ πολλοῦ ποιουμένου διδασκα-
 λίαν ἐδιδάχθην περὶ τούτου, φημί. Ὁ ἅγιος καὶ
 μακάριος Πάτερ ἡμῶν καὶ διδάσκαλος Γρηγόριος,
 ὦ οὔτοι, (ὥς γὰρ παροῦσιν αὐτοῖς διαλεχθήσομαι),
 θεασάμενος τοὺς Ἕλληνας προηγουμένως οὕτως
 ἀλόγως πλανηθέντας, καὶ τῆς περὶ τοῦ κυρίως
 ὄντος Θεοῦ πᾶμπαν ἐννοίας ἀπαχθέντας, συμπαθείας
 νόμον ταῦτα διέδειξιν, ἵνα ἐκ τῆς τῶν σεβασμάτων
 ἀλογίας τε καὶ εὐτελείας, μᾶλλον δὲ κυριώτερον
 εἰπεῖν βέλυσας, πολλῇ τῶν ἐπιχειρηματικῶν
 λόγων αὐτοῖς γενομένη τῶν σεβασμάτων ἀνασκευῇ
 ῥάστη γένηται αὐτοῖς πρὸς ὀρθοτομίαν ἢ ἀνοδος,
 προσέτι γε μὴν (220 b) καὶ μηδέ τινα τούτων κα-
 κοδοξίᾳ κατασπρῆναι, διὰ τὸ τὴν ἀπάτην ἐκ τοῦ προ-
 χείρου πᾶσιν εὐδελον εἶναι καὶ εὐφώρατον, μηδὲν
 τιμὴν δοκοῦντι συγκαλύπτουσαν τὸ λαυθάνον κακόν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, «*Οὐ δὲ κάθαρσις,*
ἐλλαμψίς, ἐλλαμψίς δὲ πόθου πλήρωσις, τοῖς
τῶν μεγίστων, ἢ τοῦ μεγίστου, ἢ ὅπῃ τὸ μέγα
ἐπιμένους. (31)»

Φαίνεσι οἱ τῶν θεῶν ἐπιστήμονες μυστηρίων ἔτι
 ἐνθα κάθαρσις ψυχῆς ἢ διὰ τῶν ἀρετῶν, ἐκεῖ καὶ
 ἐλλαμψίς γνώσεως μετὰ τὴν εὐσεβίαν τῶν ὄντων
 διάσκεψιν ἀναφαίνεται, πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ κατανόη-

«*1 Cor. xv, 55.*»

(30) Greg. Naz. Or. in Sancta Lumina, cap. 6,
 p. 680, tom. I. Opp. ed. Bened.

A sauciabat, qui eo quod carnis partim in-
 de activa mala tractatione exstinguitur, plane
 mortificatus recedit, adeo ut ne vestigium quidem
 pristinae dominationis, ut par est, relinquit, ut
 liberati per Christum possint vel ante generalem
 resurrectionem propter ultroneam voluntatem quam
 ipsis jam contingit, resurrectionem exclamare :
Ubi est tuus, o mors, stimulus ? ubi tua, o orco,
victoria ? carnis voluptatem et quae cum ea jun-
 cta est animae de ignorantia fraudem dicentes,
 quibus olim ante Christum in humanam naturam
 dominatus nequissimus diabolus voluptatis stimulo
 hominum naturam nimium quantum convulnerabat,
 et contentiose gladio fraudis ad perniciem tra-
 hebat.

B Eiusdem ex sermone in Lumina, in illud : «*Si qui-*
dem omnino eos impietate constringi atque ad
simulacra et artis opera manuumque signantia
prolapsos a Dei gloria dejici oportebat, nihil aliud
ipsis cordati homines imprecari possent, quam ut
talita venerarentur, talibusque honoribus affice-
rent.»

His perlectis, quidam, inquit, auditorum ma-
 gistrum improbarunt, homines cordatos atque
 evangelice vivere cupientes talia alicui imprecari
 ut veneretur talibusque honoribus ut afficiat jus-
 tum esse negantes. Adversus quos ego quidem ni-
 hil; quod vero a sene quodam divinarum rerum
 sapiente Patrumque doctrinam plurimi faciente de
 hoc doctus sum, dicam. Sanctus et beatus noster
 Pater atque magister Gregorius, o isti, (colloquar
 enim cum eis tanquam si adsint Graecos videns pro-
 cipue versari in tanta erroris stultitia, et a notionē
 ejus qui proprie est Dei prorsus abductos consue-
 rationis lege talia persequitur, ut inde quod ea qui
 coluntur ratione carent, et ex vilitate, aut quod
 magis proprie est dicere, scurrilitate eorum, post
 crebram sermonum quibus is cultus expugnatus
 est refutationem, facillimus eis ad rectam viam fiat
 redditus, insuper vero etiam ne quis horum prava
 opiniose trahatur, propterea quod fraus omnibus
 sit in promptu et facile ad deprehendendum, cum
 neminem honestum malum quod dellescat celet.

D Ex eodem sermone, in illud : «*Porro ubi purgatio,*
illic illuminatio, illuminatio autem desiderii sum-
ma est, his utique qui maximarum rerum, vel
potius maximae rei, atque adeo magnitudinem
omnem superantis, cupiditate flagrant,»

Divinorum mysteriorum periti affirmant ubi pur-
 gatio animae sit per virtutes facta, ibi etiam illu-
 minationem cognitionis post institutam piam rerum
 quae sunt considerationem apparere, quae mentem

(31) Idem. ibid. cap. 8, p. 682, tom. I. Opp. ed.
 Bened.

ad Dei perceptionem adigat atque desiderium ejus extremo eorum quæ appetuntur affligat, quod est Deus, qui in summis, vel in summo vel in eo quod magnitudinem omnem superat proprie existit atque agnoscitur: atque « in summis, » ut in tribus substantiis coessentialibus et æque potentibus, iisdemque non commiscendis de accurata et immutabili circa unamquamque proprietate, ingeneratione. Inquam, et generatione et processione: « in summo » vero propter Dei secundum substantiam, unitatem et identitatem et singularitatem: in eo denique « quod omnem magnitudinem superat, » propterea quod quantitate nulla aut magnitudine vel multitudine circumscribatur Deus, aut aliquibus finibus discernatur. Omnis enim magnitudo definita est, deitas sola indefinita secundum magni Davidis verba: *Magnus est Dominus et valde laudabilis*; et magnitudinis ejus nullus est finis, utpote quæ nulla circumscriptione limitata est, ideoque etiam indefinita, cum temporis qualemunque et naturæ notionem antevertentem sese habeat nullam, secundum quam artificiosa rationalium argumentorum methodus studiosis talium excogitata est ea ob quam præsertim et cum qua circa veritatis investigationem reprobari ipsos videmus, cum quodcumque suis ratiocinationibus expugnari non potuisset, id nec verum omnino esse putarent. Quæ probat magister etiam in aliis locis iisdem verbis usus. Quemadmodum in sermone in Adventum Ægyptiorum habito, theologicæ de essentia incondita atque divina deque condita natura suæque existentie principium sortita hoc modo enarrans: « Vocatur autem, inquit, illa quidem Deus, et in tribus maximis consistit, in causa, in opifice, in perfectore, hoc est in Patre, Filio, et Spiritu sancto. » Et iterum in sermone de Baptismo de uno eodemque sancto in tribus sanctis substantiis Deo disputans ait: « Undequaque æqualem, undequaque eandem, non secus ac una cœli pulchritudo et magnitudo, trium infinitorum infinitam conjunctionem. » Ipse igitur suimetipsius interpres magister stat eis qui non obiter divinos suos sermones perlegunt.

Ex eodem sermone, in illud: « *Innovantur natura, et Deus homo efficitur.* »

Qui magnam divinorum mysteriorum partem ex eis qui assecræ et ministri Sermonis facti, indeque immediate erant rerum cognitione initiati, per successionem ab antiquioribus tradita acceperunt sancti quinque statuunt distinctionibus universorum quæ facta sunt substantiam, discerni, harumque unam volunt esse quæ dividat ab incondita natura conditam universam naturam, et existentiam generatione sortitam. Etenim Deum,

¹ Psal. XLVII, 2. ² Psal. CXLIV, 3.

VARIE LECTIONES.

³ Cod. Gud., ni fallor, habet καὶ εἰ ἐν τριῶν, cett.

(32) Greg. Naz. Or. in Ægypt. Adv., cap. 8,

(33) tom. I. Opp. ed. Bened.

(33) Idem Orat. in sanct. Baptism., cap. 41,

αὶ τὴν ψυχὴν ἀναβιβάζουσα, καὶ τὸν πόθον αὐτῆς προσηλούσα τῷ δοχάτῳ τῶν δρεκτῶν, ὅπου ἐστὶν ὁ Θεὸς, ὁ ἐν τοῖς μεγίστοις καὶ ἐν τῷ μεγίστῳ καὶ ὑπὲρ τὸ μέγα κυρίως ὁπάρχων καὶ γενοσκόμιος: « ἐν τοῖς μεγίστοις » μὲν, ὡς ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ὁμοουσίσι καὶ ὁμοουνόμοις, ἀσυγχύτοις τε τῇ ἀκριβείᾳ καὶ ἀμεταβλήτῳ περὶ ἐκάστην ἰδιότητι, ἀγεννησίῳ λέγω καὶ γεννήσει καὶ ἐκπορεύσει: « ἐν τῷ μεγίστῳ » δὲ, διὰ τὸ κατ' οὐσίαν ἓν καὶ ταῦτόν καὶ μοναδικόν τῆς θεότητος: ὑπὲρ τὸ μέγα δὲ, διὰ τὸ « μὴ ποσὴν τινὶ ἢ μεγέθει ἢ πληκτικῇ περιγράφεσθαι: καὶ πέρασι τοῖς διαλαβάνεσθαι τὸ θεῖον. Πᾶν γὰρ μέγεθος πεπερασμένον ἐστὶ, τὸ δὲ θεῖον μόνον ἀτέραντον, ἢ φησὶν ὁ μέγας Δαβὶδ, Μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα, καὶ τῆς μεγάλως σὺννης αὐτοῦ οὐκ ἐστὶ πέρας, ὡς οὐδενὶ περιορισμῷ περατούμενον, διὸ καὶ ἀπειρόν, μὴ ἔχον φθάνουσαν αὐτὸ τὴν οἰανὸν χρόνον καὶ φύσεως ἔννοιαν, καθ' ἣν ἡ τεχνικὴ τῶν λογικῶν ἐπιχειρημάτων μέθοδος τοῖς τὰ τοιαῦτα σπουδαίως ἐπινοήσῃ δι' ἣν μάλιστα καὶ μεθ' ἧς ἀδόκιμοι περὶ τὴν τῆς ἀληθείας εὐρεσιν ἀπειρίχθησαν, πᾶν δὲ τοῖς σφῶν αὐτῶν λογισμοῖς μὴ γέγονεν ἀλωτὸν, μήτε εἶναι τὸ (221 α) παράπαν πιστεύσαντας (32). Ἀλλοὶ δὲ τὰ προειρημένα λέγων ὁ διδάσκαλος ἐκ τοῦ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς αὐτοῖς χρησασθαι λόγοις. Λέγει οὖν ἐν τῷ εἰς τὸν Κατάπλου τῶν ἀπὸ Αἰγύπτου λόγῳ, θεολογικῶς οὕτως διεξιὼν περὶ τῆς ἀκτίστου καὶ θεοῦ οὐσίας, καὶ τῆς κτιστῆς καὶ ἀρχῆν τοῦ εἶναι λαβούσης φύσεως: « Καλεῖται δὲ ἢ μὲν Θεός, καὶ ἐν τριῶν τοῖς μεγίστοις ἵσταται, αἰτίῳ καὶ δημιουργῷ καὶ τελειοποιῷ τῷ Πατρὶ λέγω καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι (33). Καὶ αὖθις ἐν τῷ περὶ Βαπτίσματος λόγῳ περὶ τῆς ἐν τρισὶν ἁγίαις ὑποστάσεσι μίας καὶ τῆς αὐτῆς ἁγίας θεότητος διαλαβάνων φησὶ, « Πάντοθεν ἴσην, τὴν αὐτὴν πάντοθεν, ὡς ἐν οὐρανῷ κάλλος καὶ μέγεθος, τριῶν ἀπείρων ἀπειρον συμφύτων. (34) » Ἀδελφὲς οὖν ταυτοῦ καθέστηκεν ἐρμηνευτὴς ὁ διδάσκαλος τοῖς μὴ παρέργως ἐντυχάνουσι τοῖς αὐτοῦ θεοφράστοις λόγοις.

D ¹ Ex τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « *Καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται.* »

Οἱ τὰ πολλὰ τῶν θεῶν μυστηρίων ἐκ τῶν ὁπαδῶν καὶ ὁρητῶν γενομένων τοῦ Λόγου, καὶ αὐτῶν ἀμείσως τὴν τῶν ὄντων μυθῆντων γνώσιν, κατὰ διαδοχὴν διὰ τῶν πρὸ αὐτῶν εἰς αὐτοὺς διαδοθέντα λαβόντες ἅγιοι φασὶ πάντα διαίρεσσαι διεκλήφθαι τὴν πάντων τῶν γεγονότων ὑπόστασιν: ὧν πρώτην μὲν φασὶ εἶναι τὴν διαιρούσαν τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν κτιστὴν καθόλου φύσιν, καὶ διὰ γενέσεως τὸ εἶναι λαβούσαν. Φασὶ γὰρ τὸν Θεὸν ἀγαθότῃ πε-

p. 721, tom. I. Opp. edid. Bened.

(34) Idem Orat. in Sancta Lumina, cap. 13,

p. 685, tom. I. Opp. ed. Bened.

ποιηκόντα τῶν ὄντων ἀπάντων λαμπρὸν διακόσμη-
σιν, μὴ αὐτὸθεν αὐτῇ καταφανῇ γενέσθαι τινὰ καὶ
ὁποῖον εἶναι, τὴν περὶ τοῦτο τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ
διακρίνουσαν ἄνοιαν διαίρεσιν λέγοντες. Τὴν γὰρ
φυσικῶς (221 β) ἀλλήλων ταῦτα διαίρουσαν,
μυδέποτα δεχομένην εἰς μίαν οὐσίαν ἔνωσιν, ὡς τὸν
ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μὴ δυναμένην ἐπιδείξασθαι λόγον
εἶσεν ἀρήρτον. Δευτέραν δὲ, καθ' ἣν ἡ διὰ κτίσεως
τὸ εἶναι λαβούσα σύμπασα φύσις ὑπὸ Θεοῦ διαίρεται
εἰς νοητὰ καὶ αἰσθητά. Τρίτην, καθ' ἣν ἡ αἰσθητὴ
φύσις διαίρεται εἰς οὐρανὸν καὶ γῆν. Τετάρτην δὲ, καθ'
ἣν ἡ γῆ διαίρεται εἰς παράδεισον καὶ οἰκουμένην, καὶ
πέμπτην, καθ' ἣν ὁ ἐπὶ πᾶσιν, ὥσπερ τι τῶν ὄλων
συνεκτικώτατον ἐργαστήριον, καὶ πᾶσι τοῖς κατὰ
πᾶσαν διαίρεσιν ἄκροις δι' αὐτοῦ φυσικῶς μεσιτευόν
ἀγαθοπρεπῶς κατὰ γένεσιν τοῖς ὄσιν ἐπισταγθεὶς
ἄνθρωπος διαίρεται εἰς ἄρσεν καὶ θῆλυ, πᾶσαν
ἔχων δηλαδὴ φυσικῶς ταῖς τῶν ἄκρων πάντων με-
σότητι διὰ τῆς πρὸς τὰ ἄκρα πάντα τῶν ἰδίων
μερῶν σχετικῆς ἰδιότητος τὴν πρὸς ἔνωσιν δύναμιν,
δι' ἧς ὁ κατὰ τὴν αἰτίαν τῆς τῶν διηρημένων γενέ-
σεως συμπληρούμενος τρόπος ἐμελλε τοῦ θεοῦ
οικοποῦ τὸ μέγα μυστήριον ἐκδηλῶν δι' ἑαυτοῦ
καταστήσαι, τὴν πρὸς ἀλλήλα τῶν ἐν ταῖς οὐσιν
ἄκρων ἑναρμονίως ἀπὸ τῶν προσεγγίων ἐκτὶ τὰ πόρρω,
καὶ τῶν ἡττώων ἐπὶ τὰ κρείττονα καθέξης ἀνατα-
τικῶς προλοῦσαν, εἰς Θεὸν ἀποπερατώσας ἔνωσιν.
Τοῦτο δὲ χάριν ἑρχάτος ἐπιστάγεται τοῖς οὐσιν ὁ
ἄνθρωπος, οἷον ἐκ συνδεσμοῦ τις φυσικῶς τοῖς καθόλου
διὰ τῶν οικείων μερῶν μεσιτευόν ἄκροις, καὶ εἰς ἐν
ἄκρων ἐν ἑαυτῷ τὰ πολλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἀλλήλων
διστεκόντα τῷ διαστήματι, ἵνα τῆς πρὸς Θεὸν, ὡς
αἰτίον, τὰ πάντα συναγούσης (222 α) ἐνώσεως
ἐκ τῆς ἰδίας πρότερον ἀρξάμενος διαίρεσεως, καθέ-
ξης διὰ τῶν μέσων εἰρμῶ καὶ τάξει προβαίῃων
εἰς τὸν Θεὸν λάβῃ τὸ πέρας τῆς διὰ πάντων κατὰ
τὴν ἔνωσιν γινομένης ὑψηλῆς ἀναβάσεως, ἐν ᾗ οὐκ
ἔστι διαίρεσις, τὴν μὴδεμίαν ἡρημένην δηλαδὴ
κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον τῆς περὶ τὴν γένεσιν
τοῦ ἀνθρώπου θείας προθέσεως κατὰ τὸ θῆλυ καὶ
τὸ ἄρσεν ἰδιότητα τῇ περὶ τὴν θείαν ἀρετὴν ἀπα-
θεσάτῃ σχέσει πάντῃ τῆς φύσεως ἐκτιναζάμενος,
ὥστε δευθῆναι τε καὶ γενέσθαι κατὰ τὴν θείαν
πρόθεσιν ἀνθρώπων ὡς μόνον, τῇ κατὰ τὸ ἄρσεν καὶ
τὸ θῆλυ προσηγορίᾳ μὴ διαιρούμενον, καθ' ὃν καὶ
προηγούμενως γέγνηται λόγον τοῖς νῦν περὶ αὐτὸν
οὔσι τμήμασι μὴ μεριζόμενον, διὰ τὴν τελευτὰν πρὸς
τὸν ἴδιον, ὡς ἔφην, λόγον καθ' ὃν ἐστὶν γινώσκειν· εἰτα
τὴν παράδεισον καὶ τὴν οἰκουμένην διὰ τῆς οικείας
ἀγαθοπρεποῦς ἀνωγῆς ἐνώσεως μίαν ποιήσας γῆν, μὴ
διαιρουμένην αὐτῇ κατὰ τὴν τῶν μερῶν αὐτῆς δια-
φορὰν, ἀλλὰ μίαν συνάγομένην, ὡς μηδεμίαν
πρὸς μὴδὲν τῶν αὐτῆς ὑπαγωγὴν παλόντι μερῶν·
εἰτα οὐρανὸν καὶ γῆν ἐνώσας διὰ τὴν πρὸς ἀγγέλους
τῆς ζωῆς παντὶ τρόπῳ κατ' ἀρετὴν, ὡς ἐφικτὸν
ἀνθρώποις, ταυτότητα μίαν ποιήσας ἀδιαίρετον

honitate fabricatum clarum rerum universarum or-
dinem atque ornatum, inde quod aliquis et qualis
esset ipsi manifestatum esse, negant, et ignoran-
tiam eam qua hic conditio a Deo discernitur di-
stinctionem appellant. Quae enim naturaliter ea inter
se secernit, ac nunquam in essentiam unam coire
sinit, cum unam eandemque rationem recipere ne-
queat, eam indictam liquerunt. Alteram, qua uni-
versa quae per conditionem a Deo existentiam
accepit natura secernitur in intelligibilia et sensi-
bilia. Tertiam, qua sensibilis natura secernitur in
caelum ac terram. Quartam denique, qua terra
secernitur in paradisum et orbem terrarum habi-
tabilem, et quintam, qua homo in omnibus tan-
quam officina aliqua arctissimo sui vinculo, uni-
versa continens, et omnibus, secundum omnem
distinctionem extremitatibus per se naturaliter
interiectus convenienter secundum generationem
rebus existentibus illatus secernitur in mas-
culinum et femininum, omni profecto extreni-
tatum omnium medietatibus naturaliter de pro-
prium ad omnes extremitates partium suarum
relativa facultate praeditus uniendi coeundique
potestate, qua modus secundum causam genera-
tionis eorum quae distincta sunt completus divini
magnum consilii mysterium per sese patefacturus
erat, qui mutuum in rebus quae existunt extreni-
tatum congruenter a proximis ad ulteriora, pe-
jorumque ad meliora deinceps et per ascensionem
progredientem in Deum unionem determinat.
Idcirco videlicet homo in creaturas ultimus infer-
tur, tanquam naturalis quaedam generalibus per
partes suas extremitatibus copula, atque in semet-
ipso coadunans ea quae naturaliter multum inter
se distant, ut unionis cum Deo, tanquam causa,
universa cogentis, de propriis distinctione capto
initio, deinceps serie et ordine per media pro-
gressus finem ascensionis in sublimitatem, quae
unionis gratia sit per universa, inveniat in Deo,
in quo nulla est distinctio, dum sexualem feminini
et masculini proprietatem, quae ex principali ac
primitiva ratione nequaquam suspensa est a Dei
circa generationem hominis proposito, habita
circa divinam virtutem plane impatibili ubique et
natura excutit, adeo ut secundum divinum pro-
positum homo solus ostendatur ac fiat, feminini et
masculini appellatione non distinctus, non magis
praesentibus circa cum sectionibus in partes divi-
sus quam qua est antea ratione, propter perfectam
ad propriam, uti dixi, rationem secundum quam
est cognitionem; deinde paradisum cum terrae ha-
bitabilis orbe per eandem conversationem unitum
unam terram efficiat, quae secundum partium ejus
diversitatem sibi non sit distincta, sed potius con-
gregata, ut qui ad nullam ejus partium patitur
aliquam subductionem: deinde caelum et terram

VARIE LECTIONES.

^α In apographo meo inveni ἀνθρώπων.

coadunans per vitæ cum angelis similitudinem omni modo de virtute, pro hominum viribus, partim sensibilem conditionem unam et a semetipsa nullibi discernendam efficiat, quæ localiter plane ab illo non distet, qui spiritu levis factus est, nullaque corporali gravitate ad terram detrahitur, aut ab ascensione in cælos prohibetur ob perfectam ad hæc mentis gnauiter ad Deum properantis invisibilitatem, et extensionis ad eum deinceps sapienter iter instituentis ita ut, quemadmodum in communi via, naturaliter de eo quod ante est ad id quod post est procedat: deinde intelligibilia et sensibilia ad hæc coadunans per similitudinem de cognitione cum angelis unam efficiat totam conditionem, quam indistinctam sibi habeat secundum cognitionem et ignorantiam, cum pari cum angelis et plene imbutus sit rerum quæ sunt rationum gnostica doctrina, quæ veræ sapientiæ largissima effusio subsecuta, ut par est, de reliquo sincere eis qui digni sunt et immediate Dei præbeat notionem ad pernoscendum difficilem atque ineffabilem: et denique ad hæc omnia, conditam quoque naturam cum incondita per charitatem coadunans (o rem novam et admirandam divinæ circa nos clementiæ!) unum atque idem per gratiæ habitum ostendat, dum totum in totum sese Deum ac plene transfundit, et quicquid est Deus jam ipse sit, præter unam essentiae identitatem, et totum ipsum pro se ipso Deum accipit, ascensionisque ad Deum institutæ tanquam præmium ipsum consequitur ac solum Deum, ut rerum motarum motionis finem, ac firmam et stabilem eorum quæ ad eum feruntur stationem, omnisque finis et regulæ et legis, sermonis atque mentis et naturæ finem, et infinitam interminatamque metam.

Cum igitur naturaliter homo, postquam fabricatus est, circa immobile ut sui initium (Deum, inquam), non motus esset contra circa subjecta sibi, quorum imperium a Deo ei mandatum erat, innaturaliter sponte sua et insipienter motus sit, cum naturali facultate, quæ ei secundum nativitatem data erat ad discretorum unionem in unitorum potius discretionem abuteretur, et in hoc negotio pene misere esset in non-existentiâ relapsus, idcirco innovantur nature, et incredibili modo ac supra naturam circa id quod natura movetur immobiliter, ut ita dicam, movetur id quod secundum naturam suam plane immobile est, et Deus homo fit, ut hominem perditum salvum faciat, et generalis in universitate naturæ per semetipsum naturales jungens rupturas, et generales particularium prolatas rationes, quibus discretorum unio instituenda erat, manifestans magnum Dei ac Patris consilium impleret, in sese omnia recolligens, tam cælestia quam terrena, in quo etiam condita erant. Profecto igitur generalis qua cuncta in semetipsum congreget unionis ex nostra discretionem facio

A πάντα πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλόγητον κτίσιν, μὴ διαιρουμένην αὐτῷ τοπικῶς τὸ παράπαν τοῖς διαστήμασι, κοῦφῃ γενομένη τῷ πνεύματι καὶ μηδὲν βάριαι σωματικῶς κατεχομένη πρὸς γῆν, καὶ τῆς πρὸς οὐρανοὺς ἀναβάσεως εἰργομένη διὰ τὴν πρὸς ταῦτα τοῦ νοῦ τελείαν ἀπορίαν γνησίως πρὸς τὸν θεὸν ἐπιγεομένου, καὶ σωφῶς ποιουμένου τῆς πρὸς αὐτὸν ἀνατάσεως ἐφεξῆς, ὡς ἐν ὁδῷ κοινή, φυσικῶς τοῦ ὡς πρὸς αὐτοῦ τὸ φθάσαν ἐπίδασιν· εἴτα τὰ νοητὰ καὶ τὰ ἀλόγητὰ πρὸς τοῦτοις ἐνώσας διὰ τὴν πρὸς ἀγγέλους κατὰ τὴν γνῶσιν ἰσότητα (222 δ) μίαν ποιήσῃ κτίσιν τὴν ἅπασαν κτίσιν, μὴ διαιρουμένην αὐτῷ κατὰ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀγνωσίαν, ἰσῆς αὐτῷ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἀνελλιπῶς γενομένης τῶν ἐν τοῖς οὐδαί λόγοις ἀπειροδωρος χύσις ἐπιγενομένη κατὰ τὸ θεμιτὸν ἀκραίφνως λοιπὸν τὴν περὶ θεοῦ καὶ ἀμεσιτεύτους παρέχεται τοῖς ἀξίοις ἀδιάγνωστον καὶ ἀνερμήνευτον ἔννοιαν· καὶ τέλος ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις, καὶ κτιστὴν φύσιν τῇ ἀκτίστῃ δι' ἀγάπης ἐνώσας (ὡς τοῦ θαύματος τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας) ἐν καὶ ταῦτῃ δείξει κατὰ τὴν ἐξιν τῆς χάριτος, ὅλος ὅλη περιχωρήσας ὁλικῶς τῷ θεῷ, καὶ γενομένος πᾶν εἴ τι πᾶρ ἔστιν ὁ θεός, χωρὶς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος, καὶ ὅλον αὐτὸν ἀντικαθὼν ἑαυτοῦ τὸν θεόν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτὸν τὸν θεὸν ἀναβάσεως ὅλον ἐπαθλὼν αὐτὸν μονώτατον κτησάμενος τὸν θεόν, ὡς τέλος τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως, καὶ στάσιν βασιμόν τε καὶ ἀκίνητον τῶν ἐπ' αὐτὸν φερομένων, καὶ παντός ὅρου καὶ θεοῦ καὶ νόμου, λόγου τε καὶ νοῦ, καὶ φύσεως ὅρου καὶ πέρας ἀόριστον τε καὶ ἀπειρον ὄντα.

Ἐπειδὴ τοίνυν φυσικῶς, ὡς δεδημιουργητο, περὶ μὲν τὸ ἀκίνητον, ὡς ἀρχὴν ἰδίαν (φησὶ δὲ τὸν θεόν) ὁ ἄνθρωπος οὐ κινήσῃ, περὶ δὲ τὰ ὡς αὐτὸν, ὅν αὐτὸς θεὸς ἐν ἔργῳ ἐπιτάγῃ, παρὰ φύσιν ἐκὼν ἀνοήτως κινήσῃ, τῇ πρὸς ἐνωσιν τῶν διηρημένων διόθεσις αὐτῷ φυσικῇ δυνάμει κατὰ τὴν γένεσιν εἰς τὸν τῶν ἡνωμένων μέλλον διαίρεσιν παραχρησάμενος, καὶ ταύτῃ μικροῦ δεῖν ἡλεεινῶς εἰς τὸ μὴ ἐν πάλιν κινουμένης μεταχωρήσαι, διὰ τοῦτο καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ παραδόξως ὑπὲρ φύσιν περὶ τὸ φύσει κινούμενον ἀκίνητως, ὡς οὕτως εἴπω, κινεῖται τὸ πάντα κατὰ φύσιν ἀκίνητον, καὶ θεός ἄνθρωπος γίνεται, ἵνα σώσῃ τὸν ἀπολλόμενον ὡς ἄνθρωπον, καὶ τῆς κατὰ τὸ πᾶν (223 α) καθόλου φύσεως δι' ἑαυτοῦ τὰ κατὰ φύσιν ἐνώσας ῥήγματα, καὶ τοὺς καθόλου τῶν ἐπὶ μέρους προφερομένων λόγους, ὥς ἡ τῶν διηρημένων γίνεσθαι πέφυκεν ἐνωσις, δείξας τὴν μεγάλην βουλὴν πληρώσῃ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰς ἑαυτὸν ἀνακαταλύσας τὰ πάντα, τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ καὶ ἐκτίσθησαν. Ἀμίλει τοι τῆς καθόλου τῶν πάντων πρὸς ἑαυτὸν ἐνώσεως ἐκ τῆς ἡμῶν ἀρετά-

VARIÆ LECTIONES.

²² Sic mendum aliquod latet. ²³ ἀπολλόμενον cod. Gud., nec semel ita.

μενος διαίρεσις γίνεται τέλειος άνθρωπος, ἔξ ἡμῶν δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς, πάντα τὰ ἡμῶν ἀνελ-
 λικπῶς ἔχων, ἀμαρτίας χωρὶς, τῆς κατὰ φύσιν ἀκο-
 λουθίας γαμικῆς οὐδόλως εἰς τοῦτο προσδεθείς·
 ὁμοῦ τε καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ δεικνύς, ὡς οἶμαι, τυχόν
 ὧς ἦν καὶ ἄλλος πρότερος τῆς εἰς πληθὺς τῶν ἀνθρώ-
 πων ἀβήσεως προσγενομένου Θεοῦ, εἰ τὴν ἐντολὴν
 ὁ πρῶτος ἐφύλαξεν ἄνθρωπος καὶ πρὸς κτηνωδίαν
 ἑαυτὸν τῷ κατὰ παράχρησιν τῶν οἰκείων θυ-
 νάμεων μὴ κατέβαλε, καὶ τὴν κατὰ τὸ ἄρρην καὶ
 θῆλυ διαφοράν τε καὶ διαίρεσιν τῆς φύσεως ἐξωθού-
 μενος, ἥς πρὸς τὸ γενέσθαι, καθάπερ ἔφη, ἄνθρω-
 πος, οὐδόλως προσδεθῆναι, ὧν δὲ ἀνεῖ εἶναι τυχόν
 ἐστὶ δυνατόν. Ταῦτα εἰς τὸ διηγεῖσθαι παραμένει οὐκ
 ἀνάγκη. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ οὐκ ὁ Θεὸς Ἀπό-
 στολος, οὐτὲ ἄρρην οὐτὲ θῆλυ. Εἴτα τὴν καθ' ἡμᾶς
 ἀγίασας οἰκουμένην διὰ τῆς οἰκίας ἀνθρωποπρο-
 πούς ἀναστρωτῆς μετὰ θάνατον εἰς τὸν παράδεισον
 ἀπαρτιομένης χωρεῖ, καθὼς τῷ ληστῇ ἀφευδῶς
 ἐπηγγέλματο, *Σήμερον, ψῆσας, ἔσθι μετ' ἐμοῦ ἐν*
τῷ παραδείσῳ. Ἐνταῦθα ὡς κατ' αὐτὸν λοιπὸν μὴ
 ἔχουσης πρὸς τὸν παράδεισον διαφοράν τῆς καθ'
 ἡμᾶς οἰκουμένης πάλιν ἐκ' αὐτῆς ἐφάνη τοῖς μαθη-
 ταῖς συνδιατρώμενος μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν,
 δεικνύς ὡς ἡ γῆ μία οὖσα τυγχάνει πρὸς ἑαυτὴν
 ἀδιαίρετος, τὴν καθ' ὅν ἐστι λόγον τῆς κατὰ (223 b)
 τὴν διαφοράν διαίρεσις ἐλευθερὸν διασώζουσα.
 Εἴτα διὰ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως τὸν οὐρανὸν
 ἦνωσε δηλονότι καὶ τὴν γῆν, καὶ μετὰ τοῦτο ¹ τοῦ
 γηίνου σώματος τοῦ ἡμῖν ὁμοφυοῦς τε καὶ ὁμοουσίου
 χωρήσας εἰς οὐρανὸν μίαν οὖσαν τῷ κατ' αὐτὴν
 καθολικωτέρῳ λόγῳ πᾶσαν τὴν αἰσθητὴν φύσιν ἀπ-
 έδειξε, τῆς τελευτῆς αὐτὴν ἐν ἑαυτῇ διαίρεσις
 ἀμαυρώσας τὴν ἰδιότητα. Ἐπειτα πρὸς τοῦτοις, τὰ
 αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ καθεξῆς διὰ πάντων τῶν κατ'
 οὐρανὸν θεῶν καὶ νοητῶν ταγμάτων διελθὼν μετὰ
 τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, τοῦτέστι τελείας τῆς
 ἡμετέρας φύσεως, ἦνωσε, τὴν πρὸς τὸ ἐν τῆς διης
 κρίσεως κατὰ τὸν ἑαυτῆς ἀρχικώτατον τε καὶ καθολι-
 κώτατον λόγον σύννευσιν δείξας ἐν ἑαυτῇ παντε-
 λῶς ἀδιαίρετον τε καὶ ἀστασίαν. Καὶ τέλος ἐπὶ
 πᾶσι τοῦτοις κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τῆς ἀνθρωπότητος
 πρὸς αὐτὸν γίνεται τὸν Θεόν, ἔμφανισθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν
 δηλονότι, καθὼς γέγραπται, τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ
 καὶ Πατρὸς ὡς ἄνθρωπος, ὁ καθ' οἰονδήποτε τρόπον
 μεγέποτε τοῦ Πατρὸς ὡς Λόγος χωρισθῆναι δυνάμε-
 νος, πληρώσας ὡς ἄνθρωπος ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ καθ'
 ὅπακον ἀπαράβατον ὅσα προώρισεν αὐτὸς ὡς Θεὸς
 γενέσθαι, καὶ τελειώσας πᾶσαν βουλὴν τοῦ Θεοῦ καὶ
 Πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀχρεωσάντων τῇ παρ-
 χρήσει τὴν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν φυσικῶς πρὸς τοῦτο δο-
 θεῖσαν δύναμιν, καὶ πρῶτον ἐνώσας ἡμῖν ἑαυτοῦς ²
 ἐν ἑαυτῷ διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς κατὰ τὸ ἄρρην
 καὶ τὸ θῆλυ διαφορᾶς, καὶ ἀντὶ ἀνδρῶν καὶ γυναι-
 κῶν, οἷς ὁ τῆς διαίρεσεως ἐνθεωρεῖται μέγιστα πρό-

A principio, perfectus homo fit, ex nobis propter nos
 ad nos, qui omnia nostra plene habeat, peccati ex-
 pers, naturalis conjugii convenientiam nequaquam
 in hoc necessariam habens: pariter et eodem
 modo ostendens fortasse, uti mihi videtur, alium
 quoque Deo fuisse modum in multitudinem incre-
 menti hominum antea constitutum, si primus homo
 praeceptum custodivisset neque ad brutorum ani-
 malium stoliditatem secundum abusionis faculta-
 tum suarum modum descendisset, et differentiam
 masculini ac femini et distinctione naturae sus-
 tulisset, quam, uti dixi, homo ad generationem
 nequaquam necessariam habuisset quibusque egere
 fortasse possumus. Ea in perpetuum servari non
 necesse est. Nam in Christo Jesu, inquit divinus
 Apostolus, neque masculinum neque femininum ¹.
 Deinde nostro terrarum orbe sanctificato per suum
 post mortem, ut fert humana conditio, reditum in
 paradysum expedite ingreditur, quomodo latroni
 veraciter annuntiavit, *Hodie, dicens, mecum eris in*
paradiso ². Inde cum de reliquo noster terrarum
 orbis a paradiso nihil illi distaret, rursus in hac
 terra apparuit et cum discipulis conversatus est ³,
 postquam de mortuis resuscitatus est, et terram
 unam esse eamque a se ipsa non discretam mon-
 stravit, quae eam secundam quam est rationem
 differentiali distinctioni liberam servet. Deinde in
 caelum receptus adeo caelum, uti apparet, cum
 terra univit, cumque terreno, cujus et essentia et
 natura eadem est quae nostra, corpore in caelum
 ingressus sensibilem omnem naturam cum genera-
 liori sua ratione unam et eandem esse demonstra-
 vit, distinctionis quae in semetipso eam dividebat
 proprietatem obtundens. Deinde ad haec, sensibilia
 et intelligibilia, per omnes deinceps coeli divinos
 atque intelligibiles ordines transgressus cum anima
 et corpore, hoc est perfecta nostra natura univit,
 et universae conditionis secundum potentissimam
 suam et generalissimam rationem cum unitate con-
 spirationem in semetipso plane indistinctam atque
 stabilem esse monstravit. Atque postremo ad haec
 omnia, secundum humanitatis cogitationem, ad
 ipsum Deum accedit, Dei et Patris oculis nostri ni-
 mirum, ut scriptum est, gratia representatus ut
 homo, qui nullo unquam modo, ut Sermo, de Faire
 secerni potest, postquam ut homo opere et veri-
 tate, nunquam laeso obsequio quaecunque fieri ut
 Deus praedestinaverat implevit, omnemque Dei ac
 Patris voluntatem nostri gratia exsecutus est, qui
 potestatem naturaliter nobis a principio in hoc da-
 tam abusione irritam reddideramus, atque primum
 nos cum nobis in semetipso univit, differentia fe-
 minini et masculini sublata, proque viris et femi-
 nis, in quibus maxime differentiae cernitur modus,
 homines solummodo proprie ac vere representavit.

¹ Galat. iii, 28. ² Luc. xxiii, 43. ³ Baruch. iii, 58.

VARIAE LECTIONES.

¹ Apographum meum praebet μετὰ τοῦτο. ² Apographum habet ταυτοῖς.

ad sui instar ab omni parte figuratos salvamque ejus ac prorsus sinceram imaginem ferentes, cui nullatenus ulla interitus nota adhæret, cumque nobis propterque nos omnem conditionem per medias partes ut propriarum partium extremitates complexus circum sese indissolubiliter inter se innectens paradisum et orbem terrarum, cælum ac terram, sensibilia et intelligibilia, ut corpus et sensum et animam et mentem non aliter quam nos ipsi habens, quibus ut partibus extremitates singulis quibusque suas generaliter cognatas accommodans modo supra indicato cuncta Deo convenienter in semetipsum recollegit, unam esse omnem ostendens conditionem, quemadmodum alium hominem, partium singularum mutuo inter se nexu consummatam, ac subsistentiæ integritate atque plenitudine in se ipsam vergentem atque inclinantem, secundum unam atque simplicem atque indefinitam et indifferentem de non-existentia productionis cogitationem, qua unam eandemque potest omnis conditio recipere rationem plane indistinctam, quod « Non fuisse » prius quam « Esse » habens.

Revera etenim sibi invicem secundum quidquid omnino, etiam si non ubique, coincidunt quæcunque post Deum sunt existentiasque suas per generationem a Deo habent, cum rerum quæ existant nulla omnino, ne iis quidem exceptis quæ plurimi æstimandæ sunt, quæque superant, a generali ad summum gradum qui habitu caret relatione naturaliter libera sit, nec rerum utique existentium ne villissima quidem ab generali et naturæ consentanea ad ea quæ villissima sunt relatione destituantur omnino aut expers fiat. Quæcunque enim propriis peculiariter sunt discriminibus inter se distincta, ea generalibus atque communibus generaliter identitatibus sunt unita, adque unitatem et mutuam inter semet identitatem generali quadam ratione naturæ compelluntur; sic genera essentialiter sibi invicem unita unitatem habent et identitatem et individuitatem. Nihil enim eorum quæ universalis sunt et comprehendunt et generalia ullo simul cum eis modo discernitur quæ particularia sunt et comprehensa et « specialia. Non enim amplius id potest generale esse quod ea quæ secerantur naturaliter cogere nequeat, sed una cum ipsis secerantur, et de singularitate sua et unitate decedat. Omne enim generale secundum suam rationem totum indivisibiliter in totis sibi ipsi subiectis singulariter inest, et quod singulis primum est totum spectatur generaliter. Species autem secundum genus pariter differentie varietate solute mutuam capiunt identitatem. Individua vero secundum speciem mutuam secum ipsis congregationem capientia unum idemque cum ipsis inter sese ubique constant, naturæ communitate immutabili-

Α πος, ἀνθρώπους μόνον κυρίως τε καὶ ἀληθῶς ἀποδείξας ¹¹, κατ' αὐτὸν δι' ὧν μεμορφωμένους καὶ σώαν αὐτοῦ καὶ παντελῶς ἀκρίβητον τὴν (224 α) εἰκόνα φέροντας, ἧς κατ' οὐδένα τρόπον οὐδὲν τῶν φθορᾶς γνωρισμάτων ἀπτεται, καὶ σὺν ἡμῖν καὶ δι' ἡμᾶς τὴν ἅπασαν κτίσιν διὰ τῶν μέσων ὡς μερῶν ἰδίῳν τὰ ἄκρα περιλαβὼν καὶ περὶ αὐτὸν ἀλότως ἀλλήλοις διασπρίγξας παράδεισον καὶ οἰκουμένην, οὐρανὸν καὶ γῆν, αἰσθητὰ καὶ νοητὰ, ὡς σῶμα καὶ αἰσθησιν καὶ ψυχὴν καθ' ἡμᾶς ἔχον καὶ νοῦν, οἷς ὡς μέρεσι καθ' ἑκάστον τὸ ἑκάστῳ καθόλου συγγενὲς οἰκουμενισμὸς ἄκρον κατὰ τὸν προπροβλεπόμενον τρόπον θεωρητικῶς τὰ πάντα εἰς αὐτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο, μὴν ὑπάρχουσαν τὴν ἅπασαν κτίσιν δείξας, καθάπερ ἄνθρωπον ἄλλον, τῇ τῶν μερῶν ταυτῆς πρὸς ἄλλα συνόδῳ συμπληρουμένην καὶ πρὸς αὐτὴν ναύουσαν τῇ ἐλότητι τῆς ὑπάρξεως, κατὰ τὴν μίαν καὶ ἀπλὴν καὶ ἀπροσδιόριστον, τῆς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος παραγωγῆς καὶ ἀδιέφορον ἔννοιαν, καθ' ἣν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν πᾶσα ἡ κτίσις ἐπιδέχασθαι δύναται λόγον παντελῶς ἀδιείρητον, τὸ « Ὅχι ἦν » τοῦ « εἶναι » πρεσβύτερον ἔχουσα.

Πάντα γὰρ κατὰ τὴν ἀληθῆ λόγον ἀλλήλοις συνεμπίπτει καθ' ὅτι οὐκ ἄντως, εἰ καὶ μὴ πάντῃ, τὰ μετὰ θεὸν ὄντα καὶ ἐκ θεοῦ τὸ εἶναι διὰ γενέσεως ἔχοντα, μηδενὸς καθόλου τῶν ὄντων, μηδὲ τῶν ἄγαν τιμίον καὶ ὑπερβηχότων τῆς πρὸς τὸ ἄγαν ἀσχετον γενικῆς σχέσεως, παντάπασι φυσικῶς ἀπολλυμένου, μήτε μὴν τοῦ ἐν τοῖς οὐοῖν ἀτιμωτάτου τῆς πρὸς τὰ ἀτιμωτάτα κατὰ φύσιν γενικῆς παντελῶς ἀπολιμπανομένου καὶ ἀμειβομένου σχέσεως. Πάντα γὰρ τὰ ταῖς οἰκείαις ἰδίῳ διαφοραῖς ἀλλήλων διακεκριμένα ταῖς καθόλου καὶ κοιναῖς γενικῶς ταυτῆσιν ἡκονται, καὶ πρὸς τὸ ἐν καὶ αὐτὸν ἀλλήλοις γενικῶς τινι λόγῳ φύσεως συνθεοῦνται, οἷον τὰ μὲν γένη κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλήλοις ἐνούμενα τὸ (224 β) ἐν ἔχει καὶ ταῦτ' ἐν καὶ ἀδιείρητον. Οὐδὲν γὰρ τῶν καθόλου καὶ περιεχόντων καὶ γενικῶν τοῖς ἐπὶ μέρους καὶ περιεχομένοις καὶ ἰδικαῖς παντελῶς συνδιαιρεῖται. Οὐ γὰρ ἐπὶ γενικῶν εἶναι δύναται τὸ μὴ συνάγειν τὰ διηρημένα φυσικῶς, ἀλλὰ συνδιαιρούμενον αὐτοῖς, καὶ τῆς οἰκείας μοναδικῆς ἐνότητος ἐξιστάμενον. Πᾶν γὰρ γενικὸν κατὰ τὸν οἰκείον λόγον ὅλον ὅλοις ἀδιαιρέτως τοῖς ὑπ' αὐτὸ ἐνικῶς ἐνυπάρχει, καὶ τὸ ¹² καθ' ἑκάστον ὅλον ἐνθεωρεῖται γενικῶς. Τὰ δὲ εἶδη κατὰ τὸ γένος ὡσαύτως τῆς ἐν τῇ διαφορᾷ ποικιλίας ἀπολυθέντα τὴν πρὸς ἄλλα ταυτότητα δέχεται. Τὰ άτομα δὲ κατὰ τὸ εἶδος τὴν πρὸς ἄλλα διεχόμενα σύμβασιν ἐν καὶ ταῦτ' ἀλλήλοις πάντῃ καθέστηκε, τῇ ὁμοφυῇ τὸ ἀπαράλλακτον ἔχοντα καὶ διαφορᾶς πάσης ἐλευθέρων. Τὰ δὲ συμβεβηκότα κατὰ τὸ ὑποκειμένον ἀλλήλοις συγκριθέντα τὸ ἐνῆλον ἔχει, τῷ ὑποκειμένῳ παντελῶς μὴ συμβαινόμενον. Καὶ μάρτυς τούτων ἀφ' αὐθῆς ὁ ἀληθὲς θεόγρονος, ὁ μέγας καὶ ἅγιος δι-

VARIE LECTIONES.

¹¹ Cod. Gud. a m. pr. habet ἀπδείξας. ¹² In cod. Gud. exstat ἐνυπάρχει πραγματευθῶς, καὶ τὸ, cell. Delevi voc. πραγματευθῶς, quod glossema videtur esse.

νύσιος δ' Ἀρεσπαγίτης, ἐν τῇ περὶ τελείου καὶ ἐνός
 κεφαλαιῇ τῆς *Περὶ θεῶν ὁνομάτων πραγματείας* (95)
 οὕτως φάσκων· Ὁὐδὲ γάρ ἐστι πληθος ἀμέτοχον τῇ
 τοῦ ἐνός, ἀλλὰ τὸ μὲν πολλὰ τοῖς μέρεσιν ἐν τῷ ὅλῳ,
 καὶ τὸ πολλὰ τοῖς συμπεδισμένοις ἐν τῷ ὑποκειμένῳ,
 καὶ τὸ πολλὰ τῷ ἀριθμῷ ἢ ταῖς δυνάμεσιν ἐν τῷ εἶδει,
 καὶ τὸ πολλὰ τοῖς εἰσεσιν ἐν τῇ γένει, καὶ τὸ πολλὰ
 ταῖς προόδου· ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ οὐδὲν ἐστι τῶν ὄντων
 ὃ μὴ μετέχει πῃ τοῦ ἐνός. » Καὶ ἀπλῶς, ἵνα συ-
 ελὼν εἴπω, πάντων τῶν διηρημένων καὶ μερικῶν
 οἱ λόγοι τοῖς τῶν καθόλου καὶ γενικῶν, ὡς φασί,
 περιέχονται λόγοις, καὶ τοῖς μὲν τῶν γενικωτέρων
 καὶ καθολικωτέρων λόγους ὑπὸ τῆς σοφίας συνέχεσθαι,
 τοὺς δὲ τῶν μερικῶν (225 a) ποικίλως τοῖς τῶν γενι-
 κῶν ἐνισχημένους ὑπὸ τῆς φρονήσεως περιέχεσθαι,
 καθ' ἣν ἀπελούμενοι πρότερον, καὶ τὴν ἐν τοῖς πράγ-
 μασι τοῖς ὑποκειμένοις ἀπολύνοντες συμβολικῶς ποικί-
 λαν, ὑπὸ τῆς σοφίας ἐνίζονται, τὴν εἰς ταύτητά τε
 γενικωτέρας συμφυΐαν δεξάμενοι. Σοφία δὲ τοῦ Θεοῦ
 καὶ Πατρὸς καὶ φρονήσις ἐστὶν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χρι-
 στός, ὁ καὶ τὰ καθόλου τῶν ὄντων συνιχνῶν τῇ δυ-
 νάμει τῆς σοφίας, καὶ τὰ συμπληρωτικὰ τούτων
 μέρος περιέχων τῇ φρονήσει τῆς συνέσεως ὡς πάντων
 φύσει δημιουργτῆς καὶ προνοητῆς, καὶ εἰς ἐν ἄγων
 τὰ διστοῦτα δι' αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐν τοῖς οὐσι καταλύων
 πόλεμον, καὶ πρὸς εἰρηνικὴν φιλίαν τὰ πάντα καὶ
 ἀδιαίρετον συνδέων ὁμόνοιαν, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ
 ἐπὶ τῆς γῆς, καθὼς φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος·
 Continet, ei completivas horum partes intelligentia
 artifex atque provisor, inque unum congregans per
 existant profligant, et ad pacificum amorem in-
 quat in caelis quam quae in terra *, ut ait divinus

* Ἀλλή εἰς τὸ αὐτὸ ἄπορον θεωρεῖται.

Καίνοτομούνται πάλιν αἱ φύσεις, τῆς μὲν θείας δι' ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἀμετρον τῆς καθ' ἡμᾶς κατὰ βίλησιν ἱκανοῦσιν σαρκικῆς ὑπερβολῆς ἀνεχομένης·¹³ γεννήσεως, τῆς ἡμετέρας δὲ παραδόξως ἀσπορον τῷ σαρκωθέντι θεῷ ἔξιν παρὰ τὴν φύσιν θεοῦ ἐν τῇ λογικῇ ἐμφυσημένῃ γεννηοῦσας σάρκα, κατὰ πάντα τὴν αὐτὴν ἡμῖν οὖσαν καὶ ἀπαράλλακτον χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ τὸ δὴ παραδοξότερον, μηδὲν τοῦ νόμου τῆς παρθενίας τῆς γεννημένης μητρὸς διὰ τῆς γεννήσεως τὸ σύνολον μετωθέντος. Καίνοτομία δὲ κυρίως εὐμόνον τὸ γεννηθῆναι χρονικῶς κατὰ σάρκα τὸν ἀνθρώπου ἡδὴ γεννηθημένου ἀφ' ἁρῶν ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸ δοῦναι σάρκα τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνευ σπορᾶς, καὶ τὸ τεκεῖν παρθένον ἀνευ φθορᾶς. Τοῦτοι γὰρ ἕκαστον φανεράν ἔχον τὴν καινοτομίαν ἐν καθ' ὃν γέγονεν (925 ὁ) ἀβήρτηται καὶ ἀγνωστον λόγον παντελῶς ἀποκρύπτεται κατὰ ταῦτόν καὶ ἀποδεικνύει, τὸ μὲν τῷ ὑπὲρ φύσιν καὶ γνῶσιν τρόπον, τὸ δὲ τῷ λόγῳ τῆς πίστεως, ὃ πάντα τὸ ὑπὲρ φύσιν καὶ γνῶσιν ἀλλοιχεῖσθαι πέφυκεν.

⁵ Coloss. 1, 20.

⁵³ In apographo existat ἀνεχόμενος.

(35) Dionys. Areop. *De divin. nomin.*, cap. 13, § 2, p. 531, tom. I. Opp. ed. Ven.

A tatem sortita et omni a diversitate libertatem. Accidētia vero secundum subiectum invicem sibi concreta singulare quoddam habent quod subiecto minime dissipetur. Atque testis horum locuples verax ac divinus vates magnus ille et sanctus Dionysius adest Areopagita, in capite de perfecto et uno operis *De divinis nominibus* conscripti sic disputans : « Neque enim multitudo unitatis quidem expers est, imo quod multa est partibus unum est in toto, quodque multa est accidentibus, unum est in subiecto, quodque multa numero sive potestatibus, unum est in specie, quodque multa est speciebus unum est in genere, quodque multa est incrementis, unum est in principio, nullumque eorum quæ existunt usquam aut unquam unitatis est expers. » Atque simpliciter, ut breviter dicam, omnium distinctarum et particularium rationes universalium et generalium, ut dicunt, rationibus comprehenduntur, ita quidem ut generaliorum magisque universalium rationes a sapientia, particularium contra rationibus generalium varie inherentium rationes a prudentia comprehendantur, quæ explicite prius symbolicaque in actionibus subiectis varietate soluta a sapientia in unum coguntur, in identitatem cum generalioribus cognitionem adeptæ. Sapientia autem Dei ac Patris et prudentia est Dominus Jesus Christus, qui etiam universalis eorum quæ sunt sapientiæ potestate prudentia comprehendit, ut cunctorum naturaliter per semetipsum ea quæ distant, ac bellum in eis quæ inseparabilemque concordiam cuncta connectens, tam

us Apostolus.

C Altera in eandem quaestionem contemplatio.

Innovantur rursus naturæ, divina, cum de bonitate et charitate immensa legibus naturæ solutis sponte per carnem humanam generari voluit, nostra, cum admirandum in modum carnem nos satam, quæ prorsus cum nostra convenit nec nisi hoc uno ab ea differt quod peccatum non capiat, rationaliter animatam alieno præter naturam vinculo Deo qui caro factus est concillet, quodque magis admirandum est, ita concillet, ut virginitalis ejus quæ mater per generationem facta est nequam violaretur. Innovatio autem proprie est non solum quod is qui sine principio ineffabili modo ex Deo ac Patre Deus Sermo jam generatus erat temporaliter in carne generatus est, sed hoc quoque quod nostra natura carnem sine semine præbuit, et quod virgo inviolata peperit. Horum enim quodque manifestam præferens innovationem quæ natus alt rationem arcanam atque incognitam omnino celat pariter atque demonstrat, alterum modo naturam atque cognitionem superante, alterum fidei ratione

qua quaecunque naturam atque cognitionem superant evincuntur. Sic igitur questionem quoad fieri potuit solvisse mihi videor, et qua alia ratione eam enarrem ignoro. At tuae fortasse philosophiae erit aut censuram agere eorum quae disputavi, aut meliora de tuo ipsius penu sapientius invenire et exponere, et cognitionis sublimis omnique terreni purae fructum mecum communicare.

Ejusdem, ex secundo in baptismum sermone, in illud: « Triplex nativitatis genus agnoscit Scriptura, primam ex corporibus, alteram ex baptismo, tertiam ex resurrectione. » Quibus deinceps addens nonnulla, et nativitates interpretans pergit: « Has porro cunctas nativitates honore a Christo meo affectas fuisse constat primam quidem per primam illam et vitalem insufflationem, secundam vero per incarnationem et baptismum, tertiam demique per resurrectionem quam ipse auspicatus est; nimirum, sicut primogenitus in multis fratribus exstitit, ita primogenitus quoque ex mortuis fieri non dedignatus. »

Quomodo in istis divinus hic magister uberius videtur eorum quae antea dixerat repetitionem instituisse? Triplice etenim nativitate indicata, prima quidem ex corporibus, altera ex baptismo, tertia ex resurrectione, tanquam oblitus, per verba quae superabundare videantur et quartam addidit, dicens: « Primam quidem per primam illam ac vitalem insufflationem. » Cujus enim cum tribus reliquis non meminerat nativitatibus, de ea, quasi supra significasset, addidit dicens: « Primam quidem per primam illam ac vitalem insufflationem. » Quo igitur modo magister id revera dixerit sciet plane qui virtute illum aequaverit, nec procul a sapiente ejus rerum divinarum peritita abstiterit. Sed quatenus ego intelligo pro infirmi intellectus mei debilitate, non otiosus videtur esse quarta illa quae superaddita est nativitas, imo potius complere supra dictam illam ex corporibus nativitatem, interpretarique divinas in ea rationes ac modos. Qui enim propter factum primum Adam homo fieri dignatus, ejusque peccati gratia generari non dedignatus est, per facilitationem is suam ad eum qui cecidit condescensionem, per generationem vero voluntariam suam exinanitionem in ejus qui condemnatus est gratiam designavit: facilitatione quidem naturaliter in idem cum homine secundum vitalem insufflationem deductus, unde Dei imaginem nactus, ut homo, inveniensem servavit semper libertatem et impeccantiam inviolatam; generatione autem secundum incarnationem hominis interitui obnoxii similitudinem sponte in servili suscepit forma eisdemque cum nobis affectibus naturalibus subjacere praeter peccatum tanquam obnoxius, qui sine peccato erat, ultro passus est. Bipartito enim secundum utrumque ex partibus est compositus,

Α Οὕτω μὲν ὄν, κατ' ἐμὲ φάναι, τὸ ἀπορὸν ὡς δυνατόν ἐπιλείπεται, καὶ οὐκ οὐδ' ὅπως ἐτέρως αὐτὸ χρὴ διεξιέναι. Τῆς οὖν δ' ἐν εἰς φιλοσοφίας ἡ ἐγκρίναι τὰ εἰρημένα, ἢ τὰ κρείττω παρ' αὐτῆς σοφώτερον ἐξευρίναι τε καὶ φράσαι, καὶ μεταδοῦναι μοι καρπὸν γνώσεως βέλους καὶ μηδὲν ἐχούσης ἐπίγειον.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὸ βάπτισμα β' λόγου, εἰς τὸ, « Τριστὴν γεννησὶν ἡμῖν ὁ Θεός, τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως. » εἰτα ἐπεικόντος τούτοις τινὰ, καὶ τὰς γεννήσεις ἐρμηνεύοντος, φησὶ, « Ταύτας δὲ τὰς γεννήσεις ἀνάσας παρ' ἑαυτοῦ τιμήσας ὁ Θεὸς Χριστὸς γίνεσθαι, τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ, τὴν δὲ τῇ σαρκώσει καὶ τῷ βαπτίσματι: ὅπερ αὐτὸς ἐδουλοῦτο, τὴν δὲ τῇ ἀναστάσει ἣς αὐτὸς ἀπῆρξατο, ὡς ἐγένετο πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὕτω καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γενέσθαι καταξιώσας (36). »

Πῶς ἐν τούτοις ὁ θεόφρων· οὗτος διδάσκαλος δοκεῖ περιττοτέραν τὴν ἐπανάληψιν τῶν προρρηθέντων πεποιθέναι; Τριστὴν γὰρ εἰπὼν γεννησὶν, τὴν ἐκ σωμάτων, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως, ἐπήγαγεν ὥσπερ ἐπιλαβόμενος διὰ τῆς δοκούσης περιττῆς εἶναι φράσεως καὶ τετάρτην, διὰ τοῦ φάναι, « Τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ ζωτικῷ. » Ἦς γὰρ μετὰ τῶν τριῶν οὐκ ἐμνημόνευσε γεννήσεων ὡς περὶ προλαχθείσης ἐπήγαγεν εἰπὼν, « Τὴν μὲν τῷ ἐμφυσήματι τῷ πρώτῳ καὶ (226 α) ζωτικῷ. » Πῶς οὖν τοῦτο κατ' ἀλήθειαν εἰρηκεν ὁ διδάσκαλος, οὐδὲ πάντως ὁ κατ' ἀρετὴν αὐτῷ γεγὼνός παρακλησὶς, καὶ μὴ πόρρω τῆς αὐτοῦ περὶ τὰ θεῖα σοφῆς ἐπιστήμης διαστηχὴς. Ὅσον δ' οὖν ἐμὲ γινώσκειν κατὰ τὸ τῆς ἐμῆς ἀσθενοῦς διανοίας ἀδολοχρὸν, οὐκ οἶμαι περιττὴν εἶναι τὴν ἐπαχθεῖσαν τετάρτην γεννήσιν, ἀλλὰ μᾶλλον συμπληρωτικὴν τῆς ἐκ σωμάτων προταθείσης γεννήσεως, καὶ ἐρμηνευτικὴν τῶν ἐν αὐτῇ θείων λόγων τε καὶ τρόπων. Ὁ γὰρ τῆς γενέσεως ἔνεκεν τοῦ πρώτου Ἀδάμ ἀνθρώπος γενέσθαι καταδεξάμενος, καὶ γεννηθῆναι τῆς αὐτοῦ παραδόσεως χάριν οὐκ ἀπαξιώσας, διὰ μὲν τῆς γενέσεως τὴν πρὸς τὸν πεσόντα συγκατάβασιν, διὰ δὲ τῆς γεννήσεως τὴν πρὸς τὸν καταβεδικασμένον ἑκούσιον κένωσιν ἐπέδειξατο· τῇ μὲν γενέσει φυσικῶς εἰς ταῦτ' ἐν ἀνθρώπῳ κατὰ τὴν ζωτικὴν ἀγόμενος ἐμπνευσιν, ἐξ ἧς τὸ κατ' εἰκόνα λαβὼν ὡς ἀνθρώπου ἀπράτον διαμένειν ἔχων τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀναμαρτησίας καὶ ἀφραντος· τῇ δὲ γεννήσει κατὰ τὴν σάρκασιν τὴν πρὸς τὸν ἀνθρώπον τῆς φθορᾶς ὁμοιωσιν ἑκούσιως διὰ τῆς δουλικῆς μορφῆς ὑποδύς τοῖς αὐτοῖς παραπλήσιος ἡμῖν κατὰ θέλησιν ὑποκεῖσθαι φυσικοῖς παθήμασι χωρὶς ἁμαρτίας, ὡς ὑπεύθυνος ὁ ἀναμάρτητος, ἠνίσχετο. Κατ' ἀμφοτέρω γὰρ ταῦτα μὲρ τεμὼν ἐκ μερῶν συνετίθη, καὶ γέγονε

τελειώσας νέος Ἀδάμ, τὸν πρῶτον τοῖς κατ' ἄμφω μέ-
ρεσιν Ἀδάμ ἐν ταυτῇ φέρων ἀμείνωτον. Τῆς γὰρ
πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἀδάμ γενέσεως νόμῳ
συγκρατάσεως ἀνασχόμενος κατὰ τὴν πλάσιν τὸ
ἀναμάρτητον φυσικῶς λαβὼν διὰ τῆς ἐμπνεύσεως,
τὸ ἀφθαρτον οὐ προσέλαβε. (226 b) Τῆς δὲ μετὰ
τὴν παράδοσιν ἐκ καταδίκης γεννήσεως κατὰ τὴν
ἐκούσιον κίνησιν τὸ παθητὸν φυσικῶς εἰληφώς τὸ
ἀμαρτητικὸν οὐ προσέληψε, καὶ γίνεται νέος Ἀδάμ,
γένεσιν λαμβάνων τὴν αὐτὴν ἀναμάρτητον καὶ γεν-
νήσεως τῆς αὐτῆς παθητῆς ἀνεχόμενος. Ἄμφω γὰρ
ἀλλήλας τελειῶς περὶ ταυτὸν ἐναλλὰξ τοῖς κατ'
ἄμφω μέρεσιν συμπλέξας ἄμφω δι' ἀλλήλων τῇ
ἐλλείψει τοῦ περὶ ἐκείτην ἀκροῦ δυνατῶς ἐξείδατο,
τῆς μὲν πρώτης καὶ τιμίας τὴν δευτέραν καὶ ἀτιμον
ποιούμενος: σωστικὴν τε καὶ ἀνανεωτικὴν, τῆς δὲ
δευτέρας τὴν πρώτην σωστικὴν τε καὶ περιποιη-
τικὴν καταστήσας. Ἄκρῳ δὲ φημι τῆς μὲν γενέσεως
πρώτης καὶ τιμίας ὑπαρχούσης τὸ ἀφθαρτον, ὡς
ἀναμαρτησίας ἀρχή, τῆς δὲ γεννήσεως ὡς δευτέρας
οὐσης καὶ ἀτίμου τὸ ἀμαρτητικόν, ὡς παντὸς πάθους
αἰτίον καὶ φθορά. Ἄκρῳ εἰς ταυτὸν κατὰ τὴν σάρ-
κωσιν μηδαμῶς εἰληφώς ὁ Σωτὴρ καὶ αὐτὰ κα-
ταβεβήκατος τῆς μὲν γενέσεως τὴν γέννησιν σωστι-
κὴν ἐποιήσατο, τῇ κατ' αὐτὴν πάθει παραδόξως τὴν
τῆς γενέσεως ἀφθαρσίαν ἀνανεούμενος, τῆς δ' αὖ
πάλιν γεννήσεως τὴν γένεσιν περιποιητικὴν κατ-
στήσατο, τῇ κατ' αὐτὴν ἀναμαρτησίᾳ τὴν τῆς γεν-
νήσεως καθαγιαζὼν ἐμπάθειαν, ἵνα τὴν μὲν γένεσιν
παντελῶς ἀνασώσῃται, τῇ κατ' αὐτὴν θεοτελεῖ λόγῳ
τὴν φύσιν διακρατούσαν, τῆς δὲ γεννήσεως τὴν ὑπο-
πιστώσαν αὐτῇ φύσιν διὰ τὴν ἀμαρτίαν παντελῶς
ἐλευθερώσῃ, τῇ κατ' αὐτὴν ἰσως τοῖς λοιποῖς ἐπὶ
γῆς ζωίᾳ ἐπιβήσῃ τῆς σποράς τρόφῳ μὴ κρατου-
μένην. Συνάφας οὖν γένεσιν καὶ πλάσιν καὶ ἐμπνευ-
σιν φυσικῶς τῇ (227 a) σαρκώσει καὶ τῇ γεννή-
σει, κατὰ μόνον ἐπίνοιαν ἀλλήλων διέλεξε, καὶ εὐρή-
σεις κατὰ τὸν μέγαν διδάσκαλον τὴν τετάρτην γέν-
νησιν, συμπληρούσαν τὴν ἐκ σαρκῶν, καὶ μόνῃ
ἐπινόει τὴν ἀπ' αὐτῆς δεχομένην διὰκρισιν κατὰ τὸν
ἀποδοθέντα τρόπον. Ἄκρῳ δὲ ταυτὸν εἶναι τὴν γένε-
σιν προσπνευσμένην φυσικῶς τῆς ἐκείνου γέν-
νήσεως, ἥς ἰδίῳ ὅτι τὸ ἐμφύσημα τὸ πρῶτον καὶ
ζωτικόν.

autem nihil differre conditionem quae naturaliter
peculiare est insufflatione prima atque vitalis, animo

Θεωρεῖται εἰς τὸ, ἡ Τριπλὴν γέννησιν ἡμῶν οὐδὲν ὁ
Λόγος.

Καὶ συλλήθεον εἶπαι, εἰ βούλοιο γινῶναι τῶν τοῦ
διδασκάλου λόγων τὴν ἀκριβείαν, ζητεῖ τις ὁ κατ'
αἰτίαν προηγούμενος τῆς ἀνθρώπου γενέσεως λόγος
ἐστίν, ὁ τῆς ἰδίας ἐνός μόνον καὶ μονιμότητος
ἀνεκροτήτως, καὶ εἰς ὁ κατὰ τὴν παιδευτικὴν οἰκο-
νομίαν τῆς γεννήσεως αὐτοῦ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τρέ-
πος, ὁ τέλος ἔχων τὴν τοῦ παιδαγωγουμένου διόρ-
θωσιν καὶ πρὸς τὴν λόγον τῆς αὐτοῦ γενέσεως τὴν
τελείαν ἐπάνοδον, καὶ μαθήσῃ σαφῶς πῶς ὁ Θεὸς
γενόμενος ἄνθρωπος κατ' ἄμφω τελειῶς γέγονε,

A estque perfecte factus novus Adam, primum Ada-
mum istis secundum utrumque paribus in semet-
ipso circumferens imminutum. Facilitationis enim
quae ante Adam lapsum contigit legefigurationis
sustinens condescensionem id quidem naturaliter
per insufflationem recepit ut sine peccato esset,
sed incorruptibilitatem haud pariter. Generationis
autem post lapsum de damnatione instituta volun-
taria sua exinanitione affectus naturaliter cum re-
cepisset, peccandi facultatem non simul recepit,
et sit novus Adamus, eandem videlicet facilitatio-
nem sortitus peccato liberam, simulque genera-
tionem eandem cum illo passus affectui obnoxiam.
Utramque etenim circa semet atque vicissim parti-
bus utriusque perfecte connectens ambabus per se-
ipsas utriusque extremitatis defectu mutuam et
fortissimam attulit medelam, unus et honorabilis
alteram et inhonoratam faciens conservatricem et
renovatricem, alteriusvero priorem constitutricem
et vindicem collocans. Extremitates autem voco
primae conditionis et honorabilis. Incorruptibilita-
tem, ut quae Impeccantiae principium est, genera-
tionis vero, ut secundae et inhonorabilis, indolem
peccandi, quippe quae omnis passionis atque inter-
itus causa est. Quibus a Salvatore cum caro fieret
nequaquam receptis, et eis quae per ea sunt ad-
missis, conditionis quidem generationem fecit con-
servatricem, affectu ejus nimirum quemdam in
modum facilitationis renovans incorruptibilitatem;
item generationis rursus conditionem constituit
vindicem, impeccantia ejus statum generationis
affectui obnoxium sanctificans, ut conditionem
plene salvam faceret, divinae suae perfectionis ra-
tione conservantem naturam, a generatione vero
naturam huic propter delictum subjectam plane
liberaret, rationis modo, inde fortasse reliquis in
terra animalibus adventitio, non domitam. Quod si
conditionem etfigurationem et insufflationem natu-
raliter cum incarnatione et cum generatione
conjunxeris, distingue has inter se sola cogitatione,
et invenies, secundum magnum magistrum, quar-
tam generationem, complere eam quae ex corpori-
bus sit, solaque cogitatione capientem istam ab se
ipsa distinctionem eo quem enarravi modo. Status
ante superadditam illam generationem, ejus
concupitur.

D Contemplatio in illud: «Triplex nativitatis genu»
nobis agnoscit Scriptura.

Utiq; paucis absolvam, si magistri accuratam in
disputando diligentiam cognoscere vis, quare qua-
nam sit illa hominis generationem causaliter
precedens ratio, quae in sua stabilitate perseverat nun-
quam egressura, et quis sit generationis ejus ex
delicto secundum institutorium vel castigatorium
Dei consilium modus, ejus finis est ejus qui in-
stituitur emendatio adque rationem conditionis
suae perfectus redditus, et luculenter discas quo-
modo Deus cum homo fieret ex utroque perfectus

factus sit, ad eum quem habebat revera conditionis rationem divini consilii modum sapienter reducens et tum jure admiraberis de magistri acumine, quod ea quæ naturaliter coherent cogitatione segregans totam mysterii si quod aliud divini in nobis occulte manifestavit rationem. Corporalem enim generationem vitali insufflatione et incarnatione in mente distinguens generatorii modi a conditionis ratione differentiam obscure significavit. Quas nostra causa Deus naturæ renovator, verius dixerim novator, assumpsit, adque pristinum honorem incorruptibilitatis illam adduxit per sanctam suam quæ de nobis sumpta et rationabiliter animata erat carnem, eamque liberaliter insuper deificatione ornavit, de qua ad animæ instar in corpore inhabitante ipsi qui incarnatus est Deo excidere haud liceret, quæ totum inconfuse secundum unionem circumiret, proque ipsius per eam manifestatione in tantum occultari reciperet in quantum ipse per eam manifestatus et occultationem suam egressus esse putatus est: et quid quod amirabilius? quod naturaliter Deus existens, et homo tamen naturaliter fieri dignatus, neutrius naturæ naturales omnino fines per alteram migravit, sed totus Deus existens totus homo factus perseveravit? eo quod Deus est quominus homo fieret non prohibitus, neque profecto eo quod homo factus est deitate diminutus, unus et idem totus per utrumque semper consistens, et tamen revera utrumque et homo et Deus, naturaliter existens, neque essentiali partium naturalis differentie integritate divisus, neque singularitate substantiæ confusus, non mutatus in inferiorem naturam aut in id quod non esset delapsus, Carnis specie et forma divinum, haud præ se ferens consilium, et quæ alia ad subjectum recipiens, consummavit illud, sed ipsam proprie et revera assumptam humanam secum ipso naturam substantialiter coadunavit stabiliter et constanter et integre et inseparabiliter, atque essentiali ejus ratione ac fine ne dilaberetur continuit. Quæ etiam coporalem, secundum sanctum hunc et magnum magistrum, nostram generationem honoravit, et homo vere factus et humanum in modum generatus, ut nos de generationis vinculis solveret, ac de lege qua nos ad senem instar ob peccatum seri et nasci consuevimus, quaque in parem cognatamque cum plantis atque brutis animalibus existentiam procreamus. Ut alicubi magnus magnorumque spectator Ezechiel divina mysteria initiatus causamque præsentis circa hominem Dei consilii edocuit, veluti ad Hierusalem verba faciens: *Hæcce, ait, Dominus dicit Hierusalem; Radix tua et generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus et mater tua Hetthæa: in die de qua nata es, non ligatus est umbilicus tuus, et in aqua non es lota, nec sale salita, nec involuta pannis: et proje-*

A πρὸς ὃν εἶχεν ἀληθῶς τῆς γενέσεως λόγον τὸν κατ' οἰκονομίαν σοφῶς ἐπαγγέγων τρόπον, καὶ τότε δικαίως θαυμάσεις τῆς συνέσεως τὸν διδάσκαλον, πῶς τὰ κατὰ τὴν φύσιν συνημμένα κατ' ἐπίνοιαν διελέκων τὸν δῖον τοῦ ἔφ' ἡμῖν θεοτάτου μυστηρίου κρυφίως διετράνωσε λόγον. Τὴν γὰρ ἐκ σωμάτων γέννησιν τῷ ζωτικῷ ἐμψύσματι καὶ τῇ σαρκώσει κατ' ἐπίνοιαν ἐπιμερίσας τὴν πρὸς τὸν κατὰ τὴν γένεσιν λόγον τοῦ κατὰ τὴν γέννησιν τρόπον διαφορὰν παραγνίζατο. Ὡς ἐκπλαθόμενος δι' ἡμᾶς ὁ τὴν φύσιν ἀνακαταλύσας θεός, μᾶλλον δὲ καινίσας εἰπεῖν ἀληθέστερον, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον κάλλος αὐτῆς τῆς ἀφ' ὁμοίας ἐπαγαγὼν διὰ τῆς (227 β) ἐξ ἡμῶν ἀγίας αὐτοῦ καὶ λογικῶς ἐμψυχωμένης σαρκὸς, καὶ πλεόν παρασχόμενος αὐτῇ φιλοδόξως τὴν θέωσιν, ἥς μετὰ πνεῦσιν παντελῶς ἀμύχανον αὐτῇ τῷ σαρκωθέντι θεῷ ψυχῆς τρόπον ἐνοῦσης σώματι, δι' ὅλου περιχωρήσασαν ἀσυγχύτως κατὰ τὴν ἔκθεσιν, καὶ τῆς αὐτοῦ κατ' αὐτὴν ἐκφάνσεως τοσοῦτον ἀνταναλίσκουσαν τὸ κρύπτεσθαι ὅσον αὐτὸς δι' αὐτὴν γέγονε φανερός καὶ τῆς οἰκίας φυσικῆς κρυφύτητος ἐκδεσθῆναι ἐνομήσθη: καὶ τί τοῦτου παραδοξότερον, ὅτι φύσις θεὸς ὑπάρχων, καὶ ἄνθρωπος φύσει γενέσθαι καταβιώσας, οὐδέτερας φύσεως τοὺς φυσικοὺς ὅρους διὰ τῆς ἐτέρας παντελῶς παρημαίψαν, ἀλλ' ὅλος θεὸς ὢν ὅλος γενόμενος διέμεινεν ἄνθρωπος; οὐ τῷ εἶναι θεὸς ἄνθρωπος γενέσθαι καλυπτόμενος, οὐτε μὴν τῷ γενέσθαι ἄνθρωπος τοῦ εἶναι θεὸς ἐλαττούμενος, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὅλος δι' ἀμφοῖν συντηρούμενος, ἀμφοῦ φυσικῶς κατὰ ἀλήθειαν ὑπάρχων, μήτε τῷ ἀραιῶναι τῆς κατ' οὐσίαν τῶν μερῶν φυσικῆς διαφορᾶς διατρούμενος, μήτε μὴν τῷ ἀκριὺς μοναδικῇ τῆς ὑποστάσεως συγγεόμενος, οὐ τραπὼς εἰς τὴν κατὰ φύσιν καὶ εἰς ἐπὶ οὐκ ἦν μεταπτώσων. Οὐ φαντάσας σαρκὸς εἶδει καὶ σχήματι τὴν οἰκονομίαν, καὶ ὅσα ἐτέρᾳ κατ' ὑποκειμένου λέγεται εἶναι χωρὶς τοῦ ὑποκειμένου λαβὼν, ταύτην ἐπλήρωσεν, ἀλλ' αὐτὴν κυρίως πράγματι καὶ ἀληθείᾳ τὴν ἀνθρωπίνην προσλαβὼν φύσιν ἦνυσεν αὐτῇ κατ' ὑπόστασιν ἀτρέπτως, καὶ ἀναλλοιώτως καὶ ἀμεώτως καὶ ἀδιαίρετως, τῷ κατ' οὐσίαν αὐτῆς λόγῳ καὶ ὄρῳ συνέχων ἀνέκπτωτον. Καθ' ἣν καὶ τὴν ἐκ σωμάτων κατὰ τὸν ἅγιον τοῦτον καὶ μέγαν (228 α) διδάσκαλον ἡμετέραν ἐτίμησε γέννησιν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ἀληθῶς καὶ ἀνθρωπίνως γενόμενος, διὰ ἡμᾶς τῶν δεσμῶν τῆς γεννήσεως ἐλευθερώσῃ, καὶ τοῦ παραπλησίως χόρτου σπειρομένου ἐκ καταβίχης διὰ τὴν ἁμαρτίαν φύεσθαι νόμου, καὶ τοῦ τὴν αὐτὴν ἔχειν φυτοὺς τε καὶ ἀλόγοις ζώοις τῆς πρὸς τὸ εἶναι γενέσεως τὴν συγγένειαν. Ὡς ποῦ φησὶν ὁ μέγας καὶ τῶν μεγάλων θεότης Ἰσχυρὴ τὰ θεῖα μυσταγωγόμενος καὶ τὴν αἰτίαν τῆς νῦν περὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπαρχούσης οἰκονομίας ἐκπαιδευόμενος, ὥς πρὸς Ἱερουσαλὴμ φάσκειν: *Τίδε λέγει Κύριος τῇ Ἱερουσαλὴμ, Ἡ ῥίζα σου καὶ ἡ γέννησίς σου ἐκ τῆς Χαρὰν, ὁ πατήρ σου Ἀβραάμ, καὶ ἡ*

VARIE LECTIONES.

^B In apographo cod. Gud. meo exstat τραπὼς τὴν κατὰ φύσιν, celi.

μήτηρ σου Χετταλα· ἐν ἡμέρᾳ ἣ ἐτέχθης οὐκ ἔδω-
 σαν τὸν ὀμφαλόν σου^α, καὶ ἐν δόσει οὐκ ἐλού-
 θης, οὐδὲ ἀλλ' ἡλίσθης, καὶ σπαργάνοις οὐκ
 ἐσπαργανώθης, καὶ ἀπερρίθης ἐπὶ πρόσωπον
 τοῦ πεδίου ἐπὶ σκοιόσθῃ τῆς ψυχῆς σου ἐν ἣ
 ἡμέρᾳ ἐτέχθης· καὶ διήλθον ἐπὶ σέ, καὶ εἶδόν σε
 πεφυρμένην ἐν τῷ αἵματι σου, καὶ εἶπά σοι, Ἐκ
 τοῦ αἵματος σου ἡ ζωὴ σου, πληθύνου, καθὼς ἡ
 ἀνατολὴ τοῦ ἡλιοῦ δέδωκά σε. Τῆς οὖν τοῦ φύε-
 σθαι διὰ τῆς σπορᾶς ἴσα χάριτι καὶ δι' αἵματος κατὰ
 τὰ λοιπὰ ζῶα τὴν ζωὴν ἔχειν καταδίκην· ὁ τὴν φύσιν
 ἐξιώμενος καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς ἀφθαρσίας
 χάριν ἐπαγάγων Κύριος, ἤλθεν αὐτὴν ἐλευθερώσαι,
 καὶ ἄμφανώς μὲν αὐτῇ δείξαι πρὸς ὅπερ γενομένη
 κατ' ἀρχὰς οὐδόλως ἰκινήθη καλὸν, καὶ πατήσαι τὸ
 πονηρὸν πρὸς ὅπερ ἅμα τῷ γενέσθαι διὰ τῆς ἀπά-
 ρτης τὴν ὁλὴν αὐτῆς κινήσεια παρὰ φύσιν κατεκί-
 νησε δύναμιν, καὶ καταδῆσαι πρὸς ἑαυτὸν τὴν τῆς
 ἐπιθυμίας δύναμιν (ἥς ὑπάρχει ὁ ὀμφαλός· (228 β)
 σύμβολον), τὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ γόνιμον ἐξῆν λαβοῦσαν
 παγίαν καὶ ἀμετάπτωτον, καὶ λοῦσαι ἐν ὕδατι, καθ-
 ἄραι λέγω τῶν μολυμῶν τῆς ἀγνοίας τῷ πέλᾳ
 τῆς περιουθείας αὐτῇ κατὰ τὴν χάριν γνώσεως,
 καὶ ἀλῆσαι ἀλλ', καὶ σπαργανῶσαι σπαργάνοις, τού-
 τ' ἐστὶ τὴν πρὸς ὅπερ γέγονεν ἀγαθὸν φυσικὴν ἐνέρ-
 γειαν ἀπὸ τοῦ στερεώσεως τῷ πνεύματι, σήφω· παθῶν
 τῶν ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθῶς λόγων δικτὴν ὑπαργάνων
 περισφίγγας διδάχοντων παντελῶς ἀπεργάσασθαι.

Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.

Τυχὸν δὲ διὰ τῶν εἰρημένων ὁ διδάσκαλος διττὸν
 εἶναι τὸν κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
 λόγον τε καὶ τρόπον εἰσηγούμενος, τὸν μὲν ψυχῆς,
 τὸν δὲ σώματος, τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν εἰς δύο
 κατ' ἐπίνοιαν διείλε γεννήσεις, τὴν μὲν ψυχὴν ἐμ-
 φαίνων ἀβρόχως ἐκ τοῦ θείου καὶ ζωτικῷ ἐμφυσή-
 ματος συνισταμένην, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς ὀποκιμέ-
 νης ὕλης τοῦ ἐξ οὐκ ἐστὶν ἅμα τῇ ψυχῇ κατὰ τὴν
 σύλληψιν γινόμενον σώματος. Οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν
 ἀπαρτάλαττος φάναι θέμις ἐπ' ἀμφοῖν τῆς γενέ-
 σεως εἶναι τὸν λόγον καὶ τὸν τρόπον, ὅτι μὴδὲ ταυ-
 τὸν ἀλλήλοις κατὰ τὴν οὐσίαν ἄμφω ταῦτα τυγχά-
 νουσιν. Ὡς γὰρ ἀλλήλοις μὴ ταυτὸν ἐστὶ τὸ εἶναι,
 τοῦτον δηλονότι καὶ ὁ πρὸς ἀλλήλας τῆς γενέσεως
 παρήλαται λόγος καὶ τρόπος. Ἀλλὰ ψυχῆς μὲν
 ἄλλον εἶναι δικαίον οἰεσθαι καὶ λόγον καὶ τρόπον,
 καθ' ὃν γίνεται τε καὶ ἐστὶ καὶ ἀμεταβόλως μένει
 σῶμα καὶ ψυχῇ συναπτόμενον.

(229 α) Θεωρία σύντομος πρὸς τοὺς λέγοντας
 προϋπάρχειν ἢ μεθυπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς
 ψυχάς.

Εἰ καὶ ἅμα κατὰ τὴν ὑπάρξιν ἀμφοτέρων, ψυχῆς
 λέγω καὶ σώματος, ὁ αὐτός ἐστι τῆς γενέσεως χρό-
 νος, οὐδενὸς τοῦ ἑτέρου προϋπάρχοντος, ὡς ἔφην,
 κατὰ τὴν γένεσιν ἢ μεθυπάρχοντος, ἵνα μὴ τοῦ ἐξ

^a Ezech. xvi, 3 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

^{αα} Apographum præbet ὁφθαλμὸν σου.

cta es super faciem terre in abjectione animæ tuæ in
 die qua nata es: et transiri ad te, et vidi te concul-
 cari in sanguine tuo, et dixi tibi: Ex sanguine tuo
 vita tua. Multiplicare, ut ortum agri dedi te^b. Dam-
 natoria igitur lege, qua per salionem parem cum
 gramine, et per sanguinem eandem cum reliquis
 animalibus vitam habemus, liberaturus naturam
 venit Dominus, naturæ persanator et ad pristinam
 incorruptibilitatis gratiam deductor, simulque lu-
 culenter ei monstraturus pulchrum ad quod con-
 dita principio haudquaquam promota est, et ma-
 lum conculcaturus, ad quod simul atque facta est
 fraudulentè omne suum innaturaliter promota
 robur exinanivit, et colligaturus concupiscentiæ
 vim (cujus umbilicus est imago), quæ genitabilem
 in bono habitum firmum atque stabilem sortita
 est, et loturus in aqua, purgaturus, inquam, de
 ignorantie inquinantis in unda cognitionis se-
 cundum gratiam ipsi circumfusse, et saluturus sale,
 et involuturus pannis, hoc est naturalem ad quod
 bonum procreata est actionem spiritu firmiter so-
 lidando, putrefactionis affectum puram redditurus
 et incapacem, et verarum in rebus quæ sunt ra-
 tionum amictu pannorum modo circumstringendo
 ab omni effusione cohibiturus.

καθαράν καταστήσαι καὶ ἀνεπίδεκτον, καὶ τῇ περιβολῇ
 τῶν ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθῶς λόγων δικτὴν ὑπαργάνων
 περισφίγγας διδάχοντων παντελῶς ἀπεργάσασθαι.

Alia in idem contemplatio.

Fortasse vero istis verbis magister duplicem es-
 se humanæ secundum conditionem naturæ rationem
 ac modum statuens, alterum animæ, alterum cor-
 poris, corporalem generationem in duas cogitatione
 divisit generationes, animam quidem occulte signi-
 ficans ex divino atque vitali insufflatione constare,
 corpus vero ex subjecta materia ejus unde sit cor-
 poris simul cum anima conceptionis via fieri. Ne-
 que enim fas est absque ulla differentia in utroque
 eandem conditionis dicere rationem et modum,
 quoniam nec idem de essentia ambo existunt.
 Quorum enim existentia non eadem est, horum
 et conditionis rationem ac modum discrepare
 patet. Imo, animæ quidem par est credere alium
 esse et rationem et modum, quo fiat et sit et per-
 severet, et alium similiter corporis, quo fiat et sit
 et sine ulla immutatione maneat, et cum anima co-
 pulatum, corpus.

Contemplatio brevis ad eos qui dicunt animas ante
 vel post corpora existere.

Quamvis simul juxta substantiam utriusque,
 animæ, inquam, et corporis, idem est generationis
 tempus, cum neutrum alteri præexistat, quemad-
 modum dixi, secundum generationem, vel post

existat, ne ex formæ de utroque conflatæ integritate solvatur, justa videri queat ratio relativa, qua præcedere substantiam unius tanquam partis secundum se existentem putes, quæ ad aliud secundum naturam irrelativam omnino habeat unitiōnem, ac propterea nunquam cum alio de compositione alterius ejusdam naturaliter compleat substantiam, quin id fiat cum corruptione et mutatione in id quod non erat. Quod enim per se singulatim præexistebat, in alterius ejusdam speciei substantiam transferri per naturam non potest. Si vero in alterius speciei complementum quod præexistebat ad aliud compositionem suscipit, aut secundum naturam istud omnino facit, aut contra naturam. Ac si quidem secundum naturam, nunquam videbitur cessare a compositione ad aliud quæ in alterius speciei complementum fiat, propter vim naturæ, quæ se ipsam deserere nequit, atque hac ratione nec sine corpore anima, nec sine anima corpus unquam concipietur animo, atque intelligentissimis istis sapientia in stultitiam conversa est, suntque eo delati necessario quod vitare studebant. At si contra naturam suscipit compositionem ad aliud pro alterius speciei complemento alterutrum horum, corrumpitur omnino, quippe quod fines naturæ egrediatur, fiatque id quod natura comparatum non est, ut sit et evadat quod non erat. Quo quid

Animæ igitur generatio, ut ait scite magister, ex subjecta materia non fit, quemadmodum corpora, sed voluntate Dei per inspirationem vitalem ineffabiliter et modo quem scire non possumus, ut novit solus ejus Conditor. Anima existentiam suam accipiens in conceptione una cum corpore ad unius hominis complementum agitur, corpus ex subjecta materia, altero nempe corpore, fit per conceptionem, simul cum anima compositionem, qua una cum illa species prodeat, accipiens. Quod alibi manifestius ostendens dicit magister: Per duplicem insufflationis virtutem, et spiramen inspirati omnes, et Spiritum sanctum. Dividenda est igitur cogitatione in conceptione inspiratio vivifica, atque Spiritus sanctus intellectuali animal essentia, et incarnatio atque insufflatio corporis naturæ, quemadmodum Patres aiunt. Et progenitoris Adæ mystice producta est generatio, aliam animæ habens existendique rationem et nativitatis modum, et aliam nimirum corporis, sicut divinæ nos magnifice docuerunt Litteræ, non sicientes ut anima et corpus uno eodemque modo generationis invicem concurrentia commiscerentur secundum naturam, et ignoraretur cujusque ratio essentia et modus generationis.

A ἀμφοῖν εἶδους ὡς οὐλο λυθῇ, δικαίως ἂν ὁ τοῦ πρὸς τι λόγος προσεσθῇ ἔχων καθ' ἑαυτὴν οὖσαν τὴν τοῦ ἐνδὲ ὡς μέρους ὑπόστασιν, καὶ πρὸς ἄλλο κατὰ τὴν φύσιν παντάπασιν ἄσχετον ἔχουσαν τὴν ἐνωσιν ἢ, καὶ διὰ τοῦτο μηδέποτε τὴν σὺν ἄλλῃ κατὰ σύνθεσιν ἄλλου τινὸς φυσικῶς συμπληροῦσαν ὑπόστασιν χωρὶς φθορᾶς καὶ τῆς πρὸς ὅπερ οὐκ ἦν ἀλ-
λοιώσεως. Τὸ γὰρ καθ' ἑαυτὸ ἰδικῶς προϋφιστάμενον εἰς ἄλλου τινὸς εἶδους ὑπόστασιν οὐ πέφυκεν ἀγεσθαι. Εἰ δὲ εἰς τὴν ἑτέρου εἶδους συμπλήρωσιν τὴν πρὸς ἄλλο δέχεται σύνθεσιν τὸ προϋφιστάμενον, ἢ κατὰ φύσιν τοῦτο ποιεῖ πάντως, ἢ παρὰ φύσιν. Καὶ εἰ μὲν κατὰ φύσιν, οὐδέποτε τῆς πρὸς ἄλλο ἢ πρὸς ἐκπλήρωσιν εἶδους ἑτέρου συνθέσεως ἢ παυόμενον ὁραθήσεται, διὰ τὴν βίαν τῆς φύσεως ἑαυτῆς ἐκστῆναι μὴ δυναμένης, καὶ τοῦτ' ἐπὶ λόγῳ οὕτε σώματος χωρὶς ἢ ψυχῆ, οὕτε ψυχῆς σώμα ποτε νοηθήσεται, καὶ περιετράπη τοῖς περὶ τοὺς τὴν σύνθεσιν εἰς ἡλιθιότητα τὸ σοφόν, ἀναχθεῖσι βίᾳ πρὸς ὅπερ φεύγειν ἐσπούδασαν. Εἰ δὲ παρὰ φύσιν τὴν πρὸς ἄλλου συμπλήρωσιν εἶδους θάτερον τοῦτον τὴν πρὸς τὸ ἑτέρον δέχεται σύνθεσιν, φθείρεται πάντως, τοῦ κατὰ φύσιν ἐφιστάμενον ὅρου, καὶ γινόμενον ὅπερ μὴ πέφυκε ἢ, καὶ εἰς ὅπερ οὐκ ἦν μεταπίπτων. Οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀσυνετώτερον; Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἀπανέλωμεν.

stolidius esse possit? Sed ad propositum revertamur.

C (229 b) Ψυχῆς μὲν οὖν γένεσις, ὡς φησὶν ἐμφαντικῶς ὁ διδάσκαλος, ἐξ ὑποκειμένης βλῆς οὐ γίνεται, καθάπερ τὰ σώματα, ἀλλὰ τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ζωτικῆς ἐμπνεύσεως ἀβρόχως τε καὶ ἀγκύτως, ὡς οἶδε μόνος ὁ ταύτης δημιουργός. Ἡ ψυχὴ τὸ εἶναι λαμβάνουσα κατὰ τὴν σύλληψιν ἅμα τῷ σώματι πρὸς ἐνδὲ ἀνθρώπου συμπλήρωσιν ἀγεται, τὸ δὲ σῶμα ἐκ τῆς ὑποκειμένης βλῆς τοῦ ἑτέρου δηλαδὴ γίνεται σώματος κατὰ τὴν σύλληψιν, ἅμα τῇ ψυχῇ τὴν, τοῦ ἂν εἶδος εἶναι σὺν αὐτῇ δεχόμενον σύνθεσιν. Ὅπερ ἀλλαχοῦ τρανότερον ἐμφαινῶν φησὶν ὁ διδάσκαλος, «Κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ ἐμφυσήματος δύναμιν, καὶ πνοὴν ἐμφυσώμενοι πάντες καὶ Πνεῦμα ἅγιον (3). Μεριστέον ὅν τῇ ἐπινοεῖ κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ μὲν ζωτικὸν ἐμφύσημα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ νοεῖ τῆς ψυχῆς οὐσία, τὴν δὲ σάρκασιν καὶ τὴν πνοὴν τῇ φύσει τοῦ σώματος, καθὼς οἱ Πατέρες φασί». Καὶ ἡ τοῦ προπάτορος Ἀδάμ μυστικῶς παρήχθη γένεσις, ἑτέρον τῆς ψυχῆς ἔχουσα τὸν τε τοῦ εἶναι λόγον καὶ τὸν τοῦ γενέσθαι τρόπον, καὶ ἑτέρον δηλαδὴ τοῦ σώματος, ὡς τὸ εἶδον ἡμᾶς μεγαλοφῶδς ἐμυσταγώγησε γράμμα, μὴ συγχωροῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς γένεσεως ἀλλήλοις συμπόντα φερῆναι κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὸν ἐκδότην τῆς οὐσίας λόγον ἀγνηθῆναι, καὶ τὸν τῆς γενέσεως τρόπον.

VARIE LECTIONES.

ἢ δικαίως suspicabantur editores Galland. ἢ παντάπασιν om. ed. Galland. ἢ γνῶσιν ed. Gall. ἢ πρὸς ἄλλο non habet ed. Gall. ἢ συνθέτως ed. Gall. ἢ πέφυκεν ed. Gall. ἢ πρὸς τὴν ed. Gall. ἢ μεριστέον ed. Gall. ἢ φασὶν ed. Gall. ἢ σώματος τὸν τοῦ εἶναι λόγον καὶ τοῦ γενέσθαι τρόπον, ὡς, etc., ed. Gall. ἢ Cod. Gud. apographum habet καὶ pro τῆς.

(37) Greg. Naz. Or. theol. 4 de Filio, cap. 20, p. 554, tom. I Opp. edit. Bened.

Εἰ δὲ τῷ Ἀδὰμ ἐνηκολούθησεν ἡ διπλὴ τοῦ Α. ἐμπροσθέντος δύναμις κατὰ τὴν εἰς τὸ εἶναι γένεσιν συνδρομος, τί ἂν τις εἴποι περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα συναμφοτέρου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος; ὅπερ κρᾶμα κατὰ τὸ δυνατόν ἐμπερίειαν σῶζει πολλὴν πρὸς τὸν πρῶτον Ἀδὰμ. Ὅπερ γὰρ, ὡς αὐτὸς φησὶν ὁ διδάσκαλος, παρὰ τῆς ὕλης τὸ σῶμα (230 α) λαβὼν ὁ Θεὸς, νεοτελοῦς^α δηλονότι προϋποστάσης, παρ' αὐτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθεῖς, ὃ δὴ νοερὰν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος, δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐξ ἀχράντου Παρθένου οἰονοῖ γῆς ἀμιάντου τὸ σῶμα λαβὼν, παρ' αὐτοῦ δὲ ζωὴν ἐνθεῖς, ὃ δὴ ψυχὴν^β νοερὰν καὶ εἰκόνα Θεοῦ οἶδεν ὁ λόγος, τὸ αὐτοῦ ἀνθρώπινον^γ ἐδημιούργησεν, ἢ αὐτὸν ἀτρέπτως κατὰ πρόκλησιν σαρκὸς, νοερῶς τε καὶ λογικῶς ἐψυχώμενης, δι' ἡμᾶς ἔκουσας ὡς παντοδύναμος δημιουργήσας ἐποίησεν ἄνθρωπον.

Ταύτη γοῦν καὶ ἐπιτημέναι, καθάπερ οἶμαι, φησὶν ὁ διδάσκαλος τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν τὴν καθ' ἡμᾶς τρισσὴν γέννησιν, τοῦτέστι τοὺς καθόλου τρόπους τῆς ἡμῶν εἰς τὸ εἶναι καὶ τὸ^δ εἶναι καὶ αἰετὶ εἶναι γενέσθαι, τὴν μὲν ἐκ σωμάτων, μίαν οὖσαν τοῦ συναμφοτέρου κατὰ τὴν ἁμὰ τῶν μερῶν ἀλλήλοις συνύπαρξιν, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, εἰς δύο διαιρουμένην, διὰ τὸν ἑτεροῦν τῆς ἑατέρου γενέσεως τρόπον, δι' ἧς τὸ εἶναι λαμβάνομεν, τὴν δὲ ἐκ βαπτίσματος, καθ' ἣν τὸ εἶναι πλουσιώως ὑποκαθίσταται, τὴν δὲ ἐξ ἀναστάσεως, καθ' ἣν πρὸς τὸ αἰετὶ εἶναι διὰ χάριτος μεταποιούμεθα. Ἀκριβῶς τοίνυν δεῖ τοὺς τοῦ διδασκάλου λόγους ἐπισκοπεῖν διὰ τοὺς ἐπιηραστάς τῶν καλῶς κειμένων. Τῇ γὰρ ἐπινοῖα μόνῃ διελὼν τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν διὰ τὴν ἀποδοθεῖσαν αἰτίαν, ἅμα τῇ συλλήψει κατὰ ταυτὸν χρονικῆς οὐδ' ὅπως ῥοπῆς προεπισουμένης, εἰληφέναι τὸν Κύριον τὸ ζωτικὸν πνεῦμα, ἥτοι ἐμπόσημα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ, λέγω δὲ τὴν νοερὰν ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ ἐκ τῆς ἀχράντου Παρθένου^ε, καὶ οὐ μετὰ τὴν συλλήψιν, ὃ διδάσκαλος διορίζεται.

Πρὸς τοὺς λέγοντας προϋπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς.

Τινὲς μὲν γὰρ φασιν, ὡς ἤδη προλαβὼν ἔφη, προϋπάρχειν (230 β) τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς, τινὲς^ς δὲ τὸ ἐναντίον, τῶν ψυχῶν προϋπάρχειν τὰ σώματα. Ἡμεῖς δὲ τὴν μέσσην ὁδὸν ὡς βασιλικὴν κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν ὀδεύοντες οὕτε προϋπαρξὶν οὕτε μεθούπαρξιν^ζ ψυχῆς ἢ σώματος, συνύπαρξιν δὲ μάλόνταμεν, τὰς το^ς ἑκάτερα φυλαττόμενοι ἐγκλίσεις^η, καὶ μήτε ἀριστερὰ μήτε δεξιὰ^θ, καθὼς φησὶν ἡ ἁγία Γραφή, πάντα πασι ῥέποντες, φόβον φοβούμενοι

Quod si Adamo consequenter contigit duplex insurrectionis virtus concurrere ad existentie procreationem, quid dicere quis valeat de Deo et Salvatore nostro Jesu Christo, qui secundum humanitatem utrumque habet, animam videlicet et corpus? quæ complexio quantum fieri potest magnam similitudinem servat cum primo Adam. Quemadmodum enim, sicut idem ait doctor, a materia capiens corpus Deus, quæ recens videlicet subsistebat antea, a se vero vitam indens, quod nimirum intellectualem animam et imaginem Dei Scriptura intelligit, hominem efformavit, haud aliter etiam ex intaminata Virgine tanquam intemerata terra corpus assumens, ex se autem vitam indens, quod nimirum animam intellectualem et Dei imaginem Scriptura novit, humanitatem suam operatus est, vel seipsum immutabiliter secundum assumptionem carnis, intellectualiter rationaliterque animata, propter nos sponte, utpote omnipotens Conditor, hominem fecit.

Hoc quidem pacto et honorasse dici, sicut existimo, magister Dominum et Deum nostrum triplicem nostram nativitatem, id est generales modos generationis nostre in existentiam, in bonam existentiam, in æternam existentiam: generationem, inquam, ex corporibus, quæ una est utriusque secundum mutua partium inter se coexistentiam, animæ videlicet et corporis, sed bifariam divisa, propter diversum utriusque generationis modum, per quam existentiam accipimus; alteram ex baptismo, per quam bene esse abunde consequimur; tertiam ex resurrectione, qua ad æternam existentiam per gratiam commutamur. Diligenter igitur attendendum est verbis magistri propter calumniosiores eorum quæ probe stant. Sola enim cogitatione distinguens nativitatem ex corporibus, propter allatam rationem, simul cum conceptione, ne temporis momento quidem præintellecto, accepisse Dominum vitalem spiritum, sive inspirationem, pro humanitate sua; hoc est animam intellectualem una cum corpore ex immaculata Virgine, et non post conceptionem, definit doctor.

Contra eos qui dicunt animas ante corpora existere.

Quidam enim dicunt, uti jam præfatus sum, ante corpora animas existere; alii vero contra ante animas existere corpora. Nos autem media via, ut regia, secundum patres nostros incedentes, neque anteriorem neque posteriorem animæ corporisve existentiam affirmamus, sed coexistentiam potius, inclinationes in utramque partem caventes, ac neque sinistrorsum neque dextrorsum, ut sancta Scriptura loquitur, omnino propendentes, metuen-

VARIÆ LECTIONES.

^α ἐνηκολούθησεν ed. Gal. ^β νεοτελοῦ ed. Gal. ^γ νοερὰν ψυχὴν ed. Gall. ^δ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ ed. Gall. ^ε τὸ om. ed. Gall. ^ς παρθένου om. ed. Gall. ^ζ ἑτεροῦ ed. Gall. ^η προϋπάρχειν οὕτε μεθούπαρχειν ed. Gall. ^θ μετεγκλίσεις ed. Gall. ^ι ἀριστερὰ μήτε δεξιὰ ed. Gall.

tes metu, quo nihil magis metuendum est, ne forte, si praeexistere dicamus corporibus animas, ac supplicii causa animarum fuisse inventa corpora, propter flagitia quae ab iis ante corpora commissa fuerint, praestantissimi horum quae oculis subjecta sunt et nobilissimi opificii, per quod agnoscitur Deus tacito praecoelo manifestatus, sola flagitia causam fuisse jure suspicemur, necessitatem Deo inducentia praeter voluntatis propositum ut substantiam conderet, ejus fortasse ab initio ne rationem quidem habuerit, ante saecula cum reliquis occultam. Eorum enim quae contra propositum sunt Deum dicere essentiae habere producentiae rationes, non mihi videtur prudentis esse iudicii aut opinionis, et utcumque recte de Dei maiestate sentientis, qui solus sine affectionibus est et verax, nec quidquam in universum habet juxta praeesistentes in ipso rerum quae sunt rationes quod recens sit, ac praesertim contra voluntatis propositum. Cuncta enim ei utcumque existentia aut exsistura secundum essentiam jam antea volita, intellecta, statuta fuerunt; cuique vero eorum quae sunt juxta idoneum et opportunum tempus essentiam tribuit et substantiam. Neque enim quando efficientem quidpiam Deum videmus, tunc quoque voluntatis circa eam rem initium fecisse aut intellectus aut cognitionis ipsum arbitremur. Absit! Hoc enim multa profecto absurditate scateret, si quod Deus ab initio ante saecula neque cogitavit, aut statuit ut esset, aut voluit, nunc cogitans et statuens et volens, vel respiciens, ut magis proprie loquar, ut bonum perficeret: ne dicam quod ne ipsam quidem eorum facilitationem quorum rationes antecedenter non habeat, novit. Imo cuncta Dei voluntate per praescientiam secundum infinitam ejus virtutem semper contineri credimus, nulla re ab eo quoque id modo fieret recens excogitata et existentiam essentiali accipiente. Neque enim existimo eos qui pie ac religiose sentiunt debere Deum putare quae per praecognitionem infinita virtute in seipso secundum eorum rationes praec continentur, ea singula cognoscere per productionem in existentiam. At nobis saecula et tempora secundum praefinitum opportunumque cuiusque rei tempus sapienter quilibet fieri ostendunt, et ad existentiam provehi: sicut etiam de Levi dicit divinus Apostolus, hoc modo loquens: *Adhuc enim in lumbis patris erat* ¹ antequam existeret. Qui potentia quidem in patriarcha Abrahamo existens, juxta praefinitum vero tempus per conceptionem de effectu iunctus generationem in existentiam, serie et ordine omnia, praecognitione atque praecognitione tempore, secundum ineffabilem Dei sapientiam accipere existentiae conditionem ut nos intelligeremus et crederemus persuasit.

¹ Hebr. vii, 10.

Α οὐ πλέον φοβεῖσθαι οὐδὲν ἐστὶ φοβερότερον, μήπως προὔπαρχειν λέγοντες τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς, καὶ τιμωρίας ἔνεχεν τῶν ψυχῶν ἐφευρέσθαι. τὰ σώματα, διὰ τὴν προγεγεννημένην τῶν σωμάτων κακίαν, τῆς τῶν ὁρωμένων ἐκπρεπούς μεγαλοφυΐας, δι' ἧς ὁ θεὸς γινώσκειται σιωπῇ κηρυττόμενος, αἰτίαν εἰκότως. εἶναι μόνην ὑποτιθέμεθα τὴν κακίαν, ἀνάγκην ἐπάγουσαν τὸ θεῶ παρὰ πρόθεσιν ἦν οὐκ εὐδόκησεν. οὐσίαν δημιουργῆσαι, ἧς τυχὼν ἀπ' ἀρχῆς οὐδὲ τὸν λόγον ἔχει πρὸ τῶν αἰώνων μετὰ τῶν ἄλλων ἀποκρυφόν. Τῶν γὰρ παρὰ πρόθεσιν γινομένων λέγειν τὸν θεὸν ἔχειν τοὺς τῆς οὐσιώσεως λόγους, οὐ μοι δοκεῖ συνετῆς διανοίας εἶναι, καὶ ὁπωσοῦν εὖ συνηθεμένης θεοῦ μεγαλειότητος, τοῦ ἀπαθοῦς καὶ μόνου ἀληθοῦς, καὶ μηδὲν ἔχοντος καθόλου κατὰ τοὺς ἐν αὐτῷ προόντας τῶν ὄντων λόγους πρόσφατον, καὶ μάλιστα παρὰ πρόθεσιν. Πάντα γὰρ αὐτῷ τὰ ὁπωσοῦν ὄντα. ἡ γενησόμενα κατὰ τὴν οὐσίαν προτεβλητὰ τε καὶ προανενηνῆται, καὶ προεγνωσται. ἕκαστον δὲ τῶν ὄντων κατὰ τὸν εὐθετον. καὶ ἐπιτήδειον καιρὸν, οὐσίᾳ καὶ ὁρίσθησι. Μηδὲ γὰρ ὅτε τι κατασκευάζοντα τὸν θεὸν ὁρώμεν, τότε καὶ τῆς περὶ αὐτὸ θελήσεως ἔρχεται ἐννοίας τε καὶ γνώσεως αὐτὸν νομίζομεν. Ἀπαγε. Πολλῆς γὰρ ὄντως ἐστὶ τοῦτο μυστὶν ἀπορίας, εἰ ἔπειρ ὁ θεὸς (231 ε) ἐξ ἀρχῆς πρὸ τῶν αἰώνων μήτε ἐνέκησεν ἢ ἐγενῆ ἢ ἐθέλησεν εἶναι, νῦν νοήσας τε καὶ θελήσας καὶ γνούς, ἢ μεταγνοὺς εἰπεῖν οἰκειότερον, ὥς καλὸν ἐξετέλειεν. ἵνα μὴ λέγω, ὅτι οὐδὲ αὐτὴν ὥν τοὺς λόγους προηγουμένως οὐκ ἔχει, γινώσκει τὴν ποίησιν. Ἀλλὰ πάντα τῇ βουλήσει τοῦ θεοῦ προγνωστικῶς κατὰ τὴν ἀπειρον αὐτοῦ δύναμιν αἰετὶ περιέχεται πιστεύομεν, μηδὲν αὐτῷ καθ' οἷον δὴποτε τρόπον προσφάτως ἐπινοούμενου, καὶ τὸ εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν λαμβάνοντος. Μηδὲ γὰρ οὐθεῖναι δεῖν. εὐσεβῶς φρονούντας ὑπολαμβάνω τὸν θεὸν τὰ κατὰ πρόγνωσιν ἀπειροδυνάμους ἐν αὐτῷ κατὰ τοὺς αὐτῶν λόγους προπεριεχόμενα. ἕκαστα μανθάνειν διὰ τῆς εἰς τὸ εἶναι παραγωγῆς. Ἀλλ' ἡμῖν οἱ αἰώνες τε καὶ οἱ χρόνοι κατὰ τὸν προωρισμένον. καὶ τὸν εὐθετον ἕκαστου καιρὸν σεφῶς. ἕκαστα δημιουργούμενα δεικνύουσι, καὶ εἰς τὸ εἶναι προβάλλονται. καθὰ καὶ περὶ τοῦ Ἀεὶ φησὶν ὁ θεός. Ἀπόστολος οὕτως διεξίει, Ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ δοξῇ τοῦ πατρὸς ἡμῶν, πρὶν εἰς τὸ εἶναι παρελθεῖν. Ὅστις δυνάμει μὲν ἐν τῷ πατριάρχῃ Ἀβραάμ ἐπάρχων, κατὰ δὲ τὸν τετελειωμένον καιρὸν τὴν πρὸς τὸ εἶναι διὰ κυήσεως κατ' ἐνέργειαν γένεσιν λαβὼν, εἰρημῶ καὶ τάξει κατὰ τὴν ἀπόρρητον σοφίαν τοῦ θεοῦ τὰ πάντα τὴν πρὸς τὸ εἶναι γένεσιν ἐξετέλειεν ἡμῶν, καὶ πιστεύειν κατὰ τὸν προωρισθέντα καιρὸν ἀπηγάγετο.

VARIAE LECTIONES.

¹ ἐφευρέσθαι ed. Call. ² Sic cod. Gud. et ed. Gall. ³ ἡ εὐδόκησεν ed. Gall. ⁴ ἡ ὄντα ed. Gall. ⁵ εὐθετον ed. Gall. ⁶ νομίζομεν ed. Gall. ⁷ δεῖν ed. Gall. ⁸ προπεριεχόμενα apogr. cod. Gud. ⁹ ὁρίσθησι ed. Gall. ¹⁰ σεφῶς ed. Gall. ¹¹ δεικνύουσι ed. Gall. ¹² προβάλλεται ed. Gall. ¹³ μὲν non habet ed. Gall.

Πάντων οὖν τῶν κατ' οὐσίαν ὑπαρκτικῶς ὄντων τε καὶ ἰσομένων, ἢ γενομένων⁹⁹, ἢ γεννησομένων ἢ φαινομένων, ἢ φανησομένων, ἐν τῷ Θεῷ προϋπάρχουσι παγίως ὄντες οἱ λόγοι, καὶ οὗς καὶ εἰσι τὰ πάντα καὶ γηγόναισι καὶ διαμένουσιν¹⁰⁰ διὰ τοὺς αὐτῶν κατὰ πρόθεσιν λόγους, διὰ κινήσεως φυσικῆς ἐγγίζοντα (231 b) καὶ πρὸς τὸ εἶναι μᾶλλον συνεχόμενα, κατὰ τὴν ποίαν τε καὶ ποσὴν τῆς προαιρέσεως κινήσιν τε καὶ ῥοπήν, τὸ εὖ δι' ἀρετὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν λόγον καὶ ὃν ἐστίν. εὐθυπορίαν, ἢ τὸ φεῦ εἶναι διὰ κακίαν καὶ τὴν παρὰ τὸν λόγον καὶ ὃν ἐστὶ κίνησιν λαμβάνοντα, καὶ συντόμως εἰπεῖν κατὰ τὴν ἔξιν ἢ τὴν στέρησιν τῆς αὐτῶν κατὰ φύσιν μεθεκτικῆς δυνάμεως τοῦ παντελῶς ἀμετέκτου κατὰ φύσιν ὑπάρχοντος, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς αὐτὸν ἀξίους τε καὶ ἀναξίους ὄλον κατὰ χάριν δι' ἀπειρον ἀγαθότητα παρέχοντος¹⁰¹, καὶ τὴν τοῦ ἀεὶ εἶναι καθὼς ἕκαστος ὅρ' αὐτοῦ διατέθεται¹⁰² τε καὶ ἐστὶ διαμονὴν ἐμπούσοντας. Οὗς ἢ τοῦ κυρίως ὄντος καὶ εὖ ὄντος καὶ ἀεὶ ὄντος ἀνάλγους μέθεξις ἢ ἀμεθεξία, τιμωρίας τῶν μετασχεῖν μὴ δυναμένων, καὶ ἀπολαύσεως τῶν¹⁰³ μετασχεῖν δυναμένων, ἐπίτασις ἐστὶ καὶ ἐπαύξεσις. Οὐδὲν γὰρ τὸ παράπαν ἐστὶ τῶν ὄντων οὐ καὶ παρὰ τῷ Θεῷ πάντως ὁ λόγος πρόθεσιν. Ὡς δὲ παρὰ τῷ Θεῷ προϋπάρχουσιν ὄντες τῆς οὐσίας οἱ λόγοι, τούτων δηλαδὴ κατὰ πρόθεσιν θέλει πάντως εἶσιν ἢ γένεσις. Ὡς δὲ κατὰ πρόθεσιν θέλει εἶσιν ἢ γένεσις, τούτων ἢ κατ' οὐσίαν ὑπαρκτὶς μένει πρὸς τὸ μὴ ὃν ἀπὸ τοῦ ὄντος ἀμεταχώρητος. Ὡς δὲ πρὸς τὸ μὴ ὃν ἀμεταχώρητος μετὰ τὴν γένεσιν ἀπὸ τοῦ ὄντος ἢ κατ' οὐσίαν ὑφ' ἑστῆκεν ὑπαρκτὶς, τούτων οἱ λόγοι τυγχάνουσι μόνιμοι τε καὶ βάσιμοι, μόνην ἔχοντες ἀρχὴν τοῦ εἶναι τὴν σοφίαν, ἐξ ἧς καὶ δι' ἣν ὑπάρχουσι, καὶ ὅρ' ἧς τὴν πρὸς τὸ εἶναι δυνατόν παγίως δύναμιν ἔχουσιν. Ὡς δὲ οἱ λόγοι μόνιμως ὑπάρχουσι παρὰ τῷ Θεῷ, — καὶ ἢ περὶ αὐτοὺς τοῦ πεπονηκότος (232 a) τὰ πάντα Θεοῦ πρόθεσις ἐστὶν ἀδιάπτωτος· χρονικοὶς γὰρ ἢ τοῦ Θεοῦ πρόθεσις παντάπασιν οὐ περιληπταὶ πέραςιν, οὐτε μὲν τὴν ἀκ μεταβολῆς ἀλλοίωσιν ἐπιλέγεται τοὺς ὑποκειμένους συμμεταπίπτουσα, τούτων ἀναμνηρίστως¹⁰⁴ αἱ ὑπαρκτεῖς σαφῶς¹⁰⁵ εἰσιν ἀδιάφοροι¹⁰⁶. Ἡ γὰρ οὖν κατὰ πρόθεσιν θέλων πεποίηκεν ὁ Θεὸς τὰ ἀνθρώπινα σώματα, καὶ μένει δι' αὐτὸν πρὸς τὸ μὴ ὃν ἀμετάπτωτα παντελῶς, ἀεὶ θέλοντα εἶναι τὸ εἶναι λόγῳ καὶ σοφίᾳ κατὰ πρόθεσιν θεληθὲν, καὶ οὐκ ἔσται κατ' αὐτοὺς ἢ παντελὴς τῶν σωμάτων πρὸς¹⁰⁷ τὸ μὴ ὃν ἀπογένεσις, ἢ κατὰ πρόθεσιν οὐ πεποίηκε¹⁰⁸, καὶ μὴ θέλων ἐτυραννήθη, κατὰ βίαν ἀγόμενος πρὸς γένεσιν, ὥν τοὺς λόγους ἔχων οὐ πέφανται. Καὶ εἰ μὲν τυραννήθης παρὰ πρόθεσιν ἦλθε¹⁰⁹ ποιῆσαι μὴ θέλων τὰ σώματα, λόγος δηλονότι καὶ σοφία τῆς τούτων γενέσεως· οὐδαμῶς καθηγῆσθαι. Τὸ γὰρ παρὰ πρόθεσιν θέλει γινόμενον, λόγου καὶ σοφίας παντελῶς ἐστέρηται τε

A Omnium igitur rerum secundum essentiam substantialiter existentium et exsisturarum, sive naturalium sive nasciturarum, sive apparentium sive appariturarum, in Deo praeexistunt stabiliter rationes, secundum quas et sunt omnia et fuerunt et manent semper suis secundum voluntatis propositum rationibus, per naturalem motum appropinquantia et ad existentiam magis coarctata, secundum qualemcunque et quantamcunque voluntatis motum atque momentum, accipientia bene esse per virtutem rectumque ad rationem qua utuntur iter, vel male esse propter vitium et motum ei qua utuntur ratione contrarium, et, ut paucis dicam, secundum habitum vel privationem suam juxta naturam participativae virtutis ejus qui plane imparticipabilis est secundum naturam, et nihilominus cunctis ex aequo seipsum tam dignis quam indignis integrum secundum gratiam ex infinita bonitate exhibet, perpetuitatemque existentiae inoperatur, prout quisque a seipso afficitur et est. Quibus sane vere existentis, et bene existentis, et semper existentis consentanea participatio vel non-participatio, eorum qui participare non possunt, est poenae, et eorum qui possunt, fruitionis intensio est et incrementum. Omnino enim eorum quae existant nullum existat ejus apud Deum prorsus ratio non praeexistat. Quorum vero apud Deum praeexistunt essentialiter exstantes rationes, horum profecto secundum divinam voluntatem fit creatio. Quorum vero secundum divinam voluntatem fit creatio, horum essentialis existentia manet, et ad non-existentiam ab existentia non transit. Quorum vero ad non-existentiam post creationem ab existentia non transit essentialis exstantia, eorum rationes stabiles sunt atque firmae, unicum habentes existentiae principium sapientiam, ex qua et per quam existunt, et a qua virtutem habent constanter ut esse possint. Quorum vero rationes stabiles sunt apud Deum, — et Dei rerum cunctarum conditoris immutabilis est ac firma circa eas voluntas, cum temporaneis Dei voluntas haudquaquam comprehensa est limitibus, neque mutationem ex vicissitudine admittit, una cum subjectis variata. — D horum manifesto et sine controversia exstantie interitu cauent. Vel igitur secundum propositum volens effecit Deus humana corpora, et manent per eum ad non-existentiam prorsus non declinantia, cum semper velit esse quod cum ratione et sapientia voluit esse secundum propositum, et ita non continget secundum eos plena corporum ad non-existentiam degeneratio: vel secundum propositum non effecit, et non volens dominationem passus est, quippe vi coactus ad faciendā

VARIAE LECTIONES.

⁹⁹ ἢ γενομένων non habet ed. Gall. ¹⁰⁰ καὶ διαμένουσιν non habet ed. Gall. ¹⁰¹ παρέχοντος habet apographum cod. Gud. ¹⁰² διατέθεται ed. Gall. ¹⁰³ Verba μὴ δυναμένων, καὶ ἀπολαύσεως τῶν non compariunt in ed. Gall. ¹⁰⁴ ἀναμνηρίστως ed. Gall. ¹⁰⁵ σαφῶς abest ab ed. Gall. ¹⁰⁶ ἀδιάφοροι ed. Gall. ¹⁰⁷ εἰς ed. Gall. ¹⁰⁸ πεποίηκεν ed. Gall. ¹⁰⁹ ἦλθεν ed. Gall.

ea quorum rationes habere non visus est. Ac si quidem dominationem passus contra voluntatis propositum et invitatus devenit ad facienda corpora, jam ratio et sapientia productioni plane eorum faciem non praeiulit. Quod enim sit contra divinum propositum, ratione et sapientia omnino caret, ab hisque alienum est: at quod caret prorsus ratione et sapientia hoc solum est malum, cuius existentiam denotat inexistantia, cuius auctorem Deum ne cogitare quidem nobis unquam in mentem veniat, nedum palam dicere, et perniciosius audere credere. At quis contra Deum tyrannidem usurpaverit, siquidem passus est eam, et fas est omnino ut eum contra propositum quod noluit fecisse dicamus? Et quomodo qui tyrannidem passus est Deus erit, ex necessitate et contra propositum constituens in interitum rerum conditionem? Qui huiusmodi opinionem tuentur, dicere audent. Aut enim Deum, haec fecisse dicerent, et gravissimam blasphemiam admitterent, necessitatem Deo inducentes tanquam aliquid fecisset contra voluntatis propositum: aut non fecisse dicerent, et necessario aliud principium in modum Manichaeorum, quod fecerit hoc, introducere deprehenduntur. Nam peculiaris est omnino eorum qui duo contraria principia inter se committunt praexistentiae opinio. Quos Dei gratia misericordissimi profunda exterminii caligo obruens in plenam oblivionem detrusit, cum splendorem praedicatae a patribus nostris

Miror autem quomodo illos, ut caetera interea omittam multa quae dici possent, ne orationem meam diutius protraham, verum Christi Dei nostri mysterium provocet ad excutiendam prompte ex animo suo huiusmodi sententiam. Si omnium enim mysteriorum divinorum mysteriosissimum est Christi, quod utique omni secundum omnem intellectum vel existenti vel existituae perfectioni limites imponit, quodque omnium limitum ac finem repagula supergreditur, hoc vero mysterium cum incarnato ac perfecte homine Dei Verbo et esse et existere corpus docet de nostra carne desumptum atque nobis coessentialia, unitum ipsi secundum substantiam, cum quo et assumptus est in caelos, supra omnem principatum et potestatem et virtutem nomenque quodcumque nominatur, non modo in hoc saeculo, sed etiam in futuro¹, atque cum Deo atque Patre nunc et per interminata saecula sedet, omnes transgressus caelos et superior omnibus factus, et rursus veniet, ut reformet atque instaurat universum, nostrasque animas salvas reddat et corpora, sicut credidimus et credimus semperque utinam credere perseveremus, — quis tam est temerarius atque andax, solumque petulanter adversus conspicua et manifesta litigandi gnarus, ut vel leviter cogitet corpora ad non-existentiam unquam transitura, juxta profectum in id quod perfectum est

καὶ ἡλλοτριῶται. Τὸ δὲ λόγου καὶ σοφίας παντελὲς ἐστερημένον μόνον ἐστὶ τὸ κακόν, οὐ τὸ εἶναι χαρκτηρίζεται ἡ ἀνυπαρξία, οὐτινος ποιητὴν τὸν θεὸν μήτε ἰκνοῦν ἡμῖν γένοιτο πώποτε, μήτε γὰρ δὴ λέγειν ἀναφανδόν, καὶ πιστεύειν ἀληθινῶς τοῦ μὲν. Τίς δὲ οὐ τυραννίσας τὸν θεόν, εἴπερ τυραννῆται, καὶ θέμις ὧς εἰπεῖν ποιῆσαι παρὰ πρόθεσιν ὃ μὴ βεβούληται; Καὶ πῶς ὁ τυραννιστὴς ἐστὶ θεός, πρὸς ἀνάγκης ὀφιστὴν παρὰ πρόθεσιν ἐπ' ἀπολείπει γένεσιν πραγμάτων; Οἱ ταύτην περιέποντες τὴν δόξαν λέγειν τοιμάτωσαν. Ἢ γὰρ ἂν τὸν θεὸν ταῦτα ποιηκέναι φαίεν, καὶ τὰ μέγιστα βλασφημῆσαιεν, ἀνάγκην ἐπαγόντες τῷ θεῷ ποιῆσαι τι παρὰ πρόθεσιν ἢ μὴ (232 β) πεποιηκέναι, καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀλλὴν ἀρχὴν Μανιχαϊκῶς τὴν ταῦτα ποιοῦσαν εἰσαγόντες φεραθήσονται. Πάγιος γὰρ ἰδίῳ ἐστὶ τῶν δύο ἀρχὰς ἀλλήλαις ἀντικειμένων τὸ τῆς προϋπάρεξως δόγμα. Οὗς χάριτι τοῦ παντ-ελεήμονος ὁ βαθεὺς τῆς ἀφανείας ῥοφός περιλαβὼν εἰς τελείαν ἀπήλασε λήθην, τὸ φέγγος τῆς κηρυττομένης ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἀληθείας οὐ φέροντας.

Θαυμάζω δὲ πῶς αὐτοὺς, ἵνα παραλείψω² νῦν ὅσα ρηθῆναι δυνατόν ἐστι, διὰ τὴν συμμετρίαν τοῦ λόγου, τὸ κατὰ Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν³ μυστήριον, οὐ δύσασιν ταύτην προθύμως ἐκινεῖν ἐκινεῖσθαι τὴν δόξαν. Εἰ γὰρ πάντων τῶν θεῶν μυστηρίων μυστηριώδεστερον τὸ κατὰ Χριστὸν ὑπάρχει μυστήριον, καὶ πάσης τῆς κατὰ πάσαν ἔννοιαν ἐν πᾶσιν ἡ οὐσίας ἡ γενησομένης τελειότητος ὁριστικόν, καὶ παντὸς ὅρου καὶ πέρατος ὑπεράνω καθίστηται, τοῦτο δὲ τὸ μυστήριον μετὰ τοῦ σαρκωθέντος καὶ τελείως ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου εἶναι τε καὶ ὑπάρχειν διδάσκει τὸ σῶμα τὸ ἐξ ἡμῶν ληφθὲν καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον, ἡνωμένον αὐτῷ καὶ ὁμοστασίαν, μετ' οὗ καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς, ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας συγκαθίσταται, πάντας διηλυθὼς τοὺς οὐρανούς, καὶ ὑπεράνω πάντων γενόμενος, καὶ πάλιν ἐλεούσεται ἐπὶ μεταποίησιν τε⁴ καὶ μεταστοιχειώσιν τοῦ παντός καὶ σωτηρίᾳ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν τε καὶ σωμάτων, καθὼς ἐπιστεύομεν τε καὶ πιστεύομεν καὶ εἰς αὐτὸ πιστεύοντες διαμένομεν, (233 α) — τίς οὕτως⁵ τοῦ μέρους ἐστὶ καὶ αὐθάδης, καὶ πρὸς τὰ δῆλά τε καὶ προφανῆ μάχεσθαι μόνον εἰδὼς⁶ προ-παιῶς, ὥστε καὶ φιλῶς ἐνθυμηθῆναι πάρεδον τὴν

¹ Marc. xvi, 19. ² Ephes. i, 21.

VARIE LECTIONES.

³ Sed ed. Gall., sed. emendat. in annot. ⁴ et ed. Gall. ⁵ in ed. Gall. ⁶ ἀνάγκην ed. Gall. ⁷ τὸν θεόν ed. Gall. ⁸ Μανιχαϊκῶς ed. Gall. ⁹ πάντων ed. Gall. ¹⁰ ὁμῶν ed. Gall. ¹¹ πάντα παραλείψω ed. Gall. ¹² ἡμῶν ὅθεν ed. Gall. ¹³ τοῦ om. ed. Gall. ¹⁴ τε non habet ed. Gall. ¹⁵ οὕτω ed. Gall. ¹⁶ προπαιῶς ed. Gall.

εις τὸ μὴ ὂν ἔχειν ¹² παρὰ τὰ σώματα, κατὰ τὴν εἰς A
τὸ τελειον, ὡς ἐκεῖνοι φασί, τῶν λογικῶν προκοπῇ,
τὸν Κύριον αὐτὸν καὶ θεὸν τῶν ὅλων πιστεύουσιν μετὰ
σώματος εἶναι νῦν τε καὶ εἰς αἰ, τὸν καὶ τοῖς ἄλλοις
τὴν τοῦ προκοπέσθαι δύνασθαι παραχόμενον δύναμιν,
καὶ πάντας πρὸς τὴν οἰκίαν δόξαν, ὡς ἐφικτὸν τῇ
δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως, ἐνέγοντά τε καὶ προσκα-
λούμενον ὡς ἀρχηγὸν τῆς πάντων σωτηρίας, καὶ τὰς
ἐν ὅλοις ἀνακαθαίροντα ¹³ κηλῖδας;

Ἄλλ' οὐχ ὅπ' ἐκεῖνων ὡς τύπων τῆς αὐτοῦ τε-
λειότητος, εἴπερ ὅλας τοῦτο κἂν ἐννοῆσαι τολμή-
σαιεν ¹⁴, ἀγόμενον πρὸς ἀπόθεσιν τοῦ σώματος. Οὐ
γὰρ ἐπικρατεῖ πρὸς τελειώσιν ἄλλοις, οὔτε διὰ προκοπῆς
ἐνθεωρούμενον ἔχει τὸ τελειον, ὁ μόνος κατὰ φύσιν
τελειώτατος καὶ πάσης ποιητῆς τελειότητος, οὔτε
σὺν ἄλλοις ἀναμένει τὸ τελειον διέξασθαι, κατ' οὐδὲν B
οὐδὲν τῶν ὄντων τὸ σύνολον εἰς τὸ δεῖσθαι προκοπῆς
ὁπάρεχον ὁμοιος, ἵνα καὶ αὐτὸς τότε τοῦ σώματος
τὴν φύσιν ἀποθήσῃ, ὅτε τοῖς λοιποῖς ἢ ἐπ' ἄκρον
προκοπῇ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν γενέσθαι παρα-
σκευάζει. Ἐπει οὐκ ἔστι ἀρχηγὸς τῶν σωζομένων
ἐντὶ καὶ Σωτὴρ, ὡς τὸ καθ' ἡμᾶς τέλος τῆς τελειότη-
τος μυστικῶς ἐφ' ἑαυτῆς ἐν αὐτῷ μὴ παραδείξας,
ἀλλ' εἰς τῶν σωζομένων καὶ ἀρχομένων καὶ θεωμέ-
νων ἄλλου τοῦ δεικνύοντος ¹⁵ ἐν αὐτῷ τὴν ἐφ' ἣν
πάντες οἱ λόγου φυσικῶς μεταληφθέντες ἐπαίγονται
τελειότητα καὶ αὐτὸς ὑπάρχων ἀναφανήσεται. Οὐχ
οὕτω δὲ τοῦτ' ἔχει. Πᾶσιν; Οὐδὲ τῆς (233 δ) ἀλη-
θείας ὁ λόγος τῶν ταῦτα ¹⁶ λεγόντων ἀνέχεται.
Ἀρχηγὸν γὰρ καὶ τελειωτὴν τῆς ἡμῶν σωτηρίας
αὐτὸν φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ὡς σαρκωθέντα δι' C
ἡμᾶς ἵνα τὴν ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῷ δαπανήσῃ,
καὶ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀγωγῆς αὐτὸν πᾶσι ὡς τύπον
καὶ πρόγραμμα τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, ὡς δι-
δάσκαλος ἀγαθός τε καὶ ¹⁷ σοφός, τὰ ῥητέα καὶ τὰ
πρακτέα πρὸς ὑποτάκωσιν ἡμῶν δι' αὐτοῦ πρότε-
ρον ἐκτελοῦντα, ἀποθανόντα καὶ ¹⁸ ἀναστάντα καὶ
ἀναληφθέντα εἰς οὐρανούς, καὶ καθισθέντα μετὰ
τοῦ σώματος ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα
καὶ ἡμεῖς ἀποθνήσκοντες βεβαίως ἐλπίζωμεν ἀνα-
στῆναι, καὶ ζωὴν ζῆσαι παντὸς θανάτου καὶ πάσης
φθορᾶς παντελῶς κεχωρισμένην, καὶ ἀναληφθῆναι
εἰς οὐρανούς, καὶ τὴν ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ διὰ τοῦ
Υἱοῦ αὐτοῦ μεσιτεύοντος τιμὴν τε καὶ δόξαν λήψε-
σθαι, καὶ τὴν σὺν αὐτῷ μακαρίαν καὶ αἰώνιον μονήν, D
σώματος δὲ καθ' ὅτι οὐκ ἀπόθεσιν μὴ ἐκδέχεσθαι,
οἱ μὴδὲ τῆς ἀγίας Γραφῆς ὁ λόγος ἡμᾶς τοῦτο δι-
δάσκει. Μῆτε μὴ ἐν τῷ ἀρχηγῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν
τεθεάμεθα τοῦτο προγεγεννημένον. Εἰ γὰρ φῖλον ἦν
αὐτῷ καὶ τοῦτο γενέσθαι ¹⁹, πρῶτος ἂν αὐτὸς ἐν αὐτῷ
προενήργει καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν, οἷς αὐτὸν
δι' ἡμᾶς ὡς φιλόανθρωπος ὑποθεῖς καθ' ἡμᾶς ἐτε-
λείωσεν; εἰς δὲ ἡμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων εἰς ²⁰ τοῦτο
πιστεύοντας ἐλπίζειν. Πῶς δὲ, εἴπερ ἀναχοίμεθα

entium rationalium, ut ipsi loquuntur, si modo
credat Dominum ac Deum universorum cum cor-
pore esse et nunc et in perpetuum, qui etiam
aliis proficiendi facultatem potentiamque largitur,
quique omnes ad propriam gloriam, quantum fieri
potest, virtute incarnationis adducit et provocat,
ut auctorem salutis omnium, et qui omnium emac-
culet sordes?

Sed neque ab illis ut exemplaribus suae per-
fectionis, si quidem prorsus hoc vel cogitare au-
deant, inducitur ad corporis depositionem. Non
enim aliis obsequitur perfectionis gratia, neque
per profectum quid sit perfectum agnoscit, ipse
qui solus natura est perfectissimus omnique per-
fectionis auctor, neque cum aliis praestolatus ut
quod perfectum est recipiat, nullatenus nulli, quot-
quot existunt, similis existens in eo quod indi-
geat profectu, ut et ipse tum corporis naturam
deponat, quando reliquis summus profectus cor-
poris depositionem conciliet. Siquidem haud am-
plius dux et Salvator eorum qui salvantur esset,
quippe qui finem perfectionis nostrum mystice in
semetipso semel non ostenderit, sed eorum unus
etiam ipse cerneret qui salvantur et ab alio re-
guntur, quique indigent altero qui ostendat in
seipso perfectionem istam ad quam omnes qui ra-
tionis natura sunt participes contendunt. Non ita
haec res se habet. Qui enim? Nec veritatis sermo
talia dicentes tolerat. Auctorem enim et consum-
matorem salutis nostrae ipsum appellat divinus
Apostolus ¹, utpote incarnatum propter nos ut
peccatum nostrum in seipso conficeret, seque
imaginem praeberet omnibus atque exemplar casti-
tatis vitae et integritatis iis qui credant in eum,
ut magister bonus et sapiens, ea quae dicenda
quaque facienda sint ad informationem institutio-
nemque nostram per seipsum prius perficientem,
morientem atque resurgentem atque assumptum
in caelos, et sedentem cum corpore ad dextram
Dei ac Patris ², ut nos quoque morientes firmiter
speremus fore ut resurgamus, vitamque vivamus
omnis mortis omnisque corruptionis prorsus ex-
pertem, assumamurque in caelos, ac compotes
flamus in Deo et Patre, mediatore Filio ipsius,
honoris et gloriae mansionisque beatae et aeternae
cum illo, corporis vero depositionem nullo om-
nino modo patiamur, quandoquidem neque di-
vine Scripturae sermo istud nos docet. Neque enim
in auspice salutis nostrae vidimus hoc antea factum
fuisse. Si enim ipsi placuisset ut etiam hoc fieret,
primus atque ipse in se operatus fuisset, et id
cum reliquis quibus seipsum atpote benignus
propter nos subiecit, quaque secundum nos per-

¹ Hebr. ii, 10. ² Marc. xvi, 19.

VARIE LECTIONES.

¹² ἔχειν ed. Gall. sed emendat. in annot. ¹³ ἀνακαθαίροντα ed. Gall. ¹⁴ τολμήσαι ed. Gall. Editores con-
jecerunt τολμήσας. ¹⁵ δεικνύοντος ed. Gall. ¹⁶ ταῦτα ed. Gall. ¹⁷ Videntur haec per quartum casum effe-
renda. (Editores Galland.) ¹⁸ τε καὶ ed. Gall. ¹⁹ καθοτιοῦν ed. Gall. ²⁰ λέγεσθαι ed. Gall. ²¹ καὶ ed. Gall.

fecit, ut nos cum cæteris hoc quoque credentes speraremus. Quomodo enim, si hoc eos dicentes feramus, secundum sanctum hunc magistrum, credemus id quod unitur Deo, etiam salvari? « Quod enim, » ait ad Cledonium scribens, « unitum est Deo, hoc etiam salvatur. » Porro unitum est Deo Verbo simul cum anima etiam corpus, ergo simul cum anima corpus quoque salvatur. Et rursus, si propterea incarnatur, juxta divinum hunc doctorem, Dei Verbum, ut et imaginem salvet et carnem immortalem reddat, quamvis ratione id quod salvetur interitum sit, morituum sit item quod immortale effectum sit, vel, ut magis proprie dicam, divinum effectum sit totum, mediante anima intellectuali divinitatem inter et corpus, præsentiæ omni ineffabili quodam modo essentialiter suscepta Dei Sermonis incarnati substantia, qui etiam proprium sibi corpus effecerat et præ se tulerat, hoc equidem intelligere non habeo. Cujus vero rei gratia, siquidem mysterio fidei ecclesiasticæ et hoc continetur dogma, non sit cum cæteris comprehensum in symbolo quo sincera et inculcata Christianorum fides a sanctis et beatis Patribus nostris exposita fuit, identidem congregatis ad stabilienda divina sanctæ Dei et apostolicæ Ecclesiæ dogmata, id sapientibus dicere relinquamus. Sed satis esse existimo nunc contra istos hæc per digressionem dicta fuisse. Jam igitur ad alia convertamur.

Contra eos qui corpora ante animas existere affirmant.

Post corpora existere animas, o isti, dicere facile et cuiusvis volentis est, at ratione probare quod dicitur perquam difficile est atque operosum, studii quoque et diligentiae in hac questione collocatae facile nunquam habebit fructum et probationem. Si enim id quod secundum vos in generationis humane materia ponitur inanimatum omnino est, sequitur necessario ut etiam vitalis nimirum potestatis plane sit experta. Nam quod anima, quoque modo comparata fuerit, caret, id omni vitali privatum est virtute. Quod si anima ejusque vitalis potestatis et virtutis plane experta est, mortuum esse manifestum est; verum si mortuum esse statuitur, neque aliter neque crescit, neque ullo modo subsistere poterit, aut indissipatum et indiffusum manere. Quod probat vulnere in corpore sanatio. Quæ quando medicorum filii attingunt tentantes si corpus mortuum emergens reperiant, medicamentis quæ id devotent ante insumptis, ita quæ reficiendo corpori de vulnere laeso idonea sint adhibent ad suppletionem, quatenus vivum videlicet corpus

A τοῦτο λεγόντων αὐτῶν, κατὰ τὸν ἅγιον τοῦτον διδάσκαλον, πιστεύομεν ὅτι τὸ ἐνωθὲν τῷ Θεῷ καὶ σώζεται³³; « Ὁ γὰρ, φησὶ πρὸς Κληδόνιον γράφων, ἦνται τῷ Θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται³³ (38). » Ἦνῳθι δὲ τῷ Θεῷ³⁴ λόγῳ μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα. Ἀρα μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τὸ σῶμα σωθήσεται. Καὶ πάλιν, εἰ διὰ τοῦτο σαρκούται, κατὰ τὸν θεόφρονα τοῦτον διδάσκαλον, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ καὶ τὴν σάρκα ἀθανάτισῃ, πῶς τὸ σωζόμενον ἀπολείπεται, καὶ (234 α) θνήσκει πάλιν τὸ ἀθανατίζομενον, μᾶλλον δὲ κυριώτερον εἰπεῖν, θεωθὲν ὅλον διὰ μέσης τῆς νοερᾶς ψυχῆς θεότητι μετετεούσης καὶ σώματι, παρούσαν ὅλην ἀρρήτως οὐσιωδῶς³⁵ τὴν τοῦ σαρκωθέντος ὑπόστασιν Θεοῦ λόγῳ δεξάμενον³⁶, καὶ ἴδιον αὐτῇ σῶμα ποιησάμενον τε καὶ ἀποφθάνοντος, οὐκ ἔγω συνιδὼν. Τίνας δὲ χάριν, εἴπερ τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ τοῦτο περιέχεται τὸ δόγμα, μὴ τοῖς ἄλλοις συμπεριελήφθῃ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς κατὰ τὴν ἀμώμητον πίστιν τῶν Χριστιανῶν ἐκθέσεως ὅπῃ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων³⁷ Πατέρων ἡμῶν, τῶν³⁸ συνθεοσιωθέντων κατὰ καιροὺς ἐπὶ βεβαιώσει τῶν θείων τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, λέγειν τοῖς σοφοῖς καταλείβομεν³⁹. Ἄλλ' ἀρκεῖν οἶμαι πρὸς τὸ παρὸν παρεκβατικῶς ταῦτα ῥηθῆναι πρὸς τοὺτους. Πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους τρεψώμεθα.

C Πρὸς τοὺς λέγοντας τὴν ψυχὴν προεπάρχειν τὰ σῶματα.

Τὸ μεθεπάρχειν τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς, ὡς οὗτοι, λέγειν εὐκολόν καὶ τοῦ βουλομένου παντός, τὸ δὲ λόγῳ συστήσασθαι τὸ λεγόμενον πάνυ δύσκολον καὶ ἐργώδες, καὶ οὐποτε ῥάστιν ἔχον τῆς σπουδῆς τὴν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ τὸ καταβαλλόμενον καθ' ὅμῃς εἰς πρόφασιν τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως παντάπασιν ἔστιν ἀψυχόν, καὶ ζωτικῆς δηλονότι δυνάμεως πάντῃ καθίστηται ἀμοῖρον. Τὸ γὰρ ψυχῆς παντελῶς τῆς οἰκτοῦν ἰσπερήμενον καὶ πάσης ζωτικῆς ἐνεργείας ἔστιν ἔρημον. Εἰ δὲ ψυχῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ζωτικῆς δυνάμεως τε καὶ ἐνεργείας παντελῶς καθίστηται ἀμοῖρον, δηλονότι νεκρὸν τυγχάνει· εἰ δὲ νεκρὸν αὐτὸ ὑποτιθέμεθα εἶναι, οὔτε τρέφεται οὔτε αὐξάνεται, οὐδ' ὅπως ὑποστήσῃ διηγήσεται, καὶ μεῖναι παντελῶς ἀσκέδαστόν τε καὶ ἀδιόγουτον. Τεκμηρίοι δὲ τὸ (234 β) λεγθὲν ὅτι ἐν τοῖς σώμασι τῶν ἁλίων ἀκτισμός. Ἦνίκα γὰρ ἐφάπτονται τούτων ἱερῶν παίδας, εἰ εὖροιεν ἐπιπολάζον σῶμα νεκρὸν, τοῖς κατεσβύουσι τοῦτο φαρμάκιος προαναλίσσαντες, οὕτω τὰ πρὸς ἀνάσσειν τοῦ κοιλανθέντος ἐκ τῆς αὐτεῖς σώματος ἐπιβάλλουσι εἰς ἀναπήλυσιν, ὥς τοῦ ζώντος δη-

VARIE LECTIONES.

³³ ζώσεται ed. Gall. ³⁴ ζώσεται ed. Gall. ³⁵ θεῷ ὄντι ed. Gall. ³⁶ οὐσιωδῶς in codicis Gudiani margine ab eadem manu ascriptum legitur. ³⁷ δεξάμενος suspicabatur editores Galland. ³⁸ καὶ μακαρίων non comparet in ed. Gall. ³⁹ τῶν non habet ed. Gall. ⁴⁰ καταλείβομεν ed. Gall.

(38) Greg. Naz. Epist. ad Cledon., p. 87, tom. II edit. Bened.

λαδὴ σώματος φύσιν ἔχοντος ἀναπαμπάζουσαν καὶ δύναιεν τῆς οἰκίας ἕξως συστατικὴν τε καὶ ἀνακλητικὴν, τοῦ δὲ νεκροῦ τοῦτο μηδαμῶς ἐνεργούντος; ἀπὸς νεκρωμένου καὶ παντελῶς ζωτικῆς ἐστερημένου δυνάμεως, καὶ διὰ τοῦτο ἀνενεργήτου τυγχάνοντος. Πῶς δὲ καὶ στήσεται τὸ φύσις οὐκ ἔστιν τε καὶ εὐδαλύνον, μὴ οἶονε θεμελίου τρέπον κατ' ἐπίνοιαν προϋποκειμένης τινος ζωτικῆς δυνάμεως, περὶ αὐτὴν φυσικῶς συγκρινούσης τε καὶ διασφινγούσης τὸ σκεδαννόμενον, ἐν ᾗ τὸ εἶναι τε καὶ εἰδῆσθαι παρὰ τῆς τὰ δὲ σοφῶς τεχνιτευούσης δυνάμεως ἔχειν διαχρῆν; Ἐν ᾧ γὰρ ἂν πράγματι μετὰ τὸ τεχθῆναι περισσιν ἀληθῶς τὸ εἶναι τῷ σώματι, ἐν ἐκείνῳ πάντως δικαίως ἂν λέγοιτο ἔχειν καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως. Οὐδινος γὰρ τῷ χωρισμῷ διαλύσθαι τὰ φύσις τὸ σώμα, τοῦτου δηλαδὴ τῇ ὑπάρξει κατὰ τὴν γένεσιν εὐλόγως ἂν πάντως καὶ συνυφέστηκεν.

Εἰ δὲ τοῦτοις στενοχωρούμενοι τοῖς λογισμοῖς, ὧ οὔτοι, φατέ μὴ νεκρὸν εἶναι παντάπασι τὸ καταβαλλόμενον εἰς πρόφασιν τῆς ἀνθρωπίνης συστάσεως. ζωτικῆς δὲ τινος καὶ ποσὺς μετέχειν δυνάμεως, ὡς ψυχὴν ἔχον δηλονότι τῆς τοιαύτης μετέχει δυνάμεως (χωρὶς γὰρ ψυχῆς εἶδος ζωῆς οὐκ ἂν εἴη πόποτε καθάπαξ ἐν τοῖς ὑπὸ φύσιν ἀναγομένοις καὶ τῆς οὐρανίου ὁλοῦ ἀεικινήτου περιφορᾶς ἀντὶς διεκλιμμένοις, ἀλλ' ἐν ζωῆς εἶδος ἀνευ ψυχῆς τὸ παρὰ πάντας οὐκ ἔστι κατὰ τὴν λογικὴν ἀκολουθίαν), ὅσον δ' ἂν ὑποτίθεσθε ζωῆς εἶδος τὸ καταβαλλόμενον ἔχειν κατὰ τὴν σύλληψιν, ψυχῆς τινος μόνον ἰδιότητα ἐνεργήματα, συστατικὴν μὲν τῆς ἐν ᾗ περὶ ἐστὶν οὐσίας ἀποριστικὴν δὲ τῶν μὴ τοιοῦτων διαφορὰν. Εἰ δὲ (235 α) καὶ ψυχὴν ἔχειν τὸ ἐμβρυον βίας πρὸς τὸ δέον ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὠδοῦμενοι λέγετε, τίνα τε καὶ ὅποιαν ταύτην, καὶ πῶς θεωρουμένην ἢ λεγομένην, ὅπως λέγειν ἐστὶν ἀκολουθῶν τε καὶ πρόσφορον. Καὶ εἰ μὲν μόνην τὴν θραπτικὴν τε καὶ αὐξητικὴν ἔχειν αὐτὸ διαβεβαιούσθε ψυχὴν, φυτοῦ τινος δηλονότι καὶ οὐκ ἀνθρώπου τῷ λόγῳ τούτῳ καθ' ὅπως τὸ τρεφόμενον καὶ αὐξόμενον ἔσται σῶμα. Καὶ πῶς τοῦ φυτοῦ πατὴρ ὁ ἀνθρώπος ἔσται συνιδεῖν οὐκ ἔχει, πολλὰ σκοπῶν, ἐξ ἀνθρώπου παντελῶς τὸ εἶναι κατὰ φύσιν οὐκ ἔχοντος. Εἰ δὲ τὴν αὐξητικὴν μόνην τῷ ἐμβρύῳ προστίθετε ψυχὴν, ἵππου πάντως ἢ βοῆς ἢ ἐτέρου τινος τῶν χειραίων ἢ ἐναερίων ζώων ψυχὴν ἔχων δεικνύσεται κατὰ τὴν σύλληψιν τὸ ἐμβρυον, καὶ πατὴρ οὐκ ἔσται κατὰ φύσιν ἀνθρώπου καθ' ὅπως ὁ ἀνθρώπος, κατὰ τὴν πρώτην σύστασιν ἀλλὰ φυτοῦ τινος, καθὼς ἔφη, ἢ ζώου τῶν ἐπὶ γῆς. Οὐ τί γένοιτο ἂν ἀτοπώτερον ἢ ὁρνεοελαθέστερον; Τὸ γὰρ μὴ συνυπάρχειν διαβεβαιούσθαι τῇ πρώτῃ συστάσει τῶν ὄντων κατὰ τὴν ἐκάστου φυσικὴν διαφορὰν ἀπαρλεῖπτος τοῖς οἰκίους τῆς ὑπάρξεως ὁρισμοὺς, φύρειν ἐστὶν εἰς ἀλλήλα τὰ πάντα, καὶ μηδὲν εἶναι κυρίως τῶν ὄντων ὅπως ἐστὶ τε καὶ λέγεται δυσχυρίζεσθαι. Καὶ τὸ δὴ μείζον κακὸν, διαβολὴν

A natura praeditum: est resarciente et virtute quadam habitum proprium compingendi revocandique, cum mortuum contra corpus id nullo modo efficiat, semel mortificatum, vitalique potestate prorsus destitutum, et idcirco inefficax. Quomodo vero et stabit quod natura dissipatum est atque nullo negotio dissolvitur, cum tanquam fundamenti in modum cogitatione nulla ante subjecta sit virtus vivifica, quae circa sese naturaliter coagmentet diffusum atque constringat, in qua et existentia et formatio ab ea virtute quae est universa sapienter fabricata inesse sortita sunt? In quacunque enim re postquam facta est generatio vere superstes est existentia corpori, in ea recte omnino principium quoque existentiae inesse dicatur. Nam a quo separatum corpus dissolvitur, huius, uti apparet, cum existentia in generatione etiam coexistisse plane est consentaneum.

Si autem, o isti, his argumentationibus coartati quod hominis procreandi gratia seminator mortuum esse negatis, vitalem vel quantulamcunque virtutem participare affirmantes, quod animam videlicet huius virtutis communione habeat (sine anima enim nulla semel vitae species tam in eis unquam quae in naturam prolata quam quae in orbe caeli semper mobile intus comprehensa sunt, reperitur, ac semper vitae species secundum rationis consequentiam exstat propterea nulla nisi cum anima), qualemcunque vitae speciem supponitis inesse in conceptionis propagine, animae alicujus solum proprietatem significastis, qua quidem ea in qua inest essentia struat et eorum quae non ejusmodi sunt differentia definiatur. Jam vero etiam si embryo anima praeditum esse a veritate coacti (nam acriter vos urgere opus est) statuitis, qua et quali ista, et quomodo observata aut appellata convenienter sequitur ut doceatis. Atque si solum illud nutriendi et augendi animam habere affirmatis, plantae alicujus profecto, non hominis, hac ratione secundum vos corpus illud quod putriur et augetur erit. Et quomodo plantae pater homo sit intelligere, quoque consideratione verior, equidem non habeo, cum de homine plane existentiam secundum naturam non habeat. Si contra sensualem solum in embryo inesse animam asseveratis, equi plane vel bovis vel alterius alicujus animalium terrestrium aut volatilium animam habere embryo de conceptione manifestabitur, ac secundum naturam hominis per vos homo pater non erit, in prima coagmentatione, sed plantae alicujus, uti dicebam, vel animalium terrestrium alicujus. Et quid hoc esset absurdius aut amentius? Non enim coexistere plene cum prima eorum quae sunt compositione pro uniuscujusque naturali differentia proprios coexistentiae fines asseverare, hoc omnia inter se confundere est, atque

VARIE LECTIONES.

²² τῷ habet apographum cod. Gudiani.

eorum quæ exstant nulum id proprio esse quod est affirmare. Et gravius malum, divinæ sapientiæ atque potestatis calumniam maximam manifesto id continere probabitur. Nam si omnibus quoquomodo existentibus antequam procreentur secundum Dei præcognitionem propria inest ratione perfectio, apparet quod etiam simul cum existentia secundum propriam rationem in originem producta plene ipsa virtute et actione habebunt perfectionem. Jam si perfectio inest secundum Dei præcognitionem in rebus existentibus, sed imperfectio secundum productionem in existentiam et originem, sit aut ut non ipsa illa sint quæ præcognita sunt, sed alia pro aliis, aut ut opificis hoc sit manifesta imbecillitas atque aperta, cum quod secundum præcognitionem præcognosset statim una cum generatione comparatum est, plenissime representare non

Quæ quidem argumenta reformidantes si ad illud extremum confugitis, iniquum esse dicentes quod imago atque pars divina (intellectualem ita appellatis animam) cum fluxione atque sordida voluptate coexistat, et honestius esse statuendum post quadraginta conceptionis dies insinuari illam, naturæ opificem aperte calumniari videbimini, arguemini- que quod horrendum blasphemie hujus, quæ palam est, periculum non temere subitis. Nam si matrimonium malum est, mala est, ut apparet, naturalis quoque procreationis lex: et si mala est ea naturalis procreationis lex, etiam is videlicet qui naturam effecit, ac legem procreandi ei dedit, in malitiæ apud vos crimen jure incurret. Et quid Manichæos et antiquiores, si ita est, aversamini hæreticos, propter hanc quodam modo, et unicam causam duo principia substituentes Denique universarum rerum abnegantes, postquam vos ipsos ideam quod illi, etsi non per eadem, statuere deprehendistis? Quod si hæc propter coexistere per conceptionem cum corpore animam rationalem et intellectualem pudoris metu dicere refugitis, ne post quadraginta quidem dies, nec post novem graviditatis menses, nec post ipsam partus editionem, ante quadraginta purgationis dies partum habere rationalem atque intellectualem animam dicere audebitis. Intra hoc enim tempus ad Dei templum accedere infanti non licet, quippe impuro secundum legis sanctionem. Ita reliquum est ut ante dies purgationis completos partus nec rationalem nec intellectualem animam habere secundum argumentationis probabilitatem putetis, sed, ut paulo antea dixi, habere animam plante, aut irrationalis animalis alienius de numero eorum quæ rerum natura comprehendit. Cujusmodi opinionis si forte inde occasionem sumpstis quod magnus Moyses scripsit ab eo pœnas non esse repetendas qui gravidam mulierem cecidisset, ante quadraginta dies si propter plagam embryon in lucem ederet, sciendum est quod sapiens Moyses non rationalis ibi animæ in corpus ingressum, sed perfectam sati figurationem absolvi intra id tempus

A τῆς θείας σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἀρίστην ἔχον μεγίστην πάντως δευχθήσεται. Εἰ γὰρ πάντα τὰ ὁπωσοῦν ὄντα πρὸ γένεσως αὐτῶν κατὰ τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ τῇ οὐκείῳ λόγῳ τὸ τέλειον ἔχει, δηλονότι καὶ ἅμα τῷ εἶναι κατὰ τὸν ἴδιον λόγον πρὸς γένεσιν παραγόμενα ἀπαρσιτέως αὐτῇ τῇ ἐνεργείᾳ τὸ τέλειον ἔξει. Εἰ δὲ τὸ μὲν τέλειον κατὰ τὴν πρόγνωσιν ἔχει τὰ ὄντα, κατὰ δὲ τὴν εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν τε καὶ γένεσιν τὸ ἀτέλεις, ἢ οὐκ αὐτὰ ἔκείνα ἵσται τὰ προγνωσθέντα, ἀλλ' καθ' ἑτέρων ἑτέρα, ἢ τοῦ δημιουργοῦ πρὸς ἑλὸς ἀσθένεια τοῦτο ἂν εἴη καὶ σαφές, μὴ δυνηθέντος κατὰ τὴν πρόγνωσιν τὸ προγνωσθὲν ἀδρόως ἅμα τῇ γένεσει κατὰ τὴν ἐνεργείαν (235 β) ὥς εἶναι πέφυκε κατὰ τὴν οὐσίαν, παραστῆσαι πληρότατον.

secundum virtutem et actionem, ita ut essentialiter posset.

B Εἰ δὲ τούτους ὁπορώμενοι τοὺς ἀλλόχους ἐπ' ἐκεῖνο καταφύγοιτε τελευταίον, φάσκοντες μὴ δίκαιον εἶναι τὸ καθ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ θεῖον (οὕτω τὴν νοερὰν καλοῦντες ψυχὴν) φέουσι καὶ ἡδονῇ συμπάρχειν, μετὰ δὲ τὰς τεσσαράκοντα τῆς σύλληψως ἡμέρας ἐπισκερτίνεσθαι λέγειν εὐσημονίεσθαι οὐκ εἶναι θεῖον, τὸν τῆς φύσεως δημιουργὸν σαφῶς αἰτιώμενοι φανήσεσθε, καὶ τὸν ἐνταῦθεν τῆς βλαστοφύλας ἀναφανόμενον εἰκότως ὑπέχοντες φοβερὸν δευχθήσεσθε κίνδυνον. Εἰ γὰρ κακὸς ὁ γάμος, δηλονότι καὶ ὁ κατὰ φύσιν τῆς γένεσως νόμος· εἰ δὲ κακὸς ὁ τοιοῦτος τῆς κατὰ φύσιν γένεσως νόμος, ὁ τὴν φύσιν δηλονότι ποιητικὸς, καὶ θεὸς αὐτῇ νόμον γένεσως, δίκαιος ἂν καθ' ἡμᾶς αἰτιαθῇσεται. Καὶ εἰ τοὺς ἀπὸ Μάνιου καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ αἰρετικούς, ταύτης ἑνεκα τρόπον τινὰ καὶ μόνως τῆς αἰτίας, δύο ἀρχὰς ὑποστησαμένους, καὶ τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἀρνησαμένους, ἀποστερησάμεθα, τὸ αὐτὸ λέγοντας, εἰ καὶ μὴ διὰ τῶν αὐτῶν, καὶ ὅμᾳς ἐδρηκότες; Εἰ δὲ ταύτης ἑνεκα τῆς αἰτίας συμπάρχειν τῷ σώματι κατὰ τὴν σύλληψιν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν λέγειν δι' αἰσχύνης εὐλάβειαν παρατεταχθεὶς μὴδὲ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας, μήτε μετὰ τὸν ἐννεαμηνηλὸς τῆς κοίτης χρόνον, μήτε μὴ μετὰ τὸν τόκον, πρὸ τῶν μ' ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ φάναι τοιμήσεται τὸ γεννηθὲν ἔχειν τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν. Οὐ γὰρ προστεθὲν τῷ ναφ' τοῦ Θεοῦ τίως ἔστι τὸ τεθῆναι, ὡς ἀκάθαρτον τῷ νόμῳ διοριζόμενον. Ὡς λοιπὸν μέγρι τῆς τῶν ἡμερῶν τοῦ καθαρισμοῦ συμπληρώσεως μὴ ἔχειν τὸ τιτρώμενον τὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν ψυχὴν κατὰ τὸν εἰκότα λόγον ὑπονοεῖν, ἀλλὰ τινος, ὡς ἐφη μικρὴν πρόσθεν, φουτὸ ἢ ζῶον ἀλόγου τῶν ἐν τοῖς οἶσι διεληγμένων. Εἰ δὲ πρόσθεν (236 α) ὅρην τοῦ τοιοῦτου λόγου καθίσταται τὸ γέγραπέναι τὸν μέγαν Μωσοῦν, δικῆς μὴ ἀπαιτεῖσθαι τὸν πληξάντα τὴν κοίτην ὡς γυναῖκα, πρὸ τεσσαράκοντα ἡμερῶν εἰ συμβαίη διὰ τῆς πληγῆς αὐτὴν παρὰ τὸν καιρὸν ἀποθῆσθαι τὸ ἐμβρυον, ἱστίον ὡς οὐ τὴν εἰς τὸ σῶμα τότε τῆς λογικῆς ψυχῆς γινομένην εἰσοδὸν ἐμφανῶν ὁ σαρὶς Μωσοῦς, ἀλλὰ τὸν τέλειον τοῦ καταβληθέντος ἐξαικονισμὸν ἀπαρτίζεσθαι τότε δηλῶν,

εἰς κατὰ τὴν πρόχειρον νοῦν τοῦτο γίγται. Προ-
επιτούτους δὲ πᾶσι, διδοίκα τὸν τοιοῦτον προσέξα-
σθαι λόγον, μήπως ἡ τοῦ λόγου καθ' αἰρὸν προβαί-
νουσα τάξις φοβερῶν ποιήσῃ με δικαίως ἐγκλημά-
των ὑπεσθῆναι, ὅπερ μὴ θέμις εἶπαι ὅσον ἐκ τῆς
ἀκολουθίας τοῦ λόγου με βιαζομένη τὸν Κύριον ἡμῶν
καὶ θεὸν λέγειν, εἴπερ ἀληθῶς καθ' ἡμᾶς γενέσθαι
κατηξίωσεν ἀνθρώπος χωρὶς ἁμαρτίας, κατὰ τὴν
σύλληψιν ἀφύχον καὶ ἄνουν ἀνθρώπου γεγενῆσθαι, καὶ
τὰς τεσσαράκοντάς ἡμέρας ὁδεύειν ἔχοντα μεμνηξί-
ναι, τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν καὶ διδασκάλων
διαβρήθην βούλων, μᾶλλον δὲ τῆς δι' αὐτῶν λαλού-
σης τε καὶ λαλουμένης ἀληθείας, ἅμα τῇ καθόλου
τοῦ θεοῦ λόγῳ κατὰ τὴν σύλληψιν ἀχρόνως διὰ μέ-
σης ψυχῆς λογικῆς ἐνωθῆναι σαρκὶ τὸν Κύριον αὐ-
τὸν καὶ θεὸν λόγον, ἀλλ' οὐ διὰ μέσης σαρκὸς ἀφύ-
χου λογικῆς ψυχῆς προσδέσθαι προσγινομένην,
καὶ οὐκ ἀφύχον σῶμα παντελῶς ἢ ἄνουν ψυχὴν καὶ
λόγον ἀνελθῆναι, ἀλλὰ τελείαν ἀνελκίσκω τὴν φύ-
σιν τὴν ἐκ ψυχῆς λογικῆς ἅμα καὶ σώματος συνιστα-
μένην αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν ἀρρήτως ἐνωθῆναι. Διὸ
μάλιστα περιέχομαι τοῦ τῆς συνπαρέμβου λόγου,
τούς ἐφ' ἑκάτερα δι' ἐναντίας ὄντας ἀλλήλοισι τε καὶ
τῇ μεσότητι προσφῶς ἀποπειρόμενος, αὐτὸν τὸν τῆς
φύσεως ποιητὴν ἔχον τῷ καθ' αὐτὸν μυστηρίῳ τῆς
ἐνσωματώσεως τοῦ τοιοῦτου λόγου (236 δ) συν-
ήγορόν τε καὶ διδάσκαλον ἀπαρλόγιστον, τὸν γενέ-
μενον ἀληθῶς ἄνθρωπον, καὶ τὴν φύσιν τελείως
ἔχουσαν ἅμα τῷ εἶναι κατὰ τὴν γένεσιν ὀφίστασθαι
δι' αὐτοῦ βεβαιωσέμενον, καὶ μόνην καινοτομή-
σαντῃ τὴν καινοτομίαν τῆς φύσεως, λέγω δὴ τὴν
διὰ σπορᾶς σύλληψιν καὶ τὴν διὰ φθορᾶς γέννησιν,
ἅπερ ἡ φύσις μετὰ τὴν παράδοσιν ἐπιστάσας,
τῆς θείας ἀποπειροῦσα καὶ πνευματικῆς εἰς πλῆθος
αὐξήσεως, ἀλλ' οὐ τὸν λόγον τῆς φύσεως καθ' ὃν
ἔστι τε καὶ γίνεσθαι πέφυκεν ἅμα τῷ εἶναι ἐκ ψυ-
χῆς λογικῆς ὀφισταμένη καὶ σώματος.

Ἐπεὶ οὖν καὶ τὸν λόγον τῆς φύσεως καὶ τὸν λόγον
τῆς ψυχῆς ὀφίστασθαι, καὶ τὸν λόγον τῆς φύσεως
καὶ τὸν λόγον τῆς ψυχῆς ὀφίστασθαι, καὶ τὸν λόγον
τῆς φύσεως καὶ τὸν λόγον τῆς ψυχῆς ὀφίστασθαι.

Πᾶσα γὰρ καθόλου φάναι καινοτομία περὶ τὸν
τρόπον τοῦ καινοτομομένου πράγματος πέφυκεν,
ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον τῆς φύσεως γίνεσθαι, διόπερ
ὁ μὲν λόγος καινοτομοῦμενος φθείρει τὴν φύσιν, οὐκ
ἔχουσαν τὴν καθ' ὃν ἔστι λόγον ἀρχειούργητον, ὃ δὲ
τρόπος καινοτομοῦμενος φυλαττομένου δηλαδὴ τοῦ
κατὰ φύσιν λόγου θαύματος ἐνδείκνυται δύναμιν, ὡς
τὴν φύσιν ἐνεργομένην τε καὶ ἐνεργοῦσαν ὑπὲρ
τὸν αὐτῆς ἀποδείκνυς δηλονότι θεσμόν. Λόγος δὲ
φύσεως ἀνθρωπίνης ἔστι τὸ ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ ἐκ
ψυχῆς λογικῆς εἶναι τὴν φύσιν καὶ σῶματος, τρό-
πος δὲ ἡ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ καὶ ἐνεργεσθαι φυσικῶς
τάξις ἔστιν, ἀμειβομένη τε πολλάκις καὶ ἀλλοιου-
μένη, τὴν δὲ φύσιν αὐτῇ παντελῶς οὐ συναμείβουσα.

Exod. xxi. 22.

A significans *, interim in hunc sensum hæc scripserit. Ad hæc vero omnia talem admittere sententiam reformido, ne qua sermonis serie procedens ordo horrendorum me criminum jure obnoxium faciat, quoad ex disputationis consequentia me dicere cogens Dominum nostrum ac Deum, quod dixisse nefas est, siquidem vere ad nos homo fieri dignatus est, peccati tamen experta, hoc est dixisse eum de conceptione inanimatum et mente non præditum hominem effectum fuisse, et per quadraginta dies hoc statu perseverasse, cum sancti Patres nostri atque doctores diserte conclament, imo ipsa per eos Veritas affirmet et affirmetur, simul cum Dei Verbi per conceptionem descensione statim et nullo tempore interjecto per mediam animam rationalem Dominum ipsum et Deum Verbum cum carne coisse, non vero per mediam carnem inanimatam animam rationalem accedentem recepisse, et non inanimatum prorsus corpus aut mentis expertem irrationalemque animam adoptasse, sed perfectam plene naturam ex anima rationali simul et corpore consistentem alibimet secundum substantiam ineffabili quodam modo coadunasse. Quamobrem maxime amplector coexistentiæ opinionem, cæterasque in utramque partem divergentes, quæ tam sibi invicem quam medio contraria sunt, ut consentaneum est, missas facio, et ipsum naturæ Conditorum suo quod sibi habet incarnationis mysterio patronum hujus opinionis atque doctorem infallibilem habeo, qui vere est homo factus, quique naturam, simul atque esse incepit, secundum generationem subsistere perfecte habentem per semetipsum confirmavit et solum naturæ innovationem inchoavit, conceptionem per rationem, inquam, atque generationem per interitum, quas natura post transgressionem sibi contraxerat, cum de divino et spirituali in multitudinem incremento quam et est et fieri potest, simul cum existentia

Quomodo innovatio fiat dum res innovanda firmæ natura ac stabiles maneant.

Omnis etenim, ut universe dicam, innovatio circa modum rei innovandæ, non circa rationem naturæ, fieri comparata est, quia ratio innovata naturam kedit, quæ eam secundum quam existit rationem non teneat intemeratam, modus vero innovandus, ita nimirum ut naturalis ratio servetur, miraculi ostendit virtutem, cum naturam nempe et actam et agentem ultra suam ipsius legem ac normam promoveat. Ratio autem humanæ naturæ est animam et corpus et ex anima rationali et corpore naturam esse, contra modus est ordo quo agitur naturaliter et agit, qui sæpenumero vertitur et immutatur, sed naturam una cum semetipso omnino non mutat. Quemadmodum etiam in quacunque re alia fieri solet,

quando Deus circa suam aliquid conditionem voluerit innovare Providentiae gratia eorum quibus providetur, et ad demonstrandam suam quae cuncta comprehendit ac permeat virtutem. Ita profecto virtutem exhibens miraculorum antiquitas atque ostentorum magnificentis ratione innovationis est usus, cum ad alteram vitae speciem iuxta istam in carne et interitui obnoxiam Henoch et Eliam beatos viros transferret^o, non immutata eorum natura, sed vicissitudine instituti ejus administrandique; cum aquam ad submergendos impios in terra homines quantitate multiplicari juberet^r; cum in arca simul cum feris agrestibus primum navitam Noe vitam degere haud infestatam ostenderet^q; cum Abraham et Sarra magnos sui cultores partu honoraret praeter aetatem ac legitimum proles serendae terminum naturae ac tempus^r; cum ignem desuper cadere in hominum impiorum submersionem juberet^a, nequaquam tamen per hoc imminutum ratione sua naturali, cum rubi ignem non urentem servi sui advocandi gratia accenderet^t; cum aquam in Aegypto in sanguinis mutaret qualitatem^u, naturam suam omnino non abnegantem, quippe quae aqua maneret secundum naturam quamvis rubefacta, cumque caetera miracula illa atque ostenta perficeret, ut fidelibus spem e calamitatibus quibus obsidebantur evadendi, infidelibus vero sensum castigantis virtutis suae praeberet, ad dissolvendam eorum circa Deum qua tenebantur indurationem, mare virga dissecans atque aquae coherentiam separans, ita ut de peculiari sua natura haud degeneraret, cum in transgressum eorum qui propter sese ab instante hoste premebantur, tum in repressionem eorum qui nobilitatem ac libertatem impudenter persequabantur, aquam ligno dulcem reddens, et panem nullo aratro partum colitis pluens novum atque incognitum, et avium multitudinem esulentarum subito de mari ebulliens, extra naturalem singulorum ex se quo coherent ordinem ac seriem in solatium eorum qui in deserto afflictabantur, aquae matrem saxum ostendens, in obfirmationem fidei eorum qui in acie ordines deserebant, flumen retundens in siccum transgressum pii populi, solis atque lunae cursum inhibens mirifice nullo obstaculo impeditum, et sistens caeli naturam semper immobilem adeo ut immota staret, in perniciem impiae dominationis, Deo per ignorantiam aciem opponentis, idque ne prius ostenti omnium oculis objecti virtus cessaret quam perfecta foret clades, atque ut in posterum obtinerent hereditatem veraciter annuntiatam. Et reliqua quotquot Deus tam in terra possessionis quam in caeteris in quas Israel vetus ob peccata veniebat, effecisse narratur, circa modum virtutis, sed non circa rationem exstantiae innovando naturam eorum quae innovabantur, Deus effecit. In quibus omnibus et post quae illud, propter quod haec sunt omnia et

^o IV Reg. ii, 11; Gen. v, 23. ^r Gen. v, passim. ^q Exod. iii, 2. ^u Exod. vii, 17.

A Καθάπερ καὶ ἐν ἄλλοις παντὶς ἔχει πράγματος, ἤνικα καίνισαι τι περὶ τὴν αὐτοῦ κτίσιν ὁ θεὸς βουλῇ^θ προνοίας ἐνεκεν τῶν προνοουμένων, καὶ ἐνδείξεως τῆς ἐπὶ πάντα καὶ διὰ πάντων διηκουσῆς δυνάμεως. Ὅσπερ ἀμείλι παραδοξοποιεῖται ταῖς ἀνικαθεὶν τῶν θαυμάτων τε καὶ σημείων μεγαλειότητι καὶνοτομίας λόγῳ παροίηται, πρὸς ἕτερον εἶδος ζωῆς παρὰ τὸ ἐν σαρκὶ τῇ ὑπὸ φθορὰν μεταβιβάσας τὸν ἔνωχ τε καὶ τὸν Ἠλίαν τοὺς μακάρτους, οὐ κατ' ἀλλοίωσιν φύσεως, ἀλλὰ κατὰ (237 a) παραλλαγὴν τῆς κατ' αὐτὴν ἀγωγῆς καὶ διοικήσεως, ὥστε εἰς ἐπιτέλειον τῶν ἐπὶ τῆς μοχθηρῶν ἀνθρώπων καθιστῶν τῷ ποσὶ πολλοτεράτων, ἐν τῇ κιβωτῷ μετὰ θηρίων ἀγρίων ἀποφαίνων τὸν πρῶτον πλωτήρα Νῶε διακταν ἔχον ἀλύμαντον, Ἀβραὰμ καὶ Σάρραν τοὺς μεγάλους αὐτοῦ θαράποντας παῖδι τιμῶν παρ' ἡλικίαν καὶ τὸν νομομισμένον πρὸς παιδοποιεῖαν ὄρον τε καὶ χρόνον τῆς φύσεως, πῦρ τὴν ἐπὶ τὰ κάτω ποιέσθαι πορὰν εἰς ἐπίκλησιν ἀσεβῶν παρασκευάζων, οὐδ' ὅμως τοῦ κατὰ φύσιν λόγου διὰ τοῦτο μειοῦμενον, τῆς βάρους πῦρ ἀκαύτως ἐξάπτειν εἰς τὴν τοῦ θαράποντος, πρόσκλησιν, ὥστε ἐν Αἰγύπτῳ πρὸς αἵματος μεταβάλλον ποιότητα, τὴν φύσιν αὐτοῦ παντελὸς μὴ ἡρημένον, ὥστε μέιναν κατὰ φύσιν καὶ μετὰ τὴν φοίνην, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἐκείσε θαυμάτων τε καὶ σημείων ἐπιτελῶν, πρὸς τὸ δοῦναι τοῖς μὲν πιστοῖς τῶν κατεχόντων δεινῶν ἐλευθερίαν ἐλπίδα, τοῖς ἀπίστοις δὲ συναίσθησιν τῆς κολαζούσης δυνάμεως, πρὸς ἀπόθεσιν τῆς κατεχούσης αὐτοὺς περὶ τὸ θεῖον παρώσεως, θάλασσαν τίμινον βάθρον καὶ τὸ συνεχὲς διαλύνειν τοῦ ὕδατος, τῆς οὐκίας μὴ ἐξισταμένου φύσεως, εἰς διοδὸν μὲν τῶν δι' αὐτὸν δικαιοκρινῶν, ἐποχὴν δὲ τῶν ἀνατίκας δικαπόντων τὸ εὐγενὲς καὶ ἐλεύθερον, ὥστε ἕλκω γλυκαίνων, καὶ ἄρτον ἀνήροτον οὐρανόθεν ὥν ἔξον καὶ ἀγρωστον, καὶ πλῆθος ὀρνέων ἐδεξιόμενον ἐξαίφνης τῆς θαλάττης ἐκβάλλων, χωρὶς τῆς κατὰ φύσιν ἐξ ἀλλήλων διαδοχῆς, πρὸς παραμυθίαν τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ κακισυπαθόντων, ὕδατος μητέρα τὴν πείραν ἀποδείκνυς, εἰς βεβαίωσιν πίστεως τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι λειποτακτούντων, ποταμὸν ἀνακόπτων πρὸς διδασκιν δρόμον λαοῦ θεοσεβοῦς, ἥλιον τε καὶ σελήνης δρόμον ἐπέχον ἀκόλυτον παραδόξως, τὴν ἀκίνητον τοῦ περιέχοντος (237 a) φύσιν στήσας ἀντιπατατατομένης θεῷ, καὶ πρὶν λάβῃ πέρας τῶν ὁρωμένων ἢ δυνάμεις, καὶ εἰς κατασχεσιν τῆς πόρωθεν ἀφελούσης ἐπηγγελμένης κληρονομίας. Καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα δι' ἐπιποιεῖσθαι λέγεται, κατὰ τὴν γῆν τῆς κατασχέσεως καὶ τὰς λοιπὰς εἰς ὅσας ἤλθε παρανομίας ὁ παλαιὸς Ἰσραὴλ, περὶ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως, τὴν φύσιν καὶνοτομήσας τῶν καὶνοτομηθέντων πεποιήκειν ὁ θεός. Μεθ' ὧν ἀπάντων καὶ μεθ' αὐτὸ δὲ πάντα καὶ δι' οὐ καίνότατον ὄντως μυστήριον τῆς αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσεως ἐπιτελέσας περὶ τὸν τρόπον, ἀλλ' οὐ περὶ τὸν λόγον, τὴν φύσιν

^t Gen. vii, passim. ^a Gen. xvii, 17. ^q Gen. xix,

deificam atque divinam et immaterialem generationem cum primus homo deseruisset, quia eis quæ intellectus sunt et ob oculorum obtutu remota interim bonis prætulit sensibilem voluptatem et manifestam, corporali, quæ non nostri nempe sit arbitrii, ac materiali et fato concedenda generatione damnatur, iusto Dei iudicio, qui sponte pejora prætulit melloribus, id est generationem passioni subjectam et servilem et coactam, in modum bestiarum terræ brutarum et pecudis mente carentis, prætulit libertati ac generationi a passione liberæ et sui arbitrii et sanctæ, atque pro honore cum Deo et divino et ineffabili mercari voluerit parem cum insensatis bestiis et inhonoratam in materiam relegationem. Qua hominem liberare et ad beatitudinem divinam reducere volens Sermo, nature humane artifex, homo ex hominibus vere fit atque generatur corporaliter sine peccato propter hominem, et baptizatur, sponte subiens generationem pro nobis in adoptionem spiritualem, essentialiter Deus et Dei secundum naturam Filius, ut infirmaret corporalem generationem. Cum igitur qui nos fecit, quique solus Patri cum Spiritu par est et deitate et gloria Filius et Sermo, propter nos apud nos ex nobis vere homo fit, et corporaliter nascitur sine peccato, et generationem de baptismo in adoptionem spiritualem pro nobis subeundam suscepit naturaliter Deus, idcirco cum incarnatione, ut mihi videtur, magister conjunxit generationem ex baptismo, ut hoc infirmandæ expiandæque corporalis generationis gratia factum esse interpreteris. Nam quod Adam (generationem spiritualem in deificationem, inquam) sponte deseruit, ut corporali in interitum generatione damnetur, hoc sponte sua, ut bonus et hominum amans, in nostro lapsu homo factus, seque ipsum cum nobis pariter condemnans, qui solus liber et sine peccato, et corporalem generationem subeundam suscipiens, in qua condemnationis nostræ adhuc vis inesset, spiritualem mystice generationem reparavit, atque solutis generationis corporalis pro nobis in semetipso vinculis per spiritualem voluntatis generationem nobis, qui credimus in ejus nomen, potestatem dedit ut Dei filii pro carnis ac sanguinis fieremus. Incarnatio igitur atque corporalis prius propter meam damnationem in Domino secunda est generatio, et sic quæ reliqua erat per baptismum spiritualis insecuta est generatio, pro salute mea secundum gratiam et revocationem, aut, ut magis perspicue dicam, reflectione, qua Deus circa me copulat existentie mee et bonæ existentie rationes, et eam quæ a me facta erat harum divisionem atque distantiam contrahit, perque hæc ad existentie eternæ rationem sapienter compellit, secundum quam neque parient amplius homines neque parientur, cum eorum quæ videntur ordo pariendi finem attigerit per magnam et communem resurrectionem, quæ in immortalitatem generet hominem secundum subsistentiam immutabilem,

A Ἦνενα θεοποιῶν καὶ θεῖαν καὶ αἰὼν γέννησιν, διὰ τὸ προτιμῆσαι τῶν νοουμένων καὶ ἀθάλων τέλει ἀγαθῶν τὸ κατ' αἰσθησὶν τερπνὸν καὶ ἐπιθήλον, παραλίπὼν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, τὴν ἐκ σωμάτων εἰκότως ἀποσείρετον καὶ ὀλίγη καὶ ἐπίκηρον (238 b) ἔχειν καταδικάζεται γέννησιν, ἀξίως κρίναντος τοῦ Θεοῦ τὸν ἑκουσίως τῶν κραιττόνων τὰ χεῖρονα προσέχοντα, τὴν ἐμπαθεῖ καὶ δουλῇ καὶ καταναγκασμένην, καθ' ομοιότητα τῶν ἐπὶ γῆς ἀδύγων τε καὶ ἀνοήτων κτηνῶν γέννησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπαθούς καὶ αὐθαιρέτου καὶ ἀγνῆς ἀναλλάξαι γεννήσεως, καὶ τῆς οὖν θαυ καὶ θείας καὶ ἀνεκλήλητου τιμῆς τὴν μετὰ τῶν ἀνοήτων κτηνῶν ἄτιμον ἀντιπαραθεῖν συμπαρανύσσειν. Ἦστινος τὸν ἄνθρωπον ἐλευθερώσαι καὶ πρὸς τὴν θεῖαν εὐκλείαν ἐπαναγαγεῖν βουλόμενος ὁ τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων δημιουργήσας Λόγος, ἄνθρωπος ἔξ ἀνθρώπων ἀληθῶς γίνεται τε καὶ γινώσκει σωματικῶς χωρὶς ἁμαρτίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ βαπτίζεται, τὴν εἰς υἱοθεσίαν πνευματικὴν ὅπερ ἡμῶν ἑκουσίως ὑπαρχόμενος γέννησιν, ὁ κατ' οὐσίαν Θεὸς καὶ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱός, εἰς ἀθέτησιν τῆς ἐκ σωμάτων γεννήσεως. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐγὼ ἡμᾶς ὁ ποιῶν ἡμᾶς καὶ μόνος τῷ Πατρὶ μετὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀρόμος καὶ ἀρόδος Υἱός καὶ Λόγος καθ' ἡμᾶς ἔξ ἡμῶν ἀληθῶς ἄνθρωπος γίνεται, καὶ σωματικῶς γινώσκει χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ τὴν ἐκ βαπτίσματος εἰς υἱοθεσίαν πνευματικὴν ὅπερ ἡμῶν ὑπαλλεῖν καταδέχεται γέννησιν ὁ φύσει Θεός, διὰ τοῦτο συνήψε τῇ σαρκώσει, καθὼς οἶμαι, τὴν ἐκ βαπτίσματος γέννησιν ὁ διδάσκαλος, ὥς εἰς ἀθέτησιν καὶ λύσιν τῆς ἐκ σωμάτων ἐπινοηθῆναι γεννήσεως. Ὅσαρ γὰρ ὁ Ἀδάμ (λέγω δὲ τὴν εἰς θεῖον ἐκ πνεύματος γέννησιν) ἑκουσίως παραλίπὼν γεννᾶται σωματικῶς εἰς φθορὰν κατεκρίθη, τοῦτο κατὰ θέλησιν ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος ἐν τῷ ἡμῶν παραπτώματι γινόμενος ἄνθρωπος, καὶ συγκατακρίνας ἡμῖν ἑαυτὸν ἑκουσίως, ὁ μόνος ἐλευθερὸς καὶ ἀναμάρτητος, καὶ τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν (239 a) νηδύνει καταδεχόμενος γέννησιν, ἐν ᾗ τὸ κράτος ὅπῃγε τῆς ἡμῶν κατακρίσεως, τὴν ἐν πνεύματι μυστικῶς διωρθώσατο γέννησιν, καὶ τῆς σωματικῆς γεννήσεως λύσας ὅπερ ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ τὰ δεσμὰ δέδεκται ἡμῖν ἐξουσίαν διὰ τῆς κατὰ πνεῦμα γεννήσεως κατὰ θέλησιν, τέκνα Θεοῦ ἀντὶ σαρκὸς καὶ αἱμάτων γενέσθαι τοὺς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Σάρκωσις οὖν καὶ σωματικὴ πρότερον, τῆς ἐμῆς ἔνικα κατακρίσεως ἐπὶ τοῦ Κυρίου παρηκολούθησε γέννησις, καὶ οὕτως ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν πνεύματι παραλειφθεῖσα ἐπακολούθησε γέννησις, ὅπερ τῆς ἐμῆς κατὰ χάριν σωτηρίας καὶ ἀνακλήσεως, ἡ σαρκοτερον εἰσὶν ἀνακλήσεως· οἱ αὖτε σαρκοτερον ἐπὶ ἐμὲ τοῦ Θεοῦ τὸν τε τοῦ εἶναι μου λόγον καὶ τὸν τοῦ εἶναι, καὶ τὴν γενομένην παρ' ἐμοῦ τοῦτον ἰσοποιούντος τομὴν καὶ διδασκίαν, καὶ διὰ τούτων πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι λόγον σὺν ὡς συνελαύνοντες, καθ' ὃν οὐκ ἐστὶ τὸ φέρειν ἐστὶ καὶ φέρεσθαι περὶ τὸν ἄνθρωπον, λαλοῦντες τέλος περὶ τὸ φέρεσθαι τῆς τῶν φαινομένων οἰκονομίας διὰ τῆς μεγάλης καὶ κοινῆς ἀναστάσεως, εἰς ἀθανασίαν

γεννώσθης τὸν ἄνθρωπον καθ' ὑπαρξιν ἀναλλοίωτον, δι' ὃν τῶν φαινομένων ἡ φύσις τὸ εἶναι κατὰ γένεσιν εἰληφθε, καὶ μεθ' οὗ λήφεται χάριτι τὸ κατ' οὐσίαν μὴ φθεῖσθαι. Ἄλλ' εἰ δοκεῖ τῶν εἰρημένων κατ' ἐπιτομὴν ἐπιμνησθέντες τὴν δύναμιν, κεφαλαιώσωμεν. ἔχομεν τὴν ἐκ σωμάτων γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατ' ἐπινοίαν διαιρεθείσαν εἰς τὸν προηγούμενον τῆς φύσεως λόγον καὶ εἰς τὸν νῦν αὖθις ὑπάρχοντα καθ' ἡμᾶς, εἰς ὃν ἐτελεύτησα, καὶ πάλιν εἰς τὸν κατὰ φύσιν τῆς γενέσεως λόγον καὶ εἰς τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον, προσέτι γε μὴν καὶ εἰς τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς κατ' οὐσίαν γενέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ προσεπιτούτους (239 b) εἰς τὴν ἀνευ σπορᾶς σύλληψιν καὶ τὴν ἀνευ φθορᾶς γέννησιν. Ἐρ' ὅμιν οὖν ἔστιν ὡς κριταῖς δικαίοις τῶν λελεγμένων ἐπιβολῶν ἐγκρίναι τὴν κριτέονα. B

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς, τὰ μηδὲν ὀνήσουσα; τί κριτικὸν ἰδρώτα, ἰσως παρεστῶτος τοῦ ἐξοδίου; » (39) »

Τοῦτο, καθὼς ἔφασκεν ὁ μακάριος γέρον, πρὸς τοὺς ὑπεριθεμένους τὸ βάπτισμα, τὸ ρητὸν τίθειεν ὁ διδάσκαλος, ἀλλοῦ τοῦ ζήσεσθαι τὸ βάπτισμα φιληθονίας ἐνεκεν ὑπεριθεμένους, καὶ φησι, « Τί παρ' ἄλλου δεῖν μαθεῖν τὴν ἐξοδον, τοῦ βίου δηλονότι, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡδὴ παρούσης διανοήσῃ; Τί φάρμακα ἐπιζητεῖς, τὰ μηδὲν ὀνήσουσα; τί κριτικὸν ἰδρώτα, ἰσως παρεστῶτος τοῦ ἐξοδίου; » Ἐπειδὴ γὰρ τίσασαρος ἡμέρας κρίσιμους εἶναι φασιν λατρῶν παῖδας ἐν τοῖς πυρεκτιώσι, τὴν δ', καὶ τὴν ζ', καὶ τὴν θ', καὶ τὴν ια', τυχὸν δὲ καὶ τὴν ιγ' (ἐν ταύταις γὰρ ἂν εὐρωσιν ἐν τῷ νοσούντι, καθὼς φασι, νενοτισμένον ἐξ ἰδρώτος τὸ σῶμα τεκμηριοῦσι ζῆσαι τὸν καίμενον), ἵνα οὖν μὴ τοῦτον ἐκδεχόμενος ὁ νοσῶν τὸν ἰδρώτα κακοδοῦλος ὑπεριθεταὶ τὸ βάπτισμα, περιθεὶς ολόμηνος ἔχειν ἐπὶ, συμβουλεύει πάνυ σοφῶς ὁ διδάσκαλος τῷ κάμνοντι, μὴ τοῦτω τῷ ἰδρώτι θαρρῆναι καὶ μάτην ἐρεῖδεσθαι, δυνατοῦ ὄντος ἀντὶ τοῦτου τὸν ἐξοδίου ἰδρώτα συμεῖναι, τὸν βοῶντα τῆς παρούσης ζωῆς τὸ τέλος, ἵνα μὴ, ὡς εἶπον, διὰ τοῦτον ἀπατώμενος ὁ νοσῶν τὸν ἰδρώτα τῆς μὴν προδύλου καὶ θείας ζωῆς καὶ αἰεὶ διαμεινούσης ἀλλοτριούμενος λάθῃ, τὴν δὲ ἀνθρωπίνην καὶ ἐπίγειον καὶ πάντως λυθησομένην εὐρεθῇ περιέπων, ἀκράτητον κατὰ φύσιν ὑπάρχουσαν καὶ αἰεὶ διὰ φθορᾶς καὶ ἀλλοιώσεως ρέουσαν, καὶ θάπτον τὰς τῶν ἔχειν νομιζόντων χεῖρας (240 a) διαφεύγουσαν ἢ ὅναρ ἀνυπόστατον βλέποντα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ, « Ὁ γὰρ πολλὰκις Χριστὸς φιλεῖ κλεπτόμενος, καὶ εἰ ἅλαρ ἐστὶ φιλάνθρωπος. » (40) »

Τὶ δῆποτε, φασιν ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένοι τινες, εἰ λίαν ἐστὶ φιλάνθρωπος ὁ θεός, καὶ πηγὴ φιλάνθρωπίας ἀνέκλειπτος; ὥστε μὴδ' ὅτιοῦν ὑπὸ τῶν ἀρρομένων ἱλαττοῦσθαι, μὴ φιλεῖ κλεπτόμενος; Οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον τὸ φιλάνθρωπον ἐπιδείκνυτο,

(39) Greg. Naz. Or. in sanctum Baptisma, cap. 12, p. 699, tom. I. Opp., edit. Bened.

A qua rerum visibilibum natura existentiam cepit originale, et cum qua per gratiam impetrabit illud ut essentialiter non intereat. Sed si placet. eorum quæ disputavimus brevi facta commemoratione capita recolamus. Habemus corporalem nostri Salvatoris generationem cogitatione divisam in principalem naturæ rationem et in eam quæ nunc rursus penes nos existit, in quam est mortuus, et rursus divisam in naturalem generationis rationem et in generationis modum, præterea etiam in diversos modos essentialis originis mentis atque corporis, et in conceptionem denique sine ratione et generationem sine interitu. Penes vos est igitur, ut penes æquos iudices, expositarum opinionum quæ melior sit vestra censura probare.

Ejusdem ex eodem sermone, in illud : « Quid medicamenta queris, nihil profutura? quid criticum sudorem, cum fortasse letalis adsit? »

Hoc, ut dixit beatus ille senex, adversus eos posuit dictum magister qui baptismum differret, et spe vitæ voluptatis lenociniis se dedentes baptismum differrent, et : « Quid opus est, inquit, ut de exitu tuo ab alio certior fias, id est de exitu vitæ, ac non ipse potius de eo tanquam jam præsentem cogitas? Quid medicamenta queris, nihil profutura? Quid criticum sudorem, cum fortasse letalis adsit? » Cum enim quatuor dies medicorum filii in febricitantibus criticos esse dicant, quartam et septimam et nonam et undecimam, fortasse decimam tertiam quoque (in his enim si, ut dicunt, corpus sudore madefactum reperiunt, convalesciturum esse agrotum conjectant), ne igitur hunc expectans sudorem infirmus malo consilio usus baptismi differat, annorum opinatus habere commeatum, sapienter doctior ægrotanti consilium dat, ne huic sudori confidat et frustra innitatur, cum fieri possit ut mortis sudor ejus loco eveniat, præsentis vitæ finem prædicaturus; ne, ut dicebam, falsus eo ægrotans sudore a certa et divina et æternæ vita imprudenter abalienatus humanam ac sortil obnoxiam et prorsus interitaram curans inveniat, impotentem naturaliter ac semper per interitum et immutationem fluentem, et celerius eorum qui eam tenere sibi videntur manus effugientem quam vana somniantem noctis imago.

Ex eodem sermone in illud : « Non enim sæpe Christus sibi aliquid subripi amat, tametsi mire benignus et facilis. »

Quid tandem, aiunt quidam, cum in hunc orationis locum pervenerunt, si valde benignus est Deus, et benignitatis fons perennis, adeo ut nullo modo possit exhaustiri, sibi aliquid subripi non amat? Ita enim magis eluceret benignitas, non exhausta inde

(40) Idem ibid., cap. 33, p. 717, tom. I Opp. ed. Bened.

quod volentibus subripiendi aliquid daret locum. A praesertim cum salutare esset furtum, et quotiescunque voluissent. Quibus, Deo sermonem gratificante, respondemus quod hoc ipsum est benignitatis plenum, vel potius ipsa benignitas, et quoad eos qui aliquid subripere volunt salutaris providentiae luculentissimum argumentum, non sinere volentes saepius ut ei aliquid subripiant, re forte, facili salutis alienatione, facillima fiat consequenter doni abjectio, quod videlicet nullo negotio recuperari queat, neve firmi ac stabiles in pulchro status ignari efficiantur qui donum acceperint, dum facile in nequitiam labantur eorum animi propter facilitatem possessionis pulchri de vilitate contempte.

Ejusdem ex sermone in Pascha, in illud: « Nudum per simplicitatem et vitam artificio carentem, atque omnis integumentis et munimentis expertem. Talem enim esse conveniebat eum qui primum esset creatus. »

Quid magnus iste doctor his verbis occulte revelet solos illos nosse aio qui pari cum eo gratia et sapientiae et cognitionis sunt impertiti, qui, postquam intellectuales oculos de omni passionum et materialis affectus sorde purgaverunt, cognitionis in universis verae radium percipere potuerint, per quam simplice, quoad ejus fieri possit, et uniformi ratione mentem a multitudine retrahentes universam rerum quae exstant scientiam simplice intelligentia complecterentur. Nos vero, quos ignorantiae adhuc tenebrae veritatis perceptione prohibet, propter mentis circa sola fluctuantia agitationem, quemadmodum caecus ambabus manibus quisquillas perterritans haud raro aliquid pretiosi invenire solet, sic nos quoque cum nostra infirmitate de praesenti quaestione aliquid dicere aggredimur. Atque nihil aliud omnino dicimus quam quod Deus nobis in manus dederit, secundum quod scriptum est, ad alendos pro virili parte ac facultate vos, patres bonos nostros, id est simplices et modicum nobisque convenientem contemplationem, intelligentiae nostrae contrectabili magis quam firmo certoque pede progredientis oratione institutam, quaeque paternam invitet benedictionem, ne qua naturae minime convenienter sensibilibus agrum sensibilibus in modum Esau perlustrantes, ob tarditatem parata privemur patris satiati benedictione, aut rursus animo superbia elato majorem potestatem quarentes ab eis damnum accipiamus qui nostrum adhuc contemplationis montem colunt, in modum Israel, de quibus lex narrat, quod irruerunt quidam et in montem ascenderunt, et exivit Amorrhæus illius montis incola atque vulneravit eos. Suspi-

Α μη ελαττούμενον διὰ τοῦ δίδναι χώραν τοῖς ἐθέλουσι κλέπτειν, καὶ μάλιστα κλοπὴν σωτηρίαν, καὶ δόξαν, ἀν θέλουσιν. Πρὸς οὓς Θεοῦ λόγον χαρίζομένου φαμέν, ὅτι περ αὐτὸ τοῦτο φιλανθρωπίας πλήρῃς ἐστὶ, μᾶλλον δὲ αὐτὸ φιλανθρωπία **, καὶ τοὺς περὶ τὴν κλέπτειν ** ἐθέλοντας, ἀγαθῆς προμηθείας ἐνδειξὶς σαφεινῶς, τὸ μὴ συγχωρεῖν τοῖς ἐθέλουσι πολλὰ καὶ αὐτὸν κλέπτειν, ὥς ἂν μὴ προχέσῃ τυχάνοντος τοῦ σφετερισμοῦ τῆς σωτηρίας βέβαιη γένηται κατὰ τὸ εἶδος καὶ ἡ τοῦ δωρηθέντος ἀποβολή, ὥς εὐμαρῶς πάλιν λησθῆναι δυναμένου, καὶ τῆς ἐν τῷ καλῷ ἀμεταθέτου καὶ παγίας ἔξωθεν ἀμαθείας ἀποφανθῶσιν οἱ τυχάνοντες τῆς δωρεᾶς, εὐεμπύκτων εἰς κακίαν τὴν γνώμην ἔχοντες διὰ τὴν εὐμαρῶσαν τῆς τοῦ καλοῦ κτήσεως, τῇ εὐδυνῇ καταφρονουμένης.

B Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου, εἰς τὸ, « Γυμνὸν τῇ ἀπλότητι καὶ ὡμῇ ἀτέχνῳ, καὶ δίχῃ παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ ἀποδύματος. Τοιοῦτος γὰρ ἐκρεπερ εἶναι τὸν ἀπ' ἀρχῆς. (41) »

Τί μὲν διὰ τούτων ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος κρυφίως ἀποκαλύπτει, μόνους ἐκείνους εἶναι τῇ τοῦ τοῦ ἰσὺ αὐτῶν τῆς σοφίας εἰληφότες καὶ τῆς γνώσεως χάρισμα, οἱ διὰ τὸ πᾶσαν τὴν ἐκ παθῶν καὶ πάσης ὀλικῆς προσπάθειας λήμην ἀποδέσθαι τῶν νοερῶν ὁμμάτων τὴν ἀκτῖνα τῆς ἐν ὧσιν ἀληθούς γνώσεως χωρεῖν ἐδυνήθησαν, καθ' ἣν τῷ ἀπλῷ κατὰ τὸ ἐφικτὸν καὶ ἐνοεῖδαι λόγῳ τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν πολλῶν περιστέλλαντες πᾶσαν τὴν ἐπιστημονικὴν τῶν (240 α) ὄντων ἀπλῇ συνέσει περιέλαβον εἶδον. Ἡμῖν δὲ οἷς ὁ ζῆφος ἐστὶ τῆς ἀγνοίας ἐπιπροσθεὶ πρὸς τὴν τοῦ ἀληθοῦς κατανόησιν, διὰ τὴν περὶ μόνὰ τὰ σαλευόμενα τοῦ νοῦ συστροφήν, ὥσπερ τυφλὸς ἄμφω τῷ χεῖρῃ φορεῖν ὄλῃς ἀράσων εὐρίσκει πολλάκις τὴν τῶν τιμῶν, οὕτως ἐπιχειροῦμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῆς ἐαυτῶν ἀσθενείας εἰπεῖν τι περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Καὶ δὴ λέγομεν ἄλλο τὸ παράπαν οὐδὲν ἢ ὅπερ ὁ Θεὸς ἐν χερσὶν ἡμῶν παραθεῖ κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὸς τὸ θεῖον κατὰ δύναμιν ἡμῶν τοὺς καλοὺς πατέρας, ὁμᾶς, λέγω δὲ τῷ ψηλαστικῷ λόγῳ τῆς ἐν ἡμῖν νοερᾶς δυνάμεως ἀπλοῦν καὶ ἀπείρητον θεωρήμα καὶ ἡμῖν σύμμετρον, καὶ πατρικὴν εὐλογίαν προσκαλοῦμεν, μήπως ἀφ' οὗ τοῦ ἀγρόν τῶν αἰσθητῶν αἰσθητῶν κατὰ τὸν Ἡσαῦ περιδεῖοντες στερηθῶμεν διὰ βραδυτέα τῆς ἐτοιμῆς τοῦ τραπεζομένου πατρὸς εὐλογίας, ἢ πάλιν δι' ὀφλοπροσύνην τι μείζον τῆς δυνάμεως ἡμῶν ἐπιζητούντες ἐκ τῶν οἰκούντων ἐστὶ τὸ ὅρος ἡμῶν τῆς θεωρίας, τρωθώμεν κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, περὶ ὧν ὁ νόμος φησὶν ὅτι παραδισσάμενοι τινες ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἀμορραῖος ὁ οἰκὼν ἐν τῷ ὄρει, ἐκείνῳ καὶ ἐτίρωσεν αὐτούς. Ὑπονοῶ τοίνυν οὗ τὴν διαφορὰν τῆς

* Gen. xxvii, 31 seqq. * Deut. i, 45, 44.

VARIE LECTIONES

** Cod. Gud. αὐτοφρανθρωπία. ** περὶ τὸ τι κλέπτειν cod. Gud.

(41) Idem Orat. in sanct. Pascha, cap. 8, p. 850, tom. I Opp. edit. Bened.

expers, » quippe qui liber erat a connexionē affecti-
bus plena sensuum cum sensibilibus, quibus postea
est iure subactus, cum defectum passus esset, ac lo-
co plenitudinis omnium vacuitatem sponte maluisset,

Α και τοῦ πλήρους εἶναι τὸ κενὸς πάντων γενέσθαι
αὐθαιρέτως ἰδόμενος, κάτω γενόμενος ὡς ὑπερῶν
φυσικῶς ὕπῃχε γεγεννημένος.

inferior redditus quibus naturaliter ante superior erat.

Alia de eodem loco contemplatio.

Vel fortasse « nudus, » ut magister, varia circa
naturam contemplatione et cognitione, et « vila
artificio carente, » extra multiplicem circa actio-
nem et virtutem collocatus fraudem secundum ha-
bitum possidens virtutum rationes impollutas,
« omnisque integumentis et munimentis expers, »
intelligentia eorum quæ videntur sensuali ad co-
gnoscentia divina principaliter non egens, solo sim-
plici uniformis et simplicis, quæque secundum
Deum sunt conservatricis, virtutis atque cognitionis
munimento ornatus, quod activam et strenuam
duntaxat motionem ad patefactionem voluntariam
desiderat. Certe quicunque a generis nostri aucto-
ris lapsu philosopha ratione resurgere cupiunt,
primum passionibus prorsus, deinde occupatione
circa artium rationes exui incipiant, ac denique,
postquam naturalem supra contemplationem se
sustulerint, in immaterialem cognitionem introspi-
ciunt, formæ sensu expressæ, vel cogitati prola-
tione sermonis comprehensi plane expertem, quem
admodum Deus principio primum effecerat homi-
nem, cognitionis simplicitate vitæque indistracta,
et lege carnis mortificata nudi facti. Habere uti-
que alio quoque modo, et sublimiore, de præsentī
quæstione contemplandum, sed nunc quidem omit-
tam ea de causa quam initio huius sermonis sum
præfatus.

*Ejusdem sermonis in illud : « Anniculus porro, ut sol
justitie, vel e celo progrediens, vel quantum ad
partem eam quæ oculis cernitur, circumscriptus ac
definitus. »*

Multa Salvatoris nostri sunt nomina, ac multi-
plex secundum suam cuiusque interpretationem
mystice contemplationis stat modus, quia multas
secundum naturalem contemplationem rei per
exemplum in nomen Domini sumptæ contempla-
mentorum licet admittere vias et interpretationes.
Quemadmodum profecto in præsentī nostra quæ-
stione se res habet. Cum enim propter brevitatem
nondum possit sermo enarrare innumerabiles con-
templamentorum circa solem modos, quo id magi-
ster sensu contemplatus sit nos quoque contemple-
mur, ea nimirum quæ complicate sunt dicta ab eo
pro virili parte explicantes. Annus igitur, secun-
dum sanctos et sapientes nostros doctores, solis
est ab signo ipsius in signum circuitus, quintuplam
secundum tempus proprietatem comprehendens.
Tempus enim in diem et hebdomadam et mensem et

Ἀλλήλη περι αὐτοῦ θεωρία.

Ἡ μήποτε « γυμνός, » ὡς ψῆσιν ὁ διδάσκαλος,
τῆς περι φύσιν ποικίλης θεωρίας καὶ γνώσεως,
καὶ « ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ, » τῆς περι πρᾶξιν καὶ ἀρετὴν
πολυτρόπου μεθοδείας ὑπάρχων ἑκτός, κατὰ τὴν
ἔξιν ἔχων τοὺς τῶν ἀρετῶν ἀμολύντους λόγους, καὶ
« δίχα παντός ἐπιχαλύμματος καὶ προβλήματος, »
τῆς ἐπ' αἰσθήσεσι τῶν φαινομένων διανοίας πρὸς
κατανόησιν τῶν θεῶν, προηγουμένως οὐ χρῆζων,
μόνην τὴν ἀπλήν τῆς ἔνοσιδους καὶ ἀπλής καὶ συνεκ-
τικῆς τῶν μετὰ θεὸν ἀρετῆς τε καὶ γνώσεως ἔχων
B προβολήν, τῆς ἐπ' ἐνεργείᾳ μόνῃς κινήσεως πρὸς ἐκ-
φανσιν αὐθαίρετον χρῆζουσαν. Ἀμέλει γοῦν ὅσοι
φιλοσοφῶν λόγῳ τῆς τοῦ προπάτορος ἐγείρειν ἑαυτοὺς
βούλονται παραπτώσεως, πρῶτον ἀπάρχονται τῆς
τῶν παθῶν παντελούς ἀραιρέσεως, εἰθ' οὕτως τῆς
περὶ τοὺς λόγους τῶν τεχνῶν ἀσχολίας, καὶ τέλος
τὴν φυσικὴν ὑπερκεύσαντες θεωρίαν εἰς τὴν αἰὸν
παρακύπτουσι γνώσιν, τὴν μὴ ἔχουσαν παντελῶς
αἰσθήσει τυπούμενην μορφήν, ἢ νόημα προφορᾷ λό-
γου χωρούμενον, καθὼς ἐξ ἀρχῆς τὸν πρῶτον ἀν-
θρώπον ἐποίησεν (242 a) ὁ θεὸς, γυμνὸν τῇ ἀπλό-
τητι τῆς γνώσεως καὶ τῇ ἀπεριόριστῳ ζωῇ, καὶ
τῇ νεκρώσει τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς γενόμενοι. Ἦν
μέντοι καὶ κατ' ἄλλον τρόπον δηλοτέρως θεωρησαί
τὸ προκείμενον ἀπορον, ἀλλὰ παρῆσθαι τὰ νῦν
C δι' ἣν ἀρχόμενος τοῦ λόγου προείπον αἰτίαν.

Τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ : « Ἐνιαύσιον δὲ, ὡς ἡλιορ
δικαιοσύνης, ἢ ἐκείθεν ὁρμώμενον, ἢ τῷ ὁρμώ-
νῳ περιγυρατόν (42). »

Πολλὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσιν αἱ προσηγορίαι,
καὶ πολυτρόπος ὁ ἐφ' ἑκάστη κατὰ τὴν αὐτῆς ἐπί-
νοιαν τῆς κατὰ θεωρίαν ἀναγωγῆς καθίσταται τρόπος,
διὰ τὸ πολλὰς κατὰ τὴν φυσικὴν θεωρίαν τοῦ παρα-
δειγματικῶς εἰς προσηγορίαν τοῦ Κυρίου λαμβαν-
ομένου πράγματος ἐπιδέχεσθαι δυνάσθαι θεωρημά-
των ἐπιβολάς. Ὡς περ ἀμέλει καὶ τὸ νῦν προκείμενον
ἡμῶν ἀπορον ἔχει. Πολλοὺς γάρ ὅσους οὐδέποτε δι-
D νατοῦ τυγχάνοντος τοῦ λόγου θεωρημάτων περὶ τοῦ
ἡλίου τρόπους ἐκθέσθαι διὰ τὸ σύντομον, καθ' ἣν
ὁ διδάσκαλος αὐτὸ ἐπίνοιαν ἐθεώρησε, καὶ ἡμεῖς
θεωρήσωμεν, τὰ συνεπτυγμένως αὐτῷ δηλονότι
ρηθέντα κατὰ δύναμιν ἐξαπλοῦντες. Ἐνιαυτὸς τοί-
νυν ἐστὶ κατὰ τοὺς ἁγίους καὶ σοφοὺς ἡμῶν διδασκά-
λους ἢ τοῦ ἡλίου ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου εἰς τὸ αὐτὸ
σημεῖον ἀποκατάστασις, τῇ κατὰ χρόνον πενταπλῆς
ιδιότητος περιεκτικῇ. Ὁ γὰρ χρόνος εἰς ἡμέραν

²²Cod. Gud. τανῶν.

VARIÆ LECTIONES.

(42) Idem ibid., cap. 17, p. 355, tom. I Opp. edil. Bened.

καὶ ἔβδομάδα καὶ μῆνα καὶ καιρὸν καὶ ἑνιαυτὸν
μερίζεται τε καὶ συνάγεται· καὶ ὁ ἑνιαυτὸς ὡσαύτως,
εἰς ὥραν καὶ ἡμέραν καὶ ἔβδομάδα καὶ μῆνα καὶ
καιρὸν, συνεχεῖς καὶ ἀδιαστάτου τῆς κατ' αὐτὸν
μενούσης κινήσεως, παρὶ ἧν αἱ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν
διαίρεσεις θεωρούμεναι τὴν συνεχὴ καὶ ἀδιαστάτον
ἡριθμῆσαν τοῦ χρόνου κίνησιν. Εἰ δὲ τούτῳ τῷ τρό-
πῳ παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου φορὰν ἑνιαυτὸς
γίνεται, ἑνιαυτὸς δηλαδὴ Κυρίου δεκτὸς ἐστὶ πάντως,
ὡς γέγραπται, κατὰ τὸν τῆς ἀλληγορίας τρόπον,
ἡ πᾶσα (242 b) τῶν αἰώνων παράτασις, ἀπ' ἀρχῆς
ἧς εὐδόκησεν ὁ Θεὸς οὐσιῶσαι τὰ ὄντα, καὶ τοῖς
μὴ οὖσιν ὑπαρξὶν δοῦναι, καὶ διὰ τῆς προνοίας,
ὡς περ εἰς νοητὸς ἥλιος τῆς πρὸς διαμονὴν συνεχού-
σης ἐν πᾶν δυνάμει, συγκαταθετικῶς ἐρεῖναι τὴν
ἀκτίνα ἀνεχόμενος, ποικίλαι τοὺς τρόπους ἀξιώσας
πρὸς τελεσφόρησιν ὧν τοῖς οὖσιν οικίαν κατέσπειρεν
ἀγαθῶν μέχρι τῆς πάντων ἀποπερατώσεως τῶν αἰώ-
νων, καθ' ἣν συλλέξει τῆς οικίας σπορὰς τοὺς
καρποὺς, ζιζανίων ἀμυγῆς καὶ πάσης ἀχυρόδους
ἀχυρῆς καὶ συμφορήσεως καθαροῦς, καὶ ὁ σῶμας
τῆς τῶν κινουμένων κινήσεως περαιωθήσεται λόγος,
λαβόντων τῶν ἀξίων τὴν ἐπηγγελμένην τῆς θεώσεως
ἐπαγγελίαν μακαριότητος. « Ἥλιος » οὖν « δικαιοσύνης »
ὁ Κύριος προσηγορεύεται, ὡς ποιητὴς καὶ συντελεστής
τῶν αἰώνων, καὶ ὡς ἀρχὴ πάντων καὶ τέλος, καὶ
τῆς πενταπλῆς κατὰ τὴν πρόνοιαν τῶν προνοουμέ-
νων σοφῆς εὐταξίας δημιουργὸς, καὶ ὡς πληρὼν
τὰ πάντα φωτὸς αἰθέριος ταῖς ἀνεκλείπτους ἐπιβολαῖς
τῆς ἀγαθότητος, καὶ τοὺς εὐρόνοντας πρὸς ὑποδοχὴν
C τοῦ αὐτοῦ μακαρίας ἀκτίνος τοῖς λαοῦν νοητοῦς
πόρους πεπαιρούς καὶ ἰδωδύμους τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ
ποιούμενος. Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ἑνιαυτὸς ἐστὶ Κυρίου
δεκτὸς, ὡς διὰ πάντων τῶν σωζομένων πληρούμενος
κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ νοητῶς γινομένην πεντάτροπον
κίνησιν, ὡς ἥλιος δικαιοσύνης, ἥτινα νοήσει πάν-
τως ὁ διὰ τῆς τῶν φαινομένων ἀκριβοῦς κατὰ λόγον
φωτιστὴς θεωρίας τὴν τῶν νοουμένων πνευματικὴν
ἐπιστήμην συλλεγόμενος. Ἐκτεθέν δὲ ὁ ὁρώμενος²⁷
εἰρηται τῷ διδασκαλῷ (243 a), ἡ τῷ ὁρώμενῳ περι-
γραπτὸς, ἡ ὡς φῶς ἐκ φωτός, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς
ἐκ Θεοῦ κατ' οὐσίαν ἀληθινὸς τοῦ Πατρὸς γεννητὸς
ὁρώμενος, ἡ ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς τῷ καθ' ἡμᾶς
ὁρώμενῳ τῆς φύσεως εἰδὲι περιγραπτὸς, καθάπερ
ἥλιος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁρώμενος τῷ φαινομένῳ
D ζωοποιεῖ αἰῶματι περιγράφεται.

Ex eodem sermone in illud: « Illud minime miran-
dum, quod maxime per singulas domos ovis re-
quiritur. »

Dicat vero aliquis fortasse, nec sine ratione, ut
mibi videtur: Si quidem unus est Christus, per
legem et prophetas, perque conditionis magnificen-

Luc. iv, 49.

²⁷ Apographum præbet h. l. ὁρώμενος.

(43) Idem ibid., cap. 14, p. 856, tom. I Opp. edit. Bened.

A veris, æstatis, autumnī, hiemis vicissitudinem et
annum dividitur atque consociatur; itemque annus
in horam et diem et hebdomadam et mensem et vi-
cissitudinem, dum continua et nullis discreta inter-
vallis per eum manet motio, circa quam quæ per
immutationem spectantur discrimina, continuam
nullisque intervallis disjunctam temporis motionem
numeris distinguunt. Quod si in hunc modum apud
nos secundum solis cursum sit annus, annus nempe
Domini acceptabilis omnino est, ut scriptum le-
gitur secundum allegoriæ modum universa sæculorum
extensio ac series, a cuius principio Deo
placuit essentia ornare ea quæ erant, et exstantiam
dare eis quæ non erant, et per providentiam, tan-
quam intellectualis aliqui sol virtutis ad perseverandum
universitatem continentis, cum condescensione
B radium immittere sustinens, quo variaret mo-
dos ad maturanda ea bona quæ rebus existentibus
propria insevit usque dum omnia sæcula consummata
fuerint, quo tempore proprii seminis fructus
colliget a loliis discretos, omnique palcari glumina
atque congerie puros; dumque universa eorum
quæ moventur motionis ratio fuerit terminata, et
ii qui meruerunt deificationis summam quæ præ-
dicata erat beatitudinem percipiant. « Sol » igitur
« iustitiæ » Dominus appellatur, ut factor et con-
summator sæculorum, et ut principium rerum uni-
versarum ac finis, quintuplique secundum Provi-
dentiam boni accipientis in rebus quibus provisum
est ordinis constitutor et artifex, et ut æterna luce
C universa replens plenis bonitatis missilibus, et eos
qui beati ejus radii recipiendi gratia intellectuales
canales suos amplient maturos et esculentos Deo
et Patri reddens. Idem vero et annus Domini ac-
ceptabilis est, ut per omnes qui servantur consum-
matus secundum quintuplam quæ intellectualiter
sit ab eo, tanquam iustitia Sole, motionem, quam
foverit plane quicumque per diligentem ratione
rerum quæ visui nostro objectæ sunt naturalem
contemplationem collegerit spirituales eorum quæ
noscuntur scientiam. Hinc vero « progrediens, vel
ad partem eam quæ oculis cernitur circumscriptas
et definitus » a magistro appellatus est, vel ut lux
de luce, et Deus verus de Deo essentialiter vero
D Patre generationis viâ progrediens, vel ut homo
idem qui in nobis videtur naturæ specie circum-
scriptus, quemadmodum sol, qui de cælo progrediens corpore disco simili apparente circumscri-
bitur.

Ex eodem sermone in illud: « Illud minime miran-
dum, quod maxime per singulas domos ovis re-
quiritur. »

Dicat vero aliquis fortasse, nec sine ratione, ut
mibi videtur: Si quidem unus est Christus, per
legem et prophetas, perque conditionis magnificen-

VARIÆ LECTIONES.

tiam eis qui spiritualiter audire atque videre cupiunt mystice predicatus, quomodo typum Christum absolvit lex et multas per domos familiarum sacrificari jubet? Cui respondemus quod, si modo ipsum nos caperemus sermonem, intellectualiter in auribus atque oculis animam inherenter et experientiam hanc ad receptionem atque contemplationem mysteriorum suorum, simul ad ultionem omnis inobedientiae et aversionem omnis vanitatis, agnosceremus omnino mysticam sacrae Scripturae voluntatem, cum hoc praesentifloce jungentes simile quoddam dogmati Apostolico, illud: *Non enim judicamur scire aliquid inter cetera, nisi Jesum Christum, qui hunc crucifixum est*. Quemadmodum revera unusquisque eorum qui Christo crediderunt pro facultate sua et virtutis quae innititur habitu atque qualitate crucifigitur et crucifigit secum Christum, si cum Christo spiritualiter quidem crucifigitur. Alius enim alio virtutis modo crucifixionem adaptat sibi atque conciliat: hic quidem solo activo peccato crucifixus, atque mortificans id Dei timori afflicum; ille ipsis etiam passionibus crucifixus, facultatesque animae perscrutans; tertius etiam ipsis passionum vanitatibus crucifixus, non valere jubens reus, ad recipiendam inde aliquam animi in sublime elevationem; ille quoque circa passiones cogitationibus atque considerationibus; alius etiam sensualitatis fraude; alius vero etiam naturalis proprietate crucifixus sensum ad insensibilia relationem exiit; alius omnem quoque generalitatem aequalem crucemotionem sedat, nihil in se prorsus habet quod naturaliter agatur; alius denique de ipsa intellectu alii omnino destitit actione, atque, ut majus eloquar, hic quidem practica quae dicitur philosophia per impassibilitatem crucifixus, et ad naturalem in spiritu contemplationem, quasi a carne quadam Christi ad animum ejus transgrediens, alter naturali quoque mortificatus contemplatione, abjecti intellectualium rerum contemplatione symbolica, et ad uniformem et simplicem theologice artis initiationem quasi ab anima quadam Christi ad intellectum ejus translatus, tertius etiam ab hac ineffabilem per plenam negationem infinitatem ablationem tanquam ab intellectu quadam Christi ad divinitatem ejus mystice evectus secundum suam, ut dixi, unusquisque facultatem, et secundum spiritus gratiam, pro merito ac dignitate sibi largitam, Christum habens sibi convenienter facientem sublimis suas per mortificationem erga omnes res ascensiones, ita divinum quoque nostrum quisque Agnum velut in aliqua domo proprio ordine institutionis pro virtute et convenientis sacrificat agnum et carnes ejus participat, et saturatur Christo. Cujus enim proprius agnus fit Christus Jesus, ut quisque capere eum possit et edere, proprius, Paulo magno veritatis pracone, et peculiari quodam modo proprius unusquisque sanctorum pro

Α τοὺς ἀνοῦσιν πνευματικῶς· καὶ ὁρᾷν δυναμένους κη-
 ρυττόμενος, πῶς τὸν τύπον ὁ νόμος ἐκτελεῖν τοῦ
 Χριστοῦ, πολλὰ πρόβλεπα καλεῖται· διηγεῖται κατ' αἰῶνας
 ψαλμῶν· Πρὸς ὃν φραμεν, ὡς εἴπερ αὐτὸν δεξοίμεθα
 ὡς λόγον, νοητάς τῶν ἰσχυρῶν, τῆς ψυχῆς καὶ τῶν
 ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐκτελεῖν, καὶ διατελούντα ταῦτα πρὸς ὁμο-
 λογήν μὴν καὶ θεωρίαν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων, ἐκδι-
 κῶσιν δὲ πάσης παρακοῆς· καὶ ἀποσπρόφην πά-
 σης ματαιότητος, γινώσκον πάντως τὸ μυστικὸν
 βούλημα τῆς ἁγίας Γραφῆς, τὸ προκειμένον συν-
 ἀφαντες ὁμοῖον ἐκ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου φάσκοντος,
 ὅτι· *Ὁὐδὲν ἔστιν αἰδέναι ἐν ὁρᾷ, εἰ μὴ Χριστὸν
 ἴησον, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον*. Ὅσπερ οὖν
 ἕκαστος τῶν πεπιστευκότων ἐν Χριστῷ κατὰ τὴν
 θέλειαν θύναμιν καὶ τὴν ὑποκειμένην αὐτῷ τῆς
 ἀρετῆς ἔξιν τε καὶ ποιότητα σταυροῦται τε καὶ
 σταυροῦται ἑαυτῷ τὸν Χριστὸν, Χριστὸν διηλούντι
 πνευματικῶς συσταυροῦμενος· Ἄλλος γὰρ κατ' ἄλλον
 ἀρετῆς ἐκτελεῖ ἑαυτῷ κατὰλληλον ποιεῖται τὴν σταυ-
 ρωσίν· ὅ μὴ μόνῃ σταυροῦμενος· ἤ κατ' ἀνέργειαν
 ἀμαρτίαν, καὶ ταύτην νεκρῶν τῷ πῶδι τοῦ Θεοῦ
 προστιλεῖται· (243 β) ὁ δὲ καὶ αὐτοὶ τοῖς πάσιν
 σταυροῦμενος, καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἐξιδύμενος·
 ὁ δὲ καὶ αὐταῖς τῶν παθῶν ταῖς φαντασίαις, ἀλλ' ἐκ
 τῶν αἰσθησέων ἀφίετος, πρὸς ὁμοδοχὴν τινος τῶν
 κατὰ ταῦτα μεταμορφωμένων· ὁ δὲ καὶ τοὺς περὶ τὴν
 παθολογισμοὺς καὶ ἐνθυμήμασιν· ὁ δὲ καὶ τῇ κατ' αἰσ-
 θησιν ἀπάτη· Ἄλλος δὲ καὶ τὴν πρὸς τὴν αἰσθησιν
 τῶν αἰσθησέων διὰ τῆς φυσικῆς οὐκείτης τοῦ σταυροῦ-
 μένου ἀποτίθεται σχίσιν· Ἄλλος δὲ καὶ πᾶσαν καθ-
 ολικῶς αἰσθητικὴν τῷ σταυρῷ κατασθένουσι κίνησιν,
 πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἐν ἑαυτῷ· τὸ παρὰ πάντας φυσικὰς
 ἀναγκροῦμενος· Ἄλλος δὲ καὶ αὐτῆς τῆς κατὰ νοῦν
 ἀναπαύσεως παντελὴς ἐναργείας, καὶ ἐκ τῶν μελῶν
 αἴματος, ὁ μὲν τῇ πραγματικῇ σταυροῦμενος φιλοσοφί-
 δι· ἀναβολῆς, καὶ πρὸς τὴν ἐν πνεύματι φυσικὴν
 θεωρίαν ὥσπερ ἀπὸ τινος σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ πρὸς
 τὴν ψυχὴν αὐτοῦ μεταβαίνων, ὁ δὲ καὶ τῇ φυσικῇ
 θεωρίᾳ νεκροῦμενος, διὰ τῆς ἀποβολῆς τῆς κατὰ νοῦν
 περὶ τὰ θύα συμβολικῆς θεωρίας, καὶ πρὸς τὴν
 ἐνοεσθὴ καὶ ἀπλήν τῆς θεολογικῆς ἐπιστήμης μυστα-
 γωγίαν ὥσπερ ἀπὸ τινος ψυχῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς
 τὸν νοῦν αὐτοῦ μετατιθεόμενος· ὁ δὲ καὶ ἀπὸ ταύτης
 εἰς τὴν δι' ἀποφάσεως παντελὸς ἀόρητον ἀφαιρε-
 τικὴν ἀοριότητα ὥσπερ ἀπὸ τινος τοῦ Χριστοῦ νοὸς
 πρὸς τὴν αὐτοῦ θεότητα μυστικῶς ἀναγόμενος·
 ἕκαστος, ὡς ἔφην, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ θύναμιν, καὶ
 τὴν κατ' ἄξιν χορηγομένην αὐτῷ τοῦ πνεύματος
 χάριν τὸν Χριστὸν ἔχων ἀναλόγως ἑαυτῷ τὰς ὑψηλὰς
 διὰ τῆς πρὸς πάντα νεκρώσεως ἀναβάσεις ποιού-
 μενον, οὐτως καὶ τὸν θεὸν ἀμὸν ἕκαστος· ἡμῶν δὲ ἐν
 οἰκίᾳ τινὶ τῷ ἰδίῳ τάγματι τῆς κατ' ἀρετὴν ἀρχιζού-
 σης· (244 α) αὐτῷ καταστάσεως· οὕτως τε τὸν ἀμὸν
 καὶ μεταλαμβάνει τῶν αὐτοῦ σαρκῶν, καὶ ἐμφορεῖται
 τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκάστος γὰρ ἰδίος· γίνεταί ἀμὸν Χρι-
 στοῦ· Ἰησοῦς, ὡς ἕκαστος χωρεῖν τε καὶ ἀσθῆναι αὐτὸν
 δύνανται, ἰδίος, Παύλου τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας κή-

² 1 Cor. II, 2.

ρυνος, καὶ ἰδιωτῶν τῶν ἐκείνου οὐκ ἔχον κατὰ τὸ
μέτρον τῆς ἐν ἐκείνῳ πίστεως, καὶ τὴν ἐπαγγελουμέ-
νην χάριν τοῦ Πνεύματος, ἥ μὲν ἔδωκε, ἥ δὲ ὄψεαι,
ἐορτάζοντες διὰ καὶ διὰ, πάντες δὲ πάντα γινόμενοι.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου εἰς τὸ: «*Ἰσοῦν μὲν σα-
κίδας τοῦ λόγου καὶ προδιδόντες, μετὰ τῶν ἐν-
δοξάων καὶ τῶν κρυφίων τοῦ τοῦ βρωθήσεται,
καὶ εἰς τὴν ἀνευμάτιαν ἀναδοθήσεται*» (14).

Ὁ πᾶσαν μετὰ σοφίας φύσιν ὁπότε ἔσας θεός, καὶ
πρῶτην ἐκείνῃ τῶν λογικῶν οὐσίαν δυνάμιν τὴν
αὐτοῦ γινώσκιν χρυσῶς ἐντέμενος, δίδωκε καὶ ἡμῖν
τοὺς παπτικοὺς ἀνθρώπους, ὡς μεγαλόδωρος ἀεσπότης,
κατὰ φύσιν τὴν εἰς αὐτὴν πόθον καὶ ἐρωτα, συνεπι-
πλέσας αὐτῷ φυσικῶς τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ἐφ'
ᾧ δινηθῆναι μετὰ βροτῶν γινώσκιν τοὺς πρόπους
τῆς τοῦ πόθου πληρώσεως, καὶ μὴ παρασφαλέντας
διαμαρτεῖν οὐ τοκεῖν ἀγαναξομεθα. Κατὰ τοῦτον οὐκ
κινούμενοι τὸν πόθον περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς
καὶ τῆς εὐδαίμων τοῖς ὁλοῖς ἐμπαρνομένης σοφίας
καὶ καὶ διοικήσεως, ζητεῖν ἐναγόμεθα ἐκείνου τοκεῖν,
διὰ τοῦτον γλιχόμενοι, οὐ γάρ μιν τὸν πόθον ἐλδομεν.
Καὶ τοῦτο μυστικῶς ἐγνωσάντες οἱ φιλομαθεῖς καὶ
φιλόσοφοι τῆς ἀληθείας ἐράσται μὲν ἐστῆσαντο σχο-
λῆν καὶ προσεβρίαν λαύοις τὴν περὶ τοῦτον φιλό-
πονον δοκῆσιν, ἀκριβῶς δὲ αὐτῆς τῶν πραγμάτων
τῆς ἀληθείας κατανοήσας τε καὶ ἀκολουθίας μα-
θόντες ὡς, (245, 6) εἶπερ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον
πᾶσι δὲ εὐδαίμων θεωρημάτων τὴν μέλλουσαν ἀλη-
θειαν εἰκονίζαντες, καὶ τὸν πόθον πληροφρήσουσιν,
ἐτοιμοτῆραν ὡς τοῖς ἐνταῦθα καλῶς γυμνασθεῖσαν
τὴν φύσιν ἐσχηκότες, ἀκμῇ μετὰ τὸν βίον τοῦτον
εἶναι τὴν μέλλουσαν ἀληθειαν μεταδίδοντες, σκια-
γραφηθεῖσαν αὐτοῖς ἥδη καλῶς διὰ τῶν θεοτέρων
νοημάτων, ἀγοντος αὐτοὺς ἐπ' αὐτὴν ἀληθείαν τὴν ἀλη-
θειαν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
καὶ ἀντὶ τὴν καὶ ἀρίθλου καὶ ἄχα πάσης ἀπορίας,
ὁμοβολικῆς τε ποικίλης καὶ πάσης ἀνιμματοδούς
ἀσφαλείας, αὐτοῖς παραδεικνύοντες, ἀποδραμάτις αὐ-
τοῖς ὡς περὶ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς ἐδύνης καὶ
λύτης καὶ στεναγμοῦ διὰ τὴν τελείαν ἀπάθειαν, οὐ-
τω καὶ ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς γνώσεως, ἀσφαλείας πᾶ-
σης καὶ ἀπορίας, διὰ τὴν σοφίαν, προστεθεισῶς αὐ-
τοῖς, ἐντεθενηλαδοῦναι τὰς ὑποτιμώσεως αὐτῆς, τὴν
καὶ τὴν γινώσκιν τῆς ἀληθείας. Πανεὶ γάρ, φησὶ, τῶ
ἔχοντες, δηλονότι τὸν περὶ τῶν μελλόντων πόθον, δο-
θήσεται, καὶ προτεθήσεται πάντως ἡ τῶν αἰώνων
ἀγάθων ἀπόλαυσις. Πλούσιος γάρ ὑπάρχων ὁ θεός
ἡμῶν οὐδέποτε λήγει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν τὰ θεῖα
διακρίμων δῶρα τῆς γνώσεως, ὥς οὐδ' ὀνομάζειν
κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον δυνάμεθα, διὰ τὸ αὐτῶν ὄψος
καὶ μέγεθος, εἴπερ ἀληθεύει φάσκων περὶ τῆς ἐσχά-
της μακαριότητος ὁ μέγας Ἀπόστολος ὑπεράνω παν-
τὸς ὁνόματος ὀνομαζομένου αὐτῶν εἶναι, οὐ μόνον ἐν
τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν μετὰ
πᾶσαν πόντων τῶν χαρισμάτων διανομήν, τε καὶ

A fidei in singulis modulo, proque gratia qua sub-
ministrata est: alteri hoc, alteri illo modo, omnia
in omni inventus, cunctis vero cuncta effectus;

— *Ex eodem sermone in illud: «*Quidquid porro carneum
et esculentum habet doctrina, cum intestinalis ab-
ditisque mentis partibus comedetur, atque ad
spiritualem concoctionem digeretur.*»*

Omni enim cum sapientia naturam qui produxit
Deus, et rationalium unienique essentialium pri-
mam facultatem occulte iniecit sui cognitionem,
is nobis humilibus hominibus quoque, ut libera-
lissimus Dominus, naturale quoddam sui desiderium
dedit atque amorem, una connexa cum eo natura-
liter doctrinae facultate, quo facilius possent cogno-
scere modos desiderii explendi, ac ne aberrantes
eo exciderent quod consequi certamus. Hoc igitur
desiderio commoti tam circa ipsam veritatem, quam
circa sapientiam administrationemque quas pulchre
in rebus universis manifestat ordo id studere im-
pellimur, his incensi, ut illius compotes fiamus cujus
gratia desiderium cepimus. Quod cum mystice in-
tellexerint studiosi et ambitiosi veritatis amatores,
unam sibi collocaverunt scholam et studii assidui-
tatem gnayam circa hoc exercitationem, accurate ab
ipsa rerum vera cognitione et legitima ratione edo-
ci, quod, si hoc in saeculo futuram veritatem per
pias contemplationes aliquatenus expressissent,
desiderium quoque satiarent, postquam paratorem,
ut terrenis his rebus probe exercitatem, mentem
nacti sint, sine ullo labore post hanc vitam in fu-
turam perrecturi veritatem, quae jam pulchre ipsis
per divinas cogitationes adumbrata est. Tum eos
ad ipsam nempe veritatem deducet Deus et Sal-
vator noster Jesus Christus simplicemque et cla-
ram omnique difficultate symbolicae varietate et
omni obscuritate solutam eis representabit, post-
quam auferunt eos, ut activa pulsa virtute, eru-
mina et dolor et gemitus, ob perfectam impassibi-
litem, ita contemplativa eiecit cognitione, obs-
curitas quoque omnis et angustia, ob sapientiam,
nuda quidem veritate, cuius inde sint informatione-
s capturi, iis apposita. Omni enim, inquit qui
D habet, desiderium videlicet eorum quae futura
sunt, dabitur, et appanetur omnino aeternorum
honorum fruitio. Dives enim cum noster sit Deus,
nunquam desinet eis qui dilexerint ipsum divina
distribuere munera cognitionis, quae sane ne nomi-
nare quidem hoc saeculo licet, propter sublimitatem
eorum et magnitudinem, si quidem vero pronun-
tiat magnus Apostolus, extremam beatitudinem di-
cens omni quo nominetur nomine superiori esse,
non solum in hoc aeo, sed etiam in futuro signi-
ficans summum post universa dona gratiae pleno
distributa, post factam ascensionem, manifestatum.

• Luc. viii, 48. • Hebr. ii, 9.

(14) Idem ibid. cap. 16, p. 857 sq. tom. I Opp. edit. Bened.

iri bonorum culmen. quod nullo verbo aut notione dici aut intelligi queat, tam eorum bonorum quæ hoc ævo possint attingi quam eorum quæ in futuro sint apparitura, ac fortasse nominari a nobis et intelligi capiant. Semper enim qui cælos pertransivit, Jesus • Dei Sermo, et cunctis cælis superior factus, eos qui actione et contemplatione ipsum sequuntur de peioribus ad mellora transfert atque transponit, et de his ad alia quæ etiam his superiora sunt, et, ut breviter dicam, tempus deficeret, si divinas sanctorum ascensiones et revelationes per singulas de gloria ad gloriam immutationes enarrare vellem, donec suam quisque et convenientem suo ordini accepisset deificationem. Itaque magnus hic doctor ejus quod circa Deum habemus naturalis desiderii, de quo supra diximus, gnarus adhortatur omnes et per doctrinam suam vocat ad spiritualem Agni probationem mactati gustationem servareque diserte atque utiliter commendat membrorum suorum, hoc est Agni, compaginem integram et inconfusam, ne condemnemur quod divini corporis compaginem concinnam distrahamus et lancinemus, audacterve, ut supra facultatem, aut nefarie, ut contra facultatem, Agni et Sermonis carnes comedamus: verum unusquisque pro facultate sua et ordine, proque Spiritus gratia, quæ ei oblit, divinum sermonem participato, pro singulorum membrorum significatu. Sic caput quidem participabit is qui ex principiis quæ demonstrari nequeunt fidem sibi quesivit plane liberas habentem circa theologiam rationes, unde coagmentatum totum virtutum corpus et cognitionum spiritualiter auget. Aurea vero participabit is qui divinas rationes spiritualiter cum intelligentia recepit, perque eos ad mortem usque factis suis obedit Deo atque morigeratur. Oculos porro, qui conditionem spiritualiter intuetur, omnesque et sensuales et intellectuales rationes sine offendiculo ad consummandam viam cogit Dei gloriam. Pectus autem participabit qui animum theologicis contemplationibus expletus, secundum magnam evangelistam Joannem, ad instar fontis perennis rationem suam et modum, cunctorum Providentiam complectentem, pie discipulis profundit. Manus rursus, ut par est, participat qui actionum divinitus prohibitarum, sive per ignaviam sive per negligentiam perpetrat nullam, sed omnes animæ in agendo vires ad perficienda Dei mandata paratas habet atque intentas. Ventrem vero, qui animæ, quod semper scaturiat, genitale habet, qui spiritualibus abundat contemplationibus, qui inextinguibilem et flagrantissimum impassibilis appetitus cum Deo coeundi amorem habet. Intestina vero participabit convenienter, qui indagatione magis occulta et cognitione intellectuali profunda Dei pervestigat, et ineffabilibus mysteriis saturatur. Majus quid Sermo audebit. Inferio-

A ἀνάδασιν δειχθσομένην τῶν ἀγαθῶν ἀπορτάτην κορυφὴν αἰνιττόμενος, τὴν μηδὲν λόγῳ ἢ νῶ ῥηθῆναι ἢ γνωσθῆναι (245 α) δυναμένην, τὸν τε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἡμῖν ἐφικτῶν, τὸν τε κατὰ τὸν μέλλοντα δειχθσομένων, καὶ ὀνομασθῆναι καὶ γνωσθῆναι τυχόν ἡμῖν δυναμένων. Ἀεὶ γὰρ ὁ διεκκλησθὼς τοὺς οὐρανοὺς Ἰησοῦς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν γενόμενος, τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ διὰ πράξεως καὶ θεωρίας μεταδιδάσκει τε καὶ μετατίθηναι ἀπὸ τῶν ἡττοτέρων ἐπὶ τὰ κρείττονα, καὶ ἀπὸ τούτων πάλιν ἐπὶ τὰ ἐν τούτων ἀνώτερα, καὶ ἀπλῶς εἰπὼν, ἐπιλείπει με ὁ χρόνος· λέγοντα τὰς θείας τῶν ἀγίων ἀναβάσεις τε καὶ ἀποκαλύψεις κατὰ τὴν ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ἀλλοίωσιν, ἕως ἑκαστος τὴν ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι, ἀρμολογοῦσαν δέξοιτο θέωσιν. Τὸν τοίνυν προφ-
 B ρηθέντα περὶ Θεοῦ φυσικὸν πόθον ἔχοντα, ἡμᾶς εἰδὼς οὗτος ὁ μέγας διδάσκαλος προτρέπει τε πάντας καὶ καλεῖ διὰ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας πρὸς τὴν πνευματικὴν βρῶσιν τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιασθέντος ἀμνοῦ, φυλάξει τε εὐκρινῶς καὶ εὐχρηστῶς ὑποτίθεται τῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀμνοῦ δηλονότι, μελὸν τὴν ἀρμονίαν δθραυστον καὶ ἀσύμφωτον, ἵνα μὴ κατακριθῶμεν ὡς διασπίνοντες καὶ διασπαράττοντες τὴν εὐθετον ἀρμονίαν τοῦ Θεοῦ σώματος, ἢ θρασείως, ὡς ὑπὲρ δύναμιν, ἢ ἀνιέρως, ὡς παρὰ δύναμιν, τοῦ ἀμνοῦ καὶ Λόγου τὰς σάρκας ἐσθιόντες· ἀλλ' ἕκαστος κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν τε καὶ τάξιν, καὶ τὴν ἐπιβάλλουσαν αὐτῷ χάριν τοῦ Πνεύματος, μεταλαμβάνων τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ τὴν ἑκάστου μέλους ἐπίνοιαν.
 C Οἷον κεφαλῆς μὲν ὁ εἰς ἀναποδείκτων ἀργίῳ ἀπέτους παντελῶς ἔχουσαν τοὺς περὶ θεολογίας λόγους πίστιν κατηχημένους μεταλήφεται, εἰς ἧς τὸ πᾶν σῶμα τῶν ἀρετῶν τε καὶ τῶν γνώσεων συμβιβαζόμενον αὖξει τὴν πνευματικὴν αὖξιν. Ὡτων δὲ μεταλήφεται (245 β) ὁ τοὺς θείους λόγους πνευματικῶς μετ' ἐπιστήμης ὑποδεχόμενος, καὶ εὐπειθὲς καὶ ὑπήκοος Θεῷ δι' αὐτοὺς μέγρι θανάτου διὰ τῶν ἔργων γινόμενος· ὀφθαλμῶν δὲ, ὁ τὴν χρίσιν πνευματικῶς κατανόων, καὶ πάντας τοὺς κατ' αἰσθησίν τε καὶ νοῦν λόγους ἀπροσκόπως εἰς μίαν δόξης Θεοῦ συνάγων ἐκπλήρωσιν. Στήθους δὲ μεταλήφεται ὁ τὴν καρδίαν θεολογικῶν πληρώσας θεωρημάτων, κατὰ τὸν μέγαν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, καὶ πηγῆς ἀενάου δίκην τὸν περιεκτικὸν τῆς τοῦ παντός προνοίας εὐσεβῶς
 D προχέων τοῖς μανθάνουσι λόγον τε καὶ τρόπον. Χειρῶν δ' αὖ μεταλαμβάνει δεδωτός ὁ μηδὲν τῶν κατ' ἐντολὴν ἀνεμίνεως ἔργων καὶ ἡμελημένως ἐπιτελῶν, ἀλλ' ὅλην ἔχων ἐτοίμην καὶ εὐτονον πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν Θεῶν νόμων τῆς ψυχῆς τὴν κατὰ τὴν πρό-
 ξιν ἐνέργειαν· κοιλίας δὲ, ὁ τὸ γόνιμον τῆς ψυχῆς αἰδιδυστον ἔχων, καὶ πληθυνόμενος τοῖς πνευματικοῖς θεωρήμασι, καὶ ἀκατάσβεστον τὸν καυστικώτατον τῆς πρὸς τὴν θείαν συνουσίαν ἀπαθούς ἐφύσεως ἔρωτα κατηχημένος. Ἐνδοσθίων δὲ μεταλήφεται προσηκόντως, ὁ τῇ κρυψιοτέρᾳ ζητήσει τε καὶ γνώσει τοῦ νοῦ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ διερευνώμενος, καὶ ἀπορρήτων ἐμφορούμενος μυστηρίων. Τολμήσει

τι μείζων ὁ λόγος. Τῶν κάτω τοῦ Λόγου μερῶν μεταλαμβάνοντες σωφρόνως, ὁ λογικὸς κατὰ τῆς ὕλης ἱστέμενος, καὶ παντάπασιν ἀμολύντων μετὰ τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα διατηρῶν, καὶ ὅλον ἀπαρλεῖπτος αὐτῇ τὸν Λόγον ταῖς ἀρεταῖς διαμορῶν σάρκα γινόμενον. Μηρῶν δὲ μεταλήφεται ὁ τὸν λόγον ἐπικείμενον ἔχων τῷ τῆς ψυχῆς παθητικῷ μέρει, καὶ παντελῶς ἐκτέμνων αὐτῆς τὴν πρόβουλον κίνησιν· γονάτων δὲ, ὁ πρὸς τοὺς κειμένους καὶ ἀσθενούντας (246 α) τῇ πίστει συμπαθῶς κατὰ πρόνοιαν ἐπικλινόμενος, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Λόγου μερούμενος συγκατάβασις. Κνημῶν δὲ καὶ ποδῶν μεταλαμβάνοντες πρὸς τοὺτους, ὁ ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἀσκαλεύτους ἔχων τῆς ψυχῆς τὰς βάσεις καὶ ἀκλονήτους, καὶ κατὰ σκοπὸν πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἀνακλήσεως ἐπιγόμενος, καὶ τῆς ἀγνοίας τὰ ἔρη καὶ τοὺς βουνοὺς τῆς κακίας ὑπερπηδῶν μετὰ τοῦ Λόγου καὶ διαλλόμενος. Ἀλλὰ εἰς δυνήσεται πάσας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ τὰς δὲ ἡμᾶς ἐπινοίας ἐξαριθμῆσαι καθ' ἃς ἰδύομενον ἑαυτὸν καὶ μεταληπτὸν ἀναλόγως ἐκάστην πεποίηκεν. Ἐτι γὰρ ἔχει πρὸς τοῦτους πᾶσιν ὁ Κύριος βοστρούχους, καὶ ῥίνας, καὶ χεῖλη, τράχηλόν τε, καὶ ὤμους, καὶ δακτύλους, καὶ ὅσα τῆς ἡμετέρας κατασκευῆς ἐπ' αὐτοῦ λέγεται τροπολογικῶς. Ὡν προσφῶς τε καὶ εὐχρηστῶς μεταλαμβάνουσιν οἱ πρὸς ἑκάστον καὶ δι' ἐκάστου μέλους σημαινόμενον πνευματικὸν μεταποιούμενοι λόγον. Οὕτως ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ βιβρώσκεται, κατὰ τὸν ἄγιον τοῦτον καὶ μέγαν διδάσκαλον, καὶ εἰς πέψιν πνευματικὴν ἀναδίδεται, μεταποιῶν πρὸς ἑαυτὸν τῷ πνεύματι τοὺς μεταλαμβάνοντας, ἑκάστον αὐτῶν εἰς τὸν τοῦ βρωθέντος ὑπ' αὐτοῦ πνευματικῶς μέλους τόπον κατὰ τὴν θέσιν τῆς σωματικῆς ἀρμονίας ἐνάγων τε καὶ μετατιθέμενος, ὥστε φιλανθρώπως τὸν ἐν τοῖς ὅλοις λόγον τοῖς πράγμασιν ὁσίαν γίνεσθαι τὸν μόνον ὑπὲρ φύσιν καὶ λόγον.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Λόγου, εἰς τὸ ἰ Νεκρώσας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὥνην Ἰωάννου μισοῦμενος, τοῦ ἐρημικοῦ καὶ προδρομίου καὶ μετὰ τὸν αἰσθητικὸν κήρυκος (45).

Ὁ τὴν Ἰωάννου ζῶνην μισοῦμενός ἐστιν ὁ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου τὸ γένειον τῆς ψυχῆς διὰ γνώσεως πρακτικῶς ἐπισφίγγων, καὶ ἀδιδύχτον αὐτὸ πρὸς τὴν ὕλην διαφυλάττων. Ἐρημικός δὲ ἐστιν (246 β) ὁ παθῶν καθαρῶς τὴν ἑξὶν κτησάμενος. Πρόδρομος δὲ ὁ διὰ τῆς γνησίας μετανοίας τὴν ἐπακολουθοῦσαν αὐτῇ δικαιοσύνην, καὶ διὰ τῆς φαινομένης ἀρετῆς τὴν ἐπιθήμεν αὐτῶν μέλλουσαν γνῶσιν προμηνύων. Μέγας δὲ τῆς ἀληθείας κήρὸς ἐστιν ὁ τῷ οἰκείῳ βίῳ τὸν ὑπ' αὐτοῦ ἰαλούμενον τῆς διδασκαλίας λόγον πιστοῦμενος.

^a Coloss. iii, 5.

VARIE LECTIOES.

²² εἰ habet cod. Gud. ²³ Ita rescripti. Apographum habet λόγος τῶν καὶ τῶν τοῦ λόγου. ²⁴ Apographum habet μετὰ τῆς κατὰ τῆς ψυχῆς. ²⁵ Cod. Gud. habet quidem τὸν ὑπ' αὐτοῦ, sed vocum ὑπ' αὐτοῦ pars prior punctis subterpositis sunt notata. Aliena manus aliquid rescriptura fuisse videtur.

(45) Idem *ibid.* cap. 18, p. 859, tom. I Opp. ed. Bened.

A res Sermonis partes participabit sapienter is qui rationaliter contra materiam stat, et impollutam omnino cum anima carnem conservat, et totum ac sine defectu ea Sermonem; qui caro est factus virtutibus effingit. Femora autem participabit qui Sermonem, in passibili anima parte habet impositum, ac motionem ejus in materiam pronam prorsus extirpat; genua contra, quid ad jacentes et flantes misericorditer de Providentia inclinat, atque Sermonis ad nos condescensionem imitatur. Tibias denique et pedes participato ad haec, qui Intrepidos et inconcussos in fide et virtute et cognitione habet animae gressus; et juxta propositum appropere ad praemium vocationis in caelum, quique ignorantiae montes nequitiaeque colles transiit cum ratione. Sed quis omnia Salvatoris nostri Dei propter nos cogitata enumerare poterit quibus esculentum sese alata fructuum convenienter unicuique effecerit? Habet enim Dominus ad omnia haec cincinnos et naves et labra, cervicem humerosque ac digitos, et quicumque nostrae constitutionis de eo figurate praedicari solent. Ea convenienter atque utiliter participant qui in quamque et per quodque membrum significatam rationem instaurantur. Ita Agnus Dei comedetur, secundum hunc sanctum et magnum doctorem, et in concoctionem spiritualem digeretur, dum participantem se Spiritu in seipsum immittat atque regenerat, unumquemque eorum in membri ab eo vorati locum pro corporalis ordinis et coagmentationis positione attrahens atque transponens, ita ut humaniter ea quae universalis inest ratio in rebus essentia fiat, quae ratio sola superat naturam itemque sermonem.

Ex eodem sermone, in illud: Mortificatus membra quae sunt super terram^a, et solitarii illius Joannis et praecursoris magnique veritatis praecursoris, praecinctionem imitans.

Joannis zonam imitatur qui rationis virtute genitali animae per cognitionem active constringit, et inconfusum contra materiam servat. Solitarius autem est qui purum affectibus habitum sibi quaesivit. Praecursor vero est qui sinceram poenitentiae ope justitiam, quae illam subsequitur, conspicuaque virtute futuram ad quam sit accessurus cognitionem praenuntiat. Magnus denique veritatis praeco est qui doctrinae sermonem a semelipso praedicatum sua propria vita confirmat.

Ex eodem sermone, in illud: «Et si quis discipulus ad prædicandum Evangelium mittitur, frugalitati ac simplicitati student: quem præter quod nec æs, nec baculum, nec duplicem tunicam habeat, etiam nudis pedibus iter facere oportet», ut pulchri pedes evangelizantium patem appareant.»

Evangelium est sublimior de Dei regno sermo; regnum autem Dei est omnis materia omniumque vanitatum de ea conceptarum pura conditio: Discipulus igitur ad Evangelium prædicandum misit uti videtur, is est qui moribus suis prorsus sese ab hoc mundo abalienatum demonstrat, eo quod æris sit expertus et baculi, quodque unam tantum iumentum habeat, pecunie cupidinem et iracundiam vel imperii alicujus confidentiam suam circumdicens, moralem, philosophiam neque dolosam neque effictam, simplicem eam omnique versutia liberantem, veluti unam tuniculam, profectus, nullum omnino mortalitatis signum anime vestigio veluti calcem indutus, utpote qui magnæ pacis existat nuntius, atque status præco qui non timeat amplius bellum passionum aut corporis mortem reformidet, adeo ut qui prudenter in eum oculos figunt ex immutabili vite per virtutem identitate angelorum in Dei comitate conversationem digulissimam atque stabilitatem exprimant.

Atta in idem contemplatio

Aut fortasse per simplicitatem orationis et bonam Joannis imitando, et rursus ad facultatem sciendam evangelice pascha edendi, et participationis differentias et ipsius paschalis modos Passer per antiqua praecipiendo significavit. Tria enim pascha antiquor tradidit Scriptura, unum quidem esse perfectum in *Aegypto* ^a, et alterum in deserto ^b, et tertium in terra annuntiationis ^c. *Aegyptus* igitur secundum unam cogitationem signata hunc mundum significat, desertum vero pariter secundum alteram illarum contemplationem animarum post mortem statum allegorice denotat. Terra autem annuntiationis futurum ævum designat. Tres enim loci et status sunt in quibus versamur homines, id est hic mundus, in quo existentia imperfitti generamur, et ille locus quo post mortem pergitur abeuntis, et futurum ævum, in quo cum animabus atque corporibus coeuremur. Quando igitur in hoc mundo versamur, in *Aegypto* agimus pascha, de peccati maculis dum purgamur, verum quando morte hanc vitam finivimus, tanquam in deserto rursus agimus alteram pascha, dum clarius eorum quæ sunt rationes, symbolis et enigmatibus et sensuali varietate exutas intellectualiter et cor-

Ex τῶν αὐτῶν λόγων, εἰς τὸ ἵ Καὶ εἰς τὴν μέσην
τῆς ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου περιήλθεν, παροτρύνων
καὶ ἀπειλῶν. ὅτι δεῖ πρὸς τὸ ἀγᾶθόν καὶ
ἀποδοῦναι καὶ ποδοθεῖν, ἵνα καὶ ἡγήσονται σε,
ἵνα παύσῃς· οἱ πόδες ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου
μέμνησιν ἀποδοῦναι (40).

Εὐαγγελίου ἔστιν ὁ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας
δηλωτέρος λόγος· βασιλεία δὲ ἐστὶ Θεοῦ ἡ πατρὶς
βλῆς καὶ πᾶσιν τῶν κατ' αὐτὴν φαντασιῶν καθαρ
ουόουσα λῆξις· Μαθητῆς οὖν ἐστὶ τὸ Εὐαγγέλιον
παμπόσιμος εἰκότως ἔστιν ὁ τοῦ τρόπου πανταλῶς
τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον ἐπιδαυνομένης ἄλλο
τρεῖσιν τῷ τε ἀγγέλῳ καὶ ἀρσένῳ καὶ μονογενεῖ
τὴν τε φιλαργυρίαν καὶ τὸν θυμὸν ἡ τὴν ἐκὼν θου
σιεῖα τινὶ πεποιεθῆαι ἐκείνῳ περικύβητος, ἀνέχασα
τε καὶ ἀνέλασεν καὶ μόνον τρεῖσιν καὶ πάσης ἐλευθε
ραν διπλῶς τὴν ἡθικὴν, ὥστε· ἔν· ἡρώδιον, μετιῶν
φιλοσοφίαν, ὡπὲρ τὸ σύνολον νεκροῦ τῷ ἔχει
τῆς ψυχῆς, μετὰ ὁδοῦ καὶ, σύμβολον ἐναφείξ, οἷα
τῆς μεγάλης εἰρήνης ὑπάρχον ἄγγελος καὶ τῆς
μηκέτι φοβουμένης τὸν ἐκ τῶν παθῶν πόλεμον,
μηδὲ θάνατον σωματικῶ ὑποδιελλομένης καταστάσεως
κέρως, ὥστε θύνασθαι τοῦς εἰς αὐτὸν συνεπὶς ἀρῶ
τας ἐκ τῆς κατ' ἀρετὴν περὶ τὸν βίον ἀναλλοιώτου
ταυτοῦ τῆς τὴν Ἐν ἄγγέλῳ περὶ Θεοῦ· ἐὺ πρε
στέον εἰκονιστικῶς πολιτείας τῆς καὶ εὐφραντιαν·

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεῶρημα.

C Ἡ μήποτε διὰ τὸ ἀπλὸς εἶναι, καὶ κατὰ μέγεθος
 τῆς ἰωάννου ζώνης, καὶ πάλιν εὐαγγελικῶς δοθεῖ-
 σθαι τὸ πάσχα εὐθεσθαι, τὰς τε διαφορὰς τῶν
 μεταλαμβάνοντων καὶ τοὺς (247 α) τρόπους αὐ-
 τοῦ τοῦ Πάσχα διδασκαλικῶς ὁ Πατρις παρηγόησατο.
 Τρίτ. γὰρ ἡ χάρις παραδίδωσιν ὁ Πάτρις ἱερωφῆς
 λόγος²², ἐν κατὰ τὴν Αἰγύπτου ἐπιτελούμενον, καὶ
 ἑταρον κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ τὸ ἄλλο κατὰ τὴν γῆν
 τῆς ἐπαγγελίας. Ἡ μὲν οὖν Αἰγύπτου κατὰ μίαν
 τὴν περὶ αὐτὴν ἐπισκοπὴν ἀλληγορουμένην τοῦτον
 δηλοῖ τὸν κοσμόν, ἡ δὲ ἔρημος ὁσαυτὸς κατὰ μίαν
 τὴν ἐπ' αὐτῆς θεωρίαν τὴν μετὰ θάνατον κατὰστα-
 σιν τῶν ψυχῶν ἀλληγορικῶς ὑποφαίνει, ἡ δὲ γῆ τῆς
 ἐπαγγελίας τὸν μέλλοντα προτυποῖ. Τρεῖς γὰρ τόποι
 καὶ καταστάσεις εἰσὶν ἐν οἷς οἱ ἄνθρωποι γινόμεθα
 D οὗτος ὁ ἐν ᾧ τὸ εἶναι λαμβάνοντες γεννώμεθα κόσμος,
 καὶ ὁ μετὰ θάνατον ἐν ᾧ ἐντεθεὶς ἀπὸ τῶν γινόμεθα
 τόπος, καὶ ὁ μέλλων αἰὼν, ἐν ᾧ μετὰ ψυχῶν
 συγκαλειόμεθα καὶ σωμάτων. Ἐφ' ὅσον οὖν χρόνον
 ἐσμέν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐν Αἰγύπτῳ ἄγομεν τὸ
 πάσχα, πῶν καὶ ἁμαρτίαν κηλίδαν ἐκκαθαίρουμε-
 νοι· ἐπὰν δὲ ταύτην διὰ θανάτου περάσωμεν τὴν
 ζωὴν, ὥς ἐν ἐρήμῳ πάλιν ἄγομεν ἑταρον πάσχα,
 τρανέστερος τοὺς τῶν θανάτου λόγους, χωρὶς συμβό-

^e Math. x, 9, 10. ^f Rom. x, 15. ^g Exod. xii, passim. ^h Exod. xiv, passim. ⁱ Exod. xxiv, passim.

VARIAE LECTIONES.

⁴² Coll. Gud. ἀγγέλους περὶ θεόν. Punctis ab aliena et recentiore manu positis subscripta est emendatio quam extricasse mihi non contigit. ⁴³ Apographum habet ὁ πατήρ γραφῆς λόγος. Correxi ὁ Παλαιῆς Γραφῆς λόγος.

(46) Idem *ibid.* cap. 19, p. 860, tom. I Opp. ed. Bened.

λων και αιγιματων και της δε αισθησεως μοναχικης νοητικης τε και δυναμικης μαθησαντες· και αλλοι· κατὰ τὸν μέλλοντα τῶν θεῶν ἀπαγγελίων αἰὲν ἔχρησμεν ἐν πάσχα· τὸν ἀκρότατον ἀμείους ἐσθίουσιν· της σοφίας λόγον· πρὸς τὸν μεταποιηθέντα κατὰ χάριν θεοῦ μεθεῖν· τὴν πρὸς ἄλλα πάσχα διδασκῶν κατ' ὁποῦν ἄλγην οὐκ ἔχοντες· πλὴν οὐκ καὶ ἐνταῦθα παροῦσιν ἡμῖν δυνατὸν εἶναι πρὸς τὴν ἐκείνου κατὰ στασιν εἰκονισθῆναι τῶν εἰρημένων τόπων τὴν ἰδιότητα· Ὁ γὰρ ἐκείνου ἡμῶν βίος χαρακτηρηστικός ἐστι τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶ τόπος· ὅλον, εἰ μὴ τὴν πρακτικὴν ἀνδρικόως μετερχόμεθα φιλοσοφίαν· ἐν Αἰγύπτῳ ἐν πάσχα καλῶς ἐπιτελούμεν, μετὰ τῶν Αἰγυπτίων μὲν ὑπαρχόντες, οὐκ Αἰγύπτιοι δὲ τυγχάνοντες, ὡς ἐν σαρὰ μὲν ὄντες, οὐ κατὰ σαρὰ δὲ στρατευόμενα. (257 b.)

Εἰ δὲ τὴν φυσικὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν εὐδαίμως ἐξοπλισόμεθα, ὅσα τῶν θεῶν δυνατὰ τὰς τῆς φύξης ποιούμενοι διδασκῶν πρὸς καθαίρεσιν μὲν θυρωμάτων καὶ παντὸς ὀφέματος ἐπαρμυμένου· κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ, θεωρίαν δὲ τῶν ἐν τοῖς ὅσιν πνευματικῶν λόγων, ὥστε γινώσκοντες καὶ τῆς κατὰ τὴν αἰσθησιν ἀπατηλῆς φαντασίας ἐλευθεροί· τὴν πρὸς τὰς θείας ἐπαγγελίας γνωστὴν ποιούμενοι ποιεῖν, ἐμὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῇ παύσῃ λέγειν καὶ πάσης ὀλιγῆς φαντασίας καθαρευούσῃ καταστάσει. Εἰ δὲ τὴν θεολογικὴν προεταγμένην ἀρρήτους νόδους κινήματα πορεύμεθα, εἰς τὸ πλέτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ τὸ ὑπερβάλλον εἰς ἡμᾶς μέγεθος τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας κατὰ τὸ ἐπικτὸν ἀνθρώποις οὐκ ἀγνοοῦντες, ἐσμὲν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας· τὴν πρακτικὴν οὖν, καὶ τὴν φυσικὴν, καὶ τὴν θεολογικὴν φιλοσοφίαν ὁμαί· διὰ τῆς διαίρεσεως τῶν ὁρίων προσώπων τὸν διδασκαλον παρανίστασθαι, δι' ὃν ἀναλόγως ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἐκτελεσθῶν τὴν ἐκείνου πύξιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ· «Εἰ μὲν τις εἰς Ῥαχὴλ ἢ Λεία, ψυχὴ πατριάρχικὴ καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὰ εἰδωλα κλέβον ἀπερ ἀρ εὐρησ τοῦ σοῦ πατρός, οὐδ' ἴνα φιλῶνται, ἀλλ' ἵνα ἀπαντήσῃ· εἰ δὲ Ἰσραὴλ (τῆς σοφίας, πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας μετένγκαι) (27):»

Ῥαχὴλ μὲν, ὡς φασιν, ἀμὴν ἢ κοιμῶνισσα ἐρμηνεύεται, ἢ δὲ Λεία, κοπιώμενη ἢ κόποις ἐρμηνεύεται. Ἠορμῶνται οὖν καὶ κοιμῶναι καὶ ἀγασταί καὶ ἀγασταί ἢ Ῥαχὴλ κατὰ τὴν τῆς προσήγορας δύναμιν. Ῥαχὴλ οὖν ἐστὶ πάσα ψυχὴ θεωρητικὴ, ἢ τῇ νόμῳ τοῦ θεοῦ ὡς ἀμὴν κοιμῶνισσα τε καὶ ἡγομένη, καὶ κατὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ τοῖς κατὰ πρᾶξιν θεομοῖς κοιμῶνισσα τε καὶ ἀγαστα αὐτῆς· τὰ κινήματα καὶ τὰ διανοήματα, καὶ τὰ πάθη τῆς σοφίας τῆς (248 a) γονίμης τῆς ἀρετῆς ὑποτάσσουσα τῷ νόμῳ, καὶ οὕτως μετὰ τὴν εἰς γυνῶν εἰσοδὸν παντελῶς ἀφανίζουσα. Λεία δὲ ἐστὶ πάσα ψυχὴ πρακτικὴ, τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς ἔχουσα κόποις, ἢ μάλιστα πρώτην πᾶς τις τὴν θείαν μετῶν φιλοσο-

φίας expertes ediscimus; et rursus in futuro divinarum annuntiationum vero pascha celebramus, dum extremam omnium immediate sapientie sermone, ad quem regenerati per gratiam delincentur; nec ullum ad alterum pascha transitum ullum habentes, praeter quod nobis etiam in hac vita ad uniuscuiusque statum locorum, quae dixi, proprietas per imaginem representari potest. Nam uniuscuiusque nostrum vita ejus in quo versatur loci quasi imaginem praebet. Velut, si practicam quae dicitur, philosophiam fortiter tractamus, in Aegypto pascha probe obimus, inter Aegyptios quidem versantes, nec tamen Aegyptii ipsi, ut in carne quidem versantes, nec tamen carnaliter militantes. Si vero naturalem in spiritu contemplationem pie exercemus, arma Deo fortis reddentes animae facultates, ad expugnanda praesidia omniumque summum contra Dei cognitionem erectam, et ad contemplandas spirituales in eis quae existunt rationes, veluti corpore nudi ac sensualium imaginum fraude liberati, ad divinas annuntiationes gnostice iter facientes, totum in deserto sumus, in statu, inquam, ab affectibus et omni materiali vanitate puro. Si denique theologicam initiationem ineffabilibus mentis motionibus imitamus, quoniam sit latitudo et longitudo et altitudo et redundans in nos magnitudo sapientiae Dei, quodam possint homines, haud ignorantes, in terra sumus annuntiationis. Practicam igitur et naturalem et theologiam philosophiam per trinum personarum differentiam a magistro significari mihi videtur, quibus convenienter pro aequa facultate intellectuale comedat pascha.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ· «Εἰ μὲν τις εἰς Ῥαχὴλ ἢ Λεία, ψυχὴ πατριάρχικὴ καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὰ εἰδωλα κλέβον ἀπερ ἀρ εὐρησ τοῦ σοῦ πατρός, οὐδ' ἴνα φιλῶνται, ἀλλ' ἵνα ἀπαντήσῃ· εἰ δὲ Ἰσραὴλ (τῆς σοφίας, πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας μετένγκαι) (27):»

Rachel quidem, ut tradunt, agna vel pasceas oves explicatur. Liam vero fatigatam vel fatigationem interpretantur. Pasceit igitur et pascit, et agitur et agit, Rachel, secundum vocis significationem. Rachel igitur est omnis anima contemplativa, quae lege Dei tanquam agna pasta et acta, et juxta legem Dei praeceptis eis quae ad actionem pertinent et pascit et agit motiones suas cogitationesque, atque curis affectus fecunditati virtutis interim subleat, adeoque postquam ingressa in cognitionem est, prorsus exstinguit. Lia autem est omnis anima strenua pro virtute laborans, quam omnis maxime divinae philosophiae sectator in matrimonium apud se excipit. Israelita

* Gen. xxxi, 19.

* 2) Idem. ibid. cap. 21, p. 861, tom. I Opp. ed. Bened.

autem sapiens est mens contemplativa ævi hujus cogitationes in terram cognitionis transferens ad exemplum magni illius Jacobi, qui totam Labani substantiam ad terram patrum transportavit. Quemadmodum enim admirandus ille Jacobus, ut traditum est, virgas decorticatas aquarum canalicibus injectit et concipere ad eas fecit oves bibentes¹, sic omnis mens in spiritu sapientissima quoque rationes rerum quæ sunt diviniore a materia circumvestiente denudatas modis cognitionis contemplativis subjicit, et incorporaliū statum formare quemque discentem et animæ suæ ipsius motiones edocet. Patriarcha itaque eorum quidem qui per activum laborem virtutis operam navant, Lia est, contra eorum qui per naturalem contemplationem rationaliter virtutem colunt, Rachel est, utpote Dei lege obediēter gubernata, ac leniter secundum eam gubernans. Eorum vero qui juxta contemplationem spiritualem petunt sublimitatem cognitionis Jacobus est ille eximia laude prædicandus, hoc est eorum qui ea quæ videntur non ita ut videntur, sed ut intellectui representantur inspiciant atque cognoscant, et eum cognitionibus inde repetitis divites ad immaterialem et incorporalem cognitionem transeunt.

Ex eodem sermone, in illud: « Si Simon Cyrenæus, crucem tolle, ac sequere¹. »

Simon quidem est obediētia, Cyrenæus autem, ut tradunt, explicatur paratus animus. Quicumque igitur ad obediendum Evangelio paratus, terrenis mortificationis membris per practicam philosophiam pro virtute lubenter subit vexationem, Simon factus est Cyrenæus, voluntariam sectans virtutem, in humeris dum fert crucem et Christum sequitur, conversationem vitæ Deo convenientis terrena prorsus aversatam ostendens.

Ex eodem sermone, in illud: « Si ut latro cruci simul affixus fueris, ut vir probus, Deum agnosce. »

Latro probus cum Christo simul cruci affixus omnis est homo qui pro peccatis male patitur ut obnoxius, simul male patiens cum Sermonem ipsius gratia innoxie male patiente, et cum grata beneficii recordatione ferens, justique judicii secundum providentiam rectum esse Sermonem agnoscens, et culpam quam male patiēdo luit confitens, ac precans ut Sermo quemadmodum quamvis innoxius passionem suam communicarit, ita sibi quamvis indigno per semetipsum velit gaudium suum et oblectationem communicare, et mortificationem ex circumstantia in voluntariam ipsius virtutem benigne annumerare, quando Sermonis velaminibus, quæ

¹ Gen. xix, passim. * ibid. ¹ Matth. xxvii, 32.

(48) Idem *ibid.*, cap. 24, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

ἅπαν γαμικῶς εἰσέλκεται. Ἰσραηλῆτις δὲ σοφός ἐστι νοῦς θεωρητικὸς τὰ τοῦ αἰῶνος τούτου νοήματα πρὸς τὴν χώραν τῆς γνώσεως μεταβιβάων κατὰ τὴν μέγαν ἐκείνην Ἰακώβ, τὴν πάντα τὰ τοῦ Λάβου πρὸς τὴν γῆν τῶν Πατέρων μετακινήσαντα. Κοθὰ περ γὰρ ἐκεῖνος ὁ θαυμαστός Ἰακώβ ἱστορικῶς τὰς ῥάβδους λεπίδας καὶ ὑποδαῖς ταῖς ληνοῖς τῶν ὕδατων πρὸς αὐτὰς ἐγκισσὼν ἐποίει τὰ πίνοντα πρὸδατα, οὕτω καὶ πᾶς ἐν πνεύματι σοφώτατος νοῦς τῆς περιειμένης ὕλης τοῦ τῶν ὄντων θεωτέρου λόγου ἀπογυμνῶσας, καὶ τοὺς κατὰ τὴν θεωρίαν ἐρότοις τῆς γνώσεως ὑποθέμενος, τὴν τῶν ἀσωμάτων κατὰστασιν μορφοῦσθαι, τοὺς τε μανθάνοντας πάντας καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐκδιδάσκει κινήματα. Πατριάρχης οὖν τῶν μὲν διὰ πρακτικῆς κοπώσεως τὴν ἀρετὴν κατορθούντων ἐστὶν ἡ Λία, τῶν δὲ διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας τὴν ἀρετὴν λογικῶς μετιόντων ἐστὶν ἡ Ῥαχὴλ, ὡς εὐπειθὲς ἀγομένη τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ καὶ πρῶτος κατ' αὐτὸν ἀγούσα. Τῶν δὲ κατὰ θεωρίαν πνευματικὴν τὸ ὕψος μεταδιωκόντων τῆς γνώσεως, Ἰακώβ ὁ πανεύφημος, τῶν μὴ τὰ φαινόμενα καθὼς φαίνονται παντελῶς, ἀλλὰ καθὼς νοοῦνται, θεωμένων τε καὶ γνωσκόντων, καὶ μετὰ τῶν ἐν τούτοις νοημάτων πλουσιῶς πρὸς τὴν αὐλὸν καὶ ἀσωμάτων μεταβιβαζομένων γνώσιν.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Ἄν Σίμων ἢς Κυρηναῖος, τὸν σταυρὸν ἄρον καὶ ἀκολουθήσῃς (48). »

Σίμων μὲν ὀπακοῇ, Κυρηναῖος δὲ ἐτοιμότης, ὡς φασιν, ἐρμηνεύεται. (248) Πᾶς οὖν ἐτοιμὸς πρὸς ὀπακοὴν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ προθύμως διὰ νεκρώσεως τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν τὴν ὑπὲρ ἀρετῆς κατὰ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν ὑπερχόμενος κάμωσιν, Σίμων γέγονε Κυρηναῖος, ἐκούσιον μεταρχόμενος ἀρετῇ, ἐπ' ὧμων τε τὸν σταυρὸν ἔχων καὶ ἀκολουθῶν τῷ Χριστῷ ἀνεσταλμένην παντελῶς τῆς γῆς τοῦ κατὰ Θεὸν βίου τὴν ἀγωγὴν ἐπιδεικνύμενος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τό· « Ἐὰν συσταυρωθῇς ὡς ἁμαρτίας, ὡς εὐγνώμων τὸν Θεὸν γνώρισόν (49). »

Ἀποτῆς ἐστὶν εὐγνώμων συσταυρούμενος τῷ Χριστῷ πᾶς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἁμαρτιῶν πάσων κακῶς ὡς ὑπεύθυνος, τῷ ἀνευθύνῳ δὲ αὐτὸν κακοπαθοῦντι λόγῳ συγκακοπαθὼν καὶ φέρων μετ' εὐχαριστίας, καὶ τὴν κατὰ πρόνοιαν τῆς δικαίας κρίσεως Λόγον συνόντα γνωρίζων, καὶ ὁμολογῶν τὴν ὑπὲρ ὧν πάσχει κακῶς αἰτίαν, καὶ αἰτῶν ὥσπερ αὐτῷ τοῦ πάθους ἐκοινωνήσαν ἀνεύθυνος ὧν ὁ λόγος, οὕτω δὲ αὐτὸν τὸν λόγον τῆς οικείας εὐπαθείας ἀναξίην τυγχάνοντι μεταδοῦναι, καὶ τὴν ἐκ περιστάσεως νέκρωσιν εἰς ἐκδοσίον αὐτοῦ ἀρετῇ διὰ τὴν εὐγνωμοσύνην λογισσάσθαι, ἥνικα τῆς προνοίας τὰ σοφὰ τοῦ λόγου προαλύμματα πέρας λαβόντα τῆς αὐτοῦ

(49) Idem *ibid.*, cap. 24, p. 864, tom. I. Opp. ed. Bened.

βασίλειας τὸ φῶς φανή τὸ ἀπρόσιτον. Οὕτω περι-
σταται αὐτῷ πάσχειν δι' ἁμαρτίας ἢ ἐκ περιστά-
σεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος νέκρωσις, δι' εὐγνώ-
μονος εὐχαριστίας εἰς αὐθαίρετον ἀρετὴν μετα-
πίπτουσα, καθ' ἣν τῶν καθ' ἁμαρτίαν πολλῶν ἀπο-
λυόμενος ὁ πλημμελῶν μετὰ τοῦ λόγου δικαίως
εἰσεῖσιν εἰς τὴν χώραν τῆς γνώσεως, φησὶ δὲ τὸν
παράδεισον, ἐν ᾗ γενόμενος γινώσκει τὴν αἰτίαν τῆς
ἐν ᾗ καθείργμεθα νῦν καταδίκης καὶ κακοπαθείας.
Ληστής δὲ ἀγνώμων ἐστὶν ὁ δι' ἁμαρτίας πάσγων
κακῶς ὡς ὑπεύθυνος, καὶ μὴ γνωρίζων διὰ (249 a)
φιλαπεχθήμονα γνώμην τὸν ἀνευθύνως ὑπὲρ φιλα-
θροπίας αὐτῷ συμπάσχοντα τῆς δικαιοσύνης λόγον,
ἀλλὰ βλασφημίας ἀποπειρούμενος τὸν ἐπ' αὐτῷ κατὰ
πρόνοιαν δικαίως ὀρισθέντα τῆς κρίσεως λόγον, ὅς
ἐπισηδὴ μὴ ἐγνώρισεν τὸν αἰτίαν αὐτῷ κατὰ βούλησιν
συγκαταδικασθέντα λόγον καὶ ἤθεστο χάριν ὧν
ἐπλημμελήσεν, ἀφίσταται τῆς βασιλείας ἀλλότριος,
οὐδεμίαν τοῦ ποτε ταύτης τεύξεσθαι παρὰ τοῦ λόγου
λαθὼν ἐπαγγέλων.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ καὶ ἐπ' αὐτὸ
τὸ πέρας τῆς παρούσης αὐτῷ γενόμενος ζωῆς ἐλθὼν
εἰς συναίσθησιν τῶν πλημμεληθέντων αὐτῷ, καὶ
γνωρίζων μετὰ συνέσεως τὸν ἐπ' αὐτῷ δικαίως
ὀρισμένον ἐνταῦθα τῆς θέας κρίσεως συντελούμενον
αὐτῷ λόγον, καὶ αὐτῶν συγγνώμην εὐκρινῶς ἐκ
βάθους ψυχῆς ὧν ἥμαρτεν. Ἀγνώμων δὲ ληστής
ἐστὶν ὁ καὶ αὐτὸ τὸ πέρας τῆς παρούσης αὐτῷ ζωῆς
γενόμενος καὶ τὸν κατὰ ψῆφον δικαίαν τοῦ Θεοῦ
τεθέντα σφωδρῶς τοῦ μαρτυροῦ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ
σώματος νόμον τε καὶ ὅρον ὡς μὴ καλῶς δοθέντα
διὰ φιλοζωίαν μεμφόμενος.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Καὶ πάλιν ἐπισηδὴ περ ἕκαστος ἡμῶν δικλοῦς ἐστὶ
τὴν φύσιν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς, ληστής
ἐστὶν ὁ καὶ ἑκάτερον τῶν ἐξ ὧν συνέστηκε κατὰ τὴν
θεαίρου φύσιν νόμον ὑπὲρ ἀρετῆς τῷ λόγῳ μυστι-
κῶς συσταυρούμενος, καὶ τὸν μὲν τῆς σαρκὸς νόμον,
ὥσπερ ἀγνώμονα ληστήν τῷ λόγῳ τῆς ἀρετῆς ἀντι-
πίπτοντα, τὸν δὲ τοῦ πνεύματος νόμον ὥσπερ ληστήν
ἔχων εὐγνώμονα, καὶ τὸν Σωτῆρα Λόγον διὰ τῶν κατὰ
τὴν πρακτικὴν τρόπων, καὶ ἐπίπονοι ὦσιν, ἀποδε-
χόμενος, ᾧ συνεισέρχεται γενηθὼς εἰς τὸν τῆς
εὐωχίας τόπον τὸν πάσης κατάσκοπον γνώσεως, τοῦ
κατὰ σάρκα φρονήματος παντελῶς ἀπηλλαγμέ-
νος.

(249 b) *Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.*

Καὶ αὐθὺς ληστής ἐστὶν εὐγνώμων ὁ καταξίω-
θεὶς συσταυρωθῆναι Χριστῷ διὰ παντελοῦς καὶ ὁλο-
κλήρου τῶν παθῶν νεκρώσεως, καὶ δεξιῶς αὐτῷ συ-
σταυρούμενος, τοῦτο ἐστὶ μετὰ λόγου καὶ γνώσεως
πάσων διεξιῶν ἀρετῆν, καὶ ἀπρόσκοπον πλοῖον ἀν-

■ *ibid.* 58.

A sapienter induerat providentia, demptis regni ejus
lux inaccessa apparuerit. Sic circumstat enim
peccati causa patientem corporis membrorum de
circumstantia mortificatione, quæ per fidelem gra-
tamque beneficii recordationem in voluntariam
mutatur virtutem, quæ debitis peccati nullis so-
luta in regionem cognitionis cum Sermonē jure
intrat, hoc est in paradisum, ubi certior fiet de
causa nostre damnationis atque miserie, quibus
nunc tanquam in carcere cohibemur. Latro im-
probus contra est qui peccati causa obnoxius
patitur, quique propter voluntatis malignitatem
justitie sermonem non agnoscit una cum se, sed sine
culpa, patientem pro benignitate sua, imo cum con-
vicio repudiat iudicii sermonem merito ei de provi-
dentia definitum: qui cum Sermonem contumelioso
secum, et sua ipsius sponte, condemnatum non co-
gnosset nec delictorum suorum veniam rogavisset, e
regno ejicitur, ut alienus, nullam unquam se civita-
tem ejus recepturum esse letum accepturus nuntium.

Alia in idem contemplatio.

Atque iterum latro probus est qui, etiam si in
ipso demum fine presentis vite, venit in pecca-
torum suorum reputationem, prudenterque agnovit
verbum divini iudicii in se hic consummatum,
quod ei merito erat definitum, quique sincere ex
intimo corde eorum quæ deliquerit veniam peti.
Improbus contra latro est qui vel in ipso vite
presentis fine Dei legem ac definitionem animæ
a corpore separandæ, quamvis justo iudicio ac
sapienter sancitam, vite amore tanquam male
institutam vituperat.

Alia in idem contemplatio.

Atque rursus cum nostrum unusquisque dupli-
cem habeat naturam, ex anima atque corpore
consistens, latro est qui secundum utramque eorum
ex quibus constat pro alterius natura legem pro
virtute cum Sermonē mystice cruci affigitur, et
carnis quidem legem veluti improbum latronem
virtutis sermoni obnitentem, spiritus vero legem
veluti probum latronem habet, quique Salvatorem
Sermonem per practice philosophiæ modos, etsi
magno cum labore sint conjuncti, recipit, quocum
simul ingreditur letus in oblectationis locum,
omni cognitione refertum, carnali sensu ac cogi-
tatione plane liberatus.

Alia in idem contemplatio.

Atque rursus latro probus est is qui cum Christo
simul cruci affigi meruit per plenam atque perfe-
ctam passionum mortificationem, quique ad dex-
tram ejus est cruci affixus, hoc est qui cum ra-
tione et cognitione omnem persequitur virtutem,

cunctisque hominibus inoffensam servat vitam, quique nullam propter quæ austeritate a sermonis lenitate discrepet habet motionem. Improbus contra latro est qui glorie lautiorumve emolumentorum gratia speciosis modis subdole simulat vitam secundum virtutem institutam, unicoque ac soli pro omni virtute et cognitione in conversatione cum alienis sermoni adulatori dat operam, erga necessarios contra pravam se gerit voluntate ac moribus et illiberalem prorsus, cui præsertim via Dei calumniatori prudenter est os obtinendum. Fortasse enim desinet quod in sua revertatur calumniari. Sermonem ab increpante admonitus, quemadmodum in cruce contigit illi qui sine verecundia blasphemiam protulerat latro. Quod enim non oblocutus est increpanti, id sermonem qui prolatus erat tacite probatum significat. Quacunque utique contemplationis ratione cum Christo simul cruci affigimur, dum ibi sumus, Sermonem una cum nobis cruci affixum placare studeamus, ac veracem conscientia a cogitationibus eam increpantibus purgata accipere quietis annuntiationem, siquidem hodierna dies præsentem hujus ævi diem denotat (nam, *Hodie*, inquit, *meum eris in paradiso*), crastina vero futuram, qua non peccatorum remissio expectanda est ulla, sed sola vite ex merito conveniens retributio.

Ex eodem sermone, in illud: « Si Josephus Arimatheus sis, ab eo qui cruci affixi corpus pete p. »

Corpus Christi est anima, vel facultates ejus, vel sensus, vel singulorum corpus, vel corporis membra, vel mandata, vel virtutes, vel rationes eorum quæ facta sunt, vel, ut verius simpliciter dicam, privatim et in commune, hæc omnia et horum singula quæque sunt corpus Christi. Quod cruci affigit, nempe hæc omnia, diabolus, in eo qui talem horum crucifixionem admittit, secundum naturam ea operari prohibens. Josephus autem explicatur secundum Hebraicam linguam *Additio*: Arimathea vero, *Tolle illud*. Qui igitur? Homo fidei additamenta habens et cognitionis, et virtutis modis auctus, omnemque materialium fraudem in se profligans, Josephus hic est spiritualis, qui Christi corpus desumptum laute pollingere potest inque corde condere ex fidei tanquam lapide structo, ipsius corpus ad instar Christi corpus per gratiam, et corporis membra justitiæ arma Deo in sanctificationem efficiens, sensus vero corporis secundum innatam rationem ad naturalem in spiritu contemplationem animæ ministerio sistens, ipsique animæ ad virtutes perficiendas parem atque facultatibus attri-

* Luc. xxiii, 39. * ibid. 43. * ibid. 52.

Apographum habet εὐξημένος.

VARIÆ LECTIONES.

(50) Idem *ibid.* cap. 24, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

Α θρίποις τὸν βίον διατρέπων, καὶ μηδεμίαν ἔχων ἐν παράπῳ τῆς τοῦ λόγου ἀρετῆς ἀσφάλειαν δι' αὐστηρότητα κίνησιν. Ἀγνώμων δὲ ληστής, ἔστιν ὁ δόξης ἐκείνῃ ἢ λημάτων ἀδρότερον τοῖς φαινομένοις· τρέποις ὑπόβριος τὸν κατ' ἀρετὴν βίον· ὁ παρρηνόμενος, καὶ ἕνα καὶ μόνον πρὸς τοῦ ἔξω, τὸν πόλακα λόγον ἀντὶ πάσης ἀρετῆς τὸ καὶ γνώσεως μετ' ἐρχόμενος, πρὸς δὲ τοῖς συνήθεις σκολιὰς τις τὴν γνώμην παντάπασιν ὄν καὶ δυσάντητος, δι' οὗ μάλιστα τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ βλαστρημούντα μετὰ συνέσεως ἐπιστρέφειν. Ἰσως γὰρ παύσασαι τοῦ διαβάλλειν διὰ τῆς εὐκλείας ἀνατροπῆς τὸν λόγον τῇ παραινέσει τοῦ ἐπικλησσόντος, ὥστερ ἐκ τοῦ σταυροῦ κήκουθεν ἡ βλαστρημὴν ὁδεῖς προσενέγκας ληστής. Τὸ γὰρ μὴ ἀντιθέξασθαι τῷ ἐπικλησέντι σημεῖον ἔχει τῆς τοῦ βηθέντος ἀποδοχῆς λόγου τὴν εὐαγγελίαν. Καθ' ἣντινα τοῦν τῶν εἰρημένων θεωρίαν τῷ Χριστῷ συσταυρωμένοι σπουδάζομεν, ὥς ἔσμεν ἐν ταῖς τῶν συσταυρωμένων ἡμῶν θεωρίαις λόγον, καὶ τὴν ἀφ' αὐτῆς δεῖξασθαι κατὰ συνειδήσαν καθαροῖς τῶν πλησόντων αὐτὴν νοημάτων τῆς ἀναπαύσεως ἐπαγγελίαν, εἴπερ ἡ σήμερον τὴν ἐνστάσαν τοῦτου τοῦ αἰῶνος ἡμέραν ἐνδείκνυται (σήμερον γὰρ, φησὶ, ἔσθ' μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ), ἡ δὲ αὐρίον τὴν τοῦ μέλλοντος, καὶ ἢ οὐδεμίαν μὲν ἀρετῶν ἀμαρτημάτων ἐκδέχασθαι χάρι, μὲν γὰρ δὲ τῆς ἐκείνου προπούσης κατ' ἀξίαν ἀμειδίως τῶν βεβιωμένων ἀντίδοσιν.

C (250 a) Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς εἶ· « Καὶ Ἰωσήφ ὃς ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, αἰτήσαι τὸ σῶμα παρὰ τοῦ σταυροῦντος (50). »

Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἔστιν ἡ ψυχὴ, ἢ αἱ ταῦτης δυνάμεις, ἢ αἱ αἰσθησεις, ἢ τὸ σῶμα τοῦ καὶ ἑκατόστον, ἢ τὰ μέλη τοῦ σώματος, ἢ αἱ ἐντολαί, ἢ αἱ ἀρεταί, ἢ οἱ λόγοι τῶν γεγονότων, ἢ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀληθέστερον, ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ, ταῦτα πάντα καὶ τοῦτον ἑκατόν ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Σταυροῖ δὲ τοῦτο, ἔχουν ταῦτα πάντα ὁ διάβολος, ἐν τῷ παραδειγματῶν τοῦτον τὴν σταύρωσιν, οὐκ ἔων αὐτὰ κατὰ φύσιν ἐνεργεῖσθαι. Ἰωσήφ δὲ ἐρμηνεύεται κατὰ Ἑβραίων φωνὴν, *Πρόσθεσις*. Ἀριμαθία δὲ, Ἀρετὴ ἐκείνη. Πῶς οὖν; Ἀνθρώπος προσθήκας πίστεως ἔχων καὶ τοῖς κατ' ἀρετὴν ἡδυνάμενος τρέποις, καὶ πᾶσαν ἀπάτην τῶν ἐλικῶν αὐτοῦ περιεχόμενος, οὗτος Ἰωσήφ ἐστὶ πνευματικός, δυνάμενος τὸ σῶμα λαβεῖν τοῦ Χριστοῦ καὶ καλῶς ἐνταφιάσαι καὶ ἐνθεῖναι τῇ ἐκ πίστεως λελατομένη καρδίᾳ, τὸ τε σῶμα τὸ αὐτοῦ ὡς Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν χάριν, καὶ τὰ σώματος μέλη ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ εἰς ἁγιασμὸν ποιούμενος, τὰς δὲ αἰσθησεις τοῦ σώματος ὑπουργοῦς εἶναι τῇ ψυχῇ κατὰ τὸν ἐμφότον λόγον πρὸς τὴν ἐν πνεύματι φυσικῇ θεωρίαν παρασκευάζων, αὐτὴν δὲ τὴν ψυχὴν ἰσοποιοῦν ταῖς δυνάμεσι

D ἀπάτην τῶν ἐλικῶν αὐτοῦ περιεχόμενος, οὗτος Ἰωσήφ ἐστὶ πνευματικός, δυνάμενος τὸ σῶμα λαβεῖν τοῦ Χριστοῦ καὶ καλῶς ἐνταφιάσαι καὶ ἐνθεῖναι τῇ ἐκ πίστεως λελατομένη καρδίᾳ, τὸ τε σῶμα τὸ αὐτοῦ ὡς Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν χάριν, καὶ τὰ σώματος μέλη ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ εἰς ἁγιασμὸν ποιούμενος, τὰς δὲ αἰσθησεις τοῦ σώματος ὑπουργοῦς εἶναι τῇ ψυχῇ κατὰ τὸν ἐμφότον λόγον πρὸς τὴν ἐν πνεύματι φυσικῇ θεωρίαν παρασκευάζων, αὐτὴν δὲ τὴν ψυχὴν ἰσοποιοῦν ταῖς δυνάμεσι

VARIÆ LECTIONES.

Apographum habet εὐξημένος.

(50) Idem *ibid.* cap. 24, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

summatur, a quo Sermo sui metipsius cultores liberat, supra omnia temporalia eos omnino collocans. Altera vero Maria est omnis anima contemplativa quæ veræ cognitionis ope cognitionem cum Ser-mone per gratiam sibi quesivit. Salome autem, quam interpretantur *Pacem*, vel *Plenissimam*, est omnis anima passionibus abjectis pacata, et practicarum virtutum copia carnis cogitata spiritus legi subjiciens, per expletionem vero contemplati-varum spiritualium cogitationum rerum quæ exsistunt cognitionem pro virili sapienter comprehen-dens parte. Joanna autem, quæ explicatur *Columba*, animal mite, bilis expers et secundum, omnis ani-ma est quæ per mansuetudinem exiit affectus, atque spiritus in cognitione secunditatem ferventem habet. Hæ autem mane flent, hoc est lacrymas gnosticas profundunt, dum Sermonem querunt omnis virtutis et cognitionis summum principem. Et primæ vident lapidem de janua sepulcri subla-tum, hoc est obscuritatis Sermonis quæ cordi incu-bat indurationem; deinde angelos, hoc est natu-rales rerum quæ exsistunt in spiritu rationes, Ser-monem rerum universarum causam tacite prædi-cantes.

Alia in angelos contemplatio.

Vel sacre Scripturæ sermones qui apertiores eis de Christo ut Deo et homine, id est de theolo-gia atque divino incarnationis consilio præbet in-terpretationem. Unum enim narrat Scriptura eas vidisse capiti astantem, et alterum ad pedes. Et epim qui capiti astante theologie sermonem propter Christi deitatem, pedibus astare dispensationis propter incarnationem, et qui Christi quidem caput divinitatem ejus, pedes humanitatem ejus dixerit, is a vero non aberrabit.

Alia in eisdem contemplatio.

Vel fortasse, circa pietatis sermonem motiones in conscientia angelos esse, propter perfectam ne-quitie et ignorantie depositionem, intellectualiter eis prædicantes Sermonis ob nequitiam olim in ip-sis mortificati resurrectionem. Atque postremo ipsum vident Sermonem clare eis manifestatum, sine symbolis et imaginibus, atque intelligibili gaudio replentem intellectuales earum sensus.

Ex eodem sermone, in illud: « Petrum vel Joannem imitare », ad sepulcrum propera, simul ac cer-tatim currens, atque honesta emulatione contenden-s.

Petrus quidem est omnis homo qui fidei in Chri-stum firmamentum per vite rationem sibi acquirit; Joannes vero qui propter multam mansuetudinem

A ρούμενος, οὐδὲν ἐλευθεροῖ τοῦς ἐαυτοῦ διασώτας ὁ Λόγος, πάντως αὐτοῦς ὑπεράνω τιθεῖς τῶν ὀπὸ χρόνον. Ἡ δὲ ἄλλη Μαρία ἐστὶ πάσα ψυχὴ θεωρη-τικὴ, διὰ γνώσεως ἀληθοῦς τὴν πρὸς τὸν λόγον κατὰ χάριν κτησαμένη συγγένειαν. Σαλώμη δὲ ἐστὶν, ἥτις ἐρμηνεύεται: *Εἰρήνη* ἢ *ἡ ἡμεροσάτης*, πάσα ψυχὴ διὰ μὲν (251 a) τῆς ἀποβολῆς τῶν παθῶν εἰρη-νεύουσα, καὶ τῇ περιουσίᾳ τῶν πρακτικῶν ἀρετῶν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καθυποτάξασα τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος, διὰ δὲ τῆς πληρώσεως τῶν κατὰ θεω-ρίαν πνευματικῶν νοημάτων τὴν τῶν ὄντων γνώσιν κατὰ τὸ δυνατόν σοφῶς περιλαβοῦσα. Ἰωάννα δὲ ἐστὶν, ἥτις ἐρμηνεύεται: *περιστέρα*, τὸ πρῶτον ζῶον καὶ ἀχολον καὶ πολύγονον, πάσα ψυχὴ διὰ πραότη-τος τὸ ἐμπάθεος ἀποθεμένη, καὶ τὴν ἐν γνώσει πολυ-γωνίαν τοῦ πνεύματος διάπυρον ἔχουσα. Αὗται δὲ δακρύουσι θέρμια, τοῦτέστι δάκρυα προχέουσι γνωστικά, ζητοῦσαι τὸν πάσης ἀρετῆς τε καὶ γνώ-σεως ἀρχικώτατον λόγον. Καὶ πρῶτον ὁρῶσι τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας ἡρμένον τοῦ μνημείου, τοῦτέστι τὴν ἐπιεικισμένην τῇ καρδίᾳ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Λόγου πύρῳσιν· εἶτα τοὺς ἀγγέλους, τοῦτέστι τοὺς ἐν πνεύματι τῶν ὄντων φυσικοὺς λόγους, σωπῇ κη-ρύττοντας τὸν παναίτιον Λόγον.

Ἄλλο θεῶμα ἐς τοὺς ἀγγέλους.

Ἡ τοὺς λόγους τῆς ἁγίας Γραφῆς, τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἤγουν τὴν περὶ θεολογίας καὶ οἰκονομίας, τρανοτέραν αὐταῖς παρ-χομένους ἔνοιον. Ἐνα γάρ φησιν ὁ λόγος αὐτὰς ἐπαρκεῖναι πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἓνα πρὸς τοὺς ποσί. Πρὸς τῇ κεφαλῇ γάρ εἶναι τὸν τῆς θεολογίας λό-γον διὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, πρὸς δὲ τοῖς ποσί τὸν τῆς οἰκονομίας διὰ τὴν σάρκασιν, καὶ Χρι-στοῦ μὲν κεφαλὴν τὴν θεότητα αὐτοῦ, πάσας δὲ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ λέγων τις τοῦ εἰκότος οὐκ ἀμαρ-τήσεται.

Ἄλλο θεῶμα ἐς τοὺς αὐτοὺς.

Ἡ τυχόν τὰς κατὰ συνείδησιν περὶ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας κινήσεις εἶναι τοὺς ἀγγέλους, διὰ τὴν παντελῆ τῆς κακίας τε καὶ ἀγνωσίας ἀποβολὴν· κηρυττούσας αὐταῖς νοητῶς τοῦ ποτὶ διὰ κακίαν ἐν αὐταῖς νεκρωθέντος Λόγου τὴν ἀνάστασιν. Καὶ τέλος αὐτὸν ὁρῶσι τὸν Λόγον διαφέρδην αὐταῖς ὑμ-φανιζόμενον, συμβόλιον εἶχα καὶ τύπων, καὶ πλη-ροῦντα χαρᾶς (251 b) νοητῆς τὰς νοεράς αὐτῶν χωρήσεις.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, ἐς τὸ: « Γενοῦ Πέτρος ἢ Ἰωάννης » ἐπὶ τὸν τάπον ἐπιχέθη, ἀντιτρέχων, συντρέχων, τὴν καλὴν ἀμιλλαν ἀμιλλώμε-νος (53).

Πέτρος μὲν ἐστὶ πᾶς ἀνθρώπος τὸ στερέωμα τῆς ἐς Χριστὸν πίστεως κατὰ τὴν ἀναστροφήν τοῦ βίου κτησάμενος· Ἰωάννης δὲ ὁ διὰ πραότητος πολλὴν

Joan. xi. 3.

(53) Idem ibid., cap. 24, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀκραίνῃ καθαρότητα τῆς καρ-
 διας ἀγαπώμενος τῷ Λόγῳ, καὶ διὰ τοῦτο τοῦς τῆς
 σοφίας καὶ τῆς γνώσεως θησαυροὺς πιστεύοντες,
 καὶ τῇ ἐν τῷ στήθεϊ ἀναπτύσσει ἐξ αὐτῆς τοῦ Λόγου
 τῆς κρυφίας θεότητος τὴν τῆς θεολογίας κομιδόμε-
 νος δύναμιν. Ἀντιτρέχουσι δὲ ἀλλήλοις οὗτοι, ὁ μὲν
 κατὰ τὴν ἐνάρτητον πρᾶξιν τὴν τοῦ ἑτέρου θεωρίαν
 νικῆσαι φιλονεικῶν, ὁ δὲ κατὰ τὴν γνωστικὴν θεω-
 ρίαν τὴν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου παραδραμεῖν ἐπιγόμενος.
 Συντρέχουσι δὲ κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀλλήλοις, ἐκάτε-
 ρος κατὰ τὸ ἴσον περὶ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν εὐδοκίμα-
 νος.

Ἄλλο θεῶρημα εἰς τοὺς αὐτοὺς.

Πέτρος δὲ ἐστὶ πάλιν, καὶ Ἰωάννης, ἕκαστος ἀν-
 θρωπος Θεῷ πλησιάζειν ἠξιώμενος, καὶ τὸ μὲν
 πρακτικὸν τῆς ψυχῆς οἶόν τινα Πέτρον, τὸ δὲ θεωρη-
 τικὸν οἶόν τινα Ἰωάννην, ἀλλήλοις κατὰ τὸν λόγον
 ἔχων συντρέχοντα, διὰ τῆς θατέρου πρὸς τὸ ἕτερον
 ὑπερβολῆς καὶ ἐλλείψεως καὶ πάλιν ἀλλήλοις
 κατὰ τὴν πρόθεσιν ἀντιτρέχοντα τῷ περὶ ἑκάτε-
 ρον ἀκριβ. παραδραμεῖσθαι θάτερον ὑπὲρ θατέρου
 νομίζεται.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ· Ἐὰν ὡς Θωμᾶς ἀπο-
 λειφθῇ τῶν μαθητῶν εἰς Χριστὸς ἐμφανί-
 ζεται, ὅτιar ἰδῇς, μὴ ἀπιστήσῃς. Ἐὰν
 ἀπιστήσῃς, τοῖς λόγοις ἀπιστεύσῃς. Εἰ δὲ
 μὴ τοῦτοις, τοῖς τύποις τῶν ἡλῶν πιστώ-
 θῃς (54).

Θωμᾶς ἐρμηνεύεται διδυμος, ὁ ἐστὶ δισταγμὸς
 ἢ διατάων τοῖς λογισμοῖς, καὶ διὰ τοῦτο χωρὶς τῆς
 τῶν τύπων τῶν ἡλῶν ψηλαφήσεως μὴδὲ πιστεύων
 γεγονέναι τοῦ Λόγου τὴν ἀνάστασιν. Θωμᾶς οὖν ἐστὶ
 πᾶς διστακτικὸς ἀνθρώπος τὴν τοῦ ἐν αὐτῷ Λόγου
 τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως (252 α) γίνεσθαι
 δυσκόλως πιστεύων ἀνάστασιν, ὅτινα μόνον αἱ
 μνήμαι τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων, ἀκαθῶς
 τυπούμεναι κατὰ διάνοιαν, παῖθουσι τοῦ ἐν αὐτῷ
 θεοῦ Λόγου δέξασθαι τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὁμολογῆ-
 σαι αὐτὸν Κύριον καὶ Θεὸν· Κύριον μὲν ὡς τῆς
 κατὰ πρᾶξιν τελειότητος νομοθέτην, Θεὸν δὲ ὡς τῆς
 κατὰ τὴν θεωρίαν παντελοῦς μυσταγωγίας ὁδηγητὴν.
 Ἀπαθὴς δὲ μνήμη ἐστὶ τῶν προγεγενημένων τύ-
 πωσις ἢ χωρὶς ἡδονῆς καὶ λύπης περὶ πρᾶξιν καὶ
 Λόγον ἐγγινομένη τῇ ψυχῇ περὶ τὸν ἰδίον ἔργων ἢ
 νοημάτων διάγνωσις, τύπους, ἀλλ' οὐ τρήσεις ἔχουσα
 τῶν τραυμάτων διὰ τὴν ἐγγενομένην ἀπίθειαν συν-
 σκευάζοντων.

Ἄλλο θεῶρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ πάλιν ἡλὸς τυγχάνουσιν οἱ κατὰ τὴν πρακτι-
 κὴν φιλοσοφίαν τρέφει τῶν ἀρετῶν, προσηλωμένην
 μετὰ πόνου τῷ θεῷ φέβῃ κρατοῦντες τῆς ψυχῆς

Joan. xx, 25 sq.

(54) Idem ibid., cap. 21, p. 864, tom. I Opp. ed. Bened.

A etque puram cordis inde sinceritatem a Domino
 diligitur, cuique propterea thesauri sapientiae et
 cognitionis sunt crediti, et qui ad pectus reclinando
 ex ipsa Sermonis occulta divinitate theologiae vir-
 tutem refert. Occurrunt autem hi sibi invicem, dum
 hic secundum actionem virtutis institutam alterius
 contemplationem vincere studet, ille secundum
 gnosticam contemplationem alterius actionem an-
 tevertere properat. Concurrent vero sibi invicem
 secundum propositionem, dum uterque ex æquo
 circa proprium bonum felici rerum successu uti-
 tur.

Altera in eodem contemplatio.

Petrus vero rursus est, et Joannes, omnis homo
 B qui Deo appropinquare meruit, quique practicum
 animæ studium ad Petri instar, contemplativum
 vero ad Joannis instar, invicem sibi secundum ser-
 monem concurrentia habet, nullo alterius præ
 altero excessu aut defectu. Atque rursus eadem
 sibi invicem secundum propositionem concurrentia
 creduntur, cum uterque utrumque sua antevertat
 excellentia.

Ex eodem, in illud: Quod si Thomas instar a cætu
 discipulorum, quibus apparuit Christus, absueris,
 posteaquam videris, ne rei fidem abroges. Quod si
 id tibi fidem non facit, narra, tibus saltem crede.
 Si ne his quidem, at certe clavorum impressioni-
 bus fidem habe.

C Thomas explicatur geminus, quod est dubitatio
 vel dubitans mente, et propterea clavorum impres-
 sionibus non contrectatis nec resurrexisse Sermo-
 nem credens. Thomas igitur est omnis homo in
 dubitationem proclivis qui Sermonis virtutis atque
 cognitionis quem in semetipso habet haud facili
 credit futuram esse resurrectionem, cui peccato-
 rum solum antea factorum monumenta, sine affectu
 in mente impressa, divini in semetipso Sermonis
 resuscitationem futuram esse persuadent ut credat,
 atque ut eum Dominum ac Deum esse accipiat;
 Dominum quidem ut practica, quam dicimus, per-
 fectionis legislatorem, Deum vero ut contempla-
 tivæ ac plenæ initiationis deductorem. Monumen-
 tum vero affectu carens est ante factorum impressio
 quod menti sine voluptate ac dolore circa actio-
 nem et Sermonem insidet propriorum factorum aut
 cogitatorum iudicium, impressiones, at non perfo-
 rationes vulnere habens, quæ propter affectuum
 absentiam in cicatrices coiverunt.

Alia in idem contemplatio.

Vel rursus clavi sunt virtutum secundum pra-
 cticam philosophiam modi, animæ affectum ti-
 moris Dei clavis affixum cum labore tenentes,

διαπεράσας, καὶ εἰς τὴν οὐδ' ὅλως τὴν οἰανοῦν φορὰν ἢ κίνησιν ἔχουσαν, πρὸς ἣν ἠπειγέτο μάλιστα, διὰ παντὸς λόγου τε καὶ τρόπου λῆξιν ἀναληφθεὶς, ἀπὸ τῶν παραπεμπόντων ὡσπερ ἀγγέλων τινῶν τῶν ἐν τοῖς οὐαῖς τῆς προνοίας λόγων ἐπὶ τὴν τῶν υποδεχομένων ἀρρήτων τῆς θεολογίας λόγων τε καὶ μυστηρίων χώραν ἀναγόμενος, (253 a) καὶ ταῖς κατὰ μέρος ἀναβάσεσιν ὑψηλοτέρας ποιῶν πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ θεαρχικωτάτου Λόγου, τὰς νοεράς τῆς ψυχῆς πύλας.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ ἐτέρως δὲ πάλιν ἀνιόντι τῷ λόγῳ συνάνεισιν ὁ ἀπὸ τῶν κατ' ἀρετὴν τρόπων τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας ὡσπερ ἀπὸ τινος γῆς εἰς τινὰς οὐρανοὺς τοὺς κατὰ θεωρίαν πνευματικούς τῆς γνώσεως τῶν ἀνατακτικῶς ἔλκοντι θεῶν συνυφεόμενος Λόγῳ.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ μυστικώτερον ἐστὶ περὶ τούτων εἰπεῖν, ὁ δυνάμενος ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν γνώσεως, ἀπ' ἧς ὁ τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου κόσμος γέγονε παρὰ τῷ Πατρὶ, εἰς τὴν τῆς πρὸ τοῦ τὸν κόσμον τῆς τοῦ Λόγου σαρκώσεως εἶναι παρὰ τῷ Πατρὶ δόξης ἐννοίαν ἀναχθῆναι, κατὰ ἀλήθειαν οὗτος συναγγέλει εἰς οὐρανοὺς τῷ δι' αὐτὸν ἐπὶ γῆς κατελθόντι θεῷ καὶ Λόγῳ, πληρώσας τῆς ἀνθρώποις χωρητικῆς κατὰ τὸν αἰῶνα τούτου γνώσεως τὸ μέτρον, καὶ γενόμενος τοσοῦτον θεὸς ὅσον ἐκείνος ἄνθρωπος, τῷ ὑφωθῆναι τοσοῦτον ταῖς θέλαις ἀναβάσει διὰ τὸν θεόν, ὅσον διὰ τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς πρὸς τὸ ἱερατὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως αὐτὸν ἀτρέπτως κινῶσας κατελήλυθεν.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὴν Καυὴν Κυριακὴν Ἰδίου, εἰς τὸ: Ἐγκαταίρεται δὲ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ ἅλα πολυτελεῖς, ἣν θεὸς παρέδειξε, καὶ Βεσελεὶ ἐτετέλειωσεν καὶ Μωϋσὴς ἐπέτατο (57).

Πολύτροπον ὄντα τὸν κατὰ τὴν σκηνὴν ἀναγωγικὸν τῆς θεωρίας λόγον ἐπὶ τοῦ παρόντος ὡς ἔλαβεν αὐτὸν ὁ διδάσκαλος καὶ ἡμεῖς θεωρήσωμεν αὐτόν. Σκηνὴ τοιγαροῦν τοῦ μαρτυρίου ἡ μυστηριώδης ἐστὶν οἰκονομία τῆς τοῦ θεοῦ Λόγου σαρκώσεως, ἣν ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ εὐδοκίας παρέδειξε, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον διὰ τοῦ σοφοῦ Βεσελεὶ προτυπούμενον συνεργήσαν ἐτετέλειωσεν, καὶ ὁ νοητὸς Μωϋσῆς ὁ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς μονογενὴς Υἱὸς αὐτοῦργησε, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν αὐτῷ πηξάμενος ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

Πλὴν δεῖ καὶ τῆς ὅλης κρίσεως νοητικῆς τε καὶ αἰσθητικῆς ἐστὶν εἰκὼν ἡ σκηνή, ἣν ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ

Exod. xxxvi, 1 et passim.

(57) Idem. Or. in Novam Dominicam, cap. 2, p. 836, tom. I Opp. edit. Bened.

PATROL. GR. XCI.

trata, atque in statum cessationis omnino qualicunque impetu et motu carentem, quo maxime properabat, per omnem rationem ac modum assumptus, a comitantibus veluti angelis quibusdam providentiae in rebus existentibus rationibus ad excipientium ineffabilem theologiae rationum ac mysteriorum regionem subductus, et singulis quibusque gradatim ascensionibus magis in sublime levans intellectuales animae portas ad Sermonem recipiendum divinum.

Alia in idem contemplatio.

Atque aliter rursus Sermonem comitatur ascendentem qui a praestitae philosophiae secundum vivitatem modis quasi a terra quadam in caelos quosdam secundum contemplationem spirituales cognitionis una cum Sermone divino in sublime elevatur.

Alia in idem contemplatio.

Atque ut etiam magis mystice de his dicam, qui a cognitione secundum dispensationem, unde carnis Sermonis mundus apud Patrem factus est, in cogitationem gloriae, antequam mundus Sermonis incarnati apud Patrem fuerit evehi potest, is revera una in caelos ascendit cum Deo ac Sermone, qui ipsius causa in terram descenderat, cognitionis qui hoc aeo hominibus concessus est modulo impleto, in tantum factus Deus, in quantum ille homo, eo quod in tantum divinis ascensionibus Dei causa est exaltatus, in quantum hominis causa Deus ad nostrae naturae usque extremitatem exinanitus, sed nullam immutationem passus, devenerat.

Ejusdem ex sermone in Novam Dominicam, in illud:

Innovatur vero tabernaculum testimonii, et quidem magnificis sumptibus, quod Deus ostendit, et Beseleel confecit, et Moyses fecit.

Mysticam de tabernaculo contemplationis rationis varietatem impraesentiarum quomodo interpretatus sit doctor, nos quoque contemlemur. Tabernaculum igitur testimonii mysticum est Dei Sermonis incarnationis consilium, quod Deus probans ostendit atque sanctus Spiritus per sapientem Beseleel praeformalum adjuvans perfecit, et intellectualis Moyses Dei ac Patris unigenitus Filius per sese operatus est, cum humanam naturam substantiali unitione in se sinxit.

Alia in idem contemplatio.

Sed etiam universe conditionis et intellectualis et sensibilis imago est tabernaculum, quod Deus

et Pater tanquam mens cogitavit, et Filius tanquam sermo operatus est, et Spiritus sanctus perfecit. Atque rursus visibilis solius naturæ ac solius hominis ex corpore et anima constantis, et solius rursus animæ quam per seipsam contemplatur sermo, imago tabernaculum est, spectatum videlicet secundum rationem unicuique convenientem.

Ex eodem sermone, in illud : « Innovatur autem regnum David, neque id semel, sed prius cum ungere-tur, ac postea cum rex salutaretur ».

Pari modo magnum Davidem quoque prophetam atque regem, augustio spiritualis sensus ac mystici nomine ornatum, quo cum in presenti loco magister contemplatus est, nos quoque accipiamus. David igitur intellectualis est verus rex Israelis et Deum videntis Jesus Christus, pro priore quidem suo adventu humanitatis opinione unctus, ut doctor alibi ait, humanitatem ungens delitate, et faciens quod unguentum : pro altero vero et præclaro adventu, ut Deus et Dominus atque omnis conditionis rex et existens et appellatus.

In præsentem sermonem sunt qui querunt dicentes :

« Quid tandem dicens magister resurrectionis diem superare omnes super terram festivitates, non solum humanas et in terra futuras, sed jam vel quæ ipsius Christi sint et in Christo consummentur, veluti suæ ipsius oblitus sententia, encarniorum diem huic præponit, dicens : « Sublimi sublimior, et admirabili admirabilior, » adeo ut hinc sibi ipsi adversarii magister videri possit. »

Ad hæc dicendum est, quod ipse magister in eodem sermone interjectis quibusdam dicit : « Non vult sermo ut in eodem semper statu maneat, sed ut perpetuo ac laudabili motu agiteris, ac nova prorsus creatura sis. » Ut igitur innovatum se ipso sublimiorem atque Dei magis similem profectibus ad virtutem expurgatum fieri animadvertimus, sic jam omnem quoque quancunque cogitamus festi diem in nobis ac per nos semetipsa sublimiorem fieri credere debemus, cum mysterium quod per eam significatur propriam suam in nobis virtutem ad perfectionem agat. Recte igitur sublimi sublimiorem novam magister dixit Dominicam, quoniam eadem semper nobiscum una exaltetur seque ipsam transgrediatur. Quippe resurrectionis, id est prima, Dominica occulte per suum my-

II Reg. II, 5.

(58) Idem *ibid.*, cap. 2, p. 836, tom. I Opp. edit. Bened.

(59) Greg. Naz. *Or. Theol.* IV, de Filio, cap. 3, p. 544, tom. I Opp. edit. Bened.

A τῆς οἰα νοῦς ἐκινῆσθαι, καὶ ὁ Υἱὸς οἷα λόγος ἐδημιουργῆσαι, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐτελειῶσαι. (253 δ) Καὶ αὐτοῦ τῆς αἰσθητικῆς μόνης φύσεως, καὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἐκ ψυχῆς ὄντος καὶ σώματος, καὶ μόνης αὐτῆς τῆς ψυχῆς καθ' ἑαυτὴν τῷ λόγῳ θεωρουμένης, ἵστιν εἰκὼν ἡ σκηνή, κατὰ τὸν ἐκάστην πρέποντα δηλαδὴ θεωρουμένη λόγον.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ : « Ἐγκαίνηται δὲ ἡ βασιλεία Δαβὶδ, καὶ οὐχ ἅπασι, ἀλλὰ ἡχομένου τοῦ ἀρχιερέως, καὶ ἀναγορευομένου τοῦ δευτέρου (58). »

Ὁμοίως καὶ τὸν μέγαν Δαβὶδ τὸν προφῆτην καὶ βασιλέα, πολυσεμνον ἔχοντα τὸν ἐκ' αὐτοῦ τῆς ἀναγωγῆς λόγον, καθ' ὃν ἐκ τῆς παρόντος αὐτοῦ διδάσκαλος ἐθεώρησε, καὶ ἡμεῖς ἐκτελέσωμεθα. Δαβὶδ τοίνυν ἵστί νοητὸς ὁ ἀληθινὸς βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁρῶντος Θεοῦ Ἰησοῦς Χριστὸς, κατὰ μὲν τὴν πρώτην αὐτοῦ παρουσίαν, τῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος χρισμῆνος, ὥσπερ ἀλλὰ γὰρ φησὶν ὁ διδάσκαλος, χρίσας τὴν ἀνθρωπότητα τῇ θεότητι, καὶ ποιήσας ὅπερ τὸ χρίσαν κατὰ δὲ τὴν δευτέραν αὐτοῦ καὶ ἑνδοξον ἐπιφάνειαν, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος καὶ πάσης κτίσεως βασιλεὺς, καὶ ὑπάρχων καὶ ἀναγορευόμενος (59).

Εἰς τὸν παρόντα λόγον τινὲς ἀποροῦσι φάσκοντες, τί δηλοῦν φησας ὁ διδάσκαλος ὑπερβαίνειν τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν πᾶσας τὰς ἐκ τῆς ἐκκλησίας, οὐ τὰς ἀνθρωπίνους μόρους καὶ χαρὰς ἐρχομένας, ἀλλ' ἡδὴ καὶ τὰς αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκ' αὐτοῦ τελουμένας, ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ἀποστάσεως, τὴν τῶν ἐγκαίνων ἡμέραν ταύτης ὑπερεβίβησιν εἰπών. « Ἰγνητὴς ὑψηλοτέρα, καὶ θαυμασίας θαυμασιότερα, ὡς ἐκ τούτων νομισθῆναι ἐαυτῷ περιλάττει τὸν διδάσκαλον (60). »

Πρὸς ταῦτα λαχέον, ὡς αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ (254 α) μετὰ τινὰ φησιν : « Οὐ βούλεται σε ὁ λόγος ποτὲ ἐν τῷ αὐτῷ μένειν, ἀλλ' αἰετὶ κινητὸν εἶναι, εὐκίνητον, πάντως νεόκτιστον (61). » Ὅσπερ οὖν τὸν ἐγκαίνιζόμενον ὑψηλοτέρον ἑαυτοῦ γίνεσθαι καὶ θεοειδέστερον ταῖς εἰς ἀρετὴν προκοπαῖς φαιδρυνόμενον γινώσκωμεν, οὕτω δὲ καὶ πᾶσαν δὲ ἡμᾶς ἐπινοηθεῖσαν ἐκκλησίαν ἡμέραν ἐν ἡμῖν καὶ δι' ἡμῶν ἑαυτῆς ὑψηλοτέραν γίνεσθαι πιστεύειν ἡμᾶς χρὴ, τοῦ δι' αὐτῆς σηματομένου μυστηρίου τὴν οἰκίαν δύναμιν ἐν ἡμῖν πρὸς τελειωσιν ἔχοντος. Εἰκότως οὖν ὑψηλὴς ὑψηλοτέραν τὴν καὶ νῦν ὁ διδάσκαλος ἐφη Κυριακὴν, ὡς αἰετὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν συνυφουμένης, καὶ ἑαυτὴν ὑπερβαίνουσας ὅλα τῆς ἀναστάσεως, λόγῳ δὲ τῆς πρώτης Κυριακῆς, κυριῶς διὰ τοῦ κατ' αὐτὴν μυστηρίου πάσης προσύλου

(60) Greg. Naz. *Or. in Nov. Dominicam*, cap. 5, p. 838, tom. I Opp. edit. Bened.

(61) Idem *ibid.*, cap. 8, p. 840, tom. I Opp. edit. Bened.

μόνον φαντασίας παντάπασι καθαρεύουσιν ζωὴν ἁγίαν, ἡμετέρας τοῖς οὕτως κατ' αὐτὴν πνευματικῶς ἐπιταλοῦσι μυστήριον, τῆς δὲ νέας Κυριακῆς πρὸς τοῦτοις καὶ πάσης αὐτοῦ ἐν μετουσίᾳ ποιούσης τῆς ὧν ἡ πρὸ αὐτῆς ἀπῆρξατο θεῖον ἀγαθὸν ἀπολαύ-
σεως.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ δὲ τῷ πιστὸν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον, φασι τὴν μὲν πρώτην Κυριακὴν τύπον εἶναι τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν εἰς ἀρετὴν ἀναστάσεως, τὴν δὲ δευτέραν τῆς κατὰ προαίρεσιν ἔξω εἰς γνῶσιν τελειότη-
τος.

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Καὶ αὖθις τὴν μὲν πρώτην Κυριακὴν τῆς μελλού-
σης φυσικῆς ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας εἶναι σύμ-
βολον, τὴν δὲ δευτέραν τῆς κατὰ χάριν μελλούσης
θεώσεως φέρειν εἰκόνα. Εἰ τοίνυν τῆς μὲν καθα-
ρευούσης καμῶν ἔξω εἰς τὸν ἀγαθὸν ἀπολαύσεως ἐστὶ
τιμιωτέρα, τῆς δὲ κατ' ἀρετὴν ὁγιῶς προαίρεσεως
ἔξω τῆς κατὰ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν τελειότητος, καὶ τῆς
φυσικῆς ἀφθαρσίας ἢ ἐν χάριτι πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ
τὴν θέωσιν μεταποιήσεως, ὧν ἡ μὲν πρώτη Κυριακὴ
φέρει τύπον, (254 δ) ἡ δὲ δευτέρα τυγχάνει σύμ-
βολον, εἰκότως ὀψιγῆς ὀψιλοτέραν ἀγόμενος πνεύ-
ματι, τὴν καὶ τὴν ὁ διδάσκαλος ἐστὶν Κυριακὴν.

**Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ: «Μισῶ καὶ τὴν δι' αἵ-
μάτος συνήθειαν (62).»**

Πρὸς γυναῖκας, καὶ μάλιστα τὸν μονήρη βίον ἐπ-
ανηργημένους, πολλὴν περὶ κατορθώσεως ἡθῶν ἀπο-
τείνας λόγον δι' ἐμφάσεως ὁ διδάσκαλος ἡπίως, οἶμαι,
παραινέει, μὴ δεῖν τὰς ἀσπουμένους οὐκοῦν θυροῖσι
κατοπεύειν τινὰ παντελῶς, καὶ μάλιστα τοὺς παρ-
ιόντας, ὡς ἂν μὴ λάβοιεν χίναρα θανάτου διὰ τῆς
ἀκαίρου θεωρίας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν
λόγου, εἰς τὸ: «Μίᾳ δεούσης ἡμέρας, ἥν ἐκ
τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσεβλήσαμεν, ὁδὸν
τε οὐρανὸν τὴν αὐτὴν καὶ πρώτην, μέλλοι δὲ
αἰὼν καὶ ἀκατάλυτον. Δεῖ γὰρ ἐκεῖσε καταλῆξαι
τὸν ἐνταῦθα σαββατισμὸν τῶν ψυχῶν (63).»

Ὁ ἐπὶ κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν, ὡς μὲν ἀριθμὸς
μόνον λαμβανόμενος, πολλὴν ἔχει φυσικῶς τὴν ἐπ' αὐ-
τῷ κειμένην τῶν φιλοπονοῦντων τὰ θεῖα μυστικῇ
θεωρίαν. Σημαίνει γὰρ καὶ χρόνον, καὶ αἰῶνα, καὶ
αἰῶνας, κίνησιν τε καὶ περιοχὴν καὶ μέτρον, καὶ
ὅρον, καὶ πρόνοιαν, καὶ ἕτερα πολλὰ, κατὰ τὸν ἐκ-
στοῦ λόγου καλῶς θεωρούμενος. Ὡς ἀνάπαυσις δὲ
μόνον σκοπούμενος, καὶ οὕτως πολλὴν ἔχει τὴν ἐπ'

A sterium eis qui hoc spiritualiter celebrant vitam
solum ab omni quod materiae adheret Indibrio et
vanitate liberam donat, nova vero Dominica in-
super divinorum bonorum plene fructuum eos
in consortium deducit, quorum bonorum primi-
tias illa prior obtulerat.

Alia in idem contemplatio.

Sed si cui fida videtur interpretatio, primam
Dominicam dicunt imaginem esse voluntariae in
virtutem resurrectionis, alteram vero voluntarii
habitus in cognitionem consummati.

Alia in idem contemplatio.

Atque rursus primam Dominicam naturalis quae
futura est resurrectionis et incorruptibilitatis esse
symbolum volunt, alteram vero ferre imaginem
deificationis quae secundum gratiam futura est.
Quod si habitu a malis purgato praestat bonorum
fructio, sana autem per virtutem voluntate praestat
habitus perfectae per veritatem cognitionis, ac na-
turali incorruptibilitate praestat regeneratio in
gratia ad Deum quae sit per deificationem, quarum
prior Dominica fert imaginem, altera vero est
symbolum, recte sublimi sublimiorem spiritum agi-
tatus doctor novam dixit Dominicam.

**Ex eodem sermone in illud: «Eam quoque fami-
liaritatem quae per aerem contrahitur, odi ac de-
testor.»**

Ad mulieres, ac praesertim eas quae solitariae vitae
sese addixerunt, multa de corrigendis moribus
se convertens oratione ac tacite quid significans
doctor, uti videtur, leniter admonet, haudquaquam
licere eis quae severiori vitae regulae astrinxerint
ex domibus per fenestras speculari quemquam, ac
praesertim pretereuntes, ne forte per inlesopesti-
vum conspectum mortis aculeos capiant.

**Ejusdem ex sermone in sanctam Pentecosten, in il-
lud: «Uno die excepto, quem ex futuro saeculo
assumpsimus, octavum eundem et primum, vel,
ut rectius loquar, et sempiternum. Illic enim pro-
sens animarum nostrarum sabbatismus desinat
necesse est.»**

Septenarius secundum sacram Scripturam, ut
numerus solummodo si spectatur, multam natura-
liter in se collocatam habet eorum qui res divinas
gnaviter tractant mysticam contemplationem. Si-
gnificat enim et tempus, et saeculum, et saecula,
motionem atque comprehensionem, et modulum,
et finem, et providentiam, et alia multa, quando
secundum uniuscujusque rationem bene spectatur.

VARIAE LECTIONES.

⁶² Apographum habet EI δὲ τῷ.

(62) Greg. Naz. *ibid.* cap. 8, tom. I Opp. ed Bened.

(63) Idem *Orat. in Pentecosten.*, cap. 2, p. 732. tom. I Opp. edit. Bened.

Sed quando ut requies solum spectatur, vel sic multam continet in se cognitionem mystice explicatam. Sed ne singula persequendo molestum reddam et operosum sermonem, quod ceteris præstare videtur illustremus. Tres enim qui rerum divinarum periti sunt statuunt modos. Universa totius rationabilium essentiarum generationis ratione continere videmus rationem existendi, bene existendi, et semper existendi, atque primam quidem, id est existendi, primum esse eis qui sunt essentialiter donatam, alteram eis de voluntate, utpote quæ propriæ motionis compotes sunt, esse datam, tertiam denique, id est semper existendi, eis secundum gratiam esse concessam. Atque primam quidem volunt esse facultatis, alteram actionis, tertiam virtutis conservatricem. Sic existendi ratio, quæ solum naturaliter habet actionis facultatem, ipsam plenissimam sine voluntatis proposito actionem nequaquam potest habere: ratio autem bene existendi, solum hanc de voluntate habens naturalis facultatis actionem, plenam facultatem sine natura prorsus non habet: semper existendi denique ratio earum quæ prægrediuntur generaliter circumcludens, unius quidem facultatem, alterius rationem, neque naturaliter omnino secundum facultatem inest in eis quæ existunt, neque profecto de necessitate prorsus voluntatis propositum sequitur (quomodo enim in eis quæ initium secundum naturam et finem et motionem habent potest inesse id quod semper existit atque initium et finem non habet?), sed terminus est, stabilem reddens naturam quidem secundum facultatem, voluntatem vero secundum actionem, neutrius prorsus secundum quam est commutans rationem, et omnibus omnia sæcula et tempora definens. Atque hoc est fortasse, uti videtur, illud Sabbatum mystice celebratum, et magnus de divinis operibus requiescendi dies, quæ secundum Genesis scripturam neque initium neque finem neque generationem habere videtur, eorum quæ definitionis ac mentionis expertia sunt post motionem eorum quæ in mensura definita sunt manifestatio, et infinita eorum quæ comprehendendi ac circumscribi non possunt post qualitatem eorum quæ comprehensa et circumscripta sunt identitas. Utut igitur voluntatis actio facultate naturæ nititur, sive secundum naturam, sive contra naturam, bonæ aut miseræ existentiæ finem suscipiet eam habentem, quæ est sempiterna existentia, in qua Sabbatum celebrant animæ ab omni motione requiescentes. Octava et prima, vel potius una et non dissolvenda dies purus est, omniaque luce sua collustrans Dei adventus, qui post rerum motarum stationem evenit, et eis quidem qui existendi ratione secundum naturam voluntati fuerint usi, totis convenienter totis advenit, atque bonam existentiam sempiternam sui participatione et communione præbet ut

A αὐτῷ μυσταγωγουμένην γινώσκιν. Ἀλλ' ἵνα μὴ καθ' ἑκάστον διεξῶν φορτικὸν τὴν λόγον ποιησωμαι, τὸ δοκοῦν ὑψηλότερον τῶν ἄλλων εἶναι γυμνάσωμεν. Τρεῖς γάρ φασι τρόπους οἱ τῶν θείων ἐπιστήμονες. Ὁ σύμπας τῆς θλῆς τῶν λογικῶν οὐσιῶν γενέσεως ἔχων θεωρεῖται λόγος τὸν τοῦ εἶναι, τὸν τοῦ εἶναι, καὶ τὸν τοῦ δεῖν εἶναι, καὶ τὸν μὲν τοῦ εἶναι πρῶτον κατ' οὐσίαν δεδοῦσθαι τοῖς οὖσι, τὸν δὲ τοῦ εἶναι δεύτερον δεδοῦσθαι κατὰ προαίρεσιν αὐτοῖς ὡς αὐτοκινήτοις, τὸν δὲ τοῦ δεῖν εἶναι τρίτον αὐτοῖς κατὰ χάριν πεφωτισμένῳ. Καὶ τὸν μὲν πρῶτον δυνάμει, (255 α) τὸν δὲ δεύτερον ἐνεργείας, τὸν δὲ τρίτον ἀρχίας εἶναι περιεχτικόν. Οὐκ ὁ μὲν τοῦ εἶναι λόγος μόνην φυσικῶς ἔχων πρὸς ἐνέργειαν δυνάμιν, αὐτὴν πληρεστάτην διχα τῆς προαιρέσεως τὴν ἐνέργειαν ἔχειν οὐ δύναται παντελῶς· ὁ δὲ τοῦ εἶναι αὐτὴν μόνην γνωμικῶς ἔχων τῆς φυσικῆς δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν, αὐτὴν διόκληρον τὴν δυνάμιν τὸ σύνολον χωρὶς οὐκ ἔχει τῆς φύσεως· ὁ δὲ τοῦ δεῖν εἶναι τὸν πρὸ αὐτοῦ καθ' ὅλου περιγράφων, τοῦ μὲν τὴν δυνάμιν, τοῦ δὲ τὴν ἐνέργειαν, οὐτε φυσικῶς κατὰ δυνάμιν τοῖς οὖσιν ἐνυπάρχει παντελῶς, οὐτε μὴν ἐξ ἀνάγκης τὸ παράπαν θελήσει προαιρέσεως ἔπεται· πῶς γὰρ τοῖς ἀρχὴν κατὰ φύσιν καὶ τέλος κατὰ κίνησιν ἔχουσιν οἷόν τε ἐνεῖναι τὸ δεῖν καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος οὐκ ἔχον; ἀλλ' ὅρος ἐστὶ, στάσιμον ποιεῖν τὴν μὲν φύσιν κατὰ τὴν δυνάμιν, τὴν δὲ προαίρεσιν κατὰ τὴν ἐνέργειαν, οὐδ' ἑτέρας ἀμείβων παντάπασιν τὸν καθ' ὅν ἐστι λόγον, καὶ πᾶσι πάντας αἰῶνάς τε καὶ χρόνους ὁρίζων. Καὶ τοῦτ' ἐστίν, ὡς οἶμαι, τυχὸν τὸ μυστικῶς εὐλογημένον Σάββατον, καὶ ἡ μεγάλη τῆς τῶν θείων ἔργων καταπαύσεως ἡμέρα, ἥτις, κατὰ τὴν γραφὴν τῆς κοσμογενείας, οὐτε ἀρχὴν, οὐτε τέλος, οὐτε γένεσιν ἔχουσα φαίνεται, ἢ μετὰ τὴν τῶν ἐν μέτρῳ διωρισμένων κινήσιν τῶν ὑπὲρ ὅρον καὶ μέτρησιν ἑκφανσις, καὶ ἢ μετὰ τὴν τῶν κεχωρημένων καὶ περιγεγραμμένων ποσότητά τῶν ἀχωρητῶν καὶ ἀπεριγράφων ἀπειρος ταύτοτης. Ὡς ἂν οὖν ἡ κατὰ προαίρεσιν ἐνέργεια χρῆσαιο τῇ δυνάμει τῆς φύσεως, εἴτε κατὰ φύσιν, εἴτε παρὰ φύσιν, τὸ εὐ ἢ τὸ φεῦ εἶναι τὸ πέρας αὐτὴν ἔχουσαν ὑποδέξεται, ὅπερ ἐστὶ τὸ δεῖν εἶναι, ἐν ᾧ σαββατίζουσιν αἱ ψυχαὶ, πάσης λαβούσαι παύσαν κινήσεως. Ὅγδῃ καὶ πρώτη, μᾶλλον δὲ μία D καὶ ἀκατάλυτος ἡμέρα (255 β) ἡ ἀκραϊφνής ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ παμφανῆς παρουσίας, μετὰ τὴν τῶν κινουμένων στάσιν γινομένη, καὶ τοῖς μὲν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ κατὰ φύσιν προαιρετικῶς χρησαμένοις, ὅλου προσηκόντως ὅλοις ἐπιδημούντος, καὶ τὸ δεῖν εἶναι παρέχοντος διὰ τῆς οικείας μετοχής, ὡς μόνου κορίως καὶ ὄντος καὶ δεῖν ὄντος καὶ εἶναι ὄντος, τοῖς δὲ παρὰ φύσιν τῷ τοῦ εἶναι λόγῳ γνωμικῶς χρησαμένοις, ἀντὶ τοῦ εἶναι τοῦ δεῖν εἶναι κατὰ τὰ εἰκὸς ἀπονέμοντας, ὡς οὐκ ὄντος αὐτοῖς λοιπὸν χωρητοῦ τοῦ εἶναι, ἐναντιῶς πρὸς αὐτὸ διακειμένους, καὶ κίνησιν παντελῶς οὐκ ἔχουσι μετὰ τὴν τοῦ ζητουμένου φανέρωσιν, καθ' ἣν τοῖς ζητοῦσι πέφυκε φανεροῦσθαι τὸ ζητητόν.

qui solus proprie et existit et semper existit et bene existit, eis autem qui contra naturam existendi ratione suoapte consilio fuerint usi, miseram pro beata existentia merito retribuit, ut quibus beatam existentiam, cui jam adversi stant, capere non liceat, quique quominus id quod queritur manifestari festetur motione prorsus carent, qua querentibus id quod queritur manifestari potest.

Ἄλλο εἰς τὸ αὐτὸ θεώρημα.

A

Alia in idem contemplatio.

Καὶ πάλιν ἑβδόμη καὶ Σάββατον ἐστὶν ἡ τῶν κατ' ἀρετὴν ἀπάντων ἐρώπων καὶ τῶν κατὰ θεωρίαν γνωστικῶν λόγων διδασκίς. Ὀγδόη δὲ ἐστὶν ἡ πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν πρακτικῶς πεποιημένων καὶ τῶν θεωρητικῶς ἐγνωσμένων κατὰ τὴν χάριν ἀληθοῦς μεταποιοῦσις.

Ἄλλη εἰς τὸ αὐτὸ θεωρία.

Ἔστι μὲν οὖν καὶ αὕτις ἑβδόμη καὶ Σάββατον ἡ τὴν κατ' ἀρετὴν διαδεχομένη πρακτικὴν φιλοσοφίαν ἀπάθεια. Ὀγδόη δὲ καὶ πρώτη ἐστὶν, ὡς μία καὶ ἀκατάλυτος, ἡ μετὰ τὴν γνωστικὴν θεωρίαν ἐπιγινομένη σοφία. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ ἐρόπους παντοδαπούς ἐστι δυνατόν τοις τῶν θεῶν φιλοθέμοσι τὸν περὶ τῶν τοιοῦτων ἐκδέχασθαι λόγον, καὶ πολλὰς καλὰς τε καὶ ἀληθεῖς ἐρευνᾶν θεωρίας.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, πῶς τὸ : Διςώσατε καὶ τρισώσατε, ἡ λαὸν δὲ διδάσκαλος εἰς τὸ περὶ τῆς ἑβδομῆς μυστηρίον φησὶν : Ὅς δὲ καὶ τὴν ἑβδόμην ἀναστροφὴν Ἑλλίου τοῦ ἀποφύτου, τῷ τῆς Σαραφίας υἱῷ, τὸ τῆς ἐμπνεύσεως, (256 a) καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς ἱσθρίμου κατὰ τῶν σχιδάκων ἐκκλυσιν.

Ὁ μακάριος γέρον παρ' ἐμοῦ τοῦτο ἐρωτηθεὶς ἔφη. Κατὰ τοῦτο εὐχὴν περὶ τοῦ ἐπὶ διαξίοντα τὸν διδάσκαλον ἀριθμοῦ τεκμηρασθαι δυνατόν. Πρῶτον μὲν κατὰ τοὺς λεγόμενους ἀριθμητικούς. Φασι γὰρ ἔχειν οὐ συνίστασθαι τινὰς ἀριθμούς ἐκ διςσομένων καὶ τρισσομένων ἐτέρων, τῆς μονάδος τελευταίον προστιθεμένης. Ὅλον ἐκ διςσομένων μὲν ὁ 57 συνίσταται, τῆς μονάδος διςσομένης μετὰ τῶν 56 ἀριθμῶν, προστιθεμένης καὶ τῆς μονάδος, καὶ οὕτως ἡ ἑβδομὰς πληροῦται, ὅλον δις α' β', δις β' γ', δις γ' δ', δις δ' ε', δις ε' ζ', δις ζ' η', δις η' θ', δις θ' ι', δις ι' κ', δις κ' λ', δις λ' μ'. Τούτων οὕτω διαπλασθέντων δι' 115 ἀριθμῶν δοκοῦσι συντελεσθαι, ἀλλὰ παραλαμβάνομένη τελευταίον καὶ ἡ μονὰς πληροῖ τὴν ἐπὶ 116, ἐξ ἧς τὴν ἀρχὴν ὁ διπλασιασμός ἐληφεν. Οὕτως οὖν κἀναυῖθα τὴν αὐτὴν κανόνα κατασχόντες ἀπαρτίσομεν τὸν ἐπὶ ἀριθμόν. Φησὶ γάρ, « Ἐχέετε, διςώσατε καὶ τρισώσατε. » Δις οὖν μία β', τρις β' 3, καὶ ἡ πρώτη μονὰς προστιθεμένη τοῖς 3, ἐξάσιν ἀπαρτίζει τὸν ἐπὶ ἀριθμόν. Φασι δὲ καὶ συγγένειαν τινὰ πνευματικὴν κατὰ μυστικὴν θεωρίαν πρὸς τὸν ζ' ἀριθμόν ἔχειν τὸν γ' κατὰ τοῖανδε τρόπον, τῷ τὴν πάνσοπον καὶ προσκυνητὴν Τριᾶδα διὰ τοῦ γ' σημαίνεσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν διὰ τοῦ ζ', τῷ τὴν ζ' ἀριθμὸν παρθένον εἶναι. Τῶν γὰρ

Alia in idem contemplatio.

Est igitur rursus etiam septima et Sabbatum impassibilitas quae activam philosophiam secundum virtutem excipit. Octava vero et prima est, ut una atque indissolubilis, sapientia quae post gnosticam contemplationem subsequitur. Sed aliis quoque et perquam variis modis rerum divinarum studiosi sermonem de talibus accipere possunt, multas et

B pulchras et veras adinventuri contemplationes.

Ex eodem sermone, quomodo illud : « Duplicate et triplicate, » capiens magister in mysterium de hebdomade dicat : « Consimili modo et septenam Elias prophetae conversionem, quae Sarcaphanae viduae filio vita inspirata est, ejusdemque numero parem super assulas proluviem. »

Beatus senex ille a me de hoc interrogatus respondit, hoc loco videri fortasse posse quod doctor de septenario persecutus numero conjecturam fecerit. Primum quidem secundum arithmeticae artis peritos. Illi enim quosdam numeros ex duplicatis et triplicatis aliis, unitate in extremo superaddita, constare docent. Sic ex duplicatis constat numerus 64, unitate videlicet duplicata cum sex numeris et unitate in extremo adjecta, qua ratione septenarius completur numerus; nam 4 bis sumptus efficit 2, 2 bis 4, 4 bis 8, 8 bis 16, 16 bis 32, 32 bis 64. Hi ita duplicati per sex numeros videntur compositi, sed unitas in extremo assumpta, ex qua duplicandi initium factum erat, complet septenarium. Pari igitur hic quoque modo eandem normam secuti septenarium absolvemus numerum. « Effundite, » enim inquit, « duplicate et triplicate. » Itaque unitate duplicata fit 2, triplicata 2 fit 6, et prima unitas addita senariis numeris absolvit septenarium numerum. Tradunt vero etiam spirituales quamdam secundum mysticam contemplationem intercedere cognitionem inter ternarium ac septenarium numerum hoc fere modo, quod summe veneranda et adoranda Trinitas per ternarium numerum, et

III Reg. xvn, 25.

VARIAE LECTIONES.

Antiqua manus in marg. libri Gud. ascripsit τῆς ἑβδομάδος.

(64) Greg. Naz. *ibid.*, cap. 4, p. 724, tom. I Obs. ed. Bened.

iterum per septenarium significetur, eo quod septenarius numerus virgo sit. Omnium enim intra decadem numerum is solus non generat, neque generatur. Quod clare demonstrat, pertractans in libro carmine scripto *De virginitate*, ubi dicit: « Prima virgo est sancta Trinitas. »

Alia in idem contemplatio.

Vel etiam in hunc modum. Cum sancta Trinitate mystice ejus simul intuens animo virtutem, bonum, inquam, quod generales quatuor virtutes representat, septenarium complebitur numerum. Cum sancta etenim et concelebranda laudibus Trinitate dum mystice simul intuemur virtutem ipsius, septenarium virginem numerum consummamus.

Ex eodem sermone, in illud: « Jesus vero ipse, qui pura perfectio est, quinque panibus in deserto quinque hominum millia nutrire novit, ac rursus septem panibus quatuor millia. Atque saturitatis reliqua illic quidem duodecim cophini, hic autem septem sportae. Neutrum, opinor, temere, nec aliter quam Spiritu dignum erat. »

Exercitatum jam ad contemplativum habitum in eis quae copiose, ut fieri potuit, disputata sunt, quaeque jam anticiparunt ipsam, mentem sermonum copia, si videtur, ne gravemus, cum divinarum rerum de reliquo, vel in compendium contraharum, contemplationem perite capere queat. Hordeacei igitur quinque panes naturalis denotant contemplationis notas rationes. Quinque autem millia hominum qui eis in deserto aluntur eos significant qui circa naturam quidem moventur, sed nondum penitus sunt ab relativa in passibili et irrationali animae parte purgati affectione: Sic enim docemur in his rationibus contemplandis eo quod de hordeo sunt illi panes, quod genus frumenti cibus bestiis est cum hominibus communis, et quod cum mulieribus erant atque liberis. Hoc enim clare ostendit eos non alienatos plane fuisse a voluptuariis cupiditatibus et ab infantili ac vana cogitationum stoliditate. Desertum vero est hic mundus, in quo eis qui per naturalem contemplationem circa Deum commoventur Dei Sermo, naturae rationes spiritualiter confringens, omnem bonorum plenitudinem gratificatur, ut docent reliquiarum cophini, duodecim numero.

Contemplatio in duodenarium numerum.

Duodenarius numerus vero significat rationes temporales et naturales, ut qui ex quinque est et septem per compositionem completus. Septenarium enim tempus est, utpote per orbem sese circumvolvens, et ad motionem congruenter aptum per extremitatum a medio secundum numerum eum

* Math. xv, 37, 38.

(65) Greg. Naz. *ibid*, cap. 4, p. 754, tom. I Opp. ed. Bened.

A ἐν τῷ δεκάδω ἀριθμῷ μόνος οὗτος οὕτε γεννᾷ, οὕτε γεννᾶται. Τοῦτο δὲ σαφῶς ἐνδείκνυται διεξῶν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ἐπιγνῶν *Περὶ παρθενίας*, οὕτως λέγων, « Πρώτη παρθένος ἐστὶν ἁγία Τριάς. »

Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ καὶ οὕτως. Τῇ ἁγίᾳ Τριάδι μυστικῶς τῷ λόγῳ τὴν αὐτῆς ἐπιθεωρήσας ἐνέργειαν, φησὶ δὲ τὸ ἀγαθὸν ὅπερ τὰς εἰσπαράς ἐμφαίνει γενικῶς ἀρετὰς, τὸν ἐπὶ τὰ πληρώσεις ἀριθμὸν. Τῇ γὰρ ἁγίᾳ [καὶ παν-
ομνήτῃ Τριάδι (256 β) μυστικῶς τὴν αὐτῆς ἐπιθεωροῦντας ἐνέργειαν τὸν ἐπὶ τὰ παρθένον ἀπαρτίζομεν ἀριθμὸν.

B Ἐκ τοῦ αὐτοῦ λόγου, εἰς τὸ Ἰησοῦς δὲ αὐτὸς, ἡ καθαρὰ τελειότης, οἶδε μὲν τρέψαι ἐν ἐρημίᾳ καὶ πέντε ἀρτοὺς πεντακισχιλίους, οἶδε δὲ πᾶν καὶ ἐπὶ τετρακισχιλίους· καὶ τὰ τοῦ κόρου λείψανα ἐκεῖ μὲν δώδεκα κόφινοι, ἐνταῦθα δὲ σπυρίδες ζ'. Οὐδέτερον ἀλόγως εἰμαι, οὐδὲ ἀναξίως τοῦ Πνεύματος.

Γυμνασθεῖσαν ἥδη πρὸς θεωρητικὴν ἔξιν ἐν τοῖς προλαβοῦσι διὰ πλάτους, ὥς οἶόν τε ἦν, εἰρημένους τὴν διάνοιαν, πλῆθει λόγων αὐτὴν, εἰ δοκῇ, μὴ βαρῆσωμεν, δυναμένην λοιπὴν καὶ κατ' ἐπιτομήν τὴν τῶν θεῶν ἐπιστημῶν δέχεσθαι θεωρίαν. Οἱ κρίθινοι τοιγαροῦν πάντες ἀρτοὶ τοὺς προχείρους τῆς φυσικῆς θεωρίας παραδελούσι λόγους. Οἱ δὲ τοῦτοις τρεφόμενοι πεντακισχιλιοὶ ἄνδρες τοὺς περὶ φύσιν μὲν κινουμένους, οὕτω δὲ πάντῃ τῆς περὶ τὸ παθητικὸν καὶ ἄλλογον τῆς ψυχῆς μέρος ἐκκαρθίντας σχετικῆς διαθέσεως ἐμφαίνουσι. Ὡς νοεῖν διδῶσι τοὺς τῶν τοιούτων λόγων θεάματα ἐκ κριθῆς εἶναι τοὺς ἀρτοὺς, κοινὸν δὲ τοῦτο κτηνῶν τε καὶ ἀνθρώπων εἶδος ὑπάρχει τροφῆς, καὶ τὸ σὺν γυναιξὶν εἶναι καὶ παισὶν, ὅπερ δηλοῖ σαφῶς μὴ τῶν καθ' ἥδονην πανταλῶς ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἀτελοῦς τῶν λογισμῶν νηπιότητος αὐτοὺς ἡλωσιῶσθαι. Ἡ δὲ ἐρημὸς ἐστὶν ὁ κόσμος οὗτος, ἐν ᾧ τοὺς διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας περὶ τὸ θεῖον κινουμένους τοὺς τῆς φύσεως πνευματικῶς διαδρῦπτων λόγους ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος πᾶσαν ἀγαθὴν χαρίζεται πλησμονήν, ὥς δηλοῦσιν οἱ τῶν περισσευμάτων κόφινοι, δώδεκα ὄντες
D τὸν ἀριθμὸν.

Θεωρία εἰς τὸν εἶ' ἀριθμὸν.

Ἐμφαίνει δὲ ὁ δώδεκα ἀριθμὸς, ἢ τοὺς κατὰ χρόνον καὶ φύσιν λόγους, ὥς ἐκ πάντε καὶ ἐπὶ κατὰ σύνθεσιν συμπληρούμενος. Ἐξομαστικῶς γὰρ ὁ χρόνος, ὥς κυκλικῶς κινούμενος. (257 α) καὶ τὴν πρὸς τὸ κινεῖσθαι προσφύς ἔχον ἐπιτηδειότητα, τὴν τῶν ἀκρῶν ἀπὸ τοῦ μέσου κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἴσην

ἀπόστασιν. Πενταδικὴ ἡ φύσις, ὅπῃ τὸν ἀριθμὸν τὸν πέντε πεφυκυῖα τάττεσθαι, διὰ τε τὴν αἰσθησὶν ὅφ' ἦν τελεῖται πενταχῶς διαιρουμένην, διὰ τε τὸ πλεον τῆς ἀπλῶς λεγομένης ὕλης τῆς τετραχῶς διαιρουμένης ἔχειν τὸ εἶδος. Ἡ φύσις γὰρ οὐδὲν ἄλλο καθέστηκεν οὐσα ἢ ὕλη μετ' εἶδους, ἢ ὕλη εἰδοποιημένη. Τὸ γὰρ εἶδος τῇ ὕλῃ προστεθεὶς φύσιν ἀπαργάζεται.

"Ἄλλο θεώρημα εἰς τὸ αὐτό.

Ἡ τὰς τῶν ὄντων γενητῶν καὶ αἰωνίων νοήσεις, ὡς κινουμένων καὶ περιγεγραμμένων, καὶ τὸν τοῦ εἶ καὶ ποσὸν καὶ πῶς εἶναι λόγον ἐπιδεχομένων. Πᾶν γὰρ κινητὸν τε καὶ γενητὸν ὑπάρχει, καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ ὑπὸ χρόνον ἔσται, καὶ εἰ μὴ τὸν κινήσει μετρούμενον. Ἀρχὴν γὰρ ἔχει τοῦ εἶναι πᾶν γενητὸν ὡς ἡργμένον τοῦ εἶναι, καὶ διδασκίμα, ἀφ' οὗ τοῦ εἶναι ἤρξατο. Εἰ δὲ καὶ ἔστι καὶ κινεῖται πᾶν γενητὸν, καὶ ὑπὸ φύσιν πάντως ἔσται καὶ χρόνον, τὴν μὲν διὰ τὸ εἶναι, τὴν δὲ διὰ τὸ κινεῖσθαι, δι' ὧν κατὰ συμπλοκὴν ὁ τοῦ δώδεκα κατὰ τὸν ἀποδοθέντα τρόπον συμπληροῦται λόγος.

"Ἀλλή θεωρία.

Ἡ τὴν ἡθικὴν καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν ὁ ἀριθμὸς οὗτος δηλοῖ, ὡς ἐκ τεσσάρων καὶ πέντε καὶ τριῶν συναγόμενος. Τετραδικὴ γὰρ διὰ τὰς ὀ γενικάς ἀρετάς ἐστιν ἢ ἐν τοῖς πράγμασι κατ' ἥθος ἀκριβὲς φιλοσοφία. Πενταδικὴ δὲ ἡ φυσικὴ θεωρία διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν, φημι δὲ τὴν πενταχῶς κατὰ φύσιν διαιρουμένην αἰσθησιν. Τριαδικὴ δὲ ἡ μυστικὴ θεολογία, διὰ τὰς ὁμοουσίουσ ἀγίας τρεῖς ὑποστάσεις τῆς παναγίου μονάδος, ἢ ἐν αἷς ἡ ἀγία μονάς, ἢ, κυριώτερον εἰπεῖν, ἅπερ ἡ ἀγία μονάς.

"Ἀλλή θεωρία.

Ἡ τὴν καθόλου καὶ γενικωτάτην (257 b) ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, τὴν μὲν ὡς ἐνταῦθα διὰ τῶν ὀ ἀρετῶν καθοριζομένην, τὴν δὲ ὡς διὰ τῶν ὀκτώ τὴν θεωτήραν τῶν μελλόντων μυστικῶς παραδηλούσων κατὰστάσιν σημασινομένην, ἐξ ὧν ὁ δώδεκα κατὰ σύνθεσιν ἀριθμὸς ἀπαρτίζεται.

"Ἀλλή θεωρία.

Ἡ τὰ παρόντα τε καὶ τὰ μέλλοντα, ὡς τῶν μὲν παρόντων τὸν ὀ στοιχειώδη τε καὶ ὕλικόν ἀριθμὸν ὄντα φυσικῶς παραδεχομένων, τῶν δὲ μελλόντων μυστικῶς ἐπιθεωρούμενων αὐτοῖς ἐπιδεχομένων τὸν ὀκτώ ἀριθμὸν, ὡς τῆς κατὰ χρόνον ἐβδοματικῆς ὑπερθετικῆς ὀ ἰδιότητος.

VARIE LECTIONES.

ἡ τὴν habet Apographum. ἡ Apographum habet παραδηλούσων. ἡ Sic Apographum. An forte rependendum ὑπερθετικόν?

A æquam distantiam. Quinaria vero est natura et ita comparata ut sub hunc numerum cadat, et propter sensum quo pertinet quinquetariam divisam, et quod materia, quæ simpliciter appellatur, quæque quadrifariam divisa est, formam habet superiorem. Natura enim nihil aliud est quam materia cum forma, sive materia formata. Nam forma materia adjuncta naturam efficit.

Alia in idem contemplatio.

Vel significat eorum quæ facta et quæ æterna sunt cogitationes, utpote quæ moventur et circumscrip-ta sunt, et essentia et qualitatis et modi rationem capiunt. Omne enim mobile et factum existit, et idcirco fieri non potest quin temporis subjectum sit, etiamsi non ei quod motione mensuratur. Initium enim habet existentia quodcumque factum est, quippe quod in existentiam intravit, itemque distantiam vel spatium ex quo existere incæpit. Quod si ei existit et movetur omne factum, necesse est etiam ut sub naturam et tempus cadat, sub alteram ob existentiam, sub alterum ob motionem, quibus complicatis ratio duodenarii eo quo indicavi modo consummatur.

Alia contemplatio.

Vel moralem et naturalem et theologiam philosophiam hic numerus monstrat, ut ex quatuor et quinque et tribus conflatus. Quaternaria ob generales quatuor virtutes in rebus est accurata moribus philosophia. Quinaria vero naturalis est contemplatio, de ea causa quam indicavi, sensu scilicet quinquetariam diviso. Ternaria denique mystica est theologia, ob sanctas tres coessentialis substantias sanctissimæ unitatis, vel in quibus est sancta unitas, vel, ut magis proprie dicam, quæ est sancta unitas.

Alia contemplatio.

Vel universalem atque generalissimam significat virtutem et cognitionem, ut quarum altera hic per quatuor virtutes perficiatur, altera per octo quæ diviniorem rerum futurarum statum mystice ostendunt, significata sit, ex quibus duodenarius numerus compositus perficitur.

Alia contemplatio.

Vel præsentia atque futura significat, quia res præsentis quaternarius numerum elementarem et materialem naturaliter suscipiunt, res futuræ autem octonarius sibi vindicant numerum mystice in sese spectatum, quippe qui eam habeat proprietatem ut hebdomaticam temporis superet.

Alia contemplatio.

Vel ternas de intellectualibus et sensualibus iudicii ac providentia rationes duodenarius clare numerus significat. Una enim quæque istarum ad sese admittit tres ejus quod est existendi rationes, quemadmodum ex summis doctrinae capitibus tam discipulis quam doctoribus de potiore in oraculis divinis exercitatione multifariam manifestum est. Triplicantes igitur semetipsis eorum quæ existunt rationes generales quatuor illa in quibus conspiciuntur existentia, vel rursus istis quorum sunt ipsæ triplicate, duodenarium efficiunt numerum. Nam si ea quæ existunt essentiam habent et facultatem et virtutem, triplicem in se ipsis existendi nimirum habent rationem. Jam si has rationes ad existendum videlicet quemadmodum existunt Providentia connectit, triplex etiam ipsius plane evadet ratio. At si corruptelas singularum quas dixi rationum cum deflexæ fuerint, tam præteritas quam presentes et futuras, iudicium vindicat pravitatem castigans, sit ut etiam ipsa habeat triplicem suam contemplationis rationem, qua dum essentiam et facultatem et virtutem rerum quæ existunt definit, suam in perpetuum servat infinitatem.

Alia contemplatio.

Vel rursus perfectam, quam nobis assequi licet, causæ et eorum quæ ex alio tanquam ex causa procedunt agnitionem iste numerus significat. Decadi enim dyas adjecta efficit 12 numerum; decas vero est Jesus Dominus et Deus rerum universarum, quippe qui ab monade progressus, sic tamen ut foras non exiret, ad sese ipsum rursus et monadem revertit. Monas enim etiam decas est, et tanquam terminus eorum quæ finiuntur et comprehensio ac munitio eorum quæ slectuntur ac meta omnis arithmeticae terminationis. Atque dyas rursus est omnis eorum quæ post Deum sunt coagmentatio. Sic sensibilia cuncta, ut de materia ac forma constantia, dyas sunt, et intellectualia item, de potestatis et ejus qui illa essentialiter format congregatione. Nequaquam enim quod factum est simplex est, eo quod non hoc solum vel illud est, sed tanquam in subjecto essentia habet una cernendam tam constitutivam quam definitivam differentiam, quæ ipsam illud constituat, ipsumque ab alio evidenter secernat. Nihil autem quod quacunquæ modo suæ existentia manifestanda causa essentialiter aliquid quod simul

Alia contemplatio.

Vel rursus divinam essentiam hic numerus, et alacrem ejus ad agendum virtutem occulte significat. Divinam quidem essentiam, per tres numerum indicatam, ut triplici modo celebratam propter exstantiam per tres substantias; trinitas enim

VARIE LECTIONES.

" Apographum habet οὐσιώδους.

"Α.11η θεωρία.

Ἡ τοὺς περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν κρίσεως τε καὶ προνοίας τριττοῦ λόγου ὁ δώδεκα σαφῶς ἀριθμὸς παραθῆλοι. Ἐκαστον γὰρ τούτων ἐφ' αὐτὸ τοῦ εἶναι τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ τρεῖς ἐπιδέχεται λόγους, καθὼς τοῖς ἀκριβοῦς λόγοις τῶν θείων μυσταῖς καὶ μυσταγωγοῖς διὰ πολλὴν ἀσκησιν τῶν λογίων ἐκ πολλῶν κατὰθλον γέγονε. Τριπλασιάζοντες οὖν ἑαυτοὶς οἱ καθ' ὅλου τριτοὶ τῶν ὄντων λόγοι τὰ ἐφ' οἷς θεωροῦνται ὅ ὄντα, ἣ τὸ ἑκκαλιν τοῖς ὄν εἰσὶν αὐτοὶ τετραπλοῦμενοι, τὸν δώδεκα ποιοῦσιν ἀριθμόν. Εἰ γὰρ τὰ ὄντα οὐσίαν ἔχει καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, τριτὸν τὸν ἐπ' αὐτοῖς τοῦ εἶναι δηλονότι κέκτηνται λόγον. Εἰ δὲ τοὺς συνδεδεμένους τοὺς λόγους πρὸς τὸ εἶναι δηλονότι καθὼς εἰσὶν ἡ πρόνοια, τριπλοῦς καὶ ὁ αὐτῆς πάντως ὑπάρχων καθέστηκε λόγος. Εἰ δὲ τῶν λωδύσεων τῶν καθ' ἓνα τῶν εἰρημένων παρατραπόντων λόγων, παρελθουσῶν τε καὶ παρούσων καὶ μελλουσῶν, ἣ κρίσις ἐστὶ τιμωρητικὴ ὡς κακίας κολαστικὴ, τριπλοῦν ἔχει καὶ αὐτὴ τὸν ἐπ' αὐτῇ τῆς θεωρίας λόγον, καθ' ὃν οὐσίαν τε καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τῶν ὄντων περιγράφουσα μένει τὴν οὐκείαν εἰς τὸ διηγεῖσθαι ἀποριστὴν φυλάττουσα.

(258a) "Α.11η θεωρία.

Ἡ πάλιν τὴν ἐφικτὴν τοῦ αἰτίου καὶ τῶν αἰτιατῶν τελείαν ἐπίγνωσιν ὁ ἀριθμὸς οὗτος δηλοῖ. Δεκάδι γὰρ προστεθείσα δυάς ποιεῖ τὸν ἐφ' ἑκατὸς δὲ ἐστὶν Ἰησοῦς ὁ Κύριος καὶ θεὸς τῶν ὄλων, ὡς ἀνεκφραστήτως ταῖς ἀπὸ μονάδος προβάδεις πρὸς ἑαυτὸν μοναδικῶς πάλιν ἀποκαθιστάμενος. Μονὰς γὰρ καὶ ἡ δεκάς, καὶ ὡς ὅρος τῶν ὀριζομένων καὶ περιοχῇ τῶν κλεινομένων καὶ πέρας πάσης ἀριθμητικῆς ἀποπερατώσεως. Καὶ δυάς ἐστὶ πάλιν πᾶσα τῶν μετὰ θεὸν ὄντων ἡ σύμπληξις, ὅσον τὰ μὲν αἰσθητὰ πάντα ὡς ἐξ ὕλης συνεστηκότα καὶ εἰδούς ἐστὶ δυάς, τὰ δὲ νοητὰ, ὡς ἀπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ εἰδοποιούντος αὐτὰ οὐσιωδῶς συμβεβηκότος. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τὸ παράπαν γενητὴν κυρίως ἀπλοῦν, ὅτι μὴ τότε μόνον ἐστὶν ἡ τότε, ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ τῇ οὐσίᾳ ἔχει τὴν συστατικὴν τε καὶ ἀποριστικὴν διαφορὰν συνεπιθεωρουμένην, τὴν αὐτὴ μὲν ἐκείνη συνιστάσαν, ἀλλοῦ δὲ αὐτὴ φανερώς διακρίνουσαν. Οὐδὲν γὰρ καθ' ὁλοκλήρως τρέπον οὐσιωδῶς ἔχον συνεπιθεωρουμένον τι πρὸς δόλωσιν τῆς οὐκείας ὑπάρξεως δύναται κυρίως εἶναι ἀπλοῦν.

manifestanda causa essentialiter aliquid quod simul

"Α.11η θεωρία.

Ἡ πάλιν τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν αὐτῆς δραστην ἐνέργειαν ἐπιχειρουμένως ὁ ἀριθμὸς οὗτος ὑποσημαίνει. Τὴν μὲν θείαν οὐσίαν, διὰ τοῦ τρεῖς ἀριθμοῦ δηλούμενην ὡς τριαδικῶς ὁμνουμένην διὰ τὴν τρισηπόστατον ὑπαρξιν· τριάς γὰρ ἐστὶν ἡ μονὰς

ὡς ἐν τελείαις οὐσα τελεία ταῖς ὑποστάσεσιν, ἦγουν ἡ
 τῆς ὑπάρξεως τρόπος, καὶ μονὰς ἐστὶν ἡ τριὰς
 ἀληθῶς τῇ τῆς οὐσίας, ἦγουν τῇ τοῦ εἶναι λόγῳ.
 Τὴν δὲ δραστην ἐνέργειαν διὰ τοῦ ἐξ ἀριθμοῦ μη-
 νομένην, ὡς μόνου τῶν ἐνδὲς δεκάδος ἀριθμοῦ τε-
 λείου καὶ πλήρους, καὶ ἐκ τῶν οὐκείων συνσταμένου
 μερῶν, καὶ τῶν αὐ καθόλου καὶ ἀνίστων ἀριθμῶν
 περιεκτικοῦ, τοῦ ἀπείρου ψημὶ καὶ τοῦ περὶ τοῦ,
 (258 δ) ὡς καὶ μόνῃ τελείαν καὶ τελείον, καθ' ὃν
 εἰσι λόγον, ἀπεργαστικὴν τε καὶ φρουρητικὴν.
 Ἄνισα γὰρ τὰ μετὰ τοῖς ἀκροῖς κινούμενα πρὸς τὴν
 τῶν ἀκρῶν ἀκίνητην στάσιν. Οὐκ ἔστι δὲ ἐνδὲς
 καὶ τῶν λοιπῶν ποιησάμην τοῖς φιλοπόνοις τὴν ἐν-
 στασιν, ἀκρον μὲν ἐστὶ τό· Καὶ εἰπεν ὁ Θεός, Ποιή-
 σωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ'
 εὐμοσίαν· μέσον δὲ τό· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεός
 τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς·
 καὶ ἄκρον πάλιν· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐστὶν
 οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ. Τῶν ἀκρῶν οὖν καὶ τῶν μέ-
 σων ἀνίστων ἐνίων, ὡς τῶν μὲν τὰ ἄρβαν ἔχοντων
 καὶ τὰ θῆλυ, τῶν δὲ μὴ ἔχοντων, ἐστὶ ποιητικὴ τε
 καὶ περιεκτικὴ ἡ θεία ἐνέργεια, ἥτινα μυστικῶς,
 καθάπερ εἶμαι, μνηθεὶς ὁ σοφώτατος Μωϋσῆς, καὶ
 τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοπρατῶς ὑπεμφαλ-
 νων, ἐν ἑξ ἡμέραις γέγραφε τὸν Θεὸν παροικεῖναι
 τὸν σύμπαντα κόσμον· ἦτινι καθ' εἰρμὸν καὶ τάξιν
 μετὰ τῆς προνοίας καὶ τῆς κρίσεως τῶν ὄντων
 πρεπόντως συνεπιθεωροῦντες τὴν γένεσιν (περιέ-
 χεται γὰρ αὐτῇ ταῦτα) τὴν ἰβ' πληρέστατον ἀπαρτί-
 ζομεν ἀριθμόν.

θεωρία εἰς τοὺς κοφίνους.

Κοφίνους δὲ φησὶν ὁ λόγος, ἐν οἷς ἀπετίθη τὰ
 περισσεύσαντα, τὴν παιδευτικὴν οἰκονομίαν, τῶν
 πνευματικῶς τραφέντων τοὺς νοητοὺς τῶν εἰρημέ-
 νων λόγους, διὰ τὸ μήπω τῆς παιδαγωγικῆς αὐτοῦς
 ὑπεράνω γενέσθαι διδασκαλίας, τῆς καὶ τὰ χρήσιμα
 δόντως ὑποτιθεμένης, καὶ τὴν ἀλλοτρίαν τοῖς οὕτω
 παιδευομένοις ἀγωγὴν προτεινούσης, ὡς νοεῖν δι-
 δασιν ἡ ἐξ ἧς οἰκοδομοῦνται οἱ κτίοντες ὅλην, πληκτικὴ
 κατὰ φύσιν ὑπάρχουσα.

θεωρία τῶν ἑπτὰ ἄρτων.

(259 α) Οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τετραχισχίλων ἄρτοι
 τὴν νοητικὴν, ὡς εἶμαι, μυσταγωγίαν ὑποτιποῦσιν,
 ἦτοι τοὺς κατ' αὐτὴν θεωτούμενους λόγους, οὕστινας
 τοῖς προσκείμενοις πρὸς ἡμέρας τῷ λόγῳ, συντίεσι
 μεθ' ὑπομονῆς τὸν περὶ τὴν ἡθικὴν τε καὶ φυσικὴν
 καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν περιποιετικὸν τοῦ φω-
 τισμοῦ τῆς γνώσεως πόνον μακροθύμως φέρουσιν,
 ὁ λόγος, μυστικῶς διδάσκειν.

Ἄλλη θεωρία περὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν.

Ἡ τὸν φυσικὸν τυχὸν καὶ γραπτὸν καὶ πνευμα-
 τικὸν νόμον αἱ τρεῖς ἡμέραι παραδηλοῦσιν, ὡς ἐκά-

A est unitas ut in perfectis substantiis ipsa perfecta.
 Id est exstantia modo; et unitas trinitas vere est
 essentia, id est existendi ratione. Alacrem vero
 agendi virtutem significat per sex numerum in-
 dicatam, ut qui solus intra denarium numerum
 perfectus ac plenus est, et ex propriis partibus
 constat, quique rursus tam generales quam in-
 aequales comprehendit numeros, parem, inquam, et
 imparem, ut ipsam quoque solam perfectam et
 perfectorum, secundum quam sunt rationem, et
 operatricem et conservatricem. Inaqualia enim
 sunt quae inter extremitates motantur ad stationem
 extremitatum quam semper motatur. Quemadmodum
 ut ex uno reliqua quoque studiosis auspicet, ex-
 tremitas est illud : Et dixit Deus : Faciamus homi-
 nem ad imaginem nostram et ad similitudinem ;
 medium vero : Et fecit Deus hominem, marem atque
 feminam fecit eos ; atque iterum extremitas : In
 Jesu Christo non est neque mas neque femina . Cum
 igitur extremitates et medium sint inaequalia, cum
 altera masculum ac feminam habeant, altera non
 habeant, effectiva est atque comprehensiva Dei
 virtus, quam mystice, uti mihi videtur, initiatus
 sapientissimus Moyses, et ceteris hominibus be-
 nigne significans, intra sex Deum scripsit dies
 universum mundum condidisse ; qua virtute per
 seriem et ordinem cum providentia et indicio re-
 rum quae sunt creationem convenienter contem-
 plantes (ista enim haec comprehenduntur) duode-
 narium plenissimum consummamus numerum.

C Contemplatio in cophinis.

Cophinos autem, in quibus repositae sunt re-
 liquae, sermo appellat dispensationem instituto-
 riam, eorum qui spiritualiter sunt intellectualibus
 dictorum rationibus nutriti, propterea quod pæda-
 gogicam nondum superaverunt doctrinam, quae tam
 quae utilia sint recte suppeditat, quam gravem eis
 qui ita instituuntur conversationem proponit ;
 quomodo intelligere nos jubet materia ex qua co-
 phini construuntur, quae natura sua ad feriendum
 et percipiendum comparata est.

Contemplatio septem panum

Septem autem quatuor millium panes legalem.
 ut opinor, mystagogiam expriment, sive diviniore
 secundum eam rationes, quas eis qui tres dies
 apud sermonem maneant, id est qui laborem circa
 moralem et naturalem et theologiam philosophiam
 quo cognitionis lux comparetur cum patientia et
 aequo animo ferant, Sermo mystice tradit.

Alia contemplatio de tribus diebus.

Vel naturalem fortasse et scriptam et spiritua-
 legem tres dies significant, cum singula videlicet

* Gen. i, 27. b ibid. c Galat. iii, 28. d Gen. i, 7 passim.

spiritualioris secundum ipsas rationis lucem eis qui gnaviter student praesent, quibus qui bene se vere divina esuriunt Deo et Sermoni sine reprehensione adherentes mysticum accipiunt nutrimentum, quod eodem tempore et victoriae et regni fert solum, saturationis reliquias. Septem enim sportae e palmae ramis consertae (victoriae autem solum et regni palma est), inconcussae praeterea ac fortis cum violentis spiritibus incurrentibus contentiones eos qui per se nutriti sunt omnis pravitalis et ignorantiae victores significant, ut qui a Deo Sermone invictam acceperint affectionem ac spirituum dominationem.

Contemplatio virorum quatuor millium numeri.

Atque ipsorum illorum numerus qui his spiritualibus rationibus sunt enutriti verae ipsorum perfectionis manifestus et locuples testis est, quippe qui quatuor generales continet unitates, quarum prima quidem est prima unitas, secunda vero est denarius numerus, tertia centenarius, quarta monas est millenarius numerus. Harum enim unaquaeque, prima monade excepta, et monas est et decas: monas quidem earum quae post se sequuntur, ut in se ipsa composita, atque decuplando ipsius decadem conficiens: decas vero, sive denarius numerus ut earum quae ante se sunt compositionem in seipsam circumcludens: millenarius vero numerus quadruplicatus efficit quatuor millia. Est igitur prima monas mysticae symbolum theologiae, altera divinae dispensationis et bonitatis imago, tertia monas virtutis et cognitionis est simulacrum, quarta denique monas generalis rerum quae existant regenerationis diviniore manifestatio.

Alia contemplatio in septenarium numerum.

Septenarius autem sportarum numerus alio secundum superiorem modo inspectus, ut dicunt, significat sapientiam et prudentiam, hanc quidem ut circa causam trifariam sese mente, illam circa ea quae post causam et circa causam sunt ratione per causam quadruplici modo se moventem. Neutrum igitur irrationaliter a Domino factum est secundum magnum hunc magistrum, nec Spiritu indigne.

Ex eodem sermone, in illud: «Atque gratiarum diversitas est, alia gratia opus habens ad discernendum quantum sit praestantior».

Diversitas gratiarum quae alia gratia habet opus ad discernendum, secundum magnum hunc doctorem prophetia est, quemadmodum arbitror, et linguis loqui. Prophetia enim opus habet gratia spirituum discernendorum, ad cognoscendum quanam et unde et quo ferens et ejusmodi spiritus

• I Cor. xii, 4, 9. I Act. ii, 4.

(66) Greg. Naz. Orat. in Pentecost. cap. 16, p. 743, tom. I Opp. edit Bened.

A σπου του κατ' αυτον πνευματικωτερου λογου τον φωτισμην τοις φιλοπονουσι παρεχοντος, καθ' δε αμεμπτως οι καλως τε και αληθως παινουντες τα θεια, τω θεω και λογω προσμενοντες, δειχονται τροφην μυστικην κατα ταυτων νικης τε και βασιλειας εχουσαν συμβολα του κορου τα λειψανα. Αι γαρ επτα σπουριδες εκ φοινικων την υλην εχουσαι (νικης δε συμβολον και βασιλειας ο φοινιξ), προς δε και της ακλονητου προς τας των βιαιων πνευματων εμβολας υπερ αληθειας ενστασεως δι' αυτων τους τραφεντας πασης κακίας και αγνωσίας νικητας αποραινουσιν, ως την κατα παθων τε και δαιμονων παρα του θεου λογου αητητην λαβοντας δυναστειαν.

Θεωρία του αριθμου των τετρακισχιλιων ανδρων.

Και ο αυτων δε εκατων των τουτους τραφεντων τους πνευματικους λογους αριθμος της αληθους αυτων αριθμος μαρτυς εστι τελειωτητος, ως τας εσσαρας γενικας περιεχων μοναδας, ων πρώτη μεν εστιν η πρώτη μονάς, δευτέρα δε μονάς εστιν η δεκάς, τρίτη δε μονάς εστιν η εκατοντάς, και τετάρτη μονάς εστιν η χιλιάς. Έκαστη γαρ τουτων, χωρίς της πρώτης μονάδος, και μονάς εστι και δεκάς: μονάς μεν των μετ' αυτην, ως εις αυτην συνειθεμένη, και τω δεκαπλασιασμω την (259 θ) αυτης απαρτιζουσα δεκάδα· δεκάς δε, ως των προ αυτης μονάδων την σύνθεσιν εις αυτην περιγράφουσα· χιλιάς δε τετραπλουμένη τετρακισχιλιους οφιστησιν. Έστιν ουν η πρώτη μονάς μυστικης θεολογιας συμβολον, η δε δευτέρα μονάς θειας οικονομίας και αγαθότητος τύπος, η δε τρίτη μονάς ἀρετης και γνώσεως εστιν εικών, και η τετάρτη μονάς της καθ' όλου των εντων θεοιτερας μεταποιήσεως δήλωσις.

Άλλη θεωρία εις τον ζ' αριθμόν.

Ο δε επτα αριθμος των σπουριδων κατ' άλλον προς τω προτιμω θεωρουμενος τροπος, ως φασιν, εμφανιζει σοφίαν και φρόνησιν, την μεν ως περι την αιτίαν τρισως κατά νοον κινουμένην, την δε περι τα μετὰ την αιτίαν και περι την αιτίαν εντα κατά λόγον δια την αιτίαν τετραχως κινουμένην. Ουδέτερον ουν αλόγιως παρά του Κυρίου γεγνηται κατά τον μέγαν τουτον διδάσκαλον, ουδε αναξίως του πνεύματος.

Εκ του αυτού λογου, εις τό: «Και εστι διαφορά χαρισμάτων, άλλον δομένη χαρισματος προς διακρισιν του βασιλεως (66)».

Η διαφορά των χαρισμάτων η άλλου δομένη χαρισματος προς διακρισιν κατά τον μέγαν τουτον διδάσκαλον εστιν, η προφητεία, καθώς οίμαι, και το λαλειν γλώσσαίς. Η μεν γαρ προφητεία δεται του χαρισματος της διακρισεως των πνευματων, προς το γνωσθηναι τις και πόθεν και που φέρουσα

καὶ ποίου πνεύματος ἐστὶ, καὶ δι' ἣν αἰτίαν, μὴ πως
 φληναφὲς ἐστὶ, μόνον εἰκὴ προφερόμενη ἔκ τῆς
 κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν βλάβης τοῦ λέγοντος, ἢ αὐτοκί-
 νητός τις ὁρμὴ τοῦ δῆθεν προφητεύοντος, ἢ ἀγ-
 χινολας περὶ τινῶν φυσικῶς κατὰ λόγον διὰ πολυ-
 πειρίαν τεκμαιρομένου πραγμάτων, ἢ τοῦ πονηροῦ
 καὶ δαιμονιώδους πνεύματος, (260 α) ὥσπερ
 ἐν Μοντανῷ καὶ τοῖς ἐκείνῳ παραπλησίοις ἐστὶ τε-
 ρατολογία ἐν προφητείᾳ εἶδει τὸ λεγόμενον, ἢ δόξης
 ἐνεκὴν κενῆς τοῖς ἄλλοις τυχὼν ἀδρύνεται, λέ-
 γων τε καὶ πομπεύων ὡς περ αὐτὸς οὐκ ἐγέννησεν,
 ὅπερ τοῦ θαυμασθῆναι ψευδόμενος, καὶ πατέρα νόθον
 ὁρῶντων λόγων καὶ νοημάτων ταυτὸν ὅπερ τοῦ δό-
 ξαι σοφὸς τις εἶναι προβάλλεσθαι οὐκ αἰσχυρόμενος.
 Προφηταὶ γὰρ β', φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος, ἢ τρεῖς
 λαλεῖτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρίνετωσαν. Τίνες δὲ
 τυγχάνουσιν οἱ ἄλλοι; ὁρῶντες οἱ τὸ χάρισμα τῆς
 διακρίσεως ἔχοντες τῶν πνευμάτων. Δεῖται τοίνυν
 ἢ μὴν προφητεία, καθὼς ἔφη, τῆς διακρίσεως τῶν
 πνευμάτων, ἵνα γνωσθῇ καὶ πιστευθῇ καὶ ἐγκριθῇ,
 τὸ δὲ χάρισμα τῶν γλωσσῶν δεῖται τοῦ χαρίσματος
 τῆς ἐρμηνείας, ἵνα μὴ δόξη τοῖς παροῦσιν ὁ τοιοῦ-
 τος μαίνεσθαι, μὴ δυναμένου τινὸς τῶν ἀκούοντων
 παρακολουθῆσαι τοῖς λαλουμένοις. Ἐάν γάρ, φησὶν
 ὁ μέγας Ἀπόστολος, λαλεῖτε γλώσσαις, εἰσέλθῃ δὲ
 τις ἀπιστος ἢ ἰδιώτης, οὐκ ἔρουσιν ὅτι μαίνεσθε;
 Καὶ κελεύει μᾶλλον σιωπᾶν τὸν λαλοῦντα γλώσσαις,
 εἰ μὴ ἢ ὁ διερμηνεύων. Τὸ δὲ ἢ πρὸς διακρίσιν,
 φάναι τὸν διδάσκαλον ὁ τοῦ βελτίονος, φασὶν οἱ
 τοῖς θεοῖς τὸν νοῦν καταφωτισάντας λόγους ὑπερ-
 ἔχειν τὸ τῆς προφητείας καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν χά-
 ρισμα τῶν ὧν πρὸς διακρίσιν τε καὶ διασάφειν χρῆ-
 ζουσι χαρισμάτων, τούτεστι τῆς διακρίσεως τῶν
 πνευμάτων καὶ τῆς ἐρμηνείας. Ὅπερ εἰδὼς ὁ διδά-
 σκαλος ἔφη, ἢ πρὸς διακρίσιν τοῦ βελτίονος.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς Ἡρώνα τὸν φιλόσοφον
 λόγου, εἰς τὸ Ὑμβάματα καὶ παρασυμβά-
 ματα (67).

Ὑμβάμα ἐστὶ κατὰ γραμματικὰς πρότασις ἐξ
 ὀνόματος καὶ ῥήματος αὐτοτελὴ διάνοιαν ἀπαρτι-
 ζουσα, (260 β) οἷον, Ὑωάννης περιπατεῖ. Παρα-
 σύμβημα δὲ ἐστὶ πρότασις ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος
 οὐκ αὐτοτελὴ διάνοιαν ἀπαρτιζουσα, οἷον Ὑωάννη
 μέλει. Ὑφῆσας οὖν τις, Ὑωάννης περιπατεῖ, ὁ δὲ
 θεὸς ἐτέρου χρῆζειν ἐδείξεν· εἰπὼν δὲ, Ὑωάννη
 μέλει, περὶ τίνος αὐτῷ μέλει· παρέλειψεν εἰπεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Βασίλειον ἐπι-
 ταφίον, εἰς τὸ Ὑπ' ὁδονδὸς οὐρ τῶν ἀνάν-
 των οὐκ ὄντων ἐπ' ὅτι οὐχὶ τῶν ἀνάντων (68).

Ὅτι ποτὲ τις ἀποδέχεται τῶν καλῶν, κατ' ἐκεῖνο

ἢ I Cor. xiv, 29. ἢ ibid. 24.

ἢ Apographum habet προφερόμενος.

(67) Greg. Nazianz. Orat. in Heronem Philos. cap.
 6, p. 458. tom. I Opp. ed. Bened. (260 B.)

A sit, et quam habent causam; ne forte nugax sit,
 temere solum prolata ex villo principatus animi
 ejus qui loquitur, aut motus spontaneus ejus
 videlicet qui propheta, ex ingenii sagacitate
 de multarum rerum experientia docti naturaliter
 de quibusdam rebus secundum rationem conje-
 ctantis, aut nequam et demoniaci spiritus, sicut
 in Montano et ejus similibus quod predicatur pro-
 digiosa oratio est prophetiae forma vestita, aut ne
 gloriola vanae alienis aliis, prout casus fert, se
 exornet, loquens magnifice atque jactans quae ipso
 non peperit, admirationis commovendae gratia men-
 dax, quem non pudeat patrem sese nothum et
 adulterinum orbarum orationum ac cogitationum,
 ut sapiens aliquis esse videatur, representasse.
 Prophetae enim duo, ait divinus Apostolus, vel tres
 loquantur, et ceteri judicent. Quinam vero sunt
 ceteri? nimirum illi qui judicandorum spirituum
 gratiam habent. Itaque prophetia, uti dicebam,
 opus habet ut spiritus judicare possit, ut cognosca-
 tur et credatur et approbetur, linguarum autem
 gratia opus habet interpretationis gratia, ne eis
 qui adsunt ejusmodi insanire videatur, cum au-
 dientium nemo assequi dicta possit. Nam si,
 magnus inquit Apostolus, lingua loquamini, intret
 autem quis infidelis, vel idiota, nonne dicent quod
 insanitis? Atque imperat potius ut taceat linguis
 loquens, nisi fuerit qui interpreteletur. Quod autem
 ad discernendum, dixit magister, quoniam ait
 praestantior, quorum mens divina doctrina illumi-
 nata est, ii praestare dicunt prophetiae atque lingua-
 rum gratiam iis gratis quibus ad discernendum et
 explicandum opus habent, hoc est discernendi spi-
 ritus et interpretandi. Quod intelligens doctor ait:
 Ad discernendum quoniam praestantior sit.

Ejusdem, ex sermone in Heronem philosophum, in
 illud: Ὑμβάματα καὶ παρασυμβάματα.

Symbama secundum grammaticos est propositio
 ex nomine et verbo absolutam sententiam consi-
 sciens, ut exemplum afferam, Ὑωάννης deambu-
 lat. Parasymbama autem est propositio ex
 nomine et verbo non absolutam consi-
 sciens sententiam, ut, Ὑωάννη curae est. Itaque cum quis
 dicit: Ὑωάννης deambulat, nullo alio cum opus
 habere monstrat, cum autem, Ὑωάννη curae est,
 quid ei curae sit dicere omisit.

Ejusdem ex funebri in sanctum Basilium oratione,
 in illud: Ὑπ' ὁδονδὸς οὐρ τῶν ἀνάντων οὐκ ὄντων
 ἐπ' ὅτι οὐχὶ τῶν ἀνάντων accipiat.

Quod quis honestum recipit, pro eo omnino et

VARIE LECTIONES.

68) Idem. Or. funebr. in Magnum Basilium
 cap. 1., p. 770. tom. I Opp. ed. Bened.

incrementum facit et eis quæ de isto prædicantur aperte lætatur et invitatur. Lætatur quidem auctus animo ut de re grata, invitatur vero ad majus incrementum inde capiendum, ex laude ea majorem impulsus accipiens. Quorum enim rerum, inquit magister, laudes novi, earum quoque haud dubie incrementa explorata habeo, hoc est, Quorum rerum laudes novi, etiam hominum qui eas accipiunt manifesto ad virtutem incrementa novi. Omnium igitur rerum videlicet laudibus ornatarum nulla est omnino de qua non eorum qui iis lætantur incrementum invenias; vel cum in superioribus magister tria proposuisset, semetipsum, sermones, virtutis laudatores, in his complexus oratorum more explicuit, inductionibus ad ista tria accommodatis, de semetipso prius enarrare incipiens, deinde per medios virtutis laudatores percurrens, in sermones illas consummavit; cum argumentum ad sanctum Basilium accommodatum et ipsi conveniret, ut magistro, et sermonis proposito, et amatoribus virtutis, vel laudatoribus ejus, desideratum, quæ nosse desiderant incrementi in virtutem per imitationem capiti modos, ipsisque sermonibus consentaneum, utpote præstantiarum virtutis commendatoribus. Enimvero cujuslibet hominis vita secundum Deum laudabili ornati, in primis vero Basilii egregii illius, sive omnem complecti potuerint, et tanquam vivam et animatam virtutis amatoribus subicere imaginem, sive non potuerint ad hujus magnitudinem penetrare, in nulla igitur re ex omnibus, et sermone et loquente et audiente, aliter accidit quin argumenti ornamentum convenienter participet, vel ut paulo supra accuratius quesivimus est.

εἰς τὴν τοιαύτην ἀναγωγήν ἀναγκαῖον ἐστὶν ἵνα

Ejundem ex carminibus, in illud: «Ludit enim summa ratio omnimodis figuris, discernens qualibet mundum suum hinc et illinc.»

Quando mente veluti per januas quasdam eorum quæ videntur ad intellectualia trajecta sola fide in spiritu magnus David a divina sapientia quamdam mysteriorum quæ quidem hominibus attingere licet interpretationem accepit, tum, puto, ait: *Abyssus abyssum invocavit in vocem cataractarum tuarum*: his fortasse significans omnem mentem contemplativam, eo quod naturaliter invisibilis sit et ob profunditatem et multitudinem cogitationum abyssosimilem, postquam universam earum quæ videntur rerum constitutionem et ordinem traiecerit et in intellectualium regionem pervenerit, horumque decorem secundum fidem rursus motus vehementia

Pal. xli, 9.

VARIÆ LECTIONES.

Caillau ed. Κριτὰς. Caillau tēder, quod tertio loco et infra apud Maximum exstet, sed altero item tēder. Dion edidit Caillau. Cum Maximo faciunt cod. Reg. 995 et Coisl., apud editorem novissimum.

(69) Greg. Nazianz. *Præcepta ad virg.* v. 592., p. 372, tom. II Opp. edit. Bened.

πάντως καὶ ποιῆται τὴν ἐπιδοσιν καὶ τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις ὁδὸν ἔσται καὶ παρακαλεῖται. Ἦσεται μὲν προστιθέμενος αὐτῷ πλεον κατὰ ψυχὴν ὡς καταδυμῆν πράγματι, παρακαλεῖται δὲ τῆς κατ' αὐτὸ πλεονος ἐπιδόσεως, ἐκ τοῦ περὶ αὐτοῦ δεχόμενος ἐπαίνου μείζονα προτροπὴν. Ὁ γὰρ, φησὶν, διδάσκαλος, τοὺς ἐπαίνους οἶδα, τούτων σαφῶς καὶ ἐπιδοεῖς, τούτῃσιν, ὧν οἶδα πραγμάτων τοὺς ἐπαίνους, καὶ τῶν ἀποδεχομένων αὐτὰ σαφῶς ἀνθρώπων τὰς εἰς ἀρετὴν ἐπιδοεῖς, ἵγουν ἐπαυξήσεις, ἐπίσταμαι. Ἐπ' οὕτως οὖν τῶν πραγμάτων πάντων δηλονότι τῶν ἐπαινούμενων οὐκ ἔστιν ἐπ' ὅτιν οὐχὶ πάντως τῶν ἐπ' αὐτοῖς ἡδομένων εὖροις τὴν ἐπαύξησιν: ἢ ἐπειδὴ τρία προβαλεῖ διδάσκαλος ἀνωτέρω, ταυτὸν, τοὺς λόγους, τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐπαινήτας, ἐν τούτοις περιλαβὼν κατὰ ῥήτορας ἐξηγήσας, τὰς ἐπαγωγὰς τοῖς τρισὶν ἐφαρμόσας, καὶ ἐξ αὐτοῦ πρότερον τῆς ἀποδόσεως ἀρξάμενος, εἴτα διὰ μέσων τῶν ἀρετῆς ἐπαινετῶν διελθὼν, εἰς τοὺς λόγους αὐτὰς ἐπέλθωσιν, ὡς τῆς κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ὑποθέσεως καὶ αὐτῷ προποῦσης, ὡς διδασκάλῳ, καὶ τοῦ λόγου προβεβλημένῳ, καὶ τοῖς (261 a) ἀγαπῶσι τὴν ἀρετὴν, ἵγουν τοῖς αὐτῆς ἐπαινέταις, πεπονημένῃς, οἷα προδοῦσι γινώσκει τοὺς τρόπους τῆς διὰ μμήσεως εἰς ἀρετὴν ἐπιδόσεως, καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῖς ἀρμοζούσης, ὡς ἐκφαντορικῶς τῶν κατ' ἀρετὴν καλῶν. Παντὸς μὲν οὖν ἀνδρὸς βίον ἔχοντος κατὰ θεὸν ἐπαινούμενον, μάλιστα δὲ Βασιλείου τοῦ πάντο, κἄν τε δυνηθῶσι πᾶσαν περιλαβεῖν, καὶ ὥσπερ εἰκόνα ζῶσαν καὶ ἐμφύγον ὑποδεῖξαι τοῖς ἐρασταῖς τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὴν, κἄν τε μὴ δυνηθῶσι τοῦ ταύτης ἐπιχέσθαι μεγέθους, ἐπ' οὕτως οὖν οὐκ ἔστι τῶν ἀπάντων, καὶ λόγου καὶ λέγοντος καὶ ἀκούοντος, ἐφ' ὅτιν τὸ τῆς ὑποθέσεως καλὸν οὐκ ἀρμόσει, ἢ καθὼς ἀνωτέρω ἀκριδέστερον μᾶλλον ἐξητάσται.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐπὶ, εἰς τὸ: Παῖς γὰρ λόγος αἰκὴς ἐν εἰδοσὶ παρτοδοαίσι, κριτὰς, ὡς ἐθέλοι, κόσμος ἐόν, ἔρθα καὶ ἔρθα (69).

Ἦνικα τὸν νοῦν ὡς διὰ κλειθρῶν τινῶν τῶν φαινόμενων ἐ μέγας λαβὴν κατὰ μόνην πίστιν ἐν πνεύματι πρὸς τὰ νοητὰ διαλάσας ἐδέξατο τινα παρὰ τῆς θείας σοφίας τῶν ἐπικτινῶν ἀνθρώποις μυστηρίων ἐμφανίσιν, τότε, καθάπερ οἶμαι, φησὶν, Ἀδυσσος ἀδυσσος ἐπικαλεῖται εἰς φωτὴν τῶν καταβύθων σου: τούτοις, τυχὼν ἐνδείκνυμενος, ὅτι πᾶς νοῦς θεωρητικὸς, διὰ τὴν τὸ κατὰ φύσιν ἀόρατον καὶ τὸ βάθος καὶ πλῆθος τῶν νοημάτων ἀδύσσοις παροικῶς, ἐπειδὴ τῶν φαινόμενων διαβάς πᾶσαν τὴν διακόσμησιν, καὶ εἰς τὴν τῶν νοητῶν χώραν γενόμενος, καὶ τούτῳ πάλιν κατὰ πίστιν τῷ σποδρῷ τῆς κινήσεως ὑπερβάς τὴν εὐπρέπειαν, ἐφ' αὐτὸν στῇ.

Caillau ed. Κριτὰς. Caillau tēder, quod tertio loco et infra apud Maximum exstet, sed altero item tēder. Dion edidit Caillau. Cum Maximo faciunt cod. Reg. 995 et Coisl., apud editorem novissimum.

πεπηγώς παντάπασι καὶ ἀνίητος, διὰ τὴν πάντων
 διδάσκειν, ἐνικαυτὰ τὴν θείαν δόξαν; ἐπικαλεῖται
 σοφίαν, τὴν οὕτως τε καὶ ἀληθῶς (261 b) κατὰ τὴν
 γνῶσιν ἀδιεξίτητον ἄδυσσον, φωνὴν αὐτῷ δόναν τῶν
 θείων καταβάσεων, ἀλλ' οὐκ αὐτοῦς τοῦς κατα-
 βάτας, ὅπερ ἐστὶν ἐμφανὲς τινὰ πίστειος γνῶστι-
 κὴν τῶν περὶ τὸ πᾶν τῆς θείας προνοίας; τρέπων τε
 καὶ λόγων αὐτῶν ὑποδείξασθαι, δι' ἧς μνησθῆναι
 δυνήσεται τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς Ἱορδάνου καὶ Ἑρμονίαι,
 ἐν ᾗ τῆς θείας πρὸς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ λόγον συγ-
 καταβάτως τὸ μέγα καὶ φρικτὸν διὰ σαρκοῦ ἐταδέ-
 σθη μυστήριον; ἐν ᾗ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἰδιωρῆθη
 τοῖς ἀνθρώποις τὸ ἀληθές, ὅπερ διὰ τὸ πᾶσαν ἐκδε-
 θεῖναι φύσεως τάξιν καὶ δυνάμιν τῷ μὲν θεῷ καὶ
 τῆς θείας μύστης τε καὶ μυσταγωγῇ κρυπτογνώστου
 σοφίας Παῦλι τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ μωρία ὀνομά-
 σθη Θεοῦ καὶ ἀσθένεια, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν οἱμα
 σοφίαν καὶ δυνάμιν τῷ δὲ θεόφρονι μεγάλῳ Γρηγο-
 ρίῳ παίγνιον προσηγορεύθη, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν
 φρόνησιν. Ὁ μὲν γὰρ φησι. Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ
 σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ τὸ ἀσθενέ-
 ρον τοῦ Θεοῦ ισχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ· ὁ δὲ
 Παῦλι γὰρ λόγος αὐτοῦ ἐν εἰδει παντοδαποῖσι,
 Κρίτας ὡς ἐθέλοι κόσμον ἐν ἔνθα καὶ ἔνθα·
 ἐκείνος τῇ στερήσει τῶν παρ' ἡμῖν κρατίστων
 θέσεων τὴν θείαν ἐνδείκνυμενος εἶναι, καὶ ταῖς ἀποφά-
 σαι τῶν ἡμετέρων ποιοῦμενος τὴν τῶν θείων κατάφα-
 σιν. Μωρία γὰρ παρ' ἡμῖν καὶ ἀσθένεια καὶ παίγνιον
 στερήσεως εἶναι, ἡ μὲν σοφίας, ἡ δὲ δυνάμειος, ἡ δὲ
 φρονήσεως, ἐπὶ Θεοῦ δὲ λεγόμεναι σοφίας καὶ δυνά-
 μειος καὶ φρονήσεως ὑπερβολὴν σαφῶς ὑποδηλοῦσιν.
 Εἰ τι οὖν παρ' ἡμῖν κατὰ στήρησιν λέγοιτο, ἐπὶ
 Θεοῦ λεγόμενον εἶναι ὑποδηλοῦν πάντως ἐκδέχασθαι
 δίκαιον, καὶ τὸ ἐμπάλιν, εἰ τι κατὰ εἶναι ἐφ' ἡμῶν
 λέγοιτο, (262 a) ἐπὶ Θεοῦ στήρησιν διὰ τὴν ὑπερ-
 οχὴν ἐκδέχασθαι δηλοῦν προτεδίστατον. Αἱ γὰρ τῶν
 θείων ὑπερβολαὶ καὶ κατὰ στήρησιν δι' ἀντιφάσεις,
 λεγόμεναι παρ' ἡμῶν ἀποδίδουσι πολὺ τῆς ἀληθείας
 καὶ ἐν εἰσι λόγον ἐμφάσεως. Εἰ δὲ τοῦτο κατὰ τὸν
 ἐκείνα λόγον ἐστὶν ἀληθές (ὅς γὰρ συμβαίνει πάν-
 ποτε τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνους), ἀρα μωρία Θεοῦ
 καὶ ἀσθένεια κατὰ τὸν ἄγιον ἀπόστολον Παῦλον, καὶ
 παίγνιον Θεοῦ κατὰ Γρηγόριον τὸν θαυμαστὸν καὶ
 μέγαν διδάσκαλον, τὸ μυστήριον ἐστὶ τῆς θείας ἐν-
 ἀνθρωπήσεως, ὡς πάσης φύσεως δυνάμειος τε καὶ
 ἐνέργειας πᾶσαν ὑπερουσίως ἐκδεχόμενος τάξιν καὶ
 ἀρμονίαν, ὅπερ πνεύματι θεῷ πρόβλεπεν κατὰ νοῦν
 θεασάμενος καὶ μυηθεὶς ὁ θεϊότατος Δαβὶδ, καὶ οἶον
 τὴν τοῦ Ἀποστόλου λεγομένην διὰ στερήσεως ὑπερ-
 βάλλουσαν εἶναι τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν, Ἰουδαίων,
 σαφῶς οἶμαι, καταβῶν· Ἐρ τῷ πλῆθει τῆς δυνά-
 μειος σου ψεύσονται· οὐκ αὖ ἐχθροὶ σου. Πᾶς γὰρ
 ἀνθρώπος ἐχθρὸς πάντως τοῦ Θεοῦ καὶ φεδοῦς προ-
 δηλῶς καθίσταται· ὁ τὸν Θεὸν τῷ νόμῳ τῆς φύσεως
 ἀμαθῶς τε καὶ ἀσεβῶς περικλείων, καὶ ἀπαθῶς ὑπὲρ
 φύσιν ἐν τοῖς ὅπ' φύσιν οὐσιωδῶς γενόμενον τὰ κατὰ
 φύσιν ὡς πάντα δυνάμενον· ἐπεργῆσαι πιστεύειν μὴ

superaverit, jamque in se ipsa stet, his prorsus
 atque immobilis, ob cuncta trajecta, tum divinam
 necessario invocare sapientiam, abyssum quae re-
 vera non possit cognitione transcurri, ut sibi di-
 vinarum cataractarum vocem dare velit, non vero
 ipsas cataractas, quod est significationem quam-
 dam fidei qua divina circa universum Providentiae
 modos et rationes noscamus precibus impetrare,
 qua Dei meminisse queamus ex terra Jordanis et
 Hermonim; in qua divina Dei Sermonis ad ho-
 mines condescensionis magnum et horrendum per
 carnem est consummatum mysterium, in quo vera
 hominibus erga Deum pietas donata est, quae cum
 omnem naturae ordinem ac potestatem exsuperavit,
 a divino atque divinae sapientiae sacerdote et do-
 ctore oculatorum interprete Paulo, magno apo-
 stolo, stultitia Dei et infirmitas, ob superabun-
 dantem, puto, sapientiam ac virtutem, a magno
 contra ac divino Gregorio lusus appellata est,
 ob superabundantem prudentiam. Ille enim, Dei
 stultum, inquit, sapientius hominibus, et infir-
 mum Dei fortius est hominibus: hic contra ait:
 Ludit enim summa ratio in omnimodis figuris,
 discernens qualibet mundum suum hinc et illinc:
 uterque fortissimas quibus nos utimur, positiones
 negando divinum habitum demonstrans, nostro-
 rumque negationibus divina affirmans. Stultitia
 enim et infirmitas et lusus apud nos privationes
 sunt, una quidem sapientiae, altera fortitudinis,
 tertia prudentiae, sed de Deo usurpatum esse habitum
 sapientiae et fortitudinis et prudentiae superabun-
 dantiam, clare significant. Quod si quid apud nos
 privative dicitur, de Deo usurpatum esse habitum
 significationem habere jure interpretabimur, ac
 rursus, si quid secundum habitum de nobis dicitur,
 id de Deo usurpatum ob eminentiam admit-
 tere privationem docere maxime consentaneum
 erit. Divinam enim exsuperantiam, et privative
 per contradictionem apud nos dictae, a vero se-
 cundum quam sint rationem significata multum,
 absunt. Quod si, ut videtur, verum est (nusquam
 enim divina congruunt cum humanis), ergo stul-
 titia Dei et infirmitas secundum sanctum apo-
 stolum Paulum, et lusus Dei secundum admirandum
 et magnum doctorem Gregorium, divinae incar-
 nationis mysterium est, ut quod omnis naturae et
 potestatis et virtutis omnem ordinem congruen-
 tiamque supernaturaliter egressum est, quod qui-
 dem divino Spiritu procul contemplatus mente et
 imitatus David, ac veluti praevius interpretes Dei
 habitus superabundantis ab Apostolo per priva-
 tionem indicati, de Judaeis, clare puto, vociferans:
 In multitudinem, inquit, fortitudinis tuae mentientur
 tibi inimici tui. Nullus enim homo non Dei aperte
 hostis et inscius evadit qui lege naturae inscietur
 et impie Deum includit, et eum qui sine ullo affectu
 in rebus naturae subjectis essentialiter naturam su-

pergressus est, naturalia, cum omnia posset, egisse credendi non initium facit. Sic igitur secundum unum interpretandi modum Dei stultitiam et infirmitatem et lusus spectasse de conjectura Sermo ausus est, cum quibus per digressionem, tanquam præviam contemplationem propositæ questionis exemplarem, abyssum quoque abyssum invocantem in vocem divinarum cataractarum = Sermo hanc mentem gnosticam esse sapientiam invocantem, interpretatus exilem quamdam mysteriorum quæ insint in divina et ineffabili condescensione significationem edidit. Abyssus enim et abyssi locus communi nomine appellatur, locus vero divine sapientie pura mens est. Itaque cum ad recipiendum apta est abyssus positive et mens, et sapientia rursus eadem propter suam naturam appellatur.

Altera in idem contemplatio.

Alio autem propositam questionem examinare modo cum Dei gratia, conjecturaliter, non affirmate (hoc enim modestum, illud protervum est), præsentis sermone aggredi audemus, statuantes mediocri fortasse prominentiam æquabilem habentem ab extremitatibus distantiam, lusus Dei a magno doctore esse dictam, ob fluctuantem eorum et mutabilem stationem, vel potius, quod magis proprie est, dicendum, ob stabilem fluctuationem. Id quod etiam mirum est, stationem videre semper fluctuantem et labentem, et fluctuationem semper mobilem, provide eorum emendandorum gratia divinitus excogitatum quæ administrantur, quæ erudire, eruditiosque ad sapientiam deducere posset, ut spem suam alibi collocandam transferrent, atque in fine ejus in ipsis mysterii ad Deum inclinando firmiter se per gratiam deificatum iri crederent. Media autem dico eorum quæ vel nunc hominem comitari videntur, vel in quibus homo est, consummationem, extremitates contra eorum quæ non videntur nec apparent quæque certissime olim comitatura sunt hominem substantiam, quæ proprio ac vere secundum ineffabilem et principalem finem et rationem divine bonitatis instituta atque facta sunt. Quemadmodum sapiens Ecclesiastes magnum et clarum animæ oculum in eorum quæ videntur et fluctuant generationem convertens, et quasi in visione eorum quæ vere sunt condita atque facta constitutus ait: *Quid est quod fuit?* et: *Quid est quod factum est? Ipsum quod fiet?* eorum videlicet memor quis in principio quæque in fine sunt, ut quæ eadem sint et reveralint, cum eorum contra quæ in medio sunt et prætereant nullo ibi modo meminere. Postquam enim magister quod ipse præsertim egregie poterat, de peculiari quadam animalium et lapidum natura, ac simpliciter de multis inluite quæ in rebus existentibus observantur disputavit, his addit: «Ludit enim summa

A ἀρχήν. Οὕτω μὲν οὖν κατὰ μίαν ἐπιβολὴν τῶς θεωρῆσαι τὸ μῦθον τοῦ Θεοῦ θείας τὸ ἀσθενὲς καὶ καίγειν, στοχαστικῶς ὁ λόγος ἐτελέμηται, μετ' ὧν παρτεχνατικῶς, ὡς προθεωρίαν παραδειγματικὴν τοῦ προτεθέντος ἀπορροῦ, καὶ τὴν ἄδυσσον τὴν ἐπικαλουμένην τὴν ἄδυσσον εἰς φωνὴν τῶν θείων καταβήκτων λαβὼν ὁ λόγος νοῦν γνωστικὸν εἶναι σοφίαν ἐπικαλούμενον δέξασθαι, μικρὰν τινα τῶν ἐπὶ τῇ θείᾳ καὶ ἀφράστῳ συγκαταβάσει μυστηρίων ἐμφασιν παρεδίηλθεν. Ἄδυσσος γὰρ καὶ ὁ τῆς ἄδυσσου τόπος ὁμωνύμως ὀνομάζεται, τόπος δὲ τῆς θείας σοφίας, ὁ καθαρὸς καθέστηκε νοῦς. Ἄρα θείαι διὰ τὸ δεκτικὸν ἄδυσσος καὶ ὁ νοῦς προσπαγορεύεται, καὶ ἡ (262 b) σοφία πάλιν τὸ αὐτὸ διὰ τὴν φύσιν κατανομάζεται.

Ἄλλη θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Καθ' ἕτερον δὲ τὸ προκαίμενον ἀπορροὺ διασκοποῦντες τρόπον τῇ βοηθείᾳ τῆς χάριτος ἐτοχαστικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀποφαντικῶς (τὸ μὲν γὰρ μέτριον, τὸ δὲ προπετὲς), ἐγχειρεῖν τῷ προκαίμενῳ ρητῷ τολμῶμεν, φάσκοντες: τὴν τῶν μέσων τυχὴν προβολὴν, κατὰ τὸ ἴσον ἀπὸ τῶν ἄκρων ἔχουσιν ἀπόστασιν, καίγειν εἰρηθεῖαι Θεοῦ τῷ μεγάλῳ διδασκάλῳ, διὰ τὴν ἐπὶ ῥύτον αὐτῶν καὶ εὐδαίμοντον στάσιν, μᾶλλον δὲ, στάσιμον βεῦσιν εἰπεῖν οἰκτιρότερον. Ὁ καὶ παράδοξον, στάσιν ἀεὶ ρέουσιν καὶ φερομένην θεωρεῖν, καὶ βεῦσιν ἀεικίνητον προνοητικῶς τῆς τῶν οἰκονομουμένων ἕνεκεν βελτιώσεως θεοῦ ἐπινενοημένην, τοὺς δὲ αὐτῆς παιδαγωγούμενους σοφίᾳ δυναμένην, ἀλλαχού μεταστήσεσθαι πάντως ἐλπίζειν, καὶ πέρας τοῦ κατ' αὐτὴν ἐπ' αὐτοῖς μυστηρίου τῇ πρὸς Θεὸν νεύσει βεβαίως διὰ τῆς χάριτος θεωρηθεῖσθαι πιστεύειν. Μέσα δὲ λέγω τὴν τῶν ὁρωμένων καὶ νῦν περὶ τὸν ἀνθρώπον ὄντων ἢ ἐν οἷς ὁ ἄνθρωπος συμπλήρωσιν, ἄκρα δὲ τὴν τῶν μὴ φαινομένων καὶ περὶ τὸν ἀνθρώπον ἀφειδῶς ἔσεσθαι μελλόντων ὀπίστασιν, τῶν κυρίως τε καὶ ἀληθῶς κατὰ τὸν ἄρρητον καὶ προηγούμενον σκοπὸν τε καὶ λόγον τῆς θείας ἀγαθότητος παποιημένων τε καὶ γεγεννημένων. Καθὼς ὁ σοφὸς Ἐκκλησιαστής μεγάλῳ τε καὶ τραυῇ ψυχῇ ὁμιλεῖ τῶν ὁρωμένων τε καὶ βέδων ὑπερκόφας τὴν γένεσιν, καὶ οἷον ἐν φαντασίᾳ τῶν ἀληθῶς παποιημένων τε καὶ γεγεννημένων γενόμενος: *Τί τὸ γεγενημένον; ἀπὸ τοῦ γενησόμενον; καὶ τί τὸ παποιημένον;* Αὐτὸ, φησί, τὸ παποιησόμενον τῶν πρώτων δηλαδὴ καὶ τῶν τελευταίων ἐπιμνησθεῖς, ὡς τῶν αὐτῶν ὄντων καὶ ἀληθῶς ὄντων, τῶν δὲ μέσων καὶ παρερχομένων οὐδὲως κατὰ τὸν τόπον μνησθεῖς. Μετὰ γὰρ τὸ ἐξελεῖν, ὡς οἷον τε ἦν μεγαλοφύῳς (263 a) μάλιστα τὸν διδάσκαλον, παρὶ τινος φύσεως ζῶον καὶ λίθον, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἀορίστως περὶ πολλῶν τῶν ἐν τοῖς οἷσι θεωρουμένων, ἐπιφέρει τοῦτο: «Παίζει γὰρ λόγος αἰτιῶς ἐν εἰ-

• Psal. xli, 8. • Eccle. i, 9. • ibid.

δεσιν παντοδαποῖσι, ἑρίνας ὡς. ⁶⁶ ἰδοὺ καὶ κόσμον ἐν ἡμῶν καὶ ἡμῶν (70). Ὁ μὴ ποτε οὖν καθὼς αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς λόγῳ φησὶ, περὶ θεότητος διακρίνον καὶ χριστὸς φύσεως, « ἔως ἐκείνου ἐπὶ τῆς ἰδίας μένει, τὸ μὲν παρρησίας, τὸ δὲ ταπεινώσεως, ἁμικτος ἡ ἀγαθότης καὶ τὸ φιλόφρων ἀποκρινόμενος, καὶ χάσμα μέγα ἐν μέσῳ καὶ ἀδιόδωτον, οὐ τὸν πλοῦσιον τοῦ λαζάρου καὶ τὸν ὀρεκτῶν τοῦ Ἀβραὰμ κόλπων διαίρων, πᾶσαν δὲ τὴν γενήτην φύσιν καὶ μέουσιν τῆς ἀγενήτου καὶ ἰσθηκυίας. » Ὁ παρεμφορῇ τε καὶ ὁμοία καὶ ὁ θεηγόρος μέγας διεξέρχεται Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης φάσκων. « Τολμητέον δὲ καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἀληθείας εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πάντων αἰτίας τῷ καλῷ καὶ ἀγαθῷ τῶν πάντων ἔρωτι δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος ἔβη ἐαυτοῦ γίνεται, ταῖς εἰς τὰ ὄντα πάντα προνοίαις, καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει καὶ ἔρωτι θέλγεται, καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντα καὶ πάντων ἐξηρημένου πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατὰγεται, κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δυνάμιν ἀνεκροῦνται ἐαυτοῦ (71). » Μή ποτε οὖν, καθὼς ἔφη, καὶ τούτων τὸν περὶ τοῦ, « Παῖζει γὰρ λόγος αἰνός, ὁ ἐπιτόμως ἀποδοθέντα τρόπον ἐξαπλώσαι κατὰ διάνοιαν τοιαύτην ἥμῖν ἐστι δυνατόν φάσκουσιν, ὡς περὶ οἱ γονεῖς (ἵνα τοῖς καθ' ἡμᾶς παραδείγμασι χρῶμεθα εἰς τὴν τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς πραγμάτων ὑπογραφὴν), ἀφορμὰς τοῖς τέκνοις παρέχοντες τὴν νουθεσίαν » ἀποκρίσασθαι συγκαταβάσεως τρόπων, δοκοῦσι κατὰ συμπεριφορὰν παιδικὰ παῖγνια μετεῖναι, ὡς φέρε εἰπεῖν καρυστιάζειν, καὶ ἀτραγάλοις μετ' αὐτῶν συμπεριφέρεσθαι, ἡ καὶ ἀνθ' πολὺχρον τοιούτοις παραινέμεναι, καὶ (263 δ) πολυδαφείας ἐσθλότητας τῶν αἰσθητέων θελητηρίους, ἀπῆγον ἢ κατέπληττον, ὡς τῶν παίδων ἑτέραν τῶς ἐργασίας οὐκ ἔχοντων, μετὰ βραχὺ δὲ καὶ παιδευτηρίους αὐτοῖς τῶν γονέων παραδιδόντων, εἰτα καὶ λόγου τελειωτέρου καὶ πραγμάτων ἰδίων μεταδιδόντων, οὕτω τυχόν καὶ τὸ ἐπὶ πάντων θεόν φησι διὰ τῶν εἰρημένων ὁ διδάσκαλος διὰ τῆς τέως ἱστοριώδους τῶν φαινομένων χρισμάτων φύσεως εἰς ἐκπλήξιν ἢ καὶ ἀπαγωγὴν διὰ τῆς αὐτῶν θείας καὶ γνώσεως νῦν ἡμᾶς οἷα κομιδῇ παιδᾶς ἐμβάλλοντα, ἔπειτα καὶ τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς πνευματικωτέρων λόγων θεωρίαν ἐνείντα, καὶ τελευταίον ἐπὶ τὴν ἐαυτοῦ καθὼς ἔστιν ἐφικτὴν διὰ θεολογίας μυστικωτέραν γνῶσιν ἐνάγοντα, τὴν πάσης τῆς ἐν εἰδει καὶ ποιῶ καὶ σχηματὶ καὶ ποσῷ, τῷ ἐν πλήθει τε καὶ ἕκῃ παντάπασιν καθαρεύουσιν, ποικιλίας τε καὶ συνθέσεως ἐν τοῖς προκαταδείγμασιν, ὡς πρὸς τὸ τέρμα τῆς θεωρίας, « καί τινι » εἰρηται τῷ θεοφόρῳ Γρηγορίῳ, καὶ τῷ θεοφόρῳ Διονυσίῳ « θέλγεσθαι » τε καὶ « ἐξίστασθαι ἐαυτοῦ. »

Τῷ ὄντι γὰρ ἐκ παραλλήλου κατὰ παράθεσιν θεωρούμενα πρὸς τὰ κυρίως καὶ ἀληθῶς ὄντα, καὶ

Luc. xvi, 24.

VARIE LECTIONES.

⁶⁶ Sic cod. Gud. h. l. ⁶⁷ Sic cod. Gud.

(70) Greg. Naz. Or. in Pentecost. cap. 12., p. 741. tom. I. Opp. ed. Bened.

A Ratio in formis omnimodis, discernens qualibet mundum suum hinc et illinc. Nonne igitur similiter atque ipse in sermone sacre Pentecostes, de Deo et condita natura disserens, ait: Quamdiu uterque in propriis manserit, Deus scilicet in sua specula, et homo in humilitate sua, nec bonitas miscebitur, nec benignitas communicabitur, sed erit magnus et non permeabilis hiatus interjectus, non divitem a Lazaro et expetito Abraham sinu dirimens, verum procreatam et fluxam naturam ab increata et stabili? Illis consentanea atque similia magnus Dei prece persequitur Dionysius Areopagita dicens: Nam audendum est hoc etiam de veritate dicere, quod ipsemet omnium rerum fons et causa pulchro et hono cunctorum amore, propter excessum bonitatis amantissime extra se existit per rerum omnium providentias, et quasi delectatur ejusmodi bonitate et charitate et amore, et, cum sit supra omnia et omnia et ex omnibus exemptus, ad universale deducitur, secundum exstaticam supernaturalem, quæ seipsum haud deserat, virtutem. Fortasse igitur, ut dixi, meam illius, Ludit enim Ratio summa, quam paucis exposui rationem ex his quoque et in hanc sententiam interpretari nobis liceat, uti dicamus: Sicut parentes (ut nostræ vitæ exemplis utar ad res quæ superant nos delineandas), pueris pigritiam excutere studentes condescensionis modo sese accommodant et puerilia ludicra sequi videntur, veluti fac nubicus et talis ludere cum eis morigerantes, vel etiam flores colorum varietate distinctos et vestes variis coloribus tinctas, quæ sensus mulceant, proponentes, primum avocant aut obstupefaciunt pueros, alio opere nondum occupatos, paulo post vero ludo litterario ipsisque disciplinam graviolem tradunt, et propriis negotiis imbuunt: sic fortasse etiam rerum universarum Deum verbis istis magister per rerum creaturarum quæ apparent nobis veluti historiales interim naturam nos, nunc veluti maxime pueros, in obstupefactionem vel etiam avocationem conspectu nimirum earum et cognitione injicientem, deinde etiam spiritualiorum in eis rationum contemplationem immittentem, postremo ad sui cognitionem magis mysticam, quantum attingere nobis liceat, quæ ab omni in forma et qualitate et specie et quantitate tam multitudinis quam molis plane pura est per theologiam deducen- tem, in varietatis atque compositionis tanquam primis discipline elementis in finem contemplationis, « ludere, » ut ab divino Gregorio dictum est, et ab divino Dionysio « delectari » et, « extra se existere. »

Revera enim res præsentis et visui objectæ juxta ea quæ proprie ac vere sunt, quæque in futuro

(71) Dionys. Areopag. De div. nom. cap. 4. § 13., p. 405. tom. I. Opp. ed. Ven.

apparebunt, collocata atque comparata ludus puerilis, quin hoc etiam ultra esse videtur. Nam cum veritate rerum proprie divinarum atque originalium comparatus rerum presentium atque oculis objectarum ordo ne esse quidem ullo modo eis videbitur qui totam pro facultatis suae gradu divinam pulchritudinis decorem capere meruerunt, sicuti nec puerillis omnino ludus cum vero aliquo et certo negotio comparatus esse existimatur.

Alia in idem contemplatio.

Fortasse vero etiam degenerabilis ac mutabilis materia materialium quas committimus rerum aliis alias transferentium et translatarum, et stabile firmiter praefer primam rationem qua sapienter et providenter feruntur et ferunt habentium nullum, atque, cum potiri eis nobis videamur, diffugientium magis quam superatarum, appetitumque nostrum, qui eis potiri institimus, a se velut repellentium, et superare aut superari plane non capientium, utpote quae solum stabilem suae naturae terminum habent hunc quod effluunt et non stant, ludus puerilis Dei, a magistro appellata est recte, ut qui per haec nos ad ea quae vere sunt et nunquam fluctuant transducit.

Alia in idem contemplatio.

Verum si nos quoque ipsi secundum naturae nostrae impraesentiarum consequentiam, nunc quidem pari cum ceteris terrae animalibus modo generati, dein pueruli facti, tum iuventute nostra ad senectutis ruginositatem festinante ad instar caduci floris morituri, et ad aliam vitam translati: ludus Dei a divino hoc doctore dicti fuerimus, id merito fuerimus. Nam praesens vita cum futuro vitae divinae ac vere exemplari comparata, ludus est, et quodcunque aliud hoc magis essentia ac veritate carebit. Id quod magister in lumbri in Caesarium oratione clarius demonstrat hisce verbis: «Ejusmodi vita nostra est, fratres, qui fluxam vitam ducimus, ejusmodi in terra ludus, ut cum non simus nascamur, cum nati simus rursus dissolvamur. Insomnium sanus minime consistens, spectrum quoddam quod teneri non potest, avis praetereuntis volatus, navis in mari vesdgitum non habens, pulvis, vapor, ros matutinus, flos momento nascens, et momento marcescens, homo sicuti ferum dies ejus, tanquam flos agri sic efflorescit. Pulchre divus David his verbis de nostra imbecillitate philosophatus est.

¶ Sap. v. 41. ¶ ibid. 40. ¶ Psal. i. 4. ¶ Jac. iv. 15. ¶ Osee xiii. 3. ¶ I Petr. i. 24. ¶ Psal. cii. 15.

VARIAE LECTIONES.

¶ Rescripsi ἀνοσιώτερον pro ἀνοσιώτερον, quod habet cod. Gud. ¶ Manus secunda correxit παρεργόμενον.

(72) Greg. Naz. Or. funeb. in Caesarium cap. 49, p. 210 sq. top. I Opp. ed. Bened.

Αἰς ὑστερον φανησόμενα, τὰ παρόντα καὶ φαινόμενα καὶ παίγνιον εἶναι δοκεῖ, καὶ ἐπὶ τούτου πόρρωτέρω. Πρὸς γὰρ τὴν τῶν κυρίως θείων καὶ πρωταρίων πραγμάτων ἀλήθειαν συγκρινομένη τῶν παρόντων καὶ ὁρωμένων πραγμάτων ἡ διακρίσις οὐδὲ τὸ παράπαν εἶναι νομιζήσεται τοῖς ὄντων χωρεῖν κατὰ τὸ δυνατόν τὸ τῆς θείας ὠραιότητος κάλλος ἀξιοῦμενοι, ὥσπερ οὐδὲ τὸ παίγνιον ἀληθινῶς τινὶ καὶ ὄντι πράγματι συγκρινόμενον εἶναι καθάπαξ νομίζεται.

Ἀλλή θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Τυχὸν δὲ καὶ τὸ μεταπειτικὸν ὄν ἐγγεγυρισμένον ὀλίκων πραγμάτων ἄλλην ἄλλως μεταφερόντων τε καὶ μεταφερομένων, καὶ ῥηδύμην (263 a) βάσιν ἔχόντων στερέρειον, πλὴν τοῦ πρώτου λόγου καθ' ὃν φέρονται σοφῶς τε καὶ προνοητικῶς καὶ φέρουσι, καὶ τῷ κρατεῖσθαι ὑφ' ἡμῶν νομίζεσθαι, διαφεύγοντων πλέον ἢ κρατούμενων, καὶ τὴν ἐφασιν ἡμῶν τῶν αὐτοῖς ἀνεχομένων κρατεῖσθαι, μάλλον αὐτῶν ὅσον ἀπωδυνμένων, καὶ κρατεῖν ἢ κρατεῖσθαι παντελῶς μὴ δυναμένων, οἷα δὲ μόνον σταθέρων τῆς αὐτῶν φύσεως ὅρον κακτημένων τὸ ἀπορρεῖν καὶ μὴ ἵστασθαι, παίγνιον εἰκότως ἐρρήθη Θεοῦ τῷ διδασκάλῳ, ὡς διὰ τούτων μετατόνους ἡμᾶς ἐπὶ τὰ ὄντως ὄντα, καὶ μηδέποτε σαλευόμενα.

Ἀλλή θεωρία εἰς τὸ αὐτό.

Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς φύσεως ἡμῶν ἀκολουθίαν, νῦν μὲν καθ' ὁμοίωτα τῶν λοιπῶν ἐπὶ γῆς ζῶων γεννώμενοι, ἔπειτα παῖδες γινόμενοι, εἰτα ἀνθρώπους ὠκυπόρου δίκην τῆς νεότητος ἐπὶ τὸ βικνόν τῆς παλαιότητος φθασάσης τελευτῶμενοι, καὶ πρὸς ἕτερον βίον μετατιθέμενοι, ἢ παίγνιον ἐρήθημεν τοῦ Θεοῦ τῷ θεοφόρῳ τούτῳ διδασκάλῳ, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος. Πρὸς γὰρ τὴν μέλλουσαν τῆς θείας καὶ ἀληθοῦς ζωῆς ἀρχετυπὴν ἢ παρούσα συγκρινομένη ζωὴ παίγνιον ἐστὶ, καὶ πᾶν αἶ τι ἄλλο τούτου καθέστηκεν ἀνοσιώτερον. Ὅτι ἐπὶ εἰς Καισάριον ἐπιταφίῳ δείκνυσσι σαφέστερον, οὕτως λέγων: «Τοιοῦτος ὁ βίος ἡμῶν, ἀδελφοί, τῶν ζώντων πρόσκαιρα τοιοῦτο τὸ ἐπὶ γῆς παίγνιον οὐκ ὄντως γενέσθαι, καὶ γενομένους ἀναλυθῆναι. ὅτι ἐσμέν οὐχ ἱστάμενον, φάσμα τι μὴ κρατούμενον, πῆσι: ὁρνεῖον παρεργόμενον, ναὺς ἐπὶ θαλάσσης ἰχθὺς οὐκ ἔχουσα, κύνες, ἀτρίες, ἐωθινὴ δρόσος, ἀνθος καιρῷ φεόμενον καὶ καιρῷ λυόμενον, ἄνθρωπος, ὥστε χάρις αἱ ἡμέραι αὐτοῦ, ὥστε ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, οὕτως (263 b) ἐξανθήσει, καλῶς ὁ θεὸς Δαβὶδ περὶ τῆς ἀσθενείας ἡμῶν ἐπιλοφώσας. (72)»

Ταῦτα περὶ ὧν τοῖς θειοτάτοις τοῦ μεγάλου Πα-
τρὸς ἡμῶν καὶ διδασκάλου Γρηγορίου λόγοις
ἠπορήσατε καὶ εἰπεῖν ἐκελεύσατέ μοι, μακαριώτατοι,
κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν. Τῷ ὁμιτέρῳ νεύματι δικαίως
ὁπαίκων ἐγὼν στοχαζόμενος, ἀλλ' οὐκ ἀποφαι-
νόμενος. Οὐ γὰρ ἐρικνεύεται τῆς μεγάλης καὶ ὕψι-
λης τοῦ θεοφόρου διδασκάλου διανοίας ὁ ἡμέτερος
νοῦς, πολλαῖς ἐστὶ κατὰ θέλησιν ἀκρίσι παθὼν βαλλό-
μενος, ὧν τοῖς μύλωνι μᾶλλον χαίρει σιζόμενος ἢ
χάρισι ἀρετῶν καθαιρόμενος, διὰ τὴν μακρὰν τοῦ
κακοῦ συνήθειαν ἐξὶν λαθῶν φιλαμαρτήμονα. Καὶ εἰ
μὲν φανῶσιν ὑμῖν τίνα λόγον ἔχειν τῆς ὑποθέσεως
ἀξιον, καὶ μὴ πάντῃ τῆς ἀληθείας ἀπολειπόμενον,
τῷ θεῷ χάρις, τῷ τὴν χαμαιζήλον (ἵνα καὶ τοῦτο
λαυματουργήσῃ) καὶ χαμαίπετῃ διάνοιαν φωτίσαντι,
καὶ λόγον σύμμετρον χάρισταιμένῳ, πρὸς τὸ χαράξαι
τὴν συμμετρίαν τῶν νοηθέντων καὶ ὑμῖν τοῖς ὑπο-
τάξαι καὶ ἐπὶ τῶν εὐχῶν βοηθεῖν τὸ πᾶν κατορθώ-
σασιν. « Εἰ δὲ οὐκ ὀρθῶς ἢ ἀτελῶς καὶ τῆς ἀληθείας
ἢ ὀλίγως ἢ μερικῶς ἀποπεπλανήμαι » (τὸν γὰρ μέγαν
καὶ θεοφάντορα κἀν τοῦτοις σοὶ προσφύρω Διονύσιον
παρακλήτορα), « τῆς σὲς ἂν εἴη φιλανθρωπίας
ἐπανορθώσασθαι τὸν ἀκούσιως ἀγνοοῦντα, καὶ με-
ταδοῦναι λόγου τῷ μαθεῖν δεομένῳ, καὶ ἐπαμῦναι
τῷ μὴ αὐτάρκτη δύναμιν ἔχοντι, καὶ ἰάσασθαι τὸν
οὐκ ἐθέλοντα ἀρρώσκειν, (75) ἵνα καὶ τοῦτο μετὰ
τῶν ἄλλων σου καλῶν, μᾶλλον δὲ πρὸς τῶν ἄλλων,
ἀνάθημα τίμιον καὶ πάσης θυσίας αἰδουσιμώτερον
Ιερουργήσῃς τῷ θεῷ τὴν φιλανθρωπίαν, τῷ ἐν
οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς παρὰ πάσης δοξαζομένῳ τῆς
κτίσεως, καὶ μόνῳ ἀπαιτοῦντι παρ' ἡμῶν θυσίαν
τὴν εἰς ἀλλήλους φιλανθρωπίαν.

jaletem sacrificaveris, qui in caelo et in terra ab omni creatura praedicatur, quique solum a nobis
postulat sacrificium humanitatem erga alios.

(75) Dionys. Areopag. *De divin. nominib.* cap. 15, p. 534, tom. I. Opp. ed Venet.

S. Maximi Scholia in B. Dionysium Areopagitam exstant inter opera ipsius Areopagite,
hujusce Patrologiae tom. IV; ejus vero Computum ecclesiasticum dedimus inter supple-
menta ad Eusebii Chronicon, tom. XIX, col. 1217.

S. MAXIMI CONFESSORIS HYMNI.

(DANIEL, *Thesaur. hymnolog.*, III, 97 seqq.)

I.

Ἕγμος εὐχαριστήριος
καὶ ἐκτεθήριος πρὸς
θεόν.

Hymnus gratiarum actio-
nis et supplicationis ad
Deum.

Λεγιμὸν με τλήμων ἔσχε

Olim me beatum efficie-

Πῆλαι φυτῶν ἀρίστων,

Paradisus jucundarum

Ἕγμος Θεοῦ μεγίστου
ἵπ' ἀπράστων προνοίῃ
Ἐρωτὶ τ' ἰσομοίρῳ
Φως τοῦτ' ἐγὼ κατεῖδον,
Πλασθεὶς χορὸς γαυροῦ

Quin Dei summi
Inenarrabili providentia
Amoreque pari
Lumen istud ego vidi-
[bam,
Factus ex limo terrae
Habensque praeterea spi-
[ritum,

Καὶ πνεῦμα προσλαβὼν
[τε,

in medio terrae colique
Vivebam collocatus, hei
[mibi]
Splendebamque Dei ma-
[gni]
Imaginis similitudine.
Serpens autem ille pes-
[simus]
Invidia vehementi blan-
[diens] mihi,
Funeſtis conſiliis
Sinistrisque verbis
Iofauste ſuſurrans mihi
Heu! me deſcepit
Eteſpuliſt me ex hoc loco
Pulchræ volupſatis,
Et ex hortis Patris
In quibus, heu! me po-
[ſuerat] incolam,
Omnino me exulans.
Lamentabile autem erat
[ſpectaculum]
Animarum curiæ cœleſti.
Vulnus enim meum
Medicam non admiſſebat,
Creator autem omnium
[artifex]
Amantibus me videns vi-
[ſceribus]
Tanquam advena veniat
[me]
Humanam inviſibilit
Sumens ex non nupta
Nativitatem Mariæ.
Sic quidem ſalvavit
Eripiens me ex crudeli
Draconis manu
Eripiens morti.
Ille ſata ſubito pro me
Qui divinum mandatum
Stulte tranſgreſſus eram.
Ideo ſuum obtulit
Amarae morti corpus.
Illius autem contrivit
Humidum caput
In fluminibus Jordanis.
Noſtrorum autem [crimi-
[num]
Internam deformitatem
Inviſibilit purificans.
Serpens autem rurſum
[impudentem]
Moyenſ caudam
Mentem meam perturbat,
Agitans ſe motibus
In abyſſum efferentibus,
Nitenſ a recto deducere
Semitas viæ meæ.
Impure etiam ſtimulat
Indomitorum equorum
[petulantiam]
Huc et illic ſerentem.
Tentans dirigere verſus
[deformitatem]
Huſanam deſideria cor-
[dis] mei,
Verſuſque cupiditates
[effrenatas].
Deſicereque contendens
Infirmitate equitem
Qui regit eos habenis.
Sed incendium magnum
[accendit]
Ex igniferis telis
Quæ contra me micare
[facit] malevolus,
Inde ſaliens in me

Γαίης μέσον πόλου τε
Ζῶον κατεσῶς οἰμοί,
Λάμπον Θεοῦ μεγάλου
Τῆς εἰκόνος μεθέξει.
Ὅπως δ' ὁ παγκράτιστος
Φθόνῳ σφοδρῶ ὑφέρπων,
Ὀλεθρήσει βουλαῖς
Ἀπαισίτοις τε φήμαις
Δεινῶς ψιθυρίσας μοι,
Ἐξηπάτησεν ὁ μοι
Καὶ τῆς ἐκείθεν ἔξω
Ὅσον καλῆς τρυφῆς με.
Ἐξ ὀρχάτων τε Πατρὸς,
Ὅν ὅθικε, ψεύ, γειωργόν,
Πάμπαν με ὀστρακίζων.
Οἰκτρὸν δ' ἔην θέατρον
Νόων σεπτῇ χορείῃ.
Ἐπεί δὲ τραῦμα τοῦ μὲν
Ἰατρὸν οὐχ ὑπέστη,
Πλάστης ὁ παντέχνημων
Σπλάγχνοις ἰδὼν με θερ-
[μοῖς]
Ξένῳς κατήλθε πρός με,
Ἀνθρωπόμορφον ἀνῶς
Λαβὼν ἀπειρολέκτρον
Γέννησιν ἐκ Μαρίας.
Ὅτω δὲ γ' ἐκσαώζει
Ἀφαρπάσας πονηρὰς
Δρακοντίης χειρὸς με,
Ἀφαρπάσας μύρου τε,
Εἰμαρτο δὲ ῥ' ἐμοίγε
Προσάγατος Θεοῦ
Ἀβουλ' ἀπεκτείνοντι,
Δὲ οὐ ἔδν παρίσχε
Πικρὴν δέμας μόρω γε.
Συνέθλασε δὲ τοῦτου
Κάρηνον ὑδάτεσσιν
Ῥεῖθρων Ἰορδανέων.
Ἀμαρτάνων ἐμῶν τε
Ἀσχημοσύνην ἔνθα
Ἐμὸς πεπτα: σκοτώδῃ
Ἀναίδε: δὲ δ' ἐσαυθί:
Ὀδραίων ἐνσταλεύων,
Ἐμὸν νόον ταράττει,
Κινήμασι κραδαίνων
Ἐς βόθρον ἐκφέρουσι
Παιρῶν θ' ὀποσκαλίζειν
Τρίβους ἐμῆς πορείης.
Οἰστρηλατεῖ δ' ἀνάγκῃς
Ἰππῶν βίην ἀτάκτων
Παλιμβόλως φέρουσιν.
Ὅργῃν κινῶν ἐς ἀσχη
Ἀτάσθαλα φρένας μου
Πάθῃ τε θυμὸς ληθρα.
Πίπτειν ἐρεπίων τε
Ἰσχυράτην βιάζων,
Ὅς τῆς νῆας διοικεῖ.
Πυρρὸν μέγαν δ' ἀνάπτει
Ἐκ πυρφόρων βελέμωνων,
Ἄ μοι φλέγει κακὸ φρων,
Ἐντόστιον σταλεύων

A Ignis mihi adheret.
Tu autem mihi prebes
Manum tuam populi sal-
[vatricem]
Penitus exstirpantem
Dolos pessimi Belial.
Tu qui olim cohibens
[flumen]
Statim retrogrediens
Via retroeunt
Cladem exterorum com-
[plevisti].
Tu divdens maris
Alveum fluctibus plenum
Per eum siccō pede tra-
[duxisti]
Populum tuum Israel,
Dixisti autem, et omnia
Verbo tuo adstant.
B Tu regis cursum inflam-
[matum]
Gigantis rapidi
Luciferi ingentis.
Convertisti septuplum
[accensi]
Trium puerorum camini
Ignem in abundantem
[rorem].
Perditi miseris es:
Meretricis solvisti nodum
Male castorum amorum
Amare ingentis.
Cohibuiſti etiam hæmor-
[rhoisæ]
Tuae ſimbriæ contactu
Perpetuum fluxum.
Suscitasti etiam ex mor-
[tuis]
C Et Jairi filiam
Rurſum ei ſpiritum re-
[stituentem].
Leprosos mundasti,
Dedistiſti viſum cæcis.
Et dæmonium expulſiſti
Ex virgine Sidonia.
Grabatum tulit aliter
Membrorum ſolutione
[obſtenta],
Inclinatam erigis
Dæmonesque ejicis.
Socrus autem Petri
Factu manus tu ſedasti
Ardenſtem febrem.
Multa autem alia egisti
Quæ dinumerari non
[poſſunt].
Quale miraculum, quod
[meæ]
D Reſtinguis flamma ardo-
[rem].
Perenni ex fonte
Rorem tuum ſtillans
Super prunas meas?
Hanc mihi tribue, Salva-
[tor],
Per omnem vitam
Ut memor ſim tue
Infinite bonitatis
Patrisque et Spiritus tui.
II.
Hymnus ſupplicationis ad
Christum per modum
laudationis.
Væ mihi propter mala
[mea],
Rex æternæ Salvator,
Πῦρ μοι, ὃ ἐμπέφυρται.
Σὺ δ' ἄλλ' ἐμοὶ πορίζεις
Σὴν χεῖρα, λαοσώστα,
Πρόρρηζον ἐκτέμνουσαν
Δόλους πικροῦ ἑλλάρ.
Στήσας πάλαι σὺ ρεῖθρον
Ἀναστραφέν τάχιſτα
Παλισῶντι πορείῃ,
Ἔργον ξένων τελεσσας.
Ἐξήρανας θαλάσσης
Πολύρροον σὺ γεῦμα,
Πλῆθον διεκδιδάζων
Λαὸν σὺν Ἰσραὴλ.
Εἶπας δὲ, καὶ τὰ πάντα
Ἄδῳ τῇ παρηχθῇ.
Ἄρμα φλογὸς δ' ἐπίσχεας
Ταχυδρόμου γίγαντος,
Φασγάνου μεγίστου.
Ἡμεῖς ἐκταμέτρον
Παιδῶν τριῶν καμίνου
Φλόγ' ἐς ὄρθρον βαδίζων.
Ἄσπτον ἡλέσας,
Πόρνης εἰστας ἄμμα
Καικινδύτων ἐρώτων,
Θερμὴν δακρυρροούσης.
Στήσας καὶ αἰμορροούσης
Σὺ κράσιόν τε προσάφει
Ἀεὶ ῥρόν φορυκτόν.
Ἡγείρας ἐκ νεκρῶν τε
Καὶ παῖδα Ἰακέρου,
Πάλιν κινδύνα: θύρας.
Λεπρούς δὲ ἐκκάθηρας,
Τυφλοὺς τ' ἔδωκας ὄψιν.
Καὶ πνεῦμα ἐξέωσας
Κούρης Σιδωνιάδας.
Κλίνην ἐπήρην ἄλλος,
Λύσιν μελῶν ἀθροίσας,
Καὶ συγκύφουσιν ὀρθοίς,
Καὶ δαίμονας διώκεις.
Καὶ πνευθεῖς δὲ Πέτρον
Ἀφ' ἑαυτοῦ σὺ παύσας
Θερμαναίην φλογώδῃ,
Πλῆθον δ' ἐρούας ἑλπίδα,
Ἀριθμὸν ὅσα φεύγει.
Τί θαῦμα, εἰ κ' ἐμοῖο
Ψύξεις φλογὸς πυρεῖτα,
Ἀεννάου κρατήρος
Ἀρῶν τῇν σταλάδας
Ἐμοῖς ἐπ' ἀνθρώκεσσιν;
Ἦν μοι φέροις, Σωτὴρ,
Πᾶσαν σὺ γ' ἐς βιωτὴν,
Ὅπως τῇν ὑμνήσω
Ἀκραντα χρηστότητα
Πατρός τε καὶ πνοῆς σῆς.
Γυροῦς ἱκετήριος εἰς
Χριστόν, ὃν εἶδαι ἐξ-
ομολογήσεως.
Ὅμοι ἐγὼ κακῶν μου,
Ἄναξ ἀνερχέ Σωτὴρ,

Ἀδουλίας φρενῶν τε

Καὶ δουλικῆς ἀνάγκης,
Κακοχόλου τε μόχθου,
Μάταιος δὲ γ' ὑπέστην,

Ἐκ παιδῶν καθιέρως
Αἰναις, πίδαϊς ἑμαυτὸν

Κακοτρόπου βιωτῆς,
Πάνων τε ἡδ' ἐρώτων.

Ὅμην ἄριστος εἶναι

Οἶκων καλῶν δομήτωρ,

Ἐφ' ἑρῶν τε πυργῶν.
Θεμέλιον, δὲ δ' ἐβάλλον,
Οὐ πέτρα ἦν σταθερά,
Στηριγμὸν ἐνιθεῖσα,

Ἄλλ' ἄμμος, ἦν βάσις

Ἀνοῦσι μὲν γ' ἄηται,
Πηγάδα δ' αὖ βέεθρα

Ροιζήδων ἐλκύνουσι,

Βροχὴ δ' ἐμπεσοῦσα
Ἐξυγρὸν ἐμφανίζει.

Πέπτοι δ' ἐνθεν οἶκοι,
Ἐρείπῃ στέγῃ τε
Οἰκτρῶς δόμῳν ὁράται.

Τίνες δ' ἄρ' ἦσαν οὔτοι,

Ἐκτίζον οὐδ' ἀκόφρων

Ψυχῆς ἐμῆς ἐλέθρῳ;
Λιθῶδες ἦν καρδίης
Βούλην ἀμαρτάνουσαν
Ἄετ' ἐψησυχάζον.
Λευκάζον ἦν ὀνειδὸν
Ἐξω φέρουσα χροῖμα,
Ἵπυλον ἀγνοοῦσι

Μορφάετο φρόνημα
Ἐνδοθῖον καλύπτον
Ἀσκήμονα πρόσφιν,
Ἵπυκρίσιν κεν εἰποῖς

Παντὶ ἀποτρέπαιον,
Οἰκτερίδας δὲ εἶχον,

Δόξης ὅσοις μεμνη
Ψευδωνύμου, φύσης τε,
Καὶ ἡ παλαιὰ τυφῶνα
Πόλοιο βίβαν αἶψα

Ἐωσφόρον σκοτώδῃ
Κρίσει Θεοῦ δικαίᾳ.
Παῖδες δὲ τοῖς ἔησαν
Νήριμμοι ἡδὲ κούραι,
Πεθνηῖον διδούσαι
Οὐδ' ἀκακῶν ἐφετμαῖς.

Τῆμος βροχὴ δ' ἐοῦσα
Πνεύσαντες ἡδ' ἄηται
Ῥεέθρα τ' ἐμπεσόντα
Ἐοίσαν ἐκ θεμέλιων,

Ἀπαίσιον τύρεμμα,
Καὶ πύγμα ἦν ἔξον μοι,

Ψυχὴ δ' ἐμὴ δλισθος,

Ei desideriorum impru-

Et servilem necessitatem
Laboremque vanum,
Ego insensatus hunc sus-

Ab adolescentia vinciens
Funestis catenis meip-

Vite perversae
Amorumque exitioso-

Mihi ipsi videbar opti-

Domorum speciosarum
Altarumque turrium.

Fundamentum ponebam,
Petra vero non erat firma
In futuram aedifici col-

Sed arena: hanc autem
Platu suo venti deficiunt,
Flumina vero ex adverso

Cum fragore praecipitem

Ecce pluvia veniens
Liquescere arenam de-

Ideo cadunt domus
Tectumque dirutum
Domorum triste contem-

Quaenam ergo erant istae

Quas insensatus aedifica-

Animae meae damno
Petra fundamentalis
Cordis mei, iniquitatibus

Semper innitebatur.
Mundabamenim exterum
Ferens spectabilem
Plagam interioremigno-

Sapientiam simulabat,
Iatus protegentem
Turpe spectaculum,
Hocque hypocrisism di-

Omnibus detestabilem.
Damnososque habebam

Quibus curae erat gloria
Falsa, vanaque jactantia
Quae olim exardescens
De caelo subito praeci-

Luciferum tenebrosum
Justo Dei iudicio.
Istis filii erant
Innumeraeque filiae

Facilem praebentes
Aurem malorum consi-

Tunc veniens pluvia
Ventique flantes
Flumina irruentia
Ex fundamentis avulse-

Lamentabilis congeries
Ruinaeque ingens super-

Animae autem meae pra-

Tunc veniens pluvia
Ventique flantes
Flumina irruentia
Ex fundamentis avulse-

Lamentabilis congeries
Ruinaeque ingens super-

Animae autem meae pra-

Tunc veniens pluvia
Ventique flantes
Flumina irruentia
Ex fundamentis avulse-

A Ἀγείρεν ἡ τοσαύτην

Βλάβην ἐνοίκον αὐτῇ
Θυμὸν τ' ἀνωθεν αἰνὸν

Βροτησίαν τε ἔχθραν.

Πέτρῳ δὲ νῦν διέγνω
Θέμελιον ἐμβαλίσθαι,

Σώζοιτο ὡς ἐν οἴκῳ,
Αἰθεὺς ἔχων ἐκείνους;
Οἱ τίμοι ἔσσι,
Χρυσὴ δ' ἀργύρῳ τε

Κακοσμεῖται ἀγράντως,
Πλουτισμὸς εὐσεβοῦσιν,
Ὀλβος τε ὁ κρείττοτος.

Τί γὰρ σαφροσύνης
Κρεῖττον σημῆς κατ-

Ἡς ἐκτός οὐ θαυμάσι

Θεὸν γ' ἐνὶ βροτοῖσι.

Ταπεινώσης; αὖθις
Τὴν περ τοῦ τί ἐπῆς
Τοῖς εἰδῶσιν γ' ἄμεινον;

Ἀληθὲς ὅφρος ἦτις
Κεκτημένους πορίζει.
Συνειδότες δὲ ἀγνοῦ
Ἦν ὅφρῳ Θεοῦ

Ἐς καρδίᾳ ὀρώμετος,
Τί βέλτιον ποτ' ἔσται,
Καὶ ἀγγέλοις ὁμοῖον
Βροτῶν περιστάμενος;

Πτερῶσιν δὲ βείης
Πάσχει νόος βρότειος
Ἀνωθεν ἦν ἀγνεύων,
Τηλαυγείᾳ πνοῇσιν,

Ὅστε κράτος θεωρεῖν
Μάγιστον, ἡδὲ ῥέξαν
Αὐτόσπετον, κ' ἄμμα,

Ζωηφόρον γε πνεῦσιν,
Μυστηρίων τε κλεινῶν
Βάθεσσιν ἐμβατεύειν,
Ὅσων θ' ὑπὸ προνοίας

Κόσμῳ καλὸν κάτευσιν,
Ὅσων τε ἐν χρόνοισιν
Ἐσται δαὶ εἰσοῖς,
Μακάριον τίς εἰποι;

Τοιαῦτ' ἐγὼ, Σωτὴρ,
Δομήματα κρείτιστα.
Ἰσχύον αἰθερ διδόντος,
Πάτρας; ἐπὶ σταληρᾷς,
Τοῦ ἀκρογωνιαίου

Αἰθῶν; ὅς αὐτὸς ἔπλες,
Ἐπαγγέμαι ἐγείραι,
Αὐτὸς δὲ μοι χορηγεῖς
Τὴν σὴν χάριν συνεργῶν,

Τούτοις τέλο; παρασχεῖν
Ὅπερ κρείττοτον εἴη,
Σωτηρίῳ τ' ἐμοίγῃ.

Οὕτως βροχὴ βία
Πηγάδα οὕτως βέεθρα
Ῥαγδαλοῖ οὕτως αἶται
Σείσσι; ἐμὴν τὸτ' οἶκον

Ἐξοῦσι οὐδὲ τυτθῶν,

Δομημένον θεμέλιῳ
Σοῖ, Σωτὴρ, ἀκραδάντω.
Σὺ μοι διδοῖς δὲ χεῖρα,
Συνεργάστῃ δὲ γένῳ

Ἐμοίγῃ καὶ παρ' ἐμοῖς
Τὸ εὖμπαρ, ὑπὸ ὀμνῶς

Invicta, o Salvador,
Tua manu stabilitatem.
Tu mihi manum praesta,
Auxiliator efficere

Meus, persequere
Totum, ut laudem te,

Ipsa tantam adduxit

In se calamitatem
Formidabilemque Del

Mortaliumque inimi-

Nunc autem novi petram
In qua fundamentum po-

Ut et domus servetur,
Habeoque lapides istos
Qui sunt vere pretiosi,
Auro argentoque

Perfecte ornati,
Divitiae qui colunt
Felicitasque perfecta.
Quid enim augusta
Sapientia melius esse po-

Extra quam videre

Deum non datur morta-

Humilitate rursus
Alta quid erat
Videntibus melius?

Verum apicem quae
Possidentibus affert.
Consiciente agno
Sub oculis Dei

In corda videntis,
Quid melius unquam erit
Angelicum quoque
Cibum praestante?

Volatum divinum
Subit humana mens,
Desuper ita sit purus
Splendido spiritu,

Ut maximam cernat
Potentiam, originemque
Spontaneam, afflatum-

Vivificantem spiritum,
Grandiaque mysteria
Penitus penetrare,
Quamque, Deo providen-

Orbis sit magnificus,
Quamque per omnia
Erit usque saecula.
Iberius quis dicat?

Talia ego, Salvator,
Maxima monumenta,
Te ipso adjuvante,
Super firma petra,

Vere angulari
Lapide, qui ipse stabas
Erigere festino.
Concedas ipse mihi,

Succurrente tua gratia,
Ut ego maximum,
Mihique salutare
Opus perficiam.

Nec violenta pluvia,
Nec montium torrentes
Gravesve procelles
Ne tantillum meam qui-

Domum evertere pote-

Invicta, o Salvador,
Tua manu stabilitatem.
Tu mihi manum praesta,
Auxiliator efficere

Meus, persequere
Totum, ut laudem te,

Datorem consummato- [remque Horum excellētium Quæ salvos faciunt ho- [mines. Etenim absque ie, om- [nipotens, Neque opus, neque con- [siliū, Neque cogitatio, nec ha- [bitus, Nihil omnium rerum, Quæ optimam sortem ha- [bent, Attinget omnino finem. Tu mihi carnem et Animam dedisti creans. Tu me cadentem erexisti Et ad cadum direxisti, Cum corpore tuo me [sublevas Tu me morientem resu- [scitas, Cum prævenis me gratiæ [tuæ donis Immensaque misericor- [dia, Salvator, atque dignaris Consortem reddere inef- [fabilis tuæ carnis. Tu quoque saluum me [facies tandem, Nisi penitus sine fructu [inveneris Meam peregrinationem, Nisi graviter seram [plumbi Pondus quod me curvat Perducitque in gehennam Inextinguibilemque ig- [nem,	δοτήρα τῶν ἀρίστων Τούτων τε συντελεστήν, Βροτοῖς ἅπας σώζει. Σοὺ γὰρ δίχα, κραταί, Οὐτ' ἔργον οὐτε βουλή, Νόημα οὐτ' ἔρευμα, Οὐδέν τε τῶν ἀπάντων, Κρεῖττονός γ' ὅσα με- [ρῃς. Τίλους αὐξήται κάμπαν. Σὺ σάρκα μοι παρέσχες Φύσας ἡδὲ πνεῦμα. Σὺ καὶ πῶντ' ἔγεις, Ἀνήγαγες πόλινδε, Ἐν σαρκὶ σὴ ἀείρας· Σὺ τεθνεῶτ' ἀνίστας; Χαρίμας τοῖσιν Εὐσπλαγχνίῃ τ' ἀπείρῃ, Ἥ προφθάνεις με, Σὺ- [τερ, Καὶ σαρκός, ἀείως σῆς Κοινωνίας ἀπράστον. Σὺ καὶ τέλος σώσεις, Ἄν μὴ ἀκαρπὸν εὐρῆς Ὅπως ἐμὴν πορείην, Ἄν μὴ φέρω μόλιδόν Ὅγκον παρὸ βρόχοντα Ἐθοῦντα τ' εἰς γένναν Ἀσβεστον ἡδὲ πῦρ με,	A Nisi me inveneris lignum [immundum Atque sarmentum, ignis [alimentum. Et introduces me absque [merito In illis sedibus, Perenniter viventem, Hymnum gloriæ tuæ ca- [nentem, In communione anima- [rum omnium Sanctarum atque iusta- [rum. Supplex hymnus in san- ctam Trinitatem. Memento mei, æternæ Stirpis sacrum germen, Utrisque gratus Spiritus, Filio Patrique compar, Ter sol mihi facies; Cum me peccatorem ju- [dicabis, Ab igne æterno salva me Tuum servum, arceque [a me Omnem, Salvator, diram [turbinem. Meorum sædam malorum Illico rumpe catenam. Cumque per hanc viam Incolomis salvusque eva- [serim, In tuo vitæ libro in- [scribe: Et in sempiternis sæculis Da mihi celebrare, cane- [reque Tuam venerandam po- [tentiam.	Ἄν μὴ ἐναγὼν ὕλην, Χόρτον πυρός τ' ἄναμμα. Καὶ προίκα ταῖς ἐκείσε Ἐνθῆσαι μοναζῶν Ἀιώνιος βιούντα, Δόξης τῆς ὁμωρῶν, Ἀκηράτοις νόοις, Πᾶσιν θ' ὁμοῦ δικαίως. III. Ἦχος ἱεραρχικός εἰς τὴν ἁγίαν Τριάδα. Μνήσομαι σου, ἀνάγκου Ἀρρήτου πλαστὴ δόξης, Ἐώνου τ' ἄσημα ἁμφοῖν Ἰσὺν γόνου καὶ αρχῆς. Μορφῇ τρισθενὲς μοι· Ὅταν κρίνης μ' ἑλιστρὸν Σώσον πυρός με λάτριν Τὸν οὖν, ὅλης τε πάσης, Ἀνέλε, Σωτήρ, αἰνῆς· Δεσμὸν τε λύσον αἶψα Ἐμοῦ λυγρῶν πικρῶν [μου. Γράψον ἐπ' σὴ με βιβλίῳ Ῥῶν φυγόντα τόνδε Ἀτρωτὸν ἡδὲ σθόν. Ψάλλειν τε καὶ γεραίρειν Ἐν ἀπείροις χρόνοις Νεύσον τέον κράτος με.
---	--	--	---

ANNO DOMINI DCXLVIII.

THALASSIUS ABBAS.

NOTITIA.

(GALLAND. Vet. Patrum Biblioth. tom. XIII, p. III.)

Fuit Thalassius presbyter et ἡγούμενος, sive abbas ejusdam in Libya monasterii : quem sanctus Ma-
ximus (1) Confessor perneccessarium habuit. Hujus porro sancti Confessoris mors cum anno 662 consignari
soleat (2), consequitur ante hunc annum Thalassium nostrum floruisse. Quamobrem haud ab re ad an-
num 640 cum Coecilio, vel ad annum 648, cum Gallandio nostro commodè referri potest. Huic Thalassio
vulgo acceptas ferunt Centurias IV, in quibus agit De charitate, continentia et mentis regimine. Eas nos
hic exhibemus, diligentius tamen excusas. Ultimum fuit hoc opusculum, quod Gallandii labores tulerit.
Græce primus edidit Ducaeus (3) : Latine verterat edideratque Joannes OEcolumpadius Augustæ Vindeli-
corum an. 1520, unde et in alias Patrum Bibliothecas derivatum est. Confer sis Fabricium (4). Sunt
porro Centuriæ omnes acrostichæ. Itaque in Centuria quarta emendavimus numerum 13, pro quo lege-
batur numerus 89, ex alia versione. In numero etiam 35, ut acrostichis servetur Κατὰ φάρμακα legen-
dum erit Fragmentum epistolæ S. Maximi ad Thalassium habes inter prolegomena ad S. Maximum.

(1) Cf. Hujusce Patrolog. tom. XC, col. 241.

(2) Fabr. Bibl. Gr. tom. VIII, p. 370.

(3) Bibl. PP. tom. II, p. 1179, edit. an. 1642.

(4) Bibl. Gr. tom. X, p. 167.

NOTITIA ALTERA.

(FABRIC. Bibl. Græc. edit. Harless. tom. XI, pag. 112.)

Thalassius, presbyter et hegumenus (1), sive abbas monasterii in desertis Libyæ, vir pius et sacrarum litterarum amans, ad quem sanctus Maximus confessor a. C. 663 defunctus varias epistolas scripsit, librumque questionum in difficultia Scripturæ loca ei dicavit. Exstant hujus, ut credibile est, Thalassii Περὶ ἀγάπης καὶ ἐγκρατείας καὶ τῆς κατὰ νοῦν πολιτείας, *De charitate, vitæ continentia et mentis regimine* ad Paulum presbyterum, sententiarum hecatontades sive Centuriæ IV, quarum positemam claudit doctrina perspicua de SS. Trinitate. Primæ litteræ in singulis hisce sententiis, si junctim componantur, sensum et ipsæ conficiunt, primæ enim centuriæ acrostichis est: Πνευματικῶ ἀδελφῶ καὶ ἀγαπητῶ κυρίῳ Παύλῳ θαλάσσιος, τῷ μὲν φαινομένῳ ἡσυχαστῇ, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πραγματευτῇ κενοδόξῳ; (2). *Spirituali fratri et dilecto domino Paulo Thalassius, specie externa quidem Hsychasta, et quietis monastica sectator, revera autem vanæ gloriæ studiosus.* Secundæ: Εὐχαὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀδελφὲ τιμώτατε, ὅτι μεγάλη κακὰ προσδοκῶ δέξαι τῆς ἐμῆς προαιρέσεως, λύπας τῇ ψυχῇ καὶ δόνας τῷ σώματι· *Ora pro me, frater honoratissime, magna enim mala præstolor digna meis institutis, animæ tristitiam et dolores corpori.* Tertiæ: ἀλλ' ἦν κακὰ κυρίως ὡς τὰ τὴν συνείδησιν λυποῦντα, τὴν δὲ ψυχὴν καθαίροντα, ἀλλὰ τὰ τὴν συνείδησιν λυποῦντα, τέρποντα δὲ τὴν σάρκα· *Vere autem mala sunt, non quæ contristant conscientiam, animum vero purificant, sed quæ contristant conscientiam et titillant corpus.* Quartæ denique: Ὅμως οὖν καὶ ἐκ τῶν κυρίως κακῶν καὶ τῶν μὴ κυρίως, νομιζομένων δὲ, εὐχαὶ ἐκτενῶς πρὸς τὸν Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, λυτρωθῆναι ἡμᾶς. *Attamen et a vere malis, et ab illis quæ vere quidem non sunt, sed existimantur, Dominum Deum nostrum ut nos liberet, enixe orato.* Latine vertit Joannes OEcolampadius, ediditque Auguste Vindel. 1520, 4. Unde recusa in Micropresbyterico Basil. 1550, fol. et in utraque Orthodoxographorum editione ann. 1555, p. 660 et ann. 1569, p. 897, nec non in universis Patrum Bibliothecis, ut Lugdunensi, tom. XII, p. 337 [Paris. 1575, vol. III, col. 561. — ibid. 1589, vol. V, col. 549; Colon. 1618, vol. VII, pag. 271. HART.] Curavit etiam recuendas Joannes a Fuchte, una cum sententiis Sexti Pythagorei et Laurentii Pisani. Heimst. 1685, 8, Græce primus edidit Fronto Ducaeus ex MSS. Codd. regis Galliæ in Auctario Bibliothecæ Patrum Paris. 1624, fol. tom. II, pag. 1179. Idem OEcolampadii versionem servavit, nomine interpretis præterito et oblitterato. Repetita hæc Græco-Latina editio in Bibliotheca Patrum Morelliana, Paris. 1644, 1654, tom. XIII, p. 1184.

(1) Combessius ad S. Maximum tom. I, pag. 674.

(2) Ita legendum pro κενοδόξας. Vide Lambec. V, pag. 11 et 70. Fama. S. in cod. 207, n. 2, p. 29. Kollar. ubi exstant quadringenta capita; et in cod. legitur Κενοδόξας (Lambec., in nota 1, citat Magnam Bibl. vet. Patrum Græco-Lat. Parisin. tom. XI, p. 1179, et tom. XVII, p. 18 et 82); et in cod. 234, n. 18, pag. 152. Kollar in quo cod. legitur Κενοδόξος, probante Lambecio in not. 5. Sed Kollar. in Suppl. ad Lamb. Comment. I, p. 268 (in recensione cod. Vindobon. 56, in quo n. 3, continentur Thalassii sententiarum centuriæ quatuor, et legitur Κενοδόξας,) miratur, Fabricio h. l. probatam esse Lambecii opinionem, et, si quid hic quidem mutandum sit, homoeoptoti gratia potius, uti est in cod. mem. 255, et in cod. 207, n. 15 (de quo V. Lambec. V, p. 171 seq.) legerit Κενοδόξας πραγματευτῇ. — Tum in cod. Vindobon. 214, n. 18, sunt Excerpta ex illis capitibus. Vid. Lambec. V, p. 94, Koll. et p. 198, de cod. 237, in quo, n. 2, reperiuntur Thalassii capp. ascetica. — Per hanc occasionem indic. aliorum codicum Gr. subiungam. — Monaci in cod. 101, secundum catal. Gr. mss. Bavar. p. 40, Thalassii Africani Centuriæ II, de charitate et continentia ad Paulum presbyterum; Enchiridion præceptionum, 27 capp. constans. — Augustæ Vindel. in cod. Centuriæ quatuor. Vid. Reiseri Notit. mss. bibl. Aug. p. 36. — Florentiæ, in cod. Laurent. 30, Excerpta in collectione capi-

tum asceticorum. Et cod. 13, plut. 86, Excerpta ex capp. Thalassii. Vid. Bandin. Cat. codd. Gr. Laur. 4, pag. 495, et 5, p. 335, n. 1. — Venetiis, in cod. Naniano 95, n. 10, Thalassii τοῦ Αἰθιοῦς καὶ Ἀρριζαννοῦ. De charitate, etc. Centuria prima et secunda, cujus tamen finis et centuriæ III et IV desiderantur. Vide Cat. codd. Gr. Nan. pag. 487, ubi notatur Fabricius quod pro κενοδόξας habeat κενοδόξος. — Secundum catal. mss. Angliæ, etc., tom. I, Præcepta ascetica in cod. Barocæ. 5, et 69, in quo centuria quarta 108 capita habet. — In cod. 36, Guil. Laudi, sive n. 688, Catal. — In cod. Coislin, 370 quatuor Centuriæ, et De patientia. — In cod. 168, Scholia Thalassii et aliorum in margin. Isaacii Syri sermonum asceticorum. Vid. Montfaucon. bibl. Coislin. p. 574 et 512. — Ascetica secundum Montfaucon. Bibl. bibl. mss. p. 12, B. Romæ in cod. Vaticano. — Ibid. p. 134. R. inter codd. Claudii Stephani. — Ibid. p. 220 D. in cod. 278 bibl. Cassinensis. — In cod. Escorial. quatuor centuriæ. Vide Pluer Itinerar. per Hispan. pag. 190. — Mosquæ, in cod. synod. 260, Maximi homologueta Responsa ad Thalassium, et Thalassii Centuriæ quatuor. — Eadem in codd. 378, n. 5, et 598, n. 25. Vide Matthæi Notit. codd. Gr. Mosquens. p. 165, 245 et 255. — Add. supra, vol. IX, p. 525, n. 3. Et præterea de Thalassio monacho conf. Cave Hist. litter. SS. Eccl. I, p. 584, ad a. 640; et Oudin. Comment. de SS. Eccl. I. col. 1620, ad ann. 650, ubi quoque codd. Vindobon. memorantur. HART.

Joan. Jacobus Grynæus, in Præfat. ad Orthodoxographia scribit Thalassium ex quorundam sententia floruisse in Ecclesia Cæsariensi ann. C. 465. Verum a sententiarum auctore Hesychasta utique diversus fuit Thalassius Cæsareæ Cappadociæ episcopus, qui interfuit concilio CPol. et Ephesino ann. 449, et Chalcedonensi ann. 451. Thalassius vero episcopus Cæsareæ Palestinæ nullus fuit: nam in subscriptione concilii CPol. ann. 581, pro Thalassio rectius alii codices habent *Celassium*, quibus Theodoretus, Leon-tius et alii veteres apud Harduinum suffragantur.

ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΑΒΒΑ

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΕΓΚΡΑΤΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑ ΝΟΤΗΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ,

ΠΡΟΣ ΠΑΥΛΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ,

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Α'.

Ἦς ἡ ἀκροστιχὶς ἔδε·

Πνευματικῶ ἀδελφῷ καὶ ἀγαπητῷ κυρίῳ Παύλῳ Θαλάσσιος, τῷ μὲν φαινομένῳ
Ἰουδαίου· τῇ δὲ ἀληθείᾳ πραγματευτῆς κενοδοξίας.

THALASSII ABBATIS

DE CHARITATE AC CONTINENTIA, NECNON DE REGIMINE MENTIS,

AD PAULUM PRESBYTERUM

CENTURIA I,

Cajus versuum primæ litteræ Græce collectæ
has dictiones efficiunt :

*Spirituali et dilecto domino Paulo Thalassius, quietis monasticæ,
ut apparet, re autem ipsa inanis gloriæ sectator.*

(GALLAND. Vet. Patrum Biblioth. t. XIII, p. 5.)

1. Amor si totus ordinetur in Deum, amantes
inter se et cum Deo copulat.

2. Mens spirituali charitate locuples, nihil quod
charitatem non deceat, de proximo cogitat.

3. Sub charitatis figmento hypocrisin occultat,
qui ore probat quod apud se vere nihili facit.

4. Nihil tam atrox, nihilque tam ærumnosum
intentare possunt inimici, quod non citra turbationem
sufferat, charitatem possidens.

5. Sola charitas in unam veramque concordiam,
Deum et creaturam cogit.

6. Charitatem veram possidens, adversus proximum
neque suspiciones, neque verbum aliquod
admittet.

7. Apud Deum et homines honorem meretur
qui operam suam ad charitatis dissolutionem negat.

8. Charitatis non simulate proprium est, verbum
verum e conscientia bona profectum.

Α'. Πόθος πρὸς Θεὸν ὁμιλῶς τεταγμένος, Θεῷ ἀλλήλοις συνδεσμεῖ τοὺς ποθοῦντας.

Β'. Νοῦς πνευματικῇ ἀγάπῃ κτησάμενος οὐ λογίζεται περὶ τοῦ πέλας τὰ τῇ ἀγάπῃ μὴ πρόποντα.

Γ'. Ἐν πλάσματι ἀγάπης τὴν ὑπόκρισιν κρύπτει, ὁ τῷ μὲν στόματι εὐλογῶν, τῇ δὲ καρδίᾳ ἐξουθενῶν.

Δ'. Ὑπομένει ἀπαράχως ὁ ἀγάπῃ κτησάμενος τὰ παρ' ἐχθρῶν ἐπαγόμενα λυπηρὰ, καὶ ἐπίποντα.

Ε'. Μόνῃ ἡ ἀγάπῃ συνάπτει τὴν κτίσιν Θεῷ καὶ ἀλλήλοις εἰς ὁμόνοιαν.

Σ'. Ἀγάπῃ ἀληθινῇ ἐκείνος κέχρηται, ὁ υπονοεῖν μὴ ἀνεχόμενος, μηδὲ λόγου κατὰ τοῦ πέλας.

Ζ'. Τίμιος ὑπάρχει παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὁ πρὸς κατάλυσιν ἀγάπης μηδὲν ἐπιτηδεύων.

Η'. Ἰδὼν ὑπάρχει τῆς ἀνυποκρίτου ἀγάπης, ὁ λόγος ἀληθὴς ἐκ συνειδήσεως ἀγαθῆς.

δ'. Κρύπτει τὸν φόβον ἐν σχήματι εὐνοίας, ὁ φόβος τοῦ ἀδελφοῦ ἐξ ἑτέρου[ν] προσφέρει.

ε'. Ὡς περ αἱ σαρκικαὶ ἀρεταὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν, οὕτως καὶ αἱ πνευματικαὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπισπώνται.

ια'. Ἀγάπη καὶ ἐγκράτεια ψυχὴν καθαίρουσιν· οὐδὲ λαμπρύνει προσευχὴ καθαρά.

ιβ'. Δυνατὸς ἀνὴρ ἐκείνος ὑπάρχει, ὁ πράξει καὶ γινώσκει τὴν κακίαν ἀπαλαύνων.

ιγ'. Εὖρε χάριν οὗτος παρὰ τῷ Θεῷ, ὁ ἀπάθειαν κτησάμενος καὶ γινώσκων πνευματικὴν.

ιδ'. Λογισμῶν ἐμπαιδῶν εἰ περιγενέσθαι θέλεις, ἐγκράτειαν κτήσαι, καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς πλησίον.

ιε'. Φύλαξον σαυτὴν ἀπὸ ἀκρασίας καὶ μίσους, καὶ μὴ εὖρης πρόσκομμα ἐν καιρῷ προσευχῆς σου.

ις'. Ὡς περ οὐκ ἔστιν εὖρε ἐν βορβόρῳ ἀράματα, οὕτως οὐδ' ἐν ψυχῇ μνησικάκου ἀγάπης εὐδοκίαν.

ιζ'. Κράτει γενναίως θυμοῦ καὶ ἐπιθυμίας, καὶ πονηρῶν λογισμῶν τάχιστα ἀπαλλάττει.

ιη'. Ἀναρεῖ κενοδοξίαν ἡ κρυπτὴ ἐργασία, ἀπελύνει δὲ ὑπερηφανίαν τὸ μηδὲνα ἐξουθενεῖν.

ιθ'. Ἴδιον κενοδοξίας ὑπόκρισις καὶ ψεῦδος· τῆς δὲ ὑπερηφανίας, ἡ οἰσὶς καὶ φθόνος.

κ'. Ἀρχὸν ἐκείνος ὁ ἑαυτοῦ ἄρξας, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα τῷ λόγῳ ὑποτάσσας.

κα'. Γνησιότης φίλου ἐν πειρασμῷ δεικνύεται, ἡνίκα τῆς ἀνάγκης συγκοινωνὸς γένηται.

κβ'. Ἀσφάλισαι τὰς αἰσθήσεις τῷ τρόπῳ τῆς ἡσυχίας, καὶ δίκασον τοὺς λογισμοὺς ἐφεστῶτας τῇ καρδίᾳ.

κγ'. Πρὸς τοὺς λυπηροὺς λογισμοὺς, ἀμνησικάκως ἀπάντα· πρὸς δὲ τοὺς φιληδόνους ἐχθροὺς διδάσκει.

κδ'. Ἡσυχία καὶ προσευχὴ, καὶ ἀγάπη, καὶ ἐγκράτεια τετράπλοκόν ἐστιν ἄρμα, εἰς οὐρανούς ἀνάγον τὸν νοῦν.

κε'. Τῆσον τὴν σάρκα σου ἀσπίδι καὶ ἀγρυπνίᾳ, καὶ ἀπαλαύνεις τὸν δῆμον τῆς ἡδονῆς λογισμοῦ.

κς'. Ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς, οὕτως ἀπὸ φόβου Θεοῦ ἀκάθαρτος λογισμός.

κζ'. Κακὴ ζημία ψυχῆς συνετῆς ἐγχερόνισαι· πάθει ψακτῷ.

κη'. Ὑπόμενον τὰς τῶν λυπηρῶν καὶ ὀδυνηρῶν ἐπαγωγάς· διὰ γὰρ τούτων σε καθαίρει ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια.

κθ'. Ρίψας τὴν ὕλην καὶ τῷ κόσμῳ ἀποταξάμενος· ἀποτάξαι λοιπὸν καὶ τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς.

λ'. Ἴδιον ἔργον ὑπάρχει τοῦ νοῦ, τὸ λόγους Θεοῦ σχολάζειν ἀεὶ.

λα'. Ὡς περ ἔργον Θεοῦ διοικῆται τὸν κόσμον, οὕτως καὶ ψυχῆς κυβερνεῖται τὸ σῶμα.

לב'. Ποῖα ἐλπίδι τῷ Χριστῷ ἀπαντήσομεν, ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς μέχρι τοῦ νῦν δουλεύοντας;

• Psal. LXVII, 3.

9. Sub benevolentiae habitū livorem occultat, qui fratrem quasi ex alieno ore conviciis lacescit.

10. Ut carnales virtutes humanam, ita et spirituales Dei gloriam conciliant.

11. Charitas et continentia animam purificant, mentem vero purae preces illustant.

12. Vere potens vir est, qui et opere et scientia malitiam removel.

13. Magnam apud Deum gratiam invenit, qui sedatis affectibus cognitionem spiritualium adeptus est.

14. Si cogitationes animo infectas deesse cupis, stude continentiae ac charitati in proximum.

15. Ut in tempore precum tuarum cuncta facessant offendicula, cave ab intemperantia et odio.

16. Ut in caeno aromata non inveniuntur, ita neque charitatis suaveolentia in anima injuriarum memori.

17. Iracundiae et concupiscentiae generose impetra, et quantocius a malis cogitationibus eris alienus.

18. Inanem gloriam abolebis, opera occulte faciendo; superbiam vero, neminem contemnendo.

19. Inanis gloriae comites sunt simulatio et mendacium; superbiae autem, suspicio et invidia.

20. Imperator censendus est, qui anima et corpore rationi subjectis, se ipsum rexerit.

21. Sinceritas amici in tentatione ostenditur, quando scilicet in necessitate communicat.

22. Sensus muni, et quieti assuefacito, cogitationes vero in pectore versantes iustifica.

23. Cogitationibus, si tristitiam ferant, placide et absque acerbatione occurras; sin voluptaria fuerint et illecebrosa, hostiliter erga eas afficiare.

24. Silentium, preces, charitas et continentia, quadrijugi equi sunt mentem et in caelum subvehentes.

25. Extenua carnem inedia et vigiliis, statimque carnificem voluptatis appetitum eliminabis.

26. Sicut fuit cera a facie ignis, sic a timore Dei impurius cogitatio.

27. Grande malum et incommodum animae sapienti, si mens exprobranda perturbationi diutine immoretur.

28. Tristitum ærumnosoꝝque eventuum plagas patienter sustine; talibus enim prudentia divina te purificat.

29. Ubi materiam abjeceris, mundoque dixeris vale, reliquum, ut pravis et inanibus etiam cogitationibus renunties.

30. Proprium mentis opus est, vacare semper verbis Dei.

31. Ut Dei opus est regere mundum, ita et animae gubernare corpus.

32. Qua spe occurremus Christo, adhuc corporis voluptatibus servientes?

35. *Erumnarum sive sponte assumptarum, sive divina providentia inductarum, tolerantia et mœror, concupiscentiam interimunt.*

34. *Avaritia per se materia affectionum; quarum, præsertim illecebrosarum, nullus erit modus, si invaluerit.*

35. *Voluptatum penuria parens est tristitia; voluptati vero nulla non perturbatio conjuncta est.*

36. *Qua mensura corpori tuo meritis, vicissim tibi remetietur Deus.*

37. *Divinorum opera judiciorum sunt, retributiones eorum quæ per corpora sunt perpetrata.*

38. *Immortalitatem parit virtus ac scientia; contra, earum privatio mortis est mater.*

39. *Tristitia quæ secundum Deum est, libidines et concupiscentias conficit, quarum interitus, animæ et resurrectio.*

40. *Impassibilitas est animam non moveri ad malum ullum; verum hanc impossibile est assequi sine misericordia Christi.*

41. *Salvator tam animi quam corporis est Christus, ejus vestigia qui sequitur, a malis redditur liber.*

42. *Salutem vis assequi? renuntia voluptatibus, amplectere charitatem ac continentiam una cum precum assiduitate.*

43. *Propria est impassibilitati vera discretio, juxta quam in regula mensuraque facito omnia.*

44. *Dominus noster et Deus est Jesus Christus; quem si mens sequatur, non manet in tenebris.*

45. *Recollige mentem tuam, et observa cogitationes: et si quas offenderis in affectiones noxias transire, ipsas expugna.*

46. *A tribus cogitationes accipimus, a memoria, sensibus et habitudine corporis; sed molestissimas affert memoria.*

47. *Sapientia peditus novit rationes incorporeorum, et quod initium, et quis finis mundi.*

48. *Activam vitam ne habeas neglectui, et illustrabitur mens tua. Alii enim: Thesauros absconditos et invisibiles aperiam tibi.*

49. *Invenit gratiam apud Dominum, qui liberatus est ab affectionibus: insuper et ille misericordiam assecutus, qui scientiam meruit adipisci.*

50. *Mens perturbationibus nudata, quotidie luculentior evadit, et ad res quæ vere sunt, contemplandas illustratur.*

51. *Lux animæ est cognitio sancta; quæ si cui defuerit imprudenti, obambulat in tenebris.*

52. *Imprudens est qui in malitia versatur; ipsum enim ignorantie tenebræ excipient.*

53. *Jesum amans, a malitia liberabitur, et ipsum sequendo veram videbit scientiam.*

54. *Mens a perturbationibus libera, quæ considerat, sive vigilet, sive dormiat corpore, videt subtilius.*

• Matth. vii, 2; Marc iv, 24. • Isa. xlv, 3.

λγ'. Ἀναιρεῖ ἡδονὴν κακὰ πάθει καὶ λύπη, ἡ ἐκούσιος, ἢ ἐκ τῆς προνοίας ἐπαγομένη.

λδ'. Ὡς παθὼν φιλαργυρία τυγχάνει ὡς αὐ-
ζητικῇ οὐδᾷ τῆς περιεκτικῆς ἡδονῆς.

λε'. Λύπη γίνεται ἀποτυχία ἡδονῆς· ἡδονὴ δὲ παν-
τὶ πάθει συνέζεται.

λς'. Ὡς μέτρη μετρεῖς τῷ σώματι σου, ἀντιστρέ-
φως παρὰ Θεοῦ ἀντιμετρηθήσεται σοί.

λς'. Θέλων κριμάτων ἔργα τυγχάνει ἀνταπόδοσις
δικαία τῶν διὰ τοῦ σώματος πεπραγμένων.

λη'. Ἀθανασίαν τίεται ἀρετῇ καὶ γνώσει· ὧν ἡ
στέρησις, τοῦ θανάτου γέγονε μήτηρ.

λθ'. Λύπη κατὰ Θεὸν ἀναιρεῖ ἡδονὴν· ἡδονῆς δὲ
ἀναίρεσις, ἀνάστασις ὑπάρχει ψυχῆς.

μ'. Ἀπάθεια ἐστὶν ἀκίνησις ψυχῆς πρὸς κακίαν·
ἥς τυχεῖν ἀμήχανον ἀνευ ἐλέους Χριστοῦ.

μα'. Σωτήρ ὑπάρχει ψυχῆς καὶ σώματος ὁ Χρι-
στὸς, οὗ τολᾷ ἔχνησις ὁ ἀκολουθῶν, ἐλευθεροῦται κα-
κίας.

μβ'. Σωτηρίας εἰ θέλεις τυχεῖν, ἀπόταξαι ταῖς
ἡδοναῖς· καὶ ἐγκατέστην, καὶ ἀγάπην, καὶ προσευχὴν
ἀναλίσκου.

μγ'. Ἰδίον ἀπαθείας, διάκρισις ἀληθινῇ· καθ' ἣν
πάντα πράττει μέτρη καὶ κανόν.

μδ'. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ
Χριστὸς· καὶ νοῦς ὁ ἀκολουθῶν αὐτῷ, μὴ μένη ἐν
τῇ σκοτίᾳ.

με'. Συνάγαγε τὸν νοῦν σου, καὶ τήρει τοὺς λο-
γισμούς, καὶ οὐδε εὐρησὶ ἐμπαθεῖς, πολέμησον πρὸς αὐ-
τούς.

μς'. Τρία ὑπάρχουσι πράγματα, δι' ὧν λαμβάνεις
λογισμούς· ἡ αἰσθησις, καὶ ἡ μνήμη, καὶ ἡ κρῆσις
τοῦ σώματος· χαλεπώτεροι δὲ οἱ αὐτοὶ ἀπὸ τῆς μνή-
μης εἰσίν.

μς'. Ὡς ἰδὼθῃ σοφία, ἔγνω λόγους ἀσωμάτων, καὶ
τίς ἡ ἀρχὴ ὑπάρχει, καὶ τί τὸ τέλος τοῦ κόσμου.

μη'. Μὴ ἀμείλει πρακτικῆς, καὶ φωτισθήσεται ὁ
νοῦς σου. ὁ θησαυροδότης, φησὶν, ἀποκρίψους καὶ
ἀσράτους ἀνοίξω σοί.

μθ'. Εὖρε χάριν παρὰ Θεοῦ, ὁ παθὼν ἐλευθερω-
θεὶς, καὶ τὸ μέγα ἔλεος ὁ γνώσκων καταξιώθεις.

ν'. Νοῦς παθὼν ἐλευθερωθεὶς, φωτισθεὶς γίνεται,
ταῖς τῶν ὄντων θεωρίαις ἀδιαλείπτως καταλαμπό-
μενος.

να'. Φέγγος ψυχῆς ἡ γνώσις ἐστὶν, ἥς στέρηθεις
ὁ ἄφρων ἐν σκοτίᾳ διαπορεύεται.

νβ'. Ἀφρων ἐστὶν ὁ ἐν σκοτίᾳ διὰ γινώσκων ἐν διαδ-
χεταί τὸ σκοτὸς ἀγνωσίας.

νγ'. Ἰησοῦν ὁ ἀγαπῶν, ἐλευθερωθήσεται κακίας·
καὶ ὁ ἀκολουθῶν αὐτῷ, ὁφείλει γινώσκειν ἀληθῆ.

νδ'. Νοῦς παθὼν ἐλευθερωθεὶς, ψυχὰ βλέπει τὰ
νοήματα, καὶ ἐγγρηγόρετος τοῦ σώματος, καὶ κατὰ
τοὺς ὅκνους αὐτοῦ.

νϛ'. Ὁ νῦς εἰς ἄκρον καθαρθεὶς στενωχεῖται· ἅ
τοὶς οὖσι· καὶ ἔξω θέλει γίνεσθαι πάντων τῶν γε-
γονότων.

νδ'. Μακάριος ὁ φθάσας εἰς τὴν ἀπέραντον ἀπει-
ρίαν· ἐκείνος δ' ἐφθάσεν, ὁ τὰ πεπρασμένα περά-
σας.

νε'. Ἐρευνᾷ λόγους Θεοῦ ὁ σεβόμενος αὐτόν· εὖ
ρίσκει δὲ αὐτοῦ· ὁ τῆς ἀληθείας ἐραστὴς.

νη'. Νῦς ἐξ ὀρθότητος κινούμενος, εὖρίσκει ἀλή-
θειαν· ὁ δὲ ἐκ πάθους τινός, ἀποτεύχεται αὐτῆς.

νθ'. Ὅσπερ τῇ οὐσίᾳ ἄγνωστος ὁ Θεός, οὕτως καὶ
τῇ μεγαλοσύνῃ ἐστὶν ἀπέραντος.

ξ'. Ἦς οὐσίας ἀρχὴ καὶ τέλος οὐκ ἐστίν, οὔτε τῆς
σοφίας ἐξέυρεσις.

ξα'. Σωτηρία ὑπάρχει πάσης κτίσεως, ἡ ὑπερ-
ἀγαθὸς τοῦ Κτίσαντος περὶ αὐτὴν πρόνοια.

ξβ'. Ἰπποστηρίζει Κύριος πάντας τοὺς καταπί-
πτοντας ἐν οἰκτιρμοῖς, καὶ ἀνορθοὶ πάντας τοὺς κατ-
εβραγμένους.

ξγ'. Χριστὸς ἐστὶ ζώντων καὶ νεκρῶν κριτὴς, καὶ
τῆς ἐκάστου πράξεως δίκαιος ἀνταποδοτὴς.

ξδ'. Ἀρξαι εἰ θέλεις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος,
προλαβὼν τὰς τῶν παθῶν αἰτίας περικύπτει.

ξε'. Σὺζευζον ταῖς ἀρεταῖς τὰς τῆς ψυχῆς δυνά-
μεις, καὶ πάσης τῆς τῶν παθῶν ὁρμῆς ἀποζεύγνυ-
ται.

ξς'. Τὰς τῆς ἐπιθυμίας ὁρμᾶς ἐγκρατεῖα χαλί-
νυσον· τὰς δὲ τοῦ θυμοῦ, ἀγάπη πνευματικῆ.

ξδ'. Ἡσυχία καὶ προσευχὴ, μέγιστα ὅπλα ἀρετῆς·
αὗται γὰρ τὸν νοῦν καθαίρουσαι, διορατικὸν ἀπερ-
γάζονται.

ξη'. Συντυχία ὠφελεῖ μόνῃ ἡ πνευματικὴ· τῶν
δὲ λοιπῶν πασῶν προτιμωτέρα ἡσυχία.

ξθ'. Τῶν πέντε τρόπων συντυχίας, τοὺς τρεῖς ἐπι-
λεξαι· τῶν δὲ τετάρτων μὴ συχνάσῃ· τοῦ πέμπτου
ἀπόστηθι.

ο'. Ἡσυχίαν ἀγαπᾷ ὁ μὴ πάσχων πρὸς τὰ τοῦ
κόσμου. Καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὁ μηδὲν ἀγα-
πῶν ἀνθρώπινον.

οα'. Διδάσκαλος ἀληθὴς ἡ συνειδήσις ὑπάρχει, ἥ ὁ
ὕπακουστος ἀπρόσκοπος διαμένει.

οβ'. Ἐκείνους μόνους οὐ κρίνει τὸ συνειδὸς, τοὺς
εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας φθάσαντας.

ογ'. Ἄκρα ἀπάθεια φιλά ποιεῖ τὰ νοήματα· ἄκρα δ
δὲ γνώσις τῶν ὑπεραγνώστων παρίστησιν.

οδ'. Λύπη ἐστὶν φεκτὴ ἀποτυχία ἡδονῶν, ὣν ὁ
καταφρονήσας, ἄλυτος διαμένει.

οε'. Ἡ λύπη καθόλου στήρησις ἐστὶν ἡδονῆς, καὶ
τε τῆς κατὰ Θεὸν, καὶ τῆς κατὰ κόσμον νοήσεως.

ος'. Θεοῦ ἐστὶ βασιλεῖα, ἀγαθότης καὶ σοφία, ὣν
ὁ ἐπιτυχὴν, ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεται.

οζ'. Ἐκεῖνος ὁλόγιος ἀνθρώπος, ὁ τῆς ψυχῆς μὲν
τὸ σῶμα, τοῦ Θεοῦ δὲ τὸν κόσμον τοῖς ἔργοις προ-
τιμήσας.

• Act. x, 42. • Psal. lxi, 13.

56. Menti in summum purificatae, angusta sunt
omnia quae sunt; semperque cupit esse extra om-
nia quae sunt facta.

56. Beatus est is, qui ad infinitam immensitatem
pervenit; is vero pervenit, qui penetravit ea quae
finita sunt.

57. Scrutatur verba Dei, qui eum colit; invenit
autem, qui amat veritatem.

58. Mens veritatem invenit, si a rectitudine diri-
gatur; amittit autem, si ab affectione aliqua.

59. Ut Deus secundum essentiam nobis est in-
cognitus; ita secundum maiestatem est immensus.

60. Essentia quae principio caret et fine, neque
sapientia, perscrutabilis est.

61. Salus omnis creaturae est optima Creatoria
circa ipsam providentia.

62. Suffulcit Dominus miserationibus omnes va-
cillantes, et confractos omnes erigit.

63. Christus viventium et mortuorum est iudex,
ac justus unuscujusque operis retributor.

64. Imperare vis animae et corpori? ante omnia
affectionum causas circumcide.

65. Adhibe vires animae ad studia virtutum, et
ab omni affectionum violentia absolveris.

66. Concupiscentiarum impetus continentia re-
frenato, iracundiae vero divinae spiritusque cha-
ritate.

67. Silentium et preces maxima virtutum arma
sunt; mentem enim simul purificant, ac perspi-
caciorem reddunt.

68. Solum spirituale colloquium prodest: ac cæ-
teris omnibus silentium preferendum est.

69. Ex quinque modis colloquiorum tres elige;
in quarto ne sis frequens; a quinto prorsus ab-
stine.

70. Silentium amat, qui ad ea quae huius mundi
sunt, non afficitur. Omnes autem homines amat,
qui nihil humanum in eis amat.

71. Magistra verax conscientia est; cui quisquis
auscultarit, absque serupuli offendiculo permanet.

72. Illos solos conscientia sua non arguit, qui
vel in virtutum, vel in visitorum fastigium perve-
nerunt.

73. Summa impassibilitas subtile efficit cogi-
tatus; sublimis vero scientia ad ignotissima ad-
ducit.

74. Molestia ex voluptatum defectu concepta vi-
tuperabilis est: eas enim qui contempserit, inoffen-
sus permanet ac jucundus.

75. Voluptatis repressio est, omnis tristitia,
sive quae secundum Deum est, sive quae mundum
sapit.

76. Dei regnum, est bonitas ac sapientia; quas
qui nactus, municeps est in caelis.

77. Ille miser est homo, qui in operibus suis
corpus quam animam, et mundum quam Deum
majoris facit.

78. *Aequalem in omnes charitatem possidet, qui A bonis non invidet, malorumque miseretur.*

79. *Quam vere idoneus et utilis ad regendum, qui jam antea animæ corporique suo virtutis leges tulit!*

80. *Ille spiritualis est negotiator, qui suavia prosperaque hujus mundi propter futura ex æquo contemnit.*

81. *Anima charitate et temperantia firmatur; mens vero puris precibus ac spiritali contemplatione.*

82. *Cum sermonem utilem audis, non judica dicentem, ne te ipsum pretiosa admonitione prives.*

83. *Judicium pravum mala cogitat, et benefacta proximi infideliter narrando elevat ac imminuit.*

84. *Ne credideris cogitatui mala de proximo cogitanti: nam qui malum thesaurum habet, mala etiam cogitat.*

85. *Bonum cor bonas cogitationes nutrit: qualem enim thesaurum habet, tales etiam habet cogitationes.*

86. *Habe rationem cogitationum tuarum, malitiamque fuge; ne obscura mente alia pro aliis videas.*

87. *Judeos ante oculos propone, teque ipsum munias. Invidia enim obsecrati, Dominum et Deum Beelzebulis nomine infamabant.*

88. *Suspiciones male mentem obfuscant, faciuntque ut ea quæ extra viam sunt, videantur esse in via.*

89. *Juxta omnes virtutes scaturiunt et vitia; et inde est, quare mali virtutes in malam partem interpretantur.*

90. *Mens si in re aliqua diutius vel oblectetur, vel mœreat, statim in acedie grave malum cadit.*

91. *Scientia pura animam excitat, quam rursus in terram immunda cogitatio deficit.*

92. *Exagitatae passiones expellunt vanam gloriam; at si quietæ consistent, eam rursus postliminio revocant.*

93. *Vis semel ab omnibus animi perturbationibus liberari? assuefacito te charitati, contentiæ et precibus.*

94. *Mens apud Deum moram faciens precando, D affectivas animæ vires a passionibus liberat.*

95. *Sicut Deus omnibus quæ sunt, dedit esse, ita et omnia providentia sua simul colligavit.*

96. *Et cum esset Dominus, factus servus summam erga creaturas providentiam declaravit.*

97. *Deus et Verbum absque sui conversione incarnatus, omni creaturæ per carnem unitus est.*

98. *Rarum miraculum in cælo et in terra, quia Deus super terram, et homo in cælis; ut homines angelis associarentur, et omni creaturæ divinitas tribueretur.*

¹ Luc. xv. 15. ² Philipp. ii. 7.

• Kōv Forte xai.

ση. Ἰσὴν τὴν ἀγάπην πρὸς πάντας κέκτηται· ὁ τοῖς μὲν σπουδαίοις μὴ φθονῶν, τοῖς δὲ φαύλοις ἐλεῶν.

οθ'. Ἀρξαι ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνος ὤφειλαν, ὁ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι τὰ τῆς ἀρετῆς νομοθετῶν.

π'. Πραγματευτῆς πνευματικὸς ἐκεῖνος ὑπάρχει, ὃ ἐξ ἰσθμοῦ διὰ τὰ μέλλοντα καὶ τῶν ἡδίων τοῦ βίου καὶ τῶν αὐστειρῶν ἀποταξάμενος.

πα'. Ῥώννυσι ψυχὴν μὲν, ἀγάπῃ καὶ ἐγκράτειαν· νοῦν δὲ πρὸς αὐτὴν καθαρὰ, καὶ θεωρίᾳ πνευματικῇ.

πβ'. Ἀκούων λόγον ὠφέλιμον, μὴ κρίνει τὸν λέγοντα, ἵνα μὴ τῆς ἐπωφελοῦς νοουθεσίας αὐτοῦ ἀποστερήσῃ.

πγ'. Γνώμῃ πονηρὰ κακὰ ἐνθυμεῖται, καὶ τὰ κατ' ὁρθώματα τοῦ πλησίον εἰς ἐλάττωνα παραγνώριζει.

πδ'. Μὴ πιστεύει τῷ λογισμῷ κρίνοντι τὸν πλησίον, ὅτι πονηρὸν ἔχον θησαυρὸν, πονηρὰ καὶ λογίζεται.

πε'. Ἀγαθὴ καρδία ἀγαθὰς ἐννοίας φέρει· πρὸς γὰρ τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐνθυμήματα αὐτοῦ.

πς'. Τίθει τοὺς λογισμοὺς, καί φεύγει ἀπὸ κακίας· ἵνα μὴ σκοτισθεῖς ὁ νοῦς ἅλλ' ἀντὶ ἄλλων βλέπῃ.

πζ'. Ἐννοεῖ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἀσφάλισαι σεαυτὸν. Οἱ ἐκ τοῦ φθόνου τυφλωθέντες, τὸν Κύριον καὶ Θεὸν εἰς Βελζαβούλ παρεγνώρισαν.

πη'. Ὑπόνοια πονηρὰ σκοτίζει διάνοιαν, καὶ ποιεῖ, τὰ παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀντὶ τῆς ὁδοῦ θεωρεῖν.

πθ'. Ταῖς ἀρεταῖς ἀπάσαις παραπειθήσιν οἱ κακία· καὶ διὰ τοῦτο τὰς ἀρετὰς οἱ πονηροὶ εἰς κακίας παραγνώριζουσιν.

ι'. Ἦδονῃ ἢ λύπῃ ἐγχερόμενος ὁ νοῦς, τῷ τῆς ἀκηδίας πάθει τόχιστα περιπίπτει.

ιβ'. Συνειδήσις καθαρὰ διεγείρει ψυχὴν, λογισμὸς δὲ ῥυπαρὸς καταθρονίζει αὐτήν.

ιδ'. Κινούμενα τὰ πάθη ἀπελαύνουσι κενοδοξίαν· ἀναιρούμενα δὲ, πάλιν αὐτὴν ὑποστρέφουσιν.

ιε'. Εἰ πάντων ὁμοῦ τῶν παθῶν ἀπαλλαγῆναι θέλεις, ἐγκράτειαν καὶ ἀγάπην καὶ προσηυχὴν ἀνάλαβε.

ιδ'. Νοῦς διὰ προσηυχῆς τῷ Θεῷ ἐγχερόμενος, καὶ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς τῶν παθῶν ἀκαλλάττει.

ις'. Ὁ Θεὸς τὸ εἶναι τοῖς οὐσι δεδοκώς, καὶ τῇ προνοίᾳ αὐτοῦ ἅμα τὰ πάντα συνέδησεν.

ις'. Ἀσπότης δὲ ὑπάρχων, καὶ δούλος γενόμενος, τὸ ἄκρον τῆς προνοίας τῇ κτίσει ἐξέφηγεν.

ιζ'. Ὁ Θεὸς καὶ Λόγος ἀτρέπτων παρεκώθει, πάσῃ τῇ κτίσει διὰ τῆς σαρκὸς ἡνώθη.

ιη'. Σέων θαῦμα ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὅτι Θεὸς ἐπὶ γῆς, καὶ ἄνθρωπος ἐν οὐρανῷ· ἵνα ἀνθρώπους ἀγγέλους συνάψας, ἅμα πάσῃ τῇ κτίσει τὴν θέωσιν χαρίσῃται.

10'. Ἀγισμός καὶ θέσις ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, ἡ γνώσις τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος.

ρ'. Συγχώρησις ἁμαρτιῶν, παθὼν ἔστιν ἐλευθερία, ὧν ὁ μὴ πῶ ἀπαλλαγὴς χάριτι, τῆς συγχωρήσεως οὐ πῶ ἔτυχεν.

99. Tam angelorum quam hominum sanctificatio et deificatio, est sancte consubstantialisque Trinitatis cognitio.

100. Peccatorum remissio libertatem ab affectionibus præstat: quam qui nondum per gratiam assecutus est, ab eo etiam peccata nondum disceserunt.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Β'.

Ἦς ἡ ἀκροστιχὶς ἦδε

Εὐδαὶ ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀδελφοὶ τιμώσατε, δεῖ μερῶν κακῇ προσδοκῇ ἔξια τῆς ἡμῶν
προαίρεσεως, λύσας τῇ ψυχῇ, καὶ ὀδύνας τῷ σώματι.

CENTURIA II,

Cajus versuum primæ litteræ has voces exhibent:

*Ora pro me, frater dignissime; mala enim exspecto grandia et digna
meis studiis, tristitias scilicet animi et dolores corporis.*

α'. Ἐθέλεις ὅψ' ἐν τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆναι; τῇ
μητρὶ τῶν κακῶν τῇ φιλαυτίᾳ ἀπόταξαι.

β'. Ὑγεία ψυχῆς, ἀπάθεια καὶ γνώσις, ἥς τυχεῖν
ἀμύχανον τὸν ἡδοναί; δουλεύοντα.

γ'. Σηραίνει τὰς ἡδονὰς τὰς σωματικάς τε, καὶ
ψυχικὰς ἐγκράτεια μεθ' ὑπομονῆς, καὶ ἀγάπῃ μετὰ
μακροθυμίας.

δ'. Ἀρχὴ κακῶν τῇ ψυχῇ ἡ φιλαυτία γίγνεται.
φιλαυτία δὲ ἔστιν ἡ τοῦ σώματος φιλία.

ε'. Ἰδίον τοῦ λογικοῦ τὸ ὑποταγῆναι τῷ λόγῳ, καὶ
τὸ ὑποπιάσαι, καὶ δουλαγωγῆσαι τὸ σῶμα.

ς'. Ὑβρις τῷ λογικῷ ὑποταγῆναι τῷ ἁλόγῳ, καὶ
πρόνοιαν αὐτοῦ ποιεῖσθαι εἰς ἐπιθυμίας ἀλογόνας.

ζ'. Πονηρὸν ἔργον ψυχῆς λογικῆς, καταλιμπάνειν
τὸν Κτίσαντα, καὶ λατρεύειν τῷ σώματι.

η'. Ἐκκελεύσθης τὸ σῶμα ὑπερέττην ἔχειν, οὐ μὴ
δὲ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ παρὰ φύσιν δουλεύειν.

θ'. Ῥῆξον τὰ δεσμὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα φιλίας,
καὶ μηδὲν παράσχῃς τῷ δούλῳ, ὃ τι μὴ πᾶσα
ἀνάγκη.

ι'. Ἐκλείσιν τὰς ἀσθησεις ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς
ἡσυχίας, ἵνα μὴ τὸν νοῦν περισπῶσιν εἰς τὰς ἰδίας
ἐπιθυμίας.

ια'. Μέγιστα ὅπλα τοῦ μεθ' ὑπομονῆς ἡσυχάζον-
τος, ἐγκράτεια καὶ ἀγάπῃ καὶ προσευχῇ καὶ ἀνά-
γνωσις.

ιβ'. Οὐ παύεται ὁ νοῦς περὶ τὰς ἡδονὰς κυ-
κλεύων, ἄχρις οὗ τὴν σάρκα δουλαγωγῆσας θεωρίᾳ
σκολάζεται.

ιγ'. Ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν ἀγωνιζόμεθα, ἵνα παθῶν

B 1. Vis semel a malis omnibus liberari? mali
malorum, amor tui ipsius renuntia.

2. Animæ sanitas est impassibilitas et scientia,
quam nemo voluptatibus serviens assequi potest.

3. Abstinencia cum patientia, et charitas cum
longanimitate, tam corporeas quam animales volu-
ptates exsiccant.

4. Principium malorum animæ, fuit amor sui
ipsius; amor autem sui ipsius, amor est cor-
poris.

5. Proprium est rationalis, ut rationi subdatur,
castigatamque corpus in servitutem redigat.

6. Injuria sit rationali hominis parti, si subji-
ciatur brutæ alteri et rationis experti, prudentiam
suam insumendo ad explenda turpia desideria.

C 7. Malum rationalis animæ opus, est reliquisse
Conditozem, et servire corpori.

8. Jussus es corpus ministri loco habere, et non
ut illius (supra quam exigit natura) servias cupi-
ditatibus.

9. Amicitie erga corpus vincula rumpantur, et
non indulgeas servo, nisi quod omnis necessitas
requirit.

10. Include sensus intra quietis munitionem, ne
in sua desideria mentem distrahant.

11. Ut tibi quies et patientia contingant, in prom-
ptu tibi sint temperantiæ, charitatis, precum et
lectionis arma, sane multo fidissima.

D 12. Mens, voluptatum escis quas ambit, inhiare
non cessat, donec corpore in servitutem redacto
contemplationi vacet.

13. In præceptis servandis desudandum est, ut

ab animi affectionibus liberemur; in divinis autem dogmatibus, ut scientiam digne mereamur.

14. In impassibilitate et cognitione consistit animae tranquillitas, quam voluptatum mancipiis contingere est impossibile.

15. In servitutem coge corpus voluptatibus circumscriptis, et liberabis mentem a gravi servitute.

16. Liber conditus es, et in libertatem accersitus: pigeat igitur impuris voluptatibus servire.

17. Doloribus et voluptatibus, concupiscentiis ac timoribus devinciunt demones mentem eorum qui sensibus serviunt.

18. Timor Domini desideriis dominatur, et tristitia quae secundum Deum, concupiscentias repellit.

19. Desiderium sapientiae timorem despiciit; cupiditas autem scientiae voluptates repellit et tristitiam.

20. Quatuor autem in Scripturis traduntur: Mandata, placita, minae et repromissiones.

21. Concupiscentias sistunt abstinencia et labor; minuant autem quies et divinus amor.

22. Cavesis, ne fratrem verbis aenigmaticis impugnes; neque enim tu ferres, si sic audires e diverso.

23. Iram sistunt longanimitas et injuriarum obli-
vio, minuant charitas et compassio.

24. Cui scientia data est, datum est mentale in-
men: quod si quis dehonestavit, pro eo tenebras videbit.

25. Observatio mandatorum Dei parit impassibilitatem; impassibilitas autem animae, custodit scientiam.

26. Sensilia traducito sursum in cognitionem intellectualem, et sensus evehes supra ea quae sensilia sunt.

27. Naturalis et quae videtur mulier, significat operativam animam: ad quam si mens quae viret, accesserit, ex ea virtutes parit.

28. Inquisitio eloquiorum Dei, docet scientiam Dei eos, qui pie ac desideranter veritatem servantur.

29. Quod lux est videntibus et visis, hoc Deus est intelligentibus et intellectis.

30. Visibile caeli firmamentum, fidei signat firmamentum, in quo omnes sancti ceterum luminaria lucent.

31. Hierusalem est supercaelestis incorporearum rerum contemplatio, in qua visio pacis spectatur.

32. Activam vitam cave neglexeris, alioquin et scientia decresceret; hoc enim esset, orta saepe, in Aegyptum descendere¹.

33. Libertas est spiritualis, a perturbationibus

A ελευθερωθῶμεν· ὅπερ δὲ τῶν θεῶν δογματῶν, ἐν αἰσθητοῖς ἀντιλαμβανόμενοι.

ιδ'. Ἀταραξία ψυχῆς ἀπάθεια καὶ γνῶσις· ἡ τυχὲν ἀμύχανον τὸν ἡθοναῖς δουλεύοντα.

ισ'. Δουλαγωγεί τὸ σῶμα περιελὼν τὰς ἡθονάς, καὶ ἀπάλλασον αὐτὸ μοχθηρὰς δουλείας.

ις'. Ἐλευθερος κτισθεὶς, καὶ ἐπ' αἰσθητοῖς κληθεὶς, μὴ ἀνάσχη δουλεύειν πάθειν ἀκαθάρτοις.

ις'. Λύπαις καὶ ἡθοναῖς, ἐπιθυμίαις καὶ φόβοις, συνδεδεμένοι τὸν νοῦν τοῖς αἰσθητοῖς οἱ δαίμονες.

τη'. Φόβος Θεοῦ κρατεῖ ἐπιθυμιῶν, καὶ λύπη κατὰ Θεὸν ἀπεκλύει τὴν ἡθονήν.

θ'. Ἐπιθυμία σοφίας καταφρονεῖ φόβου, καὶ ἡ δοκῇ γνῶσις ἀποδιώκει λύπην.

κ'. Τὰ τέσσαρα ταῦτα αἱ Γραφαὶ περιέχουσι· τὰς ἐντολάς, τὰ δόγματα, τὰς ἀπειλὰς, τὰς ἐπαγγελίας.

κα'. Ἰστέον τὴν ἐπιθυμίαν εὐκράτεια καὶ κόπος· μισοὶ δὲ αὐτὴν ἡσυχία, καὶ θεῖος ἔρως.

κβ'. Μὴ λόγοις δι' αἰνιγματῶν τὸν ἀδελφὸν πλῆττε· οὐ μὴ γὰρ βασιτάξης τὰ ὁμοία ἀντιειχόμενος.

κγ'. Ἰστέον τὸν θυμὸν μακροθυμία καὶ ἀμνησι-
κακία· μισοὶ δὲ αὐτὸν ἀγάπη καὶ συμπάθεια.

κδ'. Ὁ ἐδόθη γνῶσις, ἐδόθη φῶς νοερὸν· ὃς δὲ λαβὼν ἀτιμάζει, ὀφείλει σκότος.

κε'. Τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ, τίκει ἀπάθειαν· ἀπάθεια δὲ ψυχῆς συντηρεῖ γνῶσιν.

κς'. Ἀνάγαγε τὰ αἰσθητὰ ἐπὶ νοητὴν θεωρίαν, καὶ ἀνθίσταίς τὴν αἰσθησιν ἐπάνω τῶν αἰσθητῶν.

κς'. Τὸ αἰσθητὸν γύναιον σημαίνει ψυχὴν πρακτικὴν· ἥ ὁ νοῦς συγγενόμενος ἀποσπείρει τὰς ἀρετάς.

κγ'. Ἐρευνα λόγων Θεοῦ, διδάσκει γνῶσιν Θεοῦ τὸν ἐν ἀληθείᾳ ζητοῦντα, ἐν εὐλαβείᾳ καὶ πόθῳ.

κδ'. Ὅπερ ἐστὶ τὸ φῶς τοῖς ὁρώσι καὶ ὁρωμένοις, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τοῖς νοοῦσι, καὶ νοουμένοις.

λ'. Τὸ αἰσθητὸν στερέωμα, τὸ τῆς πίστεως σημαίνει στερέωμα, ἐν ᾧ πάντες οἱ ἅγιοι δικτὴν φωστῆρων λάμπουσι.

λα'. Ἰερουσαλὴμ ἐστὶν ἐπουράνιος, γνῶσις τῶν δωμάτων· ἐν αὐτῇ γὰρ θεωρεῖται ἡ ὁρασις τῆς εἰρήνης.

λβ'. Μὴ ἀμύλει τῆς πράξεως, ἐπὶ μειοῦται ἡ γνῶσις· καὶ λιμοῦ γενομένου καταβαίνει εἰς Αἴ-
γυπτον.

λγ'. Ἐλευθερία ἐστὶ νοητὴ, ἡ τῶν παθῶν ἀπάλλα-

¹ Gen. xxvi, 1, 2.

τῇ ἥς οὐδεὶς ἐπιτυχάνει ἀνευ ἐλέους Χριστοῦ.

λδ'. Γῆ ἐστὶν ἐπαγγελίας ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἥς πρόξενοι γίνονται ἀπάθεια καὶ γνώσις.

λε'. Αἰγυπτὸς ἐστὶ νοση, ὁ σκοτασμός των παθῶν· εἰς ἣν οὐδεὶς καταβαίνει, εἰ μὴ λιμῷ περιπίσῃ.

λς'. Λόγοις πνευματικοῖς ἐπισυχνάσεις τὸ οὖς σου, καὶ λογισμῶν ἀκαθάρτων ἀπομακρυνεῖς ὁ νοῦς σου.

λζ'. Ἀγαθὸς καὶ σοφὸς φύσει μόνος ὁ θεός· γίνεται δὲ μετέξαι καὶ ὁ νοῦς, ἴαν σπουδάζῃ.

λη'. Κράτει γαστρὸς καὶ ὕπνου, καὶ θυμοῦ, καὶ γλώσσης· καὶ οὐ μὴ προσκόμεαι πρὸς λίθον τὸν πόδα σου.

λθ'. Ἀγωνίζου ἀγαπήσαι πάντα ἄνθρωπον ἐξ Ἰησοῦ, καὶ ἀπαλύναι συλλήδην πάντα τὰ πάθη.

μ'. Κοινὴ νοῦ καὶ αἰσθήσεως ἡ θεωρία τῶν αἰσθητῶν· ἰδία δὲ τοῦ νοῦ ἡ γνώσις τῶν νοητῶν.

μα'. Ἀδύνατον τὸν νοῦν σχολάζαι τοῖς νοητοῖς, εἰ μὴ τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τὴν αἰσθησιν, καὶ τὰ αἰσθητὰ ἀποκόψῃ.

μβ'. Προσπάθειαν φυσικὴν ἡ αἰσθησις ἔχει πρὸς τὰ αἰσθητὰ, καὶ συμπερισιπᾷ τὸν νοῦν περισπωμένην περὶ αὐτά.

μγ'. Ῥήσιν τὴν αἰσθησιν περὶ τὴν τοῦ νοῦ ὑπευρίαν, καὶ μὴ ἔξω αὐτῇ καιρὸν ἀντιπερισπᾶσαι αὐτόν.

μδ'. Ὅταν συμβῇ τὸν νοῦν σχολάζαι τοῖς αἰσθητοῖς, ἀντιπερίσπαι τὴν αἰσθησιν, πρὸς νοῦν ἀνάγων τὰ παρακείμενα.

με'. Σημεῖον, ὅτι σχολάζει ὁ νοῦς περὶ τὰ νοητὰ, τὸ πάντων καταφρονεῖν τῶν τὴν αἰσθησιν σαινόντων.

μς'. Διανοιγόμενος ὁ νοῦς περὶ τὴν τῶν νοητῶν θεωρίαν, δυσἀπόσταστον ἔχει τὴν περὶ αὐτὰ ἡδονήν.

μζ'. Ὅταν ὁ νοῦς πλουτήσῃ τὴν τῆς μονάδος γνώσιν, τότε καὶ τὴν αἰσθησιν πάντῃ δεδουλωμένην ἔχει.

μη'. Κώλυε τὸν νοῦν σου κυκλεῖν τὰ αἰσθητὰ, ἵνα μὴ ἡδονὰς καὶ λύπας ἐν αὐτοῖς καρπώσῃται.

μθ'. Ὃν ὁ νοῦς ἐν τοῖς θεοῖς σχολάζει διαπαντός, τούτων καὶ τὸ παθητικὸν μέρος θεῖον γέγονεν ὅπλον.

ν'. Ἀδύνατον τὸν νοῦν τῇ γνώσει ποιεσθῆναι, εἰ μὴ πρότερον τὸ παθητικὸν ταῖς οἰκταῖς ἀρεταῖς ἐξ αὐτοῦ πελάσει.

να'. Ξένος τῶν τοῦ κόσμου ὁ νοῦς τότε γίνεται, ὅταν τὴν πρὸς τὴν αἰσθησιν σχέσιν παντελῶς ἀποκόψῃ.

νβ'. Ἴδιον τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς, σχολάζειν γνώσει Θεοῦ· τοῦ δὲ παθητικοῦ αὐτῆς, ἀγάπῃ καὶ ἐγκράτεια.

A esse liberum, quæ nulli absque misericordia Jesu Christi contingit.

34. Terra repromissionis, regnum est colorum; in quam mentem inducunt impossibilitas et scientia.

35. Ægyptus spiritualis, obtenebratio perturbationum; in quam nemo, nisi antea fame laboret, descendit.

36. Autem tuam spiritualibus sermonibus frequenter accommoda, et mentem ab immundis cogitationibus elongabis.

37. Solus Deus natura bonus est ac sapiens; ut autem mens participatione talis, modo studiosa sit.

38. Impera ventri, somno, ira et lingue; et nunquam impinges ad lapidem pedem tuum.

39. Enitere ut omnes homines equaliter diligas, passionesque omnes simul a te abiges.

40. Sensibilium rerum contemplatio communis est menti et sensui; intellectualium autem scientia soli menti convenit.

41. Impossibile est mentem vacare intellectualibus, nisi amicitiam erga sensus et sensibilia antea amputarit.

42. Sensus natura sensibilibus afficitur; sed cum circa ea distrahitur, distrahitur et mens.

43. Coge sensus in mentis obsequium, et non des ipsis occasionem eam distrahendi.

44. Quando mentem sensibilibus vacare contingit, obsiste sensibus, et objecta in mentem subdue.

45. Signum mentis circa intelligibilia occupare, est floccifacere omnia quæ sensus oblectant.

46. Occupata mens in contemplatione eorum quæ sunt, solidam in eis voluptatem experitur.

47. Quando mens unitatis scientia locupletata fuerit, tunc sensus omnino in servitutem reductionis tenet.

48. Prohibe mentem tuam circum sensilia vagari, ne voluptatum tristitiæ fructus simul ex eis decerpas.

49. Quorum mens perpetuo divinis vacat, his et affectivæ animæ vires divina sunt arma.

50. Impossibile est mentem scientia perfici, nisi prius affectivæ animæ portio suis admoveatur virtutibus.

51. Mens non antea erit peregrina eorum quæ sunt in hoc mundo, nisi modis omnibus amicitiam erga sensus resecurit.

52. Proprium est rationali portioni animæ, vacare cognitioni Dei; activæ autem, charitatem et continentiam amplexari.

53. Non potest mens rei sensili diu immorari, A nisi omnino ad illam afficiatur.

54. Mens perfecta est quam scientia perficit; anima vero virtutibus roborata.

55. Mentis eum sensibus annicitia, eam facit mancipium corporearum voluptatum.

56. Quando a virtutibus suis affectivæ vires moventur, tunc etiam mens a scientiæ suæ loco deturbatur.

57. Accepimus potestatem filios Dei fieri¹; sed non erimus, nisi affectiones exuerimus.

58. Nullos se putet filium Dei factum, efficaciterque Deum in se operari, si non divinos characteres intra se possederit.

59. Similitudo morum vel bonorum vel malorum filios facit vel Dei vel Satanæ.

60. Vir intelligens est, qui se ipsum attendit, et festinat studetque ab omni inquinamento separari.

61. Obcæcata anima, etiam dum vapulat, non sentit, benefactoremque agnoscere renuit.

62. Sordida vestis e divinis nuptiis ejicit, exteriorumque tenebrarum participem facit¹.

63. Qui timet Deum, sui ipsius curam gerit, et a pravo consortio se alienat.

64. Impossibile est misericordiam a Deo assequi eum, qui ipsum dereliquerit, et voluptatibus servit.

65. Neminem posse duobus dominis servire¹, a Jesu dictum est, etiam si credere nolumus.

66. Anima affectionibus sordida adeo obcæcata est, ut nisi secetur et uratur, credere renuat.

67. Obduratos horrenda tormenta excipient: nam sine magnis laboribus mollesceri nequeunt.

68. Vir intelligens sollicitam sui curam gerit; utroque susceptis laboribus, eos quos invitus ferret, effugit.

69. Diligens animæ cura in malorum sustentia et humilitate consistit: propter eas enim Deus peccata omnia condonat.

70. Sicut concupiscentiæ et iræ peccata multiplicant¹; ita continentia et humilitas eadem eximant.

71. Conterit cor tristitia quæ secundum Deum est²; eam parit tibi timor suppliciorum.

72. Tristitia quæ secundum Deum est, corda purificat, et ab eis voluptatum inquinamenta elongat.

73. Patientia est, quando anima labores ultro deditaque opera subit: ubi ea fuerit, inde in exsilium abire voluptatum amor cogitur.

74. Quodvis peccatum voluptate committitur;

νγ'. Ἀδύνατον τὸν νοῦν πράγματι χρονίζειν αἰσθητῶ, εἰ μὴ πάντως πάθος κέκτηται πρὸς αὐτό.

νδ'. Τέλειός ἐστιν ὁ νοῦς ὁ ποιουμένη τῇ γνώσει. ψυχὴ δὲ ἐστὶ τελεία, ἡ ταῖς ἀρεταῖς ἀνακραθεῖσα.

νε'. Ἡ πρὸς τὴν αἰσθησιν σχέσις τοῦ νοῦ, δοῦλον αὐτὸν καθίστησι τῶν τοῦ σώματος ἡδονῶν.

νς'. Χαλεπύεται ὁ νοῦς ἐκ τοῦ τόπου τῆς γνώσεως, ὅτε τὸ παθητικὸν αὐτοῦ κινήθῃ ἐκ τῶν ἰδίων ἀρετῶν.

νζ'. Ἐλάβομεν ἐξουσίαν τέκνα γενέσθαι Θεοῦ· οὐ γινόμεθα δὲ εἰ μὴ τὰ πάθη ἀποδυσώμεθα.

νη'. Μηδεὶς οἰεσθῶ τέκνον Θεοῦ κατ' ἐνέργειαν γεγονέναι, μήπω τοὺς θείους χαρακτήρας ἐν αὐτῷ κτησάμενος.

νθ'. Ἡ κατὰ τὸν τρόπον ὁμοίωσις τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ πονηροῦ, ἢ τοῦ Θεοῦ υἱός, ἢ τοῦ Σατανᾶ ἀπεργάζεται.

ξ'. Συνετὸς ἀνὴρ ὁ προσέχων αὐτῷ, καὶ σπεύδων χωρισθῆναι ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ.

ξα'. Πασιφορμὴν ψυχὴ, μασιχορμὴν οὐκ αἰσθάνεται, καὶ εἰς συναίσθησιν ἰλεῖν τοῦ εὐεργέτου οὐκ ἀνέχεται.

ξβ'. Ῥυπαρὰ ἐσθὴς θείων γάμων ἐκβάλλεται, καὶ κοινωνὸν ἀπεργάζεται σκότους ἐξωτέρου.

ξγ'. Ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, ἐπιμελεῖται τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, καὶ πονηρὰς κοινωνίας ἀπαλλάττει αὐτόν.

ξδ'. Ἀμύχανόν ἐστι τυχεῖν ἰλέους Θεοῦ τὸν καταλείποντα αὐτόν, καὶ ἡδοναῖς δουλεύοντα.

ξε'. Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ λέγων, κἂν πιστεύουσιν οἱ θελωμεν, ὅτι οὐδεὶς δύναται δυοὶ κυρίους δουλεύειν.

ξς'. Ῥυπαρομένη ψυχὴ, ἀπὸ παθῶν παπώρωται, καὶ ἀνευ τομῶν καὶ καυτήρων πιστεύειν οὐκ ἀνέχεται.

ξζ'. Ἐτασμοὶ φοβεροὶ τοὺς πηροὺς διαδέχονται· δῖχα γὰρ μεγάλων πόνων μαλασθῆναι οὐ καταδέχονται.

ξη'. Συνετὸς ἀνὴρ ἐπιμελεῖται αὐτοῦ· καὶ δι' ἐκουστῶν πόνων τοὺς ἀκουσίους ἐκφεύγει.

ξθ'. Ἐπιμελεῖα ψυχῆς, κακοπάθεια καὶ ταπεινώσις· δι' ὧν ὁ Θεὸς συγχωρεῖ πάσας ἁμαρτίας.

ο'. Ὅσπερ ἐπιθυμία καὶ ὄργαι ἁμαρτίας πληθύνουσιν· οὕτως ἡ ἐγκράτεια καὶ ταπεινότης ἐξαλείφουσιν αὐτάς.

οα'. Συντρίβει καρδίαν λύπη κατὰ Θεόν· αὐτὴν δὲ τρέχει φόβος κολάσεως.

οβ'. Λύπη κατὰ Θεὸν καθαίρει καρδίαν· καὶ τοὺς μολυσμοὺς τῶν ἡδονῶν μακρύνει ἀπ' αὐτῆς.

ογ'. Ὑπομονὴ ἐστὶν φιλοπονία ψυχῆς· ἐνθα δὲ φιλοπονία, φιληδονία ἐξώριστα.

οδ'. Πᾶσα ἁμαρτία διὰ τὴν ἡδονὴν γίνεται.

¹ Joan. i, 12. ² Matth. xxii, 12, 15. ³ Matth. vi, 24. ⁴ Eccli. xiiii passim. ⁵ Eccli. vii, 5.

καὶ πᾶσα αὐγώρησις, διὰ τὴν κακοπάθειαν, καὶ λύπην.

οε'. Ἀκουσίως πόνοις κατὰ πρόνοιαν περιπίπτει, ὁ δὲ ἔκουσίων πόνοις μετανοεῖν μὴ ἀνεχόμενος.

ος'. Σωτήρ ἐστιν ὁ Χριστὸς τοῦ σύμπαντος κόσμου· καὶ τὴν μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις ἐχαρίσατο.

οζ'. Τήρσιν ἐντολῶν τίττει μετάνοια· ἡ δὲ τῶν ἐντολῶν τήρησις, ψυχῆς ποιεῖ τὴν κάθαρσιν.

οη'. Ἡ τῆς ψυχῆς κάθαρσις, παθῶν ἐστὶν ἀπαλλαγὴ· ἡ δὲ τῶν παθῶν ἀπαλλαγὴ, ἀγάπην τίττει Θεοῦ.

οθ'. Ψυχὴ καθαρὰ ἡ τὸν Θεὸν ἀγαπᾷσα, καὶ νοῦς ἐστὶν καθαρὸς ὁ ἀγνοίας χωρισθείς.

π'. Ὑπὲρ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ μέχρι θανάτου ἀγωνισαί, οὗτοι δὲ αὐτῶν καθαρθεὶς εἰς τὴν ζωὴν εἰσελεύσῃ.

πα'. Χρῆσαι τῷ σώματι ὡς ὑπηρέτῃ τῶν ἐντολῶν, ἀνώδυνον αὐτὸ τηρῶν καὶ ἄνυσον ὅση δύναμις.

πβ'. Ἡ τῆς σαρκὸς ἐπανάστασις, ἐξ ἀμελείας γίνεται τῆς προσευχῆς τε καὶ διαίτης, καὶ καλῆς ἡσυχίας.

πγ'. Καλὸ ἐγγονα τίττει ἡ καλὴ ἡσυχία· ἐγκράτειαν καὶ ἀγάπην καὶ τὴν προσευχὴν καθάραν.

πδ'. Ἀνάγκησι καὶ προσευχῇ νοῦν καθαίρουσιν· ἀγάπῃ δὲ καὶ ἐγκράτειᾳ τὴν παθητικὴν τῆς ψυχῆς.

πε'. Ἰσὺν διαπαντός τηρεῖ τὴν ἐγκράτειαν, ἵνα μὴ τῇ ἀνομιᾷ εἰς τὰ ἐναντία πίῃ.

πς'. Ὁ νομοθετῶν ἐαυτὸν μὴ παραβῇ ἐαυτὸν· ὁ γὰρ ἐαυτὸν παραλογιζόμενος, ἐαυτὸν ἀπατᾷ.

πζ'. Δυσμαὶ εἰσὶν νοηταί, ψυχαὶ ἀμαθεῖς· ταῖς γὰρ τοιαύταις ἔδω τῆς δικαιοσύνης ὁ ἥλιος.

πη'. Ὑἱὸς ἐστὶν Θεοῦ ὁ ὁμοιωθεὶς τῷ Θεῷ δι' ἀγαθότητος, καὶ τῆς σοφίας, καὶ δυνάμεως, καὶ δικαιοσύνης.

πθ'. Νόσος ἐστὶν ψυχῆς, ἡ τῆς κακίας ἐξίς, θάνατος δὲ ἡ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία.

ι'. Ἀκτημοσύνη ἐστὶν νοση, ἡ παντελὴς ἀπάθεια, καθ' ἣν γενόμενος ὁ νοῦς ἀναχωρεῖ τῶν ἐνταῦθα.

ια'. Συμφάνους τηρεῖ τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετάς· ἐκ τούτου γὰρ τίττειται ὁ τῆς δικαιοσύνης καρπός.

ιβ'. Τὴν τῶν νοσητῶν θεωρίαν, ἀσώματον εἶναι φασιν, ὡς ὄλῃς καὶ εἰδούς πάντῃ ἀπῆλλαγμένην.

ιγ'. Ὅσπερ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐκ τῆς ὄλης καὶ τοῦ εἶδους· οὕτως καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν σώματα ἐκ τῶν αὐτῶν συνέστηκεν.

ιδ'. Σάρξ γενόμενος διὰ τὴν φιλανθρωπίαν ὁ Λόγος, οὗτοι δ' ἦν μετέβαλιν, οὗδ' ὁ γέγονεν, ἡλλοίωσεν.

A remittitur autem per malorum sustentiam et luctum.

75. Quisquis poenitentiam agere per labores ultro susceptos renititur, is coactus in labores qui jam praedefiniti sunt, incidet, quos et invitus feret.

76. Christus totius mundi Salvator, est et poenitentiam iis qui eam acturi sunt, in salutem concessit.

77. Praeceptorum observantiam parit poenitentia; praceptorum vero observantia animae praestat purificationem.

78. Animam purificare, est eam ab affectionibus liberare; ea autem libertas charitatem Dei nobis parit.

79. Anima pura est, quae Deum diligit; mens vero pura, quae ab ignorantia secessit.

80. Pro mandatis Christi usque ad mortem certa: per ea enim purificatus ad vitam ingreditur.

81. Corpore ad ministerium mandatorum utere, servans ipsum, quantum fieri potest, sine doloribus et sine morbo.

82. Carnis seditiones, ex negligentia precum, dietae honestaeque quietis oriuntur.

83. Formosos iuderos formosa parit quies: nempe continentiam, charitatem, purasque preces.

84. Lectio et precum puritas mentem purificant; animae autem affectivam partem charitas et continentia.

85. Aequalem continentiam semper observa, ne per inaequalitatem in contraria incidas.

86. Ne praevinceris teipsum, cum tibi ipsi legem statueris; seipsum enim falsis rationibus palpans, seipsum seducit.

87. Occasus spirituales sunt, animae perturbacionibus inquietae; sol enim iustitiae illis occidit.

88. Filius Dei quis est, ob bonitatem et sapientiam, et potentiam, et iustitiam, similis ei factus.

89. Malignus habitus morbus est animae; mors autem per operationem peccati introducit.

90. Paupertas spiritualis, est consummata impassibilitas; quae si menti conceditur, ab his quae hic sunt, secedit.

91. Consonas animae virtutes custodi: ex ipsis enim nascitur fructus iustitiae.

92. Contemplationem eorum quae mens concipit, aiunt omnino incorpoream esse, utpote quae sit a materia formaeque abalienata.

93. Sicut quatuor elementa ex materia et forma, sic et corpora quae ex ipsis sunt, ex ipsis etiam sunt constituta.

94. Verbum propter misericordiam caro factum, neque quod erat transmutavit, neque quod factum, alteravit.

95. Ut ex deitate et humanitate, et in deitate et A humanitate; sic ex duabus naturis, et in duabus naturis, dicimus esse unum Deum.

96. Unam hypostasim in Christo confitemur ex duabus naturis inseparabiliter unitis.

97. Inseparabilem unam Christi glorificamus hypostasim, et citra omnem confusionem naturarum confitemur unionem.

98. Trium hypostasium unam deitatis essentiam adoramus, ejusdemque essentiae sanctam Trinitatem confitemur.

99. Proprietates trium hypostasium sunt, paternitas, filiatio, et processio: et communia tribus hypostasis sunt, essentia, natura, deitas, bonitas.

14. Ὅσοις ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν θεότητι, καὶ ἀνθρωπότητι, οὕτως καὶ ἐκ δύο φύσεων, καὶ ἐν δύο φύσεσι λέγομεν τὸν ἕνα θεόν.

15. Μίαν ὑπόστασιν Χριστοῦ ὁμολογοῦμεν ἐν δύο φύσεσι ἡνωμέναις ἀδιαιρέτως.

16. Ἀδιαιρέτον τὴν μίαν Χριστοῦ ὑπόστασιν δοξάζομεν, καὶ ἀσύγχυτον τὴν τῶν φύσεων ἑνωσιν ὁμολογοῦμεν.

17. Τριῦς ὑπόστατον τὴν μίαν τῆς θεότητος οὐσίαν προσκυνοῦμεν, καὶ ὁμοούσιον τὴν ἁγίαν Τριάδα θεολογοῦμεν.

18. Διὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων πατρότης, υἱότης, ἐκπόρευσις· καὶ κοινὰ τῶν αὐτῶν πάλιν ἔστιν, ἡ οὐσία, ἡ φύσις, ἡ θεότης, ἡ ἀγαθότης.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Γ.

Ἡς ἡ ἀποστιχὴς ἦδε·

Α.Ι.Τ. ἦρ κατὰ κύριος, οὐ τὰ τὴν συνελθόντων (leg. σάρκα) λυποῦντα, τὴν δὲ ψυχὴν καθαίροντα, ἀλλὰ τὰ τὴν συνελθόντων λυποῦντα, τέρποντα δὲ τὴν σάρκα.

CENTURIA III,

Cujus haec est acrostichis :

94. Veruntamen proprie mala sunt, non quae carnem affligunt, animam vero purificant; sed quae conscientiam quidem tristitia afficiunt, carnem vero titillant.

1. Bona de eo quod natura bonum cogita; C sed et de omni homine sentias bene.

2. Verborum et operum ac cogitationum rationem reddituri sumus in die judicii.

3. Habitus virtutis vel malitiae impellit nos, ut bene vel male cogitemus, vel loquamur vel operemur.

4. Mens cui affectiones imperant, cogitat quae non decent; quales autem cogitationes sint, produnt sermones et opera.

5. Male cogitationis dux affectio; est affectionis auctor sensus, quo ut male utamur, in causa est mens.

6. Include igitur sensus, expugna phantasmata, et affectiones armis mandatorum diripe.

7. Malitia inveterata, longa opus habet exercitatione; stabilita enim consuetudo haud subito immutatur.

8. Monastica vita quam comitantur continentia ac charitas, per patientiam et quietem facile quae injuncta sunt, exsequitur.

† Matth. xii, 36.

α'. Ἀγαθὰ διανοοῦ, καὶ περὶ πάντος ἀνθρώπου κατὰ διαλογίζου.

β'. Λόγων καὶ ἔργων καὶ ἐννοῶν ἀπολογίαν ἀπαιτούμεθα παρὰ Θεοῦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως.

γ'. Ἡ ἐξίς τῆς ἀρετῆς; ἡ τῆς κακίας κινεῖ ἡμᾶς ἐπὶ τὰ καλὰ ἢ τὰ κατὰ ἐννοεῖν, ἢ λέγειν, ἢ διακρίνεισθαι.

δ'. Νοῦς ἀπὸ παθῶν κεκρατημένος, ἐννοεῖ τὰ μὴ πρέποντα· φανεροῦσι δὲ τὴν ἐννοίαν οἱ λόγοι καὶ τὰ ἔργα.

ε'. Κακῆς ἐννοίας προηγείται πάθος, τοῦ δὲ πάθους αἰτία καθίστηται ἡ αἰσθησις, τῆς δὲ κακῆς αὐτῆς χρήσεως, δῆλον ὅτι ὁ νοῦς.

ς'. Ἀπόκλεισον τὴν αἰσθησιν· καὶ πολέμησον τὴν πρᾶξιν, καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν ἐντολῶν ἀνέλε σου τὰ πάθη.

ζ'. Κακία χρονίσασα, ἀσκήσεως δεῖται χρονίας· συνήθεια γὰρ παγιθεῖσα ἀδρόως οὐ μετακινεῖται.

η'. Ἀσκήσεις ἐπιτεταμένη ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης, δι' ὁπομονῆς καὶ ἡσυχίας ἀνέλε τὰ ἐγκυλμένα.

δ'. Κίνει τὸν νοῦν εἰς προσευχὴν συνεχῶς, καὶ διαφθείρει τοὺς λογισμοὺς ἐφ' ὧς τῇ καρδίᾳ.
 ε'. Ὑπομονὴς δέεται καὶ μακροθυμία· ἀκησις· χρόνι γὰρ φιλοπονία φιληθονία ἐξορίζεται.

ια'. Ραδίως γυμνάζῃ εἰς τοὺς τῆς ἀσκήσεως πόρους, ἵνα πάντα τῷ μέτρῳ καὶ κανόνι διατρέξῃ.

ιβ'. Ἴσον τὸ μέτρον τῆς ἀσκήσεως φύλαττε, καὶ μὴ λύσης κανόνα ἐκτός τῆς ἀνάγκης.

ιγ'. Ὅσπερ λογισμοὺς καθαίρει ἀγάπη καὶ ἐγκράτεια, οὕτως πᾶν ὕψωμα ἐπιφύμενον θεωρία καὶ προσευχή.

ιδ'. Συνεῖδαν καθαρὰν πόνοι ποιοῦσιν ἀσκήσεως, ὡς νηστεία, ἀγρυπνία, ὑπομονή, μακροθυμία.

ιε'. Ὁ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν τὰς ἐπαγωγὰς ὑπομένων, ταπεινόφρων, καὶ δόκιμος, καὶ ἀεικλως γίνεται.

ισ'. Ὑπομονὴ ἐστὶν φιλοπονία ψυχῆς· συνίσταται δὲ αὕτη ἐξ ἀκουσίων πόνων καὶ ἀκουσίων πειρασμῶν.

ιζ'. Τίττει ἀκακίαν ἢ τῶν δεινῶν καρτερία, καὶ ἀπόλλυσιν κακίας εἰς τὸ τέλος ἢ μέχρι τέλους ὑπομονή.

ιη'. Αἰσθησὶν ἄδυνάμει πόνων ἐπαγωγῇ, καὶ ἡδονῇ ἀναιρεῖ λύπης ἐπιφορά.

ιθ'. Τέσσαρά ἐστι γενεαὶ πάθῃ, οἷς σαρὶς καὶ ἀλλήλων ὑπόνοια κέχρηται.

κ'. Ἡδονὴν γὰρ συστέλλει λύπης ἐπαγωγῇ, καὶ ἐπιθυμίαν μαραινέει εὐδίας καλᾶς.

κα'. Νοῦς φρόνιμος γυμνάζει ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς πᾶσαν ἀσκήσιν ἐθίζει τὸ σῶμα αὐτοῦ.

κβ'. Σπεύδον ἐκτελεῖ μοναχὸν, μὴ τὸν ἐξ ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐκ τῶν παθῶν ἀπαλλάττει.

κγ'. Ἀποταγὴ πρώτη ἢ τῶν πραγμάτων ἀπαλλαγῇ, δευτέρα δὲ καὶ τρίτη ἢ τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀγνοίας.

κδ'. Ραδίως τις βουληθεὶς τῶν πραγμάτων ἀπαλλάττεται, οὐκ ὀλίγῳ δὲ καμᾶτο, τῶν πρὸς αὐτὰ παθημάτων.

κε'. Κριτῶν ἐπιθυμίας, καὶ θυμοῦ περίεργ· αὐτὴ γὰρ αἰτία τῆς τοῦ θυμοῦ ταραχῆς.

κς'. Ἀρὰ ἀπηλλάγημεν τῶν ἐπαθῶν νοημάτων, καὶ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀβλοῦ ἀπολαύσεως προσευχῆς, ἢ ὅπου.

κζ'. Μέγας νοῦς, ὁ τῶν παθῶν ἀκαλλαγείς, καὶ τῶν ὄντων ὑποσείσθαι, καὶ ἐν τῷ θεῷ διαγών.

κη'. Ἐν τοῖς τριῶν τούτοις ὁ προκοπὴν φιλοσοφεῖ, ἐν ταῖς ἐντολαῖς, ἐν τοῖς ὁδημοῖς, καὶ ἐν τῇ πίστει τῆς Τριάδος.

κθ'. Νοῦς παθῶν γυμνωθεὶς ἐν τούτοις εὐρίσκει.

PATROL. GR. XCI.

9. Mentem assidue ad orandum incita, ut cogitationes in pectore obversantes disperdere queas.

10. Exercitatio religiosa, patientia opus habet ac longanimitate; voluptatis enim amor, multa laboris assiduitate in exilium mittitur.

11. Facile hujus exercitationis labores exantabis, si ad mensuram et regulam opera tua perfecteris.

12. Equalem pie exercitationis mensuram in omnibus serva, nisi ob inexcusabilem necessitatem regulam solvas minimum.

13. Ut continentia et charitas purificant cogitationes, ita omnem superbiam tollunt contemplatio precumque puritas.

14. Conscientiam puram faciunt labores monastici, quales sunt jejunium, vigiliae, patientia et longanimitas.

15. Qui involuntariorum tentationum plagas patienter fert, modestus et probatus, atque bonae spei vir erit.

16. Patientia gaudet in ferendis laboribus animae, consistitque in tentationibus et laboribus qui sponte suscipiuntur, et tentationibus quae invita accidunt.

17. Tolerantia rerum gravium parit innocentiam; constantia autem in fine usque perseverans omnino malitiam exterminat.

18. Plagae immissae sensus affligunt, sed voluptas tristitia illata tollitur.

19. Quatuor sunt generales affectiones quibus prudentia sapienter vicissim usa est.

20. Voluptatem enim tristitia superveniens frangit et contrahit; concupiscentiam vero metus vindictae abolet.

21. Mens prudentis animam suam exercet, et corpus suum omni pie exercitationi assuescit.

22. Propera ut monachum te ostendas, non exteriorem hominem, sed interiorem ab affectionibus alienando.

23. Abdicatio prima est ut quis ab operibus, secunda ab affectionibus, tertia ut ab ignorantia liber fiat.

24. Si quis volet, facile a malis operibus alienus erit; sed non item parvo labore ab eorumdem affectionibus.

25. Si imperas concupiscentiis, cohibebis et iram; nam eadem de causa quis et ira conturbatur.

26. An non liberati a cogitationibus quae animum afficiunt, spiritali etiam ac pura oratione frui-mur?

27. Magna quidem mens quae ab affectionibus est libera, et sequestrata est ab his quae sunt, et in Deo versatur.

28. Sapientiae vacat, qui in tribus proficit, in mandatis scilicet, doctrinis, et in fide Trinitatis.

29. Mens affectionibus exuta in istis invenietur,

in tenuibus cogitationibus, contemplatione horum quæ sunt, et lumine nullam referente speciem.

30. Oculi sunt in animabus nostris affectiones pessimæ; deprehenduntur autem ubi opera in lucem prodierint.

31. Imperturbata manet aliquando mens, tranquillitatem aliquam particularem nacta: quandiu tamen absunt opera, probata non est.

32. Per tria, scilicet memoriam, habitudinem corporis et sensus, ut prædictum est, excitantur affectiones.

33. Mens, custoditis sensibus et corporis habitudine, in obedientiam justam firmata bellum gerit adversus solam memoriam.

34. A sensibus oriuntur affectiones, quoties continentia spiritualisque charitas abfuerint.

35. Moderatum jejunium, vigilie et psalmodie parabile corpus reddunt.

36. Corporis habitudinem tria in deterius alterant, nempe diæte inordinatio, deus aeris immutatio, tandem et demonum infestatio.

37. Rerum memorie quibus affectiones excitantur, precibus, lectione, continentia ac charitate minuuntur.

38. Sensus primum claudere et quietiores facio, et postea armis virtutum adversus ea quæ memoriam infestant, præliare.

39. Ut cogitationum abusus, malitia est earum; ita et operum abusus eorundem est malitia.

40. Tam cogitationum quam operum abusus, est eisdem non religiose et juste uti.

41. Affectiones turpes mentis vincula sunt, quibus in carnalibus operibus detinetur.

42. Perfectam tranquillitatem assecutus est, qui neque erga opera neque operum memorias afficitur.

43. Anima bona proximum suum beneficiis prosequitur: et si ingratum experitur, longanimiter fert; quin etiam tolerat sustinenter, si ab eo quid patitur.

44. Tam gravia mala sunt, pravæ cogitationes, ut nisi quis eis renuntiet, scientiam veram non addiscat.

45. Christum qui audit, seipsum ad lucem adducit: qui vero ipsum imitatur, seipsum emendat.

46. Injuriarum recordatio, lepra est animæ, quæ vel ex ignominia, vel damno, vel suspiciosi cogitationibus accidit.

47. Mentem invidi excæcat Dominus; injuste enim de bonis proximi contristatur.

48. Obtrectatrici animæ lingua, hasta est tricuspis; nam et seipsam et audientem, quandoque etiam eum de quo obloquitur, lædit.

• Matth. vii. 24.

Α ται, ἐν τοῖς φιλοῖς νοήμασι, ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων, ἐν τῷ αἰθέρι φωτί.

Ν'. Κάκιας πάθος ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κίηται· τότε δὲ φαίνεται, ὅταν τὰ πράγματα ἐλέγχωνται.

λα'. Ἀνεόχλητος μένει ἑσθ' ὅτε ὁ νοῦς, μερικῆς τοῦ ὄντος ἀπαθείας· ἀδόκιμος δὲ ἔστιν διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀπουσίαν.

λβ'. Κινεῖται τὰ πάθος διὰ τῶν τριῶν τούτων, διὰ τε τῆς μνήμης καὶ τῆς κράσεως, καὶ τῆς αἰσθήσεως, ὡς προερίθηται.

λγ'. Ὁ νοῦς τὴν τε αἰσθησὶν ἀποκλείσας, καὶ τὴν κρᾶσιν ὁμαλίσας, πρὸς μόνην τὴν μνήμην ἔχει τὸν πόλεμον.

λδ'. Ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων τότε τὰ πάθος κινεῖται, ὁπνίκα ἐγκράτεια μὴ παρῇ, καὶ ἀγάπη πνευματικῇ.

λε'. Νηστεία σύμμετρος, καὶ ἀγρυπνία, καὶ ψαλμῳδία πέφυκεν ὁμαλίζειν τὴν κρᾶσιν τοῦ σώματος.

λς'. Τὰ τρία ταῦτα τὴν κρᾶσιν κατὰ τὸ χεῖρον ὄηλον ὅτι ἀλλοιοῦσιν, ἢ τῆς διαίτης ἀταξία, ἢ τῶν αἰσθημάτων μεταβολή, καὶ ἢ τῶν καιμένων ἐπαφή.

λζ'. Αἱ ἐμπαθεῖς μνῆμαι διὰ τούτων φιλοῦνται, διὰ προσευχῆς, καὶ ἀναγνώσεως, καὶ ἐγκρατείας, καὶ ἀγάπης.

λη'. Τὴν αἰσθησὶν πρῶτον τῇ ἡσυχίᾳ ἀποκλείουσιν, καὶ τότε τοῖς ὅπλοις τῶν ἀρετῶν πρὸς τὰς μνῆμας πολέμησιν.

λθ'. Ἡ κατὰ διάνοισιν κακία, ἢ παράχρησις ἐστὶ τῶν νοημάτων· ἢ δὲ κατ' ἐνέργειαν ἀμαρτία ἢ παράχρησις ἐστὶ τῶν πραγμάτων.

μ'. Νοημάτων καὶ πραγμάτων ἐστὶν παράχρησις, τὸ μὴ εὐσεβῶς καὶ δικαίως τοῖς ἀμφοτέροις χρῆσασθαι.

μα'. Δεσμὰ ὑπάρχουσι, πάθος φεκτὰ, κατέχοντα τὸν νοῦν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς πραγμάτων.

μβ'. Ἐκεῖνος τελείαν ἔχει ἀπάθειαν, ὃ μὴδὲ πρὸς τὰ πράγματα πάσχων, μὴδὲ πρὸς τὰς μνῆμας αὐτῶν.

μγ'. Ψυχὴ ἀγαθὴ εὐεργετῇ τὸν πλησίον, καὶ ἀγνωμονομένη μακροθυμεῖ ἐπ' αὐτῷ, καὶ πάσχουσα ὑπομένει τὰ παρ' αὐτοῦ.

μδ'. Ὑπάρχοντά ἐστι κακὰ, λογισμοὶ πονηροὶ, οἷς ὃ μὴ ἀποτασσόμενος, οὐ μαθητεύει τῇ γνῶσει.

με'. Χριστοῦ ὃ ἀκούων, ἐαυτὸν φωταγωγεῖ, καὶ ὃ μιμούμενος αὐτὸν, διορθοῦται.

μς'. Ἡ μνησικαχία λέπρα ἐστὶ ψυχῆς· συμβαίνει δὲ αὐτῇ ἀπὸ ἀτιμιῶν, ἢ ζημίας, ἢ λογισμῶν ὀπνοίας.

μς'. Κύριος νοῦν ἔθεντο ἐκτοφροῖ, ὅτι λυπεῖται ἀδίκως ὅταν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ πλησίον.

μη'. Καταλάλος δὲ ψυχὴ τριβύλων ἔχων γλῶσσαν· ἐαυτὴν γὰρ καὶ τὸν ἀκούοντα, ἑσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν καταλαλοῦμενον βλάπτει.

μθ'. Ἀμνηστικὰς ἐστὶν ὁ προσευχόμενος ὑπὲρ Ἀ
 λυπηθέντος· καὶ ἀπαλλάττεται μνηστικὰς ὁ μὴ
 φειδόμενος δώρων.

ν. Θάνατος ψυχῆς μῖσος πρὸς τὸν πλησίον·
 τοῦτον ἔχει καὶ πράττει ἡ τοῦ καταλάλου γλῶσσα.

να'. Ἀκηδία ἐστὶν ὀλιγωρία ψυχῆς· ὀλιγωρεῖ δὲ
 ψυχὴ φιληδονοῦσα.

νβ'. Ἡσυχία ὁ ἀγαπῶν γυμνάζεται ἐν πόνοις, καρ-
 τερία δὲ πόνων ἐκδιώκει ἀκηδίαν.

νγ'. Πάννυται ψυχὴ διὰ πόνων ἀσκήσεως, καὶ ἐν
 τῷ πάντα μέτρῳ ποιεῖν ἀπαυλῶναι ἀκηδίαν.

νδ'. Ὁ κρατῶν γαστρός, μαρτυρεῖ ἐπιθυμίαν, καὶ
 λογισμοὺς πορνείας οὐ δουλεύει ὁ νοῦς αὐτοῦ.

νε'. Νοῦς ἐγκρατοῦς νάος ἀγίου Πνεύματος· ὁ δὲ
 τοῦ γαστριμαργου, κατοικητήριον κοράκων.

νς'. Τῆς τῶν βρωμάτων ποικιλίας ὁ κόρος ποιεῖ
 ἐπιθυμίαν, ἡ δὲ ἐνδεία ἡδύνη καὶ αὐτὸν φιλὸν τὸν
 ἄρτον.

νζ'. Ἀπαλλάττεται φθόνου ὁ συγκαίρων τῷ φθο-
 νομένῳ κρυπτῶς τοῦ φθονοῦντος.

νη'. Τοῦ ἀμελῶς βιούντος μάχρουν σεαυτὸν, καὶ
 ὄνομα μέγα πρὸς πολλοῖς κέκτηται.

νθ'. Ἄνδρα φιλόπονον κτῆσαι φίλον, καὶ εὐρήσεις
 σκέπην τῶν σὺν σφαλμάτων.

ξ. Δεσπόταις πολλοῖς ὁ ἀμελής πέπραται, καὶ ὡς
 ἄρουν αὐτὸν, οὕτως διαγιγνέται.

ξα'. Εὐνοεῖ σοι ὡς φίλος ἐν καιρῷ εἰρήνης, καὶ ἐν
 καιρῷ πειρασμοῦ ὡς ἐχθρὸς πολέμου.

ξβ'. Τὴν ψυχὴν τίθεισιν ὑπὲρ σοῦ πρὸ τῆς κινή-
 σεως τῶν παθῶν, καὶ ὅταν κινήθωσι, τὴν ψυχὴν
 σου λαμβάνει.

ξγ'. Ἡ χειρωθεῖσα γῆ, ἀκανθῶν πεπληρωταί, καὶ
 ἀμελής ψυχὴ παθῶν ἀκαθάρτων.

ξδ'. Νοῦς φρόνιμος χαλινὸς ψυχῆν αὐτοῦ, καὶ
 ὑποκρίσκει τὸ σῶμα, καὶ δουλεῖται τὰ πάθη.

ξε'. Σημεῖα τῶν ἐνδὸν τὰ προφανῆ κινήματα, ὡς
 καὶ τῶν ἀγνώστων δένδρων οἱ προφερόμενοι
 καρποί.

ξς'. Ὑποκριτὴν ἐλέγχουσιν οἱ λόγοι καὶ τὰ ἔργα, ὁ
 καὶ τὸν κακρυμμένον ψευδοπροφήτην εἰς φανέρωσιν
 ἄρουν.

ξζ'. Νοῦς ἡλογημένος οὐ παιδεύει ψυχὴν αὐτοῦ,
 καὶ ἀγάπης καὶ τῆς ἐγκρατείας ἀπομακρύνει
 αὐτήν.

ξη'. Ἐννοῶν φαῦλον αἰτία ἐξὸς πονηρὰ, ἀπὸ
 κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανείας καὶ ἀλαζονείας συνιστά-
 μένη.

ξθ'. Ἰδία τῶν προτιρημένων ὑποκρίσεις, καὶ ὁλός,
 πανουργία τε καὶ εἰρωνεία, καὶ τὸ πάμφαυλον
 ψεῦδος.

ο'. Δουλεύουσιν τοῖς προλεχθεῖσι φθόνος καὶ ἔρις,
 θυμὸς καὶ ὀργή, λύπη καὶ μνησικακία

49. Injurias obliviscitur, qui pro iis qui se con-
 tristarunt, orat : et ab injuriarum recordatione
 alienus erit, si eosdem liberaliter donis prose-
 quatur.

50. Odium erga proximum, mors est animæ;
 eam fert et infert obrectatoris lingua.

51. Acedia, negligentia animæ; anima autem
 tunc negligens est, quando studio voluptatum de-
 dita, morbida fuerit.

52. Qui Jesum diligit, laboribus exercet semet-
 ipsum : quos cum tolerat, fugat acediam.

53. Monasticis laboribus firmatur anima; et cum
 omnia cum mensura facit, abigitur acedia.

54. Qui ventri imperat, concupiscentias tabefacit,
 et cogitationibus fornicationum mentem suam ser-
 vire non sinit.

55. Mens continentis templum est Spiritus san-
 cti; gulosi autem mens, corvorum est domicilium.

56. Varietatem eduliorum appetere facit satie-
 tas; indigentia vero suavem facit allicum et decru-
 statum panem.

57. Alienus sit ab invidia, qui ei cui invidetur,
 in prosperitate congaudet, sese oculians ei qui
 invidet.

58. Ab homine vitam negligenter agente procul
 abscedas, etiamsi apud plerosque magnum ipsis
 sit nomen.

59. Amicum tibi para, virum laboris patientem
 et avidum, et in lapsibus tuis præsidium invenies.

60. Negligens multis dominis venundatus est, et
 versatur utcumque duxerint.

61. Benevolus tibi erit et amici loco, tempore
 pacis; sed ut hostis, tempore tentationis impu-
 gnabit.

62. Antequam tribulationes moveantur, ponit
 pro te animam suam; ubi autem motæ fuerint,
 tuam etiam animam tollit.

63. Terra inculta et deserta, spinis densescit;
 mens autem torpida, immundis affectionibus.

64. Mens prudens refrenat animam suam, casti-
 gat corpus, et affectiones sibi servire facit.

65. Gestus exteriores signa sunt motuum intrin-
 secus latentium, sicut ignotarum arborum fructus
 producti.

66. Hypocritam arguunt verba et opera; simili-
 ter et pseudopropheta occultum manifestant.

67. Mens stulta animam suam non erudit, sed a
 charitate et continentia longe separat.

68. Improbarum cogitationum causa est malus
 habitus, ex inani gloria, et superbia, et arrogantia
 conflatus.

69. Vitiis jam memoratis peculiariter adherent
 hypocrisis, dolus, versutia, irrisio ac improbi-
 sum mendacium.

70. Prædictis etiam serviunt, invidia et contentio,
 furor ac ira, mæstitia et vindictæ meditatio.

71. Hæc est via negligentè agentium, et hic A thesaurus qui intra me reconditus est.

72. Animam malorum tolerantia et humilitas salvant, et a prædictis affectionibus reddunt alienam.

73. Sermo utilis proprius est menti prudenti, sed virtutis opus animæ bonæ peculiare est.

74. Mens illuminata sapientes profert sermones; anima autem munda divinas producit cogitationes.

75. Cogitationes studiosi sapientiam meditantur, et verba ipsius auditores illuminant.

76. Si in anima virtutes fuerint, mens bonas cogitationes producit; sin vitia insederint, malas parit.

77. Anima affectionibus referta, officina est malorum cogitationum: ex suo thesauro profert mala.

78. Bonus thesaurus est habitus virtutis, et ex hoc mens bona profert bona.

79. Mens divina charitate afflata, bonas de Deo cogitationes excolit: quæ autem amore suiipsius tenetur, omnino diversas.

80. Mens quæ a charitate in proximum movetur, bona de ipso incessanter cogitat; contra vero, quæ secus affecta est.

81. Bonarum cogitationum causæ sunt virtutes, virtutum autem, præcepta: cæterum ut in effectum prodeant, in causa est propositum.

82. Virtutes et vitia sive fiant, sive omittantur, quando vicissim cogitationes excitant, bene vel male animam afficiunt.

83. Malarum cogitationum causæ sunt vitia, vitiorum inobedientia, inobedientie vero sensuum deceptio, deceptionis autem sensuum, mentis negligentia circa sui securitatem.

84. Proficientes, a suis dispositionibus facile excidere possunt, sive bonæ sint, sive malæ. Perfectionum autem habitus circa utrumque difficillime moventur.

85. Robur animæ est habitus virtutis difficile mobilis et immobilis; quem assecutus, dicat cum invicto Paulo: Quis nos separabit a charitate Christi? et quæ sequuntur.

86. Antesignanus omnium affectionum est amor suiipsius, postrema vero omnium superbia.

87. Ex affectionibus amoris suiipsius tres generales concupiscentiarum cogitationes trahunt originem.

88. Intellige omnino cogitationes gulæ, inanis gloriæ et avaritiæ: quas sequuntur omnes aliæ cogitationes affectionum, sed non omnes communiter.

89. Gulæ cogitationem sequitur fornicationis cogitatio; inanis autem gloriæ cogitationem cogitatio superbiæ; reliquæ autem tres communiter.

90. Communiter tres sequuntur, cogitationes tristitiæ, iræ, machinationis, invidiæ et acediæ, et reliquæ.

οα'. Ἦδε ὁδὸς τῶν ἐν ἀμελείᾳ βιούντων, καὶ οὗτος ὁ θησαυρὸς τῶν ἐν ἡμῶν κεκρυμμένων.

οβ'. Σώζουσι ψυχὴν κακοπάθεια καὶ ταπεινώσις, καὶ ἐκ τῶν προειρημένων παθῶν ἀπαλλάττουσιν αὐτήν.

ογ'. Ἰδιὸν ἐννοίας συνετῆς λόγος ἀφέλιμος, καὶ ψυχῆς ἀγαθῆς πράξις σπουδαία.

οδ'. Νοῦς πεπωτισμένος λόγους προφέρει σοφούς, καὶ ψυχὴ καθαρὰ λογισμοὺς γεωργεῖ θείους.

οε'. Λογισμοὶ σπουδαίου σοφίαν μεταδώσι, καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ φωτίζουν τοὺς ἀκούοντας.

ος'. Ὑποκειμένων ἐν ψυχῇ ἀρετῶν, ἀγαθὸς γεωργεῖ λογισμοὺς· κακίῶν δὲ ὑποκειμένων, φαύλας τίχεται ἐννοίας.

οζ'. Πονηρῶν ἐννοιῶν ἐργαστήριον, ψυχὴ ἐμπα-
B θῆς· καὶ ἐκ τοῦ ἐαυτῆς θησαυροῦ προφέρει τὰ πονηρά.

οη'. Ὁ ἀγαθὸς θησαυρὸς, ὃς ἐστὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὁ ἀγαθὸς νοῦς ἐκ ταύτης προφέρει τὰ ἀγαθὰ.

οθ'. Ὑπὸ θείας ἀγάπης ἐνεργοῦμενος ὁ νοῦς, ἀγαθὰς ἐννοίας περὶ Θεοῦ γεωργεῖ· ὑπὸ δὲ τῆς φιλαυτίας ἐκ τοῦ ἐναντίου.

κ'. Νοῦς ὑπὸ τῆς εἰς τὸν πλησίον ἀγάπης κινού-
μενος, καλὰ περὶ αὐτοῦ ἀδελαιψίας λογίζεται, καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου τὰ πονηρὰ ὑποκρίθεται.

κα'. Τῶν ἀγαθῶν ἐννοιῶν αἱ ἀρεταὶ αἰτίαι, τῶν δὲ ἀρετῶν αἱ ἐννοίαι· τῆς δὲ τούτων ἐργασίας, ἡ προαίρεσις.

κβ'. Αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι γινόμεναι καὶ ἀπο-
γινόμεναι, εὖ ἢ κακῶς τὴν ψυχὴν διατίθεται,
C κινῶσαι εἰς ἐννοίας κατ' ἀλλήλων.

κγ'. Τῶν πονηρῶν ἐννοιῶν αἰτίαι αἱ κακίαι, τῶν δὲ κακίῶν ἡ παρακοή, τῆς δὲ παρακοῆς ἡ τῆς αἰσθησεως ἀπάτη, τῆς δὲ ἀπάτης ἡ τοῦ νοῦ περὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς ἀμελεία.

κδ'. Ἐν μὲν τοῖς προκόπτουσιν εὐμετάπτωτοι γίνονται αἱ διαθέσεις τῶν ἐναντίων. Ἐν δὲ τοῖς τελείοις κατ' ἄμω ἐξίς δυσκίνητοι.

κε'. Πρώμψ ψυχῆς ἐστὶν ἐξίς ἀρετῆς δυσκίνητος, εἰς ἣν ὁ φθόσος διεγεν· τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; καὶ τὰ ἐξῆς.

κς'. Προηγείται μὲν πάντων τῶν παθῶν ἡ φιλαυ-
τία, ἐπεται δὲ πάντων ἡσυχία ἢ ὑπερηφανία.

κζ'. Οἱ τρεῖς γενικώτατοι τῆς ἐπιθυρίας λογισμοί, ἐκ τοῦ πάθους τῆς φιλαυτίας τὴν γέννησιν
D ἔχουσιν.

κη'. Νδεὶ πάντας τοὺς τε τῆς γαστριμαργίας καὶ κενοδοξίας καὶ φιλαργυρίας λογισμοὺς, οἷς ἐπονται πάντες οἱ ἐμπαθεῖς λογισμοί, ἀλλ' οὐ πάντες κοινῶς.

κθ'. Τῇ τῆς γαστριμαργίας λογισμῷ ἐπεται ὁ τῆς πορνείας, τῇ δὲ τῆς κενοδοξίας ὁ τῆς ὑπερηφανίας· οἱ δὲ λοιποὶ κοινῶς τοῖς τρισίν.

λ'. Ἀκολουθοῦσι κοινῶς τοῖς τρισίν, οἱ τε τῆς λύπης, καὶ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς μνηστεικίας καὶ φθόνου καὶ ἀνηλίας, καὶ οἱ λοιποὶ

48. Δείπνῃ τῶν ἀπάντων Χριστέ, ἐκ πάντων Ἀ τούτων ἡμᾶς ἐλευθέρωσον, τῶν τε δεινῶν παθῶν, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τιτχομένων λογισμῶν.

49. Ἐνεκά σου γεγόναμεν, ἵνα σοὶ κατατρο- φήσῃμεν ἐν παραδείσῳ τιδέντες, τῷ ὑπὸ σοῦ φυτευ- θέντι.

50. Τὴν τε νῦν ἀτιμίαν ἑαυτοῖς ἐπισπασάμεθα τῆς μακαρίας τρυφῆς τὴν δεινὴν προτιμήσαντες.

51. Ἦς ἀντιμισθίαν ἐν ἑαυτοῖς ἀπαλλάττομεν, ζωῆς αἰδίου θάνατον ἀνταλλάτταμενοι.

52. Νῦν οὖν, Δείπνῃ, καθὼς ἐπέβλεψας, καὶ εἰς τῆς ἐβλεψῆς καθὼς ἐνανθρώπησας, καὶ σῶ- σον πάντας ἡμᾶς.

53. Σώσαι γὰρ ἦλθες τοὺς ἀπολωλότες ἡμᾶς· μὴ χωρίσῃς ἡμᾶς τῆς τῶν σωζομένων μερίδος.

54. Ἀνάστησον ψυχὰς, καὶ σῶσον τὰ σῶματα, καθαίρων πάντας ἡμᾶς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ.

55. Ῥήξον τὰ δεσφὰ τῶν κατεχόντων ἡμᾶς πα- θῶν, ὁ ῥήξας τὰς φθλαγγὰς τῶν ἀκαθάρτων δαιμό- νων.

56. Καὶ ἀπάλλαξον ἡμᾶς τῆς ἐξ αὐτῶν τυραννί-δος, ἵνα σοὶ μόνῳ λατρεύωμεν τῷ αἰωνίῳ φωτί.

57. Ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, καὶ σὺν ἀγγέλοις χο- ρεύοντες τὴν μακαρίαν καὶ αἰωνίαν καὶ ἀκατάλυτον χορείαν. Ἀμήν.

• Act. vi, 12. • Ezech. xxxvi, 25.

ΕΚΑΤΟΝΤΑΣ Δ΄

Ἦς ἡ ἀκροστιχὶς ἦδε

Ὅμως οὖν καὶ ἐν τῶν κυρίως κακῶν, καὶ τῶν μὴ κυρίως, νομιζομένων δὲ, εἴξαι ἐκτὸς πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν, λυτρωθῆναι ἡμᾶς.

CENTURIA IV,

Cujus acrostichis hæc est :

Igitur precare continue ad Dominum Deum nostrum, ut simul nos liberet a malis, tam ab his quæ proprie dicuntur, quam ab iis quæ improprie habentur mala.

α. Ὁ τῆς πρὸς τὸν σάρκα φιλίας καὶ κολακείας C τὸν νοῦν ἀποχωρίσας· αὐτοῦ τῷ ζωτικῷ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος ἐθανάτωσεν.

β. Μὴ νόμιζε καχωρίσθαι τῆς πρὸς τὴν σάρκα σχέσεως, ἔτι ἐν τοῖς τῆς σαρκὸς οἰκείοις τὸν νοῦν ἔχον ἐνασχολούμενον.

γ. Ὅσοι τῆς σαρκὸς ἰδίᾳ ἢ ἀσθητοῖς, καὶ τὰ αἰσθητὰ, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἰδίᾳ ὁ νοῦς καὶ τὰ νοήματα.

δ. Σώσετον τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς αἰσθητικῆς καὶ τῶν αἰσθητῶν, καὶ εὐρίσκειται ὁ νοῦς ἐν τῷ Θεῷ καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς.

91. Domine omnium Christe, libera nos ex omni- bus perniciosis affectibus, et ex cogitationibus quæ ex ipsis oriuntur.

92. Propter te facti sumus, ut te delectemur, positi in paradiso a te plantato.

93. Ignominiam autem hanc nostram nobis con- traximus, quia pretulimus beatis illis deliciis has perniciosas.

94. Quare dignam in nobis mercedem accepi- mus, æterna vita commutata pro morte.

95. Nunc ergo, Domine, sicut respexisti, ita in finem usque respicias : et sicut homo factus es, ita salva nos omnes.

96. Venisti enim ut salvos nos faceres, quia B perditī eramus : ne separet nos a parte salvan- dorum.

97. Resuscita animas, et salva corpora, purifi- cans nos ab omni inquinamento.

98. rumpe vincula affectionum nos delinquentium, qui rupisti phalanges immundorum demonum.

99. Et libera nos a tyrannide ipsorum, ut tibi, æterno lumini, serviamus soli.

100. Ut cum ex mortuis resurrexerimus, cum an- gelis beatam ac æternam et indissolubilem choream agitemus.

• Act. vi, 12. • Ezech. xxxvi, 25.

• Act. vi, 12. • Ezech. xxxvi, 25.

5. Familiares deitati sunt mentales natura, sola-
que mente perceptibiles; sensus autem et sensibilia
in obsequium mentis creata sunt.

6. Ministrent tibi sensus et sensibilia ad contem-
plationem spiritualium, et non vicissim sensibus ea
que ad carnale desiderium spectant.

7. Jussus es mactare opera corporis, ut volupta-
tibus per labores emortuis animam resuscites.

8. Domine in te Deus, dominusque esto sen-
suum tuorum, et ne deteriori tu melior potestatem
in te dederis.

9. Sempiternus Deus et immensus et indefinitus,
sempiterna bona et immensa ac ineffabilia, iis qui
se audierint, pollicetur est.

10. Mentis proprium est in Deo semper ver-
sari, et cogitare de ipso, deque providentia ac ter-
ribilibus ipsius iudiciis.

11. Potestas tibi data est in utramvis declinandi.
Sis ergo meliori subditus, et deteriorem tibi sub-
jice.

12. Boni sunt sensus, bona et sensibilia: nam
opera sunt boni Dei; nullo tamen modo cum his
quæ mente percipiuntur, conferuntur.

13. Rationalem et spirituales substantiam, capa-
cem spiritus et cogitationis suæ creavit Deus; sensus
autem et sensibilia in usum ipsius produxit.

14. Prædicta autem, quæ communia sunt omnibus in sancta Trinitate et per negationem attribuantur,
magis propria judicantur iis quæ per affirmationem sunt dicta. At non similiter in proprietatibus. Nam,
ut prædictum, earum etiam aliquas per affirmationem, aliquas per negationem dicunt, ut genitum esse,
et similia. Nam innascibilitas singulari significato differt a nativitate. Per illud enim significatur Pater
non esse genitus, per hoc vero Filius esse genitus.

14. Sicut absurdum est subicere bonum domi-
num improbo servo; ita et absurdum, corruptibilis
corporis mancipium esse rationalem mentem.

15. Mens nisi sensus moderetur, per eos in vitia
mala ruet. Sensibilia enim illecebris inescata
malitiam sibi ipsi pariet.

16. Qui sensibus imperat, muniat etiam memo-
riam: simulacrum enim per sensus conceptum re-
fricant affectiones.

17. Castiga corpus et sedulo precare, statimque
ab occurrentibus cogitationum liberaberis.

18. Verbis divinis continue vaca: nam diligens
in eis studium affectiones absunt.

19. Lectio et vigilie, precesque cum psalmo Deo
mentem sistunt, ne circa affectiones vagetur.

20. Sicut ver facit germinare plantas, ita imper-
turbantia menti concedit contemplari ea quæ sunt.

21. Mandata observa, et invenies pacem; Deum
dilige, et scientiam assequeris.

22. Sententia in te lata est, ut in difficultatibus,
labore et sudore vultus tui panem scientiæ co-
medas.

Gen. III, 19.

α'. Οικαίον θεότητος αἱ νοεραὶ φύσεις, καὶ νῦν μό-
νῳ ληπτὰ· ἡ δὲ αἰσθησις καὶ τὰ αἰσθητὰ εἰς ὑπου-
ρίαν τοῦ νοῦ ἐκτίσθη.

ζ'. Ὑποურγείτω σοι ἡ αἰσθησις καὶ τὰ αἰσθητὰ,
πρὸς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ μὴ σοι ἀντιστρέ-
φως τῇ αἰσθήσει τὰ πρὸς ἐπιθυμίαν τῆς σαρκός.

ζ'. Νεκρώσω ἐκλειύσθης τὰς πράξεις τοῦ σώμα-
τος, ἵνα τὴν ψυχὴν ἡδοναῖς νεκρωθεῖσαν τοῖς πόνοις
ἐξαναστήσῃ.

η'. Κυριεύσω ἀπὸ Θεοῦ, καὶ κυρίως τῆς αἰσθη-
σεως, καὶ μὴ ὅς τιν ἐξουσίαν ὁ κρείττων τῷ χει-
ρόνι.

θ'. Ἀτίμος Θεός, καὶ ἀπείρατος, καὶ ὀδριότος,
καὶ ἀδία ἀγαθὰ καὶ ἀπέραντα, καὶ ἀνεκδιήλητα τοῖς
αὐτῷ ὑπακούουσιν ἐπηγγεῖλατο.

ι'. Ἰδιον τοῦ νοῦ τὸ ἐν τῷ Θεῷ διαγεῖν, καὶ περὶ
αὐτοῦ διανοεῖσθαι, καὶ τῆς αὐτοῦ προνοίας, καὶ τῶν
φοδερῶν αὐτοῦ κριμάτων.

ια'. Ἐγχείς τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐκ' ἀμφοτέρων ῥοπῆς,
γενοῦ τοῦ κρείττους, καὶ ὑποτάσσῃς τὸ χειρόν.

ιβ'. Καλὴ ἡ αἰσθησις, καὶ καλὰ τὰ αἰσθητὰ, ὡς
Θεοῦ ἔργα τοῦ ἀγαθοῦ, οὐ συγκρίνονται δὲ ὁμῶς
παντάσῃ τῷ νῷ καὶ τοῖς νοήτοις.

ιγ'. Τὴν λογικὴν καὶ νοεράν οὐσίαν δεκτικὴν
τοῦ ἀνεύματος καὶ τῆς ἐαυτοῦ γνώσεως ὁ Θεός
ἐδημιούργησεν τὴν δὲ αἰσθησὶν καὶ τὰ αἰσθητὰ,
εἰς χρῆσιν αὐτῆς παρήγαγεν.

ιδ'. Ὅσπερ ἄτοπον δοῦλον φαῦλον δεσπότην ἀγαθὸν
ὑποτάξαι, οὕτως ἄτοπον νοῦν λογικὸν σώματι δου-
λαγωγῆσαι φθαρτῷ.

ιε'. Νοῦς μὴ ἐπιστατῶν τῇ αἰσθήσει, δι' αὐτῆς
περιπίπτει κακοῖς ὑφ' ἡδονῆς γὰρ τῶν αἰσθητῶν
ἀπαθηθεὶς, τίχτει αὐτῷ φαυλότητα.

ις'. Κρατῶν τῆς αἰσθήσεως, ἀσφαλίξου καὶ τὴν
μνήμην· αἱ γὰρ διὰ τῆς αἰσθήσεως προλήψεις διὰ
τῆς μνήμης ἀνακινουσι τὰ πάθη.

ιζ'. Ὑποκρίσας τὸ σῶμα, καὶ προσεύχου συνεχῶς,
καὶ τῶν ἐκ προλήψεως λογισμῶν τάχιστα ἀπαλ-
λάττη.

ιη'. Πῆμασι θείοις ἀδιαλείπτως σκόλιαζε· ἡ γὰρ
περὶ αὐτὰ φιλοπονία καταναλίσκει τὰ πάθη.

ιθ'. Ἰστέον τὸν νοῦν τῆς περὶ τὰ πάθη πλάνης
ἀνάγκης, καὶ ἀγρυπνίας καὶ προσευχῆ καὶ ψαλμ-
ωδίας.

κ'. Ὅσπερ τὸ ἔαρ πρὸς τὸ βλαστάνειν ἀνακινεῖ
τὰ φυτὰ, οὕτως καὶ ἡ ἀπάθεια τὸν νοῦν, πρὸς τὴν
γνώσιν τῶν ὄντων.

κα'. Συντήρησον ἐντελὲς, καὶ εὐρήσεις εἰρήνην
καὶ τὸν Θεὸν ἀγάπησον, καὶ γνώσεως ἐπιτεύξῃ.

κβ'. Κόπῃ καὶ μόχθῃ, καὶ ἰδῶσι προσώπου τοῦ
ἄρτου τῆς γνώσεως κατεκρίθης ἐσθίειν.

κγ'. Ἀμείλιτα τὸν προπάτορα εἰς παράδεισον ἤγαγεν, καὶ ἀντὶ τῆς τρυφῆς παραδείσου κατέκρινε θανάτῳ.

κδ'. Κράτει καὶ οὐ τῆς εὐχᾶς, τὸν ὄφιν φύλαξαι, ἵνα μὴ ἀπατηθεῖσαι τοῦ ξύλου σοὶ μεταδῇ.

κε'. Ὅτι περ τὸ σῶμα κατὰ φύσιν ἡ ψυχὴ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ γνῶσις.

κς'. Νεφέλη ἐστὶν ἀνδρός· νοῦς οὐκ εἰσφορὸς, ὑπὸ τῶν τῆς κενοδοξίας καὶ ὑπερηφανίας πνευμάτων παραφερόμενος.

κε'. Κενοδοξίας κρατῶν ἀπὸ τῆς πορνείας πρόσχε, μήποτε τὰς τιμὰς φεύγων ἀτιμὰ περιπέσης.

κη'. Ἀποφυγὼν κενοδοξίαν, εἰς τὸν θεὸν ἀπέδρασε· εἰ δὲ μήτε, οἴσῃσι ἡ πορνεία περιπίπτεις.

κθ'. Ἴδιον τῆς κενοδοξίας ἡ ἐπιδεικτικὴ ἐπιτήδευσις· τῆς δὲ ὑπερηφανίας τὸ ἐξουθενεῖν καὶ θυμούσθαι.

λ'. Τὴν γαστριμαργίαν φεύγων, τὴν ἀνθρωπαρέσκειαν φύλαξαι, τὴν ἀχρότητα τοῦ προσώπου σου ἐπιδειξασθαι προσφαντάζουσαν.

λα'. Ὁραία νηστεία, ἡ βραχυγαγία χαίρουσα, καὶ λιτογαγία ἔχουσα, καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν φεύγουσα.

λβ'. Νηστεύων ἕως ὅτε, μὴ χορτάσης εἰς κόρον, ἵνα μὴ ἔσθῃ καταλύεις, ταῦτα πάλιν οἰκοδομήσης.

λγ'. Μὴ πίνων οἶνον, μὴ χορτάσης ὕδατος· εἰ δὲ μήτε, τὴν αὐτὴν ὕλην τῇ πορνείᾳ παρέχεις.

λδ'. Ἡ ὑπερηφανία τῆς θέας ἀφίστασθαι ποιεῖ βοηθείας, ἐφ' ἑαυτῷ πεποιθέναι, καὶ τῶν ἀνθρώπων καταπαίρεισθαι.

λε'. Φάρμακα κατὰ τῆς ὑπερηφανίας δύο πρόκεινται πράγματα· ἅπαρ ὁ μὴ καταδεχόμενος, τρίτον ἔξει σφόδρα δριμύτατον.

λς'. Ὑπερηφανίαν ἀναιρεῖ προσευχὴ μετὰ δακρύων, καὶ τὸ μὴδὲν ἐξουθενεῖν, καὶ ἀκούσιοι ἐπιφορεῖ.

λς'. Ράβδος ἐστὶν νουθετὴ, ἡ διὰ πειρασμῶν παιδῶσις, ταπεινοφροσὶν ἐκιδέσκειουσα τὸν ἐν ἀφροσύνῃ ἐπαιρόμενον.

λη'. Ἴδιον ἔργον τοῦ νοῦ, τὸ μὴ ἀνέχεσθαι λογισμοῦ λάθρα καταλαλοῦντος κατὰ τοῦ πλησίον.

λθ'. Ὅτι περ ὁ κηπουρὸς, μὴ ἀπαίρων τὰς βοτάνας, ἀποπνίγει τὰ λάχανα· οὕτως καὶ ὁ νοῦς μὴ καθαίρων τοὺς λογισμούς, ἀπῆλλυσι τοὺς πόρους.

μ'. Συνετὸς ἀνὴρ, ὁ συμβουλῆς ἀνεχόμενος, καὶ μάλιστα τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς κατὰ θεὸν συμβουλευόμενος.

μα'. Νεωτερωμένος ὑπὸ παθῶν, συμβουλῆς οὐκ αἰσθάνεται, καὶ τῆς παιδείας πνευματικῆς τὸ σύνολον οὐκ ἀνέχεται.

μβ'. Ὁ μὴ δεχόμενος συμβουλὴν, οὐ κατορθοῖ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, ἀλλὰ κατὰ κρημνῶν ἀεὶ καὶ παράγων φέρεται.

A 25. Negligentia primum parentem nostrum fecit transgredi, et pro deliciis paradisi morti adjudicatus est.

24. Impera et tu Eve, et a serpente cave, ne delusa tibi quoque de ligno præbeat.

25. Sicut anima corpus secundum naturam vivificat, ita et animam virtus et scientia.

26. Mens opinione sua sibi sapiens visa, nebula est sine aqua a spiritu inanis gloriæ et superbiæ agitata.

27. Qui vanæ gloriæ dominaris, cave tibi etiam a fornicatione, ne dum honores fugis, incidas in ignominias.

28. Ab inani gloria fugiens, ad Deum respice. Quod si minus feceris, certum, vel in arrogantiam vel in fornicationem incides.

B 29. Inanis gloriæ proprium est ostentatio; superbiæ vero contemptus aliorum et efferata insolentia.

30. Qui gulam fugit, caveat ne querat placere hominibus, pallorem vultus apparentem monstrare cupiens.

31. Pulchrum est jejunium modico frugalique cibo gaudens, hominibus placere fugiens.

32. Quando usque ad vesperam jejunas, cave ad satietatem usque implearis, ne videlicet iterum extruas quæ paulo ante destruxeras.

33. Quando non bibis vinum, etiam aqua ne implearis; sin minus obtemperaris, fornicationi eandem materiam suppeditabis.

C 34. Superbia facit divino destitui auxilio, confidere in seipso, et adversus homines insurgere.

35. Duo remedia adversus superbiæ mala proponuntur; quæ si quis accipere renuit, tertium longe acerbissimum habiturus est.

36. Superbiam tollunt precari cum lacrymis, contemnere neminem, denique damna præter voluntatem accidentia.

37. Eruditio per tentationes, virga spiritalis est: eum enim qui in superbia extollebatur, humiliet sentire docet.

D 38. Proprium mentis opus est, ne cogitationem quidem ferre proximo clam obtrectantem.

39. Sicut hortulanus non eradicans zizania, suffocat olera; ita et mens cogitationes non purificans, disperdit labores.

40. Vir intelligentia præditus, consilia patris, maxime patris spiritualis ea quæ Dei sunt, consulens.

41. Quem affectiones suæ perdiderunt, consilium non audit, sed et spiritualis eruditionis consilium respuit.

42. Qui consilium respuit, vias suas non cortigit, sed per præcepta et præcipitia fertur.

43. Monachum verum agit mens quæ sensibus A
ita renuntiavit, ut ne videre quidem ferat cogitationem voluptatis.
44. Medicum agit mens quæ sibi ipsi medetur, et e quibus curata est, dein curat etiam alios.
45. Quære virtutem, et inventam serva, ne et vivas turpiter, et moriaris miserabiliter.
46. Dominus noster Jesus Christus omnibus lumen præbuit; sed si sibi inobedientes fuerimus, excæcamus nos ipsos.
47. Ne parvam existimes virtutis jacturam; propter eam enim mors in mundum ingressa est.
48. Mandati observatio, mortuorum est resurrectio. Virtutem enim vita naturaliter subsequitur.
49. Mente per mandati transgressionem emortua, necessario etiam mors corporis subsequitur.
50. Sicut Adam in mortem incidit prævaricando; ita et Salvator obediendo mortem cruciavit.
51. Malitiam mortifica, ne mortuus non resurgas, et a brevi morte in longam transeas.
52. Propter transgressionem Adæ, Salvator homo factus est, ut paulatim solutos omnes exsuscitet.
53. E vita in vitam transit is qui affectus mortificat, et ab ignorantia secedit.
54. Scrutare Scripturas, et invenis mandata: quod si feceris quæ dicunt, ab affectionibus liberaberis.
55. Obedientia mandati, animæ præstat puritatem; purificatio autem animam luminis facit participem.
56. Lignum vitæ est scientia Dei, ejus puri participes, permanent immortales.
57. Principium vitæ activæ, fides est Christi; finis autem, caritas Dei.
58. Jesus est Christus Dominus noster et Deus, qui, ut nos vivificaret, fidem in se nobis concessit.
59. Qui ex anima et corpore et deitate nobis apparuit, ut animam et corpus ut Deus ex morte redimat.
60. Fidem possideamus, ut ad charitatem e qua scientiæ nascitur illustratio, pervenire liceat.
61. Fidei possessione (1) consequenter etiam habentur timor Dei, abstinencia inebriarum, tolerantia laborum, spes in Deum, mentis tranquillitas, caritas.
62. Ex charitate sincera nascitur naturalis scientia, quam theologiæ gratia summe expetenda subsequitur.
63. Mens affectionibus imperans, extra pericula Rom. v. 12. * I Cor. xv 22.

μγ'. Μοναχός ἐστιν, νοῦς ὁ τῇ αἰσθησὶ ἀποταξάμενος, καὶ λογισμῶν ἡδονῆς μηδὲ λδεῖν ἀνεχόμενος.

μδ'. Ἰατρός ἐστι νοῦς ὁ αὐτὸν ἰασάμενος, καὶ ἐξ ὧν λάθῃ τοὺς ἄλλους ἰώμενος.

με'. Ζήτησεν τὴν ἀρετὴν, καὶ μὴ ζημιωθῆς αὐτὴν, ἵνα μὴ καὶ ζήσης αἰσχροῦς, καὶ ἀποθάνῃς ἐλαυνῶς.

μς'. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πᾶσι τὸ φῶς ἐχαρίσατο, ἀλλ' οἱ μὴ πισθόμενοι αὐτῷ, αὐτοὺς σκοτίζουσιν.

μζ'. Μὴ μικρὸν εἶναι νόμιζε τὴν τοῦ ἀρετῆς ζημίαν· διὰ ταύτην γὰρ θάνατος· εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν.

μη'. Ἐντολῆς ὁπακοῇ, νεκρῶν ἐστὶν ἀνάστασις. Τῇ γὰρ ἀρετῇ κατὰ τὴν φύσιν ἐπακολουθεῖ ἡ ζωὴ.

μθ'. Νεκρωθέντος τοῦ νοῦ τῇ τοῦ ἐντολῆς παραβάσει, ἐπακολουθεῖ ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ τοῦ σώματος θάνατος.

ν'. Ὅσπερ ὁ Ἀδὰμ παράβη, θάνατον ὀνόμασεν, οὕτως ὁ Σωτὴρ ὁπακούσας, τὸν θάνατον ἐνέκυρσεν.

να'. Νεκρώσων τὴν κακίαν, ἵνα νεκρὸς μὴ ἀναστῆς, καὶ ἐκ μικροῦ θανάτου εἰς μέγαν μεταθῇς.

νε'. Διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παράβασιν ὁ Σωτὴρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα τὸ κατὰ μικρὸν λύσας· τοὺς πάντας ἐξαναστήσῃ.

νγ'. Ἐκ ζωῆς εἰς ζωὴν ἐκείνος μεταβαίνει, ὁ τὰ πάθη νεκρώσας, καὶ τῆς ἀγνοίας χωρισθείς.

νδ'. Ἐρευνήσων τὰς Γραφάς, καὶ εὐρίσκει τὰς ἐντολάς, καὶ τὰ λεγόμενα ποιῶν, καὶ τῶν παθῶν ἀπαλλάττει.

νε'. Ὑπακοῇ ἐντολῆς, ψυχῆς ποιεῖ καθαρίσιν, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς καθάρσις, φωτὸς ποιεῖ μέθεξιν.

νς'. Σῶλον ζωῆς γνώσις ἐστὶ Θεοῦ, οὗ μετέχων ὁ καθαρὸς, ἀθάνατος διαμένει.

νζ'. Ἀρχὴ πρακτικῆς, πίστις Χριστοῦ, τέλος δὲ αὐτῆς ἀγάπη Θεοῦ.

νη'. Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός, ὁ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν πρὸς ζωὴν ἡμῶν χαρισκόμενος.

νθ'. Ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ θεότητος ἡμῶν ἐπέφανεν, ἵνα καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ὡς Θεός ἐκ θανάτου λυτρώσεται.

ξ'. Κτηνώμεθα πίστιν, ἵνα ἐλθῶμεν εἰς ἀγάπην, ἐξ ἧς εἰκνται ὁ τῆς γνώσεως φωτισμός.

ξα'. Τῷ τῆς γνώσεως κτήματι, ταῦτα καθεστῆς ἐπακολουθεῖ, ὁ φόβος Θεοῦ, ἐγκράτεια ἡδονῶν, ὑπομονὴ πόνων, εὐχὴ εἰς Θεόν, ἀπάθεια, ἀγάπη.

ξβ'. Ἐξ ἀγάπης εὐακρινόυς εἰκνται γνώσις φυσικὴ. Ταύτην δὲ διαδέχεται τὸ ἔσχατον ὁρακὸν τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ τῆς θεολογίας χάρις.

ξγ'. Νοῦς κρατῶν τῶν παθῶν, ἐκ φόβου παντός·

(1) Totam hanc sententiam de fide intellige inchoative; nam fides est ipitium nostræ justificationis.

κρατεί, πιστεύων τῷ Θεῷ, περὶ ὧν ἠπειλήσας, καὶ Ἀ

περὶ ὧν ἐπηγγέλματο.

55. Ὁ ἐδόθη πίστις, ἀπαιτεῖται ἐγκράτεια· ἔτις χρονίζουσα τίττει τὴν ὑπομονήν, ἔξιν ὅσων φιλόπονον.

56. Σημεῖον ὑπομονῆς ἡ τῶν πόνων φίλια, εἰς οὗς θαρρύν ὁ νοῦς ἐλπίζει τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ ἐκφεύγει τὰ ἠπειλημένα.

57. Προσδοκία τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, συνάπτει τὸν νοῦν τοῖς προσδοκώμενοις· ἐν αὐτοῖς δὲ χρονίζων ἐπιλανθάνεται τῶν παρόντων.

58. Πίπτει τὰ παρόντα ὁ τῶν ἐλπιζομένων γευσάμενος· ὅλον γὰρ τὸν πόθον ἐν ἐκείνοις ἐκένωσεν.

59. Ὁ Θεός ἐστιν ὁ τὰ μέλλοντα ἐπαγγελλόμενος ἀγαθὰ· ὃ δὲ πιστεύων ὡς παρόντα ποθεῖ τὰ μέλλοντα.

60. Σημεῖον τοῦ ἐν τοῖς ἐλπιζομένοις ἀγαθοῖς διατρίβειν τὸν νοῦν, τὸ λήθην μὲν ποιεῖσθαι παντελῆ τῶν ἐνταῦθα, πλατύνεσθαι δὲ αὐτὸν ἐν τῇ γνώσει τῶν μελλόντων.

61. Καλὴ ἡ ἀλήθεια, ἣν ὁ Θεός διδάσκει τῆς ἀληθείας, ἀπεινεῖσθαι πληροφωρῶν τὴν θεωρικὴν ψυχὴν.

62. Ὑπεραιώνια εἶναι καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος, καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον, τὰ ἀποκαίμενα ἀγαθὰ τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας.

63. Ὑποβίβωμεν ἑαυτοὺς τοῖς κανόσι τῆς εὐσεβείας, ὥστε μὴ εἰς πάθῃ παρατραπέιντες ἐκπίσωμεν τῆς ἐλπίδος.

64. Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός ὁ εἰς τῆς ἀγίας Τριάδος, ὃ καὶ συγκληρονόμος μέλλει ἐσεσθαι.

65. Ὁ τὴν γνώσιν τῶν ἔντων παρὰ Θεοῦ διδασκόμενος οὐ δυσπιστεῖ τῇ Γραφῇ περὶ τῶν προσηρμένων.

66. Νοῦν παθῶν γυμνωθέντα εὐρίσκει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, μυσταγωγῶν αὐτὸν ἀναλόγως περὶ πάντων τῶν ἐλπιζομένων.

67. Τῇ ἀναλογίᾳ τῆς τοῦ νοῦ καθάρσεως καὶ τὴν τῶν θεῶν γνώσιν ἡ ψυχὴ χορηγεῖται.

68. Ὁ τὸ σῶμα κανονίσας, καὶ ἐν τῇ γνώσει διατρίβων, ὅπ' αὐτῆς τῆς γνώσεως ἐπιπλεῖον καθαίρειται.

69. Νοῦς ἀρχόμενος τὰ θεῖα φιλοσοφεῖν, ἀπὸ πίστεως ἀρχεται, καὶ δι' αὐτῶν ἐν μέσῳ ὁδεύων, εἰς τὴν πίστιν πάλιν καταλήγει τὴν ἀνωτάτην.

70. Θεωρεῖται τῇ μὲν ἀρχῇ τῆς φιλοσοφίας φόβος ἐπόμενος· τῷ δὲ τέλει ἀγάπη προηγούμενη.

71. Ἐκ πίστεως τῆς προσεχοῦς ὁ νοῦς ἀρχόμενος φιλοσοφίαν εἰς τὴν παντὸς ἐπέκεινα τοῦ καταλήγει θεολογίαν, ἣν ἀληθεῖς πίστις καὶ πράγματος ἀφανούς θεωρεῖν ὀρέσσεται.

72. Οἱ περὶ Θεοῦ λόγοι οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν τοῖς ἁγίοις καὶ μακαρίοις ἡμῶν Πατράσι θεωροῦνται.

73. Νοῦνται δὲ οἱ περὶ αὐτὸν, ὅτι ὅτι τὸν Θεόν, πάντες λόγοι· οἱ μὲν κατὰ θεῶν, οἱ δὲ κατὰ ἀφάρσεων, ὅλον.

74. Ἡ οὐσία, ἡ θεότης, ἡ ἀγαθότης, καὶ ὅσα ἀλ-

lum et timorem est, creditque Deo tam de his quæ interminatus est, quam quæ promissit.

64. Cui fides data est, ab eo continentia exigitur; quæ aliquandiu custodita gignit patientiam, habitum ad laborem impigrum.

65. Signum patientiæ est amor laborum, quibus freta mens sperat, se assecuturam quæ promissa sunt, et evadere quæ comminata.

66. Expectatio futurorum bonorum, mentem bonis expectatis conjungit, quibus inamorando præsentium obliviscitur.

67. Præsentia rejiciit qui gustavit ea quæ sperantur: omne enim desiderium in hoc impendit.

68. Deus ipse est qui futura bona pollicetur; cui si continens credat, futura quasi præsentia desiderat.

69. Signum est, mentem in bonis quæ sperantur, versari, si omnem præsentium memoriam abolet, et in cognitione futurorum dilataitur.

70. Bona est veritas quam docet Deus veritatis; persuadet enim pluribus argumentis piam animam ut credat.

71. Bona repositionis hereditatem accepturis reposita, super sæcula esse, et ante omne sæculum, supraque mentem et rationem.

72. Adaptemus nos regulis veræ pietatis, ne ab affectibus subversi spe excidamus.

73. Jesus est Christus unus ex sancta Trinitate, cujus etiam hæres futurus es.

74. Qui scientiam de iis quæ sunt a Deo, didicit, Scripturæ de prædictis haud difficile credit.

75. Mentem ab affectionibus eximiam, comperies a Spiritu sancto convenienter ad omnia quæ sperantur, doceri.

76. Ad proportionem mentis purificatæ, anima divinorum cognitionem recipit.

77. Qui ad justam regulam corpus assuefecerit, in scientia versabitur, per quam et amplius purificatur.

78. Mens quæ in divina philosophia exercere se incipit, a fide auspicatur; et transiens ea quæ in medio interjacent, in summam rursus desinit fidem.

79. Hujus philosophiæ principium timor sequi, finem vero charitas præcedere cernitur.

80. Mens quæ a stabili fide exorditur, ultra omnem est philosophiam, desinitque in theologiam mentis, quam definiunt nulli obnoxiam oblivioni fidem, et incognitæ rei contemplationem.

81. Verba quibus beati sanctique Patres nostri de Deo considerant et loquuntur, non ex his quæ per ipsum, sed quæ circa ipsum, accipiunt.

82. Omnia autem verba quæ circa Deum, intelliguntur vel per affirmationem, vel negationem dicta.

83. Essentia, deitas, bonitas, et quæcumque alia

affirmativa, per affirmationem dicuntur : ceterum esse sine principio, et immensum, et incircumscriptum, et quaecunque negativa, per negationem dici intelliguntur.

84. Cum una sit sanctæ Trinitatis unitas absconditior quam ratione vel mente capi queat, prædicta tamen et similia aiunt quæ circa ipsam considerantur.

85. Sicut autem unam deitatem sanctæ Trinitatis dicunt, ita et tres hypostases unius deitatis glorificant.

86. Intelligunt autem prædicta per negationem et affirmationem, ut communia sunt sanctæ uniusque essentiae Trinitati, absque proprietatum denotatione, quarum nonnullas per affirmationem, nonnullas per negationem enuntiant.

87. Appellant autem divinarum hypostasium proprietates paternitatem, filiationem, processionem, et quaecunque alia proprie dicuntur.

88. Hypostasim definiunt, essentiam cum proprietatibus : ideo unaquæque hypostasis habet quid commune essentiae, et quid proprium hypostasis.

89. Prædicta autem communia omnibus in sancta Trinitate, quæ per negationem attribuuntur, magis propria iudicantur his quæ per affirmationem sunt dicta. At non similiter in proprietatibus. Nam earum etiam aliquas, ut prædictum est, per affirmationem, aliquas per negationem dicunt, ut genitum esse, et similia. Etenim non esse genitum, singulari significato differt a genitum esse. Per hoc enim Filius genitus esse significatur ; per illud vero, Pater non esse genitus.

90. Verbis insuper et nominibus usi sunt, ad declarandas rationes quibus ea quæ circa essentiam sunt sanctæ Trinitatis, ut dictum est, considerantur, non ut ea quæ ipsius sunt essentiae, declarent : ejusmodi enim nulla mente cognosci, nulloque sermone eloqui possunt, sed soli divinitati sunt cognita.

91. Sicut autem dicunt unam essentiam trinam hypostasium, sic et unius essentiae constituentur sanctam Trinitatem.

92. Enimvero Patrem contemplantur sine principio, et principium : et sine principio quidem, ut ingenitum, principium autem ut genitorem et eructatorem eorum qui ex ipso, nempe sempiterno, et in ipso existunt, Filii, inquam, et Spiritus sancti.

93. Unitas apud ipsos ad Trinitatem usque promota manet unitas, et Trinitas usque ad unitatem iterum coacta manet Trinitas : quod valde admirabile est.

94. Intelligunt quidem omnes Filium et Spiritum sanctum non carere quidem principio, sempiternos autem. Et ideo non sine principio quia ad principium et fontem referuntur, Patrem scilicet. Sempiternos vero, quod a sempiterno, ille per modum generationis, hic per modum processionis Patri coexistit.

λα καταφατικῶς λέγεται καὶ κατὰ θεῖον ἐν δὲ ἀναρχὸν πάλιν, καὶ ἀπειρον, καὶ ὁρίστον καὶ ὅσα ἀποφατικῶς, κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν.

πδ. Μιᾶς οὐσίας τῆς ὑπὲρ πάντων καὶ λόγον καὶ κυρίας θεότητος τῆς ἁγίας Τριάδος, τὰ περὶ αὐτὴν θεωρούμενα τὰ προειρημένα εἶναι φασιν, καὶ τὰ ὅμοια.

πε. Ὅτι περὶ δὲ μίαν θεότητα τῆς ἁγίας Τριάδος λέγουσιν· οὕτως καὶ τρεῖς τὰς ὑποστάσεις τῆς μιᾶς θεότητος δοξάζουσιν.

πς. Νοοῦσι δὲ τὰ κατὰ ἀφαίρεσιν καὶ θεῖον προειρημένα, κοινὰ ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος χωρὶς τῶν ἰδιωμάτων· ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν τὰ πλεῖστα μὲν κατὰ θεῖον, τινὰ δὲ κατὰ ἀφαίρεσιν λέγουσιν.

πδ. Λέγουσιν δὲ πάλιν τὰ ἰδιώματα τῶν θεῶν ὑποστάσεων ταῦτα, οἷον τὴν πατρότητα, τὴν υἰότητα, τὴν ἐκπόρευσιν, καὶ ὅσα ἄλλα ἰδικῶς λέγεται.

πε. Ὑποστάσιν δὲ ὀρίζουσιν, οὐσίαν μετὰ ἰδιωμάτων, εἰ δ' ἐκάστη ἡ ὑπόστασις ἔχει ἐν ἐν κοινὸν τῆς οὐσίας, καὶ τὸ ἴδιον τῆς ὑποστάσεως.

πθ. Τὰ δὲ κοινῶν πάλιν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ ἀφαίρεσιν προειρημένα, τῶν κατὰ θεῖον λεχθέντων κυριώτερα κρίνουσιν, οὐχ οὕτως μέντοι καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιωμάτων· ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν τὰ μὲν κατὰ θεῖον, τὰ δὲ κατὰ ἀφαίρεσιν, ὡς προεῖρηται, λέγουσιν, ὡς τὸ γεννητὸν, καὶ τὰ ὅμοια. Ἡ γὰρ ἀγέννησις τῆς γεννήσεως, κατὰ μόνην διαφέρει τὴν σημασίαν. Ἡ μὲν γὰρ τὸ μὴ γεγενῆσθαι τὸν Πατέρα, ἡ δὲ τὸ γεγενῆσθαι τὸν Υἱὸν σημαίνει.

ι'. Πῆμασι δ' αὖ καὶ ὀνόμασι κέχρηται πρὸς τὴν τῶν περὶ τὴν οὐσίαν, ὡς εἴρηται, τῆς ἁγίας Τριάδος θεωρουμένων λόγων σαφηνεῖαν· οὐ μέντοι γε τῶν κατὰ τὴν οὐσίαν· ἀγνωστοὶ γὰρ οὗτοι νῦν πάντῃ, καὶ ἀρρήτων λόγῳ πάντῃ, καὶ μόνῃ τῇ Τριάδι εἶσιν γνωστικοί.

ια. Ὅτι περὶ δὲ τρισυπόστατον τὴν μίαν οὐσίαν τῆς θεότητος λέγουσιν, οὕτως καὶ ὁμοουσίων τὴν ἁγίαν Τριάδα ὁμολογοῦσιν.

ιβ. Θεωρεῖται δὲ αὐτοῖς πάλιν ὁ Πατὴρ καὶ ἀναρχος καὶ ἀρχή· καὶ ἀναρχος μὲν ὡς ἀγέννητος, ἀρχὴ δὲ ὡς γεννητὴρ καὶ προβολεὺς τῶν ἐξ αὐτοῦ κατ' οὐσίαν ἐξ αἰδίου ὑπαρχόντων ἐν αὐτῷ, Υἱοῦ τε λέγου καὶ Πνεύματος ἁγίου.

ιγ. Ἡ μὴ μὴ Τριάδος παρ' αὐτοῖς κινουμένη μᾶναι μόνος, καὶ ἡ Τριάς μὴ μὴ μονάδος συναγομένη, μᾶναι Τριάς· δ καὶ παράδοξον.

ιδ. Νοοῦσι δὲ πάλιν τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἀναρχα μὲν, αἰδία δὲ· καὶ οὐκ ἀναρχα μὲν ὡς πρὸς ἀρχὴν καὶ πηγὴν ἀναφερόμενα τὸν Πατέρα, αἰδία δὲ, ὡς ἐξ αἰδίου, τοῦ μὲν γεννητῶς, τοῦ δὲ ἐκπορευτῶς Πατρὶ συνυπάρχοντος.

146. Ἀδιαίρετον δὲ τὴν μίαν θεότητα τῆς Τριάδος ἅ
φυλάττουσι, καὶ ἀσυγχύτους τὰς τρεῖς ὑποστάσεις
τῆς μιᾶς θεότητος διατηροῦσι.

147. Ἰδιότηας δὲ τοῦ μὲν Πατρὸς, τὸ ἀναρχόν
καὶ ἀγέννητον λέγουσι· τοῦ δὲ Υἱοῦ τὸ ἐν ἀρχῇ, καὶ
τὸ γεννητόν. Τοῦ δὲ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
οὐ χρονικὴν λέγουσι τὴν ἀρχήν. Πῶς γάρ; ἀλλὰ τὴν
αὐτὴν δηλοῦσιν, ἐξ ἧς, ὡς ἐξ ἡλίου τὸ φῶς, οὕτως ἐξ
αὐτοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔχουσιν. Ἐξ αὐτῆς γάρ κατ' οὐ-
σίαν, εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτήν.

148. Ἡ ἰδιότης πάλιν τῶν ὑποστάσεων, ἀκίνητος
καὶ ἀμετάπτωτος παρ' αὐτοῖς φυλάττεται· καὶ ἡ
κοινότης δὲ τῆς οὐσίας, ἔχουν θεότης ἀδιαίρετος.

149. Μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι
ὁμολογοῦμεν, ὡς διαιρουμένην ἀδιαίρετως, καὶ συν-
απομένην διηρημένως.

150. Ἀρχὴν δὲ μίαν τῶν ὁλῶν τὸν Πατέρα οἴσασιν,
τοῦ μὲν Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς γεννητόρα, καὶ
ὡς πηγὴν αἰδίου καὶ συνάπειρον καὶ ἀόριστον, καὶ
ὁμοούσιον, καὶ ἀχώριστον. Τῶν δὲ κτισμάτων, ὡς
δημιουργόν καὶ προνοητήν, καὶ κριτὴν δὲ Υἱοῦ, δη-
λαδὴ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐξ αὐτοῦ γάρ, φησὶ, καὶ
δὲ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. Αὐτῷ ἡ δόξα
εἰς τοὺς αἰῶνας.

151. Συναλδία πάλιν λέγουσι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱόν,
καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ συνάναρχα δέ· καὶ συν-
αλδία μὲν, ὡς ἐξ ἀπειρου τῷ Πατρὶ συνυπάρχοντα·
οὐ συνάναρχα δέ, ὡς οὐκ ἀνάκτια. Ἐξ αὐτοῦ γάρ,
εἰ καὶ μὴ μετ' αὐτόν, ὡς γὰρ ἡλίου τὸ φῶς, καθὼς
προεῖρηται. Λέγουσι δὲ πάλιν καὶ ἀναρχα, ὅταν τις
τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνῃ ἀρχήν, ἵνα μὴ ὑπὸ χρόνου
νοηθῇ τὰ ἐξ ὧν ὁ χρόνος. Οὐκ ἀναρχα οὖν τῷ αἰτίῳ,
τῷ δὲ χρόνῳ ἀναρχα, ὡς πρὸ παντός καὶ χρόνου, καὶ
αἰῶνος, καὶ ὑπὲρ αἰῶνα καὶ χρόνον. Δι' ὧν ἅπας καὶ
αἰὼν, καὶ χρόνος, καὶ τὰ ἐν αἰῶνι, καὶ τὰ ἐν χρόνῳ,
καὶ ὡς τῷ Πατρὶ, ὡς προεῖρηται, συναλδία. Μεθ' ὧν
αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰῶνων. Ἀμήν.

1 Rom. xi, 36.

(2) More Græcorum in sacris promiscue utitur
nomine principii et cause: at Latini ad intra in
Trinitate non admittunt appellationem cause: ne-

95. Unam autem Trinitatis deitatem inseparabi-
lem custodiunt, et inconfusas tres hypostases unius
deitatis conservant.

96. Proprietates Patris dicunt, non esse genitum,
et esse ab initio. Filii vero esse in principio et esse
genitum. At Spiritus sancti, cum principio esse et
procedere. Principium autem Filii et Spiritus sancti
non temporale dicunt. Sed quomodo? causam ma-
nifestant, ex qua, sicut ex sole lumen, sic ex
sempiterno existentiam habent. Ex ipso enim se-
cundum essentiam, non post ipsam.

97. Proprietas item hypostaseon ab ipsis serva-
tur immobilis et stabilis, inque alteram non cadens.
Communitas vero essentie, deitas videlicet insepa-
rabilis.

98. Unitatem in Trinitate, et Trinitatem in uni-
tate confitemur, utpote quæ separet inseparatos,
et conjungat separatos.

99. Principium autem unum omnium Patrem sci-
mus. Et principium quidem Filii et Spiritus, ut ge-
nitorem et fontem coeternum, coeternorum et
simul immensorum et indefinitorum, et unius es-
sentie, et incircumscriptorum. Principium vero
creaturarum, ut opificem et prospectorem, et judi-
cem, nempe per Filium in Spiritu sancto. Ex ipso
enim, ait, et per ipsum et in ipso omnia. Ipsi gloria
in sæcula.

100. Coeternos item dicunt Patri (2), non tamen
simul cum eo carentes principio; et coeternos qui-
dem, ut coexistentes Patri, ab immenso; non ca-
rentes autem principio, quia non sine causa sunt.
Ex ipso enim, licet non post ipsum, sicut ex sole
lumen, ut prædictum est. Dicunt autem et carentes
principio, ut si quis de temporali principio loquatur,
ne subesse temporis putentur, a quibus tempus co-
pit. Non carent igitur principio causali, carent au-
tem principio temporali. Quod ante omne sæculum
et tempus, et super sæculum et tempus, per quos et
sæculum et tempus, et quæ in sæculo, et quæ in
tempore, et quod Patri, sicut prædictum est, co-
eterni. Cum quibus ipsi sūt gloria et imperium in
sæcula sæculorum. Amen.

que enim proprie Pater dicitur causa Filii, au-
Pater et Filius causa Spiritus sancti. Vide S. Tho-
mam 1 p., q. 33, art. 1 et 2.

EJUSDEM THALASSII LIBELLUS AD THEODOSIUM IMPERATOREM.

(Mansi, Concil. t. IV, p. 1102; Lampe, III, 426.)

Piissimis et honoratissimis, Deoque et hominibus dilectis, Christianis imperatoribus, Flaviis Theodosio et Valentiniano, Basilii diaconi et archimandritae, et Thalassii lectoris et monachi, reliquorumque Christianorum monachorum supplicatio, seu exhortatio.

I. Immensa Dei benignitas et clementia, quae mortalium genus suis donis et bonis nunquam cumulare desinit, in omnibus et super omnia conspicua est. Porro autem inter alia Dei beneficia non immerito censenda est veritatis cognitio, et odium falsae cognitionis: quo nimirum explorata perspectaque habeamus fidei mysteria, jam inde ab initio a sanctis apostolis, martyribus, confessoribus et episcopis, conspirantibus ad id quoque religiosissimis principibus, catholicae Ecclesiae tradita: et primo quidem ab apostolorum principe Petro, secundum cognitionem quam divinitus perceperat, hanc patam consistente, posteritatisque tradente: Tu es Christus Filius Dei vivi¹: a Jacobo apostolo et archiepiscopo, Joanne apostolo et evangelista, reliquisque evangelistis, martyribus, confessoribus, episcopis, atque ab omnibus, qui consubstantiali Trinitati crediderunt et credunt: ab Irenaeo, Gregorio magno Neocesarea episcopo: a sancta synodo Antiochiae contra Paulum Samosatenum congregata, quae centum octoginta numero Patres complexa, illum propter suam impietatem (negabat enim Christum naturam esse Deum, et Dei Patris Filium) exauctoravit: a magna et sancta trecentorum decem et octo episcoporum synodo apud Niceam habita, quae sententiam eorum qui Antiochiae contra Paulum Samosatenum convenerant, confirmavit et approbavit: a Basilio et Gregorio episcopis et fratribus, Athanasio Ecclesiae Alexandrinae episcopo, Ephraem Syro, Gregorio episcopo, Ammone episcopo, Vitalio episcopo, Amphiloquio, Paulo, Antiocho, Eustathio, Methodio, Optimo, Leporio, Ambrosio Mediolanensium episcopo: ab universa synodo Africana, Joanne, Severiano, Attico episcopo, Cyrillo Alexandria episcopo, qui etiamnum superstes nostrae pietatis legem observat. Denique nullus hominum facile enumeraverit omnes fideles qui crediderunt et credunt in Chri-

Α Τοῖς εὐσεβεστάτοις, καὶ τιμηθεῖσι, καὶ τιμωμένοις παρὰ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, Χριστιανοῖς βασιλεῦσι, Φλαυίοις * Θεοδοσίῳ καὶ Οὐαλεντινιανῷ, δέησις, εἰς τὴν παράκλησιν παρὰ Βασιλείου διακόνου καὶ ἀρχιμανδρίτου, καὶ Θαλασσίου ἀναγνώστου καὶ μονάχου, καὶ λοιπῶν Χριστιανῶν μοναχῶν.

Α'. Ἡ φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀναριθμητὴν ἢ παρὰ ἀνθρώπων καλῶν μετουσίαν διωρησμένη τε καὶ δωρουμένη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἐν πάσι, καὶ ἐπὶ πάσιν ἐστίν. Ἐν τούτοις δὲ τοῖς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δώροις ἔνεστιν ἡ ἀληθινὴ γνώσις, καὶ τὸ μῖσος τῆς ψευδοσύμῃ γνώσεως· ὥστε εἶδέναι ἡμᾶς τὴν ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὄντῃ τῶν ἀποστόλων, καὶ μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν, καὶ ἐπισκόπων ἁγίων, συνεργούντων καὶ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, παραδοῖσαν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ πίστιν· πρῶτον ὑπὸ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, τοῦ πρωταστάτου, εἰπόντος, κατὰ ἀποκάλυψιν καὶ γνώσιν καὶ ὁμολογίαν καὶ παράδοσιν τοῖς μετὰ ταῦτα, ὅτι *Σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*. Ἰακώβου ἀποστόλου καὶ ἀρχιεπισκόπου, Ἰωάννου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ, καὶ λοιπῶν εὐαγγελιστῶν, μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἐπισκόπων, καὶ πάντων τῶν πιστευσάντων καὶ πιστεύοντων τῇ ὁμοουσίᾳ Τριάδι· Εἰρηναίου, Γρηγορίου τοῦ μεγάλου ἐπισκόπου Νεοκαισαρείας· τῆς ἁγίας συνόδου τῶν ἐπὶ ἐπισκόπων, ἐν Ἀντιοχείᾳ συναθροισθείσης κατὰ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ἧτις καθέλεν αὐτὸν διὰ τὴν ἀσέβειαν αὐτοῦ, διὰ τὸ μὴ ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν εἶναι Θεόν, καὶ Υἱὸν Θεοῦ Πατρός· τῆς ἐν Νικαίᾳ μεγάλης καὶ ἁγίας συνόδου τῶν τῇ ἐπισκόπων, τῆς βεβαιωσάσης τὸν δρόμον τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ· Βασιλείου καὶ Γρηγορίου ἀδελφῶν ἐπισκόπων, Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Ἐφραίμ τοῦ Σύρου, Γρηγορίου ἐπισκόπου, Ἀμμωνος ἐπισκόπου, Οὐρσουλίου ἐπισκόπου, Ἀμφιλοχίου, Παύλου, Ἀντιόχου, Εὐσταθίου, Μεθοδίου, Ὀπίμου, Λεπορίου, Ἀμβροσίου Μεδιολάνων· ὅλης τῆς ἐν τῇ Ἀφρικῇ συνόδου· Ἰωάννου, Σευηριανοῦ, Ἀττικοῦ ἐπισκόπου, Κυρίλλου, τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ νῦν ζῶντος, καὶ τῶ νόμῳ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐξακολουθούντος. Οὐδεὶς μὲν οὖν ἀνθρώπων δύναται πάντας τοὺς πιστοὺς ἐξαριθμῆσθαι, τοὺς πιστεύσαντας καὶ πιστεύοντας εἰς Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὄντως ἀληθινὸς Θεός ἐστιν. Οὐ γὰρ, ἐπειδὴ

¹ Matth. xvi, 26.

VARIAE LECTIONES.

* Φλαυίῳ Φλαυτοῦσις. ἢ ἀναριθμητός.

δι' ἡμᾶς ἐγένετο ἄνθρωπος, μείνας δ' ἦν Θεός, ὡς καὶ ἡ ὑμετέρα εὐσέβεια διέμαθεν, ἥδη καὶ τὸ, ἦν, ἀρνησόμεθα. Ἀλλὰ ἡμεῖς πιστεύομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ χρυστεύομεν, ὅτι ὁ πρὸ τῶν αἰώνων Θεός, Λόγος, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων, διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν τὴν πρὸς ἡμᾶς οὖσαν, γέγονεν ἄνθρωπος τέλειος, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, μείνας δ' ἦν, Θεός, διὰ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν σωτηρίαν γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας, ὡς αὐτὸς οἶδε.

effectum esse; id ipsum quod erat non amittens, Maria pro salute generis natum esse.

B. Τοῦτου ἕνεκα τοῦ ἀληθοῦς ὁγμᾶτος, τοῦ ἐν τῇ ἀγιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἀκριβῶς^d χρυστομένου, καὶ τοῦ αἱρετικοῦ Παύλου δικαίως ἐξωσθέντος, ἐγένοντο σχίσματα λαῶν, ἀκαταστασίαι ἱερῶν, παραχὴ ποιμένων. Ὅθεν καὶ νῦν κατὰ πρόσωπον τοῦ ἐγχειρισθέντος τὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον Νεστορίου^e· εἰ δὲ εἰσὶν ἐπίσκοποι· ἐν τῷ συνεδρίῳ, πολλάκις τινὲς τῶν εὐλαδεσάτων πρεσβυτέρων ἤλεγξαν αὐτὸν καὶ διὰ τὴν ἀπειθειαν αὐτοῦ, τὸ μὴ λέγειν Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Παρθένον, καὶ Θεὸν ὄντα φύσει ἀληθινὸν τὸν Χριστὸν, τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἑαυτοὺς ἐξέβαλον, καὶ κατέχουσιν ἕως ἄρτι· τινὲς δὲ λάθρα ὁμοίως τῆς αὐτοῦ κοινωνίας στέλλονται. Ἄλλοι δὲ τῶν εὐλαδεσάτων πρεσβυτέρων, διὰ τὸ λέγειν ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ Ἐκκλησίᾳ, Εἰρήνῃ τῇ παραθαλασσίᾳ, κατὰ τοῦ ἀνανεωθέντος κακῶς ὁγμᾶτος, τοῦ λέγειν ἐκωλύθησαν. Ὅθεν ἐπεβόα ὁ λαός, ζητῶν τῆς ὁρθοδοξίας^c συνήθῃ διδασκαλίαν, λέγων· Βασιλεῖα ἔχομεν, ἐπίσκοπον οὐκ ἔχομεν. Καὶ τῶς μὲν ἀνεκδέχοντο· εἰ μιν τὸ τοῦ λαοῦ πειρατήριον, τοῦ συλληφθέντος ἐκ μέρους παρὰ τῶν ὑπερετῶν, καὶ ἐν τῷ δικανικῷ τυπηθέντος διαφορῶς ἐν πόλει βασιλευούσῃ· ὅτε ἐν τοῖς ἔθνεσι τοῖς βαρβαρικοῖς ἐγένετο. Τινὲς κατὰ πρόσωπον ἐν τῇ ἀγιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ λαοῦ λέγαν, καὶ θύβην οὐ μικράν ὑπέμειναν. Τῶν δὲ ἀφελειτέρων τις μοναζόντων ἡναγκάσθη κατὰ ζήλον, ἀνὰ μέσον τῆς Ἐκκλησίας, τὸν κήρυκα τῆς ἀνομιᾶς ἐπισχεῖν τοῦ μὴ εἰσελθεῖν, συνάξεως οὐσης, αἱρετικοῦ αὐτοῦ ὄντος. Τοῦτον δὲ τυπήσας, τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις ἐπαρχοῖς παρέδωκεν· ἐτι δὲ τυπηθέντα, καὶ πομπευθέντα δημοσίᾳ, τοῦ κήρυκος βῶντος ἔμπροσθεν αὐτοῦ, τῇ ἐξορίᾳ παρέπεμψεν. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀγιοτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ τὴν ἀθέμιτον αὐτοῦ ὁμίλιαν, οἱ τῆς πατριᾶς αὐτοῦ τοῦ κατέχοντος, φόνον ἐμελλον ποιεῖν, εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ βοήθεια κατέλαβε.

que tragedia hæc hisce finibus constitit. Etenim qui partes sequuntur omnia per vim agentis, post impiam illius concionem, nisi Deus prohibuisset, in ipsamet sacrosancta Dei Ecclesia eadem edituri erant.

Γ. Τὰ περὶ ἡμῶν ὁδοπιστὰ ἐστὶ τάχα πολλοῖς τοῖς ἀκούουσι. Κατὰ γὰρ κλειουσιν αὐτοῦ καὶ προτροπὴν ἀνήλθομεν ἐν τῷ ἐπισκοπεῖν πληροφορηθῇ-

A stum Dei Filium, quod verus sit Deus. Neque enim, posteaquam nostri causa homo factus est, id quod erat, hoc est Deus, esse non desinens (quemadmodum et vestra quoque pietas nos ignorat), idcirco negabimus quod erat. Sed nos credimus, et proflitemur, et predicamus Deum Verbum, unigenitumque Dei Filium, qui secula omnia antecesserat, propter suam erga nos benignitatem, immensamque bonitatem, hominem perfectum, nobisque per omnia similem (peccato tantum excepto) modo quem solus ipse novit, ex sancta Virgine

II. Ob hoc verum dogma in sanctissima Dei Ecclesia sincere prædicatum, Paulumque hæreticum jure optimo ejectum, facta sunt schismata populorum, perturbatio sacerdotum, et pastorum tumultuatio. Quin et hoc ipso quoque tempore quidam e reverendissimorum sacerdotum numero Nestorium, qui obtinet episcopatus hujus sedem (si tamen episcopum vocare fas est), eo quod Christum natura verum Deum, sanctam vero Virginem Deiparam esse obstinata animi contentione negare pergat, in publico consessu coram non infrequenter corripuerunt, et ab ejusdem communione descliverunt, et in hodiernum usque diem desciscunt; nonnulli clanculum ab illius consortio se subdixerunt: alii ex religiosissimis presbyteris, quoniam in hac sancta ecclesia Irene (1) maritima contra repullulans pravum dogma invehebantur, dicendi facultate privati sunt. Unde accidit, ut populus usitatam fidei prædicationem requirens, publice inclamaret: Imperatorem habemus, episcopum non habemus. Verum hic populi conatus non mansit impunis. Pars namque a ministris comprehensa, atque ad tribunal abstracta, tali immanitatis diverberata exceptaque est in regia civitate, qualis ne apud barbaras quidem nationes quandoque usitata fuit. Non desuerunt qui populo præsentis et audiente in sanctissima Ecclesia coram illi reclamarent; sed non citra gravissima incommoda, quæ ea de causa pertulerunt. Denique simplex quidam monachus, zelo vehementi instigatus, in medium ecclesiæ progressus, cum synaxis celebraretur, impietatis præconem, quod hæreticus esset, ab ingressu prohibere conatus est. Sed hunc ille cæsum magnificis præsidiis tradidit; flagrisque denuo dissectum, et publice cæsum, præcone non absque clamore præeunte, in exilium expulit. Neque

III. Porro antemillis quæ ab illo perpassi sumus, multi fortasse fidem non habebunt. Etenim quo perfecte edoceremur, verane ea essent, an falsa,

VARIE LECTIONES.

• ἀκριβοῦς. • ἀληθὺς. • ἴσ. οὐκ ἀνεκδέχοντο.

(1) Nomen ecclesiæ quæ ex situ maritima dicta est, cum aliæ essent ejusdem nominis. Ex Procopio De ædificiis Justiniani edit. Rom. in emendat.

quæ de eo acceperamus, in episcopale palatium illius jussu hortatque conscendimus. Semel autem atque iterum in aliud tempus rejecti, vix tandem prodians: Quæ, inquit, vultis, ea paucis exponite. Posteaquam vero ex nobis audit, quæ docuerat; scilicet Mariam nihil aliud peperisse quam hominem sibi coessentialem; nihil rursus ex carne nasci posse, nisi carnem; ea rectæ fidei consentanea non esse, statim nos capi jussit: inde cadente nos turba satellitum, ad tribunal abducimur, ibidemque veluti nequam scelerati, denudamur, denudatique et vincti indignis modis ad palum, et strati vapulamur, calcibusque impetitur. Denique ejusmodi nos in ecclesia injuste ab injusto illo perpersi sumus, quæ ne infamæ quidem sortis homines experiuntur in foro civili, non dico clerici, et monachi, et archimandritæ. Cæterum diu multumque ibi divexati, fameque tabescentes, sub custodia non modico tempore fuimus asservati. Neque illius furis his contentæ conquireverunt; verum perquamodam impostaram magnificentissimo celeberrimæ civitatis hujus præfecto traditi sumus. Ferroque onusti ad carcerem abstrahimur: hinc iterum extracti, catenisque ut ante impediti, prætorio sistimur. Cumque ibidem nullus plane qui nos accusaret præsto foret, rursus ad reorum locum a satellitibus reducimur; hucque reducti, denno ab illo in faciem cedimur. Denique composita oratione per fraudem assensus est, ut postea patuit, de naturali Dei Filio, quod natus sit de sancta Maria Delpara: addens quoniam est etiam alius filius: atque in hunc modum tandem nos dimisit.

IV. Quamobrem iterum atque iterum immortalem piissimamque fidem vestram obtestamur, ne orthodoxam Ecclesiam orthodoxi piissimique regni vestri temporibus ab hæreticis adulterari ultra permittatis. Non expetimus contumelias indigne nobis illatas vindicari; Deus novit: desideramus autem Christianæ fidei fundamentum inconcussum immotumque persistere. Vestra proinde majestas efficit ut sacra œcumenica synodus primo quoque tempore huc coeat, quo hac præsentē Christus sanctissimam Ecclesiam uniat, populumque in unum reducat, ac sacerdotes sinceræ fidei prædicatores, priusquam impia illa doctrina latius serpat, loco suo restituat. Illud etiam obnixè precamur ac petimus, quandoquidem Nestorius comminationibus, insectationibus, exsiliis, callidis pravisque machinationibus perterrefacere molitur; et quo suam insaniam suamque impietatem confirmationem reddat, quæcunque excogitari possunt, sine discrimine aggreditur; non Deum timet, nullum hominem veretur, nullum episcopum veneratur, nullum sacerdotem aut clericum, aut sanctum

ναί, εἰ καθὼς ἐνόησαμεν, ἀ περὶ αὐτοῦ ἠκούσαμεν, ἔστιν, ἢ οὐκ. Καὶ εἰς ἐπιμέλειαν δεύτερον καὶ τρίτον ἡμᾶς ἔβαλε. Καὶ τότε μάλις ἐκείλευσαν ἡμῖν εἰπεῖν, τί ἔστιν ὃ βουλόμεθα. Ὡς δὲ ἤκουσα παρ' ἡμῶν, ὅτι ταῦτα τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, τὸ, Οὐκ ἔστι καὶ φησὶ, Μαρία, εἰ μὴ ἀνθρώπου ὁμοούσιον ἐαυτῆς· καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σὰρξ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ὁμοούσιον· παραχρησάμενοι ἐκείλευσε συλλεγέσθαι ἡμᾶς· κακῶς δὲ τυπτόμενοι παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῶν δικανῶν, ἀπηγγόμεθα ἐν τῷ δικανικῷ· κακῶς γυμνοῦς ἡμᾶς ὁ δεισέμενος, ὡς καὶ ὁπερὶ τούτους τῇ τιμωρίᾳ ἔστύλισαν, ἐκρεβάτισαν, καὶ ἐπένεισαν. Ὅπερ οὐ πάσχουσιν ἐν τοῖς ἔξω δικαστηρίοις, οὐ λέγοντες ὅτι κληρικοί καὶ ἀρχιμανδρίται, ἢ μονάζοντες, ἀλλ' οὕτως οἱ τυγχόντες κοσμικοί, ὃ ἡμεῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρὰ τοῦ παρανόμου παρανόμως πεπνυθήμεν. Θλιβόμενοι ἐν τῷ δικανικῷ, λιμώττοντες, ἐν οἰκτείᾳ φυλαττόμενοι ἐπὶ χρόνον πολλὸν διετελέσαμεν. Καὶ οὐκ ἠρέσθη τοῖς ἡμεῖς αὐτοῦ μανία· ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα τῇ μεγαλοπρεπείᾳ ἐπαρχῇ τῇδε τῆς μεγαλονόμου πόλεως κατ' ἀπάτην τινὰ παρεδόθημεν, καὶ σιδηρωθέντες ἀπήχθημεν ἐν τῇ φυλακῇ, καὶ μετὰ ταῦτα ἀνήχθημεν ἐν τῷ πραιτωρίῳ τῷ αὐτῷ τρόπῳ μετὰ τῶν δεισέμενων. Καὶ ἐπειδὴ οὐδεὶς ἦν ὁ κατηγορῶν, ἐν τῷ δικανικῷ πάλιν διὰ τῆς τάξεως ἤχθημεν· καὶ οὕτω πάλιν ἐκείλευσαν ἡμᾶς κατὰ πρόσωπον τυπτήσας. Καὶ διαλεχθέντες, καὶ συνδεδεμένοι κατ' ἀπάτην, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα ἔδειξε, περὶ τοῦ φύσει Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐτέχθη ἀπὸ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς Θεοτόκου λέγων· ἐπεὶ ἐν ἄλλοις υἱοῖς οὕτως ἀπέλυσαν ἡμᾶς.

Δ'. Παρακαλοῦμεν οὖν τὴν ἀθάνατον ὁμῶν καὶ εὐσεβεστάτην πίστιν, ὥστε μὴ περιεῖν ἐκ τοῦ λοιποῦ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν μοιχευομένην παρὰ αἱρετικῶν ἐν τοῖς καιροῖς ὁμῶν τῶν ὀρθοδόξων καὶ εὐσεβεστάτων βασιλέων· οὐχ ὡς διὰ τοῦτο τὰς ἡμετέρας ὕβρεις βουλόμενοι ἐκδικεῖν· ὁ Θεὸς οἶδεν· ἀλλ' ὡς θέλοντες τὸ στερῆμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀσάλευτον μένειν· καὶ καλεῖσθαι τὸ ὑμᾶς ἡμετέρας τὴν ἁγίαν καὶ οἰκουμένην σύνοδον παραγενέσθαι ἐνταῦθα ἥδη, ἵνα τῆς συνόδου παραγενομένης, τὴν ἀγνωστάτην Ἐκκλησίαν ὁ Θεὸς ἐν ἡμῶν, καὶ τὸν λαὸν συνάξῃ, καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀπολαβεῖν ἐν τῷ τῆς ἀληθινῆς πίστεως κηρύγματι ποιήσῃ, πρὸ τοῦ εἰς πλάτος τὴν ἀδίκον διδασκαλίαν ἔλθειν. Κακῶς δὲ παρακαλοῦμεν, ἀγωνίζοντες, ἐπειδὴ πειράται πτοεῖν, ἀπειλῶν, ἐλαύνων, ἐξωθῶν, κακουργῶν, βριδιουργῶν, καὶ κακῶν, καὶ ἵνα τὴν αὐτοῦ μανίαν καὶ ἀσέβειαν κρατήνῃ, πάντα ποιῶν ἀπειδῶς, οὐ θεὸν φοβούμενος, οὐκ ἀνθρώπους αἰσχυρόμενος, οὐκ ἐπισκόπους εὐλαβούμενος, οὐτε ἱερεῖα τινὰ, οὐ κληρὸν τινα, οὐκ ἁγίους μοναχοὺς, οὐκ εὐλαβεῖαν λαϊκῶν, οὐ τὸν κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐπληρημένον φόβον, οὐ τὸν νό-

VARIE LECTIONES.

¹ In ms. Seg. ἡμᾶς παρὰ τοῦ ἐχθροῦ τῶν δικανῶν κακῶς δὲ τυπτόμενοι ἀπηγγόμεθα ἐν τῷ δικανικῷ. ὡς δὲ δημίους καὶ ὁπερὶ τούτους, τιμωρίᾳ ἔστύλισαν, ἐκρεβάτισαν, καὶ ἐπένεισαν. ἢ ἐκείλευσαν. ἢ Χριστός.

μον τῶν ἐκτελούντων διακονίαν τινὰ θεῶι εἰς ὀργὴν κατὰ τῶν ἀξίων, ἀλλ' ἐνδυσάμενος τὴν ὑπεροφίαν κατὰ πάντων, θαρρῶν τοῖς χρήμασι, καὶ τινων δι-
 εσφαρμίνων τῇ ἰσχύϊ, ἣ ἵνα ἀπόδωκε εἰσπόμεν, καὶ
 τῷ ὑμετέρῳ κρᾶται, ταῦτα ποιεῖ· ἀξιοῦμεν μὴδὲν
 αὐτοῦ κατὰ τινων ἐξεῖναι ποιεῖν, ἔδν μὴ πρῶτον
 διόρθωσιν λάβῃ τὰ κατὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἵνα
 μὴ ταύτην διασκευάσῃ, καὶ τὴν αὐτοῦ παρεμπόδιον
 ταῦτα ποιῶν. Οὐδε γὰρ, ὡς οἴεται, δεῖ καὶ τῷ φόβῳ
 πολλοὺς ἀμελῶντας ἀποστήσῃ τῆς πίστεως· καὶ λοιπὸν
 εὐδὴν ὁμογενώμενος αὐτοῦ, παράσχη αὐτοῖς θάρσος,
 ὥστε καὶ ἕως πληγῶν δημοσίᾳ ἐπιχειρεῖν, καὶ δι-
 ωγῆς παθεῖν. Οὐ μόνον δὲ τοὺς αὐτοῦ ὄνθην κλη-
 ρικούς, ἢ συγγελλούς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐξουθεν παροι-
 κίων προσελάβετο τινας, οἳ μάλιστα οὐκ ἐξέστιν
 εἶναι κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας εἰς ἕτερον
 ἐπισκοπεῖον, ἢ εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἀνάγκη
 αὐτοὺς εἰς τὰς ἑλίας παροικίας, ἢ πόλεις, ὅπου ἐχει-
 ροτονήθησαν, κάκει ἡσυχῇ διάγειν· ἵνα μὴ τῷ μακρῷ
 χρόνῳ διὰ τῆς προσκαίρου δυναστείας, ἐρῇ περισ-
 σότερως ἢ παρανομία, καὶ ἐπιγραφῇ τῇ ὑμετέρᾳ
 εὐσεβείᾳ· εἰς τοῦτο γὰρ ὑμᾶς ἔθετο ὁ θεὸς διακόνους,
 ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτοῦ τοῦ δοξάσαντος ὑμᾶς, καὶ δοξά-
 ζοντος, καὶ ἀποδιδόντος ὑμῖν τὸν μισθὸν μετὰ πάν-
 των τῶν ἁγίων, τῶν καλῶς φυλαξάντων τὰς ἐγχει-
 ριστίας αὐτοῖς διακονίας. Πρὸς οὗς εἶπεν· Εὐ-
 δοκίε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ἅλιστα ἤς πιστὸς,
 ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν
 τοῦ Κυρίου σου. Οἱ ὅντας Χριστιανοὶ τοῖς τοῖς
 λόγοις διὰ τῶν ἔργων πιστεύουσιν· οἱ δὲ ἄπιστοι
 καὶ ἀπερριμμένοι, καὶ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ ζῶντες, καὶ
 εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες, ἔδν ἀκούσων
 ὁμολογούντᾳ τινα, τὸν Χριστὸν εἶναι θεόν, διακρίον-
 ται, ὡς οἱ τότε Ἰουδαῖοι συνέσχον τὰ ῥήματα αὐτῶν,
 τοῦ ἁγίου Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος διηγούμε-
 νου, ὅτι θεοῦ, φησὶ, τοὺς οὐρανούς· ἀνέστη-
 νους, καὶ τὸν γλῶσσαν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν
 ἐστῆκεν τοῦ δοκῆσαι θεοῦ. Οὕτω καὶ οὗτοι διακρίον-
 ται κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ πάντα θυμὸν
 σπουδάζουσιν ἐκτελεῖν.

*aperitos, et Filium hominis stantem a dextris invisibilis Dei**, aures suas continebant: ita et isti quo-

que in Christianos dentibus frendent, omnemque furem suum in illos explere laborant.
 ε'. Ἀξιοῦμεν οὖν προνοεῖν τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου
 ἐπάρχου τῆς νέας Ῥώμης καλῶσθαι τοὺς κατὰ τῶν
 ὀρθοδόξων ἐκπισταμένους, καὶ προφάσει δικαιο-
 λογῶν, ὡς φασιν, ἐπιχειροῦντας κατὰ τινας, ἕως
 δεῖ τὰ τῆς πίστεως διόρθωσιν λάβει· οἱ δὲ παρακού-
 σετε, ἡμῶν ἀμελήσαντες, διαμαρτυρόμεθα ὑμῖν
 ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῶν αἰώνων, ἀφάρτου, ἀορά-
 του, μόνου σοφοῦ θεοῦ, τοῦ ἐλθόντος καὶ ἐπιφανέ-
 ντος, ὡς ἠθέλησε, διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ πάλιν
 ἐρχομένου κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ὃ κάμπτει
 πᾶν γόνυ ἱπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ κατα-
 χθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογῆσεται αὐτῷ,
 δεῖ ἀδωλοῖ ἔσμεν. Ἡμεῖς γὰρ ὑμᾶς παρεκαλίσσαμεν
 περὶ συνόδου ἐκουμενικῆς, τῆς διναμένης ἀκριβῶς
 κρατῆναι καὶ ἀνορθῶσαι τὰ σαλευόμενα, εἰς τὸν

A monachum, aut religiosum laicum honorat; nul-
 lam poenam iniquis decretam formidat, nullam de-
 nique legem ministrorum iræ divini in ejus pro-
 vocatores: sed superbia quæ omnes parvipendit,
 elatus, pecuniisque et corruptiorum quorundam
 hominum potentia fretus; et, ut libere quod res
 est, dicamus, vestra quoque dominatione fretus
 hæc facit. Petimus, inquam, ne quidquam deinceps
 in quempiam illi liceat, nisi primum ortho-
 doxæ fidei veritas enucleetur: ne, quod obnixò
 sindet, hæc penitus dissipata eversaue, suam pau-
 latim introducat. Animadvertit enim, quos alia
 ratione non potest, eos timore a fide avertere se
 posse: ut suæ sententiæ semel adjunctos ita in-
 flammet, ut verbera quoque quibus libitum fuerit
 publice inferre audeant, et persecutionem exci-
 tare non dubitent. Neque vero suorum tantum, aut
 domesticorum opera clericorum eam ad rem uti-
 tur, verum quorundam quoque ab exteris parce-
 ciis et diocesibus ascitorum; quibus tamen se-
 cundum ecclesiasticos canones in alieno episcopatu
 vel ecclesia degere non licet, sed necessario in
 iis locis et civitatibus, idque quiete, in quibus
 ordinati sunt: ne moræ diuturnitate, temporanea-
 que potentia nequitiam suam latius propaget,
 vobisque id ascribatur, quos ob id in ministros
 Deus assumpsit, ut illius gloriam strenue propa-
 gnetis, qui illustri honore vos cumulavit, et cumu-
 lat; vobisque cum omnibus sanctis, qui munus
 suum præclare obierunt, mercedem tempore suo
 reddet. Quibus et illud quoque dicturus est: *Euge,*
serve bone et fidelis: super pauca fuisti fidelis, super
multa te constituam: intra in gaudium Domini
tui?. Qui veri Christiani sunt, si per opera,
 quantum Christianæ doctrinæ tribuant, ostendunt.
 At vero infideles et abjecti, qui ventri suo vivunt,
 et ad hunc scopum omnia sua studia referunt, illi
 si quem Christum Deum esse profiteri audierint,
 illico dissecantur. Et quemadmodum Judæi, sancto
 Stephano protomartyre narrante: *Ecce video callos*
Stephano protomartyre narrante: Ecce video callos
 Deo*, aures suas continebant: ita et isti quo-

V. Rogamus proinde, ut magnificentissimi præ-
 fecti novæ Romæ providentia, compescantur ii qui
 adversus orthodoxos insurgunt, et sub prætextu
 quod se defendunt, ut aiunt, non paucis insultant;
 donec ea omnia quæ ad fidem pertinent, compo-
 nantur. Quod si nostram supplicationem pro nihilo
 habueritis, vos coram immortalis sæculorum Rege,
 invisibili, solo sapiente Deo*, qui nostræ salutis
 causa descendit, et, ut voluit, inter homines appa-
 ruit, et ad judicandum vivos et mortuos* iterum
 venturus est; cui omne genu incurvatur, cele-
 stium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua
 confitetur*: innocentie nostræ testes appellamus.
 Nos enim vos de cœcumenica synodo cogenda roga-
 vimus, quæ aptissime posset constabillire et erigere

* Matth. xxv. 23. * Act. v, 57. * I Tim. i, 17. * Act. i, 32. * Philipp. ii, 10.

titubantia, sive etiam contracta: quanquam per Dei gratiam, ejusdemque tutelam, quæ in vobis operatur, Inferorum portæ, quæ sunt hæreticorum ora, adversus fidem nunquam prævalebunt, aut evertere illam poterunt. Quo pace Ecclesiam redintegrata, preces consuetas pro communi omnium salute, vestrique regni incolumitate placide et catholice et concordii animorum consensione ad

Math. xvi, 18.

καταβράχυντα· οὐ κατοχύρουνται δὲ αὐτῆς διὰ τῆς χάριτος καὶ ἀντιλήψεως τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐνεργούσης ἐν ὑμῖν, κακῶσαι πύλαι ἄδου, ἀτινά ἐστι τὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν· ἵνα τοῦτου τυχόντες, τὰς συνήθειαις ἐσθλὰς ἐν ὁμονοίᾳ ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς βασιλείας ὑμῶν, εὐαρίστως καὶ ὁρθοδόξως τῷ Θεῷ ἀναπέμπωμεν. Ἀμήν.

Deum transmittere liceat. Amen.

ANNO DOMINI DCL.

THEODORUS RHAITUENSIS.

NOTITIA.

(GALLAND. Vet. Patrum. Biblioth. XII, p. m.)

Theodorus in monasterio Rhaituensi monachum et presbyterum agebat, sancto Maximo ipse quoque amicus et synchronus (1). Fabricius lauram sive monasterium Rhaituense ponit (2) ad Elim sive septuaginta fontes in Palæstina. At liquet (3) Elim non fuisse in Palæstina, sed in Arabia prope Sinai montem; nec septuaginta ibi fuisse fontes, sed duodecim fontes, et septuaginta palmæ. Itaque melius Augustinus Lubinus hanc regionem circa Egyptum locat (3'), cujus populos Rathenos appellat Ptolemæus; Menologium vero Basilii circa mare Rubrum collocat. Scripsit Theodorus προπαρασκευῆ καὶ γυμνασίων, etc., quam Allatius (4) *Orationem dogmaticam* appellat. Prodiit Græce et Latine, cum versione Theodori Bezae Genevæ an. 1576, et alias: cum versione Rob. Balthorei, et quidem castigatio e ms. Petri Steller, ad calcem Gelasii Cyziceni ann. 1599, Parisiis: denique cum Turriani versione edita est oratio apud Ducanum, et in Bibl. Patrum. Confessio Cavæum in hoc Theodoro, et Fabricium (5). Totus est vir prius, ut erroneas Manetis, Nestorii, Samosatani, Apollinarii, Mopsuesteni, Eutychis, Severi Antiocheni, et Juliani Hilarianensis sententias conficiat. Si Fabricio credimus (6), non videtur Photius (7) multum Theodoro nostro detulisse. Nos hoc opusculum a Gallandio jam inchoatum, nec tamen adhuc typis absolutum accepimus.

(1) Vide supra c. 275. Baron. an. 657.

(2) Bibl. Gr. t. IX, p. 252.

(3) Exod. xv, 27, xvi, 1.

(3') Apud Bandrandum I ex Geogr. in voce Rhaiti.

(4) De process. Spir. S. pag. 251, 502, etc.

(5) Præsertim t. IX Bibl. Gr. pag. 252, 380.

(6) Bibl. Gr. t. IX, p. 581.

(7) Cod. i.

NOTITIA ALTERA.

(Ex LEONIS ALLATI Diatriba de Theodori apud. Ang. Mai Bibliotheca nova, VI, p. 148.)

Theodorus in cœnobio Rhaita presbyter scripsit *commentationem præparatoriam sive exercitationem ad eum qui doceri cupit quis fuerit modus carnis a Deo assumptæ, atque dispensationis, quoque pacto peracta sit. Quæ item ab alumnis Ecclesiæ astruantur adversus minus recte de ea sentientes. Hoc autem scripto opinionem Manetis, Pauli Samosatani, Apollinaris, Theodori Mopsuesteni, Nestorii, Eutychetis, et aliorum everit. Titulus Græce est: Θεοδώρου πρεσβυτέρου τῆς Παίδου προπαρασκευῆ τις καὶ γυμνασία τῷ βουλομένῳ μαθεῖν, τίς ὁ τρόπος τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ οἰκονοµίας, καθ' ὃν κτήνεται· καὶ τίνα τὰ πρὸς τοὺς ταύτην μὴ ὁρθῶς νοοῦντας λεγόμενα παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροφίμων. Libellum hunc*

(scribis nescio quis ex sectariis) Constantinopoli allatum in vetustissimo manuscripto exemplari anno annuum 1586 ediderat cum sua versione Latina Theodorus Beza, continereque opposita iis qui nostro tempore haereses Nestorii et Eutychetis renovarunt, quas auctor ille vetus, quamvis exiguo scripto, solide refellit. Anno Christi 1599 Robertus Balforeus Scotus, Aquitanici collegii Bordigale gymnasiarcha, eundem tractatum emisit typis Morelli, una cum Gelasii Cyziceni historia concilii Niceni, adjuncta etiam sua versione Latina, addiditque notas et correctiones ex manuscripto exemplari Petri Stellas; necnon eundem libellum antea in linguam Latinam transtulerat Godefridus Tilmannus Carthusianus Parisiensis monachus cujus versionem tom. VIII bibliothecae sanctae Margaritae Bigneus tanquam praefationem libris Anastasii Sinaitae patriarchae Antiocheni praefixit. Ex hoc libro nonnulla mutuatur Suidas in Manete, multoque plura de Paulo Samosateno, Apollinari, Theodoro Mopsuesteno, et aliis, Georgius Cedrenus in Aureliano.

Eidem etiam attribuitur opusculum *Τῆς φύσεως καὶ οὐσίας*. *Quae sit natura et essentia*. P. Τὸ μὲν τῆς οὐσίας ὄνομα, αὐτὴν τὴν κλήσιν εἶναι καὶ τὴν προσηγορίαν. Necnon et aliud cui titulus: *Εὐνομοῦ ἐξήγησις καὶ διήγησις περὶ τοῦ τριμερούς τῆς ψυχῆς*. *Compendiosa expositio, vel enarratio de triplici facultate animae*. P. Ὅτι ἐστὶ μέρη τῆς ψυχῆς λογισμὸς, θυμὸς, ἐπιθυμία. Hoc vero postremum in aliquibus codicibus manuscriptis vindicatur Stephano Nicomediensi, in aliis Joanni Damasceno. Possivinus existimat ad hunc Theodorum referenda esse, quae Gennadius in catalogo de Theodoro Antiocheno scribit. Sed plane Mopsuestenum cum Raitheno confundit; ut enim supra vidimus, quae de Antiocheno tradit Gennadius, ad Mopsuestenum referuntur. Neque meliore lance Gesneriani epitomatores hunc Theodorum a Theodoro presbytero Raitheno dividunt. Theodori presbyteri Raitheni libellus adversus haereses, qui unionem hypostaticam duarum in Christo naturarum oppugnavit, primum Graece editus, et Latinus factus a Theodoro Beza in-4 Genevae 1576.

Scripsit praeterea pleraque alia, quibus catholicum dogma confirmavit. Laudatur illius *Δογματικὴ λόγος*, *Dogmatica oratio*, et ex ea aliqua afferuntur a Joanne Vecco patriarcha Constantinopolitano in epigraphis. *Θεόδωρος ὁ τῆς Πατρὸς πρεσβύτερος ἐν τῇ δογματικῇ λόγῳ αὐτοῦ, οὗ ἡ ἀρχή, Ἀποπον οἶμαι καὶ καλῶς γε τοῦτο γινώσκω*. Theodorus Raithenus presbyter in dogmatica sua oratione, cujus principium, etc. Ex eadem referuntur aliquae, cap. 2, 4, 5, 6 et 7. Adnotatur tamen in margine nescio a quo: Ὅτι τὸ σῶμα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός. Ζῆται ἐν τῇ δογματικῇ λόγῳ Θεοδώρου πρεσβυτέρου τῆς Πατρὸς, οὗ ἡ ἀρχή, Ἀποπον οἶμαι. Ἰσθὶ δὲ εἶναι καὶ τὴν παρούσαν χρῆσιν περιέχον λόγος, ἐν τισὶ βιβλίοις τοῦ ἀγίου Ἀναστασίου ἐπιγέγραπται. *Os patris esse Filium, querito in oratione dogmatica Theodori presbyteri Raitheni, cujus est principium: Ἀποπον οἶμαι*. Verumtamen scito, praesens hoc dictum continentem orationem, in aliquibus codicibus sancto Anastasio ascribi.

Eidem quoque asseritur opus *Περὶ τῶν κατ' ἡμᾶς ὁρθῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων*. *De rectis veritatibus secundum nos dogmatibus*. Joannes Vecco in epigraphis cap. 1: *Θεόδωρος ὁ τῆς Πατρὸς πρεσβύτερος περὶ τῶν κατ' ἡμᾶς ὁρθῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων θεολογῶν, φησὶ· Τοῦ δὲ σώματος, καὶ τὰ ἑξῆς*. Theodorus Raithenus presbyter de rectis veritatibus dogmatibus edisserens secundum nos, ait: Corporis vero, etc. Hoc quoque in dubium vertitur an Theodori sit: namque annotatur in margine: *Ἐν τισὶ βιβλίοις ἡ ἐπιγραφή τοῦ Ἀναστασίου ἔστι*. In quibusdam libris inscriptio Anastasio tribuit. Adverte tamen, lector, tum hoc de dogmatibus, tum superius, orationem nempe dogmaticam unum idemque opus fuisse, neque diversum ab eo, quod a Balforeo Graece et Latine editum est, quod ex principio operis colligo. Et Vecco ipso in epigraphis, cap. 7 ex tractatu De incarnatione sententiam afferi. *Θεόδωρος ὁ τῆς Πατρὸς πρεσβύτερος ἐν οἷς γράμμαι προπαρασκευαίηται καὶ γυμνασίαν τῷ βουλομένῳ μαθεῖν τίς ὁ τρόπος τῆς θείας ἀνανθρωπήσεως, οὗ ἡ ἀρχή, Ἀποπον οἶμαι καὶ καλῶς γε τοῦτο γινώσκω*. Theodorus Raithenus presbyter scribens preparationem et exercitationem, cupienti addicere modum incarnationis, cujus principium: Ἀποπον οἶμαι. Et vech ex hoc opere adducia eadem sunt quae supra adduxerat ex oratione illius dogmatica. Hinc primum infero, edita a Balforeo, a nonnullis Anastasio quoque tribui; secundum, tractatum illum de dogmatibus et orationem ipsam dogmaticam unum opus fuisse; tertium, tractatum illum multas partes in se habuisse, et ex iis unam tantum promulgasse Balforeum.

Laudatur item ejusdem oratio secunda *De indecripto*. *Περὶ ἀγράφτου*. Vecco in epigraphis, cap. 7: *Θεόδωρος ὁ τῆς Πατρὸς πρεσβύτερος ἐν τῇ περὶ ἀγράφτου δευτέρῃ λόγῳ, οὗ ἡ ἀρχή, Ἄδιστα πολεμῶ πάλιν ὁ δόξα*. Theodorus Raithenus presbyter in secunda oratione *De indecripto* (3) *est* principium, Nihil non audeat dolosa lingua. Et lib. 1 ad Sugdere Theodorum episcopum: *Ὁ τῆς Πατρὸς πρεσβύτερος Θεόδωρος, ὁ δογματικώτατος, ἐν τῇ περὶ ἀγράφτου λόγῳ αὐτοῦ δευτέρῃ οὕτω φησὶ· Ὀδὴται οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ ἑξῆς*. Raithenus presbyter Theodorus in secunda sua oratione *De indecripto* dicit: Scimus qualia

(3) *Inscriptio* hic et mox scribit Allatius; sed tamen dicendum esse potius *indecripto*, cognoscitur, ut puto, ex edito a nobis antirrbetico I. 25. patriarchae Nicephori adversus Copronymum; quo loco etiam nominantur heretici Agraphodocetae. A. M.

dicere, etc. Neque alterius esse puto, quæ πρὸ τῆς ἁγίας Τριάδος, de sancta Trinitate, legantur in cod. Vat. 620. P. Μίαν εἶναι τῶν θείων ἀρχῶν, καὶ ἡ Πατὴρ καὶ ἡ Κανὴ δίδωσι Γραφή (4).

(4) Non in codice Vat. tantummodo 620, f. 185, sed etiam in Ottob. 414, f. 153, occurrit hic tractus sub Theodori nomine. Sed verius in Vat. 2026, f. 185 gerit Theodori nomen, ex cuius reapse libro v Heret. fab. excerptum esse, adeoque nihil novi continere, ego legens comperi. A. M.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΤΗΣ ΡΑΙΘΟΥ

Προκαρμικὴ τις καὶ γυμνασία, τῷ βουλευμένῳ μαθεῖν τίς ὁ τρόπος τῆς θαλάς ἐνανθρωπήσεως, καὶ οἰκονομίας, καθ' ἣν κέκρυπται, καὶ τίνα τὰ πρὸς τοὺς ταύτην μὴ ἐρῶδες ροσώτας λείψονα παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροπιῶν.

THEODORI

PRESBYTERI RHAITHUENSIS

Preparatio quaedam et exercitatio in ejus gratiam qui discere cupit, quomodo facta sit incarnatio divina, et quæ ab Ecclesia alumnis contra eos qui non recte de ea senserunt, dicta sunt.

Interprete Francisco Turriano S. J. (GALLAND. Vet. Patrum Biblioth. t. XIII, p. 21).

Absurdum arbitror, et recte quidem me arbitrari judico; est enim revera absurdum, si ii quidem qui ad tuendum mendacium Eutychetis et Dioscorigi conspirarunt, et contra veritatem militant, ita fortiter et vigilanter solum Ecclesiam Dei catholicam et apostolicam oppugnant, ut pueros suos, cum nondum expeditam habent linguam, antequam eant ad magistros et prima elementa didicerint, exacuere et instruere curent, ut dicere et audire possint pro defensione dogmatis quod ipsi profitentur: nos vero ita desides sumus et languentes, ut nec hoc ipsum studeamus scire, quæ istorum sit contra Ecclesiam controversia; et ex quibus iniuriis ipsorum adversus nos existit bellum; et qui sint eorum duces, a quibus cognominantur. Idcirco non est arbitrandum otiosum esse ponere in his studium, neque, quia Dei gratia et benevolentia, in pace sunt res ecclesiastica, et tranquillitate ac quiete fruamur, omni heresi de medio sublata et in suas latebras relegata, continuo nos inermes erimus et militiae rudēs; ne bello derepente illato, si nudi et imparati rogeriamur, ab insipientie occidamur. Dum secundis ventis navigas, metus, inquit Gregorius Theologus, naufragium, et minus naufragium facies, adiutore usus metui. Quare ut princeps apostolorum Petrus præcipit, simus semper parati ad

ἄτοπον εἶναι, καὶ καλῶς μὲν τοῦτο νομίζω, καὶ γὰρ ἐστὶν ὄντως ἄτοπον, εἰ οὗτοι μὲν, οἱ ἐξ Εὐτυχίως καὶ Διοσκόρου τῷ ψεύδει συνιστάμενοι, καὶ στρατεύομενοι κατὰ ἀλήθειαν, ὥς κατεργῶν καὶ ἀγρόπνων πολεμοῦσι τὴν μόνην καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ὥστε καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς παιδία μὴ μὴ τραυθεύσῃς αὐτοῖς, τῆς γλώσσης, πρὶν εἰς διδασκαλίας φοιτῆσαι, καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα μαθεῖν, ἀκούειν τε καὶ ἐμβαδῶσαι, ὅπως λέγειν καὶ ἀκούειν δύναντο ὅπῃ τοῦ παρ' αὐτοῖς προδεδωμένου δόγματός, ἡμᾶς δι' οὗτω καταρρέθωμεν καὶ ἀναπνεύσῃν, ὥς μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο σπουδάζειν εἶδέναι, τίς ἡ διαφορά τοῦτων πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐκ ποίων ἀρχῶν ὁ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῖς συνίστηκε πόλεμος, τίνες τε καὶ οἱ ἡγούμενοι αὐτῶν οὗτοι, ἀφ' ὧν ἔχουσι τὴν προσνομίαν. Διὰ ταῦτα μὴ κἀπεργὼν ἡγεῖσθαι: ἐπεὶ οὖν τὴν πρὸς ταῦτα σχολὴν, μὴδὲ, ὅτι Θεοῦ χάριτι καὶ εὐμένειᾳ ἐπιγενομένη τῇ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν γὰρ τῇ τε καὶ ἀπαράστῃ ἐστὶν, πάσης ἀφράσεως ἐκποδὼν εἰς τοὺς ἐκείνης φηλοὺς κατακυρτωμένης, ἥδη καὶ ἡμεῖς ἀπολλοίμεθα: ὅπως ἀπαιροῦμενοι μὴπως καὶ ἄνω ἐκείνους πολέμου, γυναι καὶ ἀπαράστατοι εὐρεθῶμεθα, ὅπῃ τῆς δυσταθείας ἀναγνώμεθα. Ἔως εἰς οὐρίας πλεῖς, φοβήθητι τὸ ναυάγιον, φησὶν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος (5), καὶ ἄνθρωποι ναυαγήσαντες, τῇ θαλάᾳ βοηθῶ χροῖμενοι: Τοῖνον κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ κορυ-
A. M.

(5) Greg. Naz., Orat. xvi. De amore paupertatis.

φαίτου τῶν ἀποστόλων, Ἐτοιμοὶ γινώμεθα πρὸς ἀπο-
λόγιας δεῖ, παντὶ τῷ αἰκνύντι ἡμᾶς λόγον περὶ
τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραΰτητος καὶ φόβου,
συνειδητῶν ἔχοντες ἀγαθὴν ἵνα ἐν τῶν ὑποτέρων
πάντως ἡμῖν ὑπάρξῃ διὰ τῆς τοιαύτης ἀξιοκαίρου
σπουδῆς, ἥ τὸ σῶζειν τοὺς ἀποδιολίζοντας ἑαυτοῦς,
καὶ ἐκ τῆς πονηρᾶς διακρίσεως ταύτης αὐτοὺς ἔξα-
πάειν, καθὰ παραίνει ὁ κατ' ἐπιχρῆν ἀδελφὸς τοῦ
Κυρίου· ἡ εἰ μὴ τοῦτο, καὶ ἀπορρίπτεται αὐτῶν
σῶμα τοῖς δικαίοις ἀλλέγοις, ὥς μὴ καὶ αἱρεῖν
αὐτοὺς ἀθυρογλυκτεῖν κατὰ τῆς ἀληθείας. Ὅ δὲ
τούτων τιμιώτερόν τε καὶ μείζον, ἵνα ἡμεῖς αὐτοὶ
γινώσκωμεν καὶ πεληροφρημέθα ἐν ὅλῃ πίστει
ἐσθὴκαμεν καὶ καυχώμεθα, παρρησιαζόμενοι τε καὶ
ἐλευθεροποιοῦντες τῇ αὐτῇ ἐμλογίᾳ, ὅς χάριν
τοῦς ταύτῃ ἀντικειμένους ἀποστεφόμεθα. Στοιχί-
ζομαι δὲ οὕτως καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀνταποδό-
σεως, μείζων ὁ μισθὸς ἔσται καὶ ἡ ἀποδοχὴ πλείων
τοῖς μετὰ γνώσεως ἐμμελοῦς, ἀπαρότως καὶ ἰδρα-
σμένως ἐχομένοις τῆς εὐδοχείας, τῶν ἀπλῶς καὶ ὡς
ἐτυχον ἐκ πατροπαράδοτου συνήθειας ἐν τῇ αὐτῇ
πίστει γνωρίζομενοι. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ συμπεθεχρὸς
μόνον, οἱ δὲ καὶ ἀπὸ διανοίας καὶ γνώμης πιστοὶ γε-
γονότες εὐρίσκονται· ὥς, εἴπερ ἐτυχον ἐκείνους
τοὺς ῥαθύμους καὶ οὐκ ἐξεταστικούς ὑπὸ αἰρετικῶν
γόνων ὑπάρχει, οὐδ' ἂν ἐπρόντισαν τὴν πατρώαν
δυσσεΐδιαν ἀποδόσασθαι· οὕτως κατὰ γνώστον ἡ
ἀμαθία, καὶ τὸ μὴ θέλειν διδάσκεισθαι· διὰ τοῦτο
καὶ εἴρηται· Σοφίαν καὶ παιδείαν ὁ ἐξουθενῶν,
ταλαίπωρος· ὁ δὲ ἀγαπῶν παιδείαν, εὐρήσει
γνώσιν μετὰ δικαιοσύνης. Ἰνα δὲ εὐληπτα γέ-
νηται παντὶ τῷ ἐντυγχάνοντι τῷ προκειμένῳ πονήματι τὰ πρὸς τοὺς δι' ἐναντίας λαγόμενα, μικρὰ τινα
πρὸς εἰσαγωγὴν συντάξει ἀναγκαῖον ἐνύμια, ἧς καὶ ἀρχόμενος, οὕτω φημί·

Δόξα Μένεστρος.

Μάνης ὁ τοῦ ἀντιθέτου οὐκίτους ἐρευνετής, μά-
λον δὲ τῆς ἐξουσίας τοῦ οὐκίτους ἀνάπλασμα, φάν-
τασις φιλή καὶ σχήματι διακένον σώματος ἀνθρωπι-
νοῦ, παραινέσας τὸν Κύριον ἐναντίωσθαι ὡς ἀλη-
θῆς καὶ ἀνείρωθεν, ὥστε, φησί, καὶ πάσχειν δο-
καῖν αὐτὸν καὶ πράττειν, ἀπερ ἴδρα καὶ πέποιθε
καθ' ἡμᾶς, μὴδὲν δὲ τούτων πράγματι καὶ ἀληθεῖς
ὑπάρχει, ἀλλὰ δοκεῖαι μόνον καὶ ἀπάτη ἀποδοκιμασ-
τοῦς ἀνθρώπους, οἷς καὶ συναντιπράξαι νομί-
σται. διὰ τοῦτο καὶ δύο φύσεις παραιτεῖται λέγειν ἐπὶ
τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μίαν τὴν τῆς θεότητος, ὥς ἂν
τοῦ παρενοικισμένου [ἐκείνου σχήματος, μὴ ἀξιοῦμέ-
νου] παρ' αὐτοῦ ἀνθρωπίνῃ φύσει κατονομάζεσθαι.

Δόξα Παύλου Σαμοσατέως.

Παῦλος δὲ τις τούτων τῷ Μάνει σύγχρονος γε-
γονώς, Σαμοσατέως μὲν τὸ γένος, Ἀντιοχείας δὲ
τῆς Συρίας πρόεδρος, φηδὲν ἀνθρώπων εἶναι τὸν Κύ-
ριον ἐδυσφημῆσεν· ὥστερ δὲ εἰς ἑκάστου τῶν προ-
φητῶν, οὕτως καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι τοῦ Θεοῦ Λόγου
τὴν εἰκρίν· ἔχον καὶ δύο φύσεις διηρημένως ἐχού-
σας καὶ ἀκοινωνήτους πρὸς αὐτὰς· εἶναι παντά-
πασιν ἐν τῷ Χριστῷ, ἄλλου ὄντος αὐτοῦ τοῦ Χρι-

† 1 Petr. iii, 15, 16. † Jud. 19. † Sap. iii, 2.

A satisfactionem omni poscenti nos rationem de ea qua
in nobis est spe, cum modestia et timore, conscientiam
habentes bonam : ut hoc laudabili studio alterum
duorum omnino assequamur, ut vel eos saluos red-
damus quicquidem segreant et a mala segrega-
tione eos, tanquam ex igne ereptos rapiamus, ut illo
qui frater Domini vocatur, admonet : aut si non
hoc, os eorum saltem iustis argumentis obstruamus,
ut non habeant tempus laxandi os contra Ecce-
siam ; et quod melius ac prestantius est, uti nos
ipsi cognoscamus et certo sciamus, in qua fide
stemus, et gloriemur eam consistentes. Ex quo fiat,
ut eos qui contradicunt, declinemus. Conjecturam
vero facto, cum aderit tempus remunerationis,
copiosius esse remunerandos eos, qui scienter,
firmiter ac constanter pietatem in Deum coluerunt,
quam qui simpliciter, et propter morem a majori-
bus suis traditum in eadem fide sunt. Illi enim
fideles numerantur, quia casu solum fideles esse
cognoscuntur ; hi vero, eam intelligentia et judi-
cio : ut jam si ita evenisset, ut illi desides, et qui
nihil inquirunt, ex haereticis parentibus nati essent,
nihil curassent paternam impietatem exuere ; va-
que adeo et vituperabile est ignorare, et nullo
discere, idcirco dicit Scriptura : Qui sapientiam
et disciplinam spernit, miser ; qui vero amat disci-
plinam, inveniet cognitionem cum iustitia !. Ut
autem facilia fiant lectori hujus libri ea quae contra
adversarios dicuntur, visum est necessarium paucis
quedam ad aperiendum aditum scribere, inde
principio sumpto :

Opinio Manichaei.

Manichaeus inventor tenebrarum contrariarum,
imo a potestate tenebrarum instructus, fluxit aut
somnia vit, apparuisse Dominum phantasie solum
et inani figura corporis humani ; ita ut videretur.
Inquit, pati, et agere quae agebat, et passus esse,
sicut nos ; nihil tamen re ipsa et veritate existisse,
sed visum esse tantum, et sic falsa specie illusio
hominibus, cum quibus versari putabatur. Idcirco
non vult dicere in Domino duas naturas, sed unam,
scilicet divinitatis ; quia figura illa ad fallendum si-
mulata, indigna videretur nomine naturae humanae.

Opinio Pauli Samosatensis.

Paulus quidam, qui fuit ex parte Manichaei, genere
Samosatensis, episcopus autem Antiochie in Syria,
blaspheme praedicavit esse Dominum hominem
tantum, et habitasse Verbum in eo sicut in quolibet
ex numero prophetarum : unde aiebat duas natu-
ras esse in Christo divinas, vel sine ulla penitus
inter se commulione ; tanquam alius esset Chri-
stus, et alius qui in ipso habitabat Deus Verbum,

hæ primæ origines unam, et duas naturas in Salvatore Christo prave et blasphemæ proflendi. Illa humanitatem tollebat, hæc divinitatem.

Opinio Apollinarii.

Non exiguo post tempore præsul Laodiceæ Syriæ maritimæ Apollinarius (6) alterius insanie fuit auctor. Cum enim Ariani carnem Christi omnino inanimatam esse dicerent, aiebat Apollinarius assumpsisse quidem Dominum carnem animatam, mentem vero nostram non assumpsisse: nec enim carnem illam mente humana indiguisset, quod illam Deus Verbum qui eam induerat, gubernaret; neque capere eam aliam vim intelligentem præter divinam: non enim ipsam humanam mentem posse sustinere, ut cum potentiore et Domino habitaret. Hispositis, affirmat unam naturam esse Verbi et carnis, quippe cum caro imperfecta sit ut ait totus homo, et ob hanc causam, indigna quæ vocetur natura.

Opinio Theodori Mopsuestiæ.

Post hunc Apollinarium statim exstitit Theodorus quidam Mopsuestiæ civitatis sic nominatæ in Cilicia episcopus, qui ex toto contradicens Apollinario, contumelias non leves audaci animo et corde imperterrito Christo infert, dum eum unum hominem e nostro numero et vulgo hominum vocat; qui per progressum accepta Dei gratia, nominatus fuerit Deus, et ex baptismo in Jordane, baptizatus in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, etc., habitus sit dignus inter primos dono Spiritus sancti. Deum autem Verbum propter excellentem virtutem ejus, in eo habitantem, pro bona sua voluntate communicare cum eodem postea ad consummationem, divinam dignitatem et adorationem. Hæc et alia ejusmodi blasphemæ commentus duas naturas sigillatim signatas dicit se in Christo agnoscere, solum habitudine inter se collatas. Hæc est secunda hæresis, quæ post Paulum Samosatensem unam naturam, et duas naturas sigillatim signatas (7) prave in Christo confitetur.

Opinio Nestorii.

Post hos fuit quidam nomine Nestorius oriundus ex Germanicia in Syria. Factus est clericus Antiochiæ, quæ sita est juxta Orontem fluvium, et Ecclesiæ Constantinopolitane præfuit. Hic rursus voce duarum naturarum in Christo prave abusus est, sicut majores ejus Paulus et Theodorus: non enim numerum duarum naturarum affirmat, ut veritatem divinitatis et humanitatis in Christo sine mutatione

αὐτοῦ, καὶ ἄλλου τοῦ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντος Θεοῦ Λόγου. Ἀδελφὲς μὲν οὖν αἱ πρῶται φύσιν τὴν μίαν φύσιν, καὶ τὰς δύο κακῶς καὶ δυσφημῶς λέγεσθαι ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ· τὸ μὲν ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ δὲ τῆς θεότητος.

Δόξα Ἀπολλινარიου.

Χρόνου δὲ οὐ μικροῦ προλόντος Ἀπολλινάριος τις πρέσβυς γενόμενος Ἀποικισίας τῆς Συρίας, τῆς παρὰ τοῦ, ἑτέρας ματαιοπροσένης ἡγήσατο. Τῶν γὰρ Ἀρειανῶν παντάπασιν ἀφύγον λεγόντων τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα, αὐτοὺς ὁ Ἀπολλινάριος εἶπε, ὅτι σὰρκα μὲν ἐμφυχωμένην ψυχῇ ζωτικῇ ἀνέλαβεν ὁ Κύριος, νοῦν δὲ τὸν ἡμέτερον οὐ προσήκατο· μὴδὲ γὰρ δευθῆναι· νοὸς ἀνθρωπίνου ἐκείνην τὴν σάρκα, ἡγεμονομένην ὑπὸ τοῦ αὐτῇ ἐνδοκυκλῶτος Θεοῦ Λόγου· ἀλλὰ μὴδὲ χωρεῖν αὐτὴν ἑλλῆν νοεράν δυνάμιν παρὰ τὴν θεϊάν· μὴδὲ γὰρ αὐτὸν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑποστῆναι δυνάσθαι· τὴν μετὰ τοῦ κρείττονος καὶ ἀσπότης ἐνδοκῆσθαι. Ταῦτα ὑποθέμενος διατείνεται μίαν εἶναι φύσιν τοῦ Λόγου, καὶ τῆς σαρκὸς, ὡς ἔτε τῆς σαρκὸς ἀτελοῦς οὕσης εἰς τὸ εἶναι ἀνθρώπου ὄντος, καὶ διὰ τοῦτο μὴδὲ ἀείων, φύσιν προσγορεῖσθαι.

Δόξα Θεοδώρου Μοψουεστίας.

Μετὰ τοῦτον δὲ τὸν Ἀπολλινάριον, εὐθὺς ἀναφαίνεται τις Θεόδωρος τῆς Μοψουεστίας οὕτω λεγόμενης ἐν τῇ γῇ τῶν Κιλικίων τὴν ἡγεμονίαν λαχών· ὃς ἐκ διαμέτρου τῷ Ἀπολλινάρῳ περσόμενος, ὕβρεις οὐ τὰς τυχοῦσας τοῖς μὲν ψυχῇ καὶ ἀφ' ὧν καρδίᾳ καταχέει τοῦ ἀσπότης Χριστοῦ· ἀνθρώπων ἕνα τὸν κατ' ἡμᾶς κοινὸν ἀποκαλῶν, καὶ ἐκ πρόκοπης λαβόντα τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, θεὸν ὀνομαζέσθαι· καὶ ἐκ τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσματος ἀμειβῆναι ἐν πρώτοις τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντα. Τὸν δὲ θεὸν Λόγον διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν αὐτοῦ ἀρετὴν κατ' εὐδοκίαν ἐν αὐτῷ κατοικήσαντα, μετὰ δοῦναι αὐτῷ τῆς θεϊκῆς ἀξίας καὶ προσκυνητικῆς εἰς ὑστερον μετὰ τὴν ἐκείνου ταῦτα αἰ καὶ ἑτερα πολλὰ δυσφημίας τοιαῦτα, δύο φύσεις ἰδιοπεριόριστους φησὶν εἶναι ἐπὶ Χριστοῦ, ὁμοίαι τινα καὶ μόνον ἀλλήλαις οἰκουμενίας, δευτέρα καὶ αὐτῇ κλάσιν τοῦ μίαν φύσιν καὶ δύο φύσεις ἰδιοπεριόριστους, μὴ κατὰ τὸν ὁρθόν λόγον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ Χριστῷ.

Δόξα Νεστορίου.

Μετὰ τούτους δὲ γίνεταί τις Νεστόριος ὀνόματι, ὃς ὥρμητο μὲν ἀπὸ Γερμανικίας τῆς ἐν Συρίᾳ· κληροῦται δὲ ἐν Ἀντιοχίᾳ τῇ παρὰ Ὀρόντην ποταμῶν, Κωνσταντινουπόλεως δὲ τὸν ὀρόνον λαμβάνει. Οὗτος πάλιν τῇ φωνῇ τῶν δύο φύσεων τῶν ἐν Χριστῷ, κακοῦτως ἀποκρίσθη· ὁμοίως Παύλῳ καὶ Θεόδωρῳ τοῖς ἐκείνου προγόνοις. Οὐ γὰρ ἵνα τὴν ἀληθότητα τῆς κατὰ Χριστὸν θεότητος αἰ καὶ ἀνθρω-

NOTE.

(6) Hæc et quæ sequuntur descripsit Suidas v. Ἀπολλινάριος, ut adversit Kusterus ad Suidæ Lexicon, tom. I, pag. 280

(7) Ἰδιοπεριόριστους, verte suis quæque finibus terminatam, hoc est, non hypostatice unitas

πότητος, καὶ τὴν τούτων ἀτραπίαν καὶ ἱερμὴν καὶ
 ἀσυγχύσιον σημάδι, τὸν ἀριθμὸν τῶν δύο καταγράφει
 φύσεων, ἀλλ' ἵνα δύο πρόσωπα δι' αὐτοῦ τοῦ δύο
 ἀριθμοῦ διδακτικῶς διαπαιδίζηται, τὴν τῶν φύσεων κλη-
 σιν ἀντὶ τῶν προσώπων λαμβάνων κακούργως, ὡς
 ἀληθῶς καὶ κακοῦθως, πεπαθήσασα μὲν προσωπο-
 μίαν τῶν φύσεων ἐν ἀπηγορευμένῳ τῶν προσώπων
 εἰσάγων, ὥστε ἄλλον εἶναι παρ' αὐτοῦ τὸν Χριστὸν,
 καὶ ἄλλον τὸν Θεὸν Λόγον, κατὰ τὴν πατρίαν αὐτοῦ
 πλάτην· οὗτος γὰρ ἦν τοῦ Κλήμεντος, τοῦ ἐκ Σαμο-
 σατίως ἀπόγονος. Καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν σεμνὴν
 Παρθένον ἀποκρίνων ἤρατο πόλεμον, μὴ δυσωπηθεὶς
 τὴν θεωμητέρα καὶ ἀγνήν Μαρίαν, ὡς Δεσπότης Μη-
 τέρα· ἀλλ' ὡς θεὸς οὐκ ἀρχηγιστὴς καὶ ἀνασχυν-
 τος, ἀνοούμενος τὸν αὐτοῦ Κύριον, καὶ ἀτιμάζων
 τὴν Δέσποιναν αὐτοῦ, βασκαίνων οὐ τοσοῦτον αὐτῇ
 τῆς Θεοτόκος, προσγορίας, ὅσον τῆς Θεός. τῷ ἐξ
 αὐτῆς γεννηθέντι. Οὗτος μὲν οὖν ὁ Νεστόριος τρίτος·
 εἰς αὐτὸν αὐτὴν περιέστησεν.

Ἀδελφὸς Εὐτυχῆος.

Τῆς δὲ ἀντιθέτου μοίρας, τῆς κατὰ Μάνην καὶ
 Ἀπολλινάριον, τρίτος πάλιν προαπιστῆς ὁ Εὐτυχῆς
 ἀναφαίνεται, ὃς ἦν ἡγούμενος μοναστηρίου ἐνδὲς τῶν
 περὶ τὸ Βυζάντιον. Οὗτος γὰρ μὴ ἀνεχόμενος ὁμοού-
 σιον ἡμῶν καὶ ὁμοουσίαν τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου ὁμολο-
 γεῖν, τὰς δύο φύσεις ἀπηρεῖσθαι οὕτως εἶναι λέγειν ἐν
 τῷ Χριστῷ μετὰ τῆς τούτων ἐνωσεως τε καὶ συμ-
 φυίας· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τερατώδη τινα καὶ
 ἀλλόκοτα ἐκλάττει, ἐξ οὐρανοῦ λέγων κατηγέσθαι τοῦ
 Κυρίου τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σπλήνους τῆς Παρθένου
 παραδραμῆναι τὸν Θεὸν Λόγον, οὐρανῶθεν τοῦτο ἐνδε-
 δομένον, ἵνα ὁμοῦ δῆθεν γεγενῆσθαι ἐκ γυναικὸς
 καὶ πατρὸς μῆτε γεγεννημένοι. Μάνηχως δ' ἄλλος οὗτος,
 καὶ περὶ τὰς ἀσκήσεις πολλῶν μάλλον ἐκείνου. Καὶ
 οὕτως οὖν μίαν φύσιν τὸν Χριστὸν διεισπραμμένην
 καρδίᾳ ἀπερίσβεστον. Τῶν οὖν δύο μερῶν τούτων,
 τοῦ τε κατὰ Μάνην καὶ Ἀπολλινάριον καὶ Εὐτυχῆα,
 καὶ τοῦ κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον,
 τῶν μὲν μίαν φύσιν, τῶν δὲ δύο φύσεις ἐξ ἐναντίας
 ἀλλήλων τὸν Δεσπότην Χριστὸν ἀμαθῶς εἰρηκότων,
 τὰς ἐν' ἐκείτερα κακίστας μετατροπὰς καὶ δυσσεβεῖς
 παραγκλίσεις ἀπαναινομένης ἡ καθολικῆς Ἐκκλησίας,
 μέση ἀμφοτέρων βαδίζει, ὁδὸν βασιλικὴν πορευομέ-
 νη, μὴ ἐγκλινούσα εἰς τὰ δοκοῦντα δεξιὰ, μηδὲ εἰς τὰ
 προφανῆ ἀριστερά. Κατὰ γὰρ Μάνητα καὶ Ἀπολλινά-
 ριον καὶ Εὐτυχῆα μίαν φύσιν ἀπλῶς ἐπὶ Χριστοῦ λέ-
 γειν οὐ παραδέχεται, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου
 σεσαρκωμένην· διὰ τῆς προσθήκης τοῦ, σεσαρκω-
 μένην, δηλοῦσιν τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν
 ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου προσλαμβάνουμένη, ἅμα τε
 καὶ οὖν τρυτὴ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς γέγονεν·
 οὐδὲ αὐτὴ ἡ τοῦ Λόγου φύσις ἑτέρα παρ' αὐτὴν καὶ
 τῶν κατ' αὐτὴν θεωρητικῶς αὐξημάτων γενομένη,
 εἰ καὶ ἐν προσλήξει σαρκὸς γέγονε, σαρκὸς δὲ οὐχ
 ἀπλῶς· τοῦτο γὰρ Ἀρειανικόν· ἀλλὰ σαρκὸς ἐμ-
 φυλωμένης· καὶ οὐχὶ ἐμψυχωμένης μόνον· πάλιν
 γὰρ Ἀπολλινάριον καὶ τοῦτο· ἀλλ' ἐμψυχωμένης
 ψυχῇ νοεῖ καὶ λογικῇ· οὐδὲ μὴν τὴν ἀνθρώπου φύ-

et confusione significet; sed ut per ipsum numerum
 duarum naturarum duas personas designet, naturas
 pro personis appellans; et appellatione naturarum
 malitiose et per dolum fretus, et confusus, personas
 contra vetitum introducens; ut apud eum alius
 esset Christus, et alius Deus Verbum, secundum
 errorem patrum ac majorum suorum: fuit enim
 filius Cilicis, et ex posteris Pauli Samosatensis.
 Idcirco bellum suscepit cum Virgine venerabili,
 nullam reverentiam adhibens matri Dei et purissi-
 mae Mariae, ulpote Matri Domini, sed potius ut
 servus superbus et impudens, negans Dominum
 suum, et Dominam suam vituperans, non tam in-
 videns ei appellationem matris Dei, quam invidens
 Dei appellationem ex ipsa Virgine matre nato. Hic
 igitur Nestorius tertius hujus haeresis Judaicae de-
 fensor et patronus, eam sibi vindicavit.

προστάτης τῆς Ἰουδαϊκῆς ταύτης αἰρέσεως γεγωνὼς

Opinio Eutycheis.

Sectae contrariae Manichei et Apollinarii tertius
 rursus patronus ortus est Eutyches, praefectus cui-
 dam monasterio circum Constantinopolim. Hic cum
 nollet confiteri esse carnem Domini ejusdem substan-
 tia et natura quae nostra est, negabat servari in
 Christo duas naturas una cum earum unione: nec
 hoc solum, sed quaedam instar monstri et absona
 agebat. Aiebat enim delatum esse corpus Christi
 e caelo, et Deum Verbum, cum corpus e caelo in-
 duisset, per Virginem tanquam per canalem trans-
 misisse; ut videatur natus ex muliere, cum tamen
 natus non sit. Hoc aiebat Manichaeus, imo ma-
 gis hoc, quam illud commentitium est. Sic igitur
 unam naturam in Christo perverse professus est.
 Cum igitur duae sint partes, una Manichei, Apol-
 linarii et Eutycheis; altera Pauli, Theodori et
 Nestorii; illi unam naturam, hi duas in Christo
 inscienter, ac inter se pugnantes ponant: istorum
 in alterutram partem pessimas declinationes et
 impias aberrationes reipiens Ecclesia catholica,
 media inter utramque via regia incedit, nec ad eam
 declinans quae videtur ad dexteram tendere, nec
 ad eam quae plane tendit ad sinistram. Non enim
 simpliciter profitetur unam naturam in Christo, sicut
 Manichaeus, Apollinarius et Eutyches, sed potius
 unam naturam Verbi Dei incarnatam: adjungendo
 enim, incarnatam, declarat naturam humanitatis,
 quam natura Verbi Dei assumpsit, et simul cum
 hac factus est unus Dominus Jesus Christus: nec
 ipsa natura Verbi Dei facta est alia praeter seipsam,
 et ea quae ipsi ut eam decent, conveniunt, tam-
 etsi carnem assumpsit; carnem vero non simpliciter
 assumpsit, hoc enim dicunt Ariani, sed carnem ani-
 matam, nec animatam tantum, hoc enim tradit
 Apollinarius, sed anima rationali et intelligente
 praeditam: neque naturam hominis quam assumpsit,
 in seipsam refudit, nec illam ipsam mutavit, ut
 extra definitionem ejus naturalem et substantialem

poneret, nec hanc consumpsit ut ignis ceram : ut jam tota definitio quæ hæc declarat, sic a pilis et Catholicis effertur : Una natura Verbi Dei incarnata, anima rationali et intelligente prædita. Rursus ecclesiasticum dogma non probat, ut dicamus simpliciter duas naturas in Christo, sicut Paulus, Theodorus et Nestorius ; sed duas naturas substantialiter unitas : hæc enim adjunctione excludit omnem cogitationem dividendam eas, et eos omnes qui quocunque modo conantur disjungere unionem usque adeo admirabilem, et supra naturam : et non solum duas naturas dicit substantialiter unitas, sed unionem hypostaticam inseparabiliter et inconfuse unitas.

Explanatio definitionis.

Hæc autem definitio dogmatis cum dicit duas naturas, significat diversam substantiam duarum naturarum quæ convenerunt, divinitatis scilicet quæ assumpsit, et humanitatis quæ assumpta est : cum dicit substantialiter unitas, significat non esse intelligendam unionem duarum naturarum secundum benevolam affectum, aut aliam quamdam notionem habitudinis, sed ipsa substantia et subjecto ac re consubsistere et conjunctas esse ; cum dicit unionem hypostaticam, significat non prius fuisse formatam humanitatem, et sic in eam ingressam esse divinitatem, sed unitam esse divinitati tum primum subsistendo ; cum adjungit inseparabiliter et inconfuse, significat, naturas quæ coierunt, nihil novasse per unionem, quin potius semper et eodem modo servatam esse harum unionem, et utramque naturam manere sine ulla imminutione in substantiali sua definitione et ratione. Definitio igitur Ecclesie hujusmodi adjunctionibus quæ calumnias subire non possunt, eos qui ex utraque parte aberrant, procul relegat, et eis qui veritatem calumniari volunt, non præbet locum. Si enim quis studiosus dividendi, per confessionem duarum naturarum, duas hypostases, id est, duas personas introducere conatur, redarguetur quidem nihilominus adjunctionibus illis quas diximus ; multo vero magis altera definitione dogmatis, illa, inquam, qua dicitur una natura Verbi Dei incarnata.

Hæc definitio evidenter ostendit quod nunquam in universum humanitas Christi agens in hypostasi cognita fuisset, nisi natura divina Verbi Dei in uterum virginalem ingressa, ex ipsa modo inexpliabili hanc naturam sibi formasset et forisset ; ita ut nec ipsa prima principia divine incarnationis naturam assumptam sine substantiali et naturali habitatione naturæ Verbi Dei assumptis habuissent. Et quid dico principia divine formationis, sive incarnationis ? siquidem nec ipsa beata Virgo virtutem fecunditatis supra naturæ leges ad procreandum filium accepisset, nisi per adventum

(8) ζωολογίας.

σιν, ἥ: ἐν προσλήψει γέγονεν, εἰς αὐτὴν ἀνέχεον, ἣ αὐτὴν ἐκείνην ἠλλοίωσεν ἔξω τοῦ κατὰ τὸν φυσικὸν αὐτῆς καὶ οὐσιώδη ὄρον καὶ λόγον, οὐδὲ, ὡς κηρὸν κύβη, ταύτην ἐξεδανάθησεν. Ὡστε τὸν ὅλον ὄρον ταῦτα δηλοῦντα οὕτως λέγεσθαι πρὸς τὸν εὐσεβῶν. Μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, σαρκὶ ἐμψυχωμένη, ψυχῇ νοερᾷ καὶ λογικῇ. Πάλιν δὲ κατὰ Παῦλον καὶ Θεόδωρον καὶ Νεστόριον δύο φύσεις ἀπλῶς ἐπὶ Χριστοῦ λέγαιν ἀποδεδοκιμασέν ὁ λόγος ὁ ἐκκλησιαστικὸς· ἀλλὰ δύο φύσεις οὐσιώδεις ἡνωμένας· διὰ τῆς ἐπα[γω]γῆς ταύτης ἀποδόλλων πᾶσαν διαιρετικὴν ἔννοιαν, καὶ τὴν καθ' ὁτιοῦν ἐπιχειροῦντα διασυνγύναι τὴν ὄντως ὑπερφῶν καὶ θαυμασίαν ἑνωσιν· καὶ οὐ μόνον δύο φύσεις οὐσιώδεις ἡνωμένας, ἀλλὰ καὶ ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως.

B

Ἐξήγησις τοῦ ὄρου.

Ὁ δὲ τοιοῦτος ὄρος, διὰ μὲν τοῦ λέγειν δύο φύσεις, σημαίνει, τὸ ἑτερογενὲς καὶ ἑτεροοῦσιον τῶν συναλθουσῶν δύο φύσεων, τῆς τε προσλαβούσης θεότητος καὶ τῆς προσειλημμένης ἀνθρωπότητος. Διὰ δὲ τοῦ λέγειν οὐσιώδεις ἡνωμένας, σημαίνει τὸ μὴ κατ' εὐδοκίαν, ἢ ἑτέραν τινὰ σχετικὴν ἔννοιαν νοεῖσθαι τὴν τῶν δύο φύσεων ἑνωσιν, ἀλλ' αὐτῇ· οὕτως καὶ ὑποκειμένῳ καὶ πράγματι συνυφεστάναι ταύτας καὶ συντεθεῖσθαι. Διὰ δὲ τοῦ λέγειν, ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, σημαίνει τὸ μὴ πρότερον διαπεπλάσθαι τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ οὕτως αὐτῇ εἰσθεδυνῆναι τὴν θεότητα, ἀλλ' εἰ κατ' αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τὴν πρῶτην ἀρχὴν ἦνωτο τῇ θεότητι. Διὰ δὲ τοῦ ἐπάγειν, ἀδιασπάστως ἅμα καὶ ἀσυγχύτως, σημαίνει μὴ ἐκ καινοτομηθῆναι τὰς συναλθούσας φύσεις διὰ τῆς ἐνότητος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑνωσιν τούτων αἰετὰ καὶ ὡσαύτως διαφυλάσθαι, καὶ ἑκατέραν τῶν φύσεων ἀμειώτως ἐπὶ τῷ οὐσιώδει αὐτῆς ὄρῳ καὶ λόγῳ. Ταῖς οὖν τοιαύταις ἀντιπαραστάσις ἐπαγωγῆς, τοῖς ἐξ ἑκατέρου μέρους ἀποφυλάσσας, μακρὰν ἀποπέμπεται ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῖς συκοφαντεῖν θέλουσι τὴν ἀλήθειαν, χάραν οὐ δίδωσιν. Εἰ μὲν γὰρ τις φιλοδιαίρετὴς διὰ τῆς τῶν δύο φύσεων ὁμολογίας, δύο ὑπόστασεις, ἔχουν πρόσωπα, συναγαγεῖν ἐπιχειροῖ, οὐχ ἥκιστα μὲν καὶ ταῖς προλεχθεῖσαις ἐπαγωγῆς, πολλῶν δὲ μᾶλλον τῷ ἑτέρῳ τῶν ὄρων διαλέγεται, καὶ μάλα βλάβος. Φησὶ δὲ τῷ, μία φύσις τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη.

D

Οὗτος γὰρ ὁ ὄρος ἑναργῶς παρίστησι, οὐκ ἂν ποτε ἐν ὑπόστασει τὸ καθόλου γνωσθῆναι τὴν κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητα, εἰ μὴ ἡ τοῦ Λόγου θετικὴ φύσις ὑπεισθῇ τὴν παρθενικὴν νηδὺν, ἐξ αὐτῆς ἀρρήτῳ λόγῳ ταύτην αὐτῇ περιμέρφου καὶ περιπλάττειν, ὥστε μὴδὲ αὐτῆς τὰς πρῶτας τῆς ζωολογίας ἀρχὰς ἐσχηκεῖν τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν, ἀνευ τῆς οὐσιώδους καὶ φυσικῆς ἐμψυχωρήσεως τῆς προσλαμβανομένης αὐτῇ Θεοῦ Λόγου φύσεως. Καὶ εἰ λέγω τὰς τῆς ζωολογίας (8) ἀρχὰς, ὅπου οὐκ οὐδ' ἂν αὐτῇ ἡ μακαρία Παρθένος ὑπὲρ τὸν ὄρον τῆς φύσεως γόνιμον

ἡ δὲ δύναμις εἰς τὸ τεκνεύσαι, μὴ διὰ τῆς ἐνδημίας τοῦ Λόγου εἰς τοῦτο παρορμηθεῖσα; Ἦν δὲ οὖν αὕτη ἢ ἐν Χριστῷ ἀνθρωπότης ἐν ἰδιαζούσῃ ὁμοστάσει καθ' ἑαυτὴν οὐποτε γενομένη, ἀλλ' ἐν τῷ προηγουμένῳ αὐτῇ Θεῷ Λόγῳ, τὸ εἶναι τε καὶ ὁμοσταθῆναι λαχούσα, ὁμοσταθὴς ἂν λαχθεῖν ποτὶ, ἢ πρόσωπον ἰδιοῦσταιον καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἀπὸ μέρους γνωρίζομενον ἔχει; Ἠδίστον οὖτως καὶ μάταιον τὸ ταῦτα συν-ομολογεῖν, καὶ δύο ὁμοστάσεις ἢ πρόσωπα ζητεῖν ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου ἀποτελέσματος. Εἰ μὴτι, ἀρα εἰς τοὺς γελευτοὺς μὲν τιμὰ καὶ ἀσπάζεται ταῦτα, ἢ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω ἀπύχει ἀπ' αὐτῶν. Ὅσα αἱ τὴς γνησίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς ὁμολογεῖν ἰδίῳ τῷ ἐν Χριστῷ δύο φύσεις, καὶ τὸ, μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη, ὑπὲρ τῶν χειρῶν καὶ ὀκυλήρων καρδία καταδεξάσθω, ὡς τὰ προσηρημένα ἔρη. Εἰ δὲ συγγεῖν ἡμῶς διὰ τοῦτο νομίζῃ τὴν θεϊαν οἰκονομίαν, ὡς τοῦ σεσαρκωμένου καὶ ἄλλως νοεῖσθαι δυναμένου· παρὰ τὸν τῆς ἀσθενείας λόγον λαβὼν τὴν ἐπαγγελίαν τὴν, σαρκὶ ψυχωμένη, ψυχῇ νοεῖσθαι καὶ λογικῇ, πνευματικῇ λοιπὸν τοῦ προσσεύεσθαι προ-φάσεις ἐν ἀμαρτίαις.

Οἶον δὲ εἰ λέγω· τὸ, σεσαρκωμένη, φησὶ, δύναται καὶ τῇ μὴ φύσει προσκείμεναι, καὶ ἑτέραν φύσιν ταύτη μὴ ἐπιστάγειν, τροπὴν δὲ τινα ἑτοίμα μεταβολὴν ταύτης σημαίνειν· ὥσπερ λέγομεν τὸν κρύσταλλον, φύσιν ὕδατος εἶναι κεκρυσταλλωμένην. Ἰσοῦ γὰρ τὴν φύσιν τοῦ ὕδατος μίαν εἰδότες, καὶ τὸ, κεκρυσταλλωμένην, ταύτῃ ἐπάγοντες, ἑτέραν φύσιν διὰ τῆς τοιαύτης σημασίας; οὐ προσηγόμενον, μόνον δὲ πῆξιν τινα περὶ αὐτὴν γενομένην νοεῖσθαι, διὰ τῆς κεκρυσταλλωμένης φωνῆς. Πρὸς τοῦτο φάμεν, ὅτι ἐπὶ τῶν τοιούτων ἀποτελεσμάτων οὐκ ἀναδιπλασιάζονται αἱ τοιαῦται φωναί· ὁ γὰρ ἀναδιπλασιασμὸς ἐνταῦθα σημαίνειν φύσεις ἑτέρας ποιεῖται. Οἶον, οὐ δυνάμεθα λέγειν ὕδατος φύσιν κεκρυσταλλωμένην κρυστάλλῳ· ἐπεὶ παρ' αὐτὰ ἐσημῆναμεν ἕτερον εἶναι τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν, καὶ ἕτερον τὴν τοῦ κρυστάλλου· ὡς ἥνικα λέγομεν ὕλον κεκρυτωμένον χρυσῷ· διὰ γὰρ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ τοῦτου ἐνοησαμεν ἄλλο τι εἶναι τὸ ὕλον, καὶ ἄλλο τὸν χρυσόν. Οὕτως οὖν ἐνταῦθα, ὅταν εἰπωμεν μίαν φύσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένην, φύσιν ἑναργῶς ὑπεσημνήμεθα, καὶ ὅτι μὴ αὕτη ἢ θεότης εἰς σάρκα μεταπεποιήται, ἀλλὰ μέλαινα ὅπερ ἦν, διὰ τοῦ κατὰπατάσματος, τοῦτ' ἐστὶ τῆς προσηγορίης ὅτι· αὐτῆς σαρκοῦ, ἡμῖν πεφανέρωται. Ἐντελὸς ἄρα καὶ ἡ τοιαύτη ἔννοια, διὰ τοῦ ἀναδιπλασιασμοῦ ἀποδίδεται τοῦτου.

Εἰ δὲ τις πάλιν ἀναγινώσκῃ καὶ συμπύρτης, προσ-λεῖται μὲν τὸν τοιοῦτον ὅρον, ὡς συνερχόμενα δὲ τῷ αὐτοῦ θυσιασθῆναι· μάλιστα μὲν καὶ αἱ προληχθεῖσαι ἐπαγγελίαι ὡς παρῶντάς τινι αὐτοῦ κακόνιστον ἀποτίθενται· πολλῷ δὲ μᾶλλον ὁ ἕτερος ὅρος, ὁ τὸν Χριστὸν ἐν δύο φύσεσι γνωρίζομενον ἀπαγγέλλων, καὶ λαθροκακούργοντα αὐτὸν ἀπὸλέγει. Οὗτος γὰρ ὁ ὅρος διαβόητος ὅτι τὸ ἑδραῖον καὶ ἀνεκφο-ρτικὸν τὴν θεοτέρας φύσεως ἰδιότητα καὶ τῇ ἐνώσει μεμνηκέναι, ὥστε βλάβος διαγινώσκειν δύνασθαι,

A Verbi ad hoc impulsus esset. Quomodo igitur hæc in Christo humanitas, cum nunquam per se in proprie persona fuerit, sed in Verbo Dei quod eam assumpsit, esse et subsistere sortita est, hypostasis dici unquam queat? aut personam habeat, quam pro parte sua per se subsistat, et privatim notam? Fatuum profecto et vanum est hæc constiteri, et duas hypostases sive personas in hoc opere quæ- rere; nisi quis forte labilis quidem honorat et oc- culatur hæc, cor autem ejus longe ab eis abeat. Quare si quis legitime et ecclesiasticæ duas natu- ras in Christo constiteri vult, unam etiam naturam Verbi incarnatam, obvis manibus et toto corde amplectatur, ut aures diximus: si quis vero exi- stimat confundere nos hoc modo divinam œcono- miam, quasi adjunctio incarnati aliter intelli- gendi possit, et iste non pie accipiat adjunctionem, in- carnatum carne animata anima intelligente et ra- tionali, desinat iste excusare excusationes in pec- catis.

Dicam clarius: Cum dicitur una natura Verbi incarnata, incarnata, inquam, potest adjungi uni nature; et alteram quidem naturam non indu- cere, mutationem vero quamdam sive conver- sionem ejus significare, sicut dicimus glaciem esse naturam aque congelatam. Etenim scientes unam naturam aque esse, et adjungentes huic, congelatam, alteram naturam per hanc significa- tionem non apponimus; solam autem congelatio- nem in ea natura factam intelleximus ex hac voce, congelatam. Ad hæc dicimus, quod in hujusmodi effectis, hujusmodi voces non duplicantur; duplica- tio enim hic significationem alterius nature effi- cit: verbi gratia, non possumus dicere naturam aque congelatam glacie, quia statim significaremus aliud esse naturam aque, et aliud naturam gla- cie; sicut cum dicimus lignum auratum auro, duplicatione facta intelligimus aliud esse lignum et aliud aurum. Sic igitur hic, cum dicimus unam naturam Dei Verbi incarnatam, et addimus, carne; naturam carnis significavimus, et quod divinitas non est mutata in carnem, sed quod manens quod erat, per velamen, id est, per carnem assumptam nobis apparuit. Perfecte ergo hujusmodi senten- tia per hanc duplicationem redditur.

Si quis vero rursus naturas confundens et com- miscens, approbat quidem hanc definitionem, quasi cum implete ejus faciat ac consentiat; adjun- ctiones quas prius diximus, maxime quidem malam mentem ejus retundunt, sed multo magis adhuc altera definitio, quæ Christum in duabus naturis agnoscit et proficitur, eumque latenter et per in- sidias fallere convincit. Hæc enim definitio aperte clamat proprietatem utriusque nature firmam et immutabilem in unionem mansisse; ut facile discerni

possit, quid proprium habeat unumquodque cœn-
tium, et quid proprium communice: alterutrum
cum eo quod secum compositum et unitum est,
et quid vicissim ab eo recipiat. Hoc autem est pro-
prium unionis revera inconfuse et purissime, ut
in ea cernantur quæ sunt communia amborum na-
turarum; et quod proprium cuiusque earum.
Nisi enim primum proprietates cognoscatur, non-
quam communitas agnoscatur. Quomodo enim in
re aliqua fiet communio, nisi unumquodque eorum
quæ communionem habent, proprium quid habeat?
Sic ergo mihi considera: Proprium est naturæ Dei
Verbi quæ assumpsit naturam humanam, esse Fil-
ium Dei: proprium naturæ humanæ assumptæ;
esse filium hominis. His igitur naturis in unum
compositis et ratione cognitionis et unionis inter
se cœnatis, similiter nominationes inter se
cœnunt, et vicissim communicantur, et sunt am-
bæ unus Filius Dei simul et hominis, id est Dei
Patris et Virginis matris, ut beatus Petrus dixit:
Tu es Christus Filius Dei vivi; et beatus Paulus:
Nisi, inquit, Filium unum factum ex muliere.
Doctrina igitur ecclesiastica reprehendi non potest,
quæ cum unum Dominum Jesum Christum simul
Deum et hominem dicit, duas naturas in uno
Domino Jesu Christo profitetur: Deus enim nomen
naturæ est; et homo nomen item naturæ; quia
ergo idem est Deus et homo, ideoque duas naturas
unum et eundem confitemur Dominum. Rursus,
quia ipse est unus Filius Dei Patris et Virginis
matris, illius autem nomen est hypostasis sive
personam significans, et non naturam; ideoque una
hypostasis naturæ divinæ et humanæ Christus a-
piis celebratur.

Ecclesia igitur unam personam et duas naturas
profitemdo media via ingreditur: neque propter
unionem Manichæum sequitur duas naturas in
unam refingens, neque propter divisionem dua-
rum naturarum secundum cogitationem Paulum
Samosatensem sectatur, ex una hypostasi duas
faciens; quia non facit unamquamque naturam per
se subsistere, vel divisionem sine unionem, vel
unionem sine divisione. Sed simul inter se alte-
rum cum altero; unite enim dividit, unam quidem
hypostasin dicens, naturas vero duas: et diviso
unit; duas quidem naturas dicens, hypostasin vero
unam; contra atque in theologia Trinitatis secun-
dum Gregorium Magnum. Illic enim qui in personis
dividit, in natura unit: hic autem, qui in hy-
postasi unit, in naturis dividit. Illic enim sunt
differentes quidem hypostases, natura vero una:
hic naturæ quidem diversæ, hypostasis vero una.
Si quis igitur secundum mentem Ecclesiæ accipit,
quod dicimus unam Verbi naturam incarnatam,
accipiat item libenter, quod dicimus duas naturas
substantialiter in Christo unitas. Si enim ad osten-
dendum et significandum humanam naturam, pos-

A τὴν ἑαυτοῦ τὴν συνελθόντων, καὶ τὴν δι-
καιοῦ ἑκατέων ἀλλήλων παρῆγον, τὰ παρὰ τοῦ συ-
νυποκρίτου καὶ συγκειμένου ἀντικρίσται. Τοῦτο δὲ
διηρησμένης ὁμοῦ καὶ καθαρωτάτης ἐνώσεως,
καὶ τὰ κοινὰ τοῦ συναμφοτέρου, καὶ τὰ ἰδια ἐκά-
στου τῶν συναρμμένων ἐμπαίειν. Εἰ γὰρ μὴ ἰδιότης
πρώτων γνωσθεῖν, οὐδ' ἂν ἡ κοινότης ἐπιγνωσθεῖ-
ται. Πῶς γὰρ ἡ ἐν τινὶ κοινωνία γενήσεται, μὴ
ἔχοντος ἐκαστοῦ τῶν κοινωνούντων ἴδιον τι; Ἐκδοται
δὲ οὕτως· Ἰδιὸν τῆς προλαβομένης Θεοῦ Λόγου
φύσεως, τὸ εἶναι τὸν Θεόν, Ἰδιὸν τῆς προσλη-
φθείσης ἀνθρώπου φύσεως, τὸ εἶναι τὸν ἀνθρώπου.
Κινησμένων οὖν τῶν τοιούτων φύσεων, καὶ περιχω-
ρουσθῆναι εἰς ἀλλήλας τῷ λόγῳ τῆς συμφύσεως καὶ τῆς
ἐνώσεως, κερῶνται καὶ περιχωροῦσιν εἰς ἀλλήλας
δοῦντως καὶ κληροῖς, καὶ γίνεται ἀμφοτέρα, εἰς
τὴν Θεοῦ τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπου, τοῦτο ἐστὶ τοῦ Θεοῦ
Πατρὸς καὶ τῆς Παρθένου μητρός· οἷον· Σὺ εἶ ὁ
Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὡντος· καὶ· ἔλαβες
δοῦντως ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γαστρίμακτον ἐκ γο-
νιμῆος. Ἀρα οὖν ἀμεμπῆς ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος·
διὰ μὲν τοῦ εἶναι ἑνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν Θεόν
τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπου, δύο φύσεις τὸν αὐτὸν ἑνα
Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀπαγγέλλων· τὸ γὰρ, Θεός,
φύσεως ὁμοῦ, καὶ τὸ, ἀνθρώπος, δοῦντως φύσεως
ὁμοῦ. Ἐκτιθεῖ οὖν ὁ αὐτὸς Θεός ἐστι καὶ ἀνθρώπος·
διὰ τοῦτο δύο φύσεις εἰς ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖται Κύριος.
Πάλιν δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἑνα Υἱὸν τοῦ τε Θεοῦ
Πατρὸς, καὶ τῆς Παρθένου μητρός· τὸ δὲ οὕτως ὁνο-
μα ὑποστάσεως ὑπάρχει σημαντικόν, καὶ οὐ φύσεως.
διὰ τοῦτο καὶ μία ὑπόστασις, τὸ τε θεῖον ὁμοῦ καὶ
ἀνθρώπινον ὁ Χριστὸς παρὰ τῶν εὐσεβούντων δο-
ξάζεται.

Μίαν οὖν ὁμολοῦσιν καὶ δύο φύσεις προσθεῖον ὁ
λόγος τῆς Ἐκκλησίας, μέσην τινὰ ὁδὸν περπατεῖται·
οὐδὲ διὰ τὴν ἑνωσιν Μανιχαῖος, καὶ τὰς φύσεις φύ-
σιν ἀντανέλλων, οὐδὲ διὰ τὴν διαίρεσιν, τὴν κατ'
ἐπίνοιαν τῶν ἡνωμένων φύσεων Παυλιανίζων, καὶ
τὴν ὑπόστασιν ὑποστάσεως ποιεῖν· δεῖ μὴ ἀνὰ μέτρος
ἐν τῶν ὑποκρίτων ποιεῖν, ἢ τὴν διαίρεσιν χωρὶς τῆς
ἐνώσεως, ἢ τὴν ἑνωσιν χωρὶς τῆς διαίρεσεως, ἀλλ'
ἀμὰ καὶ κατ' ἀλλήλων. Ἠνωμένως γὰρ διαίρεσι, μίαν
μὲν ὑπόστασιν λέγων, φύσεις δὲ δύο· καὶ διακρι-
μῶς συνάπτει, δύο μὲν φύσεις λέγων, ὑπόστασιν
δὲ μίαν· ἱκανὴν ἐπὶ τῆς θεολογίας κατὰ τὸν μέγαν
Γρηγόριον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ταῖς ὑποστάσεσι διαίρεσιν,
ἐνὸς τῆς φύσεως· ἐντεῦθεν δὲ τῆς ὑποστάσεως ὁρίσων,
διακρίνει ταῖς φύσεσιν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑποστάσεις
διάφοροι, φύσις δὲ ἡ αὐτὴ· ἐντεῦθεν δὲ φύσις μὲν
διάφοροι, ὑπόστασις δὲ ἡ αὐτὴ. Εἰ τις οὖν κατὰ τὸν
νοῦν τῆς Ἐκκλησίας ἐκλαμβάνει τὸ, μίαν τοῦ Θεοῦ
Λόγου φύσιν αἰσαρκωμένην, δοξαζομένην καταδείξασθαι
καὶ τὸ δύο φύσεις οὐσιαστικῶς ἡνωμένας λέγειν ἐν τῷ
Χριστῷ. Εἰ γὰρ ἐπὶ παρασέοι καὶ σημασία τῆς
ἀνθρωπίνης φύσεως, μὴ τὰ ἐπειὶ μίαν φύσιν τοῦ
Θεοῦ Λόγου, ἐκδοῖται τὸ, αἰσαρκωμένην· εἶναι λόγῳ

λοιπὸν ἀναδίδεται τὸ δὲ φύσει ὁμολογεῖν, μίαν μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἑτέραν δὲ τὴν ἀνθρωπίνην, ἣν αὐτὸς διὰ τῆς τοιαύτης λέξεως ἀπαγγέλλειν διασφρατίζεται; ἃ γὰρ ὁμολογεῖ καὶ ἀριθμεῖται, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον. Εἰ δὲ αἰτιάται τὸν δὲ ἀριθμὸν, ὡς διχαστικὸν εἶναι καὶ διαίρετικόν, γινώσκω μὴ εὐλόγον εἶναι τὴν τοιαύτην παρατήρησιν. Εἰ μὲν γὰρ, ὡς καὶ ἀνωτέρω λέγεται, εἰπὼν ὁ Θεὸς δύο φύσεις ἀπλῶς ἐν τῷ Χριστῷ γινώσκω, καὶ μηδὲν ἑτερον προσεπιφέρειν, ἀπεισώπα, χάραν ἴσως ἰδίδου ταῖς τοιαύταις ὑποστάσεσιν, ὡς μήπου τὴν ταύτου ἐνοίαν τρανὸς παραστήσας, ὅπως οἶδεν τὰς τοιαύτας δύο φύσεις ἔχειν πρὸς ταύτας. Εἰ δὲ ἐπάγει τὸ, ἡνωμένας, καὶ πρὸς τοῖς τὴν μίαν κηρύττει ὑπόστασιν, οὐδὲ ἰδίδουσι τὴν συκοφαντίαν τῶν παρεχόμενων. Διδείκται οὖν ἐκ πάντων, ὅτι ταυτὸν ἀμφοτέροις τοῖς ὁρισμοῖς ταῦτοις τὸ βούλημα, καὶ ὁ ἑταρὸς τοῦ ἑτέρου ἐρημικευτικὸς μᾶλλον καὶ οὐκ ἐναντίας ὑπάρχει. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς ἐν προσιναγωγῇ εἶμι λελέχθωσαν νῦν.

Ὁ δ' οὖν ὁ λόγος ἐρημὸς διηγήσασθαι, ὅτι τῆς Ἐκκλησίας παρωταμένης τὰς ἐν' ἐκείνῃ τροπὰς, μίσην τε καὶ ἀληθευτάτην τεμνομένης ὁδὸν. Σεισθεὶς τις τῇ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ προεδρίᾳ ταυτὸν αἰσώθησας, τὴν ἑτέραν τῶν ὁμομορφῶν ταύτων, τοῦτ' ἐστὶ τὴν κατὰ Μάνην, Ἀπολλινάριον τε καὶ Εὐτυχίαν, διακρίβειν ἐπιπαύει, κοινῶν δὲ δόξασι αὐτῶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνην. Ἐλαθεῖς δὲ τῆς Ἀντιοχείας ὡς στασιώδης καὶ παραβλάς, τῇ Ἀλεξανδρείᾳ κούφῃ τῇ λαλῶντος καὶ θυέλλῃς θύρῃ ἐνέσκηψεν. Ἐνθα καὶ ἑτέρας καταγίλως ἀντιπνευσάσης αὐτῶ, ἡμετέρους μὲν καὶ ἥττον ζαλωδῆς (9) αὐτὸς ταυτοῦ γίνεται· οἱ δὲ οὐκ αὐτοῦ κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι, διασπάσαντες ἀπ' ἀλλήλων, καὶ διερίθησαν χειρόνως ἢ πρότερον. Διασκόδεται γὰρ αὐτοῖς Ἰουλιανὸς, ἐπίχαρμα τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. Ἰουλιανὸς δὲ οὗτος· Ἀλικαρνασσοῦ μὲν τῆς Ἀσίας ἐπίσκοπος ἦν, τῆς δὲ Εὐδουκίανης συμμορίας προαγωνιστῆς ἐκδυμῆτατος, Σευήρου τε ἐκ πρώτα συνήθης καὶ φίλος. συγκαρτοτημένοι τε ἄμφω κατὰ τῆς ἀληθείας· ὁσπερὶν δὲ ἐμπροσθέντος αὐτοῖς τοῦ τοιοῦτου ἡγήματος, πικτέρον φθαρτὴν φύσει λέγειν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ποτε, ἢ οὐδὲ ποτε, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐνώσεως ἀπαρηθῆναι τῆς φθαρτῆς φύσεως τὸ ἰδίωμα, ὡς μὲν φύσεως γινόμενον τῶν δύο, καὶ τῆς οὐδυνόδους διαφορῆς ἀμφοῖν μηκέτι γινώσκωμένης, τοῦ δὲ κρείττονός τε καὶ θεοῦ μὲν πῶς ἐκινῆσαντος ἅμα τῇ πρώτῃ συναρτίᾳ, καὶ πρὸς τὸ ταυτοῦ ἰδίωμα τὸ ἥττον ἐν ἀκαρτεῖ μεθαρμύσαντος τῆς κατ' αὐτὸ φυσικῆς ἰδιότητος. Κοινὸν δὲ ἀμφοτέροις Ἰουλιανῶ καὶ Σευήρῳ τοῦτ' ἐκ ἀπόρημα· ἄμφω γὰρ τῆς συγγενικῆς προεμάχον ἐνώσεως.

Δόξα Ἰουλιανῶ.

Ἰουλιανὸς γοῦν καλῶς ποιήσειν διέγνω, εἰ παντάπασιν ἐξ ἀνόπτου χωρήσῃ κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ ταυτῶ τε καὶ ταύτῃ πόλεμος· ἢ καὶ ἀνάρμοτος·

(9) Fed. Mor. leg. ex cod. ms. P. St. ἥττον ζαλωδῆς, mitior et minus turbulentus quam antea.

quam dixit unam naturam Dei Verbi, adjungit incarnatam; quare postea recusat constiteri duas naturas, unam quidem Dei Verbi, et alteram humanam, quam ipse vocabulo incarnati affirmat se profiteri? quin enim constiteret, numeret, ut ait magnus Basilus. Si autem accusat binarium numerum, tanquam dividendum et partientem, sciat non esse rationi consentaneam hujusmodi recantationem. Si enim, ut superius dictum est, definitio quae dicit simpliciter agnosci in Christo duas naturas, et nihil aliud adjungens, reticeat; fortasse locum dederit hujusmodi suspicionibus, ut qui non plane sententiam suam protulerit, quomodo intelligeret ad se invicem affectas hujusmodi duas naturas. Si vero adjungat, unitas, et unam praeter ea hypostasim praedicet, ne volenti quidem ullum locum dat calumniae. Demonstratum igitur est omnino eundem sensum esse utriusque definitionis, et alteram esse alterius interpretationem, et minime contrariam. Et haec hactenus tanquam in speciem preparationis dicta sint nunc.

Quod autem coepiam exponere, quemadmodum Ecclesia explosis aberrationibus in utramque partem inter se dissidentium, media via eaque rectissima ingreditur; Severus quidam, qui se in episcopatum Ecclesiae Antiochenae intulit, aliam quam ipsorum sodalium sectam, id est, Manichaei et Apollinarii et Eutychetis, defendere aggressus est, turbans, quod potuit, pacem Ecclesiae. Ejectus vero ab Antiochenis tanquam factiosus et turbulentus, irrumpit instar procellae et turbinis in civitatem Alexandrinorum, ubi alia tempestate resiliante mansuetior et minus turbidus factus est; qui autem ab eo fuerant fluctibus factati et circumacti, a se ipsi fuerunt dissecti, et olivae pejora quam antea. Dispersit enim eos Julianus, virum inimicorum suorum, ut scriptum est. Erat hic Julianus episcopus Halicarnassi in Asia, defensor ardentissimus sectae Eutychetis, initio familiaris et amicus Severi: ambo enim contra veritatem conspiraverant, postea vero dissidere coeperunt orta inter eos disceptatione, utrum dicendum esset corpus Christi naturam aliquando corruptibilem an nunquam, sed potius ab ipsa unione sublatam esse proprietatem naturae corruptibilis, tanquam duae naturae factae essent una, et differentia substantialis naturae non amplius nosceretur, quasi mellior pars, id est divina, simul cum ipsa unione vicisset, et ad suam proprietatem in puncto temporis minorem partem a naturali ejus proprietate transtulisset. Communis autem amborum, Juliani scilicet et Severi, haec dubitatio et questio: ambo enim unionem confundentem defendebant.

Opinio Juliani Halicarnassensis

Julianus igitur pulchre se facturum cogitavit, si occulte et insidiosae contra veritatem penitus procederet, et non videretur sibi contrarius et a vo-

ritate discrepare. Existimavit ergo consequens esse, ut qui unam naturam diceret, non faceret eam contrariam sibi et a se discrepantem; sublata autem discrepantia, sequeretur magis impium esse, si diceretur, quod deterius est, aggredi ad prestantius, id est, corruptibile ad incorruptibile. Hæc cum sic secum ratiocinatus esset, et nihil aliud sibi contrarium prævidisset, incorruptibilem semper et omnino Domini carnem impiose pronuntiavit. Severus autem non probavit ista, ut quis confusionem et commistionem naturarum plane induceret; neque tamen pacem facere volebat cum Ecclesia, que convenienter differentia et proprietatibus naturalium, in quibus differentia proprietatum ceratur, et quarum sunt proprietates naturales, que in ipsis naturis insunt; et assentiri audacis Juliani impudens et petulans esse arbitrabatur; et non minus esse quam nudo capite et aperto ore pietatem oppugnare.

Opinio Severi.

Ex eo tempore factus est. Severus sibi et mendacio suo contrarius, et nec ex toto verax, nec ex toto mendax, sed, ut ita dicam, pseudalethes (id est, falsiverus), similis naturæ compositæ, quam excogitavit: idcirco secum pugnat, et inconstans est, et satæ atque ineruditæ medium aliquid inter mendacium et veritatem quærit; quod nullum est. Non enim inveniri nec excogitari potest aliquid veritati et mendacio interjectum. Veritas enim semper media est, non transversa, atque ideo firma et undique æqualis et recta: nihil igitur recipit, quod eam reddat obliquam, et e suo statu et firmitate expellat. Coarguit autem quiddam insidiose illi eam accedit, et medium ejus quatere nititur: id quod Severo evenisse reperimus. Quia enim, ut diximus, medium aliquid novum præter veritatem conatus est invenire, quod invenire non potuit, fecit ipse. Cum enim Severus ipse diceret esse Christum unam naturam, et differentiam in Christo reciperet: Julianus vero unam naturam, sicut Severus, poneret, sed differentiam tolleret: veritas, id est, ecclesiastica doctrina, suum medium ubique custodiens, recipit quidem differentiam, sed non sicut Severus; non enim novit unquam unam naturam sibi contrariam; duas enim naturas in Christo cum agnoscat, divinitatem scilicet et humanitatem, harum etiam inter se differentiam perspicue contemplatur: nec enim est idem divinitas et humanitas: tametsi unus est Christus in ambabus naturis; et idem est ambæ naturæ: nam quamvis ambæ naturæ sunt unum, non tamen sunt unam naturam, sed unum concursu. Sic Ecclesia prædicat, quæ non recipit differentiam eo modo, quo Severus: sed secundum rationem et doctrinam suam illam non rejicit, ut rejicit Julianus Hali-carnassæus; scit enim assumpsisse Verbum carnem veram et animam intelligentem, cum suis proprietatibus: scit item unitum esse corruptibili im-

Α ἀποδεδωκένον εἶναι· νομίσας· τῷ λέγοντι· μίαν φύσιν·
 μὴ πρὸς αὐτήν ἑναντίαν καὶ διαφορομένην ποτὶ
 ταύτην ποιεῖν. Διαφορὰς δὲ μὴ οὐσης ἀσεβέστερον
 φάναι, τὸ χεῖρον μεταθεῖν πρὸς τὸ κρεῖτερον, τοῦτ'
 ἔστι τὸ φθαρτὸν πρὸς τὸ ἀφθαρτον. Ταῦτα συλλο-
 γισάμενος, καὶ μὴδ' ὡς ἕτερον ἑναντιούμενον αὐτῷ
 προϊδόν, ἀφθαρτον αἰεὶ καὶ κατὰ πάντα τὴν τοῦ
 Κυρίου σάρκα ἡθροισιαστικῶς ἀπεφάνηται. Στυγερὸς
 δὲ τοῦτοις μὴ ἀρεσθῆς ὡς διαβόρησιν κηρύττουσι τὴν
 ἀνάγκην τε καὶ σύμφωνον, οὕτε σπείσασθαι πρὸς
 τὴν Ἐκκλησίαν ἐβούλοτο, ἀλλ' ἀκολουθεῖς τῇ διαφορᾷ
 καὶ τῇ ἰδιότητι καὶ τὰς φύσεις ἀπαριθμοῦσαν,
 περὶ ὧς ἡ διαφορὰ θεωρεῖται, καὶ ὧν εἰσι αἱ ἰδιό-
 τητες φυσικαὶ αὐταῖς ἐνυπάρχουσαι. Καὶ τὸ συνθέ-
 σθαι ταῖς Ἰουλιανοῦ τοιμηρίαις, ἀναιδὲς ὅμα καὶ
Β προτετικὸς ὑπελέμβων, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ γυνμῇ τῇ
 κεφαλῇ, καὶ ἀπερικαλύπτῳ τῷ στόματι πολεμεῖν τὴν
 εὐθείαν.

Δόξα Σουήρου.

Ἐκ τούτου Σευήρος γίνεται· καὶ αὐτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῷ γείτονι αὐτοῦ ψεύδει ἀντίθετος, καὶ οὕτως ὁμοίως ἀληθὴς οὕτως ψαυδής, ἀλλ' ὅσον εἰπὼν ψευδαληθής, ὁμοίως τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐπινοουμένη μὴ συνθέτῃ φύσει. Διὰ τούτου καὶ πρὸς αὐτὸν μέγιστος καὶ ἀπαρίμωλος, ἡλιθίως δυνάς καὶ ἀμαθὺς μέσων τι χρημὶα ψεύδους καὶ ἀληθείας ζητῶν, ὅπερ οὐ ἔστι. Μεσότητα γὰρ ἀληθείας καὶ ψεύδους οὕτως εὔρειν, οὕτως ἐπινοῆσαι δυνατόν· ἡ μὲν γὰρ ἀλήθεια μέση δει καὶ ἀπαρέγκλιτος, καὶ διὰ τούτου ἑδραία καὶ πάντοθεν ἴση καὶ εὐθύτονος· οὐ παραδέχεται οὐν ἑτέρων τι, τὸ ἐγκάρσιον αὐτῇ ἀποτελοῦν, καὶ ἔξωθεν τῆς οἰκίας στάσεως καὶ μονιμότητος, ἔκτοξεύει δὲ πᾶν τὸ ἐπιβούλιον αὐτῇ προσπιλάζον, καὶ τὸ μέσον αὐτῆς διασκαλεῖν πειρώμενον. Ὅπερ καὶ Σευήρον ὑπ' αὐτῆς πεπονθότα εὐρίσκομεν. Ἐπειδὴ γὰρ, ὥς ἔφαμεν, καινὸν τι μέσον παρὰ τὴν ἀλήθειαν εὔρειν ἐπεχειρήσει, πλῆγιασθὲν, ὥς οὐκ ἔγνω μέσην αὐτοῦ καὶ τοῦ ἑμφούλου αὐτῷ ψεύδους, πεποίηκε ταύτην. Αὐτοῦ γὰρ Σευήρον μίαν φύσιν λέγοντος εἶναι ἴδον Χριστὸν, καὶ τὴν διαφορὰν τὴν ἐν τῷ Χριστῷ δεχομένου· Ἰουλιανὸς δὲ μίαν μὲν κατὰ Σευήρον λέγοντος φύσιν, ἀναιροῦντος δὲ τὴν διαφορὰν· ἡ ἀλήθεια, τοῦτ' ἔστι· οὐ ἐκκλησιαστικὸς λόγος, τὴν μεσότητα αὐτῇ πανταχοῦ διασφύσσουσα, δέχεται μὲν τὴν διαφορὰν, οὐ κατὰ Σευήρον δέ. Οὐδὲ γὰρ οἷός ποτε μίαν φύσιν αὐτῇ ἐναντίαν. Δύο γὰρ φύσεις ἐν τῷ Χριστῷ γινώσκουσα, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, τούτων καὶ διαφορὰν τὴν πρὸς ἀλλήλα τηλαυγεστάτην θεωρεῖ. Οὐ γὰρ ταυτὴν θεότης καὶ ἀνθρωπότης, εἰ καὶ εἰς ὁ Χριστὸς ὁ ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχων, καὶ ἀμφοτέρων· εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ, ὁ ἐκκλησιαστικὸς κήρυξ ἀρεθῶς βοᾷ. Μὴ δεχομένη δὲ ἡ Ἐκκλησία κατὰ Σευήρον τὴν διαφορὰν· ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτῆς λόγον οὐκ ἀποβάλλεται ταύτην καθ' ὁμοιότητα τοῦ Ἀλικαρνασσίῳ. Σάρκα γὰρ ἀληθῆ καὶ ψυχὴν νοσῶσαν μετὰ τῶν οἰκίων ἰδιωμάτων ἀνα-

λαβόντα τὸν Λόγον ἐπίσταται· καὶ ἐνωθὲν εἰς τὴν φθορὰν τοῦ ἀθάνατον, ὡς ὁ προλεχθεὶς Θεολόγος Γρηγόριος ἔφη·

Ἄρ' οὖν, ὅπερ ἐλέγομεν, μέση μεμένηκεν ἀφοτέρων καὶ ἀκίνητος ἡ ἀλήθεια, ἀποβαλλομένη μὲν τὸ λέγειν κατὰ Ζευῆρον μίαν φύσιν καὶ διαφορὰν αἰνίγματος γὰρ καὶ ταρατομυθίας οὐδὲν ἦτον διενήνοχε τοῦτο. Πῶς γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις δύο ἴσται τὰ ἐναντία; πῶς δὲ καὶ ὁποιοῦσθαι κατ' αὐτὸ τὸ πεφυκέναι πολεμουμένη ὁρ' ἐαυτῆς, καὶ αὐτὴν πολεμοῦσα; Καὶ ἐν τούτῳ δὲ κατὰ καιρὸν μνημονεύσας τοῦ Κυρίου βουλότος, ὅτι πᾶσα οἰκία ἡ βασιλεῖα καθ' ἐαυτὴν μερισθεῖσα, τοῦ σταθῆσθαι. Εἰ οὖν κατ' αὐτὸν ἡ μία φύσις ἐμερίσθη ἐφ' ἐαυτὴν, πῶς σταθῆσθαι ἡ ταύτης ὑπαρξίς; Ἄρ' οὖν κατὰ τὰς κεινὰς ἐννοίας κατὰ τὴν αὐτὴν τὴν τοῦ Κυρίου λόγον, εὐ γε ποῦν ὁ τῆς Ἐκκλησίας λόγος, οὐ παραδέχεται μίαν φύσιν πρὸς ἐαυτὴν διαφορομένην, καὶ αὐτῇ ἐναντίαν, κατὰ τὴν τοῦ Ζευῆρου ἑσάτην καὶ μαχιμωτάτην ἐπίνοιαν. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ Ἰουλιανὸν παντάπασιν τὴν διαφορὰν ἀποβάλλεται ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία. Εἰ γὰρ μία μὲν φύσις κατ' ἐκείνον ὁ Χριστὸς, καὶ διαφορὰν οὐσίωδῃ μὴ καθ' ὅτι οὐκ παραδέχεται, ἐν τῶν ὁποτέρων ἀνάγκῃ πάντως ὁμολογεῖν τὸν ταῦτα δισχυρίζομενον, ἡ ἀνθρωπὸν φυλὴν εἶναι τὸν Κύριον, καὶ τὰ λεγόμενα ἐπ' αὐτοῦ, εἶναι δυνάμιν ἑτέραν παρ' αὐτὸν οὖσαν, καὶ ἐν αὐτῇ οὖσαν, καὶ ἐνεργουσαν περᾶν· ἡ Θεὸν γυνόντα καὶ μὴ ἐνηνθρωπηκότα εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ τὰ λεγόμενα ἐπ' αὐτοῦ ἀνθρώπιναν, μὴ ὡς ἀνθρώπον, ἀλλ' ὡς Θεὸν ταῦτα παθεῖν, εἰς τὴν μίαν αὐτοῦ φύσιν ταῦτα ἀναδεχόμενον· ἡ εἰ μὴδὲ ἐν τούτων, φαντασίᾳ τινὶ καὶ ἀπάτῃ λέγειν περὶ αὐτοῦ δεδρακέναι ἄπερ ἔδρα, ἦτοι τὰ θεῖα, ἦτοι τὰ ἀνθρώπιναν, ἡ τὸ παράπαν ψευδῆ εἶναι τὴν περὶ αὐτοῦ πᾶσαν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, καὶ μάτην ἀπατάσθαι τοὺς Χριστιανούς, καὶ κενὴν μακαρίαν εἶναι, τὸ δὲ λεγόμενον, τὴν εἰς Χριστὸν ἐλπίδα. Καιρὸς δὲ λοιπὸν καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου λέγειν, *Κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν. Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομαρτυροῦντες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ψευδομαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρε*.

Ματαίωτος ὄντως οἱ τοιοῦτοι συλλογισμοί, καὶ τῆς πίστεως ἀνατροπὴ κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον. Ἐκ παντὸς οὖν ἀποδέδεικται καθααρμένην ἀντιρρήσιως ἀπάτης, καὶ ἀνεξέλεγκτον εἶναι, καὶ μόνην ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἑστάναι τὴν δόξαν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν μὲν γὰρ τὸν τρόπον καθ' ὃν γέγονεν ἡ ἐκ θεῖας φιλοφροσύνης πρὸς ἡμᾶς συγκατάθεσις βούληται παρίσταν, τὴν μίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου φύσιν ἀσπαρχομένην ὁμολογοῦσιν· ὡς ἅτε τοῦ Λόγου ἀνάρχου τὸ ὄντος καὶ ἀβίως ἐν τῷ Πατρὶ, ἐν ὁστέρω δὲ δι' ἡμᾶς καὶ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβομένου, καὶ κατὰ πάντα ἡμῖν ὁμοιωθέντος διὰ τὴν μόνην ἁμαρτίαν. Ὅταν δὲ τὰ ἐν εἰς ὁ Χριστὸς, ἡ καὶ ὅσα ὁ Χριστὸς, βούληται θεωρεῖν, δύο φύσεις

A mortale, ut ante memoratus Gregorius Theologus dixit.

Media igitur mansit inter utrumque, ut icebamus, immota veritas, quæ respuit quod Severus ait esse unam naturam et differentiam: non enim differt hoc ab ænigmate et monstro. Quomodo enim eadem natura erit duo contraria? quomodo subsistet, si ei inaitum est, ut sibi a se circa idem bellum inferatur? Etiam hic opportune recolendum memoria est quod Dominus ait, quod omnis domus vel regnum in seipsum divisum non stabit. Si ergo, ut iste putat, una natura partita est in se ipsam, quomodo substantia ejus existiet? Ergo secundum communem sensum, et secundum ipsum verbum Domini, recte facit Ecclesia, quæ non recipit unam naturam secum pugnantem ac sibi contrariam, secundum cogitationem Severi, inconstantie ac repugnantie plenam, neque differentiam penitus ejicit secundum Julianum. Si enim Christus est secundum illum una natura, et differentiam substantialem non in quolibet recipit; alterutrum necesse est constetatur, qui hoc affirmat, aut Dominum esse hominem tantum; et divina, quæ de eo dicuntur, non tanquam ejus qui esset Deus, dicenda esse, sed secundum potestatem divinam quæ esset alia præter eum, et in eo operaretur, facta esse: aut Deum tantum, et non esse Christum factum hominem; et humana quæ de eo dicuntur, non ut hominem, sed ut Deum illa passum esse in una sua natura: aut si neutrum horum, necesse erit dicere de ipso, falsa specie, et ut apparet tantum, fecisse quæ fecit divina, sive humana: aut prorsus falsam esse omnem historiam evangelicam, et frustra Christianos falli, vanamque esse, ut alias dicitur, apem in Christum. Ut jam tempestive dici possit, quod ait Paulus: *Inanis ergo est nostra prædicatio; reperimur autem falsi testes Dei, quia falsum testimonium contra Deum diximus, quod suscitavit Christum, quem non suscitavit*.

Media igitur mansit inter utrumque, ut icebamus, immota veritas, quæ respuit quod Severus ait esse unam naturam et differentiam: non enim differt hoc ab ænigmate et monstro. Quomodo enim eadem natura erit duo contraria? quomodo subsistet, si ei inaitum est, ut sibi a se circa idem bellum inferatur? Etiam hic opportune recolendum memoria est quod Dominus ait, quod omnis domus vel regnum in seipsum divisum non stabit. Si ergo, ut iste putat, una natura partita est in se ipsam, quomodo substantia ejus existiet? Ergo secundum communem sensum, et secundum ipsum verbum Domini, recte facit Ecclesia, quæ non recipit unam naturam secum pugnantem ac sibi contrariam, secundum cogitationem Severi, inconstantie ac repugnantie plenam, neque differentiam penitus ejicit secundum Julianum. Si enim Christus est secundum illum una natura, et differentiam substantialem non in quolibet recipit; alterutrum necesse est constetatur, qui hoc affirmat, aut Dominum esse hominem tantum; et divina, quæ de eo dicuntur, non tanquam ejus qui esset Deus, dicenda esse, sed secundum potestatem divinam quæ esset alia præter eum, et in eo operaretur, facta esse: aut Deum tantum, et non esse Christum factum hominem; et humana quæ de eo dicuntur, non ut hominem, sed ut Deum illa passum esse in una sua natura: aut si neutrum horum, necesse erit dicere de ipso, falsa specie, et ut apparet tantum, fecisse quæ fecit divina, sive humana: aut prorsus falsam esse omnem historiam evangelicam, et frustra Christianos falli, vanamque esse, ut alias dicitur, apem in Christum. Ut jam tempestive dici possit, quod ait Paulus: *Inanis ergo est nostra prædicatio; reperimur autem falsi testes Dei, quia falsum testimonium contra Deum diximus, quod suscitavit Christum, quem non suscitavit*.

Vanæ revera sunt hujusmodi argumentationes, et eversio fidei, ut ait Gregorius Theologus. Omnino igitur demonstratum est solam sententiam sanctæ et catholicæ Dei Ecclesiæ veram esse, et nihil contradici posse, neque posse eam coargui. Cum enim ostendere vult, quomodo ex divina erga homines charitate Verbum Dei ad assumendam carnem nobis condescenderit, unam naturam Verbi Dei constetur incarnatam; quod ex æternitate et sine principio erat in Deo Patre; et postea propter nos et propter salutem nostram, factum fuit homo, et semen Abraham apprehendit, et per omnia factus est similis nobis excepto solo peccato. Quando autem docere vult illa in quibus Christus consistit, et quæ Christus vult nos contemplari,

¹ Matth. xii, 25. ² 1 Cor. xv, 41, 45. ³ Hebr. ii, 16. ⁴ Hebr. iv, 15.

duas naturas substantialiter unitas constituitur, et inde demonstrat magnitudinem glorie et miserationum Dei, qui propter amorem erga nos voluit naturam nostram simul esse et simul numerari cum sua : et gratias Deo agimus pro dono ejus, quod enarrari non potest. Et hæc hactenus. Quia vero Severus solis vocibus insistit, et in solis verbis et sonitu pietatem collocat, cum tamen Apostolus dicat : *Non est in sermone regnum Dei, sed in virtute* et veritate ; et is est apud Severum optimus theologus, qui in categoriis Aristotelis et in reliquis philosophorum gentilium est limato exercitatus, necesse est, nos significata ejusque vocis, earum quibus contra ea quæ Severus dicit, uti opus est, opportune declarare secundum mentem doctorum ecclesiasticorum, quæ ea acceperunt : ut qui inferius scripta legerint, statim ex ipsa lectione vim eorum quæ dicantur, percipiant : ne si ignorent quid voces significant, impediantur quominus comprehendant quæ in eis contemplamur.

δύναμιν, καὶ μὴ διὰ τὴν ἀγωνίαν τοῦ σηματομένου θεωρημάτων παραποδίζονται.

1 Cor. iv. 20.

ἡ οὐσιώδης ἡνωμένης ὁμολογούσας, καὶ τοῦτου παρ-
ιστώσα τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἁλλοῦ, καὶ τὴν εὐκλειαν
τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς καταδεχάμενου, ὥστε τὴν πρὸς
ἡμᾶς στοργὴν συνάγει τα καὶ συναριθμεῖσθαι τῇ
ἐαυτοῦ φύσει τὴν ἡμετέραν· καὶ χάρις τῷ Θεῷ ἐπὶ
τῇ ἀνεκδιήγητῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς
τοσοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σευῆρος φιλαί· προαβήσεται
φωναίς, ἐν βήμασι τε μόνος καὶ ἡχοῖς τὴν εὐδοκίαν
ὑποτίθεται· καίτοι τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Ὁ
γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐν δυνά-
μει, καὶ ἀληθείᾳ. Οὕτως· δὲ παρ' αὐτῷ Σευῆρι κρύ-
πτως· θεολόγος γνωρίζεται, ὥσπερ τὰς κατηγορίας
Ἀριστοτέλους, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἑξω φιλοσόφων
κομψὰ ἡσυχάμενος· τυγχάνη· ἀναγκαῖον ἡμᾶς τὰ
σηματούμενα ἐκάστης λέξεως, τῶν εἰς τὰ πρὸς αὐτὸν
Σευῆρον λεγόμενα χρευσθῶς λαμβανόμενον, ἐπὶ
καιροῦ σαφηνίσαι, κατὰ τὴν νοῦν τῶν ἐκκλησιαστι-
κῶν διδασκάλων, καθ' ὃν ταῦτα ἐξελέγησαν· ἵνα
ἔχουν οἱ ἀντυγχάνοντες τοῖς ὑπογεγραμμένοις λόγοις,
ἐκ πρώτης ἐντελέξεως νοῦν τῶν λεγομένων τὴν
τῶν λέξεων, πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν ἐν αὐτοῖς

INDEX SCRIPTORUM

IN OPERIBUS S. MAXIMI LAUDATORUM.

Indicem huncce edidimus initio operum S. Maximi, seu nostræ Patrologiæ t. XC, col. 50.

INDEX ANALYTICUS

REKUM ET VERBORUM MEMORABILIU QUÆ IN HOCCE VOLUMINE CONTINENTUR.

(A col. 9 ad col. 1026.)

Revocatur Lector ad numeros crassiores in textu expressos.

A

Abrahæ visio, ejusque contemplatio, 225.
Admonitionum finis ac utilitas, 236. Earum reddenda ratio in die judicii, 237.
Adulationis vitium, seu amentationis. Assentatoris scena adversis proflita. Adulatio, amicitie labes ; armatura pietas. Adulatores corvi o-vos effodientes, ac corvis pejores. Nutrientes se devorant. Actiæ canes. Vitiorum supremum, 265, 266, 267.
Eramnesti vitiæ consolatio, 268, 269.
Æschylus Sophocli violentiæ notatus, 618.
Affectus opere probandus, 524. Non tollit ratio, sed eis oblectatur, 610.
Afflictorum miseratio : maxima eis afflictio, quod desit qui miseretur. Letari malis alienis, haud humanum, 588, 589.
Agathyrsi, hominum mollissimi ; communia conjugia, etc., 674.
Agætes, scientia, 568.
Alexandri castitatis exempla, 539. Manifestatio, 537.
Fortitudo bellica, 541, 589. Ex morbo doctus modestiam, ac se hominem esse, 621.
Alia, mystice, 569.
Amicitiam vindex Deus. Inimicos, amicos reddere,

quam ulcisci, facundius. Amicitiam probatio. Amici se rende objuraciones, 549.

Amicus idem quavis fortuna. Amici simulati periculum majus, quam inimici. Amici, hostri thesauri ; in eos conferenda munera, etc., 550. Amicus vere nemo improbus : cum eo qui improbus sit, amicitia noxia, 546. Amicus ex animo pensandus : amicorum delectus ; utilitas et fructus ; in amico, honestum ; etc., 548.

Amor, animi violentissima affectio ; nescientia rationem cupiditatis exsuperantis, 610. Amicorum inter se animus divina charitate, 539, 580. Amor parentum, et in illos obsequium. Vices nunquam liberi reddunt, uti nec Deo. Christianorum prima hæc pietas, 605, 604. Cæcus sui amor et carnalis, pessimum vitium, 686.

Anastasius presbyter Honorii causam Romæ sciscitatus, 132.

Anastasius, Epistolæ Maximi ad Marinum de processione Spiritus interpretis et testis ; ejus ea de re laudata opera ; affinis Athanasio conatus, 69. Scripta in Africa, 72, temere in dubium vocata, 75.

Anastasius Sinaitæ in Joann. Grammaticum vindicatus, ἐνίργει ut ei una dicta, et Operatio, 121, 125. Gregorii locus, ὁὐκ ἔσθ' ἐν, non ἐσθ' ἐν, quod est in vulgatis, ejusque sensus, 126, 127, 128.

Anima ex effectis nota. Ego animam ; probatio : esse

substantialium; incorporearum simplicem, compositione vacantem, et rationalem, 196, 197, 198, 199. Anima, quid? *ἐψέως*, etc., 200. Animam incorpoream probantes syllogismi, 229, 240. Anima prior corpore; Graecorum error, et secuti illos Origenes, 278. Eam post corpus non patitur Maximus, *ibid.* Anima, non ipsa corpus, sed habens corpus; nec, quod Deus incorporeus, ipsa non incorporea. Dei imago, divinis praefigens dotibus; *ἐκφανστα* tamen. *Μεταφυσικὸν* motor, ut Deus *μεταφυσικὸς*. Origenianus, corpus in corpore; mutabili circa Deum motus agitatione, 240, 241, 242. Anima atque Animus. Animus thesaurus. Animi bonum, nec bonum. Animo Deo imolandum. Animus neglectus. Animo solute a corpore, obvia omnia; quae pia sit ac bona ad Deum profectae, 655. Una cuique Anima. Animus, incorporea et immortalis; substantia vivens, et separata. Immortalis, etiam impiorum. Animi cura maior quam corporis. Animi dux ac imperator, corpus miles. Animam non mors perdit, sed mala vita, 656. Anima potentiarum suis, 564. Deus ejus actuum finis ut bonum et verum. Dei animaeque conjugationes, 500. Motus animae circa Deum, 501. Animi praecipio instituti firma constantia, 656. Nisi moveatur post mortem et intelligit, nec vere existit, 245, 246. Animae processus in veri cognitione. Animi motus ut ratio et prudentia, 501, 502, etc. Anima; ipsa Ecclesia: ejus vires alio in aliis. Decas mystica spiritalis psalterii, 499, 500, 501. Anima studens sapientiam, 514, 515, etc., Anima in Dei secreto cubili divina gaudens pace. Anima, mystice Ecclesia, 504, 505. Anima patiens divina, divina lucis speculum, 517, 519, 520.

Ἀντίδοτος nulla confusione, 165.
Antisthenis notata loquacitas, 647.
Antistitis in ecclesiam et sacrarium ingressus, 508.
Populi ingressus cum antistite, 509. Antistitis a sede descendens, 516, 521.

Arabis, anagogice, 249. Arabes Esau progenies, 250.
Abraham Mahumetanorum grassatio, 310, 311.
Arcadius Cypri episcopus. Fidelis zelo immortalis, 75.
Archimedis mathematicorum sedulitas, 621.

Arguendi lenitas: violentia disciplina parum animo haeret. Arguens melior sit necesse, nec ipse ulceribus scateat. Redargutiones aequo animo ferenda, 508, 561.

Arrii haeresis, 76.
Aristotelis nugae de anima, 316.
Aras Paulianista, 53. Ex Sergii ad ipsum epistola in gradus periculum adductus, 183.

Atheniensium ad Marathonem portuosa vis bellica, 512, 545. Tibis similes, quibus praeter fluxum nihil sit, 671.

Avarus et iniquus raptor insatiabilis: levanda peccatum inopia. Non ex alienis discedendum: ex alienis prestare, summa injustitia, 601. Cui sua sufficiunt, is omnium ditissimus. Avari, avari voraces. Avaritia, malum in hominibus maximum, 602.

Ἀντιφρονέτης, eorum quae multimode dicantur: ejus alia ratio in Deo ac in nobis, 180.

Beneficentia. Benignus. Deo affinis, nec sententibus praestanda; sibi ipse praestat, qui benefacit; acceptos et animus: qui prior praestat, hic munificus; ingratus a beneficio animus; praestandi discretio, 536, 557. Beneficentiae vis ut deos faciat, 624.

Dei similitudo, quod bonus ac benignus. Boni ratio omnibus inspersa. Viri fortis ac principis, ut viciis ac subditis benignus et mitis sit. Benignitate concilianda Dei benignitas. Deus benignus et cum punit. Bonus, prodesse reliquis habet. Bonus vicinus. Boni mores, legum iutores, 664, 665.

Callis in parentes pietas, 604.

Canes veri, virtutes animi. Et canities aliquid diacni: sensu puer, 634. Cani albicantes, jam inde emigrationem clamant, 635.

Castitas laudata, 558. Castitas universalis, 557. Virtutis promptuarium. Castitas in puris sedibus, etc., 558. Casta vita et pudica, maximum ornamentum. Ejus paranda virtute opera, 559. Castitas robur ac lux vita amplex, 560.

Catechumenorum ejectione, etc., 511, 512, 516, 518.
Charitas una, reliqua sibi compescitur, 419, 557. Vere hominem ad Dei imaginem ostendit: ex Dei charitate fraterna concordia; omnis incarnationis, 220, 221, 222. Charitas palmarum amplex, etique opposita, 222, 561. Sobrietas inaequalitate omnes inter se et cum Deo cogit,

Deoque similes reddit, 223, 224, 229. Charitas gemina, 547. Charitas lex, lux, 575. Dei charitas, saeculique amicitia; ambarum causa, ac reliqua, 529, 560. Una Dei et proximi charitas. Charitatis elogium atque munus. Sacra doctrinae finis ac incarnationis, 223. Divina charitas et Deus dicta. Aemula charitatis virtutes, 226. Virtus charitas, 238.

Christus. Plena de Christo Catholicorum confessio, 23, 28, 48. Catholicorum brevis confessio, 334, 335, 338, 339, 340. Christus Deus factus homo, non homo deificatus, 56. Natura deificatio, 59, etc., 62. Christus caput ac centrum, ad se cogens omnia, 405. Ipse Terra promissa, 351. Non proprie individuum, 109. Natura in eo humana *ἐνδεδυκτος*, non ipsa *ἐνδεδυκτος* 322, 323. Omnia Christus, quae nos natura; modus productionis novatus, 29, 30, 31, 32, etc. Assumpta a Christo nostra omnia. Eius duplex voluntas, duplex operatio, 83, 185, 84, 85, 89, etc., 177, 178, 179, 180, 181. Confundentium argumenta, 89, 90. Dividentium, 91, 92, 94. Una Christi voluntas, Manichaeorum delirium, 12, 13, 15, 16. In Christo voluntas naturalis duplex, non *προϋπάρχουσα* et ex sententia. Imbuit deitate humana voluntas, non ipsa divina. Eius expressio, 22, 23. Naturales inculpata in ipso affectus: modus altior quam pro nostri ratione, 166. Christi divinitas confessio monstruosa compositio. Haereticorum gravior, quam Judaei, Christi proditio, 30, 37, etc. Christi negatio et proditio, 366. Naturarum in Christo numerus post unionem, 265, 266, 321, 523, etc. Cyrilli in eam rem voces ex Apologia, 267. In *duabus*, et, *non Verbi natura incarnata*, non nisi Nestoriano sensu pugnare, 375, 374, 375. Horum expositio, 265, 266, 301. Rerum in Christo numerus, 275, 276, 509. Numerus nihil dividit, 267, 268. Distinctionis volum expressio, 270, 323, 338. Nestorii numeros sine unionem; Cyrilli, cum unionem; etque *Una Christi natura incarnata*, 271, 272. Christi nomen unum, persona et *ἐκφρασις* non una natura, 277, 278. Persona composita, 279, 280, 284, 290. Unio in persona, Cyrillo naturalis. Duplex Christi nativitas, 267. Deum et hominem dicent, ambas dicit naturas, 300. Christi partes, deitas et humanitas, 301. Christi reus mortis, 358 Christi operatio non una *καὶ ἐκφρασις*, non instrumenti ratione, non compositione, 31, 32. Non una ut unus, 181. Deivirilis unumque cognata operatio, 43, 44, 45, 51, 52. Vocis cognata Patrum expositio, ut at unus. Unius vox non Cyrillo usurpata, 53, 54, 55, 56, 57, 58. Dux in Christo, non tres operationes. Impietas non dicentium operationem Nestorii una operatio, 188, 189. Rerum unitarum distincta et natura et operatio seu virtus, 187. Una Cyri operatio; animus, Cyrilli sensus. Monothelitarum una ut hircocervi: una naturalis Cyrillo negata, 188, 189, 191. Unius Christi voluntatis impium dogma, 160. Voluntas naturales non contrarias, 161. Naturae, velle: sic et sic velle, personae. Una Dei voluntas et sanctorum, 162. Voluntas rationalis, 163, 168. Nos mea, sed tua voluntas, 53, 54, 73.

Cibi disciplina; sumendi modus: unus bonus qui ad sanitatem conducit. Animi cibis, et corporis, 612.

Clemens Stromateus philosophus philosophorum, et divinus vir, 176.

Cognitio sui ad Dei intelligentiam vitalium, factum deprimit. Res ardua, sui cognitio. Scire quod necesse, sapientiae est. Is se novit, qui se nihil esse existimat, 602. Heracliti et Socrati in eam rem dicta, 683. Non te ipsum conveniens amuletum in aula regum. Res difficile, at beata. Qui se novit, et quae sibi conveniant noverit, ac quid possit. Inopia gloriatio eorum nomine quae nostra non sunt. Chilonis dictum, difficilissimum scire seipsum, 605, 604.

Commune, *ὁμοία* et *ὁμοίως*, 315.

Concordia bona, ac fraternae dilectionis, 547. Dissidentium in fide concordia, Dei opus, 507.

Conscientiam pudor damnatorum, 575.

Consilium, consultatio seu deliberatio, 4, 5.

Consubstantialia voce abusi Sabellius et Marcellus: ejus Nicenorum Patrum probatus usus et intellectus, 314.

Consuetudo altera natura: natura fortior: quae mira vis et in brutis. Cogit fœcra, et quae per prodentem nobis; Facilius inibi cavere, quam actum jam et familiare vitium excutere. Vitam consuetudo jucundam praestet, etiam acerbam, 675, 674.

Contradicendi libido; verborum pugna ac propeccata, audacia, et temeritas, a se expeditum vitium, 635, 654.

Corpus esse: quicquid creatum est, exagialis error, 238, 239.

Corrupti nihil minus, quam laudari. Parandum pudori, dum corripis. Corripere, lenitas est ac amicitia. Scam corripere, mortuum suscitare. Scripto correptiones. Homines corripere faciles, non ut ipsi videant errata, 541.

Cosmos diaconi ab haeresi accurata fides ejusque de-

senio, 307, 308, 309. Ad eum responsa, 513. Viri laudatio, 354.

Crapula et ebrietas spiritali sensu, 312.

Creare, singularis proprietate divina nature, 150.

Curiosi, Deo exosi: Voies nger curiosus, 600.

Cyriilli, unus vox, et alius, 57, 58. Voces medius, 63, 64, 65.

Cyri novem capitula Alexandria promulgata: Sophronii in ea opera, 75.

D

Damianorum probum, 233. Suprema pena a Deo separari, et cum exosis versari, 217.

Davidis in utraque fortuna virtus, 206. Destinata Templi edificatio: opus Salomoni reservatum, 372.

Deo ac creatis communia nomina, sic quasi *ὑπερτα*. Deus nihil omnium, et omnia, 242. Dei invocatio, 210, 211. Dei erga nos dilectio: ejus nobis exemplar: summus Dei honor, peccatoris salus, 376. Dei lenitas utilis et noxia, 657. Deus Juxta unicuique, 625. Acceptum Deo quod est ex facultate, 526. Divinus in Christo consortes naturae, 265.

Dedicatione, una Dei et sanctorum voluntas: ut nihil id fidei noceat, 15, 16, 17. Dedicatio, iulis omnium, 354, 374.

Dionysii Areopagita Hierarchia ecclesiastica, 491. Viri proclara elogia, 529.

Disciplina, prosperis ornamentum: adversis, refugium. Homo disciplina ornatus, animal pulcherrimum. Amara radix, suavis fructus. Dedicere mala, optima disciplina. Qui disciplina caret, forma duntaxat a bestis differre, 583, 584.

Dives epulo, ob unas epulas damnatus, 611.

Doctrina verbis superflua, 578. Audire tutius, quam docere. Exemplo fulcenda doctrina: auditu periculum, nisi opus accesserit. Per auditorum malitiam, ipsa plerumque cassa, 579.

Dolor et tristitia. Insulsum non decere iustum tristitiam. Doloris solatium, luctus societas. Præstat non raro voluptati: ejus iusta causa, 615.

E

Ebrietas mala. Deum expellit et Spiritus dona, vini luxuriosus: vini crapula obtemperans animus: substantia deliquit. Ebro, tum vilius perit, tum ipsum perdit. Ebrietas, versum excitementum: insipientis arguere ebrium, 617. Ebris omnia evertit. Excedit qui plura tribus bibit, 6, 418.

Ecclesia, mundi typus ac Dei, universalitatis ratione. Partes eodem secum et distinctas: alie in aliis, rota in rota; mundus in mundo. Ecclesia non manufacta: sacrarium; vobis et navis, 493, 494, 495, 496, 497. In Ecclesiam introitus, januarum oclusio, etc., 511, 512.

Ecclesia, homo mystice, et homo, Ecclesia: Altare in eo, sacrarium. Noë, Anima ipsa seorsum, Ecclesia; in ea, pars animata, et intelligens; contemplandi vis, et agendi, Noë, *καὶ λόγος*, 498, 499, etc.

Ecclesiastica et canonica a laicis non tractanda, maxime feminis. Tractandorum egregie disciplina, 291, 292, 293.

Ecclesia nova Sergii fides, Heraclii nomine vulgata, ab illo ut non sua non agnita, 74, 75.

Electio et propositum, *ἡλεκτισμός* nec simplex voluntas, etc., 2, 3. Quid electio, et de quibus, 4, 5. Electio in bestia non futura, 9, 10.

Electio facultas ad utrumlibet. Electio non in Christo, 15, 16. In eo ut dicant latrunculi, *ἡλεκτισμός* Maximus. Quis est ad Thalassum, 14.

Præcepti eleemosynæ ratio, natura unius, quo primum statu condita est: ejus dotes, ad quas reparat, 228, 229. Eleemosyna omnibus præstanda, 230.

Elus in carne nullo iam moris ac carnis dissidio, 475.

Evangelii, 79, 143, 144. Oia *ὑποκατα*, 111, 112.

Essentia idem, non idem *ὑποκατα* vicissimque, 516, 517.

Episcopi, animarum *ἐπίσκοπος*, 58. Episcopus et sacerdos, vera Dei imago, 252.

Episcopi reges de Anima, 210.

Eruditi animi beatiss. Adenda ad eam omnia: carpenda utilia, 584.

Eruditionis atque virtutis summa suavitatis, 387.

Evangelii lectio alique inter rem sacram mystica, 510, 511, etc., 515, 517, 521.

Excellentes monachi in Africa fide clari, 300.

Eulogii papæ Alexandrini, de duabus Domini naturis, 143.

Eutychis heresis, 77. Ejus *ἑνωσις*, 24.

Eutychianistum expositum: additis Chalced. voces. In duabus naturis. Communis addito synodus Ephesine et Chalced. Gregorio suppleta fides Nicæna. Una omnibus fides, plus minus explicata, 140, 141, 142.

F

Fides divina, quid. Ejus specimen in Abrahamo. Ejus, quod assequi non licet, nec fides est. Fidei maxime proprium rationes rerum non exquirere. Promissarum firma fides. Fides virtutum parens et corona; eadem radix et fundamentum. Sola fides incomprehensum comprehendit, 652, 653. Catholica fides una non sufficit ad salutem, 287. Ad eam ac virtutem adhortatio, 288, 289. Catholica fides ac Deo et Christo, 76, 77, 78. Fidei symbolum, 513, 519, 520. Fidei confirmatio hostium in eam grassatio, 512.

Fideles, servi: mercenarii, filii, 523.

Fraterna amicitia, 550.

Fortitudo animi etiam ferendo adversa. Affine vitium, audacia et temeritas (*δάρδος* et *ἔρως* Græcia). Haud temere adeunda pericula, 541.

Frugalitas, via brevis ac delectabilis: vita suis contenta stipendiis, arx firma; vaticum sufficiens, 575.

G

Gallorum tradita audacia et temeritas, 542.

Gentium mores, 674.

Georgii (sive ut alii, Gregorii) Africa præfæci fidei catholice zelus: diligenter cohibendis monachibus Severianis ac illis reducendis; depellenda suspitione heresis a Martina, etc., 259, 261, 262, 265. Apostolicis vir fulgens muneribus, *ibid.* Versatio ex calumnia, 334. Georgii præfæci Africa virtutis præstantia: in eum populi amor; cum Deo adhesio, exque ea *ἁγία*, 242. Extimæ viri laudes; magistratu motus, 205, 206, 207. Monachorum pro eo preces et vota, 518. Georgii Africa præfæci insignis commendatio; illustris vir; ingentia erga Maximam, etc., munera. Vivorum omnis generis solatia, defunctorum tumuli ac funera, fidelis ardor, etc. Ejus amoni nefas, 577, 578. Revocandi in provinciam supplicatio, 579. Repetita viri encomia, 580.

Georgii presbyteri et hegumeni laudatio; Scripturarum studia; actionis cultus; contemplationis præstantia, etc., 27, 28, 31.

Georgius abbas ac presbyter, hereticorum prælia omnique virtute clarus, 562, 561.

Gregorii papæ, Expositio fidei de processione Spiritus sancti ad Germanum patriarcham CPitanum, 690, etc.

Gula studium, radix vitæ sanctorum. Festa, gula occasio. Corpora cibis inferta morbos contrahere, 611, 612, 615. Nullum cum ventre fidum commercium. Venter ligatur. Ventris luxuria, quidquid superfluum, 611. Nihil sic ad lites pronum, in eo nulla ciborum discretio.

H

Hereticis favere, Deo exosum: quo dicat illorum honor; indomabilia hominum pervercia, 261, 262. Inconstans ingenium; venalis fides, 291. Adversa hereticis antiqua traditio, 261, 265.

Heraclianus, obscurus auctor nec satis purus, 63, 66, 67.

Homo, a ratione partemque sentiente, velut centaurus. Ratio nullis mancipanda affectibus; data pennarum instar; offuscant affectus ac vitia, 668, 669. Hominem transhientia. Deus, natura, mundus; quo spiritalis, animalis, carnalis: horum cuiusque dotes, 251, 252. Homo, Scriptura, mundus: parvus mundus, 546, 507.

Honorius in partem patrocini tractus a Monothellitis, 75.

Honorii Papæ ad Sergium epistolæ: sensus catholicus; ipso qui scripsit interprete. Viri laudati fides, 181, 182.

Honorii Papæ, unius voluntatis defensor; ejus, Athanasique affinis vox; epistolæ, quæ passus calumniam, catholico sensu expositio, 129, 130, 131, 132. Anastasius presbyter ejus causam Romæ, sciscitatus; Falasta ipsius epistolæ, numeri appositione; hereticorum solita artes, 132, 133.

Humanarum rerum incertum. Jovis cur mala evolvant, bona creant, arguent, peccator secundum rebus, in prosperis tinenda mutatio, in adversis cogitanda.

riculo etiam capitis: eam libertatem vita legibus instituta parit. Perscrutandi quoadque necessitas: Nec sol e mundo tollendus, nec loquendi libertas ex hominum congressu, 619. Qui ex oratione libertatem tollit perinde facit ac si ex abstinendo acrimoniam sublatam velit, 620.

Liberi, natura parentum servi: pia liberorum in parentibus aedulitas, 604.

Lincei cortiores, 332.

Lingua ad ruinam lubrica; non illi credenda omnia: domorum per eam eversio. Hirundines ne tecto excipito. Loquere quod decet, ut et audias. Ventris continens, esto et lingua. Multis lingua mentem praecurrit. Lingua una, auris duplex. Gladii ictus levior, quam linguae. Lingua bonum et malum. Paucis multa, 616, 647, 648. Lingua in mentem intincta, 671.

Litterarum officia, amoris suscitabula, 333.

Luxuria incentiviva, 338. Luxuria honorumque superfluis sumptibus decoctio: ambitio, ejus parens. Nihil inde veris glorie: probrum magis accedit. Paupertatis incommoda: Dei offensae, Nihil juvat, quod multas opes habeas, 671, 672.

M

Macedoni haeresis, 76.

Magistratus fuga: difficilius imperare, quam parere. Ordinis perversio, magistratus absentia. Magistratus insignis: admiratio, simulatio: pessimus, qui sibi praesentem nequit, 539. Magistratus subditorum discretio. Mellor ipse subditis, nihil pravis ministris utitur: stultis parere, illi saluti, quam illis imperare. Magistratus usus libera rep. et monarchia, 560. Nemini, qui prudens sit, ejus excusandum onus, 561.

Maledicentia verba haud ipsa graviora: inimicitiae origo: grave illis peccatum. Etiam optimos luce sit mortuus, 562.

Malorum consuetudo, quibus medicus esse possit, 519.

Malis peior victoria, 689.

Manichaei agnenti una Christi voluntas, 12, 13.

Manna mystice, 360.

Mansuetudo, virtus angelica, 251. Quid illa, 392.

Maria (S.), vere Dei Genitrix, 287, 351, 369, 554, 514.

Martius presbyter, ejusque insignes dotes ac fides, 1, 2, 17.

Marini diaconi a modestia et humilitate, etc., laudatio. Num sacerdotis seu presbyteri, cuius data ipsorum hic dicitur, exemplum in aliis sic praenotatur, 54, 55. Marini de Maximo existimatio, 70, 125.

Martius laudatissimus monachus, 517, 548. Num presbyter ille Cyprianus, ad quem tanta Dogmatica Maximi?

Martius litteris in favorem Severianorum: turbatio per eos in Africa: additior haeretici; anceps de illa Maximi animus; depulsa caute sinistri nominis nota, 239, 260, 261.

Martirii tempore, documenta: ejus in nobis Deus exitum facit, 312.

Maximi in Creta cum Severianis disputatio, 21, 25, 26, 27. In Africa secessus Persarum metu ac barbarorum, 361, 367. Modestia suique defectio, 2, 17, 28, 47, 57, 61, 82, 368, 370. Maximus olim a Pyrrho cultus. Ejus ab illo divortium acitosis causa, 159, 160. Excusantis ac Pyrrho modestia cautio, 345, 346. Maximi ad Marinum presbyterum epistola supposita, 67. Pro scripta ad Photium defensio: a Photio cur laudatus, 68. Ad Marinum presbyterum de processione Spiritus: Maximi modestia; opera Athanasii affinis, 69, 70, 124. Maximi fides, ipsa sanctorum; de ea glorioso. Humilitas: sacerorum librorum penuria, 506. Ex sanctorum dictis fides exposita, 513. Maximi summa modestia et humilitas, 447, 452. Ex ea detractatio scribendi, 527. Ad Siculos excusatio, 58, 60.

Maximus Severianorum cavillis petilus, 353. Anxietas de Martini fide, 260, 261. Ejus ex superiorum sensu doctrina. Maximus Davidi Hoeschelio sacerdos: at non lignet, 487. Pacator optimus inter Ecclesias: Episcopus ad Marinum Cypri presbyterum. Marzulli illustre testimonium, 488.

Maximi modestia, 490, 491, 492.

Medici nullae opera. Medicus indoctus, et quod virum est exagitant. Animum quam corporum honorabilior medicina. Periculis medicus, qui nihil eorum, quae opera sint, ad regri salutem, omittit: cunctisque novis, quae ad eam conferre, aut non conferre possint, instrumenta medica. Medicorum terra operis errata, 651, 652.

Quod mediocre plerumque melius, 689.

Memoria ac recordatio. Dei magis meminisse debemus, quam spiritum ducere. Religiosae mentis indicium, meminitis ecclesiam. A bono nunquam deficiat, quem

Dei oblivio non incensat. Mortis memoria tibi extendit appetitum. Sanctorum memoria ac praesentis lectione Scripturarum. Parum felicitis memoria juvenes ac senes. Dei nobis censoris memoria, 654, 655.

Mendacium aequum utile: nihil eo eget veritas via. Veritatem premere, aurum homo defodere. Mendacium primo auditum, quam secuta veritas magis creditur. Honestum quoadque mendacium Charicles probatum.

Mentens, sibi fidem detrahit, 625.

Menna libellus ad Virgilium: pugnantem de illo Sergii Pyrrhici sententia, 161. Liber quaquaversum a Sergio missus, 183.

Mentis gubernatio, 536.

Miserante Deo peccatoris conversio. Misericordia illi pares facit: divinae miserationis exempla in Drachma, in Ove perdit, in filio prodigo, 256. In Meretrice, publicana, Latrone, Persecutore, 257. Moveatis alia ad miserationem, 258.

Misericordis excellentia nomina. Dispersas opes, ipse nobis integra. Immane avaritiae genus, etiam quae percant impartiri nolle. Misericors Deo similis: nostrum: quidquid illic transmissimus: pulchrum finis: misericordis opera et elemosyna; omnia alia severioris disciplinae exercitatione majora: extendenda manus ad pauperes; pauperum manuum extensio, ipsa mala abstergens. Pauper viae dux in celum, vel si caecus est. Pauperum bona, quibus constipatas divites, 531, 532. Sacerdotibus atque regibus addicta misericordia: eorum communis ovis aeternus; ea, Dei simulatio. Non praestans misericordiam, cum possit, alienus a Dei charitate: in omnes praestanda, ex cuiusque modo: in dantem redundat, quod praestiterit, 552, 553, 554.

Monachi patria profligi, hostium metu: fidem reducere, Maximo relicto. Ejus rei adiutrum, 562, 565.

Monothelitarum gratatio per bellorum occasionem, 47. Eorum de Christo variata sententia. Affinis Ario Apollinarique impietas, 48, 49, 50. Monothelitarum nova opinio, 69. Una unitas operatio, eorum commentum, 60, 61.

Mortalibus jugis ad mortem via, 626. Justi aequique tenax, qui mori praestare putet quam vitare. Luctu magis prosequendus qui nascitur, quam qui moritur. Causanorum ea re ritus, 627, 628.

Mulieres facis utentes; omnem amolitur columellam, quae superfluo cultu non utatur. Interitu morganti prava mulierum studia. Mala uxor, scelorum poma. Uxor subesse extremum dedecus, 651. Viri mulierosus, 557. Mulierum inter se colloqui, aspis a vipera: par in ignem, atque in mulierem incidere. Utravvis ducas, ubique periculum. Quid mulier, Secundi verbis. Viri virtus uxor sufficiens ornamentum. Pulcherrimum dictum, 632. et novo

Mundus impostor, 577.

Mundus, homo mystice, 506. Mundus interior et exterior: mundus: homo parvus mundus, 507. Mundus corruptibilis, ut et ejus partes, 210.

Mutatio a malo, et peccando, ipsa laudabilis. Nullum dedecus a vilio mutari. Ad utrumlibet mutabilis animus, ad omnem honestatem inutilis; levis ac stultus. Stirps jagiter solum mutans; nubis a vepis agitata, 607.

Mysteriorum introitus, 512. In hoc exclamatio, 514, 516, 518, 519, 521.

Nestori haeresis, 77. Ejus rursusculis ea sublati vera in Christo unitio et natura, 19, 20, 21, 103. Nestorianus affatus, 162.

Nicena fides Gregorio suppleta, 141.

Nicandri episcopi praclara laudatio, 46, 47.

Nicie laboris assiduitas, 621.

Nobilitas ac ingenuitas parentum nihil ipsa nostra est, sed animi virtus. Una generis origo, latum. Hominum nobilissimi, qui divitias, gloriam, voluptatem, vitam sperant. Ingeniorum mores. Una virtus, quae gloriamque; fortuna reliqua. Ex probis, mali, ac contra, laudabilis, a quo genus ducit initium. Nobilitas, quid, ac quibus constat tantis titulis, 675, 676, 677.

Novi Domini, non Dominus, sed deus, etc., 176.

Obscuri loco, ineptia, 612.

Cavenda obrectatio: audientis per culpa. Non audientis susurro; ferenda obrectatio ac calumnias, 565. Gravior ejus malum, quam hostis vi; obrectator, calumnians. Sic vita rationis instans, ut detractori nemo fidem habeat, 564.

Oculorum virtus; eorum reciproci obtutus. Oculis amicitia conciliator, 610.

Oratio, ipsa *ἀρά*, et unitiois modus. Dispensatio, 25, 24.

Oratio et arrogatio in Christo, 129. In eo quae passionis, *ibid.*

Oratio mystica, 587.

Oratio, 79.

Oratio, 79.

Operatio una Monothelitarum. Operatio, primo natura, 107, 108, 109. Monothelitarum multiplex operatio, 113. Catholicorum duplex, 115, 114.

Operatio et virtus, *ἐνέργεια*, 154, 156, etc., Operatio una ut unus improbat, 184. Deus in Christo, non tres operationes. Monothelitarum, ipsa Monophysitum argumenta. Impietas unam dicentium operationem. Nestorii una operatio, 185, 186. Rerum unitarum distincta, et natura et operatio, 187. Una Cyri operatio; anulus, Cyrilli sensus: Monothelitarum una tanquam hircocervi. Una naturalis negata Cyrillo, ejusque reliqua sententia, 188, 190, 191.

Opinio, *βέβαια*, cum ratione et sine ratione, 7.

Oratio Dominica, 515, 516, 517, 522. Oratio Deo audibilis sine voce; operum praesentia, apud ipsum clamor. Petenda, quae Deo convenient. Grata sit oratio, non impetrando, ipsa impetrans; nihil simulata; constans ac perseverans; dilata exauditionis dispensatio, 575, 576. Orantis ad Deum nullis intercessoribus accessus; sonora ad Deum vox; mente distractus, inepte loquax ac delirus; excitandus ad orationem animus; petenda, quae ad animi salutem; nullum non orandi tempus, ut nec respirandi, 577.

Orationi comes opera nostra ac industria. Saeclitissimorum preces et vota, 578.

Orationis dicendo finis; indolis index, operum simulacrum. Ornate loqui, malum, quod noxium. Ut ferrum in bello, sic in rep. orat. Oratorum bene ornateque dicendi studium; non vivendi, 579, 580. Oratores raris similes, 647. Oratio de dogmate, prima Maximo de theologia, 515. Sed haec alio tempore et occasione habita.

Origenis opinio de anima; corpus tenuius esse, et in corpore; nec circa Deum stabili motus agitatione esse, 243.

Osculum sanctum, 522, 515, 519, 520.

Otio ac quiete consopiti affectus, facile edomantur. Quid illa quies et otium, seu vacatio; inter saeculi coram, mens caelestibus potiri non potest. Quieti ac silentio dandum aliquid. Vir sapiens perfriga, vitamque a negotiis captans liberam, 598, 599.

Odicia, 143, 144.

P

Pacis bonum; a Deo merces. Pax ante, et post passionem, 566. Bellum pace satius, quae a Deo separat. Pace cuncta solvuntur mala, 629. Pace saeculi ut utendum. Ipsa inutilis, nisi ipsi nobis, et Deo simul peccati; ad eam facientia peccem, 584, 585, 575, 574. Pax, extinctio forsitan Chosroe; ejus nuntius ut habendus. Pax cum Deo ut inuenda, ejus concilianda studia, 575, 574.

Pandicia: Eruditio, litterae, inter hominum bona, primum, 582.

Parentum amor, et in illos obsequium; vices satis nunquam liberi reddant, ut nec Deo. Christianorum prima haec virtus, pietas. Parentes sicarii, qui sobrios liberorum mores negligant, 603, 604.

Pastor bonus et doctor, ovem reducens, 248.

Patientia tenenda molitio, 565, 566.

Patres probati in v. synodo, quorum sequenda voces, 167.

Asserta Paulo Epistola ad Hebraeos, 586, 587.

Paulus Monoculus Severianus, 185.

Peccatum ipsum malorum causa et cladium: initio pudorem habet, tum impudentissimum reddit. Fugit angelum custodem ejus flet; peccati lubricum, agraque emendatio. 608. Peccati libido, quasi temulentia: hinc, conscientia cadens, etc. Scintilla, in incendio evadens. Propositum Deo non peccandi: peccati confessio. Peccati prona contagia; arduum, ut quis virtute alium imbuat, 608, 609, 610. Peccati detectio, et pudor: obex nobis ad Deum: haud procul ab innocentia, qui peccatum confessus sit. Peccanti aequi rectique ignorantia, prona venia, 610. A peccato via: inaequalitas; imperii jus et subditi, 253, 251, 255. Lugendus peccator secundis rebus, 588.

Perfectio vera, *τέλεισις*, 208. Perfectio sermone et vita, 354.

Petrus illustris insigni vir virtute, mansuetudine, doctrina, 291, 292, 309. Alexandrinum Cosmam diaconum commendat papae Alexandrino, 507. Illi illa a Mahometanis Arabibus et Judaeis tragedia, 510, 511.

Phalaris, omnium vitiorum parens, 221, 222.

PATROL. GR. XCI.

Philonem, parentum pietas, 604.

Philosophia aut colenda, aut honori habenda. Majori sapientia, quam pro vulgi usu, qui saeculi abdicatione, Deo se consecraverunt. Philosophia inexpugnabilis. Invicta, Deus et angelus, tertiumque philosophia. Philosophus immaterialis in materia, etc., 58, 585. Philosophia sermones mordentes, ac tum suaves: 619, 620. Philosophiae fructus, et a te ipse, quae legis sunt, facias; capessenda vere ex animo philosophia, 587.

Phoenix avis fabulosa; natura pugnat et Scripturae, ejus fabula, 297, 298.

Platonis de castitate verba, 538.

Poenitentes non recipere, paria reus ac peccare, 258.

Polemon Apollinari discipulus, 90.

Praefectura, quid medium: nec ipsa ambienda, nec obstinatius respuenda, 205, 206. Ejus ablatus consolatio, 208.

Presbyteri laus, senilis prudentia, 634.

Proprium, *ἰδιότης*, et persona, 513.

Prosperis rebus timenda mutatio; afflictis meliora cogitanda. Vicissitudinis spes calamitosis subsidium, 589.

Providentiae nihil subtractum: novae providentiae via ad salutem; nemo sic sibi indulgens, ut illi Deus. Nostram Deus, magis quam ipsi nos, curat salutem. Occultorum cognitor, universis prospicit: tolerantia visitat et curat, 648, 649.

Proximus, 306.

Prudentia, *φρόνησις* et *σοφία*. Qui ad eam actus: qui finis, et quasi effectus. *διαλογισμός*: *ἐνδεδέστος* λόγος, 8.

Prudentia (*φρόνησις*) vox anceps, 555. Prudentia in malo. Fons et radix prudentiae, virtus; rerum est priusquam fiant, conspectus. Nihil non servire cogit prudentia, etc., 554.

Pudore non affici, qui malus sis, vim omnem vitii excedit, 633.

Pulchritudo res fragilis; quaevis ornamenta ac facies, illi superflua. Vera pulchritudo, animi ornatus et decentia, 639. Pulchritudo ad breve tempus deposita; ab ea traducendi amatores ad animam. Forma venustorum; oscula, bestiarum morsus, 640.

Pyrrhi laudes, cum presbyter et hegamenus esset, 345. Insinuata ejus unius voluntatis haeresis, 546.

Pyrrhus a Romana sede damnatus, cunctis execrandus, 76. Pyrrhi ineptiae in una voluntate, unaque operatione, 175, 176, etc. 188, 189, 190, 191, etc. Evasio, humanam operationem in Christo passionis rationem habere. Ejus pseudosynodus ejecta, 191, 194. Convictus a Maximo, Romam adductus; damnata ecclési a [Theodoro] papa receptus, 195.

Q

Qualitas sacro usu, et profano: in Deo qualitates, propria consideratione, 154, 155, 156. Cyrillo qualitas, ipsa substantia, 158. Qualitas, accidens absolute, quo est passio, 325.

R

Ratio affectibus pugnat, non eos tollit, 610. Reprehensionis finis et redargutionis. Immitis, qui non redarguit. Praestat minori dolore prodesset; reprehensionis utilitas; gratia suo tempore dulcior, 618, 619.

Regis mores et tyranni; rex a Deo secundus, non sibi, sed Deo regnans; potestatis regni necessitas et utilitas praesenti vitae statu, 254, 255. Verus rex et tyrannus; cor regis in manu Dei; ex regis indole componuntur subditi. Reges ipsi legibus obnoxii; dil. iis qui in terra, 538. Subditorum amor, regis insigne. Deus nullius; Rex Dei solius eget, 539. Grave regi diadema; humane conditionis memoria, 560, 561.

Rei sacrae audiendae utilitas; assistentes Angeli et describentes; theologiae et Trinitatis per eam doctrina, 516, 517, 518, 523.

Resurrectio mortuorum ad carnalem vitam, quorundam monachorum error, 244, 246.

Risus lenis quosque probatus. Risus immodicus. Ira prudens risu potior. Risum ac facile movere velis. Risus in sermone, 677, 678.

Romana sedes, ipsa catholica; ejus in omnes potestas ac primatus, 76. Romanae fidei laudatio, 71.

S

Sabellii haeresis, 76.

Sacerdotium vice Dei in terra, in quo ipse conspicuus, 532. Ejus gratia, divina in terra imago bonitatis. Episcopus, Ecclesiae caput, inter se membra committens, 561. Sacerdotii vis Dei amula, qualis ignis ad se trahendi om

nta, 363. Qualis radii ad trahendum ad se oculum, 364. Sacerdotalis munii præstantia, 124.

Sanctimoniales Severianæ, Martine litteris dimissæ. Fidei inde scandalum et turbatio, etc., 259, 260. Aliæ specie reductæ; aliæ obstinatior per diversa monasteria dispersæ, 265. Ad vomitum reversio, 559, etc.

Sanctitas habito firmata, quasi natura, etc., 571.

Sapientia prima, vita laudabilis; contemnere sapientiam, quæ in verborum strophis. Sapienter, qui cum de virtute pauca loquatur, multa præstat, 582, 585. Sapientia, quæ ex Deo scientia est. Ad eam non satis versatum esse cum sapientibus. Animi cultus ex scientia. Hæc nostra possessio, ac eruditio; reliqua communia, 586, 587. Sapienter, qui sapientem querat, 585. Una vera sapientia, Dei timor. Sapientia est, quod scias te nescire. Sapientia, prosperis adversisque animi constantia, 585, 584. Astutia, non vera sapientia, *ibid.*

Scriptura, medicamentum oblivionis, 489. Scriptura sacra, homo mysticus, 505, 506. Scripturarum necessarium ad virtutis spicas irriguum; spiritale ex eis vinum, perfundens animum, 585.

Sculteti, Maximi operum iudicio ἀπορροια, 484, 485.

Senex sensu puer; non omnem senectus adepta sapientiam est, 654. Veneranda senectus ac veritate senior. Senectus, vite hiems, malus portus, agra valetudo. Ad senectutem compendium; nihil unquam genio indulgere, 655. Paupertas et senium, morbus duplex, 656.

Senioris laudatio, qui Maximo prævit in Mystagogia, 491, 492.

Sensus custodia, proclivis in eis lapsus, 525, 526.

Sententia, γνώμη, seu decretum, 6. Voluntas γνώμη, 105, 104.

Sergii opinionum de Christo inconstantia, 182. Editio fidel præsumptio et ecchisis. Machinamenta statuendo monothelismo, 185, 184.

Sergii laudes magnificæ, Cyri jam publicatis capitulis Alexandriæ, 345, 344. Sergius Macaro Arsinoes episcopus, 185.

Sermo mentis, et in ea repositus, 8. Sermo ἐνδοξαστος quo rationales sumus, 155.

Severi natura composita, Apollinari sensu. Nestorii duplex persona Persona composita vindicata, 501, 502, 503. Peculiaris ratio in Christo personæ compositæ. Incarnatio, per assumptionem Verbi voluntate, 501. Severi opinio: Qualitatem in Christo unitio, non naturarum, 156. Apollinari asseda, 157, 158, 159. Adversa ei traditio ac fides antiqua, 261, 265. Severi multiplex effugium et error: cum Nestorio compositus. Unitio ei qualitatum in Christo, non naturarum, 18, 19, 20, 21. Severus Aquilo, 21. Severi opinionis incommoda, quaternitas in Trinitate, etc., 529, 540, etc.

Severiani episcopi in Creta cum Maximo disputant; a Leonis Tomo cur dissideant. Aliquid naturalium Christo deesse, illorum sententia; ea Maneti, Apollinario, Eutychi asseda, 24, 25, 26, etc. Severianorum error, omne Christi everiens mysterium; assertus in eo numerus, 295. Distinctio et quantitas, 294, 298. Naturam unam, vel compositam, blasphemum dicere, 296. Severianorum pericula. Vocis: *In duabus defensio*, 280, 281, 282, 285.

Severianus Gabalorum episcopus laudatus, 87.

Sexta synodus Maximo, ipsa Lateran. 74. SP ejus vere excerptum.

Silendum, quousque melius nihil occurrit silentio. Haud loquendum alii, quod tibi tacitum velis. Silentium, thesaurum accumulatur, sermo dispergit; ἡσυχία ac silentium Deus præ cæteris diligit, 596. Insulsi et indisciplinati nescire silentium tenere. Vir sapiens, Deum laudat et dum silet. Silentium sitim prohibet; linguam, quam venerem difficilem frenare, 596. Silentium, res maxime ardua; loquendi tempora. Brevisloquium prope silentio. Pœniteat sapiens locutum esse, nunquam tacuisse, 597.

Simplicitas, injurie minimum suspicax, 680, 681.

Sodomorum allegoria, etque eis fuga; Loth, figura, 260.

Solitudinis quies ac vacatio incipientibus ardua; incultus animus, quod ipse non secum agat. Vita quieta et privata, mundi omni fastu illustrior. Silentii fides, 599, 600.

Somni necessaria et injuria relaxatio. Somnus temporanea mors; insomniarum causa. Somnus ut generetur; futura imago instaurationis; ejus par ac mortis ratio. Pugna cum somno; vite prope dimidium nobis aufert. Sobrii capitis somnus. Somnus diurnus exiliosus, 615, 616.

Somnia et visa; qualia vite studia. Ebriosi somnis et gulosi. Credens somnis ad omnia ineptus. Visa somnia a Deo, ut mitius feramus. Observans somnia simulis umbram persequenti. Demones in somnis illudcentes, 679.

Sophronius Maximo comes in Africa; detestatus Cyri Capitula, 75.

Sophronius a Pyrrhi calumnia vindicatus, 185, 181. Sophronii abbatis præclara elogia; sacrorum librorum copia, 506.

Spes, vigilantium somnia: in uno Domino sperandum. Unum in rebus firmum, spes in Deum: humana fallax ac lubrica. Bonorum quæ expectamus flos, afflictio. Expectati boni in contrarium versa spes molestia. Spes castigata, 629, 650.

Spiritus processio et ex Filio (id est, per Filium). Una Filii ac Spiritus causa, seu auctor, Pater, 70, 73, 74. Joan. Becci animadversio, *ibid.*

T

Temperantia, comes sanitas: contraria ad eam hominum studia, 612.

Thalassii laudes, 570, 571.

Theodorus cancellarius, 259.

Theodorus diaconus, synodicarius Pauli patriarchæ Monothelita, 116, 117.

Theodorus Mopsuest. Nestorii magister, 91.

Theodorus Pharanita Monothelitarum antesignanus; ejus excussus liber; operatio personalis, 71, 72. Sergii laudator, 185.

Theodorus presbyter in Nazario, 154.

Θεία φύσις τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος, 81; ὁμοῦς φύσις, 153, 155, 154.

Theodosius, Theodosianorum auctor, δοθέντος ἡρετικῶν, 9.

Theologia affirmantis ac negantis brevis complexio, 492, 495.

Theopemptus, catholicus Alexandrinus scholasticus, 556. Georgii præfati Africa homo, 542.

Thomas abbas, 571.

Thomas Severianus episcopus Martine charus, 260. Thonorum humanitas, 661.

Timor Domini, et intellectus, 518. Simia spiritalis, timorem Domini furo ostentans. Intellectus bonus; spiritalis psittacus. Sermo ostentationis causa, theologia demonomum, 519, 550.

Timor Domini clavo similis: a timore auspicandum. Unus timor, ne quid Deo magis timeamus. Timoris eximia munera; per illum animæ securitas. Timens Deum, nihil pavidus est. Timor, solis radio in anima similis. Salutis initium. Non metu abstinendum a peccatis, sed quod ita honestum, 605, 606.

Timotheus Agnoetorum auctor, 90.

Timotheus, Polemonis socius Apollinarista, 90.

Τριτάτος ὕμνος, 515, 519, 520, 522.

Tristitia secundum Deum excellentiæ et commoda, 251.

Hujus causæ ac momenta, 252. Ejusdem proles finisque, humilitas, mansuetudo, charitas, etc., 255, 254. Indicia, *ibid.* A tristitia nemo immunis esse potest. Tristitia voluptati comes. Miserabilissimus omnium, qui bona adeptus, ægro animo discrucietur. Dolor caræas ac tristitia, ut virtutis cultor: mala ventura cogita, ac si evenissent, 614.

U

Unitio οὐσιώδης, ὁμοστατικὴ, σχετικὴ συντυχία, 79, 80, 115, 116.

V

Verbum, loco seminis, et ipsum semen in incarnatione, 519, 544.

Veritas, res auditu dulcissima; dicere, quam audire jucundius, 625.

Vicinus bonus, 665.

Vidue duo minuta, 526. Ipsa ærea Deo accepta, 527.

Vini potus; ejus modus, corpori necessarius unus, 616. Vinum, mentis speculum, 618. Vinum et oleum, 249.

Virginis immatura evocatio, ejus constupratio, 558.

Virtus adulta ac Christiana sibi ipsa sufficiens, 202, 205.

Una verum bonum, reliqua in secundis habentia, et Deo permittenda, 204, 205. Exemplum, mendicus Lazarus, David, Jobus, 206. Virtutis possessio; utilitas comes; virtutum æmula præstantia, 529. Virtus ardua; constans; laus, ejus incitatio. Virtutis jugis instans; parodi arduitas. Virtus libera, 550. Virtutis simulatio laudata; virtutis ut fiat; et gaudium comes; cavenda elatio. Virtus non claudicans; ardua ad eam via, 551. Virtutis primordia et fundamenta; eam habens, habes omnia, 552. Virtutis merces, nominis celebritas, 555. Virtutis prosperitas et bonos. Virtute honorem non habentem, intollerabile vitium, ac offensus. Virtutis cultor primam veritatem colit, 685, 688. Virtus ardua, nec parvis compara-

tur laboribus; prona vitii via. Perinde arduum bonum comparare, et cum nactus fueris, incolume servare. Multo labore partem virtutes, momento uno amitti possunt, 687. 688.

Vitii immensa proclivitas; facile vitio imbuī; ad illud lenocinia. Facilius ab initio illi non cedere quam ejus progressum inhibere, 688. Vitii extirpanda initia, 688.

Voluntas naturalis, θέλημα et θέλησις aliud quam ἐκλογισμός. Voluntas hujus talis rei, βούλησις, 1, 2, 3. Voluntas, ἐνις, 4. Voluntas, non una Dei et sanctorum in resurrectione: unum, quod volunt, 10, 11. Una Maximo, deificatione, 15. Non inde sublata sanctorum propria voluntas, 16, 17. Voluntas γνῶμη in Christo exagitata: γνῶμη, sententia, et electio in eo, aliter ac in nobis, 171, 172. Vocis γνῶμη significata. In ea Maximi diligentia, 173. Voluntas ἐκτελέουσα Monothellitarum. Eorum absurda ex una voluntate. Nestorianae voces. Voluntas naturalis, 173, 174, 175. Voluntas solius deitatis, Athanasio, 176, 177. Voluntas naturalis, facultas et actus; non res ipsa objecta, 99, 100. Voluntas comes numerus, 101. Naturalis, non ipsa γνῶμη et arbitraria, ne haec quidem

necessario contraria, 102, 103, 104. Voluntas naturalis conservans, ea quae sunt naturae, 105, 106. Agniti Patribus voluntates naturales, 121, 122. Voluntas virtus consistit, non necessitate. Hponesia, voluntaria. Voluntarium: firmius, tutiusque; coactum mox ad naturam redit. Merces omnis animi voluntatis. Peccata non ex voluntate, facile lex condonat, 660. Voluntarium, quod nec justum, nec injustum est (id est, indifferens). Peccata per vim emendare haud Christiani est. Nemo nisi libera voluntate firmus in bono est. Bonorum contubernium ac dilectus. Voluntaria serumna, 661. Voluntas arrogationis Monothellitarum: arrogatio naturalis et arbitraria, 117, 118. Monothellitarum, quam Severi major blasphemia, 119. Voluntas, operationis comes, et ἐκλογισμός. Una ex altera Severo negata. Voluntas ὁμοουσία, ut naturalis, et ut γνῶμη. His sublatis, tollitur et natura, 24, 25, 26, 27. Voluntas necessario in Christo, 147, 148, 149, 150.

Voluptatum amator et Dei, 332.

X

Xenophanes Colophonius Homeri sugillator, 585.

INDICES AD AMBIGUORUM LIBRUM.

(Numeri respondent foliis libri Gudiani typis grandioribus expressis.)

I.

INDEX LOCORUM EX OPERIBUS SS. PP. GREGORII NAZIANZENI ET DIONYSII AREOPAGITAE QUI VEL ILLUSTRANTUR VEL CITANTUR.

GREGORIUS NAZIANZENUS.

Orat. Theol. I. adv. Eunomianos cap. 1 (ed. Bened.). 181 a. — cap. 4, 182 b.

Orat. Theol. II, cap. 5, 189 a. et 190 b. — cap. 6, 184 a. — cap. 7, 190 b. — cap. 9, 187 a. et 187 b. — cap. 10, 191 b.

Orat. Theol. II, cap. 19, 192 a. — cap. 20, 193 b. et 196 a.

Orat. Theol. III, de Filio cap. 2, 203 a. et 105 a. — cap. 6, 204 b. — cap. 15, 205 b. — cap. 16, 206 a. — cap. 18, 106 a. — cap. 19, 106 b.

Orat. Theol. IV, de Filio cap. 3, 253 b. — cap. 6, 107 b. — cap. 8, 207 a. — cap. 9, 208 b. — cap. 11, 208 b. — cap. 20, 229 b. — cap. 21, 209 a.

Orat. III, de Pace cap. 8, 105 a. et 175 b.

Orat. de pauper. amore cap. 7, 117 b. et 119 a. — cap. 50, 134 a.

Orat. in laudem M. Athanasii cap. 1, 135 b. — cap. 2, 135 b. et 138 a. — cap. 18, 180 b. cap. 31, 181 a.

Orat. in S. Pascha cap. 8, 240 a. — cap. 15, 242 a. — cap. 14, 243 a. — cap. 16, 244 a. — cap. 18, 246 a. — cap. 19, 246 b. — cap. 21, 249 b. — cap. 24, 166 b. 248 a. 250 a. 250 b. (bis) 251 b. (bis) 252 a. — cap. 25, 252 b.

Orat. in Novam Dominicam cap. 1, 216 a. — cap. 2, 255 a. et 255 b. — cap. 5, 167 a. et 255 b. — cap. 8, 254 a. et 254 b.

Orat. Funer. in laudem Caesarii cap. 19, 264 a. — cap. 21, 199 b. et 202 b.

Orat. Funer. in M. Basilium cap. 1, 260 b.

Orat. in Pentecosten. cap. 2, 254 b. — cap. 4, 256 a. et 256 b. — cap. 12, 263 a. — cap. 16, 259 b.

Orat. in Theophan. cap. 2, 209 b. 212 a. 213 b. — cap. 7, 214 a. — cap. 15, 215 a. — cap. 17, 215 b. — cap. 18, 218 b.

Orat. in S. Lumina cap. 6, 220 a. — cap. 8, 220 b. — cap. 15, 221 a.

Orat. I. in S. Baptisma cap. 2, 225 b. — cap. 12, 239 b. — cap. 33, 240 a. — cap. 41, 221 a.

Orat. in Aegypti adv. cap. 8, 221 a.

Orat. in Hieronem Philosoph. cap. 6, 260 a.

Epist. ad Cledonium p. 87, tom. II, Opp. ed. Bened. 233 b.

De virginitate p. 172, tom. II, Opp. ed. Bened. 256 a. — Praecepta ad virg. p. 372, tom. II, Opp. ed. Bened., 261 a.

DIONYSIUS AREOPAGITA.

Epist. ad Gaum p. 593, tom. I, Opp. ed. Ven. 109 b.

De divinis nom. cap. 2, p. 332, 215 a. — cap. 4, p. 397, p. 365, p. 405, 172 b. 203 b. 263 a. — cap. 15, p. 553, p. 551, p. 534, 172 a. 224 b. 264 b.

De coelesti hierarchia cap. 15, p. 151, 138 b.

De ecclesiastica hierarchia cap. 2, p. 171, 215 b.

De myst. theologia cap. 1, p. 544, 195 b.

Basilium in Esaiam proph. p. 45, tom. II Opp. ed. Morell., 123 b.

II.

INDEX VERBORUM.

- A**
 ἀδελφός, 226 a.
 ἀδουήτος, 176 b.
 ἀδούλω, 162 a.
 ἀδρόνω, 166 a. 260 a.
 ἀγαθόδορος, 215 a.
 ἀγαθοπρεπής, 124 b. 134 b.
 ἀγαθοπρεπής, 122 a. 123 a. 221 b.
 ἀγαλλίαμα, 216 a.
 ἀγαπητικός, 241 a.
 ἀγαπητικώς, 123 b.
 ἀγεννησία, 220 b.
 ἀγιασμός, 118 a.
 ἀγιαστικός, 204 a.
 ἀγιοπρεπής, 222 a.
 ἀγνωστος (ἀγνωστότατος), 211 a.
 ἀγνώστω, 138 b. 140 a. 150 a. 152 a. 186 a.
 ἀγράφως, 200 b.
 ἀγγίνοια, 259 b.
 ἀγγιστοροφός, 175 a.
 ἀγωνή, 222 a. 252 b. 258 b. et *scipius*.
 ἀγνωστικώς, 137 b.
 ἀδηρίτως, 126 a.
 ἀδιαδύτος, 108 a.
 ἀδιάνυστος, 222 b.
 ἀδιαίρετος, 142 a. 131 b. 149 a. 224 b.
 ἀδιακρίτως, 118 b. 161 a. 224 a.
 ἀδιάστατος, 191 a. 193 a.
 ἀδιάφορος, 232 a.
 ἀδιαφορία, 161 a.
 ἀδιάκωτος, 111 a. 246 b.
 ἀδιάκτως, 174 b.
 ἀδιείρητος, 261 b.
 ἀδίστακτος, 219 a.
 ἀδούλωτος, 151 a. 159 b.
 ἀείδωστος, 197 b. 245 b.
 ἀεικνησία, 197 b.
 ἀεικίνητος, 139 b.
 ἀήτητος, 155 b.
 ἀθανάτιζω, 253 b.
 ἀθέσμως, 203 b.
 ἀθέτησις, 161 a.
 ἀθλητικώς, 158 b.
 ἀθραυστος, 245 a.
 ἀθροιστικός, 163 a.
 Αἰγυπιάζω, 152 b.
 αἰνιγματώδης, 244 b.
 αἰδέσιμικ, 264 b.
 αἰνίστομαι, 419 a. 426 b. 443 a.
 αἰσθητηριον, 198 a.
 αἰσθητικώς, 126 a.
 αἰτιατόν, τὸ, 149 b.
 αἰτιατός, 162 b. et *scipius*.
 ἀκαταληψία, 175 a.
 ἀκαταμάχητος, 174 b.
 ἀκατανόητος, 123 a.
 ἀκατάσβεστος, 245 b.
 ἀκαύστω, 257 a.
 ἀκλόνητος, 426 b. 435 a. 451 a. 246 a.
 ἀκολουθία, 192 a. 193 a.
 ἀκουστικός, 104 b. 198 b.
 ἀκράτητος, 151 a.
 ἀκτινοφανής, 145 a.
 ἀλαλήτως, 143 b.
 ἀλλεπάλληλος, 155 a.
 ἀλλοίωσις, 135 a. 170 a. 186 b.
 ἀλλοιωτός, 165 a.
 ἀλμύδης, 155 a.
 ἀλόγιστος, 134 b.
 ἀλυμάντως, 189 b.
 ἀλύτως, 224 a.
 ἀλώδηςτος, 162 a. 211 b.
 ἄλων, 217 a.
 ἀμειλιχία, 192 b.
 ἀμειβετός, 251 b.
 ἀμειβία, 251 b.
 ἀμεταίετος, 215 b.
 ἀμειώτως, 245 a. 227 b.
 ἀμείπτως, 209 a.
 ἀμερίστω, 202 b.
 ἀμερῶς, 202 b.
 ἀμεσιτεύτως, 222 b.
 ἀμέσως, 167 b.
 ἀμετάθετος, 119 b. 150 a.
 ἀμετακίνητος, 212 b.
 ἀμετάπτωτος, 228 b. 232 a.
 ἀμεταστάτως, 185 a.
 ἀμεταχώρητος, 251 b.
 ἀμυλλητήριος, 192 b.
 ἀμφέβαλε, 192 a. 205 a.
 ἀναγέννησις, 212 a.
 ἀναγκαστικός, 183 b.
 ἀνάγω, 145 a. 243 b.
 ἀναγωγή, 140 b. 195 a. 242 a. 253 b.
 ἀναγωγικός, 253 a.
 ἀναπρετικός, 161 a. 187 b.
 ἀναίτιος, 185 b.
 ἀναίτιος, 185 b.
 ἀνακαθαίρω, 233 a.
 ἀναλλοιωτός, 104 a. 157 b. 211 b.
 ἀναλλοιώτως, 212 a. 215 a.
 ἀναλογέω, 181 a.
 ἀναμαρτησία, 226 a.
 ἀναμαρτητικός, 226 b.
 ἀναμάρτητος, 108 a. 210 a.
 ἀναμάσσομαι, 158 b. 215 a.
 ἀναμνηρίστω, 125 a. 232 a.
 ἀνάμνησις, 213 b.
 ἀναγεύω, 148 b.
 ἀναγνωτικός, 226 b.
 ἀνάπλασις, 259 a.
 ἀναπλάσμος, 203 a.
 ἀναπόδεικτος, 113 a. 243 a.
 ἀναποδίξω, 168 b.
 ἀνέπτωξις, 191 a.
 ἀνάρμοστος, 183 b. 184 a.
 ἀνάρρησις, 180 b.
 ἀναρρύθμιζω, 210 b.
 ἀνάτασις, 222 a.
 ἀνατατικός, 221 b. 253 a.
 ἀνατυπώ, 184 b.
 ἀναφαιρέτως, 133 b.
 ἀναφανδόν, 232 a.
 ἀναγνιζώ, 156 a.
 ἀνδρικώς, 252 b.
 ἀνδρώ, 114 a. 114 b.
 ἀνείδεος, 209 b.
 ἀνείκαστος, 154 a.
 ἀναιμένος, 245 b.
 ἀνεκλήθητος, 127 a.
 ἀνέκλιπτος, 242 b.
 ἀνέκπτωτος, 115 b. 227 b.
 ἀνεκφοίτητος, 263 a.
 ἀνεκφοιτήτως, 227 a. 258 a.
 ἀνέφορος, 195 b.
 ἀνελάττωτος, 214 a.
 ἀνένδεκτος, 172 b.
 ἀνένδοτος, 182 a.
 ἀνενέργητος, 112 b. 120 a. 234 b.
 ἀνεξερεύνητος, 175 a.
 ἀνεξετάστω, 175 a.
 ἀνεξιγνώστος, 189 b.
 ἀνεπισχύντω, 116 a.
 ἀνέπαφος, 209 b.
 ἀνεπίγνωστος, 104 b.
 ἀνεπίδεκτος, 169 b. 228 b.
 ἀνεπίμυστος, 151 a.
 ἀνεπιχείρητος, 184 b.
 ἀνέραστος, 165 b.
 ἀνερμήνευτος, 138 b. 186 a.
 ἀνευθύτως, 248 b. 249 a.
 ἀνέριτος, 116 a. 175 b.
 ἀνήροτος, 237 a.
 ἀνβολική, 159 b.
 ἀνδρώπησις, 125 b.
 ἀνθρωπίζω, 106 a. 125 b. 139 b.
 ἀνθρωπικώς, 110 a. 110 b. 111 a.
 ἀνθρωποπρεπής, 222 b.
 ἀνθρωπότης, 115 b.
 ἀνθρωπόστατος, 111 b. 112 a.
 ἀνθρωπορρά, 190 b.
 ἀνέρως, 245 a.
 ἀνισότης, 135 a.
 ἀνοήτως, 186 a. 222 b.
 ἀνόθευτος, 195 b.
 ἀνορεκτέω, 107 b.
 ἀνυθετικώς, 206 b.
 ἀντιληπτικός, 159 b. 164 b.
 ἀντιλήψεις, 177 a.
 ἀντιμετρέω, 407 b.
 ἀντιπαλαμάδω, 201 a. 214 b.
 ἀντιπαρεξάγω, 232 b.
 ἀντιστοχάω, 122 a. 155 a.
 ἀντιστροφώς, 200 a. 207 b.
 ἀντιτρέχω, 251 b.
 ἀντίτυπος, 241 a.
 ἀντίφασις, 112 b. 262 a.
 ἀνύπαρκτος, 209 a.
 ἀνυπαρξία, 252 a.
 ἀνυπόστατος, 204 b. 240 a.
 ἀνώλεθρος, 109 a. 162 b.
 ἀξιοπιστία, 128 a.
 ἀοριςτία, 243 b. 257 b.
 ἀπαγορευτικός, 160 b.
 ἀπαράδατος, 149 a. 194 a. 211 b.
 ἀπαράλειπτως, 150 b.
 ἀπαράλλαχτος, 148 b. 175 a. 175 b.
 ἀπαράλόγιστος, 236 b.
 ἀπαραιοδίστω, 223 a.
 ἀπαράτρεπτος, 127 a.

ἁπαρτρέπτος, 119 b.
 ἁπαρέγκλιτος, 136 b.
 ἁπαρεγγείρητος, 148 b.
 ἁπαριθμῶ, 171 a.
 ἁπαριθμῶσις, 183 a.
 ἁπαρίζω, 256 a. 260 a.
 ἁπειράκις, 163 b.
 ἁπειρόγνωστος, 172 b.
 ἁπειρόδωρος, 214 b. 222 b.
 ἁπειροδύναμος, 172 b. 174 a.
 ἁπειροδυνάμω, 231 a.
 ἁπεμφαίνω, 183 a.
 ἁπεργαστικός, 206 b. 258 b.
 ἁπερίγραφος, 120 a. 151 a. 170 a.
 ἁπεριγράφω, 199 b.
 ἁπερικαλύπτως et εὐπερικαλύπτως, 200 b.
 ἁπερίληπτος, 122 b. 190 b.
 ἁπερίνητος, 171 a. 207 a. 211 a.
 ἁπερίστατος, 242 a.
 ἁπλήρωτος, 209 b.
 ἁπλότης, 205 a.
 ἁπογίνεσις, 114 b. 232 a.
 ἁπογίνεσθαι, 159 a.
 ἁποδεικτικός (ἀποδεικτικώτερος), 110 b.
 ἁποδιορίζω, 147 a.
 ἁποθεῶν, 159 b.
 ἁποκατάστασις, 123 b. 167 b.
 ἁποκέναν, 147 a.
 ἁπολαυστικός, 122 b.
 ἁπολελυμένος, 187 a. 196 b.
 ἁπολύτρωσις, 124 b.
 ἁπολύτως, 124 b.
 ἁπομαραίνω, 180 a.
 ἁπομάχομαι, 150 b.
 ἁπονεμητικός, 197 b.
 ἁπονεύω, 158 a.
 ἁποξενῶ, 129 a.
 ἁποπράττω, 242 b. 258 a.
 ἁποπεράτω, 221 b.
 ἁποπλήρωσις, 152 a.
 ἁπορραπίζω, 188 a.
 ἁπόσας, 262 b.
 ἁποτελέσας, 142 b.
 ἁποτελεσματικός, 204 b.
 ἁποτελεσματικῶς, 204 b.
 ἁπότρυκτος et ἀπρυκτος, 117 b.
 ἁποτυγχάνω, 176 b.
 ἁποφαντικός, 175 b. 192 b. 262 b.
 ἁπόφασις, 112 b. 114 a. 145 a.
 ἁποφάσκω, 113 a.
 ἁποφατικός, 124 b.
 ἁποφατικῶς, 195 a.
 ἁποφυγή, 137 a.
 ἁπραξία, 212 b.
 ἁπραϊρέτως, 174 b.
 ἁπροεδιοριστος, 224 a.
 ἁπροσεξία, 210 a.
 ἁπρόσκοπος, 166 b. 249 b.
 ἁπροσκόπως, 245 b.
 ἁπροσπαθῶ, 213 b.
 ἁπροσπίλαστος, 172 a.
 ἁπταιστος, 158 a. 160 a.
 ἁπτικός, 198 b.
 ἁρεθδός, 246 b.
 ἁρεθιόρητος, 236 b.
 ἁριθμος, 259 a.
 ἁριθμῶ, 116 b.
 ἁριθμητικός, 209 a.
 ἁρρεπής, 176 a.
 ἁριότης, 162 a.
 ἁρχετυπία, 201 b. 210 b.
 ἁρχετυπον, 200 b.
 ἁρχηγικός (ἀρχηγικώτερος), 178 b.
 ἁρχικός, 209 a. 211 a. 225 b.
 ἁρχιτεκτονία, 212 a.

ἀσάλευτος, 140 b. 246 a.
 ἀσκέδαστος, 254 a.
 ἀσπασίως, 154 b.
 ἀστασίας, 105 b. 225 b.
 ἀστατος, 154 a.
 ἀστρώς, 122 b.
 ἀσύγνωστος, 105 a.
 ἀσύγκριτος, 122 b. 123 a.
 ἀσυγκρίτως, 155 b. 183 a. 186 a. 188 a.
 ἀσύγγατος, 107 a. 109 a. 167 b. 207 b.
 ἀσυγγύτως, 112 a. 112 b. 115 a. 125 a. 151 b.
 ἀσυλλόγιστος, 172 b.
 ἀσύνφορτος, 245 a.
 ἀσύνετος (ἀσυνετώτερος), 229 a.
 ἀσχετος, 153 b. 155 b. 157 b. 171 a. 172 a. 186 a. 187 b. 191 b. 205 b. 214 b. 224 a. 241 a.
 ἀσχημάτιστος, 191 a.
 ἀτάραχος, 145 a.
 ἀτελευτητος, 152 b. 153 a. 171 a.
 ἀτέχναστος, 196 b. 246 b.
 ἀτμητος, 165 b.
 ἀτοπος, 181 a. et saepius.
 ἀτρέπτος, 227 b.
 ἀτρεψία, 108 b.
 ἀτριβής, 117 a. 118 a.
 αὐθαίρετος, 238 b. 241 b.
 αὐθαιρέτως, 241 b.
 αὐθυπόστατος, 206 b.
 αὐλος, 155 b. 188 a. 209 b.
 αὐξητικός, 235 a.
 αὐστηρότης, 166 b.
 αὐταίτιος, 120 a.
 αὐτενέργητος, 185 b.
 αὐτεξούσιος, 121 b. 129 a.
 αὐτογνώσις, 168 a.
 αὐτοδύναμις, 120 a.
 αὐτοεπιστήμη, 168 a.
 αὐτοκίνησις, 120 a.
 αὐτοκίνητος, 114 b. 238 a. 259 b.
 αὐτοσοφία, 125 a.
 αὐτοτελής, 117 a. 120 a. 170 a. 260 a.
 αὐτουργός, 106 b. 211 a. 253 a.
 αὐτουργικός, 111 b.
 αὐτοφιλανθρωπία, 240 a.
 ἀραιριστικός, 195 a. 245 b.
 ἀρανάστω, 111 b.
 ἀράσσω, 240 b.
 ἀρεθγικος, 110 b.
 ἀρεθγικως, 155 b.
 ἀφιλότιμος, 105 a.
 ἀφομοῶ, 150 b.
 ἀφομοίωμα, 201 b.
 ἀφομοίωσις, 154 b.
 ἀφοριστικός, 149 a.
 ἀφοριστικῶς, 165 b.
 ἀφραδὺς et ἀφραδὺς, 210 b.
 ἀφράστω, 186 a.
 ἀφρῆτος, 189 b.
 ἀφύσικος, 217 b.
 ἀφύως, 240 b.
 ἀχαλκος, 246 b.
 ἀχλὺς, 160 a.
 ἀχευῶ, 211 a. 223 b.
 ἀχυρώδης, 242 b.
 ἀχώρητος, 171 a.
 ἀχωρίστω, 109 a. 111 a. 112 a.

B

βαρέω, 117 b.
 βασιλική ὁδός, 230 b.
 βελτίσις, 262 b.
 βόμβησις, 159 b.

βουλευτικόν, ἐδ. 137 h.
 βράσμα, 159 b.

Γ

γαμικός, 101 b. 223 a.
 γαμικός, 248 a.
 γαηρός, 111 a.
 γενεσιουργός, 145 b. 146 a. 167 b. 185 b.
 γενητός et γεννητός, 120 b. 128 a.
 γενικός (γενικιώτερος et γενικιώτατος, 110 a. 168 a.
 γεννητικός, 119 b. 197 b. 210 a.
 γεννήτωρ, 151 a. 159 a.
 γέω, 109 a.
 γεραίρω, 154 b.
 γέυστικός, 198 b.
 γήϊνος, 118 b.
 γλωσσάγια, 182 a.
 γνομικός, 122 a. 150 a. 209 a.
 γνομικός, 151 a. 151 b. 152 a. 255 a. 255 b.
 γνωστικός, 160 b. 176 b. 178 b. 180 b. 194 b. 218 a. 222 b. 255 b. 261 b.
 γνωστικός, 128 b. 157 a. 157 h. 144 a. 145 a. 151 b. 154 b. 168 a. 175 a. 247 b.
 γονιμότης, 197 b. 204 a.
 γραφικός, 145 b. 160 b. 216 b.
 γραφικός, 127 b. 155 b. 181 b.
 γριφώδης, 145 b.

Δ

δαιμονιώδης, 260 a.
 δεκαπλασιασμός, 259 a.
 δεκαχῶς, 216 b.
 δεινός, 155 a.
 δεσποτικός, 109 a.
 δηλωτικός, 107 a. 133 b.
 δημοσιεύω, 182 b.
 δηνάριος, 157 b.
 διαβαθμῶ, 184 b.
 διαβαθμῶναι, 145 b.
 διαβαθμῶ, 120 b.
 διαγνωστικός, 144 b. 155 a. 218 b.
 διάδοσις, 197 b.
 διάδοσις, 147 a. 165 b. et saepius.
 διαθρέω, 200 a. 241 b.
 διάνοις, 205 a.
 διακονία, 151 a.
 διακονοῦμαι, 201 a.
 διάκρισις, 174 a.
 διακριτικός, 155 b.
 διακόσμησις, 221 a.
 διαμορφῶ, 215 b.
 διαμορφώσις, 110 b.
 διανοητικός, 156 b. 157 a.
 διαποικίλλω, 165 b.
 διαπορθμεύω, 150 a.
 διαπύριον, 150 a. et alibi.
 διασάφησις, 260 a.
 διασπαράττω, 245 a.
 διασπρίγγω, 209 b. 224 a.
 διατιτρώ, 220 a.
 διατρανῶ, 227 a.
 διατρέφω, 159 a.
 διατύπωσις, 192 b.
 διδασκαλικῶς, 126 b. 217 a.
 διεξάγω, 115 a.
 διεξάγω, 148 b. 167 b. 173 b.
 διεξοδεύω, 191 a.
 διευχρινέω, 208 b.
 δικαίωμα, 147 a.
 διδοῦναι, 200 a.
 διορατικόν, ἐδ. 144 a.
 διορατικός (διορατικώτατος), 155 b.

διόρθωσις, 227 a.
 δικαιοσύνη, 243 a.
 διασώω, 256 a.
 διαστακτικός, 251 b.
 δογματίζω, 106 b. 110 a. 186 b. 187 a.
 δοκιανή, 215 a.
 δοκιμος, 116 a.
 δονέω, 155 b.
 δουλικώς, 109 a.
 δουλοπρεπής, 210 a.
 δραματουργέω, 143 b.
 δραματούργημα, 162 b.
 δραπνίζω, 215 a.
 δραστήριος, 205 a.
 δραστηκός, 115 b. 120 a.
 δρέπομαι, 134 a. 252 a.
 δυσάντητος, 166 b.
 δύσμαχος, 151 a.
 δυσώπησις, 151 a.
 δυσωπητικός, (δυσωπητικώτερος), 188 a.

E

εδδοματικός, 250 b. 256 b. 257 b.
 εγκαρσία, 212 b.
 εγκατατάσσω, 211 a.
 εθελοσύνη, 230 a.
 ειδικός (ειδικώτατος), 168 a.
 ειδοποιέω, 111 b. 168 b. 178 b. 189 b. 234 b. 257 a.
 ειδοποιός, 110 a.
 εικασμος, 132 b.
 ειρωνευτικός, 180 a.
 εκατοντάς, 259 a.
 εκδράζω, 257 a.
 εκδοχή, 109 b.
 εκκρούσις, 166 b.
 εκκρίνομαι, 176 a.
 εκπλήρωσις, 155 a.
 εκπρεπής, 154 a.
 εκστασις, 120 a. 122 a. 155 b.
 εκστατικός, 127 b. 199 a. 263 a.
 εκτικός, 125 b.
 εκτινάσσω, 296 a. et saepius.
 εκτύπωμα, 122 a.
 εκφανής, 163 b.
 εκφανσις, 110 b. 122 b. 211 b.
 εκφαντικός, 115 b. 157.
 εκφαντικώς, 229 b.
 εκφαντορικός, 261 a.
 εκχωρησις, 122 a.
 ελικωιδώς, 120 a.
 ελικτικός, 150 a. 197 b.
 εμμελεσιτέρως, 150 a.
 εμμορφώω, 218 a.
 εμπάθεια, 108 a. et saepius.
 εμπάθος, 144 b. 179 a. 218 b. et saepius.
 εμπειρίγραπτος, 128 a.
 εμπειρήχτης, 117 a.
 εμπρακτος, 104 a.
 εμφανέσθαι, 244 a.
 εμφαντικός, 118 b. 193 b. 217 a.
 εμφέρεια, 229 b.
 εμπερής, 150 a. 176 a.
 εμπερως, 160 a. 164 a. 178 a.
 εμψέλω, 139 b.
 εμφορεῖσθαι, 244 a. 245 b.
 εμφρόνως, 156 a. 157 a.
 εναχολουθῶ, 229 b.
 ενανθρωπίζω, 114 b. 127 a. 252 b.
 ενανθρωπίζεις, 131 b. 142 a. 209 b. 255 a.
 εναπνέω, 179 b.
 εναποκλείω, 190 b.
 εναπομένω, 151 a.

εναπομόγγωμι, 150 a.
 εναποπνίγω, 142 a. 179 b.
 εναρτος, 156 a.
 ενός, 119 a. 120 a. 122 b.
 εναστράπτωμαι, 150 a.
 ενατενίζω, 179 b.
 ενατένισις, 150 a. 151 a. 178 b.
 ενδεικτικός, 127 b. 172 a.
 ενδιθέτος, 159 b. 193 b.
 ενδιαθέτως, 156 b. 154 b. 159 a.
 ενδιατρίβω, 155 a.
 ενδόσθια, 215 b.
 ενεδρεύω, 144 a.
 ενεργεῖν et ενεργεῖσθαι, 177 a. 185 b. 187 a. 236 b.
 ενεργημα, 206 b.
 ενεργημένος, 207 b.
 ενθεστικώς, 192 a. 196 a.
 ενθεωρεῖω, 149 b. 202 b. 225 b. et saepius.
 ενιαλός, 172 b.
 ενικός (ενικώτερος), 105 a. 109 a. 203 a.
 ενικός, 224 b.
 εννασηναιός, 255 b.
 εννοειδής, 156 b. 177 b. 198 a. 240 a.
 εννοειδώς, 109 a. 112 a. 158 b.
 εννοποιέω, 239 a.
 εννοποτικός, 199 a.
 εννοποιός, 140 b. 175 b.
 ενότης, 165 b.
 ενουσιος, 105 b. 125 a. 201 a. 206 b.
 ενόω, 110 b.
 ενσάξω, 152 a.
 ενστροφος, 104 a.
 ενστασις, 182 b. 258 b.
 ενσώματος, 152 b.
 ενταφιάζω, 250 a.
 εντυπώω, 125 b.
 ενυπάρχω, 203 b. 215 a. 224 b.
 ενυπόστατος, 105 b. 125 a. 204 a.
 ενυφίστημι, 129 a.
 ενωσις, 114 a.
 ενωτικός, 190 a.
 εξαλμα, 105 b.
 εξαπλώω, 242 a. 260 b. 263 a.
 εξεικονισμός, 256 a.
 εξεμπλόριον, 156 a.
 εξεργασία, 211 a.
 εξεταστικός, 125 a. 206 b.
 εξιάομαι, 226 b. 228 a. 245 b.
 εξιλώω, 156 b.
 εξίς, 170 a. 193 b. et saepius.
 εξόδιος ιδρώς, 259 b.
 εξομαλίζω, 155 b.
 εξομοιόω, 199 b.
 εξουσιαστικός, 122 a.
 επαγρυπνέω, 153 b.
 επαναγωγή, 148 b.
 επαναληπτικός, 234 b.
 επανάληψις, 225 b.
 επανάστασις, 159 b. 180 a. 210 a.
 επανασίνω, 180 b.
 επανωρθόω, 210 a. 264 b. et alibi.
 επείταχτος, 227 a.
 επεισπρίνω, 108 a. 255 b.
 επεξέλευσις, 177 a.
 επηλλαγμένως, 208 a.
 επηρεαστής, 250 b.
 επιβολή, 218 b. 252 b. 262 a. et saepius.
 επιζεύεις, 207 b.
 επιθεωρέομαι, 120 a. 168 a. 187 a.
 επιθυμητικόν, τὸ, 176 b.
 επιθυμητικός, 198 b.
 επιθυμητικώς, 215 a.

επιχειρηματικός, 112 b. 258 a.
 επικρινάω, 140 a.
 επικριλος, 180 a.
 επιμερίζω, 148 a. 165 b.
 επινοία, 212 b. et saepius.
 επιπειθής, 176 b.
 επιπροσθεῖω, 240 b.
 επισκοπία, 158 a. 143 b.
 επιστημονικός, 129 a. 157 a. 194 b. 202 b. 205 b. 240 b.
 επιστημονικώς, 155 b. 168 a. 207 a.
 επιστημονός, 116 b. 156 a. 163 b. 164 b. 208 b. 256 b.
 επιστρεπτικός, 124 b. 148 b. 160 b. 183 b.
 επισυμβάινω, 114 b. 175 a.
 επισυναγωγή, 212 a.
 επισυνάπτω, 177 b.
 επισφίγγω, 157 a.
 επιτασις, 108 a.
 επιτυγχάνω, 176 b.
 επιχειρηματικός, 220 a.
 επιχορηγία, 151 a.
 ερεσγέλω, 119 b.
 ερημίτης, 215 b.
 ερωτικός, 197 b.
 εστοχασμένος, 153 b. 156 b.
 εταροσύνη, 206 b. 207 a.
 ετάρτης, 107 a.
 ευαγγελικός, 158 a. 220 a. 262 b.
 ευγενίζω, 159 b. 140 b.
 ευγνωμόνως, 121 a. 153 b. 190 b.
 ευγνωμοσύνη, 248 b.
 ευδιδυτός, 254 b.
 ευέμπωτος, 240 a.
 ευεπίδατος, 204 b.
 ευεργετικός, 173 a.
 ευθετος, 251 a.
 ευθετος et ευθετος, 230 b.
 ευθυπορέω, 126 b. 145 b.
 ευθυτενής, 182 b.
 ευχαθαίρετος, 141 b.
 ευκαιρος (ευκαιρότερος), 211 a.
 ευκρίνεια, 150 a.
 ευκρινώς, 148 b.
 ευλόγως, 128 b. 245 a.
 ευμενέω, 143 a.
 ευμνητός, 180 a.
 ευπαρόδετος, 213 a.
 ευπαρόδετος, 140 b.
 ευπειθής, 161 a. 187 a.
 ευπρίγραφτος, 140 b.
 ευρύω, 242 b.
 ευστάτεια, 246 b.
 ευφώρατος, 220 b.
 ευχρηστία, 132 a.
 ευεπομένως, 177 a.
 ευφικτός, 104 b. 122 b. 140 b. 154 a. et alibi.
 ευφιστάω, 163 a.

Z

ζωοποιέω, 154 a. et saepius.
 ζωτικός, 125 a. 153 b. 176 b. 197 b. 198 b. 226 a. et alibi.

H

ηγεμονικόν, τὸ, 158 a. 143 b. 193 a. 259 b.
 ηγισμένος, 104 a. 115 b.
 ηπίως, 181 a.

Θ

θανάτω, 147 a.
 θαναδικός, 114 a. 111 b. 115 a. 115 b.

θεαρχικός (θεαρχικώτατος), 213 b.
255 a.
θεήγορος, 224 b. 263 a.
θεϊκός, 112 a. et alibi.
θεϊκός, 110 q. 115 b. 209 a. et
serpius.
θειωδός, 161 b.
θεμελιωτικός, τδ, 185 b.
θεοειδής, 107 b. 122 b. 126 b. 141 a.
θεοειδός, 126 b.
θεοείκελος, 214 b.
θεοκτόνος, 146 b.
θεολογία, 155 b. 154 a.
θεολογία, 142 b. 155 b. 163 b. et
alibi.
θεολογικός, 145 a. 146 a. et alibi.
θεολογικός, 221 a.
θεοποιέω, 146 b.
θεοποιητικός, 199 a.
θεοπρεπής, 132 a. 149 a.
θεοπρεπώς, 149 b. 151 a. 157 a.
160 b. 175 a.
θεόδοτος, 144 a.
θεοτελής, 199 a. 226 b.
θεουργία, 109 a. 127 a.
θεουργία, 163 b. 1
θεοφάντωρ, 123 b. 203 b. 264 b.
θεοφίλος, 157 a.
θεοφόρος, 117 a. 173 a.
θεόφραστος, 221 a.
θεόφρων, 103 a.
θεόω, 127 a. 128 b. 194 a. 211 b.
θεοπίων, 128 a. 135 a. 186 b.
θέσπισμα, 156 b.
θετικός, 196 b.
θεωνυμία, 172 b.
θεωρητικός, 118 b. 125 a. 157 a.
177 a. et alibi.
θέωσις, 107 b. 122 a. 167 a. 177
b. 193 b.
θιασώτης, 250 b.
θρεπτικός, 255 a.
θρυλέω, 122 b.
θυμικόν, τδ, 155 a. 176 b. 177 b.
θυμικός, 179 a. 198 b.

I

ιδιαιζόντως, 202 b.
ιδιικός, 157 a.
ιδιοτρόπως, 217 a. 244 a.
ιδρυσις, 119 a. 194 a. 119 b. 197 b.
ιδρώς κριτικός et ιδρώς εξόδιος,
239 b.
ιδύων, 116 b. 161 b.
ιδόλος, 188 a.
ισαριθμός, 189 b.
ιστορικός, 248 a.
ιστοριώδης, 163 b.
ισχνός, 163 a.

K

καθαγνίζω, 141 b.
καθεκτικός, 119 b.
καθηγητής, 161 b.
καθυλακτής, 179 a.
καθυποτάσσω, 209 a.
καινισμός, 151 b.
καινοτομέω, 111 a. 112 b.
καινοτομία, 224 b.
κακουχέω, 180 b.
κακουχία, 220 a.
καμψάκης, 144 b.
καρυατίς, 263 a.
καταβλάζω, 154 a.
κατάκτορος, 249 a.
καταληπτικός, 188 a.
κατανεύω, 155 a.

καταπαλαίω, 154 b.
καταπίνω, 200 a.
κατασιγάω, 157 b.
κατασφύρω, 216 a. 220 a.
κατάσχεσις, 162 a.
κατατρυφάω, 118 a.
κατάφρασις, 112 b. 114 a. 162 b.
καταφάσω, 115 a. 114 a. 124 a.
124 b. 162 b.
καταφωτίζω, 260 a.
καταχαρίζομαι, 181 a.
καταξαιρετον, 152 b.
κατεξανίστημι, 181 b.
κατορθώω, 156 a. 264 b.
κατόρθωμα, 161 a.
καυστικός (καυστικώτατος), 115 a.
245 b.
κένωσις, 109 a. 110 b. et alibi.
κεφαλαίω, 259 a.
κιχωρισμένος, 113 b.
κινητικός, 113 b. 203 b.
κληροδότης, 142 a.
κνήθω, 182 a.
κολαστικός, 149 a. 161 a. 257 b.
κομψία, 258 a.
κόπως, 248 a.
κοσμικός, 124 a.
κοσμογένεια, 255 a.
κραταίω, 196 a.
κριτικός ιδρώς, 259 b.
κρυφιώγνωστος, 261 b.
κρυφίωμυστος, 165 a.
κτηνωδία, 225 a.
κτύνημι, 145 a.
κυκλικός, 256 b.
κυριεύω, 108 b.
κυριολεξία, 206 b.
κωδίκιλλος, 215 a.

Λ

λελογισμένος, 125 b.
λήξις, 128 a. 246 b.
λογικός, 157 b.
λογιστικόν, τδ, 176 b. 178 b.
λογισσοφία, 145 a.
λύδωσις, 258 a.

M

μανικός, 182 b.
Μανιχαϊκός, 252 b.
μανιώδης, 179 b.
μεγαλειον, 150 a.
μεγαλοσύνη, 150 a. 160 b. 250 b.
μεγαλοφύως, 158 b. 165 a.
μεγαλωσύνη, 116 a. 220 b.
μεθεκτικός, 231 b.
μεθεκτός, 152 a.
μεθοδεία, 151 a. 241 b.
μεθορμίζω, 129 b.
μεθύπαρξις, 250 b.
μεθυπάργω, 153 a.
μεμοιραμένος, 171 a.
μερικός, 164 b.
μερικώς, 172 b.
μεσάζω, 205 a.
μεταδατικός, 111 a.
μετακινέω, 219 a.
μεταμανθάνω, 119 b.
μεταποιέω, 153 a. 246 a.
μεταποιήσις, 167 a. 232 b. 235 b.
μεταποιός, 152 a.
μεταπωτικός, 263 b.
μεταστοιχείωσις, 252 b.
μετεγχεράννυμι, 150 b.
μετεγχερίνω, 164 a.
μετέμπτωσις, 119 b.

μεταμφυλάω, 153 a.
μετενσωματώ, 155 a.
μετεπινέω, 186 a. 186 b.
μετεωρισμός, 143 b. 178 b.
μήνυμα, 163 b.
μηνυτικός, 148 b.
μηνυτικός, 196 b.
μολιχάλος, 104 b.
μοναδικός, 112 a. 220 b. 224 b.
227 b.
μοναδικός, 103 b. 109 a. 112 a.
μονιμότης, 111 b. 128 a. 211 b.
214 b. 227 a.
μονοειδής, 176 a.
μονοστοιχείω, 155 b.
μονότροπος, 246 b.
μονοτρόπος, 193 a.
μονοχίτων, 246 b.
μονώτατος, 150 a. 152 b. 153 a.
158 a. 173 b. 176 a. 191 b.
μορφάζω, 247 b.
μορφώω, 108 b. 115 b. 125 b.
138 a. 148 b. 156 a.
μορφωτικός, 138 b.
μυσταγωγέω, 192 b. 227 b.
μυσταγωγία, 160 b. 192 a.
μυσταγωγός, 261 b.
μυστήριον, 141 b. 142 a. 152 b.
155 a. 161 b. 162 b. 245 b. et
alibi.
μυστηριώδης, 252 b. 253 a.
μυστικός (μυστικώτερος, μυστικό-
τατος), 148 a. 149 b. 150 a.
197 a. 211 a. 255 a. et
alibi.
μυστικός, 143 b. 145 a. 149 b.
159 a. 161 b. 177 b. 178 a. et
alibi.
μύλων, 264 b.

N

νεκρωτικός, 215 a.
νεόκτιστος, 254 a.
νεοτελής, 227 b.
νοερός, 120 a. 126 a.
νομικός, 160 b. 161 b.
νομικός, 156 b.
νοσηλεύω, 178 b.

O

οικαίω, 140 b.
οικαίωσις, 148 a.
οικοδομικός, τδ, 185 b.
οικονομέω, 180 b. 181 a. et alibi.
οικονομία, 111 b. 112 a. 164 a.
208 a. 227 a. 251 a. et alibi.
οικονομικός, 106 a.
οικικός, 159 a. 173 b. 222 b.
όλισθημα, 116 a.
όλοσχερώς, 165 b.
όλότης, 174 a. 205 a.
ομαλίζω, 206 b. 200 a.
ομαλισμός, 196 b.
ομαλότης, 199 a.
ομαλός, 140 a.
όμογενής, 206 b.
όμοδος, 258 b.
όμοδύναμος, 220 b.
όμβρεος, 238 b.
όμοιότης, 197 b.
όμοιομα, 210 a.
όμοσιος, 105 b. 204 a. 206 b.
όμοσιος, 257 a.
όμορφος, 225 b.
όμορφος, 224 b.
όνότης, 105 b. 165 b.
όξυωπείω, 198 a.

οπισθίως, 216 a.
 ὀπτικόν, τὸ, 140 a. 155 a.
 ὀρεκτός, 119 a. 119 b.
 ὀρθοτομία, 220 a.
 ὀριστικός, 158 b. 151 a. 185 b.
 ὀσφραντικός, 198 b.
 ὀυδώς, 222 b. 223 a. 228 a.
 250 a. 262 b.
 ὀυθέτερος, 259 b.
 ὀυτίς, 110 a. 111 b. 112 a. 112 b. 140 a. 242 b.
 ὀυσιώδης, 114 a. 114 b. 123 b. 196 b.
 ὀυσιώδης, 106 a. 110 a. 192 a.
 ὀυσιώσις, 111 a. 250 b. 258 a.

II

παθητικός, 113 b. 115 b. 159 b. 176 a.
 παιδευτικός, 154 b. 148 a.
 παλαιώσις, 177 a.
 παμμακάριστος, 152 a.
 παρμιγός, 185 a.
 πανάγιος, 257 a.
 παναίτιος, 251 a.
 πανδοχείον, 157 b.
 πανεμφής, 248 a.
 πανοικτίρμων, 211 a.
 πανόλβιος, 145 a.
 πάνσοφος, 154 b.
 παντάγθεος, 151 b.
 παντελέμων, 252 b.
 παντοδύναμος, 140 b.
 παντοκρατορικός, 124 b. 172 b.
 παραδίδομαι, 241 a.
 παραγεννάω, 152 a.
 παραγωγή, 255 a. 258 a.
 παραδειγματικός, 127 h. 198 a. 262 a.
 παραδειγματικός, 242 a.
 παραδοξοποιέω, 256 b.
 παραινέτομαι, 184 b. 196 b. 247 a.
 παρακατέχω, 154 b. 177 a.
 παρακλήτωρ, 264 b.
 παρακύπτω, 241 b.
 παραλελογισμένος, 205 b.
 παραμετρεῖσθαι, 191 b.
 παραπλήννυμι, 149 a.
 παραστατικός, 172 a. 181 a.
 παρασύμβα, 260 b.
 παρασύρω, 258 a.
 παραχαράττω, 167 a. 183 a.
 παρεκκλίνω, 128 a.
 παρεκδαιτικός, 187 a. 254 a. 262 a.
 παρεκτικός, 161 a.
 παρεμβάλλω, 144 a.
 παρεμβολή, 178 b.
 παρεμφαίνω, 178 a.
 παρεμπερής, 265 a.
 παρεπίδημος, 159 b.
 παρύμνητος, 256 a.
 πατρικός, 127 b.
 πατροθετός, 142 b.
 πενταδικός, 257 a.
 πενταγών, 257 a.
 πεπολθής, 246 b.
 περαιώω, 242 b. 252 b.
 περατός, 153 b. 168 a.
 περιαβρύνω, 149 b. 164 b.
 περιδράσσομαι, 147 b.
 περιεχτικός, 110 a. 149 b. 255 a. 258 a.
 περιχομπέω, 117 a.
 περιληπτικός, 157 a.
 περιωδικός (περιοδικώτερος), 197 b. 198 a.
 περιορισμός, 220 b.

περιοριστικός, 186 a.
 περιποιητικός, 226 b.
 περίπτωσις, 214 b.
 περίστασις, 118 a. 174 b. 177 a. 248 b.
 περιστατικός, 241 a.
 περιωπή, 265 a.
 πηγάζω, 141 b.
 πιστός, 109 a. 115 a. 115 b.
 πίστωσις, 145 b.
 πληκτικός, 258 b.
 πληκτικός, 147 b.
 πληροφορέω, 161 b.
 πληροφορία, 145 a.
 πληρωτικός, 119 a.
 πλινθουργέω, 219 b.
 πνευματικός, 104 a. 143 a. 156 a. 199 b. et saepius.
 πνευματικός, 156 a.
 ποιητικός, 124 b.
 ποιμαντικός, 218 b.
 ποιδώ, 150 b. 152 a. 192 a.
 πολιταία, 153 a. et saepius.
 πολυγονία, 251 a.
 πολυπαρία, 259 b.
 πολύστροφος, 255 b.
 πολύστιχος, 117 a.
 πομπεύω, 260 a.
 πραγματευώδης, 193 a.
 πραγματικός, 111 b.
 πρακτικόν, τὸ, 157 a.
 πρακτικός, 118 b. et saepius.
 πρακτικός, 154 b.
 προαιρετικόν, τὸ, 157 a.
 προαιρετικός, 126 b. 149 a. 193 b.
 προαιρετικός, 255 b.
 προαιώνιος, 152 b.
 προαποδίδωμι, 152 b.
 προαποδίδωμι, 133 a. 221 a.
 προγνωστικός, 231 a.
 προδιατύπωσις, 202 a.
 προδένειμι, 125 b.
 προεννοώ, 230 b.
 προεπινέω, 105 b. 120 a. 169 a. 170 a. 185 b. 186 b. 205 b. 227 a.
 προηγούμενος, 162 b. 222 a. 262 b.
 προηγούμενος, 159 b. 147 a. 148 a. 148 b. 159 a. 159 b. 177 a. 190 a. 198 a. 222 a. 231 a.
 προβάλω, 230 b.
 προβαρύνω, 156 b. 160 a.
 προκαθηγέομαι, 125 a.
 προκατάληψις, 190 b.
 προκρίνω, 144 b.
 προνοητικός, 175 a.
 προνοητικός, 167 a. 203 a. 203 b. 262 b. 264 a.
 προοδοποιέω, 200 b.
 προοδοποίησις, 202 a.
 προομαλισμός, 200 a.
 προορισμός, 126 a.
 προπερισχόμενος, 251 a.
 προπορεύομαι, 194 b.
 προσαγωγικός, 199 a.
 προσαναπαύω, 119 a.
 προσπαράσσω, 182 b.
 προσδιατρέφω, 189 b.
 προσδωρισμένος, 125 a.
 προσεδρεύω, 144 a.
 προσεπιπύπτω, 256 a. 259 a.
 προσκίρτω, 118 a.
 προσκνήθω, 182 b.
 προσκυνήτης, 150 b.
 προσοικειώω, 157 b. 176 a.
 προσπάθεια, 145 b. 240 a. 250 b. 252 b. et saepius.

πρόσβλος, 254 a.
 προσυπακούω, 154 a.
 προσφάτω, 251 a.
 πρόβας, 205 b. 206 a. 260 a.
 προτρεπτικός, 160 b.
 προτροπάδην, 141 a.
 προὑπαρξίς, 186 b. 232 b.
 προὑπάρχω, 153 a. 187 a. 229 a. 230 b.
 προὑπείμι, 205 b.
 προὑπύκειμαι, 207 a.
 προὑφίστημι, 124 b. 150 b. 160 b. 229 a.
 προὑφάσμα, 219 a.
 προὑφάσσω, 156 a.
 πρωτοτύπος, 213 b.
 πυκνός, 145 a. 197 b.
 πυρακτός, 115 a. 191 b.
 πυρεκτικός, 239 b.
 πύρρως, 161 a. 237 a.

P

ρητορικώτατος, 117 a.
 ρυθμίζω, 149 a.

Σ

σαρκικός, 108 b. 114 a.
 σαρκικός, 109 a.
 σάρκινος, 197 a.
 σαρκίον, 199 b.
 σαρκός, 106 a. 107 b. 110 a. 114 a.
 σάρκωσις, 107 a. 109 b. 110 b. 115 b. 207 a.
 σεβαστικός, 128 a.
 σεμνολόγημα, 182 a.
 σεσηγμένος, 152 a.
 σήμερον, 212 b. 215 a.
 σκεδασμός, 119 b. 120 b.
 σκεδαστής, 219 b.
 σκεδαστός, 168 b.
 σκίασμα, 156 a. 145 b.
 σκίρτω, 118 a.
 σκίρτημα, 216 a.
 σοφίς, 127 b. 200 a.
 σπουδαϊστέρος, 150 a.
 σπουδασμα, 188 a.
 στερέμνος, 264 a.
 στερητικός, 187 b.
 στερητικός, 195 a.
 στήθουν, 178 a.
 στοιχείω, 198 a.
 στοιχειώδης, 200 b. 257 b.
 στοιχειώσις, 197 a.
 στοιχειωτικός, 198 a.
 στοχαστικός, 121 b. 175 b.
 στρωματεύς, 126 a.
 συπτητικός, 181 a.
 συγκακοχέω, 155 b.
 συγκακοπαθύνω, 248 b.
 συγκαλύπτω, 220 b.
 συγκαταβαίνω, 108 a.
 συγκατάβας, 108 a. 108 b. 125 b. 214 a. 262 a.
 συγκαταβατικός, 242 b.
 συγκατάγω, 110 b.
 συγκαταδικάζω, 249 a.
 συγκατάθεσις, 157 a. 209 a.
 συγκαταχέω, 178 b.
 συγκατακρίνω, 259 a.
 συγκατεμι, 252 b.
 συγκαληρονομέω, 199 b.
 σύγκρισις, 175 a.
 συγκριτικός, 155 b.
 συγχώννυμι, 210 b.
 συλλαλέω, 164 a.

σύμβαμα, 260 a.
 σύμβαισις, 113 b. 176 b.
 συμβολικῶς, 163 a.
 συμμεταβάλλω, 175 a.
 συμμετακατάρτιστον, 134 b.
 συμμετρέω, 104 b.
 συμπαράδεχομαι, 204 a.
 συμπαράλαβάνω, 184 a. 205 b.
 συμπαρενύλησις, 258 b.
 συμπαχύνω, 196 b.
 συμπίρασμα, 206 a.
 συμπεριλαμβάνω, 231 a.
 συμπεριφέρω, 192 a.
 συμπεριφορά, 265 a.
 συμπεριφορικῶς, 206 b.
 σύμψηξις, 258 a.
 συμπληρωτικῶς, 201 b. 206 a. 226 a.
 συμποδίζω, 159 b.
 συμπροσκυνῶ, 204 b.
 συμφύγω, 219 a.
 συμφίλοσοφῶ, 199 b.
 συμφόρησις, 242 b.
 σύμφορις, 115 a.
 συναγωγῆς, 124 b. 150 a.
 συναισθάνομαι, 250 b.
 συναμφοτέρος, 229 b.
 συναναβαίνω, 145 a.
 συνανακατάρτιστον, 107 a.
 συναναφαίνω, 160 b.
 συνάνειμι, 252 b. 253 a.
 συναποδέκνυμι, 169 a.
 συναποκλείω, 132 b.
 συναπτῶθῃ, 178 b.
 συναρμολογῶ, 131 a. 131 b.
 συνδιατρέω, 208 a.
 συνδιακρίνω, 125 a.
 συνδιαρρήττω, 252 b.
 συνδιαστέλλω, 202 b.
 συνδιατέμνω, 152 b. 165 b.
 συνδιαφθείρω, 175 b.
 συνεισχομίζω, 120 a.
 συνείσδοτος, 162 a.
 συνεισφέρει, 204 a.
 συνεισφορά, 205 a.
 συνεισδοτικῶς, 157 a. 184 a.
 συνεκτείνω, 175 a.
 συνεκτικῶς (συνεκτικώτερος, συνεκτικώτατος), 124 b. 148 b. 149 b. 154 a. 206 a. 221 b.
 συνεκφαίνω, 109 a. 111 a. 112 a. 158 a. 161 b.
 συνεκφανίζω, 158 a.
 συνεκφρονῶ, 208 a.
 συνεμπίπτω, 224 a.
 συνένδειξις, 158 a.
 συνεξάλλοιόω, 157 b.
 συνεπαίρω, 140 b. 145 a. 212 a.
 συνεπιθεωρέω, 171 a. 258 a. 258 b.
 συνεπικομίζω, 157 b.
 συνεπινοῖω, 169 a. 170 a. 171 b. 180 b. 214 b.
 συνεπιπλέκω, 244 a.
 συνεπιτείνω, 140 a.
 συνεπιφέρω, 177 b.
 συνεπτυγμένως, 242 a.
 συνθεωρέω, 174 a. 217 b.
 σύνθημα, 215 a.
 συνιστάω, 197 a.
 σύννεσις, 223 b.
 σύννοια, 189 b.
 σύννομος, 211 a.
 σύνολος (οὐ τὸ σύνολον), 110 b. 124 b. 163 b. 165 a. 172 b. 187 b. 189 a. 196 b. 215 a.
 συνομολογῶ, 112 a. 204 a.
 συνοπτικῶς, 115 a.

συνοπτικῶς, 212 a.
 συνουχέω, 252 a.
 συνουσιῶ, 110 b.
 συντελεστής, 141 b.
 συντηρέω, 144 b. 158 b. 159 a.
 συντηρητικῶς, 148 b.
 συντομία, 144 b.
 συνυπαρξίς, 250 a.
 συνυπάρχω, 120 a. 171 b. 183 a.
 συνυφίστημι, 115 b. 254 b.
 συνυφῶ, 253 a.
 συστατικῶς, 110 a. 111 b. 112 a. 127 a. 168 a. 206 a.
 συσταυρόω, 166 b.
 συστροφή, 240 b.
 σφαδάζω, 182 a.
 σχέσις, 157 b. 141 a. 153 a. 155 a. 157 a. 169 b. 171 b. 178 a. 186 a. 190 a.
 σχετικῶς, 149 b. 157 a. 174 b. 176 a. 194 b. 208 a. 221 b. 256 b.
 σχηματίζω, 189 b.
 σωματώω, 104 b. 214 a.
 σωματώσις, 125 b.
 σωστικῶς, (σωστικώτερος) 100 a. 149 a. 226 b.
 σωφρονισμός, 134 b.

T

ταπεινῶς, 116 b.
 ταύτης, 107 a. 108 a. 173 a. 224 b. et alibi.
 τεκτονικῶς, 183 b.
 τελειοποιῶ, 221 a.
 τελειωτής, 235 b.
 τελειωτικόν, τὸ 183 b.
 τελεστικῶς, 216 b.
 τελεσφόρησις, 242 b.
 τετραδικῶς, 257 a.
 τετραγῶς, 257 a. 259 b.
 τιθαστεύω, 189 b.
 τιμωρητικῶς, 257 b.
 τμητικῶς, 115 a.
 τοιοῦτότροπος, 151 b.
 τομωτικῶς, 197 b.
 τριαδικῶς, 172 b. 257 a.
 τριαδικῶς, 105 b. 238 a.
 τρίδος, 160 a.
 τρισόω, 256 a.
 τρισπόστατος, 105 b. 258 a.
 τροπολογικῶς, 246 a.
 τυπικῶς, 156 a. 164 a.
 τύπωσις, 184 b.

Y

ὕλικός, 111 a. 147 a. 106 a.
 ὕλικῶς, 159 b. 160 a.
 ὕμνηδης, 140 b.
 ὕπαγωγῇ, 222 a.
 ὕπαλυσκος, 118 b.
 ὕπαρκτικῶς, 251 a.
 ὕπαρξις, 110 a. 114 b. et alibi.
 ὕπερφαίνω, 150 a.
 ὕπερνίδωμι, 214 a.
 ὕπερφαίνω, 124 b.
 ὕπεργάθοις, 150 a. 174 a.
 ὕπερράγνος, 163 b.
 ὕπερρακονεῖζω, 151 b.
 ὕπερράπειρος, 105 b. 107 a. 113 a.
 ὕπερράρρητος, 154 a. 163 b.
 ὕπερβαδίζω, 105 a. 150 a. 151 a. 157 b.

ὕπερρεύφημος, 104 b.
 ὕπερθετικῶς, 257 b.
 ὕπερρίπταμαι, 151 a.
 ὕπερκύπτω, 241 b.
 ὕπερούσιος, 105 b. 110 b. 111 a.

112 b. 124 a. 124 b. 172 b. 188 a. 263 a.
 ὕπερουσιότης, 110 b.
 ὕπερουσιῶς, 262 a.
 ὕπεροχικός, 135 b.
 ὕπερσοφος, 174 a.
 ὕπερτελής, 118 b.
 ὕπερφυής, 155 a.
 ὕπερώνυμος, 172 b.
 ὕπγινος, 140 b.
 ὕποκείμενον, τὸ, 148 b. 205 b. 227 b.
 ὕποστατικῶς, 107 a.
 ὕποστατικῶς, 192 a.
 ὕποσύρω, 180 a. 220 a.
 ὕποτυπῶ, 152 b. 259 a.
 ὕποτύποις, 235 b. 244 b.
 ὕπουργός, 250 a.
 ὕψηλότης, 251 b.
 ὕψιστός, 147 b.
 ὕψηλοφροσύνη, 240 b.
 ὕψινης, 212 b.

φαντάζω, 110 b. 159 b. 178 a. 193 a. 227 b.
 φαντασία, 143 b. 146 a. 184 b. 192 b. 241 a. 247 b.
 φαντασιῶν, 130 b.
 φανταστικῶς, 192 b.
 φανταστός, 192 b. 193 a.
 φαρμακῶς, 180 a. 241 a.
 φιλαμαρτήμων, 109 b. 264 b.
 φιλαπεχθίμων, 249 a.
 φιλικῶς, 214 b.
 φιλοδωρῶς, 227 b.
 φιλοζωία, 249 a.
 φιλοθεσία, 217 b.
 φιλόθεος, 156 a. 180 a.
 φιλοπνέω, 116 b.
 φιλοσώματος, 154 a.
 φιλόδοξος, 142 a.
 φιλικός, 104 b. 154 a.
 φοιτητής, 143 b.
 φοιτητός, 181 b.
 φορητός, 240 b.
 φραγγέλιον, 181 a.
 φρικτός, 261 b.
 φρουρητικῶς, 258 b.
 φυλακτικῶς, 180 a.
 φυρμός, 167 b.
 φύρω, 186 b. 230 a.
 φωταγωγῶ, 161 b.
 φημιστικῶς, 197 b.
 φημιστής, 160 a.

X

χαμερπῶς, 160 a.
 χαρακτηριστικῶς, 110 a. 114 a. 120 a. 210 b.
 χειραγωγῶ, 163 a.
 χειραγωγικός, 124 b. 148 a.
 χθαμαλός, 202 a.
 χοικός, 158 b. 219 a.
 χορηγικός, 165 b.
 χρηματίζω, 106 a. 178 a. 207 a.
 χριστοσιδής, 219 a.
 χριστοπρεπής, 116 b.
 χυδαίος, 117 a.
 χύσις, 104 b. 214 b.
 χωρητικῶς, 107 b.

Y

ψηλαφητικῶς, 240 b.
 ψυχῶς, 106 b. 110 b. 114 a. 201 b.

Q

ὁμολογημένως, 180 b.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. MAXIMUS CONFESSOR.

OPUSCULA THEOLOGICA ET POLEMICA.	9
AD SANCTISSIMUM PRESBYTERUM MARINUM.	9
De naturali voluntate, seu appetitione.	11
De voluntate non simpliciter, sed alicujus rei bona vel mala.	14
De consilio, seu consultatione.	15
De electione et proposito.	15
De quibus consultamus ac deliberamus.	15
De sententia, seu decreto.	18
De potestate libera, seu de libertate voluntatis.	18
De opinione.	19
De prudentia, seu intelligentia et sapientia.	19
Non fore modis omnibus post resurrectionem, unam sanctorum inter se et cum Deo voluntatem, ut quidam dicunt, quamvis quod ille volent, unum omnem futurum sit.	23
Non posse dici in Christo unam voluntatem, sive illa voluntas naturalis dicatur, sive electionis, ut nonnullis placuit.	27
Una Dei et sanctorum operatio, id est deificatio, quod supra naturam, Deoque auctore in nobis est.	34
Ad eundem Marinum. — Ex tractatu de operationibus et voluntatibus, cap. 50.	39
Ejusdem Ex eodem tractatu, cap. 51, quod Patres qui duas in Christo voluntates dixerunt, naturales leges significaverunt, non voluntates ex sententia.	46
Maximi cum Severianis episcopis in Creta insula disputatio.	50
Ejusdem, ad Georgium presbyterum, qui per epistolam de Christi mysterio sciscitatus erat.	53
Adversus eos qui dicunt dicendam unam Christi operationem secundum victoriam, eo quod divina operatio tantum efficere prævaleat humane, sic est respondendum.	63
Adversus eos qui dicunt quod sicut instrumenti et moventis una est operatio, sic quoque divinitatis et humanitatis una operatio est.	63
Adversus eos qui unam dicunt Christi operationem compositam.	63
Ejusdem, de eo quod scriptum est, <i>Pater, si fieri potest, transcat a me calix.</i>	66
Tomus dogmaticus missus in Cyprum insulam ad Marinum diaconum.	70
Exemplum epistolæ missæ a S. Maximo ad sanctissimum episcopum domanum Nicandrum, de duabus in Christo operationibus.	90
Ad Catholicos per Siciliam constitutos.	111
Exemplum epistolæ S. Maximi ad Marinum Cypri presbyterum.	134
Ejusdem: Ex epistola Romæ scripta.	138
Ex epistola S. Maximi scripta ad Petrum illustrem.	142
De duabus Christi naturis.	146
Varie definitiones.	150
Tomus spiritualis ac dogmaticus quo ostenditur, quam novando Heraclius Imperator, ex Sergii Constantinopolitani antistitis suggestione, æthesin subditiitiam edidit, sacris oraculis atque Patribus longe dissonam esse, proindeque hæreticis, tum qui confusionem, tum qui divisionem in Christi Dei nostri mysterio monstruose negantur, censurare.	154
De duabus unius Christi Dei nostri voluntatibus.	183
Distinctionum quibus res dirimuntur definitiones.	211
Unorum definitiones.	214
QUESTIONES THEODORI BYZANTINI MONOTHE- LITÆ.	215
SOLUTIONES S. MAXIMI.	218
Tomus dogmaticus ad Marinum presbyterum.	227
De qualitate, proprietate et differentia, seu distinctione, Theodoro presbytero in Mazario.	246
Capita de substantia seu essentia et natura, deque hypostasi et persona.	259
Fieri non posse ut dicatur una in Christo voluntas.	267
Capita de eadem de duplici voluntate Domini ac Dei et salvatoris nostri Jesu Christi.	270

Diversæ definitiones.	279
Monitum ad disputationem cum Pyrrho.	286
DISPUTATIO S. MAXIMI CUM PYRRHO.	287
De anima opusculum.	334
Monitum ad Epistolæ.	362
EPISTOLÆ partim communes, partim dogmaticæ et polemici.	563
EPISTOLA PRIMA. — Sermo hortatorius formæ epistolari, ad Dei servum clarissimum præfectum Africanum, Dominum Georgium.	563
EPIST. II. — Ad Joannem cubicularium, de charitate.	591
EPIST. III. — Ad eundem.	407
EPIST. IV. — Ad eundem, de tristitia secundum Deum.	414
EPIST. V. — Ad Constantinum.	419
EPIST. VI. — Ad sanctissimum archiepiscopum Joannem, quæ animam esse incorpoream ostendit.	425
EPIST. VII. — Ad Joannem presbyterum, animam etiam a morte intelligere, nec ullam ex facultatibus, quæ insunt a natura, amittere.	454
EPIST. VIII. — Ad eundem.	459
EPIST. IX. — Ad Thalassium presbyterum et hegumenum.	446
EPIST. X. — Ad Joannem cubicularium.	550
EPIST. XI. — Ad præpositum, de moniali quæ monasterio extierat, ac quam facili penituerat.	454
EPIST. XII. — Ad Joannem cubicularium, de rectis Ecclesiæ decretis; et adversus Severum hæreticum.	459
EPIST. XIII. — Ad Petrum illustrem, oratio brevis seu liber, adversus dogmata Severi.	510
EPIST. XIV. — Ad eundem, epistola dogmatica.	534
EPIST. XV. — Ad Cosmam diaconum Alexandrinum, de communi et proprio, hoc est, de essentia et hypostasi, seu persona.	545
EPIST. XVI. — Ad eundem.	575
EPIST. XVII. — Ad Julianum scholasticum Alexandrinum, de ecclesiastico dogmate quod attinet ad Dominicam incarnationem.	579
EPIST. XVIII. — Ad moniales quæ Alexandria a catholica fide discesserant, ex persona Georgii præfecti Africae.	583
EPIST. XIX. — Ad Pyrrhum presbyterum et abbatem.	590
EPIST. XX. — Ad Marinum monachum.	598
EPIST. XXI. — Ad Cydoniæ episcopum.	605
EPIST. XXII. — Ad Auxentium.	606
EPIST. XXIII. — Ad Stephanum presbyterum.	606
EPIST. XXIV. — Ad Constantinum sacellarium.	607
EPIST. XXV. — Ad Coconem presbyterum et abbatem.	614
EPIST. XXVI. — Ad Thalassium presbyterum, cum ille quaesisset qui fiat ut nonnullis gentiliū regibus, ad Dei iram subolis ingruentem depellendam, liberos atque affines immolantibus, ira cessaret, ut plures veterum conscriperunt.	615
EPIST. XXVII. — Ad Joannem cubicularium.	618
EPIST. XXVIII. — Ad Cyrisium episcopum.	619
EPIST. XXIX. — Ad eundem.	622
EPIST. XXX. — Ad Joannem episcopum.	625
EPIST. XXXI. — Ad eundem.	625
EPIST. XXXII. — Ad abbatem Polychronium.	626
EPIST. XXXIII. — Ad eundem.	627
EPIST. XXXIV. — Ad eundem.	627
EPIST. XXXV. — Ad eundem.	650
EPIST. XXXVI. — Ad eundem.	659
EPIST. XXXVII. — Ad eundem.	651
EPIST. XXXVIII. — Ad eundem.	651
EPIST. XXXIX. — Ad eundem.	654
EPIST. XL. — Ad Thalassium presbyterum et abbatem.	651
EPIST. XLI. — Ad eundem.	653
EPIST. XLII. — Ad eundem.	653
EPIST. XLIII. — Ad Joannem cubicularium.	658

EPIST. XLIV. — Ad eundem Joannem, commendatila. 642

EPIST. XLV. — Ad eundem. 647

DE SANCTA TRINITATE DIALOGI TRES. 630

(*Memorantur tantum, ut jam editi inter Athanasii Opera edit. nostrae t. XXV III, col. 1115.*)

Epistola praevia ad Mystagogiam.

Epistola Hoeschelli ad Maximum Margunium, Cytherensem episcopum. 631

Epistola Maximi Margunii, Cytherorum episcopi, ad Hoeschelium. 634

Epistola ejusdem, his qui sacra philosophiae ponunt operam, divinae gratiae argumentum. 634

MYSTAGOGIA. 638

Proemium. 638

CAPUT PRIMUM. — Quomodo et quam ratione Dei imago atque figura sit sancta Dei Ecclesia. 663

CAP. II. — Quomodo et quam ratione sancta Dei Ecclesia sit imago mundi ex substantiis quae sub aspectum cadunt, et quae inaspectabiles sunt, constituti atque conflati. 667

CAP. III. — Etiam solius mundi, qui in sensum cadit, imaginem esse sanctam Dei Ecclesiam. 671

CAP. IV. — Quomodo et qua ratione hominem symbolica referat sancta Dei Ecclesia, ipsamque vicissim ut hominem homo referat. 671

CAP. V. — Quomodo et quam rursus ratione, animae seorsim separatae, imago sit ac typus sancta Dei Ecclesia. 671

CAP. VI. — Quomodo ac quam ratione etiam sacra Scriptura homo dicatur. 683

CAP. VII. — Quomodo homo mundus dicatur, ac qua ratione etiam mundus homo. 683

CAP. VIII. — Quorum symbola sint, tum primis sanctae synaxeos introitus, tum quae post ipsum peraguntur. 687

CAP. IX. — Quidnam populi quoque in sanctam Ecclesiam ingressus significet. 687

CAP. X. — Quorumnam divinae lectiones sint symbola. 690

CAP. XI. — Quorum symbolum sint divina cantica. 690

CAP. XII. — Quid significant pacis acclamationes. 690

CAP. XIII. — Cujusnam in unoquoque proprie signum sit sancti Evangelii lectio, et quae eam consequuntur mystica. 691

CAP. XIV. — Cujusnam generali significatione, divina sancti Evangelii lectio sit symbolum. 691

CAP. XV. — Cujusnam symbolum sit, quod sanctae ecclesiae fores clauduntur, post lectum sanctum Evangelium. 694

CAP. XVI. — Quid sanctorum mysteriorum introitus significet. 694

CAP. XVII. — Cujusnam signum sit divinum osculum ac salutatio. 694

CAP. XVIII. — Quid significet divinum fidei symbolum. 695

CAP. XIX. — Quid significet hymni Trisagii glorificatio. 695

CAP. XX. — Cujus symbolum sit sancta precatio, *Pater noster, qui es in caelis*. 695

CAP. XXI. — Quid illorum canticorum, quae inter rem sacram mystice peragendam exclamantur, finis significet, nempe: *Unus Sanctus, unus Dominus*, et quae sequuntur. 695

CAP. XXII. — Quomodo et qua ratione, animae quoque seorsum ac secundum se consideratae, in singulis proprie, per ea quae dicta sunt, deificis donansque perfectione status spiritualiter intelligatur. 698

CAP. XXIII. — Quas primas animae virtutes primis sanctae synaxeos introitus symbolo significet. 698

CAP. XXIV. — Quorum operatrix atque effectrix mysteriorum, per eos ritus ac caeremonias quae in sancta synaxi peraguntur, in fidelibus ac iis qui fide congregantur, quae assistit, Spiritus sancti gratia sit. 702

Monitum ad Locos communes.

LOCI COMMUNES, SEU SERMONES PERELECTA. 722

SERMO I. — De ea quae virtute ac vitio transigatur, vita. 722

SERMO II. — De prudentia et consilio. 731

SERMO III. — De pudicitia et castitate. 733

SERMO IV. — De fortitudine ac robore. 743

SERMO V. — De iustitia. 750

SERMO VI. — De amicis et fraterno amore. 754

SERMO VII. — De elemosyna. 763

SERMO VIII. — De beneficentia et gratia. 771

SERMO IX. — De magistratu seu imperio, et potestate. 773

SERMO X. — De vituperatione et calumnia. 783

SERMO XI. — De adulatione. 787

SERMO XII. — De divitiis, paupertate et avaritia. 791

SERMO XIII. — De virtute qua quis rebus suis contentus est. 803

SERMO XIV. — De oratione seu precibus ad Deum. 806

SERMO XV. — De doctrina et Litteris, seu eloquentia et sermone. 811

SERMO XVI. — De correptione. 815

SERMO XVII. — De disciplina seu eruditione et philosophia. 818

SERMO XVIII. — De secundis rebus atque adversis. 830

SERMO XIX. — De ira et furore, seu excandescencia. 835

SERMO XX. — De silentio et arcanis. 843

SERMO XXI. — De curiositate negotiorumque sollicitudine, et de quiete atque ab eis vacatione. 850

SERMO XXII. — De avaritia ac plus habendi injusta cupiditate. 854

SERMO XXIII. — De honore parentum, et liberorum amore. 858

SERMO XXIV. — De timore. 863

SERMO XXV. — De iis qui cito mutantur, deque penitentia. 865

SERMO XXVI. — De peccato et confessione. 866

SERMO XXVII. — De ciborum incontinentia et gula. 871

SERMO XXVIII. — De tristitia animique dolore ac maestitia. 875

SERMO XXIX. — De somno. 879

SERMO XXX. — De ebrietate. 882

SERMO XXXI. — De libertate loquendi et reprehendendi. 886

SERMO XXXII. — De laboris studio ac diligentia. 890

SERMO XXXIII. — De iurejurando. 891

SERMO XXXIV. — De inani gloria. 894

SERMO XXXV. — De veritate et mendacio. 898

SERMO XXXVI. — De morte. 899

SERMO XXXVII. — De pace et bello. 906

SERMO XXXVIII. — De spe. 907

SERMO XXXIX. — De mulieribus. 910

SERMO XL. — De contradictione et procacia et contentione. 914

SERMO XLI. — De senectute et juventute. 915

SERMO XLII. — De patientia et longanimitate. 919

SERMO XLIII. — De laude. 923

SERMO XLIV. — De pulchritudine. 926

SERMO XLV. — De futuro iudicio. 927

SERMO XLVI. — De gloria. 931

SERMO XLVII. — De loquacitate et linguae incontinentia. 938

SERMO XLVIII. — De Providentia. 942

SERMO XLIX. — De humilitate sensusque modestia. 945

SERMO LI. — De medicis. 947

SERMO LII. — De fide. 950

SERMO LIII. — De memoria. 951

SERMO LIV. — De anima. 954

SERMO LV. — De invidia. 958

SERMO LVI. — De voluntario et involuntario. 963

SERMO LVII. — De illo quod scriptum est: Nosce teipsum. 967

SERMO LVIII. — De bonitate seu benignitate ac lenitate. 971

SERMO LIX. — De lege. 974

SERMO LX. — De parte rationis animique rationibus, ac cogitatione. 978

SERMO LXI. — De insipientia, insipiente, et stulto et imperito, et stulto. 982

SERMO LXII. — De luxuria seu prodigalitate. 983

SERMO LXIII. — De consuetudine ac more. 987

SERMO LXIV. — De nobilitate et ignobilitate. 991

SERMO LXV. — De risu. 995

SERMO LXVI. — De somniis. 998

SERMO LXVII. — De innocentia et simplicitate, deque injuriarum memoria et similitudine. 999

SERMO LXVIII. — De vitae inaequalitate. 1003

SERMO LXIX. — Honoris habendam virtutem, vitium puniendum. 1010

SERMO LXX. — De caeco sui amore ac proprio. 1011

SERMO LXXI. — Vitium esse facile, non facile parari. 1011

virtutem.	1014
SERMO LXXI. — Non semper maiorem partem esse	1015
optimum.	1018
CONFESSIO FIDEI LATINORUM. — Prasatio Franc. Oehler ad librum sequentem.	1037
AMBIGUORUM LIBER, sive de variis difficultatibus	1051
SS. Dionysii et Gregorii.	1118
HYMNI VARI.	1125
Notitia.	1125
THALASSIUS ABBAS.	1125

ORDO RERUM.

CENTURIA I.	1127
CENTURIA II.	1138
CENTURIA III.	1147
CENTURIA IV.	1159
LIBELLUS AD THEODOSIUM IMP.	1171
THEODORUS RHAIUENSIS.	1179
Notitia.	1183
DE INCARNATIONE.	1503
Index analyticus.	1517
Index in Ambigua.	1517

FINIS TOMI NONAGESIMI PRIMI.

1536
1437
1458
1447
1439
1471

479
383
505
517